

שז"ת מהרי"א

יהודה יעלה

לרבי יהודה אסאד

חלק יורה דעה

שז"ת מהרי"א

הנקרא גם כן

תשובות יהודה יעלה

למורנו רבי יהודה אסאד זצ"ל

אב"ד סערדאהעלי

מהדורה חדשה ומתוקנת

עם מבוא, הערות, הפניות, מראה מקומות,

נספחים ומפתחות

חלק יורה דעה

עורכים:

ש"ש גולדשמידט, בועז מרדכי ויואל קטן

מכון שלמה אומן שע"י ישיבת שעלבים

תשע"ז

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות
מינהל התרבות
אגף מכוני מחקר תורניים

בהכנת כרך יורה דעה השתתפו הרבנים:

עורכים: שמעון שלמה גולדשמידט, בועז מרדכי, יואל קטן

עורכי משנה: יהונתן אמת, שלמה וייס

מהדירים: צבי ארנטל, אברהם יעקב גולדמינץ, אליהו גנץ,
יהונתן וולקיןסון, שי יעקובוביץ, דני כיטוב, דוד מוסנג'אד,
מרדכי קטן, נועם קניגסברג, דוד שטרן, מאור תפארת

כל הזכויות שמורות למכון שלמה אומן ז"ל (ע"ר)
שעלבים 9978400

<http://www.machonso.org>
08-9276664 | wso@shaalvim.co.il

Printed in Israel

מהדורה חדשה זו של שו"ת יהודה יעלה
להגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל
מגדולי חכמי הונגריה
יצאה לאור בעזרת תרומה נכבדה של
"חוג יוצאי הונגריה"

לעילוי נשמת מייסדיו
ר' אברהם ב"ר יצחק ושרה פיש ז"ל
נלקח לבית עולמו בכ"ו אדר ראשון תשס"ג
ורעייתו אדית-הענא ב"ר דוד וחיה קליין ע"ה
נלקחה לבית עולמה ביום שני של ר"ה תשע"א
זכות פועלם הרב בתורה ובתפילה ובגמילות חסדים
תעמוד להם עד קץ הימים

יזכר לטובה ר' מאיר משה צבי ב"ר אליהו ולאה פרידמן ז"ל
שהכרתו, יחד עם חבריו לוועד "חוג יוצאי הונגריה", בערך מפעל זה
הניבה תרומה זו

מכתב ברכה מאת ראש ישיבת שעלבים

הרב מיכאל ימר שליט"א

ישיבת הסדר / גבוהה

מכון מרדכי לבני חו"ל

מדרשה לבנות

ישיבה תיכונית

חטיבת ביניים

כולל אברכים

מכון לרבנות
ע"ש הרב אלון מרכוס

מכון לדיניות
ע"ש יהודה קולינימס

מכללה לחינוך ע"ש דוד לנדר

בית ספר שלהבת בנים

בית ספר שלהבת בנות

אולפנה לבנות

גני ילדים

מכון שלמה אומן

הגאון הגדול רבי יהודה אסאד זצ"ל היה מגדולי הונגריה לפני כמאתיים שנה, וספר התשובות שהותיר אחריו הוא מן החשובים והמצוטטים בין ספרי השו"ת בתקופת האחרונים. שו"ת מהרי"א עוסק בכל חלקי התורה, וכולל גם ביאורי סוגיות ודיונים למדניים רבים, נוסף לעיקר תפקידו בבירורי הלכה למעשה. הספר נדפס פעם אחת אחרי פטירת המחבר זצ"ל ובדפוס צילום מאז, ולא זכה עדיין לצאת לאור במהדורה מתוקנת ושלמה לפי כבודו.

תיתי לו למכון שלמה אומן שעל יד ישיבתנו שהוסיף גם את ההדרת ספר גדול וחשוב זה לראשונים ולאחרונים שהוא זכה כבר להדיר את ספריהם, ולאלו שהוא מתכוון להוציא לאור בעתיד מהודרים ומתוקנים. אין לי ספק ששו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד במהדורה משובחת זו ימצא חן בעיני לומדי התורה ופוסקי ההלכה לדורות.

אשר ישיבתנו שזכה למכון כה מכובד המוציא לאור ספרים רבים וחשובים לזיוכי הלומדים. ברכה מיוחדת מקרב לב לידידי הרב יואל קטן שליט"א ראש מכון שלמה אומן על פעילותו הנמרצת והמסורה בדעת ובתבונה רבה בהוצאה לאור של כתבי קדמונים, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בספר זה ובספרים האחרים שהמכון מוציא לאור.

תודה מקרב לב למשפחת אומן המורחבת שמסייעת במשך השנה כולה לפעילות חשובה זו, לעילוי נשמת ידידי מנוער ר' שלמה אומן הי"ד.

ואין לי אלא לסיים בברכה לראשי המכון ולתומכיו ולתלמידי החכמים שמהדירים במסגרתו ספרי קדמונים, שיזכו להתחיל ספרים רבים ולסיימם, ולזכות את עם ישראל בתורה מפוארת בכלים מפוארים. יהי רצון שנזכה כולנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, ולאכול בקרוב בימינו מן הזבחים ומן הפסחים.

בברכת כהנים באהבה

מיכאל הכהן ימר

אשר זעליג וייס

כגן 8

פעיה"ק ירושלם ת"ו

בס"ד

כ"ח ניסן תשע"ז

כבוד ידי"נ ומכובדי

הרה"ג ר' יואל קטן שליט"א

בדבר בקשתו שאכתוב מכתב לרגל ההוצאה לאור מחדש של שו"ת יהודה יעלה, וכי יעיד אפרוח שלא נפתחו עיניו על הנשר הגדול בשמים, הלא גדול מרבן שמו וכל בית ישראל הולכים לאורו הבהיר.

ספר זה של מרן רבי יהודה אסאד הוא מספרי היסוד בפסיקה של גדולי האחרונים, ופוסקי הלכה עמלים בדבריו דבר יום ביומו. על כן שמח אני שמחה גדולה על הוצאה חדשה ומפוארת זו בתוספת הערות ומובאות נפלאות.

אשריכם שזכיתם לברר מקחו של צדיק ולזכות את בית ישראל באוצר גדול זה. זכותו של הגאון הקדוש תעמוד לך ולכל אשר לך בפקודת ישועה ורחמים והקב"ה ימלא כל משאלות לבך לטובה.

הכו"ח באהבה

לכבוד התורה ועמליה

אשר וייס

אשר וייס

תוכן עניינים

10	שער דפוס ראשון
13	תוכן מורחב
25	תוכן התשובות השייכות לחלק יו"ד מתוך כרך אה"ע-חו"מ
26	הקדמה

שו"ת מהרי"א יהודה יעלה

א	סימנים א-ק	הלכות שחיטה וטריפות
רה	סימנים קא-קסג	הלכות איסור והיתר
רפט	סימנים קסד-קסט	חקירות בעניין בל תשחית, צעב"ח, איסור נבלה ועוד
שה	סימנים קע-קעח	הלכות עבודה זרה ויין נסך
שטו	סימנים קעט-רלט	הלכות גידה ומקואות
תב	סימנים רמ-רסא	הלכות מילה
תסט	סימנים רסב-רסח	הלכות פדיון הבן
תפח	סימנים רסט-שה	הלכות סת"ם
תקעב	סימנים שו-שמט	הלכות שבועות נדרים ובכורות
תרסו	סימנים שנ-שנב	הלכות ערלה וכלאיים
תרפט	סימנים שנג-שעו	הלכות אבלות
תשכה	סימנים שעז-שפ	חקירות שונות

דברים מאת רבי אהרן שמואל אסאד בן המחבר תשדמ

נספחים

- א. מומר לחלל שבת בפרהסיא איננו עושה יין נסך במגעו
עד שיעידו בפניו בבית דין, מאת הרב יהונתן אמת (לסי' נ) תשמה
- ב. נספח תמונות בעניין היתר התרנגולים החדשים (לסימנים צב-צד) תשנא

תוכן עניינים [מפתחות] על פי נוסח דפו"ר עם תיקונים תשנג

על מכון שלמה אומן תשסח

ספר תשובות מהרי"א

רבי יהודא אסאד

הנקרא גם כן

תשובות יהודה יעלה

כולל שו"ת על שו"ע חלק יו"ד בעניינים שונים בהלכות עמוקות
להלכה ולמעשה, אשר השיב לדופקים על פתחו לכל דבר הקשה,
הלא הוא הרב הגאון הגדול המפורסם בקצווי ארץ, מאור הגולה, שר התורה,
יחיד בדורו, על ישראל הדרתו, ומפורסם בגדולת צדקתו וענוותנותו,
צדיק יסוד עולם, כבוד קדושת שם תפארתו

מו"ה יהודא אסאד זצוקלה"ה

מקדם היה אב"ד בק"ק רעטע, ושוב נתעלה ונתקבל לאב"ד בק"ק סעמניטץ,
ואח"כ נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק סערדאהעלי יע"א
ובמלאת לו ס"ט שנים לימי חייו לקח אותו אלקים, ונפטר בנשיקה,
ועלתה נשמתו לגנוזי מרומים. תנצב"ה.
ומנוחתו כבוד פה ק"ק סערדאהעלי יע"א

נדפס בשנת תרל"ג

יבואו בשערי יהודא [תרל"ב] לפ"ק; זה הוא השער לה' צדיקים יבואו בו [תרל"ד] לפ"ק

לעמברג

ס פ ר

תשובות מהרי"א

רבי יהודה אסאד הנקרא ג"כ

תשובות יהודה יעלה

כולל טו"ם על טו"ע חז"ר בעניינים שונים בשלכות עיווקה להלכה ולמעשה . אש"י סעי' לדופקים על פסחו
לכל דבר הקסם ס"ס סרז הגאון הגדול המפורסם בק"י ארץ מאור הגולה . ע"י סמורס . יחיד בדורו . על יסראל
סדרתו . ועוסקס בגדולה לרקחו וענוותו לרק יס"ע בקס"ס טו"ס יהודה אסאד ז"ל וקלס"ס :
מקדס ס"י חז"ר בק"ק רעמ"ע וטוב כהנלה ומהקבל לחז"ר בק"ק סעע"ע . ואח"כ כהקבל לחז"ר ור"ע בק"ק
ס ע ר א ע ל י יע"א . וצאלוח לו ק"ע טנים ליעי חיו לקח אוחו אלקיס ונפער כנטיקס ועלחס כטוחו לבחי
מרועיס חלכזיס וענווחו כבוד סס ק"ק ס"ס יע"א :

בדפוס בשנת תרל"ג יבואו בשערי יהודה לפ"ק

זה הוא השער לה צדיקים יבואו בו לפ"ק

לעמברג

שער הדפוס הראשון למברג תרל"ג

תוכן מורחב

הלכות שחיטה וטריפות

א	 שני סוגים של קטן שאין בו דעת	סימן א
ו	 נאמנות הממונה הגוי לפסול קצב	סימן ב
ו	 מפרכסת הרי היא כחיה	סימן ג
ז	 קצב שמכר אחוריים לא מנוקרים וטען שעשה זאת בשוגג	סימן ד
	א. העברת שוחט שאשתו מכרה בשר טריפה בפשיעתו.	סימן ה
ט	 ב. אכילת מצה מבושלת בערב פסח שחל בשבת	
י	 חשוד על העריות אינו חשוד על השחיטה	סימן ו
יב	 ושט מאוזה לעוטה שראו בו רעותא ואבד קודם שבדקוהו	סימן ז
יג	 שוחט שמצאוהו מנגן בשבת האם יש לפוסלו	סימן ח
טז	 שוחט שנדר בעת חוליו שלא ישחט עוד	סימן ט
	קיבל על עצמו שלא לאכול בשר משוחט פלוני, ובושל בשר ששחט זה בכליו,	סימן י
יח	 מה דין הכלים והבשר הנותר	
יט	 טבח שיצאה טריפה מתחת ידו	סימן יא
כ	 שחיטה ביו"ט ע"י מי שלא שחט לפני כן מעולם	סימן יב
כא	 האם אשה יכולה לשחוט ביו"ט בפעם הראשונה	סימן יג
כד	 א. הכחשה בין השוחט לבעלת העוף אם היה פירכוס. ב. חסרון שני דקים במעי אוזה	סימן יד
כט	 עוד בענין הנ"ל	סימן טו
לא	 עוד בענין הנ"ל	סימן טז
לג	 שוחט עם הארץ ששחט בפסול מחמת אי ידיעה	סימן יז
	א. עד אחד שמעיד על טריפה מחיים, לעניין ברכות השחיטה וחלב הבהמה.	סימן יח
לד	 ב. ישוב קושיא על דברי הט"ז בענין חובת בדיקת חוטי הציצית	
לה	 טבח שמכר טיפה לישראל	סימן יט
לו	 הכשר כלים שבושל בהם עגל שנשחט תוך שמונה	סימן כ
לז	 ישראל וגוי ששחטו ביחד האם שחיטתם כשרה	סימן כא
מ	 האם שוחט לעבודה זרה חייב על כל משהו ומשהו	סימן כב
מד	 בעניין זה מחשב וזה עובד, בקרבן מין גוי	סימן כג
מז	 בקושיית הבית יוסף במנסך, מדוע העמידה הגמרא במומר ולא בנכרי	סימן כד
נג	 קים ליה בדרכה מיניה בבני נח	סימן כה
נח	 נאמנותו של מחלל שבת לגבי עדות ושבועה	סימן כו
נט	 א. בירור בדין השוחט בשבת. ב. חלות איסור אבר מן החי על איסור אינו זבוח	סימן כז
ס	 הנאה מתשמישי עבודה זרה	סימן כח
סב	 עוד בענין הנ"ל	סימן כט
	בעניין זה מחשב וזה עובד בקרבן מין גוי. בעניין מחשבים מעבודה לעבודה	סימן ל
סט	 ובגמר זביחה הוא עובדה	
	בישולי גוים במומר לחלל שבת בפרהסיא.	סימן לא
עה	 מומר ליום הכיפורים אם הוא מומר לכל התורה כולה	
	א. בשיטת ר"ע דחייש למיעוטא מדוע שחיטת גוי אינה אסורה בהנאה מחשש תקרובת עבודה זרה.	סימן לב
עח	 ב. בעניין הנ"ל, בקושיית הגמרא וליחוש דלמא מין הוא, הרי יש חזקת היתר הנאה	

סימן לג	א. שוחט בסכין של גויים, לשיטת ר"ת שהוסק בכבשן נעשה כלי חדש.	עט
סימן לד	ב. בית השחיטה טריד למפלט גם בשמנונית. ג. תורבץ הושט	פא
סימן לה	ביאור קושיית הגמרא בשבועות ז, ב עבודה זרה היכי דמי	פב
סימן לו	בעניין מקור הדין שהולכים אחר הרוב	פג
סימן לז	מדוע אין חוששים שכל עד ודיין פסולים משום שהם ספק טריפה	פד
סימן לח	בעניין קדושה שניה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא	פה
סימן לט	הפסק בין ברכת המצוה לקיומה בשחיטה וכיסוי הדם ועוד	פו
סימן מ	בדין ספק אם בדק בסימנים	פז
סימן מא	בראיית הגמרא שהולכים אחר הרוב ממכה אביו ואמו	פח
סימן מב	מצא גדי שחוט מדוע לא אומרים כיון דנפל איתרע	צ
סימן מג	מקור דין ביטול ברוב	צא
סימן מד	בשיטת רבי מאיר דחייש למיעוטא, ובעניין סמוך מיעוטא דמיעוטא לחזקה	צג
סימן מה	א. בענין ספק ספיקא בבדיקת סימני שחיטה. ב. בשיטת ר' עקיבא שחלב אינו פוטר	צה
סימן מו	בעניין שוחט שידי מרתתות	צו
סימן מז	שוחט שהכשיר על ידי בדיקה באונא עליונה הדבוקה לגרגרת	צז
סימן מח	בדין שוחט שראוהו שותה יין נסך	צח
סימן מט	א. בעניין רוב מצויין אצל שחיטה מומחים. ב. שחיטת מומר שמקפיד על לפני עוור.	ק
סימן נ	ג. בעניין מירתת כשאינו יודע כל הדינים. ד. היתר לנשים לשחוט. ה. היתר לנשים ללמוד הלכה	קב
סימן נא	טבח שקלקל צריך להביא ראיה שאומן הוא	קה
	מחלל שבת בפרהסיא אם יינו יין נסך	
	ארבע הערות על ספר יריעות שלמה: א. נושא נשים בעבירה האם פסול מן התורה.	
	ב. בדעת ר' מאיר דמומר לדבר אחד מומר לכל התורה, אם הוא מדאורייתא.	
	ג. לוקח בשר מן הכותי שחותך כזית ואוכל, מדוע אין חוששים שאוכל באיסור.	
	ד. שוחט בשבת מדוע אינו מתחייב גם משום תולש בני מעיים	קח
סימן נב	שוחט ובודק שאיננו מציית למרא דאתרא	קיא
סימן נג	בקושיית הגמרא לרב חסדא בחולין י, א ובעניין סמוך מיעוט לחזקה.	
סימן נד	בדברי הנו"ב בעניין חזקות סותרות בספק שחיטה	קיב
סימן נה	בענין אבדו גדייו וכו', מדוע לא אומרים סמוך מיעוט לחזקה	קיד
סימן נו	עוד בדברי הנו"ב דבכל ספק בשחיטה יש חזקות סותרות, ובדין נקובת הוושט	קטו
	חזקת כשרות האם היא מדין רוב או מדין חזקת הגוף,	
	ומדוע שני עדים נאמנים להוציא ממון. ובעניין שעיר המשתלח	קטז
סימן נז	בעניין לימוד רוב בק"ו מחזקה. בקושיית הפנ"י על הרשב"א שספק ספיקא עדיף מרוב.	
	רבי מאיר דחייש למיעוטא האם חולק על דין כל דפריש מרובא פריש.	
סימן נח	בדברי הריב"ש ששתי חזקות עדיפות מרוב. בדברי הנו"ב שרוב המחוסר מעשה לא עדיף מחזקה	קכא
	א-ג. בענין תלוש ולבסוף חיברו לעניין שחיטה ועבודה זרה ומעילה ובדברי הרשב"א בזה.	
	ד. ביישוב פסקי הרמב"ם בעניין מעילה במחומר	קכו
סימן נט	בענין ולד טריפה, בדין טריפה אינה חיה ואינה יולדת, ואם זכר טריפה מוליד	קלא
סימן ס	בהמה שדקרוה בבטנה להוציא רוח וחייתה שנתיים והולידה פעמיים האם היא טריפה	קלד
סימן סא	בעניין איסור של שאר טריפות לקרבן מלבד דרוסה	קמ
סימן סב	א. בדיקת קנה מבחוץ מחשש לטריפה ודרוסה, ובחשש לנקובת ושת וספק ספיקא.	
	ב. האם נקובת הוושט הוה נבלה מחיים	קמא

קמג	 עוד בעניין הנ"ל	סימן סג
קמה	 בעניין ניטל עור אחד בוושט, ובעניין שיטת הראב"ן בניקב קרום המוח	סימן סד
קמו	 עוד בעניין הנ"ל, ובעניין ריאה שנקרעה בנפיחתה	סימן סה
קמז	 תרגולים שנמצאו בהם תולעים על בני המעיים	סימן סו
	א. סוגיא בחולין מג, ב. ב. בעניין ושט קרוע באמצעיתו וספק אם היה בו ריעותא.	סימן סז
קמח	 ג. בעניין ספק מוקפת חומה	
קנ	 טרפש הכבד שנסרך להמסס ובית הכוסות	סימן סח
קנא	 בעניין ספק דאורייתא לחומרא	סימן סט
קנב	 בדין נשברה המפרקת והחוט קיים, והאם סימן טריפה בבהמה הוי סימן טריפה גם באדם	סימן ע
	א. האם תולים במשמוש שנעשה אחר השחיטה בנקובת הוושט.	סימן עא
קנה	 ב. האם סתימת הבשר בקרום מועילה בוושט	
	א. בענין סתימת בשר בוושט ובתורבץ. ב. דין עצם הנמצאת בריאה.	סימן עב
קנז	 ג. דין נחסר מוח עמוד השדרה ושיעורו, ודין נחסר העור ושיעורו. ד. דין נוצה התחובה בוושט	
קנט	 א. בדיקת הוושט באווזות לעוטות. ב. בדין תליה לקולא בוושט	סימן עג
קנט	 בהמה בעלת שני ושטין או שני קנים המחוברים למעלה ולמטה	סימן עד
	א. נשבר העצם למעלה מצומת הגידין, ושמוטת הירך מתחילת ברייתה.	סימן עה
קס	 ב. בהמה צולעת האם יש לחוש שהיא טריפה	
קסא	 בענין הכשר כלי ברזל מצופה שנתבשלה בו שבורת הגף וחזר ונתאחה	סימן עו
קסא	 בענין ספק ספיקא משם אחד	סימן עז
קסב	 בדין נחמרו בני מעיים בשוורים ששתו מים רותחים	סימן עח
קסד	 דלדולים הדבוקים במעי עופות	סימן עט
	שלוש הערות בגמרא חולין יא, ב: א. בדברי המרדכי שפטור על הכאת אביו טריפה.	סימן פ
קסה	 ב. בעניין אם זכר טריפה מוליד. ג. ביישוב דברי בית שמואל ריש סימן יט	
קסח	 א. התראת ספק כשעתיד להתברר. ב. בעניין מכה אביו	סימן פא
קסט	 נכרי וישראל עומד על גביו, לענין שחיטה, גט ומילה	סימן פב
קע	 בעניין סמוך מיעוט לחזקה	סימן פג
קעא	 הוראה לעצמו בטרופות נקובת הוושט שבאווזות	סימן פד
קעא	 א. חזקה בטרופות במקום שנולדה ריעותא. ב. הקפה מבהמה לבהמה בטרופות.	סימן פה
קעב	 האם מועילה בדיקה לנקב קטן בנמצא מחט	סימן פו
קעב	 ריאה שנפחזה ומבצבצת שלא במקום הריעותא	סימן פז
קעג	 בועה שנקלפה ונמצאה הריאה שלימה תחתיה, ובדין שלפוחית שעל גבי הריאה הבולטת לחוץ	סימן פח
קעד	 יישוב סתירת פסקי הראב"ה והרמ"א בדין סתימת נקב ע"י איבר קשה	סימן פט
קעו	 שחיטה לצורך גוים האם צריכה בדיקת הריאה וברכה	סימן צ
קעז	 דין חלב שנחלב מבהמה בריאה שמתה בלילה	סימן צא
	בענין היתר תרגולי קוצ'ין (קאשינחנא): א. עדויות הרבנים במנהג להתיר.	סימן צב
	ב. האם ניתן להתירם על סמך שמתעברות ויולדות זו מזו. ג. היתרם על פי שלושה סימנים בגופם.	
	ד. האם יש ראייה להתיר משום 'שכן ונדמה'. ה. דרך קביעת המסורת.	
	ו. דיון בעדות הר"נ אדלר מלונדון. ז. דיון בדעת החת"ס בעניין פערל הינער (תרגולי פנינה).	
קעח	 ח. עדות החכם מירושלים על התרגולים החדשים ומסקנת רבנו להיתר	
קצ	 עוד בעניין היתר תרגולי קוצ'ין	סימן צג
קצג	 עוד בעניין היתר תרגולי קוצ'ין	סימן צד

קצה	 חגב אם צריך שחיטה	סימן צה
קצז	 בעניין הנ"ל, ובסברת הרב המגיד שבאיסור דרבנן לאו כולי עלמא זהירי	סימן צו
קצט	 בן פקועה שאמו היא ספק טריפה	סימן צז
רא	 אם עגלה ערופה יש לה פדיון	סימן צח
רב	 דין איסור אכילה ודין טומאה באיבר המדולדל	סימן צט
רד	 בעניין חולין בעזרה בחיה ועוף	סימן ק

הלכות איסור והיתר

רה	 א. בדין בריה פגומה ומאוסה לדיני תערובת. ב. איך אכלו אחי יוסף בבית פרעה	סימן קא
רו	 בעניין סיפור המנקה של הפלתי וגיד הנשה בנקבות	סימן קב
רח	 יישוב סתירה בתוספות בעניין ספק ספיקא	סימן קג
רח	 האם חייב בשילוח הקן אפילו כשאינו רוצה לקחת הבנים	סימן קד
רי	 בענייני גניבת דעת לגוי, קושיא על תוס' כתובות ל, ב ד"ה לא צריכא	סימן קה
ריא	 האם הדחה על גבי העור מועילה לדחות את המליחה יותר משלושה ימים	סימן קו
ריא	 בשר שנמלח והונח בשק במקום מדרון, האם נחשב השק לכלי מנוקב	סימן קז
ריב	 א. בעניין הכשר כלי פורצלן. ב. איסור דרבנן בספק שקול, ואיסור דרבנן כשקרוב לוודאי יעבור	סימן קח
ריג	 ביאור לימוד הפסוק 'לא תבשל גדי בחלב אמו'	סימן קט
ריד	 אווזה שנצלתה ונמצא הלב בתוכה	סימן קי
רטו	 בדין ביטול היתר בהיתר	סימן קיא
רטז	 בירור בפסק השו"ע שאיסורים מבטלים זה את זה	סימן קיב
ריז	 דין קדירות מצופות אמאייל	סימן קיג
ריז	 דגים שהתבשלו בחלב ועירו אותם לקערת בשר בת יומה	סימן קיד
ריח	 כבד אווז שנצלה ללא קריעה וטיגנוהו כך	סימן קטו
ריט	 בשר שנמלח וספק אם שהה שיעור מליחה	סימן קטז
רכא	 א. פלפול בדין פינכא דר' אמי ומליח כרותח. ב. דיון על השמטת הרמב"ם דין כבוש כמבושל	סימן קיז
רכג	 יישוב דברי התוספות שבועות: א. כג, ב ד"ה דמוקי. ב. כד, א ד"ה האוכל	סימן קיח
רכד	 א. האם כלאי זרעים נכנסים לגדר תועבה. ב. בעניין דם נעצר ונעשה חלב	סימן קיט
רכו	 האם אכילת דבר חי נחשבת דרך אכילתו	סימן קכ
רכז	 האם קידוש הזרוע בשלה נעשה בשעת ההפרשה או בשעת הנתינה לכהן א. בדין מעמיד לא בטל. ב. ביטול איסור לכתחילה בקניה מגוי.	סימן קכא
רכח	 ג. היתר אכילת המאכלים ענגליש אבסט וכן צוקער פלעטליך	סימן קכב
רכט	 שלוש הערות בעניין ביטול איסור לכתחילה בנטיעות ערלה	סימן קכג
רל	 א. ביטול איסור הנאה לכתחילה. ב שמיטה בזמן הזה	סימן קכד
רלא	 שימוש בכלי פורצלן שהעמידו בהם חלב שחלבו גוי	סימן קכה
רלב	 בדין ביטול איסור לכתחילה	סימן קכו
רלג	 בירור שיטת רבי עקיבא בשחיטת בהמה מסוכנת ביום טוב	סימן קכז
רלו	 בענין חצי שיעור בתערובת, וטעם כעיקר באיסור שאין בו מלקות	סימן קכח
רלז	 בדברי הפלתי שקפילא נאמן הוא רק דרבנן; בדברי רש"י בענין מסיח לפי תומו בקפילא	סימן קכט
רלט	 בעניין נבילה שאינה ראויה לגר	סימן קל
רמא	 בענין איקבע איסורא וחצי שיעור	סימן קלא
רמב	 בענין ספק טריפה וספק נבילה	סימן קלב

רמג	שיטת ר' מאיר ברובא דאיתא קמן; איך למדו תשע חנויות מסנהדרין	סימן קלג
רמו	א. אם שייך ביטול ברוב בשתי חתיכות אחת גדולה ואחת קטנה. ב. איך למדו ביטול ברוב ותשע חנויות מדיינים	סימן קלד
רמז	אם נוהג דין ביטול ברוב בבני נח; אם יש איסור לפני עור ואיסור לא תאכילום	סימן קלה
רנ	בדבר שמותר למאכיל, בספק איסור ובאיסור עשה	סימן קלו
רנז	עוד בעניין ביטול ברוב בבני נח, ובעניין האיסור למסור דברי תורה לגוי	סימן קלז
רנא	מניין שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. בשיטת ר"ת ביבש מין במינו לא בטל.	
רנב	בעניין שחוטה לא בטילה בנבילה, וקבוע באינו ניכר האיסור. בעניין ספק טומאה ברשות הרבים.	
רנג	בעניין מין במינו לא בטל לרבי יהודה	סימן קלח
רנד	בענין תיבול בקצח אם הוא מין במינו	סימן קלט
רנה	א. בעניין אין איסורים מבטלים זה את זה. ב. אם שאור בעיסה מקרי לח או יבש	סימן קמ
רנו	דין נפל אחד לים קודם שנודעה התערובת, ובדברי המשנה למלך והמנחת כהן	סימן קמא
רנז	בעניין חתיכה של בשר בחלב שאיננה אוסרת חבירתה בנגיעה בלא רוטב	סימן קמב
רנא	מקור לשיטת רבא שמין במינו לא בטל	סימן קמג
רנב	א. אם בשר דגים נקרא בשר. ב. הנודר מן החלב מותר במי חלב	סימן קמד
רנס	א. דם האברים שבישלו. ב. ניעור קדירה של בשר שנפל בה חלב. ג. שיעור בישול בשר בחלב	סימן קמה
רסב	בעניין ביטול איסור לכתחילה במקום מצוה וספק	סימן קמו
רסד	א. המשך הסימן הקודם בדין ספקא, ובעניין ביטול איסור לכתחילה. ב. טעמית קפילא אבר מן החי שנתערב בהיתר	
רסו	מכירת קטניות ועדשים שיש בהם חשש התלעה. איסור מסייע ביד עוברי עבירה בישראל ובגוי	סימן קמז
רסט	טריפות שנודמנו לידו מכירתם ובישולם	סימן קמח
ער	בדברי הראב"ד שאין צריך בדיקה אחר המנקר	סימן קמט
ער	בעניין איסור נבילה קודם לאיסור יוה"כ	סימן קנ
רעא	א. אם מעמידים פירות על חזקה שעכשיו התליעו, והאם מת קברו מוכיח עליו.	סימן קנא
רעב	ב. אם מועילה בדיקה למחט בחלל הגוף. ג. בישול בלא בלוע	
רעג	יישוב תשובת החוות יאיר סי' קיב בענין נאמנות עד אחד לאיסור	סימן קנב
רעז	בשיטת הראב"ד שאין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא	סימן קנג
רעז	בעניין עכברא בשיכרא וזבוב בכוס, ואם שייך בליעה ופליטה בחי	סימן קנד
רעח	בענין גדי אסרה תורה ולא חלב לשיטת ר"ת בטעם כעיקר	סימן קנה
רעט	ביטול איסור האסור גם שלא כדרך אכילה	סימן קנו
רפ	האם יש לחשוש שמשקה ה'ציקוריה' (עולש) נעשית בתערובת איסור	סימן קנז
רפא	בעניין כבוס כמבושל בבשר וחלב	סימן קנח
רפב	א. בשיטת רש"י בדין כבוס כמבושל. ב. בעניין נתבקעו החיטין	סימן קנט
רפג	א. שבועה על איסור בכולל. ב. נשבע לאסור על עצמו כזית אם חצי שיעור אסור	סימן קס
רפד	א. ביצת ספק טריפה שנולדה ביו"ט. ב. דשיל"מ בדבר שאינו אסור לכל	סימן קסא
רפז	בעניין אשם תלוי בחתיכה אחת ושתי חתיכות	סימן קסב
רפח	בענין סתם כלים אינם בני יומם	סימן קסג

חקירות בעניין בל תשחית, צעב"ת, איסור נבלה ועוד

רפט	א. בל תשחית בהפקר ודרך השחתה. ב. צער בע"ח בהריגת חיות. ג. עוקרין על המלכים. ד. שיטת הטור בהשחתה לצורך. ה. היתרים להכות	סימן קסד

סימן קסה	א. בירור בדברי מרדכי בקידושין. ב. נאמנות עד אחד ביין מבושל.
סימן קסו	ג. נאמנות עד אחד שבעה"ב מכחישו.....
סימן קסז	האם נבלה סרוחה מטמאת.....
סימן קסח	איסור אבר מן החי מדאורייתא במפרכסת.....
סימן קסט	הערות בסוגיית 'נפש', חולין קכ, א.....
	בדין לפני עיוור כשלנותן אין איסור.....

הלכות עבודה זרה ויין נסך

סימן קע	הדלקת נרות בחג של גוים.....
סימן קעא	א. בהיתר התוספות לטפח ולרקד בימינו. ב. בגזירת סתם יינם.....
סימן קעב	א. קניית ענבים דרוכים מגוי. ב. האם חכמים החמירו גם במקום חזקה מהתורה.....
סימן קעג	חצי שיעור באיסורי דרבנן.....
סימן קעד	שימוש בחומר היוצא מדג טמא להצללת יין ע"י גוי.....
סימן קעה	אין אדם אוסר דבר שאינו שלו בשותפות.....
סימן קעו	אין אדם אוסר דבר שאינו שלו.....
סימן קעז	א. סחורה בבד שיש עליו צורת שתי וערב. ב. לפני עיוור כשיכול לקנות במקום אחר.
	ג. לפני עיוור בספק מומר.....
סימן קעח	בעניין אפר עבודה זרה.....

הלכות נדה ומקוואות

סימן קעט	רואה מחמת תשמיש, האם תולים בדם בתולים גם במעוברת.....
סימן קפ	א. האם רואה מחמת תשמיש מפסדת כתובתה. ב. האם צריך לברר במקום ספק ספיקא.
סימן קפא	ג. השלמה לסימן הקודם בעניין רואה מחמת תשמיש שנתעברה.....
סימן קפב	זקנה שראתה דם לאחר הפסקת שלוש עונות שלה.....
סימן קפג	הלימוד מ'וספרה לה' לנאמנות האשה בניה.....
סימן קפד	האם דין נידה כדבר שבערוה.....
סימן קפה	בענין הנ"ל ובעניין ברכה על ספירת שבעה נקיים.....
סימן קפו	הפסקה בשפופרת לשבעה נקיים.....
סימן קפז	א. עד אחד באיסורין במקום שמעיד גם על עצמו. ב. אם חזקה לאחת מועילה לחברתה.....
סימן קפח	האם רשאי אדם לראות כתמי אשתו.....
סימן קפט	דין כתמים ורואה מחמת תשמיש בזקנה.....
סימן קצ	בדין מכה שאינה יודעת אם מוציאה דם.....
סימן קצא	א. אשה ששכחה עונת וסתה. ב. שיעור כתם.....
סימן קצב	זקנה הנישאת האם צריכה לחשוש לדם חימוד.....
סימן קצג	בדין חרדה מסלקת דמים, אם יש בזה חילוק בין חרדה בידי אדם לחרדה בידי שמים.....
סימן קצד	בענין לסמוך על דעת הרופאים ברואה דם מחמת תשמיש.....
סימן קצה	א. תלייה במכה בראיית דם אחר לידה. ב. כתמים אחר לידה והרגשת זיבת דבר לת.....
סימן קצו	אם זורה מבחוץ בגלל מום באשתו ורוצה לגרשה, אם חייב ליתן כתובה.....
סימן קצז	דין היולדת טומטום או אנדרוגינוס וזכר.....
סימן קצח	נאמנות אשה על מכה.....
	חזקה התלויה במעשה בציצית ובמקוה.....

שזז	קביעת וסת בימי זיבה.....	סימן קצט
שזז	א. הכשרת מקווה ממקוה שבחלקו העליון פחות מארבעים סאה ומתחתיו באר.	סימן ר
שזז	ב. לימוד ספרי קבלה	
שמח	הטובל במקווה שיש בו ארבעים סאה מכוונות, ופירוש דברי התוספתא בזה	סימן רא
שמח	א. היתר זחילה ע"י חיבור למעיין. ב. העמדת הזחילה ע"י דבר המקבל טומאה.	סימן רב
שמט	ג. האם נקבים שנמצאו בנסרים שבקרקעית המקווה נחשבים לכלי קיבול	
שנא	טבילת גיורת כאשר הדיינים רחוקים וסומכים על עדות אשה העומדת על גבה	סימן רג
שנב	שיעור מקווה	סימן רד
שנג	בעניין הנ"ל	סימן רה
שנד	פסול שלושה לוגין במעיין פחות מארבעים סאה, ובעניין הויה ע"י טהרה	סימן רו
שנו	עשיית ברזא למקווה.....	סימן רז
שנז	תיקון למקווה שנחסר מעשרים סאה	סימן רח
שנח	פסול שאובין במעיין	סימן רט
שנט	בעניין שאובה שהמשיכה	סימן רי
שנט	א. נקיבת כלי ששואבים בו מהמקווה במקווה המבצבץ מהנהר.	סימן ריא
שס	ב. אם פסול זוחלין הוא דאורייתא או דרבנן	
שסא	בענין הווית מקוה ע"י טהרה ופסול כלי קיבול בפקק נחושת.....	סימן ריב
שסג	עשיית מקווה משלג ואופן הפשרתו	סימן ריג
שסד	מקווה שעשאוהו מגיגית נקובה	סימן ריד
שסה	א. הכשרת מקווה בכלי המקבל טומאה. ב. מקווה שממשיך לתוכו מים ע"י משאבה	סימן רטו
שסו	אם כלי המחובר לקרקע חייב בטבילה	סימן רטז
שסו	א. דחיית טבילה כדי שלא ירגישו שטובלת. ב. מקור דין טבילה בזמנה מצוה.	סימן ריז
שסז	ג. המשכה בכלי. ד. האם שתוקי יכול להזכיר אביו בהזכרת נשמות	
שסט	דין זקנה הרואה דם מחמת תשמיש	סימן ריח
שע	אשה שיש לה צניחת רחם	סימן ריט
שעא	א. אשה שהרגישה בחלום שנפתח מקורה ולא מצאה דבר. ב. האם משגיחים בחלומות	סימן רכ
שעב		סימן רכא
שעב	תשמיש עם אשה שהרופאים אסרו עליה ללדת	סימן רכב
שעט	א. חתיכת בשר שיצאה לאחר הלידה ועימה דם, האם נידון כמכה. ב. הוחזקה נידה בשכנותיה	סימן רכג
שפ	עשתה צרכיה וראתה דם, מדוע אין חוששים שהדם בא קודם	סימן רכד
שפ	א. קביעת הגיגית בקרקע לצורך מקווה, אימתי בטל ממנה שם כלי.	סימן רכה
שפא	ב. דין ציפוי הגיגית. ג. מילוי מקווה בכלי נקוב	
שפב	גיגית נקובה שסתמו הנקב טרם שקבעו אותה יפה בקרקע	סימן רכו
שפג	א. מקווה שנשתנה מראהו. ב. מקווה העשוי משלג או ברד	סימן רכז
שפה	זחילה שאינה ניכרת	סימן רכח
שפה	האם יש חציצה בשן תותבת	סימן רכט
שפה	א. תשובת אשה שלא טבלה לנדתה. ב. האם מותר לשדך גוי עם גויה בשביל לקבל שכר.	סימן רל
שפו	ג. ישראל החשוד על סתם יינם, האם נאמן	
שפח	בדברי השל"ה שמצוה לספור בפה ימי שבעה נקיים	סימן רלא
שפח	א. אשה שדחקה עצמה לנקביה וקינחה ומצאה דם. ב. עניינים שונים במצות עונה.	סימן רלב
שצ	ג. כוונת הגמ' ברוך אתה בבואך שלא תמצא אשתך ספק נדה	

שצ	מדוע ריבוי נוטפים פוסל זוחלים וריבוי שאובים במקווה לא פוסל	סימן רלג
שצג	מדוע מחצה על מחצה כשר בזחילה והרי נוטפים פסולים מהתורה	סימן רלד
שצג	דם טוהר של יולדת	סימן רלה
שצד	תלייה במכה בשעת וסתה	סימן רלו
שצה	משא ומתן בדברי תרוה"ד שהרגשה מטמאת מדאורייתא	סימן רלז
שצז	מי שאינו יכול לבוא על אשתו מפני שרחמה צר	סימן רלח
תא	בפירוש מה שאמרו חז"ל בועלי נדות	סימן רלט

הלכות מילה

תב	הגדרת תינוק ירוק שאין למול אותו	סימן רמ
תג	זמן אמירת ברכות המצוות וברכות השבח במילה וקידושין ועוד	סימן רמא
תיד	א. מילת ספק נפל, ובעניין רוב וחזקה ועוד. ב. טומאת כהן לספק נפל	סימן רמב
תיז	א. שני מוהלים שנהגו להטיל גורל ומת הילד איזה מהם קודם במילה הבאה. ב. האם מוהל וסנדק פטורים מתענית ביום היארצייט	סימן רמג
תיט	תינוק שנימול ונתכסה האיבר, מתי מלים אותו שוב ואם הפדיון קודם	סימן רמד
תכ	בעניין מילה בשבת	סימן רמה
תכב	חקירה בענין מצה וכל מכשיריה דוחים את השבת	סימן רמו
תכג	האם יש לחוש שלא לקרוא לבנו כשם סבו בעודו בחייו	סימן רמז
	א. תינוק שמתו אחיו מחמת מילה, מאימתי מתבטלת החזקה. ב. האם אחיות שמתו בניהם מחזיקות למיתה	סימן רמח
תכז	המשך לסי' רמה לעיל בעניין מילה בשבת	סימן רמט
תלד	תינוק שלא עשו לו פריעה בזמנו האם אפשר לעשותה ביום השלישי למילתו	סימן רנ
תלה	תינוק שערלתו נכרתה אך נותרה מחוברת	סימן רנא
תלט	תינוק שאינו בר קיימא האם חייבים למולו	סימן רנב
	א. מוהל שאינו ידוע שאומר שמל כבר בחול, האם נאמן למול בשבת. ב. כשאין מוהל שכבר מל, האם מותר למול, והאם מותר לשחוט בפעם הראשונה ביו"ט	סימן רנג
תמא	תינוק שהתעלף, האם נחשב חולה בכל גופו	סימן רנד
תמג	איך לתקן מילה שחיפתה הערלה את העטרה	סימן רנה
תמט	האם ציץ מעור הערלה החיצונה נחשב ציץ המעכב	סימן רנו
תנב	א. אסופי שנראה מהול במקצת, האם צריך למולו שנית. ב. גיור קטן שלא מדעתו	סימן רנז
תנח	חובת המציצה בברית המילה	סימן רנח
תסו	בעניין עשה דוחה לא תעשה בפסח ומילה ועוד	סימן רנט
	א. אמירת פיוט יום ליבשה בתפילה, במילה ביוכ"פ וביו"ט שחלים בשבת. ב. מניין שמילה דוחה יו"ט. ג. נתינת יין לתינוק שנימול ביוכ"פ. ד. אם מותר למצוץ ביוכ"פ באמצעות משקה	סימן רס
תסז	אבי הבן הרוצה למול את בנו בשבת והיא הפעם הראשונה שמל	סימן רסא
תסט		

הלכות פדיון הבן

תסט	כשיום שלושים ואחד חל בשבת, האם יפדה הבן במוצאי שבת או ביום ראשון	סימן רסב
תעא	פדה בנו בפחות מחמישה סלעים, האם יכול להשלימו אח"כ	סימן רסג

סימן רסד	א. פנויה שזינתה וילדה בכור האם חייב הבועל לפדותו. ב. האם אשה וכהן נעשים שליח בפדיון הבן. ג. תשובת מהר"ם בנעט בנושא פדיון של ילד מזנות. ד. הערה על רש"י קידושין עד, א. ה. הערה על תוספות חולין פא, א	תעב
סימן רסה	המשך הבריורים במצות פדיון הבן: א. פנויה שילדה בכור, אם הבועל נאמן לפדותו. ב. אם יפדה במתנה על מנת להחזיר. ג. פדיון הבן על ידי שליח, ואם כהנים לויים ונשים נעשים שליח לפדות. ד. אם המצוה על האב או על הבן	תעה
סימן רסו	פדיון קטן שלא ע"י אביו	תפד
סימן רסז	פדיון הבן לפני מילה	תפה
סימן רסח	פדיון הבן בשבת	תפז

הלכות סת"ם

סימן רסט	ספר תורה שנמצאה בו טעות וספק אם הסופר קידש תיבת אל, איך לתקנו: א. אם סתמא לשמה. ב. אם צריך לקדש בפה. ג. אם מספיק לקדש בתחילת הכתיבה. ד. דיונים בדברי בנו בזה	תפח
סימן ער	אלו אזכרות צריך לקדש לשמן	תצו
סימן רעא	זריקת עפרות זהב על אותיות הכתובות בדיו האם נחשבת כתיבה	תצט
סימן ערב	א. דין מנומר והידור מצוה בפרשיות התפילין. ב. בעניין השמטת הרמב"ם דין כתיבת אזכרות לשמן. ג. אם מנומר פסול מדאורייתא או מדרבנן, והאם פסול בדיעבד	תק
סימן רעג	סופר סת"ם שאינו מדקדק בכמה מדקדוקי תפילין ונמצאו בהן טעויות, ובכלל זה: א. בעניין ספר תורה שנכתב על ידי מי שאינו מאמין בדברי חז"ל. ב. דין תפילין מרובעות--	תקג
סימן רעד	פסק דין בקצרה בענין הנ"ל	תקח
סימן ערה	האם יש איסור מחיקה בשינוי שם אֵל לקרותו אֵל	תקט
סימן רעו	תיקן את השם ועשה ממנו יהודה אם הועיל, ובכלל זה: א. שם שנכתב שלא בקדושה אם מותר למוחקו. ב. בדין אי עביד לא מהני	תקי
סימן רעז	אם מברכים שהחיינו על קניית או כתיבת ספר תורה חדש	תקיא
סימן רעח	בדין ספר תורה שנכתבו בו תגין על אותיות האזכרות	תקיב
סימן רעט	במקור מצות כתיבת ספר תורה ואם נשים חייבות בה, ובמחלוקת אם תורה מגילה ניתנה--	תקיג
סימן רפ	כתיבת סת"ם על עור בהמת נעבד ותקרובת עבודה זרה	תקיט
סימן רפא	בענין תפירת יריעות ספר תורה על ידי נשים	תקכב
סימן רפב	בענין ברכת שהחיינו על ספר תורה חדש	תקכג
סימן רפג	א. ברכת שהחיינו על ספר תורה חדש. ב. לווה שמשכן ספר תורה על חובו והמלווה הקדישו לבית הכנסת	תקכד
סימן רפד	בענין אותיות השם שיצאו חוץ לשיטה	תקכו
סימן רפה	חסרון תגין אם פוסל סת"ם	תקכח
סימן רפו	א. ס"ת שנמצאה בו טעות ולא נודע מקומה. ב. בעניין סברת מתוך שנאמן להפסיד שכרו--	תקל
סימן רפז	העברת קולמוס על השם ומחיקת השם בכתב על גבי כתב	תקלב
סימן רפח	בדעת הרמב"ם בתיוג אותיות שעטנ"ז ג"ץ	תקלד
סימן רפט	אם מותר למסור ספר תורה ביד שר נכרי	תקלה
סימן רצ	א. ספר תורה שכתבו גוי אם אפשר לקרוא בו כשאינן ספר תורה אחר. ב. אם נתערב בכשרים אם שייך בו ביטול לעניין לקרוא בו ולענין ללקות על מחיקת השם]	תקלו

א. ספר תורה שנמצאה בו טעות וספק אם הסופר קידש תיבת אל.	סימן רצא
ב. שבע ברכות בנואף שנשא בעולתו והאם הולכים לפי תחילת הסעודה	סימן רצב
קליפת וקדירת אזכרות בספר תורה	סימן רצג
בנידון מה לעשות בשם שמים החרוט על גביע	סימן רצד
ספר תורה שנקרעו בו שש שורות	סימן רצה
ספר תורה שנקרעו בו שלוש שורות	סימן רצו
א. ס"ת שבמקום התיבה יהיה נכתב שם הוי"ה. ב. מחיקת שם ה' ע"י קטן	סימן רצז
א. שיטת הרמב"ם בכתיבת אזכרות לשמן. ב. אם בתפילין יש משום זה אלי ואנוהו	סימן רחצ
ספר תורה שכתבו מסור	סימן רצט
עוד בעניין מסור לעניין כתיבת סת"ם, שחיטה ועדות	סימן ש
ס"ת שביריעה אחת ישנן יותר שורות מבשאר היריעות	סימן שא
נאמנות אדם שהוציא לעז על ספר תורה	סימן שב
א. מכירת ספר תורה בהכרזה. ב. ספר תורה שנכתב בו שם אלהים במקום שם אל	סימן שג
הטעם שחש"ו אינם כותבים סת"ם	סימן דש
מחיקת שם שמים שנכתב על כותל בית כנסת	סימן שה
תיקון אות ה' משם הוי"ה שנחלק	

הלכות שבועות נדרים ובכורות

א. נשבע שלא לאכול אם אכילה ושתייה מצטרפים.	סימן שו
ב. מי שנדר נזירות באיסור. ג. שופר הבא מחוץ לתחום	סימן שז
סוגיית מושבע ועומד מהר סיני, נזיר ד, א	סימן שח
בעניין הקדש והפרת נדרים בחול ובשבת	סימן שט
שימוש בנותר מכספי פדיון שבויים	סימן שי
העוסק במצוה דרבנן האם פטור מן המצוה	סימן שיא
אשה שגילתה בדעתה לתרום פרוכת לבית כנסת פלוני, ולבסוף נדבה הפרוכת לבית כנסת אחר	סימן שיב
חיוב כפרה כשהתכוון לעבור ולא עבר	סימן שיג
בעניין חיוב לאו בעבר על שבועה על חצי שיעור של איסור	סימן שיד
בעניין שבועה על חצי שיעור מדאורייתא ומדרבנן	סימן שטו
שינוי נדבת מעות לשם רבי מאיר בעל הנס. מנהג הדלקת נר ביום היארצייט	סימן שטז
אם כתיבה כדיבור	סימן שיז
בדברי הרשב"א בעניין עשה דוחה לא תעשה בנדרים	סימן שיח
בדין שבועה בכתב	סימן שיט
בענין איסור בל יאמר אם נוהג בכתיבה, ובהשמטת הרמב"ם	סימן שכ
שאלה של רבנו לרבו מהר"ם בנעט: בהתרת נדרים מי אומר "מותר לך"	סימן שכא
האם חכם יכול להתיר נדר בכתב או בהרכנה	סימן שכב
התרת נדר לנודר על דבר מצוה	סימן שכג
נדרה מחמת סכנה ורוצה להישאל על הנדר, ובענין נדר שהותר מקצתו הותר כולו	סימן שכד
נשבעה פעמיים על אותו דבר, ובעלה הפר רק את השבועה הראשונה	סימן שכה
עוד בענין שבועה חלה על שבועה (המשך הסימן הקודם)	סימן שכו
הנודר ממעיין האם מותר לטבול בו בימות החמה	סימן שכז
ביטול שבועה בלחש בלי שהשמיע לאזניו	

תרח		דיון בקושיית התוספות בסנהדרין לג, א על מה שעשה עשוי	סימן שכח
תרט		בדין המהרי"ק שארבעה שנשבעו יחד אין הפרה לשבועתם	סימן שכט
		מה דין נדר לצדקה כאשר אין בה כבר צורך: א. אותן החוזרים לגמרי אם צריכים התרה.	סימן של
		ב. אותן הרוצים לשנות נדבותם לאחרים אם אפשר לעשות כן בלא התרה.	
תרי		ג. אם פתח זו ראוי לפתוח בו	
תרכד		בעניין נדר על דבר מצוה	סימן שלא
תרכה		בדין חכם שעוקר הנדר מעיקרו, לעומת הפקר שור הנסקל למפרע	סימן שלב
תרכו		א. ההבדל בין נודר בפיו לנודר בלב. ב. חיוב חומש לנשים	סימן שלג
תרכח		בעניין חיוב מעשר כספים בזמן הזה	סימן שלד
תרל		פריעת חובות של מצוה במעות מעשר כספים	סימן שלה
תרלא		דבר שיש לו מתירין	סימן שלו
תרלב		בסוגיית בל תאחר	סימן שלז
תרלד		בקושיית הר"ן בנדרים עט, ב	סימן שלח
תרלה		בענין זה וזה גורם	סימן שלט
תרלח		בקושיית תוס' קידושין לז, א ובעניין בל תוסיף	סימן שמ
תרלט		האם הפקרת בהמה מבכרת מועילה להפקיע את העגל מקדושת בכורה	סימן שמא
תרמד		א. דין בכור תם שנשחט בזמן הזה. ב. שחט והתברר שהוא בכור	סימן שמב
תרמו		קנס במטיל מום בספק בכור בזמן הזה	סימן שמג
תרמח		בעניין קנס במטיל מום בבכור בזמן הזה	סימן שדמ
		א. האם יש לסמוך בדיעבד על קנין כסף לבדו לעניין הפקעת בכורה.	סימן שמה
תרנ		ב. האם השוחט בכור תם עובר משום מטיל מום בקדשים	
תרנה		חיוב בכורה במוסר צאנו לרועה נכרי במקום שמנהגם ליטול חלק בוולדות	סימן שמו
תרנו		בעניין נודר לאסור כל פירות העולם	סימן שמז
תרנו		בהמה שילדה תאומים ונשחט אחד תוך שמונה והשני שהה שמונה ימים	סימן שמח
תרסג		האם קנין כסף פוטר מבכורה במקום שהתנו שיחול קנין בלא משיכה	סימן שמט

הלכות ערלה וכלאים

		א. הרכבת אילנות בבן נח, קיום כלאים. ב. בשיטת רש"י דכלאי זרעים דרבנן.	סימן שנ
תרסו		ג. בשיטת הרשב"ם דכלאי זרעים אסורים בהנאה	
תרעה		בדיני ערלה ורבעי	סימן שנא
		דברים שהצריכה התורה לבערם האם המצוה דווקא בכזית,	סימן שנב
תרפה		ובעניין אכילת קדשים בפחות מכזית	

הלכות אבלות

תרפט		יישוב סתירת דברי הט"ז בעניין אמירת סליחות בבית האבל	סימן שנג
תרצא		כניסת אשת כהן מעוברת לאוהל המת	סימן שנד
תרצב		הזכרת נשמות ואמירת קדיש על מאבד עצמו לדעת	סימן שנה
		א. האם מותר לכהן אונן ולכהן שהוא קטן לפדות תינוק. ב. האם מותר לאונן להיות מוהל.	סימן שנו
תרצג		ג. האם מותר לאונן להיות סנדק, ועוד בדיני אונן	
תרצה		בעניין קושיית תוס' מכות ז, ב לגבי מזיד בר קטלא	סימן שנז
תרצו		פינוי קברו של ישראל עובר עבירות לקבר ישראל	סימן שנח

סימן שנט	א. בענין פינוי נפל מקברו. ב. אם לשפוך המים כשהמת גוי.
	ג. האם מותר האבל בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום. ד. בענין מדרש איכה 'ישיחו בי יושבי שער' וכו' ואם איוב היה בימי משה. ה. בענין קטן אם מצווין להפרישו.
סימן שס	ו. בענין בן דינאי המוזכר בקינת 'שבת סורו מני'
סימן שסא	נישואין תוך שלושים לאבלה של כלה
סימן שסב	אנינות על תינוק שמת תוך שלושים
סימן שסג	בענין הנ"ל, אנינות על תינוק שמת תוך שלושים
סימן שסד	הנאה מפירות ועשבים הגדלים בבית הקברות
סימן שסה	מי נחשב גדול הבית
	א. האם אומרים קדיש על אדם שאין עדות ברורה שמת. ב. מקור לבוש שחורים לאבל.
סימן שסו	ג. עוד בעניין מנהגי אבילות במקרים שאין עדות ברורה שמת
סימן שסז	פאה נוכרית משער המת, והאם מותר לאשה לצאת בפאה נוכרית
סימן שסח	שכר הרופא על אישור המוות האם יש בו משום משתכר באיסורי הנאה
סימן שסט	אמירת תהילים בימי אבלו
סימן שע	השתתפות בלוויית גוי
	א. האם מצות ברכת כהנים דוחה איסור טומאה למת.
סימן שעא	ב. אונן לאונסו, האם חייב בתפילה וברכות
סימן שעב	א. ברכת אשר יצר אתכם בדין בשבת. ב. אבל המתפלל בבית הכנסת, האם יאמרו ברכת כהנים ונפילת אפים. ג. שמועה רחוקה האם מונים מהקבורה או מהמיתה. ד. בענין מילה לשמה
סימן שעג	מניין שאין הביכורים נאכלים לאונן
סימן שעד	שמועה ביום שלושים, האם דינה כשמועה קרובה
סימן שעה	לא נהג אבלות מחמת אונס ופגע בו רגל תוך שלושים, האם פטור מלהתאבל
סימן שעו	ספק יהודי שנקבר בקברות הגוים אם יש מצוה לפנותו, ואם מילה וציצית הם סימן מובהק עוד בענין קבורת ספק יהודי בקבר ישראל

חקירות שונות

סימן שעז	בסוגיית זה וזה גורם בטריפות
סימן שעח	בענין מקור דין שהייה בשחיטה
סימן שעט	בסוגיית מומין בעגלה ערופה
סימן שפ	בענין נותן טעם לפגם באיסורי הנאה
סימן שפא	בענין הוציא העובר ידו והחזירה שהעובר מותר ואבר עצמו אסור
סימן שפב	האם לאו דריבית הוא לאו הניתק לעשה
סימן שפג	בירורים בסוגיית דבר שבמניין
סימן שפד	א-ב. בירורים בענייני מעשה בהמה. ג. דין קבר בבתי ערי חומה.
סימן שפה	קושיא בנדרים סד, ב לשיטת המב"ט
סימן שפו	בענין סתם קנין דקרא בכסף, וקנין בישראל ובנכרי
סימן שפז	האם חודש העיבור בכלל בתקנת ר"ת בנדוניא ובהלכות אחרות

תוכן התשובות השייכות לחלק יו"ד

מתוך התשובות שנמצאות בחלק ההשמטות בסוף כרך אה"ע-חו"מ

את התשובות השארנו במקומן בסוף כרך אה"ע-חו"מ

סימן רנד	א. בדין אשה שחפפה במקווה על מנת לטבול ומסופקת אם טבלה; ב. בדין כתמים אחר לידה וזיבת דבר לח; ג. פדיון הבן ביום שלושים
סימן רנה	א. שוחט שהטביל נשים במקווה פסול, אם נאמן על השחיטה; ב. חשב לעבור עבירה כגון לבוא על אשת איש ונמצאת אשתו, אם חייב
סימן רנו	א. תיקון ס"ת שנכתב בו בטעות אהיה אשר אהיה שלחני אליכם; ב. הסרת טיפת שעווה מעל אזכרה בס"ת ע"י חימום; ג. ברכת שהשמחה במעונו במקום שאנשים ונשים אוכלים יחד; ד. שולח שליח לקדש אשה שאסור בכל הנשים, אם הוא דווקא במת השליח; ה. מעות שניתנו לגבאי עבור עניי ארץ ישראל, אם מותר לשנותם לצדקה אחרת; ו. תיקון ס"ת בדיו הנעשה מסתם יינם; ז. אשה וקטן אם כשרים לתקן ס"ת או לתפור היריעות; ח. קניית יריעות ס"ת מגוי ביותר מכדי דמיהם; ט. המיר דתו ודורש מעות כדי לחזור לכלל ישראל, אם מחויבים לתת לו; י. אכילת תפוח בדבש יחד עם פרוסת המוציא בליל ר"ה; יא. ספק דאורייתא במצוות עשה לשיטת הרמב"ם
סימן רנז	א. אם מותר לקצוץ עצי פרי מבית הקברות כדי שלא ישחיתו גויים את המצבות; ב. חרש שאינו שומע ואינו מדבר ומבין ברמיזות, אם יכול למנות שליח לפדיון הבן ואם מצטרף למנין; ג. המעלים מאשתו שמתה אמה, אם מותר לשמש עמה; ד. כמה בעלי בתים שקנו קטניות וכל אחד מצא תולעת אחת, אם מצטרפים להחזיק אותו המין אצל המוכר כמתולע
סימן רסא	א. דין קריאה בס"ת שיש בו שינוי בהפסק הפרשיות; ב. הערה בדין טומאת מדרס
סימן רסד	דין הכשרת כלי מתכת מצופה בזיגוג (אמאייל); חשש טריפות באווזים שיש על ראשם חטורת; דין פדיון בנולד אחר ספק נפל; הזכרת נשמה על ספק אביו; מטבע שחקק עליו שם ד' אותיות אם מותר להתיכו ולעשותו יד לס"ת בעניין החיוב ללמד בן בנו תורה ומקורו
סימן רסו	בענין ספק דאורייתא לחומרא וספק ספיקא בקיום מצוה
סימן רסז	דין רואה לאחר תשמיש לאחר זמן שתדד מן המטה
סימן רסח	א. אשה שעשתה הפסק טהרה ועדיין יש לה חתיכות דם יבש בשיער שבאותו מקום; ב. אשה שהיתה טבעת על אצבעה בזמן טבילתה, וסיפרה לבעלה רק לאחר כמה חודשים, כיצד תשוב בתשובה
סימן רסט	טבילה בשלשה לוגים מים שאובים כשיש השקה לים
סימן ערב	א. טחול שאינו מנוקד אם יש לו דין חתיכה הראויה להתכבד; ב. דם נדות שהשתנה מראהו ממראה טהור למראה טמא
סימן רעג	כשרות תרנגולת קוציץ
סימן רעד	שיטת השו"ע בשיעור האיסור בכף חולבת של עץ או מתכת שתחבה בבשר
סימן ערה	א. הבשר שנשחט ע"י שוחט שעבר משחיתות; ב. בודק שטעה האם מעבירים אותו
סימן רעו	א. חתן שנתקשר בתנאי שידוכים ואח"כ נתקשר עם אחרת; ב. דין גילוח במצורע מוסגר שהוא נזיר
סימן רעז	בעניין היתר לקטניות מתולעות ע"י טחינה
סימן רעט	א. בעניין זה וזה גורם באיסורים ובהקדש; ב. חתיכה נעשית נבילה בספק איסור
סימן רפ	א. בדין כתיבת השם על המטלית; ב. בדין מוקף גויל ע"י מטלית
סימן רפב	

הקדמה

הגאון הגדול רבנו יהודה אסאד נולד בעיר אסוד (Aszod) שבהונגריה בשנת תקנ"ד. הוא למד בישיבתו של מהר"ם בנעט, גדול רבני מורביה (צ'כיה), ובהמשך שימש כדיין בעיר סרדהל (סערדאהעלי; כיום - דונאיסקה סטרדה, דרום סלובקיה). העיר שכנה במחוז פרשבורג (היום ברטיסלבה), והתקיימה בה קהילה גדולה וחשובה במשך מאות שנים, עד השואה הארורה בה נרצחו כל יהודיה שהיוו כמחצית מתושבי העיר. מאוחר יותר שימש רבנו במשך כמה שנים כרב בכמה עיירות, ובשנת תרי"ד שב לסרדהל ושימש כרבה במשך כשתים עשרה שנה, עד לפטירתו בשנת תרכ"ו, לפני קנ"א שנים. הוא הקים בה ישיבה גדולה והפך את העיר לתל תלפיות, עד שסרדהל נחשבה מהקהילות החשובות בהונגריה. רבנו הוערך מאוד ע"י רבני דורו: בן דורו המבוגר ממנו, רבנו החת"ס, כתב עליו שהוא 'למדה מופלג ואיש צדיק תמים, ונפלאותי מאוד על עוצם בקיאותו וחרפותו', בעל 'שואל ומשיב' רבי יוסף שאול הלוי נתנזון כינה אותו 'הגאון הגדול צדיק יסוד עולם', ר"ח הלבפשטס מצאנו קרא לו 'מופת הדור', וגאון גליציה ר"ש קלוגר כתב אחרי פטירתו שהוא 'האיר פני תבל באור תורתו, ועל ישראל זרח אור שמשו'. הרבה נכתב כבר והרבה יש עוד לכתוב על רבנו זצ"ל, אך נשאר את אריכות הדברים למבוא מפורט עליו ועל ביתו ועל פעליו ותורתו שיצורף בעזרת לשונות מהרי"א כרך או"ח שיצא לאור בקרוב.

בין השאר היה רבנו מגדולי המשיבים בדורו, והשיב אלפי תשובות גדושות חריפות ובקיאות יוצאות-מהכלל לשואלים מקרוב ומרחוק. רבנו שמר העתקים של חלק מתשובותיו, ומהם הכין לדפוס בנו וממלא מקומו, רבי אהרן שמואל אסאד (תק"ץ-תרס"ה), ששימש כרב העיר במשך ל"ט שנים, את שו"ת מהרי"א 'יהודה יעלה', הכולל 884 סימנים. החלק הראשון נדפס בלמברג תרל"ג והוא כלל את חלק או"ח (סט דפים, ריד סימנים) ואת חלק יו"ד (קמא דפים, שפז סימנים), והחלק השני נדפס בפרשבורג תר"מ והוא כלל את התשובות בענייני אה"ע וחז"מ (קיא דפים, רפג סימנים; בימינו נפוץ דפוס הצילום שנעשה בניו יורק תשכ"ה, בו כל הספר נמצא בכרך אחד). רבנו חיבר ספרים רבים אחרים, ביניהם נדפסו ע"י צאצאיו בשנת תרצ"א הספרים 'דברי מהרי"א' - חידושי תורה ואגדה, ו'חידושי מהרי"א' על מסכת כתובות. גם כמה מתלמידיו הדפיסו ספרים ובהם מחידושו, אולם רוב כתביו אבדו.

* * *

אשרינו שזכינו לעסוק בתורתו של אותו גדול זצ"ל. כל שלושת חלקי שו"ת מהרי"א 'יהודה יעלה', או"ח, יו"ד, ואה"ע-חו"מ, כבר מוכנים למעשה, אמנם הקדמנו את הוצאתו לאור של כרך 'יורה דעה', הגדול ביותר בין חלקי הספר, ובו כמעט 400 תשובות, חלקן ארוכות מאוד. אחריו יצא לאור חלק אה"ע-חו"מ, ולחלק או"ח נצרך כאמור בעזרת מבוא מקיף וכן מפתח מפורט לכל חלקי הספר.

שו"ת מהרי"א מוזכר ומצוטט אינסוף פעמים בספרי חכמי דורו וק"ו בספרי רבני הדורות שאחריו, והשתדלנו למצוא, ולציין בהערות השוליים, כל חידוש או ציטוט בשמו שהובא בספרי הפוסקים, וכל הכרעה והערה למדנית בדברי רבנו שעשתה רושם לדורות. את מראי המקום למקורות אליהם ציין רבנו רשמנו בתוך הספר בסוגריים מרובעים, כך שכל ההערות בסוגריים עגולים בתוך התשובות הם מאת רבנו המחבר עצמו. לעיתים קרובות הוסיף רבנו בגוף הספר הוספות, לפעמים ארוכות, המופיעות בדפוס בסוגריים מרובעים, ואותם ציינו בראשם בתיבות 'הוספת המחבר'. גם רא"ש בן רבנו הוסיף בספר הגהות והערות משלו ומשל אחרים בסוגריים מרובעים, והם מצוינות בראשיתם בתיבות 'הג"ה (או: הוספה) מבין המחבר'.

במהלך ההדרת הספר תוקנו אלפי טעויות דפוס, ואם לא היה מדובר בתיקון קטן ומובן-מאליו ציינו אותו כמקובל - סוגריים מרובעים להוספה ועגולים למחיקה. כמו כן רבנו היה מקצר הרבה בלשונו, ולתועלת הלומדים הוספנו לעיתים בסוגריים מרובעים אותיות ותיבות-קישור שהיו חסרות להבנת המשפט. צילומי כמה תשובות מכת"י רבנו הגיעו לידינו, ועל פיהם תיקנו את הנוסח במקום הדרוש, וכמובן הערנו על כל שינוי. חילקנו את הפסקאות הגדולות של רבנו לקטעים קטנים יותר, הוספנו פיסוק מדויק, תיקנו את הכתיב לכתיב מלא המקובל היום (כמובן מבלי לשנות את לשונו של רבנו), פתחנו את רוב ראשי התיבות חוץ מאשר את המובנים מאליהם, וכן חילקנו לסעיפים סימנים העוסקים בכמה נושאים (בפעמים הבודדות שהחלוקה מצויה כבר בדפוס) הציון לסעיפים אינו מוקף בסוגריים). כמו כן הוספנו כותרת תמציתית בסוגריים מרובעים בראש כל סימן, ובסך הכל עשינו כל אשר לאל ידינו כדי לגרום לכך שמהדורה זו תועיל מכל צד ופינה ללומדים הרבים בתורת רבנו.

* * *

אנו מודים מקרב לב לנכדי רבנו, שומרי מורשתו ולומדי תורתו, וביניהם בעיקר לידידי היקר הרב מרדכי קוביטשק ואחיינו הרה"ג ר' אשר קוביטשק ר"מ בישיבת דושינסקי בירושלים, שהשאילו לנו עותק של שו"ת מהרי"א ובו ציונים ותיקונים רבים, שהיו לנו לתועלת. כמו כן תודה מקרב לב לידידי הרב שלמה וייס מבני ברק, גם הוא נכד רבנו ומומחה בכתביו, שהוסיף לנו הרבה מידעויותיו וחוכמתו, ובגמר המלאכה עבר על כל הספר והעיר ותיקן ושיפר. התודה גם לרב מא"ז קינסטליכר, שומר משמרת זיכרון יהדות התורה בהונגריה, על סיועו הרב. ברכת תודה מגיעה גם לראשי ומנהלי מאגרי המידע התורניים שבהם נעזרנו רבות, בעיקר פרויקט השו"ת של בר-אילן, 'אוצר החכמה' ו'היברובוקס'.

התודה והברכה למנהל מכון שלמה אומן הרב אלעזר ברנד, ולחברי העמותה שבראשה הרב מאיר שלזינגר, פרופ' ישראל אומן והרב מרדכי פייג, על הסיוע בהחזקת המכון והדאגה לפעולתו במשך כל השנה. תודה לראש ישיבת שעלבים הרב מיכאל הכהן ימר שליט"א, למנהלי הישיבה צבי סמואל ויהודה פרוידיגר ולמנהל הכספים שלמה פורת, על סיועם ועידודם. תודה וברכה גם לראשי מכון ירושלים, ידידי הרבנים ר' משה ור' שלמה בוקסבוים, בניו של מורי וידידי הרב יוסף בוקסבוים וצ"ל, והרב יעקב פרבשטיין, על שיתוף הפעולה רב השנים בינינו, שמגדל ב"ה פירות נאים ומשובחים.

התודה למהדירי הספר שנשארו בעול עמי, ידידי היקרים הרב שמעון שלמה גולדשמידט, הרב יהונתן אמת והרב בועז מרדכי, ולכל שאר חוקרי המכון שעסקו בהכנת שו"ת מהרי"א. כולנו עמלנו בכל כוחנו כדי שבעזרה"ת תצא מהדורה משובחת מתחת לידינו, לזיכרון עולם לגאון הגדול, פאר דורו, רבנו רבי יהודה אסאד וצ"ל. אחרונה חביבה - אני מודה מקרב לב לאשתי המשכלת ובעלת החסד ד"ר חנה קטן שתח' על עידודה וסיועה ועצותיה הטובות. תיזכר לטובה בספר זה אמה, חמותי הגב' בבא (ברברה) רייסקין ז"ל לבית אלפנט ממונקטש. יזכנו ה' לרוות נחת מכל צאצאינו עוד שנים רבות בריאות וטובות.

הק' יואל קטן
מכון שלמה אומן
ר"ח ניסן תשע"ז

[illegible]

סימן א

[שני סוגים של קטן שאין בו דעת]

רוב ברכה ושלום, לנופך ספיר ויהלום, הלא הוא כבוד הוד ידיד נפשי, אהובי חביבי, הרב הגדול הגאון העצום המפורסם, ערוגת הבושם, זה סיני ועוקר הרים, אור לישרים, נר ישראל וקדושו, צדיק יסוד עולם, כבוד קדושת שם תפארתו, מו"ה קאפל נ"י אב"ד קהילת ווערבוי, הנקרא בפי כל רבי קאפיל חריף נ"י.

מכתבו הטהור השגתי זה ימים, ונהניתי לאור תורתו.

ועל דבר הידוע, פקודתו שמרה רוחי ועשיתי רצונו חיש מהר.

ועל דבר החקירה שביקש הדרת גאונו נ"י לחוות דעתי, הנני לרצונו להשיב.

על דבר קטן הנכלל בכל מקום עם חרש ושוטה בסוג אחד, עמדתי על המחקר בעזרת ה' יתברך אם כל הקטנים שווים בזה בכל הדינים שנשנו יחד, או אם יש לחלק ביניהם במקומות מהם. וד' אלוקים יעזור לי.

הנה תוספות ריש פסחים דף ד' ע"ב בד"ה הימנוהו רבנן וכו' כתבו, מדחשיב להו התם קטנים לבסוף על כרחך גריעי טפי² [הוספת המחבר: וכ"כ הרא"ש ריש עירובין סימן ד', באמוראים מי שנזכר תחילה הוא חשוב וגדול יותר. ועיין רמב"ן ריש פרשת שלח לך [במדבר יג, ד] שכתב כן. וכן כתבו תוספות בעבודה זרה דף מ"ה ע"א בד"ה אמר ר"ע וכו', אלא דבמסקנא העלו תוספות שם דלאו כללא הוא. ומייתי ראיה מאגדת פסח³, עיי"ש. וכן כתב בתשובת חות יאיר סימן קכ"ט מהרבה סוגיות הש"ס⁴. ובמדרש רבה ריש פרשת נשא [פרשה ו אות א] יקרה היא מפנינים, שהקדים הכתוב נשא ראש בני

קהת קודם לגרשון הבכור על שם התורה. עיין שם ובכמה מקומות]. ואם כן משמע דהכא נמי בסידורא דחרש שוטה וקטן, דתני להו הכי בכל מקום, קטן הוא הגרוע טפי. ובאמת נהפוך הוא, דבכל מקום עדיף קטן מחרש ושוטה, אי משום דאתי לכלל דעת וזכייה וקידושין, דזמן גדלות ממילא אתיא, אי משום [ד]גם בקטנותן המה בני דעת יותר מחרש [ו]שוטה, אלא דדעת קלישתא הוא. ואם כן קשיא למה שנאן התנא בכל מקום בהיפוך הסדר כנ"ל. וצריך עיון.

ונ"ל, ואעתיק תחילה מה שכתבתי בימי חורפי בחידושי תורה שלי פרשת וישלח בפסוק [בראשית לד, כט] ויהרגו כל זכר וכו' ואת כל טפם ואת נשיהם שבו ויבזו וכו'.⁵

וזה לשוני, נראה לי מזה יצא לו להרמב"ם מה שכתב בפרק עשרי מהלכות מלכים דין ב', וזה לשונו, ולעולם אין עונשין מהם לא קטן ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מצוות. עכ"ל. ונושאי כליו לא הראו מקומו מהיכי יצא לו כן. ולעניות דעתי נפקא ליה מהכא, ועל פי מה שכתב הרמב"ם לטעמיה בפרק ט' שם [הי"ד] שנתחייבו כולם הריגה בדין שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו, ומכל מקום לא הרגו הטף הקטנים. אמנם על כרחך זה אינו, דעל כל פנים על הדין ודאי אינו מוזהר אלא מי שיוכל לדונו והוא תקיף וגם יודע דינים, אבל הקטנים לא היה סיפק ויכולת בידם לדונו לשכם ולהורגו על שגזל. ותדע, דגם הנשים לא הרגו, [ו]ודאי דנשים חייבים ומוזהרים לקיים שבע מצוות בני נח [סנהדרין נז, ב]. ועל כרחך צריך לומר דינים שאני מהאי טעמא שאין יכולת בידם, ולדידן אשה פסולה נמי היא לדין אפילו בדיני ממונות [חו"מ סי' ז סע' ד]. וכל שכן לדיני נפשות דפסולה, ואם כן הוא הדין קטנים דלדידן פסולים נמי הם לדין אפילו בדיני ממונות וכל שכן לדיני נפשות [שם סע' ג]. אם כן לבני נח נמי מיהת לא הוזהרו קטנים על הדינים⁶. איברא דיש לומר, נשים לדידן שניתנה תורה אתרבו מקרא השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין ולכל דינין שבתורה, כמו שאמרו בבבא

רש"י בחומש דמחד קרא נפקא ג"כ יש קדימה למומחה שהרי אקדמיה בקרא, ראשי המטות והדר בני ישראל, ובכמה דוכתי אמר הש"ס דיש קפידה מדאקדמיה קרא [ובקידושין כט, ב יליף מיניה דפדיון הבן קודם עליית הרגל, ודלא כהקדמה בנחלת שבעה, עיין עוד סוטה מד, א אשר בנה נטע אירס]. ובכה"ג אמרו גבי ברכה דשבעה מינים כל המוקדם לחברו (ברכות מא, א). ואפילו בדד"ל גבי אלו ירקות דמרור (פסחים לט, א). ובדרך זה אמר רבא פ"י דזבחים (ז, א) למקראה הקדימה הכתוב. עכ"ל. 5. ספר דברי מהרי"א כרך א (סבינוב תרצ"א) דף סג, א, ובמהד' ירושלים תשע"ה כרך א פרשת וישלח מאמר ב (עמ' דש-ז). 6. ועי' שו"ת יד חנוך לר' חנוך הניך מאייר מסאסוב (ברוקלין תש"ס) יו"ד סי' ס שדן בחיוב נשות בני נח בז'

א. 1. ע"פ איוב י, יב. 2. בגמ' שם [ע"א] הכל נאמנים על בדיקת חמץ אפילו נשים אפילו עבדים אפילו קטנים, ומסקנת הגמ' שמאחר ובדיקת חמץ דרבנן הימנוהו רבנן בדרבנן. וכתבו תוס' שאף שבכל דבר שהוא בידם נאמנים גם בדאורייתא, הכא איכא טירחא יתירה, ורק כיון שהוא דרבנן נאמנים. ובתחומין דרבנן נאמנים אשה ועבד (וכדתנן בהדיא בעירובין נח, ב). אבל קטנים לא דגריעי טפי מדחשיב להו בשמעתין לבסוף. 3. דמוכיר באגדת פסח ר"ע קודם ר"ט שהיה רבו [מעשה בר' אליעזר וכו' ור"ע ור"ט שהיו מסובין בבני ברק]. 4. וז"ל שם: ונראה לענ"ד עוד טעם דלכתחילה בעינן יחיד מומחה, דעיקר פרשה במומחה כתיב, כמ"ש ראשי המטות, והא דגם שלושה הדיוטות כשרים ליפנין בגזירה שוה סוף פ"י דנדרים. ולפירוש

קמא ט"ו [ע"א], משא"כ לבני נח דליכא קרא על זה יש לומר נשים פטורות מכל שבע מצוות בני נח. אמנם מצוה ראשונה שנצטוו בה אדם הראשון בלבד, מעץ הדעת לא תאכל ממנו [בראשית ב, יז], יוכיח שגם אשה בכלל, אף על גב שעדיין לא נבראת בשעת הציווי, מאחר שהיא בשר מבשרו אמרה האשה בשם ד' שאמר לא תאכלו ממנו [שם ג, ג], וגם קיבלה עונשה אל האשה אמר וכו' [שם שם, טז]. והטעם נ"ל דנפקא ליה הכי מויצו ה' אלהים על האדם לאמר וכו' [שם ב, טז], לאמור לאחרים משמע בכל מקום⁷, והיינו לאשתו על כל פנים. ודון מינה ומינה [חולין קכ, ב], דהא כל שבע מצוות בני נח נפקא ליה מהאי קרא ויצו ד' אלקים על האדם לאמר וכו' [סנהדרין נו, ב], בכולן הנשים מוזהרים בכלל האיש. ומכל מקום בני יעקב שבאו עליהם על פי הדין לא הרגו הנשים, ועל כרחך משום דעל הדינים לא נצטוו נשים, ומכל שכן קטנים, כנ"ל. אבל על שאר מצוות בני נח אין מכאן ראיה לרמב"ם לפוטרים לחרש שוטה וקטן, וצריך עיון מנא ליה. ועוד עדיפא קשיא, לפי מה שכתב הרא"ש בתשובה ריש כלל ט"ו [דין א], ד"יג שנה לבר מצוה הלכה למשה מסיני בכלל שיעורים הוא⁸, אם כן הרי הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ט' הלכה י' כתב דלא ניתנו שיעורים לבני נח, דהלכה למשה מסיני הם שיעורים, אם כן מאי שנא דקטן פטור ואינו בן מצוות גבי בני נח. וגם לרש"י במסכת נזיר דף כ"ט ע"ב [ד"ה ור' יוסי ברבי יהודה] דנפקא ליה י"ג לבר מצוה מקרא איש חרבו [בראשית לד, כה], וגמירי שהיו אז בני י"ג וקראן איש, מכל מקום בבני נח מנא לן דבעינן איש דווקא. ויש לומר, עריות נפקא ליה מגזרה שווה לאמר⁹ מלאמר הן ישלח איש וכו' [ירמיהו ג, א], ולמ"ד דון מינה ומינה יש לומר, כיון דהתם כתיב איש ממילא הוא הדין בכל מצוות בני נח איש בעינן ולא קטן, דמאי שנא. אבל תימה, דרבינו בחיי פרשת וישלח פרשה זו [ד"ה ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי] מברר החשבון, שמעון היה בן י"ג וארבעה חודשים ולוי בן י"ב ותשעה חודשים, עיין שם היטב, ומכל מקום קראם איש, וצ"ע על רש"י דנזיר הנ"ל¹⁰, וגם תימה לפי האמת על הבחיי. וצריך עיון. עד כאן לשוני בחידושי תורה שלי מאז¹¹.

וכעת נראה לי ליישב תמיהתי על הרמב"ם הנ"ל על פי

סוגיית הש"ס סנהדרין דף נ"ז ע"ב, מתיב רב המנונא ואשה לא מיפקדא, ופירש רש"י [שם ד"ה ואשה] ואשה, בת נח לא מיפקדה על הדין [ע"כ], והכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו' [בראשית יח, יט], ביתו היינו נשים [רש"י ד"ה ביתו], ומשני, בניו לדין ביתו לצדקה. אמר ליה רב אויא סבא לרב פפא, אימא בת נח שהרגה לא תיהרג, מיד איש [בראשית ט, ה] ולא מיד אשה כתיב, אמר ליה הכי אמר רב יהודה שופך דם וכו' [שם שם ו] מכל מקום, אימא בת נח שזינתה לא תיהרג דכתיב על כן יעזוב איש [בראשית ב, כד] ולא אשה וכו', [א"ל הכי אמר רב יהודה] והיו לבשר אחד [בראשית שם] הדר ערבינהו קרא. ע"כ הגמרא.

הנה מבואר בהדיא דגמרא מהדר למילף מנא לן לחייב נשים ברציחה ועריות בבני נח, ומכל שכן באינך מצוות דקילי לדידן דצריך ילפותא, אלא דש"ס מקשה דהוה אמינא בהדיא אתמעטו נשים מרציחה ועריות מדכתיב בהו איש. ולפי מה שכתבתי גם בלאו הכי קשה, כיוון דלאדם הראשון ולנח נצטוו מהי תיתי דגם לנשים, אלא דעדיפא פריך הש"ס. וכיוון דרבינהו קראי לנשים ברציחה ועריות אף על גב דכתיב בהו איש, ממילא שמעינן גם אינך מצוות בני נח נשים בכלל האזהרה, דמאי שנא, כיוון דבבני נח אזהרתן היא מיתתן שווים כולם¹². ודינן שאני, דסברא איכא לפוטרים כמו שכתבתי לעיל, וגם בהדיא מיעטה קרא לאשה מדינים, דהא ברציחה כתיב מיד איש ודרשינן מינה מפי איש ולא מפי אשה [סנהדרין שם], ופירש רש"י שם [ד"ה מפי איש] ע"י דיין איש וכו'.

ועדיין במסקנא איש דגבי עריות על כן יעזוב איש למה לי, הא נשים אתרבו. ועל כרחך צריך לומר איש ולא קטן קאמר. והוא הדין בכל המצוות של בני נח, דמאי שנא, וכל שכן דחרש ושוטה ממעטינן. והיינו טעמיה דרמב"ם שכתב אין עונשין אותן לא קטן ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מצוות כנ"ל, נקט קטן תחילה היפוך סידורם בכל מקום חרש שוטה וקטן, קטן לבסוף, משום דקטן ממועט מקרא בהדיא, איש ולא קטן. ועיין ר"ש ריש תרומות [פ"א מ"ג]. אמנם עדיין לא שמענו השיעור עד כמה נקרא קטן בבני נח שלא לעונשו, כיון דלהרא"ש י"ג שנה ויום אחד הלכה למשה מסיני הוא, ולא ניתנה שיעורים מהלכה למשה מסיני לבני נח כנ"ל.

סנהדרין שם. 10. ע"י תויו"ט על מס' אבות ה, כא. וע"ע בספר אמירה דכ"א לר"מ פסעני (נ"י תש"ל) עמ' נג מ"ש בשם רבנו. 11. וע"ע בשיעורי רבנו שמואל סנהדרין סח, ב אות לב שדן בענין שיעורים לבני נח ובדברי רבנו. 12. ראה שו"ת יד חנוך סי' ס אות ח שכתב שדברי רבינו לא ברורים, שהרי היאך נוכל ללמוד במה מצינו מעריות ומרציחה, 'הלא כיון דאיכא רבויי בפ"ע גבי עריות ואיכא ריבויי בפ"ע ברציחה, א"כ הוי שני כתובין הבאין כאחד

מצוות, ובאות ח שם דן בדעת רבנו. 7. ע"י ברמב"ן [שמות ו, י] שכתב כיו"ב בשם 'המפרשים' (ע"י רד"ק בספר השרשים שורש אמר) והרמב"ן משיג עליהם. עיי"ש. 8. וע"י הערות וליקוטים בספר ליקוטי חבר בן חיים לר' חזקיה פייבל פלוייט, ח"ג לט, ב, שכתב שלכאורה מדובר לאחר שהביאו שערות, ומימ בעינן י"ג שנה גם כן, ומזה מיירי הרא"ש והאי טפס אפילו שערות לא הביאו. 9. ויצו ה' אלקים על האדם לאמר (בראשית ב, טז), ע"פ

שהביא הגאון בית מאיר הנ"ל, אפילו בשוטה סבירא להו אליביה דרמב"ם דפתויה לאו אונס הוא, והוא הדין ומכל שכן קטן ממש שאין לו דעת. אלא דשוגג קרוב לאונס מיהא הוי, דפטור אפילו בן נח שהוא גדול נמי בכהאי גוונא וכנ"ל. ודו"ק. ועיין כתובות ל"ב ע"א בשוטה ומפותה, הרי דלאו אונס הוא. וצ"ע.

ובסוף פרק [לולב] הגזול [סוכה מב, א-ב] תניא, קטן היודע לשחוט מותר לאכול משחיטתו, אמר רב הונא והוא שגדול עומד על גביו. והקשה הר"ן [כ, ב בדפי הרי"ף ד"ה יודע לשחוט], יודע למה לי, הא תנן וכולן ששחטו וכו', והרבה תירוצים נאמרו בזה. ועיין בית יוסף יו"ד סוף סימן א' [ח, א ד"ה והר"ן הקשה, סעיף ה(ב) מהדורת מכון ירושלים], ולבסוף כתב הבית יוסף [ד"ה כתב בעל העיטור] וזה לשונו, כתב בעל העיטור דקטן הוי עד י"ג ויום אחד לזכר וי"ב ויום אחד לנקיבה ופשוט [הוא]. עכ"ל.

ולענין דעתי דבר גדול דיבר הנביא¹⁸ בעל העיטור בזה, וכוונתו לתרץ תמיהת הראשונים הנ"ל מקטן דסוכה לקטן דחולין. והוא על פי דעת הגהות אשר"י מסכת ברכות פרק היה קורא סימן (י"ב) [סוף סי' יא] הכל כשרים ליתן לידים אפילו חרש שוטה וקטן כבר שית וכבר שבע. עכ"ל. והביאו רמ"א להלכה בהג"ה באו"ח סימן קנ"ט סעיף י"א, דקטן פחות מבן שש דינו כקוף ופסול ליתן לידים. והבית הלל ביו"ד סימן (ג) [ב' ס"ק ו] הקשה סתירה, אמאי לא חילק הרמ"א נמי כן ביו"ד סימן א' בשחיטת קטן דפחות מבן שש דינו כקוף. ובספר אורח מישור על דרכי משה [יו"ד סי' ג ס"ק א] האריך שם [ו]תירץ דודאי כח גברא מקרי גם פחות מבן שש, אלא בנטיילת ידיים היינו טעמא משום דבעינן כוונת דעת נותן, וקטן כזה לאו בר כוונה הוא כמו קוף, אבל לשחיטה לא בעינן כוונה. עיין שם היטב. ובמחילת כבודו לא דק, דבשחיטה נמי בעינן מיהת כוונת חיתוך סימנים, וקוף לאו בר כוונה הוא כלל.

ואם כן כוונת העיטור הנ"ל הוא לתרץ סתירת הסוגיות, לכן פירש קטן האמור במשנה חולין בהדיא (חרש ושוטה הוא עד י"ג שנה ויום אחד וכו' כמו בכל מקום, והוא סתמא בר כוונה

לכן נראה לי ברור דסמין הרמב"ם בזה אדברי עצמו בהלכה הקודמת שם [הל' מלכים] ריש פרק יו"ד [ה"א] דאומר מותר שוגג קרוב למזיד הוא ונהרג עליו בן נח מפני שהיה לו ללמוד ולא למד, אבל שוגג ממש שלא עשה בכוונה ובמזיד פטור גם בן נח, אף על גב דלא בעינן התראה וכמו שכתב הלחם משנה שם [ד"ה ששגג]. אם כן, בקטן כל כך דלא שייך טעם זה דהיה לו ללמוד ולא למד, כגון דמסביר ליה ולא אסבר, מקרי קטן, ואין עונשין אותו, כמו שוטה וחרש שאינן בני דעת ואין כוונתם כוונה, וליכא למימר בהו דהיה להם ללמוד ולא למדו. ובשיעור השנים בקטן, תלוי הכל לפי דעתו ולפי שכלו של הקטן. ולהכי אפכינהו הרמב"ם לסידורם שנשנו בכל מקום חרש שוטה וקטן, ורמב"ם כתב אין עונשין מהם לא קטן ולא חרש ולא שוטה, והלא דבר הוא. ונראה לי ברור, אי משום דקרא איש ממעט קטן ומינה שמעינן לחרש ושוטה, ואי משום דקטן דוקא דומיא דחרש ושוטה, ולא כקטן דעלמא בכל מקום שנשנה חרש שוטה וקטן דר"ל כל פחות מבן י"ג שנה וכו'.

וזה כמו עשרים שנה שערכתי קושייתי הנ"ל על הרמב"ם לפני הגאון מו"ה משה סופר זצ"ל אב"ד קהילת פרשבורג, והשיב לי כעין זה, ואתי עלה מדין הקודם ברמב"ם שם בהלכה זו עצמה דאונס פטור גם בכני נח, ופיתוי קטנה אונס הוא, ושגם הרמב"ם דסבירא ליה לאו אונס הוא¹³ מודה בקטנה שלא באה לכלל דעת לפלגות ראובן וכו'¹⁴ אונס הוא פתויה [הוספת המחבר: עיין שם היטב בתשובה, הובא בספרו חתם סופר ליו"ד סימן שי"ז [ד"ה הנה¹⁵. ע"כ]¹⁶. ומאז פקפקתי עליו, דמשמע בכל קטן קאמר דומיא דחרש ושוטה שנשנו בכל מקום בהדדי. וכעת מצאתי להגאון בית מאיר באבן העזר סימן וא"ו סעיף י"ד שכיון גם כן לזה, וכתב דמסתבר דרמב"ם מודה בשוטה דאונס גמור הוא ואין דומה לקטנה, וקרוב בעיניו שגם הרמב"ם לא מחמיר אלא בקטנה בת חינוך, עיין שם היטב. הרי לא החליט הדבר.

ולענין דעתי, נהי דפקוקי הנ"ל אשכחנא לה פתרי ועלה בידינו תירוץ נכון משינוי סידוריה דרמב"ם כנ"ל, מכל מקום לא מן השם הוא זה דשם אונס עלה, דהא לדעת המשנה למלך בפרק י"א מאישות ותשובת הגאון כנסת יחזקאל [סי' עח]¹⁷

שאינו נענש על פיתוי שהוא כאונס, ותחילת חיוב בן נח משעה ששכלו שלם כראוי דמסביר ליה ומסבר, שאז הוי גדול, משא"כ ב ישראל אינו חייב אלא משיביא שתי שערות אחר שנותיו, ואז אפילו אין שכלו וך כל שאינו שוטה הרי הוא גדול. ועיין שו"ת מנחת יצחק ח"א סו"ס לו שנשאל על גר האם להמתין לגיירו עד אחר הבר מצווה, ונסתייע מדברי הרמב"ם והחת"ס הנ"ל שבבני נח אין הדבר תלוי בשנים אלא בשכלו וכנ"ל, והפנה שם לדברי רבנו כאן. ועי' שו"ת להורות נתן חלק טו סימן קמב אות ד. ¹⁷ לרבי יחזקאל קאצנלנבוגן אב"ד אה"ו (אלטונה תצ"ב). ¹⁸ ע"פ מ"ב ה, יג.

ואין מלמדין, עיי"ש. ¹³ הל' סוטה פ"ב ה"ד, הל' איסור פ"ג ה"ב. ¹⁴ ע"פ גיטין פט, ב: עדיין לא הגיע לפלגות ראובן, שנאמר לפלגות ראובן גדולים חקרי לב. ופירש רש"י: כלומר אין חכמה וחקרי לב לקטן בשנים, כדכתיב גדולים הוא דאית להו חקרי לב. ¹⁵ וכן בסימן קפד ד"ה וכבר. החת"ס לא הזכיר שמו של רבנו אלא 'חכם אחד', 'רב אחד'. ועיין עוד בתשובות חת"ס החדשות סימן לז תשובה לרבנו בעניין זה, ועי' שם בהערות. ועי' להלן ח' אה"ע סוף סי' רלג בהערות בן רבנו. ¹⁶ תורף תשובת החת"ס דודאי קטן בן יומו פטור גם בבני נח שהרי אונס פטור גם בבני נח, ועל זה כתב הרמב"ם

קנ"ט [סעיף יא] הניח בצ"ע על רמ"א וכי גרע משוטה, וגם מאי שנא שחיטה, כתמיהת בית הילל [לעיל ד"ה ולעניות דעתי דבר גדול]. עיי"ש. ולעניות דעתי לא קשה מידי, משום כח גברא גרע משוטה הוא כנ"ל [הוספת המחבר: ועיין לקמן].

גם נראה לי על פי זה ליישב שיטת הר"י בר ברזילי שהביא מהרי"ק [שורש ל'²¹], וב"ח באבן העזר סימן א' [ב, ב ד"ה ונראה לי וד"ה ובזה, אות ג מהדורת מכון ירושלים²²] ובאחרונים שם, ובמשנה למלך פרק ו' מהלכות גרושין [ה"ג], דקטן יש לו קידושין מן התורה ע"י אביו משום זכין לאדם שלא בפניו, ותפסו עליו מהרבה סוגיות הש"ס²³. ונראה לי לפי מה שכתב הרא"ש פרק שני דכתובות [סימן יד] גבי נכסי דבר שטיא בשם הרמ"ה מוכח דשוטה גמור ולא עתים חלים אין זכין לו ע"י אחר, אלא לקטן דוקא דאתי לכלל דעת, והוא הדין לשוטה [ד] עתים חלים. עיין שם. וכן כתב קצות החושן סימן רמ"ג סעיף (י"ז) [ט"ז ס"ק ו]. אם כן לפי מה שכתבתי, הכי נמי קטן פחות מכן שש הרי כשוטה הוא ולא ידעין ביה אי אתי לכלל דעת, דשמא שוטה הוא באמת [ו] גם כשיגדל ישאר שוטה, לית ליה זכיה ע"י אחר, ומודה ביה הר"י בר ברזילי [ד] אין לו קידושין, לא קשה מידי עליו כל התמיהות כנ"ל.

וחילוק זה בתרי גוונא קטן בין פחות מכן שש ליותר, מלבד דסברא הוא ואין צריך ראייה, גם מוכרח הוא ע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל בהלכות מלכים, שביארנו [ד] אף על גב דלא ניתנו שיעורים לבני נח ונהי דגבי דידהו נמי אימעוט קטן מעונשים מתיבת איש, מכל מקום כיון שהגיע לכלל דעת איש קרינן ליה גם בלא י"ג שנה, ועם כל זה קטן פחות מכן שש פטור הוא כנ"ל. ונראה לי דהיינו טעמא דקרא ואת כל טפם ואת נשיהם שבו [בראשית לז, כט] גבי שכס, הרי דכל זכר שיצא מכלל טף היה בכלל ויהרגו כל זכר. ורש"י פרשת קרח [במדבר טז, כז] פירש, וטפם אפילו יונקי שדיים לרבנותא. ולהרמב"ם משום שעברו על מצות דינין חייבים היו הריגה. וממצות הקהל האנשים וכו' [דברים לא, יב] דדרשינן אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באים, כדי ליתן שכר למביאייהם, עיין ריש חגיגה [ג, א], שמעינן דטף ליכא למימר בהו באים לשמוע, שאין בהם דעת לשמוע, והיינו פחותים מכן שש הם נקראים טף, וכיון דאפילו בבני נח פטורים ואינן בני מצוות כמו חרש ושוטה, לא צריכא לדידן קרא למעטינהו מתיבת איש, אלא פחות מכן י"ג ויום אחד כהלכה למשה מסיני כנ"ל.

הוא לשחוט לחתוך הסימנים. אבל בסוכה בקטן פחות מכן שש מיירי, דסתמא הוי ליה דינו כקוף שאינו כלל בר כוונה אף לחתיכת סימנים, לכן בעינן יודע לשחוט דייקא, ר"ל ידעין ביה שיודע לכוון לחתוך הסימנים. אי נמי, באמת ברייתא הא גופא קמ"ל, דקטן דמתניתין ריש חולין לא מיירי בפחות מכן שש אלא קטן היודע לשחוט, ר"ל לחתוך סימנים, והיינו עד י"ג שנה ויום אחד כנ"ל. ומכל שכן דאתי שפיר אליביה דהמרדכי בשם רש"י הובא באורח מישור וכו', דסבירא ליה בקטן פחות מכן שש דפסול לנטילת ידיים כמו קוף משום דלאו כח גברא הוא, אם כן לשחיטה ודאי בעינן כח גברא, אם כן יודע לשחוט שפיר מקרי כח גברא ולא פחות מכן שש. כן נראה לי כוונת העיטור, ועיין מה שכתבתי מזה באורך בחידושי לאה"ע סימן א'.

אמנם המחבר וכל הפוסקים שלא חילקו בקטן בין פחות מכן שש ליותר, על כרחך סבירא להו דחרש שוטה וקטן בכל מקום משמע אפילו קטן פחות מכן שש שאינו בר דעת וכוונה כלל וכלל, דומיא דשוטה דהוי ליה אונס בכל מעשיו ועל כל פנים קרוב לאונס בלא שום כוונה כנ"ל. ואם כן נראה לומר דהיינו טעמא דשנאו לקטן בכל מקום בסוף כולם חרש שוטה וקטן, ר"ל לכלול גם קטן פחות מכן שש דהוי ליה כמו קוף, ולא עדיף משוטה, אדרבה גרע משוטה שאינו מקרי כח גברא גבי נטילת ידיים לדעת המרדכי הנ"ל.

ובזה ניחא לי לתרץ תמיהת התוספות בגיטין ריש דף כ"ה [ד"ה קטן], שמואל ובני מערבא מאי פליגי בחליצת קטן, הא רבי מאיר ורבנן פליגי ביה, ודחקו מאוד. עיין שם. ולעניות דעתי רבי מאיר ורבנן בחליצת בן תשע פליגי בהדיא, אם כן שמואל ובני מערבא פליגי אליביה דרבי מאיר בקטן פחות מכן שמונה, ועל כל פנים בפחות מכן שש, אי משום דלאו בר כוונה כלל הוא והוי ליה כקוף וכשוטה, דאין חליצת שוטה פוסל כלל כדאיתא בתוספתא [יבמות פ"א ה"ט]¹⁹ ובכל הפוסקים²⁰ וכל שכן קוף, ואפילו מעשה ב"ד שעומד על גביו לא מהני ביה כמו בקוף או שוטה, ולא צריך למעטיה כלל מקרא איש כתיב בפרשה אלא כי קושיית תוספות יבמות ק"ד ע"ב [ד"ה והא] לאמת משום לאו בר כוונה ממועט, מודה רבי מאיר דאינו פוסל כלל לדעת בני מערבא, אי משום דפחות מכן שש לא מקרי כח גברא להמרדכי הנ"ל ובחליצה הא צריך למדחסייה לכרעיה וליכא, לכן אינו פוסל כלל חליצת קטן כזה גם לרבי מאיר, ולשמואל גם בקטן כזה פוסל לרבי מאיר כנ"ל. שוב ראיתי הגאון מהר"א ווילנא באו"ח

22. וכן בסימן קמא מט, א ד"ה ואם הבעל, אות יח מהדורת מכון ירושלים. הב"ח לא מביא את שיטת הריב"ב הנ"ל, אלא מחדש מעצמו שיש לחלק שבקטן שמשאו אביו יש לו קידושין מדברבנן. עיי"ש. 23. עי' שו"ת מהרי"ט

19. אינו מפורש בתוספתא, אבל כך מוכח משם, עי' ביאור הגר"א אה"ע סי' קסט ט"ק קכח. 20. רמב"ם הל' יבום וחליצה פ"ד ה"ט, שו"ע אה"ע סי' קסט סע' מג. 21. בדפוס ונציה. ובמהדורת דפוס ורשה הוא בסימן לב (הראשון).

כמו שכתב מהרש"א, על כרחך סבירא להו דקטן שוה לשוטה בדעתן גרוע מחרש כנ"ל. ומכל מקום צריך עיון, דהא בחליצת שוטה מבואר בתוספתא [יבמות פ"א ה"ט]²⁴ היא פסולה ואינו פוסלת כלל, ובחליצת קטן הא פליגי רבי מאיר ורבנן ושמאל ובני מערבא [יבמות קה, ב, גיטין כד, ב], ועל כרחך דדעת קלישא יש לו לקטן טפי משוטה. וגם ממקומו, מדלא קאמר ש"ס שבת קנ"ג ע"ב הנ"ל לחלק מהאי טעמא, על כרחך דקטן שוה לחרש בדעתן עדיף משוטה, וכמהרש"א הנ"ל. אלא דגם תוספות מכל מקום תמהו שפיר מקטן פחות מבין שש כנ"ל ולא כהלבוש והתוספת שבת. וגם תמיהת תוספות על הש"ס לא קשה מידי לפי מה שכתבתי, דבקטן פחות מבין שש פליגי ביה אמוראי שמואל ובני מערבא אליביה דרבי מאיר מי דינו כשוטה וקוף או לא, אם כן מאן דאמר דחרש אתי לאחלופי ולא שוטה מצי סבירא ליה כשמואל דלא מחלק בין קטן לקטן, וגם פחות מבין [שש] יש לומר דעת קלישא סבירא ליה מדחליצתו פוסלת לרבי מאיר נקטינן שפיר כתירוץ מהרש"א הנ"ל, אלא תוספות לטעמיהו בגיטין כ"ה הנ"ל שלא תירצו דפליגי בהא כמו שכתבתי, הניחו שפיר בתימה בשבת קנ"ג, ולדידן לא קשה מידי.

והנה, דעת הרמב"ם פרק (ח) [י"ח] מהלכות איסורי ביאה [ה"ח] בדין עדות קטן על השבויה דאפילו קטן דעלמא שאינו בנו ובתה בעינן דוקא מסיח לפי תומו ולא במתכוין לעדות. והרב המגיד [שם הלכה יז] והר"ן בכתובות כ"ז ע"ב [יב, א בדפי הרי"ף ד"ה ויש לתמוה] תמהו עליו מברייתא שם תינוק ותינוקת וכו'²⁵. והב"ח באבן העזר ריש סימן ז' [טז, ב ד"ה ואיכא למידק, אות א במהדורת מכון ירושלים] העלה בפשיטות עיקר כהרמב"ם, וזה לשונו, והדעת מכרעת כך דקטן שאין בו דעת (לשאל) [לישאל] היאך יהא נאמן בעדותו, הלא דינו כחרש ושוטה שאין בהם דעת, אבל במסיח לפי תומו ודאי נאמן וכו'. עיין שם היטב. וכן פשיטא ליה בסימן י"ז באבן העזר [לב, א ד"ה ואפילו אם שמע, אות ז מהדורת מכון ירושלים] לענין עדות אשה, עיין שם היטב. ובאסיפת זקנים בבא קמא קי"ד ע"ב [ד"ה מכאן יצא נחיל וכו'] מייתי על שם הרשב"א בשם הירושלמי דדוקא קטן פורח נאמן בעדות נחיל, אבל קודם שהגיע לכלל פורח אינו נאמן. עיין שם היטב... [ומכאן ואילך חסר]²⁶.

הק' יהודא אסאד

ובשבת ריש פרק מי שהחשיך דף קנ"ג ע"ב הניחו תוספות בד"ה [ד] חרש בתימה למ"ד אתי לאחלופי ולקטן יהבינן ולא לחרש, אם כן מאי שנא דלשוטה יהבינן ולא לקטן נמי מהאי טעמא. ומהרש"א [שם] תירץ דחרש וקטן תרווייהו אית להו דעת קלישתא, משא"כ שוטה לית ביה דעת כלל, וקטן אתי נמי לכלל דעת, לכן קטן עדיף, ולשוטה יהבינן דלא אתי לאחלופי. עיין שם. ולפי מה שכתבתי, בקטן פחות מבין שש מיהת כשוטה הוא ממש דלית ביה גם דעת קלישתא, וגם דילמא לא אתי לכלל דעת אלא ישאר שוטה, בקטן כזה מיהת הוי ליה לחלק ולומר לקטן יהבינן ולא לשוטה גדול משום אתי לאחלופי. וליכא למימר באמת הכי הוא, ופשיטא דשוטה גדול ושוטה קטן דלקטן יהבינן. זה אינו, דלאו ודאי הוא שוטה הקטן, דהא רוב קטנים אתיין לכלל דעת, ומאי שנא בחרש וקטן יותר מבין שש דפליגי אמוראי, הוי להו לאפלוגי בשוטה וקטן פחות מבין שש. ותמיהת תוספות במקומה עומדת כנ"ל.

ואגב ראיתי הגאון תוספת שבת סימן רס"ו ס"ק י"ג כתב וזה לשונו, יתננה למי שירצה, דכל חד יש לו מעלה יתירה על חברו, חרש יש לו עכשיו דעת קלישא, וקטן אין לו עתה שום ידיעה כלל, מיהו הקטן יבוא לכלל דעת גמורה ועדיף מחרש וכו'. עכ"ל. ותמוה, מלבד דבגמרא טעם אחר קאמר, משום דחרש אתי לאחלופי בגדול פקח משא"כ בקטן, וכהאי גוונא אמרינן בשבת קל"ט ע"א גבי כשותא בכרמא, עוד זאת, הא ודאי קטן יש לו דעת קלישא כחרש, ועל כרחך מוכח כן מדלא קאמר הש"ס האי טעמא כנ"ל. ואם תמצי לומר נמי כוונת הגאון הוא על קטן פחות מבין שש ועפ"י [מה] שבררתי כנ"ל, מלבד שאין כוונתו על זה, מה שלא הוזכר בשו"ע ובגמרא בהדיא, עוד זאת דבכהאי גוונא ממה נפשך איך סיים מעליותא ידידיה דאתי לכלל דעת גמורה, ומאן יימר, דילמא שוטה הוא, וכנ"ל. וצריך עיון גדול. ובהדיא כתב מהרש"א דחרש וקטן שוים בדעת קלישא כנ"ל.

וראיתי בלבוש סימן רס"ו [סעיף ה] כתב וזה לשונו, חרש וקטן שקולים הם דכל אחד יש לו צד הקדמה, זה בדעת קלישא ועוד דאתי לאחלופי בגדול פקח, וזה יבוא לכלל דעת וכו'. עכ"ל. הזכיר שני החלוקים. וגם דבריו תמוהים, למה לו להוסיף על טעם וחילוק הנזכר בגמרא בהדיא. וגם הוא נגד דברי מהרש"א. ואפשר סבירא ליה כיון דלא תירצו תוספות תמיהתם

איש ואשה תינוק ותינוקת וכו' אבל לא בנה ובתה. וכתב הר"ן, ש"מ דתינוק אפילו מכיון להעיד נאמן בעדות זו. 26. כנראה זו הוספת בן המחבר.

ח"ב אה"ע סי' מא. וע"ע שו"ת נודע ביהודה מהדו"ק אה"ע סי' סב-סד, ואבני מילואים סי' א ס"ק א וסי' מג ס"ק ב. 24. עיין לעיל הע' 19. 25. 'זו עדות

סימן ב

[נאמנות הממונה הגוי לפסול קצב]

חיים ושלום וישע רב לאיש חי רב פעלים הלא הוא אהובי ידיד נפשי הרב המופלג חריף ובקי כבוד שמו מו"ה יעקב פישער נ"י מורה בק"ק בוהר יע"א¹.

יקרתו קבלתי, והנאני על אשר עיני כבוד פאר רום מעלתו נ"י פקוחות להסיר מכשול מקרב עמו, ה' יאשר כוחו וחילו לאורייתא. וגם תשואות חן וברכות לראשי עם קודש אקרו"ט² דקהילתו העומדים לימינו לחזק בדקי תורתנו הקדושה מפרצות המהרסים.

ועל דבר הקצב ישראל שנחשד כבר פעם אחת שעסק באומנותו לקצב בשר ביום טוב לנוכרים זה שנים הרבה מכבר, ועתה ביום טוב האחרון של חג העבר נתחדש שהעיד עליו שופט דמתא האיננו יהודי הממונה גם כן להשגיח על המשקולות, ועמד אצלו במקולין ביום טוב שני, והישראל הנ"ל קצב ושקל בשר ולקח המעות כדרכו בחול, מהו לפוסלו מאומנותו ע"י עדות האיננו יהודי.

ומעלתו נ"י אתי עליה ע"פ דעת הרשב"א [שו"ת הרשב"א חלק א] סימן קי"ח, דגוי מסיח לפי תומו ואפילו מתכוין להעיד נמי אי מהימן ליה כבי תרי אסור, וגם להש"ך ביו"ד סימן שי"ג ס"ק ד' באיכא אומדנא נאמן מסיח לפי תומו נכרי³, ועיין ש"ך סימן קכ"ז סוף ס"ק כ'. אלו תורף דברי מעלתו בקצרה.

ובמהילת כבוד תורתו אין דמיונו עולה יפה, דכל זה דברי הרשב"א והש"ך אמורים רק לעניין איסורים, שאסור לאכול הדבר שהעיד עליו האיננו יהודי, ומדין עד אחד נאמן באיסורין לבד, אבל לא לעניין להוציא ממון דבעינן בי[ה] עדים, וכן לפסול אדם מאומנותו שהוא עונש ממון וגם עונש הגוף בכבודו פשיטא מילתא דגם בכהאי גוונא ודאי לא מהני נכרי מסיח לפי תומו. ומה גם דבאיסורים גופיה נמי הרי הרשב"א עצמו בתשובה סימן אלף רל"ז כתב דאפילו אי מהימן ליה כבי תרי נמי דאסורה (גם) [גבי] האי סמיא בקידושין ס"ו [ע"א], היינו בשותקת, אבל במכחישתו עד אחד בהכחשה לאו כלום הוא, והובא במשנה למלך פרק כ"ד מאישות [הי"ז]. ובנידון דידן הרי הבעל-דין מכחיש כמו שכתב מעלתו.

אבל באמת לא מן השם הוא זה, אלא כיון שאותו העד [האיננו יהודי] הוא הערכי הממונה להשגיח על כל עסקי העיר

ולדון ביניהם, חזקה דלא מרעי נפשיה, מכיון שהוא העד הוא דייך לא היה מעיד שקר לפגום כבודו. וזה עדיף מגוי מסיח לפי תומו, דחזקה זו מהני להתיר גם אשת איש, וגם להוציא ממון אף בהכחשת בעל דין, כמו שכתב בתשובת מהרי"ק שורש קכ"א, הובא בט"ז יו"ד סימן שט"ז ס"ק ד'.

אמנם בנידון דידן הרי לא העיד הערכי כן בפניו של הישראל בפני הקהל, והא קיימא לן אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין [חו"מ סי' יז סע' ה וסי' כח סע' טו], וגם בעי קבלת עדות בפני בית דין של שלושה [סי' ג סע' א - ב] ודיינים בישיבה [סי' כח סע' ו] ועדים בעמידה דווקא [סי' יז סע' א] ושאר דני קבלת עדות שלא היה בנידון דידן. ובוודאי אין החיוב עלינו לברר ולפרסם החטא שלא נודע והבעל דין מכחישו. אם כן ודאי אי אפשר ע"פ הדין להעביר הטבח הנ"ל מאומנותו בנידון דידן⁴.

אבל על צד הקנס יענשו אלופי קהל ישמרם צורם לטבח ההוא בקנס ממון לפי ראות עיניהם, ולהתרות בו שאם יעשה כזאת עוד פעם אחת יהיה נידון כמומר לחלל יום טוב, ואזי יכרוז עליו ברבים להעבירו מאומנותו על פי דין תורתנו הקדושה. ובלי ספק יקבל ההוא התראת מעלתו בצירוף אלופי קהל ראשים וטובים יצ"ו, ולא ישחית את נחלתו בעבור קנס מועט שיקנסוהו ליתן לאלתר, ולא ישוב לכסלה עוד. ואם אולי לאיזה טעם יבקש הטבח מכתב ועדות מהקהל ישמרם צורם על נתינתו הקנס, יוכלו מעלתו לעשות מבוקשו ולכתוב לו כן בשמי שאני פסקתי עליו כן.

וה' שלום ישים עליכם ועלינו ברכה ושלום.

כאוות נפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן ג

[מפרכסת הרי היא כחיה]

לכבוד תלמידי הוותיק, מלא עתיק, הרבני המופלג החרוץ והשנון מו"ה שלמה דייטש נ"י, וכעת הוא הרב המאור הגדול דקהילת איפאלשאג.

על דבר אשר תמהת על תוספות חולין ב' ע"ב ד"ה ובמוקדשין, דסבירא להו שחט בה שנים או רוב שנים הוי כחי

ק"ט סע' א [עמ' 429] ליקוטי המשפט אות ד שהביא את דעת רבנו, ובביאורי המשפט שם הע' 7 כתב שיש לדון מדוע המכירה ביו"ט פוסלת את נאמנות הקצב לעניין כשרות הבשר והרי אינו חשוד על מאכל איסור.

ב. 1. תשובה לשואל זה על שאלה זו נמצאת גם בשו"ת שמש מרפא סי' מג. 2. אלופים קצינים ראשים וטובים. 3. ובדליכא אומדנא, אינו נאמן אפילו מסל"ת. 4. ועי' בספר 'משפט ערוך' לגר"נ גולדברג כרך ג הלכות עדות סי'

מאי פריך הש"ס אנשחטה והא בעינן העמדה והערכה, ותיפוק ליה דהרי היא כחיה.

ועוד, בחידושי רשב"א שבועות י"א שם [ד"ה הא דקאמר], כי פריך אי רבי שמעון נשחטה על גבי מערכתה נמי וכו', פירש רשב"א דרבי שמעון לדבריהם דרבנן קאמר להו, אפילו לדידכו דבעיתו העמדה והערכה, הרי הייתה לה שעת הכושר בעודה מפרכסת, אף על גב דשחט בה שנים וכו' הרי היא כחיה זהו דוקא גוי בטהורה או ישראל בטמאה אבל שחיטת פרה ישראל בטהורה היא, אפילו הכי כל שאין השחיטה מתרת באכילה אין שחיטה זו מוציאתה מחיותה וכו'. יעויין שם היטב. ואם כן דבריו סותרים זה את זה, וגם עדיין קשה גם לדידיה מאי פריך מעיקרא כלל אנשחטה. וצ"ע.

ואחתום בברכה מרובה, כנפשו היפה ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן ד

[קצב שמכר אחוריים לא מנוקרים וטען שעשה זאת בשוגג]

שלמא רבא, מאלוקי רבא, לגברא רבא, הלא הוא כבוד הוד ידיד נפשי ורב חביבי, הרב המאור הגדול המפורסם וריחו נודף כגן הדסים, עוקר הרים ומשדד עמקים, צדיק ונשגב שמו, מו"ה שמעון אלווינגר נ"י, אב"ד ק"ק ווראדיש יע"א.

על דבר הקצב אשר מכר לישראל אחד בשר כשר מחלק האחוריים שאין מנוקרים אותו במדינתנו¹, וכשנודע הדבר והראו להקצב שהוא אותו הבשר הכחיש ואמר שאינו מן האחוריים, עד אחר שנתברר על פי עדים כשרים מכירים באומנותו שהבשר ההוא מחלק האחוריים הוא שוב הודה גם הקצב המוכרו בחזקת כשר, והתנצל איך שהיה שיכור בשעה שקצב הבשר ונתחלף לו בטעות כנ"ל. ופאר רום מעלתו נ"י לבש אז קנאת ד' צבאות והעביר אותו מאומנותו ע"פ דין תורתנו הקדושה, זה לו חמש שנים מאז. ועתה מבקש הוא לחזור לאומנותו כי טפלי תליין

ממש לענין העמדה והערכה², ומה יענו לקושיית הש"ס שבועות י"א ע"ב, מתה או נשחטה הא בעינן העמדה והערכה. אלא על כרחך צריך לומר דש"ס חולין ל' ע"א בשחט בה פורתא קאי דוקא, דהוי כחי לענין העמדה והערכה. עד כאן תורף דבריך.

הנה פלוגתת הראשונים הוא זה, כמבואר בארוכה בחידושי הרשב"א ריש פרק כיסוי הדם [חולין פד, א ד"ה ולפרקינהו ולכסינהו]. וגם דעת הרמב"ם [הל' ערכין פ"ה הי"ג] כדעת התוספות בזה. וכבר הרגישו הרשב"א שם על שיטה זו והמשנה למלך פרק ה' מערכין דין י"ג על הרמב"ם, מההוא דשבועות י"א, אבל לא בלשון קושיא, אלא שכתב דלדעת החולקים ניחא ההוא דשבועות. וטעמא נראה לי פשוט, משום דנשחטה דומיא דמתה קתני, וגם מדלא תני איפכא נשחטה או מתה על כרחך דומים להדדי, דאם לא כן הוי ליה זו ואין צריך לומר זו³, ובכמה מקומות פריך הש"ס כהאי גוונא הא סיפא דומיא דרישא קתני, ומכל שכן הכא, כנ"ל. ועוד, לפי מה שכתבו תוספות בערכין דף ד' ע"א ד"ה ולא אוציא וכו' ובבבא קמא דף ע"ו ע"ב ד"ה בשוחט וכו' טעם לשיטתם, דסבירא להו דהוי בכלל העמדה והערכה לפי דבהמה אית לה חיותא טפי ויכולה לעמוד על רגליה, עיין שם, אם כן מדלא תני נשחטה ומפרכסת על כרחך דומיא דמתה קאמר, באופן שאינה יכולה לעמוד כנ"ל. לכן לא חשבו הרשב"א והמשנה למלך לקושיא לתמוה בזה על שיטה זו.

וזה רבות בשנים כשלמדתי מסכת שבועות תמהתי על דברי רשב"א ומשנה למלך הנ"ל, דלדידהו מי ניחא, דהחולקים סבירא להו דישאל בטהורה כיון דעל ידו מותרת באכילה אינה כחיה ואינה בכלל העמדה והערכה⁴, ובחולין [דף] למ"ד בשחט בה פורתא קאי, והרי פירש רש"י בשבועות י"א שם [ד"ה נשחטה תפדה] נשחטה חוץ למקומה, [הוספת המחבר: ונראה לי הוא הדין דהוה מצי למימר שלא לשמה, דאע"ג דכל הזבחים שנובחו שלא לשמן כשרים כמתניתין ריש זבחים, הרי חוץ מן החטאת תנן, ואף פרת חטאת בכלל כמתניתין ריש פרק ד' דפרה [משנה א]. אלא משום דרבי אליעזר הא פליג התם במסכת פרה ומכשיר שלא לשמה, וגם מדתני סיפא דברייתא בשבועות שם שחטה על גבי מערכתה אין לה פדיה וכו', מכלל דרישא נשחטה חוץ למקומה קאמר דתפדה. כן נראה לי]. ואם כן הוי ליה פיגול ואסור באכילה, ולכולי עלמא תקשה עדיין

במל"מ שם) שיש מי שמפרש שלא חשיבא מפרכסת כחיה אלא כגון ישראל ששחט בהמה טמאה או גוי ששחט אפילו טהורה. וע"ע תוס' בכורות לב, א ד"ה הא שכתבו שם שהיא שיטת הר"ר שמעון מנייביל"א זצ"ל.

ד. תשובה זו נזכרה בספר הניקור חלק הקידמי כהלכתה (שיח יצחק וילקוט אליעזר, המחבר הרה"ג רבי יצחק אליעזר יאקאב שליט"א), חלק

ג. 1. בגמ' שם איתא ובמוקדשים לא ישחוט (הטמא) שמא יגע בבשר. והקשו התוס' שם מזה שאמרין לקמן (ל, א) דמפרכסת הרי היא כחיה, ותרצו שדווקא לענין העמדה והערכה היא כחיה אבל לענין טומאה כיון דשחט שנים או רוב שנים מקבלת טומאה דחשיב אוכל כו'. 2. אם מתה תפדה, כל שכן שנשחטה ועודה מפרכסת תפדה. 3. כן כתבו התוס' ב"ק עו, א ד"ה שחיטה (הובא

ביה, והוא חוזר בתשובה בחרטה ועזיבת החטא בלבד, ואינו תובע לקבל עליו איזו תשובה בסיגופים וכיוצא בזה, כי אינו מן היראים ולא מן השלמים על פי אומנותו. האם יש היתר להחזירו או לא.

הן ראיתי לפאר רום מעלתו נ"י שפתח בזכות, וירד להציל ולחלק בדעת הש"ך יו"ד סימן ב' ס"ק י"א דגם בפעם אחת אין לו היתר בלא תשובה מעלייתא, היינו אם כבר הכשיל רבים בפועל שאכלו טריפות על ידו, אבל בכהאי גוונא שנודע הדבר ולא נעשתה מחשבתו אולי נאמן באומרו שהיה שוגג בשכרות. אלה דברי קודשו.

ובמחילת כבוד תורתו זה אינו, כי בנידון דמהרי"ק שורש ל"ג דמייתי ליה הרמ"א סימן ב' [סע' ב] מיירי שעד אחד העיד על שוחט ששחט שלא כהוגן ועדיין לא נכשלו בו אחרים, אלא קודם שנאכל הבשר הוי עובדא. וגם הרמ"א [ד]נקט מי ששחט והוציא טריפה פעם אחת מתחת ידו וכו' הכי משמע שעדיין לא נאכל אלא שהשוחט הוציאו מתחת ידו בחזקת כשר, וגם בזה העלה הש"ך מדברי מהרי"ק גופא דאין לו היתר גם בפעם אחת בלא תשובה. וכן בסימן י"ח סעיף י"ט בבדיקת סכין, עדיין לא הכשיל אחרים. וכן בתשובת מוהר"ם לובלין סימן ע"ו דציין עליו שם הש"ך [סי' יח ס"ק לב]. וכן בנידון דהריב"ש סימן קי"ג הובא בשו"ע סימן קי"ט סעיף (ו') [ט"ז] אפילו רק רוצה להכשיל הציבור דיניה הכי. וכן כתב בהדיא הגאון תבואות שור בשמלה חדשה סימן ב' סעיף ח"י על האי דינא דטבח שהוציא טריפה מתחת ידו בחזקת כשרה וכו' וזה לשונו, ואם עדיין לא עשה ונתברר רק שרצה לעשות ולא עלתה בידו דינו כאילו עשה. עכ"ל. וכן כתב הסמ"ע בסימן ל"ד ס"ק ט"ז וזה לשונו, ורצה למוכרה לאחרים וכו' כיון שמפני חימוד והנאת ממון רצה להכשיל אחרים וכו'. עכ"ל. ונראה לי שאין דבריו סותרים למה שכתב הסמ"ע ס"ק פ"ד שם, דהתם על חומרא דלבישת שחורים לבד יהיב טעמא, שע"י זה יכנע לבו וזוכר שהחטיא אחרים והכשילם ומתחרט עליהם יותר ומתכפר, וכן כתב בלבוש שם. אבל בגמרא סנהדרין כ"ה [ע"א] ליתא כלל הא דילבוש שחורים, רק ברי"ף גרס כן, היינו משום דעל שרצה להכשיל אחרים בלבד יהיב תקנתא שבמקום שאין מכירין יחזיר אבידה או יוציא טריפה מתחת ידו וכו', ותשובה זו מיהא בעי [שיהיה] נטרד ממקומו וגם עושה הפסד בממונו, אף שלא הכשיל בפועל כנ"ל.

אבל מה שכתב מעלתו לחלק אליביה דהש"ך הנ"ל, דדוקא בנידון דמהרי"ק ומשום דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת וקלקלתו היה בשחיטה, משא"כ בנידון דידן, בזה נכונה דיבר. אף שדבריו תמוהים מדברי הרמ"א סוף סימן קכ"ז [סע' ג] שכתב בהדיא גם חתיכות בשר שאינה מנוקרת אתחזק איסורא מקרי, אמנם הרי הט"ז ס"ק (כ"ו) [ו'] שם יפה השיג על הרמ"א בזה מדברי הרא"ש פרק גיד הנשה [חולין פ"ז] סי' י"ט שכתב לחלק וזה לשונו, בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת וכו' אבל ירך כולה בחזקת היתר חוץ מן הגיד וכו'. יעויין שם. והכא נמי כל חלק האחוריים הבשר בחזקת היתר חוץ מן החלב והגידין וקנוקנות שבו, ולמיעוט בקיאות בניקור במדינתו אסור לאכול כולו. מהאי טעמא אינו דומה לנידון השוחט דסימן ב' הנ"ל, ונידון המנקר בסימן ס"ד [סע' כא] שנמצא אחריו חלב [מיירי] שבוודאי רצה להכשיל, משא"כ בנידון זה, אולי באותו חתיכות בשר מהאחוריים שמכר לישראל לא היה בו לנקר ממנו לא גיד ולא חלב כלל והיה כולו היתר. ואף על גב דמספק אסור מיתה, כיון דרשב"א בתשובה [ח"א] סימן תרל"ב ביאר טעמו דלאו כל הימנו לומר שוגג הייתי, דאם כן טבח שיצא טריפה מתחת ידו דמעבירין אותו לא משכחת לה וכו', היינו רק בוודאי טריפה, אבל בכהאי גוונא דנידון דידן דאתחזק היתירא וספק איסורא הוא, ושפיר יש לומר שוגג הייתי בפעם אחת מיהא, דהאיכא ספק ספיקא, ספק לא היה שם איסור כלל וספק שמא שוגג היה. ונהי דצריך כפרה, מכל מקום חוזר לכשרותו מהאי טעמא.

וגם בטעם שני יפה זיכה פאר רום מעלתו נ"י, שיש לסמוך על הטורי זהב סימן קי"ט ס"ק ט"ז בשם מהרש"ל פרק גיד הנשה [סי' טז], כיון דטפלי תליין ביה וגם הדור פרוץ חשבינן ליה כשוגג בפעם ראשון. ויעיין תשובת מהרש"ל סימן כ'. והכל לפי הזמן והעניין. ואף על גב שסיים הרשב"א בתשובה סימן תרי"ט שאם הוא נראה כמיקל ופושע ראוי שלא להחזירו אפילו בקבלת דברי חברות, היינו לדין התלמוד, משא"כ בדור פרוץ, כטורי זהב הנ"ל. ובספר בית לחם יהודה בסימן ב' [ס"ק כא] פליג על הש"ך ס"ק י"א הנ"ל בכונת הרמ"א, והעלה דאם אין ידוע שפושע היה יכול לומר שוגג היה או מוטעה בפעם הראשון. עיין שם. ובסימן קי"ט ס"ק כ' מביא בשם מהריב"ל להחמיר, ובס"ק כ"א העתיק דברי הטורי זהב בשם מהרש"ל הנ"ל. ואחר אחרון אני בא, הפמ"ג בסימן ב' בש"ך ס"ק י"א מסיק וזה לשונו, העולה לדינא וכו', אם איש הגון

3. 'והחמירו בטבח להלביש שחורים בשביל שהכשיל רבים, וכדי שיכנע לבו, כי השחרות משפיל הגאווה והודון שבלבבו'. 4. לרבי צבי הירש בן עזריאל, פולנאה תקס"ד.

ב' קיצור סדר הניקור פרק א הע' ג עמ' שכא, בענין המנהג לחלק את הבהמה לחלק הקידמי וחלק האחורי. 2. ראה מעין זה בסימן הבא ד"ה הן אמת: אף שהקצב הוא קל בענייני יראת השם כשאר בני אומנותו וכו'.

דאיתא בפרק זה בורר [סנהדרין כה, א], ואינה יכולה להתנצל שוגג הייתי. וגם דעתו נוטה ומסתפק לפסול גם האיש ע"י אשתו, דסתמא אשה על דעת בעלה היא עושה, ואתרע חזקת כשרות שלו, דהרי חזינן דפשע גם הוא במה שלא הזהיר אותה שלא תמכור מבשר זו טריפה. נפשו היפה דמעלתו אוותה לדעת היכן דעתי נוטה בזה. ולעשות רצונו הנני בעזרת ה' יתברך.

הן אמת דכל שהעלה מעלתו בישוב דברי תשובת הרשב"א שנראים כסותרים בענין זה, וגם מה שהעלה בישוב דברי הרמ"א והש"ך בפסקא דנא, דברים ניכרים ונכונים המה. אבל לדינא אני דן ומורה בזה, הכל לפי הזמן והענין, יש לסמוך על הט"ז סימן קי"ט ס"ק ט"ז בשם מהרש"ל פרק גיד הנשה [סי' טז] כיון דטפלא תליין ביה, וכחאי גוונא כתב המגן אברהם סימן ק"ד ס"ק ו'. וגם בדור פרוץ חשבינן ליה כשוגג בפעם ראשון. ועיין תשובת מהרש"ל סימן (ק) [כ']. ואף על גב שסיים הרשב"א בתשובה סימן תרי"ט שאם הוא נראה כמיקל ופושע ראוי שלא להחזירו אפילו בקבלת דברי חברות, היינו לדין התלמוד, משא"כ בדור פרוץ, וכט"ז הנ"ל. ובספר בית לחם יהודה' בסימן ב' [ס"ק כא] פליג על הש"ך ס"ק י"א בכוונת הרמ"א, והעלה דאם אין ידוע שפושע היה יכול לומר שוגג היה או מוטעה בפעם הראשון וכו', ובסימן קי"ט ס"ק כ' מביא בשם מהריב"ל להחמיר, [ו]שוב בס"ק כ"א העתיק דברי הט"ז בשם מהרש"ל הנ"ל. ואחר אחרון אני בא, הפמ"ג סימן ב' בש"ך ס"ק י"א מסיק וזה לשונו, העולה לדינא וכו', אם איש הגון וכשר אף בחימוד ממון בפעם אחת יש לדנו כשוגג, ועל כל פנים קבלת דברי חברות בעינן. ואם אין מוחזק בכשרות והגון, אם חימוד ממון יש בה יש לדנו כמזיד וצריך ללבוש שחורים וכו', בזמן הזה אי אפשר לעמוד הדת על תילה, לכן די שיקבל סיגופים ותענית בעירו וכו'. יעויין שם. ונראה לומר, הא דאין מוחזק בכשרות והגון היינו באותו ענין, במצות השחיטה דוקא. ועיין בתשובת מהר"ם לובלין סימן (מ"ו) [ע"ו].

אם כן, כיון שגם בנידון הנ"ל אף שהקצב הוא קל בענייני יראת השם כשאר בני אומנותו, מכל מקום במצות שחיטה ואיסור טריפה לא אתרע חזקת כשרות שלו, אפילו מיניה לדידיה מקילתא לחמירתא חשוד על הקל אינו חשוד על החמור, מכל שכן שאין מחזיקין ומגרעין חזקת כשרות שלו ע"י פשיעת אשתו מגוף לגוף כחאי גוונא. לכן נראה לכולי עלמא מאן דפוסל בה מכשיר בבעלה בנדון דידן. ועוד, הא בלא חזקת כשרותו איכא עוד חזקה, כיון שזהו אומנתו לקצוב בשר כשר וממונה על זה על פי הקהל, חזקה לא מרעינן אומנותו לקפח פרנסתו על ידי זה. כך נראה לי.

וכשר אף בחימוד ממון בפעם אחת יש לדנו כשוגג, ועל כל פנים קבלת דברי חברות בעינן. ואם אין מוחזק בכשרות והגון, אם חימוד ממון יש בה יש לדנו כמזיד וצריך שילבש שחורים וכו', ובזמן הזה אי אפשר להעמיד הדת על תילה די שיקבל סיגופים ותענית בעירו וכו'. יעויין שם.

ובנידון דידן נראה לי, אחר שכבר סבל הקצב עונשו בממון, שהעבירוהו מאומנותו משך זמן חמש שנים, וגם בכבודו הנוגע בגופו בהכרזת האיסור עליו וכדי בזיון עד היום, ועתה שרוצה לחזור לכשרותו מן הדין לעשות כמו שכתב בתשובת מהר"ם לובלין סימן ע"ו, והובא בשמלה חדשה סימן ב' סעיף י"ט, וזה לשונו, תושיבו בית דין החשוב שבעירכם, דהיינו (שיושיב) [שישב] מעלת כבוד תורתו עם שני חכמים הלומדים החשובים שבעירו, ויבוא הנ"ל לפניהם ויקבל דברי חברות בחומרת שבועה שמהיום והלאה יזהר באומנותו, ואם ימצא עוד אחריו דבר מה שלא ידקדק היטב בענין התלוי באומנותו אזי יהיה אחת דתו להעבירו עולמית. [ע"כ]. ואם איש אמוד הוא יעמיסו עליו הבית דין גם כן איזה קנס לצדקה. וגם לפעמים ישגיחו במעשיו היעמוד בקבלתו כנ"ל.

ומר ניהו רבה יעשה כחכמתו וצדקתו, וה' יהיה בעזרתו.

כאוות נפשו הטהורה, ונפש ידיד נפשו ואוהבו הנאמן, הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן ה

[א. העברת שוחט שאשתו מכרה בשר טריפה בפשיעתו. ב. אכילת מצה מבושלת בערב פסח שחל בשבת]

חיים ושלום ששון ושמחה ישיגו לידיד נפשי תלמידי, הרב החרוץ, המאור הגדול וותיק, מלא ברכת ה' כיומין עתיק, צדיק מושל ביראת אלקים, מו"ה משה ליב כ"ץ נ"י, דיינא בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידי הגיעוני.

[א] ועל דבר המעשה שבא לפניו במות(י) ב בי דינא, שטבח אחד ממונה למכור בשר כשר, ופעם אחת שלא היה האיש בביתו מכרה אשתו גם בשר טריפה בתוך הבשר בחזקת כשר. ודעת מעלתו מחליט לפסול האשה עולמית בלא תשובה גמורה

מבושלת⁴. וזה לשון הגאון בספר אלף המגן⁵ על הל' פסח סימן תע"א [אות א], אבל לדידן דחליטה אסורה וחזינן אפילו מצה עשירה אסורה אף שאין מברכין עליה רק בורא מיני מזונות בלא קבע, אם כן יש לאסור גם מצה מבושלת, כיון שנאפה תחילה משביע יותר, וכן יש לאסור באמת גם מצה מבושלת. עכ"ל⁶.

ולאפס הפנאי אי אפשר להאריך, ה' שנותיו יאריך.

נאום דורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן ו

[חשוד על העריות אינו חשוד על השחיטה]

חייא אריכא ובריות גופא ושלמא רבה מאלוקי רבא לגברא רבא, הלא הוא אהובי כנפשי, הרב הגאון המופלג, בנם של קדושים וצדיק נשגב, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י, אב"ד קהילת מיליכדארף יע"א.

על דבר השוחט ובודק שיצא עליו קלא דלא פסיק ע"י נכרי אחד בקאפע הויז' שראה את השוחט בבית זונה. ושוב חזר הנכרי ואמר שלא אמר כן באמת, רק דרך שחוק והיתול.

[תשובה]

פשיטא טובא דאין שום חששא, וכמו שכתב מעלת כבוד תורתו. ואפילו עד אחד או אפילו שני עדים ישראלים כהאי גוונא, אפילו לא חזר מדיבורו, הרי לא העיד בזה על זנות שראה כדרך המנאפים ולא ראה מדברת, כי אם ראוהו בבית זונה. ולכל היותר אין זה כי אם לזות שפתים הרחק ממך⁷, והרחק מן הכיעור⁸, ואין בזה כלום, אף לא משום לא טובה השמועה⁹. וגם יפה העיר מעלתו נ"י עוד טעם וראיה מש"ס

אמנם, אף שהוא כשר גמור בלי פקפוק, עם כל זה הבעל נתפש באשמת אשתו על שבידו למחות ולהזהירה מקודם מעשה שלא תיכשל. והרי גם בלא שום פשיעה מן הבעל הוא חייב לשלם קנס עבודה, כמו שמביא קרבן עליה, כמו שכתבו הרמ"א באבן העזר סימן צ"א סע' ד' וחלקת מחוקק ס"ק ז' ובית שמואל ס"ק י"ג². מכל שכן כהאי גוונא, שמניעת אזהרתו גרם לה המכשלה, שראוי הוא לקונסו בממון. אבל לפסוק חיותיה להעביר אותו מאומנותו בשביל חטא אשתו אינו בדין אפילו על זמן קצר, אלא אם כן להוראת שעה לפי ראות עיני הבד"צ נ"י להחמיר עליו. וגם האשה נדונה כשוגגת ולא כמזידה. ואדרבה היא עדיפא, דלא הוה לה למידע שהניח בעלה גם בשר טריפה במקולין של בשר כשר, כיון שלא אמר לה בנוסעו מביתו שתדע לזהר לכן לא אסקה אדעתה. וממה נפשך, אי נחשוב אותה כמזידה אין קונסין את הבעל גם בתשלומי ממון הקנס, כמו שכתבו החלקת מחוקק ובית שמואל סימן צ"א הנ"ל. אבל באמת נראה לי כי גם היא מנוצלת מאותו עוון מהאי טעמא הנ"ל, וכשרה האשה גם כן לאומנות זו אחר קבלת דברי חברות, דכבר העלו תוספות ריש פסחים [ד', ב ד"ה הימנוהו] בדבר דליכא טירחא דליכא למימר ביה נשים עצלניות, מהי תיתי לומר ביה דעתן קלות להכשיל במזיד. ואין לה טירחא יותר במכירת בשר כשר יותר מבבשר טריפה. ואי משום חימוד ממון, הא לא אשכחן דנשים דעתן קלות וחשודין על הגזל, והמוכר בשר טריפה תחת בשר כשר הממון גזל בידו, דמקח טעות הוא. ואם תמצי לומר אין אשה נאמנת לאומנות מכירת בשר כשר במקולין, היינו בקביעות, אבל באקראי ודאי נאמנת. כך נראה לי ברור³.

[ב] ועל דבר המצה מבושלת שקורין קוגעל וקניידל לאכול בשבת ערב פסח אחר חצות הבא עלינו לטובה.

לא הוריתי בו לא איסור ולא היתר. ובשבת קודש העבר דרשתי ברבים לאכול סעודה שלישית בשבת הגדול ערב פסח הבא עלינו לטובה אחר חצות בשר ודגים ופירות ויין. ועיין בעטרת זקנים סימן תמ"ד [השייך לסע' א] מסכים לאסור מצה

תאכלו מצות, ומצה עשירה גם נקראת מצה, שהרי כל המנחות באות מצה והיו נילושות בשמן. וא"כ אדרבה, דווקא עיסה שגילוושה בשמן וכד' נקראת מצה, אך אם ישלה בטלה מתורת לחם. ועיין דין חביצא ס"י קסח סע' י. אך אולי רבינו הבין כן ע"פ מה שהביא בסמוך בשם מגן האלף, דכיון שנאפה תחילה משביע יותר. 5. מגן האלף לר' יונתן אייבשיץ. 6. וכ"פ מ"ב ס"י תמ"ד ס"ק ו ושעה"צ ס"ק א. וע"ע שו"ת יבי"א ח"ו א"ח ס"י לט אות ו שציין לדברי האוסרים ובכללם שעה"צ הנ"ל ורבינו, אך הסיק לסמוך על המקילים כיוון שכל איסור אכילת מצה בע"פ מדרבנן.

1. בית קפה. 2. משלי ד, כד. 3. חולין מד, ב. 4. קידושין פא, א.

2. אמנם הב"ש שם בסוף דבריו כותב להשיג על הרמ"א, שבתרומת הדשן (שהוא מקור דינו של הרמ"א) מסיים שצריך עיון אם הגדון דומה לראיה. ומביא שהט"ז כתב שאין להוציא ממון מיד הבעל. עיי"ש. 3. וראה עוד בעניין פסול הבעל מחמת מעשה אשתו בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב יו"ד סי' קיא, וציין שם גם לדברי רבינו. 4. צריך עיון, כיון שבעטרת זקנים לא איירי במצה אפוייה שנתבשלה אח"כ, אלא במצה הנעשית מעיסה שגילוושה במי פירות [אלא שחילק שם בין הנעשית במי פירות בלבד, שאולי יש להיתר, ובין מצה עשירה שערבו בה גם מים, דכיון שיוצא בה ע"י הדחק אין יכול לאוכלה בע"פ]. ועיין שם הטעם שכתב בשם האוסרים, משום דכתיב בערב

המחבר בסימן ב' דכתב מומר לערלות אינו מומר לשחיטה, והוא מהש"ס חולין ד' וכו'. עכ"ל. ומאי בעי הש"ס במשמעות דברי המחבר בסימן ב', והוא מהש"ס וכו', הרי היא היא ראית הרמב"ן והרשב"א עצמם. אבל כוונתו לפרש דעתם הכי כמו שחידש הש"ך, דאפילו חמור בתרתי אינו חשוד על הקל בתרתי מיני(ה) איסור. ויפה פקפק הדגול מרבבה על הש"ך בזה, כנ"ל.

ולעניות דעתי נראה קצת ראייה להדגול מרבבה מקושיית הש"ס בחולין דף ד' ע"ב דמסייעא מיניה לרבא, דהאי מומר היכי דמי, אם תימצי לומר מומר לדבר אחר היינו מומר לערלות, ור"ל תרתי למה ליה למתני. ולהש"ך הנ"ל קשה, עדיפא היה לו להקשות, הא כיון שהקדים תחילה למתני אפילו מומר לערלות שהוא חמור אינו חשוד על השחיטה הקל מכל שכן בשוים, ומאי ואפילו לומר לדבר אחד דאשמעינן תו אחר דתני ואפילו מומר לערלות, הוי להו זו ואין צריך לומר זו. אלא על כרחך כהדגול מרבבה הנ"ל, דמילה הוא חמיר טפי בעונש כרת, ושחיטה חמור טפי בעיני הבריות שאין לו תקנה, ושוים הם, לכן לא מקשה הש"ס אלא היינו מומר לערלות ותרתי למה לי. כן נראה לי.

וממילא על פי זה מיתרצא קושיית מעלת כבוד תורתו גם כן, שהקשה ודלמא אפילו מומר לדבר אחד אשמעינן ממיניה ובשוים ולא בחמור, ומומר לערלות אשמעינן בחמור רק שהן שני מיני איסורים וכו'. ולדגול מרבבה דשוים הם גם מומר לערלות ולא חמור טפי. כנ"ל.

מיהת מש"ס דע"ז ס"ט [ע"ב] אין ראייה לנדון הרשב"א ורמב"ן, משום דיצרא דעריות תקיף טובא, עד שאפילו דגול כמו כן נפשו של אדם מחמדנו מכל מקום קיימא לן החשוד על העריות כשר לעדות ממון, וכתבו תוספות בסנהדרין דף כ"ו ע"ב [ד"ה החשוד] דהיינו טעמא משום דיצרו תוקפו ביותר, וכגירסת הרי"ף [שם ה, ב בדפיו] מפורש האי טעמא בגמרא שם.

ולעניות דעתי נראה גם ראייה לזה מסוגיית דחולין ד' ע"ב הנ"ל, האי מומר היכי דמי, אי לדבר אחר היינו מומר לערלות. ולפי מה שכתב הדגול מרבבה הנ"ל מאי קושיא, מומר לערלות היינו איסורים שוים שזה חמור בעונש בידי שמים וזה חמור טפי בעיני הבריות כנ"ל, וקמ"ל תו אפילו מומר לדבר אחד היינו עריות וכו"ב דהוא חמור בתרתי גם בעונש גם בעיני הבריות, מכל מקום כשר לשחיטה, וכמו שכתב הש"ך לדינא כן, וצ"ע. אלא על כרחך חשוד על עריות פשיטא דיצרו תקפו ביותר אף על גב דחמור בתרתי לא חשוד על השחיטה, דקיל מיניה בתרתי כנ"ל.

בע"ז ס"ט ע"ב, זונה נכרית וישראל מסובין חמרא שרי, דנהי דעבירה דיצרא תקף ליה דעבודה זרה ויין נסך לא תקף ליה. ופשיטא דכשר על השחיטה אף דחשוד על הזנות.

אבל מה שכתב מעלתו דרמב"ן בתשובה המיוחסת לרשב"א סימן ק"ע⁵ ותשובת הרשב"א [ח"א] סימן ס"ד למדו מסוגיא זו דבתרי מילי לא אמרינן חשוד על החמור חשוד על הקל, דיש לומר תקף יצרו לזה ולא לזה, במחילת כבוד תורתו זה אינו, דלא הביאו ראיותם מזה. וגם לא מהאי תוספתא דחולין [פ"ב ה"ב]⁶ מי שנגנבו לו גדייו ומצאן שחוטים, דקיימא לן חשוד אגניבה לא חשוד על השחיטה. וטעמא נראה לי, משום דיש לומר בגזל ועריות דוקא דנפשו של אדם מחמדנו ודאי התם יצרו תקפיה על הגניבה ועל הזנות טפי, ולא תקפיה על השחיטה וכו"ב, משא"כ בחשוד לאחד משאר עבירות שאינו גזל ועריות, כיון דחמיר שפיר יש לומר דחשוד גם לשאר עבירות דקילי אף דתרי מיני הם, וכדסבירא ליה באמת כן הרמב"ם [הל' שחיטה פ"ד ה"ד] [ד]אפילו שוים בעונשים נמי צריך בדיקת הסכין, ומכל שכן בחשוד לעבירה חמורה משחיטה. ולכן הביאו הרמב"ן והרשב"א ראיותם ממומר לערלות דאין צריך בדיקת סכין, אף דחשוד על החמור, דסבירא להו כשיטת הרא"ש בחולין ד' [פ"א סי' ז]. כך נראה לי.

ומה שכתב הדגול מרבבה ביורה דעה סימן קי"ט על הש"ך ס"ק י"ב וזה לשונו, ולעניות דעתי אין ראייה ממילה, שאף שהיא חמורה בעונש כרת מכל מקום יש לו זמן כל ימי חייו, משא"כ שאר איסורים שאם עבר שוב אין לו תקנה. עכ"ל. שפיר ראה וידע דראיה זו שכתב הש"ך דהרשב"א והרמב"ן הוא, שהביאם הבית יוסף שם סוף סימן קי"ט [ד"ה כתוב, דף קפט, ב סע' ח, ה, (ב) מהד' מכון ירושלים], ועליהם פקפק. וכוונתו, שאף שהיא חמורה בעונש כרת מכל מקום אינה חמורה בעיני הבריות לפי שיש לו זמן כל ימי חייו, משא"כ שאר איסורים וכו' חמירי להו לאינשי מהאי טעמא שמעוות שאינו יכול לתקן הוא. ור"ל להשיג רק על מה שכתב הש"ך שהדבר ידוע דמילה חמורה בעונש וגם בעיני הבריות טפי משחיטה, שזה אינו דבר ידוע, אדרבה בעיני הבריות חמור טפי מה שאין לו תקנה. וממילא ליתא להראית הש"ך על דינו, דיש לומר אם חשוד על החמור בתרתי, גם בעונש וגם בעיני הבריות, שפיר הוא חשוד על הקל ממנו, אף שהם תרי מיני איסור. ולכן לא העמיד הדגול מרבבה השגתו על הרמב"ן והרשב"א לפי שאין זה מפורש בדבריהם, והש"ך הוא שהמציאו כן ומפרש כן כוונתם. שהרי זה לשון הש"ך, וכן דעת הרמב"ן בתשובה סימן ק"ע והרשב"א [בתשובה סי' ס"ד, וכן כתב בית יוסף, וכן משמע מדברי

5. בשו"ת הרשב"א המיוחסת לרמב"ן. 6. עי' חולין יב, א ובתוס' ד"ה הרי.

מעוז ומגדול, החכם השלם וצדיק נשגב, מו"ה יצחק דרעזניץ נ"י, אב"ד דק"ק ענבעל יע"א.

גלילי ידיו הטהורות מחודש העבר קיבלתי, והיום הגיע זמנו לומר שורה¹, תשובה כהלכה, על דבר הושט מאוזה לעוטה שראתה בו אשה ריעותא, וקודם שבאה אל הרב לשאול עליו נאבד, מה דינו.

הנה בהדיא כתב הפלתי סימן ט"ל ס"ק ג' וזה לשונו, ויש מחמירין אם נאבדה הריאה וכו', ואוויזין הנלעטים וושט יש להם, אשר דימה אותן הרמ"א לעיל סימן ל"ג [סע' ט] לריאה דשכיח בהו ריעותא, אפשר דיש להחמיר ביותר אם נאבד הושט, [ד]יש לומר דוושט הוי ליה ספק בשחיטה וכו', וצריך עיון. עכ"ל. הרי גם בלא ראינו בו ריעותא רק נאבד בלא בדיקה מסופק הפלתי דיש להחמיר, כמו דקיי"ל גבי ריאה הכי².

אבל באמת במחילת כבוד הגאון לא ראה אז מה שכתב בתשובת מהר"ם לובלין סימן כ"א בהדיא לחלק ביניהם, [ד]דווקא בריאה דשכיח בה כמה מיני טריפות [ו]מקרי מצוי ושכיח החמירו קצת ראשונים אם נאבדה לאיסור, ולא בושט, וכן כתב הגאון מהר"ז מרגליות בספרו ראש אפרים סימן ל"ט ס"ק כ' מסברת עצמו, עיין שם, משא"כ בושט על נקובה לבד ע"י הלעטה דוקא רק מצוי קצת הוא, לכן מנהג קהילות לבודקן דווקא לכתחילה, אבל בדיעבד שנאבד בלא בדיקה לא מחזקין ביה איסור כל כך כמו בריאה, שהרי לא נמצא בשום פוסק קדמון כלל, אם כן דומה הוא כריאה של גדיים וטלאים דלא שכיחי טריפות בהו כולי האי וקיימא לן בהו דנאבדה בלא בדיקה כשר כספר התרומה וכו'. יעויין שם, ודלא כהפלתי הנ"ל.

הן אמת נראה שנעלם לפי שעה ממנהר"ם מלובלין דברי הריב"ש בתשובה סימן קס"ג שכתב בהדיא בהיפוך שאין צריך בדיקה גבי ריאה כי אם בשביל סרכות לבד, הובא גם כן בספר שפת אמת³ להגאון מוהר"ז מרגליות סימן ל"ט אות ב' [הוספת המחבר: ונראה לי הריב"ש לטעמיה בסימן קצ"א שכתב וזה לשונו, מיעוט מצוי קרוב למחצה ורגיל להיות כסרכות הריאה, וכן רוב מצויין וכו', ונאבדה ריאה בכלל בני מעיים אי אפשר

ויעיין (ל)מעלתו בתבואות שור סימן ב' אות ח"י, העלה דבמצות עשה אין חילוק בין עבר במעשה לעבר בשב ואל תעשה. ולא ראה אז שהקדימו בזה החכם צבי בתשובה סימן מ"ג והוכיח כן מסוגיא זו הנ"ל דפריך היינו מומר לערלות וכו'. וכן העלה בספר טורי אבן תגיגה דף ד' ע"ב בד"ה רבי עקיבא וכו' על פי ראייה זו עצמה מחולין ד' הנ"ל אליבא דרבי מאיר והכי נמי לרבנן, יעויין שם היטב. ובמחילת כבוד תורתם, גם משניהם נעלם לפי שעה שכן כתב בהדיא הרא"ש בפרק שלישי דמועד קטן סימן (כו) [נ"ט] וזה לשונו, עובר אחת מכל המצוות האמורות בתורה וכו' עושה עבירה וכו' או מניח לקיים מצוה אחת וכו', יעויין שם⁴. וכן כתב בהדיא הרא"ש בפרשת בא ד"ה שנתנכרו וכו'⁵. ובדברי החכם צבי וראייתו הנ"ל הארכתי מילין בחידושי סוגיית הש"ס במקומו בס"ד. עיין ט"ז וש"ך יורה דעה ריש סימן רנ"א [ט"ז ס"ק א, ש"ך ס"ק ג]. ועיין מהרי"ט אלגאזי פרק רביעי דבכורות דף למ"ד [לח, ב בדפי הרי"ף] אות (ל"ה) [ל"ד]⁶.

ומה שפקפק מעלת הדרת גאונו נ"י על הט"ז ביורה דעה קכ"ט ס"ק כ"ד⁷, דגם בזמנו של רבא יין נסך היה קיל ולא התיר כי אם מטעמא דלא תקיף וכו', לא הבנתי, דהגמרא דינו דרבא קאי בסתם יינם דאסור בהנאה ובזמן הזה מותר בהנאה, הרי חמיר איסוריה, וגם היו מרוחקים טפי בזמנו משתית סתם יינם, הרי חמור בעיני הבריות גם כן, משא"כ בזמן הזה הרי קילא איסוריה, דמותר בהנאה, וגם קילא בעיני הבריות, דרבו המתפרצים גם לשתות, שפיר כתב הט"ז.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן ז

[ושט מאוזה לעוטה שראו בו רעותא ואבד קודם שבדקוהו]

בחודש אדר, שלמא אשדר, לבקודש נאדר, פרי עץ הדר, הלא הוא אהובי ידיד נפשי, הרב הגדול

יצא דעבירה יצא דיין נסך לא תקיף להו. וכתב הט"ז שזה דווקא לדין התלמוד, אבל בה"ז כה"ג היין אסור, שבזמנם היו מרחיקים מאוד סתם יינם והיו אוסרים אותו בהנאה, משא"כ לדין שאינו אסור אלא בשתיה, ותו שבימינו ראינו רבים שמזלזלים באיסור סתם יינם, ואפילו כאלה שאינם מזלזלים בעריות.

ז. ע"פ הגמ' חולין צא, ב. 2. ועי' בספר ליקוטי חבר בן חיים לרח"פ לט, ב שהפנה לתבואות שור שהחליט לאסור. עיי"ש. 3. והוא בחלק השני מספרו

7. ועי' בשו"ת פרי השדה לרבי אליעזר חיים דייטש ח"ג (פאקש תרע"ג) סי' ג ד"ה ואגב, שכתב שהמעין בדברי הרא"ש יראה שאינו דומה לדברי התבואות שור, ותמה על רבנו, עיי"ש. 8. שמות יב, מג, וכתב שם דמשומד לערלות הוא מומר לדבר אחד. עיי"ש. 9. ס"ק א, סוף כרך ראשון עמ' שי במהדורת הרבנים אוירבך ושדמי, ושם בהע' 119. 10. השו"ע שם סע' יד מביא את דינו של רבא בגמ' ע"ז סט, ב (שהזכירו רבינו לעיל) שזונה גויה במסיבת ישראלים היין מותר, שאינם מניחים אותה לנסך, דנהי דתקיף להו

יש לאסור. עיין שם. (ו) אבל נראה לי לחלק, דהיינו דווקא בריעותא ממש שנראה כעין צלקת וקמט או גרב ושחין או נפוח ועב ביותר, משא"כ בריעותא כל דהו בעלמא שבא מחמת כח הלעטה ומשמוש הידים, זה מקרי ע"י חול(ה) [י] כמו שכתב הט"ז [סי' לג ס"ק יח]. אף דש"ך בספר נקודות הכסף [שם] השיג עליו דגם בלקותא ע"י הלעטה לא מקרי ע"י חולי אלא ע"י קוץ, עיין שם, כבר אסברו יפה האחרונים חילוק הט"ז והעלו כוונתה לעיקר, בתשובת צמח צדק סימן י"ז ותשובת שבות יעקב חלק ב' סימן נ"ו ובפרי מגדים סימן ל"ג [מש"ז ס"ק יח] ובתשובת חתם סופר סימן כ"ה. לכן באינו בודאי ריעותא גדולה יש להכשיר בנאבד הושט קודם הבדיקה⁹. ובגדיים וטלאים נמי הכי דינא לחלק בין הריעותות, והכל לפי ראות עיני המורה. ופשיטא דהבא לשאול נאמן לומר אם לא הייתה ריעותא גדולה לפי דעתו, וסמכין תו ארובא וחזקה להכשיר¹¹.

והנני אהבו הנאמן חותם בברכה מרובה, כאוות נפשו ונפש דורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן ח

[שוחט שמצאוהו מנגן בשבת האם יש לפוסלו]

רב ברכות ושובע שמחות ישיגו לראש אהובי חתני, הרב הגדול מעוז ומגדול, לו עשר ידות בתורה וביראה ובמידות, וחרף ובקי, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן ביכלער נ"י, האב"ד דק"ק יאסברין יע"א, עם זוגתו בתי הרבנית מנשים באהל תבורך, אשה יראת אלוקים החשובה מרת שרל תחיה, עם כל יוצאי חלציהם יחיו.

מכתבכם קבלתי וכו'.

ועל דבר השוחט שמצאוהו מנגן בכלי שיר בשבת, והוא אומר ששגג בדבר ששכח שהיום שבת, ומבקש עתה לקבל

לבדוק כשרה. [עכ"ל]⁴. ועיין ב"ח סוף סימן פ"ו [ד"ה ומ"ש ואין חוששין, אות יג במהד' מכון ירושלים] דם ביצים דמיא לבדיקת הריאה]. אבל עם כל זה צדקו דברי מהר"ם לובלין במה שכתב לחלק בין ושוט לריאה, דלא מחזקין בושט איסור כל כך כמו בריאה, מדלא נמצא כן בשום פוסק קדמון, וגם בקצת אתרוותא אין בודקין אותן כלל. ועיין עוד תשובת מור"מ לובלין סימן פ"ח ובית אפרים בתשובה חלק יורה דעה סוף סימן ו'. והאי טעמא לחלק, אף דרמ"א בסימן ל"ג כתב דשכיח יותר מסרכות הריאה וכו', כבר ביאר יפה הגאון בתשובת בית אפרים סוף סימן ו' חלק יורה דעה בארוכה, דסרכות הריאה מיעוט מצוי הוא שיהיה טריפה ודאי, כגון בסרכות שלא כסדרן וכו', משא"כ לענין הלעטת אווזות, אף על גב דשכיח שיהיה לקותא בושט [ו] הריעותא מצויה, אבל שיהיה טריפה אינו מיעוט המצוי, דלפעמים שאין רק נקב או לקותא בפנימי והחיצון שלם, לכך לא חיישינן למיעוט מצוי דריעותא כלל, ומדינא אין צריך בדיקה רק מצד התקנה, כלשון הרמ"א עצמו סימן ל"ג, וכן נהגו בעירנו באווזות שמלעיטין שיש תקנה בעיר לבדוק וכו'. יעויין שם. והיינו כתשובת מוהר"ם לובלין הנ"ל.

ומה שכתב הפלתי הנ"ל משום ספק בשחיטה וכו', וכן נראה דעת הפרי מגדים במשבצות סוף סימן ח"י [ס"ק טו] שכתב אין להורות לעצמו ושוט באווזי הלעטה דאתחזיק איסורא. כיון דעינינו רואות דליכא רוב כשרות וכו'.⁵ ובמחילת כבודו זה אינו, אבל עינינו רואות רוב כשרים הם. מיהת אתחזיק איסורא קרי ליה הפרי מגדים על כרחך משום ספק בשחיטה הוא חשיב ליה, וכפלתי הנ"ל. הנה כבר השיג יפה על הפלתי בזה בתשובות חתם סופר [יורה דעה] סימנים כ"ד וכ"ה דלא מקרי ספק בשחיטה, עיין שם.⁶ [הוספת המחבר: וכן כתב בתשובת נודע ביהודה קמא סימן (ו"י) [ח'] מיוורה דעה כהפלתי, ודחה אותו בתשובות חתם סופר⁸]. ונדחים אם כן דברי הפלתי הנ"ל לגמרי.

איברא בתשובת חתם סופר הנ"ל סוף סימן כ"ד כתב דמהר"ם לובלין לא מיירי אלא דווקא בנאבד בלא בדיקה כלל, אבל כשהיה בו ריעותא ושוב נאבד בלא בדיקה ושאלת חכם

החת"ס היקל שם רק בתור לימוד זכות, גם דעת הדרכי תשובה (שם סוס"ק קמה בשם הדעת תורה) להחמיר בכל גווי באווזות הנלעטות, והתבואות שור (שם ס"ק טו) כתב להחמיר בכל ריעותא. גם להלן סי' עג אות א רבינו מחמיר בדין הבדיקה באווזים מפוטמים. ועי' להלן סי' סז אות ב. 10. להלן סי' ע רבינו מתאר את המציאות בעניין אווזים מפוטמות, מביא מחלוקת בזה, ונוטה לקולא. 11. ע"ע לקמן סי' סז, עג, פד הע' 1, קפו, שו"ת גורן דוד ח"ב סי' ז, שו"ת פאת השדה לר"ב עקפלד (ירושלים תשנ"ב) יו"ד סי' כו.

בית אפרים (ראש אפרים) על שחיטה וטריפות. 4. זה תורף דברי הריב"ש שם. 5. וז"ל: ועיין לחם חמודות סוף פרק עד כמה, ובתבואות שור כאן אות ל"ט, נקטינן מיהא דהא דאל יורה תלמיד חכם לעצמו היינו היכא דאתחזק איסורא כמו בכור ולא בידו הוא, הא כל שבידו או לא אתחזק יורה. ולפי זה הוראה באווזות שמלעיטים ובדקים הושטות או כדומה דאתחזק איסורא יש לומר דאל יורה לעצמו. עכ"ל. 6. וכן בסימן מו. 7. וע"ע במה שכתב רבינו בזה לקמן סי' עא. 8. צ"ע, שהחת"ס לא מזכיר את הנו"ב בעניין זה. 9. אמנם

עליו לעשות תשובה ותפילה על שגגתו, ועדים אומרים שאמר בפניהם שאין איסור כל כך, אם יוכשר עוד להיות שוחט ובודק.

הן יפה פלפלת בחכמה לדמות הניגון בכלי שיר שמושך ידו בעולה ויורד הרבה פעמים, למה שכתב הר"ם בפירוש המשנה חולין י"ד [ע"א, פיהמ"ש פ"א מ"א] בשוחט בשבת שעושה הרבה פעמים חבורה, וכן כתב הבית שמואל באבן העזר סוף סימן קכ"ג [ס"ק ח] בכותב גט בשבת במזיד דכל שתי אותיות כמעשה אחר דמי והוה ליה מומר בהרבה פעמים. הכא נמי להפוסקים דגם באיסור דרבנן הוא בכלל מחלל שבת בפרהסיא דשחיתתו אסורה, אלא בפעם אחת לא נעשה מומר, בכהאי גוונא לא מקרי בפעם אחת, אלא בכל רגע ורגע שממשיך הניגון בכלי זמר בהולכה והבאה הוי ליה מחלל באיסור שבות דרבנן. דמיונך זה ודאי עולה יפה, דהכי איתא בש"ס עירובין דף ק"ד ע"א דקול של שיר שאסרו היינו אף קול אחד כלשהו, כגון מקיש על הדלת באגרופו קרי ליה מחלל שבת, ואין שיעור לדבר. ועיין בשו"ע [או"ח] ריש סימן של"ח. אם כן מקרי שפיר מומר בשלוש פעמים ויותר.

אבל לדונו על ידי זה כמומר לכל התורה כולו ולפסול שחיתתו שכתבת, כן פסק בספר בית הלל ביורה דעה סימן ב' ס"ק ג' בפשיטות, ע"פ התוספות בעירובין ס"ט ע"א בד"ה כאן וכו' וטור ושו"ע אורח חיים סימן שפ"ה סעיף ג', דמחלל שבת אפילו באחד מאיסורי דרבנן חמיר ליה כעבודה זרה, ושחיתתו אסורה גם דיעבד. אמנם גם הוא העלה שם דבפרהסיא בפני עשרה אנשים ישראלים דווקא, וגם צריך שחילל דווקא כמה פעמים בפרהסיא, אבל בפעם אחת לא. עיין שם היטב. ונראה לי אף לדבריהם הנ"ל דבשבות זה לנגן בכלי שיר עובר בכמה קולות לא מקרי בפעם אחת, מכל מקום משמע ליה מתוספות בעירובין ס"ט ע"א סוף ד"ה הוציא וכו', ומפרש ר"י וכו' דמומר לא שייך אלא באדם הרגיל לחלל שבתות ואינו נזהר כלל, אבל הכא לא ברגיל איירי אלא במקרה בעלמא אירע וכו'. עכ"ל. והכי נמי בנידון דידן, ע"י שבמקרה עבר אדרבנן בכמה קולות תכופים זה אחר זה כנ"ל, מכל מקום מומר לא מקרי כהאי גוונא אלא הרגיל לחלל שבתות ואינו נזהר כלל בכמה שבתות, או בכמה פעמים אף בשבת אחת, משא"כ בנידון דידן, כל שלא הפסיק הניגון משהתחיל עד שגמרו השמעת קול של שיר אחד הוא, שעבר אדרבנן בפעם אחת מקרי, שגזרו שמא יתקן כלי שיר, כיון שאין דרך המנגן ביד בכלי שיר להפסיק בסירוגין את הניגון שלא להפסיד טעמו ונעימותו.

אבל במלאכה דאורייתא שאפשר לחלקה, כגון כתיבת הגט שאין לו עיכוב מלהפסיק כתיבתו בין כל שתי אותיות אפילו כל היום כולו, וכן שחיטה כל שלא שוהה שיעור שהיה כדין המשנה יכול לפסוק ולחלק שחיתתו בסירוגין אפילו כל היום כולו, מודה תוספות דעירובין הנ"ל אף שאינו רגיל לחלל שבתות כו', בשחיטה אחת וכתיבת גט אחד נמי מקרי מומר בהרבה פעמים, וכהרמב"ם והבית שמואל הנ"ל, [ועיין] בפרי מגדים סימן י"א ס"ק ב במשבצות. משא"כ איסור דרבנן כנדון דידן, מוכח מתוספות עירובין הנ"ל דלא מקרי מומר בפעם אחת גם כהאי גוונא, ומודה הבית הלל דשחיתתו שרי, אף דהחליט דגם באיסור דרבנן נעשה מומר לחלל שבתות כנ"ל.

אבל באמת כבר השיג יפה התבואות שור על (הב"ח) [הבית הלל] בזה בסימן ב' [ס"ק כח], וכן הפרי חדש [קונטרס אחרון, השגות על הבית הלל ועל השער אפרים, סי' ב] והפרי מגדים [סי' ב שפ"ד ס"ק יז], דהא קיימא לן כתנא קמא בהוריות י"א ע"א דדוקא בדאורייתא הוי מומר, ולא כרבי יוסי ברבי יהודה דבפירסם איסורא אפילו בדרבנן מומר הוא, אלא גם בעבודה זרה גם במחלל שבת, דומיא דלגסך את היין, איסור דאורייתא דוקא הוא מומר, ולא בדרבנן אפילו בהרבה פעמים. ותוספות בעירובין הנ"ל לרבי יהודה קאי, וכדסבירא ליה בהוריות, כמו שכתב התבואות שור בביאור. ועיין פרי חדש בקונטרס אחרון סימן ב'.

ועוד גם לבית הלל קשיא, על פי [מה] שהעליתי בחידושי סוגיא השוחט בשבת לתרץ הרמב"ם הנ"ל בפירוש המשנה, דהרעישו עליו מקושיית הגמרא בחולין ט"ו [ע"א] ונוקמה במזיד ורבי מאיר, והרי שחיטת מומר הוא². ותרצתי, דהא ודאי אי בפעם אחת לא נעשה מומר, על כרחך דוקא חילל שתיים או שלוש פעמים במזיד בעי, משא"כ אם שגג בפעם שניה ושלישית לא הוי מומר ע"י שהזיד בפעם אחת. אם כן גבי כתיבת הגט [ד]ידוע שיעור הכותב שתי אותיות חייב, הוי ליה מומר במזיד הרבה פעמים בכל שתי אותיות, שפיר הגט בטל. אבל בשחיטה, אף שהוא מזיד [ו]ידוע דשחיטה אב מלאכה הוא, אבל בהא סברת הרמב"ם שבשחיטה אחת הוא מחלל שבת הרבה פעמים בכל חתיכות קצת הסימנים בפני עצמם, אינו מזיד, דהרי באמת הר"ן בחידושו פליג על הרמב"ם בזה. ושפיר מקשה הש"ס ונוקמה במזיד ורבי מאיר, היינו מזיד כהאי גוונא [ד]רק על חילול שבת במלאכה בפעם אחת בשחיטה זו מכיון, ולא הוי מומר, דשוגג הוא בזה שמחלל בשחיטה זו הרבה פעמים.

שם טו, א שאלה, שנעמיד את דברי רב במזיד ואליבא דרבי מאיר הסובר שהמבשל בשבת בשוגג יאכל ובמזיד לא יאכל עד מוצאי שבת. 2. וצריכה

ח. 1. במשנה שם יד, א איתא, השוחט בשבת וביה"כ אע"פ שמתחייב בנפשו שחיתתו כשרה, ובגמ' שם אמר רב שאע"פ אסורה באכילה לאותו היום. והגמ'

וחומר משבות שבת דחמירי שכן סקילה, בסוכה ט"ז ע"ב ובית מאיר [אה"ע] סימן ה' [סע' ד בסופו]. מכל שכן דחשוד על הקלות, כל שארי דרבנן. אם כן אין נאמן על איסורא דרבנן בשחיטה, כגון שהיה במיעוט בתרא וכיוצא⁸. ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה ריש סימן (ה') [ג'] ותשובת בית אפרים [יו"ד] סימן [ה' ד"ה וראיתי בשו"ת] כיוצא בזה. אלא דיש לומר תקנתו קלקלתו, היותו עם הארץ, ולדעתי חושב כל דיני שחיטה דאורייתא נינהו, ולא חשוד על החמור כנ"ל. ועיין תשובת ברית אברהם⁹ יורה דעה סימן ה' ו' ז' ח'.

וגם כבר העליתי יפה¹⁰ דבפרהסיא בעי בפני עשרה דוקא, כדאיתא בכתובות דף ז' ע"ב וביבמות דף ס"ז ע"א, וכמו שכתבו גם הבית הלל ותבואות שור הנ"ל¹¹. ואף לפי מה שכתב הפלתי סימן י"א [ס"ק ב] בשם הרמב"ם דאין צריך עשרה אלא דסגי בגילוי דעתא דמפקיר עצמו, וראיה נראה לי מסוגיא דעירובין ס"ט ע"א האי דאפיק וכו' כסייה אמר וכו'¹², כהאי גוונא בצנעה הוא כישראל משמע, אבל אי לא כסייה אף שלא היה בפני עשרה ישראלים הוי ליה כבפרהסיא. עיין שם היטב.

ובנידון דידן נראה הענין שלא עשה כן על דעת אפקרותא, והרי הוא מבקש לקבל תשובה. ובכן יפה עשית לקונסו לאלתר מלשחוט עוד עד שתשיג מכתבי זה, כי על כל פנים שוגג זה קרוב לפושע הוא, דמה זו שכחה שוחט שביותר צריך הוא להיות ירא שלם ישכח ביום שבת שהוא שבת, אתמהא, ראשית דבר יראת ה'. ואמרו ז"ל [הקדמת תיקוני זוהר ה, ב] בראשית תמן י"רא ש"בת תמן י"רא ב"שת, ובשכחה זו הורה גבר מיעוט יראתו את ה', לכן צריך הוא מעתה לקבל עליו דברי חבירות שיוהר בכל דברי סופרים ירא וחרד לדבר ה', ויוכשר להיות שוחט, מכאן והלאה חושבנא¹³, בכל דרכיך דעהו כתיב¹⁴.

הנראה לעניות דעתי כתבתי.

נאום אביכם הדורש שלומכם תמיד.

הק' יהודא אסאד

והכי נמי וכל שכן בחילול דרבנן כניגון בכלי שיר, הוא ודאי אינו מזיד בזה לעבור על הרבה קולות, רק הוא מזיד לעבור בזה בפעם אחת. ומכל שכן בנידון דידן שהשוחט אומר באמת שוגג היה, מעיקרא שכח שהוא שבת, אם כן כאן גם ספק ספיקא, שמא כדבריו שוגג היה מעיקרא, ואם תמצי לומר הזיד מעיקרא, כהא מיהת ודאי שוגג שעבר בזה על כל קול וקול בפני עצמו, ועל המזיד בפעם אחת אינו נעשה מומר בדרבנן מיהת לכולי עלמא, ואריך.

[הוספת המחבר: ועל הבית שמואל הנ"ל קצת קשה מה שכתב כל שתי אותיות הוי כמעשה אחר דנקט, עדיפא הוה ליה למימר, אפילו כל אות ואות הוי ליה כמעשה אחר, דהרי חצי שיעור אסור מהתורה, כבמגן אברהם סימן ש"מ ס"ק ב', והוה ליה מומר באיסור דאורייתא בהרבה פעמים. ונראה לומר, כיון דלריש לקיש חצי שיעור רק מדרבנן אסור [יומא ע"ד ע"א], ולא הוי מומר על דרבנן ודלא כבית הלל הנ"ל, נקט הבית שמואל טפי מילתא דפסיקא לכולי עלמא, וגם לחיובא. כן נראה לי]. איברא במגן אברהם [שם] משמע רק מדרבנן אסור, אבל ברכי יוסף שם [אות א] השיג עליו דמהתורה אסור, כרש"י [שבת] דף (ע"ג) [ע"ד ע"א ד"ה וכי מותר לאפות פחות] ומשנה למלך פרק ח"י משבת [ה"א]. והוה ליה להביא נמי מתשובת החכם צבי סימן פ"ו.

ונראה לי לרמ"א סימן ש"ו סעיף י"א [ד] כתב גלחית רק דרבנן, וגט כשר בכל כתב³, אינו מומר לא הסופר ולא העדים. ועיין נודע ביהודה חלק ב' סימן ל"ג באורח חיים⁴. שוב מצאתי בפרי מגדים סימן ש"ו [אשל אברהם ס"ק כ] כתב כן, והנאני. עיין שם. אבל הא מיהת נראה לי, כמו דלרבי מאיר חשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה⁵, וביארתי בתשובה אחת⁶ דהיינו מדאורייתא על דאורייתא, אבל לא מדרבנן על דאורייתא כי אם מדרבנן על דרבנן כל איסורי דרבנן. ושוב מצאתי שכוונתי בזה למהרי"ט אלגאזי פרק ד' דבכורות דף ל' אות ל"ד [ס"ק א]. ומיניה נשמע לרבנן דרבי מאיר הכי, במומר לחלל שבתות באיסורי דרבנן לא הוי מומר לכל התורה כולה, ולא כבית הלל. אבל ודאי הוא מומר לכל איסורי דרבנן לכל התורה כולה⁷, וקל

לרבים, וציינו שניהם לדברי רבינו. 9. לרבי אברהם צבי הירש פצנובסקי, אב"ד פילץ ופיוטריקוב. דיהרנפורט תקע"ט. 10. עי' לקמן סי' ג ד"ה אמנם. 11. בבית הלל הוא בס"ק הנז' לעיל, ובתבואות שור הוא בס"ק כז. ולא הזכירו את הראיות מיבמות וכתובות שכתב רבינו. ועי' דרכי"ת יו"ד סי' ב ס"ק עא. 12. ההוא דנפק בחומרתא דמדושא, כיון דחזייה לרבי יהודה נשיאה כסייה, אמר כגון זה מבטל רשות לרבי יהודה. 13. ע"פ מדרש תנחומא פ' אמור אות כב. 14. משלי ג, ו.

להיות אסורה עולמית, ולא רק לאותו יום. 3. גיטין פז, ב. 4. שכתב להוכיח מהגמ' דלא כהאור זרוע והרמ"א, וכתב עוד שהא"י יחידא הוא בזה. עיי"ש. אמנם בס"י כט שם הכריע לסמוך על הרמ"א. 5. בכורות ל, א. 6. עי' לקמן סי' יא. ועי' לקמן סי' מז ד"ה ומעתה. 7. ועיין שו"ת באר דוד סי' ד ד"ה ועוד יש לסתור, שצ"ל לדברי רבינו ודן גם האם המחלל שבת בדרבנן חשוד גם על חילול שבת בדאורייתא. 8. ועיין שו"ת מהרש"ם ח"ז סי' לו ושו"ת יבי"א ח"ה חיד"ו סי' א אות ג, שאפילו נחשד על דבר קל פסול להיות שו"ב

סימן ט

[שוחט שנדר בעת חוליו שלא ישחט עוד]

על דבר מעשה שהיה וכו', ראובן מלמד תינוקות ולפעמים הלך לשחוט בכפרים הסמוכים, וזה שלוש שנים נדר בעת חוליו שלא לשחוט עוד. ועתה היום צריכים לו, על פי מנהג ותיקון הקהילות להיות שני שוחטים יחד בבית המטבחים. והוא עומד וצווח, מעולם לא אסרתי את עצמי לשחוט בשום לשון איסור וקונם ונדר, אלא שבנייתי כיעסוני בשעת חולי, ואמרתי בזה הלשון, לא אשחוט עוד מהיום והלאה, ומזה נתפשט הקול שנדר בעת חוליו. ולא נמצא מי שיכחישו בזה. עד כאן. והנה יש לספק אם אהני ליה התרה לכתחילה כנודר בעת צרה, או אם צריך התרה כלל.

הנה לפי דברי ראובן פלוני הנ"ל אין כאן נדר ואין צריך התרה כלל. ואפילו נדר בלשון זה בעת צרה לעלות לארץ ישראל, כתב מור"ם פדווה סימן ע"ב, לולא דמסתפינא אמינא שבנידון דידן אין דין נדר כלל, כי לא אמר לשון נדר ולא יד נדר וכו', רק אעשה דבר פלוני, הלא דבר הוא לבד ואין בו לשון נדר וכו', אכן מה אעשה וכו' כל העם מקצת חושבים דבר זה לנדר. ולדעתי יצא להם מהא דרב גידל אמר רב [נדרים ת, א] אשכים ואשנה וכו' נדר גדול נדר וכו'. והעלה שם, כי על פי פירוש הר"ן [שם ד"ה והלא מושבע (השני)] וסמ"ג [ל"ת רמב] בשם ר"י שמעתתא זו וכמשמעות הסוגיא שם, באמר בשבועה דוקא, אין בית מיחוש בנדר זה. אלא שלא מלאו לבו להקל משום פירוש הרא"ש שם [ד"ה נדר גדול] אף על גב דלא נדר הוא הוי ליה כנדרי צדקה, ואמרינן [ר"ה ו, א] בפ"ך זו צדקה, ואולי גם עלייה לארץ ישראל יחשב לנדר צדקה. יעויין שם. אם כן נידון לפנינו שלא לשחוט, הא לא מצינו בזה שום מצוה לחושבו כנדרי צדקה, פשיטא דגם לפירוש הרא"ש דיבור זה לא הוי נדר.

ופשיטא דמילתא שהוא עצמו נאמן על זה שלא היה נדר אלא דיבור לבד, כמו שכתב המחבר [שו"ע יו"ד] בסימן רי"ז סעיף מ"ז גבי חנוכה ופורים¹, ורמ"א [שם] בסימן רל"ב סעיף י"ב² בנדר לאחותו חולה³. ואף על גב דרשב"א למד כן מנודר בחרם ואמר בחרמו של ים נדרתי, והתם גופא הרי צריך התרה

בעם הארץ⁴, והש"ך סימן ר"ח ס"ק ח' כתב וזה לשונו, וכבר נתבאר בסימן ר"ה לעיל דבזמן הזה כולי עלמא דיינינן להו בעם הארץ, מכל מקום הש"ך עצמו בסימן ר"ה ס"ק ד' הכריע לעיקר דאפילו בעם הארץ אין צריך שאלה בשאר נדרים. ושלא יהיו דבריו סותרים, על כרחך צריך לומר שהוא מחלק בין תפס בדבר האסור, [ד]אין כאן נדר מעיקרו, ובין אם הנדר היה בסתם כהוגן אלא שאחר כך הוא מפרש כוונתו איך הייתה ונאמינהו עליו, בזה סבירא ליה להש"ך דכולי עלמא דיינינן להו בעם הארץ.

שוב מצאתי מפורש כן בתשובת רשב"א [ח"א] סימן תרצ"ט שמחלק ביניהם כך שזה כמערס וכו'. וזה נראה לי נמי כוונת רשב"א⁵ בבית יוסף סוף סימן רכ"ח [ד"ה וכתב עוד, דף קמח, ב, סע' מד מהד' מכוון ירושלים]. והט"ז סימן רל"ב ס"ק כ' העתיקו, וקיצר במקום שהיה לו להאריך. דזה לשונו בתשובה ההוא, נאמן אע"פ שהוציא בפיו סתם וכו', ואפילו יש כוונת השומעים בהיפוך וכו', ועל כן אמרו וכו' פירושן להקל, כלומר וכו' מאמינים ומתירין אותו. ושנינו נדר בחרם ואמר בחרמו של ים וכו'. וגדולה מזו שנינו בנזיר (ס"א) [י"א] ע"א וכו' הרי זה מותר, אלמא אף על גב דהוחזק בנזיר נאמן לומר כן, ומותר בלא שאלת חכם וכו'. עכ"ל. וכונתו פשוט, שלא יסתור דבריו תוך כדי דיבור שהתחיל שם מאמינים ומתירין אותו ושנינו נדר בחרם וכו', ר"ל והתם הרי בעינן התרה משום דהוי כמערס, והכי נמי אם מפרש נדרו באופן שכוונת השומעים בהיפוך, והוא נדר על דעת רבים, מאמינים ומתירין אותו דהוי נמי כמערס, ולפי שיהיה על דעת רבים מהני נאמנותו להתירו, אבל אם אינו כמערס אין צריך התרה כלל ולגמרי נאמן, ועל זה מייתי ראייה שניה מנזיר כנ"ל.

ואם כן הרמ"א שהשמיט בסימן רל"ב שם הא דעל דעת רבים, על כרחך כוונתו דנאמן לומר על תנאי כך נדרתי, ואין צריך התרה, [ו]בכוונה השמיט נמי האי אפילו כוונת השומעים בהיפוך, דבכהאי גוונא ודאי צריך התרה כמו בחרמו של ים וכו'. ואם כן בנידון דידן, אם נאמן שאמר בלשון הנ"ל אין כאן הערמה ולא שם נדר עליו, ואין צריך התרה כלל.

ועל כרחך גם בזה נאמן הוא עצמו, דגם בנידון שבמור"ם פדווה הנ"ל לא נודע שכן היה דיבורו אלא על פי עצמו, שהרי הנודר לעלות לארץ ישראל היה במאסר, וסתם בית אסורים אין איש איתו להעידו, וכן משמע שם. ואין לומר בעת

ט. 1. מי שנדר או נשבע על דבר חוץ ממועדות ויו"ט, אם אמר שבדעתו היה להוציא גם חנוכה ופורים מהכלל נאמן. 2. נאמן אדם לומר שבדעתו היה

באונס או על תנאי כך וכך. 3. עי' שו"ת הרשב"א ח"ד סי' קח-קט, ובמיוחסות לרמב"ן סי' רעג. 4. עי' שו"ע יו"ד סי' רח סע' ב. 5. שו"ת הרשב"א ח"ד סי' קט.

ממש בלשון הרי עלי, ואפילו היה ידוע כך, מכל מקום נראה לומר דיש לו התרה מיתה, ולא דמי לנודר בעת צרה דאין מתירין לו, דהא טעמא הוא משום שנודר על דעת חברו אין מתירין אלא מדעתו, והקב"ה הרי עושה לו טובה והצילו מצרתו, ומאן לימא לן דהקב"ה מסכים להתרה. ונראה לי פשוט דזהו דוקא אם תלה נדרו בהצלה זו, שאמר אם השם יצילנו וכו', משא"כ נדר סתם בלא תנאי אם וכו' הרי לא תלה בטובת ודעת חברו. ובהדיא פסק בשו"ע סימן רכ"ח סעיף (יט) [כ'] נדר מעצמו יכולים להתיר בלא דעתו. והא נמי בכלל הוא נדר סתם בעת חוליו קודם עשיית הטובה, ר"ל הצלתו. והא ודאי אפילו לא נאמין לו לפוטרו כל עיקר על פי דבריו, מכל מקום הוא לחובתו ודאי נאמן על עצמו, והרי הוא אומר שאמר לא אשחט עוד בלי שום תנאי אם יצילנו ד' וכו', אם כן אפילו נדר בכהאי גוונא לא מקרי נודר בעת צרה, דהא יש לומר זולת הצרה נמי היה נודר על זה. ועל כל פנים ספק ספיקא איכא, שמא גם זולת הצרה היה נודר, ואם תמצ' לומר דוקא משום צרתו נדר כן בסתם, דילמא מכל מקום מסכים הקדוש ברוך הוא להתרה, ושפיר יש לו התרה לכתחילה.

ועוד יש לומר לפי מה שכתבו הר"ן ורשב"א בפרק השולח [גיטין לה, ב] אהא דפריך ודילמא אזלה לגבי חכם וכו', והקשו הא קיימא לן נודר לחבירו אין מתירין וכו', וכתבו בשם יש מי שתירץ דלא אמרו אלא בנשבע להנאתו ולתועלת חברו ולא זולת זה וכו'. ומהרי"ט בח"א סימן קי"ח [ד"ה ועוד יש טעם אחר] ביאר דאפילו שאר רבוותא שתירצו הקושיא בענין אחר מודו בזה, אלא דסבירא להו דהתם נמי הוה ליה לתועלת יתומים [הוספת המחבר: וזה דלא כש"ך סימן רכ"ח ס"ק מ"ג שהשיג על רמ"א]. ואם כן נודר בעת צרה נמי, אם הנדר הוא לדבר מצוה דניחא ליה להקב"ה הוי ליה להנאתו ואין לו התרה, אבל אם הנדר לדבר רשות הוא מאי הנאה להקב"ה בזה, פשיטא שיש לו התרה כנודר לחבירו בכהאי גוונא. ואפילו הש"ך סימן רכ"ח ס"ק (ס"ג) [מ"ג] דפליג בהא דלתועלת חברו דוקא בעינן, מכל מקום הש"ך עצמו מחלק בהא בס"ק ק"ח שם גבי נודר בעת צרה בין מצוה לרשות. ופשיטא לי דשלא לשחוט לא מצוה הוא, ואין הנאה להקב"ה בזה, ויש לו התרה.

וראיתי להב"ח בסימן רכ"ח [ד"ה ובתשובת מהר"ם דף קמה, ב, אות כד מהד' מכוון ירושלים] בשם תשובת הרא"ש בקובץ, כתב דגם שלא לשחוט מקרי נודר בעת צרה ובעינן צורך גדול דוקא כדי להתיר אותו, והביאו הש"ך בס"ק קי"ו. ואני בעניויות

צרה שאני ואין נאמן לפרוש דבריו אחר כך, דגם הא נשמע מתשובת מור"ם פדווה דאפילו נודר בשעת צרה נאמן לומר כך נדרתי כנ"ל. ועוד, הרי נדר בעת צרה דימו אותו לנדר על דעת רבים, ולדעת רמ"א סימן רכ"ח קיל טפי מנדר על דעת רבים, כמו שכתב הש"ך (ס"ה ס"ח) [ס"ק ק"ח] שם. ובתשובת רשב"א שהביאו רמ"א סימן רל"ב הנ"ל שנאמן לומר כך נדרתי, מבואר בבית יוסף סוף סימן רכ"ח [שם ד"ה אותה תשובה] בלשון רשב"א שכתב בהדיא אפילו נדר על דעת רבים נאמן לומר שלא נתכוין אלא כך וכו'. ואם כן פשיטא נמי דעת צרה לא חמיר טפי מנדר על דעת רבים בזה.

ותמה אני על הרמ"א בסימן רל"ב שהשמיט מדבריו הרשב"א דין זה דאפילו בנדר על דעת רבים נאמן לומר וכו', ואדרבה מדהקדים רמ"א שם דברי רשב"ץ [שו"ת התשב"ץ ח"א סי' צג]⁸, כל שהוא אנוס בשבועה אף על פי שאמר על דעת רבים וכו' אינו כלום, נאמן אדם לומר ששבועתו היתה באונס או על תנאי כך וכו' [עכ"ל הרמ"א], מדלא כתב בהדיא אפילו נדר על דעת רבים כמו שכתב מקודם משמע דסבירא ליה דוקא ידענו באונסו אין חילוק, אבל נאמנותו אינו בנדר על דעת רבים, וזה אינו כנ"ל. ואפשר לומר, כיון דרשב"א באותה תשובה מחלק וכתב דמושבע מפי אחרים על דעת רבים אין נאמן לומר שנתכוין לכך וכך אלא בנודר מעצמו, והרמ"א נקט דינו על שבועה, נאמן לומר ששבועתו היתה באונס, ואפילו מושבע מפי אחרים משמע, לכן שבק הא דאפילו על דעת רבים ונקט מילתא דפסיקא. ומכל מקום קשה, דהוה ליה לאשמועינן נמי הא נודר מעצמו על דעת רבים נמי נאמן. ועוד הא גם בנודר שייך מודר מפי אחרים כמו נודרת ליתומים⁹, ועל כרחך לאו דוקא שינה רשב"א בלישניה משבועה לנדר, אלא ר"ל רק לחלק בין מעצמו או מפי אחרים, והדרה קושיא לדוכתה על הרמ"א שהשמיט דין זה דאפילו על דעת רבים. וצריך לי עיון.

איברא, אפילו נאמר בעל דעת רבים אין נאמן, מכל מקום בעת צרה קיל טפי בזה, משום דחמירי לאינשי טפי לקיים דבריו וירא לשקר, מסתברא טפי דנאמן לומר כך נדרתי. ומכל שכן בנידון דידן שאין זה פירוש לדבריו, אלא שמעולם לא נדר על זה שלא לשחוט בלשון קבלת איסור כלל, אם כן מה שהיה דיבורו הנ"ל בעת צרה לא יוסיף בו איסור, כעין שכתב רשב"א גבי אונס ונדר על דעת רבים הכי בתשובה הנ"ל.

ואפילו אם לא נאמין לדבריו, אלא נחזיקנו שהיה נודר

מהד' מכוון ירושלים. 9. עי' גיטין לר, ב, שו"ע אה"ע סי' צו סעי' יט. 10. ז"ל הב"ח: ועל הנודר בעת צרה קיבלתי שאין לו התרה... וגם לשחוט ולבדוק

6. עי' שו"ע יו"ד סי' רכח סעי' מה בהגה. 7. והוא משו"ת הרשב"א שם סי' קח. 8. הובא בב"י שם ד"ה כתב הר"ש בר צמח, דף קנג, א סעי' יב(ג)

לא ירדתי לסוף דעתו בזה, דהא הרמב"ם חשבו לשחיטה במנין הרמ"ח מצוות עשה [ספר המצוות עשה קמז], ונהי דנודר או נשבע שלא לשחוט לא מקרי לבטל מצוה, דאפשר השחיטה ע"י אחר, אבל הא מיהת נודר שלא לשחוט לאו מצוה הוא, כיון דשחיטה גופה מצוה הוא. ומכל שכן בפסח וקדשים דלא סגי דלאו איהו שחיט, דהבעלים נצטוו, כמו שכתוב בגמרא פסחים ז' [ע"ב] ופירוש רש"י שם [ד"ה פסח וקדשים]. וליכא למימר שני הפכים, המעשה וגם [איסור] המעשה מצוה. ועוד, אם איתא דמכל מקום מדרבנן איכא קצת מצוה שלא לשחוט, איך תיקנו נוסח הברכה וציונו על השחיטה¹¹. ועוד, הרא"ש בעצמו בפסקיו בכתובות ריש פרק (ב') [א'] סימן י"ב כתב טעם לחלק בין ברכת אירוסין לברכת שחיטה, וזה לשונו, וגם התם אפקיה קרא בלשון ציווי דכתיב וזבחת ואכלת, ועוד, דבקדשים אי אפשר בלא שחיטה, ולכולי עלמא מצוה הוי¹². ואם כן לדעת הש"ך עצמו בס"ק ק"ח שמחלק בין מצוה לרשות, אם כן דברי הרא"ש סותרים את עצמם לענין שחיטה. וגם למה הביא כלל הש"ך בס"ק ק"ו לדברי הב"ח בשם הרא"ש דשלא לשחוט הוי נודר בעת צרה, וה(ו)א ודאי שלא לשחוט דומיא דשלא לאכול גבינה בתשובת רמב"ן [מיוחסות ס' רנג]¹³, דהא לאו [מצוה] נינהו אידי ואידי. וכמו כן קשה על מה שכתב שלא להורות נמי נודר בעת צרה מקרי. ומכל שכן לפי מה שכתבתי לעיל בטעם הדבר לחלק בין מצוה לרשות כנ"ל, אם כן מה הנאה להקב"ה בזה שלא לשחוט או שלא להורות. ודברי הב"ח והש"ך בשם הרא"ש צריכים לי עיון גדול.

ועוד, הרי כתב הש"ך ס"ק ק"ח בשם ר"מ מינץ דהאגודה ושאר פוסקים סבירא להו גם נודר בעת צרה יש לו התרה. ולעניות דעתי יש להוכיח כן מדברי הר"מ שבמרדכי פרק ארבעה וחמישה [ב"ק רמז מד-מה], שכתב דבהקדש ליכא אסמכתא, וראיה מקרא אם יהיה אלקים עמדי [בראשית כח, כ] ואם נתן נתן תתן העם וכו' [במדבר כא, ב]¹⁴. והא דנודר בצרה אין לו התרה כבר ביארנו דהוא דוקא אם תלה נדרו בתנאי, אם יצילני ד' וכו', אבל נדר בסתם משמעו דזולת צרתו היה נודר גם כן על זה, ולכולי עלמא יש לו התרה כמו בנודר מעצמו לחבירו, וכמו שכתבתי לעיל. ואם כן אם איתא אין ראייה כלל לחלק בין הדיוט להקדש לענין אסמכתא, דאפילו בהדיוט יש לומר כהאי גוונא בעת צרה להכי תלה נדרו בתנאי אם וכו' כדי

שלא יהיה לו התרה. ואף על גב דבלאו הכי נמי אם אינו רוצה להתירו לא לתשל עליה, מכל מקום חמיר ליה טפי אם אין רשאי למתשל עליה. והא פשיטא ודאי דאסמכתא ליכא בכל דאי, אלא האריך דהיה יכול להקנות בלא תנאי דאי, משא"כ בעת צרה ליכא אסמכתא. אלא על כרחך דעת הר"מ דגם נודר בצרה, אפילו בתנאי אם יצילנו ד' וכו', יש לו התרה. ולכן המחבר שפסק בסימן רנ"ח [סע' י] כהר"מ שבמרדכי הנ"ל, לכן שבק והשמיט מלהביא האי דינא כלל דנודר בצרה אין לו התרה. וכן כל הפוסקים שהביאו ראיה הר"מ הנ"ל וסבירא להו כוותיה, הרא"ש [כלל יג ס' ב] ורמב"ן בתשובה [המיוחסות לרמב"ן ס' קפג] וסייעתם, הביאם בית יוסף בסימן רנ"ח [ד"ה וכתב הרא"ש וד"ה ותשובת, דף קצב, א, סע' י מהר"מ מכוון ירושלים], על כרחך כולו סבירא להו נודר בצרה יש לו התרה, לפי מה שכתבתי¹⁵. ובזה סרה תלונות הש"ך [ס' רכח] ס"ק ק"ח הנ"ל על הרמ"א בדרכי משה [שם אות ד] שלמד מהא דרמב"ן בתשובה באכילת גבינה דעל כרחך סבירא ליה נודר בצרה יש לו התרה, והש"ך השיג עליו. ולפי מה שכתבתי, על כרחך סבירא ליה הכי הרמב"ן לטעמיה בתשובה סימן קפ"ג וכו', דהביא גם כן ראיה זו מנדר דיעקב להוכיח דליכא אסמכתא בהקדש.

ואם כן בנידון דידן מיהת שאין כאן ודאי נדר, פשיטא שיש לסמוך על הפוסקים הנ"ל דיש לו התרה. ואפילו יש שוחט אחר מצוי בעיר ואין צריכים לזה, מכל מקום מחזירין לו לזה לכתחילה לרווחא דמלתא¹⁶...

הק' יהודה אסאד

סימן י

[קיבל על עצמו שלא לאכול בשר משוחט פלוני, ובושל בשר ששחט זה בכליו, מה דין הכלים והבשר הנותר]

בחודש אדר, שלמא אשדר, לפרי עץ הדר, הלא הוא כבוד אהובי תלמידי הרב הוותיק מלא עתיק חריף ובקי מו"ה משה בער שעהן נ"י.

הש"ך שם ס"ק קח. ¹⁴ עיי"ש במרדכי, שאמנם מהר"ם סובר שאסמכתא מועילה בהקדש, אך מפוסקים אלו הביא ראיה לכך שאסמכתא מועילה בנדר ושבועה ותקיעת כף. ¹⁵ ועיין עוד בזה שו"ת מהרש"ם ח"א ס' לב ובד"ה שם ועוד יש לדון שהוכיח ע"פ דברי רבינו שממ"נ מועיל התרה לנודר בעת צרה (ועיין גם בח"ג ס' רפ). ¹⁶ בדפו"ר נוסף: 'מכאן ואילך חסר'. וחבל על דאבדין.

ולזהירות יכול להתיר, כי בכולם יש מצוה אם אין מצוי אחר. עכ"ל. ונראה שכוונת רבינו להקשות, שלא היה לב"ח לומר שנדר שלא לשחוט אפשר להתיר רק כאשר יש צורך אם אין מצוי אחר, אלא לומר שזה לא חשיב כלל כנודר בעת צרה, שנדר בעת צרה היינו דוקא כאשר מקבל עליו דבר מצווה ולא דבר רשות, ושלא לשחוט אינה מצוה. ¹¹ שו"ע י"ד ס' יט סע' א. ¹² 'ולכו"ע מצוה הוי' וכו' אינו בלשון הרא"ש שם. ¹³ שהביאה

(ו) **אבל** ודאי למיחש מיהא בעי, אם כנים הדברים שסיפרו על שוחט הנ"ל ראוי הוא להעבירו מאומנות השו"ב אחר הדרישה וחקירה בקבלת עדות בפניו, כי מחוייב הוא השו"ב להיות ירא שמים מאוד ביתר שאת ויתר עוז משארי בני אדם. ולכן מעלתו נ"י יזהיר את אנשי עדתו שלא יקחו לאכול בשר משחיטת השוחט שהוא דשמועתו לא טובה, עד אשר יצדיק מעשיו כראוי ומחוייב לכל שו"ב. ואין להאריך כעת.³

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

סימן יא

[טבח שיצאה טריפה מתחת ידו]

בעזה"י יום ה' ח"י כסליו תבר"ך לפ"ק סערדאהעלי יע"א.

ברכות לראש צדיק כבוד אהובי בני הרב המאור הגדול חריף ובקי צנא מלא ספרי, עוקר הרים ומשדד עמקים, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י, האב"ד דק"ק קאטה יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי. ויפה עשית שלא נסעת למקום טרם יקראוך, ושב ואל תעשה עדיף. קיבלתי איגרת תשובה מהרב מו"ה יוסף לעפלער נ"י שעשה רצוני, אבל גם גוף מכתבי אליו שלח לידם, ועוד לא השיבו לו דבר. וגם זו לטובה, אע"פ שהוסיף מדעתו על שליחתי מה דלא ניחא לי, איהו לשם שמים נתכוין, ודיעבד כשר. והנה מכתבי בידם ויודעים רצוני ובקשתי, וכדאי הוא על פי זה שיקראוך בשם בדרך כבוד בלבד, וזולת זה מקומך אל תנח לבזות כבוד התורה ח"ו, וד' הטוב בעיניו יעשה. והנני לעוררך, בעתיד אי"ה בכתבך לי תעשה לדברי תורה מדור בפני עצמם על נייר אחרת וענייני רשות על נייר בפני עצמו, והטעם פשוט מובן מעצמו.

על דבר הטבח שהיה חשוד להקל לעצמו בכל איסורי דרבנן, אבל לא חשוד להכשיל לאחרים, ועתה יצאה טריפה מתחת ידו שמכר במקולין שלו בשר טריפה במר דכשירה. ואחר שנזכר ונודע לו המכשול בא אל המורה מעצמו וסיפר שגגתו כי נתחלף לו טריפה בכשירה, ודואג על המקרה. והמשרת שלו

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי יום אתמול, והנני להשיבך.

על דבר המאורע באחד שראה להשוחט אחד בשוב ידוע [ש]היה מגלח את זקנו בתער, ושוב שחט לפניו כבש אחד באותו תער, ואותו פלוני שראהו הוכיח את השוחט על פניו. ולא פנה השוחט אליו, אדרבה ענהו עזות, וע"י זה קיבל אותו פלוני על עצמו שלא יאכל עוד משחיטתו של שוחט הנ"ל אחרי ראותו כל מעשיו הרעים. ושוב בלתי ידיעת פלוני הובא ליד אשתו בשר משחיטת שוחט הנ"ל ובישלה אותו. ונפש מעלתו בשאלתו מה משפט הכלים וגם הבשר הנותר.

הנה פשיטא מילתא דלא דמי האי עובדא לנידון דמהרי"ק שורש ל"ג הובא בשו"ע יורה דעה סוף סימן א' סעיף י"ד, שוחט שהעיד עליו עד אחד ששחט שלא כהוגן והוא מכחישו וכו'. מלבד שהרי לא העיד כן בפניו לפני מעלתך, וגם זאת, התם העיד ששחט שלא כהוגן על גוף השחיטה העיד, ר"ל ששהה או דרס וכיו"ב, אבל פלוני הנ"ל בנידון דידן לא העיד כזאת על גוף השחיטה, אלא ששחט בתער שהוא שהשחית בו תחילה את זקנו. ואם באמת שלא כדין עשה בתרתי, הן בהשחתות זקנו בתער והן בשחיטתו באותו התער מיד אחרי זה, אפילו שלא היה פגום, שבדק סכיני יפה ושחט יפה כדרכו, מכל מקום סכין של שחיטה צריך שיהיה מיוחד לשחוט בו לבד ויצניעו שלא יעשה בו שום דבר כמו שכתב ברמ"א סימן י"ח סעיף י"ד, אם כן נראה מענייניו של שוחט זה שהוא מכת קלי הדעת, אבל עם כל זה שחיטתו ודאי כשירה לכל, ע"פ רוב מצויין אצל שחיטה מומחים ומוחזקים באומנות שלהם הם.¹

וגם להעד עצמו, הרי לא ראה בו פסול בשחיטה ששחט שלא כהוגן, אלא ע"י ראותו שמיקל באיסורים אחרים ומעשים רעים חשש הוא שקרוב לו דאי דגם בדיני שחיטות ובדיקות אינו מדקדק, ולכן קיבל עליו שלא לאכול משחיטתו, ואם כן פשיטא מילתא דאם נודע לאותו פלוני הדין דקיי"ל דשחיטת מומר לעבירה אחת משאר עבירות שחיטתו כשירה, ודאי אדעתא דהכי לא קיבל עליו איסור, דהא לא כיון לנדור ממנו הנאה, וכל שאין האיסור מבורר לדעתו שאינו אומר ברי לי שזה אסור לא אמרין שוי אנפשיה חתיכא דאיסורא, כמו שכתב התבואות שור בשמלה חדשה סימן ב' סעיף כ"א ובסימן א' סעיף ל"ט אות ע"ב. אם כן גם הבשר הנותר וגם הכלים הכל מותרים גם לאותו פלוני העד כנ"ל.

תשובה סי' ב ס"ק פט שהחמיר שיש לפסול גם שוחט שמתגלח במספריים, עיי"ש.
יא. 1. =בחזקת כשרה (ע"פ חולין צד, א).

י. 1. שו"ע יו"ד סי' א סע' א. 2. ע"י שו"ע יו"ד סי' ב סע' 1. 3. עיין לקמן סי' מז שרבינו נשאל שאלה דומה והרחיב יותר בענין שויא אנפשיה בטעות. וע"ע בדרכי

לו סכין לכולי עלמא, והיינו טעמא כסברת הרב המגיד ריש הלכות אישות [פ"א ה"ד]³.

באופן שמצד עדות הנער המשרת על הטבח הנ"ל לא איכפת לך, ונאמן על הניקור מצד שהיא בידו. ועיין בספר בית לחם יהודה סימן קכ"ז אות (ק) [כ'] על דברי הט"ז ונקודת הכסף.

אבל בטבח זה, הרי יצאה טריפה מתחת ידו, דינו ערוך [ד] מעבירין אותו. ואין לו התנצלות לומר שוגג הייתי, דאם תמצי לומר אינו מזיד על כל פנים פושע הוא דעליו רמיא למידק, כמו שכתוב בשו"ע [יו"ד] קי"ט [סע' יז] ובש"ך ריש סימן ב' [ס"ק יא]. וגדולי האחרונים⁴ העלו דמחמת חימוד ממון אין לו תקנה כי אם בתשובה גמורה ילך למקום שאין מכירין וכו', דהוי ליה מזיד, ובמקום שאין חימוד ממון פושע מיהא הוי, ומהני ליה מה שבא בעצמו ודואג ומתאנח על אשר קרהו להכשירו לאומנותו אחר שיקבל עליו דברי חבירות, היינו ענייני פרישות שאין נוהגין כן רוב המון עם, כמבואר במסכת בכורות דף למ"ד [ע"ב] עניינו. ועיין תשובת מהר"ט ספר ב' סימן י"ד וט"ו ובתשובת ברית אברהם⁵ חלק יו"ד סימן א' ב' ג' ד' ה' ו'. ואם כן הכל לפי ראות עיני המורה וידיעתו בטבח ההוא, אם באמת שוגג ומוטעה היה בלא חימוד ממון. והלב יודע וכו'.

ראיתי כל סברותיך שהעלית בענין זה נכונים הם, ואין פנאי להאריך על כל פרט ופרט מהם, והדברים עתיקים.

זמן החתונה למזל טוב לא הגבלנו, ולא יודעים בירור דבר עוד⁶. אנחנו כולנו תהילה לא-ל בריאים. בני מו"ה מרדכי נ"י נולדה לו בת למזל טוב.

נאום אביך אוהבך הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן יב

[שחיטה ביו"ט ע"י מי שלא שחט לפני כן מעולם]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד אהובי ידיד נפשי תלמידי, הבחור המופלג החרוץ, ירא (שלום) [ושלם], כ"ה מאיר פרוסטיץ נ"י מק"ק פרשבורג יע"א.

שהלך מאתו ע"י קטטה בא והעיד עליו שהיה מזיד במכירת טריפה זו במר דכשירה, ושגם מכבר מכר אדוניו הטבח בשר שאין מנוקד מקרומים וחוטאי דם בחזקת כשר, והטבח מכחישו בלא היו דברים מעולם. מה דין הטבח ההוא.

והערכת לזכותו שלא לפוסלו על הניקור על פי עדות העד, דעד אחד בהכחשה לאו כלום הוא. ודאי יפה דנת בזה, וקרא כתיב לא יקום עד אחד באיש לכל וכו' [דברים יט, טו], וקיימא לן [פסחים קיג, ב] טוביא חטא וזיגוד מנגיד, ולדעת הסמ"ג [לאוין סי' ריג] מלקות דאורייתא דמקרא זה אזהרה מכלל הלאוין הוא. ועיין בשו"ע חושן משפט ריש סימן כ"ח [סע' א] בהג"ה.

ואף שטבח זה מכבר אתרע חזקת כשרותו שמיקל הוא לעצמו בכל איסורא דרבנן, הא קיימא לן החשוד על הקל לא חשד על החמור⁷. ונראה לומר אפילו דניקור הקרומין נמי רק דרבנן הוא. הנה הטבח לא ידע כן, ולדעתו כל הניקור דאורייתא הוא גם הקרומין, וקם ליה בחזקת כשרותו על הניקור. ואפילו לרבי מאיר דסבירא ליה בבכורות דף למ"ד ע"א וע"ב חשוד לדבר אחד הוי חשוד לכל התורה כולה, נראה לומר נמי דוקא חשוד לעבירה דאורייתא אבל לא בחשוד לעבירה דרבנן, דבדאורייתא קאי התם פלוגתאיהו בחשוד אמעשר אי חשד אשביעית. איברא מצינו בבכורות שם ע"א פליגי אמוראי בזה, ארומיא דש"ס מתניתין ובריייתא נאמן על הטהרות נאמן על שביעית הא חשוד חשוד, ומשני רב אלעי מתניתין דוקא בשראינוהו נוהג בצנעה בתוך ביתו, אבל בלא זה גם חשוד אדרבנן חשוד אדאורייתא. ורבי ינאי ברבי ישמעאל משני ברייתא דוקא כגון דהוי מעיקרא חשוד לתרווייהו וכו' וקבל וכו' והדר איחשוד אחד מינייהו וכו', אבל זולת זה לא נחשד מדרבנן אדאורייתא. אמנם נראה לומר לעניות דעתי, דוקא בהא דטהרות דרבנן דחמירי להו טובא, וכדאמרין פרק (קמא) [שני] דיומא [כג, א] חמורה להו טהרת כלים יותר משפיכות דמים, אבל בשאר דרבנן ליכא דפליג בזה דלא נחשד מדרבנן אדאורייתא. ומתורץ בזה קושיית התוספות שם [בכורות ל, ב] בד"ה וחכמים וכו' כמובן כנ"ל. ומהאי טעמא ביארתי בתשובה אחת דגם לרמב"ם [הל' שחיטה פ"ד ה"ד] דקיימא לן כן בשו"ע יורה דעה סימן ב' [סע' ו] מומר לאחד מכל עבירות צריך נמי לבדוק לו סכין, דוקא עבירה של תורה דומיא אוכל נבילות דנקט רבא [חולין ד, א], וכן הוא לשון הרמב"ם בפרק ד' משחיטה דין י"ד וט"ו, ולשון הרא"ש אליביה פרק קמא דחולין סימן ז'. אבל עברייין על איסור דרבנן אין צריך לבדוק

תקע"ט. 6. הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות (סנהדרין כו, א). 7. מדובר על חתונת בת רבנו מרת פרומט, שהשתדכה באלול תרכ"א עם תלמיד רבנו רבי חיים ליב ויינר מסרדהל. הם נישאו בג' אד"ש תרכ"ב, כארבעה חודשים לאחר כתיבת תשובה זו. וראה עוד במבוא.

2. טוש"ע יו"ד סי' קיט סע' ד-ה. 3. 'דאיסורא דרבנן כולוהו אינשי לא זהירי ביה'. 4. עי' פרי"ח יו"ד סי' קיט ס"ק כח, כה"ח שם אותיות צג-צד. ועי' פמ"ג יו"ד סי' ב שפ"ד ס"ק יא, כה"ח סי' קיט אות קלב. 5. לרבי אברהם צבי הירש פצנובסקי, אב"ד פילץ ופיוטריקוב. דיהרנפורט

הוה לן למימר שלא יברך על השחיטה בפעם ראשון קודם שהוחזק מהאי טעמא דמהרא"י והמרדכי, לפי מה שכתב מהרש"ל [יש"ש חולין פ"ו סי' ה] הובא בש"ך יו"ד סימן י"ט ס"ק ב' ובט"ז סימן כ"ח ס"ק ט"ז בטעם ברכה קודם השחיטה דאי נמי מיטרפה אהני שחיטה לטהרה מידי נבילה, אם כן מקלקל שחיטתו הרי נבילה הוא. בשלמא במילה בלאו הכי המל מברך אף על גב דלא פרע כאילו לא מל, מכל מקום אתחלתא במצוה הוא, הוא הדין נמי אפילו אם יקלקל ח"ו שפיר מברך בפעם הראשון מהאי טעמא, אבל בשחיטה שאם יקלקל אי אפשר לתקן ונבילה הוא קשה כנ"ל. ומעשים בכל יום דשוחט בפעם ראשון נמי מברך, ועל כרחק משום דרוב אין מקלקלים אפילו מאותן שאין מוחזקים, וגם חשש ברכה לבטלה דרבנן הוא⁷, לא חיישינן. והוא הדין נמי ביום טוב מותר מהאי טעמא כנ"ל, מה שאין כן בשבת במילה דאיכא חשש מלאכה דאורייתא. כן נראה לי להלכה.

אמנם למעשה פוק חזי מאי עמא דבר, דגם ביום טוב אסורים למול למי שלא מל מעולם, והוא הדין שחיטה נמי נוהגים איסור⁸.

הלא כה דברי דורש שלומו וטובו.

הק' יהודאסאד

סימן יג

[האם אשה יכולה לשחוט ביו"ט בפעם הראשונה]

אורה ושמחה וחיים ושלוה וכל טוב לאהובי בני, הלא הוא הרב המופלג, עמק החרוץ, ונשגב מאוד ביראת ד' ובתורתו ואומנותו, כבוד שם תפארתו, מו"ה אהרן שמואל נ"י, בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

אהובי בני יקירי לי, כבר הודעתך כי רבים צריכים לי, ולא אוכל מלט משא מלהשיב דבר ד' הלכה למעשה לכל שואלים לי הן קרובים ורחוקים, מלבד מילי דמתא ובני הישיבה המבקשים תפקידם, ד' עליהם יחיו. והקדימה להשיב על פי הדין לכל שואל כעניין כמבואר בטור ובט"ז ריש הלכות פסח [ריש סי' תכט, ט"ז שם ס"ק א], לכן גם עתה עוד

גלילי ידין הטהורות קיבלתי. ועל דבר הספק שנסתפק מעלתו במי שלא שחט מעולם והוא מומחה, אם מניחין אותו לשחוט ביום טוב פעם ראשון או לא דשמא יקלקל, כדקיימא לן כהאי גוונא גבי מילה ופריעה [הוספת המחבר: ומגן אברהם סוף סימן של"א [ס"ק י] מדעתו כתב דהוא הדין נמי פריעה דמאי שנא. וצריך עיון, דכן הוא בהדיא בתרומת הדשן סוף סימן רס"ה, וזה לשונו, דשמא לא יוכל לאמן את ידין לחתוך ולפרוע וכו'. עיין שם].

הנה המחבר באורח חיים סוף סימן של"א [סע' י] ובירורה דעה סימן רס"ו סעיף ז' זה לשונו, אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת וכו', ולא הזכיר כלל יום טוב. וכן הוא במרדכי סוף פרק כיסוי הדם [חולין סימן תרנח] ובתרומת הדשן [שם]. משמע דביום טוב מותר. וטעמא יש לומר, משום דביום טוב כיון דקיימא לן מתוך שהותרה חבורה לצורך וכו', (ו)אפילו אם יקלקל המילה לא נמצא מחלל יום טוב [הוספת המחבר: שוב מצאתי כן בספר בינה לעתים להגאון מהר"י על הלכות יום טוב להרמב"ם פרק ב' הלכה ד' ונהגיתי. ועיין ספר יד שאול¹ לירורה דעה סימן רס"ו [אות ו], ובחידושי [בסוגיית] ליבון רעפים ביצה ל"ד ע"א הארכתני בזה. עיין שם²]. וראיה נראה לי מריש כתובות דף ז' [ע"א] מחלק הש"ס מהאי טעמא דמותר לבעול בתחילה ביום טוב ולא בשבת. וקל וחומר נמי הוי מהתם, דהא חבורה דמילה משכחת דאפילו בשבת דחיא למי שכבר מל פעם אחת, משא"כ בחבורה דבעילה. ואם כן הוא הדין וכל שכן לשחוט לצורך אוכל נפש גופיה דשרי ביום טוב גם למי שלא שחט מעולם, שאם גם יקלקל לא נמצא מחלל יום טוב כנ"ל.

ועוד מוכח כן מהא דכתובות ז' הנ"ל דשרי לבעול מתוך שהותרה חבורה לצורך וכו', ופירש רש"י [ד"ה לצורך] כגון שחיטה. ואם איתא נימא מי שאינו מוחזק לשחוט דלא הותרה לדידיה גופיה חבורה לצורך, אם כן יהיה אסור נמי לבעול בתחילה ביום טוב. ואי משום דלאחרים שוחטים מוחזקים הותר חבורה לצורך בשביל זה שאינו מוחזק, הותר נמי לדידיה גופיה שלא לצורך, הא מנא לן דאמרינן מתוך כו' ככהאי גוונא. איברא יש לומר דקל וחומר הוא³.

ותדע עוד, דאם ביום טוב אסור לשחוט אם כן גם בחול

לעשות עבורו, ק"ו שמותר לו לעשות עבור עצמו. 7. כשיטת תוס' ר"ה לג, א ד"ה הא. וע"ע בענין ברכה שאינה צריכה בשו"ת יביע אומר ח"א או"ח סי' לט אות ז וח"ח יו"ד סי' לב אות ב, ובמקורות הרבים שציין הר"ד יוסף בשו"ת הרמב"ם פאר הדור סי' קה במהד' מכון ירושלים. 8. וע"ע בסימן הבא.

יב. 1. עי' רמב"ם הל' יו"ט פ"א ה"ד ובמ"מ שם, משנה ברורה סי' תקיח ס"ק א ע"פ באור הגר"א או"ח סי' תצה סע' א ד"ה כל מלאכה. 2. רבי יהונתן אייבשיץ. 3. לרבי יוסף שאול נתנזון. 4. חידושי יהודה יעלה על סוגיות הש"ס (ברוקלין תשס"ב) עמ' מז-מט ועוד. 5. ועיין לקמן סי' רנג, רסא מ"ש רבנו בעניין זה, והפנה שם לתשובה זו. 6. אם לאחרים מותר

אניח באמתחתי את שאלותיך מני אז ואתפוס באחת מהנה להניח את דעתך.

הנה נסתפקת, לדין דקיימא לך נשים שוחטות גם לכתחילה, ודלא כהלכות ארץ ישראל¹, אם מותרים לשחוט בפעם ראשון ביום טוב. והבאת תשובת שבות יעקב חלק א' סימן כ"ג שכתב גם באיש שלא שחט מעולם אסור לו לשחוט ביום טוב כיון שאינו מוחזק באומנות יד שלא יתעלה, חיישינן שמא יקלקל והוי ליה שחיטה שלא לצורך, וכדקיימא לן כן גבי מילה באורח חיים סימן של"א [סע' י] ובירור דעה סימן רס"ו סעיף ז². ושוב הבאת משמעות דעת האליה רבה [יו"ד סי' א ס"ק ה] שתירץ על קושיית קיקיון דיונה [חולין ג, ב ד"ה גמרא] מאי שנא דש"ס ריש חולין [שם] אמר רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן ולגבי מוחזקים נקט לעלופי לא חיישינן, היינו טעמא ברוב מצויין פירוש שאם לא היה מומחה לא היה שוחט, אבל לגבי עילוף אף מי שלא שחט מעולם רובם שאין לבם רך להתעלה, ולכן לא אמר רוב מוחזקים אלא לעלופי לא חיישינן וכו'. משמע דעתו דסבירא ליה דמותר לשחוט בפעם ראשונה ביום טוב, ודלא כשבות יעקב הנ"ל. ודעתך כתבת בזה הלשון נגד השבות יעקב, ולי נראה לי להתיר באיש מצד רוב מצויין. אבל זה אינו, דהא בעילוף לא הוי רוב וכמו שכתב באליה רבה הלכות שחיטה בשם קיקיון דיונה אמאי לא אמר ש"ס חולין רוב מוחזקין כמו רוב מצויין, ותירץ משום אף דמיעוט אין מומחים מכל מקום אין ברור שלא שחט כראוי, דאף שאינו יודע הלכות שחיטה אפשר ששחט כראוי, אבל בעילוף אם נאמר מיעוט מתעלפים אותו המיעוט ודאי טריפה ואם כן לא סגי ברוב לבד, לזה אמר לעלופי לא חיישינן. לפי זה בעילוף לא הוי רוב. עד כאן לשונך.

וכל דבריו אלו אגב שטפך כתבתם בחידודך קודם לליבונוך.

א' הבנת דפליגי האליהו רבה וקיקיון דיונה הנ"ל מהיפוך להיפוך, דהאליה רבה סבירא ליה מוחזקים שלא יתעלה עדיף מרוב ופליגי על הדין דשבות יעקב אלא מותר לשחוט בפעם ראשון ביום טוב, והקיקיון דיונה סבירא ליה איפכא עילוף לא הוי רוב נמי. וזה אינו, דבאמת לא פליגי כלל בדין, דודאי אי אפשר לחלוק על הגמרא דאמר לעלופי לא חיישינן, [משמעות לשון זה לא חיישינן כלל, ועדיף מלשון רוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם, או על כל פנים שוים הם, כמו שביאר יפה הבית יוסף ביורה דעה ריש הלכות שחיטה פלוגתת הרי"ף

והרמב"ם בזה, עיין שם סימן א' בד"ה ולענין שאין מוחזקין שלא יתעלפו וכו' [דף ה, ב, סע' א מהד' מכון ירושלים].

ודברי הקיקיון דיונה ודברי האליה רבה אחדים מהם, רק חולקים בטעם למה לעלופי לא חיישינן, דגם לשניהם רוב מוחזקין הן כמו מומחים ומיעוט אין מוחזקים ואין מומחים סבירא להו, אלא דרוב מומחים עדיף בזה כיון דהמיעוט שאין מומחים אפשר נמי דשחטו כראוי, מה שאין כן מיעוט אין מוחזקים אלא מתעלפים והוא טריפה, לכן נקט הש"ס טפי הא לישנא לא חיישינן למיעוט המתעלפים כיון דרוב אין מתעלפים אין לבם רך להתעלה, דאילו הוי חיישינן למיעוט היה מקום לומר סמוך מיעוט לחזקה, אבל הרוב מומחים הן לא שייך כלל לומר סמוך וכו', מהאי טעמא הנ"ל דגם המיעוט יש לומר יפה שוחטים, לכן סגי לומר רוב מצויין וכו' אפילו אי חיישינן למיעוט אין מומחין נמי. זהו תירוץ הקיקיון דיונה. והאליה רבה תירץ דרוב מוחזקין עדיף בזה מרוב מומחין, דאילו מומחין אמרינן רק רוב המצויין אצל שחיטה העוסקים בשחיטה דוקא רובם הם מומחים ויודעים הלכות שחיטה, מה שאין כן רובא דעלמא שאין עוסקים בשחיטה אינם מומחים [ו]אינם יודעים גם כן הלכות שחיטה. אבל רוב מוחזקים הם רובא דעלמא, לא בלבד הרוב המצויין אצל שחיטה אלא אף רובא דעלמא שאין עוסקים בשחיטה כלל וכלל אין לבם רך להתעלה, ולכן נקט הש"ס טפי קושטא דמילתא לעלופי לא חיישינן, ולא בלבד רוב מצויין אצל שחיטה מוחזקים הן, אלא גם רובא דעלמא אין מתעלפים ולא חיישינן ליה. ועל כרחך גם הקיקיון דיונה מודה לזה, דלא יחלוק אדם על המציאות שכן הוא האמת כנ"ל.

ומכל מקום אין ראייה מזה על יום טוב להתיר לשחוט בפעם ראשונה נגד פסק השבות יעקב, שהמצאת עוד פלוגתא שניה גם בזה כנ"ל, וזה אינו, דהא מייתי השבות יעקב ראייה ממילה, והא גם התם איכא האי רובא מצויין אצל מילה מומחים הם, וגם לעלופי לא חיישינן דרובא דעלמא אין מתעלפים אין לבם רך לראות מכת חרב של מצוה על כל פנים, וכפירוש האליה רבה הנ"ל, ומכל מקום חיישינן ביה ביום טוב שלא למול בראשונה, והכי נמי שחיטה דמאי שנא [הוספת המחבר: דודאי בכל מקום אמרינן סברא זו רוב מצויין אצל מצוות מומחים הם, כדמייתי בתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סימן רמ"ח ראייה לזה מהרא"ש בשם הראב"ד בחולין פרק גיד הנשה סימן י"ט, וכן כתבו שם בחידושי הרשב"א [צד, א ד"ה תנו רבנן] והר"ן [לג,

3. ועיין לעיל בסימן הקודם.

יג. 1. שו"ע יו"ד סי' א סע' א. 2. עיין שם בב"י ד"ה ומ"ש נשים, דף ה, א, סע' א מהד' מכון ירושלים. וכתב השמ"ח (שם סע' יד) נהגו שאין הנשים שוחטות.

ולמהרש"ל [יש"ש חולין פ"א סי' א] נשים אינן בכלל רוב מצויין וכו',⁷ לכן גם לדידן מיהת ביום טוב חיישין לעילוף, בזה דבריו נכונים. ובזה נראה לי ליישב קושיית התוספות ריש חולין [ב, א ד"ה הכל] למה לא נקט מתניתין הכל שוחטין אחד אנשים ואחד נשים, ולהאמור ניחא לפי שאינן שוים בדינם לגמרי, נשים על כל פנים ביום טוב לא ישחטו בפעם הראשון, משא"כ האנשים גם ביום טוב שוחטים בראשונה. ומוכח כן ממתניתין חולין ט"ז ע"ב הכל שוחטין ולעולם שוחטין וכו', אפילו ביום טוב בפעם ראשון שלא הוחזקו נמי בכלל. והא דש"ס דף ט"ז ע"ב ודף י"ז ע"א דחיק לפרש לעולם שוחטין לאתויי מאי, ולא משני לאתויי הא דידן ביום טוב בראשונה, נראה לומר היינו טעמא משום דפשיטא היא כנ"ל.

ומה שכתבת הערה להתיר גם נשים לשחוט ביום טוב בראשונה וגם במילה כן משום ממה נפשך, אי לא הוי שחיטה ראויה מקלקל הוא ופטור, זה אינו, דהא כל המקלקלין פטור אבל אסור,⁸ ולדעת הערוך אפילו מדאורייתא אסור.⁹ ועוד, דהא על כל פנים תיקן להוציא מידי אבר מן החי לבני נח, כדאיתא בגמרא פסחים ע"ג [ע"א] וברש"י שם [ד"ה מידי אבר מן החי]. וגם הא פליגי הפוסקים להלכה אי מקלקל בחבורה חייב, עיין תרומת הדשן סימן רס"ה הנ"ל, וגם כבר העיר בזה בתשובת חוות יאיר סימן קנ"ח שצ"ח עליה התשובת שבות יעקב שהבאת כנ"ל.

ועל כל פנים הדמיון של השבות יעקב ממילה בשבת על שחיטה ביום טוב לאסור בפעם ראשון, במחילת כבודו זה אינו על פי שהעליתי בתשובתי הנ"ל¹⁰ לעיקר הדין דביום טוב אמרינן מתוך וכו', אלא ע"פ מנהג אסור כנ"ל. [הוספת המחבר: ועיין פסחים ז' ע"ב דפריך שופר מאי טעמא אי [משום] דילמא מקלקלת תקיעה, אי הכי אפילו שחיטה ומילה נמי וכו'. וצריך עיון מכאן על שיטת רש"י¹¹ ומהרש"ל [יש"ש חולין פ"ו סי' ה] דסבירא להו אפילו דבר דאתיילד ביה ריעותא יברך קודם השחיטה דאפילו מטרפה מהני לה שחיטה לטהרה מידי נבילה. וצריך לומר כוונת הש"ס הוא, אי הכי שחיטה נמי שמא תתנבל שחיטתו, וכדסבירא ליה באמת הכי ר' יוסי בירושלמי שהביא בספר נקודות הכסף סימן י"ט [סעיף א]. ועיין ש"ך שם ס"ק ב].

א בדפי הרי"ף ד"ה גרסינן בגמ' (הראשון) בשמו גבי ניקור ושחיטה ותרומה, וכן כתב בחידושי הריטב"א מסכת עירובין צ"ז [ע"א ד"ה והא תני] דסתם מצויין אצל תפילין מומחים הן. ואדרבה, הא עדיפא שחיטה לענין זה טפי ממילה, דהא גבי שחיטה קיימא לן בעינן מוחזקים לכתחילה בתלת זימני, כמו שכתבו הרמ"א בסימן א' [סע' א] והב"ח [דף ו, ב ד"ה ולענין הלכה, אות ח מהד' מכוון ירושלים] ובית הלל [ס"ק ג] ותבואות שור [ס"ק ג] שם, ובמילה סגי בפעם אחת. וביאר יפה בתרומת הדשן סוף סימן רס"ה הטעם לחלק, בשחיטה איכא למיחש לעילוף כל דהוא וע"י זה ישא או ידרוס או יחלוד לכן בעינן מוחזק בשלושה זימני, אבל במוהל כד חזינן דיכול לאמן את ידיו לחתוך ולפרוע שפיר סגי בהכי. עיין שם.

ואם כן מקל וחומר נפקא לן, אם במילה דליכא חששא כל כך אסור למול בראשונה בשבת ויום טוב, קל וחומר בשחיטה דאליה טפי חששא דעילוף מכל שכן שאסור לשחוט בראשונה ביום טוב. ועדיפא נמי ממילה, דהתם בפעם אחת שמל כבר סגי, אבל לשחוט אסור ביום טוב אלא אם כן הוחזק כבר בתלת זימני, כדקיימא לן (אפילו) כנ"ל. אלא אפילו בחול למאן דאמר דלא חייש לעילופי כלל בשחיטה כמו שכתב הבית יוסף [יו"ד סי' א ד"ה והר"ן, דף ה, ב, סוף סע' א מהד' מכוון ירושלים] בשם הר"ן אליביה דהרי"ף, היינו בחול, מה שאין כן ביום טוב מיהת לכולי עלמא אסור, כמו במילה ובליבון רעפים דמייתי מינה המרדכי [חולין סימן תרנח] כנ"ל, עד שהוחזק בשלוש פעמים כנ"ל. וכבר נשאלתי על גידון זה מאת כבוד תלמידי מורנו הרב מאיר פרוסטיץ נ"י מפרשבורג זה כמו עשרים שנים. ועיין בתשובה לעיל [סי' יב].

והנה ראיתי בכתבך, וזה לשונך, ונראה לי לדמות זה לדין בסימן ר"פ [או"ח] דמותר לבעול בשבת ראשונה, וצריך עיון. עד כאן לשונך. אבל לא ביארת זה מזה לחוזה.¹² והנך רואה הדברים שהעליתי בזה מאז נכונים מבוארים וברורים.

אבל יפה כתבת אהובי בני דנשים מיהת אין שוחטות בראשונה ביום טוב מעיקר הדין, דהא הלכות ארץ ישראל סבירא ליה גם בחול לא ישחטו שדעתן קלות, ופירש הדרישה [יו"ד סי' א אות ב] לבם רכות לכן חיישין שיתעלפו¹³,

יתעלפו מפני שדעתן קלות. וכתב הדרישה שנראה לו להגיה, שמא יתעלפו ומפני שדעתן קלות. והיינו דתרי טעמי קאמר, חדא שמא יתעלפו מפני שלבן רכות ועוד מפני שדעתן קלה ואינן מדקדקות. 7. וכ"כ הב"ח יו"ד סי' א ד"ה כתב בסמ"ק, דף ה, ב סע' ב מהד' מכוון ירושלים. 8. רמב"ם הל' שבת פ"א הי"ז (ועיין שם הל' ג). 9. לא מצאנו מקור לדעת הערוך כפי שהביאה רבנו. 10. הסימן הקודם. 11. מובא באו"ח ח"א סי' שפז.

4. ועי' גם להלן סי' רנג, רסא. 5. ע"פ יוצרות לפרשת החודש בברכת אבות במוסף, ארבעה ראשי שנים במחזה בארת זה מזה לחוזה, וכן שם בברכת קדושה, ארבעה פרקים כבמחזה בארת זה מזה לחוזה, ושם בברכת המחזיר שכינתו לציון, ארבע כוסות כבמחזה בארת זה מזה לחוזה, ובברכת שים שלום, ארבעה חרשים כבמחזה בארת זה מזה לחוזה. 6. הדרישה שם מביא מהסמ"ג שהביא את הלכות א"י הנ"ל וכתב הטעם בשמו, שמא

ועיין הדק היטב בדברי הנ"ל במתינות ולא לפום רהיטא ותמצא נחת.

ועל דבר הספר קיקיון דיונה וספר אליהו רבה הנ"ל על שינוי לשון הש"ס דנקט במומחין רוב מצויין ובמוחזקין לעלופי לא חיישינן, נראה שלא ראוי¹² מה שכתב בזה בתשובת הריב"ש סימן תצ"ח¹³, עיין שם היטב.

נאום אביך אוהבך הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן יד

[א. הכחשה בין השוחט לבעלת העוף אם היה פירכוס. ב. חסרון שני דקים במעי אווזה]

שלמא רבא מאלקא רבא לכהנא רבא כבוד ידיד נפשי אהובי תלמידי, הרב המאור הגדול המופלג וותיק, אוצר בלום ובנם של קדושים, מו"ה משה ליב כהן נ"י, דיין בק"ק ניקאלסבורג.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי, ונהניתי בראותי ידיו רב לו ובכל משוטט עינו יפה לברר וללבן הלכה למעשה, בשאלות ותשובות בהוראות שבאו לפניו, ונפשו אוותה לדעת דעתי באלו שהציע.

והנני לרצונו להשיב כיד ד' הטובה עלינו, והנה הנם ראשון לציון.

[א. שוחט אחד שחט עוף מסוכנת, ובהשים עינו לראות על הפירכוס לא ראה מאומה, והאשה שהיתה אצלו אומרת שהיא ראתה שפשטה רגלה, ובאו שניהם יחד לפני המורה, איך ומהו דין עוף הלז. עד כאן.]

הנה פשיטא מילתא כיון דקיימא לן בשו"ע סימן י"ז סעיף ב' שחטה בלילה ולא ידעו אם פרכסה הרי זו ספק נבילה, הכא נמי הכחשת עד ועד הוי ליה ספק נבילה. ולא אמרינן בכהאי גוונא מה שאמר השוחט לא ראינו אינו ראינו כסברת בני החרף הרב מו"ה אהרן שמואל נ"י, זה אינו, דבהדיא איתא בכתובות כ"ג ע"א באוקימתא דרב אשי שנים אומרים ראינוה שנתקדשה או שנתגרשה ושנים אומרים לא ראינוה שנתקדשה וכו' לא

ראינוה שנתגרשה, אי לאו דעבדי אינשי דמקדשי ודמגרשי בצנעה הוי אמרינן כיון דדיירי בחצר אחת הוי לא ראינו ולא שמענו ראייה דלא נתקדשה ולא תצא משני, ובגירושין איפכא בכהאי גוונא תצא משני. ולא תהא אם כן שמיעה גדולה מראיה, דנהי דהתם איכא סברא אם איתא דנתקדשה או נתגרשה קלא אית ליה, היינו דמהאי טעמא מהימני הני שנים דאמרי לא ראינו ולא שמענו טפי מאינך שנים אף להקל, כמו אנן סהדי דאותן שאמרו ראינו משקרים, אבל ודאי גם בלא הוכחה זו דלא שמענו אלא ממה שלא ראו לבד מאחר שהם קרובים לראות דדיירי בחצר אחת עדותן עדות מיהא לשוויה ספק, ולא פשיטא הוא גבי קידושין דתצא ובגירושין איפכא¹. וכמו שכתב באמת בהג"ה הרמ"א בשם הרבינו ירוחם באבן העזר קנ"ב [סע' ד], אם היו במעמד אחד הוי לא ראינו הכחשה, וכן הוא בבית יוסף בחושן משפט סימן כ"ט [ד"ה וכתב עוד המרדכי, דף מג, ב מחודש ה, סע' ג מהד' מכון ירושלים] בשם הגהות מרדכי דסנהדרין [סי' תשכח] עיין שם היטב, ובית שמואל ובספר בית מאיר [אה"ע] ריש סימן מ"ז [ב"ש ס"ק א וב"מ לסע' א]. אם כן מכל שכן הכא בנידון דידן שהשוחט הוא יותר קרוב לראות שהרי הוא אחז בידו את העוף ובין עינו היה, ואם גם האשה אחזה את העוף בידים כנהוג לפעמים גבי אווזה מכל מקום יותר הוא נתון בין עינו דשוחט, ואם איתא דפירכס מחזי הוי חזי ליה כמו האשה, והוי לא ראינו ראייה למשויה ספק הכחשת עד ועד. שוב מצאתי באסיפת זקנים בכתובות שם [ד"ה קמ"ל] כתב בהדיא כדברי הנ"ל, והנאני.

ועוד נראה לי להעדיף בנידון דידן עדות השוחט שלא הוי פירכוס, מלבד דבפשוט יש לומר מסברא מה שאמר השוחט שלא ראה פירכוס הוא ודאי אומר אמת שלא ראה, דאף דאפשר דמכל מקום היה פירכוס על כל פנים הוא לא ראה בודאי, דליכא למימר בדדמי אומר כן, על מה שראה בעינו פעולת הפירכוס יאמר בדדמי, שלא ראה, הא ודאי לא טעה בדמיונו לעשות ישנו אינו. אבל עדות האשה שאמרה ראתה פירכוס יש לנו ספק אם אמת כדבריה כן הוא, דאולי אמרה בדדמי, שנדמה לה כן. שוב הראה לי בני החרף מו"ה אהרן שמואל נ"י חילוק זה ממש בתשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סימן צ"ג² לענין בדיקות גומות, עיין שם היטב סברא זו, והנאני.

ועוד מטעם אחר נראה לי להעדיף כאן עדות השוחט נגד האשה, אף דבנאמנות עד אחד באיסורין גם אשה נאמנת³, אבל

רבינו נסובים על עניין לא ראיתי. ועי' בספר הלכה פסוקה כרך ב הלכות עדות (מכון הרי פישל תשס"ה) עמ' תסא שדחה את דברי רבנו, שיתכן שלא שמענו ולא ראינו הוי ראייה רק בקידושין וגירושין שיש קול, אבל בשאר עדויות שאין להן קול דווקא במעמד אחד הוי הכחשה אבל לא בחצר אחת, עיי"ש. 2. מהד' מכון ירושלים ד"ה והנה שורש. 3. עי' שו"ע יו"ד סי' קצו סע' ג.

12. בקיקיון דיונה לכאורה כן התייחס לכך בדבריו, ושלל את החלוקה הזו שכתב הריב"ש מבלי לציין את שמו דווקא. 13. עמ' תשדמ במהד' מכון ירושלים, ד"ה אבל.

יד. 1. ובשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ד חחו"מ סי' רצד ד"ה הנה בס', הוכיח מהוכחת רבינו מכתובות כג שאף לא שמעתי הרי זה הכחשה, אף שעיקר דברי

מכל מקום נראה לי מגוף המימרא דרב הונא נ"ל ראייה, דאמר בהמה בחייה בחזקת איסור וכו', תיבת בחייה הוא מיותר, דהוה ליה למימר רק בהמה בחזקת איסור וכו' במה נשחטה. בשלמא לפירוש רש"י [שם ד"ה בהמה בחייה] בחזקת איסור אבר מן החי קאמר, נראה לומר הא קא משמע לן רב הונא במילתיה בהמה בחייה דייקא בחזקת איסור וכו', שנדע לפרש כוונתו מה שאמר בחזקת איסור היינו אבר מן החי. ואולי מלשון זה דרב הונא הוכיח רש"י לפרש כן. אבל לתוספות [ביצה כה, א ד"ה בחזקת] דפליגי אפירוש רש"י קשה לישנא יתירה תיבת בחייה דנקט רב הונא במילתיה. לכן נראה לומר, כלפי דאמרינן בחולין דף ל"ז ע"א ריש הסוגיא מסוכנת אינה חיה נקרא מסברא חיצונה, וגם מוכח כן מדאיצטריך קרא להתיר אותה ע"י פירכוס, אם כן קא משמע לן רב הונא בהמה בחייה דייקא לשלול מסוכנת כוונתו, והכי קאמר, בחייה היינו כל זמן שנקראת חיה היינו בריאה, בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה אבל נשחטה בחזקת היתר וכו', מה שאין כן מסוכנת וספק פרכסה בגמר שחיטה או בשחט בלילה או ע"י הכחשת עד ועד לא מקרי בהמה בחייה, גם אם נודע במה נשחטה אסורה דשמא כבר מתה קודם גמר שחיטה. וליכא למימר הרי שחוטא לפנינו, דאם כבר יצאה נשמתה קודם גמר שחיטה וכי מתה עומד ושוחט. ועיין בריב"ש סימן קצ"ב מזה.

ומה שהוקשה למעלתו נ"י ממה נפשך, אי ספק פירכוס מקרי אתחזיק איסורא, כנראה מהפרי מגדים ביורה דעה סימן י"ז במשבצות ס"ק ב ובספר הצ"ח ביצה כ"ה [ע"א ד"ה משנה], חזקת איסור שאינה זבוחה, תקשי איך מהימן השוחט לומר שפרכס, והא אין זה בידו מעולם שתפרכס, ואין נאמן עד אחד נגד החזקה בכהאי גוונא. ועל כרחך לא מקרי אתחזיק איסורא אלא נשחטה הותרה, אם כן קשיא איפכא איך נאמינהו לומר שלא פרכסה, הרי זה נגד החזקה וכו'.

לא קשה מידי, דודאי נאמן עד אחד לומר לא פרכסה, אפילו אם תמצי לומר נשחטה הותרה והוי ליה נגד החזקה, מכל מקום נאמן משום שהיה בידו לנבלה בשחיטתו בשהייה דרסה וכו'. ודוקא בהא דתשובת הרא"ש כלל כ' [סי' י"ט] בשו"ע סימן ל"ט סעיף י"ד תמה הפרי מגדים במשבצות ס"ק י"ט וסייעתיה שפיר גבי בודק הריאה, הא לא הוי בידו להטריפה ע"י לעשות נקב לפי שירא שיהיה ניכר הנקב מחדש, אבל הכא גבי שחיטה בידו הוה לנבלה בשחיטה. נאמן נמי לומר שלא פרכסה.

ועוד נראה לומר על פי מה שכתבו תוספות כתובות דף כ"ג ע"א ד"ה תרווייהו וכו', כיון שבודאי זרק לה קידושיה

לגבי פירכוס דלא מהני אלא בגמר שחיטת רוב הסימנים, ואטו נשים דינא גמירי לידע דיני הפירכוס. אם כן לא מיבעיא אם השוחט לא ציוה את האשה לראות יפה ולהשגיח אם יהיה פירכוס ומתי יהיה, ודאי מילתא דלא רמיא עליה לא ידעה ולא הבינה לדקדק בצמצום בין אמצעות השחיטה לסופה, דלאו אדעתה, ויכול להיות גם דברי שניהם אמת, היא ראתה פירכוס וסברה שכבר נגמרה אז שחיטת רוב הסימנים, אבל השוחט איהו ידע ורמיא עליה וקים ליה טפי שלא ראה פירכוס בגמר שחיטתו, ומה שראתה האשה פירכוס ודאי קודם גמר שחיטה היה ולא מהני. אלא אפילו אם השוחט ציוה אותה ולימדה שתשגיח יפה על איזו פירכוס בגמר השחיטה, נמי יש לתרץ דברי שניהם שלא יהיו מוכחשים, דהא פליגי מהרש"ל [יש"ש חולין פ"ב סי' יט] והש"ך [יו"ד סי' יז ס"ק ג] אי בעי הפירכוס דוקא אחר גמר השחיטה, היינו אחר סילוק ידיו והסכין משחיטת רוב הסימנים, אם כן איהי האשה ראתה הפירכוס אז ברגע גמר השחיטה ממש בטרם שסילק ידיו והסכין, אבל הוא השוחט אין יכול ליתן לבו ודעתו אז לראות הפירכוס כי עיניו ולבו לראות אז על בית השחיטה והסימנים שלפניו לשוחטם רובן או כולם ולדחוק אותן בשיפוע כובע בגודל לראות אם לא נשטמו, והרי קיימא לן כהסכמת כל האחרונים דבעינן שימשך הפירכוס עד אחר שחיטת רוב הסימנים ודאי, אם כן אמירת השוחט הוא עדיפא. אלא אם כן שהיא מכחשת אותו בפירוש ואומרת בודאי ברור שפירכס לאחר גמר שחיטתו ממש, ועל כל פנים גם בכהאי גוונא מידי ספק נבילה לא נפקא על פי טעמי קמאי הנ"ל.

וקצת ראייה נראה לי מסוגיית הש"ס בחולין ט' ע"א, ונימא נשחטה הותרה, הא קמ"ל אף על גב דאתילד בה ריעותא וכו' בא זאב וכו'. ומדלא אמר לאתויי הא ריעותא, שחט מסוכנת וספק אם פירכס בגמר שחיטה קמ"ל בחזקת היתר עומדת כיון דשחוטא לפנינו, על כרחך מוכח דבכהאי גוונא באמת אסורה דספק בשחיטה היא, וזהו בכלל רישא דמילתא דרב הונא עד שיוודע לך במה נשחטה. ומזה יש לומר דנפקא ליה להרמב"ם [הל' מאכ"א פ"ד הט"ו] דינו שפסק דשחט בלילה ולא ידע אי פרכס(ו) הרי זה ספק נבילה. ועדיין קשה, הוה ליה למימר דרב הונא האי ריעותא דמסוכנת וספק פרכסה כגון בהכחשת עד ועד כבנידון דידן קא משמע לן, אלא על כרחך גם בכהאי גוונא אסור וכו"ל.

ואף דיש לדחות דאם תמצי לומר נמי מותר ספק פרכסה בכהאי גוונא ניחא ליה לש"ס טפי לתרץ דקא משמע לן רב הונא אפילו ריעותא דשייך בכל בהמות ולא במסוכנת לבד,

ד, שמלה חדשה שם אות א, פמ"ג שם בשפ"ד ס"ק ג, ברכי יוסף שם אות א, חכמת אדם כלל ד אות ח ועוד.

4. ע"י כף החיים יו"ד סי' יז אות יב שהביא הרבה אחרונים שסוברים כש"ך, הב"ח (שם ד"ה ומ"ש וכל אלו, אות ז במהד' מכון ירושלים), כרתי שם ס"ק

ומספקא לן אי קרוב לה או קרוב לו והני תרי סהדי חד אמר קרוב לה וחד אמר קרוב לו לית לן למימר אוקמה אחזקה וכו', לפי שבדאי נעשה מעשה לסתור החזקה בזריקת הקדושין שוב איתרעי החזקה פנויה וכו'. וכן כתב סברא זו הריטב"א בחידושי עירובין דף ל"ו ע"א [ד"ה רבא אמר]. והכא נמי במסוכנת שעשה בה בודאי מעשה השחיטה להפקיע החזקה קמייטא חזקת איסור, ובתחילת השחיטה עדיין היה חיותא בה והספק הוא אם פרכסה בגמר שחיטה ולא היתה מתה מקודם או לא פרכסה וכבר יצאה נשמתה קודם גמר שחיטה, ועד אחד אומר פרכסה ועד אחד אומר לא פרכסה, לא מוקמינן לה אחזקה קמייטא לפי שכבר איתרע, דעל כל פנים יצאה מחזקת איסור שאינו זבוח ודאי מעיקרא ונכנסה לכלל ספק איסור. וכעין שכתבו תוספות בחולין ט' ע"ב סוף ד"ה התם וכו' גבי סוטה דאתרע חזקת טהרה דמעיקרא ע"י הרגלים לדבר, מכל מקום אית לה חזקת שאינה ודאי טמאה רק ספק. יעויין שם. והכא נמי חזקת הודאי איסור דמעיקרא שאינה זבוחה אתרע ע"י המעשה שחיטה שהתחיל בה, מכל מקום אית לה חזקת שאינה זבוחה, ר"ל שאינה ודאי זבוחה אלא ספק, אם כן נגד חזקה כזה שכבר פסק מקצתה מודאי לספק ע"י מעשה שנעשה בה כדי להפקיעה שפיר נאמן עד אחד אפילו אין בידו. ולכן ספק פרכסה הוי ליה כדבר דלא איתחזק איסור וגם לא היתר, ושפיר נאמן בו עד אחד בין לאסור לומר לא פרכסה ובין להתיר לומר פרכסה. ועיין ריטב"א עירובין [שם].

ועוד מטעם שלישי נראה לי לא קשה מידי קושיית מעלתו הנ"ל, על פי שיטת תשובת מיימוני להלכות אישות סימן ג', והוא בתשובת מהר"ם בן ברוך [דפוס פראג] סימן תקפ"ו וסימן תתרט"ו, דהא דאין עד אחד נאמן נגד החזקה היינו אם לדברי העד נמי הוי חזקה דמעיקרא אלא שבא להתיר האיסור מכאן ולהבא, אבל אם לפי דברי העד לא היה לו חזקה דמעיקרא כלל מעולם ודאי נאמן. יעויין שם ובספר שב שמעתא [ש"ו פ"ד ופ"ז] להגאון קצות החושן מזה. והכא נמי שוחט שאמר לא פרכסה, לדבריו הרי לא היה לו מעולם חזקת היתר, אפילו אם תמצי לומר בספק פירכוס אמרינן נשחטה הותרה מכל מקום נאמן עד אחד לומר לא פרכסה. וכן איפכא, אם תמצי לומר ספק פירכוס אתחזיק איסורא מקרי, מכל מקום נאמן עד אחד לומר שפרכסה, אף על גב שאין זה בידו מכל מקום הא איכא חזקת חי דמעיקרא מסייע לדברי העד. והיינו ממש כעין גידון דפסקי מהרא"י סימן ר"ה, הובא בהג"ה רמ"א סימן כ"ד סעיף י"ז שציין עליו גם מעלתו, דנאמן השוחט לומר לא היתה

שמוטה⁵, אף דתרתיה לריעותא איתחזיק איסורא וגם שמוטה לפנינו, וזה לא היה בידו לתקן, דממה נפשך חזקת איסור אבר מן החי שפיר בידו (ו)היה לתקנו וריעותא דשמוטה לפנינו אין בידו, הא לא אתחזק איסורא משום דרוב אין שמוטות מסייע להעד. והכא נמי בנידון דידן איכא תרתיה לריעותא, חזקת איסור אבר מן החי ואינו זבוחה בידו היה, וזבוחה לפנינו וריעותא דמסוכנת שלא היה בידו שתפרכס, נאמן שפירכס משום דחזקת חי מסייעתו ולא מקרי בזה איתחזיק איסורא שלא תפרכס כנ"ל. והן הן דברי תשובת חתם סופר יו"ד סימן כ', אלא דנקט דבריו בהיפוך על פי שהעתיק מחידושי על הגמרא. אבל תמיה עליו שלא ציין על פסקי מהרא"י הנ"ל. וצריך עיון.

ומעלתו תפסו ומתפלל עליו על שהעיר לענין פירכוס אי אתחזיק לענין נאמנות עד אחד ואשה, והלא העיר כן המרדכי [חולין סי' תקעט] על השוחט גופיה איך נאמן וכו'. וזה אינו, דהמרדכי לא העיר על כהאי גוונא דבנידון דידן, דמלבד החזקת איסור יש ריעותא שלא היה בידו לתקנו כגון הפירכוס במסוכנת והשמוטה.

אבל מה שכתב מעלתו לתרץ קושיית החתם סופר דספק פירכוס הוה לן למימר ביה חזקת חי, כמו גבי נגע באחד בלילה וכו', הכי נמי שחט מסוכנת בלילה. ומחלק מעלתו על פי מה שכתב והסביר הלבוש [סי' יז סע' א] דלא פירכס הוי ודאי נבילה היינו טעמא, לפי שבהרגיש הבהמה תחילת השחיטה נתעלפה ומתה לאלתר קודם גמר השחיטה וכו'. דברי פי חכם חן, נכון היטב חילוק זה, דמסוכן לבד שפיר מוקמינן אחזקת חי, אבל עשה בו מעשה שחיטה כדי להפקיע חיותיה תו ליכא לאוקמיה אחזקת חי, ולכן אם שחט בלילה הוי ליה ספק נבילה משום ספק לא פירכס, אבל מכל מקום אם העד אחד אומר שפירכס שפיר נאמן משום דחזקת חי מסייעי נגד חזקת איסור כנ"ל.

ולדידי חזי לי לתרץ קושיית החתם סופר הנ"ל על הרמב"ם [הל' מאכ"א פ"ד הט"ו] שפסק ספק פירכוס ספק נבילה הוא, מאי שנא מנגע באחד [ב]לילה דמוקמינן אחזקת חי, על פי מה שכתב החכם צבי בתשובה סימן ג' בסופו, הוכיח דרמב"ם לטעמיה סבירא ליה כשעת מציאתן מדאורייתא ואפילו לקולא, ולא כתוספות בנדה [ב, א ד"ה מעת לעת, ד, א ד"ה שכל הטומאות] ובעירובין [לה, ב ד"ה כל הטומאות], אלא כדעת תוספות דפסחים דף צ"א [ע"א ד"ה שהיה טמא] וכדעת הט"ז יו"ד סימן שצ"ז [ס"ק ב], דחזקת חי גרע לפי שסופו למות,

5. כצ"ל. בדפוס כאן ולהלן כמה פעמים 'שחוטת', והוא ט"ס.

שם שהארכתי בדינים אלו. עכ"ל. ורצה לומר באמת דלפי מה שכתב שם אין לחלק בין בבת אחת ובין זה אחר זה. אבל הרי תוספות דסוטה [לא, ב ד"ה כאן] שכתב הש"ך סימן קכ"ז סוף ס"ק י"ד הנ"ל לתרץ תמיהתם על פי זה, ועיין מזה בית מאיר ובית שמואל סימן קע"ח סעיף י"ד [ב"ש ס"ק יא], על כרחך תוספות פליגי אסברא זו דהש"ך, וקשיא להו שפיר דעל כל פנים בסוטה נמי באו בבת אחת לא הוה לן למימר עד אחד האומר נטמאה הוי ליה כתרי.

אבל עדיפא הוה ליה למעלתו להקשות, לפי דברי הש"ך קכ"ז הנ"ל השו"ע סותר את עצמו, דפסק בסוף סימן א' [סע' יד] האי דמהרי"ק [שורש לג] דאפילו בבת אחת הוי ליה נאמן השוחט כשנים, ואם כן איך פסק בסימן ל"ט [סע' טז-יז] הני תרי דינים דהרשב"ץ [שו"ת התשב"ץ ח"ב סי' פט] להקל אם באו בבת אחת דהוי ליה חד לגבי חד. ובוזה ליתא לתירוצו מעלתו שכתב לישיב דבסימן ל"ט מיירי דגם האחר שהוא מכחישו היה בודק וכו', דהא גם נידון דמהרי"ק והמחבר סימן א' בהכי מיירי סתמא דהשוחט היה גם זה העד אחד, מדידע להעיד עליו ששחט שלא כהוגן היינו שהה או דרס וכו'.

אבל באמת לא קשה מידי, האי דמהרי"ק הכחשתם על השחיטה והוי ליה פסול בשחיטה, מלבד דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, עוד זאת זה שהעיד עליו ששחט שלא כהוגן והוציא מתחת ידו טריפה הרי בא להוציא אדם זה מחזקת כשרות שלו אשר הוא עומד בה, ופשיטא דלא נאמן עד אחד להוציא דבר מחזקתו היכא דאין בידו והלה מכחישו וכו'. עד כאן לשון מהרי"ק סימן ל"ג. ועל פי זה כתב הש"ך סברתו הנ"ל דגם בבת אחת הוה ליה כשנים, משום רוב מצויין אצל וכו' וגם חזקת כשרותיה דשוחט. אבל בהאי דרשב"ץ בסימן ל"ט סעיף י"ו הבודק אמר שלא כסדרן היתה ואחר מכחישו ואומר כסדרן היתה, הרי הבודק החמיר ונשאר בחזקת כשרותו ע"י רוב מצויין מומחין לבד, ודאי ליכא למימר שנאמן כשנים, דהא אדרבה האחרונים הפני יהושע וסייעתיה הנ"ל הרי העלו איפכא, דאף שעד אחד אין נאמן נגד חזקה מכל מקום נגד הרוב נאמן שהוא רק מברר שזה מן המיעוט הוא. ולכן דוקא בשנתקבל כבר עדותו הוא דהוי ליה כשנים, אבל באו בבת אחת אוקי חד לגבי חד. וכוונת הש"ך סימן קכ"ז על כרחך על פי חזקת כשרותו הוא, וכדברי מהרי"ק בהדיא כנ"ל. [הוספת המחבר: שוב מצאתי בתשובת שיבת ציון סימן כ"ג שהקשה כן סתירה בשו"ע הנ"ל, ותירץ כן דבסימן ל"ט איירי בשני

והיינו על כל פנים באיכא ריעותא דנפל הגל עליו בפסחים שם והאי דתוספתא פרק (ה) [י'] דטהרות [ה"ה] בהר"ש שם [פ"ה מש' ז] דמיירי בהדיא במסוכן, והכא נמי במסוכנת היינו טעמיה דהרמב"ם דספק נבילה הוא. ועל פי זה יש לומר דלא פליגי תוספות אהדדי ולא על הרמב"ם, ואין כאן מקומו.

והן אמת דיפה תירץ גם מעלתו קושיית עצמו הנ"ל על פי שתירץ הבית אפרים הלכות טריפות סימן ל"ט סעיף י"ד בזר זהב שם [ס"ק יט] תמיהת הפרי מגדים במשבצות ס"ק י"ט על תשובת הרא"ש [כלל כ סי' יט]⁶, והוא דכיון שהצריכו חכמים לבדוק עשאוה כפלגא ופלגא, וכיון שמסורה לשוחט לבדוק לריאה בידו הוא מקרי, ונאמן לומר טריפה הוא נגד הרוב, על פי סברת הפני יהושע בקידושין ס"ג [ע"ב ד"ה אמר רב] ותשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סימן ס"ט⁷, לפי שהעד אחד הוא רק מברר שזה מן המיעוט הוא (וכבר העליתי כן בתשובה אחת למעלתו נ"י [לקמן סי' קנב ד"ה ועל דבר תמיהותיו ואילך] על השגותיו על החוות דעת בענין זו עצמו דתשובת הרא"ש בשו"ע ל"ט הנ"ל וכוונתו לזה), והכי נמי תירוצו מעלתו אדהכא לענין פירכוס נכון הוא. אמנם לפי עניות דעתי אדהכא ודאי לא צריך להמציא כן, דהרבה תירוצים נכונים לפנינו כנ"ל. וגם אדהתם בסימן ל"ט נראה לי דבחינים נדחקו בזה, דניחא על פי תשובת מיימוני הנ"ל [לעיל ד"ה ועוד מטעם שלישי] דהבודק שאומר טריפה הרי סותר הוא את החזקה, שלפי דבריו לא היה לה חזקת היתר מעולם על ידי נשחטה הותרה על פי רוב בהמות כשירות, ובכחאי גוונא עד אחד נאמן נגד החזקה אפילו חזקה ודאי בעצם, ולא רק על פי הרוב דמברר העד שזה מן המיעוט הוא כנ"ל.

אבל מה שכתב מעלתו כיון דהשוחט נאמן משום רוב מצויין וכו'⁸ הוה ליה כאילו כבר נתקבל עדותו בבית דין, ואף בבאו בבת אחת הוה ליה השוחט כשנים כמו שכתב הש"ך סימן קכ"ז ס"ק י"ד אליביה דמהרי"ק, אם כן הוא הדין מכל שכן על הפירכוס דנאמן כבי תרי אפילו באו בבת אחת והוי ודאי נבילה בנידון דידן. ותמה על פי זה גם כן על הט"ז [יו"ד סי' לט ס"ק כב] והש"ך בסימן ל"ט ס"ק מ' ומ"א שכתבו דמיירי בבאו בבת אחת, והרי גם רוב מצויין אצל בדיקה וכו' אמרינן, ואפילו באו בבת אחת נמי נאמן הבודק כתרי. והניח בצריך עיון.

במחילת כבודו זה אינו, דהרי הש"ך עצמו בס"ק מ"א סיים וזה לשונו, וכמו שכתבתי בסימן קכ"ז ס"ק י"ד ועיין

6. שפסק השו"ע שם כמותו. 7. ד"ה ומה שכתבו התוס' ואילך. 8. רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם (חולין ג, ב). 9. עי' שו"ת הריב"ש סי' תצח ומל"מ שחיטה

בודקים, וכמו שכתב בספר תבואות שור [סי' לט] סעיף נ' בהדיא. עיין שם. ולעניות דעתי ליתא תירוץ זה, דגם בסימן א' בהכי מיירי כמו דמיירי גם בבת אחת וכמו שהוכחתי לעיל. ועיין שם היטב.

וגם אידך דינא דרשב"ץ בסימן ל"ט סעיף י"ז דלוקח בא להוציא את המוכר מחזקת כשרותו שמכר לו טריפה במר דשחטה¹⁰ וגם רוב מצויין אצל וכו' דומיא דנידון דמהרי"ק, וליתא לתירוץ הנ"ל בהא, מכל מקום נראה לי לתרץ דלא סתרי אהדדי הני תרי דינים דרשב"ץ עם דינא דמהרי"ק [ד]פסקו השו"ע הנ"ל. דהא בשחיטה דוקא קאמר הש"ך כיון דהתורה האמינתו [ד]בהדיא גלי קרא, ורצונו לומר כפירוש רש"י בחולין יו"ד ע"ב [ד"ה עד אחד נאמן באיסורין] וזבחת וכו' ושחט, אמרינן ביה נאמן כשנים אפילו באו בבת אחת, על פי סברא דרוב מצויין וכו' וחזקת כשרות, מה שאין כן הני דרשב"ץ בדיקת הריאה רק דרבנן מהי תיתי דנאמן כשנים, והרי בהדיא העלה שם הש"ך באותו דיבור לחלק כן בנאמן מדרבנן אינו נאמן כשנים, ובדיקת הריאה דרבנן, והם האמינוהו לומר כשר דנשחטה הותרה מדאורייתא בלא בדיקה, ואם אומר טריפה גם כן נאמן משום דמצי אמר שלח ואחוי לך, באו בבת אחת אוקי חד להדי חד וכו'. וכל זה ברור ולא קשה מידי.

ובנידון דידן נמי שבאו בבת אחת ומכחישים זה את זה בענין הפירכוס, עד אחד זה השוחט אמר להחמיר שלא ראה פירכוס ונשאר הוא בחזקת כשרותו, וגם לא שייך בזה רוב מצויין מומחים מידי דתליא רק בראיית העין כל אדם שוים להביט בעין רואה, ולא מצינו חיוב זה דרמיא על השוחט לראות הפירכוס במסוכנת אא"כ הוא שוחט בינו לבין עצמו אין רואה אחר אצלו בעל כרחך הוא עצמו צריך להשגיח בזה אם יפרכס, אבל אם יש אחר עמו ומכל שכן הבעלים של עוף פשיטא דעל

הבעלים רמיא להשגיח טפי על שלהם אם יפרכס או לא, וגם אחר משגיח ורואה סגי כמו השוחט, ודאי ליכא למימר ביה דהשוחט נאמן עליה כשנים גם בבאו בבת אחת, אלא אוקי חד להדי חד וכו', ולא הוי ודאי נבילה. אבל ספק נבילה מיהא הוי כדין כל ספק בשחיטה. אפילו אם תמצי לומר בכהאי גוונא כבר יצאה מחזקת איסור שאינו זכות, מכל מקום לחזקת היתר עדיין לא בא, וכמו שביארתי לעיל. והא דבחולין יו"ד סוף ע"א משני כל ספק בשחיטה לאתויי ספק שהה ספק דרס ולא קאמר נמי הא ספק פירכוס, נראה לומר משום במסוכנת בלבד הוא, ניהא לגמרא טפי לתרץ בכל בהמה ועוף כנ"ל. ותו לא מידי בזה¹¹.

[ב] **שנית**, על דבר האוואז שלא נמצא במעיה שני דקים הנקראים בשם (טרעפעני ווירשט), יפה הורו ריעיו הבית דין ישמרם צורם להכשיר. ואף שבספר בית יצחק [יו"ד ח"א סי' עו] ובספר כרם שלמה¹² [יו"ד סי' מז לשו"ע שם סע' א] סתמו דצריך עיון בלא שום טעם¹³, נראה לומר טעמא, דהדרא דכנתא הרי לא מצינו לו מספר ושיעור ידוע כמה פעמים צריכין הדקין להקיף סביב, אם כן על כרחך אין החיות תלוי בזה בין רב למעט, כל שאין נראה ריעותא בגופן אם יש כאן אותן הדקין הנ"ל נחשבים רק כענף היוצא מן הבד והכי ריבוייהו. וגם אם אינן דליתנהו, אין כאן חסרון בגוף המעיים ואין להוסיף על הטריפות. וכן הסכימו הבד"צ ישמרם צורם פה עמנו¹⁴.

ימחול פאר רום מעלתו נ"י להראות תשובתי זו גם לבני הרב החרף ובקי, מו"ה אהרן שמואל נ"י.

והנני חותם בברכה חיים ושלום, כנפשו ונפש ידיד נפשו ואוהבו הנאמן, הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

על רבינו בדין זה והביא הרבה אחרונים שחולקים (שהובאו בדרכי תשובה ובבית דוד הנ"ל). ועיין עוד חולין נו, ב - נז, א דיש כונניות לדקין לישב עליהם, ואם נשתנה אינו יכול לחיות, ומבואר שצורת הדקין היא חלק מהחיות של העוף. וגם דין יתר מעי (דף נח, ב) הוא משום יתר כנטול, ובנידון דידן הרי הם נטולים. אך יתר דקין בעוף כשרה [יו"ד סי' מז סע' ב], וכן אין שיעור למעיים, כמ"ש רבינו, והכא הרי אין ריעותא ולא מחמת חולי. ודנו האחרונים אי תרי סניא דיבי בעוף דהכי רבייתיהו, הוא מציאות גם להחמיר או רק סברא להקל. וע"ע בשו"ת מנחת יהודה לרבי יהודה ליב ב"ר יוסף הלוי (פיוטרקוב תרצ"ב) חיו"ד סי' כו ענף ב שדן בדעת רבנו. וראה עוד להלן סי' טו-טז.

פ"ד ה"ז. ועי' אנציקלופדיה תלמודית כרך ב ערך בדיקת ריאה (עמ' שס).
10. =בחזקת שחוטא (ע"פ חולין צד, א). 11. וע"ע בסימן הבא. 12. לרבי שלמה האאס, פרעסבורג ת"ר. 13. כן הוא בספר כרם שלמה שם (ושם ציין לשו"ת בית יצחק), אבל בבית יצחק הרחיב בזה, עי"ש. 14. דברי רבינו הובאו בבית דוד (סי' מז ביסוד הבית ס"ק ד אות ב) ובדרכי תשובה (שם ס"ק יט), והביאו סיעות של אחרונים להקל ולהחמיר. בשו"ת טוב טעם ודעת (תנינא סי' קסו) הטרף משום שודאי יש להם איזה שימוש הצריך לעוף, אבל הדעת תורה (ס"ק ו) מיקל על סמך סברת רבינו. וכן העלה בשו"ת שיח יצחק לר' יצחק וויס הי"ד סי' שצד ע"פ דברי רבינו והדעת תורה הנ"ל. ועיין בשו"ת לבושי מרדכי תניינא יו"ד סימן כא אות א שהשיג

סימן טו

[עוד בענין הנ"ל]

רוב שלום עד בלי ירח, צדיק כתמר יפרח, וכבוד ד' עליך יזרח, הלא הוא אהובי בני היקר הרב החריף ובקי מפורסם, מופלג כגן הדסים, כבוד שם תפארתו, מו"ה אהרן שמואל נ"י בק"ק ניקאלסבורג יע"א, עם זוגתו וכל יוצאי חלציו יחיו.

על דבר השאלה שכתב לי תלמידי ידידינו הרב מו"ה משה לייב כ"ץ דיין נ"י, שוחט אחד שחט עוף מסוכנת, ובהשים עינו על הפרכוס לא ראה מאומה, והאשה שהייתה אצלו בעלת העוף היא אומרת שראתה שפשטה רגלה, ובאו שניהם יחד לפני המורה, איך דין העוף ההוא.

הנה ראיתי דבריך טובים, שנשאת ונתת באמונה וגם לפלגל בחכמה, הרגשת יפה ברובי הסברות הנאותים לעניין זה, ובאו גם כן בדברי השואל הרב הדיין נ"י. והוא כתב לי בשמך דבר מה שהעירות לומר בזה לא ראינו אינו ראינו, ועל כל פנים יש לנו לומר דהאשה ראייתה יותר חזקה היתה מראיית עיני השוחט, כעין שכתב הט"ז סוף סימן ל"ז ס"ק (כ"ד) [י"ז]¹, ותשובתו לדחות דמיון נכונה השיב. וגם אני דחיתי בתשובתי אליו טענתך זו ע"פ הש"ס דכתובות כ"ג [ע"א] והאסיפת זקנים שם כאשר תראה שמה², כי קשה עלי לכפול הדברים לך ביחוד כידוע לך. לכן רצוני שתיקח מאיתו תשובתי על יום או יומיים בתורת שאלה, ותשים עיון עליה גם אתה. ובזה ראיתי להשיב לך על מכתבך בקצרה.

מה שכתבת על ספק פירכוס, [ש]נשחטה הותרה והוא לה חזקת היתר דאתי מכח רובא, ואין עד אחד הוא השוחט נאמן נגד החזקה לומר לא פרכוס, זה אינו. מלבד מה שהרגשת בעצמך דנגד הרוב שפיר נאמן עד אחד, שהוא רק מברר שזה מן המיעוט הוא, כסברת הפני יהושע קידושין ס"ג [ע"ב ד"ה אמר רב] ותשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סימן ס"ט³, ולהכי נאמן הבודק לומר טריפה בסימן ל"ט [סע' יד]. עוד זאת, הרי בנידון דידן אין עדות השוחט נגד הרוב, שהרי אינו אומר שהעוף ששחט הוא מן המיעוט טריפות, [ד]הרי לא מצא בו שום טריפות, אלא אומר הוא שלא נשחט, ר"ל כיון שלא פירכוסה המסוכנת בוודאי נטולה נשמתה ופקע חיותה קודם גמר שחיטה, וכי מתה עומד ושוחט לגמור השחיטה הרי

מחתך בבשר מתה הוא. ועיין בתשובת ריב"ש סימן קצ"ב. ולפי זה פשיטא ודאי כמו דתורה האמינתו לשוחט בהמה בריאה לומר ששחטה כהוגן ולהתירה נגד חזקת חיה בהמה בחייה בחזקת איסור, כמו שכתוב וזבחת וכו' ואכלת [דברים יב, כא] וכן דשחט וכו' [ויקרא א, ה]⁴, ומשום שבידו הוא לשחוט כהוגן וכמו שכתבו תוספות ריש גיטין [ב, ב ד"ה עד אחד] ובהגהות אשירי [סי' יד] ומרדכי [סי' תקעט] ריש מסכת חולין, הכא נמי איפכא בשוחט מסוכנת נאמן לאוסרה לומר שלא שחטה חיה אלא מתה כיון שלא פרכוסה, ונבילה היא. ואפילו אם תמצי לומר שגם זה נגד חזקת חי דמעיקרא הוא שלא מתה קודם גמר שחיטתו, מכל מקום נאמן מהאי טעמא גופא שבידו היה לנבילה בידיים בשהויה או דרסה חלדה וכו'. ואדרבא, בכהאי גוונא מכל שכן דנאמן טפי גם בלא סברא זו דבידו היה לנבילה בשחיטה כמו שאבאר, דהרי חזקת חי דמעיקרא אינו חזקת היתר בעצמותו, אלא שע"י חזקת חי היה עומד להתירו על ידי שחיטה הגונה, ואם כן שוחט זה שמעיד שפסק חיותה קודם גמר שחיטה, כיון שאינו אומר נגד חזקת היתר, אלא אדרבה מסייע הוא לחזקת איסור דמעיקרא בחייה בחזקת איסור הייתה, והנה הוא העד הוא רק מחזיק מאיסור לאיסור, ולזה ודאי עד אחד נאמן גם אי לאו בידו לפי שאינו נגד חזקה דמעיקרא לגמרי, ר"ל מאיסור להיתר או מהיתר לאיסור, אלא מחזיק מאיסור לאיסור הוא, מאיסור אבר מן החי ואיסור אינה זבוחה לאיסור נבילה.

ועוד עדיפא נראה לומר, במסוכנת אינו מתנגד כלל לחזקת חי שהיה עומד להתירה ע"י שחיטה גם כן, דהרי הרגשת גם אתה אהובי בני דקיימא לן גולד ריעותא מחיים לא אמרינן ביה נשחטה הותרה, כבתשובת משאת בנימין [סי' נ] וברמ"א סימן נו"ן [סע' א]. אלא שדחית לחלק, התם מעשה האוסר כבר התחיל מחיים וכו', משא"כ מסוכנת לא התחיל הריעותא עדיין וכו'. באמת זה אינו, דהא בחולין ל"ז [ע"א] צריך קרא להתירה ע"י פרכוס לפי שאינה חיה מקרי, אם כן התחיל הריעותא מקרי. ולמסקנא נמי דשרי ע"י פרכוס, על כרחך בכלל חיה תאכלו דקרא גם מסוכנת בכלל חיה מקרי. והכי מוכח לעניות דעתי גם מש"ס גיטין כ"ח [ע"א], דאמר לא שנו אלא הניחו חולה, אבל גוסס כיון דרוב גוססין למיתה לא. ומדלא קאמר אבל מסוכן לא, משמע דגוסס דוקא לא מוקמינן ליה בחזקת חי משום דרובן למיתה הן, אבל מסוכן שאינו גוסס אין רובן למיתה, ובכלל הניחו חולה דמתניתין גם מסוכן שאינו גוסס הוא בחזקת שהוא קיים⁵. וגם אתה הרגשת בזה בקצרה. מכל

משמיה דמהרי"ט. 4. ע"פ רש"י חולין י', ב ד"ה עד אחד נאמן באיסורין. 5. וצ"ל שמסוכן בחזקת קיים היינו דווקא בחולי בידי שמים, אך בחולי בידי אדם,

טו. 1. וכיו"ב בש"ך שם ס"ק כד. 2. ע"י לעיל סי' יד ד"ה הנה פשיטא מילתא. 3. ד"ה ומה שכתבו התוס' ואילך. וכ"כ רבינו לקמן סי' קנב ד"ה ואיתמר

בתרי חזקות חזקת חי וחזקת אשת איש, זה אינו, דהתם דנין על האשה אם מותרת היא או לא, על כרחינו לצרף שני החזקות יחד, אי מוקמינן לה אחזקת אשת איש על כרחך בעלה חי, ואי אינה אשת איש על כרחך שבעלה מת, שכן גם קודם שנולד הספק אגודים היו יחד כל זמן שבעלה חי היא אשת איש, גם עתה אחר שנולד הספק חזקה אחת מיקרי. אבל נגע באחד בלילה, שקודם שעת ורגע הנגיעה שנולד הספק אז היה לזה חזקת חי לחוד ולזה חזקת טהרה לחוד, ועל רגע הנגיעה אנו דנין, שפיר מקרי שני חזקות.

וגם מה שדחית דמסוכנת נמי יש שתי חזקות, חזקת חי וגם חזקת טהרה דאי אינה זבוחה נבילה היא ומטמאה, וכמו שכתב בתשובת נודע ביהודה קמא באבן העזר סימן מ"ג כזה, גם זה אינו, דהשתא אין דנין לענין טומאה מגע ומשא אלא לענין אכילה, רק חדא חזקה היא, מה שאין כן גבי נגע באחד בלילה שאנו דנין רק על הטומאה שפיר הוא להו שתי חזקות.

באופן שתירוצך על קושיית החתם סופר הנ"ל עולה יפה. אמנם תירוצך זה ש"ס ערוך הוא בעירובין ריש דף ל"ו ע"א על רומיא רבי מאיר אדרבי מאיר, רבא אמר התם בנגע באחד בלילה תרי חזקות לקולא הכא חדא חזקה וכו', ומשמע דרבה ורב יוסף דלא מתרצים הכי לא סבירא להו לחלק בין חדא חזקה ובין תרי. וכן בכתובות דף ע"ה ע"ב ודף ע"ו [ע"א], רבא לטעמיה מתרץ לחלק חדא חזקה במקום תרתי לא אמרינן, [ו] רב אשי ורבי אלעזר התם [ד] לא תירצו הכי משמע נמי דפליגי ולא מחלקים בזה, והכי קיימא לן כוותייהו. ואם כן הדרא קושיא לדוכתה קושיית החת"ס להלכה כנ"ל.

אבל יפה דחה קושיית החתם סופר ידיד נפשי מו"ה משה ליב כהן הדיין נ"י במכתבו אלי [לעיל סי' יד], ע"פ מה שכתב הלבוש [סי' יז סע' א] הובא בפרי מגדים סימן י"ז [שפ"ד ס"ק ב], וגם אני בתשובתי אליו [לעיל סי' יד ד"ה ולדידי חזי לי] יפה דחיתי קושיא זו לרמב"ם לטעמיה ע"פ מה שכתב החכם צבי בתשובה [סי' ג]. עיין שם היטב בתשובתי.

וגם שמח לבי בדבריך, כי ראיתי רעיוןך צופות היטב בסברות ובקיאות רב.

לבך יהגה חכמה, יהי חן ד' עמך תמיד וכו'.

כנפשך ונפש אביך המצפה לראותך עלות על במותי האושר והצלחה, הדורש שלום תורתך.

הק' יהודאסאד

מקום נראה לי דחזקת חי מיהת איתרע במסוכנת, כיון דמחללין שבת על מסוכן משום ספק נפשות, עיין תוספות חולין י"א ע"א בד"ה אבל וכו' ובשו"ע אורח חיים סימן שכ"ח, על כרחך דמסוכן הוי פלגא למיתה ופלגא לחיים. אם כן גם חזקת חי שהיה עומד להתירה ע"י שחיטה ודאי ליכא במסוכנת, אלא ספק שקול היה, שמא עומד להתירה ע"י שחיטה שהוא מאותו מחצה פלגא לחיים ויעמד חי עד אחר שנגמרה השחיטה. ועד אחד זה שאומר לא פרכסה, ופסק חיותה קודם גמר שחיטה, אינו אומר נגד חזקת חי כלל וכלל בודאי, אלא רק מברר הוא שמסוכנת זו מפלגא למיתה היתה ולא מפלגא לחיים. ולכן אפילו אם אין השוחט לפנינו, אלא איש אחר שעמד וראה אצל השחיטה מעיד לנו שהשגיה ולא ראה שום פרכוס, נמי נאמן, אף שזה העד לא היה בידו לנבלה הרי גם כן אינו מעיד נגד חזקה כנ"ל, אלא בלי עדותו לא הוי ידעינן אי פירכס אי לא [ו]היה ספק נבילה, וע"י עדותו עושה מספק נבילה ודאי נבילה. ואין עדותו גם להחזיק מאיסור לאיסור כלל כמו שכתבתי למעלה, רק מברר הוא הפלגא ופלגא לעשות מספק ודאי, כנ"ל.

ואם תמצוי לומר זהו נמי נגד חזקה דמעיקרא, שלא היה ודאי נבילה אלא ספק, ואיהו בעדותו משוי ליה ודאי נבילה ללקות עליה וגם לטמא אפילו ברשות הרבים, מכל מקום נהי דלא היה ודאי נבילה אבל חזקה שהיה ודאי איסור מעיקרא, והוה ליה רק להחזיק מאיסור לאיסור, ושפיר נאמן עד אחד דעלמא נמי אף שלא היה בידו, ומכל שכן השוחט שבידו היה לנבל כבנידון דידן ודאי דנאמן. כנ"ל.

ומה שתפסת על קושיית החתם סופר חלק יורה דעה סימן כ', אמאי הוי ספק פרכוס ספק נבילה, הוה ליה למימר אוקמי אחזקתיה כמו בנגע באחד בלילה וכו'. ומצאת לחלק, התם בשעה שנגע לא היה שום ריעותא להחזקה וכו' מה שאין כן במסוכנת ששחט וכו'. כמדומה שבעברה בעלמא ראית דבריו ולא בעיון יפה, דהרי מייתי לזה התוספתא דמייתי הר"ש בפרק חמישי דטהרות שם [משנה ז] דמיירי גם כן שהיה מסוכן כל הלילה.

אבל אידך סברתך לחלק, התם תרי חזקות יש, חזקת חי וחזקת טהרה שאנו דנין עליה, מה שאין כן הכא במסוכנת, בזה נכונים דבריך.

ומה שדחית דיש לומר חדא חזקה היא דתליא זה בזה כמו שכתב הנודע ביהודה [מהדו"ק אה"ע סי' מג] נגד הריב"ש [סי' שעט]

6. ועי' לקמן סי' מח אות א. 7. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב מהר"ם חמישאה סי' כא, ובמהר"ם שיק יו"ד סי' כח, ובדרכי תשובה יו"ד סי' יז ס"ק ב.

כגון הוכה בחדרי בטנו בידי אדם או נפצע מוחו ונעשה טריפה, אינו בחזקת קיים. וראה אנצ' תלמודית כרך יד, ערך חזקת חיים טור ז והערות 89-91.

סימן טז

[עוד בענין הנ"ל]

חייא אריכא, ושלום וברכה, ברביה ובהמשכה, לכבוד אהובי בני רחמי, הלא הוא הרב החרוץ ובקי עוקר הרים וקולע אל השערה בסברא, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י, בקהילת ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי וכו', ושמחתי אהובי בני שהעתקת נוסח סמיכת התרה שחלק לך ידיד נפשי הרב הגאון וכו' מו"ה אברהם שאג נ"י אב"ד קהילת קאבערסדארף יע"א, והרב הגאון דמאקווא מורנו זלמן נ"י וכו'. ימלא ד' כל משאלותיך ומשאלותינו, תמיד יתקדש שם שמים על ידינו, כי הוא חיינו וכו', יהי חן ד' עמך ועמנו, יאר ד' פניו אתנו סלה.

ועתה הנני להשיב על דברי תורה, מה שהשבתי להרב מו"ה משה ליב כ"ץ דיין נ"י, דכהאי גוונא בנידון דידן לא ראינו ראיה, דאשה יש לומר בדדמי היא אומרת שראתה פרכוס, אבל השוחט שלא ראה פרכוס ליכא למימר ביה שבדדמי אומר על ישנו אינו.

הראיתני אהובי בני שכן כתב הנודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סימן צ"ג¹ סברא זו עצמה. נהניתי שכוונתי לדעת הגאון נודע ביהודה בסברא זו. וגם רמזת על הבית שמואל ריש סימן מ"ז [ס"ק א], הנה משם בארה כדברי שהבאתי ראיה מכתובות כ"ג ע"א דכהאי גוונא אמרינן לא ראינו ראיה, דכן כתב הבית שמואל שם, וגם הרמ"א בסימן קנ"ב [סע' ד] בשם הרבינו ירוחם, שאם היו במעמד אחד ממש דליכא למימר מקדשה בצנעה, הוי לא ראינו ראיה, דהוי הכחשה כאומר לא ראית. וכן כתב בהדיא הבית יוסף בחושן משפט סימן כ"ט מחודש ה' [ד"ה וכתב עוד המרדכי, דף מג, ב סע' ג מהד' מכון ירושלים] בשם הגהות מרדכי דסנהדרין [סי' תשכה]. עיין שם היטב.

אבל מה שתמהת עליו מדברי הט"ז ביורה דעה סימן ל"ט ס"ק (ב') [כ'] שכתב לא ראינו אינו ראיה, לא קשה מידי, מלבד דהתם בחוש המישוש קאי הט"ז, דלבדוק אם ניקב חצר הכבד אין נבדק בחוש הראיה כי אם במישוש שמכניס ידו לפנים הבהמה, התם ודאי יפה כתב הט"ז להחמיר דיש לומר לא הרגשתי אינו ראיה, דיפה כח הראשון שמצא נקב קטן בחצר הכבד. אבל בנידון דידן חוש הראיה הוא היותר גדולה שבחושים, כאומרם ז"ל אינו דומה שמיעה לראיה. ועיין פירוש הראב"ע בפרשת

שמות על פסוק ויסתר משה וכו' [שמות ג, ו], וזה לשונו, ושער העין משער השמים וכו' ואין ככה שער האוזניים וכו' והיד וכו'. עכ"ל. לכן במעמד אחד הוי לא ראינו ראיה בעין ראיה. ועוד זאת, התם מיירי הט"ז שבדקו זה אחר זה וזה הראשון מצא נקב והשני לא מצא ליכא הכחשה, יש לומר לא ראינו אינו ראיה וליכא הכחשה דשמא ביני וביני נסתם הנקב קטן, אבל במעמד אחד ובבת אחת פשיטא ודאי דלא ראיתי הוי הכחשה כאומר לשני לא ראיתי(י), וכמו שכתב הגהות מרדכי בבית יוסף חושן משפט כ"ט הנ"ל וברמ"א אבן העזר קנ"ב ובית שמואל ריש סימן מ"ז הנ"ל. ואין סתירה מט"ז לדברינו.

ומה שכתבת שגם אתה כתבת לי מקודם בהעברה בעלמא כן דבאשה שייך בדדמי, לא מצאתי שום רמזא מזה במכתבך. אבל ודאי נאמן אתה שהעלית כן לעצמך, כי לא רחוקה היא. וגם שהבאת ראיה מהבית יוסף ביורה דעה סימן ס"ג [בסופו ד"ה ועל מ"ש הרמב"ם] דפעמים שהעין משקר, איברא נראה לי דמשם אין ראיה, דהתם קאי על הכרת גוף החפץ או חתיכה או גוף האדם להתיר איסור או לחיוב האדם, ודאי בעינן טביעת עין גמור ששבעתו העין תחילה, ולא מהני עדותו בטביעות עין כל דהוא אף להחזיר אבידה לתלמיד חכם, דאולי סבר שהוא מכיר ובאמת אינו מכירה. ומבואר כן בגמרא ותוספות [ד"ה ולא] בחולין ריש דף צ"ו ע"א. וזה רק להכרת הדבר אם זהו אותו החתיכה והחפץ או האדם שראה אותו מקודם, אבל מעיד על מעשה שכבר נעשה ועבר שהיה במעמד ההוא, הרי כל העדויות שבתורה כך, מעידים על המעשה שראו, ולא אמרינן בדדמי אמרי. אלא מכל מקום סברא היא, כדאשכחן בעדות מת במלחמה חשו חכמינו ז"ל שאומרת בדדמי, לכן גם בשאר עניינים יש לומר גם כן לפעמים שמא אומר בדדמי, ואין צריך כלל ראיה על זה.

וגם מה שכתבת ראיה מיוורה דעה סימן רס"ב [סע' ה] ואורח חיים סימן תקס"ב [סע' א] לענין ראיית כוכבים, דלפעמים כח הראות אינו יפה להביט מה גבהו שמים מעל הארץ, (ו) לא קרב זה אל זה, לא ראיה זה, ראיה שטחית למרחק רב רום מעלה, כראיה זה, ראיה בקרוב לו, לפניו יבין עינו, ודאי (באין) [בעין] יפה מביט. באופן כי בשלושה ראיות שהבאת הכי נמי גם אתה אהובי בני ראית ואמרת בדדמי לפום רהיטא ולא בעיון יפה, כי אם מה שהבאת תשובת נודע ביהודה סימן צ"ג והבית שמואל ריש סימן מ"ז הנ"ל לסייעני כיוונת יפה האמת, דשם מפורש יוצא כן כדברי. עיין היטב בדברי, ותודה לי על האמת.

רבנו כאן ודן בדבריו. 3. עי' שו"ע אה"ע סי' יז סע' לג ושם בב"ש ס"ק צט. 4. ביו"ד סי' רסב כתב השו"ע שאם נולד כשהיו ברקיע כוכבים קטנים

טז. 1. מהד' מכון ירושלים ד"ה והנה שורש. 2. ועי' בספר הלכה פסוקה כרך ב הלכות עדות (מכון הרי פישל תשס"ה) עמ' תסא-תסב שהביא את דברי

ומה שצינת אהובי בני סייעתא למה שכתבתי [לעיל סי' יד ד"ה ואף דיש לדחות] פירוש בהמה בחייה וכו' דייק ר"ל לשלול מסוכנת דלא אמרין בה נשחטה בחזקת היתר וכו' בספק פרכסה אלא בחייה דוקא תרתי משמע בבריאותה, צינת דהכי משמע מתוספות חולין צ"ו ע"ב ד"ה ורבי יהודה וכו' דפירשו חי שלם.

אהובי בני ידעתי מזה, אבל התם פירשו תוספות רק חי פירשו שלם לאפוקי מרוסק, דהיינו מיתתו שבירתו, ואפילו מת דומם נקרא חי על שלימותו, ואין מזה ראייה לפירושי על בעלי חיים בהמה בחייה תרתי משמע בחיותה וגם בבריאותה שאינה חולה ומסוכנת (אבל יפה משמע בחיותה וגם בבריאותה שאינה חולה ומסוכנת). אבל יפה הוכחתי כן מסוגית דחולין דף ל"ז [ע"א] כמו שכתבתי בתשובתי למו"ה משה לייב כ"ץ דיין נ"י [לעיל סי' יד שם]. וגם אני לעצמי ציינתי עוד ראייה מה שלא העתקתיה להנ"ל מגמרא בנדרים דף מ' ע"א דרשבין ויחיייהו מן היסורים [הוספת המחבר: ויש לומר בזה פירוש הפסוק [תהילים קיח, יז] לא אמות כי אחיה, גם מיסורים אהיה בריא ולא חולי, ואספר מעשה וכו']. ועיין בשלטי גיבורים בגיטין כ"ח [יד, א בדפי הרי"ף], ובחידושי חולין ל"ז.

ודע כי באותן הימים שהשבתי לכם תמהתי על מהרי"ק שורש ל"ג המובא בשו"ע ביורה דעה סוף סימן א' [סע' יד] הנ"ל והוא זה, דמייתי ראייה אף דבהמה בחזקת איסור עומדת בחייה מסייע להעד אחד, מכל מקום אינו נאמן העד אחד, כיון דרוב מצויין מומחין הם ליתא לחזקת איסור, דרוב מצויין נגד חזקת איסור לא גרע מחזקת השטר נגד חזקת ממון במסכת כתובות דף [פ"ה] ע"א, דלא הימנא רבא לרב פפא לפסול השטר לאוקמיה ממון אחזקתו וכו'. ותמוה לי, טפי היה לו להביא מתניתין דף פ"ז ע"א שם, עד אחד מעידה שהיא פרועה גובה בשבועה. ומכל שכן לדעת הר"י בתוספות שם דף פ"ה [ד"ה מרענא] דרב פפא קרוב היה ופסול מדאורייתא, הוה ליה השטר מקום [כ] שני עדים להוציא ממון, ודאי לדידיה אין ראית מהרי"ק ראייה כלל, ועל כרחך כרש"י [שם ד"ה מרענא] סבירא ליה למהרי"ק. והיה לו להביא טפי ראייתו ממתניתין.

ועוד קשה, דשפיר יש לומר רוב מצויין וכו' גרע משום דתליא במעשה, כמו שכתב הב"ח ביורה דעה סימן א' [ד"ה ומ"ש וכל אדם, אות ב מהד' מכון ירושלים]⁵ ובתשובת הב"ח

ומה שהבאת נידון תשובת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סימן י"ד שהעלה אם יש הכחשה שמותר לאשה עצמה ולא לאחרים וכו', הכי נמי יש לומר בנידון דידן וכו'. הנה הנודע ביהודה שם גם כן התיר לאחרים נמי על פי הטעמים שמקדים שם, ורק כתב בלשונו לא מבעי שמותר לאשה עצמה אלא אפילו לכל העולם מותר, ומחלק בהדיא דהיינו באיסור אחר דלא בשחיטה כבעובדא ידידה, משא"כ הכחשה בשחיטה כבנידון דידן, וכאשר ביארתי יפה בתשובתי הנ"ל, ספק נבילה הוא לכולי עלמא. וגם התם בנידון הנודע ביהודה הכחשת האשה ודאי גמור הוא ששבעתה עינה בראיה בהסתכלות הרבה שלא היה אבעבוע, וליכא למימר בדדמי אמרה, מה שאין כן בנידון דידן כנ"ל.

ועל קושיית מו"ה משה ליב הרב הדיין נ"י להש"ך סימן קכ"ז ס"ק י"ד מסימן ל"ט ס"ק מ' ומ"א, [ד] גם בבודק הוה ליה למימר אפילו בבת אחת הוה ליה כשנים, יפה תירצת על פי מה שכתב בתשובת חתם סופר ליורה דעה סימן קי"ט לחלק בין בבת אחת ממש מיד או אחר כדי דיבור, יש לו מקום. איברא דוחק יש בו לפרש דברי הש"ך בסימן ל"ט כן. ועיין אהובי בני שיחיה שנית בתשובתי להנ"ל [לעיל סי' יד ד"ה אבל עדיפא] הסיבותי אני קושייתו עדיפא, דפסקי השו"ע סותרים מסוף סימן א' [סע' יד] הא דמהרי"ק [שורש לג] [עייין] [ל]סימן ל"ט [סע' טז-יז] האי דהרשב"ץ [שו"ת התשב"ץ ח"ב סי' פט]. ועל זה ליתא לתירוץ הרב הנ"ל, אשר גם אתה בני השבת לו תירוץ זה, דבסימן ל"ט מיירי דוקא שהאחר ג"כ היה בודק. ואני דחיתי, על סתירת פסקי השו"ע שהקשיתי ליתא לתירוץ זה, דגם נידון דמהרי"ק בסימן א' בהכי מיירי דגם האחר היה שוחט. לכן חילקתי בין שני הנידונים ופסקי השו"ע הנ"ל חילוק נכון ואמת לאמיתו.

שוב מצאתי בתשובת שיבת ציון סוף סימן כ"ג הקשה סתירת הפ(ו)סקים הנ"ל כקושייתי, ותירץ כמו שתירצתם, [ד]בסימן ל"ט מיירי דגם השני היה בודק, עיין שם היטב. והנאני שכוונתי לקושייתו, אבל לתירוץ איני מסכים, כי האמת נידון דמהרי"ק דסימן א' הנ"ל נמי אפילו בשניהם שוחטים הם מיירי וכדמוכחי טעמים דיהיב מהרי"ק, וכאשר ביארתי יפה בתירוץ, ודלא כהגאון בעל שיבת ציון. והאמת אהוב. ועיין עוד בתשובת שיבת ציון מזה בסימן כ"ה. [והנראה] לעניות דעתי כתבתי.

שאין די בכוכבים הנראים מתחילה קטנים, אלא יש להמתין עד שיהפכו לבינונים [ועיי"ש היטב בדבריו המאירים שעל פי זה יישב סתירה במג"א ויישב את הש"ך ביו"ד שם ס"ק ט מהשגת הפר"ח]. 5. הב"ח ביו"ד שם לא הזכיר בפירוש סברא זו שרוב מצויים אצל שחיטה וכו' הוא רוב התלוי

מאוד יש לסמוך על זה לספק למול למחר אם אינו שבת או יו"ט, ואף שהרקיע עדיין מאיר. ואילו באו"ח סי' תקסב כתב השו"ע לעניין תענית שיש להשלים התענית עד צאת הכוכבים דהיינו עד שיראה שלושה בינונים. וכתב המג"א שם ס"ק א שאין די בקטנים, וביאר הברכי יוסף שם כוונתו

הגדול המופלג, ותיק וחסיד, מו"ה משה בער שעהן נ"י, רב בוויעדן.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי זה חודש ימים וכו', ופניתי עתה אבוא להשיב על ספיקתך שהעלית, ולהניח דעתך בה בעזרת השם יתברך.

על דבר השוחט שהעידו עליו עדים שראוהו פעם אחת שהטבח ערל אחז ביד השוחט לפי שראה שאין לו כח גדול לשחוט את השור כבד מאוד, והולך והביא עמו את הסכין עד סוף השחיטה. ולא נודע הדבר עד עתה, שאירע ריב לאחד מן העדים עם השוחט. ולא כיחש השוחט, אלא אומר שלא ידע שאסור לעשות כן, והוא באמת עם הארץ גמור. והטבח הערל אומר שהרבה פעמים היה מסייעו כשהיה רואה בו שלא היה בו כח.

הנה יפה הראית לדעת דברי התבואות שור בסוף סימן ב' [ס"ק נב-נג] בדין זה, ומכל שכן בנידון דידן שהוא עם הארץ תקנתו זו היא קלקלתו, שהיה לו ללמוד ולא למד מה ששייך לדיני שחיטה, [ד]על כרחך צריך להיות מומחה בהם. והוה ליה מזיד ופושע, דהא בן נח נהרג על זה שהיה לו ללמוד ולא למד בגמרא בבא קמא דף צ"ב ע"א, והכי קיימא לן, עיין בכס"מ ברמב"ם פרק עשירי מהל' מלכים [הל' א]. ועל כל פנים היה לו לשאול פעם אחת אם זה מותר או אסור ולא כן עשה, בודאי ראוי להעבירו מאומנותו מלהיות עוד שוחט ובודק לגמרי, ולכל הפחות על משך זמן מה עד שילמוד היטב כל דיני שחיטה ובדיקה ויהיה נוהג בתמימות שארי הכשרים ויהיה מומחה על פי הנסיון. ועיין תשובת נודע ביהודה קמא יורה דעה סימן ב'. ולמפרע יש לאסור כל הכלי ראשון שהיו מבשלים בו משחיתתו כמבואר באחרונים בדין האגודה ביורה דעה סימן א' [סע' א בהג"ה].¹

ותו לא מידי כעת.

נאום ידיד נפשו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

סימן א' ובפני יהושע ריש חולין [ג, ב ד"ה כולהו כרבינא], ומהאי טעמא רבינא [חולין שם] לא סבירא ליה רוב זה. אמנם יש ליישב בנקל, אבל קמייתא קשיא. וצריך עיון.

ועוד מייתי ראיה מגוילין דספר תורה וכו' בגיטין נ"ד ע"ב, אי לאו סברת מתוך שנאמן וכו' לא היה נאמן אף שלא היה בחזקת כשרים מקודם עבודה וכו'. ותמוה שלא סיים מהרי"ק טעמא מאי באמת. וצריך לומר על כרחך משום חזקת כרוך אחריה סוקלין עליה בקידושין דף פ' ע"א, דחזקה שהחזק לפנינו בנך הוא שכל הסופרים עושים לשמה החזק גם ספר תורה זה בחזקת כשר, וכמו שכתב השב שמעתתא פרק שביעי משמעתתא ו'. ועל כל פנים טפי היה לו להביא ראיה זו מן המוקדם עובדא דאזכרות בגיטין נ"ד שם, דבאמת לא מהימן מהאי טעמא כמו ברוב מצויין הם וחזקה שכתבו לשמה. וצריך עיון. ועיין בתשובת ברית אברהם² חלק יורה דעה סימן ב'. ובחידושי סוגיא גיטין נ"ד שם ביארתי בארוכה כוונת מהרי"ק בראייתו זו בס"ד. ונראה שדברי מהרי"ק הנ"ל בראייתו מגוילין דספר תורה נעלמו גם מהגאון בעל שב שמעתתא הנ"ל, גם מהגאון בעל תשובות ברית אברהם הנ"ל שהקשה [שם אות ו] על הט"ז בסימן קכ"ז [ס"ק ד]. לא קשה מידי למהרי"ק, דעל כרחך תרי עובדא דאזכרות ודגוילין שוים דחזקה יש בשניהם. על כל פנים צריך לי עיון על מהרי"ק תמיהותי הנ"ל.

ואין להאריך בזה כעת יותר.

ד' ברוך הוא יאריך שנותיכם.

כנפשכם ונפש אביכם אוהבכם הנאמן, הדורש שלומכם תמיד.

נאום הק' יהודאסאד

סימן יז

[שוחט עם הארץ ששחט בפסול מחמת אי ידיעה]

קול שופר כהרים, ד' קרנך ומזלך ירים, גם רבים למשמעתך יהיו סרים, לאהובי תלמידי, הרב המאור

6. זה לשון מהרי"ק שם: עוד נלע"ד להביא ראייה מהא דגרסינן בפרק הניזקין ההוא דאמר ליה לחבריה ס"ת שכתבתי לך גוילים שבה לא עיבדתי לשמן, והימניה מטעם מגו דהוה מהימן להפסיד שכרו, דאי לאו הכי לא הוי מהימן אף על גב שהיו הגוילין קודם עבודה בחזקת שאין כשרים לס"ת. 7. לרבי אברהם צבי הירש פצנובסקי, אב"ד פילץ ופיוטריקוב. דיהרנפורט תקע"ט.
יז. 1. עיין שם בש"ך ס"ק ז-ח ובט"ז סוף ס"ק ו.

במעשה, אלא כתב שאין לסמוך על חזקה זו כשאפשר לבדוק כיוון שיש חזקה כנגדה דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת, ועוד שיש מיעוט המצוי ששוחטים ואינם יודעים הלכות שחיטה לפי ששכחום, ולכן אין לסמוך כה"ג על הרוב, וכמו בטריפות דסירכת הריאה. עיי"ש. אמנם בשו"ת הב"ח סי' א כתב שאין סומכים על חזקה זו מהטעם שהיא חזקה מכח רוב התלוי במעשה, שאין חזקת השוחט באה ממילא אלא מחמת מעשה הלימוד, ושמו שכן.

סימן יח

[א. עד אחד שמעיד על טריפה מחיים, לעניין ברכות השחיטה וחלב הבהמה. ב. ישוב קושיא על דברי הט"ז בענין חובת בדיקת חוטי הציצית]

ששון ושמחה ורב ברכות, לראש אהובי בני, הרב החריף והבקי בתורה ועצום ביראה מלא ברכה, כבוד שם תפארתו, מו"ה אהרן שמואל נ"י, בק"ק ניקאלסבורג.

[א] על דבר מה שנסתפקת, עד אחד שמעיד על בהמה בחייה שיש בה טריפות, ר"ל יודע שהיא טריפה, ולא בירר דבריו איזו טריפות יש בה, אי נאמן ולא מברכין ברכות שחיטה, או לא נאמן שהוא נגד חזקה רוב כשרות, או נימא נגד רוב שפיר נאמן עד אחד שהוא רק מברר שזה מן המיעוט הוא וגם מסייע ליה חזקת איסור בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת, וסברה הנ"ל הוא בנודע ביהודה [קמא אה"ע סי' סט ד"ה ומה שכתבו התוס' ואילן] ובפני יהושע [קידושין סג, ב ד"ה אמר רב, ושם בקונטרס אחרון אות פט - צ].

הנה חזקת איסור דבהמה, בין אבר מן החי בין אינו זבוחה, אינו מסייע להעד אחד שלא לברך על השחיטה, אלא אדרבה לאידך גיסא מסייע, כיון דבחזקת חי ואינו זבוח הוא לכן מברך על השחיטה. אבל מה שמעיד נגד הרוב, אפילו נימא רק מברר הוא שזה מן המיעוט הוא, הרי לדעת רש"י וסייעתיה סבירא להו דבודאי טריפה נמי מברך על השחיטה כיון דמהני שחיטתה לטהרה מידי נבילה¹, אם כן אין כאן ספק כלל דעל כל פנים מברך. ולדידן דקימא לן בשו"ע ביורה דעה ברמ"א ריש סימן י"ט [סע' א] [ד] דבר דנולד בו ריעותא ישחטו בלא ברכה, אם כן פשיטא דעדות עד אחד שהיא טריפה אין לך ריעותא גדולה יותר מזו ולא מברך. ונראה לי, בהמת קדשים שהיא טריפה ודאי או נולד בה ריעותא גם רש"י וסייעתם מודים דלא יברך, כיון דטריפה שחוטת מטמא בקדשים הרי אין שחיטה מטהרתה. אף על גב דרק מדרבנן מטמא, עיין רש"י חולין כ' ע"ב [ד"ה ואי אמרת], הא ברכות נמי דרבנן הוא ואין מעכבות. כן נראה לי.

יח. 1. כן משמע ממעשה שהורה רש"י שהביא האו"ז ח"א סו"ס שפז, והביא תורף דבריו הרמ"א בדרכ"מ יו"ד סי' יט אות א. ועיי"ש בש"ך ס"ק ב שכתב שכן דעת מהרש"ל ביש"ש חולין פ"ו סי' ה (ודלא כהבנת הב"ח ביש"ש). 2. ועי' בספר ליקוטי חבר בן חיים לרח"פ לט, ב, שכתב: 'לא ידענא אם לא אמר שלח ואחוי ואין הבעלים מאמינים לו מה ריעותא יש, אם לא בהמת

אבל עדיפא יש להסתפק, החלב שלה אי מותר או לא בכהאי גוונא שעד אחד אומר שיודע בהמה זו טריפה. אמנם גם הא פשיטא מילתא דעל כל פנים עדותו משויא ליה ספק טריפה, דריעותא גדולה הוא זה², וספק חלב טריפה נמי אסורה, כמו שכתבו הרי"ף והרא"ש חולין נ"ז בסוגיא דשחלא קמא [רי"ף יט, א, רא"ש פ"ג סי' נב]³ כמו ביצת ספק טריפה ריש מסכת ביצה דף ג' ע"ב, וטור ושו"ע יורה דעה סימן פ"א [סע' ב] בדין הגבינות⁴. עיין שם היטב.

[ב] **שוב** כתבת (י) להקשות על הט"ז באורח חיים סימן ח' ס"ק ח דצריך לבדוק הציצית מקודם, אף דיש לו חזקת כשרות, משום חומר לא תשא אין סומכין על החזקה. והקשית מירושלמי פרק הרוואה [ברכות פ"ט ה"ג], עיין פרי"ח יורה דעה סימן י"ט [ס"ק ג], שהקשה⁵ למה לא מברכין על השחיטה עד שתבדוק⁶, ותיירץ משום דחזקה בני מעים כשרים וסמכין על החזקה. אלמא גם לענין הברכה סמכין על החזקה. ועוד הקשית על הט"ז מגמרא דקידושין [עט, א] וגדה דף ב' ע"ב הבודק חביות להיות מפריש עליו תרומה ושוב נמצא חומץ כל שלושה ימים ודאי וכו', ותמוה הא המפריש תרומה צריך לברך ואין יברך בהפרשה על חזקה זו, וצריך עיון גדול. עד כאן לשונך.

יפה הקשית, ואין הזמן מסכים אתי להשיב לך כעת על כל פרט, רק בפשוט נראה לומר סברא לחלק כמו שעוררת גם אתה אהובי בני, דסברת ט"ז הוא כמו שכתוב בגיטין [כת, ב] שמא מת לא חיישינן שמא ימות חיישינן, משום דשמא מת הוא נגד החזקה, החזקת חי, אבל אין לאדם חזקה על להבא שלא ימות, אדרבה סופו למות. עיין ט"ז יורה דעה [שצ"א] [שצ"ז ס"ק ב'] ונודע ביהודה מהדורא קמא סימן נ"ה חלק יורה דעה. על כן חיישינן בכל עת ורגע שמא עתה ברגע זו ימות, אך כיון שעבר כבר רגע זו תו הוא כבר על לשעבר ואתי שפיר שמא מת לא חיישינן. וכן בציצית הסברא הוא כך, נהי דיש להציצית חזקת כשרות שלא נפסלו עד עתה, אבל אין להם חזקה על להבא שלא יפסלו לעולם, כי בודאי סופן לפסוק, וברכות הזמן ממילא יפסלו, וחיישינן שמא עתה בזמן וברגע ההוא יפסלו ויקלקלו. וכיון דהברכה צריכה להיות עובר לעשייתן על סמך שאחר הברכה יהיו כשרים, ועל להבא לא שייכת החזקה כיון

גוי'. 3. הרי"ף והרא"ש לא כתבו שם שחלב ספק טריפה אסור, רק כתבו שחלב טריפה אסור כמו ביצת טריפה. וכוונת רבינו להוכיח שחלב ספק טריפה אסור בצירוף דבריהם עם הגמ' בבבלי. 4. שמדבריהם מוכח להדיא שחלב ספק טריפה אסור. עיי"ש. 5. הירושלמי. 6. כלומר, מדוע לא נמנעים מלברך עד לאחר שתיבדק הריאה, שמא תימצא טריפה.

דעתידין לפסול ולקלקל⁷, לאפוקי לענין איסור לצאת בבגד בלי ציצית דאין האיסור רק אם כבר נפסלו, בזה יש לו שפיר חזקת כשרות. כך הוא סברת הט"ז, ובזה אתי שפיר ולא קשה מידי, ודו"ק. וכן כוונת גם אתה בני נ"י, וכדומה שראיתי סברא זו בספר אחד.

ולקצר אני צריך כי רבים צריכים לי, ואי"ה עוד אנופף את ידי להשיב לך בזה.

נאום אביך, אוהבך הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן יט

[טבח שמכר טריפה לישראל]

ד' עמו גבור החיל, הוגה בתורה יום וליל, הלא הוא כבוד ידיד נפשי, הרב המאור הגדול, החריף ובקי, מופלג בתורה וביראה מפורסם, מו"ה אברהם קאפל זינגער נ"י, אב"ד קהילת לאשאנץ.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי.

ועל מה דשדר לן חורפא לתמוה בהא דקיימא לן ביורה דעה סימן קי"ט [סע' יג] בטבח המוכר טריפה דאורייתא ואכלו הלוקח, מפסיד המוכר הדמים, וטעם אחד לפי דאכילת איסור דאורייתא לא מיחשב הנאה דצער הוא לו, ומה בין זו להא דקיימא לן באבן העזר ריש סימן קי"ו [סע' א] הנושא אחת מחייבי לאוין אם לא הכיר בה יש לה תוספת, ופירש הר"ן [כתובות נט, ב בדפי הרי"ף ד"ה אבל תוספת]¹ טעמא דמתנה יהיב לה משום חיבת ביאה כו', והכי הוה לן למימר בבעילת איסור כמו באכילת איסור ביורה דעה הנ"ל.

קושיא זו כבר עמד עליו הבית מאיר במקומו באבן העזר שם. וגם לטעם שני דסמ"ע [חו"מ סי' רלד ס"ק ד] דמשום קנסא נמי הקשה, דכל שכן דראוי לקונסה במתנה מחיר חיבת ביאה איסור תורה. ותירץ יפה לחלק דבטריפה אי אפשר ללוקח לחקור על הדבר אצל שום אדם זולת המוכר, משא"כ חייבי לאוין מסתמא מפורסם והיה יכול לחקור כו'. עיין שם. ותמיה

עליו שלא הראה מקום לסברתו זו לחלק, שכן כתב החלקת מחוקק שם בסימן קי"ז ס"ק י', דהיינו טעמא דחייבי לאוין יש לה תוספת בלא הכיר בה דגם הוא פשע שהיה לו לדקדק שמא אסורה לו על כן אמרינן רצה ליוזק בנכסיו. עיין שם. וכשהצעתי הקושיא בשם מעלת כבוד תורתו נ"י לפני תלמידי חכמים פה², השיב הרב הוותיק הצדיק החריף מו"ה משה הערצפעלד נ"י וכיון מדעתו לתירוץ הנ"ל של הבית מאיר.

ולענין דעתי נראה לי לחלק עוד, [ד] מכירת בשר טריפה ואכלה, דמי שיווי המאכל הוא מה שנהנה האוכלה הנאת גרונו מיד והנאת מעיו לאחר זמן, כל משך הזמן עד שיתעכל המזון במעיו הוא ניזון ושבע ממנו, וגם מוסיף לו כח אחר העיכול כמו שכתוב [מל"א יט, ח] וילך בכח האכילה ההיא כו'. ולפי זה הנאת מעיו ותוספת כח אחר הבליעה צער הוא לו, ולא מיחשב הנאה רק שעת הבליעה הנאת גרונו לבד [ו] לא הוי שווה פרוטה, לכן מפסיד המוכר שם. משא"כ התוספת כתובה, משום חיבת ביאה הוא ההנאה בשעת ביאה לבד, ותיכף ומיד אחר הביאה עברה ההנאה, ובשעת הנאתו לא היה לו צער, ונתחייב לה מתנת התוספת כמובן³.

ועוד עדיפא נראה לומר, דתקשה בלאו הכי, הא קיימא לן מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה⁴, ואמאי חייב להביא קרבן, הא כיוון דאינו מתכוין שוב כשנודע לו צער הוא לו, ואמאי שוגג צריך כפרה. ועל כרחך צריך לומר האי טעמא, דקרבן חטאת בסלע לכפרה לאו דמי שווי הנאה שנהנה הוא, אלא גזירת הכתוב הוא שחייב לשמים ואין מסור לבית דין דחייבי חטאת אין ממשכנין עליהם⁵, וכל ממון שאין משתלם בראש היינו שווי מקרי קנס⁶, וחייבתו תורה קנס זה לשמים גם על הנאה דסופה מצטער עליו לכפרה. והכי נמי נשא חייבי לאוין בשוגג שלא הכיר בה יש לה תוספת, דהא לאו תשלומי הנאת ביאה דמי שוויה הוא משלם לה, דהא גם היא נהנית, ויותר ממה שהאיש כו'⁷, וגם אין שיעור התוספת שווים לכל אדם אלא כל אחד מוסיף כרצונו⁸, הוא מחייב את עצמו ליתן לה מתנה משום חיבת הנאת ביאה אף שסופה יצטער כיון שכבר עברה ההנאה שבשבילה התחייב את עצמו במתנת התוספת. משא"כ במוכר בשר טריפה במר דשחוטה⁹, הלוקח דמי שוויו של הבשר לאכילה משלם מן הדין דזה נהנה וזה

שפירא על פסחים לב, א ד"ה ועי' בשו"ת מהר"י אסאד, שתירץ את הקושיא באופן אחר. 4. כריתות יט, ב, רמב"ם הל' שגגות פ"ב ה"ז. 5. ערכין כא, א, רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פ"ד ה"ז. 6. עי' סנהדרין ג, ב ורש"י שם ד"ה שאינו משתלם בראש, ב"ק ה, א רש"י ד"ה עדים זוממין, רמב"ם הל' נזקי ממון פ"ב ה"ח. 7. יותר ממה שהאיש רוצה לישא, אשה רוצה להינשא (יבמות קיג, א ועוד). 8. כתובות נד, ב, רמב"ם הל' אישות פ"י ה"ז. 9. בבחוקת

7. וכתב בספר ליקוטי חבר בן חיים שם ווא"כ מה לי בדקן עכשיו מה לי בדקן אתמול.

יט. 1. וכן פירש רש"י שם קא, א ד"ה אבל תוספת, והביא דבריו הב"י שם ד"ה ומ"ש גבי לא הכיר בה. וצ"ע מדוע ציין רבינו דווקא לר"ן. 2. ע"פ כתה"י: מוהר"ר כהן נ"י, מו"ה משה הרצפעלד נ"י. 3. עי' בשו"ת משנה שכיר לר"ש טייכטל הי"ד סי' כח ד"ה ולרווחא שדן בדבריו רבנו. ועי' אבן נזר לר"ז

עד ליל שמיני וכו' הרי זה כנפל ואין לוקין עליו, מוכח דספק איסור מהתורה קאמר.

ומה שחידש והעלה פאר רום מעלתו לתמוה על הרא"ש בשבת קל"ז [פי"ט] סימן ז' שאוסר בהמה שנשחטה תוך שבעה ימים, ומאי שנא מאשת כהן לא תחלוץ משום [ד]דיעבד קיימא לן כרבנן דרשב"ג, ותירץ מעלתו על פי הדגול מרבבה דמייתי ליה בתשובת חתם סופר יורה דעה סימן ט"ז וי"ז לחלק בין אדם לבהמה. יפה כיון מעלתו, שעל קושיא זו עצמה תירץ כן הדגול מרבבה ביורה דעה סימן ט"ו [סע' ב] ובתשובת נודע ביהודה תניינא חלק אבן העזר סימן י"ט [ד"ה ובוה יש לתרץ], יעויין שם. וגם יפה כיון מעלתו בקושייתו על הדגול מרבבה בחילוקו הנ"ל בין אדם לבהמה, אם כן מאי פריך ש"ס במסכת שבת קל"ז [ע"א] על אביי מעובדא דרב פפא וכו', וכן תפס על הדגול מרבבה בזה הקושיא הגאון בית אפרים על דיני הריאה בשו"ת בקונטרס התשובות סימן ב' [ד"ה איברא שיש לומר] וסימן ג' [ד"ה ואמנם בלא"ה], יעויין שם. וכן אני בעוניי בתשובה אחת³ השגתי על הנודע ביהודה הנ"ל שהעלה לחלק בין בהמה דאיכא חזקת איסור אינה זבוחה ובין יבמה [ד]אינה בחזקת איסור לשוק משעה שנתעברה ועל כל פנים משעה שנולד הולד, והרביתי ראיות דלא כוותיה. ואחת מהראיות הוא זה, דהא ש"ס מיייתי ראיה מבהמה על אדם להקשות על אביי שבת קל"ז, אם כן גם באדם איכא חזקת איסור לשוק וכתוספות [יבמות לו, ב ד"ה הא] [והגמרא] [והגהות מרדכי, כתובות סי' שח] וכו'.

איברא כעת נראה לי לתרץ ולהצדיק את הנודע ביהודה בזה, והוא על פי סברת תשובת החתם סופר [יו"ד סי' טז] דמייתי מעלתו, שמחלק הוא אליביה דהנודע ביהודה, דהיינו דוקא בליה ביה שום סימן הוא דהוי ליה מיעוט נפלים מצוי וסמכין מיעוט לחזקה וכו', אבל כל שיש בו סימן שאינו רגיל להיות בנפלים הוה ליה מיעוט שאינו מצוי ולא סמכין ליה לחזקה וכו'. אם כן מדלא אכלו רב פפא ורב הונא מעגלא תילתא שעשה להם רב אידי בר אבין⁴ ולא שאלוהו תחילה אולי היה בו איזה סימן שאינו רגיל להיות בנפלים, אלא בסתם אמרו ליה בהחלט השתא לא אכלינן מיניה, מוכח שפיר אף ביש בו איזה סימן וכו' כנ"ל דלא הוי מיעוט מצוי וליכא למימר ביה סמוך מיעוט לחזקה מכל מקום אסור, ופריך מינה שפיר על אביי באדם לענין יבום כנ"ל. אלא דחילוק החתם סופר

חסר¹⁰, וכיון שהוא טריפה יש לו צער על שאכלו לא הוי הנאה, [ו]הוי ליה זה לא נהנה וזה לא חסר, הרי אין שווה כלום, על כן מחזיר הדמים, דלא נתן לו הלוקח כי אם דמי שוויו בלבד ובשר טריפה לאכילה לא שוויה ליה כלל ומקח טעות הוא, וגם דמי טריפה שמפסיד המוכר איהו דאפסיד אנפשיה במה שהכשיל את הלוקח¹¹. כך נראה לי.

ואקח מועד אי"ה להשיב על שאר דבריו.

נאום ידידו הדורש שלומו.

הק' יהודא אסאד

סימן כ

[הכשר כלים שבושל בהם עגל שנשחט תוך שמונה]

בריתי איתו החיים והשלום, וברכות לראש צדיק יסוד עולם, הלא הוא אהובי ידיד נפשי מחותני הרב המאור הגדול החריף ובקי מופלג, בנם של קדושים, החכם השלם מו"ה מרדכי סג"ל נ"י, דיין בק"ק סעמניטץ יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי לנכון ע"י [חתנו] [חתני] ידיד נפשי ר' ליב שעהנמאן נ"י, וגם ברכות מזל טוב קיבלתי בשמחה, וברוך אומר לעומתו, גם ברוך יהיה מעלתו, ומאוד ישגה אחריתו, יזכה לשמחת בניו בחזקתו.

ועל דבר שאלתו בטבח יהודי שלקח עגל מנכרי וסמך על פיו שהוא בן שמונה, ולא בדק אחר סימנים, ושחטו ומכר הבשר באטליו. ואחר זמן נגלה על פי חקירה ודרישה מהרועה שלא היה העגל רק בן ארבעה ימים והנכרי הטעה את הישראלי, וכפי דברי הטבח אחר החקירה ודרישה לא היה בעגל ההוא שום סימן, ונשאל מעלת כבוד תורתו על הכלים שנתבשל בהם הבשר מהו דינם.

שפיר חזי פאר רום מעלתו נ"י במקור הדין דפליגי רבוותא באיסור הולד תוך שמונה ימים אי רק מדרבנן אסור או אפילו מדאורייתא מספק, על פי סוגיא דראש השנה ריש דף ז' [ע"א] אי מצי אכיל ליה? והכי מוכח דעת הרמב"ם בפרק רביעי ממאכלות אסורות [ה"ד], ואסור לאכול מן הבהמה שנולדה

שהקשה, גם לשני תירוצי רבינו הראשונים).

ב. 1. נזכר גם להלן סי' שמו. 2. עי' שו"ת חת"ס יו"ד סי' יז ד"ה והנה תוספות. 3. עי' לקמן חלק אה"ע סי' קמה ד"ה איברא. 4. לפנינו בגמרא: בריה דרב אידי בר אבין.

שחוטת (ע"פ חולין צד, א). 10. ב"ק כ, ב. ועי' רמב"ם הל' גזילה ואבירה פ"ג ה"ט, שו"ע חו"מ סי' שסג סע' 1. 11. ועיין שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' קנט סוד"ה עוד העיר, שציין לתירוץ האחרון שכתב רבינו, וחזיק בזה סברת השואל שם בעניין ביטול קידושין לאשה שנישאת לשוטה (וציין בח"ז סי' יט ד"ה ומה

שנתבשל בהם אסורים, ואין להם תקנה בהגעלה שלוש פעמים ואפילו אינן בני יומן נמי. לא מבעיא לרי"ף ורמב"ם וסייעתם הנ"ל ספק איסור דאורייתא הוא, ואפילו להתוספות וסייעתם בכמה מקומות רק איסור דרבנן הוא מקרי מכל מקום יש לו עיקר בדאורייתא, ובכהאי גוונא לא מהני הגעלה שלוש פעמים בכלי חרס כמו שכתבו הטור⁵ וש"ע יורה דעה סוף סימן קי"ג [סע' טז] (ובאר הגולה) [ובאר הגר"א] שם [אות מא] דוקא בשולי גוים וכיו"ב, וכן מבשל בשבת במגן אברהם ופרי מגדים באורח חיים ריש סימן שי"ח [ס"ק א], שאין להם עיקר מהתורה, אבל ולד תוך שבעה ימים עיקרו חשש נפל הוא דאורייתא, ולא עדיף הא מחלב של גוים שאוסר כלים ברמ"א יורה דעה קט"ו סעיף א', עיין בפר"ח ס"ק י"א שם, מהאי טעמא. וגם היתר נותן טעם לפגם, הרי ראה פאר רום מעלתו נ"י בעצמו תשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סימן נ"א דהסכמת הפוסקים וכן עמא דבר אפילו של דבריהם ממש נמי אין תקנה להם בנותן טעם לפגם כי אם בהגעלה, ובנידון דידן לא מהני תקנה כנ"ל.

ואין הזמן מסכים כעת להאריך, ה' שנותיו יאריך, ויברכהו בכל מכל כל.

כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

סימן כא

[ישראל וגוי ששחטו ביחד האם שחיטתם כשרה]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש איש חי רב פעלים, צדיק יסוד עולם, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרב הגאון הגדול המפורסם כערות הבושם, סיני ועוקר הרים, קדוש ה' מכובד, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה יצחק משה פערלס נ"י, אב בית דין קהילת אייזנשטאט יע"א¹.

נתכבדתי בימי חנוכה בהוד תפארתו, נעימות בימינו, ואמרתי יהי מכירי ברוך, ואשרי הדור שככה לו, ותשואות חן חן ל², ואפריזון נמטייה על שעשה רצונו כרצוני. יהי רצון שוכני סנה עמנו, ורצוננו יעשה להגדיל תורה ולהאדירה למען שמו באהבה. אמן.

הנ"ל יש לתמוה עליו מש"ס דראש השנה ז' הנ"ל גופיה דעלה קאי, מאי פריך ש"ס בעל מום מי קאכיל ליה, הא שפיר יש לומר דאמר משעת שנולד בבעל מום קאמר ובכהאי גוונא שיש בו שום סימן שאינו רגיל להיות בנפלים, דשפיר מצי אכיל ליה מהתורה, דלא אמרינן ביה סמוך מיעוט שאינו מצוי לחזקה, ולא צריכא לאוקמיה דוקא בדקים לן בודאי שכלו לו חודשיו. אלא על כרחך כיון דסימנים אלו שאינם מפורשים בגמרא לכולי עלמא לאו דאורייתא נינהו וכמו שכתב החתם סופר בעצמו שם, אם כן מהתורה אין חילוק כלל בין יש בו שום סימן או אין בו סימן כלל ואסור מהתורה. וכן משמע מסתימת לשון הרמב"ם הנ"ל שלא חילק כלל.

ולחומר הנושא, שלא נשווי לשיטת התוספות בכמה מקומות⁵ דבהמה תוך שבעה רק מדרבנן אסור, בטועים ומתנגדים לש"ס ערוך בראש השנה דף ז' הנ"ל, נראה לומר, התם על אבוי דאמר מונין לבכור משעה שנולד פריך עליה מי מצי אכיל ליה ביום שנולד ובשעה שנולד ממש, והוא משום חשש ריסוק איברים, אף דקיימא לן בחולין [נא, א] בית הרחם אין בו משום ריסוק איברים היינו על פי הרוב, אבל בעל מום שכבר יצא מן הרוב דרוב וולדות אינם בעל מום מעיקרא חיישינן תו גם למיעוט אחר היינו ריסוק איברים בו ביום ובאותו שעה שנולד ממש, וגם מיעוט נפלים, הוי להו תרי מיעוטי, ודאי חיישינן ליה על כל פנים בכהאי גוונא שכבר יצא מן הרוב שנולד במומו הוא. ועיין בכורות דף מ"ב ע"ב הואיל ואשתני אשתני, וכהאי גוונא בבית שמואל אבן העזר סימן קנ"ה ס"ק יט ובפרי מגדים יורה דעה סימן א' שפתי דעת סוף ס"ק ד. [ו] בכהאי גוונא גם תוספות מודו דאסור מדאורייתא, ולא קשה מידי. ועיין בפלתי סימן ט"ו [ס"ק ב ד"ה ולכן] העלה כן על דבעינן הפריס על גבי קרקע מהאי טעמא דתרי מיעוטי, ולדידיה עדיפא דמהאי טעמא אמרינן הואיל ואשתני אשתני בבעל מום, על כל פנים ספק דאורייתא הוא וכנ"ל.

מיהת אין הכרע בין הפוסקים ראשונים הנ"ל אי מדרבנן אסור או משום ספק דאורייתא. והגאון בית אפרים [שם] העלה דרמב"ם והרי"ף ובה"ג סבירא להו מדאורייתא אסור, והכי מוכח דעת הרשב"א [שו"ת הרשב"א ח"א סי' רמג] והמחבר ביורה דעה סוף סימן ט"ו [סע' ג] דגוי מסיח לפי תומו אין נאמן. ועיין בפרי מגדים שם [שפ"ד אות ד].

מעשה בנידון שאלתו, פשיטא מילתא שהכלים של חרס

5. יבמות לו, ב ד"ה הא, חולין יא, ב ד"ה לרבי מאיר, בכורות כ, ב ד"ה חלב, נדה מד, ב ד"ה דקים ליה. 6. בטור שם ליתא, אלא שהב"י שם בסוף הסימן כתב כן, וציין שכן כתב הטור בסימן קכא (אות ב) במהדורת מכון ירושלים.

כא. 1. נתמנה לרבה של אייזנשטאט בשנת תקפ"ב, מחבר שו"ת בית נאמן. 2. ע"פ זכריה ד, ז שהיא סיום הפטרת שבת חנוכה, והזכיר את ביקור הרב אצלו בחנוכה.

לדבריו מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה הנ"ל. ובהימנותא כי נזכרתי אני בדברי הבית יוסף ביורה דעה ריש סימן י"א הללו, ושפיר חזי כבוד תורתו הגאון נ"י דאתי שפיר דברי הבית יוסף ביורה דעה בסימן ד' [שם] לטעמיה, כמו שכתב בסימן י"א להרמב"ם. אבל מכל מקום תמיהתי קיימת על המשנה למלך, שגם דברי הבית יוסף בסימן ד' הללו אליביה דהרמב"ם נעלמו ממנו.

אמנם נראה לי שגם דברי הבית יוסף בסימן ד' תמוהים אפילו לפי דבריו בסימן י"א נמי, דהא אפילו לפי הבית יוסף ביורה דעה סימן ד' על כרחך מפרש דעת הרמב"ם דלא כהגהות אשרי ותוספתא שבסימן ב'⁵, ולפי מה שכתב ביורה דעה בסימן י"א ובפירוש המשנה בהדיא דנעשה מומר בפעם אחת, אם כן תימה על הרמב"ם, מה יענה לקושיית תוספות חולין י"ד שם מתירוף הש"ס דף מ"א בישראל מומר, ותיפוק ליה בלא לשם אחת מכל אלו נמי. ומעלת כבוד תורתו הקשה כן במכתבו על המקשה, דמאי פריך. ובאמת גם למסקנא דגמרא הא תקשה קושיית תוספות. ומצאתי ראיתי להגאון בספר באר יעקב⁶ ביורה דעה סי' ד' עמד בזה על הרשב"א לטעמיה דסבירא ליה בפעם אחת נעשה מומר על פי פירושו בההוא דריש לקיש חולין ל"ט [ע"א]⁷, וסבירא ליה דלא כהגהות אשרי בסוף סימן ב'⁸, אם כן תקשה ליה סוגיא דרבוצה [חולין מ, א] אי מיירי במומר בלא לשם אחת מכל אלו נמי. והנח בצריך עיון.

אמנם לעניות דעתי פשוט דלא קשה מידי, דהא פליגו רש"י והר"י והרמב"ם בפירושא דהא מתניתין [חולין לט, ב] השוחט לשם הרים כו' או לשם אחד מכל אלו כו', דרש"י [חולין מ, א ד"ה דאמר לשום הר] והר"י [מובא ברא"ש חולין פ"ב סי' יג] סבירי להו במתכוין לעובדם קאמר, ואפילו לשם הר עובדו בסיף. והרמב"ם [הל' שחיטה פ"ב הי"ד] מפרש במכוין לרפואה וכיצא מדברי הבאי, ולא לעובדם. והנה זה פשוט דשינויא דגמרא חולין דף מ"א [ע"א] במומר, ר"ל משום הא דאמרינן לצעורי מכוין טעמא משום חזקת כשרות הוא שלא לשחוט לשם הר, לכן כיון דמומר הוא שרגיל לעשות כן בשלו תו מהיכא תיתי נאמר בשל אחר לצעורי מכוין, מסתמא כפיו כן לבו. ואם כן הא תליא פירושא דהאי מומר למאי הוא מומר בפלוגתא הנ"ל, לרש"י ור"י בכוונה לעבוד עבודה זרה מיירי, על כרחך במומר דמשני הש"ס נמי הכי קאמר מומר לעשות כן מה שעושה עתה בבהמת חבירו, ר"ל רגיל לעבוד עבודה זרה

ועל דברי תורה באתי, אחר שנהניתי לאור תורתו הרבני ענוותנותו לישא וליתן בדברי קודשו, והוא על דבר קושייתו ששמע הדרת גאונו נ"י ממני. ואציע הנה קושייתי, זה לשוני.

הש"ך ביורה דעה סוף סימן ב' [ס"ק ל] כתב דרמב"ם [הל' שחיטה פ"ב ה"י] סבירא ליה כשיטת האור זרוע [הל' שחיטה סי' שסז] והגהות אשרי [חולין פ"א סי' ה] דישראל ופסול ששחטו כשירה, ודלא כהמחבר [שם סע' יא] בשם רשב"א שם [תוה"ב הארוך ב"א ש"א דף ט ע"א]. ותמה אני על הש"ך בזה, דלכאורה נעלם ממנו דברי הבית יוסף ביורה דעה סימן ד' [ד"ה ואין להקשות, סע' ד מהד' מכוין ירושלים, דף יא, ב], שכתב בטעם הרמב"ם [שם הל' כא] שדחה תירוף הש"ס חולין מ"א [ע"א] בישראל מומר מהלכה, משום דקשיא ליה אי במומר מאי איריא לשם אחד מכל אלו, ותיפוק ליה משום שחיטת מומר, עיין שם. וזה קושיית התוספות בחולין י"ד ע"א [ד"ה השוחט בשבת], ופשיטא לי דתוספות שהקשה כן על כרחך סבירא ליה נמי כהרשב"א ומחבר הנ"ל, דאי לאור זרוע והגהות אשרי הרי ישראל ופסול שחיטתן כשירה, ועל כרחך למנקט רק לשם אחד מכל אלו. ואם כן, על כרחך הבית יוסף סבירא ליה דגם דעת הרמב"ם הוא כרשב"א, ולא כמו שכתב הש"ך. איברא גם דברי הבית יוסף תמוה אצלי, דהא תוספות חולין י"ד [שם] הוכיח מקושיא זו דבפעם אחת לא נעשה מומר, והמשנה למלך פרק ג' משגגות [ה"ז ד"ה ודע שזה] הוכיח במישור מדברי הכס"מ עצמו [הל' שחיטה פ"ד הט"ו] דסבירא ליה אליביה דהרמב"ם הכי דבפעם אחת לא נעשה מומר, ואם כן הא לא קשיא להרמב"ם כלל קושיא זו מאי איריא לשם אחד מכל אלו כו', ואיך כתב הבית יוסף דמשום קושיא זו מיאן בתירוף הש"ס דחולין הנ"ל. וצל"ע. [ומה שכתבתי במכתבי שהוכיח כן המשנה למלך מבית יוסף סימן ב' [ד"ה ודע דדווקא, סע' ה(ב)-ו מהד' מכוין ירושלים, דף י, א], כוונתי לפי שדבריו הללו שבספרו כס"מ שהוכיח מהם המשנה למלך כנ"ל, דברים הללו בעצמם הובא ביתה יוסף סימן ב'].

צדקו דברי קודשו במה שכתב שנעלם מהמשנה למלך דברי הבית יוסף בסימן י"א [ד"ה השוחט בשבת, סע' ב מהד' מכוין ירושלים]³, וכן הרמב"ם בפירוש המשנה חולין י"ד [פ"א משנה א]⁴. והנני מוסיף עוד להפליא עליו, שגם דברי (הב"י [התו"ט] אמתניתין [חולין שם] השוחט בשבת נעלמו ממנו, שביאר שם כוונת הבית יוסף שבסימן י"א הנ"ל, והביא ראיה

ב ס"ק ל, והביאו רבינו לעיל בתחילת התשובה. 6. לר' יעקב ברלין, פירורא תקכ"ז. 7. דאיתא שם השוחט את הבהמה לזרוק דמה לע"ז רבי יוחנן אמר פסולה ור"ל אמר כשירה, והקשה הרשב"א תיפוק ליה דהוי שחיטת מומר. ומוכח שסבר שגם בפעם אחת נעשה מומר. 8. ע"י לעיל הע' 5.

3. שהביא שם דדעת הרמב"ם נראה דשוחט בשבת במזיד פסולה דגם בפעם אחת נעשה מומר, דלא כהמל"מ אליבא דהרמב"ם. 4. שכתב שם ששוחט במזיד בשבת כבר משעה שעשה בה חבורה הרי הוא מומר, מכאן שאפילו בפעם אחת נעשה מומר. 5. כוונת רבינו להג"א ותוספתא שהובאו בש"ך סי'

אסור, ומאי קושיא אם כן משנים אוחזין כו', ותימצו כנ"ל. ועוד, לפי מה שכתב הבית יוסף וט"ז סוף סימן ה' [ס"ק ז] דבאידיך מתניתין דשנים אוחזין כו' אחד לשם אחד מפסול מוקדשין כו' לא שייך תירוץ הגמרא במומר, והרי ללישנא בתרא כתב הגאון נ"י בעצמו דשפיר קאי קושיית המקשה דמסתמא מיירי נמי בשוגג, ומשני במומר שהתרו בו, אבל לא מצי לשנויי במזיד סתם ומשום מומר כיון דלצעורי מכוין לא נעשה מומר, רק ללישנא קמא תמיהתי קיימת על דעת הבית יוסף ממה נפשך. ואם כן בפשוט יש לומר דלישנא קמא מתרתי מתניתין שנים אוחזין כו' פריך, דליכא למימר כלל במומר גבי לשם פסול מוקדשין כנ"ל, והוצרך לשנויי ביש לו שותפות כדסבירא ליה לר"מ באמת גם באידיך שנים אוחזין, כמו שכתב בית יוסף סוף סימן ה'.

ומעלת כבוד תורתו הגאון נ"י תירץ קושייתי, דבסלקא דעתך המקשה הוכיח דבשוגג נמי מיירי, דאי משום מומר הוה ליה למימר מומר או נכרי ששחט עם ישראל, ובמסקנא קא משמע לן דהתרו בו לא אמרינן לצעורי מכוין ונעשה מומר, ואתי שפיר דברי הבית יוסף. אלה תורף דבריו בקצרה.

ולא הבנתי דברי הדרת גאונו, דהא שחיטת נכרי לרבי אליעזר במתניתין [חולין] דף ל"ח [ע"ב] סתם מחשבתי לעבודה זרה, ושחיטת מין לכולי עלמא לעבודה זרה, אם כן מתניתין דקתני שנים אוחזין כו' שחיטתו פסולה ולא זבחי מתים על כרחך לא נקט נכרי ששחט עם ישראל משום דלרבי אליעזר זבחי מתים נמי הוי, ובפלוגתא לא קמיירי. וכן לא נקט מומר ששחט עם ישראל משום חילוק דמומר האדוק בעבודה זרה זבחי מתים נמי הוי, לכן נקט טפי מילתא דפסיקא לכולי עלמא לשם אחד מכל אלו משום מומר בפעם אחת פסולה ולא זבחי מתים. ועוד, הא אידך מתניתין דסוף פירקין [מא, ב] שנים אוחזין אחד לשם אחד פסול מוקדשין, לא מצי נקט מומר או נכרי, לכן רישא נמי דומיא דסיפא נקט אחד לשם אחד מכל אלו, ולעולם משום שחיטת מומר הוא. וצ"ע.

שוב ראיתי בחידושי הר"ן חולין מ"א [ע"א] וזה לשונו, תא שמע שנים אוחזין כו', ואם תאמר ודילמא הכא משום דהוה ליה מומר לעבודה זרה ושחיטתו פסולה כו', ויש לומר שכבר כתבנו בפרק קמא שאין אותו שחיטה שנעשה בו מומר פסולה כו', ועוד שכבר כתבנו דמתניתין לאו בשוחט לעבודה זרה מיירי אלא במתכוין לרפואה או לדברי הבאי, הלכך אין שחיטתו מומר. עד כאן לשון הר"ן. ונעלמו דבריו מבאר יעקב הנ"ל. הרי הקשה קושיית הגאון ותירץ כתירוצי הנ"ל, והנאני שכיוונתי לדעת הגדול רבינו הר"ן. ונראה בעליל דהר"ן סבירא ליה בתרתי כמו שכתב הבית יוסף בשני המקומות הנ"ל אליביה דהרמב"ם. אמנם על פי תירוצי הנ"ל תמיהתי קיימת על הבית

בשלו, דאם לא כן אחזקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן ואמרינן לצעורי מכוין, דחשוד אקל לא חשוד אחמור. אבל לפירוש הרמב"ם בכוונה לרפואה מיירי, ואיכא לאו דלא תנחשו או אל תפנו כו', ומשום מראית העין הוא דאסור שחיטתו, אם כן במומר דמשני הש"ס נמי הכי קאמר שהוא מומר לעשות כך לשחוט שלו לשם הר לרפואה, ולא אמרינן לצעורי מכוין אלא כפיו כן לבו, דהא בעבירה זו לא תנחשו איבד חזקת כשרותו.

והא מתבאר מדברי בית יוסף [ביוורה דעה] בסימן ב' [שם] וכס"מ [הל' שחיטה פ"ד הט"ו] ומשנה למלך בהל' שגגות [פ"ג ה"ז ד"ה ודע שמדברי רבינו], דמסתבר לחלק בין עבודה זרה לשאר עבירות גם בזה אי נעשה מומר בפעם אחת או לא. ואם כן מבואר דתוספות לטעמיה [ד] על כרחך מומר דמשני הש"ס במכוין לעבודה זרה ממש קאמר, וכן משמע מגמרא ופירוש רש"י שם [מא, א] גבי התיר את עצמו למיתה אין לך מומר גדול מזה, הקשה שפיר [חולין] דף י"ד, והוכיח דבעבודה זרה נמי לא נעשה מומר בפעם אחת. אבל הרמב"ם ורשב"א לטעמם על כרחך האי מומר לניחוש הוא דקאמר, אם כן מוכח דעל לאו לא תנחשו לא נעשה מומר בפעם אחת אפילו שכבר עבר פעם אחת, ומכל שכן באותה שחיטה, אבל מומר לעבודה זרה ולחלל שבתות שפיר יש לומר בפעם אחת נעשה מומר. ואם כן גם לפי דברי הבית יוסף [ביוורה דעה] בסימן י"א, דלא כהמשנה למלך בעבודה זרה ומחלל שבתות, מכל מקום דברי בית יוסף ביורה דעה בסימן ד' תמוהים, דהא הרמב"ם לטעמיה אין מקום לקושיית הבית יוסף. וצריך עיון גדול. ולעניות דעתי ברור דמהאי טעמא השמיט הרשב"א בחידושי חולין י"ד שם ראיה זו דתוספות מסוגיה דרבוזה כנ"ל.

וראיתי לכבוד הדרת גאונו נ"י שהקשה כן, לפי דברי בית יוסף אלו בסימן ד' ובסימן י"א מאי פריך כלל דף מ"א משנים אוחזין כו', דילמא משום מומר שחיטתו פסולה. ועל כרחך צריך לומר או דמשמע ליה בשוגג נמי מיירי, או אפילו היכא דלא עשה מעשה טריפה לע"ז. וממה נפשך, איזו משני התירוצים אלו סובר הבית יוסף בסימן ד' דבריו תמוהים.

הנה לפי מה שכתבתי לתרץ קושיא זו להרמב"ם למסקנא דמוקי לה במומר, ממילא גם לסלקא דעתא דמקשה אתי שפיר. אלא דמכל מקום על הב"י תקשה כנ"ל. אבל לדעתי לא קשה מידי על המקשה קושיית הגאון נ"י, דקושיית הגמרא הוא מדיוקא לשם אחד מאלו הוא דפסולה, אבל לגדא דהר זבחי מתים נמי הוי, וליכא למימר משום מומר. וכן תירץ הב"ח [יו"ד סי' ד, ה] ותבואות שור [סי' ד ס"ק יד] ומרשא"א במהדורא בתרא [חולין מא, א ד"ה לאו כל כמינך] שיטת הרא"ה [בדק הבית ב"א ש"א דף י ע"ב] ואיכא מאן דאמר בר"ן [חולין ה, ב בדפי הרי"ף] בסוגיה דרבוזה, דלכולי עלמא באכילה מיהת

יוסף בסימן ד' כנ"ל, וצל"ע. וגם על הר"ן קשיא, דעל המקשה בלאו הכי לא קשה מתרי טעמא, כמו שכתבתי לעיל.

ומה שכתב הדרת גאון נ"י ללמוד מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה בשוחט בשבת גם בשוחט לעבודה זרה כן בכל משהו ומשהו חייב מיתה¹, כיוונתי גם אני לדעתו הגדולה בזה. ותרצתי בזה הצ"ע של הש"ך ריש סימן ד' [ס"ק ד] על הרשב"א (וה"ב) [והב"י], על פי קושיית חידושי הר"ן [חולין יד, א] על הרמב"ם בשוחט בשבת דהא קודם גמר שחיטה הוה ליה מקלקל בחבורה דקיימא לן פטור, אמנם בשוחט לעבודה זרה לא שייך זה, שפיר איתא לסברת הרמב"ם. לכן אף דרשב"א סבירא ליה בשוחט בשבת לא נעשה מומר בפעם אחת, מכל מקום הוכיח שפיר פירושא גבי שוחט לעבודה זרה בחולין ל"ט. ולשון הרשב"א שהביא הש"ך מבית יוסף סימן קי"ט [ד"ה עוד מפי סע' יא מהד' מכון ירושלים, דף קפת, ב] זה לשונו, וענין חילול שבת ועבודה זרה דווקא שהוא מוחזק שלוש פעמים כו', היינו בעבודה אחרת, ולא בשחיטה. כך אמרתי מאז.

ועתה היום מצאתי בב"ח ריש סימן י"א [אות ב] שתירץ כן הקושיא על הרשב"א, אבל לא הרגיש הב"ח ליישב לשון תשובת רשב"א שהביא הש"ך הנ"ל, וצל"ע. וברוך ה' שהנחתי בדרך אמת, ותימה על הש"ך בריש סימן ד' שלא רמז על דברי ב"ח הללו.

וכתבתי עוד בזה, אבל לא אטריח את הצדיק. ואתו הסליחה על איחור תשובתי זאת, כי ביני ביני עברו ימים של צער רחמנא ליצלן מטרדות שונות. ולכשאזכר עוד לדברי קודשו בפרק זה אשתעשע בהו, כי עריבים עלי.

והנני חותם בברכה מרובה, כאוות נפשו הטהורה ונפש ידיד נפשו אוהבו.

הק' יהודה אסאד

סימן כב

[האם שוחט לעבודה זרה חייב על כל משהו ומשהו]

לשר התורה, ארך האברה, אבן הזוהר, כעצם השמים לטוהר, הלא הוא ידיד נפשי הרב הגאון הגדול אמיתי החריף עצום, משדד עמקים, סיני ועוקר הרים, קדוש ה' מכובד, מו"ה יצחק משה

פערלס נרו יאיר כאור הבהיר, האב"ד קהילת אייזנשטאט².

אמרתו הצרופה ודברי קודשו האירו לעיני, ונהניתי לאורו, כי מתוך האור תורה יערב לחיכי. ועל איחור תשובתי, ידעתי כי הדרת גאון לא יקפיד, כי המון טרדות סביבי המה מנעוני עד היום. ואם אמנם הרהרתי תשובה בלבי מאז באו דברי קודשו אלי, לא הכינתי דבר בעט"י כראוי עד הנה. ואחר אחרון אני בא, במה דסיים מר ידידי הדרת גאון אפתח.

על דבר החקירה שעמדנו בשוחט לעבודה זרה אי חייב על כל משהו ומשהו, כמו שכתב הרמב"ם הכי בשוחט בשבת [פיהמ"ש חולין פ"א מ"א]. והביא מר הדרת גאון מדברי רש"י בחולין מ' ע"ב ד"ה מחתך בעפר כו', מדנחית לתרץ הא דחייב משום עבודה זרה ולא אמרינן מחתך בעפר הוא, על כרחך סבירא ליה דלא מחייב משום עבודה זרה אלא בגמר שני סימנים דווקא. ושוב הביא מר סוגיא ערוכה בסנהדרין ס"ב ע"א אמרינן מאחת סימן אחד, ופירש רש"י [ד"ה תיפוק ליה מאחת] משום דאשכחן ליה הכשר בחטאת העוף בפנים, הרי דבמשהו לא מחייב. ולמסקנא דלא מיתוקם האי קרא בעבודה זרה, אפילו בסימן אחד נמי לא. ודלא כמו שכתבתי אני בשם הב"ח ורשב"א בהיפוך זה.

הנה לפי מה שכתב רש"י בסנהדרין שם ד"ה השתחואה נמי ללא יצאה כו', ואע"פ שחייבים עליו מיתה דגבי סקילה כתיב וישתחוו להם [דברים יז, ג], מיהא מכרת ומחטאת אפקה כו', אם כן הכי נמי יש לומר פחות משני סימנים בזביחה למסקנה וכן פחות מסימן אחד להסלקא דעתך מחטאת וכרת אימעיט. וכן רש"י דחולין קאי אחטאת, אבל חיוב מיתה איכא, וממילא הוה ליה מומר. אלא כיון דמדברי רש"י דחולין הא איכא למידק נמי על שוחט בשבת דסבירא ליה דלא כהרמב"ם, והיינו מדנחית לתרוצי נמי אחיובי דשבת אמאי לא אמרינן מחתך בעפר הוא, וכדייק מר הכי על שוחט לעבודה זרה, ולגבי שבת דמקלקל פטור על כורחך סבירא ליה לרש"י אמשהו פטור לגמרי גם מסקילה גם מחטאת, אם כן גם לגבי עבודה זרה דדייקנן מדברי רש"י הללו דלא מחייב, הכי מתפרשים דפטור לגמרי דומיא דשבת. ולפי זה אין הכרע מסוגית הש"ס, רק מדברי רש"י בשני המקומות, ולטעמיה אזיל דגם שוחט בשבת מוכח דרש"י פליג אהרמב"ם כנ"ל.

וכן נראה לי להוכיח מדברי תוספות יומא ס"ג ע"ב ד"ה זריקת, שכתב וזה לשונו, וכן תקשה בעבודה זרה איצטריך

כן עדיפא הוה ליה לש"ס להוכיח דרבי יוחנן על כורחך לא בבעלת מום פוטר, דאם כן לא משכחת כלל שיתחייב זובח לעבודה זרה, דהא מששחט בה מעט נעשה בעל מום ואינו כעין פנים. אלא על כורחך דאמשהו קמא חייב משום עבודה זרה. וזה תשובה ניצחת וסייעתא לדברינו⁴ בשם הב"ח אליביה דרשב"א ורמב"ם ותיובתא לרש"י ותוספות הנ"ל. ואף הר"ן [חי' הר"ן חולין יד, א ד"ה מתניתין השוחט] וסייעתיה דפליגי בשבת, בהכרח מודו ליה גבי שחיטת עבודה זרה מהאי ראייה.

ובאמת אחר העיון קצת אתי שפיר גם דברי תוספות דיומא גם דברי רש"י סנהדרין ס"ב הנ"ל. דלכאורה שני דיבורי רש"י שהביא מר סותרים מחולין לסנהדרין. ועוד עדיפי קשיא לכאורה, דבחולין מ' ע"ב באידך קושיית הש"ס והא עולא מעשה כל דהו קאמר, פירש רש"י [ד"ה ועולא] וזה לשונו, דהא סימן אחד בשחיטת עבודה זרה לא גמר מעשה הוא, הלכך על כורחך סימן אחד דרב הונא לאו דווקא כו'. והא לפירוש רש"י דסנהדרין הנ"ל הוה ליה סימן אחד גמר מעשה, ושפיר יש לומר רב הונא סימן אחד דווקא קאמר, ואם כן מאי פריך הגמרא כלל. הן אמת דלפי מה שכתב מר דלמסקנא בגמרא דסנהדרין שם אפילו בסימן אחד לא מחייב בעבודה זרה ניחא כל זה, אבל לבבי לא כן ידמה.

ואמינא טעמא דידי, דבזבחים דף ל' ע"א אמרינן משנתינו דאמר סימן אחד חוץ לזמנו כו', ופירש רש"י [ד"ה ישנה לשחיטה] דמפגלי בחצי מתיר דהיינו חד סימן. וכתב תוספות שם ד"ה סימן ראשון, דדווקא קאמר סימן אחד דבר מסוים, אבל במשהו קמא לא הוי פליגי, ולא דמי לפסיעות כו'. ובדף כ"ט ע"ב [בזבחים] שם ד"ה מחלוקת כו' ביארו דבריהם, דהא תליא בפלוגתא, אי ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף סימן אחד לאו דווקא, אלא אפילו במשהו של סימן אחד נעשה פיגול לרבי יוחנן דסבירא ליה בעבודה אחת נמי מחלוקת, והא דנקט גמרא שם סימן אחד, אליביה דאילפא בדווקא הוא. ואם כן קשה לכאורה, כיון דאנן קיימא לן כרבי יוחנן בחולין ל"ט [ע"א] מחשבינן מעבודה לעבודה דילפינן חוץ מפנים, אם כן פשיטא מילתא דלרבי יוחנן לטעמיה בזבחים כ"ט הנ"ל גם בעבודה זרה חייב אשחיתת משהו כמו בפיגול, ולאילפא על כל פנים בשחיטת סימן אחד חייב בעבודה זרה. ואם כן מאי פריך כלל בסנהדרין ס"ב דנילוף חילוק מלאכות בעבודה זרה נמי מאחת מהנה אחת זביחה מאחת סימן אחד, והא בעבודה זרה לא איצטריך קרא מאחת, דהא ילפינן חוץ מפנים דאפילו בשחיטת משהו נמי לרבי יוחנן או על כל פנים בסימן אחד לאילפא. ונהי דיש לומר דמאחת על כורחך אתיא רק לענין שבת, אבל

לגילוי אקבלה דלא תיתי, דאי פרכת כדפרכינן איכא למימר השתחואה יוכיח שפטור בחוץ וחייב לעבודה זרה כו'. עד כאן לשונו. ואם איתא דשוחט לעבודה זרה חייב במשהו, עדיפי הוה ליה למימר, שוחט פורתא קמא יוכיח שפטור בחוץ לכולי עלמא בפחות מסימן אחד, ולמאן דאמר בחולין כ"ט [ע"ב] אפילו בפחות משני סימנים, וחייב משום עבודה זרה. אלא על כורחך דסבירא ליה לתוספות שוחט לעבודה זרה נמי לא מחייב כל דלא מחייב בשוחט בחוץ. ואפילו בסימן אחד דחייב בחוץ יש לומר שוחט לעבודה זרה מכל מקום פטור כמו שכתב מר נ"י, אלא דגם תוספות לטעמם גם בשוחט בשבת קרינן ליה³ בחולין י"ד [ע"א] מומר בפעם אחת, ולא כרמב"ם בפירוש המשנה, הכי נמי בשוחט לעבודה זרה פליגי דלא מחייב אלא בגמר שני סימנים וכנ"ל.

אמנם הרמב"ם דעת שפתיו ברור מללו דגם בעבודה זרה חייב במשהו, כמו דסבירא ליה הכי בשבת, דזה לשון הרמב"ם בפרק רביעי משגגות [ה"א], במה דברים אמורים, באומר בגמר זביחה עובדה [הוספת המחבר: ר"ל כהאי גוונא באים שלושת האיסורים כאחד], אבל אם לא היתה כוונתו לכך, מששוחט בה מעט לשם עבודה זרה תיאסר, ואינו חייב משום שחוט חוץ עד שישחוט שנים או רוב שנים כו'. מלשון זה משמע דוקא אשחוט חוץ הוא דאינו חייב עד שישחוט שנים כו', אבל אשבת ואעבודה זרה שפיר חייב בהאי פורתא שנאסרה על ידו משום תקרובות עבודה זרה. והרי בשבת בהדיא כתב כן הרמב"ם בפירוש המשנה, ועל כורחך בחיבורו כך כוונתו כמו שכתבתי והוא הדין נמי בעבודה זרה, דשניהם כאחד נשללו בזה בלשון הרמב"ם שכתב ואינו חייב משום שחוט חוץ עד שישחוט כו', וכנ"ל.

ועוד סיים שם הרמב"ם וזה לשונו, ונמצא כשגמר השחיטה שחט בהמה האסורה לקרבן שאינו חייב עליה משום שחוט חוץ כמו שבארנו. עד כאן לשונו. ובפרק שלישי מהלכות עבודה זרה הלכה ד' פסק הרמב"ם, בהמה מחוסרת אבר ששחטה לשם עבודה זרה פטור, שאינו כעין פנים. ואם כן כיון שאסורה לקרבן מששחט בה מעט, גם אעבודה זרה לא לחייב בגמר שחיטה, שאינו כעין פנים. אלא על כורחך דעל עבודה זרה חייב אמשחו קמא שנאסרת על ידי כך. ואף על גב דמחוסרת אבר דייקי נקט הרמב"ם, ולא בעלת מום, לפוטרו משום עבודה זרה, מכל מקום הא בגמרא עבודה זרה דף נ"א ע"א מוכיח כן, משום קושיא דליכא למימר בעל מום וכפשוטו קאמר רבי יוחנן, הא חזיא ליה לבן נח אפילו לגבוה וכל שכן לעבודה זרה. ואם איתא דלא מחייב משום עבודה זרה אפורתא, אם

3. נדצ"ל 'לא קרינן ליה'.

4. ראה לעיל סו"ס כא.

גמרא דנקיט לה גם אעבודה זרה קשיא. וצריך לומר דנקיט הכי אליביה דמאן דאמר לא ילפינן חוץ מפנים, או אליביה דמאן דאמר אינה לשחיטה אלא לבסוף, דגם בפנים אינו פיגול בסימן אחד, וצריך קרא בעבודה זרה מאחת סימן אחד.

והנה בחולין כ"ט ע"ב פליגי רבא ורב יוסף אליביה דריש לקיש בשחט סימן אחד בחוץ, לרבא אליביה דריש לקיש פטור ולרב יוסף אליביה דריש לקיש חייב, שעשה בו מעשה חטאת עוף. ונראה לי מזה דהא שכתב תוספות בזבחים כ"ט [ע"ב ד"ה מחלוקת] דאילפא על כורחך סבירא ליה ישנה לשחיטה כו', היינו משום דקאי סוגיא דהתם בהדיא אליביה דרבא, אבל לרב יוסף אליביה דריש לקיש כמו דחייב בחוץ אשחיתת סימן אחד אפילו לריש לקיש הכי נמי נעשה פיגול אליביה דרבי יוחנן התם בסימן אחד חוץ לזמנו, אף על גב דאין לשחיטה אלא לבסוף. ואם כן, כיון דסוגיא גמרא דסנהדרין על כורחך לריש לקיש קאי דסבירא ליה תרתי, לא ילפינן חוץ מפנים, וגם סבירא ליה אינה לשחיטה אלא לבסוף, מיהת בסימן אחד הא מודה ריש לקיש בשחוט חוץ מהאי טעמא שעשה מעשה חטאת העוף, והוא הדין נמי דנעשה פיגול בסימן אחד מהאי טעמא, אלא דריש לקיש סבירא ליה נמי לא ילפינן חוץ מפנים, לכן צריך קרא מאחת על עבודה זרה לחייבו בסימן אחד [הוספת המחבר: אף על גב דסבירא ליה אינה לשחיטה אלא לבסוף]. לכן פירש רש"י טעמיה דקרא לריש לקיש הוא כמו פיגול בפנים וקדשים בחוץ דחייב בסימן אחד, אף על גב דסבירא ליה אינה לשחיטה אלא לבסוף. ואם כן ודאי לריש לקיש כיון דלא ילפינן חוץ מפנים, אם כן למסקנא בסנהדרין דלא מתוקם קרא בעבודה זרה לא שמעינן לחייבו אשחיתת סימן אחד, כדברי מר נ"י. אבל אנן דקיימא לן כרבי יוחנן ילפינן חוץ מפנים, וישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, וגם כיון דאסקי הש"ס בזבחים ל' [ע"א] שם לאילפא בקשיא הלכה כרבי יוחנן, אם כן לא צריך קרא, אלא כיון דנעשה פיגול בשחיטת משהו קמא הכי נמי חייב משום עבודה זרה בהכי, וכדמוכח סוגיא הש"ס דעבודה זרה דף נ"א [ע"א] ודברי הפוסקים שהבאתי לעיל.

ואם כן אתי שפיר פירוש רש"י בחולין מ' [ע"ב ד"ה מחתך], דנחית לתרץ הא דלא מתמה הגמרא גם אעבודה זרה מחתך בעפר הוא, היינו אפילו לריש לקיש נמי דלדידיה ודאי אינו חייב משום עבודה זרה אלא בגמר שחיטת שני סימנים נמי לא תקשה, דהא מכל מקום שחיטת עבודה זרה היא. אבל לדידן דקיימא לן כרבי יוחנן בכל הני תלת, באמת לא היה צריך רש"י לזה. ולכן כי מקשה תו הא עולא מעשה כל דהו קאמר,

כיון דעולא אמר רבי יוחנן הוא פריך שפיר דעל כורחך סימן אחד דנקט רב הונא אליביה דרבי יוחנן לאו דווקא, אלא אפילו כל דהו נמי, וכפירוש רש"י. ותוספות דיומא דף ס"ג [ע"ב ד"ה זריקת] שהבאתי נמי רצו לתרץ הקושיא גם לריש לקיש, והוצרכו לומר השתחואה יוכיח לדידיה, אבל לדידן בפשוט יש לומר שוחט במשהו קמא יוכיח דפטור בחוץ לכולי עלמא וחייב משום עבודה זרה. ומעתה דברי הטור ושולחן ערוך שהביא אהובי הדרת גאונו אתיא כפשוטן.

ועוד נראה לי מקל וחומר אתיא, דהא אפילו במקום שאין שחיטתו אוסר משום תקרובות עבודה זרה, כגון שוחט להר או שוחט דבר שאינו שלו, מכל מקום גברא חייב מיתה, כמו שכתב רש"י [חולין מ, א ד"ה היתח] ותוספות [שם ד"ה הא] בסוגיא דרבוצה, ומכל שכן היכא דאוסר במעשה כל דהו משום תקרובות קל וחומר דגברא חייב מיתה.

ואדרבה יש לדקדק מסוגיא דסנהדרין [סב ע"א] גופא כוותי, והוא מדקאמר מהנה תולדות שיבר מקל לפניה, ופירש רש"י [ד"ה שבר] הוא תולדה דשחיטה, וכגון שדרכה לעובדה במקל כו'. והנה הא פשיטא דמה שכתב רש"י [שם ד"ה תיפוק] בסימן אחד האי טעמא משום דאשכחן ליה הכשר בחטאת עוף בפנים, האי טעמא בעינן רק בעבודה זרה שאין דרכה לעבוד בזביחה, אלא משום שהוא עבודת פנים חייב עליו שלא כדרכה נמי, ואם כן סימן אחד דווקא הוה ליה עבודת פנים בחטאת עוף ולא פחות מכאן, אבל עבודה זרה שדרכה בעבודת זביחה פשיטא מילתא דאפילו שחט בה משהו לא גרע משיבר מקל לפניה שהוא דמיא לשחיטה. ואם כן קשה, כיון דסימן אחד דווקא הוא, אם כן אדקאמר תולדות שיבר מקל לפניה, טפי הוה ליה למימר שחט בה משהו הוה ליה תולדה דזביחה, כיון שדרכה לעובדה בזביחה. אלא על כורחך אם דרכה לעובדה בזביחה שחט בה כמשהו אפילו אב מקרי ולא תולדה, דעדיף משבר מקל שהוא רק דומה לזביחה, וזה זביחה ממש הוא. ואם כן הא ודאי גם במסקנא דסנהדרין ס"ב דלא קאי קרא מאחת מהנה אעבודה זרה, מכל מקום שיבר מקל לפניה חייב דהוה ליה תולדה דזביחה, והכי קיימא לן, והכי נמי שחט משהו ודרכה לעבוד בזביחה אפילו אב נמי הוי, ועל כל פנים לא גרע מתולדה כנ"ל.

ועלה בדעתי לפרש סוגיא דסנהדרין עוד בדרך אחרת, אבל חשבתי שהוא הדרך רחוקה שרמז מר נ"י. ולא אפונה⁵ שלא כיון הדרת גאונו נ"י על זה שכתבתי, כי לא רחוקה היא, אף שהרביתי מילין בזה.

דידיה הוא. ולכאורה תימה שהקשה על הטור ורא"ש, ובתירוצו לא העלה ארוכה על הטור [ביורה דעה] שכתב ריש הסימן אין הטעם משום מראית העין, אלא דחיישינן שמא הוא קדשים בחוץ. שוב מצאתי שתמה כן התוספות יום טוב [חולין פ"ב מ"י ד"ה שנים אוחזין] והניח בתימה.

ולענין דעתי אתי שפיר, דצריך להבין מאי פשיטא הוא להבית יוסף דלא שייך גם בהא תירוצ' הש"ס לאוקמה במומר, הא יש לומר במומר לאותו דבר לשחוט קדשים בחוץ לא אמרינן לצעורי מכין כמו מומר לעבודה זרה ושוחט לעבודה זרה, דמאי שנא. אמנם פשוט, כיון דאפילו בשלו ממש נמי רק משום מראית העין לבד הוא דאסור, אם כן לא משכחת כלל בהא מומר לאותו דבר, דהא אפילו בשלו אמרינן דרך שחוק אמר כן. אבל לטור דחייש באמת לקדשים בחוץ, בלאו הכי לא קשה מידי על הטור לטעמיה, דיש לומר בישראל מומר לאותו דבר מתוקמא הך סיפא דומיא דרישא, שנים אוחזין כו', דומיא דרישא לשם עבודה זרה כו'. ואם כן הא מבואר בבית יוסף סימן ב' [ד"ה ודע דדווקא, דף י, א, סע' (הב)-ו מהד' מכוין ירושלים] ובמשנה למלך פרק שלישי משגגות [ה"ז ד"ה ודע שמדברי רבינו] דבעבודה זרה הוא דפליגי פוסקים אי נעשה מומר בפעם אחת או לא, אבל בשאר עבירות לכולי עלמא אין נעשה מומר בפעם אחת. ואם כן גם המקשה אסיק אדעתיה דשנים אוחזין דסיפא מיירי במומר לאותו דבר לשחוט קדשים בחוץ מתוקם, אבל שנים אוחזין דרישא לשם עבודה זרה קשיא ליה לאוקמא במומר משום קושיית תוספות בחולין י"ד [ע"א ד"ה השוחט] דאם כן תיפוק ליה דבלא לשם אחד מכל אלו שחיטת מומר הוא. ובלא סברא לצעורי מכין שפיר אוסר שאינו שלו גבי הקדש אפילו בדיבור משום מראית העין כדאיתא בפסחים ל"א [ע"א] משום דר' אבהו⁹, ובמעשה פליגי אי אוסר מדאורייתא א"נ מדרבנן ובלא מראית העין כנ"ל.

ומה שתמה על מה שכתבתי אפילו אי פסלה משום מומר לא מצי נקט נכרי משום פלוגתא דרבי אליעזר¹⁰ זבחי מתים נמי הו"ל¹¹, והא בסלקא דעתא קיימינן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. הנה לפי מה שכתבתי לקושיית הרב מו"ה ישעיה מונק נ"י, וכתבתי לחדש אם נאסר באכילה ע"י מעשיו שסילק ההיתר תו מוסיף איסור במחשבתו בפעם אחת, אם כן נכרי גם למאן דאמר [אינו] אוסר לרבי אליעזר שיהיה זבחי מתים. ואתיא שפיר דהיינו טעמא דהר"ן בחידושו¹² שלא תירץ הכי קושייתו אהמקשה, דהוכיח דלא משום מומר דאם כן הוה ליה למימר נכרי¹³...

אמנם אפילו אם נניח דעתיה דמר שסבירא ליה אינו חייב מיתה שוחט לעבודה זרה אלא בגמר שחיטה, מכל מקום נראה לי דמומר לעבודה זרה פסול שחיטתו מקרי אפילו במשהו. דהא פשיטא נהי דחייב מיתה ליכא מכל מקום לאו מיהא איכא דלא תעבדם יתירה, דהא לא גרע ממגפף ומנשק כו' אפילו שלא כדרכה דעובר בלא תעשה. ובלאו הכי נמי איכא איסור דאורייתא ככל חצי שיעור דעלמא. וכיון דמקור מקומו דשחיטת מומר לעבודה זרה אסורה הוא בברייתא דחולין ה' [ע"א]. חוץ ממומר לנסך יין ולחלל שבתות, ודייק מיניה התבואות שור סימן ב' ס"ק כ"ו וכ"ח דלאפוקי מומר לעבודה זרה באיסור דרבנן נקטה לנסך את היין, והוא הדין נמי מחלל שבת דומיא לנסך יין קאמר בדאורייתא דווקא, ולכולי עלמא מיתה מחלל שבת באיסור דאורייתא בלאו גרידא כגון מחמר וכיוצא בזה הוה ליה מומר לחלל שבת, ומינה דמנסך יין דומיא דמחלל שבת אפילו באיסור לאו גרידא הוה ליה מומר, וגם לנסך יין גופיה אפילו כל שהוא פחות מכשיעור המנסכין מומר הוי, והוא הדין וכל שכן שוחט משהו דמומר לעבודה זרה הוי. כן נראה לי פשוט.

ואם כן צדקו דברי הב"ח⁶, אפילו לפי הנראה מדברי רש"י שהביא מר ומדברי תוספות יומא שהבאתי אני דליכא חיוב מיתה, מכל מקום מומר הוי. אבל באמת דברי רש"י ותוספות מתפרשים רק אליביה דמאן דאמר אין לשחיטה אלא לבסוף, ודווקא בעבודה זרה שאין דרכה לעבודה בזביחה, אבל בלאו הכי חייב מיתה נמי אמשהו כנ"ל⁷.

ועל דבר שהקשה פאר רום מעלתו על מה שכתבתי, דיש לומר דקושיית המקשה קאי מאידך מתניתין שנים אוחזין כו' אחד לשם עולה כו' [חולין מא, ב], אם כן לכולי עלמא הוה ליה להקשות, אפילו למאן דאמר אדם אוסר דבר שאינו שלו במעשה, התם הא בדיבור הוא אסור.

תו קשיא ליה הא גופא, אמאי לא פריך הגמרא מהאי סיפא לכולי עלמא. ומכל שכן ללישנא בתרא דהדר ביה משינויא דשותפות לתוספות ורשב"א. אם כן תקשה הא סיפא אפילו בלא לצעורי מכין. וענוות צידקו ביקש ממני להודיע לו דעתי בזה.

הנה הבית יוסף [ביורה דעה] סוף סימן ה' [ד"ה ודע] הקשה להפוסקים⁸ דשותף אין אוסר, איך מיתרצא לדידהו הך סיפא שנים אוחזין כו' גבי פסולי קדשים בחוץ דליכא למימר בהא מומר. ותירץ דסבירא להו כיון דאיסורו אינו מן הדין אלא משום מראית העין, אוסר אפילו אינו שלו, דמאן דחזי סבר

8. רא"ש חולין פ"ב סי' יד. 9. שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון (ערכין כג, ב). 10. חולין לח, ב. 11. ראה לעיל סי' כא ד"ה ולא הבנתי. 12. ראה לעיל סי' כא ד"ה שוב ראיתי. 13. בדפ"ר נכתב: 'כאן חסר'. וחבל על דאבדין.

6. ראה לעיל סו"ס כא. 7. ובשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' ריז תמה על מסקנת רבינו שחייב מיתה על כל משהו שחיטה, וכתב וז"ל, 'וכל הרואה הדברים יראה שדעת מהרי"א וראיותיו תמוהים', וחזק ראיות השואל הר"מ פערלס.

ומה שכתב מר ראייה מלשון טור שו"ע סימן קמ"ה [סעי' ת] סיפא דומיא דרישא בסימן אחד משמע דאוסר¹⁴, ואמאי, הא לא התיר את עצמו למיתה לסימן אחד ונימא לצעורי מכוין. נראה לי, כיון שקיבל עליו התראה והתיר עצמו למיתה בזה יצא מחזקת כשרות, דלא הוה ליה למימר אף על פי כן¹⁵ אי כוונתו לצעורי. ודו"ק. ואי ראייה הוא הוה ליה למימר מגמרא חולין מ"א [ע"א] דמשמע בהדיא התרו בו דומיא דשינוי במומר. וכן הוא אף על גב דילפינן מכי תשגו כו' והתם בחטאת קאי קרא, מכל מקום מומר לשבת רק מדרבנן אסור שחיתו דהא מקרי בר זביחה, והכי נמי לעבודה זרה כהאי גוונא. ותדע עוד, אי לאו דמלאכת מחשבת בעינן בשבת היה חילול שבת במלאכת חובל קצת בשחיטה כל שהוא, ואם כן בעבודה זרה נמי שם עבודה עליה כיון שעובדו בכך אין צריך יותר אפילו למיתת בית דין נמי אם פוסק לשחוט. אבל רש"י בחולין מ' [ע"ב ד"ה מחתך בעפר] קאי בגומר שחיתו, הא לא כיון דמלאכתו לעבודה כמו שכתבתי. ודו"ק.

ותדע עוד, דאם לא כן הא מדינא דגמרא איכא שיעור לשהיה, והתראה בעינן תוך כדי דיבור של המעשה, ואי לא מחייב אשחיטה בכל שהוא לא משכחת מיתת בית דין בעבודה זרה כלל, אלא אם כן התרו בו והלכו עד גמר שני סימנים, ולא אשכחן הא. ובשבת באמת חייב אכל שהוא אי פסק. עיין לשון הב"ח סימן י"א כנ"ל.

נאום ירדו נאמן אהבתו בלב ונפש חפצה, אוהב נפשו.

הק' יהודא אסאד

סימן כג

[בעניין זה מחשב וזה עובד, בקרבן מין גוי]

למי' כל חמדת ישראל, איש חי ורב פעלים

מקבציאל, עוד ינוב בשיבה טובה וברכה עד ביאת הגואל, הלא הוא [ידידי עוז]² [ו] ידידי נפשי הרב הגאון הגדול, סיני ועוקר הרים, מופלא שבסנהדרין, צדיק כביר, [סיני ועוקר הרים]³, בנם של קדושים, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה שלמה זלמן אולמאן נ"י⁴, האב"ד ק"ק מאקא והגליל יע"א וכל אשר לו שלום.

נתכבדתי בהוד מכתבו הקדוש על בי דואר, ושמחתי בו כעל כל הון משלומו וטובו. ומה גם ערבים עלי דברי דודים מיינה של תורה אהבה בתענוגים, ונועם מליצתו מתוק מדבש, הרצוף אלי כו⁵.

ועל דבר התורה אשר הדרת גאונו נ"י כיבדני, והעלה לפני קושיא בריש חולין דף ה' [ע"א] מכס כו' [ויקרא א, ב] בכס חלקתי ולא באומות⁶. ולרבי אליעזר דסבירא ליה זה מחשב וזה עובד⁷ האיך יכול להקריב קרבן מהם, ניחוש דילמא מחשב לעבודה זרה כיון דמין הוא⁸. וצריך עיון. עד כאן דבריו⁹. וביקש ממני לחוות דעתי בזה.

לעניית דעתי לא קשה מידי. והרבה תשובות בדבר, והנני פורטם אחת לאחת בסייעתא דשמיא.

א' חדא, דהא עולה לבד הוא דמקבלין מהן, ועולה של גבוה הוא, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו¹⁰. ועד כאן לא פליגי רב הונא ורב נחמן בחולין מ' [ע"א] אלא בשוחט על ידי מעשה אי אוסר, אבל זה מחשב וזה עובד לכולי עלמא אין אוסר בלא מעשה, וכקושיית הש"ס בזבחים קי"ד [ע"א]. והא דקניא ליה לכפרה כדידיה דמיא, פירש רש"י בחולין מ"א [ע"א ד"ה כדידיה דמיא] דעולה מכפרת על עשה, והיינו בישראל, אבל לנכרי ליתא בכפרה זו, שאינו במצות עשה לבד, רק דורון בלבד הוא ושל גבוה הוא. ורבי אליעזר בשוחט בהמת חולין לבעלים נכרי קאי, דבעלים מחשבים על שלהם. כן נראה לי.

המדובר בו וזאת ליהודה ואומר ברוך ד' אשר הצילו מדמים מאיש דמים ומרמה, ולא יאונה לצדיק כל און, ומיד העתקתי לשונו הזהב ממכתבו הזה ושלחתי לעיני שני רבנים גדולים לפרסם צדקתו דפאר רום מעלתו נ"י, ולהודיעם כי שקר הגיד המגיד... ולבקשת הדרת גאונו נ"י להשיבו במקום. 6. מכס ולא כולכם להוציא את המומר שלא מקבלים ממנו נדרים ונדבות, ולא באומות שמהם מקבלים נדרים ונדבות אע"פ שעובדים ע"ז. 7. חולין לה, ב. 8. ועי' בספר ליקוטי חב"ח לרח"פ בהערות על רבנו ח"ג לט, ב, שכתב: 'לכאורה היינו דווקא אם הגוי קאי על השוחט במקום שחיטה, והנה אפילו אין גויים נכנסים ולא שייך זה מחשב שהרי אינו יודע כלל זמן שחיטה, א"כ קרא לר' אליעזר ע"י שליח ישראל מיירי'. 9. הקושיא נדפסה בספרו של הרב השואל, יריעות שלמה על יו"ד סי' ב סוף אות ד. ועיין לקמן סי' ל עוד בעניין זה. 10. חולין מ, ב ועוד.

14. וזה לשון הטור, בעלי חיים אינן נאסרין, שאפילו השתחוה לבהמה שלו לא נאסרה, עשה בה מעשה ששחטה לע"ז נאסרה אפילו בסימן אחד ואפילו אינה שלו. ודוקא גוי אוסר דבר שאינו שלו, אבל ישראל אינו אוסר של חברו, שודאי אינו מכוין אלא לצערו ולא לאוסרו, ואפילו אם יש לו חלק בה אינו אוסר. ואם ישראל משומד הוא או שהתרו בו וקבל התראה הרי זה אוסר. עכ"ל. ומכאן מביא ראייה שכמו שברישא מיירי בסימן אחד כך בקיבל התראה נאסר בסימן אחד, ומוכח שחייב על ע"ז בשחיטת סימן אחד. 15. בשעת קבלת ההתראה.

כ. 1. ע"פ כהנ"י תאריך המכתב הוא יום ה' ער"ח אדר ראשון תר"ה, והוא נכתב כשרבנו היה אב"ד סמניץ. 2. נוסף ע"פ כהנ"י. 3. נוסף ע"פ כהנ"י. 4. מחבר הספר יריעות שלמה. נפטר י"א טבת התרכ"ג. 5. בכתה"י נוסף: השכם ושלוח למקומו הראוי בקרב ישראל אי"ה... וגם שמחתי מאד על דבר

נכרי לעבודה זרה, ולכולי עלמא נמי על כל פנים מחשבת סתם מין לעבודה זרה שהוא אדוק בה, ולא ספק הוא אלא ודאי, נהי נמי במעשה שעושה בעצמו הנכרי או המין מדאורייתא כן הוא שחיתת מין לעבודה זרה, אבל במעשה האחר השוחט לכותי רק מדרבנן סבירא ליה לרבי אליעזר הכי דסתם מחשבת מין נכרי לעבודה זרה על מעשה דישראל, אבל מדאורייתא ספיקא הוא דהוי, לכן שרי מדאורייתא לקבל ממנו קרבן דלא מיעטיה קרא כלל כנ"ל.

ד'. ועוד, הרי במנחות דף ע"ג ריש ע"ב אמר רב הונא שלמי גוים עולות, אי בעית אימא סברא, גוי לבו לשמים, שיהיה קרבנותיהם כליל לשמים כו' [רש"י שם]. ובערכין דף ו' [ע"א] גם בקדשי בדק הבית גוי שהתנדב קורה אם לא אמר בדעת ישראל טעונה גניזה בזמן הזה דלבו לשמים להקדש, ופירש רש"י [ד"ה טעמא] דמוכחי מילתא דלבו לשמים שהרי כתב עליו שם שמו של הקדוש ברוך הוא, ובמסקנא התם גם בלא כתב עליו שם. אם כן הכי נמי אמרינן לרבי אליעזר גוי ששלח קרבן לבית המקדש מוכחא מילתא וסברא הוא דלבו לשמים, דאם כוונתו לחשוב לעבודה זרה לא היה שולחו להקריבו במקדש שלנו. ותוספות בחולין מ' ע"א [ד"ה לפני עבודת כוכבים] הרי רצה לומר דלפני עבודה זרה דווקא בעינן גם בשחיטה, ומסקנא נמי על כל פנים אורחא דמילתא כך הוא לפני עבודה זרה דווקא, אם כן בבית המקדש גם לרבי אליעזר סברא הוא דלבו לשמים אפילו מין נכרי שאדוק בעבודה זרה נמי. ועל כל פנים אם אומרים לו להגוי שלא יחשוב לעבודה זרה דאם כן לא ירצה לו קרבנו, ומקבל עליו כן, תו לא חיישינן שיחשוב לעבודה זרה, דמוקמינן ליה אחזקתיה. ואם גם יחשב, לאו כל כמיניה לחזור בו לסתור דברים שבפיו (מילא לאמור¹³) שקיבל עליו לשמים. ואתיא שפיר גם לרבי אליעזר.

ה'. ועוד, הא פשיטא דגם בפנים למאן דאמר זה מחשב וזה עובד בעינן מחשב בשעה שזה עובד ממש, קרי רחמנא גם לבעלים בשם המקריב אותו לא יחשב. אם כן שפיר איתא לדינא דמקבלין קרבן מנכרי מין גם לרבי אליעזר ככהאי גוונא שאין הנכרי עומד אצלו, וכמתניתין פ"ז דשקלים [מ"ו] גוי ששלח עולתו ממדינת הים כו', ובגיטין נ"ו ע"א שדר להו קורבנא כו', שאינו יודע לחשוב בשעת עבודה [אבל במומר ישראל אין מקבלין קרבן ממנו בשום אופן¹⁴]. וזה פשוט.

[הג"ה מבן המחבר¹¹: לכאורה זה אינו, דמבואר בריש תמורה דף ב' [ע"ב] שהקדיש גוי להתכפר כו', משמע דאיכא כפרה גבי נכרי. וכן מצינו בזבחים דף קי"ו [ע"ב] מלמד שכל אחד ואחד בונה במה כו', משמע דאיכא מצוה גם לבן נח להקריב קרבן. אבל מהא ליכא ראיה, נהי דאיכא מצוה גם לבן נח להקריב, אבל בכל זאת ליכא מידי דכפרה. ועיין הג"ה אשר"י בבא בתרא דף י' פ"א סי' לו].

ב'. ועוד נראה לי, לפי מה שהעלה המשנה למלך פרק שלישי מהל' שגגות [ה"ז] בארוכה, דהא דבעי קרא מכס להוציא מומר לעבודה זרה או לכל התורה כולה ולא נפקא ליה מזבח רשעים תועבה, היינו דנפקא מינה בעשה תשובה, וכתירוץ תוספות שם בחולין ה' ע"ב [ד"ה אינו שב] אאידך ברייתא, אם כן נראה לי ככהאי גוונא דווקא אמרינן דלא חלקתי באומות העולם בעשה תשובה, אבל עודו עובד עבודה זרה ודאי גם נכרי עובד עבודה זרה בכלל קרא זבח רשעים כו'. והרמב"ם שכתב בפרק ג' ממעשה הקרבנות הלכה ב' עולה מקבלין מן הגוי אף על פי שהוא עובד עבודה זרה, היינו להלכה, דהרמב"ם פסק ריש פרק י"ד מהלכות פסולי המוקדשין [ה"א] דלא אמרינן זה מחשב וזה עובד, אבל לרבי אליעזר דסבירא ליה אמרינן זה מחשב וזה עובד באמת סבירא ליה דווקא בעשה תשובה ואינו עובד עבודה זרה הוא דמרבין מאיש איש כו', אף דמישראל מומר אין מקבלין אפילו עשה תשובה, אבל עודו עובד עבודה זרה זבח רשעים הוא מהאי טעמא דמסתמא מחשב הוא לעבודה זרה כנ"ל.

ג'. ומה גם דהא ליכא ריבוי דקרא להקריב מנכרי מומר, אלא דמיעוט ליכא, דהוה ליה למימר מן האדם כי יקריב כו', דהאדם כולל גם נכרי כמו שכתבו תוספות בכמה מקומות [ב"ק לח, א ד"ה אלא, יבמות סא, א ד"ה ואין], ומן האדם הוי ממעט מומר גם מנכרי, ומדלא כתיב הכי אלא איש איש מבית ישראל אשר יקריב [ויקרא כב, יח], מבית ישראל ולא כל ישראל, משמע מיעט מומרים מגזרת הכתוב אפילו עשה תשובה נמי, או בלא עשה תשובה, ולוודאי איסור ולא רק מספק שמא חושב לעבודה זרה. אבל נכרי דמרבין מאיש איש לא כתיב ביה מיעוט, שמעינן מינה דגם מומר לעבודה זרה מקבלין ממנו. ואין הכי נמי דלרבי אליעזר אין מקבלין גם ממומר נכרי מספק שמא חושב הוא לעבודה זרה, וקרא לא איצטריך למעוטא ספיקא, ומכל שכן אי ספק דאורייתא (מדאורייתא¹²) להקל לא מיעטיה קרא משום ספק. והא דרבי אליעזר אמר סתם מחשבת

11. בדפו"ר הגהת בן המחבר נמצאת לעיל, אחרי התיבות 'שאינו במצות עשה לבד'. 12. תיבה זו אינה נמצאת בכתה"י. 13. בכתה"י אינו. 14. נוסף מכתה"י.

ו'. ובר מכל דין נראה לי פשוט, כיון דמאן דאמר בעלים מפגלים נפקא ליה משום דגם בעלים נקראים מקריב ואיתנהו בכלל קרא [ויקרא ז, יח] המקריב אותו לא יחשב כו', והאי קרא גבי שלמים דלאכילה כתיב בפרשת צו, ועד כאן לא מרבינן הבעלים בכלל המקריב אלא בעלים ישראל דאירי ביה קרא דאיתא באכילת שלמיו, אבל בעלים גוי דליתא אלא בעולה לבד, ואפילו לרבי יוסי הגלילי דף ע"ג [ע"ב] במנחות דגוי גם בקרבן שלמים איתא, אבל באכילת שלמים שלו דמירי ביה קרא המקריב אותו לא יחשב בהדיא הא לכולי עלמא בגוי ליתא אלא כהן וישראל אוכלים כדאיתא שם, אם כן לכולי עלמא גוי בעלים (לכולי עלמא) לא אמרינן ביה זה מחשב וזה עובד, שאינן בכלל הקרא המקריב אותו כו'. וגם בקרא דגבי נסכים בפרשת שלח דיליף בזבחים סוף פרק בית שמאי [מז, א] מינה דבעלים נקראים מקריב דכתיב [במדבר טו, ד] והקריב המקריב כו', הא מסיק הש"ס במנחות ע"ג שם ברייתא אורח כו' ואין גוי מביא נסכים, ואתיא כרבי יוסי הגלילי, יעויין שם [הוספת המחבר: ואי סתם ר' יוסי הוא רבי יוסי הגלילי כדסבירא ליה לתוספות בגיטין דף נ"ד סוף ע"ב [ד"ה דכי אמר] והצל"ח בפסחים דף ה' ע"א¹⁵, יש לומר דאזיל רבי יוסי הגלילי לטעמיה גבי גוי מיהת¹⁶. ודו"ק]. אם כן פשיטא דגוי בעלים לא מצינו להם שנקראו בתורה בשם מקריב, לכולי עלמא לא אמרינן ביה זה מחשב וזה עובד. אם כן הא דרבי אליעזר סבירא ליה גם בנכרי זה מחשב וזה עובד בחולין ל"ט [ע"א] על כרחך רק מדרבנן הוא, וכיון דיליף חוץ מפנים בישראל ששחט בהמת חברו חולין לעבודה זרה במחשבת בעלים אפילו מדאורייתא אסור, הכי נמי בבעלים גוי אסרו רבנן, אבל מדאורייתא גם בפנים לא אמרינן בבעלים גוי זה מחשב וזה עובד, ושפיר אמרינן בכס חלקתי ולא באומות העולם, דמן התורה מקבלין מהם קרבן כנ"ל.

אלא דלפי זה צריך לדחוק בלשון רש"י חולין ריש דף ל"ט בד"ה ורבי אליעזר סבר ילפינן במה מצינו, דבעלים פוסלים במחשבת עבודה זרה כו', ר"ל בעלים ישראלים מדאורייתא, וגבי כותי אפילו בסתמא כו', ר"ל רק מדרבנן כנ"ל¹⁷. ופשוטו¹⁸ משמע כוונת רש"י דסתמא לבד הוא דאיכא בין ישראל לכותי, ולא גם דאורייתא ודרבנן. וכן ממה שכתבו תוספות חולין סוף דף ל"ט בד"ה רישך והר [ו"ל], ואי אלמא הוא אסור מדרבנן ואפילו למאן דאמר דמשיכה בגוי קונה ולא מעות [עכ"ל], משמע אבל למאן דאמר מעות קונה וגם אלמא הוא גם

מדאורייתא אסור לרבי אליעזר. ואם תמצי לומר מכל מקום רק מדרבנן לבד אסור קאמרי, אלא אפילו אי מעות בנכרי אינו קונה נמי אסור, היינו מטעמא דפירש רש"י התם לפי שאינו נעשה שלוחו על כרחו, דאמר ליה לאו לעוותי שיתפתך, והיינו דווקא דנכרי יהיב זווי לישראל להשתתף עמו בכזית בשר, אבל בהמת נכרי או תחילת קנין בשותף דליכא למימר הכין מדאורייתא אסור סבירא ליה, ועל כרחך יליף רבי אליעזר חוץ מפנים גם בבעלים נכרי זה מחשב וזה עובד מדאורייתא. כך נראה לי משמעות רש"י ותוספות הנ"ל.

ולענין קושייתו הנ"ל והוכחתו בהיפוך, צריך לומר לדידהו כיון דלחד שינויא במנחות דף ע"ג [ע"ב] ברייתא דאזרח כו' ואין גוי מביא נסכים אתיא כרבי עקיבא, אם כן לכולי עלמא פרשת נסכים גם על גוי כתיב והקריב המקריב כו'. וגם לשינויא דאתיא ברייתא כרבי יוסי הגלילי יש לומר אדרבא, מדאיצטריך אזרח למעוטי גוי על כרחך דגם גוים בעלים בכלל והקריב המקריב הם בעלמא היכא דלא כתיב מיעוטא כגון בפגול. ואתיא שפיר ילפינן חוץ מפנים לרבי אליעזר אפילו מדאורייתא. וצ"ע.

ובהיותי בזה אציע לפני אהובי נ"י מה דקשה (לי) [לכאורה¹⁹] בחולין מ' ע"ב, מאי פריך לרב נחמן מברייתא דשוחט חטאות כו', הא בנדרים דף ל"ו [ע"א] מסיק דפיגול גלי קרא לא יחשב כהן המקריב דאוסר דבר שאינו שלו, כמבואר בפירושי הרא"ש ור"ג שם, ואם כן לרבי אליעזר דיליף חוץ מפנים לענין בעלים מחשבין במה מצינו, הכי נמי ילפינן חוץ מפנים דאדם אוסר דבר שאינו שלו, דהא לא יחשב ודאי אכהן המקריב ממש נמי קאי. ואם כן מאי פריך לתני זבח, ודילמא רב נחמן מודה אליביה דרבי אליעזר דמתניתין, ואתיא האי ברייתא כרבי אליעזר. וצ"ע²⁰. ועוד עדיפי קשיא, איך יליף רבי אליעזר ותנא קמא ידיה חוץ מפנים דבעלים מחשבים, הא פנים חידוש הוא, דכהן מחשב ואוסר דבר שאינו שלו לכן גם בעלים מחשבים, אבל בחוץ דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו גם זה מחשב וזה עובד לא אמרינן, ומחידוש לא ילפינן. ועל כרחך רבי אליעזר סבירא ליה בכל מקום אדם אוסר דבר שאינו שלו, דגם בהא יליף חוץ מפנים, דדון מינה ומינה. עיין רש"י חולין ק"כ ע"ב. אם כן ודאי קשה טפי מאי פריך הש"ס לרב נחמן, דילמא ברייתא כרבי אליעזר מוקים ליה ואיהו כרבי יוסי סבירא ליה. וצ"ע.

בו. ויהיו נא דברי חביבה, חבת הקודש, מצויין בינינו תמיד. 18. מכאן ליתא בכתה"י עד 'אפילו מדאורייתא. וצ"ע'. וכנראה שקטע זה נוסף מפנקס התשובות של רבנו. 19. כך הוא בכתה"י. 20. מכאן עד החתימה אינו נמצא בכתה"י.

15. עיי"ש שנראה בדבריו להיפך. 16. דרבי יוסי ס"ל דלא אמרינן זה מחשב וזה עובד (חולין לח, ב). 17. בכתה"י נוסף: והנה אחלה את כבוד הדרת גאונו נ"י, ימחול בטובו להודיעני על בי דואר המוקדם איזה מהתירוצים יכשר בעיניו הבודלחים, ואולי כיוונתי באחת מהנה לדעתו הרחבה ואשמח

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי בזמנו ושמחתי בשלומי
ובשלום תורתו התמימה, יהי חן ה' עמו ויעל מעלה מעלה אמן.
ומפני חבילי טרדין לא פניתי להשיב לכבודו עד הנה.

וראיתי להעתיק פה לפני פאר רום מעלתו נ"י מה שכתבתי
בחידושי בזה, וזה לשוני.

על דבר קושיית הבית יוסף ביורה דעה סוף סי' ד' [ד"ה]
ישראל ששחט בהמת חבירו, סוף סעי' ד מהד' מכוני ירושלים],
אדמוקי לה הש"ס בחולין מ"א [ע"א] למתניתין דהמנסך
במזמר, משום דאסיק לכולי עלמא נכרי אוסר דבר שאינו שלו
אם כן [נקמונה] [נוקמיניה] בנכרי כו'.

ונראה לי לתרץ (עוד) קושיית בית יוסף בפשוט, לפי מה
שכתב בסנהדרין דף ע"ב [ע"א] בסוגיא דמחתרת ובדברי רש"י
שם בהדיא [ד"ה אבל לענין מקנא] דהא דגולן חייב באונסין
משעת הגבהה הוא מטעם דכל הנאה שלו, לא גרע משואל. וזה
לשון הסמ"ע סי' ש"א ס"ק י"ב, עד שתחילתו וסופו ישראל,
ילפינן מדכתיב בנתינה [שמות כב, ו] כי יתן איש אל רעהו,
וגם בתשלומין כתיב [שם פס' ח] ישלם שנים לרעהו, ומהאי
טעמא נמי אם היה הנפקד מתחילה גוי ואחר כך נתגייר והרי
הפקדון בידו אין לו דין שומר כו'. עד כאן לשונו. אבל מזיק
הא פשיטא דגם נכרי במשמע מכה נפש בהמה ישלמנה. ואם
כן לא מצי הש"ס לאוקמיה מתניתין בנכרי, דהא בא בבית אחת,
דלא קניא מדאגבהה, וקים ליה בדרכה מיניה בשעת ניסוך
שמפסידו אז. כן נראה לי.

וראיתי בקצות החושן סי' שפ"ה כתב לתרץ קושיית הבית
יוסף הנ"ל בהיפוך ממש מדברינו, והיינו על פי שיטת רש"י
הנ"ל בסנהדרין נ"ז [ע"א ד"ה צערא] ועירובין ריש פרק הדר
דף ס"ב [ע"א ד"ה בן נח] בטעמא דרבי יוחנן דאמר בן נח
נהרג על פחות משווה פרוטה ואין ניתן לתשלומין משום
דאזהרתן היא מיתתן וקים ליה בדרכה מיניה משום הכי לא
ניתן להישבון. ואם כן הכא במנסך, כיון דטעמא דחייב אינו
אלא משום דמהגבהה קני כו', ובן נח בהגבהתו נמי קים ליה
בדרכה מיניה. וגם לשיטת תוספות שם [ד"ה בן נח] שכתבו
דגבי בן נח לא אמרינן קים ליה בדרכה מיניה דלא אתמר אלא
בישראל, ניחא נמי דמוקי לה בישראל, משום דבגמרא [גיטין
נג, א] עביד צריכותא מנסך אצטריך דהא קים ליה בדרכה
מיניה קא משמע לן כדר' ירמיה כו', ואילו מיירי בנכרי דלא

ולכאורה יש לומר, התם בפיגול טעמא דקרא לא יחשב
דאוסר דבר שאינו שלו, היינו טעמא משום דכהן יש לו שותפות
בכל הקרבנות מגיע לו חלק ואפילו בעולה העור שלו הוא על
כל פנים, לכן כדידיה דמיא, מה שאין כן במחשבת עבודה זרה,
דתקרבנות עבודה זרה גם העור אסור בהנאה, לכולי עלמא אין
אוסר דבר שאינו שלו, וליכא למילף בהא חוץ מפנים. ואתי שפיר
קושיית הש"ס הנ"ל. אבל הדרנא בי, דאם כן בפשוט הוה ליה
למימר בנדרים ל"ו שם בהדיא בפיגול היינו טעמא משום דכהן
נמי אית ליה שותפות בגוויה, בשלמים חזה ושוק, וחטאות ואשם
כל הבשר, ובעולה העור, וקרא למה ליה לאתויי, אפילו אי שלוחי
דידן נינהו הא אדעתיה דנפשיה על כרחך קעביר, דמפסיד הכהן
גם את חלקו בפיגול. אמנם זה אינו, דבשעת עבודה שחיטה וזריקה
עדיין לא זכה הכהן בחלקו עד אחר זריקה משולחן גבוה וזכה בו,
ושפיר פריך בשעת עבודה למה מפגל הא עדיין לאו ידיה הוא.
וצריך לומר שאני הכא דגלי קרא. ואם כן הדרא קושיא לדוכתה,
לרבי אליעזר דילף חוץ מפנים אוסר דבר שאינו שלו. וצ"ע.

איברא, מה שהרגשתי להקשות על רבי אלי עזר גופיה
ותנא קמא ידידיה דילפינן חוץ מפנים והא מחידוש לא ילפינן,
לזה יש לומר הא אי כהני שלוחי דרחמנא נינהו לא קשה מידי
קושיית הש"ס בנדרים ל"ו שם, אם כן לאו חידוש הוא, ותוספות
[נדרים לה, ב ד"ה איבעי' להו] העלה דנפשוט האבעיא במקום
אחר, ואתיא שפיר כנ"ל.

ושלא להטריח פאר רום מעלתו נ"י אקצר²¹.

ואחתום בברכה, כנפשו הרמה והנישאה, ונפש אוהבו ידיד
נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן כד

[בקושיית הבית יוסף במנסך, מדוע העמידה
הגמרא במומר ולא בנכרי]

חייא אריכא, ושלוה וברכה, ברביה והמשכה,
לכבוד ידיד נפשי הרב החריף המפורסם, ריחו
נודף כגן הדסים, סיני ועוקר הרים צדיק כביר,
כבוד שם תפארתו מו"ה חיים צבי נ"י בגרופע,
וכעת הוא הגאון העצום דק"ק אונגוואר.

21. וע"ע להלן סי' ל. וע"ע שבט סופר לרשב"ב סופר (ירושלים תשל"ד)
יו"ד סי' עא שעסק בשאלת ר' שלמה אולמאן בה דן רבנו, וכך כתב בסוף
התשובה: 'ולאחר החיפוש באמתחת גדולי אחרונים, מצאתי בשו"ת מהרי"א
סי' כג שהאריך שם בישב קושיא זו שהקשה לו המחבר יריעת שלמה ז"ל,

והביא שם קצת מדברינו, וגם סברתו נזכר שם, אבל הוא בעוצם בקיאתו
הביא כמה ראיות מש"ס והרבה תירוצים נאמרו ונשנו שם...
כד. 1. בשו"ע שם סעי' ט, גוי שהפקיד ואח"כ נתגייר אין לו כל דיני השומרים
עד שיהיה תחילתו וסופו ישראל. 2. וע"י בספר ליקוטי חבר בן חיים לרנ"פ

שייך קים ליה בדבריה מיניה תקשה מנסך למה לי. עיין שם היטב, ודברי פי חכם חן.

ולעניות דעתי יש לפקפק אתירוצו אליביה דרש"י, דלפי מה שכתב רש"י בחולין מ"א [ע"א ד"ה פטור מלשלם] דעל מנת לנסכו ולאוסרו הגביהה ולא על מנת לגזולו, ליכא למימר דבן נח קים ליה בדבריה מיניה בהגבהה, דאגזול הוא [ד]מוזהר בן נח שגזולו לעצמו כדנפקא לן מכל עץ הגן אכול כו' [בראשית ב, טז; סנהדרין נו, ב] או מכירק עשב נתתי לכם כו' [בראשית ט, ג; סנהדרין נז, א], אבל שלא להזיק ממון חברו ליכא בהו אזהרה ולא חייב מיתה, ושפיר הוה מצי למימר מתניתין בנכרי המנסך מיירי, והקשה (ביה) [בית יוסף שם] שפיר לרש"י לטעמיה. וגם לפי מה שכתב רש"י בגיטין נ"ב [ע"ב ד"ה דאגבהה] דאגבהה על מנת לגזולו נראה לי דליתא לתירוץ קצות החושן הנ"ל אליביה דרש"י, דבסנהדרין דף נ"ז ע"א אמרי בי רב ורב יוסף ורב ששת ורב נחמן בר יצחק משמיה סבירא להו בגזל ליכא מיתה בבן נח, ותוספות בסנהדרין דף י"ז [ע"ב] בד"ה אלא כו' העלו דעל כרחק רב גופיה הכי סבירא ליה כאמרי בי רב בזה, אם כן רב לטעמיה דאמר מנסך ממש דקאי קושיית הש"ס בחולין מ"א אליביה שפיר הוה מצי למימר בנכרי, וליתא לתירוץ קצות החושן. וצ"ע.

וגם תירוץ שני שתירץ אליביה דתוספות דתקשה מנסך למה לי דהא בנכרי בלאו הכי ליכא למימר קים ליה בדבריה מיניה כו', קשיא לי עדיין, הא גופא קשיא לשיטת התוספות, אמאי לא מוקי שמואל [גיטין נב, ב] במנסך ממש ובנכרי דליכא למימר קים ליה בדבריה מיניה. וצ"ע. עד כאן לשוני בחידושי זה עשרים שנה.

ובעת נראה לי לתרץ קושייתי הנ"ל, לשיטת תוספות באמת קשה על שמואל הוה ליה למימר מנסך ממש ובנכרי דליכא למימר ביה קים ליה בדבריה מיניה. ונראה לי דהש"ס [גיטין נג, א] הרי מצריך לרב דיליף קנסא מקנסא, לתני חדא ונילפה אידך מינה, אי תני מטמא בין תרומה בין חולין הוה אמינא אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל למאן דאמר [סוטה ל, ב] ותרומה לכולי עלמא אפילו מדאורייתא, ומשום דעביד איסור קנסוה, קמשמע לן מדמע נמי, ואי תני מדמע הוה אמינא משום דשכיח, אבל מטמא לא שכיח משום דלא עבדי אינשי איסור במזיד אימא לא תיקנו, קמשמע לן כו'. והנה בנכרי דלא עביד איסור במטמא תרומה או חולין הוה ליה שכיח גביה לטמא, איכא למילף חדא מאידך. ועל כרחק

מטמא ומדמע דתני תרתי לא מיירי בנכרי לבד, דנתני חדא ונילף אידך מיניה. וכיון דאי נימא מנסך ממש קאמר על כרחק צריך לומר הא דלא תני נמי מערב משום דהיינו מדמע וקנסא מקנסא ילפינן, והני תרי מטמא ומדמע צריכי כנ"ל, ואי בנכרי מיירי מנסך ליתא בנכרי לצריכותא דש"ס כנ"ל, תקשי לתני חדא או מטמא או מדמע. ועל כרחק בישראל צריכי. אם כן היינו טעמא דשמואל דחיקא ליה לאוקמא מנסך ממש ובנכרי דוקא, משום דתרתי המטמא והמדמע על כרחק רק בישראל צריכי ולא בנכרי כנ"ל.

ואם כן ממילא מתורצת קושיית הבית יוסף בפשוט טפי בסגנון קצות החושן הנ"ל, ולא מטעמיה משום צריכותא דמנסך גופא, אלא מן המוקדם, משום צריכותא דמטמא ומדמע על כרחק לא מיירי בנכרי. ותירוץ זה מוכרח על כרחק גם בלא סוגיא דחולין, דלשיטת התוספות הנ"ל קשיא על שמואל הכין, לוקמיה במנסך ממש ובנכרי דליכא למימר קים ליה בדבריה מיניה, אלא על כרחק כנ"ל, אם כן הכי נמי לרב לסוגיא דחולין כנ"ל. ונכון הוא.

ומדברינו אלו יראה טוב עין כבוד פאר רום מעלתו נ"י כי תמיהתו עלי במכתבו חוזרת אליו. ואתמהה על גודל חכמתו ושקידתו איך עד עתה לא ראה ולא ידע מפלוגתת רש"י ותוספות בדין זה, והרבה דיו נשתפכו בזה בהרבה ספרי גדולי אחרונים, עד שחשב מעלתו בטח להחזיק לי טובה על הראותו שיטת התוספות וסייעתיה, ומי שבונה על פי שיטת רש"י הוא שוגה ובונה על יסוד רעוע. ושאר ליה מאריה, והנה עיניו הבדולחים רואות כי אתנו היה פלוגתא זו. וגם בסגנון שכתב מעלתו לתרץ קושיית הבית יוסף על פי דרכו, הקדימו באמת הקצות החושן. וגם יש לפקפק ולתמוה עליו בזה, כי ליתא לתירוץ כנ"ל. וגם בחידושו העלנו עוד ארוכה לכל הקושיות הסוערות על שיטת רש"י בזה, ואין כאן מקומו. ומה שכתבו תוספות בעבודה זרה דף ע"א ע"ב ד"ה בן נח כו' ורש"י פירש כו', נראה לי שכיוונו על פירוש רש"י דף נ"ז ע"א בסנהדרין הנ"ל, דבעבודה זרה שם לא פירש רש"י כן. ועיין בחידושי ריטב"א שם.

איברא מה שפקפק ותמה כבוד תורתו על תירוצי הנ"ל בפתח דבריו, דרש"י לא כתב האי טעמא דלא גרע משואל רק לענין חיובו גם באונסין, אבל ודאי קניא ליה בהגבהה להתחייב בפשיעה או הזיקו בידים, ואם כן עדיין חיובו בא כאן משעת הגבהה דהא ליכא כאן אונס. אלו דבריו דברי פי חכם חן.

מה שאין כן גזלן דחייב אפילו באונס כזה מתה מחמת מלאכה, וגם אפילו שאולים הבעלים אצלו חייב בכל אונסין, שפיר יש לומר דקניא ליה לגמרי בדמים כסברת דרב אפילו נטל, וצ"ע. עד כאן השבתי להרב מורנו משה יהודה הנ"ל.

ולכאורה יש לומר לפי מה שכתב בתשובת בית יעקב סי' קמ"ג, הובא בקצות החושן סי' שמ"ו [ס"ק א], דשאלה בבעלים גם שלח בו יד פטור בשואל בלבד, אם כן גם גזלן דנפקא לן חיובו באונסין משליחות יד נמי אם שאל הבעלים תחילה פטור מאונסים. ואדרבא בזה מתורצת קושיית מהרש"א שם, למה ליה לומר מידי דהוה אשואל, תיפוק ליה בהדיא בגזלן ושליחות יד כתיב ביה חיוב אונסין כפירוש רש"י, ואי איתא בעיניה הדרה והשיב את הגזילה. עיין שם. ונראה לי, משום דשליחות יד בפרשת שומר חנם ושומר שכר כתיב לישבע אם לא שלח ידו, ובשומרים אלו שלח יד בבעלים חייב, והוה אמינא הוא הדין וכל שכן בגזלן דחייב באונסין אפילו היו בעלים שאולים אצלו כמו השומרים אלו דכתיב בהו דין חיוב אחריות אונסין לגזלן כפירוש רש"י הנ"ל, קמשמע לן הש"ס דזה אינו, אלא גזלן מידי דהוה אשואל דחייב באונסין ושאלה בבעלים פטור אפילו שלח בו יד, והכי נמי גזלן פטור מאונסין אם הבעלים שאולים אצלו אף על גב דכל הנאה שלו, הרי דלא קניא ליה לגמרי. ואפשר דגם גזלן פטור במתה מחמת מלאכה מהאי טעמא, מידי דהוה אשואל, ולא גלי לן קרא חיוב אונסין בשלח יד וגזלן אלא מת או נשבר כדרכה דוקא דגם בשואל חייב בו, ומחא הוא דנפקא לן הכי. ועיין לשון רש"י כתובות ל' ע"ב [ד"ה ולאבי פטור] מדאגבהה קניא ואפילו תישרף חייב כו'.

אבל באמת זה אינו, כדחוכיח במישור בקצות החושן סי' שמ"ו שם, דגם שואל חייב בשליחות יד אפילו שאלה בבעלים, עיין שם, והוא הדין על כרחך גזלן נמי אפילו בעליו עמו חייב באונסים, ואפילו מתה מחמת מלאכה נמי. והדרא קושיא לדוכתה, הא לא דמי לשואל, ויש לומר דקניא בדמים לגמרי. ועוד, בהדיא מחלק רב פפא בכתובות דף ל"ד ע"ב, היתה פרה גנובה לו וטבחה בשבת כו' קניא משעת משיכה, היתה פרה שואלה לו וטבחה כו' משעת האונס מתחיל החיוב, הרי בהדיא דעדיף גזלן בקניינו משואל. וצ"ע. אמנם יש לומר התם רבא לטעמיה, גם בשומרים פליג ארב פפא.

ומה שהעלה פאר רום מעלתו נ"י בכוחו הגדול לתרץ שתי קושיות תוספות על רש"י בחולין מ' ע"א [ד"ה רבוצה] דסבירא ליה קניה בהגבהה ונעשית שלו כו', על פי שיטת רש"י לטעמיה

הנה מה שכתב דקניא ליה להתחייב בפשיעה³, לפי דעת הרי"ף⁴ ורא"ש⁵ וראב"ד⁶ והכי קיימא לן בחושן משפט סי' ש"א דגם מפשיעה ממועט הקדש ונכרי מדין שומרים, ממילא לא קניא בהגבהה גם לענין פשיעה, וגם לא לענין הזיקו בידים היזק שאין ניכר כיון דלא שמיה היזק לא עדיף טפי מפשיעה, וליתא בנכרי מדאגבהה אלא משעת היזק ואילך. כך נראה לי להצדיק תירוצי מהשגתו דמעלתו, ונכון הוא.

וידידי הרב החרוץ הצדיק ידיד נפשי חביבי הקצין מו"ה משה יהודה ווענר מק"ק מיאוא נ"י כתב לי גם הוא לדחות תירוצי הנ"ל על קושיית בית יוסף.

וזה אשר השבתי לו.

מה שפקפק מעלתו על תירוצי וזה לשונו, ואני אמרתי לחייב את הנכרי בתשלומין מצד מי איכא מידי דישאל חייב ונכרי פטור, דהא בגזל מצינו נכרי חמור מישאל, כמו בפחות משווה פרוטה, וכן בין תם בין מועד נכרי חייב. ולענין שומרים מיעט התורה בפירוש נכרי בין להקל בין להחמיר, והוא גזרת הכתוב. עד כאן לשון פאר רום מעלתו.

הנה מה שכתב כמו בפחות משווה פרוטה, בהדיא מימרא דרבי יוחנן הוא בן נח נהרג על פחות משווה פרוטה ולא ניתן להשבין [עירובין סב, א], הרי לענין תשלומין לא חמיר טפי מישאל. והנה רש"י בסנהדרין ע"ב ע"א [ד"ה ולא היא] ביאר הא דגזלן חייב באחריות אונסין, גלי לן קרא דאשכחן בשומרים דחייבן הכתוב לישבע אם לא שלח ידו במלאכת רעהו, הא שלח אף על גב כו' דנאנס חייב דנעשה עליו גזלן בשליחות יד. אם כן במלאכת רעהו כתיב, ממעט נכרי מדין שליחות יד וגזלן לענין חיוב אונסין כמו דגלי קרא למעט נכרי משארי דיני שומרים לפי דברי הסמ"ע סי' ש"א שהבאתי.

אבל מה שהרגיש מעלתו וזה לשונו, שרש"י לא פירש זה רק לדמיון בעלמא כמו שכתב מהרש"א, וראיה דהא מצינו בשואל פטור הוא במתה מחמת מלאכה או בשאל הבעלים תחילה, ואילו גזלן ששלח יד חייב בכל גווני. עד כאן לשון פאר רום מעלתו. ודברי פי חכם חן.

ויפה כיון בזה לדעתי שהרגשתי בזה. אבל הקשיתי בזה על הש"ס התם בסנהדרין ע"ב [ע"א], מאי קאמר מידי דהוה אשואל כו', הא ודאי שאני שואל דגם לאונסין לא אוקמיה ברשותיה לגמרי, שהרי פטור הוא על כל פנים מאינך מתה מחמת מלאכה, וכן פטור מכל האונסין אם שאל גם הבעלים,

3. כדעת הרמב"ם הל' שכירות פ"ב ה"ג. 4. שו"ת הרי"ף סי' צז, עי' ברא"ש שבהע' הבאה. 5. ב"מ פ"ד סי' כא. 6. על הרמב"ם הל' שכירות שם.

בסוגיא דמחתרת הנ"ל [סנהדרין עב, א ד"ה מסתברא] דאפילו שיבר אחר כך נמי פטור דקניניהו בדמים, וסבירא ליה לרש"י לכולי עלמא הגבהה והרבעה צורך שחיטה ועבודה היא, לכן מיד כשהרביצה חייב מיתה עליה וקנאה בדמים, אלא בעוד שהוא בעין חייב להחזירה מצד חומרא, ובשעת שחיטה נעשה שלו ממש למפרע משעת הגבהה כו'. אלה תורף דברי קודשו.

הנה גם לדעתיה דמעלתו שדימה העניינים, הרי בהדיא כתבו תוספות בסנהדרין ע"ב ע"א שם [ד"ה אפילו נטל] דבלא התראה לא אמר רב אפילו נטל, והוא הדין נמי גם לרבא אפילו בשיבר אחר זמן לשיטת רש"י ורז"ה [סנהדרין יז, א בדפי הרי"ף], והא דהדרה בעיניה חומרא הוא לא אמרה בלא התראה, ודינא דרב הונא בחולין מ' על כרחך גם בשוגג איירי, מדפריך ש"ס עליה משוחט חטאת בשבת בחוץ לעבודה זרה חייב שלוש חטאות כו', ומשמעות פירוש רש"י דלא מבעיא הגביהה והרביצה דקנאה והוא שלו כו' גם בשוגג קאמר דומיא דהיתה רבוצה, ועל שוגג ליתא לתירוצו דפאר רום מעלתו נ"י הנ"ל.

אמנם לעניות דעתי אין דמיונו עולה יפה בזה, דסברת בדמים קניניהו אף אם שיבר ואיבדם אחר זמן, היינו דוקא בנטל כבר בשעת שנתחייב מיתה, תו כששיברם אחרי זה קנאם למפרע מלקיחתו, שאז נתחייב מיתה עליו, ובא בבת אחת. וגם במנסך, אי הגבהה צורך ניסוך הוא אף דחייב מיתה מאוחר להגבהה אמרינן כיון דלא לגזול הגביהה אלא דלא סגי ליה לנסך זאת הגבהה לא קניא בהגבהתו מיד לאונסים אלא כדין שומר דלא קנאו משעת משיכה כרב פפא בכתובות ל"ד ע"ב, כיון דאילו היה נמלך מלנסכו אחר שהגביהה היה מחזיר הוה ליה כאילו לא קדמה הגבהתו לניסוכו אלא כאילו הגביהה בשעת ניסוך ממש בבת אחת, ואז בשעת ניסוך קנאו ואז קנאו בדמים וקים ליה בדרכה מיניה. אבל איפכא ודאי ליכא למימר, דעל ידי החיוב מיתה שבא לבסוף בשוחט לעבודה זרה קנאו בדמים למפרע מיד בשעת הגבהה והרבעה כאילו קדם החיוב מיתה מיד בשעת הגבהתו, אתממה להקדים עליו חיוב מיתה קודם שהתחיל מעשה העבירה, הא ודאי ליתא, אלא נהפוך הוא, כיון דהגבהה צורך שחיטה הוא הוה ליה כאילו לא קדמה ההגבהה אלא במעשה השחיטה אז הגביהה והוה ליה בבת אחת וקנאו בדמים, ואז גם בלא הגביהה אלא היתה רבוצה נמי קנאה בדמים כו'. וזרק חץ כו' שאני, שכבר משעת עקירה התחיל המלאכה, וכמו שכתב רש"י בכתובות ל"א ע"א ד"ה שעקירה כו'. באופן שתירוצו דפאר רום מעלתו נ"י על רש"י ליתא לעניות דעתי.

גם מה שהעלה מעלתו ליישב קושיית הבית יוסף הא דלא מוקים ליה בנכרי, על פי מה שכתב המשנה למלך פרק כ"א מאישות [ה"ט] ופ"ה משלוחין ושותפין [ה"ב] ופ"ב משכירות [ה"ג] אליביה דראב"ד לחלק דמזיק שלא בכוונה אף דחייב הוה ליה רק פושע ובבעלים פטור. ומינה דן מעלתו, דהוא הדין נמי נכרי דממועט מדין שומרים, מזיק בשוגג דהוה ליה רק פושע נכרי פטור. ומדמחייב רבי מאיר בברייתא [גיטין נג, ב] גם בשוגג, על כרחך לא מיירי בנכרי. אלו תורף דברי קודשו.

ואין מובנים, דהא גם רבי מאיר פטור שוגג מדינא, אלא משום גזירה שוגג אטו מזיד ויאמר שוגג הייתי, וגם בנכרי שייך כן, אף על גב דגם בהיזק ניכר הוא פטור בשוגג מכל מקום גזירה אטו מזיד איכא. וצ"ע.

ואני בעוניי כתבתי על פי המשנה למלך הנ"ל כוונת רש"י בסוגיא זו בגיטין נ"ג [ע"א] ד"ה כדי שיודיעו שטימא או דימא כו', ושבק למינקט גם כן או ניסך, ותמזה. אמנם להנ"ל אתיא שפיר, כיון דבשוגג הוה ליה רק פשיעה, וכיון דמוקימנן בחולין מ"א למתניתין דמנסך באית ליה שותפות, וש"ך העלה בחושן משפט סי' קע"ו ס"ק ט"ז דגם בסתם הוה ליה פשיעה בבעלים גבי שותפים, אם כן במנסך מדינא שוגג פטור מהאי טעמא אפילו בהיזק ניכר, ולא צריך לטעם כדי שיודיעו. כך נראה לי.

אלא שדחיתי, דהא חזקיה לטעמיה בעבודה זרה נ"ד [ע"א] סבירא ליה אדם אוסר דבר שאינו שלו, לדידיה לא מיירי בשותפות. ועוד, אם כן מאי טעמא דרבי מאיר בברייתא דשוגג נמי חייב, והא שוגג הוה ליה פשיעה בבעלים⁷. ואף דרבי מאיר לטעמיה סבירא ליה במסכך גפנו וכו' אדם אוסר דבר שאינו שלו [יבמות פג, א], מכל מקום הא בחד גוונא מיירי כמו רבי יהודה באית ליה שותפות. ועוד, מאי פריך במסקנא והא מנסך דאורייתא ולא קניס רבי יהודה, דילמא מנסך היינו טעמא דלא קניס משום דגם בהיזק ניכר שוגג פטור לפי שהוא פשיעה בבעלים. אלא על כרחך דגם באית ליה שותפות בגויה, אם לא התחילו להתעסק בשוה לא הוי שמירה בבעלים, ובכהאי גוונא מיירי.

וממילא הדרא לניחותא מה שכתב מעלתו נ"י בכוונת תוספות [גיטין נב, ב ד"ה מנסך] אליביה דרב דאמר מדאגבה קניה, דר"ל ואילו היה היזק ניכר לא היה יכול לומר הרי שלך לפניך אחר הגבהה והיה חייב, דליכא למימר קים ליה בדרכה מיניה, כיון דקניה מקודם בהגבהה שוב נקטינן כקושיא ראשונה דתוספות לאמת דגם היזק שאינו ניכר חייב משום שלא יהיה

7. צ"ע בדברי רבינו, שהרי ר"מ מחייבו משום גזירה שוגג אטו מזיד, וזה שייך גם בבעלים. וכפי שהקשה רבינו על תירוצ הרב השואל לעיל, שנכרי צריך להיות

או להזיקו הוה ליה כשואל וקניה גם לאונסין. וגם לרב פפא בכתובות ל"ד [ע"ב] הנ"ל משום שומר שכר רק משעת פשיעה והזיק חיובו ולא למפרע משעת משיכה וקים ליה בדרכה מיניה, אבל מדאגבה לגזולה חייב מיד כמו היתה פרה גנובה לו כו'. ועוד עדיפא נראה לי, לפי דעת הבית יוסף בקושייתו הנ"ל דסבירא ליה גם בנכרי שגזל מדאגבה קניא, אם כן קודם דאגבה רק מדין שותפין שומרי שכר הן על כרחך לא מיירי בנכרי, דמועט הוא מדין שומרי, וקים ליה בדרכה מיניה לשיטת רש"י דסבירא ליה הכי, אבל מדאגבה קניא לגזולה בנכרי נמי מצי מיירי.

ומה שהעלה פאר רום מעלתו ליישב פירוש המשנה לרמב"ם בסוגיא, דין הניין לו, ויקר מחרוץ פרוי, קודש הילולים ושפתים יושק, ואמת כי מאז הכרתיו לפאר רום מעלתו ידעתי כי אילנא ברבא יתעביד, ועכשיו ביותר ראיתי עד היכן ירו גדולה בתורתו וצדקתו. ברוך ד' שבחר בו ובמשנתו.

והנני אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה, שש ושמח בכבודו, הדורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

[הג"ה מבין המחבר. ולי נראה לי לתרץ קושיית בית יוסף סי' ד' אש"ס חולין מ"א דמוקי למתניתין דהכא מנסך בישראל מומר, משום דאסיק נכרי אוסר אם כן (נקמונה) [נוקמיניה] בנכרי.

דהנה רש"י ותוספות פליגי התם אי גם במסקנא נשאר קיים תירוץ ראשון דיש לומר שותפות אוסר או לא. והרמב"ם הל' ע"ז¹¹ ובפ"ז מחובל [ה"ו] סבר כרש"י דגם ביש להם שותפות אוסר, והרא"ש [חולין פ"ב סי' יד] סבירא ליה כתוספות. ונראה לי דתוספות ורמב"ם אזלי לטעמם. דהרמב"ם בפירוש המשניות [גישין פ"ה מ"ד] תמוה גם כן, שכתב על כרחך מזיד ולא אתרי ביה מיירי משום דקים ליה בדרכה מיניה, והא רב מתרץ ליה כדברי ירמיה. ותוספות הקשו בד"ה מנסך, לשמואל דלא סבירא ליה מדאגבה קניא מאי שנא מהא דרב חסדא בכתובות ל' [ע"ב] בגונב חלבו של חברו וכו' [וכוונתם נראית לי, דליכא למימר אין הכי נמי דשמואל חולק על רב חסדא דהתם, דאם כן מאי פריך הגמרא התם בכתובות ולאביי פטור והאמר רב חסדא וכו', דילמא אביי נמי כשמואל סבירא ליה ולא כרב חסדא]. ונראה לי דקשיא להו, לתירוץ ש"ס חולין מ"א בישראל מומר, הרי מומר אסרו במגע כמו שכתבו תוספות שם [ד"ה הכא], ובאיסורי הנאה ליכא זכיה וקנין לדעת תוספות סנהדרין פ' [ע"א ד"ה בשור] וריטב"א סוכה ל"ה [ע"א ד"ה ושל ערלה],

כל אחד הולך כו', אשר גם אני פרשתי כן מאז זה רבות בשנים. ושוב שמעתי כן בשם הגאון מורנו הרב משה סופר זצ"ל⁸, וכן כתב הגאון מור"ם מינץ בסוף ספרו שאלה כ"ז. ויפה כיון מעלתו בזה לדעת רבו הגאון המנוח זכותו יגן עלינו אמן. ומה שדחה מעלתו על פי הא דפשיעה בבעלים, ליתא כנ"ל.

ועוד מטעם אחר לא שייך בזה פשיעה בבעלים, אפילו אם התחילו השותפים בשוה נמי, נהי דמזיק בשוגג פושע מקרי ופטור בבעלים, אבל שליחות יד הרי גם בבעלים חייב גם בשואל כמו שכתב בארוכה קצות החושן סי' שמ"ו הנ"ל, אם כן הוא הדין נמי גזלן דנפקא לן חיוב אונסין ידידה משליחות יד דשואל כפירוש רש"י סנהדרין ע"ב הנ"ל גם בבעלים חייב כנ"ל.

ויש לי בזה פרפרת נאה לתרץ קושיית תוספות בגיטין נ"ב [ע"ב ד"ה מנסך] על שמואל דלא סבירא ליה מדאגבה קניה, והא ליכא דפליג על רב חסדא בזה גבי גונב חלבו [כתובות ל' ב] כו'. ונראה לי, לפי מה שכתבתי לתרץ קושיית הבית יוסף הא דלא מוקי לה הש"ס מנסך בנכרי, משום דבנכרי ליתא לדין שומרים על פי מה שכתב רש"י סנהדרין ע"ב וסמ"ע סי' ש"א ס"ק י"ב ליכא למימר בנכרי מדאגבה קניה, וקים ליה בדרכה מיניה¹⁰, אם כן עדיין קשה לשינוי קמא דמוקים לה ביש להם שותפות, והא קיימא לן שותפים שומרי שכר הם ופשיעה בבעלים פטור בחושן משפט סי' קע"ו [סע' ח], וליכא למימר מדאגבה קניא לאונסים, אלא דמזיק גם בבעלים חייב, ואשעת ההזיק הרי קים ליה בדרכה מיניה, אבל מדאגבה מדין שואל הוא ובשותפים הוה ליה בבעלים ופטור. ונראה לעניות דעתי, לפי מה שכתבו תוספות בבבא מציעא דף צ"ה ע"א בד"ה איתמר כו' פליגי בהא גם רב ורבי יוחנן, דרב סבירא ליה פשיעה בבעלים חייב דמקרא אין נדרש לפני פניו. ואם כן לרב לטעמיה כיון שנסכו פשיעה בבעלים הוא וחייב אתיא שפיר מדאגבה קניא כו', אם כן שמואל סבירא ליה הלכה כרבי יוחנן פשיעה בבעלים פטור ליכא למימר מדאגבה קניא כיון דעל כרחך ביש לו שותפות מיתוקם והוה ליה פשיעה בבעלים ופטור עד שעת ההזיק, ואז קים ליה בדרכה מיניה, מה שאין כן בגונב חלבו כו'. ודו"ק.

אבל באמת ליכא כאן פטור דפשיעה בבעלים לכולי עלמא כנ"ל. וקצת קשה לאוקימתא ביש לו שותפות בגוויה לרב, אם כן מאי שנא דאמר רב מדאגבה קניא, ותיפוק ליה הא אפילו קודם דאגבה קניא לאחריות דשותפים נעשו שומרי שכר כנ"ל. וצריך לומר בלא הגבה רק שומר הוא, אבל מדאגבה לגזול

בן ר' יהודה מינץ, משנת תק"ן רב קהלת אובודה בבודפסט ומתקנה"ה רב של כל קהלות בודפסט. 10. עי' לעיל בתחילת התשובה. 11. בפ"ח ה"א שם לא

פטור מפשיעה בשוגג, וכתב רבינו שהקנס שייך גם בנכרי. 8. עי' שו"ת חת"ס ח"ז סי' מ. 9. שו"ת מהר"ם מינץ אפי זוטרי (פראג תקפ"ז) לר' משה

וכיון דאסור בהנאה מיד בנגיעת המומר קודם שאגבהה ונסכה לעבודה זרה תו ליכא ביה זכייה, וליכא למימר קניה מדאגבהה אחר כך, והדרא קושיא לדוכתה לרב הא קים ליה בדרכה מיניה ואמאי חייב לשלם, ואין לומר אם כן כיון דאסור בהנאה במגעו נתחייב אז בתשלומים, דהא גם מדאגביה לא קניא לגופיה דיין ממש אלא לאחריות לחייבו בהשבה, דאם כן לא הוה ליה לרב לומר כלל מדאגבהה על מנת לגזולו קניא, אלא הוה ליה למימר משנגע בו אסרו ונתחייב בתשלומי נזקו וכו'. [ואפשר שזהו גופא הוא קושיית תוספות חולין מ"א, כיון במומר מתוקם הוה מצי למימר מנסך בנגיעה קאמר, אין כוונתם על שמואל דהוה ליה למימר הכי, דשפיר יש לומר שמואל לטעמיה בחולין ד' ע"ב אין מומר אסור בנגיעה, אלא כוונתם על רב דהוה ליה למימר הכי מנסך בנגיעה, ור"ל לחיוב תשלומין, ושוב בניסוך ממש חייב מיתה כנ"ל]. אמנם הא ודאי כיון שלא הגביהו על מנת לגזולו לא קנאה לחייב בתשלומי ממון, אלא אומר לו הרי שלך לפניך אף על גב דאסרו בנגיעתו, ואם כן הדרא קושיא לדוכתה, כיון דאין זכיה וקנין באיסורי הנאה ליכא למימר קניא בהגבהה וקים ליה בדרכה מיניה [איברא יש לומר באיסור הנאה דרבנן כוללי עלמא שייך ביה זכיה מדאורייתא לחייביה בתשלומים, ונגיעת מומר רק מדרבנן אסור, ואתיא שפיר]. ואין לומר דלישראל דוקא אין זכיה באיסור הנאה כיון שאין לו דמים, אבל מומר הרי שותה הוא היין נסך שפיר זוכה בו, זה אינו, דכיון שדינו כישיראל ואסור בהנאה הוא לדידיה אף שהוא עובר עליה מכל מקום לאו בר זכיה וקנין הוא היין לדידיה.

לכן נראה לי דרב ושמואל אזלי לטעמיהו דפליגי ביבמות פ"ג [ע"ב]. רב לטעמיה כרב הונא תלמידו סבירא ליה אדם אסור דבר שאינו שלו ולא צריך לדידיה לאוקמא במומר, שפיר יש לומר מנסך ממש דמדאגבהה קניא וכו'. ושמואל לטעמיה סבירא ליה התם אין אדם אסור דבר שאינו שלו, וצריך לומר מתניתין במומר, וליכא למימר מנסך ממש משום דקים ליה בדרכה מיניה, וליכא למימר מדאגבהה קניא דכבר נאסר בנגיעת מומר ואין זכיה באיסור הנאה, ועל שאסרו בנגיעתו אומר לו הרי שלך לפניך. אם כן לא קשה קושיית תוספות לשמואל מאי שנא מדרב חסדא, דוודאי גם שמואל מודה לדרב חסדא התם, אבל הכא שמואל לטעמיה במומר מיתוקם ובנגיעתו אסור בהנאה לא קניא בהגבהה כנ"ל. אם כן הרמב"ם לטעמיה דפסק אין אדם אסור דבר שאינו שלו ופסק נמי מנסך ממש ורבי ירמיה [הל' חובל פ"ז ה"ו], על כן

צריך לתרוצי ביש לו שותפין בגוויה לכן יכול לאוסרו וחייב בתשלומין גם במסקנה וכפירוש רש"י בחולין. אמנם תוספות לשיטתם בסוכה ל"ה [ע"א ד"ה לפי] ובבא קמא מ"ה [ע"א ד"ה השתא] ופסחים ל"ג [ע"א ד"ה תתן לו] ובסנהדרין¹² סבירא להו גם באיסורי הנאה שייך זכיה וקנין, לכן הקשו שפיר אשמואל מאי שנא מדרב חסדא, ושפיר הקשו נמי ודחו פירוש רש"י בחולין, דבמסקנא מיירי במומר לבד. ורמב"ם לטעמיה לא סבירא ליה כל תירוצי תוספות דהכא על שמואל מאי שנא מדרב חסדא, כמו שכתב המרכבת המשנה פ"ב משבת [הי"א]. אמנם לתירוץ בתרא דגמרא דחולין דמוקי מתניתין במומר, פירש הרמב"ם אליביה על כרחך בלא אתרו ביה מיירי מזיד משום דקים ליה בדרכה מיניה, וליכא למימר מדאגבהה קניא במומר, ושינויא דגמרא מדאגבהה קניא אזיל לשינוי קמא ביש לו שותפות. אלא בחיבורו פ"ז מחובל העתיק תרתי שינויי, דגם במומר שייך מדאגבהה קניא, על כרחך משום באיסור הנאה דרבנן סבירא ליה יש זכיה ביה כנ"ל.

אם כן מתורצת קושיית בית יוסף, דלרבנות נקיט הש"ס לתרץ במומר, דבנכרי פשיטא דאתיא שפיר דחייב מזיד ולא אמרינן קים ליה בדרכה מיניה משום מדאגביה קניה, אף דאסור בהנאה בנגיעתו, הרי על הגוי לא הוי איסור הנאה, דאף שהוא מוזהר על עבודה זרה לעובדה משבע מצוות בני נח אבל שלא ליהנות מתקרובת עבודה זרה אין גוי מוזהר, וכן כתב בטורי אבן חגיגה י"ג [ע"א ד"ה אין מוסרין], אם כן יכול לזכות בו מדאגביה. אבל במומר הוה אמינא כיון שנאסר בנגיעתו ליכא למימר תו מדאגביה קניה וקים ליה בדרכה מיניה, אלא אומר לו הרי שלך לפניך, קמשמע לן.

ולפי המתבאר ברש"י ומרש"א בפסחים ל"ב [ע"א בד"ה כר' נחוניא], כי מסיק הש"ס אי לפי דמים משלם ומתניתין כרבי יוסי הגלילי אתיא סיפא דפטור כרבי נחוניא בן הקנה, היינו כאביי כתובות ל' [ע"ב] מיתה בידי שמים דתרומה נמי פוטר, אבל לרבא על כרחך לפי מדה משלם וחמץ אסור בהנאה, ובמזיד היינו טעמא דפטור שאינו בר דמים, דליכא למימר כרת דחמץ פוטר דאם כן ליתני חמץ חולין של חבירו שוגג חייב וכו'. כתב מרש"א [שם ד"ה לשמועין], רש"י סבירא ליה על כרחך כמו שכתבו תוספות כתובות [לה, א ד"ה ומי איכא] דאיכא תנא דבן בגדתאי¹³ דפליג על תנא דבי חזקיה גם בחייבי מיתות שוגגין, וכן כתב מרש"א דף כ"ט שם [ע"א ד"ה את יום]. ורמב"ם לטעמיה שפסק התם [הל' תרומות פ"י הכ"ו] כאביי לפי דמים משלם, מפרש שפיר גם מתניתין דהכא

הזכיר ששותף יכול לאסור, ועיי"ש בנו"כ. 12. לעיל הביא מתוספות סנהדרין פ, א להיפך, וצ"ע. 13. בתוספות שם: ר' חגא מדרומא.

צריכא. אם כן בן נח (ד) נהרג שלא בהתראה כלל, ואפילו אומר מותר נמי שלא מסר נפשיה לקטלא מכל מקום נהרג, סברת חוץ הוא דקים ליה בדרכה מיניה פוטרו, ולא צריך קרא אלא בישראל דווקא. והריטב"א שהקשה על רש"י קושיית הנ"ל, על כרחך איהו סבירא ליה כפירוש התוספות בכתובות ל"ד ע"ב ד"ה אבל כו', אבל לפירוש רש"י לטעמיה שם מיהא לא קשה מידי עליה. [הוספת המחבר: וגם יש לומר, כיון דבן נח נהרג על גזל ממון הרי היקל הכתוב בדמו של בן נח להורגו גם על ממון הקל, אם כן ממון ונפש שוים אצלו, לכן מסברא אמרינן ביה קים ליה בדרכה מיניה דלא קטלינן ליה בתרי קטלי. עיין בכתובות ל"ז ע"ב בצריכותא].

וקושיית תוספות בעירובין ס"ב מנטלו לסטים כסותו בב"ק קי"ד [ע"א], דמוקי ר' אשי ור' יוסף שם בלסטים נכרי, מלבד דהתם גזילה בעיניה הוא לא פטרינן קים ליה בדרכה מיניה גם בישראל, וכדסיימו תוספות עצמם והרגיש מרש"א בזה, ועיין בקצות החושן סימן², עוד יש לומר, רב יוסף ורב אשי התם סבירא להו כמאן דאמר בסנהדרין נ"ז [ע"א] דבן נח אין נהרג על גזל, ולא קשה מידי.

ולא נשאר כי אם קושיית תוספות בעבודה זרה ע"א ע"ב, דאם כן לא יתחייב נכרי לשלם גזילו בשום ענין.

ועוד הקשיתי מרב הונא ריש פרק לולב הגזול [סוכה ל. א] באוונכרי דזבני מגוים גזולי ארעתא בעי יאוש ושינוי רשות, ולשיטת רש"י הא קנינהו בדמים דקים ליה בדרכה מיניה בלא יאוש כלל, דרב הונא לטעמיה בסנהדרין נ"ז סבירא ליה בן נח נהרג על גזל. איברא לזה יש לומר, הרי העלו תוספות בגיטין י"א ע"ב [ד"ה יתיב] וחולין י"ג ע"א [ד"ה בעא] דתרי רב הונא הוי, אם כן יש לומר האי רב הונא דאוונכרי לאו תלמידו דרב הוא אלא אידך רב הונא, וסבירא ליה כאמרי בי רב ורב גופיה דעל גזל אין בן נח נהרג וליכא למימר קים ליה בדרכה מיניה. ומתורץ נמי תמיהת אחרונים על הרמב"ן שכתב רב הונא דאוונכרי סבירא ליה גזל גוי מותר³, והרי בהדיא רב הונא סבירא ליה בבבא קמא קי"ג ע"ב גזל גוי אסור, והניחו בצ"ע. ולא קשה מידי, דתרי רב הונא הוי. ובזה נחה שקטה תמיהת הט"ז באורח חיים סימן תרס"ד על השמטת הפוסקים הרי"ף והרא"ש והטור ז"ל שהשמיטו מימרא זו דרב הונא, עיין שם ס"ק ו'. ולפי מה שכתבתי מבואר, דסבירא להו כשיטת רש"י הנ"ל דבן נח קים ליה בדרכה מיניה וקנינהו בדמים אף בלא יאוש כלל, וכיון דקיימא לן כאידך דרב הונא בסנהדרין נ"ז דבן נח

לפי שינויא דגמרא חולין מ"א מנסך ממש במומר, על כרחך מתניתין האי תנא דפליג על תנא דבי חזקיה הוא ומיירי בלא אתרו ביה, דאילו מדאגביה קניא ליכא למימר וכן"ל.

ושוב מצאתי בספר דורש לציון¹⁴ דרוש י"א הקשה כהאי גוונא על המגן אברהם [בספרו שמן ששון, פרשת בראשית] שתירץ הקושיא על אדם הראשון איך מת ומשלם, מדאגביה קניא, והקשה עליו הא אי עץ הדעת גם אסור בהנאה היה אין זכיה באיסור הנאה, וליכא למימר מדאגביה קניא. עיין שם, והנאני. ע"כ מבין המחבר]

סימן כה

[קים ליה בדרכה מיניה בבני נח]

שלמא רבא, מאלקא רבא, לגברא רבא, הלא הוא ידיד ד' וידיד נפשי הרב הגדול סיני ועוקר הרים, החרוץ נפלא, מאוד נעלה, הפלא ופלא, כבוד שמו היקר מו"ה חיים צבי נרו יאיר בגרופא, צ'דיק ב'אמונתו י'חיה, הגאון אב"ד ק"ק אונגוואהר נרו יאיר.

זה ימים נתכבדתי עוד ביקרתו ונהניתי באור תורתו אשר כבודו ערך בטעם זקנים ואריך, על דבר פלוגתת רש"י ותוספות אי בבן נח שייך דינא דקים ליה בדרכה מיניה¹⁵. וביאר כוונת רש"י יפה לתרץ מעליו קושיית תוספות, באופן דגם רש"י מודה דבבן נח לא אמרינן קים ליה בדרכה מיניה, דלא חידשה כן אלא בישראל. ונפשו איותה לדעת מה העליתי בעוניי לפעפע קושיא זו.

ולעשות רצון צדיק כמוהו ירבו בישראל חפצתי. ואציגה פה לפני מעלתו בקצרה בס"ד.

הנה קושיא זו דלא חידשה תורה קם ליה בדרכה מיניה אלא בישראל, לא הקשה תוספות על רש"י בשום דוכתא, אלא בחידושי ריטב"א על עירובין דף ס"ב [ע"א] הקשה כן. ובהדיא מסיים שם שזהו שלא כדברי רש"י ז"ל, דרש"י סבירא ליה גם בבן נח קים ליה בדרכה מיניה, וכמו שכתבו תוספות בשמו בעבודה זרה ע"א [ע"ב ד"ה בן נח] בהדיא. ותוספות דפליגי נמי על רש"י לא חשו להקשות עליו כן. וטעמא נראה לי על פי סברת הש"ס כתובות ל"ד ע"ב, אי אשמעינן מחתרת משום דמחתרתו זהו התראתו, אבל שבת דבעינן התראה אימא לא.

14. לרבי יחזקאל לנדא בעל הנו"ב (סדילקאב תקצ"ד) דף לט ע"א טור א ד"ה ובמסכת סנהדרין.

כה. 1. רש"י עירובין סב, א ד"ה בן נח, וסנהדרין נז, א ד"ה צערא. תוס'

עירובין שם ד"ה בן נח, וע"ז עא, ב ד"ה בן נח. 2. בדפוס חסר הסימן, ונראה שכוונתו לסי' שנא ס"ק ג. 3. עי' שער המלך הל' גולה פ"א ה"ב שהקשה כך על הרמב"ן במלחמת ה' סוכה יד, ב בדפי הרי"ף, וראה בדברי חיים דיני

נהרג על הגזל, לכן בדין השמיטו למימרא דרב הונא באוונכרי כנ"ל, ודו"ק. ועיין בשער המלך הלכות גזילה [פ"א ה"ב].

ועוד נראה לי לתרץ קושייתי בצירוף קושיית תוספות בעבודה זרה הנ"ל. הנה כיון דבן נח נהרג בעד אחד כו', אבל על פי עצמו לא, ומשלם כהאי גוונא בלא עד אחד כלל. אמנם עדיפי מזה העליתי לתרץ, על פי מה שכתב הרמב"ם (סוף) פרק עשירי מהלכות מלכים [ה"א] משכחת לה שפיר שבן נח חייב לשלם, כגון אם הוא שוגג בעבירה שאינו נהרג, וגם לשון רש"י במכות [ט, א ד"ה לפיכך] שהביא הלחם משנה שם יש לפרשו כמו שכתב הלחם משנה אליביה דהרמב"ם. ועיין בחידושי רמב"ן מכות דף ט' [ע"א] העלה גם כן דשוגג ואונס אין בן נח נהרג אלא מזיד בלא התראה דווקא [הוספת המחבר: איברא בהדיא כתב שרש"י סבירא ליה גם בשוגג נהרג, אם כן לרש"י לטעמיה הקשה תוספות שפיר]. ואף דקיימא לן כתנא דבי חזקיה חייבי מיתות שוגגים נמי פטורים מתשלומים [כתובות לה, א], ורש"י הא סבירא ליה גם בנכרי קים ליה בדבריה מיינה, מכל מקום בהא מודה רש"י לתוספות דבנכרי ליתא לדינא תנא דבי חזקיה, משום דאם כן לא יתחייב נכרי לעולם לשלם גזילו. והארכתי בזה ואין כאן מקומו.

על כל פנים יש מקום לשיטת רש"י כמו שכתבו תוספות וריטב"א⁴ ואחרונים⁵ בשמו דבבן נח נמי איתא לדינא קים ליה בדבריה מיינה. ועיין בספר פרשת דרכים דרך מצרים סוף דרוש ה' [ד"ה וכי תאמר], ובפתיחה כוללת לפרי מגדים על אורח חיים סוף חלק ד' אות י"ד, ועיין תשובת יד אליהו סימן מ' בארוכה מזה.

ולתירוצי הנ"ל לתמיהת הט"ז סימן תרס"ד, כל הפוסקים סבירא להו (כרשב"י) (כרש"י) בזה. אלא דיש לומר תירוצו אחר על קושיית הט"ז, דרב הונא באוונכרי בשוגג מיירי כנ"ל.

ובסוגיא דהיזק שאין ניכר הוכחתי גם שיטת הרמב"ם שם בפירוש המשניות כרש"י סבירא ליה בזה, וניחא פירושו שם על פי זה. וגם מחיבורו מוכח כן, בפרק תשיעי דין ד' ממלכים כתב, בן נח חייב גם על העובר, ולא כתב דגם משלם דמי ולדות בין באסון בין בלא אסון דאשה, ועל כרחך דהיינו טעמא דקים ליה בדבריה מיינה. וגם דין ט' י' שם בעונש גזל כתב דבן נח נהרג על פחות משוה פרוטה, ולא כתב רמב"ם כלל דין דשוה פרוטה חייב גם לשלם כשיטת התוספות, על כרחך

סבירא ליה כרש"י קים ליה בדבריה מיינה פוטרו. ובהכי ניחא לי מה דהשמיט רמב"ם להביא דין שני דרבי יוחנן, בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להשבון, וצ"ע, אבל כיון דאפילו שוה פרוטה נמי ליתא בהשבון דקים ליה בדבריה מיינה מכל שכן פחות משוה פרוטה כנ"ל.

ולפי מה שכתב הפרשת דרכים הנ"ל לתרץ על עונש המצרים במיתה וממון אף דקים ליה בדבריה מיינה, היינו טעמא דמיתה בידי שמים אין פוטר כו', עיין שם, אם כן לרבי נחוניא בן הקנה קשיא, על כרחך מודה רש"י לדידיה דלא אמרינן בבן נח קים ליה בדבריה מיינה. וצ"ע.

ובתשובת יד אליה הנ"ל סימן מ' תמה על תוספות בעבודה זרה הנ"ל, דילמא אין הכי נמי אין בן נח חייב לשלם לעולם לדעת רש"י, עיין שם. וזה אינו במחילת כבודו, דאם כן תקשה מר' אשי בעבודה זרה דף נ"ט [ע"ב], כמו שהארכתי בחידושי בסוגיא הנ"ל בזה.

ומה שהעלה פאר רום מעלתו נ"י ליישב קושיית התוספות על רש"י, דלא כיון רש"י על קים ליה בדבריה מיינה אלא משום דלא כתיב השבה בנכרי, ודווקא בגזל נכרי מישאל פחות משוה פרוטה, אבל שוה פרוטה מישאל וכן מנכרי אפילו פחות משוה פרוטה נהי דמצות השבה ליכא אבל כיון דמחסרו ממון צריך להחזיר לו אם תובעו, ואפילו בית דין נזקקין לדבר בעין אף לפחות משוה פרוטה כשיטת ריטב"א באסיפת זקנים בבבא מציעא דף נ"ה [ע"ב ד"ה ואם הוזקקו]. אלה תורף דבריו בקצרה.

הנה בעיקר תירוצו כיון מעלתו בקצת להגאון בתשובת יד אליה סימן מ'. אבל מה שכתב על פי שיטת ריטב"א הנ"ל ליתא, דזה לשון רש"י סנהדרין נ"ז ע"א ד"ה צערא בשעתא מי לית ליה, הלכך גזל הוא אלא שאין בית דין ישראל נזקקין להשיבו דבתר הכי מחיל ליה, ובישראל בישראל נמי אסור, ומיעבר לא עבר דכתיב לא תגזול והשיב את הגזילה, אמדיי דהשבון קרי גזל ואידך לא כו'. הרי בהדיא ביאר רש"י דעתו דפחות משוה פרוטה אינו במצוות השבה וגם אין הבית דין נזקקין לו אפילו שהוא בעיניה, ולא כריטב"א הנ"ל.

ועל דבר חקירתו, אי חצי שיעור גם בגזל אסור מן התורה מאי פריך בסנהדרין נ"ט [ע"א] והא פחות משוה פרוטה כו', ומי איכא מידי כו'. כבר העמיק והרחיב בזה בספר באר יעקב⁷

שו"ת בית אפרים או"ח סי' לו, ועוד. 4. ראה לעיל בתחילת הסימן. 5. עי' קצוה"ח סי' שפה. 6. ועיין עוד שו"ת מהרש"ם ח"ה סי' טז, וציין שם להוכחת רבינו מרש"י. 7. לר' יעקב בן אברהם ברלין, פיוורדא תקכ"ו.

גנבה וגזילה שדן בזה. וביותר הקשו על רש"י שכתב שם "סתם נכרים גזלני ארעתא מישאל נינהו, ושמא אותו קרקע מישאל הוה". ראה פני יהושע וכפחות תמרים שם, שו"ת שער אפרים סי' ב, נו"ב תניינא או"ח סי' קלד,

סימן קס"א ביורה דעה מן דף ע' [ע"ב] עד דף ע"ד והקשה כן בדף ע"ב ע"ג [בד"ה א"ה הך סברא] עדיפא, בדרך ממה נפשך, דהא יש לומר לריש לקיש קאי קושיית הש"ס דסבירא ליה גם באיסורין חצי שיעור מותר מן התורה [יומא עד, א], אלא דהקשה ממה נפשך, הרי תוספות בחולין ל"ג [ע"א ד"ה אחד] העלה דריש לקיש לית ליה האי כללא דמי איכא מידי כו'. והניח בצ"ע. ולעניות דעתי יש לומר על פי מה שכתבו בחידושי רשב"א ורמב"ן בשבועות כ"ג ע"ב דרב ושמואל אפשר דסבירא להו חצי שיעור מותר מן התורה.

ומה שכתב מעלתו לדחות האי טעמא דפחות משוה פרוטה אינו בלאו משום דמחיל ליה, דאם כן אי צווח דלא מחיל יהיה בלאו. לעניות דעתי יש לומר אין הכי נמי, אבל הש"ס ופוסקים מיירי מרובא דעלמא דמחילי, וגם יש לומר, אפילו צווח דלא מחיל בטלה דעתו אצל כל ישראל רחמנים דמחילי, ואנן סהדי דאפילו דצווח השתא דלא מחיל ליה, מכל מקום בתר הכי מחיל ליה לאחר זמן. וגם מה שכתב מעלתו אי היינו טעמא דמחיל אם כן יהיה גזל נכרי חמור מגזל ישראל, הרי גם לטעם דשוה פרוטה בממון הלכה למשה מסיני הוא ושיעורין לא ניתנו לבני נח נמי חמור הוא גזל נכרי מגזל ישראל. ורהיטת הש"ס בכל מקום משמע דכל פחות משוה פרוטה אין שם כסף עליו ואינו ממון גם בלא הלכה למשה מסיני, אבל ודאי גם זה בכלל אומרם ז"ל כל השיעורים הלכה למשה מסיני הן. עיין רמב"ם ריש פרק י"ד ממאכלות אסורות דין ב' ותוספות קידושין י"ז ע"א ד"ה ונילף, ובמקנה קידושין דף ח' [ע"א ד"ה בגמרא אלא].

[הוספת המחבר: וקצת קשה לי לפירוש רש"י סנהדרין נ"ז ע"א בד"ה הנ"ל [ד"ה צערא] וזה לשונו, אבל בגוי דלאו בר השבה הוא שכל דינו למיתה לא נפיק פחות משוה פרוטה מכלל פרוטה ואפילו מישאל דמחיל ליה בתר הכי. ועיין ב"ח ריש סימן שמ"ח. וקשה, הא לרש"י בשוה פרוטה דפטור משום קים ליה בדרכה מיניה אם כן חייב מיתה לצאת ידי שמים כרבא בבבא מציעא צ"א ע"א. אבל פחות משוה פרוטה (דמחלליה) [דמחל ליה] פטור גם לצאת ידי שמים, אם כן יש לומר אינו נהרג ונפיק פחות משוה פרוטה מכלל פרוטה בהשבה לצאת ידי שמים. ונראה לי לפי מה שכתב רשב"א בתשובה סימן ש"ב דרב פפא בבבא מציעא צ"א דלא משני כרבא פליג עליו וסבירא ליה קים ליה בדרכה מיניה נמי פטור מלצאת ידי שמים, אם כן פירוש רש"י שפירש בסנהדרין נ"ז רב פפא לטעמיה. ועוד, הרי לדעת בעל המחנה אפרים ריש הלכות גזילה גם פחות משוה פרוטה חייב לצאת ידי שמים⁸.]

ובזה נראה לי מה שהעיר בתשובת יד אליה סימן מ' [ד"ה ובאמת דבר] על התוספות יום טוב בבבא קמא פ"ט מ"ו שכתב צריך להחזיר אפילו פחות משוה פרוטה, והניחו בצ"ע מהטור וש"ע בחושן משפט סימן ש"ס סעיף ב' (ש"פ) בהדיא, פחות משוה פרוטה אינו בתורת השבה. עיין שם. ובאמת הכרח התוספות יום טוב הוא כדי לתרץ תמיהת תוספות שם [ב"ק קד, ב ד"ה חוץ], הא כיון דברישא תנן שוה פרוטה משמע אבל פחות לא, וסיפא למה לי. ותירץ דקמשמע לן דיוקא אין צריך להוליכו אצל הנגזל דווקא, אבל כשבא נגזל חייב להחזיר לו. גם הבית יוסף [בחושן משפט] ריש סימן ש"ס הרגיש דיש לפרש כן, אבל הטור לא משמע ליה הכי. אבל הבית יוסף סיים בזה וזה לשונו, וכך הם דברי הרמב"ם מהלכות גזילה. עד כאן לשונו. וזהו תימה, דאדרבא התוספות יום טוב למד תירוצו ודינו הנ"ל רק מדברי הרמב"ם בהלכות גזילה פ"ז [ה"א], עיין שם היטב. וממילא אין כאן קושיא וסתירה על תוספות יום טוב מטור וש"ע, דאיהו מתרץ קושיית תוספות אליביה דרש"י ורמב"ם. אבל יותר נראה לי למחנה אפרים הנ"ל, אם כן לא פליגי כלל, דטור וש"ע כתבו רק דאינו בתורת השבה דייקא, מצות עשה והשיב לא קאי עלה אלא טורח השבתה על הבעלים אבל הגזלן לא קנאו, ורש"י והר"מ ותוספות יום טוב כתבו רק כשבא הנגזל נוטל את שלו דחייב להחזיר לו לצאת ידי שמים. והכי משמע מלשון רש"י סנהדרין נ"ז הנ"ל שכתב מהאי טעמא דבתר הכי מחיל ליה אין בית דין נזקקין לו ואינו בהשבה, משמע אבל לצאת ידי שמים חייב, וכמו שכתב הבית יוסף ריש סימן ש"ס על שם רש"י, ולא קשה מידי.

ודע, דאין להקשות לתירוץ רב פפא דף נ"ז הנ"ל, כיוצא בזה דגזל דתני ברייתא נהרג בפחות משוה פרוטה, אם כן מאי קמשמע לן רבי יוחנן? דיש לומר הא ברייתא אסור קתני, ואיכא למאן דאמר שם מהאי טעמא אינו נהרג כלל אגזל, קמשמע לן ר' יוחנן דנהרג. וגם הא אידחי אוקימתא דרב פפא התם ולא מיירי ברייתא בפחות משוה פרוטה. וגם יש לומר, רבי יוחנן קמשמע לן פחות משוה פרוטה אפילו אגזו ותמרה דלא קפדי ביה כלל ואיסורא נמי ליכא בישראל, כמו שכתב הרב המגיד ריש הלכות גזילה [פ"א ה"ב] בשם יש מפרשים. ועיין בספר כפות תמרים דף ל"ב ע"ב בסוף סוכה [ד"ה מתניתין הדס הגזול] דמהאי טעמא קמשמע לן הדס וערבה גזולה נמי פסול. ועיין ירושלמי ריש פרק הדר בעירובין דאפילו בהא אומר רבי יוחנן דנהרג בן נח¹⁰. ועיין במחנה אפרים ריש הלכות גזילה הנ"ל, ודוק.

8. עיי"ש בפרק א נראה שדעתו שאינו חייב, וצ"ע. 9. שאמר בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה (עירובין סב, א). 10. לא מצאתי שם.

הסמ"ג דבחינים לכולי עלמא אסור. וכן מבואר בסמ"ג שם, בתר שכתב וזה לשונו, ואסור להטעות את הגוי שנאמר וחשב עם קונוהו כו', סיים עלה מיד, ואפילו למאן דאמר גזילו מותר זהו בגוי שציערו לישראל כו'. יעויין שם. ואם כן רק איסור עשה איכא לגזולו בחינים מקרא דוחשב כו', אבל לאו ליכא. אם כן גם לסמ"ג אתיא שפיר תירוץ החכם צבי הנ"ל לרבא ריש פרק איזהו נשך, דסבירא ליה על כרחך גזל גוי מותר, ואף דבחינים אסור לכולי עלמא, היינו איסור עשה מוחשב כו', אם כן לאו דלא תגזול למה לי.

ולפי זה נראה לי ברור, דלמאן דאמר גזל נכרי אסור אפילו צערא לישראל, דבכלל לא תגזול הוא באיסור לאו, קרא דוחשיב את הגזילה נמי קאי גם על גזל נכרי. לכן ניחא ליה לש"ס בכורות י"ג קרא לרעך לעמיתך כו' אתיא לחזרת אונאה, וכנ"ל. אבל למאן דאמר גזל נכרי מותר, נהי דבחינים מודה דאסור, היינו מקרא וחשב עם קונוהו, ואיסור עשה לבד איכא, ולא כתיב ביה והשיב כו', בהא ודאי הדין דאין צריך להתזויר מדאורייתא כסברת אחרונים הנ"ל וכסברת רש"י סנהדרין נ"ז הנ"ל על גזל פחות משהו פרוטה. אם כן פריך שפיר לדידיה לעמיתך למאי אתיא, דליכא למימר לחזרת אונאה, הרי אפילו גזילו ליתא בחזרה, אונאה מבעיא. אבל מבבא מצינא פ"ז צ"ע.

ולענין דעתי נראה לי עוד ראייה להסמ"ג, על פי מה שכתב הרמב"ן ריש פרק לולב הגזול הנ"ל גבי אוונכרי דרב הונא סבירא ליה גזל גוי מותר¹¹. ותמהו עליו בתשובת שער אפרים סימן ב' ושער המלך [הל' גזלה פ"א ה"ב] והמקנה בקונטרס אחרון סימן כ"ח מרב הונא פרק הגזול בתרא דף קי"ג [ע"ב] דאמר בהדיא גזל נכרי אסור מקרא ואכלת את כל העמים כו' [דברים ז, טז]. ולסמ"ג ניחא, דהתם בחינים מיירי.

ועוד, לדידיה לא קשה מידי הצ"ע של מהרש"א בסנהדרין נ"ט [ע"א ד"ה ולא והרי יפת תואר] מה שהקשה דלא פריך מגזל גופיה. ונראה לי, הא דישאל בגוי מותר בדף נ"ז [ע"א], שפיר מצי סבירא ליה גזל גוי אסור בחינים מיהת, אבל יפת תואר שרי ישראל בגוי גם בחינים פריך שפיר. ועיין בחי' ר"ן שם [ד"ה כותי בכותי].

ועיין תשובת חוות יאיר סימן ע"ט הרגיש בחילוק מור"ם חביב ונתיבות המשפט ויד אליה הנ"ל דגזל גוי לכולי עלמא ליתא בהשבה מדאורייתא, ודחה אותו על פי התורת כהנים [על ויקרא ה, כא] בעמיתו בשבועת הפקדון למעט נכרי, וכמו שהקשה עליו גם בשער המלך. ולא ראו כולם דברי החוות יאיר. ועיין מקנה בקונטרס אחרון סימן כ"ח נמי פשיטא ליה

ומה שהרגיש פאר רום מעלתו על הסמ"ג, הובא בהגהות מיימוניות פרק שביעי מגניבה אות ב' (והוא בסמ"ג לאוין קנ"ב, ומעלתו ציין בטעות), שכתב גם למאן דאמר גזל גוי מותר היינו בצעריה לישראל אבל בחינים מודה שאסור, אם כן מאי פריך הגמרא בבכורות י"ג ע"ב למאן דאמר גזל גוי מותר אונאה מבעיא. וצע"ג.

כבר קדמו בתשובת יד אליהו סימן צ' להקשות כן על שיטה זו מקושיית הש"ס בבבא מציעא דף פ"ז ע"ב, בכרם רעך ולא בכרם נכרי דגם אל כליך תתן, ופריך למאן דאמר גזל נכרי מותר מאי אתא לאשמועינן כו'. ולא תירץ כלום, והוא צ"ע.

ולענין דעתי נראה דשפיר חזי הגאון להקשות כך מסוגיא דבבא מציעא ולא מבכורות י"ג, על פי שתמהו האחרונים ובראשם הש"ך בחושן משפט ריש סימן שמ"ח [ס"ק ב] על פסק הרמ"א באבן העזר סימן כ"ח [סע' א] קידשה בגזל נכרי מקודשת, ואמאי, הא קיימא לן גזל נכרי אסור מן התורה. עיין שם היטב. והעלו רבים לתרץ, דאפילו למאן דאמר גזל נכרי אסור מדאורייתא, אבל מצות השבה ליכא גביה מדאורייתא, כמבואר בתשובת יד אליהו סימן צ' הנ"ל [ד"ה אבל עכ"פ אינו] ובשער המלך הלכות גזילה [פ"א סוף ה"ב] בשם מור"ם חביב [יום תרועה כח, א] ובתשובת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סימן פ"א [ד"ה הא חדא] ובתשובת בית אפרים חלק או"ח סימן ל"ז, וכן כיון לתירוצם הגאון בספר נתיבות המשפט ריש סימן שמ"ח [ס"ק א]. אבל באמת תירוצם תמוה מסוגיא דבכורות י"ג הנ"ל, דלמאן דאמר גזל נכרי אסור ניחא ליה דאתיא [לרעך] [עמיתך] שאי אתא מחזיר אונאה לנכרי, הרי בהדיא דגזילו איתא נמי בהשבה מדאורייתא.

אמנם נראה לי, הרי הקשה החכם צבי בתשובה סימן כ"ז [בסוף הסימן], מאי פריך רבא בריש פרק איזהו נשך [ב"מ סא, א] לאו בגזל למה לי ותיפוק ליה מריבית ואונאה, הא אצטריך לגזל נכרי. ותירץ, רבא התם סבירא ליה גזל נכרי מותר. ועיין באר יעקב לחושן משפט סימן שמ"ח [סע' ב] בזה. ולשיטת הסמ"ג הנ"ל הדרא קושיא לדוכתא, כיון דבחינים לכולי עלמא אסור, והא לא אתיא מריבית ואונאה, ואיצטריך קרא שפיר לגזל נכרי בחינים. וצל"ע.

ונראה לי ברור טעם הסמ"ג שהכריח כן על פי קושיית תוספות בבבא מציעא פ"ז ע"ב בד"ה אלא כו', למאן דאמר גזל נכרי מותר קרא וחשב עם קונוהו מאי עביד ליה כו', לכן תירץ

דגונב כ"ס בשבת היה מגרר ויוצא פטור, והלכתא דשדינהו בנהרא. ותמוה, דהוה ליה למימר בלשון תירוץ הכא במאי עסקינן דשדינהו כו'. אלא ודאי אין לומר הכא במאי עסקינן כו'. אמנם, כיון דברייתא קפסיק ותני סתמא היה מגרר ויוצא פטור, בין שוגג בין מזיד, דהא קיימא לן כתנא דבי חזקיה, אם כן גם לרב תקשה, הא בשוגג מודה דהדרה בעיניה כנ"ל, וברייתא הוה ליה לפלוג וליתני במגרר ויוצא גופא. ועל כרחך גם לרב מיתוקם ברייתא בליתנהו, דשדינהו בנהרא, וגם על רבא לא קשה מידי, ולכן סיים ש"ס בקצרה והלכתא דשדינהו בנהרא כו'. רצה לומר כמו ולטעמך הא על כרחך בהכי מיתוקם, כנ"ל.

[הוספת המחבר: ודע כי קושיית מהרש"א שם בסנהדרין [ד"ה ויש לומר] על דברי תוספות הנ"ל¹⁵, למאן דאמר בגמרא התם דגגו וחצירו שוה למחתרת הדרא קושיא לדוכתה קושיית תוספות הא רב לטעמיה סבירא ליה יאוש בעי לקנותו. עיין שם. ולא קשה מידי לפי מה שכתב הסמ"ג לאווין ק"ס דגינה ושדה שאין בעלים מצויים שם לכולי עלמא יש לו דמים, ודווקא גגו וחצירו וקרפיו סבירא ליה למאן דאמר דשוה למחתרת לפי שהבעלים מצויים במקומות אלו ועל עסקי נפשות בא, אם כן מיירי רב התם בגינה ושדה ודיר, ועוד, לפי מה שכתב באסיפת זקנים לבבא קמא דף קי"ד ע"ב [ד"ה וזה לשון הרמ"ה] העלה למסקנא דש"ס שם כי עייל לחצירו מדעתו דבעל הבית לשם לינה והדר חתר יש לו דמים וחייב לשלם, עיין שם היטב, אם כן מיירי רב התם בכהאי גוונא, ולא קשה מידי קושיית מרש"א. וצ"ע על תוספות].

ומה שציינתי בראשונה¹⁶ על דברי רש"י כתובות ל"א ע"א ד"ה שעקירה כו', פשוט ממה שכתב הואיל ובין עקירה והנחה אתיא ליה כו' מההוא שעתא אתחיל לה מלאכה, ר"ל לפי שכן הוא באמת שעקירה היא חצי המלאכה [הוספת המחבר: ולהכי דייק ר' אבין שעקירה צורך הנחה ולא אמר שהגבהה צורך הנחה דהא אי אפשר לעשות הנחה בלא הגבהה]. וכן מצינו בהדיא בתוספות שם ד"ה הכא כו' וזה לשונו, האיסור מתחיל משעת הגבהה, דאם היה אחר עושה עקירה לא היה מתחייב בהנחה כו'. אבל קודם שהתחיל מקצת מגוף העבירה בפועל, אי אפשר לומר על ההגבהה קים ליה בדרכה מיניה למפרע, כנ"ל. והארכתי בחידושי המסכת שם בס"ד.

והנני חותם בכרכה מרובה, כנפשו הרמה ונפש ידירו ואוהבו הנאמן השש בטובו, הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

דאיתא בהשבה מדאורייתא. ולעניות דעתי קשה עוד, אם תמצי לומר ליכא בגזל נכרי מצות השבה לכולי עלמא, אם כן לא הוי גזל ניתק לעשה וללקי עליו, ולחשביה אם כן בכלל אלו הן הלוקין. וגם אם איתא, נמצא גזל נכרי חמור טפי מגזל ישראל למלקי עליו. וצ"ע, ובמקום אחר הארכתי).

ומה שהשיג עלי מעלתו בפפולא שאנחנו בו, אם כי איני עומד על דעתי, מיום עומדי על דעתי איני אומר קבלו דעתי, אבל בזה לא צדקו דבריו. הנה על מה שכתבתי להצדיק תירוצי בראשונה¹⁷ על פי דקיימא לן גם מחיוב פשיעה ממועט נכרי, והכי נמי היזק שאין ניכר לא עדיף מפשיעה, כתב פאר רום מעלתו נ"י וזה לשונו, לא הבנתי, אם כן הוא למה יתחייב הנכרי מהיזקו ואילך כיון דפשיעה היה, ולעניות דעתי מצד שלא יהיה כו' גם זה בתורת מזיק הוא, ואם כן ממילא קנאו מיד לענין זה בהגבהה. עד כאן לשון מעלתו. והדבר פשוט כי משום שלא יהיה כל אחד הולך כו' קנס חכמים הוא, וכל קנס חידוש הוא, ואין לך בו אלא משעת חידושו ואילך ולא משעת הגבהה.

ועל מה שכתבתי לדחות תירוצו דפאר רום מעלתו¹⁸ על רש"י בחולין מ', כיון דמיירי סוגיא דרבוזה גם בשוגג ובשוגג ליתא לסברת רב בסנהדרין דף ע"ב כמו שכתבו תוספות שם. ועל זה גדלה התמיה בעיני, דהא קיימא לן כתנא דבי חזקיה חייבי מיתות שוגגים גם כן פטורים, מה שאין כן במחתרת בלא התראה ליכא חיוב מיתה כלל.

הן אמת חילוק זה, שאין לדמות שאר שוגג דעלמא לשוגג דמחתרת בגגו וחצירו. אבל עיקר טעמי הוא דהא סברא דרב בדמים קנינהו אפילו איתיה בעיניה היא סברא מחודשת, ואין לו בו אלא חידושו בדמים דייקא, שמסר את נפשו עליו, כיון דאין לו דמים במחתרת בלא התראה¹⁹ ובעלמא כגון גונב כ"ס בשבת בהתראה, אבל שוגג דעלמא שלא מסר נפשו עליו ליתא לדינא תנא דבי חזקיה, דמכה אדם לא חלקת בו בין שוגג כו' לפוטרו מתשלומין דווקא, אבל להדריה בעיניה אינו שתי רשעויות, כיון דשוגג לא מסר נפשו עליו לא קניה בדמים וברשותא דבעלים הוא בכל מקום שהוא. ועיין בבבא קמא סוף דף קי"ד בהדיא מסיק הא דרב בדמים קנינהו היינו דווקא במסר נפשיה לקטלא. ועל זה כיוונתי בראשונה, אלא שקיצרתי במכתבי מאוד, ורמזתי על תוספות גבי מחתרת דהוא הדין בשוגג דעלמא. ולא באתי לשם ניצחון ח"ו, אבל האמת כן הוא לעניות דעתי.

והונח לי בזה לשון הש"ס, דמסיק בסנהדרין ע"ב שם על דמתיב ר' ביבי בר אבבי על רבא דאמר נטל לא, מברייתא

14. אולי צ"ל "בהתראה". 15. ד"ה אפילו. 16. לעיל סי' כד ד"ה אמנם.

12. לעיל סי' כד ליד הע' 2. 13. לעיל סי' כד ד"ה ומה שהעלה.

סימן כו

[נאמנותו של מחלל שבת לגבי עדות
ושבועה]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד אהובי הרב המאור הגדול המופלג ושנון החרוץ כבוד שמו מו"ה אנטשיל ניימאן נ"י אב"ד דק"ק ווייטצען יע"א.
מכתב קודשו קיבלתי.

ועל דבר המבוקש אשר מעלתו בא בקובלנא על כלל עדת ישראל קדושים הם, ובזמן הזה בעוונותינו הרבים איה איפה החזקת כשרות על פי הרוב להאמינם על עדות והשבועה, והתרעם גם על חכמי הדור שאין שמים על לב כזאת וכזאת על שמשביעים לפעמים למי שפסקו לו בערכאות ליטבע, ואותו שנשבע הוא מומר לחלל שבת בפרהסיא ופסול לשבועה הוא. אלה תוכן דבריו ותרעומותיו בקצרה.

ידידי, תמיהני על חוכמתו (ו)איך נשאו לבו לכתוב כן, הכי כל באי עולם עברו לפניו, או רובם אפילו מגליל שלו ומחוז אחד, וכי מעלתו בחנם בכור שכלו כי רובם אבדה חזקת כשרותם, אתמהא, והס מלהזכיר, ומרוב שיחו וכעסו אשר מעלתו כועס על עוברי עבירה בא לכלל טעות, וישפוט שפוט בשכלו בלא ראות מקור הדין בשו"ע חושן משפט מי הם הפסולים לעדות או לשבועה, עיין בשו"ע הלכות עדות סימן ל"ד סעיף ז' ובהג"ה רמ"א סעיף כ"ג (וכ"ד) [וכ"ה] ובסימן צ"ב סעיף ה' [ו] סעיף ו'. וגם לפסול אדם לעדות בעיני דווקא להעיד בפניו, ומכל שכן לפסול משבועה, כמבואר בשו"ע חושן משפט סוף סימן ל"ח ובתשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סימן ע"ב בסתירת היתר החמישי בארוכה, משם בארה די הניח דעת מעלתו נ"י ולהשקטו מזעפו. ודין מחלל שבת בפרהסיא שדינו כמומר לעבודה זרה מבואר בבית יוסף יורה דעה סימן קי"ט [ד"ה עוד מפי, סע' יא מהד' מכון ירושלים] בשם תשובת רשב"א, ובתבואות שור יורה דעה סימן ב' [ס"ק כז], היינו בפני עשרה מישראל. עיין שם.

ולמי שפסקו לו שבועה בערכאות, אפילו אם הוא פסול לשבועה בדינינו אין אחריותו עלינו, וכי ישגיחו הערכאות על דינינו ועל דברינו לפוסלו לשבועה, אם לפנינו הוא הגון אין עלינו למוסרו.

ומה שנתקשה פאר רום מעלתו, למה בשלוש עבירות [ד]קיימא לן יהרג ואל יעבור, והם עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, ועם כל זה אין נעשה עליהם מומר לכל התורה כולה, ובשבת נהפוך הוא, דאע"ג דיעבור ואל יהרג מכל מקום נעשה עליה מומר לכל התורה כולה.

הנהגה הא דמחלל שבת בפרהסיא הוא מומר לכל התורה כולה הוא בש"ס ריש חולין ה' ע"א, ופירש רש"י שם [ד"ה אלא לאו] דהאי תנא חמיר ליה שבת כעבודה זרה, ועיין במגן אברהם סימן ש"ו ס"ק כ"ט ובתשובת יד אליה סוף סימן י"א, ובמהרש"א ומור"ם לובלין שם בחולין ה'י¹, מיהת בעבודה זרה, הא ודאי לכולי עלמא מומר הוא לכל התורה כולה, וכדנפקא לן מקרא וכי תשגו כו' [במדבר טו, כב], וזהו שלא בדקדוק כתב מעלתו דבשלושה הנ"ל אין נעשה עליהם מומר. אמנם דווקא בעבודה זרה ובחילול שבת למאן דאמר שהוא בין אדם למקום לבד נעשה מומר לכל התורה כולה, ושייך ביה שפיר מומר בשלוש פעמים בין לעבודה זרה בין לשבת. עיין תוספות חולין י"ד ע"א ד"ה השוחט כו', ועיין לשון הרמב"ם פ"ד דין ט' מהלכות רוצח ושמירת הנפש, וצ"ע, דקרא כתיב כאשר יקום וכו' ורצחו נפש כן הדבר הזה כו' [דברים כב, כו]². אבל גילוי עריות ושפיכות דמים שהם עבירות שבין אדם לחברו, ואם עבר בעדים והתראה בפעם אחת מיד נסקל ונהרג על פי בית דין, וגם בזמן הזה נדון הוא למיתה בדיני אומות העולם, שהם מענישים גם על גילוי עריות ועל שפיכות דמים מיד בפעם ראשונה, ואי אפשר שיבוא לידי כך שיעשה מומר בהרבה פעמים³, ואם לא היה בעדים והתראה שאינו נהרג יכול לומר שוגג הייתי, ואין נעשה גם כן מומר אלא מזיד.

ואין כאן קושיא רק דגם בחילול שבת הוה ליה למימר יהרג ואל יעבור, כמו בשלושה אלו. ומעלתו רצה לתרץ בזה, כיון דמשום אונס הוא עושה הוה ליה מלאכה שאין צריך לגופה דקיימא לן פטור, ואין כאן חילול שבת. יפה כיון מעלתו בזה, וכן כתב מהרי"ק בשורש קל"ז [ד"ה ועוד דפשיטא] עיין שם. אבל עדיין קשה לר' יודא דסבירא ליה מלאכה שאין צריך לגופה נמי חייב⁴. ונראה לי, לדידיה באמת סבירא ליה כהאי תנא דר' ישמעאל במסכת עבודה זרה דף כ"ז ע"ב ד"ה יכול בתוספות שם ובכתובות י"ט ע"א תוספות ד"ה דאמר כו', דכל עבירות שווין לענין אונס, או על כל פנים חילול שבת מיהת מנא ליה ומהי תיתי דיהרג ואל יעבור. ואנן דלא קיימא לן

מנחת אלעזר ח"א סי' עד על דברי רבנו אלו. 4. ראה שו"ת ציצן אליעזר ח"ח סי' טו בקונטרס משיבת נפש פרק א אות ד, שציין לקושיית רבינו בהסבר המהרי"ק, אך תירץ באופן אחר. ועיין עוד בזה שו"ת יבי"א ח"ח או"ח סי' לח אותיות ד-ה.

כו. 1. לא ברורה כוונת רבנו בהפנייה למהר"ם ולמהרש"א. 2. נראה כוונתו שהרמב"ם חילק בין ש"ד לג"ע לענין כונסין לכיפה, ואילו הפסוק משווה אותם. 3. החילוק שכתב רבינו צ"ע, שהרי גם בשבת וע"ז בית דין ממיתים אותם מיד בפעם הראשונה, ואיך יעשה מומר בג' פעמים. וכן הקשה בשו"ת

לדבר עבירה דבטל השליחות, וגם על פי דמומר כנכרי הוא לענין שליחות, ואמאי חייב ארבעה וחמישה. ותירץ יפה דר' יוחנן וריש לקיש לטעמייהו סבירא להו בבבא קמא ס"ח [ע"ב] דמכירה חייב אף לפני יאוש דלא אהני מעשיו, הכי נמי לדידהו טביחה דומיא דמכירה, כיון דעשה שליח אף על גב דבטל השליחות ולא אהני מעשיו מכל מקום חייב, שפיר מוקי לה בטובח על ידי אחר, יעויין שם היטב.

ולי העני נראה לי לתרץ הקושיא עם תמיהת הרשב"א ור"ן³ על הרמב"ם הנ"ל מש"ס דחולין ט"ו [ע"א] דפריך ונוקמא במזיד ור' מאיר, והרי במזיד הוה ליה שחיטת מומר. ותירץ מורי הגאון ז"ל בספר מגן אבות⁴ על פי סוגיא דעירובין דף ס"ט [ע"א] דסבירא ליה לר' יהודה אפילו משום איסור דרבנן מיקרי מומר, וכתב שם הר"ם⁵ דר' מאיר התם פליג בזה וסבירא ליה במידי דרבנן לא הוי מומר, עיין שם היטב. אם כן החידושי הר"ן הקשה על הרמב"ם הרי בתחילת שחיטה מקלקל בחבורה הוא וקיימא לן פטור ולא נעשה מומר, אמנם אף דמקלקל פטור, אבל אסור הוא, והוה ליה מומר מחמת איסור דרבנן, ואתי שפיר דברי הרמב"ם. אם כן ר' מאיר לטעמיה דסבירא ליה דרבנן לא הוי מומר פריך הגמרא שפיר ונוקמא במזיד ור' מאיר, ודוק. עיין שם, ודברי פי חכם חן. וכהאי גוונא תירץ הגאון בתשובת חתם סופר [יו"ד] סוף סי' י"ד.

אם כן מבואר דגם מסוגיא זו דבבא קמא ע"א לא קשה מידי על הרמב"ם, דר' מאיר לטעמיה שפיר מחייב ארבעה וחמישה על ידי אחר במזיד בשבת, כיון דמקלקל הוא בתחילת שחיטה ופטור, ומשום איסור דרבנן סבירא ליה לא נעשה מומר. כך נראה לי ונכון הוא.

[ב] **שניות** מדברי סופרים⁶, מה שעמד על דברי תוספות שבועות כ"ד ע"א [ד"ה האוכל], שהקשה הריצב"א למאן דאמר בהמה לאו לאיברים עומדת בחייה איך איסור אבר מן החי חל על איסור אינו זכות. והקשה מעלתו, הרי אבר מן החי חייב עליו בכזית בצירוף גידין ועצמות ומשהו בשר, משא"כ איסור אינו זכות.

כן בשו"ע יורה דעה סימן קנ"ז [סע' א], הרי קיימא לן נמי מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור. ועוד עדיפי קיימא לן הורגים בשבת כל המזיקים [או"ח סי' שטז סע' י], וכתב המגן אברהם סוף סימן שי"ז ס"ק כ"ב דאפילו למאן דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב נמי, עיין שם.

ובלאו הכי בשלוש עבירות הנ"ל ילפינן מקראי בכל נפשך [דברים ו, ה], ואתקש גילוי עריות לשפיכות דמים, כאשר יקום כו' [דברים כב, כו], ושפיכות דמים סברא הוא, אבל בשאר עבירות מהי תיתי. ותו לא מידי.

ואחתום בחותמי הברכות כנפשו היפה ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן כז

[א. בירור בדין השוחט בשבת. ב. חלות איסור אבר מן החי על איסור אינו זכות]

חיים ושלוש וברכה, שמורה בכל וערוכה, לכבוד ידיד נפשי תלמידי הבחור המופלג מורג החרוץ יקר ערך כ"ה אהרן עהרליך נ"י.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי, ודבריו דברי תורה ראיתי, ושמחתי על כי רחש ליבו לדבק טוב זו תורה, יהי חן ה' עמו ויעל בתורה ויראה כהלכה.

[א] **ועל** דבר שהקשה לדעת הרמב"ם בפירוש המשנה חולין י"ד [פ"א סוף מ"א] דבתחילת השחיטה בשבת הוא נעשה מומר במזיד, והרי קיימא לן מומר דינו כנכרי ואינו בכלל שליחות¹, אם כן בסוגיא דבבא קמא דף ע"א [ע"א] דמוקמינן טבח בשבת דחייב לר' מאיר בטובח על ידי אחר, ואמאי חייב, הא בסוף טביחה אינו שלוחו. עד כאן דבריו בקצרה².

יפה כיון מעלתו להקשות כן, וכבר עמד בזה הגאון בספר הפלאה בכתובות דף ל"ג ע"ב ד"ה וכי זה חוטא וכו' על פי דברי תוספות דבבא מציעא י' ע"ב [ד"ה דאמר] באין שליח

על ידי אחר איננו מצד שיש שליח לדבר עבירה בטביחה, אלא שעיקר קפידת התורה היא מה שנהנה מן הבשר או הדמים, ואין צריך שהטובח יהיה בר שליחות. ולפי דבריו קושיא מעיקרא ליתא. 3. חידושים חולין שם. 4. מהר"ם בנעט בחידושים לסוגיית השוחט בשבת, חולין טו, א ד"ה גם ברשב"א. 5. ר"י מלוגיל כא, ב מדפי הרי"ף ד"ה ורבי יהודה. 6. מכאן נדפס גם לקמן בסוף סי' קיח.

בז. 1. בית שמואל סי' קמא ס"ק מז, מג"א סי' קפט ס"ק א, גט פשוט סי' קכג ס"ק ז. 2. עיין חידושי רע"א ב"ק שם וחולין שם ד"ה ונלע"ד שהעיר מזה, והכריח שמדובר בצנעא שאינו נעשה מומר. והנה, גוף הקושיא וכל התירוצים מבוססים על ההנחה שכדי להתחייב על טביחה על ידי אחר דרושים דיני שליחות. אמנם המהרי"ט בחידושו לקידושין מב, ב (והובאו דבריו בקצות החושן סי' רצב ס"ק א) כתב בדעת הרמב"ם שהחויב בטובח

בהרבה שיעורין דרבנן, מחזיקנא ליה לפאר רום מעלתו מלא חפני טיבותא. יאשר כוחו וחילו לאורייתא, כאוות נפשו יתנהו ד' למעלה ראש אמן.

והן ראיתי דבריו דברי תורה אשר העלה רום מעלתו נ"י בכוחו בדין סכין של עבודה זרה דמותר לשחוט בה בריאה דמקלקל הוא [חולין ח, א]. והקשה מעלתו מכל הכלים שהזניח אחז כו', לרבי בעבודה זרה דף נ"ב [ע"ב] הכננום, שגנוזם דאסור בהנאה, ולמה גנוז הסכינים, הרי ראויים היו לשחוט בהם. והונח לו למעלתו ע"פ דעת הרמב"ם [הל' ע"ז פ"ז הי"ט] דסבירא ליה דיעבד דווקא מותר הבשר, אבל לכתחילה אסור גם לשחוט. ולהרגש הכסף משנה עליו מהגמרא [חולין ח, א] דמותר לשחוט בה גם לכתחילה, תירץ מעלתו דרב נחמן בגמרא [שם] מיירי בסכין של גוי שאין על הישראל לגנוזו, אבל הרמב"ם מיירי בסכינו של ישראל, לכן אף דשוחט מקלקל הוא ולית ביה משום איסור הנאה מולא ידבק בידך כו' [דברים יג, יח], מכל מקום אסור לשחוט בו משום דמצות עשה עליו אבד תאבדון כו' [דברים יב, ב]. [הוספת המחבר: וכן תירץ בספר פני יהושע בחולין ח' [ע"א ד"ה אמנם], אבל חזר והקשה, הרי עדיין רוצה בקיומו אסור. עיין שם].

שוב תמה מעלתו על פי זה על הש"ך ריש סימן י' [ס"ק ג] שתירץ סתירת השו"ע בדין זה⁷, דבסימן קמ"ב [סע' ב] מיירי בלא הוכשר הסכין מאיסור שמנונית. ואם לכך נתכוין המחבר, אמאי לא תירץ בספרו הכסף משנה כן על הרמב"ם גם כן לחלק כן. אלה תורף דברי קודשו.

הנה המה דברים מתקבלים אבל לא אמיתיים, דהא ודאי אין דרכו של הרמב"ם להשמיט הדין המפורש בגמרא ולהעתיק במקומו דין אחר בהפכו שאינו מפורש בגמרא, על כל פנים הוה ליה להביא גם כן דינא דרב נחמן בסכין של גוי מותר לכתחילה לשחוט בו, וכן לחילוק הש"ך בסכין שכבר הוכשר וכדמוקי לה בגמרא מותר לכתחילה. ויפה תירץ הש"ך על המחבר שהביא גם שני הדינים, אבל על הרמב"ם לא עלתה ארוכה בתירוץ מעלתו הנ"ל ולא בתירוץ הש"ך. וסרה אם כן תמיהת מעלתו על הש"ך. וגם לפי דברי מעלתו נסתר מחמתו הראיה דמייתי להרמב"ם ע"פ קושייתו הנ"ל מכלי אחז שגנוזם הסכינים, גם כן

גם בזה יפה הקשה, וכבר דיברו בו המפרשים. והגאון בחידושי יעב"ץ תירץ בספרו⁷ דכוונת תוספות הוא על בשר מן החי איך חל על איסור אינו זכות, דבשר הא כזית בעינן, עיין שם. ולעניות דעתי יש לפקפק, דהא גם למאן דאמר לאיברים עומדת הקשו תוספות קושייתם אחר כך, והא לכולי עלמא לא לבשר עומדת, וצ"ע.

ואני תירצתי מאז מכמה שנים על פי מה שכתב בפרי מגדים בפתיחה ליורה דעה⁸, כתב בפשיטות דאיסור אינו זכות בכלשהו ולא צריך כזית, וכן כל אכילת רשות, עיין שם. אם כן שפיר הקשו תוספות⁹. אלא דהקשיתי מאידך קושיית תוספות גם למאן דאמר לאיברים עומדת, איך חל על אינו זכות שהוא במעי אמו נמי. ולמה הוצרכו תוספות לזה דאינו זכות במעי אמו נמי קיימא באיסור זה, ותיפוק ליה הא בכל שהוא בשר איכא איסור אינו זכות, ואבר מן החי בעינן כזית על כל פנים בהדי גידין ועצמות, אם כן אינו זכות קדים, וקשיא על התוספות ממה נפשך. ועל מה שכתב הפרי מגדים הנ"ל צ"ע מקושיא שניה דתוספות הנ"ל, וצ"ע.

והנני אוהב נפשו, חותם בכל חותמי הברכות,

כנפשו היפה ונפש ידיד נאמן.

הק' יהודא אסאד

סימן כח

[הנאה מתשמישי עבודה זרה]

שלום וברכה, ברבייה והמשכה, לכבוד אהובי ידיד נפשי, רחוק ממעוני וקרוב ברעיוני, הלא הוא הרב המופלג, זך הרעיון, במיטב הגיון, החרוץ נשגב כבוד שמו מו"ה אברהם גלאזנר נ"י עם זוגתו ויוצאי חלציו עם כל הנלוים יחיו.

זה ימים נתכבדתי בנעימי נאומיו אשר בשרני משלום בני הבחור היקר כבוד הרב מרדכי נ"י, כי מצא חן בעיני מעלתו נ"י וכי הוא שוקד על תורתו, וגם מעלתו ספי ליה תורה ויראה

כח. 1. מתלמידי הכתב סופר, רב בעיר יינק, ולאחר מכן הרב של קלויזנבורג עד לפטירתו בשנת תרל"ז. ועי' לקמן סי' שנא בהערת בן המחבר בסוף הסימן (ליד הע' 22) שציין לתשובה זו. 2. דבסי' י כתב שמותר לכתחילה לשחוט בהמה בסכין של ע"ז, ובסי' קמב כתב שבדיעבד הבהמה מותרת.

7. חידושים על חולין לר' יעקב אלטנקונשטט (פרשבורג תקצ"ז) על דף קב, א (כו, א בדפי הספר). 8. פתיחה להל' שחיטה השורש הב'. 9. בגוף דברי הפמ"ג, עיין חידושי רע"א שבועות שם מערכה בענין אין איסור חל על איסור אות ב, ומלאכת בצלאל שבועות שם ד"ה האוכל.

הנה כן כתבו תוספות ריש גיטין דף ג' סוף ע"ב [ד"ה וכי].
 וכן כתב הלחם משנה סוף פרק ט"ז מהל' עדות [ה"ו]. דמן
 התורה אין חילוק בין לכתחילה ודיעבד, חוץ מקדשים דבעינן
 בכל מקום שנה הכתוב לעכב⁴. אבל מצינו גם כן בהיפוך
 בתוספות ובחים ט"ז ע"א בד"ה מה ליושב כו', וכן בהג"ה אשרי
 פרק קמא דסנהדרין הג"ה בתרא [סי' ו], ובבית יוסף חושן
 משפט סימן ז' [ד"ה אין הדיין, דף יא, ב, סע' ז(א) מהד' מכון
 ירושלים]. כתבו בהדיא לחלק בדאורייתא מן התורה הכי, ועיין
 ברכי יוסף ביורה דעה סימן א' [אות ב] באורך מזה [הוספת
 מאת המחבר: איברא לשון הבית יוסף חושן משפט הנ"ל הוא
 רק מדרבנן לחלק כן, עיין שם]. וכן בתוספות פסחים ריש
 דף י"א [ע"א ד"ה קוצרין] כתבו וזה לשונם, ואין לתמוה מי
 איכא מידי דמדאורייתא לכתחילה אסור ובדיעבד שרי, דאיכא
 מילי טובא דבעי שישנה עליו הכתוב לעכב כגון קדשים. עד
 כאן לשונם. ועיין תוספות יבמות מ' ע"א ד"ה שנה כו'. וכן
 הוא דעת הראב"ד⁵ אין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא,
 ובדיעבד מותר, ועיין ש"ך יורה דעה סימן צ"ט ס"ק ז, וכן הוא
 דעת הרמב"ם [הל' מאכ"א פט"ו הכ"ה] כמו שכתב הפרי חדש
 שם ס"ק ת. ולפי זה נכון תירוץ התבואות שור אליביה דהרא"ש
 הנ"ל. ועיין בספר שב שמעתא⁶ שער ט' אות י"ג.

אמנם נראה לעניות דעתי בפשוט ניהא ואין קושיא
 מפסחים מ"ח, מבשל בעצי אשירה הוי איסור עבודה זרה
 עצמה, דעצי אשירה הוי נעבד, ודאי אסור בהנאה מדאורייתא
 לכולי עלמא, ומכל שכן אי יש שבח עצים בפת הוה ליה כאוכל
 האיסור ולא רק נהנה בלבד. ועיין בספר מחצית השקל סימן
 שכ"ה ס"ק ט. אבל סכין תשמישי עבודה זרה, (ו)יש לומר
 איסור הנאה מהם רק מדרבנן הוי כהרא"ש. ובחידושי סוגיא
 זו הארכתי ביישוב תירוץ תבואות שור הנ"ל אליביה דהרא"ש
 בהרבה דרכים אמיתיים בעוזה⁷, אין עת האסף פה, רק לכבודו
 לעשות רצונו העליתי זאת.

והנני חותם בכל חותמי הברכות, כנפשו היפה ונפש אוהבו
 הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

תמוה, ולרמב"ם מי ניהא ליה, הא מדינא אין אדם אסור דבר
 שאינו שלו, אלא מקנסא אסרום בהנאה וגנזום כמו שכתבו
 רש"י [ד"ה והקדשנום] ותוספות [ד"ה ברוך] בסוגיא בעבודה
 זרה נ"ב שם, ופשיטא דלא הוי עליהם מצות אבד תאבדון כו',
 וגם להרמב"ם מותר היה לשחוט בהם לכתחילה.

אבל באמת קושייתו מעיקרא ליתא מהאי טעמא גופיה,
 כיון דלא מדינא אסרום בהנאה אלא משום קנסא דווקא, כל
 הכלים ר"ל כלי שרת הכנזום, שגנזום וקדשנו אחרים תחתיהן,
 והקדשנו דייקא, אותן כלים שצריכים לקדשם היינו כלי שרת,
 אבל סכינים לשחיטה דלא צריך רק כלי ולא כלי שרת כמו
 שכתבו תוספות ריש חולין דף ג' [ע"א ד"ה כגון], לא קנסום
 באלו ולא גנזום באמת.

ועוד יש לומר, הא טעמא דמקלקל בשחיטה משום דבהמה
 בחייה לשלושה דברים עומדת, אם כן ודאי חטאת אסור לשחוט
 בה, שאינו עומד לחרישה ולא לגדל וולדות, דהא ולד חטאת
 מתה, ולא הוי מקלקל. והא דהקשו תוספות בחולין ח' שם [ע"א
 ד"ה מותר לשחוט] מבריייתא דפסחים [עג, א] השוחט חטאת
 בשבת כו', צריך לומר כוונתם כיון דשחטה בחוץ ולעבודה זרה
 הא אסרה באכילה, והוה ליה גם כן מקלקל. אם כן נראה לי
 דשפיר הוצרכו לגנוז גם כל הסכינים גבי כלי אחז, דממה נפשך,
 לשחוט בו חולין אי אפשר דלאו אורח ארעא לאשתמושי ביה
 הדיט בתר דאשתמיש בהו לגבוה, וכדמסיק ש"ס התם [ע"ז
 נב, א] הכי מהאי טעמא גנזו אבני מזבח, ולשחיטת קדשים
 כיון דלשחיטת חטאת מיהת אסור לכולי עלמא דמתקן הוא
 והוה ליה נהנה מתשמישי עבודה זרה, תו גם לשחיטת שאר
 קדשים לא הניחום דאתי לאחלופי בשחיטת חטאות, לכן בעל
 כורחם גנזום.

ועל דבר שתמה עוד מעלתו על הרא"ש בחולין ח' [פ"א
 סי' ט] שכתב בהדיא בתשמישי עבודה זרה אינם אסורים כי
 אם מדרבנן, והא הוא ש"ס ערוך בפסחים מ"ח [ע"א] עייל עצי
 אשירה ואזהרתיה מהכא ולא ידבק בידך כו' [דברים יג, יח].
 ושוב מצא שהתבואות שור בסימן י' [סע' א] עמד בזה, ותירץ
 דהתם לכתחילה, אבל בדיעבד אינו אלא מדרבנן, ועל זה תמה
 מעלתו, וכי חילוק מן התורה בין לכתחילה לדיעבד.

מקלקל. 4. כ"כ תוס' מנחות לח, א ד"ה ואם. 5. תמים דעים סי' רלט, הובא
 בתוה"ב הארוך ב"ד ש"ג ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' תקד, ובר"ן חולין לה, ב
 בדפי הרי"ף. 6. בספר שערי חכמה לר' אלעזר בן ר' אריה לייב.

3. התוס' הקשו על הא דאמר בגמ' דמקלקל הוא, ואילו בפסחים נאמר
 ששוחט חטאת בשבת בחוץ לע"ז חייב לענין שבת משום תיקון כל דהו
 דהוציאה מאבר מן החי. ולפי הנ"ל ליתא לקושייתם, כי בחטאת אינו

סימן כט

[עוד בענין הנ"ל]

שנית להנ"ל.

בריתי איתו החיים והשלום, לאוצר בלום, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרב החריף ובקי עמק החרוץ כבוד שמו מו"ה אברהם גלאזנר נ"י בפרשבורג וכעת הוא המאור הגדול אב"ד ק"ק קלויזענבורג יע"א¹.

זה ימים קיבלתי מכתבו היקר מלא זיו מפיק נוגה אור תורה, בדק אחרי דברי להעמיד קושייתו הנ"ל². ולהיות אין דרכי להעריך מערכה על הפלפול אם לנצח אם להניצח, הנחתי אגרתו לשעתו. עד היום שבא לידי שנית, הן אמרתי בדבר שטרח בו אותו צדיק בדין הוא להשיב לו כיאות לכבודו על כל פרטי דברי קודשו.

והנני כי ד' הטובה עלי.

ראשון תחילה נאמר, על דבר סכינים של בית החליפות אם היו בכלל כל הכלים שהזנחה אחז שגגנום לרבי בעבודה זרה נ"ב [ע"ב]. והעליתי מאז הכלים שהיו צריכים קידוש בלבד, היינו כלי שרת, גגנום וקידשו אחרים תחתיהן דייקא, משא"כ הסכינים שאינם כלי שרת ואין צריכים קידוש.

ופקפק מעלתו, דיש לומר והקדשנו לרבי שהקדשו אחרים תחתיהם קידוש בפה קאמר לבדק הבית, ולעולם גם סכינים בכלל. ומה שכתב רש"י בעבודה זרה שם [ד"ה והקדשנום] הקדשנו בשמן המשחה, היינו לר' יוסי בן שאול דסבירא ליה לא גגנום ולא היו צריכים קידוש בפה.

והוכיח כן על פי קושיית הגאון מורנו נתן אדלער זצ"ל על פירוש רש"י הנ"ל, שהוא סותר מסקנת הש"ס שבועות ט"ו [ע"א] אותם במשיחה ולדורות בשירות. ותלמידו הגאון מו"ה משה סופר זצ"ל³ תירץ דהיינו החזרת אבידה שאמר רבי, דתמוה להבין מאי הכרח יש לו לפירושו דרבי, דילמא הכי פירושו כר' יוסי בן שאול. אלא בהא פליגי, דר' יוסי בן שאול סבירא ליה פשטיה דקרא הכנו והקדשנו שני העניינים באותן כלים נעשו, ועל כרחך בשמן המשחה קידושם כפירוש רש"י, ורבי דחה אותו משום דקיימא לן לדורות בשירות בעי, ועל

כרחך הקדשנו אחרים קאמר קרא. שפיר יש לומר לפי זה גם הסכינים גגנום וקידשו אחרים תחתיהם.

הנה מה שכתב מעלתו בלשונו שקידשו בפה לבדק הבית, אינו מדוקדק, אלא הוה ליה למימר קידושם בפה כל הכלים למה שצריך, סכינים לשחוט בהם וכיוצא בזה גם למזבח.

גם מה שכתב מעלתו לדחות תירוץ הגאון מו"ה משה סופר זצ"ל מנא ליה עדיין לרבי לחלוק ולדחוק הקדשנו אחרים קאמר קרא, דילמא כר' יוסי בן שאול והקדשנו באמת בשירות קאמר קרא, וכדמוכחי הכי קראי גופא וישכם חזקיהו ועשו חטאות ציבור לרוב כו' [דה"ב כט, כ], ואילו תמיד של שחר לא כתיב, והא אסור להקריב קודם התמיד, ועל כרחך צריך לומר דכבר העלו הכהנים את התמיד לפני עלותם אל המלך חזקיהו, אם כן והקדשנו אותם בשירות קאמר. אלו תורף דברי מעלתו.

ובמחילת כבודו נבהל להשיב בזה, ושגה ברואה בפסוקים שם דברי הימים ב' כ"ט [פס' כז] ויאמר חזקיהו להעלות העולה להמזבח ובעת החל העולה [החל] שיר ד' ובחצוצרות כו', ומסיק ר' אשי בש"ס ערכין י"א ע"ב עולת חובה הייתה, ופירש רש"י [ד"ה אפילו תימא] עולת תמיד שבכל יום ויום כו', הרי בהדיא שזה היה עולה ראשונה שציווה חזקיהו להעלות עולת תמיד תחילה, ואין מוקדם ומאוחר שם בקראי, וממילא על כרחך וקידשנו לא בשירות עבודה קאמר דהרי עדיין לא עבדו אז שום עבודה, ואתי שפיר תירוץ הגאון הנ"ל.

וגם מעיקרא לא קשה מידי תמיהת הגאון מו"ה נתן אדלער הנ"ל על רש"י אליביה דר' יוסי בן שאול דפירש הקדשנום בשמן המשחה, הא לדורות בשירות בעינן, דרש"י לטעמיה בערכין י"א הנ"ל וכמשמעות הפסוקים לא היו עושים שום שירות עדיין אחרי טהרתם את המקדש וכליו, ועל כרחך בשמן המשחה אמרו קידשנום כנ"ל. מיהת תירוץ הגאון מו"ה משה סופר עולה יפה, ולא כמחשבת פאר רום מעלתו נ"י. [הוספת המחבר: וגם נראה לי ליישב המשך הפסוקים לפי מה שכתבו תוספות ריש עירובין ב' סוף ע"א [ד"ה שלמים] לחלק בין הקטרה לשחיטה, העולה ראשונה שאין לך דבר שיקדם לתמיד של שחר היינו בהקטרה, אבל בשחיטה שרי. וכן משמע לשון הרמב"ם פ"א מתמידין ומוספין ה"ג וזו לשונו, לפי שאסור להקריב קרבן כלל קודם לתמיד של שחר ולא שוחטין קרבן אחר תמיד של בין הערבים כו' דייקא, וכתב שאסור להקריב כו', ושוב כתב ולא שוחטין⁴. ואתי שפיר סידור הפסוקים [שם

והנה עיקר. ועיין שו"ת חיים שאל ח"א סי' עב וספר מזבח אבנים ח"א סי' ב ובהשטות שם. 4. עיין מל"מ שם ד"ה ודע שרבינו, וחזו"א מנחות סי' לג

כט. 1. ועי' לקמן סי' שנא בהערת בן המחבר בסוף הסימן (ליד הע' 22) שציין לתשובה זו. 2. עיין לעיל סי' כח. 3. חידושי חת"ס חולין מ, א ד"ה

תוספות במנחות נ"ז ע"ב בד"ה ר' יאשיה כו' דר' עקיבא בלבד הוא דסבירא ליה האי דרשא אותם במשיחה ולדורות בעבודה, אבל ר' יונתן ור' יאשיה פליגי וסבירא להו למעט מידת יבש אתי, והרמב"ם [הל' כלי המקדש פ"א הי"ט] פסק דלא כר' עקיבא, ועיין במשנה למלך פ"א מכלי המקדש [הי"ב]. אם כן אתי שפיר פירוש רש"י להלכה. ועוד הארכתי ליישוב במקומו, ולהעתיקן אין כאן מקומו.

ומה שכתב מעלתו לתרץ על פי מה שכתב הרמב"ן בפרשת וישלח [הוספת המחבר: והובא בתורת חיים עבודה זרה נ"ב שם] בפסוק הסירו את אלהי נכר כו' ויטמון אותם [בראשית לה, ד], בקבורה ולא בשחיקה ושריפה, לפי שכבר ביטלום הנוכרים בעל כרחם יהיו מותרים, אלא לטהרת הקודש להקריב קרבן ה' ציווה כן. אם כן היינו טעמא דר' יוסי בן שאול שהוצרך לטבילה ולקדשם למעלה יתירה לטהרת הקודש אף שלא נאסרו מן הדין, ולהיכרא היו צריכים לקדשם בשמן המשחה קודם שעבדו בהם עבודת ה' וכו'. אלו תורף דברי קודשו, ודברי פי חכם חן.

אמנם אם לדין יש תשובה. חדא, דרמב"ן התם דווקא פירש כן בעבודה זרה שכבר נאסרו פעם אחת מן הדין קודם שביטלום נוכרים, ונדחים מעיקרא היו, לכן למעלה טהרת הקודש גם אחר הביטול אסורים. והבו דלא לסיף עלה גם ככהאי גוונא שמעולם לא נאסרו כלל לעבודה זרה מן הדין כמו בכלי אחו, ומנא לן.

ועוד, הרי לכאורה יפלא על הרמב"ן מסוגיא דעבודה זרה דף נ"ב, באבני מזבח ששיקצום יוונים גזו חשמונאים, דפריך נתברינהו על ידי נוכרים כדי לבטלן בעל כרחם, ומשני אבנים שלמות בעינן וכתוב ולא תניף עליהם ברזל, ולתברינהו ולשקלינהו לנפשיהו כו', לאו אורח ארעא כו'. הרי דאי לאו שלמות בעינן וכתוב ולא תניף כו' היו בונים בהם המזבח על ידי ביטול הנוכרים בעל כרחם להקריב קדושה עצמו עליו, וגם לדידהו היו מותרים אי לא דלאו אורח ארעא כו', ולא משני ש"ס דמשום מעלה לטהרת הקודש גזו, והכי נמי יעקב אבינו למה גזום מטעם זה. וצ"ע.

והנראה לעניות דעתי ליישב, דמשמעות הקרא [בראשית לה, ד] ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר ואת הנזמים אשר באזניהם ויטמון אותם יעקב כו', היינו הנזמים שבאזני האלילים, טפלים להם נעבדים הם. ומדפירט הכתוב הנזמים לבר, וגם

פס' כא-כז] ויביאו פרים שבעה כו', וישחטו הבקר כו', וישחטו האילים כו', וישחטו הכבשים כו', ויאמר חזקיה להעלות העולה להמזבח כו', עולת תמיד להקטיר ראשונה. כן נראה לי].

ועל דבר השגת מעלתו עלי על פי הנ"ל. הנה לעניות דעתי מוכח דלא היו סכינים בכלל, דאם איתא עדיין קשה לר' יוסי בן שאול דמפרש הכנו דאטבלינהו משום טומאת עבודה זרה, והא סכינים מקרומית של קנה וכיוצא בזה נמי היו שם כסוגיית הש"ס בחולין ג' ע"א שאינם מקבלים טומאה ממת ושרץ, והוא הדין נמי מטומאת עבודה זרה, ולמה הטבילום לאלו. ועל כרחך דלא קאי אסכינים כלל. ומדר' יוסי בן שאול נשמע לרבי דמפרש הכנו שגזו, לא קאי אסכינים, דמהי תיתי לאפוש פלוגתא גם בזה. ודאי אם תימצא לומר דפליגי גם בזה, מקום יש בראש ליישב הרגש הגאון מו"ה משה סופר ז"ל כנ"ל, מאי חזרת אבידה דרבי, הא קרא שפיר מתפרש כר' יוסי בן שאול. דיש לומר, כיון [ד] לר' יוסי בן שאול הכנו בטבילה מטומאת עבודה זרה קאמר, על כרחך סכינים מקרומית של קנה וכיוצא בזה שאין מקבלים שום טומאה אינם בכלל הכנום אטבלינהו, וקרא כתיב כל הכלים כו' כל דייקא, אף אותן שאין צריכים טבילה במשמע, עיין ריש פרק עשירי דכלים [מ"א]. אם כן היינו הוכחת רבי, דעל כרחך הפירוש הכנו שגזו, זהו שאמר החזרת לי אבידתי כו', ואם תימצא לומר כן, היה מקום לקושיית מעלתו, הא גם לרבי מי ניחא, ואדרבא לדידיה עדיפא קשיא, כל הסכינים כולם למה גזו, הא סכין של עבודה זרה מותר לשחוט בה כו'. אבל מהיכי תיתי להניח הקדמה באפוש פלוגתא כדי להקשות, אדרבא אמרינן מדר' יוסי בן שאול נשמע גם לרבי דאין הסכינים בכלל כל הכלים כו' הכנו דאטבלינהו או גזו וכו'.

והרגש הגאון הנ"ל על חזרת אבידה דרבי מאי היה, כבר עמד בזה בספר תורת חיים [ע"ז שם], ותירץ, כיון דרישא דקרא כתיב ויאמרו טהרנו את בית ה' כו', אם כן הכי נמי הוה ליה למימר ואת כל הכלים אשר כו' טהרנו או הקדשנו, מדכתיב הכנו כו' משמע דהכי קאמר, הכנו שגזו כו'. עיין שם.

ולקושיית הגאון מו"ה נתן אדלער זצ"ל על פירוש רש"י הנ"ל קידשנום בשמן המשחה, והוא סותר סוגיא דסנהדרין י"ו [ע"ב] ושבועות ט"ו. הנאני מאוד שכיוונתי בתמיה זו להגאון הנ"ל, וזה שלשים שנה העליתי לתרץ על פי מה שכתבו

לבטל את הע"ז, אך באמת אף אם היה אפשר לבטל היה מאוס לגבוה, וכן כתב המאירי שם ד"ה קצת לדעת רוב המפרשים. ועיין בשו"ת בית יחזקאל סי' ד אות ב ופרדס יוסף פרשת יתרו פרק כ אות ג ד"ה ובפרי"ד שכתבו

אות ו אות י, שדנו בדעת הרמב"ם בזה. 5. וכבר עמדו בקושיא זו בחידושי הר"ן ובמהר"ם מלובלין בע"ז שם, ועי"ש מה שתירצו. 6. בחידושי הריטב"א שם ד"ה אבנים כתב שהגמרא דחתה כן לרווחא דמילתא, כלומר שא"א

הנאה דהא מקלקל הוא, אלא משום מצוה הבאה בעבירה. ואף שאין המצוה נעשית על ידי העבירה שנעשה בו, הרמב"ם בפרק חמישי מאיסורי מזבח [ה"ט] סבירא ליה גם בכהאי גוונא הוה ליה מצוה הבאה בעבירה, ועיין שאגת אריה סימן צ"ח ובפירוש המשנה ריש פרק ג' דסוכה [מ"א]. נמצא שלא קיים מצות שחיטה מן התורה בסכין של עבודה זרה, לכן גנזו גם הסכינים בכלי אחז, כנ"ל.

ואפשר לומר דהיינו טעמא דהרמב"ם בהלכות עבודה זרה [פ"ז ה"ט] דסבירא ליה הא דרב נחמן בחולין ח' [ע"א] היינו הבשר מותר דיעבד אבל לכתחילה אסור לשחוט בו, דרמב"ם לטעמיה בפרק א' מהלכות שחיטה [ה"א] ובמנין המצוות שלו [מ"ע קמו] [ד] סבירא ליה גם שחיטת חולין מצות עשה הוא מדמברכין עליה וציוונו על השחיטה, ועיין פסחים ז' ע"ב, אם כן לשחוט בסכין של עבודה זרה הוה ליה מצוה הבאה בעבירה לרמב"ם לטעמיה בפרק ה' מאיסורי מזבח הנ"ל, ואין זה מברך אלא מנאץ, ואסור לשחוט בלא ברכה לכתחילה, וגם הא לא קיים המצוה. וגם הרא"ש [חולין פ"א סי' ט] לטעמיה בפרק קמא דכתובות סוף סימן י"ב וזה לשונו, ולא דמי לשחיטה כו', התם אפקיה קרא בלשון ציווי דכתיב וזבחת ואכלת כו' הלכך מברכין על כל שחיטה. עד כאן לשונו. משמע דשחיטת חולין לאו מצות עשה דאורייתא הוא, [וא"כ] לא הוי בסכין של עבודה זרה מצוה הבאה בעבירה, לכן סבירא ליה מותר לשחוט בו לכתחילה, ואולי לטעמיהו.

ובזה הונח לי גם כן לתרץ הרגש הכסף משנה הנ"ל על הרמב"ם מהגמרא דמותר לשחוט בה לכתחילה אמר רב נחמן. ונראה לי לפי מה שכתב הט"ז באורח חיים סימן קצ"ו [ס"ק א] דבשוגג ליכא משום מצוה הבאה בעבירה, וכן משמע דעת הרב אביגדור הכהן במדרכי ריש פרק ג' דסוכה [רמז תשמז], אם כן רב נחמן בגמרא מיירי בשוגג, ר"ל שנשתמשו בו לעבודה זרה בשוגג, דהסכין מכל מקום נאסר אבל לית ביה תו משום מצוה הבאה בעבירה ומותר לשחוט בה בברכה, והרמב"ם מיירי בנשתמשו בה לעבודה זרה במזיד והוה ליה תו לשחוט בה מצוה הבאה בעבירה ואין מברך כנ"ל.

ובהכי ניחא נמי לתרץ הסתירה בשו"ע יורה דעה בזה, שהקשה הש"ך סימן י' ס"ק ג' וסימן קמ"ב ס"ק ג'. ויש לומר דסימן י' מיירי המחבר בנשתמשו בו לעבודה זרה בשוגג, ובסימן קמ"ב במזיד מיירי ומשום מצוה הבאה בעבירה.

דהוה מצי למימר ויטמנס יעקב ואמר אותם יעקב כו', מיעוטא משמע, אותם לבד דייקא טמן בקבורה, האלילים והנזמים תכשיטים שעליהם שהם נעבדים בעבודה זרה עצמה חמירי ואסירי לגבוה לטהרת הקודש מאיס, וכדברי רמב"ן. אבל שארי תשמישי עבודה זרה היו קילי בזה אחר שנוכרים ביטלום בעל כרחם. לכן גם לרמב"ן היו ראויים אבני מזבח ששיקצום יוונים לבנות בהם המזבח, אי לאו דשלמות בעינן, כנ"ל [הוספת המחבר: וזה דלא כתבואות שור ריש סימן י' [ס"ק ה] עיין שם]. ואם כן, גם בכלי אחז ששימש בהם לעבודה זרה, לא היו צריכים לקדשם בשמן המשחה משום טהרה יתירה גם לרמב"ן, ומשום היכרא סגי היה להקדישם בפה כיון שמן הדין לא נאסרו כלל כנ"ל. [הוספת המחבר: איברא דיש לומר, באמת הוה מצי למימר היינו טעמא שגנזו אבני מזבח משום טעמא דרמב"ן הנ"ל, אבל עדיפי משני ש"ס שלימות בעינן כו'].

ובר מן דין תמוה עוד על פירוש רש"י, כיון דמן הדין לא נאסרו הכלי אחז ולא היו צריכים למושחם בשמן המשחה אלא אם עשו כן להכנה יתירה לעבודת הקודש, הרי אסור להפסיד השמן משחת קודש שלא כדין תורה, ואף דקיימא לן סך כלים ובהמה בשמן המשחה פטור [כריתות ו, ב], נראה לי היינו פטור מכרת וגם אין מועל בו בזה, אבל ודאי איסור דאורייתא איכא לסוך בו כלים, דהא קודש הוא ואסור בהנאה⁸. ואם תימצי לומר נמי מצוות לאו ליהנות ניתנו והרי לשם מעלת עבודת ד' משחום, הוה ליה מצוה על כל פנים ולא חובה. ועוד, אם תימצי לומר כיון דאין צריך למושחם מדינא ממילא אינו מתקן בזה ולא מיקרי הנאה, מכל מקום מפסיד ומזיק הוא את שמן המשחה ואסור מדאורייתא, כמבואר ברמב"ם ריש פרק ח"י מפסולי המוקדשין [ה"ב] וריש פרק י"ב מתרומות [ה"א]. וצריך לומר לב בית דין מתנה בעשיית השמן.

ועל עיקר קושיית מעלתו בראשונה, אם תימצי לומר נמי שגם הסכינים גנזו, מלבד תירוצי הנ"ל משום שחיטת חטאות נראה לי עוד בפשוט דלא קשה מידי, דכיון דלחתוך בשר אסור בסכין של עבודה זרה, לכן הוצרכו לגונזם ולא הניחום לשחוט בהם משום דילמא אתיא לאחלופי ולחתוך בשר דמתקן הוא.

ועוד נראה לי, כיון דשחיטת קדשים מצות עשה היא לכולי עלמא, עיין רמב"ם פרק י"ב מעבודה זרה דין (ו"ו) [ג'] ורש"י בפסחים [ז, ב ד"ה פסח], אם כן נראה לי פשוט דלכולי עלמא אסור לשחוט קדשים בסכין של עבודה זרה, לא משום איסור

באופן אחר. 7. וכ"כ המאירי שם בשם קצת מפרשים שיש ללמוד מדברי הגמרא הנ"ל שמשמשי ע"ז שנתבטלו מותרים אף לגבוה ואינם כע"ז עצמה. 8. וכ"כ בשו"ת חת"ס או"ח סי' לו ד"ה מה.

ליישב קושיית רבינו שהגמרא היא בשיטת ר' יוסי בן שאול הסובר שלא קנסו כלים וממילא לא מאיסי לגבוה, ודברי הרמב"ן נכתבו למאי דקיי"ל להלכתא כרבי. ועיין בספר מקדש הקודש סי' מו שיישב קושיית רבינו

דעבודה זרה דמשמשי עבודה זרה אסור בהנאה גם מדאורייתא כעבודה זרה עצמה, והוכיח מפסחים מ"ח רק דהנאת שחיטה בסכין עבודה זרה שווה איסורו לבישול בעצי אשירה, מתורץ שפיר בתוספות דברים שהעליתי במכתבי הנ"ל וזה לשוני, ומכל שכן אי יש שבח עצים בפת ובתבשיל הוה ליה כאוכל האיסור ולא רק נהנה, יעיין בספר מחצית השקל במגן אברהם סימן שכ"ה ס"ק ט' כו'. עד כאן לשוני. וכוונתי הייתה רצויה לחלק בין הנאת בישול בעצי אשירה דהוה ליה כאוכל ממש אי יש שבח עצים בתבשיל בו על כל פנים באבוקה כנגדו, ובין הנאת שחיטה בסכין דעבודה זרה נראה לי כהרא"ש דאסור בהנאה רק מדרבנן.

ולעצמי העליתי עוד בזה לתרץ עדיפא טפי, דהא ש"ס ערוך פריך בפסחים מ"ח וללקי עליו תרי משום לא ידבק כו' ולא תביא תועבה כו', ומסיק אלא עייל עצי הקדש כו'. והא גופא קשיא לכאורה, לתני באמת לוקה שש שנים שהן ארבעה על בישולו וכגון שבישול בעצי אשירה, וצ"ע. אלא על כרחך צריך לומר, בהסלקא דעתך הא סבירא ליה יש שבח עצים בתבשיל והוי ליה כמו אכילה ולוקה עליו כנ"ל [הוספת המחבר: שוב מצאתי בצ"ח שהקשה כן שם בפסחים [ד"ה ועייל] ותירץ לדרכו עיין שם], לכן פריך ולתני לוקה שש. אבל לפי המסקנא עייל עצי הקדש, מדלא תני באמת לוקה שש וכגון שבישול בעצי אשירה, על כרחך צריך לומר דאין לוקין על הנאה זו דבישול משום לא ידבק כו' ולא משום ולא תביא תועבה כו', דהוה ליה הנאה בלבד ואין לוקין על הנאה כדסבירא ליה להרמב"ם בכל שאר איסורי הנאה [הוספת המחבר: ואף דרמב"ם ריש פרק ז' מהל' עבודה זרה [ה"ב] העתיק סוגיא זו לוקה שנים על הנאה מעבודה זרה ומשמישה משום לא ידבק כו' ולא תביא כו', אין קושיא לרמב"ם על הרא"ש אם סבירא ליה להרא"ש דמוכח דלמסקנא ליתא כנ"ל, ובהדיא הרי פליג הרמב"ם על הרא"ש דחולין דף ח' הנ"ל]. ולפי זה שפיר יש לומר דגם איסור דאורייתא ליכא בהנאה כזו וכהרא"ש בהנאת שחיטה, ולא קשה מידי גם קושיית התבואות שור כנ"ל.

ובלאו הכי נמי ליתא להנחה דתבואות שור הנ"ל, הא ודאי לא שוו בדינם עבודה זרה ומשמישה גם לשארי מילי. אליל דנכרי נאסר מיד ומשמישה עד ששימשו בה עבודה זרה, נעבד מטמא במשא כנדה ולא משמשין, עיין ריש פרק ר' עקיבא [שבת פב, ב] וש"ך ריש סימן קמ"ג [ס"ק א] ופרי

והא דלא תירץ הכסף משנה דברי הרמב"ם הכי כנ"ל, היינו טעמא כמו שכתבתי לעיל דהוה ליה לרמב"ם להביא גם נידון דבגמרא. ועוד נראה לי, משום דרמב"ם לטעמיה בפרק א' מהלכות ברכות [ה"ט] פסק גם בשוגג אין מברכין במצוה הבאה בעבירה, וכן הוכיח מהרי"ט אלגאזי אליביה בחידושי בכורות לרמב"ן פ"ח דף מ"ו נ"ו, ב בדפוס וילנא אות סה ד"ה ואולם], עיין שם היטב.

ועוד נראה לי, מטעם אחר לכולי עלמא לשחוט קדשים אסור לכתחילה בסכין עבודה זרה בלא טבילה, דמעיקרא מטומאת עבודה זרה דסכין מטמאת ליה לבשר. לכן כיון דגנוז כל הכלים משום איסורי הנאה, גם הסכינים גנוז עמהם לרבי, ולא הטריחו את עצמם לטובלם כנ"ל. מיהת אין קושיא על הרמב"ם מלשון הש"ס מותר לשחוט, דהיינו משום איסור הנאה דעבודה זרה מותר, אבל אסור מטעם אחר על פי טעמים הנ"ל שהעליתי. וכהאי גוונא אמרינן בחולין צ"ה [ע"א] ותוספות יבמות ריש פרק נושאין [צז ע"א ד"ה וכל היכא] ותוספות והרא"ש ריש שבת דף ג' [ע"א]⁹, ועיין תשובת חכם צבי סימן א' [ד"ה וראיתי] ובחלקת מחוקק באבן העזר סימן קכ"ד ס"ק א'¹⁰.

ומה שכתב מעלתו בשם חותנו ידיד נפשי הרב החרוץ מופלג הצדיק מו"ה דוד צבי עהרנפעלד נ"י שהשיג עלי במה שהעליתי לתרץ בראשונה קושיית התבואות שור ריש סימן י' [ס"ק ה] על הרא"ש בחולין ח' כנ"ל, דהרי כוונת התבואות שור מבואר על פי הקדמה שהניח דמוכח מש"ס ופוסקים שאין חילוק בין עבודה זרה למשמישה, לפי זה מוכח מפסחים מ"ח [ע"א] דגם הנאת שחיטה בסכין משמשי עבודה זרה הוא אסור מדאורייתא כמו הנאת בישול בעצי אשירה דלוקה עליו כו'.

ימחול נא כבוד תורתו לראות שנית במכתבי שבידו, שלא כתבתי לתרץ קושיית התבואות שור בזה, אבל כתבתי לתרץ קושיית מעלתו נ"י שלא הניח הקדמה הנ"ל, אבל הקשה על הרא"ש שכתב בחולין ח' בהדיא דתשמישי עבודה זרה אינם אסורים כי אם מדרבנן, והא ש"ס ערוך הוא בפסחים מ"ח עייל עצי אשירה כו', וכיון בזה להגאון בתבואות שור. על זה כתבתי וזה לשוני, לעניות דעתי בפשוט אין קושיא מפסחים מ"ח, מבשל בעצי אשירה הוא איסור עבודה זרה עצמה דעצי אשירה הוא עבודה זרה נעבד ודאי אסור בהנאה מדאורייתא כו', אבל סכין תשמישי עבודה זרה נראה לי איסור הנאה רק מדרבנן הוא וכהרא"ש כו'. עד כאן לשוני. אבל באמת גם קושיית התבואות שור על פי הקדמה שהניח דמוכח בגמרא

9. תוס' ישנים שבסוף תוד"ה בבא, רא"ש פ"א סי' א. 10. עיין עוד בזה בשדי חמד ח"ד מע' מ כלל ח וח"ו כללי הפוסקים סי' טז אות ד.

מגדים ריש סימן י' [שפ"ד ס"ק א], ועיין לחם משנה ריש פרק י"א ממאכלות אסורות [ה"א] בשם רמב"ן¹¹ [ש] מחלק כן בין תקרובות [ל] עבודה זרה.

ודע, דלשון הרמב"ם שם ריש פרק י"א ממאכלות אסורות וסוף פרק ז' מעבודה זרה [הט"ו] אסור בהנאה מן התורה ואוכל כלשהו מהם או שותה כלשהו לוקה, משמע נהנה בלא אכילה ושתיה ליכא מלקות גם בעבודה זרה. וצ"ע לפי מה שכתבו תוספות במסכת מכות כ"ב [ע"א ד"ה אלא] בעצי הקדש ללקי שש גם משום לאו דמעילה, ותיירצו ליתא בפחות משווה פרוטה, אם כן על כרחך בעצי אשירה לוקה בפחות משווה פרוטה נמי משום ולא ידבק בידך מאומה כו' וגם לא תביא תועבה כו'. וצריך לומר הנאה של כילוי דווקא ביכול עצי אשירה היינו תשמישו שהוא אכילתו, כעין שכתב מהרש"א ביצה ל"ג [ע"א ד"ה גמרא] אסמיכת קדירה בבקעת, ולכן בכלשהו ממש נמי לוקה כמו על אכילה ושתיה כנ"ל. אבל מהא דהדר פריך ר' אשי שם במכות כ"ב אמתניתין דיש חורש כו' לתני נמי לוקה חורש בעצי אשירה משום לא ידבק כו', מוכח בהדיא דעל הנאה בלבד שאינה של כילוי כחורש בעצי אשירה נמי לוקה, וצ"ע על הרמב"ם הנ"ל. ועל כרחך (צ"ל) [צריך לנו] לחלק, בעצי אשירה דווקא שהוא נעבד עבודה זרה עצמה לוקה אהנאה, משא"כ תשמישי ותקרובות עבודה זרה דתקרובות הא נפקא לן מזבחי מתים בעבודה זרה כ"ט [ע"ב], ומת איתקש שם שם מעגלה ערופה דכפרה כתיב בה כקדשים בקידושין נ"ז [ע"א], ומעילה באיסורי הנאה דקדשים בעינן בשווה פרוטה דווקא למלקות, ודאי איסור בהנאה דתקרובות עבודה זרה נמי אם תימצא לומר דלקי עליו בעינן שיעור זה שווה פרוטה דווקא ואכילה ושתיה ממש כיון נסך הוא דלוקין עליו בכלשהו ממש כמו על הנאה מעבודה זרה עצמה משום לא ידבק כו' ולא תביא וכו'. וצ"ע בכל זה עדיין.

ועל דברי הרמב"ן בפרשת וישלח הובא בתורת חיים ע"ז דף נ"ב הנ"ל יש להבין, שעמד על העבודה זרה שהטמין יעקב בקבורה ולא דגם בשחיקה ושריפה, הוה ליה להקדים לתמוה על לקיחת בניו העבודה זרה מתחילה ועברו על לא תביא תועבה כו', אי לאו שכבר בטלו הנוכרים וכתירוצו רמב"ן.

ונראה לי דיש לומר כדעת ה"ר חיים בתוספות עבודה זרה דף כ"א [ע"א ד"ה אף] בשם ירושלמי, דלאו לא תביא תועבה אל ביתך דייקא בארץ ישראל המיוחד לנו קאי ולא בחוץ לארץ, עיין שם. וראיה לדבריו נראה לי מקושיית ר' אשי

במכות כ"ב הנ"ל, ולתני לוקה נמי משום חורש בעצי אשירה ואזהרתיה מלא ידבק בידך כו', ולא נקיט נמי אזהרתיה מולא תביא כו', וכדהקשה לעיל מיניה התם ר' אחא בריה דרבא לרב אשי וללקי נמי בישראל בעצי אשירה משום ולא תביא כו'. על כרחך דר' אשי גופיה לא חש לקושיא זו גם לעיל, משום דביתך בעינן בארץ ישראל דווקא וברייטא בחוץ לארץ קאי. לכן פריך תו רק ולחשוב חורש בעצי אשירה משום ולא ידבק בידך לבד. אבל לכאורה תימה וצ"ע על הר' חיים בזה מפסחים מ"ח ומכות כ"ב הנ"ל, מאי קושיא אי בישראל בעצי אשירה ללקי שש נמי משום ולא תביא תועבה כו', דילמא ברייטא בחוץ לארץ קאי. וצ"ע. ונראה לי, כי מסיק הש"ס על קושיא הנ"ל אלא הכא במאי עסקינן שבישלו בעצי הקדש כו', הא גופא קשיא, לתני לוקה שש ובעצי אשירה כנ"ל, ועל כרחך לומר דבחוץ לארץ מיירי ברייטא וליכא שש וכו' חיים. ואם כן פליגי בהא הסלקא דעתך ומסקנא.

ולפי זה נראה לי, והכנעני אז בארץ, עדיין לא זכו אבותינו בארץ ישראל, אז לא היו מזהירים בזה ולא תביא תועבה לביתך, ויעקב הזהירים שוב מכל מקום על ולא ידבק כו' כנ"ל.

אבל עדיין צ"ע, הרי על כל פנים גם הם מעצמם איך לקחו העבודה זרה מתחילה, ולא ידבק כו' היו מזהירים, וגם הרי באמת כבר קנה יעקב אז מקודם חלקת השדה לאהלו במאה קשיטה וביתך מיקרי בארץ ישראל והוזהרו גם בלא תביא כו', והדרא קושיא לדוכתה דהוה ליה לרמב"ן להרגיש במוקדם מלקיחתם כנ"ל.

ועוד תימה לי תמיהת הרמב"ן על ויטמון אותם, הא עבודה זרה של נכרי שריפה בעיא היא קושיית הגמרא עבודה זרה דף נ"ג [ע"ב] ואשריהם תשרפון כו' מכדי ירושה היא להם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואי משום הני דמעיקרא לכפינהו לנוכרים ולבטלינהו בעל כרחם, אלא מדפלחו לעגל גלי דעתייהו כו'. ואם כן בני יעקב ויטמון אותם כו' הכי נמי קשיא, למה טמנם כלל והא ירושה היה להם כו', ואי משום הני דמעיקרא קודם אברהם, לבטלינהו בעל כרחם דנוכרים כנ"ל. ורמב"ן תירץ שכן עשו באמת שביטלו בעל כרחם, ויעקב לטהרת הקדש ציווה לבערם. ואין צריך לזה לתרץ הקושיא, כי בלאו הכי רק מספק היו אסורים דילמא הני דמעיקרא קודם אברהם היו אותן העבודה זרה, לכן הטמנה סגי להו בקבורה, ואשריהם דייקא בוודאי הוא דבעי שריפה, ואין צריך לתירוצו רמב"ן משום ביטול בעל כרחם. איברא יש לומר שעשו

11. השגות לספה"מ ל"ת קצד ד"ה והתמה.

מעשה בגופם באותן העבודה זרה היו אוסרים אותם בוודאי, ועיין ר"ן [חידושי הר"ן ד"ה מכדי] בשם רמב"ן בעבודה זרה נ"ג שם [ד"ה ואי]. וצ"ע.

ובענין שהתחלנו, העירות על דברי הפלתי בסימן י' [ס"ק ג]
העיר שחיטה מצות עשה הוא להרמב"ם לאו ליהנות ניתנו, אם כן בסכין של עבודה זרה מהאי טעמא יהיה מותר לשחוט, עיין שם [הוספת המחבר: אבל יש לומר עבודה זרה [ד] מצוותו בשריפה רוצה בקיומו אסור דמבטל מצות שריפה]. ונראה לעניות דעתי על פי מה שכתב המשנה למלך פ"ה מאישות [ה"א ד"ה ודע דסברת] וב"ח אבן העזר ריש סימן קכ"ד [ד"ה על כל] דמכל מקום לכתחילה אסור ליהנות מאיסורי הנאה, הכי נמי אסור לשחוט מסוכנת מהאי טעמא¹². אבל אם כן קשה בכלי אחז למה גזנו הסכינים, הרי שחיטת קדשים לכולי עלמא מצות עשה ולא ליהנות ניתנו, ודין אסור לכתחילה ליכא למימר דאין שבות במקדש [הוספת המחבר: וכמו שכתב המרדכי [הל' מקוואות (שבועות) רמז תשנ] בבית יוסף יורה דעה [סוף] סימן ר"א [ד"ה כתב המרדכי סע' עה מהד' מכוון ירושלים] גבי מקוה חמין לכהן גדול, ולא כמהרש"א בשבת מ"ב [ע"א בא"ד וכיון]¹³ והצאן קדשים במנחות ה' ע"ב]. ונראה לי, כיון דסכין בעי שיעור וכל העומד לשרוף או לשחיקה מיכתת שיעוריה, וגם כלי בעי על כל פנים בקדשים, ואין שם כלי עליו, ואם כן קשה בחולין ח' למה מותר לשחוט בה מקלקל הוא, הא מיכתת שיעוריה ושחטתם בזה¹⁴. ועיין בהרב המגיד פרק ח' הלכות לולב [ה"א] ושער המלך שם מדין אשירה שביטלה מן התורה, ובתוספות חולין דף ק"מ [ע"א ד"ה למעוטי] ובמהרש"א שם, ובמשנה למלך פ"ה מאיסורי מזבח [ה"ט] מזה, ועת לקצר.

נאום אוהב נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

[הערות מבן המחבר: מה שכתב אאמ"ו צ"ל דאסור לשחוט קדשים בסכין עבודה זרה משום מצוה הבאה בעבירה, לכאורה יש לדחות לפי מה שכתב בנודע ביהודה מהדו"ק בסופו [ח"מ סי' מ] דטעמא דמצוה הבאה בעבירה הוא משום כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, והא הדגול מרבבה ביורה דעה [ריש סי' יא] והש"ך בחושן משפט סי' ר"ח [ס"ק ב] כתבו דבשחיטה לא אמרינן האי כללא אי עביד לא מהני כיון דאפשר לעשות בהיתר בלי איסור, וכן כתב סברא זו בקרבן העדה בירושלמי פ"ג דשבת [ה"ג ד"ה ברם] לענין מצוה הבאה בעבירה עצמה היכא דיכול להיות בהיתר לא הוי מצוה הבאה בעבירה. אבל נראה לי דזהו רק אם כבר נעשה המצוה הבאה בעבירה אי יצא בדיעבד, אבל לכתחילה ודאי אסור לשחוט לעשות מצות שחיטת קדשים בסכין עבודה זרה, ועוד, דבקדשים דצריך כוונה אמרינן ביה כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד כו', ועיין תוספות תמורה ד' [ע"ב ד"ה רבא].

עוד יש להעיר על תוספות חולין דף ק"מ, דבקרבנות לא שייך מצוה הבאה בעבירה כיון דהוא רק איסור הנאה ומצוות לאו ליהנות ניתנו לענין הנאה, ועיין במשנה למלך פ"ה מאיסורי מזבח [ה"ט].

ומה שכתב בשם פלתי שחיטה מצות עשה ומצוות לאו ליהנות ניתנו ולמה לא מותר לשחוט בסכין עבודה זרה, נראה לי מצוות לאו ליהנות ניתנו הוא רק היכא דההנאה באה לו מיד בעשיית המצוה ממצוה גופא, אבל כאן בשחיטה באה לו הנאת הגוף אחר כך, דהשחיטה גרמה לו הכשר אכילה אחר כך, בהאי גוונא לא אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו, כיון דמגיע לו הנאה מלבד השחיטה¹⁵.

ומה שכתב אאמ"ו ז"ל משום מיכתת שיעוריה כו', נראה לי להעיר דכיוצא בזה הקשה בספר יריעות שלמה סימן י' [סוף אות ב ד"ה ודע] על קושיית הגמרא חולין מ' [ע"ב], מאי פריך

בא הסכין לידי הגר, ובירושת הגר הקלו ברוצה בקיומו. ובהערות המו"ל שם כתב שלפי שני התירוצים מיושבת גם קושיית רבינו, שבכחאי גוונא עדיין אין הסכין עומדת לשריפה. ועיין בירחון התורני וילקט יוסף שנה רביעית סוף סי' ה תירוצים נוספים. אלא שלכאורה עיקר קושיית רבינו צ"ב, בשלמא בשחיטת קדשים צריך כלי, אבל בשחיטת חולין אין צריך שיעור ואף סכין כלשהו כשר לשחיטה כמבואר ברמב"ם הל' שחיטה פ"א הכ"ז ושו"ע יו"ד סי' ח סע' א, ומה שצריך שיהיה בסכין שיעור מלאו שני צווארים או י"ד אצבעות הוא רק "שיעור" במציאות שיוכל לגמור השחיטה בלא דריסה, ובפשטות לא שייך בזה כתותי מיכתת שיעוריה (עיין קהילות יעקב סוכה סי' כה), וכפי שהעיר בוילקט יוסף שם. וכן כתב בספר לחם אבירים על הרמב"ם שם בהערה מחתן המחבר שיש להביא ראיה לכך שאין שיעור לסכין שחיטה מנידוד"ד גופא, שהשחוט בסכין של ע"ז שחיטתו כשירה ולא אומרים כתותי מיכתת שיעוריה. ¹⁵ בליקוטי חבר בן חיים ח"ג דף מ, א בהגהות לדברי

¹². מבואר שרבינו מקבל את עיקר דברי הפלתי ששייך לומר מצוות לאו ליהנות ניתנו לגבי שחיטה, ועיין לקמן בהגהת בן רבינו [בסוף הסימן]. ובחידושי רע"א לשו"ע יו"ד סי' י סע' א ובשו"ת עונג יו"ט סי' סא חלקו על דברי הפלתי משום ששחיטה איננה מצוה חיובית, ועיין בזה בשדי חמד ח"ה דברי חכמים סי' מט ושם מע' מ כלל צו. ועיין לקמן סי' שנא שרבינו דן במצוות לאו ליהנות ניתנו במצוות קידושין וגירושין. ¹³ שכתב שהכלל שאין שבות במקדש חל רק באיסורי שבת. ¹⁴ בספר גבעת פינחס ריש פרשת ראה הביא את קושיית הפנ"י בחולין שם ד"ה אמנם, איך מותר לשחוט בסכין של ע"ז הרי חייב לאבדו מן העולם דכתיב אבד תאבדון, ואף אם הוא של נכרי רוצה בקיומו אסור, ותירץ הפנ"י שמדובר בבא לידי ישראל שלא על מנת לזכות בו אלא על מנת לבטלו על ידי גוי או לאבדו ולא הוי רוצה בקיומו (אמנם עיין בחידושי חת"ס מהדו"ת שם ד"ה מותר). והגבעת פינחס תירץ שיש להעמיד בנכרי וגר שירשו את אביהם ועדיין לא

מסוכנת על ידי נקיבת הסימנים ונעשה משמשי עבודה זרה, וכשגמר השחיטה נאסרה הבהמה ממנו. וצ"ע.

ובזה מובן לי סברת רא"ה¹⁷, נהי דאין אדם אוסר כו' מכל מקום באכילה אסור, דאף דלא אסר לה לא שרי לה. וצריך הסבר. ובהג"ל יובן, דמיד בתחילת שחיטה ועשה נקב בוושט נעשה נבילה בשחיטה על ידי נקיבת סימנים וכקושיית הרשב"א בכל שחיטה, רק בכל שחיטה כתב שפיר הכשירו בכך, וכאן לא שייך כן כיון דמחשבתו הוא נגד התורה דשחט לעבודה זרה. וזהו סברת הרא"ה דאסור באכילה.

ולפי זה מתורץ גם קושיא הנ"ל, דעיקר איסור הבהמה על ידי משמשי עבודה זרה הוא שמתקנה על ידי הסכין לאכילה, ולהרא"ה דבאכילה אסורה דלא שרי לה וכהסברתי הנ"ל ממילא לא תיקן בשחיטתו ולא נאסר בהנאה על ידי משמשי עבודה זרה משום דאין אדם אוסר כו' כנ"ל.

והנה בספר מחנה לוי והפלאה תירצו דקושיית הגמרא קאי מאידך שנים אוחזין בסכין גבי שוחט לשם עולה כו', יעויין שם. ולעניות דעתי תמוה, דהא כי הקשה שנית הש"ס משני לה בישראל מומר, והא לא שייך לתרץ אמתניתין דקדשים כמו שכתב בית יוסף סוף סימן ה' [ד"ה ומ"ש בשם הרמב"ם סע' ג מהד' מכוון ירושלים] ובט"ז ס"ק ז', ועל כרחק משנים אוחזין דרישא בשוחט לשם קאי הקושיא, והדרא קושיא לדוכתה דילמא במסוכנת מיירי.

ונראה לי, הא קושיא שניה קאי למאי דמסיק לצעוריי מכווין, ואם כן גם העובד אינו חייב מיתה דהא לא מיפלה פלחה אלא כוונתו לצעוריה לחבריה, ולא הוי הסכין משמשי עבודה זרה כלל, ופריך הגמרא שפיר קושיא שניה משנים אוחזין דרישא גם לשם הרים.

ואם כן מתורץ תמיהת תוספות [ד"ה בישראל] על רש"י למה חזר והקשה קושיא שכבר תירץ, וקושיית הב"ח [סי' ד יא, ב ד"ה ואיכא להקשות] על הרא"ה דלרב נחמן נמי באכילה אסור מאי פריך הגמרא משנים אוחזין כו'. דהא קושיא ראשונה דש"ס לא קאי כלל משנים אוחזין דרישא, דהא יש לומר במסוכנת קאי, אלא משנים אוחזין דסיפא לשם קדשים דאסור משום מראית העין לחוד וליכא למימר בהא אין מתירו אלא משום סרך עבודה זרה, עיין לשון הר"ן¹⁸. אבל כי מסיק בטעמא דרב נחמן משום לצעורי, שפיר מוסיף ומותיב תיובתא לרב

הגמרא לרב נחמן, הא חטאת בהמה לא מצי נקט דסכין נעשה מיד של עבודה זרה ומיכתת שיעוריה ולא הוי כלי וליכא משום שחוטי חוץ (דא"כ) [דאינה ראויה] לפנים בלא כלי כו'. ולעניות דעתי נראה לי לפי מה שכתב מהרש"א בסוכה (ט') [לה, א ד"ה בא"ד ומאן דפסיל] מיכתת שיעוריה דרבנן. אבל קשה עליו מגמרא יבמות ק"ג [ע"ב] דלאו בגד הוא מדאורייתא¹⁶. מכל מקום יש לומר, קדשים דבעי כלי לא שנה עליו לעכב ואם זרק הורצה, וחייב שפיר אשחוט חוץ. ועוד, אם כן למה צריך ש"ס חולין ח' [ע"ב] דפסק בה גוואז, ותיפוק ליה בחדשה נמי מסוכנת אסור לשחוט מיד בחתכת עור ומצט סימן הוי ליה משמשי עבודה זרה ומתקן בגמר שחיטה. ונראה לי משום אסור לחתוך בה בשר קשיא ליה חדשה היא, ולכן פירש רש"י [ד"ה ותיפוק ליה] קושיא ראשונה ותיפוק ליה נמי על מותר לחתוך ולא אשחיטה, ולא כמהרש"א [שם] דחדא נקט, ולא קשה קושיית רא"ש על הרמב"ם, דעל כרחק הרמב"ם סבירא ליה כרש"י משום תירוץ הש"ס בגוואז דווקא על אסור לחתוך מקשה.

והנה כקושיית יריעות שלמה הנ"ל כיוצא בזה הקשה בספר מחנה לוי [חולין מ, ב] ובספר הפלאה [חולין מא, א ד"ה בגמרא], מאי פריך הגמרא בחולין מ"א [ע"א] משנים אוחזין כו', דילמא איירי בבהמה מסוכנת ואם שחט בהמה במשמשי עבודה זרה כל הבהמה אסורה, ולכן אף דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו מכל מקום כיון דהוא עבודה זרה להתחייב השוחט משום עובד עבודה זרה, דהעובד חייב מיתה כמו שכתב רש"י [ד"ה ואי] בהדיא, ומיד כששחט כלשהו נעשה הסכין משמשי עבודה זרה, ושוב כשגמר השחיטה נאסרה הבהמה ממנו, עיין שם.

ובאמת על רב נחמן גופיה קשיא לי כן, דסבירא ליה אם שחט בהמת חבירו לעבודה זרה דאין אדם אוסר כו', וקשיא לי, נהי דאין אדם אוסר כו' מכל מקום מיד כשהתחיל לשחוט לשם עבודה זרה נעשה הסכין משמשי עבודה זרה, וכשגמר שוב השחיטה שחט בסכין עבודה זרה. ואין לומר דסתמא בבהמה בריאה דמקלקל הוא, זה אינו, הא מיד בתחילת שחיטה כשעשה נקב בוושט הרי היא מסוכנת, וכמו שהקשה באמת הרשב"א פרק אלו טריפות [חולין מב, א ד"ה אלו טריפות] ועיין רש"י חולין דף כ' ע"ב [ד"ה וכי] דאין השחיטה מתירה, הלא בתחילת שחיטה עשה נקב בוושט, וכי מתה עומד ושוחט כו', ותירץ דהכשר שחיטה כך הוא. וכאן לא שייך כן דהכשירה בכך, כיון דהוא באיסור, לפי זה בתחילת השחיטה נעשתה הבהמה

(עומד לשריפה ואיסור הנאה), ועיין בשו"ת יביע אומר ח"ט או"ח סי' צז אות יא. 17. חידושי הרא"ה חולין מ, א ד"ה ומיהו ובדק הבית ב"א ש"א י, ב, מובא בר"ח, ב מדפי הר"ף ד"ה גמ' גרסינן בשם איכא מאן דאמר. 18. שם.

רבינו העיר: "טובל במעיין ומודר הנאה מאי איכא למימר, הא יכולין לאכול תרומה בזול על ידי טבילה זו". 16. עיין בירחון התורני וילקט יוסף שנה ח ס' ז יישוב לדברי מהרש"א על פי חילוק בין שני סוגי כתותי מיכתת

סימן ל

[בעניין זה מחשב וזה עובד בקרבן מין גוי.
בעניין מחשבים מעבודה לעבודה ובגמר
זביחה הוא עובדה]

שלומים¹ אלומים כטל וכרביבים, לאיש חי ורב פעלים, קודש הלולים מרחם משחר איילת השחר, הלא הוא כבוד ידיד נפשי ורב חביבי הגאון הגדול המפורסם נודע בשערים סיני ועוקר הרים נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק כבוד שם תפארתו מו"ה שלמה זלמן אולמאן נ"י אב"ד ור"מ דק"ק מאקא יע"א וכל אשר לו שלום.

מכתב קודשו והוד מדברותיו מן ראש חודש אדר שני קיבלתי לנכון בזמנו, ונהייתי לאור תורתו, כי הדברים שמחים כעולת מחים² וריח נחוחים כנתינתן מסיני ועוקר הרים [בכתב היד נוסף: וסיבות שונות מנעוני מלהשיב להדרת גאונו נ"י כמשפט עד היום אשר נחתי קצת מרגשת פועלי און המבעטים בתורה וביראה ר"ל, ד' בחסדיו יהפוך לבבם ולב כל עמו ישראל לטובה אמן]. ועתה באתי אל העין בדברי קודשו אשר המה כפתורים ופרחים חריפים ומתוקים ישרים ונכוחים. אבל האמת אהוב אצלנו, לכן הנראה לעניות דעתי לפקפק על דברי קודשו הנה אערכם לפני הדרת גאונו, ומד' אשאלה מענה לשון.

על דבר דין חדש אשר העלה בכוחו הגדול לתרץ לקושייתו, למאן דאמר זה מחשב וזה עובד [זבחים מז, א], אמאי מקבלין קרבן מן גוי מומר דבכם חלקתי ולא באומות [חולין ה, א; יג, ב], והא מחשב לעבודה זרה הוי³. וגם קושיית המשנה למלך [הל' שגגות פ"ג ה"ז] קרא דמכם ועם הארץ למעט מומר ישראל בלא עשה תשובה למה לי, ותיפוק ליה מזבח רשעים תועבה. והמציא הדרת גאונו נ"י מזור לאלו על פי סוגיא דערכין כ"א [ע"א], משכחת בישראל כשר הקדיש חטאת ועולה להתכפר בו מומר, דזבח רשעים ליכא כיון דהמקדיש כשר הוא, וגלי קרא למעט מומר בכהאי גוונא נמי. ובכהאי גוונא מקבלין להתכפר בו נכרי מין, דלא אמרינן זה מחשב וזה עובד אלא אם כן הבעלים מחשבים המתכפר הוא בעצמו המקדיש⁴. ראה זה חדש הוא.

נחמן השתא משנים אוחזין דרישא, דאי נמי במסוכנת מיירי הא לצעורי מכווין ולא נאסר כלל, ופירש רש"י שפיר [מא, א ד"ה בישראל] דהוה מצי למימר כשינוי דלעיל אאידך מתניתין שנים אוחזין כו', ולא קשה מידי קושיית תוספות.

והא דמקשה שנית גם מהמנסך, על כרחך לומר אידי דקושיא ראשונה גם לתוספות, לפי מה שכתב הסמ"ע סימן שפ"ה [ס"ק ד] לחלק בין בהמה לין אליביה דטור וש"ע, ותמה הש"ך ביורה דעה סימן ד' [ס"ק ה] עליו מקושיית תוספות זה דהא פריך גם מהמנסך שנית. ולעניות דעתי לא קשה מידי, דיש לומר אידי דקושיא ראשונה, ואם כן דגם תוספות הכי סבירא להו, נימא נמי לרש"י הכי.

וגם מהכא לא קשה מידי קושיית הב"ח, דבאמת השתא הוה מצי למימר פסולה קתני ומודה הרא"ה דאסור באכילה, אבל כיון דתירוצ קמא ביש לו שותפות פסולה מדאורייתא קאמר, משני נמי השתא בכהאי גוונא במומר דנמי אסור מדאורייתא. אבל לסברת הרא"ה היא רק מדרבנן.

הן אמת דקושיית מחנה לוי והפלאה הנ"ל לעניות דעתי לא קשה מידי, וכן קושיית הגאון יריעות שלמה הנ"ל. חדא דפסק גוונא בסכין שאני, דהעצים הן הן תקרובת ותשמישי עבודה זרה ואסור בהנאה והכי נמי הסכין משמשי תקרובת היא, משא"כ אם הבהמה שהיא לתקרובת עצמו לא נאסר גם הסכין משמשי התקרובת לא נאסר. ועוד, אפילו למאן דאמר אדם אסור דבר שאינו שלו, אבל ודאי גברא לאו בר קטלא הוא אלא בשני סימנים כעין פנים. ותדע, דאם לא כן לא משכחת כלל מומר לעבודה זרה בפעם אחת כמו שכתב בפירוש המשניות בחולין י"ד [פ"א מ"א] לענין שבת. ור"ן⁵ דפליג שם, דווקא משום מקלקל, משא"כ בעבודה זרה, ואם כן, כיון דאין אדם אסור כו' לא נאסר סכין, שהעובד [אינו] חייב משום עבודה זרה אלא בגמר שחיטה ותו לא נהנה אז ממשמשי עבודה זרה, דלא נעשה משמשים עד גמר שחיטה. ועוד נראה לי הא כמו דפריך בפשיטות, ולא מוקי מתניתין בבהמה שלו מיירי, על כרחך משום דקא פסיק ותני לא שנא בהמתו לא שנא בהמת חברה, הכי נמי לא שנא סכין ידיה ולא שנא סכין דחבריה, וכמו דבהמה אינו נאסר הכי נמי אין אסור סכין שאינו שלו. כך נראה לי נכון. ע"כ מבין המחבר.

19. בחידושי הר"ן יד, א ד"ה מתניתין.

ל. 1. בכתה"י נוסף בראש התשובה: בע"ה יום ג' כ"ח למב"י [י"ג אייר] תר"ה לפ"ק, סע"מ. 2. על פי תהילים סו, טו. 3. עיין לעיל סי' כג בתשובה

לרב השואל שרבינו עצמו תירץ קושיא זו בכמה אופנים, ועיין שו"ת דובב מישרים ח"ג סי' לב אות א. 4. דבריו אלו נדפסו בספרו יריעות שלמה על יו"ד סי' ב סוף אות ד.

אפילו כהאי גוונא דאחר מביא בשבילו נמי. ובשבועות י"ב ע"ב פריך הגמרא אי לא עשה תשובה זבח רשעים תועבה, ושעיר יום הכיפורים בא משל ציבור, ועיין רש"י [ד"ה הא כתיב] ובחידושי פני יהושע שם [ד"ה פסקא].

ועוד, הא קרא כתיב [ויקרא כב, כה] ומיד בן נכר לא תקריבו את אלה, הא תמימים תקריבו, אפילו מיד בן נכר ממש משמע, ולא דווקא מישראל המקדיש בשביל נכרי, והדרא קושיא לדוכתה, נימא זה מחשב וזה עובד, וכדדחה גם פאר רום מעלתו נ"י לתירוצי כיוצא בזה.

עוד העלה פאר רום מעלתו בכוחו העצום דין חדש, על פי שהקשה בסוגיא דרבוצה [חולין מ, א] דמשני רבא באומר בגמר זביחה הוא עובדה, והא לרבי יוחנן קאי, וסבירא ליה מחשבים מעבודה לעבודה⁵, מכל שכן אם חשב מתחילה על סופה בשחיטה עצמה דאסור מיד והוי ליה מחתך בעפר⁶, והעלה על פי זה, דבבהמה שלו הוא דמחשבים מעבודה לעבודה, אבל בהמת חבירו אם שחט על מנת לזרוק הדם לעבודה זרה אין אוסר, דבמחשבה בלא מעשה אין אוסרה לדבר שאינו שלו, ובשעת מעשה השחיטה עדיין לא עבד עבודה זרה [ו] לא מיקרי עשה מעשה, ודברי פי חכם חן.

ולעניינות דעתי, אי משום קושייתו [העצומה באמת וצ"ג⁷] הנ"ל, מקום יש ליישבה על פי מה שכתבו תוספות חולין ל"ט [ע"א ד"ה ריש לקיש] לריש לקיש דנהרג, ולא הוי התראת ספק דלמא מימלך ולא עבד זריקה לעבודה זרה, ותיצו דוודאי לא מימלך, ועוד דאפילו ודאי ידוע דלא יזרוק בר קטלא הוא, דחשיב עובד עבודה זרה בשחיטה זו על מנת לזרוק, ומשמע דווקא לענין דנהרג לריש לקיש תירצו כן בתירוצ שני, אבל לענין אסורה לרבי יוחנן ליתא לתירוצ שני, אלא דווקא אם באמת זרקו אחר כך לעבודה זרה נאסרה בהמה למפרע, אבל נמלך ולא זרק מודה רבי יוחנן לריש לקיש דמותרת, ומכל מקום גברא בר קטלא כמו לריש לקיש, ועל שגגתו חטאת.

ואם כן נראה לי דהכי פירושו, באומר בגמר זביחה הוא עובדה כפירוש רש"י שאומר שאינו רוצה לעבוד עבודה זרה בשחיטה זו עד שתגמור, ושוב בהגיעו בגמר זביחה נמלך ולא כיוון לגמור הזביחה לשם עבודה זרה ולא נאסרה כלל, ומכל מקום חייב חטאת משום עבודה זרה כתירוצ שני דתוספות.

אלא דאם כן, בבבא קמא ע"א (ע"א) [ע"ב] דמשני גם כן הכי באומר בגמר זביחה עובדה, התם על כרחך הפירוש דלא נמלך, אלא הגמר זביחה היה לשם עבודה זרה, דאם לא כן

ובעניי יפלא, איך יפרנס הדרת גאונו הסוגיא במקומה בחולין דף ה' ע"ב, וצריכי דאי אשמועינן עולה משום דלאו חיובא הוא אבל חטאת דחיובא הוא אימא לקבל מיניה, ופירש רש"י עולה לאו אורח ארעא לקבולי דורון מיניה דכתיב זבח רשעים תועבה, אבל חטאת דחובה רמיא עליו אימא נקבל מיניה שלא יהא חוטא נשכר, ואם איתא דקרא אתיא לכהאי גוונא דישראל כשר הקדיש בשביל מומר, הא לאו זבח רשעים הוא גם בעולה, וקרא דחטאת למה לי. וגם מאי סלקא דעתיה דחטאת נקבל מיניה שלא יהיה חוטא נשכר דחיובא רמיא עליו, והא בכהאי גוונא על כל פנים חוטא נשכר הוא, גם אי נקבל חטאתו מיד האחר שהקדיש בשביל המומר. וצריך עיון, מלבד דלשון הגמרא אימא לקבל מיניה משמע נמי מיניה ידידיה בעצמו ולא מיד אחר בשבילו.

ועוד צריך עיון מסוגיא דחולין דף י"ג ע"ב אמר רב נחמן אין מינין באומות, ומסיק לקבל מהם קרבן דתניא מכס כו' בכס חלקתי ולא באומות. ואם איתא דכהאי גוונא דווקא מקבלין אם ישראל מקדיש בשביל נכרי מין אבל נכרי מין עצמו אין מקבלין ממנו, אם כן הרי יש מינין באומות. ואף דיש לומר רב נחמן להלכה קאמר דקיימא לן חולין ל"ט ע"ב הלכה כרבי יוסי דלא אמרינן זה מחשב וזה עובד, משמעות הסוגיא דלכולי עלמא אמר רב נחמן, דומיא דסלקא דעתא שם דנפקא מינה לשחיטה אי נמי למורידין, ולא אליביה דחד תנא בלבד אמרה, הכי נמי למסקנא דלקרבן אליביה דכולי עלמא אמרה.

ועוד דפירש רש"י דף י"ג ע"ב בד"ה ולא באומות, ואף על גב דבהדיא תני לה בהא מתניתא ליכא למיפרך תנינא כו'. ומאי קושיא, דילמא הא ברייתא הוה אמינא כרבי אליעזר ותנא קמא [חולין לח, ב] סבירא ליה, ודווקא מישראל המקדיש בשביל נכרי מין מקבלין ולא מנכרי מין עצמו משום זה מחשב וזה עובד, קמשמע לן רב נחמן טובא אין מינין באומות ומקבלין מיניה משום דהלכה כרבי יוסי כנ"ל.

ועוד, הא דפאר רום מעלתו יליף כן דינו מהא דהמקדיש מוסיף חומש, לעניינות דעתי אדרבא טפי דמיא למילף מהא דמתכפר עושה תמורה, ופירש רש"י במסכת תמורה דף ב' [ע"ב ד"ה ומתכפר עושה] דכיון שהופרש לצורכו קרינן ביה קרבנו ולוקה ותמורתו תמורה. אם כן לענין זה מחשב וזה עובד נמי מוהקריב המקריב קרבנו דגבי נסכים בפרשת שלח [במדבר טו, ד] ילפינן ליה⁸, ומתכפר מיקרי המקריב קרבנו, וכתב [ויקרא ז, יח] המקריב לא יחשב, דזה מחשב וזה עובד

5. חולין שם ורש"י. 6. שם לט, א. 7. עיין מה שכתבו בזה בשו"ת אחיעזר יו"ד סי' ז אות ח ובחידושי הגר"ז זבחים י, א. 8. נוסף ע"פ כהנ"י.

המחבר: ובמחילת כבוד תורתו לא קשה מידי, דהא פליגי תנאי אי ילפינן חוץ מפנים, וניחא ליה למילף טפי מכלי אחז אליביה דכולי עלמא אף למאן דאמר לא ילפינן חוץ מפנים], וגם קושיית¹⁰ דמאי מקשה ש"ס [חולין מ, ב] למאן דאמר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו מברייטא וממתניתין, דילמא הני כרבי אליעזר אתיא דיליף חוץ מפנים ולדידיה כולי עלמא מודה דאוסר כדגלי קרא בפיגול. ותירץ פאר רום מעלתו לחלק, דבפיגול אינו מוליד איסור מחדש, רק אין מתיר הקרבן בכוונה חוץ לזמנו, גם בשלו גם בשל חבירו עבודתו פסולה והקרבן פסול, משא"כ מחשב לעבודה זרה בהמת חולין הרי מצד השחיטה אינו נותר ולא הוי נבילה, רק משום תקרובות עבודה זרה מטמא אפילו באוהל, הוי ליה מוליד איסור מחדש, ולאו כל כמיניה בשל חבירו. אלו תורף דבריו.

ובעניי לא הבנתי חילוק זה, דזה לשון הרמב"ן בדיני דגרמי שלו שלהי בתרא¹¹, אם קשיא לך מפגל נמי עיקר שחיטה להוי היזק ניכר כמו טבח שקלקל בשהייה ודרסה, יש לומר כי אמרינן הכי הני מילי לפסולי שחיטה שכל שעשה לה פסול בשחיטה לא שחטה אלא נבילה, אבל כל ששחיתו כראוי ואיסור אחר גרם לה, אין השחיטה כנחירה או כמתיו את ראשה בסיף, אלא השחיטה כשירה, שהרי הוציאה מידי נבילה, ואיסור אחר גרם לה, ואינו ניכר בה. עד כאן לשונו. ואם כן, במפגל נמי מוליד איסור חדש הוא, כמו במחשב לעבודה זרה. והא דתקרובת מטמא, רק מדרבנן הוא, וגם פיגול מטמא מדרבנן. ואדרבא במפגל הוסיף להוליד איסור חדש טפי, דאי משום דלא התיר הקרבן לבד, ליכא כי אם איסור לאו באכילתו נבילה [הוספת המחבר: או אבר מן החי או הויד במעילה באזהרה או במיתה בידי שמים], ועל ידי הפיגול איסור כרת הוא. וגלי קרא לא יחשב פיגול יהיה, דאוסר דבר שאינו שלו [וחייב עליה כרת¹²] במחשב מעבודה לעבודה. והכי נמי לרבי יוחנן דילפינן חוץ מפנים דמחשבים מעבודה לעבודה גם בבהמה שאינה שלו דשפיר מיקרי מעשה כמו שכתבו תוספות דף ל"ט [ע"א ד"ה ריש לקיש] לריש לקיש דנהרג מהאי טעמא דחשיב עובד עבודה זרה בשחיטה זו מה ששוחט על מנת לזרוק, הכי נמי לרבי יוחנן אוסר מהאי טעמא גם שאינו שלו כנ"ל.

אם כן נראה לי להצדיק קצת דינו דפאר רום מעלתו הנ"ל, וגם לתרץ תמיהה הנ"ל לרבי יוחנן לטעמיה מחשבים מעבודה לעבודה סבירא ליה לא הועיל בשינוי בגמר זביחה עובדה, על פי דעת רש"י ותוספות בעבודה זרה דף נ"ב [ע"ב]¹³ דעל ידי מעשה רק מדרבנן אוסר לעבודה זרה דבר שאינו שלו. אם כן

אמאי פטרי רבנן מארבעה וחמישה, הא לא נאסרה ושחיטה ראויה היא. ומשמע דגם בחולין הפירוש בשינוי דגמרא כמו בבבא קמא הנ"ל, באומר ועושה קאמר ולא נמלך.

וגם הא אדרבא יש לומר לאידך גיסא, לענין איסור לרבי יוחנן לא הקשו תוספות כלל, משום דגם אם נמלך נאסרה. ותדע, דאם איתא דבנמלך מודה רבי יוחנן דאינה נאסרה, מאי פריך בחולין ל"ט [ע"א] מברייטא וממתניתין קל וחומר דרבי יוסי חוץ קשיא לרבי יוחנן, ודילמא הכי פירוש הקל וחומר, מחשבה פוסלת במוקדשין מעבודה לעבודה אפילו בנמלך ולא זרק בפועל חוץ לזמנו במחשבה לבד נעשה פיגול, מקום שאין מחשבה פוסלת בחולין מעבודה לעבודה היינו בנמלך. אלא על כרחך גם בנמלך אסורה לרבי יוחנן, והדרא קושיא לדוכתה קושיית הדרת גאונים נ"י.

אמנם גם תירוצו דפאר רום מעלתו הנ"ל נדחה מק"ו הש"ס הנ"ל חוץ קשיא לרבי יוחנן, ומאי פריך, ודילמא הכי פירוש הקל וחומר דרבי יוסי, ומה מקום שמחשבה פוסלת במוקדשין מעבודה לעבודה אפילו בבהמה שאינה שלו, דהא גלי ביה קרא לא יחשב, אין הכל הולך כו', מקום שאין מחשבה פוסלת בחולין מעבודה לעבודה בבהמה שאינה שלו מיתה אינו דין כו'.

ואין לומר אם בבהמה שאינו שלו קאמר מקום שאין מחשבה פוסלת בחולין מעבודה לעבודה, אם כן מאי האי דסיים במילתיה אלא באותה עבודה, הא באינו שלו אפילו באותה עבודה דומיא דמעבודה לעבודה אין מחשבה פוסלת, כגון דאמר בגמר זביחה הוא עובדה. זה אינו, דבאותה עבודה על כל פנים מחשבה פוסלת בלא אמר בגמר זביחה עובדה, משא"כ מעבודה לעבודה לא משכחת לאוסרה בהמה שאינו שלו. וגם באומר בגמר זביחה עובדה נמי, נהי דאין אוסרה בתחילת זביחה באינה שלו גם לרבי יוחנן דמחשבין מעבודה לעבודה כמו שכתב פאר רום מעלתו, מכל מקום בגמר זביחה מיתה אוסרה במעשה כלדו, אבל מעבודה לעבודה אחרת אין מחשבה פוסלת כלל בחולין בהמה שאינה שלו גם לרבי יוחנן, והוי ליה שפיר קל וחומר. אלא על כרחך מוכח, כיון דהיינו טעמא דרבי יוחנן ילפינן חוץ מפנים דגם מעבודה לעבודה מחשבים, אם כן גם בבהמה שאינה שלו, כמו במוקדשין בפנים. וצ"ע על הדרת גאונים בזה.

ופאר רום מעלתו הרגיש בעצמו בלא הוכחה דיש לומר כן, ודחה על פי מה שכתב לתרץ קושייתו אדילפינן מכלי אחז⁹ אדם אוסר דבר שאינו שלו נילפה טפי מפיגול [הוספת

9. ע"ז נד, ב. 10. אולי צ"ל 'קושייתו'. 11. ד"ה והדור לעקרו, עמ' קכג מהד' מכוון התלמוד הישראלי. 12. נוסף מכתה"י. 13. רש"י ד"ה והקדשנום, תוס' ד"ה ברוך.

במחשב מעבודה לעבודה, נהי דילפינן חוץ מפנים דמחשבים, היינו בבהמה שלו, אבל שאינה שלו דאפילו באותה עבודה ששחטה לעבודה זרה לעובדה בשחיטה זו נמי לא ילפינן לה חוץ מפנים לאוסרה מדאורייתא רק מדרבנן, אם כן מעבודה לעבודה אוקמוה רבנן אדאורייתא. והכי נמי באומר בגמר זביחה הוא עובדה לא נאסרה גם מדרבנן אלא בגמר זביחה. והשתא אתי שפיר פירכת הש"ס על רבי יוחנן מן הקל וחומר דרבי יוסי הנ"ל, דליכא למימר מקום שאין מחשבה פוסלת בחולין מעבודה לעבודה בבהמה שאינה שלו קאמר, דאם כן מאי קאמר אלא באותה עבודה, והא מדאורייתא אין אוסר כלל של אחרים גם במעשה, ורבי יוסי דן קל וחומר דאורייתא [דן כנ"ל¹⁴].

ועל דבר התמיהה שהקשה אדם קשה כברזל הדרת גאונו נ"י לרבי יוחנן לטעמיה הא לא הועיל בשינוי דגמר זביחה עובדה כנ"ל.

לחומר הנושא נראה לי [ליישב¹⁵], על פי דפליגי תנאים בזבחים דף ק"י [ע"א] ודף ל' [ע"א] אי מפגלין בחצי מתיר או לא, ולמאן דאמר אין מפגלין בחצי מתיר בעינן דווקא שחיטת שני הסימנים במחשבת חוץ לזמנו ולא סגי בסימן אחד, עיין שם בתוספות דף [ק"ט ע"ב] [ק"י ע"א ד"ה ואי] ודף ל' [ע"א ד"ה סימן]. אם כן למאן דאמר ילפינן חוץ מפנים נמי תליא בהא פלוגתא. אם כן, הא דרב הונא ורבי יוחנן [חולין מ, א] דבשחט בה סימן אחד לעבודה זרה אסרה, למאן דאמר אין מפגלין בחצי מתיר צריך לומר כמשמעות הלשון כיון ששחט בה סימן אחד, ולא אמר ושחט בה סימן אחד אלא כיון ששחט כו', משמע דמחשבתו הוא לגמור כל השחיטה לעבודה זרה, ומחשבתו זו מהני לאוסרה מיד בסימן אחד. אם כן, כי משני באומר בגמר זביחה עובדה וכפירוש רש"י שאומר איני רוצה לעבוד עבודה זרה בשחיטה זו עד שתגמור, כוונת הש"ס הוא דלפי זה מיתוקם ברייתא כמאן דאמר אין מפגלין בחצי מתיר, וילפינן חוץ מפנים ואינו אוסרה כלל משום תקרובות עבודה זרה בכהאי גוונא, ולא דמי למחשבים מעבודה לעבודה דסבירא ליה לרבי יוחנן. וכי משני בבבא קמא דף ע"א [ע"ב] הכי לרבי מאיר דמחייב ארבעה וחמישה בטבח לעבודה זרה בכהאי גוונא אימר בגמר זביחה הוא עובדה, וקרי ליה רבנן שחיטה שאינה ראויה וכן לרבי מאיר, התם רבי מאיר לטעמיה, וסתם בר פלוגתיה דרבי מאיר הוא רבי יודא דסבירא ליה מפגלין בחצי מתיר כדאיתא בזבחים דף ל' ע"א הנ"ל. אלא דעדיין צריך עיון, סוגיא דבבא קמא ממה נפשך קשיא לרבי יוחנן,

או מאי טעמא דרבנן [דפטר¹⁶] הא שחיטה ראויה היא אי אין מפגלין בחצי מתיר, ולמאן דאמר מפגלין מאי טעמא דרבי מאיר אליביה דרבי יוחנן דמחשבים מעבודה לעבודה מכל שכן באומר בגמר זביחה עובדה שנאסר בפורתא קמא ולא דמריה קטבח וכקושיית הדרת גאונו נ"י, ועדיין צריך לי עיון.

שוב נתתי אל לבי דלא הועיל גם פאר רום מעלתו בתירוץ כלום לסוגיא דבבא קמא, דגם אם תימצא לומר דבהמה שאינה שלו ליכא למאן דאמר דמחשבין בה מעבודה לעבודה משום דלא מיקרי עשה מעשה, כיון דבשעת מעשה אינו עובד עבודה זרה עדיין, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו במחשבה בלי מעשה. התינח בסוגיא דרבוזה, אבל סוגיא דבבא קמא ע"א העלו תוספות שם בד"ה בשלמא כו' דמיירי שנתן רשות לשליח לשחוט כרצונו ואפילו לעבודה זרה כו', ובכהאי גוונא הא ליכא למימר לאו כל כמיניה, ושפיר מחשבים מעבודה לעבודה לרבי יוחנן, והדרא קושיא לדוכתה קושיית הדרת גאונו נ"י. וצריך עיון גדול.

לכן נראה לי לתרץ, דהא דרבי יוחנן סבירא ליה מחשבים מעבודה לעבודה והרי זה זבחי מתים ואפילו נמלך ולא זרק נמי כמו שביארתי לעיל, נראה לי זהו דווקא אם נמלך אחר השחיטה, אבל אם קודם גמר הזביחה נמלך שלא לזרוק הדם לעבודה זרה, מודה רבי יוחנן דמותרת [הוספת המחבר: וגם לריש לקיש לאו בר קטלא הוא בכהאי גוונא אפילו לתירוץ שני דתוספות דף ל"ט הנ"ל, כיון דנמלך באמצע מעשה שחיטתו כנ"ל], דהאיכא למאן דאמר אין מפגלין בחצי מתיר. ואף דהתם מכל מקום פיגול הוא דלא הוי אבל פסול הוא, היינו משום דגם בסימן שני מחשב חוץ למקומו, ומהאי טעמא איכא למאן דאמר מפגלין בחצי מתיר, אבל שחט סימן אחד על מנת לזרוק חוץ לזמנו ונמלך באמצע השחיטה וגמר שחיטת סימן השני על מנת שלא לפגל אלא על מנת לזרוק בזמנו ובמקומו כמצוותו, כהאי גוונא נראה לי לכולי עלמא אין מפגלין בחצי מתיר כזה, והקרוב כשר גמור הוא. והכי נמי לרבי יוחנן ילפינן חוץ מפנים נמי, אם קודם שגמר הזביחה נמלך מחשבתו וחשב על מנת שלא לזרוק לעבודה זרה, מותרת. נמצא דמחשבים מעבודה לעבודה בין בפנים בין בחוץ בין בשלו בין בשאינה שלו, לא נאסר אלא בגמר זביחה, אחר שלא נמלך מקודם שגמר שחיטתו, ואפילו נמלך אחר כך לא מהני. והכי נמי באומר בגמר זביחה עובדה, מכל שכן דלא נאסרה מיד בשחיטת סימן אחד, דדילמא מימלך ולא נאסר באמת מקודם גמר זביחה. ולפי זה גם בשל חבירו במחשב מעבודה לעבודה

או אומר בגמר זביחה הוא עובדה, בסוף השחיטה נאסרה ולא מקודם. ואתי שפיר שינויא דש"ס גם בחולין גם בבבא קמא, ולא קשה מידי.

זה התירוף לעניות דעתי הוא הנכון ואמת לאמיתו.

והנני חותם בכל חותמי הברכות כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה ודורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

[הג"ה מבן המחר: על דבר הקושיא מאי תירץ בגמר זביחה הוא עובדה, משמע בתחילת שחיטה הוא אומר כן, והא קיימא לן כרבי יוחנן מחשבין מעבודה לעבודה, מכל שכן בשחיטה גופא מחשב מתחילתה לסופה ונאסרה מיד כו'.

ונראה לי לתרץ, דרש"י בב"ק (ס"א) [ע"א ע"ב] ד"ה כיון שחט פורתא איתסרה משום זבחי מתים דקס"ד ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף כו'. ולשון דקס"ד תמוה, דהא במסקנא נמי מצי סבירא ליה כן, כיון דמסיק באומר בגמר זביחה עובדה, אבל זולת זה באמת פטור משום קושיית הגמרא, אם כן על כרחך ישנה לשחיטה כו' סבירא ליה. ועוד תמוה על פירוש רש"י דקושיא קאי רק למאן דאמר ישנה לשחיטה כו', מנא לן להקשות, דילמא רבי מאיר סבירא ליה אינה לשחיטה אלא לבסוף. ועוד יותר תמוה הא רבא אליביה דרבי מאיר אינה לשחיטה¹⁷ כו', אם כן רבא לטעמיה למה לו לתרוצי אליביה דרבי מאיר לטעמיה באומר בגמר זביחה עובדה, וכדהקשה הגאון בספר שערי תורה¹⁸. ועוד תמיה על הרמב"ם בפרק שלישי מגניבה [ה"ו] כתב דין טובח בשבת על ידי אחר דחייב, והשמיט ולא העתיק דין דטבח לעבודה זרה כהאי גוונא רוצה לומר על ידי אחר או טובח שור הנסקל, וצ"ע. וכן תמה אדוני אבי מורי ורבי הגאון זצ"ל בחידושיו, וכתב לא ראיתי שנתעורר בזה.

ונראה לי כל הקושיות הנ"ל חדא מתורצת בחברתה. דהרי הא דמחשבין מעבודה לעבודה הוא פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש בחולין דף ל"ט [ע"א], וגם הא דישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף הוא פלוגתת דרבי יוחנן וריש לקיש בחולין דף כ"ט ע"ב. ונראה לי דאזלי לטעמם, דהא דמחשבין מעבודה לעבודה משחיטה לזריקה והקטרה, היינו דווקא אי ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, דחשובה השחיטה כולה עבודה, ואם מחשב בה בשחיטה עצמה לעבודה זרה אסרה מיד בפורתא קמא, הכי נמי אם חישב לעובדה רק בגמר זביחה נאסרה מיד

בתחילתה כיון דשם שחיטה עליו. וקל וחומר הוא, דהא גם מעבודה לעבודה אחרת מחשבין. והא גופא נמי היינו טעמא, לפי שבשחיטה גופא חשיבה גם מתחילת שחיטה לכל מילי ושם עבודה עליה גם בפנים, מהאי טעמא מחשבין ממנה לעבודה אחרת. והיינו רבי יוחנן לטעמיה [ד] סבירא ליה ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, סבירא ליה מחשבין מעבודה לעבודה. וריש לקיש גם כן לטעמיה דסבירא ליה אינה לשחיטה אלא לבסוף, לא חשיבה שם שחיטה עליה אלא בגמר זביחה, לא חשיבה גם כן לחשב עליה מתחילתה על סופה ולא ממנה לעבודה אחרת, לכן סבירא ליה אין מחשבין מעבודה לעבודה ולא ילפינן חוץ מפנים¹⁹. ואם כן מבואר דאתי שפיר תירוף הש"ס בגמר זביחה הוא עובדה, וליכא למימר הא מחשבין מעבודה לעבודה, דרבא לטעמיה אליביה דרבי מאיר לטעמיה דסבירא ליה אינה לשחיטה אלא לבסוף ודאי לא ילפינן חוץ מפנים ואין מחשבין מעבודה לעבודה.

ואם תימצי לומר נמי דהא ליתא, דאם כן מאי מוטיב הש"ס בחולין ל"ט מברייטא חוץ קשיא לרבי יוחנן, ודילמא רבי יוחנן לטעמיה אזיל דסבירא ליה ישנה לשחיטה, ורבי יוסי דברייטא מוקי לה דסבירא ליה כרבי מאיר דסבירא ליה אינה לשחיטה אלא בסוף. ועל כרחך דלא תליא הא בהא, דלכולי עלמא סבירא ליה לרבי יוחנן דיניה. מלבד דיש לומר קושיית רב ששת התם קאי אליביה דאביי בזבחים (כ"ט) [ל' ע"א] דגם רבי מאיר סבירא ליה ישנה לשחיטה כו', ולא מציינו תנא דפליג בזה. ועוד, אפילו אם תימצי לומר דמוכח מהתם גם לרבא דזבחים לכולי עלמא קיימא לן מחשבין מעבודה לעבודה אף לרבי מאיר דסבירא ליה אינה לשחיטה אלא בסוף, אבל הא מיהת בשחיטה גופא אם מחשב לעובדה בגמר זביחה דנימא לאוסרה מיד בפורתא קמא משום מחשבין מעבודה לעבודה, הא ודאי תליא בפלוגתא, אי ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף יש לומר הכי, אבל אי אינה לשחיטה אלא בסוף ליכא למימר הכי כמוכח מסברא.

ואם כן שפיר מתרץ רבא לטעמיה אליביה דרבי מאיר לטעמיה כי קושיית הגאון בעל שערי תורה לאמת באומר בגמר זביחה עובדה, וליכא למימר לדידיה בכהאי גוונא מחשבין מתחילת שחיטה לסופה גם לרבי יוחנן דמחשבין מעבודה לעבודה. ואתי שפיר פירוש רש"י שכתב דקס"ד ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, משום הכי קשיא ליה, אבל למסקנא לא כן הוא, דתירוף הגמרא באמת הכי הוא דרבא לטעמיה לרבי מאיר לטעמיה סבירא ליה אינה לשחיטה אלא בסוף.

לשחיטה מתחילה ועד סוף או רק לבסוף היא רק בשאלה לאיזה חלק של השחיטה יש שם שחיטה, וריש לקיש סובר שתחילת השחיטה אין עליה שם

17. זבחים ל, א. 18. ח"א בענייני הודאה ונאמנות כלל ד פרט ז סוף אות יח ד"ה ודע. 19. צריך לעיין מה הסברא בזה, הרי לכאורה המחלוקת אם ישנה

והא דלא מתרץ בקצרה בלשון זה, אמר רבא אינה לשחיטה אלא בסוף. נראה לי, מדברי רש"י נראה דבאמת לא גרס תיבת באומר כו' בשינוי דרבא, אלא אמר רבא בגמר זביחה הוא עובדה, שכן ציין רש"י, בלא תיבת באומר. ופירש רש"י וזו לשונו, לעבודה זרה הוא עובד בגמר זביחה ולא בתחילה. עד כאן לשונו. מבואר כוונתו דלא באומר כן מתחילה קאמר, שרוצה לעבוד בגמר זביחה, אלא שכן הוא עושה, ר"ל אינה לשחיטה אלא בסוף. ועוד, דלא סגי בהא דאינה לשחיטה אלא בסוף, דעדיין נהי דלא מיתסר מכל מקום מיפלה פלחה ונעשה מומר, ובגמר זביחה לאו ידידה טבח אלא נחירה היא לדעת הרשב"א²⁰ והב"ח [סי' יא ד"ה וצריך לומר], לכן צריך לומר באומר בגמר זביחה עובדה ולא מקודם, ולא נעשה מומר. ומתורצים כל קושיות הנ"ל.

ואם כן הרמב"ם לטעמיה דפסק ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף²¹, וגם מחשבים מעבודה לעבודה²², וכל שכן מתחילת לשחיטה לסופה, ליתא לתירוץ רבא באומר בגמר זביחה הוא עובדה, דמכל מקום בשחיטת פורתא מיתסרא ותו לאו דמריה קטבה ופטור, ולכן השמיטו הרמב"ם כנ"ל²³.

ואדוני אבי מורי ורבי הגאון זצ"ל מיישב השמטת הרמב"ם הנ"ל כך, וזה לשונו. מאז תירצתי דהיינו טעמא דבשבת פסק חייב משום דשחיטה ראויה היא דקיימא לן דלא כרבי יוחנן הסנדלר, וגם קיימא לן שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה בנמצאת טריפה. אם כן שחט לעבודה זרה או שור הנסקל סבירא ליה דפטור, דהא ודאי הוה ליה כנוחר ונתנבלה בידו דלכולי עלמא לא שמה שחיטה, לכן השמיטם הרמב"ם. וכעת נראה לי, דהנה זו לשון האסיפת זקנים [ב"ק עא. א] בד"ה בשלמא עבודה זרה ושור הנסקל שחיטה שאינה ראויה היא, הך סוגיא אתיא כמאן דאמר בהשוחט אדם אוסר דבר שאינו שלו כו' כמו שכתבו תוספות, וכי אוקמה באמר בגמר זביחה הוא עובדה הוי מצי למימר דמתניתין אתיא כמאן דאמר אין אדם אוסר, אלא לפי סברת המקשן מתרץ, ועוד דקיימא לן כמאן דאמר אדם אוסר כו'. עד כאן לשונו. ולעניות דעתי עדיפא יש לומר, דקושיית הש"ס הוא לרבי מאיר לטעמיה דווקא, דאיהו בהדיא במסכת גפנו על גבי תבואתו של חבירו סבירא ליה

אדם אוסר, עיין בבבא קמא דף ק' [ע"א] וביבמות דף פ"ג [ע"א] ובר"ש מסכת כלאים (פ"ח) [פ"ז מ"ד] במשנה דמסכת כו²⁴. ולכאורה צ"ע על האסיפת זקנים שכתב דהוה מצי למימר דאתיא כמאן דאמר אין אוסר כו'. וצריך לומר דמפולגתא דהתם במסכת כו' לא שמעינן מינה בעלמא. שוב מצאתי כן בספר ברוך טעם ח"ב דף כ"ד²⁵. והוכיח הכי, דהא רבי שמעון מתיר במסכת גפנו, ותוספות [ב"ק עא, א ד"ה בשלמא] הכי הרי כתבו דמאן חכמים רבי שמעון דפוסר בשוחט לעבודה זרה על כרחך סבירא ליה אדם אוסר כו²⁶. וגם הר"ן בעבודה זרה פרק רבי ישמעאל [כד, ב מדפי הרי"ף] אמימרא דרב התם ישראל שזקף לבינה כו' העלה דסבירא ליה במעשה אין אוסר דבר שאינו שלו, ורב הא פסק ביבמות פ"ג הלכה כרבי מאיר במסכת גפנו כו', עיין שם, והנאני. ולעניות דעתי גם מהכא מוכח מדברי האסיפת זקנים דשמעתין הנ"ל שכתב לרבי מאיר גופיה הוה מצי למימר דסבירא ליה אין אוסר כו'. ואם כן הרמב"ם לטעמיה בפרק שמיני מהלכות עבודה זרה [ה"א] שפסק אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אפילו במעשה, גם במעשה רבה בגמר זביחה נמי לא, אם כן שחיטה ראויה היא, ופשיטא דחייב ארבעה וחמישה טפי מבשבת, ולא צריך להעתיקו כלל טבח לעבודה זרה על ידי אחר כנ"ל. עד כאן לשון מרן אבי הגאון זצוק"ל.

עוד הג"ה מבין המחבר בענין זה: ומה שהקשה אדוני אבי מורי ורבי בחידושו, מאי פריך הגמרא חטאות או ממתניתין דשנים או חזון, דילמא מתניתין אתיא כרבי אליעזר דילף חוץ מבפנים, ובפנים גלי קרא דלא יחשב לו מכל מקום דכהן מפגל אף בקרבן שאינו שלו כמבואר בנדרים ל"ו [ע"א]. וכן קשיא ליה על גמרא דעבודה זרה, דלמה צריך לילף מן כלי אחז דאוסר דבר שאינו שלו, תיפוק ליה מן פיגול. אף דיש לומר דגמרא שם קאי למאן דאמר דכהנים שלוחי דשמיא ניניהו ואין צריך דעת בעלים, משמע דלא מיקרי דבר שאינו שלו עיין שם, מכל מקום קשיא הא חוץ גבי חטאות דמיקרי אינו שלו לעניין לאסור במחשבה לעבודה זרה.

ונראה לי דלא דמי פיגול ושארי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. דגבי ארבע עבודות גלי קרא דבעי מחשבתו

המוקדשין פט"ו ה"י. 23. יישוב זה הוא רק על מה שהרמב"ם השמיט שוחט לעבודה זרה, אך עדיין קשה מדוע הרמב"ם השמיט שוחט שור הנסקל. 24. עיין בדברי רבינו בזה בחידושו למס' כתובות לד, ב ד"ה אבל קשיא. 25. שער חמישי דין אין אדם אוסר דשא"ש ד"ה ודע דמהא. 26. ולדבריהם נמצא שהסברא הפוכה, שבמסכת אינו אוסר ובשוחט לעבודה זרה אוסר, בהיפוך מחילוק רבינו והר"ן בסמוך. וצריך לומר שכוונת רבינו רק להוכיח מדבריהם את גוף העניין שיש חילוק בין העניינים.

שחיטה ולכן בוודאי אינה חשובה לחשב ממנה לסופה, אך מדוע נגזר מזה שגם סוף השחיטה אינה חשובה לחשב ממנה לעבודה אחרת. ובקובץ עטרת ישראל ב"ק ח"א עמ' קסד כתב רבי יוסף צבי קוביטשעק (נכד רבינו) שכדי לאסור צריך לחשב מכולה עבודה, וכיון שתחילת שחיטה אינה אוסרת אין מחשבים כלל משחיטה לזריקה. ועיין שם עוד כמה הערות הנוגעות לדברי רבינו כאן. 20. תוה"א ב"א ש"א ט, ב, חולין יד, א ד"ה מתניתין, ועיין בדברי רבינו לעיל סי' כא וסי' כב. 21. הל' שחיטה פ"ד ה"ג. 22. הל' פסולי

ושאני במי חטאת דאינו מתכוון להזיק רק להנאתו. ולא צריך לתרץ לחזקה משום תיקון העולם אשוגגין קאי אלא למאי דאכתי לא ידע לחלק בהך סברא דאמחשבה לא מחייבין, אבל בתר דמשני פרה שהכניסה וכו', למסקנא אף לחזקה משום תיקון העולם קאי אמזידין חייבים כמו לרבי יוחנן. ע"כ מבין המחבר.

סימן 5א

[בישולי גוים במומר לחלל שבת בפרהסיא.
מומר ליום הכיפורים אם הוא מומר לכל
התורה כולה]

שפע שלום וברכה וחיים עד העולם לכבוד אהובי ידיד נפשי הרב המופלא ומופלג מורג חרוץ מו"ה שמעון נאדיש נ"י, וכעת הוא המאור הגדול אב"ד קהילת טירנוי.

יום אתמול הגיעני מכתבו היקר מלא תורה ואמרי נועם, והנני להשיב.

על דבר שנסתפק מעלתו במומר לחלל שבתות בפרהסיא, אם בישולו אסור משום בישול גוים אף בחול, או לא.

הנה יפה העיר מעלתו בזה, וגם בני הנחמד הבחור המופלג שיחיה עמד בזה.¹

והנראה לעניות דעתי פשוט, דלא מיבעיא לטעמיה דרש"י [ע"ז לח. א ד"ה מדרבנן] באיסור בישולי גוים שלא יהיה רגיל אצל גוי במאכל ויאכילנו דברים טמאים, ודאי גם במומר לחלל שבתות דמומר לכל התורה כולה הוא שייך האי טעמא. אלא גם לטעמא משום חתנות כמבואר בטור ובבית יוסף יורה דעה ריש סימן קי"ג [סע' א מהד' מכון ירושלים] שני הטעמים, ומומר לעבודה זרה נמי ליכא איסור מן התורה להתחתן בבנותם², מכל מקום הרי בעבודה זרה דף ל"ו ע"ב פריך בנותיהן דאורייתא נינהו, ומשני דאורייתא ז' אומות אבל שאר אומות לא כו', ומכל מקום גזרו ייגן ובישולן משום בנותיהם גם בכל האומות, אף על גב דליכא איסור מן התורה להתחתן לרבנן דר' שמעון והכי פסק הטור אבן העזר סימן ט"ז [סע' א מהד' מכון ירושלים]. ואם כן הוא הדין נמי במומר לעבודה זרה או לחלל שבתות בפרהסיא דהוה ליה כגוי, ומדרבנן ודאי אסור להתחתן

טהורה ולא מחשבה זרה, ואם מחשב לאכול חוץ לזמנו או חוץ למקומו דיהיה מחשבתו זרה לא מיקרי עבודה, וממילא קרבן פסול. וכמו דגלי קרא דשחיטת קדשים בעינן כוונה ואי שחט בלא כוונה שחיטתו פסולה והקרבן פסול, הכי נמי אם שחט בכוונה לאכול חוץ לזמנו או חוץ למקומו הקרבן פסול, כיון דעבודתו פסולה. ולא שייך אין אדם אוסר, דאינו מוליד איסור מחדש, רק אינו מתיר הקרבן בהך כוונה. וכמו בקרבן שלו אם מחשב חוץ לזמנו עבודה זו פסולה, הכי נמי אם מחשב בקרבן חבירו עבודתו פסולה ואינו מתיר והקרבן פסול. אבל בשחיטת חולין, אף בבהמה שלו אם שחט לתקרובת עבודה זרה ושחיטתו כשירה ולא מיקרי נותר ואינו לוקין עליו משום נבילה, רק משום איסור תקרובת עבודה זרה ומטמא גם באוהל, ועל כרחך נולד איסור חדש, ממילא בקרבן ובבהמת חבירו אינו יכול להוליד איסור חדש ושחיטתו כשירה. וזה ברור.²⁷

עוד הקשה אדוני אבי מורי ורבי, לפי מה שכתב רש"י כריתות ב' [ע"ב] ד"ה מפגל, כהן שפיגל דחייב אינו משלם ממיטב דהאי היזק דיבורא בעלמא הוא והיזק שאינו ניכר הוא, אם כן מאי פריך בגיטין וכו' [נג, א] על חזקה מן מפגל, דילמא מודה חזקה בדיבור ואין ניכר כמו (לר"י) [לרבי חייא] דחלוק מהאי טעמא לתשלומי מיטב.

ונראה לי על פי מה שכתב הקדושת ישראל ז"ל²⁸ [גיטין נג, א], פרה שהכניסה לרבקה, פירש רש"י [שם ד"ה ותדוש] כיון דפסול לא הוי רק מחמת מחשבתו משום הכי פטור, והקשה רשב"א [שם ד"ה הוא] מאי שנא מפגל דהוא נמי במחשבה ולא עביד מעשה אפילו הכי תני מזידין חייבין. ונראה לי לסברת ראב"ד [הל' חובל ומזיק פ"ז ה"ד] שכתב דבעושה מלאכה בפרה ובמי חטאת לא קנסו במזיד משום שאינו מתכוון להזיק אלא להנאתו. ואם כן יש לומר דאף חזקה סבירא ליה כסברת רבי יוחנן דמשום הכי חייבים אם פיגלו במזיד אף דפסולה לא הוי רק מחמת מחשבתו, כדי שלא יהא כל אחד וכו', והא דפטור הכא במי חטאת היינו משום דהכא לא מחייבין ליה כדי שלא יהא כל אחד וכו', כיון דאינו מתכוון להזיק רק להנאתו כסברת ראב"ד. לפי זה למסקנא גם לחזקה משום תיקון העולם קאי אמזידין חייבים כמו לרבי יוחנן. עד כאן לשונו. לפי זה דברי רש"י בכריתות נאמרים למסקנא, ואזיל לשיטתיה דהכא, דלמאי דמשני פרה שהכניסה לרבקה וכו' דאמחשבה לא מחייבין ליה, ואפילו לחזקה טעמא דפיגלו במזיד חייבים משום שלא יהא כל אחד וכו' כמו לרבי יוחנן.

לא. 1. עיין שו"ת טוב טעם ודעת מהד' תליתאי ח"ב סי' טז תשובת ר' שלמה קלוגר לבן רבנו בזה. 2. כן נקטו כדבר פשוט רוב ככל הפוסקים, ונחלקו רק

27. לכאורה זהו גופא תירוץ השואל שהובא לעיל, ורבינו דחה את דבריו, וצ"ע. 28. לרבי וואלף ליכטנשטט.

בז', כדמשמע נמי מלשון חידושי הר"ן שהביא גם מעלת כבוד תורתו מחולין ד' [ע"ב ד"ה ומ"ש] במומר לעבודה זרה עיין שם⁴, והוא הדין נמי לחלל שבתות, דשקולים הם⁵. [הוספת המחבר: ועיין בדין הקראים ומומרים ברמ"א אבן העזר סוף סימן ד' [סע' לז] ובשו"ע יורה דעה סימן קנ"ט [סע' ג] ובש"ך שם [ס"ק ו] ותשובת ר' בצלאל סימן ג'].⁶

ומכל שכן אשה מומרת לאחת מהנה, אפילו בעמוד והוצא נמי קאי, דהא דינו כגוי לענין נאמנות באיסורים כמו שכתוב סימן קי"ט סעיף ז', ועוברת על דת משה היא שאינה נאמנת עליו בנידתה, וכל שכן שאסור להתחתן בה בעצמה.

ואין צריך לומר משום לא פלוג כמו שכתב מעלתו נ"י, אלא בישולה אסור דשייך בה נמי טעמא דחתנות וכמו שאר אומות לדעת טור הנ"ל, שלא כתב לאסור בישולם משום לא פלוג, אלא מדרבנן הרי אסור להתחתן בהם ואיכא בהו ליגדור משום חתנות, וכולה חדא גזירה היא, דאי לא הא [לא] קיימא הא. והכי נמי במומרת כנ"ל.

אם יש בזה איסור דרבנן וכדלקמן. אך בשו"ת דברי יוסף יו"ד סי' תשצ אות ד כתב שאסור מכח הפסוק "כי יסיר את בנך מאחרי", ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. 3. דעת רבינו שיש איסור חתנות דרבנן במומר לע"ז או לחלל שבת בפרהסיא, וכן נקטו שו"ת טוב טעם ודעת שם, חתן סופר סי' כט, שו"ת הרב"ז ח"ג סי' קיד, פרמ"ג א"ח סי' שכה סוף ס"ק כב, שו"ת מנח"י ח"א סי' י אות ג ושו"ת דברי יציב יו"ד סי' ל (והוסיף שבמומר אולי שייך יותר מכשולות [מגוין], שלא שייך בהם מירתת). לעומת זאת בפתחי תשובה סי' קיב וסי' קיג ס"ק א הביא בשם תפארת למשה שאין בהם איסור חתנות (וכתב על פי זה שדין בישולם תלוי בשני טעמי האיסור), וכן נקט החת"ס בשלושה מקומות שאין בהם איסור חתנות, עיין שו"ת חת"ס יו"ד סי' קכ, ח"ו סי' פג וחידושי שו"ע יו"ד סי' קכד ס"ק ד, וכן דעת הרבה פוסקים (ותמה בשו"ת הרב"ז הנ"ל שרבינו לא ראה דברי התפארת למשה), עיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' מא, שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' קכב ומ"ש שם בסוף התשובה, שו"ת יביע אומר ח"ה יו"ד סי' י ושו"ת יחוד ח"ה סי' נד שהאריכו בזה. ואף רבינו לקמן סוף סי' נ כתב שאין בהם איסור חתנות, ולכאורה סתר משנתו. ואפשר שדבריו שם נאמרו רק לשיטת הסוברים שמומר לחלל שבת בפרהסיא מומר לכל התורה רק מדרבנן. וראה מ"ש שו"ת מנח"י שם אות ד. 4. הר"ן שם כתב שמומר לע"ז עושה יין נסך במגעו, שכיון שהוא כגוי גמור הוא בכלל הגזירה, אף שאין איסור חתנות בבנותיו מן התורה (וכן כתב הרמב"ן שם לשון זו ממש), ומשמע לרבינו בדבריו שמדרבנן יש איסור חתנות, וכן דקדק בשו"ת חתן סופר סי' כח, ובשו"ת מהר"ם שיק אה"ע סי' יד הגדיל לעשות וכתב כן בשם הר"ן כאילו הדבר מפורש בדבריו. ובשו"ת ציץ אליעזר שם אות ח ובשו"ת יביע אומר שם אות ג העירו שאין הכרח בדיוק זה, ואדרבא הפשטות היא שאין לנו לדייק כן ולחדש גזירה שלא נזכרה בש"ס, וכן דעת הגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות ח"ג עמ' קמח, וכן למדו ערך השלחן יו"ד סי' קיב ס"ק ג ושו"ת בנין ציון החדשות סי' כג בדברי הר"ן שאף מדרבנן אין איסור חתנות במומר לע"ז, ואף המהר"ם שיק עצמו בחלק א"ח סי' רפא ד"ה אמנם כתב כן בביאור דברי הר"ן. וסמך לדבר,

ואף על גב דהרא"ש בתשובה כלל ל"ב סימן ח' [כתב] וזו לשונו, אבל אכלה חלב נבילה ודם אפילו למאן דאמר מומר לדבר אחד הוא מומר לכל התורה כולה אינה חשודה על אלו כנ"ל לעבור על דת משה כו', שאימת בעלה עליה כו'. נראה לי דווקא לר' מאיר דחשוד הוא דהוי סבירא ליה כן, אבל מומר לחלל שבת ועבודה זרה כגוי הוי מומר גמור לכל התורה כולה, ליכא אימת בעלה, מדלא נקיט הרא"ש רק לר' מאיר [הוספת המחבר: עיין באחרונים באבן העזר סימן קט"ו].

שוב ראיתי בפרי חדש סימן קי"ב אות ב' אוסר אפילו פת של קראים, ומייתי ראיה מתשובת מבי"ט ח"א [סי' לח] שכתב וזו לשונו, מאלו הקראים המחללין את המועדות כאילו מחללין שבתות וכאילו כופרים בכל התורה כולה. עיין שם. ולכאורה תמיהא, דתליא תניא בדלא תניא, דבקראים קיימא לן באבן העזר סוף סימן ד' הנ"ל דאסור להתחתן בהם ושייך טעמא לאסור פתם כמו של גויים, משא"כ מומר לחלל שבת⁷. אלא על כרחך גם מחלל שבתות שייך ביה טעמא משום חתנות סבירא ליה להפרי חדש, והיינו כמו שכתבתי⁷. מיהת פשיטא

בשו"ת הריב"ש סי' שצד כתב כדברי הר"ן רבו, ומבואר בדבריו שאין בזה איסור אף מדרבנן. ובליקוטי הערות לשו"ת חת"ס יו"ד סי' קכ כתב שיש להוכיח כן בדברי הר"ן על פי דברי רבינו עצמו, שכן הר"ן כאמור כתב שמומר לע"ז עושה יין נסך במגעו רק משום שהוא כגוי ומצד זה הוא בכלל הגזירה, והרי אם בתו אסורה מדרבנן לא היה צריך לטעם זה, אלא כפי שכתב רבינו כל שיש איסור חתנות אף מדרבנן הוי בכלל הגזירה. ולפי הבנה זו בדברי הר"ן, מה שהר"ן הזכיר "מן התורה" הוא משום שזוהו הצד היחיד לאסור וכנ"ל, או משום שלמעשה מיעצים שלא לישא בת מומר לע"ז. 5. רבינו משווה דין מומר לדין שאר אומות לשיטת הטור, והעירו על דבריו בתרתי: א. בשו"ת ציץ אליעזר שם אות ו השיג שכיון שאף לדברי רבינו איסור החתנות במומר הוא רק מדרבנן אין לאסור את הבישול, דהוי גזירה לגזירה, וכתב על דברי רבינו לקמן דכולה חדא גזירה שהם דוחק, ואינו דומה למה שמביא רבינו מדעת הטור, שבשלמא בגוים ניחא מה שגזרו גם בשאר אומות דהוי חדא גזירה דאי לא הא לא קיימא הא, אך ישראל הוא סוג איש אחר שלעולם לא שייך אצלו האיסור דאורייתא. אמנם בשו"ת טוב טעם ודעת שם כבר העיר כעין זה, ונקט כשיטת רבינו שאעפ"כ אסרו משום לא פלוג, עיין שם בטעמו. ב. בשו"ת יביע אומר שם אות ד העיר על השוואת רבינו באופן אחר, שאף לדברי רבינו שיש איסור חתנות דרבנן במומר, אין הכרח לדמות את דינו לדין שאר אומות לדברי הטור שאמנם אין בהם איסור חתנות דאורייתא אך עדיין יש בהם דין הבעול ארמית קנאים פוגעים בו ועונש כרת, וחומרים ממומר. ולכאורה דברי רבינו מובנים היטב, שאיסור בישולי גוים איננו סייג לאיסור ביאה אלא תלוי דווקא בחתנות, וממילא אין חילוק. 6. בשו"ת יביע אומר שם אות ד יישב תמיהת רבינו, שאמנם בקראים איסור החתנות מפורש ברמ"א, אך הוא רק משום ספק ממזרות ומעלה עשו ביוחסין, ואיסורו קל ביחס לאיסור חתנות בגוי, וביותר שרבים מתירים להתחתן בהם. וזהו אף להבנת רבינו בדברי הפר"ח, ועיין בהערה לקמן. 7. בשו"ת ציץ אליעזר שם אות י כתב שהפר"ח כלל לא נתכוון לומר שפתו של מחלל שבת אסורה, אלא דווקא פת קראים שיש בהם איסור חתנות,

ועל דבר תמיהתו אשו"ע אבן העזר סימן קכ"ג [סע' ה] שהשווה יום הכיפורים לשבת דהוי מומר לכל התורה כולה¹⁰. כבר העיר על זה הגאון בעל תבואות שור בשמלה חדשה בורה דעה סימן ב' סעיף ט"ז¹¹, וגם בחלק ד' מהפני יהושע בחידושי פני אריה על בבא קמא דף ע"א [ע"א ד"ה אלא דלפי זה], ולא מצאו מענה¹². ואחרון הכביד הפרי מגדים בספרו על אורח חיים בפתיחה כוללת על הלכות שבת¹³ העמיק והרחיב הדיבור בקושיא זו, עיין שם. והנה גם שניהם הרגישו להקשות ממשנה דמגילה [ז, ב] אין בין שבת ליום הכיפורים כו'. ולעניות דעתי נראה פשוט דמומר לחלל יום הכיפורים דדומיא דלנסך יין קתני, וכמו שכתב הפרי מגדים בעצמו מקודם שם, ואם כן נכלל במאי דתנן במתניתין שם אלא שזה זדונו בידי אדם כו'¹⁴.

שכופר במעשה בראשית, וטעם זה הרי שייך דווקא בשבת ולא ביום הכיפורים, וכן הקשו רש"ש חולין שם ד"ה והמחלל, רע"א בדו"ח מערכה ג, ושו"ת חת"ס ח"ו סי' פג ד"ה והנה בחולין. ומצאנו בזה כמה גישות: א. בישועות יעקב יו"ד סי' ב ס"ק ב כתב שבאמת לדברי רש"י הנ"ל מומר ליה"כ איננו מומר לכל התורה כולה, ונחלקו בזה רש"י והרמב"ם הנ"ל. ואפשר שיש סמך לדבריו, שהרמב"ם בהל' שבת פ"ל הט"ו בדין מומר לחלל שבת לא הזכיר בפירוש את טעמו של רש"י, אלא כתב שהטעם הוא ששבת שקולה כנגד כל המצוות והיא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם, ולפי זה אפשר שיש מקום לומר שהוא הדין יום הכיפורים [אמנם המגיד משנה שם כתב את טעמו של רש"י, ומשמע שלמד שזו גופא כוונת הרמב"ם ששבת שקולה כנגד כל המצוות. ובמה שהרמב"ם הזכיר ששבת היא אות, עיין אור זרוע הל' שחיטה סוף סי' שסז ושו"ת המבי"ט שהובא לעיל בדברי רבינו שאף מומר לחלל יו"ט נעשה מומר לכל התורה כולה, וזה דלא כדברי הרמב"ם והרמ"א הנ"ל בהל' גירושין]. ב. גדולה מזו מצאנו ביד יהודה יו"ד סי' ב ס"ק י שחלק על עיקר הבנת הרמ"א וכל האחרונים הנ"ל בדברי הרמב"ם, וכתב שאף הרמב"ם מודה שמומר ליה"כ איננו מומר לכל התורה, שמה שהרמב"ם כתב שאם נכתב בשוגג בשבת ויוה"כ כשר ואם נכתב במזיד ביו"ט פסול אין הכוונה לדיוקא שאם נכתב במזיד בשבת ויוה"כ בטל מן התורה, אלא לרבותא שבשוגג אף בשבת ויוה"כ שיש בהם חיוב חטאת כשר, ובמזיד אף ביו"ט פסול מדרבנן, ולמעשה אין חילוק בין שבת ויוה"כ ליו"ט, והפסול במזיד הוא רק מצד שהעדים פסולים ולא מצד שהגט נכתב על ידי מומר, והראיה שהרמב"ם כלל לא הזכיר שמדובר בפרהסיא שיהיה שייך לפסול מצד שנעשה מומר לכל התורה. ג. יש שיישבו את קושיית האחרונים: בשו"ת טוב טעם ודעת מהר"ם תליתאי ח"ב סי' טז בתשובה לבן רבינו כתב ליישב שכיון שיום הכיפורים נקרא בתורה "שבת שבתון" דינו כשבת לענין זה, אף שטעם הדין לא שייך (אמנם עיין שם בח"א סי' לו שהאריך בזה ונקט שאינו נעשה מומר לכל התורה כולה), וכן כתב בשו"ת בית הלוי ח"א סי' יח. ובשו"ת משנה שכיר ח"א סי' ע אות י כתב ליישב שבאמת גם ביוה"כ שייך כעין טעם ע"ז ושבת, שכיון שיום הכיפורים הוא יום כפרת עבירות ואין קיום לעולם בלעדיו, הכופר בו פורק עול כל המצוות והעבירות וכופר בשכר ועונש ואומר לית דין ולית דיין. ¹³ פתיחה כוללת לאו"ח ח"ד אות ג. ¹⁴ כלומר, שבבבא קמא חולין ה, א הוזכר "מומר לנסך יין ולחלל שבתות

ליה להפרי חדש לאסור פתו של המחלל שבתות בפרהסיא טפי מקראים, וכל שכן בישולם, דמלבד חתנות שייך ביה טעמא דרש"י. ועיין בפרי מגדים סימן קי"ב בש"ך ס"ק ב' העתיק פיסקא דפרי חדש הנ"ל להלכה דמחלל שבתות פתו אסור כו'.

[הג"ה מבן המחבר⁸: לעניות דעתי נראה לי ראייה מלקמן [חולין] ט"ו [ע"א] דר' מאיר ור' יהודה מתירים במבשל בשבת במזיד לאחרים, דהא תוספות [שם] דף י"ד [ע"א ד"ה השוחט] הקשה בשוחט בשבת בתחילת שחיטה נעשה מומר וכשגומר שחיטתו פסולה, והר"ן בחידושו שם [ד"ה מתני'] כתב בתחילת שחיטה מקלקל הוא כו'. ולפי זה בבישול דאינו מקלקל הוא מומר בתחילת בישול, וכשגומר הוא בישול גוי. אלא ודאי דלא שייך לאסור משום בישול גוי⁹. ע"כ מבן המחבר].

משא"כ מחלל שבת אין בו איסור חתנות, ודלא כרבינו. וכוונת הפר"ח לומר שכיון שהקראים הם כמחללי שבתות וגם שייך בהם טעם חתנות לכן פתם אסורה, ובוה מיושבת גם תמיהת רבינו תלי תניא בדלא תניא. ויתרה מזו העיר בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס שם, שהפר"ח הביא את דברי המבי"ט בקיצור נמרץ, ובדברי המבי"ט בפנים בשם ר' שמשון מבואר להדיא דלא כהבנת רבינו, ומבואר בדבריו שאסור פת קראים משום שאינם מאמינים כלל בתורה שבע"פ ועוברים על המצוות והם כמחללי שבתות, ולא הזכיר לענין זה איסור חתנות, ובהמשך התשובה כתב שאסור להתחתן בהם מצד חשש ממזרות [וזה גופא המקור לדברי הרמ"א באה"ע שרבינו עצמו מביא, כפי שמבואר בב"י שם], ומבואר שמה שהם מומרים לחלל שבת איננו טעם לאסור בהם חתנות, ומה שפתן אסורה איננו משום שאסור להתחתן בהם. ⁸ בדפו"ר הג"ה זו נדפסה בטעות לקמן סוף סי' לב. ⁹ בשו"ת מחזה אברהם ח"א סי' מג ד"ה ואגב דחה ראיית בן רבינו בשני אופנים: ראשית, מנא לן שעשה מעשה נוסף לגמור הבישול לאחר שנעשה מומר, שמא מדובר שהניח הקדירה אצל האש ושוב לא עשה מעשה. שנית, אף אם עשה מעשה לגמור הבישול אין להוכיח שבאופן עקרוני לא שייך בישול גוים במומר, שנידון הברייתא הוא אם אסור מצד מעשה שבת, ומצד זה ר' מאיר ור' יהודה מתירים לאחרים, אף שבמקרים מסוימים שייך לאסור מצד בישולי גוים, ונפ"מ למקרים שאין בהם בישולי גוים כגון שהתחיל את הבישול בערב שבת לפני שנעשה מומר. וכעין זה יש לומר נפ"מ לדבר הנאכל חי או שאינו עולה על שולחן מלכים. עוד יש להעיר שלכאורה כל עיקר הראיה היא לדברי הר"ן וכפי שמודגש בדבריו, אך תוס' עצמם וראשונים נוספים שם תירצו שהשוחט בשבת לא נעשה מומר כיון שמדובר בצניעא, ולדבריהם הוא הדין יש לומר במבשל. ¹⁰ ברמ"א שם פסק על פי דברי הרמב"ם הל' גירושין פ"ג הי"ט שהובאו בב"י שם שגט שנכתב במזיד בשבת ויוה"כ בטל מדאורייתא, משא"כ נכתב ביו"ט. ובח"מ שם ס"ק יא וב"ש שם ס"ק ח כתבו שמדובר בפרהסיא. אמנם בדברי הרמב"ם לא נזכר כן, וגם עצם הדין לא מפורש ברמב"ם, עיין בהערה לקמן בשם ה"ד יהודה. ¹¹ אך למעשה בדברי השמלה חדשה שם משמע שהסכים לחידוש זה, עיין שו"ע הרב שם ק"א ס"ק י וזבחי צדק שם ס"ק לג שהביאו דין זה משמו והסכימו לדבריו. ¹² תמיהת האחרונים היא שברש"י חולין ה, א ד"ה אלא לאו מבואר שהטעם לכך שמומר לחלל שבת בפרהסיא נעשה מומר לכל התורה כולה הוא משום

ותמיהני על הפני אריה שתירץ בעצמו הכי אקושיא אחריתי, ולא הונח לו בזה גם קושיא זו, עיין שם¹⁵.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

[הג"ה מבן המחבר: ועיין שושנת העמקים כלל כ"ג דף ל"ח ע"ד [ד"ה ויש לי לחקור]. ע"כ מבן המחבר].

סימן לב

[א. בשיטת ר"ע דחייש למיעוטא מדוע שחיטת גוי אינה אסורה בהנאה מחשש תקרובת עבודה זרה. ב. בעניין הנ"ל, בקושיית הגמרא וליחוש דלמא מין הוא, הרי יש חזקת היתר הנאה]

החיים והשלום יחדיו יהיה תמים אל ראש ידיד נפשי צמידי חמידי תלמידי, הרב הוותיק החרוץ החריף ובקי המופלג בתורת ה' תמימה, אוצר המזימה, צופה תעלומה, כבוד שם מו"ה פסח נ"י דיינא רבא בק"ק עיר חדש יע"א.

נעימות בימינו הגיע לידי בזמנו, ושמחתי מאוד בשלוותו, ומה גם בדברי תורתו, כי תקוע בליבי אהבתו, וכל דילדה אימא כוותיה תלד, יהי חן ה' עמו להטיב כוחו ויעל מעלה מעלה. ומפני סיבות שונות לא נתנוני להשיב מיד כרצוני וכדרכי, אבל פרסמתי פה בבית המדרש הדברים בשמו, וישנם פה מתלמידי רבינו הקדוש הגאון מורנו הרב משה סופר נ"י מכירים את כבוד מעלתו.

ועתה באתי להשיב על ראשון ראשון כו'.

[א] תחילה נאמר במכתבו להקשות לפירוש רש"י חולין י"ג ע"ב [ד"ה] אין רוב אומות מינים ולא חיישינן למיעוטא. אם כן לר' עקיבא דסבירא ליה חייש למיעוט בבכורות [כ, ב] וסבירא ליה במשנה ע"ז דף ל"ב [ע"ב בגמרא, המשנה בכט, ב]

בשר הנכנס מותר, תקשי לדידיה וניחוש שמא מין הוא. אלו תורף דבריו, ויפה הקשה.

הנה אעתיק לו מה שכתבתי בחידושי חולין י"ג, וזה לשוני, גמרא, וניחוש שמא מין הוא, משני אין רוב כו', ופירש רש"י ולא חיישינן למיעוט. וקשיא לי, לדעת הסוברים דתקרובת עבודה זרה אסורה בהנאה רק מדרבנן, מאי שנא רוב דנקט, הא ספק דרבנן נמי להקל. ויש לומר, דווקא לרבנן דר' יהודה בן בתירא דלא איתקש גם לטומאה ויש לומר נמי אכילה לבדה איתקש למת ולא להנאה, רק מדרבנן אסור כמו שמטמא מדרבנן. אבל לר' יהודה בן בתירא דמטמא מדאורייתא, קל וחומר דאסורה בהנאה מן התורה, עיין תוספות בבא קמא ע"ב [ע"ב ד"ה דאי] ורשב"א קידושין נ"ח [ע"א ד"ה ובירושלמי]. וכן כתב בשער המלך הלכות אישות [פ"ה ה"א] דתליא בפלוגתא דתנאי הנ"ל. וללישנא קמא לקמן בסמוך מתניתין כו' יהודה בן בתירא אתיא, לכן ניחא ליה לתרץ מתניתין אפילו ללישנא קמא. ומכל שכן דאתי שפיר לפי מה שכתבו תוספות ד"ה תקרובת כו' דקושיא ראשונה דש"ס מתניתין דלא כו' אליעזר אזלי נמי דווקא ללישנא קמא דאתיא כו' יהודה בן בתירא כנ"ל. עד כאן לשוני. ואם כן (לכו"ע) [לר' עקיבא] שפיר יש לומר דסבירא ליה כרבנן דר' יהודה בן בתירא דהכי קיימא לן, והיינו טעמא דלא חייש לאסור בהנאה דשמא מין הוא, דספק דרבנן להקל, ולא קשה מידי קושיית מעלתו נ"י.

[ב] שנית הקשה, מאי פריך הגמרא כלל וניחוש שמא מין הוא, והא איכא חזקה להיתר הנאה, ומדוע לא פירש רש"י באמת כן תירוצו הגמרא, אין רוב אומות מינים אלא פלגא ופלגא ואוקמוה אחזקיה¹. ועל פי סברא זו כתב לתרץ קושיית הבית יוסף [סי' ד ד"ה ומ"ש שחטה סע' ב מהד' מכון ירושלים] על הר' ירוחם.

ולעניינות דעתי הדין עם הבית יוסף ויפה הקשה, וכמו שאכתוב בס"ד. לעניינות דעתי כיון דהנאה דשייך בבשר שחיטה והיה להם חזקת היתר בחיי הבהמה אינם אלא הנאת מכירה ונתינה המפורשים בתורה גבי נבילה, והא קיימא לן אין מוכרים

לב. 1. כן הקשו על קושיית הגמרא בחידושי רע"א שם ד"ה בגמ' וניחוש, ובהגהות מלא הרועים ד"ה וניחוש. ובתחילה ביאר רע"א שהמקשן סבר שרוב הגויים מינים, והגמרא תירצה שאין רובם מינים אלא מחצה על מחצה, וההיתר מדין חזקת היתר הנאה, וכן פירש הרש"ש שם בתירוצו הגמרא, והעירו שכן משמע בלשון הגמרא "אין רוב גוים מינים", ולא כרש"י שרוב גוים אינם מינים. אמנם לבסוף כתב רע"א שהאמת כדברי רש"י, שכיון שבאמת אין רובם מינים מהיכן עלה על דעת המקשן בפשיטות שרובם מינים עד שהקשה

בפרהסיא, והפמ"ג דן לומר על פי זה שמומר לע"ז או לשבת נעשה מומר לכל התורה דווקא באיסור שיש בו חיוב מיתה דומיא דמנסך, לאפוקי מנשק בע"ז ומחמר בשבת (אמנם במה שהפמ"ג שם מצוין בזה לתבואות שור סי' ב ס"ק כו כבר העירו שהתבוא"ש שם כתב כן רק לאפוקי מאיסור דרבנן), ועל פי זה רבינו מיישב שיש לומר שהמחלל יוה"כ אינו נעשה מומר לכל התורה ואינו כמחלל שבת, וחילוק זה נכלל בדברי המשנה שיוה"כ אין ודונו בידי אדם. 15. וע"ע שו"ת שאילת שמואל סי' נה, דברי משפט (נקול) ח"ג עמ' פב.

מקלקל הוא כו'. ולפי זה בבישול דאינו מקלקל הוא מומר בתחילת בישולו וכשגומר הוא בישול גוי. אלא ודאי דלא שייך לאסור משום בישול גוי.³

סימן לג

[א. שוחט בסכין של גויים, לשיטת ר"ת]

שהוסק בכבשן נעשה כלי חדש.

ב. בית השחיטה טריד למפלט גם בשמנונית.

ג. תורבץ הושט]

בעזרת ה' יתברך יום ה' י"ג שבט תרח"י לפ"ק סעודהעלי.

חיים ושלום וכל טוב לאיש כלבבי, אהובי רב חביבי, איש מבית לוי, יתנשא כארי וכלביא, כבוד הרב הגדול החריף ובקי צדיק נשגב ובנם של קדושים מו"ה מרדכי סג"ל נ"י מורה ודיין בסעמניץ, עם זוגתו הצדקת מנשים באהל תבורך היא אסתר תחיה, עם כל יוצאי חלציהם שיחיו.

מכתב קודשו קיבלתי ונהניתי במפתח בבא, פתחיה זה מרדכי הבלשן פותח בדברים ודורשן¹ לשון נופל על לשון, כפירוש רש"י [אסתר ד, א] ומרדכי ידע. בעל החלום אמר לו, וילבש שק, בא"ת ב"ש בד קודש. וגם תוכו מצאתי רימון מלא ברכה להשלים פירות ט"ו בשבט הבא עלינו לטובה אשר פאר רום מעלתו נ"י שלח לי במתנה. וזאת ליהודה ואומר תשואות חן לו, יאשר ה' כוחו. וגם על הטוב יזכר שם ידידנו הצדיק התם ר' משה פרץ נ"י אשר סיבב לי הכבוד הזה, אפריון נמשייה. וגם על שילוח פירות האגסים שכיבד אותנו בהם אנחנו מחזיקים לו טובה וחנות כראוי, וגם השק יקבלו בחזרה, ולא ימיש מעשות פרי.

[א] ועל דבר התורה שהקשה פאר רום מעלתו נ"י, לפי מה שכתבו תוספות בזבחים צ"ו ע"א בד"ה אלא וגו' בשם הר"ת שעל ידי היסק חזרת כבשונות כמו שהיוצר עושהו בתחילה עשייתן הוה להו ככלים אחרים, דפנים חדשות באו לכאן, וגם אפילו שם טומאה פקע מתנור חרס בהיסק כזה ואין צריך נתיצה. אם כן מאי משני הש"ס חולין ח' ע"ב בסכין של עבודה

בהמה גסה לנכרים, ואם כן ליכא חזקה להיתר הנאה. ונהי דכהאי גוונא אפשר לכולי עלמא אין מחזיקין מאיסור דרבנן לאיסור דאורייתא וליכא חזקה איסור הנאה, על כל פנים חזקה היתר ליכא מיהת מדרבנן, ופריך הש"ס שפיר דליתסר בהנאה מדרבנן. מיהת צריך לומר כפירוש רש"י בתירוץ הגמרא דלא חיישינן למיעוט.

ותדע, דאם לא כן קשיא לי, לתוספות ד"ה תקרובת הנ"ל דקושיא ראשונה דש"ס מתניתין דלא כר' אליעזר כו' הוא דווקא אליביה דלישנא קמא בגמרא דאתיא מתניתין כר' יהודה בן בתירא, אם כן קשה מאי שנא דפריך הגמרא מנבילה אין איסור הנאה לא וכו', הוה ליה למימר נמי מטמא במשא אין באוהל לא מתניתין דלא כר' אליעזר כו'. אבל לפי מה שכתבתי הא לא קשה מידי, כיון דאיכא חזקה טהרה אבל חזקה היתר הנאה ליכא, הא עדיפי טפי להקשות כנ"ל.

וממילא קם קושיית הבית יוסף על רבינו ירוחם בתוקפו. והגאון באוהל דוד [פסחים מג, ב] תירץ דרבינו ירוחם סבירא ליה תקרובת עבודה זרה אסורה בהנאה מדרבנן וספק דרבנן להקל. ולעניות דעתי, הרא"ש בחולין (ע') [דף ח'] [פ"א סי' ט] גבי סכין של עבודה זרה מביא ראיה להתיר בדיעבד אפילו הנאה מרובה כמסוכנת, מהא דשכירות פועל ביין נסך כו', עיין שם. על כרחך סבירא ליה תקרובת עבודה זרה אסורה בהנאה מדאורייתא, דהא משמשי עבודה זרה כגון סכין לכולי עלמא אסורים בהנאה מדאורייתא, ואם איתא אין ראיה משכר יין נסך שהוא תקרובת. והר"י ירוחם תלמיד הרא"ש ופסק כוותיה בהדיא בנתיב ט"ו ח"ב דאפילו מסוכנת שרי הבשר בדיעבד, סתמא סבירא ליה נמי בהא כרביה הרא"ש דתקרובת אסור בהנאה מדאורייתא על פי ראייתו הנ"ל, והקשה הבית יוסף שפיר עליו כנ"ל. וכבר הארכתי במקום אחר בזה. ודי בזה כעת עתה.

נאום ידיד נפשו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו,

הק' יהודא אסאד.

[הג"ה מבן המחבר. לעניות דעתי נ"ל ראיה מלקמן [חולין] ט"ו [ע"א] דרבי מאיר ור"י מתיר [ים] במבשל בשבת במזיד לאחרים², דהא תוס' דף י"ד [ע"א ד"ה השוחט בשבת] הקשה, בשוחט בשבת בתחילת שחיטה נעשה מומר וכשגומר שחיטתו פסולה. והר"ן בחידושי שם [יד, א] כתב בתחילת שחיטה

וד"ה רבי יהודה). 3. וראה שו"ת הרב"ז ח"ג סי' קיד שכתב על הגהת בן המחבר 'ודבריו תמוהים למעיין'. וראה עוד בזה לעיל סי' לא ובהע' 3 שם. 4. על פי שקלים יג, א ועזרא ב, ב.

מכח זה, ובהכרח הקושיא היא שיש לאסור מספק. ובטעם הדבר כתב שכיון ששחיטת גוי היא ספק לע"ז הורעה החזקה ויש לאסור מספק, ולכן נצרכו לתרץ שרובם אינם מינים. 2. לערב בכדי שיעשו (רש"י שם בד"ה לא יאכל

זרה בישנה שליבנה באור וליכא שמנונית, והא בכהאי גוונא ליבון הסכין שנותנו תוך האש כמו שהצורף עושהו בתחילתו פנים חדשות באו לכאן, וגם שם עבודה זרה פקע מיניה, והדרא קושיא לדוכתה קושיית הש"ס חדשה בין לר' ישמעאל וגו'.

והרבה תשובות בדבר. א'. הרי תוספות העלו להר"ת, הא דתנור חרס יותץ בין בטומאה בין באיסורא. היינו טעמא, כיון דתנור תשמישו על ידי היסק לא חשיב פנים חדשות אלא אם כן הסיקו מבפנים ומבחוץ כעין תחילת עשייתו ממש שהיוצר עושהו בכבשן. והתוספות בחולין ח' ע"א [ד"ה שלבנה] העלו על תירוצו הש"ס שליבנה באור בשם הר"ת לטעמיה דעל כרחק מיירי סכין של עבודה זרה דבעי ליבון מיירי בסכין גדול שצולין בו בשר באש, ומוכח שם בתוספות דכוונת הר"ת הוא דעיקר תשמישו בכך מיירי, דהרי דחי הר"ת שם תירוצו הריב"ם בתוספות יעויין שם. אם כן הרי זה דומה לתנור, כיון שתשמישו בכך לא חשיב פנים חדשות על ידי שליבנה באור אלא אם כן הוא מנפחו במפות של הנפחים עד שנעשה כלפיד אש ממש וגחלת כמו שהצורף והנפח עושהו מתחילתו, אז דווקא הוי ליה כמו כבשנות לתנור חרס, וש"ס שליבנו באור מוקים ליה כסתם ליבון ניצוצות ניתזין לבד מיירי. הא חדא.

ועוד ב' נראה לי, דווקא בכלי חרס כיון שנשבר אין לו תקנה, ובחזרתו לכבשונה ודאי פקעי על פי הרוב קרוב להישבר, ולא חייס עליה כיון דעומד להישבר, ותורה אמרה יותץ וישבר, וכשמחזירו לכבשן זהו נתיצתו ושבירתו על פי הרוב שוב לא יהיה לו תקנה לכלי חרס ולכך עומד, ואם שוב מוצל מאש ולא פקעי ודאי פנים חדשות באו לכאן. משא"כ כלי מתכות דגם אחר שבירתו יש לו תקנה לחזור ולהתיכו לעשותו כלי, ולכך הוא עומד, ליכא למימר ביה פנים חדשות באו לכאן על ידי הליבון, ולא פקעי שם עבודה זרה מיניה, רק הבלוע דאיסורא שבו.

ועוד ג', הרי אפילו לענין טומאת עבודה זרה שהיא רק דרבנן, וכלי מתכות טמא בטומאה דאורייתא ואחר שנטהר על ידי שבירה וחזר והתיכן שגזרו עליו שחזור לטומאתו הראשונה, אפילו אם תימצא לומר בטומאת דרבנן לא גזרו בזה, מיהת בטומאת עבודה זרה דחמיר מבעיא לר' המנונא במסכת עבודה זרה דף ג"ב ע"א כלי תשמיש עבודה זרה שנשבר וחזר והתיכו אי הדר לטומאה ישנה דשויהנו רבנן כטומאה דאורייתא או לא, ועלה בתיקו, והכי פסק הרמב"ם פ"ב מכלים [ה"ט] ספק

טומאה. אבל איסור הנאה דעבודה זרה שהיא דאורייתא ודאי פשיטא ליה כדקאי קאי, ולא פקעי גם על ידי שבירה, ולא מהני ביה פנים חדשות להתיירו מאיסור הנאה שעליו. דאם תימצא לומר איסוריה פקע בשבירה, ודאי גם טומאה דרבנן שעליה פקע בשבירה, ולא הדר על ידי התיכה, כמו דמסיק הש"ס כן התם דף ג"ב סוף ע"א וריש ע"ב על עבודה זרה גופה שביטלה סברה זו, יעויין בתוספות ריש ע"ב שם. [הוספת המחבר: וקצת צ"ל ע על הרמב"ם פ"ב מכלים דין ט' שכתב טומאות מדברי סופרים כגון בעבודה זרה וכיוצא בזה ספק הוא. מאי וכיוצא בזה, הרי הרמב"ם לטעמיה סבירא ליה בכל מקום שהאם תימצא לומר מפורש בגמרא פשיטות הוא, והא בפירוש קאמר הש"ס אם תימצא לומר בשאר דרבנן לא הדר אם כן פשיטות היא, רק בעבודה זרה משום חומרא דעבודה זרה הוא דמסיק בתיקו. וצ"ע²].

ועוד על ארבעה לו אשיבנו. הרי בתוספות זכחים צ"ו הנ"ל דמייתי ליה מעלתו הקשו על הר"ת בסברתו הנ"ל גבי טומאה, דכלי חרס טעון שבירה כדכתיב תנור וכירים יותץ, וכן תנור שהסיקו בקליפי ערלה דאמרינן פסחים כ"ו [ע"ב] חדש יותץ, ואמאי, הא פנים חדשות באו לכאן על ידי היסק וגו'. ותמוה, מאי שנא שהקשו מחדש יותץ משום איסור הנאה דערלה שהוא ברייתא בפסחים כ"ו, הא מתניתין אלימא לן לאקשוויי כדאיתא בגיטין כ"ז ע"ב, והוה להו לתוספות להקשות כן גם ממשנה דעבודה זרה דף מ"ט ע"ב חדש יותץ משום איסור הנאה דעבודה זרה. ועל כרחק דפשיטא להו לתוספות דבאיסור הנאה דעבודה זרה לא מהני ביה פנים חדשות וגו' להתיירו, ומשום דהא ודאי לא עדיף מחליפי עבודה זרה, שהיה לו עבודה זרה והחליפה לנכרי בבהמתו, וגליא ביה קרא [דברים ז, כו] והיית חרם כמוהו כל שאתה מהיה ממנו הוא כמוהו אסור בהנאה³. ולמאן דאמר אפילו חליפי חליפין עד סוף כל העולם אסורים בהנאה, כמבואר בגמרא עבודה זרה דף ג"ד ע"ב ובתוספות שם [ד"ה משום], אף שאין לך פנים חדשות יותר גדול מזה, חליפי חליפין עד סוף וגו', או חליפין עצמן. ומכל שכן אותו כלי תשמיש עבודה זרה גופה, אף שנעשה ככלי אחר על ידי היסק כשעת שעשאה הצורף בתחילה ופנים חדשות באו לכאן, מכל מקום בכלל כל שאתה מהיה ממנו הוא, ואסור בהנאה מדאורייתא, דגזירת הכתוב הוא דבעי לאבדו מן העולם, כמו שאמר⁴ אבד תאבדון וגו' בכלים שנשתמשו בהן לעבודה זרה וגו'. והרי מעשה העגל יוכיח, כתיב [שמות לב, כ] וישורף

שם ובגליון רע"א שם, שער המלך הל' אישות פ"ג ה"י ד"ה שוב, ושד"ח כרך ט כללי הפוסקים סי' א אות ג. 3. קידושין נח, א. 4. ע"ז נא, ב על פי דברים יב, ב.

2. עיין מה שכתבו בזה בחזון נחום כלים ריש פ"א, סדרי טהרות שם ד"ה והכי (קטז, ב מדפי הספר), קול בן לוי הובא בספר הליקוטין לרמב"ם מהר" פרנקל

כנפשו ונפש ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן לד

[ביאור קושיית הגמרא בשבועות ז, ב עבודה זרה היכי דמי]

חיים וברכות לראש צדיק הלא הוא כבוד ידיד
נפשי הרב המופלג חריף ושנון קדוש ישראל מו"ה
ישראל כ"ץ נ"י בק"ק סערדאהעלי.

מכתב קודשו קיבלתי.

ועל דבר קושיית מעלת כבוד תורתו בשבועות דף ז' ע"ב
מאי פריך האי עבודה זרה היכי דמי אי בשוגג בר קרבן הוא,
ודילמא ברייתא כתנא קמא דרבי שמעון בחולין דף ה' [ע"ב]
אתיא, ומומר לחלב או לדם והביא קרבן על עבודה זרה אין
מקבלין ממנו, והוה אמינא שעיר הפנימי מכפר. עד כאן דברי
קודשו דמר.

ולענין דעתי הרבה תשובות בדבר, והנני פורטם.

א. דתוס' בחולין ה' ע"ב ד"ה מעם וכו' בתירוצי שני הוכיחו
דחלב ודם דווקא סבירא ליה לתנא קמא הכי דהוה ליה כמומר
לאותו דבר וכו', ולא בשאר איסורים. ואם כן חלב ועבודה
זרה לכולי עלמא מביא קרבן, ופריך שפיר בר קרבן הוא, ולא
קשה מידי.

ב. וגם לתירוצי ראשון בתוספות שם, דווקא במומר לכל
התורה כולה וחוצ' מדם הוא דסבירא ליה לת"ק הכי [ד]אינו
מביא קרבן על הדם. ומשמע כהאי גוונא דווקא חוצ' מדם
שאינו חמור כעבודה זרה, משא"כ מומר לכל התורה כולה חוצ'
מעבודה זרה, כיון דעבודה זרה לבד הוא חמיר ככל התורה הוה
ליה כמומר לדבר אחד שמביא קרבן על דבר אחר גם לתנא
קמא התם, דלכולי עלמא מיקרי שב מידיעתו גבי עבודה זרה
דחמיר. ואם כן פריך שפיר בר קרבן הוא גם לתירוצי ראשון
דתוספות חולין הנ"ל.

ג. ועוד בה שלישית על פי מה שהקשיתי מאז, מאי פריך

(אותו) באש, ומכל מקום אחר כך [שם] ויטחן עד אשר דק וגו'.
ונהי דליכא למילף מהתם כמו שכתבו תוספות בעבודה זרה
נ"ב ע"א ד"ה מה מזבח וגו', מכל מקום מקראי ילפינן לה התם
דבעינן גניזה, וגם פנים חדשות לא מהני ואסור בהנאה כנ"ל.

[ב] **עוד** הקשה מעלת כבוד תורתו בחולין ח' ע"ב, בסכין
של נוכרים וגו' דכולי עלמא בית השחיטה רותח וגו', ומאן
דאמר מדיח, אידי דטרידי סימנים וגו'. והרי קיימא לן סימן
ע' סעיף ג' ובש"ך ס"ק ח"י דדווקא אידי דטרידי וגו' לא בלעי
דם אמרינן, אבל שאר איסור שפיר בלע, והכי נמי שמנונית
דאיסורא שפיר בלע אף על גב דטרידי וגו'.

הנה פשוט דרבה בר בר חנה הרי בפירוש אמר מהאי
טעמא דטרידי וגו' גם שמנונית לא בלעי, אבל אנן הא קיימא
לן דלא כוותיה אלא כרב קולף, והאמת מהאי טעמא לא חייש
לסברת רבה בר בר חנה אידי דטרידי וגו', משום דשפיר בלע
שמנונית. אבל באמת גם מרבה בר בר חנה אין סתירה, דגם
הוא דווקא בכהאי גוונא דטרידי סימנים ששופעים הרבה דם,
לכן לא בלעי אף שמנונית, וכן בחולין דף ק"י סוף ע"ב הכבד
אוסרת ואינה נאסרת, אמר אביי ודלמא התם בכבדא דאיסורא
ומשום שמנונית, ופירש רש"י [שם קיא, א ד"ה ומשום] אם של
היתר היא ובישלה עם טריפה אינה נאסרת לפי שטרודה לפלוט
כל שעה ואינה בולעת כלום וגו'.

שוב עיינתי בחידושי הרשב"א בחולין ח' שם [ד"ה ומ"ד
מדיח] הקשה קושיית מעלתו בפירוש, ותירץ כתירוצי השני
הנ"ל, והנאני. אלא הרשב"א מסברת עצמו מחלק כן, ובאמת
דף ק"י הנ"ל מפורש כן בגמרא לרש"י. וצריך לומר דממאן
הרשב"א בתירוצי הנ"ל דלא קיימא לן כרבה בר בר חנה, משום
דדחיקא שרבה בר בר חנה יחלוק על המציאות בטבע.

מכתבו הקדום אינו בידי עכשיו לעיין על קושייתו, ואם
ירצה ה' בקרוב אחפשנו ואשיב למעלת כבוד תורתו נ"י כיד ה'
הטובה עלינו, ותנוח דעתו הרמה בזה.

[ג] **וגם** שמחתי על שהזכירני הלכה למעשה שהסכמנו מאז
הוראה להיתר בשיעור מקום התורבץ על פי בית יצחק⁵.

יאשר כוחו וחילו לאורייתא, בקדמייתא ובתרייתא, מעילת
עילתא, כסא דברכתא.

יצחק וילקוט אליעזר (לר"א יאקאב שליט"א) חלק א (ירושלים תשס"ג) שער
שני פרקים ה-ח. דעת השמלה חדשה (סי' כ סע' ד ותבואות שור סי' ט)
והבית דוד להחמיר (סי' כ סע' ב ביסוד הבית סי' א, ג) וכך המנהג. וע"ע יבין
שמועה לרשב"ץ מהדורתנו עמ' 71 הע' 94, ועי' גם לקמן סי' עב סוף אות א.

5. לא מצאנו. ייתכן שכונת רבינו לשו"ת ברכת יוסף יו"ד סי' י (הובא בדרכי
תשובה יו"ד סי' כ סע' ב ס"ק כב) שהיקל אם יש שיעור תפיסה אף שלא
מתכוין, או לספר בית לחם יהודה סי' י שהיקל כל שחיבורו בלחי הוא תורבץ.
ראה עוד דרכי תשובה שם שהביא שיטות נוספות, וראה באריכות בספר שיח

[הוספת המחבר: וסברת הסמ"ג, עיין במלחמות רמב"ן פסחים מ"ו [יד, ב מדפי הרי"ף] ותשובת שער אפרים סימן ח', וצל"ע על התוספות יבמות י"א ריש ע"ב [ד"ה מאי], ונעלם כל זה מתשובת שער אפרים].

ה. ועוד תירוץ חמישי נראה לי, דהא פשיטא גם לסלקא דעתא דהוה אמינא כפרת פנימי על טומאת עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים הוא מכפר, לא על אלו טומאה בלבד דווקא, אלא גם אטומאת מקדש וקדשיו נמי, דמאי שנא. והכי משמע לישנא יש לי להביא בענין הזה שלוש טומאות, להביא דייקא, אבל לא בהיפוך ממש ממסקנא, דהא אדרבה טומאה בהדיא כתיב בקדשים ומקדש. ואם כן, לתירוץ ראשון דתוספות חולין הנ"ל במומר לכל התורה כולה חוץ מדם סבירא ליה לתנא קמא אין מביא, על כרחך ליכא למימר ברייתא מיירי הכי, דבכהאי גוונא הרי מומר הוא גם לטומאת מקדש וקדשיו חוץ מעבודה זרה, ותקשה למסקנא בכהאי גוונא כמו דליכא קרבן על עבודה זרה ששגג בה הכי נמי ליכא כפרת פנימי אשגגות טומאת מקדש וקדשיו, כיון דאינו שב מידיעתו הוי ליה כמו מזיד בכהאי גוונא. ודו"ק.

ואין להאריך כעת יותר.

ואחתום בברכה מרובה, הלא כה דברי אוהבו הנאמן, דורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן לה

[בעניין מקור הדין שהולכים אחר הרוב]

רוב ברכות ושובע שמחות יחולו על ראש אהובי בני הרב החרוץ המופלג בתורה ויראה טהורה כבוד שמו מו"ה אהרן שמואל נ"י בקהילת ניקאלסבורג.

על דבר שעמדת על קושיית העולם, מנא לן למילף רוב משבירת עצם בפסח [חולין יא, א], ודילמא התם באותן עצמות שהם צריכים לבדוק מחשש טריפות כגון חוליות השדרה וגולגולת וכיוצא בזה שוברים באמת משום עשה דוחה לא תעשה, ובשאר עצמות דלא צריך לשוברם מחשש טריפה אסרה תורה ועצם לא תשברו בו [הוספת המחבר: כן צריך לפרש קושיית העולם]. ותירצת דלא הוי בעידנא, דאז כששובר עדיין לא מקיים המצווה.

בשבועות ז' שם אי במזיד בר קטלא הוא, הרי כתבו תוספות בשבועות שם בד"ה בע"ז הוא אומר למען טמא וכו', והאי קרא במולך כתיב וקסבר האי תנא מולך היינו עבודה זרה וכו', ובמסכת סנהדרין דף ס"ד ע"ב אמר רב אחא בריה דרבא העביר כל זרעו פטור שנאמר [ויקרא יח, כא] מזרעך ולא כל זרעך, ואם כן שפיר יש לומר דהוה אמינא בעבודה זרה במזיד בכהאי גוונא שהעביר כל זרעו למולך דלא הוי בר קטלא ושעיר מכפר. ותירצתי על פי מה שכתב מהרש"א בסנהדרין שם [ד"ה גמרא] בשם סמ"ג [ל"ת מ], טעמא דכל זרעו פטור לפי שגדול עונו מנשוא ואין הקדוש ברוך הוא רוצה שיהיה לו כפרה במיתת בית דין, ואם כן פשיטא נמי דאין שעיר מכפר, ובהכי מתרצא נמי שפיר קושיית מעלת כבוד תורתו, דהא תקשה נמי לתנא קמא דר' שמעון בחולין ה' לתירוץ ראשון דתוספות הנ"ל במומר לכל התורה חוץ מדם מיירי, וקשה אי אין מביא קרבן חוטא נשכר הוא. וצריך לומר נמי טעמא כסברת הסמ"ג, דאין הקדוש ברוך הוא רוצה שיהיה לו כפרה, ופשיטא אם כן דגם שעיר יום הכיפורים אין מכפר עליו, דאם כן חוטא נשכר. וכבוד מעלתו הרגיש בסברא זו וחשבו לדחוק, ולעניות דעתי סברא מרווחת היא על פי הנ"ל.

ד. ועל ארבעה לו אשיבנו, דהא ברייתא בשבועות ז' ע"ב שם ר' שמעון איירי בה נמי, ר' שמעון אומר ממקומו הוא מוכרע וכו', וקאי קושיית הש"ס שפיר לר' שמעון לטעמיה בחולין ה'.

ועל פי תירוץ ג' וד' הללו ניחא לי מאי דקשה לכאורה על תירוצי לקושיא שלי דילמא בנותן כל זרעו למולך, על פי הסמ"ג, התינח במזיד, ועדיין קשה דילמא בכהאי גוונא בשוגג וליתא לסברת סמ"ג, ופטור מקרבן כיון דליכא כרת בעולם הזה משום כפרה על המזיד אלא עונש כרת הנפש בעולם הבא [הוספת המחבר: תדע דהא גם קרבן וגם כרת אין עונשין מן הדין, ולמהרש"א בסנהדרין, עיין אוהל דוד [פסחים ב, א ד"ה והנה] ותוספות חולין קט"ו ע"ב ד"ה מה]. ויש לומר לפי מה שכתב מהרש"א על פי סמ"ג הנ"ל שם דהיינו טעמא [ד]אין עונשין מן הדין, אם כן ר' שמעון לטעמיה דסבירא ליה עונשין מן הדין לית ליה להאי סברא דסמ"ג. לכן סבירא ליה ר' שמעון לטעמיה חולין ה' מומר לכל התורה כולה חוץ מדם מביא קרבן על הדם לתירוץ ראשון דתוספות מקל וחומר, שלא יהיה חוטא נשכר, דתנא קמא כסברת סמ"ג סבירא ליה וגם קרבן אין עונשין מן הדין. ואם כן הא ברייתא ר' שמעון אומר ממקומו מוכרע, פריך הש"ס שפיר לר' שמעון האי עבודה זרה היכי דמי, דאפילו נותן כל זרעו למולך בר קרבן הוא לדידיה דעונשין מן הדין כנ"ל, ודו"ק.

טריפה הוא לא עבר אשכירת עצם דהא דרשינן⁴ עצם לא תשברו בו בכשר ולא בפסול⁵.

אבל התיורן הוא לקושיית העולם תירון הש"ס פסחים דף פ"ה [ע"א] וזבחים דף צ"ז [ע"ב] אברייא אחד עצם שיש בו מוח וכו', פריך הגמרא הכי וניתי עשה ואכלו את הבשר בלילה הזה ולידחי לא תעשה דעצם לא תשברו, ומשני רבא אין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן לו

[מדוע אין חוששים שכל עד ודיין פסולים משום שהם ספק טריפה]

חיים ושלום וכל טוב לידיד נפשי וחביבי החרוץ המופלג ותיק מלא עתיק, כבוד מו"ה דוד סודיטץ נ"ל¹.

יום אתמול ערכתי מכתבי לכבוד מר אביו אדוני מורי ורבי הגאון נ"ל², והיום פניתי להשיב למעלתו נ"ל.

על דבר שני קושיות אשר העלה,

לדעת הפוסקים דטריפה פסול להעיד³, אם כן נילף רובא מזה שדנין דיני נפשות על פי שני עדים⁴ ודילמא אחד מהם טריפה⁵.

וגם עוד היום קשה, איך מוציאים ממון על פי עדים, ודילמא העדים הם טריפה ואין הולכין בממון אחר הרוב⁶. עד כאן.

ושוב הקשית על סגנון אחר לפי מה שכתב בספר דורש לציון¹ דבחצי שיעור קדשים מקיים העשה, אם כן מאי ראיא כלל מפסח, שאני התם דאם גם טריפה ודאי הוא מכל מקום דחי עשה של אכילת קדשים ללא תעשה דטריפה, וגם הא המצווה קיים בחצי שיעור והא על הטריפה אינו חייב רק בכזית. אלו דבריו.

ומענות הם.

קושייתך ליתא, דאם הוי טריפה ודאי פסול לקרבן הוא מגזירת הכתוב מן הבקר להוציא את הטריפה², ולא קיים ביה כלל מצוות עשה, אבל איסור טריפה גם בחצי שיעור עביד איסור דאורייתא. ואין ראיית הגמרא כלל על רובא מדלא חיישה תורה באכילת פסח דילמא עובר הוא על לא תעשה דטריפה לא תאכל, דלהרמב"ם הרי כל ספק מדאורייתא להקל ולא מוכח רובא בלאו הכי כדהקשו הר"ן [קידושין טו, ב מדפי הרי"ף] והרשב"א [תוה"א ב"ד ש"א יב, א] עליה. אלא צריך לומר כתירון הפלתי [סי' קי בית הספק ד"ה ובוה]³ דהראיה הוא מקיום מצות עשה דפסח, דגברא בחזקת חיוב הוא לקיים המצות עשה בפסח כשר, דבוה הספק מן התורה להחמיר, ומוכח שפיר רובא. ולא שייך בזה כלל עשה דוחה ללא תעשה דטריפה, דאין כאן עשה כלל כנ"ל.

ותירוצך לקושיית העולם גם כן ליתא. חדא. דפסח עשה דכרת דחי לא תעשה ואין צריך ביה בעידנא, כמו שכתבו תוספות פסחים נ"ט ע"א [ד"ה אתי]. ועוד, דעשה ודאי שעליו החיוב לקיים דחי לספק לא תעשה ואין צריך ביה בעידנא, כמו שהעלית אתה בני במכתבך הקדום, ולדברים אלו יש מקום [הוספת המחבר: עיין בפרי מגדים אורח חיים סימן שד"ם באשל אברהם [ס"ק ג], והכא הלא תעשה הוא רק ספק, דאם

טז. 4. לכאורה קושיא זו היא לכו"ע, שכן בדיני נפשות לכו"ע טריפה פסול להעיד מצד עדות שאי אתה יכול להזימה, ורק הקושיא השניה היא דווקא לסוברים שטריפה הוא פסול הגוף ופסול גם לדיני ממונות. 5. בליקוטי חבר בן חיים ח"ג דף מ, א בהגהות לדברי רבינו העיר: "אולי נאמר דבאמת צריך להמתין י"ב חודש אם יחיה העד", וכעין קושיית תוס' חולין יא, ב ד"ה ודילמא. ויש להעיר ששהיית י"ב חודש לא תועיל לשיטת ר"ת בתוס' זבחים קטז, א ד"ה דילמא שבאדם דאית ליה מזלא טריפה חיה שנים רבות, וכן לשיטת היש"ש חולין פ"ג סי' פ מיעוט טריפות חיות ושהייה מועילה מדין רוב עדיין יהיה מוכח שהולכים אחר רוב, ועיין פלתי סי' לא ס"ק ה שאף לחולקים על היש"ש יש לומר שבאדם מיעוט טריפות חיות. עוד יש להעיר שתירון זה שייך דווקא כלפי הקושיא הראשונה, אך כלפי הקושיא השניה שהיא קושיא על הדין למעשה לא שייך לומר כן, עיין לקמן. 6. וכן הקשה בשו"ת בית שמואל אחרון חו"מ סי' טז, והציע לתרץ כנ"ל שחובשים את

לה. 1. דרוש ראשון ד"ה כל נבילה ובהג"ה מבין המחבר שם. ורבינו דן בדבריו בחלק או"ח סי' קמז, והדברים הובאו גם בחלק יו"ד סי' שנב. 2. מנחות ה, ב. 3. בפלתי שם לא התייחס בפירוש לראיה משבירת עצם, רק כתב שהרמב"ם מודה באתחזק איסורא וביאר עפ"ז את שאר הראיות בגמרא שם. ותירון זה איננו כתירון החו"ד בסי' קי ריש בית הספק שהתורה דיברה על הוודאי וצריך לעשות באופן שבוודאי מקיים את המצווה, אלא היסוד להחמיר מדאורייתא הוא מצד שיש חזקת חיוב והוי כאתחזק איסורא, וכן משמע גם בדברי רבינו שנשנו בחלק חו"מ סי' רנו אות יא. ועיין בקובץ שמועות חולין אות יב שדן בסברא זו. 4. פסחים פד, א. 5. עיין שו"ת כת"ס יו"ד סי' עג.

לו. 1. בכתב היד התשובה על סי' קא לקמן מצורפת לסימן זה, ובספר פוצלה לשני סימנים. התשובה נכתבה לפני כ"ח אדר תר"ט. ועי' לקמן סי' נו וסי' שנב. 2. רבי יהושע פאלק ביכלר-סודיטץ. 3. עיין שו"ת חו"מ סי' לג ס"ק

יפה הקשה, וכבר זה רבות בשנים שהעליתי בכתב להקשות כן.

ועוד הוספתי להקשות, בשבועות ל"א [ע"א] אינה נוהגת אלא בראויין להעיד למעוטי מאי, וקאמר מלך או משחק בקוביא, והוה ליה [למימר] למעוטי טריפה אתי דאין ראוי להעיד⁷.

ועוד קשה לי, הא תנן בנדה מ"ט [ע"ב] כל הכשר לדון כשר להעיד, ואם איתא [ד]טריפה להעיד פסול, הוא הדין לדון, ואם כן איך אפשר לחייב נפשות או ממון על פי רוב סנהדרין, ודילמא אחד מהן טריפה, וצ"ע.

ונראה לי לתרץ, דסתם טריפה הוא חולי וכאב מיסורי המכה שנטרף בו, ובסנהדרין פשיטא שאינו דן, דהא כל חולה הוה ליה מום גבי קרבן, והא סנהדרין בעינן מנוקים מכל מום אפילו מום שבסתר משמע, דומיא שמנוקים בצדק בגלוי ובסתר. ותדע, דהא מום ילפינן מאתך בדומים לך ומשה לאו בעל מום הוי ולא טריפה הוה, עיין תוספות סנהדרין ל"ו ע"ב [ד"ה אתך] ודף י"ז⁸. וכיון שהוא בריא לפנינו על כרחך לאו טריפה הוא, ושפיר דן ושפיר מעיד, ולא קשה מידי.

ואדרבה קצת ראייה יש דטריפה פסול להעיד, דהא לדון ודאי פסול כנ"ל, ואי להעיד היה כשר אם כן בנדה מ"ט דדחק לפרש מתניתין יש שכשר להעיד ואינו כשר לדון סומא באחת מעיניו ואליביה דר' מאיר, ותיפוק ליה לכולי עלמא נמי ובטריפה. אלא על כרחך דפסול נמי להעיד. אלא כל שהוא בריא לפנינו איש בן דעת בריא על כרחך ודאי לאו טריפה. ומכל מקום הקשה תוספות שפיר בחולין י"א ע"ב [ד"ה וכי] ניליף מרוצח גופיה דילמא טריפה הוא, אף על גב שהוא בריא לפנינו, היינו דמכל מקום הרוצח עצמו הרי יכול לפטור את עצמו שיאמר כואב וחולי היה בשעת מעשה, ואף שאין טוען כן הוה ליה נידון על פי עצמו. כן נראה לי.

ועוד נראה לי, כיון דכל הפסולי עדות מטעם שמא

משקרים הם, חוץ מעדות קרובים, אם כן פסול טריפה דליתא להאי טעמא, וקיימא לן [קידושין סה, ב] לא איברי סהדי אלא לשקרי, אלא גזירת הכתוב הוא טריפה פסול הגוף היינו בוודאי טריפה, אבל ספק טריפה כשר להעיד ולדון. ותו לא קשה מידי.

ועוד יש לומר, כיון שבעלי דין לפנינו ואין טוענים על העדים או על הדיינים שמא אחד מהם טריפה, הרי קיבלום עליהם להעידם ולדונם, וקיבלו עליהם קרוב או פסול בין לעד בין לדיין ודאי דמהני⁹. ותו לא קשה מידי.

ועוד הארכתי בתירוץ שונים מאז, ואין עת פנות עתה להעתיקם. אבל לקושייתי משבועות ל"א הנ"ל עדיין לא עלתה ארוכה בכל אלו התירוצים, וצ"ע.

ויתר קושייתו לסברת תוספות ריש פרק המניח [ב"ק כז, ב ד"ה קמ"ל] תיקשי בחולין י"א ע"א תשע חנויות מנא לן מסנהדרין, קושיית עולם מפורסמת היא וכבר הארכתי בחידושי חולין בזה¹⁰.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן לז

[בעניין קדושה שניה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא]

בעזרת ה' יתברך יום א' פרשת בא תרכ"ד לפ"ק סעודהעלי יע"א.

חייא אריכא, ובריות גופא, ושלמא רבא, מאלקא רבא, לגברא רבא, ידיד נפשי הרב המאור הגדול המופלג ותיק וחסיד כבוד שם תפארתו מו"ה גרשון ליב נ"י אב"ד קהילת טשינאפעל יע"א.

כבר בדברי המשנה "ולא בפסולים", רב פפא אמר לאפוקי מלך, וכתב הר"י מיגאש שם ד"ה הא הראשון שלא נכלל בדברי המשנה כיון שאינו פסול בעצם רק שאינו מעיד משום כבודו, ורב אחא בר יעקב אמר לאפוקי משחק בקוביא, דהיינו פסולי עדות דרבנן שלא היו נכללים בדברי המשנה מן הסתם. משא"כ טריפה למאן דאמר פסול לעדות, הרי שהוא פסול הגוף דאורייתא, ובוודאי נכלל בדברי המשנה "ולא בפסולים" כמו כל הפסולים. 8. אפשר שהכוונה לרש"י יז, א ד"ה בדומין לך שפירש מיוחסין ומנוקין ממום. 9. ועי' בליקוטי חבר בן חיים שם שכתב: 'דצונו לומר, אי חזקה שאינה מבוררת לא הוה חזקה, אולי לגבי חזקת ממון יצורף לחייב'. 10. עיין בדברי רבינו בזה לקמן סי' קלג וסי' קלד. ועי' בספר מכתב השני לרי"ב רייניץ (אונגוור תרל"ו) דף עט ע"ב שדן בתשובה זו.

העדים י"ב חודש, ודחה שהרי למעשה בוודאי מוציאים ממון בלא חבישת העדים, עיין שם מה שכתב ביישוב הקושיא. ועיין בספר ים התלמוד ב"ק פג, ב ד"ה אמנם שהקשה קושיא זו, ובמפרשי הים שם תירצו שבמקום שכבר הוחזק על פי רוב לענין שאר דינים שוב הוי כוודאי ומועיל גם במקום שמצד עצמו אין הולכים בו אחר הרוב. ובהפלאה כתובות טו, ב תוד"ה לא הוכיח יסוד זה מכמה מקומות, ורבינו לקמן בסי' נו ד"ה ב' יישב על פי דבריו איך מוציאים ממון על פי עדים לשיטת הסוברים שחזקת כשרות היא מדין רוב. 7. עיין לקמן בסוף התשובה שרבינו מניח קושיא זו בצ"ע. ולכאורה יש לדון בעיקר הקושיא, שהנה במשנה שם ל, א איתא "שבועת העדות נוהגת וכו' בכשרים ולא בפסולים ואינה נוהגת אלא בראויין להעיד", ועל זה שאלה הגמרא לאפוקי מאי, כלומר מיהם אותם "אינם ראויים להעיד" שלא נכללו

אבל עדיין קשה, לפי מה שכתבתי לא הוה ליה למימר בבבא קמא בתרומה דרבנן, דהא כיון דמספיקא צריך לתרום הטבל הוה ליה התרומה תרומה דאורייתא, אלא הוה ליה למימר איסור זרות דרבנן הוא מספיקא. ועוד, מי הכריחו לרש"י לפרש ואיכא מאן דאמר לומר דמספיקא ליה, ותיפוק ליה אפילו אי ודאי סבירא ליה קידשה לעתיד לבוא נמי איסור הזרות בתרומה מספק הוא רק מדרבנן.

אמנם הרי בלאו הכי רש"י לטעמיה הא סבירא ליה כל ספק דאורייתא מן התורה להחמיר דלא כהרמב"ם, כמו שכתב הפרי חדש בקונטרס הספיקות סימן ק"י ביורה דעה [אות א ד"ה והר"ן]. אם כן נ"ל הוכרח רש"י לפרש כנ"ל ואיכא מאן דאמר וכו'. דליכא למימר ודאי לא קידשה לעתיד לבוא סבירא ליה לרבי, כהוכחת רש"י בחולין ו'. וליכא למימר נמי ודאי קידשה סבירא ליה, דאם כן ליתא לתירוץ הש"ס בתרומה דרבנן, דהכי הוי סבירא ליה רבינא המקשה לרב אשי התם דרבי סבירא ליה קידשה לעתיד לבוא. ואי משום דספק זר בתרומה מן התורה להקל, זה אינו במשמעות (תו') תירוץ הש"ס בתרומה דרבנן כנ"ל, וגם לרש"י הא כל ספק מדאורייתא להחמיר כנ"ל. לכן פירש רש"י כוונת תירוץ הש"ס בתרומה דרבנן ואיכא מאן דאמר וכו', ורוצה לומר אם כן הוה ליה ספק ספיקא, ספק הלכה כמאן דאמר לא קידשה לעתיד לבוא, ואם תימצי לומר קידשה נמי ספק כהן הוא, וספק ספיקא לכולי עלמא מן התורה להקל (אבל באתחזק) [בלא אתחזק] אסורה, ובדרבנן מהני מסיח לפי תומו.

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן לח

[הפסק בין ברכת המצוה לקיומה בשחיטה
וכיסוי הדם ועוד]

שלמא רבא, וחייא אריכא, ובריות גופא, ומזוני רויחא, לכבוד מחותני ידיד נפשי הרב המאור הגדול מופלג ומפורסם בנם של קדושים ומוכתר בנימוסים צדיק ונשגב מו"ה ישראל בצלאל נ"י אב"ד קהילת ברעזווא.
מכתבו קיבלתי.

אחר דרישת שלומו הטוב ושלומו תורתו, אבקש סליחתו על איחור תשובתי זה כמה ירחים, יאמין לי מעלתו נ"י כי רבו טרדותי, ותלמידים יחיו מבקשים תפקידם יום יום להביע אומר, גם להשיב לשואלים דבר ד' זו הלכה למעשה קודם¹.

והן עתה ראיתי דברי קודשו אשר העלה בצ"ע סתירת דברי רש"י אליביה דרבי, בחולין סוף דף ו' [ד"ה את בית שאן] פירש דרבי סבירא ליה קדושה וכו' קידשה לעתיד, ובבבא קמא קי"ד ע"ב דהעלה רבי לכהונה על פי מסיח לפי תומו בתרומה דרבנן פירש רש"י [ד"ה בתרומה דרבנן] קדושה וכו' לא קידשה לעתיד, וצ"ע².

ובאמת הוא תמיהה גדולה. ולחומר הנושא יש לומר על פי שינוי לשון רש"י בבבא קמא הנ"ל שכתב ואיכא מאן דאמר לא קידשה לעתיד לבוא, ולא כתב וסבירא ליה לא קידשה, על כרחך משמע דפירש בחולין ו' הנ"ל דרבי סבירא ליה קידשה לעתיד לבוא. ומכל מקום משני שפיר בבבא קמא בתרומה דרבנן התיר רבי לכהן על פי קטן מסיח לפי תומו אף תרומת דגן, והוא על פי שיטת הרמב"ם דכל ספק דאורייתא מן התורה להקל, רק מדרבנן לחומרא, אבל באתחזק איסורא לכולי עלמא ספק מן התורה להחמיר³. ולפי זה יש לחלק בין איסור טבל בזמן הזה לאיסור תרומה לכהן ספק. ובחולין לשון רש"י הוא הא קיימא לן מעשר דגן דאורייתא וירק דרבנן וכו' קידשה אף לעתיד לבוא כדקתני התיר רבי וכו' מכלל דשאר מקומות נוהג בהן. עד כאן לשונו. הרי דמה שכתב הא קיימא לן וכו' קידשה אף לעתיד לבוא נפקא ליה לרש"י מברייטא זו, ופירש כדקתני התיר רבי את בית שאן מכלל דשאר מקומות נוהג בהן. אם כן שפיר יש לומר רבי מספקא ליה הלכה אי קדושה שניה קידשה לעתיד לבוא או לא. ולכן, התם בחולין קאי להתיר לאכול בטבל דאתחזק איסור טבל עד החורבן מקדושת עזרא, על כן גם לאחר החורבן שהוא ספק אי פסקה קדושה או לא אוקמי לקרקע ארץ ישראל אתחזקה קמייתא ונוהג בהן איסור טבל מעשר דגן דאורייתא וירק מדרבנן, כיון דאתחזק איסור ספק דאורייתא מן התורה להחמיר וגם ספק דרבנן להחמיר קיימא לן באתחזק איסורא. אבל בבבא קמא אנו דנין על איסור תרומה לספק כהן דלא אתחזק, דמעולם לא היה בחזקת ודאי זר, וספיקא דאורייתא כיון דאיכא מאן דאמר לא קידשה וכו' הוי ליה ספק רק מדרבנן להחמיר, לכן מהני קטן מסיח לפי תומו. ומתורץ קושיית הסתירת רש"י, דכוונת רש"י הוא דאיכא מאן דאמר לא קידשה לעתיד לבוא ורבי מספקא ליה.

בהגה ושו"ת ישכיל עבדי ח"ג יו"ד סי' כב. 3. עיי' רמב"ם הל' טומאת מת ט, יב ובנוכ"ח.

לז. 1. יו"ד סי' רמו סע' יד. 2. בסתירת דברי רש"י אלו דנו גם בשו"ת בית הלוי ח"ג סי' א אות ג, שו"ת שאילת דוד בתחילת חידושי שביעית עמ' 28

סימן לט

[בדין ספק אם בדק בסימנים]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד ידיד נפשי, הלא הוא הרבני החרוץ, פרח שושן, קנקן חדש מלא ישן, כבוד שמו (כ"ש) מו"ה שמעון נאדאש נ"י וכעת הוא הגאון אב"ד קהילת טירנוי.

גלילי ידידי הטהורות קיבלתי על נכון.

ועל דבר שנסתפק מעלת כבוד תורתו בספק אם בדק בסימנים מה דינו, אעתיק לו פה תשובתי שהשבתי זה כמה שנים להרב הדיין המופלג וחרוץ מורנו הרב יוסף ליב נ"י בק"ק עיר חדש, וזה לשוני.

מה שהקשה מעלתו לפי סוגיא דחולין ט' [ע"א] דלא בדק בסימנים טריפה או אפילו נבילה, אם כן בשר הנמצא גבי מקולין וטבחי ישראל אמאי מותר, דילמא לא בדק בסימנים. אלה תורף דבריו.

ולעניינות דעתי אין כאן מקום קושיא, דהא כתבו תוספות דף ט' ע"א ד"ה ואסורה, דמדאורייתא שרי ורבנן הוא דהחמירו. וזהו בוודאי לא בדק, אבל כל שהוא ספק אם בדק אם לא בדק הוי ליה ספק דרבנן ולקולא. ואפילו לפי מה שכתב בחידושי בכור שור על חולין דף י"ג ע"ב דהרמב"ם [הל' שחיטה פ"א הי"ב] ורשב"א¹ סבירא להו דלא בדק בסימנים טריפה או נבילה הוא מדאורייתא עיין שם, מכל מקום בספק אם בדק אם לא, הוי ליה ספק ספיקא, שמא בדק, [ו]אם תימצי לומר לא בדק שמא מכל מקום שחט שפיר².

ועוד עדיפי נראה לי, דצריך להבין מאי טעמא ולמה החמירו חכמים הכא טפי, הרי דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, ועל כל פנים בדיעבד אליביה דכולי עלמא מהני וסמכין עליה כמבואר ביורה דעה סימן א' [סע' א]. וצריך לומר דהיינו טעמא, כיון דגם זה מהלכות שחיטה הוא שצריך לבדוק בסימנים, וזה שלא בדק אגלאי מילתא שאינו מומחה או שאינו חושש לדברי חכמים, ואיתרע גבי ידידיה רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן³,

ועל דברי תורתו אשר העיר פאר רום מעלתו נ"י להקשות סתירה בשו"ע מאורח חיים סימן ס"ו סעיף [ב'] וסעיף ח' דפסקו הב"י והרמ"א דברכה הוי הפסק, וביורה דעה סימן י"ט [סע' ו] פסקו אם כבר כיסה הדם ואחר כך הביאו לפניו לא הוי הפסק בין ברכה ראשונה לכיסוי השנייה.

ועוד יותר תמה על המגן אברהם [ס"ק ד] שכתב לחלק בין תפילין לטלית לפי שטלית אינו חובה וכו', והא שחיטה ודאי אינו חובה, אם אינו רוצה לאכול וכו'. והניח מעלתו בתימה וצע"ג.

במחילת כבוד תורתו לא ראה בפנים בשו"ע יורה דעה סימן י"ט סעיף ו' איפכא כתב והני מילי כשהביאו לו קודם שבירך על הכיסוי הראשונה, ולא כמו שכתב מעלתו אם כבר כיסה ואחר כך וכו'. ובכהאי גוונא מבואר במקומו שם בבית יוסף⁴ ובאחרונים משמיה דגמרא [חולין פו, ב] והרא"ש [פ"ו סי' ד וסי' ו] והר"ן [כת, ב מדפי הרי"ף] הטעם, כיון שהיה דעתו מתחילתו עליהם, וגם הכיסוי גמר מצות השחיטה הוא, לכן לא הוי הפסק בין השחיטות, וכן השחיטה לא הוי הפסק בין הכיסויין משום שהשחיטה שייכה להכיסוי, וגם אפשר דשחט בחדא ידא ומכסו בחדא ידא, מה שאין כן בתפילין וטלית שבאונס לא באו לידו ולא היתה דעתו עליהן מקודם. גם אם לא יפסוק בין הפרקים דקריאת שמע או בין גאולה לתפילה לא יפסיד דהא יכול לברך עליהן אחר התפילה, וגם טלית אינו חובה כלל⁵, מה שאין כן גבי שחיטה וכיסוי אסור להרבות בברכות שאינן צריכות כמבואר שם בארוכה, יעויין שם.

יחזקוהו ד' לעבודתו, וכארי יתנשא בגדולתו, וישגא מאוד אחריתו.

כנפשו ונפש מחותנו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

השואל הקשה שלכאורה אין זה ספק ספיקא אלא רק ספק אחד אם שחט רוב סימנים או לא, וכן הקשה בספר מזכרת מרדכי הל' שחיטה סי' כו ס"ק יד, עיין לקמן סי' מד, מה שכתב רבינו ביישוב דבריו. 3. כעין זה כתב כבר בשו"ת הרא"ש כלל כ דין יד וזו לשונו: "דאמרינן רוב המצויין אצל שחיטה מומחין הם והם יודעין הלכות שחיטה ומומחין לשחיטה בלא פיסול, ובדקין הסימנים אחר השחיטה הא נמי מהלכות שחיטה היא, הילכך מצא תרגולת שחוטה סמכין ארוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן ויפה שחט וגם

לח. 1. ד"ה ומש"כ רבינו אבל סע' (א) מהד' מכוני ירושלים, ד"ה ומ"ש וכן המברך סע' ו מהד' מכוני ירושלים. 2. בעניין הברכה והמנהג למעשה בעיטוף טלית והנחת תפילין בין הפרקים, ראה עוד שו"ת יחיד ח"ו סי' ד ובד"ה וראיתי.

לט. 1. עיין לקמן שבתבואות שור כתב שמלשון הרשב"א בחידושים משמע קצת שהוא רק דרבנן. ואפשר שבבכור שור כוונתו לסתימת דברי הרשב"א בתה"א ב"ב ש"ב כז, א מהם משמע שהוא דאורייתא. 2 לקמן בסי' מד

גם בספק נמלח העיקר כט"ז. וקושיית הש"ך בנקודות הכסף אשריותא דספק דרבנן להקל הא בחזקת איסור לא אמרינן הכי, לעניות דעתי לא קשה מידי, דהט"ז לטעמיה בסוף סי' קכ"ז [ס"ק ו'] דבשר שאינו מנוקד לא מיקרי אתחזק איסור בוודאי, שהרי הבשר אינו איסור, רק הגידין והחלב שבו, הכי נמי בשר שלא נמלח לא אתחזק איסורא מצד עצמו אלא מכח תערובות דם שבו, וזו כוונת הט"ז במה שכתב ואין לומר דאיכא חזקה כו".⁸ והפרי מגדים תמה עליו, וגם מחלק בין מליחה דלא מיקרי אתחזק איסור עיין שם, ולעניות דעתי כוונת הט"ז כמו שכתבתי אני ולא קשה מידי עליו. אלא דגם הש"ך לטעמיה בנקודות הכסף סימן קכ"ז [שם אות ו' ד"ה תמהתי] השיג אט"ז בזה, ואולי לטעמם.

וקושיית הש"ך אשריותא דרוב נשים מולחין הא הוא תליא במעשה, יפה כיון מעלתו לתרץ דרך מדרבנן לא הוי רוב. וכן משמע באמת לשון רשב"א בהדיא בחולין ט' [ע"א] בד"ה מר סבר כו', דרוב פעמים רובן של סימנים נשחטין, אבל באיסור דרוב תליא במעשה לא אזלינן בתר רובא כו', משום הכי אוקמוה רבנן אחזקה ראשונה כו', אוקמוה רבנן דייקי. וכן כתב התבואות שור סימן כ"ה סוף ס"ק ג' משמעות לשון רשב"א דסבירא ליה רק מדרבנן הוא⁹ [הוספת המחבר: וסותר דבריו בבכור שור בחידושי חולין י"ג שכתב על שם רשב"א הנ"ל דסבירא ליה מדאורייתא אסור בלא בדק בסימנים כנ"ל].

ומה שדחה מעלתו, אם כן בשו"ע יורה דעה סימן שי"ז [סע' א] למה אין גוי מסיח לפי תומו נאמן, כיון דמן התורה הוי רוב. לא קשה מידי, דהא תוספות בכורות כ' [ע"א ד"ה רבינא] וביבמות קי"ט [ע"א ד"ה רבי מאיר] מחלקים דדבר הרגיל באדם לא מיקרי תליא במעשה, ומקנה בקידושין סוגיא דסבלונות הנ"ל [ג, ב בתוספות ד"ה מקדש] מתרץ על פי זה קושיית הנקודות הכסף על ט"ז הנ"ל פשוט. אמנם גם הרמב"ן שם גבי סבלונות כתב בספר מלחמות ד' [כא, ב מדפי הרי"ף] וגם ביבמות קי"ט [ע"א ד"ה אלא] בחידושים וכן הרשב"א בחולין ט' הנ"ל דגם הנעשה בידי אדם לא מהני רוב התליא במעשה, מכל מקום אפויי פלוגתא מנא לך, אלא מדרבנן

לכן החמירו רבנן לאוסרו. וזהו בוודאי לא בדק, אבל באין ידוע אם בדק אם לא, אמרינן שפיר רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן ובוודאי בדק וכשר. כן נראה לי ברור.⁴

שוב מצאתי בר"ן ריש חולין [א, א מדפי הרי"ף ד"ה ולענין] שכתב וזו לשונו, ואיכא מאן דאמר דכי היכי דאמרינן רוב מצויין כו' מומחין הן וסמכינן בהמחאה שלו, הכי נמי סמכינן עליו ששחט רובן של סימנים, שרוב מצויין אצל שחיטה חברים הן וחזקה עליהם שאין יוצא מתחת ידן דבר שאין מתוקן. אבל מדברי בעל הלכות ז"ל⁵ נראה שצריך לבדוק בסימנים. עד כאן לשונו. והב"ח ביורה דעה סימן א' [ו, ב ד"ה כתב הר"ן] פירש כוונתו, כיון ששחט והלך לו, וסבירא ליה לבעל הלכות דארוב מומחין הן סמכינן היינו טעמא כיון דהלך לו ואינו לפנינו אי אפשר לעמוד עליו על ידי בדיקה, אבל בבדיקת סימנים שאפשר לעמוד עליו בבדיקה שצריך לבדוק, עיין שם היטב. הרי בהדיא כמו שכתבתי. ומינה נשמע דבשר הנמצא, שאי אפשר לעמוד עליה בבדיקה, גם לדעת ההלכות שפיר סמכינן ארוב מצויין חברים הן וחזקה על חבר כו', ובוודאי בדק השוחט את הסימנים ומצאם שחוטות כראוי, כנ"ל. עד כאן לשוני מאז.

והנה פשיטא מילתא דגם אם השוחט לפנינו ומסופק בעצמו אי בדק או לא, דשרי נמי מכל הני טעמא דאמרן, דמאי שנא. ויפה כתב מעלתו דלא שייך כאן אתחזק איסורא דלא נימא ספק דרבנן להקל, ומשום דעל ידי החזקה הוא דהחמירו רבנן. וכן כתב בהדיא הפרי מגדים בכוונת ט"ז בסימן ס"ט במשבצות זהב אות כ"ד דשייכי הני תרי טעמא דט"ז להדדי, משום דאיכא רוב תו הוי ליה ספק דרבנן השקול עיין שם. ואפילו להש"ך בנקודות הכסף [שם אות ה ד"ה ומעשה] דפליג בדין הט"ז בספק נמלחה, היינו משום דהוי רובא דתליא במעשה כמו שכתב הפרי מגדים שם וכן בספר המקנה בקידושין נ' [ע"ב בתוספות ד"ה מקדש], אבל ספק בדק הסימנים לא מיקרי תליא במעשה, דבראיה בעלמא לבד סגי בלא שום מעשה בפועל ידי, אמרינן ודאי בדק משום רוב מצויין כו' חברים הן ואין מוציאין מתחת ידם דבר שאינו מתוקן ואינו זו וסליק ידו עד שבדק ומצאו כשר.⁷

האשה כדרכה ומלחה תחילה, דסירכה נקט ואתי. ובשו"ת טוב טעם ודעת מהר"ם תליתאי סי' פח ד"ה והן כתב שסברא זו שייכת דווקא בנידון הט"ז שעשתה אח"כ מעשה המוכיח שהתחילה לבשל, משא"כ בנידוד. אמנם רבינו בחידושי למס' כתובות סוף דף טו ד"ה כתב שסברת הט"ז הנ"ל שייכת בלקח מתשע חנויות וכו' ואינו יודע מאיזו מהן לקח, שיש לומר סירכא נקט ואתי וחזקה שלקח מן הכשרות (אלא שלמעשה קבוע עדיף מחזקה). ומבואר שאיננו מחלק בזה. וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שמא. 8. וכן כתב בישועות יעקב שם ס"ק יא בביאור דברי הט"ז. ועיין בדברי רבינו לקמן סי' קטז תוספת דברים בזה. 9. וכן דייקו בשו"ת רע"א מהד"ק

בדק הסימנים וידע נמי ההלכות, אבל היכא דאיתיה קמן ואמר שלא בדק הסימנים הרי זה מודה שלא שחט כדיון ולא יצאתה מחזקת אינה זבוחה". 4. הכרעת הפוסקים להחמיר בדין זה. דעת שמלה חדשה (סי' כה סע' ב ובתבואות שור ס"ק ג) שכשלא בדק הוי ספק נבילה, ויש מח' אי הוי ספק דאורייתא או דרבנן. גם הבית דוד (ביסוד הבית שם אות א) הביא את דבריו והסיק להחמיר. 5. סי' ס ה' שחיתת חולין עמ' תריא מהר"ם מכון ירושלים. 6. בספר מזכרת מרדכי שם התקשה בחילוק רבינו, וכתב שכיון שסוף סוף צריך לעשות דבר מה, אפילו יהיה דבר קל מאוד, עדיין הוי רובא דתליא במעשה. 7. הט"ז שם כתב טעם נוסף להקל, שיש לתלות שבוודאי עשתה

הוא דלא מהני, מה שאין כן גבי בכור בהמה סימן שי"ו התם מדאורייתא לא הוי רוב.

ולכן כתבתי טעם אחר על הרמב"ם דסבירא ליה לא בדק הוי נבילה דאורייתא. דלטעם המרדכי פ"ק דחולין שם [רמז תקעח] משום סמוך מיעוטא לחזקה, רק מדרבנן הוא, וכמו שכתב מהרש"א חולין י"א [ע"א בא"ד אלא ילפינן]¹⁰. ולטעם רשב"א הנ"ל משום רובא דתליא במעשה, נמי רק מדרבנן הוא גבי מעשה הרגיל באדם כנ"ל¹¹. ועל כרחך טעמא דרמב"ם אליביה דתבואות שור הנ"ל משום דלא בדק איתרע גבי ידיה רוב מצויין כו', ובצירוף האי טעמא נמי סמוך מיעוטא כו' וגם רובא דתליא במעשה, לכן סבירא ליה שהוא ודאי נבילה מדאורייתא, כנ"ל. ועיין נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סימן ב'. מיהת בספק בדק לכולי עלמא שרי כנ"ל¹².

כה דברי אוהבו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

סימן מ

[בראיית הגמרא שהולכים אחר הרוב ממכה אביו ואמו]

שפע חיים וברכה ושלוש לכבוד מחותני הרבני המופלג חרוץ ושנון כבוד שם תפארתו מו"ה חיים וואלף נ"י.

מכתבו קיבלתי.

ועל דבר שכתב מעלתו ליישב קושייתי ששמע ממני בחולין י"א [ע"ב], דילמא מכה אביו ואמו תרווייהו דווקא, והאב אחד מעדי הכאת האם, דממה נפשך מיקטל כו'. וכתב מעלתו לתרץ, דאי מיירי קרא כהאי גוונא הוה ליה אביו ודאי, ולאביו למה לי, כדהקשה בתורת כהנים [אמור פרשה א] בטומאת כהנים.

הנה מעלתו הרגיש בעצמו דהא בגמרא נמי רוצה לאוקמא קרא בחבושים באסורים דהוא אביו ודאי, ורצה לדחוק ליישבו. ותמיה לי עליו, כיון שראה מעלתו תשובת רשב"א [ח"א] סימן כ"ז קושיית הר"י צרפתי שנשאל ממנו על תורת כהנים,

והרשב"א הרי ביאר שם דבטומאת כהנים דווקא דקדקו כן משום דחידוש הוא ועל כרחך לדרשא אתיא דאי לא כתב לאביו לא הוי שמעינן ליה משום דאין לך בו אלא חידוש, אבל בכיבוד אב ואם ומוראתם וקללתם והכאתם לא דקדקו כן משום דמאי שנא אביו ודאי או אביו חזקה כיון דסוקלין על החזקה, עיין שם. ואין לומר דהכי כוונת הש"ס, דאי לא מהני רוב וחזקה תקשה נמי האי לאביו במכה למה, דאם כן עדיין מה יענה בכל אינך אביו בכיבוד ומורא וקללה שהזכיר הרשב"א. ועוד, בהדיא קאמר רשב"א דגם בהכאה לא דקדקו כן, הרי דלא מפרש כוונת הש"ס דלמה לי לאביו. ובחידושי חולין הארנכתי בזה בס"ד.

ומה שכתב מעלתו לתרץ קושיית השואל לרשב"א על התורת כהנים, בספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון, אי נמי בעשרה כהנים ופירש אחד מהם ובעל שתי בעילות ואחד מהם בעילה אחת. הנה ידידי, בקיץ העבר פרשת אמור גם אני תמהתי כן בפני חכמי העיר המפורסמים דפה הי"ו על הרשב"א בהני תרי גווני, ולא מצאו מענה [הוספת המחבר: ואולי שמע מעלתו כן נאמר בשמי]. אבל אחר העיון קצת בדברי הרשב"א לא קשה מידי, דהא הרשב"א מסיים בתירוץ שם וזו לשונו, ולהי אביו חזקה ואמו חזקה כאביו ואמו ספק שאין מיטמא להם, כדדרשינן התם בתורת כהנים לה יטמא על הוודאי ולא על הספק [והובא בילקוט שם [ויקרא רמז תרכז ד"ה בני אהרן]] ותניא לה נמי בפרק נושאים על האנוסה דף ק' [ע"ב] כו'. עד כאן לשונו. ואין כוונתו כפשוטו, דהא דתורת כהנים לא יטמא לוודאי כו' לא נזכר ביבמות דף ק' כלל. אלא כוונת הרשב"א דהתם בפרק נושאים כו' תניא לה מה הן הספיקות. ואם כן הרי רמז הרשב"א בעצמו על זה לפי תירוץו על קושיית השואל, דאביו ואמו חזקה הוה אמינא דינם כספיקות.

והא דלא תירץ רשב"א בפשוט דמשכחת לה בשני אלו הספיקות, היינו טעמא משום דתורת כהנים נקט אביו חזקה מניין, חזקה דייקי, ואילו בשני ספיקות הנ"ל או דספק שקול הם, או על פי הרוב הכהן אחד בעל שתי פעמים, או דהוכר עובר ושלש ימיה הוה ליה כרוב, והוה ליה למימר אביו רוב מניין. אלא אביו חזקה על כרחך היינו שנוהג עמו כאב, וכההיא דקידושין דף פ' [ע"א] דמייתי ליה גם השואל גם הרשב"א שם. והתורת כהנים גופיה נקט הכי אביו חזקה לרבותא לפי האמת,

חולין שם בדעת רש"י. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"ח יו"ד סי' ה אות ז וח"ט או"ח סי' עא אות א. 12. כאמור, הכרעת השמלה חדשה (סי' כה סע' ב) והבית דוד (ביסוד הבית שם אות ב) להחמיר גם בספק אם בדק.

מ. 1. בביאור הקושיא עיין לקמן בהגהת בן רבינו. וראה תירוץ נוסף לקמן סו"ס פא.

סי' קסב ובבית אדם שער רוב וחזקה אות ד. 10. המרדכי שם כתב טעם שני, שאינו רוב מבורר, שכמה פעמים שוחטים ואין נשחטים רוב הסימנים, וכתב בבית אדם שער רוב וחזקה אות א שלטעם זה מה שאין לסמוך על הרוב הוא מדאורייתא. 11. אמנם בשו"ת רע"א שם כתב שטעמו של הרמב"ם הוא שרוב התלוי במעשה איננו רוב מדאורייתא, וכן כתב בשיטה מקובצת

לאו אביו הוא לא יבורר לעולם אי לא אזלינן בתר רובא ולעולם יהיה בספק אם הכה לאביו או לא, לכולי עלמא לא שמייה התראה בכהאי גוונא. ומכל שכן דיש לומר ר' מרי סבירא ליה בכל מקום התראת ספק לא שמייה התראה ואתי שפיר דיליף ממכה אביו איך מיקטל, אלא על כרחך משום רוב. כך נראה לי נכון לעניות דעתי.

שוב ראיתי דמין אבי הגאון זצ"ל כתב בענין זה וזו לשונו. העולם הקשו, אמאי לא יליף גם ממקלל אביו מוכח רוב כמו ממכה אביו. ונראה לי על פי קושיא שהקשיתי, מנא לן ראייה ממכה אביו, דילמא הכי קאמר קרא מכה אביו ואמו שניהם דווקא וכגון שהאב אחד מעדי הכאת אמו דממה נפשך מיקטל. ונראה לי, הא גם היום למסקנא דהלך אחר הרוב מהלכה למשה מסיני קשיא מנא לן דמכה אביו חייב, דילמא דווקא שניהם יחד הוא דחייביה רחמנא מיתה אבל על אמו לבד ואביו לבד לא, דהא בסנהדרין דף ס"ו [ע"א] תניא במקלל הכי אמו שלא אביו ואביו שלא אמו מנין, ופליגי ר' יאשיה ור' יונתן בטעמא, או משום אביו ואמו קילל, או משום את אביו ואת אמו. ואם כן במכה קשה מנא לן, דליכא ילפותא. וצריך לומר דאיתקש הכאה לקללה, עיין בכסף משנה הלכות ממרים פ"ה דין ה'. ואם כן לא קשה מידי קושייתי, דשפיר יליף ר' מרי מהאי טעמא גופא דאקשינן הכאה לקללה על כרחך אביו לבד נמי חייב, ואם כן ממקלל פשיטא דמוכח רובא, אבל מכה הוא אמינא כי קושייתי ואין ראייה, קמשמע לן רבותא אפילו ממכה אתי שפיר. עד כאן לשון מרן אבי הגאון זצוק"ל.

ולי (הקשת) [הקטן] נראה לי עוד לתרץ קושיית מרן אבי ז"ל². דהנה יש לדקדק על לישנא דר' מרי אתיא ממכה אביו ואמו דאמר רחמנא קטליה, מאי שנא דנקט אמו שהיא ודאית, וראיתו על כרחך רק מאביו, והכי הוה ליה למימר אתי ממכה אביו דאמר רחמנא דקטליה.

לכן נראה לעניות דעתי דגם מאמו דייק ר' מרי שפיר דהלך אחר הרוב. והוא על פי סוגיא דיבמות דף כ"ב [ע"א] מתניתין, מי שיש לו בן מכל מקום כו' וחייב על מכתו ועל קללתו כו', ופריך בגמרא [שם ע"ב] בן ממזר אמאי חייב על מכתו כו' והא בעינן בעושה מעשה עמך, ומשני בעשה תשובה. והכי פסק הרמב"ם בפרק (י) [חמישי] מהל' ממרים [הי"ד] שהוא פטור על מכתו עד שיעשו תשובה. אם כן אי לאו אביו

אף על גב דרובא עדיף, מכל מקום חזקה נמי שמעינן מולאביו. כך נראה לי פשוט וברור בכוונת רשב"א והר"י השואל הנ"ל.

ומה שהקשה מעלתו איך יליף רוב ממכה אביו, לפי לשון התוספות יבמות קי"ט [ע"א ד"ה רבי מאיר] ביאת היתר משמע דלא מיקרי תליא במעשה, אבל ביאת זנות תליא במעשה מיקרי. ואם כן אין ראייה על קטן וקטנה. הנה כשלמדתי מסכת יבמות עמדותי גם כן על זה, ותירצתי דהא אמוראי פליגי ריש פרק שלישי דבכורות [כ, א] בסברא זו, ואם כן ר' מרי דיליף ממכה אביו מצי סבירא ליה כרבה התם דלא מחלק בזה.

ועוד יצאתי לחדש דגם המיעוט סריסים הוה ליה תליא במעשה, על פי גמרא דיבמות ריש דף פ' [ע"א] סריס חמה ממאי הוי דאפיה אימיה בטיהרא ושתיא שכרא מרקא. והארכת בזה לטעון ולפרוק, ועוד בשאר תירוצים נכונים על קושיא הנ"ל.

כה דברי ידידו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

[הג"ה מבין המחבר: קושיית מרן הגאון אדוני אבי מורי ורבי זצ"ל הוא כך, וזה לשובנו על גמרא². ר' מרי אמר אתיא ממכה אביו ואמו כו'. וקשיא לי, דילמא הכי קאמר רחמנא, מכה אביו ואמו שניהם דווקא קטלינן, ובכהאי גוונא שהכה תחילה לאביו בפני שני עדים כשרים, וחזר והכה לאמו בפני אביו ועד אחד מן השוק, דהאב פסול לעדות, דלא מיקטל משום חד מהם, אבל על שניהם יחד שפיר מיקטל ממה נפשך, אם הוא אביו [ו]ליכא עדות על הכאת אמו מיקטל משום אביו, ואי לאו אביו הוא מהני עדות על הכאת אמו והיא ודאית. וליכא למימר דמכל מקום הרי הוא הבעל קרוב לאשתו וממה נפשך ליכא עדות על הכאת אמו, דיש לומר בכהאי גוונא קאמר קרא שכבר נתגרשה אמו בשעת הכאתו אותה בפני אביו ועוד אחד מן השוק. ונראה לי, כיון שהכה לאביו הרי הוא שונא לו ופסול לעדות על הכאת אמו משום שונא, וליכא למיקטליה ממה נפשך³. עד כאן לשון מרן אבי זצ"ל.

ולי נ"ל לתרץ הקושיא, דמכל מקום התראת ספק הוי על הכאת אביו. ואפילו למאן דאמר שמייה התראה, היינו היכא דמכל מקום בוודאי עביד איסורא, אבל הכא [ד]ספק זה שמא

על קושיית רבינו ותירוצו. 4. כן הוא במכילתא דר' ישמעאל משפטים מסכתא דנזיקין פרשה ה. ובמכילתא דרשב"י כא, טו וספרא אמור פרשה יד פרק כ דרשו כן מהפסוק "מכה אדם יומת" ואפילו אחד מהם. 5. דברים אלו כלשונם מופיעים בכת"י הנ"ל ובחידושי מהרי"א שם כהמשך דברי רבינו, וצ"ע.

2. דברי רבינו אלו כלשונם מופיעים בחידושי מהרי"א לסוגיות הש"ס בכת"י מרשימות תלמידו ר' נחמן גאלדענפעלד הנמצא בספריית הסמינר (עיין במבוא) עמ' 37 משנת תרי"ט, וכן נדפסו בספר חידושי מהרי"א [וויטצען תרע"ב] בחלק חידושי הלכות מהרי"א עמ' קו מרשימות תלמיד רבינו ר' יצחק הערמאן. 3. עיין בשו"ת משיב שלום סי' קכה במה שהעיר

כגון גדי שלם. וזה פשוט מאוד.

ועוד, בשטר אין דנין על גוף הנייר, שאין גופו ממון, אלא על ממון חברו אנו דנין אם להוציא ממון על ידי שטר זה. וכיון דאפילו עוד השטר בידו ולא נפל ממנו קיימא לן בכל דבר המסתפק בלשון השטר, אפילו שהלשון משמע קצת כדברי בעל השטר, אפילו הכי ידו על התחתונה, כמו שכתב הבית יוסף בחושן משפט סימן מ"ב [עד, א ד"ה ומ"ש ואי סע' ח(א) מהד' מכוון ירושלים] בשם מהרי"ק, הוא הדין ומכל שכן בנפל דהוה ליה ריעותא, וחיישינן לפירעון משום חזקת ממון של חברו. משא"כ מצא גדי שחוט שאנו דנין רק על גוף הגדי ושה אובד שמצא אם מותר לאוכלו, אין הדבר נוגע לשום אדם ולא נגד חזקה, לכן כיון דרוב מצויין מומחין אין אבידתו שום ריעותא להחזיק איסורא.

ואי משום מיעוט נוכרים ומיעוט אין מומחים ישראלים נימא סמוך מיעוטא לחזקה כקושיית הראשונים. הנה מלבד דתירצו רשב"א [משמרת הבית ב"א ש"א ז, ב] ותוספות [בכורות כ, ב ד"ה חלב] דמיעוט אין מומחין מיעוטא דמיעוטא הוא כולל כל שאינן מומחין וכל הנוכרים שאין מצויין אצל שחיטה הנראה שחיטה כהוגן, דהרי מהתם מחולין י"ב [ע"א] מצא תרנגולת שחוטת כו' נקטו קושייתם, ותירצו כן בתוספות ורא"ש במסכת בכורות [כ, ב; פ"ג סי' ב] רא"ש יבמות ריש פרק אשה בתרא [פ"ט סי' א] ורא"ש חולין י"ב שם [פ"א סי' טז], עיין שם היטב.

עוד נראה לי, כיון דסמוך מיעוט לחזקה כו' לדין רק מדרבנן הוא, אם כן באבדו גדייו ותרנגוליו כו' דווקא שמכירן שהן שלו ומצאן שחוטין, או שאמר לשלוחו כו' והלך ומצאו שחוט, וכן ראה אחד ששחט כו', שדנין רק על איסור לבד, יש לומר סמוך מיעוטא כו', ומכל אלו קאי קושיית הראשונים הנ"ל. אבל במצא תרנגולת שחוטת וכן ר' חנינא שמצא גדי שחוט דמותר משום מציאה, וכיון שיש לו בו חזקת ממון תו לא אמרינן ביה סמוך מיעוטא כו' לאוסרו, כיון דבמציאה זו על כרחך הלך אחר רוב גוים להתירו משום מציאה, הלך נמי אחר רוב טבחי ישראל דרובן מומחים ומותר משום שחיטה. וכעין סברא זו כתב הפלאה סוף פרק קמא דכתובות [טו, ב תוד"ה לא] איפכא ואפילו מדאורייתא, עיין שם.

ובזה מתורץ נמי תמיהת רשב"א [חולין יב, א ד"ה הא דאמרינן] ור"ן [שם ג, ב מדפי הרי"ף] על הר"מ פרק רביעי

הוא, זינתה אמו והוא ממזר ופטור על הכאת אמו נמי, דדילמא עדיין לא עשתה תשובה. מאי אמרת, הא שכיחי ורגילות הוא תשובה לגבי ישראל כמו שכתב הר"ן בנדרים דף ס"ה ריש ע"ב בד"ה תנא תולה נדרו כו', ועיין תשובת זכרון יוסף חלק יורה דעה סימן י' [ד"ה ובוה], אם כן הדר מוכח רוב, דאם לא כן דילמא זינתה ולא עשתה תשובה. שפיר נקיט ר' מרי אתיא ממכה אביו ואמו.

ואם כן, אפילו אם תימצי לומר פירוש הקרא מכה אביו ואמו גם שניהם יחד דווקא כנ"ל, מכל מקום מוכח דהלך אחר הרוב בעילות אחר הבעל, דאם לא כן דילמא לא אביו הוא וגם על הכאת שניהם פטור עד שלא עשו תשובה כנ"ל, ודו"ק. ע"כ מבין המחבר.

סימן מא

[מצא גדי שחוט מדוע לא אומרים כיון דנפל איתרע]

שפע חיים וברכה ושלוש לכבוד ידיד נפשי, הלא הוא הרב החרוץ ושנון המופלג בתורה ויראה טהורה, כבוד שמו מו"ה דוד צבי דיינא בק"ק פרישטט נ"י.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי לנכון.

ועל דברי תורתו אשר מעלתו תמה בגמרא דבבא מציעא דף כ"ד [ע"ב] מצא גדי שחוט והתירה לו משום שחיטה, אמאי לא נימא כיון דנפל איתרע ודאי נתנבלה בשחיטה ולא נזהר בה, כמו בשטר דאמרינן הכי כיון דנפל איתרע [ב"מ יג, א], ועל כל פנים כיון דאיכא בהדיא מיעוט אין מומחין המקלקלין שחיטתו, גם מיעוט נוכרים דשחיטתו כהוגן נמי נבילה הוא. אלה תורף דברי מעלתו.

ותמיהני עליו איך עלה בדעתו דמיון זה, דשטרא דרכיה למינטריה אצלו ממש שטרי ממון, כמו וצרת הכסף בידך כתיב [דברים יד, כה], ואבידתו הוא לסיבת מיעוט שמירתו, הוה ליה ריעותא טובא. משא"כ גדייו ותרנגוליו שחוטין אין עיניו ולבו תמיד עליהם, ולא שומרם בידו אלא מניחם בביתו, שכיח ושכיח טובא בהו גניבה ואבידה על ידי נכנסים ויוצאים, אין זה ריעותא אם נאבד דבר שאין דרכו להצניעו באמתחתו ממש

אכיל בישראל, והא בטל ברובא ובביטול רוב גם ר' מאיר מודה, כמו שכתב המרדכי סוף חולין [רמז תשלז].²

הנה כמו שתירצת קושיית בעל שו"ת חסד לאברהם³ חלק יורה דעה סימן ק"י [ד"ה עוד] על ירושלמי הנ"ל דיתבטל הטמא כו', וכתבת אהובי בני דהיינו טעמא דביטול רוב הוא רק בגדר ספק ולא ודאי, כמו שכתב בשיטה מקובצת בבבא מציעא [ו, ב ד"ה קפץ] ופלתי סימן ס"ג [ס"ק א ד"ה אמנם], ובמצות עשה צריך ודאי לקיים המצות עשה, וכמו שכתב החוות דעת סימן ק"י [תחילת בית הספק] כו'. כן הוא נמי קושיית גמרון בחולין י"א על ר' מאיר פסח וקדשים מאי איכא למימר כו', ר"ל מהאי טעמא הא במצות עשה לא מהני רוב דהוא רק בגדר ספק, ובעינן קיום המצות עשה בוודאי משום חזקת חיוב כנ"ל.

ועוד נראה לי דלשון הקרבן העדה הנ"ל על כרחך לאו דווקא מה שכתב בטילה היא ברוב, דהא חששא הוא שמא הוא נושא אחת מן הקרובות של המקודשת לו, וצריך לומר כל קרובותיה אמה ואחותה כו' הן בטלין ברוב הנשים דעלמא. ועל כרחך לומר אשיגרא דלישנא נקט היא בטילה, הכי נמי לשון בטילה ברוב לאו דווקא שכבר נתבטלה קאמר, דוודאי אדם באדם לא שייך ביה ביטול⁴. אלא ר"ל אמרינן כל דפריש מרובא פריש, כדאיתא ריש פרק התערובות [זבחים עג, ב] גבי בעלי חיים דפריך ונכבש כו' דניידי כו'. ואם כן ר' מאיר דחייש למיעוט לא סבירא ליה כל דפריש מרובא פריש, פריך שפיר עליו בחולין י"א. [הוספת המחבר: ועיין מה שכתבתי לקמן [סי' נז ד"ה שלישית] בתשובה בזה לבני הרב נ"י⁵]. ובזה נסתלקו כל שארי קושיותיך גם כן.

ויפה ציינת שוב על דברי החוות דעת (סוף) סימן ק"א [ס"ק ה] שהקשה כנ"ל מחולין י"א, ותירוצו נכון גם כן. איברא הגאון בתשובת בית אפרים חלק יורה דעה בסי' ע' [ד"ה ומלתא] דחה סברתו, וקושייתו מחולין י"א תירץ כמו שתירצת גם אתה אהובי בני, כיון דמיד שנולדה הבהמה הוי ספק טריפה והוה ליה תחילת ביאתו לעולם על ידי תערובות ולא שייך ביה ביטול, כסברת המרדכי [חולין רמז תשלז] במשנה למלך (פ"ב מהל' ט"א) [הל' מטמאי משכב ומושב פ"א ה"ד].

משחיטה דין ח' שפסק כר' יהודה נגד מעשה רב דר' חנינא בבבא מציעא כ"ד [ע"א] הנ"ל. ומתורץ נמי בזה קושיית תוספות חולין י"ב ע"א ד"ה או שאמר לשלוחו, דמהאי טעמא הוה ליה לא זו אף זו, לאפוקי מקושיא דנימא סמוך מיעוטא כו' דלא שייך כלל במצא כו', ומזה הוכיח הרמב"ם כנ"ל. [הוספת המחבר: ועיין פלתי סימן א' ס"ק י"ד כעין זה ישוב על הרמב"ם, וגם לדברי הפלתי מיושב קושיית תוספות י"ב הנ"ל, עיין שם היטב]. והרא"ש ביבמות הנ"ל (ובפ"ג) [ובפרק ראשון] דחולין סוף סימן ו' דנקט מצא תרנגולת כו' וכן תוספות חולין ג' ע"ב ד"ה ואם שחט כו', כוונתם על כרחך אסיפא דברייתא זו או שאמר לשלוח וכנ"ל.

ועל כרחך קושיית מעלתו הוא רק משום דאיכא נמי ריעותא דנפילה דלא מהני ביה רוב מצויין כו' באתיילד ריעותא, וספק שחיטה להחמיר בלא האי טעמא דסמוך מיעוטא כו' נמי. והא ודאי אינו ריעותא כלל מכל הני טעמא דאמרן. ומלבד כל זה אינו דומה לאתיילד ריעותא בסכין, עיין ברא"ש סימן ו' הנ"ל. והנני חותם בברכה כאוות נפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

סימן מב

[מקור דין ביטול ברוב]

רב ברכות לראש צדיק כבוד אהובי בני הרב המאור הגדול החרוף ובקי כו' מו"ה אהרן שמואל נ"י אב"ד קהילת קאטה.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי.

וראיתי דברייך דברי תורה על פירוש הקרבן העדה בירושלמי (ס"פ) [ריש פרק] כלל גדול [שבת פ"ז ה"א דף מא, א; דפוס וילנא ד"ה אינו חושש] אליביה דריש לקיש דאמר מותר בכל הנשים, משום דבטילה היא ברוב. והרבית להקשות עליו. חדא, מאי פריך הגמרא בחולין י"א [ע"ב] ור' מאיר איך

אברהם תאומים. 4. כדלקמן. 5. שם כתב והוכיח רבינו שרבי מאיר מודה ברובא דאיתא קמן וכל דפריש. ולפי זה ליתא לתירוץ זה. 6. החו"ד שם תירץ שביטול ברוב שייך רק כאשר הספק הוא מחמת התערובות, ואילו היה בפני עצמו לא היה ספק, משא"כ לענין טריפות יש ספק על כל בהמה ובהמה בפני עצמה, ואף אם היתה רק בהמה אחת בעולם היה ספק שמא היא טריפה,

2 וראה עוד יו"ד סי' סג בענין בשר שנתעלם מן העין. הכרעת השמלה חדשה (שם סע' ו) דחיישין רק אם נמצא באשפה שמקומו מודיע עליו.

מב. 1. במקרה שקידש אשה בעולם ואינו יודע איזו היא, ואינו צריך לחשוש בכל הנשים שמא הן קרובות אשתו. 2. עיין בשו"ת טוב טעם ודעת מהר" תליתאי ח"א סוף סי' רכט ד"ה והנה יהיה מה שהשיב לבן רבינו בזה. 3. רבי

וזבחים¹⁴ דביטול איסור בתערובות ברוב היתר ילפינן מקרא דאחרי רבים להטות. ומנא ליה, הא בסנהדרין [ד]המיעוט לחודיה קאי והרוב לחוד קאי אמרה תורה הרוב משיגים את האמת ודעת אותן המיעוט הוא שקר, אבל תערובות איסור בהיתר מנא לן להתיר לאכול האיסור מועט שבתוכו. והוא ממש כקושיית פרי מגדים ריש שער התערובות [ח"א תחילת פ"א].

הנה למסקנת הש"ס בחולין י"ב [ע"א] פירש רש"י [ד"ה פסח] דעל כרחק לומר רובא דליתא קמן הוא הלכה למשה מסיני, אי נמי אחרי רבים להטות משמע בין איתא קמן בין ליתא קמן, עיין שם היטב. אם כן אין מקום קושיא. [אבל אי קשיא]¹⁵ נראה לי הכי קשיא, בהסלקא דעתך בחולין י"א [ע"א] דמהדר על רובא דליתא קמן מנא לן, קאמר הש"ס רובא דאיתא קמן כגון תשע חנויות וסנהדרין לא מבעיא לן דכתיב אחרי רבים להטות. וקשה, תשע חנויות גופא מנא לן, דילמא דווקא בסנהדרין דהתם אין כאן גם מיעוט כלל דהא גם הם המיעוט צריכים לחזור ולהודות האמת ולבטל דעתם, משא"כ תשע חנויות דאיבקע מיעוט איסור. וזהו סברת תוספות וכוונתם בבבא קמא ריש פרק המניח דף כ"ז [ע"ב ד"ה קמ"ל]. וכבר תמה להקשות כן התומים [קיצור תקפו כהן סי' כג] ובספר גט פשוט [כלל א] ותשובת שמן רוקח [ח"ב יו"ד סי' יד] ויד שאול [על יו"ד סי' יד] ושאר מחברים¹⁶. וכבר הארכתי בזה בסוגיא דרוב ובתשובה אחת¹⁷ על רזא דנא בס"ד.

נאום אביך הנאמן.

הק' יהודה אסאד

ומה שציננת על הפלתי [סי' קי ס"ק יב] דאדם באדם לא שייך ביה ביטול⁷. לעניות דעתי נראה לי ראייה מש"ס ברכות כ"ח [ע"א] מייתי מתניתין דמסכת ידיים פ"ד [מ"ד] שהתירו גר ועמוני לבוא בקהל מהאי טעמא כיון שבלבל סנחריב כו' וכל דפריש מרובא פריש עיין שם, ולא אמר עדיפי שכבר בטלו ברוב, ועל כרחק דלא שייך באדם ביטול⁸. ועיין תשובת שאגת אריה סוף סימן מ"ט ותשובת יד אליהו סימן צ"א. והנה בתוספות חדשים מסכת ידיים פ"ד משנה ד' הנ"ל הקשה, אמאי מותר לבוא בקהל, הרי בעל חיים הוא חשיבי ולא בטילי כו'. ובמחילת כבוד תורתו לא ראה אז לשון הש"ס ברכות כ"ח הנ"ל דסיים עלה כל דפריש מרובא פריש, והא גם בבעלי חיים אמרינן וכו' נ"ל. ומתירוצו שם נראה כי דבריו מהופכים, התירוץ הוא הקושיא דגזר שמא יקח מן הקבוע, ואתי שפיר שוב תירוצו, עיין שם היטב וצ"ע.

ועיין בספר החינוך סוף פרשת תצא מצות תר"ד מחיית עמלק וזה לשונו, מצווה מוטל על כל יחיד בכל מקום ובכל זמן אם אולי ימצא אחד מכל זרעם, ועובר על זה ביטל עשה. עד כאן לשונו. ולא אמרינן דבזמן הזה אחר שבלבל סנחריב כל האומות בטיל ליה ברוב, על כרחק פשיטא ליה נמי דאפילו מדאורייתא לא שייך ביטול באדם כנ"ל⁹. ועיין בקרבן העדה בירושלמי סוף פרק קמא דעירובין דף י"ז¹⁰ הקשה איכא מלחמת מצווה היינו בעמלק, ותירץ דלא שכית. ותמיה דהא בזמן הזה נתערבו וכל דפריש מרובא דעלמא פריש וליכא מצוות ללחום בהם כלל כנ"ל, וצ"ע¹¹.

עוד הקשית לשאול¹², דרש"י פירש בכל מקום בחולין¹³

דפוס וילנא, בשיירי הקרבן ד"ה למלחמת. ¹¹ לכאורה גם בזה דברי רבינו צ"ב וכפי שהעיר בשו"ת משנה הלכות שם. כלפי גוף הקושיא, דברי קרבן העדה מובנים היטב על פי מה שהובאה קודם בהערה שגם לאחר בלבול האומות המצווה שייכת כלפי מי שידוע שהוא מזרע עמלק, רק שזה גופא לא שכית, וזו כוונת קרבן העדה. ואף שרבינו בהכרח חולק מטעם כלשהו על ההבנה הנ"ל בדברי ספר החינוך, סוף סוף יהיה ההסבר אשר יהיה, ספר החינוך כתב שהמצווה שייכת היום ורבינו מסכים ואף מסתייע בדבריו, ואם כן אין מקום להתקשות בדברי קרבן העדה שדבריו הם כדברי ספר החינוך. ¹² מכאן עד סוף התשובה נדפס גם לקמן בס"י קלד. ¹³ צח, ב ד"ה דמדאורייתא וד"ה לטעם כעיקר. ¹⁴ עב, א ד"ה ופרכינן. ¹⁵ נוסף על פי הנדפס לקמן בס"י קלד. ¹⁶ קונטרס הספיקות כלל ו אותיות ב-ג ורע"א בדו"ח מכת"י חולין יא, א. ועיין שיטה מקובצת חולין יא, א בשם תוספות אחרונות מה שכתב בזה. ועיין שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קמא ד"ה אלא, גר"ח על הש"ס לב"ק דף כז בענין אין הולכים בממון אחר הרוב, שערי יושר שער ג פ"א ופ"ד וקובץ שיעורים ח"ב קונטרס דברי סופרים סי' ה (בעיקר אותיות יט-כב). ¹⁷ עיין לקמן בס"י קלג בדברי רבינו בזה.

ובכהאי גוונא לא שייך ביטול. ⁷ וכ"כ החו"ד בסי' קי ס"ק ג. אך עיין בשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קו ד"ה ועוד בו שלשישה שהביא מכמה מקורות בראשונים ובאחרונים שאין חידוש זה מוסכם, וכן הביאו בשו"ת תורת חסד או"ח סי' לט אות ו ובשו"ת חקרי לב יו"ד ח"א סי' קג בשם משאת משה שאף מדרבנן בטל וגרע מבע"ח. ובטעם הסוברים שלא שייך ביטול, כפי שמבואר בדברי רבינו לקמן אפשר שהוא רק מדרבנן מצד שבעלי חיים חשיבי ולא בטיל, אך אפשר שהוא אף מדאורייתא, ובסברת הדבר כתב בשו"ת תורת חסד הנ"ל שהוא משום שלא שייך בזה תערובת כיון שלעולם ניכר האיסור לאותו אדם המעורב, ובחידושי הרי"ם זבחים עא, א ד"ה אמנם כתב שכל אדם יש לו דין לעצמו ואין הצטרפות ביניהם. ⁸ עיין בשו"ת משנה הלכות שם ובשו"ת בית שערים או"ח סי' יח (בהערות בסוף התשובה) שדחו ראיית רבינו בכמה אופנים. ⁹ בשו"ת משנה הלכות שם בסוף הסימן התקשה בדברי רבינו, איך רבינו מוכיח מדברי החינוך שלא שייך ביטול באדם, הרי בהכרח כוונת החינוך לחייב רק אם ידוע בוודאי שהוא מזרע עמלק, שהרי בספק אומרים כל דפריש מרובא פריש (אף אם לא שייך ביטול באדם, וכפי שמבואר בדברי רבינו עצמו), וכיון שמדובר בידוע הרי ניכר האיסור ולא שייך ביטול, ואינו עניין כלל לשאלה אם אדם בטל. ¹⁰ פ"א ה"י דף יב, ב

סימן מג

[בשיטת רבי מאיר דחייש למיעוטא, ובעניין
סמוך מיעוטא דמיעוטא לחזקה]

שפע' שלום וברכה לידיד נפשי הרב המאור הגדול
החרוץ המופלג גן הדסים כבוד מו"ה מרדכי ליב
נ"י אב"ד קהילת יהאנע.

יקרתו הגיעני.

ועל דברי התורה באתי, במה שהקשה מעלת כבוד תורתו
נ"י בגמרא ריש גיטין [ב, ב] ואפילו לר' מאיר דחייש למיעוט
סתם ספרא כו', ופירשו התוס' [ד"ה סתם] דהוה ליה מיעוטא
דמיעוטא, והקשה הרי מוכח בכמה דוכתא דחזקה משווי
מיעוטא דמיעוטא למיעוט גרידא, אם כן האיכא חזקה אשת
איש, ועדיין קשה לר' מאיר כו'. והנה הרגיש מעלתו וכתב וזה
לשונו, ואולי מכאן יש להביא ראיה לשיטת תוספות² דר' מאיר
לא חייש רק מדרבנן, ומשום עגונה הקילו. ואדרבא משם איכא
ראיה דמקשה³ על רבנן להיפוך, למה הוצרך לומר השליח בפני
נכתב ובפני נחתם, והא לא חיישין למיעוט, אך משום דהוא
חזקה להדיא. אך לשיטת ר"ת צ"ע. עד כאן לשונו. וכוונתו,
כיון דר"ת⁴ סבירא ליה גם לרבנן סמוך מיעוט לחזקה מודה,
אם כן ודאי לר' מאיר סליק דרגא וחייש למיעוט כהאי גוונא
מדאורייתא, והדרא קושיא לדוכתה איך ומאי ניתא ליה לר'
מאיר. כן נראה לי כוונתו.

הנה מכל הוכחות שהביא מעלתו ראיה דאמרינן סמוך
מיעוטא דמיעוטא לחזקה, לא מוכח רק מדרבנן, דהא במים
שאינן להם סוף בדיעבד לא (תינשא) [תצא], ובשחיטה אם אי
אפשר לברר ולבודקו כשר. אבל מדאורייתא לכולי עלמא נהי
דר' מאיר סבירא ליה סמוך מיעוט לחזקה מדאורייתא, מכל
מקום מיעוטא דמיעוטא בהדי חזקה גם לר' מאיר רק מדרבנן,
דלא עדיף ממיעוט יפה בהדי חזקה לרבנן דר' מאיר שהוא רק
דרבנן לחומרא כמו שכתבו תוספות [ד"ה חלב] ורא"ש [פ"ג
סי' ב] בבכורות כ' [ע"ב] ומהרש"א חולין י"א [ע"א] בתוספות
ד"ה אתיא מפרה אדומה. ואם כן שפיר קאמר גמרא ריש גיטין
אפילו לר' מאיר כו' משום עגונה הקילו וכנ"ל.

איברא לעניות דעתי כל ראיותיו אין מכריעות כלל בזה,
כאשר נבאר אחת לאחת מהנה בעזרת ה'.

והוא, ראשון תחילה הקשה מעלתו לר"ת, דהא מים שאין
להם סוף נישאת לא תצא, על כרחך משום דמיעוטא לא
שכיחי, ולכתחילה לא תינשא משום חומרא דאשת איש. אם כן
ביבמות קי"ט [ע"ב] דמשני רבא סיפא חזקה ורובא לשוק הוה
ליה מיעוטא דמיעוטא ולא חייש ר' מאיר, והא משום חומרא
דעריות הוה ליה לחוש, דרבא אין מחלק בין כרת ללאו. ומזה
הוכיח לחלק [ד] במים שאין להם סוף איכא חזקה אשת איש,
מה שאין כן בחמותה. עד כאן תורף דבריו.

והנה גם בסבלונות חיישין למיעוט כמו שכתבו תוספות
[ד"ה ה"ג] ורא"ש [פ"ב סי' כ] וחידושי רשב"א [ד"ה ואסיקנא]
בקידושין נ' [ע"ב] לגירסת הר"ח בגמרא שם, וכן כתבו תוספות
בכורות כ' ע"ב ד"ה חלב כו', משום חומרא דאשת איש, אף על
גב דאיכא רוב וחזקה להתירה, וזה לשון הרא"ש בקידושין נ',
ואין לתמוה אמאי חייש למיעוטא, (דמצוי) [דמצינו] נמי ככהאי
גוונא דלענין איסור אשת איש זימנין דחיישין למיעוטא
כגון גוסס ומגיד כו' וכן מים שאין להם סוף דאשתו אסורה.
עד כאן לשונו. ומאז בעוסקי בעניין זה הקשיתי בחידושי וזה
לשוני שם, איברא בלאו הכי נמי קשיין דברי הרא"ש הנ"ל,
הרי מסיקין ריש פרק האשה בתרא [יבמות קיט, ב] דחזקה
מסייע לרובא הוה ליה המיעוט מיעוטא דמיעוטא ואפילו לר'
מאיר לא חייש, ואם כן בסבלונות איכא נמי חזקת פנויה מסייע
לרוב, ואמאי נחמיר אנן באשת איש טפי מדמחמיר ר' מאיר
בכל מקום. ועל כל פנים ממים שאין להם סוף ומגוסס אין
ראיית הרא"ש ראייה, כיון דהתם אדרבה חזקה מסייע למיעוט
ויש לומר סמוך מיעוט לחזקה, וכמו שכתבו תוספות בכורות כ'
ע"ב והרא"ש שם בעצמו. וצ"ע.

שוב ראיתי בספר פני יהושע בקידושין נ' שם [בא"ד ורבינו
חננאל] שתמה בכ"כ על נוסחת הש"ס החדשים בשם תוספות
ישנים עיין שם, ונעלמו ממנו דברי הרא"ש במקומו שכתב כן
כנ"ל. והוא ז"ל תירץ וזה לשונו, ואפשר דאפילו הכי משום חומר
אשת איש חיישין אפילו למיעוטא דמיעוטא, כמו שכתב הרא"ש
ז"ל בהדיא בריש פרק אשה בתרא עיין שם. עד כאן לשון הפני
יהושע. ובחידושי שם ביארתי באריכות דתירוצי הפני יהושע נכון
לפי מה שהקשה הוא על תוספות ישנים, אבל לא העלה ארוכה
עדיין לקושייתנו על הרא"ש הנ"ל על פי דעת הריב"ש סימן
שע"ט הובא בבית שמואל סימן י"ז ס"ק ק"ב דגוסס ומגיד ניסת
תצא, ועל כרחך דמיעוט יפה הוא, והרא"ש בקידושין מיייתי לה
נמי מגוסס אסבלונות, והדרא קושיא לדוכתה.

מג. 1. תשובה משנת תקצ"א. 2. חולין יב, א ד"ה פסח; שם פו, ב סוד"ה סמוך. 3. אולי צ"ל 'דקשה'. 4. בתוס' בכורות כ, ב ד"ה חלב. 5. 'בכמו כן'

[סי' שעט] סימן מ"ג חלק אבן העזר [מהדו"ק].

הנה כבר קדמוהו בזה הרב החרון מו"ה בער אופנהיימר בספר מי באר [וינה תקפ"ט] שהדפיס זה שתי שנים, עיין שם בסימן ל"ה וסימן ל"ו הדפיס שם בשמי שהראיתי לו לסתור דבריו מדברי תוספות דבבא מציעא דף כ' ע"ב בד"ה איסורא כו' וכן כתב רשב"א במשמרת הבית [ב"א ש"א] דפוס וויען דף ז' [ע"א] כדברי תוספות דבבא מציעא הנ"ל, ידרשנו מעלתו משם שכבר מילתי אמורה עם הספר שמה בקצרה.

וקושיית הפני יהושע בלאו הכי לא קשה מידי, דהא דרובא דתליא במעשה לא הוי רוב זהו רק מדרבנן⁷ ולהחמיר לכתחילה גבי בכור דלהוי ספק⁸, וכן שלא תתייבם ולא תינשא לכתחילה מהאי טעמא לפי קושיית תוספות ריש פרק האשה בתרא שם [ק"ט, א ד"ה רבי מאיר]. ומהאי טעמא לא סמכינן לכתחילה ארוב מצויין כו' באפשר לבודקו, כמו שכתב הב"ח בתשובה סימן א' בהדיא, והביא מדברי רמב"ן מדקיימא לן רוב עמי הארץ מעשרין כו', דבאמת היינו טעמא דגזרו על הדמאי וחששו למיעוט משום דרובא דתליא במעשה הוא. אבל בדיעבד דאי אפשר לבודקו סמכינן ארוב מצויין, אתי שפיר כו' דהם אמרו והם אמרו אוקמינן אדברי תורה. וזה ברור ופשוט למעיין בתשובת ב"ח הנ"ל סימן א'.

ומה שכתב מעלתו נ"י לתמוה על עיקר קושיית נודע ביהודה, כיון דנעשה השחיטה שוב פסקה לה חזקת איסור אינו זכות. ומתוך בסברא זו גם קושיית מהרש"א דבכורות כ' [ע"ב בתוד"ה חלב] הנ"ל מההוא דאכלינן בישראל. יפה דיבר, וכבר קדמו הגאון בספר צאן קדשים [שם] לתוך קושיית מהרש"א בזה. אמנם הנודע ביהודה סבירא ליה, הרי זה דומה לסמוך מיעוטא שאין מומחין לחזקה אינו זכות שהקשה תוספות בכורות מינה לר"ת. והרגיש הצאן קדשים שם, וכתב לחלק כיון דשחיטת אין מומחין לאו שחיטה היא כלל הוי כאילו (היה במינה) [היא בחייה] ובחזקת איסור, עיין שם. ואם כן הכא נמי כיון דשחיטה במקום נקב לאו שחיטה היא כלל ובחזקת איסור דמעיקרא קיימא, אף על גב דמתה היא עכשיו הוה ליה מתה מאליה נבילה היא. ואין טעם לחלק כלל בין זה ולזה, ואדרבא הא מיעוט שאין מומחין אם יבוא אליהו ויאמר דשפיר שחט הא ודאי שחיטתו כשירה, אם כן ליכא למימר ביה לאו שחיטה

אמנם כעת נראה לי לתרץ בפשוט על פי לשון המרדכי ריש פרק האשה בתרא [רמז פב] וזה לשונו, ולפי מה שפסקנו יש לתמוה במים שאין להם סוף שאנו מתירין אשתו בדיעבד, ניהוש למיעוט דמסייעא ליה חזקה כו'. אי נמי הוא מיעוט דלא שכית, ואפילו ר' מאיר לית ליה לכתחילה לא תינשא אלא משום חומרא דאשת איש ולזות שפתים, ובקידושין בפרק שני דקאמר מהו דתימא ניהוש למיעוטא גבי סבלונות משום מילתא דבפרהסיא הוא ואיכא לזות שפתים הוה סלקא דעתין למיחוש למיעוטא, והיינו נמי טעמא דאסרינן גבי מים שאין להם סוף ואפילו לרבנן דר' מאיר כו'. עד כאן לשון המרדכי. הרי ביאר לנו טעמא להחמיר באשת איש, לא משום חומרא עריות לבד, דמה לי איסור לאו כו', אלא משום לזות שפתים, ובמילתא דבפרהסיא דווקא וכדאיתא בגמרא כתובות כ"ב ע"ב גבי תרי ותרי לכתחילה לא תינשא כדרב אסי משום לזות שפתים. והנה גם הרא"ש דייק בלשונו דלענין איסור אשת איש זימנין חיישינן למיעוטא כגון גוסס כו' ומים שאין להם סוף, משמע לא בכל מקום אלא זימנין, ואם כן מייתי הרא"ש שפיר ראייה מהנהו, דאידי ואידי חד טעמא הוא להחמיר לכתחילה משום דבפרהסיא הוא ומשום לזות שפתים, משא"כ בחמותה במדינת הים בלא יבם ליכא פרהסיא ולזות שפתים כלל אינה חוששת.

ובהכי מובן היטב כוונת התוספות בכורות כ' ע"ב [ד"ה חלב] וזה לשונם שם, וגם באתרא דרובא מסבלי כו' דאיכא רובא וחזקה להתירה חיישינן למיעוטא להחמיר לפי גירסת ר"ח בקידושין פרק שני דף נ'. עד כאן לשונם. ומהרש"א וצאן קדשים [שם] נדחקו מאוד ככוונתם עיין שם. ולעניות דעתי כוונתם להביא ראייה דאפילו מיעוט דלא שכית כלל חיישינן לכתחילה משום לזות שפתים היכא דשייך, וכדברי מרדכי ורא"ש הנ"ל, וק"ל.

עוד הביא מעלתו ראייה מקושיית הפני יהושע [חולין ג, ב ד"ה בגמרא כולהו] על רוב מצויין אצל שחיטה כו', והא רובא דתליא במעשה הוא. אבל אי חזקה משווי למיעוטא דמיעוטא למיעוט יפה, תו לית כאן חזקה, אתי שפיר דמהני אפילו רובא דתליא במעשה כיון דאין חזקה מתנגד. עד כאן דבריו. ועל פי זה הונח למעלתו לתרץ דברי מהרש"א בכורות כ' [ע"ב בא"ד משמע] וקושיית נודע ביהודה מעל הריב"ש

וכן כתב במשנת ר' אהרן שו"ת ח"ב סי' מט אות ה להוכיח מדברי הרמב"ן במלחמת ה' קידושין כא, ב מדפי הרי"ף. ועיין בדברי הפמ"ג בזה בגינת ורדים כלל סא, שושנת העמקים כלל יב דף כב, ב וראש יוסף חולין ט, א, ובשדי חמד מע' ר כלל כב. והנה בפנ"י כתובות כג, א ד"ה מאן דמתני מבואר בהדיא דסבירא ליה שמדאורייתא אינו רוב, וקושייתו כאן היא לשיטתו. 8. בכורות כ, א.

או 'בכל כוחו' או 'בכל כך'. 6. עיין בדברי רבינו בזה לקמן בסי' נה. 7. וכ"כ רבינו לעיל בסי' לט בד"ה וקושיית הש"ך, ודייק כן מדברי הרשב"א, וכן נקטו המהרי"ט אלאזאי בהל' בכורות פ"ג אות כט, המהר"ם שיק יו"ד סי' שיב והמהרש"ם ח"ב סי' קפז וח"ג סי' שמא. אמנם המהרי"ט אלאזאי שם כתב בדעת רש"י שאף מדאורייתא אינו רוב, וכן כתב בחידושי רע"א לשו"ע יו"ד סי' ב ס"ק ב ובשו"ת מהדו"ק סי' קסב בדעת הרמב"ם,

חיים ושלוש וכל טוב להאי צורב, עוסק בחוקי
חורב, הלא הוא ידיד נפשי הרבני החרוץ מו"ה
שמעון נאדיש נ"י כעת אב"ד קהילת טירנוי.

גלילי ידידו הטהורות הגיעוני, והנני להשיבו מפני כבוד
חכמים כי רב הוא.

[א] מאי בדק אחרי בספק ספיקא שמא בדק ומצא יפה,
(יש) [ש] אין זה מתיר יותר מספק השני אם תימצי לומר לא
בדק שמא שחט הרוב סימן'.

הנה מבואר בפסקי מהרא"י [תרוה"ד ח"ב] סימן ק"ל בעז
חולבת שילדה זכר ונקיבה וספק איזו נפק תחילה, אפילו שאין
ספק אחד מוסיף היתר יותר מספק האחר, הוה ליה ספק ספיקא
בתוספת מציאות ספק אחד על חבירו בלבד. והובא בפרי חדש
[יו"ד סו"ס קי] בכללי ספק ספיקא כלל י"ב. והטעם, דעל כל
פנים ההיתר קרוב והאיסור רחוק. וכן פסק בתשובת יד אליהו
סימן ה' ברצועה ספק הוא מתפילין של רש"י או של ר"ת
משתמש בה לאיזו תפילין שירצה, משום ספק ספיקא כהאי
גוונא יעויין שם, ולא אמרינן שם חד הוא. הא חדא.

ועוד, אפילו לפי מה שהפרי חדש שם גמגם בזה על פי
תירוצי הרשב"א [ח"א סי' אלף רטז], מכל מקום בנידון דידן
מיהת שפיר איכא נפקא מינה בין הספיקות, שכבר רמזתי בסוף
אגרותי על תשובת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סימן
ב' יעויין שם, ור"ל לפי מה שכתב בטעם האיסור בלא בדק
משום דגם זה מהלכות שחיטה הוא שצריך לבדוק בסימנים,
ואם ודאי לא בדק הוה ליה חשוד לאותו דבר, אפילו לפי צד
הספק שמא שחט הרוב סימנים ומותר מדינא מכל מקום קנס
ראוי לאוסרו, כמו בהזיד ולא בירך דהלכות ארץ ישראל¹⁰. ואם
כן ספק שמא בדק מתיר יותר, והוה ליה שפיר ספק ספיקא
בדאורייתא וספק אחד בדברבן ומותר, כמו שכתב הש"ך כללי
ספק ספיקא אות (ח) [ט"ז], (ובסימן ח' ה"ג) [ובתורת חטאת
כלל כ דין ג] גבי ציר.

היא כלל, וכמו שכתב בהדיא הרשב"א במשמרת הבית [ב"א
ש"א] לתמוה בזה על הרא"ה בבדק הבית דף ו' ע"ב. ואני תמה
בזה על הצאן קדשים כתמיהת רשב"א על הרא"ה. ולעניות
דעתי ברור שזהו כוונת מהרש"א בקושייתו שם. ואם כן הנודע
ביהודה שפיר חזי להקשות, ונשמר היטב בלשונו ככל החזיון
הנ"ל. ואין זה דומה לחזקת איסור ליבם, דהתם אין ספק כלל
שוודאי מת הבעל [ו] נפסק חזקת איסור ליבם בוודאי. ועיין
נודע ביהודה [מהדו"ת] חלק אבן העזר סימן נ"ז מזה. ועוד,
הש"ס יבמות קי"ט [ע"א] למסקנא קפריך אחר דידעינן רוב
מדאורייתא עדיף מחזקת תתיבם, אבל קושיית נודע ביהודה
הוא לסלקא דעתך וכמובן.

גם מה שכתב רביה מקושיית הגמרא בבא קמא י"א [ע"א]
מאי קמשמע לן תנינא כו', והא שאני התם דאיכא חזקת
איסור שאינו זכות. יפה דחה מעלתו בעצמו, דאיכא נמי חזקת
מעוברת. ועוד נראה לי, בוודאי גם להפוסקים ספק ספיקא
אסור באיתחזק איסור רק מדרבנן הוא¹⁰, והמקשן הוא סבירא
ליה התם אסורה באכילה מדאורייתא קאמר, וכמו שכתב הפרי
חדש כללי ספק ספיקא¹¹, ואם כן אפילו איתחזק איסורא נמי
פריך שפיר מאי קמשמע לן תנינא דאין מקצת שליא בלא ולד,
דאם לא כן מדאורייתא אמאי אסור באכילה כנ"ל.

ומלבד הכי כבר הראיתי לדעת דברי תוספות דבבא
מציעא כ' מסייעים כדברי נודע ביהודה, ממילא נדחה נמי
סברת מעלתו גם בזה. וגם מהרש"א שפיר חזי להקשות, ולא
כהצאן קדשים הנ"ל.

והנני חותם בברכה כנפשו היפה ונפש הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן מד

א. בענין ספק ספיקא בבדיקת סימני שחיטה.
ב. בשיטת ר' עקיבא שחלב אינו פוטר]

10. בפנ"י כתובות יד, א בקונטרס אחרון אות מו האריך בשאלה זו.
ובביאור הצד שאסור מדרבנן כתב בד"ה ועל ארבעה שבשו"ת הרשב"א
ח"א סי' תא התיר ספק ספיקא במקום חזקה כיון שספק ספיקא הוא כרוב
ורובא וחזקה רובא עדיפא, והרי לגבי רוב גופא קיימא לן סמוך מיעוט
לחזקה ואסור מדרבנן. 11. יו"ד סוף סי' קי כלל א ד"ה וא"ת והא אמרינן
בפרק בהמה.

מד. 1. עיין לעיל בסי' לט שהשואל שאל את רבינו מה הדין בספק בדק
בסימנים, ורבינו כתב שם בד"ה ולעניות דעתי שיש להתיר מכח ספק
ספיקא הנ"ל. אמנם הכרעת השמלה חדשה (סי' כה סע' ב) והבית דוד (ביסוד
הבית שם אות א) להחמיר. 2. לעיל סי' לט. 3. הובא ברא"ש חולין פ"א סי'
ב, מרדכי שם רמז תקעא וט"ז יו"ד סי' יט ס"ק א.

9. צ"ע כוונת רבינו בדבריו שאין זה דומה לחזקת איסור ליבם, דאדרבא
הגמ' מקשה שם אמאי לא תינשא, דאזלינן בתר רובא דמתעברות ויולדות,
וזה מסייע לחזקה דהיתה אסורה ליבם ונשארה החזקה, שהרי הגמ' לא
מקשה תתיבם. ואולי כוונת רבינו להסביר מה שמקשה הגמ' רישא
דאיתחזק ליבם תתיבם, ופירשו תוס' דס"ד כמו דחזקה לשוק מהני בהדי
רוב ה"נ מהני חזקה ליבם בהדי מיעוט דמפילות ותתיבם, והא נגד זה
איכא גם חזקה דהיתה אסורה ליבם, ומאי מקשה דתתיבם. על זה מתרץ
רבנו דהתם ודאי מת הבעל, ונפסקה חזקת איסור ליבם. אבל לפי זה צ"ע
התירוצי השני שמתרץ רבינו דהתם פריך אחר דידעינן דרוב מדאורייתא
עדיף מחזקת תתיבם, איזה רוב איכא נגד החזקת איסור ליבם, אדרבא
הרוב נוטה שתינשא לשוק ולא תתיבם, והוי הרוב בהדי חזקה. וצ"ע.

ומה שכתב מעלתו לחלק בין רוב מצויין מומחין שהוא כל מצויין, משא"כ הרוב שוחטין רוב הסימנים. הנה אי רוב מצויין הוא או לאו, פלוגתא רשב"א בתורת הבית [ב"א ש"א ו, ב] עם הרא"ה בבדק הבית הוא, ובסוגיא ריש חולין [ג, ב] הושוו להדדי רוב מצויין מומחין ורוב מצויין מוחזקין וכו'. ואדרבא אמרינן לעלופי לא חיישינן, הרי דרוב מוחזקים אלים טפי מרוב מומחין, ועל כל פנים שווים הם, ואם רוב סימן או לא הוא בכלל רוב מוחזקים.

[ב] ועל דבר קושייתו אשר העלה מאי טעמא דרבי עקיבא בבכורות כ' ע"ב דחלב אינו פוטר, והאיכא תרי רובא לרבא⁴, והא חזקה מסייע לרוב לכולי עלמא לא חיישינן למיעוטא, והוא הדין נמי תרי רובא. וזה אינו, כמו שתירץ מעלת כבוד תורתו נ"י, דהא מאן דחייש למיעוט על כרחך לא סבירא ליה רובא עדיף מחזקה, אלא בהיפוך חזקה עדיף מרובא, דהא לא פליג על חזקה, ואם כן בתרי רובא האיכא נמי תרי מיעוטא. ועוד, דר' עקיבא לטעמיה סוף פרק קמא דמכות [ז, א] אפילו למיעוטא דמיעוטא חייש (סוף פרק קמא דמכות) שמא במקום סיף נקב הוי, אלא על כרחך דהוי לא אפשר.

הלא כה דברי אוהב נפשו דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן מה

[בעניין שוחט שידי מרתתות]

בעזרת ה' יום ב' ו' אלול תרכ"א פה סערדאהעלי.

להארז אשר בלבנון לפני שמש שמו ינון, הלא הוא אהובי רב חביבי הרב הגאון הגדול המפורסם, נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק צדיק כביר, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה וואלף נ"י האב"ד דק"ק טאפליטשאהן יע"א, מחיה חיים יחיהו אורך ימים ישביעוהו עוד ינוב בשיבה כו'.

אחרי שים שלום טובה וברכה, הנני להשיב לכבוד הדרת גאונו פאר רום מעלתו נ"י, על דבר שעלה בדעתו היפה בדין

המבואר באחרונים¹ שמי שידי מרתתים לא ישחוט, והניסיון הנה מעיד שיש אנשים מרתתין ידיו, ומכל מקום אם יאחו דבר מה בידו ויניחנו בעודנו בידו על דבר קל כקש, יהיה הנחתו להועיל לתמוך ידו על פי נגיעה קלה כמות שהיא שלא יהיה מרתת. והכי נמי על כל פנים אם אנו רואין בעין פקחא בששחט לפנינו ומניח הסכין על הצוואר בית השחיטה כדרך המצויין, ואין מרגישים בו שום רתיתה בהנחה קלה כמות שהיא, אין כאן בית מיחוש. והדרת גאונו נ"י מביא ראיה, שהוא עצמו מנוסה בזה, כי בשום אופן אינו יכול לכתוב בידו אחת עד כי ידו השניה נוגעת בעצם אצבע הכותבת נגיעה כל שהוא קלה מאוד וזה לו לעזר. אלו תורף דברי קדשו.

וענינותו דהדרת גאונו נ"י מבקש שאחווה לו דעתי והסכמתי, והנני לרצונו בס"ד.

הן אמת כי דמיונו מכתובה לשחיטה, ומגברא רבא כמותו ירבו בישראל לגברא דעלמא, אינו עולה יפה. כי בשחיטה החששא דשהייה ודריסה בכל שהוא הויא², אם כן אף שהנחתו הסכין על הצוואר מועיל לו עד שאין מרגישים בו הרתיתה, הא מכל מקום ידיו כבדים, בין שהרתיתה הוא מחמת חולשא או מכח טבעו, ובקל נכשל בשהייה או דריסה כלשהו והוא אומר בדדמי שאינו שוהא ודורס כלל, משא"כ בכתובה אין מרגיש בזה אלא שפסקה הרתיתה על ידי נגיעתו בידו שניה באצבע הכותב, אבל [השוחט] עם כל זה ידיו כבדות עליו על ידי ובסיבת הרתיתה שמקודם הנחתו הסכין על הצוואר³. והדרת גאונו נ"י גם כן הרגשתו בלתי ספק היא רוחנית יותר דקה מהרגשת אחרים, שוחט דעלמא יותר גשמי. וגם בלאו הכי קיימא לן אין כל האצבעות שוות ואין כל הכוחות שוות. כן נראה לי.

והנה בענין הזקנה מבואר הדין בראשונים, עיין בביאורי מהר"א שטיין על הסמ"ג מצוות עשה [מצוה סג קמא, א] בשם מרדכי [חולין רמז תקצא], וכן כתב באגור [הל' שחיטה סי' אלף סב], זקן בן שמונים שנים לא ישחוט. וכתב התבואות שור סימן א' סע' ל"ו וס"ק ס"ד, זקן מופלג אפילו פחות משמונים לא ישחוט שידי כבדות וגם עיניו קמו, והכל לפי מה שהוא אדם. עד כאן לשונו. אם כן הכי נמי נימא בדין ידיו מרתתים המובא באחרונים בספר לחם הפנים [סי' א ס"ק לה] ובית לחם יהודה

וצידד כדברי השואל, וכתב לדחות את פקפוקו של רבינו על פי מה שכתב שם באות ז שכל החשש ברתית ידיים הוא לשהייה ולא לדריסה, וכלפי זה מועיל מה שרואים שלא שהה. וכעין דבריו עי' בדעת תורה סי' א ס"ק לה. אמנם עי' בדרכי תשובה יו"ד סי' א ס"ק נה שהאריך בדין שוחט שידי

4. שם יט, ב רוב בהמות מתעברות ויולדות תוך שנתן, ושם כ, ב רוב בהמות אין חולבות אא"כ יולדות.

מה. 1. הובאו לקמן בד"ה והנה בענין הזקנה. 2. כמסקנת השמלה חדשה סי' כג סע' ב. 3. בשו"ת הרב"ז ח"א יו"ד סי' קיז ד"ה הה' הביא את דברי רבינו

סימן מז

[שוחט שהכשיר על ידי בדיקה באונא
עליונה הדבוקה לגרגרת]

שלמא רבא וחייא אריכא ובריות גופא לכבוד ידיד נפשי, הלא הוא הרב המופלג המאור הגדול חריף ומהולל מאד ושנון כבוד שם תפארתו מו"ה (יששכר דוב הירש) [דוד הרש] לעווניגר נ"י הראב"ד קהילת מעדיער יע"א.

גלילי ידיו הטהורות זה פעמיים קיבלתי לנכון. בפעם ראשון לא אצתי להשיב, יען בבואי לביתי מעיר מלוכה וויען סמוך פסח סיפרו לי הדיינים פה ישמרם צורם אחרי ראותם את מכתב קדשו דמעלתו נ"י אלי, שכדמותו ממש כן הציע לפניהם החזן ושוחט מקהילתו את המעשה שהיה כך היה. והנה השוחטים מומחים ומוחזקים דפה ישמרם צורם פסקו עליו בהחלט שהוא כשר והסכימו הדיינים עמהם, אמרתי שאין להרהר אחר הוראתם, וחלילה להם להכשיל רבים, לא יאונה לצדיקים כמותם ירבו בישראל כל און.

וכן היה נראה לי בעיני שאין בעדות הקצב הידוע נגד השו"ב שום ממש כלל וכלל, כי מה זו שהייה שלושה ימים ומה זו מכירת הריאה לנכרי, ואמתלאות שלו הבל המה ורעות רוח, ופיו הכשילו שבוודאי כן היה שעינו רעה היה ליתן לשו"ב חלקים המגיע לו מפר גדול.

אמנם גם אם נניח ונאמין להטבח הנ"ל, הלא אין השוחט מכחישו, אבל גם הוא אומר שאונא עליונה היתה כולה דבוקה לגרגרת ושמונוניתה, ובדקה במיעוץ ומשמוש ועלתה בנפיחה והכשירה. והנה גם הטבח אינו יודע לאמור יותר, כי אם שהטבח אמר אף שהוא עם הארץ ברור בעיניו שזה טריפה, והשו"ב אומר בטח שזה כשר הוא, ושאין צריך גם שאלת חכם בכהאי גוונא אחר בדיקה¹.

ומעלתו החליט להטריף על פי דמיונו למה שכתב בלבושי שרד [סי' לט] ס"ק פ' שהשיג על הים של שלמה [חולין פ"ג סי' ל] בוורדא דבוקה לכיס, דלא מהני ביה פירוד ובדיקה בנפיחה. ובמחילת כבודו התם שאני, דשלא כסדרן הוא בכל מקום שנסרכה הוורדא, משא"כ בנידון זה הרי דרך ברייתו הוא אם כולה דבוקה לגרגרת בלי שום פילוש, וכסדרן מיקרי, ליכא

[סי' א ס"ק כג] ובתשובת נודע ביהודה [מהדו"ת יו"ד סי' א], לעניות דעתי ילפינן ליה מדין הזקן, איבעית אימא גמרא איבעית אימא סברא.

גמרא, בחולין כ"ד ע"ב עד שזיקין, עד כמה אמר ר' אלעא עד שירתת, תנן התם בעל קרי כו', ילד עד כמה אמר ר' אלעא אמר ר' חנינא כו', אמרו עליו על ר' חנינא שהיה בן שמונים שנים והיה עומד על רגלו אחת וחולץ ונועל מנעלו, אמר ר' חנינא חמין ושמן שסכתה לי כו' עמדו לי בעת זקנותי. עד כאן. הרי דשאר כל אדם סתם זקן מופלג אין בו כח [ו] ידיו ורגליו מרתתין. [הוספת המחבר: ומהאי טעמא נקטו האגור ומרדכי הנ"ל זקן בן שמונים שנים, כעובדא דגמרא הנ"ל].

איבעית אימא סברא, שכן החוש מעיד ויוכיח דגם בשניהם, מי שידיו מרתתין אפילו אינו זקן מופלג וכן זקן מופלג אף פחות מבן שמונים ואפילו אין ידיו מרתתין, מכל מקום שניהם אבריים) ידיהם כבדים עליהם, וכמו בזקן הכל לפי מה שהוא אדם, הכי נמי במי שידיו מרתתין הכל לפי מה שהוא אדם.

גם בנידון דפאר רום מעלתו נ"י שרואין מיד שמניח הסכין על הצוואר הנשחט פסקה הרתיתה [הוספת המחבר: מה שלעניות דעתי אי אפשר לצמצם להשגיח על זה], פשיטא לי מילתא לכתחילה ודאי לא ישחוט אליביה דכולי עלמא. וגם בדיעבד שהעלה הנודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' א' דמותר באומר ברי לי, ולא כבעל לחם הפנים, כבר בא חכם הגאון² בתשובת חסד לאברהם חלק יורה דעה סי' א' והשיג על הנודע ביהודה הנ"ל וראייתו, והצדיק דינו של לחם הפנים. ומכל מקום העלה לחלק, [ד] דווקא אם ידיו מרתתים בכל עת ואי אפשר לו לאחוז בסכין של שחיטה בשיעור שחיטה שלא יהיה ידיו רותתין כו', בכהאי גוונא רובן יבואו לידי דריסה, יעויין שם. מיהת לכתחילה מכל מקום אסור לשחוט, והכל לפי ראות עיני המורה.

והנני אוהב נפשו בלב ונפש חפיצה חותם בברכה, בראש השנה הבא עלינו לטובה יכתב ויחתם לאלתר לחיים טובים ארוכים ומתוקנים.

כנפשו ונפש ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

מרתתות ודעת הפוסקים בזה, ומבואר שהפוסקים אכן חששו גם לדריסה וכן לחששות נוספים. ועיין בדרכי תשובה שם ובשו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' ג

שדנו בדברי רבינו. 4. ר' אברהם תאומים.

מו. 1. וכן דעת הפוסקים, ראה רמ"א סי' לט סע' ז, ובשמ"ח שם סע' כה.

דפליג בהא, ומודה הלבושי שרד להים של שלמה והשמלה חדשה [סי' לט סע' כב וס"ק ל] כנ"ל.

אלא שמעלתו מחליט שהשוחט משקר באמונתו באומרו יודע הוא שהיתה דבוקה ממש, כי אי אפשר להרגיש זאת בחוש המישוש בפנים. והשוחטים דפה מחליטים דאפשר ואפשר הוא להרגיש במישוש בפנים. ואם מעלתו חושד להשוחט על זה שהוא משקר באמונתו ובאמונתו, למה לו להערים ולהעליל עליו, יאמר מעלתו בפשוט שאינו מאמין בכתבי עדויותיו ואינו נאמן בעיניו לפי שכבר הוכיחו מעשיו שרצה להכשיל את הציבור להאכילם טריפות כמה פעמים, כמו שבא במכתב מעלתו נ"י אלי. ועל כל פנים במעשה של עכשיו לא מצאתי עוולתה בו. ומעלתו כתב עליו וזו לשונו, ואף עתה שעשה מעשה טריפות גלוי וידוע, במחילת כבודו שגג בזה על ידי רוב שיחו וכעסו עליו, וגדולה שנאה שמקלקלת וכו'.

ואחר אשר מעלתו כבר עשה מעשה ואסר ברבים אותה הבהמה, לא רציתי לצערו יותר לגלות לו דעתי, ולכבודו החשיתי ומשכתי את ידי מלכתוב לו תשובה, עד הנה שבא פאר רום מעלתו נ"י שנית בבקשתו להשיב לו, ושעל ידי מניעת תשובתי כלימה הוא לו, כי ההמונים מבזים אותו בסיבת השו"ב הנ"ל, אמרתי לעשות רצונו.

והנה נזדמן לי עתה היום קודם כתיבתי זו, בא אלינו לכבדני ידיד נפשי היקר התורני הנאמן מורנו הרב שמעון מאנדל נ"י שו"ב וש"ץ דקהילת קודש סעמניץ, הוא חותנו של הרב הגאבד"ק מיליכדארף, והוא מומחה לרבים בענייני שחיטה ובדיקה זה לו כמו חמישים שנים, וירא שמים ביותר, ועודנו משמש (באמונתו) [באומנותו]. והראיתי לפניו שני האגרות מכבוד פאר רום מעלתו נ"י, וקראם יפה יפה, ואמר גם הוא כשר כשר כשר בלי פקפוק, כי מרגישים יפה בפנים, ויש לו בדיקה על ידי מיעוץ ומשמוש, ושכן נוהגים.

ועיינתי בספר פרי תבואה וראש אפרים בספרו על דיני הריאה מהגאון מוה"ר מרגליות צוקלה"ה גדול האחרונים, גבי ורדא דבוקה בכיס שלה דיבוק גמור [סי' לט סע' נח] אות ס"ז, מייתי להא דהים של שלמה ושמלה חדשה הנ"ל, וביאר בארוכה טעמם, והעלה כן להלכה ולמעשה לבדוקה אחר הפרדה בנחת מן הכיס, וכוותיה קיימא לן אנן, ולא כלבושי שרד דמייתי ליה מעלתו נ"י להחמיר. ומכל שכן בנידון דידן אונא עליונה הדבוקה לגרגרת, דהכי רבייתה וכמו שכתבתי למעלה, והש"ך סימן ל"ט ס"ק מ"ו והפרי מגדים שם כתבו דאין צריך שום בדיקה בהא ושכן המנהג. ועיין ראש אפרים סימן ל"ט אות פ"ט וק"ג העלה הוא דיבוק לגרגרת יש לבדוק בנפיתה בפושרין רק לחומרא ולא מעיקר הדין, יעויין שם.

איברא היטב חרה לי על השוחט, שעל כל פנים כיון שהטבח ניתקה ממקום דיבוקה בכח שלא בפניו וגם טען עמו שהוא טריפה, היה לו לשאול את פי מורה מעלתו נ"י הרב מרי דאתריה אם עדיין יוכל לבדוקה או לא. ובדעתי אם ירצה ה' ובלי נדר לגזור אומר עליו בקרוב שבעל כורחו יבוא אצלנו לנסותו ולדבר איתו משפטים להוכיחו על פניו כראוי.

ועצתי הוא שמעלתו כבוד תורתו נ"י לא יעשה עוד דבר בזה, ולא ירעיש העולם, אבל יחריש יתאפק, ולא יגרע את אומנות השו"ב לקפח את פרנסתו, רק יקפיד להצריכו להראות סכיניו לפעמים לפני מעלתו כראוי. ובענין האיסור שאסר מעלתו עליהם את הכלים, לא יחוש מעלתו ויעשה את עצמו כלא ידע אם סרו למשמעתו וקיימו איסורו או לא, ויהיה לו לכבוד, ולחכם כמותו ירבו בישראל ברמיזא, כי ידיעת ההפכים אחד.

ואת אשר יהיה לאל ידינו לעשות לה' להסיר מכשול ולהשריש את האמת והשלום אהבו, הנני הנני, וה' יעזורני יגמור בעדנו לטובה למען שמו באהבה.

אקווה שאם גם לא ימצא מעלתו נ"י בדברינו כמבוקשו, עם כל זה תנוח דעתו הרמה, כי חכם מבין מדעתו את אשר לטובתו ידבר.

ידידו אוהב האמת והשלום ואוהב נפשו, החותם בברכה ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן מז

[בדין שוחט שראוהו שותה יין נסך]

ה' עמו גיבור החיל הוגה בתורה יומם ולילה, הלא הוא ידיד נפשי וחביבי הרב החרוץ מופלג ומשדד עמקים החכם השלם וצדיק נשגב כבוד שם תפארתו מו"ה אשר סג"ל קעניג נ"י.

יקרתו קיבלתי על ידי בנו תלמידי היקר נ"י.

ועל דבר אשר שואל באחת ועלתה לו בשתים, איש אחד בא כמתלונן ואומר האיך אוכלין משחיתת אותו פלוני שהחציף כל כך ואחר שחיתתו ובדיקתו יושב עם ערל נער הקצב לשתות, וישראל הקצב יושב ורואה בו כמתמה האיך השוחט שותה יין נסך. אם שחיתתו אסורה אכולי עלמא דהוה ליה כמו שני עדים

על עצמו כשני עדים דמי שהרי דבר ברור הוא לו שנבעלה. עד כאן לשונו. הרי דבאמת הכי פירוש הקמשמע לן, דגם הכא קים ליה⁴.

וזה נראה לי שכיוון רש"י שם בד"ה אבל הכא אימא מתוך שפנוי היה ואינו בקי מיקם הוא דלא קים ליה כסבור וכו', תיבת אימא מתוך וכו' מיותר. אבל כוונתו, שלא נטעה לפרש שכן הוא האמת גם במסקנא דלא קים ליה וקמשמע לן רוצה לומר דמכל מקום אסורה עליה, לכן מוסיף רש"י תיבת אימא, פירוש הוה אמינא מתוך שפנוי היה ואינו בקי ולא קים ליה כסבור וכו', וקמשמע לן דקים ליה שפיר וכשני עדים דמי⁵.

ולפי זה סברא זו קיימת גם במסקנא, דאי באמת לא קים ליה כסבור שמצא פתח פתוח ואינה כן, לא נאסרה עליו, דליכא למימר שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא אם טעה בדמיונו, וזה ברור כנ"ל⁶. [הוספת המחבר: שוב מצאתי באסיפת זקנים] שם ד"ה אבל הכא שיעמד על לשון רש"י, ופירש בהיפך ממה שכתבנו, וצ"ע, עיין שם⁷.

ומעתה נחזור בנידון שלפנינו, אין זה דומה לנידון דמהרי"ק בשו"ע סי' א' סעיף (י"ג) [י"ד] שהעיד עד אחד על השוחט ששחט שלא כהוגן והוא מכחישו, והעד עומד עדיין בדיבורו שלא טעה בדמיונו, ולדבריו רשע הוא השוחט וחשוד לאותו דבר על השחיטה, לכן על השחיטה זו שמעיד העד ודאי שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, וגם על מכאן ולהבא באנו על חילוקי האחרונים בסימן ב' הש"ך [ס"ק יא] והפרי חדש [סי' א ס"ק מב], ועיין תשובת חתם סופר [יו"ד] סימן י"א. משא"כ בנידון דידן שלא איתרע כלל באומנות השוחט, הרי שפיר חזי מעלתו נ"י דברי הדגול מרבבה בסימן א' [שם], דגם החולקים על מהרי"ק היינו בפסול דאורייתא, אבל אם גם לפי דברי העד רק משום חומרא אסורה, כולי עלמא מודים שהשוחט נאמן.

ואם תימצי לומר נמי דלא כהדגול מרבבה, היינו בקלקל בדרבנן על כל פנים בענין אומנות השחיטה עצמה, אבל שתה סתם יינם שהוא עניין אחר ממש, הרי קיימא לן בשו"ע סימן ב' סעיף ו' מי שפסול לעדות בעבירה של תורה אין צריך לבדוק לו סכין להרמב"ם נמי, ומכל שכן בעבירה אחרת דרבנן כמו שתיית סתם יינם, שגם לעדות אין נפסל עליה אפילו מדרבנן, ואפילו מומר לעבירה מדרבנן בהרבה פעמים נמי אין צריך

ראו אותו שותה יין נסך, או על כל פנים על המתלונן, דשויה נפשיה חתיכה דאיסורא¹.

הנה דין זה דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, פליגי ביה בטעמא, אי משום דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה אנשים ונאמן על חפץ זה שאסור עליה², והיינו באופן שאם באמת כדבריו כן הוא האמת שאסור עליה החפץ מדינא נאמן על עצמו ואסור עליו. ואי משום נדרו אסור, שהרי גם דבר המותר יכול אדם לאסור על עצמו בנדר, הכי נמי אף שאינו נאמן כדבריו שחפץ זה אסור הוא, עם כל זה כל שאסור וקורא עליה שם איסור אסור בו משום נדר, דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא ואסור על עצמו דבר המותר³, והיינו אם כך דעתו באמת לאסור על עצמו חפץ זה אף שמותר הוא מדינא. משא"כ אם הוא טועה בדמיונו, [ש]הוא קורא שם על חפץ פלוני לפי שדומה לו שכן הוא האמת שאסור הוא, ונמצא שטעה, ודאי מותר גם לעצמו, דליכא למימר בזה נאמן על עצמו אפילו נגד עדים כסברא ראשונה הנ"ל, וכמו שכתב המשנה למלך בספיקו בפ"ט מאישות [הט"ו], אבל לגבי דבר ידוע ונראה לכל העם, אנן סהדי כי האי עדיף משני עדים, כמו שכתבו תוספות יבמות דף פ"ח סוף ע"א [ד"ה אתא], ולא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים כהאי. וגם משום נדר ליכא למימר, דהא הקדש בטעות קיימא לן אינו הקדש ואין צריך שאלה והתרה בכהאי גוונא כלל שטעה וליביה אנסיה, כדילפינן מהאדם בשבועה פרט לאנוס גבי הני תרי תלמידי וכו' בשבועות דף כ"ו ע"א ובתוספות שם [ד"ה את]. והא הוא לעצמו כשנודע לו שטעה בדמיונו הוא מודה שמעולם לא עלה על דעתו לאסור על עצמו את המותר לו בתורת נדר, וגם לא עלה ברצונו משום חסידות להחמיר על עצמו במה שאין צריך להחמיר, ואין כאן לא נדר ולא איסור.

ומוכח כן בש"ס כתובות דף ט' ע"א, דפריך על ר' אלעזר פתח פתוח וכו' נאמן לאוסרה עליו, מאי קמשמע לן תנינא האומר קידשתך וכו', ומשני מהו דתימא התם בוודאי קים ליה אבל הכא מיקם הוא דלא קים ליה, קמשמע לן. ואין לפרש קמשמע לן אף על גב דלא קים ליה מכל מקום שויה חתיכה דאיסורא, דהא שוב מסיק הש"ס שם ומי אמר ר' אלעזר הכי והא אמר ר' אלעזר אין האשה נאסרת וכו', ומשני ופתח פתוח כשני עדים דמי, ופירש רש"י וזה לשונו, ופתח פתוח לאוסרה

והריטב"א שם ט, א ד"ה אמר וד"ה מאי, וכן משמע בתוס' הרא"ש שם ט, ב. סוד"ה אי. 5. וכן משמע ברש"י שם ט, ב ד"ה טענת דמים. 6. וכן כתב בשו"ת חת"ס יו"ד סי' קפה, ועיין בשו"ת נ"ב מהדו"ת אה"ע סוף סי' כג ובהגהת בן המחבר שם, והובא בקצרה בפתחי תשובה יו"ד סי' א ס"ק יח. 7. עיין בזה

מז. 1. עיין בדברי רבינו לעיל בס"י בענין דומה. 2. קצות החושן סי' לד ס"ק ד. 3. מהרי" באסאן סי' ה, משפט צדק ח"א סי' ה. ועיין בשער המלך הל' אישות פ"ט הט"ו ובשו"ת חת"ס יו"ד סי' קפה שדנו בשתי השיטות. 4. וכן פרשו תוס' שם, ב א ד"ה שאם, וכן מבואר בדברי הרא"ה שם ט, א ד"ה אמר

בדיקת סכין גם להרמב"ם. ועיין פרי מגדים סימן ב' אות (ק"ה) בשפתי דעת, עיין שם. ומכל שכן בפעם אחת שראהו אחר שחיטתו [ש]שתה סתם יינם כבנידון דין, פשיטא מילתא שעל פי דינא מכאן ולהבא ודאי שוחט לכתחילה.

וגם שחיטה זו ראשונה מותרת גם להעד עצמו, דהא יש לומר השתא איתרע חזקת כשרותו, אחר ששחט נכנס בו רוח שטות, וכששחט קודם ששתה עדיין כשר גמור היה דאוקמיה אחזקה, וכמו שכתב הש"ך סימן א' ס"ק ח'. ואין כאן משום שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא במה שאמר האיך אוכלים משחיטתו, שטעה בדמיונו לחסרון ידיעה, כסבור היה שפסול הוא על פי מעשיו לשחיטה, ואינו כן, אלא גם לאחר שתייתו כשר הוא לשחיטה, ומכל שכן מה ששחט קודם שתייתו מותרת אכולי עלמא לכל אדם בלי פקפוק.

וזהו מדינא דגמרא והשו"ע, אבל לדידן שקיבלנו עלינו חובה כמה צריך השוחט ובודק להיות ירא שמים ביותר ויותר משארי בני אדם, כמבואר בהפוסקים וביותר בתבואות שור סימן א' [בשמ"ח סע' ז-ח ובתבואות שור ס"ק ז'], ודאי מחוייבים הבית דין לענוש את השוחט שהוא שפורץ גדר ומזלזל בשתיית סתם יינם דרבנן, ועל צד קנס להעבירו על זמן מה שלא ישחוט עד שיקבל עליו שלא יזיד עוד וכו', והכל לפי ראיות עיני המורה בזה, והחכם עיניו בראשו.

ומחוז דמעלתו נ"י הוא סמוך לגבול ידיד נפשי הגאון אב"ד קהילת קאמארן נ"י, עליו לשום עין השגחתו על השוחטים דשם ולגדור גדר בעדם שלא יפרצו פרץ.

יותר אין להאריך לחכם כמותו ירבו בישראל.

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן מח

[א. בעניין רוב מצויין אצל שחיטה מומחים. ב. שחיטת מומר שמקפיד על לפני עוור. ג. בעניין מירתת כשאינו יודע כל הדינים. ד. היתר לנשים לשחוט. ה. היתר לנשים ללמוד הלכה]

בישועות יעקב אה"ע סי' סח ס"ק א וס"ק ז. 8. מסתמא כוונתו לס"ק יא. 9. וע"ע פרי תואר סי' יח ס"ק א, הובא בבית דוד ביסוד הבית ס"ק ג אות ה ושו"ת יבי"א ח"ג י"ד סי' א אות ו.

מח. 1. תשובה זו נכתבה בחורף תר"כ. 2. דהיינו שמעיקרא לא היה מומחה. קושא זו וכל דברי רבינו בזה הובאו גם לקמן בס"י נז מד"ה רביעית הקשית,

חיים' ושלוש וכל טוב לאהובי בני הרב המאור הגדול חריף ובקי מופלג מו"ה אהרן שמואל נ"י בק"ק ניקאלסבורג, ומצורתו פרושה לק"ק קאטה.

[א] מה שהקשית איך סמכין ארוב מצויין אצל שחיטה מומחין להריב"ש [סי' שעט] [ש]שני חזקות עדיפא מרוב, והאיכא חזקת איסור דבהמה, וחזקה שנוולד השוחט בלא ידיעה?

כן הקשה הנודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סימן מ"ג [ד"ה ועוד ראייה], ותירץ שיש גם כן חזקת כשרות להשוחט, אם לא היה יודע לא היה שוחט, עיין שם³.

ול"י צ"ע עליה, דהא רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן היינו רובא דאתיא מכח חזקה זו חזקת כשרות, אם כן רוב וחזקה זו חדא הוא, והדרא קושיא לדוכתה. וברגע זו עיינתי בתשובת בית אפרים חלק יורה דעה סימן ב' מצאתי שכתב וזה לשונו, ואפשר לומר דחזקה דרוב מצויין מומחין הך גופה משום רוב ישראל כשרים נגעו בה, שהכל יודעים שמי שאינו מומחה אסור לאכול משחיטתו, וכיון שזה שחט ומאכילו ליה לרוב ישראל כשרים ודאי דמומחה הוא, דרשעים שחשודים להאכיל נבילות אע"פ שאין מומחה מיעוטא ניהו, וצ"ע בסוגיא שם וכו'. עד כאן לשונו, והנאני. וצ"ע על נודע ביהודה הנ"ל⁴. אבל תירוץ שלך על פי סברת הריטב"א⁵ דגם אינו מומחה יכול להיות ששחט כהוגן, זה עולה יפה ונכון הוא.

ועוד נראה לי לתרץ, דהנודע ביהודה [שם ד"ה והנה הריב"ש] הקשה על הריב"ש עוד, דהרי ילפינן רוב מפרה אדומה אף על גב דאיכא נמי התם תרי חזקות, חזקת איסור דבהמה וחזקת טמא דגברא שמזין עליו לטהרו, יעויין שם.

ולעניינא דעתי לא קשה מידי, דוודאי מודה הריב"ש מדאורייתא רובא עדיף גם מתרי חזקות, רק מדרבנן סבירא ליה בהני דנותנין עליהן חומרי חיים וכו' אם נישאת תצא מהאי טעמא דתרי חזקות עדיף מרוב, אבל בפרה אדומה אוקמוה אדאורייתא, רק משום חומרת דבר שבערוה החמירו בזה, משום דלא הוי מיעוטא דמיעוט כמו במים שאין להם סוף, ושם תרי חזקות דאיש ודאשה איכא בכהאי גוונא, לכן תצא.

וכן דייק הריב"ש התם, תחילה כתב בהדיא דאין מעידין בכל מקום, משמעו הדין תצא ומדאורייתא, אבל שוב בהני שלושה דהוצרך להאי טעמא משום שתי חזקות כתב רק תצא

ושם נוספה בזה הגהת בן רבינו. 3. וע"ע לעיל סוף סי' טו ד"ה ומה שדחית. 4. בגוף הנחת רבינו והבית אפרים שרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן מבוסס על חזקת כשרות, עיין בשו"ת בית הלוי ח"ב סי' ד שחקר בזה, והעלה שנחלקו בזה הראשונים. ועיין עוד בגליון מהרש"א יו"ד סי' א ס"ק ז. 5. חולין ג, ב ד"ה להאי לישנא.

קצת דיני שחיטה, וצ"ל כוונתו כיון שיש הרבה דינים מהם שלא ידע. אם כן בסימן ס"ט למה פסק הרמ"א בסעיף י' דגוי יודע מנהגי ישראל לכן סומכין על דבריו בישראל יוצא ונכנס משום דמירתת, אף דאינו יודע כל דיני מליחה.

הנה אגב שיטפך כתבת להקשות כן, דלא במליחה איירי התם, דבאמת יש לומר אינו נאמן דאינו מירתת כיון שאינו יודע כל דיני מליחה. אבל מיירי רק בהדחה האחרונה, דזה מלבד שהיא רק דרבנן, גם זו איסור דם שמלחו לית ביה הרבה חילוקי דינים כי אם שצריך להדיחו שלוש פעמים בשלושה מימות מחולפים, שפיר אמרינן יודע מנהגי ישראל בזה ומירתת. ועיין דרכי משה ורמ"א יורה דעה סימן קט"ו [סע' א] צריך נמי שידע נכרי ויוצא ונכנס מהני.

[ד] ומה שכתבת לתרץ על קושיית תוספות ריש חולין [ב], א ד"ה הכל], טעמיה (דהלא"מ) [דהלכות ארץ ישראל] כסברת רב נחמן ריש ביצה [ב, ב] שבת דחמירא וכו', הכי נמי קדשים דחמירי לא אתי לזלוולי ביה שוחטות שפיר נשים, משא"כ בשחיטת חולין. עד כאן⁹. הנה התם ריש ביצה במוקצה דרבנן אשכחן סברא זו לחלק, משא"כ בשחיטה דאורייתא, אי מזלוולי בחולין משום דעתן קלות כמו שכתב הר"ן ריש חולין [א, א] מדפי הרי"ף ד"ה וכולן], הכי נמי בשחיטת קדשים.

אבל יש לדמות יותר למתניתין מסכת דמאי פרק [ד' מ"א] בשבת שואלו ואוכל על פיו משום אימת שבת עליה ולא משקר¹⁰, הכי נמי בקדשים אימת קודש עליהם מודה הלכות ארץ ישראל דנזהרים שלא יקלקלו ולא יתעלפו, ונאמנות. וכך העליתי אני מאז בחידושי ריש חולין. אבל גם זה אינו מספיק, דהתם נאמן ע"כ בדיבורו דמשום איסור שבת עליה לא משקר, אבל במעשה שחיטה איפכא מסתבר, כיון דאימת קודש על הנשים יותר מתעלפות הם, וחיישינן לקלקל במעשה על ידי תשות כוחם ויתעלפו ולא ירגישו בעצמם, כנ"ל.

[ה] ומה שכתב לתרץ נשים ליכא למימר שהם מומחים שלמדו הלכות שחיטה, דאסור הוא ללמוד לבתו תורה כאילו

וכו', משמע דר"ל רק מדרבנן, עיין שם היטב. שוב מצאתי בספר חן טוב בקונטרס אחרון על סימן י"ז באבן העזר ס"ק ק"ך וקכ"א כתב כן, דאפשר הריב"ש רק מדרבנן חשוב ליה לשני חזקות כיון שהם תרי גופים, עיין שם והנאני. ולעניות דעתי אפילו שתי חזקות ממש נמי רק מדרבנן אמרה הריב"ש¹¹.

אם כן גם אידך קושיא הנ"ל לא קשה מידי, דבאיסור אינה זכות נמי לא החמירו ואוקמוה אדאורייתא. ועוד הרבה קושיות האחרונים מתורצים בזה. שוב מצאתי להגאון בתשובת מהר"ם ח"ג סימן י"א השיג על הריב"ש מש"ס דבכורות מ"ו [ע"ב] אין מעדיין וכו', מדרבנן הוא¹².

[ב] עוד הקשית לדעת הפוסקים ברא"ש במועד קטן פרק קמא סימן א' ותוספות חגיגה י"ח [ע"א ד"ה חולין] ובירורה דעה סימן נ"ז סע' ד' דרבנן ליכא לפני עור וכו', אם כן למה ישראל מומר בודק סכין ונותן לו וכו' דחייש אלפני עור וכו'¹³, ודילמא עשה פסול דרבנן כגון שהייה במיעוט בתרא וכיוצא בזה דליכא ביה משום לפני עור וכו'. וגם לתוספות בעבודה זרה דף כ"ב [ע"א ד"ה תיפוק] דפליגי וסבירא להו דגם בדרבנן איכא לפני עור וכו', מכל מקום לסברת הרב המגיד ריש הל' אישות [פ"א ה"ד] דרבנן לאו כולי עלמא זהירי ביה, אם כן ליתא לחזקה לא שביק התיירא וכו', ואם כן קשה כנ"ל. אלו דבריו.

ולא קשה מידי, דמשום איסור דרבנן הא אין צריך לחזקה כלל, דכל ספק דרבנן להקל. ועיין בחידושי הרמב"ן וריטב"א יבמות דף פ"ד [ע"ב ד"ה הא] ריש פרק יש מותרות אי בלאו שאין שווה בכל איכא לפני עור וכו' דאורייתא (ובריטב"א שם), ובתוספות בבא מציעא י' ע"ב [ד"ה דאמר], ובתשובת חתם סופר חלק חושן משפט סימן ר"ב בכוונת הרמב"ן. ובתשובה שלי [או"ח סי' ד] חקרתי [אם] על מצוות עשה לבד ליכא לפני עור דאורייתא, עיין שם היטב.

[ג] ומה שעמדת על דברי הש"ך יורה דעה סימן ב' ס"ק (י"ג) [כ"ג] דלא ידע שהוא אסור לישראל דלירתת, אף דידועים

9 צ"ע כוונת רבנו. אפשר שכוונתו לסי' נה סע' ה ובש"ך שם ס"ק יא בשם הרשב"א והר"ן חולין נז, א שמותר להושיט לגוי אבר מן החי האסור מדרבנן. אך צ"ע שכן אדרבא בדבריהם מבואר שאסור להושיט לישראל משום לפנ"ע אף שהוא רק איסור דרבנן, ודווקא לגוי מותר משום שכלל אינו אסור לו. 10. חולין ג, ב ותוס' שם ד"ה בודק, שו"ע יו"ד סי' ב סע' ב וש"ך שם ס"ק ה. 11. קרוב לזה תירצו בהגהות הרב יוסף חנינא ליפא מיזליש ובהגהות המהר"ץ חיות ריש חולין שם, על פי הגמרא ורש"י בפסחים לו, א שגם מי שבעלמא אינו זהיר נזהר בדברים הנעשים בעזרה משום שהכהנים משגיחים ומלמדים אותו להיזהר, וממילא אין ראייה משחיטת קדשים הנעשית בעזרה לשחיטת חולין. 12. דעה שניה בירושלמי שם ה"א, הובא בפירוש המשניות

6. וכן כתב בחזו"א אה"ע סי' לא אות י', עיין שם ההכרח לזה. אך בשו"ת חמדת שלמה אה"ע סי' כג אות טז ובשו"ת רע"א מהדו"ת סי' מז ד"ה אולם דייקו מדברי הריב"ש שהוא מדאורייתא. 7. דברי המהר"ם מרטנבורג שחולקים על דברי הריב"ש נמצאים בדפוס פראג סי' תקעב, אולם ההפנייה כאן אינה ברורה, ובוודאי שהמהר"ם אינו 'משיג' על הריב"ש שם. להלן בסו"ס נז כותב רבנו דברים אלו בשם 'הגאון בתשובת הרא"ש ח"ג סי' יא' וכו' (רא"ש במקום מהר"ם). וצ"ע למה מתכוון רבנו. רבים מגדולי האחרונים עסקו במחלוקת זו, ביניהם בשו"ת זית רענן ח"ב סי' מא, ובשו"ת משיב דבר ח"ד סי' כה, ובשו"ת הרב"ז ח"ב אה"ע סי' ב אות יב, ועוד. 8 וע"ע שו"ת יבי"א ח"ו אה"ע סי' ד אות ג ד"ה והנה ראיתי.

מלמדה תפלות. זה אינו, דהא מכל מקום משכחת לה אם למדה, ונשים אימצו ממצוות תלמוד תורה ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם שהוא פטור ללמדה, אבל איסור נמי לא מצינו בה ללמדה¹³. ועוד, האיכא בן עזאי בירושלמי [חגיגה פ"א ה"א] בתוספות ריש חגיגה דף ג' [ע"א ד"ה נשים] דאף נשים (בת) [בנות] תורה הן. ועוד עיין במגן אברהם סימן קפ"ז [ס"ק ג] וסימן רפ"ב ס"ק ו'. ועל כל פנים מעשה שחיטה ואומנותו והלכותיה, דאומנות היא, רשאה אשה ללמוד כנ"ל.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן מט

[טבח שקלקל צריך להביא ראיה שאומן הוא]

שלום וישע רב, יבוא ויקרב, לאור נערב, הלא הוא ידיד נפשי הרב המאור הגדול המופלג החכם השלם כבוד קדושת שמו מו"ה לייב נ"י אב"ד קהילת שאמבעק.

גלילי ידיו הטהורות משוק פעסט העבר קיבלתי לנכון על ידי ידידינו חתנו הנגיד מוהרי"ץ כ"ץ וכו', ושמחני בשומענו משלומו וכבודו, תהילה לאל יתברך, וכן יתנהו ד' למעלה ראש על כל כבוד חופה עוד כל ימי הארץ אמן.

ועל דבר תמיהת הפרי מגדים ביורה דעה סימן א' בשפתי דעת ס"ק ד' על השו"ע חושן משפט סימן [ש"ו סע'] ז' שטבח אומן שקלקל צריך להביא ראיה דאומן הוא, ולא אמרינן רוב מצויין וכו'.¹ ותיירץ, כיון דעל כרחק שחיטה שקלקל היא ממיעות, דרוב אין מקלקלין, ומאי חזית?² ניזול אחר מיעוט שוחטין שאין מומחין.

וביאר מעלתו כוונתו, משום דמיעות שאין מומחין מצוי

טפי ממיעות מקלקלין הוה לן למיזל טפי בתר האי מיעוט, דאם לא כן עדיין קשיא דהוה לן למימר המוציא מחבירו עליו הראיה.

איברא הריב"ש סימן תצ"ח כתב כן, דמיעות שאין מומחין שכיח (טפי) [טובא]³, יעויין שם. אבל כוונת הפרי מגדים ליכא לפרשו כן, שהרי הביא באותו ס"ק עצמו דעת הרא"ה [בדק הבית ב"א ש"א ו, ב] דהאי רוב מצויין וכו', לאו דווקא אלא כל מצויין וכו', והחולקים עליו נמי כתבו דמיעות אין מומחין לא שכיח כלל והוה ליה כמיעותא דמיעותא, לכן לא אמרינן ביה סמוך מיעוטא וכו', כן כתבו תוספות⁴ והרא"ש בכמה מקומות⁵ והביאם הפרי מגדים. וכל עיקר קושייתו על פי זה, דמשום הכי הוה לן למימר הולכין בממון נמי אחר הרוב אפילו להוציא כמו שכתבו תוספות סנהדרין ג' ע"ב [ד"ה דיני], עיין שם היטב תחילת דברי הפרי מגדים. ואם כן, אינו מצוי האי מיעוטא יותר ממיעות המקלקלין.

[**תוספת** המחבר: ואמת גם על הריב"ש צריך לי עיון בזה. אלא דיש לדחוק בכוונתו, דנגד מיעוט שאינה מוחזקת קאמר דלא שכיח כלל, מדקאמר ש"ס [חולין ג, ב] לעלופי לא חיישינן ולא קאמר גם לשאין מומחין לא חיישינן, על כרחק האי מיעוט שכיח טפי כנ"ל. ואפשר דטעות סופר היא שכיח טובא שכתב, וצ"ל שכיח טפי].

אבל כוונת הפרי מגדים נראה לי טעמו לחלק על פי מה שכתב הב"ח בתשובה סימן א' סעיף קכ"ט דרוב מצויין מומחין הוה ליה כמו רובא דתליא במעשה, אבל המיעוט אין מומחין לא תליא במעשה, מה שאין כן רוב אין מקלקלין ומיעוט מקלקל שניהם תליא במעשה, לכן מיעוט אין מומחין עדיף לחוש לו. כן נראה לי.

אבל יפה השיג מעלתו על הפרי מגדים שאין תירוצו מובן, הא לא עדיף מיעוט זה שאין מומחין מרוב, וקיימא לן אין הולכין [בממון] אחר הרוב, ואמאי מוציאין מהטבח.

משנה הלכות ח"ו סי' ס.

מט. 1. וכבר הקשה כן בחידושי הראב"ד ב"ק צט, ב ד"ה ההוא מוגרמתא. ועיין בחידושי רע"א שם, שו"ת בית הלוי ח"ב סי' ד אות ד ושו"ת עמק הלכה ח"ב סוס"י 1. 2. כלומר מאי חזית למיזל בתר מיעוט ולומר שאירע לאומן קלקול בשחיטה. 3. צריך לגרוס בדברי רבינו כאן "טובא" (כפי שמופיע בריב"ש) ולא "טפי", וכפי שמבואר בדברי רבינו בהוספה לקמן שמתקשה בזה ומגיה מדעתו "טפי" במקום "טובא". וכן בהמשך התשובה מצטט מהריב"ש "טובא". 4. בכורות כ, ב ד"ה חלב. 5. יבמות פט"ז סי' א, חולין פ"א סי' טז, בכורות פ"ג סי' ב. 6. שו"ת הב"ח הישנות סי' קכט.

לרמב"ם וברטנורא שם. 13. לכאורה מלשון רבינו משמע שאין איסור ללמדה. אך בשו"ת ציצ' אליעזר ח"ט סי' ג ד"ה 'אך בספר' כתב שברור שכוונת רבינו רק לומר שאין בזה איסור דאורייתא, אך בוודאי מודה רבינו שלמעשה מדרבנן אסור ללמד בתו תשבע"פ וכל המלמדה כאילו מלמדה תפלות, ואף תורה שבכתב לכתחילה אסור ללמדה, וכפי שמבואר ברמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ג ושו"ע יו"ד סי' רמו סע' ו, ודלא כפי שראה ב'איוזה ספר' שהביא ראיה מדברי רבינו שאין בזה איסור כלל. אמנם קשה לפרש כך בדברי רבינו, שכן אם מ"מ אסור מדרבנן ללמדה איך בפועל היא תדע הלכות שחיטה. ושמא כוונת רבינו לומר שאין לה איסור ללמוד בעצמה (וכפי שמבואר ברמב"ם ושו"ע שם), ואפשר שאף צ"ל בלשוננו 'ללמוד' ולא 'ללמדה'. ווע"ע שו"ת

ואמר ליה רבי יוחנן לטבח אייתי ראייה דמימחת לתרגולי ואפסרינך. ועל לנסותו בלבד לא היה רבי יוחנן אומר להטבח לשון זה אייתי ראייה וכו', אלא כוונתו על פי כתב קבלה שהוא מומחה. ועיין בתורת חיים [שם ד"ה זיל]. ובה"ג גריס בהל' שחיטה בהדיא אייתי לי סהדי, (או)¹¹ עדים ממש. וכן הוא לשון הרמב"ם להביא ראייה ואם לא הביאו ראייה וכו', ועל נסיון הוה ליה למימר אחוי דמומחה את, כמו בקידושין ס"ו [ע"ב] כהאי גוונא דר"ל שלח ואחוי, אבל לישנא דהבאת ראייה לא שייך.

ועוד, הרי כתב שם הרב המגיד דלמד הרמב"ם מטבח קל וחומר לשולחני, ומה טבח שאמרו חכמים רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן עליו להביא ראייה, שולחני לא כן שכן. ואם כן דבשולחני ליתא רוב, על כרחך מדינא הוא דעליו להביא ראייה שהוא מומחה, ולא רק משום דצריך לברר בלבד. וממילא כיון דרמב"ם ושו"ע השוו טבח ושולחני בחדא מחתא ובלשון וכן שולחני וכו', על כרחך לא משום איכא לברורי בלבד קאמר, דאילו מן הדין הוא פטור ודאי לא תיקנו חכמים לברר כדי להוציא ממון אם לא יברר כיון דליכא דררא דאיסורא, אלא מדינא קאמר שעליו להביא ראייה. ועיין בב"ח [ח"מ סוס"י שו"ד"ה כתב הרמב"ם] שהרגיש על הרב המגיד בקל וחומר הנ"ל מלשון וכן שולחני וכו'.

ולדידי חזי לי טעמא, כיון דבש"ס התם בבא קמא צ"ט מבואר דלר' מאיר דסבירא ליה נתקל פושע הוא טבח אומן נמי חייב, אלא דאנן קיימא לן כחכמים נתקל לאו פושע הוא לכן אומן פטור, ומשמע על כל פנים חייב בדיני שמים, כמו בנשברה כדו ולא סלקו¹². אם כן נראה לי דבכהאי גוונא דבדיני שמים חייב, איתרע חזקת ממון על כל פנים, תו אזלינן אחר הרוב לחייבו ממון גם בדיני אדם, ועל פי דרכו של הפרי מגדים האמור דהאי מיעוט אין מומחין עדיף ממיעוט מומחין מקלקלין הוה ליה כמו רובא, כיון דעל כרחך האי שחיטה ממיעוטא הוא, לכן עליו להביא ראייה דמומחה הוא. כן נראה לי ליישב תמיהת מעלתו על תירוץ הפרי מגדים, ויתיישב בזה הא דהשמיטו הפוסקים דחייב בדיני שמים.

אמנם לקושטא דמילתא גם זה אינו, דמסתמת כל הפוסקים טבח אומן שקלקל אם (בחול) [בחינם] פטור, משמע לגמרי, ולא אשתמיט (לומר) לאחד מהן לומר שחייב בדיני

ומה שכתב כבוד תורתו ליישבו על פי מה שכתבו תוספות [כתובות כו, ב ד"ה אנן] גבי תרי ותרי דהריעותא מכרעת כאחד מהן, הכא נמי גם לולי רוב מצויין וכו' על כרחך הריעותא מכריע, משקלקל על כרחך הוא אינו מומחה וחייב לשלם, ועל ידי הרוב מצויין וכו' הוא דמפטר, תו שפיר חשבינן המועט שאין מומחין כמו רוב לגד מיעוט מקלקלין גם כן להוציא ממון. אלו תורף דברי קודשו. ולעניות דעתי גם לולי הרוב לא היה הריעותא מכריע שהמקלקל הוא ודאי מהאינו מומחין, אבל היה מכריע שהמקלקל על פי הרוב הוא מהמחצה שאינם מומחין, ולא היה חייב לשלם, שאין הולכין בממון אחר הרוב. וזה פשוט מאוד, ולא הועיל מעלתו כלום ביישובו על פרי מגדים, וצ"ע.

ומה שכתב פאר רום מעלתו אליביה דנפשיה ליישב דינא דשו"ע חושן משפט ש"ו הנ"ל על הטבח להביא ראייה, היינו משום דאיכא לברורי, והיינו לנסותו אם הוא מומחה, לכן לא אזלינן בתר רובא. אלו תורף דבריו.

הנה לפי מה שכתב הריב"ש סימן תצ"ח הנ"ל טעמא דבעינן לברורי הרוב מצויין וכו' מומחין הן, משום דמיעוט המצויין אין מומחין שכיח טובא, יעויין שם, ולפי מה שכתב מעלתו בכוונת הפרי מגדים הנ"ל, אם כן יש לומר זהו עצמו כוונת פרי מגדים בתירוץ הנ"ל, לפי שמיעוט אין מומחין מצוי טפי לכן בעינן לברורי כמובן. [הוספת המחבר: אמנם בה"ג הל' שחיטה⁸ הגירסא אמר ליה ר' יוחנן זיל אייתי לי סהדי דמימחת אתרנגולין כו', סהדי עדים משמע, ולא לנסותו השתא].

אבל באמת זה אינו. חדא, דלא אשכחן הא דלא סמכינן ארוב באיכא לברורי אלא באיסורא ולא גבי ממון. ובריש פרק שני דכתובות [טז, א] פריך הש"ס הא ליכא עדות בעל מהימן אמאי לימא הלך אחר הרוב נשים בתולות וכו', ופירשו תוספות [שם ד"ה כיון] לרב פריך דהולכין בממון אחר הרוב, ולא ניחא לש"ס לתרץ דמשום איכא לברורי בעינן עדים. ואף שראיה זו יש לדחות, מכל מקום מיהת לא אשכחן גבי ממון דבעינן לברורי.

ועוד, דינא דשו"ע והרמב"ם הנ"ל ביאר הרב המגיד בפרק "מהל' שכירות הלכה ה' מקורו מש"ס ערוך בבבא קמא דף צ"ט ע"ב, תלמוד ערוך הוא בפ"ו רבי יוחנן בעובדא דאתי לקמיה

12. ב"ק כט, א. אמנם עיין ברש"י שם ד"ה וחייב תוס' ד"ה מדמתני' ונמ"י יב, ב מדפי הרי"ף ד"ה וחייב שדווקא על נזק שלאחר שעת נפילה חייב בדיני שמים משום שהיה לו פנאי לסלק, אך על נזק של שעת נפילה פטור אף מדיני שמים כיון שנתקל לאו פושע, וכן נפסק ברמב"ם הל' נזקי ממון פ"ג ה"ז ובטור ושו"ע ח"מ סי' תיב סע' ד, ודלא כפנ"י שם כח, ב ד"ה ונראה, ולכאורה נידו"ד הוא כשעת נפילה. ואכן מסקנת רבינו בסמוך היא שפטור

7. אמנם עיין בזה בשו"ת רע"א תנינא סי' קג אות יד וטז ובשו"ת בית הלוי ח"ג סי' כ אות ב שביארו שרוב המקלקלים אינם מומחים, וגם יש חזקה שמי שקלקל אינו מומחה או חזקה דמעיקרא שגולד אינו מומחה, וברובא וחזקה מוציאים ממוחזק. 8. סי' ס הלכות שחיטת חולין עמ' תריז ד"ה (ב"ק צט, ב) מהד' מכוון ירושלים. 9. ולא כפי שמופיע בפנינו בגמרא ב"ק צט, ב "זיל אייתי ראייה", וכדלקמן. 10. בדפוס "בפ", וצ"ע. 11. לכאורה מיותר.

שמים. ועל כרחק צריך לומר דלרבנן עדיף הא מנשברה כדו וכו'. ומשמע להו הכי מעובדא דר' יוחנן דאמר ליה לטבח אייתי ראייה דמימחת אתרנגולי ואפטרינך, משמע לגמרי אפילו לצאת ידי שמים פטור. כן נראה לי ברור דעת הפוסקים, דאם לא כן הוה ליה למימר ליה דמכל מקום חייב הוא בדיני שמים. ואם כי יש לדחות, ואדרבה, מדלא אמר ליה בלשון זה אייתי ראייה דמימחת וכו' ואי לאו זיל שלים, מוכח על כרחק איפכא משום דגם באייתי ראייה אמר ליה זיל שלים לצאת ידי שמים, אלא אמר ליה אייתי ראייה וכו' ואפטרינך דייקא אני ובית דין אפטרינך מדיני אדם ולא מפקינן מינך בבית דין, אבל לצאת ידי שמים חייב מכל מקום. אבל הפוסקים שלא כתבו כן, על כרחק סבירא להו לגמרי פטור.

אבל האמת דקושיא מעיקרא ליתא, ונעלם מהש"ך והפרי מגדים דברי השלטי גיבורים ריש פרק הגזול קמא בבא קמא צ"ט הנ"ל [לה, ב מדפי הריף אות א] וזה לשונו שם, ומדקאמר ליה ר' יוחנן להווא גברא זיל אייתי ראייה דמימחת אתרנגולי ואפטריך, משמע דאין הטבח נאמן לומר אני מומחה כאומן עד דמייתי ראייה, ואם אינו מביא ראייה משלם. ונראה דאע"פ שיש לו רשות לשחוט כנהוג עתה אינו נקרא בשביל כך אומן, דהרשות הנהוג הוא משום דידוע הדינין, אבל מכל מקום הדיוט הוא¹³. ותדע, דוודאי אותן ששחטו בימי ר' יוחנן ודאי היו בקיאין בדינין והורשה לשחוט, דאם לא כן היתה גם שחיטתו פסולה, ואפילו הכי הוצרך להביא ראייה שהוא אומן, על כרחק לא סגי הרשות הנהוג להחשיבו מומחה ואומן עד שיהיה מלאכתו בכך. וכן ראיתי בתשובה כתב יד סביב המרדכי פרק המוכר פירות דאומן דקאמר הכא הוא טבח שמלאכתו ואומנתו בכך תמיד. עד כאן לשונו. והש"ך עצמו בחושן משפט סימן ש"ו ס"ק ז' הביא האי גליון במרדכי ריש פרק המוכר פירות [רמז תקסד בהגהות אות א] בלשונו ממש כרמזו עליו השלטי גיבורים הנ"ל, אלא שחשבו הש"ך לגליון זה לתלמיד טועה, עיין שם היטב. אם כן אין זה עניין לרוב מצויין מומחין הן, דמומחה לחוד ואומן לחוד, ולא קשה מדי.

וראיתי שהפרי מגדים אחר שסיים וצ"ע כתב וזה לשונו, ודע דמומחין היינו יודעין הלכות שחיטה ויודעין לאמן ידיהם בכלל וכו'. עד כאן לשונו. ונראה כוונתו שהרגיש עצמו בחילוק הנ"ל לתרץ הצ"ע שלו, ודחהו כנ"ל. ובמחילת כבודו לא ראה דברי השלטי גיבורים והמרדכי הנ"ל, דגם הם מודים לזה דרוב

מצויין מומחין ואומן הן, אבל לענין שנחשבו לאונס גמור שיפטר מלשלם לחבירו לא מהני אפילו אם הוא ודאי מומחה ואומן שידוע לאמן ידיו, אלא אם כן הוא אומן שאומנותו ומלאכתו בכך תמיד ואין עושה שאר מלאכה, אבל כל שאין אומנותו בכך תמיד גם רבנן מודו דנתקל פושע הוא. ועיין תשובות הב"ח [ישנות] סימן ס"ב [ד"ה ות] כעין זה.

אמנם יש לומר דהרב המגיד פרק י' משכירות הנ"ל והעתיקו הבית יוסף סימן ש"ו [ה, ב ד"ה כתב הרמב"ם סע' ז מהד' מכון ירושלים] [דכתב] דהרמב"ם יליף שולחני מטבח בקל וחומר, אם בטבח דרוב מצויין מומחין הן אמרינן ליה אייתי ראייה קל וחומר בשולחני, עיין שם, על כרחק לא סבירא ליה כהשלטי גיבורים. דהא כיון דבעינן דווקא אומנותו בכך, הא דרוב מומחין הן אינה מעליותא כלל, דהא אפילו ודאי מומחה הוא לפנינו נמי לא מהני לפוטרו, ואין כאן קל וחומר. ונראה לי דהיינו טעמא דבית יוסף השמיט ולא הביא דעת הג"ה אלפסי הנ"ל. וגם הש"ך בחושן משפט ס"ק ז' הנ"ל תלה הגליון שסביב המרדכי הנ"ל בתלמיד טועה, גם מה שכתב דאומן דהכא שאינו עושה שאר מלאכה קאמר בלא ראייה וטעם לסתור דבריו בזה. ונראה לי טעמו שדחה דברי השלטי גיבורים בזה מפני דברת הרב המגיד הנ"ל.

ונראה לי גם לישנא דר' יוחנן דמימחת אתרנגולי ואפטריך משמע טפי כהרב המגיד, דאילו לשלטי גיבורים צריך לומר שאומנותו בכך לשחוט עופות, והרי כוונתו היה כך לשלול שאינו עושה שאר מלאכה, והוה ליה למימר רק דמימחת לשחוט כנ"ל. וכן בהדיא הקדים הש"ך ס"ק ז' הנ"ל וזה לשונו, אם היה טבח מומחה פטור, מיקרי מומחה כששחט עופות קטנים שלוש פעמים, רש"ל שם, עד כאן לשונו, וכן כתב התורת חיים שם [ד"ה זיל], והיינו דלא כהשלטי גיבורים. ויפה הרגיש הש"ך ביורה דעה סימן א' [סע' ד] והפרי מגדים אחריו מאי טעמא באמת לא מהני רוב מצויין וכו' לפוטרו, אלא דמכל מקום הוה ליה על כל פנים לרמז על דעת השלטי גיבורים דלדידיה אתי שפיר, אלא להרב המגיד הנ"ל ורש"ל ותורת חיים הנ"ל הוא דקשה, וצ"ע. וכן משמע לשון רש"י ד"ה טבח הואיל ואינו בקי הרבה, דבקי אומן הוא, ולא כהשלטי גיבורים הנ"ל, וכן משמע לשון ר' יוחנן ואפילו הוא אומן כטבחי ציפורי, מומחה כמותם משמע, ודו"ק כנ"ל.

סומכים על רוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם לענין כשרות השחיטה, ובסתם אומרים שלא קלקל, אך אם נמצא שקלקל לא אומרים שנחשב אונס גמור אלא אם כן הוא אומן. ועיין בשו"ת הר צבי יו"ד ריש סי' כא שהזכיר

אף בדיני שמים. ¹³ בליקוטי חבר בן חיים ח"ג דף מ, א בהגהות לדברי רבינו העיר: "וצ"ע, אם כן רוב מצויין מאי אהני לן, דלמא לאו אומן הוא וקלקל". ולכאורה התשובה לזה בדברי רבינו לקמן בד"ה וראיתי, שבוודאי

ואחתום בברכה מרובה.

כאוות נפשו הטהורה ונפש אוהבו הנאמן, דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן נ

[מחלל שבת בפרהסיא אם יינו יין נסך]

חיים ושלום וברכה, ברבייה והמשכה, שמורה בכל וערוכה, לראש גבר בגוברין, דחיל חטאין, הלא הוא ידיד נפשי הרב חריף ובקי מופלג, הקצין המפורסם, מו"ה ליב עקשטיין נ"י בעיר ווייטצען.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי זה ימים וכו' עד' היום ראיתי דבריו דברי תורה ושאלת חכם כמותו ירבו בישראל, על מי שמחלל שבת בפרהסיא באיסור דאורייתא אם דינו כמומר לעבודה זרה גם בזה לאסור יין במגעו, או נימא כיון שהוא חרד מכל שארי עבירות ומוחזק בהם שלא לעבור אין אוסר במגעו. ופאר רום מעלתו נ"י נטה קו לכל הצדדים בעומק עיונו, ודברי פי חכם חן?

ונחזי אנן, הגה בתשובת הריב"ש סימן ד' שהובא בבית יוסף יורה דעה סימן קי"ט [קפח, ב ד"ה כתב הריב"ש סע' יב מהד' מכון ירושלים] בקצרה, כתב שם וזה לשונו, על אנוסי הזמן, אם הם מתנהגים בכשרות בינם לבין עצמם וכו' הם כישראלים גמורים, וסומכין על שחיטתן ואין אוסרין יין במגעו, ואם עוברין ברצון על אחת מן העבירות אפילו בינם לבין עצמן, אם העבירה היא עבודה זרה או חילול שבת בפרהסיא הרי הם כעובדי עבודה זרה גמורים לכל דבר ושחיטתן נבילה כשחיטת נכרי ואוסרין יין במגעו וכו'. עד כאן לשונו, יעויין שם היטב³. שנה ושילש כן, דהמחלל שבת בפרהסיא הרי הוא משומד לכל התורה והרי הוא כעובד עבודה זרה גמור לכל דבריו, גם לאסור יין במגעו, גם שחיטתו נבילה⁴.

ובסוגיא זו הקשיתי, מאי פריך הש"ס בבא קמא צ"ט ע"ב על כפל לישנא דשמואל למה ליה למימר מזיק הוא פושע הוא, והא אם קלקל בשהייה דרסה חלדה הוה ליה היזק שאינו ניכר וקיימא לן לא שמיה היזק, ומכל מקום במזיד חייב משום שלא יהיה כל אחד ואחד הולך וכו', אבל אם קלקל בהגרמה ועיקור היזק ניכר הוא וגם בשוגג חייב דאדם מועד לעולם וכו'. והא פושע הוא מזיד כמו שכתב רש"י בחולין ה' ע"א בד"ה ממושעי ישראל וכו', ואם כן שפיר קאמר שמואל מילתיה לצדדין, טבח אומן שקלקל חייב בכל חמש הלכות שחיטה, ומפרש טעמיה, בהגרמה ועיקור מזיק הוא היזק ניכר וגם בשוגג חייב, ובאינך שלושה דהיזק שאינו ניכר הוא פושע הוא, ר"ל במזיד מיהת הוא חייב.

ונראה לי, דגם לשינוי דש"ס עדיין קשה, נעשה כאומר לו שחוט לי מכאן ושחט לו מכאן למה ליה למימר, וצ"ע. לכן נראה לי, כדי שלא נטעה כן לפרש כפל דבריו מזיק הוא פושע הוא דלצדדין קאמר וכו' [כ]קושיא הנ"ל, ולחלק בין היזק שאין ניכר לניכר, לכן סיים דבריו נעשה כאומר לו שחוט לי מכאן ושחט לו מכאן דהוא מזיד ממש, ועל כרחק בשוגג קאי, ואמר פושע הוא דנעשה כאילו הוא מזיד וגם כאומר לו שחוט לי מכאן וכו', היינו שלא לעשות הגרמה ועיקור שייך ביה שחוט מכאן וכו', משא"כ בשהייה דרסה חלדה וכו' שלא שינה מקום השחיטה, ועל כרחק בשהייה דרסה וכו' קאי, ואמר פושע הוא דנעשה כאומר לו שחוט מכאן ושחט לו מכאן, ור"ל נעשה בהגרמה ועיקור, וגם בשוגג חייב ככולן קאמר ולא לצדדין. ועל כרחק היינו טעמא כמו שכתב הרמב"ן בדינא דגרמי¹⁴, דכיון דלא שחט כראוי השחיטה עצמה היא ההיזק, והרי ניכר בין שחוטה לחיה, עיין שם. והן הן דברי שמואל בתוספת דבריו נעשה כאומר לו שחוט לי מכאן ושחט לו מכאן, דאילו אם קלקל בהגרמה ועיקור מאי נעשה כאומר לו וכו', הא באמת כן הוא, שנתנו לו לשחוט במקום שחיטה והוא קלקל ושחט שלא במקומו, על כרחק אשהייה דרסה חלדה קאמר וכדברי הרמב"ן, ופריך ש"ס שפיר וגם משני שפיר כנ"ל. ויותר אין להאריך כעת.

חילוק זה. 14. ד"ה והדור לעקרון עמ' כג מהד' מכון התלמוד הישראלי.

הוא כגוי ממש ואף בתו אסורה ולכן עושה יין נסך. אמנם בדברי הפוסקים מבואר שלמדו את דברי הריב"ש כרבינו, עיין ספר שערי חיים [לר' חיים סופר] שער יט, שו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' עד, שו"ת בית דוד ח"ב סי' קלב, שו"ת אורין תליתאי סי' לט ושד"ח ח"ה מע' מ כלל פו. ולכאורה כן משמע ממה שהריב"ש מצוין שם לגמרא חולין ה, א. ועיין בהערה לקמן שגוף הדין מפורש בדברי כמה מן הראשונים. 4. גוף הדין שמחלל שבת בפרהסיא עושה יין נסך במגעו נזכר לראשונה בהלכות גדולות סי' ס הל' שחיטה עמ' תרטז מהד' מכון ירושלים, ודבריו הובאו באו"ז ח"א הל' שחיטה סוף סי' שסז, וכן מבואר דין זה בשו"ת התשב"ץ ח"ג סי' שיב. וכן מבואר

1. 'וכו' עד' כנראה מכון דלילוג שדילג המסדר לדפוס מהמכתב המקורי. 2. עיין בספר לא יסור שבט מיהודה [ירושלים תשנ"ה] סי' לה, שם נדפסו דברי הרב השואל ר' אהרן יהודה עקשטיין בתגובתו לתשובת רבינו, ובתוך דבריו מיישב את מה שהעיר רבינו על דבריו לקמן בענין מצת כותים. 3. בשו"ת נחלת יואל זאב יו"ד סי' לח העיר על דברי רבינו שאין ראיה מדברי הריב"ש, כיון שהנידון שם הוא שנשמתו ודבק לגמרי בעם אחר, ויש לומר שדווקא בכהאי גוונא הוי כגוי, ולא מצד עצם החילול שבת בפרהסיא, וכעין זה כתב ביד יהודה סי' ב ס"ק ט בפירוש הארוך שבנידון הריב"ש הרי

גוונא אוסר יין במגעו, והוא הדין נמי נמי מומר לחלל שבת כהאי גוונא, דשווים הם בכל דבר כנ"ל.

ועל פי זה הונח לי קושיית הבית יוסף סימן ד' ביורה דעה [ד"ה ואין להקשות סע' ד מהר' מכוון ירושלים], דלהאי תירוצא בתרא דש"ס [חולין] דף מ"א קשיא מתניתין דהמטמא וכו' מאי חייב ומאי פטור הוא, הרי סתם ישראל מומר לא ציית דינא. וצריך לומר אפשר דהדר ביה ובעי למיצת דינא, יעויין שם. ולעניות דעתי נראה לי דמומר לעבודה זרה לבד הוא מיתוקם, וידעינן ביה שמקיים כל שארי מצוות, ופשיטא דבכהאי גוונא ודאי ציית דינא הוא. וממילא לפי זה עוד הפעם יש הוכחה כדעת התבואות שור הנ"ל מאותו דיבור התוספות חולין י"ד הנ"ל דמייתי ליה איהו, שהקשו תוספות עוד מהא אוקימתא דף מ"א שנים או חזין בסכין וכו' בישראל מומר, אם כן בלא לשם אחד מכל אלו נמי תיפוק ליה שחיטת מומר לעבודה זרה היא ופסולה וכו'. ומאי קושיא, הא יש לומר במומר כהאי גוונא מיתוקם שידוע שמקיים כל המצוות הוא. אלא על כרחך גם בכהאי גוונא שחיטתו אסורה. וברייא [חולין] דף ה' [ע"א] חוץ ממומר לנסך יין ולחלל שבת משמע דשווין הם לגמרי כנ"ל. ועיין בתשובת הריב"ש סימן י"א השווה גם כן איסור שחיטתו לאיסור מגע יין.

ומה שכתב מעלת כבוד תורתו ראייה להתיר בכהאי גוונא כמו מצת כותי דקיימא לן מותרת, אף דמחללי שבת היו באיסורי מלאכות שאינם מפורשים בתורה, ועל כרחך משום דאיתחזק באינך איסורים לקיימם.

הנה גם במצת כותי תנאי פליגי [חולין ד, א], ומסקנא דפליגי בלא כתיבי ואחזיק רבן שמעון בן גמליאל ורבנן, ואנן קיימא לן כרבנן דאמרי לא סמכינן עליהו כמבואר בטור יורה דעה סימן ב' ובבית יוסף [ד"ה ומ"ש רבינו בשם הרשב"א

ובשמלה חדשה יורה דעה סימן ב' סעיף ט"ז כתב וזה לשונו, ומחלל שבת בפרהסיא באיסור דאורייתא אפילו לתיאבון ואפילו ראינוהו מקיים שאר מצוות ושחיטה הרי הוא כגוי, והטעם וכו'. עד כאן לשונו. ובספרו בתבואות שור שם [ס"ק כט] מייתי ראייה לזה מקושיית התוספות בחולין י"ד [ע"א] ד"ה השוחט בשבת וכו', הא שוחט בשבת לאו בר זביחה הוא וכו', ואם איתא לישני כגון שנוהר בשאר מצוות ובשחיטה וידענו בו כן שאינו כי אם מחלל שבת, אלא שמע מינה דלא מהני, ועוד ראיות וכו', יעויין שם היטב.

ולעניות דעתי נראה ראייה מדמסיק הש"ס חולין דף ה' [ע"א] תיובתא דר' ענן, ותמיה לי, דילמא ר' ענן מיירי בכהאי גוונא שידעינן ביה דלא פקר בשארי איסורים כי אם בעבודה זרה לבד תקיף יצריה, וכדמייתי לה מזביחת אחאב ידיד ביה יהושפט כן, וכדמסיק הש"ס מקודם ריש דף ה' שם מדישבו גורן באגודה אחת בחיבה. [הוספת המחבר: אף דרש"י דף ד' ע"ב בד"ה אחאב כתב וזה לשונו, ובגבילה לא (אמרינן) [אשכחן] בהו שפקרי, מכל מקום מנא לן לאסוקי בתיובתא, דילמא ר' ענן סבירא ליה שידע ביה יהושפט באחאב בוודאי שלא פקר באחרים]. אלא על כרחך דגם בכהאי גוונא מיעט קרא בקרבן מומר לעבודה זרה (אין) [או] לחלל שבת בפרהסיא, וכדמסיק בספר תבואות שור הנ"ל בטעם הדבר.

ועוד נראה לי ראייה מתוספות בחולין מ"א ע"א בד"ה הכא נמי בישראל מומר וזה לשונו, להנך אמוראי הוה מצי למימר בהניזקין [גישין] נ"ב [ע"ב] מנסך היינו שנגע בו. עד כאן לשונו. ואם איתא להא לא קשה מידי, דמוקמינן לה התם מנסך בישראל מומר לעבודה זרה בלבד וידעינן ביה דמשמר כל התורה כולה, וכיון דתקיף יצריה לעבודה זרה לא אמרינן ביה לצעורי מכווין אלא דעתו ודאי לעבודה זרה, ומכל מקום אינו אוסר במגעו. אלא על כרחך דגם מומר לעבודה זרה כהאי

לכל התורה ושחיטתו נבילה). ועיין שו"ת חת"ס יו"ד סי' קכ שאין האיסור משום לתא דעבודה זרה וחתנות ששניהם לא שייכים במומר לחלל לשבת, אלא משום קנס עשאוהו כגוי, ועיין בדברי רבינו לקמן בסוף הסימן ולעיל סי' לא בענין חתנות במחלל שבת. ובשו"ת מהר"י אשכנזי יו"ד סי' טז נקט שמומר לחלל שבת אינו עושה יין נסך במגעו, וכבר צווחו עליו הפוסקים הנ"ל שדבריו נסתרים מדברי הראשונים הנ"ל. אמנם עיין יד יהודה שם שהאריך בזה וכתב שהבה"ג לשיטתו שאף גוי שאינו עובד ע"ז אוסר במגעו ולימד זכות על המקילים, ובחידושי חת"ס לשו"ע יו"ד סי' קכד ס"ק ד כתב שלא קיי"ל כדברי הראשונים הנ"ל ולכן השו"ע השמיטם (וסותר דבריו הנ"ל בשו"ת), וכעין זה העיר בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סי' לו ד"ה ובעצם שאף שדברי הריב"ש הנ"ל הובאו בב"י ובנקודות הכסף סי' קכד לט"ז ס"ק ב, הדברים לא הובאו להלכה בשו"ע ובש"ך, ומשמע שלא מבורר להם לאסור

בדברי רבנו יונה המובאים בשו"ת הרשב"א ח"ז סי' קעט (אמנם ביד יהודה סי' ס"ק ט בפירוש הארוך דייק שהרשב"א עצמו חולק על זה), ולקמן בד"ה והנה מי מציין רבינו לדבריו אלו לענין אחר, וקצת צ"ב מדוע לא ציין לזה גם לענין עיקר השאלה שמומר לחלל שבת עושה יין נסך, וביותר שהדברים מובאים בב"י בסמוך ממש לדברי הריב"ש. ואמנם בשו"ת אורין תליתי סי' לט כתב שאין ראייה מדברי ר' יונה אלו, שלשונו היא "ויינו יין נסך", ויש לומר שאין כוונתו שעושה יין נסך במגעו אלא שהיין שאצלו אסור שאינו נאמן לומר שלא נגע בו גוי (ועיין בסוף דברי רבינו שג"כ הזכיר חילוק זה). אך לכאורה הפשטות לא כן, שכן בהמשך הדברים שם מוזכר גם לשון "עושה יין נסך", ובר מן דין, ר' יונה בספרו שערי תשובה שער שלישי אות קמב כתב בפירוש שאוסר את היין במגעו (ומשמע שם קצת שהוא מאמר חז"ל, אך אפשר שהכוונה רק לעיקר הדבר שמומר לחלל שבת נעשה מומר

והנה מי שאינו מאמין לדברי רבותינו הוא נקרא אפקורס ומין, כפירוש רש"י שלפנינו בגיטין מ"ה ע"ב בד"ה מין, ובבית יוסף ושו"ע יורה דעה סימן קי"ט בשם תשובת רשב"א [ח"ז סי' קעט] אינו מאמין לדברי חכמינו ז"ל הוא כעובד עבודה זרה וחילול שבת, ולא מפני שליבו אנסו בטעות אלא בזדון ליבו ומלגלג על דברי חכמים הוא דומה ממש למומר לחלל שבת, ודינן שווה כיון שמורידין אותן, וגריעי מכותי וגוי שאין מורידין אותן, יעויין בבית יוסף ושו"ע יורה דעה סימן קנ"ה, ולא כמו שכתב פאר רום מעלתו נ"י בזה⁵.

ובתשובות הרשב"א [ח"א סי' תל ותרפז, ח"א סי' שטו] בבית יוסף סימן קי"ט [קפה, ב ד"ה כתב הרשב"א סע' ז מהד' מכון ירושלים] וסימן קכ"ד [רא, א ד"ה כתב הרשב"א סע' ח(ב) מהד' מכון ירושלים] משמע דליכא חילוק בין (אונסי) [אנוסים] לשאר מומרים לחלל שבתות.

אמנם דווקא מחלל שבת בפרהסיא בעינן, והיינו בפני עשרה מישראל, ועושה כן [כמה]⁶ פעמים, כדאיתא בכתובות דף ז' ע"ב⁷, או להדבר מפורסם וידוע לו שיתפרסם כמו שכתב בתשובת מהרי"ק שורש ק"ס ובתבואות שור סימן ב' סעיף ט"ז, ובספר בית הלל סימן ב' אות ג' ד', ובבית יוסף יו"ד סימן קי"ט בשם תשובת רשב"א [שם].

ולפסול אותו לעדות ולשבועה בעינן דווקא להעיד בפניו גם בפני בית דין, כמו שכתב ש"ך בחושן משפט סוף סימן ל"ח [ס"ק ב ד"ה כתב הריב"ש] ובתשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סימן ע"ב [ד"ה ובענין היתר החמישי] בסתירת היתר ה' בארוכה. ועיין בשו"ע חושן משפט סימן ל"ד סעיף י"ז וברמ"א סעיף כ"ג וסעיף כ"ה ובסימן צ"ב סעיף ה' [בשו"ע]. והכי נמי לאסור היין במגעו היינו נמי לפסול גופו ממש לעשותו כגוי גמור, פשיטא דאם לא העידו עליו כל הנ"ל בפניו בחילול שבת, רק על פי הקול ההמון שמתפשט בלבד, וידוע כי הם מתנהגים בכל שארי מצוות התורה ונזהרים משארי עבירות התורה, אין דינם כמומר לעבודה זרה לאסור יין במגעו¹¹.

סע' ט מהד' מכון ירושלים] בשם הרשב"א [תוה"א ש"א ב"א ד, ב], וגם מצת כותי אסורה. ואפילו תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל דסבירא להו מצת כותי מותרת נמי, כבר כתב מהרש"א מסכת גיטין דף י' [ע"א בד"ה מצת] על קושיית תוספות אמאי יוצא ידי חובה הא חשידי אלפני עור, דהיינו טעמא דלא קשיא להו ארישא אמאי מותרת, משום דמסתמא הכיר בה ישראל שלא החמיצה מיירי, יעויין שם.

ועוד, פלוגתיהו ותנא קמא דשרי מצת כותי נמי היינו דווקא אי גרי אמת הן, משא"כ אי גרי אריות הן אמרינן בחולין ג' ע"ב ר' אשי לא אמר כאביי ורבא לאתויי כותי דסבירא ליה גירי אריות הן ושחיטתן על כרחך אסורה, והכי נמי לכולי עלמא אחר שמצאו להם דמות יונה שעשו אותן כגוים גמורים לכל דבריהם. ולפי זה ודאי מדמינן ישראל מומר לחלל שבת בפרהסיא לכותים אלו, שהן עברו גם כן מה שעברו בזדון ובשאט נפשם, משא"כ כותים קודם הגזירה למאן דאמר גרי אמת הן, בזה שלא החזיקו במה שאינו מפורש בתורה הם קצת אנוסים מתחילה, שטעו בקבלתם כמו הקראים, ליבם אנסם ואין להם דין מומרים⁸. ועיין ש"ך יורה דעה סימן קנ"ט ס"ק ו' דקראים גם כן דינם כמומרים, וגריעי טפי, דאפקורסים הם ומורידין אותם. ועיין בלבוש [סי' קנט סע' ג] וש"ך [סי' קנט ס"ק ה] ובנקודות הכסף סימן קנ"ח וקנ"ט, ובש"ך סימן ב' ס"ק כ"ד.

ומעלתו לא היה צריך להביא ממצת כותי, אלא משחיטת כותי דשרי מאוקמתיה דאביי ורבא חולין ג' [ע"א] הכל שוחטין אפילו כותי אי גרי אמת הן, ואמאי הא מחללי שבת הן במאי דלא כתיבי בפירוש בתורה. וכן הטור ביורה דעה סימן ב' [סע' ה(ג) מהד' מכון ירושלים] זה לשונו, חוץ מעבודה זרה וחילול שבת בפרהסיא מומר לאחד מאלו הוי כגוי גמור, וכותי האידנא דינו כגוי, האידנא דייקא, [ת"ל] [ר"ל] אבל קודם גזירה היה שחיטת כותים מותרת. הוה ליה למעלתו להקשות מאי שנא האידנא דווקא לפי שהוא מומר לעבודה זרה, הא בכל זמן היו מומרים לחלל שבת. אלא על כרחך כותים שאני דליבם אנסם במה שעברו חילול שבת כנ"ל. ועיין בפרי מגדים יורה דעה סוף סימן ב' בשפתי דעת אות כ"ב וכ"ד.

שאינם עוברים בפרהסיא מחמת יראה, ולכאורה מה בכך שאינם מחללים שבת בפרהסיא, תיפוק ליה שנעשים מומרים לכל התורה כולה מצד שאינם מאמינים בדברי חז"ל. וכתב שיש ליישב על פי דברי רבינו כאן שאם ליבו אנסו אינו מומר, וצדוקים ליבם אנסם והאמינו בטעותם. אלא שיש להעיר שדבריו נסתרים מדברי רבינו לקמן סי' רעג ד"ה מיהת בהם מפורש שצדוקים הם בכלל דברי הרשב"א והשו"ע שמי שאינו מאמין בדברי חז"ל הוא מין וכמחלל שבת ועובד ע"ז. 9. על פי שו"ת זכר יהוסף ח"א סוס"י כא. או אפשר שצ"ל שלוש פעמים, ועיין בזה בדברי רבינו לעיל סי' ח. 10. שעל ידי עשרה מיפרסמא מילתא. 11. חידוש זה של רבינו נידון באריכות בספרי

ממש, רק שנהגו לאסור, עיין שם שדן על פי זה להתיר לתת להם יין. 5. וכן כתב בשו"ת מחנה חיים ח"א ס' לר. 6. כך היתה גירסת רבינו ברש"י, ולא כפי שמופיע בפנינו, ועיין לקמן בסי' רעג ד"ה בגיטין וד"ה ונ"ל ובהערות שם בענין שתי הגירסאות. 7. בב"י קפה, ב ד"ה עוד מפי הר' יונה סע' יא מהד' מכון ירושלים, ובשו"ע שם בסע' ז. 8. בספר ילקוט הגרשוני או"ח סי' שפד ס"ק ג התקשה מדוע השו"ע פסק בזה כרשב"א, שלכאורה תוס' עירובין סט, א ד"ה כאן והרא"ש שם חולקים בזה על הרשב"א במה שכתבו שאף לשיטת רש"י שמומר לחלל שבת באיסור דרבנן מומר לכל התורה כולה, צדוקים אינם מומרים לכל התורה אף שאינם נזהרים באיסורי דרבנן, כיון

ומה גם כעת היום בזמנינו שהדור פרוץ מרובה, אין להרחיקם כל כך ולדחותם בשתי ידים חלילה שלא יפקרו טפי, ויותר טוב לקרבם בזרוע¹².

ואם כי ודאי יינם בכלל סתם יינם של נכרים הם, דמסתמא מקילים לעצמם לשתות סתם יינם אחר שמחללים שבת, אפילו שנוהרים משארי עבירות חשודים על סתם יינם ואינו מעיד עליו. מכל מקום אין אוסרים במגען יין שנגעו אלא על פי תנאים הנ"ל¹³.

ועוד יש להעיר לעניות דעתי על הריב"ש הנ"ל בפתח דברינו דסבירא ליה דמומר לחלל שבת בפרהסיא אוסר יין במגעו. נראה לי היינו דווקא אם מדאורייתא היה ליה כמומר לכל התורה כולה, כדעת תשובת ה"ר בצלאל סימן ג'¹⁴. וכן משמע דעת מהר"ק שורש ק"ס. אבל לדעת הרבה אחרונים סבירא להו דרק מדרבנן הוי ליה כמומר לכל התורה כולה¹⁵, על פי משמעות לשון הגמרא עירובין ס"ט [ע"ב] ורש"י חולין ה' [ע"א ד"ה אלף] האי תנא חמירא ליה שבת כעבודה זרה, ועיין תשובת יד אליהו (סי' פג) וספר מגן אבות לאמ"ו זצלה"ה על סוגיא דשוחט בשבת¹⁶ מזה, ובמגן אברהם סוף סימן ש"ו [ס"ק כט], יש לומר הם אמרו והם אמרו לא אסרו יין במגעו. ומשום כיון דכולהו טעמא, אי משום חשש ניסוך או משום איסור התחתנות, לא שייכות ביה במחלל שבת לחוד¹⁷.

וקצת ראיה יש להביא מדברי רש"י¹⁸ ומה שאמרו במגילה [יג, ב] שאם נפל זבוב בכוסו של אחד מהן זורקו ושותהו וכו', ור"ל דגוי אחשוורוש אוסר במגעו. ואם איתא, מאי זה מלשינות, הרי גם ישראל מומר לחלל שבת לבד אוסר במגעו. ועל כרחק

דאינו אוסר במגעו, וצ"ע¹⁹. [הוספת המחבר: עיין סוף גיטין צ, א] דעות בכוסות].

מכל הלין טעמי נראה לי שגם בעל נפש אין צריך להחמיר על עצמו מלשתות יין שנגעו בו מחללי שבתות כאלו שבזמן הזה, שלא העידו עליהם בפניהם בפני הבית דין שחיללו בפני עשרה מישראל וכן²⁰. הנראה לעניות דעתי כתבתי.

והנני ידידו ואוהבו הנאמן, השש בשלוותו ודורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן נא

[ארבע הערות על ספר יריעות שלמה:

- א. נושא נשים בעבירה האם פסול מן התורה.
- ב. בדעת ר' מאיר דמומר לדבר אחד מומר לכל התורה, אם הוא מדאורייתא. ג. לוקח בשר מן הכותי שחותך כזית ואוכל, מדוע אין חוששים שאוכל באיסור. ד. שוחט בשבת מדוע אינו מתחייב גם משום תולש בני מעיים]

בעזרת ה' יתברך יום ד' כ"ז תמוז תרט"ז לפ"ק סערדאהעלי.

למי כל חמדת ישראל איש חי רב פעלים מקבציאל,

חת"ס יו"ד סי' כק, החיד"א בפתח עיניים חולין ה, א ועין זוכר מע' מ אות עב ונחל אשכול הלי' שחיתת חולין סי' ב אות ט. ועיין בזה בדעת תורה יו"ד סי' ב אות כז ובשו"ת יביע אומר ח"א יו"ד סי' יא. 16. חולין יד, א, נדפס בספר מגן אבות על מלאכות שבת אחרי סדר המלאכות. 17. לכאורה רבינו סתר משנתו בזה, עיין לעיל בסי' לא שהאריך בזה ונקט שמדרבנן יש איסור חתנות במחלל שבת בפרהסיא. ואפשר שכוונת רבינו כאן לומר שדין זה גופא תלוי במחלוקת האחרונים הנ"ל אם מומר לחלל שבת בפרהסיא הוא מומר לכל התורה כולה מדאורייתא או מדרבנן. 18. לא ברורה כוונת בציונו לרש"י. 19. עיין בשו"ת רשב"ן או"ח סי' קלט ד"ה אחרי שתמה על ראיית רבינו, הובאו דבריו בשדי חמד ח"ה מע' מ סוף כלל פו ד"ה גם. וע"ע בשו"ת הרי בשמים חלק ה סי' כב ד"ה והנה ראיתי שדן בדברי רבנו. 20. וע"ע בשו"ת לבושי מרדכי מהד' רביעאי סי' קסג אות א, שו"ת פרי השדה לר"א דייטש (באניהאד תרס"ו) ח"א סי' סב, שו"ת אבני צדק לר"י טייטלבוים (לעמברג תרמ"ה) יו"ד סי' ס, שו"ת לא יסור שבט מיהודה לר' א"י עקשטיין (ירושלים תשנ"ה) סי' לה ושו"ת זכרון יהודה לר"י גרינוולד או"ח (בודפשט תרפ"ג) סי' צט.

נא. 1. בכתה"י: תרטז"ל. כתב היד של תשובה זו נמצא בגנזי צאצאי התורני

הפוסקים הבאים אחריו, והדיון בדבריו מתחלק לכמה חלקים: האם לקבל את חידושו להלכה; הקושי הגדול בדבריו לאור דברי הראשונים בחולין יד, א בענין השוחט בשבת; עצם ההבנה של דברי רבינו; והאם אפשר ליישם את חידושו בתחומים אחרים. ועיין בנספח שבסוף הספר עמ' תשמה שם נתבארו הדברים. 12. עיין שו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' עד שהשיג על זה, ועיין שו"ת יביע אומר ח"א יו"ד סי' יא אות טז-יז שיישב דברי רבינו, ועיין עוד בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' נג ושו"ת באר משה ח"ה סי' צ. וכבר האריכו הפוסקים לדון באופן כללי במעמד פורקי עול והיחס אליהם בזמן שהדור פרוץ מרובה (כלשון רבנו), עיין שו"ת מלמד להועיל ח"א או"ח סי' כט, שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' מא אות טז ושו"ת יביע אומר ח"א או"ח סי' טו אות ד. 13. בספר שבילי דוד יו"ד סי' קיט ס"ק ב הקשה על חילוקו של רבינו, שלפי דברי רבינו שלפסול גופו לענין לעשות יין נסך צריך דווקא קבלת עדות ולא מועיל עצם זה שחילל שבת בפרהסיא, הוא הדין לענין לקבוע שאינו נאמן, שאף זה בכלל לפסול גופו כפי שמבואר בתבואות שור סי' ב ס"ק ה שאין להוציא אדם מחזקת כשרות בלא עדים. 14. התשובה בשו"ת רבי בצלאל אשכנזי סי' ג עוסקת במומר, אך לא ברור מה לומד ממנה רבנו. 15. וכן כתבו בחידושי רע"א על הש"ך יו"ד סי' ב ס"ק ב, שו"ת

וסיים וזה לשונו, ואם עבר ועבד קודם שידור או שיקבל, אע"פ שהוא נשוי בעבירה לא חילל, כהן שעבד ונבדק ונמצא חלל וכו', לא חילל שנאמר וכו'. עד כאן לשונו. ומדעו צריך לר"מ לאשמעינן בנושא נשים בעבירה ומטמא וכו' עבודתו כשירה, וגם סמך ליה איך דינא דנמצא חלל ממש לא חילל עבודה, משמע בהדיא דכל עוד שלא נדר ולא קיבל עליו הוא כחלל מדאורייתא וכהרא"ם¹⁰.

ועוד הבאתי ראיה קצת מבריייתא דיבמות פ"ה [ע"א] דנקט כל שהוא פסול והיא פסולה וכו', ואם איתא דפסולא ידידה הוא רק קנסא דרבנן הוה ליה למימר איפכא להקדים אותה ולומר כל שהיא פסולה והוא פסול, דהרי היא ודאי חללה גמורה ופסולה מדאורייתא.

עוד קצת ראיה מקושיית הש"ס בגיטין ל"ה ע"ב אמתניתין זו הנושא נשים וכו' שידירנה הנאה וכו', וניחוש דלמא אזיל לגבי חכם ושרי לה וכו'. ואי פסול זה לעבודה רק מדרבנן הוא, מאי קושיא, הרי ספק דרבנן הוא ולא חיישינן, ולהקל. אלא על כרחך כהרא"ם.

ועל כל פנים צע"ג על המגן אברהם ותומים שכתבו בהיפוך ולא מייתו כלל תשובת הרא"ם. ואם כן לשיטת הרא"ם וסייעתיה [הוספת המחבר: רש"י¹¹ והרמב"ם] קושיית החכם צבי בתשובה והתבואות שור הנ"ל במקומה עומדת.

[ב] **בסימן** (א') [ב' אות ד] סעיף ה' [ד"ה ועדן] כתב הדרת גאון נ"י, ועדיין צריכין לבאר, לר' מאיר דסבר מומר לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה¹² למה לי קרא [ויקרא ד, כז] מעם הארץ פרט למומר לאותו דבר¹³, ותיפוק ליה דאינו נאמן לומר שוגג היה וכו'.

מעיר על דבריו. ובוה תוסר תמיהת החת"ס שם שהמג"א עצמו הזכיר שם את תשובת הרא"ם, ואעפ"כ נקט כדבר פשוט שנושא נשים בעבירה פסול רק מדרבנן. 10. וכן כתבו בדעת הרמב"ם בספר תהלה לדוד סי' קכח אות ז ובצפת פנח מהדו"ת ז, ב, על פי דבריו בפירוש המשניות סוטה פ"ג מ"ז, שם הביא את דברי התו"כ הנ"ל כמקור הפסול של הנושא נשים בעבירה. אמנם מגוף דברי התו"כ אין ראיה, עיין בפירוש הראב"ד וכן בר"ש משאנץ בפירוש ראשון שם שפירשו באופן אחר, שאסור לכהן להיטמא לקרוב המשווד לעבירה. 11. בשו"ת הרא"ם שם הוכיח את חידושו מדברי רש"י על התורה ויקרא כא, ד ושם פס' ח, עיין שם. ובגמרא גיטין ס, א שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן וכו' פרשת כהנים, ופירש רש"י אמור אל הכהנים שהלכות כהנים כתובות בה לא יטמא לא יקח וכו' ומפני שבו ביום הוזקק לעבודה הוצרכה קדושתן להודיעם, ולכאורה גם מדבריו אלו מוכח שנושא נשים בעבירה ומיטמא למתים פסול לעבודה מדאורייתא. וכן משמע ברש"י יבמות פה, א ד"ה מפני, עיין בריטב"א שם. ועיין רש"י קידושין עז, א ד"ה ואין מתחלל. 12. תוספתא דמאי פ"ב ה"ד, בכורות ל, ב. 13. חולין ה, ב.

עוד ינוב בשיבה טובה וברכה עד ביאת הגואל, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרב הגאון הגדול פאר הדור נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק קדושת שם תפארתו מו"ה שלמה זלמן נ"י אולמאן אב"ד קהילת מאקא בעל יריעות שלמה.

ברוך ה' אשר הציל את תלמידיו [הבחור] המופלג (ה"ר [כ"ה] יוסף מרדכי כ"ץ² מכף עריצים. ובבואו לקח דרכו מיד לשוב למקומו [הראשון] בית הדרת גאונו נ"י, ו[אגב אורחא] אמרתי לרשום לו איזה הערות בספרו הטהור יריעות שלמה³ כאשר הבטחתיהו, למלאות בקשתו ורצונו.

[א] **בסימן** (א') [ב' אות ג] סעיף ג' תירץ קושיית החכם צבי סימן ל"א' [הוספת המחבר: וכן הקשה התבואות שור סימן ב' אות י"ב], על פי [מה] דפשיטא ליה להדרת גאונו נ"י דנושא נשים בעבירה אינו פסול מדאורייתא רק מדרבנן וכו'.

הן אמת כן כתב התומים בפשיטות בסימן ל"ד ס"ק כ"א שאינו נפסל מדאורייתא אלא [מדברי] חכמים הוא, וכן כתב המגן אברהם בסימן קכ"ח ס"ק נ"ד דרק קנס חכמים הוא שפסול⁵. אמנם אני מאז תמהתי עליהם בתשובת שאלה אחת [או"ח סי' מז ד"ה וגם מה שכתב], שהיה בהעלם עין מהם תשובת הרא"ם סימן נ"ט שביאר בארוכה דפסול אפילו מדאורייתא, כל זמן שהיא עמו אין בו קדושת כהונה כלל והוא פסול כמו חלל⁶ דילפינן מוקדשתו בעל כרחו דופנו⁷ פירוש הלקהו עד שיגרש, וכל עוד שלא יגרש אינו מקודש וכו', ותניא בתורת כהנים [אמור פרשה א אות טז] בעמיו להחלו⁸, שאם נהג כמנהג זה בזמן שהיא עמו הרי הוא חולין וכו', יעויין שם בארוכה⁹.

ואני הוספתי ראיה ממשמעות הרמב"ם פרק שישי מביאת מקדש הלכה ט' שהעתיק המשנה דמסכת בכורות [מה, ב],

ר' גרשון אולמן, ולהלן בהמשך התשובה הגהנו ע"פ כתה"י. 2. כ"ה בכתה"י. בדפוס: רימ"ק. 3. על יו"ד. 4. במשנה בכורות מה, ב "הנושא נשים בעבירה פסול עד שידירנה הנאה", והקשה החכם צבי הרי קיי"ל בשו"ע יו"ד סי' קיט סע' ח על פי תשובת הרשב"א ח"א סי' סד שהחשוד על הדבר אינו נאמן אף בשבועה, ואם כן מה מועיל הנדר. ועיין לקמן סוף סי' שיח מה שכתב רבינו ביישוב קושיית החכם צבי. 5. וכן הוא בריטב"א יבמות פה, א ד"ה גרש"י. ובביאור הלכה לסי' קכח סע' מא סוד"ה נטמא כתב "באמת עיקר דין זה לכו"ע אף בעבודה אינו כי אם קנסא דרבנן בעלמא". 6. בכתה"י: 'הרי הוא חוטא וכו'. וכן פירש רש"י בפירוש החומש. יעויין שם' [ראה לקמן הע' 11]. 7. יבמות פח, ב. 8. ויקרא כא, ד. 9. ועיין בתשובת רבינו שם שצ"ח לתשובת החת"ס ח"ו [ליקוטי תשובות] סי' יב שבתחילה סבר שפשוט שהוא רק פסול דרבנן, עד שראה את תשובת הרא"ם הנ"ל. אמנם עיין בספר כנסת יחזקאל (לר' יחזקאל גרובנר) ח"א סי' יח אות ד שהעיר שבדברי הרא"ם לא מפורש שהכוונה לפסול דאורייתא, ויתרה מזו בסימן הבא (שם סי' ס) הרא"ם מביא את דברי שו"ת הרשב"א ח"ו סי' כא בהם משמע שהוא רק קנס חכמים, ולא

בגיטין (מ"ז) [סז, א]. נראה לי כוונתו דפאר רום מעלתו נ"י, על פי מה שכתבו רש"י [ד"ה מעשה] ותוספות שם [ד"ה דיבורא] דהא עדות דהעדאת עדים או הבית דין כיון שעל ידי זה נגמר הוה ליה מעשה כמו החתימה, והכי נמי האי דינא דהעיסור בש"ך חושן משפט עדות הקרובים מיקרי מעשה, ומכל מקום חיישינן לאחזוקי שיקרא.

ולעניינות דעתי נראה לחלק, התם דווקא דעביד איסור בתחילה בעדותו, חיישינן לזה שיחזיק בדיבורו כדי שלא יוחזק בדאי וגם רשע למפרע, משא"כ בלא עביד איסורא בתחילה גם אם היה משקר, לא חיישינן שאוכל איסורא כדי שלא יוחזק בדאי לבד. ואם כן כותי דלית ליה לפני עור וכו' שלא להכשיל חבירו בחטא אלא כמשמעו כמו שכתב רש"י בחולין ג' [ע"א ד"ה ואפילו], הרי לא עביד הכותי לדעתו איסור במה שאמר (מתחילה) [מתחילה] כשר, אם גם משקר הוא וישראל יאכלו על ידו, לכן לא חיישינן ביה שיאכל בעצמו איסור נבילה כדי שלא יוחזק הוא בדאי בדבר רשות לבד לדעתו.

ועוד נראה לי, בדיקה זו דחותך כזית וכו' לחד תירוצו בתוספות [חולין ג, א ד"ה המניח] רק כל זמן שיכול לברר [ע"ז, זה, יש לו לברר²¹] ולתקן, אבל אי ליתא לכותי קמן שרי. וגם לתירוצו קמא בתוספות בדדיקה זו מעכבת אי ליתא כותי קמן, היינו מדרבנן לבד, אבל מדאורייתא לא צריך בדיקה כלל כיון דגרי אמת הן ואחזוקי בה, וכמו שכתבו תוספות בגיטין דף י' [ע"ב] בד"ה אי לאו וכו' דמייתי ליה גם הדרת גאווה בעצמו. וכיון דכל עיקר בדיקה מדרבנן הוא דבעי ליה, לא חיישינן דילמא יאכל איסור כדי להחזיק דבריו, דספק דרבנן הוא ולהקל מהני בדיקה זו, ולא חיישינן הכי אלא בעדות להוציא ממון דאורייתא הוא, כנ"ל.

[ד] **סוף סימן כ"ז** [ד"ה אבל] הקשה הדרת גאווה בצ"ע, שוחט בשבת נימא לחייב גם אתולש בני מעיים כמנחא בדיקולא דמיא, כמו תולש ציפורן של אדם או בהמה במסכת בכורות כ"ה [ע"א].

שלפי ר' מאיר מומר לדבר אחד הוא בכלל "כל בן נכר לא יאכל בו" (שמות יב, מג). וכן כתב הגר"פ פערלא בפירושו לספר המצוות לרס"ג ריש ל"ת קעה בבאיור דברי רש"י עה"ת שם ובפסחים כח, ב ד"ה בן נכר וזבחים יח, ב ד"ה בן נכר, שכתב שכוונת הפסוק למי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, ובפסחים שם כתב בפירוש שמדובר שלא עבר על כל התורה, וסותר לדברי הגמרא ודברי עצמו בכמה מקומות שמדובר דווקא בהמיר דתו עיין שם, וכתב ליישב שדבריו הראשונים נאמרו לשיטת ר' מאיר. 19. משפט זה לא נמצא בכתה"י. ולא ברור למה מתכוון רבנו במ"ש 'ועיין בזמרות'. 20. בחולין ג, א לענין שחיתת כותי (דהחזק בשחיטה לעצמו אך לית ליה לפני עור) "אם שחט, חותך כזית בשר ונותן לו, אכלו מותר לאכול משחיתתו". 21. נוסף ע"פ

ואני בעוניי הכינותי בחידושי מסכת חולין בפשיטות, דהא דרבי מאיר סבירא ליה מומר לדבר אחד הוי מומר לכל התורה כולה, היינו רק מדרבנן ולא מדאורייתא כלל. חדא דמהי תיתי, דמומר לעבודה זרה גלי לן קרא [במדבר טו, כב] וכי תשגו וכו', ואמר מר חמורה עבודה זרה שכל הכופר בה וכו'¹⁴, והוא הדין נמי איפכא כל המודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה כולה¹⁵, ודווקא בעבודה זרה החמורה שכופר בעיקר, אבל בעבירה אחרת מנא לן¹⁶. ועוד, הא ברייתא דמכס קרא קא דריש [ויקרא א, ב] מן הבהמה להביא בני אדם וכו', מכאן אמרו מקבלין קרבנות מפושעי ישראל במומר לדבר אחד¹⁷, ואם איתא קשיא, קרא מן הבהמה להביא וכו' לר' מאיר למאי אתיא. ועל כרחק דמודה ר' מאיר בהא דמביא קרבן ונאמן גם כן מדאורייתא לומר שוגג היה, רק מדרבנן סבירא ליה שהוא חשוד¹⁸, וצריך קרא מעם הארץ גם לדידיה פרט למומר לאותו דבר. ובזה מתורץ גם קושיית מור"ם ברבי בחולין ה' [ד"ה ובררך] לר' יוחנן בשבת ס"ט [ע"א] עיין שם, ואין כאן מקומו.

והדרת גאון מעלתו נ"י לדעתו ושיטתו בקושיא זו דרבי מאיר מדאורייתא סבירא ליה הכי, הנה נסתר מחמתו תירוצו הנ"ל בסעיף ג' לקושיית החכם צבי ותבואות שור, דהא לר' מאיר ודאי הנושא נשים בעבירה או מיטמא למתים הוא פסול לעבודה מדאורייתא הוא, דחשוד הוא לכל התורה כולה, ואינו נאמן לומר שלא פיגל, והא מתניתין [בכורות מה, ב] נודר ועובד ליכא דפליג עליו, ואדרבא סתם מתני' ר' מאיר היא, ועדיין קשיא לר' מאיר קושיא זו דהחכם צבי, וצ"ע. (אלא דיש לומר מלאווי דכהונה שאין שווה בכל ללאו דלא יחל דברו השווה בכל, גם לר' מאיר לא הוי חשוד מקילתא לחמירתא. ועיין בזמרות¹⁹).

[ג] **סוף סעיף ט'** [סוף אות ה] הקשה הדרת גאווה מאי מהני חותך כזית וכו'²⁰, ניחוש דילמא לאחזוקי שיקרא יעבור גם לאכול נבילה, כמו דעובר על לאו דלא תענה מהאי טעמא בש"ך בחושן משפט סימן ל"ג סעיף י"ב [ס"ק ט]. ולא ניחא ליה לחלק דדיבורא אמרי מעשה לא עבדי כבסוף פרק התקבל

14. שם ע"א. 15. בדקדוקי סופרים שם הביא שכך הגירסא בכתב יד, ושכן גרס רש"י עירובין סט, ב ד"ה עד. וכתב שהגירסא שבפנינו נקטה לישנא מעליא כלפי שמיא. 16. תשובה לשאלה זו עולה ממקום אחר בדברי הרב השואל, עיין בקונטרס בית יד (שבסוף ספר יריעות שלמה הנ"ל) הלכה ה אות יט שכתב שר' מאיר למד את דינו ממה שהתורה פסלה רשע לעדות, מפני שחשוד להעיד שקר, אף כשאינו רשע דחמס, וגילתה בזה שמומר לדבר אחד מומר לדבר אחר אף מקל לחמור. ורבנן חולקים וסוברים שאין לומדים איסורין מעדות, כפי שכתבו תוס' בכורות לו, א ד"ה אימר והרא"ש שם פ"ה ס" ה. 17. חולין שם. 18. אמנם בטורי אבן חגיגה ד, ב ד"ה ר"ע לכאורה מבואר שהוא דין דאורייתא וכדברי השואל, שהטורי אבן שם כתב

בעזרת ה' יתברך יום א' נצבים וילך (תרכ"ח)
[תרכ"ה¹] לפ"ק סעודהעלי.

תחל השנה הבאה עלינו לטובה וברכותיה, לראש
אהובי חתני ותלמידי הרב המאור הגדול מלא
ברכת ה' בתורה ויראה ובנם של קדושים כבוד שם
תפארתו מו"ה אהרן ביכלער נ"י האב"ד קהילת
יאסבערין, עם זוגתו בתי הצנועה הרבנית תח' וכל
יוצאי חלציהם.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי היום.

ועל דבר השאלה שהעלית על שוחט בעירך שאינו רוצה
להראות סכיניו להרב מרא דאתריה, וגם בתוך משך ארבע
שנים שעברו לא נודמן לידו שום שאלת חכם בבית המטבחים,
וגם שאר ענייני אפקרותא, שפוער פיו לדבר גבוהה כי אין לו
לציית לך ולא לגדול ממך.²

שאלה זו אינה צריכה לפנים, כי בוודאי יפה הורית שאסרת
לאכול משחיטתו כדת של תורה, כמבואר יפה בש"ס ובפוסקים
בחולין י"ח [ע"א] ובשו"ע י"ח [סע' יז] וצינית עליו. והרי לכמה
פוסקים הובא בש"ך ס"ק כ"ח שם אין החכם יכול למחול על
כבודו. ולכולי עלמא נמי אם תימצא לומר דיכול למחול על

לעניות דעתי נראה לי, כל מלאכת שבת דומיא דהוי
במשכן בעי, ומלאכת תולש צמר או שיער וכיוצא בזה בגלוי
בעינן, אבל לא בטמון ומכוסה מעיני אדם כתלישת הבני
מעיים שאין תלישתן ניכרת ונראית כלל²². ועוד, הא קיימא
לן בשבת ע"ג [ע"ב] האי דשקל פיסא ואתר תמרי פטור דאין
דרך תלישה אלא ביד או בכלי אבל כל כלאחר יד פטור,
ויעויין במגן אברהם סימן של"ו ס"ק י"א הכי, והכא נמי לא
עדיף מיניה דהוה ליה תלישה כלאחר יד ופטור²³. ועוד בה
שלישה, דתלישה זו דבר שאינו מתכוון היא²⁴, וגם אינה
צריכה לגופה²⁵, ואריך.

והנני מצפה לתשובתו הרמה.

ידידו ואוהב נפשו הדורש שלום תורתו [בלב ונפש חפצה,
החותם בברכה מרובה]²⁶.

[נאום] הק' יהודאסאד

סימן נב

[שוחט ובודק שאיננו מציית למרא דאתרא]

כפשוטו שתלוי בעיקר המלאכה, עיין במה שכתב בחלק או"ח סי' עז ד"ה
ועוד בה שלישה בענין מפרק דם בתולים, שכיון שדרך מלאכת מפרק היא
ביד או בכלי היה ראוי לומר שמפרק דם בתולים על ידי אבר התשמיש
הוא מלאכה שלא כדרכה, אלא שלמאן דאמר דם חבורי מיחבר אי אפשר
לפרק דם בתולים באופן אחר ולכן הוי מלאכה כדרכה, אך למאן דאמר
מיפקד פקיד אפשר לפרק באצבע ולכן על ידי תשמיש הוי שלא כדרכה,
אף שבוודאי הדרך על פי רוב לעשות כן. ועיין גם בדברי רבינו בחלק או"ח
סי' סה וסי' סו בענין מפרק כלאחר יד במליחה. [ובגוף השאלה אם הגדרת
מלאכה כדרכה תלויה בעיקר המלאכה או בכל פעולה לעצמה עיין אנצת"ל
כרך כט ערך כלאחר יד טור קפ"ט-קצד].²⁴ בליקוטי חבר בן חיים ח"ג דף
מ, א, בשו"ת בית אב שם ובדברי עמרם השיגו על דברי רבינו שהוא פסיק
רישיה. ובהערות ר' דוד צבי קצבורג שם ביאר לפי דבריו הנ"ל שאין כוונת
רבינו לומר שיש בזה היתר מצד דבר שאינו מתכוון, אלא שחסרון הכוונה
מועיל שלא יחשב מלאכה כדרכה וכו'.²⁵ עיין בתל תלפיות שם בשו"ת
בית אב שם ובדברי עמרם שם שדנו בזה.²⁶ נוסף ע"פ כתה"י.

נב. 1. רבינו נפטר בשנת תרכ"ו ובהכרח שנפלה כאן ט"ס, והכוונה ככל
הנראה לשנת תרכ"ה. וכן מוכח מאיגרת רבנו לחתנו בספר איגרות מהרי"א
(בהכנה). 2. כשהגיעה תשובה זו ליאסבערין טענו כנראה השוחט או
התומכים בו שהרב רבי אהרן ביכלר הגויס בשאלתו לרבנו, ואולי הוא העליל
עליו שהוציא טרפות מתחת ידו וכד', ורק משום כך הסכים רבנו לאסור
את שחיטתו. לכן פנה רבי אהרן שוב אל רבנו בבקשה שיעתיק את לשון
שאלתו הראשונה אליו כדי להוכיח שהוא לא הוסיף מאומה על האמת. על
פנייה זו באה איגרת זו של רבנו [בספר איגרות מהרי"א (בהכנה)], כדלהלן:
'בעזה"י יום א' נח [כ"ה תשרי] תרכ"ו לפ"ק סעודהעלי. חיים ושלום וכל

כתה"י. 22. חידוש זה שכל מלאכת שבת בעינן בגלוי כתב רבינו גם בחלק
או"ח סי' סא בעניין אחר, עיין שם. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"ד או"ח סי'
לד סוף אות לד שצירף את דברי רבינו "כסניף בעלמא" להתיר את השימוש
בדוד שמש בשבת. ובגוף קושיית היריעות שלמה עיין בקונטרס תל תלפיות
מחברת א תרנ"ב סי' יד וסי' לה ובשו"ת מהרי"ץ ח"ב סי' קמא שכמה
אחרונים פלפו בזה ויישבו בכמה אופנים, ומבואר מדבריהם שלא סבירא
להו כחידושו של רבינו. ובשו"ת בית אב תליתי יו"ד סי' כו אות ב ובספר
דברי עמרם (הנדפס בספר עטרת עקיבא) סי' ג הקשו על דברי רבינו מדברי
הגמרא שבת קז, ב הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב משום
עוקר דבר מגידולו, עיין בית אב שם מה שכתב לחלק בין העניינים, ועיין
בהערות ר' צבי דוד קצבורג בספר דברי עמרם שם ותגובת המחבר בסי' ד
שם. 23. בשו"ת בית אב שם אות ג ובספר דברי עמרם שם השיגו בזה על
רבינו, דבשלמא בתלישת פירות הדרך היא לתלוש ביד או בכלי ותלישה
על ידי זריקה אינה תלישה כדרכה, וכן בנידון המג"א הנ"ל תלישה בפה על
ידי אכילה אינה כדרכה, אך בני מעיים דרך תלישתן היא לעולם על ידי
שחיטה. ולכאורה יש להוכיח כן מגוף הנידון של שחיטה, שבשבת עה, ב רב
סובר ששוחט חייב משום צובע, אף שבוודאי בעלמא אין דרך לצבוע על ידי
מעשה שחיטה, אלא שלגבי צביעת בית השחיטה הדרך היא לצבוע על ידי
מעשה שחיטה, והוא הדין בנידון דידן. ובדברי עמרם שם בהערות ר' דוד
צבי קצבורג כתב ליישב דברי רבינו, שלא שייך לומר שדרך תלישת בני
מעיים היא על ידי שחיטה כיון שהשוחט כלל איננו מכוון בשחיטתו לתלישת
בני מעיים, ודרך תלישת מעיים במי שרוצה לתלוש בני מעיים הוא בחיתוך
החזה ותלישה כדרכה [ובדבריו מיושבת גם ההערה מצובע, כי שם כוונת
השוחט לצבוע]. אמנם לכאורה מדברי רבינו במקום אחר יש ללמוד שהכוונה

סימן נג

[בקושיית הגמרא לרב חסדא בחולין י, א
ובעניין סמוך מיעוט לחזקה. בדברי הנו"ב
בעניין חזקות סותרות בספק שחיטה]

שפע שלום וברכה וחיים עד העולם לכבוד ידיד
נפשי חביבי הרב הגאון העצום החריף כבוד
קדושת שם תפארתו מו"ה קאפל נ"י האב"ד
קהילת ווערבוי יע"א.

הנה זכרתי ימים מקדם שכבוד הדרת גאונו הציץ לפני
קושיא אחת במכתב קודשו בסוגיא דחולין יו"ד [ע"א]. וזה
לשונו, רב חסדא סבר שבר בו עצמות מותר, ופריך הגמרא
מטבל ועלה כו'. והנה רש"י [חולין ט, א ד"ה בהמה; ביצה כה,
א ד"ה לאפוקי] סובר החזקה היא אבר מן החי, וסבר מחזיקים
מאיסור לאיסור. וכתב הבית אפרים [אה"ע סי' קלה ד"ה ומ"ש
הדרת] [ד] לשיטת רש"י לא שייך בזה סמוך מיעוט לחזקה, כיון
דחזקה אינו רק שם חזק [ת] איסור לא שייך סמוך מיעוט.
בשל(ו)מא לשיטת תוספות [חולין לז, א ד"ה השתא; ביצה
כה, א ד"ה בחזקת] [ד] אינו זבוח הוי חזקה, שייך סמוך מיעוט
שלא נשחטה כהוגן לחזקה קמייתא, אבל לשיטת רש"י לא
שייך זה. אם כן מאי פריך מטבל ועלה, בשל(ו)מא התם שייך
סמוך מיעוט לחזקה, אבל בסכין ונמצא פגומה לא שייך סמוך
מיעוט לחזקה, וצ"ע. עד כאן לשונו הזהב'.

והן עתה היום בא לידי ספר בית אפרים בתורת שאלה.
ובאמת כבר קדמו בסברא זו בספר צאן קדשים [בכורות] דף
כ' ע"ב בתוס' ד"ה חלב כו', [ו] תירץ קושיית מרש"א [שם בא"ד
משמע] בזה.

ולקושיית הדרת גאונו נ"י נראה לי, אחרי מחילת כבוד
תורתו, בהקדמת דברי הרמב"ם [הל' שחיטה פ"א הי"ב] שפסק
בלא בדק סימנים ודאי נבילה ומטמאה במשא, וגבי סכין
ונמצא פגום פסק [שם הכ"ד] ספק נבילה, וכתב הכסף משנה

ואמת מארץ תצמח, וקושטא קאי'. ובהמשך המכתב כתב לו עניינים שונים
ביידיש, ובסופם העיר שוב בעניין הנ"ל [בתרגום]: 'אם תסבול עוד משהו
מהשוחט תודיע לי'. 3. כתב שם הנו"ב בטעמו של הלכות א"י האוסר בהמה
שנשחטה ללא ברכה, שכיון שהשוחט הזיד ולא ברך הוה ליה כמומר לאותו
דבר או עכ"פ כחשוד לאותו דבר, ושחיטתו פסולה. 4. עזרא ד, יט (כלומר
ממני ניתן צו). 5. אלופים קצינים ראשים וטובים. 6. נראה שהחלק הראשון
של התשובה היה מיועד גם כדי להראותו לאנשי הקהילה המעורבים בעניין,
ומכאן כתובה תוספת אישית לחתנו. 7. ר' דוד ביכלר, גם הוא היה בזוו"ש
חתנו של רבנו, עי' במבוא.

נג. 1. עי' חידושי יעב"ץ להגרי"ק חריף אלטנקונשטאט אב"ד ווערבוי

כבודו, בכהאי גוונא שהוא השוחט מסרב ואינו רוצה להראות
סכיניו לחכם, וגם מבזהו בפניו, וגם לא בא לפנינו במשך ארבע
שנים בשאלת חכם כלל, כיון שדין זה שייך להשחיטה, שבתנאי
זה נותנים כתב קבלה לכל שו"ב שצריך בעל כורחו להעמיד
את עצמו לנסייון בין בדינים בין בבדיקת הסכין אל הרב מרא
דאתריה, ואם מסרב מלקיים כן הוה ליה כמומר לאותו דבר או
על כל פנים כחשוד על אותו דבר, והשחיטה פסולה על פי הדין.
וגדולה מזה העלו בתשובת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה
סימן ב' מהאי טעמא³. בכך מני שים טעם⁴ להוריד עדין מעליו
ולפסול אותו השו"ב ר' הירש ליסער מהיום והלאה מאומנותו,
שאסור לאכול משחיטתו ובדיקתו על פי דין תורתנו הקדושה.
ואין פנאי אתי להאריך בראיות כעת.

ואקווה שאנשי קהילתך אקרו"ט⁵ ישמרם צורם, יראי ה'
ושלימים ישמרם צורם, יהיו סרים למשמעתיני, ויהיה ה' עמכם
עמם ועמנו, בראש השנה הבא עלינו לטובה תכתבון ותחתמון
לאלתר לחיים טובים ארוכים ומתוקנים, גם אתם גם אקרו"ט
וכל הקהל כאחת ה' עליהם יחיו, אמן כן יהי רצון.

נאום אביכם הטרוד ודורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

בעזרת ה' יתברך.

הנה השבתי לך בקצרה לרוב הטרדות, ולדעתי די בזה
להרשע בגובה אפו שנתן כתף סוררת ופיו פוערת, העלה בידו
חרס, ואם לא ישוב מלחרף עוד יכווה בגחלת בוערת.

תודיע לי תשובת אביך חתני הגאון נ"י, ותשובת הרב
הגאון דיארמוטה נ"י, ומה עלתה בו בחצוף ההוא.

ואתם בטחו בה', חזק מאוד בלימוד הש"ס ופוסקים וספרי
מוסר כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם וליילה, ולא
תחשו על דבר לשון הרע כלל, כי גם זו לטובה.

נאום אביכם אוהב נפשכם הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

טוב לאהובי חתני הרב המאור הגדול הוותיק ירא שלם כבוד שם תפארתו
מו"ה אהרן ביכלער נ"י אב"ד קהילת יאסברין, עם זוגתו בתי הרבנית האשת
חיל וצנועה מנב"ת מרת שרל תחי', עם כל יוצאי חלציהם יחיו. גלילי ידיך
הטהורות קיבלתי, והנה אעתיק לפניך לשונך במכתבך הראשון אלי וזה
לשונו, אבוא לשאול את פה וכו' בדבר הלכה למעשה בשוחט דמתא פה
בקהילתינו וכו'. ראשון תחילה, תחת ארבע שנים שהוא פה לא רצה להראות
סכיניו לפני, רק בשנה העבר שהיה צעקתי בפני אנשי ראו"ט [=ראשים
אלופים וטובים], אז מראה בחזקה, ומן אז עד עתה עוד עמד ברשעתו וכו'
עכ"ל. ובעיני יפלא על מי שלא רצה להאמין לך שכתבת לי זאת, הרי ישראל
מאמינים בני מאמינים המה וחלילה לך וגם לי לשקר, ומכ"ש שלא לצורך,

ואם כן הנה נכון הדבר דפריך שפיר לרב חסדא דמכשיר
בנמצא פגומה, מאי שנא טבל ועלה. ואף על גב דהתם איכא
למימר סמוך מיעוטא כו', להכי התם ודאי טמא, והכא דליכא
למימר סמוך מיעוטא מיהת ספק איסור להוי כדאמר רב הונא
מהאי טעמא חיישינן. ולהכי דייק גמרא מתיב רבא לסיועיה
לרב הונא, וכוונתו דתיובתא דרב חסדא הוא מהאי טעמא דלרב
הונא ניחא, אף על גב דרב הונא חיישינן קאמר והתם ודאי
טמא, ועל כרחך צריך לומר התם איכא למימר סמוך מיעוטא
לחזקה, ומהאי טעמא תיובתא (לר"מ) [לרב חסדא] דהוה ליה
למימר נמי חיישינן מיהת מספק.

ואגב באתי לשאול מפה קדוש הדרת גאונו נ"י מה שקשה
לי על דברי מרן הגאון נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סימן
מ"ג [ד"ה ועוד ראיה], שכתב דכל ספק בשחיטה יש שתי חזקות
המתנגדות זו לזו, דלבהמה יש חזקה אינה זבוחה, ונגד זה יש
חזקת טהרה, שהרי בחייה טהורה הייתה, ואם אתה אומר שלא
נשחטה אם כן עכשיו היא טמאה שהרי נבילה היא כו'. ותמיה לי,
אם כן מאי הקשה הרא"ש ביבמות ריש פרק האשה בתרא [פ"ז
סי' א] ותוספות בכורות דף כ' ע"ב [ד"ה חלב] על שיטת ר"ת
אמאי סמכינן ארוב מצויין אצל שחיטה כו' נימא סמוך מיעוט
אין מומחין לחזקת איסור שלא נשחטה כראוי, ואם איתא מאי
קושיא, הא איכא נמי חזקת טהרה בהדי רוב מומחין שנשחטה
כראוי², וכן תוספות סוף פרק קמא דבבא מציעא דף כ' ע"ב
ד"ה איסורא, ואם תאמר כו' ובאיסור אזלינן בתר רובא אפילו
היכא דאיכא חזקה דאיסור כנגד הרוב ולא חיישינן שמא במקום
נקב שחיט. עד כאן לשונם. ואם איתא, האיכא התם חזקת טהרה
מסייע נמי לרוב. מיהא לזה יש לומר, כיון דאם ניקב הוושט
נבילה מחיים היא, ליכא חזקת טהרה אלא על ידי הרוב שאנו
מחזיקין רוב בהמות כשירות ולא ניקב הוושט, ולא שייך לומר
חזקת טהרה בהדי רוב. אבל מקושיית תוספות ורא"ש מרוב
מצויין כו' קשיא, דהאיכא נמי חזקת טהרה על ידי הרוב בהמות
כשירות, ואפילו המיעוט שהן טריפות אינן נבילות מחיים, ואיכא
חזקת טהרה בהדי רוב מצויין, ומאי מקשה תוספות ורא"ש. עיין
לקמן בתשובה³ שכתבתי תירוץ נכון על זה.

והנני אוהבו הנאמן חותם בכל חותמי הברכות, הדורש
שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

טעמו לחלק הוא משום דסכין איתרע בהמה לא אתרעי, והראיה
דהרי רב הונא אמר חיישינן שמא בעור כו', משמע שמן הספק
הוא פוסל אותה.

וראיתי להגאון בבית אפרים [ח"ב] בפתח [הבית] כללי
חזקה [אות א] בד"ה ראיתי לבאר כו' וגם בסוף שאלה ב' [שם
ד"ה ובאמת] דחה תירוץ הכסף משנה, דאם כן בסלקא דעתך
דש"ס דמסיק לרב הונא מטבל ועלה, דאכתי לא אסיק אדעתיה
הך סברא דסכין איתרעי, תקשה ליה לישנא דרב הונא דאמר
חיישינן כו'. לכן תירץ הוא לחלק, דספק בשחיטת רוב, מלבד
חזקת דינא איכא נמי חזקה דגופיה שלא נעשה מעשה במקצת
סימנים ולא נשחטו כמו שלא היה שחוט כו' מקודם, משא"כ
בספק סכין פגומה ליכא חזקה דגופיה אלא חזקה דדינא, עיין שם.

ופליאה בעיני על הגאון בזה, אם כי דבריו כנים וברורים,
אבל לא העלה ארוכה לדברי הרמב"ם בזה, דהא ברייתא דטבל
ועלה כו' פסקה הרמב"ם, וזה לשונו בסוף פרק שני מהלכות
מקואות [הכ"ג], מי שטבל ועלה כו' הרי הוא בטומאתו עד
שיאמר יודע אני בוודאי כו', הואיל והוחזק טמא העמד טמא על
טומאתו עד שתדע בוודאי שטהור. עד כאן לשונו. והרי התם
ליכא למימר חזקה דגופא שלא נעשה מעשה טבילה, דהא ודאי
טבל וכל גופו בא במים אפילו אם החציצה היה מפסיק בין מים
לבשרו, אלא חזקה דדינא הוא דהוי. וכן משמע מכפל לשון
הרמב"ם הואיל והוחזק טמא העמד טמא וכו'. ואדרבה לטהרה
איכא חזקת הגוף שלא נעשה בו חציצה עד עתה, אלא דאמרינן
כל הטומאות כשעת מציאתן. אבל מיהת גם לטומאה ליכא
חזקת הגוף, ומכל מקום פסק הרמב"ם ודאי טמא ולא ספק.

לכן נראה לעניות דעתי על פי סברת בית אפרים לחלק
בין החזקות הנ"ל, היינו טעמא, בספק שחיטת רוב, דאיכא
חזקה דגופא שלא נעשה מעשה שחיטה ברוב הסימנים, ואיכא
נמי מיעוט אנשים שאין שוחטים שפיר, אמרינן סמוך מיעוטא
לחזקה דמסייע להדדי שפיר, לכן הוי ודאי נבילה. אבל בסכין
ונמצא פגומה [ד] ליכא חזקת דגופא ליכא למימר סמוך מיעוט
לחזקה, דלא מסייע להדדי לפירוש רש"י חזקת איסור אבר מן
החי, לכן הוי ספק ולא ודאי. ולכן בטבל ועלה דשפיר מסייע
להדדי המיעוט דחציצה קודם טבילה וחזקת טמא, שפיר אמרינן
סמוך מיעוט לחזקה והוה ליה ודאי טמא. וכחאי גוונא כתב הצאן
קדשים שם באמצע דבריו, ואפשר שגם בבית אפרים כך כוונתו.

שכתב בזה. ועיין מה שכתב בזה בשו"ת בית שער יו"ד סי' ט ד"ה ומה.
3. סי' נד, ועיין גם לקמן בסי' נה.

על מס' חולין (וינה תקצ"ז) דף י', ב ד"ה גמ' והילכתא. 2. וכן הקשה ר'
בצלאל רנשבורג בהגהותיו לנו"ב שם (נדפס בספר שו"ת וחיודושי ר' בצלאל
רנשבורג ובליקוטי הערות לנו"ב שם מהד' מכון ירושלים), עיין שם מה

סימן נד

[בענין אבדו גדייו וכו', מדוע לא אומרים
סמוך מיעוט לחזקה]

שלום נערב, להאי צורב, הלא הוא כבוד ידיד נפשי
הרב המאור הגדול חריף ושנון, לפני שמש שמו
ינון, האברך כבוד שמו מו"ה אורי מיללער דיינא
רבא בק"ק שוסבורג נ"י.

מכתבו היקר קיבלתי, וראיתי בו משלומי וטובו ברוך ה'.

ועל דבר תמיהתו דפאר רום מעלתו נ"י על הרשב"א בתורת
הבית הארוך במשמרת הבית [ב"א ש"א ז, ב] והרא"ש בחולין
י"א [פ"א סי' טז] שתירצו הקושיא לר"ת אמאי סמכינן ארוב
מצויין אצל שחיטה מומחין הן ולא אמרינן סמוך מיעוט לחזקה
כו', משום דמיעוטא לא שכיח הוה ליה כמו מיעוטא דמיעוטא.
ועדיין מה יענו בהא דאבדו גדייו כו' [ב"מ כד, ב; חולין יב, א]
דאזלינן בתר רוב השוק או רוב טבחי ישראל, והאיכא מיעוט
נוכרים דאפילו שחט שפיר ואחרים עומדים על גביו שחיטתו
פסולה היא, אם כן תקשה בהא נימא סמוך תרי מיעוטא אחד
של נוכרים ואחד של ישראלים אינם מומחים לחזקה כו', וצ"ע.¹

נראה לי לתרץ על פי מה שהקשיתי², לפי מה שכתב
בתשובת נודע ביהודה [מהר"ק] חלק אבן העזר סימן מ"ג [ד"ה
ועוד ראינו] דכל ספק בשחיטה יש שני חזקות המנגדות זה
לזה, דלבהמה יש חזקת אינו זכות, ונגד זה יש לה חזקת טהרה,
שהרי בחייה טהורה הייתה, ואם אתה אומר שלא נשחטה אם כן
עכשיו היא טמאה שהרי נבילה היא, עיין שם. ותמיה לי, אם כן
מאי הקשו הראשונים תוספות [בכורות כ, ב ד"ה חלב] והרא"ש
בבכורות כ' [פ"ג סי' ב] ובחולין י"א [פ"א סי' טז] ובריש
פרק האשה בתרא [יבמות פט"ז סי' א] על שיטת הר"ת אמאי
סמכינן ארוב מצויין אצל שחיטה, נימא סמוך מיעוט שאין
מומחין לחזקת איסור שלא נשחטה כראוי. ואם איתא, מאי
קושיא, האיכא נמי חזקת טהרה על ידי הרוב בהמות כשירות,
ואפילו המיעוט שהן טריפות אינן נבילות מחיים, ואיכא חזקת
טהרה בהדי רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, וצ"ע.³

ומכח קושיא זו העליתי ראייה להתבואות שור ריש סימן
ל"ג [ס"ק ה] שכתב בכוונת הרמב"ם [הל' שחיטה פ"ג ה"ו]
נקובת הוושט ופסוקת הגרגרת נבילה מחיים וכן כל ספק
בשחיטה הוה ליה נבילה [ה"ח], היינו לאיסור אכילה דווקא,

משום לא תאכלו כל נבילה, אבל לא מטמא משום נבילה עד
שימות ממש, עיין שם, ודלא כנודע ביהודה הנ"ל. ואם כן הקשו
שפיר נימא סמוך מיעוט אינן מומחין לחזקת אינו זכות כנ"ל.

אם כן מבואר לפי זה, דתו לא קשה מידי אמאי סמכינן
ארוב טבחי ישראל, נימא סמוך מיעוט נוכרים לחזקה כו', דהא
שחיטת נכרי נבילה היא ומטמא במשא תנן בהדיא במשנה
חולין י"ג [ע"א], אם כן איכא נגד חזקת אינו זכות חזקת טהרה
מסייע להרוב טבחי ישראל, לכן מותרים אבדו גדייו ומצאן
שחוטין, כנ"ל ודו"ק.⁴

ועוד נראה לי, לפי מה שכתב רש"י בקידושין דף פ' סוף
ע"א [ד"ה אם] ברובא דאיתא קמן לא אמרינן ביה סמוך מיעוט
לחזקה כו', הכא נמי רוב טבחי ישראל רובא דאיתא קמן הוא,
ולא קשה מידי. ולזה העירני גם הרבני מורנו הרב רפאל פריעד
נ"י.⁵

שוב ראיתי בתבואות שור סימן ס"ג ס"ק ב' וס"ק ז' הרגיש
ברמז בקושיית מעלתו, והעלה בפשיטות דבאיכא רק חד טפי
טבחי ישראל מטבחי נוכרים ודאי ליכא למאן דאמר להכשיר,
אלא אם כן רובא דמינכר בעינן ישראלים, באופן דגם צירוף
אינם מומחין הוה ליה מיעוט שאינו מצוי ולא מצרפין ליה
לאיסור, יעויין שם.

שוב עיינתי ברשב"א בתורת הבית הארוך [ב"א ש"א] דפוס
וויצן דף ז' [ע"ב], אחר שתירץ קושיית הרא"ה נימא סמוך
מיעוט אינן מומחין לחזקת איסור כו', כתב דגם מהמיעוט אין
מומחין יש שלא קלקלו שחיטתן והוה ליה מיעוטא דמיעוטא
כו'. ושוב דחה בהיפוך, דגם להרא"ה דהא רוב מצויין כו' לאו
דווקא אלא כל מצויין אצל שחיטה מומחין הן, הרי מומחין נמי
איכא מיעוט המקלקלין במקרה, ואם כן במצא גדייו ותרגוליו
שחוטים למה מותרים, נימא סמוך מיעוט לחזקה כו'. ומזה הוכיח
רשב"א תירוצו דבחזקה המסתלקת על ידי רוב המתעסקים בה
לסלקה לא אמרינן ביה סמוך מיעוט כו', עיין שם. הרי בעצמו
הקשה הרשב"א קושיא הנ"ל וגם עדיפא נקט לה בלא מיעוט
נוכרים, ותירץ כנ"ל.

שוב מצאתי להגאון בית אפרים אחר דיני הריאה בשו"ת
שניות סימן א' דף ל"ט ודף מ' הקשה השואל קושיית מעלתו
הנ"ל בעצם ממש, והגאון השיב לו תירוצו על פי רש"י בקידושין
פ' הנ"ל ברובא דאיתא קמן לא אמרינן סמוך מיעוט לחזקה.
וגם השיב לו שהגאון בתבואות שור סימן א' ס"ק מ"א הרגיש

4. וכן מביא רבינו בסמוך בשם הבית אפרים, וכבר תירץ כן בחוות דעת סי'
סג ס"ק ב. ועיין שו"ת הרב"ז ח"א סי' קיח אותיות ז-ח. ובגוף בדרי רש"י בזה

נד. 1. כעין זה הקשה בשו"ת כתר כהונה סי' ל, עיין שם. 2. עיין בדברי רבינו
בזה לעיל בסי' נג ולקמן בסי' נה. 3. וע"ע שו"ת יב"א ח"ז יו"ד סי' א אות י.

בזה ותירץ דרוב טבחי ישראל בעיני דווקא כו', עיין שם היטב. והנאני שכוונתי להגאון הנ"ל, והנראה לעניות דעתי כתבתי.

נאום ידידו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

סימן נה

[עוד בדברי הנו"ב דבכל ספק בשחיטה יש חזקות סותרות, ובדין נקובת הוושט]

לכבוד ידיד נפשי הרב החריף הגדול החכם השלם עדינו העצני כו', כבוד שמו מו"ה בער אפפענהיים נ"י בק"ק פרשבורג יע"א¹.

מאז כבדני יקרתו בספרו [מי באר]² מלאה קטורת מספרן של צדיקים לזכר עולם לו למשמרת, לא פניתי לשום עיני ולבי שם, עד זה הימים שהשגתי עוד מכתבו הנחמד, וביקש ממני לעיין בו ואם אמצא בו תיוהא, עיינתי בו קצת באיזה מקומן של שבחים. ואמרת אספרה נא לידיד נפשי מעלתו הרב נ"י את אשר חזיתי בו קשות ולא יכולתי לפעפען וליישבם על מכונם.

הנה בסי' [ל"ה ו] סי' ל"ו עמד פאר רום מעלתו נ"י על דברי נודע ביהודה [מהדו"ק] חלק אבן העזר סי' מ"ג [ד"ה ועוד ראייה] שכתב דכל ספק בשחיטה יש שתי חזקות המנגדות זה לזה, דלבהמה יש חזקת אינה זבוחה ונגד זה יש לומר חזקת טהרה, שהרי בחייה טהורה הייתה ואם אתה אומר שלא נשחטה אם כן עכשיו היא טמאה שהרי נבילה היא. והקשה מעלת כבוד תורתו מדברי תוספות בבבא מציעא דף כ' ע"ב [ד"ה איסורא] איכא תברא לסברא זו, דלפי זה ליכא חזקה נגד הרובא כו'. עד כאן לשונו³.

והיא פלאי, דהא כיון דקיימא לן [רמב"ם הל' שחיטה פ"ג ה"ו] ניקב הוושט נבילה מחיים הוא, ואי חיישינן דילמא במקום נקב שחט הרי לא היתה לה חזקת טהרה מעולם, ולא נצמחה חזקת טהרה זו אלא על ידי הרוב שלא ניקב הוושט, אם כן איפוא שפיר כתב תוספות דאיכא חזקת איסור נגד הרוב. ונודע ביהודה שפיר חזי לתרץ נמי השגתו על הרבינו חיים [בתוס' עיין שו"ת רע"א תניינא סי' קג אות ה.

נה. 1. תשובה זו היא אחת עם או"ח סי' קמז שפוצלה בדפוס לפי נושאים. חלקים ממנה הועתקו גם לקמן סי' שנב. 2. הוזכר עניין זה בדברי רבינו לעיל בסי' מג ד"ה הנה כבר. 3. וכן הקשה רבינו לעיל סו"ס נג. 4. שם ע"א ד"ה אתיא מפרה. 5. שם ג, א מדפי הרי"ף. 6. שם ד"ה אתיא. 7. רבינו דקדק

חולין יא, א ד"ה מנא] ועל הריב"ש [סי' שעט], כיון דאיכא תנאי דסבירא להו ניקב הוושט טריפה ולא נבילה, רצונו לומר ר' עקיבא קודם חזרה וסתם מתניתין ריש אלו טריפות, ולדידהו שפיר איכא חזקת טהרה, לכן ניתא ליה להרבינו חיים טפי ללמוד רובא עדיף מחזקה מפרה אדומה ולא משחיטה עצמה, דמפרה אדומה לכולי עלמא מוכח לה. וריב"ש גם כן מצי סבירא ליה ניקב הוושט אינו נבילה מחיים אלא לאחר שחיטה דווקא, ולא קשה מידי עליה. אבל תוספות סבירא ליה נבילה מחיים הוא.

ובזה הונח לי תמיהת הפרי מגדים בסי' ל"ג בשפתי דעת ס"ק ה' שלא ידע מקום הדין בש"ס דנקובת הוושט נבילה היא אחר שחיטה, והוא מוסכם מכל הפוסקים, ולא ידעינן מנין, עיין שם. והש"ך סי' ל"ג ס"ק ד' הניח בצ"ע דעת הר"מ [הל' שחיטה פ"ג ה"ו] והמחבר [שם סע' ג] דסבירא להו אפילו נבילה מחיים הוי, עיין שם.

ואמרת, על פי סברת נודע ביהודה ניתא, דמילפותא דרב אשי [חולין יא, ב] אתיא משחיטה עצמה דאמר רחמנא שחוט ואכול כו', אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא. וקשיא, דילמא התם היינו טעמא משום דאיכא נמי חזקת טהרה בהדי רובא, וכעין שהקשו תוספות⁴ ור"ן⁵ ורשב"א⁶ גבי ילפותא דפרה אדומה ועדים זוממין, ולא שייך תירוצם אדהכא. אלא על כרחך ניקב הוושט הוא נבילה מחיים ולא הייתה חזקת טהרה מעולם זולת על ידי הרוב, דחיישינן שמא במקום נקב שחיט. וכולהו אמוראי דלא ילפינן משחיטה עצמה סבירא להו באמת כשינוי דרבא דף ל"ב [ע"ב] ולא הוי נבילה מחיים, ואיכא חזקה ורובא. וכיון דלא קיימא במסקנא שינוי דרבא דף ל"ב, ומצינו רב אשי דהוא בתרא דסבירא ליה על כרחך נבילה מחיים הוא, הלכה כוותיה. וכן היא דעת תוספות בבבא מציעא כ' הנ"ל⁷. ונודע ביהודה לא כתב הלכה, אלא דאפשר לקיים דברי ריב"ש, ור"ל על פי דעת הש"ך דלא הוי כנבילה מחיים, כנ"ל.

אבל לידידי קשה לי על הנודע ביהודה, דמאי מקשה תוספות [בכורות כ, ב ד"ה חלב] ורא"ש בבכורות כ' [פ"ג סי' ב] וריש פרק אשה בתרא ביבמות [פ"ז סי' א] על שיטת ר"ת אמאי סמכינן ארוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, נימא סמוך מיעוטא אין מומחין לחזקת איסור שלא נשחטה כראוי.

לציין דווקא לתוס' ב"מ הנ"ל, אמנם בדעת תוס' בכורות כ, ב ד"ה חלב (ורבינו מציין לדבריהם בסמוך) הוכיח מהרש"א שם דסבירא להו דנקובת הוושט אינה נבילה רק טריפה, עיין בשו"ת משיב דבר [פלישמאן] סי' קע אות ה שהעיר מזה. וראה עוד יו"ד סי' לג סע' ג בנו"כ, ובתבואות שור שם ס"ק ה, שהאריכו בנושא זה.

ואם איתא, מאי מקשי, הא איכא חזקת טהרה על ידי רוב בהמות כשירות, ואפילו המיעוט שהן טריפות אינן נבילות מחיים, ואיכא חזקת טהרה בהדי רוב מצויין מומחין הן, וצל"ע לכאורה.⁸

והנראה לי בזה הוא דסברת הגאון נודע ביהודה תליא בפלוגתא דתניא בחולין ט' [ע"א] בלא בדק בסימנים כו', מר סבר בחזקת איסור קיימא והשתא מתה היא, ומר סבר בחזקת איסור אמרינן בחזקת טומאה לא אמרינן.⁹ ואם כן סברת נודע ביהודה ניהא להלכה דקיימא לן כמתניתין(ו) [א] נבילה ומטמאה במשא דהשתא מתה היא ואיכא חזקות המנגדות, חזקת טהרה שבחיה לא הייתה (טו)מאה, ומיושב שפיר דברי ריב"ש בסברא זאת. אבל למאן דאמר בחזקת טומאה לא אמרינן אלא טריפה ואסור באכילה, ולענין אכילה שבחיה נמי אסורה היתה באכילה, ליכא חזקות המתנגדות. ובחולין י"ב [ע"א] פריך הגמרא על רב, אי דלא ידע כו' לימא רוב מצויין כו', על כרחך פשיטא ליה לש"ס דלכולי עלמא סבירא להו הכי, וכן מסיק בהדיא רב נחמן בר יצחק התם דכולי עלמא רוב מצויין כו', ואפילו להאי תנא דסבירא ליה דף ט' חזקת טומאה לא אמרינן. לכן הקשו הראשונים שפיר נימא סמוך מיעוט לחזקה להאי תנא מיהת. (ואת"ל) [ואי לא תימא] כן, מאי פריך הגמרא דף י"ב על רב, דילמא סבירא ליה לרב כהאי תנא כנ"ל.

ובהכי נמי ניהא ילפותא דרב אשי דדייק דאמר רחמנא שחוט ואכול דייקי, ודילמא במקום נקב קשחית וליתסר באכילה לבד, וליכא למימר משום חזקת טהרה להתיר באכילה, אלא על כרחך משום רוב לבד מהני סבירא ליה. ואם נאמר [כן], ליתא לתירוצו הנ"ל לתמיהת הש"ך ופרי מגדים. אבל אם לא נאמר כן, דברי נודע ביהודה קיימים תמוהים, וצע"ג כנ"ל.

מיהת קושיית מעלת כבוד תורתו על נודע ביהודה לא

מצאתי לה קיום כנ"ל.

ואקצר כעת עתה, ואם ירצה ה' בפעם אחרת אודיע לו עוד מה שראיתי בו קשות בהשקפה ראשונה.

ינוב בשיבה טובה על התורה ועבודה.

נאום ידידו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן נו

[חזקת כשרות האם היא מדין רוב או מדין חזקת הגוף, ומדוע שני עדים נאמנים להוציא ממון. ובעניין שעיר המשתלח]

חיים ושלום וכל טוב לאהובי מורי הרב המאור הגדול הגאון המפורסם ערוגת הבושם כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה פלק סודיוטץ נ"י אב"ד קהילת סעטשין יע"א.

יקרתו הגיעני ימים הרבה אחר זמנו, ושמחתי בדברי תורתו, ודברי פי חכם חן ושפתיים יישק.

ועל דבר שכבוד מורי העמידני בדבר חידוש לתרץ קושיית תוספות חולין י"א [ע"ב] ד"ה כגון ועוד הוה מצי למידק כו', והעלה מורי נ"י כי חזקת כשרות דאדם אינו אלא משום הרוב² ולא חזקה בעצם, אם כן כל זמן דלא ידעינן רוב ליכא חזקת כשרות, ומתורצת קושיית תוספות.³ אבל הקשה, לשמואל דאין הולכין בממון אחר הרוב, איך נוציא ממון על ידי עדות העדים.⁴

הנה דבר גדול דיבר בזה, ודברי פי חכם חן ושפתיים יישק.

אלעזר ח"ג סי' מה. בליקוטי חבר בן חיים ח"ג דף מ, א בהגהות לדברי רבינו העיר: "צ"ע למה לא נימא דתיתי איכא, רוב וחזקה, וברוב וחזקה גם שמואל מודה, ואם כן קושיית תוס' לא קשה מידי. ועיין במה שכתב הרב המחבר לקמן". והוא לקמן בד"ה וכל זה, שם כתב רבינו שיש בזה גם רוב וגם חזקה. וכן תירץ בספר שערי תורה הלכות חזקה כלל יד פרט ב על פי דעת כמה ראשונים הסוברים שמוציאים ממון על פי רובא וחזקה. בגוף קושיית השואל ודברי רבינו (וכל האחרונים הנ"ל שדנו בזה) צריך ביאור מדוע העמידו את הקושיא דווקא על הצד שחזקת כשרות היא מדין רוב ולא חזקה עצמית, שהרי לכאורה אם היא מדין חזקה כל שכן שקשה, שכן רובא וחזקה רובא עדיף, ואין מוציאים ממון על ידי חזקה. ולפי הנ"ל ניהא, שזה ודאי שיש בזה רוב, והשאלה היא רק האם יש בזה גם חזקה, ואם הם רובא וחזקה ניהא מה שמוציאים ממון, אך אם הוא רק רוב קשה. עוד אפשר לבאר, שאם חזקת כשרות היא מדין חזקה, וכפי שרבינו מייסד לקמן, היה ניהא מה שמוציאים ממון, על פי דברי השב שמעתא ש"ב פ"ד והנתיבות בבית יעקב כתובות

8. עיין בדברי רבינו בזה לעיל סי' נג וסי' נד. 9. כעין זה כתב בשו"ת שואל ומשיב מדה" תליתאה ח"א סי' שכה, עיין שם.

10. בגמרא שם לגבי מינא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא, "רב מרי אמר אתיא ממכה אביו ואמו דאמר רחמנא קטליה, וליחוש דילמא לאו אביו הוא, אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא ורוב בעילות אחר הבעל. ממאי, דילמא כגון שהיו אביו ואמו חבושים בבית האסורין". ובתוס' שם כתבו שעוד היה אפשר לדחות שמעמידים אמו בחזקת צדקת. 2. וכן מביא רבינו לקמן בד"ה שוב בשם הפנ"י, וכן כתבו בשו"ת מהר"ח או"ז סי' כו, בשו"ת חת"ס אה"ע ח"א סי' ו ד"ה העולה ובישועות יעקב אה"ע סי' ז ס"ק ה. 3. וכן כתב בפני אריה לתוס' שם, והתקשה בדברי תוס' שכתבו שהיה אפשר לדחות כן. ורבינו דן בעניין זה בקצרה גם לקמן סי' פ ד"ה ומה שרצית, וכן לקמן סי' רמב. 4. בשאלה זו דנו גם בישועות יעקב חו"מ סי' לא בסוף תשובת נכד המחבר, בתשובות ר' אברהם תאומים שבסוף ספר נחלת יעקב ח"ב סי' ג, בשו"ת בית יצחק אה"ע ריש סי' קיט ובשו"ת מנחת

להו מוציאין ממון על פי ספק ספיקא, ועל כרחך צריך לומר דסבירא להו כרשב"א בתשובה [ח"א] סי' ת"א דספק ספיקא עדיף מרוב. ואפילו להט"ז באבן העזר סי' ס"ז [ס"ק א] והש"ך בספרו תקפו כהן [סי' קכ] שהשיגו על התוספות בזה דספק ספיקא גרע מרוב ואין מוציאין ממון בספק ספיקא, אבל תרתי מיהת ספק ספיקא בהדי רוב לכולי עלמא מהני גם בממון. ואם כן הא קיימא לן באבן העזר סי' ל"ח סע' ל"א על מנת שאני צדיק אפילו רשע גמור מקודשת מספק שמא הרהר תשובה בליבו, ובסתם בני אדם איכא בעדים ספק ספיקא, שמא מן הרוב בני אדם כשירים הם, ואם תימצי לומר מן המיעוט פסולים הא אפילו בפסולים בוודאי מעיקרא חיישינן שמא הרהר תשובה בליבו, כנ"ל.

ה. דעת הרבה פוסקים דלא אמרינן אין הולכים בממון אחר הרוב אלא ברובא דליתא קמן, אבל רובא דאיתא קמן דאפילו רבי מאיר מודה גבי איסור, הכי נמי בממון מהני אף לשמואל⁸. ואם כן, הא גם הבעל דין הנתבע שמכחיש העדים הוא בספק פסול, הוה ליה התובע ושני עדים רובא דאיתא קמן נגד הנתבע המכחישם. וגם הם מן הרוב בני אדם כשירים הם, ואפילו להפוסקים גם ברובא דאיתא קמן לא מהני בממון⁹, אבל תרי רובא מהני ודאי לכולי עלמא, דגם באיסור עדיפי תרי רובא מחד רובא, כמו ביוחסין, וכמו שכתבו תוספות בזבחים ד' ע"ב [ע"ב] סוד"ה נתערבו כו'¹⁰, והכא הוה ליה תרי רובא, מרוב בני אדם כשירים וגם רובא דאיתא קמן התובע ושני עדים נגד הנתבע, ומהני לכולי עלמא בממון גם כן, כנ"ל.

רשעות. ואחרים תירצו שאמנם חוששים שמא הרהר תשובה אלא שאין הרהור זה מועיל להכשירו לעדות, בשו"ת מהרשד"ם אה"ע ס"ס י כתב כן וביאר שדווקא לענין קיום תנאי הקידושין מועיל הרהור תשובה שיש לומר שלזה נתכוונו, אך לענין פסול עדות צריך שיעשה תשובה גמורה, ובבני אהובה ודרך המלך על הרמב"ם שם כתבו כן מטעם אחר, שגזירת מלך היא שאינו כשר לעדות עד שיעידו עליו או לכל הפחות עד שיוודע הדבר. ועיין בהיכל יצחק על הרמב"ם שם. הצד השווה שבהם, שלגבי עדות אין אומרים שמא כשרים הם, וכן הביא הרמ"א באה"ע סי' מב סע' ה בשם מהר"ם פדואה הנ"ל. אלא שהרמ"א שם הביא בשו"ת מהר"י מינץ סי' יא חולק וסובר שחוששים לקידושין, ולכאורה לשיטה זו יש מקום לדברי רבינו. אמנם בחלקת מחוקק שם ס"ק יז ובבית שמואל שם ס"ק כב כתבו שהמהר"י מינץ והמהר"ם פדואה לא נחלקו, אלא הדבר תלוי אם לבסוף חזר בתשובה והוכיח סופו על תחילתו, ולפי זה אף המהר"י מינץ איננו חושש להרהר תשובה בסתם, ודלא כסברת רבינו. ובשו"ת הרא"ש כלל יז סי' א, בשו"ת מהר"י ברונא סי' כט ובשו"ת מים עמוקים ח"א סי' לא, כתבו שמה שתולים שמא הרהר תשובה הוא חששא בעלמא משום חומרא דאשת איש, וגם לדבריהם אין מקום לדברי רבינו. 8. תרומת הדשן סי' שיד בשם ריצב"א, רשב"ם וגליון תוס'. 9. תרומת הדשן שם, רמ"א ח"מ סי' רצב סע' י, קונטרס הספיקות כלל ו סע' ד. 10. הנמצא בע"א.

אבל הרבה תשובות בדבר לעניות דעתי, והנני פורטם להדרת גאונו נ"י.

א. דתוספות ריש סנהדרין דף ג' [ע"ב ד"ה דיני] העלו, דווקא ברוב גרוע דלרדיא זבין סבירא ליה אין הולכין בממון אחר הרוב. אם כן רוב בני אדם כשירים רוב מעליא הוא, לכולי עלמא הלך אחריו אפילו בממון. איברא תוספות במקומות אחרים⁵ פליג בזה כידוע.

ב. הפלאה סוף פרק קמא דכתובות [טו, ב תוד"ה לא] הוכיח דעל כרחך אם כבר הלך בדבר אחד אחר הרוב לענין איסור, תו גם בממון הלך אחר הרוב. והכא נמי כיון דאם העידו כבר על דבר איסור, אי נמי דיני נפשות, החזקנום בכשרות על פי הרוב, גם לממון מחזיקים אותם שהן מרוב.

ג. הא איכא נמי חזקה שאין מעידים שקר, דהא בעי דרישה וחקירה מן התורה, ואם כן יראים לשקר שמא יוזמו או יוכחשו. ואין לומר הא קיימי השתא דחיישינן אכל העדים [שמא] פסולים המה, אם כן לא יאמנו דברי המזימים אותם, וממילא מעיקרא אין יראים כלל. זה אינו, דהא בפסולי עדות הלך אחר רוב דיעות, ואם כן אי חיישינן לכולם שפיר יראים המה להעיד שקר, שמא יוזמו (ו) על ידי רבים מהם. ואם כן איכא חזקה בהדי רובא דרוב בני אדם כשירים, ולא גרע ממון לשמואל מאיסור לרבי מאיר דחייש למיעוט, ומכל מקום כי איכא חזקה בהדי רובא לא חייש רבי מאיר כמו שכתוב ביבמות ק"ט [ע"ב], הכי נמי לשמואל בממון.

ד. תוספות כתובות ט' [ע"ב] ד"ה אי למיתב כו' סבירא

עה, ב שחזקת הגוף עדיפא מרוב ומוציאים ממון על פיה. 5. כתובות טו, ב ד"ה להחזיר, ב"ק כז, ב ד"ה קמ"ל, בי"מ כ, ב ד"ה איסורא. 6. וכן כתב לתרץ בשו"ת מהר"ם שיק אה"ע סי' מא ד"ה ולכאורה יש לישב. וכעין זה כתבו בשו"ת נחלת דוד סי' כו ד"ה ומש"כ, בבית מאיר יו"ד סי' א סע' א, בשערי תורה הלכות חזקה כלל יד פרט ב ובחזו"א יו"ד סי' א אות א, שמה שמוציאין ממון על פי חזקת הכשרות של עדים (בשתי כתי עדים המכחישות זו את זו שכל אחת באה בפני עצמה ומעידה) הוא משום שאין החזקה עצמה מוציאה ממון, אלא שקודם דנים על כשרות העדים, שהוא נידון בפני עצמו, ומעמידים אותם בחזקת כשרות, וממילא אח"כ מוציאים ממון מכח עדותם ולא מכח רוב או חזקה. וכעין זה כתב בשם שמעתתא ש"ד פרק ח-ט. 7. בליקוטי חבר בן חיים שם העיר על דברי רבינו: "התם דאנו רואים דרוצה לקדש אשה זו הוא דאמרינן הכי, אבל בעדות אדרבא משום שהם פסולין מעידים עדות שקר", ומקור חילוק זה בשו"ת מהר"ם פדואה סי' לו ובשו"ת הרדב"ז ח"א סי' קמ ובדברי הלח"מ בהל' אישות פ"ח ה"ה שהקשו מדוע המקדש בפני פסולי עדות אינה מקודשת ואין חוששים שמא הרהרו תשובה כדין המקדש על מנת שאני צדיק, וכתבו לחלק כנ"ל שדווקא במקדש על מנת שאני צדיק חוששים להרהר תשובה כיון שאנו רואים שרוצה לקדש אשה זו ורצונו לקיים תנאו, ועוד שאומר בפנינו שהוא צדיק ורגלים לדבר, וכעין זה תירץ בשו"ת חת"ס אה"ע ח"ב סי' פט דהתם איתרע ליה חזקת

[ס"ק א] ובתשובת חוט השני [סי' יז], דגמרון ילפינן רוב ממכה אביו ואמו, והרמב"ם מביא מירושלמי¹⁶ חזקה מקרא דמכה אביו ואמו, עיין שם היטב.

ונראה לעניות דעתי, דלכאורה קשיא לי לפי מה שכתב הריב"ש [סי' שעט] דתרי חזקות עדיפי מרובא, ולהצל"ח הנ"ל דמלבד חזקת כשרות שיש לכל אדם יש גם כן חזקת פטור מעונש עד עכשיו, אם כן קשיא לי במכה אביו למה חייב מיתה על פי רוב, הא איכא תרי חזקות מסייעות למיעוט, וצ"ע. איברא הצל"ח בעל סברא זו לטעמיה לא קשה מידי, דאיהו פליג על סברת ריב"ש בנודע ביהודה קמא [אה"ע] סי' מ"ג, אבל להריב"ש קשה.

ונראה לי, האיכא נמי תרי חזקות להאשה, ר"ל אמו, שלא זינתה, משום חזקת כשרות, וחזקת פטור מעונש כרת בלא עדים והתראה. אמנם זהו במזידה דווקא, אבל אומרת מותר הוה ליה שוגג ואין עליה עונש כרת, וכל שכן אם נאנסה, אם כן הדרא קושיא לדוכתה היכי מיקטל, נימא על פי תרי חזקות דידיה ר"ל המכה אביו הכי הוא, שזינתה באונס או אומרת מותר. וצריך לומר, משום דאיכא נמי בהדי רובא חזקת שלושים יום שכרוך אחריה. ומכל מקום אי לא דרובא עדיף מחזקה הדרא קושיא לדוכתה, אוקי תרי חזקות נגד חזקה ורובא וספק נפשות להקל. אלא על כרחך רובא עדיף מחזקה, ושפיר שמעינן מינה תרתי, רובא וחזקה. וגמרון וירושלמי דברים אחדים הם, ושפיר חזי הרמב"ם להביא הירושלמי.

ובהנ"ל מתורץ קושיית תוספות חולין י"א [ע"ב ד"ה כגון] על ראייה ממכה אביו ואמו, דילמא היינו טעמא דמוקי האם בחזקת צדקת. ולכאורה קשה מאי קושיא, הא תוספות כתב לעיל [יא, א ד"ה מנא] דאזלינן בתר חזקה מכל שכן בתר רובא, דרובא וחזקה רובא עדיף. וצריך לומר דקושיית תוספות הוא דילמא שאני התם דאיכא רובא וחזקה דגם ר' מאיר מודה, אבל מנא לן רוב לחודיה, וכמו שכתב מרן הגאון כהאי גוונא בתשובה זו. ונראה לי דמכל מקום מוכח שפיר דאזלינן בתר רובא משום דאיכא חזקה נגד חזקה לסברת צל"ח הנ"ל, דנגד חזקת צדקת איכא חזקת חי חזקת של הנידון המכה כנגדה, היינו חזקת פטור של המכה, והוה ליה למימר שב ואל תעשה עדיף ספק נפשות להקל דשמא זינתה ולא אביו הכה, ואתי שפיר.

ו. **אם** אמרינן בריש סנהדרין [ג, א] בשלושה אי אפשר דלית בהו חד דגמיר, אף על גב דתליא במעשה, כמו שכתב בתשובת הבי"ח סי' א', מכל שכן דנאמר כן לענין חזקת כשרות בשלושה אי אפשר דלית בהו חד דכשר. ואם כן בשני עדים, מלבד הרוב איכא נמי חזקה אין אדם חוטא ולא לו, אלא דשמא שכרם, ואם כן אדניחוש לשלושה בני אדם הוה להו התובע ושני עדים נגד אחד (התובע) [הנתבע], הוה ליה חזקה אלימתא דתלת אי אפשר דלית בהו חד דלא משקר, ומהני שפיר גם בממון. ושוב מצאתי שכן כתב בתשובת הרא"ש ריש כלל ס"ח [סי' א] ועל פי ראייה זו.

וכל זה לפי מה שכתבתי שהניח כבוד מורי נ"י לתרץ קושיית תוספות דחולין י"א הנ"ל, דחזקת כשרות אינה כי אם על פי הרוב בני אדם. והוכיח כן, דליכא למימר חזקה עצמיית היא, דדילמא אין סיתרו כגלוי. ומזמן העבר שהיה עד עתה כשר ליכא לאחזוקי, דהוה ליה חזקה זו אינה מבוררת, דשמא עכשיו החמיץ. ולעניות דעתי נראה לי דחזקה עצמיית היא שפיר, מהרבה טעמים, ועדיפי מרוב. אם כן איכא נמי רוב בהדי חזקה, כאשר אומר, והוא זה בס"ד.

ז. **בכתובות** דף י"ב [ע"ב] ודף ע"ה [ע"ב] אמרינן חזקת הגוף של קודם לכן, שנולדה בתולה וכן נולדה בלא מום. ואם כן הכא נמי נולד בלא עבירה, וכל זמן שהיה קטן לאו בר מצוות היה בחזקת כשר, שנולד בלא עבירה היה, מחזיקים אותם תמיד לפי שעתו ולא רק למפרע, ואין לך חזקה עצמיית גדולה מזו¹¹, וגם על פי הרוב בני אדם כשירים כנ"ל. שוב ראיתי בנודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' ס"ט [ד"ה ריעותא] ביאר חזקת כשרות הכי, שנולד כשר וגם רוב בני אדם כשרים הם, עיין שם היטב¹².

[הג"ה מבן המחבר¹³: מה שכתב מרן אבי הגאון וצ"ל דחזקת כשרות הוא חזקת הגוף דנולד בלי עבירה כו'. עיין בצל"ח סוגיא דר' חנינא סגן הכהנים¹⁴ כתב, מלבד חזקת כשרות שיש לכל אדם יש לומר גם כן חזקת פטור מעונש, והיינו שנולד בלי עבירה ובלי שיגיע לו עונש.]

ובענין זה אמרתי ליישב דברי הרמב"ם¹⁵ דיליף חזקה ממכה אביו ואמו, ותמה עליו הבית שמואל באבן העזר סי' י"ט

חזקה ודאית, ועדיפא מרוב. 12. וכן כתב בשו"ת מהר"ם שיק אה"ע סי' קלא ד"ה ותירוצ' בשם החת"ס. וע"ע שו"ת באר דוד סי' כז. 13. בדפ"ר הודפס הציון להגהת בן המחבר לפני המילים "וכל זמן שהיה קטן". 14. פסחים יא, ב (במהדורה הישנה נדפס בהשמטה בסוף הפרק). 15. הל' איסור"ב פ"א ה"כ. 16. כפי שציין המגיד משנה שם.

11. וכן מביא רבינו לקמן בשם שו"ת בית אפרים, וכן כתבו בשו"ת מהרשד"ם חו"מ סי' שי ובשו"ת נחלת דוד סי' כו עיין שם שהאריך בזה, וכן מבואר באבני מילואים סי' קכז ס"ק ב ובשב שמעתתא ש"א פט"ו. ועיין בדעת תורה למהרש"ם יו"ד סי' א אות יח-יט ובשערי תורה הלכות חזקה כלל ח שהאריכו בשני הצדדים. ועיין בשו"ת בית הלוי ח"ב סי' ד שכתב שחזקת כשרות היא

יא. הנה זה לשון הרמב"ם סוף פרק שביעי מהלכות יסודי תורה [ה"ז], ואפשר שיעשה אות או מופת ואינו נביא כו', הואיל ואדם גדול וחכם וראוי לנבואה מעמידים אותו על חזקתו, שבכך נצטוונו, כמו שנצטוונו לחתוך את הדין על פי שני עדים כשירים ואע"פ שאפשר שהעידו בשקר, הואיל וכשירים הם אצלינו מעמידים אותם על כשרות, ובדברים האלו וכיוצא בזה נאמר [דברים כט, כח] הנסתרות לד' אלו קינו והנגלות לנו ולבנינו, ונאמר [ש"א טז, ז] כי האדם יראה לעינים וד' יראה ללבב. עד כאן לשונו הזהב של הרמב"ם. הרי דעת שפתיו ברור מללו, דנאמנות העדים הוא משום חזקת כשרות, שראים שנוהגים בכשרות, ואי משום אולי אין סתרו כגלוי, לא איכפת לו בזה כלל, דהנסתרות לד' אלו קינו כו'. ומורי נ"י דחה זאת משום קרא הלא האדם יראה לעינים וד' יראה ללבב ואולי אין סתרו כגלוי. והנה הרמב"ם אדרבא נסתייע מקרא זה, דאפילו כן הוא נחתוך הדין על פיהם, דהנסתרות לד' כו', ואין לדין אלא מה שענינו ראות, כמו שכתוב והנגלות לנו כו', ואין חושדין אותו בכך שאין סתרו כגלוי, אלא מעמידים אותו בחזקת כשרות שפיו ולבו שווים לטובה גם עכשיו כמו שהיה בכשרותו עד הנה, וכן הוא לשון הרמב"ם ריש פרק י"א מהלכות עדות ה"ב, אין מקבלין עדות אלא אם כן הוחזק שהוא עוסק במצוות כו', נמצאת אומר כל תלמיד חכם בחזקת כשר עד שיפסל כו', עם הארץ בחזקת פסול עד שהוחזק כו'. עד כאן לשונו. הרי דמטעם חזקה אתי עלה, ולא משום רוב, וכנ"ל.

שוב מצאתי בפני יהושע דף י"ז [ע"א ד"ה ובמה] בגיטין על תוספות ד"ה משום (יחפה על) בת אחותו, שעמד על חקירה זו, דגבי שתי כתי עדים המכחישים זה את זה [בחזקת כשרות הם דעדיף מחזקת ממון. וגם הוכיח דחזקת כשרות לא נצמח אלא משום רוב בני אדם כשרים, עיין שם היטב, ונעלמו דבריו מכבוד מורי נ"י. וברור אצלי שנעלם מהפני יהושע דברי רמב"ם הנ"ל בשני המקומות, וגם דברי תוספות חולין י"א ע"ב שהקשה גבי מכה אביו דילמא משום חזקה, היה בהעלם עין ממנו באותו שעה. ועיין תשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' ס"ט [ד"ה ריעותא], חזקת כשרות הוה ליה חזקה ורובא. שוב מצאתי בתשובת בית אפרים חלק אבן העזר סי' ג' [ד"ה ואיך] דחה דברי הפני יהושע אלו מתוספות חולין י"א הנ"ל כמו שכתבתי, ועיין שם¹⁹.

אפילו, ותוס' חולין יא, ב ד"ה ליחוש. 19. עיין תוס' יומא ב, א ד"ה וחכ"א ותוס' יבמות כו, ב ד"ה למיתה. 20. על פי הושע יב, א. 21. על פי תהלים קמד, ח. 22. וכתב מזה גם בשו"ת בית אפרים חלק י"ד סי' ב, ובספרו ראש אפרים ח"ג כללי חזקה אות יא. וכן כתב בשו"ת נחלת דוד סי' כו ד"ה ומעתה, שיש להוכיח מדברי תוס' הנ"ל שחזקת צדקות היא חזקה דמעיקרא ולא חזקה הבאה מכח רוב, עיי"ש שהאריך בזה. ועיי"ש שו"ת באר דוד סי' כז, שו"ת יבי"א ח"ב חו"מ סי' ו אות ג וח"ה אה"ע סי' ה אות ג.

ובזה מתורץ קושיא המפורסמת מהגאון מהר"צ העללער ז"ל¹⁷ איך משכחת בת כהן בשריפה להר"ת¹⁸ דממיתה למיתה לא אזלינן בתר רובא. ונראה לי, דהנה הצ"ח חידש סברא הנ"ל. ונראה לי דסברא זו דיש לומר חזקת פטור הוא רק אם אנחנו מסופקים אי חייב מיתה או עונש כלל, אזי שייך לומר דיש לומר חזקת פטור וחזקת חי, אבל אם נהרג ממה נפשך ואין לו חזקת פטור, אזי נשאר שפיר החזקת צדקת, והוי רובא וחזקה, ובכהאי גוונא הוא המיעוט מיעוטא דמיעוטא דגם ר' מאיר מודה ביה, ובכהאי גוונא היכא דאיכא רובא וחזקה גם הר"ת סבירא ליה ממיתה למיתה אזלינן גם כן בתר רובא, ולא קשה מידי, ונכון לע"ד. ע"כ מבין המחבר.

ח. כמו דמחלקים גבי זנות בין זמן מרובה לזמן קצר, וכן גבי מיתה לזמן מרובה חיישינן ולא לזמן (מיעוט) [מועט]¹⁹, הכא נמי, בשל(ו)מא טריפות בהמה דלא ידעינן חזקת כשרות שלה עד סוף י"ב חודש, ואז ידעינן למפרע שהיתה ודאי כשירה בתחילת י"ב חודש. ושמא נטרפה יום אחד אחר תחילת י"ב חודש למפרע ותמות למחר, ומחר היא חיה, איגלאי למפרע דגם יום אחד אחר התחלת י"ב חודש היתה כשירה. ושמא נטרפה אחר שני ימים מתחילת י"ב חודש למפרע עד היום, וכן לעולם. הוה ליה שפיר חזקה אינה מבוררת, דיש לחוש על למפרע לזמן מרובה דשמא נטרפה תוך כל זמן משך י"ב חודש חסר יום אחד, ולזמן מרובה חיישינן. אבל חזקת כשרות מזמן העבר לזמן של עכשיו, הוה ליה זמן מיעוט, ולא חיישינן שמא נשתנה מחזקתה בזמן מועט, וחזקה מבוררת מיקרי, כנ"ל.

ט. בשלמא בהמה שנטרפה שהוא ממילא במקרה בבלי דעת, הוה ליה חזקה שאינה מבוררת, דשמא עכשיו נטרפה. אבל אדם, בבחירה תליא חזקת כשרות שנהג בו עד עתה, וחזקה שלא נשתנה מבחירה עצמי שבחר בטוב להיות כשר עד היום ברצונו, ודאי עודנו רך עם אל נאמן²⁰, ולא חיישינן שמא החמיץ עתה, והוה ליה חזקה מבוררת, כנ"ל.

י"ד. הא חזקת כשרות בישראל נאמרה, ולא בגוים אשר פיהם דבר שוא²¹ וחשידי אגזל. והיינו טעמא, לפי שאנו מקבלי תורה ושומרי מצוותיה, ועל פי ציווי ד' יתברך, אנחנו כשירים, וחזקה אלימא היא גם מעיקרא גם השתא אסור להעיד שקר, עוד לא פסק ציווי ד', וסתם ישראל כשר הוא ולא רוב בלבד, כנ"ל.

17. קושיא זו מובאת באחרונים בשם ר' צבי הירש חריף אשכנזי אב"ד הברשטאט מחבר ספר כוס ישועות, ולא ר' צבי הירש חריף הלר מחבר ספר טיב גיטין. ומקור הדברים בסוף ספרו שו"ת עטרת צבי מהד' לבוב תקס"ד, דף נ, א מדפי הספר ד"ה וקשה. ועיין בתולדות חייו שנדפסו בסוף ספרו כוס ישועות ח"א אות טז, וכן בפתיחה לספר עטרת צבי מהד' פיעטרקוב תרס"ח בקונטרס תפארת צבי אות יב, שם צוינו גדולי האחרונים שדנו בקושייתו. ועיין עוד בזה לקמן בס' פ בהגהת בן רבינו. 18. תוס' זבחים ע, ב סוד"ה

וכו', ועל כרחק דסמכין ארובא, והדרא קושיא לדוכתא מאי וכי תימא דבדקין ליה דפירש רש"י אחר דחייתו לצוק, וצל"ע.

אבל תירוצ' השני על פי הסוגיא דיבמות ריש פרק האשה שלום [קטו, ב] דאמרינן בממון כאן נמצא כאן היה להוציא²⁷, על כרחק עדיפי מרוב, דהא אין הולכין בממון אחר הרוב, הוא תירוצ' מספיק.

ואעתיק הנה אות באות קושייתי כפי אשר כתבתי בחידושי, וזה לשוני. בחולין י"א [ע"ב] פירש רש"י בד"ה בדקין ליה לאחר דחייתו לצוק. וקשיא לי, לפי מה שכתב רש"י ביומא מ' ע"ב [ד"ה ועד] וכן כתב רש"י יומא ס"ה ע"א בד"ה אלא כו' דלכולי עלמא ר' יהודה ור' שמעון מודי דשילוח לא מעכב, אם כן מאי קאמר הכא וכי תימא דבדקין ליה, ור"ל ואם ימצא טריפה מביא אחרת, והא גם על ידי בדיקה אם גם ימצא טריפה אי אפשר להביא אחרת, דהא ליכא לברורי אימת נטרף, ודילמא נטרף אחר הווידוי ואחר מתן דמים של חבירו קודם שילוחו ולית לן בה. ויש לומר, טריפות לשעה בזמן מועט כזה ודאי לא שכיח, ואפילו אם נאמר אוקמה אחזקה והשתא הוא דנטרפה, היינו מיום ליום, אבל לא בשעה אחת או שתים. כך צריך לומר לפירוש רש"י ביומא שם.

[הג"ה מבין המחבר: ראיתי להגאון במרכבת המשנה סוף הלכות עבודת יום הכיפורים [מהדו"ק פ"ה הי"ט] שתמה על הרמב"ם שהשמיט להביא דין זה על פי פירוש רש"י הנ"ל, ואדרבה משמע דכיון דמרכיבו על כתיפו²⁸ שילוח מעכב. עיין שם, הביא מירושלמי [יומא פ"ו ה"ב] ראייה דלא כפירוש רש"י יומא הנ"ל, אלא איפכא כולי עלמא סבירא להו שילוח מעכב, עיין שם היטב. ולעניות דעתי מגמרון הכא הוכיח הרמב"ם איפכא מפירוש רש"י דיומא, דלפירוש רש"י קשיא ליה כנ"ל, ודו"ק. ע"כ מבין המחבר.]

ולכאורה יש לומר, לדעת הטו"ז ביורה דעה סימן שצ"ז [ס"ק ב] דאמרינן בכל מקום כשעת מציאתן, אם כן הכי נמי אם ימצא טריפה אמרינן כאן נמצא כאן היה, דאפילו לא מחזיקים ממקום מכל מקום מזמן לזמן מחזיקים, כמו שכתב המגן אברהם סי' תס"ז ס"ק י"ז וס"ק ח"י.

אמנם כל זה למסקנא דהלך אחר הרוב, הכי נמי מחזיקים מזמן לזמן, אבל השתא כי קאמר וכי תימא דבדקין ליה קיימין דלא אזלינן (ל)בית הרוב, וכל שכן דלא מחזיקים טריפה מזמן לזמן לפי הסלקא דעתך השתא, דהא רוב עדיף

ועוד נראה לי, לפי מה שכתבו תוספות זבחים ע"ב ע"ב [ד"ה נתערבו] לחלק בין תרי רובא לחד רובא באיסורין כמו גבי יוחסין, אם כן אפילו אי נימא חזקת כשרות משום רוב הוא, ליתא לדברי מורי נ"י לתרץ קושיית תוספות דחולין הנ"ל. דהא קטן וקטנה דעלה מהדר הש"ס, חד רובא הוא דאיכא, הקשה תוספות שפיר מנא לן ממכה אביו, דילמא התם משום דאיכא תרי רובא, דאפילו זינתה ודאי כיון דרוב בעילות אחר הבעל בן זה מבעלה הוא שהכה את אביו, ואיכא עוד רובא דחזקת צדקת, שעל פי רוב בני אדם כשירים לא זינתה כלל. ונראה לי ברור שהפני יהושע הבין כן כוונת תוספות הנ"ל²³, ולא נעלמו דברי תוספות הנ"ל ממנו אלא דברי הרמב"ם לבר, ודלא כהגאון בתשובת בית אפרים הנ"ל.

ובזה ביארתי בחידושי בס"ד גם כן כוונת תוספות חולין י"א [ע"א] ד"ה אתיא מפרה אדומה, דהפרי חדש ביורה דעה סי' נ"ז [ס"ק נ] הוכיח מדבריהם דלא כמהרש"ל [יש"ש חולין פ"ג סי' פ] דסבירא ליה מיעוט טריפות חיות, דאם כן מאי מקשים תוספות דילמא משום חזקה טריפה אינה חיה, והא משום רוב הוא דהיא חזקה, ומוכח ממילא רוב. ולעניות דעתי כוונת תוספות הוא כנ"ל, התם איכא תרי רובא, דרוב בהמות כשירות ורוב הטריפות אין חיות י"ב חודש, ומנא לן עדיין חד רובא כמו בקטן וקטנה. ואחר השנים רבות מצאתי שכיוונתי בזה לדעת גדולים, הגאון בספר מקום שמואל²⁴ והגאון בספר באר יעקב שו"ת²⁵ תירצו כן קושיית הפרי חדש הנ"ל, עיין שם. ואם כן פשוט דגם תוספות שם גבי מכה אביו כו' כוונתם כך, והקשה שפיר ודו"ק. [הוספת המחבר: שוב אחר עשרים שנה ראיתי בספר הנדפס מחדש לב אריה [חולין יא, א בד"ה אתיא] וספר אוריין תליתאי²⁶ כיוונו ג"כ להנ"ל על דברי תוספות]. ועיין מה שכתבתי בחידושי חולין בס"ד.

ועל קושייתי שהקשיתי בגמרא חולין י"א [ע"ב] בשעיר משתלח, הא לא שייך בדיקה לדעת רש"י ביומא מ' [ע"ב ועד] דשילוח אינו מעכב, אם כן דילמא נטרף אחר מתן דמים של חבירו, ואי אפשר להביא זוג שני מספק חולין לעזרה וספק חילול יום הכיפורים. וכבוד מורי נ"י השיב על פי מה שכתבו תוספות [חולין יא, א ד"ה אבל] דליכא למילף מקרבנות שבת דמספק נמי (א"י) [אמר רחמנא] דלידחי שבת, אלו תורף דבריו. לא זכיתי להבינן, דהא אם גם יביא זוג שני, גם בזוג שני איכא חששא דטריפה, ואי אפשר לעמוד עליו על ידי בדיקה דשמא נטרף אחר מתן דמים של חבירו, וכן לעולם בזוג שלישי

ברלין, פירט תקכ"ז, על יו"ד סי' נז. 26. לא מצאנו. 27. בדין זה נחלקו הראשונים והאחרונים, עיין בספר שערי תורה הלכות חזקה כלל יג פרט ד. 28. יומא סו, ב.

23. וכן כתב הפמ"ג בשושנת העמקים כלל יב ד"ה מדבריו בבאור דברי תוס'. 24. בסוף הספר, שער התיירוצים חולין יא, א. 25. באר יעקב לר' יעקב יאקב

מחזקה. ואם כן צ"ע, אפילו על ידי בדיקה הא אי אפשר להביא זוג אחר מספק חולין לעזרה וגם מספק חילול יום הכיפורים. אלא על כרחך שילוח מעכב, ואם ימצא טריפה אפילו נטרף אחר הווידוי ומתן דמים מביא זוג אחר [ל]קיים שילוח, דיעמד חי כתיב.

איברא עדיין קשה, דהא גמרא לא מייתי לפסול טריפה מקרא דיעמד חי. ועיין במשנה למלך סוף הלכות (ערב) [עבודת] יום הכיפורים [פ"ה הי"ח], וצ"ע. עד כאן לשוני מאז.

כה דברי ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן נו

[בעניין לימוד רוב בק"ו מחזקה. בקושיית הפנ"י על הרשב"א שספק ספיקא עדיף מרוב. רבי מאיר דחייש למיעוטא האם חולק על דין כל דפריש מרובא פריש. בדברי הריב"ש ששתי חזקות עדיפות מרוב. בדברי הנו"ב שרוב המחוסר מעשה לא עדיף מחזקה]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש בני הרב המאור הגדול החריף ובקי מופלג ירא ושלם מלא ברכת ה' הנחמד כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י אב"ד קהילת קאטה.

גלילי ידיו הטהורות קיבלנו בשמחה, וברוך ה' כי הפליא חסדו עמנו שכולנו אנחנו ואתם בריאים ושלמים וה' איתנו. אמן כן יהי רצון.

ועל דבר מה שתמהת על קושיית תוספות חולין י"א [ע"ה ד"ה מנא] דנילוף רוב דמהני מקל וחומר מחזקה, והקשית הא הוה אמינא דיו לבא מן הדין להיות כנידון דווקא רובא דאיתא קמן, דומיא דנגע דחזקה דאיתא קמן הוא.

זה פשוט דהכי קשיא להו, הרי במסקנא כתב רש"י דף י"ב [ע"א ד"ה פסח] [ד]על כרחך גם רובא דליתא קמן הוא בכלל הקרא אחרי רבים להטות, אם כן גם בתחילת הסוגיא דמוקים

קרא דאחרי רבים להטות רק ברובא דאיתא קמן, דבסנהדרין מיירי קראי, נמי מאי קשיא מינא לן רובא דליתא קמן, והא כיון דרובא דאיתא קמן לא צריך קרא דתיפוק ליה קל וחומר מחזקה אתיא, אם כן אם אינו עניין קרא דאחרי רבים להטות לרובא דאיתא קמן תנהו עניין לרובא דליתא קמן, כנ"ל.

שנית הקשית כהאי גוונא, הרי ספק טומאה ברשות היחיד טמא אף נגד חזקת טהרה, ומכל מקום רוב מהני גם ברשות היחיד כדאיתא ברמ"א ביורה דעה סי' שע"ד [סע' ג]. אם כן, אי לא נשמע דין רוב אלא מקל וחומר מחזקה, הוה אמינא גם ספק טומאה ברשות היחיד, דחזקה לא מהני ביה, הכי נמי הרוב לא מהני ביה. לכן על כרחך למילף רוב ממקום אחר, וצ"ע. ג. אלו תורף דבריו.

הנה מה שהראית מקום ברמ"א יורה דעה שע"ד, זה אינו, דהתם מצא מת בדרך שעוברים ושבים שם, והוא ברשות הרבים קאי ולא ברשות היחיד. ועיין תשובת רשב"א [ח"א] סי' פ"ג. וגם לא מיירי התם כלל מדין ספק טומאה אם המת הנמצא מטמא או לא, אלא אם גוי אין צריך לקוברו ואם הוא ישראל הוא מת מצוה ומותר כהן ליטמא לו, אבל מספק הוא אסור ליטמא לו, וזהו ספק איסורא דאורייתא להחמיר, ולא ספק טומאה הוא מיקרי.

אבל הא מילתא דגם ברשות היחיד בספק טומאה מהני רוב לטהר אף דחזקה לא מהני לטהר, מבואר הוא בתוספתא פרק שישי דטהרות [ה"ב] תשע צפרדעים כו' או תשעה שרצים כו', בש"ס סוף פרק קמא דכתובות [טו, א], והובא בר"ש בפ"ה דמסכת טהרות [מ"א], וסיים בה ובנמצא הלך אחר הרוב, ופירש הר"ש שם בין נמצא ברשות היחיד בין נמצא ברשות הרבים, עיין שם.

אבל עם כל זה אין מקום לקושייתך, דהש"ס הרי בהדיא קאמר רובא דליתא קמן כגון קטן וקטנה מיבעיא לן מנא לן. והקשה תוספות שפיר, הא מילתא דאיסורא מיתה שפיר נפקא לן מקל וחומר כיון דמהני ביה חזקה מכל שכן רובא, וטפי הוה ליה לש"ס לומר כגון טומאה ברשות היחיד מנא לן דהלך אחר הרוב להקל ולטהר.

ועוד, האי דתוספתא נמי הנ"ל לא שמענו מיניה דמהני רובא בטומאה ברשות היחיד אלא רובא דאיתא קמן דלא מיבעי ביה כלל, אבל רובא דליתא קמן לא שמעינן כן, כנ"ל.

קושיא זו גם לר' שאול יוסף נתנזון, והובאו הדברים בספרו דברי שאול יוסף דעת יו"ד סי' לג סע' ו ד"ה ומה שהקשה, עיי"ש מה שכתב בזה, ועיין בדברי בן רבינו בספרו חידושי ראשבי"ד אש דת סוגיא דרוב אות ג. וע"ע בספר

נו. 1. בליקוטי חבר בן חיים ח"ג דף מ, א בהגהות לדברי רבינו העיר: "יש להשיב, התם אפילו במקום חזקה אזלינן בתר רובא. ואמנם למאי דפשיטא לתוס' דרובא עדיף מחזקה, גם לזה אין צריך קרא". 2. בן רבינו הקשה

איכא לספוקי איפכא, אי רוב מהני בספק טומאה ברשות היחיד מכל שכן עד אחד דעדיף מרוב דרך מברר הוא, כמו שכתב בפני יהושע בקידושין ס"ג [ע"ב ד"ה אמנם]. [הוספת המחבר: ועיין תשובת חסד לאברהם⁴ חלק יורה דעה סימן ל"ז ד"ה וע"פ] מהחקירה דהשב שמעתתא הנ"ל, עיין שם היטב].

שלישית העלית להסתפק, לרבי מאיר דחייש למיעוט, אי גם כל דפריש מרובא פריש לא סבירא ליה, או לא, דמודה ביה⁵.

(והבאתי) [והבאת] ראייה מברכות דף כ"ח [ע"א] דרבן גמליאל מודה לסברת כל דפריש מרובא פריש⁶, אף דרבן גמליאל חייש למיעוט⁷. נכון הוא, אבל יש לעיין אם זהו אותו רבן גמליאל דיבנה או לא. עיין תוספות חולין ה' [ע"ב ד"ה ר"ג] ועירובין דף ס"א [ע"ב ד"ה אמר]⁸.

וכן נראה לי גם כן ראייה מקושיית הגמרא חולין י"א [ע"ב] ורבי מאיר דחייש למיעוט היכי אכיל בישרא, ולא פריך עדיפי לרבי מאיר האריך מקבלים גרים דילמא מעמון ומואב הוא ותורה אמרה לדורותיכם, עיין תוספות קדושין דף ס"ב ע"ב סוף ד"ה גר כו' ובש"ס כריתות דף ט' ע"א. והא עדיפי, דליכא למידחי בהא כדדחי השתא היכא דלא אפשר כו'. אלא על כרחך כל דפריש מרובא פריש מודה רבי מאיר⁹. אמנם בירושלמי פרק שני דדמאי [ה"א] פריך לה באמת על ר' אלעזר התם הכי, אם כן מוכח מזה איפכא. ועיין תשובת יד אליהו סוף סימן צ"א.

ועוד, כמו לדידן בדברים חשובים או דבר שיש לו מתירין דקיימא לן לא בטל ברובא דאיתא קמן, מכל מקום כל דפריש כיון דלא אתחזק איסורא אמרינן מרובא פריש, כמבואר בארוכה במשנה למלך פ"ז ממעילה ה"ו [הוספת המחבר: אלא בדבר שיש לו מתירים מסופק ביה הר"ן בסוף פרק אין צדין [ביצה טז, א מדפי הרי"ף ד"ה ת"ר הולך], הכי נמי לרבי

ובזה סרה תמיהת הפני יהושע בקונטרס אחרון כתובות סי' מ"ו [ד"ה ואדרבא] על תשובת רשב"א [ח"א] ת"א דספק ספיקא כרוב או עדיפי מרוב, ותמיה הפני יהושע עליו דהא רוב מהני בטומאה ברשות היחיד גבי תשעה צפרדעים ושרץ אחד כו' וספק ספיקא לא מהני, עיין שם. ולא קשה מידי, דמזה מוכח רק רובא דאיתא קמן הוא עדיף מספק ספיקא, כיון דאפילו רבי מאיר מודה ביה, דמפורש בתורה אחרי רבים להטות, גם בממון גם באיסור והיתר גם בטומאה וטהרה.

ועדיפא הוה ליה להפני יהושע להביא ראייה ממתניתין דצלוחת פרק י"א דמסכת פרה [מ"א] בש"ס חולין ט' ע"ב וריש דף י', מכוסה ומצאה מגולה, דתלינן בתר רובא לטהר, אדם טהור ושרצים כו', היינו רובא דליתא קמן וטהור אף ברשות היחיד, הרי דרוב עדיף הוא מספק ספיקא. אבל באמת גם מהתם לא קשה מידי, דהא אדרבא הרמב"ם בפרק תשיעי מהלכות פרה דין ט"ז פירש טעמא משום ספק ספיקא בהדיא, כשירים להזאה מהאי טעמא, ועיין שם בראש יוסף בחולין [ט, ב ד"ה גמרא ת"ש] באורך בכוונתו, (והכ"מ) [והכי נמי] נראה דפירשו רש"י ורמב"ם ספק ספיקא היינו רוב. וגם התם חזקה דמעיקרא דמים כשירים היו וטהורים היו איכא בהדיא רובא והוה ליה הצד לטמא מיעוטא דמיעוטא נגדו, כביבמות דף קי"ט [ע"ב]. [הוספת המחבר: ובספר שערי תורה ח"ב סוף דף ו' כתב באמת ראייה זו הנ"ל מצלוחית, ומייתי בשם הפני יהושע שהביא מזה דרובא עדיף מספק ספיקא. ובמחילת כבודו זה אינו, דהפני יהושע לא מייתי מינה, וגם אין ראייה כלל מזה מתרי טעמי כנ"ל]. אבל קשיא לי על הרמב"ם, דהוה ליה לחלק דברשות היחיד הא לא מהני ספק ספיקא ופסולים להזאה.

ועיין בספר שב שמעתתא מקצות החושן שמעתא ו' פרק כ"ג מסופק אם נאמן עד אחד נגד ספק טומאה ברשות היחיד, כיון דעד אחד גרע מחזקה וחזקה לא מהני גביה. ולעניות דעתי

ובביטול ברוב, זהו משום שהמיעוט עצמו בטל וכמאן דליתא, אך בתשע חנויות המיעוט ניכר ועומד במקומו ולא שייך אצלו ביטול, והוי איקבע איסורא, ואי אפשר ללמוד מדיינים. 6. בגמרא שם מובאת המשנה במס' ידים פ"ד מה מבואר שרבן גמליאל ור' יהושע התירו גר עמוני לבוא בקהל כיון שסנחריב בבלב את האומות, והגמרא אומרת שההיתר הוא מדין כל דפריש מרובא פריש. 7. חולין ו, א. וכן כתב ראייה זו ר' משה בצלאל לוריא בפירושו שבעת הנרות לתשב"ץ קטן אות תקלח [תקמב במהד' מכון ירושלים]. 8. תוס' שם נקטו שרבן גמליאל החושש למיעוט הוא רבן גמליאל דיבנה, שהוא בר פלוגתיה דר' יהושע המוזכר בגמרא ברכות הנ"ל, ולפי זה הראיה במקומה עומדת. אך רש"י נקט שהוא רבן גמליאל בנו של רבי. 9. וכן תירץ קושיא זו בשו"ת תורת חסד או"ח סי' לט, והוסיף בקושיא שהרי רבי מאיר ור' עקיבא חיישי למיעוטא, ושניהם היו בני גרים, ואין נשאו בנות ישראל, אלא על כרחך כנ"ל שברובא דאיתא קמן מודו. והנה הנחת היסוד

שאילת שמואל (ב"ב תשס"ה) לבן רבנו סי' מז. 3. לדף יד, א. 4. לר' אברהם תאומים. 5. בדברי כמה ראשונים מבואר שרבי מאיר מודה ברובא דאיתא קמן לא רק בדיינים שיש לגביהם פסוק מפורש - אלא אף בתשע חנויות דכל דפריש מרובא פריש, כן מבואר בתוס' יבמות סז, ב ד"ה אין, שם קיט, א ד"ה כגון ותורי"ד שם, מרדכי סוף חולין רמז תשלז בשם ר' ברוך ור"ן ע"ז יז, ב מדפי הרי"ף. וצ"ב מדוע רבינו לא הזכיר את דבריהם. ורבינו עצמו לעיל בסי' נו אות ה כתב כדבר פשוט שרבי מאיר מודה ברובא דאיתא קמן, וכן מבואר מדבריו לקמן בסי' קלג, וכן נקטו האחרונים על פי פשוטות הסוגיא בחולין, עיין שו"ת בית אפרים יו"ד סי' ע ד"ה ומלתא ושו"ת דברי מלכאל ח"ב סי' מו אות ו ואות כו. אמנם לעיל בסי' מב כתב רבינו שרבי מאיר חולק גם בדין כל דפריש. ומדברי ר' משולם במרדכי שם מבואר לכאורה שרבי מאיר חולק גם ברובא דאיתא קמן, ועיין בספר שערי תורה הלכות רוב כלל ב פרט ח שביאר בדבריו שאף שרבי מאיר מודה בדיינים

הרוב מסייעו נאמן על עצמו. ועוד, כיון דעמוני ומואבי דרשינן ולא עמונית ומואבית, דנקיבות מותרות, והעולם מחצה זכרים ומחצה נקיבות, אם כן סמוך מחצה נקיבות לרובא דעלמא¹¹ והוה ליה מחצה זכרים דעמוני כו' מיעוטא דמיעוטא הוא דאפילו רבי מאיר לא חייש, כמו שכתבו תוספות ריש גיטין [ב, ב ד"ה סתם], ועיין תוספות יבמות דף ס"ז [ע"ב ד"ה אין], כנ"ל¹².

ואדוני אבי מורי הגאון זצ"ל בחידושיו כתב לתרץ קושיא הנ"ל, דהתורה אמרה עמוני ומואב אסורים בקהל, פירוש להתחתן בהם, אבל עיקר הגירות שמתגיירים לא אסור, אפילו יודעים בו שהוא עמוני כו' מקבלים אותו ויתחתן במותר לו. ובכל מקום בש"ס אמרו גר עמוני כו', בפרק רביעי דברכות [כת, א] יבמות ס"ח [ע"א]¹³. ובפירוש התורה התיירה במה שכתבה [דברים כג, ד] גם דור עשירי כו', והיינו על ידי גירות, כמו במצרי דור שלישי כו', וברור, עד כאן לשונו¹⁴. ועיין בתשובת מרן אבי ז"ל לעיל סי' מ"ב [ד"ה ומה שציננת]. ודברי הירושלמי תמוה לי לא ידעתי הבינם.

עמונית ומואבית. ובספר משנת הגר סי' ט הערה נד כתב שכנראה אין כוונת בן רבינו להתיר מדין כל דפריש אלא מדין ביטול ברוב. אך לכאורה קשה מאוד לומר כן, מלבד שאין לזה רמז בדבריו וכל דברי רבינו וכן רבינו בזה הם בענין כל דפריש, הרי לעיל בסי' מב רבינו וכן רבינו נקטו שבאדם לא שייך ביטול, ועוד שבביטול ברוב רבי מאיר מודה שהמיעוט בטל ברוב ואין צריך שיהיה מיעוטא דמיעוטא, ואם אכן צריך מיעוטא דמיעוטא הדרא קושיא לדוכתה שאין הנשים מצטרפות. לכן נראה שהדברים כפשוטם וסבירא ליה כשיטת הרש"ש בכתובות יד, ב שלגבי כל דפריש מצרפים לרוב גם את מה שלא נכנס לספק, וראיה מב"ב כג, ב בניפול הנמצא בין שני שובכים שהולכים אחר השוכך שיש בו יותר יונים, ומבואר שמצרפים לרוב את היונים שנשארו בשוכך אף שאינם בכלל הספק שהרי הם ודאי לא פירשו, ועל פי זה כתב לגבי פנויה שנבעלה שכשירה לכהונה אם רוב אנשי העיר כשרים שגם אותו כהן שרוצה לישאנה מצטרף לרוב אף שאיננו בכלל הספק שהוא יודע שאיננו הבועל, ודלא כחידושי רע"א שם, וסיים שלפי זה אם בחנות כשירה יש ארבעים חתיכות מרובעות ועשר חתיכות משולשות ובחנות טריפה יש עשרים חתיכות משולשות, ונמצאה חתיכה משולשת מחוץ לשתי החנויות, מצרפים את כל החתיכות הכשירות לרוב ואומרים שהחתיכה פירשה מהחנות הכשירה, אף שהחתיכות המרובעות לא נכנסות לספק. ולכאורה דברי בן רבינו כאן הם בשיטה זו. אמנם גוף דברי הרש"ש צ"ע (והוא עצמו סיים שהדבר צריך תלמוד), שאם מצרפים את החתיכות המרובעות נצרך גם שאר מאכלים וחפצים הנמצאים בחנות וזה לא יעלה על הדעת, ומהגמרא בב"ב אין ראייה כיון שבאמת כל היונים בכלל הספק מצד שמעיקרא כל אחת יכלה לפרוש. ¹² בגוף התירוץ שהוא מיעוטא דמיעוטא, כן כתב לתרץ בתפארת ישראל ידים פ"ד מ"ד, אך לא כדברי בן רבינו מצד שמצרפים את הנשים לצד ההיתר, אלא שמצד עצמם עמוני ומואב הן מיעוטא דמיעוטא כלפי רוב העולם. ¹³ וכן יבמות עז, א, קידושין עד, ב, קידושין עה, א. ¹⁴ וכן נקטו האחרונים שהאיסור הוא רק "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל" (דברים כג, ד) דהיינו פסול חיתון, אך אין איסור בעצם קבלת

מאיר דחייש למיעוט בכל מקום, מודה כל דפריש כו'. וצ"ע מירושלמי הנ"ל¹⁰.

[הג"ה מבן המחבר: קושיית מרן אבי הגאון ז"ל למה פריך הגמרא רבי מאיר איך אכיל בישא, למה לא פריך לרבי מאיר האיך מקבלים גרים אימר מעמון ומואב הוא, וכן הוכיח ר' אלעזר בירושלמי דדמאי דאי חיישינן למיעוט אין מקבלין גרים, ועל זה לא שייך התירוץ היכא דלא אפשר כו', דמה לא אפשר הוא אם לא נקבלינהו. וכן הקשה באמת גם הגאון בתשובת יד אליהו בצע"ג, עיין שם.

ולעניות דעתי נראה לי דלא קשה. חדא, יש לומר דשואלים אותו אם הוא מעמון ומואב, ואם אומר אינו מהם מהימן במיגו אם אין מכירין אותו, דאי בעי אמר ישראל אני, וכמו שאמרו יבמות דף מ"ז [ע"א] וריש פסחים דף ג' [ע"ב]. ואפילו מכירים אותו שהוא נכרי דליכא למימר מיגו נמי, כיון שאינו יודע למה שואלין אותו הוה ליה מסיח לפי תומו ונאמן בדברבנן, והכי נמי

של רבינו, התורת חסד ור' משה בצלאל לוריא הנ"ל היא, שנידון דידן הוא רובא דאיתא קמן. ובספר בינת נבונים שער הרוב והספק פ"ד כתב שאמנם זה פשוט שרבי מאיר מודה ברובא דאיתא קמן, אך אין מקום לתירוץ הנ"ל כיון שנידון דידן הוא רובא דאיתא קמן, משום שהרוב והמיעוט אינם בפנינו, רק שידוע לנו שהוא כן, עיין שם בראיותיו, דהיינו שאיתא קמן הוא כפשוטו שהרוב בפנינו ממש. אך הפשטות לכאורה כדברי רבינו והעומדים בשיטתו שנידון דידן הוא רובא דאיתא קמן, וכפי שכתב בתורת חסד שם שאין צריך שהרוב והמיעוט יהיו בפנינו, רק שיהיה ידוע ומבורר שהוא כן, ורובא דאיתא קמן הוא רק כעין רוב בהמות אינן טריפות שהוא דבר המתחדש ולא שייך שיהיה מבורר, אלא שאומרים באומד הדעת שהוא כן. וכך נקטו האחרונים באופן כללי בגדר החילוק בין איתא קמן וליתא קמן, כל אחד בניסוחו הוא, שאיתא קמן הוא עניין של נתוני רוב ומיעוט ופרישה מן הרוב, וליתא קמן הוא עניין של סברה שכך טבע הדברים ואינו תלוי בנתונים קיימים, עיין שב שמענתא ש"ב פט"ו, שו"ת חמדת שלמה אה"ע סי' כד אות יב בשם הנתיבות, חידושי חת"ס ב"ב כג, ב ד"ה אע"ג. אמנם בשו"ת עמודי אור סי' פד אות ג נקט שרק כאשר הרוב והמיעוט בפנינו ממש הוי איתא קמן, ולא די במה שידוע שהוא כן, והוסיף לחדש שאף אם היו בפנינו בשעת פרישה ובשעת הפסיקה אינם בפנינו הוי רובא דאיתא קמן. ¹⁰ בגוף הקושיא לשיטת רבי מאיר איך מקבלים גרים שמהם מעמון ומואב, הראב"ה סי' קנא ד"ה בפרקים הקשה כן והביא בשם ר' משה הכהן שתירץ שרק עמוני ומואבי ודאי אסורים לבוא בקהל ולא ספק, כמו לעניין ממזר, והדברים הובאו בקצרה בתשב"ץ קטן אות תקלה [תקמב מהד' מכון ירושלים], וכן תירץ בשו"ת תורת חסד הנ"ל, ועיין בגליוני הש"ס לברכות שם. ובשער המלך ה"א יסו"ב פט"ו הכ"א האריך בגוף דין זה ומסקנתו כן שרק ודאי אסור. ועיין בגרי"פ על הרס"ג ל"ת רסג שדן מדוע אין בזה איסור דרבנן כמו ספק ממזר. ובדברי רבינו לכאורה מבואר שלא סבירא ליה כדבריהם, אלא אף ספק אסור. ¹¹ לכאורה דברי בן רבינו צ"ע, מה שייך לצרף לספק את המחצה נקיבות, הרי הנידון הוא איך מקבלים גר זכר שמהם עמוני ומואבי, ואין צד שהוא

ובאותו ענין אמרתי על תמיהת הגאון שאגת אריה סימן מ"ט בסופו, תמה מדברי הרמב"ם דעכשיו שנתערבו כל אומות העולם מותרים מיד, דכל דפריש מרובא פריש, על דברי הרמב"ם בפרק עשירי ממלכים [ה"ח] שכתב הואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל במילה בשמיני כו', והא לאחר שבלבל סנהריב כל האומות מעתה הכל פטורים מן המילה, עיין שם שהניח בתימה.

ולעניות דעתי לא קשה מידי, דהרמב"ם לטעמיה בפרק כ' מהלכות איסורי ביאה [ה"ג] הביאו הטור באבן העזר סי' ג' [סע' א מהד' מכוון ירושלים] דמי שאמר כהן אני אינו נאמן, ומכל מקום אם נשא פסולי כהונה או נטמא לוקה, דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא והוחזק על פי עצמו שלושים יום, וכמו שכתב המשנה למלך שם. וביארתי שם טעמו, דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים, וברי ידיה עם החזקה שהוחזק בכך עדיף מרובא. אבל אשתו ובניו הרי הם עצמם אין מאמינים לו שהוא כהן, כיון שגם אצלם הוא ספק אם אביהם אמר אמת, ואמאי הם ספק חללים, יאמרו אנן ארובא דעלמא סמכינן ולא אדיבורא ידיה, וגם אנן נימא שהבנים הם מרובא דעלמא, דרובא עדיף מחזקה דעלמא ומכל שכן חזקה שהוחזק על פי אביהם עצמו לבד כו'. והכא נמי נראה לי, דנהי שנתערבו כולם, היינו אנן הוא דסמכינן ארובא להתחתן בהם, אף על גב שאותן הדורים בשדה אדום ובמצרים הם סבורים ואומרים בפיהם ומחזיקים את עצמם שהן הן אומה אדומיים ומצרים וכן כולם, לא מהימני לדידן, דאנן סהדי דכל דפריש מרובא פריש, אבל הן נאמנים

על עצמן דשוינהו נפשם חתיכה דאיסורא, ועל פי דיבורם וחזקה על פי עצמם חייבים למול עצמם בני ישמעאל ובני קטורה. ואין להקשות, אם כן אמאי מותר להתחתן בהם, כיון שהם מחזיקים עצמן בעמונים ומאבים כו' אין מאכילים לאדם דבר האסור לו, אף שאין אנו מאמינים להם. זה אינו, דכיון שנתגייר הרי בעצמו חוזר בו ומקבל עליו דיני ישראל דכל דפריש מרובא פריש, ומה שהחזיק את עצמו בעמוני כו' עד היום בטעות היה. ואף שהוכיח מהר"ט בתשובה סי' קמ"ט דלא מהני הכחשתו לחזקה שהחזיק בעצמו אפילו באמתלא עיין שם, אבל הכא נתברר לו על פי דיני ישראל שהיתה חזקתו בטעות, וכולהו טעמי דשויא נפשיה חתיכה דאיסורא, אי משום נדר אי משום נאמנות על עצמו, לא שייכי בכהאי גוונא שהיה בטעות¹⁵, לכן מותרים מיד שנתגיירו. מכל מקום קושיית השאגת אריה לא קשה מידי כנ"ל. ע"כ מבן המחבר.]

רביעית הקשית¹⁶, איך סמכינן על רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, להריב"ש [סי' שעט] דשני חזקות עדיפי מרובא, והאיכא חזקת איסור דבהמה וחזקה שנוולד השוחט בלא ידיעה. כן הקשה גם כן הנודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' מ"ג, ותיירץ דיש גם כן חזקת כשרות להשוחט, [ד]אם לא היה יודע לא היה שוחט, עיין שם.

[הג"ה מבן המחבר: על דבר הקושיא על הריב"ש, אני לעצמי הקשיתי עוד, דהגהות אשר"י בחולין ט' [פ"א סי' יד] ותוספות בגיטין [ב, ב ד"ה עד אחד] הקשו איך עד אחד נאמן על השחיטה היכא דכבר שחט דאינו בידו, הא הוי אתחזק

הגירות, עיין שו"ת צ"ץ אליעזר ח"ג סי' צח שכן משמע בגמרא ברכות הנ"ל, בתוס' יבמות עו, ב ד"ה מנימין וברמב"ם הל' איסורי בי"ב ה"ז. וגם כל מוני המצוות הזכירו רק איסור חיתון ולא איסור קבלת גירות. אמנם בדעת הירושלמי הנ"ל לכאורה מוכח לא כן, וכן מבואר בירושלמי יבמות פ"ח ה"ג שדרשו על הפסוק (רות ב, יא) "ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום" אמר לה אילו באת אצלנו מאתמול שלשום לא היינו מקבלים אותך, דהיינו שקודם שדרשו מואבי ולא מואביה היה אסור לקבל את רות לגירות. ומקור האיסור בפשטות הוא מה שדרשו בפסיקתא זוטרתא פרשת כי תצא (שם פס' ז) "לא תדרשו שלומם" לקבל מהם גרים. ודעת הבבלי והפוסקים שלא סוברים כן היא על פי מה שמבואר במוני המצוות שהלכו בזה בעקבות הספרי שם פיסקא רנא שכוונת הפסוק לדבר אחר, שבמלחמה נגדם אין לקרוא אליהם שלום. והנה לכאורה בדברי הראב"ה ותשב"ץ קטן שהובאו לעיל הע' 10 מבואר שנקטו בזה כדברי הירושלמי, שהתקשו לשיטת רבי מאיר איך מותר לקבל גרים, ונצרכו לתרץ שספק עמוני ומואבי מותרים, ומשמע שהתקשו על עצם קבלת הגירות. אמנם בשבעת הנרות על התשב"ץ שם כתב שבוודאי רק החיתון אסור, וכוונת התשב"ץ להקשות איך מקבלים גרים ומתירים להם לישא בנות ישראל, וכן כתב הגר"פ בפירושו לספר

המצוות לרס"ג ל"ת רסג ד"ה איברא בכוונת התשב"ץ והירושלמי יבמות. ולכאורה לפי זה יש להעיר על דברי רבינו, מה הועיל התירוץ שאין איסור בעצם הגירות, עדיין יקשה לשיטת רבי מאיר איך מתירים גרים בבנות ישראל. ובפשטות כוונת רבינו בתירוץ זה שאה"נ אין מתירים אותם, ובקושייתו דקדק וכתב שהקושיא היא דווקא מצד שלגבי קבלת גירות כתוב לדורותיכם דהיינו שבכל הדורות אפשר לקבל גרים. אלא שעדיין יקשה איך רבי מאיר עצמו נשא בת ישראל. בגוף משמעות הירושלמי שיש איסור בקבלת גרים מעמון ומואב, בחזון יחזקאל קידושין פ"ה ה"ו למד כן גם בדברי הרמב"ם הל' איסורי בי"ב הכ"ה, שמשמע בדבריו שגם כלפי עצם קבלתם צריך להגיע להיתר מדין כל דפריש, והתקשה בזה שהרי אין איסור בעצם הגירות, וכתב לבאר שאמנם באופן עקרוני האיסור הוא רק החיתון ולא קבלת הגירות, אך כאשר נתערבו ולא ידוע שהם מעמון ומואב, אין לקבלם מחשש תקלה שיטעו להתחתן איתם, ולכן נצרכו הירושלמי והרמב"ם לדין רוב לומר שכיון שמותרים לבוא בקהל ממילא אין תקלה ומותר לקבלם. אמנם יש להעיר שדבריו אינם עולים יפה עם דברי הירושלמי יבמות הנ"ל בהם מבואר שגם במואבי ידוע יש איסור. ¹⁵ עיין בזה בדברי רבינו לעיל סי' מז. ¹⁶ קושיא זו וכל דברי רבינו בזה הובאו גם

ביחד, והוא כסברת הפלאה סוף פרק קמא דתובות¹⁹. ולא קשה מידי קושיית נודע ביהודה מפרה אדומה, דשם מתחילה בשעת שחיטה אין לו רק חזקה אחת המתנגד לרוב, ואז צריכין אנו לדון ולומר דשחיטה כשירה משום רוב, דאין החזקה נגד הרוב כלום, שוב אחר כך אם גם בא עמו אחר כך חזקת טומאה דאדם, אין לחוש לזה. כנ"ל נכון ואתי שפיר. וכהאי גוונא העיר אותי גם כן הגאון מו"ה משה שיעק מחותני נ"י אב"ד חוסט²⁰. ע"כ מבין המחבר.

וילי צ"ע עליו, דהא רוב מומחין אצל שחיטה מומחין הן היינו רובא דאתיא מכת חזקה זו חזקת כשרות, אם כן רוב וחזקה זו חדא הוא, והדרא קושיא לדוכתה. וברגע זו עיינתי בתשובת בית אפרים חלק יורה דעה סימן ב' מצאתי שכתב וזה לשונו, ואפשר לומר דחזקה דרוב מצויין מומחין הן הך גופא משום רוב ישראל כשירים נגדו בה, שהכל יודעים שמי שאינו מומחה אסור לאכול משחיטתו, וכיון שזה שחט ומאכילה ליה לרוב ישראל כשירים ודאי דמומחה הוא, דרשעים שחשודין להאכיל נבילות אע"פ שאין מומחה מיעוטא נינהו, וצ"ע בסוגיא שם כו'. עד כאן לשונו, והנאני. וצ"ע על נודע ביהודה הנ"ל²¹. אבל תירוצי שלך אהובי בני נ"י על פי סברת הריטב"א²² דגם אינו מומחה יכול להיות ששחט כהוגן, זה עולה יפה ונכון הוא.

ועוד נראה לי לתרץ, דהנודע ביהודה הקשה עוד על ריב"ש, הרי ילפינן רוב מפרה אדומה, אף על גב דאיכא נמי התם תרי חזקות, חזקת איסור דבהמה וחזקת טמא דגברא שמזין עליו לטהרו, עיין שם.

ולענין דעתי לא קשה מידי, דוודאי מודה הריב"ש מדאורייתא רובא עדיף גם מתרי חזקות, רק מדרבנן סבירא ליה בהני דנותנין עליהן חומרי חיים כו' אם נשאת תצא מהאי טעמא דתרי חזקות עדיף מרוב, אבל בפרה אדומה אוקמוה מדאורייתא, רק משום חומרת דבר שבערווה התמירו בזה, משום דלא הוי מיעוטא דמיעוטא כמו במים שאין להם סוף, ושם תרי חזקות דאיש ודאשה איכא בכהאי גוונא, לכן תצא.

וכן דייק הריב"ש התם, תחילה כתב בהדיא דאין מעידין בכל מקום, משמעו הדין תצא ומדאורייתא, אבל שוב בהני

איסור ואין עד אחד נאמן נגד חזקה. ותירץ הר" ברוך¹⁷ משום דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, וכוונתו דרובא וחזקה רובא עדיף, עיין פרי מגדים בפתיחה ליוורה דעה [ד"ה ודע דהא דע"א]. והנה לדברי ריב"ש הנ"ל עדיין קשה לי מפרה אדומה, איך נאמן עד אחד, דהתם הוי שתי חזקות ומאי מהני הא דרוב מצויין, הא רובא לא עדיף משתי חזקות. ושם לא שייך תירוצי ר' ברוך, דהא יש להסתפק דלמא איתרמי ליה ספק בשחיטה, וצלע"ג.

ונראה לי לפי זה מה מתוקים דברי חז"ל ביומא דף מ"ג [ע"א] ומייתי ליה רש"י על התורה פרשת חוקת [במדבר יט, ג] בפסוק ושחט לפניו, שיהיה זר שוחט ואלעזר רואה. ולכאורה טעמא בעי, למה בעי דווקא בפרה אדומה אחרים רואין אותו. ולהנ"ל ניחא, דהתם בפרה אדומה דאיכא שתי חזקות, אין עד אחד נאמן וכקושיא הנ"ל, לכך בעינן אלעזר רואה. ונכון. וזה לא תקשי למה דווקא אלעזר רואה. יש לומר, חדא דחולק כבוד לסגן, או באמת גם אחר היה נאמן רק דזה כבוד הסגן דלענין נאמנות בירר השם יתברך אותו דווקא. ובפשיטות יש לומר על פי דברי רש"י לעיל [חולין] י' [ע"ב] ד"ה עד אחד נאמן דילפינן לה מושחט בן הבקר ולא בעי אחרים רואין, ואם כן אין לך בו אלא חידושו, דהתם ליכא אלא חזקה אחת. ודבר נכון הוא בעזרת ה' יתברך. ואמרת כן לכבוד מרן אבי הגאון זצוק"ל, וכן כתבתי להגאון מאור הגולה מו"ה יוסף שאול [נתנזון] אבד"ק לעמבערג נ"י, ואמרו קאליס¹⁸, והנאני מאוד.

ועל עיקר קושיית נודע ביהודה על הריב"ש מפרה אדומה, נראה לי לתרץ דהא דכתב הריב"ש דשתי חזקות עדיפי מרובא, היינו רק דווקא אם מיד בשעה שנולד הספק אי אזיל בתר רובא אזי מיד איכא תרי חזקות נגדו. אבל אם בתחילה בעת שנולד הספק איכא רוב, ואז ליכא כנגדו רק חזקה אחת, אם כן אזי הדין הוא דאזלינן בתר רוב, דאותו חזקה ליתא נגד הרוב ומחזקינן לה שהוא מרוב, שוב אם גם אחר כך בא לו עוד חזקה אחרת לא מצרפינן שתי חזקות אלו ביחד לגרע הרוב, כיון דהרוב כבר נתחזק מקודם נגד חזקה אחת. וכהאי גוונא מצינו בספק ספיקא דמצרפים דווקא אם נולדו שתי הספיקות

מהר"ם שיק יו"ד סי' שעב ד"ה ובזה, וכן כתב בדברי שאול הנ"ל, וכן כתבו לתרץ בשו"ת רע"א מהר"ק סי' קצח ד"ה אולם, שו"ת חמדת שלמה אה"ע סי' כג אות טז ושו"ת בית יצחק אה"ע ח"א סי' סג אות י'. 21. בגוף הנחת רבינו והבית אפרים שרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם מבוסס על חזקת כשרות, עיין בשו"ת בית הלוי ח"ב סי' ד שחקר בזה והעלה שנחלקו בזה הראשונים. ועיין עוד בגליון מהרש"א יו"ד סי' א ס"ק ז. 22. חולין ג, ב ד"ה להאי לישנא.

לעיל בסי' מח, וכאן נוספה הגהת בן רבינו. 17. בהגהות אשר"י שם. 18. הובא בספרו דברי שאול יוסף דעת שם. ובספר שאילת שמואל סי' סא מובאים דברי בן רבנו אלו מכת"י במכתבו לר' שלמה זלמן אולמאן. וע"ע בשאילת שמואל שם סי' מז עמ' קנב (ב"ב תשס"ה) במ"ש בן רבנו לרי"ש נתנזון ומה שהשיב לו. 19. אפשר שהכוונה לסברת ההפלאה בדף טו, ב תור"ה לא שאם ענין מסוים הוחזק לוודאי על פי רוב שוב מועיל גם לענין ממון, ורבינו הזכיר דבריו לעיל סי' מא וסי' נו. 20. ונדפס בספרו שו"ת

סימן נח

[א-ג. בענין תלוש ולבסוף חיברו לענין שחיטה ועבודה זרה ומעילה ובדברי הרשב"א בזה. ד. ביישוב פסקי הרמב"ם בענין מעילה במחובר]

חיים ושלוש וכל טוב לכבוד אהובי ידיד עליון וידיד נפשי הלא הוא הרב הגדול החרף ובקי המופלג ומפורסם כבוד שמו מו"ה חיים הירש גרופע נ"י, וכעת הוא הגאון העצום דק"ק אונגוואהר.

לעת ערב יום אתמול קיבלתי גלילי ידידו הטהורות, וראיתי בדבריו ותמיהותיו, שלושה אלו נפלאו ממנו.

[א] **על** מה שכתב בתשובת הרשב"א [ח"א] סי' אלף רל"ג דגבי עבודה זרה דקיימא לן תלוש ולבסוף חיברו כתלוש דמי, לאו דאורייתא הוא. וקשיא ליה למעלתו דרשב"א גופיה! הא פסק גבי שחיטה כשירה, ועל כרחק מדאורייתא כתלוש דמי, ומכל שכן בעבודה זרה כדמוכח סוגיא דחולין י"ו [ע"א].

[ב] **ועוד**, מאי פריך הש"ס בערכין כ"א [ע"א] הא מעל, ועוד כיון דמעל נפיק לחולין, ואי מדאורייתא כמחובר הוא לא נפיק לחולין מדאורייתא.

[ג] **ועוד**, הרשב"א לטעמיה בבית יוסף יורה דעה סוף סימן רכ"א [ד"ה כתב הרשב"א סע' יד מהד' מכוון ירושלים] סבירא ליה גם במחובר לקרקע יש מעילה מדרבנן, אם כן מאי פריך ש"ס במעילה כ' [ע"א] לימא מסייע לרב וכו', ואם איתא דרב רק בדרבנן אסרו, והא מדרבנן גם במחובר מעיקרא יש מעילה. וכל אלו הניח מעלתו בצע"ג, וגם אחר טירחא מרובה לא מצא ליישבם.²³

ואומר אני על ראשון ראשון וכו'.

[א] **הנה** גם בשחיטה לא החליט הרשב"א דעתו להיתר אלא חשש לאסור, וכמו שכתב בתורת הבית הקצר [ב"א ש"ב] הביאו התבואות שור סי' ו' אות י"א. [ואי] פשיטא דמדאורייתא

שלושה דהוצרך להאי טעמא משום שתי חזקות כתב רק תצא כו', משמע דר"ל רק מדרבנן, עיין שם היטב. שוב מצאתי בספר חן טוב בקונטרס אחרון על סי' י"ז באבן העזר ס"ק ק"כ קכ"א כתב כן, דאפשר הריב"ש רק מדרבנן חשיב ליה לשתי חזקות כיון שהם שני גופים עיין שם, והנאני מאז. ולעניות דעתי אפילו שתי חזקות ממש נמי רק מדרבנן אמרה הריב"ש²³.

אם כן גם איך קושיא הנ"ל לא קשה מידי, דבאיסור אינו זכות נמי לא החמירו ואוקמוה אדאורייתא. ועוד הרבה קושיות אחרונים מתורצים בזה. שוב מצאתי להגאון בתשובת הרא"ש²⁴ ח"ג אות י"א השיג על הריב"ש מש"ס דבכורות מ"ו [ע"ב] אין מעידין כו', מדרבנן הוא כו'.

חמישית הקשית על הנודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' ס"ט [ד"ה והנראה], דרוב עדיף מחזקה דווקא שאין מחוסר מעשה להפקיע מחזקה, אבל מחוסר מעשה שאנו דנין אם נעשה המעשה כלל נגד החזקה, זו החזקה אלימי טובא. ואיך יפרנס הגמרא דיבמות קי"ט [ע"ב] חזקה ליבוס לא אלימי כרוב, אף דהספק הוא אם נעשה המעשה, וצ"ע.

והוא קושיא אלימתא. אבל נראה לי פשוט, דהרי בלאו הכי הקשה תוספות שם דף קי"ט [ע"א] ד"ה רבי מאיר היא וכן בבכורות ריש דף כ' [ע"א ד"ה רבינא] והא רובא דתליא במעשה לא אזלינן בתריה, ותירץ רוב מתעברות ויולדות אין חשיב תליא במעשה, דממילא הוא בא שנזקק האדם לאשתו. אם כן בוודאי נעשה מעשה עיבור ולידה, אלא הספק הוא אם ילדה ולד קיימא או הפילה נפל, לכן שפיר לא אלימי חזקה ליבוס, ולא קשה מידי. וגם לתירוץ ראשון דתוספות הנ"ל דסוגיא כרבא איתא דסבירא ליה סברא זו לחלק בדף כ' בבכורות שם, רבא לטעמיה מסיק שפיר התם ביבמות קי"ט ריש ע"ב דחזקה ליבוס לא אלימי כרוב אף שהוא מחוסר מעשה, דאליביה דרבא מודה הנודע ביהודה דאין לחלק. שוב מצאתי לקונטרס אחרון בספר חן טוב סקפ"ו ד"ה שוב כו' הקשה כן על הנודע ביהודה, עיין שם היטב.

נאום אביך הנאמן הטרוד.

הק' יהודאסאד

מח כותב רבנו דברים אלו בשם 'הגאון בתשובת מהר"ם ח"ג סי' יא' וכו' (מהר"ם במקום רא"ש). וצ"ע למה מתכוון רבנו. רבים מגדולי האחרונים עסקו במחלוקת זו, ביניהם בשו"ת זית רענן ח"ב סי' מא, ובשו"ת משיב דבר ח"ד סי' כח, ובשו"ת הרב"ז ח"ב אה"ע סי' ב אות יב, ועוד.

נח. 1. מובא לקמן בדברי רבינו. 2. עיין בזה בדברי הרב השואל בספרו עין הבדלח על סוגיות דף עו, א.

23. וכן כתב בחזון איש אה"ע סי' לא אות י, עיין שם ההכרח לזה. וזה דלא כפי שכתבו שו"ת חמדת שלמה אה"ע סי' כג אות טז ובשו"ת רע"א [סוס"י קח] שהריב"ש סובר שאף מדאורייתא אין הולכים אחר רוב נגד שתי חזקות, עיין שם שהוכיחו כן מדבריו. 24. דברי המהר"ם מרוטנבורג שחולקים על דברי הריב"ש נמצאים בדפוס פראג סי' תקעב, אולם ההפנייה כאן אינה ברורה, ובוודאי שהרא"ש אינו 'משיג' על הריב"ש שם. לעיל בסי'

כתלוש דמי, אם כן הוה ליה ספק דרבנן ולקולא, וכמו שכתב התבואות שור שם.

ואפילו לפי דבריו בתורת הבית הארוך [ב"א ש"ב יד, א] ובחידושי חולין [טז, ב ד"ה ת"ש מרישא] להתיר השחיטה, יש לומר, איבעיא דרבא בשחיטה אליביה דמאן דאמר מחובר מעיקרא ודאי פסול מדאורייתא. אבל לדין להלכה, כיון דאיכא תנא רב חייא דאפילו מחובר מעיקרו כשר בשחיטה, כדמשמע לישנא וי"ו דכתיב אופתא קאמר, משמע דפליג אעיקר דינו, וקרא זריזותיה דאברהם קמשמע לן, וכן כתב הראש יוסף בסוגיא כמה פעמים³, לכן על כל פנים בתלוש ולבסוף חיברו סמכין אדרב חייא. משא"כ גבי עבודה זרה שפיר יש לומר מדאורייתא כמחובר דמי וכדברי הרשב"א, ולא קשה מידי עליו. ומכל שכן דאתי שפיר לפי דבריו בתורת הבית הקצר.

[ב] **ועל** השניות מדברי סופרים, אף על גב דמדאורייתא כמחובר דמיא, כיון דמדרבנן אמרו כתלוש דמי ואסור למעול בו, שוב גם מדאורייתא נפיק לחולין, כיון דשם מעילה עליו, ואין מעילה אלא שינוי מרשות לרשות כמו שכתוב במסכת מעילה דף י"ח [ע"א] ובתוספות ע"ב שם [ד"ה ואומר], והפקר בית דין הפקר בדבר הנוגע בממון. ומחלוקת קדמון הוא אי הפקיעו חז"ל בתקנתם הדין תורה לענין חומר האיסור, והעמידו דבריהם במקום איסור מעילה, כמו שכתב במשנה למלך ריש פ"ז מתרומות [ה"א] ובתשובת חכם צבי סי' ק"נ ותוספות פסחים כ"ט ע"א בד"ה אין פודין ומקומות אין מספר מסברא זו, ובש"ס יבמות פ"ט [ע"ב] וצ' [ע"א]. הא חדא.

ועוד, האיכא רב חסדא ביבמות דף פ"ט [ע"ב] בית דין מתני' [ם] ויש כח (באדם) [בידם] לעקור דבר מן התורה גם בקום ועשה. ותוספות בכתובות י"א ע"א [ד"ה מטבילין] העלו דגם רב הונא דהתם על כרחך הכי סבירא ליה. ועיין מזה בתשובת הרשב"א [ח"א] סי' אלף קס"ו. ואם כן שפיר קאי קושיית הש"ס בערכין כ"א כיון דמעל הא נפיק לחולין אליביה דרב חסדא מיהת, איך יפרוק איהו תוספתא זו דמעלה שר להקדש. ובהדיא מיירי רב חסדא התם בקושיא שאחרי זה, איכא דאמרי אמר ליה רב מרי בר חמא לרב חסדא כמאן כרבי מאיר, (וטהרי בהדי) [והרי בהדיא] דלרב חסדא סבירא ליה שינוי דש"ס על קושיא כיון דמעל נפיק לחולין דאמר לכשיבוא שכרו יקדש, ואתיא שפיר.

ועוד, הרי הרשב"א עצמו שהביא הבית יוסף ביורה דעה סוף סי' רכ"א סבירא ליה גם במחובר לקרקע איסורא איכא,

דמייתי ליה מעלתו, כתב וזה לשונו, ואף על גב דאין מעילה במחובר מכל מקום איסורא איכא, ועוד דאפשר דתלוש ולבסוף חיברו וביטלו לענין הקדש כתלוש דמי וכו'. עד כאן לשונו. על כרחך כוונת הרשב"א להאי ועוד דאפשר וכו', וגם מדאורייתא יש מעילה כהאי גוונא לענין הקדש דייקא, דאילו מדרבנן הרי הקדים דגם במחובר גמור אסור. ועוד, מאי לישנא דאפשר שכתב בזה, הא פשיטא ודאי מדרבנן מיהת כתלוש דמי. אלא על כרחך מדאורייתא קאמר. וכלפי מה שכתב הרשב"א לטעמיה בתשובה אלף רל"ג דלגבי עבודה זרה לאו דאורייתא כתלוש דמי, לגבי עבודה זרה דייקא, ולא בעלמא משמע, לכן דייק הרשב"א בבית יוסף הנ"ל דאפשר לענין הקדש כתלוש דמי מדאורייתא. ואם כן שפיר פריך הש"ס בערכין כ"א לדידיה, דבהדיא סבירא ליה לרשב"א בהיפוך מדברי הכסף משנה פרק ה' דמעילה הלכה ה' אליביה דרמב"ם. ולהכסף משנה אליביה דרמב"ם יש מקום לקושיית מעלתו מסוגיא דערכין כ"א הנ"ל, וכבר הקשה כן באמת הלחם משנה בפרק ו' מערכין הלכה ל' והניחו בצ"ע, יעויין שם היטב.

ולעניות דעתי גם לדידיה לא קשה מידי, דהא פשיטא לי מה שכתב הכסף משנה דמשום חומר דעבודה זרה פסק הרמב"ם כרב דבעבודה זרה כתלוש דמי, אין כוונתו לחומרא מדרבנן, דהא משמע בהדיא בפרק שמיני מהלכות עכו"ם [ה"ד] דמדאורייתא אסור בהנאה ככל שאר איסורי הנאה דעבודה זרה שכתבם שם. אלא כוונת הכסף משנה [ש] התורה החמירה טפי בעבודה זרה גם להא מילתא דכתלוש דמי, משום ולא ידבק בידך וכו'. ואם כן במעילה נמי אף על גב דמדאורייתא לאו כתלוש דמי לדעת הכסף משנה ורמב"ם בבנאו ואחר כך הקדישו, מדרבנן מיהת כתלוש דמי גם הקדש נמי, וכמו שכתב רשב"א הנ"ל כהאי גוונא בהיפוך, אי לגבי הקדש מדאורייתא כתלוש דמי ובעבודה זרה רק מדרבנן כנ"ל. וכבר העלינו דבמעילה דרבנן נמי פריך שפיר כיון דמעל נפיק לחולין השכר דידה משום הפקר בית דין, וכתבנו דשם מעילה היא הוצאה מרשות הקדש לרשות חולין כנ"ל. ולא קשה מידי הצ"ע של הלחם משנה.

ועל כל פנים על הרשב"א לטעמיה מעיקרא לא קשה מידי קושיית מעלתו, דבהדיא סבירא ליה ממש בהיפוך מדברי הכסף משנה, ודו"ק.

[ג] **ואבוא** אל השלישית, מאי פריך ש"ס לימא מסייע לרב במעילה כ' [ע"א] וכו' לדעת הרשב"א הנ"ל. הנה אין מובן כלל לדבריו, דעל כרחך כוונת מעלתו להקשות מאי סייעתא

3. טו, ב בתוד"ה אלא, שם ד"ה אבל האמת, טז, ב ד"ה ע"ש.

לרב, ודילמא הא דבנאו לאבן וקורה מעל מעילה מדרבנן הוא, ואפילו אם תימצי לומר נמי כמחובר דמי אתיא שפיר. והא אדרבה, אם תימצי לומר דרב גבי עבודה זרה מדאורייתא נמי סבירא ליה כתלוש דמי ודלא כרשב"א, קשיא הא טפי, מאי מייתי סיעתא מהא דמעל כי בנאו, הא יש לומר מעילה מדרבנן קאמר אף אי כמחובר דמי. ואדרבה, לרשב"א לא קשיא כל כך, דיש לומר להא גופא מייתי סיעתא, כמו דבמעילה אף דמחובר ליכא ביה מעילה מכל מקום מדרבנן אסור בתלוש מעיקרו, והכי נמי גבי עבודה זרה, אף דאין מחובר נאסר מדאורייתא, מיהת מדרבנן נאסר בית שהיה תלוש מעיקרו, כמו גבי מעילה ממש. וכמעט גם ראייה איכא מסוגיא זו לרשב"א, ולא כדחשיב מעלתו תיובתא מזה.

אלא דבאמת גם ראייה ליכא, דגבי מעילה דרבנן איתא בכל מקום לא נהנין ולא מועלין, עיין תמורה דף ג' ע"א ובמקומות הרבה, (ותוספתא) [ובמשנה] [מעילה שם] קתני בנאה וכו' לא מעל עד שידור וכו', דייק ש"ס שפיר וכיון דבנו לה מיהת מעל כשידור תחתיו, על כרחך מעל מדאורייתא משמע, דומיא דרישא נתנה לחבירו הוא מעל וכו' דמדאורייתא קאמר. אם כן פריך שפיר לימא מסייע וכו', דמשום דתלוש דמי מעל, ואין מקום לקושיית מעלתו כלל על פי מה שכתב רשב"א שבבית יוסף לטעמיה, וזה פשוט.

אבל אי קשיא הא קשיא לכאורה, דהא משינוי דש"ס הנאה הנראה לעינים אסרה תורה, הרי בהדיא אסרה תורה קאמר, אפילו אי כמחובר דמי נמי. ומינה דגם בסלקא דעתך משום דכתלוש דמי מעל, על כרחך נמי מדאורייתא קאמר, דלא פליגי המקשה והמתרץ אלא בטעמא, אבל בפירוש מעל ודאי לא פליגי דמדאורייתא קאמר גם להסלקא דעתך, וכמו שכתבתי משום דומיא דמעל דרישא כנ"ל. ואם איתא דרב רק מדרבנן סבירא ליה גבי עבודה זרה דכתלוש דמי, אם כן מאי קאמר מסייע לרב, והא במעילה מדאורייתא כתלוש דמי. ועל כרחך דמלתיה דרב נמי הכי קאמר, אסרו מדאורייתא, ולא כרשב"א. ואם גם מעלתו כוונתו להקשות כן, לזה לא היה צריך לרשב"א שבבית יוסף ביורה דעה הנ"ל, דבלא זה קשה כנ"ל, ואדרבה עדיפא קשיא בלא דברי הרשב"א וכנ"ל.

אמנם גם הא אין קושיא באמת לעניות דעתי, ואדרבה מהא גופא מוכח קצת כדעת הרשב"א, מדקאמר לימא מסייע ליה לרב וכו', ר"ל דכמו גבי מעילה דין הבית כתלוש דמי, נילף מינה גם כן לגבי עבודה זרה דבית נאסר מדאורייתא כתלוש, ודלא כרשב"א. ודחי הש"ס דבמעילה לאו היינו טעמא כלל,

אלא אפילו אי כמחובר דמי אסור מדאורייתא כהאי גוונא, משום דנראה לעינים שנהנה. וסבירא ליה להרשב"א, להאמת דליכא סיעתא לרב כלל, נקטינן ליה באמת רק לאסור מדרבנן, אבל מדאורייתא כמחובר דמי. ואפשר גם לגבי הקדש כן, ואפשר דלגבי הקדש מדאורייתא נמי כתלוש, וכדמספקא ליה להדיא לרשב"א שבבית יוסף יורה דעה רכ"א הנ"ל, אלא לגבי עבודה זרה לבד סבירא ליה רק מדרבנן הוא, ולא קשה מידי, כנ"ל.

וכל זה אמינא לשיטתיה, לפי מה שכתב מעלתו בשם תשובת הרשב"א סי' אלף רל"ג. אבל באמת לא כן הוא, ובמחילת כבוד תורתו רק בהעברה בעלמא ראה דברי הרשב"א אלו, ואגב חריפתיה משבשתא. ובאמת גם בלשון הרשב"א שם יש שיבוש תיבה אחת, וזה הטעתו למעלתו. והנה זה לשון הרשב"א, ועוד דמה שאמרת דעיר הנידחת נאסרו הבתים משום חומרא דעבודה זרה, דבעלמא תלוש ולבסוף חיברו (כתלוש דמי), וזה טעות סופר הוא וצ"ל כמחובר דמי, הא נמי ליתא, דתלוש ולבסוף חיברו דעשאוהו כתלוש לגבי עבודה זרה לאו דאורייתא, ולא מעיר הנידחת שמעינן לה, אלא מדרב דאמר פרק כל הצלמים [ע"ז מז, ב] המשתחוה לבית אסרו וכו'. עד כאן לשונו.

ועל כרחך תיבת כתלוש הוא טעות סופר, וצריך לומר כמחובר, דהא קאי רשב"א לפרש הכי כוונת השואל, דבעלמא תלוש ולבסוף חיברו כמחובר, אלא דבעיר הנידחת משום חומרא דעבודה זרה נעשית כתלוש, ולפיכך אסרה התורה הבתים ולא הקרקע כו'. ודחי הרשב"א שפיר, אי בעלמא לאו כתלוש דמי, בעבודה זרה נמי לאו כתלוש דמי מדאורייתא, וליכא למימר דהיינו טעמא דבתי עיר הנידחת משום חומרא דעבודה זרה אסרה תורה. ורב דאמר המשתחוה לבית אסרו, על כרחך רק מדרבנן קאמר, ולא יליף לה מעיר הנידחת, דלאו היינו טעמא התם. ועוד, על כרחך בעיר הנידחת לא משום לתא דעבודה זרה נאסרה, אלא גזירת דין עונשה הוא כך וכו', כמו שכתב רשב"א שם.

אבל לדידן דקיימא לן באמת בעלמא נמי כתלוש דמי, כמו בשחיטה ביורה דעה סי' ו' [סע' ב], ובחושן משפט סי' צ"ה [סע' א] גבי שבועה, ובתרומת הדשן סי' פ"ט גבי סוכה, ובאבן העזר קכ"ד [סע' ד] גבי גט ובפרי חדש [שם ס"ק טז] ובב"ח שם [ד"ה כתב בית יוסף], וביורה דעה סי' שס"ד [סע' א] ובב"ח בקונטרס אחרון ליורה דעה סי' ו' [אות ו ד"ה בד"א], מבואר דעתם בהדיא דמדאורייתא הדין כן, ומדמי להדידי דין

אלא שינוי מרשות לרשות, והארץ לעולם עומדת, אבל הדר בבית של הקדש הנראה לעיניים הוא שנהגה, אסרה תורה, ומעילה הוא דליכא במחובר אפילו כהאי גוונא נמי, אבל אסרה תורה דייקא, איסור דאורייתא איכא, דלא גרע מקול ומראה וריח כהאי גוונא.

ואם כן מה שכתב הרשב"א שבבית יוסף ביורה דעה סוף סימן רכ"א הנ"ל ואף על גב דאין מעילה במחובר מכל מקום איסור איכא וכו', נראה לי לא איסור דרבנן קאמר, אלא איסורא דאורייתא ומשום הנאה הנראה לעיניים אסרה תורה, היינו דירה בבית, ודומיא דועוד שכתב הרשב"א אחרי זה דאפשר דתלוש ולבסוף חיברו וביטלו לענין הקדש כתלוש דמיא וכו', דכוונתו מדאורייתא כמו שכתבתי לעיל, הכי נמי מה שכתב תחילה איסורא איכא ר"ל מדאורייתא, ועוד אפשר וכו' כתלוש דמי ומעילה ממש נמי איכא כנ"ל.

וכן כתב הריטב"א בקידושין דף (נ"ה) [נ"ד ע"א ד"ה והא חומת] בהדיא על חומת העיר וכו', אף על גב דמן הדין אין בו מעילה לפי שאין מעילה במחובר וכו', וזה לשונו, כשם שאין לאדם להוציא מעות הקדש בבניינו ולא ליקח קורה של הקדש לבנותה לכתחילה בביתו אע"פ שאחר שבנאה אין בה מעילה וכו'. עיין שם היטב, משמע דמדאורייתא איכא איסורא לכתחילה⁶. וכן כתבו תוספות קידושין דף נ"ד שם ע"ב בד"ה לא אמרו וכו', אם היה שמן דהקדש והדליק בו הנר וכו'. וכן פירש רש"י שם לענין אכילה וכו', והוא הדין להדלקת נרות, עיין שם. אף על גב דמראה אין בו מעילה, על כרחך הנראה לעיניים שנהגה שאני, ונעלם דברי רש"י ותוספות אלו מהמשנה למלך הנ"ל שכתב כן מעצמו כנ"ל.

ואם כן, גם בלא דרב מתורץ קושיית תוספות ערכין כ"א הנ"ל מהא דאין מעילה במחובר, דהיינו דין מעילה ליכא, ר"ל לחייב קרבן וחומש או מלקות במזיד, אבל איסור דאורייתא איכא, ופריך שפיר כיון דמעל ועבר על איסור תורה נמי נפיק לחולין. ולכן בפרק ה' ממעילה כתב הרמב"ם עיקר דין מעילה דפטור כמו שכתב בהדיא שם, אבל בפרק ו' מערכין כתב דמעל, ר"ל עבר הדר בו איסור דאורייתא, ונפיק לחולין השכר ואין צריך לשלם שכר להקדש⁷.

דעבודה זרה ביורה דעה סי' קמ"ה [סע' ג] מימרא דרב הנ"ל, גם הרשב"א מודה דגם בעבודה זרה מדאורייתא כתלוש דמי טפי משום חומרא דעבודה זרה, ולא כתב דבריו הנ"ל אלא לפי דברי השואל אם כך היא כוונתו אי בכל מקום דינו כמחובר כנ"ל⁸.

ואם כן נסתר כל בניינו, ואין מקום לכל קושיותיו דמעלתו, וטרח בכדי. אמנם בעניותינו מצאנו לתרץ ברווחה כל קושיותיו גם לפי הבנתו ברשב"א בטעות כנ"ל. וליבי בטוח שתנוח דעתו הרחבה בכל דברינו אלה כאשר ביקשה נפשו מאיתי.

[ד] **ואגב** עיוני בזה אמרתי לבאר פסקי הרמב"ם שהניחו המשנה למלך והלחם משנה בפרק ו' מערכין [הל' ל] הנ"ל בצ"ע, שדבריו סותרים. התם פסק המשכיר בית לחבירו וחזר והקדישו הרי זה קדש ופקעה השכירות ואם דר בו השוכר מעל, ובפרק ה' דין ה' מהלכות מעילה פסק המקדיש בית בנוי הדר בו לא מעל. ונראה לי דתוספות בערכין כ"א [ע"א ד"ה כי] הרי תמהו מאי פריך ש"ס במעילה קאי, והא אין מעילה במחובר, ותיצו אליביה דרב קאי דסבירא ליה בית דינו כתלוש. ולהרמב"ם פרק ה' ממעילה לפי מה שכתב הכסף משנה הנ"ל הדרא קושיא לדוכתה, כמו שהקשה נמי הלחם משנה הנ"ל והניח בצ"ע.

ונראה לי דש"ס כי דחי במעילה כ' הסייעתא לרב, מעילה שאני דהנאה הנראה לעיניים אסרה תורה, אפילו אם תימצי לומר בית דינו כמחובר. וטעמא נראה לי על פי מה שכתב המשנה למלך בפרק ח' מהלכות כלי המקדש דין ו' בהא דקול ומראה וריח אין בו מעילה, רק איסור דרבנן בלבד, היינו דווקא היכא דהודלק בהיתר, אבל הלוקח פתילה של הקדש ומדליקה פשיטא דאסור מן התורה, שאין לך מועל גדול מזה, עיין שם. וטעמא נראה לי כמו שכתב המשנה למלך בעצמו, לפי שהנאות אלו אין בו ממש, וגם אין אחר מרגיש ויודע אם זה נהנה מקול או מראה וריח ההקדש, אבל אם לוקח פתילה ומדליק הרי יש בו ממש, והרואה מרגיש ויודע בו שנהנה בו. והיינו דבר הנראה לעיניים אסרה תורה דאמרינן גבי מחובר, אפילו אי בית כמחובר דמי, במחובר גופיה נמי היינו טעמא דאין מעילה, משום דאין ממש בהנאה ממחובר, ואין מעילה

במחובר כן כתב גם בטורי אבן מגילה כג, ב. ולכאורה נחלקו בזה ראשונים, עיין רש"י ב"ק ו, ב ד"ה שור רעהו ובתוס' תלמיד ר"ת שם. ובמנחת חינוך מצווה קכז אות ז הסתפק בזה. 8. אמנם עיין בקובץ שיעורים ח"ב סי' כ אות ו שכתב לדידי מדברי הריטב"א ב"מ פז, ב ד"ה רעך שאין איסור דאורייתא במחובר. 9. וכן כתב ליישב דברי הרמב"ם בגליון רע"א לרמב"ם הל' ערכין

כתלוש דמי". 6. בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס יו"ד סי' קצח אות מז כתב שדברי רבינו צ"ע וקשה לכוונם בדברי הרשב"א. [אמנם משמע בדבריו שלמד שהגהת רבינו בלשון הרשב"א היא בדחיית הרשב"א, שצריך לומר "דעשאוהו כמחובר" (ולא כתלוש), וצ"ע]. 7. וכן כתב בכוונת הרשב"א בגליון רע"א לרמב"ם הל' ערכין פ"ו הל' ל. ובגוף הדבר שיש איסור דאורייתא גם

ועל פי זה מתורץ עוד תמיהת שער המלך פרק ה' ממעילה על שיטת הרמב"ם דמקדיש בית בנוי לא מעל, מאי פריך ומייתי אביי בפסחים כ"ו [ע"א] סייעתא מהא דדרש רבן יוחנן בן זכאי בצילו של היכל על כרחך דלא אפשר וקמכווין שרי לרבי יהודה, הרי אביי עצמו דחי התם ראיית רבא לשמעתיה דאסור מהא דמשלשלין את האומנים בתיבות וכו', התם על כרחך רק מעלה עשו וכו' דהא מראה אין בו משום מעילה, רק מדרבנן אסור, ולצורך שרי לגמרי, אם כן הכי נמי בצילו של היכל הא אין מעילה במחובר שהרי היו בונין ההיכל בחול ואחר כך מקדישין, אם כן לדרוש לרבים היה מותר, עיין שם היטב.

ולפי מה שכתבנו, דעת הרמב"ם בבנאו ואחר כך הקדישו מעילה הוא דליכא, אבל איסור דאורייתא איכא הנאה הנראית לעיניי, כגון שהיה דורש רבן יוחנן בן זכאי לרבים בצילו של היכל, שעל מנת כן ישב שם ליהנות מצילו, לכן מייתי אביי שפיר ראייה, מה שאין כן באומנים שעל כרחם יורדים לבית קדשי הקדשים אין הנאתם נראה לעיניי, רק איסור דרבנן איכא במראה כנ"ל, ולא קשה מידי.

ואגב ראיתי בשער המלך שם [הל' יד] שגם הוא תפס על המשנה למלך בהלכות כלי המקדש פרק ח' הנ"ל שכתב מסברא דנפשיה כנ"ל, והוה ליה להביא כן מדברי רש"י ותוספות דקידושין שכתבו כן, והנאני.

שוב מצאתי בשער המלך פרק ג' מאישות הלכה ג' שהרחיב עיונו בעניין זה דתלוש ולבסוף חיברו, והעיר גם על יתר דברי רשב"א בתשובת סי' אלף רל"ג הנ"ל, ובסוף עמד על שיטת הרמב"ם דפרק ה' ממעילה לתמוה עליו כשני תמיהות הלחם משנה הנ"ל. ומייתי בשם ספר מוצל מאש לתרץ על פי תשובת הרשב"א שבבית יוסף יורה דעה סוף סי' רכ"א הנ"ל, אף דאין מעילה במחובר איסורא מיהא איכא, ומה שכתב הרמב"ם פרק ו' דערכין אם דר בו השוכר מעל, איסור מעילה קאמר. ושער המלך דחה דבריו, דאכתי מה יענה לקושיא שניה דש"ס ערכין כ"א הנ"ל כיון דמעל נפיק לחולין, הא כיון דמדאורייתא אין בו מעילה היכי מצי מפיק שכר לחולין, עיין שם, והנאני מאוד. וכבר ביארנו יפה דעתנו אליביה דהרמב"ם בזה דסבירא ליה במחובר איסור תורה איכא, וכמו בקדשים קלים למאן דאמר ליכא מעילה מכל מקום איסור תורה איכא, כמו שכתבו תוספות ריש תמורה דף ג' ריש ע"א [ד"ה לא] ובמשנה למלך הל' מעילה פ"ב [ה"א] ובתוספות בכמה מקומות¹⁰, ולא קשה מידי קושיית שער המלך.

ואם תימצי לומר נמי במחובר מעיקרו גם איסור תורה ליכא, מיהת כהאי גוונא תלוש ולבסוף חיברו בנאו והקדישו ודאי איסור תורה יש. ובאמת כבר הערנו לעיל בפתח דברינו לתרץ יפה גם אם כוונת רשב"א הנ"ל הוא רק לאיסור מדרבנן בלבד, אבל באמת גם כוונת רשב"א הוא על איסור תורה. ועוד נראה לי להוכיח כן מסוגיא דפסחים כ"ו הנ"ל, דמקשי מינה שער המלך מסייעתא דאביי למילתיה כנ"ל. ולדידי קשיא עוד מהא דיתוי דאמר ליה אביי לסייעתיה דרבא, ותסברא והא מראה אין בו משום מעילה ואיסור דרבנן דשרי לצורך, הוה ליה למימר עדיפא טפי, ותסברא והא אין מעילה במחובר כהאי גוונא דבית קדשי הקדשים שבנין בחול ואחר כך מקדישין, ואי נמי איסור דרבנן יש הוה ליה למימר מותר לצורך. אלא על כרחך איסור תורה נמי איכא במחובר כהאי גוונא שהיה תלוש מיהת, וכמו שכתבתי לעיל לתרץ גם קושיית שער המלך בהלכות מעילה מסייעתא דאביי. ושער המלך לטעמיה בפרק ג' מאישות הנ"ל אזיל.

ועוד נראה לי, קושיית שער המלך בהלכות מעילה מהא דאביי לא קשה מידי אפילו לדעת שער המלך דסבירא ליה רק איסור דרבנן איכא במחובר כהאי גוונא לרמב"ם, וגם מתורץ קושיית תוספות על רש"י בפסחים כ"ו ע"א בד"ה ותסברא וכו', דהא בגרירה גם בדרבנן אסור רבא אליביה דרבי יהודה לא אפשר וקמכוין וכו'. ונראה לי, דהרי הקשיתי בפשוט לדעת הרמב"ם הכי הוה ליה למימר, ותסברא והא אין מעילה במחובר אלא איסור דרבנן והיכי דלא אפשר שרי, ועל כרחך מעלה עשו וכו' כנ"ל. ונראה לי חדא מתורץ בירך חבירתה. מהא דמחובר לבד לא דחי אביי סייעתא דרבא, משום דבדרבנן נמי (קרי) [הרי] אסור רבא לא אפשר ומכוין כי קושיית תוספות לאמת. לכן מייתי ש"ס הא מראה אין בו מעילה, והשתא הוה ליה תרתי דרבנן, מחובר לדעת הרמב"ם וגם מראה, והיכי דלא אפשר ודאי הוה ליה להתיר תרתי דרבנן מיהת כהאי גוונא. ובדרבנן דגרירה חד דרבנן הוא דאוסר רבא, ולא קשה מידי קושיית תוספות על רש"י, דסבירא ליה לרש"י כהרמב"ם. וממילא גם על הרמב"ם לא קשה מידי קושיית שער המלך מסייעתיה דאביי וקושיא שלי הנ"ל, דנקטינן כי קושיית תוספות לאמת, דבחד דרבנן כרבן יוחנן בן זכאי שהיה נהנה מצילו של היכל, כיון דאיסור יש גם במחובר, הרי אסור רבא גם בלא אפשר כמו בגרירה, אלא על כרחך דשרי, ומייתי אביי שפיר סייעתיה כנ"ל.

וממילא ארווח לן עוד לתרץ אידך תמיהת שער המלך פרק ה' ממעילה שם מלשון הריטב"א בקידושין דף נ"ד ע"א [ד"ה

נאמרו לענין איסור דאורייתא וקרו, עיין שם מה שנתקשה בזה, ועיין באבן האזל בהל' מעילה שם מה שתיירץ. 10. נדרים י, א ד"ה אדם, נזיר כד, ב ד"ה

שם. ובקרו אורה מעילה כ, א ד"ה והנה תירץ קרוב לדברי רבינו, שדברי הרמב"ם בהל' מעילה נאמרו לענין חומש ואשם, ודברי הרמב"ם בהל' ערכין

אסור, וכהרשב"א שבבית יוסף יורה דעה רכ"א הנ"ל, ולא קשה מידי. ואם כן בהא פליגי הני תרי לישיני פסחים שם, ללישנא קמא על כרחך סבירא ליה לאב"י כרמב"ם, וסבירא ליה רק איסור דרבנן איכא בבנאו ואחר כך הקדישו, ומותר שלא כדרך הנאתו, וללישנא בתרא סבירא ליה לאב"י לטעמיה גם לדעת הרמב"ם מעילה הוא דליכא אבל איסור תורה בהנאה הנראה לעיניי כמו רבן יוחנן בן זכאי שהיה יושב בצילו של היכל, ואסור גם שלא כדרך הנאתו, לאב"י לטעמיה מייתי שפיר ראייה לשמעתיה כמו שכתבנו לעיל, ולא קשה מידי, ודו"ק.

ועיין בברכת הזבח ובצאן קדשים בערכין כ"א שהעירו גם כן בסתירת פסקי הרמב"ם ויישובם, עיין שם. ועיין במסכת בבא קמא דף ק"א [ע"א] בסוגיא דחזוּתא מילתא היא או לא באיסור הנאה דערלה, אמרינן התם נמי הנאה הנראה לעיניי אסרה תורה, היינו ממש דומיא דמעילה, דמראה היינו חזוּתא לאו מילתא ואין בו מעילה, והנאה נראה לעיניי אסרה תורה.

וכעת אין להאריך יותר.

ואחתום בברכה מרובה כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן נט

[בענין ולד טריפה, בדין טריפה אינה חיה ואינה יולדת, ואם זכר טריפה מוליד]

לתלמידי החשוב הרבני המופלג חריף ובקי כבוד שמו מו"ה זאבל סג"ל נ"י מפרשבורג יע"א.

על דבר הקושיא שהקשית לשאול, אמאי לא מוקי אמוראי ריש פרק התערובת [זבחים עד, ב] טריפה דמתניתין בוולד טריפה. ואי דכרבי אליעזר לא מוקמינן לה, הוה מצי למימר באב ואם טריפה דהוה ליה תרי גרמא דאיסורא, ואי נמי פליגי בעיברה ולבסוף נטרפה¹, מכל מקום הא קיימא לן חוששין לזרע אב והודה רבי יהושע כהאי גוונא. עד כאן הקושיא.

ומעיקרא ליתא, דוודאי ליכא למימר ולד בהמת טריפה שהיה אביו טריפה, דמנא ידעינן איזו הוא אביו. ובאדם לא ידעינן אלא משום רובא, רוב בעילות אחר הבעל, משא"כ בבהמה דליכא למימר הכי.

והא חומת], דפירש רש"י קושיית הש"ס הרי חומת העיר וכו' דשיירי הלשכה הוא אמאי מועלין בהן כיון דליהנות ניתנו הוה ליה למימר לא ניתנה תורה למלאכי השרת, ודחה הריטב"א דהא חומת העיר מן הדין אין בו מעילה, לפי שאין מעילה במחובר, ולא אישתרי מידי בהא טפי משאר הקדשות, משא"כ בכתנות כהונה וכו'. ושער המלך קורא תימה על הריטב"א, דהא שמעתין התם לרב דמשני בכתנות כהונה עסקינן קאי, ועליה פריך מחומת העיר וכו', ורב לטעמיה משתחויה לבית אסרו קאמר, דסבירא ליה תלוש ולבסוף חיברו כתלוש דמי, אפילו בנאו ולבסוף הקדישו יש בו מעילה, דלאו מחובר הוא, ומאי הקשה הריטב"א. והעלה שער המלך מזה דריטב"א סבירא ליה כשיטת הרמב"ם הנ"ל, משום חומרא דעבודה זרה סבירא ליה לרב הכי, אבל במעילה בנאו ואחר כך הקדישו אין בו מעילה כמחובר, עיין שם. ופשיטא דאם איהו סבירא ליה כרמב"ם אין לתמוה מזה על פירוש רש"י שם. אמנם לפי מה שכתבנו ליישב פירוש רש"י דפסחים כ"ו מקושיית התוספות, העלינו דרש"י סבירא ליה כהרמב"ם בזה, אם כן שפיר חזי הריטב"א להקשות על רש"י לטעמיה כנ"ל, ודו"ק.

ועוד נראה לי ראייה לשיטת הרמב"ם על פי קושיית מהרש"א בפסחים כ"ו ריש ע"א שם בתוספות ד"ה שאני היכל וכו', וכתב אכילה בתרומה וכו', והקשה מהרש"א אם כן תקשה לרבא קושיית הש"ס דלעיל מינה התם דף כ"ה [ע"א] ברייתא דאיסי בן יודא ופריך מה לכלאי הכרם וכו'. ותירץ מהרש"א דרבא סבירא ליה איזו דרשא לפטור גם כלאי הכרם שלא כדרך הנאתו, עיין שם. והקשה הגאון¹¹ בספר משנת דרבי עקיבא [שם כו, א], אם כן תקשי לאב"י לטעמיה דלא סבירא ליה לעיל דף כ"ה התם סברת תוספות דדף כ"ו, אלא דלהכי לא כתיב אכילה בגופיה וכו', אם כן ללישנא קמא כ"ה ע"ב שם לאב"י בלא אפשר וקמכוין לכולי עלמא אסור, תקשי לדידיה הא ברייתא דרבן יוחנן בן זכאי דלא כמאן, דליכא למימר תירוצ' דש"ס לתוכו עשוי היכל, דהא שלא כדרך הנאתו גם כן אסור לדידיה, עיין שם.

ונראה לי לשיטת הרמב"ם נוחא, כיון דהיכל בונין בחול וכו' הוה ליה בנאו ואחר כך הקדישו אין איסור מעילה במחובר, אלא איסור דרבנן הוא דאיכא, ובדרבנן שפיר יש לומר שלא כדרך הנאתו לא גזרו, ושאני היכל דלתוכו עשוי. ולשון הרמב"ם פרק ה' ממעילה [ה"ה] אין מעילה אלא בתלוש וכו', אבל הנהנה במחובר החורש בשדה הקדש פטור, משמע פטור אבל

שלאחר. 11. רבי עקיבא איגר אב"ד פרשבורג, זקנו של רע"א הידוע.

נט. 1. חולין נח, א. 2. בליקוטי חבר בן חיים ח"ג דף מ, א בהגהות לדברי

רבינו העיר: "למה לא, כי היכי דדחי ש"ס דילן הראיה מרוב שהיו שניהם חבושים, הכי נמי יכול להיות כן בבהמה ידיעין שלא נזדווג לה זכר אחר,

שער המלך מש"ס עבודה זרה [ה, ב] הם ראיות רק על שאין זרעו יורה כחץ ואינו מתבשל שיהיה מוליד, אבל שאינו מזדקק כלל לנקיבה כמו בתרנגול זכר דאין שייך ביה בישול או יורה כחץ, שהזדקקותו לה יוציאו מספק טריפה, על זה אין ראיה.

ובימי חורפי הראיתי פנים לשני הדעות, ואעתיקן הנה. לפי עניות דעתי הוכיח רמ"א דינו מסוגיא דחולין דף ג"ח [ע"א] דשיחלא בתרא שרי דהוה ליה זה וזה גורם. וקשיא לי, לפי מה שכתב הר"ן בחולין [כא, ב מדפי הרי"ף ד"ה תנו] סוגיא דלוקחין ביצים דתרי מיעוטי חיישינן לה, כגון התם מיעוט נבילות ומיעוט טמאות, אם כן הכא נמי שיחלא בתרא אמאי שרי, האיכא תרי מיעוטי להחמיר, חדא דילמא ילדה ביצה זו על ידי ספנא מארעא, ואם תימצי לומר על ידי זכר, דילמא הזכר גם כן טריפה היה וליכא גרמא דהתירא כלל. ואף דשם אונס חד הוא ואין לחושבו לספק ספיקא, מכל מקום תרי מיעוטי מיתה הוי, וניחוש להחמיר. ועל כרחך צריך לומר דטריפה אינו מוליד ולא מזדקק כל עיקר, וליכא חששא דילמא זכר טריפה היה כנ"ל.

אמנם לעומת זה נראה להוכיח איפכא מתוספות חולין י"א [ע"א] בד"ה אתיא מפרה אדומה וכו', דהקשו מנא לן למילף רובא מפרה אדומה ועדים זוממים, דילמא התם משום חזקה טריפה אינה חיה, ותיצרו דהוה ליה חזקה שאינה מבוררת, עיין שם. וקשיא לי, התינת לעניין חזקה אינה חיה, אבל לעניין חזקה טריפה אינה יולדת הוה ליה מבוררת דבשעת לידה בוודאי כשירה היא, עיין תוספות חולין ג"ז [ע"ב] בד"ה סימן. ואם כן ודאי מפרה אדומה אתי שפיר, דליכא למימר משום חזקה אינה יולדת וכבר ילדה, זה אינו, דהא עלה עליה זכר פסולה. אבל מעדים זוממים כי מייית קשה, דילמא התם דווקא אי הני עדים העידו נמי שראו להאי גברא דאסהידו ביה שהיה מזדקק לאשתו ומוליד, ומכל שכן אם עדותן הוא על אחד שבעל אחת מהעריות שחייב עליהן מיתה, ובעינן עד שיראו כמכחול בשפופרת, ואז הוי חזקה מבוררת. אלא על כרחך זכר טריפה נמי מוליד, ועל כל פנים מזדקק הוא לנקיבה כנ"ל.

[הג"ה מבן המחבר: ויש לדון בכאן לסברת מהרש"ל בש"ך סי' ג"ז [ס"ק מח] דרק רוב טריפות אינן חיות אבל מיעוט טריפות חיות כו', כן יש לומר רוב טריפות אינן יולדות אבל מיעוט טריפות יולדות, ואינו ראיה כל כך כיון דגמרא שם בסלקא דעתך קאי דלא אזלינן בתר רובא יש לומר דהוה ממיעוט טריפות שיוולדות, ומיעוט יש דזכר טריפה מוליד.

בספר תורת חטאת לרמ"א, אלא בספר איסור והיתר הארוך כלל כו דין ד וכפי שציין המנחת יעקב המובא בסמוך. 7. בליקוטי חבר בן חיים שם העיר על דברי רבינו: "צ"ע מנא ידעינן שהוליד, אם לא מטעם רוב, אבל חזקה אין

ועוד, כיון דבאמת ולד טריפה דווקא בעיברה ולבסוף נטרפה משכחת לה, כיון דטריפה אינה יולדת, ואם אביו טריפה היה, ליכא למימר על ידי תערובת ולד זה ימותו כולן דחוששין לזרע האב, דהא ספק ספיקא הוי. ואפילו בדברים חשובים דרוב לא מהני בהו במתניתין דהתם דבעלי חיים חשיבי ולא בטלי, מכל מקום ספק ספיקא עדיף מרוב, ומהני אפילו בדברים חשובים דרוב כרימוני בדן, כמו שאמרו בזבחים שם³.

ועוד, מתניתין טריפה קתני, ובכהאי גוונא דלא יקרב משום חוששין לזרע האב, ספק טריפה מיקרי ולא סתם טריפה. והיינו טעמא דרבי ירמיה גופיה דדחק לאוקמה כרבי אליעזר בוולד טריפה ולא מוקי לה ככולי עלמא ובוולד ספק טריפה כנ"ל, ועל כרחך כמו שכתבתי.

ומעלתך רצה לתרץ, כמו דטריפה אינה יולדת הכי נמי זכר טריפה אינו מוליד, וליכא למימר שאביו היה טריפה, לולי דברי הש"ך ביורה דעה סי' נ"ז ס"ק [מ"ה] עומדים נגד זה שפירש על ידי צער לידה אי אפשר לטריפה לחיות משא"כ בזכר. עד כאן תורף דברי מעלתך.

הנה דבר זה אי זכר טריפה מוליד או לא, פליגי ביה קמאי⁴. הפרי חדש בספר מים חיים [סי' ב] נסתפק בזה, והוכיח במישור דזכר טריפה אינו מוליד, הביאו שער המלך פרק י"א מהלכות שחיטה [ה"א], והוא גם הוא הוסיף להביא סייעתא לדעת הפרי חדש, עיין שם. ולכאורה אמרתי דהפרי חדש לטעמיה אזיל, דעל מה שכתב הש"ך ביורה דעה סי' נ"ז ס"ק מ"ה בשם מהרש"ל [יש"ש חולין פ"ג סי' פ] דתלוי בלידה, אבל אפשר שתתעבר, הפרי חדש ביורה דעה שם [ס"ק מז] השיג עליו והביא מדברי הר"ן שאינה יכולה להתעבר כלל, עיין שם. אבל לדעת הש"ך ומהרש"ל זכר טריפה שפיר מוליד, כיון דתלוי דווקא בלידה. אמנם כן, מה יענה הש"ך לראיית הפרי חדש ושער המלך. וצריך לומר, אף דבנקיבה תליא בלידה, מכל מקום בזכר כל שהוא טריפה אין זרעו מתבשל, ואפשר שאינו יורה כחץ ואינו מוליד. כן נראה לי. באופן שגם להש"ך ויש"ש יש לומר זכר טריפה אינו מוליד.

והנה בספר תורת חטאת לרמ"א⁵ איתא בפשיטות דאינו מוליד, ולכך פסק שם דזכר שהוא ספק טריפה, אם הוא מזדקק לנקיבה כשר הוא. ובעל מנחת יעקב שם [כלל עג ס"ק ה] תמה עליו מנין לו דין חדש זה, עיין שם. ונראה לי כוונתו, משום דראית הפרי חדש מש"ס פרק השולח [גיטין מג, א] וראיית

ואפוסטרופוס לעריות לא שייך בבהמה אם אין זכר בדיר ולא יצאה מן הדיר.³ עד, א. 4. עיין שו"ת רע"א מהד"ק סי' רד, שו"ת בית הלוי ח"ב סי' ל ושו"ת כת"ס יו"ד סי' כט. 5. חולין יט, א מדפי הרי"ף ד"ה סימן. 6. אינו

אותו ה' מנגעיו, דבהא מודו רבנן דהיה מעשה ניסים, אבל כוונתם הוא מדחיה איוב כל זמן שהיו לו היסורים, ואז הרי לא היה מוליד. וראיה לזה דתשובת רבי יוסי ברבי יהודה מקרא נפשו שמור הנאמר בעת היסורים. עד כאן לשונו בקיצור.

וזאת תשובתי אליו. לעניות דעתי מוכח להיפוך, כיון דמשפט איוב שנים עשר חודש כמו שכתוב במשנה פרק שני דעדויות [מ"י]. ומשמע כל משפטו, הן בממונו והן בגופו, הכל היה בזמן שנים עשר חודש ולא יותר, וכדמוכח קרא דילפינן מיניה [שם ז, ג] ירחי שוא ולילות עמל, שלא מצא בהם מרגוע, כמו שכתב הראב"ד בפירוש המשנה שם, וגם קודם שנלקה בגופו לא מצא מרגוע על אבידת ממונו כמו שכתוב [שם א, כ] ויקרע מעילו ויגז ראשו. וגם דומיא דאחרנא דחשיב להו במשנה שם דמשפטם שנים עשר חודש, דר"ל כל משפטם בכלל. ואילו ליקוי הגוף לא ניתן רשות לשטן עד יום הדין זה ראש השנה, כמו שכתוב [איוב א, ו] ויהי היום ותרגום יונתן פירש על ויהי היום קמא ראש השנה ובתרא יום הכיפורים. ואם כן לא כל שנים עשר חודש נשפך מרירותו.

ועוד, הרי אמר כן איוב אחר אשר כבר הרבו עליו דברים, כמו שכתוב בסי' י"ז [פס' ב] שמעתי רבות מנחמי עמל וכו'. ואם כן, אין ראיה שנעשה טריפה מיד בהתחלת שנים עשר חודש, אלא אחר זמן מה, ואנן טריפה אינה חיה שנים עשר חודש אמרינן. ואם כן מאי אהדרו ליה חברייא לרבי יוסי ברבי יהודה כלל מישפוך וכו' ועדיין איוב קיים, ודילמא באמת לא היה יכול לחיות שנים עשר חודש לולי ה' בעזרתה לו על ידי מעשה ניסים שריפא אותו תוך שנים עשר חודש כנ"ל. אלא על כרחך ראיתם ממה שחיה אחר כך שנים הרבה, וסבירא להו אילו היה נעשה טריפה אפילו קודם סוף שנים עשר חודש היה הכתוב מזכיר בהדיא גם נס זה שעשה לו ה' מלבד ריבוי הממון והחיים ארוכים אשר ברכו ה'. ורבי יוסי ברבי יהודה השיב להם דכבר נזכר נס זה בפירוש, אפילו מקודם גם בעת שברונו וכשלונו כתיב [איוב ב, ו] רק נפשו שמור, ואמרו ז"ל גדול צערו של שטן וכו', ואין צריך להזכירו שנית אחר כך בשעת הברכה ושלוותו. כן נראה לי, ואם כן ראייתי הנ"ל נכון.

וראיה לזה נראה לי מתוספות גיטין דף (מ"ג) [מ"ו] ע"ב בד"ה המוציא וכו' שהקשו אהא דשרה אימנו איילונית היתה, והרי ודאי איילונית אין לה רפואה, ותרצו אין מזכירין מעשה ניסים, וראיה מפרק אלו טריפות דף מ"ג [ע"א], עיין שם היטב. וקשה, הא רבי יוסי ברבי יהודה סבירא ליה הכי, אבל רבנן הא

וכן מצאתי שוב בתשובת מרן אבי הגאון זצ"ל להרב הגאון דקהילת קודש רעטע⁸. וכן יש לומר גם בהא דממזר אינו חי בבית שמואל סי' ב' [ס"ק יח], רוב אינם חיים, אבל מיעוט ממזרים חיים.

גם יש לדון לפי מה שכתב בספר חסידים סי' ת"ק דממזר לא יוליד בנים שיוכל[ו] להוליד, שהוא כמו טריפה אינה חיה, עיין שם היטב, לפי זה יש לומר דגם זכר טריפה יוכל להוליד, רק שיהיה הוולד בר קיימא זה אינו יכול להוליד שיהיה בר קיימא שיוכל להוליד. ועיין שער המלך פרק ט' מטומאת מת [הי"ב] ופרק י"א ממ"א⁹ ותשובת בית אפרים חלק יורה דעה סימן כ"א ובפרי תבואה טריפות ריאה סי' ל"ה ס"ק ד"י ותשובת [ספר] יהושע בפסקים סי' רכ"ז ותשובת טוב טעם ודעת סי' פ"ה ופ"ו. ועיין גם כן הליכות אליה [להר"ש אלגאזי] [אות תשמח], הובא בספר עין זוכר (אות ט') [מערכת ט אות י], דטריפה אינה חיה היינו טריפות הבאה אחר שנולדה, אבל טריפות הנולד עמה תוכל לחיות כו', עיין שם היטב. ועיין בזה בספר קהלת יעקב¹¹ במידות חכמים אות ט' [ס"ק קכב וקכג]. ועיין בתשובת מרן אבי הגאון זצ"ל אלי בהל' מילה סי' רנ"ב, ועיין בתשובת מרן אבי זצ"ל לקמן סי' שע"ז. ע"כ מבין המחבר.

ועוד נראה לי ראיה מש"ס חולין מ"ג [ע"א], אהדרא חברייא לרבי יוסי ברבי יהודה ישפוך לארץ מרירתי [איוב טז, יג] ועדיין איוב קיים. וקשה, דילמא סבירא ליה טריפה חיה, והוה ליה למיפך טפי, דאף אי סבירא ליה חיה מכל מקום אינה יולדת, כמו שכתבו תוספות בעבודה זרה דף ו' [ע"א] בד"ה אלא [הראשון], ואיוב היה מוליד אחר כך. וגם עוד היום קשה, לרבי יוסי ברבי יהודה שהשיב אין מזכירין מעשה ניסים שנאמר [איוב ב, ו] רק את נפשו שמור, עיין פירוש רש"י, וזהו לענין חיה הוה ליה מעשה ניסים¹², ועל כרחך לומר דזכר טריפה מוליד שפיר כנ"ל.

וראיה ראשונה הנ"ל שהוכחתי איפכא יש לדחות, כיון דכל שיש זכר באותו שכונה לא ספנא מארעא כדאיתא במסכת ביצה ז' [ע"א], הוה ליה ספנא מארעא מיעוטא דלא שכיח, ולא מצרפינן ליה לתרי מיעוטא, דלא דמי לנידון דהר"ן הנ"ל. ובחידושי פרק השולח הארכתי על ראיית הפרי חדש מהתם בדברים נכונים בעזרת ה' יתברך, עיין שם היטב ודו"ק.

שוב הקשה תלמידי הרבני מוהר"ז הלוי נ"י הנ"ל על ראייתי הנ"ל מעדיין איוב קיים, דהתם אין הכוונה על הזמן אחר שריפא

בדברי רבינו. 10. בפרי תבואה לא מצאנו. 11. לרבי ישראל יעקב אלגאזי. 12. בליקוטי חבר בן חיים שם העיר על דברי רבינו: "צ"ע למה לא".

כאן אלא אם היו חבושים ושוב אמרינן אין אפטרופוס⁸. 8. אה"ע סי' קס. 9. אפשר שהכוונה לדברי שער המלך בהל' שחיטה פ"א, הוזכר לעיל

פליגי, וקשה עדיין לדידהו. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, דהא רבנן הקשו רק משום דלא נזכר בכתוב נס זה, משא"כ בשרה אימנו קרא בהדיא כתיב דנס הוא ותצחק שרה וכו' היפלא מה דבר וכו' ולשרה בן [בראשית יח, יב-יד], מודו רבנן שאין מזכירין מעשה ניסים. ועיין שלהי יבמות¹³, ובחידושי חולין דף מ"ג הארכתי, עיין שם היטב, ובברכות דף ס' ע"א שני תירוצי הש"ס שם בזה¹⁴.

נאום הק' יהודה אסאד

סימן ס

[בהמה שדקרוה בבטנה להוציא רוח וחיייתה שנתיים והולידה פעמיים האם היא טריפה]

החיים והשלום יחדיו יהיו תמים על ראש אהובי תלמיד, חביבי עד לאחת, מחותני, הרב המאור הגדול המפורסם עמק החרוץ וצדיק נשגב בנם של קדושים, כבוד שם תפארתו מו"ה דוד סודיטץ נ"י, האב"ד דק"ק פאסטאכא יע"א.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי.

ועל דבר הבהמה שנתנפחה מרוב אכילה או שתיה, ועשו לה התקנה הידועה לסכנה זו על פי הרופא אומן, שדקרוה במרצע בבטנה להוציא רוח מבטן המליאה, באופן שהיא נטרפת בכך, שצריך לדקרה בתוך הכרס עד מקום הפרש, אלא שעושה הנקב בשיפוע, באופן שבנקל באיזו ימים נתרפאת, וזה שכיח טובא¹. והנה זה שתי שנים שעברו אירע כן ליהודי אחד בקהילתו, ובא אז בעל הפרה לשאול את פי רבו הדרת גאונו נ"י, ואסר לו את הבהמה וחלבה, והלך ומכרה. ומן אז חיייתה שתי שנים, וגם הולידה שני פעמים, ועתה היה צריך ליקח בהמה זו בחזרה על חובו, וחזר ובא לשאול שנית מה דינה, אחר שחיייתה שתי שנים וגם ילדה שתי פעמים. עד כאן.

ופאר רום מעלתו נ"י הציע יפה כח גברא רבא בצדדי היתר. אף דוודאי טריפה לא מהני ליה שהוא חי י"ב חודש, וגם ילדה לא מהני, כמו שכתב ברמ"א סי' נ"ז [סע' יח] וברשב"א

בתשובה [ח"א] סי' צ"ח, מכל מקום בנידון דידן אינו ודאי טריפה. אי משום דתלינן שלא ניקב הכרס הפנימי רק החיצון בלבד שאינו נטרף בנקב לבד, דהרי יש פוסקים היכא דפרעי טבחי לבד היא כרס הפנימי. ואי משום אם תימצא לומר נמי דניקב גם הפנימי, האיכא דעת הרא"ה בספר בדק הבית [ב"ב ש"ג לד, ב] דחוץ מוושט וריאה מהני שפיר קרום שעלה מחמת מכה. [הוספת המחבר: ומה שכתב מעלתו שגם השואל בט"ז בסי' כ"ז [ס"ק א] סבירא ליה כן, דלא בכל מילי אמרו אינו קרום. במחילת כבוד תורתו זה אינו, שהרי זה לשונו, ולא הוי קרום, אלא דווקא במקום שאמרו חז"ל דטריפה מחמת נקב. ור"ל בכל הנקובים, וכמו שכתבו כל הפוסקים הכי, הרשב"א במשמרת הבית דף ל"ז והר"ן [חולין ה, ב מדפי הרי"ף ד"ה קרום] והש"ך ריש מ"ו [ס"ק א] וסי' ל"ו ס"ק ו', וכן כתב בספר יד מלאכי ח"ג כללי הדינים כללי הקוף סי' תקל"ז בשם הט"ז הנ"ל ובשם הפרי חדש סי' מ"א ס"ק י"ג וריש סי' נ' [ס"ק א] [ו] בכנסת הגדולה סי' ל"ג [הגהות הטור אות יג]. ועיין פרי חדש ריש סימן מ"ו [ס"ק א] בשם הרוקח. משא"כ בשבירת מפרקת ורוב בשר וכיוצא בזה שאין הטריפות מחמת נקב, בהא כולי עלמא מודים לסברת הרא"ה דמהני חזר ונרפא הברש, כמו שכתב בט"ז כנ"ל]. אם כן ספק שמא עלה בו קרום במקום הדקירה בכרס, ובוודאי כן הוא, והוה ליה רק ספק, ומהני ליה מה שחיייתה שתי שנים והולידה שתי פעמים. אלו תורף דברי קודשו.

ושוב חזר מעלתו ויצא לדון בדבר חדש, אולי בטריפות של קרום שעלה מחמת מכה, אף דאינו קרום, אולי על ידי כך יכול לחיות, דלא אמרו בזה דטריפה אינה חיה, אלא על ידי סתימת הקרום שפיר יכולה לחיות כמה שנים ולהוליד². עד כאן דבריו.

הנה בחידוש זה כבר הקדימו הפרי מגדים בסי' ל"ג במשבצות סוף ס"ק ד' בד"ה עוד יש לחקור בקרום וכו' והניח בצ"ע, עיין שם היטב. ולעניות דעתי מוכח מש"ס ריש פרק אלו טריפות [חולין מב, א] דפריך ולמאן דאמר טריפה חיה מנא ליה, נפקא ליה מזאת החיה וכו' חיה אחרת לא תיכול מכלל דטריפה חיה, ואידך האי זאת מאי עביד ליה. ומאי קושיא, הא שפיר יש לומר דזאת מיעוטא הוא לשלול חיה אחרת לא תאכל

וכל על האפשרות להקל בכך, וראה עוד פתחי תשובה שם ס"ק ב שהאריך בזה. הפוסקים האריכו בדין זה, עיין דרכי תשובה סי' מח ס"ק ט, בית דוד סי' מח ביסוד הבית ס"ק ב אות ג-ה (דברי רבינו הובאו שם אות ה), שו"ת יביע אומר ח"ח יו"ד סי' ב, שו"ת משנה הלכות חלק יג סי' קיג אות ב ושו"ת דברי יציב יו"ד סי' י ובאות ד שם. ובשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קג אות ז הכריע לאיסור. 2. ב"ב ש"ג דף לה, א דפוס ורשא. 3. דהיינו שבאופן כזה

ובפשטות רבינו סובר שאין לנו לחדש כן בלא פסוק, וכפי שרמז בלשונו. 13. קכא, ב. 14. ע"ע לקמן סו"ס ע.

ס. 1. שאלה זו מצויה מאוד גם בימינו, וכבר דנו בה הקדמונים (יבין שמועה לתשב"ץ מהדורתנו הל' טריפות פכ"ב כרס סע' ט, הב"ח סי' מח אות ב ד"ה ואיזהו הביא מציאות זו כפי שנדפסה בהג"ה על הטור בכמה דפוסים ישנים, והובא להלן ד"ה איברא אחרי הע' 16 'בשם מגידי אמת'. הב"ח חלק מכל

ונראה לי לפי זה ניהא הא דרבינא לקמן בחולין מ"ח [ע"א] נקט זהו פסול החוזר וכו' למעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה דאינו קרום, ולא נקט ושט, משום דלא נימא דווקא ושט כסברת הראב"ן, קמשמע לן גם בריאה. ועל כרחק מודה הראב"ן, וסבירא ליה כהרא"ה בהני תרתי דווקא אינו קרום, ומשום דריאה נמי מתרחפת ומתנועע תמיד חוזר וניקב¹⁰.

והרשב"א במשמרת הבית [שם] הקשה דהוה ליה לש"ס למעוטי ושט וריאה להרא"ה וראב"ן הנ"ל. ולעניות דעתי נראה לי לפי מה שכתב הפלתי סי' ל"ג [ס"ק ב] דניקבו זה שלא כנגד זה דאסור משום זימנין דמתרמי וכו' על שם סופו, מהאי טעמא לא הוי נבילה מיהא. אם כן גם קרום שעלה וכו' נמי על שם סופו להתפרק יש לומר גם כן אינו נבילה מחיים. וכן משמע מדברי השו"ע בס' ל"ג דכללינהו בחדא מחתא בסעיף ד', ואפילו עלה בו קרום ונסתם ואפילו ניקבו זה שלא כנגד זה אסורה, משמע ולא נבילה. ובאמת לשון הגמרא אינו קרום משמע והוה ליה כמו שהיה קודם הסתימה, ונקובת הוושט נבילה הוא. אם כן מהאי טעמא שבק הש"ס דף מ"ח למעוטי גם ושט, דהוה אמינא אין חוזר להכשירו דייקא, אבל מיהת מהני דלא הוי נבילה אלא טריפה לבד, דומיא דריאה, ובאמת נבילה נמי הוי בוושט, דאינו קרום כלל כנ"ל. ועיין תשובת שער אפרים סי' ס"ב. והיינו טעמא דנקט רבה דף מ"ג ושט לבד, לומר אינו קרום ונבילה נמי כנ"ל.

מכל מקום נדחה דעת (הרא"ש) [הרא"ה] וראב"ן מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים על פי קושיות חזקות, כמו שכתב הרשב"א במשמרת הבית דף ל"ה [ע"א]. ועיין בית יוסף ריש סי' מ"ט [ד"ה וכתב הר"ן סע' ד מהד' מכון ירושלים] ובסוף סימן נ' [ד"ה וכתוב סע' ג מהד' מכון ירושלים] ובפרי מגדים בפתיחה לבדיקת הריאה בד"ה עוד ראיתי להזכיר וכו' ובסי' ל"ו בשפתי דעת אות ו' ובריש סי' מ"ו [ס"ק א]¹¹.

והפרי חדש ריש סי' מ"ו [ס"ק א] בשם הרוקח סי' שפ"ד תירץ לקושיא מאי שנא ושט וריאה דנקט בש"ס, היינו לרבותא, אף על גב דיש להם שני עורות וניקב אחד מהם כשר, ותמוה,

היינו טריפה שעלה בו קרום, אבל קודם שעלה בו קרום גלי קרא שאינה חיה לא תאכל. ואיפכא קשיא, למאן דאמר טריפה חיה, מנא ליה, וכן למסקנא דש"ס דיליף ליה מבין החיה אשר לא תאכל, מנא לן, דילמא בעלה בו קרום מחמת מכה אמר קרא אע"פ שחיה לא תאכל, אבל בלא (ה)עלה קרום טריפה אינה חיה, ומהני לספק טריפה שהייה י"ב חודש אם לא נמצא בו קרום מחמת מכה. אלא על כרחק דגם בעלה בו קרום טריפה אינה חיה.

וכן יש להביא ראיה מתוספות בעבודה זרה ו' [ע"א ד"ה ודלמא] דלמא נח גופיה טריפה, מקשים הא שנים רבות חי, ואם איתא הא יש לומר חי הוה על ידי סתימת קרום וכו'. וכן יש להביא ראיה מש"ס חולין ג"ח [ע"א], עיין שם היטב¹², ובספר יריעות שלמה סי' ל' ס"ב [אות א ד"ה ועיין תוס'].

ועל פי ראייתי זו הנ"ל נדחה נמי דעת מהרש"ל בים של שלמה [חולין פ"ג סי' פ] הובא בש"ך סי' נ"ז ס"ק מ"ח דסבירא ליה לכולי עלמא מיעוט טריפות חיים ולא רק על פי נס, דאם כן קשיא נמי כנ"ל למאן דאמר טריפה חיה מנא ליה, דילמא קרא זאת וכן בין החיה אשר לא תאכל על אותן המיעוט טריפות שהן חיים קאמר קרא וכו' ל¹³.

אבל גם צד ההיתר בנידון דידן על פי דעת הרא"ה הנ"ל. ואני מצאתי לו חבר להרא"ה בזה בתורת חיים בחולין מ"ג [ע"א ד"ה קרום שעלה], קרום שעלה מחמת מכה בוושט אינו קרום, כתב הראב"ן ז"ל [חולין סי' רכז] דטעמא משום דאכלה ביה ופעיא ביה חוזר וניקב, משמע דסבירא ליה מדנקט רבה ושט, דדווקא בוושט לא הוי קרום, אבל בשאר נקובים דטריפות דלא שייך האי טעמא הוי קרום¹⁴. ואין נראה, דהא לקמן בפרקין [מת, א] קאמר דהוה פסול החוזר להכשירו, ולמעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה אתי דאינו קרום, אלמא דוושט לאו דווקא הוא. וכן פירש רש"י ז"ל [מג, א ד"ה אינו קרום] דכל נקובי דטריפות לא מהני להו סתימה¹⁵. והא דנקט רבה ושט, יש לומר דנקובא קמייתא דמתניתין מפרש, והוא הדין לכולהו. עד כאן לשונו [של תורת חיים].

אחר, עיין שם, ועי' בשו"ת כתב סופר יו"ד סי' כא אות ט ד"ה ומצאנו, אך למעשה סובר שבכל הנקבים לא מועיל קרום, וציין שבאורחות חיים הל' טריפות סע' ג ד"ה וקרום כתב את טעם הראב"ן בוושט ואעפ"כ סיים שהוא הדין לכל הנקבים. 9. וכן כתב רש"י (מו, ב ד"ה לית להו) על נקב בריאה, שהסירא הוא קרום הסותמו וקרום שעלה מחמת מכה בריאה אינו קרום (דף מח, א). 10. וכן כתבו בדעתו בחידושי חת"ס חולין שם סוד"ה קרום שעלה, תפארת יעקב שם ד"ה לכן נ"ל ובנחל אשכול הל' טריפות סי' יז אות ו. 11. דעת רבינו ששית הרא"ה והראב"ן דחווה ואין לצרפה, אמנם בפירוש אבני שהם על הראב"ן שם אות ג העיר שכן דעת בעל העיטור ח"ב הל' שחיתה ערך וושט וכן הוא בהל' טריפות לרש"י שבספר הפרדס סי' ריז

לא תועיל שהיית י"ב חודש ולידה להתיר בספק טריפה. 4. בשו"ת בית אב תליתאי חלק דעת אברהם ליו"ד סי' צח אות ה כתב שיש להסתפק בריאה זו, דיש לומר דסבירא להו לתוס' דכל עוד דלא חזינן דעלה בו קרום אין לתלות בזה. 5. שהגמרא נדחקה למצוא ולד טריפה למאן דאמר טריפה אינה יולדת, ולא העמידה בעלה בו קרום. 6. רבינו מתייחס לראייתו הראשונה, וראה פרי"ח סי' נז ס"ק ג ופלתי סי' לא ס"ק ה וסי' מ ס"ק ג שהקשו גם משתי הראיות האחרות. 7. עיין בדעת תורה למהרש"ם פתיחה להל' טריפות ס"ק כ מה שהוסיף על דברי רבינו אלו. 8. וכן דייקו ולמדו בדבריו רבים, כפי שמובא בהערות לקמן. אמנם בפירוש אבן שלמה על הראב"ן שם ד"ה ולולא כתב שיש לומר שהראב"ן כתב טעם בוושט לרווחא למילתא, או מטעם

ומדלא אמר סתם סתמא זהו למעוטי כל הנקבים דטריפות דלא מהני בהן סתימת הקרום, על כרחך דחוץ מוושט וריאה מהני הקרום שעלה בכל הנקבים גם בנקב שווה, כדסבירא ליה להרא"ה. כך נראה לי לתרץ תמיהת הרשב"א עליו.

אמנם כן ומינה מדלא תירץ הרשב"א כן מוכח דלא סבירא ליה לחלק בזה, אלא גם בנקב כהאי גוונא בשיפוע לא מהני סתימת הקרום בכל הנקבים כולם¹⁴. וכן משמע בהדיא מסוף דבריו שם וזה לשונו, אלא ודאי טענתא הוא ובין בוושט וריאה בין בשאר מקומות חוץ מנסתם בכרות שפכה וריאה שניקבה ודופן סותמתה, ואדרבה תמה על עצמך בדופן סותמתה האידך חוזר להכשירו והלא כלל אמרו וכו' ריש פרק בהמה המקשה וכו' מה טריפה שוב אין לה היתר וכו', ואם כל הקרומות מחזירין להכשר הרי כמה טריפות יש להן היתר וכו', עיין שם היטב. הרי בהדיא השווה כל הנקבים בין בוושט וריאה בין בשאר מקומות חוץ מנסתם (וכו') [בכרות שפכה] וריאה שדופן סותמתה. ועוד שנה ושילש הרשב"א בלשונו שם, לא שנא ושט וריאה משאר נקובים וכו' דמאי שנא שאר מקומות מריאה וושט וכו'. וגם הקושיא שהקשה על עצמו מדופן סותמה הנ"ל תיקשי ליה לנפשיה גם מכל הנקבים בשיפוע דמודה ליה בהו להרא"ה, אם כן הרי כמה טריפות יש להן היתר, והוה ליה לתרץ כמו שתירץ על קושייתו מדופן סותמתה דהוה ליה כסתימה דמעיקרא, ועל כרחך דבכל ענין פליג רשב"א.

וגם צד ההיתר על פי דעת היש אומרים בטור סי' מ"ח [סע' ב מהד' מכוון ירושלים] דהכרס הפנימי הוא היכא דפרעי טבחא לבד, ליתא לעניות דעתי, דהנה השו"ע [שם] לא הביא כלל דעה זו, והפרי מגדים בש"ך סוף אות ד' סי' מ"ח כתב לענין דינא נראה דכל הפוסקים פסקו כרבי יוסי בר חנינא¹⁵, אם כן אין לעשות מזה ספק, וכל הכרס כולו בכל מקום שניקב טריפה הוא.

איברא הרשב"א בתורת הבית הארוך דף כ"ה¹⁶ בית שני שער ג' כתב, בהלכות הרי"ף ז"ל [חולין יג, ב מדפי הרי"ף] איכא מאן דפסק כרבה בר רב הונא ואיכא מאן דפסק כרבי יוסי בר חנינא, והוא לא הכריע כמי מהם, ורבנו אפרים ז"ל פסק כרבי יוסי בר חנינא, אבל מורי הרב ז"ל פסק כרבה בר

דאם כן הוה ליה למימר נמי קורקבן ובית הכוסות, וצ"ע, וכן הקשה עליו התבואות שור בסי' מ"ו [ס"ק א'¹²]. וראיתי להגאון בתשובת חתם סופר באבן העזר חלק א' סי' י"ד [ד"ה ואגב] הקשה מאי שנא למעוטי קרום שעלה וכו' בריאה דנקט, הוה ליה למימר סתם קרום שעלה מחמת מכה בטריפות, דהרי מבואר ריש פרק בהמה המקשה [חולין סח, ב] מה טריפה שאין לו תקנה וכו', דכל טריפה אין להם תקנה, עיין שם היטב. ותמיה עליו שלא ראה אז דהיא קושיית הרשב"א במשמרת הבית גם אדופן סותמתה וגם כל הנקובים, עיין שם. ועיין בספר יד מלאכי ח"ג כללי הקו"ף אות תקל"ז ובמה שכתבתי לקמן.

אלא דפאר רום מעלתו נ"י יצא לחדש על פי החקירה ודרישה מרופא האומן שאמר שעושים הדקירה ההיא בשיפוע בכרס עד שעל ידי כך הקרעים שוכבים זה על זה, וזה הוה ליה כמו סתימה דמעיקרא, ויש לומר לפי זה קרום שעלה מחמת מכה כזה באלכסון בשיפוע כולי עלמא מודים לסברת הרא"ה הנ"ל דווקא בריאה על ידי שמרחפת ובוושט דפעי ביה וכו' אינו קרום, משא"כ בשאר נקובים בזה הוה קרום. עד כאן דבריו, ודברי טעם הם.

ולעניות דעתי מקום יש על פי זה ליישב קושיא העיקרית שדחה בה הרשב"א לדעת הרא"ה הנ"ל במשמרת הבית דף כ"ה בדפוס וויען¹³, אם הדבר כן וכו' למה אמרו גבי כרות שפכה נסתם כשר וזהו פסול החוזר להכשרו, פשיטא דמאי שנא מכל נקובים דעלמא ומאי זהו, אדרבא גבי ושט וריאה הוה ליה למימר זהו פסול שאינו חוזר להכשרו, שזהו חידוש שבכל מקום כשר וכאן פסול וכו'. עד כאן לשונו. ולסברת מעלתו הנ"ל ניחא, כיון דבוושט וריאה אפילו בנקב כהאי גוונא בשיפוע נמי לא הוה קרום שעלה מחמת מכה מהני טעמא הנ"ל, (אטו) [אילו] הוה אמר בהו זהו פסול שאינו חוזר להכשרו הוה אמינא היינו חידושא, שבכל מקום כשר בכהאי גוונא דווקא נקב בשיפוע, משא"כ בנקב שווה בכל מקום לא מהני סתימת הקרום. לכן ברייתא קמשמע לן בכרות שפכה נסתם כשר, והתם אפילו ניקב נקב שווה ולא בשיפוע נמי מהני הסתימה, ועלה מסיים זהו למעוטי ריאה והכי נמי ושט דאינו קרום.

סי' כו שעסק בדין קרום שעלה מחמת מכה בשאר איברים. ¹³ לה, א דפוס ורשא. ¹⁴ וכן מביא רבינו לקמן [בד"ה גם סברת] מדברי הרשב"א בתשובה שאין חילוק בין ניקב בשווה לניקב בשיפוע, וכן כתב כדבר פשוט בשו"ת נו"ב מהדו"ת יו"ד סי' יח אות ה. אמנם בדעת תורה למהרש"ם סי' מח ס"ק ד ובשו"ת יביע אומר ח"ח יו"ד סי' ב אות יא העירו על דברי רבינו שסברא זו אינה דחוייה לגמרי, ובשו"ת הרדב"ז ח"ד סי' נח צירפה כסניף להיתר בענין אחר, ובפלתו סי' לא ס"ק א נקט כן בפשיטות. ¹⁵ חולין ג, ב. ¹⁶ לה, ב דפוס ורשא.

[וזה דלא כפי שכתב רש"י בפירושו לגמרא הנ"ל, והוכיח מזה שאותן ה' טריפות אינן לרש"י]. ובדעת תורה למהרש"ם פתיחה לה' טריפות ס"ק לב הוסיף שכן דעת הר"ש בספר הפרדס שם סי' ריד, ודייק כן גם בדברי הבה"ג סי' סב ה' מיאון (עמ' שנא ד"ה והיכי דמי מהד' מכוון ירושלים), ומכח זה כתב שבספק טריפה ועלה קרום מחמת מכה יש לצרף שיטה זו להקל, עיין שם. והגדיל לעשות בפירוש שער החדש לעיטור שם אות ז שכתב שכשיטה זו משמע ברי"ף רמב"ם רא"ש וטור שהביאו דין זה דווקא לגבי ושט וריאה (וסיים שצ"ע אם אפשר לצרף דעה זו לקולא). ¹² עיין שו"ת אבני נזר יו"ד

כרס שאין עליו חלב כלל. או דצריך לומר חלב טמא ודאי אינו סותם כרב ורב פפא, והיינו חלב המכסה את הקרב שהוא לכולי עלמא דאורייתא דווקא, אבל חלק הדבק לכרס שתחת הפריסה דפליגי ביה הרבנו יואל ורבנו אפרים בטור ובשו"ע סי' ס"ד סעיף ט', כתב הפרי מגדים במשבצות בסי' מ"ח סוף ס"ק א' וזה לשונו, ומעתה תדע שכרס שניקב וחלב סותם הוא רק ספק טריפה דשמא כרבינו יואל שהתירו וכו', עיין שם היטב.

ואם כן, לפי מה שכתב הש"ך סי' נ"ז ס"ק מ"ח דבפלוגתת הפוסקים מהני י"ב חודש, יש להתיר בנידון דידן שחייתה שתי שנים וגם ילדה שתי פעמים, וכמו שכתב מעלתו צד היתר זה. **אבל** יפה דחה פאר רום מעלתו נ"י על פי מה שכתב הפרי מגדים סי' נ"ז [שפתי דעת ס"ק מח ד"ה ודע] דגם [להש"ך ע"ש]¹⁷ להש"ך בשם מהרש"ל דשהייה י"ב חודש וחי מכריע ההלכה בפלוגתת הפוסקים, מכל מקום היכא שרוב הפוסקים סבירא להו דטריפה הוא, מסופק אי מהני שהייה י"ב חודש להכריע דכשירה גם כהאי גוונא דאיסור רובא לכאן ורובא לכאן¹⁸.

ועוד מצאתי ראיתי בסוף ספר תורת זבח¹⁹ נדפסו איזו עלים מהגאון מורנו הרב שלמה קלוגער נ"י ה' יאריך ימיו ושנותיו, ובדף האחרון ע"א עמד על גוף הדין שכתב הש"ך וסיעתיה בשם מהרש"ל הנ"ל, והשיג עליו דעל כרחק אין אומרים בפלוגתת דרבוותא דשהייה י"ב חודש יכריע ההלכה לדחות דעת השני, הנה הספר איתו, יעויין שם שכל דבריו בזה נכונים ואמיתיים, שהעלה בכוונת מהרש"ל פירוש אמיתי ודלא כהבנת הש"ך, שלא עלה כן על דעת מהרש"ל מעולם²⁰.

אם כן כיוון דרוב הפוסקים והשו"ע פסקו כרבי יוסי בר חנינא, כל הכרס כולו שניקב הוא טריפה ודאי ולא מספק, אין לעשות ממנו ספק²¹. וגם קיימא לן ריש סימן מ"ז בשו"ע טמא אינו סותם בוודאי ולא מספק כנ"ל.

רב הונא, חדא דבנהרדעא כוותיה עבדו ומעשה רב, ועוד וכו', וכן פסק הרב בעל העיטור ז"ל [הל' שחיטה ל טור ג ד"ה בשר] כרבה בר רב הונא וכו'. ואפילו הכי מסתברא דראוי לחוש לדברי יוסי ב"ר חנינא, חדא כיון וכו', ועוד דמחמיר הוא ובשל תורה הלך אחר המחמיר וכו', יעויין שם. וכן כתב רש"י בחולין נ' ע"ב בד"ה מאי וכו' וזה לשונו, וכיון דלא איפסק כמאן הלכתא עבדינא לחומרא וטרפינן בכל הכרס בנקב משהו כבני מערבא וכו'. וגם הטור מביא דעת היש אומרים דפסקו להקל כרבה בר רב הונא. ובהג"ה בטור [שם] מייתי בשם מגידי אמת שבארצות המערב עושים רפואה זו לבהמות, קורעים אותו על גבו בין צלעותיו וקורעין הכרס ומוציאין ממנו הפרש הרבה וחוזר ומתרפא, והחוש והנסיון לא יכזיבנו וצדקו דברי היש אומרים הנ"ל. עד כאן לשונו. אם כן הרי איכא רביה דהרשב"א ובעל העיטור שפסקו בהדיא להקל, וגם רש"י והרשב"א משום ספק הוא דפסקו להחמיר בשל תורה, וכן משמע דעת הרי"ף מדלא הכריע כנ"ל. ולא כהפרי מגדים שכתב שכל הפוסקים פסקו כרבי יוסי ב"ר חנינא. ולפי זה שפיר הוה ליה ספק טריפה לדין ולא ודאי, כנ"ל.

ועוד יש מקום לומר דגם להפוסקים כרבי יוסי בר חנינא ולכולי עלמא, רק ספק טריפה הוא, מטעם אחר. והוא, דהא פליגי רב ורב ששת בגמרא דף מ"ט ע"ב אי חלב טמא נמי סותם או לא, ופירש רש"י [ד"ה טמא] כגון כרס שניקב וחלב המכסה את הקרב סותמו. ורבא פסק התם כרב ששת טמא נמי סותם, ואפילו אנן דקיימא לן כרב פפא וכרב [ד]טמא אינו סותם, היינו מספק, דבדאורייתא הלך אחר המחמיר, כמו שכתב רש"י בד"ה אמר ליה רב פפא וכו'. ולשון הרמב"ם בפרק שישי משחיטה הלכה י"א ובשו"ע ריש סימן מ"ח [סע' ב] הוא, כרס שניקב טריפה ואין לו דבר שיסתום אותו שהרי החלב שעליה אסור. אם כן, נהי דמשנה [מב, א] חשיב ליה וניקב הכרס לוודאי טריפה, על כרחק צריך לומר היינו דווקא באותו חלק

לחידוש זה בדברי מהרש"ל. אך רוב הפוסקים הסכימו לדברי הש"ך והפמ"ג ונקטו שמועילה שהייה במחלוקת הפוסקים, כפי שמבואר בפר"ח סי' נז ס"ק נ, פלתי שם סוס"ק י, בינת אדם שער איסור והיתר סי' כו ושו"ת חת"ס חו"מ סוס"ס לה, ועיין בזה בפתחי תשובה סי' מח ס"ק ב. ובמקדש מעט סי' מח ס"ק ג ובשו"ת מהרש"ג ח"א יו"ד סוס"י נו כתבו שאף אם נקבל את דברי הש"ך, בנידון דידן אין מקום להקל על פי זה, שלא אמרו כן במקום שהדין תלוי במחלוקת אמוראים, שבשלמא במחלוקת הפוסקים בביאור הגמרא אפשר להכריע כאחת השיטות על פי ראייה, ובכלל זה ראייה משהיית י"ב חודש, משא"כ במקום שנחלקו אמוראים לא שייך להכריע על פי ראייה נגד האמורא החולק. ובדברי רבינו מבואר שאין לחלק בזה. ²¹ מבואר בדברי רבינו, שאף שדחה את דברי הפמ"ג ונקט שלא כל הראשונים פסקו לחומרא

17. לכאורה מיותר. 18. ובפמ"ג שפתי דעת סי' פא ס"ק ה צידד בזה לחומרא, וכן משמע בדברי הפרי חדש סי' נז ס"ק נ, וכן נקט רבינו לקמן בד"ה ולפי זה. לעומתם רבי שלמה קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת מהד' תניינא סי' קעב כתב שמועילה שהיית י"ב חודש במחלוקת הפוסקים אף במקום שרוב הפוסקים מטרפים, כיון שיש רוב להכשיר שרוב בהמות אינן טריפות, ורוב זה אלים מרוב הפוסקים כיון שאפשר שישנם פוסקים נוספים המכשירים שאינם ידועים לנו [אמנם עיין לקמן שבמקום אחר כתב שכלל לא מועילה שהייה במחלוקת הפוסקים], וכן כתב בשו"ת חקרי לב ח"א יו"ד סי' כה. 19. לרבי שלמה גאנצפריד, דף קטז, ב מדפי הספר ד"ה וע"ד, מהד' אונגוואר תרכ"ט, ונדפס גם בספרו של רבי שלמה קלוגר שו"ת טוב טעם ודעת מהד' תניינא סי' כא. 20. וכן כתב בשו"ת עמודי אור סי' מט שכלל אין משמעות

ועוד, אפילו אם תימצי לומר כרבינו יואל דמותר באכילה ולדידן נמי על כל פנים מיסתם סתים וכדעת תשובת שער אפרים והפרי חדש הנ"ל, מכל מקום הנה מבואר שם בתשובה דווקא בנקב על ידי חולי או גם על ידי מחט וקוץ ולא ניכר שניקב גם החלב, אבל אם קורט דם מבחוץ או כתם שחור בחלב באותו מקום ודאי אסור, שאינו סותם אפילו שהוא חלב טהור. וכן העתיקו הפרי מגדים בט"ז ריש סימן מ"ח [ס"ק א]. ובנידון דידן הרי האומנות דרך הרפואה כך הוא לנקב גם החלב והכרס ואין כאן סתימה כנ"ל.

שוב מצאתי בספרי שו"ת האחרונים, בשו"ת חסד לאברהם חלק יורה דעה סי' כ"ה לגאון אחד בדורינו²⁴ אבד"ק בוטשאטש נ"י במדינת פולין, הוא השואל בתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סי' ט' משנת תקצ"ה, שנשאל על נידון זה כמה פעמים מכמה מקומות, והשיב הכרעת דעתו להלכה (ולמורה) [ולמעשה] להתיר, עיין שם שביאר טעמו ונימוקו משום חזקה דאומנים בקיאים הן ולא מרעו אומנותיהן לקלקל, והכא נמי אחרי שדרך המתעסק בזה היא לטובת ותועלת הבהמות בצלעות נגד הכרס בכלי מתכת העשוי לכך ועושה בכוונה לרפואה ולא לקלקלה, אזלינן בתר רובא דמתעסקים בזה שאינם נוקבים בתחיבתם את הכרס, מתוך שחושש הוא לטובת הבהמה מדקדק היטב שלא יגיע לתוך הכרס וכו'. ובנידון דידן יש להתיר משום ספק ספיקא, ספק שמא לא ניקב הכרס, וגם שמא הלכה כשיטת הסוברים דלא מיטרף בניקב הכרס נגד הצלעות. ואף דספק השני לא הוי ספק השקול לפי שרבו האוסרים, אמרינן סמוך מיעוטא דספק השני לפלגא דספק הראשון דשמא לא נגע כלל בכרס, והוה ליה רובא, הואיל ואזיל ליה חזקה איסור על ידי רוב כשירות. וגם כשאין הפרש יוצא וניכר על הכלי

ואפילו אם תימצי לומר החלב שתחת הפריסה סותם, אף דאנן קיימא לן כרבינו אפרים דאוסרו ואפילו כרת יש בו, הרי רבנו יואל מתירו, אם כן אינהו מיכל אכלי ליה לדידן מיהת מסתם סתים. והן כבר עמדנו על המחקר מפי הרופא אומן שעושה רפואה ההוא לבהמות, שעושה הנקב באותו מקום תוך הפריסה שקורין נע"ץ²². ולדעת השער אפרים בתשובה סי' ס"ב הא סבירא ליה באמתא דריש מעייא²³ לפי שני הפירושים איזו ראש מהן קאמר, אחד מהם חלב שבו סותם מהאי טעמא דיניהו מיכל אכלי וכו' לפירוש השני, אף על גב לדידן איסור תורה ויש בו כרת, כמו שכתב הפרי מגדים סי' ס"ד בש"ך ס"ק י"א ובט"ז ס"ק ז', וכן פסק הפרי חדש ריש סימן מ"ח [בקונטרס אחרון]. וגם (הרב"ש) [התבואות שור] סי' מ"ו אות ג' והפרי מגדים שם בט"ז אות ג' ובסי' מ"ח אות א' דפליגי וסבירא להו בחלב דאורייתא לא מהני סתימה מהאי טעמא אינהו מיכל אכלי וכו', והיינו טעמא שלא הגיה הרמ"א שם בכרס שניקב סותם חלק הפריסה. היינו רק משום ספיקי תורה דשמא כרבינו יואל שהתירו וכו', אם כן הוה לן למימר מדחי שתי שנים בנידון דידן מותרת.

נראה לי שגם זה אינו. מלבד שהדין עם הגאון מורנו הרב שלמה קלוגער נ"י הנ"ל דשיהי י"ב חודש לא מכריע ההלכה בספק דפלוגתא כנ"ל. עוד זאת, גם להש"ך אליביה דמהרש"ל הנ"ל דמהני חי י"ב חודש, גם בזה נראה לי היינו דווקא בספק אחד לבד, אבל בנידון דידן האיכא ספק ספיקא להחמיר, שמא עשה הנקב במקום ההוא שחלב המכסה את הקרב שהוא לכולי עלמא חלב טמא וקיימא לן אינו סותם בוודאי כנ"ל, ואם תימצי לומר באותו המקום שניקב הכרס הוא חלב הפריסה, ספק דילמא הלכה כרבינו אפרים דאוסר והכי קיימא לן באמת.

אף כולם אסרו רק מספק, וכפי שכתב רבינו בדעת חלקם, וכן כתב הפתחי תשובה סי' מח ס"ק ב בדעת הרא"ש והטור, וכך משמע גם בדברי האשכול הל' טריפות סי' כ והרוקח סי' שפה. ורק בדברי הרמב"ם משמע שפסק לאסור בתורת ודאי, ואף בדעתו כתבו בפרי תואר סי' מח ס"ק ב ובשו"ת אמרי נועם ח"א סי' יא שיש לומר שאסר רק מספק, וכן יש לומר בדברי השו"ע. באופן שאדברא רוב הראשונים מקילים או לכל הפחות מחמירים רק מספק, ומועילה בזה שהייה. וכעין זה כתב בערוה"ש ריש סי' מח שרבי יוסי בר חנינא הוא דעת יחיד נגד כל התנאים והאמוראים בסוגיא, וכל הפוסקים שנקטו כדבריו הוא רק מספק. ויתרה מזו כתבו בדברי יוסף שם ס"ק ז והגר"ש נתנזון בדברי שאול בהשמות לסי' מח שאף רבי יוסי בר חנינא עצמו אסר רק מספק, ואף הוא מכשיר על ידי שהייה. ²² עי' ערוה"ש יו"ד סי' סד ס"ק יא: דהנה על הכרס יש חלב ונקרא פריסה, והוא הקרום העב הפרוס על הכרס שקורין אותו 'טריפה לילי"ך', או נע"ץ בלשון אשכנז, וזהו החלב המכסה את הקרב שבקרבות... ²³ חולין צג, א. ²⁴ רבי אברהם

במחלוקת רבי יוסי ברבי חנינא ורבה בר רב הונא, אלא בעל העיטור ורביה דהרשב"א פסקו לקולא, ואף הרי"ף רש"י והרשב"א רק אסרו מספק, למעשה סובר רבינו שרוב הראשונים פוסקים בזה לחומרא, ובתורת ודאי, ושכן דעת השו"ע. ובפשטות דבריו מבוססים על כך שהב"י הביא שרק בעל העיטור מיקל, והמרדכי בשם ר"ח הרי"ף הרמב"ם רש"י הרא"ש והרשב"א מחמירים, ובשו"ע פסק לאסור ולא הזכיר שיש מקילים, ולכן נקט רבינו שלא מועילה בזה שהיית י"ב חודש ולידה, וזהו עיקר טעמו לאסור כפי שמבואר כאן ובסוף דבריו בדה"י ולפי זה. ובדעת תורה למהרש"ם סי' מח ס"ק ג ובספר דברי יוסף (רוזנברג) על יו"ד סי' מח ובשו"ת יביע אומר ח"ח יו"ד סי' ב אות א העירו בזה על רבינו, שבאמת כמה ראשונים פסקו להקל כרבה בר רב הונא, כך מבואר בדברי הרא"ה בבדק הבית מ, ב, וכן הביא האור זרוע ח"א סו"ס תיד בשם רבנו חננאל (ודלא כמובא בשמו במרדכי חולין רמז תרכו המובא בב"י), ומשמע שמסכים לדבריו, ובמאירי חולין שם כתב שכן דעת רוב המפרשים. ואף בדעת הראשונים שהחמירו יש לומר שרובם או

התחיבה תוך הצלעות נגד הכרס לבד אינו מעלה ארוכה כלל. ואם כן ודאי אסורה, וכמו שכתב הגאון הנ"ל עצמו בסוף דאם ניכר הפרש על הכלי ודאי טריפה שניקב הכרס.

ואין ענין לכאן הסברא שכיוון גם מעלתו נ"י להגאון הנ"ל, חזקת אומנים בקיאיין הם ולא מרעי אומנותיהו לקלקל. דזהו אם הוי ספק בדבר, אבל באמת ודאי גמור הוא שניקב הכרס כנ"ל, לכך עושין מעשה זו בגובה הבהמה בין הצלעות ובין ירך התחתון כדי שלא יצא הפרש לחוץ. ואם גם שנעשית טריפה על ידי זה, הרבה מתקן באומנותו שלא תמות הבהמה לאלתר, אף שתמות קודם כלות י"ב חודש, אינו מקלקל ברפואתו במה שלא תחיה עוד שנים רבות. ומשא"כ בתרנגולים מסורסים שיש לחוש בהו לנקיבת המעיים וכתב הפרי מגדים סי' מ"ו בש"ך ס"ק י' דהעולם אין נוהרים מההיא טעמא שהאומן בקי הוא בכך ומשגיח שלא יגע כלל לבני מעיים וכו', דהתם בסירוס שהוא עושה לתיקון בעלמא ולא להציל מהפסד, ודאי מהני חזקת אומן שלא קלקל אומנותו להטריפו, משא"כ בנידון דידן כנ"ל. ובמחילת כבוד תורת הגאון תשובת חסד לאברהם שגג גם בדמיונו זה וגם בגוף ההוראה שלא עמד יפה על המחקר בזה, שארי ליה מארי[ה].

ועיין בספר בינת אדם [שער איסור והיתר] שאלה כ"ו נשאל על זה והתיר מהאי טעמא הנ"ל, וליתא כנ"ל²⁶.

ולפי זה, כיון דהתורה אמרה אחרי רבים להטות²⁷, קיימא לן הלכה כרוב הפוסקים הכרס הפנימי שניקב כל הכרס כולו בכלל, הוה ליה בנידון דידן ודאי טריפה, ולא מהני ליה שהייה י"ב חודש וגם לא הלידה שילדה. והיינו טעמא, משום דמן הנמנע הוא בדרך הטבע אלא אם כן על פי נס [הוספת המחבר: חוץ מטריפה דיתירת אבר אפשר דחי], ואמרינן טפי ודאי נחלפה בבהמה אחרת. ואפילו עדים מעידים שהיא היא, ודאי שהדי שקרי נינהו, וכמו שביאר כן בתשובת החכם צבי [סוף]

שהוא תוחבו לתוך הבהמה, אין לך הוכחה גדולה מזו שלא ניקבה הכרס וכו'. ואולם כשראה פרש על הכלי, לית דין צריך בושש שזהו ודאי טריפה שניקב הכרס וכו', יעויין שם.

ואתי נמי עלה ממה שכתב בתשובת ברית אברהם חלק יורה דעה סי' כ"ב שסמך להתיר כהאי גוונא בענין ההקזה שעושין לבהמות מצווארה, כיון דחזינן דרוב בהמות מאותן שמקזיזין להם הם חיים, שפיר יש לסמוך על הרוב להכשיר וכו'. [הוספה מאת רבנו: ועיין תשובת אמרי אש חלק יורה דעה סי' (ע"ד) [כ"ד] אוסר אווזות הנדקרות במחט תחת הכנף כדי שיתראו שמנים, ובתשובת ברית אברהם יורה דעה סי' כ"ב וכ"ג מתיר, וכן בתשובת חסד לאברהם הנ"ל מתיר גם נידון דאווזות גם נידון דבהמות].

הנה מה שכתב חזקת איסור אזיל ליה על ידי רוב כשרות כנ"ל, במחילת כבוד תורתו זה אינו אלא רוב בטבע, אבל כהאי גוונא שהספק הוא שעל ידי מעשה אדם נטרפה ליכא למימר בזה רוב כשרות. אלא דסמך אחזקת אומן שאין מקלקל, והאיכא נגדו חזקת איסור. ועיין מגן אברהם סי' כ' [ס"ק א] ובתשובת החכם צבי סימן ל"ט מזה²⁸.

מיהת לא אתי עלה להתיר אלא משום סמוך מיעוט הפוסקים כרבה בר רב הונא הן היש אומרים הנ"ל בטור, לפלגא דספק ראשון שמא לא נגע כלל בכרס ולא ניקב הכרס. היינו כפי מה שהציע השאלה לפני הגאון הנ"ל, ולא עמד יפה על המחקר בזה, כי אופן הרפואה ההוא לבהמה נפוחה מרוב אכילה ושתיה הוא כפי שידוע לנו מפי האומנים נוכרים וגם להבדיל מפי יהודים הרבה סוחרי בהמות וגם השו"ב בקיאים בזה, למען שיצא האוויר ורוח מבטן המליאה לא סגי בלאו הכי אלא בנקיבת הכרס דווקא בדקירת הסכין המתוקן זה (אינשטראמענט) עם תיק הסכין כעין שפופרת, ומניחין אותו תחוב שם תוך הכרס לפעמים גם שעה אחת או שתים כפי הצורך להוציא הרוח, אבל

כמבואר בשו"ת מהרלב"ח בקונטרס הסמיכה ד"ה ולהיות גלוי, על פי שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קד וח"ה סי' קכו, ספר גט פשוט למהר"ם בן חביב כלל א, שו"ת תורת אמת למהר"א ששון סו"ס רז, שדי חמד ח"ג מע' י כלל לה, שו"ת משפטים ישרים ח"א סי' רלח וחזון איש הל' ערלה סי' יז, ואפשר שאין כוונת רבינו כפשוטו אלא רק נקט לשון הפסוק כמליצה, וכוונתו שלמעשה יש לנקוט כרוב הפוסקים משום שכך מסתבר. אמנם בגוף דברי האחרונים יש להעיר שבש"ך יו"ד סו"ס רמב בקונטרס הנהגת איסור והיתר ד"ה עוד תימה משמע שגם במחלוקת הפוסקים יש לפסוק כרוב הפוסקים מדאורייתא מדין "אחרי רבים להטות". ובדברי הפמ"ג אליהם ציין רבינו לעיל בהם מסתפק הפמ"ג אם מועילה שהיית י"ב חודש נגד רוב הפוסקים מבואר שזה גופא ספק הפמ"ג, האם במחלוקת הפוסקים יש דין דאורייתא של "אחרי רבים להטות", וא"כ אפשר שדברי רבינו נכתבו בדקדוק ומה שאוסר הוא

תאומים. 25. וע"ע בזה שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' סז אות ה. 26. בבינת אדם שם לא הזכיר כלל סברת אומן לא מרע אומנותיה, אלא התיר מצד שנחלקו הראשונים אם נעשית טריפה בכל הכרס, ובספיקא דדינא מועילה שהיית י"ב חודש. אמנם כבר בתחילת דבריו, לפני שהזכיר את המחלוקת הנ"ל, כתב שהיא רק ספק טריפה, ואפשר שרבינו למד בדבריו שכוונתו כנ"ל שיש גם ספק במציאות אם כלל ניקב הכרס, ומצרפים ספק זה למיעוט הראשונים המקילים בכל הכרס. וע"י בשו"ת הרי בשמים חלק ה סי' מז ד"ה הנה הלכה, שדן בדברי רבנו ומסכים לדעתו. 27. בספר ספיקות מלכים פרק י אות נד ובשו"ת יביע אומר ח"ה יו"ד סי' ב אות ד הבינו את דברי רבינו אלו כפשוטם, שיש לפסוק כשיטת רוב הראשונים מדין דאורייתא של "אחרי רבים להטות", והעירו שזה נגד מה שנקטו הפוסקים ש"אחרי רבים להטות" שייך רק כאשר נחלקו פנים אל פנים, ולא במחלוקת הפוסקים,

י"ב חודש, אבל בנקב כלשהו רק ספק טריפה הוא [ומהני] ביה שהייה י"ב חודש כנ"ל].

הלא כה דברי אוהבו הנאמן, מחותנו, הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן סא

[בעניין איסור של שאר טריפות לקרבן מלבד דרוסה]

שלום וכל טוב, אל יחסר קורטוב, לכבוד אהובי תלמידי, הבחור המופלג בתורה ויראה, שלשלת היוחסין, כבוד שם תפארתו כ"ה אהרן ביכלער מק"ק פאסטאכי יע"א.

על דבר התורה אשר העירות, להרמב"ם [הל' מאכלות אסורות פ"ד הל' ו-ט, הל' שחיטה פ"ה הל' א-ג] וטור יורה דעה ריש סימן כ"ט טריפה המפורש בקרא היינו רק דרוסה, ר"ל שטרפה חייט השדה, אבל שארי הטרפות כולן רק הלכה למשה מסיני הן, אם כן קשה במנחות ה' ע"ב ילפינן מן הבקר להוציא את הטרפה, הוה ליה למימר המיעוט לא אתי למעט רק לדרוסה המפורש בתורה, אבל שאר טריפות שהם רק הלכה למשה מסיני מנא לן דפסולים לקרבן. עד כאן דברייך.

ואני ארחיב קושייתך ביותר ביאור, על פי הש"ס במסכת נזיר דף ס"א ע"ב האמר רבי יוחנן הלכה היא בנזיר וכו', ופירשו רש"י [ד"ה והאמר] ותוספות בד"ה ואימא בני ישראל וכו', הואיל דלא מקרא נפקא אין סברא דלית מיעוטא למעוטי דבר שאינו אלא הלכה למשה מסיני. אם כן קשה, ודאי למעט טריפה מקרבן נמי הוה ליה למימר רק לדרוסה המפורש בקרא אתי קרא למעוטי ולא זולת, ר"ל הטרפות שהן מהלכה למשה מסיני.

אמנם בפשוט אין זה קושיא, דאימא הכי נמי רק דרוסה לבד ממעטינן מקרבן. אבל הכי קשיא, דברייתא מקשה לנפשיה והלא דין הוא ומה בעל מום וכו' וקרא למה לי, ומסיק בסוף דף ו' ע"א אלא פריך הכי, מה להצד השוה שבהן בעל מום ויוצא דופן שכן מומן ניכר תאמר בטרפה שאין מומן ניכר, פירש רש"י [שם ד"ה טריפה] טריפה יש שאין מומה ניכר כגון

סי' ע"ז בכוונת הרשב"א בתשובה [ח"א] סי' צ"ח, ולא כמו שהבינו הים של שלמה [חולין פ"ג סי' פ] והש"ך סי' נ"ז [ס"ק מח] בכוונתו היינו טעמא דתלינן במיעוט או על פי נס, עיין שם היטב. וזהו גם כן כוונת הגאון בתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סי' נ"ב בד"ה ועכ"פ וכו', שחלילה לומר על ודאי טריפה שחי י"ב חודש אפילו על המיעוט, ותמה בזה על השואל שם, ולכן כתב ומצווה לעיין בפנים בתשובת הרשב"א סי' צ"ח. והוה ליה להגאון תשובת חתם סופר לציין בזה על תשובת החכם צבי הנ"ל. וכן מבואר בתשובת הצמח צדק סי' ע"א [ד"ה וכן משמע], וכן ביאר בספר התבואות שור סי' ל' אות ח' בארוכה עיין שם היטב. ועיין לשון הרמב"ם סוף פרק י' משחיטה [הי"ג] ובכסף משנה שם ובפרי חדש סוף סי' ס' [ס"ק ז] כהרשב"א שם, משמע כהים של שלמה דמיעוט חיים בטבע רפואה²⁸, וצ"ע.

גם סברת מעלתו נ"י אם נעשה הדקירה בשיפוע תוך הכרס עד שעל ידי כך הקרעים שוכבים זה על זה הוה ליה כמו סתימה דמעיקרא וכו', הנה בהדיא כתב הרשב"א בתשובה [ח"א] סי' שפ"ג וזה לשונו, כל שניקבו הדקין בין בנקב שווה בין בנקב משופע טריפה וכו'.

ועוד, הרי כפי שנודע רפואה זו לבהמות, מניחים השפופרת החלול בכלי זה שדוקרין בו תחוב תוך הנקב ההוא במקום החתך משך זמן מה, שעה אחת או פחות או יותר, להוציא הרוח כפי הצורך. אם כן על כרחך כל משך הזמן ההוא הנקב עומד בעיניה פתוח ואין הקרעים שוכבים אז זה על זה, ואין כאן סתימה דמעיקרא.

באופן שנידון השאלה הנ"ל, בהמה זו אסורה היא וחלבה מעיקר הדין. וגם אסור למוכרה לנכרי שמא יחזור הוא וימכרנו לישראל, אלא ימיתנה תחילה למוכרה לנוכרים אחר כך, כבשו"ע סי' נ"ז [סע' כא], ותו לא מידי²⁹.

[**הוספת** המחבר: ועיין ט"ז [ס"ק ה] וש"ך [ס"ק ד]³⁰ ופרי חדש [ס"ק ו] סימן מ"ח ביארו מה שכתב הכסף משנה [הל' שחיטה פ"ט ה"ה] ובבית יוסף [סי' מח ד"ה ומ"ש רבינו וזה דינו סע' ב מהד' מכון ירושלים] שעל ידי סכין גם בחיצון לבד טריפה שמא ניקב גם פנימי ואין ניכר כלשהו וצ"ל, אין ראייה לרמב"ם [שם] דכתב [רוב] עובי סגי בחיצון, דיש לומר מפולש בעינן גם בסכין שיהיה ודאי טריפה, ולא מהני שהייה

חיות. אמנם האחרונים ביארו את דברי הרמב"ם בכמה אופנים שלא כשיטת המהרש"ל, עיין בכור שור חולין נח, א. העמק שאלה שאלתא קכה, צפנת פענח הל' שחיטה שם הי"ב, חזון איש יו"ד סי' ה ושו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סי' עג. 29. וע"ע מ"ש רבנו לקמן סי' עא, עט. 30. ובארוך מש"ך שם.

משום שהכריע שאכן יש בזה דין רוב. 28. הרמב"ם שם כתב: "וכן אלו שמנו ואמרו שהן טריפה, אף על פי שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממיתין ואפשר שתחיה מהן, אין לך אלא מה שמנו חכמים", ורבינו למד במשמעות דבריו כשיטת המהרש"ל שהוא משום שמיעוט טריפות

בבני מעיים, הרי בפירוש מסיק דמשום הכי איצטריך קרא על טריפה שאין מומה ניכר כגון בבני מעיים. וקשיא, אם כן מנא ליה הא, דילמא רק דרוסה המפורש בתורה ממעטינן ליה כנ"ל.

אמנם כן, הרי קול ושוברו עמו. דהתם במסכת נזיר דוקא כיון דאיכא למידרש קרא לעניין אחר מתרצינן שפיר הקושיית הש"ס דילמא בני ישראל למעט כותי אתי שאין מדיר את בנו בנזיר, הא אמר רבי יוחנן הלכה היא בנזיר, ואין סברא לאוקמי מיעוטא דקרא אהא כנ"ל אלא מסתבר לאוקמי טפי אדרשה אחריתי. אבל הכא על כרחך כיון לדרוסה שהוא ניכר מבחוץ לא צריך קרא למעוטי מקרבן דתפוק ליה מקל וחומר מבעל מום, אם אינו עניין לדרוסה תנהו עניין לשאר טריפות שאין ניכר מבחוץ כגון בבני מעיים. אף דאין סברא לאוקמי קרא על דבר שהוא הלכה למשה מסיני, מכל מקום על כרחך לא אתי קרא אלא להכי, כנ"ל.

ודע כי בתשובת התשב"ץ חלק א' סי' ס"ז עמד על חקירתנו, וזה לשונו אחר שהביא סוגיא דמנחות ה' מן הבקר להוציא וכו',² ואם תאמר שאין נוהג בקדשים אלא טריפות של דרוסת הזאב, אבל טריפות הבא מחמת חולי לא אסרה התורה אותו בקדשים, הא ליתא, דבפרק קמא דחולין בגמרא [יא, א] הא בעינן למיגמר דאזלינן בתר רובא מראשה של עולה, דאמר קרא ונתח אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחים, ואמרינן וניחוש שמא ניקב קרום של מוח, כלומר ומדלא חיישינן להכי מכלל דמדאורייתא אזלינן בתר רובא ורוב בהמות אין קרום של מוח שלהם ניקב, הא לאו הכי הוי אסרינן לה. ושמעין מהכא דכולהו טריפות הנוהגות בחולין נוהגות גם כן במוקדשין, ואין צריך ראיות אחרות לזה וכו'. עד כאן לשונו. ועוד כפל דברים אלו שם,³ עיין שם היטב.

ואני תמה על התשב"ץ לפי ראייתו והוכחתו מסוגיא דפרק קמא דחולין י"א הנ"ל דכל טריפה שאסור להדיט אף שאינו דרוסה אסור גם לגבוה. עדיין אין זה די באר, דנהי דש"ס מוכח הכי, אבל עדיין מנא לן הא למעט מן הבקר דבר שהוא רק הלכה למשה מסיני כנ"ל.

אבל עדיפא הוה ליה למימר, ממקומו הוא מוכרע גם מש"ס גם מקרא, דהא מסיק במנחות ו' בסיפא דבריייתא דתורת כהנים והלא דין הוא ומה בעל מום וכו', מה להצד השוה שבהן וכו'.

תאמר בטריפה יש שאין מומה ניכר כגון בבני מעיים. הרי על כרחך מוכח דקרא אתי למעט שאר טריפות שלא על ידי דרוסה אלא על ידי חולי בסתר נמי פסולים לקרבן כנ"ל. ועוד, גם בלא קרא מן הבקר וכו', הא טריפות שמומה ניכר שפיר ילפינן מדין קל וחומר, ומה בעל מום שמותרת וכו' טריפה שהיא אסורה להדיט אינו דין וכו'. ובזבחים דף ע"ד ע"ב איתא האי טריפה היכי דמי אי ידיע ליה וכו', פירש רש"י [ד"ה אלא טריפה] כגון וכו' ניקב קרום של מוח שניכר טריפותה, יעויין שם. אם כן נמי מבואר דגם טריפות ניקב קרום של מוח בלא דרוסה אסור לקרבן, ונפקא לן מקל וחומר מבעל מום וכו' כיון שטריפתה ניכר כפירוש רש"י הנ"ל. ועוד מפורש בסוגיא דזבחים ע"ד הנ"ל באר היטב דגם טריפה דנקובת הקוף לחלל וגם נפולה שאין דרוסה נמי אסורים לקרבן. מכל אלו הוה ליה להתשב"ץ להביא ולהוכיח כנ"ל. וצ"ע עליו.

וכוונת רש"י זבחים ע"ד הנ"ל הוא אי ידיע ליה דייקא, לפעמים ניכר נקיבת קרום של מוח, אבל על הרוב אינו ניכר, דהא ילפינן מזה בחולין י"א דהלך אחר הרוב, וגם פירש רש"י שם דנפקא לן ממין הבקר וכו', על כרחך אין מומה ניכר נפקא לן מזה, וכנ"ל.

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן סב

[א. בדיקת קנה מבחוץ מחשש לטריפה ודרוסה, ובחשש לנקובת ושת וספק ספיקא.
ב. האם נקובת הוושט הוה נבלה מחיים]

שלום רב, יבוא ויקרב, לאהובי ידיד ה' וידידי חביבי, הרבני החרוץ המופלג משדד עמקים בתורה ויראת ד' אוצרו, כבוד מו"ה ישעיה מונק נ"י.

גלילי ידידו הטהורות הגיעוני, ופניתי לעיין קצת בדבריו, ומצאתים מלא נופת תטופנה שפתיו שושנים הלכות בליבונו וחידודו. ואם כי טרידנא טובא כעת, עם כל זה אמרתי להשיב מפני הכבוד.

(קראקא תרנ"ח) סי' יח אות ג שהקשה על רבנו שפלפל הרבה בדברי התוס' בנזיר אך לא הרגיש ממ"ש התוס' שבועות יב, א ד"ה אשם, שהביאו ראיה מבכורות שהפסוק מלמד גם על הלכה למשה מסיני. ונשאר בצ"ע ביישוב סתירת הסוגיות בנזיר ובכורות (וע"ע שם עמ' ח בדברי המו"ל שהאריך בעניין). 2. מהדורתנו (מכון שלמה אומן ומכון ירושלים תשנ"ח) עמ' קנב. 3. שם עמ' קנב ד"ה וכיון.

סא. 1. עי' שו"ת אבני צדק למהרי"י טייטלבוים יו"ד סי' י שמקשה על רבנו 'ופלא בעיניי ששכח שרבנו כתב בפירוש בפרק ה' מהלכות שחיטה לעניין בדיקה של דריסה שחטין את הנדרס ובודקין כל החלל שלו מכלל דסובר דמחיים לית ליה בדיקה ואינו ניכר, אם כן לרבינו לשיטתו הדרא קושייא לדוכתא מנא ליה שאר טריפות אימא קאי על דריסה, ומאריך בדבר עי"ש, וכן מפנה לשו"ת חת"ס יו"ד סי' עב שחולק על רבנו. ועיין בספר אוהל מועד

[א] והוא על דבר קושיית מעלת כבוד תורתו לפי מה שכתב רש"י חולין דף כ"ח ע"ב [ד"ה ונבדקה] דקנה יש לו בדיקה בחוץ לפי שאין נטרף אלא ברובא, משמע דאילו הוי נטרף במשהו אין נבדק מבחוץ לפי שאין ניכר נקב משהו בעור אדום, כמו בושט. (ואך) [ואם כן] לפירוש ריב"א [שם ע"א תוד"ה אתא] דסוגיא איירי התם לענין ספק דרוסה, ובדרוסה הרי שווה קנה לושט כמו שכתוב דף נ"ד [ע"א] [בכ"מ] [בגמ'] דבמשהו, ומה הועיל אם כן רב יוסף בחוכמתו לבדוק לקנה, ודילמא במקום דרוסה קשחית. עד כאן תורף דברי פאר רום מעלתו נ"י.

הנה לסברתיה דמר ודיוקיה מדברי רש"י (הנ"ל) [הוה ליה] להקדים קושייתו אמימרא דרבא ושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים, משמע דאילו קנה יש לו בדיקה מבחוץ, דאם איתא דקנה כולו אדום איפכא הוה ליה למימר, ושט יש לו בדיקה מבפנים. ועוד, דהר"ן [חולין ט, א מדפי הרי"ף ד"ה אין] והרשב"א [בחידושי חולין נג, ב ד"ה ודרוסה שאמרו] הרי פירשו בדרוסה עד שיאדימו סימנין, ר"ל מבפנים, ואם איתא דקנה כולו אדום הוא מאי שיאדים סימנין, הוה ליה למימר עד שיאדים הושט. אלא על כרחך נהפוך הוא, דוודאי קנה אין לו שני עורות, אבל עיינינו רואות שהוא כולו לבן גם סחוס הטבעות גם העור המחברם. ורש"י באמת הוה מצי למימר דמהאי טעמא בדיקה יש לו לקנה אפילו בנקב משהו, אלא קושטא דמילתא [דלא] מטריף כלל במשהו נקב, וכיון דסוגיא איירי לענין נקב לרש"י לטעמיה, עדיפא נקט רש"י. ואליביה דריב"א דמיירי בדרוסה יש לו בדיקה לקנה משום דלבן הוא ודרוסה משהו ניכר בו. כך נראה לי.

ועוד אמינא, כיון דטעמא דריב"א דמפרש הסוגיא בספק דרוסה משום דסבירא ליה נקב יש לו בדיקה אף מבחוץ, אם כן אחר שהעלו התוספות על פי סוגיא דפרק קמא [יא, ב] ורבי מאיר היכי אכיל בשרא דיש חולי שמאדים כמו דרוסה, תו גם הריב"א מודה דסוגיא איירי בנקב משהו מחמת חולי כהאי גוונא, דהא לא הוזכר בגמרא שהיה שם דורס, וספק כלבא ספק שונרא אימור כלבא, ושפיר קאמר ובדיקנן לקנה דפסיקתו ברובא כנ"ל.

ועוד בה שלישית, דהנה זה לשון רש"י דף כ"ח [ע"ב] בד"ה אין לו בדיקה מבחוץ, לפי שהוא טריפה בנקב משהו ואינו ניכר, וטיפת דם נכנסת לו בפנים בנקב ואינו ניכר, אבל קרום הפנימי לבן הוא וטיפת דם ניכרת בו, אבל החיצון אדום. עד כאן לשונו. ומגומגם קצת, דמשמע האי וטיפת נכנסת לו

שם טעמא הוא דקיהיב דלכן אינו ניכר, והיה לו לומר שטיפת דם, ולא וטיפה וכו'. ועוד, כפל דבריו ואינו ניכר שכתב רש"י פעמיים. ויש לפרש כוונתו, דעור לבן אפילו אם אין ניכר בו משהו נקב, מכל מקום (אפילו) [אפשר] ע"י טיפת הדם שנכנס בו בנקב ניכר מקומו לפי שהוא לבן וטיפת דם אדום. אבל החיצון הוא אדום, אפילו ע"י שנכנס טיפת דם בנקב מכל מקום אינו ניכר כמו דאינו ניכר בלא טיפת דם. והיינו בושט דווקא (שהוא) [שאינו] קשה (אין) נכנס טיפת דם בנקב בטבעים), ומדוקדק היטב לשון רש"י לפי זה, מה שאין כן הקנה שהוא קשה אין נכנס טיפת דם בנקב משהו שבו בטבע, ולכן דייק רש"י דקנה נבדק מבחוץ משום דנטרף ברובא, אבל אילו מטריף במשהו לא היה נקב ניכר בו אפילו שהוא לבן כולו לפי שלא נכנס בו טיפת דם. ואם כן לענין דרוסה שמאדים מודה רש"י דאפילו מטריף קנה במשהו יש לו בדיקה מבחוץ כמו ושט בעור הפנימי, דניכר האדום מתוך הלבן כנ"ל.

ועוד היה נראה לומר, דלכאורה על רש"י גופא קשה, דפירש רש"י דף מ"ג ע"ב [ד"ה ההיא ספק דרוסה] בהדיא דגם לענין דרוסה אפשר בעוף לבדוק הקנה כמו שאמרו בדף כ"ח, וקשה דברי רש"י אהדדי. אלא דיש לומר, רש"י לטעמיה דף מ"ג הא סבירא ליה דרוסה מיבדקה שפיר אחר שחיטה, אבל הריב"א לטעמיה פליג שם [תוד"ה ההיא]. אמנם כיון דבסברא זו בדרוסה אי בעינן שהאדימו סימנים גם בפנים משום דקשים הם, (אבל) [אין] בדרוסה אי אמרינן סופו (לחלח) [לחלח] לפנים, פליגי הרא"ש [חולין פ"ג סי' ג] עם רשב"א ור"ן [לעיל ד"ה הנה], יש לומר בושט דווקא פליגי, אבל בקנה גם הרא"ש מודה דקשה הוא יותר בעינין שיאדים בפנים. ודאמרינן דף נ"ד [ע"א] בקנה זיהרא מקלא קלי, היינו אם כבר שלט הארס להאדים גם בפנים הקנה [הוספת המחבר: וכן משמע בהדיא ברשב"א דף נ"ג שם]. ומשהו דקאמר, פירש רש"י בהדיא שם (ברוב) [ברוחב] הקנה קאמר. ואם כן גם ריב"א מודה לרש"י בגרגרת דמבדקה דרוסה אחר שחיטה כנ"ל. ואין לומר עדיין בדיקת הקנה קודם שחיטה למה כיון דאין נקב במשהו ניכר בו לפי מה שכתב רש"י דף כ"ח הנ"ל, זה אינו, כיון דבדרוסה מקומו מאדים, אף על גב דבמשהו נטרף ניכר מקומו טפי מנקב דעלמא שהוא במשהו ממש, ומהני בדיקתו.

וגם לפי מה שכתב הכרית ופליתי סימן נ"ז סוף ס"ק ה' על פי מה שכתבו התוספות במתניתין ריש פרק אלו טריפות [מב, א ד"ה דרוסת הנץ] דדרוסה לא משום דסופו לינקב אלא הארס ממית דמכאיב כל כך כמו נקב, ומחלק שם הפליתי על פי זה בין ודאי דרוסה לספק דרוסה לענין אי מהני בדיקה, יעויין

ולזהיות הפנאי אין מסכים להאריך כעת להציע לפניו מה שתירצתי על תמיהת הש"ך הנ"ל בעזה"י, אמרתי עוד חזון למועד אי"ה.

והנני חותם בברכה מרובה, ימלא ד' כל משאלותיו לטובה, ויפק רצונו לתורה ועבודה, אורך ימים ישביעוהו יראהו בישועתו.

הלא כה דברי ידיד נפשו אוהבו הנאמן, דורש שלום תורתו.
הק' יהודא אסאד

סימן סג

[עוד בעניין הנ"ל]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש ידיד נפשי המופלג ותיק, מתון ומסיק, מורג חרוץ, תמים בתורה וביראה, כבוד קדושת שמו מו"ה ישעיה מונק נ"י.

נעימות בימינו הגיעני זה שבועיים, ופניתי לבקר בדבריו הנחמדים, ומצאתי כי מעלתו בדק באור תורה, גם קירב בזרוע עוזו להעמיד דברי תשובתי אליו כתובה [לעיל סי' סב], יאשר כוחו.

ועל דבר אשר מעלת כבוד תורתו נתקשה בתירוץ השני שכתבתי [שם ד"ה ועוד אמינא] דבמסקנא שהעלו תוספות [חולין כח, א ד"ה אתא] להריב"א יש חולי שמאדים כמו דרוסה יש לומר שפיר דסוגיא שם מיירי לענין ספק נקב, הוא פשוט, כיון דמתרצי תוספות בכך סוגיא דפרק קמא [שם יא, ב] לרבי מאיר דחיישינן דילמא במקום נקב שחית ואי אפשר למיבדק מבחוץ דשמא ניקב ע"י חולי שמאדים ולא יהיה ניכר מקום הנקב, ואם כן חיישינן הכי לרבי מאיר דחייש למיעוט בכל הבעלי חיים, אף לדידן מיהת במסמס קועיה דמא דרגליים לדבר שניקב הושט חייש אף על גב שלא ניכר הנקב שמא ע"י מכת הכלב או הקוף נתאדם כל כך עד שאין ניכר בו הנקב כמו ע"י דרוסה, שאין לו לושט בדיקה מבחוץ כנ"ל.

ועל מה שכתבתי בתירוץ השלישי [שם ד"ה ועוד בה שלישית] בכוונת דברי רש"י [חולין כח, ב ד"ה אין לו בדיקה מבחוץ] דגם פנימי שהוא לבן לא ניכר בו הנקב אלא ע"י שנכנס בו טיפת דם, והקשה אנן איך מכשירינן ע"י בדיקת הפנימי לבד, ניהוש שמא אוכלין ומשקין שטפוח. יפה הקשה.

שם. אם כן גם קושיית מעלתו נ"י מיתרצא, דיש לומר בוודאי דרוסה הוא דאמרינן קנה גם כן דריסתו במשהו דזיהרא מיקלא קלי, אבל בבר אווזא דרבא דספק דרוסה הוה ליה ספק ספיקא ובעינן בקנה ברובו. [הוספת המחבר: איברא בתוספות דף כ"ח שם מבואר בהדיא דגם בספק דרוסה קנה במשהו דמקלי קלי, וצל"ע מנא להו הא לתוספות].

ועל פי זה תירצתי תמיהת הבית יוסף על הרמב"ם [הל' שחיטה פ"ה ה"ג] בסי' כ"ט, שכתב ספק דרוסה החמירו בה לפי שמפורש בתורה משא"כ שאר כל הטריפות, והרי לא מצינו שום טריפות שספיקו מותר. והניח בצ"ע.

ולענין דעתי אתי שפיר, והוא דלפי מה שכתב הפליתי שם דזה שארס ממית אף שלא ינקוב כלל זה אינו מוחלט, דלפעמים קליש ואינו ממית, אם כן קשה אמאי אסור כלל ספק דרוסה, והאיכא ספק ספיקא. אמנם זה אינו להרמב"ם לטעמיה דספק דאורייתא רק מדרבנן להחמיר, שריותא דספק ספיקא הוא משום ספק דרבנן להקל, אם כן דרוסה דבפירוש אסרה תורה אף על גב דספק הוא דשמא הארס קלוש ואינו ממית וגם אין סופו לינקב הרי אסרה תורה ספק זה בוודאי, לכן ספק דרוסה החמירו בה רבנן ככל ספק דאורייתא להרמב"ם, מה שאין כן כל הטריפות שאין מפורשים בתורה כל דאיכא ספק ספיקא שרי. ודברי הרמב"ם נכונים וברורים. כן נראה לי.

והנה מעלתו נ"י ידיו רב לו (ו)[י] בבר אוכל מתוך וכו' איזו מהתירוצים יכשר בעיניו הבדולחים.

[ב] **ועל** דבר מה שכתב מעלתו נ"י לתרץ תמיהת הש"ך סי' ל"ג [ס"ק ד] על הרמב"ם [הל' שחיטה פ"ג ה"ט]³, דאע"ג דהוי נבילה מחיים כיון דנפקא מינה לענין ביצותיהן וולדותיהן תני להו שפיר בהדי טריפות, נכונה דיבר לפום ריהטא. אבל תמה אני על מעלתו נ"י שהשווה ביצה וולד להדדי, ובהדיא מסקינן בחולין נ"ח [ע"א] והכי קיימא לן ולד טריפה מותר משום עובר לאו ירך אמו וביצה טריפה אסורה. וכיון דמתניתין [חולין מב, א] ואלו טריפות בבהמה קתני, ובוולד בהמה אין חילוק בין ולד טריפה וולד נבילה, דממה נפשך אי עובר לאו ירך אמו גם ולד טריפה מותר ולמאן דאמר עובר ירך אמו גם ולד אסור מהתורה, ויעיין תוספות נ"ח שם בד"ה והלכתא וכו', ולכן אף על גב דהרמב"ם פ"ג משחיטה הלכה י"ט כתב וזה לשונו, בהמה וכו' שנפסקה וכו', הפרי מגדים [על הש"ך שם] נקט רק ביצים ולא ולד.

והקשה הש"ך מהגמ' חולין לב, ב האומרת שהמשנה (מב, א) אלו טריפות בבהמה וכו' מנתה רק נבילה שאינה מטמאה מחיים, והרי המשנה מנתה גם

2. ע"י בסי' הבא המשך העניין, ועי' בשו"ת יביע אומר ח"ח יו"ד סי' ג אות ו שהאריך בעניין זה. 3. הרמב"ם שם כתב שנקובת הושט היא נבילה מחיים,

ויש ליישב, דעד כאן לא כתב רשב"א חולין מ"ג [ע"ב סוד"ה אמר עולא] דחיישין כן אלא בישב לו קוץ שהוא תחוב בעור הפנימי, אבל בלא ריעותא בפנימי לא חיישין לזה ואפילו נמצא קוץ מונח בתוכו, ומכל שכן באין רואין שום ריעותא בפנים.

ומר מעלת כבוד תורתו הוכיח לו תמיהת הרא"ש חולין נ"ג [פ"ג סי' מב]¹ על פי סברתו, כיון דאין מחזיקים דם בבני מעיים² אין נקב משהו ניכר בהם, לכן כיון שניקב הקוץ לחלל חיישין שמא ניקב וכו'. יש לפקפק, דהא פשיטא שאין לך אבר באדם ובבהמה ריק מכל דם, כי הדם הוא הנפש והוא מתפשט בכל האיברים והגידים, ולא אמרו אלא שאין מחזיקים דם בבני מעיים היינו ריבוי דם, אבל ודאי כמה טיפי דמים מתמצים מהם אפילו אחר שחיטה, מכל שכן בחיי בהמה, ועל כל פנים ע"י מכה של הקוץ טבע החבורה להימשך שמה דם מהאיברים שיש בהם דם, וסימן לדבר דם חבורי מיחבר שאמרו ז"ל בשבת קל"ג [ע"ב] ובכתובות ה' ע"ב.

ועל תירוץ הרביעי [לעיל סי' סב ד"ה ועוד היה נראה לומר] השיב מעלת כבוד תורתו נ"י, אי נימא דהריב"א סובר כהרא"ש דאין צריך שמאדים בפנים בדרוסה, הרי הרא"ש תירץ לנפשו³ באופן שמודה הוא אם אין הארס ניכר מבחוץ בעיני שיאדים בפנים, ואם ניכר בחוץ הרבה חיישין באמת שסופו לחלחל לפנים, ואם כן מה לי ושט מה לי גרגרת. זה תורף השגתו.

הנה בדברי הרשב"א [בחידושי חולין נג, ב ד"ה ודרוסה שאמרו] והר"ן [חולין ט, א מדפי הרי"ף ד"ה אין] מבואר תירוץ אחר לקושיית הרא"ש, והוא דלא חיישין כלל שיחלחל לפנים, דסימנים קשים אצל דרוסה, יעויין שם. ואם כן לעניות דעתי אפילו הרא"ש דלא סבירא ליה סברא זו וביקש תירוץ אחר, היינו בוושט דווקא, לפי שהעורות (רבים) [רכים] הם, אבל בקנה, דקשה הוא סחוס הטבעות, כולי עלמא מודים שאין סוף הארס לחלחל בפנים, אפילו אם ניכר הארס לצד החיצון כשר, אלא אם כן רואין שהאדים גם בפנים על כרחך שלט הארס בו הרבה, וכן כתבתי בראשונה וזה לשוני [לעיל סי' סב שם], אבל בקנה גם הרא"ש מודה דקשה הוא יותר בעיני שיאדים מבפנים. עד כאן לשוני שם, ונכון הוא.

נקובת הושט, א"כ מוכח שנקובת הושט אינה מטמאה מחיים.

סג. 1. הרא"ש שם מביא את דברי הגמ' בקוץ עד שתינקב לחלל, ומביא שכתב רש"י שאין לו בדיקה כי הנקב דק. ומקשה הרא"ש מחולין כח, ב, שם מבואר שמועילה בדיקה לוושט שספק ניקב ע"י קנה (עיין ברא"ש חולין פ"ב סי' ג). ואם כהסבר רבינו ברש"י שכל ההיכר בוושט הוא רק ע"י טיפת דם,

אלא דקשיא לי לפי תירוצי זה על קושיית מעלת כבוד תורתו, להריב"א דמיירי בספק דרוסה איך מבדקה הקנה שהוא גם כן במשהו, ותירצתי דריב"א מודה לדעת רש"י דיש לו בדיקה אחר שחיטה. מכל מקום קשה בדיקת הקנה קודם שחיטה למה, הרי אין הנקב משהו ניכר בו. ועל זה תירצתי כיון דדרוסה מקומו מאדים הוה ליה טפי ממהו דעלמא, ומהני בדיקתו. ומעלת כבוד תורתו תמה בזה, דהא ריב"א לא סבירא ליה הא דמקומו מאדים, ואם איתא לסברא זו גם מבחוץ מקומו מאדים תו אין שום חילוק בין גרגרת לושט.

ובאמת כוונתי כך הוא, דבהא גופא יש חילוק בין ושט לגרגרת, אחר שהנחתי דגרגרת קשה הוא ואין סוף הארס לחלחל לפנים כלל על כרחך מתפשט הוא קצת ברוחב הקנה מבחוץ ומקומו מאדים, מה שאין כן בוושט שהארס מתפשט בו בתוך עוביו ולפנים אין מקומו ניכר מבחוץ כנ"ל.

ובר מן דין, כבר אמרתי עם הספר כי לו משפט הבחירה, ואיני אומר קבלו דעתי. השם ברחמי יצילנו משגיאות ומנסתרות ינקנו אמין.

ומה שכתב מעלת כבוד תורתו לתרץ קושיית ראשונים⁴ מאי שנא דנקט הש"ס [חולין מג, א] נפקא מינה לספק דרוסה והוה ליה למימר לדרוסה ודאי, ותוכן דבריו דרבה קמשמע לן בספק דרוסה אף על גב דהוי ספק ספיקא ואין צריך לברורי מכל מקום צריך לבדוק בפנים, אבל בוודאי דרוסה פשיטא אפילו אי הוי בדיקה לושט בחוץ צריך לברורי. נכונה דיבר מעלתו. אבל יש לפקפק, חדא דלא מתניתין ובריתא הוא דכל דאיכא [לברורי] מבררין אפילו במקום חזקה, אלא הר"ן דייק הכי בריש פסחים [א, ב בדפי הרי"ף ד"ה גרסינן] מסתם גמרא [שם ד, א] דפריך למאי נפקא מינה נשייליה, והב"ח [או"ח סי' תלז אות ב] השיג עליו, הובא בט"ז או"ח סי' תל"ז [ס"ק ג]. ונהי דבליכא חזקה גם הב"ח מודה, מכל מקום הוי שפיר מצי רבה למנקט ודאי דרוסה, ולאשמעינן הא גופא דצריך לברורי. ועוד, גם בספק דרוסה ספק לא דרס כלל וספק ברגל הוי ליה שם אונס חד הוא⁵ דאין נפקא מינה בין הספיקות, ועדיין קשה מאי קמשמע לן רבה, והוה ליה צריך לברורי. אלא על כרחך הא גופא קמשמע לן וכנ"ל, ואילו היה לוושט בדיקה מבחוץ הוה ליה חזקה, ולא היה צריך לברורי כלל מבפנים להב"ח.

א"כ מה מקשה הרא"ש, פשוט שיש לחלק ביניהם שבושט יש דם כתוצאה מנקיבתו, משא"כ בבני מעים שאין בהם דם וממילא אין הנקב ניכר. 2. חולין קיג, א. 3. מאי דאיתא בגמ' מג, א: ושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים, למאי נפקא מינה לספק דרוסה. 4. עי' חידושי הרשב"א חולין מג, ב ד"ה למאי נפקא מינה. 5. ע"פ תוס' כתובות ט, א ד"ה ואי, ש"ך יו"ד סו"ס קי

והנני אוהבו הנאמן חותם בברכה, ד' הטוב ירחיב גבולו, יהי שלום בחילו, ובהיכלו כבוד אומר כולו.

הלא כה דברי דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן סד

[בעניין ניטל עור אחד בוושט, ובעניין שיטת הראב"ן בניקב קרום המוח]

רב ברכות לרב כהן צדק, אהובי הרב הוטיק עמק החרוץ המופלג כבוד מו"ה שמעון אונין נ"י.

מכתב קודשו קיבלתי. ועל דבר קושיית מעלתו דברי הפרי חדש אהרדי, שפסק גבי ושט ניטל עור אחד טריפה, כן העלה באות י"ב סי' ל"ג, ובאות י"ד שם העלה כהר"ן [חולין ט, א מדפי הרי"ף ד"ה אין] והרשב"א [בחידושי חולין נג, ב ד"ה ודרוסה שאמרו] דסימנים קשים אצל דרוסה ואם האדים עור החיצון לבד כשר דאין סופו ליכנס לפנים. ותמה מעלתו, והא כיון דזיהרא מיקלא קלי, אם כן הא עור החיצון מיתה סופו לינטל כולו, והרי בניטל עור אחד פסק הפרי חדש דטריפה, וגם אפילו הט"ז המכשיר [שם ס"ק ט] הוא להלכה ולא למעשה, ובדרוסה גם למעשה כשר בעור החיצון לבד, והניח בצ"ע. ויפה הקשה.

ונראה לי לעניות דעתי שני תשובות בדבר כאשר אומר, והוא זה.

א. דתוספות ריש פרק אלו טריפות במתניתין [חולין מב, א] ד"ה דרוסת הנץ כתבו דדרוסה לא משום דסופו לינקב הוא אלא משום דהארס ממית, והעתיק הפרי חדש דבריהם בסי' כ"ט אות ב'. והפלתי בסי' נ"ז סוף ס"ק ה' הקשה מש"ס דף נ"ד [ע"א] דדרוסת קנה במשהו אף על גב דנקיבתו ברובא משום דזיהרא מיקלי קלי, הרי דמשום נקובה הוא. והעלה שם במסקנתו וזה לשונו, הא דאמרינן זיהרא מיקלי קלי אין הפירוש שינקוב, רק יהיה שם אף בלי נקב, רק כמו נקב מכאיב וגורם מיתה כן הארס הוא גורם מיתה כאילו ניקב, דיש בו כח להמית כמו נקב, אבל מכל מקום צריך להיות במקום שנקב מטריף, דאין כח ארס יותר מנקב, ובמקום שאין נקב מטריף אף ארס אינו מטריף, אבל במקום שנקב מטריף אף ארס מטריף וכו'. יעויין שם היטב. ואם כן מבואר, כיון דניקב עור החיצון לבד כשר הוא הדין נמי נדרס עור החיצון לבד כשר, דכמו שאין סופו

לינטל עור החיצון כלל אלא דבמקומו לבד שורף הארס וממית, ודוקא במקום שנקב מטריף וכו"ל.

ואף על גב דהביא שם הפלתי מדברי רש"י [חולין נג, ב ד"ה צריכה לבדוק] דפליג אתוספות בזה [הוספת המחבר: ויותר נראה לי להביא ראיה גם מדברי רשב"א חולין דף נ"ג ע"ב בד"ה ודרוסה שאמרו וכו'], מכל מקום הפרי חדש לטעמיה הא סבירא ליה כתוספות כנ"ל.

ב. ואפילו לדעת רש"י שהביא הפלתי שם דהיינו טעמא דדרוסה שסופו לינקב, וכן כתב הרשב"א דף נ"ג כנ"ל, נמי אתי שפיר. דזה לשון רשב"א שם, דודאי עשוי הארס לנקוב הדקין והכרס או הריאה או אחד משאר איברים וכו', ואף על פי שלא שלט בהם עדיין, אבל סימנין שהן קשין אצל הדרוסה אין אוסרין עד שיאדימו מצד חלל הסימנין, אבל האדימו הסימנין עצמן בעור החיצון לא, שאין הארס שולט בהן אלא אם כן שלט ועבר בעור הפנימי. עד כאן לשונו. וזה לשון רש"י דף נ"ד [ע"א] בד"ה נקובתו בכאיסר, דרוסתו בכמה רוחב צריך להאדים. עד כאן לשונו. אם כן הוה אמינא דמסקי זיהרא מקלי קלי וקנה במשהו היינו במשהו ברוחבו קאמר, אבל אותו משהו שלט הארס כבר בפנים, דכיון שכבר שלט ועבר בפנים עתיד הוא לשרוף כולו, וכמו שכתב רשב"א בסוף דבריו הנ"ל, יעויין שם, אבל כל עוד שלא עבר ושלט הארס בעור הפנימי אמרינן אין הארס שולט בהן כלל, דסימנים קשין הן אצל דרוסה ואין סופו לינקב ואין סופו לשרוף ולינטל כלל אפילו מעור החיצון. אם כן פסקי הפרי חדש נכונים בלי גמגום כנ"ל.

ותדע שכן הוא, דהא שני עורות הוושט במקום התורבץ מעלה ומטה ראש חיבורם נעשה עור אחד, ואם איתא דאע"ג דאין הארס מחלחל בפנים מכל מקום מקלי קלי וסוף לינטל עור החיצון, אם כן הדרא קושיא לדוכתה אמאי צריך שיאדימו לפנים, נהי דאין סופו ליכנס לפנים באותו מקום ממש שנדרס שם לפי שהעורות הושט נפרדים בחיי הבהמה, הא מכל מקום אחר שישרוף הארס לכל עור החיצון עד שני קצותיו וחובר והיו לאחדים שמה שישרוף גם לפנימי. אלא על כרחך דסימנים קשין לא ישלוט כלל בהם אלא אם כבר שלט ועבר לפנים.

ומה שכתב מעלת כבוד תורתו נ"י ליישב דעת הראב"ן [סי' רלב]² בקרומי המוח, דהיינו טעמא דסבירא ליה טריפות הקרום הוא משום תתאה לחוד, אלא דעילאה לחוד כל זמן שלא ניקב כנגדו סותם (כאן) [כיוון] דדבוקים הם, נמצא גם לדידיה אתי שפיר סימנא חייתא דמיתנח ביה מוחא³.

כללי הספק ספיקא אות יא. **סד**. 1. חולין נד, א.

2. הובא ברא"ש חולין פ"ג סי' יא, טור יו"ד סי' לא. 3. חולין מה, א.

הן אמת דלישנא דמתניתין וגמרא בכל מקום דנקט קרום של מוח ולא נקט קרומים לשון רבים, וגם של מוח דנקט היינו דמיתנח ביה מוחא דאילו עילאה מחובר לגולגולת הוא ולא מקרי כל כך של מוח, יתיישב נמי אליביה דראב"ן שפיר על פי מה שכתב מעלתו נ"י.

אבל צריך להבין לפי זה, גם אם ניקבה שנית, נהי דליתא לסתימה מקרום עילאה, הא מיהת כיון דקרומי המוח דבוקים זה בזה לדעת התבואות שור [סי' לא ס"ק א] וקרמא עילאה מחובר הוא לגולגולת כמו שכתב רש"י חולין דף מ"ה [ע"א ד"ה קרמא עילאה], אם כן נימא עצם הגולגולת סותם, דהא אפילו בוושט בראש במקום דיבוקו בבשר דעת התבואות שור סי' מ"ו [ס"ק ב]⁴ ונודע ביהודה קמא סי' ט' מחלק יורה דעה דמהני סתימה אם ניקב שם הוושט, אלא שדחה נודע ביהודה משום דרווחא ליה וגמרא ליה ואין נשאר דבוק במקומו בבשר, עיין שם. אבל קרומי המוח שדבקים יחד בעצם, אם כן נימא דסותם שסתימא דמעיקרא הוא. וצריך לומר דאין לדמות בטריפה, ומכל שכן מבשר לעצם וכו', שאמרו בריאה שניקבה ודופן סותמתה דוקא סביב בבשר אבל בגרמי לא⁵, וצ"ע.

ולדעת הראב"ן יתיישב שפיר קושיית תוספות גיטין נ"ו ע"ב [ד"ה וניקר] גבי טיטוס, יעויין שם. ומפני הטיירא אקצר וכו'. ומדברי תוספות חולין מ"ב [ע"ב] סוף ד"ה ואמר וכו' וזה לשונו, ואיכא למאן דאמר תתאה מגין וכו', ואף על גב דקרום רך הוא, מכל שכן העליון שהוא חזק קשה, יש ראייה לדברי מעלתו דעילאה סותם...

[הוספה מבן המחבר: חבל דאבדין ולא משתכחין, עד הנה מצאתי].

הק' יהודא אסאד

סימן סה

[עוד בעניין הנ"ל, ובעניין ריאה שנקרעה
בנפיחתה]

שלום רב, יבוא ויקרב, לרב חביבי, הלא הוא הרב המופלג מורג חרוץ שנון ומחודד כבוד מו"ה שמעון כ"ץ.

גלילי ידי הטהורות הגיעוני.

ומה שפקק מעלתו על תירוץ ראשון שכתבתי [לעיל

סי' סד] על פי דברי הפלתי בסי' נ"ז [ס"ק ה] דארס אין סופו לינקב אלא דמכאיב כמו נקב ולא אוסר אלא במקום שהנקב פוסל, ואם כן הוא הדין דנדרס עור החיצון לבד כשר שאין סופו לינטל כלל. ודחה מעלתו, הרי גרגרת אין הנקב פוסל ודרוסה פוסל דמכאיב כמו נקב, ומשום דזיהרא מקלי קלי רוב רוחבו. והיינו כמו דנקב גורם להטריף בהיקף רוב הקנה הוא הדין ארס, וכיון דסופו להתפשט הארס בכלול.

הנה בגמרא חולין נ"ד [ע"א] הכי איתא, קנה נקובתו בכאיסר דרוסתו בכמה וכו', זהירא מקלי קלי. ומדלא נקט האיבעיא הכי קנה נקובתו ברוב דרוסתו בכמה, על כרחך בנקב שיש בו חסרון קאמר דמיבעי בכאיסר, והכי נמי בדרוסה כהאי גוונא קאי שכבר עשה בו הארס נקב שיש בו חסרון, והיינו ע"י (שי)שרפו. וכיון שכן אמרינן שפיר זיהרא מקלי קלי, ר"ל שישורף עד כשיעור איסר ויותר, שהרי עינינו רואות שכבר שרוף דמקום הנקב חסר הוא, אבל בנקב בלא חסרון ע"י דרוסה גם בקנה לא שמעינן דמקלי קלי זיהרא עד רובו.

ובאמת זה אינו, דכל הפוסקים כתבו בפשיטות דאפילו האדים הקנה כל שהוא מחמת דרוסה טריפה אפילו שעדיין לא ניקב כלל, וכן מפורש בש"ס שם [נג. ב] ובסימנים עד שיאדימו סימנים עצמם. ואם כן על כרחך צריך לומר דלהכי נקט הש"ס בקנה נקובתו בכאיסר, משום דהארס שורף את מקומו שנדרס שם, וטריפה משום חסרון ולא משום פסוקה. ואם כן ממילא במסקנא דרוסתו במשהו ליכא למימר משום דסופו להתפשט ברובו ואורכו עד שישורף ויחסר כאיסר, דלמה לי כולי האי, ותיפוק ליה משום דסופו להתפשט בהקיפו עד שיפסוק רובו ואפילו בלא חסרון דזוטר טובא מכאיסר, וכמבואר בארוכה בש"ך יורה דעה סי' ל"ד ס"ק ד'. וליכא למימר נמי דקושטא דמילתא נקט שישורף אפילו עד כאיסר, דהא אפילו כולו נמי ישורף ולא ישאר כלום מהקנה לבסוף. אלא על כרחך דרוסתו במשהו הכי קאמר, אף על גב דחסרון בגרגרת הלכה למשה מסיני דבעינן כאיסר, היינו ע"י נקבים דווקא, אבל חסרון ע"י דרוסה שישורפו הארס ומחסרו הוי שיעור חסרון במשהו, משום דחסרון משהו ע"י דרוסה מכאיב כל כך כמו חסרון כאיסר ע"י נקבים. ואם כן בוושט דנגלד עור החיצון כולו או רובו דווקא האי דטריפה, אבל נחסר קצתו כשר לכולי עלמא, הכי נמי בדרוסה שהאדים העור החיצון לבד לא אמרינן שיתפשט לשרוף את כולו, אלא שישורף לאותו מקום ששלט שם הארס בלבד ויהיה חסר מקצת עור החיצון וכשר. כך נראה לי אליביה דתוספות ריש פרק אלו טריפות [חולין מב, א ד"ה דרוסת הנץ], וגם דברי הפלתי [שם] אינם מתנגדים לזה אחר עיון קצת.

4. צ"ע, שבתבואות שור שם מבואר לכאורה להפך, שלא מועילה סתימת הנקב ע"י הבשר כלל, וכ"כ הנודע ביהודה שם בשמו. 5. חולין מח, א.

ומעלת כבוד תורתו נ"י יבחר הטוב בעיניו, כי האמת אהוב יותר, ואיני אומר קבלו דעתי.

ולפי זה שפיר יש ליישב קושיית תוספות [שם] גם אליביה דרש"י ורשב"א¹, דחשיב מתניתין דרוסה משום קנה, דלא מיטרף בקנה משהו אפילו יש בו חסרון, אבל משום דרוסה מיטרף דסופו לינקב ולהתפשט ברוחבו נמי. ותוספות דחיקא להו לשנויי הכי דמשום קנה לבד תני ליה, וגם אם כן תפשט ליה האיבעיא דדרוסת קנה במשהו² ממתניתין.

ומה שכתב מעלת כבוד תורתו לדחות דברי מתורבץ הושט [לעיל סי' סד ד"ה ותדע שכן הוא] על פי דברי הר"ן דאין מחזיקין מעור אחד לשני [חולין ט, א מדפי הרי"ף ד"ה אין], דנימא כן לענין תורבץ דקשה הוא לענין ארס אף דשלט בוושט גופיה דבתורבץ לא תליא החיות כל כך כמו בוושט וכו', לא הבנתי, דטעם הר"ן לפי דשני עורות הן ור"ל ונפרדים זה מזה, לכן אף דשלט הארס בחיצון לא ישלוט בפנימי דקשה הוא אצל דרוסה, אבל בתורבץ שאין תלוי בו חיות כל כך שפיר יכול הארס לשלוט בו ולהתפשט מתוך עור החיצון עד התורבץ.

ומה שחידש מר מעלת כבוד תורתו נ"י על פי דברינו ליישב דברי רש"י ורשב"א וגם הקושיא להר"מ, הנאני, כי דברי טעם הם ונכוחים למבין, וישמע חכם ויוסף לקח. וגם התשובה לקושיית תוספות [גיטין נ"ו ע"ב ד"ה וניקר] מטיטוס, שתירץ מעלתו על פי הים של שלמה [חולין פ"ג סי' פ] דכל טריפות שהוא משום סופו לינקב הוא על פי הרוב ומהני ביה שיהוי י"ב חודש, נכון הוא. אלא דיש לפקפק, אי נימא שהיה טיטוס מן המיעוט בלאו הכי לא קשה מידי, דהא דטריפה אינה חיה נמי רק על פי הרוב הוא, ויש לומר טיטוס מן המיעוט היה.

ומה שכתב מדברי הר"ן, אמת הוא דהר"ן לא סבירא ליה כמו שכתבתי בשם הרשב"א [לעיל סי' סד ד"ה ואף על גב], ומבואר בהדיא בדברי הר"ן [יז, ב בדפי הרי"ף ד"ה שיעור ירוקתן] בסוגיא דנפלה לאור ונחמרו וכו' שיעור ירוקתן כשיעור נקובתן, יעויין שם היטב. וכבר מילתי כתובה יהיבה כי שמח אני בשעשוע בפטטיא דאורייתא דטבין³. וד' הטוב יאמץ לבו וחילו לאורייתא כאשר נפשו הטהורה איוותה לדעת קדושים בכל עת גרסה.

עוד ראיתי בסיום דברי איגרת, העלה מעלתו קושיא, אמאי לא ניח לה לגדולי אחרונים לפרש דברי [הרמ"א] ביורה דעה סי' ל"ו סעיף ב' דאם נקרע הקרום ע"י נפיחה טריפה, דהאי אדסמוך ליה שכתב המחבר נגלד קרום העליון כשר אלא

שצריכה בדיקה, וכיון שנקרע ע"י נפיחה חיישינן שמא באותו מקום נקב הוי. עד כאן תורף דבריו.

ולעניות דעתי זהו בכלל פירוש שלישי שהביא הש"ך [שם ס"ק ה] בשם רבו דמייירי כגון דאיכא שום ריעותא בריאה כגון מראה וכהאי גוונא דצריכין לנפחה וכו'. ופשיטא שגם ריעותא זו דנגלד קרום העליון שצריך בדיקה בכלל ריעותא הוא, אלא דנקט לדוגמא ריעותא דמראה, ר"ל דלא ריעותא דנגלד לבד אפילו כל ריעותא כגון מראה כל שהוא נמי דינא הכי.

ועוד אפשר לומר, לפי מה שכתב הט"ז בסי' ל"ו ס"ק ב' וסי' ל"ט ס"ק ו' דבנגלד קרום העליון אין אנו בקיאים בבדיקה לדעת רמ"א, אם כן ליכא למימר דרמ"א בסי' ל"ו עלה קאי, דהא לדידן בלאו הכי טריפה.

ואפילו לדעת הש"ך בסי' ל"ו ס"ק ט' שכתב לדעת רמ"א אנו בקיאים בבדיקה גבי נגלד קרום עליון, הרי ביאר טעמו דאם איתא דיש נקב כיון שנגלד היה מבצבץ הרבה והיה ניכר לעין כל ובזה אנו בקיאים. ואם כן יש לומר איפכא, ודוקא בשאר ריעותא כגון מראה וכיוצא בזה הוא דפירש הש"ך דברי רמ"א, ומשום ממה נפשך כמו שכתב בשם רבו, אבל בנגלד לא מיטרף אם נקרע העור ע"י נפיחה שלא כדרכה, דאילו במקום שנקרע נקב היה מיד בתחילת נפיחה שיהיה כדרכה היה מבצבץ ונראה לעין כל קודם שנקרע כנ"ל.

והנני אוהבו הנאמן, חותם בברכה מרובה, כנפשו הטהורה ונפש דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן סז

[תרנגולים שנמצאו בהם תולעים]

על בני המעיים

בעה"י יום ג' וישב תרכ"ו לפ"ק סרדאהעלי יע"א.

חיים ושלום וכל טוב, אל יחסר קורטוב, לראש ידיד ד' וידיד נפשי הרב המופלא ומופלג המפואר כבוד שם תפארתו מו"ה עמרם בלוי נ"י יושב בק"ק קא[סטא]לאן יע"א.

גלילי ידיד הטהורות קיבלתי, על דבר הלכה, בתולעים דקים כמחט שנמצאו בתרנגולים שוכבים חיים מכורכים על בני מעיים, ולא נמצא זולת זה שום ריעותא בבני מעיים ולא

סה. 1. עיין לעיל סי' סד ד"ה ואף על גב. 2. חולין נד, א. 3. ע"פ ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה.

בכנגדם על עור ובשר ולא שינוי מראה, והורה מעלתו איסור, כמו במחט שנמצא בחלל הגוף¹, ובקשתו לחוות לו דעתי בזה.

והנני לרצונו בעזר השם יתברך.

הנה כעין זה בט"ז סוף סימן נ"א [ס"ק ד] במעשה שנמצא באווז בשומן סמוך למעיים הרבה נוצות ארוכות והכשיר, וכן פסק בתשובת צמח צדק סי' מ"ח. והפרי מגדים [מש"ז שם] מסיק עלה וזה לשונו, הכל לפי ראות עיני המורה, אם מונחים כסדר נוצות שיש להם קנים אמרינן בטבע נתגדלו שם, ואם הם בלויים ומלא מוגלא יש לחוש לנקיבת אחד משאר אברים הפנימיים שמחוץ. וכן כתב בתשובה מאהבה [ח"ג]² סי' נ"א שם [בסופו, בגליון הט"ז שם]. ולפי זה דתלינן על הנוצות שנתגדלו שם בטבע ולא חיישינן שניקבו הבני מעיים או שאר אברים שניקיבתם במשהו אף שלא מצינו בשום מקום שכן הטבע גורם, קל וחומר תולעים כבנידון דידן בעלי חיים דודאי יש לומר בטבע נתהוו שם, מיניה גדלי, כדאיתא בגמרא סוף פרק אלו טריפות [חולין סז, ב], לא חיישינן להו דמנקבי. וגם תוספות [שם ד"ה קוקיאני] והרא"ש [שם פ"ג סי' סט] בשם ר"ת לא פליגי על רש"י אלא לאסור התולעים שבכבד ובריאה מגזירת הכתוב אף על גב דמיניה גדלי, אבל הבהמה לכולי עלמא מותרת, ולא חיישינן שמא ניקבו התולעים אחד מאברים פנימיים, את קרומי הריאה, מפנים לחוץ, הכי נמי לא חיישינן שניקבו מחוץ לפנים. ועוד עדיפא הרי פסקינן בטור ושו"ע סי' ל"ו [סע' ה], אפילו ריאה שניקבה לפנינו, אם נמצאו עליה תולעים שניקבוה בוודאי ויצאו מפנים לחוץ, ואין ידוע אם ניקבוה לפני שחיטה או אחר שחיטה, תלינן דלאחר שחיטה פריש וכשרה, והכי פסק בגמרא הלכתא בחולין מ"ט ע"א. ומאן דפליג התם בגמרא דחיישינן קודם שחיטה פריש נמי דווקא בנמצא נקבים בריאה, אבל אי לא נמצא נקבים בריאה כלל לכולי עלמא לא חיישינן כלל שמא ניקבו אחד משאר אברים ולא באו מתוך הריאה לחוץ, אלא מיניה גדלי ע"י חום הטבעי נתהוו על הריאה. והכי נמי על הבני מעיים מבחוץ וליכא שום נקב וריעותא כבנידון דידן לא חיישינן. ואפילו אם תימצי לומר במורנא דריאה חיישינן, היינו תולעים גדולים [ש]יש בכוחם לנקב, משא"כ תולעים דקים כמחט בנידון דידן ומכורכים אין בכוחם לעשות נקב על הרוב ודאי לא חיישינן שמא ניקבו וכו', כמו בנצות שיש להם קנים נידון הט"ז הנ"ל. ועי' תשובת שבות יעקב חלק ב' יורה דעה סי' ס"ה דין הנוצות.

ועוד ראייה ממה שכתב הר"ן [חולין יג, א בדפי הרי"ף ד"ה אי] בשם הרשב"א גבי מחטא דאשתכח בכבדא, והובא בבית יוסף ריש סימן נ"ד [עו, ב ד"ה וגבי, מהדורת מכון ירושלים

סעיף א] ובט"ז [שם ס"ק א], דאע"ג דאמרינן קוץ שניקב לחלל חוששין שמא ניקב אחד מאברים שנקובתן במשהו. בנשתברו מיעוט צלעותיה בין שהשבר כלפי פנים או כלפי חוץ כשרה, ולא חיישינן שמא ניקבו ראשי הצלעות הדקין או הכרס או הריאה, וטעמא דדווקא גבי קוץ חיישינן להכי, כיון שניקב בכח מבחוץ ונכנס מדוחק, אבל בראשי הצלעות דליכא למימר הכי לא חיישינן למידי אף שנוטים לחלל הבהמה וכו'. וכן כתב עוד הבית יוסף סוף סי' נ"ג [עו, ב ד"ה וז"ל בתורת הבית] דברים אלו מלשון הרשב"א בתורת הבית (הארוך) [הקצר ב"ב ש"ג גב, א], עיין שם היטב. ואפילו להש"ך ריש סימן נ"ד [ס"ק ג] דיש עוקץ בשבירת הצלע חיישינן לנקיבת הריאה במקום שנחבאת, היינו דווקא שבירת צלע בעוקץ בעצם, ודאי פוגם ומנקב בדוחקו שם, משא"כ הני תולעים דקים וכו', עיין שם היטב. ומכל שכן הני תולעים דקין כמחטין מכורכים שאין מנקבין בכח דומיא דקוץ או מחט, וגם לא חזינן שום ריעותא משינוי מראה בבני מעיים מבשאר אברים, ודאי לא חיישינן שמא הבריא שניקבו ונתרפא עד שלא ניכר שום ריעותא, ונשחטה בחזקת היתר עומדת. ועיין תשובת שבות יעקב חלק ב' סי' ס"ד. באופן דהתרגגולת מותרת, ותו לא מידי.

איברא בתשובת חינוך בית יהודה סי' מ"ד מ"ה מ"ו מ"ז מ"ח בשם רבים החליט להטריף בדין הנוצות דהט"ז [סי' נא שם] והב"ח [שם סוף אות ג] ורובא דעלמא שנהגו להתיר, מכל מקום עיקר טעם העלה שם שזה נגד הטבע שגדלו בפנים ודבר זה, אלא מבחוץ נקבו ובאו הנוצות וכו', עיין שם היטב, אבל בתולעים מכורכים כבנידון דידן שפיר יש לומר נתהוו בפנים בטבע כמו התולעים שבתוך בני מעיים שמהוים ע"י חום הטבעי, הכי נמי (ע"ז) [על גבי] המעיים בחוץ בחלל הגוף כנ"ל, כיון דלא חזינן בבני מעיים שום ריעותא³.

הלא כה דברי ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

סימן סז

[א. סוגיא בחולין מג, ב. ב. בעניין ושט קרוע באמצעיתו וספק אם היה בו ריעותא. ג. בעניין ספק מוקפת חומה]

בעזה"י יום ב' חמישה עשר באב מנחם תרכ"א
לפ"ק סערדאהעלי יע"א.

סו. 1. שו"ע יו"ד נא, א, ושם מו, ד. 2. על סדר שו"ע יו"ד. 3. ועי' בספר ליקוטי חבר בן חיים כרך ה בחלק דברי חבר בן חיים דף ק, ב שדן בעניין זה.

[ב] ועל דבר נידון השאלה בוושט שהובא לפני המורה והיה קרוע באמצעותו, ואמרה המשרתת שבאה לשאול שגבירתה בעלת הבית עשתה כן בחוזק בציפורנה להסיר השחין שהיה על הוושט, ושאלו את פיה של הגבירה ואמרה כי שקר בפי המשרתת שלא היתה שום ריעותא בוושט אלא נקרע ע"י הוצאתה בחוזקה מהאווזא, מי מהם נאמנת יותר.

והן פלפלת בחכמה לכל צד. אבל לית דין צריך בושש, דוודאי הגבירה בעלת הבית נאמנת על שלה ובידה היא וטוענת ברי שהיא הוציאה את הוושט ובין ידיה היה בלבר, אבל המשרתת רק על פי המדומה לה אמרה בדדמי כיון שלא היה בידה הוושט תיכף ומיד אינה יכולה לידע, וגם אי אפשר לה להכחיש את הגבירה בטענת ברי. וגם בהכחשה ממש עד אחד בהכחשת בעל דין לאו כלום הוא, כמו שציינת על תשובת מהר"ם פדוה סי' ל"ב הובא בש"ך סי' קכ"ז [ס"ק יד], מכל שכן בכהאי גוונא שאינה יכולה להכחשה בברי, ודאי ברי ושמא ברי עדיף כהאי גוונא. ואף על פי שעדיין מכחשת בפירוש את הגבירתה בטענת ברי לי שהיה שחין עליו והיא הגבירה גררה בציפורניה, מה בכך, הא ודאי אפשר לא היה נקוב ולא היה נקרע ע"י השחין לדוננו כמו קרום שעלה מחמת מכה, אלא ע"י ציפורניה בחוזק יד נעשה הנקב והקרע, שאינה טוענת ברי נקוב היה בלא זה, ופשיטא דאינה יודעת אינה מקרי עד אחד שהרי אינה מעידה כלל אלא שהיה בו ריעותא, והגבירה אומרת בוודאי לא היה בו נקב וגם לא ריעותא כלל, נאמנת על שלה. ומכל שכן דרוב ושטין שיש בהם ריעותות נמי כשרים. וגם להמשרתת עצמה מותר לאכול מהאווזא, דליכא למימר שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא, שהרי לא אמרה טריפה היא דנקוב הוושט, ולגבי דידה לא גרע מה שבעלת הבית אומרת לא היה בו ריעותא ונקב כלל מאילו נאבד הוושט דקיימא לן נמי דכשר, ע"י פלתי [סי' לג ס"ק יד] ותבואות שור סי' ל"ג [ס"ק טו]. ועל כל פנים ומכל שכן כהאי גוונא נאמנת עליה גם כן בעלת הבית. וגדולה מזה התיר הנודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סי' י"ד שציינת עליו בעצמך. והארכת במקום אחר בזה בתשובה אחת [לעיל סי' ז] להרב מו"ה יצחק דרעזניץ בישב ענבעל סמוך לקהילת האליטש נ"י.

[ג] ומה שכתבת על דברי הבית יוסף באורח חיים סי' תרפ"ח [שסח, א, סעיף ד במהדורת מכון ירושלים] בענין כך ספק מוקפת חומה מימות יהושע וכו', עיין בשער המלך סוף הלכות מגילה [פ"א הי"א] ובתשובה מאהבה חלק א' סי' ר"י וירווח לך.

ברכה ושלוש וששון ושמחה לראש אהובי בני הרב המאור הגדול חריף ובקי מופלג צדיק כביר כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י, האב"ד קהילת קאטה.

מכתבך קיבלתי, ואי אפשר לי להשיב על כל מכתב, ולא זו העיקר. אמך תחיה נסעה למרחץ פישטיאן מוצאי שבת קודש פרשת מטות מסעי, ובתי הבתולה מרת פרומט תחיה כבר באה לביתי מקהילת יאסברין לחיים ולשלום.

[א] ועל דברי התורה שהעלית להקשות בחולין מ"ג ע"ב מאי פריך על עולא מאי שנא מספק חלב ספק שומן וכו', דילמא סבירא ליה כרבא בחולין קל"ד [ע"א] לחלק בין איסור לאו לאיסור מיתה, דלא סמכינן אחזקה בעוון מיתה וכת'.

פשיטא מילתא דהאי חילוק בחולין קל"ד הוא חומרא מדרבנן, וקושיית ש"ס דף מ"ג הוא מחיוב אשם תלוי דאורייתא, והכי נמי כל ספק איסור דאורייתא לחומרא גם באיסור לאו כדמוכח בש"ס סוטה כ"ט ע"א רומיא דרב גידל אמר רב והבשר כל טהור וכו'.

ומה שכתבת לתרץ קושיית תוספות חולין מ"ג [ע"ב ד"ה קסבר] ויבמות ל' [ע"ב ד"ה אשה] דמוקמינן לאשה בחזקת היתר לשוק אף שנוולד הספק בשעה שהייתה עומדת בחזקת איסור שבעלה היה חי, ומאי שנא גבי בהמה אמרינן נשחטה בחזקת היתר, ובנוולד הספק מחיים לא. היינו טעמא משום דמיד שנוולד הספק מחיים יש לנו לדון עליה לעניין ביצים וחלב וצריך לאוסרה משום ריעותא, [לא] אמרינן נשחטה בחזקת היתר וכו', משא"כ ביבמות שם וכו'. חילוק זה נכון לחלק בבהמות נקיבות לבד, אבל בהמות זכרים שווה הוא לנידון דיבמות, וקשה תמיהת התוספות מאי שנא וכו'.

ומה שכתבת עוד לחלק, ביבמות הריעותא היא נולד בהעררה אי היה קרוב לה ואמרינן אוקמיה על חזקתו שהיה תחילה ברשותו ונשאר קרוב לו וכו'. גם זה אינו, דבהיפוך כתבו תוספות בכתובות דף כ"ג ע"א בד"ה תרוייהו וכו' כיון דכבר זרק לה איתרע חזקה דמעיקרא שהרי הוציאו מרשותו, ומהרי"ט [בחיידושו לקידושין [על הרי"ף] סוד"ה והא דאמרינן למיעוטי חליפין] פשיטא ליה הא סברא מדאורייתא הוא, ועיין בשב שמעתתא [ש"י סוף פ"ח] מזה ובספר שערי תורה ח"ב [כלל ג פרט א]. ומכתבך הראשון אינו בידי כעת, ואין פנאי לחפש אחריו כעת.

בטומאת הגוף שהוא איסור כרת (שם הי"ג). 3. ובנדפס מחדש (בני ברק תשנ"ג) דף ה, ב ד"ה ואם נתן הוא ואמרה היא. 4. וע"ע בפלתי סי' לט ס"ק ג.

סז. 1. ע"י רש"י שם, שבחלה לא סמכינן אחזקה כיון שיש בה עוון מיתה. 2. עיי"ש שרב גידל משווה בין ספק אכילת בשר טמא שהוא איסור לאו בלבד (רמב"ם הל' פסולי המוקדשין פ"ח הי"ב) לבין ספק אכילת בשר

משא"כ בנמצא ולא תחוב כלל גרע טפי וכו'. והעלה עיקר כהש"ך וט"ז וחוט השני להחמיר, ודלא כהפרי חדש והצמח צדק וכו', יעויין שם.

אמנם במחילת כבוד תורתו לא העלה ארוכה בזה להשגתם הנ"ל, דכבר הרגיש הנודע ביהודה עצמו בסי' ט"ו [שם] בתירוק זה בלשון וכי תימא היינו טעמא וכו', ודחאו בטוב טעם ודעת, דהכי קשיא, וכי יהיה באין קורט דם מבפנים חמור יותר משיש קורט דם מבפנים, אתמהה וכו', דבתחוב כהאי גוונא שאין בו קורט דם בפנים ולא נגדו ממש מבחוץ וליכא למימר אין מחזיקין איסור ממקום למקום דהא על כרחך אמרינן אחר שחיטה נתחב ודינו כמו בנמצא ויהיה טריפה וכו', עיין שם היטב. וכן הכנפי יונה נקט הקושיא על פירוש הש"ך בקצרה הכי וזה לשונו, ואין נראה, שהרי אם אין קורט דם נגד מחט התחובה מצד אחד כשירה, ואילו בהנחה יהיה טריפה, והרי כל מחט היה מונח פעם אחת בבית הכוסות קודם שיהיה נתחב שם, ואילו מצא אז היה טריפה וכו'. עד כאן לשונו. והא עדיפא טפי גם מדחויא [ד]נודע ביהודה הנ"ל. באופן שתירוק הבאר יעקב הנ"ל ליתא להשגתם אלו. ועוד הנודע ביהודה הוסיף עוד הוכחה לפירושו בכוונת הרמ"א דלא כש"ך וט"ז, מדכתב רמ"א כשר בכל עניין שהוא שפת יתר כיון שסיים שאין צריך שום בדיקה, ועל כרחך כוונתו בכל עניין אפילו יש קורט דם וכו', עיין שם בנודע ביהודה סי' י"ט. וכן בתשובת צמח צדק סימן מ"ט דייק מלישנא דהרמ"א הכי כשר בכל וכו', עיין שם, ובתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סימן נ"ז וסוף סימן י"ד, ובדגול מרבבה סוף סימן מ"ח [סע' ח]. ובתשובה מאהבה שם העיד דנהגו להקל.

ועתה יפלא בעיני עליך אהובי תלמידי נ"י, הרי שלך לפניך, ונגד עיניך היה תשובת נודע ביהודה וגם ספר באר יעקב כיון שהעתקת לשונו ממש בתחילת מכתבך, והעלית מעצמך הישוב ודיחוי הנ"ל על הוכחת הצמח צדק והנודע ביהודה, ולא העלית על ספרך שם אומרו הוא הבאר יעקב. ולא עוד אלא שראית תשובת הנודע ביהודה בסי' י"ט ובסי' ט"ו, ולא עיינת או לא הבנת שאיתו היה הישוב דבאר יעקב הנ"ל ושלחה בשתי ידים באר היטב, באופן שקמה אלומתו וקושיא שלו כראי מוצק, וגם הוכחת מיתור לשון הרמ"א בכל עניין. ועוד פליאה לך על הנודע ביהודה איך אפשר לומר בכוונת הרמ"א להקל, והא בפירוש כתב הרמ"א בסימן מ"א [סע' ח] שבוודאי יש שם קוץ וכו'. הנה הנודע ביהודה סי' ט"ו פתח בזה לשון רמ"א בסי' מ"א, ומפרשו שלא החליט להטריף אלא בוודאי יש שם קוץ וכו', אבל לא ודאי נקבו, ותוספת הלשון הרמ"א תיבת שניקבה. עד כאן לשונו, פירוש שהיה יכול לנקבו, דאם ודאי יש שם קוץ [ו]ודאי נקבו למה יש לבדוק כלל. ועוד, הרמ"א בספר תורת חטאת כלל פ"ט

ומה שכתבת על דבר החילוק דהמגן אברהם שם [ס"ק ו] בין שני ימים טובים של גלויות דמברך בשניהם משא"כ בספק מוקף חומה וכו', (פה תירצתי) [יפה תירצת] לעצמך משבת כ"ג [ע"א] דמאי מתחילה תיקנוה על הספק.

ותו לא מידי כעת.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן סח

[טרפס הכבד שנסרך להמסס ובית הכוסות]

בעזה"י יום ו' עש"ק וישב תרכ"ז לפ"ק סערדאהעלי.

חיים ושלום וכל טוב לכבוד אהובי תלמידי הרבני המופלג חכם ושלם בעל פיפיות ויראת ד' היא אוצרו, הלא הוא רב ומורה בק"ק דאוועטשער, מו"ה הירש פישער סג"ל נ"י.

מכתבך קיבלתי זה פעמיים, ולהיות שאלתך אינו נחוץ כל כך והוא מעשים בכל יום ואני עמוס הטרדות, לא אצתי להשיב על אתר, ועתה הנני לרצונך.

על דבר טרפס הכבד שנסרך להמסס ובית הכוסות ולא מצאו בפנים כפתור או שביל ולא שום ריעותא. רק רחוק קצת משטח מקום הסירכא נמצאת מחט קטנה תחוב בכוס אחת, מה דינו.

הנה לפניך היה בנידון זה פלוגתא דאחרונים בכוונת לשון הרמ"א ביורה דעה סי' מ"ח סעיף ח' במה שכתב ואין צריך שום בדיקה, ונפקא מינה אם נמצא קורט דם והוא הדין או כל שכן סירכא מבחוץ אי חיישינן שמא הבריא או לא. דהש"ך [שם ס"ק לא] וט"ז [שם ס"ק יד] ותשובת חוט השני סי' ס"ט פירשו כוונתו להחמיר, והפרי חדש [שם ס"ק כב] והפרי תואר [שם ס"ק טו] והצמח צדק [סי' מט] והנודע ביהודה [מהדורא קמא יו"ד סי' טו ובדגול מרבבה יו"ד שם] והכנפי יונה [שם ד"ה כתב הרמ"א] וכן הכרתי ופלתי בכרתי ס"ק י"ז פירשו כוונתו להקל. ועיקר היסוד שלהם שהשיגו על הט"ז והש"ך, כיון דהסכמת רוב הפוסקים דבניקב בית הכוסות מצד אחד ונמצא עליה קורט דם לא מיטרף אלא בנמצא הקורט דם דווקא נגד פי המחט ולא סביבות הנקב, ואם כן האיך סלקא דעתך אפילו אין קוץ תחוב בו יהיה טריפה. והבאר יעקב כתב סי' מ"ח שם [ד"ה סעיף ח בהגה] ליישב השגתם זו, דשפיר מיגרע גרע בנמצא, דבתחוב מצד אחד אמרינן כאן נמצא וכאן היה דלא מחזיקין איסור ממקום למקום ולא חיישינן שהיה תחוב תחילה במקום אחר,

ומעתה כי הרים ד' קרנך חזק ואמץ בתורה, והיה לאיש גיבור חיל ביראת ד' כל היום.

כנפשו ונפש ידיד נפשך ואוהבך הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן סט

[בעניין ספק דאורייתא לחומרא]

בין גאולה לגאולה, ששון ושמחה וצהלה, ושלוש וברכה, ברבייה ובהמשכה, לכבוד אהובי ידיד נפשי, תלמידי הוותיק, מלא עתיק, הלא הוא הרב המאור הגדול, עמק החרוץ, צדיק נשגב מושל ביראת אלוקים, כבוד קדושת שם תפארתו, מו"ה דוד סודיטץ נ"י האב"ד קהילת פאסטאכא יע"א, עם כל בני ביתו.

מכתב קודשו מן ראש חודש טבת קיבלתי בשמחה וטוב לב את הברכה ברכת מזל טוב אשר מקירות לבו הטהור ברכני, אמן וכן יהי רצון, יקיים ד' ברוך הוא בנו כל הברכות של רבים צדיקים תלמידי חכמים שברכוני, וגם המברכים יתברכו ככתוב ואברכה מברכך, אמן וכן יהי רצון.

ועל דבר הקושיא אשר העלה על הש"ס ריש פרק אלו טריפות [חולין מב, א] שכתבו הרשב"א [ד"ה גמ' חיה אכול] והר"ן [בחידושי ד"ה אלא] שם, הא דצריך קרא על טריפה שאינה חיה נפקא מינה לספק טריפה, אם חיה י"ב חודש [אינה] טריפה. ועדיין להרמב"ם דכל ספק דאורייתא מדאורייתא להקל! ודאי אין צריך להשהות ספק טריפה י"ב חודש מדאורייתא אלא מיד מותר, [אם כן] הקושיא במקומה עומדת קראי למאי אתי, ולמאי נפקא מינה אי טריפה אינה חיה או חיה.

יפה העיר פאר רום מעלתו נ"י.

ונראה לומר הא ודאי נפקא מינה טובא.

א. בסוגיא דריש מסכת בכורות דף ג' ע"א, במה תהא שותפות של עכו"ם לפטור מן הבכורה, רב חסדא ורבא פליגי, למאן דאמר דבר שעושה אותה טריפה קסבר טריפה אינה חיה

אות י' מביא האי חומרא דסימן מ"א בהג"ה הנ"ל, אם נסרך טרפש הכבד לבית הכסות צריך בדיקה שמא יש קוץ או מחט וכו', וכן העתיקו העטרת זהב להגה"ת הרמ"א הנ"ל סי' מ"א [סע' ח] בלשון שמא יש מחט או קוץ שנקבו, וכן בתשובה מאהבה [ח"ג] בסי' מ"א, עיין שם היטב [הוספת המחבר: ושלא יהיו דבריו סותרים נראה לי דכוונתו הוא דשמא קרוב לודאי הוא שיש קוץ או מחט וכו']. אבל צריך לי עיון מסיום דברי התורת חטאת, ולפנינו הגירסא בתורת חטאת כלל פ"ט אות י' וזה לשונו, ואם נסרך חצר הכבד לבית הכסות או נדבק שם צריך לבדוק שם אחר מחט או קוץ [ולא שמא ולא ודאי], ואם אין כלום מותר! עד כאן לשונו. משמע דוקא אם אין שם כלום דוקא מותר, אבל נמצא בפרש אסור אפילו לא נתחב כלל.

והנה המנחת יעקב על התורת חטאת כלל פ"ט ס"ק (ל"ג) [ל"ב] העלה כדעת המחמירין דחיישינן בנידון דידן שניקב והבריא ודלא כצמח צדק, ובספרו שו"ת שבות יעקב חלק ב' (חא"ח) סי' ס"ד כפל דבריו, וסיים וזה לשונו, ומכל מקום בהפסד מרובה יש לסמוך על הצמח צדק כי גם הפרי חדש מסכים עמו וכו'. עד כאן לשונו. וגם כתב שם השבות יעקב וזה לשונו, כי על הרוב בבהמה גסה איכא הפסד מרובה בדבר וכו'. עד כאן לשונו. והובא ביתה יוסף בשו"ת מאמר מרדכי¹ מסי' כ"ג עד סי' ל"ד ורבו המתירין, עיין שם היטב. והיותר קרוב לנו הוא הגאון בתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סי' ל"ג וסי' מ"ה העלה להלכה כהמחמירין, ומכל מקום הניח מנהג המתירין אפילו נמצא תחוב בכוסות שקורין פלידערליך, עיין שם היטב.

וכן אנחנו מורים, אם יש בועה או כפתור אפילו קטן בבית הכסות ונסרך לחצר הכבד מבחוץ אפילו שלא כנגד הסירכא אנחנו מטריפים אפילו לא נמצא מחט כלל בפנים, דבוודאי היה שם קוץ או מחט ונאבד בשפיכת הפרש מתוכה, וביררתי כן כמה פעמים שהנקב בשיפוע מתוך הכפתור עד רחוק ממקום הסירכא עד שנקוב מעבר לעבר, ומכל שכן אם נמצא בה מחט. אבל בליכא ריעותא בפנים בועה או כפתור, רק מחט נמצא על הפרש או תחוב בפלידערליך, אזי אנו והשוחרט בודקים ומפרידים שני העורות של בית הכסות לאט לאט על רוב השטח, ולא נראה ולא נרגש בה לא נקב ולא כפתור, אזי כשר בלי פקפוק³.

ח"א תחילת סי' מא. וע"ע שאילת שמואל (ב"ב תשס"ה) סי' עב עמ' רכב בתשובת ר' אברהם שאג לבן רבנו.

סט. 1. עיי' הל' טומאת מת פ"ט ה"ב, איסורי ביאה פ"ח ה"ז, כלאים פ"י הכ"ז, אבות הטומאות פט"ז ה"א.

סח. 1. ולפנינו (דפוס פיעטריקוב תרס"ד) הגירסה שם: דאם נסרך חצר הכבד לבית הכסות או נדבק שם צריך בדיקה שמא יש מחט וקוץ בכרס. 2. לר' מרדכי הלבשרשטט, ברונא תקמ"ט. 3. וע"ע שו"ת אפרקסתא דעניא ח"א סי' קיא אות ג ושו"ת אהל אברהם לר"א שאג-צוובנר (ירושלים תרמ"ו)

סימן ע

[בדין נשברה המפרקת והחוט קיים,
והאם סימן טריפה בבהמה הוי סימן טריפה
גם באדם]

לקדוש ד' מכובד, הלא הוא הרב הגאון האדיר
החרף ובקי העצום, מרגניתא דלית לה טימא,
צדיק יסוד עולם כו', כבוד קדושת שם תפארתו
מו"ה וואלף, בעל המחבר ספר שערי תורה נרו
יאר ויזרח, אב"ד ק"ק ווערבאף יע"א.

שמחתי בדברי קודשו כעל מוצא שלל רב, ובפרט על כי
נתן מקום לדברינו, ואשרי הדור כו'. גם הרבני ענוותנותו
להודיע לו דעתי בנידון השאלה, על דבר בהמה שנשברה
המפרקת ורוב בשר עימה והחוט קיים, מה דינו.

הנה כבר האריכו למעניתם בזה גדולי האחרונים, ואענה גם
אני אבתרייהו, חלקי ד' אמרה נפשי, להוכיח כדעת התוספות
בחולין דף ל"ב [ע"ב] בד"ה וליחשוב וכו' דלא מיירי זעירי²
אלא בשיפסק נמי החוט. דאם לא כן, אלא אף בלא פסיקת
החוט מיירי, על כרחך לומר גם מתניתין דמייתי מינה רב
חסדא סייעתא לזעירי³ מיירי נמי בכהאי גוונא, בלא פסיקת
החוט, דאי לאו הכי ליכא כלל סייעתיה, וכמו שהעלה הגאון
חכם צבי בתשובה סי' כ"ח, עיין שם היטב. ואם כן, כי דחי
הש"ס סייעתיה דרב חסדא משום דהתם לאו שחיטה היא כלל,
ופליגי רב הונא ורבא בטעמא אי משום דרוסה אי משום חלדה,
ומסיק הש"ס מאן דאמר משום דרוסה מאי טעמא לא אמר
משום חלדה, דהיכי דמי חלדה כחולדה הדרה בעיקרי בתים
דמכסיא, הכא הא מגליא, מפרש רש"י שהוא מחליד לאחר
שנתפרקו פרקי העצם (וכעין) [ננעץ] סכין תחת העצם, לפי
שאיין העצם מתפשט לכאן ולכאן כדרך שאר בית השחיטה
כשחותכין אותו אלא עומד במקומו וכו', הא מגליא, דאע"פ
שאיין העצם מתפשט כל כך לגלות בית השחיטה מיהו הסכין
נראה ומגולה כל זמן חתיכתו. עד כאן לשונו. וכיון דכל הדיחוי
לסייעתא דרב חסדא הוא באופן דלא נפסק החוט גבי מליקה,
אם כן הא ודאי לא מגליא ונראה הסכין, דהרי מפסיק החוט
שלם בין המפרקת ובין הסכין בשעה שחותך הסימנים, והדרא

וכו', יעויין שם ובשולחן ערוך בש"ך יורה דעה ריש סי' ש"ך
ס"ק ג' דהכי קיימא לן. ואי טריפה חיה בעינן דווקא שיהיה לו
חלק בדבר שעושה אותו נבילה, ודו"ק. אלא דרשב"א והר"ן
לטעמייהו שפיר כתבו גם הא נפקא מינה ספק טריפה, כיון
דסבירא להו כל ספק מן התורה להחמיר.

[ב.] **ועוד** נראה לומר, הרי מהרי"ט בתשובות ריש חלק
יורה דעה [סי' א] העלה לתרץ שיטת הרמב"ם מהשגת כל
הראשונים עליו מסוגיא דחולין י"א [ע"א]², דהיכא דסמיא בידן
לברורי מודה הרמב"ם דספיקא מדאורייתא להחמיר, דהכא נמי
סמיא בידן לברורי ע"י שהייה י"ב חודש, ושפיר איכא האי
נפקא מינה לספק טריפה גם להרמב"ם כנ"ל.

[ג.] **ועוד** איכא נפקא מינה, אידך פלוגתא דרב חסדא ורבא
במסכת תמורה דף י"א ע"ב באומר רגלה של זו עולה, מודה
רבי יהודה בדבר שהנשמה תלוי בו הקדיש, אי טריפה אינה
חיה פשטה קדושה בכולה, יעויין שם. ובהדיא מדמים תוספות
בתמורה שם סוף ד"ה רב חסדא וכו' האי נפקא מינה דהתם
להאי נפקא מינה דספק טריפה משהינן לה י"ב חודש.

[ד.] **ועוד** נפקא מינה הא דרבא בפרק המפלת [גידה] דף
כ"ג ע"ב, ושטו נקוב אי טריפה אינה חיה אין אמו טמאה לידה,
עיין שם, וכמו שכתב הכסף משנה בפרק י' מאיסורי ביאה
[הי"א] דהיינו טעמא דהרמב"ם שהשמיט הא דרבא דושטו
נקוב אמו טמאה, משום דסבר רבא טריפה חיה והרמב"ם פסק
טריפה אינה חיה לית הלכתא כרבא.

[ה.] **ועוד** נפקא מינה לכאורה בהורג את הטריפה, דקיימא
לן דפטור כסוגיא דחולין י"א ע"ב ומתניתין וגמרא סוף פרק
קמא דמכות [ז, א] טריפה הרג או שלם וכו', והיינו דוקא למאן
דאמר טריפה אינה חיה והוה ליה גברא קטילא. אלא דהתוספות
במסכת סנהדרין דף ע"ח [ע"א ד"ה ההורג] הוכיחו דאפילו
למאן דאמר טריפה חיה נמי הורג את הטריפה פטור. ועיין
תוספות חולין מ"ב ע"ב ד"ה ואמר וכו'.³

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

פרשת משפטים עמ' לא-לב שהביא עוד נפ"מ לעניין טריפה חיה. וכיוצא
בזה כתב גם ר' אשר אנשיל מילר בספר חיי אשר (בני ברק תשנ"א) סוף
סי' א ובסי' קי.

ע. 1. אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים (ר"ה כה, ב). 2. חולין כ, ב:
אמר זעירי נשברה מפרקת ורוב בשר עימה נבילה. 3. חולין שם.

2. הגמ' שם מביאה מקור לכך שהולכים אחר הרוב מדין שבירת עצם בפסח,
מהא דלא חיישינן שמא השה טריפה, שניקב קרום של מוח שלו. ואם
כרמב"ם שספיקא דאורייתא לקולא מהתורה, א"כ מה ההוכחה שאוליין בתר
רובא, אפשר לומר שזה שלא חיישינן שטריפה הוא רק משום שכל ספק
לקולא. 3. ועי' בספר גבעת פנחס לר' פנחס הלוי ביליצר (סאיני תרפ"א)

החוט דווקא, ומינה דבלא נפסק החוט אינו מטמא בשבירת רוב
בשר עם העצם מפרקת, והוא הדין נמי בבהמה דאינה נבילה.

ועל פי זה נראה לי דלא קשה מידי תמיהת הבית יוסף
על הטור יורה דעה [סי' כז] שהעתיק להלכה הא דזעירי אף
על גב דלא נפקא מינה בטומאת נבילה בזמן הזה, עיין שם
שנדחקו האחרונים לבקש נפקא מינה⁶. ולעניות דעתי נפקא
מינה טובא, דכל שבבהמה נבילה מחיים באדם מטמא באוהל.
והא דלא העתיקו הרי"ף [הל' טומאה דף ב ע"ב] והרא"ש [סוף
הל' טומאה] והטור ושו"ע ביורה דעה סי' ש"ע כל השיטה
נבילות דבבהמה⁷ שהם מטמאים באדם באוהל, יש לומר אי
משום שאינם מצויים כל כך ודבר שאינו מצוי דרכם להשמיט,
ועוד, כיון דלא נזכרו בגמרא לעניין טומאת אוהל, גם הרמב"ם
[הל' טומאת מת פ"א ה"ו] והפוסקים לא כתבוה שם לענין
טומאת אוהל.

ומכל שכן לדעת ר"ת דמייתי ליה התוספות ריש פרק אלו
טריפות [חולין מב, ב ד"ה ואמר] דאין ללמוד בטריפות אדם
מבהמה משום דאדם אית ליה מזלא, אם כן ניחא טפי דלא מנו
הרמב"ם וסייעתיה כל השיטה נבילות דבבהמה גם כן לעניין
טומאת אוהל. וגם בגמרא מהאי טעמא לא אישתמיט בשום
דוכתא לומר בהו מטמאים באוהל, חוץ מאלו השנים נשברה
מפרקת וכו' וקרעו כדג וכו', משום דאדם אית ליה מזלא ואינו
מטמא מחיים כמו בבהמה שמתנבלת בהם. ותדע, דהא שחט
באדם שנים או רוב שנים אינו מטמא, כמו שכתב הרמב"ם סוף
פרק א' מהל' טומאת מת [הט"ו], והוא ש"ס ערוך שלהי יבמות
דף ק"כ [ע"ב] מהא דשמואל גבי גט, דחי הוא וסופו למות,
ואילו בפרק ג' מהל' שחיטה [הי"ט] כתב הרמב"ם דנקובת
החושט הוי נבילה מחיים. ועל כרחק סבירא ליה להר"ם כסברת
הר"ת הנ"ל, לחלק בין בהמה לאדם דאית ליה מזלא.

ואפילו להחולקים על ר"ת, נראה לי דווקא בטריפה,
דסבירא להו מאי דחיי באדם חיי נמי בבהמה, אבל לא בנבילה
לומר דמה שאינו מטמא באוהל באדם אינו נבילה מחיים
בבהמה, דהלכות טומאה הלכתא גמירי לה, וכך ניתנה הלכה
גם בלא סברא דאית ליה מזלא, דכיון דטריפה הוא באדם נמי
וסופו למות מאי מזלא איכא במאי שאינו מטמא מחיים. אלא
מטעמא אחרא, דכך ניתנה הלכה.

ואם תאמר, אם כן בפרק המפלת ריש דף כ"ד [ע"א]
דקאמר הש"ס בטעמא דר' יוחנן ור' ינאי איכא ביניהו הא
דר' אלעזר ניטל ירך וחלל שלה נבילה, ופירש רש"י דר' יוחנן

קושיא לדוכתה רבא מאי טעמא לא אמר כרב הונא מפני
שהוא מחליד הסכין תחת החוט. אלא על כרחק דמתניתין
מיירי דווקא באופן שנפסק גם החוט, וכפשט דברי רש"י הנ"ל
דתלה טעמא שאין מתפשט כל כך בטבע העצם, ואם לא נפסק
החוט הוא מעכב פרידת והתפשטות פרקי העצם. וגם מלשון
רש"י ננעץ סכין תחת העצם, ואם איתא הוה ליה למימר תחת
החוט והעצם. וגם מלשון שכתב לכאן ולכאן כדרך שאר בית
השחיטה כשחותכין אותו וכו', משמע בהדיא שגם החוט נחתך
ונפסק כשארי בית השחיטה אלא שאין מתפשט כל כך. ואם כן,
אפילו רב הונא דקאמר מפני שהוא מחליד מוכח מדברי רש"י
דמיירי בנפסק החוט, אלא דסבירא ליה הא נמי חלדה היא.
וכיון דפשיטא ליה דברייתא מיירי בנפסק החוט לכולי עלמא,
ממילא זעירי נמי דווקא בכהאי גוונא קאמר נבילה, מדמסייע
ליה רב חסדא.

ועוד נראה לי להוכיח כן מהא דאמר רב יהודה אמר
שמואל, חולין דף כ"א [ע"א], אחר דמשני להא דזעירי, נשברה
מפרקת ורוב בשר עימה מטמא באהל, ואם תאמר אותו מעשה
דעלי הוי מפרקת בלא רוב בשר, זיקנה שאני וכו'. ומוכח על
כרחק דהא דשמואל דווקא בנפסק החוט קאמר, דאם לא כן
מאי הקשה לנפשיה ממעשה דעלי ומינא ליה להוכיח לחלק
בין זיקנה וכו', ותיפוק ליה דילמא התם פסיקת החוט הוי. אלא
על כרחק דשמואל אפילו בהא קאמר, דבעינן רוב בשר עמה.
ומשמע דזעירי ושמואל בחדא גוונא מיירי, אלא דזעירי קאי
בבהמה ושמואל קאי באדם.

ועוד, הא דזיקנה שאני ונשברה מפרקת בלא רוב בשר נמי
מטמא, על כרחק בנפסק החוט דווקא, דאם לא כן, הרי בבהמה
כיוצא בו מפרקת בלא רוב בשר וגם החוט קיים פשיטא מילתא
לכולי עלמא דכשירה לגמרי, ואפילו בבהמה זקנה נמי, מכל
הני הוכחות שהוכיח הגאון מהר"י הלוי אחיו של הט"ז בתשובה
דמייתי ט"ז יורה דעה סי' כ"ז [ס"ק א]. וכל דכשר בבהמה
קל וחומר הוא דכשר באדם דאית ליה מזלא⁸, אפילו זקן נמי.
ועל כרחק מעשה דעלי דזיקנה שאני, שייקרא מת אף על גב
דלא נקרע רוב בשר, היינו בנפסק החוט. והא ודאי לא קשיא
איך אפשר דרוב בשר שמבחוץ במקום הנפילה והשבירה לא
נפסק ונקרע, והחוט שהוא נחבא בפנים נפסק. זה אינו, דהחוט
הוא יותר רך לפסוק מהבשר שבחוץ אחורי המפרקת, וגם
כיון שהחוט הוא נחבא בדוחק בחללו של מפרקת, ואם נשבר
המפרקת כל סביבו או רוב הקיפו בקל מפסק גם החוט עמו.
ואם כן הא דבלא זיקנה בעינן רוב בשר עמו, היינו נמי בנפסק

6. עי' רמב"ם הל' שחיטה פ"ג ה"ט.

4. ב"ק ב, ב. 5. עיי"ש בדרישה אות ב, ב"ח ט"ז ונקוה"כ שם.

דאמר עד טבורו סבירא ליה עד נקביו לא, דלית ליה דר' אלעזר. עיין שם. ואם איתא, מינא ליה הא, דילמא אף ר' יוחנן [אית ליה] הא דר' אלעזר, אלא דסבירא ליה בבהמה הוא דהוי נבילה אבל לא באדם, דכך ניתנה הלכה. זה אינו, דבין אדם לבהמה מחלקין שפיר, אבל לא נאמר הכי כדי לשוויו אדם, אלא כיון דנבילה הוא גבי בהמה אמרינן לאו ולד הוא ואינו אדם כלל. ולכן ר' ינאי ור' אלעזר דסבירא להו נבילה הוא, אמרי למילתייהו בטומאת לידה שאינו ולד, ולמה לא אמרו הכי לענין טומאת אוהל, באדם אם ניטל ירך וחלל שלו מטמא באוהל. אלא על כרחך דאדם שאני וכנ"ל.

ומכל מקום נהי דגם גבי מפרקת...

[**הוספת המחבר:** שוב מצאתי בחידושי רשב"א גיטין דף ע' ע"ב, דמקשה ש"ס על שמואל דאמר שחט בו שנים או רוב שנים מעידין עליו, אלא מעתה יהא גולה על ידו, אלא מדלא גלי שמע מינה דיכול להתרפאות. וזה לשון הרשב"א, ואף על גב דתנן נקובת הוושט ופסוקת הגרגרת, דילמא אדם שאני. ואף על גב דבחולין מ"ג ע"א לא משמע הכי, דילמא טריפות יש מהן שנוהגין באדם כבהמה כלקתה בכוליא כדמשמע התם, ויש שאינן באדם כנחבסה הגולגולת וניקב קרום של מוח, כדמשמע בהניזקין ג' ע"ב גבי טיטוס ביתוש דניקר במוחו שבע שנים, ואף זה סבירא ליה למקשה דיכול באדם להתרפאות. עד כאן לשונו. הרי בהדיא מחלק הרשב"א בין אדם לבהמה אפילו בנבילה, ומוכרח כן בגמרא שם. ובחידושי סוגיא זו בגיטין שם הארכתי. ודע, דלמאן דאמר טריפה חיה אי גם נבילה חיה, עיין תשובת חכם צבי גבי לב סי' ע"ז ותשובת נחלת שבעה [ח"ב] סי' א' פליגי בזה. ועיין תשובת מוה"ר זיסקינד' [סי' לג] משיג על החכם צבי, עיין שם היטב].

ומה שכתב הרשב"א ראייה מטיטוס, התוספות בגיטין ג' ע"ב [ד"ה וניקר] כתבו וזה לשונם, וניקר במוחו שבע שנים, לא נעשה טריפה בכך דדרך חוטמו נכנס ולא ניקב הקרום, ועוד יש חילוק בין טריפות דאדם לבהמה כדפרישית בפרק קמא דערובין דף ז'. עד כאן לשונם. ועיין בית יוסף יורה דעה סוף סימן ל"א בשם המרדכי [חולין סי' תרט] להכשיר תולעת הנמצאת על הקרום של מוח ואין רושם נקב ולא קורט דם, וראיה מטיטוס שנכנס יתוש בחוטמו וחי שבע שנים. עיין שם. והיינו כתוספות בתירוצו ראשון הנ"ל. ואני בתשובה אחת

[לעיל סו"ס סד וסי' סה] תירצתי הקושיא מטיטוס ע"פ שיטת הראב"ן [סי' רלב] והרא"ש [חולין פ"ג סי' יא] דסבירא להו תרתי קרומים בעינן שינקבו, וגם ע"פ שיטת הים של שלמה [חולין פ"ג סי' פ] דאף דטריפה אינו חיה על פי הרוב הוא, מה שאין כן מיעוט טריפות יש שחיים, יש לומר טיטוס מן המיעוט היה, וליתא לראיית הרשב"א. וגם יש לומר ע"פ נס היה. וצ"ע.

אחר זמן רב מצאתי בחידושי הרמב"ן בגיטין ג' ע"ב [כתב וזה לשונו, ניקר במוחו וכו', יש מי שכתב דהוא בדוק אצלו דניקב קרום של מוח באדם אינו טריפה ומוליד ומשביח, ואין כל ח"י טריפות שבבהמה באדם, אלא יש מהן. עד כאן לשונו].

[**הוספת המחבר:** מבואר מדבריו שכתב אינו טריפה ומוליד וכו', על כרחך סבירא ליה דטריפה זכר אינו מוליד, כמו נקיבה שאינה יולדת. ובתשובה [סי' לקמן] [לעיל סי' נ"ט] הארכתי בפלוגתא אחרונים בזה, ולא ראו לשון רמב"ן הנ"ל].

אמנם בתוספות חולין י"א ע"ב בד"ה ליחוש וכו', אבל קשה דמשכחת לה כגון שהיה קרום של מוח מגולה וראו שהיה שלם ובא זה ונקבו והרגו וכו', וכן כתבו תוספות סוף פרק קמא דמכות דף ז' [ע"א] סוף ד"ה דלמא וכו', ולרמב"ן הנ"ל לא קשה מידי. וזה לשון רש"י סנהדרין ע"ח [ע"א], הכל מודים בהורג את אדם טריפה, כגון ניקב הושט או קרום המוח וכו', כיון דניכרים חתיכת סימני חיותו גברא קטילא חשיב ליה רבא. עד כאן לשונו. ועיין תוספות שם [ד"ה ההורג]. הנה גם רש"י סבירא ליה כתוספות דגם באדם ניקב קרום של מוח טריפה כגון ניקב הושט, ודלא כהרמב"ן גיטין ג' ע"א והרשב"א גיטין ע' הנ"ל. ועיין בספר הליכות אלי למוהר"ש אלגאזי סי' תשמ"ח בשם תוספות חולין מ"ב [ע"ב ד"ה ואמר] שהוכיחו דדוקא בנקיבת קרום המוח יש לחלק בין אדם לבהמה, וכן במוח גופיה, שזה קשה וזה רך, אבל באברים ששוים בזה ובזה אין לחלק בין אדם לבהמה. עיין שם היטב. ונעלם מאיתו באותו שעה דלאו כלל מוסכם הוא, דהרשב"א גיטין ע' הנ"ל הא סבירא ליה גם בושט וגרגרת מחלק כן ובנחבסה גולגולת וכו', ותוספות חולין י"א ומכות ז' ורש"י סנהדרין ע"ח הנ"ל גם בנקיבת קרום מוח לא סבירא להו לחלק ביניהם כלל¹⁰...

הק' יהודה אסאד

על דאבדין. 8. תשובות רבי מרדכי זיסקינד רוטנבורג אב"ד לובלין ובנו רבי משה אב"ד אלטונה והמבורג, אמסטרדם תק"ו. 9. לר' שלמה אלגאזי, דפ"ר איזמיר תכ"ג. 10. בנדפס כתוב כאן: 'מכאן ואילך חסר'. וחבל על דאבדין.

7. נראה שיש כאן חסרון בדברי רבינו. ושם ביאר כאן רבינו את תירוצו לעיל, שכתב שיש נפ"מ בדברי זעירי שנשברה מפרקת ורוב בשר עימה נבילה לענין טומאת אדם באוהל, והרי בהמשך דבריו כתב שאין להשוות בין טומאת נבילה בבהמה לטומאת אדם באוהל, וא"כ בטל תירוצו. וחבל

סימן עא

[א. האם תולים במשמוש שנעשה אחר
השחיטה בנקובת הוושט. ב. האם סתימת
הבשר בקרום מועילה בוושט]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש
כהן מברך, יקר הערך, קדוש וברוך, הלא הוא כבוד
אהובי חמודי ידיד נפשי, הרב האברך המאור הגדול
רב ועצום, סיני ועוקר הרים, צדיק יסוד עולם,
קדושת שם תפארתו, מו"ה דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י,
אב"ד קהילת מיליכדארף.

מכתב קודשו מבי דואר קיבלתי. ועל דבר ספיקותיו
אשר הציע, הן הראני מעשה תוקפו וגבורתו, ברוך שבחר בו
ובמשנתו, כל יקר ראתה עיניו. והנני לעשות רצונו כיד ה'
הטובה עלי, על ראשון ראשון.

תחילה נאמר.

א. חקר מעלתו אם גם בוושט תלינן נקב במשמוש יד
הנשים או יד המורה כמו גבי ריאה¹, או נימא דווקא בריאה
ובני מעיים משום שנשחטה הותרה², משא"כ גבי נקיבת הוושט,
לדעת הפלתי סי' ל"ג ס"ק ד' וי"ד ובקונטרס הספיקות שלו
[בית הספק ד"ה ובזה יש ליישב, וד"ה ומה אעשה], וגם הנודע
ביהודה קמא סי' מ"ג מאבן העזר [ד"ה והנה הריב"ש, מהר'
מכון ירושלים עמ' קנ"]. או נימא העיקר כהחולקים עליהם,
החוות דעת [בית הספק אות כז] והשב שמעתתא [ש"ה פ"ו]
ותשובת חתם סופר [יו"ד סי' כד-כה, מו] וכו'.

הנה כבר שאלני על זה הרב הדיין דק"ק שוסבורג מו"ה אורי
מיללער³, והשבתי לו בקצרה וזה לשוני, פשיטא לי דתלינן,
ובהדיא מדמי להו תוספות בחולין מ"ג ע"ב בד"ה קסבר וכו'
וספק דרוסה בוושט לבא זאב ונטל בני מעיים וכו'. ובדף מ"ט
[ע"א] ילפינן (דתליא) [דתלינן] במשמושא ידא דטבחא כמו
דתלינן בזאב, הרי דשווים הם. וגם בהדיא אמרינן דף נ"ג ע"ב
האי בר אווזא דממסמס קועיה דמא וכו', תלינן אימר בקניא
מחיה כיון דעל לביני קניא. הרי גם בוושט תלינן. והעיקר
כמו שהעלה בתשובת חתם סופר [שם] דלא מקרי חזקת איסור
כהאי גוונא וכו'. עד כאן לשוני מאז.

ועתה הנני מוסיף להביא ראייה מדברי המגן אברהם
בכוונת הבית יוסף בסימן תל"ז ס"ק ד' לחלק בין חזקת בדוק
דבית ורוב אצל שחיטה מומחין הן דלא סמכינן עליו היכא
דאיכא לברורי, ובין רוב בהמות כשרות דסמכינן עליו ולא
בדקינן אחר כל ח"י טריפות אף דאיכא לברורי. היינו טעמא,
דבשחיטה איכא חזקת איסור אינו זבוח נגד הרוב מצויין וכו',
וכן בחמץ איכא חזקת חמץ בכל השנה נגד חזקת בדוק ביום
י"ד, משא"כ רוב כשרות דבהמות ליכא כנגדו חזקת טריפות.
יעויין שם. ואם איתא, קשה, הרי גם נקובת הוושט ופסוקת
הגרגרת בכלל הח"י טריפות שאין בודקין אחריהן הם, ואמאי,
הרי טריפות זה דנקובת הוושט איכא ביה נמי חזקת איסור
אינו זבוח נגד הרוב כשרות, כיון דאין שחיטה מטהרתה מידי
נבילה אם ניקב הוושט לא פקע מינה איסור אינו זבוח, אם כן
הוה לן למיבדק אחר נקובת הוושט מיהת אחר שחיטה משום
איכא לברורי. אלא על כרחך דלא מקרי חזקת איסור. וכן הוא
משמעות לשון רש"י בחולין י"ב ריש ע"א [ד"ה פסח] דלא
בדקינן כל ח"י טריפות, דסמכינן אדרב הונא נשחטה בחזקת
היתר עומדת כו' [ע"כ]. ואף נקובת הוושט, חוץ ממקום דאפשר
למבדקה, נמי בכלל הח"י טריפות הוא, ולא בדקינן אחריו
משום נשחטה הותרה. ומתוספות בבא מציעא דף כ' ע"ב [ד"ה
איסורא] ובמסכת נידה דף י"ח ע"א [ד"ה אחר] אין סתירה לזה,
כמו שביאר יפה הגאון חתם סופר סי' כ"ד.

וגם ראייתו של הפלתי [סי' לג ס"ק ד] לדעתו מתוספות
שהקשו רק מדריסה בחולין מ"ג ע"ב [ד"ה קסבר]⁴, יפה דחה
אותו הרב המנוח מו"ה בערל יששכר זצ"ל בספרו שפתי רננות⁵
מתוספות ביבמות ל' [ע"ב ד"ה אשה], דנקטו הקושיא גם מישב
לו קוץ בוושט⁶, ופאר רום מעלתו נ"י השיגו, ופירש כוונת
התוספות, לפי תירוצם דרוסה שכיח תקשה מאי פריך הש"ס
[חולין שם] ולעולא מאי שנא מספק דרוסה, הא ודאי שאני
דדרוסה שכיח. לכן תירצו גם הא שכיח, בישב לו קוץ וכו'.

ולענין דעתי, אי משום הא לא הוצרכו התוספות לזה,
אלא דיש לומר מהאי טעמא גופא מקשה הש"ס, אי חיישינן
לספק דרוסה משום דשכיח אף דנשחטה הותרה גם בנולד
ריעותא מחיים, הוא הדין נמי וכל שכן בישב קוץ בוושט, דאף
דלא שכיח כדרוסה, מיהת האיכא חזקת איסור אינו זבוח⁷,
וליכא למימר נשחטה הותרה, ודאי הוה לן למיחש, כמו דמחלק

שהוא ספק בשחיטה, וכסברת הפלתי הנ"ל. 6. לר' יששכר דב ממילכדארף,
פרשבורג תר"י, דף ח ע"ב. וכיו"ב דחה הפמ"ג יו"ד סי' לג משב"ז ס"ק ו.
7. התוס' שם לא הזכירו ניקב הוושט להדיא בקושייתם, אך מהתירוצ' שם
עולה שקושייתם היתה גם על ישב לה קוץ בוושט. 8. ע"פ סברת הפלתי
הנ"ל, שספק נקובת וושט הוא ספק בשחיטה.

עא. 1. חולין מט, א. 2. שם ט, א. 3. וכן בנו"ב קמא יו"ד סי' ח ד"ה אמנם
לפי זה. 4. להלן סי' עג. 5. תוס' הקשו לגבי ספק דרוסה, שנעמידנה בחזקת
מה שהיתה קודם שנולד בה ספק דרוסה, דהיינו בחזקת שאינה דרוסה.
ולא הקשו כן על מקרה של חשש נקב בוושט (למרות שהזכירוהו בתחילת
דבריהם), מפני שבספק ניקב הושט לא שייך לומר נשחטה הותרה כיוון

הש"ס שם אחר זה על קושיית חתיכה משתי חתיכות התם אתחזק איסורא. וכן אקושיא משוחט בסכין ונמצא פגומה משום דספק בשחיטה הוא. אלא ודאי גם קושיא ראשונה דתוספות נימא נשחטה הותרה גם אישבו קוץ בוושט קאי, ולכן הוצרכו לתירוץ. כן נראה לי ברור.

וכן כתב בספר תורת חיים בחולין מ"ג ע"ב [ד"ה קסבר עולא] [הוספת המחבר: לפי מה שלא ראה אז גם הוא לשון התוספות דיבמות הנ"ל דנקיבת קוץ נמי שכיח הוא, כתב הוא לסברת עצמו להוכיח כן]. וזה לשונו, וכן צריך לומר למאי שכתבו התוספות דשאני דרוסה דשכיח וכו', אכתי תקשי להו מהאי דפרק ארבעה אחין אהא דישב לו קוץ בוושט דסבירא ליה דחוששין וכו' ולא אמרינן כיון דנשחטה הותרה וכו', אלא צריך לומר דנקיבת קוץ נמי שכיח הוא. עד כאן לשון התורת חיים. והיינו כמו שכתב בעל שפתי רננות הנ"ל. ועיין תבואות שור סי' כ"ט [ד"ה כתב הד"מ סי' לא] ובית אפרים על דיני ריאה בשו"ת פתח הבית [ראש אפרים ח"ג] כללי חזקה' (דף ל"ג ל"ד) [ג, א במהד' ורשא תרמ"ד] בכוונת תוספות חולין ויבמות הנ"ל, העלו גם כן כמו שכתבו התורת חיים ושפתי רננות, עיין שם היטב באורך.

ועוד נראה לי ראייה מסוגית הש"ס חולין י' ע"א, כי פריך על רב חסדא בנמצא הסכין פגום מהא דכל ספק בשחיטה פסול לאתויי מאי, לאו לאתויי כהאי גוונא, ומשני להו לאתויי ספק שהא ספק דרס וכו'. ואם איתא הוה ליה למימר נמי לאתויי ספק ניקב הוושט, כגון הא דעולא ישב לו קוץ, למאי דקיימא לן דחוששין לספק דרוסה. אלא על כרחך דגם בזה נשחטה הותרה כנ"ל.

ב. שנית, נבדוק מעלת כבוד תורתו בחלק הוושט שבצד הראש, נהי דלא מהני ביה סתימת בשר אם ניקב שם, כמו שכתב בתשובת נודע ביהודה קמא יורה דעה סי' ט', מיהת קרום שעלה בו מחמת מכה יש לומר דמהני ביה, כיון דהבשר סותם ומגין על הקרום, כמו שצידד מהר"ם א"ש [שו"ת פנים מאירות ח"א סי' א] בכהאי גוונא להתיר ניקבו זה שלא כנגד זה.

הנה מעלתו נוטל חלק בראש, כנידון השאלה ותשובה בנודע ביהודה הנ"ל. אבל באמת אי מהני סתימת בשר בוושט הוא בכל משך אורך הוושט, מתחילתו בראש עד סופו בתורבץ למטה בגוף, כי בצד אחד הוושט דבוק בתולדה מאוד בבשר שתוך הצואר והעור, כמו שכתב התבואות שור סי' מ"ו [ס"ק ב] והפלתי שם [ס"ק א]. והנה התבואות שור סיים שם להלכה

ולמעשה דבוושט או תורבץ טריפה אפילו ניקב במקום הבשר. וזה לשונו, מדכתבו המפרשים גבי ישב לו קוץ בוושט חוששין שמא הבריא, דהטעם דחוששין הכא טפי מבית הכסות משום דדק הוא ובקל ניקב, ואם איתא הוה להו לחלק דאי ישב הקוץ בוושט במקום הדבוק בבשר הרבה אין לחוש כמו בשאר אברים, כיון דאפילו ניקבו שני העורות לא מיטרף עד שינקב כל הבשר שנגד הנקב והוא עב מאוד וכו', אלא דלא מהני התם סתימת בשר וכו'. עד כאן לשון התבואות שור. אם כן לפי ראייה זו מוכח גם קרום מחמת מכה בהדיה סתימת בשר נמי לא מהני בוושט, דאם לא כן עדיין קשה, הוה ליה לחלק דאי ישב הקוץ בוושט במקום הדבוק בבשר הרבה אין לחוש, משום דאיכא ספק ספיקא, ספק שמא לא ניקבו שני העורות, ואם תימצי לומר ניקבו שניהם, שמא עלה בו קרום בחיצון ומגין הבשר שם. אלא על כרחך דלא מהני סתימה גם בכהאי גוונא.

ועוד נראה לי ראייה והוכחה להכרעת התבואות שור והנודע ביהודה הנ"ל מסוגית הש"ס בחולין י"א ע"ב, דפריך ורבי מאיר דחייש למעוטא האיך אכיל בשרא, ודילמא במקום נקב שחט וכו'. וקשה לפי מה שכתב בספר הפלאה סוף פרק קמא דכתובות [טו, א] להוכיח שיטת תשובת הרשב"א סי' ת"א דספק ספיקא עדיף מרוב, דהא רבי מאיר חייש למעוטא בכל מקום ומכשיר באלמנט עיסה משום ספק ספיקא, וכן כתבו תוספות ביצה דף [ג'] ע"ב דרבי מאיר מכשיר בספק ספיקא, ותו דלא שייך לומר בכל ספק ספיקא שבש"ס דהוא דלא כרבי מאיר, יעויין שם. [הוספת המחבר: וקצת צל"ע, דהוה ליה להביא טפי מסוגיא ערוכה ריש פרק האשה במסכת גידה [נט, ב] דתניא כוותיה דר' יוחנן איש ואשה עומדים ר' מאיר מטהר משום ספק ספיקא]. ואם כן שפיר רבי מאיר אכיל בשרא משום ספק ספיקא, ספק היה מן הרוב בהמות כשרות שאין ושטן נקוב, ואם תימצי לומר מן המיעוט הוא, ספק ניקב הוושט במקום הדבוק לבשר וסותם. ואיכא נפקא מינה בין שני הספיקות, אם ניקב ונקרע הבשר הדבק בוושט, דהספק לא ניקב כלל ומן הרוב הוא מתיר יותר אף בכהאי גוונא. אלא על כרחך דלא מהני סתימת בשר בוושט כנ"ל. וגם לפי ראייתי זו מוכח דאפילו תרתי סתימת בשר בהדיה קרום מחמת מכה נמי לא מהני, דאם איתא אם כן עדיין תקשי קושייתי הא שפיר אכל רבי מאיר בישראל משום ספק ספיקא, ספק שמא לא ניקב ושט כלל מעולם, ואם תימצי לומר ניקב שמא במקום דיבוקו בבשר במשך כל אורך הצואר וגם עלה בו קרום ונסתם. אלא על כרחך דלא מהני כנ"ל.

נט] מקילים, והנודע ביהודה קמא [יו"ד] סימן ט' החמיר.

הנה מה שכתבת שראית בתבואות שור מיקל וכו' טעית, כי אדרבה התבואות שור [שם] העלה מעיקר הדין דלא מהני בוושט ולא בתורבץ סתימת בשר אפילו להרמב"ם, והטור ושולחן ערוך השמיטו דעת הרמב"ם וסבירא להו בכל מקום לא מהני סתימת בשר. עיין שם. וכן הנודע ביהודה [שם]. ותשובה מאהבה (חא"ח) [ח"א] סי' פ"ו אחריו מייתי ראייה מלשון הטור [סי' לג] כתבואות שור והנודע ביהודה. ולא מצאתי מי מהאחרונים שמיקל בזה זולת הפלתי [שם] לבד אליביה דהרמב"ם.

ומקום התורבץ ידוע כמו שכתבת, עד מה שנראה כמו מגירה שקורין בירשטל¹, אין הבשר סותם. ואם ע"י מתיחה והפשטת עורות הוושט ממקום הדבוק בראש מגיע השחין עד למטה מן הברישטל תוך התורבץ, ובלא מתיחה נראה התחלת השחין שוה בשוה עם התחלת הברישטל, יש לצרף דעת הפלתי שלא למתוח התורבץ למטה. והכל לפי ראיות עיני המורה. וא"י עוד זכור תזכרנו ואודיע לך בע"ה ביתר ביאור².

ב. על דבר עצם דק ורך שנמצא דבוק בקרום הריאה בפנים, באופן שאי אפשר לקלפו אלא ע"י שנקרע שני קרומי הריאה, כי דבוק היה העצם תחת עור פנימי. ואי אפשר לתלות כלל שבא לשם מעצם הצלעות.

ולא ידענא מאי מספקא לך, בכהאי גוונא פשיטא מילתא דטריפה. הרי לעיניך היה דברי הראש אפרים סי' ל"ט אות קצ"ב וקצ"ג, ודברי הפרי מגדים במשבצות סוף סי' ל"ט [ס"ק כג] וסוף סי' מ' [ס"ק ד] די באר.

ג. על דבר שנשאלת מפי השו"ב מומחה כבוד הרבני מו"ה גבריאל נ"י בקהילת ניקאלסבורג, איך הדין בנחסר קצת מחוט השדרה אי טריפה או כשירה, וכמה שיעורו אי בכאיסר או פחות או יותר, כי לא נמצא מזה בשום פוסק.

הנה הטור בסי' ל"א [סע' ב מהד' מכון ירושלים] ובסי' ל"ב [סע' ד מהד' מכון ירושלים] כתב בהדיא וזה לשונו, נחסר קצת

ויפה כתב מעלתו לתרץ בזה השגת התורת חיים [חולין מג, א ד"ה קרום] על הראב"ן [חולין סימן רכו] במה דנקט רבה בחולין מ"ג דינו בוושט¹⁰, היינו טעמא, לאשמעינן האי רבותא¹¹.

אמנם בחלק הוושט שבצד הראש, אם הנקב הוא בסוף הגבול של התורבץ, וספק אם קצת מן הנקב נכנס לתוך התורבץ הוושט או לא, יש לעשות סניף להתיר ע"פ דעת הפלתי [סי' מו ס"ק א] דבשר סותם גם בוושט, וכן אנו נוהגין. הכי נקטינן¹².

הנראה לעניות דעתי כתבתי, וחתמתי [י שמי בכל חותמי הברכות, כנפשו הרמה והנישאה ונפש ידיד נפשנו בלב ונפש חפצה, הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן עב

א. בענין סתימת בשר בוושט ובתורבץ. ב.

דין עצם הנמצאת בריאה. ג. דין נחסר מוח

עמוד השדרה ושיעורו, ודין נחסר העור

ושיעורו. ד. דין נוצה התחובה בוושט

בעזה"י יום ה' ב' טבת תבר"ך לפ"ק סערדאהעלי

ברכות לראש צדיק, כבוד אהובי בני, הרב המאור הגדול, חריף ובקי, צנא מלא ספרי, עוקר הרים ומשדד עמקים, כבוד שם תפארתו, מו"ה אהרן שמואל נ"י, האב"ד קהילת קאטה.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי וכו', ועתה הנני להשיב לך על שאלותיך.

א. על דבר חתיכת הוושט הדבוק לראש סמוך להלחיים

אם סותם שם הבשר או לא, כיון דפליגי ביה, התבואות שור [סי' מו ס"ק ב] והפלתי [שם ס"ק א] והשבות יעקב [ח"ג סי'

10. בגמ' שם, 'ואמר רבה קרום שעלה מחמת מכה בוושט אינו קרום', וכתב הראב"ן שם דהוא משום דאכלה ביה ופעיא ביה חוזר וניקב, ודייק התורת חיים שם בדעתו דהיינו דוקא בוושט. ודחה דבריו, שהרי בדף מח, א אומרת הגמ' שקרום שעלה מחמת מכה בריאה אינו קרום, א"כ ושת לאו דווקא. והביא שכן כתב רש"י (מג, א ד"ה אינו קרום) דכל נקובי טריפות לא מהני להו סתימה. [אמנם בהגהות אבני שוהם על ספר הראב"ן (לר' שלום אלבק, ורשה תרס"ה) כתב, שגם הראב"ן מודה בריאה שאינו קרום, וכ"כ בפירוש בסי' רמא, אך לדעתו רק בוושט ובריאה סוף הקרום לסתור, בוושט משום דאכלה ביה ופעיא ובריאה משום ששואפת רוח ונופחת, אבל בשאר איברים אכן היא סתימה. וא"כ הוכחת התורת חיים מריאה

לא קשה לראב"ן כלל. וציין שכן היא גם שיטת הרא"ה בבדק הבית ב"ב ש"ג (לד, ב), בעל העיטור הל' שחיטה אות ושת, ועוד. עיי"ש]. 11. דהיינו, שבוושט לא מועילה סתימת בשר בהדיה דקרום ובשאר איברים מועילה, והגמ' שאמרה שבריאה לא מועיל קרום היינו בלא סתימת בשר בהדיה. וע"ע באריכות בענין זה לעיל סי' ס ולקמן סי' עט. 12. ראה עוד בסימן הבא בענין זה.

עב. 1. מברשת בידיש, מקום בחיבור הקנה והוושט ללחי התחתון בין תחילת הקנה לתחילת הוושט. 'מגירה' הכוונה לשיני מסור, באותו מקום יש ציצים דקים שמחברים בין הקנה והוושט ללחי. 2. ועי' לעיל סי' לג הע' 5.

טעמא לא נקט רובו, כדי לכלול גם חסר קצת מן העור שבא גם כן ע"י שבירת השדרה, [ד]נקרע קצת מן העור ונדבק לעצם החוליא, ועל ידי זה סופה ליפסק ברובו כנ"ל.

היוצא מזה, בין חסר המוח בפנים והעור קיים, בין חסר העור בחוץ ומוח קיים, אם חסר כל כך שאילו היה מעמידו בידו היה שוחה ונכפף הוא טריפה, שסופו ליפסק ברובו. אבל אם החיסרון פחות מעט משיעור זה הוא כשר גם להש"ך גם להכנפי יונה הנ"ל. וזה ברור להלכה ולמעשה⁴.

ד. על דבר השאלה בוושט שלפעמים תחוב בו קצת כמין נוצה קטנה כשערה דקה מן הדקה, וכשלקחת (אותם) [אותה] מתוכו לא ניכר שום רושם⁵, יפה הורית והכשרת. וכן מעשים בכל יום, גם לפני באו הרבה פעמים וגם לפני הדיין הרב המאור הגדול הצדיק מו"ה משה באניהארט נ"י ומכשירים בלי פקפוק, שאין עוברים מעבר לעבר וגם אין שם קוץ עליהם.

ואם לא יאות הוראה זו בעיני צורב אחד ומתריס נגד הוראתך זו, הנה הוא שוטה וגס רוח, ילך וילמוד אצלי או אצל הורים ומורים גדולים ממני, אז יבין דעת ויראת ה'. ואם גם בזה אינו רוצה האי צורב כי הוא חכם בעיניו, יהיה מי שיהיה, יחמיר לעצמו ולא יפסיד ממון אחרים, ומה גם שאין אחריות אחרים עליו, כי על כל אלה יביאהו האלהים במשפט. ועיין ביורה דעה סי' רמ"ב סעיף י"ג במחבר ובהגהת רמ"א, משם בארה מהותו וציורו. ועל כל פנים, אתה אהובי בני אל תכעס עליו, וחלילה לך להתקוטט עמו או לפלפל עמו בדבר הלכה וכל שכן בדבר הוראה, כי מה לתבן את הבר, יהי לו את אשר לו. וגם אם יבזז לך בדברים שלא כרצונך, לא תחוש לו כלל וכלל, כי אם יראת ה' בלבו יתחרט מאליו ותנוח דעתך⁶.

על דבר התורה שהעלית, אי אפשר כעת לעיין עליו ולהשיב לך כראוי, כי בערב שבת קודש נסעתי לשוב באהר על שבת קודש, והיום עמוס טרדות רבות אנוכי, ואי"ה אקח מועד לשנות פרקך ולהשיב.

ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום.

אלו דברי אביך.

הק' יהודא אסאד

מן המוח ונתרוקן כשר. והיינו נתמזמוז כשר דבש"ס בחולין מ"ה ע"ב, ופירש רש"י [ד"ה נתמזמוז] נתרוקן מהמוח מקצתו מאליו, ר"ל שלא ע"י המרכה והמסמסה שנעשה צלול ונמוס, אלא נחסר מאליו, כשר. ומדלא נתפרש מקצת זה שיעורו בכמה הוא, החליט הש"ך בסי' ל"א ס"ק ב' ובסי' ל"ב ס"ק ו' דתליא שיעור החיסרון בחוט, הוא שאם היה מעמידו בידו היה הריקן שחוץ לידו נכפף ושוחה היינו חסרון הרבה וטריפה, אבל אם לא היה נכפף ושוחה היינו חסר מעט וכשר. ובספר כנפי יונה³ [סי' לא ד"ה ומה] פליג עליו שאין תלוי כלל בשיעור הכמות מדלא פירש הטור שיעור זה המעט הנחסר, אלא תלוי הכל באיכות המירוך, עיין שם בארוכה באר היטב. הרי פליגי ביה בחיסרון המוח שבחוט בכמה כשירה ובכמה טריפה, מפורש יוצא מפי הפוסקים.

וצריך לומר שאלת השואל הוא רק על חסרון העור, ר"ל החוט והמוח כולו קיים אלא חסר מן העור, שיעורו בכמה כנ"ל. וזה יש לפשוט מקל וחומר מן רוב מוחו שנפסק, דכשר אם רוב עורו קיים, מכל מקום בהמרכה ומסמסה פסול ובכלל נפסק החוט הוא, שמתוך ליקוי זה דהמוח סוף העור ליפסק, כמו שכתב רש"י דף מ"ה ע"ב בד"ה מפני כבדו וכו', מכל שכן חסר מן העור קצת רצועה ברוחבו ולא ברוב הקיפו, אם החסרון גדול כל כך עד שאם היה מעמידו בידו היה שוחה ונכפף שם במקום שהוא חסר (ו)קל וחומר דטריפה, שמתוך ליקוי זה ודאי עתיד לפסק גם רוב היקף העור. דאם המוח פועל בזה על העור ליפסק וכן העור פועל בזה על המוח, כמו שכתב רש"י שם בד"ה כ"ש רוב עורו וכו', דכיון שנפסק העור סוף המוח ליפרד ולצאת, עד כאן לשונו, מכל שכן שהעור עצמו יפעול על עצמו מתוך לקוי זה דחסר קצת העור סופו ליפסק בהיקפו גם כן, וגם על ידי חסרון העור מעט כנ"ל כדי שהוא שוחה סוף המוח ליפרד ולצאת, וטריפה הוא, [ד]בכלל ניפסק החוט הוא.

ומהאי טעמא נראה לי שבק במתניתין ריש פרק אלו טריפות [מב, א] למתני נפסק החוט ברובא כדנתי ברייתא דף מ"ה ע"ב, ולאפוקי מרבי יעקב דאמר [שם] אפילו ניקב, ואמר רב הונא אין הלכה כרבי יעקב, ונראה לי כיון דנשברה השדרה לא נקטה במתניתין אלא משום אורחא דמילתא שע"י השבירה בא פסיקת החוט, כפירוש רש"י במשנה, אם כן מהאי

נחתכה בשחיטה, שלא תהיה שאלה של שהיה, ראה יו"ד סי' כג סע' ב ברמ"א, ובפתחי תשובה ס"ק ד, ושם"ח סע' ו. 6. וע"ע מ"ש בשו"ת פאת השדה (ירושלים תשנ"ב) לר"ב עקפלד סי' כז-כח בתשובת מהר"ם שיק בנושא זה.

3. לר' יונה לאנדסופר, פראג תקע"ב. 4. ועי' בספר מזכרת מרדכי לר' מרדכי פרידמן (ורשה תרס"ד) סי' מא סע' ו אות סד שהעיר שרבנו לא חילק בין אם החסרון הוא מתולדה או לא, עיי"ש. 5. צ"ל שמדובר באופן שהנוצה לא

סימן עג

[א. בדיקת הוושט באווזות לעוטות. ב. בדין תליה לקולא בוושט]

חיים ושלוש וכל טוב לידיד נפשי, הרב מורג
החרוץ, מו"ה אורי מילער נ"י בשוסבורג.

[א] על דבר הוראה בוושט מאווזות הלעוטות איך מורים.

הנה כבר פשטה הוראה שלא להכשיר אלא אם כן אין ריעותא בחיצון אחר שמפרידין העורות, כמו הפשרה שכתב תשובת מור"ם א"ש [פנים מאירות ח"ב] סי' (ק"ג) [ק"ד] וי"ג, וכן כתב בתשובת אמונת שמואל¹ סי' ל"ד, וכן בתורת חיים בחולין מ"ג [ע"ב סד"ה קסבר עולא], ובתשובה מאהבה חלק יורה דעה סי' ל"ג [גליון הטי"ז ס"ק יח] בשם הרבה אחרונים, וכן ראיתי רבתי נ"ע זיע"א נוהגים. וגם הרבה פעמים אף בלא ריעותא בחיצון הוא טריפה בהרבה גווני, הכל לפי המכה, כמבואר בפוסקים. והכל לפי ראות עיני המורה², וגדולה שימושה וכו'.

[ב] גם מה שנסתפק פאר רום מעלתו אם תולין גם בוושט היכא שיש לתלות.

יפה הורה דתלינן. ובהדיא מדמי להו התוספות בחולין מ"ג ע"ב בד"ה קסבר וכו' ספק דרוסה בוושט לבא זאב ונטל בני מעיים וכו'. ובדף מ"ט [ע"א] ילפינן דתלינן במשמושא ידא דטבחא, כמו דתלינן בזאב. ובהדיא אמרינן דף (ל"ג) [נג, ב] האי בר אווזא דממסמס קועיה דמא תלינן אימור בקניא מחייה כיון דעל לביני קניא. הרי דגם בוושט תלינן. והיינו טעמא, העיקר כמו שהעלה בתשובת חתם סופר ליוורה דעה [סי' כד-כה, מו], דלא מקרי חזקת איסור כהאי גוונא, עיין שם היטב, ובמקום אחר הארכת³.

ואחתום בכרכה מרובה, כנפשו ונפש אוהבו הנאמן וידיד נפשו, הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן עד

[בהמה בעלת שני ושטין או שני קנים המחוברים למעלה ולמטה]

בעזה"י יום ג' וארא תרכ"ג לפ"ק סערדאהעלי יע"א.

רוב ברכות לראש צדיק, ידיד נפשי רב חביבי, הרב המאור הגדול, חרוץ ובקי מופלג עצום ביראה טהורה, כבוד שם תפארתו, מו"ה אורי מיללער נ"י, דיין דק"ק שוסבורג, בעל המחבר ספר בן אורי¹.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי, והנני שולח לו תכריך הספרים אשר שלחם לידי הגאון דק"ק יארמוט נ"י על האדרעס כאשר רשם לי במכתבו בעיר טירנוי.

ועל הערתו בדין שני ושטין או שני קנה ונתחברו למעלה ולמטה, דמכשיר הפרי חדש בסי' ל"ג [ס"ק יג] כמו בדקי², והפלתי [שם ס"ק ז] כתב דאין מדמין בטריפות, תמה פאר רום מעלתו נ"י עליו, דהרי הרוקח סי' שפ"ה הובא בש"ך סי' מ"ז [ס"ק ג] כתב דלאו דוקא בדקין, אלא הוא הדין שני בית הכוסות או שתי קיבות היוצאין במקום אחד והדרי ערבי ברוחב אצבע כשר, ואם כן אמאי לא נימא גם בוושט כן. עד כאן דברי קודשו.

ולענין דעתי, אדרבה מן הרוקח גופא מוכח טפי דלא כהפרי חדש, מדכתב דינו וכן בית הכוסות או שתי קיבות וכו', שלא הוזכרו עוד בפוסק קדמון אי ישנם כלל במציאות, ולא נקט טפי במילתיה וכן שני ושטין או שתי גרגרת שכבר הוזכר דינם בתשובת הרא"ש³ לאסור, הוה ליה למימר הדרו וערבו מותר כמו בדקין, על כרחך סבירא ליה דלא כהפרי חדש. וטעמא לחלק פשוט, דווקא בית הכוסות או קיבה, שניקבה או ניטלה הוא טריפה לבד, מדמה ליה הרוקח לדקין בנמצא שנים מאלו אי הדרי וערבי כשרים, משא"כ הוושט והגרגרת דניקב וניטלו הוה ליה אפילו נבילה, והכי נמי שני ושטין או גרגרת אפילו הדרי וערבי נמי לא מהני ליה, כיון שעיקר החיות והנשמה תלוי בסימנים ביותר⁴.

בזה, ונוטה לקולא. וראה עוד בדרכי תשובה סי' לג ס"ק קמד בענין זה. התבואות שור (שם ס"ק טו) מחלק בין סוגי אוכלים שמלעיטים, ועד כמה שכיח ריעותא.

עד. 1. מלאכת מחשבת חידושים עמ"ס שבת, שוסבורג תרכ"א. 2. חולין נח, ב. 3. כלל כ סי' ט. 4. וע"ע בתבואות שור סי' י לג ס"ק י שגם הוא ס"ל

עג. 1. לרבי אהרן שמואל קאידנובר מוילנה. פרנקפורט דמיין תמ"ג. 2. ראה עוד לעיל סי' ז ולקמן סי' פד הע' 1 בענין זה. תשובת רבינו הובאה בדרכי תשובה סי' לג ס"ק קמה. וע"ע בשו"ת פאת השדה לר"ב עקפלד (ירושלים תשנ"ב) יו"ד סי' כה ובשו"ת גורן דוד ח"ב סי' ז. 3. לעיל סי' עא. להלן סי' פו רבינו דן בהגדרת המציאות באווזים מפוטמות, מביא מחלוקת

אלא על כרחק פשיטא ליה להש"ס דבכהאי גוונא אף לכתחילה אין צריך לשחוט משום (ב)בהמה, ר"ל ושט אחד וגרגרת או איפכא כנ"ל.

ולפי זה נדחית ראיית פאר רום מעלתו לדינו של הפרי חדש מקושיית התוספות דף ל' [ע"א ד"ה השוחט] על פירוש הר"ח, דלא משכחת שלושה מקומות לדידיה. ותירץ מעלתו, משכחת לה שפיר בכהאי גוונא דהפרי חדש שלושה מקומות לשחוט. ולדברינו ליתא, דאין צריך לשחוט רק ושט אחד כנ"ל.

אלא לדברינו בלאו הכי עדיפא טפי מוכח כהפרי חדש מגוף המשנה ומקושיית הגמרא, דעל כרחק שני ושטין הדרי וערבי כשר, ואין צריך לשחוט שניהם.⁷

הנראה לעניות דעתי כתבתי.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן, הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן עה

[א. נשבר העצם למעלה מצומת הגידין,
ושמוטת הירך מתחילת ברייתה. ב. בהמה
צולעת האם יש לחוש שהיא טריפה]

חיים ושלום וכל טוב להאי צורב, עוסק בחוקי
חורב, הלא הוא ידיד נפשי, הרבני החרוץ, מו"ה
שמעון נאדיש נ"י.

גלילי ידידו הטהורות הגיעוני.

[א] **על** דבר שנסתפק פאר רום מעלתו בנשבר העצם
למעלה מצומת הגידים, או שנשטט השוק מירך מתחילת
ברייתה, להשולחן ערוך סי' נ"ה ס"ג, אי בעינן עור ובשר חופים
את רוב, לסברת התוספות בכורות דף מ' ע"א [ד"ה שנשטטתה].

נראה לי פשוט כיון דסמוך ונראה אידך מתניתין בכורות
מ' ע"א תני נמי נשבר העצם ידו ועצם רגלו וכו', סיפא דומיא
דרישא קתני, ולסברת התוספות אפילו בכהאי גוונא דהיא
טריפה בנשבר עצם רגלו, אבל נשבר מתחילת ברייתה מום
הוא ולא טריפה.

ולענין הא [ד]פשיטא לפאר רום מעלתו נ"י דלדעת הפרי
חדש הנ"ל אם שוחט צריך לשחוט שתיהן בבהמה, הנה בספר
כרם שלמה⁵ על חלק יורה דעה [סי' לג ד"ה הג"ה] מסופק בזה,
וסיים ששאל לגאוני זמן ולא השיב אחד מהם דבר ברור אי
בעי לשחוט רוב שניהם או סגי ברוב אחד מהם.

ולעניות דעתי פשיטא לי לאידך גיסא דלעניין שחיטה
להפרי חדש סגי באחד מהם או רוב, על פי דקשה במשנה ריש
פרק השוחט [חולין כז, א] ורובו של אחד כמוהו וכו' חצי אחד
בעוף ואחד וחצי בבהמה שחיטתו פסולה, והא סיפא למה לי,
מדיוקא דרישא שמעינן ליה רובו של אחד מהן דווקא כמוהו,
ולא חצי, ועל כרחק אפילו דיעבד פסול [הוספת המחבר:
איברא כבר כתבו תוספות [שבת נג, א ד"ה אילימא] דרך
התנא למתנייה בפירוש אף שנשמע מדיוקא דרישא], (האי)
[דאי] לכתחילה הא כולו בעי ולא סגי ברובו. אמנם להפרי
חדש ניחא, דמרישא הוה אמינא רובו של אחד מהן דייקא הוא
דהוי כמוהו, היינו בוושט אחד וקנה אחד, אבל בכהאי גוונא
[ש]יש לו שני ושטין או שתי גרגרות והדרי וערבי מעלה ומטה,
דכשר להפרי חדש, לא מהני רובו של אחד שהוא שנים, אלא
דוקא רובו של שני הוושטין או הגרגרת בעינן. קמשמע לן
סיפא אחד וחצי דוקא הוא דפסולה שחיטתו, היינו החצי מאחד,
אבל אחד וחצי מאחד שהוא שנים, היינו ששטת הקנה ואחד
משני הוושטין או איפכא, מקרי שפיר רוב. ולא קשיא דיוקא
אהדדי, דעל כרחק תני סיפא לגלויי רישא, דווקא אחד פסול,
אבל כהאי גוונא עדיף מחצי. וכך ניתנה הלכה למשה מסיני,
אחד וחצי משני סימנים דווקא פסול, אבל שנים משלושה
סימנים כשר דהוה ליה רוב או כולו, כיון דבשני סימנים הוה
ליה כולו השתא נמי מיקרי כולו או רובו כנ"ל, וכשר בדיעבד.

ועוד עדיפא נראה לי להוכיח דגם לכתחילה אין צריך
לשחוט שני הוושטין, והוא מקושיית הש"ס ריש פרק השוחט
וכו' [חולין כז, א] שנים בבהמה וכו', עד כמה לישחוט וליזל
וכו'. ומאי קשיא, הא יש לומר כהאי גוונא דיש לבהמה שני
ושטין או שתי גרגרות והדרי ערבי, הוה אמינא בעי דווקא
שישחוט כל השני סימנים שהיה וכו', ר"ל כל השני ושטין עם
הקנה או איפכא, קמשמע לן מתניתין בשנים סגי בדיעבד.
[ב] כבר הוכחנו לעיל מיתורא דסיפא אחד וחצי פסולה
דמתניתין, (ו) [ד]בכהאי גוונא באמת לכתחילה בעי שישחוט
כל השלושה בבהמה, ולכן נקט מתניתין השוחט דיעבד דווקא.

בשבת. עיי"ש. וע"ע בהגהות בן אריה לקיצור כללי המשנה (הנדפס יחד עם
הספר מבוא התלמוד, בסוף מסכת ברכות בש"ס וילנה) אות יט. 7. עי' דרכי
תשובה יו"ד סי' כא ס' א ס"ק ז שבאוויים שיש להם שני קנים אם שחט רק
קנה אחד האווז טריפה.

כפלתי, וכתב שהרוקח הכשיר דווקא בשני בית הכסות או קיבות, שהם
בכלל לשון מעיים שאמרו בגמרא, אבל לא בשני ושטין. עיי"ש. 5. לרבי
שלמה האס, פרעסבורג ת"ר. 6. ובמסורת הש"ס שם ציין לתוס' חולין מב, א
ד"ה ניקב, ושם נד, א ד"ה ואלו כשרות, שלכאורה משמע שלא ס"ל כתוס'

ונראה לי, הא פשיטא מילתא שלדעת המטריפים בנשבר הגף באופנים הנ"ל, אף שאינו מדין הגמרא, מכל מקום גם הכלי שנתבשל בתוכו טריפה מקרי, ואסורים. אבל מעשה שהיה שנתבשל באותן קדירות ברזל מצופים בהיתוך [געשמעלצט] לבן ושועי, וחסרון ידיעה לכל העולם ממה נעשים הגשמעלצט, והוא דק, פחות מכדי קליפה עוביו, והוא קשה ונראה כברזל, ואולי מחסר נעשה תערובות בהיתוך, ואי סגי בהגעלה בכלים אלו, או בעינן ליבון גדול, או ליבון בכדי שריפת קש. ונשאל על זה הגאון חתם סופר לחלק יורה דעה סי' קי"ג, והעלה דלא סגי בהגעלה אלא ליבון קל בעי בכדי שריפת קש. ועיין שם.

ולענין דעתי בנידון הנ"ל, טריפות דנשבר הגף תוך רוחב אגודל סמוך לעוף ויש עוקץ, טריפות זה לא הוזכר בגמרא ואין לו שורש בגמרא, ורוב הפוסקים מכשירים בכל עניין. ואף לדידן דקיימא לן כהמחמירים בכהאי גוונא, הרי דעת הב"ח בשם מהרי"ק דאם שבר אל שבר יחדיו ידובקו כשר. ואף דהש"ך השיגו, והסכים עמו הפלתי להחמיר למעשה, הרי יפה תירץ הפלתי [שם] השגת הש"ך, דאילו קרה ליה טריפות מכחיש ולא הדר בריא לא היה אפשר לידבק יחד כל כך. וכבר הקדימו בתירוץ זה הגאון בספר כנפי יונה [סי' נג ד"ה כתב הב"ח], ומסיק מהאי טעמא להכשיר למעשה בלי שישים. עיין שם. אם כן המיקל בזה יש לו על מה לסמוך, דאיכא ספיקי טובי. וגם הפלתי הרי כתב בכרתי שלו [שם] ס"ק (ד') [ז'] דאם יש שבר באלכסון יש למדוד מתוך אמצעי השבר. ועיין שם בכרתי ס"ק ה' וס"ק ח'. וגם להש"ך דמחמיר, על כל פנים כהאי גוונא נראה לי להכשיר הקדירות ברזל בהיתוך געשמעלצט הנ"ל בהגעלה, על כל פנים אחר שנעשה אינו בן יומו. וכן עשינו מעשה בזה.¹

נאום הק' יהודא אסאד

סימן עז

[בענין ספק ספיקא משם אחד]

חיים ושלוה וכל טוב, לכבוד אהובי ידיד נפשי, הרב המופלג החרוץ ירא שלם, קדושת שם תפארתו, מו"ה דוד בויס נ"י, בקורטיקעס. מכתבו קיבלתי.

ואם דברי תוספות דבכורות הנ"ל תלייא בפלוגתא הרמב"ם [הל' שחיטה פ"ח הכ"ד] ורשב"א [תורת הבית הקצר ב"ב ש"ג מא, ב], האריך בזה הפרי מגדים בסי' נ"ה בש"ך ס"ק ח' וס"ק א' והעלה דלכולי עלמא אתו שפיר דברי תוספות. עיין שם מעלתו וירוה צמאוו.

[ב] ומה שכתב פאר רום מעלתו בבהמה צולעת אם מותר חלבה.

פשיטא דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן, דהיינו צולעת היינו שגוררת רגליה, דאמרינן שגרונא נקטה בשו"ע יורה דעה סי' ל"ב [סע' ז]. ועיין בבית יוסף (סוף) סימן נ"ה [עה, א ד"ה ומ"ש רבינו כתב הרשב"א וד"ה והר"ן, סעיף ג במהדורת מכון ירושלים] ובספר כנפי יונה שם [ד"ה בהמה] מזה.²

וקצת ראייה ממתניתין בכורות מ' ע"א הנ"ל, נשבר עצם ידו או רגלו וניכר שצולע דרך הילוכה, כפירוש רש"י בגמרא [שם ד"ה מחמת עצמו]. ומשמע דמום הוא דהוי, ולא אפילו ספק וחשש טריפה, דומיא דאינך כולו מומים. כן נראה לי פשוט.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן עז

[בענין הכשר כלי ברזל מצופה שנתבשלה בו שבורת הגף וחזר ונתאחה]

על דבר נשבר הגף בעוף בפרק השלישי, דפסק הרמ"א ביורה דעה סי' נ"ג [סע' ב] אם אין בין מקום השבירה לגוף כרוחב אגודל טריפה, דאין אנו בקיאים בבדיקת הריאה. ואם יש עוקץ, גם להמחבר תיבדק הריאה. עיין שם. ומעשה אירע שלא עיינו קודם הבישול, ובשעת אכילה נמצא השבר תוך רוחב אגודל, והיה שם עוקץ, וגם שבר אצל שבר יחדיו ידבקו. ובהא פליגי הב"ח [סו"ס נג] והש"ך [ס"ק ו], והעלה הפלתי [ס"ק ב] להחמיר כדעת הש"ך. ולענין הקדירה שבישלה בה מה דינו.

ענה. 1. שנחלקו באבר שאמרו בו אם ניטל טריפה, מה דין בהמה שנבראה חסרת אותו אבר. 2. וע"ע ספר מזכרת מרדכי לר' מרדכי פרידמן (ורשה תרס"ג) הל' טריפות סי' מא סע' ה ס"ק עז שדן בשאלה אם צולעת הוי כגוררת או לא ובדברי רבנו, עיי"ש. ועי' בזה גם בספר מנחת יוסף לר' חיים

יוסף פראגר (ורשה תרס"ד) הל' טריפות סי' לב סע' ז ענפים ס"ק לה. **עו.** 1. אמ"ל. 2. תשובה זו הובאה בבית דוד סי' נג סע' ב ביסוד הבית ס"ק ד אות ה. ועי' בפסקי תשובות על או"ח סי' תנא הע' 257 שכעת ידוע שציפוי האמ"ל נעשה מחול זכוכית בעיבוד מיוחד, ודן בדברי האחרונים בנושא

שורותיו הטהורים הצהירו נגד עיניי, ושמחתי בדברי תורתו, וחדי קב"ה כו'.

ועל דבר שביקש הדרת גאונו נ"י ממני לחוות דעתי בנידון הלכה המובא בתשובת חתם סופר, הנני לרצונו.

על דבר הלכה למעשה שראה למרן הגאון זצ"ל בתשובת חתם סופר [יו"ד] סי' נ"ד, שוורים שנתפטמו מפעולת בישול יי"ש ושכר שהם מים חמים, ולפעמים הם רותחים, אם יש לחוש בסתם לנחמרו בני מעיהם. והעלה שלא מצא בשום מקום נחמרו בני מעיים אלא ע"י האש, וגם מוכח כן מלשון המשנה אלו טריפות בעוף נפלה לאור ונחמרו וכו', ולא הוה ליה למימר רק נחמרו בני מעיה לבד, ולא ליתני נפלה לאור, ולא ליתני בעוף דוקא כדי לכלול גם בהמה וגם ריאה דעוף כגון ע"י שתיית רותחין.

הנה אני מאז תמהתי, ובעיני יפלא, דהרמב"ם בפירוש המשנה חולין נ"ו [ע"א] כתב וזה לשונו, ופירוש נחמרו נשרפו, וכך אמרו במחויב שריפה וחומרת את בני מעיו וכו'. ועיין שם. והוא במשנה סנהדרין נ"ב [ע"א], זורק לתוך פיו פתילה של אבר וחומרת את בני מעיו. הרי מצינו נחמרו בני מעיו שלא ע"י האש ממש, אלא גם משתיית התכת מתכת הבא מן האש. וגבי מכוה רבי לן קרא גם גחלת של מתכת וחמי האור, בחולין דף ח' [ע"א] ובפסחים דף ע"ה [ע"א], אף דכתיב ביה אש. וכן בשריפת בת כהן, רבי באש תשרף כל שריפות הבאות מן האש, כגון ע"י התכת פתילה של אבר, שריפת נשמה וכו', ופריך הש"ס פסחים ע"ה [ע"א] ונעביד להו חמי האור מים רותחים, ומשני ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה. עיין שם. הרי מפורש דבשתיית המים רותחים מתקיים מצות שריפה, ומקרי נחמרו בני מעיה. ובאמת גם בבהמה וגם בריאה דעוף נחמרו על ידי זה בני מעיה, והוא בכלל הלעיטה חלתית דטריפה, מאי טעמא דמנקבא להו לבני מעים [חולין נח, ב], וחלתית הוא הבלז"ז שהוא בתכלית החמימות. והכי נמי מים רותחים בכלל. אם כן פשיטא מילתא דמשנה רבותא נקט, נפל לאור ונחמרו בני מעיה, אף דשלט האש רק בחיצוני[ו]ת הגוף, דבבהמה [ש]עורה עב וקשה, וריאה בעוף נמי שמגינות הצלעות, אין חום האש שולט בפנים, (ו)מכל מקום בעוף שולט לתוך פנים, ונחמרו בני מעיו, ובזה נוסף טריפות העוף. אבל שתתה מים רותחין שנכנס החום בפנים ממש ושורפת הבני מעיים, כמשנה סנהדרין וש"ס דפסחים הנ"ל, לא מיבעיא הוא, דבזה אין חילוק בין עוף לבהמה. ושמואל בגמרא דנקט האכילה חלתית, נמי

ועל דבר קושייתו על הש"ך סי' נ"ד ס"ק ג' ספק אם היה עוקץ הוה ליה ספק ספיקא ושרי', ואמאי, הא אין ספק האחד מתיר יותר מחבירו, ושם אונס חד הוא², וכמו שכתב הש"ך עצמו לתמוה כן על העטרת זהב בסי' נ"ז ס"ק ל'.

יפה הרגיש מעלתו. אבל לעניות דעתי שפיר מתיר הספק שמא לא היה בו עוקץ יותר מספק השני, על פי הדין בשו"ע סימן ל"ט סעיף כ"ג, אם נשבר הצלע אף שחזר ונקשר הוה ליה מכה בדופן וכשרה אם האומה סרוכה לדופן. והיינו על כרחך בנשבר הצלע בלא עוקץ, דאם לא כן תיפוק ליה משום העוקץ טריפה, בלא שנסרכה האומה כלל. ועיין בספר תשובה מאהבה [סי' נד בגליון הש"ך ס"ק ג].

ובאמת גם תירוצי מעלתו עולה יפה. אבל קושטא קאי דאין צריך לכל זה, דכבר העלה הגאון בספר חוות דעת [סו"ס קי] בית הספק ס"ק יא, דוקא אם הריעותא ברורה כגון בפתח פתוח או נמצא סכין פגום וכיו"ב, רק שיש שני ענייני מתירין ואין ספק אחד תלוי בחבירו, בעינן דוקא משני שמות, משא"כ כהאי גוונא אם יש עוקץ בהשבר הוה ליה כמחט בחלל הגוף [ו]חיישינן לנקיבת הריאה או הדקין ע"י הריעותא, וכיון דבריעותא גופא הוה הספק הוה ליה ספק ספיקא גמור ואין צריך לשום תנאי. יעויין שם.

והנה דברי הש"ך סי' נ"ד ס"ק ג' הנ"ל דברי הב"ח המה [סו"ס נד], והעתיקו אותם כל האחרונים בלי פקפוק כנ"ל.

ואחתום בברכה מרובה, כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן עח

[בדין נחמרו בני מעיים בשוורים ששתו מים רותחים]

לידיד נפשי ורב חביבי, הלא הוא הרב הגאון הגדול, החרוף עצום, סיני ועוקר הרים, נר ישראל, צדיק יסוד עולם כו', כבוד קדושת שם תפארתו, מו"ה שלמה זלמן אולמאן נ"י, אב"ד קהילת מקאווע, בעל המחבר ספר יריעות שלמה, המקום יהיה בעזרו.

2. ע"פ תוס' כתובות ט, א ד"ה ואי, ש"ך יו"ד סו"ס קי כללי הספק ספיקא אות יא.

עז. 1. ספק לא היה כלל עוקץ, ואת"ל היה עוקץ שמא לא ניקב את הריאה.

גאוונו נ"י הקשה, הלא דין שריפה נעשה באבר רותחת, וכמה דינים כיוצא, וכי כן משמע מפירוש משניות לרמב"ם. נראה לי, גברא רבא אמר מילתא. וסברתו הוא, דוקא בכל עניינים הנ"ל הרותח בא להדיא אל תוך בני מעיים, ודאי נחמרו הבני מעיים ומתים תיכף ומיד בבואו לתוך הבני מעיים. וראיה לזה, כי זהו ברור לו מיתה יפה, ואם לא ימותו תיכף ומיד אין זה מיתה יפה, היה להם להניח גחלת על ראשו וימות. אלא ודאי באבר רותח ימות תיכף. ואם כן אם יבוא רותח לתוך בני מעיים עד אשר יחמרו בני מעיו ימות מיד. ולזה ליכא למיחש לחמרות בני מעים בשתיית רותחין, אלא דוקא בנפלה לאור איכא למיחש לנחמרו בני מעיו, והא דלא מת העוף מיד היינו משום דלא באו בהדיא לתוך הבני מעיים אלא דרך הצד מן העוף. וראיה, דלא חיישינן בבהמה לנפלה לאור¹, משום (באם) [דאם] נחמרו בני מעיה היתה נשרפת במקומה, אבל בעוף דאין צידו עבה אינו נשרפת במקומה, ואעפ"כ חיישינן לנחמרו בני מעיו, אבל באו להדיא לתוך הבני מעיים ודאי הייתה מתה מיד. ומפירוש משניות לרמב"ם אין ראה, דלא בא אלא להורות דמכח חמירת בני מעים מת הבעל חי, דאל"כ לא תמות בת כהן, דאין לומר שיגרום האבר רותחת לינקב בני מעיים או הריאה, [ד]אין זה שריפה, אלא ודאי גורם המיתה החמרות בני מעים, ואם כן מוכרח דנחמרו בני מעיו הוא טריפה. והאמת אגיד, מדבריו של רבינו הגאון זצוק"ל ניכר שלא היה בקי בפטימות הבהמות בבית י"ש, [ד]מעולם אינם שותים מאותו כלי שנתבשל בו י"ש או שכר כי אם ע"י צינור שופכים לכלי אחר ומשם שותים, והרי הוא כלי שני, ומה יש להסתפק לנחמרו בני מעיים הלא כלי שני רק מבליע ומפליט ואינו אוסר כי אם בצירוף אגב דוחקא דסכינא, וכן הוא מוסכם [שו"ע יו"ד סי' קה סע' ב]. ואף גם הרמ"א [שו"ע או"ח סי' שיח סע' ה] אינו מחמיר בכלי שני, אלא לכתחילה אוסר לטבול בשבת בכלי שני, אבל בדיעבד לא. ומכל שכן דאין לחוש מכלי שני לחמירות בני מעים וכו'. עד כאן לשונו, ודברי פי חכם חן, ושפתים י שק, כיון האמת לאמיתו.

ומתורץ היטב לפי זה סוגיא פסחים ע"ה הנ"ל, דהתם אילו בת כהן שותה חמי האור ששופכים לתוך פיה, מן הכלי ראשון רותחים קאמר, ודאי מבשל הוא וחומרת הבני מעיים.

אבל עדיין קשה, הרי ר"ת מספקא ליה אי עירווי מבשל ככלי ראשון או עירווי ככלי שני, והרבינו שמואל סבירא ליה ככלי שני². אם כן איך אמרינן בש"ס דחומרת הבני מעים ע"י

לרבותא נקטיה, וכל שכן שתתה מים רותחים, ששורפים ודאי את הבני מעיים, וחיישינן מיהת אי חזינן ריעותא, וצריך עיון גדול.

וגם נראה לי, נפלה לאור נקט מתניתין לשלול ולאפוקי נפלה למים רותחים, דאף ששורפים מבחוץ מצד הטבע, חום המים אין שולטים לשרוף בפנים גם כן, וכמו שכתב הגאון בספר כנפי יונה בורה דעה סי' נ"ב [ד"ה בדין נפלה לאור]³. משא"כ בשתתה מים רותחים שנכנס החום בגופה, ודאי כך נחמרו בני מעיה ע"י כל דבר הבא מן האור, לאתווי חמי האור והתכת מתכת, כמו ע"י האור אש עצמו, ומחלחל גם מבחוץ לפנים, וצריך עיון גדול.

עד כאן לשוני שכתבתי מאז. ואחר כך כשהצעתי הדברים לפני גדולי הדור יחיו, השיב לי הגאון מו"ה מאיר א"ש נ"י אב"ד ור"מ דק"ק אונגוואר, וזה לשוני⁴, אודות אשר שאל מאתי לחוות דעתי העני[ה] בעניין בהמות ששתו מים רותחין, שהורה מורי ורבי הגאון בעל חתם סופר זצ"ל שאין בהם משום נחמרו בני מעיה. למה זה ישאל ממני להכריע נגד מורי ורבי הגאון. באמת שאין הכרע מלשון נפלה לאור, מכל מקום אין ראה לסתור כלל. כי ודאי אין לדמות נפלה לאור, שהאור הולך ושורף מבלי מעכב עד שנראה השינוי מבפנים באברים הפנימיים, אין לדמות לשותה מים רותחים. דשם בפה הבהמה אין אבר שנטרף אם נחמר, ובבוא המים אל האברים המטריפים כבר נתערבו בשאר הליחות, ואין נוחים שם רק יורדים לכרס, ולשם מלא מאכל ומשקה. ואינו דומה לפתילה של אבר, שרותח מאוד כידוע. ומכל מקום הלכה למעשה צריך עיון, כמו שכתב מעלת הדרת גאוונו נ"י וכו'. עד כאן לשוני הזהב, ודברי פי חכם חן, שפתים י שק.

אמנם עדיין לא השיב הגאון דבר על סוגית הש"ס דפסחים ע"ה הנ"ל שהקשיתי משם, דאי לא ואהבת וכו' ברור לו מיתה יפה הוי עבדינן לה לשריפת בת כהן ע"י שתיית חמי אור. וצריך עיון, הרי מבואר דשוה הוא לרתיחת פתילה של אבר, ושורף וחומר בני מעיים כמו כן, ולא כסברת חילוקו של הגאון הנ"ל יחיה.

והגאון מו"ה יחזקאל בנעט נ"י אב"ד ור"מ דק"ק נייטרא השיב לי, וזה לשונו. ועל דברי תורתו אשר בא הדרת גאוונו נ"י על הוראת הגאון בעל חתם סופר זצוק"ל בענין בהמות המתפטמות מפסולת י"ש ושכר בעודן חמין אין לחוש משום נחמרו בני מעיים, ולא מצינו זה אלא באם נפלה לאור. והדרת

וראינו שנשתנו מעיה. 4. עיין ברא"ש שבת פ"ג סי' טז (ובתוס' שם מב, ב ד"ה אבל), ובתוס' ע"ז עד, ב ד"ה דרש, וזבחים צה, ב ד"ה עירה. ודברי רבינו

עח. 1. הכנפי יונה הסתפק בזה, עיי"ש. 2. לא מצאנו דברים אלה בשו"ת פנים מאירות. 3. כן פסק השו"ע סו"ס נב, והרמ"א החמיר בידוע שנפלה לאור

חמי האור בשריפת בת כהן, הא אינו בא לתוך הבני מעים אלא ע"י עירוי. וצריך עיון לכאורה. ונראה לומר דטעם הרשב"ם הוא משום דקיימא לן כשמואל תתאה גבר [פסחים עו, א], לכן עירוי מכלי ראשון אינו מבשל רק כדי קליפה. אם כן נראה לומר, קושיית הש"ס התם ואימא ע"י חמי האור קאי אליביה דרב דסבירא ליה עילאה גבר, ואליביה לכולי עלמא עירוי מבשל כמו כלי ראשון. עיין תוספות זבחים צ"ה ע"ב [ד"ה עירה]. אי נמי גם לשמואל ניחא, דלתוך צונן הוא דתתאה גבר אין עירוי מבשל רק כדי קליפה, אבל תוך פנים הכרס ובני מעיים של הבעל חיים הוא רותח תמיד, מודה שמואל דעירוי מכלי ראשון לתוכו מבשל גמור הוא. אי נמי על כל פנים בני מעיים וכבד ולב ריאה בשר רך ומהם ספוגיים, שפיר פועל בהם עירוי מכלי ראשון גם לשמואל דתתאה גבר, ולכולי עלמא חומרת הבני מעיים בעירוי.

באופן שהוראת הגאון בתשובת חתם סופר הנ"ל להתיר בשתתה בהמה רותחים תורה היא, וראוי לסמוך עליו שלא לחוש כנ"ל.

ועוד נראה לי לחלק, התם בשריפת בת כהן שבעל כורחה פותחין את פיה ושופכים לתוכה הפתילה של אבר ויורד, וכן החמי אור מים רותחים להסלקא דעתך, בוודאי שורף וחומרת את הבני מעים להדיא בלי מעכב ומונע. אבל שותה מעצמו מים רותחים, הבעל חי מרגיש בפה, אם רותחים הם כל כך ששורפים ודאי מיד מניחים אותם מלשתותם ופולטין גם מה שבפיהם בחזרה, ומעט מזעיר מה שבולעים מהם כבר נתגלגל תחילה בפה הבעל חיים, ותו הוה ליה בפה כלי שני, אפילו אם מתוך כלי ראשון שתתה בלא עירוי כלל, ואינו מזיק ושורף כלל שוב בירידתו לתוך הבני מעיים. וזהו כעין סברת הגאון דאונגוואר נ"י הנ"ל, אבל עדיפא מיניה. וגם כעין סברת הגאון דנייטרא נ"י הנ"ל הוא זה, ועדיפא מיניה. ונכון הוא.

ובזה ניחא נמי הא דהרוקח בסימן ת"ו כתב דנפל העוף במים רותחים שוה דינו לנפל לאור לעניין נחמרו, והעתיקו להלכה הגאון בספר תבואות שור ריש סימן נ"ב [ס"ק א], וכן הפרי מגדים [שם] בש"ך סוף אות ה', וכן הגאון בספר כנפי יונה [שם ד"ה בדיון] חקר בזה מסברת עצמו, ודעתו גם כן להחמיר בנכוה בחמי חמין, עיין שם. והיינו בנפלה לתוך הרותחין דוקא שלא לדעת, אבל לא בשתתה רותחין מדעתה,

שכתב שר"ת מספקא ליה צ"ע, שבתוס' והרא"ש הנ"ל לכא' מבואר לא כך. 5. לרבי צבי הירש בן עזריאל מוילנה, פולנאה תקס"ד (בשו"ת בסוף הספר). 6. ראה עוד דרכי תשובה (סי' נב ס"ק ב) שהאריך בדיון זה, והביא את דברי רבינו ואת דברי הרב בית דוד (ביסוד הבית שם ס"ק א אות ד) שדן בשאלה זו. ועי' בליקוטי הערות שו"ת חת"ס על יו"ד ח"א סי' נד.

ומטעם הנ"ל לחלק. וגם נראה לומר, דין הרוקח ואחרונים הנ"ל דוקא נפלה לרותחין שעל האור עדיין, דבכהאי גוונא הוה ברייתא ביבמות קכ"א ע"ב אותן, נפל לכבשן האש או ליורה מליאה שמן ויין רותחת, עיין רש"י שם [ד"ה ליורה], ובשו"ע אבן העזר סי' י"ז סעיף ל', ובחלקת מחוקק שם ס"ק נ"ז, אפילו יצא משם וברח מעידין עליו, שבוודאי ימות בסיבה זו. אבל העבירו מעל גבי האור הא פליגי ביה רבי יהודה וחכמים במשנה שבת מ"ב [עמ' א-ב]. ועיין פלתי סי' ס"ט [ס"ק ז]. ועיין תשובת בית לחם יהודה סוף יו"ד סי' נ"ב מדין נחמרו.

על כל פנים יצא לנו מן האור ברור להתיר כתשובת חתם סופר הנ"ל.

הנראה לעניות דעתי כתבתי.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן עט

[דלדלולים הדבוקים במעי עופות]

חיים ושלוה וברכה מאלקי המערכה, לראש אהובי ידיד נפשי, הרב המאור הגדול, מופלג ומפורסם, צדיק נשגב ומושלם, כבוד שם תפארתו, מו"ה פייבל פלוין[י]ט נ"י, האב"ד ור"מ דק"ק שוראן והגליל יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי.

ועל דבר שאלתו בהני בר אווזות וגם תרנגולת שהייתה עמהם בכלוב או בדיר אחד, [ש]נמצאו להם באמצע הדקין כמין מעי קטן, לפעמים דבוק משני צדדים, והם כולם אם ינתקו נשאר המעי תחתיו פתוח, ואם אינו דבק כי אם מצד אחד ועומד זקוף בראשו אם ינתק יישאר המעי סתום תחתיו. ונבוכ מעלת כבוד תורתו הרמה נ"י אם הוא רק דלדול בעלמא כיון שאין בו בתוכו רעי, או אם נידון כמו קרום שעלה מחמת מכה. אלה תורף דבריו.

פשיטא מילתא דהכי רביתיהו, ואין צריך לנתקם, בין הם דבוקים מצד אחד או משני צדדים דלדולים בעלמא נינהו, כיון שאין שום ריעותא נינהו בדקין מהי תיתי לחוש לקרום

עט. 1. השאלה נמצאת בספר ליקוטי חבר בן חיים כרך ה חלק דברי חבר בן חיים דף ק, ב, וז"ל: "אודות הני בר אווזי הבאים לפניי מדי שבוע, ויש להם באמצע הדקין כמין מעי קטן, והוא על שני אופנים, לפעמים דבוק בדקין משני צדדין, ולפעמים אינו דבוק כי אם מצד אחד וכולו כמלוא ציפורן באורכו, ורוחבו כראש ציפורן לא יותר. ולא ידענא מאי אידון ביה,

דחזקה שאינו מבוררת לא מהני גם מילפוטא דרב מרי בחולין י"א [ע"ב] ממכה אביו ואמו ודילמא טריפה, אף על גב דהאב יש לו יותר על שנה כיון שיש לו בן, ואם כן דילמא היינו טעמא דאוקמיה אחזקה וכו'. ולא כן הוא בגמרא, אלא דילמא לאו אביו הוא, וגם הרי אביו טריפה נמי חייב בהכאתו¹. ותיירצת, כוונת המרדכי הוא לפרש ילפוטא דרב מרי דילמא לאו אביו הוא, ר"ל דילמא טריפה הוא אביו וזכר טריפה אין מוליד, ועל כרחק שזינתה אמו ואין זה אביו. אלו תורף דבריך.

ודע, דלשון זה שבמרדכי כן כתב בספר התרומה הלכות איסור והיתר סימן ע"ג, וכן כתב הרוקח סי' תס"ד כלשון המרדכי בזה, עיין שם היטב. וגם עליו צריך עיון גדול.

ואין זה מספיק, דלמה לו לרב מרי להוכיח מזה דילמא טריפה הוא, והא אפילו אם יבוא אליהו ויאמר ודאי לאו טריפה הוא נמי קשיא, דילמא מכל מקום לאו אביו הוא דשמא זינתה אשתו. וגם הרי הזכיר בדבריו רק רוב בעילות אחר הבעל, ואם איתא הוה ליה למימר רוב בני אדם לאו טריפות. ואם תמצי לומר באופן דלא סגי ליה לרב מרי בלאו הוכחה זו דילמא טריפה הוא, אם כן לא מוכח כלל מהתם דאזלינן בתר רובא, דהתם יש לומר משום דאיכא תרי רובא, רוב אינם טריפות ורוב בעילות אחר הבעל.

[הג"ה מבין המחבר. ולי נראה לומר, דהנה כוונת הרב הגאון מ' משה ליב כ"ץ הנ"ל דילמא אביו טריפה וזכר טריפה אין מוליד כו', כוונתו דלא על שעת הכאה קאי הכרח המרדכי שיש לו לאב יותר על שנה שאז גם הבן הוא יותר מ"ג שנה, אלא אשעת לידת הבן, דילמא היה אז אביו טריפה, ואתי שפיר ראיית המרדכי, וכסברת מרן אבי הגאון זצ"ל. אבל קשה עדיין קושיית מרן אבי ז"ל, למה ליה לרב מרי הוכחה זו מטריפה, הא אפילו אם יבוא אליהו כו' מכל מקום דילמא לאו אביו הוא דאשתו זנתה. ונראה לומר, דקשה לי על רב מרי, הא מיעוט זנות הוה ליה תליא במעשה, משא"כ רוב בעילות הבעל ממילא

שעלה מחמת מכה. והרי דעת הרא"ה בבדק הבית [ב"ב ש"ג לד, ב], וגם הראב"ן [חולין סי' רכו] בתורת חיים חולין מ"ג [ע"א ד"ה קרום], דקרום שעלה מחמת מכה אינו קרום דוקא בושט וריאה, אבל בשאר נקובי דטריפות הוי קרום². ונהי דנדחו שיטתם זו מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים³, אבל היינו בדחזינן ריעותא שהיה נקב או מכה ועלה בו קרום ונסתם לא הוי קרום, משא"כ בנידון דידן הכי רביתיהו בתולדה עם דלדולי בשר. ותדע, דקרום שעלה מחמת מכה אמרו שאינו קרום, ולא אמרו בשר שעלה מחמת מכה כו', היינו משום דרך מכה להעלות קרום דק אבל לא להעלות בשר. והיינו דלדולי בשר קשה הם ולא קרום רך, לא מחמת מכה הוא, אלא הכי רביתיהו. וכן מורין מעשים בכל יום להתיר⁴.

נאום אוהבו הנאמן.

הק' יהודא אסאד

סימן פ

[שלוש הערות בגמרא חולין יא, ב: א. בדברי המרדכי שפטור על הכאת אביו טריפה. ב. בעניין אם זכר טריפה מוליד. ג. ביישוב דברי בית שמואל ריש סימן יט]

חיים ושלוש וכל טוב לאהובי תלמידי החביב, הבחור עמק החרוץ, המופלג, ירא שלם, כ"ה משה ליב כ"ץ נ"י מניקאלסבורג יע"א.

מכתבו קיבלתי, וששתי בשלום אביך ידיד נפשי הרב הגדול שיחיה, ובשלומך ובשלום תורתך אשר הצעת לפני. והנני למלאות מבוקשך להשיב לך על דברי תורתך.

[א] **אשר** העלית בכוחך לתמוה על המרדכי פרק אלו טריפות סי' תרל"ה בשם התוספות פסק הגבינות, דנקט הראיה

אות ד בשם כמה פוסקים, פר"ח שם ס"ק א, פרי תואר שם ס"ק א, תבו"ש שם ס"ק א, מחזיק ברכה שם אות א, חכמת אדם כלל יט אות ו, ועוד. עי' כף החיים שם אות ו. 4. איתא בחולין נח, ב וביו"ד סי' מז סע' ב יתר דקין בעוף כשר, וצ"ע מדוע רבינו לא הזכיר זאת. בדעת תורה (שם ס"ק ד), הביאו הבית דוד בעמודי הבית שם ס"ק ד) כתב שאם הבלטה נוטה למראה יבלת דינה כקרום שעלה מחמת מכה, ומבואר דבלאו הכי כשר, וכדברי רבינו. ועי' בשו"ת גורן דוד ח"ב סי' ז. בליקוטי חבר בן חיים ח"ה בחלק דברי חבר בן חיים דף ק, ב מובאת תשובה זו ובסופה נוסף 'וכזה ממש כתב לי בעניין הנ"ל הגאון אב"ד בק"ק לבוב מו"ה יוסף שאול ז"ל, דכל זמן שאין ריעי בדילדולין אלו אין בהם שום חשש'.

פ. 1. לקמן בתשובה רבינו מוכיח זאת.

אם הוא דלדול בעלמא שהביא הפר"ח מאחר שאין בתוכו רעי. אמנם דרכי לנתקו ונשאר תחתיו המעי פתוח וידמה כי הוא קרום שעלה מחמת מכה, והנה אם הוא דבוק משני צדדין היה נראה אם גם נחשבנו למעי יתר יש לו גם כן כל הג' תנאים שהסכימו האחרונים, אך יקרה ג"כ כי כולם במקום אחד יפרדו בנקל וישיאר תחתיהם המעי סתום ובצד האחר ככולם פתוח המעי, ואותם שאינם דבוקים מצד השני עומדים וקופים בראשם. והמכה הזאת עד שבוע העברה לא באה לפני כי אם בבר אווית, אמנם זה שתי שבועות גם בתרגולת שהייתה עם בר אווית בדיר אחד באה לפני. ובבר אווית דבוק ומנוסה אשר אם (ב)כל העדר בני אם אחת [אם] יש זה לאחד ה"ה לכולם. ולא ידעתי בזה הלכה ברורה. 2. ע"ע באריכות בענין זה לעיל סי' ס וסי' עא אות ב. 3. כ"פ השי"ך והפמ"ג סי' לו ס"ק ו וסי' א, מו"ק א, כנה"ג שם הגה"ט

ממכה אביו ואמו, דילמא מיירי קרא כשהבן כבר נשא אשה והוליד וליכא חשש ממזרות. וצ"ע.

שוב מצאתי בחקירות אלו בשער המלך פרק ט' מהלכות טומאת מת [ה"ב]⁵, ובספר עין זוכר מהגאון אזולאי אות ט' [מערכת הט' אות י']. יעויין שם היטב. ע"כ הג"ה מבין המחבר.

ובאמת, מלבד [ד]תמיהת השתיים על דברי המרדכי הללו נכונים, עוד אין מובן כלל לסיום דבריו, שהוכיח שהאב יש לו יותר על שנה דהא יש לו בן, והרי גם הבן זה המכה אין לו בן ועל כרחק נמי יותר על שנה הוא, דהא אמר רחמנא קטליה ולא נעשה בר עונשין קודם י"ג שנה, ולא צריכא לראיה על האב שהוא יותר על שנה. ועוד, הרי בגמרא [חולין שם] איתא תחילה ילפותא מפרה אדומה ואח"כ ממכה אביו ואח"כ מעדים זוממים, ולמה שנאם המרדכי וספר התרומה בהיפוך, והקדים תחילה ראיתו מהאי ילפותא דמכה אביו. ומה שהקדים עדים זוממים לפרה אדומה ניחא, לפי שעיקר הראיה הוא מעדים זוממים ולא מפרה אדומה, כמבואר בתוספות בחולין י"א ע"א [ד"ה אתיא], אבל מכה אביו למה הקדימו המרדכי.

ועיין במשנה ובגמרא סנהדרין דף פ"ה ע"ב, דלאחר מיתה דוקא פטור על הכאת אביו, אבל מחיים אפילו אביו טריפה פשיטא שהוא חייב על הכאתו, דהאיכא חבורה ונפש מקרי. עיין שם היטב. וזה ברור.

לכן האמת אהוב, כי דברים הללו בשיבוש נכתבו במרדכי ובספר התרומה ובספר הרוקח מאיזה תלמיד טועה. ובחידושי חולין י"א הארכתי בישוב דברי המרדכי⁷.

[ב] **והחקירה** שעמדת עליה אם זכר טריפה מוליד או לא, פליגי ביה קמאי. הרמ"א בתורת חטאת שלו⁸ כתב בפשיטות דאינו מוליד, ופסק שם דזכר שהוא ספק טריפה אם הוא מזדקק לנקיבה כשר הוא. ובעל מנחת יעקב [כלל עג ס"ק ה] השיג עליו. ופרי חדש בספר מים חיים [סי' ב] נסתפק בזה, הובא בשער המלך בפרק י"א מהל' שחיטה [ה"א]. הארכתי בזה בתשובה אחת⁹ והדברים עתיקים. שוב מצאתי להגאון בספר בית אפרים בקונטרס הראיות דף קכ"ד [סי' לט אות כו]¹⁰, וגם בספרו שו"ת בית אפרים חלק יורה דעה סי' כ"א, עמד על דברי ספר התרומה בזה הגירסא דילמא טריפה הוא, והאריך בזה אי זכר טריפה מוליד. עיין שם. והנראה לי כתבתי.

הוא, כמו שכתבו תוספות יבמות קי"ט [ע"א ד"ה רבי מאיר], ולא מכה רוב בעלמא. ונראה לומר, דאי זכר טריפה אינו מוליד, (ואך) [ואב] זה המוכה היה טריפה בשעת לידת הבן ועיבורו, על כרחק זינתה אשתו, ומיעוט טריפה לא תליא במעשה, ואתי שפיר ילפותא דרב מרי, והוכיח המרדכי פירושו כנ"ל. אבל קשה עדיין אם כן קושיית מרן אבי ז"ל, הא לא הזכיר רב מרי רק רוב בעילות כו', ואם איתא הוה ליה למימר רוב בני אדם לאו טריפות. ועוד, מנא לן להוכיח מהתם דאזלינן בתר רובא, הא יש לומר התם משום דאיכא תרי רובא, רוב אינם טריפות ורוב בעילות כו', כנ"ל.

גם יש לדון על עיקר כוונת המרדכי להנ"ל, דילמא אביו טריפה וטריפה אינו מוליד כו', לפי מה שכתב מהרש"ל [יש"ש חולין פ"ג סי' פ] בטרפה אינה חיה דמיעוט טריפות חיה, הוא הדין כאן טריפה אינו מוליד היינו רוב טריפות אבל מיעוט טריפות יולד. וכיון דהשתא סלקא דעתין דלא אזלינן בתר רובא, וחיישינן דילמא אביו הוא וטריפה הוא, אמרינן גם כן דהוא ממיעוט טריפות דחיות, וכמו שכתב מרן הגאון זצ"ל בסוף התשובה כהאי גוונא.

ובאותו ענין הקשיתי לפי מה שכתב הבית שמואל באבן העזר סי' ב' [ס"ק יח] וכן הוא בירושלמי [יבמות פ"ה ה"ג, קידושין פ"ג ה"ב], דממזר אינו חי או י"ב חודש או ל' יום², לפי זה איך הוכיח רוב ממכה אביו ואמו דילמא לאו אביו, הא לפי זה יהיה הבן ממזר, וממזר אינו חי. וצ"ע. ונראה לומר גם כן כמו שכתבתי, כיון דממזר דאינו חיה כמו טריפה הוא דאינו חי, וכמו שמדמה כן בספר חסידים [סי' תק] שמביא הבית שמואל, ויש לומר גם כן דדומה לטריפה בזה דרוב ממזרים אינם חיים ומיעוט ממזרים חיים, וכסברת מהרש"ל. וכאן בסלקא דעתך לא אזלינן בתר רובא, אתי שפיר, דילמא לאו אביו והוא ממיעוט ממזרים דחיים.

ובאותו ענין תרצתי כהאי גוונא קושיית הגאון מוהר"צ העלער, בת כהן בשריפה איך משכחת, דממיתה למיתה לא אזלינן בתר רובא כידוע³, ונראה לומר לפי מה שכתב בעל הטורים פרשת תצא [דברים כג, ג] דממזר אינו [מוליד] כמו כרות שפכה⁴, לפי זה שפיר משכחת ביש לה בנים וליכא כלל חשש ממזרת. אבל קשה להנ"ל, מאי הוכחה דאזלינן בתר רובא

ערה, וציין גם להוכחות רבינו שט"ס נפלה במרדכי. וע"ע שו"ת באר משה סי' מד ובהע' 2 שם ואנצ' תלמודית כך כא, טריפה טור כא ובהע' 258. 8. אינו בתורת חטאת אלא באיסור והיתר הארוך כלל כו דין ד, וכפי שציין המנחת יעקב המובא בסמוך. 9. לעיל סי' נט. 10. ראש אפרים, מהד' ורשה תרמ"ד, [ח"ד] נא, ב.

2. בב"ש כתב י"ב חודש, ובירושלמי איתא ל' יום. 3. תוס' וזכרים ע, ב סוד"ה אפילו ותוס' חולין יא, ב ד"ה ליחוש. ועיין עוד בזה לעיל סי' נו בהגהת בן רבינו, ובשו"ת יביע אומר ח"ט חו"מ סי' 1, ובשו"ת רע"א מהדו"ת סי' קכט, קמח. 4. בבעה"ט שם: כפצוץ דכא. 5. מהד' מכון ירושלים עמ' רצד ד"ה ונ"ל וד"ה ועוד. 6. לדינו של המרדכי. 7. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי'

[יט] והגאון בעל דרישת ארי [אה"ע שם] ושאר אחרונים. ועיין בבאר היטב שם [ס"ק א].

ועל דבר שעלה בדעתך ללמוד מדברי המדרכי בחולין הנ"ל דבאביו טריפה נמי פטור בנו המכה אותו. מלבד שכבר הראתך מסנהדרין פ"ה ע"ב שמבואר ההיפוך כנ"ל, עוד נראה לי להוכיח כן מריש פרק הנחנקין דף פ"ד ע"ב שם, דפריך ואימא עד דקטיל ליה מקטיל, ומשני, סלקא דעתך, קטל חד בסייף ואביו בחנק. הניחא למאן דאמר חנק קל, אלא למאן דאמר חנק חמור מאי איכא למימר. [ע"כ]. ואם איתא, תקשי לכולי עלמא, גם למאן דאמר חנק קל מי ניחא, הא יש לומר קטל חד בסייף היינו בר קיימא דוקא שאינו טריפה, אבל אביו אפילו טריפה אי קטליה בחנק הוא. אלא דזה יש לדחות, דמכל מקום באביו שהוא בר קיימא מיהת ליכא למימר דקטליה בחנק קל נידון.

אבל נראה להוכיח איפכא, על פי קושיית הגאון בעל פרי מגדים מאורח חיים סימן שכ"ח באשל אברהם אות ל"ג וכן הגאון בשו"ת מהר"ם מינץ אבד"ק אובן ישן¹³ [סי' יב], הקשו לדעת ר"ת דממיתה קלה לחמורה לא אזלינן אחר הרוב, אם כן מאי פריך הש"ס למאן דאמר חנק חמור מאי איכא למימר, דילמא עד דקטל מיקטל לאביו הוא בחנק, והא על כרחך בסייף נידון דדילמא לאו אביו הוא. ונראה לי לתרץ, לפי מה שאמרו בבכורות דף מ"ב ע"ב דכולי עלמא הואיל ואשתני אשתני, גם רבנן דלא חיישי למיעוט בדבר שכבר אשתני מהרוב חיישינן ביה תו גם למיעוט אחר. עיין שם. וכהאי גוונא כתב הבית שמואל באבן העזר ריש סימן קנ"ה ס"ק י"ט, עיין שם היטב. ואם כן, אי חיישינן ביה למיעוט דילמא לאו אביו הוא, חיישינן ביה נמי למיעוט אחר, דילמא טריפה הוא אביו זה המוכה, ופטור הוא לגמרי, ולא ממיתה למיתה מקרי, ואתי שפיר קושיית הש"ס למאן דאמר חנק חמור. ומוכח אם כן להסלקא דעתך דאביו נמי בעינן דמקטיל קטליה, הכי נמי אם היה טריפה על כרחך היה פטור, דגברא קטילא קטל. אבל כיון דילפינן דאחבורה לחוד אמר רחמנא קטליה למכה אביו, אפילו טריפה נמי חבורה עביד וחייב. כן נראה לי. ואין להאריך כעת.

ואחתום בברכה, כנפשו הרמה ונפש הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

[ג] ומה שרצית ליישב כוונת הבית שמואל ריש סימן י"ט [ס"ק א]¹¹, דמפרש כוונת הירושלמי [קידושין פ"ד ה"י] דיליף ממכה אביו חזקה, היינו חזקת צדקת, ומקל וחומר שמעינן חזקת כרוכים. ותמהת על התוספות בחולין י"א ע"ב [ד"ה כגון] שכתבו הוה מצי [למידק] [למידחי] ודילמא משום חזקת צדקת, דלפי מה שכתב הפני יהושע בגיטין י"ז [ע"א בתוס' ד"ה משום בת אחותו] דחזקת כשרות חזקה דאתיא מכח רובא הוא, אם כן הא על כל פנים מכח רובא.

דע אהובי תלמידי, שכבר נשאלתי מגדול אחד במדינתנו על דברי תוספות אלו בזה כתמיהתך הנ"ל¹², וכן כתב בתשובת בית אפרים חלק אבן העזר סי' ג' [ד"ה ואידך]. והשבתי שלא נעלמו דברי תוספות הללו מהגאון פני יהושע, דהא קטן וקטנה דעליה מהדר הש"ס חד רובא הוא דאיכא, והקשו אם כן תוספות שפיר מנא לן ממכה אביו דילמא התם משום דאיכא תרי רובא, דאפילו זינתה ודאי מכל מקום כיון דרוב בעילות אחר הבעל בן זה מבעלה הוא שהכה את אביו, ואיכא עוד רובא דחזקת צדקת, שעל פי רוב בני אדם כשירים לא זינתה כלל.

וגם לדברי נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' ס"ט [ד"ה ומה שכתבו] שכתב חזקת כשרות חזקה דמעיקרא הוא שנוולד כשר, הרי בהדיא חזקה ורובא קריא ליה הגאון נודע ביהודה שם, חזקה דמעיקרא שלא נולדה זונה, וגם חזקה דאתיא מכח רובא הוא, שרוב נשים ישראליות [נ] כשירות ואינן מזנות. ואם כן נהי דראיית הירושלמי על חזקת כרוכים הוא ממכה אביו יומת על פי חזקת צדקת, לא מקל וחומר אתיא, דחזקת צדקת לא חזקה דמעיקרא לחודא אית ביה, אלא גם רוב כשירות נמי. ורובא וחזקה הוה ליה נמי כאנן סהדי, דהא אפילו רבי מאיר לא חייש למיעוט בכהאי גוונא, ביבמות ק"ט. והוא הדין נמי חזקת כרוכים דאתיא מסברא אלים טובא, כסברת בעל יד המלך [הל' איסורי ביאה פ"א ה"כ] שהבאת במכתבך, והוא סברת מהרי"ק שורש ע"ב ומהרי"ט ספר שני סי' כ"ז מחלק אבן העזר. אבל חזקה דמעיקרא גרידא דמהני ליכא למילפיה ממכה אביו, וכמו שתוספות הניחו בקושיא גם על רוב גרידא מנא ליה לש"ס למילפיה מהתם, הא יש לומר התם משום חזקה ורובא, אי נמי משום תרי רובא כנ"ל. והתמיהה על דברי הבית שמואל במקומה עומדת. וכבר דחו דבריו הגאון בית מאיר [אה"ע סי'

עניין כלל לשאלת הגמרא בחולין הנ"ל, שהגמרא שם דנה מנלן דאזלינן בתר חזקה קמייתא, שהוא כלל שאינו מבוסס על סברא אלא על גזוה"כ, ואילו החזקה עליה דנים הירושלמי והרמב"ם הינה חזקה המבוססת על אומדן הדעת, ועל חזקה זו לא אבעיא ליה לש"ס כלל, דפשיטא דאזלינן בתרה, דחזקה זו אלימתא טובא. ¹² עי' לעיל סימן נו ד"ה שוב מצאתי וד"ה ועוד נראה לי. ועי' לקמן סי' רמב ד"ה הנה. ¹³ פרא תקפ"ז.

¹¹ בשו"ע שם פסק (ע"פ הרמב"ם איסורי ביאה פ"א ה"כ) שמי שהוחזק בשאר בשר דנים ע"פ חזקה זו, והרמב"ם שם הביא ראיה לדין זה (ע"פ הירושלמי) מדין מכה אביו ואמו, שאם לא שאזלינן בתר חזקה (שהוחזק לנו שאביו הוא) מנין לנו שזהו אביו. והב"ש שם הקשה, א"כ מדוע הגמרא בחולין (י, ב) לא מביאה מקור לחזקה מדין מכה אביו ואמו. ובפתי"ש שם ציין לספר יד המלך הל' איסור"ב שם, שהקשה על הב"ש דחזקה זו דהירושלמי אינה

סימן פא

א. התראת ספק כשעתיד להתברר.

ב. בעניין מכה אביו

חיים ושלום וכל טוב לאהובי ידיד נפשי הרב המאור הגדול המופלג והשנון צדיק ונשגב כבוד מו"ה מאנדל נ"י אב"ד קהילת רעטא יע"א.

אם כי טרדותי רבו, אין עת פנות אל המנוחה, אמרתי לקיים הבטחתי מאז להשיבו על דברי תורתו ע"י נוסע המוקדם.

[א] הקושיא שהביא מעלתו בשם סדרי טהרה [בחלק חידודי הלכות, נידה מו, ב תוד"ה רבי יוחנן] הוא קושיית המשנה למלך בהלכות סנהדרין פט"ז [ה"ד], סתירה מתוספות יבמות דף פ' [ע"א ד"ה נעשה] לתוספות נידה דף מ"ו [ע"ב ד"ה רבי יוחנן], והניח בצ"ע. והגאון נודע ביהודה בתשובה [ח"א] [מהדו"ק] סי' ו' מחלק אבן העזר השיג עליו, וכתב דיש לחלק בין הפרקים, יעויין שם².

ולעניות דעתי אפילו אם שוים לגמרי נמי לא קשה מידי. והוא, דנודע ביהודה שם כתב דסברת תוספות יבמות הוא כהלכה בלא טעמא. ויש לומר דסבירא להו לעיקר התוספות כמו שכתבו בנידה, משום הרוב לא התראת ספק הוא, דרובא דאורייתא והוה ליה ודאי. והכי נמי גבי סריס, ואז לכולי עלמא לא נעשה גדול למפרע אלא משעברו רוב שנותיו ואילך, אלא דוקא הביא סימני סריס סבירא ליה לרב נעשה גדול למפרע. וכיוון דבחולין דף צ"ה מצינו דחייש רב למיעוט גבי בשר שנתעלם מן העין, להכי לא סגי להו לתוספות ביבמות לתרץ לרב לטעמיה כתיב רובא בנדה, משום דאפילו לרובא נמי התראת ספק הוא, דחיישינן למיעוט, והוצרך תוספות לסברת כיון דאיגלאי למפרע וסופו להתברר על פי הרוב בכי האי גוונא מודה רב אף על גב דחיישינן למיעוט לא הוי התראת ספק, דסברא זו מצטרף בהדי רוב. אבל בנדה שם לא הוצרכו לזה, ותירצו כפשוטו משום רוב לא הוי התראת ספק. אבל סברתם דיבמות זולת צירוף הרוב לא ניתן לאמור, דהוא הלכתא בלא טעמא כנ"ל. ובחידושי חולין סוף פרק אותו ואת בנו הארכתי על דבר קושיית המשנה למלך, עיין שם היטב.

פא. 1. התוס' ביבמות כתבו שהתראה נחשבת להתראת ספק רק כאשר הדבר לעולם לא יתברר, אבל כאשר הדבר עתיד להתברר אין ההתראה נחשבת כהתראת ספק. אמנם התוס' בנדה הקשו על דברי ר"ל בסוגיה שם שאם הקדיש מופלא סמוך לאיש ואכל אחר לוקה, מדוע לא חשיבא התראת ספק, כיון שיתכן שאותו הקטן יביא שתי שערות בגיל מאוחר יותר מ"ג, ונמצא שלא היה מופלא סמוך לאיש באותה שעה ואין הקדשו הקדש. והרי

ואיך שיהיה, דברי מעלתו שכתב לרבי יוחנן שאין צריך לתירוץ תוספות דנדה³ אם כן הוה ליה ספק, ולרמב"ם דספק מהתורה להקל⁴ הוה ליה נדרא דרבנן לכן בעל מיפר ליתומה וכו'⁵, דבריו תמוהים הם, דמשום דלא צריך לתירוץ התוספות דנדה לא משום זה יכחיש המציאות דרוב ודאי מביאים שתי שערות בזמנם, ורובא דאורייתא הם גם להרמב"ם, והוה ליה נדרא דאורייתא. ויותר היה יכול לומר, דרבי יוחנן מוקי לברייתא דיתומה כרבי מאיר דחייש למיעוטא, וכיון דאיכא חזקת קטנה אמרינן סמוך מיעוט לחזקה אפילו להקל, כמו בתינוק שנמצא בצד העיסה בקידושין דף פ' [ע"א], והוה ליה פלגא ופלגא, וספק מדאורייתא להקל, והוה ליה נדרא דרבנן. אלא דאם כן גם לריש לקיש מאי פריך הש"ס. ובאמת לא קשה מידי, דיש לומר לרבי מאיר דחייש למיעוטא מודה הרמב"ם אליביה דספק שקול מדאורייתא להחמיר, ומכל שכן דרבי מאיר לטעמיה סבירא ליה בכריתות י"ח [ע"א] חתיכה אחת סגי לאשם תלוי, ופריך שפיר. אבל לולי כן אדרבה איכא למידק מסוגיא זו דלא כהרמב"ם כנ"ל.

ובעניין איכא לברורי, יפה כיוון מעלתו, שכן העלו האחרונים באמת דמודה רמב"ם בכהאי גוונא דספק להחמיר מדאורייתא, מהרי"ט [שו"ת מהרי"ט ח"ב יו"ד סי' א] ושער המלך [הל' טומאת מת פ"ט הי"ב] וסייעתם כאשר כבר הראיתי לדעת.

ודברי אדוני מורי ורבי זצוק"ל נכונים ואינם צריכים הסכמה, כי הוא ממש כסברת תוספות יבמות פרק הנ"ל באגלאי מילתא למפרע לא שמיה ספק אלא ודאי, ופשיטא דמודה הרמב"ם דספק מהתורה להחמיר בכי האי גוונא. וממה נפשך נדחו דברי מעלתו, דממה נפשך הקשו תוספות שפיר בנדה שם, וסברת אדוני מורי ורבי ז"ל אינו משום איכא לברורי, אלא לכולי עלמא כסברת תוספות יבמות פ' [ע"א ד"ה נעשה] דיתבאר ויוכיח סופו על תחילתו למפרע. ודו"ק.

[ב] ומה שכתב מעלתו לתרץ קושיית במכה אביו ואמו, דהוה ליה עדות שאי אתה יכול להזימה דמצי האב אמר גברא קטילא בעינא למיקטל, שאני אביו ודאי וחייב מיתה כבר על הכאתו. זה אינו, דכל זמן דלא נגמר דינו לאו גברא קטילא

ספק זה עתיד להתברר, ומוכח שלא סברו כתוס' ביבמות. 2. אמנם הנ"ב שם לא כתב מה החילוק, ועי' בשער המלך הלכות אישות פ"ב סברא לחלק בזה. 3. שהרי לשיטתו (מכות טו, ב) התראת ספק שמה התראה. 4. הל' טומאת מת פ"ט הי"ב, איסורי ביאה פ"ח הי"ז, כלאים פ"י הכ"ז, אבות הטומאות פט"ז ה"א. 5. בגמ' נדה שם. 6. ועיין עוד שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' קנט ד"ה ומה שיש, וציין שם לדברי רבינו ודברי החת"ס ח"ו סי' סב. 7. לעיל סימן מ,

הוא, ואי לא אזלינן אחר הרוב אין גומרים דינו על הכאת אביו לחוד. ועוד, אפילו נגמר דינו נמי כל זמן שלא נעשה בו מעשה טריפה לא מצינו דגברא קטילא הוא. וקל להבין.

ואחתום בברכה מעין הפתיחה, הלא כה דברי אותבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן פב

[נכרי וישראל עומד על גביו, לענין שחיטה, גט ומילה]

חיים ושלום וכל טוב לאהובי תלמידי ידידי הבחור המופלג, חריף ושנון, זית רענן, הרבני כבוד הר"ר זאבל סג"ל נ"י מפרשבורג יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי, וששתי כעל כל הון בהיוודעי כי ה' נתן חינוך בעיני אנשים השלמים, כה יתן וכה יוסיף ה' שנית ידו להטיב לך, ישלח עוזך מקודש למען שמו. אמן.

ועל דברי תורתך, שעמדת לסברת הרשב"א בחידושי חולין דף י"ב ע"ב [ד"ה מאן תנא] דהיינו טעמא דמהני בגט כתיבת חרש שוטה וקטן וגדול עומד על גביהם, דמצרפין כוונת העומד על גביהם למעשיהם משום שליחות דבעל, משא"כ גבי שחיטה, יעויין שם, אם כן על כרחך צריך לומר הא דנכרי פסול בגט משום דמקלקל הוא וכותב לשם אחר, [ו]ליכא למימר צירוף מחשבות העומד על גביו למעשה הנכרי, ולא כפירוש התוספות [גיטין כג, א ד"ה עובד כוכבים] אדעתא דנפשיה עבד, דיש לומר שכותב סתמא, ואם כן לדידיה הדרא קושיא לדוכתה קושיית תוספות גיטין כ"ג [שם] מאי שנא במילה דכשר בנכרי לרבי יודא, אף על גב דסבירא ליה דבעינן לשמה בעבודה זרה כ"ז [ע"א]. עד כאן דבריך.

והנה לא היה צריך מעלתו לעצה מרחוק, דבמקומו מבואר דרש"י לא מפרש כתוספות, שפירש שם [גיטין כג, א] וזה לשונו בד"ה לדעתיה דנפשיה כו', שמא הוא גמר בלבו לשם אחר. עד כאן לשונו. וקשיא לדידיה קושיית התוספות מאי שנא ממילה.

ונראה לי פשוט דרש"י נשמר מזה, שכתב בעבודה זרה כ"ז [ע"א] בד"ה לה' המול וכו', וזה לשונו, כותי פסול דמל שלא

לשמה, אבל נכרי לא מהיל אלא אדעתיה דישראל שאומר מהול והיינו לשמה. עד כאן לשונו. וביאור דבריו ז"ל, כיון דמילה כתובה אחזיקו בה כותים כמסקנא דחולין דף ד' ע"א, וכיון שמצאו להם אחר כך דמות יונה בראש הר גריזים אמרינן שמל בניו לשם הר גריזים, ולכן כותי לא ימול ישראל נמי מהאי טעמא, אבל נכרי שאינו מחזיק במצות מילה כלל, אלא כשאומר לו ישראל מהול את בני ודאי אדעתיה דישראל מהול, דמהי תיתי נאמר שמל לשם עבודה זרה מה שלא עשה כן מעולם ואין דרכו לעבוד בכך, וכיון שעושה אדעתיה דישראל היינו לשמה, אבל בגט אף על פי שישראל אמר לו כך חיישינן שמא גמר בלבו לשם אחר ששמו כשמו כנ"ל. ואם כן מתורץ קושיית התוספות גם לרש"י ורשב"א כנ"ל. שוב ראיתי מפורש כן ברש"י עבודה זרה כ"ז ע"ב בסופו [ד"ה ימול עובד כוכבים וד"ה אל ימול כותי] כמו שכתבתי כוונתו, יעויין שם, והנאני. ודו"ק.

ועוד נראה לי, הא דבעי רבי יהודה מילה לשמה על כרחך רק מדרבנן ומשום מצוות צריכות כוונה נגע בה, ומבואר זה אצלי בארוכה בע"ה. אף על גב דמפרש רב חסדא שם [ע"ז כו, א] טעמא מקרא לה' המול [שמות יב, מח], פשיטא דאסמכתא הוא, דאין מקרא יוצא מידי פשוטו דקאי לה' דקרא אפסח, שתהא עשייתו לשמה וכדאמר אליביה דר' יוסי, ואם איתא בפרשת מילה הוה ליה למיכתב. וגם ליכא למימר מסמיכות דרש (כל) [לה], דרבי יהודה לטעמיה הא לא דרש סמיכות! ותדע, דהא דבר הלמד מעניינו אחד מ"ג מידות הוא ובעניינא דפסח קאי ועשה פסח לה' וכו', וגם הפיסוק טעמים יוכיח דקאי לה' אפסח שלפניו, עיין תוספות חגיגה ו' ע"ב ד"ה לפסוקי טעמא. אף על גב דאמר לו רבי יוסי היכן מצינו מילה מן התורה לשמה, יש לומר נמי אפילו סמך מן התורה לא מצינו, וגם אשכחן טובא לשון כזה בש"ס לאו דוקא כמו שכתבו תוספות [מנחות סה, ב ד"ה מה, ר"ה ה, א ד"ה אמרה תורה] אהא דמפני מה אמרה תורה הביאו עומר וכו'. ואם כן הרי הכסף משנה פרק ג' מגירושין [הל' טו] ביאר דמהאי טעמא נכרי אדעתא דנפשיה עביד הוה ליה רק ספק מגורשת ולא ודאי בטל, וכן כתבו בית שמואל [ס"ק ה] ופרי חדש [אה"ע] סי' קכ"ג [סוף ס"ק ו], וכן הוכחתי מלשון רש"י הנ"ל שהבאתי, ונעלם כל זה מהגאון חכם צבי בתשובה סימן א'. אם כן לא קשה מידי קושיית תוספות לרש"י ורשב"א הנ"ל, דגט מדאורייתא בעיא לשמה הוה ליה ספק דאורייתא ולחומרא, אבל מילה הוי ליה ספק דרבנן דילמא אדעתיה דנפשיה עבד, וספיקא דרבנן להקל.

סימן פג

[בעניין סמוך מיעוט לחזקה]

חייא אריכא, ומזוני רויחא, ושלוש וברכה, לכבוד אהובי תלמידי רב חביבי הלא הוא הרב החרוץ מופלג מאוד עוקר הרים ומשדד עמקים מתון ומסיק כהלכה כבוד שם תפארתו מו"ה אליעזר נאדאש נ"י בקהילת קאטה.

גלילי ידיך הטהורות אתא לידי זה ימים, ותוכו ראיתי בקשתך להשיב לך על אשר הקשית לשאול בחולין דף ו' [ע"א] דאמר רבן גמליאל ובית דין כרבי מאיר סבירא להו, והא גם כרבנן אתיא לאסור שחיטת כותי משום סמוך מיעוט לחזקה לר"ת², כמו שהקשו הכ"י ארוב מצויין מומחים הם. ותירוצם שם לא שייכי(ם) בהא.

הנה בחולין ו' שם הוסיף הש"ס וסיים, ורבי מאיר לטעמיה דחייש למיעוטא וגזר רובא אטו מיעוטא. ופירוש זה הלשון מבואר יפה בר"ן ריש פרק כל הצלמים [ע"ז יז, ב בדפי הר"ף ד"ה גמ'] פליגי הרמב"ן והר"ן, דגזר שאר עיירות ומקומות שאין שם כותי מומר לעבודה זרה כלל⁴, כהאי גוונא ודאי רבי מאיר דוקא דחייש למיעוט גרידא גזר נמי רובא שאר מקומות אטו מיעוטא, אבל רבנן לא גזרו באותן עיירות שאין שם אפילו מיעוט אטו מיעוט. וגם להר"ן דפליג שם על הרמב"ן, העלה דרוב המקומות הוו להו רובא דאיתא קמן, ודאי לא גזרו אטו מיעוטא⁵. ורש"י בקידושין דף פ' סוף ע"א [ד"ה אם רוב שרצים] פירש דרובא דאיתא קמן לא אמרינן ביה סמוך מיעוט לחזקה, יעויין שם.

ועוד, ברוב מצויים מומחים וכו' המיעוט שאין מומחים מקלקלים את השחיטה, אם כן המיעוט מסייע הוא לחזקה אינו זכות, לכן יש לומר סמוך מיעוט לחזקה, אבל המיעוט כותים (מומחים) [שוחטים] לעבודה זרה, ושחיטתם אסורה משום לתא דעבודה זרה, אינו מסייע לחזקה אינו זכות, דהרי זכותה לפנינו כהוגן, או שהוא מומחה או שהיה עומד על גביו, ליכא למימר בכי האי גוונא סמוך מיעוטא לחזקה. ועיין חילוק זה בספר צאן קדשים ריש פרק ג' דבכורות דף כ' ע"ב [בתוד"ה חלב פוטר] ובמהרש"א [שם]⁶.

נאום הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

איברא תוספות לטעמם אזלו לפירוש שני שכתבו [בגיטין] סוף דף כ"ב שם דלרבי מאיר אזלי סוגיא דכתיבה לשמה רק מדרבנן בעינן, ומכל מקום מסקינן נכרי פסול משום אדעתא דנפשיה וכו' וכמו שכתבתי, ועל כרחך צריך לומר דסבירא להו דלא הוי ספק כלל אלא אנן סהדי דעבד אדעתיה דנפשיה וכו', וכמו שכתב החכם צבי סי' א' הנ"ל מסברת עצמו, לכן הקשו תוספות לטעמם שפיר מאי שנא ממילה. אבל רש"י גם כן לטעמיה דנקט לשון שמא גמר בלבו וכו', ועל כרחך סבירא ליה כפירוש ראשון דתוספות דלרבי אלעזר קאי הסוגיא דהוה ליה ספק דאורייתא, ולא קשה מידי ממילה דהתם ספיקא דרבנן כנ"ל, לכן פליגי על פירוש התוספות דלא עבד סתמא אלא עבד לשם אחר. ואפשר לקיים גם שניהם, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דוודאי הוא דעבד סתמא, וספק הוא אי עבד לשם אחר, וצ"ע.

ואני הקשיתי על סברת רשב"א הנ"ל בחולין, מסוגיא דנדרים סוף דף ע"ב גבי הא דפריך מאפטרופוס והא לא שמע בעל, ואף על גב דשמע אפטרופוס ושלוחו כמותו, פירש הרא"ש [שם ד"ה והא] במידי דממילא בלא מעשה לא שייך שליחות. ועיין בחידושי רשב"א שם [עג, א ד"ה ואיכא למידק] נראה שהסכים לתירוץ זה, ואם כן מחשבה נמי לא שייך ביה שליחות. וצ"ע. ויש לומר, התם כוונת הרא"ש ורש"י הוא בשמיעה דוקא, דבעל כורחו שומע אפילו אין מכוין כלל נמי, אבל מחשבה הרי דעתו בעיא, למחשבה שייך שליחות אף שהוא בלא מעשה. איברא הגאון קצות החושן סי' של"ו [ס"ק א]² סבירא ליה משום שאינו מעשה נגעו בה, עיי"ש. ומכל מקום יש לומר, כיון דעל כרחך בעינן מחשבה לרבנן בחולין, אם כן רחמנא אחשביה מחשבה זו למעשה, כיון דבלעדה שחיטה פסולה כמו בקדשים, וכן הגט פסול ובטל בלא כוונת לשמה, מחשבה זו מעשה הוא, וכמו שכתבתי בחידושי גיטין כ"ב שם בס"ד. ואתי שפיר תירוץ רשב"א, מצד שליחות מהני מחשבת העומד על גביו³.

ואחתום בברכה מרובה, כאוות נפשו ונפש אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

דאיכא חזקה בהדה, בתוס' בכורות כ, ב ריש ד"ה חלב. 3. עי' בתוס' שם. 4. כך מבאר רבינו את לשון הגמ' בחולין ע"פ שיטת הרמב"ן המופיעה בר"ן שם, עיי"ש. 5. דמיעוטא כמאן דליתיה דמי. 6. ועי' בעניין סמוך מיעוטא לחזקה בשו"ת קול יהודה לר"י כץ ממונקטש סי' יח אות א ד"ה ובפתחי.

2. וכן בס' קפב ס"ק א. 3. בעניין הסתירה בדברי הרשב"א, עיין עוד בחא"ח סי' קנו מ"ש בזה ושו"ת מהרש"ם ח"א סי' יד ד"ה מכתבו הגיעני.

פג. 1. שגזרו לאסור שחיטת כותי משום שמצאו להן דמות יונה בראש הר גריזים שהיו עובדים אותה. ואף שרוב כותים אינם יושבי הר גריזים, מ"מ רבי מאיר חייש למיעוטא. 2. שפסק דחיישנן למיעוטא היכא

סימן פד

[הוראה לעצמו בטריפות נקובת הוושט
שבאוונות]

ישא שלום וברכה, מאלקי המערכה, ברביה והמשכה,
לכבוד ידיד נפשי הרב הגדול חריף ובקי צנא מלא
ספרי החכם השלם קדושת שם תפארתו מו"ה פייש
ווינטער נ"י, דיין בקהילת האליטש יע"א.

גלילי ידיד הטהורות קיבלתי.

ועל דבר אשר עמד פאר רום מעלתו על דברי הפרי מגדים
ביורה דעה סוף סימן י"ח [משב"ז ס"ק טו] שאין להורות לעצמו
בדיני וטש לדעת הר"ש בפרק שני מנגעים דמייתי ליה הט"ז
שם, משום דאתחזיק איסור וליכא רוב.

יפה השיג מעלתו, דוודאי בהלעטט אוונות אף דיותר
מצוי בהו הלקותא בוושט מסירכות הריאה, הריעותא מצוי
אבל הטריפות אין מצוי בהם, ומדינא לא צריך בדיקה דרובן
כשירות, אלא מצד חומרא התקיננו לבדוקן כדמשמע לשון
הדרכי משה [אות ד] ובהג"ה רמ"א סי' ל"ג [סעיף ט].

וכן כתב בתשובת בית אפרים חלק יורה דעה סי' ע"ו [ו'].
וכן כתב בפשיטות בשו"ת שער אפרים סוף סי' ס"א, והוא
בתשובת צמח צדק סוף סימן קט"ו, לחלק מהאי טעמא בין חיה
דמשהין הכיסוי דם עד אחר בדיקת הריאה כמו שכתוב בשו"ע סי'
כ"ח [סע' כ] ולא משהין גם כן הכיסוי דם באוונות שמלעיטין עד
אחר בדיקת הוושט, יעויין שם. וכיון דרובן כשירות ממילא לא
אתחזיק איסורא¹, וגם להר"ש מותר להורות לעצמו כמו לשחוט.

ומכל שכן דהלחם חמודות [בכורות סוף פ"ד ס"ק כא]
ובית הלל סי' ש"ב² השיגו על הר"ש גופיה ועל הט"ז שמביאו
להלכה, אלא אפילו באיתחזיק איסורא נמי שרי להורות, עיין
שם בלחם חמודות סוף פרק עד כמה. וכן משמע בפסקי תוספות
בבכורות שם סימן ע"ב וזה לשונו, בכל איסור והיתר אדם
נאמן לראותו לעצמו, ד"ה דהא דף ל"א [עמ' א]. והיינו דלא
כהפרי מגדים. וכן בגדה דף כ' ע"ב זה לשון הפסקי תוספות,
מותר לראות דמי אשתו, ד"ה כל. ועיין בספר מי נדה [לגר"ש
קלוגר] שם [נידה כ, ב תוד"ה כל]³.

הלא כה דברי ידידו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן פה

[א. חזקה בטריפות במקום שנולדה ריעותא.
ב. הקפה מבהמה לבהמה בטריפות.]

מאלקי המערכה, חיים וברכה, ברביה והמשכה,
לכבוד ידיד ה' וידיד נפשי הלא הוא הרב החרוף
חריף ובקי צדיק נשגב שמו מו"ה ישעיה בייערן
נ"י, וכל אשר לו שלום.

גלילי ידיד הטהורות קיבלתי, וראיתי הערותיו.

[א.] על שתמה מעלתו על ראיית הרבינו יונה בר"ן ורשב"א
פרק קמא דחולין [הר"ן דף ג, א מדפי הרי"ף ד"ה תניא,
והרשב"א בחידושו י, ב סוף ד"ה עד אחד נאמן באיסורין]
לסתור דינו דלא מוקמינן אחזקה היכא דאתילדא ריעותא, מאי
שנא מהא דספק כלבא וקניא וספק שונרא תלינן לקולא אימור
כלבא [חולין נג, א-ב], והא תיפוק ליה התם איכא ספק ספיקא
טובא וגם חזקה מבוררת שלא נדרסה. עד כאן לשונך.

אבל באמת טענתו אינה מבוררת בזה, דוודאי גם ספק
נשמת הגף או נשבר הרגל מחיים [רשב"א ור"ן שם] נמי חזקה
מבוררת הוא שכן נולדה שלימה, כפירוש רש"י כתובות ע"ה
ע"ב [ד"ה מני רבי יהושע היא], ואדרבה חזקה שלא נדרסה
אינה מבוררת להט"ז יורה דעה סוף סי' ע"ט [ס"ק ה] בשם
ה"ר פייביש יעויין שם, דשמא נדרסה אמו והארס מזיק לוולד,
יעויין שם. ועוד גם זאת, ספק כלבא וקניא וספק שונרא (בר)
[דרס] ספק אחד הוא ולא ספק ספיקא, וגם להרמב"ם [הל'
שחיטה פ"ה ה"ג] [ו] בטור ובית יוסף וט"ז יורה דעה סי' כ"ט
בדרוסה גם ספק ספיקא ראוי להחמיר כמו בשאר טריפות ספק
אחד. באופן שאין כאן קושיא.

ב. תמה מעלתו על ראיית הרא"ש פרק אלו טריפות דף נ'
סוף סי' ל"א דאין מקיפין מבהמה לבהמה מהא דשחט הוושט
ומצא הגרגרת שמוטה וכו', ומאי ראייה, התם הקפה להקל הוא
ודאי לא סמכינן מבהמה לבהמה, משא"כ גבי [ריאה] [גרגרת]¹
הקפה הוא לחומרא² וכו'.

יפה הרגיש, ויפה כיון להים של שלמה באלו טריפות
סי' נ"ח, תמה כן על הרא"ש, והוסיף תימה שהביא כן מדברי
הרא"ש עצמו שכתב כן לחלק ביניהם בפרק השוחט דף ל"ב
סי' י' יעויין שם, וצ"ע.

אינם מופיעים בליקוטי הבית הלל המודפסים בגיליון השו"ע, אלא בספר
עצמו. 3. וע"ע בעניין זה לקמן סי' קפז.

פה. 1. תוקן עפי' המהרש"ל המובא להלן. 2. אף דברוב פעמים אי אפשר

פד. 1. ראה לעיל סי' ז נ"פ מהגדרת המציאות הזו עד כמה לחשוש
לריעותא, וסי' עג שהיקל בריעותא לפי ראות עיני המורה. בסימן זה מבואר
שנושא זה תלוי במחלוקת ובדעת הפמ"ג הנ"ל. 2. דברי הבית הלל הללו

ואחתום בברכה מרובה, כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

הק' יהודאסאד

סימן פו¹

[האם מועילה בדיקה לנקב קטן בנמצא מחט]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד ידיד נפשי הרב החריף ובקי נפלא, מאוד נעלה, הפלא ופלא, מפז יסולה, צדיק ונשגב שמו מו"ה אורי מיללער נ"י בק"ק שוסבורג יע"א וכל אשר לו שלום.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי זה ימים, ופניתי לכבודו כי רב הוא להשיב לו כהלכה.

על דבר קושיית מעלתו בחולין י"א ע"ב וכי תימא בדבדיקין ליה הא קמנויל וכו',² ותיפוק ליה הרי קיימא לן מחט בחלל הגוף לא מהני בדיקה לנקב משהו ביורה דעה סימן נ"א [סעיף א].

הנה, מלבד דהא דנקב משהו אינו ניכר בחלל הגוף רק חששא דרבנן הוא ולא מדאורייתא, והש"ס אדאורייתא מהדר התם, ואין כאן מקום קושיא כלל.

עוד, גם לדעת מעלתו, הרי צריך להבין מאי טעמא באמת לא מהני בדיקה בנמצא מחט בחלל הגוף, הוה לן למימר אוקים כל איברים הפנימים בחזקת שלמים שלא ניקבו, ועל כל פנים על ידי בדיקה, וצריך לומר, כיון דבהמה זו יצאה מן הרוב, שרוב בהמות הם שלמים ולא נמצא מחט בחלל גופם, כיון דזו אשתני ע"י ריעותא אשתני נמי וחיישינן לנקב משהו שאינו ניכר. משא"כ בלא שום ריעותא, ודאי אוקמה אחזקה ע"י בדיקה שהיא בחזקת בריא בלא חולי כלל, ולא קשה מידי. וזה פשוט מאוד. ואם כן כוונת הש"ס הוא וכי תימא בדבדיקין ליה וכו', ר"ל ועל ידי בדיקה דוקא סמכינן תו על הרוב שלא ניקב ושלא נטרפה. כן נראה לי פשוט³.

סימן פז

[ריאה שנפחוה ומבצצת שלא במקום הריעותא]

שלמא רבא וחיאי אריכא ובריות גופא לכבוד ידיד נפשי הלא הוא הרב המופלג המאור הגדול חריף ומהולל מאוד ושנון, כבוד שם תפארתו מו"ה אורי מילער נ"י, דיין מובהק בקהילת שאסבערג.

גלילי ידידו הטהורות, ונעימותיו היקרים ונעימים, קיבלתי. ואיתו הסליחה עלי איחור תשובתי, כי ידוע למעלת כבוד תורתו הרב נ"י אהבתי אליו כמים הפנים, ושמח אני על דברי תורתו תמיד, ורוצה אני לכבדו, אבל חבילי טרדין עד לא יכולתי להשיב כה זה ימים.

אשר בא שנית בשאלתו על דבר השוחט בקהילתו, בנידון ריאה שנפחוה מצד ריעותא, ולמעלה הרבה ממקום הריעותא נפרדה עור הריאה מהבשר, וזה שקוראין השוחטים בשם גלאזי"ג. ואמר השוחט מיד שבמקום ההוא יבצבץ אבל אינו מזיק כיון שאינו במקום הריעותא, ויש לו קבלה מרביותו שוחטים ובודקים שאין זה מחמת הנפיחה אלא טבע הריאה כן הוא להיות מבצבץ במקום שקורין גלאזי"ג, ואם יהיה זה טריפה לא תמצא ריאה אחת מעשרים כשרה, כי ברוב בהמות יש כזה.

הנה הראיתי מכתבו להשו"ב מומחים דפה, וגם המה ראו כן תמהו, שלא שמעו מעולם שם זה גלאזי"ג, ולא ראו כזה שנפרד העור מן הבשר שלא במקום הריעותא ושם מבצבץ. אבל אמרו שהרבה פעמים נקבים ממש יש בריאה נראים לעין שלא במקום, ואין השוחטים משגיחים עליהם כלל, כי תולים אותם שנעשים על פי הרוב ע"י הטבחים שמנתקים את הריאה להוציא בכח מעבירים אותה דרך ראשי הצלעות ועצמות,

רוב. והוסיף, שהיה מקום לומר שאה"נ אין כוונת המקשן לדחות לגמרי את ההוכחה אלא רק לצמצם את החידוש ולומר שהולכים אחר רוב רק לאחר בדיקה, שבכהאי גוונא שאינו שכיח מודה שהולכים אחר הרוב, אלא שאי אפשר לפרש כן כיון שמיד אח"כ מקשה 'שלא במקום' סייף נקב הוה' אף שאינו שכיח, ובהכרח כוונת המקשן לומר שאין הולכים אחר הרוב כלל, ומסיים בצ"ע. ועיי"ש בסוף הספר בקונטרס התשובות למהרש"ם שמיישב דברי רבינו.

לשמוטה שתיעשה שחוטא, מחמירין להקיף (רא"ש פ"ב סי' י).

פו. 1. סימן זה הוא חלק מתשובה ארוכה שנדפסה לקמן סי' קנא אות ב. בגמרא שם רב כהנא לומד שהולכין אחר רוב מהורג את הנפש דקטלינן ליה ולא חוששים למיעוט שהנהרג היה טריפה. 3. לכאורה דברי רבינו קשים, וכפי שהעיר בספר מנחת יוסף ח"ב סי' נא ענפים ס"ק ה, שהרי כוונת המקשה 'וכי תימא' היא לדחות את ההוכחה ולומר שאין הולכים אחר רוב, ולדברי רבינו אף הוא מודה שעל ידי בדיקה לכל הפחות הולכים אחר

גם הוא באותה תשובה הנ"ל לא התיר אלא אם כן יש תולעים על הריאה דאיכא מידי למיתלי.

אם כן נשמע מיהת שאין ממש בקבלת השוחט בנידון דידן שמעיד על ראייה בלא ידיעה, דכל נקב מחיים טריפה.

אבל יפה העלה פאר רום מעלתו בכוחא דהיתירא בכהאי גוונא לסמוך על הפלתי [סי' לו ס"ק ג] והתבואות שור [סי' לו ס"ק יב] דתלינן הבצבוצ' שניקב ע"י הנפיחה, אפילו לא נפחוה בחוזק בכח אלא אפילו בסתם נפיחה, שאין דומה נפיחה של אדם לנפיחה בחיי הבהמה. וכן העלה בפשיטות בתשובת פני יהושע יורה דעה סי' י" וי"א, וכן הסכים למעשה הגאון בספר ראש אפרים בסי' ל"ו אות כ"ד ע"ש. וגם החכמת אדם כלל י' סעיף ג כתב וזה לשונו, אמרינן שמא מחמת חוזק הנפיחה נקרע וכו', משמע דעתו דבכל נפיחה סתם תלינן בזה שמא על ידי זה נקרע, ועל כל פנים בנקב כזה שאין ניכר להדיא אלא שמבצבץ ודאי תלינן כל שאינו במקום הריעותא או סמוך לו, כנ"ל.

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן פח

[בועה שנקלפה ונמצאה הריאה שלימה תחתיה, ובדין שלפוחית שעל גבי הריאה הבולטת לחוץ]

ה' עמו גבור החיל, מטיב הגיון בדת יקותיאל יומם וליל, הלא הוא כבוד ידיד נפשי וחביבי עד לאחת, מלוא כף נחת, הרב המאור הגדול החרוף העצום ובקי בחדרי תורה משיב מלחמה שערה, מורינו דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י אב"ד קהילת מיליכדארף יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי בזמנו, ולא אצתי להשיב על בי דואר, ואחרתי עד סמוך לשוק טירנוי, וביני וביני נקראתי למקומות סמוכים לדרוש בשלושה שבועות רצופים על דבר עניינים שונים, ועבר שוק הנ"ל, לכן תשובתי נשארה מעל. ועתה הנני להשיב על חדא בעזר ה' צורי וגואלי.

על דבר בועה שנקלפה וריאה שלימה תחתיה, שכתב בספר לחם הפנים [סי' לו ס"ק א] בשם ספר ימין משה [שהיה שו"ב

ולפעמים ע"י השוחט בשעת בדיקתו עושה נקבים בציפורנו, ולפעמים נעשים ע"י נפיחה שמנפח קצת בכח. זו לשונם, אלו דבריהם.

ולכאורה יש מקום להתיר גם בלאו הכי, והיינו על פי שיטת רש"י [מו, ב ד"ה לית להו וד"ה היינו רביתיהו] דסבירא ליה אין סירכא בלא נקב ובכסדרן מהני סתימה, שהקשה הר"ן פרק אלו טריפות [חולין י, ב מדפי הרי"ף ד"ה הנ] והרא"ה בבדק הבית [ב"ב ש"ג דף לד, ב] אם כן אף נקב לא ליתסר כיון דאפשר ברפואה כדאמרינן [חולין נד, א] דאי בדרו לה סמי חיי, ותירצו דאין כל הנקבים ראויים להעלות סירכא ולהתרפאות. אם כן בניקבה הריאה במקום חיתוכא דאוני הבאים לפנינו בלא סירכא טריפה מספק שמא אינו ראוי להעלות סירכא, יעויין שם.

אם כן היכא דיש נולד ספק שמא לאחר שחיטה נעשה הנקב, הוה ליה ספק ספיקא, ספק אחר שחיטה, ואם תימצי לומר מחיים נעשה שמא היה מאותן נקבים שסופן להעלות סירכא בכסדרן וכשרה. ולפי זה הא דמקיפין בנקבים ספק קודם שחיטה וכו' בסימן ל"ו [סעיף ה] ולא מכשירין משום ספק ספיקא, משום דאיכא לברורי לא סמכינן אספק ספיקא. והא דבא זאב וכו' ונטל וכו' תלינן בזאב [חולין ט, א], לא קשיא ותיפוק ליה משום ספק ספיקא, דיש לומר דנפקא מיניה בנקבים כהאי גוונא שאי אפשר להם להעלות ארוכה בסירכא כסדרן אלא שלא כסדרן, וטריפה אי לאו דתלינן כנ"ל.

וכן מצאתי להגאון בתשובות חתם סופר חלק יורה דעה סי' מ"ד שכתב דבריאה יש להקל יותר בנקבים מהאי טעמא דספק ספיקא, יעויין שם ובסי' ל"ח.

אבל באמת זהו רק לשיטת רש"י, אבל הרי תוספות [חולין מו, ב ד"ה היינו] ורשב"א [תוה"ב הארוך ב"ב ש"ג דף לה, ב ובחיידושו חולין שם ד"ה הנ] ורמב"ם [וסייעתיהו סבירא להו יש סירכא בלא נקב, ולדידהו אין סירכא מועיל לסתום נקב, ואיכא ספק ספיקא לחומרא לדידהו, אם נעשה הנקב מחיים ספק שמא לא היה סופו להעלות סירכא כסדרן, ואם תימצי לומר שהיה מעלה סירכא ספק דילמא סירכא לא מהני לסתום נקב, וספק ספיקא לאיסורא הוי ליה כוודאי איסור, ואין כאן רק ספק שמא אחר שחיטה נעשה ואסור, אא"כ יש לתלות במידי. וכן כתב הגאון בספר ראש אפרים מהר"ז מרגליות בסי' ל"ט סעי' ל"ג אות ל"ז. וצ"ע על החתם סופר הנ"ל דנקט להלכה ספק ספיקא הנ"ל על פי שיטת רש"י. אמנם למעשה,

לתלות בנפיחה וגם בניקב ולא בנקרע דווקא, ובאמת גם זה קולא גדולה.

פח. 1. וז"ל שם: בספר ימין משה, בועה ישינה טריפה, דהיינו שהיא מתמסמסת

פז. 1. ובשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' קיט כתב על דעת רבינו שזו קולא גדולה, וז"ל, 'צירף שתי קולות יחדיו דגם בניקב, לא בנקרע, וגם בנפוח כדרכו, יש

בעיה"ק צפת תובב"א] דלא מהני נפיחה, וטריפה. ופאר רום מעלתו השיג ודחאו בשתי ידיים, וסייע לזה להתבואות שור והפרי מגדים לא הביאו דין זה.

הנה גם בספר בית לחם יהודה [סי' לז ס"ק א] העתיק לשון ספר ימין משה בשני הדינים להלכה בלי פקפוק כמו שכתב בספר לחם הפנים. וכן הלבושי שרד [סי' לז ס"ק ב] הובא בספר בית יצחק ריש סימן ל"ז [חלק א תיקון הבית ס"ק א] וזה לשונו, כתב הלבושי שרד (סק"ג) [ס"ק ב] בועה ישינה וכו' ובועה שנקלפת ממקומה והריאה נשארת שלימה תחתיה ונקראת שלחופית הוי ודאי טריפה, מטעם דהא כל בועה דרכה להגביה קרום הריאה עמה, ואם כן בועה זו טריפה ממה נפשך, אם לקותא זו לא הגביה עור הריאה עמה על כורחו אמרינן שהיה נקב בריאה ויצא הליחות דרך הנקב ונעשה מהלחות בשעה זו ובמקום הנקב נגלד ולכן נקלפת, ואם גם בועה זו הוא כשאר בועות שהקרום שעליה הוא קרום הריאה, אם כן חזינן דנתקלקלו קרומי הריאה עד שנקלפים לגמרי ממקומם ותחתיה נגלד, והוי קרום שעלה מחמת מכה, ובוה יש לומר דהוי ודאי טריפה, והחלב אסור (נגד) [עד] שלושה ימים למפרע כדין הוגלד פי המכה? עד כאן לשון ספר בית יצחק בשם לבושי שרד. ונראה לי כוונתו דקרי ליה ודאי, על פי הרוב מתהוות הבועות ע"י הלחות שבתוך הריאה, דמיעוט יש סיבות מבחוץ לריאה שנעשה על ידם בועות כנ"ל. מיהת הדין דין אמת, וגם הפרי מגדים שלא העתיקו אילו לא הסכים לזה היה מעתיקו מספר בית לחם יהודה כדי לחלוק עליו. אבל לא אאמין שמקרה זה הוא מצוי הרבה בקהילתו, כי המקרה לא יתמיד, ושוחטים זקנים עוד לא בא לידם להיעדר מציאותו. שוב הראה לי ידידנו הרב מו"ה מרדכי סג"ל נ"י דיין דקהילתנו פה בפרי מגדים סי' ל"ז במשבצות ס"ק ח' באמת הביא גם הוא דברי הבית לחם יהודה בשם ימין משה הנ"ל, והוסיף שכן מצא גם בכנסת הגדולה, וסיים וכן הלכה וראוי לנהוג, יעויין שם, והנאני מאוד.

והנידון שמצא מעלתו בשו"ת חינוך בית יהודה סי' ל"ד בשלפוחית עומד על גבי ריאה והיא מליאה מים צלולים ודבוקה בריאה ובולטת לחוץ, להטריף משום סופו לינקב ע"י חיכוך בצלעות, ומר מעלתו פקפק עליו. הנה, התם לא מיירי בנקלפת והריאה שלימה ויפה תחתיו כנידון דימין משה הנ"ל, אלא מיירי בשורש הבועה דבוקה בריאה וכולה בולט לחוץ, והוא

הנידון דתשובת שער אפרים סי' נ"ה, ומייתי ליה הפרי חדש בקונטרס אחרון סי' ל"ז והסכים עמו להטריף, וכן התבואות שור בשמלה חדשה סי' ל"ז סעיף ט"ז וגם הלבושי שרד [שם ס"ק עת] החליטו כן, ומטעם הנ"ל כמו יותרת מגבה כיון שאין לה מקום חלול בגוף הריאה להיכפף ולחזור ליכנס לפנים סופו לנקוב ע"י החיכוך בצלעות. וכן פסק הפרי מגדים בשפתי דעת סי' ל"ז ס"ק י"ב. ובספר בית אפרים [בפרי תבואה סי' לז סע' ל"ה, ושם בראש אפרים ס"ק נח] החמיר יותר, אפילו עומדת מקמא ופחותה מטירפא דאסא, יעויין שם. ותו לא מיד.

ואחתום בברכה כנפשו היפה ונפש אוהבו הנאמן ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן פט

[יישוב סתירת פסקי הראב"ה והרמ"א בדין סתימת נקב ע"י איבר קשה]

חיים ושלום, עד תאות גבעות עולם, לידיד נפשי הרב החרף המופלג, אבן הזוהר, כעצם השמים לטוהר, ירא שלם ומושלם, כבוד שם תפארתו מו"ה אורי מיללער נ"י, וכל אשר לו שלום.

גלילי ידיי הטהורות ע"י חותנו הנכבד נ"י קיבלתי, ושמתתי בשלומי, יהי חן ה' עמו להגדיל תורה ומצוות.

ועל דבר שעמד פאר רום מעלתו על פסקי הראב"ה, והם אלו היש מקילין ברמ"א יורה דעה סי' ל"ט סעיף ז' והיש מי שאומר שהביא המחבר בסימן מ' סעיף ו', הובאו על שם הראב"ה בהג"ה פרק אלו טריפות ברא"ש סי' י"ב הג"ה שניה, וסי' כ"ז הג"ה שניה, וסי' ל' הג"ה ראשונה! ולדעת מעלתו סתרי אהרדי, דכיון דריאה סרוכה לגרגרת טריפה משום [ד]גרגרת קשה אין סותם הנקב, ואפילו הכי אם דבוקה ואדוקה בה לגמרי סותם וכשר, הכי נמי הוה ליה למימר בשומן הלב שאינו סותם לפי שהוא קשה כמו שכתב הרמב"ם פ"ו משחיטה דין י', אם דבוקה ואדוקה בלב הוה ליה למימר דסותם וכשר. אלו דבריו. ולדעת מעלתו לא על הראב"ה לבד קשה, אלא גם על הרמ"א הוי ליה לתמוה, שפסק הני תרתי דראב"ה בסימן ל"ט הנ"ל ובריש סימן מ'.

וקרום שעלה מחמת מכה אינו קרום. עכ"ל. 2. עי' שו"ע יו"ד סי' פא סע' ב. פט. 1. לפנינו בסי' כט.

ביד המנקר שהיא מתעפשת, וכן בועה שנקלפה מן הריאה והריאה שלימה תחתיה נקראת שלפוחית וטריפה, ולא מהניא לה נפיחה, דאמרינן נקובה היתה והבריאה

הנה לדעת הב"ח [אות ב] והט"ז [ס"ק ה] והפרי חדש [ס"ק ז] שמפרשים מעשה דראבי"ה שבסוף סימן מ' בטרפשא דליבא מיירי שנקרא גם כן שומן הלב כפירוש רש"י בגמרא דף מ"ט ע"ב [ד"ה טרפשא דליבא], וכדי שלא יהיה דברי המחבר סותרים מריש הסימן לסופו, אם כן טעמא לאו משום שקשה הוא אינו סותם, אלא לפי שאינו מאותו אבר המדובק בתולדתו, דטרפשא אינו מחובר ללב אלא ששוכב עליו תמיד כמו שכתוב בחידושי הר"ן [מט, ב ד"ה אמר רבא] ורשב"א [ג, א סוד"ה איכא דאמרי] בחולין מ"ט ע"ב, או משום עשוי ככובע ולא מיהדק יפה הוא, אם כן אין כאן סתירה בפסקי הראבי"ה ולא בפסקי הרמ"א הנ"ל.

וגם אין להקשות איפכא לפי זה על פסקי המחבר, בשומן הלב עצמו פסק בריש סי' מ' דסותם וכשר, אף על גב דקשה הוא שומן הלב כמו שכתב הרמב"ם [שם] ואיסור והיתר [כלל נב סעיף א] וליכא דפליג עליו בזה דהא מציאות הוא, מכל מקום כיון דאדיק ביה טובא סותם, ואילו בסי' ל"ט סעיף ז' פסק המחבר דלא כראבי"ה, אלא אפילו דבוקה לגרגרת טריפה. (ר"ל) [דיש לומר] שאני גרגרת שהוא סחוס קשה ביותר, הוא דאינו סותם, אבל שומן שהוא קשה מכל מקום אם אדוק הרבה שפיר סותם, שאינו קשה כל כך כמו גרגרת. ולא קשה מידי.

רק לדעת הרמ"א ריש סימן מ' דסבירא ליה מעשה דראבי"ה בסוף הסימן שם היה בשומן הלב עצמו, והוא נמי אין סותם אף על גב דאדוק ודבוק הרבה ומשום דקשה הוא כמו שכתבו הרמב"ם והכסף משנה פרק ו' משחיטה הנ"ל, לדידה מצאה קושיית מעלתו מקום לראבי"ה לטעמיה כנ"ל.

אבל באמת מה שכתב מעלתו טעמיה דראבי"ה גבי ריאה דבוקה ואדוקה בגרגרת סותם הוא, זה אינו. אלא זה לשון הרמ"א סי' ל"ט, ויש מקילין אם האונות וכו' דבוקה ממש בגרגרת וכו' וכן אם וכו' כי אומרים שדרך רבתייהו בכך ואין זה סירכא. עד כאן לשונו. והכי פירושו, דדוקא בנסרחה [ד] אין סירכא בלא נקב אמרינן הגרגרת קשה ואינו סותם הנקב יפה, אבל דביקות ממש לגמרי בלי פילוש דרך רבתייהו בכך ואין זה סירכא דייקא, ור"ל אף דגרגרת קשה הוא ואינו סותם, כהאי גוונא אמרינן מעולם לא היה נקב כלל ואינו צריך סתימה כלל, אלא דרך גידולו כך ואין זה סירכא שבאה מחמת נקב. וכן משמע לשון (הגמרא) [הג"א] ברא"ש סימן כ"ז הנ"ל. משא"כ מעשה דראבי"ה בסימן מ', שנמצא בעובי הלב קורט דם המורה על נקב דבעי סתימה, שפיר פסק שומן הלב קשה הוא אין סותם אף על גב דאדוק ביה טובא, כיון דקשה הוא בטבעו סופו להתפרק. ולא קשה מידי.

שוב מצאתי בים של שלמה פרק אלו טריפות סימן נ"ב שהעלה כן כוונת ראבי"ה, דבסימן ל"ט הוא לפי שדבוקה כולו

בלי הפרש תלינן שאין כאן נקב בריאה כלל אלא בשומן היה הסירכא ונקלט הריאה אצלו שכן דרך גידולה. והוכיח כן הים של שלמה מאידך דראבי"ה המובא בהג"ה שציינתיו לעיל ברא"ש סימן ל' הג"ה ראשונה, דגם ריאה שנסרחה לשומן הלב באונות למטה באופן זה כולו דבוק ונסתם דרך גידולו הוא וכשר, ועל כרחך ליכא למימר משום דכהאי גוונא סתימה מעלייתא הוא, שהרי לעיל מזה מיייתי המרדכי [סימן תרכ] דעת הפוסקים שאין חלב טהור סותם אלא מינו אבל שומן של אבר אחר לא, והביא מיד הא דראבי"ה ריאה דבוקה כולו בשומן הלב לפסק הלכה. והרי שומן הלב אינו מינו של ריאה כלל, אלא על כרחך היינו טעמא לפי דתלינן כהאי גוונא שאין כאן נקב כלל, יעויין שם. וברוך ה' שכוונתי האמת לדברי הים של שלמה. וגם הוכחת הים של שלמה הנ"ל כמו כן הוא על האי דראבי"ה בסי' ל"ט אונות עליונות דבוקים בגרגרת, דליכא למימר היינו טעמא דסתימה מעלייתא היא כהאי גוונא אף דקשה הוא, דהא בלאו הכי גרגרת אינו מינו דריאה כלל ואינו סותם, אלא על כרחך היינו טעמא שאין כאן נקב כלל בכהאי גוונא אלא דרך גידולו בכך, ותו לא קשה מידי כנ"ל.

ועוד אמינא, גם להצד שצידד הים של שלמה שם מעיקרא, דהיינו טעמיה דראבי"ה, דאף על פי שניקבה הריאה בדבוק כל כך דרך גידולו הוא, ואפילו עשוי חלב ככובע מהני סתימה שם באונות למטה דבוקות לשומן הלב, והכי נמי באונות למעלה דבוקות בגרגרת אף על פי דקשה הוא הוה לן למימר דסותם מהאי טעמא, מכל מקום לא סתרי הפסקים אהדידי כמו שהקשה מעלתו.

דצריך להבין, לדברי הים של שלמה הנ"ל ממשמעות המרדכי דראבי"ה סבירא ליה נמי דאבר אחר שאינו מינו אינו סותם, אם כן למה ליה לראבי"ה גבי ריאה דבוקה בגרגרת האי טעמא דאינו סותם נקב הסירכא משום דקשה הוא, ותיפוק ליה דגרגרת אינו מינו של ריאה כלל ודרך של האונות עליונות להיפרד מן הגרגרת לכן אינו סותם. ונראה לומר, לפי מה שכתב הט"ז בסימן מ"ו [ס"ק ג] דבשר עדיף משומן אפילו בשר מאבר אחר סותם, כמו ריאה שנקבה ודופן סותמתה, אם כן הכי נמי גרגרת אינו שומן אלא בשר, ואף שאינו מינו של ריאה הוא הוה לן למימר סותם, אלא דסחוס קשה הוא לכן אינו סותם, ואתי שפיר.

ולפי זה, גם (אם) אנו נאמר לחלק כהאי גוונא, כיון דטבע של הבשר הוא לסתום יותר מן השומן לט"ז אפילו אינו מינו, הכי נמי גבי דבוקה כולו בלי הפרש בסימן מ' סבירא ליה לראבי"ה כיון דשומן הלב קשה אינו סותם הנקב אפילו כולו דבוק ואדוק בו נמי לא, אבל גרגרת בשר קשה הוא, כהאי

סימן צ

[שחיטה לצורך גוים האם צריכה בדיקת הריאה וברכה]

שפע שלום חיים וברכה, שמורה וערוכה, לכבוד בן אחותי אהובי תלמידי הרבני החרוץ מופלג ירא שמים ומושלם מו"ה מארקל זעליג קיסנער נ"י, בישוב אבער פעטישן יע"א, עם זוגתך ובני ביתך ואבותיך שיחיו, וכל אשר לך שלום.

על דבר שאלתך, היותך בקי בשחיטה מומחה ומוחזק אבל לא בבדיקת הריאה, אם מותר לך לשחוט לפעמים בשעת הדחק בשביל ריבוי גייסות בלא בדיקת הריאה כדי להאכילו לנוכחים. ולא דמי זה למה שכתב הט"ז סי' קי"ז ס"ק ד', דהתם מיירי באינו יודע כלל הלכות שחיטה דשחיתתו נבילה.

שנית, נסתפקת אם מותר לך לברך על השחיטה בכהאי גוונא, מאחר שכראוי היא השחיטה, רק על ידי חסרון בדיקת הריאה אינו מותר באכילה.

הנה יפה כתבת כל מה שהעלית בזה, ושמחתי בדבריך. והנני אעתיק לפניך לשון הב"ח ביורה דעה ריש סימן י"ט [אות א] וזה לשונו, השוחט צריך שיברך קודם וכו', נראה דכיון דבהמה בחייה בחזקת איסור קיימא והוא אמינא שלא יברך עד אחר השחיטה דשמא תתנבל בידו ויברך ברכה לבטלה, קמשמע לן דלא. אלא בהמה בחייה בחזקת שאינה טריפה היא והלכך שפיר מברך קודם שחיטה וכו'. והכי איתא בירושלמי פרק הרואה, שחיטה מאימתי מברך, רבי יוחנן אומר עובר לעשייתן חזקת בני מעים כשרים הם וכו'. ונראה לפי זה דבשוחט את הטרפה כגון שנחתכו רגליה אינו מברך על השחיטה, ואף על פי דקיימא לן בכמה מקומות כרבי מאיר דשחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה וכו', מכל מקום לענין ברכת השחיטה ודאי כיון דכתיב ואמרת אוכלה בשר וכו' וזבחת ואכלת כו' משמע גם כן דמצות שחיטה שאנו מברכין עליה אינו אלא בזבחה כדי שיאכל, ובשוחט את הטרפה דלאו בר אכילה הוא אינו מברך, וכדין כיסוי. עד כאן לשון הב"ח. ורמ"א בהג"ה שם ריש סימן י"ט [סעיף א] פסק באתיליד בו ריעותא מחיים אף שאינו טריפה בוודאי אלא שצריך בדיקה ישחטנו בלא ברכה. והש"ך [שם ס"ק ב] מיייתי דעת מהרש"ל דאפילו מטרפא מהני לה שחיתתה לטהרה מידי נבילה ושפיר מברך מהאי טעמא, עיין שם. ונהי דקיימא לן בוודאי טריפה או אפילו איכא רק ריעותא מחיים ישחוט בלא ברכה, אבל בלא ריעותא כלל אלא שאין בקיאין בבדיקת הריאה, והרי על פי רוב בהמות כשרים בבדיקה הריאה, גם כן שפיר יכול לברך על השחיטה. ועיין רמב"ם פרק י"א מהלכות שחיטה

גוונא דדבוק ואדוק כולו בו סבירא ליה לראב"ה טבע הבשר גרגרת לסתום אף על פי דקשה הוא כנ"ל.

ומה שכתב מעלתו דמשמע בבית יוסף דרש"י דף מ"ט ע"ב בד"ה טרפשא דליבא וכו' חולק על התוספות בדין סתימת השומן מאבר אחר, ואם כן יגדל התמיה על השו"ע בסימן מ"ו שלא הביא פלוגתא בדין זה. אלה תורף דבריו.

הנה בהדיא כתב הבית יוסף הכי בסימן מ"ו [סח, א סוד"ה ומ"ש חוץ מקרום, סעיף א מהדורת מכון ירושלים] דהרמב"ם מפרש כפירוש רש"י דלא כתוספות בדין זה, דשומן מאבר אחר גם כן סותם לדידהו. וכן כתב בהדיא בחידושי הר"ן [חולין מט, ב ד"ה אמר רבא] דדעת הרמב"ם דלא כתוספות אלא חלב טהור גם מאבר אחר סותם, והר"ן הכריע להלכה כן על פי קושיית הרשב"א [שם נ, א סוד"ה איכא דאמרי] דמאי קמשמע לן בטרפשא לא סתים לפי שעשוי ככובע, ותיפוק ליה דטרפשא אינו מחובר ללב והוא ליה כמו אבר אחר, יעויין שם. וכיון שהמחבר סימן מ"ו [סעיף א] לא הביא דעת התוספות וסייעתם אלא סתם דחלב טהור סותם, ודאי סבירא ליה להלכה עיקר כהרמב"ם, כדרכו בכל מקום לפסוק הלכה כרמב"ם. ועוד נראה לי מייתור לשון המחבר שכתב וזה לשונו, נקבו הדקין וכו' ואם חלב טהור סותם כשירה שכל חלב טהור סותם וכו', ותמוה. אלא ודאי דר"ל שכל חלב טהור סותם אפילו אינו מינו אלא מאבר אחר, ולכן הגיה עליו הרמ"א כדעת התוספות וסייעתם, ושפיר הובא פלוגתא זו בשו"ע בסתם ובמפורש כנ"ל.

וראיתי להב"ח סי' מ"ו [אות ב] אחר שהביא פלוגתא זו דתוספות ורש"י וסייעתם כתב וזה לשונו, ודברי רבינו אין להם הכרע, וכך העתיק בשו"ע כלשון רבינו. עד כאן לשונו. ולעניות דעתי לשון הטור ושו"ע כנ"ל ואם חלב טהור סותמתן כשירה שכל חלב טהור סותם וכו', מלבד שהוא לשון כפול גם אין לו מובן, דהא משמע לשון זה שכל חלב וכו' טעמא קיהיב על הדין הראשון, והרי טעם זהו הוא הדין גופא. אבל כלפי דרש"י ותוספות דף מ"ט ע"ב כתבו בלשונם דקין שנקבו [וחלב] הכנתא סותם כשירה וכו', והטור ושו"ע לא יחדו בפירוש וחלב הכנתא סותם אלא סתם כתבו ואם חלב טהור סותמתן וכו' משמע אפילו אינו חלב הכנתא, לכן סיימו טעמא לפי שכל חלב טהור סותם, ר"ל אפילו של אבר אחר כנ"ל, ושפיר יש הכרע בדברי הטור והשו"ע, ולא כמו שכתב הב"ח כנ"ל.

הלא כה דברי ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

דין ז' ודין י"ב, ובתשובת תשובה מאהבה יורה דעה סי' ט"ז תשובה שי"ז.

אמנם בתשובת חינוך בית יהודה סימן כ' העלה דבשבוש שחל בו תשעה באב והוא הוכרח לשחוט ע"י השר וכיו"ב ישחוט בלא ברכה, וכן החזיק אחריו בתשובת שבות יעקב חלק ב' סי' ל"ו, ועיין ט"ז ביורה דעה סי' כ"ח ס"ק ט"ו. והכי נמי בלא בדיקת הריאה, כיון שאסור באכילה אין לברך על שחיטתו, וספק ברכות להקל, וכמו שכתבת גם אתה כן תעשה.

שוב ראיתי בספר כנפי יונה יורה דעה סי' י"ט העלה בזה מדינא מברך על השחיטה, אלא דמסיק ספק ברכות להקל, עיין שם ובתשובת שער אפרים נ"ז.

הלא כה דברי דודך ידיד נפשך, אוהבך הנאמן, החותם בכל חותמי ברכות, כנפשך הרמה ונפש הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן צא

[דין חלב שנחלב מבהמה בריאה שמתה לבילה]

החיים והשלום יחדיו יהיו תמים מגובי מרומים לראש אהובי ידיד נפשי הרב המאור הגדול חרוץ מופלג חריף ובקי נשגב כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה עקיבא פישער נ"י אב"ד קהילת טעטה יע"א.

הנה זה כשני חודשים קיבלתי מכתבו הק' בנידון שאלה אחת אודות החלב שנחלבה מבהמה שהיתה בריאה ואחר כך לבילה שלאחריו מתה ונתנבלה פתאום, ומה הדין של חלב וחמאה שנמצא כאן. ופאר רום הדרתו נ"י אחר עיונו הדק היטב הורה להתיר על פי ראיות נכוחות, ושכנגדו חולק עליו. על כן נפשו היפה בשאלתו איוותה לדעת דעתי בזה. והנני לרצונו להשיב דבר ד' כיד ד' הטובה עלינו.

לעניות דעתי כוחא דהתירא עדיף, ויפה הורה פאר רום מעלתו נ"י. דהא דין הביצים והחלב בכל מקום שווים כמו שכתבו הרי"ף [יט, א מדפיו] והרא"ש [פ"ג סי' נב] בחולין נ"ח, כשם שביצת טריפה אסורה כך חלב טריפה אסורה. [הוספת המחבר: והקשו למה תלו חלב בביצה, הא מטמאה לפיגן לה גם טריפה כבתוספות חולין ס"ד [ע"א ד"ה שאם]

ורמב"ם ריש פרק ג' ממאכלות אסורות הלכה א' והלכה [י'], ובשניהם איכא ילפותא מקרא בת היענה וגמל גמל או את הגמל בבכורות ו' ע"ב]. וכן בדין ספק טריפה שוין, כמו שכתב הבית יוסף [יו"ד סי' פו דף קלו, ב ד"ה ביצת נבילה, סעיף ג מהדורת מכון ירושלים] ובהג"ה רמ"א סי' פ"ו סע' ג', ביצים שהטילה התרנגולת ואחר כך נמצאת טריפה דין אותם ביצים כדין גבינות שנעשו מחלב בהמה ואחר כך נמצאת טריפה שנתבאר בסימן פ"א [סעיף ב]. והכי נמי מדין טריפה נשמע לדין נבילה, דשווים הם, אלא דשל טריפה אסורה מדאורייתא ודנבילה מדרבנן, כמתניתין ריש פרק ה' דעדויות [משנה א]. הכי נמי דין חלב כדין ביצה נבילה כטריפה, ומבואר בטור ושו"ע סימן פ"ו סעיף ג' ביצת נבילה אסור מדרבנן, ספק אם הוא ביצת נבילה וכו' מותרת דספק דרבנן להקל'. והכא נמי חלב נבילה רק מדרבנן אסורה, וספק אם הוא חלב נבילה מותרת כמו בנידון דידן, ספק דרבנן להקל.

איברא, מצינו פלוגתא הפוסקים בדין זה אם חלב נבילה דמי לביצת נבילה ואסור רק מדרבנן או דמי לביצת טריפה ואסור מדאורייתא. דהבית יוסף בסימן פ"ז [קלה, ב ד"ה כתב הרמב"ם, סע' (וב) ז מהדורת מכון ירושלים] ביאר כוונת הרמב"ם [הל' מאכ"א פ"ט ה"ו] שסידר בחלוקה אחת מבשל בשר בחלב מתה או דם שבישל בחלב פטור ואין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב, דמשמע דלוקה הוא משום דבר אחר, היינו על זה משום נבילה ועל זה משום דם וכו', עיין שם היטב.

אמנם הדרישה השיג שם [אות ה] על הבית יוסף בזה והעלה דחלב מתה דינו כמו ביצת נבילה דאינו אסור מדאורייתא, יעויין שם. והב"ח בקונטרס אחרון [שם] וכן בספר בית ישראל² [יו"ד סי' פז ד"ה מ"ש בדרישה] השיגו על הדרישה והעלו דלא דמי לביצת נבילה שנגמרה ומונח בנבילה כמונח בכד דמי, אבל החלב שנבלע בגומות דינו כנבילה עצמה כאבר מאברים, חשוב כגופה ולוקה עליו משום נבילה, וכמו שכתב הבית יוסף, יעויין שם בדבריהם. [הוספת המחבר: ולי תמיהה על כולם, דהא חלב נבילה וטריפה ילפינן לה רק מקרא דחלב טמאה דגלי קרא גמל גמל ואת הגמל ובת היענה [בכורות ו, ב], ובהדיא כתב הרמב"ם פרק ג' ממאכלות אסורות דין ו' דאין לוקין עליו, ואיך אפשר לפרש כוונת הרמב"ם דלוקה על חלב נבילה משום נבילה. וצ"ע עליה. שוב מצאתי בפרי מגדים בש"ך סי' פ"א ס"ק [א] וסי' פ"ז ס"ק [יד] השיג כן עליהם, עיין שם היטב].

צא. 1. בטור ובשו"ע לא כתוב כן להדיא, אבל כך כותב הב"י בטעם הדין שספק ביצת נבילה להקל. 2. להרב ישראל דרשן שפירא אב"ד קאליש.

צא. 1. וע"ע שם ריש סי' שטו. 2. וכן הכריע השמ"ח (סי' יט סע' א) דמצות זביחה גבי אכילה כתיב, והיכא שלא תבוא לידי אכילה, כגון שאין בודק, לא יברך. וע"ע שו"ת יחוד ח"ו סי' נ בהערה.

נבילה כבדון דידן, דאפילו ספק ליכא. ולא תיקנו בכהאי גוונא לבדוק הריאה, דמילתא דלא שכיחא הוא לבדוק הריאה של נבילה כדי להתיר החלב. ויפה ביאר בארוכה גם פאר רום מעלתו פרט זה בדברי טעם. וכבר האריכו בספר פרי תבואה [סי' לט סע' ג] וראש אפרים [סי' לט ס"ק ד]³ ובספר פרי תואר [סי' לט ס"ק ב] על גוף בדיקת הריאה בהזיד ולא בדק שלא לאסור הבשר, ומכל שכן לדעת הרמב"ם [הל' שחיטה פי"א ה"ז] בדביקת הריאה מנהגא הוא בלבד, ודאי בדבר שאינו מצוי לא שייך מנהג כידוע.

באופן שיפה הורה גבר בגוברין כבוד פאר רום מעלת הדרתו נ"י להתיר החלב שנחלב בשעת בריאות הבהמה, ואריך.

והנני חותם בכל חותמי ברכות, ד' ימים קרנו וחילו להושיבו על [מקומו], יפוצו מעיינותיו חוצה, כאוות נפשו הטהורה ונפש ידידו מוקירו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן צב

[בענין היתר תרנגולי קוצ'ין (קאשינחנא):
א. עדויות הרבנים במנהג להתיר. ב. האם ניתן להתירם על סמך שמתעברות ויולדות זו מזו. ג. היתרם על פי שלושה סימנים בגופם. ד. האם יש ראייה להתיר משום 'שכן ונדמה'. ה. דרך קביעת המסורת. ו. דיון בעדות הר"נ אדלר מלונדון. ז. דיון בדעת החת"ס בעניין פערל הינער (תרנגולי פנינה). ח. עדות החכם מירושלים על התרנגולים החדשים ומסקנת רבנו להיתר]

ד' שלום, ישפות חיים ברכה ושלום, לראש ידיד נפשי ורב חביבי, הרב הגאון המפורסם, צדיק מושל יראת אלקים, ארי שבחבורה, נר ישראל, פטיש החזק, כבוד קדושת שם תפארתו, מו"ה דוד דייטש נ"י, האב"ד ור"מ דקהילת יארמוט יע"א¹.

שבוע העבר קיבלתי גילי ידי הטהורות בלוחות שניות על עניין התרנגולים שבאו למדינתנו ממדינת קאשינחנא

אבל האי ביצת נבילה וחלב נבילה הנ"ל, היינו או חלב הנמצא בכחל אחר שנתנבלה בין ע"י שחיטה בין ע"י שמתה מאליה, או חלב המתמצה ויוצא ממנה אחר שנתנבלה, או שנחלבה תיכף ומיד אחר שנעשה נבילה מחיים כגון שישה נבילות שמנאן הרמב"ם [הל' שחיטה פ"ג ה"ט]. וכן הטילה ביצה מיד שנתנבלה, או שנמצא תוך התרנגולת אחר שמתה מיירי, כמו שכתב בספר (התרומות) [התרומה] הלכות איסור והיתר סימן כ"ז. וזה לשון הש"ך סי' פ"ז ס"ק י"ד, בחלב מתה, כלומר חלב שיצא ממנה לאחר מיתתה, ולא שנא מתה מעצמה וכו'. כי הני גווני, היינו ביצת נבילה וחלב נבילה ודאי ולא ספק כלל, שכבר קדם חל עליה שם נבילה לפני התגלע הביצים והחלב, שוב לא פקע מינייהו שם האיסור, בהא פליגי הפוסקים הנ"ל הבית יוסף והב"ח ובית ישראל, ומדמים חלב נבילה כהאי גוונא לביצת טריפה כהאי גוונא, דאסור מדאורייתא משום דנבלע בגומות כמו שכתב הב"ח, או משום שנגמר באיסור כמו שכתב בית ישראל, ולא דמי לביצת נבילה שכמוה נמכרת בשוק. אבל חלב ספק נבילה כהאי גוונא שנחלבה מקודם שנתנבלה, ליכא למימר ביה חלב ספק נבילה דינו נמי כמו ספק ביצת טריפה דהוה ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא, דזהו דוקא ספק נבילה כי הני תרי גווני ספיקי שפירש הש"ך סי' פ"ז ס"ק י"א, משא"כ בנידון דידן, חלב שנחלבה קודם שמתה בחזקת היתר, לא נכנסה כלל בגדר ספק, דבטריפה כהאי גוונא בסימן פ"א [סעיף ב], שהוא מקרה שאירע לה טריפות וחזינן שיצאתה מהרוב בהמות כשרות ולא נודע אימת, חיישינן מדרבנן שמא כבר יצאה מהרוב וקודם החליבה נטרפה, אבל בנבילה כהאי גוונא שלא נודע לנו גם עתה אחרי שמתה פתאום אם יצאה מן הרוב בהמות כלל, דשמא אינה טריפה, ואף דטריפה תחילת נבילה היא כמו שכתב הרמב"ם בפרק ד' ממאכלות אסורות סוף הלכה י"ז, אבל כל נבילה אינה טריפה, אלא שמתה פתאום ע"י שהגיע זמנה למות מיתה טבעית, דהכל למיתה הן עומדים, ובחייה כשרה היתה ולא נעשה טריפה מעולם, ואפילו קודם שמתה הבהמה בשעה שהייתה גוססת נמי הגוסס הוא כחי לכל דבריו, אלא כחישותא הוא דאתחיל בה, וכיון שהיתה הפרה בריאה בשעת החליבה בוודאי אוקמינן אחזקה דאתיא מכח רוב בהמות כשרות, וגם חזקת בריאות שלא נטרפה ולא אתיילד בה ריעותא כלל מחיים. ופשיטא מילתא דספק חלב נבילה כי הא עדיפא מספק ביצת נבילה כי הני תרי גווני שכתב הש"ך הנ"ל בסימן פ"ז דספק דרבנן להקל ומותרת, ומכל שכן חלב ספק

3. ע"ש שהביא מחלוקת בזה ומצדד להחמיר (דלא כפר"ת), אם לא בגדיים וטלאים וחיות שאין סירכא מצויה.

צב. 1. התשובה משנת תרכ"א, ראה להלן בסמוך שכותב שהתרנגולים

מהודו הגיעו למדינה בשנה שעברה כת"ר לפ"ק. גם השואל ומשיב בהסכמתו לספר (הובאה להלן הע' 13) כותב שהשאלה התעוררה בשנת תרכ"כ. ועי' בריש סי' צד בתשובה שנכתבה בשנת תרכ"ג שמפנה לתשובה

גאוונו נ"י כראוי, וגם לאו אורח ארעא למיקם מלכא מאבראי¹ להשהות כל כך זמן מלהשיב לו מענה, לכן אנקוט בקצרה רק ראשי פרקים.

[ב] הנה על דבר החקירה שעמדו עליה רבים לפי הכלל דרבי יהושע בן לוי במסכת בכורות דף ז' ע"א לעולם אין מתעברות לא טמאה מן הטהורה ולא טהורה מן הטמאה וכו', אי גם על עופות קאמר מילתיה, הרי לפנינו עופות הנ"ל המשונים בתמונתם מן שלנו עולים זה על זה ומתעברות אלו מאלו, ודאי טהורות הנה. וכן החליט גם הדרת גאוונו נ"י, אלא שהוכיח דכללא דרבי יהושע בן לוי לא קאי על עופות.

ולענין דעתי זה אינו, דאפילו אם תימצי לומר גם על עופות אמר רבי יהושע בן לוי מילתיה אין זה ראייה להתירם על פי זה, דמי העיד על זה שמתעברות אלו מאלו. אף שמעידים שראו הזכרים עולים עליהן דרך תשמישן, מכל מקום הרי רבי יהושע בן לוי לא אמר לעולם אין עולים טמא על טהורה ולא טהור על טמאה, אלא לעולם אין מתעברות וכו' קאמר, ר"ל אף שעולים זה על זה ומזדקקים זה לזה מכל מקום אין מתעברות מהם אלא מזכרים שלנו טהורים כמותן. וגם אם תימצי לומר שהיו חבושים רק עם זכרים שלהם, דילמא נתעברו ע"י ספנא מארעא². [הוספת המחבר: ומשינוי הביצים שמטילים אין ראייה שנתעברה מהם, דיש לומר בנדמה מולידים, כמו בצאן לבן וכו' [בראשית ל']³, ופרה שילדה כמין חמור וכו']⁴. ועל כל פנים אינו ודאי ממש שהולידו מהם שיהיה זה סימן שטהורים הם בוודאי⁵. ומכל שכן אי רבי יהושע בן לוי לא אמר למילתיה בעופות, וכדמייתי הדרת גאוונו נ"י בעצמו מספר דברי דוד⁶ דפליגי בהא הגאון דהנובר והגאון דגלוגא, וספר ההוא אינו תחת ידי לעיין עליה.

ונחזי אנן, הנה פאר רום מעלתו נ"י העתיק ראיית הגאון מהנובר דגם בעוף איתא כללא דרבי יהושע בן לוי, מאגדה בסנהדרין ק"ח ע"ב שאמרה העורב רבך שנאני ואתה שנאתני, שאם יפגע בי שר חמה או שר צינה לא נמצא העולם חסר בריה. וקשה, הא אפשר להתעבר מעוף אחר. אלא שאין עוף

בארץ הודי זה שנה העבר, כת"ר לפ"ק, והם משונים בתוארם בגודלם ובאורך צווארם וגובה רגליהם יותר משלנו.

[א] הנה כאשר כתבתי להדרת גאוונו נ"י עוד קודם ראש השנה בקוצר מילין, כן השבתי אז ומאז עד היום להרבה רבנים שהריצו אלי מכתבים, מהם להתיר ומהם לאסור. ובפרשת לך [מרחשון תרכ"א] גם ידיד נפשי הרב הגאון הגדול אב"ד קהילת פרשבורג נ"י לעוצם סרדותיו לא לקח פנאי לעיין בזה כדי להשיב להרבנים רבים ששאלוהו, ביקש מאתי לשלוח לו העתק מכתב הרב דלונדון נ"י [להלן סי' צד], וגם שאכתוב לו דעתי בזה אחר החקירה ודרישה, וכן עשיתי. והשבתי סגנון אחד לכל הנביאים, [ש]על פי עדות הרב הנ"ל אין בידינו לאוסרם ולא להתיר[ם] עד אחר שנעמוד על החקירה ברורה, כי כן הסכמנו פה עם כל התלמידי חכמים, הם גדולים צדיקים ד' עליהם יחיו. ובאמת פה לא שכיחי כלל, להיותם ביוקר, ולא באו עד היום עדיין יחידים לשאול עליהם כלל. והנה לא כתבתי לאמשררם ואלטונא, כי אין לי מכיר שמה אל מי אפנה. וחשבתי שידיד נפשי הרב הגאון קהילת פרשבורג נ"י סתמא ידרוש מהם ושוב אנוכי אדרוש מעמו, והנה גם הוא לא חקר משם. ומן אז הן שמענו מפי צדיקים, הרבה תלמידי חכמים שאיקלעו לאתרון, המה מעידים שבמחוז סעמפלינר קאמידאט כולו, שרבניהם מובהקים גדולים בתורה ובחסידות מפורסמים, אוכלים אותם לרוב בהיתר פשוט על פי המסורת שהעיד הרב הגאון דלונדון נ"י שנתפשט אצלם כבר. וגם בכל ארץ פולין נאכלים. והמעידים הנ"ל בעצמם אכלו מהם בחול המועד של סוכות העבר בק"ק צאנז, שפשוט גם אצלם להתיר על פי הסימנים ומסורת. אבל עד הנה איני אומר בה בהחלט לא איסור ולא היתר, כבחולין ל"ט ע"ב מעשה בקיסרי וכו'.

והן ראייתי קונטרסו דפאר רום מעלת הדרת גאוונו נ"י, יפה העמיק הרחיב בחידודו וליבוננו בש"ס ופוסקים, רמי דיקלא וזקיף⁷, נהניתי לאורו, כי רב חילו ואונו. פתח בכוחא דהתירא והדרי לאיסורא. ואני בעוניי הרביתי מילין בזה לבנות ולסתור, ואין פנאי ואין סופר אתי כעת להעריך ולסדר לפני הדרת

מהבלבול שנוצר כשסברו בגילוי אמריקה שגילו את הודו, 'הודבק' הכינוי תרנגולי הודו לתרנגולים שהגיעו מהייבשת החדשה]. 3. סנהדרין ל, ב. 4. ע"ז ב, ב. 5. ביצה ז, א. ועי' לקמן ריש סי' צג, שמהגמ' שם עולה שבספנא מארעא הביצים אינן מגדלות אפרוחים, וא"כ אם יש אפרוחים לתרנגולות הללו אזי אכן יש ראייה שהן נתעברו מהזכרים שלהם שהיו חבושים עמהם. אמנם בהמשך התשובה שם דוחה רבנו ראייה זו, עיי"ש. 6. עי' לקמן סי' צג, שם רבינו מאריך בזה שמעשי יעקב היו ע"י תחבולה בדרך הטבע. 7. בכורות ה, ב. 8. עי' להלן סי' צג ד"ה הנה יפה שרבנו דן בדבריו כאן. 9. לר"ד מילדולה (אמסטרדם תקי"ג) סימנים מו-מח.

זו וכותב שכתב אותה לפני 'כשלושה שנים'. 2. קוצ'ין-סין. מקור התרנגולים האלו, השונים מעט מהתרנגולים הרגילים, הוא כנראה בסין, והם נקראים ע"ש קוצ'ין שבדרום-מערב הודו כי משם כנראה הגיעו לאנגליה, וממנה למזרח אירופה. וכ"כ בפירוש נחל אשכול לספר האשכול [ח"ג סי' כב אות י' עמ' 63] 'והנה התרנגולים שקורין אינדישע הינער שבאו זה שלוש מאות שנה מארץ הודו לאי ענגלאנד ומשם לאשכנז' וכו'. כינוי אחר שלהם היה 'תרנגול שנגחאי' ע"ש מקורם בסין. כנראה שאין מדובר בתרנגולי הודו, שמקורם במקסיקו [הכינוי 'תרנגול הודו' מקורו בשיבוש, שכן מוצאו אינו בהודו אלא במקסיקו, וכתוצאה

מוליד עוף אחר. עד כאן לשונו. ולעניות דעתי אין זה ראיה, כיון דעונש המבול היה רק בסיבת כי השחית כל בשר את דרכו וכו' [ש]אפילו היה ועוף נזדווגו לשאינן מינו, אם כן שפיר השיב העורב נמצא העולם חסר בריה אחת, משום דוודאי נקבתו לא תזדווג לעוף אחר זכר שוב אחר המבול, שהרי רק אותן שלא השחיתו דרכן באו לתיבה וקלטתן, הרי שמרה נקבת אותו העורב את יחוסה גם קודם המבול כנ"ל.

אלא דעדיין קשיא עדיפא לעניות דעתי, הא אפשר לזווגה שתזדקק למין עורב, והיינו כגון זרזיר או סנונית לבנה או עמקי או בראשי יונים וכו' שהן מיני דעורב כמו שכתוב בחולין דף (ס') (סב, א - סג, א). וזה גם לפי האמת קשיא, ר"ל גם לדעת הגאון הנ"ל שהוכיח מזה דעוף אינו מוליד מאינו מינו, אבל הני מינו נינהו ודאי מולידין זה את זה, וקשיא כנ"ל. וצ"ע. ולקושיא זו גם תירוץ פאר רום מעלתו הגאון נ"י על קושיית הגאון הנ"ל ליתא, שתירץ מעלתו דנהי דעורב מוליד מאינו מינו, מכל מקום לא הוי כולו עורב אלא יש לו מקצת סימני אביו, כמו בתיש הבא על הצביה בבכורות דף ו¹⁰, ואם כן שפיר נמצא העולם חסר בריה אחת קאמר מין שכולו עורב. דברי פי חכם חן, ושפתים ישק וכו'. אבל כהאי גוונא, אם ממין עורב מתעברת ודאי ויולדת כגון מזרזיר וסנונית ועמקי וכו', סתמא האפרוח כולו עורב הוא כיון שגם האב מינא דעורב הוא, ואם כן הדרא קושיא לדוכתה לכולי עלמא, וצ"ע.

לכן נראה לי עדיפא, דשפיר אמר ריש לקיש תשובה ניצחת השיב(ה) העורב לנח כנ"ל, ולהכי סיים שאם יפגע בי וכו' או שמא לאשתי אתה צריך וכו', ר"ל וממך הא ודאי אינה מתעברת לפי שאינן נעשין לבשר אחד, כדפירש רש"י ריש פרק אין מעמידין כ"ב ע"א [ד"ה שחשודין על הרביעה] ויהיו בשר אחד יצאו בהמה וחיה ועוף שאין יולדין מן האדם, וכן הוא בש"ס סנהדרין דף נ"ח ע"א, ושוב לא תלד אפילו תזדקק לעוף אחר דהא נעשית עקרה ע"י ביאת אדם עליה כדאיתא ריש פרק אין מעמידין הנ"ל [כב, ב] נכרי חס על בהמתו שלא תעקר, ועל כן נמצא העולם חסר בריה אחת כנ"ל.

וגם יש לומר דתמיה מאי חסר בריה אחת קאמר, והרי שנים שנים איש ואשתו היו שם, ועל כל פנים נשאר זוג אחד

מין עורב זכר ונקיבה שיפרו וירבו אחר כך ולא יחסר בריה מין עורב לגמרי¹¹. ועל כרחק לומר דנמצא העולם חסר בריה היינו על עצמו וגופו קאמר לבד, שייכחד מן העולם. וצ"ל כוונת הגאון מהנובר בראייתו הנ"ל, משום דאי על עצמו לבד קאמר לא שייך לומר נמצא העולם חסר, כיון דמכל מקום המין עורב יתקיים בעולם ע"י זוג השני. ועל כרחק צריך לומר כוונתו היינו העולם חסר ממין זה שלא יהיה הפריה ורביה רק מזוג אחד בלבד, מה שאין כן כל שארי המינים יהיו פריה ורביה משני הזוגות, ואם כן אתי שפיר ראייתו הנ"ל דאין מוליד מאינו מינו. אבל דיחוי דמעיקרא הנ"ל לראיית הגאון ודאי קיימא.

ועיין הגירסא בעין יעקב שם, ועוד אמר לו שמא לאשתי וכו' [ובגמרא הגירסא או שמא] נחא טפי פירושו הנ"ל, דהכי פירוש טענת העורב לנח, אם תימצא לומר דלא יהיה העולם חסר בריה משום דאפשר שתתעבר מעוף אחר שאינו מינו, שמא לאשתי אתה צריך, ושוב מכל מקום לא תתעבר.

ואני תמה, דעל מה שכתב הרמב"ם פרק א' מהלכות איסורי ביאה דין ט"ז ואחד בהמה ואחד חיה ועוף הכל בסקילה, כתב הרב המגיד וזה לשונו, ובעבודה זרה פרק אין מעמידין דף כ"ב ע"ב הזכירו רביעה בעופות, ור"ל עובדא בש"ס דמייתי, נכרי אחד רבע אווזה וחנקה וצלאה וכו', ופשיט מינה הש"ס דגם בעופות אסור ליחדם עם הנוכרים. וצ"ע, דהוה ליה להביא מהאי דריש לקיש בסנהדרין ק"ח הנ"ל דעורב השיבה לנח שמא אתה צריך לאשתי, והשיב לה רשע במותר לי נאסר לי בנאסר לי לא כל שכן, ועל כרחק היינו מוהיו לבשר אחד נפקא להו גם עופות, ומי איכא מידי דלבן נח אסור וכו'¹². ועוד הוה ליה להביא מבבא קמא דף נ"ד [ע"ב] דילפינן נמי רביעה גזירה שוה בהמתך ובכל בהמה משבת. ועוד הוה ליה להביא מזבחים דף פ"ה ע"ב נרבע בעופות נמי קרי ליה נעבדה בו עבירה. וצ"ע. ובסנהדרין נ"ח ע"א הנ"ל שבק למנקט גם עוף, נראה לי משום דכל שכן הוא מבהמה וחיה שאין מולידין מאדם לפי שאין עיבורן שוה, כפירוש רש"י בבבא קמא דף ע"ז [סע"ב ד"ה גבי גניבה] כנ"ל.

ונקבה מעצמם, ונח הוסיף להביא מן הטהורים ששה זוגות" כו'. א"כ מוכח שהבין שהיה רק זוג אחד מכל מין. ותמהו עליו רבים, ביניהם הגאון רב"צ קואניקה מירושלים בספרו הושיע ציון (ירושלים תש"ז) ריש פרשת נח. וע"ע בספר מצודת דוד לר"ד שפרבר על המשנה מס' חולין פ"ג מ"ו (עמ' שב-שג) שמוצא מקור לדברי רבנו שהיו שני זוגות מכל בעלי החיים הטמאים ממדרש רבה בראשית פל"ב סי' ו. ועי' בתורה שלימה שם פרק ו אות רי. 12. חולין לג, א.

10. בגמרא שם לא נזכר תיש הבא על הצביה. וענין מקצת סימנים כן נזכר, אבל מקצת סימני אמו (ולא נזכר שם כלל שהוולד אינו דומה לאמו מצד שבה עליה מין אחר), עיי"ש. אמנם ענין תיש הבא על הצביה נזכר בחולין דף עט, ב, פ, א. ושם עט, א (בענין הרבעת פרדות) נזכר בגמרא שיש לוולד מקצת סימני אביו. 11. מדברי רבינו משמע שהבין שמהחיות שאינן טהורות היו שני זוגות מכל מין, וכן פירש המלבי"ם (בראשית ז, ב). אמנם עיין ברמב"ן שם (ז, ח): "ועל דעתי... שבאו מכולם שנים זכר

אלא ודאי במציאות לא פליג רבי יהודה על רבי יהושע בן לוי דטמא וטהורה אין מולידין זה מזה, ומכל מקום לא תקשה, ואדרבה מוכח דרבי יהודה סבירא ליה כרבי יהושע בן לוי. והיינו על פי הוכחת הגאון מהר"ם מוילנא בתשובת צמח צדק סימן כ"ט בסופו דאווז הבר טהור הוא, דאם לא כן בבבא קמא נ"ה [ע"א] דמהדר הש"ס אטעמא למה אווז ואווז הבר הוי כלאים, ואם איתא קשה, ותיפוק ליה שזה טהור וזה טמא, אלא על כרחך שניהם טהורים וכו'. והגאון בן המחבר בקונטרס אחרון שם דחה ראייה זו, דעיקר כלאים בטמא וטהור כתיב היינו בהנהגה דווקא, אבל בהרבעה יש לומר דוקא שני מינים הוי כלאים, אבל טמא וטהור לא משוי להו שני מינים כיון דמין אחד הוא וכו', יעויין שם. והניח בצ"ע.

ולענין דעתי נראה לי לתרץ, ודאי סברתו נכונה דטהור וטמא מין אחד הוא להרבעה, והיינו טעמא, לפי שאין מולידין זה מזה הוה ליה כמו ירק באילן לרבי יהודה לטעם התוספות יום טוב ורבי יהושע בן לוי כנ"ל. אבל אנן קיימא לן כרבנן דרבי יהודה דירק באילן אסור אף שאין מוציא פרי חדש, והכי נמי הרבעת בהמה אף שאין מולידין טהור מטמא אסור, ואתי שפיר ראיית החלקת מחוקק הוא מהר"ם מוילנא הנ"ל, ותיפוק לה להגמרא דמהאי טעמא הוה להו אווז ואווז הבר כלאים לפי שזה טהור וזה טמא, אלא על כרחך דשניהם טהורים כנ"ל.

אמנם עדיין קשה לרבי יהודה לטעמיה מהא דפרידה. ומצאתי שכן הקשה הגאון בתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סי' רפ"ז בצ"ע, יעויין שם תירוצו דרבי יהודה לא סבירא ליה כלל היקשא הנ"ל מה בהמתך בהרכבה וכו'.

ולענין דעתי נראה לי בפשוט טפי, לפי מה שכתב הבאר יעקב בכללי סוגיית הש"ס כלל ל', דבהיקש לכולי עלמא דון מינה ואוקי באתרה. אם כן היינו טעמיה דרבי יהודה, הרכבת אילן איתקש להרבעת בהמה דוקא ביוצא ממנה פרי חדש, אבל לענין ירק באילן אמרינן אוקי באתרה כנ"ל.

ולפי זה מבואר דנדחה ראיית הדרת גאון מעלת כבוד תורתו נ"י הנ"ל מבבא קמא נ"ה, [ד]אם איתא דעופות אין יולדין מן אינו מינו מאי מתרץ הש"ס הוה אמינא כיון דרבו בהדי שמגדלין זה מזה, הא מכל מקום פשיטא כיון שאין מולידין זה מזה הוי כלאים משא"כ בזאב וכלב. זה אינו, דהא לרבי יהודה אדרבה סבירא ליה כיון דאין מולידין מותר בהן הרבעה כמו ירק באילן, הוה אמינא שפיר אין כלאים, קמשמע לן כרבנן דרבי יהודה. ולרבי יהודה באמת אינם כלאים תרנגול וטווס, אם תימצי לומר עופות אין מולידין מאינו מינו אפילו שני טהורים. אי נמי קמשמע לן גם לרבי יהודה הוי כלאים בהרבעה אף שאין מולידין, דומיא לחרישה דלהרמב"ם עיקר כלאים דוקא כהאי גוונא בטהור וטמא שאין מולידין, ורבי

והדרת גאון מעלתו נ"י הוכיח איפכא מהנ"ל מש"ס בבא קמא נ"ה [ע"א], לתירוצו האסיפת זקנים שם [ד"ה אמר ר"ל] על קושיית התוספות [ד"ה אמר ר"ל] כאן שנה רבי וכו' איך מוכח הכי, משום דומיא דזאב וכלב וכיוצא בהם דתנן [כלאים פ"א מ"ו] דהוי כלאים אף על גב דדמו להדדי, הכי נמי בעוף דנוהג בהם כלאים תנן, אפילו הכי תרנגול ואווז וכו' דדמי להדדי הוי כלאים. וכתב שכן משמע בירושלמי [הוספת המחבר: טפי הוה ליה לפאר רום מעלתו נ"י להביא כן מדברי הר"ש במשנה ו' פרק קמא דכלאים שכתב כן ביותר ביאור, יעויין שם]. והקשה מעלת כבוד תורתו נ"י, הא עדיין תקשה פשיטא, אף על גב דרבו אהדדי היינו שמגדלים זה אפרוחים של זה כפירוש הרשב"א בשם הראב"ד שם [בחידושו ד"ה דמרבו אהדדי] משא"כ בזאב וכלב, הא מכל מקום פשיטא דהא זאב וכלב וכיוצא בהם מולידין זה מזה, מה שאין כן הני עופות. אלא ודאי על כרחך לומר דגם תרנגול וטווס מולידין וגם מגדלין זה מזה, אפילו הכי היה כלאים שני מינין. אלה דברי קודשו.

ולענין דעתי אם תימצי לומר זו ראייה היא, היינו בשני מינים טהורים מולידין זה מזה, והוא הדין נמי שני מינים טמאים כמו בבהמה וחיה זאב וכלב העוזים והצבאים וכו' מולידין זה מזה כמו שכתב הרמב"ם פרק ט' מכלאים [ה"ד], אבל טהורות מטמא לא שמעינן דמולידין, ושפיר יש לומר דרבי יהושע בן לוי אמר מילתיה אין מתעברות וכו' גם בעופות.

אבל באמת זה אינו, דגם אפילו על שני מיני טהורים אין ראייתו ראייה, והוא על פי מה שהשבתי לידיד נפשי הרב הגאון אבד"ק סערעד מו"ה וואלף פוקס נ"י, שכתב להוכיח דעל כרחך איכא תנא דפליג על רבי יהושע בן לוי בכללא הנ"ל במסכת בכורות דף ז' הנ"ל, והוא רבי יהודה במשנה ז' פרק קמא דכלאים דמתיר ירק באילן, וכתב התוספות יום טוב בשם הירושלמי דטעמו הוא דכל שלא נעשה פרי חדש ע"י הרכבה רק שיונקים זה מזה לבד ליכא אסור, יעויין שם. והרי הרכבת האילן דלא כתיב מפורש, רק מהיקשא ילפינן בקידושין ל"ט [ע"א] בהמתך לא תרביע וכו' שדך לא תזרע, מה בהמתך וכו' אף שדך בהרכבה, ואם כן לרבי יהודה גם הרבעת בהמה אינו אסור בטמא וטהורה שאין מולידין זה מזה, והא ודאי זה אינו. אלא על כרחך דרבי יהודה פליג אדרבי יהושע בן לוי. עד כאן דבריו.

ובמחילת כבוד תורתו לא הועיל כלום, דהא רבי יהודה לטעמיה מכל מקום קשה כן מפרידה, דהא סבירא לן בחולין ע"ט [ע"א] וכתובות קי"א ע"ב הלכה כרבי יהודה בפרידה שתבעה אין מרביעין עליה אלא מינה, אף דפרידה אינה מוליד כדאמרינן בבכורות ח' ע"ב וכודנייתא מי ילדה, וכן במגילה י"ג ע"ב, וכן בפסיקתא רבתא פסקא (ויהי) ביום השמיני וכו' [פיסקא ג] פרידה זו אינה קולטת ואינה מקבלת עובר. וצ"ע ג.

יהושע בן לוי, הכי נמי להרבעה הוי כלאים. וירק באילן היינו טעמיה דרבי יהודה, כתיירוץ הגאון החתם סופר דלא סבירא ליה היקשא, או כתיירוץ הנ"ל דבהיקש סבירא ליה דון מינה ואוקי באתרה כנ"ל. ודו"ק.

ועוד הוכיח פאר רום מעלתו נ"י סברתו, ממה שכתב הרמב"ם בהלכה ג' פרק ט' מכלאים ובשו"ע יורה דעה סי' רצ"ז סעיף ה', מי שעבר והרכיב בהמתו הרי הנולד מהם מותר בהנאה ואם היה מין טהור עם מין טהורה מותר באכילה. וקשה, למה ליה למנקט מין טהורה עם מין טהור, תיפוק ליה דממין טמאה הא לא מתעברה. אלא על כרחך דנפקא מינה בעוף, דשפיר מתעבר טהורה מטמא. ורמב"ם לטעמיה בפרק ג' ממאכלות אסורות [ה"א] דלא סבירא ליה סברת התוספות בנדה דף נ' ע"ב [ד"ה תרנגולתא דאגמא] דעוף מעפרא קא גדיל וכו', הוצרך להתנות להיתר אכילה שיהיה דווקא טהור מן הטהור. אלה דברי קודשו, דברי פי חכם חן.

אבל לעניות דעתי גם זה אינה ראייה. מלבד הפשט, שכתב כן בלשון הנ"ל כלפי מה שכתב תחילה הרי הנולד מהם מותר בהנאה, ר"ל בהרכיב בהמתו כלאים מין טמאה עם מין טמאה שאסור באכילה מכל מקום מותר בהנאה, לכן נקט דבר והיפוכו, וכמו שמבאר הרמב"ם כן מיד בהלכה ד' הזאב עם הכלב וכו' והצבאים עם העזים וכו'. עוד יש לומר, דהא ודאי דין זה דהנולד מכלאים טהורים מותר באכילה מקורו יוצא מש"ס דחולין קט"ו ע"א מה בהמתך היוצא ממנה מותר וכו', וש"ס שם מסיק עלה וכלאי בהמה גופייהו מנא לן, מדאסור רחמנא כלאים לגבוה מכלל דלהדיוט שרי. והא דלגבוה אסור נפקא לן מקרא שור או כשב או עז פרט לכלאים, והיינו מכשב ועז שאתה יכול להוציא כלאים מביניהם, אבל לא משור ושה שאין עיבורן שוה אין מתעברין, כדאיתא בבבא קמא סוף דף ע"ז. אם כן, מהאי טעמא נקט רמב"ם בלשונו אם היה מין טהור עם מין טהורה וכו', משום דקראי דנפקא לן מיניה האי דינא להתיר את היוצא מכלאים הכי כתוב, שני מיני טהורים שאין מתעברים כלל כגון גסה ודקה כנ"ל, לכן נקט לשונו כן.

ואגב ראיתי שהבית יוסף ביורה דעה סי' רצ"ז [רמב, ב ד"ה הנולד, סעיף ה' מהדורת מכון ירושלים] כתב מקור דין זה, דהרמב"ם והטור יצא להם ממשנה פרק שני דביכורים [מ"י] וברייתא כריתות דף כ"א [ע"א] דכוי דמו וחלבו אסור, משמע דבשרו מותר. וכן כתב בבאר הגולה אות י' דמזה למד הרמב"ם כן. ותמוה לכאורה, הלא עדיפא הוה ליה למימר מחולין קט"ו הנ"ל מפורש בהדיא כן טפי, ולא צריך לדייק זה היתר הבא מכלל איסור. ומצאתי שוב בשער המלך הל' כלאים [פ"א ה"ז] תמה כן על הבית יוסף בצ"ע.

אמנם נראה לי כוונת הבית יוסף ובאר הגולה בזה הוא, לפי מה שכתב הרמב"ם פרק ט' מכלאים הלכה ג', סיים וזה לשונו, מותר באכילה כמו שביארנו במאכלות אסורות. וביאר הכסף משנה וזה לשונו, כמו שביארנו במאכלות אסורות בפרק א'. עד כאן לשונו. וכוונתו על כרחך על מה שכתב הרמב"ם שם בפרק א' ממאכלות אסורות הלכה י"ג, כלאים הבא מבהמה טהורה עם חיה טהורה היא הנקרא כוי וחלבו אסור וכו' ומכסין את דמו וכו', מוכח דבשרו מותר. [הוספת המחבר: ונראה לי הכי נמי מוכח ממה שכתב בפרק י"ד מהל' שחיטה הלכה ד', כלאים וכו' צריך לכסות, ובהלכה י' כתב אין חייב בכיסוי אלא דם וכו' הראויה לאכילה וכו']. וזולת זה לא מצינו להרמב"ם שביאר כן במאכלות אסורות שמותר באכילה. ועל כן נראה לי דכוונת הרמב"ם כן הוא, דיליף האי דינא ממשמעות זו דחלבו אסור משמע דבשרו מותר, וכמו שכתב הבית יוסף. וטעמו נראה לי, משום דש"ס גופיה בחולין קט"ו קודם דמהדר למילף כלאי בהמה גופייהו מנא לן מקרא דמותר, פשיטא ליה הא דמותר, דמשני כלאי זרעים אתקש לכלאי בהמה מה בהמתך היוצא ממנה מותר אף שדך וכו'. קשה, מנא ליה לסתמא דש"ס הא גופא דכלאי בהמה מותר, דילמא אין הכי נמי דאסור. ועל כרחך לומר דזה פשיטא ליה להש"ס נמי מהא מתניתין פרק ב' דביכורים דתנן חלבו אסור משמע בשרו מותר. כן נראה לי ברור כוונת הב"י ובאר הגולה הנ"ל, ולא קשה מידי עליו.

על כל פנים מקרא דנפקא לן היתר זה אכילת הכלאים שני טהורים כתוב, וכהרמב"ם הנ"ל, וליתא לראיית הדרת גאונו נ"י.

והנה, תוספות בבכורות ד' ע"א ד"ה חוץ מדרכי אליעזר ומחלוקתו כתבו וזה לשונם, הא דלא קאמר חוץ מן הדולפנין שפרים ורבים מבני אדם כדאמר לקמן ריש דף ח', לא קשה מידי, דלא איירי רבי יהושע בן לוי אלא בבהמה וחיה ולא בבני אדם, והנהו בני ימא נינהו. עד כאן לשונם. מסוף לשונם משמע דדווקא בבני אדם ובני ימא לא מיירי, אף דשני מינים הם בוודאי מכל מקום מולידים זה מזה, אבל בשאר בעלי חיים זולתם שפיר מיירי רבי יהושע בן לוי גם בעוף. אבל מתחילת לשונם דלא איירי רבי יהושע בן לוי אלא בבהמה וחיה וכו' והשמיטו לומר גם תיבת ועוף, משמע דוקא ובמכוון כתבו כן אלא בבהמה וחיה בלבד ולא זולת, דגם בעוף לא מיירי דשפיר יולדת טהורה מטמאה. ואם כן צריך לומר הא דלא הקשו ותירצו התוספות הכי על עוף מאי שנא דלא אמר נמי חוץ מעוף וכו', כמו שכתבו על דולפנין, היינו משום שאין מפורש בשום מקום בש"ס דמולדין כמו דמייתי תוספות בדולפנין מהש"ס לקמן ח', ודילמא באמת רבי יהושע בן לוי כולל במימריה גם עופות, ואם תימצי לומר בעופות מולדין מין אחד מאינו מינו, באמת צריך לומר הטעם דלא אמר חוץ מעופות משום דאיהו לא מיירי אלא בבהמה וחיה דוקא כנ"ל.

אמנם זה אינו, דמוכח מזה רק בשני מיני טהורים, אבל עדיין לא שמענו מי יתן טהור מטמא, ושווים הם עופות לבהמה וחיה.

ועוד, בלאו הכי לא הוה מצי כלל לפרש מה עוף שאין בו כלאים ר"ל שאין יוצא מכלאים ולד כנ"ל, דאם כן מאי אף בהמה שאין בה כלאים, היינו או טהורה מטמאה או שני טהורין שאין עיבורן שוה, אם כן הרי ממילא כל הבהמות בכלל איסור הדם המה, ולמה לי קרא ולבהמה, והשתא נמי כי קאמר הש"ס אי כלאים דהרבעה וחרישה, גם בלא הא דתנן חיה ועוף כיוצא בהן הוי מצי הש"ס למיפרך אם כן מאי אף בהמה שאין בה כלאים דהרבעה וחרישה, איזו היא בהמה זו. אלא עדיפא פריך מן הקודם, מאי מה עוף שאין בו כלאים התנן חיה ועוף וכו'.

ועל פי סוגיא זו יש לומר דנסתר הצ"ע של תשובת חתם סופר ביורה דעה סי' ע"ד על ראיית הגאון מו"ה משה ווילנא מבבא קמא נ"ה [ע"א] שהביא הצמח צדק [סימן כ"ט]¹⁵, דמנא לן בעוף דטהור וטמא מחלק בכלאים דהרבעה, הרי תוספות בנדה דף נ' ע"ב [ד"ה תרנגולתא דאגמא] תרנגול דאגמא חלוקים זכר ונקבה בזה, והן מין אחד וכו'. ולא קשה מידי, דוודאי מלשון המשנה מוכח כן התם, וחיה ועוף כיוצא בהן דייקא, ר"ל כיוצא בהן משמע לגמרי כמו בהמה, וגם חיה הא ודאי בכלל בהמה כיוצא בהן קאמר, ובחדא מחתא קתני וחיה ועוף כיוצא בהן, עוף דומיא דחיה, כיוצא בהן דטהור וטמא כלאים הוא בהרבעה כמו בהמה.

באופן שאין להכריע מתוספות זה כאחד מן הצדדים, ואולי גם תוספות מספקא להו.

[הוספת המחבר:] שוב מצאתי בתוספתא פרק קמא דבכורות [ה"ה] וזה לשונה, בהמה טמאה אין מתעברות מטהורה וכו'. ובגמרא רבי יהושע בן לוי אמרה, ותמוה¹³. ונראה לי, כלפי תוספתא נקט בהמה, הוה אמינא שולל עוף, לכן מוסיף רבי יהושע בן לוי בגמרא בלשונו לעולם אין מתעברות וכו', כולל גם עוף אין מוליד מאינו מינו, אלא אם כן קרובות בטבע כמו בבהמה וחיה כוי, וכן דולפנין מאדם חצי אדם מולידין. והנה בתוספתא [שם] בחדא ברייתא תני לה גם הדולפנין וכו', ואין צריך לומר עליה חוץ מן הדולפנין וכו', וצ"ע על קושיית תוספות הנ"ל בזה. כנראה שלא ראו התוספתא הנ"ל. איברא, ריש דף ח' שם [ד"ה הדולפנין] נראה שראו התוספתא¹⁴.

אבל לכאורה יש להביא ראיה מקושיית הש"ס במסכת כריתות דף כ"א ע"ב, אמר מר מה עוף שאין בו כלאים אף בהמה, תלמוד לומר בהמה, כלאים דמאי, אילימא כלאים דהרבעה וכלאים דחרישה והא תנן חיה ועוף כיוצא בהן, אלא אמר אביי וכו'. ואם איתא מאי קושיה, ותיפוק ליה דהכי קאמר, מה עוף שאין בו כלאים, היינו שאין ולד יוצא מן הכלאים, שאין מוליד מאינו מינו כלל, אף בהמה שאין בה כלאים, היינו שור וכשב שאין עיבורן שוה ואין מתעברין כנ"ל, אבל עז יש בו כלאים עם כבש [ו] יוצא מהן ולד הוה אמינא דמו מותר, תלמוד לומר בהמה. אלא על כרחך סבירא ליה לש"ס בעוף מולידין מאינו מינו.

מבואר. ובזה יחלקו ר' יהושע ור"א שאמר בבכורות שם טמא שנולד מן הטהור ועבורו מטמא, אם מותר באכילה. ור"א ס"ל דאף בעבורו מן הטמא ג"כ טהור. ובאמת ריב"ל חידש שא"א כלל להתעבר מן הטמא, כדמקשינן בבכורות דף ז' ועבורו מן הטמא מי מעברא האמר ריב"ל וכו' חייב לפענ"ד. גם מה שהקשה הגאון על התוס' ד"ה חוץ ואמאי לא חשיב הדולפנין, והקשה הלא בתוספתא שם תני גם הדולפנין, וכתב הגאון שכפי הנראה התוס' לא זכר דברי התוספתא, ובמחילת כבוד תורתו הרמה לא עיין בבכורות דף ה' בתוס' ד"ה הדולפנין שהביאו התוספתא הלז ולא נעלם מהם דבר, ויפה הקשה גם דאמאי לא חשיב ריב"ל חוץ מן הדולפנינים. זה ראיתי בהחפזי. זולת זה ראיתי פלפולו נחמד ונעים מה שעבר בין מר אביו המובהק וצ"ל ובין הג"מ דוד דייטש נ"י. ויש לי עוד הרהורים רבים בעניין זה, אבל אני טרוד מאוד ומחוסר ספרים, ובפרט כבר כתבתי בזה הרבה וקשה עתיקא. ומה גם כעת מתברר סיתרם כמבואר כבר בשו"ת שואל ומשיב. ויכנסו כל זה בהסכמה למען לא יהיה ריק מדברי תורה, ולמען יהיה לאות כי עיינתי בדבריו הקדושים ונהניתי בהם. נאום הצעיר יוסף שאול הלוי נ"ו האב"ד קהילת לבוב. 14. וכ"כ הגאון רבי יוסף שאול נתנון שם. 15. הובאה לעיל בד"ה אלא ודאי.

13. ועיין בהסכמת הגאון רבי יוסף שלום הלוי נתנון בעל שואל ומשיב לספר, שכתב לתרץ באופן אחר. וז"ל: אודות התרנגולים אשר נפוצו בימינו אלה, ורבים השואלים ודורשים עלימו אם כשירים הם אם אין. והגאון מו"ה דוד דייטש ג"כ שאל על זה למר אביו הגאון הגדול [אבי מו"ל הספר בן רבנו], ומר אביו ז"ל השיב להיתר. והנה שמחתי מאוד, כי אני הייתי המתיר הראשון בשנת כת"ר, ואח"כ בשנת תרכ"ד נתעורר שנית הרעש כתבתי שנית ונדפס על שמי בספר קטן אחד אשר הדפיס א', ואח"כ כתבתי עוד בזה. וכעת נדפס ספר ערוגת הבושם על זה, והארכתי בדבר הזה, וכבר הוא בדפוס בשו"ת שואל ומשיב, וימצא שם הרבה דברים ממ"ש מר אביו הגאון זצ"ל... ולמען תת אות כי ראיתי פלפולו הנחמד אמרתי לרשום מה שראיתי, שתמה על ריב"ל בבכורות דף ז' ע"א דאמר לעולם אין מתעברות לא טמא מן הטהור וכו', והקשה דמה חידש ריב"ל, וגם הש"ס מביא מריב"ל ולא הביא התוספתא פ"ק דבכורות וז"ל והיוצא מן הטמא טמא והיוצא מן הטהור טהור שאין בהמה טמאה יולדת מן הטהורה וכו'. ולפענ"ד דברי התוספתא אינם מעניין ריב"ל, דהתוספתא לא אמרה רק אם אמו טמאה היוצא מהם טמא, כמו בהמה טמאה שיוולדת עם פרסות כל שאמו טמאה הולד ג"כ טמא וכן להיפך, אבל אם האם טהורה רק שעוברת הוא מן הטמא זה אינו

ועוד מוכח כן מקושיית הש"ס כריתות כ"א הנ"ל, אי מה עוף שאין בו כלאים דהרבעה וחרישה הא תנן חיה ועוף כיוצא בהן וכו'. ולפי מאי דלא דחי הש"ס עוד אם כן מאי אף בהמה שאין בה כלאים איזהו בהמה זו, גם קמייא הא לא קשה מיד, דשפיר יש לומר כלאים דהרבעה קאמר, שאין בעוף כלאים ע"י טמא וטהור לדעת הגאון חתם סופר הנ"ל. אלא על כרחך דגם זה נדחה בקושיית הש"ס והתנן חיה ועוף כיוצא בהן ממש משמע, כמו בבהמה גם בהרבעה הוי טהור וטמא כלאים גם בעוף.

והא דאגמא זכר ונקיבה מין אחד הוא אף בזה טמא וזו טהורה, נראה לי התם הזכר אסור מספק אי מקרי קורבנו נקלף, ורק מדרבנן אסור להרמב"ם דכל ספק דאורייתא מהתורה להקל¹⁶, [ומדאורייתא] גם הזכר הוא טהור. והרשב"א דסבירא ליה מדאורייתא להחמיר¹⁷, יש לומר דסבירא ליה כתירוצ' שני דתוספות בנדה הנ"ל דאגמא שני מינים הם. אי נמי, גם להרשב"א האי ספק מודה ביה דמדאורייתא להקל כיון דרוב עופות טהורים הם, ושפיר הוה ליה הזכר והנקיבה מין אחד שניהם טהורים מן התורה. אבל אחד טמא ודאי מדאורייתא ואחד טהור, כלאים הוי בעוף, כיוצא בו דבהמה וחיה, ולא קשה מידי הצ"ע של החתם סופר.

איברא, לפי זה מעיקרא ליתא כלל לראיית הגאון בתשובת צמח צדק להתיר אווה הבר הנ"ל. דהא ודאי אם תימצי לומר נמי דאסור אווה הבר, היינו רק מספק שמא ידרוס, וכמבואר בתשובת צמח צדק שם, ומדרבנן יש לחוש, גם הרשב"א מודה דמן התורה להקל דרוב עופות הן טהורים וכנ"ל, אם כן ודאי אינו כלאים מדאורייתא ללקות עליו רק מדרבנן אסור לאוכלו כנ"ל, לכך צריך הש"ס בב"ק נ"ה שם למיהדר אטעמא אחרינא דמהי טעמא שני מינין הוה להו כלאים דאורייתא.

והנה זה לשון הרמב"ן בפרשת קדושים פסוק את חוקותי תשמורו וכו' [ויקרא יט, יט], והמרכיב שני מינין וכו' יחפון הוא לעזור בבריאתו של עולם ולהוסיף בו בריות, והמינים בבעלי חיים לא יולידו מין משאינו מינו, גם הקרוב בטבע שיולדו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם לא יולידו וכו', וגם הצמחים אשר יתרכבו מין בשאינו מינו אין פרי צומח אחר כך וכו'. עד כאן לשונו. הרי בהדיא סבירא ליה להרמב"ן בעופות נמי איתא לדרכי יהושע בן לוי, דסתמא והמינים בבעלי חיים וכו' שכתב כולל גם עופות וגם הצמחים וכו' כנ"ל. וכן כתב הכלבו בהלכות כלאים [סימן צא ד"ה הטעם בכלאים] בהדיא כלשון הרמב"ן הנ"ל. ויעיין רמב"ן והראב"ע סוף פרשת וישלח בפסוק אשר מצא את הימים וכו' [בראשית לו, כד],

הם הפרדים, וזה האיש מצא כי יולידו מין שלא במינו, ואין כן בשאר מיני הכלאים וכו', כי הכיר במיניהם שהם קרובים בטבע ויולידו וכו'. ועיין רש"י שם ובמדרש רבה [פב, טו]. הרי דהקרובים בטבע אפשר שיולידו גם בבהמה וחיה, וכמתניתין פרק קמא דכלאים [מ"ו] וברמב"ם פרק ט' דכלאים הלכה ד', ואין קרובים בטבע אין מולידין גם בעופות כדברי הרמב"ן והכלבו הנ"ל. וראיה נראה לי מסוגיה בכורות דף ח' [ע"א], ברייתא כל שתשמישו ביום יוליד גם כן ביום הוא תרנגול, בלילה יוליד בלילה עטלף, הוא עוף כפירוש רש"י שם סוף דף ז' [ד"ה עטלף] והוא בחומש אחד מעופות טמאים [ויקרא יא, יט], כל שתשמישו ועיבורו שוים יולדים ומגדלים זה מזה וכו'. ולפי זה תרנגול ועטלף זה טהור וזה טמא וגם אין תשמישו שוה ודאי אין מולידין זה מזה. ועוד שם, תרנגול לכ"א יום, ולא מצינו חילוק בהם, וסתמא גם דאגמא מין תרנגולת עיבורן לכ"א יום, שני המינים שוים בזה הטהור והטמא, לכן שפיר תרנגולתא מתעברת מתרנגול דאגמא. אבל נשר ותורין לא שמעינן עיבורן לכמה, וסתמא הטמאים אין קרובים בטבע לטהורים.

ואם כן בנידון דידן, הני תרנגולים המשונים בתוארם קצת, אם תימצי לומר נמי כללא דכייל רבי יהושע בן לוי גם בעופות הוא כמו שהוכחנו מרמב"ן והכלבו, עם כל זה אין ראיה להתירם ע"י מה שהם מולידים אלו מאלו, מתרי טעמי, אם מפאת שאין כאן מעיד בוודאי גמור על זה דדילמא מתרנגולים שלנו מתעברים, וגם בחבושים דילמא מספנא בארעא כנ"ל בריש דברינן, ואם מפאת אם תימצי לומר נמי שמתעברות ויולדות מתרנגולים משונים הנ"ל, מכל מקום דילמא אף דמין אחר הוא וטמא, כיון דתשמישן ועיבורן שוה בכל התרנגולים שפיר מולידין ומגדלין זה מזה להיותם קרובים בטבע כמו בבהמה וחיה כנ"ל. [הוספת המחבר: הנה החתם סופר בתשובה [יו"ד] סי' ע"ד נמי מסופק אי בעופות מולידין מאין מינין או לא שהרי כתב אולי, ואם תימצי לומר מולידין, מכל מקום פרידה מי ילדה במגילה י"ג [ע"ב] ובכורות ח' ע"ב, היינו כמו בספנא מארעא וכו', ממש כמו שכתבו הרמב"ן והכלבו הנ"ל].

[ג] **אמנם**, אף שאין העיבור והלידה ראיה לטהרם, אין אני רואה לאוסרן אפילו אי ליכא מסורת עליהם בפרטות בשום מקום, כיון דאיכא שלושה סימנים בגופן, ומעיקר דינא נדחה כמעט מכל הראשונים שיטת התוספות [סא, א ד"ה כל] ורש"י [סא, ב ד"ה תלתא] בסוגיא דנשר דסבירא להו בכל עשרים הטמאים יש שלושה סימנים¹⁸. אלא מכל מקום חשו

עג, א ד"ה ממזר ודאי. 18. אמנם יש הבדל בין שיטת רש"י לשיטת התוס' (בשם ר"ת), שלרש"י יש לאותם עשרים טמאים שלושה סימני טהרה

16. הל' טומאת מת פ"ט ה"ב, איסורי ביאה פ"ח ה"ז, כלאים פ"י הכ"ז, אבות הטומאות פט"ז ה"א. 17. תוה"ב הארוך ב"ד ש"א, ובחידושי קידושין

מסורה פרטית לאותן התרגומים מארץ הודו בשביל השינוי בגדולתן, דוודאי מין אחד הן ומסורה אחת לכולן, וכדפריך הש"ס בפשיטות הכי בבבא קמא נ"ה [ע"א] על אווז ואווז הבר, כיון דשויים בכל ארבעה סימני טהרה, שלושה בגופן וחרטום ורגלו רחבה, ידוע שאין דורס גם שניהם, אף דמשונים בגדולתן מין אחד הם [הוספת המחבר: אי לאו ע"י השינוי בגופן באברי התולדה דמשום הכי הוי כלאים], כיון שדומים זה לזה בצורתן ותמונתן ומתחברין אלו לאלו מין אחד הם ומסורה אחת לכולם שאינם דורסים, ומותרים אלו התרגומים, כמו האווזות שחרטומם הוא שחור שהתירום גדולי הדור בשו"ת דברי דוד²³, הובא בתשובת חסד לאברהם הנ"ל בקצרה, והוא הסכים עמהם על פי הנ"ל.

[ד] ומה שפאר רום מעלתו נ"י דחה ראית השואל להתירן דהואיל והוא שכן ונדמה, כמו דמרבינן זרזיר לטומאה מהאי טעמא²⁴ הכי נמי הני תרגומים הם שכנים ונדמים לשלנו. דחה רום מעלתו נ"י, אולי במדינה שהובאו משם אינם מתחברים למין אלו, אלא במדינתנו שנותנין אותן בין תרגומים שלנו ואין נמצא כאן מינו ממש לכן מזדווגין בעל כורחן עם שאינו מינו, ואין התחברותם ראייה שהם מין אחד. וזרזיר דמרבינן היינו טעמא משום דגלי קרא למינהו עשאו הכתוב מינו, אבל בעלמא אין מה שגדל ומתחבר עמו עושהו מינו. אלה דברי קודשו.

במחילת כבוד תורתו זה אינו, דברייטא הכי איתא בחולין ס"ה ע"א, אחרים אומרים שכן עם טמאים טמא עם טהורים טהור וכו', ועלה מסיק אפילו תימא רבנן שכן ונדמה קאמרינן. והכי איתא בהדיא בתוספתא פרק ג' דחולין [ה"ז] בלשון זה, אחרים אומרים השוכן בין הטמאים ודומה לטמאים טמא, השוכן בין הטהורים ודומה לטהורים טהור. עד כאן לשונה. ובמשנה פרק י"ב דכלים משנה ב' תנן כל המחובר לטמא טמא כל המחובר לטהור טהור, ומייתי לה הש"ס בב"ק דף צ"ב ע"ב למילף מזה כל מילי, דבר זה כתוב בתורה שנוי וכו' משולש וכו' ותנן במתניתין ותנינא בברייתא וכו' כנ"ל. הרי בהדיא תנינא דגם להיתר מהני החיבור וגידולם יחד. והיינו טעמא, דאי משום ההכרח לא יגונה לכן מזדווגים פה במדינתנו עם שאינו מינו לפי שאין מוצא כאן מינו, אם כן אם תימצא לומר שהוא טמא הוה ליה טפי להתחבר עם שאינו מינו פה במדינה שהוא גם כן טמא כמוהו, דורס ואוכל, על צד הכרח דמצא מין את מינו. אלא על כרחך מדשוכן ומתחבר עם התרגומים

כל הראשונים לגירסת רש"י ותוספות¹⁹ והחמירו דגם ביש לו שלושה סימנים טהרה בגופן שלא לאכול שום עוף אלא אם כן ידוע שאינו דורס, היינו על פי קבלת הרו"ה שחרטומו וכף רגלו הם רחבים כשל אווז, או על פי מסורת. והרמ"א החמיר טפי בסימן פ"ב ביורה דעה [סעיף ג] על פי איסור והיתר כלל נ"ו סימן י"ח, דדווקא מסורת בעינן, ולא מהני גם שלושה סימנים בגופו וידוע שאינו דורס ע"י שחרטומו וכו' רחבים, וכן הצמח צדק בסימן כ"ט הנ"ל. וכבר הפלתי סוף קונטרסו פני נשר [הנדפס אחרי סימן פו] בירר יפה דמוכח על כרחך כוונת האיסור והיתר דעתו דוקא באין לו השלושה סימני טהרה מלבד מה שידוע שאינו דורס לפי שחרטומו רחבים, הוא דבעי מסורת דוקא כדי לאוכלו, יעויין שם בפלתי בד"ה ולכך אותן אווזות וכו'. וכן הוכיח הגאון בתשובת חסד לאברהם²⁰ סוף סימן קי"ד לחלק יורה דעה. גם מסיום דברי איסור והיתר שם שכתב וזה לשונו, וכן כתב בספר אשר"י שאפילו עופות הידועים שאינם דורסים כגון אותן שחרטומיהן וכו' אסורין גם כן עד שימצא גם כן כל השאר שלושה סימני טהרה בגופן, על כרחך דפשיטא ליה דבהני שלושה סימני טהרה בצירוף רוחב רגלו וחרטומו לא בעינן מסורת. והסייגאנ"ה בתשובת הרא"ש [כלל כ סי' כ] אין חרטומו רחב כאווז רק כף רגלו לבד, ודלא כצמח צדק [שם], ודלא כהרמ"א [דרכי משה סי' פב אות א] בהבנת האיסור והיתר, יעויין שם בפלתי מקודם. וקבלת הרו"ה כל שחרטומו ורגלו רחבים כאווז בידוע שאינו דורס היינו על מין אווזים אווז הבר או על עוף מין אחר כגון הסייגאנ"ה וכיוצא בו, אבל במין התרגומים אילו היו לאותן שבאו ממרחק כנידון דידן צורת התרגומים בחרטום וכף רגלו רחבים כאווז, היו נשתנו ויצאו מצורת התרגומים ולצורת אווזים לא באו, מכל מקום היו בוודאי טהורים על ידי כל ארבעה סימני טהרה שבוודאי אינם דורסים כמו אווזים. והוא הדין נמי השתא שאין חרטומי ורגלי התרגומים ההם רחבים כשל אווז, הרי נדמו הם לתרגומים שלנו שגם כן אין חרטומ[יה]ם ורגלי[ה]ם רחבים כאווז, ובמסורה אנו יודעים שאינם דורסים, ומסורה זו מהני גם לאלו התרגומים שבאו מארץ הודו שהם דומים לאלו בצורתם ובשלושה סימני טהרה, בוודאי המסורה על כל מין תרגומים הוא. מה שאין כן תרגול דאגמא²¹, דמלבד מה שנשתנה בשם לווי ואולי גם בצורתו ותוארו, נשתנה עוד בסימן טהרה אחד שלא היה קורקבנו נקלף אלא בסכין, ודאי איכא למיחש ביה שמא ידרוס, וכדחזי באמת לאחר זמן דדריס. ולפי זה אין צריך

זו. עיין שו"ע יו"ד סי' פב סע' ב-ג, ושם בביאור הגר"א ס"ק ז בשם תוה"ב ב"ג ש"א (סה, א). 20. לרבי אברהם תאומים, אב"ד בוטשאטש, לבוב תרי"ז. 21. הובאה בב"י יו"ד סי' פב דף קכט, א [סעיף ג] (ב) במהדורת מכון ירושלים. 22. שהוא טמא, חולין סב, ב. 23. לר"ד מילדולה סימנים מו-מח. 24. חולין סה, א.

שבגופן, ואילו לתוס' יש להם רק שני סימנים שבגופן ועוד סימן אחד שאינו דורס (כמבואר בתוס' שם, וכמש"כ להדיא בבאור הגר"א יו"ד סי' פב ס"ק ג). ונפ"מ שלתוס' כשיש לו שלושה סימנים בגופו מותר (ואין לחוש שמא הוא דורס) ולרש"י אסור. 19. גירסת רש"י ותוס' ואליבא דפירוש רש"י לגירסת

מהם המסורה צריכה להיות עיר גדולה מליאה תלמידי חכמים צדיקים מאוד. אלה תורף דברי קודשו.

הנה האיסור והיתר סוף כלל נ"ו דין י"ט, וביאר יותר דבריו בתשובת החמאה שציין עליו והוא בכלל מ"ח דין ד' שכתב לפרש לשון הרא"ש במה שכתב ואלו שקיבלו היתר מאבותיהן ראויים לסמוך עליהן בכל המקומות, כוונתו [ד]דווקא באותו מקום שקצת אנשים קיבלו עליו היתר מותר לכל אנשי אותה העיר לסמוך עליהן, אפילו רובו לא קיבלו עליהם וכו', יעויין שם. והפרי חדש סוף סימן פ"ב [סוף ס"ק י] כתב עליו וזה לשונו, ופשט דברי הרא"ש לא משמע הכי, וגם איני רואה טעם לחלק בין רוב בני עיר אחת שאין אוכלין אף שקצת בני עיר אוכלין לבין בני עיר אחת שאין אוכלין שם כלל, ולכן נראה עיקר כמו שכתבתי שלדעת הרא"ש כל המקומות שיש להם חסרון קבלה מצי לסמוך במקומות שיש להם קבלה כיון שאין להם מסורת איסור. עד כאן לשון הפרי חדש. והדין עמו, כמו שהבינו כל הפוסקים בכוונת הרא"ש, ולית דחש לקושיית האיסור והיתר [שם] שהוכיח כן וזה לשונו, דאם לא כן לא תמצא האסור, ואף כשיחזור לביתו יהא מותר לו. עד כאן לשונו. ולא קשה מידי, דאין הכי נמי אם יתמצו בני עירו על פי הבית דין שבעירו לקבל עדותו ולסמוך על המסורת של עיר אחרת כולם מותרים, אבל כל עוד שנוהגין בעירו איסור משום חסרון קבלה ולא ירצו הבית דין לסמוך על אחרים מאיזו טעם שיהיה, ודאי אסור לו ליחיד זה לשנות המנהג שבמקומו, אף שכבר אכל בעיר אחרת בהיתר כנ"ל. מיהת מבואר כי גם האיסור והיתר גם הפרי חדש בהדיא [סבירא להו] דהמסורת נובע בתחילה אפילו על ידי המיעוט קצת אנשים מבני העיר שקיבלו מאבותיהן עוף זה טהור, ודלא כמו שהחליט פאר רום מעלתו בהיפוך כנ"ל. וגם אותן קצת אנשים שקיבלו כן מאבותיהם, לא משמע דבעינן שאבותיהם היו גדולי תלמידי חכמים דווקא, אלא דמחזקינן להו סתמא [ש]אבותיהם היו יודעים ומחזיקים כן על פי הוראת בית דין שבזמנם. וזה לשון רש"י בחולין ס"ג ע"ב, במסורת, אם זכור הוא באדם כשר שאכלו או שמסר לו רבו וכו', אבל דינא קמא, זכור הוא באדם כשר שאכלו, אין צריך שנדע שאותו אדם כשר היה בקי בהן וכו', אלא גם סתמא מחזקינן כיון שאדם כשר אכלו ודאי על פי הוראת בית דין מומחים עושה מעשה, וחזקה על הבית דין שלא יצא תקלה מתחת ידם, ועל ידי חקירתם יפה הורו לו ועשה על פיהם.

טהורות טהור הוא, כדכתיב קרא כל עוף טהור למינו ישכון [ב"ק שם²⁵]. ובסנהדרין ק"ח ע"ב כהאי גוונא, שדירתם של עופות טהורים אצל הצדיקים.

וגם על הדמיון החליט הדרת גאונו נ"י דלא מהני, על פי דחזינן בחולין ס"ב [ע"א] סנונית לבנה שריא גוצא שקי אסורה²⁶, אף על פי דקרובים בדמיון ממש אפילו הכי הוי שני מינים ואחד טמא. אלה דברי קודשו.

וגם זה אינו, דמבואר בר"ן בחולין ס"ה [ע"א] שם [בחידישו ד"ה אפילו, ובר"ן על הרי"ף כב, ב] דקיימא לן כרבנן דרבי אליעזר שכן ונדמה בעינן, ופירוש נדמה היינו בסימנים להר"ן, אבל רש"י פירש נדמה דומה להן במראה, וביאר הר"ן כוונתו בפרצופו וגם במנהגו. אם כן, הא ודאי שוכן בין הטהורים ודומה לטהורים טהור דאמרי רבנן רצונם לומר דומה לטהורים בתרתי, גם בפרצופו ומנהגו גם בסימני טהרה, ולכן סנונית ירוקא כרסא ושקיטנא גיצא שקיא אסירי, אף שדומים במראה להני דחורא כרסי וארוך שקיא אינם דומים בסימנים, אלו דורסים ואלו אינם דורסים וכיצא בזה, ולא משום שינוי זה דחורא וירוקא או ארוך וגוץ אסירי, אלא דהש"ס יהיב לן סימן זה שנדע איזו יש לו סימני טהרה ארבעה סימנים ואיזו מהם לאו. אם כן, התרגולים שבנידון דידן [ד]שכן ונדמה הן ממש במראה, בפרצופין ומנהגן, וגם בכל שלושה סימני טהרה דומים לשלנו, פשיטא דמהני מסורת אחת לכולן שאינן דורסין והם מותרים כנ"ל. ומכל שכן אחר שנודע ונתפרסם במדינתנו על פי עדות במכתב הרב הגאון אב"ד קהילת לונדון נ"י שגם שם במדינתו ובעירו ובמדינת הודו יש מסורת טהרה בפרט אתרגולים הללו ונאכלים, אין שום פקפוק ומותרים כנ"ל.

[ה] **אלא** דפאר רום מעלתו נ"י שדי ביה נרגא על פי תשובת מהר"ל [סי' צה], והדרת גאונו נ"י בשם רב אחד הוסיף ביאור על עניין המסורת איך ומה הוא, מלבד דבעינן העד שיהיה בר סמכא מוחזק בכשרות, ואפילו אם אנו רואים שאוכלים במדינה עוף חדש, אין לנו ליקח מסורה אלא שנדע שעל פי גדולים היה הדבר כן מזמן רב מקדם ואין איש פוצה פה נשמע. וגם אם נדע שנעשה כן על פי גדולים המתירין, מכל מקום עדיין יש לחוש דילמא היה על פי קצתם, וקצתם סמכו על המתירים. ועל כן צריך לידע שמעיקרא היה המנהג פשוט בכל העיר שעוף זה טהור, וממילא אותה עיר שנלמוד

ובפרק כז פס' ט (מהד' סגל ואינו במהד' כהנא) כתוב 'כל עוף למינהו ישכון ואמת לעושיה תבוא'. התיבה טהור שכתב רבנו לא מופיעה בגמ' בב"ק שם ולא בספר בן סירא, וצ"ע. ²⁶ צ"ל כר: סנונית לבנה שריא ובירוקא כריסה אסור, ושם סג, א שקיטנא אריכי שקי שריא וגוצא שקי אסורה.

²⁵ בב"ק צב, ב כתוב 'ומשולש בכתובים, דכתיב, כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו'. 'כתובים' שם הכוונה לספר בן סירא, עיי"ש מסורת הש"ס שהפנה לבן סירה פרק יג. אולם בספר בן סירא יג (תרגום כהנא פס' יד; במהד' סגל פס' יז) כתוב 'כל הבשר יאהב מינו וכל אדם את הדומה לו'.

[חולין פ"ג סי' נט] העתיק לשון רש"י הנ"ל בדקדוק גמור כל אריכות לשונו הנ"ל.

וכן נראה לי מבואר בלשון הרמב"ם פרק א' ממאכלות אסורות הלכה ט"ז והמחבר סימן פ"ב סעיף ב', ועוף טהור נאכל במסורת, והוא שיהיה דבר פשוט באותו מקום שזה עוף טהור, ונאמן צייד לומר עוף זה התיר לי רבי הצייד, והוא שהוחזק אותו צייד שהוא בקי במינין אלו וכו'. עד כאן לשונם. בהדיא חילקם לשני דינים. תו מפרש נאכל במסורת, היינו שיהיה הדבר פשוט באותו מקום שזה עוף טהור, ועל כרחך היינו על ידי שזכורים הם וקיבלו מאבותיהם או שארי כשרים (דומי) [דומיא] דאבותיהם שאכלוהו, הדבר פשוט הוא אצלם דטהור הוא. ואין צריך בזה לידע שהיו בקיאים בהן וכו', אלא גבי נאמן הצייד לומר וכו' בלבד. והטעם, לפי שאנו מחזיקים בוודאי [ש] על פי בית דין עשו כנ"ל, וכיון שנתפשט ההיתר באותו מקום מאז אמרינן גדולה חזקה וכו', כהאי גוונא בכתובות כ"ד כ"ה למיכל בתרומה דאורייתא כנ"ל. ועיין תשובת הרא"ם מים עמוקים [ח"א] סי' ל"ב [ד"ה ואין לחוש] שדינן על פי החזקה כהאי גוונא באיסור דאורייתא נמי.

אבל ודאי בזה צדקו דברי פאר רום מעלתו הדרת גאונו נ"י בשם רב אחד מחוץ למדינתנו, דבעינן [ש]העד שמעיד על עיר ומדינה ידוע שנאכל שמה במסורת שיהיה בר סמכא, ר"ל מוחזק בכשרות. וגם בעינן שיהיה עיר גדולה, על פי תשובת מהרי"ל [סי' צה], דומיא דמדינה. וכן מצאתי שכן כתב בהדיא בספר בית הלל [יו"ד] סימן פ"ב [סעיף ג] וזה לשונו, ונראה מה שכתב במסורת שקיבלו בו שהוא טהור [בהג"ה רמ"א], ר"ל היינו דווקא מדינה חשובה שקיבלו כן, אבל על איזו מדינה שאינה חשובה כל כך מימים קדמונים אין לסמוך עליהם וכו'. עד כאן לשונו. ולפי מה שכתבתי מבואר דהיינו טעמא, כיון דמחזיקין מסורת זה שבוודאי הכשרים עשו כן על פי הוראת בית דין וחזקה על הבית דין וכו' כנ"ל, ובעיר גדולה סתמא גם הבית דין גדולים תלמידי חכמים ומומחים וצדיקים ישבו בה מאז מלפנים, אף שלא היו נודעים לנו לא הם ולא שמותיהם, מכל מקום גדולה חזקה וכו' כנ"ל.

[ו] **ועתה** נחזק עדות הרב הגאון אב"ד קהילת לונדון נ"י. העיר לונדון גדולה לאלקים, רבתי עם מבני עמינו גם כן, והרב מרא דאתריה מכותלי מכתבו ניכר גודלו בתורה, כבוד שם תפארת מהר"ן אדלער, דרך [ה]נשר בשמים²⁷, ונראה שעיין יפה היטב בפוסקים ראשונים ואחרונים על נידון דהני תרנגולים שנשאל עליהם מכמה מקומות, ולפניו השולחן ערוך דמסורת

ונראה לי דמהאי טעמא אמר רבי יצחק [חולין שם] סתם עוף טהור נאכל במסורת, ולא התנה נמי דוקא שיהיה בקי בהן וכו', משום דסבירא ליה מסורת שזכור הוא באדם כשר שאכלו, ובזה אין צריך יותר. שוב אמר נאמן הצייד וכו' מסר לו רבו, ועל מסורה זו לבד אמר רבי יוחנן והוא שבקי בהן וכו', וזהו שכתב רש"י [שם ד"ה שבקי בהן] אותו חכם דייקא, משום כיון דרבו הצייד מעצמו מסר לו כן על פי חוכמתו, ולא על פי הוראת בית דין אלא סמך על חוכמתו ושמא טעה. ותדע, דאי לאו הכי תרתי למה ליה למימר, הוה ליה למימר רק נאמן הצייד לומר וכו' וממילא נשמע הא דעוף טהור הוא נאכל במסורת, וצ"ע לכאורה, אלא על כרחך כמו שכתבתי.

ועוד נראה לי ראייה, דמוכח כן מדברי רש"י דף ס"ב ע"ב [ד"ה חזיות] וזה לשונו, ומתוך שאין אנו בקיאים בהן וכו' אין עוף נאכל לנו אלא במסורת, עוף שמסרו לנו אבותינו בטהור, ושלא מסרו לנו יש לחוש, ובמסורת יש לנו לסמוך כדאמר לקמן דף ס"ג שעוף טהור נאכל במסורת. עד כאן לשון רש"י. ותמוה טובא אריכות וכפילות לשונו, וגם הוה ליה למימר שמסרו לנו אבותינו שהיו בקיאים בהם ובשמותיהן כדאמר רבי יוחנן לקמן, וגם כיון שכתב רש"י אין עוף נאכל לנו אלא במסורת למה הוצרך שוב לומר שנית ובמסורת יש לנו לסמוך וכו', ועוד במה שכתב רש"י כדאמר לקמן דף ס"ג סגי, ולמה הוצרך רש"י לסיים ולהביא לשון הגמרא שעוף טהור נאכל במסורת. וצ"ע.

אמנם לפי מה שכתבתי הנה נכון, דבמסורת דאמר רבי יצחק דנאכל היינו ר"ל שזכור הוא באדם כשר שאכלו אין צריך שיהיה בקי בהן וכו', וכיון דחזקה על פי הוראת בית דין מומחים עשה וכו', רק על נאמנות לומר צייד מסר לו אמר רבי יוחנן והוא שבקי בהן וכו' כנ"ל. וכיון שכתב רש"י ומתוך שאין אנו בקיאים בהן וכו' כנ"ל ואין עוף נאכל לנו אלא במסורת, ומפרש רש"י איזו מסורת היינו עוף שמסרו לנו אבותינו דייקא בטהור, ר"ל ראינו אבותינו הכשרים שאכלום אף שלא היו בקיאים בהם ובשמותיהן, ושלא מסרו לנו, ר"ל אבותינו הכשרים, יש לחוש, ר"ל ולא מהני נאמנות הצייד לומר רבו הצייד מסר לי, משום דבעינן דווקא שהיה בקי בהן וכו', והרי אין אנו בקיאים בהן וכו' דהא הך תרנגולתא דאגמא וכו'. ולזה סיים רש"י ובמסורת יש לנו לסמוך, ר"ל אבל במסורת מאבותינו אין צריך שהיו בקיאים בהן, כדאמר לקמן ס"ג שעוף טהור נאכל במסורת לבד, בלתי תנאי והוא שבקי בהן וכו' כמו דאמר רבי יוחנן על נאמן הצייד לומר וכו'. כן נראה לי ברור ואמת בכונת רש"י. ומהאי טעמא גם הרא"ש בשמעתין דנשר

היה שם פושעים, אדרבה מזה יש סתירה לדבריו, שגם אז היה שם ראב"ד הגאון מו"ה טעבל שוואר זצ"ל, והוא מסר נפשו והצילם מן המכשול ועשה כדת בסידור הקידושין. ואם כהיום עתה ירדו אחורנית, על כל פנים נאמן בעדותו הרב הגאון הנ"ל שהדבר פשוט על פי מסורת מקדם קדמתא.

אבל גם אם תימצי לומר כדעת הרב הידוע במדינות אשכנז הנ"ל שלא סגי במסורת כזה מארץ הודו, נראה לי היינו היכא דבעינן מסורת דווקא מעיקר הדבר בליכא שלושה סימני גופו, משא"כ בתרגולים אלו שיש להן כל שלושה סימני גופם, שעל פי דין הגמרא לא בעינן מסורת, דשיטת רש"י ותוספות³² ד"ט עופות טמאים בהם שלושה סימני טהרה נדחה מכל הפוסקים על פי המציאות שבדקום, אלא משום חומרא בעלמא שמא ידרוס המסקנא ומנהג הוא להחמיר שלא לאכול בלתי מסורת, דבגמרא לא מפורש דחיישינן שמא יהיה דורס, רק מעשה שהיה פעם אחת חזיוה דדריס ואסרוה [חולין סב, ב]. אלא רש"י [שם ד"ה חזיוה] כתב נראה לי וכו' וכן כתב הרא"ש [שם פ"ג סי' נט] בשמו ואיסור והיתר [כלל נו סימן יח] לחומרא כנ"ל, בהא ודאי סגי בסתם מסורת כזה, והבו דלא לוסף עלה.

ועוד עדיפא אמינא, דהנה האיסור והיתר סימן נ"ו [שם] על מה שכתב זה לשונו, וכן פסק רש"י בחולין שאין להכשיר שום עוף בשלושה סימנים שבגופו אם לא שיש קבלה עליו שאינו דורס וראיה מתרגולתא דאגמא וכו', עד כאן לשונו, צ"ן האיסור והיתר הארוך לעיין בהג"ה. ושם בהגהה בסוף הספר כתב וזה לשונו, ולא אמרינן הכא כשנמצאו השלוש סימני טהרה בגופו וגם ראינו שאוכל בלא דריסה שנלך אז בספק דרוסה אחר רוב עופות שאינם דורסים, ושמא משום דמאחר שיש מיהא (וכו' עופות) [י"ט מינים] האסורים ואינם ידועות לנו וגם אינם מכל העוף הטהורים הניכרים לנו לא נקרא רוב גמור וכו'. עד כאן לשונו. וזהו בעוף חדש שאינו דומה לטהורים הניכרים לנו אתי שפיר, דאיתרע רובא לומר מרובא פריש. אבל הני תרגולים שהם דומות ממש לשאר תרגולים שלנו הטהורים, בוודאי מודה האיסור והיתר דאין צריך מסורת, דהלך אחר הרוב שאין דורסים, דמשום שינוי כל דהוא באורך וגובה רגלם וצווארם וגופם אינם דומים לטהורים הניכרים לנו, והיינו היתירא דשכן ונדמה שכבר ביארנו לעיל, ודאי סגי בהא על כל פנים מסורת כזה בלי פקפוק כנ"ל.

ובהדיא כתב מהרי"ל [סי' צה] בלשונו כמו שהעתיקו פאר רום מעלתו נ"י, והבא להעיד מסורת של עוף נכרי שאין

הוא שיהיה דבר פשוט באותו מקום שזה עוף טהור, הנהו בר סמכא גדול מוחזק בכשרות וצדקות להאמין עדותו שהשיב לשואליו. וזה לשונו, במקומנו יש לעופות הנ"ל מסורת טהרה משנים קדמוניות, כי הם ממש כמו תרגולים שלנו רק גדולים מהם, גם אנשים נאמנים מהודו סמוכים לארץ קאשינחנא אומרים לי שאוכלים בלי שום פקפוק וכו'. עד כאן לשונו²⁸. היינו שהוא דבר פשוט בעיר לונדון להיתר משנים קדמוניות. ומדינה חשובה כזו שקיבלו כן מאבותיהם שאכלום, ודאי על פי הוראת בית דין הגדול עשו וכן"ל. וגם האנשים נאמנים מהודו סמוכים לארץ קאשינחנא, מה להם לשקר ולהכשיל, ובוודאי כיון דשם מקום גידולם של התרגולים ההם סתמא ודאי שאוכלים אותם בלי פקפוק, היינו דבר פשוט אצלם והוא הוא המסורת דמהני, דגדולה חזקה. והכרתי בסימן פ"ב [ס"ק א] הבין פירוש מסורת על פי עד אחד ולכן החמיר בזמן הזה, עיין שם, ובמחילת כבודו ליתא, אלא הפירוש מסורת כמו שכתבתי אני.

ואם גם יהיבנא ליה להדרת גאונו נ"י שאין זו מסורת, לפי שמעולם לא שמענו מאז שם הגדולים בתורה מארץ הודו, אשר באמת אין זו טענה כלל, דלא ראינו אינו ראייה, ולא תהא שמיעה גדולה מראיה. והנה ארץ הקודש יוכיח, בירושלים עיה"ק ת"ו הספרדים התושבים כהיום שבעה אלפים גברים, ובלתי ספק בהם כמה גדולים גאוני בתורה בשני התלמודים ובפוסקים, ואנחנו לא שמענו את שמעם ולא ראינו חיבוריהם. וכן בארץ הודו הרבה עיירות וכרכים גדולים ובהם הרבה אלפים מבני ישראל, כמו שכתוב בספר שבילי עולם ממהור"ש בלאך ח"א דף פ"ד בעיר קאחין²⁹ עצמה, וכן במגיד חדשות מהרב מו"ה נפתלי הירץ וויזל זצ"ל מאסף שנת תק"ץ³⁰, יעויין שם, לא אלמן ישראל בכל מקומות הישוב מהיות בעיירות גדולות בכל קהל גדול מישאל מורי הוראות גדולים צדיקים ותלמידי חכמים בכל הזמנים, אם גם לא שמענו שמעם, וחזקה על הבית דין מני אז שהוקבע המסורת בעירם שבוודאי עמדו אז על החקירה יפה והתירו להם וכן"ל. והדרת גאונו נ"י במה שכתב עליהם בשם רב אחד ידוע במדינות אשכנזי וזה לשונו, מדינות שאנו יודעין שאינן בני תורה [ו] לא היה שם גדולים מורי הוראה שמשגיחים על כל דבר אין לנו להביא ראייה ממנהגם וכו', במחילת כבוד תורתו הפריז על המידה, ולא ניחא למאריהו וכו'.³¹

ומעשה שהיה שכתב הרב הנ"ל בשם מרן הגאון בעל החתם סופר זצ"ל זה יותר משמונים שנה לראיה דלונדון גם אז

ב כתוב שגרים שם הרבה יהודים, ומפנה שם לדברי רנ"צ ויזל ב'מאסף' של שנת תק"ן. 31. כתובות קיא, ב. 32. לעיל הע' 18.

28. וראה להלן סי' צד את מכתבו בשלמותו. 29. אולי כוונתו לקוצ'ין. 30. בספר שבילי עולם לר' שמשון בלוך מהר" זולקוה תקפ"ב דף נג, א אות

מקום במדינות שהם נאכלים במסורת שרי וביציהם הן גדולים משלנו וכו'. עד כאן לשונו. ודברי פי חכם חן.

הנה על פערל הינער כתב בלשון ספק ואולי במקומות חכמי הש"ס והרי"ף ורמב"ם ובזמנם, היינו בארץ הקודש ובכל ארץ כשדים מקומות חכמי הש"ס והוא בחלק עולם אזי"א, ובמצרים ופאס במאראקא מקומות הרמב"ם והרי"ף בחלק עולם אפריקא, ובזמנם, היו פערל הינער מותרים ונאכלים אז במסורת, ואחר כך חזי דדרסו ואכלי או דאיכא דדמי להו טמאים במדינתנו. וזה דוחק גדול לומר דבעלי הש"ס כולם ופוסקים ראשונים נכשלו ח"ו בטעות עופות פערל הינר שדורסים והם טמאים, וגם במקומות הנ"ל ביותר שכיחי עופות הטמאים דדמי להו יותר מבמדינתנו, גם אם תימצי לומר הפערל הינר היינו תרנגולתא דאגמא ודאי גם אז לא היו נאכלים במסורת על כל פנים מזמן אמימר ואילך דדרש לאוסרם, לכן כתב הגאון זצ"ל בלשונו ואולי וכו'. כנ"ל. אבל מיהת דבריו קיימים מכל מקום בתרנגולים הללו שדומים ממש לשלנו³⁹, גם יש מקומות ידועים גם עתה שנאכלים במסורת, והם גדולי קומה, ובלתי ספק מהם דיברו חכמינו ז"ל בש"ס ופוסקים שביציהם הם גדולים יותר משלנו, ועל כן טהורים המה⁴⁰.

[ח] **והנה** זה שבועיים אשתהי פה איתנו איש צדיק מתושבי ירושלים עיה"ק תובב"א עשרה ימים, והובא לפני תרנגול אחד מאותן החדשים לשאול עליו זה בפעם ראשונה³⁹. ומיד הכיר הצדיק בו ואמר לי שזהו מין הקובריצער הינער⁴⁰, שכתב עליהם מר אחיו של הדרת גאון נ"י הגאון מו"ה שמעון [דייטש] נ"י במכתבו למעלת הדרת גאון נ"י שאוכלים אותם

מכירין אותו יצטרך וכו'. דייקא הבא להעיד מסורה, ר"ל הבא יחידי להעיד מסורה מחדש ועל עוף נכרי שאין מכירין אותו, דווקא בכהאי גוונא הוא שהתנה מהרי"ל איך יהא המסורה בחומרות הנ"ל, משא"כ בתרנגולים אלו שמכירין אותן, וגם מה שהדבר הוא פשוט בכמה עיירות גדולות שטהורים הם מאז ומקדם, זהו המסורה, ואין צריך יותר, דסוקלין ושוּרפין על החזקה כמו שביארנו לעיל, מודה מהרי"ל שאין צריך יותר מזה באלו. וממילא גם המקומות שאין להם כלל מסורת יכולים לסמוך גם כן עליהם, וכהסכמת הפוסקים.

[ז] **ועוד** מילין לאלק³³. הנה ידועה החקירה שעמדו עליה הצ"ח [פסחים קטז, ב ד"ה והואיל] והבאים אחריו בשיעורי הכזית, והעלו דעל כרחק נתקטנו הביצים בזה הזמן במחצית שיעורן ממה שהיו אז בימים הקדמונים. וכבר קדמם בזה פוסק ראשון, בתשובת התשב"ץ ח"ג סי' ל"ג³⁴ כתב כן בפשיטות. והגאון בעל חתם סופר בתשובה שנדפסה אצל חידושי מהרי"י מיגאש על שבועות המתחלת ראה ראיתי וכו' בד"ה נמצא וכו', והוא גם כן בתשובת חתם סופר חלק אורח חיים סימן קכ"ז, כתב וזה לשונו, ורק אך הביצים נתקטנו בחצי ערכם, והוא דבר נפלא ומתמיה. ואולי אם תימצי לומר³⁵ שבמקום חז"ל ואפשר גם במקומות הרי"ף והרמב"ם ואולי כל חכמי ספרדים היו להם מין תרנגולים אחרים, דכמה מיני תרנגולים יש, ובמדינות שיש להם מסורת נאכלים, וכמו שקרוב לזמנינו נמצאו במדינותינו פערל הינער³⁶ שיש להם סימני טהרה ואינם נאכלים מפני המסורת, ואולי [ידרסו] בזמן מן הזמנים כתרנגולת דאגמא בחולין ס"ב ע"ב, או איכא טמאים דדמי להו במדינה זו, ומכל

39. למרות שרבנו כתב בתחילת התשובה ששאלה זו הובאה לפניו כבר חודשים קודם לכן, אבל כתב שם 'פה לא שכיחי כלל להיותם ביוקר ולא באו עד היום עדיין יחידים לשאול עליהם כלל', וכאן זו הפעם הראשונה שהובא תרנגול קוצ'ין לפני רבנו. 40. הכוונה לתרנגול הבא מקפריסין, שגדול יותר וצבע נוצותיו שונה והנוצות מכסות גם את רגליו. ועי' להלן סי' צד הע' 10. ומשמע מעדות החכם הירושלמי, שתרגולי קוצ'ין ותרגולי קפריסין זהים במראיהם, שניהם גדולים יותר מתרנגולים רגילים וגם נוצות מכסות את רגליהם עד למטה וגם אין כרובלתם גדולה כ"כ [וראה תמונות בנספח שבסוף הכרך עמ' תשנא]. ועי' בספר ליקוטי חבר בן חיים לר' חזקיה פלוטש עמ' מ' בהערות על סי' זה, שתמה על רבנו וכתב 'קובצינר הינער ראיתים בעיניי בבית הגאון כתב סופר זי"ע ששלחו לי [ו] מירושלים, אבל היה להם יכולת לעוף כתרנגולים שלנו, משא"כ בהני קאחעכניא הינער שאינם יכולים לעוף אפי' גובה שתי אמות, וגם קולם משונה. ומאז תמהתי על המחבר זי"ע למה לא צווה להביא מין התרנגולים שקבלו שם עדות עליהם, וכי אשמא שנקראו בשם קאחעכניא הינער ניקום ונסמוך'. ועי' כדוגמת זה גם בשו"ת שואל ונשאל ח"ב יו"ד סי' קסד. ועי' גם בספר מסורת העוף מאת זהר עמר עמ' 126 שכתב שתרגול קפריסאי אינו דומה לתרגול

33. ע"פ איוב לו, ב' כי עוד לאלוה מילין'. 34. במהד' מכוון שלמה אומן עמ' מ, ועי' בהע' שם. ועי' בעניין נתקטנו הביצים לקמן סי' רד-רה (וגם שם ציין רבנו לדברי התשב"ץ). 35. בשו"ת חת"ס: 'ואם אולי יש לומר'. 36. תרנגולי פנינה, סוג של תרנגולים. 37. נראה שכוונת רבנו לתרגולי קוצ'ין שבאו מקאשינחנא, שעליהם נשאלה השאלה. 38. ועי' בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס או"ח ח"ב על סי' קכז אות ו, שכתבו שנראה דאין כוונת החת"ס בדומן בעלי הש"ס והפוסקים הראשונים היו פערל הינער נאכלים, אלא שר"ל דאולי במקומות ההם היו להם תרנגולים טהורים אחרים משיש לנו, ועל זה הביא ראייה שגם בזמנינו יש כמה מיני תרנגולים מהם שנאכלים ומהם שאינם נאכלים מפני המסורת, ועיקר כוונתו להביא ראייה שישנם תרנגולים גדולים משלנו שגם ביציהם גדולים מסתם ביצים שלנו. וגם מה שנראה מדברי המהרי"י אסאד דכוונת החת"ס לומר דהפערל הינער הם תרנגולתא דאגמא, צ"ע, דהלא כתב בעצמו שקרוב לזמנינו נמצאו אותם התרנגולים, ולא כתב אלא לדמות אלו הפערל הינער לתרנגולתא דאגמא, שכמו ששם החזיקו אותם בטהרה ושוב אסרום מפני שראו שדרסו, ה"ה כאן. ועי' להלן בחלק אה"ע-חוי"מ סי' ער שרבנו אסר תרנגולי פרל הינר, ואף הצריך הכשר לכלים שנתבשלו בהם. ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"ג הלכות סימני עוף טהור סי' פב.

בעיר הקודש שמה במסורת, אף שראה שהוא נוצות על רגליו עד למטה וגם אין כרבלתו גדול כל כך, ואמר אילו יהיבין ליה מיניה הוי אכיל. אבל עם כל זה השבתי בפניו אל הבא לשאול שאין אני מתירו עדיין, עד אחר חקור דבר ביותר⁴¹.

ומה שכתב אחיו של הדרת גאווה נ"י הרב הצדיק מוהר"ש נ"י שחושש הוא על מין זה קוקוחני הינער⁴² [שהוא] ממין עורבים, במחילת כבוד תורתו הרמה זה אינו, שהרי אינם שחורות כעורב וזרזיר, וגם עורב ומינו ליכא שיש לו שלושה סימני טהרה כי אם שנים לבד. ולא קוקוחני (שמה) [שמם] אלא שמם חניעזישע הינער⁴³.

ולדעתי על אלו התרגולים כיוונו חכמינו ז"ל בפרק הפועלים דף פ"ו ע"ב בסעודת שלמה המלך עליו השלום, מאי ברבורים אבוסים, תרגולת מאשפתה, הוא מובחר שבעופות. ועיין תשובת הרמ"ע [מפאנו] סוף סימן פ"ה, צ"ע מלשון הש"ס זה מאשפתה⁴⁴. ובפירוש רש"י שם [מל"א ה, ג] ברבורים תרגולים, וכן פירש הר"י אברבנאל.

[הוספת המחבר: וביאור לשון אשכנז ויידיש תרגום שם שתרגם פאגיל היינו עוף השמים, ואילו תרגולים עופות הארץ המה. איברא במסכת סנהדרין נ"ט ע"ב (מפרש"י) [מפרשינן] ובעוף השמים למלאכה דש באוויזין ותרגולים, וכן בעירובין ק' ע"ב אמרינן ומעוף השמים יחכמינו זה תרגול. אבל מה שכתב עוד הביאור וחז"ל אמרו עוף הבא מבארבארי, לא מצאתי כן בגמרא ולא בילקוט. ומה שכתב עוד לפרש אוויזין מדברי, מלשון שור הבר אווז הבר ווילדע גענו ווילדע הינער שקורין ראפהענדל ווילדע ענטען, שהם מסורת לאוכלם, יותר הוה ליה [לפרש] תרגולים הבר ווילדע, טפי מאוויזין הבר, והם שמנים ונקראים בשם תרגולים, שאסרם הצמח צדק בתשובה [סי' כט], והם גדולים ושמנים ביותר כפי ששמענו, וכן בביצים שלהם מיירי בש"ס ופוסקים כמו שכתבתי לעיל אליביה דהחתם סופר בתשובה הנ"ל. ויעיין תשובת נודע ביהודה תניינא יורה דעה סי' כ"ח כ"ט ל'.

הנראה לעניות דעתי כתבתי בזה טעמי ונימוקי להתירם, ולסמוך על המסורת של העיר לונדון וארץ הודו על פי עדות במכתב הרב הגאון דשם⁴⁵.

ולדעתנו גם פאר רום מעלת הדרת גאווה נ"י כבר יצא ידי חובתו, ומעתה יניח מלהרעיש העולם ולהחליט לאוסרם. ודי בזה לגאון וצדיק כמותו ירבו בישראל, וכחוכמתו וצדקתו יעשה, וד' עמו.

כנפשו ונפש אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה, דבוק מאת.

הק' יהודא אסאד

סימן צג

[עוד בעניין היתר תרגולי קוצ'ין]

ד' עמו גיבור החיל, יהי שלום בחילו, כבוד אומר כולו, לספר בשערים הילולו, הלא הוא כבוד אהובי ידיד נפשי הרב הגאון מופלג וצדיק נשגב, בנם של קדושים, המאור הגדול מו"ה דוד ביכלער נ"י הראב"ד קהילת פאסטאכא יע"א, וכל אשר לו שלום.

מכתב קודשו קיבלתי זה ימים וכו'.

והן ראיתי מה שפקפק מעלת כבוד תורתו נ"י על מה שכתבתי [לעיל ריש סי' צב אות ב] בעניין התרגולים המשונים שמולידים עם שלנו, דספק שמא ע"י ספנא מארעא נולדו הביצים. והקשה, הא חזינן דמגדלים אפרוחים הן, ועל כרחך ביעי דדיכרא נינהו, ואם הן עם שלנו על כרחך מהם מולידים.

הנה יפה תירץ רום מעלתו וכיון האמת, שהרגשתי בעצמי בזה דגמרא ריש ביצה [זו, א] סותר לדברי, ולכן סיימתי בלשוני [שם סוף ד"ה ולעניות דעתי] ועל כל פנים אינו ודאי ממש שהולידו מהם שיהיה זה סימן שהם טהורים בוודאי ומכל שכן

על עופות שהגיעו מאי סמוך לא"י, ועי' בדרכ"ת סי' פב סע' ה אות לד באריכות. ועי' בספר עלי תמר על הירושלמי ברכות פ"ג ה"ה ד"ה ובלבד, שיתכן שהם התרגולים האדומים המוזכרים שם בירושלמי. וע"ע בשו"ת ערוגת הבושם סי' עו, ועי' בספר דברי יוסף לר' יוסף יוזפא רויזנבורג (מונקאטש תרנ"ב) יו"ד ח"ב סי' תקכב על יו"ד סי' פב סע' ב שדן בדעת רבנו בכמה עניינים מתשובה זו. וע"ע בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס יו"ד ח"א על סי' עד אותיות ח-ט, ובשו"ת גורן דוד ח"ב סי' יא-יג, ובשו"ת שערי צדק יו"ד סי' פו-פח, ובשו"ת אבני צדק אה"ע סי' לו, ובשו"ת משיב דבר ח"ב סי' כב, ובשו"ת אבני חן ח"א עמ' ס-סא [ובעניין דעתו של הכתב סופר

קוצ'ין (ושניהם אינם דומים לתרגולי הודו).⁴¹ להלן בסמוך הכריע רבנו להיתר.⁴² כנראה כוונתו לתרגול קוצ'ין חינא הנ"ל.⁴³ דהיינו, לדעת רבנו תרגול קוקוחני [כנראה קוצ'ין חינא שבשאלה] נקרא חניעזישע הינער [תרגול סיני].⁴⁴ כתב הרמ"ע שם שאיסור גידול תרגולים בירושלים (ב"ק עט, ב) הוא דווקא להניחם ברשות עצמם לילך במבואות העיר, אבל בלולים נשמרים מותר, וברבורים אבוסים דשלמה יוכיחו. ואילו בגמ' בב"מ משמע שברבורים הם תרגולת מאשפתה, ולא תרגולת שמורה.⁴⁵ ועיין עוד בעניין זה בתשובת רבינו להלן סימנים צג-צד, ובחלק אה"ע-חור"מ סימן קפג, ער, רעד. וע"ע בשו"ת דברי חיים מצאנו ח"ב יו"ד סו"ס מ"ה שמדבר

אליביה דרב קאי התם דאמר ביצה עם יציאתה נגמרה ומגדלת וכו' [שם ו, ב], ורב לטעמיה סבירא ליה הולכין בממון אחר הרוב ולכן הוי מקח טעות, דרוב אין מגדלין אפרוחים לא דשחוטה ולא דספנא מארעא, ואנן קיימא לן כשמואל אין הולכין בממון אחר הרוב, לכן השמיטה הפוסקים להאי סוגיא⁴.

אלא דאם כן תקשי הסוגיא גופה ביצה שם, דפריך אתרתי עובדי קושיית פשיטא, ומאי קושיא, הא טובא קמשמע לן לאפוקי משמואל כנ"ל. אלא על כרחך פשיטא ליה לש"ס דאפילו מיעוט ביצים ליכא מהם שמגדלות וכו', כן נראה לי⁵.

אמנם, אף דהמקשה פשיטא ליה דוודאי הכי סבירא לן, מכל מקום התרצן דמשני הא קמשמע לן דלא נימא הא דקאמר דפחיא משום דצריבן ודיכרא משום דשמינן, ולעולם לאכילה, וצריך להבין הא נמי פשיטא, דמהי תיתי נימא הכי. וצ"ל משום דיש הוכחה דאילו לגדל אפרוחים כוונתו לא סגי ליה באמירתו דפחיא לחוד ולא דדיכרא לחוד, דאי אמר דפחיא לחוד דילמא יחייב ליה מהני דספנא מארעא דפעיא בהו גם כן, ואי אמר דדיכרא לחוד דילמא יחייב ליה דשחוטה, והוה ליה למימר תרתי בהדדי ביעי דדיכרא ודפחיא למאן. אלא על כרחך דלא קפיד אלגדל אפרוחים אלא בעי להו לאכילה, ומשום דהני צריבן והני שמינן טפי, ולכן הוה אמינא הכי, וקמשמע לן דלא אמרינן הכי. ומאי טעמא באמת, ועל כרחך משום דמיעוט יש גם דשחוטה גם דספנא מארעא שהם מגדלין אפרוחים, וגם אם אמר תרתי בהדדי דפחיא ודיכרא אין ראייה ברורה דלגדל ולדות קאמר אלא על פי הרוב, לכן באמר רק חדא נמי הלך אחר הרוב, והיינו אליביה דרב לטעמיה וכנ"ל. אי נמי עדיפא, דבאמת התרצן כוונתו הכי, מהי תיתי הוה אמינא לאכילה קבעי להו (ומש"ה) [ומשום] דהני צריבן או שמינן טובא דייקא, ואילו הני דספנא מארעא ליכא חד מינייהו דשמן כולי האי, אבל אי לגדל אפרוחים כוונתו לא הוי אמר ביעי דדיכרי למאן, כיון דגם דספנא מארעא מיעוטא מהם מגדלים אפרוחים, וקמשמע לן דהלך אחר הרוב ודאי לגדל אפרוחים קאמר דדיכרא למאן. כך היה נראה לי מוכרח על פי השמטות הפוסקים הלכות הנ"ל. ועיין תשובת נחלת שבעה סי' א'.

אלא שראיתי בסמ"ע בחושן משפט סי' רל"ב ס"ק מ"ה על הדין דתשובת הרא"ש במחבר שם, העתיק שני הדינים מש"ס דביצה הנ"ל. וכן בבית יוסף סוף סי' רל"ב שם משמא דגמרא, עיין שם. ועל כרחך סבירא להו דליכא מיעוט כלל שמגדלי

אי רבי יהושע בן לוי לא אמר מילתיה בעופות. הן אמת שכך היה כוונתי בלשון הנ"ל.

אמנם מה שכתב מעלת כבוד תורתו נ"י עוד על מה שכתבתי אני [שם] דשינוי ביצים שמטילים אין ראייה שמולידים מהם, דהא יש לומר בנדמה מולידים כמו צאן לכן ופרה שילדה כמין חמור, על זה דחה פאר רום מעלתו נ"י צאן לכן מעשה ניסים היה, ופרה שילדה כמין חמור הוה ליה מיעוטא דמיעוטא והדר הוה ליה סימן טהרה. עד כאן דבריו.

זה אינו, דהא ודאי בצאן לכן [הולידו] ע"י תחבולה שעשה יעקב בדרך הטבע, כמו שכתב רש"י פרשת ויצא [פרק] למ"ד פסוק ל"ח [ד"ה] ויחמנה, והראב"ע פסוק ל"ט [ד"ה] אל המקלות וזה לשונו, ואמת מפלאות התולדה הוא וכן המשפט אפילו האשה וכו' אם בימי עיבורה תסתכל הרבה וכו', וכן ברמב"ן². ועיין במדרש נחומא פרשת נשא [אות ז] דרבי עקיבא השיב כן למלך ערבי, למד מצאן יעקב שמן המקלות היו מתייחמות שנאמר ויחמנה הצאן, וכן אשתו של מלך ילדה לבנים ע"י שנתנה דעתה בצורות וכו'. ובמשנה וגמרא סוף פרק המקשה [חולין עז, ב] המבכרת שהפילה וכו' סמוך מיעוט דנדמה למחצה דנקיבות והוה להו זכרים מיעוטא וכו', הרי דנדמה מיעוט גמור הוא, עז כמין רחל, ולתירוץ שני דתוספות שם [ד"ה רובא] אפילו דמות יונה חשיב ליה מיעוט יפה, והא מיעוטא מצורף לספק ספיקא כמו שביאר בארוכה בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' קי"ח על פי תוספות כתובות ט' [ע"א ד"ה ואי בעית אימא] והט"ז יורה דעה ריש סימן ק"ץ [ס"ק ב], והארכתי בזה בתשובה אחת³. ואם כן אי מספקא לן דרבי יהושע בן לוי אי אמרה גם בעוף או לא, וסמוך מיעוטא דנדמה, הוה ליה כעין ספק ספיקא, ושפיר כתבתי דעל כל פנים אינו ודאי ממש שזה סימן טהרה.

וגם מלבד זה יש מקום לומר, הא דביעי דספנא מארעא אין מגדלין אפרוחים היינו על פי הרוב, אבל מיעוט יש מהן מגדלין. ומוכרח לכאורה כן ממה דהשמיטו הפוסקים כולם מלהביא דין זה לעניין מקח וממכר, אם התנה עמו לגדל אפרוחים ויהיב ליה ביעי דשחוטה או דספנא מארעא, והוא ש"ס ערוך ריש ביצה דף ז' [ע"א] תרי עובדי, ומאי טעמא דשמיטתא. אבל אי אמרינן דרק על פי הרוב הוא כן ניחא, דתליא הא בפלוגתא דרב ושמואל במוכר שור לחבירו ונמצא נגחן [ב"ק מו, א] אי הוי מקח טעות כיון דרובא לרדיא זבני או לא, וסוגיא דביצה

עי' צפונות גליון יב עמ' קג.

שהתנה עמו ביעי דפעיא לא שייך בזה מה שאין הולכין בממון אחר הרוב, דלהכי אתני בהדיה שיתן לו של זכר ולא של ספנא מארעא, אף על פי שיש מיעוט שמגדלות אפרוח. ולזה העירני ידידי הרה"ג וכו' מהרב"צ שאול שליט"א (צ"ל). 5. וע"ע בזה בשו"ת יבי"א שם.

צג. 1. מ"אם בימי' וכו' ליתא בראב"ע שם והיא תוספת הסבר של רבנו. 2. שם פס' לו. 3. עיין בתשובת רבינו אה"ע סי' קלז. 4. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ג יו"ד סי' ב אות ד במילואים שכתב שיש לדחות הוכחה זו, וז"ל, 'שמכיון

נמי עוד חדא שלא נאמרה מן התורה אבל אמרו חכמים הא סימני דרבי יהושע בן לוי, דהא עיקר מימרא (הוא) על בהמה וחיה הוא, אלא על כרחך משום האי טעמא דלא משכחת לברר בסימן זה אלא פעם אחת בשנה אחר העיבור והלידה ודווקא בחבושים יחד וכנ"ל. זה ברור.

וגם אין להקשות על הספיקות הן בחולין דף ס"ב ב' ולבדוק ע"י העיבור והלידה, וכן על כוי ספק חיה ספק בהמה אמאי לא עמדו ביה על הבירור ע"י העיבור, דלעולם אין מתעברת חיה מבהמה וכן איפכא. נראה לי משום דהא על כרחך אסור להרביעם בידים משום ספק כלאי הרבעה גם בעופות, בש"ס סוף פרק (הכונס) [שור שנגח את הפרה] [ב"ק נד, ב] כנ"ל.

אבל מה שכתב פאר רום מעלתו נ"י סניף להתיר בנידון דידן על פי סימני ביצים דרבנן, בהדיה המסורת מלונדון⁶ ושאר ארץ הקודש⁷, נכון מאוד⁸.

[הוספת המחבר: ואגב עמדתי על מה שכתב הרמב"ם פרק ט' מכלאים הלכה ד', שני מיני בהמה או חיה שדומין זה לזה אע"פ שמתעברין זה מזה וכו' הם כלאים וכו' הזאב עם הכלב וכו'. וקשה, הא רבי יהושע בן לוי בכורות (חי) [ז, א] אמר אין חיה מתעברת מבהמה, ולמאן דאמר כלב מין בהמה על כרחך זאב וכלב אין מתעברין זה מזה. איברא הרמב"ם לטעמיה שם בהלכה ח' סבירא ליה כלב מין חיה הוא. וגם יש לומר, רמב"ם סבירא ליה כהרא"ש בחולין פרק אותו ואת בנו סי' ג' דבטמאה וטהורה הלכה כרבי יהושע בן לוי אבל לא בבהמה וחיה, כדתניא התם [בכורות ח, א] כל שתשמישו ועיבורו שוין יולדין ומגדלין זה מזה, ובחיה ובבהמה הלכה כרבי אליעזר ומחלוקתו. אבל קשה, לכולי עלמא הא אין עיבורן שוה, זאב לשלוש שנים וכלב חמישים יום [בכורות שם], ולכולי עלמא אין מתעברין זה מזה זאב מכלב אפילו אי חיה הוא, וצ"ע. והרי"ף השמיט בחולין שם כוי, לפי דסבירא ליה הלכה כרבי יהושע בן לוי גם בחיה ובהמה, והרא"ש פליג⁹, אבל בטמאה וטהורה ליכא דפליג עליה. ועיין תוספות קידושין דף ג' [ע"א] ד"ה לא לחיה וכו', הא סתם מתניתין אתיא כרבנן דרבי אליעזר, על כרחך הלכה כן. אבל רש"י פליג שם¹¹, וצ"ע].

ואחתום בברכה מרובה, כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן.

הק' יהודה אסאד

אפרוחים מהני דספני מארעא. והתימה אם כן על כל הפוסקים ראשונים וגם המחבר שלא הביאום בשו"ע ובהג"ה רמ"א. ואפילו אם תימצי לומר שהמנהג לדין בדין הביצים שנמצאו מוזרות אינו מקח טעות, ומנהג מבטל הלכה, וכמו שכתב הבית יוסף על דין דתשובת הרא"ש הנ"ל בטור סעיף י"ו ובשו"ע סעיף י"ט, והכי נמי בדין ביצים דשחוטה ודספנא מארעא, מכל מקום היה להם להביא דין דתלמודא, ומהמנהג מבטל ההלכה כנ"ל. וצ"ע. שוב מצאתי בתרומת הדשן סי' שכ"ב למד מסוגיא זו דביצה הנ"ל למקום אחר, והוא בחושן משפט סוף סימן רל"ג, ובנתיבות המשפט שם [ביאורים ס"ק ג] מיייתי עליה מדברי הר"ן בקידושין דפליג.

ומה שתמה פאר רום מעלתו נ"י על דרבי יהושע בן לוי דקיימא לן כוותיה דאין טמאה מתעברת מן הטהור וכו' כמו שכתב הרא"ש ריש פרק אותו ואת בנו [חולין פ"ה סי' ג], הובא בבית יוסף יורה דעה סוף סי' ט"ז, אם כן קשיא מתניתין דחולין [נט, א] דסימני עוף לא נאמרו אבל אמרו חכמים וכו', אמאי לא אמרו נמי האי סימן במשנה אם מתעברת העוף מן הטהור. ויפה תירץ דמזה סייעתיה דכללא דרבי יהושע בן לוי לא קאי על עופות.

איברא לעניות דעתי לכולי עלמא ניחא, דהא על כל פנים בבהמה וחיה ודאי קאי כללא דרבי יהושע בן לוי, ומתניתין נקט דווקא סימנים שאמרו חכמים בעופות לבד ולא שייכין בבהמות וחיות, ואילו סימן זה דעיבור טהור מטמא ואיפכא הוא (הוא) שווה בכולם בכל בעלי חיים, בבהמה חיה ועופות. ועוד, סימן זה לא בלבד להבדיל בין טהור לטמא הוא, אלא גם מבדיל בין שני מינים טהורים בין בהמה וחיה, ואפילו במין אחד טהור נמי מבדיל סימן זה בין גסה לדקה, והתנא נחית רק למתני לסימני עופות בלבד, ובין טהור לטמא לבד. ועוד, התנא נחית למתני לסימני עופות שיכול כל אדם לבדוק אחריהם תמיד בכל יום ושעה שירצה, דומיא דסימני בהמה וחיה שנאמרו מן התורה, משא"כ סימן דעיבור אי אפשר לבדוק בעופות תמיד אלא פעם אחת לזמן מרובה אחר שניכר העיבור או אחר הלידה הטלת הביצה וכיו"ב, וגם זה דווקא בהיו הזכר והנקיבה חבושים יחד כל זמן, וכמעט מן הנמנע הוא לעמוד על הבירור על פי סימן זה, דמי יודע אם לא נתעברה כבר ממינו טהור או ממינו טמא ודאי עוד מקודם שנחבשו, לכן שבקיה תנא למיתני סימן זה. ותדע, דהא גם ארישא דמתניתין קשיא, הא דתני סימני בהמה וחיה נאמרו מן התורה, הוה ליה למיתני

דמ"ד כוי הוא הבא מן התיש והצביה, והספק הוא האם חוששים לזרע האב או לא, וא"כ ע"כ שמשנה זו היא אליבא דרבי אליעזר ומחלוקתו דס"ל שישנו ולד מבהמה וחיה. אבל רש"י שם פירש בד"ה כוי שהוא ספק חיה ספק בהמה,

6. חולין סג, ב - סד, א. 7. עיין לעיל סי' צב אות 1. 8. שם אות ח. 9. ועי' עוד להלן בסימן הבא. 10. עיין ברא"ש (שם). 11. התוס' שם העמידו שהמשנה שם שאמרה שכוי אינו שווה לא לחיה ולא לבהמה לעניין הרבעה, היא אליבא

סימן צד

[עוד בעניין היתר תרנגולי קוצ'ין]

בעזה"י יום ד' ואתחנן [י"ג מנ"א] תרכ"ג לפ"ק סערדאהעלי.

אל הארז אשר בלבנון, לפני שמש שמו ינון, כבוד קדוש ד' מכובד, ידיד נפשי ורב חביבי, הרב הגאון הגדול, איש חי ורב פעלים המפורסם, נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה וואלף נ"י הראבד"ק טאפלישאון והגליל יע"א¹, צדיק באמונתו יחיה עוד כל ימי הארץ.

מכתב קודשו מיום כ"ד תמוז הגיע לידי זה יומיים, כי על פי בקשת הקהילה ישמרם צורם ועל הוצאתם שלחוני בשלהי סיון למרחץ עיר באדען סמוך וויצען להברות גופינו ונפשנו חתנה לד', והוא ישרם שכרם, ובבואנו לביתי בחזרה ב"ה על שבת העבר לחיים ושלוש הקיפוני חבילות איגרות ממשיך זמן הנ"ל, ואחת מהם מכתב קודש מהדרת גאונו נ"י. ראיתי חמותי בהיר, יצא כברק חיצו לקראת נשק במלחמתה של תורה, ולאמר לי ליהודה צדקה ממני יצאה הוראה להתיר הכינעזישע הינער², וכתורה יפה הורה. הן ראיתי כל דברי האיגרת והקונטרס כולו זרע אמת, דברי אלקים חיים המה. ואמינא ליה יאשר כוחו וחילו, ברוך שבחר בו ובמשנתו, ברוך טעמו ונימוקו, גם על הברכה אשר ברכוני חלציו, גם על ההלכה שהאיר עיניים יפה והעלה ארוכה. ואמרתי להעתיק ולשלוח לידו הקדושה תשובתי בזה מאז להרב הגאב"ד קהילת יארמוטה נ"י זה כשלושה שנים³, ולעת הפנאי יקח מועד לעיין עליה. וסיומא דפסק להתיר, ובחודש אלול העבר הייתי עמו בעיר ווייטצען שבא לכבדנו, והביא בידו ספר תשובות מהרי"ל [סי' צה] והראני מה שכתב ביאור עניין המסורת, והשבתי לו הרי הפרי חדש מביאו ריש סימן פ"ב והשיג(ו) עליו, והדין עם הפרי חדש. ובתשובתי הלויטה פה העליתי ארוכה גם אני בביאור מהו המסורת, דלא כמהרי"ל. ועל כל פנים בנידון דידן גם מהרי"ל מודה. וגם

מאיגרת הרב הגאון דלונדון נ"י שהיה לפנינו ואעתיקנו פה בסמוך נראה שתלמיד חכם הוא, גבר בגוברין, וגם עיין יפה בדין זה, וכמו שביארתי כל זה בתשובתי בעזה"י.

וגם קיבלתי זה ימים איגרת מהרב הגאב"ד דגראסוורדיין נ"י⁴, ושאלני לבאר לו טעמי ונימוקי להתירם, ושלחתי לידו גם כן העתק תשובתי הנ"ל אות באות, ויראה כוחא דהתירא עדיף, ויפה ביארתי⁵ כפילות לשון רש"י בחולין בחומרא זו, כיוונתי בדקדוק לשונו ולשון הש"ס שם, באופן שאין ליבי נוקף כלל וכלל בהוראתנו. על כל פנים שמח אני בתשובת מעלת כבוד תורתו נ"י ששלח אלי, שגם שנינו כווננו האמת לאמיתו בעזה"י. וגם הראיה דמעלת כבוד תורתו נ"י מן הביצים שלהם, כיון לדעתו יפה חתני הרב הגאב"ד קהילת פאסטכי נ"י כאשר יראה הדרת גאונו נ"י בתשובתי השניה⁶ הלויטה פה (העתקתם) [העתקתה]. ואם ברצות ה' יתברך שמו יזכה אותי להדפיס ספר שו"ת, כאשר כבר רבים ביקשו כן ממני, אחבר לו גם כן בלי נדר תשובת הדרת גאונו נ"י בזה להתיר.

העתק איגרת הרב הגאון מלונדון נ"י, וזו לשונה:

לאנדון 5620 [תר"ך].

בעזה"י פה לאנדאן יע"א עש"ק לסדר וישב שנת יעלו אבר כנשרים לפ"ק.

ד' ישפות שלום להרב הגאון המובהק מו"ה ליב נ"י אב"ד ק"ק שטיינאמאנגער יע"א.

דבריו דברי נועם הגיעני לנכון. ועל דבר שאלתו שאלת תורה בדבר העופות שקורין בלשון ענגלישע הינער⁷, לדעתי כוונתו על התרנגולים גדולים שקורין קאשין חינא⁸, אשר לפנים היו בארץ קדם, ועכשיו נתגדלו במקומנו⁹. עליהם נשאלתי מכבר מכמה מקומות, והשבתי להם כי במקומנו יש לעופות הנ"ל מסורת טהרה משנים קדמוניות, כי הם ממש כמו תרנגולים שלנו רק הם גדולים מהן. גם אנשי[ם] נאמנים מהודו סמוכין לארץ Cochinchina אומרים לי שאוכלים בלי שום פקפוק¹⁰. וכיוון שאין במקומות אחרות מסורה לא לאיסור ולא להיתר גם לעניות דעתי נראה שמותרין בלי שום פקפוק,

של תרנגולים שנקראים עד היום תרנגולי קוצ'ין, שהם מעט יותר גדולים מתרנגולים 'רגילים'. מקור התרנגולים האלו כנראה מסיין, והם כונו תרנגולי קוצ'ין-סיין. 9. לדעת המשיב הרב אדלר מלונדון, השואל שכתב 'תרנגול אנגלי' התכוון לתרנגולי קוצ'ין, שגידלו אותם בזמנו באנגליה ולכן הם כונו במזרח אירופה 'ענגלישע הינער' - תרנגולים אנגליים. 10. עיין שו"ת דברי חיים תשובות נוספות סי' ח, שם נקראו תרנגולי קוצ'ין 'קאקחנינער הינער', ובהע' כב שם נכתב שצ"ל 'קאקחנינער' (קאקי=קוצ'ין), וצינו להעתק

והיינו אליבא דמ"ד שכו' הוא בריה בפני עצמה.

צד. 1. הוא רבי וולף תרצית, רבו של רבי מרדכי ליב וינקלר בעל לבושי מרדכי. 2. תרנגול סיני, וכנראה לדעת רבנו הוא הנקרא גם תרנגול קוצ'ין-סיין, שעליו הייתה השאלה לעיל סי' צב, ועי' שם בהע' 2, 43 [לעיל סי' צב נכתב בח' 'חינעזישע']. 3. לעיל סי' צב. 4. אולי הוא הרב אהרן יצחק לנדסברג. 5. לעיל סי' צב אות ה ד"ה ועוד נראה לי ראה 6. סי' צג. 7. תרנגול אנגלי. 8. קוצ'ין-סיין. קוצ'ין הוא מחוז בדרום מערב הודו, ויש מין

כמו שכתב הש"ך [סי' פב ס"ק יא] דבזה לא פליג הרא"ש על הרשב"א, ואף על פי דמדברי איסור והיתר הובא בדרכי משה [שם ס"ק א] משמע קצת דלא כש"ך. והמעייין בתורת הבית הארוך [ב"ג ש"א] יראה דאפילו הרשב"א עיקר דעתו להיתר, וגם הפרי חדש [סי' פב ס"ק י] מסכים לש"ך. שמחתי שעורר אהבת ישנים בהיותו בק"ק לאנדאן זה שנים כבירים, גם הקצין התורני ר' שלמה קיזער עדיין בתומתו עומד.

ומה שאמר לי על דברי התרגום [במדבר ו, ה], גם אני אמרתי" שכוונת התרגום רק על חלק אחד מן הזוג שהוא כמו תער, שאין יכול להעביר השיער רק בדרך השחתה. וראה ברורה הבאתי לזה שמצינו במסכת שמחות פרק ה' הלכה ט' מיקל בסכין ובמספר אבל לא במספריים, ובגמרא [תענית יג, א] קרא ליה תער, ואם כן מבואר החילוק שבין מספר למספרים.

וגם מה שכתב לתרץ קושיית הש"ך בסי' ק"ה [ס"ק ב], כבר קדמוהו בעל בית לחם יהודה [שם]. ואף המחבר בסי' (ס"ט) [ס"ז] ס"ה דמתיר נכבש בחומץ לצלי, ובכבוש בציר אוסר לצלי [סי' סט סע' יח], לא משמע כתירוצו. מכל מקום נכון לאומרו כן, ואפשר שמיקל מפני דם שבישלו מדרבנן, ואין עת האסוף פה.

והנני אסיים באמירת שלום מדייני של ישראל, ובפרט מהרבני הישיש מו"ה עזריאל נר"ו. כה דברי אוהב נפשו הדורש שלומו תמיד כל הימים, הק' נתן אדלער הכהן.

עד כאן לשונו.

ועל דבר הערתו דפאר רום מעלתו נ"י על דברי תוספות בחולין ס"ד ד"ה שאם ריקמה וכו', דבעי קרא לאסור ביצת עוף טמא משום דהוה אמינא כיון דאשתרי גבי ביצה איסור אבר

תשובת הגאון מלאנדון בדברי רבינו כאן. לא ברור אם הרב אדלר התכוון להתיר כאן את המין שנקרא היום 'תרנגול הודו', או באנגלית 'טורקי', שהוא מין שהתגלה בדרום אמריקה (כידוע בתחילה חשבו שאמריקה היא הודו, ומכאן השם). תרנגולי הודו גם גדולים הרבה ושונים בצורתם מהתרנגולים המצויים וגם מתרנגולי קוצ'ין. הראשון שהתיר תרנגולי הודו הוא רבי אליעזר אשכנזי מאפטה בספר דמשק אליעזר על מס' חולין על דף סג, ב סע' פד (מהד' ירושלים תשנ"ב ח"א עמ' תקו) [דברי הדמש"א הובאו גם בכנה"ג יו"ד סי' נו ס"ק טו וכן בסי' פב ס"ק כז. בסוף דברי הדמש"א צריך להגיה 'וזה לנוי מאד' ולא 'מצוי מאד']. ועי' פרמ"ג יו"ד סי' נו שפתי דעת ס"ק י. הספק בהיתר תרנגולי הודו ואחרים התחיל בשנת תר"כ, אצל רבנו ואצל ידידו מהר"ם שיק יו"ד סי' צח-צט. ונראה שפוסקים רבים למדו מהיתר תרנגולי קוצ'ין להיתר תרנגולי הודו, שגם הם כונו במקומות מסוימים 'תרנגולים אנגליים' [כמו בדמשק אליעזר שם]. ועי' לעיל סי' צב הע' 40. ועי' גם בשו"ת מהר"ם שיק שם סוף סי' צט שכתב 'וא"כ הני תרנגולים החדשים שנקראו קאקי חניא' [=תרנגולי קוצ'ין] או אמעקראנישע

מן החי הכי נמי אשתרי טומאה, והא בחולין ס"ט [ע"א] מחלק הש"ס בסברא בין חלב דבהמה דעלמא דשרו משום דאית ליה תקנתא בשחיטה, משא"כ חלב של בהמה שבא עליה בן פקועה והולידה, והכי נמי מהאי טעמא אין ללמוד ביצת טמא מביצת עוף טהור וכו'. אלה תורף דבריו, ודברי פי חכם חן.

ונראה לי בפשוט, הרי תוספות דף ס"ד הנ"ל כתבו כן להסלקא דעתך, אי לאו דכתיב קרא לאסור הוה אמינא דשרי איסור עוף טמא כמו איסור אבר מן החי. וש"ס דף ס"ט דמחלק באיסור אבר מן החי גופיה בין יש לו תקנתא בשחיטה או לא כנ"ל, היינו השתא בתר דגלי לן קרא לאסור ביצת עוף טמא אף דאיסור אבר מן החי שרי בביצת עוף טהור, על כרחך לחלוק מהאי טעמא הנ"ל.

ועוד עדיפא נראה לי, דווקא באיסור אבר מן החי גופיה לבד שייך סברת הש"ס הנ"ל לחלק, כיון דזהו עצם האיסור אבר מן החי מה שלא נשחט יש לומר מה שהותרה חלב שנחלבה קודם שנשחטה היינו דווקא באבר מן החי שיש היתר לאיסורו ע"י שחיטה, משא"כ החלב שע"י בן פקועה שהוא אבר מן החי שאין היתר לאיסורו [ד]אבר מן החי גם ע"י שחיטה הוא חמיר טפי. אבל באיסור עוף טמא שאין תלוי בחיות ושחיטת הבעל חי, ואדרבה הא קיימא לן אבר מן החי אינו נוהג בטמאים, שפיר הוה אמינא כמו דשרי רחמנא ביצי עוף טהור מאיסור אבר מן החי הוא הדין נמי דשרי בביצים איסור טומאה, דקיל טפי שאינו נוהג בבן נח והיה היתר לאיסורו לפני הדיבור. אף דאחר שנאסרה לן טמאה אין היתר לאיסורו דלית ליה תקנתא בשחיטה, זה אינו חומרא, דמה ענין היתר שחיטה לאיסור טומאה, אבל אבר מן החי ודאי חמירא טפי שכן איסורו נוהג בבן נח כנ"ל ואתי שפיר.

הינער [=תרנגולי הודו] אם יתברר ע"י שני עדים כשרים... שאוכלין אותם בא"י או בשאר מקומות שבאו מהתם... שנוכל לסמוך עליהם. ועי' גם בספר זבחי צדק לרבי עבדאללה סומך ח"א סי' פב ס"ק יז וכף החיים סופר יו"ד סי' פב ס"ק כא [מתוך השלמות הגר"ע יוסף זצ"ל], ובנובי" מהדו"ק יו"ד סי' לג התיר אינגלישע הינער ומשמע מתשובתו שמדובר בתרנגולי הודו. ייתכן גם שהרב אדלר התכוון לתרנגולים מקפריסין, וכן ייתכן בהבנת רבינו המחבר שכבר הזכיר המין 'קובריצער הינער' (שהם תרנגולי קפריסין) לעיל סוף סי' צב אות ח, וראה תמונות בנספח שבסוף הכרך עמ' תשנא. ועי' על כל זה בדרכי תשובה יו"ד כרך ג סי' פב סע' ג באריכות בעיקר ס"ק לר, ונראה מדבריו שדן כאחד את כל סוגי התרנגולים החדשים. ועי' בספר 'מסורת העוף' מאת ר' זהר עמר עמ' 146-118 ובספר 'מאור לכשרות' מאת הר' ישראל מאיר לוינגר ח"א עמ' 203-206 ועמ' 218-219. ועי' שו"ת האלף לך שלמה יו"ד סי' קיב ושו"ת טוב טעם ודעת יו"ד סי' קנ ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ה סי' א-ב ובקונטרס דרך הנשר לרנ"ש שליסל קליינווארדיין תרצ"ד. 11. עיי"ש באורך בפירוש 'נתינה לגר' לר"נ אדלר הנ"ל ד"ה תער.

כתב הרב הצדיק מפורסם בק"ק ליסקא הרב הגאון אב"ד מורנו הרש ליסקא נ"י, כי הרב הגאון העצום מופת הדור אספקלריא המאירה צדיק יסוד עולם כו' כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה חיים האלבערשטאם אב"ד ק"ק [צאנז] נ"י התירם, ורוח הקודש הופיע בבית מדרשו כו'¹². וכן (שאל) כתב לי גם כן הגאון מו"ה מנחם מענדל אב"ד קהילת דעעש נ"י להתיר, וכתב לי גם כן כי שאל לכמה חשובים ומופלגי תורה מארץ הקודש ואמרו לו כי הם התרנגולים השכיחים בעיר הקודש ובפרט בצפת וטבריא המה לרוב כו'. וגם הגאון אור עולם צדיק יסוד עולם מו"ה יוסף שאול הלוי נטנזון נ"י בעל המחבר מפרשי ים התירן בבירור¹³. ודי בזה.

סימן צה

[חגב אם צריך שחיטה]

בע"ה יום ג' ויצא תרכד"ל, פה סערדאהעלי.

שלום רב וברכות רבות ישיגו לראש בני אהובי הרב המאור הגדול החריף ובקי המפורסם מו"ה אהרן שמואל נ"י, ראב"ד קהילת קאטה יע"א, עם זוגתו הרבנית תחיה עם כל יוצאי חלציהם יחיו.

הנה לוטה פה אגרת להקצין ר' משה טרוצר נ"י, יהי רצון שישמע לדברי.

ועל דברי התורה שהקשית על ראיית התוספות סוף פרק רבי עקיבא [שבת צ, ב ד"ה דלא] דחגב אין צריך שחיטה, ודילמא מהאי טעמא ניחא ליה לרב לומר דלא לימרו דעובר אבל תשקצו וחייב גם אכל שהוא משום דלא כתיב ביה אכילה והוה ליה בריה, משא"כ משום אבר מן החי צריך כזית, עיין תוספות בחולין צ"ו ע"ב [ד"ה ורבי יהודה]. וניחא לך לתרץ על פי הפרי מגדים בפתיחה לזירה דעה [השורש השני] דעשה שאינו זבוח נמי בכל שהוא. אלה תורף דבריך בקצרה.

ואין תירוץ זה מספיק, דהא עדיין קשיא, הא ניחא ליה לרב לומר טפי משום איסור לאו בל תשקצו ולוקה עליו בכל שהוא משום בריה, משא"כ אינו זבוח רק עשה הוא אפילו בכזית, ואיסור אבר מן החי דלקי עליו בעינן כזית ואבר שלם דווקא, אבל חצי שיעור רק איסור בעלמא הוא.

אבל באמת בפשוט ניחא, דהא קושיית הגמרא אמתניתין קאי, אי הכי טהור נמי, ר"ל מאי טעמא דתנא קמא, חגב חי טהור כל שהוא נמי אין מצניע ליה לשחק דילמא אכיל ליה חי,

ואם תימצא לומר נמי דפרכינן גם פירכא דלא שייכי וכמו שכתב תוספות בזבחים ח' ע"ב [ד"ה הנך], מכל מקום שקולים הם ויבואו שניהם, ולכן איצטרך קרא כמו שכתבו תוספות.

ואני תמה על הדרת גאונו נ"י שהעמיד קושייתו על התוספות חולין ס"ד הנ"ל, והא עדיפא טפי הוה ליה להקשות כן על הש"ס בכורות דף ו' ע"ב דאמר הכי על איסור חלב טמאה דבעיא קרא מהאי טעמא דלא נילף להתירה כמו דחלב טהורה הותרה מאיסור אבר מן החי, אף על גב דאבר מן החי אית ליה תקנתא בשחיטה משא"כ טמאה וכו', והרי תוספות בחולין הנ"ל גבי ביצים נמי סמכו דבריהם ומייתי מש"ס הנ"ל דבכורות, ועל כרחך צריך לומר כמו שכתבתי. ותו לא מידי.

ואני תמה על הרמב"ם ריש פרק ג' ממאכלות אסורות [ה"א] דנפקא ליה חלב וגם ביצים מבית היענה, והוא הדין לכל האסור כיענה ולכל הדברים הדומין לביצה [ר"ל לשלול דבש דבורים וצרעים וכו'] שכתב שם אחרי זה [היינו בנין אב. ותמוה, הא נפקא לן בכורות ו' ע"ב לאסור החלב מגמל גמל או מאת הגמל, ובגמרא שם נמי דתרי קראי צריכי. קשיא לי, דהוה ליה למימר משום דכתיב מבשרם שולל חלב כמו שכתב הרמב"ם שם [בהל' ו'], הוה אמינא גם מאיסורא מיעט החלב, קמשמע לן רק ממלקות ואזהרת לאו מיעטה בלבד ולא מאיסורא. ויש ליישב.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן דבוק מאת, המצפה לתשובתו בקוצר מילין להודיעני משלומו ואם ישרה בעיניו תשובתי, הדורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

ואודיע לו גם כן כי בשנת תרכ"א, אחר שכתבתי תשובתי [לעיל סי' צב] להגאון דיארמוטה נ"י, קיבלתי עוד מכתבים מכמה רבנים גדולים הי"ו להתיר התרנגולים, והתירן ברור בעיניהם. וגם הגאון דטאלשווא כתב לי ושאל אותי על רזא דנא, ובו הודיעני כי כבר שאל גם כן על זה לחמיו הגאון המפורסם מו"ה ישעיה בנעט נ"י בן מו"ה רשכבה"ג מוהר"ם בנעט זצוק"ל, והשיב לו בפלפול רב ועצום להתיר בלי פקפוק. גם העתיק לי הגאון דטאלשווא נ"י תשובת הקדוש הגאון המפורסם מו"ה חיים אב"ד קהילת צאנז נ"י מה שהשיב אליו, וזה לשונו, אחרי שמעתי מאנשים מופלגי תורה ויראי ד' מארץ הקודש כי שמה נאכלים מימים קדמונים, ואולי מימי התנאים הקדושים ע"ה הבאים לשם מאי קיברין [אשר שם העיר הנ"ל ציפורי בראשונה], לכן עמד והתיר להם כו'. עד כאן לשונו. וכן

13. עי' בשו"ת שואל ומשיב מהד' תליתאה סי' קמט ומהד' חמישאה סי' סט.

12. ועי' לעיל הע' 10.

ושפיר הוה מצי למימר משום לתא דאבר מן החי נמי לקי עליו אפילו בכל שהוא כיון דאכליה כוליה, כפירוש רש"י חולין דף ק"ב ע"ב [ד"ה ורבי אלעזר] לרבי אלעזר ברבי שמעון סבירא ליה שלימה אין לך אבר מן החי גדול מזה ובאבר לא בעינא כזית, והכי קיימא לן, הרמב"ם פ"ד ה"ג ממאכלות אסורות, וכרב בחולין ק"ב שם אכל ציפור טהורה בחייה בכל שהוא'. והכא נמי רב לטעמיה דאמר לרב כהנא שקליה לשושיבא דלא לימרו מיכל קאכיל ליה, משמע כולו מדלא אמר קאכיל מיניה, הקשה תוספות שפיר דהוה מצי למימר משום לאו דאבר מן החי. ועל כרחק דחגבים אין צריכים שחיטה.

וגם אידך קושייתך שהקשית על ראיית תוספות הנ"ל, דילמא היינו טעמא דנקט טפי איסור בל תשקצו דלא כתיב ביה אכילה ואסור גם שלא כדרך הנאתו, משא"כ איסור אבר מן החי אכילה כתיב ביה פטור שלא כדרך הנאתו. לא קשיא, דהא קאכיל ליה חי קאי הש"ס, היינו בעיניה כמות שהוא יאכלנו הקטן בדרך שחוק, וכן יחשדו הוראים לו. והרי כתבו תוספות פסחים כ"ד ע"ב [ד"ה פרט] דאכל ציפור טהורה בחייה בכל שהוא, דעוף שהוא רך וחזי לאומצא חשיב כדרך הנאתו כו', והכי נמי וכל שכן חגב חי הוה ליה כדרך הנאתו, ולא מיירי (מש"ס) [בש"ס] באכילת החגב חי בתערובות דבר מר עמו. ואתי שפיר ראיית התוספות, דהוה ליה למימר איסור אבר מן החי.

ועוד נראה לי דהכי אזיל ראיית התוספות, מאי שנא דנקט רב במילתיה דלא לימרו כו' ועבר משום בל תשקצו לבד, הוה ליה למימר עדיפא תרתי, דעבר משום אבר מן החי ומשום בל תשקצו. אלא על כרחק דלא צריך שחיטה כנ"ל, ואתי שפיר ראיית התוספות משני הקושיות הנ"ל.

אבל לדידי חזי לי להקשות על ראייה זו דתוספות, הרי כיון דאשכחן תנא, רבי מאיר בברייתא חולין ק"ב [ע"א], דאמר אבר מן החי אינו נוהג אלא בבהמה טהורה בלבד שנאמר וזבחת מבקרך ומצאנך, אם כן לכל שני הפירושים בכוונת ראיית התוספות הנ"ל נדחה ראייתם, דיש לומר מהאי טעמא שבק רב במילתיה לומר גם כן עבר על אבר מן החי, משום דלא פסיקא מילתא כל כך שעובר אבר מן החי, דהא לרבי מאיר ודאי ליכא בחגב איסור אבר מן החי, לכן ודאי ניתא ליה למנקט איסור בל תשקצו, מילתא דפסיקא לכולי עלמא. אבל לדידן דלא קיימא לן כרבי מאיר שפיר יש לומר גם חגבים טעון שחיטה כמו חיה ועוף. וצ"ע.

ועוד תמיה לי על תוספות, כיון דנחתו להביא הרבה ראיות לזה, למה לא הביאו נמי ראייה מברייתא חולין ק"ב ע"א הנ"ל תניא נמי הכי אבר מן החי [נוהג] בבהמה חיה ועוף בין טמאה בין טהורה שנאמר רק חזק כו' כל שאתה מצווה על דמו כו', וכל שאי אתה מצווה על דמו, פירש רש"י דגים וחגבים, אי אתה מצווה על אבריו דברי רבי אלעזר, וחכמים אומרים אינו נוהג אלא בטהורים וכו'. ולא פליגו חכמים אסוף דברי רבי אלעזר בדרש כל שאי אתה מצווה על דמו אי אתה מצווה על אבריו דגים וחגבים, ולא באו להחמיר בזה על רבי אלעזר, אלא להקל על רבי אלעזר באו בבהמה חיה ועוף טמאין. וכדי שלא נרבה לרבנן מהיקש כל שבשרו מותר גם דגים וחגבים, צריך לסמוכים שאי אתה מצווה על דמו כו'. ועיין פרי חדש ריש סימן פ"ה [ס"ק ד] ו"ג [ס"ק א], ועיין היטב בפרי מגדים [מש"ז ס"ק א] ופרי חדש בסי' י"ג, וצ"ע.

ועוד יותר תמיה לי על תוספות, דהוה להו להביא ראייה מברייתא ערוכה בכריתות ריש פרק דם שחיטה [כ, ב], תנו רבנן כו' לעוף ולבהמה כו' מיוחדין כו' ויש בהן איסור והיתר כו' אוציא דם דגים ודם חגבים שכולו היתר כו', פירש רש"י ז"ל [שם ד"ה טומאה חמורה] ויש בהן איסור קודם שחיטה והיתר לאחר שחיטה. והכי מפרש בהדיא בש"ס דף כ"א ע"ב שם, אלא מאי כולו היתר דלא בעי שחיטה. וצ"ע. ואחרי כותבי זאת ראיתי ברא"ש פרק אלו טריפות סוף סימן ס"ו מיייתי ראייה זו מגמרא דכריתות הנ"ל.

ואגב עיוני, תמיהני על פירוש רש"י הנ"ל בחולין ק"ב [ע"א ד"ה וכל] בילפותא דרבי אלעזר רק חזק כו' כל שאי אתה מצווה על דמו כו', דגים וחגבים, אי אתה מצווה על איבריו. והא בכריתות כ"א הנ"ל הא דדם דגים וחגבים מותר ילפינן ליה מזה שכולו היתר דלא בעי שחיטה כעוף ובהמה, ולפירוש רש"י הא דלא בעו חגבים שחיטה מהיתר דמו נפקא לן, ואם כן היתר דמו מנא לן, מדלא בעי שחיטה כעוף ובהמה, הרי הא גופא מהיתר דמו נפקא לן, והרי זה מערכה על הדרוש. ועוד, הרי דגים ודאי לא מהיקשא זה דרבי אלעזר לפי שאין מצווה על דמו נפקא אלא מדכתיב בהו אסיפה במקום שחיטה בחולין כ"ז [ע"ב], וגם חגבים מיייתי רש"י בחולין (סי' ב') [סו, א ד"ה ומר כי אתריה] כהלכות גדולות, והרא"ש שם [פ"ג סי' סו] ותוספות סוף פרק רבי עקיבא [צ, ב ד"ה דלא], דאתקש לדגים בחד קרא לענין זה. וצ"ע.

ולולי פירוש רש"י יש לפרש, אי אתה מצווה אדמו, פירוש מהלכי שתיים, והא נפקא לן לפי שאין בו טומאה קלה כעוף

ערבית, וקודם אור הבוקר הדואר הולך ונוסע מכאן, לכן היותך שוקד מאוד על תשובתי בעניין הידוע הנני לרצונך.

הנה פקפוקך על תירוצי שלישי שלי בתשובתי הקודמת לך¹, דאדאורייתא לא יחשדוהו ויאמרו ודאי שלא כדרך הנאתו אוכל וכיוצא בזה, אבל על כל תשקצו דרבנן דכולי עלמא לא זהירי ביה כמו שכתב הרב המגיד באישות [פ"א ה"ד] יחשדוהו. אלו תורף דבריך.

הנה כבר העליתי בתשובה אחת² (ד) סברת הרב המגיד ריש הלכות אישות, ולמד מזה המשנה למלך בפרק ד' מהלכות מלוה [ה"י] גם באבק ריבית דרבנן, היינו בעריות וגזל דווקא שנפשו של אדם מחמדתן ויצרם תוקפם כולי עלמא לא זהירי ביה, מה שאין כן בשאר כל איסורי דרבנן³. ומכל שכן באיסור מאכלות דיותר גנאי הוא, כעין שכתבו תוספות בכמה מקומות [גיטין ז, א ד"ה השתא] גבי אין קב"ה מביא תקלה על ידן כו' כנ"ל. ובזה הונח לי מה שכתב התומים סי' ל"ד ס"ק י"ב בשם תשובת פני משה חלק ב' [סי' קה] דמי שעבר על איסור דרבנן ליכא למימר ביה תו אוקמיה בחזקת כשרות, ולכאורה דברי הרב המגיד הנ"ל המה סתירה לזה, אבל לפי מה שכתבתי ניחא שפיר. והרבה מחברים לא נחתו לחילוק זה.

ועוד, אדרבה עדיפא טפי העליתי לעצמי עוד תירוצי בכוונת התוספות שבת סוף פרק רבי עקיבא [צ, ב ד"ה דלא], דהא רב כהנא הוה קאים קמיה דרב והוי קמעבר שושיבא אפומיה, משמע סתמא בביתו דרב הוה עובדא ולא בחוצות בפרהסיא, אף דלא היו שם רואים. אלא רב לטעמיה, הוא אמר [שבת סד, ב] כל דבר שאסור משום מראית עין אפילו בחדרי חדרים אסור, לכן אמר לרב כהנא שקליה דלא לימרו כו'. ולפי מה שכתבו תוספות כתובות דף ס' ע"א [ד"ה ממעכן] היינו דווקא באיסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן לא גזרו לאסור בחדרי חדרים, עיין בש"ך יורה דעה סי' פ"ז [ס"ק ו]. וכיון דכל תשקצו רק איסור דרבנן הוא ודאי קשיא, למה חשש רב על מראית עין בחדרי חדרים. וצריך לומר כמו שכתב המגן אברהם סי' ש"א ס"ק נ"ו, דסוגיא דשבת דף ס"ה [ע"א] פליג אסוגיא הנ"ל דכתובות, דרב גם בדרבנן אוסר אף בחדרי חדרים לדעת התוספות. אם כן אתי שפיר טפי תירוצי השלישי שכתבתי בכוונת התוספות סוף פרק רבי עקיבא, דטפי הוה ליה למימר משום מראית העין דאיסור אבר מן החי דאורייתא לכולי עלמא גזרו ביה אפילו בחדרי חדרים כנ"ל.

ובהמה [כריתות כ, ב]. אמנם כן הרי הרגישו תוספות כריתות סוף דף כ' [ע"ב ד"ה אכל] וריש דף כ"א [ע"א ד"ה אוציא] דמהאי טעמא גם דגים וחגבים ממועט, שאין בהם טומאה חמורה כעוף ובהמה, אם כן לא קשה מידי.

עוד נראה לומר תירוצי שלישי על שני קושיותיך הנ"ל, דלכאורה תמוה סוגיא דכריתות כ"א הנ"ל דילפינן מלעוף ולבהמה שיש בהן איסור קודם שחיטה והיתר לאחר שחיטה, והא אוציא דם דגים וחגבים שכולו היתר דלא בעינן שחיטה. והא בדגים וחגבים נמי יש בהן איסור והיתר, נהי דלא בעינן שחיטה דלית בהו איסור אבר מן החי, הא מכל מקום חגב אסור משום כל תשקצו, משא"כ כי מיית ואכיל ליה, כסוגיית הש"ס ופירוש רש"י סוף פרק רבי עקיבא [שבת צ, ב] הנ"ל, וצ"ע. אמנם נראה לי דהאי כל תשקצו רק מדרבנן אסור כמו שכתב המשנה למלך סוף הלכות מאכלות אסורות, משום שנפשו של אדם קצה בהם, אם כן מדאורייתא שפיר אמרינן שכולו היתר, דמדאורייתא לית ביה איסור כלל גם משום כל תשקצו. לפי זה מבואר בפשוט כוונת ראיית תוספות הנ"ל, דנהי דכל תשקצו דאורייתא חמיר טפי מאיסור אבר מן החי לחייב בכל שהוא וגם שלא כדרך הנאתו, אבל האי כל תשקצו רק מדרבנן אסור, ודאי קשיא, דהוה ליה למימר טפי דלא לימרו קעבר דאדאורייתא איסור אבר מן החי.

ועוד מילין לאלוקי, אבל אין פנאי להאריך כעת. ועיין היטב בכל זה ותנחת².

אביך הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד.

סימן צו

[בעניין הנ"ל, ובסברת הרב המגיד שבאיסור דרבנן לאו כולי עלמא זהירי]

רב שלום עד בלי ירח, לאהובי בני הרב אור זורח, המופלג ומפורסם המאור הגדול, צדיק נשגב שמו, מו"ה אהרן שמואל נ"י, עם זוגתו הרבנית הצדקת, עם כל יוצאי חלציהם יחיו.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי בזו השעה אחר תפילת

2. ותרווה נחת (כ"ה גם לעיל בחלק או"ח ס"ו עב).

צו. 1. לעיל ס"ו צה. 2. נראה שכוונתו למה שכתב לקמן בסי' רצג ד"ה 'לפי זה' בתוך סוגריים מרובעים המתחילים 'ועי' בתומים סי' ל"ד. ועיין

מה שכתבנו בהע' 6 שם. 3. ועי' בספר כבוד מלכים לר' משה צבי לנדא (קליינוורדיין תרצ"ד) חלק הלכה למשה פרק ג סע' ח בהערות שלום ואמת (עמ' יג), שדן בדברי רבנו שדווקא בגזל ועריות כו"ע לא זהירי בדרבנן,

שוב ראיתי בתבואות שור סי' י"ג פירש טעמא דאין להעביר על פיו חגב חי משום מראית העין, ודייק מזה באמת דבל תשקצו דאורייתא הוא, עיי"ש אות ג'. ולעניות דעתי נראה לי כמו שכתבתי.

ועוד נראה לומר תירוץ רביעי, דהא כי פריך הגמרא אי הכי טהור נמי לא מצנעי ליה משום דילמא אכיל ליה ואיכא משום בל תשקצו, קשיא, הרי מכל מקום מצנעי ליה לקטן נכרי לשחוק בו, וצריך לומר, כיון דישאל לא מצנעי ליה לא חשיב כל שהוא להוצאת שבת. אם כן שפיר הקשה תוספות, הוה ליה למימר טפי משום איסור אבר מן החי, גם לבן נח לא מצנעי ליה.

ודע אהובי בני, דעוד אחת תמהתי בזה, לשיטת הפוסקים דסבירא להו האי בל תשקצו דסוף פרק רבי עקיבא הנ"ל דאורייתא היא [ב] דגים וחגבים חיים, כמו שהעלה התבואות שור סי' י"ג [ס"ק ב] [הוספת המחבר: והסמ"ג [סוף ל"ת קמת] וט"ז סי' קי"ו [ס"ק ו], ורש"י סוף פרק רבי עקיבא [צ, ב ד"ה דילמא, אי הכי] לא תאכלום כו', והבית יוסף סי' קי"ו [קפה, ב מהדורת מכון ירושלים סעיף ו] וי"ג [דף יז, א-ב מהדורת מכון ירושלים סעיף א], ולא כהמשנה למלך סוף הלכות מאכלות אסורות, ופליגו אליביה דרמב"ם, עיין שם⁵, תמיהא לי איך יפרנסו סוגיא ערוכה דכריתות כ' [ע"ב] וכ"א [ע"ב] הנ"ל לעוף ולבהמה שיש בהן איסור קודם שחיטה והיתר לאחר שחיטה [הוספת המחבר: ונראה לי, גם למאן דאמר אין שחיטה לעוף מהתורה יש בו איסור קודם נחירה בסימנים והיתר אחר נחירה, כמו שכתבו תוספות בחולין כ' ע"א ד"ה לא אמרן], יצא דם דגים וחגבים שכולו היתר דלא בעי שחיטה, והרי מכל מקום אין כולו היתר, דבחיים אסורים מדאורייתא משום בל תשקצו, וצ"ע ג.

ונראה לי דכל איסורים שבתורה הם איסורא חפצא, כמו שכתב הר"ן בנדרים י"ח [ע"א ד"ה הלכך נקטינן], אבל בל תשקצו הא ודאי המאכל היתר הוא בעצמו אלא איסור גברא, לא תשקצו נפשותיכם דייקא. ולסמ"ג למאן דאמר לוקין על לאו שבכללות הכא נמי לוקה, ושפיר אימעטו דגים וחגבים מעוף ובהמה שיש בהן איסור דייקא בחפץ קודם שחיטה, ואלו כולו היתר דייקא, ולא אמר כולו מותר, דוודאי אסור לאוכלו, היינו איסור גברא, אבל איסור חפצא ליכא, ונפקא מינה לבן

נח [ש] אין מצווה על לא תשקצו מותר להם מחיים, משא"כ עוף ובהמה גם לבן נח יש בהן איסור, כנ"ל. ועוד נפקא מינה, אבר מן החי זה קונם עלי. נדר איסור חפצא כמו שכתב הר"ן בנדרים י"ח [שם], חל על איסור גברא דגים וחגבים שכולו היתר, אבל עוף ובהמה יש בהן איסור חפצא אבר מן החי, אין איסור חל על איסור גם בקונם, כמו שכתבו הרא"ש בנדרים ח' (ע"ב) [ע"א ד"ה והלא] ותוספות שבועות כ' ע"ב [ד"ה דכי] וכ"ז ע"א [ד"ה לקיים].

ועוד נראה לי לתרץ, דבחולין ק"ב [ע"א] נמי אין מצווה על אבריו, נמי תמוה, הרי מכל מקום אבר מן החי אסור בהו משום בל תשקצו מדאורייתא, ולוקה נמי למאן דאמר, וצריך לומר, אבר מן החי שבישלו מותר קאמר משום אבר מן החי, ואינו משוקץ אלא לאוכלו חי דווקא, ומקרי שפיר כולו היתר.

וארמוז לך עוד בקצרה, הרמב"ם כתב בהדיא ריש הלכות שחיטה [פ"א ה"ג] מותר לאכול דגים וחגבים חיים, על כרחך בל תשקצו דרבנן סבירא ליה, ורש"י סוף פרק רבי עקיבא [צ, ב ד"ה דילמא, אי הכי] סבירא ליה דאורייתא הוא, ורמב"ם לטעמיה [ד] פסק [הל' מאכ"א פ"ז הכ"ז] אין מצווין להפרישו, פסק [הל' שבת פ"ח הי"ח] כרבי יהודה [שבת צ, ב] דכל חגב בכל שהוא שמצניעין אותו לקטף, והשמיט הא דרב סוף פרק רבי עקיבא [שבת שם], ועיין משנה למלך סוף הלכות מאכלות אסורות פירש כוונת רש"י אין מצווין מדאורייתא, ועיין מגן אברהם סי' צ"ב [ס"ק ב] סבירא ליה בל תשקצו דרבנן, ועיין פרי מגדים במשבצות [יו"ד] ריש סימן י"ג [ס"ק א], שוב מצאתי בתשובת בית אפרים אורח חיים סי' כ"ג על רש"י סוף פרק רבי עקיבא, ועיין מרכבת המשנה [מהדו"ק] פרק ח"י [הל' יח] ופרק כ"ד משבת הי"א.

ועל דבר החקירה דתשובת הגאון חתם סופר ביורה דעה [סי' ע ד"ה אלא דהדרנא בי] מנא לן היתר אבר מן החי בביצים, ותוספות חולין ס"ד [ע"א ד"ה שאם], והש"ך סי' פ"ז [ס"ק ט] במעורות באמת איכא אבר מן החי, תמוה וליתא כלל, דהא אימעטו דם ביצים בכריתות כ' [ע"ב] וכ"א [ע"א] שאין מין בשר, וגם אין בהן טומאה חמורה כעוף ובהמה. [ו] בחולין ק"ב [ע"א] רבי אלעזר ורבנן דרשי סמוכין, כל שאי אתה מצווה על דמו, דגים וחגבים, ועל כרחך הוא הדין ביצים, אי אתה מצווה על אבריו, ובלאו הכי נמי לא תאכל הנפש עם הבשר, וביצים

שמצהו ושבועות שתייהן איסור גברא הן וחילל עלייהו איסור חפצא בנדרים לבטלן בשב ואל תעשה", "...שהרי מכיון שנאסר עליו קאי עליה בלא יחל דברו, והאי לאו איסור גברא הוא ככל לא תעשה שבתורה". עיי"ש. וצ"ע.
8. וכ"כ מרכבת המשנה שם [צוין להלן בדברי רבינו], שהרמב"ם פסק כר' יהודה. אמנם במ"מ שם כתב שהרמב"ם פסק כת"ק. (ועי' בהערות הרב

והעיר שרבים חלקו על רבינו, ביניהם המגיה למל"מ תרומות פ"ה הי"ג, שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' עב ד"ה הנה וסי' קו ד"ה ומ"ש רומ"מ ועוד. 4. הב"י בסי' קטז הסתפק בזה, ובסי' יג לא דן בעניין האם האיסור הוא מדאורייתא. 5. בתבואות שור. 6. עי' לעיל ס"ס צה. 7. קשה, שלכאורה מבואר שם להיפך: "...ובודאי דכי היכי דנדר חל על דבר מצוה חייל נמי אשבועה,

בהדיא דטריפות אין פוסל בה. וצ"ל טריפות מבטן חמיר טפי סבירא ליה לראב"ה. וכן כתב התבואות שור סימן י"ג [ס"ק י] דבנוצר טריפה פליגי, והניחו בצ"ע, דבה"ג ובר"ן בהדיא כתבו דמתחך במעי אמו ומת נמי שרי, עיין שם. והנני מוסיף להקשות מדף ע"ד ע"ב, מסקין [אמר ר' אלעזר] אמר ר' אושעיא לא הילכו בו אלא על עסקי אכילה בלבד, למעוטי רובעו וחורש בו. הרי דאינו שולל אלא רובעו וחורש בו, אבל בעסקי אכילה בכל ענין מותר, אפילו טריפה מבטן נמי, דאם לא כן למה חזר הש"ס מלישנא קמא דאמר לא הילכו בו אלא על עסקי שחיטה בלבד, ומסיק אלא אי איתמר הכי איתמר אלא על עסקי אכילה בלבד וכו', ומשום דלא משכח למעוטי מאי, דגם חלבו וגידו מותר הוא, ואם איתא הא שפיר יש לומר אלא על עסקי שחיטה בלבד, ולמעוטי טריפות מבטן דפוסל בו. אלא על כרחך דלא שנא, ושום טריפות אין פוסל בה. וכן משמע מפירוש רש"י בד"ה לא הילכו בו, [לא הילכו בו] חכמים בשליל בהיתר זה דלא משוי ליה בהמה וכו', וכיון דהיינו טעמא דלא משוי ליה בהמה, על כרחך אין טריפות פוסלו, כמו דשרי בלא שחיטה, וכן חלבו וגידו. וצ"ע על הראב"ה גם לתבואות שור.

אמנם לדידי חזי לי לתרץ על פי דברי הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות שחיטה [ה"י], הובא בשו"ע יורה דעה סי' ט"ז סעיף י', וזה לשונו, מותר לשחוט מעוברת, עובר ירך אמו הוא, עיין שם. ודייקו מינה גדולי האחרונים² דלמאן דאמר לאו ירך אמו הוא אסור לשחוט מעוברת משום אותו ואת בנו, וקרא כל בבהמה תאכלו לדידיה קאי אאם עבר ושחט, או בבן תשעה מת ובן שמונה חי דלא שייך ביה שחיטה ואפילו לכתחילה ליכא משום אותו ואת בנו. ועיין מזה בבאר יעקב כללי הסוגיות כלל מ"ד.

וטעם הרמב"ם בזה ומנא ליה הא, לעניות דעתי מקור מקומו טהור ממתניתין דחולין דף ע"ד [ע"א], מצא בה בן תשעה חי, טעון שחיטה וחייב באותו ואת בנו דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים שחיטת אמו מטהרת, רבי שמעון שזורי אומר וכו'. ותמוה, מאי שנא דשבק למיתני נמי בדברי חכמים דאין בו משום אותו ואת בנו כמו דתני לרבי מאיר, דתליא זה בזה. אלא על כרחך משום דלמאן דאמר עובר לאו ירך אמו הוא אסור לשחוט מעוברת משום אותו ואת בנו, דגם שחיטה במעי אמו שחיטה היא, כמסקנת רבא דף ע"ד סוף ע"א. ולא פסיקא ליה למיתני לרבנן דאין בו משום אותו ואת בנו, דנהי דאחר שנולד, ר"ל אחר שמצא בה בן תשעה חי אם כבר יצא לאויר,

הרי אין מין בשר. ותוספות שם [כריתות כא, א ד"ה אוציא] ותשובת רשב"א [ח"א] שס"ד הרגישו דהוה ליה למימר דגים וחגבים נמי אין מין בשר⁹. ונראה לי על כרחך מין בשר נינהו בלשון תורה וגם בלשון בני אדם, שעל שאלת ישראל בשר אמר הצאן ובקר כו' אם כל דגי הים כו'. וצ"ע על הפלתי סי' י"ג [ס"ק ב] כתב כן בפשוט¹⁰, (וליתא) [וליתי] מקרא ומגמרא כריתות הנ"ל. אבל הרגישו תוספות [שם] ורשב"א [שם] ביצים הוה ליה למימר נמי שכולו היתר. ולש"ך סי' פ"ז [שם] אתי שפיר, [ד]יש בהן איסור אבר מן החי במעורות. וצ"ל אינו מין בשר, ושוב ממועט מהאי טעמא נמי מאבר מן החי, בשר כתיב וגם דם כתיב סמיכות¹¹.

נאום אביך הטרוד וכותב בנחיצה.

הק' יהודא אסאד

סימן צז

[בן פקועה שאמו היא ספק טריפה]

ששון ושמחה שלום וברכה לכבוד אהובי ידיד נפשי, תלמידי הותיק, מורג חרוץ ושנון, המופלג בתורה ויראה, כבוד שמו, מו"ה שמחה ווינטער נ"י.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי, ודבריו ראיתי, ושמחתי על הבשורה טובה שבישרני בה, טוב זו תורה, אשר אוחזה, שישגה באהבתה תמיד, וסיב בה ובלה בה ומינה לא תזוע. וד' הטוב ישלח עזרך מקודש אמן.

ועל דבר שנסתפק מעלתו בדין בן פקועה, שאינו טעון שחיטה לפי דשחיטת אמו מתירתו כשהיא כשירה, ואם אחר השחיטה נולד ספק טריפה בהאם, כגון בא זאב ונטל בני מעיים וכו', דקיימא לן תולין להקל בכהאי גוונא¹, מהו דין הולד, אי נימא לגבי הולד הוה ליה ספק בשחיטה, כיון דאם האם טריפה לא נשחט הולד, או לא. עד כאן. ודברי פי חכם חן.

הנה, זה לשון הגהות אשרי בשם ראב"ה פרק בהמה המקשה [חולין פ"ד סי' ה] הג"ה שניה, שחיטת אמו אין מטהרתו מידי טריפתו ואסור וכו', ורבינו שמואל בר נטרונאי מתיר משום כל בבהמה תאכלו וכו'. עיין שם. ולכאורה תמוה דעת ראב"ה, דהא עובדא דבן פקועא דנפל דובא עליה דף ע"ה ע"ב, מוכח

הנ"ל. ובענין ביצה חיה האם נחשבת כמאכל או כמשקה, עיין עוד שו"ת יבי"א ח"ט או"ח סי' כ.

צז. 1. שו"ע יו"ד סימן לו סע' ה. 2. שו"ת דברי יששכר סי' סה. וכן דייק בספר באר יעקב אליו מציין רבינו [וציין אליו גם במחבר יו"ד שם אות ח].

קאפח שם ברמב"ם מהדורתו שהוכיח כמ"מ. 9. עיי"ש בתוס' ורשב"א שהקשו דהו"ל למימר ביצים וחגבים אין בהם טומאה חמורה, ולא הקשו מצד שאינן מין בשר. 10. שאין נקראים בשר הן בלשון תורה והן בלשון בני אדם, כדמוכח ריש פרק כל הבשר (חולין קד, א). 11. ע"פ חולין קב, א

דאמר לאו ירך אמו הוא, חוץ מרשב"ן דמייתי הג"א בהדיא דפליג עליה כנ"ל.

ועיין בתוספתא פרק ד' דחולין [ה"ב] תני גם בדברי חכמים דרבי מאיר דאין אסור משום אותו ואת בנו, עיין שם היטב.

ואם כן שמעינן מהנ"ל דאי עובר לאו ירך אמו, כיון דאסור לשחוט האם משום אותו ואת בנו, על כרחך דהעובר בעי שחיטה, אלא דשחיטת האם מתירתה מגזירת הכתוב. ולא כמו שכתב מעלתו בפשיטות דאין לולד דין ומצות שחיטה כלל. ולדידן נמי דקיימא לן עובר ירך אמו ומותר לשחוט מעוברת, בסברא זו לא פליגי, אלא לכולי עלמא בעינן שחיטה לולד ושחיטת אמו מטהרתו. וכן משמע מפירוש רש"י חולין דף ע"ד ע"ב בד"ה כבשרא בדיקולא וכו', וכן בתוספות שם סוף ד"ה דגמר וכו', דאין פודין בשחיטה. הרי דשחיטה קרינן ליה לבן פקועה.

ותדע, דהא רבא בבבא קמא דף מ"ז [ע"א] סבירא ליה עובר ירך אמו הוא, ורבא איהו מסיק בחולין דף ע"ד סוף ע"א תני שנוצרה טריפה מן הבטן, אבל נטרפה שעה אחת קודם לידתה חל עליו תורת שחיטה, ושחיטה במעי אמו שחיטה היא כיון דארבעה סימנים אכשר ביה רחמנא לרבא לטעמיה. וכן כתב התוספות יום טוב בהדיא במשנה דף ע"ד [ע"א] [חולין פ"ד מ"ה] לתרץ קושיית דרישה [יו"ד סי' יג אות ב] על קרעה ומצאו בה בן תשעה חי טעון שחיטה דפשיטא, וגם סיום המשנה לפי שלא נשחטה אמו למאי איצטריך. ותירץ, כיון דבבהמה תאכלו לא כתיב אצל זביחה הוה אמינא דהתורה מתרת מה שבבהמה בלא שחיטה, וכמו דגים וחגבים שאינם טעונים שחיטה. והיינו כסברת מעלתו. וקמשמע לן מתניתין קרעה וכו' לפי שלא נשחטה אמו, דגם הולד בעי שחיטה אלא דמהני ליה שחיטת אם. עיין שם היטב בתוספות יום טוב.

ואם כן יש מקום לספיקא דמעלתו, אם אירע ספק טריפה בהאם אחר שחיטה, [ד]לגבי הולד ספק בשחיטה מקרי, ואף על גב דבהמה כשירה הולד אסור. ומכל מקום בהא פשיטא לי מילתא, דכל שהאם כשירה גם הולד כשר וכל בבהמה תאכלו קרינן ביה, דדווקא בשוחט את הטרפה פירש רש"י בחולין דף ע"ה סוף ע"א וריש ע"ב בשחיטת טריפה לא משתרי שהרי

אין בו משום אותו ואת בנו, אבל במעי אמו אסור היה לשחוט את אמו מעוברת משום אותו ואת בנו, אי סבירא ליה עובר לאו ירך אמו הוא כנ"ל.

ולפי זה הא דאמרינן בחולין קט"ו ע"א אותו ואת בנו ליתסר דכל שתיעבתי לך הוא, ומשני מדאסר רחמנא מחוסר זמן לגבוה מכלל דלהדיוט שרי, עדיפא הוה ליה למימר, בהדיא שרייה רחמנא מכל בבהמה תאכלו, אף על גב דכבר עבר על אותו ואת בנו, דשחט את האם מעוברת באיסור. אלא דעדיין תקשה למאן דאמר עובר ירך אמו הוא, דמותר לשחוט מעוברת, אם כן אותו ואת בנו ליתסר. וגם הא יש לומר, קרא כל בבהמה תאכלו אבן תשעה מת ובן שמונה חי קאי, וכדסבירא ליה לרבי מאיר באמת. לכן משני ש"ס תירוצ' מספיק לכולי עלמא. ועיין בחידושי בחולין דף פ"ה ע"ב מזה. ועל כל פנים, לרב אשי קאי ש"ס חולין קט"ו [שם], דאיהו יליף בשר בחלב מלא תאכל כל תועבה. ורב אשי לטעמיה בחולין נ"ח ע"א, משמע לכולהו לישנא דסבירא ליה עובר לאו ירך אמו הוא, והדרא קושיא לדוכתה לדידיה מאי פריך. ויש ליישב.

ואם כן לדברי הרמב"ם הנ"ל אף אנן נימא דרב אשי בגמרא דף ע"ה ע"ב³ עובר ירך אמו סבירא ליה, וכיון דמותר היה לשחוט אמו כבר הוחזק כהיתר, שהוא העובר כאחד מאיבריה הוא, לכן שוב אין הטריפות פוסל בה דכמאן דמנח בדיקולא דמי. אבל למאן דאמר עובר לאו ירך אמו דבאיסור נשחטה אמו מעוברת משום אותו ואת בנו, נהי דאם עבר ושחטה גלי קרא דהותר העובר בשחיטת האם, בשחיטה גזירת הכתוב הוא, משא"כ שאר טרפות שפיר פוסל בו, וכראבי"ה. ואם כן קאי שפיר קושיית הש"ס דף קט"ו הנ"ל על רב אשי לטעמיה דף ע"ה ע"ב דאמר זיל שחטה דאין טריפות פוסל בבן פקועה, על כרחך דסבירא ליה עובר ירך אמו הוא. ואם כן גם דף ע"ד ע"ב להלכה קאי, דקיימא לן עובר ירך אמו הוא, לכן מסיק לא הילכו בו אלא על עסקי אכילה ולא לרובעו וחורש בו. אבל למאן דאמר עובר לאו ירך אמו שפיר מתקיים לישנא קמא אלא על עסקי שחיטה בלבד למעוטי עסקי אכילה גופא כגון טריפות דפוסל בה, ולא לבטלה איתמר לישנא קמא דרבי אלעזר אמר רבי אושעיא. ולפי זה אפשר דלא פליגי הפוסקים על הראבי"ה בזה אליביה דמאן

מ"ה על דברי התפא"י שם אות ג שכתב סברה דומה). ועי' קה"י חולין סו"ס יט. וע"ע בשו"ת בית יצחק אה"ע ח"א סי' נד אות ז שכתב בסוף דבריו שהרמב"ם לישנא דעלמא נקט, וכתב עוד שהרמב"ם בא להוציא מזה משיבושי הקראים, ועי' בספר יד מלאכי בהגהות שנדפסו בסוה"ס הגהה לכלל לח, ובמש"כ הרב קאפח ברמב"ם שם מהדורתו. 3. לגבי בן פקועה דנפל דובא עליה.

ועיין חידושי חת"ס ביצה מהד"ת ו, א ד"ה הואיל, שכתב שכוונת הרמב"ם לומר שלענין זה עשאו הקב"ה כדרך אמו לכו"ע, עיי"ש. וכיוצא בזה כתב האו"ש בהל' שחיטה שם, שכוונת הרמב"ם שכיוון שירך אימו וניתר אף בלא שישחטוהו, א"כ גם אם ישחטוהו אין זו שחיטה המתרת, והוי לגבינו כנוחר ומעקר, ולא שייך בזה איסור אותו ואת בנו (ועיין בתפארת יעקב תמורה פ"ז

סימן צח

[אם עגלה ערופה יש לה פדיון]

שלום וכל טוב לכבוד ידיד נפשי, הרב הגאון, המאור הגדול המופלג, צדיק ונשגב, קדושת שם תפארתו מו"ה אלעזר שטראסר נ"ל, הראב"ד קהילת עיר חדש יע"א, וכל אשר לו שלום. מכתב קודשו הגיעני.

ועל דבר הקושיא אשר כבוד הדרת גאונו העלה בצ"ע, וזה לשונו במכתבו, ואציע הנה קושיא אחת שהעליתי על המשנה למלך פרק עשירי מהלכות רוצח [ה"ו] שהביא התוספתא [פרה פ"ב ה"ד] דעגלה ערופה יש לה פדיון, וקשה מחולין פ"ב [ע"א] דהוכיח ממשנה דעגלה ערופה נאסרה מחיים, ואכתי קשה הלא יש תקנה בפדיון, ואמרינן כל העומד לפדות וכו', והוי שחיטה ראויה (היא) דומיא דפרה. ואמנם ברש"י [ד"ה ואמר] נאמר הטעם משום דפרה מצא אחרת נאה הימנה מצוה לפדותה, משא"כ בעגלה ערופה דלאו מצוה היא, וכדאיתא במנחות דף [ק"ב] [ק"א ע"ב] וכו'. אך קשה, בכריתות דף כ"ה [ע"א] דאמר רבא דר' שמעון סבירא ליה עגלה ערופה בשחיטה כשרה, ובהא ודאי מודה רבי שמעון דמצותה מן התורה בעריפה אך סבירא ליה דאינו מעכב, ואם כן ודאי מצוה לפדותה יותר מפרה דמצא אחרת נאה הימנה וכו'. ורבא ורב המנונא סבירא להו בחולין פ"א [ע"א] כל העומד לזרוק וכו', דאמרי אין מלקות אותו ואת בנו נוהג במוקדשין דהוי התראת ספק וכו', מכלל דסבירא להו כל העומד [לזרוק] כזרוק דמי כמו שכתבו התוספות שם בסוגיא [פ, ב ד"ה דכמה]. ואם כן גם אי עגלה ערופה בשחיטה כשרה, עדיין הוי שחיטה ראויה. ועל כרחך צריך לומר דעגלה ערופה אינה משנה, ואיך הוכיח מינה דנאסרה מחיים. וצריך לי עיון גדול. עד כאן לשונך.

נראה לעניות דעתי, מדהשמיט הרמב"ם האי דינא דתוספתא דעגלה יש לה פדיון, והלא דבר הוא, על כרחך סבירא ליה דתוספתא זו סבירא לה דעגלה ערופה אינה נאסרת מחיים, וכדמוכח בהדיא שם דסיים חומר בעגלה שנים פוסלים בה מה שאין כן בפרה. עד כאן, ולא תני נמי הא דעגלה נאסרת מחיים מה שאין כן בפרה. אבל הרמב"ם לטעמיה שפסק עגלה ערופה נאסרה מחיים בהנאה, אי אפשר לומר כלל דיש לה פדיון, דאיסורי הנאה אין לו דין ממון, כמו שכתוב בגמרא סוכה (ל"א) [ל"ה ע"א] ובפסחים ל"ב [ע"א]. ועוד מוכח כן, דאי לא תימא הכי תקשי בפשוט רבי שמעון אדרבי שמעון, חדא, מאי שנא דנקט רבי שמעון במילתיה פרה מטמאה טומאת אוכלין, הוה ליה למימר נמי פרה ועגלה ערופה מטמאין טומאת אוכלין וכו'. ועוד, דאיפכא תנן במתני' [בכורות ט, ב] הערלה וכלאי הכרם

הוא כאחד מאיבריה, אבל כל שהאם אינה טריפה אף על גב דנמצא ריעותא אחר השחיטה אמרינן נמי איפכא, כיון דהאם כשירה הרי הולד כאחד מאיבריה, וכמו שהרגיש מעלתו בעצמו בסברא זו, והוא פשוט מאוד ואין צריך לראיה כלל.

ומכל מקום נראה לי להביא ראיה נמי על פי קושיית הדרישה הנ"ל, מתניתין דקרעה וכו' טעון שחיטה וכו' פשיטא הוא, וגם קושיית התוספות יום טוב הנ"ל סיום המשנה, לפי שלא נשחטה אמו יתור נפש הוא. ולעניות דעתי אפשר לומר, האי דינא שנסתפק מעלתו קמשמע לן מתניתין. דהא ודאי כל שהוא ספק בשחיטה בכלל קרעה הוא, ולפי שלא נשחטה בוודאי אלא ספק נשחטה כהוגן או לא. אם כן מתניתין דיוקא אתי לאשמעינן, דוקא קרעה להאם ומצא בה בן תשעה חי, והוא הדין כל ספק בשחיטת האם דהיינו קרעה, טעון שחיטה, לפי שלא נשחטה אמו דייקא, והוה ליה כשוחט את הטרופה שהולד הוא כאחד מאיבריה, וכל שלא נשחטה אמו ודאי אלא ספק בשחיטה אסור גם הולד דכאחד מאיבריה הוא, אבל כל שנשחטה אמו דייקא כהוגן וליכא ספק בשחיטת האם כלל, אף על גב דנולד אחר כך ריעותא לא מקרי ספק בשחיטה לגבי הולד דמשתרי כאחד מאיבריה כנ"ל.

ועוד יש להביא ראיה מש"ס דף ע"ד ע"ב הנ"ל, דמהדר על רבי אלעזר אמר רבי אושעיא אלא על עסקי שחיטה בלבד למעט מאי, ומסיק אלא על עסקי אכילה בלבד קאמר, למעוטי רובעו וחורש בו. ואם איתא הוה ליה למימר אלא על עסקי שחיטה בדווקא קאמר, ור"ל אם ודאי נשחט גם הולד כגון שלא נמצא שום ספק טריפות גם אחר שחיטת האם, אבל נמצא ריעותא אחר כך דהוה ליה לגבי הולד ספק בשחיטה לא הילכו בו להתירו באכילה. ועל כרחך דפשיטא ליה לש"ס הא דכל שהאם ניתר באכילה הוא הדין נמי הולד וכנ"ל.

ועיין בתמורה סוף דף י"א וריש דף י"ב אבעיא היא שלמים וולדה חולין ושחטה בפנים אי מתסר ולד משום חולין בעזרה, וכן איפכא היא חולין וולדה שלמים ושחטה בחוץ אי חייב כרת על העובר, ופשיט ליה מקראי. עיין שם היטב. נראה מיהת דפשיטא מילתא דשם שחיטה הוא על העובר. והרמב"ם פרק ח"י ממעשה הקרבנות הלכה י"ג פסק, אף דאינו לוקה משום שחוטי חוץ, מכל מקום אסור מיהא לשחוט האם בחוץ. ובחידושי למסכת תמורה שם הארכת.

והנני חותם בברכה.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

ושור הנסקל ועגלה ערופה וכו' כולם מטמאין טומאת אוכלין, רבי שמעון אומר כולן אין מטמאים טומאת אוכלין, ומאי שנא פרה מעגלה. אלא על כרחך משום דעגלה נאסרה מחיים אין לה פדיון כנ"ל. וממילא מיתרצא תמיהת מר מעלת כבוד תורתו נ"י, ודברי המשנה למלך שהעתיק התוספתא להלכה תמוהים.

עוד היה נראה לי, כיון דעריפתה מטהרתה מידי נבילה כמבואר בזבחים סוף פרק חטאת העוף דף ע' ע"ב, אם כן אפשר דמתניתין דחולין פ"א [ע"ב] דר' שמעון פוטר בעגלה ערופה משום אותו ואת בנו מיירי כגון שנערפה העגלה ושחט את בנה, כיון דעריפתה זו היא שחיטתה חייב לרבנן, ובכהאי גוונא אין מצוה לפדותה ולא אמרינן כפדויה דמי, כמו שאמרו במנחות דף (ק"ב) [ק"א ע"ב] ועוד. אם כן, אפילו כהאי גוונא אמרינן כפדויה דמי, ודאי שחיטה שאינה ראויה הוא כיון שנערפה, ואי כפדויה הוא שחיטה בעי.

איברא לישנא דמתניתין משמע בשחיטה קאי, לכן תירוצו ראשון נראה עיקר.

שוב מצאתי בשו"ת זכרון יוסף [בחלק חידושים ודרשות] הרגיש בקושיא זו, עיין שם דף קט"ז. והנראה לי לעניות דעתי כתבתי.

שוב האיר ה' את עיני, ומצאתי בתוספות יומא ס"ד ע"א ד"ה דחייתו וכו' שתמהו באמת אגמרא דחולין פ"ב, הא אין צריך לומר עגלה ערופה אינה משנה דיש לומר בעורף מיירי, ותירך ר"ת דמתניתין השוחט נקט. ותוספות דחו, משום אחרינא נקט שוחט, עיין שם. והנאני שכיוונתי תהילה לה' יתברך בתירוצו שני הנ"ל לדעת בעלי תוספות, ואמרתי שישו בני מעי וכו'.

ואחתום בברכה מרובה, הלא כה דברי אוהבו הנאמן, דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן צט

[דין איסור אכילה ודין טומאה באיבר המדולדל]

שלום וכל טוב לכבוד ידידי נפשי, הרב החרוץ, הדיין המופלג ומצוין, כבוד שם תפארתו מו"ה אברהם הלוי ליטש נ"י מפרשבורג, בקהילת נייטרא.

מכתב קודשו הגיעני, והנני להשיב על דברי תורתו אשר

מעלתו הציע לפני בהבנת דברי תוספות חולין דף ע"ג ע"ב בד"ה מאי טעמא דרבי יוחנן וכו', שתירצו כמו שגזרו עליו איסור אכילה טומאה נמי היה להו לגזור. וכתב פאר רום מעלתו כוונתם, דכיון דבאכילה אסור מדרבנן תו עומד לחתוך הוא וכחתוך דמי, ומטמא מדאורייתא.

הנה לשון התוספות הוא טומאה נמי היה להו לגזור, טומאה מדרבנן משמע ולא מדאורייתא.

ומה שהקשה הא אפושי טומאה לא מפשינן, תמוה, דהא השתא נמי סבירא ליה ר' יוחנן אליביה דר' מאיר באבר דבהמה אין שחיטה עושה ניפול, מכל מקום מדרבנן מיהת מטמא במוקדשים, כמו לרבנן באבר דעובר. והכי נמי פריך הש"ס דהוה ליה לגזור טומאה משום נבילה כיון דאסור באכילה משום אבר מן החי, דאי לא הא לא קיימא הא, דכל אבר מן החי מטמא כנבילה.

ובגוף סברת מעלת כבוד תורתו נ"י, יעיין במשנה למלך פרק שביעי מהלכות תרומות [ה"א] דמצינו סוגיות חלוקות בסברא זו. והכא לעניות דעתי הוכיח תוספות דסוגיין לא סבירא ליה הכי שיסתעף טומאה מדאורייתא ע"י איסור דרבנן, דאם איתא שזהו קושיית המקשן כמו שכתב מעלתו לתרך קושיית תוספות, על זה לא הועיל כלום בתירוצו הש"ס האי גופה האי אינו גופה, הא אי נמי גופה הוא מכל מקום עומד לחתוך כחתוך דמי ולטמא מדאורייתא. אבל לתירוצו תוספות אתי שפיר, כיון דהאי גופה והאי אינו גופה לא אתיא אחלופי באבר מן החי שמתמא כנבילה.

וטעמא דלא אמרינן באמת הכא שיסתעף ע"י איסור דרבנן טומאה דאורייתא כיון דעומד לחתוך וכו', (ו)יש לומר על פי מה שכתבו תוספות סוטה דף כ"ה ע"ב בד"ה לאו, דרבי מאיר דסבירא ליה כבצורות דמיין, וכן בידות הכלים בחולין דף ע"ג [ע"א] כקצוצ' דמי, היינו דוקא משום דבידו, וגם אין צריכין לגופן, ויעויין שם. ואם כן דוקא אבר דעובר שאינה בעולם, ויש לומר דנפל הוא, מדמי ליה הגמרא לידות הכלים, וקאמר עלה עובר לחתיכה קאי וכל העומד לחתוך וכו', אבל אבר דבהמה הא ודאי דבהמה צריכא לכל איברים, ואפילו שנתדלדל אבר אחד אפשר להיות חוזר ונתקשר, לא מקרי עומד לחתוך וכו'. ודעת איסור והיתר [כלל נ דין י] הובא בדרכי משה [אות א] וט"ז סימן ס"ב [ס"ק ב] דגם בכהאי גוונא אסור אבר מדולדל. וראיה לדבריו הבאתי מדברי הגמרא חולין ע"ג ע"א בלישנא קמא דר' יוחנן אליביה דרבנן, תאמר דהיינו טעמא משום דהא לית ליה תקנתא בחזרה. ואפילו לדרכי משה וסייעתיה דפליגי

עליו דבכהאי גוונא מותר, ולא אסור אלא בשלא חזר ונקשר, מכל מקום אין עומד לחתוך הוא, (נכון) [דכיון] דבהמה כך נולדה בכל איברים וצריכא לכולם אף המדולדל בה אין עומד לחתוך. כן נראה לי ברור.

וממילא דגם דברי הרמב"ם [מאכלות אסורות פ"ה הל' ו, יא] אין מתורצים כמו שחשב מעלתו נ"י. אבל כבר ביאר הפרי חדש סי' ס"ב אות ז' דעת הרמב"ם ברחבה, יעויין שם שכתב ראייה להרמב"ם על פי קושיית תוספות ד"ה אין בהם וכו' ריש דף ע"ד [ע"א].

ועל פי זה יישבתי תמיהת הרשב"א בחידושו [חולין עג, ב] על רבי יוסי ברבי חנינא בלישנא בתרא מאי טעמא דר' יוחנן אליביה דר' מאיר וכו', והרי בפירוש אמרו ר' מאיר לטעמא זה בברייתא אם טיהרה שחיטה אותה ואת האבר המדולדל בה דבר שהוא גופה וכו', ותירץ ואולי הברייתות לא היו נודעת להם וכו', ר"ל לרבי יוסי ברבי חנינא, יעויין שם. ולעניות דעתי לרבי יוחנן דווקא לטעמיה דקאמר אין בהם אלא מצות פרוש וברייתא קתני (אבל) [אבר] מדולדל בהדיא טריפה אלמא דאורייתא הוא כי קושיית תוספות הנ"ל ד"ה אין בהם וכו', ועל כרחק לא ידע רבי יוחנן מברייתא זו, ולכן הקשה רבי יוסי ברבי חנינא מאי טעמא דר' יוחנן אליביה דר' מאיר, ומסיק מסברת עצמו חילוק ר' יוחנן בזה האי גופה וכו'.

וגבי ביעי זכר³ פסקו הפוסקים להקל, והרמב"ם להחמיר במנהג. ועיין בית יוסף סוף סימן ס"ב, כיון דפליגי אמוראי קיימא לן ספק דרבנן להקל, ורמב"ם לטעמיה ספיקא דאורייתא הוא פסק להחמיר⁴.

וראייה לדברי דלא עומד לחתוך הוא, דאם איתא מאי תירץ מעלתו דר' יוחנן סבירא ליה לא כחתוך דמי⁵, והרמב"ם לטעמיה פסק בידות הכלים [מקוואות פ"ג הכ"ה] כחתוך דמי, והרי מסקי לעיל [עג, א] חבורי אוכלין כמאן דמיפרתו דמי ולכולי עלמא הכא כחתוך דמי, ועדיין תקשי לר' יוחנן.

ודע, דהרא"ש סוף נידה [הלכות מקוואות] סי' ל', זה לשונו אידות הכלים, והא דלא הוי מקום החתך חציצה כדמפרש בתוספתא דבבית הסתרים דכלים לא חיישינן לחציצה, והביאו בית יוסף וט"ז [ס"ק ט] סוף סימן ר"ב. ותמוה, דהכא נהפוך הוא, דשי"ס [חולין עב, ב - עג, א] מקשה אמקום חתך בעובר, שומאת בית הסתרים הוא, ומשני עומד לחתוך כחתוך דמי ואינו

בית הסתרים, כמו דסבירא ליה לר' מאיר בידות הכלים, ואם כן אדרבה קשה על הגמרא, אי כחתוך דמי הוה ליה כחציצה. וצ"ל דהכי פירוש, כאילו כבר נחתך השתא בטבילה, וכאילו נטבל מקום החתך ולא חצץ כלל, אבל בית הסתרים (כגון) אי לא כחתוך דמי חוצץ מקום החתך, והיינו טעמא דחכמים דפליגי. ועוד, בית הסתרים גם באשה אינו חוצץ, ומאי שנא בכלים דנקט⁶. ויותר תימה על הבית יוסף סוף סימן ר"ב, שהביא דברי הגמרא חולין ע"ג הנ"ל ודברי הרא"ש הנ"ל סמוכים זה אל זה קרובים, והם רחוקים, ובחידושי רשב"א [חולין שם] תמה בצ"ע על העתיד לקצוץ, [ד] חוצץ הוא [כיוון] שמקפיד עליה. ותירץ חידושי הר"ן [שם] שלא קשה עליו, רק סופו לקצוץ, עיין שם. ובית יוסף הביא שם בשם ספר התרומה קושיא זו דעודף חוצץ, ותירץ דאין חוצץ, (ורבא) [ורבו] תירץ בידות [העשויות] חוליות שלשלת מיירי, עיין שם. ותימה שלא חילק בשו"ע כלל. ויש לומר, כוונת רשב"א ור"ן מיעוטו מקפיד נמי רק על מקום חתך הוא, ותירץ הר"ן הוה ליה מיעוט שאינו מקפיד. ומכל מקום תימה על הרא"ש.

ובית יוסף הביא שם עוד גירסת ספר התרומה שגרס דברי רבי מאיר וחכמים אומרים, אבל הוא תנא קמא בסתם והדר ר' יהודה אומר וכו'. ויש לומר, תוספות סוטה כ"ה [ע"ב ד"ה לאו] הנ"ל גרסי נמי כספר התרומה. ומוכח כן בחולין [עג, א] דקאמר כמאן כר' מאיר דתנן ידות הכלים וכו', אפילו תימא רבנן וכו'. ויש לומר אדרבה הוה ליה למימר לימא ר' מאיר לטעמיה, כדנקט תחילה הגמרא שם. וצ"ל בכל זה.

ודע, המחבר ביורה דעה סי' (ק"ב) [ק"כ] סעיף י"ב זה לשונו, צריך להטביל ידי הכלי. עד כאן לשונו. ותימה, דבסוף סימן ר"ב פסק כתנא קמא, עומד לקצוץ כקצוץ דמי ודיו לטבול עד מקום שיקצוץ, ולמה סתם בסימן ק"כ. וצ"ע.

והנה החלקת מחוקק [ס"ק א] ובית שמואל [ס"ק ב] ריש סימן קכ"ד, על דברי רמ"א [שם סעיף א] בשם הר"ן דגיטין בעומד לשרוף אי כשרוף דמי, פלפלו אי קיימא לן כר' שמעון, עיין שם. ובמחילת כבודם נעלם מהם דברי תוספות סוטה כ"ה [שם] שכתבו בהדיא דר' שמעון לא אמרה אלא במצוה, וכל הני דר' מאיר כחתוך דמי ולית ליה לר' שמעון, ואם כן דברי הר"ן בדר' מאיר שייכי ולא בדר' שמעון כלל, ובהדיא פסק הרמב"ם בהל' מקוואות כר' מאיר בידות הכלים, ואתי שפיר פסק רמ"א כהר"ן. ועיין שער אפרים סי' א' וחכם צבי סי' ס"ב

לחתוך כחתוך דמי ויטמא מדאורייתא. וא"כ כשמתרצת הגמרא "האי גופה והאי לא גופה", כוונתה שכיוון שהאיבר הוא מגופה לא אמרינן שכחתוך דמי. 6. נראה שחסר כאן או שהתיבה מיותרת. 7. הרא"ש.

3. עי' שו"ע סי' סב סע' ד. 4. בכל מקום, ולא רק במקום שנהגו בו איסור. עי' מ"מ מאכ"א פ"ה ה"ז. 5. ראה לעיל בדברי השואל, שכוונת שאלת הגמרא בחולין שם היא שמכיוון שהאבר המדולדל אסור באכילה א"כ כל העומד

ומקום שמואל⁸ סי' (מ"ה) [מ"ד]⁹ וסי' ג' וסי' ק"א¹⁰ וטהרת הקודש 11 זבחים (פ"ח) [פ"ז ע"ב ד"ה מאי לאו (השלישי)].

ואחתום בברכה מרובה.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן ק

[בעניין חולין בעזרה בחיה ועוף]

חיים ושלום וכל טוב לאהובי ידיד נפשי, הרב המאור הגדול המופלג ובנם של קדושים, ענף עץ אבות, החכם השלם, כבוד שם תפארתו מו"ה דוד אולמאן נ"י האב"ד קהילת לאקענבאך.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי זה ימים.

ועל דבר הצ"ע שהעלה פאר רום מעלתו נ"י, לתירוצי שני בתוספות חולין כ"ח [ע"א] ד"ה רבי, דסבירא ליה לרבי כדי לחנכם, אף דסבירא ליה יש שחיטה לעוף מן התורה, באמת אינו נאכל, אכתי תקשה ליה אידך קושיית הגמרא בנזיר כ"ט [ע"א] הא מיייתי חולין בעזרה, וליכא למימר כתירוצי הגמרא דסבירא ליה חולין בעזרה לאו דאורייתא, הא במשנה חולין פ"ה [ע"א] ראה רבי דבריו של רבי שמעון בכיסוי ושנאו בלשון חכמים, ותנן חולין בפנים פטור מכיסוי משום שחיטה שאינה ראויה, אלמא חולין בעזרה דאורייתא סבירא ליה לרבי. עד כאן דבריו.

יש לומר, הרי מצינו בחולין פ"ה ע"ב דרבי שמעון סבירא ליה חולין בעזרה דאורייתא, אפילו הכי חיה ועוף לאו דאורייתא. וכתבו תוספות בזבחים דף ס"ח [ע"א] ד"ה אימר וכו' וזה לשונם, ולית ליה האי דרשא בפרק שני דקידושין נ"ז [ע"ב] דמרבה בעופות וכו'. ומבואר שם, דרשא מקרא צריך רק לעופות, אבל חיה בלא קרא מיייתי ליה מסברא, שחיה בשחיטה כבהמה, ומהיקש דצבי ואיל לבקרך וצאנך דבעינן שחיטה ובעזרה אסור, כמו שכתבו רש"י [שם ד"ה שהיא] ותוספות [שם ד"ה תלמוד לומר]. ולפי זה הא דראה רבי דבריו של רבי שמעון בכיסוי ושנאו בלשון חכמים, היינו בדין שחיטה שאינה ראויה לבד, השוחט את הטריפה או שוחט לעבודה זרה ואינך

דמתניתין, אבל מה ששנה רבי במשנה [חולין פה, א] גם חולין בפנים², על כרחך דלא כרבי שמעון שנה כן בלשון חכמים, דהא רבי שמעון סבירא ליה בהא חיה ועוף חולין בעזרה לאו דאורייתא, ולא פטור מכיסוי לדידיה דרבי שמעון, גם חיה לא מיייתי מסברא הנ"ל. אם כן שפיר יש לומר, רבי בהא נמי סבירא ליה כרבי שמעון דלא סבירא ליה להאי דרשא דמרבה בעופות (מקו') [מקרא], אבל חיה דמסברא אתיא שהיא בשחיטה כבהמה סבירא ליה לרבי חולין בעזרה דאורייתא, וכתירוצי הש"ס חולין כ"ז ע"ב למאן דאמר אין שחיטה לעוף מן התורה מהאי טעמא, הכי נמי לרבי דסבירא ליה יש שחיטה לעוף מן התורה סבירא ליה לחלק כן מאיסור חולין בעזרה בבהמה וחיה דאורייתא מסברא, דאיתקשו בהדיא, אבל דרשא מקרא לרבות עופות לית ליה, וכרבי שמעון. אם כן מבואר הא דשנה רבי בכיסוי בלשון חכמים חולין בפנים לפטור משום שחיטה שאינה ראויה, היינו דחולין בעזרה דאורייתא, אבל במדיר בנו בנזיר כדי לחנכו דמיייתי ציפורים חולין בעזרה דעוף לאו דאורייתא סבירא ליה, דהכי נמי מוקי הש"ס בחולין כ"ז ע"ב למאן דאמר אין שחיטה לעוף מן התורה הך סיפא דמשנה חולין פ"ה [ע"ב] הנ"ל נוחר ומעקר דפטור מכיסוי לכולי עלמא היינו דווקא בחיה, ואם כן לא קשה מידי קושיית מעלתו.

אבל זה אינו, דהא קושיית הגמרא נזיר כ"ט [ע"א] אי כדי לחנכו מגלח ומיייתי קרבן הא מיייתי חולין בעזרה, היינו קרבנות בהמות בנטמא כבר לאשם, ובטהור כבש לעולה וכבשה לחטאת ואיל לשלמים, ועל כרחך צריך לתירוצי הש"ס חולין בעזרה לאו דאורייתא סבירא ליה גם בבהמה, והדרה קושיא לדוכתה, הא רבי סבירא ליה בחיה מיהת דאורייתא, מדסתם חולין בפנים פטור מכיסוי משום שחיטה שאינה ראויה.

ומכל מקום יש לומר, הרי תוספות בנזיר סוף דף כ"ח [ע"ב ד"ה והא] כתבו וזה לשונם, הא מיייתי חולין בעזרה כשמלאים ימי נזירות טהרתו דמיייתי חטאת דאינו בא לנדבה, דמעולה ושלמים לא קשה דבאים בנדבה. עד כאן לשונם. והמגן אברהם סי' א' ס"ק י"א העלה דחטאת נזיר בא בנדבה, ונעלם ממנו תוספות הנ"ל. ולמגן אברהם דמיייתי מש"ס דנדרים דף י' [ע"א] דחטאת נזיר בא בנדבה, צ"ל על כרחך דקושיא ראשונה דש"ס בנזיר כ"ט [ע"א] והא מיייתי חולין בעזרה לא קאי כלל מנזיר טהור, אלא נזיר שננטמא דמיייתי כבש לאשם שאינו בא בנדבה כמו שכתב מגן אברהם הנ"ל, דומיא דקושיא שניה דש"ס

יצחק אשכנזי, למבערג תקנ"ב.

ק. 1. ועיי"ש תוס' ד"ה היינו. 2. ועל כרחך בחיה ועוף דווקא איירי, שהרי בבהמה אין נוהג דין כיסוי הדם כלל, וכמבואר במשנה חולין פג, ב.

8. לרבי שמואל אשכנזי, אלטונה תצ"ח. 9. בשו"ת הנ"ל נדפסות שתי תשובות בתור סי' מג, ולאחריהן סי' מד (ואח"כ סי' מט). 10. בשו"ת הנ"ל לאחר סי' ק נדפסות שתי תשובות בתור סי' קה, וזו הראשונה מהן. 11. לרבי

א. יום אתמול ערכתי מכתבי לכבוד מר אביו אדוני מורי ורבי הגאון נ"י, והיום פניתי להשיב למעלתו נ"י, על דבר מה שכתב מעלתו לתמוה על הרמ"א [ביו"ד] בסימן ק"ג [סע' א] שכתב דבריה הפוגם בעצמו בטל, והרי לטעם הט"ז הנ"ל: נהפוך הוא, דיש לומר כיון דלוקה על הבריה אפילו שהוא מאוס ואינו ראוי לאכילה החמירו בתערובתו.¹

ותמוהים דבריו בזה, דאטו דוקא על שרץ שלם שהוא בריה לוקה אע"פ שהוא מאוס, (גם) הא גם על חתיכת שרץ דאינה בריה לוקה אע"פ שמאוס, והיינו שחידשה תורה בשרצים, ועיין בר"ן בעבודה זרה [לב, ב בדפי הרי"ף ד"ה ההוא עכברא] גבי עכברא בשכרא וכו', אבל לא משום חשיבות הבריה, ולכן אם הבריה פגום בעצמו לא החמירו בו כדין בריה, דאין לך בו אלא חידוש.

וכן מה שהקשה מעלתו מגיד הנשה למאן דאמר עץ הוא וכו',² אם כן נראה לומר מהאי טעמא החמירו רבנן נמי דלא לבטיל, ומאי פריך הש"ס חולין [צט, ב] אמתניתין דגיד עם הגידים וכו' ליבטל ברובא. לא קשה מידי, דלא משום חשיבות אסרה רחמנא לגיד הנשה אלא משום מעשה שהיה, כמפורש בכתוב' על כן לא יאכלו וכו', וגזירת הכתוב הוא, ולא חמיר טפי מכל איסורים.

וגם מה שכתב מעלתו לתרץ קושיית עולם ממה נפשך גבי פלוגתא דנותן טעם לפגם, נדחו דבריו על פי זה כמובן.

והשגת הפרי חדש על הרב המגיד [הל' מאכ"א פ"ב הכ"א] ריש סימן ק"ג [סע' א]³ גם כן תמוה, דלא הזכיר הרמב"ם בדבריו שרצים אלא בריה בלבד, ובריה שאינו שרץ נותן טעם לפגם מותר בה, ודוק.

ב. ועל דבר אשר הקשה פאר רום מעלתו נ"י על הש"ס פרק גיד הנשה [חולין] דף צ"א [ע"א] וטבוח טבח פרע להם בית השחיטה וכו', והא שחיטת נכרי העובד עבודה זרה לכולי עלמא נבילה הוא מדאורייתא, והאיך סמכו השבטים שקיימו מצות שחיטה על שחיטת אנשי יוסף, הרי המצרים שטופים ואדוקים בעבודה זרה היו, ומכל שכן למאן דאמר סתם מחשבת

[שם] כי מיטמא מייתי קרבן ציפורין וקאכיל מליקה. [הוספת המחבר: ותוספות דפירשו קושיא ראשונה מחטאת בנזיר טהור קאי, היינו טעמא, משום דנקט הש"ס בקושיא שניה לשון זה כי מיטמא מייתי וכו', משמע קושיא ראשונה לא קאי על נזיר טמא. אמנם למגן אברהם על כרחך צריך לומר כנ"ל]. והנה תוספות [כט, א] כתבו בד"ה משום הכי, מיטמא מייתי קרבן ציפורין, דמשמע ליה מדיר בנו בנזיר דכל תורת נזיר עליו, ואם מיטמא מביא ציפורים וכו' ונאכל. עד כאן לשונם. כוונתם, משום דיש לומר מדיר בנו בנזיר דווקא בנזיר טהור קאמר ולא תורת נזיר טמא עליו, וכמו שמסקי תוספות באמת שם ע"ב ד"ה אתיא וכו' רבי וכו',⁴ צ"ל אינו נאכל וכתירוץ שני דתוספות חולין כ"ח הנ"ל.⁵ הכי נמי צ"ל להאי לישנא לרבי דחולין בעזרה סבירא ליה, ומדיר בנו בנזיר כדי לחנכו לא כל תורת נזיר עליו גם כשנטמא, דאשם אינו מביא משום חולין בעזרה, רק ציפורים מייתי, דעוף חולין בעזרה לאו דאורייתא, ואינו נאכל. וקרבת דנזיר טהור שפיר מייתי בנדבה גם החטאת. כן נראה לי ליישב לחומר הקושיא.

ועל דבר עצת קהל עדת[ו] ישמרם צורם על פי חכמתם, הנה אם רוצים ליתן ידם עמנו ישלחו כתב ההרשאה על פי מכתבינו הקדום ליד הנגיד וצדיק מו"ה רפאל ב"ה (ג') [נ"י] ראש הקהל דק"ק פרשבורג⁶ בשמי, ולא לידי. ותו לא מידי.

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קא

א. בדין בריה פגומה ומאוסה לדיני תערובת. **ב.** איך אכלו אחי יוסף בבית [פרעה]

חיים ושלום וכל טוב לידיד נפשי וחביבי ה"ה כבוד הרב המאור הגדול, החרוץ המופלג ותיק, מלא עתיק, כבוד מו"ה דוד סודיטץ נ"י.¹

3. עי"ש תוד"ה ואיבעית אימא והגהות מהר"ב רנשבורג שם. 4. לעיל בתחילת התשובה. 5. לא ברור לאיזה עצה מתכוון רבנו. הנגיד הוא רבי רפאל [פיליפ] בטלהיים, מראשי הקהל בעיר פרשבורג תחת מרות החת"ס ובנו הכת"ס (עי' בספר פנקס המהול חתם סופר שהו"ל רמא"ז קינסטליכער, בני ברק תשע"ה, עמ' תי; בספר אישים בתשובות החת"ס לנ"ל, ב"ב תשנ"ג, עמ' קל [בכיתוב לצילום]; ובספר ערים ואמהות בישראל בעריכת רי"ל מיימון, ח"ז - ברטיסלב [פרשבורג], ירושלים תש"ך, עמ' 68).

קא. 1. מחותנו של רבינו, כנזכר בסי' ס לעיל, ולימים גם חתנו. (בכתה"י תשובה זו מצורפת לסי' לו לעיל). 2. רבי יהושע פאלק, רבו של רבינו בצעירותו. 3. עי' בט"ז סי' ק ס"ק א שכתב שבריה אינה בטילה מדרבנן, כיון שמן התורה יש לה חשיבות שלוקין על אכילתה אפי' היא פחות מכזית. 4. עי' פת"ש שם ס"ק א שהביא כמה אחרונים החולקים על פסק הרמ"א. 5. חולין צב, ב. 6. בראשית לב, לב. 7. הרמב"ם שם כתב שהאוכל בריה לוקה אף שסרחו, וכתב ה"ה דהיינו רק כשהיא עדיין ראיה לאדם. והפ"ח השיגו,

נכרי לעבודה זרה⁸ ואפילו בהנאה אסור שחיתתן, והיאך אכלו אותו. אלו תורף דברי קודשו.

והנה אעתיק לפניו גרגיר אחד מחידושי למסכת חולין צ"א [ע"א] בתוספות ד"ה כמאן דאמר וכו', ואם תאמר, דילמא לא נאסר רק היו מקיימים וכו'. ותיצתי וזה לשוני, ועוד נראה לי, דהא דאמר להם פרע להם בית השחיטה ואף על גב דשחיתת נכרי נחירה הוא והם היו נזהרים בשחיטה, צ"ל, טעמא מאי שחיתת נכרי נבילה משום דנכרי לאו בר זביחה הוא, ר"ל אינו מצווה על שחיטה, וכמו שכתבו רש"י ותוספות בגיטין דף מ"ה ע"ב על אינו בקשירה, ובאותו זמן הרי גם בני יעקב לא היו בר זביחה. אבל קשה, פרע להם בית השחיטה אחר שחיטה משמע, וכיון דאתחזיק איסורא איך יהיה נאמן לומר ששחט כראוי, הא דילמא שהה ודרס וכו'. עיין רש"י ותוספות ריש גיטין [ב, ב ד"ה עד אחד] ובדרכי משה [ס"ק יב] ריש הלכות שחיטה. ונראה לי להכי אמר והכן טול גיד הנשה בפניהם דייקא, כדי שיראו כי שומר מצוות הוא ויאמינוהו גם כן על השחיטה ששחט כהוגן. אם כן מוכח שפיר דנאסר גיד הנשה לבני נח, דאם לא כן זה שנוטל גיד הנשה על כרחך לא משום לתא דאיסורא נטלו אלא לפי שאין בו טעם בגיד הנשה, ואינו ראייה עליו דשומר מצוות הוא כדי להאמינו על ידי זה על השחיטה כנ"ל וכו'. עד כאן לשוני בחידושי.

הרי הרגשתי גם אני בקושיית פאר רום מעלתו, ודחיתיו בפשוט. וכעת אשר מעלתו עוררנו על זה אין בית המדרש בלא חידוש. ונראה לי לשיטת הרמב"ן בפרשת תולדות⁹ שתיקן על יעקב שנשא שתי אחיות ועמרם נשא דודתו, היינו טעמא דשמירת המצוות וכל התורה כולה ששמרו האבות אינה אלא בארץ ישראל בלבד, כי המצוות משפט אלהי הארץ הם, אע"פ שהוזהרנו בחובת הגוף בכל מקום הם שאינם מצווים ועושים היו שומרים רק בארץ בלבד, ויעקב בחוץ לארץ נשא שתי אחיות וכן עמרם וכו'. עיין שם, ובספר פרשת דרכים דרוש ראשון מזה בארוכה, עיין שם היטב. אם כן אף אנו נאמר כן, מהאי טעמא אכלו השבטים משחיתת נכרי במצרים שהוא חוץ לארץ כנ"ל.

ועוד נראה לי, דזה לשון רש"י בחולין צ"א, פרע להם בית השחיטה, שלא יאמרו בשר הנחירה אני אוכל, לפי שבני יעקב שומרי מצוות היו, דאע"פ שלא ניתנה [תורה] מקובלים היו מאבותיהם. עד כאן לשוני. וכוננו על כרחך כדי שלא יסרבו מלאכול עמו בטענה זו שהוא אוכל בשר נחירה, שהרי היתירא הוא לגביה ידידה ומה בכך אם יאמרו עליו כן. ואם כן משמע דבני יעקב שומרי מצוות שחיטה לבד ולא נחירה, אבל פרטי

דיני שחיטה, כגון זו דשחיתת נכרי לא מהני להחירה, בזה לא היו נזהרים. ולא קשה מידי.

שוב אחרי כותבי זאת עיינתי במהרש"א בחידושי אגדות בחולין שם בספר עין יעקב ומצאתי שכתב וזה לשונו, פרע להם בית השחיטה וכו', דקדק לומר גבי גיד הנשה בפניהם ולא קאמר גבי בית השחיטה, משום דאם היה שוחט אחד מבית יוסף אפילו לפניהם לא היה מועיל, כיון דשחיתת גוי פסולה אפילו בעומד על גביו, ופרע להם בית השחיטה היינו שיניח אותן שיפרעו להן בעצמן, אבל בגיד הנשה ודאי דאף בגוי נוטל לפניהם סגי וכו'. עד כאן לשון מהרש"א, אמנם דבריו צל"ע על פי דעת רמב"ן הנ"ל, וגם על פי תירוצי הנ"ל, דכיון שלא [נצטוה] [נצטוו] על השחיטה גם בני יעקב שקיימוה מכל מקום אינם בר זביחה מקרי ושחיתת נכרי כשירה אצלם, כנ"ל. ועוד, מלשון רש"י הנ"ל בהדיא משמע רק שלא יאמרו מבשר נחירה אוכל יוסף וכו', ולפירוש מהרש"א הרי אם לא יניח אותם לשחוט ודאי כן יאכל נחירה דשחיתת נכרי נחירה הוא, ומאי שלא יאמרו וכו' דנקט רש"י. וצל"ע.

אבל מה שהקשה מעלתו למאן דאמר סתם מחשבת נכרי לעבודה זרה, הא ודאי לא קשה מידי, דהא מצרים היו עובדים עבודה זרה לטלה, ומהאי טעמא אמר קרא בפרשת מקץ¹⁰ כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים, ותרגום אונקלוס ארי בעירא דמצראי דחלין ליה עבראי אכלין. אם כן כיון דאשר על בית יוסף שחט להם הצאן, ודאי לא חישב לעבודה זרה בשחיטה, דאדרבה כיון דשחטה לא פלח לה דהרי שברה ובטלה כדאייתא בעבודה זרה דף מ"ג [ע"א]. ולדברי מהרש"א הנ"ל אתי שפיר טפי בלאו הכי, אלא שצ"ע כנ"ל.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה, דורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן קב

[בעניין סיפור המנקר של הפלתי וגיד הנשה בנקבות]

חיים והשלום יחדיו יהיו תמים, לאהובי ידיד נפשי הרבני החריף מלא יראה טהורה וחכמה מפוארה, עמית בתורה ובמצוות, כבוד שם תפארתו מו"ה אשר סג"ל קעניג נ"י.

8. חולין יג, א. 9. בראשית כו, ה. 10. בראשית מג, לב.

שבבריה פגומה וסרוחה מעיקרא לוקה אפילו אינה ראויה לאכילת אדם.

ממשקה ישראל מן המותר לישראל בעיניו, ולא כמו שכתב מעלתו בהיפוך.

ולענין הדין, ודאי הדין עם הפלתי. ומוכח כן בהדיא בגמרא דף צ' ע"א, אמר רבי חייא בר יוסף לא שנו אלא קדשים הנאכלין אבל קדשים שאינן נאכלין אין איסור גיד נוהג בהן. הרי אינו שולל אלא שאינן נאכלין לבד, וגם בזה פליג עליה רבי יוחנן, אבל אותם הנאכלים ודאי כל הקדשים בכלל, וכפירוש רש"י וזה לשונו, הנאכלין חטאת ואשם ושלמים, והרי חטאת באה גם נקיבה, על כרחך דאותו גיד שנמצא גם בנקיבות הוא גיד הנשה שאסרה תורה, ולא כהמנקה הנ"ל.

שוב ראיתי דמפירוש רש"י הנ"ל אין ראיה, דהרי מסיק על כרחך בוולד קדשים מיידי מתניתין. ותמוה, אם כן מאי קאמר קדשים שאין נאכלין כגון עולה וכו', והא עולה זכר הוא ולא משכחת לה ביה ולד עולה. ועל כרחך צ"ל משכחת בתמורת עולה, שהמיר נקיבה בעולה מתקדשת וילדה התמורה זכר כבמשנה שנייה פ"ג דתמורה, או המפריש נקיבה לעולה וילדה זכר לר' אליעזר במשנה שלישית פ"ג שם דאמר הוא עצמו יקריב עולה. ולפי זה גם חטאת דפירש רש"י בכלל קדשים הנאכלים, יש לומר אין כוונתו החטאת עצמה הנקיבה אלא ולדה זכר קאמר. ואין להקשות ולד חטאת הרי למיתה אזלה, דמכל מקום בעבר ושחטה ואכל הגיד ממנו קמירי. ומכל מקום אין לוקה שלוש, משום דהלכה למשה מסיני לבד הוא הא דלמיתה אזלה, הוה ליה איסורא בעלמא וליכא אזהרה מפורש בקרא. וגם אין איסור זה דהלכה למשה מסיני חל כלל על איסור גיד, דקל על חמור הוא. וגם יש לומר, הקדיש ולד חטאת מעוברת לקדושת שלמים, דקיימא לן השתא בהוייתן הם קדושים, ויכול הוא לשנותה כבמשנה בפ"ה דתמורה [משנה ג], דלא מתה ולד חטאת, ולעולם זכר הוא.

איברא עדיין קשה לי על רש"י דפירש גם אשם בכלל הנאכלים, והא זכר הוא וליכא למימר ביה ולד. (כנ"ל) [וצ"ל] נמי תמורת אשם קאמר כנ"ל.

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי, וראיתי את אשר הציע דברי תורתו בעניין מה שכתב הכרתי ופלתי סוף סימן ס"ה [כרתי ס"ק טז] בשם מנקה אחד שהמציא דגיד הנשה שאסרה תורה הוא גיד ידוע שאינו נמצא אלא בזכרים ולא בנקיבות, וכרתי ופלתי השיגו דהסמ"ג כתב בפירוש דגיד הנשה נוהג גם בנקיבות. ותמהו עליו מאוד, דהסמ"ג על מין האדם קאמר גם בנקיבות, דגם נשים מוזהרות, וכמו שכתב בתשובת חתם סופר יורה דעה סימן ס"ט.

והעלה מעלתו נ"י להצדיק דברי המנקה ולקיים כל דברי חכמים על פי סגנון התשובת חתם סופר הנ"ל, והוא על פי שהקשה מעלתו מאי פריך הש"ס ריש פרק גיד הנשה [פט, ב] מוקדשים פשיטא וכו', דילמא הא קמשמע לן אפילו בקדשים שאין נאכלים כרבי יוחנן בגמרא דף צ' ע"א.

הא לא קשה מידי. חדא, דעדיין לר' חייא בר יוסף דבאמת אין נוהג בקדשים שאין נאכלים קאי קושיית ש"ס פשיטא. ועוד, גם לר' יוחנן שפיר קשיא פשיטא, דליכא למימר הא קמשמע לן, דהא עדיין לא שמעינן ליה מלישנא דמתניתין דאפילו שאין נאכלין נמי, אדרבה לישנא משמע בחולין ובמוקדשים קדשים (דחולין) דומיא דחולין היינו הנאכלים דוקא, ופריך שפיר.

אבל מה שתירץ מעלתו נ"י דהא נמי פשיטא, כיון דאסור להדיט אסור לגבוה מהקריבהו נא לפחתך, כמו טריפה לגבוה להרמב"ם פ"ב מאיסורי מזבח [ה"י], תמוה וליתא נמי. חדא, דהא ר' חייא בר יוסף דף צ' ע"א ורב חסדא ע"ב פשיטא להו איפכא, דאינו נוהג בקדשים שאינן נאכלים וכו', דמי כתוב על כן לא יאכל המזבח, על כן לא יאכלו בני ישראל כתיב, ואיך נפרש קושיית הש"ס מוקדשין פשיטא דגיד הנשה נוהג במאי דפליגי ביה (דר') חייא בר יוסף ורב חסדא וסבירא להו דאינו נוהג בו. ועוד, אפילו רב הונא דסבירא ליה גיד הנשה של עולה חולצו לתפוח, מסיק הש"ס דף צ' ע"ב אליביה ומאחר שחולצו למה מעלהו, משום שנאמר וכו' הקריבהו נא לפחתך, ופירש רש"י [ד"ה מעלהו] גנאי הוא להביא ירך מפורעת למזבח. הרי בהדיא דמהאי טעמא מעלהו בעל כרחו, ומה שחולצו משום

קב. 1. בסמ"ג ל"ת קלט לא נזכר מעניין זה כלל. אך עיין בבה"ג סי' סא (עמ' תרכז במהד' מכון ירושלים אות מה), שם נזכר בפירוש שנוהג בבהמות זכרים ונקבות, ובהגהות הרא"ש טרובי שם כתב שבוודאי כוונת הכו"פ לשה"ג (ספר הלכות גדולות), ונדפס בטעות סמ"ג, ובזה תוסר התמיהה על הכו"פ שהביא רבינו לקמן. בהגהות ברוך טעם על הכו"פ כתב, שבספר כו"פ עם הגהות המחבר תיקן ל"סה"נ, כוונתו לסדר הלכות ניקור לבעל העיטור שהובא בסי' סה בטור, וגם שם מבואר כדברי הבה"ג. ועיין מש"כ בזה בציץ אליעזר

ח"ח סי' כה ובחל' יח סי' סג ד"ה כע"ז נתפס. 2. עיי"ש שניסה ליישב את דברי הכו"פ, והו"ד בפת"ש סי' סה ס"ק ב, ובשו"ת טוב טעם ודעת מהר"ק סי' ק העלה הסבר אחר. וע"ע שו"ת מהרי"א הלוי ח"א סו"ס לו ושו"ת משנה הלכות ח"י סי' פו. 3. בראשית לב, לב. 4. עיין בשו"ת ערוגות הבושם (גרנוואלד) יו"ד סי' סד אות ד שגם הוא הביא ראיה זו. (ועיין עוד בעניין גיד הנשה אצל נקבה והמסתעף ב"המעין' גיל' 213 [ניסן תשע"ה] עמ' 90 ואילך, ובגיל' 215 [תשרי תשע"ו] עמ' 86 ואילך).

סימן קג

[יישוב סתירה בתוספות בעניין ספק ספיקא]

רב ברכה ושלוש, לאיש אוצר בלום, נופך ספיר ויהלום, ה"ה כבוד ידיד עליון וידיד נפשי, הרב המאור הגדול, החריף ובקי, סיני ועוקר הרים, צדיק תמים, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה מאיר באסקאוויטץ נ"י האב"ד קהילת יאלי יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי לנכון, וראיתי את דבריו דברי תורה ופפולו הנחמד, ונהניתי.

ועל דבר אשר עמד מעלתו נ"י בסתירת דברי התוספות מכתובות דף ט"ו ע"א [ד"ה וספק] וסנהדרין ע"ט ע"א [ד"ה א"נ] דהיכא שלא ידע המותרת שיהיה איסור ברור במעשיו לכולי עלמא לא שמה התראה, למה שכתבו תוספות בחולין י"א ע"ב בד"ה וכי תימא'.

ונראה לי לתרץ, דצריך להבין חילוק התוספות בכתובות הנ"ל, והא ודאי אפילו אי ספק מן התורה להקל, היינו הספק שכבר אירע, אבל פשיטא מילתא דלכולי עלמא אסור לעשות ספק איסור דאורייתא להכניס את עצמו לכתחילה לספק איסור דאורייתא, ועל כל פנים לספק איסור דאורייתא שיש בו כרת או מיתת בית דין. וכן כתב הבית יוסף יורה דעה סימן קפג [מ, ב ד"ה ויש לומר] אליביה דהרמב"ם, עיין שם היטב. ואסור מהאי טעמא אף שאינו יודע את מי יכה, מכל מקום בוודאי גמור איסור דאורייתא הוא עושה במעשיו שזורק אבן לגו שמכניס עצמו לספק הורג נפש ישראל. אם כן הדרא קושיא לדוכתה, התראת ספק שמה התראה למאן דאמר. וצ"ע לכאורה. ונראה לי, כיון דבאמת בכל הורג נפש ישראל להדיא איכא ספק דילמא טריפה הרג, אם כן בזורק אבן לגו איכא ספק ספיקא, וליכא כהאי גוונא איסור דאורייתא להכניס עצמו בספק ספיקא, דשמא יהרוג את הנכרי ואם תימצא לומר ישראל שמא טריפה יהרוג, ואתי שפיר חילוק תוספות הנ"ל.

[הג"ה מבין המחבר. וקשה לי, א"כ איך הוכיח גמרא סנהדרין ע"ט [ע"א] קבוע כמחצה על מחצה דמי, דילמא שאני התם לא משום קבוע הוא רק משום דהוי ספק ספיקא כנ"ל, והוי כתרי מייעוטי, מייעוטי נוכרים ומיעוטי טריפות, דילמא טריפה הוא. וצ"ל ע"ע. וצ"ל דקרא לא מיירי בגוונא דאי אפשר למיבדקה, דאז פשיטא דוהצילו העדה כתיב, אלא קרא בהאי גוונא מיירי שהרגו באופן דאפשר למיבדקה.]

קג. 1. וכן הקשה רע"א בחידושי לכתובות. 2. ועי' שו"ת משיב דבר לר' יעקב חיים פליישימן (מכון ירושלים תשנ"ב) סי' קנד אות ג שדחה את דברי

לפי זה ניהא ואין כאן סתירה, דבחולין י"א בהורג נפש מישאל ודאי קאי לבד, דליכא ספק ספיקא, תירצו תוספות שפיר התראת ספק שמה התראה סבירא ליה, דהא ודאי ברור שעושה במעשיו איסור דאורייתא, שספק טריפה אסור מדאורייתא להורגו כנ"ל.

ומה שהרגיש פאר רום מעלתו נ"י מתוספות חולין י"א הנ"ל סתירה על תוספות יבמות דף פ' ע"א [ד"ה נעשה] ועל תוספות נדה דף מ"ו ע"ב [ד"ה רבי יוחנן], כבר קדמוהו רבנן והרגישו בסתירה זו, המשנה למלך פרק י"ו [ה"ד] מסנהדרין, ובשער המלך פ"ב [ה"ג] מהלכות אישות, ובסדרי טהרה נדה מ"ו [ע"ב תוד"ה רבי יוחנן]. ויעיין תשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סימן ו'. והארכתי בזה בכמה דוכתי לתרץ, וכן בתשובות בחלק א' [לעיל סי' פא] כתבתי תירוץ נכון וברור בס"ד, וגם בשער המלך מייתי תירוץ נכון, יעויין שם היטב.

ומאפס הפנאי אין להאריך, ד' שנותיו יאריך.

כנפשו היפה ונפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קד

[האם חייב בשילוח הקן אפילו כשאינו רוצה לקחת הבנים]

העליון ועינו אל יראיו, הוא יכתוב ויחתום אותו ואת ביתו וכל יוצאי חלציו לחיים טובים ארוכים ומתוקנים דשנים ורעננים, ה"ה כבוד ידיד נפשי רב חביבי הרב הגאון המפורסם סיני ועוקר הרים נר ישראל עמוד הימיני איש חי ורב פעלים צדיק נשגב שמו מו"ה דוד ביסטעריץ נ"י אב"ד קהילת מיליכדארף ואגפיה יע"א, והוא כהן לאל עליון.

מכתב קודשו קיבלתי וכו'.

ומה שכתב הדרת גאונו נ"י לתמוה על תשובת חוות יאיר סימן ס"ז שכתב להוכיח [ש]אפילו אין רוצה ליקח הבנים חייב לשלח האם מהא ברייתא חולין קל"ט [ע"ב] יכול יחזור בהרים, והא קיימא לן כרבנן דף קמ"א [ע"א] משלח ואינו לוקה דלאו הניתק לעשה הוא ולא מצות עשה מתחילה, וברייתא הנ"ל על כרחך כרבי יהודה אתיא דשלח מעיקרא משמע וכו'.

רבנו, ולדעתו א"א לצרף ספק טריפה מפני שרובא אינם טרפים, והאריך לדון בדברי רבנו בנושא.

דקרא לא תקח האם על הבנים, אבל עשה מיהא איכא אפילו במניח הבנים ונוטל האם, כלשון משנתנו חייב לשלוח וכו'. והחליט מעלתו דשגה בפירוש הקרא שגיאה רבה, ונעלם ממנו סוגיא ערוכה דף קמ"א דקאמר בנוטל האם מעל הבנים לטהרת מצורע עבר על לא תעשה ועשה, ולא משכחת לה דליתא ללא אלא בעבר ונטלה או בנטלה על מנת לשלוח, כי אין הפירוש על הבנים עם הבנים, כפירוש רש"י בחומש [דברים כב, ו] בעודה על הבנים וכו'. עד כאן דברי קודשו.

הנה החכם צבי כתב כך לפרש בעיא דר' ירמיה דף ק"מ, ועלה בתיקו. וסוגיא דף קמ"א שקלי וטרי אמוראי, רב כהנא משני לא צריכא דעבר ושקלה לאם דלאו עבריה וכו'. וגברא אגברא קרמית, רבי ירמיה מבעיא ליה אי עבר בלאו אם נטל האם והניח בנים, ורב כהנא פשיטא ליה דעבר אלאו. ולר' ירמיה יש לומר קרא תשלח אפילו לטהרת מצורע איצטרך, כשינוי דמר בר רב אשי שנטלה על מנת לשלוח, אי נמי באמת אפילו נטלה לאם בלבד אפילו לעצמו או לטהרת מצורע דליכא לאו במניח הבנים, והוה אמינא עשה דגדול השלום דוחה עשה. ואין סתירה מסוגיא זו לפירוש החכם צבי בעיא דר' ירמיה. והא דפירש רש"י בחומש בעודה על בניה, וכן פירש רש"י בחולין קט"ו ע"א [ד"ה שילוח הקן], הא נמי רש"י פירש כן אליביה דרב כהנא קמ"א הנ"ל דאמר בהדיא דלאו עבריה, ולא אליביה דר' ירמיה. ועוד, הא החכם צבי עצמו סיים דדברי רש"י אי אפשר לפרש באופן זה בבעי דר' ירמיה, אם כן מודה הוא דרש"י לא סבירא ליה כן גם אליביה דר' ירמיה, ולא קשה מידי.

ומה שכתב החכם צבי בלשונו דפשטיה דקרא הכי משמע, ודאי דבר אמת בפיו, שכן בפרשת וישלח [בראשית לב, יא] פן יבוא והכני אם על בנים וכן בהושע י' י"ד אם על בנים רוטשה, על כרחך הכי פירושו אם עם הבנים, הכא נמי לא תקח האם על הבנים הכי פירוש פשטיה דקרא, דלא כתיב מעל הבנים אלא על הבנים, עם הבנים.

והנה הרא"ה בספר החינוך מצוה תקמ"ד בפרשת תצא זה לשונו, שלא יקח קן צפור האם והאפרוחים או הביצים בכללו אלא שנשלח האם, ועל זה נאמר לא תקח האם על הבנים וכו', יעוין שם. הרי גדול הראשונים פירש כן באמת כמו החכם צבי אליביה אבעיא דר' ירמיה, וכן פירש רש"י חולין ע"ח ע"ב [ד"ה] באם על הבנים, שלוח הקן שהוזהר שלא ליקח שניהם דייקא. איברא, שבסוף מצוה תקמ"ה חזר בו החינוך, שכתב וזה לשונו, ועובר על זה ולקח האם בעודה על הבנים ביטל עשה

לעניות דעתי גם בלאו הכי על כרחך לומר כן, דהא פירש רש"י [קלט, ב ד"ה ה"ג] מהי תיתי יכול יחזור בהרים וכו', לפי שנאמר שלח תשלח שתי פעמים וכו' עד שתבוא לידו. וקשה, הא דרשינן מכפילות לשון זה אפילו לדבר מצוה לטהרת מצורע. וצ"ל, היינו להאמת דכתיב כי יקרא וכו' שאין צריך לחזור בהרים, אבל בסלקא דעתך הוה אמינא באמת לטהרת מצורע לא אמרה תורה שלח. אבל עדיפא נראה לי, הרי מסיק דף קמ"א דלא צריך קרא לדבר מצוה דתיפוק ליה אין עשה דוחה לא תעשה ועשה, וגם אפילו אם עבר ושקליה נמי דליכא רק עשה לבד מאי אולמא האי עשה מהאי עשה, ומסיק דהוה אמינא עשה דגדול השלום עדיף. ופירש רש"י [ד"ה אסור בתשמיש] דהיינו כמאן דאמר במועד קטן ז' [ע"ב] מוחלט אסור בתשמיש המטה. אם כן ר' יהודה לטעמיה שם דאמר מוחלט מותר בתשמיש, על כרחך לא צריך לדידיה קרא לרבות אפילו לדבר מצוה, אתי שפיר יכול [יחזור בהרים], כפילות לשון שלח תשלח אתי שצריך לחזור בהם וכו', ולפי האמת דכתיב כי יקרא שאין צריך לחזור אחריו צ"ל שלח תשלח אתי דאפילו מאה פעמים. והיינו טעמא דהרמב"ם לטעמיה שפסק בפרק עשירי מהלכות טומאת צרעת סוף הלכה ו' מוחלט מותר בתשמיש כרבי יהודה במועד קטן הנ"ל, לכן כתב בפרק י"ג משחיטה הלכה י"ט אפילו לטהר המצורע היינו טעמא דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, ואפילו עבר ושקלה נמי אין עשה דוחה עשה דמאי אולמא וכו', ולא צריך קרא לרבותי משלח תשלח, [ושלח תשלח] אתי לרבות אפילו ארבע וחמש פעמים כמו שכתב בהלכה ה' פרק י"ג הנ"ל כן בהדיא. ואם כן דברייתא זו ר' יהודה היא, ליתא להוכחת החוות יאיר, לדידן דקיימא לן כרבנן דסבירא להו לא שלח מעיקרא (לא מעיקרא) משמע, כמו שהקשה פאר רום מעלתו נ"י.

אמנם, כבר הקשה קושיה זו הכסף משנה בפרק י"ג מהלכות שחיטה הלכה י"ט גם על הרמב"ם גם על הגמרא עצמה דף קמ"א דאמר שלוח הקן (הנ"ל) [עשה] ולא תעשה גם לרבנן דר' יהודה דקיימא לן כוותיהו משלח ואינו לוקה, ואיך אפשר זה לדידהו ולדידן, הרי מעיקרא אין כאן אלא לא תעשה לבד. והניח בצ"ע, יעוין שם. ואין תמיה על החוות יאיר אם על הש"ס והרמב"ם חל תמיה זו, וצ"ע¹.

עוד אחת תמה כת"ר, על תשובת החכם צבי סימן פ"ג שפירש האבעיא דר' ירמיה שני סדרי ביצים [חולין קמ, ב] דלאו לא תקח לא עבר אלא אם כן נוטל האם והבנים, כפשטיה

לבנים הרי זו דרך אכזריות ואסור. וע"ע כפי אהרון ח"ב יו"ד סי' י שדן בנדון שלפנינו.

קד. 1. עיין שו"ת חת"ס או"ח סי' ק, שכתב על פי טעמו של הרמב"ם שטעם המצוה היא שלא להתאכזר לקחת את האם על הבנים, ובמקום שאין צריך

זה מלבד שעבר על לאו דלא תקח האם וכו', וכן הוא בתוספתא שלהי חולין [פ"י ה"ג] לא יטול אדם אם מעל הבנים וכו'.

ומכל מקום אין זה [שגיאות] [שגיאה] לפרש אבעיא דר' ירמיה כפירוש החכם צבי כפשטיה דקרא. וזה לשון חזקוני פרשת תצא [דברים כב ו], וכן כתב בפרשת וישלח [בראשית לב, יא], על הבנים, עם הבנים, דוגמא על שדה הארץ יחשב [ויקרא כה, לא], על עולת התמיד [במדבר כה, י], על פרשה ישרוף [שם יט, ה].

שוב מצאתי להגאון בספר יד שאול יורה דעה סי' רצ"ב אות ז' השיג על א"י החכם צבי בזה מש"ס הנ"ל עד בוש, ולא קשה מידי. ושגיאה זו פלטה קולמוסו דפאר רום מעלתו נ"י על אורן של ישראל החכם צבי שלא כדת, ושאר ליה מאריה. ואין פנאי להאריך כעת.

ועל דבר הפקידה מאדון השר, עדיין לא הגיע עדינו, וכבר הודענו קצת הענין לידיד נפשי התם הצדיק מו"ה איצק הרש נ"י.

ואחתום מעין הפתיחה, בראש השנה יכתב ויחתם לאלתר לחיים בספרן של צדיקים גמורים, כנפשו היפה ונפש ידיד נאמן האוהב נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קה

[בענייני גניבת דעת לגוי, קושיא על תוס' כתובות ל, ב ד"ה לא צריכא]

רב ברכות ושלום וחיים, לאשר ברוחו פי שניים, הלא הוא כבוד אהובי רב חביבי, איש חי רב פעלים, הרב המאור הגדול המופלג החכם ובקי בנבם של קדושים, מו"ה ליב לעפלער אב"ד קהילת סעמניטץ נ"י.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי נכון כו'.

ועל דבר התורה אשר העיר הדרתו בתוספות כתובות ל' ע"ב בד"ה לא צריכא כו', שהקשו הא אי הוי מהדר ליה שלא בפניו הוי חזי, ואם כן קדים חיוב ממון למיתה כו'. ותמה פאר רום מעלתו נ"י, הרי כיון דאסור לגנוב דעת הבריות על כל פנים מדרבנן, אם כן אין בידו להתחזיר לו אלא אם כן מודיע שנמאס, ושוב לא חזיא ליה כו'. עד כאן תורף דבריו.

הנה, זה שבלע התרומה, אילו היה מהדר לה ע"י הדחק קודם שבלעו לא היה עליו מוטל חיוב מצות השבה והשיב את הגזילה, שהרי חבירו גזלה ותחבה לו לזה, וממילא לא היה צריך להודיע לבעלים שנגזל מהם שהוא הקיא אותם ונמאס, דמה לו ולהם, וגם אפשר שאינו יודע ומכיר את הנגזל מי הוא. ולשון הגמרא לאהדורה ודאי לא להתחזיר את הגזילה ליד הנגזל קאמר, אלא לאהדורה ר"ל להתחזיר ולהקיא מבית הבליעה שלו לחוץ. ואז אילו אהדריה לפני זה שתחבו לתוך פיו, הוא הגזלן, עליו היה מוטל חיוב השבה. והרי בגונב טלה וסלע כו' ר' ישמעאל סבירא ליה אין צריך דעת בעלים כלל בהשבה, ור' עקיבא נמי דפליג בב"מ דף מ' [ע"ב] דצריך דעת היינו דהשבה בלא ידיעה לא הוי השבה לענין שעדיין ברשות הגזלן הוא לאחריות, אבל אם מודיע לו החזרה סגי, ואינו צריך להודיע לו שכבר היה הדבר בפיו של אחד והקיא. וגדולה מזו קיימא לן, הגזלן את חבירו והבליע לו בחשבון מחמת בוש יצא, בבבא קמא דף קי"ח ע"ב. ואם תימצי לומר נמי דצריך להודיע לו לכתחילה גם זאת, מכל מקום הגזלן שעבר על לאו דאורייתא אם גם יקיים מצות השבה סתמא לא יודיע לו זאת שנמאס ביני וביני, ממילא שוב איכא חיוב ממון על זה שבלעו ולא אהדריה ע"י הדחק קודם חיוב מיתה, והקשו תוספות שפיר.

ועוד נראה לומר, אם גם יודיע לו שהיה בפיו כבר והקיא, כל שההקאה היה שלא בפניו חזיא ליה ולא מאיס עליו, כי אינו דומה שמיעה לראיה.

ועוד בה שלישיה, כל הני גווי דבחולין דף צ"ד [ע"א] דאית בהו גניבת דעת היינו שמחזיק הנכרי טובה לישראל חיים, לפי שלדעתו סבור הוא שזה ההנהו אותו משלו כגון מוכר ונותן לו, אבל בכהאי גוונא שהוא מחזיר הגזילה לבעליו יודע הוא הנגזל שאין זה מהנהו משלו כלום, אלא שמחזיק לו טובה על שהוא תחזיר לו את של עצמו שהיה גזולו ממנו תחילה, ואם גם שסבור הוא בדעתו שהוא בעין ממש כבראשונה ולא נמאס ע"י הקאה מפי אדם, איהו דאטעיה אנפשיה, ולית בזה משום גניבת דעת אם אין זה מודיע לו שנמאס מפי אדם, דומיא דהני עובדי דמייתי ש"ס חולין צ"ד סוף ע"ב שם, והא דידן עדיפי טפי כמבואר.

והן אמת שגם חילוק שהעלה פאר רום מעלתו נ"י, בליכא פסידא לחבירו ע"י הודעתו דוקא אסור גניבת דעת משא"כ בנדון דידן, עולה גם כן יפה, ואמת הוא. אבל לכוונת קושיית התוספות אין צריך לזה ואין הכרח לזה החילוק, דבלאו הכי ניהא מכל הלין טעמים הנ"ל.

כדי לרכך הבשר⁵, כיון שמשפשו היטב בידיו נעשה הבשר מרוכך ע"י המים ולא יתייבש תוך שלושה ימים, וישלוט בו כח המלח להפליט הדם אחר ההפשט את העור, כנ"ל.

ופשיטא ודאי שהגאונים שהחמירו בבשר ששהה שלושה ימים בלא מליחה אלא אם כן הודח תוך שלושה ימים, לא העדיפו כח הדחה זו יותר מההדחה דקודם מליחה שהוא מדינא דגמרא דמותר על גבי השיער והעור כנ"ל, משום דנימא לחולי מחלחל כדאיתא בחולין קי"ט [ע"ב] וק"כ [ע"א], ופירש רש"י [ד"ה לחולי מחלחל] מנקיב ליה לעור ויורד על הבשר, וכיון שהעור נדבק לבשר נתרכך גם הבשר ע"י ששופכין על גבי העור בשפע ומדיחין היטב בידים⁶.

ומה שהקשה הגאון בתשובת אמרי אש יורה דעה סימן כ"ז, להסלקא דעתך דש"ס חולין קי"ט [ע"ב] נמי תקשה ליה לתוספות שבת דף ע"ט [ע"ב ד"ה קלף] ולהר"מ [הל' תפילין פ"א ה"ח], תפילין ומזוזה האיך כתבי אפילו אי אינו מחלחל וכו', כבר הקשה כן בחידושי רשב"א שם ותירץ יפה, עיין שם. ותו לא מידי.

נאום ידיו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קז

[בשר שנמלח והונח בשק במקום מדרון,
האם נחשב השק לכלי מנוקב]

יצו ד' אתך את הברכה, בחייא אריכא ומזונא רוחיא, לראש אהובי תלמידי הוותיק, מלא עתיק, הרב הצדיק גדול בתורה ויראה מו"ה ליפמאן טויסק נ"י, רב ומו"צ בקהילת אצענבורג יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי.

ועל דבר אשר שאלת, בשר שלא שהה עדיין שיעור מליחה ושמחה בשק, והניחו השק עם הבשר במקום מדרון באופן שיוכל הדם לזוב, אם נחשב השק ככלי מנוקב או לא. ודימית זה לדין השו"ע יורה דעה סימן ר"א סעיף ס"ד השק והקופה

דבריו להלן. בתשובת הנו"ב משמע שמספיקה שרייה אפילו ללא שפשוף. 7. עי' בספר מצודת דוד על המשניות מאת ר"ד שפרבר כלים י, ד (עמ' תפז) שראיית רבנו מחולין תמוהה, דמנ"ל דגם בהיות השער תחוב בעור הוי נקוב, דהתם לענין דלא הוי שומר ע"ג שומר מהני דמחלחל הנימא עד הבשר, אבל שיהיו המים יורדים דרך אותם הנקבים מינא ליה, והאריך להקשות. ועיי"ש שמסביר למה לדעת רבנו צריך דווקא שפשוף והדחה היטב בידים, עיי"ש.

והנני חותם בברכה מרובה, כאוות נפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קז

[האם הדחה על גבי העור מועילה לדחות את
המליחה יותר משלושה ימים]

חיים ושלום וכל טוב לראש אהובי ידיד נפשי, הרב הגדול החריף ובקי, משנתו קב ונקי, קולע אל השערה ולא יחטיא בסברא, כבוד שם תפארתו מו"ה אברהם יעקב ראזע נ"י מורה ודאין בעיר קאשוי יע"א.

על דבר שאילתו בנידון העגלים שחוטים מניחים הקצבים אותם בעורן כדי שלא יתייבש הבשר, ושלא יאסר ע"י ששוהה שלושה ימים בלא מליחה¹ הם מדיחים אותן מבחוץ על גבי העור, אי שפיר דמי למיעבד הכי או לא.

שפיר חזי מעלת כבוד תורתו נ"י להתיר על פי הראיה ממליחת הראש על גבי השיער והעור בסימן ע"א [סע' א], וכמבואר יפה גם כן בתשובת אמרי אש חלק יורה דעה סימן כ"ט, וגם בתשובת נודע ביהודה מהדורא תניינא חלק אורח חיים סימן כ"ז בסופו².

ולעניות דעתי נראה לי עדיפי, אפילו להיש מחמירין דסבירא להו דאין למלוח על השיער דהשיער מעכב כח המלח, היינו דוקא מליחה שהוא כדי להפליט הדם וע"י השיער לא נכנס כח המלח בבשר רק מעט כמבואר ברשב"א בתורת האדם דף נ"א³ [הוספת המחבר: והפלתי ריש סימן ע"א הקשה לדירדו, הרי בקדשים מולחין הראש ואין מסיר הצמר וכו', ולא קשה מידי, דפשיטא דיש מחמירין הנ"ל רק מדרבנן, ואין שבות במקדש⁴. וצ"ל, כהריב"ש סוף סימן קס"ג סבירא ליה, דשבות שאין האיסור משום גזירה אלא משום חשש איסור, אם לחולין צריך להחמיר כל שכן במוקדשים, עיין שם]. אבל הדחה קמייתא גם הני רבנותא מודו דמהני על גבי השיער, בין לטעמא שהוא להעביר הלכלוך דם בעין ובין לטעמא שהוא

קו. 1. שו"ע יו"ד סי' סט סע' יב-יג. 2. עיין פמ"ג סי' סט שפ"ד ס"ק ג מהמנחת יעקב בשם מהר"ש שפירא דלא מהני הדחה מעל העור. ועי' שו"ת כת"ס יו"ד סי' לח, ושו"ת מהרשד"ה לר' שמואל דוד יונגרייז אב"ד יארמוט יו"ד סי' טז. 3. עט ע"א, ש"ג ב"ג. עיין גם בתוה"ב הקצר שם עז סוע"א. 4. הפלתי תירץ באופן אחר, עיי"ש. 5. עיין סיכום השיטות בש"ך יו"ד סימן סט ס"ק א. 6. רבינו מדגיש שיש צורך לשפשף את העור בידיו, וכן בהמשך

מטבילין כדרכן ואינו חושש, הרי דנידון השק ככלי מנוקב, וכמ"ש הט"ז שם שהן מנוקבין וכו'.

הנה עדיפי יש ראייה לזה מסימן ר"א סעיף ט' בהג"ה, ומותר לטבול כלי בסל או בשק דכיון דאינו מחזיק מים עדיף טפי מניקב כשפופרת הנוד, ולפי זה ליתא גם לדיחוי שכתב לחלק בין מים דקליש ובין דם דסמך כסוגיא דשבת דף ע"ז [ע"א], דכיון שהשק כולו מלא נקבים ואין מחזיק מים עדיף טפי מניקב נקב גדול כשפופרת הנוד, גם דם דסמך יוצא וזב ממנו מתוכו לחוץ.

והנה הטור יורה דעה סי' ס"ט [קיא, ב, שו"ע סע' טז] כתב, אין מולחין אלא בכלי מנוקב או במקום מדרון בעניין שאם ישפוך שם מים והמים יוצאין מיד לחוץ ממנו מולחין עליו וכו', וכן הוא לשון השו"ע סעיף י"ו. ופשיטא מילתא דשק כן הוא אפילו הוא מונח במקום שוה, ומכל שכן כשמונח במקום מדרון כבנידון דידן. ועדיפא מזה מסופק איסור והיתר הארוך [כלל ו דין ח] בדרכי משה סימן ס"ט אות ל"ד ובש"ך סוף סימן ע' ס"ק מ"ז אם הקרקע שוה ככלי מנוקב הוא כיון שבולע או לא, ונהי דהתם קיימא לן להחמיר, אבל בשק והניחו במקום מדרון ודאי שרי בדיעבד'.

ואחתום בברכה, כנפשך ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קח

[א. בעניין הכשר כלי פורצלן. ב. איסור דרבנן בספק שקול, ואיסור דרבנן כשקרום לוודאי יעבור]

מאלקי המערכה, ישא ברכה, וששון ושמחה, לראש ידיד נפשי הרב המאור הגדול חריף וחרוץ עצום צדיק כביר כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה ליב עקשטיין נ"י מורה ודאין בק"ק ווייטצען יע"א¹.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי.

ועל דבר שאלתו באיסור חם שנפל על קערה צוננת בפסיקת הקילות, אי מותרת הקערה אחר שהייה מעת לעת על כל פנים בהפסד מרובה, או אף בלא הפסד מרובה. ושאלת חכם חצי תשובה או רובה.

[א] **ראיתי** דבריו דברי תורה, ויפה הורה גבר בגוברין פאר רום מעלתו נ"י להתיר הקערה כלי פארצליין דדמיה יקרים גם לכתחילה כשאין בני יומן, דחשוב כמו דיעבד. וכן כתב בספר מנחיל יעקב בשם רבני איטליא, הובא בישועות יעקב סימן צ"א ביורה דעה [אות ב]². נראה לי, אף דפינכא דר' אמי תברי בחולין קי"א ע"ב, וכמו שהר"ן בפסחים הוכיח מזה בפרק כל שעה [ח, א בדפי הרי"ף סוד"ה אמר רב] דשבירת כלי חרס לא חשיב דיעבד, דאם איתא למה לי למתבריה הוה ליה לשהוייה עד למחר, יעויין שם. אבל התוספות מחלקים, האי פינכא תברה משום דבלעה טובא דאימלח בה בשרא, משא"כ בנפל עליה איסור חם [דרך] [דרק] משהו איכא כדי קליפה, יעיינ תוספות פסחים ל' ע"א בסוף ד"ה ולשהינהו וכו'. וכן כתב בחידושי הרשב"א [חולין] דף קי"א ע"ב, האי פינכא דתבר לה ר' אמי אף על גב דחזיא לאשתמושי בהו בצונן וכו', כיון דשל חרס היתה ונבלעה ע"י רותח אין לה תקנה אפילו בצונן דבולעת היא הרבה עד שפולטת אפילו בצונן וכו'. ובתשובת הרדב"ז חלק ג' סימן תרי"ז ביאר יפה דפליגי בזה הר"ן ותוספות פסחים הנ"ל, אי שבירת (התנור) הקדירה חשיב דיעבד כמו תנור דקיימא לן ישן וחדש יוצן כמו שכתבו תוספות שם [פסחים] דף כ"ו ע"ב [ד"ה בין חדש] מהאי טעמא, או קדירה דאפשר בחזרת כבשונות הוה ליה כלכתחילה³, והעלה גם כן עיקר כהר"ן בזה לאסור, יעויין שם. ונראה לי, התם דוקא שנאסר הקדירה כולה תחילה ע"י בישול או מליחה, ותוספות קרי לזה משהו היינו ע"י הביטול שאחר כך, אבל בנידון דידן שלא נאסרה הקדירה והקערה כולה מתחילה רק כדי קליפה ע"י תתאה גבר⁴ ואדמיקר ליה, מודה הר"ן לתוספות שע"י חזרת כבשונות שפיר מקרי דיעבד משום הפסד מרובה הוצאה על זה, וכמו דהחלב מותר מהאי טעמא דאי אפשר לקלוף בשו"ע סימן צ"א סע' ד⁵. ויעיינ בפרי מגדים בשפתי דעת סימן צ"א ס"ק י"ח גדולה מזו התיר בשאלינט טאפ⁶ כהאי גוונא שצריך קליפה לחומרא כמו ע"י תתאה גבר או ע"י מליחה, ומעשה רב וארוך.

אמנם נר של חלב דלוק שנפל לתוך כלי חרס במקום

מהרש"ם ח"ג סי' ג ד"ה הנה במש"ז. 3. בשו"ת מהרלב"ח סי' קכא חילק אליבא דהר"ן שבתנור יש הפסד מרובה ולכן נחשב כדיעבד. 4. שו"ע יו"ד סי' צא סע' ד. ולגבי תתאה גבר בכלים עיין סי' קה סע' ג ברמ"א. 5. ועי' בדרכ"ת שם ס"ק לו ד"ה ומ"ש הבאר היטב. 6. סיר חמין.

קז. 1. ועיינ שו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' ט ד"ה ובני מעיים, שהעלה מסברא להתיר בנמלח בתוך שק, ואח"כ מצא תשובה זו של רבינו וציין לראיות רבינו. **קח.** 1. ע"פ כת"י התשובה נכתבה ב"א אדר תרכ"ה. 2. וע"ע בישועות יעקב או"ח סי' תנא אות א, שו"ת יבי"א ח"ז יו"ד סי' י ובאות ו שם ובשו"ת

תוספת דרבנן, והארכנו בזה בתשובה אחת להרב מו"ה ישעיה האנשאוויץ⁹.

נאום אוהבו הנאמן מוקירו ומכבדו ומאווה לו שמחת פורים הבאה עלינו לטובה.

כנפשו ונפש הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קט

[ביאור לימוד הפסוק 'לא תבשל גדי בחלב אמו']

ה' עמו גיבור החיל, עוסק בתורה יום וליל, אבן הזהר, כעצם השמים לטוהר, הלא הוא כבוד הוד ידיד נפשי, הרב המאור הגדול החרף ובקי מפורסם קדושת שם תפארתו מו"ה אשר אנטשיל נ"י ניימאן אב"ד קהילת ווייטצן, ובחר לו למושבו בעיר אלהינו ירושלים עיר הקודש תובב"א, יהי ה' עמו.

הנה זה כמשלוש חודשים נכבדתי ביקרת מכתבו ושמחתי בו, וגם הראיתיו לעיני הרבנים נטורי קרתא הבד"צ ישמרם צורם, ושאר חכמים ראו וכן שמחו.

והן עתה על דברי תורה, מה דשדר לן חורפי במסכת סנהדרין דף [ד'] ע"ב, דמסיק רב אחא בריה דרב איקא שאני התם שנאמר לא תבשל גדי, ותיירץ בתוספות [ד"ה דרך בישול] יש מפרשים דמשמע דהשתא אסרה תורה מה שמותר מקודם ואילו חלב אסור בלאו הכי. והקשה פאר רום מעלתו נ"י מסוגיא דחולין ק"כ [ע"א] דחלב ונבילה וחמץ דכתיב בהו נפש לרבות שותה, ופרקינן ולכתוב רחמנא הני ותייתי חלב מינייהו. וקשה, תיפוק ליה אי לא כתיב נפש גבי חלב הוה אמינא לא תבשל בחלב, ואי דאסור בלא זה זה אינו, דהא כיון דמבשל החלב הלא הוא נמוג, ואי לא בישלו בבשר מותר בשתייה, וצריך קרא דבישלו עם בשר אסור לגומעו, וצריך קרא נפש לרבות שותה בחלב נמי אסור, וממילא דלא תבשל גדי בחלב קאמר. עד כאן הקושיא, ודברי פי חכם חן.

ובפשוט נחא, דהתירוצ' למאן דאמר יש אם למסורת, ועדיין קשה להני תנאי דסבירא להו יש אם למקרא, נפש גבי

הפתילה ושלחבת האור ממש, ונדבק בו החלב, עדיפא מעירוי שלא נפסק הקילוח, ודאי מהאי טעמא בעינן קליפה, ולא מהני ביה תקנה לשהותה מעת לעת כמבואר בסוף סימן צ"ב [סע' ט].

[ב] ועל דבר חקירתו דפאר רום מעלתו נ"י לחלק בין איסור דרבנן משום ספק שקול שמא יעבור על דאורייתא כמו שמא יתלוש או יסחוט, ובצירוף ספק יום טוב ספק חול ספק ספיקא הוי, סבירא ליה להמקשה במסכת ביצה דף ג' ע"ב גם בדבר שיש לו מתירין, משא"כ איסור מוקצה לא משום ספק שקול גזרו אלא שהוא קרוב לודאי שיעבור איסור דאורייתא, אסיק שפיר תירוצ' דרב אשי [שם ד, א] בדבר שיש לו מתירין לא אמרינן ספק דרבנן להקל, ומתורץ קושיית התוספות ישנים [שם ג, ב]. עד כאן דבריו, ודברי פי חכם חן. וסיוע(ת) לדבריו יש בתוספות עירובין דף ל"ד ע"א בד"ה ואמאי וכו', ועוד נראה לר"י וכו' אליביה דר' דלא גזרינן אשבות בין השמשות וכו', ובתוספות שבת סוף פרק כירה דף מ"ז ע"ב בד"ה מפני וכו', וגם לכולהו טעמי דאיסור מוקצה בבית יוסף אורח חיים ריש סימן ש"ח הוא קרוב לאיסור דאורייתא, יעויין שם.

ומה שהקשה פאר רום מעלתו נ"י, לפי זה אין מקום לקושיית הרמב"ן בספר המצוות⁷ על הרמב"ם, הובא בלחם משנה הלכות ממרים [פ"א ה"ב], אמאי ספק דרבנן להקל, הא (כלאים) [כל איסור] דרבנן הוא דאורייתא מלאו דלא תסור וכו', דהא כל איסורים דרבנן מטעם גזירה ספק שמא יבוא לעבור אדאורייתא, ואם יש עוד ספק הוה ליה ספק ספיקא לכן לקולא.

לזה נראה לי, הרי ר' יהודה אוסר ספק ספיקא בזבחים דף ע"ד [ע"א], ולדעת המרדכי בפרק ג' דמסכת עבודה זרה [רמז תתמא] והסמ"ג (עשין) [לאווין] קמ"א דבכל מילי אוסר ספק ספיקא אפילו בדבר שאינו חשוב, וכן ר' מאיר אליביה דריש לקיש במסכת נדה ריש פרק האשה [נט, ב] אוסר ספק ספיקא, אבל בהא דספק דרבנן להקל מודו כולי עלמא, דהא פריך ש"ס בביצה דף ג' [ע"ב] אמאי ספיקא אסורה הא כל ספק דרבנן להקל, ולא אשכח תנא דפליג. ועדיין קשיא להני תנאי קושיית הרמב"ן אמאי, והא דאורייתא הוא מלאו דלא תסור וכו'.

והתוספות ישנים [ביצה ג, ב] תירצו ממוקצה כעין דאורייתא. נראה לי כוונתם (בין) [כיון] דיש לו עיקר מן התורה (לך) [לכן] ספיקן להחמיר, כמו שכתב בתשובת מהרשד"ם יורה דעה סימן קל"א. ועיין קהלת יעקב אות ס' [סי' רל]

א. 9. חלק או"ח סי' קעד (בדפו"ר מסומן ב"ט קע"ה, וגם הבא אחריו) [ושם: ר' ישעיה ביעירן].

7. בשו"ע נכתב דבעינן גירוד, וביאר רבינו שהכוונה לקליפה (ועיין בש"ך סי' צג ס"ק ו). אך החזו"א (יו"ד ט, ו) מפרש שהכוונה לגירוד ממש. 8. שורש

חלב למה לי, ותיפוק ליה מהני. ומשני הש"ס על כרחך קושטא דמילתא, דאיכא פירכא¹.

ועוד, לכולי עלמא נמי נראה לי דצריך להבין לפירוש היש מפרשים בתוספות הנ"ל דליכא למימר חלב דבלאו הכי אסור, ודילמא מכל מקום בחלב חיה דשרי בלאו הכי אסרה קרא בבישול בהדי בשר. וצ"ל דהא בחלב אמו, וליכא למימר בחלב חיה, דהא גדי בחלב אמו כתיב וגדי מין בהמה, הכי נמי בחלב אמו בהמה ולא חיה. ולכן סיים הש"ס גם תיבת גדי שהרגיש בו מעלת כבוד תורתו נ"י, ולפירוש היש מפרשים הנ"ל ניחא. ולפי זה אין צריך כלל לפירוש היש מפרשים בתירוץ הש"ס דרך בישול אסרה תורה, אלא מסיפא דקרא מוכח, דבחלב אמו ולא בחלב זכר פירש רש"י בחולין קי"ג [ע"ב ד"ה ולא בחלב זכר] כגון אם נשתנה והיו לו דדים ובו חלב מועט, אבל אי חלב קאמר מאי שנא חלב אמו ומאי שנא חלב זכר. ועוד עדיפא, הא בחלב אמו דרשינן ולא בחלב שחוטה [חולין שם]. ופירש רש"י [ד"ה ולא בחלב שחוטה] דאמו משמע הראויה להיות אם ולא משנשחטה, וכהאי גוונא תירץ רב אשי ריש פרק הכותב בכתובות פ"ג [ע"ב] בנכסייך ולא לאחר מיתה, פירש רש"י [ד"ה בנכסייך] שבטל שמה מעליהן, ואילו חלב על כרחך אחר שחיטה הוא, ולא הוי חלב אמו. וצ"ל דגמרא ניחא ליה לתרץ מהמוקדם מרישא דקרא לא תבשל גדי דבישול אסרה תורה וכפירוש היש מפרשים, אף דגם השתא ההוכחה הוא מסיפא דקרא, דלא נימא מכל מקום בחלב חיה קאמר היינו משום גדי בחלב אמו כתיב היינו חלב בהמה, כנ"ל. מיהת, כיון דכתיב גדי בחלב אמו על כרחך ההוכחה היא שוב מרישא דקרא לא תבשל דרך בישול וכו', ואילו חלב בהמה בלאו הכי אסור. ולפי זה דגם השתא ילפוטא דגמרא הוא רק מסיפא דקרא גדי בחלב אמו, והא מסיפא דקרא בלבד בחלב אמו דשולל חלב זכר וחלב שחוטה הוא מוכח דחלב קאמר ולא חלב, אלא דש"ס נקיט טפי גם מרישא דקרא כנ"ל. לפי זה פריך שפיר נפש בחלב למה לי לכולי עלמא.

ותירץ מעלת כבוד תורתו נ"י על פי דעת הראב"ד דבשר וחלב הוה ליה מין במינו דשויים בטעמא. אם כן אי יש אם למסורה בחלב אמו, אף דחלב כבר אסור לחודיה אתיא קרא לאסור הגמיעה כשהוא נמוג ע"י הבישול. וזה אינו, דלישנא דקרא לא תבשל גדי בחלב משמע דהחלב הוא הרוב, אם כן גם השתא לא נאסר החלב בשתיה כיון שהוא הרוב וקיימא לן מין במינו בטיל ברוב מן התורה, ועל הגדי אין צריך קרא כי הוא נאסר לאכול ע"י שנבלע בו החלב ואוכלו ולא שותהו. עד כאן לשונך.

ודבר חכמה הוא ואינו אמת. דהא ודאי כזית חלב אי אפשר שיבלע כולו בכזית בשר, ואם בשר וחלב מין במינו הוא גם הגדי שנבלע בו החלב מותר לאוכלו דבטל ברוב. ועוד, הן אמת דלישנא לא תבשל גדי בחלב משמע שהחלב הוא רוב, כמו שכתבו תוספות בכהאי גוונא במסכת שבת מ"ב ע"א ד"ה נותן שדרך ליתן המיעוט במרובה וכו', אמנם הא ודאי גם שוה בשוה משמע, מחצה על מחצה, ואם כן הדרא קושיא לדוכתה, אי לאו נפש גבי חלב הוה אמינא יש אם למסורה לא תבשל גדי בחלב, ועל כרחך דמותר חלב גרידא בשתיה ע"י בישול, ובהדי בשר אם בישלו אתי קרא לאסור הגמיעה בכהאי גוונא שהגדי והחלב שוים בכמות כזית וכזית דליכא למימר בטלי ברוב. זהו נראה לי לפקפק על דברי פאר רום מעלתו נ"י לחיבת הקודש, וה' יאיר עינינו בתורתו אמן סלה.

ועל דבר בקשתו דפאר רום מעלתו לעורר את ליבות הגבירים, [הנה] [הנה] ידיד נפשי הרב הצדיק תמים מו"ה משה הצ"פ [הערצפילד] נ"י אין די מילין בפיו לעורר, כי רוב הוצאות שלא כסידרן בקהילתנו, בשנה אחת שתי בנות יתומים מהרב המנוח מו"ה וואלף באניהארט זצ"ל, והנה כעת מוכרחים לבנות פה בית הכנסת מחדש, וגם בכל המדינה מצומצם הפרנסה מדלית איסר, ד' יתברך ירחם עלינו אמן.

נאום ידידו הנאמן.

הק' יהודה אסאד

סימן קי

[אווזה שנצלחה ונמצא חלב בתוכה]

רב ברכות, ושובע שמחות, לכבוד אהובי חתני הרב הגדול מופלג בתורה ויראה מו"ה יונה נ"י אב"ד קהילת קאטה.

גלילי ידיו הטהורות קיבלנו בשמחה ובששון, תהילה לה' יתברך על השמועה טובה מבריאותיכם הטוב, וכן איתנו החיים והשלום.

ועל דבר שנשאל על אווזה פטומה שנצלחה באגן שקורין בראט בעקין, ונמצא חלב בתוכה. וסמכת על הט"ז בסימן ע"ב ס"ק ט' דגם אם הופשט העור יש שישים, אם כן משלים העור גם כן נגד חסרון הצואר והכנפיים, וגם על מהר"י מינץ [סי' ט"ו] דבחסרון הכנפים יש גם כן שישים. ורצונך לידע דעתי בזה.

ברשב"א חולין צח, ב ד"ה אמר אביי. אך ראה ש"ך סי' צ"ח ס"ק א שכתב בדעת המחבר שלא נחשב מין במינו.

קט. 1. וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קפח ד"ה ודרך פלפול, שציין לתירוץ רבינו אך הקשה קושיא נוספת על גוף הגמ' בחולין שם. 2. הובאו דבריו

תוספות בעבודה זרה [סה, ב ד"ה הבגד שאבד] דבכלאים לא שייך ביטול משום שהוא היתר בהיתר, ובשר בחלב דבטל היינו טעמא משום דרך בישול אסרה תורה, אם כן אביי דלא סבירא ליה הא דדרך בישול אסרה תורה, מאי שנא דמקשה אי בבשר וחלב חידוש הוא כי ליכא נותן טעם נמי, והא גם אי לאו חידוש הוא קשה כן, כי ליכא נותן טעם נמי היתר בהיתר לא שייך ביה ביטול דומיא דכלאים. וצ"ע.

והנראה לי ליישב הוא בהקדים, דהא שהעלו תוספות היתר בהיתר לא שייך ביטול היינו רק מדרבנן בגד שאבד בו כלאים אין לו תקנה, דאילו מדאורייתא השתא איסור והיתר בטל היתר והיתר מבעיא¹, דומיא דהכי אמרינן בפסחים מ"ה ע"א גבי איסורי נזיר השתא איסור והיתר מצטרפים איסור ואיסור מבעיא, ופשוט אחרי רבים להטות סתמא כתוב גם היתר בהיתר בטל, וכמו כן דברים החשובים דלא בטלו רק מדרבנן. ועל זה הקשו תוספות, בשר בחלב נמי מדרבנן לא יהיה בטל, ותירצו דרך בישול אסרה תורה, ר"ל, ופחות מנותן טעם הוה ליה היתרו מפורש בתורה ואין יכולים רבנן לאוסרו, כסברת הט"ז בכמה מקומות² והרב המאירי בחידושי מגילה דף ד' [ע"א] ובפני יהושע קידושין דף ע"ג [ע"א ד"ה שם והתורה אמרה]. אמנם, אם מוכרח דמדאורייתא חמיר טפי היתר בהיתר יותר מאיסור והיתר, כגון דנבעי שישים בהיתר והיתר ולא באיסור והיתר, שוב ודאי יש לחלק ביניהם גם כן ולומר דמדאורייתא אין לנו ביטול כלל להיתר בהיתר.

אם כן מובן שפיר דברי אביי בחולין ק"ח הנ"ל, דעל כרחך ילפינן טעם כעיקר דאורייתא מבשר וחלב ולא אמרינן בשר וחלב שאני דחידוש הוא דהוה ליה היתר בהיתר דכל חד לחודיה שרי, דמדאורייתא אין זה סברא לחלק ולהחמיר מהאי טעמא ביה לומר טעם כעיקר דאורייתא. ואף דמדרבנן מחמירנן מהאי טעמא בכלאים דאין לו ביטול כלל, יש לומר באמת גם בבשר וחלב מדרבנן אין לו ביטול, ומתניתין טיפת חלב וכו' אם יש בו בנותן טעם אסורה היינו מדאורייתא קאמר. דאי סלקא דעתך דלא גמרינן מבשר בחלב טעם כעיקר דאורייתא משום דחידוש הוא היתר בהיתר, אם כן דסברא דאורייתא הוא להחמיר טפי בהיתר והיתר יותר מאיסור והיתר לענין טעם כעיקר, כי ליכא נותן טעם נמי לא יהיה לו ביטול כלל אף מדאורייתא מהאי טעמא, ותקשי מתניתין אם יש בו בנותן טעם דוקא אסור. ומשני רבא, אפילו אם תימצי לומר סברא דאורייתא הוא להחמיר טעם כעיקר דוקא בהיתר והיתר, הא נמי גזירת הכתוב הוא, דרך בישול אסרה תורה דוקא. ודוק.

הנה בתשובת עבודת הגרשוני סימן כ"ט דחה גם דברי מהר"י מיינץ וראיותיו וגם דברי הט"ז. וזה לשונו, גם מה שכתב הט"ז שיש להתיר אפילו נקלף העור אין אני סומך עליו כלל, כי סברתו קלושה ודקה לדחות בה דברי מהרש"ל [יש"ש חולין פ"ח סי' נ] המפורשים שאין להקל אם הופשטה העור, גם הט"ז בעצמו הביא דבריו סימן ע"ב ס"ק י' ולא השיג עליו כלל, וקרוב בעיני שגם הט"ז מסכים עם מהרש"ל, ומ"ש בס"ק ט' ונראה לי עוד דגם בלא עור יש להקל וכו' היינו אם יש עוד איזו צד היתר, ודבר זה נלמד מעניינו וכו'. עד כאן דברי תשובת עבודת הגרשוני, והביאו גם כן הפרי מגדים סי' ע"ב במשבצות זהב ס"ק ט' להלכה.

וגם אם תימצי לומר כהט"ז, הרי כהאי גוונא שנצלה באגן שמקצתו תוך הרוטב באגן ומקצתו בולט חוץ לאגן חוץ לרוטב הא תליא בפלוגתא רש"י והר"י כמו שכתב הפרי מגדים שם, ובתשובת שער אפרים [סימן נ"ט] הניח דין זה בצ"ע. ונהי דרוב הפוסקים בסימן צ"ב סבירא להו לעיקר כהר"י, הט"ז לטעמיה בסימן צ"ב [ס"ק ב] פסק כרש"י דאין מה שחוצץ לרוטב מצטרף, אם כן אין להתיר על פי הט"ז.

אמנם מכל מקום יפה הורית להיתר, ולא מטעמך, אלא דבתשובת עבודת הגרשוני סימן כ"ט הנ"ל העלה על כל פנים במקום הפסד מרובה יש לסמוך על מהר"י מיינץ, וגדול אחרונים בתשובה נודע ביהודא קמא חלק יורה דעה סימן כ"ה העלה להתיר גם בלא הפסד מרובה, וגם בתשובה מאהבה חלק יורה דעה [הלכות מליחה] סימן ע"ב החזיק אחריו, ומשמע גם בלא כנפים וצוואר כדרך שצולין האווזות פטומות באגנים בכל מקום, ועל כרחך שסמכו גם כן על מהר"י מיינץ. ותו לא מיד. ואחתום בברכה כנפשכם ונפש אביכם הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קיא

[בדין ביטול היתר בהיתר]

שלום וברכה, ברבייה והמשכה, שמורה וערוכה, לכבוד אהובי ידיד נפשי הרבני החרוץ מופלג ותיק זך הרעיון מו"ה אהרן עהרליך נ"י.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי, וראיתי דבריו דברי תורה דשדר לן חורפא בסוגיא דחולין ק"ח [ע"א], הקשה לדעת

קיא. 1. ועיין מ"ש על פי זה בשו"ת יבי"א ח"א יו"ד סי' ה אות י'. 2. יו"ד סי'

קי. 1. עיין המחלוקת בטור סי' צב דף קמה, ב.

סימן קיב

[בירור בפסק השו"ע שאיסורים מבטלים

זה את זה]

חיים ושלום וכל טוב, אל יחסר קורטוב, לכבוד ידיד נפשי ה"ה התורני הרבני המופלג החרוץ ושנון מו"ה שמחה נ"י (בקרעטא) [בקהילת רעטא].

על דבר הערת מעלתו על פסק השו"ע יורה דעה סוף סימן צ"ח [סע' ט] והוא מתשובת הרא"ש [כלל כ סי' ב], כ"ט זיתים שנפל בהם כזית חלב, ובקדירה שניה שלוששים של היתר שנפל בהם כזית דם, ונתערבו בשוגג, מותר, דאיסורין מבטלין זה את זה. והקשה מעלתו, לפי מה שכתב הג"ה רמ"א בסעיף ד' שם אם נפל חלב לתבשיל צריך להציפו ע"י מים צוננים ולהסירו, ולפי זה בצריה ליה שיעורא לבטל הכזית דם. ואין לומר דממה נפשך המים צוננים משלימים את השיעור, הא לא פסיקא מילתא, דאי סגי במעט מים צונן אסור ליתן לו יותר מים להשלים שיעור לבטל דאין מבטלין איסור לכתחילה. עד כאן דברי מעלתו, דברי פי חכם חן.

והרבה תשובות בדבר.

חדא, מלבד דיש לומר נידון הרא"ש בתשובה רק לדוגמא נקט כזית חלב, ומשכחת לה שפיר דינו בשאר איסורים, חלב טמא וכיו"ב יין נסך וערלה או כלאי הכרם וכיו"ב.

עוד יש לומר, גם בחלב ניחא דברים ככתבן, אם כ"ט זיתים של היתר הם גם כן שומן או כולם או רק קצת מהם אפילו כזית אחד מהן שומן דהיתר, דשוב אין ניכר האיסור גם ע"י שמציפו למעלה במים צוננים דגם השומן של היתר צף למעלה, ואין צריך להסירו בכך ומצטרף הכל לבטל הכזית דם.

ועוד בה שלישיה, הרי כל עוד שלא הסיר החלב ע"י הצפה למעלה מיד נתבטל טעם הדם בשישים של היתר והותר כל התערובות, ואם לא מצוי לו מים צוננים להציף בהם החלב למעלה ולהסירו נשאר בהיתרו ומותר לו לאכול כל התערובות מעט מעט. פשיטא אם כן שלא נאמר כל העומד להרים כמורם דמי בזה שלא לצרף החלב לבטל את הדם, דסוף סוף כבר בטל טעם הדם בשישים וטעם החלב בשישים, וכמבואר היטב בתשובת הרא"ש כלל כ' סימן ב' יעויין שם.

ועוד נראה לומר, נהי שעל ידי שמציף הכזית חלב ומסירו אין כאן שישים לבטל הכזית דם, הרי מיד שנתערבו נתפשט

ומה שכתבת לתרץ קושיית הצ"ח בפסחים כ"ד [ע"ב ד"ה ולדעתי] מאי שנא הניח חלב על גבי מכתו שלא כדרך הנאתו דפטור, דרך הנאתו נמי אין לוקין על הנאה. ותירץ מעלתו, דהא רק לחזקה שייך טעם הרב המגיד³, ובשור הנסקל לא יאכל כתיב, מודה חזקה לוקין על הנאה. אלו תורף דבריו.

במחילת כבודו זה אינו, דהרמב"ם העתיק דברי ר' אבהו בפרק ח' ממאכלות אסורות [הט"ו] ופסק דאין לוקין על הנאה, גם בפרק ד' דין כ"ב ממאכלות אסורות כתב הרמב"ם בהדיא דשור הנסקל אסור בהנאה ולוקה דוקא על אכילתו לבד. והובא כל זה בצל"ח שם.

ומה שהקשה מעלת כבוד תורתו בפסחים ז' [ע"א], דילמא ביום טוב היינו טעמא דאיתא כר' שמעון⁴ אין איסור חמץ חל על איסור חדש, וצריך לבטלו משום דכי פקע שם חדש מיניה אחר הקרבת עומר יחול איסור חמץ, מיהת ביום טוב ראשון דפסח יכול שפיר לבטלו. עד כאן. ודברי פי חכם חן. וכן הקשה לי בני הבחור המופלג מו"ה אהרן שמואל נ"י.

ונראה לי, הנה בלאו הכי קשה, דילמא ברייתא כר' יוסי הגלילי⁵ איתא דחמץ מותר בהנאה וברשותיה קאי לבטלו גם בתר זמן איסורו. ותירצו המפרשים דלדידה לא מהני לבטלו בלבד⁶, על פי דברי הר"ן ריש פסחים [א, א בדפי הרי"ף ד"ה ומהו] כיון שהוא ברשות ממש בעינן הפקר גמור. אם כן הכי נמי לר' שמעון, בכהאי גוונא שאין איסור חמץ חל על איסור חדש מותר בהנאה הוא, על פי פירוש הרמב"ם במשנה מסכת כריתות דף י"ג [פ"ג משנה ד] בנקודה נפלאה, אם כן הוה ליה ברשותו ולא מהני ביה ביטול בלבד כדתנא ברייתא. כן נראה לי.

ועוד יש לומר, הא ונזכר שיש חמץ בתוך ביתו משמע שכבר חימצו ככוונה, ועל כרחך לא מיירי בתבואה חדשה, דלמה חימצו, הא אי אפשר לאוכלו קודם העומר או האיר המזורה, וחמץ בפסח אסור. אלא ודאי מן הישן הוא החמץ, על מנת לאוכלו קודם הפסח חימצו, ופריך הש"ס שפיר. כן נראה לי פשוט.

ואי אפשר להאריך יותר כעת, ותנוח דעתו באלה, וחזק ואמץ בתורה וביראת ה' כל היום, וה' ברוך הוא יכין פרנסתו בריות.

כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

טעם הכזית דם גם כן בכולו, וכשמסיר שוב הכזית חלב מתוך התערובת ע"י שמציפו למעלה שוב אין צריך שישים לבטל כזית דם, דכבר בצר ליה שיעורא מכזית דם מה שנבלע ונבלל ממנו תוך הכזית חלב שהסיר משם כמובן. ודוק.

ועוד תירוץ חמישי נראה לי, דכבר העלה הפלתי בסימן צ"ח אות ו' בהאי דינא דהרמ"א הנ"ל שצריך להסירו כאילו מכירו וכו', דאם המאכל מתקלקל בזה אין צריך להסירו, יעויין שם על פי ראייה נכונה ומילתא בטעמא. אם כן שפיר משכחת לה האי פיסקא דהרמ"א והמחבר בכהאי גוונא. אלא שאין צריך לזה, דאתי שפיר כפשוטו כנ"ל.

הלא כה דברי ידיד נפשו דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קיג

[דין קדירות מצופות אמאיל]

רוב ברכות ושובע שמחות לראש צדיק ה"ה כבוד אהובי תלמידי הותיק מלא ברכת ה' כיומין עתיק הרב הגדול החרוץ עצום ובקי נפלא מו"ה משה ליב כ"ץ נ"י דיין מובהק בקהילת ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי.

ועל דבר שאלתו בדין הקדירות של ברזל מצופים בהיתוך לבן ושוע [ווייס גלאזירט¹] אשר בא עניינם בתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סימן קי"ג, אי אירע בו טריפות לא מהני הגעלה, כי אם ליבון קל בעינה.

ולעניין חמץ בפסח כתב הגאון דאייבשיטץ נ"י להתירם בהגעלה באינו בן יומו, על פי שני קוטבי היתר. א', כי לשבור הכלי חרס הוא דיעבד² והרי זה רק ספק כלי חרס הן. ב', היתוך ההוא הוא דק פחות מכדי קליפה, וסתם כלי יש בו שישים נגד הכדי קליפה שבו, על כל פנים אם תשמישו בשפע רב.

הנה יפה ויפה פקפק עליו מעלתו נ"י, באופן שגם שני הטעמים אלו אינם כדאיים להתיר. וגם כבר ביאר הר"ן בפרק

בנין ציון החדשות סי' כא.

קיג. 1. ציפוי אמאיל. 2. רבי בער אופענהיים אב"ד אייבענשיץ, בכתב העת 'שומר ציון הנאמן', גליון קצד (במאסף של כתב העת הנ"ל עמ' שפז). לדבריו המובאים כאן התייחס גם בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רלח, יו"ד סי' קמ. 3. עיין תשובת רבינו לעיל סי' קח במחלוקת הר"ן והתוספות אי חשיב כדיעבד. ועיין שו"ת 'יחוד ח"ב' סי' סג בסוף ד"ה ואמנם מצאנו. וע"ע

כל שעה [ח, א בדפי הרי"ף סוד"ה אמר רב] דלבשל לכתחילה בקדירה של חרס הוי לכתחילה ואסור בנותן טעם לפגם, ויעיין בתשובת הרדב"ז סימן תרי"ז חלק ג'. וגם כבר העיד אחד לפני בשם האומנים העושים כלי ברזל בשוע לבן הנ"ל שצריכים הם גם לצורך משיחת השוע לבן איזה משקה חמץ [גייסט] הוא המעמיד הטיחה ההוא⁵. ובכן נראה לי אין לזוז מפסק תשובת חתם סופר הנ"ל גם בחמץ, ועיין מה שכתבתי למעלה בתשובה סי' (כ"א) [ק"ח]. ואין להאריך כעת.

ישמח וירוח ביום טוב הבא עלינו לטובה, וחדות ה' יהיה מעוזו תמיד.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קיד

[דגים שהתבשלו בחלב ועירו אותם לקערת בשר בת יומה]

חיים ושלום וברכה, ברבייה והמשכה, לכבוד אהובי תלמידי הותיק הרבני המופלג וכו' מו"ה ליפמאן טויסק נ"י מורה צדק ומגיד מישרים.

גלילי ידידך הטהורות קיבלתי, והנני להשיב על שאלתך.

דגים שנתבשלו בחלב ועירו אותם רותח לתוך קערה של בשר בן יומו, וחשבת לאסור הכל ע"פ מה שכתב הש"ך סי' ס"ט ס"ק ס"ה דמסתמא אין בתבשיל שישים נגד קליפת פנימי של הקערה.

הנה נידון זה הוא מבואר ביורה דעה סי' צ"א סעיף ד', חלב רותח שנפל על בשר צונן וכו' קולף הבשר והחלב מותר כולו, והוא פלוגתת הר"ת והריב"א בתוספות פסחים ע"ו סוף ע"א [ד"ה תניא]. והט"ז ס"ק ז' שם העלה להלכה להחמיר כריב"א, ואתי עלה מפסק הרמ"א סי' צ"ה סעיף ג' עירה מכלי ראשון של בשר על כלי חלב וכו'.

ולעניות דעתי נראה לי דריב"א סבירא ליה הכי דוקא

שו"ת יבי"א ח"א חיו"ד סי' 1. 4. כמבואר בתשובת חת"ס שלא היה ידוע ממה עשו כלי זה, ובתשובות מהר"ם שיק (שם) כתב דהוברר שהציפוי עשוי מחרס, והשדי חמד כתב באסיפת דינים ה אות כא שבדקו ומצאו שכלי זה אינו בולע, עיי"ש. ועי' דרכ"ת סי' קכא אות כ. הפוסקים האריכו בדין כלי אמאיל, ואכמ"ל. 5. עיין שו"ת רב פעלים ח"ג או"ח סי' כח בנוגע לקדירות הללו, שכתב על דברי רבינו שעדות זו הבל היא.

סימן קטו

[כבוד אווז שניצלה ללא קריעה וטיגנוהו כך]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש ידיד נפשי ורב חביבי תלמידי החריף ובקי עצום, הרב הגדול וצדיק כביר, מורנו הרב משה ליב כ"ץ נ"י, דיין מורה שווה¹ בק"ק ניקאלסבורג. הנה זה ימים קיבלתי גלילי ידי הטהורות וכו'.

ועל דבר שנשאל מעלת כבוד תורתו על כבוד אווזא שצלאה ואחר כך טיגנוהו בלי קריעת שתי וערב ובלי נטילת מרה, מה דינה. שפיר חזי כל השייך לדין זה, ועל מה זה צריך לדידי, ומה גם שכבוד רעו האהוב מו"ה איצק ווינבערגער נ"י² הסכים עמו, גם ראה מעשה ונזכר הלכה, הא תרתי, אחרי רבים להטות וגם מעשה רב.

ובמדומה שלא הרגשתם כולכם שיש טעות בדברי הט"ז סי' ע"ג ס"ק ה', חסרון תיבה אחת, במה שכתב דאם כן הוה ליה לרמ"א לכתוב כאן הכי נוהגין לכתחילה אם רוצה לבשלה אחר כך, אם אין רוצה לבשלה אחר כך³.

איברא, מקום יש בראש לתלות בלשון איסור והיתר כלל י"ו דין י', והצולה כבוד שלם ורוצה לבשלו אחר הצליה שצריך לקורעו (הגה"ה) שתי וערב בעומק או לתחוב בו נקבים דקים וכו' [ע"כ]. ולישנא דצריך פליגי בה רבוותא בכמה מקומות אי לכתחילה משמע או אף דיעבד, עיין מגן אברהם סי' ל"ב ס"ק מ"ז, ובתשובת אבן השוהם⁴ סי' מ"א העלה והרבה בראיות דלשון צריך לכתחילה הוא גם בגמרא ועל כל פנים בלשון הפוסקים, ובתשובת פרח שושן חלק א' אבן העזר כלל [ב' סי' ג' ובתשובת תורת נתנאל סי' ל"ז, והארכתי בזה בתשובה אחת⁵. ולשון רש"י במסכת ברכות ט"ו ע"א [ד"ה] אלא רבי יהודה] וכל צריך לכתחילה משמע, וכן ע"ב שם פירש רש"י [ד"ה לעולם רבי יהודה] והא דברכת המזון צריך

בכהאי גוונא דבריינא, אוכל תוך אוכל, בשר רותח לתוך חלב צונן או חלב רותח על בשר צונן, כלשון השו"ע הנ"ל, דאדמיקר ליה בלע כדי קליפה, תתאי מעילאי וכן העלאי מתתאה בשוה יש שיעור קליפה טעם בשר בחלב וטעם החלב בבשר בשניהם טעם ראשון, ועיין חד תירוץ בתוספות פסחים ע"ו ריש ע"א [ד"ה תנן], לכן בעינן שישים נגד כדי קליפה אם אי אפשר לקלוף. אבל בנידון דידן שעירו חלב רותח לתוך הקערה של בשר צונן, הנה הקערה שבלעה כדי קליפה מהחלב, עכשיו יש באותו כדי קליפה טעם ראשון מהבשר וגם טעם ראשון מהחלב, ודאי כיון דסתמא אין בתבשיל שישים נגד כדי קליפה פנימי של הקערה הקערה אסורה, אבל הדגים והחלב שעירו לתוכו, אף שקיבלו טעם הבשר מן הקערה בכדי קליפה אדמיקר ליה, לא טעם ראשון מהבשר עצמו הוא אלא טעם שני הוא, מן הבשר לקערה ומן הקערה לדגים וחלב, הוה ליה נ"ט בר נ"ט דאיסורא, אף על גב דאוסר מכל מקום כדי קליפה, בהא מודה הריב"א דאם אי אפשר בקליפה מותר בדיעבד כנ"ל כיון דאיכלש טעמא. ולפי זה בנידון דידן הרוטב והחלב מותר כולו, והדגים קולף, והשאר מותר כפסק המחבר סימן צ"א הנ"ל. ובסימן ס"ט הנ"ל דברי הש"ך, שאני התם שהמלח הבלוע בכלי רותח היא לכן בעינן שישים נגד כדי קליפה, עיין ט"ז ס"ק ט"ל וש"ך ס"ק ס"ד שם.

וגם מנהג ליטול כל חתיכת דג בפני עצמו בכף או בכוש מתוך היורה ולהניחם בקערה, והוה ליה כלי שלישי⁶, ובכהאי גוונא ודאי הקליפה רק חומרא, ומותר בדיעבד לכולי עלמא כנ"ל.

שוב מצאתי להגאון בסוף ספר חכמת אדם⁷ על היורה דעה, העיר בשאלה זו ממש ועל פי דברי הש"ך [ולא העלה הדבר בשם אומרו], ולא ירד לסברתנו הנ"ל. והנראה לי לעניות דעתי כתבתי.

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

מו"ש בעוב"י נ"ש יע"א (כתה"י של תשובה זו מצולם בספר 'אישים בתשובות החת"ס' לרמ"ז קינסטליכער בסוף הערך על רבנו, עמ' קמד. וע"ע בספר עיונים ומחקרים לרש"ח קוק ח"ב עמ' 179-184, שלדעתו ב"ד מו"ש הוא ב"ד קבוע שכל אחד מחבריו דעתו שווה בחשיבותה לדעת חבריו, והוא שימש למעשה כביה"ד החשוב בעיר. וע"ע בספרו של פרופ' דינרי 'חכמי אשכנז בשלהי ימי הביניים' עמ' 125 הע' 30). 2. הוזכר גם בחלק או"ח סי' לד וסי' נה. 3. וכן מופיע התיקון בדפוסים. 4. לרבי אליקים גץ. 5. או"ח סי' נ והגהת בן

קיד. 1. הובאו בתחילת הסימן. 2. עיין ט"ז סי' צב ס"ק ל, מחלוקתו עם המהרי"ל מתי כף נחשבת ככלי שני, ונראה שרבינו פסק כשיטת המהרי"ל ולא כט"ז שמחמיר שדינה בד"כ ככלי ראשון. 3. בינת אדם מג אות 5. **קטו.** 1. בדפו"ד נכתב 'דמו"ש'. ב"ד 'מורה שווה' פעל שנים רבות בק"ק פראג, ובתקופות מסוימות כנראה גם בניקלשבורג, כ"ה לקמן סי' רפה, וכך מופיע גם במכתב רבנו המודפס בספר מילי דאבות לר"ש צילץ אב"ד ניקלשבורג חלק שני שו"ת אה"ע סי' ד (דף קא, א), בו מכונה ר"ש צילץ 'מורה ודאין ב"ד

סימן קטז

[בשר שנמלח וספק אם שהה שיעור מליחה]

רב ברכות, ושובע שמחות, לאהובי תלמידי הרב הגדול המופלג ברוב תורתו וגודל צדקתו חכם ובקי וכו' מו"ה משה בער שעה נ"י אב"ד קהילת קרעמז יע"א.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי זה ימים שנית, עם איזו שאלות בדבר ד' זה הלכה למעשה. ופניתי מעט להשיב לפאר רום מעלתו נ"י בעזרת ה' יתברך.

על דבר אשה שמלחה בשר, ואחר כך הלכה מיד לחנות לקנות שם צורכי הבית, ובין כך הדיחה המשרתת את הבשר, והאשה אומרת כי הבשר שהה מעט במלחו באופן שהוא ספק אם שהה שיעור מליחה או לא. ואתי מעלתו עלה להתיר כמו בספק נמלח להט"ז בסי' ס"ט [ס"ק כד]. ואף לנקודות הכסף דפליג, דוקא התם בספק נמלח דהוי כספק הונח, מה שאין כן בספק שהה מודה, כמו שכתב הט"ז באורח חיים סי' ת"ט ס"ק [ו], והמשנה למלך בפרק רביעי מבכורות [ה"א סוד"ה והנני חוזר] חילק כהאי גוונא.

לעניות דעתי אין דמיונו עולה יפה בזה, ונהפוך הוא, התם בספק נמלח השיג נקודות הכסף משום [ד] באיתחזק איסורא לא אמרינן ביה ספק דרבנן להקל, עיין שם. וכבר העליתי בתשובה אחת¹ דאולי לטעמייהו, הט"ז סוף סימן קכ"ז [ס"ק ו] העלה דבשר שאינו מנוקד לא מקרי אתחזק איסור בודאי, שהבשר אינו אסור רק הגידים והחלב שבו, והכא נמי בשר שלא נמלח לא אתחזק איסור מצד עצמו אלא מכח תערובת דם שבו, ולא קשה מידי עליה, אבל הש"ך לטעמיה בנקודות הכסף סוף סימן קכ"ז גם בזה השיג על הט"ז, ואולי לטעמייהו. וזה נכון. וזהו כוונת הט"ז סי' ס"ט במה שכתב וזה לשונו, ואין לומר דאיכא חזקה וכו'. מיהת הא ודאי מודה הט"ז לש"ך דבאיתחזק איסור לא אמרינן ספק דרבנן להקל, אלא דסבירא ליה ספק נמלח לא (אתחזק) מקרי איתחזק איסור בבשר כנ"ל². ועוד עדיפא נראה לי, גם בדם לא איתחזק איסור, דהא חזי לאומצא ולצלי משום דם אברים שלא פירש³, עיין תוספות

להשמיע והאי לישנא לכתחילה משמע. [הוספת המחבר: אבל הש"ך ביורה דעה ב' ס"ק [י"ח] צריך בדיקת סכין פירוש צריך דיעבד משמע, וכן כתב שם הפרישה [ס"ק יח] והט"ז [ס"ק ט], וכן כתב הש"ך עוד בסי' ע"א ס"ק [ט] ובריש סי' רע"א [ס"ק א], ועיין בטור אורח חיים ריש סימן רי"ט ובט"ז יורה דעה סי' רע"ד [ס"ק ה] ובברכי יוסף סי' רע"ו אות ב' דין ב' מזה⁴].

אבל סיום דברי האיסור והיתור וזה לשונו, כתב בה"ג ואי לא קרע מתחילה קורעו לאחר בישולו, ועוד דכבולעו כך פולטו. עד כאן לשונו⁵. ומדפריש טעמא דכבולעו כך פולטו שמע מינה דבישולו דנקט היינו דווקא ר"ל צלייתו, אבל בבישול אסור. עד כאן לשונו. משמע אפילו אחר צלייתו קאמר דצריך קריעה שתי וערב, ואין לו תקנה בבישול זולתו. ועיין בית הלל סי' ע"ג [אות א'] בשם התורת חטאת כלל כ"ד [סעיף ו]. ואין להרחיב הדיבור בזה יותר⁶.

אמנם אהובי תלמידי, הנני גוזר אומר שלא יפרסם ולא יגלה דברינו אלה [במכתבו] [במכתבי] זו לשום אדם, זולת לבני הרבני מו"ה אהרן שמואל נ"י, באופן שלא יגיעו לאוזן שכנגדו. יהיו לך לבדך והס מלהזכיר לאחר, כי אין צורך בזה לדידי כאמור אם לגרות ריב על ידי זה חלילה. ואם כבר עברו דברי ריבות ביניכם בעניין זה שארי לכו מארייה, כי ביזיון התלמיד חכם הוא חילול ד' וחילול כבוד התורה, ולחכימא ברמיזא. וכל נידון השאלה רק איסורא דרבנן הוא, פשיטא דלא דחינן דאורייתא את ה' אלוקיך תירא לרבות⁷ וכו' מפני איסור דרבנן. ואיכא אמרינן בעירובין ל"ב [ע"ב], נחא לתלמיד חכם לעבור עבירה כדי שלא יעבור עם הארץ איסורא רבא, אבל איכא לא. ועיין תשובת חוות יאיר סימן קמ"א. ודברי חכמים בנחת נשמעים⁸, אל תצא לריב מהר⁹ להיות כמריבי כהן¹⁰, ותלמידי חכמים מרבים שלום בעולם¹¹.

יזכנו ד' להרבות כבוד שמים וכבוד תורתו הקדושה כאשר עם לבבנו, ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו¹² וכו', אז נתענג על ד'¹³ ואז נתעלס יחד באהבים¹⁴ כולנו, נצח אמן סלה ועד.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

צ, יז. 15. עפ"י ישעיהו נח, יד. 16. עפ"י משלי ז, יח.
קטז. 1. לעיל סי' לט ד"ה גם בספק. 2. צ"ע, שהט"ז בסוף דבריו כתב שלא הולכים אחר החזקה מהטעם דרוב פעמים מולחים, ורוב עדיף מחזקה, וא"כ חשיב כאיתחזק איסורא (וכ"כ הט"ז עצמו באו"ח סי' תכב ס"ק א בסופו). ואפשר שרבינו הבין שדבריו אלו הם למ"ד דיש חזקה, אבל הוא עצמו סובר דאין זה איתחזק איסורא (וע"ע בהגהת בן המחבר לקמן). 3. וכ"כ הישועות

המחבר שם, יו"ד סי' רפד-רפה, חו"מ סי' רלה. 6. ועיין גם שו"ת יבי"א ח"ז יו"ד סי' כו אות ה, וח"ט יו"ד סי' כ אות ב. 7. של הבה"ג. 8. וע"ע בדרכי תשובה סי' עג סע' ג ס"ק כג שהביא דברי הפרי חדש שדווקא בכבד של בהמה צריך לחתוך [אם בא לבשלו אח"כ], אבל בשל עוף מועיל גם נטילת המרה, וציין לדברי רבנו ולדברי המחמירים בזה. 9. פסחים כב, ב. 10. קהלת ט, יז. 11. משלי כה, ח. 12. עפ"י הושע ד, ד. 13. ברכות סד, א. 14. תהילים

החזקת איסור דם, אמרינן ביה שפיר ספק דרבנן להקל גם להש"ך. וכיוונת יפה להלכה בהוראתך.

[הג"ה מבן המחבר. סברת מרן אבי הגאון זצ"ל הוא כסברת רשב"א ביבמות ל' [ע"ב], דבר שהוא בחזקת איסור ואתה באת להתיר ולומר דנעשה מעשה המכשיר עליך הראיה כו', והוא הדין כאן דמתחילה איתחזק איסור דם ואתה בא להוציא מחזקת איסור אמרינן מסתמא נשאר הדבר כמו מעיקרא. והוא כסברת הסמ"ע בחושן משפט סי' רמ"א ס"ק כ"ג, ורשב"א בחולין ט' [ע"א ד"ה מר סבר], דבספק אמרינן מסתמא לא נעשה מעשה חדש. וזהו סברת הש"ך בנקודות הכסף שם, אף דהוא רוב, דרוב פעמים נמלח, מכל מקום הוא רוב דתליא במעשה דלא מהני רוב וכסברא הנ"ל, וכמו שכתב כהאי גוונא המשנה למלך פרק רביעי מבכורות [ה"א] דלא אמרינן ספק דרבנן להקל רק אם נעשה דבר המתיר והספק הוא כך אם נעשה בשיעור וזמן ההיתר, אבל אם אנו מסופקים בעיקר המעשה אי נעשה לזה האיסור דבר המתיר, לא אמרינן ספק דרבנן לקולא. ואדרבה לסברת המשנה למלך זו צל"ע על הט"ז, הא כאן הספק הוא על עיקר המליחה אי נעשה דבר המתיר, וצ"ע. ובהנ"ל אתי שפיר מה דהקשיתי על דברי הש"ך לפי מה שכתב הר"ן פרק השוחט בעוף [חולין ו, ב בדפי הרי"ף סוד"ה מנקבן], אם הוא מסופק אי שחט הוורדין אמרינן ודאי שחט דכיון דצריך לשחוט הוורדין כו', עיין שם, לפי זה אמאי אוסר הש"ך בשכחה אי מלחה, נימא גם כן כיון דצריך למלוח ודאי מלחה. וצ"ע לכאורה. ונראה לי דהר"ן כתב שפיר, כיון דבוודאי שחט ועשה התחלה, רק אנו דנין על הגמר אי שחט הוורדין, אתי שפיר [ד]בוודאי זריז היה ועשה כדינא וגמר מעשה השחיטה ושחט הוורדין, אבל כאן אנו דנין על תחילת מעשה המליחה, והספק הוא על העיקר אי התחילה לעשות מעשה, שפיר כתב הש"ך דהוא רובא דתלי במעשה ולא הוי רוב, ואמרינן דלא נעשה המעשה כנ"ל. וראיה נראה לי לסברת [ו] מהרמב"ם פרק שני מקריאת שמע [הלכה יג], ספק קרא קריאת שמע או לא חוזר וקורא ומברך, אבל אם יודע שקרא רק נסתפק אי בירך לפניו אינו חוזר ומברך כו'. והיינו טעמא דדוקא אם ידע שקרא רק נסתפק אי בירך לפניו אין חוזר ומברך, משום דכבר התחיל במעשה זו אמרינן ודאי זריז היה, אבל בנסתפק אי קרא קריאת שמע, דמעיקרא היה בחזקה שלא קרא כיון דבבוקר כשעלה ממיטתו לא קרא קריאת שמע, שפיר אוקמינן אחזקה שלא קרא עדיין ולא נעשה מעשה ויש עליו עדיין חזקת חיוב. ועיין בליקוטי פרדס מרש"י סי' ב', וכנסת הגדולה ופרי מגדים באורח חיים סי' ס"ז, ובסדרי טהרה

חולין י"ד ע"א [ד"ה ונסבין] ותוספות שבת קכ"ח ע"א [ד"ה דחזין]. ואדרבה, לא זו לבד דלא איתחזיק איסורא. אלא מהאי טעמא איתחזיק היתרא מקרי. ונראה לי הוכחה קצת ממימרא דרב הונא חולין ט' [ע"א], נשחטה בחזקת היתר עומדת עד וכו', הרי דגם קודם מליחה, מיד דנשחטה, קרי ליה בחזקת היתר אף שעדיין אסורה משום איסור דם. ודוחק לפרש בחזקת היתר משום איסור אבר מן החי ואיסור אינה זבוחה קאמר, ואסורה משום דם, וכמו שתירצה הגמרא בחולין צ"ה ע"א חתיכות מותרות משום נבילה ואסורות באכילה קאמר אליביה דרב, זה אינו, דהתם שהקדים במשנה אברים נבילות יש לומר סיפא מותר מצד ואסור מצד קאמר, אבל אמורא צריך לפרש דבריו. אמנם באמת ניחא לפי מה שכתבתי, כיון דשרי בלא מליחה נמי באומצא או לצלי הדם גופיה מקרי חזקת היתר, ולכן פסק הט"ז ספק נמלח להקל⁴. ודווקא ספק אם לא נמלחה כלל איכא חזקת היתרא, מה שאין כן בנידון דידן שמלח וכבר פירש הדם ממקום למקום והתחיל לצאת, פשיטא לי דתוך שיעור מליחה איתחזיק איסורא מקרי גם הבשר ע"י הדם, וספק אם שהה שיעור מליחה או לא גם הט"ז מודה דלא אמרינן ביה ספיקא דרבנן להקל, ושמא לא שהה ואם כן נסתמו נקבי הפליטה ואסור. כן היה נראה לי לכאורה.

אבל באמת זה אינו, דהא בבשר שנמלח ונפל לתוך הציר קיימא לן אפילו אם ספק לנו אם שהה כבר שיעור מליחה מה שלמעלה מן הציר מותר, ולא חיישינן שמא נפל שם תוך שיעור פליטתה משום דספיקא דרבנן להקל, כמו שכתב בתשובת משאת בנימין סי' ל"ט הובא בש"ך סי' ס"ט ס"ק ע"ה וסי' ע' סוף ס"ק מ"ו, ולא אמרינן איתחזיק איסורא הוא. וטעמא נראה לי, דמשום הא שפירש הדם בתוכו מצד זה לצד זה לא חשיב כפירש, וכמו שכתב הרא"ש בחולין י"ד [פ"א סי' יט] הובא בש"ך ריש סימן ע"ו ס"ק ב', והוא אסברה דלא חשיב פירש כיון דלא פירש מחיים ממקום למקום. ועל פי דבריו לא קשה מידי גם קושיית הב"ח שהביא הט"ז בסימן ס"ט ס"ק כ"ז סתירת דברי הרא"ש, עיין שם היטב. ואדרבה נראה לי, הש"ך שהשיג בנקודות הכסף על הט"ז בסי' ס"ט הנ"ל משום אתחזיק איסורא, אף על גב דש"ך גופיה פסק סוף סימן ע' הנ"ל ספק דרבנן להקל בנפל לציר וספק אם שהה שיעור מליחה, על כרחך איפכא סבירא ליה, ספק לא נמלחה כלל הוה ליה איתחזיק איסור דוודאי יש בו דם ויצא ע"י בישול, מה שאין כן נמלח וספק לא שהה שיעור מכל מקום כבר איתרע חזקה, דמעיקרא כבר התחיל הדם לצאת ע"י מעשה המליחה המסלק

ג. (ב) "מיכן ואילך אפילו מאחר שהיא בחזקת טהורה תמיד צריכה שתבדוק עצמה בשעה שבעלה בא לשמש עמה".

יעקב סי' ס"ק יא. 4. וע"ע שו"ת יבי"א ח"ח יו"ד סי' ה אות ו. 5. אולי כוונת בן רבנו לדברי ליקוטי הפרדס פסקי גידה (מהר"ם מונקטש תרנ"ז דף

גלילי ידיו הגיעוני.

[א] ועל דברי תורתך שהעלית פרפרת נאה קושיא נאה ותירוצך נאה, ונהניתי במו, הנה הקשית לשאול, מנא ליה לש"ס חולין דף קי"א ע"ב להוכיח מפינכא דתברה ר' אמי דליתא לדרבין משמיה דרבי יוחנן, לשיטת רש"י דף קי"ב [ע"א] בהא בר גוזלא דצלי צונן בעינן קליפה ומינה דצלי רותח בעינן נטילה, ומליחה הוא כרותח דצלי לשמואל על כרחך איסור נמי כדי נטילה קאמר, דאי רק כדי קליפה לבד הוה ליה למימר מליח הוא כצלי אפילו צונן נמי, ולפי זה דילמא רבין אמר רבי יוחנן בהא דוקא פליג אשמואל מליח אינו כרותח דצלי אלא כצלי צונן הוא ואוסר רק בקליפה, ולכן תברה ר' אמי משום איסור קליפה. עד כאן דבריה.

ונראה לי באמת בפשוט לא קשה מידי, דאחר שהקדים סתמא דש"ס שם על מימרא דרב יהודה אמר שמואל, ושמואל לסעמיה דאמר מליח הוא כרותח וכו', אתא רבין אמר רבי יוחנן מליח אינו כרותח וכו', היינו לומר דלדידיה ליתא למימרא דרב יהודה אמר שמואל אלא קערה שמלח בה בשר מותר לאכול בה רותח, על כרחך דגם בקליפה מליחה אינו אוסר סבירא ליה, אמר אביי עלה שפיר הא דרבין ליתא, דמאי טעמא תברה ר' אמי לפינכא. וזה פשוט.

ועוד בלאו הכי, הקדמה שהנחת בשם התוספות לעיל בסוגיא דירך [צ"ו ע"ב] דמליחה נמי בעי נטילה כצלי ממש, ולא כהרא"ש שם [פ"ז סי' כד] שכתב דלכולי עלמא במליחה סגי בקליפה. במחילת כבודך טעית בדמיונך, דהא לא נמצא כן בתוספות שם, ואדרבה מפורש שם בתוספות ד"ה אם יש בה בנותן טעם וכו' דף צ"ו ע"ב וזה לשונם, לאו בגיד לחודיה משערין, דבכדי קליפה שהוא סביביו מסייע לגיד לאסור, דמשעה שנמלח נאסר כדי קליפה סמוך לו וכו', עד כאן לשונם, ובד"ה עד וכו' העלו תוספות דבצלי לא סגי בקליפה אלא נטילה בעינן. אם כן בהדיא כהרא"ש סבירא ליה, ולפי זה כיון שנפל היסוד אין כאן בנין ומקום קושיא כלל.

ועוד הקדמה שהנחת, דאי צלי רותח בעי נטילה הכי נמי צלי צונן בעי קליפה, ועל פי זה הוכחת כתוספות שכתבת בשם דסבירא להו מליחה נמי אוסר כדי נטילה [מ]מימרא דשמואל גופיה דלא אמר מליח הוא כצלי אלא כרותח דצלי דוקא, דאילו צלי צונן בקליפה סגי וכנ"ל, ולהרא"ש דלא סבירא ליה כן קשיא הא.

קיו. 1. כן משמע ברש"י פסחים עו סוף ע"א, אך בחולין לא מפורש בדבריו אם הצלי רותח או צונן. ואולי ר"ל לא רש"י אלא הרא"ש המובא להלן מפרק שביעי סי' כד, עי"ש.

סי' קצ"ט [בסוף הסימן], ונודע ביהודה מהדורא קמא חלק יורה דעה סי' נ"ג. ועיין ט"ז באורח חיים סי' תכ"ב [ס"ק א] כתב דחשיב חתיכה בחזקת שלא נמלחה, וסותר דבריו למה שכתב ביורה דעה סי' קכ"ז [ס"ק ו] בניקור דהוא כלא איתחזק וצ"ע, ובסברה הנ"ל יש לישב. ודו"ק. ועיין נידון שאלה כהאי גוונא בתשובת פנים מאירות חלק א' סי' י"א. עיין תשובת נחלת שבעה סי' ח', ופרי מגדים בפתיחה כוללת הל' ברכות אות ד', ותשובת בית יעקב סי' קע"א. ע"כ הגהת בן המחבר.

אבל מכל מקום הא קיימא לן דבר שיש לו מתירין לא אמרינן ביה ספק דרבנן להקל, ריש ביצה דף ד' [ע"א]. אם כן הרי הא סברא דנסתמו נקבי הפליטה אינה מוסכמת, כמו שביאר בארוכה הט"ז סי' ע' ס"ק י"ו דהרבה פוסקים וגם הרמ"א מכללם לא סבירא להו הכי אלא הדחה אינה סותרת כלל, ועיין ט"ז סי' ס"ט ס"ק ט"ו, ואפילו להפוסקים דסבירא להו סברא זו הוכיח הט"ז בסי' ע' שם אם לא שהה עדיין שיעור מליחה ויש בו עדיין דם לכולי עלמא מהני מליחה אחרת אפילו אם הודת, שאין ההדחה סותרת גם לבעלי סברא זו אלא נקבי הציר אבל לא דם. וכיון שכן הוא, שיש לו תקנה לחזור ולמולחו, לא אמרינן ביה ספק דרבנן להקל. ואי משום דמי המלח, מלח ממון חסר, נראה לי דלא מקרי הוצאות ממון שלא יהיה לו דין דבר שיש לו מתירין על ידי זה⁶ כיון דדבר מועט הוא.

ולכן נראה לי דצריכה לחזור ולמולחו שנית. ואם כבר בישלו הבשר כך בלא מליחה שנית, מכל מקום הכלים מותרים ודאי בדיעבד כנ"ל. ועיין ש"ך סוף סימן ע' ס"ק מ"ט וסוף סי' ע"ו [ס"ק כ"ד].

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קיז

[א. פלפול בדין פינכא דר' אמי ומליח כרותח. ב. דיון על השמטת הרמב"ם דין כבוש כמבושל]

שלום וששון ושמחה ורב ברכות לראש צדיק אהובי תלמידי הותיק החרוץ הרב המופלג ושנון קולע אל השערה בסברה ישרה, כבוד שם תפארתו מו"ה ישעיה כ"ץ מאונן מ"צ במלאצקע יע"א.

6. וע"ע לעיל חלק או"ח סי' קעב ובהערת בן המחבר שם. וע"ע דרכ"ת סי' סט סע' ו ס"ק קיג שדן בדעת רבנו ובנו. 7. ע"פ כתובות סו, ב. 8. יו"ד סי' קב סע' ג.

לצלי דבעינן כדי נטילה, וגם הר"ן דפליג עליו בצלי גופיה דסגי בקליפה מכל מקום מצדד לומר התם דציר יצא מן הטמא ועומד בעינו ונבלע אחר כך בטהור הוה ליה כנטף מרוטבו וחזר אליו ובעי נטילת מקום, עיין שם ובבית יוסף יורה דעה סי' ע' [קטו, ב, סעיף ג-ד במהדורת מכון ירושלים]. ולהרא"ה הנ"ל נכונים דבריך בקושיה ופירוקה. אבל מכל מקום ליתא לתירוץ הנ"ל, דמה שבתוך הכלי יש בו שישים נגד הכדי קליפה היינו מלוא כל חלל הכלי וכגון תבשיל צלול, משא"כ למלוח בו בפניכא בשר שהוא חתיכת גוש אי אפשר למלאות בו כל חלל הכלי אלא אם כן כובשו למטה במכבש הרבה ודוחקו, וזה דוחק כמובן.

הנה עמדתי לפקפק על כל דבריך להנאתך, למען תדע כי חביבים עלי דבריך. ומה שלפעמים (אני) [איני] משיב לך על דברי תורתך הוא לפי שחובה להשיב לשואלים להלכה למעשה, ולהם הקדימה, ורבים המה, מלבד מילי דמתא ותלמידים יחיו המבקשים תפקידם, יעזרני ה' לעשות רצונו תמיד. ואקוה שתנוח דעתך בזה כעת.

[ב] **ודע** אהובי תלמידי וכו', כי הנודע ביהודה קמא ביורה דעה סי' כ"ו והפלתי סי' ק"ה ס"ק ב' עמדו על השמטת הרמב"ם דין כבוש כמבושל, עיין שם. ונראה לי, דהבית יוסף בסי' ע' הנ"ל [שם] ובסי' צ"א [קמד, א ד"ה ולא לגמרי סעיף ה-ו במהדורת מכון ירושלים] מיייתי דרמב"ם [הל' מאכ"א פט"ו הל' לד' ורמב"ן [חולין קיב, ב] סבירא להו מליחה אסור כולו, כמשמעות לשון אסור סתם ובדג טמא מלוח וכו' וכנ"ל. והנה הוכחת הש"ס בחולין צ"ז ע"ב מדאמר כבוש כמבושל על כרחך מליח כרותח דצלי הוא ולא אסור כולו כמבושל, וכיון דרמב"ם פסק מליח אסור כולו כרותח דבישול אם כן מכל שכן כבוש, ואין צריך להעתיקו כלל, ולא קשה מידי.

אמנם לכאורה תמוה שיטת הרמב"ם ורמב"ן הנ"ל בזה, דמאי מקשה לפי זה בחולין צ"ז ע"ב לרבינא משמואל דאמר לא שנו וכו' אבל נצלה קולף וכו', והא באמת מליח חמירא טפי ואסור כולו. ועוד קשיא לדידהו מתניתין צ"ו [ע"ב], מאי שנא ירך שנתבשל וכו', ותיפוק ליה הא על כרחך נמלח קודם הבישול ונאסר כולו כבר, וליכא למימר בזה תירוץ התוספות במשנה שם [ד"ה אבל] על צלי בכלל בישול כמובן, וצ"ע. אם לא נאמר לדידהו גם כן כחילוק הר"ן הנ"ל² לענין נטילה, התם דוקא כיון דציר יצא מן הטמא ועומד בעינו ונבלע אחר כך בטהור וכו', וגם דגים רפו קרמייהו כתירוץ התוספות דף קי"א [ע"ב ד"ה מליח] הנ"ל, לכן מליח אסור כולו, מה שאין כן בבשר בהמה כירך שנתבשל וכו' והני אטמהתא דף צ"ז מודו,

גם בזה לא עיינת יפה בתוספות ובהרא"ש בסוגיא דירך וכו', שכתבו בהדיא דהוא בר גזולא דצלי בעי קליפה וסגי בכך התם בצונן איירי ומשום דבר יונה רכיך טובא ובולע אפילו כשהוא צונן, אבל כל שאר מין בשר ליכא דפליג על הר"ן [חולין מא ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה וחי וצלי] דצלי צונן אין אוסר כלל לכולי עלמא לא צריך קליפה אלא סגי בהדחה, אלא הר"ן גם בבר יונה דרכיך סבירא ליה דבצונן אין צריך קליפה. ולפי זה לכולי עלמא מוכרח שמואל לומר מליח הוא כרותח דצלי, [ו] לא מצי אמר מליח הרי הוא כצלי סתם, דצלי צונן הרי אין אוסר כלל לכולי עלמא ובהדחה סגי, והיה צריך לומר מליח הרי הוא כצלי דבר יונה דרכיך ובעי קליפה, וזה ודאי אינו קושיא.

ואם כן ממילא ליתא גם כן מה שכתבת לתרץ קושיית תוספות קי"א ריש ע"ב [ד"ה מליח] לרבינא דמליח אינו כרותח מברייטא לקמן קי"ג [ע"א] טמא מליח וטהור תפל אסור, והעלית דיש לומר גם לרבינא אינו כרותח דוקא קאמר אבל מכל מקום אסור כדי קליפה כצלי צונן וכנ"ל. וזה אינו, דהא לכולי עלמא צלי צונן בהדחה סגי חוץ מבר יונה דרכיך לתוספות והרא"ש כנ"ל, והוא הדין מליחה לרבינא, והוצרכו תוספות לתרץ דגים רפו קרמייהו, ור"ל והוי כבר יונה דרכיך טובא ובלעי גם בצלי צונן גם במליחה. ובאמת כן הוא כוונת תירוץ התוספות כסגנון שלך, אבל באמת אין מקום לתרץ כן קושיית התוספות כמחשבתך, דלשון אסור דברייטא כולו משמע, ואי בקליפה סגי לרבינא אמר רבי יוחנן לא הוה ליה למימר אסור סתם אלא בהדיא הוה ליה למימר קולף, כבמתניתין דפסחים דף ע"ה [ע"ב] [ודף] ע"ו [ע"א] בברייטא.

איברא, יפה תירצת גם אתה קושייתך הראשונה הנ"ל על פי תירוץ שני דהר"ן [מ ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה אימלח] דגם למלוח בשר בפניכא אחר שניקבה אסור לפי שיבלע הבשר מציר הנבילה שיפלוט הפניכא, ועל זה הקשית הרי מכל מקום סתם כלי יהיה מה שבתוכו שישים נגד כדי קליפה הכלי הפניכא, וצ"ל מליחה אסור כדי נטילה ואין בו שישים נגד כדי נטילה. ולפי זה אפילו אם תימצי לומר לרבינא אמר רבי יוחנן נמי קליפה מיהא בעי מליח, אמאי תברה, תקשי קושיא, הוה ליה לנקבה ולמלוח בה בשר, ומשום ציר נבילה שבה הא נגד קליפת הפניכא יש שישים במה שבתוכו. עד כאן דבריך. אבל מלבד האמור כנ"ל דלכולי עלמא מליחה אינו אסור בכדי נטילה, לפי זה נדחה התירוץ בהקדמה זו. אבל יש מקום לדברך על פי דעת הרא"ה שהביא הר"ן [מב ע"א בדפי הרי"ף ד"ה אבל אם] בסוגיא דג טמא שנמלח עם דג טהור, השוה בהדיא מליחה

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי, ודבריו דברי תורה ראיתי ושמחתי על כי רחש לבו לדבק טוב זו תורה, יהי חן ה' עמו ויעל בתורה ויראה כהלכה.

[א] ועל דבר אשר עמד מעלתו על תוספות בשבועות כ"ג ע"ב ד"ה דמוקי וכו', שכתבו בחצי שיעור דליכא רק איסורא לא (חייב) (חשיב) מושבע ועומד, ואף על גב דלקמן [כה ע"א] פריך מתנה לעני מושבע ועומד הוא וכו'. ובחולין ק"י [ע"ב] כתבו תוספות [ד"ה כל] בהדיא דגם בצדקה איכא נמי לא תעשה דלא תקפוז ולא תאמץ, ואם כן לא קשה מידי. וגם בני הרב המאור הגדול מו"ה אהרן שמואל נ"י הרגיש בזה.

גם בזה הרגיש יפה וכיון לדעתי. ואעתיק פה למעלתו מה שכתבתי בתשובה אחת לגאון אחד שהקשה לי על תוספות דשבועות כ"ג הנ"ל דחשבו לצדקה רק לעשה, והאיכא גם בל תאחר כמו שאמרו בראש השנה דף ה' ו', וזה לשוני. הרי גם זולת הלאו דבל תאחר דברי תוספות תמוהים, דהאיכא בצדקה גם לאו לא תאמץ ולא תקפוז, ומאי ראייה מייתי תוספות דאין איסור לאו חל על עשה. וצ"ל כוונתם הוא רק מלישנא דגמרא דף כ"ה שם דנקט מושבע ועומד מהר סיני הוא דכתיב נתון תתן לו וכו', ולא מייתי הש"ס הלאו דגבי צדקה, ועל כרחך צ"ל דהיינו טעמא דלרבנותא קאמר, דאפילו בכהאי גוונא דליכא לאו בצדקה לעני אלא עשה לבד נמי מושבע ועומד מהר סיני הוא, ואין איסור לאו חל עליה. ומשכחת לה, דהרמב"ם ריש פרק ז' מהלכות מתנות עניים דין ב' כתב, וכל הרואה עני מבקש והעלים עינו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה שנאמר וכו', משמע דזולת זה שהוא רואה עני מבקש ומעלים ממנו אינו עובר בלא תעשה, רק עשה הוא דאיכא? והכי משמע דתוספות גרסי בגמרא דף כ"ה שם אילימא מתנה לעני וכו' ולא צדקה לעני כגירסת הגמרא שלפנינו, ולהנ"ל מובן קצת וכו'. עד כאן לשוני בתשובה בזה.³

[ב] ומה שעמד על דברי תוספות שבועות כ"ד ע"א [ד"ה האוכל] שהקשה הריצב"א למאן דאמר בהמה לאו לאיברים עומדת בחייה, איך איסור אבר מן החי חל על איסור אינו זכות. והקשה מעלתו, הרי אבר מן החי חייב עליו בכזית בצירוף גידין ועצמות ומשהו בשר, משא"כ איסור אינו זכות.

גם בזה יפה הקשה, וכבר דיברו בו המפרשים. והגאון בחידושי יעב"ץ תירץ בספרו דכוונת תוספות הוא על בשר מן החי איך חל על איסור אינו זכות, דבשר הא כזית בעיניו, עיין

ולא קשה מידי עליהם. ואם כן הדרא קושיא לדוכתה, מאי טעמא דהשמיטו דין כבוש כמבושל. וצ"ע.

שוב ראיתי בחידושי הרשב"א חולין צ"ו [ע"ב] אמתניתין דירך וכו', אחר שהקשה ותירץ קושיית תוספות ופירוקא סיים וזה לשונו, ולרבינא דקסבר לקמן בסמוך דמליח הוא כרותח דמבושל מבושל נמי דמתניתין לאו דוקא, שהרי משעת מליחתו נאסר. ומיהו למאן דמפרש לקמן ק"ב ע"א דלא אמרו מליח כרותח אלא במלוח שאינו נאכל מחמת מלחו כלל וכעין בשרא דבעי לה לאורחא אבל מליח דקדירה לא, הא לא תקשי ולא מידי. עד כאן לשונו. אם כן היינו קושייתנו הנ"ל להרמב"ם ורמב"ן הנ"ל הקשה רשב"א כן על רבינא קשיא ליה מתניתין, ותירץ שפיר, דוקא מליחה כעין עיבוד היינו לאורחא סבירא ליה לאסור כולו, אבל מליחה שקודם בישול היינו לקדירה לבד אינו אוסר כולו, מתורץ נמי הרמב"ם ורמב"ן הכי, ופריך נמי שפיר דף צ"ו ע"ב לרבינא, ולא קשה מידי. אבל מכל מקום קשה, אדפריך הש"ס מכפל הלשון דשמואל מליח וכו' כבוש וכו', ותקשי ליה עדיפא, דאם תימצוי לומר מליח הוא כרותח דמבושל קשיא מתניתין מאי שנא נתבשל דנקט, ותיפוק ליה הא נמלח מקודם. ועיין בחידושי הארכתי.

גם צ"ע קצת על הרמ"א סוף סי' צ"א [סע' ה] בשם תשובת הרשב"א רס"ה, מצד [אחד] נמלח הוה ליה כרותח, ומבואר שם משום בדיעבד סגי מליחה מצד אחד לקדירה, עיין שם. וצ"ע, דבסי' ס"ט [סע' ד] מייתי הרמ"א יש אוסרין דיעבד והכי נהוג, ולדידהו מצד אחד אינו כרותח גם להקל, וסותר הרמ"א את עצמו. וצ"ע.

נאום ידיד נפשך ואוהבך הנאמן החותם בכל חותמי הברכות ודורש שלום תורתך.

הק' יהודה אסאד

סימן קיה

[יישוב דברי התוספות שבועות: א. כג, ב
ד"ה דמוקי. ב. כד, א ד"ה האוכל]

חיים ושלום וברכה, שמורה בכל וערוכה, לכבוד ידיד נפשי הבחור המופלג מורג חרוץ יקר הערך כ"ה אהרן עהרליך נ"י.

לרי"ש טייכטל הי"ד סי' סו שהתקשה בדבר עד שהאיר ה' עיניו ומצא את שו"ת רבנו. 4. מכאן ועד סוף התשובה הופיע לעיל סי' כז, עיי"ש ובהערות [מדברי הפתיחה בתשובה זו (גם בזה הרגיש יפה) משמע שתשובה זו וסי'

קיה. 1. לקמן סי' שלז ד"ה ודברי תוס' דשבועות. 2. כך דייק גם בשו"ת ערוגות הבושם ח"ב סי' ריט. 3. כדברים אלה ממש כתב גם ר' שלמה קלוגר בשו"ת קנאת סופרים סי' סא בתשובה לבן רבינו. ועי' שו"ת משנה שחר

שם. ולעניות דעתי יש לפקפק, דהא גם למאן דאמר לאיברים עומדת הקשו תוספות קושייתם אחר כך, והא לכולי עלמא לא לבשר עומדת, וצ"ע.

ואני בעוניי תירצתי מאז על פי מה שכתב הפרי מגדים בפתיחה לורה דעה, כתב בפשיטות דאיסור אינו זבוח בכל שהוא ולא צריך כזית, וכן כל אכילת רשות, עיין שם. אם כן שפיר הקשו תוספות. אלא דהקשיתי מאידך קושיית תוספות גם למאן דאמר לאיברים עומדת, איך חל על אינו זבוח שהוא במעי אמו נמי. ולמה הוצרכו תוספות לזה דאינו זבוח במעי אמו נמי קיימא באיסור זה, ותיפוק ליה הא בכל שהוא בשר איכא איסור אינו זבוח ואבר מן החי בעי כזית על כל פנים בהדי גידין ועצמות, אם כן אינו זבוח קדים, וקשיא על התוספות ממה נפשך. ועל מה שכתב הפרי מגדים הנ"ל צ"ע מקושיא שניה דתוספות הנ"ל, וצ"ע.

והנני אוהבו הנאמן חותם בכל חותמי הברכות.

כנפשו היפה ונפש ידיד נאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קיט

א. האם כלאי זרעים נכנסים לגדר תועבה. ב. בעניין דם נעכר ונעשה חלב

חיים ושלוה וברכה, ברביה והמשכה, לכבוד ידיד נפשי הרבני המופלג החרף ומשדד עמקים, פרי עץ הדר קרא ד' שמו מו"ה אורי מילער נ"י.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי, ושמחתי בשלומי ושלוה תורתו כי הטיב ה' עמו, יהי חן ה' עמו ויעל על במותי העושר ו[ה]הצלחה. אמן.

[א] **ועל** הדברי תורה אשר העלה מעלתו בכוחו וחילו לאורייתא קושיא, לפי מה שכתבו תוספות ריש תמורה דף ד' [ע"ב ד"ה רבא] דצורם אוון דממילא מותר אפילו נעשה בידים אינו מקרי תועבה, וביבמות דף פ"ג ע"ב [ד"ה אין אדם] העלו דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו היינו טעמא דכלאים תלוי במחשבה דניחא ליה לבעלים דומיא דזריעה בעינן. ולמד מזה מעלתו דהוא הדין נמי בכלאי זרעים דשדך לא תזרע כלאים כתיב, ואם נפל מעצמו או זרעם אחר בלא ניהותא דבעלים

ודאי מותרים, אם כן גם אם זרעום בעלים אינו תועבה, ומאי פריך ש"ס בחולין קט"ו [ע"א] כלאי זרעים ליתסרו דתועבה הוא וכו'.

אמינא הא גברא והא תיובתא ראוייה להעלותו על שולחן מלכים, וצ"ע.

ואשר אני אחזה לתרצה לפי עניות דעתי, דתוספות בתמורה כתבו כן על צורם אוון וכיו"ב דוקא, דאפילו ניהא להו לבעלים במום שנפל מאליו או במה שצרמו נכרי נמי שריא רחמנא, כמו שכתבו תוספות בחולין קט"ו ע"א [ד"ה כל], לכן אינו דבר מתועב אפילו עשאוהו הבעלים בידים, משא"כ בכלאי הכרם או זרעים דתליא במחשבה וניהותא דבעלים דומיא דזריעה, ואפילו זרעו אחר או מעצמו נפל וניחא להו לבעלים שהם רוצים בקיומם אסירי כמבואר בעבודה זרה דף ס"ד [ע"א] ובחידושי רמב"ן ריש בבא בתרא [ב ע"א], שפיר הוה ליה תועבה אם עשאו בידים. וחילוק זה ברור ונכון.

ועוד נראה לי לחלק, דבכלאי הכרם דוקא מצינו דתליא בניהותא דבעלים, וטעמא כתבו תוספות ריש בבא בתרא [ב ע"ב ד"ה נתייאש] וזה לשונם, משום דכתיב [דברים כב, ט] לא תזרע כרמך כלאים, דומיא דזריעה דניחא ליה. היינו, מדהקדים ברישא לא תזרע וכו', ולא כתיב איפכא כרמך לא תזרע כלאים דאורחא דקרא סיפא דומיא דרישא, כמו שכתבו תוספות פסחים מ"ג ריש ע"ב [ד"ה סלקא] ושבועות דף כ' ע"ב [ד"ה כל]. אבל כלאי זרעים כתיב בהיפוך [ויקרא יט, יט] לא תזרע כלאים, אף על גב דלא ניהא לבעלים, דלא בעינן דומיא דזריעה, אלא אתקיש בחד קרא לכלאים דהרבעה דלא תליא בניהותא דבעלים, כמו שכתב הר"ש בפרק ז' דכלאים במשנה דהמסכך גפנו וכו', וגם מוכח מסידורא דקרא דהכי מידרש כלאים שדך לא וכפירוש רש"י בעבודה זרה דף ס"ד [ע"א ד"ה ת"ל] הנ"ל ובגמרא ריש מועד קטן דף ב' ע"ב [ד"ה תלמוד לומר], אם כן לא בעינן דומיא דזריעה, ואף על גב דש"ס בחולין קט"ו [ע"א] התרצן משני הקושיא מכלאי זרעים מהאי טעמא דאתקיש לכלאי בהמה, ודאי גם המקשה אסיק דבעל כרחך הקישן הכתוב, אלא דלא אסיק דגם להא מילתא אתקוש דהיוצא ממנו מותר, וגם הא על כלאי בהמה גופיה קשיא ליה מנא לן דשרי, ואתי שפיר פירכת הש"ס דלתסרו כלאי זרעים משום תועבה. כן נראה לי.

ועוד בה שלישיה, דהא תוספות בבכורות דף ל"ד [ע"א ד"ה ומי] העלו ע"פ הספרי פרשת ראה [פיסקא צט] דרבי אליעזר

קיט. 1. התוספת 'דומיא דזריעה' לא מופיעה בדברי התוספות שלפנינו. 2. בר"ש שם לא מופיע שבכלאי זרעים לא תליא בניהותא, אלא רק שבכלאי

כו היו תשובה אחת במקור ופוצלו בעת עריכת הספר, ובטעות קטע אחד נדפס פעמיים.

חלב גם מהדם האיברים מיירי, אלא דגם מדם ממש נמי סבירא ליה, ובדם האיברים הרי לא אמצוט מאיסור לאו גם אם בישלו כנ"ל, אם כן נעשה החלב מתערובת דמים מדם ממש ומדם איברים שנעכר, ורש"י לטעמיה הרי פסק הלכה כר' יהודה מין במינו לא בטיל⁶, ושפיר הוה ליה חלב חידוש כנ"ל.

ועל פי זה הונח לי גם כן קושיית הפלתי סוף סי' פ"א [ס"ק ז] וזה לשונו, אם חשש איסור חלב משום דם נעכר ונעשה חלב, לא יהיה טפל חמור מן העיקר, דקיימא לן לדעת רוב הפוסקים דם שבישלו אינו עובר עליו, ומכל שכן חלב שנתהפך מדם לחלב דבבישלו מותר דין תורה, ואם כן מאי מייתי ראייה מן חריצי חלב, הא גבינות מבושלים מחלב, ונעשים הגבינות מן התמצית כמו שכתבו המחברים ונודע לכל, אם כן אין כאן חשש איסור משום דם וכו'. עד כאן לשונו. ולפי מה שכתבתי מבואר דגם הא לא קשה מידי, כיון דחלב נעשה גם מדם האיברים ובהא לא מצינו שריותא דבישלו כנ"ל.

אלא דקשיא לי על הנודע ביהודה סימן ל"ה הנ"ל, היאך אפשר דדם נעכר ונעשה חלב מדם האיברים, הא בנדה דף ט' [ע"א] יליף ר' מאיר סברתו זו מקרא מי יתן טהור מטמא לא אחד, היינו חלב מדם, ואם איתא הרי דם איברים שלא פירש מותר לגמרי הוא ואינו אסור משום דם עד שפירש, ואם כן אינו טהור מטמא, דכשנעקר הדם איברים ונעשה חלב לא היה אסור אז משום דם דהא לא פירש. וצל"ע על הנודע ביהודה בזה.

אבל קושיית מעלתו, והיא קושיית מהר"ש לאנדא הנ"ל, מכל מקום שפיר מיתרצא ע"פ הנ"ל, דאיסור דאורייתא מכל מקום איכא. וכן מצאתי בחידושי הר"ן לחולין דף ק"ך מייתי דעת רש"י התם והר"ף והרמב"ם דסבירא להו דם שבישלו חייב עליו ודלא כזעירי, והבית יוסף ביורה דעה סימן פ"ז [קלח, ב ד"ה כתב הרמב"ם סי' ו(ב)-ז מהד' מכון ירושלים] מסופק בדעת הרמב"ם בזה, ולא ראה בית יוסף דברי חידושי הר"ן הנ"ל. וגם הר"ן הסכים עמהם על פי ראייה חזקה ממתניתין דחולין דף קט"ז [ע"ב] חומר בחלב מבדם וכו', ולא קתני נמי הא דם שבישלו אינו לוקה עליו משא"כ בחלב, יעויין שם שסיים וזה לשונו, ואפילו לזעירי דאמר התם דם שבישלו אינו עובר עליו, נראה לי דדוקא אין לוקה עליו אבל איסורא דאורייתא איכא, אלא שראיתי לרא"ה ורשב"א ורמב"ן וכו' דסבירא להו דדם שבישלו איסורו מדברי סופרים לבד, ודבריהם תמוהים הם בעיני. עד כאן לשונו. ואם כן שפיר הוה ליה חלב חידוש דשריא רחמנא.

לא מפליג בין בשר בחלב וצורם אוזן או כלאי זרעים וכו', וסבירא ליה אפילו היכא דממילא מותר מכל מקום ע"י מעשה בידים הוה ליה תועבה. ועיין ברא"ם פרשת ראה על הפסוק לא תאכל כל תועבה [דברים יד, ג]. ואם כן שפיר קאי פירכת הש"ס בחולין קט"ו אליביה דר' אליעזר דסבירא ליה צורם אוזן נמי תועבה, הוא הדין נמי לדידיה כלאי זרעים לתסרו כנ"ל. ועיין פרי חדש יורה דעה סי' ס"ד [ס"ק כא] ומהרי"ט אלגאזי הלכות בכורות דף ל"ד³ מזה בארוכה.

הא תלתא פירוקי.

[ב] **ועוד שדר לן מעלתו חורפא, להסכמת הפוסקים דדם שבישלו אינו עובר עליו**, אם כן מאי חידושו דשרי חלב למאן דאמר דם נעכר ונעשה חלב בבכורות דף ו' ע"ב, הרי אחר שנתהפך הדם לחלב לא עדיף טפי מבישלו או מלחו. אלו תורף דבריו.

ויפה הקשה גם בזה, ויפה כיון מעלתו להגאון נודע ביהודה ובנו מהר"ש לאנדא זצ"ל בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סימן ל"ו בהג"ה מבין המחבר וזה לשונו, בלאו הכי גם כן אנו צריכין לומר דסוגיא דבכורות לא איתא כזעירי⁵, דאל"כ ליכא שום הוה אמינא דחלב יהיה אסור משום דם, הא דם הנעכר ונעשה חלב אינו ראוי לכפרה ואין בו איסור דם, דהא טעמא דזעירי בדם שבישלו הוא מטעם דדם כזה אינו ראוי לכפרה, ועיין בתוספות שם בד"ה דם שבישלו וכו', וכיון שנשתנה ונעשה חלב שוב אינו ראוי לזריקה. עד כאן לשונו, יעויין שם.

ולענין דעתי יש לומר, לפי מה שכתב הנודע ביהודה שם מקודם בסוף סימן ל"ה דדם נעכר ונעשה חלב היינו דם האיברים ומהם בא דם גדות לרחם, יעויין שם, אם כן דם שבישלו דאמצוט לפי שאינו ראוי לכפרה היינו אינו עובר עליו כרת הוא דאמצוט, וכן כתב בחידושי הר"ן חולין ק"ך, אבל איסור דאורייתא איכא. ועל כל פנים דם האיברים שאינו ראוי לזריקה גם בעיניה הא לא אמצוט כלל, וגם אם בישלו עובר עליו בלאו, ושפיר הוה ליה חלב חידוש שבא מדם האיברים ושרי.

וגם לדעת רש"י בבכורות ו' שם [ד"ה דאמר מר] דמייתי נודע ביהודה בעצמו שם, דפליג עליה וסבירא ליה דם נעכר ונעשה חלב על דם ממש שהוא בכרת אמרו ולא על דם האיברים, יעויין שם, נראה לי גם רש"י מודה דדם נעכר ונעשה

רא"ש חולין פ"ח סי' כז וסי' לג, טור ס"ט עו, ש"ך סי' פז ס"ק טו. 5. מנחות שם. 6. חולין קט, א ד"ה ותו לא מידי.

הכרם תלוי בניחותא. וצ"ע. 3. בדפוס וילנא דף מה, א. 4. ע"י מנחות כא, א, והכרעת הפוסקים שדם שבישלו דרבנן ע"י תוספות חולין קיא, א ד"ה דם,

והנה במנחות כ"א שם, דעת רש"י לטעמיה בחולין ק"ט [ע"א ד"ה הלב] וק"ך [ע"א ד"ה הקפה] הוא, דרבא פליג במסקנא התם על זעירי, כמו שכתבו תוספות ד"ה כאן וכו', ואם כן לכולי עלמא אתיא שפיר דאזלי סוגיא דבכורות ו' אליביה דרבא דבתרא הוא, כנ"ל.⁷

והנני חותם בברכה כנפשו הרמה ונפש ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קכ

[האם אכילת דבר חי נחשבת דרך אכילתו]

שפע חיים וברכה ושלוש לכבוד אהובי תלמידי החרוץ הותיק המופלג, כ"ה מאנדל ניזדאשיץ נ"י.

על דבר קושייתך לרש"י סוף פרק כל שעה [פסחים מא, ב ד"ה לוקה שתיים] דלקי על חי משום צלי אש, והא הוה ליה שלא כדרך אכילתו ולפטור.

לעניות דעתי אוכל בשר חי כדרך אכילתו מקרי.

והנה ראיה אחת מתוספות, מחולין דף י"ד ע"א בד"ה ונסבין וכו', על מה שכתבו דשרי בלא מליחה נמי באומצא, הקשו תו אף על גב דאיכא לאו בדם הבלוע באברים. ואי שלא כדרך אכילתו הוא בכהאי גוונא, מאי קושיא?⁸

ראיה שניה, דהמשנה למלך פרק חמישי מיסודי התורה [ה"ח ד"ה יש לחקור] מסופק אם אכל מצה [וקרבן פסח] שלא כדרך אכילתו אי יוצא חובת מצוה או לא. ואם איתא מאי מספקא ליה, משנה ערוכה הוא במנחות צ"ט [ע"ב] שעיר יום הכיפורים אם חל בערב שבת הבבלים אוכלין אותו כשהוא חי, עיין שם.

ראיה שלישית, בפסחים ע"א [ע"א] פריך אמתניתין דסוכה השמחה שמונה, חל (ב)יום טוב ראשון בשבת מאי איכא למימר, ומשני אמר רב הונא משמחו בשעירי רגלים, אמר רבא שתי תשובות בדבר, חדא, שעירי רגלים חי נאכלים ואין שמחה בחי, ועוד, כהנים אוכלים וכו'. וזה לשון רש"י, ועוד, נהי נמי דיש שמחה בבשר חי. ואם כן לרב הונא וגם לרבא לחד סברא אפילו

שמחה איכא בחי, ואילו הוי שלא כדרך אכילתו לא שייך לומר ביה שמחה. ואפילו לסברת רבא [ד]אין שמחה בחי, משמע נמי שמחה הוא דליכא אבל כדרך אכילתו מיהא הוי. ואם תימצי לומר נמי דנהי דהוה ליה שלא כדרך אכילתו לא איכפת לן, אם כן הדר תקשה על המשנה למלך הנ"ל, הוה ליה לפשוט ספיקו מהא דפרכינן הנ"ל וכו"ל.

ואין ראיה לסתור מהא דפסחים כ"ד [ע"ב] דקאמר וכל שכן אוכל חלב חי שהוא פטור, דהתם לאו משום שהוא חי בלבד הוא דאתינן עלה דהוי שלא כדרך אכילתו, אלא גם כן בצירוף שהוא חלב ואין דרך הנאתו אלא להבערה ולמשוח עורות לא לרפואה ולא לאכילה כשהוא חי. וכן משמע בהדיא מלשון רש"י שם [ד"ה חלב], עיין שם היטב.

אמנם בתוספות פסחים כ"ד ע"ב שם ד"ה פרט וכו' משמע בהדיא דסבירא ליה בשר חי נמי שלא כדרך אכילתו הוי כמו חלב חי, אף דעומד לאכילה [ודעת רש"י שם שכתב וכל שכן אוכל חלב חי כנ"ל, ר"ל כמו שפירשתי וכדי לתרץ קושיית תוספות שם כנ"ל]. וכן בתוספות מנחות מ"ח [ע"א] ד"ה חטא וכו' נמי משמע דסבירא ליה שלא כדרך אכילתו הוי, שכתב ויש לומר דאין זה זכות וכו'. ואם כן קשה כל הנ"ל על התוספות.

ונראה לי ברור, כיון שסיים מתניתין בטעמו דבבליים מפני שדעתן יפה, אם כן תליא בדעות בני אדם, ואין כל הדעות שוים. ודברי תוספות מנחות מ"ח ופסחים כ"ד על סתמו דיברו, וברוב בני אדם מיירי וקאי קושייתם, ולא קשה מידי. אבל סוף פרק כל שעה, אם אכלו חי לשם מצות פסח מסתמא דעתו יפה, דהא טעמו דצלי בעינן משום דרך חירות כדרך שהמלכים אוכלים צלי על השובע, ואם דעתו יפה לאוכלו חי הוה ליה כדרך אכילתו ושפיר לקי.

ועוד נראה לי לפי הספק של המשנה למלך הנ"ל, אי נקטינן במצוה שיוצא ידי חובה אף שלא כדרך אכילתו, דוקא היכא (שעושה השליח) [שאוכל שלא כדרך אכילתו] רק מצוה לבד בלא איסור בהדי מצוה, משא"כ אם עושה איסור בהדי אכילת המצוה ואוכלו שלא כדרך אכילתו, אי נימא שיצא ידי חובת מצוה ואינו לוקה הוה ליה תרתי דסתרי ומחזי כחוכא, דממה נפשך אי מחשב אכילה וכו'. ואם כן אביי לטעמיה ריש תמורה [ד ע"ב] כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני,

ח"ח או"ח סי' לד אות ה, וחלק י או"ח סי' נה אות כג ד"ה ויש להוסיף. שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' רכ וחט"ו סי' קז. ועי' בבן איש חי שנה שניה פרשת פקודי אות ט בעניין טלטול בשר חי בשבת ובשו"ת מקור חיים סי' שפו אות ו בעניין עירוב בבשר חי. ועיין גם מ"ש רבינו בזה לעיל או"ח סו"ס סה, ולקמן סי' קכז. ועי' בספר שדה צופים לרש"ד הכהן פרידמן על

7. משמע ממסקנת רבינו כאן שדם האיברים שבישלו עובר עליו מהתורה, אך עיין לקמן סי' קמד אות א שמסקנתו שונה, וצ"ע.

קכ. 1. ועיין שו"ת יבי"א ח"ה י"ד סי' ח אות ה שהקשה על ראיה זו, שאפשר לומר שגם שלא כדרך אכילתו עובר על איסור מהתורה. וע"ע שם ח"ב או"ח סי' כ אות ד, ח"ז או"ח סי' לט אות ב (בעניין טלטול בשר חי קפוא בשבת),

לכהן אז מתחיל האיסור, ולהכי בטל כיון דלא היה ניכר האיסור רק בתערובת, ומהאי טעמא נמי לא הוי חידוש כלל לבטל לכתחילה. אלו תורף דבריו.

דע בני אהובי שיחיה, כי לא הנתנה לכהן מקדשתו להזרוע אלא הרמתו הפרשתו מקדשתו, ר"ל מיד כשמחתכו הכהן מן האיל נאסר לזרים גם קודם בישולו, כמו תרומה הפרשתו מקדשתו [ו]קודם נתינה לכהן אסור לזרים הוא, שהרי קראו הכתוב לזרוע של איל נזיר בשם תרומה במסכת חולין דף קל"ד ע"ב, זרוע מוקדשין מניין תלמוד לומר תרומה. והרי בחולין צ"ח שם מייתי תחילה ללישנא היינו ואיבעית אימא דכולי עלמא מחתך לה והדר מבשל לה, וללישנא קמא פליגי תנאי ביה, מר סבר, היינו התנא קמא לפירוש רש"י [ד"ה ת"ק] או ר' שמעון בר יוחאי לפירוש התוספות [ד"ה מר סבר], דמחתך לה והדר מבשל לה, ולדידהו ודאי ניכר האיסור מיד כשחותכו עוד קודם הבישול, ואליביהו פריך הש"ס שפיר ומשני שפיר כנ"ל.

שוב אחרי כותבי זאת חיפשתי ומצאתי בט"ז יורה דעה סימן שכ"ד ס"ק ט"ו, נראה מדבריו דאיסור הזרוע לישראל אינו אלא רק לאחר הבישול, כלומר אחר התנופה, ולמפרע חל גם על הטעם שנפלט ממנו להאיל, והיינו כסברת בני הנ"ל יחיה. אם כן ודאי קשיא כנ"ל. ומצאתי גם כן שכבר עמד בזה הגאון בספר ברוך טעם דף ב' ג' שער התערובות דין א' פרק ג' ד', הרגיש בשני הקושיות שהקשה בני שיחיה על פי דברי הט"ז הנ"ל, ולסברת המרדכי ולסברת המגן אברהם [ס"ק ג] והט"ז אורח חיים סימן תרכ"ו הנ"ל גם כן בשם המרדכי קשיא הא סוגיא דזרוע בשלה בקושיא ופירוקה דש"ס, ונהניתי שכיון בני הנ"ל הרב נ"י לדעת הגאון.

והוא העלה לתרץ דסברת המרדכי הנ"ל הוא רק דלא שייך ביה ביטול ברוב דוקא בלא ניכר האיסור מקודם שנתערב, אבל ודאי בשישים בטל שפיר, דאין כאן איסור כלל. עיין שם היטב, ונכון הוא.

אם כן לדידיה ודאי אכלו חי יצא חובת מצות אכילת פסח אי נקטינן דיצא ידי חובה שלא כדרך אכילתו, ואם כן כתב רש"י שפיר לאביי התם דלקי נמי אחי משום דיצא ידי חובת מצוה ממילא לקי, דלא מחלקינן אחד לומר לזה הוי אכילה ולא לזה. ועל פי זה סרו תמיהות המפרשים על המשנה למלך הנ"ל מתוספות קידושין ל"ח [ע"א ד"ה אקרו] ועוד ממקומות הרבה³, ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי כנ"ל, ודו"ק.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קכא

[האם קידוש הזרוע בשלה נעשה בשעת ההפרשה או בשעת הנתינה לכהן]

חיים ושלום וכל טוב לאהובי בני חביבי, גיבור בתורה וביראת ה' כארי וכלביא, יתרומם ויתנשא קרנו ושעתו כאשר עם לבבי, הלא הוא הרבני החרוץ מופלג כבוד שמו מו"ה אהרן שמואל אסאד נ"י, עם זוגתו כלתי הצנועה מרת יהודית תחי' וכל אשר לו שלום, בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי וכו'.

ועל דבר מה שהקשית לסברת המרדכי [שבת רמז רנט]¹ דאם לא היה האיסור ניכר מקודם עד שהוא בתערובת בטל טפי, וגם לסברת הט"ז בסימן תרכ"ו [ס"ק ב] וסימן תמ"ז [ס"ק ה] בחמץ קודם פסח לא מקרי מבטל איסור לכתחילה, מאי מקשה גמרא חולין צ"ח ע"ב לגמור מזרוע בשלה דמין במינו בטיל, ומשני חידוש הוא דמותר לבטל איסור לכתחילה כפירוש רש"י [ד"ה חידוש הוא], והא לא צריך ליתן לכהן עד אחר הבישול, ובשעת הבישול כשבולע האיל מן הזרוע עדיין הוא של ישראל ולא היה אז איסור, רק אחר הבישול ונותן

מנחות דף ק (ניו יורק תשע"א עמ' תתנב) שדן בדעת רבנו. 2. צ"ע בדברי רבינו, שכן רש"י שם כתב זאת בדעת רבא, ולדעתו (בתמורה שם) כל מקום דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני. 3. עי' בספר בנין שלמה לר"ש קלוגר בהל' יסוה"ת שם שכתב: יש להביא ראיה לספיקו הנ"ל מהירושלמי, הביא התוס' קידושין פ"ק, במה דפריך שם בירושלמי ויאכלו מעבור הארץ, ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, ומ"ט לא אתי עשה ודחי ל"ת, עיי"ש. ומאי פריך, הרי קי"ל דכל היכא דאפשר לקיים שתייהן אינו דוחה, וא"כ הרי אכילה הוי כדרך הנאתו, וא"כ דלמא הכוונה כך דממחרת הפסח אכלו כדרך הנאתו אבל לא אכלו כדרך הנאתו מקודם, אבל שלא כדרך אכילתו אכלו כיוון דיוצאין בזה ידי מצוה, וידי חדש לא עברו כיון דהוי שלא כדרך הנאתו, וכיון דאפשר לקיים שתייהן לכך לא אכלו כדרך אכילתו... ובע"כ דאינו יוצא

ידי מצוה [אלא] דרך אכילתו. וכ"כ בשער המלך שם (עמ' יג במהדורת מכון ירושלים). וע"ע בספר לב אריה לר' אריה יהודה ליב הלוי (יוספוב תרל"ח) חולין ח"א על דף טו, א ד"ה תוס'. 4. וכ"כ הישועות יעקב או"ח סי' תעה ס"ק ו. וע"ע בשו"ת גורן דוד סי' מג, ובשו"ת בית הלוי ח"א סי' מ אות ט. ועי' מ"ש בספר אבי עזרי תנינא עמ' 60 ובספר משמר הלוי זבחים סי' קכד. ועי' שמועת חיים ריש פרק רביעי דיומא, ובקונטרס וילקט יוסף תרע"ג סי' קסה אות ד (דף ע עמ' א), ובשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' כט.

קכא. 1. הו"ד ברמ"א יו"ד סי' קב סע' ד. 2. תירוץ זה אינו מתרץ כלל את קושיית בן רבינו. הברוך טעם הביא תירוץ זה, כתירוץ לשאלה אחרת שהביא שם להקשות מדברי מרדכי במקום אחר, ששמע מדבריו שבדבר שלא היה ניכר האיסור לא בטל, ולא כמרדכי הנ"ל, והקשה שם, שלפי"ד

ומכל מקום אין זה תברא לדברינו הנ"ל³, דהא באמת תליא בפלוגתא דתנאי, ללישנא קמא מר סבר, היינו ר' שמעון בר יוחאי לפירוש רש"י או התנא קמא לפירוש התוספות. מבשל לה והדר מחתך לה, והכי פסק הרמב"ם בפרק ט' הלכה ט' ממעשה הקרבנות כלישנא קמא וכתנא קמא לפירוש התוספות כמבואר בכסף משנה שם, ואתי שפיר דברי הט"ז הנ"ל להלכה. וגם דברינו הנ"ל צודקים, דקושיית הגמרא ונילף מיניה ופירוקא קאי רק אליביה דלישנא בתרא לכולי עלמא וללישנא קמא למאן דאמר מחתך לה והדר מבשל לה וכו'. ומכל מקום צריכים אנו לתירוץ הגאון ספר ברוך טעם הנ"ל, דהא אמרינן ללישנא קמא לכולי עלמא ילפינן מאה או שישים משם אף למאן דאמר מבשל לה והדר מחתך לה כנ"ל.

וראיתי בירושלמי מסכת נזיר פרק שישי הלכה ט' גמרא זה לשונו, כתיב ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל, אי בשלה יכול בפני עצמה, תלמוד לומר מן האיל, הא כיצד, חותכה עד שמניח בה כשעורה, ולא הקודש בולע מן החול ולא החול בולע מן הקודש. ופירש הפני משה, חותכה לזרוע קודם הבישול עד שהוא מניח בה כשעורה מחוברת לאיל ומבשלה ונמצא שני הכתובים קיימים, ולא הקודש וכו', כלומר וכשהוא עושה כך נמצא שאינם בולעים זה מזה ואינו בולע האיל החולין מזרוע הקודש, והאי תנא לא סבירא ליה דלמדין נותן טעם מזרוע בשלה כדלקמן, דלדידיה לא היה האיל בולע כלל. עיין שם היטב. ראה זה חדש הוא ותמוה להבין, דהא אף אם חותכה לגמרי והדר מבשל לה באותו קדירה בולעים זה מזה, הרי הרוטב מוליך ומביא הפליטה ובליעה מזה לזה בבישול. וצל"ע.

ועיין ברמב"ם פרק י' הלכה י"ב ממעשה הקרבנות, אסור לבשל חטאת ואשם עם מורם מאיל נזיר, ולא מורם מאיל נזיר עם בכור או חזה ושוק של שלמים, מפני שממעט וכו', משמע דמחתך לה והדר מבשל לה אף בקדירה אחרת וכלישנא בתרא וכתנא קמא. וזה בהיפוך ממה שכתב הכסף משנה בפרק ט' הלכה ט' הנ"ל, וצל"ע.

ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סימן נ"ד העלה גם כן בכוונת המרדכי בשם הר' משולם הנ"ל דלא ניכר האיסור קודם שנתערב לא בטל דווקא ברוב קאמר, אבל בשישים מודה דבטל כמו שכתב בספר ברוך טעם הנ"ל.

המרדכי הזה קשה כיצד הגמרא לומדת שיש ביטול בשישים או במאה, הלא האיסור לא היה ניכר, וממילא לא בטל בכל האיסורים, וע"ז מוסב התירוץ שהביא רבינו, שדברי המרדכי הנ"ל מוסבים שאינו בטל ברוב, אלא בשישים. כנראה שבדברי רבינו יש כאן חסרון בהבאת הקושיא מהמרדכי הנוסף. 3. כלומר, גם ללא תירוץ הברוך טעם דברי הט"ז אינם מוקשים.

ועל דבר מה שחידשת בסוגיא דטעם כעיקר לתרץ קושיית תוספות על רש"י גבי בשר בחלב מהו החידוש⁴ בצירוף קושיית ספר פני יצחק⁵, ובספר מחנה ראובן⁶ סתירת הסוגיא לפירוש התוספות דקולא הוא החידוש הא אם כן שפיר נילף מיניה לחומרא דטעם כעיקר דאורייתא כסוגיא דחולין צ"ח [ע"א] גבי זרוע בשלה וכו'. אהובי בני, ראה זה חידוש ישן הוא, ויפה כוונת בתירוצך להגאון מו"ה שמואל לאנדא בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סימן ל"ז הסביר תירוץ זה ביותר ביאור, ובקונטרס אחרון שם בהשמטות [לא מצאנו], עיין שם היטב וישמח לבך.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קכב

[א. בדין מעמיד לא בטל. ב. ביטול איסור
לכתחילה בקניה מגוי. ג. היתר אכילת
המאכלים ענגליש אבסט וכן צוקער
פלעטליך]

בירח אדר, שלמא אשדר, לבקודש נאדר, פרי עץ הדר, הרי הוא אהובי ידיד נפשי הרבני החרוץ מופלג בתורה וביראת ד' טהורה, הנגיד וכו' כבוד שם תפארתו מורנו הרב שמואל עהרענפעלד נ"י, בעיר ואם בישראל ק"ק פרשבורג יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי וכו', ואם כי רבו טרדותי, לכבוד מעלתו הרמה מצאתי ראיתי דבריו דברי פי חכם חן, וטעם זקנים בהם מצאתי. ויען איותה נפשו לתשובתי, הנני לרצונו.

[א] מה שכתב מעלתו נ"י לתרץ קושיית הט"ז באורח חיים סימן תמ"ב ס"ק ד' בסתירת השולחן ערוך בדין מעמיד לא בטל, והוא (ד)הסביר [ד]מעמיד לא בטל משום דהוה ליה כמכיר האיסור, וזהו דוקא אם ע"י שניכר המעמיד (שכר) ניכר ממילא האיסור, כמו בגבינות שהעמידו בחלא שהוא חמץ, משא"כ בקיבה שנמלחה עם בשר לא ניכר רק המעמיד ולא האיסור לכן בטלה. אלו תורף דבריו.

(אמנם לכאורה קושיית הברוך טעם ותירוצו אינם מתאימים בדיוק לדברי בן רבנו ולקושייתו ותירוצו, וצ"ע. ואכמ"ל.) 4. חולין קח, א תוד"ה דחדוש. 5. כנראה כוונת רבנו לספר פני יצחק זוטא לר"י מיאנוב (אמסטרדם תצ"א) סוף פרק שלישי דמסכת פסחים ד"ה 'ובזה'. 6. כנראה כוונתו לספרו של ר' ראובן זליג מזאמושט (ליוורנו תקל"ז) על פסחים מד, ב.

בידינו פה לאסור עליהם. ובאמת יש לתקן כל החששות בעיר ד' שמה. להעמיד אומן אחד ידוע לזה שיעשה כן בכשרות, ושוב אותו אחד יציל על כולן, כברמ"א ביורה דעה קי"ד סעיף י' ובאחרונים שם³.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן קכג

[שלוש הערות בעניין ביטול איסור לכתחילה בנטיעות ערלה]

ד' עמו גבור החיל, לוחם מלחמת ד' יומם וליל, הרי הוא כבוד הוד ידיד נפשי, מזה בן מזה, הרב המאור הגדול סיני ועוקר הרים, מופלג וחרוץ צדיק כביר, כבוד שמו מו"ה מאיר באסקאוויטץ נ"י האב"ד קהילת יאלא יע"א.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי, וראיתי דבריו דברי תורה אשר העלה בעיונו הוך איזו גרגרים, והציע מהם לעיני לדעת מה אומר עליהם, והנה הינם.

[א] **על** דבר אשר עמד מעלתו לתמוה על פירוש הרע"ב פרק א' דערלה משנה ו', טעמא דר' יוסי אף יתכוון ללקוט ויעלה וכו', אף דאין מבטלין איסור לכתחילה, מילתא דלא שכיח לא גזרו רבנן. ורמב"ם פרק ט"ז ממאכלות אסורות [הלכה כה] פסק הכי וראב"ד לא השיגו, אלמא מודה ליה¹. והקשה פאר רום מעלתו, הא הראב"ד² סבירא ליה איסור דאורייתא הוא לבטל לכתחילה, וליכא למימר מילתא דלא שכיח לא גזרו רבנן. עד כאן דבריו.

ולענין דעתי לא קשה מידי מהרבה טעמים, מלבד דיש לומר תרי ראב"ד נינהו, וכמו שכתב הש"ך כהאי גוונא בחושן משפט ריש סי' ל"ט [ס"ק ב]³.

עוד בלאו הכי ניחא, דהרי התוספות חדשים מביא במשניות שם לשון רש"י מגיטין נ"ד [ע"ב ד"ה הרי זה] שציין התוספות יום טוב לעיין עליו ואז תבין, וזה לשונו, הרי זה לא ילקוט, דכל זמן שהוא במקומה במחובר חשיבא ולא בטלה וכי לקיט לפירות ומבטל להו במאיתם הוי מבטל איסור לכתחילה. לפי

הנה יפה כיון בסברתו, ובהדיא בש"ס עבודה זרה בפרק אין מעמידין [לה, א] איתא להאי טעמא כיון דאוקמא קמוקים חשיב ליה כמאן דאיתא לאיסורא בעיניה. אבל גם התם מעמיד בעור קיבת נבילה וטריפה אין ניכר האיסור דשמא בקיבה כשירה הועמדו, וגם הכא בנידון דידן שמא הועמדו בחלא דחמרא שאינו חמץ, דודאי החלא הוא המעמיד אבל לאו דוקא חלא דשכרא, וליתא לחילוק מעלתו ולא לתירוצו הנ"ל.

[ב] **ומה** שכתב פאר רום מעלתו נ"י לתמוה על תשובת הרדב"ז חלק ג' סימן תקמ"ז דאוסר ליקח מנכרי דבר שאיסור נתערב בו ובטל בשישים לפי שאין מבטלין איסור לכתחילה, וקשיא לך לפי מה שכתבו התוספות חולין [צ"ח] [צ"ה ע"א ד"ה ספקן אסור] אם בבואו עם תערובות לא נתבטל מיד ממילא נעשה קבוע ולא בטל, הכי נמי כיון דאצל הגוי לא בטל שוב הוה ליה קבוע וכו'.

ובמחילת כבודו לא מצאתי שם הקדמה זו ברדב"ז דאצל הגוי לא בטלה, אבל אצל הגוי לא היה איסור כלל, שהרי לא אסרה להם תורה רק אבר מן החי וכו' שבע מצוות בני נח ואיסור אחר היתר הוא אצלם וכו', ומיד בבואו בתערובות היתר להנכרי היה הכל מותר בלא ביטול בשישים ולישראל מיד הותר אז ע"י ביטול, ולא שייך כאן דין קבוע. אבל בתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סוף סימן י"ט נחית לסברא דאבר מן החי לבן נח אפילו באלף לא בטל, דלדידהו לא כתוב קרא אחרי רבים להטות, וכן נסתפק בזה הפרי מגדים ביורה דעה ריש שער התערובות [ח"א פרק ראשון החקירה השלישית]. ובמחילת כבודם נעלם משניהם תשובת יד אליהו סוף סימן מ"ה, דפשיטא ליה דלא חמיר בן נח מישראל וטעם איסור (ביטול) [בטל] בשישים, עיין שם. ולפי זה שפיר יש לומר, גם הרדב"ז מהאי טעמא לא פשיטא ליה לומר דלא בטל אצל הנכרי בתחילת תערובת, כי קושיית מעלתו דלהוי על ידי זה שם קבוע, דיש לומר מספקא ליה בהא. כן נראה לי.

[ג] **ועל** דבר ענגליש אבסט¹ וכן צוקער פלעטליך², שכתב מעלתו שמן אז מחמיר על עצמו, היותו יודע טוב מלאכתם איך נעשים ע"פ סיכת וטיחת שומן וחמאה לפעמים.

בוודאי תבוא עליו ברכה, אבל לאחרים, מאחר שבק"ק פרשבורג הבד"צ ישמרם צורם הניחו מלאוסרם, גם אנחנו אין

קכג. 1. בשו"ת עטרת פז חלק א כרך ב יו"ד סימן י הע' ג ד"ה עיין שו"ת הביא פוסקים רבים שסוברים כך שכאשר שתק הראב"ד הסכים לדברי הרמב"ם, אך יש גם חולקים, ועיי"ש עוד בזה. 2. הו"ד בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תקד. 3. ובהרחבה בשם הגדולים לחיד"א מערכת א סוף אות יא.

קכב. 1. = פרי אנגלי, כינוי לממתק. 2. אניות מלחמה מסוכר, ממתק. 3. ועי' להלן סי' קנז. וע"ע שו"ת משמיע שלום לר' שלום קוטנא (בתוך ספר עתרת שלום ואמת) סי' ג שדן בדברי רבנו. ועי' שו"ת מהרשד"ה יו"ד סי' מ. ועי' להלן סי' קנז בעניין אחר שגם סבר רבנו שאם ביה"ד של פרשבורג מקיל אין מקום להחמיר.

זה, כבר נתבטלו מאלוהים עודם במחבור מדאורייתא, דכן כל הדברים החשובים דקיימא לן לא בטלו היינו רק מדרבנן כמו שכתב הרשב"א⁴, ושוב ודאי גם להראב"ד רק מדרבנן אין מבטלין איסור לכתחילה אחר שבטל חשיבתו.

ועוד בה שלישית, בלאו הכי הא מדאורייתא חד בתרי בטל, ומדרבנן הוא דבעינן בתרומה מאה ובערלה וכלאים מאתיים. אם כן, כיון דבמחבור וגם בתלוש נתבטל מאליו חד בתרי, תו שלא לבטל במאתיים איסור דרבנן לבד הוא לכולי עלמא, ושפיר שרי לר' יוסי בכהאי גוונא משום מילתא דלא שכח וכו' כנ"ל.

שוב אחר כותבי זאת עיינתי בספר קונטרס החזקות מבעל שמן הרוקח בסוף ספרו סי' נ', הרגיש על רש"י והרע"ב הנ"ל, דרש"י סותר את עצמו, בחולין צ"ח [ע"ב ד"ה חדוש] סבירא ליה לרש"י כהראב"ד אין מבטלין איסור מדאורייתא [הוספת המחבר: ובאמת לעניות דעתי בבית יוסף סימן צ"ט לא משמע כן ועיין בש"ך⁵], ותרין ממש כדברינו, יעויין שם, והנאני.

[ב] **ועוד** העיר מעלתו על טעם הרע"ב ריש שקלים, דכל חד וחד לחודיה שרי ליכא ביטול וכו', ותיפוק ליה הא גם בנטיעה של ערלה מתניתין הוא במשנה ו' פרק א' דערלה כל זמן שמחבור חשיב ולא בטיל כפירוש רש"י בגיטין נ"ד [ע"ב], הובא בתוספות חדשים הנ"ל.

ולפי מה שכתבתי מבואר דלא קשה מידי, גם הא דמחבור חשוב ולא בטל היינו מדרבנן לבד, אבל ניחא ליה להרע"ב לפרש מהאי טעמא דכל חד לחודיה שרי אף מדאורייתא לא בטיל.

[ג] **ומה** שהקשה מעלתו על הט"ז סימן צ"ט ס"ק ז' וסימן קל"ז [ס"ק ד], דאם אפשר בעינין אחר גם אין מתכוון לבטל אסורה, והא מתניתין דתרומות פרק י"א משנה ו' מגורה וכו', ומשנה ח' המערה וכו' מכבד כדרכו, ובתוספות יום טוב שם פירש מהאי טעמא באין מכוון לבטל, אף דאפשר יושב ומלקט, וכן במשנה ח' יכול לקנות.

הנה כבר העלה הפרי חדש באורח חיים סימן תל"ז [סו"ס ב] באיכא טרחה לא הוי מקרי איכא לברורי. וכן הקשה ותרין

הגאון בתשובת ברית אברהם⁶ חלק אורח חיים סימן ל"ד, עיין שם היטב בארוכה, ויפה כיון.

נאום ידידו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קכד

[א. ביטול איסור הנאה לכתחילה.

ב שמיטה בזמן הזה]

חייא אריכא ובריות גופא, לידיד נפשי הרב המאור הגדול, הגאון צדיק כביר, החכם הכולל, כבוד שמו מו"ה דניאל פרוסטיץ נ"י.

[א] **על** דבר אשר חידש מר ידידי שיחיה, דגבי איסורי הנאה לכולי עלמא אין מבטלין איסור לכתחילה מן התורה.

איברא מתשובת הריב"ש, הובא בבית יוסף יורה דעה סוף סימן ס"ד [ד"ה כתב הריב"ש, סעיף יח(ב) מהדורת מכון ירושלים] ובהג"ה רמ"א ריש סימן קכ"א, וזה לשונו שם סימן שמ"ט, ואם כן למאן דאמר דסבירא ליה [ד] אין מבטלין איסור לכתחילה הוא איסורא דאורייתא וכו' ומה הועילו ההגעה בכלי מדין וכו', יעויין שם. והרי בכלי מדין היה הגעלה גם כן משום איסור הנאה, ואם כן לכולי עלמא תקשי ליה להריב"ש, ומאי שנא למאן דסבירא ליה אין מבטלין וכו' איסורא דאורייתא הוא דנקט, משמע [קצת] דלא כדברי מעלתו². וגם הרשב"א³ כתב כדברי הריב"ש הנ"ל ממש, הובא בספר שער המלך פרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות [סוף הל' כ"ה], וציין שם דהפרי חדש הביא תשובת הריב"ש הנ"ל בסימן ס"ד [ס"ק כו], ובמחילת כבודו נעלם ממנו דברי הבית יוסף ורמ"א הנ"ל. אבל מכל מקום סברת מעלתו נכונה. ומצאתי און לו להגאון בחוות דעת יורה דעה סימן צ"ט ס"ק ח' מתרין קושיית הסתירה בשולחן ערוך מנר חנוכה בר"ן, עיין שם היטב⁴.

ולעניות דעתי הדבר מוכרח, על פי [מה] שהקשיתי

3. שו"ת הרשב"א ח"א סי' תסג. 4. שם תירץ ששמן שנותר מנר חנוכה אסור לבטלו בשמן אחר לכתחילה, למרות שאיסורו מדרבנן שנפסק ביו"ד סי' צט סע' ו' שמרבה עליו ומבטלו, כיון שאיסורו איסור הנאה, ובעצם הביטול נהנה. וכ"כ רבינו לקמן בסי' קכו, ובחלק או"ח סו"ס רא, ועי' שם סי' קלא, קסח וקצג. ועי' להלן סוף סי' שנא בהגה מבין המחבר (ליד הע' 23), ובחור"מ סי' קצב. ועי' פאת השדה ח"ב סי' כד. וכן תירץ בישועות יעקב (או"ח סי' תרעז), וכתב שבאיסור הנאה דאורייתא אסור לבטלו מהתורה, כדברי השואל כאן.

4. תוה"ב ב"ד ש"א (דף יד, א), רמ"א סי' קי סע' א. 5. אולי כוונת רבינו שהב"י שם וכן הש"ך שם ס"ק ז' לא הזכירו שרש"י סובר כראב"ד, משמע שסברו שאין דעתו כן. 6. לר' אברהם צבי הירש פצנובסקי.

קכד. 1. נוסף ע"פ צילום מכתב יד רבנו בספר זכרון למשה (גראסווארדיין תרח"צ) עמ' 16 באיגרת מרבנו לר' דניאל פרוסטיץ, עי' איגרות מהרי"א (בהכנה). 2. בכתה"י באיגרת הנ"ל נוסף כאן: 'אמנם אינו צריך להסכמתי כי דבריו נכונים מסבא, וגם כבוד אמ"ו [החת"ס] נ"י הסכים לסברתו בזה.

סימן קכה

[שימוש בכלי פורצלן שהעמידו בהם חלב שחלבו גוי]

רוב ברכות לראש צדיק, הלא הוא אהובי יד יד נפשי ורב חביבי, הרב המאור הגדול, חרוץ המופלג ועצום בתורה ויראה טהורה חריף ובקי מו"ה אורי מיללער נ"י דיין דקהילת שוסבורג יע"א.

קיבלתי נעימות יקרתו, מלא זיו ומפיק נוגה באור תורתו, ומכוון האמת לאמיתו.

על דבר השאלה שבא לפני מעלתו, יהודי אחד ששכר בכפר שווא"ג משר אחד ליקח כל יום ויום מאה ועשרים מידות חלב, ולקנות כלים חדשים הצריכים להעמדת החלב יעלה יותר ממאה זהובים, האם יש היתר להעמיד בכלי חרס גלעזירט ישנים שהעמידו בהם מקודם חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו. עד כאן השאלה.

הנה שפיר חזי פאר רום מעלתו נ"י מקור הדין בתשובת הרשב"א [ח"א] קמ"ג ובבית יוסף [סי' קט"ו ד"ה כתב הרשב"א דף קפג, א, סעיף א] (ב) מהדורת מכון ירושלים] וברמ"א יורה דעה קט"ו [סע' א], דחלב של גוי אוסר הכלים שנתבשל בהם. ומינה דייק, כיון דרשב"א יהיב טעמא לפי שמחממין החלב על גבי האש בשעה שמגבינן בולעת הקדירה ושוב פולטת, מוכח שע"י כבישה, שכן דרך העמדה להשהות בכלי על כל פנים יותר ממעת לעת, אינו נאסר. ואילו הט"ז בס"ק ז' בשם איסור והיתר כתב דהוא הדין ע"י כבישה נאסר. והעלה לתרץ, דהרשב"א לטעמיה דסבירא ליה הבלוע בכלי ע"י כבישה בצונן רק מיעוט הוא, ומותר בכהאי גוונא לבטל את הבלוע מועטת לכתחילה בכלי שדרכו בה תמיד להשתמש בו היתר בשפע רב, כבסימן קכ"ב [סע' ה] וסימן צ"ט [סע' ז] בטור ושו"ע¹, ואיסור והיתר על כרחך פליג בזה על הרשב"א. אלו תורף דברי מעלתו נ"י.

לשאול לשיטת הרא"ש [קידושין פ"ב סי' לא] באבן העזר סוף סימן כ"ח [סעיף כ"א] דבאיסורי הנאה דרבנן מקודשת, אם כן גם בכל איסורי הנאה דאורייתא איך תני מתניתין [קידושין נו, ב] אינה מקודשת לתוספות וסייעתם² דאין מבטלין איסור לכתחילה רק מדרבנן, אם כן בכל איסורי הנאה דאורייתא יכולה ליהנות מהם, כגון ע"י ביטול שתבטל אותם מדאורייתא לכתחילה, ולא אסור לה בהנאה אלא מדרבנן. אלא על כרחך כסברת מעלתו נ"י³.

[ב] ומה שתמה מעלת כבוד תורתו על הכסף משנה פרק ט' מהלכות שמיטה [ה"ב] מש"ס דמועד קטן דף ב' [ע"ב]⁴.

נראה לי לחומר הנושא, כיון דפליגי התם דף ג' [ע"א] אי חורש לוקה או לא, ומדפריך דף ב' [ע"ב] גם למאן דאמר חורש מי שרי חרישה, על כרחך צריך לומר דלכולי עלמא עשה מיהא איכא, דאם לא כן דילמא סבירא ליה כמאן דאמר אינו לוקה, וכמו שכתב בשער המלך ריש הלכות שמיטה [פ"א ה"א]. ואם כן נראה לומר, דוקא למאן דאמר אינו לוקה רק איסור עשה הוא מסיק דבזמן הזה ליכא איסור תורה, אבל למאן דאמר לוקה, בזמן הזה עשה מיהא איכא. והכסף משנה לטעמיה פירש דעת הרמב"ם ריש פרק א' שם משום דמספקא ליה אינו לוקה, ואם כן שפיר אסור מן התורה מספק בזמן הזה. אמנם הרמב"ם לטעמיה סבירא ליה ספק מן התורה להקל⁵.

ובאמת כבר קדמו למעלתו בקושיא זו בתשובת מהרי"ט ח"א סימן כ"ה וסימן מ"ג⁶ ובספר תיקון יד [י] אליהו⁷ פרק ט' משמיטה [ה"ג], ותירץ שם דאביי ורבא במועד קטן דף ב' אזלי לטעמיהו בגיטין שם, ורבא פליג ולית ליה תירוצ דאביי כאן⁸. ועוד מיייתי בתיקון יד אליהו הנ"ל, דהכסף משנה גופיה הדר ביה בתשובה עם המב"ט [אבקת רוכל סי' כד⁹], והוא במהרי"ט הנ"ל, עיין שם היטב.

הלא כה דברי דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

אך בגמ' במו"ק הביא אביי את דברי רבי לענין חרישה בשביעית, ומוכח שלרבי גם שמיטת קרקע בשביעית בזה"ז מדרבנן. השאלה כאן הובאה גם להלן בחלק חו"מ סי' קצג. 8. ה' טומאת מת פ"ט הי"ב, ה' כלאים פ"י הכ"ז. 9. צ"ע שלא מוזכרת שם קושיא זו. 10. לר' אליהו גאליפאפה, קושטא תפ"ח. 11. בספר ידי אליהו תירץ שרבא עצמו סובר שגם לרבי שמיטת קרקעות מן התורה, ובמו"ק רבא תירץ לשיטת אביי הסובר שלרבי שמיטת קרקעות דרבנן. 12. עיי"ש הערת המהדיר אות ח (הוצאת הרב דוד אביטן ירושלים תשס"ב).

קכה. 1. כ"כ הרשב"א בתוה"ב הקצר ב"ד ש"ד דף לו, ב.

5. עי' ר"ן חולין לה, ב בדפי הרי"ף. 6. אך עיין בספר חתן סופר לר"ש ארנפלד (אונגוור תרל"ד) בשער המקנה והקנין והשטרות דף קלה, ב שתמה על רבנו, ולדעתו באיסור הנאה מהתורה לא נחשב ממון כלל, עיי"ש. ובענין אין מבטלין איסור לכתחילה עי' לעיל או"ח סי' קלא, קסח, קצג, להלן סי' קמו ובחלק חו"מ ואה"ע סי' קצב. 7. הרמב"ם שם פסק כדעת רבי (גיטין לו, א), בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים. ופירש הכס"מ בדעתו, שהרמב"ם הבין בדברי רבי ששמיטת קרקע היא ביובל, ובזה תלויה גם שמיטת כספים בשביעית ולכן אינה נוהגת בזה"ז מדאורייתא, אך שמיטת קרקע בשביעית בזה"ז מדאורייתא.

ולעניות דעתי נראה מלשון איסור והיתר בכלל מ"ה דין ד' גבי חלב, שכתב וזה לשונו, דאף בכלי גזרו רבנן שיהא כבוש כמבושל ואפילו בדבר שאינו חריף כדאיתא לעיל וכו'. עד כאן לשונו. וכוונתו נראה לי על מה שכתב בכלל ל' בדין כבוש בדין ט' וזה לשונו, ואפילו הכלי וכו' נהוג בו עלמא איסור בכלי חרס ועץ, אף על פי שהוא כבוש, דכבוש כמבושל וכו' אף בכלי אמרינן וכו' אפילו באיסור תפל שאינו חריף כלל כמו דם וכהאי גוונא וכו'. עד כאן לשונו. וכן כתב עוד בכלל ב'. וזה לשונו, הרי דנהוג בו בעלמא איסור וכו',² משמע דלא מעיקר הדין, אם כן מודה הוא להרשב"א [ד]מעיקר הדין שרי. וגם עיין שם בהג"ה בכלל מ"ה אות ב' כתב וזה לשונו, או שמא יש להתירו כדיעבד שמאחר שאין משתמשין בו לדבר אחר אלא לחלב אע"פ שגזרו בחלב עצמו שמא לא גזרו על הכלים כמו שלא גזרו על הכלים דבישול גוים. שאילה. עד כאן לשונו. הרי דהאיסור והיתר גופיה מספקא ליה מילתא דכבוש בחלב של גוי אי אוסר הכלים.

אם כן יפה ויפה הורה גבר בגוברין כבוד רום מעלתו להתיר הכלים להעמיד בהם חלב היתר, על כל פנים אחר שאינן בני יומן, דהוה ליה תרתי לטיבותא, משהו, וגם נותן טעם לפגם, שפיר מבטלין לכתחילה, וכט"ז בסימן צ"ט [ס"ק טו] הנ"ל. והוא תירוץ ה"ר יוסף בתוספות פסחים ל' ע"א בד"ה לשהינהו וכו'. ועוד מבואר בתוספות שם תירוץ הר"י, דקדירה אף על גב דצריך לשברן לא חשיב דיעבד היינו דוקא בבלעה טובא, והיינו טעמא דפנכי ר' אמי דתברה בפרק כל הבשר [חולין קיא, ב], אבל בשאר קדירה דבלוע משהו כיון שאין להם תקנה חשיב כדיעבד ומבטלין לכתחילה, וכמו שכתבו תוספות פסחים כ"ז ע"ב [ד"ה בין חדש] דמהאי טעמא נמי תנור חדש יוצן ולא יותץ, יעויין שם היטב. ובתשובת הרדב"ז חלק ג' סימן תרי"ז דייק כן משמעות תוספות דסבירא ליה הכין, קדירה דבלע משהו הוה ליה שבירתו כדיעבד, והיינו טעמא דחדש יוצן. לפי זה צ"ע, דהא באמת הדברים מפורשים כן בתוספות הנ"ל באר היטב. אלא דהר"ן בפסחים ל' הנ"ל [ח, א בדפי הרי"ף סוד"ה אמר רב] פליג בזה.³ ויש לומר נמי דבהא פליגי נמי הרשב"א ואיסור והיתר הנ"ל, אי נאסר הכלי מחלב גוי בכבישה לחוד או לא.

ועל כל פנים כהאי גוונא בנידון דידן דאיכא כל הני, ע"י

כבישה בלע רק משהו, וגם נותן טעם לפגם, וגם הפסד מרובה, הוה ליה כדיעבד, וגם אין מכוון לבטל האיסור, לית דין צריך בושש דשרי ואריך. ועיין תשובת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סימן כ"ו בהג"ה דף ל"ג ע"ד ובסוף הסימן.

על כל פנים, היתרים שהמציא והציע מעלת כבוד תורתו נ"י כולם כנים ואמייתים המה, וכל דילדה אימיה כוותיה תלד.

ירבה ד' חילו, וירום קרנו ומזלו, כן יפוצו מעיינותיו חוצות.

נאום ידיד נפשו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קכו

[בדין ביטול איסור לכתחילה]

חיים ושלום וכל טוב, אל יחסר קורטוב, לכבוד ידיד נפשי הרב החרוץ המופלג, פרח שושן, קנקן חדש מלא ישן, חריף ובקי צדיק ונשגב שמו, מורנו הרב אליעזר אהרן נ"י פאשגיס' תושב בק"ק קאטה יע"א.

הן ראיתי דברי חפץ מה שהעלה פאר רום מעלתו נ"י בכח שכלו החרוץ אשר ברכו ד' בחידושי תורתו, ברוך ד' שבחר בו ובמשנתו, והוא לתרץ סתירת המחבר מורה דעה צ"ט [סע' ו] לאורח חיים תרע"ז [סע' ד] אי דרובנן מוסיפין עליו לבטלו או לא?² על פי דמייתי מעלתו פלוגתא אי כל איסורי תורה הם איסור חפצא או איסור גברא, ותליא ליה פאר רום מעלתו נ"י בפלוגתא דרמב"ם וראב"ד אי אין מבטלין איסור לכתחילה אסור מדאורייתא או רק מדרבנן.³ אם כן, איסור דרבנן ודאי לכולי עלמא איסור גברא לבד הוא,⁴ לכן לכולי עלמא מבטלין לכתחילה, כיון דקודם אכילה אין כאן איסור אחפצא, מה שאין כן בשמן לנר חנוכה, שהוא הניח איסור אחפצא במה שהקצה למצוותו, הוה ליה כמו נדר, לכן אין מבטלים אותו לכתחילה. אלו תורף דברי קודשו, ודברי פי חכם חן ושפתים ישק וכו'. וגם בני הבחור שיחיה מתעורר קצת בזה.

הנה ראה זה חדש הוא, ודבר חכמה וטעם זקנים יש בו,

אבל לעניות דעתי אינו מתקיים לאמת נכון כאשר אבאר.

3. שיטת הראב"ד מוזכרת בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תקד, שזהו איסור תורה, ולרוב הראשונים זה איסור דרבנן, עי' ש"ך סי' צט ס"ק ז. ועי' בשו"ת צרי לנפש יפה לר' יוסף צבי היילפרין-הלפגוט (ירושלים תשל"ט) סי' כא עמ' עג שדן בעניין זה. 4. עי' אתון דאורייתא כלל י.

2. לשון זו אינה בכלל ב, וכנראה כוונתו ללשונו בכלל ל' שהביא לעיל.

3. ע"ע לעיל סי' קח לגבי מחלוקת הר"ן והתוספות.

קכו. 1. עי' להלן סי' קנז הע' 1. 2. בהל' תערובות כתב שמוסיפים על תערובת דרבנן ע"מ לבטלה, ואילו לגבי שמן של נר חנוכה שהתערב בשמן אחר פסק המחבר שאין מוסיפים. ועי' לעיל סימן קכד סוף ד"ה איברא.

וגם הבנין אשר בנה פאר רום מעלתו נ"י על יסוד דברי ריטב"א אלו, רפויים בידינו, דאי היינו טעמא דמבטלין איסור דרבנן משום דלא איסור חפצא הוא ואין כאן איסור קודם אכילה, אם כן אפילו עיקרו דאורייתא נמי, וגם לבטלו תחילה נמי לשתרי, ובאמת רק להוסיף עליו עד שישם לבד שרי וגם לעיקרו דרבנן לדעת הרבה פוסקים⁵, אבל לבטל לכתחילה הרי בכל ענין אסור.

איברא, עיקר דברי מעלתו בטעם פלוגתת הראשונים אין מבטלין [אם] הוא איסור מדאורייתא או רק מדרבנן, תליא בהא אי כל האיסורים איסור גברא לבד הן כמשמעות דברי ריטב"א, עולים יפה גם אם תימצי לומר מודה הריטב"א באיסורי הנאה דאיסור חפצא הם כנ"ל, דבאמת באיסורי הנאה לכולי עלמא אין מבטלין לכתחילה מדאורייתא, שהרי נהנה בזה הביטול, והתורה אסרה בהנאה. והוכחתי כן בתשובת שאלה⁶, וגם לחתני הרב בקאטה כתבתי מזה⁷. ובסברא זו עצמה מתרץ הגאון בחוות דעת סי' צ"ט [ס"ק ח] סתירת השו"ע הנ"ל, משום דהוקצה למצוותו איסור הנאה הוא לכן אסור לבטל ולהוסיף עליו שהרי נהנה בכך, יעויין שם. ולדברינו הנ"ל דכל איסור הנאה הוה ליה איסור חפצא גם לריטב"א הנ"ל, אם כן היינו גופא תירוץ פאר רום מעלתו נ"י כתירץ החוות דעת מסכים כנ"ל. ויעויין בתשובת הריב"ש סימן צ"ח דברי הר"ן בנדרים דף י"ח הנ"ל בביאור יותר, וגם בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק אורח חיים סימן קי"ז, ובספר דברי ר"ש⁸ בסופו דף פ' עיין שם.

ומה שכתב פאר רום מעלתו נ"י, דהרמב"ם וראב"ד פליגי בהא אי אין מבטלין וכו' דאורייתא הוא וכו', אינו מדויק, דהפרי חדש בסימן צ"ט [ס"ק ח] הוכיח במישור דגם הרמב"ם סבירא ליה כהראב"ד בהא, יעויין שם.

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קכז

[בירור שיטת רבי עקיבא בשחיטת בהמה מסוכנת ביום טוב]

ישא ברכה, מאלוקי המערכה, לבחור כהלכה, הלא הוא אהובי ידיד נפשי החריף והשנון חרב פיפיות בידו לתורה ולתעודה, איש אלקים כבוד שם

כי הנחתו בשם חידושי הריטב"א בקידושין דהיינו טעמא דאין מתפיסין בדבר איסור, משום דכל איסורי תורה איסור גברא נינהו ולא איסור חפצא, לכן איסור חפצא דנדר לא מיתפס באיסור גברא, הנחה זו מן הנמנעים היא, דוודאי כל איסורי הנאה שמצוותן בשריפה איסור חפצא הן, שהרי ציותה תורה שלא יהיה האיסור מצוי בעולם כלל אלא צריך לבערו מן העולם, וכן כל איסורי הנאה דכתיב בהן לא יאכל בהדיא קאמר קרא האיסור אחפצא הוא וגם אגברא, וכן כל איסורי הנאה כיון שאסרה התורה ליהנות ממנו הרי החפץ אסור הוא. אבל זה לשון הריטב"א דף נ"ד [ע"א ד"ה ואמרינן] שם, כשתולה אותו בדבר האסור מעצמו, כגון שאמר כיכר זה עלי אסור כנבילה כחזיר כשקצים ורמשים וכיוצא בהם, לא אמר כלום, ואפילו משום ידות נדרים ליכא, וטעמא דמילתא משום דנדרים איסור חפצא ודברים האסורים איסור גברא, ולא שייך למתלי איסור חפצא באיסור גברא. עד כאן לשונו. הנה בהדיא נקט כנבילה כחזיר וכו' וכיו"ב, הני דאיסורי אכילה לבד נינהו, ושבק ודילג למנקט כל הני דמתניתין ואלו מותרין וכו' בנדרים י"ג [ע"ב] כחזיר כעבודת אלילים כעורות לבובין כנבילה וכו'. והא ודאי קשיא על טעמא דריטב"א, הרי עבודה זרה ועורות לבובין בשריפה על כרחך איסור חפצא הן, ולמה מתפיס בהן מותר, וכן מתפיס הנדר באיסור חפץ או שור הנסקל וכיוצא בהם דכתיב בהו לא יאכל איסור חפצא הן יהיה חל, וצ"ע⁵. וגם באיסור אכילה גופה תמוה האי טעמא, דהרי גם נדר איסור גברא נמי אית ביה, לא יחל דברו, כמו כל לא תעשה שבתורה, וכמו שכתב הר"ן במסכת נדרים דף י"ח [ע"א ד"ה הלכך נקטינן], ואם כן ואלו מותרין וכו' כבשר חזיר וכו' תנן, אמאי מותר, הא על כל פנים איסור גברא דלא יחל דברו מיתפס שפיר באיסור גברא דשאר איסורים. אלא על כרחך צריך לומר דגזירת הכתוב הוא כדיליף מקרא וסברא נמי כדאסברה הר"ן בנדרים י"ד [ע"א ד"ה אמר קרא] שם, דהיכי לימא, כיכר זה עלי כבשר חזיר, לא אפשר, דבשר חזיר אסריה רחמנא והוא לא אסריה. באופן דדברי הריטב"א צ"ע.

והנה נדר איסור חפצא הוא, ולכולי עלמא אין מבטלין מדאורייתא למעלתו. והא בזרוע בשילה פליגי, ולתוספות⁶ רק מדרבנן אסור לבטל, אף דאיסור חפצא הוא ע"י הקדשו לכולי עלמא. ועיין רש"י חולין קט"ז ע"ב [ד"ה אבל בהנאה] מצות שריפה הוא משום דאסור בהנאה בלבד. ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סימן מ"ה, ניכר האיסור אין מבטלין מדאורייתא.

5. אכן, הריטב"א על המשנה בנדרים כתב שגם חזיר ע"ז וכיו"ב הם איסורים גברא. ועי' בשו"ת חיי אשר לרבי אשר אנשיל יהודה מילר (ירושלים תשנ"א) סי' י שהביא את דברי רבנו והסכים להם שבכל איסור הנאה יש גם

איסור חפצא. 6. הובא בר"ן חולין לה, ב בדפי הרי"ף. 7. ביצה ד, ב תוד"ה ותנן. 8. לעיל סי' קכד. 9. או"ח סי' קסח ד"ה דע אהובי. 10. לרבי שלום חריף-אולמן.

תפארתו מו"ה אהרן עהרליך נ"י בקהילת נאדעש יע"א.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי לנכון וכו'.

ועתה אבוא לחיבת הקודש בדברי תורתו, אשר העלה מעלתו נ"י להקשות בסוגיא דביצה כ"ה ע"א, דפריך והא אנן תנן מתניתין כרב הונא דתנן רבי עקיבא אומר אפילו כזית חי וכו', ולפי מה שכתבו תוספות בפסחים כ"ד ע"ב בד"ה פרט לאוכל חלב דאכילת בשר חי הוי שלא כדרך הנאתו ואינו אסור אלא מדרבנן, אם כן בספק טריפה ספק דרבנן להקל, ואפילו אם תימצי לומר לאפוקי מרב הונא ובדיקת הריאה דאורייתא הוא, היינו לאכול כדרך אכילתו דהוה ליה ספק דאורייתא, משא"כ לאוכלה חי כדאמר רבי עקיבא במתניתין, ומאי פריך הש"ס. ואין לומר כיון דאיכא לברורי בבדיקה לא אמרינן ספק דרבנן להקל, הרי במסוכנת אם ימנע לשוחטה אלא אם כן יש שהות לבדוק הריאה תמות בהמתו והוה ליה כליכא לברורי, כמו שכתב הים של שלמה' כעין זה. אלו תורף דברי מעלתו, ודברי פי חכם חן.

ועוד הוסיף לתמוה, אמאי מתיר רבי עקיבא משום אכילת כזית חי, כיון דהיתר מלאכה מאך אשר יאכל לכל נפש שמעינן, ואכילה בכל מקום כדרך אכילתו הוא, ומנא לן להתיר מלאכה ביום טוב גם לצורך שלא כדרך אכילה. ואפילו אם תימצי לומר שלא כדרך אכילתו נמי צורך קצת מיהא הוי, הא רבי עקיבא לטעמיה בפסחים ה' ע"ב דלא סבירא ליה מתוך וכו', צורך גמור בעינן לדידה.

יפה העיר והרגיש מעלתו, וכן בני הנחמד ר' אהרן שמואל העיר בזה, וכבר העירותי גם אני בעוניי בחידושי בזה.

ולמיעבד ליה למעלתו נייחא אעלה לפניו ארוכה.

הנה דרך חידוד יש לומר, כיון דכל שוחט מקלקל בחבורה הוא, אלא שמתקנה לאכילה ולתיקון זה הוא מכוון, עיין תוספות חולין דף ח' ע"א בד"ה מותר לשחוט וכו', אבל לאוכלו שלא כדרך אכילתו הרי גם אבר מן החי מותר הוא מדאורייתא, אם כן לא תיקון כלום רק מקלקל הוא ופטור, לכן שריה רבי עקיבא לשחיטה לצורך אכילת בשר חי שלא כדרך אכילתו ממה נפשך.

איברא היא בורכא, דהרי מכל מקום מתקן הוא בשחיטתו לאוכלו גם כדרך אכילתו אם לא יהיה טריפה. ועוד, הרי רש"י פירש בפסחים דף ע"ג [ע"א ד"ה מידי אבר] ובחולין דף מ' סוף ע"א [ד"ה שלוש חטאות] דתיקון להוציא מידי אבר מן החי לבני נח, ולבני נח ודאי גם שלא כדרך אכילתו אסור אבר מן

החי, לא מבעיא להרמב"ם פרק ט' מהלכות מלכים [ה"י] דלא ניתנו שיעורים לבני נח וחייב בכל שהוא, אם כן אכילה גם כל שהוא במשמע לבני נח, הוא הדין נמי אף שלא כדרך אכילתו לדידהו, ואפילו לדעת התוספות בחולין דף ל"ג ע"א סוף ד"ה אחד וכו' דבני נח נמי בעינן אכילה בכזית, מכל מקום שלא כדרך אכילתו דאסברה הרמב"ם לשריותא דנותן טעם לפגם הוא משום שלא כדרך הנאתו הוא², וכבר אנהיר לן עיינין הגאון בתשובות חתם סופר סוף סימן י"ט חלק יורה דעה דגבי בן נח גם נותן טעם לפגם אסור מדאורייתא, אם כן הוא הדין נמי שלא כדרך הנאתו, ועיין בתשובת יד אליהו סוף סימן מ"ה, אם כן תיקון מכל מקום לבני נח הוי.

ועוד יש לומר לכאורה, לשיטת מהריב"ל במהרש"א על תוספות דשבועות כ"ג ע"ב סוף ד"ה דמוקי וכו', דלרבי שמעון כל שהוא למכות הכי נמי שלא כדרך אכילתו חייב לדידה דלא גרע מכל שהוא, ובשבועות דף כ"א ע"ב בעינן לומר דרבי עקיבא כרבי שמעון סבירא ליה כל שהוא למכות, אם כן רבי עקיבא לטעמיה שלא כדרך אכילתו נמי חייב סבירא ליה, ואתי שפיר לרבי עקיבא לטעמיה כל אכילה אף שלא כדרך אכילתו משמע, והכי נמי אך אשר יאכל לכל נפש לאוכלו חי שלא כדרך אכילתו נמי שרי.

אבל גם זה אינו, דאם כן מאי שנא דנקט רבי עקיבא במלתיה אפילו כזית חי וכו', כזית למה, ותיפוק ליה אפילו כל שהוא נמי. אלא על כרחך רבי עקיבא דלא כרבי שמעון סבירא ליה, וכדמסיק הש"ס בהדיא כן בשבועות דף כ"א הנ"ל. וקצת צל"ע אמאי לא פשיט ליה הש"ס בשבועות שם מהא מתניתין דביצה כ"ה דבעי רבי עקיבא אכילה בכזית. ונראה לי מזה ראייה לתשובת שאגת אריה סימן צ"ו דבאכילת מצוה מודה רבי שמעון כנ"ל³.

לכן מה שנראה לי לתרץ שתי קושיות דמעלתו הוא זה.

מה שהניח דבשר חי הוא שלא כדרך אכילתו, זה אינו, אלא כדרך אכילתו מקרי. וכבר הוכחתי כן בתשובה אחת⁴ זה רבות בשנים והבאתי כמה ראיות לזה, ואחת מהנה הוא במשנה ערוכה במנחות דף צ"ט [ע"ב] שעיר יום הכיפורים וכו' הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי וכו', ועוד במסכת פסחים דף ע"א [ע"א] פליגי אי יש שמחה בבשר חי בשעירי הרגלים, על כרחך דלכולי עלמא הוי מיהת כדרך אכילה, ועוד בסוף פרק כל שעה לשיטת רש"י [פסחים מא, ב ד"ה לוקה שתים] לקי על חי משום צלי אש וכו', ועוד הרבה ראיות. וסוגיא דפסחים כ"ד [ע"ב] ותוספות שם [ד"ה פרט] לא קשה, דחילוק יש בין בשר תפל לבשר מלוח חי כמו שאמרו בהדיא במסכת שבת

קכו. 1. עי' יש"ש ביצה פ"ג סי' יב. 2. כן משמע בהל' מאכ"א פ"ד ה"א. 3. ע"ע להלן ד"ה וראיתי להפרי מגדים. 4. לעיל סי' קכ. ועיין מה שכתבנו שם בהע' 1.

[ז, ב ד"ה לכם] תמה על הא דלכם ולא לנוכרים, אמאי, נימא הואיל דחזיא ליה לדידיה, ואפילו באיסורי מאכלות נמי חזיא ליה לחצי שיעור אליביה דריש לקיש או שלא כדרך אכילתו וכו', עיין שם. עוד תמה [חגיגה ז ע"ב ד"ה עולות] על לכם ולא לגבוה נמי, בנדרים ונדבות נימא הואיל וחזיא ליה לשלמי שמחה אי מקלעי ליה אורחים וכו', עיין שם היטב. ותמוה טובא, דהא מוכחא שמעתין דיאכל לכל נפש דוקא לצורך כזית בעינן כמשמעות אכילה בכל מקום, ואם כן בשביל שלא כדרך אכילתו או בשביל חצי שיעור אין לחלל יום טוב, וגם לרבי שמעון דסבירא ליה כל שהוא למכות, יש לומר באכילת היתר מודה, וכמו שכתב בתשובת שאגת אריה סימן צ"ו באכילת מצוה, הרי לכן ממעטינן שפיר דבר איסור מלכם ולא לנוכרים. וכן כתב הר"ן בהדיא במסכת ביצה דף כ"א [י ע"ב בדפי הרי"ף]. וצ"ע.

וראייתי להפרי מגדים בפתיחה להלכות שחיטה כתב, עשה דאינו זבוח דנפקא לן מזבחת ואכלת, אכילת רשות הוא ולא מצוה ולא איסור, אינו במשמע כזית אלא בכל שהוא. עיין שם היטב. וגם זה תמוה, דאם כן יאכל לכל נפש ביום טוב סגי נמי לדידיה בכל שהוא למאן דאמר סעודת יום טוב רשות, ולמה אם כן במסוכנת צריך שיאכל כזית צלי. ורבי שמעון דכל שהוא למכות סבירא ליה, סיים דבריו ואמר ולא אמרו כזית אלא לקרבן, ולא אמר נמי דאוכל נפש ביום טוב בעינן כזית, על כרחך לדידיה כל אכילה בכל שהוא משמע אכילת רשות ואכילת מצוה כמו אכילת איסור, ודלא כתשובת שאגת אריה סימן צ"ו, ומדרכי שמעון נשמע לרבנן דאכילה בכזית נמי לא שנא אכילת רשות או מצוה או איסור, ודלא כהפרי מגדים. ואדרבה, מהש"ס בשבועות כ"א ע"ב לא פשיט ליה דרבי עקיבא לא סבירא ליה כרבי שמעון מהא מתניתין דביצה כ"ה רבי עקיבא אומר כזית חי וכו', על כרחך משום יאכל לכל נפש דהוא אכילת מצוה או רשות גם רבי שמעון מודה דבעינן כזית, וכמו שציידד השאגת אריה הנ"ל, וזהו בהיפוך ממש מדברי הפרי מגדים הנ"ל.

ובספר מגן אבות למורי הגאון מוהר"מ בנעטא זצ"ל בחידושי שבת כ"ה [ע"ב] דף (ל"א) [כ"ה] ע"ב מדפי הספר כתב וזה לשונו, ולענין מלאכה ביום טוב, ודאי גם שלא כדרך הנאתו מקרי הנאה, כמו שכתבו התוספות בפסחים דף ה' [ע"א ד"ה ואומר כל מלאכה] דרק הנאת אחר הביעור לא מקרי לכם וכו'. עד כאן לשונו. הרי פשיטא ליה נמי מילתא כהגאון בעל טורי אבן הנ"ל. איברא, ראיית מורי הגאון מתוספות דפסחים ה' הנ"ל לעניות דעתי יש לדחות, כיון דאליביה דרבי עקיבא

דף קכ"ח [ע"א] דבשר מלוח לכולי עלמא חזיא לכוס גם בשר בהמה⁵. ועיין בספר עצי אלמוגים הלכות עירובי חצרות סימן שפ"ו אות י"ג דף קצ"ח ע"ב מזה, ועיין תוספות ביצה דף ל"ג ע"א ד"ה ושדי וכו' ותוספות בחולין י"ד ע"א ד"ה ונסבין וכו'. וזה אמת נכון ולא קשה מידי שתי הקושיות.

[**תוספת** המחבר: ובזה נראה לי ראייה לתשובת שאגת אריה סימן ע"ו, שם העלה דביום הכיפורים חייב גם לא כדרך הנאתו, כגון אכל בשר בהמה חי, כמו שכתבו תוספות פסחים כ"ד ע"ב הנ"ל. ונראה לי, לפי תוספות דחולין י"ד הנ"ל שתירצו לרבנן דשרי באכילה ליומא אף דאין מולחין בשבת היינו באומצא שרי בלא מליחה, וקשה אם כן לר' יהודה אמאי אוסר באכילה ליומא, הרי בשר בהמה תפל חי שלא כדרך אכילתו הוא. אמנם הרי טעמא הוא דאסור ליומא משום שבת דומיא דיום הכיפורים קתני, וכדפירש רש"י שם [ד"ה ונסבין חבריא], וביום הכיפורים הרי גם שלא כדרך אכילתו חייב.]

ועוד, באמת דעת הרבה פוסקים דשלא כדרך הנאתו חיובא הוא דליכא אבל איסורא דאורייתא איכא, אם כן לא קשה מיד⁶.

וקושיא ראשונה דמעלתו בלאו הכי אין לו מקום, דהא כהאי גוונא שהספק מצד עצמו ספק איסור תורה ומצד אחר בא לו שהוא דרבנן, לא אמרינן ביה ספק דרבנן להקל, וגם באיתחזק איסורא לא אמרינן ביה ספיקא דרבנן להקל, עיין ש"ך סימן ק"י כללי דיני ספק ספיקא בקצרה אות י"ט כ' וכו'.

אבל אין לומר דרבי עקיבא לטעמיה דסבירא ליה אפילו נפש בהמה במשמע [ביצה כא, ב], אם כן ודאי גם שלא כדרך אכילתו אדם בכלל אשר יאכל לכל נפש הוא, כיון דחזי לבהמה. זה אינו, דכיון דאכילה כדרך אכילתו הוא בכל מקום, אם כן גם לנפש בהמה לרבי עקיבא בעינן כדרך אכילתו לבהמה, לאפוקי עירוב דברים מרים לתוכו דגם לבהמה הוא שלא כדרך אכילתו, ואשר יאכל לכל נפש בעינן לכל נפש ונפש כדרך אכילתו לגביה דידיה כנ"ל.

ובחידושי העליתי בחקירה הנ"ל וזה לשוני. הנה מתניתין וגמרא [ביצה כה, א] דבעי כזית צלי, ודאי היינו טעמא משום יאכל לכל נפש כתיב, אכילה בכזית בעינן דוקא לחלל יום טוב, ולא בשביל פחות מכזית. ומהאי טעמא נראה לי דאי אפשר לספות תרומה וחלה טמאה במשנה פסחים מ"ו [ע"א] אפילו לריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה [יומא עג, ב] וחזיא לאכול חצי שיעור, אמנם משום חצי שיעור אין לחלל יום טוב, וראיתי להגאון בספר טורי אבן (סוף) מסכת מגילה

5. ובסי' קכ תירץ רבינו שהדבר תלוי בדעת בני אדם. 6. וכ"כ בספר משה ידבר לר"מ ישראל מרודוס הלכות יוה"כ סי' א (מהדורתנו עמ' לא) שאם אכל

קאי התם, והרי הש"ס מסופק בשבועות כ"א הנ"ל אי רבי עקיבא סבירא ליה כרבי שמעון דכל שהוא למכות, ולמהריב"ל לרבי שמעון גם שלא כדרך הנאתו מקרי בכלל אכילה באכילת איסור, והוא הדין וכל שכן באכילת רשות או מצוה דאשר יאכל לכל נפש דגבי יום טוב, ומדלא פשיט הש"ס בשבועות כ"א האיבעיא מהא דרבי עקיבא דפסחים ה' לכן תירצו תוספות עדיפא, דאף אם תימצא לומר גם שלא כדרך הנאתו בכלל היתר מלאכה בקרא יאכל לכל נפש אליביה דרבי עקיבא, מכל מקום הנאה אחר הביעור לא מקרי לכם.

ולתירוץ שני דתוספות פסחים ה' שם⁸, והוא תירוץ הריב"א בתוספות פסחים מ"ו ע"א [ד"ה לא תקרא], כיון דעיקרו משום מצוה לא מקרי לכם גבי תרומה טמאה. כהאי גוונא הקשה בספר אהל דוד⁹ מש"ס דסוכה ל"ה [ע"א], דפריך אלא תרומה טמאה הא יש בו דין ממון להסיק תחת תבשילו, והא לריב"א כנדרים ונדבות דמי דלא מקרי לכם, עיין שם. ולעניות דעתי לא קשה מידי, דלכם תרתי משמע, שלכם וגם בשבילכם. ולענין בשבילכם ממעטינן כל שעיקרו אינו עושה בשביל עצמו ולצורך הדיוט, אבל מכל מקום דין ממון יש בו ושלכם הוא, אפילו הנאה שלא כדרך הנאתו נמי לכם מקרי כנ"ל, ולא קשה מידי. אם כן, אף דיאכל לכל נפש ממעט שלא כדרך הנאתו, תיבת לכם ערבה¹⁰ כל שלכם שיש בו הנאה (ש"פ) [שפיר קרינן] לכם, ואתי שפיר דברי מורי ודברי בעל טורי אבן לענין שלא כדרך הנאתו מותר לעשות מלאכה ביום טוב, בשביל הנאה כזו דמקרי נמי לכם [הוספת המחבר: שאי יאכל לכל נפש מצוה, ביום טוב נמי יוצא ידי חובה שלא כדרך הנאתו לדעת המשנה למלך בהלכות יסודי התורה] [פ"ה ה"ח ד"ה יש לחקור]. אבל מכל מקום דוקא בשביל אכילת כזית, דהא יאכל כתיב, ומה גם לריש לקיש דסבירא ליה חצי שיעור מותר מן התורה, ודאי במסוכנת בעינן בשביל כזית דוקא, דבפחות מכזית הרי גם מנבילה מותר מן התורה, ואסור לשוחטה בשביל זה כנ"ל. עד כאן לשוני.

דברים שאין דרך לאוכלם הוא פטור מעונש אבל איסור דאורייתא איכא, ועי' בהערות שם. 7. הובאו דבריו לעיל בד"ה ועוד יש לומר. 8. בפנינו לא נמצא בתוספות. 9. לר' דוד דייטש, עמ"ס סוכה שם. 10. כלומר: כוללת. **קכח.** 1. בחת"ס הגירסה היא בשישים, אך לכאורה צריך לגרוס בשלושים, וכפי שמזכיר רבינו, וכפי שהעיר בליקוטי הערות לחת"ס שם אות ח. 2. בגמרא חולין צח, א, ההוא פלגא דזיתא דתרבא דנפל בדיקולא דבשרא, סבר מר בר רב אשי לשעוריה בתלתין פלגי דזיתא, אמר ליה אבוה לאו אמינא לך לא תזלול בשיעורין דרבנן, ועוד האמר ר' יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה. והוכיח מזה הר"ש במס' טבול יום פ"ב מ"ג שחצי שיעור אסור מן התורה אף על ידי תערובת. והקשה על זה השואל בחת"ס (וכן הקשה בחידושי רע"א חולין שם), הרי גם כזית שלם בשלושים הוא חצי שיעור

ולפי זה אפילו אם תימצא לומר דבשר חי שלא כדרך הנאתו הוא, מכל מקום שפיר שרי ליה רבי עקיבא בשהיה לאכול כזית חי אפילו תפל שאין שהות למולחו בכדי שיעור מליחה משמע. ואם כן גם על פי קושיא זו דמעלתו יש ראייה לדברי הטורי אבן ודברי מורי ז"ל.

והנני חותם בברכה מרובה, כאות נפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

סימן קכח

[בענין חצי שיעור בתערובת, וטעם כעיקר באיסור שאין בו מלקות]

הבורא רוח ויוצר הרים, מכל גזירות קלים וחמורים, ינצור ישמור לעוקר הרים, הלא הוא ידידי הרב החרף ובקי, חריף מקשה מתון ומסיק, עושה חסד ותיק, כבוד שם תפארתו מו"ה פייש ווינטר נ"י, דיין דק"ק האליטש יע"א.

בשעה זו קיבלתי מכתב קודשו על ידי אחיו הרבני מוהר"ש נ"י, ומפני הטרדה כי רבה אשיב לכבודו רק בקצרה.

על דבר תמיהת פאר רום מעלתו נ"י על הגאונים בשו"ת חתם סופר [יו"ד] סי' פ"ה [ד"ה תו הקשה (הראשון)], שהקשה הא כזית שלם בשלושים נמי רק חצי שיעור הוא, ובעינן שישים משום דתחילתו איסור תורה הוא, אם כן הכי נמי יש לומר בחצי שיעור על ידי תערובות, הואיל ובעיניה אסור מן התורה בעינן על ידי תערובת נמי שישים, אף שעל ידי תערובת לכולי עלמא דרבנן הוא איסור חצי שיעור. ותמה על זה מעלתו, דהא כזית שלם ודאי אף דליכא כזית בכדי אכילת פרס לכולי עלמא דאורייתא הוא וכו'.³

שכן אין בתערובת כזית בכדי אכילת פרס ולעולם אוכל רק חצי שיעור, וא"כ מדוע מר בר רב אשי סבר להקל רק בחצי כזית, אלא על כרחך יש לפרש שצריך שישים כיון שתחילתו דאורייתא, ורק בחצי כזית לפי מה שסבר שהוא דרבנן סבר להקל, וממילא אף למסקנת הגמרא שחצי שיעור דאורייתא וצריך שישים י"ל שהוא מצד שתחילתו דאורייתא כשהוא בעין, אך על ידי תערובת לעולם י"ל שהוא דרבנן. 3. בדברי רבינו לא מפורש מה כוונת השואל ומדוע הוא דאורייתא, ובפשטות הוא משום שטעם כעיקר דאורייתא אף כשאין כזית בכדי אכילת פרס, וכפי שכתבו בספר באר יצחק חולין צח, א ובספר פרי החג שער התערובות כלל לד ד"ה ובשו"ת בישוב וביאור דברי הר"ש, שלעולם תלוי בדין האיסור בתערובת לאחר הנפילה ולא בתחילת הדין, אלא שיש לומר שהר"ש סובר שחלב ובשר הוא

סימן קכט

[בדברי הפלתי שקפילא נאמן הוא רק
דרבנן; בדברי רש"י בענין מסיח לפי תומו
בקפילא]

שלום וברכה, לבחור כהלכה, הלא הוא כבוד אהובי
תלמידי ידיד נפשי וחביבי, הבחור המופלג חריף
ושנון ומחודד כבוד הרב אשר נ"י מבעזדאן יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי, ושמתני באמריו הנעימים, כי
ראיתי מתוכם שהוא מחזיק בתורה ויראה, כן יעזרהו ה' וישגא
אחריתו.

ועל דבר התורה אשר העלה בענין טעימת קפילא, הנה מה
שכתב להשיג על תירוץ הפלתי [סי' צח סוף ס"ק ב] לקושיית
הש"ך ריש סימן צ"ח [ס"ק ב]¹, דאחר טעימת (הרמאי) [ארמאה]
יכול ישראל לטועמו ויפלטנו, נמצא נאמנות הגוי הוא רק על
איסור דרבנן. ודחה מעלתו, דבבשר בחלב שהוא אסור בהנאה
אפילו מגמע ופולט אסור, דהנאה מיהת הוי, כמו שכתב מגן
אברהם סימן תקס"ז [ס"ק א]².

ולעניות דעתי דברי הגאונים מסכימים הולכים עם תשובת
הגאון נודע ביהודה תניינא חלק אורח חיים סימן ס"ו [ד"ה
ובגוף], שהעלה בשוב דברי הש"ך סימן קי"ח ס"ק ח', דכיון
דטעם כעיקר ילפינן ליה או ממשרת או מגיעולי נוכרים
[פסחים מד ע"ב], היינו באיסורים דכוותיהו שהם לאווין שיש
בהם מלקות, אבל חלב טמא שהוא לאו דבא מכלל עשה³ או
דנפקא לן מריבויא דאת הגמל, [ו] אין בו מלקות⁴, לא אמרינן
ביה טעם כעיקר מדאורייתא, [ד]מהי תיתי, מגיעולי נוכרים
וממשרת אין ללמוד וכו', יעויין שם. והרביתי ראיה לדבריו
בסוגיא דטעם כעיקר בס"ד [ו] בתשובה אחת (ל סי'). ואם
כן, הוא הדין בחצי שיעור דנפקא לן מכל חלב איסור ואין
[בו] מלקות, ועיין תוספות שבועות כ"ג ע"ב בד"ה דמוקי וכו'
[ד] אפילו עשה אין בו, לכולי עלמא לא אמרינן ביה בחצי
שיעור טעם כעיקר דאורייתא⁵.

ועלו דברי הגאונים כהוגן, ובנין מעלתו ליתא⁶.

נאום הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

יחזקאל סי' יא ענף ג אות יג שכתבו לדחות את עיקר דברי הנו"ב ע"פ
הגמרא בזבחים עח, א ודברי הראשונים שמועיל טע"כ במצוות עשה. ובספר
משברי ים בענייני תערובות סי' כג העיר על דברי רבינו, שבדברי החת"ס
בחלק יו"ד סי' קיד ד"ה ואשר מבואר דלא סבירא ליה חידוש הנו"ב, שכתב
שם שיש דין טע"כ באיסור אכילת קרבן פסח שלא למנווי, אף שהוא רק
איסור עשה, איש לפי אכלו תכוסו, כמבואר ברמב"ם הל' קרבן פסח פ"ב.
בגוף דברי רבינו שאין אומרים טע"כ דאורייתא בחצי שיעור, עי' בספר
כבוד מלכים הלכה למשה דיני שוגג ואונס סי' ד סע' צ, שהעיר שכבר כתב
כן בחו"ד סי' קט ס"ק ה, אך העיר שיש סתירה לזה מדברי רש"י פסחים
מוד, ב ד"ה מפת ויין ומדברי הפמ"ג בשפ"ד סי' צח ס"ק כג. ועי' בזה בדרכי
תשובה סי' צח ס"ק לב. 8. בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס הנ"ל סוף אות ח
כתב בקצרה, ועיין היטב בשו"ת מהר"י אסאד יו"ד סי' קכח ודבריו צע"ג.
ובפשטות כוונת תירוץ רבינו היא, שכשם שבחצי שיעור טעם כעיקר לאו
דאורייתא, כך גם בשיעור שלם כאשר אין כזית בכדי אכילת פרס הרי הוא
כחצי שיעור ואין בו טע"כ דאורייתא, ונפלה טענת השואל.

קכט. 1. הש"ך שם הקשה איך סומכים על טעימת גוי מסל"ת בדאורייתא,
הרי קי"ל בעלמא שמסל"ת נאמן רק בדרבנן. 2. בשו"ע שם סע' א, השרוי
בתענית יכול לטעום כדי רביעית ובלבד שיפלוט. והמג"א ביאר טעם
ההיתר, דלא קביל עליה שלא יהנה אלא שלא יאכל וישתה, וזה לא מיקרי
אכילה ושתיה. ומשמע שלכל הפחות הנאה מיקרי, וממילא באיסורי הנאה
אסור לטעום ולפלוט. והנה דברי המג"א הם ההבנה הפשוטה בגמרא ברכות
יד, א שהסתפקה, השרוי בתענית מהו שיטעום, אכילה ושתיה קביל עליה
והא ליכא או דילמא הנאה קביל עליה והא איכא, אמר ליה טועם ואין בכך
כלום. ומפורש בשאלת הגמרא שטעימה היא הנאה (אלא שלא נאסרה הנאה

מין בשאינו מינו וממילא בשיעור שלם התערובת אסורה מדאורייתא מדין
טע"כ, ולכן מר בר רב אשי לא סבר להקל בזה, ורק סבר להקל בחצי שיעור
לפי מה שסבר שהוא דרבנן, ולפי מה שקי"ל חצי שיעור אסור מן התורה
אף בחצי שיעור אין להקל, וממילא מוכח שחצי שיעור אסור מן התורה אף
בתערובת, שכן אם נאמר שחצי שיעור בתערובת מותר הרי שהאיסור בטל
והופך להיתר ולא שייך לאסור את התערובת מדין טע"כ ולהצריך שישם
כמו בנפל שיעור. [אמנם עי' בליקוטי הערות לחת"ס שם שהוכיח מדברי
הר"ש שאיננו מחלק בין נפל שיעור לנפל חצי שיעור ובשני המקרים הוי
חצי שיעור בתערובת, ודלא כחילוק הנ"ל]. 4. במה שכתב רבינו שחלב
טמאה הוא רק איסור עשה, עיין אנצט"ל כך כג ערך יוצא מן הטמא טור
רצ ובהערה 140 שם שהעירו שבראשונים ואחרונים מבואר על פי משמעות
התו"כ פרשת שמני פ"ד ה"ד והגמרא במס' כריתות כב, א שיש בו לאו,
ומה שאין לוקים עליו הוא משום שאין האיסור מפורש בתורה או מטעמים
אחרים. 5. רמב"ם מאכ"א פ"ג ה"ו. 6. רבינו מזכיר את דברי הנו"ב לקמן
בסי' קכט ד"ה ועוד אף ובסי' קל ד"ה ואני בעוניי, וגם שם מציין שהאריך
בראיות בחידושי לסוגיית טעם כעיקר, אך לא הביא שכתב את הדברים
גם בתשובה. 7. רבינו מבאר את דברי החת"ס על פי חידוש הנו"ב שבאיסור
שאיין בו מלקות לא אומרים טעם כעיקר דאורייתא, שהוא הדין בחצי שיעור,
ומבאר על פי זה את דברי הגמרא הנ"ל. ובשו"ת אבני נור או"ח סי' שנט
אות ד כתב להיפך, שמדברי הגמרא הנ"ל (לפי ההבנה הפשוטה) יש להוכיח
שגם בחצי שיעור טע"כ דאורייתא (והמקור לזה ממשרת שלא כתוב בו לשון
אכילה להצריך כזית, או מגיעולי נוכרים שגם כלים קטנים במשמע שאין
בפליטתם כזית), ומכאן זה חלק על גוף דברי הנו"ב ונקט שגם באיסור שאין
בו מלקות טע"כ דאורייתא. ועי' בשו"ת באר יצחק יו"ד סי' יג ובספר דברי

הנה ארבע תשובות בדבר.

חידא. דהתם במגן אברהם לא הוזכר שיהיה אסור מדאורייתא, רק מדרבנן הוא אסור טועם ופולט, בין באיסורי אכילה ובין באיסורי הנאה. וכן מבואר בהדיא בתשובת הריב"ש סימן רפ"ח דטעימת גוף האיסור לרבא הוא כמו טעימת הריח לאביי בבת תיהא דאסור בהנאה [ע"ז סו ע"ב], ולא דמי לחצי שיעור, משום דלא שייך בטעימה ופולט סברא דחזי לאצטרופי, עיין שם היטב. וגם באיסור הנאה בעינן דווקא כזית, עיין צ"ח פסחים כ"ב ע"ב [ד"ה והרי] ובהג"ה רמ"א יורה דעה סימן ק"ח סעיף ה'.

ועוד, אף אם תימצי לומר באיסורי הנאה גם טועם ופולט אסור מדאורייתא, היינו אם טועם האיסור עצמו בעיניה, משא"כ על ידי תערובות, אף על גב דקיימא לן טעם כעיקר דאורייתא היינו דמדאורייתא אסור באכילה כל שיש בו טעם איסור, אבל בהנאה לכולי עלמא לא מיתסר מדאורייתא על ידי טעמו ולא ממשו'. לא מיבעי אי ילפינן טעם כעיקר ממשרת [פסחים מד, ב] דהיתר הנאה הוא, אלא אף אי ילפינן ליה מבשר בחלב, דייק רש"י בלשונו בחולין ק"ח ע"א [ד"ה אמר אביי] דגמרינן מבשר בחלב דאסריה רחמנא באכילה. והארכתי בזה בכוונת רש"י במקומו, ובגוף דין זה דלענין הנאה באיסורי הנאה לכולי עלמא טעם כעיקר לאו דאורייתא. ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא חלק אורח חיים סימן ס"ו [ד"ה ובגוף] דבאיסור עשה לכולי עלמא לאו דאורייתא, והכי נמי באיסור הנאה דלא לקי עליו ולא עדיף מאיסור עשה'. ואם כן טועם גם באיסורי הנאה על כל פנים בתערובת לא אסיר מדאורייתא, ואתי שפיר תירוצן הפלתי.

ועוד, הרי הנאה זו דטועם (יפלוט) [ופולט] הוי שלא כדרך הנאתו, שהרי פולטו, ואפילו אם תימצי לומר גם בהנאה אסור טעם כעיקר מדאורייתא היינו כדרך הנאתו, אבל טועם ופולט שלא כדרך הנאתו הוא. ואף דבשר בחלב אסור גם שלא כדרך

הנאתו כדמסיק ש"ס בפסחים כ"ה ע"א, הרי קושיית הפלתי והש"ך קאי לרבא בחולין צ"ז ע"א דיליף מדר' יוחנן טעימת קפילא על בשר בחלב, ורבא לטעמיה העלה מהרש"א בפסחים דף כ"ו ע"א [ד"ה שאני היכל] דסבירא ליה בבשר בחלב נמי דווקא כדרך הנאתו ולא כאביי דף כ"ד [ע"ב] וכ"ה [ע"א] שם, עיין שם היטב, ואתי שפיר תירוצן הפלתי.

ועל ארבעה לו אשיבנו, הרי בטועם ופולט נהי דהנאה איכא, מכל מקום הרי אינו מכוון להנות מטעימה זו דאיסורא אלא לנסותו הוא טועמו ופולטו מיד, וקיימא לן דבר שאין מתכוון מותר, ובמידי דהנאה אפילו פסיק רישיה נמי שרי כמו שכתב הר"ן פרק גיד הנשה [חולין לב, א מדפי הרי"ף ד"ה אביי אמר] בסוגיא דריחא מילתא, אף על גב שהוא נהנה מריחו ומתעסק בחלבים ועריות חייב (שכבר) [שכן] נהנה, ריחא לא חשיב אכילה והנאה לרבא. עיין שם. והכי נמי טועם ופולט כן. ונהי דעדיף טועם ופולט יותר מריח, דהא שרי והא אסור, היינו רק מדרבנן, אבל לא מדאורייתא לכולי עלמא.

ואתי שפיר דברי הכרתי ופלתי בתירוצו הנ"ל על פי ארבע טעמים הנ"ל. ומעתה יראה מעלתו כי לא צדק במה שכתב על דברי הפלתי בלשון ואינו נכון, כי אינו נכון לכתוב מהר כן על אורן של ישראל, והרי ביארנו כי הנה באמת נכון הדבר לאמיתה של תורה, ודברי פי חכם חן.

ומה שכתבת על דברי רש"י בחולין צ"ז ע"א, לטעמיה קפילא ארמאי לפי תומו, ולא יודיעוהו שצריכין לו לדבר איסור והיתר, שהוא שפת יתר, וסגי באומרו לפי תומו. הנה כוונת רש"י פשוט, לחלק בין האי לפי תומו דהכא ממסית לפי תומו דבעלמא גבי עדות אשה, דהתם בעינן מסיח לפי תומו מעצמו בלא ששואלין אותו כלל, וגם לקצת פוסקים בעינן שיאמר קישור דברים שמספר גם דברים אחרים, אבל מספר דבר זה לבד עדות אשה וכיוצא בזה לא מיקרי מסיח לפי

מגיעולי נכרים, עיי"ש. אמנם יש להעיר שבדברי רבינו מבואר שאין הדבר תלוי בשני המקורות. ובגוף הדבר שדין טע"כ לענין איסור הנאה תלוי בחקירה הנ"ל בגדר טע"כ, עי' בשדי חמד מערכת הטי"ת ריש כלל יג ד"ה אי בשם ספר יוסף אומץ אות קצט-ר שהאריך בזה. אמנם בדבריו מבואר שעיקר צד ההיתר הוא שאם טע"כ הוא רק מניעת הביטול מצד טעימתו זו היא הכרתו, הרי שזה שייך דווקא לגבי אכילה שאכן טועם ומכיר, משא"כ לענין איסור הנאה למכור לגוי שאין הכרת האיסור ואין התערבות נמכרת ביוקר עבור טעם האיסור. ולכאורה לפי זה בנידון רבינו לגבי הנאת טעימה יש לאסור אף לצד זה, שכן האיסור ניכר בטעמו ולמעשה הוא נהנה גם מן האיסור. 4. בספר כבוד מלכים שם העיר על דברי רבינו, ששית רש"י היא שלוקים על הנאה כפי שכתב המל"מ הל' יסודי התורה פ"ה ה"ח, ולפי זה תמה על דיוקו של רבינו בדברי רש"י לעיל.

בתענית), וכל דברי רבינו כאן הם על פי הנחה זו. אמנם בפירוש ר"ח שם (הובא בתוס' שם ד"ה טועם) כתב שכיון שפולט אינה אפילו הנאה, וכן כתבו הצ"ח והראש יוסף שם שאין כוונת הגמרא להכריע כצד ההיתר של הספק (שטעימה היא הנאה אלא שהנאה לא נאסרה בתענית) אלא טועם ואין בכך כלום, דהיינו צד שלישי שאין טעימה מוגדרת כלל כהנאה. 3. בספר כבוד מלכים הלכה למשה דיני שוגג ואונס ס' ד סע' צ העיר על חידושו של רבינו מדברי המרדכי פסחים רמז תקנח והריטב"א ע"ז סה, ב ד"ה שרייה. ועי' בזה בפמ"ג בפתיחה להל' פסח חלק שני פ"ג אות ו. ועי' לעיל סי' קכח שרבינו מחדש שטע"כ לאו דאורייתא בחצי שיעור, וכאן מחדש כן לגבי איסור הנאה, ובספר כבוד מלכים שם תלה את שני חידושו של רבינו בחקירה בגדר דין טע"כ, אם הוא רק מניעת הביטול או שמהפך את ההיתר לאיסור, וכתב שחקירה זו גופא תלויה במקור לדין טע"כ אם למדים ממשרת או

ועל דבר התורה, אשר שדר לן מר חורפיה, להקשות על פירוש רש"י בעבודה זרה דף ס"ח [ע"א ד"ה סרוחה מעיקרא] דמחלק ר' מאיר קרא דנבילה שאינה ראויה לגר סרוחה מעיקרא, היינו טעמא לפי שהפגם קדם אין שם איסור חל עליו, אבל אם האיסור קדם אין הפגם מפקיעו. והקשה מעלתו, לשיטת הפוסקים דיש איסור עשה שאינו זכות וגם כשהיא נבילה קיימא הך עשה, אם כן איך משכחת כלל סרוחה מעיקרא, הא איכא איסור אינו זכות קודם ולא פקע על ידי סרוחה, וצ"ע. אלו תורף דברי קודשו. [הוספת המחבר: ומה שכתב מעלתו עיין פרי מגדים פתיחה להלכות שחיטה, הוה ליה לציין דבפירוש כתב כן התוספות בחולין דף ל"ז ע"א בד"ה השתא ובמסכת שבועות דף כ"ד ע"א ד"ה האוכל].

לעניות דעתי לא קשה מידי, מלבד דלכאורה מצינו סתירה בזה ברש"י, בביצה כ"ה¹ ובחולין ט'² [ע"א ד"ה בהמה] סבירא ליה לרש"י אינו זכות תיקון הלאו בלבד הוא ולא איסור עשה, אם כן אזיל רש"י במסכת עבודה זרה דף ס"ח נמי בהאי שיטתיה. ולפי מה שכתב רש"י בשבועות כ"ד³ ושאר דוכתין דיש איסור שאינו זכות, צ"ל כוונת ר' מאיר לחלק בין סרוח מעיקרא לנסרח אחר כך, היינו דזה פגם הרבה והוה ליה שלא כדרך אכילה כיון שמוכה שחין הוא או נשתברו איבריה והתלע מחיים, אבל נסרח אחר כך בטבעו הוה ליה רק פגם מועט. אמנם שינויי דחיקי לא משנינן ליה.

אבל האמת נראה לי לתרץ, דהרי תוספות בשבועות כ"ד [ד"ה האוכל] דחו לגמרי סברא זאת, על פי שהקשו איך חיילי איסור אבר וחלב וטריפה על איסור אינו זכות, ואפילו למאן דאמר לאברים עומדת איך חל אבר על אינו זכות שהוא במעי אמו. ואני בעוניי נראה לי לתרץ על פי מה שכתב והעלה הגאון בתשובת נודע ביהודא תניינא חלק אורח חיים סימן ס"ו [ד"ה ובגוף] ביישוב דברי הש"ך ביורה דעה סי' קי"ח ס"ק ח', דכיון דטעם כעיקר ילפינן ליה או ממשרת או מגיעולי מדין³, היינו באיסורים דכוותיהו לבד שהם לאווין שיש בהם מלקות, אבל חלב טמאה שהוא לאו הבא מכלל עשה או דנפקא לן מריבויא דאת הגמל [ו] אין בו מלקות⁴, לא אמרינן ביה טעם כעיקר מן התורה, דמהי תיתי, מגיעולי גוים וממשרת אין ללמוד, יעויין שם. והרביתי ראיות לדבריו בסוגיא דטעם כעיקר בס"ד⁵. ואם כן איסור אבר וטריפה וחלב לאווין שיש בהם מלקות הם כולם וטעם כעיקר דאורייתא הוא באלו, הוה ליה איסור מוסיף על איסור עשה דאינו זכות דלא אסור ביה מן התורה טעמו ולא ממשו. כך נראה לי לתרץ

תומו. ולכן פירש רש"י דהאי לפי תומו דהכא היינו רק שלא יודיעוהו שצריכין לו לדבר איסור והיתר, אבל ודאי שואלין אותו בפרטות על זה אם יש בו בנותן טעם לאיזה סיבה וטעם, כגון שנים המרו זה עם זה אם יש בזה בנותן טעם או שאר אמתלא כיוצא בזה. והיינו טעמא דרש"י סבירא ליה דגם אומן קפילא בעינן, משום דלא חשיב האי מסיח לפי תומו ממש כמו בעלמא כנ"ל, ואין לדייק שום דין מלשון רש"י. ועיין בית יוסף באבן העזר סימן י"ז [על סעיפים יד-טו].

ומה שכתב מעלתו באופן אחר למה פירש רש"י תרתי, על פי דר' יוחנן בבבלי וקפלוט סבירא ליה לשער, דהיינו במאה, דטעם קלוש הוא, צריך על כרחך אומן המבחין, ומהאי טעמא גופיה לא שייך גביה דלא מרע אומנותיה בכך כיון דליכא למיקם עליה כל כך, ובעינן נמי מסיח לפי תומו, משא"כ לרבא לטעמיה סבירא ליה לשער בשישים, זה נרגש לכל אדם, ולא מרע אומנותיה סגי בלבד בלא מסיח לפי תומו.

מילי דסברא הם, אבל זהו רק לשיטת התוספות דף צ"ז ע"ב [ד"ה כל] שהעלו דרבא ור' יוחנן פליגי בהא לשער בשישים או במאה, אמנם הר"ן בסוגיא דזרוע בשילה [לה, ב מדפי הרי"ף] כתב בהדיא וזה לשונו, והוי יודע דבכל איסורים שבתורה השוו מידותיהן לבבלי וקפלוט שנותן טעם עד שישים וכו', והיינו דלא כתוספות. וכן משמע לשון רש"י דף צ"ז [ע"ב ד"ה משערין] אהא דר' יוחנן כל איסורין שבתורה משערין כבבלי וקפלוט וכו' ואכתי לא איפסקא הלכתא בשישים וכו', משמע דבבלי וקפלוט הוי שיעורא בשישים וכמו שכתב הר"ן. אם כן ליכא להעמיס בדברי רש"י מה שכתב מעלתו בזה כמו שכתבתי כנ"ל.

והיה זה שלום וברכה כנפשך ונפש ידיך אוהבך הנאמן ודורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קל

[בעניין נבילה שאינה ראויה לגר]

שלום וכל טוב לאיש חי ורב פעלים, קודש הילולים, הלא הוא כבוד ידיד נפשי ורב חביבי הגאון נודע בשערים, סיני ועוקר הרים, בנם של קדושים, קדושת שם תפארתו, מו"ה אברהם אולמאן נ"י, אב"ד ור"מ דק"ק לאקענבאך יע"א.

מכתבו קיבלתי.

קל. 1. ע"א ד"ה לאפוקי, עיין תוס' שם. 2. ע"א, עיין תוס' שם ד"ה האוכל. 3. פסחים מד, ב. 4. רמב"ם הל' מאכ"א פ"ג ה"ו. 5. עיין בדברי רבינו בזה לעיל סי'

בחולין ק"ג [ע"ב] שמואל אדשמואל, דילמא בבשר בחלב דווקא סבירא ליה חל אחלב ונבילה דהוה ליה איסור מוסיף על ידי טעם כעיקר שנאסר בבשר בחלב, ור"ל על פי נקודה הנפלאה בפירוש המשנה להרמב"ם בכריתות י"ג [פ"ג מ"ד] לתרץ קושייתו כהאי גוונא דהוה ליה איסור מוסיף על ידי שאסור בהנאה, יעויין שם. ועוד הארכתני בזה.

על כל פנים, קושיית פאר רום מעלתו נ"י יפה מתורצת בכ"מ, ולא הוי איסור מוסיף. אלא דיש לפקפק, דהרמב"ם⁶ הרי פסק נמי טעם כעיקר לאו דאורייתא לענ"ד כנ"ל⁷. ולפי מה שכתבתי מובן דתוספות בשבועות כ"ג ע"ב ד"ה דמוקי שכתבו היינו טעמא דתרומה טמאה לפי שאין איסור חל על איסור, היינו תוספות לטעמם דף כ"ד הנ"ל [ד"ה האוכל] שלא תירצו קושייתם הנ"ל, ומשום דלר' יוחנן מיירי תוספות ד"ה דמוקי הנ"ל⁸, ולרש"י בחולין דף צ"ח [ע"ב ד"ה לטעם כעיקר] סבירא ליה לר' יוחנן ורבא טעם כעיקר לאו דאורייתא. ולא מיתרצא קושיית הפרי מגדים הנ"ל על הרמב"ם. ולכאורה יש לומר על פי זה דאזלי ר' מאיר ור' שמעון לטעמייהו, ואין כאן מקומו להאריך.

ודע דלר' יוסי הגלילי ביומא ל"ו [ע"ב] ליכא מלקות בנבילה, אם כן אי ילפינן טעם כעיקר מגיעולי נוכרים, גם באיסור עשה שמעינן לה שפיר אליביה⁹, אבל אי ילפינן טעם כעיקר ממשרת [ו] מבשר בחלב ודאי הדין עם נודע ביהודה דבעשה לאו דאורייתא הוא.

וגם יש לומר, לפי מה שכתב הפרי מגדים בפתיחה להלכות שחיטה דעוף לא הוקש לאיסור עשה זו דשאינו זכות, אם כן יש לומר נבילה סרוחה מעיקרא דשריא קרא לר' מאיר בעוף קאי. אלא דזה אינו לר' מאיר לטעמיה בחולין ק"ב ע"א אבר מן החי אינו נוהג בעוף סבירא ליה, ובחולין פ"ו ע"א לענין כיסוי סבירא ליה ר' מאיר בחייה בחזקת איסור עומדת, על כרחך

קושיית התוספות¹⁰. ואם כן, הרי מבואר בסוגיא דעבודה זרה שם דלא מסברא חיצונה מחלק ר' מאיר בין חל שם האיסור קודם הסרחון דלא פקע האיסור אלא אם כן קודם הסרחון אז לא חל עליו האיסור, אלא מקרא יליף ר' מאיר כן מגיעולי מדין, ולא עדיף לר' מאיר טעם לפגם מטעם לשבח לדידן דילפינן טעם כעיקר מגיעולי מדין רק בלאו שיש בה מלקות ולא באיסור עשה, והכי נמי טעם לפגם לר' מאיר. ובהדיא השווה אותם ר' מאיר בלשונו ואמר, אחד נותן טעם לפגם ואחד נותן טעם לשבח אסור. אבל איסור אינו זכות, איסור עשה הוא, שפיר מפקיעו הסרחון גם לר' מאיר, דתרווייהו טעם כעיקר דאורייתא [ו] נותן טעם לפגם אסור מגיעולי מדין יליף ליה ר' מאיר כמו שכתב מהרש"א בסוגיא דמשרת פסחים מ"ה¹¹, ולא קשה מידי קושיית פאר רום מעלתו נ"י.

ועל פי זה הונח לי דברי הרמב"ם ריש פרק ז' מתרומות [ה"א] שעמד עליו הפרי מגדים בפתיחתו להלכות שחיטה [שורש ה' ד"ה שוב ראיתי], שכתב טעמא דכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה לפי שאינו קודש, ולא כתב משום אין איסור חל על איסור כמו שכתב תוספות בשבועות דף כ"ג ע"ב בד"ה דמוקי וכו', עיין שם. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, כיון דתרומה טמאה באיסור עשה הוא, לא אסור טעמו ולא ממשו מדאורייתא, אם כן הוה ליה איסור מוסיף טומאת הגוף דטעם כעיקר דאורייתא, ואסור לטמא לאכול תבשיל שיש בו בנותן טעם של תרומה טמאה. וגמירן בחולין דף ק"ג [ע"ב] בשני תירוצים אחרונים דהיינו טעמא משום אין איסור חל על איסור, או דסבירא ליה שם אליביה דשמואל דגם איסור מוסיף לית ליה, או דאזיל אליביה דמאן דסבירא ליה טעם כעיקר לאו דאורייתא בשום דוכתא ולא הוי איסור מוסיף כנ"ל.

ועל פי זה הקשיתי להפוסקים דרך בבשר בחלב לבד טעם כעיקר דאורייתא ולא בשאר איסורים, אם כן מאי פריך הש"ס

10 כלומר: תוס' בשבועות כג, ב כתב שכהן טמא שאכל תרומה טמאה אינו במיתה משום אאחע"א, ולא כתב שזה איסור מוסיף משום טע"כ, וכן תוס' בשבועות כד, א כתב שאיסור אבר אינו יכול לחול על איסור אינו זכות, ולא כתב שזה איסור מוסיף משום טע"כ, וכל זה משום שדבריהם הם אליבא דר' יוחנן הסובר שטע"כ לאו דאורייתא (ע"ז סז, ב). 11. בשו"ת פני מבין יו"ד סי' קד אות ב הקשה על דברי רבינו, שלכאורה אף לדברי ריה"ג אין להוכיח מגיעולי נוכרים שטעם כעיקר אף באיסור שאין בו מלקות, שמהיכי תיתי לומר שהגעילו את הכלים רק משום איסור נבילה, הרי היה עליהם לחשוש גם לשאר איסורים שיש בהם מלקות לכו"ע כגון מינים טמאים חלב ודם. וכתב שיש ליישב קצת שאם לא כל האיסורים אוסרים בטעמם לא היה להם להגעיל כיון שהוא ספק ספיקא, שמא התשמשו רק בדברי היתר ואת"ל השתמשו בדברי איסור שמא רק נבילה, ובהכרח חששו לכל האיסורים,

קכח. 6. בספר כבוד מלכים הלכה למשה דיני שוגג ואונס סי' ד סע' צ, השיג על דברי רבינו וכתב שמה שניתוסף חומרא לענין טע"כ איננו בגדר איסור מוסיף רק איסור חמור, כיון שתוספת זו איננה ניכרת בחתיכה עצמה אלא רק נוגעת לכוחה של החתיכה לאסור חתיכות אחרות, וגרע מתוספת איסור הנאה. וכלפי גוף קושיית תוס' כתב שיש לתרץ ע"פ מה שמבואר בדברי הריטב"א חולין קא, א ד"ה והאיכא שתוספת חיוב כרת היא בגדר איסור מוסיף, שהוא הדין למלקות. 7. לכאורה הוא מפורש בתוס' שם מד, ב ד"ה ורבנן קדירה, ואינו במהרש"א. 8. הל' מאכ"א פט"ו ה"ג.

9 מתחילת הפיסקה ועד כאן נראה משובש, ונראה שכך צ"ל: על כל פנים, קושיית פאר רום מעלתו נ"י יפה מתורצת לענ"ד כנ"ל. אלא דיש לפקפק, דהרמב"ם הרי פסק נמי טעם כעיקר לאו דאורייתא בכל מקום, ולא הוי איסור מוסיף. ולפי מה שכתבתי...

סבירא ליה בעוף איסור אינו זכות כמו שכתב הפרי מגדים בסוף פתיחתו הנ"ל.

ועיין בשו"ת תרומת הדשן סימן קכ"ט לחלק בין דיו הנעשה מחמץ לנעשה מיין נסך על פי סברת רש"י בעבודה זרה ס"ח הנ"ל אליביה דר' מאיר, ובפרי חדש אורח חיים סימן תמ"ב בסופו [סע' ט ד"ה ומ"ש מותר לקיימו]. ועיין בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סימן נ"ז על הבאדא"ש בענין סברת רש"י הנ"ל, ומה שכתב בצל"ח מסכת ביצה [ב ע"א ד"ה ולרבי] על דבר פלוגתת הרמב"ם וראב"ד ריש הלכות חמץ ומצה.

ואין כאן מקום להאריך, ה' שנותיו יאריך.

נאום דורש שלום תורתו.

הק' יהודאסאד

סימן קלא

[בענין איקבע איסורא וחצי שיעור]

שלום רב לידידי הרב הצדיק המאור הגדול
החריף ובקי, מו"ה שמעון עלבינגער אב"ד קהילת
ווראדיש יע"א.

מכתבו השגתי לנכון.

ועל דבר אשר הקשה בכריתות י"ח [ע"א] מאי איכא בין איקבע איסורא וכו' איכא בינייהו ובא נכרי ואכל הראשונה וכו', לדעת הרמב"ם בפרק ח' משגגות [ה"ב] דפליג על תוספות לעיל י"ז ע"ב ד"ה מדסיפא כו' וסבירא ליה פחות מכזית נמי איקבע איסורא, אם כן לימא הש"ס הא איכא בינייהו חתיכה אחת פחות מכזית.

ונראה לי, לדין דווקא דקיימא לן חצי שיעור אסור מן התורה [יומא עג, ב] קרי ליה הרמב"ם איקבע איסורא, אבל לריש לקיש דחצי שיעור מדאורייתא מותר אין שם איסור עליו מן התורה ליכא למימר דאיקבע איסורא¹, וש"ס ניהא ליה לאשכוחי איכא בינייהו לכולי עלמא, גם אליביה דריש לקיש דסבירא ליה חצי שיעור מותר מן התורה.

ועוד עדיפא נראה לי, לפי מה שכתב הרשב"א בחידושי שבועות דף כ"ג ע"ב [ד"ה הא דאמרינן], הא דלא נקט ש"ס טעמא דר' יוחנן לא מוקי לה כריש לקיש בחצי שיעור משום

דאיהו סבירא ליה דאסור מן התורה ומושבע ועומד הוא, משום דבשלמא ר' יוחנן דקאמר לאו דווקא אלא ר' יוחנן (ר"י ור"ש) [ורב ושמואל] דכולהו אוקמוה בכולל ולא בחצי שיעור, ולא נקט ר' יוחנן אלא משום דאיהו בר פלוגתיה לריש לקיש, ורב ושמואל לא שמעינן בחצי שיעור אי דאורייתא אי לא כו', עיין שם. אם כן הרי הכא כולוהו אמוראי מפרשי טעמא דרב, ורב לטעמיה הא לא פסיקא לן אי סבירא ליה חצי שיעור אסור מדאורייתא, לכן לא אמר הש"ס האי איכא בינייהו בפחות מכזית, כיון דאי סבירא ליה חצי שיעור מותר מן התורה לא איקבע איסור כנ"ל.

שוב ראיתי להגאון במרכבת המשנה [מהדו"ק הל' שגגות פ"ח ה"ב] שכתב ראה לדעת הרמב"ם מלשון הגמרא הכי, מאי איכא בין איקבע איסורא לשאי אפשר לברר איסור, מדלא בעינן מאי איכא בין רב נחמן לרבא מכלל דפסיקא ליה דאיכא בינייהו מאי דאיכא בין רבא לר' זירא, דהיינו כזית ומחצה, לפי שגם פחות מכזית חשיב איקבע איסור לפי מאי דקיימא לן חצי שיעור אסור מן התורה. עד כאן לשונו. ולא הבנתי כוונתו, דהא עדיין גם על שאלת מאי איכא בין איקבע איסור כו' יש לומר הכין. אלא על כרחך משום דלא פסיקא ליה וכדברי רשב"א שם כ"ג כו'. [ותוס'²] סבירא להו שבועה חל על איסור חצי שיעור דלא מיקרי מושבע ועומד, לכן סבירא להו נמי לעיל [כריתות] י"ז [ע"ב] בד"ה מדסיפא דחצי שיעור לא מיקרי איקבע איסורא, משום [ד]לדידהו פשיטא להו על כרחך דרב ושמואל נמי כו' יוחנן סבירא להו חצי שיעור אסור מן התורה, ומוכח שיטתם מהכא על פי קושיית הרב הנ"ל. ורשב"א לטעמיה דפליג על תוספות התם על פי סוגיא דיומא ריש פרק יום הכיפורים [עג ע"ב] דחצי שיעור כיון דאסור מן התורה מושבע ועומד מיקרי, הכי נמי לטעמיה מיקרי איקבע איסור, ולא קאמר הכא האי איכא בינייהו מהאי טעמא גופיה דמתרץ רשב"א לנפשיה סוגיא דשבועות התם דלא קאמר האי טעמא דלא מוקים ר' יוחנן כריש לקיש, משום דרב ושמואל לא פסיקא ליה אי סבירא להו חצי שיעור אסור מן התורה, הכי נמי הכא רב לטעמיה קאי וכו"ל. ואולי תוספות ורשב"א לטעמם.

אלא דרמב"ם לטעמיה פרק ה' מהלכות שבועות ה"ז בהדיא פסק כתוספות דשבועות כ"ג, דלא מושבע מהר סיני מיקרי, ולא כסוגיא דריש פרק יום הכיפורים, ומכל מקום סבירא ליה הכא דאיקבע איסורא מיקרי, דלא כתוספות. ומכל מקום תוספות מיהת שפיר יש לומר לטעמם אזלי.

וכן מבואר בדברי מרכבת המשנה הל' שגגות פ"ח ה"ב המובאים בהמשך דברי רבינו. 2. שבועות כג, ב ד"ה דמוקי.

וממילא יש להוכיח שאף באיסור שאין בו מלקות טעם כעיקר. **קלא**. 1. וכן כתב בצפנת פענח הל' מתנות עניים פ"ד ה"ט דף נג עמודה א,

ואם כן נראה לי דאליביה דר' שמעון דסבירא ליה כלשהו למכות ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן, ומדור תוספות דחצי שיעור איקרי איקבע איסור. ומכל מקום ניהא להו לתוספות לדחוקי ולפרש מתניתין ספק יש בו כשיעור כו' דמיירי שיש שתי חתיכות לפניו ומביא אשם תלוי על ספק ספיקא, ולא פירשו כפשוטו ואתיא מתני' כר' שמעון דהוא שפיר לדידיה איקבע איסור בחצי שיעור, משום דלא קיימא לן כר' שמעון לא ניהא להו לאוקמיה מתניתין סתם כוותיה. ותדע, דהא הריטב"א על שם רבינו מאיר במכות י"ז [ע"א ד"ה רבי שמעון] כתב טעמא דר' שמעון לחלק בין מלקות לקרבן משום [ד]למלקות דבמזיד אכליה אחשביה לחומר איסור להתחייב בכלשהו, משא"כ לקרבן שאכילת שוגג כו', עיין שם. אם כן דווקא לקרבן בעינן כזית, אבל כרת שהוא על מזיד חייב לר' שמעון בכלשהו. וכן כתב הגאון באוהל (מועד) [דוד]³, והוכיח כן מירושלמי ריש פרק ג' דפסחים איתא כן בהדיא, עיין שם היטב באוהל דוד הנ"ל. ואם כן אין לך איקבע איסורא גדול מזה, כיון דאפילו כרת חייב לר' שמעון על חצי שיעור. ועל כרחק משום דלא קיימא לן כר' שמעון לא רצו התוספות לאוקמיה סתם מתניתין כוותיה כנ"ל.

וטעמא דהרמב"ם דלכאורה סותר את עצמו, דסבירא ליה שבועה חל על חצי שיעור נבילה דלא מיקרי מושבע מהר סיני כנ"ל, נראה לי על פי מה שכתב הר"ן בשבועות כ"ד (ט, א מדפי הרי"ף) ובמשנה למלך פרק א' מהלכות חמץ ומצה [ה"ז], הא דצריך ר' יוחנן לטעמא דחזי לאצטרופי, והא קרא דריש כל [חלב] לרבות חצי שיעור, היינו טעמא, דאי מכל [חלב] יש לומר דווקא חלב הוא דרבי קרא אבל שאר איסור לא, ומהאי טעמא דחזי לאצטרופי גם בשאר איסור אסור מן התורה אף דליכא כרת כמו בחלב. ועיין תשובת רדב"ז (ח"ג סי' תקצ"ז) [ח"ה אלף תרצז (תקצז)] ללשונות הרמב"ם הל' שבועות פ"ד ה"א. אם כן סבירא ליה להרמב"ם, בחלב איסור כרת דכתיב ביה קרא לריבוי חצי שיעור מיקרי איקבע איסורא לענין אשם תלוי, והוא הדין דמיקרי מושבע ועומד מהר סיני הוא ואין שבועה חל על חצי שיעור חלב, אבל באיסור לאו נבילה וטריפה דלא מפורש ביה קרא, דמחלב ליכא למילפה כנ"ל רק מסברא חזי לאצטרופי שמעינן לה, בהני דווקא כתב הרמב"ם דשבועה חל עליהם על חצי שיעור, דלא מיקרי מושבע מהר סיני כנ"ל⁴.

3. לר' דוד דייטש רבה של סערדהאעלי, פסחים ט, ב מדפי הספר ד"ה ונראה. 4. בשו"ת קהלת אשר סי' יד כתב שעל פי דברי רבינו יש ליישב כמה קושיות, אלא שהפמ"ג בספרו תיבת גמא פרשת תולדות אות ג כבר הציע כעין חילוקו של רבינו אך כתב שבדעת הרמב"ם אין לומר כן, עיין שם. ועיין עוד בשו"ת אחיעזר יו"ד סי' כא אות ג שחילק להיפך ממש

ואפשר ליישב בזה סתירת סוגיא דשבועות כ"ג עם סוגיא דיומא ריש פרק ח' שהרעיש הרשב"א בחידושים הנ"ל ובתשובות [ח"א] סי' תרי"ו על תוספות ורמב"ם הנ"ל. ולפי מה שכתבתי יש לומר, התם ביומא דווקא על איסור חצי שיעור אכילה ביום הכיפורים קאי, [ד]הוא איסור כרת דומיא דחלב, אילו נשבע שלא לאכול חצי שיעור ביום הכיפורים אינו חל, כיון דמן התורה אסור מקרא דכל חלב מושבע מהר סיני הוא, משא"כ בנבילות וטריפות בשבועות כ"ג. ודו"ק.

נאום ידידו.

הק' יהודא אסאד

סימן קלב

[בענין ספק טריפה וספק נבילה]

של[ו]מים אלף לשר האלף, הלא הוא כבוד אדוני מורי ורבי הגאון הגדול נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מו"ה פלק נ"י אב"ד קהילת סעטשין יע"א.

גלילי ידו הקדושה וטהורה משוק פעסט' העבר קיבלתי, וששתי בו. והנני אומר לו ולבנו מזל טוב, ד' ירים כסאו מעלה מעלה, גם את האב גם את הבן, כבוד אומר כולה, נצח סלה אמן.

על דבר מה שתמה הדרת גאונו כבוד מורי נ"י על הבית שמואל בסימן ב' ס"ק י"ד במה שכתב בספק טריפה הוי חזקת היתר, שהוא נגד דברי תוספות בנדה י"ח ע"א בד"ה אחר הרוב וכו'. עוד קורא תימה על תוספות בזה, דמאי שייך גבי תשע חנויות חזקת איסור של בהמה, דהכשר מתחילה היה כשר ברור וכו' ועכשיו הוא ספק על ידי הקבוע ספק השקול הוא. אלו תורף דברי קודשו.

הנה בחידושי חולין דף צ"ה עמדותי על הברייתא דתשע חנויות וכו', מאי שנא דנקט נבילה ולא נקט טפי אחת מוכרת בשר טריפה. וזה לשוני בחידושי. מכאן סיוע קצת לשיטת הרמב"ם דספק מן התורה להקל, דלדידיה ניהא הא דנקט ברייתא נבילה ולא טריפה, משום דטריפה ספיקו אסור מדרבנן

מדברי רבינו, ש"כל חלב" הוא ריבוי ודין חדש ואין מושבע ועומד עליו מסיני, משא"כ "חזי לאצטרופי" רק מגלה שחצי שיעור נכלל בעיקר האיסור ומושבע ועומד עליו.

קלב. 1. יריד גדול שהיה מתקיים בעיר פעסט באביב ובסתיו, והיו נוהגים לשלוח אגרות ע"י הסוחרים הנוסעים ליריד. מוזכר גם באה"ע סי' קצא.

והנני אקצר מפני הטרדה, ואחתום בברכה כאוות נפשו
ונפש תלמידו דורש שלומו.

הק' יהודא אסאד

סימן קלג

[שיטת ר' מאיר ברובא דאיתא קמן; איך למדו תשע חנויות מסנהדרין]

החיים והשלום יחדיו יהיו תמים על ראש ידך
נפשי, צמידי חמידי, הרב הוותיק עמק החרוץ,
המופלג בתורת ד' תמימה, אוצר המזימה, צופה
תעלומה, כבוד שם תפארתו מו"ה פסח נ"י בקהילת
עיר חדש יע"א.

נעימות בימינו הגיע לידי בזמנו, ושמחתי מאוד בשלוותו,
ומה גם בדברי תורתו, כי תקועה בלבי אהבתו, וכל דילדה
אימא כוותיה תלד, יהי חן ד' עמו להטיב כוחו ויעל מעלה
מעלה.

ומפני סיבות שונות לא נתנוני להשיב מיד כרצוני וכדרכי.
ועתה באתי להשיב על דבר מה שכתב מעלתו לתרץ תמיהת
תוספות יבמות קי"ט [ע"א ד"ה כגון] איך סלקא דעתך דר'
מאיר פליג ברובא דאיתא קמן, אחרי רבים להטות כתיב.
ותירץ כבוד תורתו, כיון דראו כולן לחוב פוטרין אותו מגזירת
הכתוב, הוה ליה לא אפשר, לכן מודה ר' מאיר.

ודבריו תמוהים, דבכהאי גוונא לא תהיה אחרי רבים לרעות
כתיב ולא קאי עלה אחרי רבים להטות, כמבואר במשנה ריש
סנהדרין [ב, א], ולכן דייק רש"י ביבמות קי"ט [ע"א ד"ה
וסנהדרין] ובחולין י"א [ד"ה וסנהדרין] לפרש סנהדרין וזו
לשוננו, י"ב מזכין וי"א מחייבין, ולא נקט איפכא. ואם כן מיהת
אפירוש רש"י קשה תמיהת תוספות שפיר, דבכהאי גוונא קרא
כתיב.

ועוד תמה מעלתו, לסברת תוספות בבא קמא ריש פרק
המניח [כו, ב ד"ה קמ"ל] לחלק רוב דיינים משאר רובא, אם כן
בחולין י"א [ע"א] איך פשיטא ליה לש"ס מאחרי רבים להטות
תשע חנויות. קושיא זו מפורסמת, וכבר הארכתי בישובה בימי
חורפ"י.

[הג"ה מבן המחבר: קושיא המפורסמת הנ"ל כך הוא. לסברת
התוספות ריש פרק המניח דרובא דסנהדרין ליכא כלל מייעוט

דנשחט[ה] בחזקת היתר עומדת וכו', אבל נבילה דאיכא חזקת
איסור מודה הרמב"ם דספיקו אסור מן התורה, דהא הרמב"ם
לטעמיה סבירא ליה נמצא ביד גוי נמי אסור מדרבנן. ועל
כרחק צריך לומר דברייטא דינא דאורייתא קתני וספיקו
אסור מן התורה וכמו שכתבו רש"י ותוספות [חולין צה, א
ד"ה ספיקו], וזהו דווקא בנבילה, אבל בטריפה לא, להרמב"ם
לטעמיה כנ"ל. עד כאן לשוני בחידושי שם.

אם כן מבואר דיפה כתב הבית שמואל על ספק טריפה
דווקא דנשחטה בחזקת היתר עומדת, אבל תוספות בספק
נבילה קאי, לכן כתבו דבהמה בחזקת איסור עומדת. ובחולין
דף ק"כ ע"א תוספות ד"ה מה להנך וכו' פירשו [ד]מהאי טעמא
קרי ליה הש"ס התם נבילה לא הוה לה שעת הכושר. והתם על
חתיכה הנמצא[ת] אנו דנין אם מן השחטה היא זו ואזדא לה
חזקת איסור או לא נשחטה ובחזקת איסור עומדת מספק, הוה
ליה שפיר הרוב נגד החזקה להתיר [ה]חתיכה, וכל שכן אי אחת
מוכרת בשר נבילה שנתנבלה בשחיטה מיירי שפיר הוה ליה
טפי חזקת איסור מספק.

ויש מקום לפרש כוונת התוספות נדה י"ח הנ"ל ולהיפוך
מפשוטו, דהא על כרחק מדלא תני בנמצא מותר היינו טעמא
דהלך אחר הרוב, דר"ל נמי אם רוב נבילה הוי נבילה. ולשיטת
הרמב"ם דכל ספק מן התורה להקל, קשה ממה נפשך, מאי
פריך הש"ס בנדה שם והאיכא תשע חנויות וכו', אי ממה דהוי
רוב שחוטות מותר הוכחתו, הא יש לומר ברוב נגד החזקה
לא הוי כוודאי להחמיר לשרוף עליה תרומה וקדשים ולחייב
בביאת מקדש, אלא היינו טעמא התם לקולא ספק נמי מותר
מן התורה. ואם ממה דאם רוב נבילה הוה הוכחתו, הא
יש לומר התם דווקא רובא וחזקה חזקת איסור הוה ליה כוודאי.
אמנם בחולין דף ט' ע"א פליגי, איכא תנא לא בדק בסימנים
בחזקת איסור אמרינן בחזקת טומאה לא אמרינן. ואם כן
הוכחת הש"ס ממאי דאם רוב נבילה נבילה, והיינו דמטמא ודאי
כנבילה. ועיין רש"י חולין דף צ"ה ע"א בד"ה מותרות. ואם כן
הכי פירושו בתוספות במה שכתב וזה לשונו, הכא איכא חזקה
כנגד הרוב דבהמה בחזקת איסור עומדת, ר"ל אבל לא בחזקת
טומאה אלא בחזקת טהרה, כמו שכתב רש"י במסכת מנחות
דף ק"א ע"ב בד"ה ועוד לדידיה וכו', וכן כתב בתשובת נודע
ביהודה קמא חלק אבן העזר סימן מ"ג בהגהתו שם באמצע
התשובה. והיינו שסיימו תוספות וגבי צפרדעים נמי וכו' אף על
גב דאיכא חזקת טהרה וכו', ר"ל דומיא דתשע חנויות וכו'. כן
היה אפשר לפרש כוונתם, ותו לא קשה מידי. אלא שפירוש זה
דחוק ורחוק מפשוטו, וצריך לומר כמו שכתבתי לעיל².

קלג. 1. ועיין בדברי רבינו בזה לקמן בס' קלד.

2. ובדברי התוס' בנדה, ע"ע שו"ת מהרש"ם ח"ב בהערה בסוף סי' פא.

דעל כרחם מבטלים דעתם, דהרוב הם כיוונו האמת, אם כן תשע חנויות דאיכא נמי מיעוט מנא לן למילף הא מסנהדרין. והנה מרן אבי הגאון זצ"ל בחידושו כתב לתרץ בפשוט, דכל דפריש מרובא פריש נמי ודאי הוא וליכא מיעוט כלל, מיהת ברובא דאיתא קמן כיון דהמיעוט איסור נשאר באיסורו כמקדם. ועיין בריש פרק התערובות [זבחים עג, ב] דפריך נכבשינהו דניידי כו' אף על גב דחשיבי ולא בטלי כו', ובר"ן (ריש) [סוף] פרק אין צדין [ביצה טז, א מדפי הרי"ף ד"ה ת"ר הולך] ובמשנה למלך בפרק ז' ממעילה [ה"ו]. עד כאן לשונו.

אבל לעניות דעתי הכי קשה לי, לפי מה שכתב הצ"ח פרק קמא דפסחים [יא, ב ד"ה תנן] דכל אדם הנידון מלבד חזקת כשרות יש לו חזקת פטור מעונש עד עתה, עיין שם, אם כן תשע חנויות מנא לן ליליף, הא בסנהדרין י"ב מזכין וי"א מחייבין זכאי היינו טעמא דאיכא רובא וחזקה והוה ליה המיעוט מיעוטא דמיעוטא, משא"כ הכא, וצ"ע.

ונראה לי הא דברייתא לקמן [חולין] צ"ה [ע"א] נקט אחת מוכרת בשר נבילה ולא נקט טפי טריפה דשכיח טפי. ונראה לי, כיון דנשחטה בחזקת היתר עומדת עד שיוודע במה נטרפה וכמו שכתב מרן אבי הגאון ז"ל בסימן קל"ב, אם כן באחת מוכרת בשר טריפה איכא בחתיכה זו שנמצא רובא דאיתא קמן ודאי כשרות תשע חנויות וגם חזקה משום רובא דליתא קמן כיון שנשחטה, עיין הג"ה מהר"ל [בטור] אורח חיים סימן תל"ז כהאי גוונא. אבל בנבילה הרי בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיוודע במה נשחטה, להכי נקיט נבילה לרבותא.

והיינו דתני בנמצא הלך אחר הרוב, והקשה הפלתי [סי' סג ס"ק ג] דהוה ליה למימר רק בנמצא מותר. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, דהא קמשמע לן אף על גב דמיעוט נבילה וליכא חזקה להתיר רק רוב, הלך אחר הרוב לבד נמי. וזהו להאמת דגם ברובא דליתא קמן אזלינן, מכל שכן ברובא דאיתא קמן. אבל בסלקא דעתך דלא ידעינן ליה ובעינן מנא לן, יש לומר גם באיתא קמן כגון בתשע חנויות, דלא מיבעי לן דקאמר היינו רצונו לומר באמת דווקא באחת מוכרת טריפה דאיכא רובא וחזקה ילפינן ליה שפיר מסנהדרין, ולא קשה מידי.

אבל רש"י פירש בהדיא שם כגון תשע חנויות אחת מוכרת נבילה כו', אם כן הדרה קושיא לדוכתה ככהאי גוונא מנא לן למילף מסנהדרין דהתם איכא רובא וחזקה כנ"ל. ונראה לי, דהמרדכי [סוף] [ריש] חולין [רמז תקצג] הקשה בסנהדרין הא

הוה ליה קבוע ואין הולכין אחר הרוב. ונראה לי, דהפרי מגדים [שפ"ד סי' קי ס"ק יד ד"ה החקירה הב'] חקר אי קבוע דוחה גם כן לחזקה מקל וחומר דדחי לרוב, או נימא קבוע חידוש ואין לך בו אלא חידוש. ולעניות דעתי נראה לי להוכיח מתוספות בחולין י"א [ע"א ד"ה מנא] דהקשו ותיפוק ליה רובא דאורייתא מקל וחומר מחזקה דרובא עדיף. ואם איתא, מיפרך קל וחומר, דמה לחזקה שכן חזקה כשמה ומהני אפילו גבי קבוע, תאמר רוב אף אחר שתלמד דמהני קבוע יהיה דוחה לרוב, עיין תוספות יבמות דף נ"ז ע"ב [ד"ה רב]. אלא על כרחך דקבוע דוחה נמי לחזקה מקל וחומר. אמנם הא מיהת נראה לי דקבוע לא אלים כל כך לדחות לתרוייהו, לרובא וחזקה. ואם כן היינו טעמא בסנהדרין דקבוע הוא ומכל מקום הלך אחר הרוב לזכות, משום חזקת פטור מעונש מסייע, ומתורצת קושיית מרדכי לנכון. ואם כן נראה לי, הא ברייתא דתשע חנויות נקט נבילה ולא טריפה, דווקא הוא בנבילה דרוב לחוד הוא דספק אסור משום קבוע, דלענין בחיים בחזקת איסור עומדת עד שיוודע במה נשחטה, אבל אם אחת מוכרת טריפה ולא נבילה, נראה לי כיון דנשחטה בחזקת היתר עד שיוודע במה נטרפה, אם כן באחת מוכרת בשר טריפה איכא בחתיכה זו שנמצא רובא דאיתא קמן כשרות תשע חנויות כשירות, וגם חזקה משום רובא כיון דנשחטה בחזקת היתר, ואיכא רובא וחזקה, ולא אלים קבוע לדחות רובא וחזקה. אם כן כוונת רש"י הוא באחת מוכרת נבילה הוא דבנמצא דווקא הלך אחר הרוב, אבל בטרפה אפילו קבוע שרי דומיא דסנהדרין ממש כנ"ל. ע"כ מבין המחבר.

וכעת נראה לי ליישב, דלכאורה קשה, הא גם בלא האי קרא אחרי רבים להטות מוכח רובא דאיתא קמן. מדאיצטריך וארב לו פרט לזורק אבן לגו דקבוע כמחצה על מחצה דמי [כתובות טו, א], ועל כרחך דבלא קבוע מהני רוב. אמנם הש"ס דחולין שמתמה על מנא לן, ניחא ליה טפי להביא מן המוקדם מקרא אחרי רבים להטות. והמרדכי ריש חולין [רמז תקצג] הקשה דסנהדרין נמי הא הוה ליה קבוע, ותירץ שם, ואם כן קאמר שפיר רובא דאיתא קמן כגון תשע חנויות ובסנהדרין לא קמבעיא לן, ור"ל תשע חנויות ילפינן מקרא וארב לו דאיתא לקבוע כנ"ל, וסנהדרין שהן קבוע ילפינן מאחרי רבים להטות. והיינו טעמא שהקדים הש"ס תשע חנויות, כדי שלא נטעה דמסנהדרין ילפינן ליה כנ"ל. והארכתי בכל זה, אין עת האסף פה.

הלא כה דברי אוהב נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

וכן כתבו ערוה"ש יו"ד סי' קי סע' טו-טז ושערי ישר ש"ד פ"ב, 3. בשו"ת חיי אשר מביא את קושיית רבינו ומיישבה בכמה אופנים, עיי"ש סי' קמא, סי' קסג, סי' קצג ושם בפלפלא חריפתא עמ' רס ועמ' רפא. 4. בדפו"ר הוסיף

2. וכן כתב רבינו עצמו בחידושו לכתובות טו, א ד"ה ויותר, וכן כתב בפשיטות החו"ד בסי' קי בחידושים ס"ק יב, וכעין זה כתב הפלתי שם ס"ק ז לגבי קרוב. אמנם בשב שמעתא ש"ב פ"ד מבואר דיש דין חזקה בקבוע,

[הוספה מבין המחבר ע"פ מכתב רבנו⁵: בסנהדרין ע"ט ע"א פירש רש"י בד"ה לא צריכא כו'. הא דילפינן מוארב לו דין קבוע על כרחך כמחצה על מחצה ממש הוא לא פחות ולא יותר, דליכא למימר כיותר על מחצה דהא מהיכא תיתי כו', וליכא למימר כפחות ממחצה דהא לא הוה ליה ספק נפשות, ואמאי פטור, הא רובא דישאל נינהו כו', וקיי"ל לפי המשנה ריש סנהדרין [פ"א מ"ו] מקרא [שמות כג, ב] אחרי רבים להטות לא תהיה אחרי רבים לרעות כו' הטייתך לטובה על פי אחד והטייתך לרעה על פי שנים, א"כ ודאי בהאי גוונא דנקט הש"ס דאתי קרא וארב לו פרט לזורק אבן לגו, כגון דאיכא תשעה ישראל וגוי אחד, אתי שפיר פירש"י, דעל כרחך קבוע כמחצה על מחצה דווקא הוה לא פחות אחד ממחצה על מחצה ולא יותר אחד כנ"ל, דאי נאמר [ד]קרא גלי דקבוע המיעוט נחשב כפחות אחד ממחצה על מחצה, היינו גוי אחד הקבוע ביניהם הוא נחשב כארבע גוים ושישה ישראל, אמאי פטור, רובא דישאל נינהו, דהא הוה ליה רוב על פי תרי.

אבל הא גופא קשיא לי על הש"ס, מינא ליה דפרט לזורק אבן לגו אתי לכהאי גוונא במספר שוה בין כולם כגון תשע ואחד, דילמא אתי קרא למעט דווקא בכה"ג במספר שאינו שוה בין כולם, כגון עשרה ישראל וגוי אחד, או י"ב ישראל וגוי אחד וכיוצא בזה, דהוא אמינא כיון דרוב גדול ישראל הם חייב, קמ"ל קרא דקבוע הוי ליה כמו קרוב למחצה על מחצה, רצונו לומר המיעוט נחשב כמו פחות אחד ממחצה על מחצה, היינו הגוי [ה]אחד כחמש גוים ושישה ישראל, ואם הם י"ב ואחד נחשב [ה]גוי האחד כשישה גוים ושבעה ישראל וכיוצא בזה, ופטור משום לא תלך אחרי רבים לרעות. אבל בכהאי גוונא במספר שוה בין כולם, כגון תשעה ישראל וגוי אחד וכיו"ב, דאם נאמר קבוע נחשב כפחות אחד ממחצה על מחצה דהו"ל הטיה לרוב על פי שנים באמת הוא חייב, ומינא לן למילף דקבוע נחשב כמחצה על מחצה ממש הוא ולפוטרו אפילו בכה"ג, כיון דדין קבוע חידוש הוא הוי ליה לאוקמי קראי אמסתבר, וכדפירש רש"י הכי מהאי טעמא דליכא למימר קבוע כרובא דמי דהא מהי תיתי כו', אם כן כמחצה על מחצה נמי הא מהיכא תיתי כנ"ל. וצ"ע.

ואפשר לפרש בזה מ"ש רש"י שם תוך דבריו וז"ל, וילפינן מהאי קרא דכל קבוע לא פחות מלהיות נדון כמחצה על מחצה כו' ומהכא נפקא לן בכל דוכתא דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי כו'. ותמוה, מאי בעי רש"י בזה תוך דבריו. וי"ל כדי לתרץ קושייתנו, ור"ל להוכיח כדבריו דעל כרחך ילפינן דכל קבוע לא פחות ממחצה על מחצה, משום דאם לא כן, אלא קרא אתי לפוטרו על פי רוב באחד לבד משום לא תהיה אחרי רבים לרעות, היינו דוקא בדיני נפשות לבד, ומדנפקא ליה מהכא בכל דוכתי דין קבוע כמחצה על מחצה דמי, דהתם ודאי מהני רוב על פי אחד, על כרחך כמחצה על מחצה ממש ילפינן מיניה.

אבל עדיין קשה, הא גופא מינא לן למילף באמת מהכא לכל דוכתי, דלמא קרא אתי כי קושייתנו ובדיני נפשות לבד משום לא תהיה אחרי רבים לרעות. וגם עדיין השתא נמי אי כמחצה על מחצה ממש הוא קשה מינא לן לדוכתא אחרינא, דלמא משום ספק נפשות להקל דוקא⁷.

ע"כ לשון מרן אבי זצ"ל בחידושיו.

ולי בנו ותלמידו נ"ל לתרץ, דתוס' ביומא דף (פ"ה) [עה, א ד"ה ולפקח] כתב הטעם דשמואל שאין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב וחי בהם כתיב ודרשינן ולא שימות בהם שלא יוכל בשום עניין לבוא למיתת ישראל. ולכאורה עדיפא י"ל, דהאי טעמא דשמואל מקרא מפורש הוא לא תהיה אחרי רבים לרעות, הרי דאין הולכים אחר הרוב כדי להציל נפש ישראל שלא ימות. אמנם הא בורכא, דהתם להורגו בידים במיתת ב"ד גלי קרא הכי, אבל במת מעצמו ע"י מפולת (לה) [לא] שמעינן מהא שלא לילך אחר הרוב ונחלל שבת בשביל הצלתו, וצ"ל כתוס' משום וחי בהם כו'.

אמנם יותר נ"ל לחלק ביניהם, דלכאורה קשה, הא דאמרינן בפלגא ופלגא ספק נפשות להקל בכל מקום, ובב"ב דף נו"ן [ע"ב] פליגי (רש"י) [רשב"ם ד"ה שניהן] ותוס' [ד"ה וספק] אי מסברא הוא או מקרא כנ"ל, ותמוה מאי שנא ספק נפשות, הא עדיפא טפי גלי קרא לא תהיה אחרי רבים לרעות אפילו על רוב נמי להקל. ונ"ל דהא איפכא קשיא, הרי ילפינן בחולין י"א [ע"ב] רובא בכל מקום מרוצח דאחרי רבים קטלינן ודלמא

דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, והא ליכא למילף מיניה כרובא דמי, דהא מהיכא תיתי לן, דילמא האי דפטור ליה להאי משום דספק נפשות להקל, ולא משום דחשבינן ליה כרובא, אבל מחצה על מחצה ילפינן מיניה - דאי לאו כמחצה על מחצה דמי לא הוה ליה ספק נפשות להקל ואמאי פטור - הא רובא דישאל נינהו ורבנן אית להו נתכוון לזה והרג את זה חייב. 7. לכאורה זו קושיה נפרדת, שגם אם נקבל שקבוע כמחצה על מחצה ממש והפטור הוא מספק ולא משום שבדיני נפשות צריך רוב של שנים, שמא היא גופא קולא

בן המחבר בסוף חלק יו"ד את קושיית אביו, וזו לשונו: 'שלא להוציא הנזיר חלק, ארשום פה הקושיא שהקשה מרן אבי הגאון זצ"ל בתשובה בחלק יו"ד סי' [קלג] בקצרה, וארשום פה כמו שראיתי הקושיא במכתביו, בכתב יד מרן אבי זצ"ל וזה לשונו... והיא נדפסת להלן בסמוך. 5. ע"י הערה הקודמת. 6. לשון רש"י ד"ה לא צריכא וכו'. ואשמעינן קרא דפטור משום דהוה ליה נכרי קבוע ביניהם, וילפינן מהאי קרא דכל קבוע לא פחות מלהיות נדון כמחצה על מחצה והוי ספק נפשות להקל, ומהכא נפקא לן בכל דוכתי

במקום סייף נקב הוי ודלמא טריפה הרג אלא הלך אחר הרוב, ואמאי באמת, הא אפילו רובא דאיתא קמן בסנהדרין אמר קרא לא תהיה אחרי רבים לרעות, מכל שכן רובא אי[נ]ם טריפות רובא דליתא קמן הוא, דלא להני כדי להרוג את הרוצח.

ונ"ל דבמעשה הרציחה עצמה, דבמזיד והתראה עשה פשע ורשע למות, הוא ודאי מהני ביה רוב דשלם הרג, וגם הוא יהרג. אבל בנדון דסנהדרין עניין נפרד הוא, חס רחמנא עליו שלא לדנו למיתה על פי אחד המשלים הרוב דעות. א"כ מבואר שאם דנין על גוף המעשה שפשע ועשה, מהני ביה רוב כדי לחייבו מיתה על פשיעתו שהרג שלם ולא טריפה על פי הרוב, אבל אם ספק שקול הוא ספק נפשות להקל אפילו היכא דפשע.

ובהכי ניחא מאי דקשיא לי על פירש"י סנהדרין הנ"ל שהוכיח דע"כ קבוע כמחצה על מחצה ממש הוא דאילו פחות אחד ממחצה על מחצה אמאי פטור רובא ישראל נינהו כו', וקשה הא אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב ונפקא לן מוחי בהם. ולפי מה שכתבתי לעיל [ד]טעמא דשמואל בזה דנפקא ליה מלא תלך אחרי רבים לרעות ניחא, דבכהאי גוונא תשעה ישראל וגוי אחד נימא קבוע כאילו פחות אחד ממחצה על מחצה הוי ליה ארבעה גוים וששה ישראל והטייתך לרעה ע"פ שנים איכא, ושפיר הולכין אחר הרוב כזה בדיני נפשות, פריך רש"י שפיר רובא ישראל נינהו ואמאי פטור כנ"ל. אבל לטעם שכתבו תוס' הנ"ל מוחי בהם נ"ל לתרץ בפשוט טפי, [ד]דווקא בנפלה מפולת על אחד מהם דלא פשע הוא דמחללין שבת בשביל הצלתו ואין הולכין אחר רוב גוים וחי בהם כתיב שלא יוכל לבוא משום עניין למיתת ישראל, אבל בזורק אבן לגו במזיד והתראה שפשע ודאי הולכין אחר הרוב, והקשה רש"י שפיר אמאי פטור, רובא ישראל נינהו. כן נראה לי.

ולפי זה מבואר, דדוקא גבי סנהדרין שאין דנין על גוף המעשה שפשע בה אמרה תורה לחוס על הגדון, ואין מחייבים אותו [אלא] על פי רוב שני אנשים הטיה לרעה, אבל זורק אבן לגו דפשע ע"פ עדים והתראה, במספר שאינו שוה בין

כולם נמי, כגון יו"ד ישראל וגוי אחד או י"ב ישראל כו' וכיוצא בזה שפיר מוכח קרא דקבוע כמע"מ ממש הוא, דאילו כפחות אחד ממחצה על מחצה קשיא נמי כקושיית רש"י אמאי פטור, רובא ישראל נינהו, אף רוב ע"פ אחד נמי חייב, דבכהאי גוונא דפשע לא כתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות. ולהכי דייק רש"י וכפל לשונו וז"ל וליכא למימר כפחות ממחצה דהא לא הוה ליה ספק נפשות, ואמאי פטור, [הא] רובא ישראל נינהו כו', כוונתו דאילו הוי ספק נפשות להקל הוא אפילו דפשע אבל רובא ישראל נינהו, ובכהאי גוונא דפשע גם רוב על פי אחד מהני לחייבו כנ"ל, ושפיר מוכח (מ') [מהא] קבוע כמחצה על מחצה ממש הוא. כן נראה לי לענ"ד⁸].

סימן קלד

**[א. אם שייך ביטול ברוב בשתי חתיכות
אחת גדולה ואחת קטנה. ב. איך למדו ביטול
ברוב ותשע חנויות מדיינים]**

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש בני הרב המאור הגדול החרף ובקי מופלג ירא שלם ומלא ברכת ד' כבוד שם תפארתו מורנו הרב אהרן שמואל נ"י האב"ד קהילת קאטה יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי בשמחה, וברוך ד' כי הפליא חסדו עמנו שכולנו אנחנו ואתם בריאים ושלמים וד' איתנו, אמן כן יהי רצון.

[א] ועל דבר שאלתך בצ"ע על הפרי חדש יורה דעה סימן ק"ט [ס"ק ד] שכתב דגם בשתי חתיכות ואחת מהן גדול יותר מחבירו מיקרי רוב. והא מנא ליה, הרי בסנהדרין אחד חכם יותר מחבירו אין מועיל כלל לנטות הרוב, כבחושן משפט סימן כ"ה וכו'. אלו תורף דבריך.

למס' כתובות סוף דף טו, א כתב רבינו שלכן גופא נקטה הברייתא תשעה ישראלים וגוי אחד, ולא שני ישראלים וגוי אחד, שבכהאי גוונא בלאו הכי פטור כיון שצריך רוב של שנים, עיי"ש. וכן מובא בקצרה בספר שאילת שמואל שם מדברי בן המחבר מכת"י, ושם לא הזכיר את הסברה שבזורק אבן לגו פשע בגוף המעשה, אלא כתב באופן כללי שהטייתך לרעה על פי שנים הוא רק ברוב דיינים שהוא עיקר משמעות הפסוק והוא תלוי בדעת בני אדם, אך בשאר ענייני רוב מספיק רוב של אחד אף בדיני נפשות [ואכן בדברי חז"ל והראשונים הוזכר דין זה רק ברוב דיינים]. וכן תירץ בספר לא יסור שבט מיהודה שם, וביאר שיסוד הדין של הטייתך לרעה על פי שנים הוא שהתורה לא מסרה את הכרעת הדין לדעתו של דין יחיד.

בדיני נפשות מדין ספק נפשות להקל, אך לא נחשב ספק שקול בכל התורה כולה. וקושיה זו איננה מתורצת בדברי בן רבינו. אך לכאורה גוף הקושיה צ"ב, הרי כדי להקל מדין ספק נפשות צריך להגדיר קבוע כספק השקול ולא כרוב, וממילא יש ללמוד לכל מקום שנידון כספק השקול. ואפשר שהקושיה היא מנין לנו זה גופא שהפסוק מחדש שקבוע נידון כספק השקול, שמא רק נתחדש שבדיני נפשות לא הולכים בכהאי גוונא אחר הרוב ומדין והצילו העדה [ועיין בחידושי רבינו לכתובות שם שמשמע שאין הגדר שקבוע נחשב כספק השקול, אלא שאין הולכים בזה אחר הרוב ואחר שאר הכרעות]. 8. עיקר התירוץ הוא סתירת הנחת היסוד של רבינו לפיה בכל אופני רוב בדיני נפשות צריך רוב של שנים מדין הטייתך לרעה על פי שנים [ובחידושי

תערובת איסור בהיתר מנא לן להתיר לאכול האיסור מיעוט שבתוכו, והוא קושיית הפרי מגדים ממש ריש שער התערובות [ח"א פ"א ד"ה ודע].

הנה למסקנת הש"ס בחולין י"ב [ע"א] פירש רש"י [ד"ה פסח] דעל כרחק לומר רובא דליתא קמן הוא הלכה למשה מסיני, אי נמי אחרי רבים להטות משמע בין איתא קמן ובין ליתא קמן, עיין שם היטב. אם כן אין מקום קושיא. אבל אי קשיא נראה לי הכי קשיא, בהסלקא דעתך בחולין י"א [ע"א] דמהדר על רובא דליתא קמן מנא לן, קאמר הש"ס רובא דאיתא קמן כגון תשע חנויות וסנהדרין לא מבעיא לן דכתיב אחרי רבים להטות. וקשה, תשע חנויות גופא מנא לן, דילמא דווקא בסנהדרין דהתם אין כאן גם מיעוט כלל דהא גם הם המיעוט צריכים לחזור ולהודות האמת ולבטל דעתם, משא"כ תשע חנויות דאיכבד מיעוט איסורא. וזהו סברת תוספות וכוונתם בבבא קמא ריש פרק המניח דף כ"ז ע"ב [ד"ה קמ"ל]. וכבר תמה להקשות כן התומים [קיצור תקפו כהן סי' קכג] ובספר גט פשוט [כלל א] ותשובת שמן רוקח ושאר מחברים.

וכבר הארכתי גם אני בסוגיא דרוב ובתשובה אחת⁵ על רזא דנא בס"ד, ואין פנאי להאריך יותר כעת.

נאום אביך אוהבך הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קלה

[אם נוהג דין ביטול ברוב בבני נח; אם יש איסור לפני עור ואיסור לא תאכילום בדבר שמותר למאכיל, בספק איסור ובאיסור עשה]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד ידידי הרב הצדיק המאור הגדול המופלג כבוד שם תפארתו מו"ה מנחם מאנדל נ"י אב"ד קהילת רעטה יע"א.

מכתבו קיבלתי.

וראיתי דבריו אשר העיר מעלתו לפשוט ספיקו דהפרי מגדים בריש שער התערובות [ח"א פ"א ד"ה החקירה השלישית]

הנה אדרבה שם סימן כ"ה בחושן משפט בש"ך אות ה' ו' ח' ט' י' וכו' האריך, ופשיטא ליה (כהש"ך) [להש"ך] דקיימא לן כשינויא דרב יוסף במסכת סנהדרין ל"ג [ע"א] דליכא דפליג עליה דגדול ממנו מחזיר. וכן ביבמות דף י"ד [ע"א] למאן דאמר עשו בית שמאי כדבריהם אף על גב דבית הלל רובא, היינו טעמא דבית שמאי מחדדי טפי, ודווקא היכא דכי הדדי נינהו בחכמה אזלינן בתר רובא. וגם למאן דאמר לא עשו כדבריהם, ולכולי עלמא נמי אחר הבת קול, היינו משום דבית הלל רובא ורוב מנין עדיפא מרוב חכמה. ונראה לי דקרא גופא מוכח הכי, והיינו מדלא כתיב אחרי רוב להטות דהוי משמע רוב בחכמה, וכתיב אחרי רבים, אגברא קאי רבים בדיעות במנין אנשים, לכן הלכה כבית הלל. אבל אי לאו דהוי בית הלל רובא אלא שווים במנין, ודאי הלך אחר הרוב בחכמה דמחדדי טפי, וכסברת ר' יוסף הנ"ל דיש גדול ממנו מחזיר גדול בחכמה כנ"ל. ושפיר סבירא ליה להפרי חדש גם בשתי חתיכות הכי דקטנה בטלה היא בגדולה.

וכן כתב בהדיא בתשובת הרשב"א [ח"א] סימן ער"ב אליביה דהשואל, שהקשה אם אין החתיכות שוות איך משכחת אשם תלוי, והרשב"א פליג עליו דבעינן דווקא רוב בכפל חד בתרי. ולשיטת הרא"ה בבדק הבית דסגי' רוב בכלשהו וכומו שהכריע הפרי חדש [סי' קט ס"ק ד'], צ"ל אשם תלוי בא דווקא בשני חתיכות שוות, לדידיה קשיא עדיין למאן דאמר אי אפשר לצמצם האיכא ספק ספיקא שמא האיסור קטן מן ההיתר ונתבטל ושמא חתיכה של היתרא אכיל, ועיין בפרי מגדים ריש שער התערובות [ח"א פ"א] בד"ה והנה מצאתי מקום אחד וכו'. וצ"ל דסבירא ליה כתוספות בכריתות דף י"ז [ע"ב ד"ה מדסיפא] דבספק ספיקא נמי חייב אשם תלוי, והרמב"ם² פליג שם בדין זה. על כל פנים אין מקום להשגתך על הפרי חדש בזה.

[ב] שנית מה שהקשית לשאול³, דרש"י פירש בכמה מקומות בחולין [צח, ב ד"ה דמדאורייתא, לטעם כעיקר] וזבחים [עב, א ד"ה ופרכינן] דביטול איסור בתערובות ברוב היתר ילפינן מקרא דאחרי רבים להטות. ומנא לן, הא בסנהדרין המיעוט לחודיה קאי והרוב לחודיה קאי, אמרה תורה הרוב משיגים את האמת ודעת אותן המיעוט הוא שקר, אבל

קלד. 1. מה שרבינו מציין בזה לרא"ה לכאורה צ"ב, שכן אדרבא הפר"ח שם מביא שמשמע מהרא"ה בבדק הבית ב"ד ש"ב (כד, א) שצריך כפל, אלא שהפר"ח עצמו מאריך להוכיח ולהכריע שאין צריך כפל, וכלפי דברי הרא"ה מסיים ש"אולי לא דקדק בלשונו או לא דק בדין שלא עיין דין זה בשלימות". 2. הל' שגגות פ"ח ה"ב, כמבואר בלח"מ שם. 3. מכאן ועד סוף התשובה נדפס גם לעיל בסי' מב. 4. קונטרס הספיקות כלל ו אותיות ב-ג

ורע"א בדו"ח מכת"י חולין יא, א. ועיין שיטמ"ק חולין יא, א בשם תוספות אחרונות מה שכתב בזה. ועיין שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קמא ד"ה אלא, גר"ח על הש"ס לב"ק דף כז בעניין אין הולכים בממון אחר הרוב, שערי ישר שער ג פ"א ופ"ד וקובץ שיעורים ח"ב קונטרס דברי סופרים סי' ה (בעיקר אותיות יט-כב) שישבו על מדוכה זו. 5. עיין לעיל בסי' קלג בדברי רבינו בזה.

אי בבני נח נמי איתא לדין ביטול איסורים ברוב, כיון דאחרי רבים להטות לישראל נאמר, יעזיב שם'. ואתי עליה מעלתו להקשות מסוגיא ש"ס פסחים כ"ב [ע"ב] והרי אבר מן החי וכו' ותניא רבי נתן אומר וכו' ואבר מן החי לבני נח שנאמר לפני עור וכו' הא לכלבו שרי, ואם איתא מאי קושיא, דילמא הא נפקא מינה אבר מן החי שנתבטל ברוב היתר דשרי לדידן גם באכילה על ידי ביטול, ולדידהו אסור, וכמו שהקשו כן המחברים² כהאי גוונא דנפקא מינה במפרכסת.

[הג"ה מבין המחבר: ולעניות דעתי נראה לי ראיה דאזלינן בתר רובא גם בבני נח מקרא דאמר יהודה הוציאנו ותישרף [בראשית לח, כד], וכתב רש"י דדינה בשריפה דווקא כו' משום דבתו של שם היתה ובת כהן היתה כו', והא לא ידעינן שהיתה בתו של שם רק מכח רוב³, מוכח דגם בבני נח אזלינן בתר רובא⁴. וידיד נפשי הרבני החרוץ עצום כו' הצדיק כבוד שם תפארתו מורנו הרב איצק גראטער נ"י מפה העיר מקושיית הגמרא בעבודה זרה (ו"ו) [ה' ע"ב] במחוסר אבר שאסור לבני

קלה. 1. רבינו ממשיך לדון עם הרב השואל בענין זה לקמן בסי' קלו, וכן מזכיר ענין זה בקיצור בסי' קכב, סי' קמו ובחלק או"ח סי' קיב. 2. יד אברהם יו"ד סי' סב. 3. בספר המקנה לר' זוסמאן אליעזר סופר כלל ח פרט יד סוד"ה חותני העיר על דברי בן רבינו, שיש בזה רוב וגם חזקת צדקות. ולכאורה צדקו דברי בן רבינו, שכן האחרונים נחלקו אם חזקת צדקות היא חזקת הגוף או שמא היא גופא מדין רוב, עיין בזה בדברי רבינו לעיל סי' נו, ובחלק או"ח סי' קיב כתב רבינו שאם אין הולכים אחר הרוב בבני נח הוא הדין שאין הולכים אחר חזקה שאף היא נלמדת מפסוק שנאמר לישראל דווקא, וכן כתב בן רבינו לקמן, נמצא שלפי שני הצדדים אם אין הולכים אחר הרוב בבני נח גם לא שייכת בהם חזקת צדקת, וראיית בן רבינו במקומה עומדת. 4. וכן הוכיח בשו"ת עדות ביהוסף ח"א סי' ו ענף ז, ונקט כן למעשה, ועיין בפרדס יוסף פרשת וישב אות נט מה שכתב בזה. אמנם לכאורה יש לדון אם אפשר להוכיח הלכה למעשה מדברי מדרש, וביותר שלא נתחייבה שריפה מדינא ובודאי לא בדיני בני נח, עיין תוס' סנהדרין נו, א ד"ה אינה. וכלפי גופם של דברים, יסוד הראיה הוא שאף בבני נח הולכים אחר רוב בעילות אחר הבעל, וכעין זה הוכיח בשו"ת פרי יצחק ח"ב סי' ס ממה שקיי"ל בקידושין יז, ב שגוי יורש את אביו דבר תורה. ובשו"ת נו"ב אה"ע מהדו"ת סי' מב בתשובה מבין המחבר (ובן רבינו מציין אליה בסמוך) כבר הוכיח כן ממה שמבואר בסנהדרין נח, א שכן נח אסור באשת אביו ואחות אביו. ובדחיית ראיה זו נאמרו כמה דרכים, וברובם נדחית גם ראיית בן רבינו: א. בנו"ב הנ"ל כתב לדחות שאמנם בבני נח חוששים למיעוט, אך ודאי לחומרא הולכים אחר רוב ואף נהרג על קרובות אביו, והסכים לדבריו בשו"ת שואל ומשיב חמישה סי' י. אמנם האחרונים תמחו על דבריו מה שייך לחלק בזה בין קולא וחומרא, ואיך אפשר להרוג מספק, עיין שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קמא ד"ה ובוה י"ל, שו"ת ברית יעקב ח"א סי' כא ד"ה ראיתי, שו"ת עדות ביהוסף שם ושו"ת ריב"א סי' קנז. ובאמת הנו"ב עצמו בצל"ח סנהדרין נט, ב כתב שאפשר שרק אסור בהן ולא נהרג. אמנם בלשון הרמב"ם בהל' מלכים פ"ט ה"ו "וחייב על אשת אביו" מבואר שאף נהרגים, וקושיא במקומה

נח כו', דנפקא מכל החי למיעוט טריפה משום דטריפה אינה חיה, והא הא דטריפה אינה חיה הוא רק משום רוב טריפות אינן חיות אבל מיעוט חיות כו', מוכח דגם בבני נח אזלינן בתר רובא. ועיין לעיל חלק אורח חיים סימן קי"ב מה שכתב בזה ידיד נפשי הרב הגאון הצדיק מורנו הרב יוסף קליין דיינא רבא נ"י. ובאמת פלא לי על מרן אבי הגאון זצ"ל שנעלם ממנו לפי שעה דגוף קושיית השואל כבר מבואר בפרי מגדים עצמו בסימן ס"ב במשבצות [ס"ק א] ד"ה עוד נסתפקתי כו', עיין שם. ועיין עוד בפרי מגדים סימן פ"א [שפ"ד ס"ק יב ד"ה והנה] ובפלתו שם [ס"ק ז] ובתשובת שאגת אריה סימן מ"ט. וגם זהו גופא אי אזלינן בגוי בתר רובא או בתר חזקה, כבר מבואר בתורת הבית בית ג' שער ו' [צ, ב] ובר"ן עבודה זרה דף ל"ה [יג, ב מדפי הרי"ף] דלא אזלינן בגוי בתר רובא ולא בתר נתינת טעם, כיון דיש חששא שמא יפרצו לא חילקו בדבר. ולפלא בעיני, וכי מכל הגאונים הפרי מגדים ונודע ביהודה מהדו"ת [אה"ע] סימן מ"ב וחתם סופר [יו"ד] סימן י"ט וסימן

עומדת. ב. בשו"ת ריב"א שם כתב שאף אם הולכים אחר רוב בבני נח קשה, שכן בגוים שהם פרוצים לא שייך רוב בעילות אחר הבעל. ובאר שנהרג מכח חזקה שהחזיקו בו כל העולם שהוא בנו ואביו גידלו בביתו, ונלמד מנידו"ד גופא שהתורה אסרה עליו אשת אביו. ג. בשו"ת מחנה חיים ח"ב יו"ד סי' ו אות ב תירץ שמשכחת לה בהיו חבושים בבית האסורים, עיי"ש ובסי' ז אות ב מה שכתב בזה, וכן תירץ בהג"ה על תשובת הנתיבות בספרו נחלת יעקב ח"ב תשובה ג, עיי"ש. ד. בספר שערי חיים קידושין סי' לו כתב שיש לחלק בין הכרעה על פי רוב במקרה המתעורר, שבזה אין הולכים אחר הרוב וכדברי האחרונים, לבין דיני תורה שניתנו מעיקרא על פי רוב. ה. בשו"ת יביע אומר ח"ב יו"ד סי' יט אות ח כתב שיש לחלק בזה בין שני סוגי רוב: לענין כל דפריש אין הולכים אחר הרוב בבני נח, כיון שבאמת הוא ספק אלא שיש גזירת הכתוב ללכת אחרי הרוב, ואצל בני נח נשאר ספק. משא"כ רוב בעילות אחר הבעל הוא רוב גמור וכוודאי. וכעין זה כתב בספר אוריון תליתאי שיטה ראשונה אות ז שרוב התלוי בסברה נוהג בבני נח. ו. עוד יש לדחות על פי מה שכתב בקהלות יעקב חולין סי' ז בדעת ראשונים שלמסקנת הגמרא מה שמחזיקים את בעל אמו לאביו איננו מצד שהולכים אחר הרוב, אלא שמסתמא לא מסתפקים על כל אדם שמא איננו מבעל אמו, והוא בתורת ודאי. 5. ראיה זו היא רק לדעת המהרש"ל ביש"ש חולין פ"ג סי' פ הסובר שמיעוט טריפות חיות, אך לשיטת שו"ת הרשב"א ח"א סי' צח והפרי"ח יו"ד סי' נו ס"ק נ ושאר הפוסקים שדחו אפשרות זו אין ראיה. ובגוף הראיה יש להעיר, שלשון המהרש"ל שם היא "לפעמים אחד מאלף יבוא הענין של טריפה חיה", ומבואר שהוא מיעוטא דמיעוטא, ובוה יש מקום לומר שאין צריך לימוד מפסוק אלא מסברא אין לחשוש למיעוטא דמיעוטא, וממילא אף בבני נח הולכים בענין זה אחר הרוב, וכפי שכתב בדברי יואל ח"א סוף פרשת לך לך ד"ה ולנ" [והוכיח כן משיטת ר' מאיר שחושש למיעוט אך מודה במיעוטא דמיעוטא. אמנם לכאורה ראיה זו כוחה יפה רק לפי הצד שר' מאיר חושש למיעוטא מדאורייתא, ועיין תוס' חולין יב, א ד"ה פסח, שם פו, ב ד"ה סמוך ויבמות קיט, א ד"ה מחוורתא]. ועיין עוד בזה בקובץ תל

גוונא גם לדידהו רק ספק איסור הוא, ואין ישראל עובר עליו בלפני עור וכו'. דהנה דעת תשובת אמונת שמואל (סי' יד) הוא דכל שהדבר מותר להנותן באכילה, אף דאסור להמקבל, מכל מקום ליכא ביה לפני עור וכו', ומושיט כוס יין לנזיר שאני דשייך האיסור גם על הנותן אם רוצה לידור בנזיר, יעויין שם. אם כן גם החולקים עליו, ודאי דווקא אם על כל פנים הדבר על המקבל ודאי איסור הוא, משא"כ בכהאי גוונא דלדידן על ישראל הנותן מותר גמור הוא אבר מן החי שנתבטל ברוב וגם על הבן נח המקבל אינו ודאי רק ספק איסור, לכולי עלמא לית ביה לפני עור וכו'.⁸

וראיה לזה נראה לי, דוודאי איסור לפני עור וכו' שלא להניח איסור לפני ישראל גדול להכשילו לא עדיף מאיסור שלא להאכיל איסורא בידים לקטן מקרא לא תאכלום וכו' להזהיר גדולים על הקטנים, והתם דעת מהר"ם בתרומת הדשן סימן צ"ד וסימן קכ"ה הובא במגן אברהם ריש סימן רס"ט [ס"ק א] הוא דדווקא באיסור לאו, משא"כ באיסור עשה מותר להאכילו בידים, והכי נמי להניח האיסור לפני הגדול באיסור עשה ליכא לפני עור וכו'.¹⁰ ועיין חידושי רמב"ן יבמות ריש פרק יש מותרות [פד, ב ד"ה הא] בלאו שאינו שווה בכל, ועיין תשובת חתם סופר חלק חושן משפט סי' ר"ב בהשמטות כוונתו. והא ודאי נמי דספק איסור דאורייתא דלחומרא מדאורייתא לא עדיף טפי מאיסור עשה, ולית ביה לפני עור מדאורייתא כנ"ל.¹¹ ועיין תשובה מאהבה חלק אורח חיים סימן קנ"ז, ובתשובתי לעיל [או"ח] סי' ד[י].¹²

נאום ידיד נפשו החותם בברכה ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

קכה שכתב, שההיתר להאכיל לקטן הוא רק ב"ביטול פגם מצוות עשה" כגון אכילת מצה בערב פסח ושתייה לפני קידוש, אך "איסור עשה" כגון תרומה טמאה אסור לספות לקטן. ולפי זה נפל היסוד לדברי רבינו (וגדולה מזו כתב בשו"ת בית אפרים יו"ד סי' סב ד"ה ודרך אגב שהיתר המהר"ם אמור רק באיסור דרבנן). אלא שרבינו כאן הולך לשיטתו בחלק או"ח סי' פה, שם תירץ את קושיית התרוה"ד מתרומה טמאה באופן אחר, ומבואר שלא חילק בין ביטול מצוות עשה לאיסור עשה. ובגוף דברי רבינו שאין לפני עור במכשיל חבירו באיסור עשה, עיי' בשו"ת הרי בשמים ח"ג סו"ס קט שהביא ראיות לדברי רבינו. ולכאורה לדברי רבינו כ"ש שאין לפני עור בביטול מצוות עשה, ובשד"ח מערכת ו כלל כו אות כו הביא שנחלקו בזה אחרונים.¹¹ כאן מחדש רבינו יותר, שלעולם אין לפני עור דאורייתא בספק איסור, ולא רק במקום שמותר לנותן וכו', וכן נקט בשו"ת פני יהושע יו"ד סי' ג. אבל בר"ן קידושין טו, ב מדפי הרי"ף מבואר שאם ספק דאורייתא לחומרא מדאורייתא אף בספק איסור עובר בלפני עור.¹² עיי' תו' חגיגה יג, א ד"ה אין מוסרין בעניין האיסור למסור דברי תורה לגוי שתיפוק ליה משום לפני עיור, ומתאים גם לזה חילוק תרוה"ד סי' קכה הנ"ל הע' 11.

ע' נעלם מהם רשב"א ור"ן הנ"ל. והנה לפי זה נראה לי, אי לא אזלינן בתר רובא בגוי מכל שכן דלא אזלינן בתר חזקה בגוי, דרובא וחזקה רובא עדיף. ותוספות בבבא בתרא דף נ"ה [ע"ב] ד"ה רבי אליעזר כתבו דין נסך דימו חז"ל לטומאה ברשות היחיד, וכיון דברשות היחיד לא מועיל חזקה הכא נמי בין נסך כו'. ולפי זה מתורץ לי קושיית הפני יהושע בחולין ג' [ע"א ד"ה בגמרא] דפריך הגמרא על יוצא ונכנס כו' מהמניח גוי כו', מאי פריך הגמרא מדין נסך דרבנן על שחיטה דאורייתא, ועוד יין נסך יש לו חזקה היתר דין כו', עיין שם. ולהנ"ל אתי שפיר, כיון דבין נסך לא אזלינן בתר רובא וחזקה, ועל כרחק הא דיוצא ונכנס מהני דחשבינן ליה כוודאי דהדבר ברור דמירתת מהני, ואם כן גם בשחיטה יש לסמוך עליו. ולתירוץ זה על קושיית פני יהושע הנ"ל עוררני גם כן מחותני אהובי הגאון העצום מורנו הרב משה שיעקב אב"ד קהילת חוסט נ"י והנאני. ע"כ מבן המחבר.]

לעניות דעתי הא לא קשה מידי. דוודאי הא פשיטא, אם גם הדין אמת אחרי רבים להטות לא נאמר לבני נח, מכל מקום גם ההיתר הרוב לא נתבטל במיעוט איסור, דבנפיש היתירא לכולי עלמא לא אמרינן היתר מצטרף לאיסור, עיין תוספות פסחים מ"ד ע"א [ד"ה אלא], אלא כמו הדין לדין בקבוע דכמחצה על מחצה דמי, הכי נמי לגבי בני נח כל תערובות איסור ברוב היתר אף שאינו קבוע כמחצה על מחצה דמי, שההיתר והאיסור לא בטלי בהדדי. ואם כן, כל כזית שאוכל מתוך התערובות הוא רק ספק איסור, דיבש ביבש לכולי עלמא קיימא לן אין בילה. ועיין זבחים ע"ח ע"א פיגול ונותר וכו' פטור וכו'. ולפי זה על כרחק לא מיתוקם ברייתא דאבר מן החי לבני נח בכהאי גוונא שכבר נתערב ובטל ברוב לדידן, דכהאי

תלפיות שנה טו מחברת טו סי' קלו. 6. הערה זו העיר בן המחבר גם בחלק או"ח סי' קעו. ולכאורה דבריו צ"ע, שהרי הרשב"א והר"ן כתבו שבגבינת גוים וכדו' אין לנו להיתר ע"י קפילא וביטול ברוב, ואין זה נוגע לנידוד האם בני נח הולכים אחר הרוב באיסוריהם. זאת ועוד, שגם דין זה גופא של הרשב"א והר"ן הוא רק מדרבנן כפי שמפורש בדבריהם. והעירו מזה בספר המקנה שם ובקובץ תל תלפיות שם, ונראה שזו גם כוונת המהרש"ם בדעת תורה יו"ד סי' סב סוף סע' ב (ומה שפירש בדבריו נכד המחבר בסוגריים שם הוא לכאורה שלא בדקדוק). 7. פרח יו"ד סי' סב ס"ק ג ד"ה אבל, פמ"ג שם במש"ז ס"ק א בדעת הט"ז, שד"ח מערכת ו כלל כו אות טו על פי "רובא דרבוותא". 8. מדברי רבינו עולה שבני נח מצווים גם על ספק איסור (אלא שבספק איסור למקבל שמותר לנותן אין לפני עור). והפוסקים דנו ונחלקו בזה, עיין בדברי הפמ"ג בספרו תיבת גמא פרשת נח אות ב ופרשת תזריע אות ב ובסדר הנהגות הנשאל עם השואל סדר שני אות מג, מנ"ח מצוה עח אות ה, נחלת יעקב לבעל הנתיבות בשו"ת שבסוף הספר סי' ג, שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קמא-קמב, שו"ת מחנה חיים יו"ד ח"ב סי' ו ושו"ת יביע אומר ח"י יו"ד סוסי"א ד"ה לאור. 9. יבמות קיד, א. 10. עיי' בתרוה"ד שם בסי'

סימן קל"ו

[עוד בעניין ביטול ברוב בבני נח, ובעניין האיסור למסור דברי תורה לגוי]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד ידידי הרב הצדיק המאור הגדול המופלג כבוד שם תפארתו מו"ה מנחם מאנדל נ"י אב"ד קהילת רעטה יע"א.
מכתבו קיבלתי.

ועל דבר אשר העיר מעלתו זה שנית¹ לפשוט ספיקו דהפרי מגדים הנ"ל בריש שער התערובות [ח"א פ"א ד"ה החקירה השלישית] אי בבני נח נמי איתא לדין ביטול איסור ברוב או לא, כיון דאחרי רבים להטות לישראל נאמר. וכתב מעלתו שעל פי זה מתורץ קושיית תוספות בחגיגה י"ג [ע"א ד"ה אין]², דיש לומר בשבע מצוות דידהו קאמר אין מוסרין דברי תורה לגוי שנאמר ומשפטים כל ידעום, וה"ה דין זה דאבר מן החי בטל חד בתרי לדין אין מוסרין להם להורות לבני נח, רק אלא לדידהו לא בטל ונשאר באיסור³. אלו תורף דברי קודשו.

ולא הבנתי מאי קאמר אין מורין להם דין זה דאחרי רבים להטות דאבר מן החי בטל הוא ברוב כמו לדידן, והרי תורה שבכתב נכתב באר היטב בשבעים לשון גלוי לכל אומות העולם כדי שילמדו אותה, עיין במסכת סוטה דף ל"ה ע"ב, והקב"ה ציווה אותנו לכותבה להם, ויודעים מעצמם דין התורה לישראל אחרי רבים להטות, ומי מהם שאינו יודע דין זה שנוהג בישראל ודאי אינו בא אלינו לשאול כדי להורות לו. וגם בוודאי מותר

ללמנו⁴ להם דין זה הכתוב אחרי רבים להטות, ואם גם הם ירצו לעשות כן לעצמם מי ימחה בידם, כיון דכתובה לפניהם התורה כולה ומעצמם יכולים ללומדה כנ"ל⁵.

ובגוף הדין דהפרי מגדים הנ"ל, גם הגאון בתשובת חתם סופר [יו"ד] סוף סימן י"ט נחית גם כן מסברתו כן דלבני נח לא כתיב אחרי רבים להטות, דינא הוא דאבר מן החי אפילו באלף לא בטיל וכו'. אמנם בתשובת יד אליהו סוף סימן מ"ה כתב וזה לשונו, ואם נפל אבר מן החי או בשר מן החי ולא היה שישם אסור ליתנו לגוי וכו', אבל על כל פנים לא חמיר גוי היכא דנתבטל טעמא לא חמיר בן נח מישראל וכו', יעויין שם, בהדיא סבירא ליה דלא כהחתם סופר שכתב אפילו באלף לא בטל. אבל מיהת חד בתרי דלא בטל גבי בן נח, שפיר יש לומר מודה גם תשובת יד אליהו. ועיין תשובת חתם סופר [יו"ד] סוף סי' ע"ז⁶, אינו סותר דבריו הנ"ל, לפי שבן נח נהרג [בע"ז] [בעד אחד] ובדיין אחד והכי נמי בהכרעת רוב על פי אחד, ולא משום קרא אחרי רבים להטות דהא לא נאמר זה לבני נח, אלא מקרא אדרוש [בראשית ט, ה] אפילו בדיין אחד, כדילפינן בסנהדרין נ"ז ריש ע"ב⁷.

מיהת פשיטא מילתא דהא דאין מוסרין דברי תורה לנכרי, דווקא תורה שבעל פה קאמר, ולא תורה שבכתב שמסורה היא לפניהם, ובאופן שאף שהדין דין אמת כהפרי מגדים, אבל ראיית פאר רום מעלתו אין לו מקום.

והן ראיתי תרעומותיו עלי במכתבו. ועל מגן הנה, כי גם [בקשתי] [בקשתו] עתה לכתוב לעיר פלונית, האמת אגיד כי

שבני אדם סבורים שהוא משלנו מתוך שרואים אותו יודע, ויבואו לטעות אחריו, ולכאורה טעם זה לא שייך כל כך בתורה שבכתב, לעומת זאת בתשובות הרמב"ם סי' קמט מפורש שהאיסור שייך בתורה שבכתב, ומשמע מדבריו שטעם האיסור הוא שיפרשו בה פירושים מוטעים ויהיה בזה מכשול לישראל. ועי' גם שו"ת להורות נתן ח"א סי' צה ד"ה שוב שהארץ בבירור דעת רבנו. 5. שכתב שמה שבן נח נהרג בדיין אחד הוא דווקא כשיש רק דיין אחד, אך אם יש שלושה דיינים שנים מזכים ואחד מחייב מכריעים ע"פ רוב דיינים ואינו נהרג ע"פ האחד המחייב, ובענין זה הולכים אחר רוב בבני נח יותר מאשר אצל ישראל, שאפילו באחד מזכה ושניים מחייבים בן נח נהרג, משא"כ בישראל לא נהרג עד שיהיו שנים מחייבים יתר על המזכים. ולכאורה סתר דבריו הנ"ל שאחרי רבים להטות לא נאמר לבני נח. 6. האחרונים נחלקו ביישוב דברי החת"ס ובשאלה האם ועד כמה הולכים לדבריו אחר רוב בבני נח: א. לדברי רבינו, החת"ס סובר שאין הולכים אחר רוב בבני נח, למעט בדיינים וכנ"ל, וכעין זה יישב בשו"ת מחנה חיים ח"ב יו"ד סו"ס ה, עיי"ש מה שכתב בטעם החילוק. ב. בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קמא כתב ליישב שדווקא ביטול ברוב שהוא גזירת הכתוב איננו נוהג בבני נח, אך כל דפריש ורוב דיינים הוא מסברה ונוהג אף בבני נח, ורק בדיני ישראל שאין דנים על פי אומדנא צריך על זה פסוק [ובחלק יו"ד סי' קד כתב כעין זה באופן אחר].

קלו. 1. עיין בסימן הקודם. 2. בגמ' שם איתא שאין מוסרין דברי תורה לגוי שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום, והקשו תוס' תיפוק ליה דגוי העוסק בתורה חייב מיתה והמלמד עובר על לפני עור, וכי תימא בשבע מצוות דידהו הא מצווה איכא ללמדם. 3. לכאורה כוונת התירוצ' היא שהאיסור למסור להם דברי תורה הוא בדין זה גופא שאבר מן החי בטל ברוב, שהוא דין השייך לדיני שבע מצוות בני נח ולכן אין בו משום לפני"ע ונאסר רק מכח הפסוק. אך אין הכוונה שאסור ללמדם כל דיני שבע מצוות בני נח, שבזה אדרבא מצווה ללמדם וכפי שמבאר בתוס'. וראשי התיבות וה"ה כוונתם "והרי הוא" או כיוצ"ב ולא "והוא הדין". 4. דעת רבינו שהאיסור למסור דברי תורה לגוי הוא רק בתורה שבע"פ, אך תורה שבכתב מותר ללמד, וכן כתב בן המחבר בהג"ה לחלק או"ח סי' ד, וכן כתב הנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"ב סי' עז ובהרחב דבר ויקרא יח, ה, וכן כתב המהר"ץ חיות בהגהותיו לסוטה לה, ב והאר"י בזה בשו"ת סי' לב, וכן כתב בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ג סי' צ על דרך אפשר. לעומת זאת הגר"ש נתנון בהסכמתו לרבינו (והובא בהערה לתשובת רבינו בחלק או"ח סי' ד הנ"ל) הביא מקורות לכך שגם תורה שבכתב אסור ללמד, וכן הביא בשו"ת יביע אומר ח"ב יו"ד סי' יז אות ו-ז ואות יא בשם פוסקים רבים. וביסוד המחלוקת אפשר שהדבר תלוי בטעם האיסור למסור דברי תורה לגוי, שהמאירי סנהדרין נט, א כתב שטעם האיסור הוא "מפני

אין לי מכיר שם כעת היום זולת הרב אב"ד דשם מוהרצ"ה
ה"פ נ"י אותו אני מכיר, והא ודאי לאו אורח ארעא לכתוב לו
להושיב רב אחר במקומו, ואין דוחין נפש וכו'. ולק"ק פלונית
כתבתי פעם אחת, ולא היטו אוזנם לשמוע בקולי. ומה אעשה
ומעלתו נ"י מבחוץ חושב מחשבות כי לי נאה ומחוייב להושיע
היות לי יד ושם, ומי יתן והיה כן כדבריו שיהיה לאל ידי
לעשות ולהושיב רועים נאמנים כנפשנו לעדת ד' בכל ערי
ישראל וכו', אמנם בעוונותינו הרבים לא אכשיר דרי וכו', ד'
ירחם עלינו במהרה בימינו. אמן.

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קלז

[מניין שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי.
בשיטת ר"ת ביבש מין במינו לא בטל.
בעניין שחוטה לא בטילה בנבילה, וקבוע
באינו ניכר האיסור. בעניין ספק טומאה
ברשות הרבים. בעניין מין במינו לא בטל
לרבי יהודה]

יראה בנחמה, בעיר ד' שמה, בנ(ו)יות ברמה,
הלא הוא כבוד הוד ידיד נפשי הרב הגדול, מעוז
ומגדול, החריף קדושת שם תפארתו מו"ה שמעון
פריעדמאן נ"י בק"ק סערדאהעלי, וכעת הוא הרב
המאור הגדול דק"ק יאלע נ"י.

מכתב קודשו קיבלתי. ועל דבר התורה אשר חזה פאר רום
מעלתו נ"י והעלה בכוחו לתרץ הקושיא שהעלתי לפני חכמי
עירנו ישמרם צורם¹, שפיר חזי להיות איש מהיר במלאכתו
שבתורה ולפתוח יד חרוצים בתשובה על אתר, יישר כוחו
וחילו לאורייתא.

אבל תשובתו לא [ה]עלתה ארוכה לעניות דעתי. כי אחר
שפאר רום מעלתו נ"י בעצמו הניח שיסוד קושייתי הוא בנוי
היות קבוע חידוש הוא אית לן לומר אין לך אלא חידוש, אם
כן איך העלה שוב לחלק דזהו דווקא אם לא החידוש ממילא
נשארנו על סברת השכל, אבל בנידון דידן דהא דגילתה תורה
לא תהיה אחר רבים לרעות גם כן הוא חידוש גדול, אם גם
נאמר כי קושייתי דקבוע כפחות אחד ממחצה על מחצה והוו
ליה שישה וארבעה מכל מקום לא פלטינן מחידוש, דמה בין
שישה וחמישה או שישה וארבעה סוף סוף הוי רובא ישראל,
לכן תו אמרינן קבוע כמחצה על מחצה דמי. אלו תורף דברי
קודשו בקצרה.

ואני אומר אתמהא, הא כיון דמהדרינן בכל מקום למעט
החידוש עדיף, הכא נמי לא בשביל דעל כרחך חידוש חידשה
תורה בלא תהיה אחרי רבים לרעות, שעל ידי זה גם כן בעשרה
ישראלים ונכרי אחד וזורק אבן לגו פטור מוארב לו דקבוע
כפחות אחד ממחצה על מחצה הוא, נוסף עוד חידוש טפי
לומר קבוע כמחצה על מחצה ממש דמי לפטור גם בתשעה
ישראלים ונכרי אחד ביניהם, מהי תיתי. וכמו שדחה רש"י
עצמו באותו דיבור [סנהדרין עט, א ד"ה לא צריכא] מהאי
טעמא לא אמרינן קבוע כרובא לאידך גיסא דמיא, דמהי תיתי,
הכי נמי קשה כמחצה על מחצה ממש מהי תיתי, כיון דמיתוקם
שפיר קרא אי נימא קבוע כפחות אחד ממחצה על מחצה דמי.
ומה שהעלתי בזה לתרץ אין פנאי להאריך כעת².

ומה שהעלה עוד פאר רום מעלתו נ"י בישוב שיטת הר"ת
דגם ביבש מין במינו לא בטל לר' יהודה [מנחות כב, ב],
הוכיח דעל כרחך רק קבוע דרבנן הוא כיון שאינו ניכר האיסור
במקומו, נהי דלא בטל בתוכו, אבל כל דפריש מרובא פריש
אמרינן ביה אפילו בלוקח אחד מהתערובות מדאורייתא, כמו
שכתבו תוספות בנזיר י"ב [ע"א ד"ה אסור] דמותר מהאי
טעמא לישא אשה איזה שירצה³ אף דאדם לא בטל ברוב וכו'.

כחמישה ישראלים וחמישה גוים, אלא הכוונה שנחשב כתשעה ישראלים
ותשעה גוים וכן בכל מספר, וממילא אין מקום לקושיית רבינו. ובספר לא
יסור שבט מיהודה שם כתב שבוודאי הוא כן שקבוע פירושו שנחשב כאילו
הגוי הקבוע הוא כתשעה, ולא שהתורה מחליפה את הישראלים בגוים. אלא
שאין בזה בכדי ליישב את הקושיא, אלא אדרבא הערה זו מחריפה את
הקושיא, משום שלפי זה יש לומר שקבוע כפחות אחד ממחצה, ובין במספר
זוגי ובין במספר אי זוגי יש רוב של ישראל אחד והזורק פטור ממיתה משום
הטייתך לרעה על פי שנים, אבל בעלמא (באיסורין) עדיין יועיל הרוב, ומנין
לנו לומר שכל קבוע כמחצה על מחצה וכספק השקול, עיי"ש מה שכתב
ליישוב, ועיין עוד בדברי בן רבינו בזה בתחילת ספרו חידושי ראשבי"ד
אש דת [ברוקלין תשמ"ה] עמ' יז. 3. בגמרא שם איתא, האומר לשלוחו צא

ג. בשו"ת יד סופר ס"ס ל"א כתב שבאמת שתי התשובות סותרות, ובסי'
ע שהיא התשובה המאוחרת חזר בו החת"ס מדבריו בסי' יט, ולמעשה סובר
שבכל עניין הולכים אחר הרוב בבני נח ואף לעניין ביטול ברוב.

קלז. 1. קושיית רבינו מובנת יותר מתוך המשך דבריו, ועיין לקמן בהשלמה
מבן המחבר שציטט את קושיית רבינו בארוכה מתוך חידושי, וכן באו
הדברים בקצרה בספר שאילת שמואל סי' לח מכת"י בן המחבר ובספר לא
יסור שבט מיהודה [לר' אהרן יהודה עקשטיין] סי' נג. 2. עיין לעיל סוף
סימן קלג בהשלמה מבן המחבר מה שכתב לתרץ על פי סתירת הנחת רבינו
בענין היקף דין הטייתך לרעה על פי שנים. ובספר שאילת שמואל שם הובא
מכת"י בן המחבר שיש לתרץ על פי סתירת הנחת רבינו בהבנת דין כל קבוע
כמחצה על מחצה, שאין פירוש הדין שבתשעה ישראלים וגוי אחד נחשב

אבל תמיהתו דפאר רום מעלתו על השיטה בש"ך יורה דעה סימן ק"י [ס"ק כב] דפירש לפנינו רק קבוע דרבנן הוא, אם כן תמוה פירוש הר"ש בריש פרק ה' דטהרות [מ"א] את התוספתא פירש אחד לפנינו ברשות הרבים ספיקו טהור, ואמאי הא מן התורה הוי להו רוב שרצים ולא ספק. הא ודאי צע"ג.

[הג"ה מבין המחבר: קושיא זו על (הר"ן) (הר"ש) מתוספתא הנ"ל פרק ה' דטהרות שהקשה השואל, כבר העיר על זה הצ"ח בפסחים דף ט' [ע"ב ד"ה ואם], עיין שם. ולעניות דעתי נראה לי לתרץ, דעוד קשיא לי על הרא"ש בבבא מציעא ו' [ע"ב בתוס' הרא"ש ד"ה קפץ] בקפץ אחד מהמנויים כו' אפילו אמרינן כל דפריש מרובא פריש כו' עשירי ספק מיקרי רק התורה התירה ספק זה באיסור ונהפך איסור להיתר. אם כן קשה, אמאי תני בתוספתא בנמצא הלך אחר הרוב גבי תשעה שרצים ורוב המה שרצים, ויש כאן טומאה ודאי דכל דפריש מרובא פריש וטמא אפילו ברשות הרבים, הא הך דפריש הוא רק ספק, אם כן ברשות הרבים יהיה טהור אפילו בנמצא כשאר ספק טומאה ברשות הרבים.

וצ"ל, באמת הוא מדרבנן. ואף דתני ובנמצא טמא משמע דשורפין, דמצינו כמה חומרות דרבנן דשורפין, עיין תוספות נדה ב' [ע"א] ד"ה מעת לעת דבנגע באחד בלילה שורפין לקדשים משום סייג, עיין תשובת חכם צבי סימן ג'. ועיין בית יוסף יורה דעה סימן שע"ד [שז, א ד"ה כתב בתשובות הרשב"א, סע' ג מהד' מכון ירושלים] בשם תשובת רשב"א, ודבריו אין מובנים, אמנם בדברי הרא"ש הנ"ל יש להבינם, עיין שם היטב ודו"ק.

ולפי זה בראינו שפירש, אף שהוא רק דרבנן, מכל מקום כיון דרבנן גופא עשאו ראינו שפירש לספק, שפיר טהור ברשות הרבים ממה נפשך, מן התורה אף דלא הוי קבוע בראינו שפירש ואמרינן כל דפריש מרובא פריש מכל מקום כל דפריש מידי ספיקא לא נפקא והוי ספק טומאה ברשות הרבים דטהור, ולרבנן דעשאו לענין טומאה הך מרובא פריש לוודאי מכל מקום בראינו שפירש הוי קבוע דרבנן משום ספק [ו] שפיר טהור ברשות הרבים. לכן, ברישא כרובא טמאין הדין תורה אף בנמצא לא הוי מן התורה טמאה ודאי, כיון דכל דפריש הוא רק ספק ותורה התירה ספק טומאה ברשות הרבים, רק דחכמים עשאו לענין טומאה [ל] וודאי, ובפירש

דברי פי חכם הן, אבל אינו מוכרח, דאולי אליבא דר' יהודה דסבירא ליה מין במינו לא בטל מדאורייתא גם ביבש, מודה תוספות בנזיר שם לרמב"ן וסייעתיה דגם באינו ניכר קבוע דאורייתא הוא, אלא דתוספות קאי להלכה דקיימא לן כרבנן דר' יהודה. ובתוספות מנחות כ"ב [ע"ב ד"ה ורבי יהודה] מוכח דעת הר"ת, גם מדאורייתא לא בטל מין במינו גם ביבש ואפילו קבוע דאורייתא הוי, והיינו מדניחא לדידיה הא דלא בטלה שחוטה בנבילה במנחות כ"ג שם [ע"א] דהוה ליה מין במינו גם בלא נימוחה איירי, ואם נגע אחד מהם בתרומה אינה נשרפת דשמא שחוטה נגע, ואי מדאורייתא לא הוי קבוע ואמרינן מרובא פריש, אם כן מדאורייתא נטמאה התרומה בוודאי ומצוותו מדאורייתא בשריפה, ככתוספות [ד"ה כך] ורש"י [ד"ה מצוה] בשבת כ"ה [ע"א], ואמאי אינה נשרפת, הא לא להקל על דברי תורה אמרו, ועל כרחך גם להר"ת בנימוחה מיירי. אלא על כרחך תוספות סבירא ליה לדידיה גם ביבש הוה ליה קבוע מדאורייתא כנ"ל.

ומה שפאר רום מעלתו נ"י הניח דברי תוספות במנחות כ"ג [ע"א] בצ"ע, במה שכתבו ד"ה שחוטה אינה בטלה ברוב נבילה, ואם הוא ברשות הרבים דספיקו טהור דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, והרי תוספות על כרחך באינו ניכר מיירי, דאם לא כן לא שייך ביטול כלל, ואם כן אין כאן קבוע דאורייתא, ואיך נימא להקל ברשות הרבים טהור, הא מדאורייתא יש כאן רוב גמור וברוב גמור אפילו ברשות הרבים טמא וכו'. אלו תורף דברי מעלתו בקצרה.

הנה במחילת כבוד תורתו לא דק, דבהדיא כתבו תוספות בלשונם, והיכא דקבעי ברשות הרבים ואינו יודע באיזו מהן נגע ספיקו טהור וכו', הרי מיירי בניכר האיסור במקומו אלא שאינו יודע באיזו נגע, הוה ליה קבוע דאורייתא ממש כמו תשע חנויות מוכרות שחוטה וכו' ולקח מאחת ואינו יודע מאיזו מהן לקח וכו'. ולשון אינה בטילה דאמר, ר"ל לא הלך בו אחר הרוב ולא אמרינן שנגע ודאי בנבילה שהוא הרוב. אלא רש"י פירש שם בד"ה נבילה וכו' אם יש שתי חתיכות וכו' ואחת נבילה ואין ידוע איזו היא וכו', היינו שאינו ניכר החתיכה במקומו, ורש"י לטעמיה סוף פרק קמא דיבמות [טז, ב ד"ה בדוכתא] גבי נכרי שקידש בזמן הזה באמת סבירא ליה גם באינו ניכר האיסור הוה ליה קבוע דאורייתא, ודלא כתוספות שם [ד"ה בדוכתא] ובנזיר, יעויין שם, ולא קשה מידי.

ניכרים לעצמם. 4. רמב"ן בהשמות לגיטין סד, א אות כא, רש"י יבמות טז, ב ד"ה בדוכתא, פלתי סי' קי ס"ק יב. 5. בשו"ת מהר"ם ברודא סי' יב בתשובה לחתנו ר' אורי מילר תלמיד רבינו מובאת שאלה זו בשם רבינו, עיי"ש מה שכתב לתרץ. ועיין בשו"ת קנאת סופרים סי' סא תשובת ר' שלמה

וקדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים שבעולם, והקשו תוס' שלכל אנשי העולם יהיה ג"כ אסור לישא אשה שמא היא אותה המקודשת לאותו משלח, ותרצו שכל האיסור הוא רק קנס מדרבנן למקדש, שמדאורייתא אומרים כל דפריש, ולא שייך כל קבוע כמחצה על מחצה דמי כיון שאין האיסור וההיתר

סימן קלח

[בענין תיבול בקצח אם הוא מין במינו]

מאלוקי המערכה, שלום וברכה, ברבייה ובהמשכה, לראש ידיד נפשי הרב הגאון מופלג סיני ועוקר הרים צדיק יסוד עולם מו"ה דוד שיק נ"י אב"ד קהילת סעטשין יע"א.

גלילי ידיד הטהורות קיבלתי.

וראיתי דברי קודשו אשר העיר לתמוה בהכנת הש"ס במנחות כ"ג ע"ב תא שמע תיבול בקצח וכו', ולמאן דאמר בתר בטל אזלינן מי ניחא, הא מיהת בעצם מין בשאינו מינו הוא. וניחא ליה על פי סברת התוספות ביצה דף (ל"ח) [לט, א ד"ה משום] במים ומלח עם העיסה דשייכים להדדי מין במינו הוא, הכא נמי תבלין שייך לעיסה הוי מין במינו. ומתורץ בזה נמי קושיית רמב"ן בעבודה זרה [סו, א ד"ה הא דאמר] בסוגיא דחמרא חדתא בענבי על שאור דהוי מין בשאינו מינו עם עיסה וכו'. ושוב חזר ודחה מעלתו, דסברת תוספות הנ"ל ניחא רק לענין דבר שיש לו מתירין, על פי סברת הש"ך וט"ז סי' (ק"ד) [קב ס"ק ו], והקשה הרמב"ן שפיר, וממילא אין מובן כוונת הש"ס דמנחות הנ"ל וצ"ע. אלו תורף דברי קדשו.

הן אמת תירוצו דהדרת גאונו נ"י הנ"ל נכון הוא, גם על קושיית הרמב"ן גם ככוונת הגמרא הנ"ל. ודיחויא הנ"ל הוא חוזר ונראה, דבמשנה ו' פרק ב' דערלה תנן ולמה אמרו כל המחמץ והמתבל להחמיר מין במינו, ומפרש מתניתין כיצד, שאור של חיטין שנפל לתוך עיסת חיטין וכו'. אלמא דשאור ועיסה מיקרי מין במינו אף בתרומה דלא הוי דבר שיש לו מתירין, ומטעמא הנ"ל כיון דצריכים להדדי. וכן העלה הפלתי בפשיטות בסימן צ"ח ס"ק י"א בשם האיסור והיתר, וביותר ביאר בתשובת יד אליהו סימן נ"ז נ"ח נ"ט, יעויין שם היטב שרצה השואל לחלק כן, וחזר ודחהו על פי המשנה הנ"ל גם בתרומה.

ולעניות דעתי נראה לי דקושייתו במנחות כ"ג הנ"ל בלאו הכי לא קשה מידי, דלשון הגמרא הוא, בשלמא למאן דאמר בתר בטל אזלינן, בטל הוי כמבטל, דלכי מעפשא הוי ליה כתבלין. ופירש רש"י הוה ליה תבלין, כלומר יצאה מתורת מצה בתבלין. כוונתו דלכי מתעפשא חלק הקמח מצה שבו, כיון דבסלקא דעתך דאפיש לה תבלין טפי ממצה מיירי, ודאי אחר העיפוש נתבטל חלק קמח המצה ממציאותו בטעמו וממשו ונעשה ממש תבלין, ר"ל מחלפת צורת תבלין בטעמו וממשו נעשה כמו חלקי הקמח של הקצח ושומשמין ושאר מיני תבלין.

לפנינו דהוי קבוע דרבנן שפיר טהור ברשות הרבים, דהוי ספק ברשות הרבים. ובסיפא בתשעה צפרדעים ברשות היחיד טמא דהוא קבוע וברשות הרבים טהור. ובפירש גם כן ברשות היחיד טמא ודאי והיינו מן התורה, דכל דפריש הוא ספק דהוא קבוע דרבנן גם כן. וברשות הרבים טהור כו', ובנמצא הלך אחר הרוב כו', אף דכל דפריש הוא רק ספק וברשות היחיד טמא, מכל מקום כיון דלענין איסור התירה התורה ספק זה הוא הדין לענין טהרה התירה התורה, ורבנן לא החמירו כיון דרוב הצפרדעים שאינם טמאים מן התורה, רק בפירש לפנינו הוי על כל פנים קבוע דרבנן וטמא ברשות היחיד. כנ"ל ליישב. ע"כ מבין המחבר.

ולחומר הנושא נראה לי, כיון דהתם איכא חזקה חזקה טהרה נגד הרוב שרצים, כמו שכתבו תוספות נדה דף ח"י סוף ע"א [ד"ה אחר], על כל פנים לר' מאיר דחייש בעלמא למיעוטא מדאורייתא, הכא ברובא דאיתא קמן נמי בפירש לפנינו ממקום הקביעות סמוך מיעוט לחזקה ואיתרע רובא, והוה ליה כפלגא ופלגא וספיקו טהור ברשות הרבים, ואתיא תוספתא זו כר' מאיר, דסתם תוספתא הוא רב נחמיה בסנהדרין דף פ"ו [ע"א] ור' נחמיה הוא ר' מאיר בעירובין י"ג ע"ב. ואנן קיימא לן כרבנן דר' מאיר, לא קיימא לן כהאי תוספתא כנ"ל. ונראה לי גם כן דמהאי טעמא השמיט הרמב"ם פרק ח"י הלכה ב' מאבות הטומאות האי סיפא דתוספתא ודו"ק.

עוד עמד פאר רום מעלתו נ"י על חקירה אחת לר' יהודה בלח בלח מין במינו לא בטל, הא מיהת ההיתר לא נהפך לאיסור, אם כן איך משכחת כלל לאסור, הא הוה ליה חצי שיעור על ידי תערובות, ולהר"ש פרק ב' מטבול יום [מ"ג] ומהרש"א בפסחים מ"ד [ע"א בד"ה לענין] מותר מן התורה. עד כאן.

והנה פשיטא מילתא דהר"ש ומהרש"א סבירא להו הכי רק לדידן לרבנן דר' יהודה, אבל ודאי לר' יהודה דמין במינו במשהו אוסר מדאורייתא, על כרחך מודו דחצי שיעור על ידי תערובות אסור מדאורייתא, אלא דאנן קיימא לן כרבנן דר' יהודה.

ועוד יש אתנו בזה דברים גם בשאינו מינו, אין עת האסוף פה.

וגם את זאת שכתבתי רק לכבודו דפאר רום מעלתו נ"י כי רב הוא, ולמלאות רצונו חפצתי, כי טרידנא טובא.

והנני חותם בברכה כאוות נפשו ונפש מוקירו ידידו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

דשם תבלין הוא כולל הרבה מינים. וכעין שכתבו תוספות יבמות דף פ"ב ע"א [ד"ה רבי יהודה] קמח חטין וקמח שעורים מין במינו הוא לרבא דאזיל בתר שמא, הכא נמי (לר"ע) [לכו"ע] לאחר שנתעפש בטל טעם המצה ונתחלף גם כן ממש צורת עצם המצה, וקונה שם חדש לעצמו כולו תבלין ולא מצה מתובלת. וזהו שכתב רש"י הנ"ל הוה ליה תבלין דייקא, ולא כתבלין בכ"ף הדמיון, כלומר יצאה מתורת מצה בתבלין דייקא בבית, ור"ל והוה ליה שפיר מין במינו גם בעצם אם אזלינן בתר בטל. כנ"ל נכון.

ועיין בערוך ערך תבל, ובספר שורש ישע [ערך תבל], שהוא לשון בלילה ועירבוב וגם ענין בילוי והשחתה, יעויין שם. ותו לא מדי.

כסאו יגדל למעלה, יתנהו ד' לשם ולתהילה, כאוות נפשו ונפש ידידו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קלט

א. בעניין אין איסורים מבטלים זה את זה.

ב. אם שאור בעיסה מקרי לח או יבש]

שלום וברכה, ברבייה והמשכה, לכבוד אהובי ידיד נפשי הרבני המופלג החרוץ ומחודד מאוד נעלה ביראת ד' שלם ומושלם, כבוד שם תפארתו מורנו הרב מענדל מונק נ"י בק"ק נייטרא יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי.

א] ועל דבר קושיית מעלתו על תוספות בעבודה זרה ס"ו [ע"א] בד"ה תבלין וכו' [הראשון] דר' שמעון' לא פליג אלא ביבש אבל מודה דמצטרף בנתינת טעם לקדירה, ואילו בגמרא שם דף ס"ח ע"ב מסיק לר' שמעון לטעמיה שאור של חולין ושל תרומה נמי לא מצטרפי בנפלו לתוך עיסה וחימצה, אף על גב דשאור ועיסה הוה ליה תערובות לח.

נראה לי פשוט, מדלא מסיים ש"ס דף ס"ח הנ"ל ר' שמעון לטעמיה דאמר אפילו איסור ואיסור לא מצטרפין וכו' מכל

שכן דהיתר ואיסור לא מצטרפי, משמע דלא בתורת כל שכן קאמר, אלא בהדרגה, כיון דביבש אפילו איסור ואיסור לא מצטרפי לר' שמעון, הוא הדין נמי בלח על כל פנים היתר ואיסור לא מצטרפי.

ועדיפא נראה לי, הרי חילוק התוספות בין לח ליבש הוא משום דלח נותן טעם לקדירה מודה ר' שמעון דאיסור ואיסור מצטרפי, כיון דמכל מקום איכא טעמא דאיסורא. אבל גבי שאור של חולין ושל תרומה, אם אין בזה כדי להחמיץ וכו' הרי אפילו תנא קמא דר' שמעון מודה דיותר משום זה וזה גורם, אלא ביש בכל אחד מהם כדי להחמיץ מיירי כמו שכתבו תוספות דף ס"ח [ע"ב ד"ה לרבי]. אם כן בנפלו ביחד כאחת סבירא ליה לר' שמעון שניהם כאחת השביחו וכו', דליכא למימר כיון דיהבי טעם והחמיצו ליצטרפו, דלהחמיץ ולמיהב טעמא הרי אין צריך צירוף, דהא גם שאור דהיתר לחוד פעל ועשה כל החימוץ, והצירוף היתר לאיסור הוא רק דלהוי כהשביח ולבסוף פגם, לענין זה שפיר דינו לר' שמעון כמו תערובת יבש דלא מצטרפי כיון דלא יהבי טעמא.

ב] ומה שנסתפק מעלתו אי שאור בעיסה מיקרי לח או יבש.

הנה פשיטא מילתא, כיון דשאור לטעמא עבידא כמו בתערובת דמאי בחולין (ו') [ו'] ע"א, מיקרי לח קודם שהחמיץ בעיסה, ואפילו קמח בקמח רותח מקרי לח בלח לכולי עלמא, ולקצת פוסקים אפילו בצונן לפי שהוא נבלל², הכי נמי וכל שכן שאור בעיסה דיהיב טעמא להחמיצו. אבל [אם] אחר שכבר נתחמץ העיסה נפל לתוכו שאור, מיקרי יבש, דממשו ולא טעמו איכא. ועיין בפלתי סימן ק"ט ס"ק ד' וסימן צ"ח ס"ק ד' [ד"ה איברא הואיל] בדחייתו להשגת הפרי חדש על המרדכי ואיסור והיתר אי שאור ועיסה הוי מין בשאינו מינו יבש ביבש וכו'³, ועיין בתרומת הדשן סימן ק"צ סתירה (ברא"ם) [ברא"ש] בזה, ועיין ש"ך סימן שכ"ד ס"ק ח"י.

ואין להאריך כעת יותר.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

מ"ב ומ"י. 2. בדבר זה נחלקו הראשונים כמבואר בש"ך ס' קט ס"ק ג. 3. הפלתי שם מביא שהמרדכי והאיסור והיתר כתבו ששאור בעיסה הוא מין בשאינו מינו, והפ"ח תמה שהוא נגד משנה מפורשת במסכת ערלה פ"ב מ"ו, והפלתי יישב דבריהם בחילוק הנ"ל, שעיסה שטרם הוחמצה וצריכה לשאור הוי מין במינו עם השאור, אך תערובת שאור בעיסה שכבר הוחמצה היא מין בשאינו מינו.

בשאינו מינו בתר טעמא אזלינן או בתר שמא אזלינן, והרמב"ן התקשה שבמשנה בערלה פ"ב מ"ו איתא ששאור של חטים ועיסה של חטים הוא מין במינו, אף שאינם שווים לא בטעמא ולא בשמא.

קלט. 1. הסובר אין איסורים (משמות שונים או ממינים שונים) מצטרפים לאיסור היתר כשאין בכל איסור שיעור לאיסור בפני עצמו, כמבואר במשניות ערלה פ"ב

סימן קמ

[דין נפל אחד לים קודם שנודעה התערובת, ובדברי המשנה למלך והמנחת כהן]

שלום וכל טוב לידידי ורעי הלא הוא הרב הגדול המופלג ומפורסם כערוגת הבושם החריף ובקי טובא, צדיק צדקות אהב, כבוד שם תפארתו מורנו ח"מ נ"ב נ"י.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי לנכון, ויאשר כוחו על השליחות אשר קיים כו'.

ועל עתה באתי על דברי תורה אשר ערך לפני. הנה כבר העליתי בזה הרבה ועוררתי גם בזה, ואעתיק לו כעת רק מה שהשבתי מכבר בענין זה לשני תלמידי חכמים שהתנבאו בסגנון אחד, לידידי הרב המאור הגדול כו' מו"ה אורי מילער נ"י ולבני אהובי הרב המאור הגדול מו"ה אהרן שמואל נ"י.

וזה לשוני. על דבר אשר העיר[ו] מעלתכם נ"י לתמוה על המשנה למלך פרק י"ט מאבות הטומאות [ה"א ד"ה ומכאן] לחלק גבי נפל לים דתלינן דאיסורא נפל, היינו דווקא בנפל קודם שנודע התערובת כו', יעויין שם. ותמוה מעלת כבוד תורתכם, אם כן מה הקשה רבא כלל לרב נחמן בסוגיא זבחים ע"ד [ע"א] ממתניתין דזבחים שנתערבו וכו' דמיירי שכבר נודע התערובת¹.

יפה תמוה, וכבר הקדימם בזה הגאון בספר חוות דעת סימן קי"א ס"ק ג' והניחו בתימה. ולעניות דעתי יש ליישב על כל פנים, על פי שחידש בספר מנחת כהן חלק ג' מספר התערובת פרק ז' [ד"ה התנאי השלישי] שצריך תנאי שלישי גבי היתר דנפל אחד מהם להתיר שאר התערובת, והוא שצריך שיפול הנופל לים או לאש מן התערובת עצמו קודם שפירש למקום אחר, אבל אם אחד מן התערובת פירש למקום אחר ואחר כך נאכל שם בשוגג או בהיתר משום דמרבא פריש למאן דאמר, או נפל לים או נשרף, לא הותרו האחרים על ידי זה, כיון שכבר קודם שנאבד זה מיד בפרישתו מהרוב אסרנו הנשארים משום דאיסורא ברוב אישתאר, שוב אין חוזרים להיתרם (דלא) [אלא] נשארו באיסורם וכו', יעויין שם ובש"ך [סי' קי] ס"ק מ"ב ובפרי חדש [שם ס"ק לג] ובכנפי יונה סימן ק"י [פה, א ד"ה וכתב] דין זה.

והגאון מנחת כהן סיים שלא מצא זה מבורר בדברי

הראשונים הפוסקים, אלא שנראה לו שכן ראוי להיות וכו', יעויין שם. ולעניות דעתי נראה ודאי דינו שפיר מבורר ממשנה דטהרות [פ"ה מ"ג] שפסקה הרמב"ם ריש פרק י"ט מאבות הטומאות [ה"א] דהלך בשני ועשה טהרות ושניהן קיימות שתיהן תלויות, אף דבשעת שאלה כבר נאכל אחד, מכל מקום כיון שנאכל אחר שנולד ספק בשתייהן ואילו מיד שואל היה היינו אוסרין שתיהן, אף אחר שנאכל אחד אסור השני. והכי נמי נידון דידן דמנחת כהן הנ"ל.

ולדין זה כיוון המשנה למלך לדמותו להתם, דחד סברא הוא, וכמו שביאר יפה המשנה למלך שם מקודם. אף דלשונו של המשנה למלך אינו מכוון לפי זה, מכל מקום כוונתו כך הוא, ולא קשה מידי עליו בזה.

וגם לשון המשנה למלך יש לכוון על נידון כהאי גוונא, בנפל לים אחר שפירש תחילה מן התערובת נמי האחרות מותרות, אם כשנפל לא נודע עדיין התערובות דווקא, ובכהאי גוונא אמר ר' אליעזר אם קרב ראש אחד יקריבו כל הראשים, אף דעל כרחך פירש תחילה ראש אחד קודם שקרבו, על כרחך שעדיין לא נודע לכהן המקריב שנתערבו מידי. ויעויין בתשובת פנים מאירות [ח"א] סימן ק"ה ובספר בית לחם יהודה סימן ק"י ס"ק נ"ט ובפרי מגדים שם בש"ך אות מ"ב ובטו"ז אות ח'.

ומה שעמד מעלתו על דברי הש"ך [ס"ק מ] וטו"ז [ס"ק ח] סי' ק"י סעיף ז' במה שכתבו [ד] גם בנאכל בשוגג חיישינן שמא יפול לים או יאכ(ו)ל לאינו יהודי או לכלב, והא אם יעשה כן באמת יהיה אסור דקנסין שוגג אטו מזיד וכו'. הנה עדיין יש לומר (שיתורץ) [שיתירנן]² לעצמו בלי שאלת חכם. אלא דגם זה אינו, דלא גזרינן משום הכי מידי, אלא שמא יאמר לפני המורה או הרואה שוגג הייתי כמו במבשל בשבת בשוגג. ותדע, שהרי מתירין בנפל מעצמו, ולא גזרינן שיפילנו בידים ויתיר את הכל. ויפה כיוון להגאון בספר כנפי יונה [סי' קי ד"ה פסק] שעמד בכל זה, וגם החוות דעת [סי' קי ס"ק ט] כיוון לכל זה, יעויין שם. עד כאן לשוני.

ובני הרב המאור הגדול מו"ה אהרן שמואל נ"י תמה עוד על המשנה למלך הנ"ל, מה איכפת לן בקודם שנודע הספק, דדווקא קודם שנולד בעינן, כמו גבי שני שבילין דטבל אחד קודם שנעשה כלל ספק השני, אבל כאן נהי דלא נודע לנו מכל מקום על כל פנים התערובת כבר נעשה, רק לנו לא נודע, ומה מהני לו זה, דקודם שנולד הספק דווקא בעינן וכו'.

קובץ פא עמ' יא מכתב בן רבינו למהר"ם שיק בענין זה, נדפס גם בספר שאילת שמואל סי' סז. 2. כצ"ל, כלשון הכנפי יונה (שרבינו מביא).

קמ. 1. עיין בשו"ת אמרי דוד יו"ד סי' טז ושו"ת טוב טעם ודעת מהר"ם תליתאי ח"א סי' רכז וסי' רכט מה שהשיבו לבן רבינו בזה, ועיין בכרם שלמה

מעלתו פקפק, [ד]הכלאים לא היה איסור על העושה הבגד ולא על הבגד אלא על הלובש לבד, אבל בשר בחלב כבר נעשה גוף החתיכה איסור. אלו דברי מעלתו.

ובקל יש לדחות, דהא באמת כתב מהרא"י בלשונו ויראה לתרץ קצת וכו', הרי דלא אמרה לתירוצו מרווח, וגם סיים בסוף וצ"ע, ואפשר דמהאי טעמא דמעלתו לא הונח לו בזה והניחו בצ"ע.

אבל באמת נראה לי דלא מהאי טעמא הוא, דמה לי בזה שגוף החתיכה בשר בחלב נעשה איסור, הרי לגוי אין שם איסור עליה, אלא דישראל אסור לאוכלו ולהנות בו, והכי נמי בנידון דידן כלאים לישראל אסור ללבושו. ואי משום שנעבדה בו עבירה בבישול הבשר בחלב משא"כ כלאי בגדים, האיכא בשר בחלב שלא בא בעבירה, כפירוש רש"י בחולין ק"ד ע"ב בד"ה הרי הוא וכו' ובתוספות תמורה דף [ד'] ע"ב בסופו [ד"ה רבא]³, ועוד שנעבדה בו עבירה נמי הוא צד חומר שהחמירה תורה באיסורו יותר מהאי טעמא כילפוטא דאיסי בן יודא בפסחים כ"ד ע"ב. אבל אם ברור אצלנו שאין בליעת בשר בחלב יוצא בלא רוטב לחתיכה הנוגע בו, כגון אם יבוא אליהו וכמו שכתב מהרא"י, פשיטא ודאי שאינו אוסרו לחתיכת היתר, ומה לו לחתיכת היתר במה שנעבדה עבירה בחתיכה הבלוע בשר בחלב, והרי זה דומה ממש לחתיכת היתר שנחתך מבגד כלאים.

ואדרבה נראה לי דעדיפא וקל וחומר נמי הוא, דהתם מעיקרא כשהיה כולו בגד היה עליו שם איסור ללבושו, עם כל זה הותר אחר כך כשחתכו ואין בו כלאים, מכל שכן חתיכת היתר שלא נקרא עליו עדיין שם איסור הרי בחזקת היתר הוא, וכיון שברור לן שאין בליעת החלב יוצא זולת על ידי רוטב, מהי תיתי לאוסרו. ואף אי ספק הוא אי טעם בשר הבלול בחלב יוצא לחתיכה הנוגעת בו גם בלא רוטב, הוה לן לאוקמי אחזקת היתר.

אבל כוונת הצ"ע הוא, אי האמת כן דקים להו לרבנן דטבע בליעת החלב בבשר כך הוא, שאף שהבשר גוף איסור מיקרי,

לעניות דעתי הסברא פשוטה, אחר שנודע לן התערובת מין במינו בדבר חשוב דלא בטל, הוה ליה קבוע דרבנן, [ומכל שכן רב³ לטעמיה סבירא ליה בכל מקום⁴ מין במינו לא בטל מדאורייתא, ובדבר חשוב] הוה ליה כל התערובת כגופו של איסור כמו חד בחד, דקבוע כמחצה על מחצה דמי, משא"כ אם נפל לים קודם שנודע לנו התערובת שעדיין לא נקרא עליו שם איסור, וכשנודע לנו התערובת אז כבר נפל אחד מהם לים, שפיר מוקמינן להו בחזקת היתר דמעיקרא ותלינן דאיסורא נפל. ועיין בהגהות מיימוניות פרק י"ו מהלכות מאכלות אסורות⁵ ובספר חוות דעת סוף סימן ק"י [ס"ק יז]. עד כאן לשונו.

ומעתה יראה מעלתו כי כיוון קצת, וגם ימצא תשובה נכונה בזה על דבריו.

נאום אוהבו הנאמן וידיד נפשו.

הק' יהודא אסאד

סימן קמא

[בעניין חתיכה של בשר בחלב שאיננה אוסרת חבירתה בנגיעה בלא רוטב]

שלמא ישגא לחדא, לגברא דלבוש מדא, הלא הוא כבוד מחותני הרב המאור הגדול החריף ובקי צדיק יסוד עולם קדושת שם תפארתו מו"ה משה פאללאק נ"י, דיינא דקהילת סערדאהעלי, עם זוגתו וכל בני ביתו וכל יוצאי חלציו שיחיו.

גלילי ידיו הטהורות משוק טירנוי קיבלתי.

ועל דבר הראיה של מהרא"י שהביא הש"ך ביורה דעה ק"ה ס"ק י"ז מחתיכת בגד כלאים שהותר אחר שאינו שוב כלאים, הכי נמי בשר בחלב אין יוצא לחתיכה אחרת בלא רוטב¹. ומר

3. הוא בעל המימרא של נפל אחד לים בזבחים עד, א. 4. פסחים כט, ב. 5. אפשר שהכוונה להגהות מיימוניות דפוס קושטנטינא שם ה"י, נדפס במהד' פרנקל.

קמא. 1. ביאור הענין, קיי"ל [שו"ע סי' קה סע' ז] שחתיכה אוסרת חברתה בנגיעתה בצלי דווקא כשאיסורה מחמת עצמה כגון נבילה, אבל חתיכה האסורה משום בליעת איסור איננה אוסרת חבירתה בלא רוטב, שאין הבלוע בחתיכה יוצא בלא רוטב. והש"ך (הנ"ל) מביא שנחלקו הראשונים מה הדין לענין זה בחתיכה של בשר בחלב, משמעות הטור והשו"ע היא שנחשב איסור מחמת עצמו, אך הרשב"א וספר התרומה סוברים שנחשב איסור בלוע, ומהרא"י התקשה בשיטתם ממה שקיי"ל [ע"ז עד, א, שו"ע סי' קא סע' ב]

שבחתיכה של בשר בחלב יש דין חתיכה הראויה להתכבד, ודין חתיכה הראויה להתכבד הוא רק באסור מחמת עצמו. והציע לתרץ שאמנם בשר בחלב הוא גופו של איסור ואף חלק הבשר שאין בו חלב, אך זהו רק כל עוד מעורב חלב בחתיכה זו, וכיון שקיים להו לרבנן שאין הבלוע יוצא בלא רוטב ורק טעם הבשר יוצא, הוי כאילו בא אליהו ואמר שנחתכה מן הבשר חתיכה שאין בה חלב, וממילא היא מותרת. והביא על זה משל וראיה מכלאיים, שכל עוד יש חוט פשתן בבגד של צמר כל הבגד אסור בלבישה ואף צד הבגד שאין בו פשתן, אך אם נחתך ממנו חלק שאין בו פשתן הרי שחלק זה מותר. 2. כגון על ידי קטן או על ידי גוי. 3. שאפילו נפל ממילא הבשר לתוך החלב אסור.

כשיוצא בליעתו לחתיכה אחרת בלא רוטב הטבע מפרידו באופן זה שמוהל הבשר היוצא הוא בלי שום צחצוח חלב המעורב ובלוע בתוכו כלל, ומנא להו להפוסקים דקים להן לרבנן כן. כן נראה לי כוונת מהרא"י.

ואם כוונת מעלתו לפקפק דכיון דקיימא לן אפשר לסוחטו אסור, אם כן מוהל הבשר היוצא לבדו נמי הוה ליה כמוהל נבילה ואוסר חברתה בנגיעה, ולא שייך הכי גבי כלאי בגדים.

זה ודאי השגה הוא, והש"ך עצמו הרגיש עליו בזה בסוף דבריו שם, ולא כיוון מעלתו על זה, וגם לא בא במכתבו בלשונו כן.

ואחתום בברכה, הלא כה דברי אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קמב

[מקור לשיטת רבא שמין במינו לא בטל]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, על ראש אהובי ידידי חביבי תלמידי הוותיק חריף ובקי, משנתו נקי, ירא שלם ומושלם, כבוד שם תפארתו מו"ה שמואל שיק נ"י עם אבותיו הצדיקים יחיו.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי, ושמחתי בבשרך הטוב מבריאיותך ושלומתך ושלום כל בית אבותיך יחיו. וכן תבושר גם מאיתנו תהילות לד' יתברך החיים והשלום.

ועל דבר התורה שהצעת להקשות על רש"י בחולין ק"ט ע"א ד"ה ותו לא מידי, דרבא סבירא ליה כר' יהודה מין במינו במשנהו, והא לרבא סבירא ליה בעבודה זרה [סו, א] דבתר שמא אזלינן, אם כן שור ועז הוה ליה מין בשאינו מינו, וכשיטת האגור [סי' אלף רסו] והמצאתי כתוב [מרדכי חולין רמז תש] בבית יוסף סוף סימן צ"ח [קנה, ב ד"ה מצאתי כתוב סע' ג מהד' מכוני ירושלים], ולקח מדם הפר וכו' הוה ליה מין בשאינו מינו, ומנא ליה לדידיה דמין במינו לא בטיל.

הנה אף אם תימצי לומר דשור ועז מין במינו מיקרי, דלא כהאגור הנ"ל, נמי תקשה, הא בהמה וחיה ודאי לכולי עלמא מין בשאינו מינו הוא, ובמשנה זבחים ריש דף [ע"ח] ע"א דם קדשים שנתערב בדם החיה, שם עיקר מקומו דר' יהודה, אמר אין דם מבטל דם משום מין במינו, וצ"ע.

אמנם נראה לי, האגור דעתו רק על הבשר שור ועז הוה ליה

מין בשאינו מינו בין בטעמא בין בשמא, בלשון תורה ובלשון בני אדם. אבל הדם כתיב כל דם לא תאכלו לעוף ולבהמה, כל מיני בהמות, וחיה בכלל בהמה, כל דם כללם הכתוב שם דם חד הוא, גם בלשון בני אדם אין קוראין בשמותם עלי [א] דמות לומר דם שור דם עז, הוה ליה שפיר מין במינו, וגלי קרא ולקח מדם הפר ומדם השעיר, דהוה ליה למימר מדם הפר והשעיר, וקרי ליה בשמו ומדם השעיר, על כרחך למילף דלא בטיל מין במינו. כנ"ל ברור. וכמדומה לי שכבר השבתי לך כן פנים אל פנים.

איברא, לפי זה אותן הדמים טהורין דמעטינהו קרא לעוף ולבהמה בכריתות דף כ' ע"ב ריש פרק דם שחיטה, ודאי ליכא למימר שם דם חד הוא, שזה דם טהור ומותר וזה אסור, ואם נתערב דם אדם וכיוצא בזה בדם בהמה האסור מודה ר' יהודה דבטל ומותר, דהוה ליה מין בשאינו מינו אי בתר שמא אזלינן אדם לחוד ובהמה לחוד. כנ"ל.

וקושייתך שניה על רש"י הנ"ל אליביה דרבא, מסוגיא דריש מסכת תמורה [ה, ב] דתליא ליה הא דרבא אי עביד לא מהני על כרחך סבירא ליה אין מערבין לקרנות, לית ליה ילפותא דמין במינו לא בטל. כבר עמד על זה בספר מהר"ם ברבי [יומא נז, ב] ואינו תחת ידי.

והנני חותם ברכה, יצו ה' אתך את הברכה, ישלח עזרך מקודש כנפשו ונפש אוהבו הנאמן.

הק' יהודא אסאד

שוב מצאתי באגור בפנים דף ק"ו ריש ע"ב וזה לשונו, כתב הרשב"ם דמין במינו במשנה דקיימא לן כרבא דבתר שמא אזלינן וכו', ושור ועז ואיל שלושה מינין הן, אף על גב דכולן מין בשר, וכן מיני דגים ועופות שחלוקין בשמן וכו' שני מינין הן, אבל ביצי עוף זה בשל מין אחר הוי מין במינו וכו', עד כאן לשונו. בהדיא מבואר לחלק כנ"ל בין הבשר ובין הדם והביצים. וכן הוא לשון הבית יוסף סוף סימן צ"ח הנ"ל, ובשר בהמה שני מינים הם בשם מצאתי כתוב וכו', בשר דייקא.

סימן קמג

[א. אם בשר דגים נקרא בשר.]

[ב. הנודר מן החלב מותר במי חלב]

בעזרת ה' יתברך. יום ד' זמן קהילה לכל' תרכ"ו לפ"ק פה סערדאהעלי יע"א.

ה' השוקל בפלס הרים, קרנך ושעתך ומזלך ירים.
לכבוד אהובי תלמידי צמידי חריף פיפיות ובקי,
עמק החרוץ ושנון כזית הנטופה בשעתה, ויראת ה'
היא אוצרו, כבוד שם תפארתו מו"ה יוסף ניימאן
כ"ץ נ"י.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי, ושמחתני מאוד בנעימי
נאומיך ובדברי תורתך, כי מתוכם ראיתי תומיך ואוריך, כל
מדברותיך מלהבות אש, תשוקתך קשורה באהבת ה' ותורתו
הקדושה. המקום ברוך הוא יהיה בעזרך, כנפשך שבעך, יתנך ה'
לשם ולתהילה בארץ. אמן כן יהי רצון.

ועתה באתי להשיב לך על דברי תורתך איזה גרגרים,
לרוב חיבת הקודש, לרוות צמאונך קצת.

[א] **על** מה שהעלית על מה שהעירותי בלמדנו שיעורין
דרבנן ריש פרק כל הבשר [חולין קד, א] וזה לשונך, על הנודר
מן הבשר מותר בבשר דגים, ופירש רש"י [ד"ה הנודר] דבלשון
בני אדם לא נקרא בשר, וקשיא לי אם כן היאך קתני מותר
בבשר דגים, הרי לא נקרא בשר. ותיירצתי שני תירוצים. חדא,
דבשר סתם לא נקרא רק בשר דגים. ועוד, דבלשון תורה נקרא
בשר גם כן, משום דכתיב בתורה שאמרו [במדבר יא, ד] מי
יאכילנו בשר, ושוב אמר משה [שם פס' כב] אם את כל דגי
הים יאסף וכו' מה שלא שאלו וביקשו כלל, אלמא דדגים בכלל
בשר וכו'. אלו דברי שהזכרתי בהם.

ואתה אהובי כבני פלפלת בחכמה, והעלית מרגניתא טבא
פלפלא חריפתא הגיעות לקח טוב להצדיקנו על שלא הבאתי
גם כן מדברי הראב"ע בפרשת שמיני [ויקרא יא, י] גבי דגים
טמאים [ד' כתיב [שם פס' יא] מבשרם לא תאכלו, שכתב דג
נקרא בשר בלשון תורה, ומה דקתני במתניתין מותר בדגים
כשנדר מן הבשר הוא רק לפי מנהג הדורות וכו'.² והגני אומר
לך יישר כוחך אריה.³

וכעת יש להביא עוד ראיה קצת מגמרא סנהדרין דף נ"ט
ע"ב, אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר
לאכילה וכו', איתיביה ורדו בדגת הים, מאי לאו לאכילה וכו'.
ומאי קושיא, והא רב לא הותר לו בשר קאמר, ודג לאו בשר
הוא. אמנם יש לומר, כיון דנפקא ליה מקרא [בראשית א, כט-
ל] חית הארץ לכם, על כרחך כל מין בשר בכלל קאמר רב, גם
דגים בכלל חית הארץ הם. ואף דיש לומר דגים חית הים מיקרי
ולא חית הארץ, מכל מקום מסיפא דקרא ולכל חית הארץ וכו'

ולכל רומש וכו' אשר בו נפש חיה וכו', גם דגים בכלל. ועוד,
מקרא בפרשת נח שהתיר לו בשר [בראשית ט, ב-ג] ומוראכם
וחתכם יהיה על כל חית הארץ וכו' ובכל דגי הים בידכם נתנו
כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב וכו', הוצרך
להתיר לו גם דגי הים, על כרחך דלאדם הראשון גם דגים היה
אסור לאכול, ורב כל מין בשר קאמר גם בשר דגים בכלל,
ופריך שפיר עליו מקרא קמא (ובכל דגי) [ורדו בדגת] הים,
ומסיק הכי באמת דהכל בכלל בשר דאמר רב לא הותר לאדם
הראשון.⁴

ועוד במסכת כריתות דף כ"א [ע"א] אוציא דם ביצים
שאין מין בשר, דם דגים דם חגבים שכולו היתר וכו', הרי
דדגים וחגבים שווים בזה לעוף ולבהמה שהן מין בשר, והיינו
מין בשר דייקא בשם לווי בשר דגים ולא בשר סתמא, וכמו
שתיירצתי בלשון תירוץ קמא המשנה.

איברא, ראייתי מאז מקרא דמתאוננים הנ"ל, עולה
בזכרוני שדחיתי בעצמי מיד תוך כדי דיבור, שהרי באמת הכי
כתיב קרא [במדבר יא, ד-ו] ויאמרו מי יאכילנו בשר, וזכרנו
את הדגה וכו' ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי [אל] המן וכו'.
משמע אם היה להם דגים על כל פנים, לא היו מתרעמים
ומתאווים אכילת בשר בהמה, ולפי זה גם משה שפיר קאמר
[פס' כב] הצאן ובקר וכו' אם את כל דגי הים וכו'. וכעת
מצאתי בחזקוני [שם] שפירש כן וזה לשונו, הצאן ובקר וכו'
שאמרו מי יאכילנו בשר וכו', אם את כל דגי הים וכו' שאמרו
זכרנו את הדגה וכו'. ונראה לי היינו טעמא דהראב"ע דלא
מיייתי ראיה מקרא זה.

אבל מכל מקום נראה לי, לפי זה ניחא ראייתנו מן המוקדם
ממקומו, בתרעומתם התאוו תאוה וכו' ויאמרו מי יאכילנו
בשר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים וכו', ולפי משמעות
הפסוקים ויאמר משה וכו' מאין לי בשר לתת וכו' כי יבכו עלי
לאמר תנה לנו בשר ונאכלה וכו', וכן ויאמר ה' וכו' התקדשו
למחר ואכלתם בשר כי בכיתם וכו' מי יאכילנו בשר וכו' ונתן
ה' לכם בשר ואכלתם, נראה שתאוותם ומגמתם היה דווקא
לאכול בשר ולא דגים, ומוכח טפי מדלא אמרו בפירוש מי
יאכילנו בשר דגים. אם כן תמוה סוף דבריהם זכרנו את הדגה
וכו', מה עניין דגה לבשר וכו' אחר שלא ביקשו עתה דגים.
אלא על כרחך כוונתם היה לבקש באמת רק מין בשר בין
בהמה בין דגים, ולפי שבמצרים גם כן לא אכלו בשר צאן
שהוא תועבת מצרים לכן אמרו רק זכרנו את הדגה אשר אכלנו

לקמן בדברי רבינו בד"ה ולא הרגיש). 3. ע"פ יבמות קכב, ב. 4. עי' בשו"ת
בית שערים יו"ד סי' קעא ד"ה ומה שהביא מסנהדרין וד"ה אבל קושטא
מה שכתב לגבי ראיה זו, ועיי"ש שדן מכמה מקומות בגוף השאלה אם בשר

2. השואל הצדיק את מה שרבינו לא הביא ראיה מדברי הראב"ע הנ"ל,
שיש לדחות שהלשון "מבשרם" הוא כאילו נכתב "מבשר שרץ המים" והוא
בשר עם שם לוואי, ואין מכאן ראיה שבשר סתם כולל בשר דגים (מבואר

פס' לא-לג] ויגזו שלמים מן הים וכו' וישטחו להם שטוח, דבר הטעון שחיטה דף ע"ה [ע"ב] ביומא דבשר עודנו בין שיניהם וכו', בפירוש כתיבי קראי בשר על עוף. וכן בפרשת בשלח [שמות טז, יב-יג] בין הערבים תאכלו בשר וכו' ותעל השליו וכו' שהבאת במכתבך.⁷

[ב] על דבר קושיית הטו"ז ביורה דעה סימן פ"א [ס"ק ז], להפוסקים דמי חלב אסורים משום אבר מן החי מאי נפקא מינה במשנה [נדרים נא, ב] הנודר מן החלב מותר בקום היינו במי חלב. הקשית, הא נפקא מינה בחלב שחוטה דפקע מינה איסור אבר מן החי מהאבר גופה והוא הדין ממי חלב. עד כאן דבריך.

במחילת כבודך זה אינו, דאם כן הוה ליה למינקט הנודר מן החלב מותר בחלב שחוטה גופא, ומאי שנא בקום הוא מי חלב שחוטה, גוף החלב נמי לא מיקרי חלב, כיון שלא נחלבה מחיים ומובלע בתוך הכחל בכלל בשר הוא מן התורה בבשר בחלב, מדכתיב בחלב אמו.⁸ וגם בפסולי המוקדשין דאסרה תורה גיזה וחלב תזבח וכו' בשר ולא חלב, כתבו תוספות בכורות כ"ה ע"ב ד"ה שער בכור וכו' [הנמצא בדף כה, א] היינו מחיים דווקא, אבל חלב שחוטה מותר לכולי עלמא וכו', על כרחך משום דבכלל בשר הוא כנ"ל.⁹ ומדלא שרי מתניתין אלא בקום ולא בחלב, על כרחך מחיים קאי, וקשיא אם כן גם בקום אסור משום אבר מן החי כנ"ל.¹⁰

ולענין דעתי, כיון דנדרים דבר שיש לו מתירין הוא, אם כן שפיר נפקא מינה דמותר בקום, כגון על ידי תערובות, אם נתערבו הקום מי חלב דמחיים תוך חלב שחוטה, דאיסור אבר מן החי שבו בטל בשישים, אבל חלב גופא אפילו בתערובת חלב שחוטה נמי לא בטלה משום [נדרה] [דנדר] דבר שיש לו מתירין הוא. כנ"ל. אולי יש לומר כיוונת לזה.

הראויה להיות אם ולא שנשחטה כבר (חולין קיג, ב), ומשמע שבעלמא לענין שאר דינים חלב שחוטה הוא בגדר חלב. וכן העיר ר' ברוך שמעון שניאורסון במאסף התורני ישרון כרך יד עמ' רטו: 9. אף ראה זו דחה בישרון שם, שבתוס' רק הוכיחו את עצם הדין אך לא ביארו את טעמו, ובספרי דברים פרשת ראה פיסקא עא למדו כן מדרשה: "יכול יהו אסורים לאחר זביחה, ת"ל כבכרת ה' אליהך אשר נתן לך", וממילא נשמע כנ"ל שהוא דין מקומי שהשחיטה מתירה, אבל בעלמא חלב שחוטה הוא בכלל חלב. ובשו"ת יד יצחק שם הכריח כן, ותמה על רבינו, שהרי בתוס' שם מבואר שלאחר זביחה הכל מותר גם גיזה ועבודה, ובהכרח אין כוונתם שהחלב מותר משום שאיננו חלב. 10. בשו"ת יד יצחק שם תמה על דברי רבינו, שהרי בנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, וחלב שחוטה נקרא חלב (אף אם בדיני תורה איננו חלב), ולכן אסור בחלב ומותר רק בקום; רק שהטו"ז הקשה מדוע לא יאסר הקום מצד אבר מן החי, ולזה מועיל התירוץ שמדובר בחלב שחוטה.

במצרים, ואם היו אומרים מי יאכילנו בשר או דגים היה מוכח על כרחך בהיפוך [ד] דגים לא מיקרי בשר, לכן אמרו רק בשר לבד לכלול כל מין בשר גם דגים, וכדסיימו דבריהם זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם ר"ל על הרוב אכלו בשר דגים. אם כן מוכח בהדיא דבלשון תורה דגים נקרא בשר סתם, אם כן הנודר מן הבשר ומדבר בלשון הקודש אסור בדגים גם כן למאן דאמר בירושלמי [נדרים פ"ו ה"א] הלך אחר לשון תורה כנ"ל, ודוק. [הוספת המחבר: והנה בשר עם דגים סכנה באכילה, פסחים ע"ו [ע"ב] ושו"ע אורח חיים קע"ג [סע' ב] ויורה דעה קי"ו [סע' ב] ופרי מגדים פ"ז בט"ז [ס"ק ג], ואיך אפשר דבשר נקרא דגים]

ועתה חיפשתי בספרים ומצאתי להגאון מלבוך בספרו יד שאול בהלכות נדרים סימן רי"ו ס"ק ט' הביא לדברי האבן עזרא פרשת שמיני הנ"ל שהבאת אתה, ושדבר גדול דיבר בזה. והביא ראייה לדבריו על פי קושיית הש"ס בנדרים נ"ד [ע"ב] דפריך מאי שנא בשר עוף לתנא קמא וכו' דגים נמי וכו', ולמד מזה דין הנ"ל דמיייתי הש"ך ריש סימן רי"ז [ס"ק א] בשם (הר"א) [רבנו ירוחם נתיב יד חלק ד דף קי, ב] ור"ן ריש פרק הנודר מן הירק [נה, ב ד"ה תוספתא], עיין שם היטב.⁵

ולא הרגיש הגאון בסתירתך, דמבשרם במ"ם סתום כאילו כתוב בהדיא ומבשר שרץ המים, ושפיר מיקרי בלשון תורה בשם לווי בשר דגים, אבל בשר סתם לא מצינו שיכלול גם דגים, ויפה כיוונת.⁶ אבל הדין דין אמת על פי ראייתו הנ"ל.

וגם חתר הגאון הנ"ל על ראייה דבשר עוף נקרא בשר לכמה דברים, מדאיצטריך קרא למעט שלמי חגיגה מעופות, עיין שם היטב ס"ק ג' וס"ק ט' הנ"ל. ותמיה עליה, הא פרשת מתאוננים הם ביקשו בשר, ויאמר ה' וכו' למחר ואכלתם בשר וכו' ונתן ה' לכם בשר וכו' [במדבר יא, טז-יח], ואחר כך [שם

דגים נקרא בשר. 5. בברייתא שם דעת ת"ק שהנודר מן הבשר אסור אף בבשר עוף אך מותר בדגים, והגמרא מקשה שגם בשר דגים יאסר. ולכאורה קשה שבנדרים הלך אחר לשון בני אדם ובשר דגים לא נקרא בשר, אף שבלשון תורה נקרא בשר. והישוב לזה ע"פ מה שהביא הש"ך שם, שבמקום שאין לשון בני אדם, כגון שנדר בלשון הקודש במקום שאין מדברים בלשון הקודש, הולכים אחר לשון תורה. 6. בספרו שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' רלו השיב לרב השואל שיש לומר ש"מבשרם" מוסב באופן כללי על "מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים" וכל שיש ביבשה יש בים, ואיננו מוסב על "שרץ המים" (דהיינו דגים) בלבד. 7. בשו"ת שואל ומשיב שם השיב על זה שלא בא הכתוב לספר ענין מהות הבשר, רק שבערב יאכלו בשר, ובכלל זה גם שלווים, אך אין ללמוד מזה לענין דין או לשון נדר. 8. בשו"ת יד יצחק ח"ג סי' נט השיג על ראיית רבינו מבשר בחלב, שאדרבא משם ראייה להיפך, שלגבי בשר וחלב נצרכו לדרשה מקומית בחלב אמו

הלב דבכרת הוא ובישלו אינו עובר עליו, לכן בדרבנן סמכינן על סברת כבולעו כך פולטו, אבל מולייתא דם אברים שפירש מהבשר אף שבישלו אסור מדאורייתא מנא לן. אלו תורף דברי מעלתו.

והרבה תשובות בדבר, והנני פורטם אחת לאחת בס"ד.

חדא. דהא בכריתות כ"ב [ע"א] מוקי לה הש"ס הא [ד]הלב קורעו לאחר בישולו לא קרעו אינו עובר עליו בלב עוף שאין בדמו כזית, ועיין פלתי סי' ע"ב ס"ק ב' [ש]הוכיח דלא בעוף תורים לבד מיירי מתניתין, עיין שם היטב. ולפי מה שהעליתי דדם אברים שבישלו גם כן עובר עליו משום דגם בעיניה אינו ראוי לזריקה אין לחלק גביה בין חי למבושל, אם כן הוא הדין נמי דם הנפש של חיה ועוף שאינו ראוי לקרבן נמי גם במבושל עובר עליו, ומייתי אם כן הש"ס שפיר סייעתא מהא דלב עוף קורעו אחר בישולו על שריותא דמולייתא.

ועוד, הנה בכריתות כ"ב ע"א יש חילוף גרסאות. לרש"י [שם ד"ה דם, דאתי] ורשב"א [תוה"א ב"ג ש"ג עט, ב] אין ללב אלא שני מיני דמים, אחד המובלע בבשרו והווה כשאר דם האברים, ואחד המוכנס ללב בשעת שחיטה ועליו חייב כרת. וגירסת הרי"ף [חולין לט, א מדפי הרי"ף] והרא"ש בפרק כל הבשר [חולין פ"ח סי' כה] איפכא הוא, דם הבא מעלמא ונכנס בתוכו בשעת שחיטה הווה דם האברים ובלא תעשה, ודם שעומד תמיד כנוס בחללו דם הנפש הוא וחייב כרת. ולפי זה שלושה מיני דמים יש ללב, אחד המובלע בבשרו, ואחד דם הכנוס בתוך לבו והוא בכרת, ודם הנמשך אליו בשעת שחיטה מעלמא בלא תעשה וכו'. ועיין בפרי חדש ובפרי מגדים ריש סי' ע"ב [מש"ז ס"ק א] מזה, ואם כן לגירסת הרי"ף והרא"ש הנ"ל פשיטא דאתי שפיר ראיית (הש"ך) [הש"ס], דהא גם דם האברים יש בחלל הלב המתכנס לתוכו בשעת שחיטה שהוא דאורייתא גם בבישולו, ומכל מקום שרי דכבולעו כך פולטו, והכי נמי מולייתא.

וגם לגירסת רש"י ורשב"א בתורת הבית הארוך הנ"ל, מלבד דלרש"י לטעמיה הא סבירא ליה דם שבישלו עובר עליו בכל מיני דמים? עוד זאת, הרי איסור והיתר כלל ט"ז דין ד' [כתב] בשם סמ"ק [סי' רה] והובא בש"ך סי' ע"ב ס"ק ה' דאפילו נמלח צריך שישים נגד כל הלב, משום דלא קרעו ולא נמלח בפנים, דסבירא ליה דלב שיש לו שלושה חללים צריך למלוח משני צדדים עיין שם, ובראש יוסף בחולין ק"ט [ע"א ד"ה וכבר, ונאמר] ביאר דגם רש"י סבירא ליה כוותיה. אם כן על ידי

ולעניות דעתי יש לתרץ נמי קושיית הט"ז הנ"ל, דנפקא מינה לענין חלב בת פקועה דלא בעי שחיטה, והוה ליה כמו חלב שחוטה, ועל ידי תערובת כנ"ל. ועיין מהרי"ט אלגאזי ריש בכורות¹¹ ותשובת חתם סופר יורה דעה סימן י"ד מזה חלב בת פקועה אי הוי בכלל חלב שחוטה.

שוב מצאתי להגאון בספר כרם שלמה חלק יורה דעה בסוף הספר שו"ת סי' צ', העלה דמימי חלב מבת פקועה נמי אסור משום אבר מן החי, על פי מה שכתב הר"ן בפרק בהמה המקשה [חולין כה, א מדפי הרי"ף ד"ה השוחט את הבהמה] דם בן פקועה אסור, דמשקה לא נפקא לן היתירא מכל הבהמה לא תאכלו רק מידי דאכילה. ותמה על הנודע ביהודה מהדורה תניינא סי' ל"ו חלק יורה דעה [ד"ה ועוד] ועל מהרי"ט אלגאזי דף (ה) [ג'] ע"ד הנ"ל. ויפה השיג עליהם. אם כן ליתא גם כן תירוצי בתרא הנ"ל על קושיית הט"ז הנ"ל נפקא מינה בחלב בת פקועה.

ואם ירצה ה' כי יהיה לי פנאי לעיין על שאר דבריו בלי נדר אשיב לך, ותנוח דעתך בזה המעט.

נאום אוהבך הנאמן המאווה לך שמחת פורים ודורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קמד

[א. דם האברים שבישלו. ב. ניעור קדירה של בשר שנפל בה חלב. ג. שיעור בישול בשר בחלב]

חיים ושלום וברכה, שמורה בכל וערוכה, לכבוד ידיד נפשי הרבני החריף ובקי המופלג מורג חרוץ משדד עמקים זית שופכי וביישני ירא שלם ומושלם, כבוד שמו מו"ה אורי מיללער נ"י וכל אשר לו שלום.

[א] יקרתו קיבלתי, ונהניתי על כי בדק אחרי תשובתי במה שהעליתי דבר חדש, דם אברים שבישלו עובר עליו לכולי עלמא. ותפס מעלתו עלי בזה, אם כן מאי מייתי ש"ס פסחים ריש פרק כיצד צולין [עד, ב] ראייה דמולייתא שרי ממתניתין הלב קורעו וכו' קורעו אחר בישולו וכו', והתם דם

קמד. 1. לעיל סי' קיט. 2. רש"י חולין קט, א ד"ה הלב, קכ, א ד"ה הקפה,

11. פרק א אות ב, דף ג מדפי הרי"ף עמודה ד ד"ה וראיתי.

אף על גב דהוי כמבושל אחר שנתהפך לחלב, מכל מקום הא דם האברים גם בישלו אסור מדאורייתא. אבל להאמת בתר דגלי לן קרא חידוש שריותא דחלב, נקטינן באמת דהיינו טעמא דקרא, משום דהוה ליה מה שנעכר הדם ונעשה חלב כמו דם שבישלו, ומותר גם דם האברים³.

[ב] ועל דבר קושיית מעלתו על הרמב"ם [הל' מאכ"א פ"ט ה"י] ושו"ע סי' צ"ב [סע' ב], לא נודע לאיזו חתיכה נפל נוער הקדירה כולה וכו', איך רשאי לעשות כן, כיוון דמגיס חייב משום מבשל בשבת והוא הדין נמי בבישול בשר בחלב, ודילמא ירגיש הקפילא טעם בשר בחלב, וחייב הוא בניעורו משום מבשל בשר בחלב.

כבר קדמו הפלתי בקושיא זו בסי' פ"ז סוף ס"ק י"ג, ותיריך דבלוע שהוא רק טעמא בעלמא שנתבשל, כבר אין בו שוב משום בישול, אפילו אם תימצי לומר בבשר בחלב יש בישול אחר בישול אם הוא בעיניה, אבל בבלוע לא. ובאמת אתי שפיר גם דברי הפלתי שם מעיקרא דגם בעיניה אין בישול אחר בישול בבשר בחלב כמו בכל מקום. וקושייתו שם על זה מהא דשמא יעלה באילפס רותח [חולין קד, ב], לא קשה מידי, דוודאי יש בישול בבשר בחלב ביחד אחר שנתבשלו כבר כל אחד בפני עצמו, וכמו שכתב הגאון בשו"ת חתם סופר סי' פ"ב [ד"ה ואעוררהו]. ועיין שם סי' צ"ב [ד"ה אמנם] גם כן, ונתכווין לזה גם כן בספר ברוך טעם שער הואיל ומתוך דין ג' [ד"ה ודע], עיין שם.

אלא הפרי מגדים סי' פ"ז בש"ך ס"ק ב' העלה בבשר בחלב בעיניה יש בישול אחר בישול, ובמשבצות שם [ס"ק א] ביאר אי ילפינן בישול בשר בחלב מבישול שבת בכל עניינים או לא, יעויין שם בארוכה ובפרי חדש סי' (צ"ד סק"ד) [פז ס"ק ב], לדידהו צריך לומר כתירוצי שני דהפלתי הנ"ל.

ולעניות דעתי יש לומר עוד, דרמב"ם לטעמיה סבירא ליה ספק מדאורייתא להקל, וכאן דאיכא חזקת היתר אוקמי אחזקה שלא יטעום הקפילא טעם בשר בחלב, ואינו מבשל בניעורו, ושפיר קאמר נוער וכו' כנ"ל, אלא מלהכניס את עצמו לספק לכולי עלמא אסור מדאורייתא.

[ג] ועל תמיהתו על הפלתי סי' צ"ב ס"ק ג' דר"ל בלא נתבשל כמאכל בר דרוסאי רק בשר בחלב דרבנן הוא וכו'. הנה זהו דעת הפרי חדש סי' פ"ז ס"ק ג' וזה לשונו, אם בישל בשר בחלב אלא שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, לא אסור מן התורה, כדגרסינן בפרק כל הבשר דף ק"ח [ע"ב] באיזה בישול אמרו בבישול שאחרים אוכלים אותו, אלמא דכל שאין

רתיחת הצלי נפיק דם המובלע בבשר הלב ממקומו לתוך החלל וחוזר אליו, והוה ליה דם אברים שפירש, ומדאורייתא אסור אף בבישול, ומכל מקום קורעו לאחר בישולו ומותר, על כרחך משום כבולעו כך פולטו, ואתי שפיר ראיית הגמרא.

ועוד בה שלישית, הא קאי סוגיא ריש פרק כיצד צולין לאביי דאמר ליה והא קבלע דמא וכו', נימא מסייע ליה, ומשמע במנחות כ"א [ע"א] דאביי הוא דמותיב על זעירא מברייטא הקפה את הדם וכו', משמע דאיהו סבירא ליה דם שבישלו חייב בכל מקרה, ואתי שפיר סיעתא דש"ס אליביה דאביי לטעמיה. ועיין בפרי חדש ריש סי' ס"ט [ס"ק א] מדין דם שבישלו.

ואין להקשות גם כן על סברתי, מאי מותיב אביי כלל במנחות כ"א [ע"א] על זעירא מהא דתניא הקפה את הדם ואכלו חייב, דילמא התם בדם האברים קאמר. זה אינו, דמשמע דומיא דהמחה את החלב וגמעו, דקתני להו בחדא, חייב כרת בתרויהו קאמר, ועל כרחך לא בדם האברים לבד מיירי כנ"ל.

ואדרבה ארווח לן על פי סברתי ליישב תמיהת הבית יוסף בסי' פ"ז [קלה, ב ד"ה כתב הרמב"ם סע' ז מהד' מכון ירושלים] על הרמב"ם שכתב [הל' מאכ"א פ"ט ה"ו] בישל דם בחלב אין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב, משמע משום דם לוקין, והא דם שבישלו אין עובר עליו, יעויין שם. ולדידי ניחא, דעל דם לא פסיקא ליה מילתא להחליט ולומר אין לוקין, דיש דם שבישלו דלוקה עליו בדם אברים כנ"ל. וגם ארווח לן בזה ליישב תמיהת החידושי ר"ן בחולין דף ק"ך [ע"א ד"ה תנן] על זעירי ממתניתין דחולין דף קט"ז [ע"ב] חומר בחלב מדם וכו', וליתני נמי שדם שבישלו אינו לוקה וחלב מבושל לוקה וכו', וכן הקשה בספר ראש יוסף בחולין (קט"ז) [ק"ז, א ד"ה קשיא לי] ולא תירץ כלום. ולדידי אתי שפיר נמי מהאי טעמא, דלא פסיקא ליה למתני הא כיון דגם דם מבושל משכחת מלקות בדם אברים לכולי עלמא.

אלא מיהת מוכח אם כן דעת הר"ן והבית יוסף דלא מחלקי בזה, אלא גם דם אברים שבישלו מותר מדאורייתא סבירא להו, וכמו שכתב גם מעלתו בשם הפוסקים דדם שמלחו רק דרבנן הוא אף בדם האברים. וכן הוא בהדיא בטור סוף סי' ע"ו [קכג, ב] על שם רשב"א גם דם אברים שבישלו רק דרבנן הוא, יעויין שם.

לכן נראית לי סברתי לחלק בין דם הראוי לזריקה ובין דם האברים לענין דם שבישלו, היינו מסברא חיצונה הוה אמינא כן הדין, וממילא הוה לן למיתסר החלב שנעשה מדם האברים,

3. וא"כ מסקנתו שונה כאן ממה שהסיק בסי' קיט.

והובא בב"י סי' פז קלה, ב סע' ז מהד' מכון ירושלים.

אחרים אוכלים אותו לא מיקרי בישול ולא אסור אלא מדרבנן ומותר בהנאה. עד כאן לשונו. והפרי מגדים בפתיחה להלכות בשר בחלב [ד"ה וכמה] עמד עליו וזה לשונו, ומה שכתב פרי חדש שליש בישולו, רש"י [חולין קח, ב ד"ה אחרים] לא פירש כן, אלא שנתבשל כל צורכו, ולדינא צ"ע, דוודאי כל שנפל חתיכת בשר לכלי ראשון והוסר מיד אסור באכילה ובהנאה מדאורייתא אף דליכא שליש בישולו, ולמלקות איתמר דאין לוקה אלא דרך בישול וכו'. עד כאן לשונו.

והן הן דברי הגאון מורנו הרב יונה לאנדסופר בספר כנפי יונה⁴ שהביאו הפלתי, הוא מיייתי לדברי הפרי חדש וכתב עליו וזה לשונו, ואני מתמיה בזה שהרי פסק הפרי חדש בס"ק שלפני זה [פז ס"ק ב] בעירו שהוא מבשל וכן בנפל ליה צונן לתוך חם, ובוודאי שאין אלו כמאכל בן דרוסאי וכו', ועל פי זה העלה דאי אפשר שלא יתבשל קצת לחלוחית שבו מיד והרי נאסר מדאורייתא, אלא שאין זה שיעור להתחייב עליו וכו', ובחולין ק"ח [ע"ב] באיזה בישול אמרו וכו' לענין חיוב מלקות קאמרי וכו', וכמו שכתב הפלתי בשמו. והאריך הגאון בספרו הנ"ל בזה גם לענין עירוי אי דומה בשר בחלב לשבת. וכן כתב בספר תשובה מאהבה ליורה דעה סי' פ"ז להשיג על הפרי חדש ככל החזיון הנ"ל. ובספר ראש יוסף ק"ח [ע"ב] כתב וזה לשונו, ומה שכתב באיזו בישול אמרו שאחרים אוכלין, פירש רש"י שנתבשל כל צורכו, וריטב"א [שם ד"ה שאחרים] כתב דמסתמא כמאכל בן דרוסאי שהוא שליש בישולו יעויין שם, וכבר עמד הרב על זה בפרי חדש בסי' פ"ז, והביא הא דשמעתין שנתבשל כל צרכו כמאכל בן דרוסאי, ולא הביא מבטן מי יצאו הדברים וכו', יעויין שם.

שוב מצאתי בתוספתא פרק ג' דמכות [ה"ד]⁵ וזה לשונה, המבשל בשר בחלב כמה יתבשל ויהא חייב, כדי שיהא נאכל משום בישול. ועיין תשובת בית אפרים חלק יורה דעה סי' ל'.

ולי נראה טעמא דהריטב"א דנאיד מפירוש רש"י, משום לישנא דברייתא, דלא נקט בהדיא הכי באיזו בישול אמרו כל שנתבשל כל צורכו, ולמה לו להאריך בלשונו בבישול שאחרים אוכלים אותו מחמת בישולו, אלא על כרחך דאתי לשלול כל שהוא פחות משליש בישולו, ופירוש שאחרים אוכלים אותו הוא כמאכל בן דרוסאי. אלא עדיין יש לומר ממלקות הוא דפטור אבל איסור דאורייתא איכא, כמו שכתבו הגאונים המחברים הנ"ל, והסכים לזה הפלתי עצמו לדברי הכנפי יונה,

ולא נשאר התימה אלא על הפרי חדש שכתב רק איסור דרבנן איכא וכו"ל.

ולעניות דעתי אפשר לקיים דבריו על כל פנים בבישול דתורא דאפילו בכלי ראשון אינו מתבשל כי אם דווקא על גבי האור⁶, וכל שכן על ידי עירווי לא. והרא"ש [שבת פ"ג סי' יז] דסבירא ליה בשבת דמכל מקום הלחלוחית שבו מתבשל, דעת מהרש"ל והט"ז באורח חיים סי' שי"ח [ס"ק יג] בלא נמלח רק מתבשל אבל אינו מובלע בבשר. ודעת המחבר שם בסי' שי"ח [סע' ט] דגם אין מתבשל כלל הלחלוחית שבו בלי מלח. ואם כן לדידהו מותר הבשר מן התורה, דבשר בחלב בפחות משליש בישולו על כל פנים בבישול דתורא וכדברי הפרי חדש. וקושיית הפלתי לפי זה במקומה עומדת בסי' צ"ב ס"ק ג' על המחבר לטעמיה וגם על הגמרא, למה דחק לשינויא מילתא דרב בקדם וסילקו בתכלית מהירות, הוה ליה למימר רב מיירי בבישול דתורא, וליתא כלל לתירוץ הגאון מורנו הרב יונה לאנדסופר אליביה דהני פוסקים הנ"ל. אלא דהפלתי לטעמיה בסי' ס"ט ס"ק ו' הוכיח באמת על פי קושיא זו הנ"ל דלא כהמחבר, אלא כדעת הרמ"א בתורת חטאת [כלל ב דין ד] דהלחלוחית שבו מתבשל ומבליע בבשר מיד בבישול דתורא גם כן בכלי ראשון או על ידי עירווי, יעויין שם היטב⁷.

(סוף התשובה נאבד).

הק' יהודה אסאד

סימן קמה

[בעניין ביטול איסור לכתחילה במקום מצוה וספק]

ד' שלום, ישפות שלום, וחיים וברכה, וששון ושמחה. על ראש אהובי בני הרב החר"ף ובקי וחרוץ מופלג בתורה וביראה ושלם במעלות ומידות טובות, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י בקהילת ניקאלסבורג יע"א. גלילי ידיך הטהורות קיבלנו בשמחה.

ועל דברי תורתך שעמדת להקשות על המשנה למלך פרק ז' ממעילה [ה"ז ד"ה וראיתי] ושער המלך פרק ט"ז ממאכלות אסורות הלכה כ"ה [ד"ה וקשיא], שכתבו הא דלא אמרה תורה שלח לתקלה בחולין [קל"ט] [קטו, א]¹, אף על גב דנתבטל הוא

בסברת הפר"ח הנ"ל.

קמה. 1. ענין זה מופיע פעמיים במסכת חולין, בדף קטו, א לגבי שילוח הקן [שאין הציפור המשולחת אסורה], ובדף קמ, א לגבי ציפורי מצורע [שאין

4. סי' פז דף סד, א ד"ה כתב הפ"ח בס"ק ג. 5. וכן הוא בתוספתא חולין פ"ח ה"ג. 6. שבת מב, ב. 7. וע"ע לקמן סי' קנה בזה. שו"ת דברי שלום יו"ד סי' יז ושו"ת יבי"א ח"ז יו"ד סי' ה. וע"ע יבי"א ח"י יו"ד סי' נח אות יג שדן

ברוב, על כרחך צריך לומר משום אין מבטלין איסור לכתחילה קאמר. ותמיה לך ממה שכתב הטו"ז באורח חיים סי' תרכ"ו ס"ק ב' דמצוה מבטלין לכתחילה², והא במצות שילוח הקן קאי. עד כאן דבריו.

נראה לי לעניות דעתי, דברי הטו"ז ומגן אברהם שם [ס"ק ג] בחד תירוץ הוא רק לדידן דקיימא לן אין מבטלין איסור לכתחילה רק מדרבנן הוא, יש לומר במקום מצוה לא אמרו, אבל לשיטת הראב"ד³ ורש"י בחולין צ"ט [ע"א ד"ה חדוש] דאין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא, מהי תיתי לן לחלק.

שוב מצאתי בפרי מגדים שם [מש"ז ס"ק ב] שכתב כן. ותירוץ המשנה למלך הנ"ל היינו רק לשיטת הראב"ד, דאי דרבנן הוא ליכא למימר ביה לא אמרה תורה שלח לתקלה, וכמו שדחה השער המלך בפרק ט"ו ממאכלות אסורות בעצמו, ולא קשה מידי.

אבל קושייתך הראשונה על המשנה למלך, ולהראב"ד מי ניחא ליה, הרי אין מכוין לבטלו על מנת לאכול אותו, דשמא לא יודמן כלל ליד ישראל. הא ודאי קשיא על המשנה למלך, וכן הקשיתי מאז בחידושי חולין קט"ו. ובאמת השער המלך שם לעצמו הרגיש והקשה גם מזה על המשנה למלך, שוב מייתי פלוגתא בזה דגם באין מכוין לבטלו איסור לכתחילה לבטל סבירא ליה, עיין שם היטב ובתשובת שמן רוקח חלק יורה דעה סי' י"ד בארוכה מזה.

ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' מ"ה [ד"ה שלישית] ובספר המקנה בקידושין דף ל"ט [ע"א ד"ה שם אריון] תירץ נכונה הקושיא לכולי עלמא, אפילו אי הא דאין מבטלין איסור לכתחילה רק מדרבנן הוא, היינו בעניין שאחר שיבטל לא יכיר המבטל עצמו את האיסור, אבל כיון שאותו המשלח יכול להיות שיכיר אותו בטביעת עין או באיזו סימן, ודאי אסור לגרום איסור לחבירו שאינו מכיר, כיון שהוא מכירו הוא עובר על לפני עור וכו', עיין שם. וגם דבריו אהובי בני נוטים שכיוונת לתירוץ זה.

אבל פקפוקך על זה ממה שכתב המגן אברהם סי' קס"ג [ס"ק ב] וסי' קס"ט [ס"ק ו] וטו"ז שם [ס"ק ג] ודאי מצוה מוציא מידי ספק לפני עור וכו', והכא רק ספק הוא שמא יתפוס

אדם ציפור זה, ויפה הרגשת. אמנם לעניות דעתי רש"י נשמר מזה בחולין דף ק"מ ע"א ד"ה לרבות דמצורע וזה לשונו, אבל המשולחת מותרת דלא אמרה תורה שלחנה כדי שיכשלו בה אחרינא שיהיו צדין ואוכלין אותה בני אדם אלא ודאי מותר. עד כאן לשונו. ועיין שם בד"ה ולמאי וכו', דהא משלח פשיטא דשל עיר הנדחת לאו בר שילוח הוא דלא אמרה תורה שלח לתקלה דממון עיר הנדחת אסור ואם ישלחנה יהיו בני אדם צדין אותו לאחר זמן. עד כאן לשונו. הנה לא כתב רש"י שמא יצודו אותה וכו', אלא כפל רש"י דבריו שיהיו צדין אותה, משמע בוודאי. וכוונתו נראה לי, דלהכי דייק רש"י בכל מקום ונקט לשון רבים שיכשלו בה אחרינא שיהיו בני אדם צדין אותה ואוכלין וכו' כנ"ל, וכן פירש רש"י בחולין קט"ו [ע"א ד"ה לא אמרה] וזה לשונו, ויכשלו בה בני אדם וכו', ור"ל כיון שדרך בני אדם הרבה לצוד עופות וציפורים (עופות). קרוב לוודאי הוא שציפור המשולח זה גם כן יהיה ניצוד ויהיה למכשול עוון לאוכלו. משא"כ בהאי דהמגן אברהם סי' קס"ג וקס"ט, על אדם אחד קאי, הוה ליה רק ספק שקול, לכן אם נותן בתורת צדקה אף שאינו יודע שנוטל או מברך נותן לעני, דאין ספק מוציא מידי ודאי.

ומה שהקשית עוד על קושיית הש"ס לא אמרה תורה שלח לתקלה, וזה לשונך, למה לא יהיה מותר לשלח הציפור, כיון שהמצוה הוא עושה מיד, והעבירה לא נעשה מיד ולא בוודאי רק מחשש שמא יתפסנו אחרי זה שום אדם, ולמה לא נימא כשמת ציפור אחד דאיסורא היא דמית, כמו שאמרו בזבחים דף ע"ד [ע"א] גבי טבעת של עבודה זרה. ואף דהתם דווקא בנפל ולא בהפילה, הרי הכא נמי מתחילה כשמקיים מצוות שילוח עדיין אין כאן עבירה כלל, ושוב הוה לן למימר איסורא היא דמית כמו בנפל וכו'. עד כאן לשונך.

דבר חכמה הקשית. ועיין בספר ברכת הזבח בזבחים שם הוכיח בהדיא מקושיית הגמרא ממתניתין על רב על כרחך דבמקום מצוה הפילו נמי הוה ליה כמו נפל מאליו, והא מסייע לך, ויפה הקשית.

ונראה לי לתרץ, חדא דהא תוספות שם [ד"ה ונפלה] כתבו טעמא דרב בזה דתלינן האי דאיסורא נפל ומית, היינו משום דמדאורייתא כבר בטל ברוב. ואם כן נכלל קושייתך זו בכלל

מצוות לאו להנות ניתנו (וכן הביא המג"א בתירוץ אחד). 3. איסור משהו פ"ב ד"ה והא דאמרין, והובא ברין חולין לה, ב מדפי הרי"ף. 4. בשו"ע סי' קסג סע' ב כתב שאסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום לפני"ע, ובמג"א הביא מהרמב"ם הל' מעשר פ"י ה"ג שמותר לתת דמאי לתוך ידו של עם הארץ חולה, ודייק המג"א שבוודאי טבל אסור. וברמ"א סי' קסט סע' ב כתב שיש מתירין לתת לחם לעני בתורת צדקה אף שאין ידוע שיטול ידיו ויברך, ובט"ז ומג"א כתבו שהוא משום שוודאי מצווה מוציא מידי ספק לפני"ע, אך

ליקח ציפור מעיר הנדחת), דלא אמרה שלח לתקלה, שאם ישלחנה יהיו בני אדם צדים אותה לאחר זמן (ואוכלים איסור). ורבינו כאן מתייחס לשילוח הקן, ולהלן מזכיר את הגמ' בדף קמ בעניין ציפורי מצורע. 2. בשו"ע שם סע' א: העושה סוכתו תחת האילן ואין צלתה מרובה מחמתה אלא על ידי האילן צריך שישפיל הענפים ויערבם עם הסכך ויבטלם, והט"ז התקשה הרי אין מבטלים איסור לכתחילה, והביא לתרץ בשם המרדכי שביטול איסור לכתחילה הוא רק מדרבנן ואסור רק במקום שנהנה, משא"כ לצורך מצוה

קושיא להמשנה למלך ושער המלך הנ"ל, מאי תקלה איכא מדאורייתא הא כבר בטל ברוב ומדאורייתא גם לכתחילה הוא מותר לבטלו, ועל הקרא קיימין כנ"ל.

ועוד, הרי השער המלך כתב לתרץ קושייתו על צד הדוחק, דהכי קאמר הש"ס, לא אמרה תורה שלח לתקלה, דשמא כשמשלחה יבוא אחר ויקחנה מיד בעוד שלא נתערבה עדיין בשאר ציפורים, עיין שם. ואם כן, שמא יקחנה אחר מיד בעוד שלא מת עדיין שום ציפור, ולא קשה מידי גם קושייתך בזה. [הוספת המחבר: ולכאורה תמיה עליו מפירוש רש"י בחולין ק"מ ע"א בד"ה ולמאי וכו' שכתב בהדיא וזה לשונו, צדין אותו לאחר זמן. אמנם נראה לי רש"י לטעמיה דף צ"ח ע"ב ד"ה חדוש] בחולין דסבירא ליה כהראב"ד אין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא, שפיר יש לומר כפירושו לאחר זמן, דאין צריך לתירץ שער המלך.]

ועוד נראה לי, הא רבא קאמר סברא זו לא אמרה תורה שלח לתקלה בקידושין נ"ז ע"ב, וכן ביומא ס"ז ע"ב רבא מסיק מסתברא כמאן דאמר מותרין מהאי טעמא. אם כן מאן דאמר התם אברי שעיר המשתלח אסורים בהנאה, על כרחך לא סבירא ליה סברא זו. והתם רב ושמואל פליגי לא מסימו, אם כן יש לומר רב בזבחים דף ע"ד [ע"א] דתלינן דאיסור נפל ומית, לטעמיה אזיל דסבירא ליה איהו ביומא דף ס"ז הנ"ל אסורים בהנאה, ולא סבירא ליה סברא זו דלא אמרה תורה שלח לתקלה, ולא קשה מידי. אלא דקשיא עדיין הלכתא אהלכתא, וצריך לומר כתירוצי ראשון הנ"ל.

ותו לא מידי כעת.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קמו

א. המשך הסימן הקודם בדין ספק ספיקא, ובעניין ביטול איסור לכתחילה. ב. טעמת קפילא אבר מן החי שנתערב בהיתר]

חייא אריכא, ושלום וברכה, ומזונא רוויחא, לאהובי בני רחימי הרב החרוץ המופלג עוקר הרים ומשדד עמקים ויראת ד' אוצרו, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י עם זוגתו וכל יוצאי חלציו יחיו בקהילת ניקאלסבורג יע"א.

[א] גלילי ידיך הטהורות קיבלתי, מליאה אמיר אמרות טהורות חדשות וגם ישנות. וחזרת על הראשונות¹, שלא הבנת דיוקא מלשון רש"י בכל מקום דלא נקט שמא יצודו אותה אלא שיהיו צדין לשון ודאי משמעו וכו', והרי על כרחך לא ודאי הוא. ואדרבה עדיפא קשיא לך השתא, הא הוי ספק ספיקא, ספק שמא לא יתפסנו שום אדם, וספק שמא יתפסנו גוי.

וגם מה שכתבתי בכוונת לשון רש"י, גבי ציפור נכשלו רבים משא"כ באורח חיים סי' קס"ט על אדם אחד קאי, לא הבנת החילוק ביניהם. כמדומה כי בהעברה בעלמא קראת מכתבי, ולפום רהיטת שכלך הקשית. אבל באמת כוונתי נכונה, דלא ודאי ממש הוא, דאי אפשר להכחיש את המציאות, אלא דיוקא הוא מלשונות רש"י דלא כתב שמא יצודו וכו' משום דלאו ספק שקול הוא, אלא קרוב הוא לוודאי שיהיו צדין אותה משמע. והיינו טעמא, לפי שהרבה בני אדם אומנותם בכך צידי עופות, וכיון שהרבה רודפים אחריו אם כן פשיטא מילתא שקרוב [ל]וודאי שיהיה ניצוד גם ציפור זה עם שאר ציפורים מרובא דעלמא, שהרי אותן שאין ניצודין ונתפסים קורא הכתוב עליהם כציפור נמלטה מפח יוקשים בתהילים סי' קכ"ד [פס' ז], ובקהלת ט' [פס' יב] כצפרים האחוזות בפח וכו', ובעמוס ג' [פס' ה] היעלה פח מן האדמה ולכוד לא ילכוד [צפור] וכו'.

ואם גם יתפסנו גוי, הרי בכמה מקומות [חולין צד, א ועוד] אמרינן לא ימכרנו לגוי שמא יחזור וימכרנו לישראל, אפילו מה שכבר הוא ביד ישראל. ואם כן אין כאן ספק ספיקא, שמא יבוא ליד ישראל בין על ידי עצמו בין על ידי גוי, דשם ספק חד הוא, וקרוב לוודאי שיהיה ניצוד ונתפס גם זה בהדי שאר ציפורים מרובא דעלמא בכל יום ויום ויבוא ליד ישראל גם אם יתפסנו גוי כנ"ל. משא"כ בסי' רס"ט באורח חיים, על אדם אחד לבד קאי, הוה ליה ספק שקול. כן נראה לי ונכון הוא. עיין היטב שנית במכתבי הראשון ותמצא שכוונתי כך, שלא כתבתי לחלק דגבי ציפורים יכשלו רבים, אלא דרש"י נקט בכל מקום על שלח לתקלה בלשון רבים, יהיו בני אדם צדין אותן ויכשלו בה וכו', ר"ל מהאי טעמא (שרבים אחרים) [שרודפים אחריהם] וטומנים להם פחים, לכן קרוב לוודאי הוא שיתפס גם זה בתוכם ויבוא ליד ישראל וכנ"ל, אלא שקיצרתי בלשוני.

והן אזכיר אותך, שכבר הקשית לשאול אותי כמו כן על סוגיא דנזיר י"ב [ע"א] צא וקדש לי אשה סתם וכו', אמאי אסור בכל הנשים וכו', נימא נמי כשמתה אחת בעולם דאיסורא מתה וכו'. ושוב מצאתי שהעיר כן הגאון בתשובות זכרון יוסף

ובין לערבו לכתחילה על פי ראיית נודע ביהודה סי' כ"ו הנ"ל, מהא דקיימא לן איסור משהו בלוע בכלי מבטלינן לכתחילה וכו', ועל פי ראיית השער המלך מתוספות וסייעתם בפסחים דף ל' ע"א ד"ה לשהינהו וכו', עיין שם היטב. איברא המגן אברהם סי' תמ"ז סוף ס"ק מ"ה בהאי דינא דהצמח צדק שהביא שם, מבואר דעתו דאם אין (כיוון) [מכווין] לבטלו אף לערב מותר לכתחילה, וראיה מיורה דעה סי' פ"ד וכו'. אמנם כבר תמה עליו ועל ראייתו הגאון בשמן רוקח, על פי חילוק הנ"ל דמוכח. ומכל מקום אין זה מספיק לתרץ קושייתנו, דיש לומר ברור דרך מדרבנן סבירא ליה לערב לכתחילה אסור אפילו אין מכוין לבטלו, אבל מדאורייתא מותר לכולי עלמא.

ומה שהעלית להקשות על מהרי"ט ח"א סוף סי' ה' הנ"ל דבאיסור הנאה לא שייך ביטול כלל דמכל מקום מיתהני, אם כן הא דקיימא לן זה וזה גורם מותר אף באסור בהנאה, אמאי, הא זה וזה גורם מטעם ביטול הוא, והא באיסור הנאה ליכא ביטול כלל.

נראה לי, דווקא באיסור בעין אמרה מהרי"ט, מעות אסורות בהנאה בתערובת מעות היתר, וכדמייתי עלה ראה מתערובת יין נסך שימכר כולו לנכרי חוץ מדמי יין נסך שבו, משא"כ בגורם איסור לבד, אף דאיסור הנאה הוא, הרי גם למאן דאמר זה וזה גורם אסור רק מדרבנן הוא כמו שכתב המשנה למלך בפרק ה' מיסודי התורה [ה"ח ד"ה וכן יש ללמוד]⁸, ולכן אנן קיימא לן זה וזה גורם מותר גם באיסורי הנאה כנ"ל, דמן התורה גם בשני גורמים שווים קיימא לן זה וזה גורם מותר, אף דבעיקר גוף האיסור ליכא ביטול בתערובת חד בחד⁹.

ומה שכתבת על תשובת שער אפרים [סי' לח]¹⁰ אי מותר להדליק נר חנוכה בחמאה שבישלה בקדירה [של] בשר, העירות עליו הא ודאי מותר משום זה וזה גורם, חמאה דאיסורא ופתילה דהיתרא יחד גורמים להדלקה, ובמצוה לכתחילה נמי מבטלינן ומותר זה וזה גורם. והונח לך על פי תשובת מהרי"ט הנ"ל דבאיסורי הנאה לא שייך ביטול. עד כאן דברך.

חלק יורה דעה סוף סי' ז' [ד"ה עפ"ד], ותירץ דהא בעינן דווקא או לאכול שנים שנים או דנפל דווקא שנים שנים לים. וגם קושייתך השתא על הא דשלח לתקלה מיתרצא בזה.

ומה שכתבת לתמוה על קושיית שער המלך פרק ט"ו ממאכלות אסורות [הל' כה] הנ"ל, הרי [ב]ניכר האיסור בוודאי אסור לבטלו מדאורייתא לכתחילה, וכתירוצך הנודע ביהודה חלק יורה דעה סי' מ"ה מהדורא תניינא. מה זו תימה, הרי הנודע ביהודה כתב כן לתרץ (הקושיא) [קושיית] שער המלך בזה באמת.

ועוד תמהת בצע"ג עליו, על פי סברת החוות דעת סוף סי' צ"ט [ס"ק ח] דבאיסורי הנאה כיון דנהנה על ידי הביטול ודאי אין מבטלינן וכו',³ וכהאי גוונא כתב מהרי"ט בתשובות ח"א סוף סי' ה' [ד"ה עוד בא], אם כן ציפורי עיר הנדחת נמי אסור בהנאה הוא [ו]לא שייך ביטול. עד כאן דברך.

זה אינו דמיון, דדווקא המבטל איסור לעצמו שפיר יש לומר באיסורי הנאה לכולי עלמא מדאורייתא אסור לבטלו, כיון שנהנה בזה על ידי שמבטלו, והרי הדבר אסור בהנאה הוא. אבל ציפור המצורע [ה]משולחת, שאינו מבטלו ליהנות בו לעצמו, ואם נתבטל ברובא דעלמא אין הוא נהנה מזה, ודאי לא אסור מדאורייתא לבטלו לכתחילה אפילו שהוא אסור בהנאה, וזה פשוט⁴.

ועל קושייתך בראשונה, להראב"ד מי ניחא, הא אין מכוין לבטלו, העלית אתה לפי מה שכתב הנודע ביהודה [יו"ד מהדו"ק] סי' כ"ו⁵ דלערב לכתחילה אסור מכל מקום, אם כן לא קשה מידי.

גם בזה לא עיינת בתשובתי⁶ שכתבתי לך וזה לשוני, ובאמת השער המלך עצמו הרגיש וכו', ומייתי פלוגתא בזה דגם באין מכוין לבטלו אסור לכתחילה סבירא ליה, ועיין בתשובת שמן רוקח חלק יו"ד סי' י"ד בארוכה מזה וכו'. עד כאן לשוני. ורצוני לומר, שהוכיח לחלק כן בין כבר נתערב

8. המג"א הביא מהצמח צדק שאין לערב חלב בהמה או חלב חיטה ביין לבן (שכהה מראיתו) באופן שבטל בשישים, שמא ישתה יין זה עם בשר או בפסח, והמג"א השיג שמותר כיון שאין כוונתו לבטלו אלא לתקן היין. והביא ראה משו"ע יו"ד סי' פד סעי' יג דבש שנפלו בו נמלים יחממנו עד שיהיה ניתך ויסננו, ואין בזה משום ביטול איסור לכתחילה כיון שאינו מתכוון לבטלו אלא לתקן הדבש (ב"י שם בשם אורחות חיים, והובאו דבריו בט"ז שם ס"ק יח ובש"ך ס"ק לח). 9. לכאורה לא מפורש בדברי המשנה למלך שהוא רק דרבנן, אלא שהאיסור הוא רק בדאורייתא. 10. וע"ע בזה שו"ת באר משה, בנין ירושלים סי' ל' ד"ה ונלפע"ד והע' 12 שם. 11. הובא בפת"ש סי' פז ס"ק ד.

3. ועיין לעיל סי' קכד שרבינו הסכים לדבריו, והוכיח כן מדברי הרא"ש. 4. אמנם בחלק או"ח סי' קסח ד"ה ועיין רבינו עצמו כתב לתרץ כן, ונראה שכאן חזר בו. ואפשר שהדבר תלוי בטעם הדין שאסור לבטל איסורי הנאה, שכאן הזכיר רבינו רק את הטעם של נהנה בביטול, אך בחלק או"ח הנ"ל הזכיר גם שאסור מצד שמבטל בזה את מצוות שריפתם, ולטעם זה יש לאסור אף כשאינו נהנה. ועיין בדברי רבינו בזה בחלק או"ח סי' קצג. 5. בהגה"ה שבסמוך לד"ה ואמנם היה. 6. בסימן הקודם ד"ה אבל קושייתך. 7. בגמרא שם אמר רב קדירות בפסח ישברו, והגמרא מקשה לשהינהו אחר הפסח וליעביד בהו שלא במינן, ותוס' מקשים הרי אין מבטלינן איסור לכתחילה, ומבואר מדבריהם שאסור לבטל אף כשאין כוונתו לבטל.

התירוץ ליתא, דהא באמת קיימא לן גם באיסורי הנאה מותר זה וזה גורם, אבל קושייתך יפה עולה. והנראה לי לתרץ בפשוט, דהא מלבד שאין הגורמים שווים, דשומן החמאה יכול להדליק ולהבעיר על ידי ניצוץ אש גם בלא פתילה אבל פתילה לבד אין יכול לדלוך, וכל כהאי גוונא ודאי אסור זה וזה גורם, ועיין ש"ך [ס"ק לו] וטו"ז [ס"ק יג] ביורה דעה סוף סימן פ"ז עדיפא מזו. עוד זאת, דהרי באבוקה כנגדו קיימא לן דזה וזה גורם אסור משום דיש שבת עצים בפת"י¹², והכא נמי דומה לזה ממש, האבוקה מהחמאה ניכר השבת דאיסורא תוך הפתילה דהיתר, ובכהאי גוונא זה וזה גורם אסור קיימא לן, כנ"ל.

ועל עיקר קושיית המשנה למלך ושער המלך שאנחנו עומדים בו, כבר העליתי ארוכה בחידושי מסכת חולין מן אז, אין עת להעתיקו.

ומה שכתבת לתרץ קושייתך מהט"ז סי' תרכ"ו [ס"ק ב] באורח חיים¹³, לחלק התם הוי בעידיניה, משא"כ בשילוח הציפור לא הוי הביטול בעידיניה לא אמרינן מבטלין לכתחילה למצוה, חילוק נכון הוא. וגם על קושייתך הנ"ל מסי' קס"ט [סע' ב]¹⁴, העלית לחלק על פי סברת התוספות ריש פרק לולב הגזול [ל, א ד"ה משום דהוה ליה] מצוה הבאה בעבירה¹⁵, משא"כ גבי מצות צדקה בסי' קס"ט באורח חיים לא הוי מצוה הבאה בעבירה וכו'. ודבר נכון הוא, אבל אגב רהיטא כתבת סברא הנ"ל בשם הפני יהושע, והוא דברי התוספות כנ"ל.

[ב] הערתך בחולין צ"ז [ע"א] דאמר רבא מין בשאינו מינו וליכא קפילא וכו', והוה ליה למימר גם בגוונא דאיכא קפילא ובאיסור אבר מן החי דאסור גם לבני נח, ואסור למיטעמיה משום לפני עור וכו'. ותירצת כיון דהוא רק ספק לפני עור וכו', דשמא אין בו טעם, והמאכל יש לו חזקת היתר, כמו שכתב בתשובת נודע ביהודה [מהדו"ק יו"ד] סי' נ"ז¹⁶. שוב דחית לפי מה שכתב הפרי מגדים בסי' ס"ב [מש"ז ס"ק א ד"ה עוד נסתפקתי] ונודע ביהודה [אה"ע] מהדורה תניינא [סי' מב] דאחרי רבים להטות בישראל נאמר ולא לבני נח, אם כן גם אי בטל טעמו אסור הוא לבני נח, אם כן בכל גוונא איכא באבר מן החי משום לפני עור וכו' להטעימו לבן נח קפילא, והדרא קושיא לדוכתה וכו'. אלו תורף דברך אלו נעימים ונחמדים, ונהניתי בהם ככתוב פקודי ד' ישרים משמחי לב.

ול' נראה לתרץ, הרי דעת תשובת אמונת שמואל [סי' יד] הוא ידוע, דכל שהדבר מותר להנותן באכילה, אף דאסור להמקבל, מכל מקום ליכא ביה לפני עור וכו'. אם כן כל שבטל טעמו האבר מן החי, הרי לישראל הנותן להקפילא לטעמו מותר גמור, אף דמכל מקום הוא אסור להגוי, על כל פנים לית ביה לפני עור. ולדעת החולקים עליו¹⁷ צריך לומר, דגם זה באמת הוא בכלל לישנא דרבא מין בשאינו מינו דאיסורא וליכא קפילא, דכיון דאסור למיטעמיה לקפילא משום לפני עור וכו', הרי ליכא קפילא, דכיון דבני נח אזהרתן הוא מיתתן, מי פתי קפילא יסור הנה למיטעם איסור שחייב עליו מיתה ונהרג על פי עד אחד, וגם הישראל אסור ליתנו לו למיטעמיה משום לפני עור וכו', וגם הוא לא יקבלו על מנת למיטעמיה כדי שלא לחייב את עצמו מיתה, אם כן היינו ליכא קפילא. וכבר הארכתי בתשובה¹⁸ הרבה בענין זה אם על ספק איסור לבני נח יש לפני עור וכו', גם בדין אם יש ביטול איסורין לבני נח. ועיין תשובת יד אליהו סוף סי' מ"ה ותשובת חתם סופר יורה דעה סוף סי' י"ט, וגם בחידושי חולין דף ד', ודי לך כעת אהובי ברי.

והנני חותם בברכה משולשת, יברכך ד' וכו', יאר וכו', ישא וכו'.

נאום אביכם הדורש שלומכם תמיד.

הק' יהודאסאד

סימן קמז

[מכירת קטניות ועדשים שיש בהם חשש התלעה. איסור מסייע ביד עוברי עבירה בישראל ובגוי]

בראש השנה יכתב ויחתם לאלתר לחיים טובים ארוכים ומתוקים, הלא הוא כבוד ידיד נפשי מחותני הרב המאור הגדול המופלג ושנון צדיק ונשגב, מו"ה משה באניהארט נ"י דיינא דק"ק סערדאהעלי יע"א ולכל אשר לו שלום.

מכתב קודשו הגיעני, ושמחתי בדבריו כי נעמו. ואמת כי

16. כאן מופיע בדפו"ר: "אם כן אבר מן החי לבן נח אף דבטל טעמו, וממה נפשך איכא לפני עור וכו'" במוסגר, ומשפט זה כלל אין מקומו כאן בתירוץ, אלא לקמן בדחיה, ומופיע שם בשינוי לשון קצת. 17. פרי חדש יו"ד סי' סב ס"ק ג ד"ה אבל, פמ"ג שם במש"ז ס"ק א בדעת הט"ז, שד"ח מערכת ו כלל כו אות טו על פי "רובא דרבוותא". 18. לעיל סי' קלה וסי' קלו, וכן בחלק או"ח סי' ד.

12. פסחים כז, א. 13. כפי שהובא בסי' הקודם, שהט"ז כתב שלמצוה מבטלים איסור לכתחילה, ומאי שנא שילוח ציפורי מצורע שכתבו המשל"מ ושעה"מ שאסור. 14. שוודאי מצוה מוציא מידי ספק לפנ"ע (עיין בתשובה הקודמת בד"ה אבל פקפוקך). 15. תוס' שם כתבו שבלולב של אשירה לא שייך מצוה הבאה בעבירה כיון שאין המצוה מחמת העבירה, משא"כ בלולב הגזול.

גב דבני נח אזהרתן היא מיתתן, מכל מקום כיון דגבי ישראל המסייעו יש חילוק בין איסור לאו כרת כנ"ל.

ועל פי זה יש לתמוה על הפרישה באורח חיים סי' שמ"ג [ס"ק א] שכתב על דברי הרא"ש ריש שבת [פ"א סי' א] וזה לשונו, וגם צ"ע מאי מקשה הרא"ש, ובית יוסף הביאו בסי' זה, זה לשונו, וקשה היכי קאמר דפטור ומותר לגמרי וכו', עד דמכל מקום איסורא דהא אפילו קטן אוכל נבילות בית דין מצווים להפרישו, עד כאן לשון הרא"ש, מאי קשיא מקטן אוכל נבילות שהוא דאורייתא לדינא דשבת דהתם דהוא איסורא דרבנן. ולא קשה מידי, דהא גם שם קאי בעובר ארבע אמות ברשות הרבים, והוא איסור דאורייתא דהא עבד העקירה וההנחה לחוד. עד כאן לשון הפרישה.

ולפי מה שכתבתי ליתא לתירוץ הפרישה, דאם איתא דמיירי התם דעומד בחוץ הוא גם כן מעביר החפץ ארבע אמות ברשות הרבים, הרי באיסור כרת אסור לסייע גם בנכרי אף על פי שאינו מצווה, ואם כן למה הוצרך הרא"ש שם לדחות דליכא למימר בנכרי דמכל מקום אסור משום מראית עין, ותיפוק ליה משום מסייע איסור כנ"ל.

אלא דקושייתו מעיקרא לא קשה מידי, דהרי זה לשון הרא"ש, דהא אפילו קטן אוכל נבילות בית דין מצווים להפרישו כל שכן גדול שלא יסייע לו. עד כאן לשונו. הרי דבהדרגה יליף ליה הרא"ש, דקטן נמי אפילו איסור דרבנן מיהת לא ספינן ליה בידים ואסור לסייעו, וכל שכן גדול שלא יסייע לו אפילו [ב]איסורא דרבנן. וזה פשוט, וצ"ע על הפרישה בזה.

אמנם מתוספות ורא"ש ריש שבת דפשיטא להו מילתא דבחפץ של נכרי ליכא איסור מדינא כלל אפילו נראה כנותן לו על מנת להוציא, והא ודאי משמע שאפילו נכרי יעבירו ארבע אמות ברשות הרבים נמי שרינן ליה. ואפילו למאי דדחו

אהבתו בלבי היתה מאז, מעת הכרתיו ידעתי את כבוד פאר רום מעלתו נ"י, ועתה ביותר אהבה רבה וחובה יתירה נודעת לנו כי הוא מודעתינו. ויקבל ברכתנו מזל טוב, יתן ד' את זוגתו כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן בית ישראל אמן.

[א] ועתה באתי על של תורה, אשר נסתפק מעלת כבוד תורתו נ"י במכירת הקטניות ועדשים לישראל תוך שנתן, דרובם התלעו במחור, ואיכא על כל פנים משום מסייע עוברי עבירה, כמבואר במגן אברהם סי' שמ"ז [ס"ק ד], אי יש לסמוך על האומרים שאותן הגדו(ל)ים במדינת מעהרין אין מתלעים במחור.

הנה מאי דפשיטא ליה שאם לא יקנו מזה יקנו מאחרים ליכא משום לפני עור וכו', לדעת הגאון המקנה בקידושין נו ע"א בתוספות ד"ה אבל וכו' דעת רש"י הוא אפילו כהאי גוונא, כיון שזה הדבר בעצמו שזה נותן לו לא היה יכול, איכא לפני עור וכו' מדאורייתא, יעייין שם. ובאמת דבריו תמוהין מש"ס ערוך דעבודה זרה ו' ע"א, וצ"ג.

וגם מאי דפשיטא ליה למגן אברהם דלנכרי ליכא איסור מסייע וכו', ומר מעלת כבוד תורתו הוסיף דגם רש"י בעבודה זרה נ"ה [ע"א ד"ה דורכין, ע"ב ד"ה וישראל] מצי סבירא ליה הכי.

הנה בשלחי מסכת זבחים דף קי"ו ע"ב איסור דשחוט חוץ אין הנכרי מצווה, ואמר רב אסי אסור לסייע ולעשות שליחותו, והעתיקו הרמב"ם סוף הלכות מעשה הקרבנות [פ"ט הט"ז]. ותמיה לי על הפוסקים דמייתי מגן אברהם בהיפוך כנ"ל.

וצריך לומר לחלק, באיסור כרת כשחוט חוץ דווקא אסור לסייע לגוי אף על פי שאינו מצווה, אבל איסור לאו כגון אבר מן החי מותר לסייעו אף על פי שהוא מצווה עליו. ואף על

לסייעו. וכוונת השואל כנראה שלכל הפחות בדבר שאין הגוי מצווה גם רש"י מודה למג"א שאין איסור לסייע, באופן שהקושיה משחוט חוץ קשה גם עליו. 4. במשנה וגמרא ריש שבת מבואר שפשוט העני את ידו לפניו ונתן לתוך ידו של בעה"ב העני חייב ובעה"ב פטור ומותר, והרא"ש התקשה מדוע מותר הרי עובר על לפני, ואף אם מדובר בחד עברא דנהרא עדיין אסור, דקטן אוכל נבילות ב"ד מצווים להפרישו כל שכן שאסור לסייע. 5. בפשטות כוונתו לומר שאמנם דרבנן אין ב"ד מצווים להפרישו, אך לכל הפחות אסור לסייעו. 6. עי' בשו"ת לבושי מרדכי יו"ד מהדו"ת סי' סז שהתקשה בדברי הפרישה, שהרי נידון הרא"ש הוא במקרה שהעני עושה את כל המלאכה ולכן בעה"ב פטור ומותר, וא"כ פשוט שהעני עושה מלאכה דאורייתא בהוצאה, ומה הקשה הפרישה, ומדוע נצרך לתרץ שעבר אדאורייתא בהעברת ד"א ברה"ר. וביותר הקשה על דברי רבינו שהסיק שאכן העני עבר רק על דרבנן, והלא ברור שעבר אדאורייתא. 7. תוס' ג, א ד"ה בבא, רא"ש פ"א סי' א.

קמז. 1. רש"י שם בד"ה אמר כתב שהמוכר בהמה תמורת מעות מע"ש ויודע שהלוקח יאכלה חוץ לירושלים עובר על לפני, ותוס' בד"ה אבל הקשו שזה לא תרי עברי דנהרא שהרי הקונה יכול לקנות בהמה מאדם אחר, ובספר המקנה ביאר סברת רש"י כנ"ל. 2. בגמרא שם מבואר שאם האיסור למכור בהמה לגוי שלושה ימים לפני אידיהם הוא משום לפני, אם כבר יש לגוי בהמה אחרת מותר למכור לו, ומבואר שאף בבהמה אחרת אינו עובר על לפני. אמנם בפשטות כל דברי המקנה שם אמורים רק לענין מי שאין לו את החפץ אלא שיכול להשיג אותו, ועל זה כתב שדווקא כשיכול להשיג חפץ זה עצמו הוא חד עברא דנהרא, לאפוקי אם יכול להשיג חפץ אחר כמוהו, אך כאשר כבר יש לו חפץ כזה כלל לא גרם את העבירה, ובדו"א אינו עובר וכפי שמפורש בגמרא. 3. במשנה שם דורכין ענבים עם גוי בגת טמאה אך לא עם ישראל, ופירש רש"י משום שמסייע ידי עוברי עבירה שגורם טומאה, משא"כ לסייע לגוי מותר כיון שלא נצטווה, וכתב המג"א שמשמע שסובר שבדבר שהגוי מצווה אסור

שם⁸ והעלו לאסור בחפץ של נכרי נמי, דווקא מפני מראית עין, כי הרוואה אינו מכיר של מי החפץ, עיין שם. הרי דסבירא להו משום מסייע ליכא איסור, אף על גב דמסתמא הנכרי יעביר חפץ שלו ארבע אמות ברשות הרבים לכל מקום שירצה, אף שהוא איסור כרת, כיון שהנכרי אינו מצווה על כך. ולשיטת רש"י בעבודה זרה נ"ה [ע"א ד"ה דורכין, ע"ב ד"ה וישראל] אתי שפיר, דיש לומר דהתם דווקא לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל שהוא רק איסור דרבנן לדידן, לכן מסייע מותר לנכרי שאין מצווה, אבל באיסור דאורייתא ועל כל פנים איסור כרת אסור מסייע לנכרי אף שאינו מצווה כנ"ל, אבל לשאר פוסקים קשה מאי שנא משחוטי חוץ כנ"ל, וצ"ע.

ומתוספות בובחים קי"ו ע"ב סוף ד"ה אסור וכו' וזה לשונו, כמה עבודות דלא מחייב עלייהו בחוץ אסור לסייען דגזרינן אטו עבודה דבת חיובא, עד כאן לשונו, מוכח בהדיא דאילו איסור לאו לחוד בלא כרת שרי לסייע לנכרי על כל פנים בדבר שאינו מצווה, וכמו שכתבנו לעיל לחלק. ואילו תוספות שבת דף ג' ע"א [ד"ה בבא] סיימו בהדיא דחפץ של נכרי דאפילו מכניס ומוציא כל היום אין כאן איסור כלל לכן שרי ליתנו לידו, משמע שאפילו נכרי יכניסו ויוציאו אחר כך במלאכה דאורייתא קאמרי נמי דשרי, וצ"ע. מיהת על הפוסקים דמייני מגן אברהם [ד] באיסור לאו מיירי לא קשה מידי, דיש לחלק כנ"ל, ולשיטת רש"י לדעת מגן אברהם אתי שפיר טפי כנ"ל. ועיין בשו"ת תשובה מאהבה חלק אורח חיים סי' קנ"ז, ובהשמטת תשובת חוות יאיר דף ע"ח ודף רס"ז, ובפנים בתשובת חוות יאיר סי' קפ"ה.

ואגב אמרתי ליישב דברי המשנה למלך סוף הלכות מעשה הקרבנות הנ"ל, שציין על דברי הרמב"ם וזה לשונו, ומה שכתב רבינו ואסור לסייען הוא בירושלמי פרק קמא דמגילה הלכה י"א. והגאון בספר קרבן [ה] עדה שם הביאו סוף ד"ה ואת הפרות וכו', וכתב עליו וזה לשונו, ולא ידעתי למה אמר שהוא בירושלמי, הלא כמו כן הוא מפורש בבבלי בובחים קט"ז ע"ב.

ונראה לי דלשון גמרא הוא ואסור לסייען לעשות שליחותן, ולשון הירושלמי הוא אסור לישראל לסייעו ואסור להיעשות לו שליח. ונראה לי פשוט דהוצרך לאשמעין תרתי, ועל פי

הסוגיא דבבא מציעא דף ע"א ע"ב דבעי רב אשי למימר אנן לדידהו יש שליחות לנכרי ולא עבד איסור כלל עיין שם, ודחיא ליה הש"ס. ואם כן מזה דאסור לסייען מדעת עצמו מדעתיה דנפשיה קעבד עדיין לא שמעינן דאסור לעשות שליחותן אם הנכרי משלחו לישראל לעשות כן, דיש לומר אנן לדידהו יש שליחות ולא עבד ישראל איסורא כלל, ואף שאין שליח לדבר עבירה הרי הנכרי המשלחו אין מצווה על שחוטי חוץ ואינה עבירה אצלו, קמשמע לן אין שליחות לנכרי גם אנן לדידהו ואסור לעשות שליחותן כנ"ל. ותו נהפוך הוא, דלעשות כל המעשה כולו בשליחות הנכרי אסור אפילו מדאורייתא כיון דאין שליחות לנכרי, אבל מסייע בין מדעתיה דנפשיה בין בשליחות נכרי רק מדרבנן אסור. ובהכי מיירי גמרא, אסור לסייען מעצמו וגם לסייען לעשות שליחותן, כללן בחד בבי דתרתי איסור דרבנן הוא. אבל ירושלמי פלגינהו בתרתי, דר"ל לעשות כל המעשה בשליחותו הוא אסור מדאורייתא מה שאין כן לסייען רק מדרבנן, ולא פליגי שני התלמודים. ושפיר חזי המשנה למלך לציין הירושלמי, דלשון הרמב"ם ואסור לסייען ולעשות שליחותן שהרי נאסר עלינו להקריב בחוץ, משמע מטעם זה שכתב שהרי נאסר עלינו להקריב בחוץ, משמע שרמז גם כן על דין הירושלמי, דלעשות שליחותו בכולו אסור מדאורייתא כנ"ל.

ומה שכתב פאר רום מעלתו נ"י להשיב על המגן אברהם בכוונת רש"י דעבודה זרה דף נ"ה, דהתם הקפידא הוא שהחולין שבארץ ישראל יהיה טהור, לכן היה אסור לסייע לנכרי אילו היה מצווה שלא לגרום טומאה וכו'. יפה כיוון וחילוק נכון הוא זה¹⁰. ומכל מקום נפקא מיניה באיסור עבודה זרה וביין נסך, דהתם הקפידא הוא נמי לאבד העבודה זרה, ורוצה בקיומו אסור ביה, אם כן לדעת רש"י כיון דנכרי מצווה על עבודה זרה אסור לישראל לסייעו ולעשות עמו ביין נסך אפילו כהאי גוונא דליכא לפני עור וכו', ואילו בר"ן ריש פרק קמא וסוף פרק קמא דעבודה זרה¹¹ דמייני ליה מגן אברהם מוכח דגם בתקרובות עבודה זרה והזכרת שמא דעבודה זרה אפילו אי הנכרי מוזהר על לא ישמע על פיה, מותר לישראל לסייעו היכא דליכא לפני עור כמבואר שם, ואם כן יפה כתב המגן אברהם דפליגי אהדדי.

אינו ענין לאיסור מסייע דעלמא ולדברי הראשונים והמג"א. ¹⁰ בשו"ת טוב טעם ודעת מהר"א תליתאי ח"ב סי' לב בתשובה לבן רבינו כתב שהחילוק בין שאר איסורים לאיסור גרם טומאה בארץ ישראל לא נראה, ואפשר שהכוונה לחילוק הנ"ל. והגרש"ק עצמו חילק באופן אחר, שבמושיט דבר איסור אין הגוי עובר בשעת מעשה ומותר לסייעו, משא"כ בדורך עימו בגת אם היה מצווה היה אסור לסייע כיון שהוא בשעת מעשה האיסור, ועיין שו"ת כת"ס יו"ד סוס"י פג ד"ה וכו'. ¹¹ א, ב מדפי הרי"ף ד"ה מניין, ז, א מדפי הרי"ף ד"ה גרסינן.

⁸ הוא רק ברא"ש ולא בתוס'. ⁹ עיין בשו"ת לבושי מרדכי מהר"ק או"ח סי' מג ובפירוש מעשי למלך על הרמב"ם הל' מעשה הקרבנות פ"ט הט"ז שיישבו קושיית רבינו וכתבו שדווקא לענין שחוטי חוץ יש איסור מסייע לגוי, עיין שם שביארו הענין בכמה אופנים. ובדעת תורה למהרש"ם או"ח סי' שמז ס"ק א כתב שעיקר ראיית רבינו משחוטי חוץ תמוהה שהרי הישראל מצווה ולא הגוי, ובאיך נכד המחבר שם שבהכרח האיסור לסייע לגוי בשחוטי חוץ איננו מדין מסייע דעלמא שהרי הנכשל איננו מצווה, אלא הוא איסור עצמי של הישראל שלא לסייע ולגרום לשחוטי חוץ, וכלל

הנה הארכתי קצת לכבוד פאר רום מעלתו נ"י לשעשע עמו בפטטיא דאורייתא באותו עניין. ובכל הסביבות מחזיקים זרעונים הגדלים בעיירות ידועים במדינת מעהרי"ן שאין מתליעים במחבר, וכל שכן במדינת מעהרי"ן עצמה אוכלין אותם על ידי בדיקה תוך שנתן ואין מוחה. ושמעת¹² הסיבה לזה לפי שאינה מקום גפן, ועיקר הסיבה הוא מצד טבע הא(נ) קלים.

ולכן אותן הידועים למעלתו בבירור שהם ודאי ממקום ידוע במדינת מעהרי"ן יכול לסמוך ולמוכרם לאחרים בלי לב נקף כלל, ויחמיר לעצמו מלאוכלם בביתו.

והנני אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה, דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קמח

[טריפות שנזדמנו לידו מכירתם ובישולם]

שפע שלום וברכה לכבוד ידיד נפשי הרב המאור הגדול המופלג מורנו הרב יעקב חיים נ"י אב"ד דק"ק ווערבאפצי יע"א.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי.

ועל דבר המסחר בטריפות שנזדמנו לטבחי ישראל למוכרם לישראלים להשתכר בהם בכפרים, דפליגי ביה הטו"ז [ס"ק ב] והש"ך [ס"ק ח] סי' קי"ז, ונסתפק מעלתו אם יש לסמוך על הט"ז בזה.

הנה פשיטא מילתא, כיון דרבים פליגי עליו, הרי הם הב"ח [שם ד"ה וכן] והש"ך והפרי חדש [שם ס"ק ח], בטלו דבריו.¹² וגם תמוה עיקר שריותא דט"ז, דאית עליה משום דישאל (שוי) [שני] שלוחו דישאל ראשון שנזדמנו לו הוא. דהא ודאי אם נותנו במתנה לישאל חבירו ליתא לדברי הט"ז, דמוכר לו יש לומר הוה ליה כשלוחו שיהיה במקומו למכור לגוי, משא"כ נותנו במתנה דיש לומר להאכילו לכלבו וכיוצא בו ליהנות ממנו נתנו לו. ועל כרחך מודה הט"ז דמקבל מתנה אסור

למוכרו, אף על גב דהוה ליה נזדמן, אבל המקבל מתנה הוא בעניין שלא יתכוין לכך והרי בידו שלא לקבל המתנה, ואם כן הוה ליה מתכוין לאסור לו לחזור ולמוכרו. וכיון דקיימא לן מתנה כמכר, על כרחך גם במכר אסור כהאי גוונא, דלוקח אינו שלוחו דמוכר, דהא לא חזרה שליחות אצל המשלח. ולט"ז גנב ומכר לא יתחייב תשלומי ארבעה וחמישה אלא אם כן חזר הלוקח ומכרו לאחר ומקמי הכי לא גמר ועשה שליחותו, אלא על כרחך רשות לוקח הוא הוא הבעלים, ופסק לגמרי כח הראשון, ולא נקרא נזדמן ללוקח, ואסור כנ"ל. ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סימן ס"ב [ד"ה ואמנם לדעת].

ועל דבר שאלתו, שנזדמן לו טריפה, אי שרי לצלותו ולמוכרו לגוי בצלי ומבושל¹³. לעניות דעתי נראה זה היתר פשוט, ומפורש בחולין דף ק"ו [ע"א] מים הראשונים האכילו בשך חזיר וכו', ועיין רש"י [ד"ה האכילו] ומהרש"א שם מבואר דמותר לבשלו או לצלות ולמוכרו כך, אפילו להאכילו לגוי בבית ישראל. איברא לפי מה שכתב הבית יוסף יורה דעה [סוף] סי' קי"ז [קפו, ב ד"ה כתב המרדכי] לדחות ראית הראב"ה [במרדכי פסחים רמז תקמד] מהתם, דשעת השמד היה, אין ראיה מהתם. ומכל מקום מפורש הדבר בפסחים דף ע"ו ע"ב, עבד לוי עובדא בי ריש גלותא בגדי ודבר אחר, ועל כרחך מיירי שנזדמן להם בחוב וצלו החזיר להאכילו לפועלים נוכרים או למוכרו לנכרי. ובחולין דף קט"ו ע"ב דבי רבי אליעזר תנא לא תאכלו כל נבילה וכו' אמרה תורה כשתמכרנה לא תבשלנה בחלבו ותמכרנה אלמא אסורה בהנאה, אבל לבשל הנבילה לבדה שרי למוכרה. אלא דהתם דאורייתא קאמר, מיתה מהאי דפסחים מוכח שפיר דשרי גם מדרבנן¹⁴. ועיין ש"ך ביורה דעה סי' פ"ז ס"ק ח"י בשם הגהות מרדכי דפרק כל הצלמים. ועיין רש"י יומא דף פ"ג ע"ב בד"ה מים וכו'. [שוב מצאתי בספר בית הלל ריש סימן פ"ז [ס"ק ב] ביורה דעה התיר כן בפשיטות והנאני].

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

אות ח שהביאו את דברי רבינו ודברי החולקים עליו בדין זה. ועיין בשו"ת לבושי מרדכי מהדו"ק יו"ד סי' סו מש"כ לדחות ראיות רבינו. 4. בספר אמרי מרדכי סי' נח אות ב העיר על דברי רבינו, שמרש"י ור"ח שם משמע שלוי התיר בדיעבד גדי ודבר אחר שנתבשלו בתנור, ואין ראיה שמותר לבשל לתחילה. [אמנם אין מדבריהם קושיה על דברי רבינו, כיון שהאיסור לכתחילה שם איננו מצד בישול האיסור, אלא מצד ריחא].

12. בדפוס נמצאות כאן בסוגריים התיבות "אותן הידועים למעלתו בבירור", כנראה העתקה מהשורה הבאה בט"ס.

קמח. 1. הט"ז מתיר לאותו שנזדמנו לו למכור לישראל וישאל שני ימכור לגוי, שאין חילוק בין מוכר ע"י עצמו למוכר על ידי אחר וישאל שני הוי שלוחו של ראשון, והש"ך אוסר. 2. וכן נקטו רוב ככל הפוסקים, עיין שו"ת יביע אומר ח"ה יו"ד סי' א אות א. 3. עיין בדרכי תשובה סי' קיז ס"ק מז ובשו"ת יביע אומר ח"ד יו"ד סי' ו

סימן קמט

[בדברי הראב"ד שאין צריך בדיקה
אחר המנקר]

ה' עמו גיבור החיל, הוגה בתורה יומם וליל, הלא הוא ידיד נפשי רב חביבי הרבני המופלג חריף מורג חרוץ ושנון, גיבור בתורה וביראה כליש ולביא, הקצין המפורסם כבוד שם תפארתו מו"ה אליעזר הירש הלוי נ"י, אבן יקרה דק"ק מאגענדארף יע"א.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי.

ועל דבר הקושיא שהציע כבוד תורתו נ"י על חידושי הרשב"א בחולין (צ"ב) [צד, א ד"ה תנו רבנן], שהקשה על הראיה דמיייתי הראב"ד [איסור משהו סוף פ"ב] לדינו דאין צריך חקירה ובדיקה על המנקר, מברייטא דלחבירו צריך ליטול ממנה גיד הנשה בחתיכה, על כרחך דמותר לסמוך שיפה ניקר, ודילמא היינו טעמא דחיישינן שחבירו יפשע להקל לעצמו שלא מן הדין. דעל כרחך צריך לומר כן דסבירא ליה כי מקשה אמתניתין אי במקום שמכריזין שלימה נמי לא דילמא חתך ליה ומזבין, והא כיון דמקשה סבירא ליה לא ידוע חיתוכא דגוי, יחוש לו הישראל דילמא גוי חתך לה. אלא על כרחך קושייתנו הוא דילמא יפשע ולא יחוש. תירץ הרשב"א דלעיל לסברת המקשה דלא ידוע חיתוכא דגוי שפיר מקשה ממה נפשו, מאי שנא שלימה מאי שנא חתיכה, אי לא חיישינן שמא יפשע חתיכה נמי שרי כיון דיחוש הלוקח ישראל דילמא גוי חתך ליה, ועל כרחך דחיישינן שמא יפשע. אבל לשינוי דש"ס [ד]חתיכה דגוי ידוע, שפיר יש לומר ודאי לא חיישינן לפשיעה, ואתי שפיר ראיית הראב"ד לדינו הנ"ל מברייטא.

והקשה פאר רום מעלתו נ"י, לפי זה מאי מקשה הש"ס (ע"כ) [ע"ב] אסיפא דברייטא אי במקום שמכריזין חתיכה אמאי אין צריך ליטול, ודילמא הברייטא סבירא ליה כסברת המקשה דלעיל חתיכה דגוי לא ידוע וגם סבירא ליה לא חיישינן לרשע ופושע, ולכן שרי לשלוח גם חתיכה. עד כאן תורף דבריו.

ולעניות דעתי אתי שפיר בפשוט, דקושיית הש"ס הוא במקום שמכריזין מיתוקם לעיל מתניתין שלימה אין חתיכה לא דווקא מהאי טעמא דחתיכה דגוי ידיע, ואי הברייטא לא סבירא

ליה הכי, אם כן פליג הברייטא וסבירא ליה חתיכה נמי שרי, ודאי קשיא, רבי לא שנה ר' חייא מנלן. ועל כרחך דברייטא לא פליג בזה דחתיכה דגוי ידוע, וכמו שכתבו התוספות ע"ב ד"ה אמר וכו' דהני שינויי אביי ורבא ורבא אשי סבירא להו כהך שינוי קמא דלעיל, ולא פליג ברייטא אמתניתין. וגם לפירוש רש"י דגם השתא דמשני ברייטא במקום שאין מכריזין לכולהו אמוראי על כרחך פליג ברייטא² אמתניתין בהך גזירה שמא יתננה לו בפני ישראל או משום גניבת דעת, מכל מקום בהא שינויא קמא חתיכה דגוי ידוע ודאי ברייטא גופה מוכח דלא פליג אמתניתין. והיינו לפי מה שכתב המשנה למלך סוף פרק ב' מתרומות [הי"ד ד"ה ודע], דכל לשון בין דרך התנא לומר הפשוט קודם [הוספת המחבר: סמ"ע בחו"מ סי' ע"ב [ס"ק ז-ח] כתב בהיפך], אם כן הא ברייטא בין חתיכה נקיט תחילה, והיינו החידוש במקום שמכריזין כקושיית מעלתו, ואיפכא הוה ליה למימר תחילה בין שלימה בין חתיכה הפשוט תחילה והחידוש בסוף, דלא כמתניתין. אבל השתא דמשני הש"ס ברייטא במקום שאין מכריזין, שניהם שווים שלימה וחתיכה, אין אחד פשוט יותר מחבירו, שפיר יש לומר דפליג ברייטא אמתניתין לפירוש רש"י. כן נראה לי בפשוט.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן קנ

[בעניין איסור נבילה קודם לאיסור יוה"כ]

תכלה שנה וקלקלותיה תחל השנה וברכותיה לראש צדיק הלא הוא כבוד אהובי ידיד נפשי החרף מורג חרוץ ושנון כבוד קדושת שם תפארתו מורנו אשר סג"ל קעניג נ"י.

על דבר התורה שהקשה מעלתו, לסברת ריטב"א [קידושין עז, ב ד"ה תני] בשם הראב"ד דאיסור נבילה הוא קדום בזמן על הגברא מיום שהביא שתי שערות, קודם יום הכיפורים, לכן חל עליו. אם כן מאי פריך הש"ס בחולין דף ק' ע"ב וסבר ר' יהודה איסור חל על איסור והא בנבילת עוף טמא סבר אין איסור חל על איסור, דילמא היינו טעמא דר' יהודה בגיד דווקא סבירא ליה, דאיסורו קדום מבני יעקב, לכן חל על טמאה שלא נאסר להם עד מתן תורה, ורבנן סבירא להו בסיני נאסר, ולא היה קדום לאיסור (ל)טמאה וכו'.

אומרים ששני האיסורים חלים בבת אחת, אלא לעולם איסור נבילה קודם, שאין דנים בחתיכה זו אלא בכיוצא בה, וכבר היו בעולם כמה נבילות מיום שנעשה בן י"ג קודם יוה"כ. והריטב"א שם ועוד ראשונים חולקים על דבריו.

קמט. 1. נדכצ"ל (עמ' ב). 2. מכאן ואילך נכפלו בדפו"ר התיבות הבאות בט"ס: "במקום שאין מכריזין לכולי אמוראי על כרחך פליג ברייטא". **קנ.** 1. בברייטא שם ר' שמעון סובר שהאוכל נבילה ביוה"כ פטור, והראב"ד מפרש שלעולם פטור מיוה"כ ואפילו נתנבלה ביוה"כ, ולא

סימן קנא

- [א. אם מעמידים פירות על חזקה שעכשיו התליעו, והאם מת קברו מוכיח עליו.
ב. אם מועילה בדיקה למחט בחלל הגוף.
ג. בישול בלא בלוע]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד ידיד ה' וידיד נפשי הרב החריף ובקי נפלא, מאוד נעלה, הפלא ופלא, מפז יסולה, צדיק ונשגב שמו, מו"ה אורי מיללער נ"י בקהילת שוסבורג יע"א וכל אשר לו שלום.
גלילי ידי הטהורות קיבלתי זה ימים, ופניתי לכבודו כי רב הוא להשיב לו כהלכה.

[א] על דבר אשר העיר מעלתו על מה שכתב הפלתי סימן פ"ד ס"ק ז' שגם בלא ספק ספיקא מותרין הרוזיין, משום דאוקי פירות אחזקה עכשיו התליעו. וכתב פאר רום מעלתו, דטו"ז [שם ס"ק יב] לטעמיה בסי' שצ"ז [ס"ק ב] שהעלה גבי מיתה לא אמרינן אוקי אחזקה ועכשיו הוא דמית, הכי נמי בפירות [ד] מעותדין להיות בהם המילועין³ ליכא למימר אוקי אחזקה, והוצרך לטעם ספק ספיקא.

הנה לדעתו דמעלתו אף אנו נאמר, דגם הפלתי לטעמיה אזיל בסי' ק"ד ס"ק ד' שהעלה דאוקי אחזקה השומן בחזקת היתר דנפל לתוכו שעה אחת קודם שנקרש, אף דשומן ודאי עומד לקרוש והוא קרוש לפנינו, והא דכל הטומאות כשעת מציאתן היינו רק לקדשים. ומהאי טעמא הרי פליגי על הטו"ז בסי' שצ"ז הנ"ל התבואות שור [סי' א ס"ק כ] והחכם צבי [סי' ג] וסייעתם.

אבל באמת גם לטו"ז אין לדמות העניינים, דהתם דווקא סברת הטו"ז הוא לפי שהכל למיתה הן עומדים בוודאי, משא"כ בפירות, וכי כולם עומדים להתליע בוודאי, אתמהא, יש מהן מרקיבין ויש מהן משתמרים בצונן ובמקום קר וכיוצא בזה. והמגיד משנה בפרק שני ממאכלות אסורות הלכה טו"ז כתב דתולעים בתלוש הוה ליה רק מיעוט מצוי, ר"ל שאם יבדוק כל פירי בפני עצמו יהיה הרוב בלא תולע, יעויין שם.

איסור חל על איסור, ולא יועיל לתרץ על פי סברת הראב"ד שהרי לדבריו לא יחול איסור טמאה. וצ"ע. 4. בתשובות הנ"ל החת"ס מזכיר את דברי רבינו בשם "חכם אחד" ו"רב אחד", ובתשובות חת"ס החדשות סי' לו מובאת תשובה לרבינו בענין זה. ועיין לעיל בסי' א ד"ה וזה שרבינו דן בזה.
קנא. 1. כנראה עדישים, עי' חכמת שלמה גיטין סד, ב על רש"י ד"ה ווראדן. 2. במי ששמע שמת לו מת ואינו ידוע אם תוך שלושים או לאחר שלושים, וספק אם חייב להתאבל. 3. חרקים. 4. בנפל עכבר לתוך שומן רך ועכשיו בא

ותמוה בעיני איך מעלתו העלים עיניו מלעיין בפנים בגמרא, שזהו באמת תירוץ הגמרא שם במסקנא, אף על גב דאיסור טומאה קדים אתי איסור גיד חייל עליו שכן איסורו נוהג בבני נח, דיקא נמי דקתני אמר ר' יהודה והלא מבני יעקב נאסר וכו'. ורש"י [שם ד"ה אע"ג] פירש מהאי טעמא איסור (מ"מ)² חמור הוא, ולראב"ד הכי פירוש, מהאי טעמא שקודם איסור גיד בזמן קודם שנתחייבו כל ישראל על איסור טומאה, משא"כ באיסור נבילה ואיסור טמאה. וזה פשוט³.

אבל גם לטעמיה דפאר רום מעלתו נ"י דלא מפרש כן כוונת תירוץ הש"ס, אמינא טעמא דליתא כאן כלל לסברת הראב"ד. והוא על פי מה שכבר העירותי ושאלתי את פי הגאון בעל חתם סופר זללה"ה זיע"א והובא בספרו חלק יורה דעה בסי' [קפד ד"ה וכבר, סי' שיז ד"ה הנה], לפי מה שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים [פ"ט ה"י] לא ניתנו שיעורים לבני נח, והרא"ש בתשובות כלל טו"ז [סי' א] כתב דבן י"ג שנה ויום אחד והביא שתי שערות בר מצוה הוא בכלל שיעורים הלכה למשה מסיני. אם כן לבני נח שלא ניתנו שיעורים קודם מתן תורה, אף דגיד הנשה נאסר לבני יעקב, היה החיוב עליהם גם קודם י"ג שנה ושתי שערות, ושוב כשניתנה תורה ונתחדשה הלכה למשה מסיני שיעורים וקצבה לכל דבר, שכל האיסורים אינו חייב עליהם עד שיגיע ל"ג שנים ויום אחד והביא שתי שערות ולא מקודם, אם כן פסק ונעקר איסור הראשון שנאסר גיד לבני יעקב, ומתחיל מ"ג שנה ואילך בשווה כמו שאר האיסורים כולם, ומודה הראב"ד בכהאי גוונא שאין בזה קדימה בזמן חלות האיסור גיד נגד איסור טמאה, ולא דמיא לנבילה שחל מ"ג שנה ואילך טרם שהגיע עליו יום הכיפורים. לכן הוכרח רש"י הנ"ל לפרש בשינוי דגמרא הנ"ל משום דלבני יעקב נאסר מיתה חמיר איסורו בזה, אף על גב דשוב הותר מכללו [ב] עודו קטן טרם שהגיע לשיעור י"ג שנה ויום אחד וכו'.

כן נראה לי.

נאום הק' יהודא אסאד

2. לכאורה מיותר. 3. לכאורה קושיית השואל ותירוץ רבינו צ"ב, שהראב"ד סובר שהאיסור הקדום על הגברא חל ולכן אין האיסור המאוחר חל, וכפי שמבואר בדברי ר' שמעון שפטור מיוה"כ, וכפי שהקשו עליו הראשונים שלדבריו מצאנו איסור דוחה איסור, שלמעשה כבר חל איסור יוה"כ על חתיכה זו ואח"כ בא איסור נבילה ה"קדום" ודוחה איסור יוה"כ. וכאן הנידון הוא שר' יהודה סובר שאיסור גיד הנשה נוהג בטמאה, כלומר שאסור משום טמאה וגם משום גיד, ועל זה הגמרא מקשה שר' יהודה לא סובר בעלמא

והיינו זו הראיה שהביא מעלתו, דהא הש"ס מסיק עלה התם כמאן אזלא הא שמעתא דרבה כר' נתן וכו' בבבא בתרא קנ"ג שם, ואם כן תמוה טובא על ט"ז ששתק בסי' שצ"ז מראה זו, וצ"ע.

ועל כרחק דהדר ביה הט"ז מראה זו, משום דלא קיימא לן התם כן, וכמו שכתב התבואות שור סי' א' [ס"ק כ ד"ה ועתה אשיב] על ראית הט"ז הנ"ל וזה לשונו, גם מה שכתב ממרדכי פרק מי שמת, אנן לא פסקינן הכי בשום דוכתא למיזל בתר השתא. עד כאן לשונו. ר"ל, ולא משום חזקת ממון בלבד.

ובתשובת יד אליהו סוף סי' מ"ד [ד"ה עוד נ"ל] ובתשובת בית אפרים חלק אבן העזר סי' ל', והקדימם בתשובת חוות יאיר סימן ר"א, כולם הביאו ראיה מסוגיא זו דבבא בתרא קנ"ג דלא כט"ז סי' שצ"ז. והיינו מדאביי, דפסקי כוותיה הרי"ף [ב"ב עב, א מפי הרי"ף] והרמב"ם [הל' זכיה ומתנה פ"ח הכ"ז] והרא"ש [ב"ב פ"ט סי' לב] והטור וש"ע בחושן משפט סי' רנ"א [סע' ב], משום דגם רבה הדר ביה.

ותוספות שהקשו התם [ד"ה השתא] אמאי לא מותיב אביי ממתניתין דגיתין כ"ח [ע"א] הניחו זקן או חולה אוכלת בתרומה בחזקת שהוא קיים, היינו טעמא משום דהתם לא מת לבסוף, אבל הכא מת לבסוף לא הוה לן למימר שעמד אי לאו משום דמדמינא ליה לספינה שרובן לאיבוד וכו'. הרי שכתבו תוספות לסברת הט"ז דרך הוה אמינא הכי, אבל למסקנא אף על גב דמת באמת לא מחזקינן למפרע כלל. והרגישו בדיחויא הנ"ל, אף על גב דיש לומר דהתם הוא היינו טעמא משום דהמוציא מחבירו עליו הראיה, אם איתא, האיך השוו התם בבבא בתרא איסורא לממונא ולטומאה דלר' יעקב דלא אזיל בתר השתא טהור וכו', יעויין שם באורך בשו"ת הנ"ל. וכן כתב בספר חידושי הגרשוני ליוורה דעה סי' שצ"ז ראיה מתוספות זו דבבא בתרא דלא כהט"ז. ועיין תוספות חולין צ"ו ע"א [ד"ה פלניא].

[הוספת המחבר:] ועיין שב שמעתא להגאון קצות החושן שמעתא ג' פרק י"א וי"ב שתמה על הרמ"א בחושן משפט סי' של"ה [סע' א] דפסק הא דהמרדכי דסבירא ליה כר' נתן, ובסי' רנ"א [סע' ב] קיימא לן הלכה כר' יעקב, עיין שם. ונראה לי דהתם בבבא בתרא דווקא קיימא לן כר' יעקב, משא"כ בעובדא דמלמד ברי ושמא הוא וחזקה דהשתא מסייע לברי מהני, יעייין כתובות י"ב ע"ב. ונראה לי גם כן מהאי טעמא מיייתי הט"ז סי' א' הנ"ל מפסק המרדכי, ולא מיייתי מדר' נתן

ואם תימצא לומר נמי ברוזיני"ו הקטנים רובם מתולעים, לא עדיף מאשה דמגופה קחזיא ועלולה לראות, ומהאי טעמא לא מוקמי לה בית הלל ריש נדה [ב, א] אחזקת טהרה, ולקדשים דווקא מחמיר מעת לעת, אבל לחולין מודה הלל לשמאי. ותוספות שם [ד"ה מעת לעת] הקשה מנגע באחד בלילה וכו' ותרצו, עיין שם. ותולעים שברוזיני"ו אינם ודאי יותר מאשה שעלולה לראות. ועיין בתשובת חתם סופר [יו"ד סי' ע"ז ובתשובת חוות יאיר סי' ק"ט] [ק"ב]. וגם הגאון בספר כנפי יונה סימן פ"ד [סב, ב ד"ה על] כתב כן בפשיטות כסברת הפלתי להתיר הפלאדי"ן דהט"ז משום חזקה.

אמנם עדיפא הוה ליה למעלתו לומר, דט"ז לטעמיה בסי' א' [ס"ק ו] בשוחט שנמצא שאינו יודע, דפליג על היתר האגודה [סי' יג] והרמ"א [סי' א סע' א], משום דאדם עלול לשכחה ומעודת לכך לשכוח לאט לאט, לא אוקמינן אחזקיה כהאי גוונא. הכי נמי ממש התולעים בפירות ליכא למימר אוקמיה אחזקה מהאי טעמא, לכך הוצרך הט"ז לשריותא ידידיה משום ספק ספיקא כנ"ל.

שנית העיר מעלתו על דינא דט"ז בסי' שצ"ז הנ"ל, דהוה ליה להביא ראיה מש"ס ערוך דבבא בתרא דף [ק"א] [קנ"ג] ע"ב, דרבה פסק הרי מת והרי קברו מוכיח עליו שלא עמד מאותו חולי, הרי בהדיא כסברת הט"ז אם מת השתא לא מוקמינן אחזקת חי למפרע. ורשב"ם [שם ד"ה חולים] פסק הלכה כרבה התם, וגם אביי דפליג היינו טעמא רק משום שאין להוציא ממון מספק, אבל מודה הוא לסברת רבה דאיתרע חזקה למפרע ואזלינן בתר השתא. אלו תורף דבריו.

ומעלתו תמה בזה על להקת הנביאים שדיברו בנידון הט"ז, למה לא הביאו ראיה זו לט"ז. ויותר הוה ליה לתמוה על הט"ז גופיה, דנחית להביא שלוש ראיות לדינו שהן נדחות, טפי הוה ליה להביא ראיה זו דעדיפא טובא.

ובאמת הט"ז לטעמיה בסי' א' בדיון דהאגודה הנ"ל מיייתי ראיה אחרונה דאזלינן בתר השתא מהא דפסק המרדכי בפרק מי שמת [ב"ב רמז תרכא] במלמד שהתנו עמו לנסותו וכו', מדהשתא ידע מעיקרא נמי ידע וכו'. וסיים הט"ז וזה לשונו, ואין לומר שאני התם דפסק המרדכי כר' נתן דסבירא ליה אזלינן בתר השתא לענין מתנת שכיב מרע ואנן קיימא לן כרבנן התם דפליגי על ר' נתן, זה אינו, דלא פליגי התם אלא דסבירא להו המוציא מחבירו עליו הראיה וכו', יעויין שם.

מה ששחט למפרע, אלא מעמידים אותו על חזקתו ואומרים השתא הוא דאיתרע. 7. בגמרא שם שכיב מרע שכתב מתנה ומת, וספק אם מת מאותו חולי (זוכה המקבל) או עמד מחוליו ואח"כ מת.

בפנינו קרוש וספק אם שהה בתוכו כשיעור כבישה בעודו רך. 5. לומר דיה שעתה כבית שמאי, אלא מטמאה מעת לעת ומפקידה לפקידה. 6. בשוחט שנטל קבלה ולאחר זמן נמצא שאינו יודע הלכות שחיטה, שאין מטרפים

גופיה, משום דמיירי בשוחט גם כן בברי ושמא כמו במלמד כנ"ל]. ועיין בספר מחנה אפרים בחידושים על הרמב"ם הלכות אישות סי' ג' דף ק"א ב' פעמים ובתוספות גיטין י"ז [ע"א ד"ה משום].

ולעניות דעתי יש לומר, גם לשיטת רשב"ם והמרדכי דפסקו הלכה כרבה נמי אין ראיה לט"ו. דהא לא חייש רבה לקושיא דאביי, ונראה לי טעמא על פי דיש לדקדק בכפל לשון רבה הרי מת והרי קברו מוכח עליו, ותיפוק ליה אפילו לא נקבר עדיין נמי כיון שמת הרי מחזיקין למפרע שלא עמד, וצ"ע. ויש לומר, כיון דמיירי בלא שייר כלום, וכהאי גוונא פשיטא דעל המקבל מתנה מוטל הוצאות קבורתו. אם כן בהא תליא מילתא לרבה, אם הניחו היורשים להמקבל מתנה לקבור את מורישם, בוודאי לא עמד, לא מהימנא תו יורשים בטענתם שעמד, שהרי קברו מוכיח עליו מי קבר אותו. אבל אם הם קברוהו משלהם, אמרינן איפכא דעל כרחק עמד. אלא מדתלי רב הונא בריה דרב יהושע לרבה בדר' נתן מוכח דזה אינו, וצ"ע.

וגם תמיהת מעלתו על תשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' מ"ג [ד"ה ועוד ראיה] שהשיג על הריב"ש סימן שע"ט במה שכתב דהנך דר' אלעזר בן פרטא רובן למיתה עיין שם⁸, ונעלם ממנו גמרא ערוכה דבבא בתרא קנ"ג הנ"ל דבהדיא אמר אביי על ספינה שאבדה וכו' דרובן לאבד וכו'. כן ראה וכן תמה על הנודע ביהודה בזה הגאון בתשובת בית אפרים הנ"ל חלק אבן העזר סי' ל' [ד"ה והנה התוס']⁹. ולעניות דעתי יש ליישב קצת, על פי דיש לומר, רבה דלא חייש לקושיית אביי מהאי טעמא, משום דסבירא ליה בספינה אין רובן לאבד וכדעתיה דנודע ביהודה, והרי הרשב"ם והמרדכי פסקו להלכה כרבה וכו' נתן, ושפיר תמה על הריב"ש שכתב בפשיטות בלי פקפוק דרובן לאבד, ומנא ליה הא. אבל ודאי להלכה דעת נודע ביהודה איפרכ בזה¹⁰.

ומה שתמה מעלתו על התוספות שם [ב"ב קנג, ב] בד"ה השתא שכתבו גם ברישא דמתניתין ספינה המטורפת נמי רובו לאבד הוא, והוא תמוה, דהא הש"ס מיייתי רק מסיפא דנותנין עליו חומרי חיים וחומרי מתים, אבל ברישא הרי מוקמינן ליה בחזקת חיים ודאי אין רובו לאבד.

יש לומר, דלכאורה אין מקום לקושיית התוספות דלפרוך אמתניתין בחזקת שהוא קיים וכו', דבלאו הכי מרישא נמי הוה מצי למיפרך מספינה שמטורפת [ד]מוקמינן ליה בחזקת חיים. ונראה לי משום דיש לדחות ממונא מאיסורא לא ילפינן, דהא באיסורא מהני רוב ולא בממון, עיין תוספות בבא מציעא דף כ' ריש ע"ב [ד"ה איסורא]. ודוחק לומר דרבה לטעמיה בבבא מציעא שם דפשיט איסורא מממונא, פריך ליה אביי לרבה בבבא בתרא (ק"יז) [קנ"ג] שפיר, דהא לא פסיקא מילתא אי רבה גרסינן או רבא, עיין ברא"ש בבבא בתרא [פ"ט סי' לב]. ומכל שכן לפי מה שכתבו תוספות בבבא מציעא שם ודאי דיש לחלק כנ"ל.

אמנם זה לשון העצמות יוסף בקידושין דף כ"ח [ע"א] וגם במפתחות של עצמות יוסף שם [לדף כח ע"א ד"ה פסקא זוקקים], אף על גב דכלל מסור בדינו דממונא מאיסורא לא ילפינן, היינו בבנין אב, אבל היכא דאיכא קל וחומר ילפינן. וכן הוא מבואר בתוספות בהדיא שם [ד"ה נאמרה], וכן כתב הבאר יעקב ביורה דעה סי' קמ"א דף ע"ג בשם העצמות יוסף, ועיין באר יעקב עוד סוף חלק אורח חיים בארוכה. ואם כן להכי דייק אביי להקשות מסיפא ובדרך (קושיא) [קל וחומר], אבל מרישא וגם ממתניתין דאוכלת בתרומה דמייתי תוספות אין קושיא, דיש לומר התם באיסורא אזלינן בתר רובא דרוב חולין לחיים אבל לא בממון. ועל כרחק תוספות שהקשו שם קושייתם דליפרוך אביי ממתניתין, לא הוי גירסתם בגמרא נותנים עליו חומרי חיים וכו', אלא גרסי הם בחזקת קיימים, וקאי ראיית אביי באמת מרישא מספינה המטורפת. וגם השתא אינו קל וחומר גמור, דהא גבי ספינה התם המטורפת אין רובן לאבד אלא שגם אין רובן לחיים וכמחצה על מחצה הוא. ועל כרחק צ"ל דשפיר פריך אביי לרבה לטעמיה דלא מחלק בבבא מציעא דף כ' [ע"ב] הנ"ל בין ממונא לאיסורא, והקשה תוספות שפיר אם כן לפרוך טפי ממתניתין. כן נראה לי ליישב כוונתם.

ועל פי זה גם לגירסתנו אפשר ליישב דברי תשובת הנודע ביהודה הנ"ל, דגם מספינה שאבדה אף אם תימצי לומר שאין רובן לאבד מכל מקום מיייתי אביי שפיר ראיה כעין קל וחומר, דהא על כל פנים אין רובן לחיים נמי מכל מקום נותנין עליו

הערות לנו"ב שם מהד' מכוון ירושלים אות כז. ועיין בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' שעב מה שהשיב בזה לבן רבינו. ובשו"ת חוט המשולש ח"א סי' ז ד"ה ומה שהשיג הציע ליישב את דברי הנו"ב, ובסו"ח שם בד"ה ודברי סיים על זה: "ודברי בעל נו"ב אינם לא מקרא ולא משנה שנדרוש עליו תילי תילים לעשות סניגרון לדבריו, ובלי ספק דאישתמיטתיה להרב בעל נו"ב סוגיא דב"ב דרובן לאבד, ומה הרעש, הלא מצינו גם לגדולי הראשונים כן וגם בש"ס אמרו אישתמיטתיה". 10. וע"ע בזה שו"ת יבי"א ח"ו אה"ע סי'

8. במשנה גיטין כח, ב (בשם ר' אלעזר בן פרטא) ספינה שאבדה בים נותנים עליהם חומרי חיים וחומרי מתים, וכתב על זה הריב"ש שאם נשאת תצא, אף דרובם למיתה, כיון שאפשר בהצלה, ומעמידים על חזקה, ואף שרובא וחזקה רובא עדיף, כאן יש שתי חזקות, חזקת אשת איש וחזקת חיים. והנו"ב כתב שרובא עדיף גם משתי חזקות, ומה שקי"ל תצא על כרחק משום שאין רובם למיתה. (ובענין אם רובא עדיף משתי חזקות ובדברי הריב"ש עיין בדברי רבינו לעיל סי' מח וסי' נז). 9. וכן תמהו הרבה אחרונים, והובאו בליקוטי

דבדקינן ליה הא קמנוויל וכו'¹⁴, ותיפוק ליה הרי קיימא לן מחט בחלל הגוף לא מהני בדיקה לנקב משהו ביורה דעה סי' נ"א [סע' א].

הנה מלבד דהא דנקב משהו אינו ניכר בחלל הגוף רק חששא דרבנן היא ולא מדאורייתא, והש"ס אדאורייתא מהדר התם, ואין כאן מקום קושיא כלל.

עוד, גם לדעת מעלתו, הרי צריך להבין מאי טעמא באמת לא מהני בדיקה בנמצא מחט בחלל הגוף, הוה לן למימר אוקים כל אברים הפנימיים בחזקת שלמים שלא ניקבו, ועל כל פנים על ידי בדיקה, וצריך לומר, כיון דבהמה זו יצאה מן הרוב, שרוב בהמות הם שלמים ולא נמצא מחט בחלל גופם, וכיון דזו אישתני על ידי ריעותא, אישתני נמי וחיישינן לנקב משהו שאינו ניכר. משא"כ בלא שום ריעותא, ודאי אוקמה אחזקה על ידי בדיקה שהיה בחזקת בריא בלא חולי כלל, ולא קשה מידי. וזה פשוט מאוד. ואם כן כוונת הש"ס וכי תימא דבדקינן ליה וכו', ועל ידי בדיקה דווקא סמכינן תו על הרוב שלא ניקב ושלא נטרפה. כן נראה לי פשוט¹⁵.

[ג] **ומה** שתמה מעלתו עוד¹⁶ על איבעיא דרמי בר חמא בסוגיא דמריקה ושטיפה בזבחים צ"ה ע"ב, מברייטא [ספרא מצורע פרשת זבים פרשה ג] שהביא רש"י במסכת נדה דף ו' ע"א בד"ה וכלי חרס וכו', מפורש דבישול בלא בלוע נמי טעון שבירה כמו דהיסט זב מטמא כלי חרס מאויר.

הנה גם בספר הישר מביאו לתורת כהנים זו בדף ל"ג [חלק החידושים סי' שפז], וקושייתו זו הקדימו להקשות הגאון בספר אהל דוד בחידושי שבת דף כ"ח ע"א מדפי הספר, הקשה כן ולא תירץ כלום, יעויין שם¹⁷.

ובחידושי תירצתי בפשוט, דהא ודאי אי בישול בלא בלוע טעון שבירה, כהאי גוונא דומיא דהזייה דכיבוס במקום הדם הוא, [הכי נמי בישול]¹⁸ בלא פעפוע רק כנגד מקום אויר הבשר טעון שבירה, דאתקוש להזייה וכיבוס במקום הדם לבד, הכי נמי מקום שכנגד הבשר שבאויר התנור בעי שבירה ולא

חומרי חיים וכו', מכל שכן הכא דרוב חולים לחיים, כנ"ל. אבל אין אחריות עלינו כל כך ליישבו, כיון שמשיג בזה על הריב"ש.

וקושיית מעלתו על הריב"ש¹¹ מקושיית הש"ס ריש פרק האשה בתרא ביבמות קי"ט [ע"א] לא תינשא אמאי הלך אחר רוב נשים מתעברות וכו'¹², והאיכא תרי חזקות, חזקה ליבם וחזקה שלא ילדה לתוספות שם ד"ה מחוורתא וכו'. נראה לי פשוט לפי מה שכתב תוספות שם בד"ה רבי מאיר היא וכו' לחלק בין אדם לבהמה לענין רובא דתליא במעשה, אם כן בבהמה דווקא יש לומר חזקה שלא ילדה, משום דביאת בהמה תליא במעשה, ועיין תוספות בכורות דף כ' ע"א [ד"ה רבינא], אבל באדם ממילא בא שנוקק לאשתו ורוב מתעברות ויולדות, לא מיקרי כלל חזקת שלא ילדה כיון דחזקה זו מסתלקת ועשוי להשתנות על פי הרוב, וכסברת רב בקידושין דף ע"ט [ע"א]. ואין זה דומה לנדון הריב"ש בחזקת חי וחזקת אשת איש כמוכן. ועיין תשובת חתם סופר [יו"ד] סי' ש"ח.

ולעניות דעתי נראה ראה להריב"ש מהא דאביי פריך בבבא בתרא קנ"ג הנ"ל מספינה שרובן לאבד וכו', אמאי לא מייתי טפי להקשות ממשנה דיבמות [קכא, א] במים שאין להם סוף לא תינשא לכתחילה אף על פי שרובן מתים. וצריך לומר, התם רק מדרבנן החמירו משום חומר אשת איש, ולא ילפינן ממונא מאיסורא, וכדדחי ש"ס בבבא מציעא כ' ע"ב הנ"ל. ולשני תירוצי התוספות שם בבבא מציעא היינו רק משום חומרא דרבנן אמרינן היכי פשיט מר איסורא מממונא, אבל בדאורייתא לכולי עלמא פשטו ליה. ולכן פריך אביי טפי מספינה דתצא נמי, ועל כרחק מדאורייתא הוא, עיין תוספות כתובות סוף דף נ"א [ע"ב ד"ה אונס], וילפינן ליה שפיר ממונא מאיסורא. ואי היינו טעמא דתצא בספינה משום סמוך מיעוט לחזקה כמו שכתב הבית אפרים סימן י"ט חלק אבן העזר, הוה ליה נמי רק דרבנן, וקשה ממה נפשך. אלא על כרחק היינו טעמא דתצא כהריב"ש משום סמוך מיעוט לתרי חזקות דאורייתא הוא, ואתי שפיר כנ"ל.

[ב] **ועל דבר קושיית מעלתו**¹³ בחולין י"א ע"ב וכי תימא

כבוד תורתם לא ראו דברי הקרבן אהרן במקומו בפרשת מצורע על פסוק וכלי חרס [ויקרא טו, יב], פירש שם, מה בו האמור להלן מאויר, כלומר בתוכו, דאין בישול אלא בתוכו, אף כאן מאויר. ואף על פי דהתם נוגע הבישול בו, עם כל זה אחרי שלמדנו בגזירה שווה דהאי בו בתוכו, נלמוד אף על פי שלא נגע בו, דאי אצרכינן שנגע בו יהיה בתוכו ולא באוירו, והמבשל בכלי יש ממנו בתוכו ממנו באוירו [ואם נאמר שבו בתוכו לא הוי דומיא דבושל בחטאת], עיין שם שהאריך. ובזה גם הקושיא שהקשה הגאון המחבר ז"ל לא קשה. ודו"ק. ע"כ. 18. כצ"ל, תוקן ע"פ הסימן הנ"ל באו"ח. בדפו"ר נוספו בט"ס התיבות "בפשוט דהא ודאי אי בישול בלא בלוע טעון שבירה".

ד"ה והנה ראיתי. 11. ששתי חזקות עדיפות מרוב (עיין לעיל בד"ה וגם). 12. במשנה שם: האשה שהלך בעלה וצרתה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך לא תינשא, והגמרא מקשה אמאי לא, הרי רוב נשים מתעברות ויולדות ואינה זקוקה ליבוס. 13. מכאן עד "כן נראה לי פשוט" נדפס גם לעיל סי' פו כסימן בפנ"ע. 14. בגמרא שם רב כהנא לומד שהולכין אחר רוב מהורג את הנפש דקטלינן ליה ולא חוששים למיעוט שהנהרג היה טריפה. 15. עיין לעיל סי' פו הערה אחרונה בקושיא בדברי רבינו ומ"ש שם. 16. מכאן עד סוף הסימן נדפס גם בחלק או"ח סי' קנא כסימן בפנ"ע. 17. הערת ר"ש נתנזון (מתוך הסכמתו לספר בהערותיו על או"ח סי' קנא): במחילת

כולו. ואילו בזב טמא מאוירו כל הכלי מקרא תוכו תוכו, ואם כן ליכא למילפא בגזירה שווה כלי מקדש מזב אלא בהיפוך כנ"ל.

אבל לדידי קשיא לי איפכא, דמנא לן השתא למילף דעל ידי עירוני נמי ישבר וכפירוש רש"י מדהוה ליה למכתב אם בכלי חרס תבושל, והא על כרחך צריך למיכתב אשר תבושל בו ישבר לגזירה שווה על זב דמטמא כלי חרס מאוירו ולא מגבו, וצ"ע לכאורה וכו'.

והארבתי בזה בחידושי, ולאפס הפנאי אי אפשר להעתיק למעלתו ג"י אריך, ודי באלו כעת יען בעוונותינו הרבים הרבה הרפתקאות עברו עלינו מאז התחלתי לכתוב אגרת הזוה. וברוך ה' אשר לא הסיר תפילתי וחסדו מאתי.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן החותם בברכה הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קנב

[יישוב תשובת החוות יאיר סי' קיב בענין נאמנות עד אחד לאסור]

חיים ושלוה וכל טוב וששון ושמחה ישיגו לכבוד תלמידי החביב ידידי הרבני החרוץ המופלג וכו' כבוד הרב משה לייב כ"ץ נ"י בקהילת ניקאלסבורג.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי על ידי גיסו הנכבד נ"י, ודבריו דברי תורה ראיתי, במה שעמד על דברי התשובת חוות יאיר סי' (ק"ט) [ק"יב] בסגנון דבריו, דאם לא נתברר והאשה אומרת נקי היה יוכלו הנשים לומר אין אנו מאמינים לך וכו'. והרי לפי מה שכתב הש"ך ביורה דעה סי' קכ"ז ס"ק ט"ו בשאר איסורים לא מהני איני מאמינך אם נאמן לו כל פעם כבי תרי וכו', ובסתמא מיירי החוות יאיר דהאשה היתה נאמנת להם לשאר דברים וכו'. אלו תורף דבריו.

ובמחילת כבודו נהפוך הוא, דבסתמא מיירי החוות יאיר דאותה אשה לא היתה נאמנת להם בשום פעם כבי תרי, ואפשר שלא היו מכירים אותה כלל, ועל כל פנים משמעו שלא היה להם דבר מקודם זה בשום ענין נאמנות שבעולם שנאמר שהיתה נאמנת להם כבי תרי, ומנא לן להקשות.

ועוד זאת, אפילו אם תמצי לומר שכך היה מעשה דהחוות יאיר שאותה אשה היתה נאמנת להם בכל פעם כבי תרי, מה

שבאמת אינו, מכל מקום דברי החוות יאיר נכונים, שהרי הקדים לומר סברא נכונה היא לומר שאפשר שריחש זה הקמח של אותה האשה, דכאן נמצא וכאן היה ואין מחזיקין איסור ממקום למקום וכו'. אלא שדחה, כיון דלא מידי דאתי מעלמא הוא אלא מתוכו נרחש הקמח, אחר שכל מה שלקחו ומה שנשאר מקמח אחד אין סברא לומר ביתה או מזל לא דאתתא זו גרמה שריחש קמח שלה וכו'. ושוב כשהעלה החוות יאיר טעם נכון להתיר משום דסתם כלים כאלו אינם נקיים וכו' ודאי אותו קמח הדבק בכלי שלה ריחש, ואם גם תאמר האשה שהיה נקי יוכלו לומר איני מאמינך, (ת"ל) [ר"ל] בצירוף סברא ראשונה הנ"ל שהקדים, כיון שאינה אומרת על קמח של שאר הלוקחים רק על קמחה יוכלו לומר לה אין אנו מאמינים לך שהיה הכלי שלך נקי כיון דסתם כלים אלו אינם נקיים, ואין מחזיקים איסור ממקום למקום אפילו בכלי אחד כמו בקופה ריש נדה [ג, ב], מכל שכן בכלים מכלים שונים. ואין זה ענין למה שכתב רמ"א [סי' קכז סע' א] בשאר איסורים שאומר העד אחד בברי שנאסר היתר של חבירו ובכל פעם מהימן עד זה לבעלים כבי תרי על כן גם עתה אין יכול לומר איני מאמינך. וזה פשוט בסברא לחלק כנ"ל.

ובר מן דין, הרי שפתי החוות יאיר ברור מללו וזה לשונו, דסתם כלי קמח אינם נקיים רק נשאר דבק בהם קמח, ומה גם שיבוקש הדבר כלי שבו הקמח של האשה וימצא דבוק בו קמח לח ויבש, לכן באשר שאר הקמחים נמצאו נקיים ודאי אותו הקמח הדבוק ריחש. ואם לא נתברר זה והאשה אמרה שהיה נקי, יוכלו הנשים לומר אין אנו מאמינים לך וכו'. ואם כן כהאי גוונא דאיכא ריעותא לפנינו שלא כדברי העד, בין שנמצא באמת עדיין בכלי של האשה דבוק בו קמח לח ויבש והיא אומרת מכל מקום נקי היה ומחדש נדבק מן הקמח שלקחה, ובין שלא נמצא עתה דבוק בכלי שלה ולא נתברר זה והיא אומרת נקי היה, אנו תולין שמחמת כיסופא שבושה מחברותיה אומרת כן, כיון דסתם כלי קמח באמת אינם נקיים רשאים לומר לה לאו כל כמינך לומר כן נגד סתם כלים אלו. כן נראה לי, ונכון.

ומה שתמה עוד על דברי החוות יאיר במה שכתב דאין להתיר מאחר שלא נמצא בפנינו דבר רע בקמחה רק שהיא אומרת וכו', וקיימא לן אין עד אחד נאמן באיסורין וכו', ותמה הא בכהאי גוונא שהיה בידה ואמרה לו בפעם ראשון שמצא(ו) [ה] נאמן עד אחד וכו'.

הנה יפה תירץ בעצמו, דסבירא ליה כהש"ך ס"ק ג' שאם בעל דין מכחישו אין עד אחד נאמן. אבל באמת נראה לי

דלכולי עלמא ניחא, גם לדעת המחבר בשו"ע שסתם כדעת תוספות והרא"ש דגם בעלים מכחישים נאמן העד אחד, היינו בסתם דווקא דליכא הוכחה נגדו דמשקר, אבל בנידון דחוות יאיר שבדק החנווני בביתו בקמח שהחזירה לו ולא מצא, וגם כל הנשים שלקחו מאותו קמח בדקו ולא מצאו דבר וכו', אומדנא הוא או שמשקרת אותה האשה או אומרת בדדמי, ויפה כתב החוות יאיר כיון שלא נמצא בפנינו דבר רע בקמחא רק שהיא אומרת וכו', ר"ל ואיתרע דיבורה, וקיימא לן אין עד אחד נאמן באיסורים, ר"ל בכהאי גוונא דווקא לכולי עלמא דינא הכי.

ומה שתמה עוד שלישית על מה שכתב החוות יאיר, דאין להאמין העד אחד אם מעיד בדבר שאין לו נגיעה דווקא, משא"כ אם ההיזק מגיע גם לו וכו', ותמה הרי סברה איהי שיצטרך להחזיר לה מעותיה, ודמי לנידון דאזכרות ביורה דעה סי' רפ"א [סע' ה].³

בזה יפה השיגו, והנני מעתיק לו מחידושי שעמדתי עליו גם אני בזה, וזה לשוני. ואגב ראיתי בתשובת חוות יאיר סי' (ק"ט) [ק"ב] באשה שקנתה קמח מחנווני ומצאה בו רחשים וכו', שלמד מהא דספר תורה וכו' דאף על גב דהפסדו של חבירו גדול מאוד מהפסד שכרו, וזה לשונו, וכן נראה לפי עניות דעתי שבכל מקום שעד המעיד על האיסור יש לו חלק בו אפילו שמיני שבשמינית נאמן, אף על פי שהפוסקים לא זכרו זה רק גבי דין שאין אדם אוסר את שאינו שלו וכבש"ס, מכל מקום דינא ודאי הכי הוי וכו'. עד כאן לשונו, עיין שם היטב. וצ"ע"ג, דהא בהדיא קיימא לן בעובדא דאזכרות בספר תורה כיון דיש לומר טע"י בדר' ירמיה והפסד מועט לא איכפת ליה ומשקר כדי להקניט לחבירו, וכבר תירצנו יפה לחלק מהא דאוסר את שאינו שלו ביש לו שותפות אליביה דכל הדיעות כנ"ל. עד כאן לשוני. הרי יפה כיון מעלתו בזה לדעתי.

ועל דבר תמיהותיו על הגאון ספר חוות דעת [סי' קכז ס"ק ב], אם כי אין אחריות הגאונים האחרונים עלינו, כי על הראשונים אנו מצטערים להבינם ומי יתן בינה ונדעם, עם כל זה למלאות מבוקשו ראיתי להשיבו גם בזה. מה שכתב הגאון דבהכי ניחא מה דמעשים בכל יום כשבא אחד ואומר שמצא נקב בדקין או שאר טריפות אוסרין הבשר לכל הקונים ואין מלמדין אותו לומר איני מאמינך וכו', והקשה מעלתו הרי להדיא פסק הרמ"א [סי' קכז סע' א] דבשאר איסורים אין מלמדין וכו'.

בשו"ע שם סי' קכז סע' א. 3. בסופר שאמר לאחר שיצא ס"ת מתחת ידו שכתב האזכרות שלא לשמן, שאינו נאמן לפסול הס"ת אך מפסיד כל שכרו, ואומרים שטעה "בדר' ירמיה" כלומר שחשב שיפסיד רק שכר האזכרות,

הנה דווקא אי מהימן ליה כבי תרי מחלק האיסור והיתר כלל י"ג בין יין נסך לשאר איסורים, אבל בלא מהימן עליה כבי תרי אפילו באיסור דאורייתא מהני לומר איני מאמינך, ומלמדין אותו כמבואר באיסור והיתר [שם] ובדרכי משה [יו"ד סי' קכז ס"ק ב]. והרי החוות דעת נקט קושייתו בכהאי גוונא דמעשים בכל יום כשבא אחד ואומר שמצא טריפות וכו', יהיה מי שיהיה אפילו אין נאמן עליו כבי תרי, ולמה אין מלמדין אותו לומר איני מאמינך. ויפה העיר להקשות.

ותירץ הגאון דחזקת היתר דבהמה לא היתה לה חזקה מבוררת להתיר, והוה ליה כלא אתחזיק היתרא וכו'. ור"ל, דהא קודם שנשחטה בחזקת איסור היא, ומשנשחטה בחזקת היתר היא על פי הרוב אינם טריפות, אבל מיעוט ישנם טריפות, ור' מאיר דחייש למיעוט שמא במקום שחטה נקב היה לא אכל בישרא. אם כן גם לדידן רוב בגדר ספק הוא והתורה התירה כמו שכתב באסיפת זקנים בבא מציצא דף ו' ע"ב [ד"ה קפ"ז], ולא מיקרי רוב כשירות חזקת היתר מבוררת, דדילמא בהמה זו היא מן המיעוט שהן טריפות, אלא דתורה התירה מכל מקום. וכיון דאיכא כאן עד אחד שמצאה טריפה, אינו מעיד נגד חזקת היתר לסתור החזקה, אלא גילוי מילתא הוא שמברר דבהמה זו היא מן המיעוט טריפה, וזה אפשר דהאיכא מיעוט טריפות בעולם, ואינו סותר החזקת היתר דעלמא על פי הרוב. משא"כ באומר נתנסך יינך שכבר היה להיין זה חזקת היתר מבוררת בוודאי ממש לא על פי הרוב לבד, ובעדותו פסקה החזקה לגמרי וסותרת. וחילוק זה הוא ברור בסברא ונכון. וכן כתב הפני יהושע בקידושין דף ס"ג [ע"ב ד"ה אמנם] ובשו"ת בית אפרים חלק אבן העזר סי' ז' וחלק יורה דעה סי' ל', הסכימו כולם לחילוק זה מסברא.

ואיתמר משמיה דמהרי"ט כוותיה, דאף על גב דעד אחד אין נאמן נגד חזקה, ורובא וחזקה הא רובא עדיף, מכל מקום עד אחד נאמן נגד הרוב, שהוא רק כמברר שזה מן המיעוט ואין עדותו סותר ומכחיש את הרוב, והוא הדין בחזקה דאתיא מכח רובא כנ"ל. ועיין תשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' ס"ט מן ד"ה ומה שכתבו התוספות בנדה וכו' עד ועוד אני אומר וכו', העלה גם כן וכיון לזה באר היטב, עיין שם היטב. אם כן דעת שפתי החוות דעת ברור מללו בכל הנ"ל.

ומה שהקשה החוות דעת על הט"ז סי' ל"ט ס"ק י"ט, אם אמנם דברי תשובת הרא"ש [כלל כ סי' יט] הם דברי הט"ז,

ורצה להפסיד את הלוקח ולא אכפת ליה בהפסד מועט (משא"כ באמר שהעורות אינם מעובדים שיודע שמפסיד כל שכרו נאמן לפסול הס"ת). 4. ומקורו בתוס' הרא"ש שם ד"ה קפ"ז.

מה בכך, גם על הרא"ש קשה, כמו שהפרי מגדים [מש"ז שם] באמת הקשה נמי על תשובת הרא"ש הכי ולא אשכח פתרי, כמו החוות דעת.

ומעתה אהובי תלמידי, אל יהיה נבהל לדחות בנקל דברי גאון מפורסם ולכתוב עליו שטעה מאוד, אין זה מדרך המוסר והיראה, והרי חזינן שלא טעה, אבל נהפוך הוא שכיון האמת לאמיתו.

וד' אלקים אמת יראנו נפלאות בתורתו אמת.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן בלב ונפש חפיצה דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

נאום הק' יהודאסאד

סימן קנג

[בשיטת הראב"ד שאין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא]

בראש השנה יכתב ויחתם לאלתר לחיים טובים ארוכים ומתוקנים הלא הוא אהובי ידיד נפשי הרב המאור הגדול חריף ובקי מופלג ומפורסם צדיק נשגב מו"ה עקיבא פישער נ"י האב"ד קהילת טעטה יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי.

ועל דבר שהקשה מעלתו לשיטת הראב"ד¹ דאין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא איך מוכיח ר' עקיבא טעם כעיקר דאורייתא מגיעולי נוכרים [פסחים מד, ב], דילמא לעולם טעם כעיקר לאו דאורייתא אלא בטל ברוב הוא מן התורה, והא דציוותה תורה להגעיל היינו טעמא שלא יבטל האיסור הבלוע לכתחילה על ידי בישול היתר. עד כאן דברי פאר רום מעלתו נ"י.

נראה לי לעניות דעתי, דבטעם קלוש גם הראב"ד מודה [ד]לכתחילה מותר לבטל מדאורייתא. אם כן, מגיעולי נוכרים דגלי קרא כל אשר יבא באש תעבירו באש [ו]לא סגי ליה בהגעלה, שעל ידי הגעלה אקלוש טעמא על כל פנים, ומכל מקום אסור לבשל בו מקודם הליבון, ואף דטעם קלוש ודאי

מותר לבטל לכתחילה מדאורייתא. אלא על כרחך דטעם כעיקר דאורייתא הוא, אפילו הטעם קלוש שנשאר בלוע בו אחר ההגעלה אסור מדאורייתא על כל פנים שהוא צריך לבטלו ברוב, וממילא אסור לבשל בו קודם הליבון משום אין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא. משא"כ אי טעם כעיקר לאו דאורייתא, אלא דבעינן רוב אחר הגעלה דאקלוש טעמא, אז ודאי הוי שרי לבטלו ברוב מדאורייתא, וליבון למה לי. ומינה על כרחך נשמע דטעם גמור דלא איקלש כלל אסור מדאורייתא כעיקר, כל שנותן טעם עד שישים. כן נראה לי ברור.²

סימן קנד

[בעניין עכברא בשיכרא וזבוב בכוס, ואם שייך בליעה ופליטה בחי]

יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך, לאהובי בני הרב החרוץ המופלג חריף ובקי, כעמר נקי, כזית הנטופה שופכני וביישני צדיק מושל וכו' מו"ה אהרן שמואל נ"י וכו' בק"ק ניקאלסבורג יע"א. גלילי ידיך הטהורות קיבלתי נכון.

ועל דבר שעמדת על מה שכתב הרא"ש בעבודה זרה פרק השוכר את הפועל סי' י"א גבי עכברא בשיכרא וזה לשונו, תימה דהאי שיכרא וחלא דלקמן צונן הן, למה נאסרו בנפילת עכבר, וכי אם נפל זבוב ביין צונן אסור, והלא העיד הרשע שכך נהגו וזרקו ושותה וכו'. עד כאן לשונו.

והקשית, דילמא באמת אותן יהודים שנהגו ככה עשו שלא כדין. וגם הבאת קושיית תשובת שער אפרים [או"ח] סי' מ"ז, דילמא מה שהעיד המן היה ביש בו שישים נגד הזבוב [ואני עדיפא הקשיתי, דהא סתם כוס הוא רביעית הלוג² ודאי הוא שישים נגד הזבוב].

כבר כתבתי בזה בפשוט, דגם זולת עדות הרשע קשיא תמימה הרא"ש ממעשים בכל יום, שהוא תדיר ורגיל כל כך עד שגם הרשע ידע שכך נהגו מאז מקדם, וגם היום אנו נוהגים כן זורקו ושותהו אפילו אין בו שישים, ועיין שלהי מסכת גיטין

קנד. 1. בגמרא מגילה יג, ב המן הרשע העיד לפני אחשוורוש "ולמלך אין שווה להניחם" דאכלו ושתו ומבזו ליה למלכות, ואפילו זבוב נופל בכוסו של אחד מהן זורקו ושותהו ואם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהן חובטו בקרקע ואינו שותהו. 2. כמקור לזה ציין רבינו בחלק אה"ע סי' עח לתוס'

קנג. 1. איסור משהו פ"ב ד"ה והא דאמרין, והובא בר"ן חולין לה, ב מדפי הרי"ף. 2. דברי רבינו כאן הם לפי ההנחה שלשיטת הראב"ד אין מבטלים איסור לכתחילה מדאורייתא אף בטעם הבלוע בכלי, אך לפי מה שכתב הפלתי בסי' צט ס"ק ד שבכהאי גוונא הראב"ד מודה קושיא מעיקרא ליתא.

[צ, א] הרבה דעות בכוס וכו', וקשיא ליה לרא"ש שפיר מאי שנא מעכברא בשיכרא כנ"ל.

ואגב אעתיק לך מחידושי מה שכתבתי בזה על ראיית הבית יוסף ביורה דעה סי' ק"ד [קסג, ב ד"ה כתב הרמב"ם סע' ב מהד' מכון ירושלים] דהרא"ש פליג אהרמב"ם בשאר משקין, מראה זו שהביא זבוב שנפל ליין אינו אוסר³. לעניות דעתי תמוה, דצריך להבין מאי שנא ליין דנקט הרא"ש, הוה ליה למינקט לשכר דכך הוא מעשים בכל יום בשכר כמו ביין. וצ"ל משום דסיים עלה הרא"ש שכך העיד הרשע, אף שהוא סתם היה אומר נפל זבוב לכוס של אחד מהם וכו', על כרחך יין קאמר, דגוי אוסר במגעו, (ואגוי) [ואם נוגע] ביה מלכא חובטו בקרקע, לכן נקט הרא"ש במילתיה יין. אם כן מהאי טעמא נמי יש לומר נקט הרא"ש במילתיה ביין צונן, משום דמייתי עליה עדות הרשע, ועל כרחך התם יין צונן קאמר מדאוסר גוי במגעו, דאילו יין מבושל ורותח אינו נעשה יין נסך ואין הגוי אוסרו במגעו, אבל באמת גם ביין חם יש לומר דעת הרא"ש שאין זבוב אוסר דפוגם הוא ביין, וכהרמב"ם, וצ"ע.

וצריך לומר, כוונת הבית יוסף בראייתו זו הכי הוא, דלרמב"ם אין קושיא ולא ראיא כלל ממשקה היין בין צונן בין חמין (של) [על] שיכרא, לפי דיין פוגם ושכר לשבח הוא כנ"ל.

ועדיין צ"ע, דגם זה אין ראיא דיחלוק הרא"ש על הרמב"ם, דאין להביא ראיא מזבוב על עכבר, דרמב"ם דווקא בעכבר דמתא מחלק כן בין שכר וחלא לשאר משקים, אבל זבוב נראה לי כעכברא דדברא הוא משביח גם ביין, ורמב"ם לא מחלק בהא. וצריך לי עיון על הבית יוסף בזה.

גם תמהתי בזה על מה שכתב בתשובת חתם סופר ליוורה דעה סי' צ"ד, הביא ראיא מדברי הרא"ש הנ"ל שמסתייע מעדות הרשע, מוכח דשייך פליטה גם בחי, ר"ל דאם לא כן מאי ראיא ומאי קשיא ליה להרא"ש, דילמא זבוב דנפל ביין וזרקו היינו בעוד שהזבוב חי עדיין, לכן שותתו, דאין החי פולט, אבל מתה באמת פולט ואוסר, וכן עכברא בשיכרא מתה הייתה, כן נראה לי כוונת החת"ס⁴.

בפרק ערבי פסחים, ולכאורה כוונתו לתוס' בדף קה, ב ד"ה וש"מ ובדף קה, ב ד"ה ואת אמרת. וכן מפורש ברש"י סוטה ד, א ד"ה כדי מזיגת שסתם כוס רביעית. 3. הרמב"ם בהל' מאכ"א פט"ו הל' לא כתב שעכבר אוסר דווקא בשכר אך בשאר משקין פוגם ואינו אוסר, והב"י כתב שמדברי הרא"ש נראה שחולק כיון שהזכיר בתמיהתו יין צונן ומשמע שאם היה חם היה נחא לו שנאסר. 4. החת"ס שם רק כתב בקצרה שיש להביא לזה "ראיה ברורה מדברי המן הרשע שברא"ש", ורבינו מפרש את הראיה כנ"ל, וכן פירשו בספר ערוגות הבושם על שולחן ערוך יו"ד סי' י אות ה ד"ה שוב ובשו"ת מחנה יהודה סי' ל, וכן מבואר מדברי האחרונים בסמוך. ובערוגות הבושם

ולפי מה שכתבתי זה אינו, דתמיהת הרא"ש וראייתו הוא ממעשים בכל יום, דגם אם שהתה הזבוב בכוס ומתה תוכו וזרקו ושותתו כנ"ל, אבל חי יש לומר באמת אינו פולט.

ועוד תמוה, דהא מייתי החתם סופר שם תחילה בשם הפרי מגדים [או"ח סי' תמז א"א ס"ק מו] דחי אין בולע, ומכל מקום מייתי תו לענין פליטה [ד]חי נמי פולט, ואילו הרא"ש בתירוצו שם כתב ששהה בו זמן מרובה והוה ליה כמין כבוש ונחלט טעמו בשכר וחומץ וכו', יום שלם מעת לעת נקרא כבוש ובולע ופולט כמבושל וכו'. עד כאן לשונו. ומנא ליה דגם בולע במעת לעת, דילמא במעת לעת רק פולט ולא בולע כמו בחי להחת"ס הנ"ל, הכי נמי בכבוש בולע נמי בשלושה ימים דווקא ולא במעת לעת כמו דפולט, וכדסבירא להו קצת פוסקים באמת כן, וצ"ע⁵.

נאום אביך הטרוד, אוהבך הנאמן, הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קנה

[בענין גדי אסרה תורה ולא חלב לשיטת ר"ת בטעם כעיקר]

בחודש אדר, שלמא אשדר, לבקודש נאדר, כבוד הוד אהובי ידיד נפשי הרב המאור הגאון המפורסם צדיק כביר ובנם של קדושים כבוד שם תפארתו מו"ה פנחס ליב פריעדען האב"ד קאמארן.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי.

ועל דבר התורה אשר העלה פאר רום מעלתו נ"י בכוחו הגדול בסוגיא בחולין דף ק"ח [ע"ב], לתרץ שיטת הר"ת דסבירא ליה בטור סי' צ"ח [סע' ב מהד' מכון ירושלים] [ד]כיון דטעם כעיקר דאורייתא והיתר נהפך לאיסור אוכל מן התערובת כזית לוקה אף שאין בתערובת כזית בכדי אכילת

שם ובשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' קא דחו ראיא זו שדרך זבוב למות מיד שנופל בכוס, וכעין זה דחה בשו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ק שאפשר שמדובר בזבוב מת, וכעין זה דחו בשו"ת ארץ צבי (תאומים) יו"ד סו"ס לב ובשו"ת פני לוי סי' טו שהמן הרשע העיד בסתם בין חי ובין מת, וראיית הרא"ש היא ממת [ובזה מיושבת גם קושיית שער אפרים הנ"ל שמא מדובר ביש שישים, שהמן הרשע העיד בסתם בין יש שישים ובין אין שישים]. 5. בשו"ת יד יצחק ח"ג סי' רכו אות א ד"ה אמנם תמה על דברי רבינו: "ולי תמוה, דהרי החת"ס מפרש היטב דברי הפמ"ג שר"ל שמה שבלעו הדגים החיים חמץ או חלב נתהפך לבשר ודם על ידי חום הטבע, ולא קשה מידי".

אחת², ועוד חזון למועד הבא עלינו לטובה אי"ה.

והן קיבלתי את ברכותי אשר מקירות לבו הטהור ברכני במכתבו, יהי רצון מלפני ד' יתברך שיחולו עלי כל הברכות שברכוני גאונים גדולים צדיקים תלמידי חכמים וישמחו בי חבירי, וגם יסכים ה' עמנו יברך את המברכים בכל מכל כל אמן וכן יהי רצון.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קנו

[ביטול איסור האסור גם שלא כדרך אכילה]

חיים ושלום וברכה וששון ושמחה ישיגו לראש אהובי בני הרב המאור הגדול החרוץ מופלג וברכת ה' מלא ביראה טהורה כבוד שם מו"ה אהרן שמואל נ"י אב"ד קהילת קאטה יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי.

וראיתי דברך דברי תורה אשר נסתפקת בדין איסור שאסור גם שלא כדרך אכילה, אם ביטלו במזיד דקיימא לן לדידיה אסור, אם גם שלא כדרך אכילה אסור לאותו המבטלו כמו קודם הביטול שהיה האיסור בעין, או לא¹.

הנה לכאורה מוכח מרומיא דש"ס דר' יוסי אדרבי יוסי בגיטין נ"ד ע"ב, ולא משני בהכי הא דאמר ר' יוסי במזיד נמי יעלו היינו כדי לאוכלם שלא כדרך אכילה לבד והא דאמר במזיד לא יעלו היינו לאוכלם כדרך אכילה, על כרחך סבירא ליה לש"ס דאין חילוק בזה מסברא, דכיון דלא אהני מעשיו לדידיה הוה ליה כאילו עדיין בעיניה הוא ואסור לו גם שלא כדרך אכילה². איברא זה אינו ראייה, דהא מתניתין נקט נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם וכו', והרי ערלה לא אסור שלא כדרך אכילה גם בעיניה, ואם כן עדיין תקשי הרומיא מערלה, וממילא הרי כלאי הכרם נמי דומיא דערלה קתני יעלו כדרך אכילה נמי.

אבל יש להוכיח קצת מאידך ברייתא דמייתי ש"ס בגיטין נ"ד ע"ב תחילה למירמי ר' יהודה אדר' יהודה נפלו ונתפצצו

פרס. אם כן מאי פריך הגמרא רב אדרב' אאכילה אמאי לוקה אי חלב לא אסרה תורה, והא שפיר נאסרה גם החלב על ידי שקיבלה טעם הגדי. ותירץ מעלתו הרב על פי דהכריח ש"ס דעל כרחך רב סבירא ליה בעלמא טעם כעיקר לאו דאורייתא, דאם לא כן קשה מאי קמשמע לן רב דחצי זית בשר לוקה על אכילתה, פשיטא דמצטרפי וכו'.

במחילת כבודו כי רב הוא, זה אינו, דהא גם אי גדי אסרה תורה ולא חלב נמי, בבשר בחלב לכולי עלמא מיהת טעם כעיקר דאורייתא כדאיתא בחולין ק"ח ע"א מהופסחים מ"ד ע"ב, והיינו מדאסרה תורה הגדי על ידי שקיבל הבשר טעם החלב כפירוש רש"י דף מ"ד ע"ב [ע"ב] בפסחים [ד"ה בשר בחלב] ובבית יוסף יורה דעה ריש סי' צ"ח [סע' ב מהד' מכון ירושלים]. ומכל מקום קמשמע לן רב טובא, אף על גב דלא לקי על בישולו מכל מקום לקי על אכילתו, ולאפוקי ממאן דאמר בחולין ק"ד ע"א מדאפקיה לאכילה בלשון בישול הוקשו להדדי גבי חלב בחלב, וכמו דלא לקי על בישול הכי נמי לא לקי על אכילתו, אי נמי איפכא, קמשמע לן רב כנ"ל.

אבל תירוצי שני דפאר רום מעלתו נ"י [על] קושיית הר"ן [חולין מג, ב מדפי הר"ף ד"ה וגרסינן תו] וסייעתו, הא כיון דטעם כעיקר דאורייתא איך אפשר לומר גדי אסרה תורה ולא חלב, הא על כרחך גם חלב נאסר על ידי שקיבל טעם מבשר. ועלה בידו תירוצי על פי דינו של החוות דעת בס' צ"א ס"ק ז', אם לא נתבשל הבשר כמאכל בן דרוסאי תוך החלב רותחת, אף דהחלב נאסר מבליעת הבשר, אבל הבשר אינו נאסר מן התורה. ושוב העלה על פי זה גם כן לתרץ קושיית התוספות [קת, ב] ד"ה [חלב] [אמאי] והא נאסרה החלב על כרחך משום נעשה נבילה וכו', וקושיית הפלתי סי' צ"ב [ס"ק ג] בשם מו"ה יונה לאנדסופר מאי פריך כלל הש"ס בחלב נבילה הוא וכו' ודילמא מיירי שסילקו קודם שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ומותר הבשר מדאורייתא, ובדרבנן לא אמרו חתיכה נעשית נבילה. אלו תורף דברי קודשו. זה נכון ושכל טוב, טבא חדא פלפלא חריפתא, ודברי פי חכם חן.

אמנם האמת מכל מקום עם הבעל כנפי יונה הנ"ל (וכפלתי) [והפלתי], דגם בלא הגיע לבישול כמאכל בן דרוסאי אי אפשר שלא יתבשל קצת לחלוחית שבו מיד, והרי על כרחך נאסר מדאורייתא, ולא כהחוות דעת הנ"ל. והארכתי בזה בתשובה

קנה. 1. שאמר שחצי זית בשר וחצי זית חלב שבישול זה עם זה לוקה על אכילתו. 2. לעיל סי' קמד.

קנו. 1. בשו"ת בית אבי"י סי' סז האריך בשאלה זו ובדברי רבינו, ובאות א שם כתב שכיון שאינו עומד לאכילה שלא כדרך אכילה, כל זמן שלא נאכל נחשב שלא חל האיסור לעניין זה, וממילא לא שייך לקנוס בזה מצד מבטל

איסור לכתחילה. עוד כתב שם באות ה ואות ח שאף אם נקבל שכבר חל איסור לגבי שלא כדרך אכילה, הקנס במבטל איסור תלוי בדעת האדם ובוודאי לא היתה דעתו על אכילה שלא כדרך אכילה, וכלפי זה לא נחשב מבטל איסור ולא נתקיימה מחשבתו. ועיין בזה לקמן בהערה. 2. בשו"ת בית אבי"י שם אות ג דחה ראייה זו וכתב שאדרבא יש לומר שלא חילקו כן משום

אחד שוגג ואחד מזיד לא יעלו וכו' ר' יוסי ור' שמעון אומרים בשוגג יעלו וכו', והאי במזיד לא יעלו יתור נפיש הוא. דלא הוה ליה למימר אלא בשוגג יעלו דבזה פליגי ולא קנסו שוגג, וממילא שמעינן הא במזיד לא יעלו. אלא על כרחך הא קמשמע לן במזיד לא יעלו כלל ובאיסורן דמעיקרא קיימי ממש, שאסורין גם שלא כדרך אכילה, דהא קאי אמתניתין הקודמת במסכת ערלה [פ"ג מ"ז] הראוי לכלאי הכרם כלאי הכרם, עלה תני [שם מ"ח] נפלו ונתפצעו וכו'. אמנם גם זה אינו, דנתפצעו אאגוזי פרך ורימוני וכו' דשייכי בערלה קאי, ולא שייך בכלאי הכרם לשון נתפצעו, וליתא אם כן לדיוקי הנ"ל.

לכן נראה לי קושטא דמילתא על פי מה שכתבו תוספות בגיטין נ"ד סוף ע"א בד"ה נפלו וכו', בירושלמי דערלה [פ"ג ה"ז] תניא ר' יהודה אומר בין בשוגג בין במזיד יעלו וכו', וטעמא מפרש לפי שכבר קנסו בידו שנתקלקלו פירותיו בשעת פציעה וכו'. אם כן מדר' יהודה נשמע לר' יוסי דאמר מזיד לא יעלו, ודאי וכל שכן הוא דכבר קנסו בידו שמפסיד הוא לאוכלם כדרך אכילתו, ושפיר מותר לאוכלם שלא כדרך אכילה. ועוד סברא הוא, דיו לקנסו אותו שביטל במזיד האיסור דלא להני מעשיו ולא נתבטל האיסור לעצמו, אבל ודאי לא קנסוהו טפי שגם ההיתר שלו יתבטל באיסור המעורב בו לאסור לעצמו כל התערובות אפילו שלא כדרך אכילה, אתמהא. אלא ודאי שם האיסור נתבטל ואזדא ליה, שאינו עוד כלאי הכרם או בשר בחלב, רק רבנן אסרו לתערובת זה על המבטלו במזיד רק איסור בעלמא משום קנס ככל האיסורים דווקא כדרך אכילה.³

והנה זה לשון הפרי מגדים סוף שער התערובות [ח"ג פ"ו ד"ה ולפ"ז], דין חדש יש בחתיכה הנאסרת מבשר בחלב דכתב

שפשיטא שמותר וכו"ל.³ דעת רבינו להתיר באכילה שלא כדרכה משני טעמים, שכיון שאסור באכילה כדרכה הרי קנסו בידו ודי בכך, ושקנסו רק שלא יתבטל האיסור אך לא קנסו לאסור את ההיתר המעורב בו באכילה שלא כדרכה. ובגדר הדבר כתב שהקנס איננו שמדרבנן נשאר האיסור כפי שהיה קודם הביטול, אלא שם האיסור הפרטי אכן בטל אף מדרבנן, והקנס הוא רק איסור כללי דהיינו אכילה כדרכה. ויש להעיר בזה שתי הערות: א. במה שכתב רבינו שכיון שאסור באכילה כדרכה קנסו בידו, מבואר בדבריו שאף שלמעשה נמצא שהועילו מעשיו שעל ידי הביטול הרוויח היתר לאכול שלא כדרכה, אין זה בכלל הקנס ודי בכך שנשאר עצם איסור האכילה. ולכאורה סברא זו תלויה במחלוקת הפוסקים, שהרמ"א בסי' צט סע' ה פסק על פי דברי או"ה הארוך כלל כד שאם ביטל במזיד אסור למכור לישראל, שלא יהנה מהביטול, וביאר הש"ך שם ס"ק יב כוונתו שלא ימכור חלק האיסור שבתערובת בדמי בשר כשר אלא כפי דמיו קודם הביטול, שאם לא כן נמצא שהועילו מעשיו, והסכימו לדין זה הפלתי שם ס"ק ז, החכמת אדם כלל נב דין ז ושאר פוסקים. ומבואר בדבריהם שגדר הקנס הוא שלא יועילו מעשיו כלל. והפרי"ח שם ס"ק יד חלק על דברי הרמ"א ונקט שדי בכך שאסור באכילה שהוא עיקר כוונת המבטל, ומותר להנות מהביטול ולמכור

הרמב"ם בפרק י"ד מהלכות מאכלות אסורות הלכה י"א דלוקה אף שלא כדרך אכילה, אם כן נפסד הוא לגמרי שאין ראוייה למאכל אדם כלל ונתערב בהיתר מחצה (אם) אסורה דהוה כאילו בעין וכאמור. עד כאן לשונו. משמע אבל נתערבה ביותר ממחצה היתר אף שעדיין אסור התערובות עד שישים, מכל מקום שלא כדרך אכילה מותר הוא, ומכל שכן אם כן אחר שכבר נתבטל האיסור ושרי לכולי עלמא רק לעצמו קנסוהו רבנן, פשיטא מילתא דשרי לאוכלו שלא כדרך אכילה, וזהו קנסו כנ"ל.

אבל נראה לי היינו דווקא במין במינו או מין בשאינו מינו אי טעם כעיקר לאו דאורייתא, אבל אי טעם כעיקר דאורייתא, ודאי כל שנותן טעם עד שישים גם שלא כדרך אכילה אסור כולו, והפרי מגדים שכתב במחצה כנ"ל צריך לי עיון.⁵

נאום אביך הדורש שלום תורתך תמיד.

הק' יהודה אסאד

סימן קנז

[האם יש לחשוש שמשקה ה'ציקוריה' (עולש) נעשית בתערובת איסור]

אל הארז אשר בלבנון, לפני שמש שמו ינון, הלא הוא ידיד נפשי ורב חביבי הרב המאור הגדול, המאיר לארץ ולדרים, סיני ועוקר הרים חכם הכולל וצדיק כביר כבוד שם מו"ה אהרן אלעזר פאשגעס' נ"י האב"ד קהילת גאלאנטה יע"א.

לישראל בדמי בשר כשר. ולכאורה דברי רבינו, שהאיסור שלא כדרכה הותר ודי בכך שקנסו איסור אכילה, תלויים במחלוקת זו, ונמצא שדבריו אינם עולים בקנה אחד עם דברי הרמ"א ורוב הפוסקים. אלא שיש לחלק בין מכירת האיסור בדמי היתר, שהיא הנאה מרכזית ורווח עיקרי מהביטול, לבין אכילה שלא כדרכה. מה גם שבנידון רבינו ישנה גם הסברא השניה שלא שייכת בנידון הרמ"א. ב. במה שכתב רבינו שגדר הקנס הוא איסור כללי ולא נשאר על האיסור שמו הפרטי, הנה בפמ"ג על הש"ך הנ"ל סוד"ה גרסינן כתב שאם ביטל איסור הנאה במזיד ימכור חוץ מדמי איסור שבו, דהיינו שכיון שקנסו שלא מועיל הביטול נשאר האיסור אסור בהנאה. אך בפשטות אין מזה סתירה לדברי רבינו, שרבינו רק אמר שבטל השם הפרטי של האיסור, ונפקא מינה לאכילה והנאה שלא כדרכה, אך שם כללי של איסור הנאה נשאר עליו, ולשון רבינו "ככל האיסורים" הכוונה לכל איסורי הנאה. 4. לכאורה מיותר, ובפמ"ג שבפנינו ליתא. 5. עיין בשו"ת בית אבי שם אות ו שביאר דברי הפמ"ג ודחה את ראיית רבינו (אמנם לדינא הסכים לדברי רבינו וכפי שנתבאר בהערה לעיל).

קנו. 1. או פאשקוס. היה יליד סערדהאל, ובזקנותו חזר אליה. חיבר כמה ספרים, ספרו 'מעשה אבות' קיבל גם את הסכמת רבנו.

הוא כחוכא, אם בעיר גדולה לאלקים ק"ק פרשבורג ופה סערדאהעלי ובכל שארי עיירות גדולות אוכלין אותו, ובקהילת עיר חדש אוסרין אותו. אנת וויסע, איה חכמתך.⁶

ובכל מקום שהלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר, וכל שכן בכהאי גוונא. ויפה כוחו דפאר רום מעלתו נ"י שלא הלך בעצת נפתולים נמהרה, יאכלו ענווים וישבעו, יתענג על ה' וחדוות ה' יהיה מעווזו. וגם יפה עשה בחכמה מה שגילה את אוזני מדבר, דאגה בלב איש ישיחנה, ואיש חכם יחקרנה, לא יקרב באהלו נגע ורעה אליו לא תאונה, אבל יראה זרע יאריך ימים יפיש חייא סגי ויסגי.

כנפשו היפה וכנפשו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קנה

[בעניין כבוש כמבושל בבשר וחלב]

חיים ושלום וכל טוב לאהובי חתני תלמידי הרב החרוץ בנם של קדושים מורנו אהרן ביכלער נ"י.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי.

וראיתי החידושי תורה שהעלית בסוגיית טיפת חלב בחולין ק"ח [ע"א] ליישב קושיית התוספות [ד"ה דחודש] על רש"י [ד"ה מ"ט] דלא מפרש החידוש דבשר בחלב משום אי תרו ליה וכו' וטעם השמטת הרי"ף לסוגיא דאפשר לסוחטו וכו', על פי מה שכתב בתשובת נודע ביהודה קמא סי' כ"ו חלק יורה דעה דלכולי עלמא (לר' יוחנן בחולין דף קי"א [ע"ב] פליג על שמואל בדין כבוש וסבירא ליה בכל איסורי תורה כבוש לא הוי כמבושל, אם כן מצינו למימר דשמואל ור' יוחנן אזלו לטעמייהו, אי בשר בחלב לאו חידוש הוא, וילפינן מינה טעם כעיקר דאורייתא דעלמא, יש לומר גם אפשר לסוחטו אסור, משום דלא ימלט שלא ישאר משהו בתוכו וכבר נאסר ולא

על דבר אשר שאלני הדרתו נ"י בדבר הציקאר"י, אם יש לחוש למה שכתבו בעלי הציטונ"ג² שהוא בתערובת שומן דבר אחר.³

הנה כבר איפסקא הלכה אין משגיחים בבת קול כי לא בשמים היא וכו' ואף כי קלא אילן וקול עלה נידף מכותב הציטונ"ג, הכי שקר אחת לבד נמצא שם, ולא מרעי אומנותיה בזה. ומבטן מי יצאו הדברים, אם על ידי ישראלים כשרים או על ידי רבנים חכמי תורה אשר מסוד ד' ליראיו נתגלה הענין בטבע או בהשגחה, הוה ליה להכותב להזכיר שם אומרו. וגם מדרכי הכשרים הוא בכל כיוצא בזה לדרוש את ד' תחילה להריץ הענין בשו"ת לגדולי הדור יחיו כי עליהם המשרה לאפרושי מאיסורא כי מי יחוש חוץ מהם. ואם כן מאחר אשר לא כן עשו המדפיסים, פשיטא מילתא טובא דלאו כל כמיניה להוציא לעז על כמה הרבה דורות שקדמונו עד היום כאילו נכשל[ו] באכילת איסור כל ישראל הכשרים חס ושלום, וכל הרבנים וכל חכמי ישראל עד הנה לא עמדו על זה ונעלם מהם. הס מלהזכיר, לא יאונה לצדיק כל און כתיב [משלי יב, כא], ואמרו חז"ל [יבמות צט, ב] אפילו בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן וכו', על כל פנים באכילת איסור דגנאי הוא להם כמו שכתבו תוספות בחולין (ו) [ה, ב ד"ה צדיקים] ובכמה מקומות. ומכל שכן דבר שנתפשט בהיתר בכל הגולה זה יותר ממאה שנים ואין פוצה פה וכו'. ומגלגלין זכות על ידי זכאי וכו', ולא על ידי כותבי קורות עתים צייטונ"ג בלאט בסתם.

וזה מקרוב היה ידיד נפשי מורנו הרב משה הערצפעלד נ"י⁴ בק"ק פרשבורג וחקר על זה, והשיבו לו כי נודע להם מעיר ברין שהוא כשר גמור בלי שום חשש איסור, ועם כל זה עוד יושיבו בד"צ ישמרם צורם לעמוד על הדבר על בוריה על ידי דרישה וחקירה עוד, וביני וביני אוכלים אותו.

בכן לא מחכמה עשה הרב בקהילת עיר חדש⁵ לאסור בעירו בפומבי מבלי שאלה תחילה במקום גבוה יותר, ועתה

סי' ט, שו"ת שבט סופר יו"ד סי' מ, שו"ת מהר"י הלוי ח"א יו"ד סי' ע וסי' קיג, ליקוטי חבר בן חיים ח"ה חלק שני (קה, ב ואילך) שנטה להחמיר בזה, ושו"ת מהרשד"ה לגרש"ד יונגרייז מיארמוט סי' מ, ושו"ת תפארת שמואל יו"ד סי' יז (ועיין באריכות במאמרו של הרב יחיאל גולדהבר בישורון חלק יט עמ' תשצב ואילך וחלק כ עמ' תתלב ואילך בתיאור הפולמוס, וכן עיין בזה בספר חכמי הונגריה עמ' 86 והלאה). 4. יליד פרשבורג, רב ומו"צ בסערדאהעלי, נאמן ביתו של רבינו (מוזכר גם לעיל בסי' יט. ואינו ר' משה הרצפלד אב"ד סילאש המוזכר בסי' רב. עי' בספר החת"ס ותלמידיו). 5. ר' יוסף ווייסע (ובזה מובנת מליצת רבינו להלן בסמוך). 6. ע"פ שבת ל, א. ועי' לעיל סי' קכב בעניין אחר שגם סבר רבנו שאם ביה"ד של פרשבורג מקיל אין מקום להחמיר.

2. =עיתון. 3. הציקוריה הוא משקה העשוי משורש הצמח עולש. המשקה הזה היה נפוץ באירופה באותם ימים כתחליף לקפה. בתחילת שנות הת"ר החל להתפתח פולמוס גדול בענין כשרותו של הציקוריה בעקבות שמועות בדבר תערובת שומן חזיר בתהליך הייצור. תשובת רבינו, שנכתבה בשנת תרכ"ה לערך, כשנה לפני פטירתו, היא אחת ההתייחסויות הראשונות לפרשה זו, בשעה שהדברים היו רק בגדר שמועה, כפי שמבואר בדברי רבינו. במשך השנים שלאחר מיכן החשש התבסס במידה מסוימת והתפתח פולמוס גדול בעניין, וגדולי הדורות דנו ונחלקו בדבר, עיין למשל פמ"ג או"ח סי' תסז משו"ז ס"ק יח (ההתייחסות המוקדמת ביותר), שו"ת דברי חיים יו"ד ח"ב סי' נג, שו"ת טוב טעם ודעת מהר"ם תליתיאי ח"ב סי' יד, שו"ת מהר"ם שיק או"ח

יצא מידי איסורו, והיינו ר' יוחנן לטעמיה דסבירא ליה כבוש אינו כמבושל גם בעלמא, אם כן בשר בחלב אינו חידוש הוא. ושמאל לטעמיה כבוש כמבושל סבירא ליה בכל מקום, ובשר בחלב חידוש הוא [ו] אמרינן אין לך בו אלא חידושו ואפשר לסוחטו מותר, והיינו טעמא דהשמטת הרי"ף וכו'.

ועל פי זה הקשית לר' יוחנן מפסחים (מ"ה) [מד, ב] מאי דחי הש"ס ילפותא זו [ד] טעם כעיקר מבשר בחלב משום דחידוש הוא, הא אליביה דר' יוחנן מיירי התם, ולדידיה לאו חידוש הוא. וכן רש"י בחולין צ"ח ע"ב [ד"ה לטעם] כתב דר' יוחנן (לא) סבירא ליה טעם כעיקר לאו דאורייתא, ואמאי לא ילפינן מבשר בחלב לדידיה, כיון דבכל מקום כבוש אינו כמבושל סבירא ליה (דלא) [ולא] הוי בשר בחלב חידוש. אלו תורף דבריך, דברי פי חכם חן.

הנה הבאת הקדמה מתשובת הנודע ביהודה ולא עיינת בפנים, שהוא בעצמו הרגיש בקושיא זאת, והעלה [בד"ה ואמנם רואה] דדוקא כבוש אינו כמבושל סבירא ליה לר' יוחנן, אבל מודה הוא דהוי כרותח דצלי, ושפיר בשר בחלב חידוש הוא אפילו לר' יוחנן, דבשאר איסורים נאסר על כל פנים כדי קליפה. עיין שם היטב, והדין עמו. וממילא על פי זה נסתר כל הבנין שלך הנ"ל.

ואני בעוניי בחידושי חולין העליתי לתרץ עדיפא, דהא בלאו הכי קשיא לר' יוחנן מתניתין דמסכת שביעית פרק ז' [מ"ז] דמייתי ליה הבית יוסף ריש סימן ק"ה [ד"ה וכתב המרדכי סע' א מהד' מכון ירושלים] חדש שכבשו בשמן של שביעית וכו', ומתניתין דמסכת תרומות (ק"ז) [פ"י מ"ח] דמייתי ליה הנודע ביהודה שם בתשובות סי' (ר"ן) [כ"ו] הנ"ל דכבוש כמבושל. ונראה לי לתרץ, דהא פליגי פוסקים בבית יוסף סי' (כ"ו) [ק"ה] [שם] בשיעור כבישה אם יום אחד או מעת לעת או שלושה ימים, והבית יוסף קורא תימה מהש"ס דפסחים דף מ"ד [ע"ב] דנקט כולי יומא. ונראה לי לתרץ, דהרי הנודע ביהודה בתשובה הנ"ל תמה הרי שמואל ור' יוחנן קיימא לן הלכה כר' יוחנן בכל מקום², אם כן למה קיימא לן כבוש כמבושל. ונראה לי, ר' יוחנן פליג רק אשיעורא, היינו דשמואל סבירא ליה כבוש אפילו רק כשיעור מליחה או כולי יומא (לצד) [למ"ד]³, אהא פליג ר' יוחנן, אבל מודה הוא [דב] שיעור מעת לעת או על כל פנים שלושה ימים ודאי כמבושל הוא, אלא אשיעור כבוש דשמואל הוא דפליג. אם כן מוקי ר' יוחנן הני תרתי מתניתין כבוש כמבושל בזה השיעור שלושה ימים או מעת

לעת. ולפי זה נחא הש"ס דפסחים מ"ד [ע"ב] גם לר' יוחנן, בשר בחלב חידוש הוא דרך ביטול דווקא ולא כבוש אפילו כשיעור הנ"ל. אם כן היינו טעמא דפוסקים הנ"ל דסבירא להו כבוש שלושה ימים, דסבירא להו כי קושיית נודע ביהודה הנ"ל לאמת, דקיימא לן הלכה כר' יוחנן, וש"ס דפסחים דנקט כולי יומא היינו אליביה דשמואל, ומתורץ תמיהת הבית יוסף הנ"ל.

הלא כה דברי אביך החותם בברכה ודורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קנט

[א. בשיטת רש"י בדין כבוש כמבושל.

ב. בעניין נתבקעו החיטין]

שובע שמחות, ורבבות ברכות, לראש צדיק הלא הוא כבוד הרב קדוש ה' מכובד המאור הגדול מופלג חרוץ ובקי, משנתו נקי, יד יד נפשי תלמידי רב חביבי כבוד שם תפארתו מו"ה משה לייב כ"ץ נ"י מורה ודיין בעיר ואם בישראל ק"ק ניקאלסבורג יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי.

ועל דבר הערותיו בהלכתא רבתא לפסחא.

[א] על מה שכתב הבית יוסף סימן תמ"ז [קצ, ב ד"ה וכן מה, סע' ה מהד' מכון ירושלים] בדעת רש"י בשר יבש שנמלח קודם פסח ששרה אותו במים בפסח דאסור משום כבוש כמבושל וכו', והרי לדעת רש"י לטעמיה דין כבוש וכו' הוא רק בחומץ וציר וכו'. ותירץ, כוונת רש"י הוא דבשאר איסור אין בכבוש נותן טעם רק משהו, אם כן באיסורי משהו מודה רש"י דכבוש אוסר בכל מקום³.

הנה תירוצו נכון, אמת דהכי כתב בתשובת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סי' כ"ו ובספרו צל"ח בפסחים מ"ד [ע"ב ד"ה דאי תרו], הקשה על ר' יוחנן בחולין (צ"ז) [ק"א] ע"ב דפליג ואמר כבוש אינו כמבושל, ובפסחים שם קאי לר' יוחנן דסבירא ליה כר' עקיבא, אם כן מאי דחי הש"ס על ילפותא מבשר בחלב דחידוש הוא וכו'. ותירץ כן, אינו כמבושל סבירא ליה, אבל מודה הוא דהוא כרותח דצלי ונאסר כדי קליפה על כל פנים וכו', יעויין שם. והכי נמי ודאי לשיטת רש"י,

קנט. 1. ולא נבדק המלח מחמץ. 2. ב"י יו"ד ריש סי' קה על פי רש"י פסחים עו, א ד"ה כבוש. 3. וכן כתב ביצועות יעקב יו"ד סי' קה ס"ק א.

קנח. 1. מיותר. 2. עירובין מז, ב. 3. כך נדצל, כלומר למאן דאמר כן. ואולי צ"ל 'לצונן'.

שאוכל ואכל איסורים בתוספתא דמייתי תוספות בשבועות כ"ד [ע"א] ד"ה אלא [כדרבא] וכו'. וכן אליביה דר' יוחנן דלית ליה כולל בנשבע לבטל המצוה, יצאת לחלק בסברא זו לתרץ ביה סתירת גמרא וירושלמי שהקשו תוספות [שם ד"ה אלא הן], וכל תמיהת תוספות על ריש לקיש [שם בד"ה באיסור].

הנה הסברא לחלק ניתן ליאמר, אבל תוספות וסייעתיה מיאנו בה. לפי דלא מיבעי בכהאי גוונא דפירש רש"י [שבועות] סוף דף כ"ג [ע"ב ד"ה ככולל] כולל שלא אוכל נבילות ושחוטות וכן בגמרא [שבועות] דף כ"ד ע"ב שלא אוכל תאנים וענבים, שהקדים תחילה האיסור ואחר כך שחוטות וענבים דהיתר, הא ודאי מיד שהוציא מפיו שלא אוכל נבילות לא חלה עליו השבועה עדיין דמושבע מהר סיני הוא, עד שאמר גם תיבת ושחוטות או ענבים, אזי חל גם על נבילות על ידי כולל, וברגע אחד נאסר בשניהם בסוף, וגמר דבריו נתפס בבת אחת, ומכל מקום סבירא ליה לריש לקיש כולל הבא מעצמו לא אמרינן, והקשו תוספות ודאי שפיר, וכן שאר הקושיות שהבאת במקומן עומדות. אלא אפילו הקדים בדיבור והזכיר ההיתר תחילה, שבועה שלא אוכל שחוטות ונבילות, נמי, כיון דקיימא לן תוך כדי דיבור כדיבור דמי, מכיון שעד שלא סיים דבריו לומר ונבילות הרי יכול היה לחזור בו לומר נחמתי תוך כדי דיבור בנדר ובשבועה, כמו שכתב הרמב"ם סוף פרק שני מהלכות שבועות [הי"ז] ובשו"ע יורה דעה סי' ר"י [סע' ג], או היה יכול לסיים בתנאי כגון שלא אוכל שחוטות אם ירדו גשמים היום וכיוצא בזה, אם כן אין להחליט לומר שחל שבועתו עד שסיים דבריו והוסיף תיבת ונבילות ולא חזר בו תוך כדי דיבור ולא התנה תנאי, אז חל, אם כן גם בכהאי גוונא חלים בבת אחת, דתוך כדי דיבור כדיבור דמי כנ"ל.

והוכחה לזה נראה לי מקושיית הש"ס בשבועות כ"ד ע"ב על רבא ממתניתין דיש אוכל אכילה אחת וכו', ואם איתא משכחת לה חמש כגון שבועה שלא אוכל תמרים וחלב מיגו דחיל וכו'. ותמוה מאי פריך, ודילמא רבא בדווקא נקט בלישניה כהאי גוונא שאמר תחילה תאנים דאיסורא, דלא חל השבועה מיד עד שסיים דבריו וענבים דהתירא וחלים שניהם בבת אחת, מה שאין כן בהזכיר תחילת דבריו ההיתר שלא אוכל תמרים וחלב שאין באים בבת אחת דחל תחילה השבועה ברגע כמימריה מיד שאמר שלא אוכל תמרים, כהאי גוונא לית ליה לרבא כולל. אבל איפכא הוה ליה להש"ס למינקט לשון הקושיא, משכחת לה חמש כגון שבועה שלא אוכל חלב ותמרים, דומיא דרבא [ד] נקט הכי. אלא על כרחך דאין חילוק

גם למאן דאמר כבוש כמבושל היינו דווקא בחומץ וציר אבל בשאר משקין אינו כמבושל דווקא, אבל הא מודה (ל)רש"י דהוא כרותח דצלי על כל פנים בכל עניין כבוש, ובאיסור משהו אפילו בצלי אסור כולו, וקמו שכתב המגן אברהם סי' תמ"ז ס"ק ט'. והרבתי מילין בזה בסוגיא דטעם כעיקר, ואין כאן מקומו.

[ב] **עוד** העיר מעלת כבוד תורתו נ"י, לדעת הרא"ה בבדק הבית מבית יוסף⁵ [או"ח] תס"ז [רה, ב ד"ה כתב ה"ר אפרים סע' (א) מהד' מכון ירושלים] בענין נתבקעו, דמחלק בין חיטין לשעורין משום דאית [צירי"ה] [ציריא] כנתבקעו דמי⁶, אם כן מאי פריך הש"ס במסכת מנחות ס"ט ע"ב חיטים שירדו בעבים וכו' אי למנחות אמאי לא וכו', והרי כל המנחות באות מצה ולהרא"ה אסור אפילו לא נתבקעו וכו'. יעיין בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק אורח חיים סי' ס"ז [אות] א' ב' ג' וסי' ס"ח ותנוח דעתו.

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קס

[א. שבועה על איסור ככולל. ב. נשבע לאסור על עצמו כזית אם חצי שיעור אסור]

ששון ושמחה ורוב ברכות לאהובי תלמידי ידיד נפשי הוותיק וחסיד חתן תמים דעים הרב המופלג חריף ובקי מו"ה איצק גליק נ"י, וכעת הוא הרב המאור הגדול דק"ק ס' פעטער.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי, ושמחתי על מדברך נאווה ונעימי נאומיך וברכותיך אלינו מקירות לבך הטהור נובעות, כן יסכים ה' אמן וכן יהי רצון.

ועל דברי התורה שהעלית לחלק בדין איסור כולל הבא מעצמו, בין כולל האיסור וההיתר בבת אחת ר"ל בתיבה אחת, ובין שכולל(ים) בזה אחר זה בשתי תיבות כגון שבועה שלא אוכל נבילות ושחוטות, [ד] סבירא ליה לריש לקיש דכולל בעינן דומיא דאיסור בת אחת כגון איסור הבא מאליו נבילה ביום הכיפורים, וכן אקדשיה בכריתות י"ד [ע"א] ונטולה אני מן היהודים [נדריים צ, ב], מודה ריש לקיש בהני דאמרינן כולל, לפי שהוא ברגע אחד ובבת אחת חלים שניהם, וכן בשבועה

4. וכן משמע בשו"ת רשמי שאלה או"ח סי' ו ס"ה, שאיסורים שאוסרים במשהו, אסור אף בשאר משקים. 5. בפנינו הוא בב"י ולא בבדק הבית. 6. ע"פ פסחים מ, א.

[ס"ק ד] ובמשנה למלך ריש פרק רביעי מהלכות שבועות [ה"א] מזה, ותמצא הכל מבואר יפה.

ועתה אהובי תלמידי שיחיה, אם יקשה לך דבר בפוסק ראשון לא תכתוב עליו בלשון מדברת גדולות לשון גסה, וכמו שכתבת בזה על פסק הרא"ש הנ"ל [וזה לשונך, ולבבי לא כן ידמה], חברותא כלפי עילאה, אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה כתיב [שמ"א ב, ג]. ואקווה שאל תסור ימין ושמאל חס ושלום, אבל תתמיד בתורה, הפוך בה וכו', חזק ואמץ והיה לאיש צדיק גיבור חיל, וחפץ ד' בידך יצלח.

הלא כה דברי ידיד נפשך ומורך המלמדך להועיל, אוהבך הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קסא¹

א. ביצת ספק טריפה שנולדה ביו"ט.

ב. דשיל"מ בדבר שאינו אסור לכל

חיים ושלום וכל טוב לכבוד אהובי בני היקר, עסיס רימוני, הרב חריף ובקי, בצדקו ימלט אי נקי, מו"ה אהרן שמואל נ"י וכו' בקהילת ניקאלסבורג.

מכתבי קודשך היקרים קיבלתי כולם לנכון.

[א] **ועתה** אשיב לך על דבריך, שעמדת על קושיית בעל תשובות עבודת הגרשוני בתשובת צמח צדק סי' ס"ט על דין הרשב"א בטור ושו"ע יורה דעה סי' ק"ב [סע' ב], שתירץ הצמח צדק והעלה דביצת ספק טריפה שנולדה ביום טוב שפיר מיקרי דבר שיש לו מתירין, משום דאיסור נולד חל על איסור טריפה על ידי כולל². ופקפקת עליו, דהרשב"א בתשובה [ח"א] סי' תרט"ו לשיטתו וכן הר"ן בנדרים ט"ו דסבירא להו גם באיסור מוסיף אין איסור חל על איסור, לפי זה לרשב"א לטעמיה לא חל איסור נולד על טריפה ולא מיקרי דבר שיש לו מתירין וכו'.

נפשך מותרת על ידי ביטול, כי לצד שהיא טריפה איננה דשיל"מ ובטילה, ולצד שאיננה טריפה מותרת אף בלא ביטול, והשואל בצמח צדק תירץ שכוונת הרשב"א לביצת ספק טריפה שנולדה ביו"ט, ולצד שאיננה טריפה הרי שאסורה מדין נולד והוי דשיל"מ, ולכן הרשב"א נצרך לסברתו. והצמח צדק דחה את הסברו כיון שברשב"א משמע שמדובר בסתם, ולא בנולדה ביו"ט. וכלפי גוף הדין של ביצת טריפה או ספק טריפה שנולדה ביו"ט כתב הצמח צדק שאיסור נולד חל על איסור טריפה, כיון שנולד הוא איסור כולל (שכולל גם ביצי היתר שנולדו ביו"ט), ולכן הוי דשיל"מ, ואף שגם במוצאי יו"ט תישאר עדיין באיסור טריפה צריך למעט באיסור כמה שאפשר, ושייכת סברת "עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר" לאכול באיסור אחד במקום

כלל ביניהם, ומשום דכל תוך כדי דיבור כדיבור דמי לחזור בו או להטיל בו תנאי חזרה, [ד]בגמר דבריו אדם נתפס קיימא לן ועיין בנדרים כ"ט, וחלו בבת אחת מיקרי גם בכהאי גוונא. והא גופא קמשמע לן הש"ס, דרבא לאו דווקא נקט אלא הוא הדין נמי איפכא בהזכיר ההיתר תחילה וכו"ל. ועל כל פנים מדלא מוקים ריש לקיש למתניתין בכולל כהאי גוונא שהזכיר האיסור תחילה שלא אוכל נבילות ושחוטות, על כרחך כולל על ידי עצמו לית ליה אף כהאי גוונא שחלו בבת אחת כאמור, וכל קושיות עליו במקומן עומדות, ולא כסברתך³.

[ב] **ומה** שעמדת לתמוה על הרא"ש שבועות פרק ג' סי' ה' דגם אם דעתיה בשבועה אכזית מכל מקום חצי שיעור אסור מן התורה, והא בשבועה שלא אוכלנה [שבועות] דף כ"ז ע"ב סבירא ליה להר"ן [יא, א מדפי הרי"ף ד"ה גמרא] מותר לאכול חציו, על כרחך משום דכיון שהוא אסור על עצמו דבר המותר ודעתיה אכילה דווקא או אכזית⁴, מהי תיתא דחצי שיעור אסור מן התורה. עד כאן דבריך.

ונראה לי לתרץ בפשוט, דגבי שלא אוכל עפר איבעיא לן [שבועות כב, ב] אי דעתיה אכלשהו גם למלקות כיון דלאו בר אכילה הוא אי נימא מכל מקום דעתיה אכזית, היינו אשיעור דאורייתא דעתיה אכזית למלקות ולאיסורא בכלשהו, דדעתיה לשוויה כאיסורים שאסרה תורה, ואתי שפיר דברי הרא"ש. משא"כ גבי שלא אוכלנה, דמלקות דווקא בכולה אסרה עליו ככר שלם, חזינן שאין דעתיה על שיעורא דאורייתא למשווי כאיסורין שאסרה תורה, לכן אין לנו אלא מה שאסר הוא על עצמו כולה דווקא, אבל מקצתה מותר לגמרי. וזה פשוט וברור.

שוב מצאתי בתשובת הרדב"ז (ח"ג סי' תקצ"ז) [ח"ה אלף תרצז (תקצז) ללשונות הרמב"ם הל' שבועות פ"ד ה"א] הקשה השואל כן על הרמב"ם [שבועות פ"ד ה"א] שאוסר ביה חצי שיעור בשבועה מדאורייתא, ותמוה כי קושייתך, והשיב לו הרדב"ז כדברינו הנ"ל, והנאני שכיוונתי לדעת הרדב"ז. ועיין ש"ך ביורה דעה סי' רל"ח ס"ק י"ב ובספר שמלת בנימין שם

קס. 1. וע"ע בספר משה ידבר לר"מ ישראל הל' מא"ס סי' ב (מהדורתנו בעיקר עמ' קנ-קנא). 2. לכאורה הלשון דחוקה, אולי צריך למחוק את תיבת 'או'.

קסא. 1. סימן זה נדפס גם בחלק או"ח סי' קעב בשינויי לשון קלים ובתוספת הגהות מבין המחבר, וכן נוספו שם שני עניינים בסוף התשובה. 2. להבנת דברי רבינו יש להקדים, שהרשב"א בתוה"א ב"ד ש"א דף יב עמודה ד כתב שביצת ספק טריפה איננה דשיל"מ, אף שאם תטעון התרנגולת ביצים או תחיה י"ב חודש תצא מכלל ספק טריפה, כיון שאין ההיתר בא ממילא ובוודאי אלא הוא רק ספק. והצמח צדק הביא שבעל עבודת הגרשוני הקשה מדוע נצרך הרשב"א לטעם זה, הרי ביצה זו אסורה רק מספק וממה

ליתני נמי נבילה ולוקה שש. ולפי מה שכתבתי נחא, התם לא קשיא ליה להר"י, דשפיר אסיק כתירוץ הצ"ח האי תנא לית ליה כולל והבערה מלאכה לעצמה וכן בישול מלאכה בפני עצמה כפירוש רש"י. אבל כי אפיק הבערה, דמבעיר חייב בכלשהו מיד בתחילת הבערה, ועייל עצי מוקצה, ואיסור בישול דיום טוב הרי בא אחר שהרתית התבשיל על כל פנים בכדי שהיד סולדת בו או כשיתבשל כמאכל בן דרוסאי, ואיסור משתמש בעצי מוקצה הוא מקודם, אם כן קשיא איך חל איסור מבשל על איסור מוקצה הקודם בתשמיש באש זו לחייבו שתים, ועל כרחך לומר על ידי כולל, הקשו תוספות שפיר אם כן ליתני גם כן נבילה ולוקה שש, והניחו שפיר בתימה כנ"ל, ולא כהצ"ח, ודוק.

ולפי זה, כמו דהתם חל איסור מבשל על איסור מוקצה בכולל, הכי נמי הכא אמרינן איפכא חל מוקצה על טריפה בכולל, וכמו שכתב הצמח צדק הנ"ל [תוספת המחבר: גם לתוספות יומא ל"ו ע"ב [ד"ה לאו] לית תירוץ הצ"ח, דקשה מגיד הנשה טריפה].

אבל באמת תמיה לי על הצמח צדק בדינו זה, שמחליט דביצת ספק טריפה שנולד ביום טוב תרי איסורי יש בו, דאיסור מוקצה ונולד חל אאיסור טריפה על ידי כולל וכו'. והא לדידן קיימא לן לכולי עלמא מוקצה ונולד רק מדרבנן אסור, ואילו ספק טריפה מדאורייתא אסור לרשב"א לטעמיה³ דכל הספיקות מדאורייתא להחמיר סבירא ליה, אם כן פשיטא מילתא דאין איסור מוקצה ונולד חל על איסור ספק טריפה, וכל שכן על ודאי טריפה, כמו שכתבו תוספות ביבמות דף ל"ג ע"ב [ד"ה אמר] דסבירא ליה לש"ס דקל על חמור גם על ידי כולל לא חל. ועל פי זה יש מקום לדברך על הרשב"א לטעמיה דביצת ספק טריפה שנולדה ביום טוב לא הוי דבר שיש לו מתירין כנ"ל. וכבר קדמוך בגוף המצאה זו בספר תשובת מי באר סי' ע', ובסי' ע"ג שם השיג הגאון מהר"מ מינץ על כולל זה שכתב

אהובי בני, אגב שוטפך כתבת כן, דליתא כן בתשובת הרשב"א וגם לא בר"ן³. וממילא, אם אמנם דברך שהמצאת לתרץ הקושיא על פי סגנון השואל שם, דרשב"א מיירי כהאי גוונא ביצת ספק טריפה שנולדה ביום טוב ואין איסור נולד חל על איסור טריפה, ובנתערבה אודה לה איסור טריפה כיון שאין המתיר עתיד לבוא בוודאי, הדר חל עליו איסור נולד, ולא דיינינן ביה דין דבר שיש לו מתירין כיון שלא בא האיסור נולד אלא בתערובת, וכמו שכתב המרדכי [שבת רמז רנט] גבי גיגית. דבר חכמה וחרף הוא, אבל אינו אמת, דהא ודאי קיימא לן איסור חל על איסור על ידי כולל וכמו שכתב הצמח צדק⁴.

וראיה נראה לי מש"ס פסחים מ"ז ע"ב⁵ דאמרינן אפיק הבערה ועייל עצי מוקצה ואזהרתיה מלא תעשה כל מלאכה וכו' [שמות כ, י], וקשה איך חל איסור מבשל גיד שאינו ראוי לאכילה ביום טוב על איסור דמשמש באש מוקצה [הוספת המחבר: ואין זה בכלל דיחוי להגמרא דף מ"ח [ע"א] שם אין חילוק מלאכות ביום טוב, דהא לאו משום אין איסור חל על איסור קאמר]. ועל כרחך צריך לומר על ידי כולל, דאיסור מבשל בישול שאינו ראוי גם בכל עצי היתר אסור ביום טוב חל נמי על עצי מוקצה כנ"ל.

ובזה נראה לי דנדחה תירוץ הצ"ח שם [תוד"ה ועייל] על תמיהת התוספות בד"ה ועייל עצי מוקצה, דליתני נמי נבילה, ותירץ הצ"ח האי תנא לית ליה כולל, עיין שם היטב. וזה אינו, דאם כן גם מבשל גיד למה חייב על יום טוב, איך חל על איסור מוקצה, ועל כרחך בכולל כנ"ל.

והונח לי על פי זה ליישב קושיית הבלוס"ר⁶, דתמוה לי על התוספות שציינו על ועייל עצי מוקצה וכו', שפי הוה להו להקדים תמיהתם תחילה כי משני אפיק הבערה ועייל גיד הנשה של נבילה, הוה להו לתמוה למאן דלית ליה הואיל וכו' לא מפיק הבערה ומוקצה לאו דאורייתא היא, מכל מקום

בשני איסורים. 3. בדברי בן רבינו בספרו חידושי ראשבי"ד אש דת סוגיא דדשיל"מ [ברוקלין תשמ"ה עמ' קפ ד"ה אבל] מבואר שכוונתו להביא משם הרשב"א והר"ן שנדר איננו חל על שבועה אף שהוא איסור מוסיף, שנאסר עליו החפצא. ורבינו קיצר בדחיית דבריו, ובפשטותו כוונתו לדחות שאדברא ברשב"א הנזכר ובר"ן נדרים יח, א ד"ה הלכך מפורש להיפך, שנדר חל על שבועה כיון שהוא איסור מוסיף. אמנם בשו"ת הרשב"א ח"ד סי' סו וסי' קט (הובא בב"י יו"ד סו"ס רטו) סותר דבריו הנ"ל, ונוקט שאין נדר חל על שבועה, ואפשר שלכך נתכווין ראש"ש בן רבינו. אלא שאף אם נקבל שכך היא דעת הרשב"א, עדיין גוף דברי בן רבינו מוקשים, וכפי שהקשה עליו בשו"ת טוב טעם ודעת מהר"ד תליתא ח"א סי' רלד ד"ה גם מש"כ, שזו הלכה פסוקה שאיסור חל על איסור אפילו באיסור כולל וכל שכן באיסור מוסיף, ואין הרשב"א חולק על כך, אלא שסבירא ליה שנדר על שבועה

איננו איסור מוסיף, שכן למעשה לא ניתוסף שום איסור על האדם. וכן כתב אבני מילואים בשו"ת שבסוף הספר סי' יב בביאור מחלוקת הרשב"א והר"ן. ועיין בחידושי ראשבי"ד שם עמ' קסט ד"ה והנה הצ"צ, ועמ' קעט, שהאריך בדברי הצ"צ. 4. ועיין בשו"ת טוב טעם ודעת שם ד"ה וגם תירוץ שהקשה גם על עצם דברי בן רבינו, בין בפשט דברי הרשב"א ובין בגוף הדמיון לדין המרדכי. 5. לגבי המבשל גיד הנשה בחלב ביו"ט ואכלו שלוקה חמש. 6. כוונת רבינו לקושיא מסוג בלוס"ר, המכונה "בלא זעהער" (באדיש) או "בלא זה", ועניינה כאשר הגמרא או תוס' מקשים בהקדם הנחה מסוימת ולכאורה היה אפשר להקשות כן אף "בלא זה" (עיין למשל צ"ח ב"ק עא, א ובהג"ה שם), והוא סגנון מצוי בחידושי רבינו. 7. ובשו"ת טוב טעם ודעת שם ד"ה מיהו כתב ראייה מפורשת לזה, עיין שם. 8. קידושין עג, א ד"ה ממזר, תוה"א ב"ד ש"א קב, א ד"ה ומסתברא.

הצמח צדק⁹, וגם הפרי מגדים בסי' ק"ב במשבצות זהב [ס"ק ז]¹⁰, עיין שם היטב.

וגם מאי דקשיא ליה להצמח צדק שם על דברי עצמו הנ"ל, מאי פריך הש"ס ריש מסכת ביצה דף ג' [ע"ב] אי ספק טריפה דבר שאין לו מתירין הוא ותבטל וכו', דילמא מיירי בספק טריפה שנולדה ביום טוב דהוי שפיר דבר שיש לו מתירין. נראה לי, הש"ס ניחא ליה לאוקמי ברייתא אליביה דכולי עלמא, גם לר' שמעון¹¹ ור' יוסי הגלילי¹² דלא סבירא להו איסור חל על איסור גם בכלל, וכן בית שמאי ביבמות י"ג ע"ב לית ליה כולל כנ"ל.

ולקושיא ראשונה שלי הנ"ל על הצמח צדק נראה לי ליישב, כיון דביצת טריפה מדרשה דבת היענה אתי, אין בו מלקות רק איסור עשה, וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ג' ממאכלות אסורות הלכה ו' ובהרב המגיד שם, ובתוספות חולין דף ס"ד ע"א וע"ב ד"ה [שאם] רקמה וכו'. וכבר ביארתי בתשובה אחת¹³ דרשב"א בתורת הבית הארוך¹⁴ דנפקא ליה ספק מן התורה להחמיר מדאיצטריך קרא קהל יתירא להתיר ספק ממזר, היינו דווקא

9. המהר"ם מינץ שם השיג שאיסור כולל הוא רק כמו יוה"כ על נבילה שבכניסת יוה"כ חל איסור על מאכלי ההיתר שישנם בעולם, ומתוך כך חל גם על הנבילה, משא"כ בכניסת יו"ט כלל אין בעולם ביצים שנולדו ביו"ט לא של היתר ולא של איסור, וכשנולדת ביצת היתר היא נאסרת לעצמה וכשנולדת ביצת איסור ביצת ההיתר כבר אסורה (וכן הקשה בשו"ת רע"א סי' סה, ויסוד הקושיא כמבואר בדבריו שאין לידת ביצה זו גורמת האיסור על האחרות, ובכהאי גוונא לא שייך כולל). וכתב שצריך לומר שהצ"צ סובר שבכניסת יו"ט נאסרות כל הביצים שיוולדו בו ביום, אך הוכיח שאינו כן. 10. הפמ"ג שם הקשה כעין דברי רבינו שהוא קל על חמור, אך לא מצד שהוא דרבנן על דאורייתא אלא מצד שיש לו היתר. 11. שבועות כד, א. 12. חולין קא, א. 13. חלק אה"ע-חו"מ סי' פג. 14. שם. 15. האחרונים דנו ונחלקו בשיטות הרשב"א והרמב"ם בענין ספק דאורייתא לחומרא במצוות עשה: א. במנ"ח ריש מצווה א [אות ג מהד' מכון ירושלים ד"ה ואם יש] ובשו"ת רע"א מהדו"ק או"ח סי' כה מבואר שהמחלוקת במקומה עומדת גם במצוות עשה, וכ"כ הפמ"ג בפתיחה כוללת ח"א אות ג שאף במצוות עשה לרשב"א ספק לחומרא מדאורייתא, וכן משמע בדבריו בא"א סי' לט ס"ק א. ב. הפנ"י ברכות יב, א ד"ה ויותר כתב שספק דאורייתא לחומרא הוא שלא יפגע באיסור בקו"ע משא"כ בספק מצווה שהוא שוא"ת, ובפמ"ג אי"א סי' יז ס"ק ב הסתפק בזה מכח סברא זו. והפמ"ג בכמה מקומות מצדד שספק עשה מדאורייתא לקולא לכו"ע מן הטעם שהזכיר רבינו שאינו דומיא דממזר שהוא לאו, כן כתב בא"א סי' תלג ס"ק י, משו"א או"ח סי' שמד ס"ק א וסי' שה ס"ק ד (ורבינו באה"ע סי' פג ד"ה וגם הרשב"א מציין לדבריו), תיבת גמא וירא אות ג והובא בחידושי רע"א לשו"ע יו"ד סי' כו. ג. המהרי"ט אלגאזי בהל' בכורות פ"ג אות מ (הראשון) ד"ה גרסינן וד"ה והנה כתב שבמצוות עשה אף הרמב"ם מודה שספק לחומרא מדאורייתא, וסברתו שעשה חמור מלא תעשה כמו לענין עשה דוחה ל"ת. ובדברי רבינו בסי' לה ובחלק אה"ע-חו"מ הנ"ל מבואר טעם אחר בזה, שספק

בכל אזהרת לאו דומיא דממזר, אבל בכל איסור עשה מודה הרשב"א דספק מן התורה להקל¹⁵. אם כן ניחא דברי הצמח צדק הנ"ל דאיסור מוקצה חל על טריפה ספק גבי ביצה דווקא ולא הוי קל על חמור, דמוקצה נמי כעין דאורייתא הוא, וכן ביצה של ספק טריפה כנ"ל¹⁶.

אי נמי נראה לי ליישב לאידך גיסא, הרי רש"י ריש ביצה [ב, ב ד"ה לטעמיה] ובאסיפת זקנים שם [ד"ה רבה] סבירא להו במסקנא נמי מוקצה בשבת אסור מדאורייתא כרבה בפסחים מ"ז ע"ב. וטעמא נראה לי, דאביי דחי ליה רק מברייטא דלא ממעט מוקצה מקרא ממשקה ישראל¹⁷, ורבה לא חשש לזה מה לי איסור גופו מה לי איסור דבר אחר, בוודאי שאני, כיון דהיה לו שעת הכושר שפיר הוי לגבוה ממשקה וכו', כמו שכתבו תוספות בשלהי חולין דף ק"מ [ע"א ד"ה למעוטי], ומכל שכן מוקצה דיומא הוא דקא גרים, דלפני השבת ויום טוב וגם לאחר יום שבת ויום טוב הוא מותר גם להדיט, היינו איסור דבר אחר גרם לו, ממשקה ישראל הוי. משא"כ טבל דאיסור גופו גרם לו, ר"ל דגופו שלא היה לו שעת הכושר וגם ישאר באיסורו

מצוות עשה לכו"ע לחומרא משום חזקת החיוב של האדם, ומדמה לאתחזק איסורא בספק איסור. [ובשו"ת כת"ס או"ח סי' ח ד"ה ועל אחרון כתב טעם שלישי בזה, שספק חיוב מצוות עשה לחומרא מדאורייתא לדברי החור"ד סי' קי (ריש בית הספק) שכשם שהתורה אסרה רק את הוודאי כך ציוותה עשה על צד הוודאי (ושכן הוא בכתבי החת"ס), אמנם יש להעיר שהחור"ד והחת"ס עסקו בקיום ודאי של חיוב ודאי, שהקרנן יהיה כשר ושהעומר יהיה ודאי קצירכם וכד', ולא בספק חיוב, ויש מקום גדול לחלק בזה]. ולכאורה נידו"ד, שהוא ספק איסור עשה, תלוי בסברות הנ"ל, שלדברי הסוברים שגם במצוות עשה נחלקו הוא הדין באיסור עשה, ולטעם הפנ"י דווקא ספק מצוות עשה לקולא משום שהוא שוא"ת אך ספק איסור עשה יהיה לחומרא, ורק לטעם הפמ"ג ורבינו דאינו דומיא דממזר שהוא לאו גם ספק איסור עשה הוא לקולא (ובפמ"ג סי' שה הנ"ל הזכיר בפירוש גם איסור עשה). ודברי האחרונים הסוברים שבמצוות עשה יש סברא להחמיר מדאורייתא לכאורה אינם עניין לנידו"ד, שכן כל הסברות בזה שייכות דווקא במצוות עשה ולא באיסור עשה (ובשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' סו ד"ה כלל בהג"ה בשם ר' אליהו מסטוטשין, העיר כן לענין סברת המהרי"ט). ועיין בדברי רבינו בחלק אה"ע הנ"ל שגם לגבי איסורי פסולי כהונה ספק מדאורייתא לקולא, כיון שאינם דומיא דממזר שהוא איסור השווה בכל. 16. רבינו מציע בכוונת הצ"צ שביצת ספק טריפה מדאורייתא לקולא ואסור רק מדרבנן. ויש להעיר שבדברי הצ"צ משמע שהוא איסור דאורייתא ככל ספק דאורייתא לחומרא לרשב"א, שכתב להשוות לספק חלב ספק שומן, וביאר שחיוב אשם תלוי הוא משום שעבר על האיסור של ספק דאורייתא לחומרא שאסור בתורת ודאי גם על צד ההיתר, וכתב שבביצת ספק טריפה אין אשם תלוי משום שלא איקבע איסורא והוי כחתיכה אחת ספק חלב ספק שומן, ומבואר שבאיקבע איסורא יהיה חיוב אשם תלוי, ולכאורה מוכח שסובר שספיקו לחומרא מדאורייתא. וכן למדו בדבריו בשערי ישר ש"א פ"ח ובקובץ הערות סי' מב אות ד. 17. פסחים מח, א.

סימן קסב

[בעניין אשם תלוי בחתיכה אחת]

[שתי חתיכות]

רבבות ברכות עד בלי ירח, לשושן פרח, הלא הוא ידיד נפשי הרב המופלג ושנון ומוכתר בנימוסין כבוד שם תפארתו מו"ה מרדכי ליעבמאן נ"י אב"ד קהילת לעווענץ.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי וכו'.

ועל דבר התורה אשר העלה להקשות לפי סוגית הש"ס דנזיר דף כ"ג ע"א דבשתי חתיכות הוי סלקא דעתך דלא סגי באשם תלוי משום דאיכבע איסורא, ובחתיכה אחת הוי סלקא דעתך דיהיה פטור לגמרי, אם כן מאי פריך הש"ס בכריתות דף י"ז ע"ב אי הכי חתיכה אחת מחייב שתי חתיכות מיבעי, ודחק לתירוץ זו ואין צריך לומר זו קתני, ותיפוק ליה דסיפא אשמעינן דסגי ליה באשם תלוי וכו'. עד כאן דבריו.

נראה לי, דהנה לשון הש"ס בנזיר כ"ג אבל שתי חתיכות דאיכבע איסורא הוה אמינא לא סגי ליה בכפרה וסליחה, אין הכוונה לומר דמהאי טעמא לא יביא אשם תלוי, על דרך שכתב מהרש"א בסנהדרין [סד, ב ד"ה גמרא] בשם הסמ"ג גבי מזרעו למולך ולא כל זרעו דאין עונשין מן הדין מהאי טעמא דלא יהיה לו כפרה. דהתם קאי במזיד, אבל הכא בשוגג קאי. אלא ר"ל, כיון דאשם תלוי בא להגין עליו מן היסורים עד שיודע לו שחטא ויביא חטאת, לכן הוי סלקא דעתך בשתי חתיכות דאיכבע איסורא וכמזיד דמי, אף אחר שהביא אשם תלוי כדינו לא סגי ליה בכפרה וסליחה להגין עליו לגמרי מיסורים, כי אם מיסורים גדולים לבד, קמשמע לן קרא וכפר עליו וכו' והוא לא ידע ונסלח לו, דלא שנא דייקא. ולכן סיים התנא שם הקל וחומר המתכווין לבשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה, ועל דבר זה ידוע הדוויים דייקא, ר"ל באמת אין מועיל לו קרבן אלא צריך לקבל עליו יסורים, דמזיד הוא, ועליו נאמר ופקדתי בשבט וכו'. ואם כן מתניתין דכריתות דתני כל הני

[ל]עולם אלא אם כן יפרישו ממנו תרומות ומעשרות. לכן הקשה אביי ועוד על רבה לטעמיה הא אמר אין חילוק מלאכות ליום טוב, אבל להדיוט שפיר מוקצה אסור מדאורייתא. ובחידושי אנשי שם על המרדכי אות (י"ד) [ר'] במסכת בבא קמא פרק הגזול קמא העלה דהרמב"ם על כרחך סבירא ליה נמי מוקצה אסור מדאורייתא, ועיין תשובת שמן רוקח סי' י"ד פרט ג' תמה עליו. אם כן שפיר חל איסור מוקצה על איסור ספק טריפה כדברי הצמח צדק כנ"ל¹⁸.

[ב] **שנית** הקשית לשאול, לדעת הים של שלמה ביבמות דף פ"ב [פרק ח סי' לד] דדין דבר שיש לו מתירין לא בטל היינו אם הוא עתה אסור לכל אדם דווקא, אם כן להפוסקים דאיסור דרבנן שרי לספות לקטן בידים¹⁹, הרי מוקצה דרבנן שרי להאכילו לקטן בידים, ואיך מתרץ ר' אשי ריש ביצה דף ד' [ע"א] משום דבר שיש לו מתירין, הרי אינו אסור עתה לכל אדם²⁰. ותירצת דרב אשי לטעמיה ביבמות פ"ב [ע"א] לא סבירא ליה כמהרש"ל, וכמו שכתב בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' נ"ג [ד"ה מה שתמה]. ועוד, דר' אשי קאי לתרץ הכי אליביה דר' יוחנן, ואיהו לטעמיה סבירא ליה קטן אוכל נבילות בית דין מצווה להפרישו²¹, ולדידי[ה] אסור להאכילו בידים איסור דרבנן. ועוד, מוקצה כעין דאורייתא כיון דיש לו עיקר בדאורייתא²² לכולי עלמא אסור לספות לקטן בידים. אלו תורף דברך.

הן אמת כל השלושה התירוצים נכונים. אבל אין צריך לכל זה, דהא אדרבה לתירוצי רב אשי דדבר שיש לו מתירין גם ספק דרבנן להחמיר, דעד שתאכלנו באיסור וכו', הכי נמי מהאי טעמא גופא כיון דאית ליה תקנתא להתירא אם ימתין, כהאי גוונא דבר שיש לו מתירין לכולי עלמא לא ספינן לקטן בידים איסורא²³. וכהאי גוונא העלה בספר שער המלך הלכות שביתת עשור [פ"א ה"ה ד"ה ותו], עיין שם היטב.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

יבמות קיד, א כפי שמופיע בפנינו מבואר שר' יוחנן מסתפק אם ב"ד מצווים להפרישו, ועיין שם בתוס' ד"ה אלא וריטב"א ד"ה רבי יוחנן. וברש"י שבת קכא, א ד"ה שמעת מבואר שגרס אחרת ולדבריו ר' יוחנן סובר שאין ב"ד מצווים להפרישו, עיין במסורת הש"ס שם. 22. על פי תוס' ישנים ביצה ג, ב ומרדכי ביצה רמז תרפה-תרפו. 23. וכן כתב בספר מלא הרועים ערך קטן אוכל נבילות אות טו. ועיין דעת תורה למהרש"ם או"ח סי' שמג סע' א ושו"ת עטרת פז ח"א כרך ב יו"ד סי' ב ד"ה ולכאורה עוד שדנו בדברי רבנו בזה.

18. כעין זה תירץ בשו"ת טוב טעם ודעת שם. 19. רשב"א יבמות קיד, א ד"ה ומיהו, ר"ן יומא א, א מדפי הרי"ף ד"ה יום. 20. רבינו מסכים לקושיית בנו ולתירוציו ומוסיף תירוצו משלו. ולכאורה יש מקום לומר שקושיא מעיקרא ליתא, שחידוש המהרש"ל הוא רק בסוג איסור שאינו אסור לכל, ונידון המהרש"ל הוא תרומה לכהן טמא, משא"כ איסור דרבנן הוא אסור לכל מי שחייב במצוות, ומה שמותר לספות לקטן איננו חסרון בגוף האיסור אלא שקטן מותר באיסורים ולא גזרו שלא להאכילו איסור דרבנן. 21. בגמרא

סימן קסג

[בענין סתם כלים אינם בני יומם]

אין קץ לשלום למרבה המשרה, בקדושה ובטהרה, ובחכמה מפוארה, הלא הוא כבוד הוד ידיד נפשי הרב המאור הגדול עמק החרוץ מופלג סיני ועוקר הרים ובנם של קדושים, מורנו משה ליב כ"ץ דיין דקהילת ניקאלסבורג נ"י.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי. ועתה הנני להשיב על דברי תורה אשר העיר הדרתו נ"י בדבר הלכה למעשה שנשאל עליו.

בשר שנתבשל בכלי חלב, ואינו ידוע אם היתה בת יומה מבישול החלב, דקיימא לן בשו"ע סי' קכ"ב סע' ז' דגם סתם כלים שלנו אינם בני יומן, ובטור ושו"ע סוף סימן צ"ד [סע' ז'] בשם ה"ר פרץ גם כן. אבל לפי הטעם שכתב הטור [סי' קכב דף קצה, א סע' ז' מהד' מכון ירושלים] והרא"ש והגהות מיימוניות סוף פרק י"ז ממאכלות אסורות [אות ה] בשם ר"ת ור' ברוך, וכן הוא בתוספות עבודה זרה סוף דף ל"ח [ע"ב ד"ה אי] וברא"ש שם [פ"ב] סי' ל"ה שמא נשתמשו בו דבר שהוא פוגם בעין, וזה שייך דווקא בכלי דגוי, אבל בנידון דידן ידוע דלא נשתמשו בו רק חלב ולא שום דבר אחר, דוודאי אינו פוגם בבשר שבישלו בו אחר כך, רק ספק אחד איכא שמא אינו בן יומו, הוה לן למימר ספק דאורייתא לחומרא. אלו תורף דברי קודשו.

לעניות דעתי יפה כיון להלכה, והאמת כן הוא, לשון הטור הכי משמע שכתב סוף סימן קכ"ב [קצה, א סע' ז' מהד' מכון ירושלים] וזה לשונו, ולפי זה הוא הדין נמי כלים שלנו שהוא ספק ספיקא תלינן להקל, עד כאן לשונו, שהוא ספק ספיקא דייקא, אבל בליכא ספק ספיקא כבנידון דידן ודאי לא תלינן. דהא גם בסתם כלי נוכרים פליג הרמב"ם [מאכ"א פ"ג הט"ז] גבי חמאה בטור סי' קט"ו [קפג, ב סע' ג מהד' מכון ירושלים]. וגם לדידן דהסכמת הפוסקים דלא כהרמב"ם בזה, מכל מקום האיכא דעת מהר"ש מנישטאט באיסור והיתר כלל ל"ג דין י"א דפליג על הטור ומחלק [ד] דווקא כלי נוכרים אינן בני יומן סתמן, אבל סתם כלי של ישראל הוי בן יומו, משום דיש תקנה לשאול ואם אינו יודע קנסינן ליה, והובא בט"ז סי' קכ"ב [ס"ק ד].

ובב"ח שם [ד"ה ומ"ש וטעם] עוד בשם המרדכי פרק אין מעמידין², מלבד הטעם ספק ספיקא יש עוד טעם אחר, משום

בבא בחדא מחתא, ספק אכל חלב וכו', חלב ושומן לפניו וכו' ואינו יודע איזו מהן אכל וכו' מביא אשם תלוי, פירוש חייב להביא אשם תלוי בין בחתיכה אחת בין בשתי חתיכות, ועדיין לא פירש במתניתין אי לגמרי שווים, דיש לומר בחתיכה אחת מגין האשם תלוי עליו מן היסורים לגמרי ובשתי חתיכות מהני רק להקל עליו מן היסורים גדולים עד שיוודע לו, ופריך ש"ס שפיר, וצריך לשנויי זו ואין צריך לומר זו קתני. וגם הא למאי נפקא מינה לשמענין מתניתין הא מילתא דסגי ליה באשם תלוי להגין עליו לגמרי, הא אי נמי לא סגי ליה באשם תלוי רק להקל עליו כנ"ל מה יש לו לעשות.

גם יש לומר, דבנזיר כ"ג [ע"א] פירש רש"י [ד"ה] דאיכבע איסורא וזה לשונו, הא מיהא הוי ידע דחדא מינייהו של חלב, בהא הוי סלקא דעתך לא תסגי בכפרה וסליחה דכמזיד דמי, אבל בכריתות [יז, ב] זה לשון רש"י במשנה, אכל אחד מהן וכסבור שומן הוא ואחר כך נודע שהאחד היתה חלב וזה לא ידע איזו אכל מביא אשם תלוי, דומיא דרישא חתיכה אחת דבשעת אכילה לא ידע דאיכבע איסורא כסבור שניהם שומן, ככהאי גוונא לא סלקא דעתך כלל דלא תיסגי לי[ה] באשם תלוי, דשוגג גמור הוא, פריך שפיר שתי חתיכות מיבעי, וליכא למימר דקמשמע לן אם בשעת אכילה היתה לו ספק והויד ואכלה וספק מזיד הוא פטור, כפירוש רש"י במשנה. אבל צ"ע דסותר את עצמו בנזיר.

ומה שפקפק מעלתו על קושיית הגמרא הנ"ל מיבעיא שתי חתיכות, ותיקשי ולטעמך לפי מה שכתבו תוספות שם [כריתות י"ז ד"ה מדסיפא] למאן דאמר רישא נמי שתי חתיכות מיירי על כרחך הא מציעתא ספק יש בו כשיעור וכו' על כרחך קמשמע לן דבספק ספיקא גם כן חייב אשם תלוי, אם כן מאי קמשמע לן תו שומן וחלב לפניו ספק אחד לבד, הא פשיטא, ועל כרחך זו ואין צריך לומר זו קתני לכולי עלמא. אין מובן, דהא למאן דאמר רישא נמי שתי חתיכות מיירי, על כרחך תני סיפא לגלוי רישא, וכדמסיק הש"ס פירושי קמפרש כיצד, אם כן סיפא ורישא חדא הוא חד ספק, וקמשמע לן מציעתא אפילו ספק ספיקא, והא ודאי חייא בר רב דהקשה לר' אסי ידע בעצמו דלדידיה נחא כמסקנת סתמא דש"ס אחר כך, וזה פשוט.

והנני חותם בברכה כאוות נפשו ונפש ידידו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

הנוסף הוא מדברי מהר"ש בהגהת שערי דורא ריש סי' נט ד"ה שאלתי. ובשלטי גיבורים על המרדכי שם אות ח הביא את הטעם הנ"ל, וכתב טעם

קסג. 1. מהתיבות 'והגהות מיימוניות' עד כאן הוא הוספה של רבנו, בסוגריים בדפוס. 2. במרדכי שם רמז תתלב מוזכר רק טעם ספק ספיקא, והטעם

דבל תשחית במידי דהפקר, ועוד הרבה דינים בלאו דלא יוסיף וכו' ואיסור צער בעלי חיים מסתעפים. ראיתי לבארם ולבררם כיד ד' הטובה עלי, והוא יעזור לי. ותשואות חן חן להדרת גאון קדשו נ"י על אשר ענוותנותו הרבני לחוות לו דעתי.

[א] תמן תנינן ריש מסכת מידות [פ"א משנה ב], ניכר שהוא ישן חובטו במקלו ורשות היה לו לשרוף את כסותו וכו', קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפים. וכן העתיקו הרמב"ם סוף הלכות בית הבחירה [פ"ח ה"י] ומייתי לה הש"ס סוף פרק ראשון דתמיד [כה, א]. וזה לשון הרא"ש בפירושו למסכתות הללו בשני מקומות הנ"ל, לשרוף כסותו, ואין כאן משום בל תשחית משום דהפקר בית דין הפקר. עד כאן לשונו. ולכאורה קשה, ותיפוק ליה בלאו הכי, דאפילו גופו הפקירו להלקותו, ממונו לא כל שכן, דהא מן הדין אינו בר מלקות, דקיימא לן חבר נמי צריך התראה [סנהדרין ח, ב], ומכל שכן דאנוס היה, וכדאיתא בגמרא דתמיד הנ"ל אפילו על אונס שינה עושין דין וכו'. ועוד, השומרים היו הרובים דלא מוטו למיעבד עבודה כמו שכתוב ריש מסכת תמיד [כה, ב], והם או פחותים מ"ג שנה כמו שכתב המפרש [שם ד"ה והרובין] או שלא הביא שתי שערות לפירוש הרא"ש [כו, א ד"ה דלא מוטו], ולאו בר עונשין היו. והרי על הכאה שלא מן הדין עובר בשני לאוין, לא יוסיף פן יוסיף, כמו שכתב הבית יוסף באבן העזר סוף סי' ע"ד בשם ה"ר יונה, וכן הוא לשון הגמרא ופירוש רש"י בכתובות ריש דף ל"ג [ע"א]. [הוספת המחבר: ועיין סמ"ע ריש סי' ת"ך אשתמיט מינה לשון הבית יוסף הנ"ל. ומה שהרמב"ם ריש פרק ה' מחובל [ה"א] העתיק רק חד לאו עובר בלא תעשה לא יוסיף, וכן הוא לשון רש"י כתובות ל"ב ע"א בד"ה חובל וכו', נראה לי דלטעמיה אזיל הרמב"ם, שכתב בשורש ט' דריבוי הלאוין בדבר אחד אין נימנים למצוה בפני עצמה ואינו לוקה רק אחד. אי נמי, משום דיליף מזה צדיק מהכאת הרשע מקל וחומר, וקיימא לן אין עונשין מן הדין אפילו בגילוי מילתא, ועיין בית שמואל באבן העזר סי' ו' ס"ק ט"ז, והקל וחומר הוא מלא יוסיף דכתיב גבי רשע, לכן נקט הרמב"ם, אבל עיקר הלאו לענוש עליו בחבירו צדיק הוא מפן יוסיף. ולפי זה אפשר דלא פליגי בזה הרמב"ם עם הטור והמחבר, ולא כמו שכתב הסמ"ע שם. גם יש לומר דתרי לאוי דקרא מיירי במכה לגדול בר מלקות, אבל הרמב"ם שכתב המכה וכו' בין קטן ובין גדול וכו' הרי זה עובר בלא תעשה, לכן העתיק רק לאו אחד. כך נראה לי.] ועל כרחך גם חובל בקטן עובר, כמו שכתב הרמב"ם בהדיא [חובל ומזיק פ"ה ה"א] המכה בין קטן ובין גדול וכו'.

דמנהגי גוים כך הוא דמדיחים כליהם יפה ואותו הכלי שבישלו בו היום אין מבשלין בו עד למחר, עד כאן לשונו, וכתב הב"ח עליו וזה לשונו, ולפי טעם האחרון משמע נמי דווקא בכלי של גוים וכו'. [הוספת המחבר: ולי תמוה על המרדכי בזה, דזה לשון הרא"ש בעבודה זרה פרק אלו מעמידין בסי' ל"ה הנ"ל, דסתם כלים של נוכרים אינם בני יומן וכן פסקו רש"י ור"ת ז"ל, אף על גב דמסתמא הנוכרים משתמשים בכליהם בכל יום אפילו הכי שרינן להו משום דהוי ספק ספיקא וכו', עיין שם, ואיך כתב המרדכי בהיפוך מנהגי הגוים ממה שכתב הרא"ש. וצ"ע].

וגם לדעת רמ"א [תורת חטאת כלל נט דין ג] דסיים הב"ח שם בשמו שפוסק למעשה כהטור דגם סתם כלים שלנו אינן בני יומן, על כרחך רק משום דהוי ספק ספיקא, ובכהאי גוונא דליכא ספק ספיקא לכולי עלמא לא תלינן להקל.

שוב מצאתי בפרי מגדים במשבצות זהב סי' צ"ה ס"ק י"ד עמד על חקירה זו, והקשה על האיסור והיתר הארוך כלל ל"ד אות כ"ו שכתב אדהתם היתר זה דסתם כלי גוים אינו בן יומן, והקשה הפרי מגדים כעין זה הא טעמא משום ספק ספיקא הוא שמא בדבר הפוגם בעין, והוא לא שייך גבי כלי וכו', יעויין שם.

נאום אוהבו הנאמן החותם בברכה ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קסד

- [א. בל תשחית בהפקר ודרך השחתה.
ב. צער בע"ח בהריגת חיות. ג. עוקרין על המלכים. ד. שיטת הטור בהשחתה לצורך.
ה. היתרים להכות]

לכבוד ידיד אלקים וידיד נפש כל חי וידיד נפשי, חמדת לבבי, הרב הגאון הגדול המובהק המפורסם החריף ובקי העצום בכל חדרי תורה, אור ישראל וקדושו, עמוד הימיני פטיש החזק צדיק יסוד עולם, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה בנימין וואלף נ"י, בעל המחבר ספר נחמד שער[י] התורה, אב"ד קהילת ווערבא יע"א.

על דבר שנסתפקת הדרת גאונו נ"י, אם איכא איסורא

יום, ואם איתא אמאי נחוש לזה, הרי הן חייבות מלקות. אמנם התם במדליק גדיש וכו' מפסיד ממון ליכא מלקות, כי אם בחובל בגופו דוקא בלא יוסיף וכו', דגם עבד ואשה מזהירים בלאו זה, ועל נזקי ממון קאי התם הש"ס על נזקי קרן, אלא דרש"י סבירא ליה פטורא דידהו בנזקי ממון נמי שמעינן ליה מהאי מתניתין דחבלו באחרים פטורים לשלם. אבל הא קשיא, הרי מתניתין סיים הם שחבלו באחרים פטורים אבל משלמים לאחר זמן, נתגרשה האשה נשתחרר העבד חייבים לשלם, ואם איתא דכבר נלקו הא אין לוקה ומשלם. ודוחק לומר דסתם מתניתין לוקה ומשלם סבירא ליה כר' מאיר, וגם הרי קיימא לן כהאי סיפא בטור ושו"ע חושן משפט סי' תכ"ד סע' ט'. וראיתי בסמ"ע ס"ק י"ז שם הביא דברי המרדכי בלשון זה, משמתין אותן ומלקין אותן שלא ירגילו לעשות כן וכו', משמע דלא מלקות ארבעים קאמר אלא איזו עונש כגון מכת מרדות, נגידא דומיא דשמתא, וזה אינו פוטרם מתשלומים. כן נראה לי כוונתו ולא קשה מידי¹⁰].

ולכאורה לישנא דמתניתין קשיתיה להרא"ש, מדנקט חובטו וכו' ורשות היה לו לשרוף וכו', פלגינהו ונקט רשות גבי שריפת בגדיו לבד ולא כללינהו יחד, והוה ליה למימר ורשות היה לו לחובטו ולשרוף וכו', משמע מלבד היתר ההכאה היה צריך רשות לשרוף. אלא דזה אינו, כיון דקיימא לן אין אדם לוקה ומשלם, גם אותן הרובים לא נדונו בתרתי, ועל כרחך מתניתין הכי פירושה, או במלקות או בממון נדונו, וכיון דמלקות חמירי נדון בחמורה מלקא לקי, לכן דינא קתני חובטו במקלו, ואם חס על גופו רשות היה לו לשרוף בגדיו, ר"ל ולא לחובטו. וכן מה שכתב קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפים, או בגדיו נשרפים קאמר, כמו חלץ ועשה מאמר ביבמות (י"א) [נ'] ע"ב. אם כן אתי שפיר דפלגינהו מתניתין ובלשון זה ורשות היה לו לשרוף וכו', אבל על פירוש הרא"ש הדרא קושיא לדוכתה, ואפילו אם תימצי לומר כיון שאינו חובטו מלקות ארבעים אלא חובטו במקלו מכת מרדות משום קנס בעלמא שפיר לוקה ומשלם, וכדהוכחתי לעיל בהג"ה מהמרדכי, עם כל זה יש לומר דהם אמרו והם אמרו, כיון דלא עביד מעשה לא קנסוהו בתרתי, אלא או חובטו או שורף וכו' וכנ"ל. מכל מקום קשיא על הרא"ש.

ונראה לומר, דהרמב"ם פרק ו' מהלכות מלכים דין י' כתב דבגדים רק בל תשחית דרבנן איכא וכו', עיין שם. ולכאורה מדברי הרא"ש הנ"ל משמעות דפליג בזה וסבירא ליה דכל

הרי זה עובר, וכמו שביארתי בתשובה אחת בארוכה³ שלמד הרמב"ם כן מש"ס ערוך בבבא קמא פ"ז סוף ע"א דבבת קטנה לא מצי חבל, ופירש רש"י [ד"ה לא מצי] ונמוקי יוסף [לא, א מדפי הרי"ף ד"ה דלא מצי] דהא ישראלית היא ועובר על לא יוסיף פן יוסיף וכו', ועוד הרבתי בראיות על זה⁴. וכן משמע פשטא דמתניתין בפרק החובל [ב"ק שם] חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה וכו' החובל בהן חייב, משמע בין מלקות בין תשלומים, דומיא דבבא שאחר זה במתניתין שם דף פ"ז [ע"א] העבד והאשה פגיעתן רעה החובל בהם חייב, וטעמא נמי משום דאחיך מקרי קטן דאתי לכלל מצוות, ולא גרע מעבד ואשה שחייבת בקצת מצוות והן בכלל אחיך, וכמו בהורג נפש אפילו כל דהוא מרבינן⁵ הכי נמי חובל כנ"ל. ואם כן קשיא, איך היה ממונה לוקה להרובים אף שהם קטנים, אף על גב שלא היה מלקות ארבעים של תורה דלזה הרי צריך בית דין ועל העמוד וברצועה ואילו התם במקלו חובטו ובעודו שוכב, וגם לא נתחייב מלקות על לאו שעבר שביטל שמירת מקדש דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, ועיין רמב"ם פרק ח' מבית הבחירה הלכה א' וג', אלא מכת מרדות היה חובטו על שביטל מצות עשה או למען ישמעו וייראו וכו', ולא על מה שעבר נלקה אלא בשביל העתיד, וכן כתב בתשובת מהר"י באסאן⁶ סוף סי' י"ט. מכל מקום קשיא, איך רשאים להכותו כיון שה(ה)קטנים היו וגם אנוסים. ועל כרחך בלא חבורה נמי איכא לאו, כמו שכתב הסמ"ע ריש סי' ת"ך הנ"ל⁷. ועל כרחך משום מיגדר מלתא למען ישמעו וייראו כנ"ל הופקר גופו לעבור עליו בשני לאווין, כל שכן ממנו, ומאי שנא שלא הרגיש הרא"ש לתמוה מקודם על החבטה והכאה, וצ"ע.

[**ותמינהי**⁸ על המרדכי פרק החובל סי' צ"ב וזה לשונו, וכתב ר' נחשון גאון, הא דאמר העבד והאשה פגיעתן רעה היינו לשלם ממון, אבל מלקות חייבים, דאם לא כן עבדים חובלים בבני מיוחסים ונשים באנשים. עד כאן לשונו. ובקיצור דינים של המרדכי בסוף ספר האלפסי הלכות נזקי ממון⁹ העתיק פסקא זו דר' נחשון גאון בטעות על חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה וכו', עיין שם היטב, וצ"ל העבד והאשה. אבל תמהני, דהא בריש מסכת בבא קמא דף ד' ע"א אמרינן עבד ואמה לאו אף על גב דכוונתן להזיק אפילו הכי פטירי, ופירש רש"י [ד"ה אפ"ה] מהא מתניתין דף פ"ז פגיעתן רעה וכו', ומסיק ר' אשי התם דטעמא רבה איכא בהו, שמא יקניטנו רבו וילך וידליק גדישו של חברו ונמצא מחייב את רבו מאה מנה בכל

דזה אינו. 8. בדפוס הראשון הובאה תוספת זו שמאת המחבר לאחר המילים 'החובל בהם חייב' לעיל, ולנוחות הקריאה הבאנוהו כאן. 9. הכוונה לקיצורו של ר' יהושע בועז הנדפס בסוף הש"ס. 10. עיין לקמן בסוף התשובה המשך

בגמרא ל"ש. 3. לקמן סי' רמט. 4. ו"ע בשו"ת להורות נתן ח"י סי' סח אות ו ד"ה ומעתה, שרן בדברי רבנו כאן. 5. עי' סנהדרין עח, א. 6. 'לחמי תודה', הוצאת קדם עמ' פד. 7. כך למד רבינו בדברי הסמ"ע, עי' להלן בד"ה אלא

במסכת עבודה זרה דף ל' [ע"ב], לא ישקה מהן לא בהמתו ולא בהמת חבירו וכו', דייקא בהמה שיש לה בעלים דווקא משמע, אבל דשל הפקר כגון בהמת מדבר וכו' כיוצא בזה שרי להשקותו, והתם משום בל תשחית מייירי לפירוש רש"י¹⁴. ובזה מתורץ תמיהת תוספות שם בד"ה לא וכו', דיש לומר דאתי לדיוקא למעט הפקר כנ"ל.

ועיין רמב"ם פרק ראשון מגניבה והרב המגיד שם דין י', טור חושן משפט סי' שמ"ט הכאה לקטן¹⁵.

שוב ראיתי בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' י' כתב על בל תשחית דרבנן וזה לשונו, ואולי אפילו בדבר של הפקר שייך זה וכו', עיין שם מסופק מזה. אבל מדקדוק לשון הרמב"ם בהלכות מלכים [שם] המשבר כלים וקורע בגדים וכו', ולא נקט כליו בגדיו או בגד חבירו, משמע בהדיא דעתו אף דשל הפקר שאין לו בעלים כלל, דמאי שנא כיון שהוא לבטלה¹⁶. ועיין בספר החינוך סי' תקכ"ט, וכן מוכח על כרחך דעת תוספות בעבודה זרה הנ"ל מדלא תירצו כנ"ל. ונראה לי הא דלא חשו ללישנא דברייתא הנ"ל, דסבירא להו כפירוש הר"ן התם [י, ב בדפי הרי"ף ד"ה ולא ישקה] דפליג על פירוש רש"י וסבירא ליה טעמא התם לא משום איסור בל תשחית אלא משום סכנתא דניזק האוכל. [הוספת המחבר: ובימי חורפי הבאתי ראיה קצת לפירוש הר"ן, דלרש"י שונרא דווקא קאמר, אם כן איך נקט ברייתא משקה לבהמת עצמו, ובמסכת בכורות דף ח' [ע"א] איתא דחתול חיה הוא, וכן הוא בריש פרק במה בהמה [שבת נא, ב]. אבל לפירוש הר"ן ניחא, דשונרא לדוגמא נקטה והוא הדין כל בהמה טמאה, כמו שכתב הבית יוסף ביורה דעה סי' קי"ו [קפד, ב ד"ה משקין שנתגלו, סע' א מהדורות מכון ירושלים] אליביה, וחיה בכלל בהמה הוא כנ"ל.]

ולכאורה תימה על הר"ן והבית יוסף בזה, מאי טעמא להתירו לכל בהמה טמאה, והאיכא משום בל תשחית. ונראה לי, בטמאה דאינה ראויה לאכילה רק בל תשחית דרבנן הוא, ולא ודאי בל תשחית הוא אלא ספק דשמא לא שיה מהן נחש, והוה ליה ספק דרבנן ולקולא. ורש"י סבירא ליה, כיון דשכיחי נחשים ספק הרגיל וקרוב לוודאי הוא, ואיכא בל תשחית דרבנן כנ"ל.

שלרש"י מותר להשקות בהמת עצמו דווקא בחתול שאינו ניזוק מהארס ואין בו בל תשחית, אך בשאר חיה טמאה אסור אע"פ שאין חשש שיאכל אותה. ועי' לקמן בדברי רבינו. ¹⁵ הרמב"ם שם כתב שמצוה על ב"ד להלקות קטן שגנב כדי למונעו מזה, וא"כ משפט זה נראה שייך לעיל, שכתב שמלקין את הקטן בשביל העתיד. וע"ע להלן בסוף התשובה. ¹⁶ ועיין סברא דומה בשו"ת משנה הלכות ח"ב סי' תלג.

תשחית דאורייתא איכא, דאם לא כן הוה ליה למימר הם אמרו והם אמרו, אי נמי אין שבות במקדש, ולא היה הרא"ש צריך לתרץ משום הפקר בית דין¹¹. [הוספת המחבר: ועיין מהרש"א מסכת שבת דף (מ"א) [מב, א ד"ה בא"ד וכיון] ובצאן קדשים במסכת מנחות דף ה' [ריש ע"ב] דפליגי בזה אי אמרינן אין שבות במקדש בשאר איסורא חוץ מאיסור שבת, עיין שם היטב ובריב"ש סי' קס"ג מזה, והארכתי במקום אחר בזה ואין כאן מקומו]. אמנם נראה לי אדרבה, גם הרא"ש על כרחך כהרמב"ם סבירא ליה בזה, דאי דאורייתא הוא בל תשחית גם בבגדים מאי תירץ הרא"ש כלל הפקר בית דין הפקר, הא מסקינן בהאשה רבה [יבמות ז, ב] דלא אמרינן כן אלא במזון ולא באיסורא, דלא עקרו רבנן איסורא דאורייתא בשב ואל תעשה. ועיין במשנה למלך פרק ד' ממלוה דין י"ד בשם המרדכי, דבלא מגדר מלתא לא אמרינן כלל הפקר בית דין הפקר וכו' באיסורא דאורייתא, ומאי מגדר מילתא איכא הכא במאורע על ידי אונס שינה, ועיין מהרש"א בתוספות ריש פרק אלו נערו [כתובות כט, א ד"ה בא"ד ואע"ג] מזה. אלא על כרחך הרא"ש נמי כרמב"ם סבירא ליה השחתה דבגדים איסורא דרבנן הוא, ושפיר אמרינן ביה הפקר בית דין גם בלא מגדר מלתא, דהם אמרו והם אמרו. כן נראה לי כוונת הרא"ש.

ואם כן, גם קושיין קמייתא הנ"ל מיתרצא, על פי סברת רב נחמן ריש מסכת ביצה [ב, ב] שבת דחמירא לא אתי לזלולי ביה וכו', הכא נמי חובטו בהכאה דאורייתא הוא לא יוסיף וכו', ולא אתי לזלולי ביה במקום אחר, דמידע ידעי כאן התירו חכמים והפקירו גופו להכותו למען ישמעו, ועדיין לא שמענו מזה איסור בל תשחית בגדים דרבנן להתירו כי היכי דלא לזלולי ביה במקום אחר, לכן הוצרך הרא"ש לתרץ הפקר בית דין וכו' והם אמרו וכו' כנ"ל.

אבל עדיין קשה, אפילו נימא דהפקר בית דין הפקר, הא גם בהפקר איכא איסורא דבל תשחית דאורייתא, כמו בקרא [דברים כ, יט] כי תצור אל עיר וכו' לא תשחית את עצה וכו' לבוא מפניך במצור, אילנות דהפקירא משמע¹², והכי נמי בל תשחית בגדים דרבנן כעין דאורייתא תיקנו, אף במידי דהפקר. ועל כרחך מוכח מתירוצ הרא"ש הנ"ל דסבירא ליה בדהפקר ליכא בל תשחית¹³. ונראה לי ראיה לדעתו מלישנא דברייתא

ביאור בדברי המרדכי. ¹¹ עיין שו"ת דבר אברהם בהשטות בסוף ח"א לסי' טז, עמ' 226, שהביא סברא זו וגם הוא דחה אותה. ¹² בשו"ע הרב הל' שמירת גוף ונפש סע' יד כתב, שאם התורה הזהירה על רכוש של נוכרים ק"ו שעל הפקר. ¹³ אך עיין בשו"ת משנה הלכות ח"י"ז סי' קפח, שאין זה מוכרח, אלא שע"י הפקר ב"ד יש לו רשות לשרוף ואינו נחשב כמזיק, וממילא מה ששורף הוי לצורך ושרי משום בל תשחית. ¹⁴ כן מוכח מכך

ומהאי טעמא נראה לי דפירש רש"י התם לעקרניהו דליכא בל תשחית דראויים עדיין לדישה, ואילו גבי אי קטלינהו לא פירש רש"י נמי כהאי גוונא איפכא דצער בעלי חיים ליכא, על כרחך דבאמת איכא צער בעלי חיים נמי בקטלא כנ"ל. ואם כן אף אי מפקיר להו, דתו ליכא בל תשחית למקטלינהו, מכל מקום צער בעלי חיים מיהא איכא.

איברא מהרש"ל פרק הגוזל [בתרא, סי' לז] הביאו הט"ז סוף סי' קי"ו [ס"ק ו] מנגד לזה, שכתב בהדיא דרשאים ליתן לכלב רע סם המות וליכא ביה משום צער בעלי חיים, עיין שם היטב. אלא שדבריו תמוהים לעניות דעתי, שלמד כן מדברי התוספות שם בבבא קמא [קטו, ב ד"ה ולא ישקה] שפירש כפירוש רש"י בעבודה זרה דף ל' הנ"ל דמהאי טעמא לא ישקם לבהמה, משום בל תשחית, משמע דצער בעלי חיים ליכא, וממילא בכהאי גוונא דליכא משום בל תשחית שרי לגמרי. ולעניות דעתי מהתם מוכח רק בכהאי גוונא דגילוי, דספיקא הוא אי אית ביה זיהרא, לית ביה משום צער בעלי חיים, ומכל מקום משום בל תשחית החמירו טפי, אי משום דעיקרו דאורייתא מה שאין כן צער בעלי חיים דרבנן הוא, ואם תימצי לומר נמי צער בעלי חיים דאורייתא מכל מקום בל תשחית מפורש טפי איסורו בקרא. אבל ליתן לה סם המות דבוודאי תמות, שפיר יש לומר דאית ביה משום צער בעלי חיים נמי, וליתא לראייתו מתוספות דבבא קמא. ועוד תקשי לדידיה מש"ס חולין ז' ע"ב הנ"ל, דאמר לעקרניהו איכא צער בעלי חיים, ואם איתא לעבוד הכי, לשקינהו סם המות דליכא צער בעלי חיים וגם לא בל תשחית, דלא גרע מכלב רע שמזיק ומפסיד רק אוכלין לחוד אפילו אינו נושך למהרש"ל, הכי נמי כודנייתא הנ"ל, אפילו לפסקי מהרא"י הנ"ל דלא היה שכיח היזקא כל כך, מכל מקום קשה למהרש"ל הנ"ל. וצע"ג. ועוד תקשה למהרש"ל מדברי הרא"ש הנ"ל דבהפקר ליכא בל תשחית, ואי גם צער בעלי חיים ליכא בקטלא הוה ליה להפקיר הכודנייתא ואחר כך למקטלינהו כי קושיין הנ"ל. וצ"ע. ועיין תוספות בעבודה זרה דף י"א [ע"א] בד"ה עוקרים וכו' מוכח דלא סבירא ליה כהרא"ש, ועיין לקמן.

והיה נראה לכאורה האי דינא דמהרש"ל תליא בפלוגתת רש"י ותוספות בעבודה זרה דף י"א ע"א בד"ה עיקור, דלתוספות שרי לעשותה טריפה אף על גב דטריפה אינו חיה ודאי תמות מכל מקום ליכא משום צער בעלי חיים, ולרש"י אסור לגרום לה טריפות בידיים, יש לומר היינו טעמא משום צער בעלי חיים ולא כמהרש"ל. אמנם זה אינו, דגם מתוספות אין ראייה

ועוד יש לומר על פי מה שכתב הרמב"ם בפרק שישי ממלכים, דוקא דרך השחתה אסור. אם כן סבירא ליה להר"ן דכהאי גוונא שבא רק לנסות המים אי יש בהם ארס על ידי בהמה טמאה, לאו דרך השחתה הוא ושרי, ובטהורה מכל מקום אסור דשמא יאכל ממנו. ורש"י דחיקא ליה לאוקמי בכהאי גוונא שבא לנסות המים, אי נמי סבירא ליה מדרבנן מיהא איכא בל תשחית אפילו שלא כדרך השחתה. שוב ראיתי להט"ז בסיומן קי"ו [ס"ק א] הרגיש על פירוש הר"ן בזה והאריך בישובו, ולעניות דעתי נראה פשוט כנ"ל.

איברא דמעולם תמהתי על דברי הרמב"ם הנ"ל מגמרון דחולין דף ז' ע"ב בכודנייתא דבי רבי דאמר קטילנא להו איכא בל תשחית, והרי טעמא רבה היה שם להורגם שלא יזיקו הבריות, ובכהאי גוונא אפילו בקוצץ אילן דהוא השחתה דאורייתא מפורש בקרא אם עושה משום היזק אחרים ליכא איסורא, וכל שכן בשאר דברים דהשחתה דרבנן הוא בהמה טמאה. וליכא למימר דמורה הרמב"ם דמכל מקום מדרבנן אסור, ולא אסרה תורה אלא דרך השחתה דייקא, חדא, דהוה ליה לפרש כן בהדיא, ועוד, דגם בשאר דברים דהשחתה דרבנן הוא דאיכא כתב הרמב"ם שם דדוקא דרך השחתה הוא דאסור. ובאמת ש"ס ערוך הוא בבבא קמא צ"א [ע"ב] דמותר לגמרי בכהאי גוונא, ואם כן קשה כנ"ל. וניחא לי על פי מה שכתב בתרומת הדשן בפסקים סי' ק"ה דהאי היזקא דכודנייתא לא היה שכיח כל כך, דמסתמא רבינו הקדוש לא היה מגדל מזיק בתוך ביתו מלא תשים דמים בתוך ביתך, עיין שם¹⁷, אם כן שפיר קאמר דאיכא בל תשחית להורגם. וקצת קשה דהוה ליה למהרא"י להוכיח כן מזה. ועיין בספר בית ישראל פאת השולחן הלכות שביעית סי' כ"ה ס"ק י"א בפירוש תוספות דברכות [לו, ב ד"ה אין] גבי קוצץ אילן לענין שביעית, ועיין תשובת חוות יאיר סי' קצ"ה¹⁸.

העולה מכל הנ"ל, דעת הרא"ש ורש"י דבהפקר ליכא בל תשחית, ודעת הרמב"ם והר"ן ותוספות דגם בהפקר איכא בל תשחית. ותמוה לי טובא שיטת הרא"ש מהא דחולין ז' ע"ב הנ"ל בכודנייתא דאמר ליפקרינהו מפשת היזקא וכו' קטילנא איכא בל תשחית וכו', ואם איתא לעביד הכי תחילה לפקרינהו ותו מצי למקטלינהו וליכא בל תשחית. וצע"ג לכאורה¹⁹.

[ב] **ונראה** לי, כיון דמעיקרא קאמר התם לעקרניהו איכא צער בעלי חיים וכו', אם כן אי קטלינהו נמי איכא צער בעלי חיים, אלא דעדיפא מינה קאמר דאפילו בל תשחית נמי איכא.

מתרחקים ונוזהרים מהן וממילא אין צורך להורגם, ושוב יש משום בל תשחית.

19. וע"ע בשו"ת להורות נתן ח"ב סי' סח אות ג ד"ה והנה שדן בדברי רבנו

17. ועי' בשו"ת משנה שכיר לר"ש טייכטל ח"א סי' מו שדן בדברי רבנו כאן.

18. שם תירץ, דכיוון שידוע לכולם שפרדות כודנייתא מזיקות בני אדם

והולכת כנ"ל, ואיכא ודאי צער בעלי חיים. וגם מש"ס דחולין ז' הנ"ל דאמר לעקרינהו איכא צער בעלי חיים משמע בהדיא דאין לחלק בין עיקור שיש בו טריפה או אין בו טריפה, ובין אי טריפה אינה חיה או חיה, דאם איתא לחלק הוה ליה למיעבד בכהאי גוונא דליכא משום צער בעלי חיים. באופן שדברי מהרש"ל תמוהים לי לעניות דעתי, ולשיטת הרא"ש הנ"ל אין סתירה מש"ס דחולין כנ"ל. שוב מצאתי בתשובת נודע ביהודה סי' י"ג מחלק יורה דעה וסי' י' מהדורא תניינא כתב בפשיטות לעשות נבילה ליכא משום צער בעלי חיים אפילו אי דאורייתא הוא כדקיימא לן, וראיה מהא דחולין ז', עיין שם היטב ובתשובת חוות יאיר הנ"ל²¹.

[ג] ועל דבר פלוגתא רש"י ותוספות בעבודה זרה דף י"א בד"ה עיקור וכו', ולכאורה יש ליישב שיטת רש"י דטעמו משום בל תשחית, ואי משום דלכבודו של מלך עושין כן אין כאן השחתה כמו שכתבו תוספות ד"ה עוקרים וכו', אם כן בחולין ז' הנ"ל למה חייש רבי לבל תשחית, נימא משום כבודו דר' פינחס אין כאן השחתה, דכבוד מלכים וכבוד נשיא שווה הוא, כדאיתא ברייתא [עבודה זרה] שם כשם ששורפים על המלכים כך שורפים על הנשיאים. דאף דכבודו קיל מכבודו של מלך לענין שיכול למחול, היינו אצל עצמו, אבל באחר שמכבודו אין חילוק, וכל שעושה לכבודו לא דרך השחתה הוא. ואי משום דגם בטמאה האיכא בל תשחית, וכקושיית התוספות, יש לומר למהרש"ל הנ"ל דמיעוט טריפה חיה, והרשב"א [שו"ת הרשב"א ח"א סי' צח] הא סבירא ליה דוודאי טריפה אף דחיה אסורה באכילה, אם כן בטמאה דמכל מקום באכילה אסורה איכא בל תשחית על ידי הטריפות, אבל בטמאה ליכא ודאי השחתה כיון דמיעוט טריפות חיה כנ"ל. אמנם לפי מה שכתבתי לעיל זה אינו, דהתם בחולין ז' נמי טמאה היה כודנייתא, ויעשה אותה טריפה דליכא בל תשחית. אלא על כרחך דמכל מקום איכא בל תשחית או צער בעלי חיים, ודווקא לכבוד המלך שהוא לכבוד כל ישראל והוא הדין לכבוד הנשיא. ואין לחלק בין שורפין לעוקרין, דבשורפין דוקא תני דנשיא שוה למלך ולא בעוקרין, דמה טעם לחלק ביניהם, כיון דאידי ואידי איכא בל תשחית מאי שנא. ולדעת תוספות צ"ל דסבירא ליה דוקא נשיא שוה למלך בזה דלכבודם אין כאן השחתה, וכן כתב בהדיא הטור יורה דעה סי' שמ"ח בשם תוספתא עיין שם, אבל ר' פינחס בן יאיר לא היה נשיא. ותדע, דאי נשיא לאו דווקא, אם כן הרי קיימא לן כל ישראל בני מלכים הם, ומכל מקום תנן באבל רבתא פרק ט' כל המרבה כלים על המת עובר משום בל

למהרש"ל, ואדרבה איכא מוכח דעת התוספות, שהרי הקדימו תוספות שם בד"ה עוקרים וכו' דשרי התם צער בעלי חיים משום כבוד רבים דכל ישראל דחו צער בעלי חיים וכו', הרי בהדיא כתבו דאיכא צער בעלי חיים אף לשיטתם שכתבו בד"ה עיקור וכו' דשרי לעשותה טריפה, ואם כן מאי מקשים בד"ה עוקרים וכו' אמאי לא פריך מצער בעלי חיים, דילמא בעושה אותה טריפה מיירי. ועל כרחך דאיכא ביה משום צער בעלי חיים, ודלא כמהרש"ל. ואין לומר דלמאן דאמר טריפה חיה ודאי איכא צער בעלי חיים לעשותה טריפה משום דמכל מקום מתנוונת והולכת כמו שכתבו תוספות שלהי זבחים דף קי"ו [ע"א ד"ה דילמא], ותוספות בעבודה זרה הנ"ל למאן דאמר טריפה חיה אזלה. זה אינו, דאם כן עדיין מאי הקשו תוספות, ודילמא היינו טעמא דלא פריך הש"ס הכי מצער בעלי חיים משום דיש לומר ברייתא טריפה אינה חיה סבירא ליה. אלא על כרחך דמכל מקום איכא צער בעלי חיים סבירא ליה לתוספות לכולי עלמא, כיון דוודאי תמות אי טריפה אינה חיה, וממה נפשך הקשו תוספות שפיר בד"ה עוקרים הנ"ל. ומה שכתבו תוספות בפרק הגזול דליכא צער בעלי חיים, היינו משום דספק הוא אי אית ביה זיהרא או לא וכו"ל.

ואין לומר דלעשותה טריפה גם מהרש"ל מודה, כיון שאינה מתה מיד אלא במשך זמן, דאם כן סם המוות לכלב נמי אסור, דזה עושה רק טריפה ולא מתה מיד כדאיתא בחולין דף נ"ח [ע"ב] ובירה דעה סי' ס' [סעי' ב]. ואי יש מקום לחלק נראה לי אדרבה איכא מהנ"ל יש לומר לחלק ולקיים דברי מהרש"ל, ולטעמיה אזיל דסבירא ליה אף דטריפה אינה חיה היינו על פי הרוב, אבל מיעוט איכא דחי, כמו שכתב הש"ך בס' נ"ז [ס"ק מח] בשמו. אם כן, כיון דמוכח מתוספות דהגזול דבספק ליכא משום צער בעלי חיים אף דשכיחי נחשים והוי קרוב לוודאי כנ"ל, אם כן הוא הדין לעשותה טריפה בידיים כגון להאכילה סם המות נמי שרי כיון דרק טריפה הוא עושה ויש טריפה חי, אבל למקטליה יש לומר מודה מהרש"ל דאיכא משום צער בעלי חיים. [הוספת המחבר: שוב מצאתי בתשובת נודע ביהודה [מהדור"ק] חלק יורה דעה סי' פ"ג שהוכיח כן בראיה זו²⁰]. והא דאמר בחולין ז' הנ"ל לקטלינהו איכא בל תשחית ולא צער בעלי חיים כמו בעקירה, יש לומר דעדיפא קאמר, וכמו שכתבתי לעיל.

אלא דגם זה אינו, דאי להמית מיד אסור משום דוודאי איכא צער בעלי חיים, הכי נמי לעשות טריפה אף דמיעוטן חי מכל מקום הא תולין מן הרוב הוא, וגם המיעוט דחיינ מנוונת

צעב"ח, אלא רק כאשר מצערה בחייה. ²¹ וע"ע שו"ת יחוד ח"ג סי' סו בד"ה ורבינו חיים בן עטר, ושו"ת עטרת פז ח"א כרך ב יו"ד סי' ה וכרך ג חו"מ

בעניין בל תשחית בהפקר. ועי' בשו"ת הרי בשמים ח"ג מהד' תליתאה סי' יג ד"ה ולבר מן. ²⁰ צ"ע, דשם כתב הפוך מדברי רבינו כאן, שבהריגה אין

יש לומר הטור לית ליה דברי מהרא"י הנ"ל, וסבירא ליה על כרחק הסוגיא דחולין ז' ובבא קמא צ"א פליגי, ופסק הלכתא כסוגיא דחולין, דמעשה רב עובדא דרבי, דאף שלא כדרך השחתה אסור כנ"ל.

ועוד יש לומר דסתמא סבירא ליה להטור כאביו הרא"ש הנ"ל דבהפקר ליכא בל תשחית, וכל שלא כדרך השחתה דליכא בל תשחית נמי יש לומר דהיינו טעמא רק משום דהפקר בית דין הפקר, ואם כן אין צריך להעתיקו כיון דאף בדרך השחתה יכול להפקירם תחילה וכנ"ל.

אמנם יש לומר עדיין, דווקא בהשחתה דרבנן סבירא ליה לרא"ש דמהני הפקר בית דין כנ"ל²³, משא"כ באילן דהשחתה דאורייתא יש לומר לא מהני הפקר אם לא שלא כדרך השחתה דהיינו לצורכו וכמו שכתב הרא"ש, והדרא קושיא לדוכתה דהוה ליה להטור להביא האי פסקא דהרא"ש בפרק הגזול.

עוד יש לומר דסמך הטור על מה שכתב ביורה דעה סי' שמ"ח ושמ"ט ועיין בשו"ע ובש"ך שם דאין שורפין על הדיוטות משום השחתה, וגם העתיק שם ברייתא דמסכת שמחות המרבה כלים וכו' עובר על בל תשחית, משמע דווקא מרבה הוא דעובר אבל כדי כבודו שרי, וכן שורפין על מלכים ונשיאים ועל כרחק משום כבוד כמו שכתבו תוספות בעבודה זרה הנ"ל, הרי בהדיא דכל לצורך שרי. אמנם גם לזה עדיין לא שמעינן רק השחתה דבגדים דרבנן, ועדיין הוה ליה לטור להעתיק אף באילן השחתה דאורייתא שרי, וכמו שכתב הרא"ש, וגם יש לומר התם היינו טעמא משום כבוד דווקא, ומשום דגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה דדבריהם בבל תשחית דרבנן דווקא, אבל השחתה דאורייתא יש לומר גם התם אסור אף בשביל כבוד מלכים, ומה שכתבו תוספות בעבודה זרה שם דכבוד מלך ונשיא דוחה לאיסור צער בעלי חיים, יש לומר נמי דוקא למאן דאמר צער בעלי חיים לאו דאורייתא, ועל כרחק מוכח כן מסוגיא דברכות דף י"ט ע"ב, והארכתי שם בחידושי סוגיא זו בס"ד, והדרא קושיא לדוכתה.

ובפסקי תוספות שם [עבודה זרה] סי' י"א וי"ב כתב וזה לשונו, צער בעלי חיים אין אסור אלא כשמצער בלי ריות, ד"ה עוקרין דף י"א, אסור להשחית ולעקור גם בהמה, ד"ה עיקור. עד כאן לשונו. ותמוה טובא, דחילוק זה אי יש לו ריות מצינו בבל תשחית כנ"ל, וגם תוספות הנ"ל כוונתם לזה כנ"ל משום כבוד לא הוה דרך השחתה כמו ביש לו ריות, אבל על צער בעלי חיים לא כתבו תוספות כן, ומסברא אין ללמד זה מזה, ואף על גב דבאמת הדין דין אמת הוא, דהרי מהאי

תשחית. ועל כרחק מידי דתליא בכבוד שאני הני מלך ונשיא דלא הוי השחתה בשריפה ובעיקור לכבודם דווקא, ולכן שרי נמי לשורפה לתוספות, משא"כ לכבוד ר' פינחס בן יאיר.

וראיתי לרמב"ם סוף הלכות אבל [פי"ד הכ"ו] שכתב היתר שריפה ואין בו משום השחתה, ומכל מקום כתב שם [בהל' כה] דעיקור שעושה טריפה אסור, והיינו כדעת רש"י הנ"ל ולא כתוספות, ופירש הכסף משנה והלחם משנה משום בל תשחית. ולכאורה תמוה, מאי שנא עיקור משריפה, כיון דלכבודו עושין לאו דרך השחתה הוא. ואי היה מקום לומר דכל בעלי חיים אית ביה בל תשחית דאורייתא דומיא דעץ פרי הוי נחא, דיש לומר לא שרינן משום כבודו איסור דאורייתא בעיקור, מה שאין כן שריפת בגדים וכלים דבל תשחית דרבנן הוא דאיכא, הוא דשרי רבנן משום כבודו. ועיין ברכות דף י"ט ע"ב. אמנם בהלכות מלכים הנ"ל משמע דוקא עץ הוא התורה חייבה עליה בבל תשחית ולא זולת, אם כן קשה כנ"ל. ולולי דברי הכסף משנה ולחם משנה היה נראה לומר דלא משום בל תשחית טעמו דרמב"ם באיסור העיקור, אלא משום צער בעלי חיים, ואם לא נעשה טריפה ליכא רק צער כל דהו ושרי, מה שאין כן בנעשה טריפה. והיינו טעמא דרש"י והיינו טעמא דהרמב"ם. ובזה מתורץ נמי תמיהת התוספות על רש"י בד"ה עיקור וכו', דסבירא ליה לרש"י כי קושיית תוספות בד"ה עוקרים וכו' לאמת, ומחלק כנ"ל. ועיין בחידושי אנשי שם אצל המרדכי סוף פרק אלו מציאות [אות מ] מחלק בין צער גדול לצער קטן. אבל על הכסף משנה ולחם משנה דפירשו משום בל תשחית צע"ג. וגם על תוספות ד"ה עיקור וכו' קשה, אמאי לא דחו האי טעמא דבל תשחית משום דמאי שנא משריפה. וצל"ע בחידושי רשב"א ריש חולין [ב, א במשנה] שכתב במוסרים לאחר שוטה וקטן [לשחות] איכא בל תשחית, וצ"ע.

[ד] והנה ראיתי להט"ז ביורה דעה סי' קי"ו שם [ס"ק ו] הניח בתימה על הטור שהשמיט ש"ס ערוך ודברי הרא"ש דפרק הגזול דבצורך ליכא בל תשחית. ובספר חידושים הגרשונ' ²² תירץ והראה מקום דהעתיקו הטור בחושן משפט סי' שפ"ב שהביא הדין בקצרה, עיין שם. ולעניות דעתי בכהאי גוונא דהעתיק הטור שם במזיק רבים מצוה נמי איכא כמו שכתב שם בהדיא, אבל לצורכי רשות הוא זה לא הוזכר שם, והדרא קושיא לדוכתה.

ולכאורה יש לומר על פי מה שכתבתי לעיל לתרץ קושייתי על הרמב"ם דלצורך ליכא בל תשחית, מעובדא דכודנייתא בחולין ז' הנ"ל, ותירצתי על פי דברי מהרא"י בפסקים. אם כן

23. לעיל ד"ה ונראה לומר.

סי' ה ד"ה וא"כ חזינן. 22. לר' גרשון אשכנזי, בעל שו"ת עבודת הגרשוני.

הפקד כנ"ל. ועיין תשובת בגדי כהונה חלק יורה דעה סי' ג', ועיין בשלטי גיבורים פרק קמא דעבודה זרה דף י"א על בהמה תעוקר וכו' [ד, א מדפי הרי"ף אות ב] הרגיש יפה בהאמור וכו', ועיין בתשובת שמש צדקה חלק יורה דעה סי' נ"ז, ותשובת עבודת הגרשוני סי' י"ג, נעלמו דבריהם מתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' י' וסי' י"ג שקדמוהו.

[ה] נחזור למה שהתחלנו בפתח דברינו, בדבר ההכאה קול בן לוי לוקה. הנה מצינו כיצא בו ברמ"א באבן העזר ריש סי' קנ"ד [סע' ג] גבי אשתו מקללתו מותר להכותה, ומסיק דכן עיקר, ועוד בחושן משפט סוף סי' ח' [סע' ה] דשליח בית דין יכול להכות למי שמסרב בו, עיין שם. ולכאורה יפלא איך שרינן לעבור בשני לאוין, לא יוסיף פן יוסיף, וכי משום שזה עשה שלא כדין גם הוא יעשה שלא כדין. איברא בשליח בית דין מבואר בנמוקי יוסף ריש פרק המניח [יב, ב בדפי הרי"ף ד"ה מאה] דהיינו טעמא משום דעביד איניש דינא לנפשיה, עיין שם, והאי טעמא יש לומר נמי גבי אשתו מקללתו. והיש חולקין ברמ"א סי' קנ"ד באבן העזר הנ"ל, יש לומר דפליגי במה שכתב הסמ"ע סי' ח' [ס"ק כה] הנ"ל בשם הרבינו ירוחם דאפילו יכול להציל בדבר אחר, עיין שם. ובאמת בנמוקי יוסף ריש המניח בהדיא כתב דלא כסמ"ע, עיין שם. [ועיין²⁴ בית יוסף בחושן משפט סי' הנ"ל [סי' ח] בסופו, מביא דברי רבינו ירוחם ודברי הנמוקי יוסף בפרק המניח זה אחר זה, ולא הרגיש דפליגי אהדדי ביכול להצילו בדבר אחר אי רשאי להכותו כמו שכתבתי לעיל]. ואם כן באשתו מקללתו יש לומר בהא פליגי, אם אפשר לייסרה בעניין אחר. וכל זה לא מעלה ארוכה גבי קול בן לוי לוקה.

וגם יש לומר, כמו דמכין מכת מרדות גבי מצות עשה אם מסרב ואומר סוכה שאינו עושה וכו', הכי נמי בשליח בית דין מכה אותו עד שיעשה כמצווה עליו לבוא לבית דין בפקודתם, והוא מצות עשה. וכן האשה שלא תקלל לבעלה אלא תכבדו כי היא משועבדת לו, והוא ימשול בה כתיב, וגם וכבשוה על ידי הכאה נמי משמע אם אי אפשר בענין אחר על כל פנים כנ"ל. אבל בקול בן לוי לוקה גם זה אינו.

אלא צריך לומר כמו שכתבתי לעיל²⁵ בשביל תיקון העולם למען ישמעו וייראו. ומהאי טעמא יש לומר נמי גבי שליח בית דין וגבי אשתו מקללתו, והוא על דרך בית דין מכין ועונשין אף שלא מן הדין אלא לעשות סייג לתורה, כמו שהלקוהו למי

טעמא נושאים משאות כבדות על הבהמות, מכל מקום ליתא כן בתוספות. וגם מה שכתב דגם בהמה אסור להשחית, אי רצה לומר דלאו דווקא אילן זה מבואר בכמה מקומות בש"ס מפורש, ואי רצה לומר אף בבהמה טמאה עיקר חסר מן הספר²⁶, וגם זה ש"ס ערוך הוא בחולין ז' הנ"ל ורש"י בעבודה זרה דף ל' הנ"ל. ואדרבה, בתוספות מבואר שם ההיפוך, דאף טהורה מותר לעשותה טריפה, ועוקרין אף במקום שהוא טריפה כנ"ל. ועיין בחידושי הרשב"א ריש חולין בחרש שוטה וקטן אי מוסרים להם לכתחילה משום בל תשחית וצע"ג, עיין תשובת חוות יאיר סי' קצ"ה.

שוב מצאתי באיסור והיתר כלל נ"ט סי' ל"ו שכתב וזה לשונו, וכתבו התוספות בעבודה זרה אף על פי שצער בעלי חיים דאורייתא אם יועיל לאיזה דבר מותר, עד כאן לשונו, פירוש לרפואה אע"פ שאין בו סכנה. עד כאן לשון איסור והיתר. ודבריו נפלאו ממני, דעל כרחך כוונתו על דברי תוספות ופסקי תוספות הנ"ל בעבודה זרה דף י"א, ותמוה בתרתי, חדא, דמינא ליה הא בדעת התוספות דאפילו למאן דאמר צער בעלי חיים דאורייתא כתבו דבריהם, ודילמא דווקא אליביה דמאן דאמר צער בעלי חיים דרבנן כתבו כן, וכמו שכתבתי בסמוך לעיל. ועוד, פירושו שמפרש לרפואה אפילו אין בו סכנה תמוה, דבתוספות כתבו משום כבוד רבים, ובפסקי תוספות כתבו אם יש לו ריוח, וצע"ג. והנה הרמ"א באבן העזר סוף סי' ה' [סע' יד] מביא להלכה דברי איסור והיתר הנ"ל בשם אומרו וזה לשונו, כל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים לית ביה משום איסור צער בעלי חיים [או"ה סי' נ"ט], ולכן מותר למרוט נוצות וכו', עיין שם. הרי נקט באמת לרפואה או לשאר דברים, והיינו כמו שכתבו בתוספות ובפסקי תוספות. אמנם קשיא לי טובא מש"ס חולין ז' הנ"ל, דלא שרי לעקרינהו משום צער בעלי חיים אף שהיה לצורך כל כך כמו לרפואה וכיוצא בזה, וצריך לי עיון גדול בכל זה²⁷. מיהת מבואר דעת האיסור והיתר [ד] סבירא ליה בכוונת התוספות דעבודה זרה הנ"ל, דאף אי צער בעלי חיים דאורייתא הוא שרי משום לצורך, והוא הדין אם כן בל תשחית דאורייתא נמי, דמאי שנא, ושפיר מתורץ קושיית הט"ז על השמטת הטור כמו שכתבתי בסמוך, דנסמך על מה שכתב בסי' שמ"ח שמ"ט כנ"ל²⁸. ודע דמתוספות בעבודה זרה ד"ה עוקרים וכו' הנ"ל שכתבו כיון דלכבודו וכו' הוי כתכריכין של מאה מנה וכו', מוכח דלא סבירא להו כהרא"ש הנ"ל, דאם כן תיפוק ליה נמי מהאי טעמא כיון דלכבודו הפקר בית דין

דף מ, א שהעיר שצ"ע, שהרי דין בל תשחית נלמד מהכנת מצור על עיר של אויבים, וזהו צורך רבים!!²⁷. בדפוס הראשון הובאו סוגריים אלה לקמן באמצע ד"ה וראיתי בתרומת הדשן, אך נראה שמקומם כאן.²⁸ בתחילת התשובה.

24. לפנינו בפסקי תוס' איתא 'אסור להשחית ולעקור גם בהמה טמאה'.
25. עיין לעיל ד"ה איברא שרבינו תירץ קושיא זו ע"פ הסבר תה"ד בסוגיא בחולין.
26. ועי' בליקוטי הערות על ספרנו בסוף ספר ליקוטי חבר בן חיים ח"ג.

שהטיח את אשתו תחת התאנה [יבמות צ, ב]. ואף על גב דהתם בית דין דוקא אמרו מכין וכו', היינו משום דהתם מלקות ארבעים ומיתה ממש קאמר מכין ועונשין דאי אפשר בלא בית דין כדאיתא במשנה ריש סנהדרין, ומלקות במקום מיתה עומדת בעינן בית דין דוקא, אבל מכות מרדות אין צריך בית דין דוקא, והארכתי בזה בחידושי מסכת סנהדרין, ועיין תשובת הרשב"ש הוא בן הרשב"ץ סי' [תר"י] מזה באריכות מאוד.

ולכאורה היה מקום לומר שלא פן יוסיף ולא יוסיף היינו דוקא בהכאה שיש בה חבורה, דקרא בכהאי גוונא קאי, לא יוסיף על הל"ט מלקיות כי פן יוסיף על אלה מכה רבה וכו' שיש בה חבורה משמע, כיון שכבר נלקה ל"ט [הוספת המחבר: ומהאי טעמא נראה לי דחד לאו הוא דאיכא, כי פן יוסיף רק לפרש טעמא דלא ראשון לא יוסיף הוא דאתי, ולכן בכתובות דף ל"ג [ע"א] וכן בכמה מקומות נקט ש"ס חובל בחבירו ביטלת לא יוסיף וכו' בלבד], אבל בקול בן לוי לוקה היינו בלא חבורה, ובזה ניחא נמי מאי דקשה לי על הני תרתי פסקי דהרמ"א באבן העזר סי' קנ"ד [סע' ג] ובחושן משפט סי' ח' [סע' ה], למה ליה בכתובות דף ל"ב ע"א לומר פרכא מה לחובל שכן הותר מכללו בבית דין, ותיפוק ליה בלא בית דין נמי, אלא אפילו בעל לאשתו או שליח בית דין, אמנם על פי ה"ל בדחבורה היינו חובל דייקא לא הותר באלה אלא בבית דין.

אלא דזה אינו, דבהדיא איתא בחושן משפט ריש סי' ת"ך דמכה בלא חבורה נמי איכא לאו. ובסמ"ע שם [ס"ק א] הרגיש באמת דמלא יוסיף לחוד לא שמעינן אלא דומיא דהתם דוקא שכבר נלקה ל"ט מלקיות ויש סכנה בהוספה לו עוד מכה אחת, ולכן ילפי הטור והמחבר שם מיתורא דפן יוסיף, עיין שם. וצריך לומר על דרך אם אינו ענין להכאת רשע דאיירי ביה קרא התם וכו'. ומפורש אמר רבי יוחנן, כתובות ל"ב ע"ב, הכהו מכה שאין בה שווה פרוטה לוקה, ועל כרחך בלא חבורה נמי איכא לאו, וליתא לתירוצי ה"ל.

והנה במחבר ורמ"א בחושן משפט סוף סי' תכ"א כתבו, מי שהוא תחת רשותו ורואהו עושה דבר עבירה רשאי להכותו כדי להפרישו מאיסורא ואין צריך להביאו לבית דין [תרומת הדשן סי' ריח], עיין שם. אם כן אתי שפיר בפשוט דהיינו טעמא נמי בהני תרתי ה"ל, אשתו מקללתו ובשליח בית דין, רשאים להכות להפריש מאיסורא, והרי היא תחת רשותו, ועל כל פנים באשתו בהדיא כתוב וכבשוה ודרשינן שכובשה שלא תהיה יצאנית²⁹, ובמה כובשה אם לא בהכאה, אם כן רחמנא שריא,

וצריך לומר בלאו דלא יוסיף הכתוב מסרו לחכמים. איברא לשון המחבר סי' תכ"א ה"ל באינו יכול להציל בדבר אחר אם לא על ידי הכאה רשאי וכו', והיינו כמו שכתב הנימוקי יוסף ריש המניח גבי שליח בית דין ולא כסמ"ע סי' ח' ה"ל, וצ"ע על הסמ"ע בזה. וגם הא קשיא לי, מאי איריא דנקט הש"ס בכתובות ל"ב ה"ל מה לחובל שהותר מכללו בבית דין, ותיפוק ליה בלא בית דין נמי הותר מכללו לאפרושי מאיסורא כמו שכתבו המחבר ורמ"א ה"ל וכן בשליח בית דין וכן באשתו מקללתו כנ"ל. ועל כרחך צריך לומר כמו שכתבתי לעיל, דהתם מלקות ארבעים נמי הותר מכללו אמרינן בבית דין דוקא, אבל הני גוונא דווקא הכאה לבד שרי.

וראיתי בתרומת הדשן סי' רי"ח דמייתי בהדיא הא דהמרדכי, דהמכה אשתו עובר בלאו דפן יוסיף, וסיים עליה, מכל מקום לאפרושי מאיסור חמור כזה ודאי שרי, וראיה מפרק המניח דף (ל"ג) [כח, א] דנרצע שכלו ימיו וחבל בו רבו פטור, ופירש רש"י דרשאי לחבול בו, עיין שם. והנידון שהשיב עליו תרומת הדשן במי ששמע אשתו מקללת ומזלזלת אביה ואמה והוכיחה בדברים על זה כמה פעמים ולא הועיל, שרי להכותה כדי לייסרה שלא תעשה. אם כן התם אב ואם האשה דהוה ליה מורד בכבודם דהוקש לכבוד המקום, אין ללמוד ממנה למקללת בעלה. וכן משמע מלשון תרומת הדשן ה"ל, מכל מקום לאפרושי מאיסור חמור כזה ודאי שרי. אבל הראיה דמייתי בעל תרומת הדשן מהא דחבל בנרצע דפטור משום לאפרושי מאיסור שפחה כנענית כיון שיצא לחירות, עיין שם, קשה, והרי להרמב"ם איסור שפחה רק מדרבנן הוא. וצריך לומר [ד]הרמב"ם סבירא ליה הא דפטור החובל בנרצע דלא כפירוש רש"י ה"ל, אלא פטור מלאו דאורייתא וממלקות, אבל אסור, וכיון דלאפרושי מאיסור דרבנן לבד לא עבר איסור דאורייתא, כעין שכתבו התוספות ריש שבת דף ד' ע"א [ד"ה קודם] בכהאי גוונא גבי הרודה פת התירו לו לרדותה וכו', עיין שם. ורש"י דפירש בבבא קמא שם דשרי לכתחילה לא סבירא ליה כהרמב"ם באיסור שפחה. מיהת בין לרש"י בין לרמב"ם לא שמעינן מהתם דלאפרושי מאיסורא דרבנן שרי לכתחילה לחבול בו, כגון להכות אשתו בשביל שמקללת אותו או יולדיו. שוב אחרי כותבי מצאתי במשנה למלך פרק ג' מעבדים דין ג' הרגיש בדברינו בסוגיא דבבא קמא ה"ל להרמב"ם דאיסור שפחה דרבנן הוא, וכתב המשנה למלך וזה לשונו, לאחר שאסרו חכמים השפחה, דסבירא להו דאין חילוק בין אפרושי מאיסור דדין תורה לאפרושי מאיסור דדברי סופרים. עד כאן לשונו. ועל פי דברי תוספות ריש שבת ה"ל ניחא טפי כנ"ל. ועיין

בגמרא מועד קטן דף י"ז ע"א, מנא לן דלייטנין ומחינן וכו',
וברמב"ם פרק כ"ד ופרק כ"ה מהלכות סנהדרין.

ועל דברי המרדכי דפרק החובל שהעירותי עליו בפתח דברינו, נראה לומר עוד, לכאורה להמרדכי חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה דומיא דעבד ואשה הוא. דפטורים לשלם אבל לוקין, ואין צריך לומר שהוא טעות בקיצור פסקי דינין דהמרדכי הנ"ל. אלא דזה אינו. דהא חרש שוטה וקטן לא תני בהו נתגדלו ונתפקחו חייבים כמו דתני בעבד ואשה, והכי נמי לענין מלקות אין שוים, והיינו טעמא דעבד ואשה מתכוונים להזיק, אבל חרש שוטה וקטן אינם בני כוונה לגמרי פטורים. ועיין רמ"א וט"ז באורח חיים סוף סי' שמ"ג. ותוספות יום טוב פרק ד' משנה ג' מסכת תרומות. ומחויב האדון לא מיירי התם מתניתין כלל, אבל במשנה דמסכת ידים [פ"ד מ"ז] תנן דרבו נמי פטור שמא יקניטנו וכו'. אם כן בחרש שוטה וקטן דליכא למימר הכי, שאין מכוונים להזיק, משמע שהאב חייב לשלם, מידי דהוה אשורו שהזיק, דקטנים כבהמתו הם. וגם לפי מה שכתב השיטה מקובצת בבבא קמא דף ד' ע"א להסלקא דעתך שם בגמרא היינו טעמא דפטור האדון דמכה בהמה ישלמנה כתיב, המכה עצמו, ולפי זה גם בחרש שוטה וקטן איתא להאי טעמא לפטור האב, היינו בנוזקי ממון, משא"כ חובל באדם יש לומר שפיר האב חייב לשלם חמישה דברים. אבל באמת זה אינו, דאם כן אין פגיעתן רעה בחרש שוטה וקטן שחבלו באחרים, וגם דומיא דעבד ואשה משמע דפטור האב גם כן כמו האדון. וטעמא נראה לי מקרא, איש כי יתן מום בעמיתו וכו' כן יתן בו עין תחת וכו' [ויקרא כד, יט-כ], איש דייקא ובו דייקא, ולא קטן מחייב אביו בחבל באחרים, כן נראה לי [הוספת המחבר: שוב מצאתי בים של שלמה בבא קמא פרק ח' סי' כ"ז והנאני].

שוב מצאתי ברמב"ם פרק א' דין י' (וט') מגניבה ובטור ישוע בחושן משפט סימן שמ"ט [סע' ה], שפסקו ראוי לבית דין להכות את הקטנים כפי כוח הקטן וכו', וכן מכין העבדים שגנבו או הזיקו מכה רבה שלא יהיו רגילין להזיק. הנה תלה הכאת עבדים בהכאת קטן, ותמות. ונראה לי דקטן פשיטא ליה טפי, לפי שהקדים דקטן פטור הוא מלשלם אף כשהגדיל, אבל עבד שחייב לשלם כשישתחרר הוה אמינא אין לוקה ומשלם, קמשמע לן וכן מכין העבדים ולא מקרי בזה לוקה ומשלם, דלא על שעבר מכין אותו אלא על שלא יהיו רגילין להזיק בעתיד, וכדאסבר לה הרב המגיד משום בית דין מצווים להפרישו. ולפי

30. וע"ע בזה שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' קכה ובאותו שם. ועיי' שו"ת בצל החכמה שם סי' סו אות ג ובשו"ת עטרת פז ח"א כרך ג חו"מ ממילואים סי' ז עמ' תנב, שלמדו ממשמעות דברי רבינו שהקאת או ציעור אדם לצורך

זה נכונים פסקי המרדכי הנ"ל גם בחרש שוטה וקטן ואין צריך להגיה כנ"ל. שוב מצאתי בספר הפלאה כתובות ל"ב סוף ע"א, עמד בחקירה זו בעבד שחבל אי לוקה או לא מהאי טעמא הנ"ל, ונעלם ממנו כל הנ"ל. והנראה לעניות דעתי כתבתי בס"ד³⁰.

נאום אוהבו הנאמן אוהב דבוק בלב ונפש חפיצה, הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד³¹

סימן קסה

[א. בירור בדברי מרדכי בקידושיין.

ב. נאמנות עד אחד בדין מבושל.

ג. נאמנות עד אחד שבעה"ב מכחישו]

התולה ארץ על בלימה, הוא ייטיב לכם החתימה, לבני רחמי עסיס רימוני, חריף ובקי מופלג וממחודד ומלובן ויראת ה' היא אוצרו, כבוד שם תפארתו, מורנו הרב אהרן שמואל נ"י עם זוגתו האשת חייל הצנועה מנשים באוהל תבורך מרת יודית תחי', עם בתכם נכדתי הילדה חיילה תחי' בניקאלסבורג.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי.

[א] ועל דבר החקירה שהעלית על המדרכי [קידושין ס' תקכט], שהראה הרב מו"ה משה ליב כהן נ"י לפרשו שאין יכול להכחישו משום שעבר הזמן יש לומר שכבר שכח וכו', זה אינו, דהא שפיר יש לומר דמיידי במכחישו ואומר שלא שכח וברי לו שמשקר. ועוד, למה הוצרך המדרכי בזה להוכיח מפיגול דזבחים, ומאי אלימא זבחים טפי מטהרות דרישא דברייתא [גיטין נד, ב], הוה ליה למימר בין בטהרות בין בזבחים, כיון שאמר ליה מה שעשיתי עמך ביום פלוני ליכא למימר דמיידי במכחישו כיון שיש לומר שכבר שכח. אבל באמת הרי יכול ויכול הוא להכחישו ולומר ברי לו שלא שכח כנ"ל. באופן שאין מקום לפירושך. אבל מה שכוונת לדעתי הוא הפירוש האמיתי בלי פקפוק, והממאן בו הוא מן המתעקשים וחולק על האמת.

ורצוני לידע מה מהו"ר משה ליב כהן נ"י אומר בזה ומה הם הפירושים דחוקים שהשיבו לו בזה מכבר גאונים שקדמוני

מותר, שאשה שיש חשש סכנה ופגם לוולד מותרת לעבור ניתוח למניעת העיבור, ואין לומר שגורמת חבלה בעצמה.³¹ בדפוס הראשון נדפסה כאן בטעות הגהה מבן המחבר ששייכת לסימן הבא, והבאנוה שם.

אשר אמר, ואם באמת דחוקים המה ידעתי כי יקבל הפירוש הפשוט האמיתי שכתבתי לו. ותו לא מידי בזה.

[ב] מה שהרגשת על הש"ך ריש סי' קכ"ז [ס"ק א] שכתב (הגמרא) [מסברא] ביין מבושל אין לו מיגו¹, הא יש לו מיגו, היינו לערב בו יין נסך. ותירצת יפה, כיוונת בזה גם כן לדעה זה כמעט שלוש שנה העליתי כן בפנקס וזה לשוני, ומה שכתב הש"ך הנפקא מינה ביין מבושל לכאורה תמוה, דהא בידו לאוסרו כגון לערב בו יין נסך. וצ"ל בידו משום מיגו דמה לי לשקר, על כן בעינן בידו לעשות כטענתו לנסך ממש, ונפקא מינה שפיר ביין מבושל. עד כאן לשוני, הרי קושיא ופירוקה כדברך.

[ג] והקושיא שהקשית על המצאתי כתוב בבית יוסף [סי' קכז ד"ה מצאתי כתוב, ריא, א, אות ג(ב) במהדורת מכון ירושלים] שאין עד אחד נאמן לאסור היינו דוקא להפסיד לבעל הבית ובני ביתו, אבל אחרים על כרחך חוששים לעדות העד אחד ואין יכולים לסמוך על הכחשת בעל הבית, עיין שם. אם כן מתניתין קידושין ס"ה [ע"א] היא אומרת קידשני וכו' הוא מותר בקרובותיה, ואמאי, הא קרובותיה אינם יכולים להינשא לו שצריכים הם לחוש לדבריה ולא לסמוך אדבריו. וצ"ע.

קושיא נאה ונכונה הוא, ונהניתי בה, ומיד אמרתיה לאיזו תלמידי חכמים ולא מצאו מענה על אתר.

והנראה לי לפום רהיטא, הרי (ו)זה לשון המצאתי כתוב, אחרים לאו כל כמיניהו לסמוך על הכחשה דבעל הבית דעד אחד נאמן באיסורים, משא"כ לבעל הבית ובני ביתו שמפסידו ממון להם. עד כאן לשוני. אם כן בכהאי גוונא בקידושין, כמו שאינה נאמנת עליו לאוסרו בקרובותיה שהוא הפסד לו כמו הפסד ממון, כיון שהוא מכחישה, הכי נמי אינה נאמנת על קרובותיה לאוסרם עליו אם הם רוצים להינשא לו כמו הפסד ממון, וגם הוא וגם קרובותיה הוו להו כמו בעל הבית ובני ביתו, ולא דמי לאחרים ממש שאין מגיע להם שום הפסד אם יחוש לדברי העד ויפרשו מאיסורא. כן נראה לי.

ועוד, כיון שהמצאתי כתוב סיים בלשונו הנ"ל בטעמו לאסור לאחרים דעד אחד נאמן באיסורים, אם כן גבי קידושין הא קיימא לן אין דבר שבערוה פחות משנים, לא אמרו בה עד אחד נאמן באיסורים להתיר בריש מסכת גיטין דף ב' [ע"ב], הוא הדין נמי וכל שכן לאסור מודה המצאתי כתוב כיון שהוא מכחיש העד אחד (היינו) [אין] האישה נאמנת כלל לא עליו ולא על אחרים הם קרובותיה לאוסרם עליו, דאין

דבר שבערוה פחות משנים. ועיין תוספות יבמות פ"ח ע"א [ד"ה מיד], לאיסור קאי טפי. כן נראה לי לעניות דעתי, ושני התירוצים נכונים.

ועל כל פנים הקושיא ראויה להעלותה על שולחן מלכים.

ועוד נראה לי תירוץ שלישי. טעם המצאתי כתוב דווקא בחתיכת איסור שכבר חל עליו שם איסור לעצמו, דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, וגם לאחרים חתיכה דאיסורא הוא אם האמת כדברי העד. אבל ענין קידושין, קרובותיה אינם חתיכה דאיסורא בפני עצמם, אלא להינשא לזה שהיא אומרת עליו שקידש אותה, הוא והם להינשא להדדי הוו להו שניהם חתיכה דאיסורא לדבריה, וכיון שהוא מכחישה שוב מותר בהם, גם הם מותרים בו שאינם חתיכה דאיסורא בפני עצמם אלא עליו והוא מכחיש, לא חל כלל שם איסור על קרובותיה, כי אם על קרובותיו עליה שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, ולא קרובותיה עליו משום שהוא וקרובותיה חדא חתיכה מקרי כמובן. ונכון הוא.

והנני חותם בברכה, ה' ייטיב לכם את החתימה, יקבל ברחמים וברצון את תפילותינו, יכפר על חטאתינו למען שמו אמן.

נאום אביכם הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

ועל ארבעה אשיבנו עדיפא, לפי מה שכתב בתשובת חתם סופר [יו"ד סי' קכא] להסביר טעמו דהמצאתי כתוב, אחרים אין יכולים לסמוך על הכחשת בעל הבית שמפסידו ממון, ר"ל והוה ליה נוגע בעדותו כו', יעויין שם היטב. והרי פסול נוגע הוא רק לזכות, ואם פסול נוגע משום קורבה הוא עיין בעיר שושן ובסמ"ע וש"ך ריש סי' ל"ז גם לחוב פסול. ולפי זה בקידושין הנ"ל, מלבד שאין הוא המכחיש נוגע בוודאי, דמהי תיתי לן שדעתו כלל לישא מקרובותיה, יכול לישא אחרת, עוד זו, אדרבה היא, היא קרובה להם ופסולה לעדות להן ממש בין לזכות בין לחוב, אם כן היא אינה נאמנת עליהן, אבל הוא בהכחשתו נאמן עליהן להעמידן בחזקת היתר עליו. ואדרבא, לרבותא נקיש מתניתין אפילו הוא מותר בקרובותיה, ומכל שכן הן בו כנ"ל. ועיין בשער המלך פרק ג' משגגות ודוק.

כה דברי אביך הנ"ל.

[הג"ה מבין המחבר]. בספר תפארת שמואל [חידושי טור

לשומרו והרי הוא כבעליו ולא משום מיגו, ונפ"מ ביין מבושל שא"א לנסכו. 2. בדפוס הראשון נדפסה הגהה זו בטעות בסימן הקודם.

קסה. 1. האומר לחברו נתנסך יינך אם הוא בידו נאמן, וכתב הש"ך שלב"י היינו משום מיגו שיכול לנסכו, ואילו לטור נאמנותו היא משום שהיין ניתן לו

אסור בוודאי ובחלב מביא חטאת ונאכל, אבל אי משום דלא איכפת ליה שתיק אסור רק מספק כמו לאחרים אם מכחישם, ונפקא מינה טובא לענין ספק אחר אי הוי ספק ספיקא כנ"ל.

ועל דבר קושיית התפארת שמואל הנ"ל על המצאתי כתוב משורך נרבע, נראה לי עוד לפי מה שכתב הכסף משנה בשם הרמ"כ סוף פרק ט' מטומאת מת [הי"ב], לרמב"ם דספק מן התורה להקל, אשם תלוי דאמר רחמנא באיסור כרת דוקא, ועל כן הוא הדין באיסור לאו שיש בו מלקות, דמה לי איסור לאו מה לי איסור כרת, אבל באיסור עשה ודאי ספק מן התורה להקל לפי מה שכתב המשנה למלך בפרק ראשון מיום טוב [הי"ז]. אם כן נראה לי טעמא דהמצאתי כתוב הוא, דלאחרים ספק הוא, ונתיב דבחזקה לקולא לכולי עלמא מן התורה להקל, הכא הא איתרע חזקה על ידי העד אחד, ומה שבעלים מכחישים לא הוי חד לגבי חד, דבעלים נוגעים הם, ועל כל פנים מדרבנן להחמיר הוא. אבל באיסור עשה דלכולי עלמא ספק להקל מן התורה, מודה המצאתי כתוב דגם לאחרים שרי, לכן נרבע לגבוה רק איסור עשה הוא מן הבקר וכו' להוציא את רובע ונרבע [ב"ק מ, ב] מותר להקריבו.

עוד נראה לי טעם נכון לדעת המצאתי כתוב, על פי שיטת הרשב"א וסייעתיה [גיטין נד, ב ד"ה רבא]⁴. דלכאורה קשה לשיטת הרשב"א דגם אם אינו יודע נאמן העד, ועיין בתוספות רי"ד [שם], ואמאי נאמן העד אחד נגד חזקה בטוען הבעל דין אינו יודע או שותק ולא הוה ליה למידע, הא קיימא לן סוקלין על החזקה אבל לא על ידי עד אחד, אם כן חזקה אלים טובא מעד אחד. ונראה לי, דעד אחד מלבד החזקה כשרות שמעיד אמת איכא עוד חזקה אין אדם חוטא ולא לו נגד חזקת החפץ שמעיד עליו, לכן נאמן תו העד, משא"כ לענוש על פי עד אחד אי אפשר, דיש לדין גם כן שתי החזקות חזקת כשרות וחזקת פטור מהענוש, עיין צ"ח פסחים סוף סוגיא דר' חנינא סגן כהנים⁵, אם כן נשאר עד אחד נגד חזקה, אבל אם הבעל דין מכחישו, הרשב"א לטעמיה הא סבירא ליה ברי מהני נגד חזקה, עיין פני יהושע כתובות דף כ"ב [ע"ב ד"ה ועדיין], הכי נמי נגד חזקה אין אדם חוטא ולא לו נאמן הבעל דין בברי שלו, ונשאר חזקת כשרות דעד אחד שהוא על פי הרוב לבד נגד חזקת החפץ שמעיד עליו שהיה ודאי ממש בחזקתו דמעיקרא, אין העד אחד נאמן נגד חזקה. והיינו לדידיה שטוען הוא ברי, אבל לאחרים לא מהני ברי דידיה נגד חזקה, וכן גם מכחיש להעד נאמן העד אחד לגבי האחרים. כן נראה לי טעם המצאתי כתוב.

יורה דעה סי' קכז] הקשה הגאון מורנו הרב שמואל קוידנובר על המצאתי כתוב בבית יוסף קכ"ז הנ"ל ממימרא דאביי קידושין ס"ו [ע"א], אמר לו שורך נרבע והלה שותק נאמן ואסור להקריבו, ולדעת המצאתי כתוב מאי שנא שותק דקאמר, אפילו מכחישו נמי אסור לכהן להקריבו דאחרים הוא וכו'. והניח בצ"ע. והגאון באהל דודי יבמות פ"ח [ע"א על תוד"ה דשתיקה] תירץ, דנפקא מינה בשותק בעל הבית אם הוא עצמו כהן, דאם מכחיש להעד היה הוא הבעל הבית מותר להקריבו וכו', עיין שם.

ולעניות דעתי אין צריך לזה דבעל הבית כהן נפקא מינה בשתיקה, אלא גם בעל הבית ישראל שפיר נפקא מינה בשתיקתו, דאילו מכחישו נהי דאסור לכהנים להקריבו דאחרים צריכין לחוש לדברי העד אחד, מיהת אם הבעלים של השור נתחייבו בקרבן ומביא שור זה שהעיד עליו עד אחד לצאת בו ידי חובה, כיון שהכחישו לעד אחד כהאי גוונא הכהנים כולם רשאים להקריבו בשביל בעליו גם להמצאתי כתוב, דאי לא דקים ליה לבעליו בוודאי חולין בעזרה לא הוה מייתי וגם לא היה יוצא ידי חובת קרבן שעליו, וממילא גם הכהנים אחרים סומכים על הכחשת בעל הבית כהאי גוונא לאכול מקרבנו חלקם. אבל בעל הבית שותק, גם כהאי גוונא נאמן העד אחד, ואסור להקריבו גם לשם בעליו.

אבל אי קשיא הא קשיא לעניות דעתי, מהצריכות דעביד אביי בטהרות הוה אמינא סבר חזי בימי טומאתו ולהכי שותק, ושור הנסקל סבר בלאו הכי לא למזבח קיימו, לכן אין חושש להכחיש. והרי לשיטה הנ"ל על כרחך הא דאביי נקט מילתיה בשותק דכהאי גוונא נאמן העד אחד גם על הבעלים, ואם כן תמוה הצריכותא מאי סלקא דעתך דשתיקתו לאו הודאה הוא דסבר דחזי ליה וכו' ולא למזבח קיים, מכל מקום כיון שאין מכחישו הוה ליה הבעלים כמו אחרים אם בעלים מכחישו דאסור. וצ"ע. שוב מצאתי כן בתשובת מהרי"ט חלק א' סי' ט"ז תמה כן על המצאתי כתוב, ותירץ דנפקא מינה שפיר גם לדידיה אם שתיקתו לאו הודאה הוא יכול אחר כך לחזור בו וליתן אמתלא למה שתק, עיין שם והנאני.

אמנם לשון רש"י [שם] בד"ה חזי ליה וכו' ומותרין טהורין וכו' ולא איכפת וכו' ומותר להקריבה וכו' משמע בהדיא דלאחרים קאמר, דאי שתיקתו לאו הודאה גם לאחרים אין העד אחד נאמן, ודלא כמצאתי כתוב. ומצריכותא דהש"ס נראה לי דבלאו הכי לא קשה מידי, דגם לדידיה שפיר אי הודאה הוא

מקרה, גם אם בעל הדין אומר שאינו יודע. וע"ע ש"ך סי' קכז ס"ק ג. יא, ב (במהדורה הישנה נדפס בהשמטה בסוף הפרק).

3. לר' דוד דייטש. 4. דלא חילק שם כדברי ר"ת המובאים בתוד"ה אמר אביי, אלא דהסוגיא מיירי בפועל, וממילא מובן דעד אחד דעלמא נאמן בכל

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי, ודבריו ראיתי מתוך האש
להבת התורה והיראה, וברוך טעמו אשר דנני לזכות האיתור
תשובתי אליו, וכאשר פתר מעלתו כן היה כי לא פניתי לשנות
פרקו עוד הנה, ועתה אחרי רואי גודל תשוקתו ורבת ציונו

על גב דלא חזיא לאכילה מידי דהוה אשרץ, אם כן הוה אמינא נמי מידי דהוה אשכבת זרע אף על גב דלא חזיא לאכילה הוה הדין נמי נבילה סרוחה מעיקרא, ותו ליכא פירכא כיון דשוה לשרץ במגע כנ"ל.

ובהכי נחא מאי דתמוה עוד, הרי שרצים בהדיא אכילה כתיב בהוה לא תאכלום [ויקרא י"א, מב] וחזיא לאכילה אלא שנפשו של אדם קצה בהם, ואיך כתבו תוספות דלא חזיא לאכילה מידי דהוה אשרץ, לא הוה להו למימר אלא מידי דהוה אשכבת זרע וזיבה. וצ"ע. אבל לפי מה שכתבתי בכוונתם אתי שפיר, דהכי פירושו, כיון דבאמת גם השתא דגלי קרא מכל מקום שוה לשרץ בטומאת מגע עד לכלב, אף על גב דשרץ חזיא לאכילה וזה נבילה סרוחה מעיקרא לא חזי לאכילה, לכן הוה אמינא גם למשא הושווה לשכבת זרע וזיבה דאינהו נמי לא חזי לאכילה כלל כנ"ל. ואם כן בחולין דף ק"כ אשרצים לחוד ליכא פירכא דלא חזו לאכילה, דודאי חזיא, ולא קשה מידי.

איברא, תוספות בבכורות שם מקודם [שם ע"א] בד"ה טומאה קלה וכו' פליגי על פירוש רש"י, ופירשו דמגע נמי קרינן ליה חמורה, ואם כן כי אימעוט מקרא סרוחה גם ממגע אימעוט, וליכא למימר פירוש הנ"ל במה שכתבתי מידי דהוי אשרץ וכו' לתוספות לטעמו, אלא אליבא דפירוש רש"י אתי שפיר. ולתוספות ע"ב צריך להגיה תיבת [אשרץ] כיון דשרץ חזיא לאכילה כנ"ל.

ועוד נראה לי לתרץ הני קושיותיו, על פי דאשכחן פלוגתא, בתוספות נדה דף נ"ו ע"א בד"ה אי וכו' הא דשרצים בכעדשה שיעורן הלכה למשה מסיני הוא ולא מקרא, אבל במסכת חגיגה דף י"א ע"א בד"ה הא כיצד וכו' כתבו דמקרא הוא דילפינן לה. והגאון בעל באר יעקב בכללי הסוגיות [כלל כב] ביאר לן על פי דעת הר"ש בספר כריתות [בתי מידות בית א אות ט], דכמו דאין דנין מהלכה הוא הדין דפירכא מהלכה לא עבדינן, אם כן כמה פעמים דפרכינן בש"ס מה לשרץ שכן מטמא הוא בכעדשה ולתוספות דנדה הלכה למשה מסיני הוא ולא עבדינן מיניה פירכא, והעלה הגאון על פי זה בכלל כ"ב שם דאמוראי פליגי בזה, במסכת שבת דף כ"ז ע"א אביי דפריך מה לשרץ וכו' סבירא ליה כתוספות חגיגה י"א דמקרא ילפינן לה, ורבא התם לא חשיב ליה פירכא דסבירא ליה כתוספות נדה נ"ו דהלכתא הוא, עיין שם היטב.

ואם כן מבואר, דתוספות בכורות כ"ג אליביה דר' יוחנן קיימי, דסתמא סבירא ליה כרבא נגד אביי, לא יש פרכא זו, כיון דהלכה למשה מסיני הוא תירוצו שפיר דהא מידי דהוה אשרץ ושכבת זרע וכו', אבל הש"ס בחולין ק"כ אליביה דאביי קאי פריך שפיר פירכא זו כנ"ל.

ועוד נראה לי בסגנון זה, על פי מה שכתב באסיפת זקנים בבבא קמא דף כ"ו [ית, ב ד"ה ויש מתרצים?] דר' עקיבא פליג בהא וסבירא ליה דנין מהלכה, אם כן אתי שפיר פירכא זו מה לשרץ שכן מטמא בכעדשה אליביה דר' עקיבא, ותוספות בכורות כ"ג אזלי לר' יוחנן אליביה דר' ישמעאל וכו"ל ולא קשה מידי.

איברא יש לומר, כיון דבר פדא לא צריך קרא למעטיה עפרא בעלמא הוא דייקא, וגם ממגע טהור הוא, אם כן רבי יוחנן ממעטינן הא מקרא גם ממגע ולא כרש"י. ונראה לי דקשיא לרבי יוחנן יבש מודה דטהור כבמתניתין וגמרא בנדה נ"ד [ע"ב] נ"ו [ע"א] מקרא, ותיפוק ליה שאינה ראויה לגר כסרוחה מעיקרא הוא. ואי מטמא על כל פנים במגע אתי שפיר, דהא שרץ אימעוט כנבילה ממיתה אפילו ממגע, אבל להנ"ל קשה. ונראה לי, שמעינן יבש מעיקרא וצריך קרא גם לנעשה יבש. ולבר פדא צ"ל דקרא ליבש לטהרו ממגע אתי כמו סרוחה מעיקרא. אבל קשה, יבש כחרס שאינו חוזר ללחותו אינו ראוי לכלב נמי ולמה לי קרא, וצ"ל מהכא ילפינן לה. וצ"ע.

ובתשובת נודע ביהודה קמא חלק (או"ח) [יו"ד] סי' [כ"ו] תמה על הכסף משנה (פ"א מאהט"ו) [פ"ב מטומאת אוכלין] הלכה י"ד שכתב הרמב"ם פסק הלכה כרבי יוחנן וסבירא ליה דכל שאינו ראוי למאכל אדם עפרא בעלמא הוא, ואמרינן התם דלא צריך קרא, והא לרבי יוחנן צריך קרא. ונראה לי כוונתו למילף, כיון לבר פדא לא צריך קרא מהאי טעמא עפרא הוא, אם כן לרבי יוחנן נמי מקרא שמעינן ליה עפרא הוא באינו ראוי לגר וטהור לגמרי כמו עפר גם מנגיעה גם מטומאת אוכלין. כן נראה לי ברור, ולא קשה מידי.

נאום ידידו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

הכריתות. וע"ע בדברי רבינו או"ח סי' קיט שדן האם דנים היקש מהלמ"מ.

2. ע"פ הסוגיה שבת קלב, א.

קסו. 1. כתב שם דלא דנים את כל הי"ג מידות מהלמ"מ, ומשמע דגם אין לעשות פירכא. ועי' בשושנת העמקים לפמ"ג כלל א שדן בדברי ספר

סימן קסז

[איסור אבר מן החי מדאורייתא במפרכסת]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש אהובי ידיד נפשי, הלא הוא הרב החרוץ עצום החכם השלם ומופלג ביראה טהורה קדושת שם תפארתו מו"ה יוסף קענפמאכער נ"י, דיין בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

הנה זה כמו חודש ימים נתכבדתי בנעימי נאומיו, ושמחתי במו על כי תוכו ראיתי צדקתו וחכמתו, מתרפק על אהבת תורה הקדושה והיא שעשועיו. 'יהיה חן ד' עמו ויעל. ואיתו הסליחה עלי איחור תשובתי, כי לא פניתי עד היום.

ראיתי דבריו דברי תורה, יישוב נכון וצודק לקושיית האחרונים¹ על רש"י חולין קכ"א ע"ב [ד"ה וממתין] דלא תאכלו על הדם אסור לאכול מבהמה קודם שתצא נפשה רק אסמכתא הוא, ולא כהרמב"ם [הל' שחיטה פ"א ה"ב], מנא ליה הא. והעלה פאר רום מעלתו נ"י, דרש"י הוכיח כן מדברי ריש לקיש בחולין ל"ג [ע"א] מזמנין ישראל על בני מעיים, דפשיטא הוא זה, ולא הוה ליה למימר אלא השלילה לבד אין מזמנין נכרי וכו'. אלא על כרחך קמשמע לן לאפוקי מתמיהת הפרי מגדים יורה דעה סי' כ"ז [שפ"ד ס"ק א, מש"ז ס"ק א] לרש"י הנ"ל, מנא ליה באמת דפקע איסור אבר מן החי לישראל בשחיטה לבד בעודה מפרכסת, והא לא תאכלו הנפש עם הבשר² משמע אפילו מפרכסת נמי. ותיירץ מעלתו, דאם איתא אם כן לא נאכל הבני מעיים דכמאן דמנחי בדיקולא דמי, והתורה אמרה בפירוש כל בבהמה תאכלו [דברים יד, ו], והא גופא קמשמע לן ריש לקיש מזמנין ישראל על בני מעיים וכו'. מה שאין כן להרמב"ם פשיטא דמותר, מדאיצטריך קרא לא תאכלו על הדם על קודם שתצא נפשה, מוכח על כרחך דאיסור אבר מן החי כבר חלף הלך לו בשחיטה קודם שתמות, ומאי קמשמע לן ריש לקיש. אלו תורף דברי קודשו, ודברי פי חכם חן.

איברא דיש לפקפק, דהא חלב ודם דאסרה תורה בפירוש על כרחך לא קאי עליה כל בבהמה תאכלו, והכי נמי אי נקטינן כי קושיית הפרי מגדים דאבר מן החי במיתה תליא גם לישראל, על כרחך גם הבני מעיים דאבר מן החי נינהו אחר שחיטה עודה מפרכסת לא קאי עליהו כל בבהמה תאכלו, אלא על העובר שבמעיה במה קאי כדנפקא לן בחולין ס"ט [ע"א].

ולעניות דעתי נראה לתרץ תמיהת הפרי מגדים לפירוש

רש"י הנ"ל, מדגלי רחמנא בקרבנות בפרשת ויקרא [א, ט] וקרבן וכו' והקטיר הכהן את הכל וכו' להקטיר את הבני מעיים, ואי סלקא דעתך אבר מן החי נינהו ואסירי להדיוט, לפוסלו לגבוה נמי משום משקה ישראל בעינן וליכא³. וליכא למימר מאי שנא מחלב ודם, דהתם מצוותן בכך [כד] פירש רש"י בחולין ריש פרק גיד הנשה דף צ' ע"ב [ד"ה מצותן] דחלב ודם הוא עיקר הקרבן, מה שאין כן הקטרת הקרביים בני מעיים דאבר מן החי נינהו ליתסרו כנ"ל. ועוד, הרי אבר מן החי מטמא במגע כנבילה וכן אבר הפורש מן השליל אשר בבטן הבהמה עדיין כמו שכתב הרמב"ם פרק ב' מאבות הטומאה דין ג', ואם איתא כהפרי מגדים הוא הדין נמי הבני מעיים מטמאים במגע אבר מן החי, אם כן איך אמרה תורה שהכהן יקטיר הקרביים, הרי נטמא הכהן בנגיעתו בהם וטמא אסור לו לעבוד עבודה. אלא על כרחך דבשחיטה לבד שרי איסור אבר מן החי גם בני מעיים מותרים כנ"ל.

על כל פנים דברי פאר רום מעלתו נ"י נכונים ומצודקים בישוב דברי רש"י הנ"ל.

נאום אוהבו הנאמן, דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קסח

[הערות בסוגיית 'נפש', חולין קכ, א]

חיים ושלום וישע רב, יעלה ויבוא ויגיע לראש אהובי בני הרב הגדול בתורה ויראה וכו' מורנו הרב אהרן שמואל אסאד נ"י בק"ק ניקאלסבורג. אחר דרישת שלומך.

הנני להשיב לך על איזו הערות שהעלית לפני בסוגיא דנפש בחולין דף ק"כ [ע"א] והן הנה.

א. מאי פריך הש"ס מה להני שכן לא הותר מכללן וכו', הא גם נבילה הותר מכללו, בבהמה טמאה¹ בחולין ק' ע"ב. והן תרצת בעצמך כתירוצי התוספות בחולין קט"ז ע"ב [ד"ה כלאי הכרם], היכא דלא כתיב כל לא מקרי הותר מכללו, על קושייתם התם כיוצא בזה.

ובמהירות טעית, דהא כנבילה נמי כתיב כל, לא תאכלו כל נבילה וכו' [דברים יד, כא].

קסז. 1. עיין לח"מ הלכות שחיטה פ"א ה"ב, ובפמ"ג המצויין לקמן. 2. דברים יב, כג; חולין קב, ב. 3. פסחים מח, א. **קסח.** 1. צ"ל עוף טמא.

אבל נראה לי לתרץ, דבחולין קט"ו הקשו תוספות כהאי גוונא שפיר, דבבשר וחלב אף על גב דגלי ביה קרא לרבות חלב ומתה דאיסור חל על איסור, ומכל מקום גלי קרא נמי גדי וחלב אמו להוציא בשר טמאה וחלב טמאה בחולין קי"ג [ע"ב], ועל כרחק לא משום דאין איסור חל על איסור, דבשר וחלב הרי אסור בהנאה הוה ליה איסור חמור, ולרש"י בחולין ק"א [ע"א ד"ה ואיסור] אפילו איסור מוסיף הוי, ועל כל פנים גלי קרא התם דאיסור חל על איסור, על כרחק הא דמיעט קרא בשר וחלב טמאה גזירת הכתוב הוא, דמעולם לא אסרה התורה כלל בשר בחלב בטמאה, לכן יש מקום לקושיית התוספות בחולין קט"ו שם. אבל הא דר' יהודה בחולין דף ק' [שם] דנבילה אינו נוהג בעוף טמא לא מיתורא דקרא נפקא ליה, אלא היינו טעמא משום דסבירא ליה אין איסור חל על איסור, ודאי פשיטא מילתא דלא מקרי על ידי זה הותר מכללו, דהא לא הותר, אלא מתלי תלי וקאי. ונפקא מינה דאי לא אתרי ביה משום טמא ואתרי ביה משום נבילה לוקה משום נבילה, וכדסבירא ליה למהרי"ט [קידושין עת, א ד"ה חזר] הכי בכל אין איסור חל על איסור אין לוקה שתיים.²

ב. וחלב הותר מכללו מאי ניהו וכו', הקשית שהוה ליה למימר דחלב אינו נוהג גבי בהמה טמאה, כמו שאמרו במשנה בחולין דף קי"ז [ע"א].

ולכאורה בפשוט לא קשה מידי, דהא נבילה נמי הותר מכללו בזה גופא כמו אידך קושיא שהקשית. אלא דקשיא ממה נפשך, ואם תמצי לומר כמו שכתבתי רק משום שאין איסור חל על איסור הוא דאינו נוהג בטמאה גבי נבילה לא מקרי בשביל זה הותר מכללו כנ"ל, אם כן גבי חלב לא היינו טעמא דאינו נוהג בטמאה אלא מגזירת הכתוב כדפירש רש"י במשנה דף קי"ז [שם ד"ה אלא] כדכתיב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה וכו', ובילקוט פרשת צו סי' תק"ג זה לשונו, כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו פרט לבהמה טמאה ולחיה ולעופות וכו', עיין שם היטב, ובכריתות דף ד' [ע"ב] שפיר מקרי בזה הותר מכללו, וקשה. אמנם הא כיון דנפקא לן הני תלת משור כשב ועז פרט לטמאה ולחיה ולעופות, אם כן הש"ס חדא מנייהו נקט בחולין ק"כ הנ"ל, הותר מכללו חלב חיה, והוא הדין טמאה ועוף נמי. ודחי הש"ס הרי נבילה נמי אשתרי מליקה דעוף לכהנים, ואף על גב דחלב הותר טפי גם בטמאה וגם בעוף, לית לן בה. עיין שער המלך פרק ח' מהלכות מאכלות אסורות סוף הלכה ו' בד"ה ודרך אגב וכו' מזה, ולא קשה מידי.

אבל באמת לעניות דעתי בלאו הכי בין נבילה בין חלב מה שאינו נוהג בטמאה הא לא מקרי הותר מכללו, כיון דמכל מקום אסירי משום טמאה. וכוונת התוספות הנ"ל בחולין דף קט"ו שהקשו כן תאמר בבשר בחלב שהותר מכללו אצל טמאה וחלב טמאה, הרי סיים בלשונם וטובא דאמר לעיל, ור"ל חלב שחוטט וחלב זכר ובשר שליח ודם בדף קי"ג, כל הני היתירא נינהו, גם דם שבישלו קיימא לן אינו עובר עליו, ועיין בית יוסף יורה דעה סי' פ"ז [ד"ה כתב הרמב"ם, קלה, ב, סע' ו(ב)], ז מהד' מכוון ירושלים] ופלתי סוף סי' פ"א, כוונת תוספות עיקר הקושיא דבשר בחלב הותר מכללו על כל הני טובא ולא על מה שאינו נוהג בטמאה. כן נראה לי, ולפי זה מתורצים שני הקושיות.

ג. הקשית, מאי פריך הש"ס נבילה נמי הותר מכללה לכהנים במליקת עוף וכו', התם שאני דמצות עשה ואכלו אותם דוחה ללאו דנבילה, ולא מקרי הותר מכללו. וכהאי גוונא כתבו תוספות ביבמות ה' ע"ב [ד"ה כולה] גבי כלאים וכו'. הנה אדהכי בחולין ק"כ לא קשיא כל כך, דיש לומר זהו בכלל דחיית הש"ס התם כהנים משלחן גבוה קזכי, ר"ל מצוותן בכך. אבל הגאון בספר דורש לציון [סוף הדרוש הראשון] הקשה כן על הש"ס דמנחות מ"ה ע"א רבינא אמר כהנים איצטרך ליה וכו'. ועיין תשובת הרשב"א [ח"א] סי' שנ"ג וגמרא מנחות פ' ע"ב³, והדברים עתיקים⁴.

ד. חלב לא אתיא מחמץ שכן לא הותר מכללו. והקשית, לרב אחא בר יעקב בפסחים (כ"ח) [כט, א] אתה אוכל של אחרים ושל גבוה, אם כן גם חמץ הותר מכללו, והתם כתיב גם כן כל. וצ"ע.

ויזו אינה קושיא, דהא מסיק הש"ס במקומו שם והדר ביה רב אחא בר יעקב מההיא. וגם קודם חזרה, הא העלו תוספות בחולין ק"כ שם [ד"ה חלב] לרבי יוסי הגלילי בפסחים כ"ג [ע"ב] דלא חייש לפירכא זו הותר מכללו בחלב, וגם סבירא ליה חמץ מותר בהנאה, על כרחק מוקי נפש דחלב לדרשא אחריתא, וסוגיא דחולין ק"כ אתיא כהלכה דקיימא לן כר' שמעון דלא יליף שאור דאכילה משאור דראיה. ועוד, לר' יהודה נמי גם לרב אחא בר יעקב אליביה האיכא פירכא אחריתא מה לחמץ שכן אסור בהנאה כמו שכתב תוספות הנ"ל, ולא קשה מידי.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

2. ועי' פמ"ג בפתיחה להלכות פסח חלק שני פרק א בשיטה השישית אות טז. 3. אולי צ"ל ה' ע"ב. 4. ע"ע אתון דאורייתא כלל א. וע"ע חיי אשר לר"א מילר

סימן קסט

[בדין לפני עיוור כשלנותן אין איסור]

ברכה והצלחה ששון ושמחה ישיגו לראש בני רחמי, הלא הוא הרב המופלג מורג חרוץ בעל פיפיות מושל ביראת אלקים כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י, עם זוגתו תחי' עם כל הנלווים יחיו בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי.

וראיתי מה שכתבת לידיד נפשי הרב מו"ה וואלף באנדי דיין פה נ"י, הערה על תשובת אמונת שמואל סי' י"ד, איך יפרנס סוגיא דחולין ל"ג [ע"א] אין מזמנין כותים על בני מעיים, אף דלישראל המושיט לו שרי. והנה יפה השיב הרב הנ"ל, כיון דכל טעמו דאמונת שמואל בדינו משום דמי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי יהיה אסור ליתנן, והא מאן דאמר אין מזמנין כותי על בני מעיים לא סבירא ליה סברא זו מי איכא מידי וכו' כמו שכתבו התוספות חולין ל"ג שם [ד"ה אחד] בהדיא, וגמרא מסיק תניא דלא כרב אחא בר יעקב, אם כן אין מקום קושיא.

אבל באמת בלאו הכי ניחא, הרי באמת גם לישראל אסורים בני מעיים אילו ניטלו מתוך הבהמה קודם שחיטה משום אבר מן החי, אלא כיון שנשחטה סבר אזל לה האיסור אבר מן החי והותרה הבהמה כולה לישראל אף שעודה מפרנסת, אבל לנכרי עדיין לא הותרה עד שתמות. אם כן האמונת שמואל דווקא כהאי גוונא אמרינן על דברי הטור סי' ס"ב בטמאים [ד] אין בו איסור אבר מן החי כלל לישראל, גם לכותי מותר להושיטו ואין בו משום לפני עור וכו', מה שאין כן בטהורה דאבר מן החי אסור לישראל אלא שפסק ממנה האיסור זמן מה קודם שהותר גם לכותי, ודאי ליכא למימר מי איכא מידי וכו'.

ודע בני, כי בפתיחה לספר אור חדש על מסכת קידושין [אות יד] מייתי ראייה לאמונת שמואל, על פי קושיית העולם מאי פריך הש"ס בפסחים כ"ב ע"ב והרי אבר מן החי וכו', דילמא מיירי במפרנסת דמותר לישראל ואסור לבן נח. ולדברי מהרש"ק³ הנ"ל ניחא, דבכהאי גוונא אין הישראל מוזהר על לפני עור וכו'. וכן על פי קושיית העולם שהובא גם כן בתשובת

חתם סופר יורה דעה סי' י"ט, למה לא יליף בבכורות ו' [ע"ב] היתר חלב מדהאכיל אברהם אבינו עליו השלום להמלאכים חמאה וחלב, אף שלדעתו ערביים היו בני נח המצווים על אבר מן החי, דיש לומר חלב מבית פקועה האכילם, ואף דלבן נח גם בן פקוע הוא אסור, כיון דאברהם שמר כל התורה כולה גם להקל יצא מכלל בן נח והותר לו בן פקוע. שוב לא עבר על לפני עור וכו' וכמהרש"ק הנ"ל, עיין שם היטב.

ולעניינת דעתי לא עלתה ארוכה לקושיית העולם מפסחים כ"ב, דמכל מקום קשה מנא לן להקשות על ר' אבהו, ודילמא איהו סבר כרב אחא בר יעקב אין מזמנין נכרי על בני מעיים, ומודה מהרש"ק אליביה דעובר ישראל על לפני עור וכו' גם בכהאי גוונא. וצ"ל כתירוצי הצ"ח [שם] על קושיא אחריתי התם, ודילמא בחצי שיעור מיירי ואליביה דריש לקיש, עיין שם היטב. ואידך קושיית העולם מהא דבכורות ו' [שם] דיליף היתר חלב מאבר מן החי, כן הקשה הפלתי סוף סי' פ"א [ס"ק ז] מנפשיה, והרי"ט אלגאזי ריש בכורות שם [ג, ב ד"ה וראיתי להכה"ג] הביא קושיית זו בשם התוספות חיצוניות ותירץ, עיין שם היטב. ועיין בתשובת חתם סופר יורה דעה סי' י"ט וסי' ע"ג מזה.

ואני הבאתי ראייה לפי מה שכתב החתם סופר סוף סי' י"ט נותן טעם לפגם לר' שמעון מותר מנבילה לגר וכו' [ע"ז סז, ב], אם כן לבן נח ליכא שריותא, עיין שם. וקשיא לי, אם כן מאי פריך פסחים כ"ב אבר מן החי לבן נח וכו' הא לכלבו מותר בהנאה, ודילמא [ב] אבר מן החי שנסרח מיירי נותן טעם לפגם הוא שרי, ולבן נח אסור. וצ"ע. ולמהרש"ק ניחא, דבכהאי גוונא גבי נותן ומושיט מותר ליכא לפני עור וכו', ונזיר שפיר גם המושיט יכול לנזור את עצמו, על כרחך לא מיירי בנסרח כנ"ל. איברא לזה יש לומר, להגהות אשרי [ע"ז פרק ה' סי' ל] אי אבר מן החי אסור בהנאה על כרחך נותן טעם לפגם אסור, והכי נמי לר' אבהו אסור בהנאה גם כן נותן טעם לפגם ופריך שפיר.

והנני חותם בברכה,

נאום אביך הטרוד מאוד הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

שמואל. 4. כמובא לעיל. וע"ע בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה ח"א סי' לב, ובשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' לו בתשובה לבן רבנו. וע"ע בסוף ספר חנוכת התורה לרבי ר' העשיל מקרקא בעניין לפני עיוור בבני נח.

(ירושלים תשנ"א) סו"ס יב.

קסט. 1. שם כתב דאין איסור לפני עיוור במקום שלמושיט אין איסור, על אף שלמקבל יש. 2. לרבי אלעזר קאליר. 3. ר' שמואל קוידנבור, האמונת

סימן קע

[הדלקת נרות בחג של גוים]

בעזה"י יום ב', יו"ד ניסן תרכ"ו לפ"ק, סערדאהעלי.

רב שלום עד בלי ירח, לכבוד רב גדול אור זורח, הלא הוא ידיד נפשי תלמידי הותיק, מלא ברכת ד' כיומין עתיק, הרב השנון ומופלג, כבוד שם תפארתו מורנו הרב ליב בערגער נ"י, הראב"ד דק"ק וואשוואר והגליל יע"א.

גלילי ידיד הטהורות קיבלתי זה חודש ימים. ולא אצתי להשיב, אחר שכבר השיב לו ידיד נפשי הרב הגאב"ד פרשבורג נ"י, והחזיק בפסק אביו מרן הגאון בתשובת חתם סופר חיו"ד סוף סי' קל"ג להתמיר וצריך למסור נפש על זה, שוב אין צריך לדדי.

ועתה ששלח לי מעלת כבוד תורתו נ"י ע"י בחורים, תלמידי שיחיו, בבקשה שנית, שלא יאמרו הרב כמה קשה וכו"ז הנני לרצונו להשיב לו מפני הכבוד.

על דבר שבמקומו מקפידים הכומרים והמונים בשעה שמסבבים ביום אידם, שהוא חל בכל שנה בשבת שבתוך ימי הפסח, בצלמים ופסולים³ ומכבדים אותו באורים, ומצווים גם כן ליהודים הדריים באותו שוק שהולכים בה להדליק נרות. ואשתקד שמעלתו נ"י אסר להם, שברו ההמון החלונות של היהודים באבנים, ואדון השר אמר שאין יכול לעצור ברשעת המון שלא ירעו ולא ישחיתו. ושואל פאר רום מעלתו נ"י על העתיד אם יתיר להם להדליק מפני חשש סכנה או לא, על פי המבואר בתשובת חתם סופר יו"ד סוף סי' קל"ג.

לעניות דעתי החתם סופר דווקא קאי על ארץ הודו שמסבבים בעבודה זרה שלהם וכו' מנהג כל המדינה, משמע שהיה כן על פי פקודת המושלים וכומרים, כשעת השמד דמי,

לכן צריך למסור נפש על זה שכוונתם להעביר על הדת. מה שאין כן במדינתנו אינו חוק המדינה כי אם באיזו מקומות, ולא ע"פ המושל אלא מרשעת שונאי ישראל, והדלקת הנרות אצלם נמי רק אין כוונתם להעביר על הדת כי אם שיהודים ישמחו עמהם⁴, וזה מותר משום איבה כברמ"א ביו"ד סוף סי' קמ"ח [סע' יב]. ועוד הרי בסי' ק"ץ [סע' ג] פסק הרמ"א דכל שאינו אסור אלא מפני מראית העין כל שיש סכנה בדבר אין בזה משום יהרג וכו'. וגם בזמן הזה לא עובדי עבודה זרה הן, לא מקרי אליל שלהם עבודה זרה, כמו שכתב הש"ך סי' קנ"א ס"ק י"ז⁵.

ועל כל פנים השתא הכא בשנה זו חל יום אידם ביום פסח הבא עלינו לטובה, ליל שימורים הוא לד' וכו' לכל בני ישראל לדורותם [שמות יב, מב], מצווה עלינו להרבות נרות לכבוד יום טוב. וגם אמרו חז"ל במדרש⁶ אותו לילה נהיר היה כיום, וריבוי נרות הוא זכר לאותו נס⁷. ובכחאי גוונא דיש לומר לצורכו הוא דאדליק ולאורה הוא צריך למצוות היום, בכך ליכא חשדא כלל ולא משום מראית עין כלל, ותו לא מידי.

ישמח בחג המצות בדיצות, כנפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קעא

[א. בהיתר התוספות לטפח ולרקד בימינו.

ב. בגזירת סתם יינם]

החיים והשלום יחדיו יהיו תמים אל ראש ידיד נפשי הרב הגאון החרף בנם של קדושים כבוד שם תפארתו מו"ה נפתלי בנעט נ"י אב"ד קהילת שאפא, בן לאדוני מורי ורבי הגאון רבן של כל בני הגולה מו"ה רבי מרדכי בנעט זצ"ל.

שאנים לנחת' כו', ורומז על כך שיש דברים שאין ברצונו לפרטם במכתבו. (בשו"ת חת"ס יש סימנים נוספים שנכתב בהם כאילו מדובר על שאלות מארצות רחוקות, כגון בחיו"ד סי' עו לטורקיה בעניין אישפוז אשה בבית כמרים, ושם סי' קלא, ועוד רבים, ומסתמא כולם או רובם נכתבו כך מחמת הסכנה. ועיין 'עלי זכרון' גיל' 25 עמ' ג-ד). 5. צ"ע, דהש"ך כתב דדוחק לומר כך, ולכן כתב הסבר אחר לדין הרמ"א שם. ועיין שו"ת מנחת אלעזר שם ושו"ת יבי"א ח"ב יו"ד סי' יא אות ד ובשו"ת יחו"ד ח"ד סי' שתמהו כיו"ב על מ"ש רבינו שבזה"ז אליל שלהם אינו חשוב ע"ז ועל דיוקו מדברי הש"ך. 6. זוהר פר' בא, לח, א. 7. עיין ילקוט אברהם לר' אברהם ליפשיץ (מונקץ' תרצ"א) סי' תעב אות קד (מב, ב) על מנהג 'מה נשתנה ליכט'.

קע. 1. כתב סופר יו"ד סי' פד. 2. ע"פ סוטה יג, ב. 3. ר"ל פסלים. 4. לשון החת"ס 'לעניין מה שמסבבים בארץ הודו בע"ז שלהם, וכל הדריים באותו המבוי צריכים להדליק נרות, ויהודים הדריים שם אם אינם מדליקים הם בסכנה מפני ההמונים'... ופשוט לכאורה משום איבה העביר את הדברים לארץ הודו, אבל כוונתו למקומו ולארצו, כמו שהבין גם בנו הכת"ס, וצע"ג דעת רבנו כאן שהבין ש'הודו' הוא כפשוטו. וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' נג אות ג שהחת"ס כתב 'הודו' רק מפני הסכנה, וגם הרב השואל הרב מלוגאש רבי בנימין וולף פרוסטיץ היה גר במדינתנו ולא בהודו, ולפלא על מהרי"א אסאד' שהבין אחרת. ולמעשה רמז על כך החת"ס בעצמו, שכתב בראש דבריו 'הנה כתבתי קונטרס הלז, משם יראה ויבחין, ושאר דברים

יקרת מכתבו קיבלתי. ועל דבר בקשתו ממני ליתן הסכמה על ספרו שרוצה להדפיס ורוב הדברים הם מאביו רבינו הגאון רשכבה"ג זצוק"ל, והדרת גאונו נ"י עשה מסגרת זר זהב סביב, הנני לרצונו ויקבל מבוקשו¹.

[א] ועל דבר מה שהעלה הדרת גאונו בכוונת רמ"א אורח חיים סימן של"ט [סעי' ג] במה שכתב דמילתא דלא שכיח הוא כו', ר"ל דאי לאו הכי הוה לן למיחש למיעוט בקיאין הן, כמו ביורה דעה סי' שט"ז [סעי' ג] דחיישינן למיעוט חולבות כו'. במחילת כבוד תורתו לא דק, דהתם משום סמוך מיעוט לחזקה הוא², מה דלא שייך כאן.

גם מה שתמה מעלתו על הט"ז וסייעתיה שהבינו כולם בכוונת רמ"א הנ"ל כמשמעו, ומעלתו העלה כוונתו דגם תוספות [ביצה ל, א ד"ה תנן] רק שלא למחות מנהג המקילים כתבו כן אבל לא לדינא. יעיין תשובת אבן שוהם סימן נ' ותשובת שער אפרים סימן ל"ו. והנה בפסקי תוספות ביצה דף ל' סימן (ק"ז) [ק"ח] העתיקו כן לדידן שרי כו', משמע היתר גמור מדינא³. ועל פסקי תוספות יש לסמוך להלכה למעשה, עיין כנסת הגדולה אורח חיים דרכי הפוסקים סימן י"ז ותשובת פרח שושן אורח חיים כלל ג' סימן ד"ה.

[ב] ועל הבית יוסף יורה דעה ריש סי' קכ"ג [קצה, ב ד"ה ומ"ש, סעיף א, כו(א) מהד' מכון ירושלים] אני תמה, שכתב דמשמעות התוספות שבת דף י"ז ע"ב [ד"ה על פתן] הוא דאיסור השתייה וההנאה בסתם יינם בבת אחת גזרו כו'. ואני רואה בלשונם שכתבו נתנו בו חכמים דין וחומר יין נסך ממש כו', מאן חכמים שכתבו, משמעות חכמים שאחריהם, ולא שמאי והלל דאיירי בהו. והנה בחידושי הריטב"א לעבודה זרה דף ס"ד ע"ב [ד"ה יינו כשמנו] הביא דעת המפרשים והרמב"ן מכללם דמיד מתחילה לא גזרו איסור הנאה בסתם יינם אלא באותן נוכרים שעובדין עבודה זרה ולא באותן שאין עובדים עבודה זרה, וכסברת תוספות [ד"ה לאפוקי] והרא"ש [סי' ז] דף נ"ז [ע"ב] שם, ומשמע שם דגם הריטב"א מסכים לדעתם. איברא הר"ן דף נ"ז שם [כו, ב בדפי הרי"ף סוד"ה אלא למאן] מייתי בשם הרמב"ן בהיפוך, וצ"ע. עיין פרי חדש יורה דעה סי' קי"ז [ס"ק ב] וברכי יוסף אורח חיים סי' רל"ב [ס"ק ד] ור"ן עבודה

זרה דף ס"ה [לא, א בדפי הרי"ף ד"ה גרסינן תו] לחלק בין גזירה ותקנה כוללת⁴. וחידוש על פאר רום מעלתו נ"י שלא העיר על זה. וגם לא ראיתי לפאר רום מעלתו נ"י שהביא שאר הפוסקים, עיין תשובת מהר"מ פאדוה סי' ע"ו ותשובת מהר"מ לובלין סי' נ' והקדמת הר"מ סופר הלכות יין נסך⁵ מה שמצדדים בסתם יינם. ועיין תשובת מהריב"ל ספר ד' סי' (מ"ה) [ד'] שהחמיר בביטול הסכמת הקהל למיגדר מילתא, יעויין שם. ולקצר אני צריך.

והנני אומר לרום מעלתו, יישר כוחו וחילו לאורייתא על פעלא טבא אשר העלה במצודתו חיבור נפלא, ימצא חן ושכל טוב בעיני כל חכמי תורה, ובפרט שהוא גם כן ממרן הגאון אביו מו"ה מרדכי בנעט זצוק"ל. ימהר יחיש מעשהו וד' יגמור בעדו להוציאו לאור עולם⁶, וירים כסאו למעלה ראש.

כאוות נפשו ונפש אוהבו הנאמן.

הק' יהודא אסאד

סימן קעב

[א. קניית ענבים דרוכים מגוי. ב. האם חכמים החמירו גם במקום חזקה מהתורה]

רוב ברכות ושובע שמחות, לכבוד אהובי חמידי צמידי ידידי, הלא הוא הרב המאור הגדול המופלג חריף ובקי צדיק יסוד עולם כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה דוד סודיטץ¹ אב"ד קהילת פאסטאכץ² יע"א, וכל אשר לו שלום.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי בימי חנוכה, ושמחתי בשלומי ושלום תורתו. ואת אשר הודיעני דעתו הזכה על דבר כיסא הרבנות בק"ק סעטשין, באמת בעיני יפלא על קהל קודש הנ"ל מדוע מאחרים הדבר, ובדין הוא שמעלתו ימלא מקום אביו אדוני מורי ורבי המנוח זצלה"ה³ במוקדם היותר אפשרי. ועתה אם מעלתו מסכים אעורר את האהבה במכתב ידי להם, וד' ברוך הוא יגמור בעדנו לטובה במהרה, אמן סלה.

כתוספת לחידושי הרי"י מיגאש לשבועות (פראג תקפ"ז), לאחר שהושמטה בטעות משו"ת חת"ס ח"ו, וכנראה רבינו ראה אותה שם. בשנים האחרונות הודפסה בתוך חידושי החת"ס השלם למסכת ע"ז (דף נה) בהוצאת מכון חת"ס (ירושלים תשנ"א), ולאחרונה בשו"ע השלם של מכון ירושלים, יו"ד חלק ה (תש"ע). 8. עי' לעיל הע' 1.

קעב. 1. בשנת תרכ"ב נהיה בזיווג שני חתן רבינו. 2. במקומות אחרים הכתיב פאסטאכא, פאסטאכע או פאסטא. 3. הוא רבי פאלק ביכלר סודיטץ, רבו של רבינו בצעירותו. נפטר בכ"ח אדר תר"ט, על כן מסתבר שהמכתב

קעא. 1. הספר לא נדפס, עי' בהקדמה למהדורה החדשה של הספר 'ברית מלח' לרבי נפתלי בן המהר"ם בנט (ירושלים תשס"ט) עמ' ה-ו. וראה עוד בסוף הסימן. 2. דלא בקיאים בתיקון כלי שיר, ולכן שרי לטפח ולרקד בשבת. 3. עיי"ש בביאור הגר"א. 4. ועי' שו"ת הרמ"א סי' קכה. ועי"ע בילקוט יוסף שבת כרך ה סי' שלח סע' יד בהערה שסמך על דברי רבנו להקל בפעמונים על בגדי קטן. 5. ועי"ע בזה שו"ת יבי"א ח"ג או"ח סי' כט ובאותיות ד-ה שם. 6. שיש תקנות חכמים שתוקנו לכל מצב ולא ניתן לבטלן, ויש שתוקנו מלכתחילה רק במצבים מסוימים. 7. ההקדמה הודפסה לראשונה

אחות חליצה דרבנן אסורה, ומייתי דהרבה פעמים החמירו גם בספק דבבריהם ואפילו באיכא חזקת היתר נמי. ועיין תשובת מהרי"ט חלק ב' סי' ב' מיוורה דעה, ובש"ך דיני ספק ספיקא אות ל"ו. ומה גם באיסור סתם יינם הרי דעת רש"י וסייעתו דאוסר במשהו, והש"ך סי' קי"א ס"ק ג' בשם הנמוקי יוסף כתב דבאיסור משהו לא אמרינן שאני אומר וכו' אפילו באיסור דרבנן, והוא כסברת הש"ס ריש ביצה [ד, א] גבי דבר שיש לו מתירין, כמו דלא בטל אפילו באלף ואפילו ברבנן הכי נמי לא אמרינן ביה ספק דרבנן להקל.

ועל כל פנים כהאי גוונא במטהר יינו של נכרי ברשותו ליכא כאן חזקת היתר, דעל תחילת הוויית היין אנו דנין מסתפקים שמא התחיל הגוי למשוך ועשאו יין נסך במגעו, וחזקת היתר של ענבים שלא היה עדיין שם יין עליה זה אינו חזקת היתר על היין. וגם הוא ממון של הנכרי עצמו [ו]לא מירתת, וקרוב לוודאי שהמשיך קצת יין מהגיגית בכוס או על ידי סל, ואסור גם בדיעבד. ואפילו במפקיד יין אצל נכרי או שולח לחברו יין על ידי נכרי, דאיכא חזקת היתר וגם מירתת כיון דהיין של ישראל, בעינן מפתח וחותר ביד ישראל בשו"ע סי' קי"ח וק"ל וק"ל"א [הוספת המחבר: עי' בר"ן פרק כל הבשר דף קי"א מ, ב בדפי הרי"ף סוד"ה סכין] דאיכא דסבירא ליה מיין נסך ליכא למיגמר שהרי נשתנה דינו מכל איסורין שבתורה בין להקל בין להחמיר, לכן ליכא ללמוד מיניה לשאר איסורים. עיין שם היטב.

אבל כבר נשאל מהרי"ק שורש ל"ב בזה על מה סומכים העולם שקונים גיגית ענבים דרוכים מהגויס, ומראה פנים להקל בגיגית מלאה על כל פנים, והובא ברמ"א יורה דעה סי' קכ"ג סוף סע' כ"א. והט"ז ס"ק י"ז מסיק להלכה ולמעשה להחמיר, ויפה השיב עליה הש"ך בנקודות הכסף שם כהרגש מעלתו נ"י. ובתשובת מהר"מ א"ש חלק ב' סי' קי"א ביאר כל זה יפה החילוק בין גיגית לעריבה עיין שם, בסופו העלה להלכה לאסור אף בדיעבד בזמנינו, ומכל מקום צידד שוב להתיר בדיעבד אם יש בגיגית שישים נגד סל הקטן, וגם בלא שישים נמי משום ספק ביאה, עיין שם היטב. ועיין בספר התרומה סי' קס"ז קס"ח קס"ט.

אם כן בעל נפש יחמיר לעצמו מיהת מלשותות מיין ההוא, אלא אם כן הגיגית פקוקה ומליאה וחתומה כדינו בפריסת סדין עליו. אבל לאחרים אין בדינו למחות כה, עיין בתשובת רמ"א סי' קכ"ד ובמגן אברהם שכ"ח ס"ק ט'.

[א] **ועל דבר שעמד פאר רום מעלתו בענין טהרת יין אצל האינו יהודי, שהענבים דרוכים בגיגית עומדים בבית הכרמים של הנוכרים משך זמן (ד"י) [ארבעה] ימים בלי חותם, [אם] הוה לן לחוש לסתם יינם שמא נתן הנכרי כוס או סל תוך הגיגית לשלות או לשותות מעט ממנו כבשו"ע יורה דעה סי' קכ"ג [סע' יט].**

ומעלתו צידד להקל ולחלק, [ד]לקנות לכתחילה הוא דאסור להכניס את עצמו בספק דרבנן, מה שאין כן בדיעבד אם כבר קנה מותר משום ספק דרבנן להקל.

ובמחילת כבודו זה אינו, דהגאון בתשובת צמח צדק סוף סי' י"ב דמייתי ליה פאר רום מעלתו נ"י נחית לדייק כן מלשון הטור והשו"ע סי' קכ"ג, ודחי ליה, והעלה לדינא דאפילו בדיעבד אסור, והא דנקט הטור אסור לקנות וכו' נדחק הגאון שם לישב, יעויין שם היטב. ולעניות דעתי יש לומר על פי מה שהקשה הב"ח [שם אות יט] על מה שכתב הטור וזה לשונו, אפילו בהעלמת עין שהעלים הישראל עינו ממנה אסור ליקח ממנה וכו', והוא (מהתוספתא) [מהתוספות ד"ה א"ר הונא] והרא"ש [סי' ג] ע"ז נ"ה [ע"ב] בשם הירושלמי, והקשה הב"ח למה חששו הכא טפי בהעלמת עין מבישראל וגוי ששפתו שתי קדירות על כירה אחת ולא חשו דילמא מיהדר ישראל אפיה לאחוריו ושדי לה גוי נבילה ביורה דעה סוף סי' קי"ח [סע' יא], אף על גב דאיכא איסורא דאורייתא מכל מקום לא חששו, והכא במגע גוי דליכא אלא איסור סתם יינם מדרבנן חששו. ותירץ וזה לשונו, ויש לומר דלא חששו בירושלמי להעלמת עין אלא לענין זה שאסור ליקח ממנה לכתחילה אם העלים את עינו וכו', יעויין שם. אם כן מבואר דלהכי נקט הטור לשון אסור לכתחילה אף בהעלמת עין, אבל ודאי במשך זמן הרבה והוא ברשות [ו] וביתו וכרמו של נכרי לבד ואין ישראל יוצא ונכנס כלל, גם בדיעבד אסור.

וקושיית מעלתו הא ספק דרבנן להקל, ומכל שכן כהאי גוונא דאיכא חזקת היתר. הנה מה יענה מעלתו על דבר שהוא משום שבות, לרבנן דרבי גזרו עליה בין השמשות [עירובין לב, ב], וגם לרבי דסבירא ליה לא גזרו וכו', דעת הרמב"ם [הל' שבת פכ"ד ה"י, הל' עירובין פ"ו ה"ט] הוא דווקא לדבר מצוה, אבל לדבר רשות גזרו, אף דאיכא חזקת היתר ר"ל חזקת יום וספק דרבנן להקל. ועיין במגן אברהם סי' שמ"ב באורח חיים. **והמרדכי** בפרק החולץ סי' כ"א בשם ה"ר ברוך פסק ספק

יו"ד סי' קלד סע' ב. 5. פנים מאירות לר' מאיר אייזנשטט ח"ב סי' קיב (אמנם בדפו"ר שהיה לפני רבינו התשובה מופיעה כסי' קיא). ועי' להלן סי' רעט הע' 1.

נכתב לכל המוקדם בשנת תר"י. בכתב העת צפונות (חוברת יב עמ' 19-10) נדפס מכתב של רבינו משנת תר"י בו משתדל רבנו שימנו את הרב דוד סודיטץ כרב בקהילת אורשע, גם ההצעה הזו לא יצאה לפועל. 4. עי' שו"ע

טעמית סתם יינם שמקילים בו הסוחרים¹, והא חצי שיעור גם בדרבנן אסור כמו שכתב בתשובת הריב"ש סי' רפ"ז. הנה ראה טוב בעמלו, ברוב בקיאותו מראה פנים לכל צד ונוטה לאסור.

ונחזי אנן בס"ד. הנה לכאורה דהא מילתא תליא בפלוגתא הפוסקים, דהמחבר באורח חיים סי' קנ"ח [סע' ג] פסק, אם אוכל פחות מכזית יש מי שאומר שאין צריך נטילה. אמנם הטור אורח חיים בסי' תע"ג [דף רטו, ב סע' ו(ב) מהד' מכון ירושלים] פסק, לטיבול ראשון צריך ליטול ידיו ולברך על הנטילה, אף שכתב הטור בעצמו שלא יאכל כזית ירק בטיבול ראשון משום ברכה אחרונה, וכמו שכתב מגן אברהם ס"ק ח"י בשמו. ואף דנטילה לדבר שטיבולו במשקה לא חמירא כל כך כמו נטילה לפת, אם כן מכל שכן דלאכילת פת דצריך נטילה וברכה לפחות מכזית לדידיה, ודלא כפסק המחבר סי' קנ"ח הנ"ל.

וטעם פלוגתא נראה לי, על פי מתניתין דתנן פרק א' ממסכת חלה משנה ט', החלה והתרומה חייבים עליה וכו' ואסורים לזרים וכו' וטעונים רחיצת ידיים וכו', וביארו בירושלמי פרק ב' דביכורים [ה"א] דהאי ואסורים לזרים לא מתפרש אלא בחצי שיעור פחות מכזית דליכא ביה מיתה וחומש אלא איסור לבד, כמו שכתבו תוספות [ד"ה ואסורים] ורמב"ן ורשב"א ביבמות ע"ג ע"א ותוספות בבא מציעא דף נ"ג ע"א [ד"ה ואסורים]. אם כן בהא פליגי אי הך סיפא וטעונים רחיצת ידיים וכו' קאי גם כן אחלוקה זו דרישא ואסורים לזרים, הטור וסייעתיה סבירא להו עלה קאי, דגם חצי שיעור מכזית תרומה טעון נטילה והכי נמי בחולין משום סרך תרומה, והיש מי שאומר במחבר סבירא ליה הא דטעונים רחיצת ידיים לא קאי על חצי שיעור דרישא במה שאמרו ואסורים לזרים, וגם בתרומה אין צריך נטילה לפחות מכזית כנ"ל. הרי מיהת פליגי בנטילת ידיים דרבנן אי חצי שיעור מותר ביה או לא.

ובספר עצי אלמוגים סי' קנ"ח שם [סע' ה דף ת, ב] ביאר בארוכה קצת פלוגתא זו אי בעינן נטילת ידיים לפחות מכזית, ותליא ליה איהו אי חצי שיעור אסור מדאורייתא גם בתרומה טמאה שהוא רק איסור עשה כמו שכתבו תוספות בשבת דף צ"א ע"ב [סוד"ה כגון], יעויין שם. ולי צ"ע, דהא פשיטא ודאי דעל כל פנים מדרבנן אסור ביה חצי שיעור, ובאמת מסקי

[ב] ועל דבר פלוגתא דפנים מאירות חלק א' סי' ט"ו והפרי מגדים בהקדמתו להלכות טריפות [ד"ה וראיתי להפנים מאירות] אי סמכינן אחזקה גם מדרבנן או לא. ומעלתו הקשה מחולין ג' [ע"א] דפריך מהניח נכרי בחנותו וכו', דילמא התם איכא חזקת היתר ליין מה שאין כן גבי שחיטה, ועל כרחך כהפנים מאירות הנ"ל.

הנה בקושיא זו הקדימו בספר פני יהושע בחידושי חולין שם. ולעניות דעתי עדיפא יש לומר לפי דרך מעלתו, דהא רבא הוא דאמר הכי בחולין קל"ד [ע"א] ספק איסורא לחומרא ולא אוקמיה אחזקה, והכי נמי בחולין ג' [ע"א] רבא הוא מוטיב ויוצא ונכנס לא והתנן המניח נכרי בחנותו וכו', ורבא לטעמיה לא מהני ליה חזקת היתר מייתי שפיר מייין נסך על שחיטה דיוצא ונכנס מהני, ולא קשה מידי.

ומאז אמרתי דפלוגתא הנ"ל תליא בפלוגתא דר' יונתן ורב אחא בר יעקב בחולין י' ע"ב, לפי מה שכתבו תוספות [ד"ה מנא] ומהרש"א ריש דף י"א שם דרב אחא בר יעקב לא קים ליה חזקה מקרא כי אם מהלכה למשה מסיני, עיין שם. ולהט"ז דבר המפורש בתורה אין יכולין חכמים לאוסרו, אם כן לר' יונתן ילפינן חזקה מקרא גם מדרבנן מהני, מה שאין כן לרב אחא בר יעקב².

נאום הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קעג

[חצי שיעור באיסורי דרבנן]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש כהן מברך, יקר הערך, קדוש וברוך, הלא הוא כבוד אהובי חמידי ידיד נפשי הרב האברך המאור הגדול רב ועצום סיני ועוקר הרים צדיק יסוד עולם קדושת שם תפארתו מו"ה דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י בק"ק מילכדארף.

מכתב קודשו על בי דואר קיבלתי.

ועל דבר שעמד פאר רום מעלתו נ"י על חקירה בעניין

פרק ד (כרך כה טור תרנה ואילך). 7. וע"ע שו"ת יב"א ח"ז אה"ע סי' יב אות 1.

קעג. 1. בעניין זה ראה תשובות הג"ר יוסף שאול נתנון והג"ר שלמה קלוגר בספר שאילת שמואל (סי' יח, יט) שהשיבו על שאלה זו לבן רבינו, ר' אהרן שמואל. עוד דן בזה בשו"ת לבושי מרדכי יו"ד מהדו"ק סי' ס שהתייחס

6. או"ח סי' תקפח ס"ק ה, יו"ד סי' קיז ס"ק א וחז"מ סי' ב. [ועי' שו"ת חת"ס יו"ד סי' קט וחז"ו (ליקוטים) סי' נב, שו"ת עמק הלכה ח"א סי' טז וח"ב סי' א, שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ג אה"ע סי' רעב, שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' ח, שו"ת בית שער סי' רסח, שו"ת משנה הלכות ח"א סי' תפב, ואנציקלופדיה תלמודית בערך 'יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה'

בתשובת הריב"ש סי' רפ"ז וזה לשונו, והוא הדין באיסור דרבנן שאסור לאכול חצי שיעור, דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקן וכו', יעויין שם. ובמסכת גיטין ריש דף ס"ה [ע"א] מסיק ש"ס לחלק בהא בדרבנן דלית ליה עיקר מן התורה לא אמרינן כן דתיקון כעין דאורייתא וכו', אם כן הכי נמי לענין איסור חצי שיעור בדרבנן כי הא דלית ליה עיקר מדאורייתא מותר ביה חצי שיעור.⁵

ובזה יתיישבו כל המקומות שהראה פאר רום מעלתו נ"י שנראים כסותרים. דשכר שבת דאסור עיקרו דרבנן, וכן שכר יין נסך דאסור רק מקנס חכמים הוא ולא משום גזירה כלל כדמסיק הש"ס בעבודה זרה ס"ב [ע"א] בגמרא ובתוספות [ד"ה מ"ט] לכן שרי פחות משווה פרוטה. וכן פסול גויה מאוכלין טמאין עיקרו דרבנן בתוספות חולין ל"ד ע"ב [ד"ה והשלישי], וכן ביבמות פ"ט ע"א אבעי ליה למטעמיה עיין בתוספות שם [ד"ה איבעי], התם בקישות ואבטיח תרומות ירקות לכולי עלמא רק דרבנן הוא, וגם תרומה בזמן הזה דרבנן, הוה ליה תרתי דרבנן דינו כמו עיקרו דרבנן, עיין תוספות יבמות פ"א ע"א בד"ה מאי היא. ובתשובת מהר"י מינץ סי' ט"ז בדם לב העוף שבישלו דרבנן, אף דהא ודאי עיקרו דאורייתא היא, הנה לא כתב הר"י מינץ דשרי ביה חצי שיעור, אלא כיון דמעולם לא תמצא בו כזית ולא בא לעולם דם לב העוף לידי חיוב מלקות או כרת וגם הוא מדרבנן שהוא מלוח ומבושל, לכן שפיר יש לומר ביה כהסלקא דעתא דמר בר רב אשי בחולין צ"ח ע"א גבי פלגא דזיתא דתרבא לשעוריה בפחות משישים, אבל להתיר חצי שיעור דם בעיניה לא עלה על דעתו להתיר והס מלהזכיר. וגם הא דלשערו בפחות משישים רק לסניף בעלמא העלה סברא זו להקל בו, אבל לא על זה סמך להתיר, אלא עיקר היתרו הוא מה שהעלה תחילה דוודאי יש בעוף שלם שישים נגד הלב גם בלא הראש והכנפים ורגלים.

ולפי זה הוא הדין נמי בסתם יינם, נהי דמקרי שפיר עיקרו דאורייתא דכתיב ישתו יין נסיכם [דברים לב, לח]; ע"ז כט, ב] ובוודאי חצי שיעור אסור ביה, מכל מקום טועם ופולט דקיל טפי מאיסור חצי שיעור שבו לעו ממש, יש לומר בכל איסורי דרבנן לא החמירו לאסור טועם ופולט. כן היה נראה לומר לכאורה.

הרא"ש שלר"ל לא היה צריך לשנות את המשנה, דפשוט שחצי שיעור אסור אף במידי דרבנן. 4. וע"ע בזה אנצט"ל כרך טז, חצי שיעור, טור תרכג הע' 380. 5. וע"ע שד"ח כללים, מערכת ח, טז שכתב חילוק זה, וכן בשאילת שמואל סי' יט [צוין לעיל הע' 1]. 6. ועי' תוספת שבת סי' שו אות ט. 7. יש אחרונים שלמדו מדין זה שכל חצי שיעור דרבנן מותר (שד"ח שם), אך עי' תפארת ישראל טהרות פ"ב מ"ג סוף אות לב, דשם שאני שהוא בתערובת.

תוספות שם דאפילו מדאורייתא נמי אסור ביה חצי שיעור. והארכתי בזה במקום אחר² ואין כאן מקומו.

ולעניות דעתי נראה להוכיח (כדעת) [בדעת] הרא"ש דסבירא ליה בדרבנן מותר ביה חצי שיעור. והוא על פי שראיתי להרי"ט אלגאזי הל' חלה [אות ז] דף (מ"ב ע"ג) [כו, א] אמתניתין זו הנ"ל החלה והתרומה וכו' אסורים לזרים וכו', מייתי לפירושי הפוסקים הנ"ל דקאי על חצי שיעור, והיינו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, לרבי יוחנן מדאורייתא ולריש לקיש מדרבנן, וכן כתב תוספות הרא"ש ביבמות ע"ג הנ"ל. ושוב מייתי ללשון הרא"ש בפירוש המשנה דחלה, אחר דברי ירושלמי הנ"ל שהביאו (הרא"ש) [הר"ש], סיים (הר"ש) [הרא"ש] וזה לשונו, ומיהו לריש לקיש דלית ליה חצי שיעור אסור צ"ל כדפרשנין כדי נסבא, ואגב ריהטא דמתניתין דמסכת דביכורים דהתם תנא ליה משום סיפא, מה שאין כן במעשר גם איסורא ליכא. ותמה הגאון הרי"ט אלגאזי על סתירת פירוש הרא"ש, וגם על הרע"ב, אמאי לא ניחא לפרש פירוש הירושלמי ואסורים וכו' בחצי שיעור אליביה דריש לקיש גם כן ומדרבנן כמו שכתב הרא"ש בתוספותיו הנ"ל, ולבסוף לא עלתה לו ליישב, יעויין שם³.

ולעניות דעתי נראה לי לתרץ, דסבירא ליה להרא"ש והרע"ב באיסור דרבנן חצי שיעור מותר ביה. ובהא גופא פליגי ריש לקיש ור' יוחנן ביבמות [דף] פ"א ופ"ב, דר' יוחנן סבירא ליה כר' יוסי תרומה בזמן הזה דאורייתא, אם כן שפיר מוקים איהו למתניתין נמי כהאי תנא ואתי שפיר ואסורים לזרים גם חצי שיעור דאסור לר' יוחנן מדאורייתא. אבל ריש לקיש מטעמיה תרומה בזמן הזה מדרבנן סבירא ליה, וחצי שיעור גופיה נמי רק מדרבנן הוא, לדידיה ליכא למימר אליביה ואסורים לזרים בחצי שיעור, דבדרבנן מותר חצי שיעור לגמרי⁴. אבל אי מתניתין אתי כהאי תנא דסבירא ליה תרומה בזמן הזה דאורייתא, גם לריש לקיש אתי שפיר לפרש ואסורים לזרים בחצי שיעור ומדרבנן. ואתי שפיר דברי הרע"ב, וגם דברי הרא"ש נכונים ולא קשה מידי הסתירה עליו, ודו"ק. ולפי זה צ"ע על הטור סי' תע"ג הנ"ל.

ובאמת לעניות דעתי נראה לי להכריע בזה, לפי מה שכתב

לאיסורו של רבינו, וכתב ללמד זכות על הסוחרים. ובדרכי תשובה קח אות צד ציין לשם משמעון (שטרן) בשו"ת שבסוף ספרו על חולין סי' א שהאריך בזה, והיתרם ע"פ הפת"ש יו"ד סי' צח ס"ק א בשם צמח צדק סי' מז שכתב להתיר טעימה באיסור דרבנן. ועיי"ש מ"ש בשם הנודע ביהודה שזהו דווקא בדבר פגום. וצ"ב שרבינו לא ציין לדבריו. 2. חלק או"ח סי' קסא, עיי"ש. ועי' לקמן סי' שיג. 3. הערוך לנר יבמות עג, א ד"ה ואסורים לזרים כתב, שכוונת

סימן קעד

[שימוש בחומר היוצא מדג טמא]

להצללת יין ע"י גוי

חיים ושלוש וברכה לאהובי בני הרב המאור הגדול חריף ושנון, יפרח כתמר ישגא כארז בלבנון, לפני שמש שמו ינון, כבוד שמו מו"ה אהרן שמואל נ"י עם זוגתו וכל יוצאי חלציו יחיו בק"ק ניקאלסבורג.

על דבר הלכה ששאלת, הויזען בלאזען שנותנין אותו תוך היין כדי לעשותו צלול, והישראל אינו יודע לעשות תיקון ההוא כי אם הנכרי, אם מותר להניח שתי צנצנות מלאים יין אצל הנכרי והוא יתן בתוך הויזען, ושהוא אצל הנכרי שלושה ימים, אי מותר שוב ליתן היין הלז לתוך החביות, כיון דאותו היין שבכוסות כבר נאסר משום סתם יינם.

הן ראיתי דבריו טובים מה שהעלית פנים להתיר וגם לאסור, יפה עשית שפלפלת בחכמה בכל ההערות שהעלית. חוץ ממה שכתבת וזה לשונך, ונראה לי עוד היתר חדש על זה מטעם זה וזה גורם, דהא דבר הויזען בלאזען הלז הוא היתר וכו', עיין בתשובת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סי' כ"ו, שנשאל על דבר הויזען בלאזען לבד אם יש היתר להצליל בו היין לפי שהוא שלפוחית מדג טמא שנתייבשה, ופלפל שם גם כן מהני טעמים להתיר ולאסור, ומסקנתו להתיר על פי צירוף איזה טעמים, ולפי שאין הכוונה לבטל האיסור רק להצליל המשקה, עיין שם היטב באורך התשובה וגם סיומא דפסקא, ממילא נשמע דאין כאן גורם דהיתר כלל אלא כולו גרמי דאיסורא הן.

אבל אינך טעמים להתיר שכתבת, דאיסור משהו ליכא משום כיון דאשתני טעמא דהיין הוה ליה מין בשאינו מינו, ניתן לכתוב. וגם בלאו הכי האיכא דעת ר"ת [תוס' ע"ז עג, א ד"ה יין] דסבירא ליה כל סתם יין בשישים. ואף על גב דשינוי הצבע של יין ותיקונו על ידי הויזען בלאזען חזותא היא, ואיבעיא בש"ס בבא קמא דף ק"א [ע"א] אי מילתא הוא או לאו, כבר העלה בתשובת הר"ן סימן ע' לענין סתם יינן דרבנן לקולא חזותא לאו מילתא הוא, עיין שם היטב בארוכה ובתשובת שיבת ציון סי' ב'. וגם על פי שני תירוצי התוספות פסחים ל' [ע"א ד"ה לשהינהו], דאין לו תקנה חשיב

אבל באמת זה אינו, דבהדיא מבואר בריב"ש סי' רפ"ח דגם בסתם יינם דאסור בהנאה וגם באיסור אכילה דרבנן בלבד בתנור שהוסק בכמון של תרומה בזמן הזה דרבנן, בריחא מילתא הוא דפליגי אביי ורבא, אבל לטעום גוף האיסור מודו כולי עלמא דאסור, ואף דתרומת כמון הוא דרבנן, ובזמן הזה תרתי דרבנן הוא, מכל שכן בסתם יינם דעיקרו דאורייתא ודאי אסור ביה לטעום חצי שיעור כנ"ל. ואף דסיים הריב"ש שם דהיינו טעמא שלא יבוא לבלוע מעט ואתי לדידי אסור דאורייתא ואמרינן נזירא סחור סחור וכו', על כרחך לאו דוקא אסור דאורייתא קאמר, דהא אתי עלה מכמון של תרומה ומסתם יינם שהם איסורים דרבנן כנ"ל. וגם עדיפא מבואר בתשובת רדב"ז [ח"ד] סי' ע"ח וזה לשונו, דאף על גב שלא נפסל גופו אלא בשיעור רביעית, מכל מקום אין ראוי לטמא עצמו גם בפחות מרביעית, דדמי לכל איסורין שבתורה דאף על גב דאין לוקין עליהם אלא בכשיעור מכל מקום חצי שיעור אסור מן התורה, והוא הדין באיסורין של דבריהם וכו'. עד כאן לשונו, הובא בספר עצי אלמוגים הנ"ל. הרי אף בעיקרו דרבנן נמי סבירא ליה חצי שיעור אסור. וכן הוא דעת הטור אורח חיים סי' תע"ג הנ"ל דצריך נטילה וגם ברכה לפחות מכזית, אף שעיקרו דרבנן. ועל כרחך שאין לדמות גזירות חכמים, ועל כל פנים בסתם יינם ודאי אסור טועם ופולט לכולי עלמא⁸.

ובתשובת חוות יאיר סי' ט"ו חקר שאין ענין חצי שיעור בדבר שאין לו עיקר כלל בתורה בלאו, כגון כל שיעורי טומאה אוכלים ומשקים ומת ונבילה וכיוצא בזה, דאין דבריהם בענין איסור, רק כך אמרו על פי אסמכתא דקרא ארץ חטה וכו' וקיבלו הלכה למשה מסיני וכו'. יעויין שם בארוכה. הנה במחילת כבודו לא ראה אז (תשובת) דברי תשובת הריב"ש סימן רפ"ז ורפ"ח הנ"ל וגם תשובת הרדב"ז הנ"ל. וכן הגאון בספר המקנה בקידושין דף פ"א¹⁰ לא ראה תשובת הרדב"ז הנ"ל.

והשגות פאר רום מעלתו נ"י על הפרי מגדים, בהיתר חצי שיעור חרצנים¹¹, ראיתי דברי רום מעלתו נ"י כנים.

הנראה לעניות דעתי כתבתי.

וחתמתי שמי בכל חותמי ברכות, כנפשו הרמה והנשאה ונפש ידיד נפשו ואוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

8. משמע כאן שלהלכה החמיר רבינו גם בדברים שעיקרן מדרבנן, ודלא כמסקנתו לעיל חלק א"ח סי' קסא. 9. וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' נה ד"ה ועוד שהרי, ובחלק ו סי' ה בסוף התשובה, שו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' מג, שו"ת יחוד ח"ב סי' ס' בהערה. ועי' בשו"ת משה ידבר לרבי משה ישראל מרודוס הל' מא"ס סי' י (מהדורתנו עמ' קסז) שדן גם הוא בשאלה אם חצי

שיעור באיסור דרבנן פטור או מותר. וע"ע בשו"ת שו"מ תניא ח"ג סי' סד בתשובתו לרא"ש בן רבנו בעניין טעימת יין נסך. 10. לא מצאתי שם. 11. עי' פמ"ג פתיחה כוללת ח"א אות יז.

קעד. 1. חומר יבש משלפוחית דג שנקרא הויזען, והוא דג טמא.

דיעבד, וגם בתרתי לטיבותא נותן טעם לפגם וגם משהו שרי לכתחילה, יפה כתבת להתיר.

אמנם טעמא דידך שכוונת להגאון נודע ביהודה הנ"ל לפי שאין כוונתו לבטל, אינו מוסכם, כי בתשובת שמן רוקח [ח"ב] יורה דעה סי' י"ד [הפרט הא'] אות ד"ב ביאר יפה בארוכה דלערב לכתחילה מכל מקום אסור מקושיית התוספות פסחים ל' הנ"ל גופא, עיין שם. וגם להט"ז יורה דעה סי' צ"ט [ס"ק ז] וקל"ז [ס"ק ד] דדווקא היכא דאי אפשר בעניין אחר הוא דשרי באין כוונתו לבטל, ואם כן הנודע ביהודה שפיר כתב מהאי טעמא להתיר גוף ההויזען משום לתא דאיסור דבטעמא דלא אפשר להציל היין בלא זה, אבל לערב בו עוד איסור דסתם יינם ודאי הא כיון דאפשר להציל היין בלא זה האיסור פשיטא דגם [ב] אין כוונתו לבטל אסור לערבו לכתחילה.

ומכל שכן כפי ששמעתי פה מסוחרי יין שהם בקיאים בזה, והמה עצמם עושים תיקון הצלילה ליינם באופן זה, לוקחים בחנות אחת לאה"ט הויזען במחיר וחותכים אותו דק דק ושווין אותו בצלוחית מים כ"ד שעות, אחר כך סוחטים כל החתיכות דקות הויזען הנ"ל ומגבלין אותו ביד עד שנעשה עגול, ושוב לוקחים בכלי עץ כשלושה מידות יין ג' האלב"ע ונותנים לתוכו מעט מן הגבול וממרסים היטב אותו עם היין עד שמתלבן ושוב שופכים אותו לתוך החביות, שוב מושכים שנית מאותן חביות על ידי הברזא כשלוש מידות יין לתוך הכלי עץ וגם מעט מגבול הנ"ל וממרסים אותו ושופכים לתוך החביות, וכן עושין שוב פעמים הרבה מושכים ושוב שופכים בחזרה היין לתוך החביות בכדי שיתערב כל היין שבחביות היטב היטב, ושוב סותמים היטב את החביות במגופה עד משך עשרה ימים או שנים עשר ימים, ועל ידי זה נעשה זך וצלול מאוד. באופן שלא צריך לנכרי בזה.

ואחתום בברכה מרובה, כאוות נפשך ונפש אביך.

הק' יהודא אסאד

סימן קעה

[אין אדם אוסר דבר שאינו שלו בשותפות]

במפתח בבא, מזלא טבא, ושלוה וברכה, שמורה וערוכה, לראש ידיד נפשי החרוץ המופלג מלא ברכת ה' כיומין עתיק, זך הרעיון, מיטב הגיון, ירא שלם, מורנו הרב מנחם מענדל ראזענטאהל נ"י.

על דברי התורה אשר העלה מעלתו לתרץ קושיית הסמ"ע סי' שפ"ה [ס"ק ד] על סתירת פסקי הטור מיורה דעה סי' ד', שהביא שמה שתי השיטות אם אוסר ביש לו שותפות או לא, ובחושן משפט שם סתם דצריך לשלם, על פי מה שכתב הר"ן בפרק המדיר [כתובות לב, ב בדפי הרי"ף ד"ה ואי לא], במודה היא שהאכילתו אינו מעושר אף שאין אדם משים את עצמו רשע מכל מקום נאמנת להפסיד כתובתה משום הודאת בעל דין. לפי זה, קושיית הש"ס בחולין דף מ"א [ע"א] ממנסך היינו כיון דהיין מותר הרי לא הפסידו כלל אין כאן תשלומין משום הודאת בעל דין, אם כן בשיתוף דפליגי ביה אי אוסר או לא וספק לחומרא ואסור היין, ממילא שוב משלם משום הודאת בעל דין. אלו דברי מעלתו, דברי פי חכם חן.

הנה תוכן תירוצו זה הוא תירוץ הש"ך [יו"ד שם ס"ק ה] דביין נסך חייב לשלם, דהניזק יאמר לו קים לי כהך דעה דאסור וכו', והיינו משום ספק. והפרי מגדים ביורה דעה שם כתב עליו וזה לשונו סוף אות קטן ה', ולפי זה בכל מקום דהמזיק עושה דבר שהוא ספיקא דדינא חייב לשלם, דמכל מקום אסור הוא וכו'. עיין שם.

אלא דמעלתו הסביר טעם לחיוב תשלומין על פי הודאתו, דנאמן לחייב את עצמו. ויש לפקפק, דהודאת בעל דין מהני דוקא בהודה לפני עדים וגם אמר להם אתם עדי דאם לא כן יכול לומר אמתלא משטה הייתי בך, והכא נמי הא מנסך סתמא פסקו דהיה לו שותפות חייב לשלם, אפילו מנסך בלא עדים, דהא אי שותף אוסר שפיר יש לומר בלא עדים מיירי נמי, וכמו שכתב הפני יהושע בשמעתין², ועל כל פנים מיירי גם בלא אומר אתם עדי. ובכהאי גוונא ודאי פשיטא אף דאסור בשתיה מספק, אין לחייבו לשלם משום הודאתו לחייב לעצמו, מלבד דיכול לומר שוגג הייתי כיון דליכא עדים ופטור הוא בהיזק שאינו ניכר, גם יכול לומר אמתלא משטה הייתי בך ולצעורי כיוונתי. ועל כרחך צ"ל כסיום דברי הש"ך ובספר נקודות הכסף דממה נפשך חייב לשלם, אם יאמר המזיק קים לי דכשר דלצעוריה כיון, אם כן קח לך היין ותן לו יין אחר כנ"ל.

ועיין בתרומת הדשן סי' קפ"ו, נראה שהיו דבריו בהעלם עין מהפרי מגדים הנ"ל בקושייתו ותירוצו מהאי מגרומתא דבבא קמא דף צ"ט ע"ב, וצ"ע עליו.

נאום ידיד נפשו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קעו

[אין אדם אוסר דבר שאינו שלו]

בעז"ה יום ג' י"א מרחשון ברכת"א לפ"ק סערדאהעלי.

חיים ושלום וברכה לראש אהובי בני חביבי, הרב המאור הגדול חריף ובקי, המופלג בצדקתו, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י הראב"ד קהילת קאטה יע"א, עם זוגתו הרבנית הצנועה תחי' עם כל יוצאי חלציהם. מכתב קודשו קיבלתי זה ימים.

ועל דבר התורה מה שהעלית על קושיית הפני יהושע בגיטין [נב, ב ד"ה איתמר מנסך] בסוגיא המטמא ומדמע וכו', דלשמואל על כרחק לא מיירי במומר, אם כן הוה ליה למימר בפשוט דמהאי טעמא לא אמר הוא מנסך ממש, משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו וכו'. וקשיא לך על פי מה שכתבו התוספות בחולין מ"א [ע"א] ד"ה לאו כל וכו', דאפילו למאן דאמר אין אוסר דבר שאינו שלו היינו דמותר לזבין לנכרי, אבל לישראל לכולי עלמא אסור, ואם כן מפסיד ליה כמו במטמא ומדמע וכו'.

הנה לשון התוספות אטעיתך, שכתבו דר' יהודה בן בתירא שרי לזבוני לכל כותי שירצה וכו', חשבת דכוונתם אבל לישראל אסור. וזה אינו, כדמוכח מברייטא ר' יהודה בן בתירא ור' יהודה בן בבא מתירים משום שני דברים, אחד שאין מנסכין יין אלא בפני העבודה זרה ואחד שיכול לומר לא כל הימנך שתאסור וכו', אם כן כמו לטעם ראשון שאין מנסכין אלא בפני עבודה זרה על כרחק גם לישראל הוא מותר, הכי נמי לטעם שני שאומר לו לאו כל כמינך שתאסר ייני וכו' גם לישראל מותר, דהא כללינהו מתירין משום שני דברים אחד וכו' ואחד וכו'. וגם מה שאמרו דטעמא דאומר לא כל כמינך שתאסור ייני לאונסי למוכרו לנכרי, הכי נמי לאו כל כמינך שתאסור ייני לאונסי למוכרו לישראל. וזה שכתבו תוספות בלשונם דשרי לזבוני לכל כותי שירצה, היינו טעמא [ד]אשיגריה דלישנא דגמרא בעבודה זרה נ"ט [ע"ב] נקט, אליביה דרבנן דר' יהודה בן בתירא, אף על גב דלזבוני לנכרי אחרינא אסור למשקל דמי מהאי נכרי שרי, שהוכרח לחלק בין הנוכרים, נקטו תוספות נמי הא לישנא לר' יהודה בן בתירא שרי לזבניה לכל כותי שירצה, וגם אורחיה דמילתא, אבל באמת גם לישראל שרי לזבוני כנ"ל. ותדע, דהא הש"ס בחולין מ"א [שם] אמר כתנאי וכו', רב

הונא ורב נחמן וכו', בשחט בהמה של חבירו לעבודה זרה, רב נחמן ורב עמרם ור' יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ומותר באכילה לישראל, והאיכא מאן דאמר שהביא הר"ן שם [חולין ה, ב מדפי הרי"ף ד"ה גרסינן בגמרא] דאסור באכילה נמי, מיהת בהנאה מותר גם לישראל, ומוקי הש"ס כתנאי אינהו סברי כר' יהודה בן בבא דלאו כל כמיניה וכו', על כרחק דגם לישראל שרי לדידיה כנ"ל.

ותו לא מידי כעת.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קעז

- [א. סחורה בבד שיש עליו צורת שתי וערב.
ב. לפני עיוור כשיכול לקנות במקום אחר.
ג. לפני עיוור בספק מומר]

בעז"ה יום א' י"ג טבת תרכ"ג [לפ"ק] סערדאהעלי.

שלום ממעל לו, לאיש אשר אלה לו, ידיו רב לו, ובהיכלו כבוד אומר כולו, הלא הוא ידיד נפשי איש שלומי איש בריתי, הרב המאור הגדול וצדיק מופלג, בנם של קדושים, כבוד שם תפארתו מו"ה מרדכי סג"ל נ"י זינרייך, דיין המצוין בהלכה בק"ק סעמניטץ יע"א.

[א] על דבר המצוי בין הסוחרים ארטיקטל אחד שנעשה בו שתי וערב בכוונה מחדש מיד על ידי בעל מלאכה, ונקרא בלשון אשכנז [איבערטאהן], ושייך לכסות בו את מתי גוים כשמניחים אותן תוך התיבה לקוברן, אם מותר לסחור בהם ואין לחוש שהוא מין ממני האלילים שאסור בהם ולישא וליתן בהם, או אסור כבשו"ע יורה דעה ריש סי' קנ"א [סע' א], דכיון דבמת לא שייך שנעשה לזיכרון, ולא דמי לשתי וערב שתולין על הצוואר המבואר בריש סי' קמ"א [סע' א] דמותר מהאי טעמא שהוא רק לזיכרון, מה שאין כן סחורה הנ"ל בוודאי מחשבתם לעבודה זרה. עד כאן דברייך.

הנה בדין השתי וערב עצמו שתולין על הצוואר העלה הש"ך סימן קמ"א ס"ק ו' דלכולי עלמא אסור בהנאה, כיון שדרך שמשתחווים לו חיישינן שמא כבר נעבד, אלא אם כן ידוע בוודאי שלא השתחווה לו עדיין שום גוי. אבל צורת שתי וערב

עליו ביד האומן בעת עשייתו צורת שתי וערב, סדין ומטפחות ממש הוא, וחזקתו לנוי הוא לכולי עלמא. ואפילו אינו מקרי סדין ממש אלא בגד משי ורקמה, נמי לרוב הפוסקים הוא בכלל סדינין, כלים מבזוים מקרי. ואף להטור דמחמיר כהרמב"ם, דוקא בבולט, משא"כ בנידון דידן סתמא שוקעת הוא או בשוה מודה הטור בבגד משי ורקמה מיהת בכלל מבזוים הוא. וגם יש לומר, אפילו הרמב"ם דחשיב בגדי שני מכובדים, היינו דוקא מלבושי כבוד שלובשים החיים, דר' יוחנן קרי למאניה מכבדותי [שבת קיג, א], ואמרו ז"ל ולקדוש ה' מכובד זה יום הכיפורים כבדהו בכסות נקיה [שם קיט, א], אבל כיסוי או בגד השייך למתי גוים בוודאי מודה הרמב"ם דבכלל מבזוים הוא ומותרים בהנאה ולסחור בהם, ואפילו בולטת. ועיין בש"ך ס"ק ו' הנ"ל. והא דביבמות ריש דף ק"ד ושל זקן העשוי לכבודו וכו' פירש רש"י [ד"ה ושל זקן] לתכריכי מיתה, הנה לא אמר העשוי לכבוד אלא לכבודו דייקא ולא נעל מקרי וכו', הכי נמי נראה לי לא מכובדים מקרי כיסוי המת גם להרמב"ם, וחזקתו לנוי בעלמא עשה בו האומן שתי וערב, ומותר לסחור בו'.

[ב] **שוב** עמד פאר רום מעלתו על החקירה, אם תימצי לומר נמי דסחורה הנ"ל בצורת שתי וערב נעשה לשם עבודה זרה, נהי דלא חיישינן ליה שכבר נעבד והשתחוה לו, כיון דשייכי לעבודתם אסור למכור להם משום לפני עוור וכו', אלא אם כן יש להם אחרים כיוצא בהם או יכולים לקנות במקום אחר. וסחורה זו אינה מצויה לקנותה כי אם ישראלים, ואולי אף שכבר מכרו להם ישראלים שמא יתחרטו מלמכור להם עוד והוה ליה כמו תרי עברי דנהרא, וגם אפילו יכולים לקנותה במקום אחר הא מביא הרמ"א [יו"ד סי' קנ"א סע' א] יש מחמירין. ועוד תמה מעלתו מי הם היש מחמירין, דהריא"ז בשלטי גיבורים פרק קמא דעבודה זרה [א, ב מדפי הרי"ף אות ב] הניח בצ"ע ולא החליט הדין. ושוב מצא בתשובת אמונת שמואל סי' י"ד תמה גם כן על הרמ"א שכתב יש מחמירין, ושכן השיג הש"ך עליו ס"ק ו' שם וכו'.

הנה כבר העליתי בתשובה אחת¹ זה יותר מעשרים שנים, דרש"י ותוספות בקידושין נ"ו ע"א ד"ה אבל וכו' פליגי בדין זה בהדיא, דתוספות הקשו על רש"י מאי לפני עוור וכו' איכא הכא הלא אם לא יקח ממנו יקח מאדם אחר ולא שייך לפני עוור אלא דוקא דקאי בתרי עברי דנהרא וכו'. ובספר המקנה שם תירץ דסבירא ליה לרש"י הא דנקט ש"ס תרי עברי דנהרא היינו לאפוקי אם היה יכול ליקח זה הדבר בעצמו, אבל אם הוא בעניין

שאינו בפני עצמו אלא שנעשה על הכלים, אף שהוא צורה שגוים עובדים בזמן הזה, העיד הרמ"א בהג"ה סעיף ג' שם וש"ך ס"ק ט"ו כתב דהמנהג כסברא הראשונה שסתם המחבר, שאם הכלים מבזוים מותרים [ש]בוודאי שנוי הכלי נעשה לזכר בעלמא ומותר בהנאה, אלא שעל מכובדים הם אסורה בהנאה. ומייתי הטור [סי' קמא, דף רלו, ב, סע' ג(א) מהר" מכון ירושלים] והרא"ש בעבודה זרה דף מ"ג [סי' ה] פלוגתא על בגדי משי ורקמה וכל מלבושי יקר [ש]מבזוים מקרי כיון שלובשים אותן ועשוין לבלות בכלל סדינין הן, וכן כתב הר"ן [יט, ב בדפי הרי"ף סוף הדיבור הראשון] בשם הירושלמי [ע"ז פ"ג ה"ג] וה"ד ירוחם [נ"י ח"ד, קנז טור ב] בשם הרמב"ן [מג, ב ד"ה הא דאמרינן], חוץ [מ]הרמב"ם [הל' ע"ז פ"ז ה"ח] בלבד חשב אותם עם המכובדים ככלי כסף וזהב. ואף שהטור כתב וטוב להחמיר, וכן כתב הש"ך ס"ק י"א [ב]משמעות המחבר, הרי שעל המכובדים גופא הביא הבית יוסף [סי' קמא שם] והש"ך ס"ק י' בשם הרבינו ירוחם, יש מי שכתב וכן בתוספתא [ע"ז פ"ו ה"א] דלא אסרו אלא בולט. ובהדיא כתב הטור והמחבר סעיף ד' דשוקעת מיקרי אותם שאורגים בבגד ומציירים בכותל וכו', ור"א אף על פי שהוא שוה מיקרי שוקעת כיון דלא הוי בולטת, כמו שכתב הש"ך ס"ק כ"ה וט"ז ס"ק י"א בשם הר"ן, על הבגד הנ"ל מיקרי שוה ושקוע ולא בולט. ונראה לי, אף שהטור חולק בדין זה על הרבינו ירוחם הנ"ל בשם תוספתא ויש מי שכתב, אלא גם בשוקעת נמי איכא למיחש שמא נעשית לאיליל, היינו דוקא בכלים מכובדים שוודאי נעשו לשם אלילים, אבל בגדי משי ורקמה מקרי מבזוין כנ"ל. אף דהטור כתב וטוב להחמיר כהרמב"ם, נראה לי היינו בבולטת ממש על הבגד בדווקא. אבל בשוקעת או בשוה מודה הטור להרבינו ירוחם דמותר בהנאה, דמהי תיתי לאפוש תרי חומרא בהדדי נגד רוב הפוסקים. ולכולי עלמא נמי מיהת על הסדינין ועל המטפחות בהדיא קתני בברייתא בעבודה זרה דף מ"ג ע"ב בכלל מבזוים ומותרים בהנאה, וגם הרמב"ם פרק ז' מעבודה זרה הלכה ח' דגריס שיראין ומפרש בגדי שני והוא הדין לכל מלבוש יקר דמקרו מכובדים, דוקא הני דחשיבי בגד ומלבוש שהן עשוין לתכשיט כמו כלי כסף וזהב ונזמים וכו', אבל כל שאר כלים ומכל שכן סדינין ומטפחות שאין שם כלי עליהם כלל מבזוים נינהו ומותרין, מפני שחזקתן לנוי. ועיין בכסף משנה שם, ובמשנה ו' (פ"ק) [פרק כ'] במסכת כלים.

ולפי זה פשיטא מילתא בנידון דידן, דסחורה ההוא [איבערטאהן] שנעשה לכסות בו מתי גוים, שנארג בו או נעשה

בדברי רבנו, ובשו"ת נהרי אפרסמון יו"ד סי' פד, ובשו"ת יבי"א ח"י יו"ד סי' יד. 2. לעיל סי' קמז ד"ה הנה מאי.

קעז. 1. ובשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' כט אות ח הבין בדברי רבינו שבמבזוים מותר אפילו עשאו ישראל כשאין איסור ורק יש חשד, וכ"ש ע"י גוי. וע"ע בזה שו"ת דברי יציב יו"ד סי' מה. וע"י דרכ"ת יו"ד סי' קמא ס"ק ח שדן

שאם לא יתן לו זה יכול להגיע על ידי אחר או שהוא יכול למצוא אבר מן החי במקום אחר, מכל מקום כיון שזה הדבר עצמו אינו מגיע לבן נח בעצמו חייב משום לפני עוור כדמשמע גבי אין מוכרין להם כלי זיין וכו' ולא בהמה דקה משום לפני עוור, ואף שיכולים ליקח במקום אחר מכל מקום עובר עליו משום לפני עוור וכו'. עד כאן לשונו. ופשיטא לי דהיש מחמירין ברמ"א הוא דעת רש"י, וצ"ע על הש"ך ועל אמונת שמואל הנ"ל.

אמנם לדינא הרי סיים הרמ"א [סי' קנ"א שם], ונהגו להקל כסברא ראשונה. ובנידון דידן הרי הרבה ישראלים מוכרים להם כבר סחורה זו, אף דיתחרט אחד מלמכור עוד כולם לא יתחרטו. ומכל שכן בסחורה זו הרי כבר ביארנו שאין שייך לעבודתם כלל, ולכולי עלמא מותר למוכרו להם כנ"ל ואריך³.

ועל דבר שתי הדעות הנ"ל ברמ"א סי' קנ"א, והש"ך השוה המחלוקת, הארכתי במקום אחר דעל כרחק אשכחן פלוגתא, דרש"י בקידושין נ"ו הנ"ל וגם רש"י בעבודה זרה דף נ"ה [ע"ב ד"ה וישראל] דמיתני המגן אברהם סי' שמ"ז ס"ק ד' מצינו שחולק. ומלבד שתמיה לי על הש"ך ואמונת שמואל ותשובת חוות יאיר דף רס"ו ודף ע"ח בהשמשות' שהעלימו עין משיטת רש"י בקידושין נ"ו הנ"ל, עוד יותר תמיה לי על המגן אברהם הנ"ל דמיתני ראייה לדבריו מה שכתב לחלק בין ישראל לגוי, במסייע לבד ליכא איסור לגוי אלא דוקא לפני עוור וכו' בתרי עברי דנהרא, וזה לשונו, וכן כתבו התוספות בקידושין נ"ו. עד כאן לשונו. ואין מובן כוונתו, דהא אדרבה בתוספות התם משמע דלישראל נמי ליכא איסור אפילו מדרבנן במסייע לבד כגון שיכול לקנות מאדם אחר, וגם הוה ליה למגן אברהם להביא גם שיטת רש"י דהתם, דסבירא ליה בישראל אפילו יכול ליטלו בעצמו איכא איסור לפני עוור וכו' מדרבנן מיהת וכו"ל.

ועיין תשובת רמ"א סי' נ"ב, ובחידושי הרמב"ן יבמות ריש פרק יש מותרות [פד, ב ד"ה הא], ובתשובת חתם סופר חלק חושן משפט סי' ר"ב ותוספות בבא מציעא י' ע"ב [ד"ה דאמר].

[ג] **ועל** דבר אשת הש[ר] החשודה למומרת אם מותר למכור לה במקולין בשר טריפה.

המגן אברהם שמ"ז הנ"ל מיתני מתוספות עבודה זרה דף ו' [ע"ב ד"ה מנין] דאסור להושיט למומרים דבר איסור, ומשמע אפילו לא קאי בתרי עברי דנהרא, ומשום דמסייע לו נמי אסור, דאף על פי שחטא ישראל הוא. והפרי מגדים שם הרגיש וזה לשונו, ולמומרים משמע בתוספות דוקא בתרי עברי דנהרא,

3. וע"ע בשו"ת עטרת פז ח"א או"ח סי' יג אות ח שתמה על רבינו שכתב שאם ישראל אחר מוכר דבר איסור, אין בזה משום לפני ע"ע, ולא ציין שזו מחלוקת המשל"מ ופני משה. 4. דף רסז ע"ב בהשמשות בדפוד"ר של החו"י,

והא מסייע אסור וכישראל גמור חשוב הוא וכו'. עד כאן לשונו. וכן הדגול מרבבה ביורה דעה קנ"א [על הש"ך ס"ק ו] דחה דברי הש"ך בזה שהשוה מומר לנכרי בדין זה להתיר מסייע. ונראה לי דמתוספות עבודה זרה הנ"ל לא קשה מידי, דתוספות מאיסור דאורייתא לאו דלפני עוור וכו' מיירי כסוגיא דהתם, אבל מודה תוספות דגם מסייע אסור מדרבנן כמו בישראל גמור. והדין חדש שהמציא הדגול מרבבה בכוונת הש"ך דבמזיד בגדול גם בישראל אין איסור לסייע ואין מצוה להפרישו והכי נמי במומר, הוא תמוה גם כן, וליתא, כמו שכתב בהדיא בחידושי הריטב"א בעבודה זרה ו' שם [ד"ה תלמוד לומר], ומיתני ליה מריש בבא מציעא דף ה' [ע"ב] אנן חיותא לרועה היכא מסרינן וכו' (ועיי"ל) [ועיי"ש] ובסוף פרק ה' דשביעית. ויעיין בט"ז אורח חיים סי' תמ"ח ס"ק ד', פשיטא שאסור למכור החמץ למומר ועבר ומכר לו נאסר אחר הפסח וכו', והכי נמי ודאי גם בשר טריפה אסור לו למכור כיון שבוודאי יאכלנו גם מסייע לו אסור כנ"ל.

שוב מצאתי בתשובת חוות יאיר סי' קפ"ה נשאל על זה והשיב להחמיר. אלא בעובדא דהתם צידד להקל על פי שישה טעמים, אחד מהם משום איבה וגם הפסד מרובה, שהטבח יהודי שותף היה מקודם שנשא הערל את המומרת עם הערל במשא ומתן וליתן לו הטריפות בחשבונו. ועוד, כיון דהממון של הבעל והוא הערל הבעל משא ומתן שלוקח הבשר על חשבונו, אף על גב שהגוי הקונה מאכיל את אשתו המומרת ממנו הרי אלפני דלפני עוור לא מפקדינן. ולפי זה אם היה הוא מומר אסור וכו'. ועוד טעמים. ומכל מקום סיים ובעל נפש יחוש לעצמו וכו".

נאום הק' יהודא אסאד

סימן קעח

[בעניין אפר עבודה זרה]

לשנה טובה יכתב ויחתם לאלתר לחיים טובים ארוכים ומתוקים, הלא הוא כבוד אהובי ידיד נפשי תלמידי הוותיק, הרב המאור הגדול המופלג, מורג חרוץ וצדיק תמים, בנם של קדושים, קדושת שם תפארתו, מו"ה מיכאל קרויס נ"י, ריש דיינא בק"ק יארמוט יע"א.

גלילי ידידי הטהורות קיבלתי בעיר ווייטצען עם ברכת מזל טוב, ולעומתן אומר ברוך יהיה. וגם ברכת מזל טוב על נישואי

השמטה מתייחסת לסי' קפה. בדפוסים החדשים מופיעה ההשמטה בתוך הסימן. דף עח אינו בהשמשות. ועיי"ש עוד בסי' ריב. 5. וע"ע בזה שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' יא, שו"ת יבי"א ח"ב או"ח סי' טו ובאותה שם ובשו"ת

סימן קעט

[רואה מחמת תשמיש, האם תולים בדם בתולים גם במעוברת]

אל הארז אשר בלבנון, לפני שמש שמו ינון, אור ישראל וקדושו, רכבו ופרשו, הלא הוא ידיד נפשי הרב הגאון הגדול המפורסם צדיק נשגב כבוד קדושת שם תפארתו, מו"ה וואלף נ"י, הראב"ד דק"ק טאפלישאנה והגליל יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי, ושמחתי בשלומי ושלום תורתו.

ועל דבר דאשאינא קדמוי במעשה אשה אחת רכה וענוגה נישאת לאיש זה חצי שנה, ובכל עת זיווגם יש לה כאב גדול בהכנסת האבר שפיתחה צר מאוד, ועוד לא חיייתה המכה של בתולים, ובכל פעם מצאה דם אחר התשמיש. והיה לה וסת קבוע, ושלא בזמן הווסת היו כל בדיקותיה נקיים. ועתה היא מעוברת ופסק וסתה. אם נדונה כדין רואה מחמת תשמיש או לא.

שפיר חזא הדרת גאונו להתירה, כיון שלא פסקה עוד מלראות אחר תשמיש אפילו פעם אחת, ובכל פעם יש לה צער וכאב בשעת ביאה כמו בביאה ראשונה, מחזקין בדם בתולים דהוה ליה ידים מוכיחות, כמסקנת הרמ"א סוף סימן קפ"ז [סע' יג] והש"ך [ס"ק לז] והט"ז [ס"ק יז] בשם המשאת בנימין סימן מ"ז, כמו שביאר פאר רום מעלתו יפה. והיינו דווקא בתרתי לטיבותא, א', שלא פסקה אפילו פעם אחת מלראות, ב', דיש לה צער וכאב וכו', אבל בחד מיניהו לא סגי, אם שימשה פעם אחת בלא צער וכאב אף שלא פסקה מלראות לא תלינן בדם בתולים, וכן אם פסקה פעם אחת מלראות אף דיש לה צער וכאב בכל שעת תשמיש הוה ליה רואה מחמת תשמיש ולא תלינן במכה, כן כתב בתורת השלמים [ס"ק מ] וגם בשם תשובת אמונת שמואל סימן כ"ג, דעל ידי צער וכאב שבשעת תשמיש בלבדן אינו מוכח שממכתה הדם בא, אלא אם כן אומרת מכה יש לי באותו מקום, שמרגשת צער וכאב בבטנה אף שלא בשעת תשמיש.

וגם זאת האשה שיש לה וסת קבוע, העלה הש"ך קפ"ז ס"ק (כ"ג) [כ'] ובתשובת מהר"ם לובלין בסימן קי"א אף שאינה יודעת אי מכתה מוציאה דם תולה במכה שלא בשעה וסתה, ואפילו שבעה נקיים אינה צריכה, ודלא כהש"ך. וגם העלה

בתו תחי' עב"ג תלמיד חכם ירא שלם יחי', ברוך ד' אשר עוזר לנו סלה.

ועל דבר הערתו להקשות בעבודה זרה דף נ"ג [ע"א] מאי עולמית וכו', ותיפוק ליה משום דאפילו עפרה אסור משום דאין לה ביטול, לכן תנו עולמית, וכדמשני הכי הש"ס בשלהי תמורה [לד ע"א] והובא ברש"י פסחים כ"ז ע"ב [ד"ה ואפר] דמהאי טעמא פלגינהו ברייתא ואפר הקדש לעולם אסור וכו'.

נראה לי פשוט, התם שלהי תמורה בהדיא תני חוץ מאפר אשירה, (א"כ) [אי נמי] גרסינן חוץ מעצי אשירה לאפר קאי, כמו שכתוב ואשיריהם תשרפון [דברים יב, ג], להכי פלגינהו מאפר הקדש דאין לה ביטול תני לעולם אסור. אבל עבודה זרה של ישראל גם בשל מתכת קאי דטעונה גניזה בקרקע כשהיא שלימה, כפירוש רש"י בעבודה זרה דף נ"ב ע"א [ד"ה שטעונה] ובשו"ע יורה דעה סוף סי' קמ"ו [סע' יד] שוחק וזורה לרוח או מטיל לים בעיניה, ליכא למימר אין לה בטילה עולמית קאי אעפרה, אלא על עבודה זרה גופא קאי. הא חדא.

ועוד, אם איתא הכי הוה ליה למימר בברייתא, עבודה זרה של ישראל עפרה אסור לעולם, כמו דתני ואפר הקדש לעולם אסור, וממילא הוי שמעינן דהיינו טעמא לפי שאין לה ביטול. אבל השתא דתני עבודה זרה של ישראל אין לה בט"ו) לה, תו ממילא שמעינן דאפרה אסור מהאי טעמא כמו אפר הקדש, ולא צריך תו למיתני עולמית. ועל כרחק על עבודה זרה גופה קאי עולמית דאין לה ביטול, אפילו יש לנכרי שותפות בה, משא"כ בשלהי תמורה דין איסור האפר תני על כן נקט עולמית, לחלק בין הקדש לעבודה זרה. וכן הלשון ואפר הקדש לעולם אסור לשון זכר הוא, דאפר לשון זכר כמתניתין ריש ביצה [ב, א] ואפר כירה מוכן הוא, אבל לעבודה זרה של ישראל אין לה בטילה תני לשון נקיבה, ליכא למימר עולמית על אפרה קאי. ועיין כהאי גוונא תירוצ' תוספות בחולין דף ח' ע"ב ד"ה והלכתא וכו' בעיא הדחה, על כרחק אסכין קאי ולא אבשר מדנקט בעיא לשון נקיבה, עיין שם. כן נראה לי. וגם בלשון תורה אפר הוא לשון זכר בפרשת חקת [במדבר יט, יז] ולקחו לטמא מעפר וכו' ונתן עליו מים חיים וכו', ועיין פירוש הרמב"ן [שם] ובמסכת סוטה דף ט"ז [ע"ב] עליו דייקא, וכן בפרשת נשא [שם, ה, יז] ומן העפר אשר יהיה וכו'.

הלא כה דברי ידידו הנאמן אהבתו, חותם בברכה ימלא ה' כל משאלותיו וכו', כנפשו הטהורה ונפש הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

הפלתי שם סוף ס"ק ה' בזה יפה בכוונת המרדכי [שבועות רמז תשלח] בפירושו ואם יש לה וסת תולה בווסתה, היינו תולה מה שראתה בשעת תשמיש שלא בשעת וסתה הוא דם טהור, ר"ל בצירוף אם יש לה מכה שאינה יודעת אם מוציאה דם, וכמו שהבינו כן מהרא"י [פסקים סימן מז] והב"ח [מז, ב ד"ה והמרדכי, אות ד מהד' מכון ירושלים] והט"ז ס"ק ח' בדעת המרדכי. וסיים הפלתי שכן ברור ונכון ואין להחמיר כלל, יעויין שם. והכי נמי במכת בתולים כבנידון דידן, שפיר יש לומר כולי עלמא מודים לפירוש המרדכי ביש לה וסת קבוע תולה שלא בשעת הווסת בדם בתולים שלא חייתה המכה עדיין, ומותרת לכולי עלמא.

ואף על גב דהפלתי הוכיח כן בכוונת המרדכי על פי תמיהתו עליו איך יטהר דם נדה בתוך ימי וסת על חזקת דאורח בזמנו בא, הרי קיימא לן וסת דרבנן, אם כן חזקה זו לאו דאורייתא, ואיך בחזקה דרבנן נטהר דם נדה דאורייתא וכו', יעויין שם. ולעניות דעתי ברור דלטעמיה אזיל המרדכי שפסק וסתות דאורייתא לחומרא כמו שכתב הבית יוסף בשמו בס' קפ"ד [מג, א ד"ה ומיהו, סע' ט(א) מהד' מכון ירושלים] ובדרכי משה שם אות ד"ה, והוא הדין נמי לקולא תולה בווסתה כיון דרוב נשים אין רואות מחמת תשמיש. וצ"ע על הפלתי בזה, ואם כן אנן דקיימא לן וסתות דרבנן אין לפרש כפירוש המרדכי תולה בווסתה הנ"ל. אבל מיהא שלא להתחזקה ברואה מחמת תשמיש שהוא נמי דרבנן, שפיר תולה בווסתות הקבוע דרבנן, בצירוף המכה שאינה יודעת אם מוציאה דם, ולכולי עלמא, כנ"ל.

ואף על גב דזהו נמי דווקא במכה תדירית שמרגשת צער וכאב גם בשלא שעת תשמיש, ובנידון דידן שאין לה צער כי אם בשעת תשמיש לבד והרבה פוסקים סבירא להו כאב אינו כמכה ולא חזי לאצטרופי לתלות בווסתה על פי פירוש המרדכי הנ"ל, ומכל מקום נראה לי דהיינו נמי דווקא להתירה בלא שבעה נקיים וטבילה שהוא דאורייתא בעי מכה תדירית לצרף שתתלה בווסתה, אבל שלא להתחזקה ברואה מחמת תשמיש בלבד, אפילו לשיטת השואל בתשובת מהר"ם פדואה סימן ט' (יו"ד) (והמ"כ) [והמשאת בנימין סי' מז] שהשיגו על הבית יוסף וסבירא להו דווקא ארבע או חמש פעמים תולין בדם בתולים שלא לאוסרה על בעלה, ודווקא במרגשת כאב בשעת תשמיש ולא זולת, בנידון דידן דיש לה וסת קבוע (מודה) [מודים] תולה שלא בשעת וסתה בדם בתולים כל זמן שלא פסקה פעם אחת מלראות, בצירוף המכת בתולים דיש לה צער וכאב תמיד. וכאב וצער זה הרי קראוהו חכמינו ז"ל בשם מכה, עד שתחיה המכה [נדה סד ע"ב], אף שאינו תמידית כי אם בשעת

תשמיש לבד כואב לה. באופן דלכולי עלמא מותרת בנידון דידן. וכן העלה להלכה ולמעשה בנידון כזה ממש, וגם עדיפא מיניה שלא ראתה דם בביאה ראשונה, (ועיין) בתשובת חסד לאברהם³ מורה דעה סימן נ"ד [ד"ה ואולם] תולה בבתולים ומיעוץ הצדדים.

ועוד בה שלישי[ה] אתי עלה הדרת גאונו נ"י להתירה, על פי שנתעברה האשה ופסק וסתה, ומעוברת הרי יותר מסולקת מדמים היא (טפי) מיש לה וסת שלא בשעת וסתה. ואם כן מה שמקילין בה באשה שיש לה וסת, מכל שכן במעוברת בתולין בוודאי בדם בתולים ומן הצדדים ומותרת גם בלא ספירת שבעה נקיים וטבילה.

ועוד הוסיף פאר רום מעלתו נ"י הוכחה גמורה, דאם בטבע העיבור מסלק הדמים של שעת הווסת קבוע, שהוא בטבע דשכיח וחזקה, מכל שכן שהעיבור גורם לסלק וסת החלושה שעל ידי התשמיש דלא שכיח ברוב הנשים. ועל כן ברור כשמש שדם בתולים היא רואה, שלא חייתה המכה עדיין. מצורף לזה גם דברי הרופאים ישראלים מומחים שאין שום חשש על דם טמא, לפי שהמקור רחוק מאוד ממקום שהאבר מגיע וכו'. עד כאן תורף דבריו.

הנה דברי הרופאים הנ"ל הם מוכחשים מפי הרופא היותר מומחה ונאמן לכל ישראל הוא הרמב"ם, שכתב פרק ה' מאיסורי ביאה הלכה ד' וזה לשונו, ובשעת גמר ביאה האבר נכנס בפרוזדור ואינו מגיע עד ראשו שבפנים אלא רחוק ממנו מעט לפי האצבעות וכו', לפנים מן הלול בשעת גמר ביאה. עד כאן לשונו. והוא בין השיניים שכתב בהלכה ב' שם. וכן כתב בסוף פרק ד' שם [הכ"ב] גבי בדיקת שפופרת וכו' עד שיגיע המוך לצוואר הרחם וכו', נמצא דם על ראש המוך בידוע שדם שהיא רואה בשעת תשמיש מן המקור וכו'. עד כאן לשונו. הרי דאם התשמיש הוא סיבה לפתיחת פי המקור לרוב התאוה והחימוד וכיוצא בזה, הוא בא בהכנסת האבר לתוך צוואר של המקור רחוק ממנו מעט מראש הצוואר שבפנים, ואין צריך שיגע האבר במקור עצמו תוך החדר שזה מן הנמנע הוא. אם כן דברי הרופאים שהזכיר פאר רום מעלתו נ"י אינם כלום, כי לדעתם אי אפשר במציאות כלל רואה דם מן המקור בסיבת התשמיש בשום פעם, וזה מבואר השקר.

ועל דבר (הקושי) [הקל וחומר] אשר דן הדרת גאונו נ"י מעצמו, אית להו פירכא לעניות דעתי, דאף שהעיבור מסלק דמי הווסת קבוע שהחזקה בה, היינו שכן הטביע הקדוש ברוך הוא בטבע שהמעוברות אינן זבות כי הדם ההוא הוא חומר

3. לר' אברהם תאומים.

2. אמנם בב"י משמע שכ"כ המרדכי בשם הרא"ם, אך לדעתו וסתות דרבנן.

נמי איכא מכת בתולים כנ"ל, זהו קודם שנתעברה שפיר תולין במכת בתולין, אבל כיון שנתעברה שוב אי אפשר לתלות בבתולים. וגם הרי שנתעברה פסק וסתה. ואף דיש לה צער וכאב בכל פעם, הרבה פוסקים סבירא להו דכאב אין דינו כמכה לתלות בו.

ודברי שבילי אמונה הנ"ל תורה היא, שכן מהאי טעמא קיימא לן ביבמות ל"ד ריש ע"ב אין אשה מתעברת מביאה ראשונה אלא אם כן מיעכו באצבע והשירו בתוליהן⁷ כמו תמר ומעוכות של בית רבי, וכן לאה כמו שכתבו תוספות יבמות ע"ו ע"א [ד"ה שלא], ודבר טבעי הוא כהשרת הפרח קודם הפרי.

וכן פשיטא לי מילתא דגם בימי עיבור והנקה אם ראתה שלוש פעמים מחמת תשמיש אסורה, מדלא תני ליה בברייתא כי אם אם יש לה וסת ואם יש לה מכה תולה, ולא תני נמי אם היא מעוברת תולה בדם מן הצדדים. וכן מוכח מתוספתא פרק ט' נדה שהביא בית יוסף סוף סימן קפ"ז [מח, ב ד"ה הבעל, סע' י"ב], יג מהד' מכון ירושלים] להוכיח מינה בשם סמ"ג [לאוין קיא ד"ה בפרק אחרון] דברואה מחמת תשמיש שלוש פעמים תולה בבתולים, על כרחך וכולן בודקין בשפופרת וכו' אשאר שלוש נשים שדיין שעתן קאי, מעוברת מניקה וזקינה ועוד הרבתי בראיות בתשובה אחת [לקמן סי' קפח] על נדון זקנה להשיג על תשובת שבות יעקב [ח"א סי' סח] והפלתי קפ"ז ס"ק ט"ז.⁸

והן עתה מצאתי בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סימן צ"ג בד"ה ונחזור וכו' המציא קולא על מעוברת, כמו שאינה חוששת לווסת הקדום אפילו שהוא קבוע בשלוש פעמים, הכי נמי ומכל שכן רואה מחמת תשמיש, שעל ידי מעשה הוא ועל ידי אונס כמו קפיצה, בשלוש פעמים נמי כפעם אחת דמיא, ואין חוששת משהוכר עוברת לווסת הקדום ומותרת היא לבעלה, ואמנם אם גם אז תראה מחמת תשמיש תודיעני ואז נחכם לה וכו'. עד כאן לשונו. ר"ל דאז ודאי אסורה. וכן כתב הנודע ביהודה פ"ז שם בפשיטות גם בזקינה רואה מחמת תשמיש אסורה עולמית, יעויין שם.

וכן פשיטא ליה להגאון בספר חוות דעת קפ"ז ס"ק ג', ועדיפא העלה להשיג על הנודע ביהודה הנ"ל בהיתר הנ"ל, אלא דגם לווסת רואה מחמת תשמיש מקודם חוששת טפי בימים שהיא מעוברת ומניקה. וביאר מילתא בטעמא, דלא

העיבור ומזונו ופוסק הווסת דממילא. אבל הווסת שעל ידי פעולת האדם הוא בא, היינו על ידי חימוד ומקרה התשמיש שהחזקה בו, גם קודם העיבור היה נגד הטבע של רוב נשים, ובוודאי לא דרך נס הוא זה אלא טבעי האיש ואשה זו על פי חוזה אצבעו ורפיון רחמה וחמדתה לגרום בפעולת פתיחה פי המקור, אם כן מעוברת אף על גב דבטבע היא מסולקת מדמים הרי טבעם של אלו משונה מטבע רובא דעלמא שהיא מוחזקת לרואה מחמת תשמיש, גם העיבור אינו מסלק ראייה זו שעל ידי אונס כמובן, וכעין דאמרינן בגיטין כ"ח [ע"א] הואיל דאיפליג איפליג, וכן בבכורות מ"ב [ע"ב] הואיל ואשתני אשתני. ובנידון דידן עדיפא לומר כן בסברא, דהרי שינוי זו אונס הוא כנ"ל.

וגם (הקו') [הקל וחומר] ראשון אשר דן הדרת גאונו נ"י, אם זה שיש לה וסת מצרפים למכת בתולים וכאב שבוודאי מוציא דם לטהרה לגמרי, ומכל שכן מעוברת שמסולקת דמים טפי מיש לה וסת דמצרפין למכת בתולים ותלינן בדם בתולים לטהרה לגמרי כנ"ל, הוא תמוה ומופרך. דהנה זה לשון ספר שבילי אמונה בנתיב הרביעי בתכונת הרחם⁴, ופי הרחם של בתולה סתום כאילו נארגו בין צדדיו מזה לזה גידים דקים, וכשיבעלו תיקרע אותה האריגה ותישבר ויצא מהם דם והם הבתולים, ואז יתרחב פי הרחם, ולא יתעברו הנשים עד שיצאו הבתולים, כאשר לא יגדל הפרי עד שיפול הפרח שלו. עד כאן לשון הרופא מומחה וצדיק תמים⁵. אם כן איך נאמר לצרף מעוברת למכת בתולים לטהרה, הרי שני הפכים המה, כי לא יתעברו הנשים עד שיצאו הבתולים, אם כן מעוברת בוודאי כבר כלו בתולים כולם. ולפי זה נראה לי דמה שכתב בתשובת הב"ח סימן (ק') [פ"ג] וביותר דעה סימן קפ"ז [מח, א ד"ה כתב ב"י, אות ט במהד' מכון ירושלים] דאפילו שתיים ושלוש שנים תולין בבתולים, וגם לשון המחבר בשו"ע לעולם מחזקינן שהם דם בתולים, היינו כל זמן שלא נתעברה דווקא, כמו דבוודאי מודים דאחר שילדה שוב אי אפשר לתלות בבתולים, בהיפוך ממש נמי משנתעברה שוב אי אפשר לתלות בבתולים, בהיפוך ממש מדברי הדרת גאונו נ"י. וצ"ע. וגם ממילא הדרינן לאיסורא, דליתא לפי זה גם היתר הראשון והשני הנ"ל באשה זו שהיה לה וסת, שהרי פירוש המרדכי תולה בווסתה כיון שלא הגיע וסתה עדיין דם טהור מן הצדדים הוא, דחו הפוסקים כתשובת מהר"ם פאדוה הנ"ל אלא אם כן בצירוף דיש לה מכה ידועה, והכא

שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' נח אות ב שדן בזה. 7. זה אינו בגמרא שם אלא ע"פ רש"י שם ד"ה כל מועכות. וכן העיר בתשורת ש"י שם. 8. השבות יעקב כתב להתיר זקנה שלא ראתה מחמת תשמיש קודם שפסקו דמיה, וגם יש לה צער וכאב בשעת תשמיש, שאינה נחשבת רואה מחמת תשמיש. והפלי' הסתפק באשה שראתה מחמת תשמיש קודם שפסקה, מה יהא דינה

4. שביל שני ד"ה הרחם, דפוס ורשה תר"פ עמ' 92. 5. מחבר שבילי אמונה הוא ר' מאיר אלדבי, נכדו של הרא"ש. 6. ועי' תשובות תשורת ש"י סי' תמא (בספר מופיע סי' אמת) שהקשה מחגיגה טו, א, חיישינן שמא באמבטי עיברה, ומוכח משם שאע"פ שהיא בתולה יכולה להתעבר. והוכיח שם שהטעם שאינה מתעברת בביאה ראשונה אינו תלוי בהסרת בתולים. ועיין

מטעם וסת לחוד נאסרת אלא גם מטעם חשש חולי הממלאה ונופצת וכו', יעויין שם. וכן מצאתי להגאון בסדרי טהרה קפ"ז סוף ס"ק כ"ו העלה וזה לשונו, ועל כל פנים נראה אשה שראתה מחמת תשמיש שלוש פעמים ונתעברה וילדה דמותה לשמש אחר כך לאחר שתטבול בימי טוהר שלה, דהא בכמה מקומות נוהגין לבעול על דם טוהר וכו'. הרי נמי פשיטא ליה דבימי עיבורה אסורה לשמש דחוששת שמא ראתה מחמת תשמיש. וצ"ל מטעם החוות דעת הנ"ל דשמא מחמת חולי שממלאה ונופצת, או מטעמא ידידי הנ"ל דעל ידי אונס בפעולת אדם נעשה על ידי החימוד וכח תשמישם אין כח העיבור מסלק לווסת זה, ודלא כשני הקושיות של פאר רום מעלתו נ"י. ועל כרחק הוראת הסדרי טהרה שבסוף סי' קפ"ז [ס"ק כט ד"ה גם דברי], שלא מיחה בזוג שראתה מחמת תשמיש מתחילת הנישואין עד איזה שנים ותלה בבתולים כל זמן שהיה לה כאב, היינו כל זמן שלא נתעברה, אבל נתעברה ודאי כלו בתולים, ובימי עיבורה חוששת לרואה מחמת תשמיש כנ"ל.

אבל מצינו לה תקנה לאחותנו, שתמתינ עד אחר הלידה וספירת שבעה נקיים וטבילה בימי טהרה, אז מותרת לשמש, וכיון דקיימא לן מעין אחד הוא [נדה לה, ב] בימי טוהר הוה ליה כמו בדיקת שפופרת, ואם אז לא תראה מחמת תשמיש בימי טוהר מותר לסמוך על זה כמו שכתב הסדרי טהרה הנ"ל, וסיים שכן כתב גם הפלתי.

באופן שבנידון דידן דאין לה מכה תדירית, כי אם בשעת תשמיש לבד יש לה כאב וצער, ולא פסק מתחילת נישואין פעם אחת, כיון שנתעברה שוב אין תולין במכת בתולים וחוששים שרואה מחמת תשמיש, ואסורה לבעלה עד כל ימי עיבורה עד אחר הלידה כנ"ל.

אמנם נראה לי, הא דגם מעוברת חוששת לרואה מחמת תשמיש בשלוש פעמים מקודם שנתעברה, היינו דווקא אם לא היה דבר לתלות ראיותיה בו בשעת תשמיש, שכבר קבעה וסת, בצירוף טעמא דהחיות דעת הנ"ל שמא מחמת חולי ממלאה ונופצת היא. אבל בנידון דידן, שמקודם שנתעברה ופסק וסתה היתה תולה כל ראיותיה בשעת תשמיש במכת בתולים וגם בווסתה על פי פירוש המרדכי, כשני צדדי ההיתר הראשונים הנ"ל בתחילת דברינו, אם כן לא קבעה וסת כלל לראות בשעת תשמיש מן המקור אפילו פעם אחת, אלא בתולים מן הצדדים היתה רואה, ומשפסק וסתה שהיה קבועה לה וסת הפלגה משהוכר עוברת, שאי אפשר לתלות עוד בבתולים, אם מאז ואילך ראתה שלוש פעמים בשעת תשמיש הוא דחוששת, אף

על גב דקיימא לן אין קובעת וסת בימי עיבורה אבל חוששת על כל פנים אם בשלוש פעמים ראתה משום תשמיש, וכמו שהעלה כן בסדרי טהרה קפ"ז סוף ס"ק כ"ו הנ"ל בדין זקינה ובדין מניקה, יעויין שם. והרי להרמב"ם אפילו קובעת וסת נמי בימי עיבורה, כמבואר בסדרי טהרה סוף סי' קפ"ט ס"ק ל"ו יעויין שם. אלא דנראה לי, וסת לראות מחמת תשמיש מודה הרמב"ם שאינו קובעת בימי עיבורה, כמו דלכולי עלמא בפעם אחת אינו חוששת לו, אבל בשלוש פעמים ודאי לכולי עלמא חוששת לו, ואסורה עד אחר הלידה כנ"ל. ואם תמצי לומר שמעוברת שווה דינה לזקינה כהאי גוונא שראתה שלוש פעמים מחמת תשמיש ויש לה צער וכאב בשעת תשמיש, שהעלה השבות יעקב חלק א' סימן ס"ח להקל, היינו שלא להצריכה בדיקת שפופרת, אבל על כל פנים צריכה שבעה נקיים וטבילה גם בזקינה גם במעוברת.

הנראה לעניות דעתי כתבתי, ואת הדרת גאונו נ"י הסליחה על איחור תשובתי, כי טרדתי רבו מאוד.

והנני חותם בברכה, אלקא חייא יפיש חיוהי ויסגי יומוהי, עוד ינוב בשיבה דשן ורענן ובריא אולם, כנפשו הקדושה ונפשו אוהבו הנאמן השמח בשלוותו ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קפ

[א. האם רואה מחמת תשמיש מפסדת כתובתה. ב. האם צריך לברר במקום ספק ספיקא. ג. השלמה לסימן הקודם בעניין רואה מחמת תשמיש שנתעברה]

שנית להגאון הנ"ל.

[א] **הקושיא** שהציע הדרת גאונו נ"י למה רואה מחמת תשמיש תצא בלא כתובה, האיכא ספק ספיקא, ספק מצדדים וספק אצבע שלו גורם, דמהאי טעמא הא שרינן לה להינשא לשני, ולהבית שמואל סי' נ"ג [ס"ק יג] מוציאין ממון בספק ספיקא.

הנה היא קושיית החלקת מחוקק סי' קי"ז ס"ק ה' על הרשב"א על תוספת כתובה, וכן הבית שמואל [שם] סוף ס"ק א', בסמוך לתשמיש ספק הוא שמא אחר התשמיש, והשתא איכא אף שלוש ספיקות, ספק צדדין וספק אחר התשמיש וספק

סימן קפא

[זקנה שראתה דם לאחר הפסקת שלוש
עונות שלה]

מרוכב בערבות, ברכות רבבות, לראש צדיק, הלא הוא כבוד ידיד נפשי רב חביבי הרב המאור הגדול המופלג החריף בעל פיפיות ומושלים במדעות, כבוד קדושת שם תפארתו, מו"ה יוסף בער נ"י, האב"ד דק"ק מעדיער והגליל יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי, על דבר האשה זקנה יותר מחמישים שנה, וחדל ממנה אורח כנשים כמו תשעה שבועות, וכפי דרכה לראות הייתה לה זאת שלוש עונות בהפסקה מחמת זקנה, והיא באמת אמא אמא¹. ואחר כך התחילה לראות בלי הרגשה ושום כאב כי אם זיבת ליחה [שליים]², וגם דם מעורב בו ברוב הימים מן אז, באופן שאינה יכולה לטהר את עצמה לבעלה. והמיילדת וגם הרופא ישראל אחר שבדקה גם שניהם שפטו שיש לה מכה, היינו בליטה שנקרא בלשונם פאליפא, בפה הרחם מבחוץ, ר"ל בצד הרחם ולא בתוך פה בפנים הרחם. והרופא אומר שאינו יודע אם הפאליפא מוציא דם, או מחמת המקור הוא. עד כאן.

ופאר רום מעלתו נ"י ראה כוחא דהתירא על פי שני קוטבים, א', מחמת שהיא זקינה ורוב זקינות אין רואות דם מן המקור, ב', מחמת שלא מרגשת, ורוב דמים או כולם שבאין מן המקור הם באים בהרגשה.

הנה מפורש תנן במשנה נדה ז' ע"ב, איזה הוא זקינה כל שעברו עליה שלוש עונות סמוך לזקנתה. ובגמרא דף ט' ע"ב שם, וכמה עונה, אמר ריש לקיש עונה בינונית שלוש יום וכו'. וכן כתב הטור סי' קפ"ט דף קס"ז³ ובשו"ע סעיף כ"ז, אם פסקה שלוש עונות בינוניות שהם תשעים יום וכו', וכן זקנה שעברו עליה שלוש עונות משהזקינה ולא ראתה הרי זו מסולקת דמים וכו'. הרי בהדיא דשלש עונות של שלוש יום בכלל(ים) תשעים יום דווקא בעינן שעברו עליה ולא ראתה משהזקינה, ופחות מזה אינה בחזקת מסולקת דמים אלא מקרה היא, ואי הדר חזיה חזרה לחזקתה, ולא אמרינן בה דיה שעתה לענין טהרות, וחוששת לווסת. ועיין ש"ך סימן קפ"ט ס"ק ס"ו. ובנידון דידן שלא פסקה כי אם כמו תשעה שבועות שהם רק ס"ג ימים, וחזרה

אצבעו גורם. ותירצו, כיון דאסורה לו מספק אינה מוציאה הכתובה, כמו מוכר ספק טריפה וכו', יעויין שם.

ובבית מאיר שם ובספר בני אהובה סוף הלכות אישות [פכ"ה ה"ט] הוכיח דביש לה וסת קודם נישואין וראתה שלוש פעמים באמת לא הפסידה כתובתה, משום דאוקמא אחזקת הגוף דברשותו נולד לה חולי וחולשה זו לפלוט דם בשעת תשמיש, אלא באשה שאין לה וסת דווקא, דלתנא קמא בלאו הכי מפסדת כתובתה בנדה י"ב [ע"ב], יעויין שם היטב. וגם [קושיית] פאר רום מעלתו נ"י מתורץ.

[ב] וקושייתו על ראיית הש"ך סי' ק"י [דיני ספק ספיקא] אות ל"ה דבמקום ספק ספיקא אין צריך לברר מרואה מחמת תשמיש [ש]מותרת לשני בלא בדיקה וכו', ולפי מה שכתב בתשובת נודע ביהודה [מהדו"ק] יורה דעה סי' נ"ז [ד"ה הן אמת] דאף למאן דאמר וסתות דאורייתא וסת זו דרואה מחמת תשמיש לכולי עלמא דרבנן הוא, אם כן אין ראייה מזה גם על איסור דאורייתא דאין צריך לברר בספק ספיקא וכו'. יפה השיג עליו. וכן ראיתי כמדומה בתשובת בית אפרים⁴. ובספר חוות דעת⁵ השיג על ראייה זו של הש"ך על פי מה שכתב הנודע ביהודה [שם ד"ה הנה בי"ד] דבעינן דווקא איכא לברורי שני הספיקות, מה שאין כן בבדיקת השפופרת, יעויין שם.

[ג] **שוב** מצאתי בדגול מרבבה [תניינא] שנדפס מחדש על יורה דעה סי' קפ"ז בש"ך ס"ק ל"ב, המציא קולא זו שאם ראתה שלוש פעמים מחמת תשמיש ונתעברה וילדה יש להתיר לה לטבול בימי טהרה ולשמש וכו', ואולי תפסוק וכו' בלי ראייה ותהיה שוב מותרת לבעלה, ולמעשה צריך ישוב דעת וכו'. וזהו כמו שכתב הסדרי טהרה הנ"ל⁶. אבל שוב דחה על פי סוגיא נדה י"א [ע"ב] לא קבעה וסת מימי טהרה לימי טומאה אפילו אי מעין אחד הוא, וזהו כהש"ך ס"ק ל"ב הנ"ל, והכי נמי מהאי טעמא לא עקרה וסת וכו', ועיין בתוספות [נדה שם] ד"ה (אעפ"י) [אפילו הכי] וכו', עיין שם היטב. ואם כן אחר שתלד נתחכך. וכן בתשובת תשובה מאהבה ליוורה דעה סי' (שאלה) [ש"ס]⁷ העלה כהש"ך ס"ק ל"ב ונודע ביהודה בדגול מרבבה הנ"ל, עיין תשובה הקודמת.

הק' הנ"ל

הקודם בד"ה וכן פשיטא ליה. 6. בהגהה האחרונה בסוף הסימן. 7. התשובה מאהבה שם היקל כדעת הדגמ"ר, אמנם הדגמ"ר עצמו למסקנה החמיר.

קפא. 1. נדה ט, ב. 2. לכלול, ליחה. 3. בדפוסים המצויים הוא בדף נז, א.

2. ע"י בשו"ת בית אפרים חלק יו"ד סי' ו, שכתב שאף לפי דברי הש"ך ע"פ הרשב"א שצריך לברר בס"ס היינו דווקא בדאורייתא אך לא בדרבנן. 3. סי' קי בית הספק, בהערות על הש"ך ס"ק לה. 4. ענין זה מוסב על הסימן הקודם. 5. בסימן

וצוק"ל בתשובת הר המור סי' ח"י בארוכה, דבוודאי ראתה מגופא בלא הרגשה הוה ליה ספק דאורייתא.

[מכאן ואילך נאבד].

הק' יהודא אסאד

סימן קפב

[הלימוד מ'וספרה לה' לנאמנות האשה בניה]

שלמא נפישא, במידה גדושה, לגברא קדישא, חסידא פרישא, הלא הוא כבוד מחותני הרב המאור הגדול הגאון המפורסם החר"ף ובקי צדיק יסוד עולם, כבוד קדושת שם מו"ה יהושע כ"ץ נ"י, אבד"ק ווערפליט יע"א, יהי חן [ה'] עמו, ויעל וירום קרנו בכבוד.

נעזמתו בימינו הגיעני, וששתי בשלומו הטוב.

ועל דבר קושייתו שהציע לפני על דברי הרמב"ן ריש גיטין [ב, ב ד"ה ע"א נאמן באיסורין], שתירץ הא דלא ילפינן מוספרה לה [ויקרא טו, כח] נאמנת באתחזק איסורא נמי, משום שאין דנין אפשר מאי אפשר. והקשה כבוד מחותני נ"י, אם כן תיבת לה למה לי, כיון דבלאו הכי לא אפשר כלל להיות עדים על זה על כרחך נאמנת לעצמה. והניח בצ"ע.

והנה אמת נכון הקושיא, ובעי פירוקא.

ולעניות דעתי נראה לי הרבה תירוצים בדבר.

חדא, על פי מה שכתב הש"ך ביורה דעה סימן קכ"ז ס"ק י"ד בסופו אליביה דהריטב"א [יבמות פח, ב ד"ה ואפילו] ורמ"ה¹ לחלק, היכא דגלי קרא דעד אחד נאמן, כיון דתורה האמינתו כבר הרי הוא כשנים ואין דבריו של אחד המכחישו אחר כך כלום, אבל היכא דלא גלי קרא אלא מסברא הוא נאמן הוה ליה הכחשת אחר חד לגבי חד, עיין שם. ואם כן, על טהרתה של נדה אי אפשר להיות עדים, אבל ודאי אפשר שעד אחד יכחיש ויאמר שראה אותה שופעת דם, ובכהאי גוונא הוה אמינא לא מהימנא דאוקי חד לגבי חד ואוקמא בחזקת טומאה, דרוב דמים בהרגשה הם באים², אבל כיון דגלי קרא וספרה לה לעצמה נאמנת כשנים, ועד אחד בהכחשה לאו כלום הוא, ולא קשה מידי³.

וראתה, אף שלא קבעה וסת לראייתה, ואף שהיא זקנה בשנים, ודאי טמאה נדה בחזקת שרוב דמים מן המקור באים, דהא גם בזקנה ממש שעברו עליה תשעים [ו]שלוש עונות בינוניות, נמי הא לא מטהרין לה כי אם למפרע מטומאה מעת לעת, כיון דאז אינה עלולה לראות ולא [אירע] [איתרע] חזקת טהרה שלה למפרע, אבל דיה שעתה אמרינן, ומשעת ראייתה טמאה אפילו לטהרות, ומכל שכן לבעלה על כל פנים משום ספק בא מן המקור. ואם לא עברו עליה שלוש עונות בינוניות תשעים יום שלא ראתה בהן כבנידון דידן, וחזרה וראתה, מטמאה גם למפרע, דעדיין עלולה לראות, ודאי מן המקור בא.

ואפילו לדעת מהרש"א בנדה דף י' ע"ב בגמרא שתיים בימי עיבורה ואחת בימי מניקה, דסבירא ליה הא דבעינן שלוש עונות בינוניות באין לה וסת דוקא אבל ביש לה וסת חשבינן שלוש עונות דידה ולא עונה בינונית, היינו דווקא לחומרא, דאם עונה שלה ארבעים יום בעינן שלוש פעמים ארבעים יום. וגם בזה הש"ך סימן קפ"ט ס"ק ס"ה פליג עליו, גם להחמיר לא חשבינן עונה דידה ביש לה וסת מארבעים לארבעים, [ו]לא בעי רק שלוש עונות בינוניות שהוא יחד תשעים ימים⁴. והפלתי שם [סי' קפט ס"ק כו] דחה דברי מהרש"א והניחו בצ"ע. אבל להקל בפחות מתשעים יום מודה גם מהרש"א דלא חשבינן עונות דידה, כנ"ל. ודלא כמו שכתב הגאון מהר"ש קלוגר נ"י בספר מי נדה בקונטרס אחרון סימן קפ"ט סעיף כ"ז הנ"ל, יעויין שם.

באופן שבנידון דידן, הזיקנה בשנים בלבד אינה מוציאה מחזקת דמים שרואה מן המקור הן, ואותן שלוש עונות דידה שהן ס"ג ימים שפסקה מלראות רק שינוי וסת הוא ולא סילוק דמים הוא.

ואי מפני שאינה מרגשת בראייתה כי אם זיבת דבר לח בבית החיצון לבד, הא בהדיא כתב הש"ך ריש סימן קפ"ג ס"ק ב' מדרבנן טמאה ואפילו בלי הרג(י)שה. וגם לדעת הרבה פוסקים מה שראתה ומצאה דם על ידי בדיקה אף בלא הרגשה ספיקא דאורייתא הוא, דאמרינן ודאי ארגשה וסברה הרגשת עד הוא, כמו שהוכיח הפלתי כן ריש סימן קפ"ג מלשונות הרמב"ם פרק ט' [הל' א-ב] ופרק ה' [ה"ה] מהלכות איסורי ביאה, ומפסקי מהרא"י סימן מ"ז ומתוספות בכמה מקומות⁵, דטפי אמרינן הכי להחמיר טפי מלהקל, דסברה הרגשת עד הוא או הרגשת מי רגלים אף על פי שלא הטילה מים, יעויין שם ובספר סדרי טהרה שם⁶. וכן העלה אדוני מורי ורבי רשכבה"ג

קפב. 1. מובא בטור חו"מ ס"ס מו, דף צ, ב סע' לו מהד' מכון ירושלים.
2. רמב"ם הל' איסור פ"ט ה"א. 3. ועיין לקמן בדברי רבינו שמוסיף לדון בתירוץ זה.

4. הש"ך כתב כן לענין קטנה שלא הגיע זמנה לראות, ומסוף דברי הש"ך מוכח שהוא הדין לזקנה, עיי"ש. 5. נדה נו, ב ד"ה אימור; שם ג, א ד"ה מרגשת; שבועות יח, א ד"ה והא. 6. סי' קפג ס"ק ב ד"ה האחרונים.

בענין אחר, וכיון דעל כרחק האמת כן הוא דלא אפשר בענין אחר, אם כן קרא למה לי. אמנם בשיטה מקובצת כתובות ע"ב [ע"א] מבואר דמאי דכתיב וספרה לה אתיא לדיוקא, למיעוטא דווקא לענין ספירה היא דנאמנת, אבל בשאר איסור תורה אשה לא מהימנא, עיין שם בד"ה ומשמשתו ובד"ה לעצמה. [הוספת המחבר: וצל"ע על הבית שמואל באבן העזר סי' ד' ס"ק ס', הוכיח (מהרי"ק) [מהר"ן] הנ"ל גבי נאמנת חיה כו' דסבירא ליה אפילו בלא חזקה מתנגד אשה לא מהימנא, ותמה עליו שאינו יודע מנא ליה. ונעלמו ממנו דברי השיטה מקובצת בכתובות הנ"ל, דמוכחי להו הפוסקים מדכתיב לה גבי נדה אף על גב דלא אפשר בענין אחר, על כרחק למעוטי אשה במקום דאפשר בעדים אתי, כנ"ל. וגם מוכחי לה מקושיית תוספות התם [ד"ה וספרה] אמאי לא מברכות נשים אספירתן, וגם מסוגיא דהתם דלא פריך הש"ס לעיל מינה נמי אי דלא ידע ניסמוך עלה כדפריך גבי נדה, וגם מסוגיא דפסחים הנ"ל, יעויין שם⁶]. ואם כן גם לרמב"ן, אפילו אי סבירא ליה בכל מקום אשה מהימנא נמי, להכי כתיב קרא לה למעוטי, בנדה דווקא דלא אפשר בענין אחר הוא דנאמנת, אבל בשאר איסורים דאפשר הוא בעדים לא מהימן עד אחד באתחזק איסורא, ולא קשה מידי.

הא תלתא שהן ארבע⁷ פרוקי רויחי אליביה דרמב"ן לעניות דעתו. ואדרבא, לדידיה נחא נמי קושיית תוספות כתובות ע"ב למה אין הנשים מברכות אספירה, משום דקרא למעוטי אתי, דווקא בספירה דלא אפשר בענין אחר הוא דנאמנת באתחזק איסורא, אבל במקום אחר אינו נאמן עד אחד באתחזק איסור, וכעין שתירץ השיטה מקובצת הנ"ל לענין נאמנת אשה כנ"ל.

ואין לדחות תירוצי הראשון, כיון דאפשר שלא להאמין נגד עד אחד המכחישה, אם כן נילף מהא דגלי קרא דאפילו כהאי גוונא נאמנת באתחזק איסורא. זה אינו, דהא נמי משום דעל כרחק להאמינה אף על גב דאתחזק איסורא משום דלא אפשר, לכן האמינתה תורה נמי נגד עד אחד המכחישה, כיון דגלי קרא להאמינה כשנים וכנ"ל, משא"כ באפשר בעדים. ותדע, דגם להפוסקים דאשה אין נאמנת באיסור [דאורייתא], [ו]וספרה לה שאני דאי אפשר בענין אחר, כמו שכתב בשיטה מקובצת הנ"ל, אם כן מנא ליה לש"ס כתובות דפריך נסמוך עלה אף על גב דבגדיה מלוכלכים בדם⁸, והא שפיר אפשר דבכהאי גוונא אשה לא מהימנא. אלא על כרחק כיון דעל כרחק אשה מהימנא התם כיון דלא אפשר, תו בכל ענין הימנה קרא, משא"כ היכי

ועוד, על פי שראיתי להגאון בשו"ת מהר"ם מינץ סי' י"ג⁴ שתמה גם כן על תירוץ רמב"ן הנ"ל, דהא גבי חיה דנאמנת לומר זה כהן כו' [קידושין עג, ב] וכתב הר"ן בקידושין ע"ג שם [לא, א מדפי הרי"ף ד"ה נאמנת] הטעם משום דאי אפשר באופן אחר, והוא מצד תקנתיה דרבנן ולא מדינא דאורייתא. ואם איתא, אמאי לא נימא דאף מדאורייתא נאמנת בכהאי גוונא דאי אפשר באופן אחר. ועוד יותר קשה מסוגיא דכהנים שפיגלו כו' בגיטין נ"ד [ע"ב], אבל מה אעשה שהתורה האמינתו, כהן גדול ביום הכיפורים יוכיח דכי אמר פיגול מהימן, והכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד [ויקרא טז, יז]. ולסברת רמב"ן אדרבה, כיון דכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד הוכרחה תורה להאמינו, דאי אפשר באופן אחר, ואיך אפשר למילף למקום אחר דעד אחד נאמן במקום דאפשר להיות עדים שם. וכתב דמהני קושיות (ד)תירוץ זה של רמב"ן מרפסין איגרי, יעויין שם. ולאחרי מחילה מעצמותיו הקדושים נראה לעניות דעתי שלא השגיח בלשון הר"ן דקידושין ע"ג הנ"ל, שכתב שתי פעמים דהימנוה רבנן לחיה לפי שעל הרוב אי אפשר בענין אחר, עיין שם, וכיון דמכל מקום אפשר הוא להיות עדים בדבר, אף על גב שעל הרוב אי אפשר כו', אפשר מיקרי, לכן אינה נאמנת מדינא. והכי נמי גבי פיגול ביום הכיפורים, פשיטא דאפשר לפגל בדיבור באופן דשמענו קליה, וכדפריך באמת הגמרא דגיטין שם, אלא דעל הרוב כיון דפיגול במחשבה סגי מהי תיתי יפגל בקול להחזיק את עצמו לרשע בפרהסיא, לכן שפיר ילפינן מיניה למקום אחר דעד אחד נאמן אפילו אפשר בעדים. משא"כ בנדה, דאי אפשר בשום אופן להעמיד עדים על פסיקת נידתה וזיבתה, כתב רמב"ן שפיר אין דנין אפשר מאי אפשר. ואם כן גם קושיית מחותני נ"י מתורצת, דלהא גופא כתיב קרא לה לעצמה, לדיוקא, דווקא הכא דלא אפשר כלל בעדים הוא דנאמנת, אבל האיך דאפשר בעדים אף על גב דעל הרוב אי אפשר בעדים אין עד אחד נאמן, ולא אמרינן רובו ככולו, אי אפשר על הרוב כמו לא אפשר כלל הוא. כן נראה לי, ולא קשה מידי.

ועוד נראה לי, הא גם זולת דברי הרמב"ן אלא לתירוץ דתוספות [גיטין ב, ב ד"ה עד אחד] דנדה לא הויא אתחזק איסור נמי יש להקשות קושיית מחותני נ"י, להפוסקים דסבירא להו אשה אינה נאמנת באיסור דאורייתא⁵ מדאמרינן ריש פסחים [ד, ב] נשים נאמנות על ביעור חמץ דהימנוה רבנן בדרבנן, ולא ילפינן מנדה דכתיב וספרה לה משום דהתם לא אפשר

קכז ס"ק כח. 6. עיי"ש בשיט"מ ובשאר הראשונים שהביאו הוכחות אלה.
7. 'שהן ארבע' - נראה כוונתו לתירוץ שכתב בפסקה הבאה. 8. עי' תוס' שם ד"ה אי דלא.

4. שו"ת מהר"ם מינץ אפי זוטרי (פראג תקפ"ז) לר' משה בן ר' יהודה מינץ. 5. השיטה מקובצת המובא בדברי רבינו להלן, וכן מובא בכתובות שם בשאר הראשונים בשם יש אומרים. וע"ע בביאור הגר"א יו"ד סי'

דעל הרוב או בכל פעם אפשר להעמיד עדים. וממילא מיתרצא קושיית מחותני עוד הפעם, דוספרה לה איצטריך אפילו לכהאי גוונא דבגדים מלוכלכים בדם, כסוגיא דכתובות ע"ב הנ"ל, ועל דרך הנ"ל.

וזה רבות בשנים תמהתי בזה על קושיית תוספות ריש גיטין [ב, ב ד"ה הוי], להסלקא דעתך דגם באתחזק איסור נאמן עד אחד וספרה לה למה לי כו', והא שפיר איצטריך לכהאי גוונא שבגדיה מלוכלכים בדם ואומרת מעלמא אתיא, דהוה אמינא לא ליהמנה נגד קורבא דאורייתא. וגם לחילוקו של הש"ך הנ"ל, הא איצטריך קרא שנאמנת כשנים נגד עד אחד המכחישה אחר כך כנ"ל, אבל מטביל הקדש וקונמות התם ליכא קרא דנאמן דאוקמא אחזקת איסורא, ולא קשה מידי קושיית תוספות, וצל"ע. ומדברי הר"ן הנ"ל גבי נאמנת חיה כו' [ד"ה אבל] נמי יש לתמוה על הש"ך בזה?

ויש להקשות, רשב"א חולין ט' ע"א, נאבדה ריאה כשירה כו', ואפילו לר' מאיר דחייש למיעוט נמי כו', היכא דלא אפשר לא אפשר, ואף על גב דבחולין אפשר למיבדק, כיון דגבי פסח וקדשים לא אפשר וסמכינן ארובא אף בחולין כן, דלחצאין לא שרי לן רחמנא. עד כאן לשונו. הרי בהדיא דמן התורה אין חילוק בין אפשר ללא אפשר. איברא לפוסקים הנ"ל הר"ן בקידושין והשיטה מקובצת, גילתה התורה קרא לה יתירא לחלק בנאמנת אשה בין אפשר ללא אפשר מן התורה, אמנם זה אין מיקרי לחצאין. ועיין (רשב"א) [ריטב"א קידושין יג, ב] בשיעבודא דאורייתא אי לא, מהאי טעמא הוא דאין קנין לחצאין. ועיין קידושין (ס"ב) [ס"ג ע"ב] וס"ד [ע"א] נאמן האב להמקדש לחצאין. ומור"ם מיינץ⁹ היה לו להזכיר מכל זה.

הלא כה דברי ידידו מחותנו, אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

[הג"ה מבין המחבר. בענין זה אמרתי בריש פרק ב' בחולין [כו, א] הא דאמר רב כהנא מניין לשחיטה שהיא מן הצוואר, דילמא מאוזנו או מחוטמו כו'. ומהי תיתי דלא מצווארו, הא ודאי מסתבר טפי לפי שמשם מת הבעל חיים מהר יותר ומשום צער בעלי חיים. ונראה לי, רב כהנא לטעמיה דווקא (דאיסי)¹¹ [ד]מסיק לעיל י"א ע"ב אילפותא דר' אשי אתיא משחיטה עצמה דאמר רחמנא שחוט ואכול, וניחוש דילמא במקום נקב שחט, כי אמריתא קמיה דרב כהנא כו', אמר ליה דילמא כו'.

היכא דלא אפשר לא אפשר כו'. וזהו דווקא לפי האמת דשחיטה מן הצוואר דווקא במקום הסימנים, הוי לא אפשר לבדוק וצריך לסמוך על הרוב. אם כן, רב כהנא איהו לנפשיה מהדר השתא למילף מנא לן באמת דשחיטה מן הצוואר, ודילמא שחיטה דווקא מאוזנו או מזנבו מחוטמו ומלשונו, דאין שם חשש טריפות, אבל מצווארו לא כיון דאפשר במקום אחר, כיון [ד]גבי צוואר שמא ניקב הוושט, והא באפשר לבדוק אין סומכין על הרוב, ור"ל גם כן מהאי טעמא ליתא כלל לילפותא דרב אשי משחיטה עצמה כו' שמא במקום נקב קשחט כו', ודילמא באמת אין שחיטה במקום סימנים. כן נראה לי.

אמנם בפשוט כוונת רב כהנא הוא, מנין [ל]שחיטה שהוא מן הצוואר דווקא, ודילמא גם מאוזן או מזנבו כו' כשר הוא כמו מן הצוואר. ומכל מקום נראה לי דרב כהנא דדחי לעיל י"א לילפותא דרב אשי הנ"ל משחיטה גופא דילמא היכא דאפשר אפשר כו', לטעמיה אזיל הכא, דבאמת מן התורה אין שום חילוק בין אפשר ובין לא אפשר, וכמו שכתב הגאון בתשובות בית אפרים חלק יורה דעה סי' ו', ובתשובות מור"ם מינץ סי' י"ג, ובתשובות סת"ם¹² סי' ל"ז.

והגאון בתשובות בית אפרים הנ"ל הרגיש להקשות לעצמו מש"ס בחולין י"א הנ"ל, דמפלגין בדאורייתא בין אפשר ללא אפשר על כל פנים לר' מאיר, כמו שכתב בחידושי רשב"א הנ"ל, עיין שם. ולעניות דעתי נראה לי, בדבר שהוא רק הלכה למשה מסיני יש לומר שפיר לחלק בין אפשר ובין לא אפשר, דכך ניתנה הלכה, ולכן רב כהנא לטעמיה דמסיק הכא הש"ס אליביה שחיטה מן הצוואר גמרא, ר"ל הלכה למשה מסיני כמו שהיה דרסה כו', דחי שפיר לעיל י"א, ההלכה למשה מסיני כך ניתנה, דווקא שחיטה דלא אפשר סמכינן על הרוב שלא ניקב הוושט. אבל רב אשי דאמר אתיא משחיטה עצמה דאמר רחמנא דייקא שחוט ואכול וכו', סבירא ליה שחיטה מן הצוואר אתיא מקרא, כהאי תנא דתורת כהנים [פרשת ויקרא דיבורא דנדרבה פ"ו אות ג]¹³ את ראשו [ויקרא א, יב] שכבר הותז כו', ואי נמי כו' אליעזר מהיקשא בהמה לעוף [חולין שם ע"ב], אין לחלק בין אפשר ללא אפשר כנ"ל.

עוד אמרתי מענין לענין באותו ענין בחולין דף כ"ד [ע"א], דתוספות חולין י"א [ע"א] ד"ה הערופה כשהיא שלמה הקשה מגמרא דף כ"ד זאת בעריפה ואין אחרת בעריפה, וגם קושיית רש"י חולין י"ב [ע"א ד"ה פסח] למסקנא מנא לן רובא

ודלא כש"ך הנ"ל שכלל זה נאמר רק במקום שמפורש בתורה שע"א נאמן.
10. לעיל הע' 4. 11. לכאורה מיותר. 12. ספר סת"ם לר' שלמה קלוגר.
13. מובא בחולין שם.

9. נראה כוונתו, שהר"ן כתב שאף במקום שע"א נאמן רק מדרבנן אמרינן כל מקום שהאמינה תורה ע"א הרי כאן שנים (ובלבד שמדובר במקום שראוי להאמינו, לאפוקי חיה שנאמנת רק משום שעל הרוב א"א אחרת),

כו', אם כן קרא דותהי נדתה עליו [ויקרא שם, כד] למה לי, לאשמועינן קידושין תופסין בנדה, ותיפוק ליה כיון דנאמנת קידושין תופסין בה, דאם לא כן הוה ליה דבר שבערוה ואין פחות משנים. עד כאן תורף דברי קודשו.

ומטיבותיה דמר אמינא, קרא ותהי נדתה עליו אתיא להתיר לקדש אשה בנדתה לכתחילה, לדעת הרמב"ם ריש פרק ט"ז מהלכות איסורי ביאה [ה"ב] דבכל חייבי לאוין בעל ולא קידש אינו לוקה, ועל כרחך גם הקידושין אסרה תורה בכלל לא יבוא וכמו שכתב הכסף משנה שם, אבל בנדה הרי מעשים בכל יום לקדש אשה בשעת נדתה, ואי לאו דגלי קרא הכי ותהי נדתה כו' דמשמע התירא לכתחילה, נהי דאשמועינן מוספרה לה דתפסי בה קדושין אם עבר וקידשה, אבל לכתחילה הוה אמינא דאסור לקדשה, דלא גרעה מחייבי לאוין. ויש להביא מזה ראיה להרמב"ם הנ"ל על פי קושיית מר הגאון נ"י. וגם על פי זה יש ליישב קושיית הר"י על רש"י בתוספות יבמות דף מ"ט ע"ב ד"ה סוטה נמי, יעויין שם. אמנם, לשון רש"י בכתובות דף ל' [ע"א] ד"ה הא נמי יש בה הויה, המקדש אשה בימי נידותה מקודשת, עד כאן לשונו, משמע לכתחילה אסור.

ועוד שנית, הרי כתבו תוספות יבמות פ"ח [ע"א] ד"ה מידי דהוה כו', דלמאן דאמר דנאמן עד אחד אפילו באתחזק איסורא, ואפילו דבר שבערוה נמי להקל, והא דאין דבר שבערוה פחות משנים היינו להחמיר. ואם כן, אי לאו קרא ותהי נדתה הוה אמינא דלא תפסי קידושין, ואף על גב דהוי דבר שבערוה אמרה תורה וספרה לה דנאמנת להקל.

ועל פי זה ארווח לן שמעתין, דלכאורה דברי תוספות דיבמות פ"ח הללו סותרים לדבריהם ריש גיטין הנ"ל, שתירצו להסלקא דעתך דיבמות הוה אמינא וספרה לה איצטריך דלא נימא דבר שבערוה הוא, והרי להאי סלקא דעתך אפילו דבר שבערוה נמי נאמן להקל. וכבר עמד על זה הגאון בקדושת ישראל⁴ על גיטין [שם] נדפס מחדש, וגם אדוני מורי ורבי הגאון המנוח מו"ה אהרן סודיוטץ אב"ד קהילת סערדאהעלי צ"ל⁵ הקשה כן, וכיוון לדעת בעל קדושת ישראל הנ"ל, והניח בצריך עיון גדול. אמנם, על פי קושיית מעלת כבוד תורתו הנ"ל אתי שפיר, דבלא זה יקשה אש"ס דיבמות ריש פרק האשה רבה, מנא ליה הא בסלקא דעתך שם לחלק בהא דדבר שבערוה בין להקל בין להחמיר, והרי מן התורה אין חילוק בזה, כמו שכתבו תוספות חולין י' [ע"ב] ד"ה אלא. ועל כרחך משום אידך קושיית תוספות דריש גיטין הנ"ל, וספרה לה למה לי,

דליתיה קמן היכא דאפשר, וגם טעם על השמטת הרמב"ם דרשא דערופה שלימה בעינן. ועוד קשה, לעיל דף י"א למה הוצרך לדרשא זו, ותיפוק ליה בלאו הכי דילמא במקום נקב שחיט גבי פרה, בלא הא דשריפתה שלימה בעינן.

ונראה לומר, דהעולם מקשים מאי פריך כלל [חולין כג, ב] תהא פרה כשירה נמי בעריפה מקל וחומר כו', הא למסקנא לעיל י"א היכא דלא אפשר שאני, אם כן על כרחך מדכשירה פרה בשחיטה פסולה בעריפה, דאי כשירה בעריפה אם כן אפשר לבדוק הוושט ותיפסל בשחיטה משום דילמא במקום נקב שחט. ונראה לי, סוגיא הכא אזיל לרבנן דר' מאיר דקיימא לן הכי [ד]אפילו באפשר אזלינן בתר רובא, ושפיר יש לומר קל וחומר, וצריך קרא הערופה כו'. ואם כן יש לומר, מהכא נפקא לן רובא בכל מקום אפילו באפשר, מדאיצטריך קרא הערופה למעט פרה מעריפה דלא נימא קל וחומר. אבל לעיל דף י"א קיימין אי חיישינן למיעוט היכא דאפשר, על כרחך אם כן לא צריך הערופה למעט פרה מעריפה, דתיפוק ליה מדכשר בשחיטה על כרחך דלא אפשר בענין אחר וכנ"ל, ואתיא הערופה דבעינן שלימה לסלקא דעתך זו, ויליף מזה גופא [שהולכים] אחר הרוב, דאם לא כן למה הצריכה תורה לערופה שלימה, והא אפשר למיבדקה ותיבעי בדיקה. ולכן הרמב"ם השמיט שפיר הדרשא דלעיל, דקיימא לן כרבנן. ומתורץ קושיית תוספות וקושיית רש"י הנ"ל. והיינו טעמא דלא ילפינן מפרה אדומה בפשוט דילמא במקום נקב שחט, דיש לומר לא אפשר שאני כמו בחולין, אבל משאר טריפות נפקא לן, [ד]למה הצריכה תורה שריפתה שלימה, ותיבעי בדיקה, ועל כרחך דמהני רוב מכל מקום. ע"כ מבין המחבר.

סימן קפג

[האם דין נידה כדבר שבערוה]

לשר האלף, שלומים אלף, על מעט קלף, הלא הוא כבוד הגאון החריף העצום סיני ועוקר הרים מו"ה הרב קאפל אב"ד דקהילת קודש ווערבוי', נרו יאיר כאור הבהיר.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי ופגשתי את שש² בדבריו.

ועל דבר הקושיא אשר העלה הדרת גאונו לפני, לפי מה שכתבו תוספות בגיטין ב' [ע"ב ד"ה הוי] דקרא וספרה לה [ויקרא טו, כח] איצטריך להא דהוה אמינא דהוי דבר שבערוה

קפג. 1. ר' יעקב קופל אלטנקונשטט המכונה ר' קופל חריף, נפטר תקצ"ו.

2. ע"פ ישעיהו סד, ד. 3. יבמות מט, ב. 4. לר' בנימין וולף ליכטנשטט, חלק

שני וינה תקפ"ט (וא"כ תשובה זו נכתבה סביב שנת תק"ץ, והתשובה בסימן הבא נכתבה כפי שכתוב שם עשרים שנה אחרי זה, סביב לשנת תר"ס). 5. נפטר

וצ"ל משום דהוי דבר שבערוה, והוה אמינא להקל נמי אינו פחות משניים, וקמשמע לן קרא דלהקל נאמן. ודברי תוספות חדא באידך מישך שייכי. ואם כן, לולא קרא ותהי נדתה כו' הוה אמינא כסלקא דעתך דיבמות הנ"ל לאמת, לחלק בין להקל כו' כנ"ל. וגם קושיית מור"ם שיף על תוספות גיטין, דבר דבר למה לי, ותיפוק ליה מדאיצטריך וספרה לה, מיתרצא על פי הנ"ל, דאי לאו [דבר דבר] הוה אמינא מן התורה אין חילוק בין להקל בין להחמיר, והוי ילפינן מוספרה לה בכל מקום נאמן עד אחד בעריות כמו באיסורים, דהוה אמינא נדה הוי גם כן דבר שבערוה, משום קושיית מעלת כבוד תורתו נ"י מדאיצטריך ותהי נדתה הוה אמינא אפילו דבר ערוה קמשמע לן קרא דנאמנת, וכנ"ל ודוק.

ועוד, האיכא סברת רמב"ן ריש (נדה) [גיטין ב, ב ד"ה עד אחד], דליכא למילף נאמנות דעד אחד באיסור מוספרה לה, דהיינו טעמא התם מתוך שנאמנת על עצמה נאמנת גם על בעלה. ואם כן, אי לאו קרא ותהי נדתה ודאי הוה אמינא אף על גב דלא תפסי בה קידושין והוה ליה דבר שבערוה מכל מקום אמר קרא וספרה לה לעצמה משום שנאמנת על עצמה כו'. ואף דתוספות [שם ד"ה עד אחד] לא סבירא להו סברא זו, היינו לאמת ולא לסלקא דעתך אמינא, כנ"ל.

ועוד יש לומר, מוספרה לה דנאמנת ועל כרחך לא הוי דבר שבערוה, נהי דשמעינן מינה קידושין תופסין בה, אבל עדיין הוה אמינא דווקא כסף ושטר, אבל לא קידושי ביאה, דביאת איסור אינו בדין שיקנה, כמו שכתב הר"ן פרק קמא דקידושין [ה, ב מדפי הרי"ף ד"ה אי נמי] סברא זו. אבל השתא דקרא כתיב בהדיא ותהי נדתה עליו, שיהיה בה הויה, איתקוש הויות להדדי ואפילו קידושי ביאה תופסין בה כנ"ל.

ובזה נראה לבאר כוונת רש"י כתובות ל' [ע"א] ד"ה הא נמי יש בה הויה, אם קידש אשה נדה מקודשת, משמע בדיעבד, ולפי מה שכתבתי ותהי נדתה לכתחילה משמע. ונראה לי, משום קידושי ביאה נקט דאסור, וקשיא ליה לרש"י, אם כן נימא איתקש הויות להדדי ודילמא ולו תהיה כו' בעי יש בה כולו הויה, וקידושי ביאה אי אפשר, לכן פירש בדיעבד מהני אף ביאת נידה.

ואני הקשיתי זה שנים רבות על תירוצ' תוספות דיבמות הנ"ל, דלפי הסלקא דעתך דעד אחד נאמן באיסור באתחזק איסור נמי, ודבר שבערוה נמי להקל נאמן, אם כן ספק סוטה

אמאי אסורה לבעלה ואמרה תורה להשקותה, אמאי לא תהיה נאמנת באומרה לא נטמאתי, דמשום איכא לברורי רק דרבנן הוא, ואפילו אם תימצי לומר כיון דאיתרע חזקת טהרה על ידי קינוי וסתירה מן התורה בעיא לברורי, מכל מקום כהאי גוונא דזכות תולה אין ודאי שיבורר, לא בעינן לברורי כהאי גוונא. ומשום נוגעת בממון כתובתה⁹, כתובה נמי דרבנן⁸. ולא אשכחנא פתרא אלא אם נאמר שעל ידי קינוי וסתירה נעשתה חשודה בעדים, וחשוד על הדבר אינו מעיד [בכורות לה, א]. וצ"ע, דאף על גב דחשודה על הייחוד דאיסור לאו¹⁰ (להקל) [הקל], אינה חשודה על ביאת איסור אשת איש החמור, דחשוד על הקל אינו חשוד על החמור.

ונראה לי דגם בעד אחד באיסור דנאמן, פליגי הפוסקים אי אשה נאמנת או לא, עיין באסיפת זקנים כתובות ע"ב¹¹ ובתשובה אחת¹² מה שכתבתי על דברי הבית שמואל סי' ד' ס"ק ס' על דברי הר"ן קידושין ע"ג בזה, ועיין לעיל תשובה הקודמת. אם כן יש לומר, אפילו להפוסקים דגם אשה נאמנת, דווקא באיסורים, אבל בדבר שבערוה להקל לסלקא דעתך דנאמן עד אחד לתירוצ' תוספות, כולי עלמא מודו דאשה לא מהימנא, והיינו טעמא דספק סוטה, ומהתם ילפינן לה, ונדה שאני דלא אפשר בענין אחר.

הלא כה דברי ידידו דבוק באהבתו ועירא דמן חבריאי.

הק' יהודה אסאד

סימן קפד

[בענין הנ"ל ובענין ברכה על

ספירת שבעה נקיים]

שלום וברכה, שמורה בכל וערוכה, לכבוד ידיד עליון וידיד נפשי, הרב המאור הגדול המופלג בתורה וביראה טהורה, כבוד שם תפארתו מו"ה מרדכי סגאליטץ נ"י, האב"ד קהילת בעזדאן.

מכתב קודשו הגיעני על ידי בנו, תלמידי הבחור המופלג כבוד הרב אשר שיחיה.

ועל דבר תורתו אשר העיר מעלתו בסתירת דברי התוספות מגיטין ב' [ע"ב] ד"ה הוי דבר כו' ליבמות פ"ח ע"א בד"ה מידי

רמב"ם הל' אישות פ"ב ה"ב. 9. לכאורה רבינו לא דקדק בלשונו, שכן ייחוד אסור מדאורייתא אך אין בו לאו (ע"ז לו, ב, רמב"ם הל' איסורי פכ"ב ה"ב). 10. מובא בתשובה הקודמת, עיי"ש. 11. חלק אה"ע-ח"מ סי' קמו ד"ה הן אמת.

בשנת תקפ"ח. 6. וע"ע בזה שו"ת יבי"א ח"ו יו"ד סי' טו אות ב. 7. לכאורה דברי רבינו בזה צ"ע, הרי ע"א נאמן באיסורין אף במקום שנוגע לממון, כגון שחיטה והפרשת תרומ"ו וכד' בשלו אף שכוונתו למוכרם. 8. כתובות קי, ב,

דהוי כו', דכיון דלסלקא דעתך דיבמות גם דבר שבערוה שווה לאיסורים בנאמנות עד אחד להקל, ליתא לתירוץ התוספות דגיטין, והדרא קושיא לדוכתה למה לי וספרה לה. יפה הקשה, וכבר עמד בזה הגאון בספר קדושת ישראל למסכת גיטין [שם] והניחו בצע"ג.¹

וזה כעשרים שנה תירצתי², דהרי בלאו הכי קשה אסוגיית הש"ס דיבמות, להסלקא דעתך למילף מטבל והקדש לדבר שבערוה וסבירא ליה לחלק בדבר שבערוה בין להקל ובין להחמיר, מנא ליה הא, אף על גב דקרא כי מצא בה ערות דבר מיירי להחמיר, הרי כתבו תוספות בחולין י' [ע"ב] ד"ה אלא כו' דמדאורייתא אין חילוק בזה. ונראה לי, משום אידך קושיית התוספות ריש גיטין, וספרה לה למה לי, וצ"ל דהוה אמינא דבר שבערוה הוא ואינו פחות משנים גם להקל, קא משמע לן קרא הא גופא דלהקל נאמן עד אחד. אלא דעדיין יש לומר בנדה דווקא שהוא בידה לטבול כמו שכתבו תוספות בגיטין שם [ד"ה עד אחד], לכן ילפינן מטבל והקדש כו' להסלקא דעתך דגם אין בידו נאמן עד אחד להקל אפילו דבר שבערוה, כמו בנדה דאיתחזק נמי איסורא כל זמן שלא טבלה. ואם כן דברי התוספות חדא באידך מישך שייכי. ועיין במהרי"ק שורש ע"ב מזה. כך אמרתי מאז ונכון הוא.

ובסגנון זה יש לומר עוד לתרץ, דכוונת תוספות גיטין היא דגם להסלקא דעתך דיבמות דגם בדבר שבערוה נאמן עד אחד להקל, מכל מקום אשה דליהמנה לא שמענו, ואיצטריך וספרה לה דגם בדבר שבערוה אפילו אשה נאמנת להקל. כן נראה לי. וכבר הארכתי והוכחתי כן בתשובה אחת להגאון בעל יעב"ץ וצלה"ה.³

אמנם כעת אני רואה דאין מקום קושיא וסתירה כלל. דהנימוקי יוסף ריש פרק האשה רבה [כו, ב מדפי הרי"ף] כתב וזה לשונו, מדאורייתא מנא לן, הסכימו המפרשים האחרונים ז"ל כבעלי התוספות, דלא בעי עלה דעד אחד דמתניתין באשה דנאמן מדאורייתא מנא לן, דהיכי הוי סלקא דעתך למיפשט מעד אחד לעדות אשה והא אין דבר שבערוה פחות משנים. אלא לעולם עד אחד דנאמן באשה מדרבנן הוא משום עיגונא, אלא דקא סלקא דעתך דחכמים סמכו דבריהם לעשות איסור זה כשאר איסורים של תורה שנאמן בהם עד אחד מן התורה, הא אילו לא היה עד אחד נאמן באיסורים דעלמא בכיוצא בזה לא היו מקילין שיהיה נאמן משום תקנה בעולם כו'. עד כאן לשון הנימוקי יוסף שם. הנה כתב בשם בעלי התוספות דלא

מהדר הש"ס התם להאמין עד אחד מן התורה בדבר שבערוה כלל, משום קושיית התוספות דהתם בד"ה (הוי דבר) [מידי דהוה] כו'. ונהפוך הוא בתוספות שלפנינו, שתירצו דשפיר ילפינן גם דבר שבערוה נאמן מדאורייתא להקל על כל פנים, וכן הוא בהדיא דעת התוספות שם ריש הסוגיא פ"ו [ע"ב] בד"ה מכלל כו', דמן התורה נאמן עד אחד להסלקא דעתך. ועל כרחך צ"ל דבעלי התוספות פליגי אהדדי, כי הרבה היו כידוע. ולכן דייק הנימוקי יוסף בלשונו וכתב כבעלי התוספות, ולא כתב כתוספות, וכוונתו על דעת התוספות דגיטין הנ"ל. ואף על גב דגם בגיטין וגם ביבמות כתבו התוספות בשם ר"י, צ"ל אחד מהם ר"י הזקן ואחד מהם הוא ר"י הבחור, ועיין כהאי גוונא בב"ח אורח חיים סי' תרע"א בד"ה ומניחה כו'.

ואם כן צ"ל לדעת התוספות דיבמות לא חשו לקושיית תוספות גיטין, דסבירא להו כיון דלא צריכא וספרה לה לדין נאמנת על כרחך אתיא קרא למצוה כמו וספרתם לכם, ועל פי מה שכתב בשיטה מקובצת בכתובות ע"ב [ע"א], ותוספות בכתובות שם [ד"ה וספרה] הכי סבירא להו, דאי לא שמא תראה ותסתור היתה נמי מברכת אספירת נקיים דמצוה היא.

אי נמי, תוספות דיבמות סבירא להו בעלמא אין אשה נאמנת באיסורים, וקא משמע לן קרא וספרה לה דנאמנת לעצמה, וכמו שכתבתי לעיל.

עוד יש לומר, לפי מה שכתבו תוספות בכתובות ע"ב ע"א [ד"ה אי דלא] דאפילו בגדיה מלוכלכים בדם נמי נאמנת לומר מעלמא אתי, יעויין שם, ואם כן שפיר איצטריך וספרה לה להכי, אף על גב דקורבא דאורייתא היא, הכא נאמנת נגד חזקה ונגד קורבא. ועוד הרבה תירוצים אין עת האסף פה, ודי באלו כעת. ובתשובה אחרת הארכתי עוד בזה.⁴

ומה שהקשה עוד מעלתו נ"י על קושיית תוספות כתובות ע"ב [ע"א ד"ה וספרה] אמאי אין מברכות אספירת נקיים, והרי לתירוץ תוספות ריש גיטין הנ"ל להסלקא דעתך דיבמות פ"ח אתיא וספרה לה לדין נאמנות ולא מצוה היא, וכמו שכתב השיטה מקובצת [כתובות שם] לתרץ הכי אי בעלמא אשה לא מהימנא, וכיון דלא איפשיט אבעיא ביבמות פ"ח אם כן ספק ברכות להקל. אלו תורף דבריו. והם תמוהים, דלמה הוצרך לזה ספק ברכות להקל, עדיפא הוה ליה למימר, דהא לאידך גיסא, אי לא מהימן עד אחד בתרתי לריעותא, אתחזק איסור ולא בידו, הא ודאי איצטריך וספרה לה דנאמנת, ולא מצוה היא לשני צדדי האבעיא, אם כן מאי הקשה תוספות דליברכו נשים.

תר"י. 3. ר' יעקב קופל חריף מוורבוי השואל בסימן הקודם כתב חידושים על הש"ס בשם 'חידושי יעב"ץ'. 4. לעיל סימן קפג (ועי' גם לעיל סי' קפב).

קפד. 1. עי' בסימן הקודם הע' 3, ועיין בדברי רבינו שם בקושיא זו ותירוצה. 2. אולי כוונת רבנו לדבריו בסימן הקודם, וא"כ תשובה זו נכתבה סביב שנת

ובאמת לעניות דעתי דין נאמנת נפקא ליה מתיבת לה, דדרשינן לה לעצמה, ותיבת וספרה אתיא למצוה, והקשו תוספות שפיר. אלא השיטה מקובצת לא סבירא ליה הכי, אלא אם לדין נאמנות אתיא קרא לאו מצוה היא, וקשה אם כן קושיית מעלתו, הרי גם אם אשה בכל מקום מהימנא מכל מקום איצטריך קרא לדין נאמנות, ומאי קושיא דליברכה.

ונראה לי, [ד]השיטה מקובצת סבירא ליה דווקא אם וספרה לה אתיא למיעוטא, למילף מינה דבשאר איסורים אשה לא מהימנא, לא מצוה היא, דלא דמיא לספירת עומר דאתיא וספרתם לכם כוליה לגופיה, ולא למילף מינה לעלמא כלל. אבל אם בשאר איסורים נמי אשה מהימנא, אם כן וספרה לה לא למילף מינה בעלמא דין נאמנות אתיא, אלא לגופיה אתיא, דאף על גב דבעלמא אין נאמן בתרתי לריעותא, אתחזק איסור ולא בידו, ועל כל פנים בדבר שבערוה דילפינן דבר דבר ממון, מכל מקום גלי קרא הכא וספרה לה דנאמנת, שפיר יש לומר דגם למצוה אתיא קרא כוליה לגופיה, וגם דנאמנת נשמע מינה, והקשה שפיר דליברכו עליה כמו וספרתם לכם כנ"ל.

ועוד, לפי מה שכתבתי דתוספות דיבמות על כרחך לא סבירא להו כתירוצ' התוספות דריש גיטין, דהרי דבר שבערוה נמי עד אחד נאמן להקל, אלא סבירא ליה לתרץ קושיית התוספות דריש גיטין דאתיא וספרה לה למצוה, אם כן שפיר הקשה השיטה מקובצת אם כן ליברכו, והוצרך לתירוצ' תוספות שם שמא תראה ותסתור, כנ"ל.

כה דברי ידידו בלב ונפש חפצה החותם בברכה.

נאום הק' יהודה אסאד

סימן קפה

[הפסקה בשפופרת לשבעה נקיים]

ישאו הרים שלום וברכה לכבוד אהובי מורי ורבי עטרת ראשי, הרב הגאון הגדול פאר הדור צדיק יסוד עולם איש חי ורב פעלים, קדושת שם תפארתו, נר ישראל עמוד הימיני, מו"ה פלק נ"י אב"ד דק"ק סעטשין.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי, ושמחתי בדברי קדשו ובשלומו הטוב.

קפה. 1. כדברי תוס' גיטין ב, ב ד"ה עד אחד (הראשון). 2. צ"ע כוונתו, שהרי שפופרת המכסה את פי המקור אינה פותחת את פי המקור! ועי' באריכות בכל נושא השפופרת במנחת שלמה לגרשז"א ח"ב סי' עב, ובשו"ת משפטי

ועל דבר קושייתי הא מנדה ליכא למילף נאמנות עד אחד אפילו אין בידו, דהתם שפיר בידה שלא לראות על ידי שתפסיק בשפופרת והווי להו נקיים. ודחה מורי ורבי נ"י, דבשעת הווסת נפתח המקור ולא סגי שפופרת דק לכסות פי המקור, וממה נפשך, אם אין מכסה כולו יוצא הדם בצדדי שפופרת, ואם מכסה כל פה המקור טמאה מטעם אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם². אלו תורף דברי קודשו.

ולא זכיתי הבינם, הרי אפילו שיצא דם על ידי פתיחת הקבר בשפופרת גסה שמכניסה לכסות כל פה המקור, מכל מקום הדם היוצא דרך השפופרת כל זמן שהשפופרת מכסה כל פה המקור אינה טמאה על ידו, ובידה לעשות כן כל שבעת ימי ספירתה תניח שמה השפופרת בלי הפסק והווי להו נקיים, לכן נאמנת וספרה לה לעצמה, אף שכבר נטמאה בשעת הכנסת שפופרת על ידי פתיחת הקבר, הא מקמי הכי נמי על כרחך זבה גדולה היתה שצריכה שבעה נקיים, וזה בידה הוא לעשותן נקיים. ומאי הקשה אם כן תוספות ורמב"ן בריש גיטין [ב, ב תוס' ד"ה עד אחד (הראשון), רמב"ן ד"ה עד אחד]³. וצל"ע.

יבינני נא מורי ורבי (דעתי) [דעתו] בתירוצו ביותר ביאור.

ואחתום בברכה מרובה ומצפה לתשובתו.

הק' יהודה אסאד

סימן קפו

[א. עד אחד באיסורין במקום שמעיד גם על עצמו. ב. אם חזקה לאחת מועילה לחברתה]

חיים ושלום וברכה, ופרנסה טובה והצלחה, לראש אבן הזוהר, כעצם השמים לטוהר, לראש בני אהובי ידיד נפשי ורב חביבי, הרב החריף ובקי גדול, מעוז ומגדול, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל אסאד נ"י, עם זוגתך הצנועה תחיה ובנותיך יחיו.

מכתבך קבלתי, וברוך ד' אשר עד כה עזרני שעברו עלינו הימים הנוראים לחיים ושלום לששון ולשמחה, ד' ברוך הוא יזכנו לבשר בשורות טובות זה לזה.

[א] **ועל** דבר תמיהתך על תשובת חתם סופר יורה דעה סי' קמ"ז, דתירוצ' רמב"ן גיטין ב' [ע"ב ד"ה ע"א נאמן באיסורין]

עזיאל כרך ראשון יו"ד סי' ט. 3. תוס' ורמב"ן הקשו שיהא ע"א נאמן אף באתחזק איסורא, כמו בנדה, והקשה רבינו דהיינו משום שנדה בידה להיטהר ולכן נאמנת להעיד.

דמודה רמב"ן מדאורייתא כנ"ל. ולעניות דעתי יתורצו בזה עוד שארי קושיות אחרונים על רמב"ן בזה.

נאום אביך אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קפז

[האם רשאי אדם לראות כתמי אשתו]

ד' שלום ישפות, שלום וחיים לרב שר שלום, הלא הוא ידיד ד' וידיד נפשי, הרב הוותיק מורג חרוץ ובקי מופלג כיומין עתיק, צדיק כביר וחסיד, כבוד שם תפארתו מו"ה ישעיה בייערן נ"י בק"ק קאטה יע"א, וכעת הרב המאור הגדול אב"ד בק"ק פאטאק.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי.

וראיתי דבריו דברי תורה, על דבר שנסתפק פאר רום מעלתו נ"י אם רשאי אדם לראות כתמי אשתו בשעת וסת או בימי ליבונה בשלושה ימים ראשונים¹, או לא, על פי חילוקן של הר"ש במשנה סוף פרק ב' דנגעים [מ"ה] וט"ז ביורה דעה סוף סי' ח"י [ס"ק ט"ו] בין איתחזק איסור כגון בכור ובין לא איתחזק איסור כגון בדיקת סכין. ומעלתו תמה עליו מש"ס ופוסקים, מהא דש"ס בכורות ל"א [ע"א] יהיב טעמא על ונשאל על טהרותיו דהא חזיא ליה בימי טומאתו, משמע הא לאו הכי אף דלא איתחזק איסור אינו נשאל, וכן מקושיית בת רב חסדא בחולין (מ"ג) [מד, ב], מדמי היתר טריפות להיתר בכור דלא ליזבון מיניה אף על גב דלא איתחזק איסור, וכן מפירוש המשנה להרמב"ם בכורות כ"ט [פ"ד מ"ה], יליף מבכור על הטבח שלא ליטול שכר רק מכשירות לבד כו' אף דלא איתחזק איסור. ושוב הוכיח מתוספות בנדה סוף פרק כל היד [כ, ב ד"ה כל יומא] בהיפוך מזה, מדלא מוקי הא עובדא דילתא לא הראתה לרב נחמן בעלה דבשעת וסתה היה, על כרחך דגם באיתחזק איסורא רשאי לראות דמים, ודלא כהר"ש הנ"ל. אלו תורף דברי קדשו.

צ"ע, דאדרבא כו'. ותממה מהגהות אשרי ריש חולין סי' י"ד, קושיית אור זרוע, דאף אם תימצא לומר עד אחד אינו נאמן באתחזק איסורא, היכא שאכל בעצמו נאמן גם על אחרים כו'.² וצ"ע ג'.

הנה יש לחלק, בדבר שבערוה דאינו פחות משתיים, ואף בלא חזקת איסור לדעת הר"ן [גיטין ל, א מדפי הר"ף ד"ה ונימא], ושפיר תמה החתם סופר יהיה נאמן עד אחד לומר גירשך בעלך כו', ובהדיא מוכח סוגיא דכתובות כ"ב [ע"ב] דאין נאמן. וגם על נאמנות עצמו פליגי תוספות אהדי אי נאמן בברי נגד חזקה, עיין מהרש"א יבמות ריש דף פ"ה [ע"ב ד"ה ואר"י], ובפני יהושע כתובות כ"ב [ע"ב בד"ה מכדי תרי ותרי] בשם הרשב"א. איברא דמכל מקום צ"ע על החתם סופר בזה.⁴

[ב] **ועל דבר הקושיא שהקשית** לרמב"ן בבית שמואל סי' ל"ה ס"ק ל' דחזקת פנויה דקרובותיה לא מהני לדידה⁵, אם כן ריש מסכת נדה [ב, ב] במקווה שנמדד ונמצא חסר כו' דפריך נימא העמד מקווה על חזקתו כו', ומאי קשיא, הא חזקת המקווה לא מהני על האיש שיש לו חזקת טומאה. עד כאן דברך.

אהובי בני, הנה יפה הראית לדעת תשובת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סי' ו' וסי' נ"ז שהרבה להקשות כיוצא בזה על הרמב"ן, ומתריך בחילוקים וסברות אמיתיות, וגם הערתך הנ"ל מיושב בהם. אבל לעניות דעתי הא בפשוט ניחא, דהאי סברא דרמב"ן [גיטין סד, א ד"ה הא דאמרינן] דאסור בכל הנשים על פי הדין, ר"ל ולא מטעם קנס כתוספות [שם ד"ה אסור] אלא מן הדין, אבל מכל מקום לא מדין תורה קאמר אלא מדרבנן, דהא חזקה שלית עושה שליחותו רק להחמיר אמרינן ליה ולא להקל [גיטין שם], ואילו מתניתין דמקווה שנמדד ונמצא חסר כו' בין ברשות הרבים טומאתו ודאי אפילו מדאורייתא קאמר, כדמוכח בקידושין ס"ו [ע"ב] דומיא דבעל מום שנמצא דעבודתו פסולה, וכן מוכח בקידושין ע"ט [ע"א], וכן מוכח ריש נדה [ג, א] דלמדוה מסוטה, וכן מוכח בתוספות חולין י' ריש ע"ב [ד"ה ודילמא] שהקשה מנגע אמונה, ונגע דאורייתא הוא, על כרחך מקווה נמי דאורייתא הוא, וכן כתב התבואות שור בחידושי בכור שור חולין י' שם. אם כן שפיר מקשה ש"ס, מדאורייתא מיהא נימא העמד מקווה על חזקתו,

כסברת השואל בחת"ס. 3. עיין בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס שם אות ה שהביא את דברי האחרונים שהאריכו לדון בקושיא זו ותירוצה. 4. שכן החת"ס הקשה גם משאר איסורים ולא רק מדבר שבערוה. 5. באומר לשלוחו צא וקדש לי אשה ומת השליח שאסור בכל אשה שיש לה קרובות שמא קידש את קרובתה.

קפו. 1. שאו היא עדיין מוחזקת לראות (עיין בשו"ע יו"ד סי' קצ"ו סעי' י

קפו. 1. בתירוץ אחד כתב הרמב"ן שאין לומדים דין ע"א נאמן באיסורין מנדה אף באיתחזק איסורא, כי נדה שאני מתוך שנאמנת על עצמה נאמנת גם לבעלה. והבין השואל בתשובת חת"ס את כוונת הרמב"ן, שיש חזקה שאינה מקלקלת את עצמה. והקשה החת"ס, שלפי זה ע"א יהיה נאמן אף באתחזק איסורא אם אוכל בעצמו מהדבר שעליו מעיד, וזה אינו, שכן נגיעתו בדבר רק גורעת מנאמנותו. 2. עיי"ש בהג"א בשם האו"ז, והיינו

הנה, יפה כיוון מעלתו בכל הערותיו הנ"ל לגדול האחרונים בתשובות חוות יאיר סי' קכ"ב, תמה כן על הר"ש. ובספר מי נדה כתב לתרץ קושיית תוספות הנ"ל מילתא אשת רב נחמן על פי זה, וזה לשונו, תוספות ד"ה כל יומא הוא טיהר לי כו', ולולי דבריהם היה נראה, כיון דמפורש בפוסקים דדווקא במה דאתחזק היתירא רשאי אדם להורות היתר לנפשיה, אבל במה דאתחזק איסור אסור להורות לנפשיה, עיין מה שכתבתי בחיבורי יורה דעה סימן ח"י שבאם אשתו הייתה טמאה ונולד לה ספק בטבילה אל יורה, אם כן יש לומר הכא נמי בילתא מיירי שהיא הייתה בחזקת טומאה ורצתה לפסוק בטהרה, ובדמם כזה דהוחזקה לראות והוחזקה בטומאה אסור לבעלה להורות. ומה דמשמע במשנה⁴ בדמים יכול לראות, היינו אם הייתה בחזקת טהרה, דבנגעים גם כהאי גוונא אסור לראות כו'. עד כאן לשונו. והיינו כמו שכתב פאר רום מעלתו נ"ל.

אמנם לעניות דעתי אין מתוספות ראייה נגד הר"ש, דגם הר"ש מודה בזה, על פי [מה] דיש לדקדק בתוספות נדה כ' מייתי לראייה רישא דמתניתין נגעים, כל הנגעים אדם רואה כו' ר' מאיר אומר אף לא נגעי קרוביו, כל הנדרים אדם מתיר כו' ור' יהודה אומר אף לא נדרי אשתו, ואילו כל הדמים אדם רואה חוץ מדמי אשתו לא קתני, עד כאן לשונם, ושבקו תוספות מלהביא גם סיפא דמתניתין, כל הבכורות רואה חוץ מבכורות עצמו, והלא דבר הוא. ונראה לי, משום דהתם לא תני תנא חוץ מבכורי אשתו, על כרחך משום דבאמת לא שייך משום מה שקנתה אשה קנה בעלה [גיטין עז, א], וולד מלוג שלו [כתובות עט, ב], רק בנגעים ונדריים ודמים שייכים גם באשתו. ומשמע דלתנא קמא, דרואה ומתיר נגעי ונדרי אשתו, [והכי נמי מתיר לדידיה בכורי אשתו אי משכחת לה], פשיטא להו להתוספות לדידיה ודאי רואה גם דמי אשתו. ולרמב"ם בפירוש המשנה שם הלכה כתנא קמא, אבל תוספות סבירא להו כהג"ה שם⁵ הלכה כר' מאיר ור' יהודה, [ועל זה] קאי ראיית התוספות, דמוכח דמודו לתנא קמא בהא דדמי אשתו רואה. והטעם באמת נראה לי לחלק, כמו ייחוד דעריות דאסור מדאורייתא וייחוד נדה שרי [סנהדרין לז, א] משום סוגה בשושנים כתיב ויש לו פת בסלו כשתיטהר⁶ לכן ליכא חשדא כלל, אם כן אפילו הייתה בחזקת טמאה נמי שרי לראות גם להר"ש מהאי טעמא, כנ"ל⁵.

וגם הקושיא לאידך גיסא על הר"ש, איך יפרנס סוגיא

דבכורות ל"א וסוגיא דחולין מ"ד דמוכח איפכא, דגם בלא איתחזק איסור אסור להורות לנפשיה, נראה לי לתרץ על פי [מה] דיש לתמוה על השמטת הרמב"ם בחיבורו הא בבא דרואה את קדשיו ונשאל על טהרותיו, ומהר"ט אלגאזי שם [הל'] בכורות דף לט ע"א אות לה] הרגיש על אחד שהשמיט, ואני רואה שתי ראיות של השמטה, וצ"ע. ונראה לי מזה ראייה דהרמב"ם סבירא ליה נמי כחילוק הר"ש הנ"ל, ועדיין קשיא ליה הני תרי סוגיות מחולין ובכורות הנ"ל. לכן סבירא לי דדווקא לתנא קמא דסבירא ליה רואה ומתיר נגעי ונדרי אשתו ולא חיישינן לחשדא רק של עצמו ולא⁷ מגזירת הכתוב⁸, לכן מחלקינן שפיר דבלא איתחזק איסור רואה גם לעצמו, אבל ר' מאיר ור' יהודה דגם נגעי אשתו אינו רואה ולא מתיר נדריה משום חשדא, אף בלא איתחזק איסור נמי איכא חשדא, מודה הר"ש דאין חילוק, ואם כן, ש"ס סוף פרק עד כמה ניחא ליה למיהב טעמא גם לר' מאיר ור' יהודה, וכן בת רב חסדא בחולין מ"ד אליביה דכולי עלמא ניחא ליה לשנוייה, ולכן הרמב"ם לטעמיה דפסק הלכה כתנא קמא⁹, פשיטא הוא דנשאל על טהרותיו גם בלא טעמא דש"ס דחוי ליה בימי טומאתו, לכן השמיטם הרמב"ם כנ"ל, ודו"ק.

והנה בתחילת התשובה בחוות יאיר סי' (קכ"א) [קכ"ב] חתר לתרץ, בדבר מפורסם דקלא אית ליה אם יתירנה, כהאי גוונא איצטרך לטעם הש"ס, גם נשאל על טהרותיו אפילו כור גדול ומסוים וידוע שנולד בו ספק טומאה איכא חשדא טפי, מה שאין כן בהוראה דלית ליה קלא כו'. ובסוף התשובה מכל מקום העלה דנשאר בקשיא גמרא דחויא ליה בימי טומאתו הנ"ל לחילוק הר"ש, וצ"ע, יעויין שם.

ואני בעוניי ראיתי בתוספתא דבכורות [פ"ג ה"ו] הכי איתא, ורואה את קדשיו ומעשרותיו ונשאל על טהרות ועל הטומאות של עצמו. עד כאן לשונה. אם כן מבואר דהוצרך הש"ס להאי טעמא דחויא ליה בימי טומאתו ואינו חשוד משום סיפא, ועל הטומאות של עצמו, דהיינו איתחזק איסור ואירע ספק בטבילה. ואף דש"ס לא מייתי הך סיומא דתוספתא, מכל מקום עלה קאי האי טעמא, ולא קשה מידי. ותדע, דהא לא על הר"ש לבד התלונה, דגם החולקים עליו הא אדרבא עדיפא סבירא להו דגם באיתחזק איסור מורה היתר לעצמו, ולדידהו ודאי טפי קשיא סוגיא זו דבכורות, וצ"ע, אבל להר"ש מיהת ניחא ולא קשה מידי עליה כנ"ל.

במהר"ט אלגאזי מהד' ירושלים תשנ"ג דף לט ע"ב בהע' 143 שדן בדעת רבנו, וציין לספר עומר השכחה למהר"י פיק בעניין זה. 7. אולי צ"ל אלא. 8. בנגעים - והובא אל הכהן, משמע אל אחר (תפא"י שם), ובנדרים לא יחל דברו אבל אחרים מוחלין לו (חגיגה י, א). 9. ה' טומאת צרעת פ"ט ה"א, ה' שבועות פ"ו ה"ו.

ובגר"א שם ס"ק כח). 2. נגעים פ"ב מ"ה, כדיוק התוס' הנ"ל. 3. בהגהות על פירוש הר"ש בנגעים שם, יש המייחסים אותן לר' בצלאל אשכנזי בעל השטמ"ק. 4. ע"י סוטה ז, א. 5. צע"ק בדברי רבינו, שכן הר"ש הביא גם את הסוגיא בנדה על אשת רב נחמן, ועל זה הסיק שיש לחלק בין איתחזק איסורא ללא איתחזק, ומשמע שאף בנדה נאמן רק בלא איתחזק. 6. ועי'

ולפי מה שכתבנו בתירוץ ראשון הנ"ל מתורצת נמי תמיהת תוספות בכורות ל"א [ע"א ד"ה דהא חזו] והר"ש מעירובין ס"ג [ע"א], דיש לומר התם קאי סוגיא אליביה דתנא קמא.

ובאמת גם לתנא קמא, רק בנדרים ונגעים יליף מקרא מדאורייתא דשל עצמו לא, אבל בכורות רק מדרבנן משום חשדא הוא גם לדידה, והכי נמי טריפה אף דלא איתחזק איסורא איכא חשדא גם להר"ש, עיין בהג"ה בר"ש שם, ואתי שפיר סוגיא דחולין מ"ד גם לתנא קמא לפי זה. ועיין בשיטה מקובצת ביצה כ"ח [ע"ב], מצדד בכוונת הרשב"א [שם בד"ה מהו להראות] דהקשה על טעם הרו"ה אסור להראות סכין לחכם ביום טוב משום מיחזי כדן דין, אם כן אף לעצמו אינו רואה¹⁰, כמו שאינו רואה הבכור לעצמו סבירא לן גם בחול, לא יראה חכם סכין לעצמו כמו שאין רואה את הבכור. ודחו ליה דאי אפשר לומר, דבכור על כרחך היינו טעמא רק משום חשדא שהתיר לעצמו מום עובר, ולפי שאין בידו לעשותו מום קבוע, אבל בסכין ליכא משום חשדא כיון דאפשר לתקנו אם נמצא פגום כו', יעויין שם. והכי נמי הוה מצי למימר לחלק כהר"ש, בכור דווקא איתחזק איסור משא"כ סכין, אלא על כרחך להאי טעמא משום חשדא גם הר"ש מודה דאין לחלק, וכנ"ל. אבל מיהת יפה מחלק האסיפת זקנים דסכין ליכא חשדא דבידו לתקנו, ולא קשה מידי תמיהת התוספות והר"ש הנ"ל מעירובין ס"ג הנ"ל מהאי טעמא, אבל תמיה לי על האסיפת זקנים, דגם בלא שום טעם וסברא לחלק בין סכין לבכור הוה ליה לדחות דעת רשב"א בזה מש"ס ערוך דעירובין ס"ג [ע"א], אמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה סכינא, וצל"ע.

ועיין בספר חכמת אדם בסופו על יורה דעה [בינת אדם שער איסור והיתר] סי' ב' מה שכתב על הר"ש וט"ז, ועיין מנחת יעקב (בסי' ס') חלק יורה דעה, הג"ה לסי' קפ"ח¹¹.

ולחלכה נראה לי, כיון דהלחם חמודות סוף פרק עד כמה¹², ובית הלל ליורה דעה סי' ש"ב, ובתשובת חוות יאיר סי' קכ"ב, ובתשובת בית לחם יהודה¹³ ביורה דעה סי' א', כולם השיגו על הר"ש ועל הט"ז שהביאו להלכה, אלא דגם באיתחזק איסור שרי להורות לעצמו, הכי נקטינן, וכן משמע בפסקי תוספות בכורות שם סי' (ע"ג) [ע"ב] וזה לשונו, בכל איסור והיתר אדם נאמן לראות לעצמו כו'. אם כן ודאי נדחה חילוק הר"ש מהלכה,

אלא גם באיתחזק איסור מותר להורות לעצמו, ומה גם דהר"ש עצמו לא כתב בהחלט כן אלא בלשון ושמא יש לחלק בין היכא דאיתחזק איסור כו'. וגם לא אתי עלה הר"ש לחילוק זה אלא משום דאשכחן הכי בריש האשה רבה [יבמות פת, א] גבי עד אחד נאמן (באיסור כן) [באיסורין], עיין שם, והרי התם גופיה לא איפשט האיבעיא, והנימוקי יוסף שם [כח, א מדפי הרי"ף ד"ה וסוגיין] בשם רשב"א העלה דאנן קיימא לן כאביי באידך לישנא בכריתות [יב, א], משום נאמנותו של עד אחד חייב, איפשט איבעיא דבכל איסור עד אחד נאמן באיתחזק איסור נמי. אם כן גם הר"ש מודה דרשאי להורות לעצמו נדה, ועל כל פנים דמי אשתו, שכתבו תוספות [נדה] כ' [ע"ב] ובפסקי תוספות [סי' לן] דמותר לראות ואפילו איתחזק איסור, ומודה גם הר"ש, דלא גרע מייחוד עם נדה דלא חשיד עליה משום סוגה בשושנים כנ"ל, והיינו כעין סברת האסיפת זקנים גבי סכין דבידו לתקנה לא חשיד עליו, ודלא כבעל ספר מי נדה הנ"ל.

ובזה נראה לי לתרץ גם קושיית תוספות [יבמות פת, א ד"ה ברי לי] וסייעתו אמאי לא ילפינן מוספרה לה דעד אחד נאמן באיסור אף דאיתחזק איסורא, אולי מהאי טעמא, כיון דיש לה היתר הוה ליה פת בסלו, וכמו דאינה חשודה לעבור איסור ומותרת להתייחד עמו הכי נמי נאמנת מהאי טעמא דפת בסלו, וסוגה בשושנים כתיב, מה שאין כן בשאר איסורים.

שוב ראיתי להגאון החסיד מו"ה אליהו ווילנא זצוק"ל בפירושו על סדר טהרות סוף פרק ב' דנגעים שכתב וזה לשונו, כל הנגעים כו', כל ההלכות שבתורה אדם מורה לעצמו חוץ משלושה אלו נגעים ונדרים ובכורות, לפי שתלויים במאמר פה, ונגעים שיאמר הכהן טמא או טהור, נדרים שיאמר החכם מותר, ובכורות שיאמר היחיד מומחה או שלושה הדיוטות כשר כו'. עד כאן לשון הגאון זצ"ל, ונפשטו כל ספיקות הנ"ל. וזה לשון חידושי הרשב"ץ למסכת נדה דף כ', חכם יכול להורות לעצמו בכל איסור והיתר חוץ מנגעים ונדרים ובכורות¹⁴. עד כאן לשונו, והנאני.

והנני חותם בברכה מרובה, אוהבו הנאמן הדורש שלום וטוהרתו.

הק' יהודא אסאד

המודפסות בסוף ספרו על יו"ד. 14. בשו"ת יביע אומר ח"ו יו"ד סי' יח אות ו העיר על דברי רבינו, שהרשב"ץ עצמו בספרו יבין שמועה (בריש החלק השלישי הלכות טריפות הריאה, מהדורתנו עמ' 179 ואילך ובעיקר עמ' 183) פסק כהר"ש שבאיתחזק איסורא אינו רשאי להורות לעצמו. אמנם למעשה הסכים לפסק רבינו ורוב הפוסקים דלא כשיטת הר"ש. וע"ע לעיל סי' פד.

10. עד כאן קושיית הרשב"א על הרו"ה. והשטמ"ק רצה לבאר בדעת הרשב"א, שסבר שת"ח אינו רואה סכין לעצמו אף בחול כמו שאינו רואה בכורות עצמו. והשטמ"ק דחה אפשרות זו, כמובא בדברי רבינו. 11. תורת השלמים (לר' יעקב רישר, בעל המנחת יעקב) על יו"ד סי' קפח ס"ק ה, ובהגהותיו שם הנדפסות בחיבורו סולת למנחה בלולה בשמן. 12. דברי חמודות בכורות פ"ד אות כא. 13. לר' צבי הירש בן עזריאל, בתשובות

סימן קפח

[דין כתמים ורואה מחמת תשמיש בזקנה]

חיים ושלום וכל טוב לראש עטרת ראשי, חמדת לבבי, אדוני מורי ורבי, הגאון העצום רבן של כל בני הגולה מו"ה מרדכי בנעט נ"י, אב"ד ור"מ בקהילת קודש ניקאלסבורג והמדינה.

על דבר שהרשני מורי ורבי לדון לפניו, בנדון השאלה על דבר אשה זקנה בת נ"ו שנים אשר זה לה ששת שנים שפסקה לראות על ידי בדיקה, אבל (של) [לא] פסקה כל אותן השנים ממציאות כתמים, ולא עברו עליה שני חודשים (הוא) [שלא] מצאה בהם כתמים בבגדיה, ולא שאלה כלל פי מורה אבל לגרמה (א"א) [היא] דעבדה דינא לנפשה ולא חששה לכתמיה בספירה וטבילה מפני הצינה, (לכא) [אבל] בימות החמה חששה על הרוב לכתמיה. וזה לה שתי שנים שמרגשת כאב בחדרי בטנה תמיד מלפניה, גם בפרקי חוליותיה מאחריה, עד שבכל בדיקותיה אינה יכולה להכניס העד בעומק יותר משיעור חצי אצבע, שמגיע שם העד למקום הכאב. וזה יותר משנה תמימה אשר ראתה תמיד דם מחמת תשמיש ולא זולת, ואומרת כי בשעת התשמיש מיד בהכנסת השמש כחצי אצבע כואב לה ביותר אותו מקום הכאב שבבטנה תמיד, ואחר כך בהכנסת כל השמש בצוואר הרחם סמוך לראש השמש מן הצד מרגיש[ה] שם כאב גדול וחזק מאוד, ומיד שפירש ממנה אותו יום היא שופעת דם. ובמשך הזמן הכאב בשני מקומות הנ"ל הולך וחזק עליה בשעת התשמיש. ויען שהיא זקנה ובושה לטבול לא חששה לשאול עד היום.

ועתה משפט האשה הזאת, אם היא צריכה בדיקת שפופרת או אי צריכה על כל פנים בכל פעם לספירה שבעה נקיים, גם אי הוי בכלל זקנה כיון שלא פסקו כתמיה.

נראה לי לפתוח בזכות וכח דהיתרא בסייעתא דשמיא. דלכאורה יש לומר, כיון דהמרדכי [שבועות רמז תשלח]¹ מפרש תולה בווסתה דקתני² היינו דשלא בשעת וסתה תולה דעל כרחק דם מכה הוא, ואנן דלא קיימא לן כוותיה נראה לי טעמא משום דהמרדכי לטעמיה אזיל שפסק וסתות דאורייתא לחומרא, כמו שכתב הבית יוסף בשמו³ בסי' קפ"ד [דף מג, א, סע' ט(א) מהד' מכוון ירושלים] והדרכי משה שם אות ד', סמכי עליהם כאילו הם דאורייתא דאורח בזמנו בא, והוא הדין לקולא נמי סבירא ליה הכין כיון דרואה מחמת תשמיש הוא נגד הרוב, ואנן קיימא לן וסתות דרבנן אפילו להקל, מכל

שכן לחומרא דלא אמרינן אורח בזמנו בא לתלות שלא בשעת וסתה בדם מכה, אבל זקנה שבטבע היא מסולקת דמים ודאי עדיפא משלא בשעת וסתה, וכולי עלמא מודים להמרדכי דתולה במכה בכהאי גוונא שיש לה מכה ידוע[ה] תמיד אף על פי שאינה יודעת אי מכתה מוציאה דם. ואם כן אפילו לפי מה שכתב הש"ך [סי' קפז ס"ק כ] דאין סומכים אהמרדכי אלא שלא להחזיקה ברואה מחמת תשמיש אבל לא להתירה בלא שבעה נקיים אפילו ביש לה מכה, מכל מקום הרי המרדכי עצמו גם לעניין שבעה נקיים סבירא ליה להתיר, אלא דלא סמכינן עליה בהא, אבל בזקנה לפי מה שכתבתי דכולי עלמא מודים להמרדכי כיון דעדיפא משלא בשעת וסתה, אם כן אשה זו מותרת לבעלה אפילו בלא שבעה נקיים.

איברא, דלולא הכאב פשיטא לי מילתא דגם בזקנה אתיא לדין רואה מחמת תשמיש. וראיה ברורה נראה לי מתוספתא פרק ט' דנדה [ה"ז] וכולן בודקין אותן בשפופרת חוץ מן הבתולה שדמיה טהורים, והבית יוסף סוף סי' קפ"ז [דף מח, ב, סע' יג מהד' מכוון ירושלים] פירש תוספתא זו בשם הסמ"ג [לאוין קיא לט, ב] וזה לשונו, ועל כרחק ברואה דם מחמת תשמיש שלוש פעמים איירי, דאל"כ בדיקות שפופרת מאי עבידתיה, וקתני דבתולה אינה צריכה בדיקה מפני וכו'. ואם כן וכולן אשאר שלוש נשים שדיין שעתן קאי, שאם רואים מחמת תשמיש צריכים בדיקות שפופרת, זקנה וחברותיה.

ועוד נראה לי ראיה מדברי הרמב"ם פרק ד' מאיסורי ביאה הלכה י"ו וזה לשונו, אבל אחר תשמיש הכל צריכים עדים וכו' אפילו מעוברת ומניקה וזקנה, והרב המגיד והביאו בית יוסף סוף סימן קפ"ו [דף מה, ב, סעיף א(ב) (ב) מהד' מכוון ירושלים] ביאר טעמו ממתניתין דפרק קמא דנדה [יא, א] מעוברת וזקנה וכו' אפילו שדיין שעתן צריכים להיות בודקות וכו', וסבירא ליה דלאחר תשמיש לבעלה לבד ולא לטהרות נמי נשנית בדיקה זו, ועל כרחק טעמא הוא כדי לאוסרה אבעלה אם תראה מחמת תשמיש. וגם הר"ן [שבועות ב, א מדפי הרי"ף ד"ה משמשת] והמרדכי [שבועות רמז תשלח] העתיקו דברי הר"ם וחלקו עליו, אפילו בשאר הנשים לא חיישינן לרואה מחמת תשמיש להצריכה בדיקה דהלך אחר הרוב, אבל אם ראתה מחמת תשמיש בהא לא פליגי עליה דגם זקנה וחברותיה נאסרים.

ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סימן (פ"ד) [פ"ז] נמי פשיטא ליה גם בזקנה רואה מחמת תשמיש אסורה עולמית, עיין שם. שוב מצאתי בפלתי סימן קפ"ז ס"ק ט'

קפח. 1. הובאו דבריו בבי" יו"ד סי' קפז דף מז, ב, סע' ד מהד' מכוון ירושלים. 2. נדה סו, א. 3. אמנם בב"י משמע שכ"כ המרדכי בשם הרא"ם, אך לדעתו וסתות

דהוה ליה ספק ספיקא. ומכל שכן כהאי גוונא שכאבה באותו צד בצוואר הרחם גדול מאוד בשעת דישה, אומדנא דמוכח טפי הוא שהמכה מוציא[ה] דם. ופשיטא דשני אלו המקומות הכ[ו]אבים לה דין מכה להם, ושפיר תולה בהם אפילו לעניין שבעה נקיים.

ואף על פי שלא עברו עליה שלוש עונות נקיים בלא מציאת כתמים, יש לומר מדנקט בכל מקום האי לישנא שלוש עונות ולא ראתה⁴, דיקא קתני דבראיה תליא מילתא, דכל שלא ראתה אפילו מצאה כתמים הויא לה בחזקת מסולקה דמים. והיינו טעמא, משום דכתמים רק מדרבנן הוא, ומן התורה טהורה, והרי היא זקינה. ועוד, האיכא נמי ספק שמא לא היה בשום פעם שיעור כתם, אם כן מלבד דספק דרבנן להקל, יש לומר נמי כיון שהגיעה לכלל שנים שקורין לה אמא ואינה בושא תלינן שודאי כל הכתמים שמצאה לא היו כשיעור כתם בשום פעם. ועוד, הרי זה שתי שנים אשר מרגשת בכאבים תמיד, ובמשך שנתיים ימים הללו פשיטא דתולה כל כתמיה בכאב ההוא, ונמצא כבר קודם שנודע לה קלקול זה בחזקת מסולקת דמים היתה לכולי עלמא.

שוב מצאתי בשו"ת שבות יעקב חלק א סימן ס"ה, פשיטא ליה מילתא דבזקינה כולי עלמא מודים לסברת המרדכי, ואפילו בלא שום כאב ומכה כלל. ובמחילת כבודו הפריז על המידה ולא הרגיש בכל הראיות הנ"ל שהבאתי מתוספתא ומהרמב"ם ותשובת הרשב"א ובפירוש רש"י הנ"ל, דעל כרחך גם בזקינה איתא לדין רואה מחמת תשמיש לאוסרה לעולם בלא בדיקה כנ"ל. גם מה שכתב שם [ד]הכאב בשעת תשמיש לבד הוא סניף להתיר בצירוף פירוש המרדכי⁵, נראה לי דלא הקיל שם להתירה בלא שבעה נקיים נמי על פי זה אלא במכה ידוע שמכאיב תמיד גם זולת התשמיש, ולא מיירי בתשובה ההוא אלא שלא לאוסרה לעולם, וצ"ע. שוב מצאתי שכן כתוב בתשובה מאהבה יורה דעה סי' קפ"ז סעיף י"ד⁶, והנאתי. מיהת בנידון דידן ודאי האי סבתא מותרת, אפילו שבעה נקיים אינה צריכה לכולי עלמא⁷.

כן נראה לי להלכה לדעתי הענייה, וחלילה לי לעשות מעשה עד אשר יבואו דברי (קדשו) [קדוש] אדוני מורי ורבי נ"י על המוקדם, ואותו אשמור לעשות כאשר יורנו.

נאום תלמידו דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

מסופק בדין זה בזקינה אי חיישינן לרואה מחמת תשמיש או לא, ולא מצא לקדמונים בזה.

ועוד נראה לי ראייה מתשובת הרשב"א [ח"ז סי' קסא] שהביא הבית יוסף סוף סי' ק"ץ [דף סט, א ד"ה כתב הרשב"א בתשובותיו, סע' כ מהד' מכון ירושלים], מי שיצא ממנו דם דרך פי האמה ונמצא אחר תשמיש טיפי דמים, והאשה חדל ממנה זה כמה אורח כנשים, ופסק כיון דאיכא ודאי מכה בבעל שמוציא דם אפילו שלא בשעת הטלת מי רגלים תלינן וכו'. הרי דאי לאו הכי אסורה אפילו זקינה.

ועוד נראה לי ראייה מפירוש רש"י נדה ס"ה ע"ב אתחילת הברייתא הרואה דם וזה לשונו, לאו בבתולה קמיירי אלא בדם נדות. ופירשו הבית יוסף והב"ח ריש סי' קפ"ז כוונתו, משום דתלינן בדם בתולים כבמכה. ואם כן, מדלא מפקא רש"י נמי דלא מיירי בזקינה וחברותיה מהאי טעמא דתלי בהו במכה, על כרחך דסבירא ליה נמי דזקינה אסורה.

ועל פי זה תמה אני על הש"ך סימן קפ"ז ס"ק כ' שכתב דהמרדכי סבירא ליה להקל שלא בשעת וסתה אפילו בלא כאב ומכה כלל, וצ"ע מתוספתא הנ"ל דמצריך בזקינה נמי בדיקה בשפופרת, והא ודאי זקינה ומעוברת וכו' לא גרע משלא בשעת וסתה דתולה בצדדים ובמכה להש"ך. ובדוחק נראה לי דהמרדכי מפרש תוספתא זו נמי בעסוקה בטהרות דיקא, אבל לבעלה באמת אינה צריכה בדיקה מקל וחומר משלא בשעת וסתה. וצ"ע.

מיהת ביש לה מכה לזקינה אפילו שאינה יודעת אי מוציאה דם נראה לי דכולי עלמא מודים להמרדכי כנ"ל, ודברי הרמב"ם ותוספתא הנ"ל בלא שום מכה מיירי ולכן נאסרה בלא בדיקה לעולם, אבל במכה תולה אפילו לעניין שבעה נקיים, דבהא עדיפא זקינה משלא בשעת וסתה, כיון שהיא מסולקת בדמים בטבע תלינן במצויה שמכתה ודאי מוציאה דם זה ולא ממקור דמיה בא. ועוד, האיכא נמי ספק ספיקא, שמא מאותו כאב שבבית החיצון הוא בא דם זה מחמת שמתחכך שם אבר התשמיש, כמו שמרגשת בבדיקתה בהגעט העד לאותו המקום ידוע שכואב ביותר, ואם תמצי לומר ממקור, שמא מאותו הכאב שבצוואר מן הצד הוא בא דם זה, שגם שמה מקור שמו, והרי אומרת שבשעת דישה, שפוגע ועובר ראש השמש על אותו כאב סמוך לראש, אזי כאבה גדול מנשוא. ואפילו לפי מה שכתב הש"ך [סי' קפז ס"ק כב] לפקפק על הרמ"א [שם סע' ה] בהיתר ספק ספיקא זו, נראה לי בזקינה מודה הש"ך

בשאלה אם רואה מ"ת הוא סוג של קביעת וסת או איסור נפרד. 7. וע"ע בזה שו"ת מהרש"ם ח"א סי' כד ד"ה וא"כ בנ"ד, ובחלק ו סי' צח ד"ה והנה בגוף.

דרבנן. 4. כגון בטוש"ע סי' קפט סע' כח. 5. עיי"ש שכ"כ בשם שו"ת אמונת שמואל סי' א וסי' כג, ודברי רבינו מוסבים על תשובת האמונת שמואל. 6. מובא בסוף סי' שנח. עיי"ש שתלה דין זקינה הרואה מחמת תשמיש

סימן קפט

[בדין מכה שאינה יודעת אם מוציאה דם]

בעזרת ה' יתברך יום ו' ערב שבת קודש ה' אדר ראשון תרכ"ד לפ"ק סערדאהעלי.

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש ידיד נפשי רב חביבי, מורג חרוץ ושנון ותיק מלא ברכת ה' כיומין עתיק כזית הנטופה בשעתו אשרי יולדתו, כבוד שם תפארתו מו"ה בונם סופר נ"י, וכעת הוא הרב הגאון אבד"ק פרשבורג יע"א.

נתכבדתי ביקרת מכתבו זה שנית ונהנית לאורו, כי רב חלקו בתורה וגופי הלכות בפתחי נדה, דבריו דברי תורה ראיתי ומתוכן הכרתיהו היותו זרע ברך ה' צולל במים אדירים עוקר הרים ומשדר עמקים בעומקה של הלכה, קולע אל השערה בחידודו וליבונה, ודין הויין לי, יהי חן ד' עמו ויעל על במותי האושר והצלחה, אמן וכן יהי רצון.

ועל דבר אשר עמד על הבאר חפרה שרי התורה, בדין הספק ספיקא שפסק הרמ"א סימן קפ"ז [סע' ה] ביורה דעה, באשה שיש לה במקור מכה ואינה יודעת שמוציא דם, שלא תקשה ממשנה בנדה י"ד [ע"א] נמצא על שלו חייבים בקרבן, והאיכא ספק מן הצדדים, תירץ הנודע ביהודה קמא סי' [מא] דחזקת טהרה דוחה חזקת דמים מן המקור ובהכי איירי רמ"א, אבל המשנה בסמוך לווסתה מתוקם בשבועות י"ח [ע"א] גם חזקה אורח בזמנו בא לא אלים חזקת טהרה לדחות שתי חזקות. ומעלתו תמה עליו בתרתי, א', חזקה דם ממקור הוא בטבע ודאי עדיפא מחזקת טהרה שעשויה להשתנות. ב', האמר רבא בבבא בתרא דף (כ"ג) [כד, א] חזקת דם מן המקור הוא על פי רוב, ורוב ומצוי ליכא למאן דאמר, אם כן ודאי לא אלים חזקת טהרה לדחות חזקת דם מן המקור.

ולא קשה מידי, דהא מסיק בבבא בתרא שם דהדר ביה רבא ואמר אשה כי דלתות מדינה נעולות דמיא דלא הוי מצוי אלא רוב לחודיה, ואם כן ספק מן הצדדים איכא חזקת טהרה וגם קורבה מן העליה ומן הצדדים, סמוך מיעוט שהוא קורבה לחזקת טהרה ואיתרע לה רובא חזקת רוב דמים מן המקור, ואתי שפיר תירוצ נודע ביהודה דהוה ליה מהאי טעמא פלגא ופלגא. והא דמייית ש"ס בבא בתרא כ"ד הנ"ל מינה מתני ר' חייא חייבים עליו על ביאת מקדש ושורפין עליו וכו' דרוב חזקות דם ממקור עדיף, היינו נמי בסמוך לווסתה דווקא כמו מתניתין דנדה י"ד הנ"ל דאיכא תרי חזקות, וכדברי הנודע

ביהודה הנ"ל. ואף על גב דחזקת טהרה גריע לפי שעשוי להשתנות, לעומת זה המיעוט מן הצדדין ועלייה עדיפא טפי ממיעוט בעלמא, ואם תמצוי לומר נמי רבנן דר' מאיר לא סבירא להו סמוך מיעוטא וכו' משום מיעוטא כמאן דליתא דמי [נדה יח, ב], מודו הכא כיון דמיעוטא צדדין ועלייה מקרבא טפי, וקורבא דאורייתא הוא.

ומה שתמה מעלתו על הנודע ביהודה [מהר"ק יו"ד סי' נז ד"ה ודבר זה] בכוונת התוספות זכחים כ"ט ע"א [ד"ה וכיון] דבימי ליבונה לא הוי חזקת טהרה ממילא הויא לה טומאה, וזה אינו מוכרח, וכן השיגו עליו תשובת חתם סופר סימן קמ"ב [ד"ה ולא מיבעיא] והחזות דעת קפ"ז [ביאורים אות ה]. הנה לא נעלם זה מהנודע ביהודה עצמו, שכן כתב סוף סימן נ"ז ד"ה וכיון שכן, ומסיק דגם לתוספות לא מקרי חזקת טומאה, יעויין שם היטב. וגם לפי מה שמשופק' בסימן מ"א בהג"ה דלתוספות מקרי חזקת טומאה, ומכל מקום הרמ"א לטעמיה בסימן ק"י [סע' ט] והפרי חדש [סי' קי כללי ספק ספיקא אות טז] מהני ספק ספיקא בסותר החזקה, נמי תמה מעלתו עליו, הרי אי ליכא חזקת טהרה גם הספק ספיקא ליתא, כיון דמן הצדדים הוה ליה מיעוט דחזקה רוב דמים מן המקור, לא מצטרפין מיעוט לספק ספיקא אלא על ידי חזקת טהרה. נראה לי דנודע ביהודה סמך בזה על מה שכתב מיד לקמן באותו סימן מ"א אות ז' דמייירי על כרחך בלא ארגשה, לכן מהני ספק ספיקא כזה גם בלא חזקת טהרה, וכן כתב הפלתי קפ"ז. ואף דמייירי שבדקה על ידי עד, נמי רק ספק הוא אי ארגשה. וגם הא בימי ליבונה משום מעיינה פתוח מקרי בחזקת טומאה, ודאי לא (הרגשה) [ארגשה] מחדש כי אם רואה ממעיין פתוח כבר, וכיון שכבר פסקה בטהרה פקע הרגשת פתיחת פי המקור קמיייתא, ופשיטא ודאי גם לתוספות זכחים כ"ט בחזקת טהרה היא שלא הרגשה מחדש אחר שפסקה בטהרה, אלא ר"ל שאינה בחזקת טהרה שלא תראה כלל, ואם כן בכהאי גוונא מהני שפיר הספק ספיקא מהאי טעמא כנ"ל.

ומה שתמה מעלתו על מה שכתב הטו"ז סימן ק"ץ [ס"ק ב] לחלק בין הספק ספיקא דהכסף משנה [הל' איסור"ב פ"ט ה"א] על הכתמים ובין הספק ספיקא דהרמ"א, לפי שיש מכה וכו', שאין לו מובן, כן תמה עליו גם כן הגאון בית מאיר בתשובתו צלעות הבית [סימן יג^ג] הוא השואל בנוגע ביהודה סי' נ"ה, יעויין שם.

ולעניינות דעתי פשוט כוונתו על פי מה שכתבו הפלתי [סי' קפז ס"ק ו] והנודע ביהודה [שם ד"ה ומה שרצה], דנפקא מינה בין שני הספיקות הוא, בספק מן המכה על כל פנים הדם טמא

הנה המגן אברהם סי' שמ"ד [ס"ק ג] בהדיא דייק מתוספות [שבת סט, ב ד"ה עושה] והרא"ש [שם פ"ז סי' א] שכתבו היינו טעמא דמותר לו לילך אפילו ביום שהוא מקדש בו חוץ לתחום, דתחומין דרבנן, וכדי למהר לצאת מן המדבר, משמע דשאר איסור דרבנן אסור לו, אף על גב דספק דרבנן לקולא, דכיון דחל עליו שבת אסור בכל, כמו ביום טוב שני דהוי נמי ספיקא ואסור בו כל שבות. עד כאן לשונו. ובאמת אדהתם לא היה צריך המגן אברהם לזה, דבלאו הכי ניחא תוספות לטעמיהו בשבת ל"ד ע"א [ד"ה לא] סבירא להו בתחומין מחמירין בספק דרבנן משום דאית להו סמך מקרא, אלא דקושטא כן הוא כתירוצ' המגן אברהם דבשאר ספק דרבנן נמי לא מקילין התם אי לא משום סכנת נפש שהוא במדבר, לפי שכבר חל עליו שבת וכו' כנ"ל. אם כן נשמע דבנידון דידן דלא התחיל לחול עליו עדיין חובת פרישה, כיון דוסתות דרבנן קיימא לן ודאי אמרינן ככהאי גוונא ספק דרבנן להקל, ואין צריך לחוש לכל הימים. ועיין תוספת שבת שם¹. ובפרי מגדים [שם] הקשה משני שבילין ומעיר ספק מוקף חומה, דלא אמרינן ספק דרבנן לקולא היכא שוודאי עובר דווקא, עיין שם היטב.

ועוד, רוב הנשים יש להם סימנים בגופם ביום הווסת, סמוך לו חוששת בראשה או בבטנה או אבריה הן כבדים עליה, ועל כל פנים בפתע פתאום אינו בא האורח בזמנו. אם כן כל שלא מרגשת שום סימן יכולה לבדוק את עצמה ומותרת לבעלה, חוץ מיום שלושים מתחילת ראייתה שהוא זמן עונה בינונית, כבסימן קפ"ט סעיף א' אשה שאין לה וסת וכו', ובש"ך סימן קפ"ו דאפילו בדיקה אינה צריכה². והא פשיטא דבחזקת טהרה היא עומדת כמו שכתבת.

ועיין במרדכי ריש מגילה [רמז תשעה], הא דבחנוכה ופורים לא עבדינן ספיקא דיומא, לפי שהם דרבנן ואנן בקיאי בקביעא דירחא. וכן כתב החוות דעת סי' ק"י בכללי ספק ספיקא [בהערתו על ס"ק כ] מסברת עצמו האי טעמא, וצ"ע עליו שלא הראה מקום על המרדכי בזה. ונראה לי, לפי דגם חנוכה גם פורים יש להם סמך מקראי, כעין דאורייתא הם, חנוכה עיין רמב"ן ריש פרשת בהעלותך, וגם פורים הלא כתבתי לך שלשים וכו' במגילה דף ז' ע"א דרשינן כתוב זאת וכו', ועיין בפירוש זרע אברהם במדרש רבה ריש פרשת וישב [פרשה פד אות טז]³ ובפירוש רש"י בראש השנה דף ח"י [ע"ב] ד"ה דמפרסם ניסא וכו', לכן צריך לומר כנ"ל, משום דבקיאי

דמקור מקומו טמא, משא"כ מן הצדדים, אם כן בכתמים אין ספק מן הצדדים מתיר יותר מספק מעלמא אתי, כוונתו דווקא בכתמים דבלאו הכי אין נפקא מינה בין שני הספיקות ושם אונס חד הוא לא מצרפינן מיעוט לספק ספיקא, מה שאין כן בספק מן המכה ומן הצדדים דספק ספיקא מעליא הוא מצרפינן גם מיעוט לספק ספיקא. כן נראה לי לישב דברי הטו"ז.

זולת זה לא מצאתי תיוהא בדברי מעלתו לפום רהיטא, ואין פנאי להעמיק עיוני במו לרוב טירדותי, וגם בזה לא באתי אלא לכבודו, כי תהילה לה' יתברך יש לו רב מר אביו הגאון רב חביבי נ"י ואין צריך לדידי ולמטלעתי.

והפרפרת אשר העלה בנדה ס"ו [ע"א] דרש"י ותוספות אזלי לטעמיהו בסוף פרק ב' דיבמות, אי בגירושין נמי בהחזקה לא תינשא⁴. נהירנא כי בימי חורפי גם אני העליתי כן, ואין פנאי לחפש אחריו.

והנני חותם בברכה ושלוש כנפשו ונפש מוקירו הדורש שלום תורתו.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן קצ

[א. אשה ששכחה עונת וסתה.

ב. שיעור כתם]

בעזרת ה' יתברך יום ו' ערב שבת קודש עקב תרח"י לפ"ק סעדראהעלי.

יצו ה' אתך את הברכה, וישפיע לך פרנסתך ברווחה, לאהובי בני הרב החרוץ חריף ובקי ומשדר עמקים צדיק ונשגב שמו מו"ה אהרן שמואל נ"י בק"ק ניקאלסבורג יע"א, עם זוגתך הצנועה תחיה ובנותיך יחיו.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי סמוך שבת קודש, והנני להשיב לך על דברי תורה שהעלית כבר.

[א] **נסתפקת** באשה ששכחה עונת הווסת שלה ולא יודעת באיזו יום, אם צריכה לחוש לכל הימים עד שבא הווסת, כמו בשו"ע אורח חיים סי' שד"מ [סע' א] מי ששכח מתי יום השבת וכו', או לא.

קצ. 1. ס"ק ג. הוכיח מדברי תוס' ורא"ש שאף בשאר ימים אסור לעבור על שאר איסורי דרבנן, ודלא כמג"א הנ"ל שאסר רק ביום השבת שלו. 2. היינו בשאר ימים חוץ מיום ל', אף שאין לה וסת קבוע אינה צריכה בדיקה לבעלה קודם תשמיש או אחריו. 3. כתב שם שגר חנוכה יסודו הוא מן

4. ר' אברהם שמואל בנימין סופר, הכתב סופר. 5. נראה שהתכוון למח' רש"י ד"ה ותבדוק ותוס' ד"ה ותבדוק הראשון, אם חייבת להתגרש מן הראשון. והולכים לשיטתם ביבמות כו, א ברש"י ד"ה וגירושין ובתוס' ד"ה אגירושין, עיי"ש.

קדושת שם תפארתו מו"ה דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י,
אב"ד קהילת מילי[כ]דארף יע"א.

מכתב קודשו על בי דואר קיבלתי. ועל דבר ספיקותיו
אשר הציע, הן הראני מעשה תוקפו וגבורתו, ברוך שבחר בו
ובמשנתו, כל יקר ראתה עינו. והנני לעשות רצונו כיד ה'
הטובה עלי.

אחד מספיקותיו שנסתפק מעלתו, בזקנה כבת שבעים
שפסקה כבר לראות ביאת האורח ונישאת לזקן, אי צריכה
שבעה נקיים מחמת חימוד כמו בקטנה שלא ראתה מעולם,
או לא. ושוב מצא פאר רום מעלתו נ"י בספר בדק הבית כתב
הרא"ה בהדיא וזה לשונו, ודאי כל שתבעה לינשא צריכה
שבעה נקיים, לא שנא קטנה לא שנא גדולה לא שנא זקנה אף
על גב דמסולקת דמים בכולהו איכא למיחש לדם חימוד וכו'.
עד כאן לשונו בדף ק"ו בדיני הפרישה בתורת הבית הארוך¹.

הנה בתשובת שבות יעקב חלק א' סי' ס"ח פשיטא ליה
מילתא דבזקנה כולי עלמא מודים לסברת המרדכי [שבועות
רמז תשלח]² בפירוש אם יש לה וסת תולה בווסתה [גדה סו, א]
גבי רואה מחמת תשמיש, כיון דבטבעה היא מסולקת דמים
עדיפא הא משלא בשעת וסתה, ובוודאי דם מכה הוא אפילו
אם אינה מרגשת שום כאב ומכה כלל, יעויין שם. והגאון
בספר הפלתי סימן קפ"ז אות ט' מסתפק ועולה יותר מזה,
להתירה אפילו אחר שכבר נאסרה קודם שהזקנה משום רואה
דם מחמת תשמיש, שוב שהזקנה והמעין דם שלה חרב ויבש
לא חיישינן לווסת זה לראות מחמת תשמיש, ולא אמרינן
אולי בחימום התשמיש יפרוס המקור ויזלו הדמים וכו', יעויין
שם. ומינה אני דן קל וחומר, והרי שמא תראה חיישינן טפי
משמא ראתה, כמו שכתב בתשובת נודע ביהודה קמא סימן
נ"ה מיורה דעה [ד"ה והנה כבר נודע] לענין פרישה סמוך
לווסתה דאורייתא. יעויין שם. אם כן, אם בזקנה לא חיישינן
לרואה מחמת תשמיש שמא תראה על ידי חימום התשמיש,
ואף על פי שאתחזיק איסורא שנאסרה מכבר מקודם שהזקנה,
קל וחומר בן בנו של קל וחומר דלא חיישינן בזקנה דאתחזק
התירה בחזקת מסולקת דמים שמא ראתה מחמת חימוד על ידי
חימום התביעה לינשא לבד.

הן אמת אני בעוניי הכינותי בתשובה אחת [לעיל סי'

בקביעה דירחא ואין כאן ספק וכו'. אבל אי לאו הכי, בפשוט
טפי ניהא משום ספק דרבנן להקל, אפילו שהוא רק חד יומא
ידוע סמוך ליום הפורים וחנוכה ממש. ומכל שכן אם כן בהרבה
ימים שאינן ידועים, כבנידון דידן אשה ששכחה יום הווסת מתי
הוא, דאינה חוששת לכל הימים כנ"ל. ועיין תשובת חתם סופר
יורה דעה סוף סי' קס"ו.

[ב] **ועל** דבר השאלה שהעלית, הנה כתבת וזה לשונך,
וגם לא היה בנידון דידן שיעור האדום שיעור כתם תשע בוגין
כמו שכתב בתשובת חכם צבי [סי' סז] וכו'. עד כאן לשונך.
ופשיטא מילתא דאפילו מראה אדום ממש, כיון שאינו כשיעור
כתם טהורה היא בכל הזמנים, כל הנשים שאינן מעוברות
ומניקות נמי, כיון שלא על ידי בדיקה בעד ראתה אלא מצאה
כתם לבד. ולית דין צריך בושש. אבל לשונך הנ"ל שיעור
כתם תשע בוגין כמו שכתב בתשובת חכם צבי, זה אינו.
תשע עדשים השיעור מפורש [נגעים פ"ו מ"א], תשע עדשים
שלנו הם כשיעור שלושה בוגין. בכן תוכל לשאול את הדיינים
ישמרם צורם ולבקש מהם להראות לך כמות השיעור כתם שהם
משערים להלכה למעשה, ותוכל אחר כך לשער במידה את
הנידון שלפניך.

וכפי הציור שהעלית במכתב מראית הכתם ותמונה שלו,
שהוא עיקרו רק שליי"ם³ לבן אלא על שפתו סביב מצד אחד
נראה קצת אדמומית וכהה מראיתו, לא אפונה⁴ כי מקצת הוזה
לא יהיה שיעור כתם, וטהורה היא בלי פקפוק⁵.

והנני חותם בברכה, יברכך ה' בכל מכל כל, כאוות נפשך
ונפש אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קצא

[זקנה הנישאת האם צריכה לחשוש לדם חימוד]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש
כהן מברך, יקר הערך, קדוש וברוך, הלא הוא כבוד
אהובי חמודי ידיד נפשי הרב האברך, המאור הגדול
רב ועצום סיני ועוקר הרים צדיק יסוד עולם,

התורה, השלמה לחנוכת כלי המשכן שנדחתה במדבר לחודש ניסן. 4. כתב
שם שאין בידו להתיר לשמש בעונה הסמוכה לספק וסתה. ורבינו לא חש
לדבריו. וע"ע שו"ת באר דוד סי' כח ד"ה אבל הספק וד"ה מכל הני, שו"ת
הר צבי יו"ד סי' קנ, שו"ת דברי יציב יו"ד סי' סח אות ה ושו"ת שבט הלוי
ח"ה סי' קג אות ה וח"ה סי' קכד אות א. ועי' שו"ת יגל יעקב לרחמי גוטליב

ח"א סו"ס נז שדן בדברי רבנו כאן, וע"ע בשו"ת מקדשי ה' לרצ"ה מייזליש
סי' לב ובהערות שם שדן בדברי רבנו. 5. זיבה, לכלוך. ועי' לקמן סי' קצד.
6. =אסתפק (ע"פ תהילים פח, טז), דהיינו אין לי ספק. 7. ועי' בספר פרדס
שמחה סי' קפט מקור המעין ס"ק מ.
קצא. 1. ב"ז ש"ב דף ו, א. 2. הובאו דבריו בבי"י יו"ד סי' קפז דף מז, ב, סע' ד

בהו חימוד כמו שכתב הרדב"ז, וזהו שדייק הרמב"ם בלשונו כל בת שתבעה וכו', כל בת דייקא ולא זקינה, אבל מעוברת שווה לקטנה בכלל בת היא ורדב"ז ומנחת יעקב הנ"ל, ותרתי קמשמע לן הרמב"ם.

והוכחתו נראה לי מהא דבפירוש אמר רבא בגמרא [נדה סו, א] לא שנה קטנה וכו', והוה ליה למימר נמי לא שנה זקינה. אבל מעוברת ומניקה בכלל לא שנה גדולה הן, ופשיטא טפי דשייך בהו חימוד כמו שכתב הרדב"ז, [ו] לא צריך לפרשם.

ואין להקשות, אם כן מאי פריך ש"ס ביומא י"ח [ע"ב] והאמר רבא תבעה להינשא וכו', והא דילמא זקינות היו, וכמו שהקשו תוספות [ד"ה והאמר] התם בכהאי גוונא דילמא קטנות היו וכו', יעויין שם. זה אינו, דכיון שהקדים הש"ס שם לתרץ תחילה הקושיא מהא דלא ישא אשה במדינה זו וילך וישא וכו' אח נושא אחותו וכו' משום דרבנן קלא אית להו, על כרחך בראויות לילד נמי מיירי ולא דווקא זקינות שכבר פסקו מלראות דמים, פריך תו שפיר מהא דרבא. ובקטנה דווקא קמשמע לן רבא שהחימוד מעורר הדם לבוא קודם זמנו ולראות האורה, משא"כ בזקינה שכבר פסק מעיינה ויבש מקורה אין החימוד מעורר אלא חמימות אבל לא לחלוחית כנ"ל.

שוב אחר אשר תלמידי הוותיק החרוץ ובקי מורנו הרב משה ליב כ"ץ נ"י דיין דקהילת ניקאלסבורג יע"א ראה תשובתי זאת בזה, עלה בזכרונו כי ראה שו"ת בזה בספר שו"ת גבעת שאול סי' ס"ה, והעתיק לי תוך דבריו לפסק הלכה, שכתב שהוא יותר פשוט מביעא בכותחא דגם זקינה צריכה שבעה נקיים. חדא מדברי הש"ס דקאמר לא שנה גדולה לא שנה קטנה וכו', וכיון דבקטנה דלא חזיא דמים צריכה שבעה נקיים, הוא הדין בזקינה דחד טעמא הוא ולכל מילי שווין. והיכא דחזרה לראות בשאר וסתות חמיר דין זקינה מקטנה כדאיתא בטור סי' קפ"ט ובשו"ע סעיף ל"א, אם כן ודאי דכל שכן הוא. שנית מוכח להדיא כן מדברי התוספות יומא דף י"ח ע"ב ד"ה והאמר רבא וכו' וזה לשונם, לא הוה מצי לשנויי בקטנות שלא הגיע זמנם לראות וכו', ולפי זה על כרחך צ"ל דאין חילוק בין קטנה לזקינה, דאם לא כן אכתי הקושיא במקומה עומדת דילמא זקינות הוי. עד כאן תורף דבריו שם. וכבר הרגשנו בכל אלה בעזרת ה' יתברך והרבינו חזון³ בכוחא דהתירא כאמור.

והנה גם בספר כרם שלמה ליורה דעה סי' קצ"ב יליף דין זקינה מדין מעוברת וקטנה בדין חימוד, על פי מה שכתב המנחת יעקב הנ"ל להחמיר. ועיין בתשובה מאהבה [סי' שסה בגליון שו"ע סי' קצב סע' ה] צודד להקל גם באלה. וכולם לא

קפח] להשיג על תשובת שבות יעקב הנ"ל בזה שהפריז על המידה, ופשיטא לי מילתא דגם בזקינה איתא לדין רואה מחמת תשמיש, אלא אם כן שיש לה כאב ומכה. וראיה מתוספתא פרק ט' [ה"ז] מסכת נדה, וכולן בודקין אותן בשפופרת חוץ מן הבתולה שדמיה טהורין, והבית יוסף סוף סי' קפ"ז [מח, ב, סע' יג מהד' מכון ירושלים] בשם סמ"ג [לאוין קיא לט, ב] פירש תוספתא זו וזה לשונו, ועל כרחך ברואה דם מחמת תשמיש שלוש פעמים איירי, דאם לא כן בדיקת שפופרת מאי עבידתיה, וקתני דבתולה אינה צריכה בדיקה מפני וכו'. ואם כן וכולן וכו' אשאר שלוש נשים שדיין שעתן קאי, שאם רואות מחמת תשמיש צריכים בדיקת שפופרת, זקינה וחברותיה. ועוד הוכחתי כן [שם] מהרמב"ם ומתשובת הרשב"א ומפירוש רש"י במסכת נדה ס"ה ע"ב, אין הזמן נותן להעתיקם פה. וגם הפלתי לא החליט דינו הנ"ל להתירו. אבל בהא מיהת לחוש לדם חימוד בזקינה שמא ראתה, ודאי אין לחוש, ולית דין צריך בושש.

שוב מצאתי בתשובת הרדב"ז חלק ג' סי' תכ"ג, במעוברת פשיטא ליה דחיישינן לחימוד, אי משום שהרבה מעוברות רואות דם, וגם כיון שמכרת בו מהרהרת וקרוב הדבר שתראה דם חימוד וכו', עיין שם היטב. נראה בהדיא דעתו דבזקינה דלא שייכי טעמים אלו, רצונו לומר דאינה צריכה שבעה נקיים, וכמו שכתבתי.

ועיין בספר סדרי טהרה סוף סי' קצ"ב [ס"ק יד] מביא בשם מנחת יעקב [תורת השלמים סי' קצב ס"ק ט], גירשה מעוברת והחזירה אף דבחזקת מסולקת מדמים היא חיישינן לחימוד וצריכה שבעה נקיים כמו קטנה, וכל שכן היא מעוברת. עיין שם. ובמחילת כבודם לא ראו גם שניהם תשובת הרדב"ז הנ"ל שהקדימם, והשווה מעוברת לקטנה, אבל לא העדיפה יותר אלא מטעם נכון הנ"ל שביאר.

ועוד נראה לי ראה מלשון הרמב"ם פרק י"א דין ט' מאיסורי ביאה וזה לשונו, כל בת שתבעה להינשא וכו'. והכסף משנה דקדק עליו במה שכתב לישנא דבת, ופירש לאשמועינן אתי דאפילו לקטנה חיישינן לחימוד וכו'. ובספר מי נדה במסכת נדה דף ס"ו [ע"א ד"ה אמר רב] תמה עליו, הא מפורש יוצא מפי הרמב"ם כן בין גדולה בין קטנה וכו', עיין שם. אמנם לעניות דעתי נראה לי בהיפוך, כוונת הרמב"ם כל בת וכו' דייקא, ר"ל ולא זקינה, דהא אמרינן בבבא בתרא דף ק"כ [ע"א] ויקח את בת לוי זקינה היתה בת ק"ל שנה וקראה בת שחזרה לנערותיה, הרי דלשון בת הוא שולל זקינה, אבל קטנה וגם מעוברת ומניקה נקראים שפיר בשם בת ואיכא

ראו דברי הרא"ה בספר בדק הבית הנ"ל. ועיין שערי דעה סי' קצ"ב [ס"ק ה]⁵. ואף דהרא"ה פשיטא ליה לאיסור, נראה לי דהמיקל על פי הוכחותינו לא הפסיד.

ועיין בית שמואל באבן העזר סי' קי"ט ס"ק [י"ג], מסופק אי מהני שבעה נקיים של ימי שטותה על ידי נשים פקחות, דיש לומר שוב בימי חלימותה נתעורר החימוד ובימי שטותה לא היה לה חימוד. ופשיטא ליה מסוגיא דריש פרק חרש [יבמות קיג סו"ע] דמיבעי לר' אלעזר חרש קידושיו ספק, מאי ספיקא, וקאמר נפקא מינה אם יכול לגרש, והוה ליה למימר נפקא מינה אם יכולה להינשא וכו'. עיין שם. ולפי מה שכתבתי אינה ראייה, דניחא לש"ס לומר נפקא מינה דשייך בכל הנשים, משא"כ לענין חימוד אין נפקא מינה בזקינה. ועיין יורה דעה סוף סי' קפ"ט.

שוב עיינתי בחידושי הרשב"ץ על מסכת נדה דף ס"ו [ע"א] וכתב זה לשונו, תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה שתשב שבעה נקיים וכו', ואפילו קטנה חוששין לדם חימוד, וכן בזקינה ומחזיר גרושתו גם כן ואפילו היתה מניקה וכו'. עד כאן לשונו. הנה כל האחרונים הנ"ל שכתבו בדין גרושה מעוברת לא ראו דברי הרשב"ץ הנ"ל שכתב בהדיא דמחזיר גרושתו מניקה נמי צריכה שבעה נקיים. וגם הבית יוסף סוף סי' קצ"ב הביא דין מחזיר גרושתו לבד בשם תשובת הר"ש בן הרשב"ץ, גם כן לא ראה הבית יוסף דברי הרשב"ץ עצמו בחידושי שסיים בה טפי דאפילו היתה מניקה, והוא הדין נמי מעוברת דמאי שנא, ובהדיא השווה גם כן דבזקינה נמי דינא הכי וכמו שכתב הרא"ה הנ"ל.

וזה לשון ספר התרומה סוף הלכות נדה [סי' קט], אמר ליה בפירוש אמר רבא לא שנא גדולה וכו', הלכך כל אשה הרוצה לינשא או בתולה או אלמנה או בעולה או גרושה בין גדולה בין קטנה צריכה שבעה נקיים וכו'. עד כאן לשונו. משמע לשונו נמי שאין שום חילוק, וכל הנשים שווים בדין זה גם זקינה ומעוברת ומניקה.

ומעתה נראה לי לפרש גם לשון הרמב"ם איפכא מהנ"ל, וזה לשונו, כל בת שתבעוה וכו', כמו כל אשה וכו', אפילו זקינה ומעוברת ומניקה נמי שווים בדין זה.

לכן מסתפינא להקל, והדרנא בי מהוראתי הנ"ל להקל, כיון דהרא"ה והרשב"ץ כתבו בהדיא גם בזקינה דינא הכי, וכן מוכח

דעת בית שמואל סי' קי"ט הנ"ל, וכן כתב בפשיטות בתשובת גבעת שאול הנ"ל וכרם שלמה הנ"ל, הכי נקטינן. שוב מצאתי בתשובת מקום שמואל סי' ל"ג ובחידושי דינים ליוורה דעה העלה גם כן לאסור גם בזקינה על פי ראיות הנ"ל.

הנראה לעניות דעתי כתבתי.

וחתמתי שמי בכל חותמי הברכות, כנפשו הרמה והנישאה ונפש ידיד נפשו ואוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קצב

[בדין חרדה מסלקת דמים, אם יש בזה חילוק בין חרדה בידי אדם לחרדה בידי שמים]

בעזרת ה' יתברך יום ג' י"ב טבת תרט"ו לפ"ק סעדראהעלי.

ד' עמך גבור החיל, לוחם מלחמות ד' יומם וליל, הלא הוא אהובי בני הנחמד הרבני המופלג חריף ובקי מושל ביראת אלקים כבוד מו"ה אהרן שמואל נ"י עם זוגתו כלתי אשה יראת אלוקים אשת חיל מרת יהודית תחי'.

אחרי דרישת שלומכם הטוב, הננו מבשרים לכם ברכת מזל טוב על הסנדקאות שהיינו בעלי ברית לנכדי יחיה בק"ק קאטה, ותהילה לה' יתברך כולם בריאים ושלמים וכולם נתכבדו אתנו ד' עליהם יחיו אמן.

ועל דבר שעמדת על החקירה בהא דקיימא לן ביורה דעה סי' קפ"ד [סע' ח] היתה נחבית במחבוא, מפני פחד כרכום או לסטים כפירוש רש"י בכמה מקומות¹ וכו', טהורה, לפי שחרדה מסלקת הדמים, אם דווקא חרדה על ידי אדם אבל חרדה על ידי שמים אין פועל סילוק דמים לטהרה. כמו דקיימא לן כעין זה בצמקה ריאה דטריפה², דווקא על ידי שהפחידה בני אדם לא הדרא בריא, אבל צמקה בידי שמים הדרא בריא וכשירה. הרי דפחד בידי שמים דצמית אינו חזק כל כך כמו על ידי אדם ואפילו להקל גבי בהמה, הוא הדין וכל שכן להחמיר גבי אדם דנימא הכי חרדה בידי שמים אינו צמית דמים כל כך לטהרה

דברי יציב יו"ד סי' ז ובאות ד שם. וע"ע יבי"א ח"י יו"ד סי' טז שדן בזה וציין גם לדברי רבנו.

קצב. 1. נידה ט, א ד"ה אם, שם לט, א ד"ה במחבא. 2. שו"ע יו"ד סי' לו סע' יד.

4. עיי"ש שהקל במעוברת ומניקה אם בדקה ביום התביעה, בצירוף דעת הראב"ה (נדה סי' קפג) שאם בדקה ביום התביעה אין דין דם חימוד. אולם בסיום דבריו כתב שעדיין צ"ע למעשה. 5. עיי"ש שהקל במחזיר גרושתו מעוברת ובדקה ביום התביעה. 6. צ"ע למה התכוון רבינו. 7. וע"ע שו"ת

ובהכי נחא לי קושיית תוספות בנדה דף ע"א שם ד"ה והאנן תנן שחרדה מסלקת, בלאו מתניתין דהכא הוי מצי למפרך אדרב וכו'. ולא קשה מידי, דשפיר הוי אסיק וידע התירוץ פחדא צמית ביעתותא מרפיא, כמו באסתר שבאה לה שמועת מרדכי פתאום, אבל אמתניתין דביעותא דמלאך המוות נמי אינה באה פתאום כנ"ל, ומכל מקום אמרת טעמא דבית שמאי מרפיא, פריך שפיר הא זה דומה לחרדה שמסלקת, ומשני ומסיק באמת הכין כנ"ל.

שוב עיינתי בסוטה כ' ע"ב שם ביאר רש"י יותר דבריו בחילוק הש"ס הנ"ל באר היטב כמו שכתבתי, עיין שם היטב, וראיתי בתוספות שם [ד"ה ביעתותא] הקשו, תימה לר"י וכו' קושייתו הנ"ל, ותירצו ביעתותא דמלאך לא מרפיא דלא חזי אלא בשעת הוצאת הנפש, עד כאן לשונם, משמע כוונתם בהיפוך ממש מתירוצי הנ"ל, אבל אין מובן כוונתם בתירוץ זה, וצל"ע לעניות דעתי.

ולכאורה יש להוכיח דאין חילוק בדין זה חרדה מסלקת בין בידי אדם לבידי שמים, מדברי המגן אברהם סוף סי' ג' [ס"ק יד], שהקשה סתירה על הבית יוסף שכתב טעם השמטת הפוסקים התירא דביעותא⁴ לפי שאין אנו בקיאים איזו ביעתותא, והא ביורה דעה סי' קפ"ד שרינן לה מטעם חרדה מסלקת וכו', ואם איתא לחלק כנ"ל הא לא קשה מידי, חרדה בידי אדם דווקא מסלקת ולא חרדה בידי שמים, והתירא דביעותא לא אתי להרהורי הא איכא בגמרא נדה י"ג [ע"א] הרבה גוונא, איבעית אימא דלילה ואיגרא הוי וחייש שמא יפול היינו חרדה בידי שמים כמו שכתב בתשובת נחלת שבעה סימן נ"ט, ואיבעית אימא ביעתותא של שכינה, ואיבעית אימא אימתיא דמריה עליה וכו', כל אלו בידי שמים הן, ואיבעית אימא ביעתותא דרביה זהו בידי אדם, ואם כן אתי שפיר תירוץ הבית יוסף, כיון דלא ידעינן איזו שינוי דגמרא עיקר, דילמא דווקא ביעתותא דרביה שהוא בידי אדם הוא עיקר התירוצים דמהני להתיר, ולא אינך תירוצי כל הני ביעתותא דבידי שמים יש לומר אתי להרהורי, דוגמא לזה אומרים ז"ל [ברכות כה, ב] יהי רצון שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, ולכן השמיטו הפוסקים מלהביא האי שריותא, אפילו אם נניח כדברי המגן אברהם דלענין בקיאים דוחקא לחלק בין חרדה לביעותותא כחילוק הש"ס דנדה ע"א הנ"ל, עיין בספר מחצית השקל וכן פירש כוונתו בספר ברכי יוסף [ס"ק יג], מכל מקום לא קשה מידי מטעמא אחרינא כנ"ל, ועל כרחך דסבירא ליה להמגן אברהם בפשיטות שאין חילוק כלל גם בדין חרדה מסלקת בין בידי אדם לבידי שמים.

מווסתה, [והבאת עוד דוגמא מדברי השלטי גיבורים בגיטין כ"ח [יד, א מדפי הרי"ף אות ג] דמחלק הכי בגוסס על ידי הכאת אדם לא מוקמי ליה אחזקת חי, אבל גוסס בידי שמים אית ליה חזקת חי³]. או נימא גבי וסת אין חילוק בזה, ועיין טור אבן העזר סי' ה' גם כן חילוק בין בידי אדם בין בידי שמים.

אהובי בני יפה העירות גם בזה, וכיוונת האמת, דהכי מבואר בהדיא בגמרא מסכת נדה דף ע"א [ע"א], דפריך אהא דרב אמר ותתחלחל המלכה מאוד שפרסה נדה מחמת ביעתותא, והתנן שחרדה מסלקת הדמים, ומשני פחדא צמית ביעתותא מרפיא, ופירש רש"י, פחדא צמית, דאגת יראה כי הכא מפני פחד כרכום חרדה מסלקת הדמים, ביעתותא, הבהלות פתאום שאדם רואה או שומע נבהל מרפיא, עד כאן לשונו, וכן הוא בש"ס סוטה דף כ' [ע"ב], הרי עיקר החילוק רק בין פחד לביעותותא, דבהלה פתאומית בלא מכווין עליה מקודם, היינו ביעתותא, מרפיא, והיינו כל חרדה בידי שמים הוא בהלה פתאומית, כגון רעם וזיקין ושאגת ארי וכיוצא בזה, בלתי שום דאגת יראה עליה מקודם, אינה מסלקת הדמים, אדרבה מרפיא כמו גבי אסתר, ודווקא חרדה בידי אדם, שאינה באה פתאום אלא דאגת יראה ופחד משך זמן מה, הוא פעולתו בטבע מסלקת הדמים וצמית.

והוא הדין נמי חרדה בידי שמים כהאי גוונא שאינה באה פתאום לא מקרי ביעתותא ולא מרפיא, אלא חרדה מקרי וצמית, כגון ביעתותא דמלאך המות, דבית הלל הרי פליגי במשנה נידה ס"ט ע"ב אין נידה אלא שמתה נידה, ובמסקנא דף ע"א הנ"ל גם בית שמאי מודו, רק מדרבנן קאמר לכבוד נדות חיות וזבים חיים, אף דבוודאי מודים כולי עלמא הא דרב ותתחלחל המלכה שפרסה נדה אלמא ביעתותא מרפיא, על כרחך היינו טעמא דווקא בהלה פתאום שאדם רואה או שומע אפילו בידי אדם כמו גבי אסתר נבהלה פתאום מרפיא ביעתותא, משא"כ ביעתותא דמלאך המות אף שהוא בידי שמים אינה בהלה פתאומית, אלא כל משך זמן שהוא גוסס קודם המיתה דאגת יראה עליה מפני פחד מלאך המות, זהו פחד וחרדה דצמית ומסלקת הדמים ולא מרפיא, ומהאי טעמא לא מחלק הש"ס בהדיא הכי גם בווסת בין חרדה בין צמית אי מרפיא היא אי ביעתותא, בהלה פתאום הוא אפילו בידי אדם כמו באסתר מרפיא, ואי פחדא חרדה דאגת יראה הוא אפילו בידי שמים כמו ביעתותא דמלאכא דמותא צמית ומסלקת הדמים, אבל על הרוב כל חרדה דבידי שמים הוא בהלה פתאומית ואינו חרד מקודם אינה מסלקת הדמים, אדרבה מרפיא הדמים פותח את המקור.

3. עיי"ש בשל"ג שחילק כך בין חולה בידי שמים לחולה בידי אדם, ולא לגבי גוסס שרוב גוססין למיתה. 4. לגבי האיסור לאחוז באמתו ולהשתין.

נזיר [סה, ב] המכה את חברו ואמדהו למיתה וכו' אפילו בדיני נפשות מהני אומד הרופאים. וענוות צדקו תרביני.

ואני בעוניי תמיהני, אדמייתי מורי ממתניתין דשלהי מסכת נזיר, דשנויה התם שלא במקומה רק אגב גררא דטעמא שרגליים לדבר דתני התם מקודם, (ו)טפי הוה ליה להביא מתניתין דריש פרק ט' דסנהדרין דף ע"ח סוף ע"א דהתם עיקר דינא דרוצחים קתני.

והנראה לי לתרץ, לא מבעי להרמב"ם פרק ד' מרוצח דין ה' שהעתיק בדברי התנא קמא וסיים בה היינו טעמא שרגליים לדבר, דסבירא ליה סיום זה במשנה הם דברי התנא קמא הם, כמו שכתב הכסף משנה, וכן התוספות יום טוב שלהי נזיר שם. והגאון בעל משנת חסידים ז"ל בספרו הו"ע עשיר [סנהדרין פ"ט מ"א] אנהיר לן עיינין טפי, דלשון הרמב"ם מיוסד על הש"ס ירושלמי בסוף נזיר [פ"ט ה"ה] ובסנהדרין [פ"ט ה"ג] דמפך לשון המשנה מעיקרו, והכי גרסינן, כיני מתניתא ר' נחמיה פוטר וחכמים מחייבים מפני שרגלים לדבר, יעויין שם. אם כן אדרבה, בהדיא מפרש טעמא שרגליים לדבר שיפה אמדוהו למיתה שהרי הכביד ומת מחמת מכה זו, אבל לולי הרגליים לדבר אין הרופאים נאמנים. וכן הוא בהדיא בירושלמי בנזיר שם. ובאמת מהאי טעמא חובשים את הרוצח, ואין הורגין כל זמן שהמוכה הוא חי אף שאמדוהו. אלא דאין ללמוד משם למקום אחר, דיש לומר התם דווקא גלי קרא וניקה המכה וגזירת הכתוב הוא כנראה מדברי תוספות בסנהדרין ריש דף ע"ח [ד"ה בגוסס], אי נמי משום ספק נפשות להקל. מיהת גם כן אין משם ראיה דסומכים על הרופאים כנ"ל.

ואפילו לגירסא שלפנינו, והיא הגירסת רש"י, שרגליים לדבר שנויה בדברי ר' נחמיה דפוטר מהאי טעמא, הרי בסנהדרין שם פירש רש"י במשנה [ד"ה ואמדוהו] וזה לשונו, ואמדוהו למיתה בית דין וכו', משמע בהדיא כוונתו לשלול אומדנות הרופאים שלא לסמוך עליהם, אלא הבית דין אמדוהו למיתה, לכן דנין את המכה לחייבו מיתה. ועל כרחק בית דין סמוכים בסנהדרין שדנין דיני נפשות ודיני מלקות שהצריכה תורה בהם אומד על המוכה ועל הנלקה, על כרחק צריכים סנהדרין עצמם להיות בקיאים בחכמת הרפואה על כל פנים בחלק זה עיינית² להבחין ולשער הכח גברא המוכה והנלקה. ולכן לא הוזכר בש"ס במכות כ"ב [ע"א] וברמב"ם פרק י"ז מסנהדרין [הל' א-ה] ובפרק ד' מרוצח [הל' ג-ה] שום אומד על

אבל זה אינו, חדא דאין להעמיס כן בכוונת תירוץ הבית יוסף, שאין אנו בקיאים איזו ביעתותא הכל לפי מה שהוא אדם, אבל לא משום דלא ידעינן איזו שינוי דש"ס עיקר קאמר. ועוד, הא עדיין קשיא דהוה להו להפוסקים להביא על כל פנים התירא לאחוז באמה כי מבעת על ידי בני אדם, כהאי שינוי דש"ס הנ"ל אימתיה דרביה.

ועוד, הא אם איתא לחלק כן לתרץ קושיית המגן אברהם, הא תקשה על המגן אברהם גופא מנא ליה לש"ס בנדה דף י"ג (מנ"ל) למיפשט מבולשת כיון דבעית לא אתי להרהורי, דילמא התם דווקא כיון דבעיתיה על ידי אדם, מה שאין כן ביעתותא דרב יודא התם כל הני גוויי בידי שמים הוי לא אלימי כולי האי למנוע ממנו הרהורא דעבירא. אלא על כרחק כיון דכולהו ביעתותא שם לא באו פתאום, אלא דאגת יראה במשך זמן, כולם שווין לטובה שפועלים בנפש על המחשבה לסלק הרהור עבירה בין שעל ידי אדם בין שעל ידי שמים פחד וחרדה מקרי וצמיתי המחשבה כמו שפועלים על הגוף לסלק הדמים גם שניהם צמתי, כל שאינו ביעתותא פתאומית שפועל ההיפוך בטבע האדם דמרפיא כנ"ל⁵.

נאום אביך אוהבך הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קצג

[בענין לסמוך על דעת הרופאים ברואה דם מחמת תשמיש]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד מורי הרב הגאון הגדול המפורסם צדיק יסוד עולם נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מורנו הרב פלק נ"י אב"ד קהילת סעטשין.

גלילי ידין הטהורות משוק פעסט¹ העבר קיבלתי, ושמחתי בשלוותו ובברכתו אשר ברכני מורי הדרת גאונו נ"י, כן יתן ד' אמן.

ועל דבר הערה שהעמידני מורי הגאון נ"י לתמוה על הפוסקים ביורה דעה סי' קפ"ז [סע' ח] שאין לסמוך על הרופאים באיסור רואה דם מחמת תשמיש, ומשנה ערוכה שלהי מסכת

לשלוח אגרות ע"י הסוחרים הנוסעים ליריד. 2. עיינית = באופן עיוני, למדני.

5. וע"ע ברכ"י א"ח סי' ג אות יג, ושו"ת יבי"א ח"ד יו"ד סי' י אות ג.
קצג. 1. בעיר פעסט התקיים יריד גדול באביב ובסתיו, והיו רגילים

תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י, עם זוגתו כלתי הצנועה אשת חיל מרת יהודית תחי', עם בתכם נכד[ת]י הילדה חיילה תחי' וכל אשר לכם שלום בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

מכתבך קבלתי.

[א] ועל דבר השאלה שהצעת מה שאירע לאשה, הנה פשיטא מילתא שלא ראתה הדם מחמת תשמיש, וגם לא מחמת גאלדנע אדער² דרך שם, דתרווייהו לא שכיחי. אבל תלינן במצוי, או דהוכו הצדדים מכח לידה והוה ליה דם מכה וטהורה גם בלא שבעה נקיים, או שנשאר עוד מדם הלידה בחדרי בטנה בחורין וסדקים בעומק הרחם שלא הייתה יכולה לבדוק את עצמה היטב וצריכה על כל פנים שבעה נקיים. וכן תעשה, שתרחץ את עצמה באמבטי בחמין יפה יפה, ותקנח באצבעה במטלית רכה תוך אותו מקום בכל העומק בחורים וסדקים יפה יפה תוך המרחץ במים חמים כדי לקנח ולנקות כל הדם המעורב, ושוב תספור שבעה נקיים, ותטבול וטהורה טהורה היא. וגם כיון דפליגי אי כאב הוי כמכה או לא³, אי אפשר לי כעת להאריך בזה, ומהיות טוב וכו'. כן יעשה ויצלח. אצתי להשיב לך כמבוקשך, ותנוח דעתך.

[ב] שנית⁴ על דבר שו"ת באשה שאחר הלידה זמן רב מוצאה תמיד על הכותונת כתמים ליחה לבנה כשריית בשר וכמראה השעווה וצדדי דומה לאדום אבל אין בו שיעור כתם, ולפעמים תוך הליחה לבנה ווייסע"ר שלי"ם⁵ נמצא כמו טיפין קטנים, וגם מרגשת זיבת דבר לח, ואז יש לה כאב שם בכל אותו מקום איי"ן ברענונג⁶, מה ואיך תטהר את עצמה.

הנה יפה ראית הסכמת רוב האחרונים דזיבת דבר לח לבד לא⁷ מקרי הרגשה, ובכהאי גוונא מיירי עובדא דתשובת הרמ"א [סי' צז] שהובא בט"ז סוף סימן ק"צ [ס"ק מא] שהחמיר, והט"ז חולק עליו, והסכים עמו החוות דעת שם [ס"ק לז]. ובריש סימן ק"צ [ס"ק א] העלה החוות דעת, הרגשת זיבת דבר לח היינו שזב ממקורה, אבל מרגשת רק שזב בפרוזדור למטה ויודעת בבירור דלא הרגישה בשעת זיבתו מהמקור, ודאי לא מקרי הרגשה. אבל הרי מדרבנן טמאה בוודאי אתו מגופה גם בלא הרגשה⁸, אלא אם כן ודאי אתי מצדדים, והכאב מוכיח דאתא מהכאת צדדין ע"י הלידה, כמו דתלינן בבעלת חטטין

פי רופאים, לפי שהבית דין הם האומדים בכח ההשערה שלהם כפי מדעם ורוחב לבבם במשמוש דפיקת העורקים כנ"ל, ואין כאן ראיה נגד הפוסקים הנ"ל.

ואחר שכתבתי זאת עיינתי ברמב"ם ריש פרק ב' מהלכות סנהדרין וזה לשונו, אין מעמידין בסנהדרין וכו' אלא וכו' בעלי דעה מרובה יודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות וחשבון וכו' כדי שיהיו יודעין לדון אותם וכו'. עד כאן לשונו. ואמרתי שישו בני מעי שכיוונתי האמת לאמיתו כדברי הרמב"ם ממש. וראיתי להכסף משנה וזה לשונו, כתב הרמ"ך, תימה מה צורך לדיינים שידעו רפואות וחשבונות וחכמת המזלות, עד כאן לשונו, ואני אומר דמתקופות ומזלות לא קשיא דוודאי צריכין לידע כדי שידעו לעבר שנים וחודשים. עד כאן לשון הכסף משנה. אבל על תמיהת הרמ"ך מרפואות לא מצא מענה גם הכסף משנה, ונשאר בתימה. ועל פי הערתנו הנה מבואר בדברי הרמב"ם עצמו טעמו ונימוקו עמו בלשונו הוזהב הנ"ל יודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות וכו', קצת דייקא, וסיים טעמו כדי שיהיו יודעים לדון אותם, ר"ל כיוון דבעינן אומד בין למיתה ובין למלקות על כן צריכים לידע קצת מחכמת הרפואה הצריך לזה ההשערה, וכפירוש רש"י הנ"ל אמדוהו וכו' בית דין וכו'. ומשה אמת ותורתו אמת. [הוספת המחבר: שוב מצאתי להגאון בספר טל אורות³ שער ט' אור צדיקים ענף ג' כתב כן לתרץ תמיהת הכסף משנה זו על הרמב"ם, והנאני שכיוונתי לדעתו]. ותמיה על הרמ"ך והכסף משנה שנעלם מהם זאת⁴.

ואחתום בברכה מרובה כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן קצד

[א. תלייה במכה בראיית דם אחר לידה.
ב. כתמים אחר לידה והרגשת זיבת דבר לח]

בעזרת ה' יתברך יום ד' אסרו חג דשבועות תרט"ז¹
סערדאהעלי.

חיים ושלום וכל טוב לאהובי בני רחימי הרב
החריף ובקי ודחיל חטאין גבר בגוברין כבוד שם

3. לר' יהודה ליב בן אשר מרגליות. 4. וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"א סי' יג ד"ה וגם מצינו. וע"ע בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס יו"ד ח"ב סי' קנח אות יא.

קצד. 1. בספר נדפס שנת תרט"ו, אך בשנה ההיא חג השבועות חל בימים רביעי-חמישי ואסרו חג ביום שישי. בשנת תרט"ז שבועות חל בימי שני-שלישי ואסרו חג ביום רביעי. 2. טחורים. 3. ע"י בסדרי טהרה סי' קפו ס"ק

ט שהביא את הדעות השונות. 4. מכאן נדפס גם בחל' אה"ע-חו"מ סי' רנד אות ב. 5. ריר לבן. 6. צריבה. 7. כך נדפס באה"ע-חו"מ שם, ואצלנו בדפוס נשמטה תיבת 'לא'. וע"י פת"ש סי' קפג ס"ק א. 8. דלא כדעת סד"ט סי' קצ ס"ק צג שאוסר מהתורה כיון שיצא ודאי מגופה. ונחלקו בכך האחרונים, ע"י בספר טהרת הבית להגרע"י ח"א עמ' ז-י בהערות, ולמסקנה מקיל כרבנו.

דתשובת רמ"א להט"ז הנ"ל. ותשובת מאמר מרדכי⁹ שהעתיקת, אין ספר ההוא בידי, ותוכל לסמוך עליו כי רב גובריה. ואין לדיין אלא מה שענינו רואות. והיינו שלא בזמן וסתה, כיוון שאינה מינקת¹⁰. יותר אי אפשר להאריך כעת מפני כאב ראש לא עליכם.

נאום אביכם אוהבכם הנאמן, הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן קצה

[אם זורה מבחוח בגלל מום באשתו ורוצה לגרשה, אם חייב ליתן כתובה]

שלמא רבא, מאלקא רבא, לגברא רבא, גבר חכם בעוז הרב החריף ובקי מופלג, החכם שלם, עמק החרוץ, צדיק נשגב, הנגיד כבוד שם תפארתו מו"ה מרדכי זילבער נ"י, אבן יקרה בק"ק נייזאטץ, ומקדם היה רב אב"ד דשם¹.

מכתב קודשו קיבלתי זה שנית, ואמור רבנן בכפילא, יאשר כוחו וחילו על כל הטוב אשר בישר ואשר פעל ועשה בעזרת ה' לטובת בני הרב החריף ובקי נ"י, בהשתדלות ידיד נפשי הרב הגאון אב"ד ק"ק פרשבורג נ"י². ואני תפילה על העתיד, ד' הטוב יגמור בעדנו לטובה וברכה. ולבי בטוח בצדקתו וחוכמתו דמעלת כבוד תורתו נ"י, אחרי ראינו כי מאת ד' ברוך הוא בעל הסיבות כולם הייתה זאת, כן ימלא פאר רום מעלתו נ"י את כל דברו הטוב. ועצת ד' היא תקום ולא נבוש ולא נכלם לעולם ועד, אבל יתקדש שם שמים על ידינו, יברך ד' חילו ופועל ידיו ירצה, אמן כן יהי רצון.

ועל התשובה מראש הבטחתיו, על דבר אלמון שנשא אלמנה זה שתי שנים עברו, [ו]כל פעם ופעם בשעת התשמיש מיד בהכנסת השמש הייתה קופצת מן המיטה נשמטת מתחתיו בעל כורחה ואין בידה לעצור אפילו רגע אחד באומרה אליו עמוד מהרה כי השתן בא, ומשתנת מיד, והבעל צריך לפרוש ממנה באופן שהוא זורה מבחוח. ואחר שגמרה זיבת השתן רצתה שיבעול שנית, בטענה כי גם בבעל הראשון הייתה כן וחזר ובעל שנית שהוא [היה] בעל כח, אבל בעלה השני הוא

תלמיד חכם חלוש כח לבעול שנית אחר שיצא זרעו ממנו, ולבו נוקפו מחומר האיסור מוציא שכבת זרע לבטלה. ועוד זאת, היא בעלת קטטה, מריבה עמו יום יום על לא דבר עד בוש. ויצא מביתה מלהיות עוד עמה משום חומר האיסור, והנהו רוצה לגרשה בלא תוספת כתובה שכתב לה הרבה. והיא השיבה לו כעת שאשה נוכרית עשתה לה רפואה, ואין לה מום הנ"ל יותר. וגם זאת אומרת שאם יזמינה לדין תכחיש אותו שלא היה לה מום זה כלל, ואם על כל פנים רוצה בגירושין בעל כורחה, ישלם לה עיקר ותוספת כתובה כל מה שכתב לה.

ועתה נפשו היפה בשאלתו, אם כזה הוי מום. אם תמצי לומר מום הוא, אם היא נאמנת להכחישו גם בלא שבועה או על כל פנים בשבועה. ועל כל אלה איוותה נפשו לדעת תורה הלכה למעשה. ולרצונו הנני, וד' ברוך הוא יורני.

הנה למראה עיני פאר רום מעלתו היא פלוגתת הרשב"ץ עם הבית יוסף באבן העזר סי' ל"ט [עג, ב ד"ה כתב הר"ש בר צמח, סע' ג-ד מהד' מכון ירושלים] ובבית שמואל ס"ק ט' אם משתנת הוי מום, ובדרכי משה שם [ס"ק ג] הניח בצ"ע. אבל בהג"ה ברמ"א סי' קי"ז סע' ה' הכריע וזה לשונו, ויש אומרים דלא הוי מום ויש אומרים דהוי מום, וכן נראה לי עיקר. עד כאן לשונו. היינו כהבית יוסף, וקאי התם להוציא בלא כתובה לא עיקר ולא תוספת. אמנם הבית הלל בסי' ל"ט [סע' ד] באבן העזר כתב על זה וזה לשונו, עיין בספר באר שבע דף קי"ב שכתב בשם הדרכי משה להיפוך, דלא הוי מום, ועל זה כתב וכן נראה לי עיקר, וצ"ע למעשה. עד כאן לשונו. והט"ז הרי הכריעו מדעתו בסי' ל"ט [ס"ק ה], לענין כתובה ודאי לא הפסידה, אלא דיכול לגרשה בעל כורחה גם בזמן הזה. אם כן הוא ספיקא דדינא לענין להפסיד כתובתה.

אמנם בהדיא מבואר בבית יוסף סי' ל"ט בשם התשב"ץ שנשאל על המשתנת במיטה בעת השינה, ופירש שאינו מום דלא דמי לריח רע וזיע שהם דבקים בה בשעת תשמיש, ואין האשה משועבדת לבעלה שתשכב אצלו כל הלילה אלא בשעת תשמיש, ומה לו לבעל אם משתנת בשעת השינה מאחר שאינו עמה אז במיטה, עיין שם בדרכי משה. ומינה נשמע דבנידון דידן נהפוך הוא, דדווקא בשעת התשמיש ממש היא משתנת עד שאי אפשר לו לגמור ביאתו אלא מוכרח הוא לזרות מבחוח, מודה הרשב"ץ דאין לך מום גדול יותר מזה שמבטל עיקר האישות.

ואילך). בספרו של השואל ר"מ זילברר (ולא זילבר) 'תשובה למרי דכיא' עמ' כ נכתב שהיה דיין ומורה בקהילת נייזאטץ ולא 'רב אב"ד'. 2. נעשתה השתדלות שכן רבנו ר' אהרן שמואל ימונה לרב בנייזאץ, אולם ללא הצלחה. 3. עי' בשו"ת התשב"ץ ח"א סי' קכד (מהדורתנו עמ' רסח ואילך).

9. אפשר שהכוונה לשו"ת מאמר מרדכי לר' מרדכי זאב איטינגא סי' ה. 10. וע"ע בזה שו"ת מהרש"ם ח"א סי' יג ד"ה ובאמת. וע"ע בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה ח"ב סי' סו בתשובה לבן רבנו. **קצה**. 1. נראה שהתשובה נכתבה בשנת תרי"ט (עי' עלי זיכרון 11 עמ' ט

פריך אי שלא בשעת וסתה אנוס הוא כו' ודחק לאוקמי בסמוך לווסתה והוא תלמיד חכם לזו ולא לזו, ותיפוק ליה שלא בשעת וסתה ובשלא בדקה מתחילה דהוה ליה שוגג וחייב אכניסה נמי כו'. ושוב אחר זמן רב מצאתי בתשובת נודע ביהודה מהדורא תניינא חלק יורה דעה סי' צ"ו שנראה שלא ראו דברי הכסף משנה והבית יוסף הנ"ל, והקשה השואל שם [ד"ה ועתה נדבר] קושיית פאר רום מעלתו הנ"ל, ושוב חילקו בהחלט כן כהבית יוסף, והשואל השני [שם ד"ה ועתה נשים] הקשה עליו קושיית הנ"ל, ויפה תירץ הגאון נודע ביהודה שם. וגם בספר תשובה מאהבה בסי' קפ"ה ליורה דעה [תשובה שנו ד"ה ועתה אבוא] תירץ יפה, עיין שם היטב.

ולפי זה פשיטא מילתא בנידון דידן מקח טעות הוא ותצא בלא כתובה. והרי עדיפא מזה כתב תוספות שלהי מסכת נדרים [צא, א ד"ה קסבר רב המנונא] בשם תשובת ריצב"א, אם האשה טוענת עליו שאין לו גבורת אנשים, דנאמנת ויוציא ויתן כתובה, היינו מנה ומאתים, אבל תוספת מפסדת, דחיבת ביאה בעינן לקנות בה התוספת, ובהעראה אפילו בקישוי אבר ליכא חיבת ביאה כו', יעויין שם. ומכל שכן בנידון דידן שהמוס מצידה והיא המעכבת אותו מלהזריע במקומו, ולא זו בלבד שחיבת ביאה אין כאן, אלא גם זו שצער גדול הוא לו ביאתו עליה, שהכנסת שמש זו הוצאת זרע לבטלה קרי ליה האי גברא, פשיטא ודאי שאין לה תוספת אלא גם מנה ומאתים אין לה. ועיין בית שמואל סי' קנ"ד ס"ק י"ט וס"ק כ'.

הן אמת כפי שנתברר לי על פי רופא מומחה ישראל ששאלתיו על סיבת חולי זו שמשנת בשעת תשמיש, והשיב לי לפעמים בא זה לה על ידי שאצבע הבעל הוא עב ביותר, [ו]בצירוף התאוה הוא דוחק בכח במקווה השתן המונחת שם למעלה מהרחם. ואם כן הוא הבעל הוא הגורם, [ו]אין לה להפסיד כתובתה, דנסתחפה שדהו. אמנם בנידון דידן שאמרה שכן היה לה גם בבעלה הראשון, והרי אין כל האצבעות שוות, אם כן נתחזקה היא על כל פנים [ד]משנת בשעת תשמיש בשתי אצבעות, ובוודאי הסיבה הוא מצידה לבד, שתולין הקלקלה במקולקל, והיא גופה איתרע והבעל לא איתרע. ועל כרחק הוא בא לה או על ידי חולי, או חולשת השלחופית של מקווה השתן, או לגודל וריבוי תאוותה בפגיעת השמש, או חולי השלחופית כגון שלי"ם או גאלד אדע"ר כפי דברי הרופאים. אם כן הוה ליה מום גמור, ומקח טעות להפסיד כתובתה לגמרי אליביה דכולי עלמא כנ"ל.

ובאיילונות ודאי ולא הכיר בה, פליגי הפוסקים אי צריכה גט מדרבנן בכנסה סתם. וסבירא להו לתוספות [ד"ה או] ורא"ש [סי' ג] ריש יבמות [ב, ב] שאינה צריכה גט אפילו מדרבנן, שאין אדם מוחל על מום גדול כזה, כמו שכתב בשו"ע אבן העזר סי' מ"ד סע' ד' בשם יש אומרים. ואף לדעה קמייתא שם דצריכה גט מדרבנן, היינו טעמא דשמא קיבלה עליה מכל מקום אף שאינה יולדת, כיון דאיהו הבעל מיהת לא עביד איסורא על ידי זה, כמו שכתב הרמ"א בסי' כ"ג סע' ה' מותר לשמש עם איילונות הואיל ומשמש כדרך כל הארץ כו'. משא"כ בנידון דידן בכהאי גוונא שמלבד שאינה יולדת עוד זאת הוא עביד איסור חמור תמיד על ידי זה המום בהוצאת שכבת זרע לבטלה, והרי גדול המחטאו יותר כו' [במד"ר פרשה כא, ד], בוודאי לכולי עלמא אין שום אדם מוחל על מום זה שעיקר האישות תליא ביה. ואפילו גט אין צריכה גם מדרבנן לכולי עלמא, כמו במום דאיילונות ודאי לדעת הרא"ש וסייעתיה. ואם תימצי לומר דצריכה גט מיהא מדרבנן, אבל מפסדת כתובתה לכולי עלמא עיקר ותוספת, והוא בכלל המתניתין [כתובות עב, א] אלו יוצאות שלא בכתובה מאכילתו דברים כו' בשו"ע ואחרונים ריש סי' קט"ו.

ואין לומר הרי בידו לעמוד בלא דישה עד כלות ההשתנה שלה, זה אינו, דמן הנמנע הוא בידו להחזיק הזרע באמתו אחר הכנסת השמש, כי אש בנעורת כו', אם לא שיכניס עצמו בסכנת נפש רחמנא ליצול על ידי שגובר בכח המושך הזרע לאחור בחזרה, הוא סכנה עצומה כמו שכתב בסידור מהר"י עמדין [עמודי שמים ושערי שמים] דף ש"ל. ואם כן אנוס הוא, היינו שהוא פטור מעונש עוון מוציא שכבת זרע לבטלה אם אירע לו כך במקרה, אבל המקרה לא יתמיד, בוודאי לכתחילה הוא אסור לשמש באופן זה שיודע מתחילה כי יהיה מוכרח לזרות מבחוץ בכל פעם.

[הוספת המחבר:] וכמו שכתב עדיפא מזה הכסף משנה בפרק ה' משגגות הלכה ו' לחלק בדרך אפשר באומרה לו באמצע התשמיש נטמאתי בין בדקה את עצמה קודם, ובין לא בדקה קודם דלא הוי אנוס אלא שוגג לחייב עליה אפילו קרבן, כמו שהביא גם מעלתו. ומה שתמה כבוד תורתו על הכסף משנה בזה מגמרא נדה (י"ד) [יב, א] מהו שתבדוק עצמה לחייב חטאת כו', הנה דברי הכסף משנה אלו כן כתב גם בבית יוסף יורה דעה סוף סי' קפ"ה. ואני בעוניי בתשובה אחת הקשיתי עליו עדיפא ממקומו בשבועות דף י"ח [ע"א] מאי

4. מהגמ' בנדה עולה, שאם בדקה לאחר ביאה ומצאה דם בעלה חייב חטאת, ואף שמדובר שם שלא בשעת ווסתה, כפי שהוכיח הנו"ב המובא להלן, ואין זה נחשב אנוס. ולכאורה סוגיא זו סותרת את הסוגיא בשבועות יח, האומרת

שאם בא עליה שלא בשעת ווסתה ונטמאה בזמן התשמיש הרי הוא אנוס, וכן פסק הרמב"ם בהל' שגגות שם. וע"פ הכסי"מ ניתן לתרץ, שדברי הרמב"ם והסוגיא בשבועות הם דווקא בבדקה עצמה קודם לכן. וא"כ לא ברור מה

ומה שאומרת האשה כעת שעל ידי נוכרית אחת נתרפאה, יפה כתב מעלתו שאינה נאמנת, דהאיך יודעת. ואפילו בדקה את עצמה בשפופרת דומה לאצבע של בעל עד מקום דישת השמש ולא השתינה, אי אפשר לה לידע שגם על ידי אצבע השמש לא תהיה שוב משתנת. וגם שמא תחזור לה המום זה. וגם מאוסה היא בעיניו על כל פנים כמו שכתב גם מעלתו. ומהאי טעמא יש לומר, אף דיש רפואה למכתה זו, כגון על ידי מרחצאות צוננים לחזק מקווה השתן, וגם במשך זמן השנים הזקנה מתמעטת חוזק התאוה, מכל מקום מאוסה היא בעיניו כנ"ל.

ומה שאומרת האשה שאם יתבענה לבית דין שמה תכחיש אותו לגמרי. נראה לי גם כן פשיטא מילתא דאינה נאמנת, ואפילו לא תובעת כתובה נמי. כמו באם טוענת עליו היא בדבר שהוא יודע שמשקרת, כגון גרשתי או אין לו גבורת אנשים, היא נאמנת משום חזקה אינה מעיזה כו' הוה ליה כמו אנן סהדי קושטא אמרה, הכי נמי איפכא בנידון דידן שהבעל טוען עליה שאינה ראויה לביאה על ידי המום משתנת, והיא יודעת בזה אם הוא משקר, הוא נאמן משום חזקה זו שאינו מעיז להכחיש, ונאמן הוא להפסיד כתובתה. וקל וחומר הוא, אם איסור ערוה החמורה להתיר אשת איש לעלמא היא נאמנת לומר גירשתי משום חזקה זו אין אשה מעיזה כו', מכל שכן בממון הקל להפסיד כתובתה דנאמן הוא בטענת מום כזה משום חזקה זו דאינו מעיז כנ"ל, וזה ברור.

ומה שכתב מעלתו, אם תימצי לומר היא נאמנת במכחישתו, לכאורה צריכה שבועה מיהת על פי עדות אשה אחת בעלת המקווה, שאמרה בשם בעלת המום שסיפרה לה בעצמה את מומה הנ"ל. אלא דהרמב"ם הרי פסק בהלכות עדות [פ"ה ה"ג] דעד אחד דמחייב שבועה דווקא עד כשר בעינן ולא אשה או פסול. עד כאן דבריו.

במחילת כבודו לא דק, דלא מן השם הוא זה, דהא קיימא לן בחושן משפט סוף סי' ל"ה בענייני קטטות ומקומות בית הכנסת, בכל דבר שאין רגילות ואין פנאי להזמין אנשים לעדות אפילו אשה יחידה נאמנת, אפילו להוציא ממון על פיה, וכל שכן לשבועה. אם כן הא לעניין מום הנ"ל אין דרך להודיע כן צערה מומה לזולת כי אם לאשה דוגמתה.

אבל מטעם אחר אפילו עד אחד כשר שהייתה מגלית לו הבעלת מום את מומה, אינו עד לחייבה שבועה אם היא אחר כך מכחשת אצל הבית דין. כי מה שאמרה חוץ לבית דין בלא שתבעה, וגם לא אמרה אתם עדי, יכולה לומר משטה הייתי

בך, ואין זו הודאה בפני עד אחד⁵. והא אפילו הודאה בפני עד אחד ממש נמי פליגי בדינו הר"ז⁶ [סנהדרין ז, ב מדפי הר"ף ד"ה עד] ורמב"ן [ב"ב לט, ב ד"ה מחאה] אי מחוייב שבועה דאורייתא, בחושן משפט סי' פ"א [סע' י]. ובכהאי גוונא שבנידון דידן, לכולי עלמא לא מיקרי כלל הודאה בפני עד אחד. ומכל שכן שהודאתה לא על ממון ממש עצמו היה, אלא על עניין הגורם לממון לבד אם ירצה הבעל להפסיד לה כתובתה, ופשיטא אם כן דאין העד מחייבה שבועה.

אמנם באמת אין עניין שבועה לכאן כלל, כי הבעל נאמן בברי שלו בלא עדות כלל, אפילו מכחישתו. ולא רק להשביע, אלא גם בשבועה לא מהימנא, משום חזקה ידיה שאינו מעיז נאמן הוא להפסיד כנ"ל.

הוספת המחבר: ודע בדין עדות הנשים על ישיבת מקומות בית הכנסת וכיוצא בזה שהובא בחושן משפט סוף סי' ל"ה הנ"ל, הוא מקורו בתרומת הדשן סימן שנ"ג שפסק כן. ותמוה שלא ראה תשובת הרשב"א חלק ב' סי' קפ"ב דמייתי דעה בשם קצת שכתבו כן, ודחאם הרשב"א בשתי ידיים. וצ"ע, ואין כאן מקומו.

אמנם מדשהה הבעל כל כך זמן עמה שנה ויותר אחר הנישואין ולא בא לבית דין מיד אחר ביאתו עליה בפעם ראשונה בטענת מום זה, או על כל פנים אחר שלוש בעילות שכבר ידע שמוחזקת במום זה קבועה ולא מקרה הוא אצלה ומכל שכן שאחר שאמרה לו שמום זה היה לה מקודם גם תחת בעלה הראשון, או על כל פנים תוך שלושים יום מהנישואין היה לו לקבול עליה, ומדלא בא לבית דין אלא שתק, יש לומר ודאי ידע ומחיל, סבר וקיבל ומחיל לה, ושוב אין יכול לטעון עליה, כדקיימא לן הכי בשו"ע אבן העזר סוף סי' קי"ז [סע' י]. ונהי דוודאי מגרשה בעל כרחא מכל מקום גם בזמן הזה, דהא שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא בטענתו זו דעל כורחו הוא צריך לזרות מבחוץ, ואין אומרים לו לבעל חטא כדי שהיא תזכה ואין מאכילין לאדם דבר האסור לו, אבל מיהת להפסידה כתובתה יש לומר כבר מחל לה מדשתק תחילה כנ"ל.

אבל באמת נראה לי דאין שתיקתו ראויה על שמחל לה, דיכול הוא לומר סבור הוא אולי תתרפא במשך הזמן, אם הסיבה הוא לחולשת מקווה השתן אולי יתחזק יותר ותוכל לעצור השתן, ואם הסיבה הוא לגודל תאוותה אולי תתמעט תאוותה כל עוד שתזקין, ועתה אומר סבור הייתי שאני יכול לסבול כו', כבשו"ע סי' קנ"ד ובמשנה בכתובות ע"ז ע"א⁷. ומה

התנה עמה מראש על מומי אינה יכולה לחזור בה באמירת סבורה הייתי שאני יכולה לקבל. ועי' בר"ן (לו, א מדפי הר"ף) שיי"א שהוא הדין אם ראתה את מומי אף ללא תנאי מפורש, וכן נפסק ברמ"א סי' קנד סע' א. וא"כ

כוונת השואל בקושיה מנידה על הכס"מ. 5. כדעת הש"ך סי' פא ס"ק יב, שגם בהודאה ללא תביעה יכול לטעון משטה הייתי בך, ודלא כדעת השו"ע שם סע' ה. 6. אולי צ"ל 'אז'. 7. עיי"ש במשנה, שלדעת חכמים אם הבעל

גם שבעלה הוא תלמיד חכם ועניו, מחמת בוששה שתק דכסיפא ליה מילתא.

כן נראה לי להלכה ולא למעשה.

ועצתי הוא שיושיב הבעל בית דין במקום שם, ויזמין את אשתו לבוא לפניו [הוספת המחבר: ובקל יוכל הבעל להשיג רישיון על זה מהשרים שם לכופה לעמוד בפני בית דין ישראל], כי שמוע בין אחיכם כתיב [דברים א, טז]. וחלילה לי כן לפסוק דין בדיני ממונות לאחד מן הצדדין לבד, והבית דין צדק הם ידונו ביניהם דין אמת לאמיתו בזה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. ואלהים נצב כו' [תהילים פב, א].

הנה גיליתי דעתי למעלתו רק להלכה ולא למעשה כנ"ל, רק להניח דעתו הרמה.

וה' ברוך הוא ינחמנו מעצבונו, ובישועתו יראהו, וישמח לבי גם אני.

ידידו החותם בכל חותמי הברכות כנפשו ונפש אוהבו הנאמן.

הק' יהודא אסאד

סימן קצו

[דין הולדת טומטום או אנדרוגינוס וזכר]

לידיד נפשי הרב הגדול החרוץ הצדיק מופלג החרוף ובקי, כבוד שם תפארתו, מו"ה שמואל כהן נ"י, דיינא בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידידו הסהורות קיבלתי בזמנו.

ועל דבר שהקשה בנדה כ"ח ע"א, גמרא, השתא טומטום לחודיה כו' אנדרוגינוס וזכר מיבעיא, איצטריך כו', אימא מדהאי זכר האי נמי זכר, קמשמע לן כו'. והקשה מעלתו, הא מסיפא שמעינן לה דנקיט טומטום ונקיבה כו' תשב לנקיבה לבד, משום דשל זכר מובלעים בימים של נקיבה, ותיפוק ליה בלאו הכי משום דהאי נקיבה האי נמי נקיבה, ועל כרחך דלא אמרינן כן בזכר. עד כאן דברי פי חכם חן.

ונראה לעניות דעתי שלושה תירוצים בדבר.

א. דצריך להבין מיד גם על המקשן דפריך מציעתא

קל וחומר הוא מרישא ולא צריכא למתנייה, משמע דאי לא הוי תני ליה לרישא לא הוי קשיא כלל, והא מכל מקום גם זולת בבא דרישא קשיא הא דינא דמציעתא שפיר שמעינן לה מסיפא, טומטום ונקיבה הוא דתשב לנקיבה בלבד משום דמובלעים של זכר בנקיבה, אבל טומטום [וזכר] ודאי תשב לזכר ולנקיבה. אמנם הא בורכי, דאורחא דתנא בכל מקום למיתני דבר והיפוכו בהדיא אף על גב דשמעינן חדא מדיוקא דאידיך. לכן הקשה מרישא לחוד, דהוה ליה מציעתא זו ואין צריך לומר זו, וכיון דשמעינן לה מרישא מקל וחומר לא צריך למתנייה. ואם כן, כיון דמשני ש"ס דלא שמעינן הא מרישא דיש לומר סברא איפכא מדהאי זכר וכו', תו לא קשה מידי הא מכל מקום שמעינן לה מדיוקא דסיפא, דניחא ליה לתנא למיתנייה בהדיא דבר והיפוכו ולא לסמוך אדיוקא דסיפא. וזה פשוט ואמת. הא חדא.

ב. דלקמן דף ל"א סוף ע"א מיייתי ש"ס הא דר' יצחק אשה מזרעת תחילה וכו' שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר, תנו רבנן בראשונה היו אומרים אשה מזרעת תחילה וכו', ולא פירשו חכמים את הדבר, עד שבא ר' צדוק ופירשו, אלה בני לאה וכו' ואת דינה בתו, תלה הזכרים וכו'. ותמוה, מאי לא פירשו חכמים את הדבר, והא ר' יצחק קרא דריש אשה כי תזריע כו'. וצריך לומר דעל איש מזריע תחילה יולדת נקיבה קאי למילף מואת דינה בתו. וכן פירש רש"י בד"ה נקיבות בזכרים, ואת דינה בתו משום הך דרשה איש מזריע תחילה וילדה נקיבה, עד כאן לשונו, וכוונתו ברור כמו שכתבתי. אמנם מהרש"א [ד"ה ואת] מקשה שם, והא דינה זכר הייתה ועל ידי תפילה נהפכה לנקיבה כדאיתא בברכות דף ס' ע"א. ובספר עין יעקב [נדה שם בפירוש עיון יעקב] תירץ וזה לשונו, ולפי מה דמסיק שם בברכות דהיכא דהזריעו שניהם בבת אחת תלה הדבר בתפילה, לכך תלה דינה בו, לפי שהזריע בשווה לה לכן יכולה היתה להתהפך על ידי דין שדנה בעצמה. עד כאן לשונו. ובגמרא ברכות שם הגירסא הכא במאי עסקינן כגון שהזריעו כו', ורש"י כתב הכי גרסינן משכחת לה דמהניא כו'. אם כן נראה לי, לפי הסלקא דעתך דמשני הש"ס דהוה אמינא משום דר' יצחק אשה מזרעת תחילה מדהאי זכר האי נמי זכר, ולא אסיק אדעתיה דמשכחת שניהם הזריעו בבת אחת כדמשני קמשמע לן כו', לא שמענו לפום ההוה אמינא זו דיולדת נקיבה באיש מזריע תחילה מואת דינה בתו, כי קושיית מהרש"א לאמת, אלא דאשה מזרעת תחילה יולדת זכר שמעינן מקרא דמיייתי ר' יצחק אשה כי תזריע כו'. אם כן בנקבה ליכא

קצו. 1. כוונתו, שאילו היתה הסיפא בלבד הייתי מבין בהכרח שטעמה הוא שימי זכר מובלעים בשל נקיבה, כי אילו היה הטעם מדהאי נקיבה האי נמי נקיבה היה צריך להשמיע חידוש יותר גדול בטומטום וזכר שתשב לזכר בלבד בגלל מדהאי זכר האי נמי זכר.

בענייננו, אם שתיקתו נחשבת מחילה לא יוכל אח"כ לטעון סבור הייתי וכו'. ויש לפרש כוונת רבינו, שעיקר טעמו הוא שלא מחל כיון שסבור היה שהמום יחלוף, ועל זה הוא יכול לטעון סבור הייתי שאוכל לסבול עד שהמום יחלוף ועתה איני יכול יותר, מעין טענת סבור הייתי אליבא דר"מ במשנה שם.

למימר מדהאי נקיבה האי נמי נקיבה לפי ההוה אמינא, ולא הוי שמעינן מציעתא מדיוקא דסיפא. ודוק.

ועוד בה שלישיה, דזה לשון רש"י בריש פירקין [נדה כא, א] המפלת כמין בהמה כו', לזכר ולנקיבה, ימי טומאה דנקיבה שבועיים, וימי טוהר כלים לסוף ארבעים יום כזכר ולא לסוף שמונים כנקיבה. נמצא שאין לה אלא כ"ו ימי טוהר. וכן בדין, דעל כרחק אין להקל מספק בסוף ימי טוהר כמו בתחילתן, על כן תשב שבועיים דנקיבה ימי טומאה, ואחר כך שבעה ימי טומאה אחרונים עולים למנין ל"ג ימי טוהר על כרחק דשמא זכר היה, וכלו הל"ג ימי טוהר אחר כ"ו ימי טוהר, ושוב תחילת נדה היא כנ"ל. אמנם הרע"ב במשנה ג' בשפיר מרוקם וגם במשנתנו בטומטום כו' פירש, טמאה שבועיים כנקיבה ואין לה דם טוהר אלא ל"ג ימים בלבד כיוולדת זכר. משמע דאחר השבועיים יש לה ל"ג ימים של דם טוהר. וכן כתב בהדיא בספר הון עשיר [נדה פ"ג מ"ג], ותמה בזה על התוספות יום טוב במשנה ב' [ד"ה לזכר ולנקיבה] שכתב על פירוש רש"י הנ"ל שכן פירש הרע"ב במשנה דלקמן, עיין שם.

אמנם כן יפלא על הרע"ב, מנא ליה הא להקל מספיקא, הא מוכח כרש"י. ועוד, מאי שנא דרש"י פירש כן בריש הפרק, וכן ראוי, דתו לא צריך לפרש כן גם הכא, דסמך על מה שכתב בריש פרקין, אבל על הרע"ב תמוה למה המתין לפרש פירושו עד הכא, טפי הוה ליה לפרש נמי הכי מיד בריש פרקין.

לכן נראה לי, בריש פרקין מודה הרע"ב לפירוש רש"י, דהא על כרחק להחמיר משום ספיקא דאורייתא. אבל הכא הוכיח כן לפרש משום קושיית הרב החכם השואל הנ"ל, אבל לפירוש הרע"ב נוחא תירוץ הש"ס. דבלאו הכי דוחק קצת תירוץ הש"ס, דהמקשה טומטום וזכר כו' מיבעיא על כרחק רוצה לומר חומרא דימי טוהר דזכר קל וחומר מרישא הוא, משום דגם להמקשה רגלים קצת איכא טפי מדהאי זכר האי נמי זכר, משא"כ ברישא. אבל התרצן מתרץ ליה דהוה אמינא מדהאי זכר האי נמי זכר מדר' יצחק כו', ר"ל אם כן חומרא דימי טומאה שבועיים דנקיבה קמשמע לן מציעתא. ותמוה, והא מזה דתשב לנקיבה לא הקשה מעיקרא כלל, אלא מתשב לזכר הקשה דקל וחומר הוא מרישא, והא לא מתרצא בתירוץ הש"ס. וצ"ע.

לכן נראה לי פירוש תירוץ הגמרא, לא דקמשמע לן חומרא דשבועיים ימי טומאה, דהא שמעינן לה מדיוקא דסיפא דלא אמרינן מדהאי זכר האי נמי זכר, כי קושיית הרב הנ"ל לאמת. אבל מסיפא שמעינן רק דלהקל לא סמכינן לומר כן. אבל כוונת התרצן הוא דתשב לזכר ימי טוהר קמשמע לן, דעלה הקשה זו ואין צריך לומר זו מרישא הוא. ותירץ, דוודאי החומרא דתשב לזכר ולא ס"ו ימי טוהר כנקיבה נלמד מרישא

מקל וחומר, אבל איצטרך וקמשמע לן קולא בימי טוהר, דהוה אמינא מדהאי זכר האי נמי זכר ודאי הוא, ואין לה רק כ"ו ימי טוהר, דשבוע שניה דימי טומאה עולין לל"ג ימי טהרה, דלחומרא על כל פנים נימא מדהאי זכר האי נמי זכר, וכבר שלמו הל"ג ימי טוהר. קמשמע לן גם להחמיר לא אמרינן ליה, ותשב לזכר ל"ג ימי טהרה אחר השבועיים וכפירוש הרע"ב. וממילא כיון דמציעתא דינא הכי ל"ג ימי טוהר שלמים, ואף על גב דאיכא זכר לפנינו ויש לומר מדהאי זכר כו', כל שכן דרישא דמתניתין, ופירש הרע"ב שפיר הכא כנ"ל.

אמנם קושטא קאי, דגם הרמב"ם סוף פרק י' מאיסורי ביאה [ה"כ] כתב בהדיא כפירוש רש"י הנ"ל, בסוף ארבעים יום כלים ימי טוהר. וכן כתבו תוספות לעיל ריש דף כ"ז [ד"ה חומר] ודף כ"ט בד"ה תשב, וכן הוא בהדיא בגמרא דף ל' ריש ע"ב, שאם תראה יום מ"א תהא מקולקלת כו'. ועל כרחק צריך לומר דהרע"ב נמי הכי סבירא ליה, ושיגרא דלישניה נקט הכי ל"ג ימי טוהר דזכר, אבל מודה ודאי דכלים בסוף מ' יום גם הכא במשנתנו. ושפיר חזי התוספות יום טוב להשוות פירוש הרע"ב עם פירוש רש"י. ונראה לי ברור דלזה גופא נתכווין תוספות יום טוב, כדי שלא נטעה בפירוש הרע"ב לפרש דפליג על רש"י כנ"ל, ולא כבעל הון עשיר שכתב כן באמת. ואם כן ליתא לתירוצנו השלישי הנ"ל לקושיית הרב הנ"ל, ואסתגר בתרי שינויי קמייתא הנ"ל. ודוק.

ואקצר ואסיים בברכת חיים, נאום ידיד נפשו הדורש שלום ותורת.

הק' יהודה אסאד

סימן קצז

[נאמנות אשה על מכה]

שלום וכל טוב לתלמידי הותיק הרבני המופלג בתורה ירא ושלם כבוד שמו מורנו הרב משה ווייס נ"י, בקהילת קודש סערדאהעלי יע"א.

מכתבך קיבלתי.

ועל דברי הסדרי טהרה בחידוד הלכה על נדה דף ס"ו [ע"א], העלה דפלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל דסבירא ליה [מקור] מקומו טמא נפקא מינה גם לדין לבעלה אינה נאמנת לומר מכה יש לי כו', כיון דלטהרות אינה נאמנת דאתחזקה טומאה עד ערב על פי דיבורה, גם כן אינה נאמנת לחצאין כו'. ותמה מעלתו עליו, איך העלים עינו הסדרי טהרה מגמרא ערוכה בנדה דף י"ו [ע"א], דמסיק התם לרבן שמעון בן גמליאל האשה טהורה ודם טמא. וצ"ע. עד כאן לשונך.

ועל דבר הב"ח בתשובה סי' א' ובאורח חיים סי' ח' דציצית הוה ליה חזקה דתליא במעשה, ומגן אברהם סימן ח' ס"ק י"א דחה דמאי שנא ממקווה שהמשיכו לתוכה ארבעים סאה שאין צריך לבדוקה בכל עת שטובל בה, עיין שם. והקשה מעלתו נ"י אתרווייהו, וזה לשון מעלתו, לא משנה ולא ברייתא איכא דלא צריך לבדוק המקווה בכל יום. עד כאן לשונו.

הנה מבואר בתשובת הר"ן [סי' סו], מובא בשו"ע יורה דעה ר"א סעיף ס"ה, דלכתחילה כשר לבדוק משום איכא לברורי, אבל בדיעבד אין צריך לחזור ולטבול, דכל דלא אתיליד ריעותא העמידו על חזקתו, וכמו שכתב המגן אברהם סע' ט' [שם] גם בציצית. ולא יחלוק הב"ח על תשובת הר"ן בזה. ועוד, מתניתין נמי מוכח כן, מקווה שנמדד ונמצא חסר כל טהרות שנעשו כו' [מקוואות פ"ב מ"ב], משמע דווקא נמדד ונמצא חסר, אבל לא מדדוהו כלל שאין ידוע אם חסר או לא טהרות, דאוקמא אחזקה. וכן כתב הרשב"ץ [ח"א סי' מט] הביאו הבית יוסף סימן ר"א ביורה דעה קודם ד"ה גרסינן בפרק ג' מינים דף ר"ג דפוס וויען, עיין שם.

[הג"ה מבין המחבר. נלע"ד דזה תליא בפלוגתא בית שמאי ובית הלל ריש נדה [ב, ב] כמו שאמרו שם כיון דמגופה קחזיה, וכתב רש"י דעלולה לכך, ופירושו עשויה להשתנות². אך זה אינו, דהתם גרע כיון דהוא עשוי להשתנות מגופה, לכן נקט מגופה קחזיה, אבל ציצית אין עשוי להשתנות רק משום דבר אחר. ונראה לי להיפוך, בנדה עדיף, דהתם נהי דעשוי להשתנות מעצמה לטומאה, אך עשוי להשתנות בהיפוך לפסוק דם ולחזור לטהרה בלי מעשה אדם, כמו שכתבו תוספות ריש גיטין [ב, ב ד"ה עד אחד] דאינה עלולה לראות כל שעה וסופה לפסוק לראות. אבל ציצית עשויין לפסוק בלי מעשה אדם, ולחזור לכשרות תליא במעשה אדם ומעצמן לא יחזרו לכשרותן, וגרע מנדה. עד כאן מבין המחבר.]

ובזה סרה נמי קושיית מעלתו על הב"ח, מאי פריך הגמרא ריש נדה [ב, ב] מאי שנא ממקווה כו', דילמא במקווה כהאי גוונא מיירי שנעשה בידי אדם והוה ליה חזקה דתליא במעשה. ולא קשה מידי, דאם כן מאי שנא דנקט ונמצא חסר, ותיפוק ליה אף בלא נמצא חסר רק שלא מדדוהו מקודם נמי כיון דליכא חזקה. ועל כרחך מיירי בכהאי גוונא דלא נעשה על ידי המשכת בני אדם, ופריך הגמרא שפיר. ויש לדחות לכאורה דנמצא חסר קתני טמאות ודאי, אבל לא מדדוהו יש לומר ספק טמאות.

הטהרה בנדה, ששתיהן עשויות להשתנות.

הנה לא דקדקת יפה במחילת כבודך, דהרי הסדרי טהרה בעצמו לא הוכיח דבריו הנ"ל אלא מכח סוגיית הגמרא דף י"ו הנ"ל, שכן הקשה תחילה וזה לשונו, ועוד קשה, הא כבר פליגי בהא מילתא לעיל דף י"ו ואפלוגי בתרתי למה לי כו'. הרי לעיניו הייתה הסוגיה דף י"ו דמסיק האשה טהורה לבעלה גם לרבן שמעון בן גמליאל, ולא פליגי אלא אם הדם טמא לטמאותה טומאת ערב לטהרות. ועל פי שתי קושיותיו הוכיח הסדרי טהרה דהכא דף ס"ו תליא הא בהא, דגם אשה לבעלה טמאה לרבן שמעון בן גמליאל. והיינו דוקא שאינה נאמנת לומר מכה יש לה כו', משום דאתחזקה טמאה, ואינה נאמנת לטהר עצמה נגד החזקה לטהרות ולא לבעלה, שאין נאמנות לחצאין, אבל בידוע שיש לה מכה מוציאה דם באופן שאין צריך לנאמנותה, בוודאי לכולי עלמא האשה טהורה לבעלה, אפילו הגיע וסתה, כיון דוסתות דרבנן, רק לטהרות טמאה טומאת ערב על ידי נגיעתה בדם, דמקור מקומו טמא. ובהכי איירי הסוגיא דף י"ו דתניא הוואה דם מחמת מכה כו', בידוע משמע בוודאי, ולא רק על פי דיבורה לבד כי אם על פי רופאים ונשים בקיאות בה ונאמנותה, בהא אשה טהורה לכולי עלמא. וכפירוש רש"י דף ס"ו וזה לשונו, דברי רבי, הך מילתא לחודא דנאמנות(ו)ת אשה קאמר רבי, אבל רישא כולה רבן שמעון היא. עד כאן לשונו. והרי רישא תני ואם יש לה מכה באותו מקום תולה במכתה כו', אם כן בהדיא מפורש החילוק במקומו, יש לה מכה ידוע בוודאי טהורה לבעלה לרבן שמעון בן גמליאל, ואם אינה ידוע רק על פי דיבורה, רבי סבירא ליה נאמנת, ורבן שמעון בן גמליאל סבירא ליה מקור מקומו טמא ואינה נאמנת נגד החזקה, וממילא גם לבעלה אינה נאמנת לחצאין, וכמו שכתב הסדרי טהרה, ודבריו נכונים בלי פקפוק כלל.

נאום אוהבך הנאמן, רבך.

הק' יהודא אסאד

סימן קצח

[חזקה התלויה במעשה בציצית ובמקוה]

לידיד נפשי אהובי הרבני מורג חרוץ עוקר הרים הצדיק מורנו הרב דוד צבי עהרענפעלד נ"י, בק"ק פרשבורג.

מכתבו היקר קיבלתי.

קצח. 1. בדפוסים המצויים הוא בדף קח, ב (סוף סע' מד מהד' מכון ירושלים ד"ה כתב ריב"ש). 2. נראה כוונתו שחזקת כשרות הציצית דומה לחזקת

גם כן חזקה דתליא במעשה, מה שאין כן חביות חזקה דיין בטבע הוא ממילא. ונראה לי דקושיא קאי לרבה בבכורות דלא מחלק בכך, אם כן להלכה דקיימא לן כרבינא מעיקרא לא קשה מידי, ואתי שפיר פסקי הרמב"ם. עד כאן מבין המחבר.

אלא שזה אינו. דנהי ממקוה יש לומר כן, אמנם מחביות וממבוי לכולי עלמא קשיא מאי שנא, וצריך לחלק בין חדא לריעותא או תרתי.

אלא דמכל מקום הא תליא בהדיא בהני לישנא מאי טעמא דשמאי, אי משום הרגשה או דלא מוקמי כותלי בית הרחם דם, איכא בינייהו רומיא מאי שנא נדה מכל אלו. ושפיר יש לומר דאין צריך לחלק בין חדא לריעותא אלא לתירוץ שני הנ"ל דתוספות כנ"ל.

ועוד בה שלישיה, דקושיא מעיקרא ליתא, דהב"ח עצמו גם באורח חיים סי' ח' גם בתשובה סי' א' ביאר דבריו דמהאי טעמא דחזקה תליא במעשה הוא לא סמכין עליה באיכא לברורי דווקא, משא"כ ברוב בהמות כשרים כו', עיין שם היטב. אם כן אפילו מקוה שנעשית בידי אדם נמי לא מטמאין בדיעבד הטהרות למפרע, כיון דליכא לברורי. וממילא גם תמיהת המגן אברהם על הב"ח דמחלק בין רובא דתליא במעשה כו', דמשום ספק ספיקא אתינן עלה, דהתם אפילו לענין דיעבד וליכא לברורי הוא. אבל הב"ח לענין איכא לברורי מבררין לבד הוא דמחלק כך בין חזקה בטבע ובין חזקה על ידי מעשה כנ"ל, ופריך הגמרא שפיר מאי שנא ממקוה. וצ"ע על המגן אברהם שהעלה לדינא כהב"ח, דמן הדין אין סומכין על החזקה משום איכא לברורי, והא גם הב"ח רק מהאי טעמא אתי עלה כנ"ל.

ובהנ"ל ניחא לי גם שמעתא דף ג' [ע"א] דפריך מאי שנא ממבוי, ופירשו רש"י [ד"ה ומאי שנא] ותוספות [ד"ה השרץ] לשמאי פריך. וקשה, דילמא באמת מתניתין דמבוי דלא כשמאי. וכן כי פריך תו לאידך לישנא לימא תנן סתמא דלא כשמאי דין כתמים, ומאי קושיא. ונראה לי דהא מסיק ש"ס לקמן [נדה נו, ב] דהיינו טעמא עד שעת הכיבוד, דחזקה על בני ישראל המכבדים מבואותיהן בודקין, וכמו שכתב רש"י כאן [ג, א ד"ה או עד]. וקשה, הרי בדיקה חזקה דתליא במעשה הוא. וצ"ל דהא לא דמי ממש לתליא במעשה כמו שכתב מגן אברהם סי' ח'. אלא באיכא לברורי מהני סברא זו להב"ח דמבררין, אבל לא מטמאין למפרע מהאי טעמא מקודם הכיבוד כנ"ל. ואם כן הא דתני במבוי עד הכיבוד דמקודם כיבוד לא כו'...

(מכאן ואילך חסר)

נאום הק' יהודא אסאד

[הג"ה מבין המחבר. ולעניות דעתי נראה לי דאין כוונת הב"ח לומר דחזקה על ידי מעשה לא נחשב לכלום, רק כוונתו שיש עוד מקום להסתפק בו, כיון דנעשה הציצית על ידי אדם יש לחוש אולי לא תיקנם כראוי באופן גרוע עד שנזכרים להפסיק ועל כן צריך לבודקן. אבל משום חשש וספק זה לא נוכל עוד לחשוב מעשה האדם כאין לגמרי עד שנטמא בעבור זה המקוה שנעשית על ידי אדם ונמצא חסירה כל הטהרות שנעשה על גביו למפרע. אלא ודאי הטעם במקוה הוא רק משום דאזלינן לעולם בתר השתא, וכיון דהשתא חסירה אמרינן גם למפרע חסירה היתה. אם כן גם באשה נאמר כן, ופריך הגמרא שפיר. עיין ט"ז יורה דעה שצ"ז [ס"ק ב]. עד כאן מבין המחבר.]

אבל יש לומר עוד, דקושיית הגמרא אזיל לרבה דלית ליה בבכורות שם [כ, א] לחלק בין תליא במעשה או לא. וכהאי גוונא כתבו תוספות יבמות קי"ט [ע"א ד"ה רבי מאיר] דאזלי סוגיא דהתם לרבה, עיין שם. ועל פי זה יש מקום גם כן לתרץ הרבה תמיהות המשנה למלך פרק י' ממקואות [ה"ז] ושער המלך פרק ה' מתרומות [הכ"ד], לסלקא דעתך בקידושין דף ע"ט [ע"א] דפריך לשמואל ולא סבירא ליה לחלק בין חדא לריעותא לתרתי, תקשי ליה מתניתין אהדדי מאי שנא נדה ממקוה, והניח בצ"ע לתירוץ שני דתוספות לקמן [נדה] דף ג' ע"ב בד"ה איכא, דלאינך טעמי נמי צריך לחלק בין חדא לריעותא כו'. וקושיית המחנה אפרים שם³ אש"ס דגיסין ל"א [ע"ב], והא אפילו אם תימצוי לומר למפרע מעת לעת קאמר נמי חלוקים, דר' אלעזר חושש קאמר, ובמקוה טמאות ודאי. ותמיהת תוספות לקמן [נדה ב, ב] בד"ה השתא כו', ותוספות רי"ד בקידושין [שם] ושער המלך שם, לרב דלית ליה לחלק בין [חדא לריעותא] לתרתי לריעותא, אם כן תקשי ליה מתניתין מאי שנא נדה ממקוה. ותמיהת תוספות קידושין ע"ט בד"ה ושמואל כו', תקשה נמי לרב כו'. ולהנ"ל כל אלו לא קשה מידי, דקושיית הש"ס הכא רק לרבה קאי, אבל אי תליא במעשה לא שמה חזקה כדקיימא לן, לא קשה מידי ממקוה אליביה דהב"ח כנ"ל.

[הג"ה מבין המחבר. גם אני עוררתי מאז על קושיא הנ"ל, ובדברי מרן אבי הגאון זצוק"ל תרצתי קושיית רשב"א [נדה ב, ב ד"ה מדאמרינן] וריטב"א קידושין ע"ט [ד"ה ורמינן] על הרמב"ם [מקואות פ"י ה"ו, תרומות פ"ה הכ"ד] שפסק תרומיהו, במקוה ודאי ובחביות ספק. ונראה לי, לדעת הב"ח ומגן אברהם הנ"ל מקוה שהמשיכו לתוכה ארבעים סאה שנעשה בידי אדם הוה ליה תליא במעשה, דגרוע מחזקה שהוא בטבע העולם. ולפי זה קשה מאי פריך מאי שנא מקוה מחביות אידי ואידי תרתי לריעותא הוא, הא מכל מקום מקוה איתרע

3. ה' אישות סי' ג ד"ה אבל. 4. בהמשך הסוגיא בנדה שם.

סימן קצט

[קביעת וסת בימי זיבה]

לכבוד תלמידי הרב החרוץ חכם ובקי הרב מו"ה שלמה דייטש מסערדאהלי נ"י, וכעת אב"ד קהילת איפאלשאג.

על דבר שתמה מעלתו בנדה ל"ט [ע"א] פירש רש"י ד"ה בתוך כו', ואין זה וסתה לעניין דיה שעתה. עד כאן לשונו. ותמה שהוא נגד דברי הגמרא לקמן דף ס"ח ע"ב, עיין שם.

יפה הרגיש מעלתו, וכבר עמד בו הגאון בספר מי נדה [שם] והניחו בצ"ע, עיין שם.

ולעניות דעתי נראה לי, לפי מה שכתב מהרש"א דף ס"ח שם ע"ב בכוונת רש"י ד"ה ואם יש לה וסת, קא סלקא דעתך אסיפא דמתניתין כו', וזה לשונו, משום דלעיל לרבא לא קאי הכי קאמר דסלקא דעתך הכא כדסבר המקשה לעיל דאסיפא דמתניתין קאי ולא אריש פרקין כדמוקי לה רבא לעיל, דדוחקא למימר הכי לשמואל, דרבא ודאי לא מצי לשנויי בעניין אחר וכבר סליק בתיובתא. עד כאן לשונו. ולולא דברי מהרש"א עדיפי נראה לעניות דעתי כפשוטו, כוונת רש"י קסלקא דעתך כו' כמו בכל מקום דלא קאי הכי במסקנא משמע, ור"ל דהאי מקשה סבירא ליה כהמקשה דלעיל לרבא דאסיפא קאי, ולפי סברתו צ"ל דשמואל לא אמרה לעניין דיה שעתה, אבל למסקנא לעיל דאריש פרקין קאי, גם לשמואל נקטינן במסקנא כסברת המקשה אליביה דשמואל, דגם לעניין דיה שעתה אמרה, ומכל מקום מתניתין לא קשה עליה, דלא קאי אסיפא אלא אריש פרקין. ואם כן אתי שפיר רש"י לטעמיה דף ל"ט הכא, דנשמר עצמו מקושיא הנ"ל בלשונו שפירש בדף ס"ח ע"ב הנ"ל.

עוד נראה לי, דהא הכא בדף ל"ט עצמו סוף ע"א בד"ה מקבע לא קבעה, זה לשון רש"י, דתבעי ג' זימני למיעקריה ואם ישבה ולא בדקה טהורה. עד כאן לשונו. הרי שבקה רש"י להאי נפקא מינה לעניין דיה שעתה. לכן נראה דלעיל מינה נמי כוונת רש"י הוא רק לבאר למאי מהני הקביעות וסת, ור"ל שלא בימי זיבתה. וכן פירש רש"י דף ס"ד ע"א בד"ה לא אמרן כו', דאין קובעת עד שתקבענו שלוש פעמים אלא למקבעיה דתהוי דיה שעתה [ולא] יעקר בפחות מג'. עד כאן לשונו. אבל ודאי בימי זיבה דקא משמע לן שאין קובעת וסת, על כרחך היינו לקולא, כמשמעות לשון המשנה כל אחד עשר יום בחזקת טהרה, וכמסקנת ש"ס דף ס"ח ע"ב וכפירוש רש"י שם, והיינו לעניין עקירה דסגי בפעם אחת וגם ישבה ולא בדקה טהורה,

קצט. 1. מהברייתא על דברי רבא.

אבל לא להחמיר שלא תהיה דיה שעתה. והכי דייק לשון רש"י הכא דף ל"ט, שסיים וזה לשונו, או לעניין שאם לא בדקה תהיה טמאה. עד כאן לשונו. והוה ליה למימר נמי תיבת תהיה מעיקרא, ואין זה וסתה לעניין שתהא דיה שעתה, אלא על כרחך משום שבאמת כן הוא גם בימי זיבתה דיה שעתה, שבק רש"י תיבת תהיה המורה על הסלקא דעתך ואינו כן לפי האמת. כן נראה לי כוונתו.

ועוד, כיון דשמואל אמרה לשמעתיא אין קובעת וסת בימי זיבה בין ממעין פתוח בין ממעין סתום, כגון שלא ראתה רק יום אחד, כמו שכתבו תוספות הכא דף ל"ט [ד"ה רב הונא]. ואם כן סבירא ליה לרש"י בדף ס"ח אמתניתין מצאה טמאה, פעם אחת דוקא, עלה מסיק דדיה שעתה גם לשמואל כיון דמסולקת דמים, אבל בימי ספירת זיבה ממש, כיון דחזינן מעיינה פתוח הרי אינה מסולקת דמים, לא אמרינן דיה שעתה. ועלה קאמר רש"י הכא דף ל"ט דבריו, ולא קשה מידי, דהא ודאי סברא הוא לחלק כנ"ל. ומהאי טעמא גופא טעה המקשה לקמן ס"ח בדשמואל, כיון דבאמת אמרה גם לענין דיה שעתה על כל פנים במעין פתוח בימי זיבה כנ"ל.

עוד נראה לי, דזה לשון רש"י הכא בד"ה חייא כו', לעיל מהדר כו'. ותמוה, דפשיטא הוא. ונראה לי, משום דיש לומר לתרץ התיובתא אתי, דתיובתא הוא למסקנא לקמן ס"ח. וחייא כו' כסלקא דעתך לקמן סבירא ליה גם לדיה שעתה, וחומרא הוא, שהיא בחזקת טהרה, איפכא מרבא. אם כן יש לומר, רבא כר' יוחנן וריש לקיש סבירא ליה, קובעת וסת בימי זיבתה, וברייתא בלא וסת מטמאה, ומתניתין הא קמשמע לן קובעת וסת ודיה שעתה בזמן וסת קאמר. ולאפוקי מפירוש זה פירש רש"י, לעיל מהדר, ר"ל ולא לשנויי תיובתא כנ"ל אתי, והיינו כמסקנא לקמן ס"ח דחזקת טהרה קולא היא לה, ולית ליה קובעת וסת כו' כנ"ל.

נאום אוהבו הנאמן וידיד נפשו.

הק' יהודא אסאד

סימן ר

[א. הכשרת מקווה ממקוה שבחלקו העליון פחות מארבעים סאה ומתחתיו באר. ב. לימוד ספרי קבלה]

ד' עמו גבור החיל, הוגה בתורה יומם וליל, הלא הוא ידיד נפשי ואהובי, גיבור בתורה כליש ולביא,

הרב המאור הגדול המופלג חריף ובקי, משדד עמקים, כבוד שם תפארתו, מו"ה אלעזר פאשקיס נ"י, אב"ד דק"ק גלאנדע יע"א.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי לנכון, עם ברכתו עלי התקשרות בני נ"י, והנני אומר לעומתו גם ברוך יהיה מעלתו.

[א] **ועל** דבר שאלתו במקווה טהורה שבקהילתו שרוצים לנקותה, ובמקווה הכשרה הסמוכה לה העומדת על הבאר (ו)באבן היסוד אין בו כשפופרת הנוד נקוב ואין בה שיעור מקווה, איך לטהרה. נפשו איוותה לדעת, אם להצטרף המים שבבאר מתחת האבן, באשר המים רק מרודדין ואין גופו של אדם עולה בהן, ואין הנקב גדול כל כך להצטרף עם זה המים שבבאר תחת האבן. ויש להסתפק כאשר ישליכו, טרם ישק לבאר על ידי הנקב, אז נפסלו המים שבמקווה על ידי שאובין וכו'. עד כאן לשון מעלתו נ"י.

הנה לא דקדק יפה בלשונו, דממה שכתב באשר המים הם רק מרודדין ואין גופו של אדם עולה בהן וכו', משמעו דארבעים סאה יש בהם. ומה שכתב תחילה ואין בה שיעור מקווה בזה שהוא למעלה על רצפת האבן וכו', היינו שאין כל גופו עולה בהן. וממה נפשך, אם יש בהן ארבעים סאה, אפילו שהן מרודדין [ואין ראויים לטבילת אדם לפי שאין הגוף כולו עולה בהן] פשיטא ודאי שאין כל השאובים שבעולם פוסלין אותו, וצירוף למה לי ממימי הבאר שתחת האבן, הרי גם בלא הבאר שתחתיו הוא מקווה כשירה של ארבעים סאה. ואם מה שכתב מעלתו נ"י ואין שיעור מקווה בזה שהוא למעלה על רצפת האבן וכו' היינו שאין בהן ארבעים סאה, אם כן מה זה שכתב באשר המים הם רק מרודדין וכו', מאי לשון זה רק מרודדין, והרי אפילו הם תלולים וכל גופו של אדם עולה בהן נמי יש לספק אם מצטרפים המים של הבאר שתחת האבן לשל מעלה. ועוד, הא נמי הוא פשיטא איפכא, דאף על גב דהמים שעל גבי רצפת האבן שעל הבאר נחשב כמעין על ידי שהוא מחובר להמעין על ידי הנקב בשולי האבן, מכל מקום הא קיימא לן גם במעין שאובה פוסלת בו לכתחילה כבהגהת הרמ"א [יו"ד סי' רא] סעיף מ', אלא אם כן הנקב בשולי האבן גדול כשפופרת הנוד, ומתחת האבן הוא באר שהוא מעין או מקווה של ארבעים סאה ביחד. ואם כן ממה נפשך אין כאן ספק.

ועל כל פנים נראה, אף שאין בהם ארבעים סאה במים שבאו מן המעין על הרצפה? שעל הבאר, מיהת נראה שיש בהן ודאי כ"א סאה, ומותר להמשיך לתוכה עוד שאובין י"ט סאה

בהמשכה על גבי קרקע ראוי[ה] לבלוע בריחוק שלושה טפחים כבסעיף מ"ו. ושוב יכולים למלאות אותה בכתף עד למעלה ראש, למעלה מהפקק שבנקב כשפופרת הנוד שמן הצד תוך כותל הממוצע בין שתי המקוואות. ואחר כך יסירו הפקק, ויזובו המים מהמקווה שעל הבאר לתוך המקווה שבצידה שטובלים בה תמיד וניקו אותה דרך שם מלוא הנקב שם כשפופרת הנוד. שוב חוזרים וסותמים הנקב בפקק, וממלאים בכתף שנית את המקווה כשירה שעל הבאר עד למעלה ראש ממעל להנקב כשפופרת הנוד, וחוזרים ופותחים את הנקב בהסרת הפקק מתוכן, ויזובו שם במלוא הנקב המים לתוך מקווה שבצידה הנ"ל עד תשלום ארבעים סאה. והוא התקנה היותר מועילה. ועיין ש"ך ר"א ס"ק ק"ב וט"ז ס"ק נ"ז. ועיין תשובת חתם סופר חלק יורה דעה סי' רי"ב וימצא שמעלתו עירבב עירוב מקוואות.

[ב] **מה** שכתב מעלתו על דבר ספרי הקבלה שרצונו לידע מי המה אלה.

ידע נאמנה שאין לנו עסק בנסתרות. ומי יתן והנגלות לנו ולבנינו וכו', גיענו ד' למדריגה זו אחר מילוי כרסי בש"ס ופוסקים ארוכה מארץ מידה, כברמ"א וש"ך יו"ד סי' רמ"ו ס"ק ו'. ועיין תשובת חוות יאיר סימן ר"י בארוכה וירוח לו. אבל ודאי ספר שערי אורה טוב מאוד למתחילים כידוע.

יאר ד' פניו עלינו, ויחוננו דעת בינה והשכל.

כנפשו היפה ונפש ידיד נאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רא

[הטובל במקווה שיש בו ארבעים סאה]
מכוונות, ופירוש דברי התוספתא בזה]

החיים והשלום יחדיו יהיו תמים וברכות לראש צדיק, בנם של קדושים, הלא הוא ידיד נפשי וחביבי, הרב הגדול החרוץ ובקי מופלג, כבוד קדושת שם תפארתו, מו"ה משה הרש שטערן נ"י, מורה ודאין בק"ק העלישטאבע יע"א.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי.

ועל דבר תמיהת מעלת כבוד תורתו נ"י ובקשתו לפרש לו כוונת התוספתא במסכת פרה פרק ח' משנה ז' בר"ש שם

סימן רב

[א. היתר זחילה ע"י חיבור למעיין.]

ב. העמדת הזחילה ע"י דבר המקבל טומאה.

ג. האם נקבים שנמצאו בנסרים שבקרקעית המקווה נחשבים לכלי קיבול]

ד' עמו גיבור החיל, לוחם מלחמת ד' יום וליל, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרב המאור הגדול המפורסם, מורג חרוץ עצום, סיני ועוקר הרים, צדיק נשגב, מורנו הרב משה הערצפילד נ"י, הראב"ד דק"ק סילאש יע"א.

הן נתכבדתי זה שנית בנעימי נאומיו, על דבר המקווה שבקהילתו [ש]סמוכה היא לבאר מים חיים ממנו היו נוזלים על ידי ברזא לתוך המקווה, וכעת הרגיש פאר רום מעלתו נ"י שהמקווה מחסרת מימיה, ועל פי הרוב מי המקווה גבוהים יותר על ידי המים חמין ששופכים לתוכה עד שזוחל מתוך המקווה לתוך הבאר, וכשניקו המקווה נתברר שבין דבקי הנסרים למעלה סמוך לשיעור מקווה זחילה ניכרת בין הדבקים שלא כנגד מימי הבאר, אם כן פסולה לטבול בה. והעלה פאר רום מעלתו נ"י שני ספיקות בתיקונה. א' אם שפיר דמי להעמיד ולמנוע הזחילה ההיא לקבוע שם בין דבקי הנסרים טסי נחושת על ידי מסמרים. ב' אם המי מקווה גבוהים יותר מהבאר באופן שעל ידי פתיחת הברזא רוחב כשפופרת הנוד זוחל מהמקווה להבאר דרך שם, לא איכפת לן בזחילה כיון שהיא מחובר למעיין, ואולי אם גם המקווה חסירה מארבעים סאה ועל ידי הבאר יהיה ארבעים סאה מהני זה החיבור למעיין על ידי הברזא כשפופרת הנוד בשעת זחילה. עד כאן דבריו.

[א] הנה הרא"ש בפרק מרובה [ב"ק פ"ז סי' ג] ובתרומת הדשן סימן רנ"ח ביאר מתניתין פרק ה' דמקוואות [מ"א], מעיין שהעבירו על גבי השוקת דפסול לטבול בשוקת, והוא בשו"ע ר"א סעיף ח', טעמא הוא אף דמחוברת למעיין, לפי שאין בו ארבעים סאה. משמע כוונתו דבשניהם יש ארבעים סאה, מכל מקום לא מהני. הרי דלא הוי חיבור להשלים ארבעים סאה.

וגם מה שכתב הרא"ש טעם הנ"ל דשוקת פסול לטבילת אדם משום דבעי ארבעים סאה גם במעיין, כדמוכח מחגיגה כ"ב [ע"א] ארעא כולה חלחולי מחלחלי וזהו במעיין שייך, ובעי ארבעים סאה במקום אחד וכו', העלה בספר גידולי טהרה בנחל סוף אות ג' דלכולי עלמא לאו דאורייתא היא אלא מדרבנן, כיון דנפקא לן מקרא מעיין מטהר בכלשהו דוחקא לאוקמיה

וזה לשונו, יש כאן שהוא אומר טיהרני וטמאתיו, כיצד, מקווה שיש בו ארבעים סאה מכוונות, ירד וטבל לתוכו הוא טהור ומקווה טמא, הרי זה אומר טיהרני וטמאתיו. עד כאן לשונו. ואין לו מובן.

יפה העיר. והנני מוסיף להפליא דתמוה טובא, דהא ודאי זה מן הנמנעות שני הפכים בנושא אחד, חוץ מפרה אדומה, דממה נפשך, אם הוא טהור על כרחך גם המקווה טהור, דמחוברים ר"ל מקווה הנעשה בידי שמים אינם מקבלים טומאה, ואם מקווה שתחילת הווייתו על ידי אדם, כגון שאובים שהמשיכה כולה או רובה דכשר, ומקבלים טומאה לפי שכבר נתלשו המים מקודם, אם כן איך אפשר שיהיה הוא טהור, הרי המים חוזרים ומטמאים את הטובל. ויעיין מעלת כבוד תורתו נ"י בתשובת חתם סופר ליוורה דעה סי' רי"ג מחקירה זו.

לכן נראה לי דפירוש ומקווה טמא, היינו לא שנטמאו המים, אלא פסולה לטבול בה שנית לפי שנחסר משיעור ארבעים סאה מעט המים שעל גוף הטובל נדבקים. וכן במשנה מסכת מקוואות פרק ד' משנה ו', הטביל בו את הסגוס במקווה שיש בו ארבעים סאה מכוונות והעלה הסגוס ומקצתו נוגע במים טהור, ופירש הר"ש טהור המקווה, פירוש כשר. והכי נמי רישא דמתניתין שם, ירדו שנים וטבלו זה אחר זה הראשון טהור והשני טמא, הוא הוא עצמו האי דינא דתוספתא הנ"ל, וקרו ליה המקווה טמא, פירוש פסול לטבול בו ולא עלתה לו טבילה לשני. ונקט לה בלשון זה כלפי הני כולוה גווני אחריני דתוספתא בסגנון זה, יש אומר טמאני וטהרתיו וכו' ויש טיהרני וטמאתיו וכו', לשון נופל על לשון. ודינא דתוספתא זו הוא דינא דמתניתין במקוואות הנ"ל, והובא בשו"ע יורה דעה סי' ר"א סעיף ס"ב וס"ג. ונקט נמי לשון המקווה כשר או פסול על לשון המשנה דנקטה טהור או טמא, יעויין שם, וזה ברור בפשט התוספתא. ועיין בפירוש הר"ן והרא"ש בנדרים י' ע"ב במשנה, לא דכי אלא אסור, דאשכחן הכי גבי היתר וכו' איל קמצא שהוא דכן, וקרא נמי כתיב [דברים יד, יא] כל צפור טהורה כלומר מותרת וכו'.

אמנם קושיא זו דמעלתו נ"י חלה על הרמב"ם בהלכות מקוואות פרק ו' הלכה י' שכתב וזה לשונו, וכיכר של תרומה שנפל לשם נטמא במים השאובים וכו', ותמה כן עליה המשנה למלך שם, כיכר זו במה נטמא וכו', יעויין שם. וכן בתשובת חוות יאיר סימן (ק"ז) [ק"י] תמה עליה כן והניחו בצע"ג. ובמרכבת המשנה [רמב"ם מקוואות שם במהדור"ק] העלה ארוכה לתרצה יפה, יעויין שם.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

[ג] ויעוד אחת מצא פאר רום מעלתו נ"י בתחתונה של מקווה בתי קיבול שנראה מהם שלא נעשו על ידי ריקבון, ומבואר בתשובת חתם סופר סי' ר"א אם נעשה בתלוש אף שנעשה מאליו פוסלת על פי (הגמרא) [הגהות מרדכי] דקידושין [רמז תקס]. הנה יפה תירץ בעצמו, דהתם בצינור דווקא קאי שהמים עוברים עליו ונעשו שאובים, משא"כ כאן בנקבים שבשוליים. אלא שחזר והקשה ממה שכתב חתם סופר סוף סי' ר"א, פוסל בנסר מנוקב מעת לעת ומונח על רצפת האבנים משום בית קיבול.

הנה כבר אמרתי למעלת כבוד תורתו נ"י פנים אל פנים שלא כתב כן חתם סופר לאמת קיים שזה יחשב בית קיבול הנקבים בשולי המקווה כנ"ל, אלא לחידודי דרך פלפול, כלפי שהשואל רצה לתקן בנקבים שבנסרים השוליים לבטלם מתורת מדרס לצאת ולחוש לחומרת מוהר"ם לובלין בש"ך קצ"ח סוף ס"ק מ"ה, דחה חתם סופר שלא הועיל בנקבים אלו כלום לפי שעדיין ראויים למדרס, ולא זו בלבד שלא הועיל לתקן בזה אלא אדרבה גם זו דמגרע גרע בנקבים אלו שנעשים בית קיבול והוה ליה כלי קיבול ממש דחמיר טפי לקבלת טומאה מפשוטי כלי עץ הנסרים ראויים למדרס לבד. אבל ודאי לפי האמת לא לפסול המקווה קאמר משום בית קיבול זה, דגם אם תימצא לומר דהוה ליה כלי קיבול, הרי הלכה רווחת דקבעו ולבסוף חקקו שרי לטבול בו, ומכל שכן שכבר קבעו בבנין מעיקרא הנסרים על גבי הרצפת אבנים במקווה ונעשה רק לשמש את הקרקע. אבל באמת לא נעשה כלל בית קיבול לקנות שם כלי שהרי לא נעשו הנקבים לשם קבלה לתוכן, אדרבה כוונת העושה הנקבים היה לקלקל את הנסרים [שלא] יהיו ראויין אפילו למדרס, ואיך סלקא דעתך כלל שנחשוב אותם על ידי זה כלי קיבול.

ותדע, דהא דחה חתם סופר הנ"ל בתרי טעמא, חדא דנעשה כלי קיבול ממש, ועוד יש לומר דאיכא למיחש להמים שנכנסים לתוך הנקבים וכו', יעשו על ידי זה כזוחלין וכו'. ובסוף סיים הגאון וזה לשונו, אבל על כל פנים יסתום הנקבים שציווה לעשות בהם משום חשש זחילה שהוא חשש דאורייתא וכו'. עד כאן לשונו. הרי פתח בתרי טעמא משום כלי קיבול ומשום חשש זחילה, וסיים רק בחדא משום חשש זחילה שהוא דאורייתא, ושבק לחזור ולשנות גם טעמא קמא משום כלי קיבול שהוא ודאי דאורייתא טפי מזחילה כזו שהוא רק חשש

קרא בכלים דוקא'. ומכל מקום העלה הרא"ש האי טעמא דשוקת פסול, ולא מהני חיבור למעיין כדי לצרף ולהשלים ארבעים סאה אף שהוא רק מדרבנן, מכל שכן פסול זחילה שהוא דאורייתא לרוב הפוסקים ולא מהני החיבור למעיין להתיר זחילה במקווה בנידון דפאר רום מעלתו נ"י.

ואף אם תימצא לומר דכהאי גוונא על ידי החיבור למעיין לא הוי איסור זוחלין דאורייתא לכולי עלמא, וכמו שכתב בספר גידולי טהרה בנחל אות ו' בשם תוספות בכורות [נה, ב ד"ה שמא], על כל פנים מדרבנן אין המקווה כבנידון דידן מטהר בזוחלין. ובלאו הכי נמי העלה בספר גידולי טהרה בנחל אות ה' דמעין גופא דמטהר בזוחלין היינו דווקא אם הוא זוחל בקרקע ישרה וכו', אבל אם הוא מקום מדרון קיימא לן קטפרס אינו חיבור אפילו במעיין, יעויין שם. וכל שכן בנידון ספיקא דפאר רום מעלתו נ"י בזוחל מהמקווה גבוה על ידי ברזא נקובה כשפופרת הנוד לתוך הבאר הנמוך ממעלה למטה, זחילה זו לא מהני להשלים ארבעים סאה במקווה ולא לטהר הטובל בו בשעת זחילה להמחמירין בסעיף (מ"ו) [נ'] אף שהסדק למעלה מארבעים סאה, משום דקטפרס אינו חיבור, ואם תימצא לומר נמי גוד אחית קיימא לן, בנידון דידן גוד אסיק הוא ולא אמרינן. וגדולה מזו כתב הגידולי טהרה בגבא אות ח' וזה לשונו, ואם בתוך הנהר גומא שמחזקת בפני עצמה שיעור מקווה אפשר דלדעת היש אומרים בסעיף נ' אסור לטבול בה כיון דהעליונים זוחלין, וצ"ע. עד כאן לשונו. ונפשוט ספיקא דפאר רום מעלתו נ"י.

[ב] **אבל** להעמיד הזחילה בין דבקי הנסרים שבדופני המקווה על ידי טסי נחושת כנ"ל שפיר דמי, דכל הציפויין טהורים כרמב"ם פרק ד' מהלכות כלים [ה"ד], ולכולי עלמא נמי דבטל המתכת הציפוי לגבי העץ, שנעשה לשמש את העץ ואזלינן בתר העיקר, יעיין בתוספות יום טוב (פרק ו' דכלים משנה א') [כלים פ"א מ"ד ומ"ו, ופ"ד מ"ה] [ו] בהרע"ב ובתוספות יום טוב פרק י"א דכלים משנה ב' [ד"ה שנעשו לקרקע], פלוגתא דהני תרי טעמי בכלים המטלטלים ולא נעשו מתחילה להשתמש בקרקע וכו'. וכהאי גוונא בנידון דידן, תחילת עשיית הטסין הוא רק לשמש בקרקע, ומחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ואינו מקבל טומאה. ועיין בנקודות הכסף סי' שע"א ביורה דעה [סע' א]. איברא יכול להעמיד הזחילה בטיט חזק שקורין קיט נמצא ביד אומן הקדר לסתום בו הסדקים שבין דבקי הנסרים באופן שלא יהיה זוחל כלל.

למקילים הסוברים שאין צריך ארבעים סאה במעיין, ותמה עליו שיש לדחות ראיתו, וכתב ליישב, עיי"ש. 2. וע"ע בזה שו"ת מהרש"ם ח"א סי' לא ובד"ה ואני מצאתי. 3. עיין שו"ת כתב סופר יו"ד סוף סי' צו ד"ה אחר דברים.

רב. 1. דברי רבינו צ"ע, שבגד"ט שם לא כתב שלכו"ע הוי דרבנן, אלא כתב שמלשון הרא"ש משמע שהוא דרבנן ומהרשב"א והר"ן משמע שהוא דאורייתא, עיי"ש. גם הראיה שהזכיר רבינו לא הביאה הגדו"ט שם להכריע שהוא דרבנן לכו"ע, אלא הביאה בשם הרשב"א שהביא מזה ראיה

כנ"ל. וכל כהאי גוונא ודאי למדין משיטה אחרונה דלא חשב הגאון הני נקבים כלי קיבול, ומעיקרא רק דרך חידוד כתב כן, כלומר נהפוך הוא מסתברא מכוונת השואל⁴.

ומה שכתב פאר רום מעלתו נ"י שנראה שלא נעשו הנקבים על ידי ריקבון, לעניות דעתי בהא סמכין על הרוב המצויין אצל מקוה ועושין כדי להכשירה בקיאיין הן ובוודאי בהכשר נעשה מעיקרא [כברמ"א בהג"ה סעי' ד'] על פי רב תלמיד חכם בעל הוראה, שלא להוציא לעז על הראשונים חס ושלום, כמו שכתב מוהר"ם לובלין בתשובה סי' צ"ז. ואילו היו הנקבים בתי קיבול באותן הנסרים כבר בתלוש לא היו קובעין אותה ברצפת המקוה.

ובזה אני דן גם על תיוהא רבה שמצא פאר רום מעלתו נ"י, שהנקב בתחתית המקוה ונסתם על ידי אבן אינו כשיעור שפופרת הנוד, ואם היה כלי בתלוש לא נתבטל על ידי נקב זה לטבול בו. מלבד מה שיפה העיר פאר רום מעלתו נ"י בזה דהעיקר כדעת המחבר סעיף ז' דבנקב המטהרו סגי, גם זה נראה לי תלינן בוודאי מתחילה נעשית בהכשר על פי מומחים ובקיאיים בדין זה דבעינן נקב כשפופרת הנוד, וברבות השנים על ידי לחלוחית המים נתפשט חלקי העץ סביב הנקב עד שנתכווץ ונתקט[ן] הנקב בטבע או על ידי סיבה אחרת שלא נדע בלי ספק. אבל בוודאי מהיות טוב וכו' נכון לתקן גם עתה מאי דאפשר ולהגדיל הנקב כשיעור מוציא טפח על טפח מרובע, כמו שכתב בתשובת אמרי אש [יו"ד] סי' ע"ט, ולסותמה שוב כנוהג באבן או בעץ ארוך, או לחפות עליה טס נחושת במסמרים. כן נראה לי. ותו לא מדי.

ו[י]תענג על רוב טוב בשמחה וטוב לבב מרוב כל.

כנפשו היפה וכנפש ידיד נפשו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רג

[טבילת גיורת כאשר הדיינים רחוקים וסומכים על עדות אשה העומדת על גבה]

אלפי אלפים שלומים, וחיים ארוכים ונעימים, יתן ה' תשועת עולמים, לראש אהובי ידיד נפשי, הלא הוא הרב הגאון רבא דעמיה מדברנא דאומתיה,

איש חי ורב פעלים מקבציאל, צדקותיו כהררי אל, החכם השלם כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה שמעון סופר נ"י אב"ד דק"ק מאטערסדארף (וכעת הגאון אב"ד בעיר ואם בישראל קראקוי יע"א).

יקרתו על בי דואר קיבלתי יום אתמול, ושמחתי על הבשורה טובה כי גמר ה' בעדו לקיים מצוותיו. ברוך ה' העוזר לכל הבא לטהר, כן ה' צבאות יגן עלינו יהיה בעזרתנו סלה. ואלף תודות להדרת גאון מעלתו נ"י על זריזותו וטרחתו עם הבד"צ ישמרם צורם, ישלם פועלכם ומשכורתכם יהיה שלמה מעם ה' כו'.

ועל דבר שנשאל הדרת גאונו מרב מובהק מו"ה אהרן ס"ג נ"י, אם המקוה קצרה שאי אפשר לשני אנשים לירד עד סמוך למים לראות בעין יפה אם היורדת לטבילה טבלה כל גופה במים ולא נשאר אפילו שיער אחד משערות ראשה חוץ למים, אלא אשה אחת משגחת עליה(ן) בעין יפה שיורדת עמה(ן). ונסתפק אם מהני עדות האשה בזה, על פי מה שכתב הש"ך יורה דעה סי' רס"ח ס"ק י' בשם הפרישה דבעינן על כל פנים שני עדים שנתגיירה כראוי, והבית דין העומדים למעלה ורואים למטה אינם יכולים לדקדק בעין יפה אם באה במים מבלי השאיר שיער אחד בחוץ.

שפיר חזי רום מעלת הדרת גאונו בתשובתו ויפה כוחו בכוחא דהיתירא, כי לא ניתנה תורה למלאכי השרת. איברא ראיית רום מעלתו נ"י דמי ישים עיניו במים אם לא קפצה פיה או עיניה ביותר, על כרחך מה שבידה לעשות היא נאמנת על עצמה כיון שנזדקקו לה בית דין. לעניות דעתי אין זה הכרח כל כך, דאין דנין אפשר מאי אפשר, דהא אפשר לטבילה במקוה רחבה שיכולים הבית דין לעיין עליה יפה יותר. וכהאי גוונא מחלק הרמב"ן בחידושיו ריש נדה וריש גיטין [ב, ב ד"ה עד אחד] דמהאי טעמא ליכא למילף מנדה עד אחד נאמן באיסורין, דהתם היינו טעמא אי אפשר להביא עדים לפסיקת זיבתה ולטבילתה, ולא למדין למקום אחר, יעויין שם.

אבל קושטא קאי, דמכל מקום טעמא דנאמנת לעצמה משום דבידה לעשות כדין וכראוי שלא לקפוץ פיה ועיניה ביותר, והכי נמי שלא יהיה אחד משיער ראשה צף על פי המים, אף שאין זה ביד הטובלת עצמה מכל מקום הוא ביד האשה העומדת על גבה ומטבלת אותה ומשגחת עליה שתביא כל גופה במים, ובידה הוא לכוף קומתה יפה לתוך המים, וכל שבידה נאמנת נגד חזקת איסור, ואין על הבית דין כי אם לראות רק גוף הטבילה ולא כל פרטי דיני החציצה.

וכפי שכתב בשו"ת פרי השדה ח"ד סי' קיז.

רג. 1. ליתא שם.

4. עיין בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס שם אות כ שבדברי רבינו מיושבים דברי החת"ס ממה שהקשו עליו בפת"ש סי' קצח ס"ק יט ושו"ת חזון נחום סי' קיט; ואף שיש מקום ליישב דבריו באופנים אחרים, האמת כדברי רבינו,

וראיה נראה לי מש"ס יבמות מ"ה [ע"ב] מי לא טבלה לנידתה כו', ועד כאן לא תמהו התוספות [ד"ה מי] ורמב"ן [ד"ה מי] וכל הפוסקים² על זה אלא מהא דגר צריך שלושה משום משפט כתיב ביה דהוי ליה דין, אבל בלאו הכי בלא דין משפט לא קשיא להו. ולפי מה שכתב הדרת גאון נ"י שאין לנו נפקא מינה בזה כי אנו אין לנו אלא טבילת נדה לבעלה, וזה ודאי אין צריך עדים, אם כן תקשה להו בפשוט הא גם בלאו דבעינן בית דין הא על כל פנים עדות בעינן שטבלה כראוי לדעת הפרישה, ואילו בטבילתה לנדתה לא הו עדים כלל. ועל כרחק דפשיטא להו דעל הטבילה לכתחילה צריך בית דין אבל בדיעבד סגי בית דין לקבלת עול המצוות לבד, וטבילה אפילו עד אחד כשר נמי לא צריך בדיעבד אלא גם אשה נאמנת, כתירוצ' ראשון דתוספות דף מ"ה הנ"ל, או כיון דידוע שטבלה כאילו עומדים הבית דין שם דמי כתירוצ' שני דתוספות. ועל כרחק גם הפרישה רק לכתחילה קאמר למילתיה, שבוודאי לא היו בהעלם עין מאיתו דברי תוספות יבמות מ"ה [ע"ב] ד"ה מי לא טבל הנ"ל. וש"ך [סי' רסח] מביא ס"ק י' מתוספות יבמות מ"ז [ע"א] ד"ה יש לך עדים כו', צע"ק דטפי הוה ליה להביא מן המוקדם, ועדיפא, דאפילו חד איש אין צריך אלא אחד אשה סגי, בתוספות מ"ה ע"ב הנ"ל, דאין דרך אשה שילכו אנשים וכל שכן איש אחד עמה בשעת טבילתה כו'. וכן הוא ברא"ש פרק החולץ סי' ל"א שם ובתוספות קידושין דף ס"ב ריש ע"ב [ד"ה גר]³.

על כל פנים יפה כהלכה הורה גבר בגוברין כבוד הדרת גאונו נ"י הוראתו בקדושה במקווה טהרה והנני מסכים אתו. וה' יטהר ליבנו אמן סלה.

ומן אז עמדתי לתמוה על הבית יוסף ביורה דעה סי' קצ"ח דף קפ"ו סוף ע"א [פה, ב ד"ה וכתב הרמב"ם, סע' ז(ב), ח(ב)], (ט(ב) מהד' מכון ירושלים), מייתי פלוגתת רמב"ם וראב"ד⁴. וצל"ע על הראב"ד ובית יוסף מברייטא ערוכה ביבמות מ"ז [ע"ב], כל החוצץ בטבילה חוצץ בגר ובנדה לבעלה. ותוספות שם [ד"ה וכל] חילקו בין חציצה ודאי לחציצה ספק בדרבנן, וכן הבית יוסף סוף סי' קצ"ט [צד, ב ד"ה והרמב"ם כתב

סע' יג מהד' מכון ירושלים] תמה על הרמב"ם, בפרק א' [ה"ב] נמי [ד] הוה ליה לחלק, ולעניות דעתי לא קשה מידי מתוספות יבמות מ"ז הנ"ל, [ד] לא חילקו בין לטהרות ובין לבעלה אלא בספק חציצה, אבל לא בוודאי דרבנן לא חילקו בהם. וצ"ע.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רד

[שיעור מקווה]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, על ראש ידיד נפשי, תלמידי היקר, חריף ובקי בחדרי תורה, כבוד שם תפארתו, מו"ה מרדכי מרגליות נ"י, רב ומורה בעיר קירכבערג יע"א.

על דבר שאלתך על שיעור מקווה ארבעים סאה כמה הין יש בהן.

[מכתבך] הגיעני בזמן שהייתי טרוד בנישואי בתי הרבנית הצנועה שתחי', ושוב חשבתי שכבר מני אז השגת תשובה נכונה על זה מאביך הרב הגאון אב"ד דקהילת קודש פיגונג נ"י. ושוב נשאלתי על זה מהנגיד ר' אברהם כ"ץ ראש הקהל דקהילתך ישמרה צורנו, והשבתי לו שאינו פחות מתשעה הין, ניין עממער פער אכציג האלבע עסטרייכער¹ כל הין והין, ולא כמו שכתב בספר כרם שלמה² [יו"ד ריש סי' רא], היות כי מדדתי בכלי המחזיק לוג ומצאתי כן מכון. וגם השבתי לו שהכל יעשה על פי הרב ומורה דקהילתו נ"י כדת של תורה.

ועל דבר השיעורין מה שהעלה בתשובת חתם סופר חלק אורח חיים סי' קכ"ז, הנה יפה השיג עליו תלמידו הגאון בתשובת אמרי אש חלק אורח חיים סי' ל"ג, ועיין גם כן בתשובת יד אליהו סי' כ"ה כו', דלא כהחתם סופר. אבל קושטא קאי דקצת נתקטנו הביצים כמו שכתוב בתשובת תשב"ץ חלק ג' סי' ל"ג, אבל לא בכפליים.

בנדה לטהרות לחציצה בטבילת גר, והראב"ד תמה מדוע הקיש גר לטבילת טהרות.

רד. 1. תרגום, תשעה דליים לשמונים חצאי מידת אוסטריה. המילה 'הין' כאן היא הצורה המעוברת של המידה שנקראת עמער שהייתה מקובלת באוסטריה שהיא כ-57 ליטר, אותה היו מחלקים ל-40 מאאס maas, וכל מאאס שווה לשני חצאי הלבץ halbe ולארבע זיידל. 2. לרבי שלמה האאס, פרעסבורג תר"ג.

2. עיין ב"י יו"ד סי' רסח ריד, א, ד"ה וכל עניניו, סע' ג(א) מהד' מכון ירושלים. 3. ובשו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' קנ אות ז ציין להוכחת רבינו מתוס', וכתב שיש להביא ראייה נוספת מהגמ' בקידושין עג, ב נאמנת חיה לומר זה כהן, שאין דרך אנשים להיות שם. וכן הרמ"א חו"מ סי' לה סע' יד כתב שבמקום שאין אנשים רגילים להיות תקנת הגאונים להאמין לאשה, אך כתב שצ"ע בזה לעניין דיעבד. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"א יו"ד סי' יט שהאריך בשאלה זו. 4. הרמב"ם בהל' מקוואות פ"ב הכ"ב השווה בין חציצה

הזה, שלפי דעת הדרת גאונו נ"י הוא יותר משלוש עשרה מידות הן קרוב לארבע עשרה הן, ולעולם לא עלה על דעת אדם לשער מקווה בשיעורי ביצים כי אם באצבעות ולהחמיר בשל תורה כו'.

ידידי, הנה זה לשון התנחומא סוף פרשת קרח [סי' יב], שיעור מקווה ארבעים סאה כנגד ארבעים באר שכתוב בתורה, וכמה ביצים בשיעור המקווה חמשת אלפים ותש"ס, והסאה קמ"ד ביצים, מ"ג ביצים וחומש ביצה שיעור החלה. ומניין למקווה דצריך ארבעים סאה, דכתיב יען כי מאס העם את מי השילוח ההולכים לא"ט, בגימטריה ארבעים, הרי שיעור סאה טפח על טפח ברום טפח, והמפריש שיעור חלה צריך להפריש שישה לוגין ואחד וחומש ביצה. עד כאן לשון התנחומא. וכן הרי"ף בפרק ערבי פסחים [כג, ב מדפי הרי"ף] מבאר יפה שיעור ארבעים סאה של מקווה גם כן בחשבון שיעורי הביצים. עיין שם היטב. וחשבון זה הנ"ל הוא מכיון יפה אי רביעית הלוג הוה ביצה ומחצה עם הקליפה, אם כן הלוג הוא שש ביצים וקב הוא עשרים וארבע ביצים, וסאה קמ"ד ביצים, ארבעים פעם קמ"ד עולה חמשת אלפים ותש"ס. ואם נאמר עכשיו נתקטנו הביצים בכפל עד דרביעית הלוג הוא שלושה ביצים, עולה סאה רפ"ח, ב' מאות שמונים ושמונה ביצים, ארבעים פעמים רפ"ח עולים אחד עשר אלף חמש מאות ועשרים.

והתשובה י"ץ בתשובה [ח"ג סי' לג מהדורתנו עמ' מ והערות שם¹] כתב שלא שיערו מקווה בביצים מהאי טעמא לפי שנתקטנו, וצל"ע עליו מאי שנא מחלה ששיערו בביצים ולא חשו לזה. וגם במחילת כבודו לא ראה התנחומא הנ"ל וגם דברי הרי"ף בפרק ערבי פסחים דגם במקווה שיערו בביצים כנ"ל.

שהעלית לפני, ואי"ה אחר שיבוא לידי אענה עליו בל"נ. וזה ימים קיבלתי אגרת מידיד נפשי הגביר איש ירא אלקים הנגיד ה' אברהם כ"ץ נ"י הראש הקהל דקהילתך, ושאלני על שיעור מקווה כמה הן. והשבתי לו שאינו פחות מתשעה הן, 9 עממער פער 30 האלבי אסטרייכער כל הן והן, ולא כמ"ש בספר כרם שלמה [או"ח, שיעור השיעורים, שיעור המקווה, יו"ד ריש סי' רא], היות מדדתי בכלי המחזיק לוג ומצאתי כן מכוון. וגם השבתי לו שהכל יעשה על פי הרב ומורה דקהילתו נ"י כדת של תורה... נאום אוהבו הנאמן. הק' יהודאסאד. במחילת כבוד תורתו אלף פעמים ליתן איגרת הלוטה פה ליד ידידנו הנגיד איש ירא אלקים הנכבד כבוד שם תפארתו כ"ה אברהם כ"ץ ריבוק נ"י. עכ"ד. ועי' לקמן סי' שנא הע' 16. וראה עוד בתשובה הבאה סי' רה תשובת רבנו לאבי השואל רבי ישראל דוד מרגליות בנידון שיעורי מקווה ע"ש. וע"ע בזה שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שס ד"ה מכתבו הגיעני וסי' שע ד"ה ובדבר שיעור.

רה. 1. ועי' לעיל סי' צב אות ז בעניין התקטנות הביצים. 2. עיי"ש ברשב"ץ שאכן כתב שנתקטנו הביצים, אך לא כתב שמטעם זה לא שיערו מקווה

ואני מדדתי על פי אם תימצא לומר שהביצים נתקטנו בכפליים ורביעית לוג הוא שלוש ביצים, גם על פי פירוש המשנה להרמב"ם מסכת פאה פרק ח' משנה ה', עשיתי לעצמי כלי המחזיק לוג, ארבעה לוגין הוא קב מחזיק שלושה האלבע של מעה³ ררי"ן, שישה קבין הוא סאה, שש פעם שלושה האלבע הם ח"י האלבע, ארבעים סאה, ח"י פעמים ארבעים, הם שבע מאות ועשרים מידות שקורין האלבע. והין אחד מעהריש שהוא שמונים מידה אכציג האלבע אחד עממער. על פי זה עולה שיעור מקווה ארבעים סאה הם תשעה עממער תשעה הין מעהריש מכוון כנ"ל.

וכפי הציור, שטח המקווה שלכם, דיא לענגע פינף שוך פיער צאל, דיא אונטערע ברייטען צוויי שוך דריי צאל, דיא אבערע ווייטען דריי שוך פיער צאל, דיא העכי פיער שוך⁴. הוא עולה יותר מתשעה הין, ואריך⁵.

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רה

[בעניין הנ"ל]

להרב הגאון המופלג ומפורסם, צדיק כביר ובנם של קדושים, החכם המושלם כבוד שם תפארתו מו"ה דוד מרגליות נ"י, האב"ד דק"ק פיזונג יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי.

על דבר שיעור המקווה כמה הוא לפי מידות ההין בזמן

3. מידת מערין, דהיינו מורביה שבצ"כיה. 4. תרגום, האורך חמש רגליים וארבעה אינץ', הרוחב התחתון שני רגליים ושלושה אינץ', הרוחב העליון שלוש רגליים וארבעה אינץ', הגובה ארבע רגליים. 5. בספר אגרות מהרי"א (בהכנה) מובא מכתב של רבנו לר"מ מרגליות בעניין שיעור המקווה [מקורו בספר 'זכרון יצחק' ב"ב תשל"ט עמ' נה-נו ובקונטרס 'עטרת זקנים' לונדון תשנ"ג עמ' לא-לג, והוגה ע"פ כת"י]. וז"ל: בעזרת ה"ת יום ב' י"א טבת תרכ"א לפ"ק סעדראהעלי. השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש אהובי תלמידי היקר הרב חרירי ובקי בחדרי תורה הגדול שמו מו"ה מרדכי מרגליות נ"י רב ומורה דק"ק קירכבערג יע"א. יקרת נעימי נאומיך קיבלתי זה ימים ע"י ראצאפיק"ע [דואר רשום], ובאותן הימים לא הייתי במזג השווה נתאחרתי מלהשיב להרבה רבנים יחיו, וכעת היום הנני לרצונך. עניין השו"ת על דבר מקווה טהרה בחודש תמוז קיבלתי, בעת ההיא רבו טירדותי בעסקי בנישואי בתי האשת חיל מרת שרל [ביכלער] תחי', ואמרתי בודאי מני אז כבר השיג מעלתך תשובה נכונה ממר אביו ידיד נפשי הרב [רבי ישראל דוד מרגליות] הגאב"ד דק"ק פעזינג נ"י. ולעת עתה אין השו"ת

והן בנו הרב נ"י גרם כל זה הצער לעצמו ולנו, על ידי שהורה להם מתחילה כי יש די בשבעה הין ולא על פי הספר כרם שלמה סי' ר"א, כי הוא כתב לפי חשבוננו סגי בשישה ורביעי הין, ועתה היום הוא רוצה להפריז על המידה בהיפוך לרבות המים עד ט"ו הין. ועל כל פנים החמירתי עליהם בשיעור הנ"ל, גם על פי מידות אצבעות אינו עולה יותר, וגם יוכלו לתקנה שיתפחו המים, ובזה פסקה התרעומת¹⁰.

ותנוח דעתו כאוות נפשו ונפש אוהבו הנאמן הטרוד.

הק' יהודא אסאד

סימן רו

[פסול שלושה לוגין במעיין פחות מארבעים סאה, ובעניין הויה ע"י טהרה]

חיים ושלוש וכל טוב, אל יחסר קורטוב, לכבוד אהובי תלמידי הרבני המופלג בתורה וביראה טהורה, חריף ותיק, מתון ומסיק, כבוד שם תפארתו מו"ה נתן מיללער נ"י, וכל אשר לו שלום, וכעת אב"ד דק"ק סעטשין יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי זה ימים על ידי אביך ידיד נפשי הצדיק נ"י, ושמחתי בדבריך כי עשה ה' לך בית נאמן שתוכל לישב באוהל תורה במנוחה ומוזון ארוחה, יהי חן ה' עמך תמיד והיתה הרווחה, אב ואם הבנים שמחה.

ועל דברי התורה אשר החילות לעיין במקווה טהרה בעירך שמה שהוא מעיין נובע ולפעמים חסרו המים, והם הוסיפו עליהם שאובים, ועלה על דעתך לפוסלה אפילו מדאורייתא משלושה טעמים.

א. הרי דעת המחבר סי' ר"א סעיף מ' דשאובין פוסלין אפילו במעיין¹. והרשב"א בתורת הבית הארוך [שער המים שער י"א לט, ב] החמיר אף במעיין בעי שיהיה כל גופו עולה בבת אחת כו', אף אם יש בה ארבעים סאה מרודדין הרבה עד שגם אחר מילוי בשאובים מגיעים המים עד הטבור. ודעת הרא"ה בבדק הבית שער הטבילה [ב"ז ש"ז, ל, א] דבכהאי גוונא אסור להוסיף שאובין, והרשב"א במשמרת הבית שם

ובאמת, זה מה שחידשו בצל"ח [פסחים קטז, ב ד"ה והואיל] וחתם סופר [או"ח סי' קכז] לשער בזמן הזה הביצים בכפל כנ"ל, הנה הגאון בתשובת אמרי אש חלק אורח חיים סי' ל"ג השיג על רבו החתם סופר בזה, וכן הגאון בתשובה מאהבה חלק יורה דעה סי' שכ"ד [גליון שו"ע סע' א] השיג על רבו הנודע ביהודה בזה והתווכח עמו בפניו עד אשר נענע לו בראשו ושחק נראה כהודה לוי. וגם בתשובת הגאון חסד לאברהם² חלק אורח חיים סי' ח"י העמיק והרחיב להשיג על הצל"ח וחתם סופר. וגם לעניות דעתי הט"ו זייד"ל שכתב החתם סופר אינו הלכה למשה מסיני. ופוק חזי כו' לפי מה שכתב בעל ברורי המדות³ בספרו, דשיעור שבע שעורים דהרמב"ם היינו בעומדים על צידם זו בצד זו ודוחקת, ולא על רוחבן זו בצד זו, וגם המדידה ברוחב הקשר של גודל ולא באמצעית רוחבו, עיין שם דף ל"א סי' ל"א, והוכיח כן, אלא סיים דלעניין מקווה שהוא דאורייתא ואיסור כרת אינו מחליט להקל בעומדים על צידם השבע שעורות, אלא כשהן שוכבות על רוחבן, עיין שם. והן אמת כי נתקטנו בזמן הזה, אבל לא בכפליים, כמו שכתב בתשובת תשב"ץ חלק א' סי' י"ז י"ח י"ט ובחלק ג' סי' ל"ג ל"ד ל"ה, ובתשובת מהר"ז מרגליות ראש אפרים סי' (ט"ו) [ט"ז], ובתשובת המבי"ט [ח"א] סי' קמ"ג. ועיין עוד בתשובת חתם סופר חלק אורח חיים סי' צ"ג וסי' קפ"א וסי' קכ"ז.

אמנם אף אם תימצא לומר עד מחצה נתקטנו הביצים, אבל על פחות מחציה ליכא למאן דאמר. ואני מדדתי וחשבתי שלוש ביצים לרביעית הלוג, ועל פי זה עלה בידינו שיעור ארבעים סאה הם תשעה הין. ועיין ספר חושב מחשבות למו"ה עמנואל חי ריקי, [מאמר] מקווה טהרה.

ואחר אשר נודע לי צורת שטח המקווה בעיר קירכבערג על פי רשימה, שיערתי וכתבתי להם, אם היה אמתיים וחצי אורך על אמה רוחב תהיה ברומה אמה ורביעית אמה, צווייא שוך זעקס צאל⁴, ובאמת היא ארוכה פינף שוך פיער צאל⁵ ורחבה צווייא שוך דרייא צאל⁶. ואין לי פנאי לחשוב בתשבורת, ופאר רום מעלתו נ"י יקח מועד לטובת בנו תלמידנו נ"י ולטובת אנשי עדתו ישמרם צורם לחשוב בצמצום על פי ידיעתו בתשבורת כמה יכול לפחות משיעור גובה המים הנ"ל להעמידו על שיעור המקווה טהרה. ויודיע דעתו לבנו הרב נ"י וגם להקצין ר' אברהם ראש הקהל הנ"ל נ"י במוקדם האפשרי.

רגליים ושישה אינץ'. שוך' היא רגל. הרגל הווינאית הייתה בת כ-32 ס"מ, והייתה מחולקת ל-12 צאלל. 8. חמישה רגליים וארבעה אינץ'. 9. שני רגליים ושלושה אינץ'. 10. ועי' חזו"א או"ח סי' לט בעיקר ס"ק יב [וציין שם לדברי רבנו]. וע"ע בסי' רד לעיל.

11. כך דעת הרמ"א שם, ואילו השו"ע שם פסק שמעיין אינו נפסל בשאיבה. ורבינו לקמן מעיר על דברי תלמידו בזה שהפך השיטות.

בביצים, אלא כתב שעדיף למדוד באצבעות שכן הביצים אינן שוות בכל מקום. 3. וע"ע בזה בשו"ת משנה הלכות ח"ח סי' קצד ד"ה ובד"ת אשר העיר. 4. לר' אברהם תאומים. 5. לר' טוביה סג"ל, פראג תקס"ז. 6. ועי' עלי תמר לר' יששכר תמר על הירושלמי פאה פ"ז ה"ג ד"ה דביומו, שציין למחלוקת האחרונים בזה ולדברי רבנו, ולטענתו יסוד החידוש הוא בירושלמי שם שבזמנו של רבי יוחנן השתנה העולם והתקטנו גם הפירות, עיי"ש. 7. שני

דפליג ומכשיר להוסיף עליו שאובין עד פחות מרובה, תמחה עליו מה יענה למשנה דפרה פרק ו' [מ"ד] נתן ידו כו', דהוייתו על ידי טהרה בעינן. ואפילו הרא"ש [הל' מקוואות סי' יא] דסבירא ליה גבי נוספין שעשאן זוחלין סומך אפילו מקל כו' דמניעת זחילה לא בעי על ידי טהרה, ודלא כהרשב"א.

ב. הרי בתשובת מעיל צדקה סי' ל"ט תמה על הרא"ש גם בזה, אבל בהא [ד] מימיו מרודדין ודאי מודה הוא דלהגביהו אמה על אמה ברום שלוש שיהיה כל גופו עולה בבת אחת בעינן על ידי טהרה דווקא.

ג. הרי היו מנקים המקווה ויסכרו המעיינות ושאו בו אותה בכלי עץ המקבל טומאה עד שאי אפשר שלא יפלו מתוכו שלושה לוגין שאובין. ודעת המחבר בסעיף מ' לפסול בזה, ואף לדעת רמ"א להכשיר שם, על כל פנים בבת אחת שאובין (כתפילה) [בנפילה]³ קודם מי המעיין העלה בתשובת חתם סופר סי' רט"ז להחמיר. אלו תורף דבריך בקצרה.

אהובי תלמידי, עדיין אתה מבחוק, לא עיינת כל הצורך טרם העלית דבריך בכתב, ואם קרית לא שנית, חשבת כי צללת במי מעיינות בעומק הלכה והנה רוחך טובה רק מרחפת על פני המים ואינה נוגעת, ולא זו (הדבר) [הדרך] ישכון אור התורה, ומה יתרון לבעל הלשון ומה לשון זו אומרת.

כך כתבת, הרשב"א בתורת הבית הארוך החמיר אף במעיין בעינן שיהיה כל גופו עולה בבת אחת. עד כאן לשונך. וכי זו דהרשב"א היא וכי זו חומרא הוא שהמציא הרשב"א, אתמהא, הא דכולי עלמא הוא. ונהפוך הוא, דאף הרמב"ם וראב"ד [בעלי הנפש שער המים ריש סי' א] וסייעתם דסבירא להו במעיין גם לאדם אין צריך ארבעים סאה אלא בכלשהו, ודאי מודים דבכלשהו לאו דווקא, אלא כלומר בשיעור שכל גופו יהיה עולה בהן בבת אחת הגדול לפי גודלו כו', ולאפוקי ארבעים סאה כמקווה דאפילו גוף בעינן ביה ארבעים סאה. וליכא דפליג בזה, כמו שכתבו הרשב"א [בשו"ת ח"ד סי' שית] והר"ן [שבועות ה, ב מדפי הרי"ף ד"ה אי] ורא"ש [הל' מקוואות סוף סי' א] והבית יוסף בארוכה ריש סימן ר"א [צה, ב ד"ה ולא סע' א מהד' מכוון ירושלים]. ומקרא נפקא לן, כל בשרו [ויקרא טו, טז] מים שכל גופו עולה בהן [עירובין ד, ב]. וכן כתב בשו"ע ריש הסימן [סע' א] עד שתטבול כל גופה בבת אחת במי מקווה או מעיין כו'.

גם כתבת⁵ שדעת המחבר בסעיף מ' דשאובין פוסלין אף במעיין כנ"ל, וכן כפלת בספק השלישי כי על ידי הניקיון המקווה בכלי שלם ודאי נפלו לתוכה שלושה לוגין שאובין ודעת המחבר סע' מ' לפסול בזה ודעת רמ"א להכשיר כו'. ונהפוך הוא, המחבר פסק דהמעייין אינו נפסל בשאיבה והרמ"א מיייתי יש חולקים דשאובה פוסלת כו'. ומשם בארה, דמודה רמ"א בדיעבד אפילו בוודאי נפלו מתוך הכלי בחזרה שלושה לוגין שאובין אחר שחסר היה המעיין מארבעים סאה כשר ומותר, דהעיקר שאין שאובה פוסל במעיין, ואם ספק הוא אפילו במקווה שאין מעיין נמי ספק שאובה דרבנן להקל, ואפילו שאובין באו תחילה, וכמו שכתב המחבר בסעיף י"א והרמ"א סיים עליה כמו שיתבאר למטה, וכוונתם על סעיף מ'. וגם בתשובת חתם סופר סי' רט"ז העלה אחר כל החומרות כל שאין ביטול פריה ורביה ולא הוצאת ממון על הציבור כל המחמיר תבוא עליו ברכה, אבל לא זולת זה. ואם כן אין כאן מקום ספק להחמיר כלל וכלל.

וקושייתך⁷ על רשב"א מקווה מרודד שיש בו ארבעים סאה איך נוסף שאובין פחות מרוב הא הויה על ידי טהרה בעינן, וכמו שתמה הכי בתשובת מעיל צדקה סי' ל"ט על הרא"ש כו', דכמו [ד] להכשירה להשלים השיעור בעינן על ידי טהרה הכי נמי להכשירה לעשותה אשבורן בעינן על ידי טהרה כו', הכי נמי קשה על רשב"א הנ"ל, איך ומה יענה למשנה פרק ו' דפרה נתן בידו כו'. עד כאן לשונך.

הנה עיין בתוספות יום טוב במשנה דנוטפין שעשאן זוחלין פרק ה' דמקוואות משנה ה' בד"ה רבי יוסי אומר, בשם הר"ש ורא"ש כתב דאפילו רבי יהודה דפליג הכא מודה התם, דהכא המקווה עשוי ושלם כו'. אם כן מבואר תמצא דזו היה המענה אשר יענה הרשב"א למשנה דפרה פרק ו' הנ"ל. אבל ממקומו היה לך להקשות, הא קיימא לן כרבי יוסי במשנה פרק ה' דמקוואות [שם], ומה יענה הרשב"א לזה. אבל הרי ראית דהרא"ש מחלק ביניהם כי גם מניעת זחילה⁸, והשגת תשובת מעיל צדקה הנ"ל עליו, נראה לי במחילת כבוד הגאון לא ראה אז דברי התוספות יום טוב סוף פרק ה' דמקוואות [מ"ו ד"ה שגודר] שביאר היטב חילוקן דהרא"ש, דדווקא על הויה המתהווה קפדה תורה, אבל לא על מניעה כמו מניעת זחילה, עיין שם. והכי נמי מניעת התפשטות המים על פני שטח הבית לית לן בה אם אינו על ידי טהרה.

יו"ד סי' רטז אות א, הביא משו"ת רמ"ץ יו"ד סו"ס סא שכתב שכוונת הרמ"א לסע' טו שם, ותמה על רבינו שכתב שהכוונה לסע' מ, שלא מוזכר שם חילוק בין קדמו מי מעיין לשאובין או להיפך. 7. בהמשך אות א ובאות ב. 8. לכאורה משפט זה לא ברור.

2. יתכן שכאן ראוי היה להתחיל את אות ב דלהלן. 3. ואולי צ"ל 'בתחילה'. 4. כן כתב הטור ריש סי' רא בשם הרמב"ם והראב"ד, והב"י שם ד"ה והרמב"ם כתב שאף שאינו מפורש ברמב"ם, מ"מ כן משמע מדבריו בהל' מקוואות פ"ט הל' ה-ו. 5. בתחילת אות א. 6. בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס

והנה דינו דהרשב"א ורא"ה הוא ממשנה סוף פרק ז' ממקואות [מ"ז], מקוה שמימיו מרודדין כובש אפילו חבילי עצים כו' כדי שיתפחו המים, והוא בשו"ע סי' ר"א סע' ס"ו, וסיים שם אבל בכלים פסול, מתשובת רשב"ץ (בב"ס) [בבית יוסף שם קיב, א ד"ה מקוה שמימיו] וב"ח שם [ד"ה מקוה שמימיו]⁹. והעטרת זהב [שם סע' סו] וט"ז [שם ס"ק פ] ביאר[ו] טעמו משום דהוייתו על ידי טהרה בעינן. והמעדני מלך [הל' מקוואות סי' כב דברי חמודות אות פב] וגם הש"ך ס"ק ק"מ דחו, דהא בסעיף (כ) [נ'] קיימא לן מבטלין זחילה על ידי כלים כיון דהמקוה כשירה בלאו הכי כו', ועוד דהא עדיף שפי מביטול הזחילה כו', יעויין שם. הרי דאפילו לשיטת הר"ש דלית ליה חילוקא דהרא"ש הנ"ל גבי מניעת זחילה וסבירא ליה כמעיל צדקה כנ"ל, מכל מקום במקוה מרודד על פי כלים להתפית מימיו מודה דשרי, ולית ביה משום הויה על ידי טהרה בעינן.

והוא הדין וכל שכן נמי בהוספת מים שאובין עליו כהרשב"א הנ"ל, דהא ודאי עדיפי מעל ידי כלים. ואפילו להעטרת זהב וט"ז ס"ק פ' דיהבי טעמיה דהרשב"ץ והמחבר בכלים לא משום הויה על ידי טהרה בעינן גם בזה, אבל להוסיף עליהם שאובין הא ודאי כיון דיש במקוה ארבעים סאה מטעם זריעה הם השאובים עצמם נטהרין בהשקה כזרועים בהם, אם כן באמת הויה דכל גופו עולה בהם בבת אחת על ידי טהרה הוא, שהרי נטהרו השאובים עצמם תחילה. והן הן דברי רשב"א [במשמרת הבית שם] דיהיב טעמא וזה לשונו, הא שנינו ממלא בכתף ונותן כו', היינו מהאי טעמא דהכל טהור הוא. ועיין בש"ך ריש סי' ר"א ס"ק ב', אם המים משוכים כגון מעיין שהוא זוחל כו' טובלין בכל מקום ממנו כו' ופשוט הוא. עד כאן לשונו. והיינו דין מקוה מרודד בלא שום תקלה, ותו לא מדי.

הנה הראיתך כי על ידי שמיהרת לצאת בקן קולמוסך על פי ראותך ברשב"א לבד ולא חיפשת תחילה במקורו טהור במשנה ובשו"ע הנ"ל, הקשית וטעית בפשיטות בתרתי, חדא דלא בעינן בזה הויה על ידי טהרה אליביה דכולי עלמא כנ"ל, ועוד הא תוספת מים שאובים על ארבעים סאה נזרעו ונטהרו תו הוה ליה הפעולה בשעת הויה על ידי טהרה כנ"ל. והיטב חרה לי עליך אהובי תלמיד, על כי עוד לא נכנסת היטב הדק בפנימיות, פומך ממלל רברבן מילין לצד עילאה, אתה תופס לך לשון מדברת גדולות ולשלחם חוצות [מה יענה הרשב"א למשנה פרק ו' דפרה¹⁰ וכיוצא בזה].

וכן הקשית, לפי זה דבעינן לטבול בו ארבעים סאה מים טהורים, עירוב מקוואות במשנה ז' פרק ו' דמקוואות דמצטרפין כשפופרת הנוד אם יש בזה עשרים סאה ובוה עשרים סאה, היכי משכחת לה ולמאי נפקא מינה מצטרפין. עד כאן לשונך. איני יודע לכוון קושיותיך, באר לי היטב ואדע להשיב לך כיד ד' הטובה עלי.

ועל כל פנים תוכל לסמוך על המקוה טהרה שמה שהיה בחזקת כשרות בלי פקפוק, וחלילה לחשוד הרבה כשרים שמה שיכשלו בטבילת נשיהם שלא כדין, חס ושלום והם מלהזכיר. ואם לא יאותו לך דברי תוכחתי הנ"ל בתחילתן, אם חכם אתה לבך תשים עליהם, ויערבו לך באחרית הימים, כמו שכתוב אם נבלת בהתנשא כו' [משלי ל, לב].

והנני חותם בברכה מרובה.

כאוות נפשו ונפש ידיד נפשו, אוהבו הנאמן ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רז

[עשיית ברזא למקוה]

חייא אריכא, ובריות גופא, ושלמא רבא, מאלקא רבא, לגברא רבא, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הגאון המופלג צדיק כביר כבוד שם תפארתו מו"ה מרדכי ליב גליק נ"י, אב"ד יהאני.

גלילי ידידי הטהורות קיבלתי נכון, ושמחתי בשלומי.

על דבר המקוה הטהורה שעשה לו ידידנו הצדיק הרבני הנגיד מוהר"ש אפלער נ"י בביתו, באופן שהמשיך ממעיין תחת הקרקע בקנים של מתכות עד כותל בית המקוה, ושם משוקע הקנה מתכת בבנין הכותל, ובתוך הקנה עשה ברזא של מתכות הנקרא וועכסעל¹ כדי לסתום הקילוח אם המקוה נתמלא כבר ולהוליך את המים למקום אחר, וכן לפותחו. ומסופק הדרת גאונו נ"י, אף דברזא אינו בית קיבול, מכל מקום פשוטי כלי מתכות הוא ומקבל טומאה, וכיון דהמים נמשכים מתוך הברזא ממש אם כן לא מיקרי הויה על ידי טהרה. ואף על גב שהברזא הוא מחובר להקנה מתכת שהיה משוקע בבנין ובטל לגבי קרקע, יש לומר כיון דיכול ליטלו משם ולטלטל אנה ואנה לא בטל לגבה, כמו במוכני פרק ח"י משנה ב' דכלים.

9. והוא בתשב"ץ ח"ג סי' לד (מהדורתנו עמ' מא). 10. כוונת רבנו שלשון זו שכתב השואל לעיל כלפי הרשב"א אינה ראויה. רז. 1. סוג של ברז.

אלא פשוטי כלי מתכות טמאין אף שאינו בית קיבול, משא"כ צינורא של נזם וגרעין של אשכול סוף פרק י"א דכלים הנ"ל.

והבי נמי הברזא בנידון דידן, החלק ממנו נקרא בלשון אשכנז צאפ"ף האהן⁵ או וועכסעל או האנד"ל⁶ הסובבת בתוך חלק המינקת, אין לו שם בפני עצמו ואינו כלי תכשיט [ו]אינו מקבל טומאה, ולא דמי למוכני של השידה אם נשמטת אינה חיבור לפי שיש לו שם בפני עצמו, אופן מיקרי ושמו עליו, כלי תשמיש הוא ראוי לשמש כמה דברים. ויפה העלה החתם סופר להתיר הברזא דהווייתו על ידי טהרה הוא⁷, ועוד, גם המחמירין בזה בתשובת זכרון יוסף [יו"ד] סי' י"ג, היינו דווקא בעושה הברזא בסוף הסילוק באופן שנופל וזוחל המים למקווה להדיא מפי הברזא, משא"כ בנידון דידן שכתב הדרת גאונו נ"י מעשה המקווה שהברזא נתונה בתוך הסילוק בריחוק מקום מהמקווה כדי לסתום הילוך המים מהמעין אל המקווה דרך הסילון ולהוליכן אל בית המאלץ⁸ על ידי סילון אחר, וכשייטה את הוועכסעל לפותחו כדי שילכו המים אל המקווה מיד כשפותח אין נופלין המים משם אל המקווה אלא נמשכין והולכין תוך הסילון הקנים הבנויות קבועות בקרקע להלאה ממקום הברזא, אפילו אם תימצי לומר החלק ברזא הנ"ל הוא מקבל טומאה, מכל מקום בכהאי גוונא המקווה הווייתו על ידי טהרה מיקרי, כנ"ל. ועיין בגידולי טהרה ותשובתו הנ"ל ובפנים מאירות ובתשובת הרא"ש כלל ל"א [סי' ז]. ותו לא מידיו.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רח

[תיקון למקווה שנחסר מעשרים סאה]

חיים ושלום וכל טוב לראש בני אהובי, הרב המאור הגדול החריף ובקי כו', מו"ה אהרן שמואל נ"י האב"ד קהילת קאטה, יהי ד' עמו ויעל אמן סלה.

על דבר המקווה שספק אם נשאר בה עשרים סאה ומשהו כדי להוסיף עליה על ידי המשכה.

שהברזא שמו עליו אלא שמאחר שאיננו תכשיט ולא כלי תשמיש אינו מקבל טומאה, ואילו רבינו כתב שאיננו מקבל טומאה משום שאין לו שם בפני עצמו. 8. לְתַת. 9. וע"ע בזה שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קמה, שו"ת דברי מלכיאל ח"ב סוף סי' קל ושו"ת הרב"ז ח"ג סי' ככג ובהע' א שם. ועי' בשו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' ז ד"ה אולם ראיתי, שדן בדברי רבנו לגבי מקרה דומה.

הנה יפה ביאר בתשובת פנים מאירות חלק ב' סי' (ק"ד) [ק"ה] טעמו להתיר בזה, על פי מה שכתב הבית יוסף [סי' רא קט, א ד"ה ומ"ש ואם הוא מחובר, סע' מחא] מהד' מכון ירושלים] על שם הרא"ש² וזה לשונו, ולא עוד, אפילו מחובר לדבר המחובר לקרקע כגון טבעת שבדלת אינו מקבל טומאה כו', והוי חיותן על ידי טהרה כו'. עיין שם. איברא, בספר גידולי טהרה בתשובה סי' ט"ו התנה וזה לשונו, ויזהר מאוד שתהא הברזא מחוברת בחיבור גמור בתוך המינקת שלא תהא נשמטת כלל, כגון שתהא מהודקת למטה על ידי טבעת כו', אפילו מחובר על ידי חדקים [שרויפען]³ לא מהני כיון דהדיוט יכול לפרקה לא הוי חיבור, כדאמרינן בשבת מ"ד [ע"ב], משנה ב' פרק ח"י דכלים, מוכני שלה בזמן שהיא נשמטת אינה חיבור כו', וכל שכן אם הברזא מחוברת על ידי שלשלת של מתכת דלא מהני כיון דמשתמש בה דרך תלוש. עיין שם. הרי יפה כיון גם הדרת גאון מעלתו נ"י להגאון הנ"ל, ועל פי ראייתו ממוכני כו'.

אבל לעניות דעתי לא כיוונו יפה בזה. דיגדולי טהרה הסביר שם טעם דאם יכול לשומטה אז ודאי מקבל טומאה, כיון דאפשר להשתמש בה בפני עצמה הוי כשאר כלי תשמיש של אדם, ולא מהני מה שנעשית לשם קרקע כו'. עד כאן לשונו. ובמחילת כבודו זה אינו, דהא ודאי יפה ביאר החתם סופר בתשובה סוף סי' רי"ח דכלי מתכות מטמא או משום כלי קיבול או משום כלי תכשיט, ולרמב"ם [הל' כלים פ"ט ה"ג] כל שיש לו שם בפני עצמו כיון ששמה עליה הוה ליה כלי תכשיט, וכן כתב עוד הרמב"ם בפירוש המשנה פרק י"ב מ"ג דכלים. [וכן] משמע בפירוש המשנה לר"מ⁴ סוף פרק י"א דכלים [משנה ט] נזם העשוי כמין אשכול ונפרק טהור, וזה לשונו, שאינן אז מתכשיטי נשים ולא לכל גרעין מהן שם בפני עצמו ואין בו גם כן בית קיבול שיטמא בעבורו, ולא תטמא שום כלי מתכות אם לא בתנאים קדם זכרם. עד כאן לשונו. וכמו שכתב התוספות יום טוב שם [פי"א מ"ט ד"ה כקדירה] ומייתי ליה החתם סופר [שם], אף על גב דכלי מתכות פשוטיות טמאין הא לאו כלי הוא. עד כאן לשונו. וכן מבואר בגמרא שבת דף נ"ח ע"א, הכי נמי מסתברא כו', אי אמרת בשלמא של מתכות הני הוא דלא מקבלי טומאה משום דלאו כלים נינהו, אבל כלים דמתכות מקבלי טומאה. עיין שם. הרי דשם כלי מיהת בעיא,

2. כן איתא בתשובת פנים מאירות, אולם בב"י שם הביא לשון זו בשם תשובת הרשב"א ח"ג סי' רכח. 3. בריגים. 4. בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס ח"ב יו"ד סי' ריח אות טו הביא מכמה אחרונים שהוכיחו להיפך מדברי הרמב"ם שם. ועיי"ש אריכות גדולה באחרונים בכל העניין. 5. ברז. 6. ידי. 7. בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס שם תמה על רבינו, שהחת"ס כתב בפירוש

נ"י אולי זהו דווקא לטבול במעיין עצמו כהאי גוונא דמיירי מהרי"ק שורש נ"ה והרמ"א סי' ר"א סעיף מ', משא"כ בנידון דידן שהמים נובע לחפירת המקווה, האיכא דעת היש אומרים שהביא הש"ך בס"ק מ"א וס"ק קי"ב ויש לחוש לכתחילה.

שפיר חזי פאר רום מעלתו נ"י בהוראתו להתיר, וכמו שכתבו בתשובת נודע ביהודה מהדורא תניינא [יו"ד] סי' קמ"א ותשובת החתם סופר [יו"ד] סי' רי"ב דלית דחש להני יש אומרים, דאין סברא לחלק כלל, ונראה לי, גם לפי מה שכתב בתשובת בית אפרים [יו"ד] סי' נ"ג טעם להיש אומרים דהרבינו ירוחם בש"ך הנ"ל (קמ"ב) [ס"ק קי"ב], דתלוי בפלוגתא דקמאי אי שלושה לוגין שאובין פסולין במעיין או לא, עיין שם, היינו בנסתם הנקב אי חוזר השאוב לפוסלו כבתחילה, אבל הני יש אומרים דהרבינו ירוחם בש"ך ס"ק מ"א הנ"ל שהוא כבנידון דידן, ודאי אין שום סברא לחלק.

וראיה נראה לי מנידון תשובת הרא"ש סוף כלל (למ"ד) [ל"א סי' יא] מהיפוך כבנידון דידן, דהמעין נתייבש ונתמלא על ידי שאובים שהמשיכו ששפכו לתוך בור ריק רחוק קצת מתחת הקרקע, והוא בשו"ע [סי' רא] סעיף מ"ו. והב"ח [שם קט, א ד"ה כתב א"א] תליא בפלוגתא אי שאובים פוסלין במעיין או לא לפי טעם שני דהרא"ש, ולדידן לא קיימא לן הא פסקא. והש"ך [ס"ק קב] וט"ז [ס"ק נז] פליגי עליו, ומסקי דכהאי גוונא אפילו אין רוב המים מעיקר הנביעה, כיון דתירי לטיבותא איכא, שאובה שהמשיכוה ומעיין, לכולי עלמא כשר. וגם העיקר כטעם הראשון דתשובת הרא"ש, עיין שם. והוא הדין בנידון דידן, דמאי שנא נמשכו השאובים לתוך המעיין כבנידון דהרא"ש ומאי שנא נמשכו מתוך המעיין לתוך חפירת המקווה כנידון דידן. ואדרבה כל שכן הוא נמי. ועיין תשובת נודע ביהודה מהדורא תניינא [יו"ד] סי' קל"ו עדיפי מזה. ומכל שכן בנידון דידן דספק קרוב הוא לוודאי שהיו ארבעים סאה במעיין ועל כל פנים רובה קודם שמילאוהו בשאובים, כמו שכתב פאר רום מעלתו נ"י. ויפה דן ומורה להתירא בלי פקפוק.

[הוספת המחבר. אבל משינוי לשון במהרי"ק משורש נ"ה כתב המקווה ובשורש נ"ו כתב לנקות את הבאר כו' כבבית יוסף [סי' רא קו, ב ד"ה וכבר כתבתי, סע' מ מהד' מכון ירושלים] בשמו, חשב מעלתו נ"י דמיירי כבנידון דידן ממש. לא כן הוא, אלא מיירי בבאר העשוי בידי אדם והמים נובעין מתחת הקרקע ולא יוצאין לחוץ על גבי קרקע כשאר מעיין, והעלה דגם זה מעיין הוא לטבול בתוכו כבשאר מעיין, וכמו שכתב בתשובת חתם סופר [יו"ד] סי' רט"ז בשמו].

הנה גם במקווה שאינו מעיין מצינו תקנה, בשעת הדחק יש לסמוך על היתר הט"ז בסי' ר"א ס"ק מ"ז לשאוב מן הבאר הסמוך לה בדלי נקוב בשוליו כשפופרת הנוד במקום אחד דווקא, ולא על ידי צירוף נקבים קטנים, וכמו שהעלה בתשובה החכם צבי [סי' מ], ודלא כדעת הראב"ה בשו"ע סעיף נ"ב, באופן שלא נפסק הקילוח מן הבאר על ידי השאיבה וממשיכן על גביו לתוך המקווה, עיין שם היטב. אבל צריך לזה הרבה זריזות. וכן עשינו פה ק"ק סעודהעלי פעם אחת במעמד בד"צ ישמרם צורם זה שש שנים שעברו.

אמנם בקהילתך שמה שהוא מעיין מצינו תקנה יותר עדיפא בשו"ע סעיף מ"ז ובש"כ ק"א ק"ב ובט"ז שם [ס"ק נז], ותו לא מיד.

נאום אביך.

הק' יהודא אסאד

סימן רט

[פסול שאובין במעיין]

ד' עמו גיבור החיל, הוגה בתורה יומם וליל, הלא הוא ידיד נפשי הרב המאור הגדול מופלג ומפורסם חריף ובקי עצום צדיק נשגב, כבוד שם מו"ה משה הרצפלד נ"י ראב"ד דק"ק סילאש, המקום יהיה בעזרו.

מכתב קודשו קיבלתי בזמנו, ושמחתי בשלומו ושלו תורתו, ולרוב המון טרדות אין מספר נתאחר תשובתי זה שבועיים, ואת פאר רום מעלתו נ"י הסליחה.

והן ראיתי נידון שאלתו במקווה שבאים בה המים על ידי נקב מבאר מים חיים לתוך חפירת המקווה, וזה שנתיים עת היושב היה כשניקן את המקווה ופתחו את הברזא לא באו בה מים מן הבאר דרך הנקב כי נתמעטו, ועל פי שמדד הדרתו נ"י את עומק המים שבבאר על פי חשבון שהבאר נעשה בעיגול לא היה נפחת הבאר מארבעים סאה, וציווה למלאות את הבאר בשאובין ומשם נמשכו למקווה דרך הנקב. ושוב על פי סיבה פתחו את הבאר, ונמצא שאינו עשוי בעיגול אלא כמעט כצורת ביצה, ואותו צד שלא נמדדה היתה קצרה, ועתה יש לספק אם היו ארבעים סאה בבאר קודם שמילאוהו בשאובים. ואף דקיימא לן דבמקום טירחא סומכין להקל שאין שאובין פוסלין במעיין, עם כל זה עלתה במחשבה לפני הדרת גאונו

קשה מידי, דלטעמך נמי תקשי דמצינו שפיר בחמין כגון שהמשיך י"ט סאה חמין לתוך כ"א סאה מי גשמים, אי נמי על ידי עששיות של ברזל שהוחמו ונתנו למקווה כדאמרינן ביומא דף ל"ד [ע"ב] גבי טבילה דכהן גדול ביום הכיפורים כו'. עד כאן לשונם. והן הנה שני ראיות דפאר רום מעלתו נ"י לדחות ראיתו תוספות מתעניות.

אמנם תוספות לא פירשו שיחתם, דמאי טעמא באמת לא משני הש"ס בהני תרי גווני לכולי עלמא בלא חמי טבריא. אבל מבואר כוונתם יפה במרדכי במסכת שבועות [רמז תשנ], דפירש קושיית הגמרא בתענית י"ג הנ"ל ובברכות כ"ב ע"א טבילה בחמין מי איכא, היינו דאסור להטיל חמין למקווה משום גזירת מרחצאות, והא דנקט ש"ס והא שאובין הן, פירושו דכשאובין חשיבי. והא דמחמין לו חמין לכהן גדול איסטניס כו', התם היינו טעמא דאין שבות במקדש. הובאו דבריו בבית יוסף יורה דעה סוף סי' ר"א [ק"ב, ב ד"ה כתב המרדכי] ובשו"ע סוף סי' ר"א [סע' עה] בבאר הגולה שם. אבל בגבולין אסור, וחמי טבריה שאני ומותר, יעויין שם.

אבל ליכא למימר כמו שכתב מעלתו נ"י דמשום אידך קושיית הגמרא מרבי חנינא סגן הכהנים כו' יטבול בצונן, ועל כרחך באתרא דלא שכיחי צונן, ואם כן מנא להו חמין, כיון דליכא צונן אי אפשר להחם חמין, ועל כרחך צריך לומר בחמי טבריה. זה אינו, חדא, משום הסוגיא דברכות כ"ב הנ"ל וכי יש טבילה בחמין כו' על כרחך רק הכי מתפרש, משום דרבנן אסרוה טבילה בחמין וחשיבי כשאובין בלא המשכה כמו שכתב המרדכי, משמע סוגיא דמסכת תענית י"ג נמי הכי מתפרש הקושיא וכי יש טבילה בחמין כמו בסוגיא דברכות. ומכל שכן לפי גירסתנו בגמרא ברכות כ"ב הנ"ל אמר ליה רב חסדא וכי יש טבילה בחמין כו', ובתענית י"ג נמי לימא מסייע ליה לרב חסדא קשיא קושיא זו וכי יש טבילה בחמין, והיינו לרב חסדא לטעמיה דמקשה בעצמו הכי בברכות הנ"ל. אבל גירסת המרדכי ובית יוסף ובאר הגולה הנ"ל הוא בברכות כ"ב אמר ליה רבא. ומכל מקום משמע פירוש הקושיא בתענית דומיא דפירוש הקושיא זו בברכות הוא כנ"ל. ועוד, גם בתעניות אין הכרח פאר רום מעלתו נ"י קיים, דהא לא מסיק הש"ס על קושיא מרבי חנינא סגן הכהנים באתרא דליכא צונן, אלא נקט באתרא דלא שכיחי צונן, פירוש לא שכיחי הרבה צונן כדי לטבול בו תוך ארבעים סאה שלא יהיו ראויים שוב לשתייה, אבל ודאי מתחילה היה כאן צונן והוחמו מהן ארבעים סאה באור, וצונן הנשאר עוד אין די סיפוק גם לטבול בהם מלבד

ומה שכתב פאר רום מעלתו נ"י על תשובת הגאון חתם סופר [יו"ד] סי' רי"ב שהלך המים מהמקווה על ידי נקב כשפופרת הנוד, והא לביאת מים אין צריך שיעור זה בהדיא, נראה שהביא מעשה שהוא ככך. אבל השגתו על החתם סופר שם במה שכתב דינו דהרא"ה בבדק הבית [ב"ז ש"ז ל, א] לפסול שאובים במרודדים כדי להגביהם ולהתפיהם גם במעיין, צדקו דברי פאר רום מעלתו נ"י דבמעין מודה הרא"ה לרשב"א [משמרת הבית שם] דמותר להגביהן על ידי שאובים. ולעניות דעתי אליביה דכולי עלמא, אף להפוסקים דגם במעיין פוסל שלושה לוגין שאובין, הא ביש בו ארבעים סאה קאי אלא שמרודדים פשיטא דממלא בשאובים להגביהם, ואפוישי פלוגתא לא מפשינן. וגם במשנה פרק ז' דמקואות [מ"ז] נקט מקווה שמימיו מרודדין כובש אפילו עצים כו', ופירש הר"ש [שם ד"ה אפילו] ולא מיבעי אבנים, ולא (הי') [הזכיר] גם כן דלא מיבעי מגביהם על ידי שאובים, הוכיח הרא"ה דלא מהני שאובים. והיינו במקווה דווקא, אבל במעיין מודה דמהני וכמו שכתבתי. יכתב ויחתם בראש השנה הבא עלינו לטובה לאלתר לחיים טובים ולשלום.

כנפשו היפה ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רי

[בעניין שאובה שהמשיכה]

חיים ושלום וברכה, שמורה בכל וערוכה, ברביה והמשכה, לכבוד אהובי ידיד נפשי הרב המאור הגדול המפורסם סיני ועוקר הרים צדיק כביר מו"ה וואלף באנדי, ריש דיינא בק"ק סערדאהעלי נ"י.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי יום אתמול ונהניתי ממאמרו הטהורים, ובברכתו אלי תבוא נזולים ממקור לבו הטהור אמן וכן יהי רצון. ולעומתו אומר אני גם ברוך יהיה פאר רום מעלתו, קרנו תרום בכבוד, יתנהו ד' לחן ולחסד, ירבה הונו כוחו ואונו, ישגא אחריתו ביתר שאת מראשיתו.

ועל דבר אשר העלה שעמד על דברי התוספות בתענית י"ג [ע"א] ד"ה טבילה בחמין מי איכא, והא שאובין נינהו כו', יפה כיוון. וכבר קדמוהו בעלי תוספות עצמם במסכת תמורה דף י"ב [ע"א סד"ה ואין המים] וזה לשונם, וההיא דתענית לא

החילוק, אך בשו"ת מנח"י ח"י סי' פב הבין בדברי החת"ס כדברי רבינו.

רי. 1. כן הוא בב"י ובבאר הגולה, ובמרדכי לפנינו ר' אבא.

2. ובספר מעשי למלך הל' ביאת מקדש פ"ה הי"א סוף אות ב כתב שהחת"ס הזכיר שיעור כשפופרת הנוד בדווקא, ושלא כדברי רבינו, עיי"ש בבאור

לסמוך בכהאי גוונא על המחבר בסעיף מ' בשואבים המקווה
ההיא לנקותה שאין צריך לנקוב שולי הכלי ששואבין בו משום
דאין שאיבה פוסלת במעיין, וגם לנהר דין מעיין יש לעניין
זה לכולי עלמא אף להאוסרים לטבול בנהר עצמו. אלה תורף
דברי קודשו.

נראה לי דאין לזוז מדברי הרמ"א בסעיף מ' לנקוב שולי
הכלי גם במעיין. ועל כל פנים בנידון דידן לעניות דעתי גם
המחבר וכולי עלמא מודים. דהנה טעם המחמירין גם במעיין
דשאיבה פוסלת, מבואר במהרי"ק שורש ג"ו ובתרומת הדשן
סי' רנ"ח משום דסבירא להו לטבילת אדם גם במעיין בעינן
ארבעים סאה דווקא ולא סגי בכלשהו, לכן שאיבה פוסלת בו
כמו בארבעים סאה דמקווה. והמקילין סבירא להו דגם לאדם
סגי במעיין כלשהו, וכדסבירא להו להדיא הכי האור זרוע [ח"א
סי' שלו] ורבינו שמחה במרדכי [הל' מקוואות רמז תשמח]
לטעמיה, לכן אין שאיבה [פועלת] [פוסלת] בו כמו במקווה
שלימה של ארבעים סאה. אי נמי משום דשם תורת מקווה
טהרה על מעיין כלשהו לכל הפחות לעניין כלי, משא"כ מקווה
פחות מארבעים סאה אין עליו שם תורת מקווה כלל, יעויין
שם.

ואם כן נראה לי, במעיין ממש דווקא דמטהר בכלשהו או
אף לאדם או על כל פנים לכלים, משא"כ נהרות, אף המתירים
לטבול בהם בזוחלין הוא דפליגי, אבל בפחות מארבעים סאה
ליכא למאן דאמר, דהא כל הימים דין מעיין להם הוכיח הב"ח
בסעיף י"א [צח, א ד"ה ומ"ש אבל זרק כלים] ובסוף סי' ר"א
[ק"ב, א ד"ה ואמר] מהגל שנתלש כו' דלכולי עלמא היינו רק
לטהר בזוחלין, אבל לא בפחות מארבעים סאה אפילו לכלים,
עיין שם, והביאו הש"ך ס"ק קכ"ג. ופשיטא מילתא לפי זה
דנהרות לא עדיפי מהימים, דהא כל הנהרות הולכים אל הים
כו' שם הם שבים ללכת כתיב [קהלת א, ז], שמשם הם באים
כפירוש רש"י בקהלת סי' א' [פס' ו], ולא יהיה טפל עדיף מן
העיקר. אבל מעיינות מתהום הם נובעים. וגם הרמ"א בסעיף
נ"ב במקווה סמוך לנהר שהתיר בלא ארבעים סאה, היינו
טעמא משום דארעא חלחולי מחלחלת, ור"ל ומצטרפים למים
שבנהר ואיכא ארבעים סאה בין כולם וכמו שכתב הש"ך ס"ק
ב' בשם הבית יוסף הכי. ואם כן דבנהרות לכולי עלמא בעינן
ארבעים סאה אפילו לכלים, לכולי עלמא שאיבה פוסלת בהם
כמו בשאר מקווה כנ"ל. ועיין רמב"ם הלכות מקוואות פרק ט'
הל' ג' ד', ים ונהר כו'.

ואפילו להש"ך ס"ק קכ"ג וס"ק כ' וט"ז ס"ק ו' דפליגי

מה שצריך לשתיית בני אדם, ושפיר יש לומר בלא חמי טבריה
משכחת לה טבילה בחמין שהוחמו באור והמשיכוהו, לכך הוצרך
המרדכי לפרש הקושיא דגמרא בשני המקומות הנ"ל בשווה,
משום גזירת מרחצאות אסרו טבילה בחמין כנ"ל. וזה ברור.

ובתוספות תמורה י"ב הנ"ל יש לדקדק, למה הביאו
מברייטא דרבי יהודה טבילה דכהן גדול מטילין למקווה
עשיות של ברזל כו', ולא הביאו טפי מן המשנה ביומא שם
[לא, ב] מחמין לו חמין ומטילין לתוכה כו'. ובחידושי סוגיא
דצירוף [שבת מא, א] הארכתי בזה ובדברי מרדכי הנ"ל. ועל
כל פנים יפה כיוון פאר רום מעלתו בגוף הערכתו כאמור.

שוב מצאתי בתשובת חתם סופר יורה דעה סי' רי"ד עמד
על דברי תוספות תעניות י"ג ותמורה י"ב והאריך לפרש
כוונתם, עיין שם.

י אשר ד' כוחו וחילו לאורייתא, כאוות נפשו הטהורה ונפש
אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן ריא

**[א. נקיבת כלי ששואבים בו מהמקווה
במקווה המבצבץ מהנהר. ב. אם פסול זוחלין
הוא דאורייתא או דרבנן]**

החיים והשלום יחדיו יהיו תמים, אל ראש אהובי
ידיד נפשי הרב המאור הגדול הצדיק כבוד מו"ה
יעקב חיים נ"י, אב"ד ק"ק ווערבאפצי.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי.

[א] ועל דבר המקווה שעושים בקהילתו סמוך לנהר
פאטאק, ועד שלא פתחו לה פתח דרך החומה, המים להם פתחו
לעצמם הבור מחולייתו מבצבץ ועולה מתוך הרצפה ושולי
הבור, אשר מבואר דינו בהג"ה רמ"א ביורה דעה סי' ר"א סעיף
נ"ב דכשר גם בלא ארבעים סאה. ואף למאן דפליג על רמ"א
בזה בספר לבושי שרד [חידושי דינים ליו"ד אות צד ושם ס"ק
רו] [הוספת המחבר: וכמו לדידן דעל כל פנים בעינן שיתכסה
כל גופו בפעם אחת, ולאדם בינוני לא סגי בפחות מארבעים
סאה לזה, כמו שכתוב בתשובת ריב"ש סי' רצ"ד וסוף סי'
רצ"ב, ועיין ט"ז ר"א ס"ק ו'. ומכל שכן דהא בעינן שיגיעו
המים למעלה מן הבור הרבה], נסתפק מעלתו מיהת אי נוכל

גם לרבי יוסי רק לטהר בזוחלין לבד קאמר במתניתין פרק ח' דפריה [מ"ח] ולא לטהר בכלשהו, דאם לא כן קרא למקוה המים קשיא עליה כנ"ל. אבל בנהרות דלא כתיב בהו שם מקוה, גם הב"ח סבירא ליה דמטהר בכלשהו.

ומכל מקום לדין מיהת דבזחילה נהרות לא מטהרי, הוא הדין נמי בפחות מארבעים סאה דלא וכן"ל. ועיין תשובת חתם סופר [יו"ד] סי' רט"ז. ועיין לשון רש"י ותוספות שבת דף ק"ט [ע"א] בד"ה רבי יוסי כו', יש להם לטהר בזוחלין כמו שאר נהרות כו', מה שהכתוב קראן מקוה היינו לפוסלן ממים חיים. עד כאן לשונם³. משמע דתלי להו ימים בשאר נהרות לזוחלין וגם בכלשהו ולא כהב"ח, וצ"ע. ומכל מקום לדינא נראה לי כמו שכתבתי.

[ב] **ומה** שכתב מעלתו נ"י דהפוסלים טבילה בנהרות בזוחלין היינו טעמא משום דפסול זוחלין דאורייתא הוא.

הנה הבית יוסף [סי' רא צו, ב ד"ה ומ"ש או אפילו, סע' ג מהד' מכון ירושלים] כתב דהמדרכי סבירא ליה פסול זוחלין במקוה דנוטפים גופא נמי רק מדרבנן, עיין שם. וכן נראה לי דעת רש"י בחולין דף ל"א [ע"ב ד"ה חרדלית], דלא תקשה עליה תמיהת תוספות שם ד"ה גזירה כו', ועיין תשובת חתם סופר סי' ר"ב הביא עוד פוסקים דסבירא להו זחילה רק מדרבנן הוא. וקצת קשה לי על הבית יוסף [שם] שכתב דמהרי"ק ותורתם הדשן סבירא להו דאורייתא הוא, והיה לו להביא גם תוספות חולין ל"א הנ"ל. וכן הרמב"ם ריש הלכות מקוואות ובפרק ט' ה"ח שם סבירא ליה דאורייתא הוא⁴.

והנני חותם בברכה מרובה.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן ריב

[בענין הוית מקוה ע"י טהרה ופסול כלי קיבול בפקק נחושת]

אל האבן הזוהר, כעצם השמים לטוהר, הלא הוא ידיד נפשי הרב המאור הגדול המופלג, החרף ובקי וקולע אל השערה, בסברה וחכמה מפוארה, כבוד שם תפארתו, מו"ה יונה צבי נ"י בערענפעלד, האב"ד קהילת אורשע.

על הב"ח בזה, דנתלש מן המים שאני אבל כל שמחובר לים או למעיין סגי בכלשהו, עיין שם. נראה לי נמי דווקא בים או מעיין ממש, כיון דמטהרי בזוחלין ואפילו בנתלש מהם הגל ולא גזרינן ביה משום חרדלית של גשמים, הכי נמי מטהרים בכלשהו עודם מחוברים בים או במעיין. אבל בנהרות, להאוסרין הטבילה בהם משום גזירה זו, אינן מטהרים בזוחלים, הוא הדין נמי מהאי טעמא גופיה אפילו באשבורן אין מטהרים נהרות בפחות מארבעים סאה משום גזירה אטו חרדלית של גשמים. וכיון דבעי על כל פנים ארבעים סאה בנהרות מדרבנן, ממילא דפוסל בו נמי שאיבה מדרבנן כנ"ל.

וכיון דהמחבר בסעיף ב' פסק שלא לטבול בנהרות בזוחלין, על כרחך דווקא במעיין קאמר בסעיף מ' דלא נפסל בשאיבה משום דלא גזרינן ביה בגל שנתלש ממנו כו' אטו חרדלית כו' לענין זוחלין וגם לטהר בכלשהו על כל פנים לכלים, אבל בנהרות על כרחך גם המחבר מודה דשאיבה פוסלת בהם. ועדיפא מזה, דעת השואל במהרי"ק שורש נ"ו הייתה לחלק בזה אפילו בבאר שחפרוהו מקוה ומימיו נובעים תחת הקרקע פוסלת בה השאיבה לכולי עלמא, ומהרי"ק דחה זאת והוכיח דבאר שנובע תחת הקרקע שווה למעיין נובע על גבי קרקע ואין שאיבה פוסלת בהם לרוב פוסקים. אבל בנהרות משמע בהדיא דלכולי עלמא פוסל בהם שאובים, כמבואר למעיין שם. ובשו"ע סעיף ט"ו ובש"ך סוף ס"ק נ"ז, בכל מקום נקטו רק מעיין אין שאיבה פוסל בו כנ"ל³.

איברא בהלכות נדה להרי"ף פרק שני דשבועות [ה, ב מדפי הרי"ף] מיייתי למתניתין דמסכת (עדיות פ"ח) [מקוואות פ"ה מ"ה]⁴, ותנן נמי במתניתין הזוחלין כמעין והנוטפין כמקוה, ופירש הר"ן [שם ד"ה אי] הזוחלין כגון נהרות שהן זוחלין כמעין הן לטהר בכלשהו ובזחילה והנוטפים כמו מי גשמים כמקוה הן לטהר באשבורן דווקא ולהצריך ארבעים סאה, והיינו טעמא דאבואה דשמואל כו'. עד כאן, עיין שם היטב. הרי דבנהרות כמו שדינן כמעין לטהר בזחילה הכי נמי לטהר בכלשהו. ומכל מקום נראה לי, אין זה סתירה לדברינן, דהא אנן קיימא לן נהרות אין טובלין בהם בזוחלין משום גזירה כו', והכי נמי בכלשהו לא וכן"ל אליביה דהש"ך. אבל על שיטת הב"ח בימים ודאי קשיא מדברי הר"ן הללו, דמאי שנא ומאי עדיפותא דנהרות טפי מימים וכן"ל. וצ"ע. וצ"ל דהב"ח דווקא בימים אמרה, כיון דהכתוב קראם מקוה, ולמקוה המים קרא ימים, לכן מסתבר שלא לאפשי פלוגתא, וכדי לתרץ הקרא

והכרח הגאון, שציין להוכחתו מדברי רש"י כאן, ולדברי הב"י ושאר הפוסקים שפסול זוחלים מדרבנן. ובשו"ת יבי"א ח"ח יו"ד סי' יח אות ד כתב שצ"ל גם בדעת הרמב"ם שפסול זוחלין מדרבנן ולא כמ"ש רבינו. ועיי"ש ההוכחה בדעת הרמב"ם.

3. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קמד לחלק בין מעיין לנהר, וציין לדברי רבינו. 4. חציה השני של המשנה שמביא הרי"ף 'העיד רבי צדוק' וכו' מצוי גם במסכת עדיות פ"ז מ"ג. 5. זה לשון התוס' שם, ורש"י כתב כיו"ב, עיי"ש. 6. וראה לקמן סי' רכה. וראה לקמן סי' רלג בהוספת המחבר ד"ה

שלום וברכה, ברביה והמשכה. והעושה במרומיו שלום יעשה לו שלום.

מכתב קודשו קיבלתי זה איזה ימים.

ועל דבר שאלתו על דבר מקווה שעשו סמוך לגבולו בלי הוראת מורה, וכאשר גמרו מלאכתם חשו ורצו מכבוד פאר רום מעלתו נ"י לפקח עליו אם מקווה טהרה היא כדת. וחזי ביה תיוהא, שעשו הסתימה לנקב שבשולי אבן הרצפה בכיסוי נחושת שיש לו בית קיבול שקורין ווענט"ל, ומחובר הוא בתחתית האבן על ידי טבעת נחושת הקבוע תוך הנקב באמצעות יתד הקבוע תחת האבן הרצפה מחובר בחזק שקורין שריו"ף, וכשרוצין לנקות המקווה מגביהין קצת הכיסוי נחושת על ידי חוט הקשור בו עד שיצאו המים לחוץ ואחר כך מניחים שיפול הכיסוי בחזרה. ונמצא כאן תרתי לריעותא בכיסוי ההוא. א', שמונע הזחילה בכלי מתכת דבר המקבל טומאה ובעינין הוייתו על ידי טהרה גם למניעת הזחילה כסתימת המחבר בסי' ר"א סעיף נ'. ב', וגם פסול שאובים, המים שיורדים למקווה ועוברים בתוך הבית קיבול.

הנה שפיר חזי פאר רום מעלתו מה שנוגע בדינים אלו בתשובת הגאון חתם סופר ז"ל [יו"ד סי' ריח] ובתשובת גידולי טהרה [סי' טו] שהם מקור נפתח שהאריכו לבאר ולתקן את המקוואות. וגם פאר רום מעלתו העלה ארוכה על דבר הכיסוי של נחושת שמקבל טומאה, הרי נעשה לשמש את האבן הרצפה ואת הקרקע וכבר חיברו גם כן לקרקע וקבעו דרך בנין ולא שימשו בו מעולם בתלוש, ואם כן בטלה מיניה טומאה לגמרי כו'. ודברי פי חכם חן.

ולענין דעתי איכא עוד טעמא, אפילו בכלי מתכת בתלוש נמי מתניתין היא בפרק י"ד דכלים מ"ג כל הכיסויין טהורין, לפי שאין להם שם בפני עצמן. וכן כיסוי טני של מתכת בפרק י"ב מ"ג אף שיש לו בית קיבול גדול לא חשיב כלי לרבנן דרבנן גמליאל, והכי קיימא לן הר"מ בפרק ט' מהלכות כלים ה"ו. והכי נמי בית קיבול הנ"ל ברצפת המקווה תחילת עשייתו לא נעשה עיקרו לקבלה אלא לכיסוי הנקב הנ"ל שתחתיו כדי לעכב שלא יצאו המים מתוך המקווה דרך שם, ואין לו שם בפני עצמו לטעם הרמב"ם, וגם אינו משמש בפני עצמו כלום לטעם הראב"ד שם [ה"ג].

ואם תימצי לומר גם זה בנידון דידן יש לו שם בפני עצמו מה שקורין אותו ווענט"ל, מה שבאמת אינו כן, שאין זה שם ידוע וקבוע לו, וגם אינו משמש בפני עצמו כלום, ומתניתין שולל רק כיסוי מיחם וטני של רופאים תנן מפני כו'. אבל הא

בנידון דידן מכל מקום מיהת כלי זה הוא בכלל הצינור שנעשה לקרקע במשנה ב' פרק י"א דמסכת כלים דטהור אף שיש לו בית קיבול ויש לו גם כן שם ידוע ומיוחד בפני עצמו, הואיל ועיקר עשייתו להיות דבק בארץ וגם כבר קבעוהו בקרקע פשיטא מילתא דלא חל עליו שם טומאה מעולם כנ"ל.

וגם על השנית, כיון דאפילו כלי גללים ואבנים שאין עליהם שום טומאה פוסלים נמי המקווה משום שאובים. הנה זה לשון הרמב"ם פרק ו' ממקואות ה"ב, כל כלי שלא נעשה לקבלה אף על פי שהוא מקבל אינו פוסל את המקווה כו', ובין שהוא של מתכת או של חרס. עד כאן לשונו. והכסף משנה הראה מקורו ממשנה ג' פרק ד' דמקוואות. וקצת קשה, דהוה ליה לציין גם כן אמשנה ג' פרק ב' דכלים, סילונות אף על פי כפופין אף על פי מקבלין כו' הרי אלו טהורים, מפני שלא נעשה לקבלה. והרמב"ם עצמו בפירוש המשנה פרק ד' דמקוואות [מ"ג] הנ"ל מביא ממשנה זו וזה לשונו, וכבר קדם בשני מכלים שמכלל הטהורים בכלי חרס כו', עיקר גדול מאד והוא שאין כל המקבלין פוסלין את המקווה וישובו המים ההולכין בהם מים שאובין כו', שסילון של מתכת גם כן אינו פוסל את המקווה כו' אלא אם כן כיוון בחטיטה והחקיקה שיהיה כלי קיבול לקבל צרורות. יעויין שם היטב. ולזה כתב בחיבורו יד החזקה הנ"ל בין שהיה של מתכת או של חרס. והכי נמי במקווה הנ"ל. אותו הווענטיל אף שיש לו בית קיבול פשיטא מילתא שלא נעשה לקבלה שום דבר בו, שהרי הוא בשולי הרצפה של המקווה ומכוסה מן העין ואינו צריך לקבלה כלל, ולא נעשה כי אם לכסות בו את הנקב לבד, וצורת בית קיבול שלו נעשה רק לנוי בעלמא כדרך האומנים או לאיזו סיבה אחרת ולא לקבלה, ואינו פוסל משום שאובים.

ומכל שכן דמהני ליה סתימה שהמציא פאר רום מעלתו כמו שכתב נ"י למלאות את כל החלל בית קיבול הנ"ל על ידי היתוך לתוכו עופרת ובדיל ולהשוותו במילואו שיהיה שטח שווה. דהא אף בית קיבול שנעשה לשם כך, תנן באותו משנה ג' פרק ד' דמקוואות, צינור שחקק בו בית קיבול צרורות כו' ירד לתוכו עפר ונכבש קבוע ומהודק יפה, כשר. ולשון הרמב"ם שם, פירוש ונכבש עד שנתקשה ושב לחרסית. והלכה פסוקה היא במחבר וברמ"א סי' ר"א סעיף ל"ו בסילון של עץ ושל חרס כו'. ומינה נשמע לבית קיבול בצינור של מתכות שהסירו הבית קיבולו על ידי היתוך עופרת או בדיל לתוכו עד שהשוו את שטחו במילואו נמי מהני דמאי שנא, והרי הר"מ הנ"ל השווה אותם בדיני משנה זו בלא נעשה הגומא לקבלה כו', והוא הדין נמי בהסיר ממנו הבית קיבול כנ"ל.

לטהור, קולע אל השערה, כבוד שם תפארתו מו"ה עקיבא פישער נ"י, האב"ד קהילת (טעהט) [טעהט] יע"א. שלום לו וכל אשר לו שלום.

מכתב קודשו קיבלתי ושמחתי, וברכתי על הבשורה טובה אשר בשרני כי אורו עיניו. ברוך ד' יוצר המאורות, ורופא חולי כל בשר ומפליא לעשות. כן יהי חן ד' עמו להחזיקו תמיד, ירים קרנו ושעתו למעלה ראש, להגדיל תורה ולהאדירה.

ועל דבר שאלתו במקווה טהרה בקהילתו שנפסל, וצריכין עתה לעשותה על ידי שלג כאשר ירד על המוקדם. ולהיות בתשובת חתם סופר יורה דעה סי' ר' ורי"ג נעל שער הפשרת השלגים, שלא להפשירו בשום אופן אחר כי אם להטיל על השלג שבמקווה טס רותח וגחלים מלובנים, וקשה מאוד לעשותו כן, לכן המציא פאר רום מעלתו נ"י אופן הפשרו על דרך ביותר נקל, והיינו ליתן השלג בקלחת יורה גדול של נחושת שמנוקב בשוליה כשפופרת הנוד, ובנקב ההוא לעשות מרזב או קנה חלול של מתכת, ואחר כך יסיקו אש תחת הכלי, וכשימס השלג יזובו המים דרך הנקב למרזב הקטן ומשם לצינור של עץ המוכן לשם ומשם אל תוך המקווה, וישנה וישלש כן עד שממלא שיעור מקווה. ועדיפי לעשות כן, ש[ב]אופן זה נרויח הקושיות ראב"ד² והחתם סופר הנ"ל, דהוי להו שאובין או דהוי על ידי תפיסת אדם כו'. דברי פי חכם חן, ושפתיים יישק. ולעניות דעתי גם הגאון בעל חתם סופר אינו חולק בזה, אלא ניחא ליה טפי בתקנתיה הנ"ל, דמצינו כהאי גוונא להחם המקווה לכהן גדול איסטנס ביום הכיפורים על ידי עששיות של ברזל מלובנים.

איברא גם באופן זה דפאר רום מעלתו נ"י, לא נמלט מן הקושיא אלא בפעם ראשונה שכבר מילאו היורה של נחושת טרם שיסיקו האש תחתיה, אבל אם אחר זה שיופשר השלג ויזובו מימיו חוץ לנקב, יצטרכו להמתין מלמלאות את היורה שנית בשלג עד שיצטנן תחילה היורה מרתיחתו הראשון, וכן בפעם שלישי ורביעי, משום דבעוד היורה רותח תחילה תיכף ומיד אם מניח השלג לתוכו יהיה נמס ונימוח על אתר בהרף עין נעשה מים זוב לחוץ לנקב בכוח ראשון בהניחו השלג מידו לתוך היורה, בזריקה או בנתינה בא מכוח אדם מקרי בפרק קמא דחולין דף ט"ז [ע"א]. ועיין בגידולי טהרה סי' ר"א בנחל אות ל"ט כהאי גוונא, ושוב הוה ליה על ידי תפיסת אדם. לכן מיאן הגאון חתם סופר בתקנה זו דפאר רום מעלתו נ"י. אבל אם גם אחר הפשרת השלג על ידי כלי מנוקב כנ"ל, ממשיך

ועל כרחק צריך לומר לפי זה דמתניתין פרק ו' משנה י' במקוואות, האביק שבמרחץ באמצע פוסל, דווקא בנעשה לקבלה מיירי. ועיין בתשובת גידולי טהרה סוף סי' ט', מייתי השגת הראב"ד פרק ח' ממקוואות [ה"ז] דמחלק בסילון כפוף טהור ופוסל כמו כלי הגללים, ותמה הרי אין נעשה לקבלה אין פוסל אפילו כלי חרס ומתכת במ"ג פרק ב' דכלים ומ"ג פרק ד' דמקוואות. וצ"ע.

ועוד בספר גידולי טהרה סי' ר"א בגבא ס"ק מ"ד ובנחל ס"ק ל' כתב וזה לשונו, חשובים שאובים, היינו המים שעוברים על הגומא דווקא, אבל אם עוברים על הגומא ועל שפת הגומא מכאן ומכאן הוי כשאובין וכשירים בתערובות שנפלו למקווה, ודינם מבואר בנחל ס"ק ל"ו. עד כאן לשונו. והיינו מתניתין דפרק ו' משנה י' דאביק שבמרחץ, ופסק הרמב"ם בפרק ו' דין י"א ממקוואות כתנא קמא מן הצד כשר כו'. וסתמא גם בנידון דידן הכי הוא. באופן שמעיקר הדין היה נראה לומר שאין בית קיבול הנ"ל פוסל משום שאובים מטעמים הנ"ל, אם ודאי כן הוא שלא נעשה לקבלה כנ"ל.

אם כן ודאי יפה הורה גבר בגוברין כבוד פאר רום מעלתו נ"י דמהני סתימת הבית קיבול של הכיסוי על הנקב הנ"ל בהיתוך עופרת להשוות הגומא כנ"ל, כמו שנתבאר לעיל.

אבל מה דתמוה לי באופן שצייר לי פאר רום מעלתו צורת ותמונת הכיסוי הנ"ל על הנקב, בעת הצורך לנקות המקווה מגביהים קצת הכיסוי על ידי חוט שבו קשור עד שיצאו המים וכשמסירים היד נופל הכיסוי בחזרה למקומה, אם כן איך אפשר שיהיה הכיסוי נחושת על ההוא מהודקת כל כך הרצפה סביב הנקב באופן שלא יזובו מימי המקווה סביב הנקב לחוץ טיפין טיפין, ואיכא חשש משום זחילה הנראית דקיימא לן אסורה בשו"ע [סי' רא] סעי' נ' ונ"א³.

הנני אוהבו הנאמן חותם בברכה ושלום.

כנפשו היפה ונפש ידיד נפשו הטרוד ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן ריג

[עשיית מקווה משלג ואופן הפשרתו]

אלפי רבבות ברכות לראש צדיק, הלא הוא ידיד נפשי הרב המאור הגדול, אבן הזוהר, כעצם השמים

תרנ"ז) סי' לה אות ה שמזכיר תשובה זו כשהיא לפניו בכת"י.
ריג. 1. עי' ספר עטרת עקיבא (ב"ב תשס"ה) עמ' שסז ואילך (קונ' לתולדותם לבית אבותם עמ' 89 ואילך). 2. מובא בתשובות החת"ס הנ"ל.

יעקב יו"ד סי' קיז אות ו' ושו"ת מנח"י ח"ג סי' צא ובאות א שם. 3. ע"ע בזה בשו"ת מהרש"ם ח"ו סי' קב. ועי' בחידושי רבי יונה צבי (ב"ב תשמ"ט) עמ' קפא שהשואל משיב לרבנו על דבריו. ועי' בשו"ת קנאת פנחס (מונקטש

אותן המים שלושה טפחים בקרקע קודם שיזובו לתוך המקווה, הוא נכון לכולי עלמא, וכמו שכתב גם פאר רום מעלתו נ"י, וכן יעשה. אמנם נראה לעניות דעתי דיותר בנקל יהיה לעשות כמו שכתב הגאון בתשובת חתם סופר הנ"ל.

ומה שכתב כבוד תורתו נ"י דהמחבר ורמ"א כתבו שטוב להחמיר לכתחילה, רק מכוח חומרא ולא מן הדין כו', הנה יפה השיג עליהם הש"ך בס"ק ע"א באורך, וכן בספר גידולי טהרה [גבא ס"ק מ], דלא רק משום חומרא אלא מעיקר הדין בעינן שיהיה נימוח למים, עיין שם היטב. ולעניות דעתי מוכח כן מלשון המשנה עצמה ריש פרק ז' ממקוואות, שהעידו אנשי מידבא משמו דר' ישמעאל שאמר להם צאו והביאו שלג ועשו מקווה בתחילה. ולשון צאו והביאו שפת יתר הוא, ואיפכא הוה ליה למימר בקצרה, עשו מקווה משלג בתחילה. אבל הוי משמע לשונו משלג כמו שהוא בעיניה, לכן אמר בהיפוך, צאו והביאו שלג [ר"ל שיעור ארבעים סאה אחר שיתמעך חללו ויהיה למים], ואחר כך ועשו מקווה. ועל כרחק פירושו עשו תיקון בתחילה להפשיר השלג ולעשות מקוה מים דייקא. ואם כן ממילא נשמע גם כן מלשונו זה, דקודם התיקון להפשירו שרמזו וכיון באומרו להם ועשו מקווה (צריך) צאו והביאו שלג, היינו כשיעור כל ארבעים סאה מים אחר הפשרתו יהיה ביחד מקודם, והיינו על כרחק כתיקון שכתב החתם סופר.

והכי מוכח נמי מדברי הרמב"ם פרק ז' ממקוואות סוף הלכה ג', מעלין ולא פוסלין, אפילו הביא ארבעים סאה שלג בתחילה והניחן בעוקה וריסקו שם הרי זה מקווה שלם וכשר. עד כאן לשונו. ומדלא נקט רבנותא טפי, על כרחק בדווקא נקט, שהביאו כל הארבעים סאה שלג בתחילה דייקא, והניחן כולן בעוקה וריסקו שם דייקא, עשאו מקווה מים, הרי זה מקווה שלם דייקא וכשר. כנ"ל באופן שהעלה החתם סופר הנ"ל משמע.

והכסף משנה בפרק ז' ממקוואות הנ"ל [ה"ב] כתב בשם רש"י, דסבירא ליה השלג הוא רק משלים, אבל בפני עצמו לעשות ממנו מקווה לא. וכוונתו על כרחק על פירוש רש"י פרק קמא דסוכה דף י"ט ע"ב [ד"ה לא עלתה]. ולעניות דעתי תמוה, דזה לשון רש"י בשבת ריש פרק חבית דף קמ"ד [ע"ב] ד"ה רב פפא, דכל דבר שאין עושין ממנו מקווה, שאינו מים או שלג או ברד כו'. הרי הוה רש"י שלג ומים וברד להדדי, שעושין מקווה משלג כמו ממים בתחילה סבירא ליה. ועל כרחק בסוכה דף י"ט הנ"ל, כוונת רש"י הוא נמי רק על טיט הנרוק, וגם

אינך דתני להו בהדדי מעלין כו', חוץ משלג וברד דתני להו בראשונה, גם בפני עצמם עושין מהן מקווה וכמעשה דאנשי מידבא, וכמו שכתב הכסף משנה הכי אליביה דרמב"ם. וצ"ע.

וגם נראה לי ראיה מהש"ס סוכה י"ט לשם, דנקט יוכיח טיט הנרוק, הוא האחרון דבמשנה אלו מעלין כו', טפי הוה ליה להביא שלג יוכיח, הוא הראשון דבמשנה. אלא על כרחק דשלג בפני עצמו נמי טובלין ורמב"ם הנ"ל.

והר"ש ריש פרק ז' מייתי תוספתא [מקוואות פ"ה ה"ו] עיגולי שלג המשוקעין במקווה הרי אלו מעלין, רבי יהודה אומר אין מעלין כו', נראה לי דווקא עיגולי שלג בעיניה פליגי ביה בלא נימוח, ומשנה במרוסק מיירי, ואתיא ככולי עלמא כמו בטיט הנרוק דסיפא בתוספתא.

והנני אוהבו הנאמן, נראה לי דעיקר כחתם סופר³, דורש בשלום תורתו, כנפשו היפה ונפשו ידיד נפשו.

הק' יהודא אסאד

סימן ריד

[מקווה שעשאוהו מגיגית נקובה]

אל הארז בלבנון, לפני שמש שמו ינון, כבוד הוד ידיד נפשי רב חביבי, גיבור בתורה וביראה כליש ולביא, הרב המאור הגדול מופלג ומפורסם סיני ועוקר הרים כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן אלעזר פאשקיס נ"י, האב"ד קהילת גאלאנטא.

מכתב קודשו קיבלתי שבוע העבר, ואיתו הסליחה על איחור תשובה, כי רבים מבקשים תפקידם, וד' אלקים יעזור לי. ויום אתמול במקרה באו אלי מאנשי יישוב וויסקליט, החבר ר' נטל ועוד אחד, וביקשו גם כן על מהירות תשובתי, היותם יודעים שהדרת גאונו מעלתו נ"י הודיע להם כן. והנני לרצונו בעזר ה' יתברך.

על דבר המקווה שהיה גיגית ונקב בשוליה היה סתום באבן, ושינו מקומה למקום אחר, ועשה בה האומן שוליים אחרת ובתוכו נקב, וקודם שקבעו הגיגית תוך החפירה בחוץ סתמו הנקב בברזא של עץ לפי שהיה הנקב קטן מהכיל הסתימה של אבן שהיה תחילה, הרי הנקב חדש היה פחות משיעור כשפופרת

בהמשכה למקווה. ועי' יבי"א ח"י יו"ד סי' יט ובאות ג שהסכים לרבנו שאפשר לחמם את השלג בעזרת טס ברזל לוהט, וכדעת החת"ס. ועי' שו"ת מהרש"ה יו"ד סי' סח.

3. ועיין שו"ת הרב"ז ח"ג סי' קכא ד"ה אופן, שאחר שהביא דברי רבינו והחת"ס, כתב שנכון להחמיר לצאת מכל ספק להניח השלג רחוק שלושה טפחים מהמקווה ועליו להניח אבנים מלובנות עד שיימס, וכך יזילו המים

ממדת האבן כדרך רך בקשה, זה תמוה, דהא אדרבה ריעותא הוא זה, אם מזיע הוא על ידי סתימת האבן פסולה המקווה לטבול בו משום זוחלין כבסעיף נ' בשו"ע. ועיין כהאי גוונא בתשובת חתם סופר סוף סי' י"א. ועל כן צריך לחזק הסתימה באופן שלא יזיע כלל. עיין תשובת גידולי טהרה סי' [ח'], העלה דוחילה ניכרת דווקא פוסל, עיין שם³.

כה דברי אוהבו הנאמן החותם בברכה כאוות נפשו ונפש הדורש שלומו.

הק' יהודא אסאד

סימן רטו

- א. הכשרת מקווה בכלי המקבל טומאה.**
ב. מקווה שממשיך לתוכו מים ע"י משאבה)

ה' שלום ישפות שלום וברכה, ומזוני רויחא, וחיאי אריכא, לכבוד אהובי ידיד נפשי תלמידי הוותיק הרבני המופלג בתורה ויראה וחרוץ ומחודד, מורנו הרב שלמה שפיטצר, בקהילת קודש סענטא נ"י. מכתבו השגתי.

[א] ועל דבר הערת פאר רום מעלתו נ"י, דקיימא לן בשו"ע יורה דעה סימן ר"א סעיף י"ד כר' יוסי במשנה ה' פרק ה' דמקוואות, כל שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו, וקיימא לן נמי כמתניתין פרק ו' משנה ג' שם, שלושה מקוואות של עשרים עשרים סאה והשאוב מן הצד וירדו שלושה וטבלו המקוואות והטובלים כשירים. ואמאי, הא נעשה על ידי דבר המקבל טומאה. עד כאן דבריו.

ימחול לעיין בתוספות יום טוב במקוואות פרק ו' משנה ח' [ד"ה מביא סלון], הביא שיטת הרא"ש לחלק, במי גשמים דווקא בעינן הווייה ע"י טהרה, אבל מחבר מקווה למעיין אפילו על ידי דבר המקבל טומאה שפיר הוי השקה, יעויין שם היטב. ובהדיא הוכיח בתשובת מהרי"ק שורש קנ"ו, דמתניתין זו פרק ו' מ"ג, שלושה מקוואות של עשרים עשרים סאה, על כרחך איירי במקווה הבא מן המעיין ונפסק, דדין מעיין יש לו לטהר אף בזוחלין, וכמשמעות לשון מקוואות משמע דקוו וקיימו כו', יעויין שם. ואם כן לא קשה מידי כמובן.

איברא, לפי מה שכתב ריב"ש סי' רצ"ב, מתניתין שלושה מקוואות בוו עשרים סאה כו' בכותלים שבחוץ גבוהים רק המפסיקים ביניהם נמוכים הם, וליכא פסול משום זוחלין, אין

הנוד. וגם סתמוה בעוד היו יכולים לנענע את הגיגית תוך החפירה לא מקרי חיבור, והוי ליה חקקו ולבסוף קבעו והוי כלי. ויש כאן שלוש ריעותא. א', לכתחילה בעינן סתימה של אבן ולא של עץ. ב', שהיה הנקב קטן מכשופרת הנוד. ג', שסתמו הנקב קודם שמילאו עפר סביבות הגיגית, וחקקו ולבסוף קבעו הוא, כנ"ל.

הנה עיניו הבדולחים שפיר חזו, ויפה העלה בכוחא דהתירא להרחיב הנקב כשיעור שפופרת הנוד עכשיו כמו שהיה קבוע, ובזה מבטלו מתורת כלי, ואין צריך להוציאה מקביעותה, כהסכמת הגאונים בתראי דמייתי להו פאר רום מעלתו נ"י, הבאר יעקב [יו"ד סימן רא דף פב, א ד"ה על דבר שאלתו] והמרכבת המשנה [הל' מקוואות פ"ו ה"ד] ותשובת חתם סופר [יו"ד סימן רה].

ומה שהוקשה לפאר רום מעלתו נ"י מדברי הר"ש פרק ז' דכלים מ"ב, דכל שהיה עליו שם כלי עודו תלוש אין החיבור לקרקע מבטלו אלא דווקא בשינוי מעשה, כבר הרגיש בזה גם בשו"ת גידולי טהרה סימנים ז' ח' דהרבה משניות סותרים דבריהם בזה, והר"ש בפרק ז' דכלים [משנה ב ד"ה טהור] כתב שצ"ע לחלק ביניהם. עיין שם. ובאמת הר"ש כתב בהדיא לחלק בין מושב מדרס הזב לשאר כלים, עיין שם. ובמקווה דגיגית ודאי לא יחדו לשייבה עליה בנעשה מתחילה על מנת לקובעה בקרקע, אין צריך ביה שינוי מעשה, ואין כאן מקום קושיא כלל.

וגם העליתי אני בעוניי בשו"ת אחד [לקמן סי' רכה ד"ה הנה פשיטא'], לחלק בין קבעו לבד ובין קבעו וגם חיברו דרך בנין, ומשנה שלימה שנינו בפרק כ' משנה ה' דכלים, כופת כו' מפץ כו', עיין שם. והעליתי ארוכה בזה לתרץ תמיהת הקדמונים ואחרונים מסוגיא ש"ס דבבא בתרא דף ס"ו. ואין כאן מקום להאריך. וגם קושיית הר"ש הנ"ל מתורץ יפה על פי זה, דבחיבור דרך בנין מהני לבטלו מתורת כלי נמי, כמו שינוי מעשה בגוף הכלי. וגם הא פשיטא מילתא דמנהגן של ישראל תורה הוא, לסתום את הנקב בברזא של עץ ארוכה מאוד עד שבוקעת ויורדת בעומק הקרקע, שזהו דרך בנין מקרי. עיין בספר גידולי טהרה סוף סי' ד'. והחתם סופר סוף סי' קצ"ח שכתב לסותמו באינו מינו, היינו סתימה בשווה לחלל הנקב לבד כולו, מה שאין כן בברזא של עץ ארוכה שיורדת גם למטה מהשוליים בעומק הקרקע דרך בנין הוא, מודה החתם סופר דגם לכתחילה שרי גם כן בסתימת עץ כהאי גוונא.

אבל מה שכתב פאר רום מעלתו נ"י מעליותא בסתימת אבן דהוא אינו מינו וגם הוא מזיע כל שהוא, כי הנקב גדול

ריד. 1. ועי' גם להלן סי' רכו. 2. אולי צ"ל ריא. 3. ועי' לעיל סוף סי' ריב.

ועל דבר המיחם הקבוע בתנור שנסתפק מעלתו אי בעי טבילה כיון שהוא מחובר לקרקע.

הנה לא ידענא צדדי הספק, כי דין זה דמחבר לקרקע אינו מקבל טומאה, בטומאה ממש איתמר בכל מקום, אבל טבילת כלים חדשים שאינו לטהר מידי טומאה אלא כדי שיצאו מטומאת גוי לקדושת ישראל, יעויין בלחם משנה פרק י"ז ממאכלות אסורות דין ה', טעם זה שייך גם אם היה הכלי מתכות מחובר לקרקע עודו ברשות גוי, וכשלקחו ישראל בעיא טבילה. ועוד, בטומאה ממש נמי, דווקא כשכבר הוא מחובר לקרקע כקרקע דמי ואינו מקבל טומאה, אבל קודם שקבעו בקרקע ודאי מקבל טומאה עודו מטלטל הוא בתלוש, חוץ מאותן השנויים במשנה ב' פרק י"א דכלים, שביאר תוספות יום טוב שם בשם הרמב"ם הואיל ועיקר עשייתן להיות דבוק בארץ שגם קודם שיקבעו בארץ אין מקבלין טומאה. ולא נשנה במשנה שם מיחם, ועל כרחך לפי דמיחם אין עיקר עשייתו להיות דבק בארץ דווקא, דהא גם בתלוש ראוי לתשמיש זה עצמו להחם בו חמין על גבי האש, פשיטא מילתא דמקבל טומאה אם הוא מיטלטל, ובעי טבילה עם ברכה בפני עצמו. [הוספת המחבר: שוב אחר עשרה שנים בא לידי ספר שו"ת גידולי טהרה, בסי' י"ז נשאל על זה ומייתי לתשובת שב יעקב דמיקל, והוא השיג עליו. עיין שם היטב, והנאני תהילה לאל!].

ומה שהשיג מעלתו על הרא"ם בכוונת פירוש רש"י בפרשת שמיני [ויקרא יא, לה] תנור וכירים המטלטל, יפה השיג. וכן ראיתי להגאון בתשובת חתם סופר סוף סי' קצ"ח [ד"ה אך הקושיא], תמה כן על התוספות חדשים שבגליון משניות פרק ו' דמקוואות [משנה י' ד"ה בזמן], יעויין שם. ובאמת יש מקום לדברי התוספות חדשים על פי דעת הרא"ם אליביה דרש"י דסבירא ליה הכי. וגם מוכח כשיטת הרא"ם אליביה דרש"י, על פי הצ"ע שהניח התוספות יום טוב במקוואות פרק ו' שם הסתירה במשניות, ועל כרחך צריך לומר כחילוק התוספות חדשים הנ"ל. אלא דקשיא סוגיא דשבת דף קכ"ה [ע"א]. ונראה לי, דהא פליגי תנאי במסכת בבא בתרא ס"ו [ע"א] בזה, ר' אליעזר וחכמים, בדף ומכתשת אי כל המחובר לקרקע כקרקע (בעי) [דמי]. אם כן, הא דמסיק הש"ס בשבת קכ"ה [ע"א] לרבנן דר' יהודה יותץ אתי דסלקא דעתך אמינא כיון דחבריה לקרקע כקרקע דמי קמשמע לן, היינו אליבא דמאן

הכרח מהרי"ק הנ"ל שום ראייה כלל. אבל מכל מקום משמעות הלשון מקוואות נמי דייק מהרי"ק. ונימא אנן על פי קושיית מעלתו, הווייה על ידי טהרה בעינן, מוכח דמיירי במעין, וכתירוצ' התוספות יום טוב הנ"ל במשנה ח' פרק ו'. ועיין תשובת חתם סופר יורה דעה סי' ר"ט וסי' רי"ג וסי' קצ"ט ותשובת מעיל צדקה סי' ל"ט.

[ב] **ועל** דבר השאלה במקוה טהרה שבקהילתו, שאי אפשר לעשותה אלא באופן המשיך המים לתוכה על ידי פלומפ"ף, אם יש לסמוך בזה על תשובת זכרון יוסף סימן י"ג, באופן זה שיתנענע המים בלי הפסק בין הכוחות של משיכת המים.

הנה בגדול אחרונים בשו"ת גידולי טהרה סימן י"ד [ד"ה ועכשיו נדקדק וכו'] ואילך] השיג עליו והעלה זה לשונו, סיומא דפסקא שאי אפשר לסמוך על היתרים אלו לעשות מקוה בתחילה בעניין זה, ואפילו בשעת דחק גדול, לפי שיש בכאן כמה מקומות של תורה שאין בידינו להכריע כו'. עד כאן לשונו. בכך אין להתיר כזאת, ועת לקצר.

ואומר אני יברכה ה' כו'.

כנפשך וכנפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רטז

[אם כלי המחובר לקרקע חייב בטבילה]

שפע שלום וברכה, ברביה והמשכה, לראש ידיד נפשי הרב החריף ובקי בחדרי תורה, קולע אל השערה ויראת ה' היא אוצרו, אוצר בלום כבוד שמו, מורנו הרב יוסף העניג נ"י, אבן יקרה בק"ק ווערבאפצי יע"א, וכל אשר לו שלום. וכעת הוא הגאון אב"ד נייטרא יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי לנכון, ושמחתי בדברי פי חכם חן, ותשואת חן לו על קיום מצות שילוח לידי תשובת מרן הגאון דווערביך נרו יאיר ויופיע.

בשו"ת צ"א ח"ח סי' כו אות א הביא ראיות מדברי המרדכי בשם המהר"ם לשיטת השב יעקב, ושכ"כ הגר"א. עיי"ש. 2. דעת רש"י שם שתנור וכירים מקבלים טומאה דווקא כשהם מטלטלים, ואילו לרמב"ם בפיהמ"ש כלים פ"ה מ"א הכלל שכל המחובר לקרקע הוא כקרקע ואינו מקבל טומאה נאמר בכל דבר פרט לתנור וכירים, שהם נטמאים אף בהיותם מחוברים לקרקע.

רטו. 1. משאבה. 2. וכי"ב כתב בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קמד ד"ה אך דבאמת, עיי"ש.

רטז. 1. ועיין שו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' מו אות ג שכתב על מחלוקת רבינו ושב יעקב שהם חלוקים בסברא בלי מקור מהראשונים, ומסברא ניתן להביא ראיות לכאן ולכאן, ואח"כ הביא ראייה לדברי רבינו מהרמב"ם. עיי"ש. אולם

סימן ריז

- [א.] דחיית טבילה כדי שלא ירגישו שטובלת.
 ב. מקור דין טבילה בזמנה מצוה.
 ג. המשכה בכלי. ד. האם שתוקי יכול להזכיר
 אביו בהזכרת נשמות]

אהוב למעלה ונחמד למטה במידותיו ודעותיו,
 טהורות אמרותיו ומחודדות שאלותיו, ישמרהו
 ויחייהו המקרה במים עליותיו, לכבוד אהובי
 תלמידי הוותיק הרב המאור הגדול חרוץ עצום
 ובקי בנם של קדושים צדיק נשגב מו"ה משה ליב
 כהן נ"י, דיין בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי בזמנו, ולא הגיע זמנו לומר עליו
 שורה ושורתיים, עד היום ראיתי דברי קודשו.

[א.] על דבר האשה צנועה וחסודה ואיש צנוע ומעלי, אשר
 בכדי שלא ירגישו אחרים בהליכתה לטבילת מצוה בימי החול,
 המסובב על כורחם על פי עיסקה בחנות במשא ומתן, רוצים
 גם שניהם לדחות זמן הטבילה עד ליל שבת שאז סוגרת החנות
 מבעוד יום בלאו הכי. ונפשו היפה בשאלתו אם אריך לעשות
 כן או לא.

והן ראיתי ועיינתי והפכתי בדברי קודשו אשר העלה
 ארוכה, וכביר מצאה ידו תהילה לאל, נהניתי במו שכיוון
 כהלכה. ויען ראיתי בגדולי אחרונים הרבה האריכו גם המה
 למעניות על זו המדוכה, ולא הניחו קרן זוית שלא נשתטחו
 עליה בזה, אין רצוני בפילפול אריכא, אבל לעשות רצוני
 הנני להודיע לפאר רום מעלתו נ"י דעתי מסכמת להלכה
 ולמעשה שכן תעשו ותבוא עליכם ברכה, כמו שהכריח הדגול
 מרבבה בסי' קצ"ז והעתיקו דבריו הבאים אחריו, שאם אינה
 יכולה לטבול אף על ידי חומרת הפוסקים בלבד, מותרת נמי
 לטבול בשבת, דזמנה מקרי אז. ומכל שכן בנידון דידן, חומרא
 זו שורשה פתוח עלי ים התלמוד במסכת עירובין דף נ"ה ע"ב
 וברמ"א סוף סי' קצ"ח בשם בעל הרוקח [סי' שיז].

ומברכת שמים מעל יבורכו הזוג העושים לשם שמים, אמן
 וכן יהי רצון¹.

ברורה. ועי' לעיל סי' נח ולקמן סי' רכה.

ריז. 1. וכיוצא בזה כתב להתיר בשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קיח לדחות
 הטבילה כדי שלא ירגישו בה. ועי' בזה בשו"ת יבי"א ח"ה יו"ד סי' יט ובאות
 ג שם, שצירף דעת רבינו להיתר טבילה ביום השמיני כאשר נמנעת לטבול

דאמר באמת הכי, דמחובר לקרקע לאו כקרקע דמי בכל מקום
 ילפינן ליה מהכא, דגלי קרא יותן דמחובר גם כן מקבל טומאה,
 אבל לר' אליעזר דסבירא ליה בכל מקום מחובר לקרקע כקרקע
 דמי, והכי פסק הר"ח [הביאו הרשב"ם] ורשב"ם בבא בתרא ס"ז
 [ע"א ד"ה אפי' מאצטרובלי] והרא"ש בטור חושן משפט סי' צ"ה
 [דף רד, א, סע' ב מהד' מכון ירושלים], גם בתנור וכירים דינא
 הכי כהסלקא דעתך דש"ס הנ"ל לאמת, דמקבל טומאה דווקא
 במטלטל ולא במחובר לארץ, ובהיפך ממש מדברי ר' יהודה, והיינו
 טעמא דרש"י לפירוש הרא"ם וחילוק התוספות חדשים הנ"ל על
 סתירת המשניות הנ"ל. והרמב"ם דפליג לטעמיה אזיל, דאיהו
 פליג ופסק לאו כמחובר דמי. כך נראה לי ליישב לחומר הנושא³.

איברא בפשט הסוגיא דשבת קכ"ה קשה לכאורה, הא
 קיימא לן בכל מקום לקולא ולחומרא לחומרא דרשינן, וכיון
 דרבנן דרשי ליותן לחומרא אפילו מחובר מקבל טומאה וכל
 שכן בתלוש, מאי טעמא דר' יהודה דדריש ליה לקולא דווקא
 למחובר ולא בתלוש. והיה נראה לי לתרץ בהיפוך מהנ"ל,
 דהא סלקא דעתך אמינא לרבנן דר' יהודה במחובר לא מקבל
 טומאה, היינו למאן דאמר בכל מקום מחובר לקרקע כקרקע
 דמי, שפיר איצטריך קרא יותן לרבות חבריה לקרקע נמי
 מקבל טומאה. אם כן ר' יהודה סבירא ליה בכל מקום מחובר
 לאו כקרקע דמי, ולא איצטריך קרא יותן לריבוי מחובר, ועל
 כרחק למעוטי אתי ולהקל, דדווקא בחבריה לקרקע מקבל
 טומאה ולא בתלוש. אבל הרא"ם הנ"ל סבירא ליה להיפוך.

ועיינן בפרי מגדים באורח חיים באשל אברהם סי' תרכ"ט
 אות י"א, תמה על הב"ח⁴, הא כתלוש דמי אף שקבעו במסמרים.
 והוא מחלק דחיברו בטיט הוה ליה ככותל אבנים ומחובר
 מעיקרו. ושוב דחה גם זאת מסוגיא דחולין ט"ו [ע"ב ודף טז
 ע"א] דדווקא כותל מערה, אבל בנין אין חילוק, דאף אבן וטח
 בטיט הוה ליה תלוש. עיינן שם היטב. אם כן נראה לי, גם אם
 תמצוי לומר בכל מקום מחובר לאו כקרקע דמי אלא כתלוש,
 מכל מקום צריך הכא קרא יותן לריבוי מחובר תנור וכירים
 דאבנים וטח בטיט הוה אמינא לכולי עלמא כמחובר מעיקרו
 הוא, כסברת פרי מגדים הנ"ל. ועיינן מסכת מעילה דף כ' [ע"א]
 דמיייתי סיעתא מבנאו וכו' לביתו⁵. ולקמן בתשובה סימן ז"ק⁶
 הארכתי בס"ד, עיינן שם היטב, ותו לא מידי כעת.

נאום ידידו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

3. ועי' בזה בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' ק. 4. הב"ח שם הביא קושיית מהרי"ל,
 אם מעמיד הסכך פוסל איך מעמידים סכך בכותל מחובר, הלא הוא פסול
 מדין מחובר לקרקע. 5. ועי' ליקוטי הערות לשו"ת חת"ס יו"ד ח"ב סי' קצח
 אות סו, ובשו"ת קנין תורה ח"א בהלכה סי' נא אות ו. 6. כוונת רבינו אינה

היטב. וגם רש"י לטעמיה פירש שם מתקן מילה מתקן גברא, וזה לשונו, ויש מלאכה בתיקון זה דייקא, ר"ל החבורה הוא מלאכה ממש, והתיקון הוא הגברא כפירוש החידושי רשב"א בשבת ק"ו [ע"א ד"ה כל], ולא המצוה. אבל טבילה אין כאן מלאכה בתיקון זה, לכן פירש רש"י רק מדרבנן דנראה כמתקן וגזרו אטו מתקן ממש. וקצת ראה נראה לי לרש"י ממתניתין דמגילה דף ז' ע"ב אין בין שבת ליום הכיפורים וכו', והאיכא טבילה. ולרש"י ניחא, דמילי דרבנן לא קחשיב, כמו שכתב הגאון טורי אבן במגילה שם [ד"ה אין בין יו"ט לשבת] כהאי גוונא על אחרייתא, אבל לתוספות דאורייתא הוא וכהצל"ח הנ"ל ביצה י"ז, קשה. וצ"ע.

ואגב ראיתי קושיית תוספות בשבת ק"א הנ"ל, דילמא רבא סבירא ליה טבילה בזמנה לאו מצוה וכו'. נראה לי, דף קכ"ט [ע"א] בשבת, רבא אמר וכו' ברתיה דרב חסדא דביתוהו טבלה שלא בפני בעלה תוך שלושים, ועל כרחך לטהרות, ועברה אדשמואל, על כרחך סברה טבילה בזמנה מצוה גם לטהרות שאין בעלה בעיר. שמואל נמי משום צינה על פי הרפואה אוסר תוך שלושים, דבלאו הכי סבירא ליה בזמנה מצוה.

וקצת קשה, מאי קמשמע לן שמואל לחיה שלושים יום לטבילה, הרי מתניתין ובריייתא הוא ביומא ריש פרק יום הכיפורים דף ע"ח ע"ב החיה תנעול הסנדל משום צינה אפילו בקום ועשה, ומכל שכן טבילה שהוא בשב ואל תעשה. ואף דתנא קמא ורבנן דמתניתין אסרי התם, יש לומר דווקא לעבור בקום ועשה, אבל מניעת הטבילה בשב ואל תעשה לכולי עלמא שרי אפילו אי טבילה בזמנה מצוה. ועוד, בהדיא דף ע"ח שם שמואל אמר אם מחמת סכנת עקרב מותר, מוכח דסבירא ליה הלכה כרבי אליעזר דחיה מותרת בנעילת הסנדל ביום הכיפורים. וצ"ל, שיעורא דשלושים יום הוא חיה משום צינה קמשמע לן שמואל בשבת קכ"ט הנ"ל. והכי קיימא לן בשו"ע אורח חיים סי' תרי"ד [סעיף ג], ועיין בהגהת הגאון מורנו הרב אליהו ווילנא זצוקלה"ה שם².

ועיין תשובת אבן השוהם סי' כ"ה ותשובת חסד לאברהם חלק אורח חיים סי' ל³.

[ג] **על** דבר התמוה על הש"ך ביורה דעה סי' ר"א ס"ק ע"ז, שנשאל פאר רום מעלתו נ"י בעיר מלוכה וויען מצורב אחד,

[ב] **ובעניין** טבילה בזמנה מצוה, פירש רש"י בשבת דף קכ"א [ע"א ד"ה טבילה] דנפקא לן מקרא והיה לפנות ערב ירחץ וכו' [דברים כג, יב] שיהיה לו הערב שמש, ואידך סבירא ליה עצה טובה קמשמע לן קרא, ביום ולא בלילה. וביומא דף ח' [ע"א] פירשו רש"י [ד"ה טבילה] ותוספות [ד"ה מקשינן] מצוה דנפקא לן מקרא גבי טמא מת וחטאו ביום השביעי ורחץ וכו' [במדבר יט, יט]. וצ"ע. אולי יש לומר תרתי צריכי, דטומאת ערב דקרי לא הוי שמעינן מטומאת שבעה דטמא מת, וגם טומאת שבעה איצטריך למאן דאמר מקשינן הוזהר לטבילה כנ"ל. וזה לשון התוספות ביצה י"ח [ע"א ד"ה גזרה שמא], אדם אינו משהא טבילתו וכו'. וכלים ותנור רשאי לשהותם בטומאה, כמו שכתב רש"י בחומש סוף פרשת שמיני [ויקרא יא, לה ד"ה וטמאים].

ועיין מהרי"ק שורש ל"ה ענף ג', דווקא משום חומרא דר' זירא שנהגו כן מימי התלמוד לא נפקי מטבילה בזמנה מצוה, אבל חומרא [ד] לא שימשה אטו שימשה אפילו אין בעלה בעיר, וגם הוסיפו משש עונות להמתין חמישה או שישה ימים קודם שיתחילו למנות שבעה נקיים, אין זו נקראת טבילה בזמנה האידנא בנשי דידן, לכן אסיר בימי אבילות וכל שכן ביום הכיפורים ותשעה באב וכו'. עיין שם היטב. ונראה שהאחרונים לא ראו דברי מהרי"ק אלו, הדגול מרבבה וסייעתיה בסי' קצ"ז הנ"ל, שהעלו שכל שאינה יכולה לטבול אף על ידי חומרת הפוסקים לבד מותרת לטבול בשבת דזמנה מקרי, כנ"ל. וצ"ע.

והנה בשבת דף קי"א [ע"א ד"ה ונימא] פירש רש"י, ביום הכיפורים טבילת אדם נראה כמתקן גברא, גזירה אטו מתקן עור צבי. וכן משמע לשון הגמרא ביצה דף י"ח [ע"א] נראה כמתקן, היינו מדרבנן, דגזרינן אטו מתקן ממש. אבל התוספות בשבת קי"א [ע"א ד"ה לא] כתבו וזה לשונם, לא שרינן טבילה ביום הכיפורים, דהוה ליה תיקונא מנא, משום דבזמנה מצוה. משמע גם מדאורייתא הוה ליה תיקון ממש, דהא מצוה דאורייתא הוא טבילה בזמנה, דף ח' [ע"א] במסכת יומא, דנפקא לן ביום השביעי ורחץ כפירוש רש"י ותוספות שם. ונראה לי [ד]תוספות לטעמם בשבת ק"ו [ע"א ד"ה חוץ מחובל] דסבירא להו תיקון מצוה מתקן ממש הוא מדאורייתא, גבי חובל דמילה. וכן כתב הצ"ח ביצה דף י"ז [ע"ב ד"ה ושוין] דביום הכיפורים דליכא למימר נראה כמיקר הוה ליה מתקן ממש גם מדאורייתא כמו מילה דף ק"ו בשבת, עיין שם

לחלוק על רבינו, והעיר שם על דברי הדרכי תשובה סי' קצח סעיף מח אות רמט שהעתיק דברי הבית שערים במחלוקתו על רבינו כאילו הלכה כן. וכן בשו"ת יבי"א הנ"ל דחה דברי הבית שערים. 2. ד"ה כל שלושים. 3. הפניות אלה שייכות לעניין הקודם [א], בעניין דחיית הטבילה לליל שבת.

זמן רב מחמת ילדיה הגדולים הנמצאים בלילה בבית. וע"ע שם ח"י יו"ד סי' נח אות כה, ובספר טהרת הבית ח"ב עמ' תצה. ובשו"ת בית שערים יו"ד סי' רפ כתב שרבינו 'הפריז על המידה', וכתב שאין להתיר לדחות הטבילה לליל שבת. וכתב בשו"ת שבת הלוי הנ"ל שהמעין יראה שאין בדבריו הכרח

הרי בכלי פסול המשכה. כבר קדמו הש"ך, [ש]תמה על עצמו כן בספרו נקודת הכסף שם וחזר בו, יעויין שם. וכן בספר גידולי טהרה [נחל ס"ק ל]. ולעניות דעתי נראה לי לחלק, התם שאובים דמקודם, אבל הכא על ידי כלי זו השתא הוא דנעשה שאובים ולא מקודם.

[ד] ועל דבר השתוקי והיא אמרה על אחד מיניה ולא דיימא מעלמא, אם מותר לו להיות בבית הכנסת בשעת הזכרת נשמות ויזכור נשמות אביו ספק, או נימא כיון שעל ידי זה מזכיר החטא אסור.

נראה לי, כיון דגם אביו רשע יש לו זכות על ידי מצוות שעושה בנו הוא ברא מזכה אבא, מצוה עליו להזכיר נשמת אביו ולהתפלל עליו מספק כבנידון דידן. ועיין בספר חסידים בסופו סי' תתשע"א בהדיא כתב כן. ויעויין בספר שערי דעה⁴ על הורה דעה סי' רמ"ט [ס"ק ד].

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן ריח

[דין זקנה הרואה דם מחמת תשמיש]

חיים ושלום וברכה לאהובי בני הרב המאור הגדול חכם ושלם, יפרח כתמר וישגא כארז בלבנון, לפני שמש שמו ינון, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י, עם זוגתו וכל יוצאי חלציו יחיו, בק"ק ניקאלסבורג.

על דבר ששאלת על זקנה שפסקה מלראות דם, ושוב נתהווה מקרה שלאחר התשמיש התחילה לראות תמיד בהטלת מי רגלים, וגם מרגשת היא כאב בשעת הטלת מי רגלים, ולאחר זמן כשהתחיל הדם להתייבש נשתנה מראית(ה) [ו] למראה שחור או כיוצא בזה, מה דינה.

הנה לא דקדקת בלשונוך נתהווה מקרה וכו' לראות תמיד וכו', ידוע כי המקרה לא יתמיד. וגם לא ביארת אם היא זקנה כמשפט כתוב בשו"ע יורה דעה קפ"ט סעיף כ"ט וסעיף כ"ח. אבל סתמא כיוונת על זקנה ממש, שעל פי הדין מסולקת דמים היא.

הנה יפה דקדקת (ו) בנידון זה, ודנת להתירה מאיסור רואה דם מחמת תשמיש על פי החילוקים והסברות שהעלית לחלק מנידון דתשובת שבות יעקב חלק א' סימן ס"ח¹ שהחמיר בתחילת התשובה בכעין זה, ומכל שכן דגם השבות יעקב מסיק בסוף התשובה להקל בנידון דידיה.

[הוספת המחבר:] ומאי שכתב ראייה לסברתו, דיותר מסתבר שהיה לה לראות מחמת תשמיש בעודה בנערותה קודם שפסקה מלראות, אלא ודאי דם מכה הוי. ואתה בני דחית סברתו זו על פי סברת הש"ס בגיטין כ"ח [ע"א], כיון דאיפלוג לראות דם בזקנותה אחר שכבר יבש המעיין שהוא שלא כדרך הטבע איפלוג גם כן שראתה מחמת תשמיש. זה אינו, דאדרבה ניחא טפי לומר ומסתבר שלא נעשה לה נס חוץ לדרך הטבע אשר גם שרה אמנו שחקה עליה ואמרה [בראשית יח, יב] אחרי בלותי היתה לי עדנה, ואם דם מכה הוא הרי לא איפלוג כלל, דגם זקנה ראויה בטבע וגם עלולה ביותר לזה שנתהווה לה מכה בחדרי בטנה. וסברת השבות יעקב הנ"ל נכונה].

איברא, זה רבות בשנים בתשובה אחת [לעיל סי' קפח] השגתי על דינו של השבות יעקב, והרביתי בראיות דעל כרחק גם בזקנה איתא לדין רואה מחמת תשמיש לאוסרה לעולם בלא בדיקה. וגם מה שכתב שם הכאב בשעת התשמיש לבד הוא סנף להתיר בצירוף פירוש המרדכי [שבועות רמז תשלח]², נראה לי דלא היקל שם להתירה בלא שבעה נקיים נמי על פי זה אלא במכה ידוע שמכאיב תמיד גם זולת התשמיש, ולא מיירי בתשובה ההיא אלא שלא לאוסרה לעולם.

אבל מכל מקום בנידון זה שהצעת שפיר מותרת בלא שבעה נקיים נמי, משום דהאיכא נמי ספק ספיקא, ספק שמא הוא דם מכה, וקרוב לוודאי הוא שהרי יש לה כאב בשעת הטלת מי רגליים כשרואה דם, ואם תמצי לומר מן המקור בא ספק שמא היא מראה טהורה, שהרי נשתנה כשנתייבש, דהרי דמים טהורים גם כן ממקור הם באים. וגם זקנה שחזקתה מסולקת מן הדמים היא תלינן ודאי שדם מכה וטהורה היא, וכאשר העלית גם אתה להלכה כנ"ל.

וע(נ)יין בשו"ת מורנו הרב דוד כהן נ"י אב"ד קהילת מיליכדארף (הוא) אי חיישינן בזקינה לדם חימוד שבסי' קצ"ב, ואין זה [עניין] לנידון דידן שרואה בוודאי בשעת הטלת מי רגלים³.

הוא וגם רבנו. רוב כתביו לא נדפסו. מילכדורף סמוכה לסערדהאלי מקומו של רבנו) אין חידושים על סימנים קפט-ר. בסי' קפז סעי' יג ד"ה והנה הוא מזכיר את השבו"י והכו"פ שהתירו זקנה שרואה מח"ת, וכן מזכיר בסעי' י עניין דם חימוד, אך לפנינו שם אין דיון שעוסק בדם חימוד בזקנה.]

4. לר' אלעזר מיינץ מחבר שו"ת שמן רוקח.

ריח. 1. הובא לעיל סי' קפח, וכדלהלן. 2. עי' לעיל בסי' קפח הנ"ל ובסי' קעט. 3. עי' לעיל סי' קצא. [בספר בית דוד על יו"ד לר"ד כ"ץ ביסטריץ אב"ד מילכדורף חלק שני (נדפס בתרע"א, שנים רבות לאחר שנפטרו גם

בילדה, אבל בזקינה כמו בנידון דידן ודאי כשהוחזר למקומו אינה רואה כלל, שהרי כבר חדל לה מקור דמיה כדרך ראייה. ואי אפשר להאריך יותר.

ועל דבר הערתו דפאר רום מעלתו נ"י לתמוה על היתרא דהר"ש, מאי שנא מהא דנעקרו כותלי בית הרחם ותלו ליה בצואריה בחולין דף ע' [ע"א] לענין פטר רחם אי שלא במקומן נמי מקדשי, והכא נמי הרחם הוא המקור, וכתוב ממקור דמיה, יש לומר גם שלא במקומו מטמא. וצ"ע.

הנה עדיפי יותר הוה ליה לתמוה, דהא קרא וטהרה ממקור ריש פרשת תזריע [ויקרא יב, ז] גבי יולדת כתיב, והרי כל יולדת נשתרבב המקור למטה, ואמרה תורה אחר מלאת ימי טהרה וכו' וטהרה ממקור דמיה, ומקודם היינו תוך מלאת לעניין קדשים ותוך שבעה ושבעיים לבעלה טמאה ממקור דמיה אף שהמקור עדיין למטה (בערבובו) [בשרבובו], ומוכח דלא כהר"ש. וצ"ע.⁵

אמנם הא בורכא, דכיון דבטבע כן הוא הלידה על ידי השתלשלות ושרבוב המקור למטה, אורחיה בהכי בשעתו, ודרך ראייה הוא זה אז בשעתו. אבל התיירא דהר"ש הוא בשרבוב המקור שלא בטבעו, כי אם בסיבת חולי ומקרה נחלש ונפל למטה בבית החיצון, בכהאי גוונא טהור, דאין דרך ראייה בכך כנ"ל. ואם כן בקדושת בכור בשעת לידה נתקדש בפטר רחם אף שהרחם הוא המקור אז שלא במקומו דהרי נשתרבב למטה, דווקא באופן זה נתקדש הבכור בפטר רחם בשעת לידה, אבל כל עוד שהמקור במקומה לא נפטר הרחם [ו]אינו קדוש הבכור עדיין, לכן מספקא לן שפיר אם גם בהיפוך שלא במקומו מיקדשי בכור בפטירת הרחם בשעת לידה, דהיינו כשנעקרו כותלי בית הרחם ונכנסו לפניו ממטה למעלה תלו ליה בצואריה כפירוש רש"י, דהא סוף סוף שעת לידתו בפטירת רחם הוא, מה לי שלא במקומו למטה או שלא במקומו למעלה ראש, כנ"ל. ואין מקום לקושיית מעלתו.

[הוספה מאת המחבר: וצל"ע, בנדה י"ט [ע"א] נפקא לן דמיה דמיה ארבע מראות טמאות, היינו קרא וטהרה ממקור דמיה ריש פרשת תזריע והיא גלתה את מקור דמיה סוף פרשת קדושים [ויקרא כ, יח], וכן כתב הרי"ף פרק ב' דשבועות [דף ג, א מדפי הרי"ף] ובית יוסף ריש סי' קפ"ג [מ, א ד"ה ומ"ש ולא כל] וקפ"ח [מט, א ד"ה דבר תורה, סע' א מהדו' מכון

אבל תמיה לי עליך אהובי בני, שהרי דין אשה שרגילה לראות דם במי רגליה ומרגשת כאב בשעת הטלת מי רגלים, גם בלא זקנה אלא בכל הנשים, הרי כל פרטי הדין מבוארים להתירה ברמ"א סי' קצ"א, ומכל שכן זקנה, וגם מראה הדם משתנה כבנידון דידן, טהורה בלי פקפוק.⁴

ואחתום בברכה מרובה, כאוות נפשך ונפש אביך

הק' יהודא אסאד

סימן ריט

[אשה שיש לה צניחת רחם]

שלום וברכה, ברבייה והמשכה, לכבוד ידיד נפשי הרב החריף וחרוץ נשגב ובקי נפלא ירא שלם, כבוד שם תפארתו מו"ה אורי מילער נ"י, מורה ודאין בק"ק שאסבערג יע"א, וכעת הוא הרב המאור הגדול אב"ד קהילת ברעזווא.

היום פניתי להשיב לפאר רום מעלתו נ"י, על דבר הזקינה בת ע"ג שנים וכבר חדל להיות אורח כנשים זה יותר מט"ו שנים, וזה לה שנה תמימה שאירע לה חולי השבירה (פארפאל'י) הוא שרבוב המקור למטה חוץ למקומו, וטיהרה הר"ש ברא"ש ריש פרק המפלת [סי' ב] ובטור ושו"ע יורה דעה סי' קפ"ח [סעיף ג, בטור דף נ, א].

נראה לי, כדאי הם הגאון בפלתי שם [ס"ק ב] והגאון באר יעקב² [יו"ד סי' קפת] והגאון בתשובת חתם סופר סי' קע"א לסמוך עליהם, עם שהקדימו יראתם לחכמתם, שהם מיראי הוראה, עם כל זה חוכמתם מתקיימת כהתיירא של הר"ש. ומה גם בזקינה, שגם הנודע ביהודה בתשובה [מהדו"ק יו"ד] סי' נ"ח שהחמיר היקל גבי זקינה בסי' נ"ה, ועל כל פנים אם יש לה כאב וצער גם כן. וכבר הארכתי בתשובה אחת [לעיל סי' קפת] בזקינה הרואה דם מחמת תשמיש בכהאי גוונא בלא שרבוב המקור להתירה כהאי גוונא, אין עת היאסף פה. ועיין בתשובת שבות יעקב חלק א' סי' ס"ח³, ועיין תשובת תורת נתנאל⁴ סי' א' ב' ג'. וכן אנו סומכים ומורים טהור על כל פנים בכהאי גוונא דנידון מעלתו הנ"ל. והחתם סופר סיים שם וזה לשונו, כל זמן שהמקור חוץ למקומו וכו', אבל כשהוחזר למקומו אין לנו וכו'. עד כאן לשונו. ונראה לי פשוט דהיינו

התורת נתנאל דן שם באשה שיש לה מכה סמוך למקורה ואינה יכולה להיטהר. 5. דברי רבנו תמוהים לכאורה, כי בלידה הרחם אינו יורד למטה אלא רק נפתח, והוולד הוא שיורד למטה. וצ"ע.

4. וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קסד בעניין מסולקת דמים שמרגישה כאב בשעת יציאת מי רגליים ואח"כ רואה דם.

ריט. 1. צניחת הרחם שגורמת גם לראיית דם. 2. ר' יעקב ברלין. 3. הו"ד לעיל בסי' קפת ד"ה שוב מצאתי. 4. לר' נתנאל וייל בעל הקרבן נתנאל.

[ירושלים]. והרי יושבת על דם טוהר שתי מעיינות הן למאן דאמר, לבעלה טהורה ולא לקדשים (טבילת) [טבולת] יום ארוך, אם כן פשטיה דקרא הכי פירוש, אחרי מלאת הקרבן מתירה בקדשים, וכפר עליה וטהרה ממקור דמיה פירוש תרתי דמים משמע, דם טמא ודם טוהר, מראה אחד משתי מעיינות, ומנא לן לרבוי מדמיה שתי מראות. וצ"ע. ויש לומר, כיון דכבר פסק מעיין ראשון וכבר נטהרה לבעלה בטבילה אחר שבוע ושבועיים, שוב אחר מלאת נטהרה ממעיין שני לבד גם כן, אם כן רק ממעיין אחד (וטהרה) [נטהרה] אז בהבאת קרבן, הוה ליה למימר וטהרה ממקור דמה, מאי דמיה, שמע מינה תרתי דמיה משמע. עיין תוספות נדה י"ז ע"ב ד"ה ודם העליה.]

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רכ

[א. אשה שהרגישה בחלום שנפתח מקורה ולא מצאה דבר. ב. האם משגיחים בחלומות]

בעזרת ה' יתברך יום א' ראש חדש תמוז תרכ"א לפ"ק.

מסיטרא קדישא, שלמא נפיש, לטינרא תקיפא, פלפלא חריפא, הלא הוא כבוד הוד ידיד נפשי הרב הגאון חכם ובקי בחדרי תורה, בנם של קדושים וצדיק כביר, כבוד שם תפארתו מו"ה יצחק אייזיק כהנא נרו יאיר ויהל, האב"ד קהילת רא[ס]נאוויטץ והגליל יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי, ונהניתי בנעימי נאומיו ופניני אמריו.

ראשונה, על אודות בנו פרי בטנו הבחור יניק וחכים כבוד הרב שלום שכנא כהנא נ"י, כי נפשו קשורה בנפשו, וחפץ הוא בהיצדקו, ואני גם כן (בעיניו) [בעוניי] לבקרים אפקדנו בתוכחת מוסר השכל בשבט פי, [ש]למען ה' ישמור יחושו.

שנית, מדברי סופרים החביבים וערבים עלי מדברי תורה, חמישה גרגרים שהציע כבוד הדרת גאון מעלתו נ"י, ונפשו אוותה לדעת מענה תשובה עלימו מאתי. והנני לרצונו בעזה"י, ואשיב ממטה למעלה.

א. שאל על דבר אשה אחת שהרגישה בחלומה בלילה שנפתח מקורה להוציא דמים, והקיצה משנתה ובדקה את עצמה ולא מצאה כלום, איך משפטה.

שאלה זו בעינה נשאל עליה הגאון בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' קי"ח וקי"ט, והעלה בכוחו יפה, דעל כרחק גם התרומת הדשן מאריה דהאי דינא דהרגשה סברא דאורייתא הוא, ברמ"א סי' קפ"ח סע' א ובמחבר סי' ק"ץ סעיף א, אינו טומאה ודאי אלא ספק וספק תורה לחומרא, ואם היא מסופקת אם הרגישה כלל כמו בנידון דידן הוה ליה ספק ספיקא, שמא לא הרגישה, ושמא לא ראתה דם טמא או לא ראתה כלל, ומותרת. יעויין שם. וגם אני בעוניי הכינותי בתשובת שאלה' זה יותר מעשרים ושישה שנים, העליתי ארוכה להוכיח כהנודע ביהודה אליבא דתרומת הדשן, ואריך. ומכל שכן לדידן, האיכא עוד ספק, דהנודע ביהודה שם פליג אעיקר דינא דתרומת הדשן אפילו הרגישה בהקיץ, יש כאן שלוש ספיקות, ואפילו אם תימצי לומר להחמיר גם בספק ספיקא כיון דיש היתר לאיסורה אחר שבעה נקיים הוה ליה כדבר שיש לו מתירין [מה שבאמת אינו כן¹], בשלוש ספיקות ודאי מותר, כמו שכתב הכסף משנה בפרק ז' מהלכות ע"ז [ה"י] לחלק כן גבי טבעות, יעויין שם. וחידוש על פאר רום מעלתו נ"י שלא ראה תשובת נודע ביהודה הנ"ל דמתירה אפילו בסמוך לווסתה, והדין עימו כנ"ל.

[ב] ועל דבר עניין סתירת סוגיית הש"ס וגם סתירת פסקי השו"ע בזה², אי משגיחין על החלומות בדיני התורה או נימא דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, שעמדו בזה קמאי, הר"ן בחידושי סנהדרין דף ל' [ע"א ד"ה בא בעל החלום] והתשב"ץ בתשובה חלק ב' סי' קכ"ח וקכ"ט³, המה העלו לחלק בין ספק איסורא לחומרא ובין ספק ממונא לקולא⁴, כאשר ביארו יפה גם באחרונים בשו"ת שמש צדקה סימן ה' מחלק יורה דעה⁵, ובתשובת שיבת ציון סימן נ"ב⁶, ובתשובת חתם סופר סימן

ואמר לו כך וכך הן במקום פלוני הן של מעשר שני הן, זה היה מעשה ואמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. וכן פסק בשו"ע חו"מ סי' רנה סע' ט. 4. עמ' קסט ואילך במהדורתנו ובהערות שם. 5. כ"כ התשב"ץ, אך הר"ן כתב שאף נדרי איסור בחלום לא מעלין ולא מורידין, פרט לנידוהו בחלום. ועיין בשו"ת התשב"ץ שם במהדורתנו ובהערות שם, בפרט הע' 52 והע' 60. 6. ח"א עמוד נה ד"ה אחר כתבי מצאתי, ובהג"ה שם. 7. חילק שם בין חלום שיש בו הוראת דברים לעתיד שהוא מעין נבואה ויש לחשוש לו, לבין

רכ. 1. לקמן סי' רלז. 2. אפשר שכוונת רבנו היא ע"פ דברי הנו"ב מהדו"ת אה"ע סי' לח ד"ה ואחר שעלה, דלא אמרינן דשיל"מ אלא לעניין אכילה דממ"נ מה שיאכל היום לא יאכל למחר, ועד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, אבל לגבי בעילת אשה כיון שיכול לבעול גם היום וגם מחר א"כ לבעילה של היום אין מתירין, ולא הוי דשיל"מ. 3. נדרים ה, א, נידוהו בחלום צריך עשרה בני אדם להתיר לו. וכן פסק בשו"ע יו"ד סי' שלד סע' לה. ואילו בסנהדרין ל, א, הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו ובא בעל החלום

סימן רכא¹

סימן רכב

[תשמיש עם אשה שהרופאים אסרו עליה
ללדת]

חיים ושלום וברכה, שמורה בכל וערוכה, לכבוד ידיד נפשי הרבני המופלא החרוץ ירא שלם ומושלם, האלוף כבוד שמו מו"ה איצק נ"י, בק"ק סאבאטיש.

מכתבו קיבלתי במועד חג האסיף העבר.

ועל דבר שאלתו בדבר הזוג שכבר קיימו מצות פריה ורביה, והוכחה האשה בחולי שבר משני עבריה ר"ל, ורופאים מומחים החליטו כי אם תלד עוד היא בסכנת נפשות. ונפשו בשאלתו, אם בעלה מותר לשמש עמה שלא כדרכה כדי שלא תתעבר, או ישב עיגון ולא יעבור עוון חמור שעונשו מפורש (בתוה"ק) [בזוהר הקדוש]. אלו דברי מעלתו.

ולהשלים רצון יראי ה' ולמצוא תקנה להזוג לשום שלום בינו לבינה הנני, וה' אלקים יעזור לי מן השמים ויוריני.

כי הנה לעשות תקנה שלא תתעבר האשה, מצינו בש"ס שש תקנות. א', בתשמיש שלא כדרכה [יבמות לד, ב]. ב', דש מבפנים וזורה בחוץ [שם]. ג', לשמש במוך [שם יב, ב]. ד', מתהפכת מיד לתשמישה שיצא הזרע מבית הרחם [שם לה, א]. ה', לשמש כדרכה ומן השמים ירחמו ושומר פתאים ה' [שם יב, ב]. ו', לשתות האשה כוס עיקרין [שם סה, ב]. וכדי להוציא הדין לאמיתו בנידון דידן נאריך קצת.

הנה באיסור ביאה שלא כדרכה באשתו אשכחן סתירת הסוגיא, כמבואר בתוספות ליבמות דף ל"ד ע"ב [ד"ה ולא] ובסנהדרין נ"ח ע"ב [ד"ה מי איכא]. ומחלקים בין באקראי בעלמא להרבה פעמים, אי נמי דווקא בלא הוצאת זרע שרי ולא זולת אפילו רק פעם אחת. והובאו שני התירוצים להלכה

רכ"ב חלק יורה דעה בשם תשובת הרדב"ז חלק ד' סי' צ"ט וק'.

הנה גם לדבריהם, דווקא בספק איסור דאורייתא הוא לחומרא קיימא לן, אבל בספק איסור דרבנן הרי קיימא לן להקל. ובנידון דידן, דינא דתרומת הדשן הנ"ל גופא השיג עליו בתשובת הרדב"ז ח"א סימן (קי"ט) [קמ"ט], והוכיח דעל כרחק גם התרומת הדשן כוונתו רק לאיסור דרבנן ולא מדאורייתא. והוא השיג עליו גם בזה, והתיר לגמרי אף מדרבנן [הוספת המחבר: הובא בשו"ת חסד לאברהם חלק יורה דעה [מהדו"ק] סי' נ"ז יפה, והיה בהעלם עין תשובה זו דהרדב"ז מהגאון נודע ביהודה הנ"ל]. וכיון דהרגשה בהקיץ נמי רק איסורא דרבנן לבד הוא, אם כן הוה ליה הרגשה בחלום ספק דרבנן ולהקל כנ"ל.

ובמרדכי ריש בבא קמא [רמז א] והגהות מיימוניות פרק ט' משכירות [אות מ], מחלק בדין פועל שאמר לו בעל הבית טול מה שעשית בשכרך בין תבן וקש לחיטין ושעורין וכו', שכן נראה לו בחלום. והש"ך בחושן משפט סי' של"ו ס"ק ב' כתב עליו, ויש לומר דברי חלומות לא מעלין וכו'. ולעניות דעתי יש לומר, דווקא בעניין שנוגע לאדם פרטי ובייחוד אמרינן דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, כמו בסנהדרין ל' [ע"א] ונדירים (ז' [ח, א] בנידוהו או נשבע ונדר בחלום, אבל דין מן הדינים שנוגע לכלל ישראל ודאי קושטא קאמר, כיון שאין חולק עליו ודאי כהאי גוונא משגיחין בבת קול מן השמים, והכי נמי מן השמים יוכיחו על החלום שהוא אמיתי. ועיין ברש"י מגילת אסתר [ד, א] ומרדכי ידע וכו', בעל החלום אמר ליה כן⁸. ויעויין בט"ז חושן משפט סי' פ"ח⁹, ובספר שם הגדולים ח"א וב' מערכת יו"ד דף מ"ד מ"ה¹⁰, ותשובת הרדב"ז חלק ג' סי' תקל"ב מעניין ספר שו"ת מן השמים שבידינו להר"י מקורביל¹¹. וכן בספר סדר הדורות¹² איתא שאלת חלום על דבר פלוגת רש"י ור"ת גבי תפילין, סמכו על תשובת החלום לדין הנוגע לכלל ישראל¹³.

הלא כה דברי ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

צי"א ח"כ סי' לב בעניין מי ששימש עם אשתו כשהיא טהורה ואח"כ חלם שכששימש עם אשתו לא הייתה טהורה, וכשקמו בדקה האשה ומצאה שהיא טהורה, וכתב שאין לחוש כלל כי חלום שווא ידבר וכו', וציין גם לדברי רבינו. ועי' לקמן סי' שעב המשך תשובות רבנו לשואל זה וכן באו"ח סי' צו. **רכא**. 1. סי' רכא אינו מופיע בספר. במפתחות מופיעה הפנייה לתשובה זו, ותוכנה זהה להפנייה לסי' רלו, ושם אכן נדפסה התשובה; וכנראה שבהכנה לדפוס הועתקה התשובה פעמיים, ולכן לקראת הדפסה הושמטה כאן.

חלום שעוסק בעבר, וא"כ אינו דומה לנבואה ואין לחוש לו. 8. בשו"ת דברי יציב יו"ד סי' קכא ד"ה ויעויין תמה על רבינו ועוד מחברים שהביאו ראייה מחלומות של נביאים ותנאים ואמוראים שיש לחוש להם, וכתב הוא שאין משם ראייה לשאר בני אדם. 9. בסוף הסימן הביא תירוץ שנתגלה לו בחלום. 10. בערך ר' יוסף קארו ובערך ר' יחיאל בן הרא"ש. 11. ועיין בהקדמת הר"ר מרגליות לשו"ת מן השמים מהד' מוסד הרב קוק, שהביא מקורות רבים בעניין ההסתמכות על חלומות. 12. בערך על רבינו תם. 13. וע"ע בשו"ת

היינו דווקא בלא קיים עדיין מצות פריה ורביה, כמו גבי ער ואונן. והיינו טעמא, דמי שמצווה על פריה ורביה מצווה שלא להשחית זרעו בתשמיש שלא כדרכה, וכמו שכתבו תוספות בסנהדרין נ"ט ע"ב [ד"ה והא]. אבל יעקב כבר קיים אז מצות פריה ורביה, לא היה מצווה על שלא כדרכה גם לר' אלעזר מדין בן נח.

אלא שזה אינו, דאם כן לא הוי מקשים תוספות שם [סנהדרין נח, ב ד"ה מי איכא] סתירת הסוגיא מסוף פרק שני דנדרים דף כ' [ע"א] דהתם שרינן הפיכת השולחן, מיבמות ל"ד [ע"ב] דאסרי, דילמא התם מייירי בנדרים במי שכבר קיים מצות פריה ורביה. ועוד, אם כן מאי מקשים רבנן לרבי אליעזר בברייתא יבמות ל"ד ע"ב במעשה ער ואונן הוא זורה בחוץ, דילמא ר' אליעזר בשכבר קיים מצות פריה ורביה קאמר. ותדע, מדנקט במילתיה מניקה ולא נקט נמי קטנה ומעוברת, אלא על כרחך דהני שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה מודה דאסור בהו לזרות בחוץ דהוה ליה כמעשה ער ואונן, מה שאין כן במניקה שכבר הוליד. אלא על כרחך דמכל מקום איכא איסורא זורה בחוץ, וכל שכן שלא כדרכה. והא דלא נקט ר' אליעזר רק מניקה יתבאר לקמן בס"ד. ועוד, אם איתא למה ליה לר' אלעזר למילף טעמא בסנהדרין נ"ח ע"ב שם מודבק באשתו ולא כדרכה, ופירש רש"י מתוך שאינה נהנית אינה דביקה בו, ותיפוק ליה איסורא משום שמצווה הוא על פריה ורביה ולא להשחית זרעו. ועוד, תיפוק ליה ממצעשה ער ואונן דחייב בן נח על שלא כדרכה באשתו. אלא על כרחך כהאי גוונא גם רבא לא הוי פליג עליה, דוודאי בן נח שמצווה על פריה ורביה ועדיין לא קיים המצוה מצווה שלא להשחית זרע לשמש שלא כדרכה. וגם בישראל לא אמרינן דשרי כהאי גוונא, דהא כל שעה בקום עשה מצות פריה ורביה קאי. ור' אלעזר אף במי שקיים אמרה.

ואם כן הדרא קושיא לדוכתה על פירוש רש"י ביומא הנ"ל, הרי יעקב יחוש לעצמו. וצריך לומר, קושיא לרש"י הוא מיהת לרבא ורב ששת דפליגי אדר' אלעזר, מנא להו לדידהו דתשמיש המיטה מניעתו עינאי הוא, דילמא אשבעיה אשלא כדרכה דמותר לדידהו גם לבן נח, וזה עינאי הוא, כנ"ל. אבל למהר"ם חביב הנ"ל מכל מקום קשה וצ"ע כנ"ל.

לכן נראה לי, דרש"י סבירא ליה כתירוץ תוספות הנ"ל, משכחת לה היתר שלא כדרכה או בפעם אחת מיהת באקראי או בלא הוצאת זרע. והקשה רש"י שפיר, דילמא על זה אשבעיה

בטור אבן העזר וברמ"א סי' כ"ה סעיף ב'. ופשיטא דלשני התירוץ איכא איסורא בנידון שלפנינו, שעל כרחך כל תשמישו יהיו שלא כדרכה. ומכל שכן לדעת הב"ח סי' כ"ה שם [ד"ה ור"י פירש, אות ב מהד' מכון ירושלים], שהוכיח מדברי הטור והרא"ש דברגיל בכך גם בלא הוצאת זרע אסור, דדומה מיהא במקצת למעשה ער ואונן. ועיין בית שמואל ס"ק ג' כתב טעם אחר, ובחלקת מחוקק שם ס"ק ב'. ומכל שכן לפירוש רש"י בנדרים דף כ' ע"א [ד"ה שהופכים שולחנן], הפיכת שולחן היא למעלה והוא למטה, ולפירוש הראב"ד פניו של איש נגד עורפה של אשה, אבל אינו בועל אלא כדרכה במקום שראוי ליזרע דוגמת שכיבת בהמה עם בהמה להוליד, אם כן במקום טינופת בכל עניין אסור, וכמבואר כן בספר של"ה שער האותיות על פי ראיות [אות שסב], עיין שם.

ועל פי זה נראה לי ליישב ולבאר דברי רש"י במסכת יומא דף ע"ז ע"ב בד"ה מביאות אחרות, שהיתה מתאוה לו ולא בא עליה וכו'. ואני שמעתי וכו' שבא עליה שלא כדרכה, וקשיא לי אם כן אימא אם תענה את בנותי נמי הכי אשבעיה שלא יענה אותן מביאות אחרות, ועוד וכו'. עד כאן לשונו. ובפירוש החומש פרשת וישלח פירש רש"י [בראשית לד, ב] וישכב אותה כדרכה, ויענה שלא כדרכה, יעויין שם. נמצא רש"י סותר את עצמו, וצ"ע.

ונראה לי, דמהר"ם חביב בספר תוספת יום הכיפורים [יומא שם] כתב לתרץ קושיית רש"י הנ"ל על המפורשים, דאינהו סבירא להו שלא כדרכה היא ביאה אסורה ולא היה לבן חושד ליעקב על זה, ורש"י סבירא ליה דשלא כדרכה לאו בביאה אסורה היא. עד כאן לשונו. ודבריו תמוהים וצ"ע. ג. דאיך אפשר לומר דרש"י סבירא ליה לאו איסור הוא, והא מעשה ער ואונן הוא זה. ועוד, הא לרבי אלעזר בסנהדרין דף נ"ח ע"ב בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה חייב מיתה נמי הוא², ואף על גב דרבא דחיה ליה מי איכא מידי וכו' ומסיק אלא אמר רב ששת³ וכו', הא משמעות דרבי אלעזר לא הדר ביה משמועתיה ולא חשש לקושיית רבא, והרי יעקב היה קודם מתן תורה, ולהקל לא יצאו עדיין מכלל בן נח. והא קשיא על קושיית רש"י הנ"ל גם בלא דברי מהר"ם חביב הנ"ל, דהא אי נמי בישראל משרי שרי שלא כדרכה, הא בבן נח חייב עלה, ופשיטא דלא היה צריך לבן לאשבעיה ליעקב על זה, דהא ודאי יחוש לעצמו ולא יעבור על חיוב מיתה.

ולכאורה יש לומר, דר' אלעזר התם דמחייב בבן נח

רכב. 1. שער הקדושה מהד' מוסה"ק עמ' קכב ד"ה עוד יש עניינים. 2. בדפוס צויינה כאן הגהת בן המחבר, ובמהדורה זו נדפסה בסוף הסימן. 3. לפנינו: אלא אמר רבא.

אם תענה וכו' אפילו באופן דליכא איסורא, וכהני גווני דלעיל. אם כן, המפורשים מצי סבירא להו כהראב"ד שהביא הטור סי' כ"ה דהפיכת שולחן דנדרים במקום זריעה הוא דשרי כמעשה בהמה דווקא, אבל שלא כדרכה ממש ליכא היתר בשום אופן, ולא חשדו לכן ליעקב על זה. ואפשר דמהר"ם חביב הנ"ל נמי כוונתו כן, אלא שקיצר בדבריו מאוד.

ולפי זה הרי אשכחן דרש"י בנדרים הנ"ל [כ, א ד"ה שהופכין] דסבירא ליה נמי כפירוש הראב"ד, וכמו שכתב של"ה [שם אות שסג] בשמו, ולדידיה הא לא קשה מידי קושיית רש"י דיומא על פירוש המפורשים, אם כן שפיר פירש רש"י בחומש לפי פירושו בנדרים הנ"ל. כן נראה לי ליישב.

אבל אם כן צ"ע על לשונות התוספות דיבמות וסנהדרין הנ"ל, שהביאו האי דוישכב אותה ויענה שלא כדרכה, והיינו כפירוש רש"י בחומש שדחה אותו רש"י ביומא הנ"ל, ותוספות הרי העלו לחלק דאיכא תרי גווני דמותר שלא כדרכה, וקושיית רש"י ביומא הנ"ל לדידהו במקומה עומדת, דילמא אם תענה בנותי נמי אשבעיה אשלא כדרכה באופן דליכא איסורא, וליתא לתירוץ מהר"ם חביב. וצ"ע.

איברא, הרי בלאו הכי תמוהים דברי התוספות בשני המקומות הנ"ל, שהביאו גם כן הא דאם תענה בנותי שלא כדרכה לראייה דמצטערת האשה בכך, הרי באמת מפרשים כך האי קרא וכאילו כך שנוי בשום מקום. וצ"ע, דזה אדרבה היפוך הגמרא דיומא הוא, דילף ש"ס מהאי דמניעת תשמיש עינוי הוא, ואי פירוש אם תענה דאשבעיה אשלא כדרכה מנא לן דמניעת תשמיש מקרי עינוי, וכקושיית רש"י הנ"ל.

ונראה לי, תוספות סבירא להו ילפוטא דגמרא התם הוא דאם תענה וכו' דומיא דאם תקח נשים וכו' הוא, דכוונתו היה שלא להשבית עונתן לא ממילא ולא על ידי צרות שיוסיף נשים עליהם, ושניהם עינוי. ואף דגם שלא כדרכה נכלל באם לא תענה דכל שהיא עינוי במשמע, מכל מקום מניעת תשמיש נמי בכלל הוא, דומיא דסיפא אם תקח נשים וכו', ולא קשה מידי לדידהו קושיית רש"י. כן נראה לי לחומר הנושא.

שוב ראיתי במדרש לרבה וישלח [פרשה פ אות ה] דרשו חז"ל כן, וישכב אותה כדרכה ויענה שלא כדרכה. אם כן על כרחך גם בגמרא דיומא הנ"ל הכי פירושו, וכדברי רש"י בחומש. וצריך לומר על כרחך ליישב קושיית רש"י כמו שכתבתי אליביה דתוספות, ועל רש"י ביומא צ"ע ממאמר חז"ל הנ"ל.

הדרן לקמייטא, דבנידון דידן מיהת אסור שלא כדרכה לכולהו פוסקים.

אלא דיש לחלק, דעיקר האיסור הוא בעושה כן בשאט נפש רק למלאות תאוותו, או מתכוון להשחית זרעו כדי שלא תתעבר ולהכחיש יופייה ולצעררה, וכדאייתא בגמרא יבמות ל"ד ע"ב ובתוספות סנהדרין נ"ח ע"ב, שם היה מעשה ער ואונן שהיו יכולים לשמש כדרכה והפכו השולחן. אבל בכהאי גוונא שאינו יכול לשמש עימה כדרכה מפני הסכנה שלה, אינה מצטערת בשלא כדרכה, דטבא לה עביד לה, לא שמעינן מהתם לאיסור, ולא דיברו מזה הפוסקים כלל.

אמנם נראה לי, גם כהאי גוונא מבואר לאסור בתשובת הרא"ש כלל ל"ג סי' ג', נשאל באשה שיש לה אוטם ברחם שעל ידי כך לעולם הוא זורה בחוץ, ופסק לאסור, והובא להלכה בבית יוסף [ד"ה כתב הרא"ש, מה, ב, סע' ה מהד' מכוון ירושלים] ובשו"ע אבן העזר סי' כ"ג סעיף ה'. וכתב הרא"ש וזה לשונו, אף על גב שהוא מתכוון לשמש כראוי ובמקום הראוי להזריע, וגם לפעמים הוא דש מבפנים, והוה לן למימר מידי דהוי כמו משמש עם עקרה זקנה וקטנה, מכל מקום כיון דלעולם הוא זורה בחוץ קרינן ביה ושחת ארצה וכו'. יעויין שם. הרי דגם באי אפשר לו בעניין אחר ואונס הוא, קרינן ביה ושחת ארצה, אף על גב דלא הוי מעשה ער ואונן בזורה בחוץ כמסקנת הש"ס ביבמות ל"ד ע"ב הנ"ל, ואף על גב דמתכוון נמי לשמש כראוי. אם כן מינה נלמוד קל וחומר לשלא כדרכה, שזה היה מעשה ער ואונן בעצם, ושחת ארצה קרינן ביה אף על גב דעושה כן מפני סכנתא דידה שאי אפשר לה בעניין אחר.

אלא דגם על הרא"ש קשה, מנא ליה לאסור בכהאי גוונא דאי אפשר בעניין אחר, והרי הרא"ש לטעמיה הוא דסבירא ליה לעיקר שינוי בתרא דתוספות יבמות ל"ד הנ"ל להתיר באקראי בעלמא שלא כדרכה אפילו בהוצאת זרע כמבואר בבית יוסף סי' כ"ה [מו, א, ד"ה ומה שכתב רבינו], ומשום דמעשה שהיה בער ואונן בקביעות תמיד היה. אם כן דסבירא ליה בעינן דומיא דהתם, נימא נמי דווקא באפשר לו לשמש כראוי הוא דאסור לזרות בחוץ או לבעול שלא כדרכה דומיא דהתם, אבל באי אפשר לשמש כראוי כנידון דתשובת הרא"ש או כנידון שלפנינו מנא ליה לאסור. וצ"ע.

ונראה לי לכאורה ראייה לאסור שלא כדרכה גם כהאי גוונא, מברייטא דרב כיבי ביבמות י"ב ע"ב וכתובות ל"ט ע"א ובכמה דוכתא, שלוש נשים משמשות במוך קטנה מעוברת וכו' שמא תתעבר ותמות. ומדלא אמר נמי או משמשת שלא כדרכה, משמע דזה אסור אפילו כהאי גוונא דאיכא סכנת נפשות בדבר.

אלא שזה אינו, דלא מיבעיא לדעת ר"ת בתוספות במקומות

דמעשה ער ואונן הכי הוי, גם ר' אליעזר מודה דאסור, אף על פי שעושה כן רק משום ספק סכנה במניקה. והיינו טעמו, משום דאפשר הוא לזרות בחוץ או לשמש במוך שאינו כמעשה ער ואונן ממש, ממילא אסור לשמש שלא כדרכה גם לר' אליעזר.

ונהי דבנידון דתשובת הרא"ש שהיה לה אוטם ברחם לא היה אפשר לשמש במוך ולא בשום אופן אחר עדיין אין ראיה מהתם לאסור עליה זורה בחוץ, ומכל שכן שהוא מכוון לשמש כראוי ולא לזרות בחוץ, ואינו דומה ממש למעשה ער ואונן בשלושה דברים, דאילו התם שלא כדרכה, וגם מכוון להשחית זרע, וגם היה אפשר להם לשמש כראוי, מה שאין כן בנידון הרא"ש. ועדיין צ"ע מנא ליה להרא"ש לאסור. מכל מקום צ"ל מדרבנן אסור משום הרחקה כל שדומה קצת למעשה ער ואונן, וכמו שכתב הב"ח סי' כ"ה הנ"ל לדייק מלשון הרא"ש בפסקיו דסבירא ליה מהאי טעמא גבי שלא כדרכה דרגיל בכך אסור אפילו בלא הוצאת זרע, ואזיל הרא"ש לטעמיה, כנ"ל. וכבר הוכחתי בתשובה אחרת [להלן סי' רלח], בלאו הכי על כרחך רק מדרבנן אסור הרא"ש⁵ וגם פליגי עליה, והארכת שם.

מיהת לנידון דידן שפיר יש ראיה לאסור שלא כדרכה, כיון דאפשר להציל מסכנה שלא תתעבר באופן אחר כגון לשמש במוך, כדסבירא ליה לרבי מאיר בקטנה מעוברת ומניקה מהאי טעמא. והרי להר"ת ותשובת הרא"ש ליכא בזה משום השחתת זרע כלל, וגם לרש"י דסבירא ליה גם במוך איכא איסור בשאר נשים, אבל משום סכנה דידה או דוולד מיהת שרי כגון בשלוש נשים, ולא שלא כדרכה, כדסבירא ליה לרבי מאיר ולר' אליעזר.

ומדלא השיבו חכמים לר' מאיר נמי כמו שהשיבו לר' אליעזר על זורה בחוץ דהוה ליה כמעשה ער ואונן, מוכח קצת כר"ת והרא"ש, דלשמש במוך במקום הראוי לא הוי כמטיל זרע על עצים ואבנים אלא הוה ליה כמו משמש עם עקרה ואיילונית דמותר. ועל כל פנים בספק סכנה לכולי עלמא שרי לשמש במוך, כנ"ל.

וכל זה לר' מאיר ור' אליעזר דחשו לסכנה, יש תקנה לשמש במוך. אבל אנן הא קיימא לן כרבנן בשלוש נשים הנ"ל, אפילו קטנה שאם תתעבר ודאי תמות מכל מקום משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו שנאמר שומר פתאים ד', ביבמות י"ב ע"ב ובאשר"י שם. וברמזים סימן ז' בהדיא פסק כן כל הנשים משמשות כדרכן אף קטנה ומעוברת ומניקה. עד כאן לשונו. והא עובדא דידן ליכא סכנה ודאית טפי מעיבור קטנה. ואף דמסיק

הללו [ד"ה שלש נשים], המשמשת במוך ליכא משום השחתת זרע, ודאי כיון דאפשר לה לשמש במוך בלא עבירה כלל אסור שלא כדרכה גם מפני סכנת נפשות. אלא גם לשיטת רש"י, דבשאר נשים גם תשמיש במוך איכא השחתת זרע, מכל מקום ניחא טפי תקנתא זו מלשמש שלא כדרכה, דמקרי עינוי כנ"ל ויענה שלא כדרכה, שמטריח אותה על ארכובותיה ומכחיש יופיה, ועיין בפירוש הרא"ש בנדרים כ' ע"א, מה שאין כן משמשת במוך. ולעולם יש לומר גבי סכנת נפשות ליכא איסור גם בשלא כדרכה.

ומכל מקום, לדינא דתשובת הרא"ש הנ"ל יש להביא ראיה קצת מברייתא זו דשלוש נשים משמשות במוך משום סכנת נפשות, ולא נקט נמי או דש מבפנים וזורה מבחוץ, וכדאמר ר' אליעזר הכי בברייתא ביבמות דף ל"ד ע"ב במניקה כל עשרים וארבעה חודשים זורה בחוץ, ועל כרחך הוא הדין בקטנה ומעוברת נמי, דמאי שנא, בכולהו איכא סכנתא, ובקטנה טפי. ועל כרחך דרבי מאיר סבירא ליה זורה בחוץ אסור, אבל משמשת במוך ליכא איסור משום השחתת זרע גם בשאר נשים, וכר"ת. והרא"ש בתשובה שם בהדיא סיים וזה לשונו, כיון שלעולם הוא זורה בחוץ אסור, וגרע ממשמשת במוך, דהתם משמשת כדרך כל הארץ אף על פי שאין זרעו ראוי להזריע, מידי דהוי אעקרה וזקינה וקטנה. עד כאן לשונו. הרי דכר"ת סבירא ליה, לכן לא נקט רבי מאיר נמי תקנתיה דר' אליעזר.

אמנם מהא ברייתא דרבי אליעזר ורבנן ביבמות ל"ד הנ"ל, דר' אליעזר אמר כל עשרים וארבעה חודש זורה בחוץ ולא אמר נמי תקנתיה דר' מאיר או משמשת במוך, נראה לי איפכא, דעל כרחך ר' אליעזר סבירא ליה כשיטת רש"י דשאר נשים איסורא איכא לשמש במוך, דהוה ליה כמטיל זרע על עצים ואבנים, כמו שכתבו התוספות אליביה דרש"י, אם כן היינו נמי זורה בחוץ, ואין צריך לטרוח במוך. כן נראה לי בטעמייהו דר' מאיר ור' אליעזר דפליגי בתקנתיה הי עדיפא, בפלוגתא רש"י ור"ת פליגי.

ומדרבנן אמרו ליה לר' אליעזר הללו אינו אלא כמעשה ער ואונן, ומסקינן כמעשה וכו' ולא כמעשה, דאילו התם שלא כדרכה היה וכו', משמע בהדיא דר' אליעזר היינו טעמא דשרי לזרות בחוץ משום דעובדא ער ואונן לא הכי הוי, אף על גב דדומה לו במקצת וראוי לאוסרו מיהת מדרבנן, אבל משום ספק סכנה מותר במניקה וחברותיה. אבל שלא כדרכה ממש,

עם מי הרגליים. וציין שם בד"ה ותיתי למ"ש רבינו בדעת הרא"ש, שמה שאסר הרא"ש באשה שיש לה אוטם היינו מדרבנן ומשום הרחקה שדומה למעשה ער ואונן. וגם בשו"ת גבורות יצחק בהשמטה לאות כה דן בדברי רבינו בדעת הרא"ש בעניין מוך, עיי"ש.

5. כיון שהאיסור נעשה בפסיק רישיה דלא ניחא ליה, והרא"ש לטעמו שאסור מדרבנן, והחולקים עליו מתירים בפס"ד דלא ניחא ליה, עיי"ש בתשובה. 6. וע"ע מ"ש בזה בשו"ת חלקת יעקב אה"ע סי' סד במי שעשה ניתוח פרוסטטה (ערמונית) ואחר התשמיש הזרע אינו יוצא מגופו, אלא יוצא אח"כ

ש"ס התם שמא תמות, ואם כן יש לומר בוודאי סכנה רבנן מודו אין סומכין על הנס, ובנידון דין הרופאים מחליטים לוודאי סכנה, זה אינו, דהא מעיקרא מסיק הש"ס דקטנה ודאי תמות ומכל מקום מתירין רבנן. ואף דמסיק תו רק שמא תמות, לא חזר בו מהאי שריותא דרבנן. וטעמייהו נראה לי, משום דבעלה נכנס ברשות הוא. ואף דקיימא לן באבן העזר סוף סי' פ"ג [סע' ב] ובחושן משפט סוף סי' תכ"א [סע' יב] מזיק את אשתו בתשמיש המיטה חייב בנזקה לשלם לה, התם היינו טעמא משום דאיבעי ליה לעיוני כדאיתא בש"ס בבא קמא דף ל"ב [ע"א], אבל בסכנה שעל ידי העיבור והלידה דליכא למימר איבעי ליה לעיוני, דמאי הוה ליה למיעבד, אין אשה אלא לבנים, ובכל הנשים דעלמא כתבו תוספות בכתובות דף פ"ג ע"ב [ד"ה מיתה שכיחא] דרוב פעמים מסתכנת בלידה, ועל כרחך התורה התירה ספק סכנה זו ומצוותו בכך, אם כן אף בקטנה שהסכנה ודאי הוא אם תתעבר ותלד נמי נכנס ברשות מקרי. ומכל שכן בנידון זה שאינו ודאי סכנה, והרופאים לפי אומד דעתם אומרים, והרבה פעמים מכזבים, ועל כל פנים אינו סכנה יותר מבקטנה. וקיימא לן כחכמים דר' מאיר משמשת כדרכה ואפילו מוך אינה צריכה, אף על גב דלר"ת והרא"ש לית ביה במוך איסור משום השחתת זרע אלא טירחה בעלמא, הרי דאינה צריכה לחוש כלל לסכנה אלא סומכים דוודאי מן השמים ירחמו וכו'.

ואפשר לעשות עוד תקנה שלא תתעבר, שמתהפכת תיכף משמשת כדי שיצא הזרע מבית הרחם, כדאיתא ביבמות דף ל"ה ע"א וכתובות ל"ז ע"א. ואף דיש פוסקים התם כר' יהודה [ד]חיישין שמא לא נתהפכה יפה יפה, היינו לחומרא דווקא, והכא נמי לחומרא משום חשש סכנה על כל פנים תוכל להתהפך, דקל הוא לה ואין בו טורח כמו במוך כמו שכתב רש"י ביבמות ל"ה ע"א בד"ה מתהפכת וכו' [הוספת המחבר: ואפשר לכוון כן בלשון חכמים, דר' מאיר בשלוש נשים שאמרו משמשת כדרכה והולכת וכו' לישנא יתירה והולכת ר"ל שתתהפך דקל הוא לה, או שתהיה הולכת ממש ברגליה לאחר התשמיש מיד כדי שתפלוט הזרע, ואף דלפעמים אינה מתהפכת יפה ואינה פולטת כל הזרע גם על ידי הילוך, מן השמים ירחמו וכו']. והא דר' מאיר סבירא ליה משמשת במוך אף על גב דלרש"י אית בזה איסור דהשחתת זרע בשאר נשים, וכן זורה בחוץ לר' אליעזר אף על גב דאית ביה איסורא בשאר נשים לכולי עלמא, והוה להו למימר טפי תקנתא זו דתתהפך תיכף אחר התשמיש דליכא איסור כל כך, נראה לי דר' מאיר

לטעמיה חייש למיעוטא, וכן ר' אליעזר סבירא ליה בהא כר' יהודה חיישין שמא לא תתהפך יפה יפה ותקלוט הזרע ברחם, לכן התירו טפי לשמש באופן דאיכא איסורא משום דחמירא סכנתא מאיסורא. אם כן לדין דלא קיימא לן כר' יהודה בהא דשמא לא נתהפכה יפה יפה אלא כר' יוסי, ואפילו להפוסקים שם כר' יהודה [ד]באנוסה ומפותה צריכה להמתין שלושה חודשים לאו מטעמיה דר' יהודה הנ"ל אלא דגזרינן זנות אטו על ידי נישואין כמבואר ברי"ף [י, א מדפיו]⁸ וברא"ש סוף פרק ארבעה אחין [סי' י], אם כן שפיר יכולה לשמש כדרכה ולהתהפך לכולי עלמא, כן נראה לי.

אמנם בר מכל דין, כל כהאי גוונא שלפנינו מבואר תקנתן בגמרא יבמות סוף פרק הבא על יבמתו דף ס"ה ע"ב, דביתיהו דר' חייא הוה לה צער לידה וכו', והתיר לה רבי חייא לשתות סמא דעקרתא. והכי קיימא לן בשו"ע אבן העזר סי' ה' סעיף י"ב דאשה מותרת לשתות, וגם אחר מותר להשקותה כוס של עיקרין כדי לסרסה עד שלא תלד. ודעת הבית שמואל ס"ק י"ד אפילו בלא צער כלל שרי, וגם לדעת הב"ח שם [יג, ב ד"ה ואשה, אות ט מהדו' מכון ירושלים] על כל פנים לצורך הצלת סכנה מקושי לידה מותר לכולי עלמא⁹, יעויין שם. והוא מוסכם בלא חולק. אם כן זה המעולה שבתקנות, מדביתיהו דרבי חייא לא עבדה לנפשה תקנה אחריתי כגון לשמש במוך או להתהפך, אף על גב דלהב"ח עבדה איסורא בשתיית כוס עיקרין גם לאשה אי ליכא צערא, על כרחך דחששה לעצמה שמא לא תתהפך יפה. וגם לשמש במוך האשה מוזהרת שלא להשחית זרע לדעת תוספות כתובות ל"ט ע"א הנ"ל וסיעתם אליביה דרש"י, לכן הא עדיפא לה לשתות כוס של עיקרין. אף דלהב"ח איכא איסורא בלא צערא, נראה לי טעמו דסבירא ליה אשה נמי מצווה על לשבת יצרה, וכהפוסקים בבית שמואל סי' א' ס"ק ב' הכי, אבל כהאי גוונא דהיא בסכנה מקושי לידה לית בה לשבת יצרה, ולא העמידו דבריהם במצות לשבת במקום סכנה, דאפילו מצוה דאורייתא כתיב וחי בהם ולא שימות בהם. אם כן לא עבדא איסורא כלל בשתיה זו גם להב"ח¹⁰.

ומעתה הדרנא בי ממה שכתבתי למעלה דיכולה לסמוך בלא שום תקנה דמן השמים ירחמו וכו' כחכמים דר' מאיר בשלוש נשים וכו', דאם כן תקשי אדביתיהו דר' חייא, למה לה לעשות תקנה לעצמה, הוה לה לסמוך נמי על הנס. אלא על כרחך מדברייתא לא תני אלא שלוש נשים וכו' ולא תני ארבע

לידה שרי. 10. ועי' בדברי האדמו"ר מסאטמאר בשו"ת דברי יואל ח"ב אה"ע סי' קכד אות ג ד"ה שוב ראיתי שדן בדברי רבנו. 8. עי' בעה"מ שם. 9. בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' נא קונטרס רפואה במשפחה שער ב פרק ד אות ב) חולק על הבנת רבנו בדברי הב"ח, וסובר שאף שאין חשש סכנה כלל אלא רק צער

7. ועי' בדברי האדמו"ר מסאטמאר בשו"ת דברי יואל ח"ב אה"ע סי' קכד אות ג ד"ה שוב ראיתי שדן בדברי רבנו. 8. עי' בעה"מ שם. 9. בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' נא קונטרס רפואה במשפחה שער ב פרק ד אות ב) חולק על הבנת רבנו בדברי הב"ח, וסובר שאף שאין חשש סכנה כלל אלא רק צער

שבת דף ק"י ע"ב [ד"ה והתניא]. נראה לי, היינו משום שלא היה אלא להצילה מצער לבד, אבל במקום סכנה היתה שותה אפילו לבטל מצות לערב וכו' בדידה נמי, ומכל שכן לדין דקיימא לן איתתא לא מיפקדא אפריה ורביה וליכא בדידה מצות לערב אלא בדידה לא אמרינן תיכנס לסכנה כדי שיזכה בעלה במצות לערב וכו'.

הנראה לי לעניות דעתי כתבתי להלכה ולמעשה.

והתמתי שמי.

הק' יהודא אסאד

שוב מצאתי בתשובת חוות יאיר סי' ל"א [ד"ה ועל דבר] עמד בחקירה זו בפלוגת דרש"י ור"ת הנ"ל אי נשים דעלמא משמשות במוך או לא¹², עיין שם, וגם בתשובת הגאון חתם סופר¹³ ליורה דעה סי' [קע"ב]¹⁴, ובתשובת הגאון בעל (מאורי א"ש) [אמרי אש] סי' [ס"ח]. ובספר יד אפרים להגאון מוהר"ז מרגליות הגהות וביאורים על אבן העזר בסוף ספר טיב גיטין סי' כ"ה האריך והרחיב בזה פלוגת רש"י ור"ת, והעלה שם דפליגי רבנותא בזה, בשם הים של שלמה יבמות פרק א' סי' [ח'] הכריע כרש"י דמוך לפני תשמיש קאמר, והעיקר כר"ת¹⁵ דאף שאר הנשים מותרים לשמש במוך, בין לפני תשמיש בין לאחר תשמיש. וכן דעת הרא"ה והריטב"א באסיפת זקנים כתובות ל"ט [ע"א] דקודם תשמיש יש סברא יותר להתיר, וכן דעת הרא"ש בתשובה דמיייתי ליה הבית יוסף באבן העזר סי' (כ"ה) [כ"ג] באשה שיש לה אוטם וכו', אבל יש גם כן פוסקים האוסרים, עיין שם הריטב"א. ועיין גם כן בתשובת הרדב"ז חלק ג' סי' תקצ"ו מפלוגתא זו¹⁶.

הק' הנ"ל

זרע הוא חמור, ולכן אף ר"מ לא התיר מוך בשעת תשמיש ממש אלא רק קינוח לאחר התשמיש. ולרבנן אף זה לא צריך משום דמן השמים ירחמו. 14. בציץ אליעזר הנ"ל אות ו כתב שנעלמה מעיני רבינו תשובה אחרת של החת"ס לגבי שתיית כוס של עיקרין, דבתשובת חת"ס אה"ע ח"א סי' כ כתב שאשה המחוייבת רק במצות לשבת יצרה, כל היכא שמחריבה בזה את גופה ומצערת עצמה הרבה על כגון דא אמרינן שבת דגופה עדיף ואע"פ שלא ילדה כלל, וכשכבר ילדה וקיימה המצוה אזי באופן של שתייה (שאינה עושה מעשה בידים) מותרת אפילו ללא צער כלל. ובזמן הזה שיש חדר"ג סובר החת"ס שלא כדברי רבנו (שהתיר רק במקום סכנה), אלא צריכה רשות מבעלה או שיגרשנה, ואם אינו נותן לה רשות ואינו רוצה לגרשה היא מותרת לשותות ללא ידיעתו. 15. כוונתו בזה היא שרש"י ור"ת חולקים בתרתי, בשאר נשים ובזמן שבו שמו את המוך. ולכן הכריע כרש"י דשרי מוך אף בזמן התשמיש, וכר"ת דשרי אף בשאר נשים. 16. ועי' בשו"ת מהר"ש ענגל חלק ז-ח סי' צ שדן בדברי רבנו.

כגון כהאי גוונא שמסתכנת בלידה על ידי שום חולי שבר וכיוצא בזה, ועוד קשיא מניינא שלוש נשים וכו' דנקט ברייתא למעוטי מאי, אלא על כרחך למעוטי כהאי גוונא אתי. והיינו טעמא בשלוש אלו דווקא, שבטבע העולם איכא סכנה דידה או דוולד, ובכל הנשים שבעולם איתא קטנה או מעוברת או מניקה, סבירא ליה לחכמים סומכים דמן השמים ירחמו וכו'. אבל כגון זו שאירע בה מקרה חולי ונשתנית מטבע העולם, כבר איתרע מזלה, אין סומכים על הנס בכגון זה, דשכיח היזקא שאני. והיינו טעמא דביתתו דר' חייא נמי, אף על גב דלא היתה מסתכנת בלידה אלא שהייתה יולדת בצער גדול יותר מטבע שאר הנשים חששה דאיתרע מזלה, ועשתה לעצמה תקנה שלא תלד בשתיית כוס עיקרין. והוא הדין וכל שכן כהאי גוונא דחיישינן לסכנה קרובה מודו רבנן שאין סומכים על הנס, וכיון שכבר קיים בעלה מצות פריה ורביה תשתה אשתו כוס של עיקרין¹¹.

ואף על גב דאיכא מצות לערב, ובשלמא התם דביתתו דר' חייא יכול היה ר' חייא לקיים מצות ערב וכו' באשה אחרת, אבל בזמן הזה דחרס רבנו גרשום מאור הגולה שלא לישא אשה על אשתו אסור לבטל בידים מצות לערב על ידי שתיית כוס של עיקרין, מכל מקום נראה לי להצילה מסכנה מותר, שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. כן נראה לי.

ואף על גב דהתם דביתתו דר' חייא כבר קיימו מצות פריה ורביה, דהא הוה לה צער לידה, וגם לבסוף דגליא ליה אמר לה אי ילדת לי חדא כרסא אחרייתא דאמר מר יהודה וחזקיה אחי פזי וטוי אחוותא, ועיין פירוש רש"י שם [ד"ה איכו] מי יתן שלא שתית ותלדי לי עוד כרס אחד שני בנים, ומכל מקום שאלה איתתא מי מיפקדא אפריה ורביה וכו' ואמר לה לא וכו', ואילו מיפקדא לא הוי שתיא אף על גב דכבר קיימה המצוה, ועל כרחך משום מצות לערב וכו', וכמו שכתב תוספות במסכת

11. ובעניין אשה שסכנה לה להרות ועצת הרופאים שתמנע ההריון ע"י הנחת גומי וכיו"ב באו"מ, דנו בזה רבים מן האחרונים, וע"ע בשו"ת גבורות יצחק בעניין מוך ובעיקר בד"ה ומעתה גם מן הברייתא, ובשו"ת משנה הלכות ח"ה סי' רלב ובד"ה ובמה שכתבתי, שדנו בדברי רבינו. 12. תורף דבריו בעניין זה הוא שיש להכריע בזה כדעת רש"י ודעה ראשונה בתוס' דשאר נשים אסורות, ואף מקשה על דברי ר"ת הסובר שמייירי במוך אחר תשמיש מיבמות לה, א, מאנוסה שצריכה להמתין שלושה חודשי הבחנה, ואם איתא דשרי מוך אחר תשמיש הרי היא יכולה לקנח במוך אחר תשמיש. והחת"ס שהביא רבנו תירץ שקינוח שלאחר תשמיש הוא לא דבר ודאי ולכן יש עדיין חשש שהיא מעוברת. ובאמרי אש שהביא רבנו תירץ כדברי רש"י שם ביבמות לה, א ד"ה אנוסה, שמייירי שאין לה מוך. 13. תורף דבריו הוא שמוך בשעת התשמיש אסור לכו"ע. רש"י מסביר את ר"מ שמתיר, שקינוח במוך אחר תשמיש אינו מונע עיבור בוודאות, ולכן במקום סכנה התיר ר"מ לשמש במוך ממש, ולחכמים גם זה אסור. ור"ת סובר שאיסור השחתת

[הג"ה מבין המחבר¹⁷: אגב ארשום פה מה שאמרתי. דהנה אדוני אבי מורי ורבי ז"ל כתב בחידושיו על אבן העזר¹⁸ וזה לשונו בסימן א', כתב הבית יוסף וזה לשונו, ואיתא תו התם [יבמות סד, א] אבא חנן אומר משום רבי אליעזר חייב מיתה שנאמר [במדבר ג, ד] ובנים לא היו להם, הא היו להם בנים לא מתו. ולא ידעתי למה השמיטו רבינו. עד כאן לשונו. והב"ח תירץ, כיון דברייטא כאילו שופך דמים [יבמות סג, ב] נאמר גם כן על שם ר' אליעזר, על כן תרי תנאי נינהו אליביה דר' אליעזר, והאי תנא לא סבירא ליה הא דחייב מיתה, עיין שם. והדוחק מבואר, דמנא ליה לאפוי פלוגתא, אדרבה הא יש לומר נמי בהיפוך דלא פליגי, אלא כיון דחייב מיתה הרי הוא מתחייב בנפשו והוא בכלל אומרו כאילו שופך דמים דמו ודם זרעו, ואם כן מתורץ הטור בפשוט.

אמנם בלאו הכי נראה לי, כיון דאשכחן בגמרא ובמדרש כמה טעמים על מיתת בני אהרן, אי משום שתוי יין¹⁹ אי משום מחוסר [י] בגדים²⁰ אי משום אש זרה²¹ אי משום שהביטו בשכינה²² אי משום שהורו הלכה בפני משה רבנו עליו השלום²³, ולא ימלט אחד משתיים, או דפליגי הני טעמים אהדדי, או דלא פליגי אלא כל אחד מהם אומר הא והא גרמו להו. ואם כן ממה נפשך, אי פליגי, פסק הטור כרבים דאמרי כל אינך טעמי הנ"ל ולא כר' אליעזר, ואי לא פליגי, אם כן צ"ל הא והא גרמו בבני אהרן, ור' אליעזר הא קמשמע לן דגם חטא זה סיוע לשאר עבירות שלהם. וגם יש לומר, כיון שמבין עשרים ואילך אמר הקדוש ברוך הוא תיפחנה עצמותיו [קידושין כט, ב], הוה ליה עידן ריתחא, ונענשו תו על שאר עבירות כנ"ל. ולא הוצרך הטור להעתיקו, דעל זה בלבד ליכא חיוב מיתה לאדם דעלמא.

ועוד נראה לי, בהקדמת הספר [טור אה"ע] זה לשון הטור, וחיברתי ספר זה וקראתיו אבן העזר, וזהו סידורו, תחילה אבאר חיוב האדם לישא וגודל שכרו, את מי ראוי לישא כו'. עד כאן לשונו. הרי לא רצה לבאר גודל עונשו למבטל מצוה זו אלא גודל שכרו, ולכן הביא כל אלו שרוי בלא טובה בלא ברכה כו', שכל אלו בטבע כך הוא, לא בדרך עונש, וכאילו שופך דמים וממעט הדמות וגורם לשכינה כו', כל אלו אין מבואר בהם שמגיע לו עונש אלא מראים על גודל שכרו, שבקיום המצוה מקיים נמי אזהרת שפיכת דמים ומשלים הדמות ומקיים השכינה בישראל. אבל עונש חייב מיתה השמיטו, דמגודל השכר ממילא נשמע עונש גדול הראוי לעושה כל אלה, ממעט הדמות ושופך דמים וכו'. עד כאן לשון מרן הגאון אבי זצ"ל.

ולי נראה לומר, דלכאורה דברי ר' אליעזר אלו מרפסין

אגרין, איך נילוף מבני אהרן שנאמר עליהם [ויקרא י, ג] בקרובי אקדש ואמר משה לאהרן שהם גדולים ממני וממך [רש"י שם], ויש לומר הקדוש ברוך הוא מדקדק עמהם אפילו כחוט השערה כמו שאמרו על פסוק [תהילים ג, ג] וסביביו נשערה מאד [יבמות קכא, ב], משא"כ בשאר כל אדם. ועוד קשה, הא קיימא לן [סנהדרין נז, א] דבני נח אזהרתן זו היא מיתתן, משא"כ בישראל, ולדברי ר' אליעזר אלו יהיה מצוה זו דפריה ורביה היפוך ממש מכל מצוות התורה בזה, דישאל חייב מיתה, ואילו לבן נח לא אמר הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון עונש מיתה אלא כשציווהו על עץ הדעת, אבל כשאמר לו מקודם ודבק באשתו כו' ופרו ורבו לא פסק דינן כך.

ועוד קשה, במתניתין גיטין דף מ"א [ע"א] מי שחציו עבד כו' בית שמאי אומרים כו' לישא שפחה אינו יכול כו'. והקשו תוספות [ד"ה לישא שפחה], ליתי עשה דפריה ורביה ולידחי לא תעשה דלא יהיה קדש, ותיירצו לחד תירוץ דלא הוי בעידנא כו'. וכן כתבו בבבא בתרא י"ג [ע"א ד"ה כופין]. וקשה, לפי מה שכתבו תוספות בפסחים נ"ט [ע"א ד"ה אתי עשה] וזבחים ל"ג [ע"ב ד"ה לענין מלקות], דעשה דכרת ומיתה לא בעינן בעידנא כו', אם כן הא ר' אליעזר שמותי ומדבית שמאי הוא [שבת קל, ב], ואי במניעת פריה ורביה חייב מיתה הדרא קושיא לדוכתה לבית שמאי לטעמיה לידחי עשה ללא תעשה. ודוחק לומר בעבד שאין לו חיים [קידושין סט, א] לכולי עלמא אינו חייב מיתה, דהא מכל מקום הרי הוא חצי בן חורין. [איברא בלאו הכי קשיא לי כהאי גוונא, והא ר' אליעזר מדבית שמאי סבירא ליה בכל מקום אין צריך בעידנא, דהא לכל אמר ר' אליעזר מכשירי מצוה דוחין כו' חוץ מציצית ומזוזה הואיל ובידו להפקיע את עצמו מהם בשבת קל"א [א-ב], ואם כן הדרא קושיא לדוכתה קושיית תוספות לבית שמאי. ויש ליישב ואין כאן מקומו].

אלא על כרחך לא לכל אדם אמר ר' אליעזר, אלא הכי קאמר, פעמים שחייב נמי מיתה עליה, כמו בני אהרן לגודל צדקתם. ואמר כן על דברי תנא קמא ביבמות ס"ד שם, דאמר הרי שהיו ישראל שני אלפים ושתי רבבות חסר אחד כו' לא נמצא זה גורם לשכינה כו', הרי נמי לפעמים קאמר. לזה אמר ר' אליעזר, פעמים איכא אפילו חיוב מיתה, אלא על כל פנים גורם לשכינה כו', וכדסיימו אחרים שם בברייתא מקרא דזרעך אחריו. ולא קשה מידי על הטור שהשמיטו להא דר' אליעזר כנ"ל.

על דאבדין. 19. ויקרא רבה יב, א. 20. שם כ, ט. 21. תנחומא צו סי' ט.
22. שם בהעלותך סי' טז. 23. עירובין סג, א.

17. בדפ"ר צוין בחלק הראשון של התשובה (ליד סימון הע' 2), עוסק בענייני מצות פריה ורביה. 18. נראה שהיו לרבנו חידושים על אה"ע, וחבל

סימן רכג

[א. חתיכת בשר שיצאה לאחר הלידה ועימה דם, האם נידון כמכה. ב. הוחזקה נידה בשכנותיה]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד אהובי תלמידי הוותיק הרב הגדול מושל ביראת אלקים, החריף ובקי, משנתו נקי, הצדיק מורנו הרב מיכאל נ"י קרויס, דיין בקהילת יארמוט.

מכתב קודשו קיבלתי קודם ימי הפורים, ושמחתי בו ובתורתו ובשלוותו, כי הצליח ד' דרכו ועלה לריש דיינא בעיר ד' שמה, כן יתנהו ד' עוד למעלה לשם ולתהילה נצח סלה. ואל יתמה על איחור תשובתי, כי הקיפוני חבילי טרדין, וגם ראיתי דבריו דברי תורה כי יפה הורה גבר בגוברין הלכה למעשה, לכן הקדמתי תחילה להשיב לשואלי היותר נחוץ.

[א] והן עתה פניתי למכתב קודשו אשר העלה על דבר אשה אחת עניה סוערה, שאחר לידתה טרחה הרבה בצורכי הבית יותר על הראוי לפי כוחה, ולסיבה זו יוצאה לה באותו מקום חתיכת בשר גדול כשיעור ביצה ומביא עמו דם, ומיד חוזר הבשר למקומה ושוב אינה רואה דם. והאשה אומרת ברי ודאי ידוע לה שאינו בא מן המקור כי אינה מרגשת כלום במקור, כי אם מן הצדדים באה החתיכה, ובשעת יציאה כואב לה הרבה. עד כאן. ונפשו היפה בשאלתו איוותה לדעת דעתי, הטהורה היא האשה, כאשר כן הורה וטיהר גברא פאר רום מעלתו נ"י.

הנה מעלתו אתי עלה, לפי שיש לה כאב ודאי מכה יש לה בצדדים, כמו דתלינן בסי' קצ"א גבי מצאה במי רגלים אם יש לה צער.

בהא פליגי, הטו"ז בסי' קפ"ז [ס"ק י] וקצ"א [ס"ק ד] סבירא ליה כאב דינו כמכה, והחכם צבי בתשובה סי' ע"ג השיג עליו, וכן בתשובת אמונת שמואל [סי' כג] פליגי ביה השואל והמשיב. ועיין בסדרי טהרה סי' קפ"ז ס"ק ט' בארוכה. ואני בעוניי הבאתי ראיה להט"ז וסייעתיה מלשון רש"י במסכת ברכות דף ה' ע"א, דיליף ש"ס יסורים מכוערים מקרא וכאבי נעכר [תהלים לט, ג], ופירש רש"י וכאב"י נעכר מכה עכורה, הרי דכאב מכה מקרי.

וגם לדעת רוב אחרונים שהחמירו דכאב אינו כמכה אלא אם כן אמרה בפירוש מכה יש לה אז נאמנת, מכל מקום האיכא

דעת המרדכי [שבועות רמז תשלח] ברואה דם מחמת תשמיש, אם יש לה וסת שלא בשעת וסתה תולה משום חזקה אורח בזמנו בא בוודאי מן הצדדים בא מחמת מיעוץ תשמיש אף שאינה מרגשת במכה כלל. ולהש"ך [סי' קפז ס"ק כ] אליביה דהמרדכי תולה כהאי גוונא אף לענין שבעה נקיים. אם כן גם להחולקים עליו, נראה לי מיהת בכהאי גוונא שיש לה כאב, נהי שאין דינו כמכה, מהני מיהת להצטרף לסברת המרדכי בהדי חזקה אורח בזמנו בא, ותולה שלא בשעת וסתה שמן הצדדים בא לכולי עלמא. והכי נמי באשה זו שכבר פסק דם לידתה [ו]מינקת בחזקת מסולקת דמים היא, בהדי חזקה זו מהני לכולי עלמא הכאב שמרגשת בהצדדים בשעת יציאת חתיכה עם הדם שבו, דוודאי מכה יש לה בצדדים, ואף שבעה נקיים אינה צריכה, כמו שלא בשעת וסתה דתלינן בצירוף הכאב לכולי עלמא, כנ"ל.

וביון שמחזיקים אותה עכשיו לדם מכה מן הצדדים, שוב גם אחר שיעברו ימי מניקתה טהורה. ומכל שכן האשה עצמה אומרת ברי, שמרגשת שבא הבשר והדם שעמו מן הצדדים ולא מן המקור, ודאי דנאמנת, כמו שכתב מעלתו בפשיטות.

ואף שלעניות דעתי רחוק הוא זה שאם חתיכת בשר שהוא לדולל ממכה שבצדדים הוא שיחזור מיד למקומו תיכף אחר שיצא, מן המקור ודאי בשר ספוגי [ד]גמדי ליה! ופושטת את עצמה בטבע הוא כך לצאת ולחזור מיד, ואומדנא הוא כי חתיכה זו באשה הנ"ל בנידון דידן מן המקור שנשתרבב מרפיון קשרי האם מרוב עבודה, והאשה שאומרת שבא מן הצדדים בדדמי אומרת כן. מכל מקום הא ממה נפשך טהורה, אם מן שרוב המקור הוא בא, כבר הורה זקן הר"ש [הובא ברא"ש נדה פ"ג סי' ב] וסייעתו להקת הפוסקים אחרונים² לטהרה שאין דרך ראייה בכך מגזירת הכתוב. ואם מן הצדדים בא, הרי ודאי מכה יש לה, ואפילו שאינה יודעת בוודאי שמכתה מוציאה דם, כהאי גוונא שכאב יש לה בצדדים בשעת יציאת אותו חתיכת בשר משם, וגם חזקת מסולקת דמים מסייע, תלינן ודאי בדם מכה.

שוב מצאתי בתשובת חינוך בית יהודה סי' ס"ז, מביא בשם אמונת שמואל [סי' כג], דבאשה מסולקת דמים יש יותר סברא לומר מכה, ועוד שכואב לה תמיד בעת יציאת המעיינות מגופה וכו'. עיין שם היטב, והנאני.

ובנידון דתשובת חינוך בית יהודה הנ"ל, העלה להחמיר משום [ד]דמים מרובים אין תולים במכה, וגם נתברר שוב במעוברת דהוולד היה נימוק במעיה והיה לדם, עיין שם היטב.

רכג. 1. שמתכוון (עי' פסחים קיא, א).

2. טושו"ע סי' קפח סע' ג. ורבינו דן בשאלה זו לעיל סי' ריט.

שוב מצאתי בתשובת בית לחם יהודא³ בסוף יורה דעה סי' קפ"ז [ד"ה אחר זה הייתי] מיייתי לתשובת החינוך בית יהודה הנ"ל, ולבסוף מסיק וזה לשונו, בימי עיבורה אין להקל לומר שמכה יש לה במקור שממנה יוצאת הדם וכו' אלא ביש לה וסת או בימי מניקתה. עד כאן לשונו. ותהילה לה' יתברך שכוונתי האמת בנידון דידן.

[ב] ועל דבר קושיית הרמ"א בתשובה [סי' ב], על הוחזקה נדה בשכנותיה בעלה לוקה עליה וכו', ולא נקט היא לוקה. ומעלתו העלה תירוץ על פי שהקשה עוד, אמאי לוקה עליה, דילמא מכה יש לה באותו מקום, ומספק שמא המכה מוציאה דם לבשה בגדי נדותה. ועוד, אטו נשי דינא גמירי. ותירץ דרוב לובשות רק על ראיית דם מקור וכו'. וקיצר מאוד עד שאין מובן תירוצו לקושיית רמ"א. וגם הרגיש מעלתו, אמאי נקט לבשה בגדיה, הוה ליה למימר באומרה טמאה אני בעלה לוקה עליה, לשיטת הטור [סי' קפה דף מד, ב, סע' ג מהד' מכון ירושלים] דלא מהני אמתלא גם באמרה וכו'. עד כאן לשונו. וזהו בשיבוש, דהטור בהיפוך סבירא ליה, גם בלבשה בגדי נידותה מהני אמתלא.

אמנם הצעת הדברים כך הם לתרץ קושיית תשובת הרמ"א הנ"ל. נראה לי לתרץ, דקשה לכאורה ממה נפשך הוחזקה נדה על ידי לבישת בגדים, או דלא צריך לזה או דלא מהני, אי אמרה לשכנותיה טמאה אני שראיתי דם נדה לכן אני לובשת, אין צריך ללבישת בגדים, ותיפוק ליה דבלאו הכי נאמנת, ואי לא אמרה בפירוש טמאה אני, גם על ידי לבישת בגדי נידותה אמאי לוקה, ודילמא משום טומאת כתם דרבנן לבשתם⁴. ונראה לי דוודאי על עצמה נאמנת כדיבורה לבד ללקות אותה, אבל ללקות אותו אינה נאמנת עליו, דהוה ליה גבי ידיה התראת ספק, משא"כ אצלה. וכן מבואר ברמב"ם [איסורי ביאה פ"כ ה"ג] והרב המגיד [שם] ובשו"ע אבן העזר ריש סי' ג' [סע' א], מי שבא ואמר כהן אני לוקה על הגרושה וכו', אבל ודאי היא אינה לוקה עליו, עיין בית שמואל ס"ק ג'. אם כן מבואר, דללקות אותה גם בלא הוחזקה על ידי לבישת בגדים במעשה לוקה רק על אמירתה בלבד, ולא אותו, אבל מלקין על החזקה ודאי, שאמרה טמאה אני וגם הוחזקה במעשה על ידי לבישה, התראת ודאי הוא וגם בעלה לוקה עליה. ותו לא קשה מידי.

וגם הגאון בתבואות שור בחידושיו בכור שור [קידושין פ, א] תירץ באופן ובסגנון זה, יעויין שם. ואולי גם מעלתו כיון

לזה, אלא שלשונו מגומגם הרבה⁵.

והנני אוהבו הנאמן חותם בברכה מרובה, כנפשו הרמה ונפש ידידו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רכד

[עשתה צרכיה וראתה דם, מדוע אין חוששים שהדם בא קודם]

שלום רב, יבוא ויקרב, לרב חביבי הלא הוא הרב המופלג מורג חרוץ כבוד מו"ה שמעון כ"ץ.

גלילי ידין הטהורות הגיעני.

ועל דבר הקושיא אשר העלה, באשה שעושה צרכיה וראתה דם ביושבת ומזנקת דטהורה לכולי עלמא משום [ד] אין דרך דם לבוא עם מי רגלים, דבשעת הזינוק נסתם המעיין [נידה נט, ב]. והקשה לדעת אמאי לא ניחוש אפילו לבעלה, דילמא אתי דם בתוך עונה לבית החיצון ועכבוה כותלי בית הרחם, כמו דחיישינן בכל אשה לגבי טהרות [שם ג, א]. וליכא למימר הכא חזקת טהרה, דאדרבה איכא חזקת בריאה שאין לה מכה. אלו תורף דבריו בקיצור.

לעניות דעתי הרבה תשובות בדבר, ואפרטם הנה.

א. אם הדם קדם בבית החיצון למי רגלים, כי הדר אתי מי רגלים דוחקים את הדם שיצא לחוץ תחילה, ומדלא יצא הדם תחילה לבדו אלא בתערובת המי רגלים על כרחך שלא היה הדם מקודם בבית החיצון. זה פשוט.

ב. חזקה שאינו דם מכה שהיא בריאה היא חזקה שאינה מבוררת, דאפילו נולדה בלא מומים אבל מכה בסתר בחדרי בטנה מאן יימר דלא נולד עמה, ולא הוי חזקה מבוררת. משא"כ חזקת טהרה היא מבוררת, ועדיפא טפי.

ג. האיכא חזקת טהרה וחזקת אין דרך דם מקור לצאת עם מי רגלים, ולא מהני חדא חזקה שהיא בריאה בלא מכה נגד תרתי, כדאיתא בכתובות דף ע"ה [ע"ב] בסוגיא דמומים. ומכל שכן דאתי שפיר טפי אי מיירי מתניתין דריש פרק האשה שהיא עושה וכו' [נידה נט, ב] ביש לה וסת ועשתה צרכיה שלא בשעת וסתה, דהוה ליה נמי חזקה אורח בזמנו בא, ולגבי

דאורייתא. והשיב שגם כאשר לובשת בגדי צבעונים אולי מצאה כתם על בשרה. 5. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ד סי' יד אות ג תירוצים נוספים לקושיא הנ"ל (דילמא כתם היה).

3. לר' צבי הירש מוילנה. 4. עי' בהערות שבסוף ספר ליקוטי חבר בן חיים לר' חזקיה פייבל פלויס בהערות על ספרנו (מ, א) שהקשה שאולי היא אשה שמקפידה ללבוש בגדי צבעונים ועל כרחך לבשה בגדי נידתה כשהיא נידה

טהרות נמי דיה שעתה. עיין רמ"א סי' (ק"ץ) [קצ"א].

ד. האיכא ספק ספיקא טובא, שמא דם מן הצדדים, ושמא שלא בהרגשה, ושמא מכה במקום מי רגלים, וסמוך כל הני ספיקא לחזקת טהרה, ואיתרע חזקת בריאה, ובלאו הכי ספק ספיקא שרי בכל מקום, כנ"ל.

אבל אי קשיא הכי קשיא לי, לפירוש רש"י [נדה שם] דנסתם בשעת זינוק, אם כן בעומדת למה לי טעמא דהדר מי רגלים למקור, ותיפוק ליה שבא הדם כדרכו, ועוד, למה לא פירש רש"י כתוספות [ד"ה דלמא] דקושיא קאי דילמא הדר מי רגלים וכו'. וצל"ע.²

והנני אוהבו הנאמן חותם בברכה מרובה.

כנפשו הטהורה ונפש דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רכה

[א. קביעת הגיגית בקרקע לצורך מקווה, אימתי בטל ממנה שם כלי. ב. דין ציפוי הגיגית. ג. מילוי מקווה בכלי נקוב]

מד' ישא ברכה, ברבייה ובהמשכה, הלא הוא כבוד אהובי ידיד נפשי הרב המאור הגדול המופלג מורג חרוץ עצום וצדיק כביר חריף ובקי כבוד שם תפארתו מו"ה עקיבא פישער נ"י, אב"ד ק"ק טעטה.

מכתבו קיבלתי וכו'.

[א] (ואתה) [ועתה] באתי על דבר המקווה טהרה שתיקן מעלת כבוד תורתו בקהילתו, על ידי גיגית גדולה נקובה בשוליה כשפופרת הנוד בתחילת עשייתה, וקבעוה תוך החפירה תוך הקרקע, ונתמלאה ממי גשמים על ידי צינורות של עץ מן הגג, ולא עמדו בה המים כלל וכלל להיות [ש]סתמו הנקב בשוליה רק בצרורות ואבנים וסיד, וזב דרך שם כל המים לחוץ תחת הקרקע. ופאר רום מעלתו, ארי נעשה שואל עצה (כהלה) [כהלכה] איך לתקנה.

הנה פשיטא מילתא דמנהגן של ישראל תורה היא, לסתום את הנקב בברזא של עץ ארוכה עד שבוקעת ויורדת בעומק הקרקע, שזהו דרך בנין מקרי. ואפילו לפי משמעות הסוגיא

דבבא בתרא דף ס"ו [ע"א] דרך לפסול את המקווה משום שאיבה דרבנן הוא דשרי צינור שקבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקווה, אבל לטבול תוך כלי גם קבעו ולבסוף חקקו אסור, דלאו כמחובר דמי לרבנן דר' אליעזר בדף של נחתומין של מתכת שקבעה בכותל דמטמאין, וכמו שכתבו הטו"ז באורח חיים סי' קנ"ט ס"ק ח' ותשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' קמ"ב בארוכה, נראה לי היינו בקבעו לבד, היינו שביטלו לגבי קרקע בדיבור לבד, או אפילו בשינוי מעשה לתקן לר' יהודה בשבת דף נ"ב ע"ב, אבל קבעו בקרקע וגם חיברו דרך בנין ממש, ודאי גם לענין איסור דאורייתא מהני שפיר דכקרקע דמי, וכמו שכתב וביאר הש"ך סי' ר"א ס"ק כ"ה. ואפילו היה שם כלי עליו תחילה, נמי מהני ביטולו על ידי קבעו ובנאו בקרקע אף לענין דאורייתא. ומשנה שלימה שנינו במסכת כלים פרק כ' משנה ה', כופת שקבעו בנדבך קבעו ולא בנה עליו בנה עליו ולא קבעו טמא, קבעו ובנה עליו טהור, מפץ שנתנו על גבי הקורות קבעו ולא נתן עליו את המעזיבה וכו' קבעו ונתן עליו את המעזיבה טהור וכו'. הרי אף שהיה כלי מהני קבעו ובנאו לטהרו מטומאת מדרס דאורייתא אף בנין למטה על גבי הקרקע, מה שאין כן דף של נחתומין שקבעו בכותל תנן במשנה ב' פרק ט"ז ממסכת כלים, היינו קבעו ולא בנאו, לכן מטמאים רבנן דרבי אליעזר בדאורייתא בדף של מתכת, דכל שלא בנאו בסיד ואבנים רק קבעו לבד במסמרים או בטיט, אי בעי שקיל ליה, לא בטיל ליה מתורת כלי, כמו שכתב הר"ש בפרק כ' הנ"ל גבי כופת וכו' ומפץ הנ"ל.²

ומכל שכן באופן שעושים אנחנו, שמתחילת עשיית הגיגית עוד קודם שקובעים לתוכו השוליים עושים הנקב בשוליים באופן שלא חל עליו שם כלי בית קיבול מעולם, דהוה ליה קבעו ולבסוף חקקו על ידי סתימת הנקב בברזא אחר שקבעוהו בקרקע, דאיכא ביה עוד טעמא להתיר אפילו קבעו לבד ולא בנה, וכמו שכתב בפירוש המשנה להרמב"ם פרק כ' מכלים משנה ד' והרע"ב שם על עריבה גדולה עשאה אבוס לבהמה אף שקבעה בכותל טמאה, היינו כרבנן דרבי אליעזר גבי דף של נחתומים, דאם מתחילתו נעשה הוא בקרקע או נעשה לשמש את הקרקע מודו חכמים לרבי אליעזר דכל המחובר לקרקע כקרקע דמי, ולא יקבל טומאה דאורייתא מת ושרץ וכו', יעויין שם, כיון דכהאי גוונא מעולם לא היה עליו שם כלי מדאורייתא גם קודם שקבעו בקרקע. ומכל שכן בנידון דידן שקבעו ובנה עליו גם בסיד ואבנים.

רכה. 1. הסובר שמעשה לתקן לאו מעשה הוא. 2. ועיין לעיל סי' ריד שרבינו דן ג"כ בנושא זה וציין לתשובה זו.

רכד. 1. ויש לומר שנסתם גם בשתיית מי רגליים ולא רק בזינוק. 2. ועי' שו"ת חת"ס יו"ד סי' קמח.

וכל זה יש ללמוד מדברי תשובת מוהר"ם פאדווה סוף סי' ל"א גבי נסרים, שהובא בטו"ז יורה דעה סי' קצ"ח ס"ק ל"א. והשגת הטו"ז עליו, כבר דחא יפה הגאון בספר סדרי טהרה [ס"ק סג] בארוכה, והדין עמו. ובפרט מה שכתב הטו"ז וזה לשונו, והיותר תמוה דכתב אפילו היה עליו שם כלי תחילה נתבטל מכוח שהמים צפים עליו והוי כמו בנין, דדבר פשוט דאפילו בבנין גמור אין בנין מבטל כלי וכו', הא ודאי תמוה, ולא ראה יפה במחילת כבוד תורתו שהביא מהר"ם פאדווה ממתניתין ה' פרק כ' דכלים, כופת שקבעו בנדבך וכו', דאם קבעו בבנין ובנה עליו בטל ממנו תורת כלי אפילו היה עליו שם כלי מדאורייתא. וצ"ע על הטו"ז בזה. וכן תמה עליו בספר חידושי הגרשוני [סימן קצח ד"ה עוד בסעיף לא], עיין שם, והנאני שכיוונתי להגאון ז"ל. וממילא מתורץ בפשוט וברוחא תמיהת המחברים קדמונים ואחרונים מסוגיא דבבא בתרא ס"ו, בצינור שקבעו לבד קאי, וכן מתניתין דף של נחתומים שקבעו בכותל לבד מיירי, שלא שקעו ובנאו בבנין, והטו"ז באורח חיים סי' קנ"ט הנ"ל לטעמיה אזיל ביורה דעה קצ"ח הנ"ל, ולא קשה מידי.

והנה הגאון מרן בתשובות חתם סופר ליורה דעה, אף שבסוף סי' קצ"ח וסוף סי' ר"ה חשש להחמיר לסברת הנודע ביהודה סי' קמ"ב, חזר בו בסי' רי"ז, דאסור להרהר ולפקפק על הוראה זו ומנהג כל ישראל. והנה כעת בא לידי ספר גידולי טהרה על מקוואות, בשו"ת סי' ג' וסי' ה' וסי' ו' העמיק וביאר ההלכה זו למעשה רב להתיר, ודלא כנודע ביהודה, ואריך.³

[ב] וגם הספק שני שהעלה פאר רום מעלתו נ"י, כי קהל עדתו רוצים בתקנה לצפות כל תוך הגיגית בטסי ברזל ונחושת, יפה כיוון מעלתו בכל צדדי היתר, דכל הציפויין טהורים, כרמב"ם פרק ד' מהלכות כלים [ה"ד], ולכולי עלמא נמי דבטל המתכת הציפוי לגבי העץ שנעשה לשמש את העץ ואזלינן בתר העיקר.

אמנם בלא זה נמי, הרי נעשה הטס מתכת רק לשמש בקרקע ומחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ואינו מקבל טומאה, כמתניתין דכלים פרק י"א משנה ב', שעיקר עשייתו להיות דבוק בארץ באמצעות הגיגית של עץ, ושניהם כקרקע דמי, הגיגית עץ והציפוי מתכת. ועיין תוספות יום טוב שם (ובפ"ו) [ובפרק כב] דכלים משנה א' בהרע"ב, פלוגתא דהני תרי טעמי אי משום דכל הציפויין טהורים אי משום דבתר עיקרא אזלינן הוא בכלים המטלטלים וגם לא נעשו מתחילה להשתמש בקרקע ולחברה, כמו בפרק י"א דכלים משנה ד' ומשנה ו' בתוספות יום טוב, משא"כ בנידון דידן, תחילת עשייתן רק

להשתמש בקרקע ולחברן, אפילו כלי גמור בטל שם כלי מיניה, וחוצץ גם כן בפני הטומאה, כמו שכתב הש"ך סי' שע"א בספרו נקודות הכסף. באופן שגם הגיגית עץ גם הציפוי מתכת הכל כקרקע דמי, ומותר לעשות כן המקוה. וכן נעשה פה קהילתנו ישמרם צורם עוד קודם בואי לכאן על פי הגאון אב"ד וצלה"ה ובהסכמת כל חכמי העיר יחיו, בגיגית עץ וציפוי נחושת, וכן יעשה מעלת כבוד תורתו נ"י, וחפצי ד' בידו יצליח.

ועיין הרע"ב ריש פרק ו' דכלים, קבע שלושה מסמרים בארץ וכו' טהורה, משום דכלי מתכת המחברים לקרקע כקרקע דמי ואין מקבלין טומאה. וצ"ע, דהיינו כרבי אליעזר בפרק ט"ו הנ"ל בדף מתכת של נחתומים במסכת בבא בתרא ס"ו הנ"ל, וקיימא לן כרבנן בדאורייתא טמא גם קבעו ולבסוף חקקו. ועיין תוספות יום טוב ריש פרק ו'. ומזה ראה להר"ח ברשב"ם דף ס"ז שם [ד"ה אפי'] סוף הסוגיא דפסק הלכה כרבי אליעזר, ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא יורה דעה סוף סי' קמ"ב [אות ט], ואף דסתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם [הוספת המחבר: עיין תוספות יום טוב פרק ח' דחולין סוף משנה א' בשם תשובת הרשב"א סי' קי"ד].

[ג] גם מה ששאל פאר רום מעלתו נ"י, אם יש לסמוך על היתר הטו"ז סי' ר"א ס"ק מ"ז. כן עשינו פה זה שנתיים על צד ההכרח, אבל במעמד בית דין ישמרם צורם. ועוד, הרבה זריזות צריך לזה, ובדלי נקוב בשוליו כשפופרת הנוד במקום אחד דווקא ולא על ידי צירוף נקבים קטנים כאשר העלה בתשובת החכם צבי [סי' מ], וכל הבאים אחריו החזיקו על ידו, דלא כדעת הראב"ה בשו"ע סעיף נ"ב. ועיין בספר גידולי טהרה [גבא ס"ק מז] ותשובה י"א ובמי נדה בתשובה על סי' ר"א [שיירי טהרה תשובה א ד"ה והנה על דברי הטו"ז והלאה] מזה, ותו לא מידי.

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רכו

[גיגית נקובה שסתמו הנקב טרם שקבעו אותה יפה בקרקע]

חיים וברכה, ברבייה והמשכה, מאלקי המערכה, לידיד נפשי הלוא הוא הרב הגדול החריף ובקי מופלג (וכ"ש) [כבוד שמו] מו"ה משה הירש שטערן נ"י, אב"ד ק"ק עלישטאבע.

בדברי הטו"ז. 7. וע"ע לעיל סי' רח.

3. ועי' עוד לעיל סי' ריד. 4. ועיין גם בתויו"ט שם. 5. על הטו"ז ס"ק ג, בסוף דבריו. 6. עיין עוד בתשובה יד ד"ה וקודם וד"ה אמנם מה שהביא הטו"ז, שדן

סימן רכו

[א. מקווה שנשתנה מראהו.

ב. מקווה העשוי משלג או ברד]

למרבה המשרה ואין קץ לשלום רב, לידיד נפשי ורב חביבי כנפשי עד לאחת, הלא הוא הרב הגאון מופלג ומפורסם נר ישראל עמוד הימיני צדיק כביר ובנם של קדושים, כבוד קדושת שמו מו"ה דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י, האב"ד קהילת מיליכדארף והגליל יע"א.

מכתב קדשו קיבלתי וכו'.

[א] ועל דבר שהציע הדרת גאונו נ"י במקווה טהרה, ראיתי דבריו דברי תורה שכולם מתאימות ושכולה אין בהם שהעלה מן הרחצה במקווה טהרה, ולא מצאתי תיוהא במו.

כי אם בגמר דבריו נתפס, במה שכתב להקשות איך טובלים ביבחושי אדומים, אמאי אינו פוסל משום שינוי מראה. וכן עמד בחקירה זו הפרי מגדים באורח חיים [סי' קס] במשבצות אות י"א גבי נטילת ידים. והלבוש ביורה דעה ר"א סעיף ל' [כתב] דהיינו טעמא אין שינוי מראה פוסל בהן כמו במעיין וכו'. ומעלתו דחה דבריו, והעלה דהיינו טעמא כמו בשו"ע שם סעיף כ"ז וברמב"ם פרק ז' דמקוואות [ה"ב], המקווה שנשתנה מראה מימיו מחמת עצמו הוא כשר, אם כן היינו טעמא ביבחושי אדומים דמטבילין בו. והרמב"ם נמי מהאי דינא דיבחושי למד דינו הנ"ל, ולא כמו שכתב הכסף משנה דנלמד מדין מדיח בו סלי זיתים וכו'. והכי נמי אמרינן גבי מי חטאת, נשתנו מראיהן מחמת עצמן כשרים, ברמב"ם פרק ט' מהלכות פרה הלכה י"ג. עד כאן דבריו.

הנה, על הכסף משנה פרק ז' דמקוואות, שכתב דמקווה מחמת עצמן נשתנו הן כשרים נלמד ממתניתין סלי זיתים, כבר העיר עליו הפרי מגדים במשבצות ריש סימן ק"ס דיש לומר מפרק ח' דפרה משנה י"א נלמד דאפילו לחטאת כשר, יעויין שם. ובאמת אין זה קושיא, דמשנה במקומה במסכת מקוואות עדיפא ליה ללמוד דין דמקווה. ומכל שכן דעדיפא ליה להכסף משנה ללמוד הדין מן המשנה ולא מברייא דרבן שמעון בן גמליאל מהא דיבחושי אדומים [זבחים כב, א]. כדאמרינן בבבא מציעא (כ"ז ע"ב) [י"ח ע"א] ובגיטין כ"ז [ע"ב] סוגיא דשיירות, מתניתין אלימא ליה לאקשווי וכו', וכן ביבמות דף ק"א ע"ב סתמא במקומה עדיפא וכו'.

והנה הפרי מגדים עצמו בסי' ק"ס ס"ק י"ב באשל אברהם

הנה ביום שני שבוע זו במושב הבד"ץ ישמרם צורם קיבלתי שני אגרות ממעלת כבוד תורתו זה אחר זה, והאחרון בא לידי בראשונה, ושלוחא הוא דעוית. והנה ראינו שאלתו על דבר המקווה טהרה, אשר כשהורידו את הגיגית הנקוב שוליה כשפופרת הנוד, סתמו הנקב בברזא של עץ טרם שקבעוהו יפה יפה בקרקע, רק מעט עפר וחול דבקו בצדדים, ואחר כך קבעוהו בחוזק תוך החפירה בגומא שבקרקע, וצידד מעלתו להתירה.

הנה במוטב תלתא כחדא הוינא, ראינו דבריו מתחילתו לסופו, והעלינו לפוסלה, דפשיטא מילתא דכל זמן שלא הושיבו הגיגית במקומה התחתון ממש וסתמו וכיסו אותה לגמרי כל סביבותיה מבחוץ בעפר יפה מהודק ומחוזק דרך בנין לא מקרי קבעו, כיון שבאופן זה כמו בנידון הנ"ל אין דעת הבעלים להניחה כך תלוי ועומד ברפיון, עדיין לא ביטלו אותה לגבי קרקע עד שתיקבע לגמרי שלא יחסר דבר עוד באופן שתהיה קבועה כך לעולם. אם כן הוה ליה בנידון דידן הסתימה דמעיקרא חקקו ולבסוף קבעו, דלא מהני לדידן לסמוך בדאורייתא על ביטולו לגבי קרקע.

וממילא מובן דאין זה דומה כלל לכופת שאור שייחדו לשיבה ובצק שבסדקי עריבה! ובית שסיככו בזרעים וכל אינך דבפרק העור והרוטב בחולין דף קכ"ט [ע"א], דהתם אין מחוסר דבר לעשות עוד ונגמר כל ביטולו מתורת אוכל, ומעשה עץ שימש מיד [הוספת המחבר: ועיין תשובת חתם סופר סי' קצ"ח [אות יג] וסי' ר"ה ביורה דעה [ד"ה עוד יש] הקשה אכופת שאור וכו'. ועיין תוספות פסחים מ"ה ע"ב [ד"ה כופת] ובסנהדרין מ"ח ע"א [ד"ה נתנו], דיבור לחוד לא מהני, אלא דווקא על ידי טח בטיט שינוי מעשה, וצ"ע. ועיין בתשובת גידולי טהרה מזה [סי' ג, ה-ו], מה שאין [כן] כאן לבטלו מתורת כלי על ידי חיבור לקרקע לבד וכל שלא קבעו דרך בנין. ולחכם כמותו ירבו בישראל הארוך² שלא לצורך.

בכך צריך להוציא הגיגית חוצה מחפירתו ולפתוח הנקב, ושוב יקבעו אותה תחילה תוך החפירה כדינו דרך בנין, אחר כך יוכלו לסתום הנקב בברזא. ולדעתי יהיה טוב אם יבקשו מידיד נפשי הרב מו"ה וואלף ב"ה³ נ"י ראש בית דין פה, שייסע ויבוא לקהילתו שמה ביום עשות המקווה שנית כדינה ותיקונה על מכוונה, יעיין בירושלמי בתרי דוכתא [מו"ק פ"א ה"י, נדה פ"ב ה"ז] דמייתי להו הבית יוסף ביורה דעה סי' רמ"ב תרי עובדא, וטובים השנים וכו'.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

דחה ראיית המגן אברהם אות ב' ממתינתין דפרה הנ"ל, דנשתנו מחמת עצמן כשרים למי חטאת קל וחומר לנטילת ידים, וזה לשונו, יש לומר התם (מ)מעין, ונשתנו מעצמן במעין אין פוסלין, מה שאין כן במנא וכל שכן במי מקווה, והבן זה. עד כאן לשונו. מזה נשמע תירוץ על הערתו הנ"ל במשבצות על הכסף משנה, דהיינו טעמא דמייתי ליה לדיניה דרמב"ם ממשנה דסלי זיתים שהדיח במקווה, ולא מייתי דגלמוד ממשנה דפרה דאפילו לחטאת כשר, משום דיש לומר התם נשתנו במעין דווקא, דהא קיימא לן ביורה דעה סי' ר"א סעיף כ"ח במעין אין שינוי מראה פוסל. וצ"ל הא דמשנה י"א פרק ח' דפרה היינו טעמא דחטאת חמיר יותר, וכמו שסיים הפרי מגדים עצמו במשבצות שם תוך כדי דיבור, מיהת בנשתנו מחמת עצמם יש לומר היינו טעמא התם במעין דווקא הוא דכשר כהאי גוונא אפילו בחטאת ולא במקווה.

וגם לפי מה שכתב הפרי מגדים במשבצות אות י"א בהערותו הנ"ל וזה לשונו, ולפי זה יש לעיין בסעיף י' יבחושים אדומים אם ריסקן מסתמא אין בהם מראה מים ולא הגיה שם וגו', אם ריסקן דייקא, ר"ל דאם לא ריסקן לא קשה מידי משום דבתולדה הוא כך, ודווקא מים שנשתנו פסולים, וכמו שכתב הפרי מגדים בהדיא כן באשל אברהם אות ח"י על יין אדום, לכן רק בריסקן קשיא ליה. אם כן הכסף משנה לטעמיה אזיל, דמפרש כוונת הרמב"ם במה שכתב [בהל' ג שם] וריסקן, ר"ל רק למעך החלל שלא יהיה תפוח ותלול, אבל לא שיהיה נימוח ונמס למים, לכן שפיר לא מצי ללמוד דנשתנו מים מחמת עצמן כשרים מהאי דינא דיבחושים אדומים, כנ"ל.

ועל כל פנים הלבוש לטעמיה דפסק באורח חיים ריש סי' ק"ס גבי נטילת ידים גם נשתנו מחמת עצמן פסולים, וכהטור שם, ומכל מקום פסק דיבחושים אדומים שריסקן כשרים לנטילת ידים בסעיף י"א שם, על כן לא מצי לתרץ הקושיא משינוי מראה משום דמחמת עצמן הוא, וכתירוץ מעלתו נ"י, אלא הוכרח לתרץ לפי שדינו בזה כמעין הוא, וכנ"ל.

ומעתה נראה לי עדיפא, דלכולי עלמא נמי, אף להחולקים על הטור וסבירא להו גם בנטילת ידים כשר נשתנו מחמת עצמן, נמי ליתא לתירוץ דפאר רום מעלתו נ"י. דהרי הבית יוסף ביאר ריש סי' ק"ס הטעם דהטור כסברת הרא"ה בפרק אלו דברים, וכן כתב הברכי יוסף סי' ק"ס וגם העצי אלמוגים שם דאסמכוהו אקידוש ידים ורגלים מכיור, ובכיור כתיב במים יתירא לפסול שינוי מראה וכו', וסבירא ליה להטור דעל כרחך היינו בשינוי מחמת עצמן, דאילו מחמת דבר אחר לא צריך קרא יתירא, דבלאו הכי לא גרע מי כיור ממי מקווה וכו'. אם

כן גם אם תימצא לומר בנטילת ידים כשרים [ב]שינוי מחמת עצמן, מכל מקום במי כיור פסולים מיתורא דקרא. ולפי זה תמוה טובא סוגיית הש"ס דזבחים דף כ"ב [ע"א] דאמר ריש לקיש כל המשלים למי מקווה משלים למי כיור לרביעית אינו משלים, למעוטי מאי וכו', אלא למעוטי יבחושי אדומים, אפילו בעיניהו נמי, דהא תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. ולמה נקט ריש לקיש לישנא דהשלמה וכפירוש רש"י, עיין שם. ומשמע דאי לא דרבן שמעון בן גמליאל דאפילו בעיניהו כשרים הוי ניחא לחלק ביניהם, אי נמי אי הוה נקט ריש לקיש בלישניה כל הכשר למקווה וכו' לא הוי קשה כלל, והרי מכל מקום קשיא, נהי דיש חילוק בין מקווה לרביעית ביבחושי אדומים, הא מיהת קשיא אמאי כשר למי כיור, הרי נשתנו מראה מחמת עצמן נמי פסול בהו מקרא יתירא. אבל הכי הוה ליה להקשות הש"ס, אי למעוטי יבחושי אדומים איפכא מבעיא ליה לריש לקיש למימר, כל המשלים למי מקווה משלים לרביעית, למי כיור אינו משלים, אלא על כרחך מוכח כתירוץ הלבוש הנ"ל, כיון דהוא בתולדה כך, שנעשו כך בידי שמים, וכהאי גוונא מקווה מים הוקש למעין שנעשה כך בידי שמים, אין פוסל בו שינוי מראה, אלא דווקא במי גשמים שנעשו מקווה, וכמו שכתב הלבוש ביורה דעה סי' ר"א סעיף כ"ח וסעיף ל' על שלג וברד. ומהאי טעמא באמת גם למי כיור כשרים יבחושים אדומים, וכל שכן שלג וברד וכו', ולית בהו משום שינוי מראה כנ"ל, דומיא דמעין. וכן משמע לשון הרמב"ם הלכה י"ב בפרק ה' מביאת מקדש, כל המימות כשרים וכו' יהיו כמים הכשרים לטבילה. עד כאן לשונו. ובלבד שלא ישתנה מראהו קאי רק על מים חיים ומי מקווה שהקדים, וגם על מים חיים לא קאי דהא לא פוסל שינוי מראה במעין כלל רק במקווה לבד כנ"ל.

וסיום הרמב"ם זה הכלל כל המשלים למי מקווה משלים למי כיור צריך לי עיון, דמסקנא בזבחים כ"ב גטל סאה ונתן סאה וכו' קאמר, אבל יבחושים אדומים אפילו בעיניהו נמי. ועיין רש"י בשבת קמ"ד ע"ב בד"ה ר' פפא וכו', וברכי יוסף סי' (קנ"ט) [קס אות א], ותוספת שבת ריש סי' ש"ך [ס"ק ג] מזה. ותו לא מידי בזה.

[ב] ומה שכתב פאר רום מעלתו נ"י בענין טבילה בשלג וברד, יעיין בתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סי' ר' וסי' (רי"ב) [רי"ג] בזה, יראה שכיון באיזו גרגרים לדבריו. ועיין לשון רש"י בשבת קמ"ד ע"ב ד"ה רב פפא וכו' הנ"ל.

הלא כה דברי ידיד נפשו החותם בברכה, אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רכח

[זחילה שאינה ניכרת]

החיים והשלום, עד תאות גבעות עולם, לראש אהובי ידיד נפשי, הלא הוא כבוד הרב הגאון מופלג ומפורסם סיני ועוקר הרים צדיק נשגב שמו, מו"ה דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י, אב"ד דק"ק מליכדארף.

מכתב קודשו קיבלתי.

ונידון המקווה טהרה בקהילתו שמימיה הן נוטפים מעט מעט ולא נשאר שיעור מקווה, ואיתא בשו"ע סי' ר"א סעיף נ"א זחילה שאינה נראית אינו פוסלה, אבל ארבעים סאה על כרחך בעינן שישאר בו. ויפה עלה בזכרונו דבהיותנו בקהילת סעמניץ אירע כן, ועשינו מקווה שניה בצידה בנקב כשפופרת הנוד בכדי שלא יתחסר מארבעים סאה, אבל שוב מצאנו לה תרופה לסתום הסדקין של חיבור האבנים על ידי קיט' שלקחו מהאומן דאב"דא ווא"דא² סמוך ישוב וואכטעניץ.

ומה שכתב פאר רום מעלתו נ"י לדחות ראיית הרשב"א [תוה"ב שער המים ש"ב] בתשובת תשב"ץ חלק א' סי' י"ז [ד"ה ומה שכתבת³] מש"ס חגיגה כ"ב [ע"א], (אסור)⁴ [ארעא] חלחולי מחלחלא ומטפטפת כל שעה ונבלעין מעט מעט ואפילו הכי כשר, דחה דתוספות פסחים דף י"ז [ע"ב ד"ה אלא] והרא"ש הלכות מקוואות [סוף סי' א] מפרשים לשון זה במעיין, והוא ודאי גם בזוחלין מטהר, כן דחה גם כן בתשובת גידולי טהרה סי' ח' [ד"ה תשובה]⁴. והוא הוסיף לדחות כן גם אידך ראייה דהרשב"א שם שכיוון לה בתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סימן רי"א ממקוה שנמצא חסר וכו' [נדה ב, ב], דיש לאוקמי גם כן במעיין, אף דנקיט מקווה רגיל הדבר במקוואות לקרוא למעיין מקווה וכו', יעויין שם. ובמחילת כבודו, גם לדבריו מכל מקום ראייה זו נכונה מסיפא, דתוספתא זו הובאה בש"ס קידושין ס"ו ע"ב ובר"ש פרק ב' דמקוואות משנה ב', אמר רבי שמעון מעשה במגורה של דסקים ביבנה היתה עומדת בחזקת שלימה ארבעים סאה ונמדדה ונמצאת חסירה וכו', ומגורה מקווה היא ולא מעיין כפירוש רש"י שם, ובבא בתרא ס"ז ע"ב מגורות של מים מייתי רש"י עלה מקרא דיואל א' [פס' יז], מגורות של חטין, ודף ט' [ע"א] פסחים פירש רש"י מגורה גורן.

רכח. 1. טיט חזק המשמש לסתימת סדקים, מוזכר לעיל סי' רב. 2. כנראה שם מקום. 3. מהדורתנו עמ' ס. 4. עיין שו"ת דברי מלכאל ח"ג סי' סד שצ"ן לקושיא זו ולדברי רבינו, וראה מ"ש שם להסביר בדעת הרשב"א. 5. משמע שדעת רבינו להחמיר אף בזחילה שאינה ניכרת, שכן פיקפק בראיות מדברי הרשב"א. ועיין שו"ת יבי"א ח"ח יו"ד סי' יח סוף אות ג שצ"ן

אבל אחריתי יש לעניות דעתי לפקפק על ראייה זו, דמנא לן דנמצא חסירה על ידי שנבלע תוך הקרקע מעט מעט או מטפטפים על ידי נקב וסדק, דילמא כהאי גוונא אפילו לא חסר פסולה משום זחילה אף שאינה נראית, אבל נמצאת חסירה על ידי שנתייבשה מימיה כשיעור קרטוב מיירי ברייתא. ומכל שכן לפי מה שכתבו תוספות בראש השנה י"ג ע"א [ד"ה חסר קורטוב] דקורטוב לאו דווקא דאפילו פחות מכאן ואפילו חסר טיפה אינו טובל וכו', ודאי שכיח טפי דמקווה מצומצמת ארבעים סאה תוך משך זמן איזו ימים נמצא חסר מאליו טיפה אחת ושתיים וכו' ויותר שנתייבש ממנו. ועיין בבא בתרא דף צ' ע"א ורש"י שם [ד"ה וחצי שמינית].

ותו לא מידי בזה⁵.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן, חותם בברכה.

כנפשו הרמה וכנפשו אוהבו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רכט

[האם יש חציצה בשן תותבת]

יצו ה' אתך את הברכה, בבני חיי ומזוני רויחא, לראש אהובי תלמידי כבני, הרב הוותיק הגדול [בתורה] ובמעשים טובים, חריף ובקי, איש צדיק, כבוד שם תפארתו מו"ה משה בעהר שעהן נ"י, רב בעיר וויעדען.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי בזמנו, ועתה היום אהבתך דוחקת עלי להשיב לך, הנני לרצונך.

שאלת על דבר השיניים באשה שחסר לה אחת משיניה ועשו לה האומנים שן תותבת, אם חוצץ וצריכה להסירו בשעת טבילתה או לא.

עיינ בתשובת ספר גידולי טהרה סי' כ"ב, שם האריך לברר דין זה, ובסוף שהעלה וזה לשונו, ולדינא יש לומר בנידון דידן אם יש לה צער וכאב להסיר השן, או אפילו אין לה צער אם אינה יכולה להסירה בעצמה אלא שתצטרך אומן להסירה, יש להורות לה להקל דאינו חוצץ, וכמו שכתבתי [ר"ל לפי דהוה

לדברי רבינו, אך בהמשך הביא דעת רבים מהראשונים והאחרונים שמקילים בזחילה שאינה ניכרת. אלא שלמעשה כתב לתקן את המקווה על צד היותר טוב, למרות שמן הדין כשר הוא. עיי"ש ובשו"ת דברי מלכאל הנ"ל. ועי' בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס יו"ד ח"ב סי' ריא אות ד. ועי' בספר טהרת יו"ט מקוואות פ"ב אותיות יב-יג.

תשובה, וכמו שכתבו הכי תוספות ריש בבא מציעא דף ג' [ע"ב ד"ה מה אם] ובתשובת נודע ביהודה תניינא [אה"ע] סי' י"א.

[הג"ה מבין המחבר: עיין תשובת שב יעקב אה"ע סי' ו' ד"ה שוב שמעתי], ונודע ביהודה מהדורא תניינא אבן העזר סי' כ"ג [ד"ה ומה שרצה להשיב], ותשובת ר"י הלוי סי' ל"ט [ד"ה וא"ת אמאי כופין וד"ה ועוד בר מן דין], ותשובת חכם צבי סי' ק"ן [ד"ה גם מ"ש], ובסדרי טהרה סי' קפ"ה [ס"ק ב.], כולם כתבו סברא זו, ועיין תשובת חכם צבי סי' ג' [ד"ה ועוד דאף]. ולכאורה י"ל, הא סברת אדוני אבי מורי עטרת ראשי הוא משום החזקת כשרות, ולמה נאמנת שמשותו נדה, הא דיבורה הוא נגד החזקת כשרות וחזקת צדקת שלה, וצריך לומר דחזקת כשרות אינה חזקה עצמית רק משום רוב, דרוב בני אדם כשרים [ע"י לעיל סי' נו אריכות דברים בנושא זה], כמו שכתב הפני יהושע גיטין י"ז [ע"א תוד"ה משום, ד"ה ובמה], ובזה עד אחד נאמן כיון דאין מתנגד לרוב רק היא מבררת שהיא מן המיעוט, וכמו שכתב סברא זו בנודע ביהודה [מהדו"ק אה"ע] סי' ס"ט [ד"ה ומה שכתבו התוס' בעיקר נאמנות ספירתה. ועיין תשובת חתם סופר אבן העזר חלק א' סי' קל"ג] [קלא ד"ה ודע דהר"ן] ובית אפרים על טריפות ריאה בסוף בכללי חזקה סי' י"א דף ל"ד ע"ד].

ומהאי טעמא נאמנת גם כן מכאן ולהבא, דתורה האמינתה מפי עצמה, ואינה נעשית חשודה על פי ידויה שלה דהפה שאסר הוא הפה שהתירה.

[הג"ה מבין המחבר: עיין בית יוסף אבן העזר סי' ו' ד"ה כתב הרא"ש, טז, א, אות יז-יח מהד' מכון ירושלים] ובשו"ע סי' (כ"ו סי"ו) [ג סע' ט] בשם תשובת רא"ש [כלל לב סי' טז], כהן שבא על הפנויה, מסתמא לא טבלה והיא בחזקת נדה כו' כיון דחשודה לעבור על איסור כו'. ועיין ש"ך יורה דעה סי' קי"ט סי"ג. ובאמת כבר עמדו על חקירה זו בפנויה שזינתה בנדתה אי נאמנת על ספירת שבעה נקיים תחת בעלה מכאן ולהבא בהפלאה קונטרס אחרון סי' קט"ו סעיף י', ותשובת ברית אברהם בפתחי נדה סי' נ"ח בהג"ה ובאבן העזר סי' י"ד אות ו', ובכרם שלמה סי' י"ג, ושערי התורה חלק ראשון דף קי"ח, ותשובת הר המור סי' ל"א, ובחוות דעת סי' קפ"ה [ביאורים ס"ק א], ונודע ביהודה מהדורא תניינא אבן העזר סי' כ"ו, ותשובת חתם סופר אבן העזר [ח"א] סי' קל"ג, ועיין תשובת מעיל צדקה סי' ס"א, ובכרם שלמה סי' קט"ו. וצ"ע על אדוני אבי מורי ורבי הגאון זצ"ל שלא העיר בכל זה.]

רל. 1. עיי"ש שהנידון הוא אמנם באשה שאומרת שאולי נבעלה ונאסרה על בעלה ובאה לעשות תשובה, אך נאמנותה אינה בגלל סברת התוס' אלא מפני שבעלה מאמין לדבריה וממילא נאסרת עליו אם אכן נבעלה לאחר. וצ"ע.

ליה מיעוטו שאינו מקפיד]. אבל אם יכולה להסירה בעצמה מבלי אומן, וגם אין לה צער או כאב להסירה, בזה יש להחמיר שאסור לה לטבול עד שתסירה, וכן הוריתי כמה פעמים. עד כאן לשונו, וכדאי הוא לסמוך עליו.

והא דשפחה של רבי דהצריכה טבילה שנית [קידושין כה, א], נראה לי היינו טעמא התם שטבלה ועלתה ונמצא לה עצם בין שיניה, נמצא לה עצם דווקא, נמצא באקראי, שנתחב לה עצם זו בין שיניה שלא מדעתה, ואילו ידעה בו מקודם הטבילה היתה נוטלתו תחילה דמקפדת עליו, לכן חוצץ היה, משא"כ שן תותבת שמדעת תחבה אותו על ידי הרופא אומן למלאות החיסרון שן שלה ודאי אינה מקפדת עליו להסירו, אדרבה ניחא לה שיהיה יושב במילואו, ומקפדת שלא יוסר, באופן שלא יהיה נראה בשום פעם שהיא חסרת שן, בכהאי גוונא ודאי אינו חוצץ (אע"כ) [אלא אם כן] תוכל להסירה בנקל, כנ"ל.

שוב מצאתי בתשובת אמרי אש חלק יורה דעה סימנים ע"ה ע"י העלה גם כן להקל בזה.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רל

א. תשובת אשה שלא טבלה לנדתה. ב. האם מותר לשדך גוי עם גויה בשביל לקבל שכר. ג. ישראל החשוד על סתם יינם, האם נאמן]

חיים וברכה ושלוש מאדון עולם, לכבוד אהובי תלמידי הוותיק מלא עתיק כו' מו"ה משה בער שען, מורה ודאין בעיר קרעמז נ"י.

מכתבו קיבלתי ושמחתי, בראותי מתוכו מדברותיך הטובים הנובעים ממקור טהור לבך ומדובקים בתורת ה', עשרת הדברים אשר שאלת את פי להשיב לך הלכה למעשה. והנני למבוקשך על קצתן, ומחמת רוב הטרדות אי אפשר לי כעת להשיב על הכל.

א. אשה שהתוודית שהכשילה לבעלה באיסור נדה בעצלותה מלטבול את עצמה, מהו תשובתה.

הנה בעיקר הדין, אף דאין אדם משים את עצמו רשע מכל מקום בנידון דידן ודאי נאמנת כיון שרוצה היא לעשות

רכט. 1. וכ"כ סברא זו בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' עח בהשמטה ובשו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' קד אות א, וציינו שם לדברי רבינו. וע"ע שו"ת יבי"א ח"י חיו"ד סי' נח אות 2 (וע"ע ספר אסיא כרך ה עמ' 107 ואילך).

על פסוק [שמות ב, יב] ויפן כה וכה² כו', ואמרו ז"ל מבני בניו של סנחריב למדו כו' [גיטין נו, ב] וכיוצא בזה הרבה, ואם גם לא יתגייר הרי גוי אין מצווה על זה לגייר את עצמו, עיין רמב"ם סוף פרק ח' מהלכות מלכים [ה"י], וצ"ע. ולעניות דעתי נראה לי ברור, שגם ה"ר יונה מודה להרמב"ן לדינא, ואיהו רק ממידת חסידות אמרה. ודוקא רפואה שתלד, אבל לשדך ודאי שרי בלי פקפוק.

שוב אחרי כותבי עיינתי ומצאתי בתשובת חוות יאיר סי' קפ"ה וזה לשונו, המזווג בגוים אין איסור, ואין לומר דלא עדיף ממה שאסור לינוק ולהוליד, דכאן מי יימר שתוליד והוא גרם רחוק, ומי לנו גדול מרמב"ן שעשה לגויה רפואה שתלד כמו שכתב רשב"א בתשובותיו סי' ק"כ וקס"ז. ומכל מקום קיבלתי מפני גדולים וזקנים כי המעסק באלה לא יצא נקי [בניו] [מזרע] שמקדיח תבשילו, ונרמז במה שכתוב לא תתחתן בם כי יסיר כו'. עד כאן לשונו. והובא בקצרה בספר לחם הפנים ביורה דעה סי' ב', עיין שם. הרי בהדיא דשרי מדינא, ומהאי טעמא שכתבתי אני, ומשום הכי לא חשש להביא תשובת ה"ר יונה הנ"ל כלל³.

אבל הרי סיים קיבלתי שלא לעסוק באלה. וגם כפי הנשמע שנימוסי הנזכרים הוא שהשדכן צריך להיות מוסב בראש הקרואים אצל הזוג במשתה הנישואין שלהם, ואם כן יש לחוש גם כן שלא יאכל עמהם מאיסור וישתה יין נסיכם, כבשו"ע יורה דעה סי' קנ"ב ובט"ז שם [ס"ב], דאסור מדינא לאכול במשתה חופתם אפילו אם אכל הישראל משל עצמו שנאמר וקרא לך ואכלת כו' משעת קריאה.

ובנידון דידן שהנכרי משלחו לשדך לו נכרית פלונית ידועה, זה עדיף ממזווג דעלמא, ויוכל מעלתו להתיר לו לעשות שליחותו בהרווחת ממון בלבד, ובתנאי שלא יבוא להמשתה עמהם כלל וכלל וכיוצא בזה⁴.

ג. על דבר החשודים על סתם יינם מהו להאמינם על יין זה כשר, וגם אם רשאים להחתים בעדים על שטר כתובה וכיוצא בזה.

הנה פשיטא מילתא דכיוון דשתיית סתם יינם נעשה להם כהיתרא, הרי אין יודעים כלל להעיד אם נעשה היין בהכשר כדינו. ועיין מגן אברהם סי' ק"ד ס"ק ו' כהאי גוונא אומר מותר שוגג הוא, ועיין בט"ז יורה דעה סי' קי"ט ס"ק [ט"ז] בשם מהרש"ל כהאי גוונא.

והרי היא עצמה מחזרת לקבל עליה תשובה על שעברה כבר על עוון נדה, פשיטא ודאי שלא תכשיל את עצמה ואת בעלה יותר, וכמו דאמרינן כהאי גוונא בפסחים י"א [ע"א] הוא עצמו מחזיר עליו לבערו לא חיישינן דילמא אתיא למיכל מיניה.

[הג"ה מבין המחבר: והוא כסברת רמב"ן ריש גיטין [ב, א ד"ה ואי קשיא], וכיוצא בזה ברא"ש סוף נדרים [פ"י סי' ט]. ועיין תשובת חתם סופר חלק יורה דעה סי' קמ"ז, ותשובת שיבת ציון סי' ל"ח, וגמרא דסוטה דף כ' ע"א.]

ועניין התשובה, בספר משנת חסידים ובספר מצות ה' איתא תיקון הבא על אשתו נדה לצום פ"ב צומות על כל ביאה וכן ילקה לפחות שתי פעמים מלקות ויקיים בעצמו הראשי תיבות של תשובה, תענית, שק, ואפר, בכייה, הספד כו', עיין שם מקורם טהור קודש. אבל בנידון דידן האיש אנוס היה ופטור לגמרי, ועל האשה שהזידה לעשות כן מן הנמנע לה לעשות תשובה הנ"ל בצומות ובמלקות, והא אפילו נדריה של עיניו נפשה בעל מפר לה, וקלקלתה היא תקנתה. עיקר התשובה, חרטה וידידי ועזיבת החטא, ואם יכולה להתפלל בכל יום תבכה תמיד על חטאה בתוך התפילה, ושערי דמעה לא ננעלו ורחמנא ליבא בעי, והוא רחום יכפר בעדה.

ב. אם מותר לו לעני ישראל לשדך ולזווג נכרי ונוכרית בשכר טוב בעמלו שפסקו לו הבעלי דבר.

הא מילתא פשיטא דשרי מקל וחומר, דגם לעשות רפואה לנוכרית כדי שתתעבר ותלד מותר, כמבואר בבדק הבית ביורה דעה סי' קנ"ד [אות ב במהד' מכון ירושלים] בשם רמב"ן ורשב"א וסייעתם. וגם לתשובתו של הר' יונה להרמב"ן שם, תבוא עליך ברכה שאתה מרבה זרעו של עמלק, התם ברפואה להתעבר דוקא, אבל מודה הוא בשידוכין לבד, כיון שאינו ברור שתלד או שתתעבר. וגם הרי גוים מצווים על לשבת יצרה כמו עבד בגיטין מ"א [ע"ב], ועיין תוספות ריש חגיגה ב' ע"ב [ד"ה לא תוהו] דפריה ורביה לכולהו בני נח נאמר, עיין שם במהרש"א, אם כן מסייעים לו לקיים המצוה. ומכל שכן בכהאי גוונא שישתכר וירוויח עני ישראל בעסק זה, מותר לקיים בו יכין רשע ילבש צדיק [איוב כז, יז]. מלבד תשובת ה"ר יונה הנ"ל תמוה לעניות דעתי, דשמא יהיה הזרע מחסידי אומות העולם שיש להם חלק עולם הבא. ובעלמא אמרינן דילמא נפיקי מיניה זרעא מעליא, מי שיתגייר כמאמר רבותינו ז"ל

מהתורה, עיי"ש. 4. וע"ע בעניין זה בשו"ת חלקת יעקב אה"ע סי' עח, ובסוף התשובה שם ציין לדברי רבינו. וע"ע בקובץ וילקט יוסף שנת תרע"ג סי' רכז אות ח.

2. עי' רש"י שם, ומעין זה בשמות רבה א, כט. 3. ועי' בעלי תמר על הירושלמי ע"ז פ"א הל' ט [עמודות רמד-רמה] שתמה על החוות יאיר ורבנו שהסכים לו להתיר שהרי בירושלמי שם מפורש שזהו איסור

[הג"ה מבין המחבר: עיין תשובת חתם סופר יורה דעה סי' פ"ח, ותשובת כתר כהונה סי' כ"ה, דאומר מותר הוא רק כשסובר לגמרי מותר ולא כשהוא מסופק. ועיין בית שמואל אבן העזר סי' י"ג ס"ק ט"ז, ומגן אברהם סי' שי"ח ס"ק ג', ותוספות ביצה כ"ה ע"ב [ד"ה אורח ארעא], ותשובת פנים מאירות חלק א' סי' ק"ה.]

ומה גם אותם הפושעים בשאט נפש בלא בושת וקלי דעת מבזים ומבעטים דברי סופרים, ולפעמים גם חמורות כשבת הם אצלם כקלות, ודאי אין סומכין עליהם בשום איסור והיתר. ועל כל פנים על אותו דבר שחשודים בו אין נאמנים עליו, אלא אם כן מי שמוחזק לירא שמים שלא להכשיל אחרים על כל פנים ויודע מהו יין כשר, אז אפילו אם הוא לעצמו אינו חושש לאיסור סתם יינם על פי הוראת היתר לעצמו, יש להאמינו, ולא זולת זה.

ולענין עדות ממון, מבואר בגמרא סנהדרין כ"ז ב' ובשו"ע חושן משפט סי' ל"ד [סע' כג] פסולי דרבנן צריכים הכרזה, וקודם שהכריזו עליהם כשרים להעיד ולהחתימים על שטרי ממון וכיוצא בזה.

נאום אוהבו הנאמן.

הק' יהודא אסאד

ועיין לעיל בתשובות סי' כ"ז וסי' נ"א.

סימן רלא

[בדברי השל"ה שמצוה לספור בפה ימי שבעה נקיים]

שלום וכל טוב לכבוד אהובי ידיד נפשי הרב הגאון העצום סיני ועוקר הרים שר התורה אור ישראל וקדושו, צדיק יסוד עולם כו' כבוד קדושת שם תפארתו, מו"ה יצחק משה פערלס נ"י, אב"ד ור"מ בעיר ואם בישראל ק"ק באניהארט, המקום יהיה בעזרו.

אמרותיו הטהורים האירו מול עבר פניי ומאז נמלצו לחכי כו'.

ועל דבר הפלפול שהיה בינינו, אבאר לו עתה דעתי על דבר שנסתפקתי במה שכתב השל"ה דף פ"ה [שער האותיות אות שעו] מתוספות כתובות דף ע"ב ע"א [ד"ה וספרה], דאין

צריך לברך אספירת שבעה נקיים משום חשש ברכה לבטלה, אבל מכל מקום מחוייבת היא לספור כל יום ויום כמו בעומר, יעויין שם. ולעניות דעתי יותר הוה ליה להביא ראיה לדבריו מתוספות מנחות דף ס"ה [ע"ב] בד"ה וספרתם, ובפסקי תוספות שם [סי' קצא] וגם בכתובות [סי' רנה] מבואר הדבר יותר קצת.

אמנם בספר החינוך פרשת בהר סימן ש"ל בהדיא כתב שאין מחוייבות למנות כלל בפה, ונתקשה בטעם הדבר דמאי שנא מספירת יובל ועומר, יעויין שם, אם כן פליגי.

ונראה לי, מדלא הביאו האחרונים דברי השל"ה בזה להלכה כדרכם בכל מקום, על כרחך לא סבירא להו כוותיה, ופוק חזי מה עמא דבר, וכמו זר יחשב זאת בעיני הנשים. וכן נראה לי עיקר כדעת החינוך. ועל דבר קושיית(י) [ו] הנ"ל, נראה לי על פי מה שכתבו תוספות ביבמות דף ק"ג [ע"א] בד"ה בין וכו' על פי הש"ס דמועד קטן [כא, א] מדלא כתיב ויעמוד אלא ועמד אינו ציווי, הכי נמי ביובל ועומר כתיב תספרו חמישים יום [ויקרא כג, טז], כתיב לשון ציווי, וספרתם לכם [שם פס' טו] וספרת לך [שם כה, ח] וכו' הוי ציווי, אבל בזב וזבה כתיב וספר לו [שם טו, יג] וספרה לה [שם פס' כח] ולא כתיב ויספור לו ותספור לה, אינו ציווי, ומהאי טעמא גופא נראה לי נמי דלא מני מוני המצוות לספירות הללו למצוה. ועוד, לא נאמר כלל על צד החיוב, רק אם ירצה ליטתר והזבה ליטתר לבעלה אזי וספרה, ואם ירצו להישאר בטומאתם רשאים, וכעין מה שהשיגו על הרמב"ם במה שמנה מצות שחיטה למצות עשה, כנ"ל.

ונפקא מינה בין שני טעמים אלו יש לומר, לטעם הראשון על כל פנים מצוה לכתחילה מיהת מדרבנן שתספור, כמו התם ועמד לכתחילה בעמידה בעיניו, אבל לטעם שני אף לכתחילה אינה מצוה שתספור, כמו בשחיטה. ועל פי זה אפשר דלא פליגי תוספות אהינוך, אלא דגם על מצוה דרבנן מברכין וציוונו, לכן נדחקו ליישב טעם למה אין מברכים, וגם החינוך רק מדאורייתא קאמר דאין מצוה בספירתם. אלא דלשון החינוך שכתב ולא ראינו מעולם שימנה הזב וזבה ימי ספירתם, הרי בהדיא דגם מדרבנן ליכא מצוה סבירא ליה. מיהת מדאורייתא גם תוספות מודים דאינה מצוה, שלא לאפושי פלוגתא, ופליגי בהני תרי טעמי דלעיל, כן נראה לי.

ובעיקר קושיית התוספות בשני המקומות הנ"ל צ"ע, מדלא הזכירו בקושייתם נמי מספירת זב, על כרחך היינו טעמא משום דילמא באמת היה מברך בזמן הבית, ולכן הקשו רק ממעשים בכל יום מזבה. ואם כן הוא כוונתם, קשה, הא מתקנת

על ספירת העומר, משום דאי חזיא בתוך ימי ספירתה סותרת כל מה שספרה. עד כאן לשונו. הרי פשיטא ליה מילתא נמי דספירה שלה מצוה דאורייתא היא כמו ספירת עומר. ורבינו בחיי בפרשת אמור [ויקרא כג, טו] גבי עומר כתב וזה לשונו, וספרתם לכם כמו ולקחתם לכם, שתהא ספירה ולקחה לכל אחד ואחד שימנה בפיו ויזכור הקבלת חז"ל, ומה שכתוב בזב וזבה וספר לו וספרה לה אינו מהעניין הזה אלא לומר שלא ישכחנה וכו'. עד כאן לשונו. והוא לשון הרמב"ן שם בפירוש התורה, וסיים הרמב"ן וזה לשונו, שהרי אם רצו עומדים בטומאתם וכו'. עד כאן לשונו. מבואר בהדיא דעת הרמב"ן ו[רבינו] בחיי והרא"ה בספר החינוך שאין צריך למנות, ודעת התוספות והכלבו שצריכה למנות מדאורייתא כהשל"ה.

שוב מצאתי בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' קכ"ג וקכ"ד שעמדו בזה הגאון השואל מוהר"י פיק והגאון מוהר"י לאנדא זצלה"ה, והנאני שכוונתי בקצת דברים להגאון נודע ביהודה ובנו המגיה שם. והנראה לי בדעת התוספות והכלבו [ד] כהשל"ה סבירא להו בהדיא, ודלא כנודע ביהודה שם³.

אחר כותבי כל הנ"ל, מצאתי בשו"ת מהר"ם רוטענבורג [דפוס פראג] סי' רצ"ב וזה לשונו, ומה שאין נידה מברכת וסופרת והלא כתיב וספרה לה שבעת ימים כמו בעומר דכתיב וספרתם, שאני התם דכתיב וספרת לך ואבית דין קא מזהר לספורי, ושמא בית דין סופרים ומברכים, אבל עומר דכתיב שבעה שבועות תספור לך וכתוב תספרו חמישים יום, הני תרי קראי למה לי, על כרחך למימר מצוה למימני יומא ומצוה למימני שבועי דהכי דרשינן מינייהו. עד כאן לשונו. הרי בהדיא מחלק בין יובל ועומר, מוכח דספירתם מצוה, מה שאין כן בנדה. אם כן מנהג ישראל תורה הוא⁴.

נאום אוהבו הנאמן.

הק' יהודא אסאד

רבי בשדות ואילך ומכל שכן אחר חומרא דר' זירא [נדה סו, א], הרי כל הנשים ספק זיבות הם וצריכין שבעה נקיים, (ואינה מברך) [ואיך מברכות] על הספק הא קיימא לן ספק דדבריהם לא בעי ברוכי לכולי עלמא, כמו שכתב הרב המגיד פרק ג' ממגילה דין ה', ועל כל פנים לא עדיף מספק מילה, וקודם תקנת רבי יש לומר באמת הייתה ודאי זבה מברכת, וקשה ממה נפשך על התוספות. ועל כרחך מוכח כמו שהבין השל"ה בכוונתם, דמצוה דאורייתא הוא לספור, והוה ליה בזמן הזה ספק דאורייתא, והקשו תוספות שפיר ממעשים בכל יום מזבה ולא מזב כנ"ל, ולא כהחינוך דסבירא ליה בהיפוך ממש דגם מדרבנן ליכא מצוה בספירתם.

ואגב תמהתי על דברי החינוך שם שכתב זכירת עמלק הוא רק בלב ולא בפה חוץ מזכירת יציאת מצרים, והוא נגד הש"ס במגילה דדרשינן זכור בפה ולא תשכח בלב, וכן כל הפוסקים הסכימו דקריאת פרשת זכור לכולי עלמא מדאורייתא הוא, וליש אומרים גם פרשת פרה, עיין מגילה י"ח [ע"א] ומגן אברהם סי' [תרפ"ה], וצ"ע².

איברא, מתורת כהנים הובא ברש"י על התורה פרשת שמיני בפסוק תנור וכירים יותץ וכו' [ויקרא יא, לה], יכול יתצנו ודאי, ר"ל מצוה לנותצם, תלמוד לומר וטמאים יהיו לכם, אם רצה לקיימם בטומאתן רשאי, אם כן בזב וזבה ואחר יטהר ואחר תטהר משמעו מצוה לטהר על ידי טבילה, כיון דליכא ריבוי דרשאים לישאר בטומאתם כמו בכלי חרס דשרצים. ומכל מקום נראה לי, הרי טבילה באמת מצוה היא ומברכים עליה, דתטהר מצוה הוא, גמר הטהרה, אבל הספירה וספרה לה אינה לשון מצוה, וכל שלא היה ספירת שבעה נקיים לא חל עליה מצות ואחר תטהר, וכאמור. ועיין פני יהושע ביצה י"ח [ע"א סוף ד"ה אי הכי].

שוב ראיתי בכלבו [סי' קמה] סוף דין נדה בד"ה לר' נחשון גאון וזה לשונו, וטעמא בנדה אינה מברכת על שבעה נקיים שלה שהוא מדאורייתא דכתיב וספרה לה כמו שאנו מברכין

לעצמה. ובשו"ת דברי שלום יו"ד סי' עז ציין למח' האחרונים בזה ולדברי רבינו שאין צריך לספור בפה, וכך הסיק למעשה, אך הוסיף שנהגו לספור בהרהור ובמחשבה. וע"ע בשו"ת אדני נחושת סי' א אות ד, ובדברי ר"א שטיינברג אב"ד בראדי בריש ספר נועם מגדים לר"י תאומים (מונקאטש תר"ע) הערה א. (וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קיד שאחר שהביא דברי רבינו בשם הפוסקים שאין צריכה למנות בפה, הוסיף שמצא שכתב כן במפורש בספר האשכול ח"א הל' נדה סי' מד סע' יג שם"ש וספרה לה הוא רק לחשבון בעלמא כדי שתדע מתי תטבול ותחוש שיהיו נקיים, אך הדברים נמצאים רק במהד' הצב"א, ובאשכול מהד' אלבק אין הל' נדה כלל).

2. עיין בשו"ת יביע אומר ח"ח אור"ח סי' נד אות ח שדן בזה. 3. ע"ע במשך חכמה (ויקרא כג, טז) שכתב, שספירה עניינה יצירת שינוי ממה שלא נספר, ולכן זובה השינוי הוא ההשגחה שלא ראתה דם, אך בעומר ויובל אין שינוי בימים הנספרים, וע"כ השינוי הוא בספירה בפה. ובשו"ת רע"א (מהדו"ק סי' כט) הביא בשם דודו שהמצוה לספור בזבה היא בלב ואין צריך להוציא בשפתיו, ולכן אין מברכין. 4. וכן בשו"ת מנח"י ח"י סי' עז אות ב ציין לדברי רבינו שאין צריך לספור בפה. ובספר סדר ברכות לרי"מ מראפטשיק (עמ' כח) הביא את דברי תוס' בכתובות, וכתב ולפי זה ראוי שתספור האשה כל השבעה ימים לפחות בלא ברכה למצוה מן המובחר כמו שאמר וספרה לה

סימן רלב

א. אשה שדחקה עצמה לנקביה וקינחה ומצאה דם. ב. עניינים שונים במצות עונה. ג. כוונת הגמ' ברוך אתה בבואך שלא תמצא אשתך ספק נדה]

שלום וברכה, ברבייה והמשכה, לכבוד ידיד נפשי הרב החריף ובקי הוותיק ירא שלם כבוד שמו, מו"ה מאיר פאפער נ"י בן הגאון מו"ה הרש פאפער.

מכתב קודשו קיבלתי, ומרוב הטרדה לא פניתי לעיין להשיב לכבודו בעומק הלכה על שאלותיו שאלת חכם, רק להניח דעתו באתי בקצרה.

א] על דבר אשה שדחקה את עצמה לנקבים גדולים ושוב קינחה את עצמה ומצאה דם, מבואר דינו בט"ז סי' ק"ץ ס"ק כ"ג ביורה דעה דגם ספק בבדיקה כהאי גוונא תולין. אלא דהתם ברגילה להוציא דם מבית הרעי, משמע בלא רגילה בכך לא. אמנם באופן שעל ידי הדחק שאנסה את עצמה ביותר יצא הכרכשתא, קרוב הדבר שיצא עמה קצת דם מבית הרעי, והוי נמי ספק ספיקא, דהיינו טעמא דהט"ז כמבואר בסדרי טהרה ריש סי' קפ"ג [ד"ה ומיהו אע"ג], ומה גם שלא בשעת וסתה שפיר תלינן וטהורה'.

ב] והאי דמכיר באשתו שמשדלתו בדברים ומתקשטת לפניו שיתן דעתו עליה דחייב לפוקדה, ודאי היא מצות עונה שאמרה תורה, כמו שכתב בבעלי הנפש שער הקדושה [ד"ה והשלישית]. והא פשיטא מילתא דלא עדיפה עונה זו משארי זמני עונה האמורה בתורה, שיש לה שיעור. והכי מוכח מלשון הראב"ד (ו)הנ"ל שכתב היא היא מצות עונה שאמרה תורה וכו', ותמוה, דהא רבא חידש לן האי דינא בפסחים דף ע"ב ע"ב, ומשמע שם בהדיא דלא זהו העונה שאמרה תורה, וגם במשנה דכתובות ס"א ע"ב לא חשיב לה. ועל כרחק כוונת הראב"ד לומר דשווה הוא לשאר עונה, והכל לפי מה שהוא אדם. ועיין בית שמואל באבן העזר סי' ע"ו ס"ק י"ז בתשש כוחו. ועיין בעטרת זקנים באורח חיים ריש סי' ר"מ שהעתיק דברי הר"ן דפרק אף על פי [כתובות כה, ב ד"ה עונה] בתלמיד חכם אם יכול להוסיף עונה, והא ודאי דינא דרבא דחייב לשמחה וכו' גם לתלמיד חכם נאמר, אלא שלא יוסיף יותר מפעם אחת בשבוע וגם זה לא בתמידות רק לפעמים, ועל זה נאמר [סוטה מז, א] שלושה יהא שמאל דוחה וכו'.

ובבית אפל ביום אין להתיר בשום פעם, כמו שכתב הרמב"ם פרק כ"א מהלכות איסורי ביאה דין י', ואין נזקקין לדבר זה אלא מפני צורך גדול.

ואם היא מבקשת הפקידה קודם חצות לילה, מבואר במגן אברהם סי' ר"מ ס"ק כ.

ואם שבע או רעב, הוא מדרכי הרפואה ובריאות האדם, כמו שכתב הרמב"ם הלכות דעות פרק ד' דין י"ט, וחזר ושנאו בפרק ה' שם דין ד' אצל תלמיד חכם, נראה לי טעמו לפי תורה מתשת כח צריך ביותר לבריאות.

ג] ומה שכתב כבוד תורתו בכוונת אומרים ז"ל [ב"מ קז, א] ברוך אתה בבואך שלא תמצא אשתך ספק נדה וכו', יפה כיון, דכן פירש רש"י בפרק חלק [סנהדרין קג, א ד"ה שלא תמצא] וזה לשונו, דקשה לו כשימצא אשתו ספק נדה יותר מוודאי, שעל הספק הוא מיצר ויצרו תוקפו ואומר טהור הוא ועל חינם אני מונע. עד כאן לשונו. והובא במהרש"א בחידושי אגדות בבבא מציעא ריש פרק המקבל [קז, א ד"ה ברוך אתה], וסיים מהרש"א דקרוב לזה במרש"ל [שם], יעויין שם.

ואחתום בברכה מרובה, כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רלג

[מדוע ריבוי נוטפים פוסל זוחלים וריבוי שאובים במקווה לא פוסל]

חיים וברכה למשמרת שלום, לכבוד אהובי תלמידי פרח שושן, קנקן חדש מלא ישן, הרבני החרוץ מופלג בתורה ויראה, קדושת שם תפארתו מו"ה איצק גראטטא נ"י עם זוגתו וחזרתו מחותני יחיו, בקהילת סערדאהעלי יע"א.

אחרי דרישת שלומו הטוב כמשפט.

באתי להשיב לכבודו על דברי תורה שהצעת לפני, לתרץ קושיית תרומת הדשן [סי' רנד] וקושיית הט"ז עליו ועל הב"ח בסי' ר"א ס"ק ג' ביורה דעה [ב"ח אות ה, צו, ב] ממשנת מעיין שהוא משוך כנדל, דמוכח [ד] גם על ידי ריבוי נוטפים עליהם אין נפסלים הזוחלים. ותירץ מעלתו שלושה תירוצים.

ט' מהלכות מקוואות דין י"א פליג אהר"ן, וכן בתוספות חדשים במשניות פרק ה' משנה ג' אמתניתין דמשוך כנדל כתבו דגם לרמב"ם אין חילוק בין גומת המעיין לאמצע הנהר, עיין שם.

ואפילו להר"ן בשם הרמב"ם דמחלק כנ"ל, מכל מקום ליתא לתירוץו על קושיית הר"ש וקושיית הט"ז, דהרמב"ם עצמו בפירוש המשנה ג' פרק ה' פירש דסיפא דהתם היה עומד וכו' הוא מעלה רביעית דמשנה ז' פרק קמא, עיין שם, הרי דמוקים גם האי מתניתין שריבה תוך גומת מעיין.

והנה הט"ז דחה גם תירוץ תרומת הדשן וגם תירוץ הב"ח על פי קושיה ממתניתין דמשוך כנדל לפירוש הר"ן והראב"ד כנ"ל. לעניות דעתי להר"ן והראב"ד לטעמם בלאו הכי ליתא לדידהו תירוץ הב"ח לחלק בין שאיבה פסול דרבנן לזחילה פסול דאורייתא, דאינהו סבירא להו פסול זחילה נמי דרבנן הוא, וכדסבירא ליה להמרדכי [שבת רמז שנו] כמו שכתב הבית יוסף בשמו [ד"ה כתב המרדכי, צו, ב, סע' ב(א) מהר"ם מכוון ירושלים]. והיינו לפי מה שכתב הבית יוסף בשם הראב"ד, דדווקא רבו נוטפים וכו' אבל שווה בשווה כשר בזחילה גם כן. והש"ך בס"ק י' הניחו בצ"ע, דהא נוטפים מדאורייתא פסולים, אם כן איך נכשיר במחצה על מחצה וכו', והיא כעין קושיית התוספות בבבא קמא דף ק' ע"ב [ד"ה אומר לו] על נטל סאה וכו' אי מיירי שם במי פירות וכו', יעויין שם. ולעניות דעתי הראב"ד סבירא ליה כהמרדכי דנוטפים פסולים מדרבנן בזחילה, לכן מחצה על מחצה כשר ולא קשה מידי. ובתשובת הגאון חתם סופר סי' ר"ב [ד"ה ונראה הא, וד"ה היוצא מהנ"ל] הוכיח גם דעת הר"ן הכי דפסול נוטפים בזחילה רק דרבנן הוא, עיין שם. אם כן לדידהו ליתא לתירוץ הב"ח. רק לדחות גם תירוץ תרומת הדשן הוצרך הט"ז להקשות מהך דהר"ן וראב"ד בפירוש מתניתין דמשוך כנדל, ויפה הקשה לדידהו כנ"ל. ובאמת גם להרמב"ם ליתא לתירוץו כנ"ל.²

הוספת המחבר: והכרח הגאון בחתם סופר שם מחידושי הרשב"א בשבת [סה, ב ד"ה וא"ת עוד] שתירץ לקושיית נטל סאה וכו' במי פירות קאי שהחמירו, ר"ל שהוא דאורייתא, משמע אבל זוחלין רק דרבנן, עיין שם, הכי נמי הוה מצי למימר הכרח זה מתוספות בבא קמא ק' ע"ב הנ"ל, מלבד הכרח הפני יהושע [שבת סה, ב ד"ה בתוספות] אליביה דתוספות בשבת ס"ה [ע"ב ד"ה שמא] דמייתי ליה החתם סופר שכתב כן. ובתשובה אחרת [סוף סי' ריא] הוכחתי גם דעת רש"י כן בחולין דף ל"א ע"ב [ד"ה חרדלית], דלא תקשי עליה קושיית תוספות שם בד"ה גזירה וכו'. אבל אם כן, תוספות בחולין שם על כרחך

א', לפירוש הר"ש הוא פירוש השני דהרע"ב פרק ה' משנה ג' דמקוואות, לא מיירי מנוטפים כלל, אלא שהרחיב הבריכות כגון על ידי חפירה וכיוצא בזה.

ב', גם לפירוש הראשון דהרע"ב, שריבה עליו מים שאובים, היינו רק עד שנתגדלו המקומות שהיו זוחלין שם, אבל מכל מקום לא רבו השאובים על הזוחלים.

ג', הרי פירוש ראשון דהרע"ב הוא פירוש הרמב"ם, ורמב"ם לטעמיה כתב הר"ן בשמו בנדריים מ"א [ע"א ד"ה אבל דעת] דמחלק בין ריבה השאובים לתוך גומת מעיין תחילת משך הנהר, ובין אמצע הנהר. אם כן גם קושיית הר"ש [שם ד"ה ריבה] מתניתין דפרק קמא משנה ז' ופרק ה' משנה ג' אהרד"י, וגם קושיית הט"ז על תרומת הדשן והב"ח, לא קשה מידי. וגם קושיא שניה דט"ז ניחא, דהיינו טעמא דרבו נוטפים בתוך אמצע הנהר נפסלים מזחילה, שאין חשיבות הזוחלין שם לעשות גם להנוטפים מחוברים כמותם. אלה תורף דברי קודשו. **ולחילוק** מעלתו במשוך כנדל הוא בריבה לתוך הגומא, אם כן הוה ליה למימר בפרק קמא מעלה שביעית זו, ריבה תוך הגומא נמי מטהר בזוחלין, ומאי שנא מים ממעיין דווקא.

ובמחילת כבודו, אם אמנם כנים הדברים דלכל שלושת הפירושים הנ"ל מתורצים קושיות הט"ז, אבל קושיית הט"ז הוא כמו שכתב בעצמו רק לשיטת הראב"ד דמייתי ליה הט"ז באותו ס"ק ג' מלשון הבית יוסף בשמו, דמהרי"ק וגם הראב"ד מפרשים מתניתין דמעין משוך כנדל אף אם ריבה נוטפים או שאובים על הזוחלים כשר לטהר בזחילה ואפילו באמצע הנהר נמי, ודלא כהרמב"ם הנ"ל, וכמבואר כן בדברי הר"ן בשבת ס"ה [ל, א מדפי הרי"ף, ד"ה מיהו איכא] ובנדריים מ"א הנ"ל על שם הראב"ד. וי"ל לפי מה שכתב הבית יוסף בשם הראב"ד [שער המים עמ' פו] הביאו בש"ך בס"ק י', דמחצה על מחצה דינו כמעין לטהר בזחילה, ומפרש מתניתין דפרק קמא משנה ז' ריבה עליו שאובים, ריבה ממש שנוטפים רבו על הזוחלים, וכפירוש הרע"ב שם, לכן הראב"ד לטעמיה גם בפרק ה' משנה ג' מפרש הכי, ריבה עליו ממש שרבו על הזוחלין. וטעמו נראה לי, משום דלא נקט מתניתין הוסיף עליו וכו' אלא ריבה עליו, משמע רבייה ממש. וקושיית הר"ש בפרק ה' משנה ג' היא קושיית מהרי"ק והיא קושיית הט"ז אליביה דהראב"ד, ויפה הקשה, ולא עלתה ארוכה בתירוץ פאר רום מעלתו לשיטת הר"ן והראב"ד.

ועוד, אליביה דהרמב"ם גופיה נמי, הרי הכסף משנה בפרק

הקושיא ותירוצו הראשון, ומתוך דברי בית יוסף בשמו הא דפסול נוטפים דאורייתא הוא, וכיון יפה הב"ח מסברת עצמו לדברי תרומת הדשן.

אבל יותר תימה על הב"ח, שהסביר תחילה קושיית תרומת הדשן ותירוצו הוא רק מאי שנא פסול שאיבה במקווה באשבורן מפסול זחילה ברבו נוטפים או שאובין על המעיין, ומחלק שפיר בין שאיבה במקווה ובין פסול זחילה דלא משום תלוש הוא. והיינו לשיטת הרא"ש, אבל לשיטת הר"ן שהביא בית יוסף בפירוש משנה ז' דפרק קמא ברבו שאובים גם לטהר בזוחלין דינו כמעין, אם כן הקושיה מה בין נוטפים לשאובים לענין זחילה כמעין, וליתא בזה לתירוצו תרומת הדשן. לכן תירץ הב"ח ברווחא לחלק כנ"ל בין שאובים דרבנן לזחילה דאורייתא. ותמוה, הרי גם בשאובים שרבו על המעיין דנין לעניין אי מטהר בזוחלין, וכיון דפסול זוחלין דאורייתא הוא הדרא קושיא לדוכתא מאי שנא נוטפים שרבו על הזוחלין דמעין ומאי שנא שאובים שרבו על הזוחלין דמעין, וצריך לי עיון גדול.

וגם על ט"ז תמוה, שהביא תירוצו זה דהב"ח, ולא הרגיש עליה שכן הוא בתרומת הדשן ולא ינך פוסקים הנ"ל לתירוצו זה.

ומה שכתב הב"ח דנוטפים שרבו על המעיין פסולים מדרבנן בזחילה לפי שבמקווה פסול זחילה מדאורייתא, משא"כ בשאובים שרבו דגם במקווה כשר מדאורייתא וכו', תמוה טפי, דהא בזחילה מדאורייתא פסול במקווה ברוב שאובים כמו ברוב נוטפים, וכל שכן נמי הוא. באופן שצ"ע עליה כנ"ל.

וגם במה דפליג על הבית יוסף בכוונת המרדכי אי סבירא ליה פסול זחילה במקווה מדרבנן הוא, והב"ח כתב שארי ליה מאריה דלא עלה כן על דעת המרדכי ולא על דעת שום פוסק וכו', עיין שם היטב, צל"ע מרש"י בחולין ל"א ע"ב [ד"ה חרדלית] ותוספות בבא קמא ק' ע"ב [ד"ה אומר לן] וכן הראב"ד שבבית יוסף בענין מחצה על מחצה כנ"ל, וגם ראיות הגאון חתם סופר הנ"ל, יעויין שם³.

ותו לא מידי כעת.

ואחתום בברכה כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סבירא להו פסול זחילה דאורייתא, וסותרים את עצמם משבת ס"ה ובבא קמא ק' הנ"ל להפני יהושע וחתם סופר הנ"ל, וצ"ע.

ומה שכתב מעלתו לתרץ התמיה וצ"ע דהתוספות יום טוב בפרק ה' משנה ו' ממתניתין גל שנתלש וכו' דגם לאדם גם לכלים בעינן ארבעים סאה במעיין, יפה תירץ, וכבר הקדימו בזה הש"ך בס"ק כ' ובס"ק קכ"ג, וכן תירץ בתוספות חדשים שם במקומו בפרק ה' משנה ו', עיין שם היטב. אבל מה שכתב מעלתו על פי זה לתרץ עיקר קושיית תרומת הדשן, דהיינו טעמא דנוטפים פסלי משום שמא נפסק המעיין ומאותו מקום פקע שם מעיין מיניה, אבל במקום שלא נפסק המעיין באמת אין רוב נוטפים פוסלים לטהר בזחילה, לא עיין מעלתו בספר תרומת הדשן עצמו בס"ר נ"ד. דוודאי תירוצו מעלתו עולה יפה על טבילה בנהרות, היינו טעמא דחיישינן שמא רבו נוטפים וכו' במקום שפסק המעיין, אבל התרומת הדשן בנה עיקר קושייתו אמתניתין דפרק קמא משנה ז', מעיין שמועטים מימיו וריבה עליו מים שאובים שווה למקווה שאינו מטהר בזוחלין, יעויין שם, והתם ריבה עליו על המעיין במקומו שלא נפסק שם קאמר דשאובים ונוטפים פוסלים הזחילה, וליתא לתירוצו דמעלתו. אבל תירוצו הט"ז על פי הראב"ד ומהרי"ק נוחא, דהא הרמב"ם בפרק ה' משנה ג' בהדיא כתב דסיפא דהתם היה עומד וכו' הוא מעלה רביעי דפרק קמא משנה ז' הנ"ל, והיינו טעמא כיון שלא היה המעיין זוחל בתחילה, וכתירוצו הט"ז כנ"ל.

ועל הב"ח תמיה לי, שתירץ לעצמו כן לחלק בין שאיבה דרבנן לזחילה דאורייתא. ובאמת גם בתרומת הדשן עצמו אחר תירוצו סיים גם בתירוצו זה דהב"ח וזה לשונו, ולהנהו גאוני דסבירא להו רובו שאוב כשר מדאורייתא מתיישב שפיר, דפסול נוטפים דאורייתא ולכך חמירי טפי, עד כאן הג"ה. עד כאן לשונו. ולכאורה לא היה הג"ה זו בספר תרומת הדשן שהיה לעיני הב"ח. אבל זה לשון הב"ח, לפי עניות דעתי נראה ליישב ברווחא, דליכא להקשות משאובים אנוטפים, דאף על גב דשאובים פסלי טפי מנוטפים בחד צד כדפירשתי, מכל מקום נוטפים פסולים מדאורייתא בזוחלין דילפינן מקרא, כדכתב מהרי"ק בשורש קט"ו ובתרומת הדשן סי' רנ"ד, ובית יוסף מביאו, ומשמע לי דכל הפוסקים סבירא להו הכי וכו', עיין שם היטב. הרי דסמך על תרומת הדשן בזה, ולא נזכר זה בתרומת הדשן סי' רנ"ד אלא בסופו לתרץ קושייתו הנ"ל בזה, אם כן לנגד עיניו היה הג"ה זו דתרומת הדשן. וצ"ל שלא ראהו בפנים, אלא מתוך ספר אחר שהביא דברי התרומת הדשן

3. ועיין לעיל סי' ריא אות ב הע' 6 בשם שו"ת יבי"א בדעת הרמב"ם. וע"ע בסימן הבא.

סימן רלד

[מדוע מחצה על מחצה כשר בזחילה
והרי נוטפים פסולים מהתורה]

חיים ושלום וכל טוב וששון ושמחה ישיגו, לכבוד תלמידי החביב הרב המופלג זית שופכני החרוץ וירא שלם, כבוד שם תפארתו מו"ה איצק גראטטא נ"י בק"ק סערדאהעלי יע"א.

אהובי ידיד נפשי, מכתבו מאז קיבלתי בשלהי קיץ העבר, ומן הנמנע היה להשיב אז מסיבות שונות. ועתה היום נזכרתי על מכתבו ומצאתיו דאתי לידי, וראיתי דבריו דברי תורה, ולעשות רצונו חפצתי להשיבו כמשפט וכדת של תורה כיד ה' הטובה עלי.

הנה ראשון תחילה נאמר במכתבו לתמוה על הש"ך סי' ר"א ס"ק י' שהניח בצ"ע למה מחצה על מחצה כשר בזחילה, הא נוטפים מדאורייתא פסולין הן. והא אפילו אם תמצי לומר נוטפים פסול דרבנן הוא תקשה, הא לא ספק דרבנן מיקרי אלא ודאי פסול דרבנן שנבלע תוך היתר שווה בשווה. אלה תורף דבריו.

הנה ידוע שאין לדמות כל מילי דרבנן להדדי. ובבכורות דף כ"ג ע"ב מסיק, טומאת משקין דרבנן, ברובא גזרו רבנן בפלגא ופלגא לא גזרו רבנן. ובחולין דף ו' ע"א מסקי, לא גזרו על תערובת דמאי, אפילו שהיין הוא רוב משמע, ועל כל פנים בשווה בשווה. והרמב"ם בפרק ה' מהלכות ביכורים דין י"ב פסק בתרומת חוץ לארץ אפילו נתערבה שווה בשווה דליכא רוב חולין מותר, וכו' וזעירא דאמר הכי בירושלמי [חלה פ"ד ה"ד] כמבואר בכסף משנה שם. ועיין מהרי"ט אלגאזי פרק ד' דבכורות אות מ"ז דף [כב, א ד"ה ונראה לע"ד] ביאר בארוכה דרמב"ם נפקא ליה מש"ס דבכורות, ולעניות דעתי נפקא ליה מש"ס דחולין מתערובת דמאי הנ"ל. [הוספת המחבר: איברא, בדרכי משה סוף סי' קי"ב ביורה דעה [אות ט] וברמ"א שם [סע' יד] בשם איסור והיתר [כלל מג, ז], דפת של גוים בטל ברוב, והוא נלמד מתערובת דמאי בבית יוסף בתחילת הסימן שם [קעז, א, סע' א(א) מהד' מכון ירושלים] ובסופו [קעת, ב, סע' טו(א) מהד' מכון ירושלים]. ובחולין ו' משמע דגם רוב לא צריך כנ"ל, וצ"ע]. אם כן אין לתמוה גם בפסול נוטפים אי דרבנן הוא למה מחצה על מחצה כשר, דלא גזרו על תערובתן אפילו בפלגא ופלגא, כמו במקצת איסורי אכילה דרבנן כנ"ל. ועולה [י]פה תירוצי שכתבתי לפאר רום מעלתו [בסימן הקודם ד"ה והנה הט"ז] שדעת הראב"ד באמת היא דסבירא ליה פסול נוטפים רק דרבנן הוא.

ומה שכתב מעלתו לתרץ קושיית הש"ך, משום כל מה דלא ידעינן בבירור דהנוטפים רוב מוקמינן המעיין על חזקתו, דליכא למימר חסר ואתי כמו במקוה. אלה תורף דברי קודשו. ותמיהני טובא איך תוך כדי דיבור שכח דברי עצמו, דהתם ריש גדה [ב, ב] דנין על הספק אימתי נחסרה המקוה, שפיר אוקמינן אחזקה קמייטא והיתה שלימה בשעת טבילה אי לאו דחסר ואתי, אבל קושיית הש"ך במעיין לא על הספק הוא אלא מחצה על מחצה ממש למה כשר אי נוטפים פסול דאורייתא הוא, אם כן מאי תועלת בחזקה דמעיקרא, והא ודאי יש כאן מחצה נוטפים ולא רק ספק, ולמה כשר בזחילה, וכי משום חזקה דמעיקרא ישתנה מאי דאגמריה רחמנא למשה, ועיין במשנה למלך פרק ב' מהלכות טומאת צרעת סוף דין א', וכמו שהקשה מעלתו בעצמו הכי אי פסול נוטפים דרבנן הוא. והא באמת לא קשה, דבכהאי גוונא במחצה על מחצה לא גזרו וכנ"ל, אבל אי פסול דאורייתא הוא ודאי אין מקום לומר משום חזקה דמעיקרא מותר ודאית תערובת חד בחד דאיסורא, אם לא נדמהו למחצה על מחצה דחולין כ"ט [ע"א] שציין הש"ך.

ואחתום בברכה מרובה.

כנפשו הרמה וכנפש אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה, דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רלח

[דם טוהר של יולדת]

ששון ושמחה ומנוחת שלום השקט ובטח יעלה ויבוא לראש ידיד נפשי וחביבי הלוא הוא הרב הגדול החרוץ המופלג צדיק מושל ביראת אלהים קדושת שם תפארתו מו"ה משה זאב פאל נ"י, מורה ודאין בק"ק מאגענדארף יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי.

על דבר שעמד פאר רום מעלתו נ"י לתמוה בכריתות י' סוף ע"א, בילדתיה לזכר בתראה עשרים יומין וכו' קמשמע לן יום, איך יוכל לטעות כן אי שני מעיינות, כיוון דנסתם הטהור בעת לידה שניה ושוב שנפתח הטהור אחר שבעה לזכר וחזר ונסתם אחר ימי טוהר דזכר, איך סלקא דעתך להשלים תו השישים ושישה דלידה ראשונה.

הנה יפה תירץ מעלתו דיש לומר בשופעת, היינו [ד]גם אחר השלושים ושלושה דזכר שופעת. וגם יש לומר, הא גופא קמשמע לן קרא יום דבעי רצופים, משום דשני מעיינות הן ואי

אפשר להשלים אחר אשר כבר נפסק ונסתם מעיין טהור, ואי לא דגלי קרא יום הוה אמינא לא בעינן שישים ושישה רצופים ועל כרחך מעיין אחד הוא.

ועוד נראה לי, דהא מנא ליה לפאר רום מעלתו דבעת לידה שניה דזכר דבתר עשרים יומין תוך מלאת דנקבה נסתם הטהור, אולי גם בשעת לידת הזכר שנפתח על כרחך מעיין הטמא לטומאת שבעה מכל מקום גם מעיין הטהור של לידת הנקבה ראשונה נשאר פתוח ומשניהם כאחד זב הדם כל שבעה, [ו]שפיר הוה אמינא דגם אחר כלות שלוש זכר עודנה נשאר פתוח מעיין הטהור להשלים השישים ושישה דלידה ראשונה. קמשמע לן קרא יום, דבעינן שישים רצופים בלא שום הפסק טומאה ביניהם, רק על דמי טהרה בלבד ממעיין הטהור בלבד בעיין כנ"ל. ועיין בספר סדרי טהרה בחידוד הלכה מסכת נדה דף מ' [ע"א].

ותו לא מידי.

נאום ידידו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רל"ו

[תלייה במכה בשעת וסתה]

לתלמידי הרבני המופלג מורג חרוץ ושנון, כבוד מו"ה משה אברהם ישמרהו צורו מסיקס.

על דברי תורה, מה שעמד כבוד מעלתו נ"י על השב יעקב בתשובתו [סי' לו ד"ה ודעת רמ"א] שתמה על הט"ז סי' קפ"ח ס"ק ה' דאפילו בשעת וסתה מתיר רמ"א, אם כן סותר רמ"א את עצמו, דבסי' קפ"ז [סע' ה] גבי מכה מחלק רמ"א בין שעת וסתה דלא תלינן במכה משום דאם כן לא תטמא לעולם, ואמאי לא חש לזה גם בנידון דהר"ש [הובא ברא"ש פ"ג סי' ב]. ומעלתו קורא תימה על זה, כיון דהיתר דהר"ש הוא לפי שאין דרכה של אשה לראות בכך, אם כן מילתא דלא שכיחא הוא, וליכא למימר דלא תטמא לעולם, דתטמא אם תראה בדרך שרגילות לראות. עד כאן תורף דבריך בקיצור.

ושתי תשובות בדבר.

חדא, הואיל וידעינן ודאי שנעקר המקור שלה ונפלו לה חתיכות בבית החיצון, פשיטא נמי דאותן חתיכות מהמקור עצמו שוב לא יחזרו למקומם ולא יעלו למעלה, אם כן אשה זו

שאירע לה כן שפיר יש לומר שלא תטמא לעולם אם נטהרנה אפילו ראתה דם להדיא ואפילו בשעת וסתה, אף על גב דמילתא דלא שכיחא הוא שאירע לה כן, שפיר מקרה זו אם כבר אירע המקרה יש לומר הכי באותו אשה! ותדע, דהגאון בחוות דעת [סי' קפח ס"ק ג] מחלק אפילו אליביה דט"ז עצמו נמי, דדווקא כשנפל החתיכה למטה בשעת וסתה אמרינן שהחתיכה הולכה עמה הדם באותו הפעם, אבל החתיכה מונחת כבר בבית הרחם קודם שעת וסתה והדם הולך בשעת וסתה טמאה, משום דאם לא כן [לא] תהיה טמאה לעולם כל זמן שחתיכה תהיה בבית הרחם. עיין שם, והוא פשוט.

ועוד, אפילו יהיבנא ליה כסברת מעלתו, היינו לטעמיה דאין דרכה לראות בכך. אמנם הרמ"א הרי לא העתיק טעם זה אלא טעמא דמחמת מכה הוא, והט"ז עצמו פקפק עליו שאין טעם שלו מתיישב, והקשה השב יעקב שפיר על הרמ"א לטעמיה שסותר את עצמו. אלא על כרחך דהג"ה סוף סימן קפ"ח [סעיף ה]² קאי נמי אסעיף ג'.

ומה שכתב כבוד תורתו לתרץ קושיית הט"ז על פי התוספת הנ"ל לקושיית השב יעקב, לעניות דעתי דבריו בכלל דברי הט"ז ותירוצו הן.

ומה שכתב לתמוה על הרמ"א בסעיף ג' אמאי לא פליג אהמחבר במאי שמצריך בדיקה, כבר הרגיש הש"ך בס"ק י"א והעתיק דברי (הר"מ) [הדרכי משה ס"ק ד] דבאמת אין צריכה בדיקה. ופשוט דרמ"א השמיטו לרוב פשיטתו, כיון דראתה דם להדיא נמי מטהרה. ובדרכי משה לא כיון רק להשיג על הבית יוסף [ד"ה ונראה דף מט, ב - ג, א סע' ג מהד' מכוון ירושלים], שאין דברי הבית יוסף נכונים במה דמסופק בזה אי בעינן בדיקה או לא בעי משום שהיה ניכר דהחתיכות בשר הן וכו' ולא דמי לסעיף ד' בכמין קליפות ושערות, גם על זה השיגו הדרכי משה דאין צריך להאי טעמא, אבל בשו"ע לא הוצרך הרמ"א להעתיקו, כנ"ל.

ועל דבר תמיהת הש"ך [ס"ק טז] והשגתו על הרמ"א בסוף סי' קפ"ח דלא נמצא שום פוסק דמחלק כן. אני בעוניי מצאתי פוסק מפורסם חבר לרמ"א בזה, והוא הרא"ש בתשובה כלל ב' סי' י"ח, שהקשה אהרדי אמאי נימוחו הקליפות ושערות טמאה כיון דמכה יש לה במעיה, והא קיימא לן תלינן במכה. ולא זכינו לתשובתו. וכבר האריכו האחרונים בתשובת שאלה זו בשו"ת מור"ם לובלין [סוף סי' קיא] וחכם צבי [סי' מו ד"ה ולמעשה עדיין]. ומאי קושיא, הא במכה לא תלינן בשעת וסתה, ואם כן דילמא הא דנימוחו טמאה היינו בשעת וסתה דווקא ולא נימוחו

2. דהני מילי באשה שיש לה וסת ושלא בשעת וסתה.

רל"ו. 1. היינו שאכן לא תיטמא.

שיהיה ודאי, לכן בעי מצאה דם, אבל התרומת הדשן ספק דאורייתא הוא קאמר בהרגשה לחודא, כמו למאן דאמר וסתות דאורייתא שהוא רק ספק.

הנה כפי שכתב מעלתו כדבריו תמוהים, כי אילו היה הדרכי משה מוטיב תיובתא על התרומת הדשן מהש"ס היה מקום לחלק ולתרוץ כן דלא תקשה עליו, אבל התרומת הדשן הוכיח דינו מהש"ס ההוא, ותמה הדרכי משה דמהתם אין ראייה כיון דמייירי שם במצאה דם, ואם כן נהי דקושיא ליכא עליה מהתם מכל מקום גם ראייה ליכא, ואדרבה נימא דהתם לענין קרבן מייירי תרתי בעי, מציאת דם והרגשה, אבל מציאת דם בלי הרגשה אפילו ספק דאורייתא לא הוי, הכי נמי הרגשה בלא דם אפילו ספק לא הוי.

אבל תירוץ מעלתו מבואר יפה בספר חוות דעת ריש סי' ק"ץ [ביאורים ס"ק ג], אחר שהקדים להוכיח למאן דאמר וסתות דאורייתא אינו אלא ספק אפילו בהדי מציאת דם שאחר כך, ואם כן יליף תרומת הדשן הרגשה מווסתות דאורייתא שיהיה ספק מקל וחומר, יעויין שם. ובאמת גם דבריו ותירוץו תמוהים, דכבר הוכיח במישור המעדני מלך ריש נדה [מעדני יו"ט פ"א אות ט] אליביה דהרא"ש, דסבירא ליה למאן דאמר וסתות דאורייתא הוא ודאי ולא ספק ואפילו בלי מציאת דם, ודלא כפירוש רש"י [נדה טו, א ד"ה דאורייתא], יעויין שם, ובתרומת הדשן סי' רמ"ו כל דבריו סובבים אליביה דהרא"ש [נדה פ"ב סי' ד] שהתיר ירוק ולבן בזמן הזה, ושפיר חזי הדרכי משה לתמוה על ראייתו, דהא אליביה דהרא"ש מיהת ליתא לדאיתו דהרגשה לבד דאורייתא הוא.

והיינו טעמא דהגאון נודע ביהודה [יו"ד תניינא סי' קיח] לא מייתי ראייה מדברי רש"י שכתב וסתות דאורייתא ספק הוא ואם כן הוא הדין נמי להרגשה לתרומת הדשן, משום דהרא"ש הוא דפליג דהלכה למשה מסיני הוא ודאי טמא, לכן הוכיח דמכל מקום סברת התרומת הדשן בהרגשה לבד לכולי עלמא רק ספק הוא, וגרע בזה מווסתות דאורייתא למאן דאמר, וזה פשוט. לכן אף שהוכיח הגאון נודע ביהודה הקדמה זו דעל כרחק גם תרומת הדשן מודה דהרגשה רק ספק הוא, מכל מקום לא כתב לתרוץ תמיהת הדרכי משה עליו בפשוט על פי זה, וכמו שכתב הגאון חוות דעת הנ"ל, אלא אדרבה הסכים להצ"ע של הדרכי משה, משום דסבירא ליה נהפוך הוא דלמאן דאמר וסתות דאורייתא חמיר טפי מהרגשה, וממילא אין ראיית תרומת הדשן ראייה, וכנ"ל.

טהורה אפילו בשעת וסתה. אלא על כרחק פשיטא ליה להרא"ש דבשעת וסתה אפילו לא נימוחו טמאה וכדסבירא ליה לרמ"א. איברא דיש לומר, כיון דהרשב"א סבירא ליה במכה נמי תלינן אפילו בשעת וסתה, ויחיד הוא הרשב"א בזה כמו שכתב הש"ך בסי' קפ"ז ס"ק כ"ו וכאן בסי' קפ"ח ס"ק י"ו, אם כן אותו קושיא שאלו הרא"ש להרשב"א דהא לטעמיה, אבל להרא"ש לדידיה לא קשיא ליה כלל, ואם כן אין ראייה לרמ"א. אבל זה אינו במשמע, מדסתם הרא"ש ולא פירש שאלתו לרשב"א לטעמיה משמע לכולי עלמא מקשה, ואם כן כרמ"א סבירא ליה, וכנ"ל³.

וכן משמע לשון רמ"א שסיים בסעיף ה' שדברים אלו אינם דם רק באים ממכה שבגופה, ועל זה כתב ודווקא וכו' שלא בשעת וסתה כמו שנתבאר לעיל גבי מכה וכו'. וממילא נשמע דלהש"ך וסייעתו באמת לא קשה מידי קושיית הרא"ש, ויצא לנו מזה קולא אחרת, דלא בשעת וסתה אפילו נימוחו היא טהורה, וצ"ע.

הלא כה דברי אוהבו דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רל"ז

[משא ומתן בדברי תרוה"ד שהרגשה מטמאת מדאורייתא]

שפע חיים ברכה ושלום וכל טוב לכבוד ידיד נפשי הרב המופלג מורג החרוץ צדיק ונשגב מו"ה [י]זופא נ"י בקהילת ניקאלסבורג.

נעימות בימינו הגיעני זה ימים, ולו קראתי נועם¹. ושאלו באחת² על דברת חתנו ידידי התורני כבוד מורנו הרב מאיר נ"י אשר לא עלתה לו שעתיה דמוזני, ידעתי מצער, ה' הטוב ייטיב לו אמן.

ועל דברי התורה אשר מעלתו שם לפני להצדיק דינו של התרומת הדשן [סי' רמו] דהרגשה סברה דאורייתא הוא³ ולפרק מעליו הקושיות אשר עליו, וחזר וטען עליה טוען אחר, הנני להשיב בעזר ה' יתברך על ראשון ראשון וכו'.

ראשון תחילה נאמר על תמיהת הדרכי משה עליו [יו"ד קפת, ב], דהא בריש פרק הרואה כתם [נדה גז, ב] במצאה דם מייירי. ותירץ מעלתו, התם הוא דלחייבו קרבן מייירי בעינן

רל"ז. 1. ע"פ זכריה יא, ז. 2. ע"פ יומא כב, ב. 3. שאשה שהרגישה ובדקה ולא מצאה מי"מ טמאה, אם אין לתלות את ההרגשה בדבר אחר.

3. ועיין שו"ת מהרש"ם ח"א סי' סח ד"ה וגם במה, שדחה דברי השואל ע"פ הוכחת רבינו מתשובת הרא"ש.

ועל פי זה לא קשה מידי תמיהת מעלתו, כיון דהלכה למשה מסיני הוי וסתות איך יליף תרומת הדשן מינייה להרגשה, והא קיימא לן אין דנין מהלכה [שבת קלב, א]. ולפי מה שכתבתי מבואר, דאין דנין מהלכה היינו להשוות דבר אחר להלכה בדינו, אבל תרומת הדשן לא השווה אותן בדינים, אלא וסתות דאורייתא מהלכה למשה מסיני הוא ודאי, והרגשה רק ספק, ומאהי טעמא גופא דאין דנין מהלכה להחליט הדין כן הוא דאין דנין, אבל מכל מקום ספק מיהת הוי ולא נחליט דוקא בהיפוך מההלכה כמובן. וכן מבואר דלא קשה מידי לפי זה גם קושיית האחרונים⁴ על תרומת הדשן, הא שמואל סבירא ליה וסתות דאורייתא [גדה טז, א], וקשה ממה נפשך, בלא להרגשה טהורה ובהרגשה אין צריך לווסתות. ולא קשה מידי, דווסתות דאורייתא בהרגשה טמאה ודאי אפילו מצאה טהורה, ומינייה דהרגשה לבד מיהו ספק טמאה היא אפילו בלא וסת, וק"ל.

ואם כן אתי שפיר טפי תמיהת הדרכי משה על התרומת הדשן, דממה נפשך לא פלטא מחדא קושיא, (איך) [אי] סבירא ליה כרש"י [גדה טז, א ד"ה דאורייתא] דווסתות דאורייתא ספק הוא, קשיא עליה טפי קושיית מעלתו, הא אין דנין מהלכה, וגם קושיית שב יעקב ממה נפשך הנ"ל, למאי נפקא מינה וסתות דאורייתא. ועל כרחק סבירא ליה וסתות דאורייתא ודאי טמאה היא, אם כן קשיא, הא אף אחר שתלמוד להרגשה על כרחק לא יהיה אלא ספק כהוכחת הנודע ביהודה, ואם כן הא אין דנין את הקל מן החמור להחמיר עליה אפילו מספק מדאורייתא. כן נראה לי ברור.

ועוד נראה לי דלא תקשי סוגיית הש"ס אהדדי, דהגאון חוות דעת פשיטא ליה דמפורש בהדיא בגמרא [גדה] דף ט"ז [ע"א] כפירוש רש"י דווסתות דאורייתא רק ספק הוא, דקאמר בדקה ומצאה טמאה חוששת לווסתה, הרי דאפילו עם מציאת דם אינה טמאה משעת וסתה כי אם מספק. והמעדני מלך פשיטא ליה דמפורש בגמרא דף ט"ז [ע"א] ובתוספות [ד"ה אפי'] ורא"ש שם [גדה פ"א סי' א] דלא כפירוש רש"י, אלא בטמאה ודאי חשבינן ליה מדאורייתא, דוודאי ראתה ואין ספק טבילה מוציא מידי ודאי. ואם כן קשיין אהדדי. וגם על פירוש רש"י קשה מסוגיית הגמרא במקומה [טז, ב] ודאי ראתה מי אמר ר' יוחנן.

לכן נראה לי, דלכאורה רש"י עצמו סותר דבריו בדף ט' ע"א בד"ה וסתות דאורייתא וכו' וזה לשונו, דבר תורה הוא הלכה למשה מסיני דאורת בזמנו בא ואם בא יום וסתה ולא

בדקה מחזקא לה טמאה וכו'. משמע בהדיא טמאה ודאית ולא מספק. ונראה לי פשוט דלישנא בגמרא דנקט רב הונא דף ט"ז [ע"א] אסורה משמע מספק, דאי ודאי קאמר הוה ליה למימר טמאה, היפוך לישנא דמתניתין שם בחזקת טהרה ולא קתני מותרת. וכן בסלקא דעתך דש"ס דף ט"ז [ע"א] דנקיט חוששת לווסתה הכי משמע חוששת מספק, וכדסבירא ליה לרב הונא [דף] ט"ז הנ"ל. אבל במסקנא שם דף ט"ז קאמר רק בדקה ומצאה טמאה וכו' שמואל אמר וכו' טמאה, וכן מסיק תו כתנאי וכו' טמאה גדה וכו', הרי בהדיא למאן דאמר וסתות דאורייתא טמאה ודאי נדה משמע. ויש לומר זהו כוונת רש"י דף ט"ז [ע"א] בד"ה חוששת וכו' וקא סלקא דעתך דהוא הדין נמי אם וכו', ותמוה מאי קא סלקא דעתך שכתב, הא גם למסקנא איכא שני לישנא הללו. ועיין במהרש"א [ד"ה בפרש"י] מזה. ולעניות דעתי פשוט דקא סלקא דעתך ספק הוא ולמסקנא ודאי הוא, ואתי שפיר פירוש רש"י דף ט', ולא פליגי להאמת, ולא כהמעדני מלך הנ"ל. ועל החוות דעת צע"ג ביותר באופן שירד להציל ולא הציל.

ומה שכתב מעלתו לדחות דאין ראייה מהרמב"ם [הל' איסור"ב פ"ט ה"א] דפליג אתרומת הדשן משום דלטעמיה אזיל דכל ספק סבירא ליה מותר מן התורה, זה נכון, אלא דיש לפקפק [להרמ"ך] [להכסף משנה] שכתב באיסור כרת מודה הרמב"ם דספק מן התורה להחמיר, ויש ליישב. והארכתי בכל זה, אין עת פנות האסף פה.

ומה שכתב מעלתו לתרץ קושיית הממה נפשך של השב יעקב על תרומת הדשן, על פי פירוש הזכרון יוסף⁵ [יו"ד סי' י ד"ה ועל כן נ"ל לפרש] בדברי הר"מ [הל' איסור"ב שם] שכתב אם מצאה דם בפנים הרי זה חזקה שהרגישה, אם כן שמואל סבירא ליה וסתות דאורייתא ודאי הוא, ותו טמאה ודאי אף בלי הרגשה כיון דליכא תרי מיעוט לנגד. עד כאן תוכן דבריו. לעניות דעתי אגב שיטפיה כתב כן מעלתו, דאם כן תקשי על הש"ס ריש פרק הרוואה כתם [גז, ב] מכל הני דפריך אשמואל ומוקי להו לעולם בהרגישה וכו', ותיפוק ליה אפילו לסברת המקשה דלא סבירא ליה סברה זו דהרגשה עד ושמש הוא נמי לא קשה מידי, דלעולם בלא הרגישה מיירי, אלא שמואל לטעמיה הא סבירא ליה וסתות דאורייתא, אם כן מיירי כל הני בשעת וסתה וכתירוצ מעלתו.

וגם על הגאון זכרון יוסף גופיה קשה כן, דאיהו כתב כן בנמצא מן הלול ולפנים, ואם כן מאי פריך הש"ס על שמואל

בדברי הרמב"ם בהל' טומאת מת שם, עי' במהד' פרנקל שם בשנו"ס ובספר המפתח. 7. ע"ע בחלק אה"ע סו"ס קמד. 8. לר' יוסף שטיינהרט.

4. שו"ת שב יעקב ח"א סי' לו דף נ טור ג ד"ה ומ"ש כת"ר. 5. הל' טומאת מת פ"ט הי"ב, הל' איסור"ב פ"ח הי"ז, הל' כלאים פ"ה הכ"ז. 6. ע"פ נוסח מסויים

מהני תרי, עד שהיה נתון וכו' משוך טמא וכו' ומנמצא על שלו וכו' על שלה, הרי בודקת בעומק הרחם והוי כמו מן הלול ולפנים דלהכי חייבים בקרבן, וכמו שכתבו תוספות להדיא בנדה דף י"ח ע"א ד"ה כאן וכו', ואם כן שפיר יש לומר בלא הרגישה איירי, אלא כיון דמן לול ולפנים היה חזקה שבא בהרגישה ולא אדעתיה, וכמו שכתב הזכרון יוסף.

אמנם הדבר ברור, דבנמצא דם מן הלול ולפנים בוודאי מן המקור בא, וליכא רק חד מיעוט שמא שלא בהרגשה, בזה פירש הזכרון יוסף כוונת הרמב"ם דאמרינן רובא וחזקה רובא עדיף וטמאה, אבל דם הנמצא על העד דאפשר שבא עליו מן הלול ולחוץ, דאיכא נמי מיעוט מן העליה בא, איכא תרי מיעוטא בהדי חזקת טהרה, על כרחך בהרגשה מתוקמא, ולא קשה מידי. ואם כן מכל שכן לשמואל דסבירא ליה וסתות דאורייתא, ולא בדקה אפילו לא ראתה דם כלל טמאה קאמר, אי בלא הרגישה הא איכא אפילו שלושה מיעוטים, דווסתות דאורייתא נמי רק חזקה אורח בזמנו בא על פי הרוב הוא ודאי, ואם כן, מיעוט שמא לא ראתה כלל, ומיעוט שמא לא הרגישה בוודאי. ואם כן קושיית השב יעקב במקומה עומדת.

וגם לדברי מעלתו, על כרחך נקט דתרומת הדשן סבירא ליה אי וסתות דאורייתא ודאי ראתה חשבינן (לקולא) [לה, ולא⁹] ספק, אם כן נסתור מחמתו דבריו הראשונים הנ"ל ולתרץ קושיית הדרכי משה עליו על פי דברי רש"י וכמו שכתבתי לעיל, ועל כרחך לא פלט תרומת הדשן מחדא קושיא ממה נפשך.

שוב ראיתי בתשובת נודע ביהודה מהדורה תניינא חלק יורה דעה סי' קי"ט, שכתב בהדיא דתרומת הדשן על כרחך אויל בשיטת הרא"ש ריש נדה שכתב בהדיא דאי וסתות דאורייתא ודאי ראתה חשבינן לה, ומכל מקום בהרגשה לבד רק טומאת ספק סבירא ליה, וכמו שכתבתי לעיל, וכיוונתי האמת בדעתו¹⁰.

ועוד יש לומר, דגם לשון רש"י שכתב ספק, אין ר"ל ספק ממש, דהא ש"ס דייק בנדה י"ז ע"ב שחזקתו קתני וליכא למימר ספק, והכא נמי חזקת אורח בזמנו בא אמרינן, וגם בהדיא אמרינן אי וסתות דאורייתא הוה ליה ודאי ראתה, כהוכחת המעדני מלך הנ"ל. אלא כלפי דאיכא מיעוט שלא ראתה קרי ליה ספק, וספק זה הלכה למשה מסיני עשאו כוודאי. וכחאי גוונא פירש רש"י במתניתין ריש פרק אלו טריפות [חולין מב, א] נפלה מן הגג וכו' וזה לשונו, אף על פי שאין שבר נראה בה חוששין שנתרסקו וכו' ואין טעם בטריפות שהלכה למשה

מסיני הן וכו'. עד כאן לשונו. והא ודאי אם אכל מטריפה על ידי נפילה לוקה, אף על גב דספק הוא שמא נתרסקו וכו' כוודאי הוא, ואין טעם להלכה למשה מסיני. וכן הוא כוונת רש"י בזה אי וסתות דאורייתא, ואין דבריו סותרים את עצמו ולא הם נגד גמרון ואין כאן מחלוקת כלל, ולא כמעדני מלך ולא כהחיות דעת כנ"ל.

ודע, כי על פי מה שכתבתי מיושב תמיהת התוספות על רש"י בנדה ריש דף י"ח [ע"א רש"י ד"ה בקרקע, ותוס' שם ד"ה כאן] הנ"ל, נמצא על שלו ועל שלה חייבים בקרבן, וכי עדיף מנמצא מלול ולפנים אפילו בקרקע פרוזודור שאינו אלא ספק לאביי (והא דלא ניחא לתוספות קרבן אשם תלוי קאמר, משום דהא מתניתין סבירא ליה שתי חתיכות בעינן, דאי לאו הכי גם בנמצא לאחר זמן איכא אשם תלוי, כמו שאמרו בגמרא דף י"ד ע"ב בהדיא¹¹). ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי, דהא מתניתין מוקמינן בריש פרק הרואה כתם בהרגשה דוקא, וליכא לספוקי כלל בדם עלייה כיון שהרגישה פתיחת פי מקור, אלא לאחר זמן יש לומר הרגשת עד הוא, אבל מלול ולפנים בלא הרגשה מיירי כמו שכתב הזכרון יוסף, לכן (מ"ל) [סבירא ליה] לאביי ספק הוי, ודו"ק.

שוב מצאתי בספר בית מאיר בתשובות צלעות הבית סי' יג, ד"ה ובאמת אילו¹²] שתירץ כן קושיית התוספות בסוף ספרו, עיין שם היטב והנאני. מיהת יש לומר כוונת תוספות הוא, אם כן כמו דפריך הש"ס בריש פרק הרואה ממתניתין על שמואל הכי נמי הוה ליה למיפרך ולתרץ כן על אביי דהתם דף י"ח, ודוק.

והנני אוהבו הנאמן חותם בברכה מרובה כאוות נפשו הטהורה ונפש דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רלח

[מי שאינו יכול לבוא על אשתו

מפני שרחמה צר]

שלום וכל טוב וחייא אריכא ובריות גופא ונהורא מעליא לכבוד אהובי ידיד נפשי תלמידי הוותיק הרבני המופלג החרוץ והשנון זך רעיונים כבוד שמו מו"ה משה ליב נ"י סאבאטיש.

9. בנוסף למיעוט שמא מן העליה בא. 10. נדכצ"ל. 11. ע"ע לעיל סי' רכ. 12. כך עם הסוגריים בדפוס, והם כנראה דברי רבנו. 13. עמוד קמב במהדורת מכון ראש פינה.

גלילי ידיו הטהורות מפרשת ויגש הגיעני זה ימים לנכון, ושמחתי באומרים לי כי הטיב ה' עם מעלת כבוד תורתו נ"י ונתקשר עם בת גילו בעבותות אהבה ענבי גפן בגפן, וראה חיים עם האשה וכו', ה' יתן ביתך כרחל וכלאה וכו', אשתך כגפן פוריה וכו', כן יבורך תלמידי ירא ה', אמן.

על דבר שאלתו רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה', ונפשו איוותה לדעת תורה כדעת מה יעשה מי שאינו יכול לבוא על אשתו כמעט זה שלוש שנים מיום חתונתו, באופן שהוא מתקשה לדעת כאורח כל ארעא, אבל תיכף בנשיקה בעלמא זרעו יוצא וזורה מבחוץ ואין בו כח להכניס האבר, ואפשר שלא בעל עדיין אפילו בהערה. ונפשו יודעת מאד בעוון החמור הוצאת שז"ל רחמנא ליצול, כי הבעל צורבא מרבנן ודחיל חטאין הוא. מה רפואה יבקש לשכב אצלה להיות עמה בהיתר, כי אשתו אינה מוחלת לו העונה בקב חרובים וניחא לה בכל דהוא, ואינו יכול לפרוש ולגרש. עד כאן שאלת חכם.

הנה, בתשובות מיימוני דשייכי להלכות אישות סי' ו' המתחלת תשובת ריצב"א וכו' [והובא גם כן בתוספות יבמות סוף פרק הבא על יבמתו [סה, ב ד"ה כי הא] ובהג"ה רמ"א באבן העזר סי' קנ"ד סעיף ו' בקצרה], שאם אין יכול לבעול מחמת שרחמה צר מחמת בתוליה אבל יכול הוא להתקשות, אם המתין שלוש שנים ימתין עוד שנה, וסיים על זה בתוך התשובה שם וזה לשונו, כי שמעתי יש בני אדם כעניין זה שתים ושלוש, וגם אני הייתי כן עם אשתי ראשונה שתי שנים וכו'. עד כאן לשונו.

וכן כתב הריב"ש סי' קכ"ז, דבתולים צריך להמתין זמן וזמנים, אם מפני חולשת מזגם אם מפני רכות שנותם אם מפני שיש פתח סגור חתום צר, ולכל אלו הסיבות יש רפואה, יעויין שם.

אבל בתשובת הרא"ש כלל ל"ג סימן ג', באשה שיש לה אוטם ברחם בעניין שלעולם הוא זורה מבחוץ, אסור לשמש עימה והוא בכלל ושחת ארצה. והובא להלכה במחבר באבן העזר סי' כ"ג סעיף ה'.

ולכאורה קשיין אהדדי, מאי שנא הא מרחמה צר שהתירו להמתין ולשמש עמה תמיד, והריצב"א עבד עובדא בנפשיה שתי שנים, ולא חשו בזה משום ושחת ארצה.

ולכא למימר דריצב"א וריב"ש מיירי ביכול על כל פנים בהערה לבעול בהכנסת עטרה באופן שהוא זורע בפנים, ואפילו אם נפלטת הזרע ממנה על אתר מכל מקום לא קרינן ביה ושחת ארצה. זה אינו, דהא בהערה איכא שבירת בתולים כמו שכתב רש"י בסנהדרין ע"ג ע"ב בד"ה משעת הערה, וריצב"א וריב"ש מיירי שעדיין היא בתולה, בלא הערה מיירי, והדרא קושיא לדוכתה.

ונראה לי, דזה לשון הרא"ש בתשובה הנ"ל, וששאלת, אשה שיש לה אוטם ברחם בעניין שאין השמש דש כראוי ומתוך האוטם וכו' ולעולם הוא זורה מבחוץ, וספיקא לך מי אמרינן כיון שמתכוון לשמש כראוי מותר מידי דהוי אעקרה כו'. יראה שהוא אסור, כיון דלעולם הוא זורה מבחוץ קרינן ביה ושחת ארצה וכו'. עד כאן לשונו. ונראה כוונתו, כיוון דקיימא לן בכל איסורים דבר שאינו מתכוון מותר, והא נמי דבר שאינו מתכוון הוא, אלא כיוון דקיימא לן דלעולם הוא זורה מבחוץ הוה ליה פסיק רישיה ומודה רבי שמעון בפסיק רישיה, לכן פסק הרא"ש דאסור. ואם כן יש לומר, יש לה אוטם דווקא, שנולד בה מכה ואפשר שאפילו רפואה אין לה, הוה ליה פסיק רישיה מיהת כל זמן שלא נתרפאה, משא"כ ברחמה צר, הרי בוגרת פתחה פתוח וכל שתגדל בבוגרת יהיה יותר פתוח, ועל ידי מיעוץ באבר התשמיש גופא מתרווח בכל פעם, ודאי לאו פסיק רישיה הוא ושרי משום דבר שאינו מתכוון. והיינו טעמא דריצב"א וריב"ש כנ"ל.

ישוב מצאתי אחר שנים הרבה בספר תשובות (מאורי) [אמרי] אש [יו"ד] סי' [סט ד"ה עוד יש] העיר בזה מעצמו, ולא הרגיש במחילת כבוד תורתו על כל הנ"ל.

ועוד עדיפא אמינא, כיוון דמבואר טעמא דהרא"ש משום דבר שאינו מתכוון בפסיק רישיה אסור הוא, הרי ידוע דעת הערוך בתוספות שבת ק"ג [ע"א ד"ה לא צריכא] וכתובות ו' [ע"א ד"ה האי] דפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר, והכי קיימא לן בשו"ע אורח חיים סי' ש"ך סעיף י"ח. אם כן הכא נמי, הא ודאי לא נהנה מזה שהוא זורה מבחוץ, הוה ליה פסיק רישיה דלא ניחא ליה. אלא דהרא"ש לטעמיה בפרק שמונה שרצים [סי' ט] דפליג על הערוך בשאר איסורים חוץ משבת, אפילו פסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור, ולכן פסק דאסור באוטם ברחמה, אבל הריצב"א והריב"ש סבירא להו כהערוך, אפילו בשאר איסורים מותר פסיק רישיה דלא ניחא ליה. ולא קשה מידי.

ועל פי זה תמה אני על הלבוש באבן העזר סי' כ"ג הנ"ל, שכתב וזה לשונו, אשה שיש לה אוטם ברחם ועל ידי כן כשבעלה משמש עמה דש מבפנים וזורה מבחוץ, הרי זה בכלל ושחת ארצה שעושה הרע בעיני ה', לפיכך אסור לשמש וכו'. עד כאן לשונו. משמע דאסור מדאורייתא סבירא ליה, דעל איסור מדרבנן לא הוה אמר שעושה רע בעיני ה', לישנא דקרא האמור בער ואונן. ובמחילת כבודו מעצמותיו הקדושים, הוסיף מדעתו ואינו כן, דהתם ושחת ארצה מתכוונים לכך לזרות מבחוץ שלא תתעברנה, כעין דדרשינן בעלמא ושחתה עד שיכוון לשחתה, קידושין כ"ד ע"ב, בהא אמר קרא ויעש הרע בעיני ה', אבל בנידון דתשובת הרא"ש, דבר שאינו מתכוון הוא

[יבמות לד, ב], ודרך בנות ישראל הצנועות לסבול דבר זה ולא לתבוע פירוד חיבורן וכו', ואם הבתולה (רכות בשנים) [רכת שנים] וכו', כל שתגדל בבגרות יהיה יותר פתוח ותדמה לבעולה, ואז יוכל לבוא עליה כדרך כל הארץ וכו'. יעויין שם.

והנני מוסיף אומר, אם מחמת שאינו בקי לבעול, יעיין בתשובת נודע ביהודה מהדורא תניינא חלק אבן העזר סי' כ"ג כיצד היא הערה ולאיה מקום יכניס העטרה. וגם יכול לסייע להכניס ביד. ואם יפוזו זרועי ידיו בבעילה ראשונה, שימות האבר קודם הכניסו, יוכל לשהות איזה שעות ולבעול שנית, ואז לא יתקשה חיש מהר כל כך כבראשונה ויוכל לשבור בתוליה באבר חי ולמרק ביאתו אחר כך. ועל כולם תקנה מעולה, ישפוך שיחו לפני מלך מתרצה בדמעות אשר בידו כח וגבורה ובידו לגדל ולחזק לכל והוא מושל בכל ומספר את רובע ישראל, ושערי דמעה לא ננעלו ורחמי שדי מרובים והוא יתברך יבנה ביתו בקרוב, אמן.²

ומה שכתב מעלתו, אם האשה מתרצית בהנאת נשיקה בעלמא בעונתה יש לומר עשה דעונתה דוחה לא תעשה דהשחתת זרע, דברים תמוהים הם ולא ניתנו לאמר כלל וכלל מהרבה טעמים. חדא, דאין עשה דוחה לא תעשה דכרת, והוא הדין נמי מיתה בידי שמים, ובריש פרק כל היד [נדה יג, א] אמר רבי יוחנן כל המוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה שנאמר וימת גם אותו. ואפילו לפי שיטת הר"ש מקינן בספר כריתות [לשון לימודים שער ג סי' קסג], שפסק כרבא יבמות ח' [ע"א] עשה דוחה לא תעשה דכרת³ ומכל שכן מיתה בידי שמים דקיל טפי מכרת, מכל מקום אין דומה. חדא, משום בידה למחול העונה, וכיון דאילו אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל, כמו שכתוב בכתובות מ' [ע"א] גבי עשה דאונס וכו'. ועוד, אם כן בכל חייבי לאוין דתפסו בהו קידושין, וקיימא לן בעמוד והוצא קא⁴, ואמאי, נימא עשה דפריה ורביה ועשה דעונה דוחה לא תעשה. ועל כרחק היינו טעמא, משום דאפשר לקיים שניהם ולישא בהיתר. וגבי עבד דווקא הקשו תוספות הכי בהשולח דף מ"א [ע"א] ד"ה לישא, דלדחי עשה דפריה ורביה ללא תעשה דקדש, משום דאי אפשר לישא אחרת. ואם כן הכא נמי אפשר לקיים המצוה באחרת ולא דחי ללא תעשה בכהאי גוונא.

ופסיק רישיה דלא ניהא ליה, אף למאן דפליג על הערוך מכל מקום רק איסור דרבנן הוא, כמו שכתב הרב המגיד ריש פרק א' מהלכות שבת הלכה ו' ומגן אברהם סי' ש"ך ס"ק כ"א, ואם כן לפי מה שכתבתי הרא"ש לטעמיה דפליג על הערוך בשאר איסורים, רק מדרבנן סבירא ליה דאסור, ולהערוך מותר גמור הוא, אבל מדאורייתא ליכא למאן דאמר¹.

ואם כן שהעלנו דגם הרא"ש רק מדרבנן אוסר, והיינו באוטם דווקא דהוה ליה פסיק רישיה, אבל ברחמה צר דלא הוי פסיק רישיה כלל כמו שכתבתי בתירוץ ראשון, אפילו להרא"ש מותר גמור הוא משום דבר שאינו מתכוון, כנ"ל.

ומה שהריצב"א הגביל זמן ארבע שנים, וכן הריב"ש זמן זמנים, (וכל) [וכן] הרמב"ם פרק י"ד מאישות [ה"ז] הובא בטור וש"ע אבן העזר סי' ע"ו [סע' יא] דאינו יכול לבעול מחמת חולי או תשות כוח ימתין שישה חודשים עד שיבריא, והחלקת מחוקק ס"ק י"ח שם בשם הג"ה אלפסי כתב דאם הוא מחמת חולי שיתרפא צריכה להמתין עד שיתרפא. כל זה אם האשה תובעת תפקידה, או גם מחמת טענה זו שאין יכול ישען על ביתו ולא יעמוד, ואפילו בהא מגלגלין עימה הרבה ודוחין אותה מזמן לזמן. דוודאי אין טעם לארבע שנים בדווקא, אלא שלא להפליגה יותר מדאי אמר הריצב"א תמתין עוד שנה, ואילו היתה באה בטענה שנית אחר שנה רביעית היה מדחה אותה לזמן אחר כנ"ל. אבל אם האשה מתרצית תתרצה ומה טוב, ומי ימחה בידיה, ואין כאן אלא לצאת ידי שמים מעוון החמור רחמנא ליצולן, וכבר בארנו שהוא יוצא ידי שמים מידי עבירה, דאונס הוא דבר שאינו מתכוון, כנ"ל. ובזה ינחם ההוא צורבא מרבנן מדאבוננו וצערו.

ומכל מקום מאי דאפשר לעשות לד', לבנות ולנטוע פרי קודש זרע בירך במקום נאמן בגפן פוריה, צריך לעשות. וזה לשון הריב"ש סימן קכ"ז הנ"ל, יעשה דרך בקשה ואומר לה תני דעתך על בעלך וכו', ועושים להם סעודה שמא מתוך שמחה ומאכל ומשתה יתנו דעתם זה על זה וכו', וכל שכן בתולה ובחור וכו', אם מחמת חולשת מזגם צריכים לרופא יעשה להם תרופות וכו', אם מפני רכות שנותם כשיגדלו יוסיפו אומץ, אם מפני שפתחה סגור צריכה לאשה חכמה תפתח אותה באיזמל, ואין זה גנאי להם שהרי אמרו חז"ל תמר באצבע מיעכה וכו'.

רבנו. 3. צ"ע בדברי רבינו, שכן רבא שם סובר שאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת. וכן הביא רבינו בחלק או"ח סי' סז וקיי"ל ביבמות דף ח' כרבא אין עשה דוחה ל"ת דכרת כמ"ש בספר כריתות להר"ש. אמנם בס"י קד שם כתב רבינו קיי"ל עשה דוחה גם ל"ת דכרת כמ"ש הר"ש בספר כריתות. ובגוף דעת הר"ש ע"י בספר הכריתות עם הערות לקוטי מרדכי הערה תתקט עמ' פג. 4. שו"ע אה"ע סי' קנד סע' כ.

רל"א. 1. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ג אה"ע סי' ד אות ב. 2. ע"ע בספר נשמת אברהם אה"ע סי' כג אות ז שדן במסקנת רבינו, ועי' בשו"ת מלמד להועיל אה"ע סי' יח. ועי' בספר שיח יוסף לר"י הכהן רוט על מסכת נידה (בני ברק תשס"א) בקונטרס לעניין איסור השחתת זרע ענף ח עמ' צח-ק שדן באריכות בדברי רבנו. וע"ע בפסקי תשובות על או"ח סי' רמ הע' 160 עד כמה צריך להקפיד שלקראת התשמיש לא תהיה הוצ"ל, והביא את דברי

ועוד, הא בנשיקה כיון דקיימא לן [יבמות נה, ב] בעריות פטור, ליכא נמי מצות עונה בנשיקה, וליכא עשה כלל. ואפילו בהעראה בהכנסת עטרה שהוא חייב בעריות כגמר ביאה, לא מקיים עשה דעונה, דמספר כתובה נלמוד, ויהיבנא ליכי וכו' ומזונייכי וכסותייכי ומיעל לוותייכי כאורח כל ארעא וכו', גמר ביאה משמע כדרך גבר בעלמה. וכן משמע מתשובת ריצב"א בתוספות סוף פרק הבא על יבמתו ובתשובות מיימוניות הלכות אישות סי' ז' הנ"ל, באינו יכול להתקשות יוציא ויתן כתובה משום דלא מקיים מצות עונה וכלה למה נכנסה וכו', אבל יכול להתקשות ולבעול על כל פנים בהכנסת עטרה יש בזה חיבת ביאה וחייב ליתן גם תוספת. משמע דגם בכהאי גוונא יוציא משום דלא מקיים מצות עונה. ומכל שכן לתוספות סוף נדרים [צא, א ד"ה קסבר רב] בשם הריצב"א שכתבו דאפילו תוספת אין לה בהעראה, וזה לשונם, דאף [ד] כל העראה חשובה כגמר ביאה לענין חיוב עריות, הכא לענין חיבה לקנות תוספת אינה ביאה, וכן מי שאינו בריא להתקשות אפילו למאן דאמר משמש מת בעריות חייב מכל מקום אין כאן חיבת ביאה. עד כאן לשונם. משמע דהעראה אפילו בקישוי אבר אינו חיבת ביאה וליכא מצות עונה. ועוד נראה לי ראייה לזה, מקושיית הגמרא פסחים ע"ב ע"ב אהא דאמר רבי יוחנן אשתו נדה בעל חייב וכו' והאיכא שמחת עונה, ויש לדקדק דהוה ליה למימר מצות עונה כדנקט במסכת ביצה ה' ע"ב, אבל אי בהעראה ליכא מצות עונה אתי שפיר, דיש לומר אשתו נדה בעל בהעראה קאמר דחייב, דלא עבד מצוה, לכן פריך והאיכא שמחת עונה, דשמחת מיהת איכא גם בהעראה, והא נמי הוה ליה מצוה, כעין דפריך אחר כך מהא דחייב אדם לשמח אשתו וכו'. ועיין בשער המלך סוף פרק ג' מאיסורי ביאה. ואם כן ליכא עשה דלדחי ללא תעשה. ואפילו תאמר היא שמתרצת בעונה כזה בנשיקה או בהעראה, בטלה דעתה וכו'. וגם היא מצווה אשבת יצרה, ובנשיקה ליכא שבת.

הן אמת עדיין קשיא לי, לתירוץ התוספות בגיטין דף מ"א [ע"א] הנ"ל בד"ה לישא וכו' דבהעראה לא מקיימא מצות פריה ורביה, אם כן מאי פריך בפסחים ע"ב ע"ב [מעיקרא נמו] [ורבי יוחנן מאי שנא יבמתו ד] עבד מצוה (ב) אשתו נמי בפריה ורביה, עיין שם, ודילמא בהעראה קאמר רבי יוחנן, דהא ביבמה דפטור משום דעבד מצוה על כרחך בהעראה לבד מייירי, דבגמר ביאה ליכא מצוה כמו שכתבו תוספות ביבמות דף כ' [ע"ב ד"ה אטו] ויהיה חייב, ואם כן משום הכי באשתו חייב. וצ"ע לכאורה. ויש לומר, בלאו הכי משני שפיר. ועיין בתוספות בבא בתרא דף י"ג ע"א [ד"ה כופין] ותוספות חגיגה ב' ע"ב [ד"ה לישא], השוו דבריהם הנ"ל בכל מקום.

שבת וראיתי בתוספות פסחים פ"ח ע"א [ד"ה לישא], הקשו נמי קושיא דהקשו בכל מקומות הנ"ל, ובתירוצם הנ"ל כתבו וזה לשונם, ועוד דבתחילת ביאה מיעקר לאו ולא מקיים עשה אלא בהוצאת זרע וכו'. עד כאן לשונם. וכוננתם, אפילו בהעראה נמי מקיים עשה בהוצאת זרע, אבל הלאו מיעקר מיד בתחילת ביאה דייקא, בהכנסת עטרה לבד בלא הוצאת זרע. ואם כן הא דביבמה עבד מצוה בהעראה, על כרחך בהוצאת זרע דוקא, דאם לא כן אפילו גמר ביאה נמי לא עבד מצוה ולא קנה, דבעינן ראוי להקמת זרע במקומה, ועיין בית שמואל סי' קס"ו ס"ק ט' ותוספות יבמות ריש פרק הבא על יבמתו [נג, ב ד"ה שאנסוהו] ודף כ' [ע"א ד"ה יבוא], ופריך שפיר ולא קשה מידי. ואם כן אף אנן נאמר בהעראה כזה, אם קיים עשה דפריה ורביה פשיטא מילתא מקל וחומר דגם עשה דעונה מקיים בה, דהא שער המלך סוף פרק ג' מאיסורי ביאה כתב דוגמא ראייה דלא קיים עונה בהעראה מתירוצ' תוספות הנ"ל דלא קיים פריה ורביה, יעויין שם. ובאמת דבריו תמוהים, דפריה ורביה ראויה להתעבר בעי וסבירא להו לתוספות בהעראה אינה ראויה לעבר, משא"כ בעונה לא בעינן ראויה להתעבר כלל. ואם כן שהעלנו כוונת תוספות בכל מקום דלמוד סתום מן המפורש דבהוצאת זרע קיים פריה ורביה, על כרחך דראויה להתעבר, קל וחומר דקיים עונה. ומתורץ נמי קושיא שניה הנ"ל דמאי פריך הש"ס האיכא שמחת עונה אפילו במעוברת, דילמא בהעראה, דהא על כרחך בהוצאת זרע מיירי דומיא דיבמה וקיים מצות עונה.

וניחא לי בזה דברי הט"ז בבית שמואל ריש סי' ז' [ס"ק א] דשבויה שנמצאת בתולה אסורה לכהונה דשמא הערה בה השבאי, והא לרש"י סנהדרין ע"ג [ע"ב ד"ה אלא] בהעראה איכא השרת בתולים. ויש לומר, כוונת רש"י דווקא בהכנסת עטרה ובהדיה הוצאת זרע, ועל ידי חמימות הזרע שיוורה כחץ שובר בתולים, כחמימות המליחה שמושך ומפליט ומוציא הדם מהבשר, אבל חיישינן שמא הערה בה השבאי בלא הוצאת זרע. ועוד נראה לי בלאו הכי, שמא בקי בהטיה היה השבאי. אלא דאם כן לא צריך לומר שמא הערה בה, אלא שמא גמר ביאתו בהטיה. ואפשר דשמואל נמי שאמר יכולני לבעול בהטיה [נדה סד, ב], נמי בהערה דווקא. ודע, מרש"י סנהדרין שם נראה במסקנא דלמאן דאמר העראה הכנסת עטרה כדקיימא לן, ליכא השרת בתוליה בהעראה ואפילו בהוצאת זרע⁵. אמנם לפי מה שכתב שער המלך פרק ג' שם, אליביה דרש"י דסבירא ליה העראה ראויה להתעבר גמר ביאה בכל מקום היינו הזריע, אתי שפיר כוונת גמרא התם [ד] בהעראה עדיין לא נפגמה אלא אם כן הזריעה, ובאים כאחד⁶.

5. המשפט האחרון תמוה, ואולי צ"ל: איכא השרת בתוליה בהעראה ואפילו בלא הוצאת זרע. 6. ובענין אם ראויה להתעבר בהעראה, ע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ג

וכן מתוספות שלהי נדרים שהבאתי ראיה לעיל משמע הכי, שכתב אפילו למאן דאמר משמש מת בעריות חייב ליכא חיבת ביאה בהכנסת עטרה ולא מקיים עונה אפילו באבר חי, דומיא דמשמש מת בלא הוצאת זרע, דהא נהנית ומקפדת ביורה כחץ דווקא, אבל בהוצאת זרע מקיים עונה ופריה ורביה, ואפילו אינו יורה כחץ שאינו מקיים פריה ורביה מכל מקום עונה מקיים שפיר.

וקשיא לי, מאי הקשה תוספות לדחי עשה דפריה ורביה ללא תעשה, הא אין ספק מוציא מידי ודאי ושמא אינו יורה כחץ וליכא עשה [ד]פריה ורביה. וכן קשיא לי מאי פריך בפסחים ע"ב אשתו נמי עבד מצוה דפריה ורביה, והא לא ברירא לן, דדילמא אינו יורה כחץ. ויש לומר, הלך אחר הרוב שיוורה כחץ ועבד מצוה, ורוב הוא כוודאי בכל מקום.

ושער המלך סוף הלכות איסורי ביאה [פכ"א ה"א] תמה, להר"מ חייב אנשיקה משום קריבה, הוה ליה לתמוה בריש יבמות, בלא כרת נמי עליה למה לי, ותיפוק ליה הא ליכא בעידניה, עיין שם שהניח בתימה. ויש לומר, דהא מאחות אשה לא תקח עליה לצרור לגלות ערותה וכו', ממעטינן דווקא גילוי ערוה, והיינו ביאה בהעראה, אבל לא נשיקה. ואם כן, כיון דכל יבום בעבירה הוא אשת אח אלא מצוותו בכך, אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי גם נשיקה דעריות אי לאו עליה אף על גב דליכא בעידניה, דלא משום עשה דוחה לא תעשה היא אלא אשתרי. ועיין מה שכתבתי מזה בתשובה להרב מו"ה ליפמאן נ"י. ובזה נראה לי לתרץ תמיהת תוספות יבמות ט' [ע"א ד"ה והרי], לר' עקיבא נימא עשה דוחה לא תעשה בחייבי לאוין. דיש לומר, הא דקריבה דווקא בעריות דחייבי כריתות הוא כמו שכתב הבית שמואל סי' כ' [ס"ק א], היינו לדידן דקיימא לן קידושין תופסין בחייבי לאוין, אבל לר' עקיבא סבירא ליה חייבי לאוין כחייבי כריתות הן ואיכא לאו דקריבה בנשיקה לדידיה גם בחייבי לאוין, וכיון דכתיב עליה למעט עריות ליכא למימר חייבי לאוין עשה דוחה ללא תעשה דליכא בעידניה משום נשיקה, כיון דגלי קרא דלא אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי נקטינן כי קושיא הנ"ל לאמת [ד]בחייבי לאוין ליכא בעידניה.

שבתי וראיתי דזה אינו, דהרי קושיית שער המלך היא לסלקא דעתך דמקשה, ואי אסיק אדעתו סברא הואיל ואשתרי אשתרי גם מכרת לא מקשה כלום, וכדמשני באמת בדף ח' [ע"א] הכי.

לכן יש לומר, בלא בעידניה ודאי לא חמור טפי מאילו הוה

בעידניה ולדחות עשה ולא תעשה, שאם דחה אינו לוקה לשיטת ריב"א בתוספות שלהי חולין דף קמ"א ע"א [ד"ה לא צריכא], והכא נמי לדחות ללא תעשה לחוד אי לא הוי בעידניה, ואם כן צריך עליה, דלא אהני מעשיו ולוקה וחייב כרת וחטאת, אבל השתא פריך גמרא כיון דלא תעשה דכרת הוא וגם ליכא בעידניה וכו' פשיטא דבלא קרא דעליה חייב, ולא קשה מידי קושיית שער המלך.

ומה שכתב בשער המלך סוף פרק ג' הנ"ל ראיה מר"ן בנדרים דף ט"ו [ע"ב ד"ה והא מן התורה] עיין שם, עדיין קשיא ליה להר"ן לטעמיה שהביא שער המלך עצמו סוף הלכות איסורי ביאה [פכ"א] [דב]כהאי גוונא מקרי שפיר בעידניה, והדרא קושיא לדוכתה קושיית קול יעקב, וצ"ע.

הנה הארכתני לכבוד מעלתו נ"י למלאות שאלתו, ה' יתן את שאלתו ויעלהו על במתי ההצלחה אמן.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה הדורש שלומו.

הק' יהודא אסאד

סימן רל"ט

[בפירוש מה שאמרו חז"ל בועלי נדות]

שלום רב לכבוד ידיד נפשי וחביבי עד לאחת, הלא הוא הרב החרף וותיק מו"ה דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י.

אם כי קשה עלי כעת מלאכת הכתיבה וכו'.

מה שכתב מעלתו לפרש בועלי נדות דביצה כ"ה [ע"ב] בסמוך לווסתה ולא כפירוש רש"י [ד"ה נטיעה], הנה בירושלמי הובא בראשונים אמרו, ונטעתם כל עץ מאכל וסמוך ליה לא תאכל על הדם, אמר הקדוש ברוך הוא לערלה אתה ממתינן שלוש שנים לנדה אי אתה ממתינן עד שתטהר וכו', והיינו כפירוש רש"י. עיין בריב"ש סי' קס"ג. וכן הוא במדרש רבה על פסוק שוקיו עמודי שש וכו' [שיה"ש ה, טו], עד שהיא מטהרת מגדלתה. עיין שם.

וקושיית מעלתו על הרשב"א² מנדה ע"ב [ע"א], בשומרת יום דבעילתן תלויים אם ראתה חייבים בקרבן, יש לומר התם שפיר שוגג הוא, דהא דבעי שימור מדאורייתא לא משום שלא תראה עוד בו ביום, דהא בחזקת טהרה ומסולקת דמים חשבינן לה, אלא גזירת הכתוב הוא מהלכה למשה מסיני, והם שסמכו

לשיטות הראשונים והאחרונים בתירוץ דברי התוספות.
רלט. 1. ליתא לפנינו, והובא בריב"ש דלהלן. 2. לא נתברר למה כוונת השואל.

סי' קסא ד"ה והנה בגוף הענין וחי"ה סי' מח ד"ה ואמנם. 7. חלק או"ח סי' קצז. 8. ועי' בריטב"א יבמות שם הוצאת מוסה"ק הערה 538, שהראה מקום

על חזקת טהרה הוה להו שב מידיעתו. אבל סמוך לווסתה איסור דאורייתא הוא, היינו טעמא דחזקה אורח בזמנו בא דאורייתא ובוודאי תראה, (אי) [או] קרוב לוודאי הוא, הוה ליה מזיד אכניסה.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רמ

[הגדרת תינוק ירוק שאין למול אותו]

שפע שלום וברכה ישיגו לכבוד ידיד נפשי הרב המאור הגדול מופלג ומפורסם בתורה ויראה, קדושת שם תפארתו, מו"ה פייש ווינטר נ"י, דיין דקהילת האליטש יע"א.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי ושמחתי בשלומי ושלום תורתו דפאר רום מעלתו נ"י.

ועל דבר אשר נפשו איותה בשאלתו בדין תינוק שהוא ירוק שקורין געה"ל, אם הוא בכלל ירוק שקורין גרי"ן המבואר בשו"ע ביורה דעה סי' רס"ג [סע' א] שאין מלין אותו.

הנה התוספות והרא"ש בנדה דף י"ט ע"ב [תוס' ד"ה הירוק ורא"ש פ"ב סי' ד] הוכיחו דסתם ירוק בכל מקום הוא מראה געה"ל אם לא מפרש ביה ירוק ככרתי, וכן כתב בחידושי הרשב"א בנדה שם [ע"א ד"ה וירוק], וכן העלו בתוספות סוכה ל"א ע"ב [ד"ה הירוק]. ואם כן בעובדא דר' נתן [שבת קלד, א; חולין מז, ב] ירוק סתם קתני, וכן במסכת שבת דף קל"ד ע"א האי ינוקא דירוק לרתחו ליה עד דנפיל ביה דמא וכו', סתם ירוק משמע טפי מראה געה"ל ממראה גרי"ן.

וגם אחת מהראיות שהביאו תוספות והרשב"א והרא"ש הוא מפרק אלו טרפות דף מ"ז ע"ב דאמר כמוריקא וכביעתא טריפה, ופריך אלא ירוקה דכשירה היכי דמי, ומשני ככרתי. הרי חזינן דבסלקא דעתא הוי אמינא ירוקה כשירה מדר' נתן היינו מראה געה"ל ככשותא ומוריקא וביעתא, והשתא נמי דבריא כהאי גוונא טריפה וירוק גרי"ן דוקא הוא דכשירה ככרתי מדר' נתן, אבל הא דר' נתן גופא גבי מילה ודאי ירוק סתם מראה געה"ל קאמר, אלא דהוא הדין ירוק ככרתי נמי קאמר שלא למולו.

רמ. 1. וכ"כ בחכמת אדם כלל קמט סי' ד. 2. עיין שו"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' פא ד"ה ורק כשרואים, בעניין צהבת שחלפה מרוב הגוף והבהיר המראה, שבצרוף חוות דעת רפואית יש להקל למולו, והביא דברי רבינו

ועוד, לפי מה שאמרו בנדה י"ט ע"ב, דפריך הש"ס ולית ליה לעקביא דמיה דמיה הרי כאן ארבע וכו', איבעית אימא אית ליה, מי לא אמר ר' חנינא שחור אדום הוא אלא שלקה, הכא נמי מלקא הוא דלקי. אם כן רבנן דלא סבירא להו בירוק אדום הוא אלא שלקה, טהור הוא, דלאו דם מקרי אף שהוא נוטה לאדמיות, וכמו ירוק גרי"ן גם לעקביא. וכיון דטעמא דר' נתן הוא בירוק שלא למולו לפי שלא נפיל בו דמו ואיכא סכנה, וגם אין בה מצוה דאי מהיל ליה לא נפיק מיניה דמא ומצוה הוא דוקא בדם ברית, כפירוש רש"י שבת קל"ד ע"א [ד"ה לכרכי הים], אם כן ירוק געה"ל נמי (הרי) דלרבנן דעקביא הרי לא נפל בו דם, דגעה"ל לאו דם מקרי, ואיכא סכנה ואין בה מצוה דאי מהיל ליה לא נפיק מיניה דמא, כמו ירוק גרי"ן לכולי עלמא. וגם לעקביא דגעה"ל מקרי דם, הא על כל פנים מודה הוא שלקה דמו, נהי דהטפה דם ברית מצוה איכא אבל מיהא חשש סכנה איכא כיון שכל דמו נלקה ואין בו כח וממהר לחלוש ולמות כמו בלא בא דמו עדיין והוא חלוש על ידי זה.

ועל כל פנים לדידן הא קיימא לן כרבנן דעקביא, ולדידהו געה"ל וגרי"ן שוים דלא נפל בו דמו מקרי [והרי גבי ריאה מהאי טעמא טריפה מראה געה"ל שהוא לקותא וחולי דלא הדרא בריא]. ועוד, הרי הרמב"ם סוף פרק א' מהלכות מילה [הל' יז - יח] סיים בלשונו על ירוק ואדום אין מלין אותו עד שיפול בו דמו ויחזרו מראיו כמראה הקטנים הבריאים וכו', מפני שזה חולי הוא וכו', ואין מלין אלא ולד שאין בו שום חולי שסכנת נפשות דוחה את הכל וכו'. וכתב הכסף משנה שזהו טעם לדינים הנזכרים. אם כן הא ודאי מראה געה"ל ביותר חולי הוא כמו גרי"ן ואדום, ואין מלין אלא ולד שאין בו שום חולי דוקא. ולשון הטור ושו"ע [סי' רסג] הוא שאין בו חשש חולי ועד שיחזרו מראיו כמראה שאר הקטנים הבריאים דייקא, אבל הירוק לא בריא הוא דאיכא חשש חולי לא שנא גרי"ן או געה"ל, ואדרבה סתם ירוק משמע יותר על הגעה"ל כמו שכתבו פוסקים הנ"ל, בהיפוך ממה שכתב מעלתו נ"י.

ומכל מקום מה טוב לשאול את פי הרופא בכיוצא בזה, וסומכים עליו בכל דברים, למול ושלא למול.

ואחתום בברכה כנפשו הרמה והנשאה ונפש אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

שסומכים על דברי הרופא בכל דברים למול ושלא למול. ובשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' קמה אות ג תמה על דברי רבינו, דאחר שביירר ע"פ הש"ס והפוסקים דאין למול במראה געה"ל, סיים ומ"מ מה טוב לשאול את פי

סימן רמא

[זמן אמירת ברכות המצוות וברכות השבח במילה וקידושין ועוד]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש אהובי חביבי עד לאחת, הלא הוא כבוד הרב המאור הגדול וגאון ומופלג בנם של קדושים צדיק ונשגב שמו מו"ה דוד כ"ץ נ"י ביסטריצר, האב"ד דק"ק מיליכדארף יע"א, עם זוגתו וכל אשר לו שלום.

מכתב קודשו קיבלתי על בי דואר מאז.

ועל דבר השו"ת אשר פאר רום מעלתו העלה בכוחו הגדול בנידון ברכת להכניסו וכו' באב שמל את בנו, דפליגי ביה הט"ז [ס"ק א] וחיידושי הגרשוני ביורה דעה ריש סי' רס"ה¹. וראיתי דברי קודשו, ושמתי עיוני עליהם, ומצאתי עיקר פסקו נכון, היטב כיוון האמת כהלכה למעשה במצות מילת בנו יחיה שזיכהו ד' ברוך הוא ומלו בעצמו ואחר כך בירך להכניסו וכו' כשהתחיל האחר לפרוע, מטעם דגם הט"ז מודה בכחאי גוונא כיון דליתנהו לטעמיה דט"ז וכו'.² יפה כיון בזה פאר רום מעלתו, שכן כתב בהדיא הבית לחם יהודה ריש סי' רס"ה [ס"ק א] על פסק הט"ז שאם האב מל את בנו יברך תחילה שני הברכות וכו', וזה לשונו, ונראה לי דווקא אם הוא מוהל בחיתוך ופריעה, אבל אם הוא מוהל רק בחיתוך ואחר בפריעה יברך להכניסו אחר החיתוך קודם הפריעה. עד כאן לשון הבית לחם יהודה.

אבל על המשא ומתן בהלכה על דבר פלוגתא של אחרונים הנ"ל, שהעריך הכהן הגדול מערכה גדולה בחריצות ובקיאות רב, יש לפרוק ולטעון הרבה על כל הערותיו, ואציע הנה לפניו כיד ה' הטובה עלי, וה' אתנו.

ראשון תחילה נאמר, העיר הדרתו על פסק הט"ז הנ"ל דאב שמל את בנו מברך שתים קודם המילה גם לר"ת [תוס' פסחים ז, א ד"ה בלבער, שבת קלז, ב ד"ה אבי הבן], כיון שהמברך עושה בעצמו המצוה לא שייך שמא ימלך וכו', ונעלם מהט"ז

דברי הג"ה אלפסי סוף פרק ר' אליעזר דמילה [של"ג שבת נה, ב אות א] שכתב כן, אבל איהו תליא ליה התם בפלוגתא בשני תירוצי תוספות [שם] והרא"ש [שבת פ"ט סי' י] אליביה דר"ת, לחד תירוצא היינו טעמא דלהכניסו הוה ליה ברכת שבח אין צריך עובר לעשייתו, ולהאי טעמא גם האב עצמו המל את בנו מברך להכניסו אחר המילה וכו'. ורום מעלתו השיג עליו והצדיק דינו של הט"ז לכל אופן, ולא תליא בשני התירוצים הנ"ל, והוא על פי שהוכיח מעלתו דשני הטעמים הנ"ל לר"ת על כרחך צריכי להדדי, דאי משום ברכת שבח והודאה לבד לא סגי, דהא גם בזה לכתחילה בעי עובר לעשייתו כמו ברכת שהחיינו וברכת הטוב והמטיב, ואי משום שמא ימלך לבד אם כן תקשי קושיית תשובת הרשב"א [ח"א] סי' ח"י, שתירץ היינו טעמא שלא תיקנו ברכה בהלוואת דלים וצדקה והענקה וכו' וביקור חולים וכו' וכיוצא בהן, דדילמא לא מקבליים ממנו ואין כולה תלוי ביד העושה המצוה לבדו. ואם איתא, אכתי הוה להו לתקן ברכה אחר מעשה כשכבר קיבלו ממנו. אלא על כרחך צריך לומר, ברכת המצוות שאם לא בירך קודם מעשה שוב אין מברך כפסק הרמב"ם פרק י"א מהלכות ברכות [הל' ה-ז] וכהכרעת הש"ך יורה דעה סי' י"ט [ס"ק ג], לכן האריך שאין יכול לברך קודם לפי שאין כולה תלוי בידו לבד לא תיקנו לו ברכה כלל, אבל ברכת השבח כגון להכניסו וכו', נהי דלכתחילה בעינן גם כן עובר לעשייתו, אבל בלא אפשר משום שמא ימלך תיקנו לברך אחר המילה, כיון דגם בשכח ולא בירך ברכת שבח עובר לעשייתו הוא מברך אחר כך. ולפי זה אב המל את בנו, דליכא שמא ימלך, מברך גם להכניסו עובר לעשייתו אף שהוא ברכת השבח כהט"ז הנ"ל. אלו דברי קודשו, ודברי פי חכם חן³.

ולעניות דעתי דבריו מופרכים משני הצדדים. דזה לשון הר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סי' קפ"ו על ענין ברכת הקידושין, שהרמב"ם ז"ל [הל' אישות פ"ג הכ"ג] כתב שאין מברכין אותה אלא קודם הקידושין ואנחנו לא נהגנו לעשות כן, דע כי דבר זה כבר הוקשה לראשונים ונתנו הרבה טעמים לדבר, האחד וכו', השני וכו', והשלישי לפי שהברכה זו אינה כשאר הברכות שמברכין על המצוות שיצטרך לברך קודם לעשייתה, שברכה זו אינו אלא ברכת השבח והודאה היא, כמו שמברכין על

תנאי הילד עמ' קיח שדן בדברי רבנו. וע"ע נועם כרך טז עמ' לד.

רמא. 1. דעת הט"ז שאב המל את בנו יברך להכניסו קודם המילה, כיון שהוא עצמו מקיים את המצוה ודאי צריך לברך עובר לעשייתו. ובחיידושי הגרשוני חולק עליו וסובר שמברך אחר החיתוך קודם הפריעה, או לאחר הפריעה, כיון שברכת להכניסו היא ברכת השבח מברכה אחר המילה [ואף אחר הפריעה], וכן משום לא פלוג. עיי"ש. 2. וכ"כ באר היטב שם. 3. וכ"כ בספר אבי עזרי על הרמב"ם הל' אישות פ"ג הל' כג לגבי ברכת אירוסין, עיי"ש.

הרופא וכו'. ודחק לומר דשמא כוונת רבינו היכא דיש שינוי שאינו ירוק געהל או גרין או אדום אלא שינוי אחר שאינו מבואר בפוסקים, אז יש לשאול פי הרופא וסומכין עליו. וע"ע שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קעט וח"ג סי' קעו. ועיין ספר יו"ד לר' יהושע ענבל סי' רסג ס"ק א, אחר שהזכיר דברי רבינו, כתב לחלק בין שני מיני צהבת, האחת צהבת שאין צריך להמתין אחריה שבעה ימים (צהבת ילודים), והאחרת תוקפת כמחלה וצריך להמתין אחריה שבעה ימים. ועי' בספר ברית אברהם הכהן נחל ה

הקשת והים הגדול ודומיהם, ואינו מברכם אלא לאחר ראייה, כן הברכה זו היא ברכת השבח והודאה וכו'. עד כאן לשונו.⁴ הרי בפשיטות כתב בהדיא דברכת שבח והודאה גם לכתחילה אין צריך עובר לעשייתה. ועוד ראייה נראה לי מברכת שהחיינו גופא על פרי חדש, דקיימא לן בטור ושו"ע אורח חיים סי' רכ"ה [סע' ג] שנהגו שלא לברך בשעת ראייה עד שעת אכילה. ועוד ראייה נראה לי מברכת שהחיינו גבי מילה שמברך האב, ומבואר בסידור דברי הרמב"ם בפרק ג' הלכות מילה הלכה ג', אבי הבן מברך שהחיינו אחר גמר המצוה וגם אחר ברכה אחרונה אשר קידש ידיד וכו', ולא קודם המילה, וגם לא על כל פנים לאחר המילה מיד קודם ברכה אחרונה הנ"ל. ועוד נראה לי ראייה מלישנא דשמואל עצמו מאריה דשמעתא זו [פסחים ז, ב], כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, כל המצוות דייקא, אבל לא ברכת השבח והודאה, וכמו שכתב פאר רום מעלתו גם כן בשם הבית יוסף באורח חיים סי' תרמ"ג [שמה, ב ד"ה ומה שכתב שיושב, סע' ב מהד' מכון ירושלים] גבי שהחיינו דסוכה. וכן בסי' קע"ה [קנו, א ד"ה מצאתי כתוב, סע' א(ב) מהד' מכון ירושלים] בשם ר' קלונימוס הזקן גבי ברכות הטוב והמטיב גם כן בהדיא הכי, ולא כמו שכתב מעלתו בשם האליה רבה סי' קע"ה [ס"ק ט] דלכתחילה הדין נותן לברך גם ברכת השבח עובר לעשייתן, ובמחילת כבוד תורתו נהפוך הוא, בספר אליה רבה שם הצדיק את דינו של ר' קלונימוס הזקן מהשגת הבית יוסף עליו, ומהאי טעמא דברכת השבח אין צריך עובר לעשייתן.

והוכחת מעלתו דלטעם שמא ימלך לחודיה תקשי קושיית תשובת הרשב"א סי' ח"י כנ"ל, אמינא ליה ולטעמך, הרי עדיין תקשי הכי לשיטת האור זרוע [הל' ק"ש סי' כה, הל' כיסוי הדם סי' שפז] בהגהות אשרי בפרק קמא דברכות [סי' יג] ובפרק קמא דחולין [סי' ב] וסייעתיה והרמ"א [סע' א] והפרי חדש [ס"ק ג] ביורה דעה סי' י"ט ובתשובת שאגת אריה סי' כ"ו, שפסקו בכל הברכות גם ברכות המצוה שווים בכולם אם לא בירך מקודם מברך גם לאחר עשייתן, הדרא קושיא לדוכתה קושיית תשובת הרשב"א סי' ח"י. אבל באמת ביאר הרשב"א שם הטעם לחלק, דנפקא לן מהא דכתובות מ' [ע"א] כיון דאילו אמר דלא בעינא מי איתא לעשה כלל, הכא נמי כיון דבידו להפקיע מצוותו אין חשוב כל כך, לא תיקנו בה ברכה וציוונו, דמצוה שאפשר למיעקרא אף על גב דהשתא לא מיעקרא כמאן דמיעקרא דמיא וכו', יעויין שם. אבל מצות מילה וכיצא בזה, מצוה וחובה עליו על כל פנים גם אם ימלך

מוהל זה האחר, ואי אפשר להפקיעה ולמיעקרה, שפיר תיקנו לברך וציוונו להכניסו על כל פנים אחר המילה ולא עובר לעשייתו, מהאי טעמא דשמא ימלך. ואפילו אם תימצי לומר להכניסו וכו' ברכת המצוה הוא, נמי ליכא למימר מהאי טעמא דשמא ימלך ואינו ביד האב לבד לא היו מתקנים ברכה זו כלל כמו שלא תיקנו ברכה כלל במצוה דאפשר למעקרה, זה אינו כנ"ל.

אם כן צדקו דברי הג"ה אלפסי, דשני הטעמים אליביה דר"ת, שמא ימלך לחוד סגי, וגם ברכת השבח לחוד סגי, ונפקא מינה באב המל את בנו.

וראיית מעלתו מלשון הרא"ש סוף פרק ר' אליעזר דמילה [שבת פ"ט סי' י], אחר שתירץ הקושיא מהא דצריך לברך עובר כו' הני מילי כשמברך עצמו עושה המצוה, סיים וזה לשונו, ואומר ר"ת ז"ל דברכה זו וכו' מודה ומשבח וכו', והוה ליה למימר ור"ת אומר וכו'. יפה הרגיש, וכבר העיר בזה בספר קרבן נתנאל, וזה לשונו שם [אות ג], ואומר ר"ת, נראה דהוי כאומר ועוד אומר ר"ת, ולא צריך עוד לחלק בהך סברא הני מילי כשמברך בעצמו עושה המצוה, דאם לא כן הוי ליה לרבינו להביא תירוץ זה קודם והא דאמר כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן וכו'. וכן כתב מהרש"א בפרק קמא דפסחים [ז, א] ד"ה בלבער וכו', ועיין שם ברבינו בסימן י' וכו'. ולפי תירוץ שני של הר"ת אין לחלק בין מל אחר או אבי הבן בעצמו, אבל לתירוץ הראשון כשאבי הבן מל אותו בעצמו מברך להכניסו קודם המילה. וכן כתב שלטי גיבורים [שבת נה, ב מדפי הרי"ף אות א] בשם רשב"א [שו"ת הרשב"א ח"א סי' שפב, ח"ד סי' רז] ורב שר שלום [שו"ת הגאונים שערי צדק ח"ג שער ה סי' ד] ובעל העיטור [הל' מילה ח"ד נב, ד] ורא"מ [יראים סי' תב⁵]. וכן כתב הט"ז [סי' רסה ס"ק א] שהוא נהג בעצמו כך. ובחידושי מהרש"א בפסחים ד"ה הנזכר נראה שלא ראה כל הפוסקים הנ"ל, עיין שם. עד כאן לשון הקרבן נתנאל. וכן כתב עוד הקרבן נתנאל בפסחים ז' [סי' י אות ב] שם בכוונת לשון הרא"ש שם תדע דהא מברכין אותה אחר המילה וכו', דמוכח מלשון הרא"ש סוף פרק ר' אליעזר דמילה סי' י' כדברי מהרש"א דסבירא ליה בכוונת התוספות דפסחים ז' ד"ה בלבער וכו', יעויין שם. ובאמת בהדיא כתב כן הרא"ש בתשובה ריש כלל כ"ו וזה לשונו, ועוד היה אומר ר"ת כדי לקיים המנהג דברכה זו וכו' מודה ומשבח להקב"ה וכו', יעויין שם. ועל כרחך גם לשונו שבפסקיו הנ"ל ור"ת אומר וכו' הכי מתפרש, כמו שכתב הקרבן נתנאל, וכדבריו ולשונו בתשובה.

מל, ודלא כדעת ר"ת, וכן הביאו השל"ג, ודלא כפי שהביא הקרבן נתנאל. וצ"ע.

4. ועיין גם שו"ת התשב"ץ ח"ב סי' עד (מובא ע"י רבנו להלן). 5. דעת היראים כדעת הרשב"ם, שאבי הבן מברך להכניסו קודם המילה אף כשאינו

סבירא ליה הרשב"א דלהכניסו ברכת המצוה הוא, דאילו ברכת שבח גם באב המל את בנו אין מברך להכניסו עובר לעשייתו. ולמעשה פסק הרשב"א הלכה כהאי טעמא דשמא ימלך וברכת המצוה הוא.

באופן שעדויות וראיות פאר רום מעלתו נ"י אינם מכריעים.

איברא מכל מקום צ"ע על הלחם משנה סוף פרק ג' מאישות הנ"ל שהקדים וכתב וזה לשונו, בנוסח ברכת להכניסו וכו' משמע מדברי הרב בית יוסף בטור יורה דעה ריש הלכות מילה דאית ליה לרבינו ז"ל דמברכין אותה אחר המילה, ואף על גב דהוי אחר עשייתה, יש לומר לדעתו כמו שפירש ר"ת דשאני התם דאין המברך עושה מצוה. עד כאן לשונו. הנה מה שכתב משמע מדברי הרב בית יוסף ביורה דעה ריש הלכות מילה וכו', לאו דווקא ריש הלכות מילה, אלא בסי' רס"ה [רסז, ב, סעיף א(ב) מהד' מכון ירושלים]. וכוונתו על מה שכתב הבית יוסף בד"ה ומ"ש רבינו ור"ת כתב וכו', יש לו לברכה אחר עשייתה וכו', וכך הוא גירסת הרמב"ם והרי"ף והרא"ש המל אומר וכו' אבי הבן אומר וכו'. עד כאן לשונו. ועדיפא הוה ליה להביא מדברי הבית יוסף פרק ג' [ה"א] מהלכות מילה שהוכיח כן הכסף משנה בביאור יותר, מלבד סידורא דברייתא שהעתיק כגירסא שלפנינו, וזה לשון הכסף משנה, ומכל מקום ממה שכתב רבינו המל מברך קודם שימול ולא כתב ואבי הבן מברך קודם שימול, משמע דסבירא ליה כר"ת דלאחר המילה מברך להכניסו וכו', ואף על גב דבכל הברכות מברך עליהן עובר לעשייתן, שאני ברכה זו דאינה אלא שבח והודאה בעלמא. עד כאן לשון הכסף משנה. ואם כן תמוה עוד מה שכתב הלחם משנה לדעת הרמב"ם היינו טעמא לפי שאין המברך עושה המצוה כנ"ל, והכסף משנה בהדיא כתב להרמב"ם טעמא הוא משום דברכת שבח הוא, וצ"ע. וטעם הכסף משנה בזה נראה לי, על פי ההוכחה שהקדים דהרמב"ם סבירא ליה כר"ת דלאחר המילה מברך להכניסו ממה שכתב הרמב"ם המל מברך קודם שימול ולא כתב ואבי הבן מברך קודם שימול כנ"ל, ואם איתא דסבירא ליה מהאי טעמא לפי שאין המברך עושה מצוה, עדיין קשה דהוה ליה לרמב"ם לכתוב ואבי הבן מברך קודם שימול להכניסו וכו' אם הוא עצמו מוהל, כמשמעות לשון קודם שימול [הוא עצמו האב המברך]. אלא ודאי טעם הרמב"ם משום דברכת שבח הוא סבירא ליה, ולהאי טעמא גם אב המל את בנו אין מברך קודם שימול. אם כן צע"ג על הלחם משנה, איך העלים עין מדברי הכסף משנה הנ"ל אליביה דהרמב"ם, והרי נפקא מינה לדינא בין שני הטעמים והוא אב המל את בנו כנ"ל.

וממילא, כיון דלא צריכי שני התירוצים להדדי, נקטינן כמו דלתירוץ דברכת השבח הוא אין צריך תו לחלק בין המברך עצמו הוא עושה המצוה או אחר כנ"ל, הכי נמי איפכא, לתירוץ ראשון דהני מילי כשהמברך עצמו עושה המצוה וכו' דשמא ימלך וכו' שפיר יש לומר להכניסו הוה ליה ברכת המצוה על המילה זו דווקא ולא רק ברכת שבח והודאה הוא גם על להבא, ולהכניסו ולבער שפיר גם לשעבר משמע. והכי מוכח דעת הרמב"ם ריש פרק ג' מהלכות מילה [ה"א] דיהיב טעמא לברכת להכניסו דווקא טפי, שמצוה על האב למול את בנו יתר על מצוה שמצוה ישראל למול כל ערל שביניהם, לפיכך אם אין שם אב אין מברכין ברכה זו וכו'. על כרחך דסבירא ליה ברכת מצוה הוא, וכדסבירא ליה נמי להרמב"ם בברכת אירוסין דברכת המצוה הוא ולא ברכת שבח וכמו שכתב בסוף פרק ג' מאישות [הכ"ג] מהאי טעמא קידש ולא בירך מקודם לא יברך אחר כך דהוי ליה ברכה לבטלה, מה שנעשה כבר נעשה, מה שאין כן הדין בברכת השבח דלכולי עלמא מברך אחר כך.

ובהכי ניחא לי דברי הלחם משנה סוף פרק ג' מאישות הנ"ל, שהקשה לפי ראיית הרמב"ן בהרב המגיד שם לדינו של הרמב"ם שם מהא דריש פסחים [ז, ב] חוץ מן הטבילה, ולא אמר נמי חוץ מברכת אירוסין וכו', והרי עדיין קשה, הוה לן למימר חוץ מברכת להכניסו להרמב"ם לטעמיה דסבירא ליה כר"ת דמברך אחר המילה. ותירוץ הלחם משנה דלזה יש לומר דלא איירי אלא במצוה שהמברך עושה המצוה דומיא דטבילה וכו', יעויין שם. ועל כרחך כוונתו, ואם האב מל את בנו שהמברך עושה המצוה, באמת מברך להכניסו קודם המילה להאי טעמא, ולא מצי נקט גם כן חוץ מברכת להכניסו דלא הוי מילתא דפסיקא. ולא תירץ הלחם משנה בפשוט טפי, דלא מיירי אלא בברכת המצוות, כלישנא דשמואל כל המצוות מברך עליהן עובר וכו', אבל להכניסו הוה ליה ברכת שבח והודאה, וכתירוץ הנ"ל אליביה דר"ת. ולעניות דעתי על כרחך היינו טעמא, דפשיטא ליה להלחם משנה דהרמב"ם על כרחך סבירא ליה להכניסו ברכת המצוה הוא, לפיכך הוא על האב דווקא וכטעם הנ"ל, וכמו דסבירא ליה גם כן להרמב"ם על ברכת אירוסין דברכת מצוה הוא ולא רק שבח והודאה בעלמא כנ"ל.

ולפי זה היינו טעמא נמי דהרשב"א בחידושיו בשבת [קלז, ב] כתב חדא טעמא דר"ת לפי שהוא ברכת השבח, ובתשובה [ח"א] סי' שפ"ב כתב האי טעמא דשמא ימלך ובמל אחר דווקא ואם הקדים יצא, לפי דעיקר ברכה זו קודם מילה הוא ככל הברכות שהן עובר לעשייתן. היינו דלפי דלטעם זה דר"ת

שכתב הט"ז באורח חיים סי' ח' ס"ק ז' גבי טלית קטן. וצ"ע.

ולעניות דעתי אי משום הא יש לומר, הרי עדיפא משני הש"ס, לא סגי דלא איהו שחט. וגם דברי הרמב"ם פרק י"א דברכות הנ"ל, יש לומר דנקט לדוגמא שחט בלא ברכה וכו', שחיתת פסח וקדשים קאמר, דומיא ושווה להפרשת תרומות ומעשרות דוודאי מודה בהו הט"ז כנ"ל. אבל קושייתי הנ"ל מאידך קושיית הש"ס הנ"ל גבי חוץ מן הטבילה והשופר וכו', אי הכי אפילו שחטה ומילה נמי כנ"ל, ודאי תמוה טובא על הט"ז וצ"ע ג' עליה. לכן שפיר קאמר הכסף משנה לטעמיה דהרמב"ם סבירא ליה כר"ת מהאי טעמא דלהכניסו ברכת שבת הוא, ולא קשיא קושיית הלחם משנה אם כן הוה ליה למימר בפסחים ז' חוץ מן להכניסו, מהאי טעמא גופא, דלא מיירי בברכת השבת אלא בברכת המצות וכו"ל.

אמנם הלחם משנה סבירא ליה להכניסו ברכת מצוה הוא, על פי הטעם וגם הדין שכתב הרמב"ם שהוא דווקא על האב לבד לברך, וכמו דסבירא ליה נמי להרמב"ם כן בברכת אירוסין, כנ"ל בארוכה. ואולי באמת מהאי טעמא בכוונה שבק הלחם משנה מלהביא דברי הכסף משנה שהוכיח דעת הרמב"ם כר"ת עדיפא, משום דעל פי הוכחה זו על כרחך גם באב המל את בנו סבירא ליה הכי, וטעמא דברכת השבת הוא, אבל באמת פשיטא ליה מילתא להלחם משנה דלא ככסף משנה בזה, אלא דעל כל פנים הרמב"ם לטעמיה סבירא ליה ברכת המצוה הוא, לכן מייתי ליה רק מדברי הבית יוסף סי' רס"ה הנ"ל שלא הזכיר שם הוכחה הנ"ל שכתב בכסף משנה, רק משמעות מסידורא דברייתא דנקט הרמב"ם כגירסתנו, ולא הכריע שם באמת הבית יוסף מאיזה טעם סבירא ליה לרמב"ם כר"ת. ולכן סיים דהיינו טעמא לפי שאין המברך עושה המצוה סבירא ליה לרמב"ם, ואב המל מברך להכניסו קודם המילה.

ולא חש הלחם משנה להוכחת הכסף משנה הנ"ל מדלא כתב הרמב"ם ואבי הבן מברך קודם שימול וכו', משום דיש לומר מהאי טעמא לא כתב קודם שימול, דר"ל באמצע מברך בין חיתוך לפריעה, משום דלהכניסו תרתי משמע להבא וגם לשעבר כמו לבער, ושפיר מיקרי עובר לעשייתו, וכמו שכתב הרא"ש [שבת פ"ט סי' י'] בחד טעמא משום מל ולא פרע כאילו לא מל, ופירוש להכניסו לשעבר על החיתוך ולהבא על הפריעה. ומהאי טעמא גם כן אין חילוק בין מוהל אחר או אבי הבן שמל, דהוה ליה עובר לעשייתו אחר החיתוך מקודם הפריעה אפילו אם הוא ברכת המצוה. אלא דלפי זה גם קושיית הלחם משנה לא קשה מידי מפסחים ז' הנ"ל, הוה לן למימר נמי חוץ מן להכניסו, זה אינו, כיון דמברך קודם הפריעה שפיר מיקרי בזה עובר לעשייתו, אבל חוץ מן הטבילה (ו) נקט כדתניא טבל ועלה אחר גמר טבילתו בעלייתו אומר וכו'.

ואפשר לומר דהלחם משנה הוכיח על כרחך דהרמב"ם סבירא ליה כר"ת מהאי טעמא שאין המברך עושה המצוה, כמו שסיים הלחם משנה ובזה ניהא דבפסחים ז' וכו' ובמה שכתבתי אתי שפיר דלא איירי אלא במצוות שהמברך עושה המצוה וכו', יעויין שם, דאילו לאידך טעמא משום דברכת השבת הוא תקשי קושיית הלחם משנה לרמב"ם לטעמיה דיליף דינו דברכת אירוסין בעינן עובר לעשייתו מהא דלא אמר בפסחים ז' חוץ מאירוסין כמו שכתב הרב המגיד בשם הרמב"ן, קשה עדיין הוה ליה למימר חוץ מברכת להכניסו, וליכא למימר בברכת השבת לא איירי [כמו שהקשיתי לעיל על הלחם משנה דהוה ליה לתרץ כן], דאם כן גם הש"ס לא מקשה מידי להסלקא דעתך חוץ מן הטבילה ושופר דילמא מקלקלה וכו' אי הכי אפילו שחטה ומילה נמי וכו', והרי לט"ז ביורה דעה סי' א' ס"ק י"ז ברכת שחטה ברכת שבת הוא ולא מיירי בברכת השבת וכו'.

ואם כן יש לומר, הכסף משנה לא חש להוכחה זו, משום דלטעמיה אזיל שכתב המחבר בשו"ע סימן א' ביורה דעה סעיף ז' הנ"ל אם אחר מברך וכו', אם דייקא, וכמו שכתב הש"ך [ס"ק לב] והב"ח [אות יב ד"ה וחרש] והפרי חדש [ס"ק לג], ודלא כט"ז הנ"ל.

ומזה גופא יש לומר הוכחה לדעתם דלא כט"ז, מסוגיא דפסחים ז' הנ"ל, דהא באמת שמואל בדווקא נקט בהדיא כל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתו חוץ מטבילה ושופר, אבל ברכת שבת והודאה לכולי עלמא אין צריך עובר לעשייתו, ואם כן מאי פריך הש"ס עליה אפילו שחטה ומילה נמי, הא שחטה ברכת שבת הוא לט"ז. ודוחק לומר כוונת המקשה הוא על שחיתת פסח וקדשים, דשחיתתו ודאי מצות עשה הוא ולא סגי בלאו הכי, ועיין רמב"ם פרק י"ב מהלכות עבודה זרה הלכה ג' ורש"י פסחים ז' ע"ב [ד"ה פסח וקדשים], דומיא דמילה דמצות עשה, ועל כן מודה בזה הט"ז דברכת המצוה הוא. זה אינו, מתרי טעמא. חדא, דסתם שחטה של חולין קאמר, דומיא דלעיל מיניה בפסחים שם, דפריך מיתיבי וכו' ברוך וכו' על השחטה, נימא לשחוט, ומשני לא סגי דלא איהו שחט, פסח וקדשים מאי איכא למימר וכו', הרי דשחטה סתם דפריך מינה מעיקרא של חולין קאמר. ועוד, הרי פסח וקדשים לא שכיח כל כך כמו מילה, והוה ליה להמקשן למנקטינהו איפכא, אי הכי אפילו מילה ושחטה וכו', אבל אפילו שחטה ומילה משמע של חולין נמי קאמר דברכת המצוה הוא.

ועל כל פנים הרי מפורש יוצא מפי הרמב"ם פרק י"א דברכות הנ"ל הלכה ה' ו' דשחטה ברכת המצוה היא, וכמו שהקשה פאר רום מעלתו נ"י מיניה על הט"ז. ועוד הקשה פאר רום מעלתו נ"י עליה מקושיית הש"ס פסחים ז' הנ"ל, למאן דאמר לבער נימא גם כן לשחוט, ולט"ז הא ברכת שבת כזו מברכין בעל, כמו

המילה משום דבעינן עובר לעשייתו, וכן הרשב"א בתשובה סי' שפ"ב הנ"ל וכל הפוסקים שהביא השלטי גיבורים סוף פרק ר' אליעזר דמילה דסבירא להו טעמא דר"ת שמא ימלך, כולהו סבירא להו ברכת המצוה היא. והכי פסק הט"ז סי' רס"ה דאב המל מברך קודם המילה להכניסו. אם כן פשיטא מילתא דאם עבר ושכח ולא בירך בין חיתוך לפריעה לא יברך להכניסו אחר שכבר פרע ונגמר המעשה הכנסת לברית לגמרי.

והרי"ף בתשובה רצ"ג כתב וזה לשונו, מפני שהמצוות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן הלכך וכו' אבי הבן יברך להכניסו וכו' ואחר כך מלין אותו, ואפילו אם בירך לאחר שמל אם לא פרע עדיין מותר משום דאמרינן מל ולא פרע וכו'. עד כאן לשונו. הנה סובר כהרשב"ם, וסותר דברי הבית יוסף רס"ה הנ"ל שכתב דהרי"ף גריס כר"ת⁸. מיהת כתב דדווקא קודם שפרע מותר לברך להכניסו, דמיקרי גם כן עובר לעשייתו, אבל אחר הפריעה אסור לברך דברכה לבטלה הוא.

ולפי זה נראה לי, לגירסת המגן אברהם [ריש] סי' רי"ד ברמב"ם פרק י"א מהלכות ברכות הנ"ל שחט ולא בירך וכו' מל ולא בירך אינו חוזר ומברך וכו', גם ברכת להכניסו במשמע, כיון דברכת המצוה הוא גם לר"ת אחר הפריעה שכבר נגמר כל המעשה שוב אין מברך, וכמו שכתב הרמב"ם כן דעתו סוף פרק ג' מאישות גם בברכת אירוסין. [הוספת המחבר: ולפנינו ליתא ברמב"ם הא דמל ולא בירך וכו', והא אתי שפיר אליביה דהכסף משנה הנ"ל, דרמב"ם סבירא ליה כר"ת וטעמא דלהכניסו ברכת שבח הוא ומותר לברך גם אחר הפריעה, והיה צריך להאריך ולחלק בין ברכת על המילה ובין ברכת להכניסו כנ"ל].

והכי מוכח בהדיא מדברי הבית יוסף ביורה דעה רס"ה [קצח, ב ד"ה וכתב עוד, סע' ה מהד' מכון ירושלים], אחר שהביא דברי הרשב"א בתשובה [ח"א] סי' שפ"ב מי שיש לו שני תינוקות למול וכו' אם המוהל אינו האב ממתין לאחר מילת שניהם שמא ימלך המוהל וכו' ונמצא ברכת האב לבטלה, סיים עליה הבית יוסף וזה לשונו, ואנו בארץ ישראל נהגנו שלא לחוש לשמא ימלך שהרי אנו מברכין ברכת אירוסין קודם קידושין. עד כאן לשון הבית יוסף. ולדברי פאר רום מעלתו נ"י שכתב בפשיטות דכל הראשונים מסכימים בזה דלהכניסו הוי ברכת השבח, אם כן אין דמיון הבית יוסף עולה יפה, דוודאי ברכת אירוסין שאני שהוא ברכת המצוה, ואם לא בירך קודם הוה ליה ברכה לבטלה אחר שכבר נעשה מעשה, כמו שכתב הרמב"ם סוף פרק ג' מאישות, לכן לא חיישינן ביה שמא ימלך,

איברא האי טעמא דהרא"ש במסכת שבת סוף פרק ר' אליעזר דמילה ובתשובה כלל כ"ו ותשובת הרי"ף רצ"ג משום מל ולא פרע וכו' מיקרי עובר לעשייתו, צל"ע לפי הטעם שכתבו הרמב"ם [הל' מילה פ"ג ה"א] והטור [סי' רסה] על ברכה זו דלהכניסו משום דמצוה על האב יותר וכו', היינו מילה, ר"ל החיתוך ערלה לבד כאשר צוה אותו כתוב, אבל הפריעה לא ניתנה לאברהם אבינו עליו השלום ביבמות ע"א [ע"ב] אלא הלכה למשה מסיני [ו]לא על האב מצוה יותר מן על אחר, לא קאי להכניסו בבריתו של אברהם אבינו עליו השלום עולה, וכמו דסבירא ליה לרמב"ם [שם] אין שם אב אין אחר מברך להכניסו, הכי נמי מהאי טעמא גופא גם האב אין מברך להכניסו על הפריעה. וצריך עיון.

שוב מצאתי בתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סי' רמ"ט [ד"ה אלא לכאורה] תמה בזה, יעויין שם, והנאני.

והנה לפנינו הגירסא ברמב"ם פרק ג' מהלכות מילה [הל' א] אין שם אב אין מברכין אחריה ברכה זו וכו', ותמוה אם כן על הכסף משנה ובבית יוסף והלחם משנה הנ"ל שהוצרכו לדקדק משמעות הרמב"ם סבירא ליה כר"ת, ותיפוק ליה בפה מלא כתב כן הרמב"ם אין מברכין אחריה וכו' דייקא. וצ"ל שהיה גירסתם אין מברכין אחרים ברכה זו⁷, ולאפוקי היש מי שהורה שהביא אחר כך שיברכו אותה הבית דין או אחד העם וכדסבירא ליה להראב"ד הכי. וצ"ע.

מיהת נשמע דברכת להכניסו לרשב"ם [בתוס' שבת קלז, ב ד"ה אבי הבן] בעינן לברך קודם המילה משום עובר לעשייתו, הא ודאי סבירא ליה דברכת המצוה היא ולא רק שבח והודאה. והכי נמי גם לר"ת לחד טעמא דמברך אחר המילה משום שאין המברך עושה המצוה ושמא ימלך וכו', נמי ברכת מצוה היא, לכן אם האב עצמו מוהל הוא מברכה קודם המילה. ולטעם הרמב"ם והטור על ברכה זו על האב לבד דווקא שמצוה בו יתירה וכו', נמי על כרחך סבירא ליה דברכת המצוה הוא אף דסבירא ליה כר"ת, וכמו דסבירא ליה לרמב"ם סוף פרק ג' מאישות גבי ברכת אירוסין דהוה ליה ברכת המצוה. וכן כתב הלחם משנה הנ"ל אליביה דהרמב"ם. וכן בהשגות הראב"ד שם השווה ארוסין שמא לא תאבה האשה לברכת להכניסו שמא ימלך ונמצא ברכה לבטלה, וכו' נמי סבירא ליה ברכת המצוה הוא גם אירוסין גם להכניסו. וכן הרי"ף בתשובה סי' רצ"ג והרא"ש בתשובה כלל כ"ו שקשה עליו המנהג לברך להכניסו אחר גמר

הרמב"ם, וגם הוא ציין לדברי רבינו כאן. 8. ועיין אורחות חיים הל' מילה סי' ז שכתב גם הוא בשם הרי"ף בתשובה שצריך לברך קודם המילה. ועיין שו"ת מהר"ם אלשקר סי' יח.

7. ועי' שנו"ס בסוף רמב"ם פרנקל אהבה עמ' עב שברוב ככל כהנ"י והדפוסים הגירסא 'אחרים', אמנם בדפוסים המאוחרים הגירסא 'אחריה', וציין שם לדברי רבנו. ועיין שו"ת יביע אומר ח"ז יו"ד סי' כא את א ז שדן בנוסחת

משא"כ להכניסו ברכת שבח הוא והודאה דיוכל לברך אחר כך אף שהיה יכול לברך מקודם ולא בירך, שפיר חיישינן שמא ימלך כיון שיש תקנה להמתין. אלא על כרחך פשיטא ליה להבית יוסף, דלהאי טעמא דהרשב"א דשמא ימלך סבירא ליה להכניסו נמי ברכת המצוה הוא.

והכי מוכח דעת הראב"ד בהשגות סוף פרק ג' מאישות הנ"ל, שכתב בהיפוך מהבית יוסף, דיליף ברכה אירוסין דחיישינן בהו שמא לא תאבה מברכת להכניסו דחיישינן נמי שמא ימלך. ומאי ראייה, דילמא התם לאו היינו טעמא, דוודאי לא חיישינן, אלא דהתם ברכת שבח הוא ויכול לברך אחר כך לכן חיישינן ביה ולא יברך קודם, משא"כ באירוסין. אלא על כרחך גם להכניסו ברכת המצוה הוא להני פוסקים.

אם כן, לשון הש"ך ריש סי' רס"ה [ס"ק א'] ביורה דעה במה שכתב או אחר הפריעה אין לחזור ולברך, יש לו מקום, כמו שהגיה בספר כרם שלמה שכן צריך לומר, והדין עמו שכיון כהלכה, דספק ברכות להקל ואחר מעשה ברכה לבטלה הוא כמו ברכת על המילה גופא ושאר ברכת המצוות, ולא כמו שהחליט פאר רום מעלתו נ"י ובהיפוך מזה. וכמו שפאר רום מעלתו בעצמו הבין כן במושכל ראשון מדברי הרשב"א סי' שפ"ב הנ"ל, שכתב מכל מקום אם בירך האב בין קודם המילה בין באמצע יצא וכו', משמע אבל אחר הפריעה שוב אין מברך, משום דסבירא ליה להאי טעמא שמא ימלך הוה ליה ברכת המצוה וכבר נעשה המצוה לגמרי כהוכחתנו לעיל.

ומה שהוקשה למעלתו אם כן איך כתב הרשב"א שימתין מלברך עד אחר מילת שניהם, איך יצא ידי חובת ברכה על הראשון שכבר נגמר מילתו גם הפריעה. נראה לי לתרץ, ודאי ברכה בפני עצמה בתינוק אחד אחר הפריעה ברכה לבטלה הוא, אבל בשני תינוקות שהוא מברך אחר מילת שניהם, היינו קודם פריעת השני, שפיר הוא מברך להכניסם כולל גם את הראשון שכבר נעשה מצוותו, ואין זה ברכה לבטלה כיון דעל כל פנים באמת להכניס את שניהם לבריתו של וכו' אינו משקר בכוללם יחד בברכתו בלשון רבים. כן נראה לי ברור ונכון.

אבל אידך קושייתו דפאר רום מעלתו לשיטתו דלהכניסו ברכת שבח הוא, אם כן עדיפא הוה ליה להרשב"א לומר יברך אחר מילת ראשון, דגם אם ימלך לא הוי ברכה לבטלה דקאי שפיר על הראשון, וגם על השני יצא בדיעבד אם בירך קודם כמו שכתב הרשב"א שם, והניחו מעלתו בצ"ע. נראה לי לתרץ איפכא מהנ"ל, כיון דרשב"א חייש שמא ימלך, שפיר יהיה ברכה לבטלה הנוסח ברכתו שאמר להכניסם, שכולל על שניהם

שלא כדין ודובר שקרים אם ימלך מוהל ולא ימול את השני. כן נראה לי לתרץ לשיטתו דמר פאר רום מעלתו נ"י. אבל לפי מה שהעליתי בדעת הרשב"א וסייעתיה, דלהאי טעמא שמא ימלך כוללו סבירא להו ברכת המצוה הוא ואין מברך אחר גמר מעשה לא על המילה ולא להכניסו וכו', ודאי אתי שפיר טפי דלא קשה מידי קושיית מעלתו, דליכא למימר יברך אחר מילת הראשון כנ"ל, דשמא ימלך ונמצא ברכה לבטלה ממש, דאחר מעשה הראשון לבד כבר עברה ברכתו, ושמא לא ימול את השני. וזה פשוט. ופירוש באמצען שכתב הרשב"א יצא ידי חובה בדיעבד, ודאי בין תינוק לתינוק קאמר כמו שכתב פאר רום מעלתו, ונראה לי הוא הדין נמי בין המילה לפריעה של הראשון קאמר כנ"ל.

הן אמת דברי הבית יוסף סי' רס"ה הנ"ל [קצת, ב ד"ה וכתב עוד, סע' ה מהד' מכון ירושלים] צל"ע, דלכאורה תמוה, לדידן קיימא לן ברכת להכניסו אחר המילה וכו"ת, ובתוספות פסחים ז' ע"א מייתי ראייה לזה מברכת אירוסין שאינו מברך אלא אחר אירוסין, ואנן הא קיימא לן ברכת אירוסין קודם הקידושין, ומעשים בכל יום כן. וצ"ע. ומצאתי ראיתי להגאון בספר המקנה בקונטרס אחרון סי' ל"ד [סע' א ד"ה ואחר שיגמור] תירוצ' לזה, שכתב שם וזה לשונו, ולפי מנהגינן שמקדשין תחת החופה והוי קידושין ונישואין ביחד, צריך לברך קודם קידושין, כיון שמיד [ש]נתקדשה נעשית נשואה תו לא שייך לברך ברכת אירוסין, כמו שכתב הריב"ש סוף סי' פ"ב דאין לברך ברכת אירוסין אחר הנישואין וכו'. יעויין שם.

שוב מצאתי להב"ח ביורה דעה רס"ה [אות ד ד"ה ורשב"ם] הקשה כן בהדיא, לדידן קיימא לן להכניסו אחר המילה וברכת אירוסין קודם קידושין ושניהם על ידי אחר, ותירץ היינו טעמא לחלק משום מל ולא פרע כאילו לא מל הוה ליה עובר לעשייתו, משא"כ באירוסין אחר שקידש כבר נעשה מעשה אין לברך, יעויין שם. והיינו להרמב"ם פרק י"א מברכות וגם מדין הגמרא, אבל תירוצ' המקנה הנ"ל על פי מנהגנו ניחא גם לשיטת הגהות אשרי בשם האור זרוע ברמ"א יורה דעה ריש סי' י"ט כנ"ל [לעיל ד"ה והוכחת מעלתו].

אבל לעניות דעתי עדיין על הרמב"ם גופיה קשיא, דבפרק ג' מאישות פסק בקידושין גרידא בלא חופה מברך קודם קידושין, ולא חיישינן שמא ימלך אם מקדש על ידי אחר מברך או שמא לא תאבה האשה, ובפרק ג' ממילה פסק כר"ת [ד]להכניסו מברך אחר גמר מילה כהוכחת הכסף משנה הנ"ל, וצ"ע.

שמה ימלך, ולכן פסק אם אב עצמו מוהל מברך להכניסו קודם שימול, אבל הבית יוסף השיג בזה, דשמה ימלך לא חיישינן, אבל מכל מקום דינא הכי דלהכניסו מברך אחר המילה, ומטעם דברכת שבח הוא, ואפילו אם אב עצמו מוהל נמי, ולכן לא העתיק בשו"ע חילוק דהרשב"א בין האב לאחר. כן נראה לי ליישב דברי הבית יוסף והכסף משנה דמכוונים המה.

[הוספת המחבר: ותירוצ הלחם משנה פרק ג' דאישות הנ"ל לפי ראיית הרמב"ן להרמב"ם מפסחים ז', הא דלא נקט הש"ס חוץ מלהכניסו היינו טעמא משום דבאחר עושה המצוה לא מיירי, תמוה ואין לו מובן, דהא טעמא בכהאי גוונא דאין מברך עובר לעשייתו הוא דשמה ימלך, ואם תמצי לומר דלא מיירי בכהאי גוונא, אם כן ליתא גם כן לראיית הרמב"ן מדלא נקט ש"ס חוץ מברכת אירוסין, זה אינו, דהא להראב"ד גם במקדש עצמו איכא האי טעמא שמה לא תאבה האשה, אם כן יש לומר דלא מיירי בכהאי גוונא].

ודעת הראב"ד דמשהו להו ברכת אירוסין וברכת להכניסו, יש לומר איפכא סבירא ליה, כיון דסבירא ליה אין שם אב אחר מברך להכניסו בפרק ג' מהלכות מילה [ה"א], ודאי ברכת השבח הוא לדידיה, והכי נמי ברכת אירוסין סבירא ליה שבח הוא. ומכל מקום כתב האי טעמא דשמה ימלך, תרי טעמי סבירא ליה לברך אחר מעשה. ותשובת הרדב"ז הנ"ל סבירא ליה בהא כהרמב"ם דאירוסין ברכת מצוה הוא ולא כהראב"ד, וגם בזה דברכה לבטלה היא אחר מעשה סבירא ליה כהרמב"ם ולא כהרמ"א ביורה דעה סי' י"ט הנ"ל.

ומה שהוכיח מעלתו דגם לטעם שלישי של הרא"ש משום מל ולא פרע כאילו לא מל מיקרי שפיר עובר לעשייתו, על כרחך צריך לומר האי טעמא שמה ימלך ולא אפשר לברך קודם, דאם לא כן קשיא על הרא"ש, הא קיימא לן בירושלמי [ברכות פ"ט ה"ג] דמייתי התבואות שור סי' י"ט ס"ק ט"ו כר' יוחנן עובר לעשייתו בעינן ולא בשעת עשייתן כרב הונא, וכדפסק הרא"ש [חולין פ"ו סוף סי' ו'] בשם בה"ג [סי' סט הל' כיסוי הדם, עמ' תרנז מהד' מכון ירושלים] גבי כיסוי הדם וכו'.

הוכחה זו נסתר מחמתו על פי מה שכתב פאר רום מעלתו נ"י בעצמו לתרץ השגת תבואות שור על הפרי חדש סי' י"ט [ס"ק ו'] מדברי בה"ג הנ"ל¹⁰, והוא דהתם דווקא בכיסוי דם אמרה בה"ג, דכיסוי גמר שחיטה הוא, ר"ל כיון דכבר בירך על השחיטה עובר לעשייתה אין לברך על חציה השני באמצע העשייה, משא"כ ברכת השחיטה עצמה אתי שפיר פסק הפרי

שוב מצאתי בתשובות הרדב"ז חלק ג' סי' תקס"ח שכתב וזה לשונו, לברך אחר הקידושין הוי ברכה לבטלה דמה שנעשה נעשה, ומזה טעם התקינו לברך ברכת אירוסין קודם הקידושין דלהוי עובר לעשייתן, ואף על גב דאיכא למיחש שמה לא תתמצא לקבל הקידושין ונמצא שבירך לבטלה, הא לא קשיא, דאין דרך לקדש אלא אחר שידוכין, ושארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב וכו', עד כאן לשונו. ותיתי לי שקיימתי מסברתי תירוצ הרדב"ז, ואם כן פשוט מתורץ הקושיא הנ"ל גם לדידן גם להרמב"ם, במילה חיישינן שמה ימלך משא"כ בקידושין מהאי טעמא הנ"ל, ואין צריך לתירוצ הב"ח והמקנה.

מכל מקום עדיין צ"ע, דהא גם במילה מצינו לראשונים שדנו במי שנתן בנו למוהל למולו אי הדר ביה עובר האב על קרא זה שארית ישראל וכו', ולא ידברו כזב וכו', עיין בבית יוסף יורה דעה סי' רס"ד [קצו, א ד"ה ואני מצאתי, סע' א מהד' מכון ירושלים], והכי נמי איפכא אחר שהמוהל הבטיח לאבי הבן שימול את בנו אין לנו לומר שמה ימלך ויעשה איסור, שארית ישראל לא יעשו עוולה וכו', ומכל שכן למונעו ממצות מילה בזמנה [החמורה]. ואם כן הדרא קושיא לדוכתה על שני פסקי הרמב"ם הנ"ל, מאי שנא ברכת להכניסו מברכת אירוסין.

אמנם באמת זהו כוונת השגות הראב"ד סוף פרק ג' מאישות. ואם כן נראה לי ברור דהיינו טעמא דהכסף משנה פרק ג' ממילה הנ"ל שכתב בפשיטות טעמיה דהרמב"ם לפסוק כר"ת משום דברכת שבח הוא ולא כהלחם משנה פרק ג' מאישות הנ"ל, כדי לתרץ השגת הראב"ד, דהראב"ד משווה להו אהרדי, או דגם שניהם ברכת המצוה נינהו סבירא ליה וכתשובת הרי"ף והרא"ש הנ"ל וכמו שכתבתי לעיל אליביה, או בהיפוך סבירא ליה דגם שניהם ברכת שבח נינהו. אבל הרמב"ם מחלק ביניהם, ברכת אירוסין ברכת מצוה הוא בעינן עובר לעשייתן דוקא לעיכובא, דאחר מעשה אין מברך, ולא חיישינן ביה שמה ימלך, אבל ברכת להכניסו ברכת שבח הוא ואין צריך עובר לעשייתן. וכן פסק המחבר [אה"ע סי' לד סע' א, יו"ד סי' רסה סע' א] כהרמב"ם בשני המקומות.

ודברי הבית יוסף סי' (רמ"א) [רס"ה] על תשובת הרשב"א שפ"ב הנ"ל, שכתב ואנו נהגנו בארץ ישראל שלא לחוש לשמה ימלך שהרי אנו מברכין ברכת אירוסין קודם קידושין, עד כאן לשונו, השווה אותם להדדי, תמוה טובא, שהרי בשו"ע פסק במילה מכל מקום לא יברך קודם המילה להכניסו וכו'. וצ"ל כוונתו בבית יוסף באמת רק להשיג על טעמא דיהיב הרשב"א

סמוך מיד לשחיטה, ואף אין מניחין את היהודי לומר ברכת על השחיטה אחר מילים אלו, וכתב הפר"ח שאפשר שיברך על השחיטה אחר שכבר התחיל לשחוט מקמי גמר הכשר שחיטה. והקשה התב"ש מדברי בה"ג, דבאמצע

שלא יצא י"ח אם בירך אחר הפריעה, שהרי ברכה לבטלה. 10. הפר"ח איירי במקומות שבהמה שנמצאה טריפה נותנים לגוי, אולם לפי דתם אין בהמה כשרה אא"כ אמר אל"ה וואכב"ר, והם מקפידים שיאמר מילים אלו

חדש, כיון שלא בירך עובר לעשייתה מברך באמצע עשייתה וכו'. ואם כן פשוט דבשוחט עצמו מכסה דווקא אמרה בה"ג, כיון שכבר בירך תחילה הוה ליה כיסוי סיום מצוה, משא"כ אם אחר מכסה מודה בה"ג דמברך עובר לעשייתה הכיסוי. ולפי זה הרי הרא"ש [ד]איירי באחר מל שפיר כתב להכניסו מברך בין מילה לפריעה, ומיקרי עובר לעשייתה, היינו האב שלא בירך עדיין לדידה הוה ליה שפיר באמצע העשייה עובר לעשייתה הפריעה, כמו בנטילת ידיים ולולב.

אלא הא מיהת יפה העלה כבוד תורתו על פי דעת בה"ג, דמוכח או כט"ז דאם האב מוהל אין מברך באמצע בין מילה לפריעה, כיון שכבר בירך על המילה תחילה, אלא מברך תחילה גם להכניסו, או דמברך (גם) להכניסו גם לכתחילה אחר הפריעה כמו בכיסוי דם לבה"ג, ולא כמו שכתב מעלתו דווקא אם לא בירך קודם הפריעה כנ"ל. ולפי זה מדלא אשתמיט לשום פוסק דסבירא ליה הכי לברך להכניסו לכתחילה אחר הפריעה אם האב עצמו מוהל, על כרחק נראה לי דאין עניין דעת הבה"ג גבי כיסוי דם לכאן כלל, מתרי טעמי.

חדא, דהא שני קושיות רשב"ם להכניסו משמע להבא וגם בעינן עובר לעשייתה, מתרץ הרא"ש בזה שכתב וזה לשונו, בשאבי הבן מברך מיד אחר ברכת המוהל מיקרי שפיר עובר לעשייתו וגם להבא, לפי שעדיין לא פרעו ותנן מל ולא פרע כאילו לא מל. עד כאן לשונו. ופשיטא מילתא דאם לא פרע מיד אחר המילה עד אחר שעה ויותר שכבר הסיח דעתו, ומכל שכן אם שהה והמתין מלפרוע עד יומא אחרא, מברך על הפריעה לבד שני הברכות על המילה ולהכניסו, דהא גם על ציץ מעכב אם חוזר עליו הוא צריך לחזור ולברך כל הברכות כיון דמקודם לא נגמרה המילה כהלכתה, כמו שכתב בשו"ע סי' רס"ה סעיף [ג] בהג"ה, מכל שכן על הפריעה דתנן ביה לישנא מל ולא פרע כאילו לא מל. אם כן קודם הפריעה לא מיקרי באמצע המצוה ובשעת עשייתה, אלא התחלת המצוה הוא, שהרי מברך עליה לבד גם ברכת על המילה דכאילו לא מל כלל עדיין הוא, וגם ר' יוחנן בירושלמי מודה בזה דעובר לעשייתו מיקרי קודם הפריעה, ולכן מברך להכניסו ולהבא משמע. משא"כ בנידון דבה"ג דשחט ולא כיסה לא תנן ביה כאילו לא שחט, ואם כיסה לאחר זמן אינו חוזר ומברך אז על השחיטה, ואף על גב דחדא מצוה היא לבה"ג וכיסוי גמר וסיום מצות שחיטה היא, לכן מהאי טעמא מיקרי התם קודם הכיסוי באמצע המצוה ולא הוי עובר לעשייתה. ולפי זה עולה יפה השגת התבואות שור סי' י"ט על הפרי חדש, לפי שכיון דשחט כבר סימן אחד או רק מעט הוושט, אילו הפסיק שיעור שהייה

תו אין מצוה לגמור השחיטה, דכבר נתנבלה, אם כן פשיטא דליכא למימר דעובר לעשייתו הוא מיקרי, דהא כולה שחיטה חדא מצוה ממש הוא ובאמצע המצוה, וכדאסברה לה התבואות שור בהדיא הכי, איכא למילפא מקל וחומר מנידון דבה"ג. ואין מקום כלל להשגת מעלתו עליו דלפי זה דברי הרא"ש סותרים את עצמם גבי ברכת להכניסו וכו', וזה אינו, דקודם הפריעה הוה ליה עובר לעשייתה המילה ותחילת המצוה ממש, דמה שחתך ומל הערלה לבד הוא כאילו לא מל, מה שאי אפשר לומר כך גבי שחיטה דסימן ראשון ששחט הוה ליה כאילו לא שחט, דאם כן נבילה הוא, ועל כרחק באמצע המצוה מיקרי, וכמו בין שחיטה וכיסוי לבה"ג. ואין צריך להאריך בפשיטות. הא חדא.

ועוד שנית, הרי זה לשון הירושלמי, מצוות מאימתי מברך עליהן, ר' יוחנן אמר עובר לעשייתן, רב הונא אמר בשעת עשייתן. ולא נתבאר במה פליגי. ולעניות דעתי הא תליא בפלוגת הרמב"ם [הל' ברכות פ"א ה"ו] והגהות אשרי הנ"ל [חולין פ"א סי' ב] בשם אור זרוע בש"ך סי' י"ט [ס"ק ג] בברכת המצוה אי מברך אחר גמר המצוה, והא תליא ליה בפלוגתא (ו)דרבינא וסתם גמרא בברכות דף נ"א [ע"א] גבי ברכת נהנין אי מדמינן ליה לטבילה לברך אחר הגמר או לא. אם כן יש לומר, רב הונא סבירא ליה כרבינא דגם אחר הגמר מברך כמו דפסק הגהות אשרי ואור זרוע גבי ברכת המצוה הכין, לכן לכתחילה גם באמצע מברך בשעת עשייתן, אבל ר' יוחנן סבירא ליה כמסקנת הש"ס כיון דאדחי אדחי ולאחר גמר גם בדיעבד אין מברך, לכן סבירא ליה לכתחילה גם באמצע אין מברך, אלא אם כן שכח לברך מקודם אז מותר לברך באמצע, אבל לכתחילה בעינן עובר לעשייתן וקרמב"ם.

וזהו דווקא בברכת המצוה דסבירא ליה לרמב"ם אחר המעשה שוב אין מברך כלל וברכה לבטלה הוא, יש שלושה חילוקי זמנים, עובר לעשייתה מצוה בעינן לכתחילה לברך, באמצע עשייתה מותר לברך בדיעבד, לאחר גמר עשייתן אסור לברך. והכי דייק לשון הירושלמי דבברכת מצוה דווקא פליגי. אבל ברכת השבח הרי הרמב"ם מודה דמברך גם אחר מעשה בדיעבד, וכדמייתי פאר רום מעלתו נ"י הכי גם כן משמיה דהתשב"ץ [ח"ב סי' עדי'], בהא גם ר' יוחנן מודה לרב הונא דמברך בשעת עשייתה לכתחילה ואין צריך דווקא עובר לעשייתה. ובהדיא פסק הרמב"ם כן בפרק י"א מהלכות ברכות הלכה ב' וג', כל מצוות עשה וכו' וכן כל המצוות מדברי סופרים וכו' מברך על הכל קודם לעשייתן וכו', ובהלכה ט' י' זה לשונו, כל מצוה וכו' כגון מילת בנו ופדיון הבן מברך עליה בשעת

בזה כאילו נעלמו ממנו דברי הרא"ש פרק ר' אליעזר דמילה הנ"ל, וזה אינו כאמור.

אבל לעניות דעתי צריך עיון סברת (ד)בה"ג, דלדידיה תקשה בפסחים ז' כל המצוות וכו' חוץ מן הטבילה וכו', הוה ליה למימר נמי חוץ מברכת כיסוי כיון דלא אפשר קודם ולא באמצע. ונראה לי, דהתם בי רב אמרי חוץ מן הטבילה וכו' ושופר, אלא אמר רב חסדא חוץ מן הטבילה לבד. והנה אמרי בי רב הוא רב הונא וכן רב חסדא הוא תלמיד דרב הונא כדאיתא בסנהדרין דף י"ז ע"ב ובתוספות שם ד"ה אלא וכו', ורב הונא לטעמיה בירושלמי האמר בשעת עשייתו, ומודה הבה"ג אליביה דידיה דמברך באמצע קודם הכיסוי, לכן קאמר חוץ מן הטבילה לבד. אבל אם כן תיקשי רישא, בי רב אמרי חוץ מן הטבילה, והא בי רב הוא רב הונא ורב הונא לטעמיה הא סבירא ליה בכל המצוות נמי אין מברך עובר לעשייתו אלא בשעת עשייתו. וצ"ל דהכי קאמר, חוץ מן הטבילה דמברך לאחר עשייתו, משא"כ בכל שאר המצוות דמברך בשעת עשייתו דווקא. ולהכי לא אמרי בי רב נמי כלישנא דשמואל כל המצוות מברך עובר לעשייתו, משום דבאמת פליג בזה וסבירא ליה באמצע מברך, ושמואל כר' יוחנן סבירא ליה.

ועל פי דברינו נדחה הוכחת השאגת אריה בתשובה סי' כ"ו [ד"ה ועוד נראה] ראייה להגהות אשרי בשם אור זרוע ודלא כהרמב"ם, מהא דשמואל גופיה דאמר כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתו, ולא קאמר אינו מברך אלא עובר לעשייתו דהוי משמע אפילו דיעבד נמי לא, אבל השתא דקאמר מברך עליהן עובר לעשייתו אינו במשמע אלא לכתחילה. עד כאן לשון השאגת אריה. ולעניות דעתי הרמב"ם לטעמיה הא סבירא ליה ברכת שבח כמו שהחיינו מברך בשעת עשייתו, אם כן להכי אמר שמואל דלכתחילה, דלא אתי לשלול לאחר עשייה דאין מברך דאם כן הוי אמר לשון דיעבד וגם הוי אמר חוץ מן הטבילה כדאמרי בי רב, אבל כוונתו לשלול שעת עשייה, ולאפוקי מרב הונא קאמר לכתחילה מברך עובר לעשייתו, אבל דיעבד מברך בשעת עשייה, ולכן דייק כל המצוות מברך עליהן עובר וכו' ברכת המצוות דווקא, אבל ברכת השבח מברך לכתחילה בשעת עשייה ולא צריך דווקא קודם. ולהשאגת אריה קשה, מאי שנא כל המצוות וכו' דנקט שמואל, ותיפוק ליה ברכת השבח נמי כנ"ל, וצ"ע.

העולה מדברינו, כי צדקו דברי הג"ה אלפסי ודברי חידושי הגרשוני וברכי יוסף ושערי דעה שהעתיקו דבריהם דלא כפסק הטו"ז, אלא דינא דאב מוהל בעצמו נמי תליא

עשייתה שהחיינו, ואם לא בירך וכו' מברך עליה שהחיינו בשעה שיצא ידי חובתו בהן, וכן כל כיוצא בהן, אחד העושה מצוה וכו' מברך קודם עשייתה אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לעשות וכו'. עד כאן לשונו. הנה באר היטב דקדק בלשונו הצח לחלק בזה בין ברכת המצוות דמברך קודם עשייתה ובין ברכת השבח כגון שהחיינו וכיוצא בזה מברך בשעת עשייתה בשעה שיצא ידי חובתו בהן ולא קודם שיצא ידי חובתו וכו'. וכן מוכח מסידור פסקי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות מילה [ה"ג] בברכת שהחיינו וכו' כנ"ל. וזה מסכים לדינו של רבינו ירוחם נתיב י"ג חלק א'¹² והב"ח¹³ באורח חיים סי' קע"ה בברכת הטוב והמטיב ודינו של הבית יוסף סי' תרמ"ג [ד"ה ומה שכתב שיושב, סע' ב מהד' מכון ירושלים] בברכת שהחיינו דסוכה דמייתי להו פאר רום מעלתו נ"י, ולדינו דתשב"ץ [שם] ושאר ראיות שהבאתי אני עני ריש מילין להוכיח כן.

ועתה נתגלה לנו דעת ראש המורים כן הוא הרמב"ם ומקור נובע מירושלמי גופא דגם ברכת מצוה פליג רב הונא, אבל בברכת השבח גם ר' יוחנן מודה לרב הונא בשעת עשייתה מברך [ופלא על המחברים ששום אחד לא הרגיש בפסקי דינא דהרמב"ם]. ובשני הדינים חלוקים, גם לכתחילה אימתי מברך גם אחר מעשה בדיעבד אם מברך, והא בהא תליא כנ"ל.

ולפי זה פשוט דלהטו"ז ביורה דעה סי' א' ס"ק [י"ז] דשחיטה ברכת השבח הוא, ליתא להשגת התבואות שור על פסקא דהפרי חדש מהירושלמי דקיימא לן כר' יוחנן, דהא מודה ר' יוחנן בברכת שבח. אבל כיון דהפרי חדש גופיה [סי' א ס"ק לג] וגם התבואות שור במקומו שם סי' א' [ס"ק נט-ס] פליג על הטו"ז בהדיא דשחיטה ברכת מצוה הוא כמו תרומה, לכן שפיר השיג התבואות שור על הפרי חדש לטעמיה. ולפי זה גבי מילה, דוודאי ברכת על המילה ברכת מצוה היא, אין לברך באמצע בין מילה לפריעה, דקיימא לן כר' יוחנן עובר לעשייתו ממש בעינן לכתחילה, אלא אם כן בדיעבד מותר לברך באמצע, אבל לאחר הפריעה שוב אין מברכין. אבל ברכת להכניסו הוא ברכת השבח לר"ת והרא"ש, הא מודה ר' יוחנן לרב הונא בשעת עשייתה מברך גם לכתחילה, אפילו אם תמצוי לומר בין מילה לפריעה מיקרי באמצע המצוה, ברכה זו להכניסו שם מקומה וזמנה ולא קודם, ועל כל פנים שווים קודם ואמצע עשייתה. משא"כ שחיטה וכיסוי, שניהם ברכת מצוה הם, כמו שכתב הרמב"ם פרק י"א מברכות הלכה ו' כיסה ולא בירך אין מברכין אחר עשייה, לכתחילה נמי אין מברך באמצע עשייה לבה"ג, דחדא מצוה הוא. ואין דברי הרא"ש סותרים זה את זה, ובחינם תפס פאר רום מעלתו נ"י על התבואות שור

12. לא מצאתי. 13. אולי צ"ל ב"י, ד"ה מצאתי כתוב.

בטעם ברכת שבח הוא להכניסו מברך בשעת עשייה קודם הפריעה.

וכן נראה לי דעת הכל בו שסותר דבריו מסי' ע"ג [ד"ה וקודם שימול] לסי' כ"ג [ד"ה הנוטל ידיו] כמו שגם פאר רום מעלתו נ"י העיר, אבל פשוט דסבירא ליה דתליא בטעמיה וגם לא פליג, וכמו שכתב מהרש"א וחיידושי הגרשוני והכל בו והג"ה סמ"ק [מצוה קנא ס"ק לז] דמיייתי ליה מעלתו וכן עיקר. ואם האב אינו פורע גם הט"ז מודה כנ"ל. ועיין סוף ספר הכל בו [סי' קמו] דין הלכות ברכות הריח דף י"ג ע"ב וע"ד [ד"ה ובשופר מברכין וד"ה המברך אומר] ברכת להכניסו אימתי מברך, והני טעמים הנ"ל בארוכה.

ובספר פענח רזא פרשת תצא על ברכת אירוסין ונישואין עובר לעשייתן בעינן. ועיין בטור אבן העזר סוף סי' קס"ו [צב, א, סע' ט(א) מהד' מכוון ירושלים] וב"ח שם [אות ג] בשם העיטור [אות כ כתובת יבמין לח ע"ב, וח"ב הל' ציצית עו ע"ג] על בעילת יבמה או על כניסת יבמה וכן על כניסת אישה בחופה וקידושין בשעת בעילת מצוה, והוא פליג על להבא משמע ובעינן עובר לעשייתו, אלא כיון שתלוי באחרים דילמא תסרב וברכה לבטלה הוא, לכן מברך אחר בעילה לבעול יבמה, עיין שם. ובבית שמואל ס"ק י"א שם תליא ליה בברכת אירוסין. וצל"ע [ד' בס"י ל"ג] הוה ליה להרמ"א להביא נמי לברך על ביאה דקידושין. אמנם הר"ן פרק קמא דפסחים ז' [ד, א בדפי הרי"ף ד"ה גרסינן] בשם ירושלמי [ברכות פ"ט ה"ג] והרמב"ן [פסחים ז, ב] כתב שאין לברך על קידושי ביאה משום לא יראה כך ערות דבר, דבשעת מעשה בעילה ערום לא יברך, וקודם מעשה לא דבעינן עובר לעשייתן ולא עובר דעובר וכו', עיין שם היטב. וצל"ע מסי' קס"ו הנ"ל באבן העזר [סע' ט], איך יברך התם ביבמה. וצל"א אחר כך מברך, משום דגבירא לא חזי מקודם. ולכן לא נקט נמי בגמרא חוץ מברכת קידושי ביאה ויבמה להטור ובית שמואל הנ"ל, לפי שהוא בכלל חוץ מן הטבילה. אבל הגהות אשרי הנ"ל פרק קמא דברכות [סי' יג] מביא חילוק ירושלמי ורמב"ן, וסותר את עצמו דעת הגהות אשרי הנ"ל בין אי בעילה ברכת המצוה היא בין ברכת נהנין כאכילה היא סבירא ליה כהרמב"ם.

ומוכח לכאורה מרמב"ן וירושלמי [ד' לקדש בביאה אין איסור דרבנן רק משום פריצות בעלמא, וכמו שכתב מהר"ק שורש¹⁴, דאם לא כן תיפוק ליה [ד' על איסור דרבנן אין

מברכין לכולי עלמא, בשו"ע [סע' א] וט"ז [ס"ק א] אורח חיים סי' קצ"ו. וכן הוכחתי מהרב המגיד פרק ראשון מאישות [ה"ד] חזקה אין אדם עושה בעילת זנות ואיסור דרבנן כולי עלמא לא זיהרי ביה, וקשה, הא על כרחך בקידשה על תנאי ובעל סתם עושה איסור דרבנן מקדש בביאה, ואבד חזקת כשרות שלו ממה נפשך, ועל כרחך דזה רק פריצות בלבד הוא¹⁵.

ועל דבר הפלוגתא דהט"ז סי' א' ביורה דעה [ס"ק יז] [ד' מחלק בין שחיטה לתרומה, דמצות הפרשה הוא מוכרח לעשותו¹⁶, והפרי חדש [ס"ק לג] שם והמגן אברהם ריש סי' ח' [ס"ק ב] פליגי דהפרשה לשחיטה דמי ובשניהם אין מוכרח, עיין שם. ומעלתו הרגיש לתמוה על השל"ה בשער האותיות דין ס"א שהקשה בהג"ה שם [דין נט] על דברי עצמו מציצית, הוה ליה להקשות מברכת שחיטה ותרומה וכו'. הנה בשו"ע מהגאון מוהר"א ווילנא [או"ח סי' ח סע' א] קורא תימה על דברי מגן אברהם בסי' ח' הנ"ל שאין מובן, דהא ודאי אסור לעשות עיסתו קבין ומוכרח הוא בחלה ותרומה, עיין שם. ואני בעוניי מאז העירותי בזה על המקנה ריש פרק שני דקידושין [מא, א ד"ה בגמ' מצוה בה] וגם בסוגיא דשליחות שם דתרומה אין מוכרח ואינו מצווה על הפרשת תרומה, כתב כן בפשיטות דלא כט"ז הנ"ל. והנה בתוספות מסכת ראש השנה דף ד' סוף ע"א [ד"ה ומעשרות] פשיטא להתוספות דתרומה איכא בבל תאחר, והגאון בספר טורי אבן שם [ד"ה ומעשרות] פליג, יעויין שם. ובאמת בירושלמי ריש פרק ג' דשקלים איתא כל המשהה את טבלו עובר בבל תאחר, ומעשר בהמה בלבד הוא דאינו טובל אין הכרח בו, מבואר בהדיא כדעת התוספות דראש השנה הנ"ל¹⁷. ולפי זה עולה יפה גם כן חילוק הט"ז הנ"ל.

אלא דכבר הוכחנו לעיל ריש מילין [ד"ה ומזה גופא] דגם שחיטה ברכת מצוה היא כנ"ל.

ובבית יוסף ביורה דעה סי' א' [ז, ב ד"ה וחרש, סע' ו-ז מהד' מכוון ירושלים] מביא פלוגתא הרא"ש [חולין פ"א סי' ג] והגהות אשרי [שם], במדבר ואינו שומע לכולי עלמא לכתחילה לא ישחוט ואחר יברך כמו בתרומה, ובאילם שומע ואינו מדבר פליגי, להגהות אשרי נמי לא ישחוט לכתחילה ולא יתרום ואחר יברך, אבל להרא"ש אחר מברך ואילם תורם ושחט על ידו. ותמוה לי, הא איכא חששא דשמא ימלך, ואי אפשר לברך עובר לעשייתו לכתחילה. אמנם לט"ז דשחיטה ברכת שבח הוא אין צריך עובר לעשייתו נחא, אבל הבית יוסף כתב

היא ברכת השבח על שאסר לנו אכילת בשר בלא שחיטה וכו'. 17. לכאורה יכול הטורי אבן לנקוט כפירוש קרבן העדה שם שהירושלמי עוסק במעשר בהמה, אך גם אם עוסק במעשר דגן יכול ללמוד שהכוונה למעשר שני (עי' באריכות בפירוש דף על הדף שקלים ז, ב בעניין המשהה טבלו).

14. מספר השורש לא מצויין בדפו"ר, ולא מצאנו את הדברים במהר"ק. וצ"ע. 15. צ"ע כוונת רבנו בהוכחתו מה"ה. 16. הט"ז כתב שמצות הפרשת תרומה היא חיוב גמור שאינו תלוי ברצונו לאכול, ועל מצוה זו תוקנה הברכה, ואילו בשחיטה אין חיוב אם אין ברצונו לאכול, וממילא הברכה

ועל פי זה נראה לי להצדיק ראיית הש"ך סי' י"ט [ס"ק ג] לשיטת הרמב"ם, ועיין בנקודות הכסף [שם] מחק הראייה בש"ך, וכן השאגת אריה סי' כ"ו, עיין שם. אבל לעניות דעתי נראה הכי, כיון דגברא לא חזי למה תני טבל ועלה דיעבד, הוה ליה למימר טפי טובל ועולה ואומר בעלייתו וכו' לכתחילה, אלא על כרחך דיוקא קמשמע לן דבעלמא בנראה ונדחה אדחי אין מברך, דלא כרבינא כנ"ל. וראייה נכונה היא אי מוקמינן ברייתא כר' יהושע דיבמות מ"ו ודו"ק. ועיין פרי חדש [ס"ק ג] ופילתי סי' י"ט [ס"ק ג]. ובספר כנפי יונה [שם ד"ה ומיהו ראייה] הקשה שם שמואל אשמואל, והוא קושיית הגמרא במנחות ל"ה סוף ע"ב מהנחה עד קשירה, ולא תירץ הש"ס כתיירו, וצ"ע. ועיין תוספות שם דף ל"ו סוף ע"א [ד"ה וכשיגיע זמן] משמוש וכו'.

ועוד מילין לאלוקי בזה. עיין ראב"ד בבית יוסף אורח חיים סי' קע"ב [קנב, א, סעי' א-ב מהד' מכון ירושלים] שלוש שיטות¹⁹. א', יש סבירא להו גם בגמר מברך ברכת נהנין כרבינא²⁰. ב', סבירא להו גמר אין מברך, אבל נזכר עוד המשקין בפיו הוה ליה עובר לעשייתו קצת²¹. ג', יש סבירא להו דעתו לאכול עוד דווקא²². ורמב"ם [הל' ברכות פ"ח הי"ב] כתב מברך בסוף, על כרחך סבירא ליה דהוה ליה כהאי גוונא נמי עובר לעשייתו כנ"ל²³. עיין ברכי יוסף באבן העזר סי' ל"ד [ס"ק ב]. ודברי התבואות שור סי' י"ט [ס"ק א] תמוהים מבית יוסף [שם בשם הרא"ש] ולבוש [סי' קעב סעי' א ובהג"ה שם], [ודבריהם] נראה לי עיקר. וכן כתב הרא"ש סוף פרק שלושה שאכלו [ברכות פ"ז סי' לג] נזכר ועודן בפיו הוה ליה עובר להנאתו, וכן כתב עוד הרא"ש סוף פרק שלושה שאכלו וכו' [שם סי' לד] בטעמא דניגוב, וכן כתב עוד הרא"ש פרק קמא דכתובות סי' י"ז כל זמן ארוסה, כמו כל זמן שלא עיכל מזון מיקרי עובר וכו'. ובאורח חיים סי' רס"ג ברמ"א [סעי' ה] ברכת הדלקה בשבת אי אפשר עובר וכו'. וקשה, אם כן הוה לן למימר בפסחים ז' הנ"ל חוץ מטבילה והדלקת נר שבת. וצ"ל דזה מיקרי נמי עובר לעשייתו, דנמשך כל זמן שדולק. ועיין מגן אברהם שם, צע"ק. ועיין מגן אברהם [ס"ק ב] וב"ח סי' תל"ב [אות ב], שהניח בצ"ע על ב"ח²⁴. ועוד במגן אברהם סי' רי"ד דכל משך זמן המצוה שפיר מברך. ובאמת הב"ח בעצמו מפרש כן אליביה להרא"ש, אבל כיון דמביא בתחילה בשם הכל בו [סי' מח ד"ה וחכמים] דמשמע בהדיא מדבריו דלאחר שסיים בדיקתו הפסיד הברכה, לכן מסיק הב"ח ספק ברכות להקל

גם תורם ושוחט על ידו, הדרא קושיא לדוכתא, הא תרומה ודאי בעינן עובר לעשייתה דברכת המצוה הוא, ועל כרחך לא יתרום לכתחילה אילם ואחר מברך דשמא ימלך, וצ"ע. והיינו טעמא דהגהות אשרי דפליג וסבירא ליה גם שחיטה ותרומה אי אפשר לכתחילה על ידי ברכת אחר, משום דאי אפשר ביה עובר לעשייתו, וכמו בברכת להכניסו וכו'. [הוספת המחבר: גם כתב הבית יוסף [שם] מברכות ט"ו [ע"ב] בלשון הרא"ש דבכל המצוות אינו שומע יצא בדיעבד דווקא ולא לכתחילה חוץ מקריאת שמע וכו', צל"ע, התם בהדיא איתא גם ברכת המזון לא יצא כמו בקריאת שמע לר' יוסי, רק ברכה דרבנן יצא. ויש ליישב.]

ובעיקר פלוגתת דרמב"ם והגהות אשרי¹⁸, תליא ברבינא ודיחוי הש"ס ברכות דף נ"א [ע"א]. ונראה לי לבאר טעמם להלכה, דהא טבילה ברייתא בהדיא תני לה דמברך אחר גמר מעשה לכולי עלמא, משום דגברא לא חזי לברך קודם טבילה וציוונו, דאכתי נכרי הוא בטבילת גר, כמבואר בתוספות [פסחים ז', ב ד"ה על הטבילה] ורא"ש [פסחים פ"א סי' י]. ולכאורה לר' אליעזר ביבמות מ"ו [ע"א] מל ולא טבל סגי כמו באבות, אם כן לדידיה גברא חזי, וקשיא ברייתא פסחים ז' וברכות נ"א טבל ועלה וכו', אמאי בעלייתו אומר וכו', הא בעינן עובר לעשייתו וכיון דאדחי אדחי. וצ"ל ברייתא כר' יהושע אתיא [יבמות שם]. אם כן יש לומר, שמואל [פסחים שם] נמי לא פליג על בי רב, והא דלא נקט גם כן במילתיה חוץ מן הטבילה וכו' היינו טעמא משום פלוגתא דר' אליעזר. ועיין צל"ח פסחים שם [ע"א] ותשובת השאגת אריה סי' כ"ו. אם כן היינו טעמא דהאור זרוע והגהות אשרי, כל מצוות יליף מדין טבילה, והיינו טעמא (דרבינו) [דרבינא] גופיה ברכות נ"א ברכת נהנין נמי מדמינן ליה, ולא חש לדיחוי של הש"ס דיחוי מעיקרא שאני דגברא לא חזי, משום דאם כן הוה ליה למיתני ברייתא פלוגתא דר' אליעזר אומר טבל ועלה אין מברך הואיל ואדחי אדחי כיון דגברא חזי הוא לדידיה על ידי מילה. ועיין כהאי גוונא במהרש"א ביבמות מ"ו שם [ע"ב].

ועוד עדיפא יש לומר, דהא על כרחך כר' אליעזר אתיא הברייתא מדנקט דיעבד, דלר' יהושע הוה ליה למימר טובל ועולה ואחר כך מברך לכתחילה כיון דגברא לא חזי, אלא על כרחך כר' אליעזר אתיא, דגברא חזי לדידיה ומברך לכתחילה עובר לעשייתו, וקמשמע לן גם בדיעבד מברך אחר מעשה. היינו טעמא דרבינא ואור זרוע והגהות אשרי.

23. אמנם בב"י שם הסיק שדעת הרמב"ם כר"ח, שאינו מברך כלל ברכה ראשונה לאחר אכילתו. 24. הב"ח כתב שאם לא בירך על בדיקת חמץ וסיים בדיקתו שוב לא יברך, ואילו למג"א יכול לברך למחרת בשעת השריפה.

18. אם אפשר לברך אחר עשיית המצוה, כנ"ל. 19. היינו שלוש שיטות בהסבר דעת הראב"ד. 20. רשב"א ברכות נ, ב ד"ה והתניא. 21. רא"ש ברכות פ"ז סי' לג. 22. הבנת הב"י ע"פ הראב"ד בהשגות הל' ברכות פ"ח הי"ב.

מיהו למעשה, משום דהכל בו או דסבירא ליה שאין מברך גם תוך משך זמן עשייתה. או דסבירא ליה דאחר סיום הבדיקה הוא סיום המצוה כנ"ל. וגם מביא הב"ח שם פלוגתא דהרמב"ם פרק י"א דברכות ופרק ג' דאישות הנ"ל והגהות אשרי בשם האור זרוע, ובספר ברכת אברהם צרפתי דמייתי הש"ך בסי' י"ט [ס"ק ג.], ושכן מצא כתוב הב"ח לגדול מן האחרונים דהא דהמברך עובר וכו' למצוה מן המובחר קאמר היכא דאפשר וכו' הוכיח בראיות, גם על זה סיים הב"ח מיהו למעשה ספק ברכות להקל וכהרמב"ם. ולא קשה מידי על הב"ח. ועיין כנפי יונה ביורה דעה סי' י"ט [ד"ה בדיון], ועיין בהגהות מיימוניות פרק ז' מלולב אות ו'.

ועיין ברא"ש ריש כתובות [סי' יב] דברכות אירוסין נמי שבח הוא ולא מברך נוסחא לקדש וכו', וכהט"ז ביורה דעה סי' א' הנ"ל. אם כן ליתא לראיית רמב"ן בהרב המגיד פרק ג' מאישות [הכ"ג]. והיינו טעמא דהראב"ד שם דמשה להכניסו וכו' וברכת אירוסין דמברך לאחר מעשה, לכאורה דסבירא ליה ברכת שבח והודאה הן כמו שכתבתי לעיל כל זה. אבל בהדיא כתב ראב"ד האי טעמא שמא ימלך, ועל כרחך סבירא ליה ברכת מצוות הן, אלא כיון דלא אפשר מקודם מהאי טעמא דשמא ימלך הוה ליה כמו בטבילה גברא לא חזי מספק. וכן כתב הפרי חדש יורה דעה סי' י"ט [ס"ק ג.]. וצ"ע, אם כן חוץ מן הטבילה דנקט דבי רב הוה ליה למימר נמי חוץ מהני תרי, אירוסין ולהכניסו. ונראה לי משום הני תרתי לאו מילתא פסיקא הוא, דאב המל מברך קודם וכן מקדש עצמו מברך קודם, אבל טבילה פסיקא הוא, כנ"ל בדברינו כל זה בארוכה.

וקצת קשה לי בפסחים ז' בסלקא דעתא חוץ מן הטבילה ושופר דילמא מקלקלא תקיעה, פריך הש"ס אי הכי שחיטה ומילה נמי דילמא מקלקל ולא עביד מצוה ובירך לבטלה. והרי מילה פירושו החיתוך והסרת הערלה, אפילו אם מקלקל אין ברכתו לבטלה, שעל כל פנים הסיר וחתך ערלה. וצ"ל, על ברכת להכניסו בבריתו קאי הקושיא לרשב"ם בכל ענין, וגם לר"ת באב המוהל, אי חיישינן שמא מקלקל ולא יכנס לברית עדיין אם נשאר ציצין מעכבין מדאורייתא וצריך תיקון הוה ליה עובר דעובר כנ"ל. וסוגיא לא משמע כן וצ"ע, דלא הוזכר שם בש"ס ברכת להכניסו, רק על המילה. וגם מביא בספר הר"ד אבודרהם הל' ברכות שער ט' [מילה וברכותיה, ד"ה ומברך אבי הבן] בשם יש אומרים דאב המל את בנו די לו

בברכת על המילה ואינו חייב לברך כלל להכניסו, עיין שם, וצ"ע.

[הוספת המחבר:] ועיין בספר המכריע סי' ס"א בשם הר"ת, מצוה שיש לה הפסק מברך בעל, והקשה עליו מברכת להכניסו מאי איכא למימר, הוה ליה למימר על מצות הברית, שיש לה הפסק ביום השמיני עד שימול. וכן להיש מפרשים דכל שאפשר על ידי שליח מברך בעל²⁵, קשה נמי להכניסו בבריתו מאי איכא למימר להראב"ד²⁶.

עוד אחת נראה לי לעורר בחשש שמא ימלך ונמצא ברכה לבטלה, היינו אי גם ברכה שאינה צריכה דאורייתא הוא לא תשא כהרמב"ם [הל' ברכות א, טו] חיישינן²⁷, אבל תוספות בראש השנה דף (ל"ד) [לג, א ד"ה הא] ברכה שאינה צריכה רק דרבנן הוא לא חיישינן. ועיין במגן אברהם סי' רט"ו [ס"ק ו]²⁸.

ובמקנה בקונטרס אחרון על הלכות קידושין סי' ל"ד [ד"ה ואחר שיגמור] הקשה ממסכת נדרים [י, א], לה' קרבן לא חיישינן שמא ימלך. ועיין תומים סי' קכ"ב ס"ק א'. ומבבא מציעא דף י"ח [ע"א] שמא נמלך שלא ליתנם, אף דנמצא מעשיו לבטלה, אין ראייה, דהתם חוב הוא לו. ועיין תוספות חולין ריש דף ל"ט [ע"א ד"ה ריש לקיש]. וצ"ע²⁹.

הלא כה דברי ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רמב

[א. מילת ספק נפל, ובעניין רוב וחזקה ועוד.
ב. טומאת כהן לספק נפל]

רוב ברכות לראש צדיק אוהב צדקות, הלא הוא אהובי חביבי, גיבור בתורה כליש וכלביא, הרב החרוץ ועוקר הרים הנגיד ומושל ביראת אלהים, מו"ה משה שענפעלד נ"י בנייטרא.

מכתב קודשו קיבלתי בזמנו וכו', והנני לעשות רצונו לחוות לו את דעתי הענייה על איזה הערות אשר חקר פאר רום מעלתו בכוחו היפה.

שבועות יב, ט. ועיי"ש בסי' קט הנ"ל הע' 7 באריכות אם הוא ממש לאו דאורייתא. 28. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"י או"ח סי' מא. 29. ועי' בשו"ת הרי"ף סי' רצג שפסק שמברך 'להכניסו' קודם המילה, וכן בקידושין מברך קודם הקידושין.

25. עיין רמב"ן פסחים ז, א ד"ה ואני אומר, רא"ש פסחים פ" ס' י, ר"ן על הרי"ף פסחים ג, ב ד"ה וקשיא להו. 26. הסובר שברכת להכניסו היא ברכת המצוות, כנ"ל. 27. ועי' שו"ת רמב"ם מהד' מכון ירושלים חלק ראשון (ירושלים תשע"ו) סי' קט וסי' קלח (מהד' בלאו סי' שלג וסי' קכד), ועי' ה'

כיון דגבי קטן וקטנה דמהדר הש"ס עלה חד רובא איכא, הקשו תוספות שפיר, הוה מצי למימר במכה אביו היינו טעמא דאיכא תרי רובא, אפילו אם תימצי לומר זינתה רוב בעילות מבעלה וזה המכהו בנו הוא, ואיכא גם רובא בני אדם כשרים ולא זינתה אמו כלל [ד] על פי הרוב אינן מזנות כנ"ל.

אבל מכל מקום נראה לי דנעלמו מהפני יהושע דברי הרמב"ם סוף פרק ז' מיסודי התורה [ה"ז] וריש פרק י"א מהלכות עדות הלכה ב', דכתב בהדיא חזקת כשרות וצדקת האדם לא מטעם רוב בלבד הוא אלא חזקה עצמית, והיינו טעמא דנאמנות העדים, והיא ודאי ממש, וכפשט דברי התוספות בחולין י"א הנ"ל. והא דצריכי קראי באחות אב ובטומאות כהן הנ"ל, נראה לי מהתם הוא דילפינן, דהא אביו אינו ודאי, קמשמע לן קרא, והיינו טעמא באמת דשפיר ודאי אביו מיקרי על פי החזקת צדקת כנ"ל. ושני כתובים הבאים כאחד לא הוי, דצריכי כמובן. וגם בלאו הכי הא יש לומר, הני קראי צריכי בכהן שבא על הפנויה ושניהם מודים, דבנו כהן הוא לכל דבר כבתשובת הרא"ש כלל ל"ב [סי' טז] וברמ"א באבן העזר סוף סי' ג' [סע' ט], ובכהאי גוונא בנו מאנוסתו או ממפותתו פשיטא דלא מיקרי ודאי ממש, דליכא למימר בזה חזקת צדקת וגם לא רוב בעילות וכו' אלא על פי הודאתם, ולכן צריכי קראי לרבות גבי אחות אב וגבי טומאת כהן לקרובים גם אביו שאינו ודאי בכהאי גוונא. אבל בנו מאשתו הנשואה שפיר איקרי אביו ודאי, ויש מקום בזה לתירוצו דפאר רום מעלתו נ"י הנ"ל.

אמנם גם בלאו הכי לא קשה מידי קושייתו הנ"ל, אי היינו טעמא דרחמנא מיעט מערלתו ולא ספק בן שבעה או בן שמונה, כל ודאי נמי ספק הוא דילמא לאו הוא אביו דזינתה אשתו תחתיו, ואפילו בעל ופירש יש לומר בן שמונה הוא, ואי דרוב בעילות אחר הבעל הרי רוב אינו בגדר ודאי כנ"ל. נראה לי דהא שפיר משכחת לה ודאי עורלתו בבעל ופירש ומצאה בתולה וילדה בסוף שבעה חודשים², דהוא ודאי בן שבעה ולא ספק בן שמונה וגם לא ספק בן שישה דהא לא חי כלל כנ"ל.

ובזה ניחא לי לתרץ גם קושיא להמחברים, ועמד עליה [ה] גם פאר רום מעלתו ריש מילין הנ"ל, דמאי פריך הש"ס מימהל היכי מהלינן, הא מדאורייתא ודאי הלך אחר הרוב ולדות שהן בני קיימא. ולדברינו הנ"ל אתי שפיר, דקושיא קאי ממעשים בכל יום דאפילו בן שבעה ודאי מהלינן ליה בשבת, וכגון שבעל ופירש ומצאה בתולה וילדה בסוף שבעה חודשים או תוך חודש השמיני, דכהאי גוונא ודאי ספק נפל ממש הוא,

א'. על דבר קושיית הש"ס שבת קל"ה [ע"ב] לרובן שמעון בן גמליאל הא לא שהה ספיקא הוי, אמר רב אדא בר אהבה מהלינן ליה ממה נפשך וכו', יעויין שם. ולפי מה שכתבו התוספות בכמה מקומות [נדה מד, ב ד"ה דקים ליה] דרוב ולדות בני קיימא נינהו אלא דחששו להחמיר מדרבנן למיעוט נפלים דמצוי, מאי פריך הש"ס, הא שפיר מהלינן מכח רוב. ותירץ יתיב על פי מה שכתב השיטה מקובצת בבא מציעא ו' [ע"ב ד"ה קפץ] בשם תוספות הרא"ש, דרוב אינו כמו ודאי אלא דהתורה התירה לספק זה, וגבי מילה בשבת ערלתו ודאי דוחה שבת ולא ספק.

שוב הקשה פאר רום מעלתו על הבריייתא גופא [שם ע"א] דעורלתו ודאי ולא ספק לאתויי ספק בן שבעה ספק בן שמונה, קשה אמאי לא, הא על פי הרוב הוא בן שבעה בר קיימא, דאם תימצי לומר רוב אינו בגדר ודאי, אם כן עורלתו ודאי דשרי איך משכחת לה, על כרחך היינו אם בעל ופירש, והא עדיין יש ספק שמא זינתה תחתיו ואותו הוולד הוא בן שמונה כקושיית הש"ס בחולין י"א [ע"ב] דשמא לאו אביו הוא, יעויין שם, משום רוב בעילות אחר הבעל חשבינן ליה ודאי. וליכא למימר התם משום חזקת צדקת דידה הוה ליה ודאי, וכמו שכתב תוספות בחולין י"א שם [ד"ה כגון], דהא מוכח דגם חזקת צדקת אינו ודאי ממה שאמרו ביבמות נ"ד [ע"ב] איצטריך קרא אחות אב דאינו ודאי, וכן בתורת כהנים דמייתי בתשובת הרשב"א [ח"א] סי' כ"ז דאיצטריך לאביו שאינו ודאי נמי מטמא הכהן, הרי דרך רוב הוא ולא ודאי, וקשיא ממה נפשך כנ"ל. אלה תורף דברי קודשו.

הנה הפני יהושע בגיטין י"ז [ע"א] על תוספות ד"ה משום בת וכו' עמד על חקירה זו, והוכיח דחזקת כשרות לא נצמח אלא משום רוב בני אדם כשרים, יעויין שם. אבל בתשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' ס"ט [ד"ה ריעותא] ביאר חזקת כשרות הוא חזקה עצמית שנוולד כשר וגם רוב בני אדם כשרים. וכבר הארכתי בתשובה אחת בזה [לעיל סי' ג'], דלכאורה מתוספות הנ"ל בחולין י"א ע"ב מוכח דלא כהפני יהושע, דלדידיה היינו חזקת צדקת נמי רק מכח רוב הוא. וכן מצאתי אחרי זה להגאון בתשובת בית אפרים חלק אבן העזר סי' ג' [ד"ה ואין] דחה דברי הפני יהושע אלו מתוספות חולין י"א הנ"ל.

אמנם אני תירצתי על פי מה שכתב תוספות זבחים ע"ב ע"ב [ד"ה נתערבו] לחלק בין תרי רובא אחד רובא באיסורין כמו גבי יוחסין, אם כן גם לפני יהושע ניחא קושיית התוספות,

רמב. 1. ועי' גם לעיל סי' פ. 2. הקשה ר"ח פלוט בליקוטי חבר בן חיים ח"ג בהערות על ספרנו [מ, א], למה לא חושש דילמא בא עליה אחר בהטייה.

כיון דרוב נשים לתשעה ילדן והמיעוט לשבעה, עיין יבמות ל"ז [ע"א], וזו שיצאה מן הרוב אמרינן הואיל ואשתנו אשתנו כדאיתא בבכורות מ"ב ע"ב כהאי גוונא, והוה ליה ספק שקול מדאורייתא. ומה שכתבו תוספות בכמה מקומות מדאורייתא הלך אחר רוב ולדות שאינם נפלים, היינו סתם ולדות ספק בן שבעה ספק בן תשעה דווקא, אבל ספק בן שבעה או ספק בן שמונה ובוודאי אינו בן תשעה, וגם אם הוא בן שבעה ודאי, כל שלא שהה ספיקא הוא, ספק שקול מדאורייתא כנ"ל.

ועיין בתשובות חתם סופר חלק יורה דעה סי' רמ"ז, ובספר שערי דעה על יורה דעה סי' רס"ו סעיף י"א, ובספר זרע יעקב בחידושי שבת קל"ה.

ומן אז תמהתי על התוספות שבת ריש דף קל"ה [ע"א ד"ה ולא ספק] שכתבו הא ספק בן שבעה וכו' לא צריך קרא דמהי תיתי וכו'. דצריך להבין, לפי מה שכתבו תוספות בחולין י"א ע"א [ד"ה אבל] מקשים נילף רוב מכל הקרבנות ציבור דדחו שבת, ותירצו יש לומר משום ספק נמי דחי כמו בפיקוח נפש וכו', אם כן מאי פריך ש"ס שבת קל"ז מימהל היכי מהלינן, דילמא אף דלא שהה ספיקא הוא גם ספק דוחה שבת כמו בפיקוח נפש. ומכל שכן דהאיכא למאן דאמר פיקוח נפש גופיה דדחי שבת מקל וחומר ממילה ילפינן לה ביומא פ"ה [ע"ב], קשה טפי כנ"ל. וצריך לומר, אדרבא, הרי במילה גלי קרא ערלתו ודאי ולא ערלתו ספק, וגם רוב בגדר ספק הוא לתוספות הרא"ש באסיפת זקנים בבא מציעא דף (ז') [ו, ב] גבי עשירי ודאי וכו', עיין שם. ואם כן מאי הקשו תוספות הנ"ל קרא למה לי למעט ספק, הא יש לומר שפיר הוה אמינא גם ספק דוחה שבת כמו בפיקוח נפש, וכמו שכתבו תוספות הנ"ל בחולין י"א על קרבנות ציבור. וצ"ע. ועיין בספר הפלאה כתובות סוף פרק קמא [טו, א ד"ה וכיון שזכינן] תירוץ נכון על קושיית תוספות זו.

ומה שכתב פאר רום מעלתו נ"י הוכחה וראיה לחידושי הרמב"ן שבת קל"ה [ע"ב ד"ה ונראה] שם דרבא לטעמיה לא סבירא ליה האי דמהלינן ליה ממה נפשך, מדאמר רבא דף קל"ב [ע"ב] שם מילה בזמנו דוחה צרעת לא צריך קרא דאיתא מקל וחומר מה שבת דחמורה וכו', ואם איתא הא שאני שבת דמכח ממה נפשך מלין ליה, אבל גבי צרעת ליכא ממה נפשך דהא אפילו לתינוק בן יומו מטמא בנגעים, ואיך ספק מילה דוחה צרעת ודאי וכו'. אלה תורף דברי מעלתו.

ובמחילת כבוד תורתו אין מובן כלל לדבריו אלו משני צדדים, דהא ממה נפשך מהלינן היינו בספק דלא ידעינן אי כלו לו חודשיו או לא, אבל בכלו לו חודשיו ודאי דבן קיימא הוא וגלי ביה קרא גם כן ביום אפילו בשבת, ומוזה שפיר דן

רבא הקל וחומר. וכן בספק דמלין אותו ממה נפשך, היינו אם חי הוא בר קיימא שפיר קא מהיל וכו', ומנא לן הא, על כרחך משום דגלי קרא ביום השמיני דמילה דוחה שבת דחמירא, נמי איכא שפיר קל וחומר דדוחה צרעת בכלו לו חודשיו דוודאי מילה הוא. הא חדא. ואם גם ספק הוא, גם צרעת אית ביה ממה נפשך, דאם לאו חי הוא לא אסרה תורה לקוץ בהרת מבשר המת, כמו שאין מילתו דבן שמונה מצוה דכמת הוא וגם לא חבורה הוא גבי שבת, ואתי שפיר הקל וחומר דרבא הנ"ל אף אי סבירא ליה האי ממה נפשך כנ"ל.

שוב מצאתי בפרי מגדים סי' של"א בט"ז [ס"ק א] כתב כן בהדיא מהאי טעמא הנ"ל איכא ממה נפשך, עיין שם היטב.

ב' עמד פאר רום מעלתו לתמוה על השו"ע יורה דעה סי' שע"ג [סע' ד] דאין הכהן מטמא לקטנים אלא אם כן שהה שלושים יום או דקיימא לן שכלו לו חודשיו, ואמאי, הא גם בסתם ילדים מדאורייתא הלך אחר הרוב בני קיימא נינהו. ועל כרחך היינו טעמא כיון דקרא גלי דומיא לאביו ואמו כן בנו ובתו דוודאי בני קיימא הם ולא רק על פי רוב בלבד, אף דוודאי מצות קבורה אית ביה בסתם ולד [ד] על פי הרוב בר קיימא הוא וספק מצוה להחמיר, מכל מקום מיעטיה קרא מטומאת קרובים מגזירת הכתוב. אם כן ליתא לראיה של המגן אברהם סי' תקכ"ו ס"ק (י"ט) [כ'] דעל כרחך קבורת נפל מצוה הוא היינו מדאיצטריך קרא למעט נפלים גבי טומאת כהן לבנו ובתו, והא הגהות מיימוניות [הל' מילה פ"א אות י'] מירי בנפל ודאי דלא כלו לו חודשיו וזה אין מצוה לקבורו וכו'. עד כאן.

יפה הקשה, וכיוון להגאון בספר בינה לעיתים סוף פרק א' מהלכות יום טוב וזה לשונו, ועוד נראה מה שהביא המגן אברהם ראיה מדאיצטריך למעט טומאת כהן שמע מינה דיש להם קבורה דבר תורה, יש לדחות דאיצטריך למעט ספק נפל אף דחייב לקבורו אפילו הכי אינו מטמא כדאיתא סי' שע"ג ס"ק ז', וכן כתב הש"ך להדיא דספק נפל אין מטמאין לו ודו"ק. עד כאן לשונו. ובאמת תירוץ זה הוא סותר לתירוץ הראשון שתירץ שם דאדרבה מהך ילפינן ליה הואיל ומיעט רחמנא נפלים מטומאה שמע מינה דהיינו טעמא לפי שאין בו מצות קבורה וכו', לכן כתב עוד תירוץ שני הנ"ל, יעויין שם. ותו לא מידי.

נאום אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

[הג"ה³ מידיד נפשי הגאון מו"ה יוסף קליין נ"י דיינא רבא

דפה.

לפנינו, ואנו מסופקין אי היה כאן איסור כלל, ואי אזלינן בתר רובא אין כאן איסור, רוב כהאי גוונא לא הוי בגדר ספק כלל רק ודאי גמור, כיון דסמכין על הרוב אמרינן דלא היה כאן איסור מעולם⁵. וכן משמע בר"ן בביצה דף ז' [ג, ב מדפי הרי"ף ד"ה ודוקא], ועיין במשנה למלך פרק ז' ממעילה [ה"ו] וצל"ח בפסחים ז' [ע"א]. ובאמת כבר דיברו גדולי אחרונים מסברא זו. ועיין היטב בתשובות חתם סופר חלק אבן העזר חלק א' סי' ה' ד"ה ומ"ש כו' וסי' י' ד"ה שוב הקשה כו' וסי' מ"א ד"ה יש לעורר כו' ובחלק שני שם סי' קס"א, ועיין תשובת אמרי אש בסוף הספר מה שכתב להגאון מו"ה אליעזר ליפמאן ז"ל.

ומאז תירצתי בסברת הרא"ש הנ"ל קושיית המרדכי בחולין קל"ד [רמז תשלז] בחורי נמלים, שהקשה למה לא אזלינן בתר רובא. ועיין במשנה למלך פרק ב' מהלכות חמץ ומצה [ה"י] ונודע ביהודה מהדורא תניינא חלק אורח חיים סי' ע"א. ולהרא"ש הנ"ל אתי שפיר, כיון דרוב רק ספק הוא ואמרינן עשירי ודאי ולא ספק, רק התם דאמרינן צדק משלך ותן לו [ב"ב פת, ב] ולא מהני כיון דרק ספק הוא וצריך להיות ודאי, וכסברת החוות דעת בסי' ק"י⁶. ויש לכוון כן בכוונת תירוץ המרדכי שם ואתי שפיר, ודו"ק.

ומה שכתב לחלק בין ספק בן שבעה ושמונה לספק בן שמונה ותשעה, עיין תשובת חתם סופר אבן העזר חלק ב' סי' קס"א, ותשובת פנים מאירות [ח"ב] סימן ל"א. ועיין היטב תשובת עבודת הגרשוני סי' צ', שם מוזכר גוף קושיית החכם השואל כאן, עיין שם היטב. עד כאן מבין המחבר.

סימן רמג

א. שני מוהלים שנהגו להטיל גורל ומת

הילד איזה מהם קודם במילה הבאה.

ב. האם מוהל וסנדק פטורים מתענית ביום

היארצייט

קול שופר כהרים, ה' קרנך ומזלך ירים, גם רבים למשמעתך יהיו סרים, לאהובי תלמידי הרב המאור הגדול המופלג ותיק וחסיד מו"ה משה בער שעהן נ"י רב בוועדען.

מה שהביא החכם השואל דברי השיטה מקובצת בבא מציעא דרוב לא הוה אלא ספק ורק התורה התירה ספק, זה אינו עניין לכאן, דעד כאן לא אמר השיטה מקובצת רק בתערובות שנתערב איסור לתוך היתר, וכיון דידענו שיש כאן בתערובות איסור רק דלא ידעינן איזהו על זה שפיר קאמר אף להתורה התירה מכל מקום מידי ספיקא לא נפקא, כיון דוודאי יש כאן איסור בתוך התערובות, משא"כ ברובא דליתא קמן דאמר דאין כאן איסור כלל ולא גרעה מחזקה⁴. ומורי הגאון מו"ה אליעזר ליפמן זצ"ל החזיק סברא זו, דאם לא כן לא משכחת לה מעשר בהמה כלל, דיש לנו לדון על העשירי דילמא טריפה היא, ואי משום דרוב בהמות כשרות הא עשירי ודאי אמר רחמנא וכו' ורוב לא הוי רק ספק, ודו"ק⁵.

ועל גוף קושייתו הא רוב ולדות בני קיימא נינהו ומאי מקשה הש"ס מימהל היכי מלינהו, הלא כבר הקשו תוספות פרק קמא דחולין דף י"ב⁶ ותירצו דרבנן גזרו וכו' יעויין שם, ושפיר הקשה הש"ס ממעשים בכל יום כמו שכתב מרן הגאון המחבר זצ"ל. וגם נראה לעניות דעתי דגם רוב זה יש לנו חזקה, אם אנו דנין על האם יש לנו לומר העמד אשה על חזקתה דהייתה ריקנית והשתא הוא דנתעברה (ועיין פלתי בבית הספק שהאריך בחזקה זו), ואם כן ודאי עדיין לא כלו לו חודשיו, ואם כן חזקת ריקנית באשה הוי חזקת הגוף וחזקת הגוף הרי עדיף מכל החזקות (לישב) [ואפילו] מרוב כמו שכתב הפני יהושע בסוגיא דמומין [כתובות עה, ב] [וש"י] [ועיין] בשב שמעתתא שמעתתא ב' פרק א' במה שכתב שם (ואפי') [ליישב] בזה קושיית מהרש"א ז"ל נדה [יט, א בתוד"ה ר' יהושע] דזה החזקה הוי כמו רוב יעויין שם. ואם כן שפיר פריך מימהל היכי מלינהו. ולפי מה שכתבנו יש לנו חילוק בין הספיקות בין אם הספק הוא אם הוא בן שבעה או בן שמונה או הספק הוא אם הוא בן שמונה או בן תשעה, ודו"ק. עד כאן לשון הגאון הנ"ל.

הג"ה מבין המחבר: מה שכתב ידידי הגאון מו"ה יוסף נ"י לחלק בסברת השיטה מקובצת, גם אני אמרתי כן מאז בהסברה קצת, והוא דהרא"ש כתב כן רק ברובא דאיתא קמן, משום כיון דגם להמיעוט יש מציאות בעולם ועל ידי הרוב לא נסתלק המיעוט שמוחזק כאן מהמציאות והמיעוט קבוע ומוחזק במקומו כמו הרוב, והיינו היכא שיש כאן ודאי איסור אמרינן אף דרוב היתר הוא מכל מקום ספק יש כאן, אבל ברובא דליתא קמן דלא אתחזק המיעוט המתנגד לרוב קמן

דאיתא קמן בהדיא כתיב אחרי רבים להטות ואזלינן בתריה בין בדיני נפשות בין בדיני ממונות, [ואיך] יהא קלוש מרובא דליתא קמן, ומה גם דלחד פירוש ברש"י חולין אפילו רובא דליתא קמן מאחרי רבים ילפינן, והיינו איתא קמן, והיאך יהא עדיף מיניה. עכ"ד. 8. אולי כוונתו לביאורים שם ס"ק יג, עיי"ש.

4. וכן כתב בשב שמעתתא ש"א פ"א, ש"ב פט"ו. 5. בחידושי רע"א לב"מ שם העיר מקושיא זו ותירץ באופן אחר, עיין שם. 6. לא מצאנו שם, ואולי כוונת רבנו לתו' ד"ה דקים ליה בנידה מו, ב. 7. הקשה ר"ח פלוט בליקוטי חבר בן חיים ח"ג בהערותיו על ספרנו [מ א וז"ל: דברים תמוהים הם, דהא רובא

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי זה חודש ימים וכו', ופנית עתה אבוא להשיב על קצת ספיקותיך שהעלית ולהניח דעתך במו בעזרת ה'.

א. על דבר שני מוהלים [ש]עשו פשרה ביניהם להטיל גורל בכל פעם שיהיה למול, כדי שיזכו כל אחד ואחד בכל המצוה ולא יהיה אחד מל ואחד פורע מפני חשש קלקול. והיה היום אחר שיצא מוהל אחד מהם בגורל למול ילד אחד (ו)קודם שמל אותו מת הילד, וטען המוהל השני כיון שכבר יצא בגורל אף שמת הילד ולא מל אותו מכל מקום ידחה שוב מלהטילו בגורל עוד פעם אחרת. ומוהל הראשון הנ"ל טוען דעל כל פנים יחזור ויבוא מחדש תוך הקלפי בגורל. הדין עם מי. והעלית הדין עם הראשון, דלפחות יחזור מחדש לבוא לתוך הקלפי, ועדיפא נמי אפילו בלתי הטלת הגורל זוכה הוא למול ילד אחר כשיוולד, דאינו נדחה. וראיה מיומא ס"ד ע"א, אם של שם מת זה שעלה עליה הגורל וכו', ופליגי רב ור' יוחנן, ורב סבירא ליה שני שבזוג ראשון הוא דקרב וכו', לפי שבעלי חיים אינן נדחין וכו', ורמב"ם בפרק ה' מעבודת יום הכיפורים [הל' טו] פסק כרב וכו'. עד כאן דבריו בקצרה.

במחילת כבודו לא דמי, דהתם אי אמרינן כר' יוחנן שני שבזוג ראשון ירעה וכו' יהיה נדחה עולמית מלהקריבו עוד, לכן סבירא ליה לרב בעלי חיים אינן נידחין, אבל בנידון המוהל יהיה חוזר למצות מילה עוד, אם גם עתה בפעם שנית לא יטילו אותו בקלפי להגריל גם עליו יבוא בפעם שלישי ויותר פעמים.

אבל נהפוך הוא הדין לעניות דעתי, לא זו דבלא הטלת גורל לא זכה הראשון במילה בפעם שנית, אלא גם זו שלא יבוא כלל לתוך הקלפי בפעם שניה ומגורל נחלתו יגרע. והוא, דהא הר"ן בפרק ג' דקידושין [כה, א בדפי הרי"ף ד"ה ולענין מקדש] מביא הירושלמי [קידושין פ"ג ה"ב] דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש אונסא אי כמאן דעביד או לא. וקיימא לן כר' יוחנן אונסא כמאן דלא עביד, יעויין שם. והש"ך בחושן משפט סי' כ"א [ס"ק ג] ביאר טעמו, משום דאונסא רחמנא פטריה אמרינן, אבל אונסא רחמנא חייביה לא אמרינן, עיין שם היטב. והכי נמי בנידון דידן איפכא הוא, על ידי אונסא שמת הוולד ולא קיים ביה המוהל את המצוה, אי נימא שיזכה במילת ולד שני בלא גורל כלל הוה ליה אונסא רחמנא חייביה למוהל חבירו, אדרבא אמרינן איפכא אונסא כמאן דעביד, דאונסא רחמנא פטריה, ועל כל פנים גבי מצוה, כדאמרינן בעלמא [ברכות ו, א] חושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליה הכתוב כאילו עשה!.

ובזה נראה לי ליישב הגירסא בירושלמי שדחאה הש"ך [שם] כמאן דעבר, ברי"ש, עיין שם. ולעניות דעתי יש לומר שתי הגירסאות אמת, דהכלל לר' יוחנן סבירא ליה אונסא רחמנא חייביה לא אמרינן, לכן אונסא כמה דלא עביד ולא נתקיים התנאי שהיה מחייב לחבירו מנידון דהתם בקידש אשה על תנאי. ונפקא מינה נמי איפכא בכהאי גוונא בנידון דידן, אי נימא אונסא כמה דלא עביד, בדלי"ת, הוה ליה אונסא רחמנא חייביה, והא לא אמרינן, בזה הגירסא לר' יוחנן אונסא כמה דלא עבר, ברי"ש, אלא כמאן דעביד המצוה, כיון דאונסא היה וכו"ל.

ועל פי זה נראה לי דגם אם נאמר שיבוא מוהל הראשון לתוך הקלפי שנית, על כל פנים מקרי נמי אונסא רחמנא חייביה, כיון דאילו לא נאנס שלא היה מת הוולד לא היה בא בגורל פעם שניה, ואונסא רחמנא חייביה לא אמרינן כנ"ל, לכן הדין עם המוהל השני.

ואין להקשות סתירה לזה ממה שכתב המגן אברהם סי' קל"ב [ס"ק ב] וזה לשונו, כשמטילין גורל ארבעה או חמישה ויש בהם שנים שיש להן אותיות שוות כגון ת, והאחרים יש להם מנין הפחות מזה, אז בטל הגורל וכולם צריכים להטיל גורל חדש, ואין יכולים השנים לומר האחרים כבר הפסידו חלקם ושנינו נטילו גורל. וראיה מריש פרק שני דיומא [כב, א] דבזמן שהם שוים הממונה אומר להם הצביעו והיו מטילים כולם, ואף שהיו אותן שנים קרובים מאחרים וכו'. עד כאן לשונו. [הוספת המחבר: וקצת קשה על המגן אברהם, דבמשנה גופה אין מוכח, רק רש"י [שם ד"ה ואם היו] פירש כן. וכן פירש רש"י במסכת ראש השנה דף ד' ע"ב [ד"ה פז"ר קש"ב] שמיני פייס בפני עצמו, כולם מפייסים ולא רק שתי משמרות אותן ששנו ולא שילשו, עיין שם, והמגן אברהם הוה ליה להביא טפי גם מפירוש רש"י זה]. אבל נראה לי באמת אין מזה סתירה לדברינו, דהחילוק מבואר, התם דוקא שהמצוה לא נעשית עדיין לא שייך ביה האי דאונסא כמאן דלא עביד או כמאן דעביד, דהרי אין כאן אונסא, דהא המצוה עדיין לפנינו לעשותה לכן לא נדחו עדיין האחרים מעשותה, וכיון שעל ידי סיבה ומקרה שהיו שנים שוים על כרחך שצריכים להטיל גורל מחדש, יכולים האחרים לומר בזכותם אירע סיבה זו לאותן השנים שיהיו שוים כדי שיוודחו ויוכרתו לעשות גורל מחדש ואולי יזכה אחד מהאחרים. משא"כ בנידון דידן שהמצוה שזכה בה מוהל הראשון על פי גורל נתבטלה ממנו חלפה ועברה על ידי אונסא מיתת הוולד, אמרינן ביה אונסא כמאן דעביד וכבר עשה מצוותו שזכה בה ומקבל נמי שכר עליה כנ"ל, ומצות מילה אחרת שיבוא אין לו חלק בה אפילו לבוא תוך הגורל

שנית, לפי שכבר קיבל חלקו ונעשית מצוותו, ואונס רחמנא חייביה לחבירו לא אמרינן כנ"ל.²

[ב] שנית, שאלת על מוהל וסנדק ביום היארצייט.

פוק חזי מה עמא דבר, מעשים בכל יום שאין מתענים כלל משום דיום טוב שלהם הוא היתר פשוט. איברא הפרי מגדים באורח חיים סוף סי' תקס"ח במשבצות [ס"ק ה] נבוך בזה, דיש לומר מי שנולד לו בנו וכו' דוקא נקט הט"ז, אבל סנדק ומוהל יתענו ביארצייט שלהם וכו'. אבל המנהג עיקר בזה, כן אני נוהג בעצמי. ועיין מגן אברהם סימן תכ"ט ס"ק ה' וברמ"א שם [סע' ב], ובשו"ע אורח חיים סי' תקנ"ט סעיף ט' בעל ברית וכו' ואינו משלים תעניתו לפי שיום טוב שלו הוא, וכתב המגן אברהם ס"ק י"ב, בעל ברית כולם בכלל כמו שכתוב סעיף ח', בית יוסף [רפג, א ד"ה ובעל ברית, סע' ט מהד' מכוון ירושלים]. עד כאן לשונו. ר"ל גם המוהל וסנדק כברמ"א סעיף ח'. ואם כן פשיטא דיארצייט שהוא רק מנהג ליחיד לא חמיר טפי מתשעה באב שחל בשבת ונדחה, שהוא מכל מקום תענית ציבור. ותו לא מידי כעת.

נאום ידיד נפשו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן רמד

[תינוק שנימול ונתכסה האיבר, מתי מלים אותו שוב ואם הפדיון קודם]

בעזרת ה' יתברך, יום ה' ז' אדר תרכ"ו לפ"ק, סעודה העלי.

אל הארז בלבנון, לפני שמש שמו ינון, אבן הזוהר, כעצם השמים לטוהר, הלא הוא ידיד נפשי רב חביבי הרב המאור הגדול החריף ובקי נפלא וצדיק כביר, בנם של קדושים, מו"ה נפתלי סופר נ"י אב"ד קהילת קארלבורג, בעל המחבר ספר מטה נפתלי.

מכתב קודשו קיבלתי, ונהניתי בשומעי משלוותו, יהי חן ה' עמו, ומאוד ישגא אחריתו, על ישראל הדרתו.

ועל דבר המילה, אשר בזמנה הייתה העטרה נגלה, וכעת

כמעט אחר חודש ימים הכל מכוסה לגמרי כל האבר באופן שצריך לתקנו באיזמל, דעת הדרת גאונו נ"י להמתין מלתקנו באיזמל עד שיתחזק כוחו שנים או שלושה חודשים שיוכל לסבול מכת חרב שנית, כיון שכבר נימול פעם אחת בטוב והתיקון הוא רק מדרבנן משום מראית העין [שבת קלז, א]. וגם מהאי טעמא אם תמצא לומר בתינוק שחלה וכו' ביום שלושים ימול תחילה ואחר כך יעשה הפדיון היינו דוקא כשלא נימול עוד מקודם בש"ך [יו"ד סי' ש"ה ס"ק י"ב וכו', משא"כ בנידון דידן שחיוב התינוק רק מפני מראית העין הוא, יקדים הפדיון.

הנה הא ודאי גם כשלא נימול עדיין כלל דינא דתשובת הראב"ח [שו"ת ראנ"ח סי' עט] בש"ך הנ"ל דמילה קודם לפדיון היינו דווקא בתינוק בריא לגמרי ביום שלושים, אבל אם ביום שלושים עדיין לא חזי למילה משום חולשא פשיטא מילתא דגוף המילה דאורייתא נדחה והפדיון קודם ביום שלושים ואחר, דחביבה מצוה בשעתה וגם שיהוי מצוה לא משהינן, כמו שכתב בספר בית לחם יהודא שם [יו"ד סי' ש"ה ס"ק ה], וגם בתשובת החתם סופר [יו"ד סי' ש' הסכים על ידו בטעמא דמסתבר, ולית דין צריך בושש. ומכל שכן בנידון דידן, בנימול כבר פעם אחת כהוגן אלא שצריך תיקון רק מפני מראית עין כנ"ל.

אבל הא מילתא דלשהות התיקון באיזמל עד זמן רב לא ברירא לי, דסיבה דנמשכה הערלה ומכסה העטרה לגמרי או קצתו גם אחר הקישוי הוא או על ידי שהתינוק מסורבל בשר הוא, או על ידי שעשה המוהל חיתוך קטן, או בגדול על ידי מיעור, ביבמות דף ע"ב [עמ' א]. ולפי זה לא מיבעיא אם נמשכה על ידי שלא נחתך העור מעיקרא כהלכתו והוה ליה כמו ערל גמור, דציץ המעכב חוזר עליה מדאורייתא כמו שכתב הב"ח סוף סי' רס"ד [ד"ה עוד כתב] ובש"ך שם [ס"ק יב] הביאו להלכה, ובתשובות הב"ח סי' ק"ך בביאור יותר, ולפי מה שכתב הט"ז סוף סי' רס"ד [ס"ק ט] כל שלא העידו המוהלים אומנים העומדים שם בשעת המילה שמל יפה וחתך כהלכתו כל צורכו הוה ליה ספק ערל דאורייתא וחייב לתקן באיזמל, ושיהוי מצוה דאורייתא לא משהינן אלא אם כן יש חשש חולי על פי רופא אומן או חכמה המיילדת. אלא אפילו אם מוהלים אומנים מעידים שהיה נימול יפה כהלכתו, ולא נשאר ציץ המעכב לא מעור הערלה ולא מעור הפריעה, ועל כרחך נמשכה ערלתו על ידי רוב שומנו וסרבול בשר, ובאופן זה רק מפני מראית עין לבד צריך לתקנו באיזמל מדרבנן, הרי כתב המגן אברהם

בשו"ת יבי"א ח"ו חו"מ סי' ד אות ו.

רמד. 1. וכ"כ בשו"ת יבי"א ח"ה יו"ד סי' כג אות ו.

2. ר"ח פלוט בליקוטי חבר בן חיים ח"ג בהערות על ספרנו כתב: יש להשיג דלמא התינוק נפל היה מאחר שמת תוך שלושים יום ולא היה כאן חיוב מילה מעולם, ולא שייך אונסא כמאן דעביד. עכ"ד. ובעניין לסמוך על הגורל, ע"ע

סי' רמ"ט ס"ק ה' בשם תוספות [מו"ק ח, ב ד"ה מפני ביטול] דמילה כל שעתא ושעתא זמניה דאסור להניחו ערל, והכי נמי בציץ המעכב או ספק ערלה דאורייתא עובר כל שעה ושעה על דאורייתא, והכי נמי צריך תיקון מדרבנן הוא כעין דאורייתא ובכל שעה ושעה עובר ואסור לשהותו בערלתו. ועיין מהרש"א ומהרש"ל בתוספות סנהדרין נ"ט ריש ע"ב [ד"ה והא פריה], ובמשנה למלך פרק י' ממלכים [ה"ז]. אלא על פי רופא או המיילדת בקיאה אם אומרים שילד בריא וחזק הוא מחבורה ראשונה של מילתו ולא מזיק לו חבורה למולו שנית אין ממתנין, דשהוי מצוה לא משהינן, ואם אומרים לחוש לשום חולשת כח לסבול מכת חרב שנית בקירוב זמן ודאי ממתנין עד שיתחזק כוחו כנ"ל. ויעיין בתשובת שמש צדקה חלק יורה דעה סי' י"ג. וכבר העליתי ארוכה בתשובה אחת בכל זה.

והנני אוהבו הנאמן, חותם בברכת שמחת פורים הבא עלינו לטובה יגיל וישמח וחדוות ה' יהיה מעויו.

כנפשו היקרה ונפש ידיד נאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רמה

[בעניין מילה בשבת]

חיים ושלום וכל טוב לידיד נפשי ועמיתי הרב הגאון הגדול החרף ובקי העצום המפורסם בחריצותו כגן הדסים כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה שלמה קוועטש נ"י אב"ד ור"מ בק"ק לייפניק יע"א, וכל אשר לו שלום.

מכתב קודשו מהדרת גאונו יחיה הגיעני בפרוס הפסח אחר שעבר שוק הפעסט¹.

ושמחתי מאוד בשמחת תורתו, כי שם עינא פקחא על קושייתי מאז, להפוסקים במל של אחר השבת בשבת צריך לחזור ולהטיף דם ברית², אם כן למה לי קרא בשבת דף ק"ו [ע"א] לר' יהודה למשרי מילה בשבת משום דמתקן גברא הוא, ותיפוק ליה דאי נימא דחילול שבת הרי הוא מילתא דאמר

רחמנא לא תעביד ואי עביד לא מהני, והוה ליה מקלקל, ולא קעביד איסורא למפרע כלל. והראני מר תשובתו ברוב חריצות, בדעת ומועצות, והיה לי ולשומעים דבריו קורת רוח בהם, כי רוח חיה באופנים, אבל מצאתי בהם תיוהא. ולעשות רצונו חפצתי להשיבו את הנראה לעניות דעתי בזה כאוות נפשו, כי כמוהו כמוני גם שנינו אוהבים האמת ב"ה. וה' אתנו הוא יורנו, ויראנו נפלאות בתורתו. אמן.

הנה ראשון תחילה נאמר, באופן ראשון תירץ מר, דנהי דאיסור שבת ליכא אי לא אהני מעשיו, אבל הדר איכא איסור דחובל בחבירו שלא במקום מצוה. ובהא ניחא ליה למר לתרץ גם קושיית השאגת אריה בתשובה סי' נ"ב [ד"ה עוד], להפוסקים מל תוך שמונה יצא ידי מצוה בדיעבד אם כן נולד בין השמשות נמהליה בשמיני. ודבר חכמה הוא.

וכן תירץ הגאון בספר המקנה שלהי קידושין [פב, א ד"ה בגמ' מצינו³] אהא דקיים אברהם כל התורה כולה וכו', והקושיא מפורסם למה לא קיים מצות מילה קודם שנצטווה. ותירץ הגאון כיון שאסור לחבול בעצמו מדאורייתא, וגם בן נח נצטווה בזה אך דמכם לנפשותיכם [בראשית ט, ה] וכפירוש רש"י בבבא קמא פרק החובל [צא, ב ד"ה לנפשותיכם], אם כן לא היה יכול לעבור על מצות ה' שלא לחבול שנצטווה עליה בשביל מצוה שלא נצטווה, יעויין שם⁴.

אמנם לעניות דעתי לא פליגי השאגת אריה והמקנה, כי אזהרה דחובל בחבירו ילפינן מלא יוסיף ופן יוסיף [דברים כה, ג] כמו שכתב סמ"ע בחושן משפט ריש סי' ת"כ ס"ק א' ורש"י בכתובות ריש דף ל"ג [ע"א] ודף ל"ב ע"א בד"ה חובל בחבירו ובריש פרק הנחנקין [סנהדרין פד, ב ד"ה אי הכי] ובדוכתא טובא, וקרא זה בגדול המוכה בבית דין כתיב ארבעים יכנו לא יוסיף וכו', אבל בקטן אף על גב דמשנתנו הוא בפרק החובל [ב"ק פז, א] חרש שוטה וקטן אחרים שחבלו בהם חייבים, היינו ממון חמישה דברים, אבל אזהרה ואיסור דאורייתא לא אשכחן ביה⁵.

וראיה נראה לי מרש"י בכתובות דף ל"ב ע"א בד"ה ואי ממונא וכו', דפירש פירכת הש"ס מה לחובל שכן הותר מכללו, ר"ל בבית דין להלקותו וכו', ואם איתא תיפוק ליה שכן הותר מכללו לכל אדם במצות מילה. אלא על כרחך בקטן גם בלא

בב"ק צא, ב, הדורשת איסור חבלה בעצמו מהפסוק ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, הנאמר בבני נח. אמנם הגמ' שם דוחה דלמא קטלא שאני, ובמסקנה שגם חבלה אסורה מהפסוק וכפר עליו מאשר חטא על הנפש לא מוכח שגם בן נח נאסר, וצ"ע. ועי' בחידושי הר"ן סנהדרין נח, ב ד"ה כותי שהכה לגבי האיסור על בן נח לחבול באחרים. 5. עי' לקמן סי' רמט.

2. עי' להלן סי' רנ וסי' רסז. ועי' בשו"ת יביע אומר ח"ו יו"ד סי' כה שהאריך בנידון זה.

רמה. 1. בעיר פעסט התקיים יריד גדול באביב ובסתיו, והיו שולחים אגרות ע"י סוחרים הנוסעים ליריד. 2. עי' ש"ך יו"ד סי' רסב ס"ק ב. 3. וכי' בספרו פנים יפות בראשית יז, א, וכן כתב בפירוש הריב"א על התורה שם פס' כד. 4. המקנה מוכיח שבן נח אסור לחבול בעצמו מהגמ'

והיפוך ליה מביום, דעל כרחק לכהאי גוונא אתי, ומדאיצטריך
בשר למקום בהרת על כרחק ביום אפילו בשבת גם בלא בהרת
אתיא, והדרא קושיא לדוכתא.

ומה שכתב מר באופן השלישי על פי סברת בעל פנים
מאירות⁶, והעלה מעלתו התינוק אומר מאי איכפת ליה באיסור
שלך על כל פנים לגבי התינוק מהני. הנה בתמורה דף ה' ע"ב
דיליף מקרא ולא יחלל דאינו עושה ממזרים מחייבי לאוין,
אלמא תפסי קידושין ומודה רבא התם דמהני מעשיו, ואם איתא
מאי ראיא, הא אפילו אם תמצוי לומר נמי אי עביד לא מהני
ולא תפסי קידושין מכל מקום אינו עושה ממזרים, דהוולד
אומר מאי איכפת לי באיסור שלך ועל כל פנים לגבי תינוק,
ואין לומר דהתם שאני דהרי גלי קרא דחללין הוא עושה, הרי
שאין התינוק אומר מה איכפת לי באיסור שלך, דאם כן אדרבה
נילף מהתם דאף על גב דבאמת התם אהני מעשיו דתפסי
קידושין, מכל מקום הוא עושה חללין ואין התינוק אומר מה
איכפת ליה וכו', ומכל שכן בעלמא היכי דאי עביד לא מהני
כלל דגם לגבי התינוק לא מהני, כנ"ל.

ומה שכתב מר באופן הרביעי ובאופן השישי על פי דברי
רבינו במגן אבות⁷ שלו, דין הניין לי שכיוונתי באלו לדעתו
הרחבה והוא האמת הברור, כמו שכתוב אצלנו על הספר בעזרת
ה' יתברך.

אבל מה שכתב הדרתו על פי זה לתרץ גם קושיית מחצית
השקל [סי' תמד ס"ק יא] על המגן אברהם מסי' רמ"ט [ס"ק ה]
לסי' תמ"ד ס"ק י"א, דהתוספות דייקא דאסור להניחו ערל, ולא
שימול⁸. ולעניות דעתי אין מובן לזה, דבשלמא גבי תשביתו
יש לחלק כן, דבלא ביטל איכא גם בל יראה ואם ביטל איכא
מכל מקום תשביתו מן העולם, אבל גבי מילה הא אי אפשר
לסלק האיסור שלא להניחו ערל אלא על ידי שימול, וכל
שעתיה ושעתיה זמניה הוא להסיר הערלה על ידי החיתוך,
היינו מצות מילה. אבל קושיית מחצית השקל מבואר בפרי
חדש סי' תמ"ד דלא קשה מידי, עיין שם היטב. וכוונתו נראה
לי דעשה דתשביתו קודם ואתי משש ומעלה כל שעה ושעה,
אבל מילה ביום השמיני זמנו כל היום כמתניתין סוף פרק שני
דמגילה [כ, ב], ומשכימין בבוקר לזריזות בעלמא כמבואר ריש
פסחים דף ד' [ע"א], ואינו עובר בעשה כל שעה ושעה אלא
אחר שעבר יום שמיני, ובהכי איירי מגן אברהם סי' רמ"ט,

מילה ליכא ביה אזהרה לחובל בו, ולא מקרי הותר מכללו אלא
בגדול להלקותו בבית דין⁹.

ותדע, דהא גם ברוצח בעינן קרא כל נפש אדם [ויקרא כד,
יז] לרבות אפילו קטן בן יומא כדאיתא במסכת נדה דף מ"ד
ע"ב, ואפילו בכלו לו חודשיו בעי קרא כמו שכתבו תוספות
ריש ערכין [ב, א] בשם התורת כהנים בד"ה לאתויי וכו', אם
כן בחובל דליכא קרא אלא בגדול, דווקא הוא. ויפה תירץ
המקנה על אברהם אבינו שהיה גדול, וגם יפה הקשה השאגת
אריה על הקטן הנימול, וגם קושיית הנ"ל קמה וגם ניצבה, ולא
כהפשיטא ליה למר נ"י.

ועוד אחרת, דהא מסקינן בריש פרק הנחנקין [סנהדרין
פד, ב] דאחך שגגת לאו, ושרי למשקל סילוא לחבריה משום
דהוה ליה דבר שאינו מתכוון, ומכל שכן במילה דסבר מצוה
קעביד וליכא איסורא דחובל אפילו אי נימא דלא אהני המילה
בשבת. ואפילו למגן אברהם בסי' תל"ד ס"ק ה' דאם לא ביטלו
עובר עליה אף על פי שלא ידע וכו', התם שאני דקרוב למזיד
הוא שהרי היה יכול לבטלו. ותדע, דאם לא כן צ"ע ראיית המגן
אברהם שכתב וזה לשונו, מידי דהוה אמי שאכל חלב בשוגג
וכו', ותמוה, דהא בהדיא מחלק ביניהם הש"ס ריש פרק הנחנקין
הנ"ל בין שגגת לאו לשגגת חנק וכת. אלא על כרחק כנ"ל
דקרוב למזיד הוא¹⁰. ואם כן גם קושיית גמ' קושיית השאגת
אריה במקומה עומדת.

והמקנה מכל מקום יפה תירץ, כיון שלא נצטווה על מילה
ועל חבורה נצטווה, וגם לגבי בני נח אזהרתן היא מיתתן,
אם כן חובל בעצמו נמי הוה ליה שגגת כרת ומיתה, וגם אין
מתכוון אסור ביה. אבל לדידן כיון דסבר הוא מצוה קעביד,
כיון דאיסורא דשבת ליכא משום דלא אהני מעשיו גם איסורא
דחובל ליכא, כנ"ל.

ומה שכתב מר באופן שני, דהא קרא ביום השמיני במקום
בהרת קאי, ובכהאי גוונא הא ודאי מתקן הוא שהרי נטהר גברא.
תמה אני, אם כן תקשה הא לר' שמעון דיליף מדאיצטריך
קרא למשרי מילה דחובל בעלמא חייב, והא ודאי אף על גב
דתיקון גברא במצות מילה לא חשיב ליה תיקון מכל מקום
קוצץ בהרתו פשיטא דתיקון גמור הוא שנטהר גברא, ושפיר
צריך קרא במילה משום דמתקן הוא. ועל כרחק צריך לומר
דאם כן בשר דילפינן מיניה אפילו במקום בהרת יקוצץ למה לי,

בעניין זה ובדעת רבנו. 7. וציין לדבריו בשו"ת מהרש"ם ח"ו סי' כו ד"ה ומ"ש
רי"מ. עיי"ש. וע"ע בספר ילקוט יוסף דיני חינוך קטן הל' כיבוד אב ואם בהע'
ד. 8. עי' שו"ת פמ"א ח"א סי' לד. 9. ספר מגן אבות למהר"ם בנעט (זולקוהו
תקצ"ה), אולם לא ברור למה כוונת רבנו. 10. ע"ע בספר קלבון השקל לבנו

6. ועי' בספר חיי אשר לר' אשר אנשיל יהודה מילר (בני ברק תשנ"א) סו"ס
קנו שהקשה שמצוה שאני ואין בה הותר מכללו, ועוד שמשכחת הותר מכללו
גבי גדול שנתגיר שמותר למולו, עיי"ש. וע"ע באריכות בספר מנחת אלימלך
לר' אלימלך וינטר ח"ג (בני ברק תשס"ו) סי' כז (עמ' קסח ואילך) שהאריך

אבל בסי' תמ"ד במילה בזמנו מיירי, כנ"ל¹¹. וצ"ע על מחצית השקל בזה, וגם הוה ליה להראות מקום על מהרש"ל ומהרש"א בסנהדרין דף נ"ט ע"ב [ד"ה תוס' בד"ה והא פריה], ובמשנה למלך פרק עשירי ממלכים [ה"ז ד"ה וראיתי לרש"ל].

ומה שכתב מר באופן החמישי, דאי לאו קרא ביום השמיני ימול וכו', הוה אמינא למולו על ידי נכרי בשבת לר' יהודה לטעמיה דכשירה¹² אלא שחיסר מצוה, והא בשבת על ידי ישראל אי עביד לא מהני נמי לא עשה מצוה. לא הבנתי כוונתו, דמכל מקום למשרי מילה בשבת על ידי ישראל לא צריך קרא, דבלאו הכי מותר משום מקלקל. וצ"ע¹³.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רמו

[חקירה בענין מצה וכל מכשיריה דוחים את השבת]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש אוהבי ידיד נפשי וחביבי, הלא הוא הרב הגדול החרוץ מופלג וצדיק נשגב שמו מורנו זלמן שפיטצער נ"י, וכעת הוא הגאבד"ק דעיר מלוכה וויען.

על דבר קושיית פאר רום מעלתו אשר העלה להקשות סוף פרק ר' אליעזר דמילה בשבת קל"א ע"ב מצה וכל מכשיריה דוחין את השבת, והא מצה עשה דלפני הדיבור הוא אין דוחה ללא תעשה דשבת שהוא לאחר הדיבור, כמו שכתוב בירושלמי [חלה פ"ב ה"א] בתוספות קידושין ל"ח ע"א [ד"ה אקרו] דמהאי טעמא לא דחי עשה דמצה ללא תעשה דחדש.

הנה הירושלמי עצמו [נדרים פ"ג ה"ט] מקשה לעצמו על תירוצו זה, והרי מילה דמרוחקים ודחי עשה דמילה מזמן אברהם אבינו את לא תעשה דשבת דלאחר הדיבור, ומשני שאני התם דהדר קרא ביה וביום השמיני ימול [ויקרא יב, ג] אפילו בשבת. עד כאן.

[הג"ה מבן המחבר. לסברת ירושלמי הנ"ל נראה לי אם כן הכי פירושא בתוספות שבת דף ק"ל ע"ב ד"ה שלא כו', דגבי מילה גלי רחמנא כו', ר"ל על כרחך רחמנא גלי דדחי אף על גב דלפני הדיבור הוא, אם כן חידוש הוא ואפילו אפשר בלאו הכי נמי.]

ולפי זה גם במכשירי מצה הא נפקא לן התם [שבת שם] מקרא חמישה עשר מחג הסוכות, אם כן גלי קרא התם כמו במילה. ואדרבה בזה מובן היטב כוונת הירושלמי בתירוצו הנ"ל שאני מילה דגלי קרא וביום, וקשה, נילף מיניה דעשה לפני הדיבור דוחה ללא תעשה שלאחר הדיבור גבי איסור חדש נמי. אבל באמת הוה להו שני כתובים הבאים כאחד, מכשירי מילה גלי קרא ביום לר' אליעזר [דמילה גופא הלכה היא במסקנא דף קל"ב ע"א], ומכשירי מצה נמי גלי קרא חמישה עשר חמישה עשר מחג הסוכות, ואין מלמדים. כך נראה לי פשוט. וגם לרבי יהודה דסבירא ליה מלמדים [סנהדרין סז, ב] ניחא, הא גם מילה בצרעת גלי קרא בשר אף במקום בהרת יקוץ, עשה דלפני הדיבור דוחה ללא תעשה דלאחר הדיבור, והוה להו שלושה כתובים הבאים כאחד לכולי עלמא אין מלמדים.

ויעיין בשאגת אריה סי' צ"ו העלה בארוכה דש"ס דילן על כרחך לא סבירא ליה הא דירושלמי, אם כן ניחא בפשוט. מיהת גם דברי פאר רום מעלתו נ"י במה שכתב דלשיטתייהו אזלי גמרן וירושלמי, נכונים.

והשאגת אריה מפרש שם [ד"ה עוד י"ל] תירוצו הירושלמי הנ"ל, מילה היינו טעמא דהדרה קרא, ר"ל נאמרה ונשנית גם לאחר הדיבור, והכי משמע לישנא שאני התם דהדר קרא ביה וביום השמיני ימול וכו'. וצ"ע, עדיין קשיא ממילה בצרעת. ועל כרחך כמו שכתבתי לעיל, שני כתובים הבאים כאחד הם שבת וצרעת ואין מלמדים.

אבל קשיא לי, עדיפא הוה ליה לירושלמי לתרץ, שאני מילה שנכרתו עליה שלוש עשרה בריתות [נדרים לא, ב], כמו דצ"ל הכי על שדוחה לא תעשה ועשה בתוספות שבת סוף דף קל"ב [ע"ב ד"ה האי עשה]. ועיין תוספות מגילה דף כ' ע"א [ד"ה דכתיב] כהאי גוונא פירכא דמילה עשה דכרת הוא הוה אמינא גם נשים חייבות, והכי נמי הוה להו למימר לתוספות שם פירכא דשלוש עשרה בריתות כתירוצם בשבת קל"ב¹, וגם בשבת הוה להו למימר כתירוצם במגילה פירכא דכרת. ועיין טור ובית יוסף וב"ח יורה דעה ריש סי' ר"ס ומה שכתבתי בתשובה אחת בזה², וצ"ע³.

אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

רמו. 1. עי' בתו' מגילה שם שאכן כתבו גם את הפירכא של שלוש עשרה בריתות. 2. לקמן סי' רס, ועי' גם חלק או"ח סי' קא ד"ה תמן תנינן. 3. וע"ע בזה באו"ז הל' פסחים סי' רלג. ועי' וילקט יוסף שנה שמינית (תרס"ו) סי' קע שהר"ז שפיצר השואל מיישב את הדברים באופן אחר, עיי"ש.

של בעל מחה"ש (מובא במהדורת מכון י-ם). 11. ועי' שעה"צ סי' תמד ס"ק כד שתירץ כדברי רבינו במילה בזמנה, אך לדעתו הדין עם המג"א אף במילה שלא בזמנה, עיי"ש. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ה יו"ד סי' כג אות ב ד"ה אלא דלכאורה. 12. ע"ז כו, ב. 13. ע"ע המשך לסימן זה להלן סי' רמט.

סימן רמז

[האם יש לחוש שלא לקרוא לבנו

כשם סבו בעודו בחייו]

תכלה שנה וקלקלותיה תחל שנה וברכותיה, לראש אהובי תלמידי הרב הגדול המופלג בתורתו וצדקתו אשרי יולדתו מו"ה ליפמאן טוסיק נ"י.

אחר דרישת שלומו הטוב. היום הגיע זמנו להשיב על שאלותיו מן תחילת חודש מנחם העבר.

(א') על דבר המנהג למנוע קריאת הבנים בשם האבות אשר הם חיים עדנה, מקורו מאין נובע.

הנה זה לשון ספר חסידים סי' ת"ס, נוכרים שהם קוראים לבניהם בשם אביהם אין בכך כלום, והיהודים מקפידים על כך, ויש מקומות שאין קוראין אחר שמות החיים אלא אחר שכבר מתו. עד כאן לשונו. ולמד מזה [שם סי' תנט] דכל הניחושים כנגד המקפידים, כל דקפיד קפיד בהדיה, עיין שם. וכבר העירותי בתשובה אחת [אה"ע סי' קן] לתלמידי הרב מו"ה משה בער שעה נ"י ראה מקרא בדברי הימים א' [פרק] ב' פסוק נ', ופירוש רש"י מבואר דחור קרא את שם בנו כלב כשם אביו בחייו של אביו כלב, עיין שם. ועוד ראיות הבאתי. על כל פנים מנהגא לבד הוא למאן דקפיד. והאידנא כולם מקפידים על זה ודאי פשיטא אין לשנות, וגם האשה יכולה לעכב מלקרות לבנה בשם אביה בחייו. ועיין בספר כרם שלמה על אה"ע סוף סי' ב'.

אבל מה שכתב מעלתו נ"י משום לתא דמצות כיבוד, שלא לקרוא את אביו בשמו וגם לא לאחרים [ששמו כשמו] בפניו, כבשו"ע יורה דעה סי' ר"מ ובט"ז שם ס"ק ה', הנה לא אשכחן מהאי טעמא שלא לקרות את שם בנו על שם אביו בחייו, דשפיר יכול לזהור בעצמו בפני אביו או חמיו שלא יקרא אז את בנו בשמו אלא בכינוי.

הק' יהודא אסאד

סימן רמח

[א. תינוק שמתו אחיו מחמת מילה, מאימתי מתבטלת החזקה. ב. האם אחיות שמתו בניהם מחזיקות למיתה]

השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, על ראש ידיד נפשי הרב החרוץ המופלג זית שופכני וביישני מאוד נעלה כבוד מו"ה שמעון נאדיש נ"י, וכעת הוא הרב המאור הגדול אב"ד קהילת טירנוי.

גילי ידי הטהורות קיבלתי ומצאתיו מלא דבר ד', יהי ח"ן ד' עמו ויעל. אמן.

ועל דבר שעמד מעלת כבוד תורתו על המחקר בענייני החזקה.

ראשון תחילה נאמר אי נעקר החזקה במי שמתו אחיו מחמת המילה בלידת בנות שמתו תוך שנתן ביני וביני, או נימא בעינן דווקא עקירה כעין הנחה הראשונה, ר"ל מבנים שנימולו ולא מתו ביני וביני. אלה תורף דבריו.

הנה שאלת חכם חצי תשובה, נכונים דבריו. ונראה לי פשוט דלא מיבעיא מבנות שמתו דלא נעקרה החזקה הראשונה מהבנים שמתו על ידי מילה, דוודאי אין מזגם שווה כמו שהרגיש מעלתו, וזה לשון הרמב"ם בפירוש המשנה מסכת נדה ד' מ"ה ע"ב במשנה [פ"ה מ"ו], בת י"א שנים וכו', ושני הנקיבה לעונת נדרים פחות משני הזכר להיות חייהן קצרים מחיי האיש ברוב. עד כאן לשונו. וכן כתב האבן עזרא ריש פרשת אמור [ויקרא כא. ב.]. ותוספות פרק הכותב [כתובות] דף פ"ג ע"ב ד"ה מיתה וכו', ותוספות כתובות נ"ב ע"א ד"ה רצה וכו' בשם ירושלמי, משמע דפליגי, דתליא טעמא דמסתכנת בלידה דווקא. אמנם נראה לי דרמב"ם כתב כן על פי בקיאותו בחוכמת הרפואה ובטבעים, וגם תוספות דווקא התם נתנו טעמם הנ"ל דקרי ליה מהאי טעמא מיתה שכיח, אבל בלאו הכי נמי נהי דלא שכיח מכל מקום מזגם וטבעם חלוש יותר, ואין ראייה ממיתת הבנות לעקור חזקה מהבנים, כנ"ל.

אף על גב דבגמרא נידה דף מ"ה ע"ב יהיב טעמא מקרא ויבן ד' הצלע [בראשית ב, כב], שנתן הקדוש ברוך הוא בינה יתירה באשה יותר מבאיש, כבר העיר התוספות יום טוב על פירוש הרמב"ם בזה, יעויין שם. ולעניות דעתי נראה, לפי מה שכתב בתשובת הרא"ש ריש כלל י"ו [סי' א] זמן הגדלות הוא בכלל שיעורין הלכה למשה מסיני, אם כן על כרחך הא דמפרש טעמא דרבי מקרא ויבן וכו', ותיפוק ליה דאין טעם להלכה למשה מסיני וכך ניתנה הלכה, וכמו שכתב רש"י במתניתין ריש פרק אלו טרפות [חולין מב, א ד"ה נפלה] על נפולה, ור"ן סוף פרק קמא דקידושין [טו, א בדפי הרי"ף ד"ה והערלה הלכה] על ספק ערלה. וצריך לומר דאסמכין להלכתא אקרא

(פרשבורג תר"ג). 4. וע"ע בכל זה בשו"ת יבי"א ח"ב יו"ד סי' טו וח"ה יו"ד סי' כא.

רמז. 1. נראה שהאות מיותרת. 2. ע"ע בזה בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א סי' קמב, ובשו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' קלו. 3. לר' שלמה האסא

ספק נפשות אפילו שלוש ספיקות דוחה את השבת כדאיתא במשנה שלהי יומא [פג, א]. ונהי דמילה בזמנה חמורה יותר משבת, מכל מקום כיון דהוחזקו מתו מחמת מילה לא נעקרה החזקה אלא אם כן נימולו אחר כך שנים באיסור ולא מתו¹.

אף על גב דתוספות בחולין דף ד' ע"ב בד"ה שמתו וכו' מבואר דסבירא להו דמספיקא מהלינן ליה כל כמה דלא ידעינן בבירור שמיתת הראשונים היתה מחמת מילה בוודאי, כיון דרוב אינם מתים מחמת מילה וגם שומר מצוה לא ידע דבר רע, ומהאי טעמא התירו האחרונים בשו"ת לייבם קטלנית², לא הוי ספק נפשות ותליא דמתו מחמת שלא נבלע דמיהם בס, כך נראה לי כוונת התוספות, אבל אחר שכבר הוחזקו בוודאי שהן מן המיעוט דרפו דמיהו בעינן חזקה אחרת גמורה לעקור הראשונה משום ספק נפשות להקל.

מיהת הא נשמע מדברי תוספות דחולין הנ"ל, דכל דאיכא ספק הלך אחר הרוב דעלמא שאין מתים מחמת מילה וגם שומר מצוה וכו'. והא דאמרין התם ישראל מעליא הוא אפילו לא מל בגדלותו, היינו אם מתו אחיו מחמת מילה שנימולו כשהיו גדולים כבר ומתו³, אי נמי נימולו בשמיני, וכגון שהציצו דווקא בהסתכלות והשגחה היטב וראו בכוונה שנבלע בהם דמן, דהוה להו כמו נימולו כשהיו גדולים כבר, שהוחזקו ודאי מתים מחמת מילה והן מן המיעוט דרפו דמא, תו אין שום היתר למולו בשום פעם. אבל נימולו בשמיני ולא השגיחו בכוונה והסתכלות היטב דאפשר שלא נבלע בהם דמן, ולא אסקו אדעתם ומלו אותם, (ו)בכהאי גוונא מיירי הגאון בתשובת נודע ביהודה תניינא סי' קס"ה מחלק יורה דעה וגם כל הפוסקים שמביא שם, דכיון דלא אתחזקו מתים מחמת מילה אלא בכהאי גוונא בקטנותם, לכן ממתינים עד שיגדול ויתחזק כוחו ויבלע בו דמו היטב לעיני כל ומלין אותו, דבכהאי גוונא לא אתחזיק, ואוקמינן ארוב אפילו אחר חזקה גמורה בג' זימני לרבן שמעון בן גמליאל, כמו שהוכיח במישור הגאון נודע ביהודה (ו)מעובדא דר' נתן [שבת קלד, א], ואיהו הא סבירא ליה כרבי בשניים חזקה גמורה כמו שכתבו תוספות ומהרש"א בחולין דף מ"ז ע"ב [ד"ה שלישי], וכמו שכתב בהג"ה מבין המחבר בתשובת נודע ביהודה שם, ומכל מקום ציוה למולו כשיתגדל, כנ"ל.

ודאי עד שלא נעשה גדול ממש בר עונשין, והוא ערל שמתו אחיו מחמת מילה, אפילו כהאי גוונא שנימולו בשמיני בסתם בלא בדיקה והשגחה נמי ישראל מעליא הוא, שהוא אינו מצווה למול את עצמו אלא אביו, ואם לא מלוהו כשנתגדל מאי

ולא ילפוטא הוא, דהא לא ילפינן דורות משעה, ומכל שכן דיש לומר התם קודם החטא דווקא נתן הקדוש ברוך הוא בינה יתירה באשה וכו', אבל אחר שהיא קלקלה תחילה אין חכמה לאשה וכו' [יומא סו, ב]. וכמו שעיינו ראות שתינוק ממחר להתחכם יותר מתינוקת כדברי רבי שמעון בן אלעזר בגמרא שם. לכן הוסיף הרמב"ם טעמו הנ"ל להיות חייהן קצרים יותר וכו', ומהאי טעמא גופא לפי שהאשה הביאה מיתה לעולם, וכוונתו רק לחזק האסמכתא דקרא על ההלכתא, כנ"ל.

ועוד יש לומר, לפי מה שכתב היפה תואר [ב"ר פרשה יח סי' א] בכוונת דרשה זו שנתן בינה יתירה וכו', היינו מלשון ויפעיל, כאילו כתיב ויבן היו"ד בציר"י, וכמאן דאמר יש אם למסורת, אם כן רב חסדא דמפרש האי טעמא דרבי על כרחך סבירא ליה כהסלקא דעתך בסנהדרין דף ג' סוף ע"ב בטעמא דרבי התם, ולמסקנא התם וריש דף ד' רבי סבירא ליה יש אם למקרא ליכא למימר טעמא דרב חסדא הנ"ל, לכן פירש הרמב"ם טעמו הנ"ל.

וראיה נראה לי להרמב"ם בזה מתמיהת התוספות ביבמות דף כ"ו ריש ע"ב בד"ה למיתה דתרי לא חיישינן, תימה מאי פריך רבנן לר' יהודה ריש פרק קמא דיומא אין לדבר סוף, והא למיתה דתרי לא חיישינן. ולרמב"ם אתי שפיר, דבאנשים דווקא מחלקינן התם בין חד לתרי, אבל ביומא, דחיי הנשים קצרים על פי הרוב, מקשו שפיר דגם לתרי ניחוש ואין לדבר סוף. ואי תוספות בכתובות דף פ"ג הנ"ל פליגי על הרמב"ם בזה מדתלי טעמא רק שמסתכנים בהריון ובלידה כנ"ל, אתי שפיר תמיהת התוספות לטעמם, דליכא לחלק בין אנשים לנשים מהאי טעמא גופא, דהא התם ביומא אשה בבתוליה יקח, אם כן אשה אחרת שמתקינין לו עדיין לא נסתכנה, ומכל מקום פריך התם אין לדבר סוף, ותמה תוספות לטעמם שפיר מאי שנא באנשים דמחלק הש"ס בין חד לתרי. אבל להרמב"ם מיהת לא קשה מידי תמיהת התוספות. ועיין תשובת יד אליהו סי' ע"ה בסופו, העיר בקצרה על דיבורי תוספות דיבמות כ"ו ודכתובות פ"ג ונ"ב הנ"ל דקשיין אהדדי, עיין שם בהגהתו. ולעניות דעתי אדרבה, לטעמם אזלו תוספות בשני המקומות, כנ"ל. ודברי הרמב"ם הנ"ל לא חזי הגאון הנ"ל.

אלא אפילו על ידי שני בנים שנולדו ולא נימולו ומתו בתוך שנתן נמי אין ראיה לעקור חזקה ראשונה, דיש לומר הני אחרוני נינהו דאזלי לעלמא דקשוט בעוון אבותיהם נתפסו או מחמת איזו חולי שלא נודע, והראשונים מחמת המילה מתו. והרי

והשואל ומשיב שהתירו לייבם קטלנית מטעם שומר מצוה וכו'. 3. עי' בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קכח ד"ה וביסוד הדבר, שכתב שאין הכרח לפרש כרבינו בדברי התוס'. עיי"ש.

רמח. 1. עי' שו"ת פרי השדה ח"ד סי' מו לר' אליעזר דייטש (פאקש תרע"ה) שדן בדברי רבנו כאן. 2. וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב מהר"ק ח"א סי' רנד. ובשו"ת עטרת פז ח"א כרך ג אה"ע סי' ג ד"ה ומכיוון שכן, ציין לדברי רבינו

היה ליה למיעבד. אלא כוונת התוספות הוא על אחר שנעשה גדול בר מצוה שמחויב למול את עצמו והוא ערל, בכהאי גוונא שאחיו שמתו נימולו בשמיני בסתם בלא השגחה לבודקם היטב סבירא להו לתוספות כהאי גוונא לאו ישראל מעליא הוא אלא מומר לערלות הוא. ובחידושי הריטב"א [חולין ד, ב ד"ה הכל שוחטין] השיג על התוספות בזה, דאף על גב שדינו למול את עצמו בכהאי גוונא דלא מחזקינן מקטנים לגדולים, מכל מקום אם אינו מל מחמת יראה ופחד פן ימות גם הוא כאחיו אינו נקרא מומר כיוון שיש לו פתחון פה⁴. וכן פסקו האחרונים, התבואות שור [סי' ב שמלה חדשה סעי' כג] ופרי תואר [סי' ב ס"ק י] וכנפי יונה [סי' ב ד"ה בדין ערל שמתו] ופלתו ביורה דעה סי' ב' [כרתי ס"ק יט], ולא כט"ז ס"ק י'. ועיין ש"ך [שם ס"ק כא]. ובחידושי הרשב"א ובחידושי הרמב"ן יבמות ריש פרק הערל [ע, א ד"ה הערל] בשם ר"ת הוסיפו דאפילו לא הוחזקו אלא באח אחד שמת על ידי מילה מקרי שפיר אונס אם הוא עומד בערלתו מחמת יראה ופחד, עיין שם. וכן כתבו תוספות בזבחים כ"ב ע"ב בד"ה ערל וכו' בשם הר"ת, ונעלמו דבריהם מהגאון בכנפי יונה סי' ב' שכתב בהיפוך, עיין שם. אלא דתוספות שם מכל מקום מומר לערלות קרי ליה, רק לבו לשמים מקרי, עיין שם. ועיין תשובת בית אפרים [יו"ד סי' נז].

והיכא דאתחזק ודאי חזקה דאורייתא הוא ואסור למולו, ואפילו אם הוא רוצה לא שבקינן ליה, דספק נפשות להקל מדאורייתא וכנ"ל. אבל חזקה דווסתות רק דרבנן הוא, משום דאיכא חזקת טהרה דמעיקרא בחד גופא, מה שאין כן בשור המועד, אף על גב דאיכא חזקה דמונא לא אהני חזקה דמונא לשלם מן העליה נזק שלם לדחות חזקה דשור שהועד לנגחן. ומהאי טעמא אפילו למאן דאמר וסתות דאורייתא נמי לא משור המועד יליף לה כיון דאיכא חזקת טהרה כנ"ל, אלא דאורייתא הלכה למשה מסיני הוא לדידיה כמו שכתב רש"י במסכת נידה דף ט' ע"א בד"ה וסתות דאורייתא וכו', וכן כתב הרא"ש ריש נידה [פ"א סי' א] בהדיא, עיין שם. [הוספת המחבר: וכן מוכח מסידורא דגמרא ביבמות ס"ד [ע"ב] בווסתות ושור המועד כרבן שמעון בן גמליאל, ואם איתא איפכא הוה ליה למימר משור המועד [ו]וסתות].

ומה שכתב מעלת כבוד תורתו לתמוה על פסק המחבר ביורה דעה סי' רס"ג סעי' ג' דאחיות מחזיקות בתרי זימני, והרי הנימוקי יוסף [יבמות כ, ב ד"ה והוא דאתחזק] הוכיח דעל כרחק גם רבי מודה כהאי גוונא דבעינן תלת זימני, וליכא דפליג עליה בזה.

הנה גם בשו"ת מקום שמואל בחידושי דינים ליורה דעה [שם] השיג על פסק המחבר על פי דברי הנימוקי יוסף, ובמחילת כבודו נעלמו ממנו דברי הרבה פוסקים. וזה לשון הרבינו ירוחם בתולדות אדם וחוה נתיב א' חלק ב' [יג, ד], מל ראשון ומת מחמת מילה וכן שני לא ימול שלישי דבתרי זימני הוי חזקה לגבי מילה, וכן באחיות כגון שלוש אחיות ומלה האחת בנה ומת וכן שניה לא תמול השלישית בנה, כך פשוט ביבמות פרק הבא על יבמתו [סד, ב] וכן כתב רמ"ה. עד כאן לשונו. והעתיקו גם כן בדרכי משה הארוך [סי' רסג אות א], וסיים עליה וזה לשונו, וכן כתב בית יוסף [ד"ה כתב הרא"ש, סעי' ג מהד' מכוין ירושלים] בשם הרא"ש שכתב כן בפרק הבא על יבמתו [סי' יג]. עד כאן לשונו. וזה לשון הב"ח סוף סי' רס"ג [אות ב ד"ה ומ"ש לא שנא] אחר שהביא נפקא מינה דאחיות מחזיקים, ומיהו כאן ודאי נראה לומר ספק נפשות להקל ולא תמול שלישי, וכך פסק בשו"ע. עד כאן לשונו. וזה לשון הים של שלמה פרק הבא על יבמתו סי' ל"ג, ואף על גב דמשפחת נכפים ומצורעים נמי ספק נפשות הוא וכו', אפילו רבי מודה שאין לחוש למשפחה אם לא שהוחזק תלת זימני, וכן כתב בנימוקי יוסף, ומכל מקום נראה דגבי אחיות אף בתרי אחיות הוי חזקה אפילו לענין נכפה ומצורע וכו'. עד כאן לשונו. הרי גם אליביה דנימוקי יוסף גופיה וגם לענין נכפה ומצורע גופיה מחלק דדווקא למשפחה על ידי קרבת חיתון או שאר בשר שאינם אלא בית אב אחד לא חיישינן בתרי זימני, אבל אחיות שהם עצם אחת ובשר אחד על הרוב מזגם וטבעם שווה ממש כי דם אחד להם הוי חזקה בתרי זימני. ואם כן פסק המחבר מוסכם מכל הפוסקים גם להנימוקי יוסף, שהרי לא הוזכר בנימוקי יוסף כלל הא דאחיות, כמו שהשיטתו הרי"ף ורמב"ם. וזה ברור.

ומה שלא הזכירו הפוסקים דאחיות מחזיקות לענין קטלנית, נראה לי משום דלא צריכה למימר, דקל וחומר הוא מנכפה ומצורע שהיא מפני שממיקתו. וכן כתב בתשובת הרא"ש כלל מ"ב [סי' א] על נכפה שלא מנה אותה עם שאר מומים, יעויין שם. ומכל שכן לפי מה שכתבתי בסמוך איכא הכא עוד קל וחומר, אחיות ממשפחה⁵, וקטלנית מנכפה ומצורע. כך נראה לי פשוט. ועיין ט"ז יורה דעה סוף סי' פ"ד [ס"ק כד]. שוב ראיתי בספר בית הלל [יו"ד סי' רסג אות ב ואה"ע סי' ב סעי' ז] שעמד גם כן על סתירת המחבר ביורה דעה הנ"ל, ועיין שם היטב.

והנראה לי לעניות דעתי כתבתי, וחתמתי שמי.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

5. בדפו"ר יש סימני גרשיים על התיבות אחיות ממשפחה, וצ"ע מה הייתה כוונת רבנו.

4. ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' לה וח"ו סי' קז ד"ה ומ"ש מהש"ס, שציין לדברי רבינו בדעת הריטב"א שאמנם אינו מומר אך יש עליו חיוב למול.

סימן רמט

[המשך לסי' רמה לעיל בעניין מילה בשבת]

חיים ושלוש וכל טוב לכבוד ידיד נפשי וחביבי עד לאחת, הלא הוא הרב הגאון הגדול החריף ובקי העצום מפורסם צדיק תמים כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה שלמה קוועטש, אב"ד ור"מ דק"ק לייפניק יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי על ידי התורני הנכבד ר' אשר מקהילתו ג', ושמחתי בו רבת עונג ושמחת תורה לשמה, ברוך ד' כי מצאתי לי חבר בדבר החדש אשר מר מעלת כבוד תורתו תירץ קושייתי בפתח דבריו. ואמרתי להעתיק לעיניו הבדולחים מקונטריסי אשר כתבתי זה כמו שש שנים שעברו, ומתוכו יראה מר כי כיוונתי בשלושה תירוצים לדעתו הרחבה, וקרבתי את הראויה לקרב מהנה, ואת זו התירוץ דחיתי וריחקתיו בזרוע. והעתקתי הנה לוטה פה, ישים עינו עליה באחרית מכתבי הלז'.

ועתה נחזור על הראשונים, בדבר החדש שיצאתי לדין² שאין איסור תורה לחבול בקטן, דלא יוסיף פן יוסיף [דברים כה, ג] בגדול המוכה ונלקה בבית דין כתיב. ותפס עלי מר מרמב"ם פרק ה' מחובל [ה"א] שכתב כל המכה אדם כשר מישראל בין קטן ובין גדול וכו' הרי זה עובר בלא תעשה וכו'.

הן אמת כי אחר ששלחתי מכתבי חיפשתי ברמב"ם ומצאתיו שכתב כן בפשיטות דלא כוותי, וכן הסמ"ג עשין ע' [ד"ה אסור לאדם] ובעל ספר החרדים [פ"ה מצוה עב] כתבו כלשון הרמב"ם הנ"ל. ולא ראיתי לאחד מנושאי כליו לבאר מהיכן למדו כן, וצע"ג.

והטור ומחבר בחושן משפט ריש סי' ת"כ [סע' א] העתיקו לשון הרמב"ם והשמיטו מדבריו הך דבין קטן וכו', משמע דלא סבירא להו כן. וראיית מר על פי דברי הכסף משנה ריש פרק כ"ו [ה"א] מהלכות סנהדרין במקלל קטן דלוקה היינו טעמא דילפינן מתשלומי ממון דיש לו בושח [ב"ק פו, א], וכן ממה שכתב סוף פרק י"ו [ה"ב] שם בטעמא דחובל בעבד לוקה מדחייב לשלם לו [ב"ק פז, א] ילפינן, לעניות דעתי אינו מספיק, דבקללה בהדיא גלי קרא לא תקלל חרש [ויקרא יט, יד] שאינו שומע ואינו מצטער וקל וחומר לקטן השומע ואינו מצטער, דבכל מקום השווה החרש שוטה וקטן. ומה שכתב הכסף משנה דיליף לו מתשלומי בושח, נראה לי כוונתו בהיפך, דקשיא ליה למה תולה הרמב"ם דין זה ביראה לי, והא קרא

כתיב חרש והוא הדין קטן ושוטה דמאי שנא. לכן כתב הכסף משנה כוונת הרמב"ם הוא לפטור מקלל לקטן שאינו נכלם, לכן כתב ויראה לי דמקלל את קטן הנכלם דווקא הוא דלקי, וביאר טעמו דיליף ליה מסברא כמו תשלומי בושח דווקא בנכלם הוא לא זולת, והא ודאי צריך לתלותו ביראה לי. וזה ברור כוונת הכסף משנה, ובבית יוסף חושן משפט סי' כ"ז [סע' א(א) במהר' מכוון ירושלים] מבואר שכך כוונתו, יעויין שם. משא"כ בהכאה, דקרא לא יוסיף בגדול בן דעת המוכה כתיב, מהי תיתא לן חיובא ואיסור דאורייתא גם בחרש גם בקטן. ופשיטא דליכא למילף מחיובא דממון, דהא קיימא לן מלקות חמור טפי³ ואין דנין אחמור מן הקל עליו. וגם ליכא למימר דילפינן הכאה ממקלל בזה, דאם כן לא הוה ליה להרמב"ם למסתם קטן סתם בפרק ה' מחובל [ה"א], אלא הוה ליה למימר בקטן הנכלם דווקא כמו בקללה, והוה ליה למימר נמי יראה לי וכו' כמו שתלה מקלל לקטן הנכלם ביראה לי. וגם במכה לעבד דלוקה הרי ביאר רמב"ם עצמו טעמו בפרק ה' מחובל הלכה ג' שהרי ישנו במקצת מצוות, וכוונתו מהאי טעמא הוא כאשה ישראלית להכאה, אבל לא מחיוב תשלומי ממון יליף לה, אלא מדהשווה אשה לאיש לכל עונשין ולכל דינין שבתורה [קידושין לה, א], והכי נמי לעבד לה לה מאשה ילפינן [חגיגה ד, א]. אלא כיון דבגמרא בבא קמא פ"ח [ע"א] איתא להא דאחיך במצוות הוא וילפינן לה מאשה לתשלומי בושח, מיייתי ליה הכסף משנה דגם למלקות שייך האי טעמא גופא וכמו שכתב הרמב"ם. וגם אפשר לר' יהודה התם דממעט עבד מתשלומי בושח דאין לו אחווה, לדידיה מלקות נמי ליכא במכה לעבד מהאי טעמא, דגבי לא יוסיף וכו' ונקלה אחיך כתיב [דברים כה, ג] ועבד אין לו אחווה, ורמב"ם דפסק כתנא קמא התם אחיך במצוות הוא גם מלקות איכא ביה מהאי טעמא, ולהכי דייק הכסף משנה למדו מדתנן החובל בעבד וכו' חייב בכולם וכו', היינו כתנא קמא, אבל לא דיליף מלקות מממון כנ"ל. אבל בקטן והוא הדין שוטה וחרש שאין בני מצוות מנא לן בהו אזהרה ואיסור דאורייתא לחבול בהן.

ואני בעוניי האיר ד' את עיני, דפסקו של הרמב"ם וסמ"ג ש"ס ערוך הוא בבבא קמא דף פ"ז סוף ע"א, החובל בבת קטנה של אחרים וכו' אבל חבלה כיון דאי בעי מתחבל בה לא מצי חבל וכו', פירש רש"י [ד"ה לא מצי] ונימוקי יוסף [לא, א בדפי הרי"ף] דאין אדם רשאי לחבול בבתו דהא ישראלית היא ועבר על לא יוסיף פן יוסיף, הרי פשיטא ליה לש"ס דגם אקטן אזהר רחמנא כיון דישראל הוא הרי הוא בכלל אחיך, דהא אפילו ר'

שם שבכל מקום שיש מלקות וממון לוקה ואינו משלם, וסובר רבנו שטעמו משום שמלקות חמור (ראה ריטב"א ד"ה יד ביד, וראה שו"ת מהרש"ם ח"ב

רמט. 1. לקמן ד"ה ועתה אמרתי. 2. לעיל סי' רמה ד"ה אמנם, עיי"ש. 3. הגמ' בכתובות לב, א מסתפקת בכך, וכנראה כוונתו שהרי קי"ל כר' יוחנן בע"ב

יהודה דפליג בעבד דאין לו בושת דלא נקרא אחיך בקטן לא פליג דבנכלם יש לו בושת כנ"ל.

ושלא תקשה על הש"ס גופיה, אמרתי הוכחה לזה על פי קושיית שער המלך פרק י"ב מעכו"ם [ה"א ד"ה עוד ראיתי] בשם מהר"י אשכנזי, למאן דאמר מילה בנכרי כשירה [ע"ז כו, ב] אמאי דחי שבת, והא אפשר לקיים שניהם על ידי נכרי⁴. ותירצתי על פי דברי הגאון המקנה [קידושין פב, א ד"ה בגמ' מצינו] שכתב טעמא שלא קיים אברהם מצות מילה קודם שנצטווה, דלא היה רשאי לעבור על איסור חבורה בעצמו שנצטווה עליו. אם כן גם אחר נשניתה תורה ולא נאמרה מילה לבני נח, אבל איסור חבורה בין לעצמו בין לזולתו נשאר קיים אצלם, אם כן נהי דמילה בגוי כשר אבל אסור לו לגוי למול משום איסור חבורה, כמו לאברהם אבינו קודם שנצטווה על המילה, ולא הוי אפשר לקיים שתיהם על ידי נכרי, ולכן דחי שבת⁵. ותירצתי בזה תמיהת המפרשים במשנה למלך פרק י' ממלכים [ריש ה"ז] על תוספות סנהדרין נ"ט ע"ב בד"ה והא פריה ורביה וכו', אמאי לא הקדימו תמיהתם על קושיית הש"ס ממילה. ולא קשה מידי, דהא ידע המקשה דמילה דוחה שבת, דמתניתין הוא בפרק ר' אליעזר דמילה [שבת קלג, א]. ואם כן שפיר הוכיח דעל כרחך לא נאמרה לבני נח, דאם איתא הא ליכא איסור חבורה גבייהו ואפשר בשבת על ידי נכרי למול, ולמה דחי שבת. ואם כן מוכח מזה דגם בקטן אסור לחבול, ושפיר פשיטא ליה לש"ס בבבא קמא פ"ז ע"א הנ"ל הכין, והיינו טעמא דהרמב"ם וסמ"ג, ואדרבה על הטור ושו"ע שהשמיטו דין הקטן בזה צ"ע. על כל פנים הדרנא בי מחידוש זה שהיה פשיטא לי תחילה, אבל לא מטעמא דמר כנ"ל.

[הג"ה מבין המחבר: לפי מה שתירץ מרן אבי הגאון ז"ל קושיית מפרשים על תוספות סנהדרין נ"ט וקושיית שער המלך, לפי זה מתורץ לי גם כן מה שהקשה האלגאזי⁶ אסוגיה דסנהדרין נ"ט ע"ב], אם כן ביום למה לי לרבות אפילו בשבת, ותיפוק ליה דמדנשנית בסניי ולא נאמרה לבני נח על כרחך למילתיה נישנית דאפילו בשבת. ונראה לי לפי מה שכתב מרן הגאון דבמילה לא קשיא קושיית תוספות, דשפיר היה סברת המקשה מדדחי שבת על כרחך לא נאמרה לבני נח, דאי איתא

הא ליכא איסור חבורה ואפשר בשבת על ידי נכרי כו'. ואם כן משני הש"ס שפיר לסברת המקשה מדדחי שבת מוכח דלא נאמרה לבני נח, והוא גופא מנא לן דדחי שבת, על כרחך מביים אפילו בשבת נפקא לן, אם כן למילתיה הוא נשנית, (וה"ת) [והכי פירוש], אי כתיב ביום להתיר בשבת על כרחך מוכח דלא נאמרה לבני נח, ולא קשיא נמי למה נשנית דלהא גופא נשנית דדחי שבת, אבל אי לאו דכתיב ביום הוה אמינא נשנית כדי שגם לבני נח נאמרה, וממילא על כרחך אינו דוחה שבת משום דאפשר לקיים שתיהן על ידי נכרי ואין בהם איסור חובל ודו"ק. ועל פי זה אתי שפיר גם כן מה דלא משני הש"ס למילתיה נשנית השמיני ולא תשיעי כמו שאמרו בשבת דף קל"ב ע"א], ובהנ"ל אתי שפיר, כיון דעיקר קושיית המקשה בנוי על הקדמה זו דדחה שבת כנ"ל לכן תירץ ליה בהא גופא.

עוד נראה לי על קושיית האלגאזי, דתוספות במגילה דף כ' ע"א ד"ה דכתיב] ובסוכה ל' ע"א ד"ה כי יקריב] הקשו אגמרא למילתיה נשנית אפילו בשבת, הא דרשינן ביום ולא בלילה. ונראה לי חדא מתורץ באידך, כיון דבאמת מבין שמונת ימים [בראשית יז, יב] דגבי בני נח שמעינן ולא לילה [שבת קלב, א], אם כן אי לאו דכתיב ביום שנית הוה אמינא דנשנית למילתיה לרבות דאפילו בלילה ולא כבני נח אלא ניתנה תורה ונתחדשה הלכה [שבת קלה, ב], דאם לא כן למה נשנית, ומדכתיב ביום ולא בלילה משמע אם כן שווה הוא לקודם מתן תורה כמו לבני נח, ועל כרחך נשנית דאפילו בשבת. ואם כן כל דברי חכמים קיימים ודברים אחדים המה, משום דביום ולא בלילה משמע מוכח דאפילו בשבת מדנשנית על כרחך למילתיה נשנית, ולא ממשמעות ביום נפקא לן אלא כנ"ל, ודו"ק.

עוד נראה לי על קושיית אלגאזי הנ"ל וקושיית תוספות הנ"ל הא דרשינן ביום ולא בלילה, וקושיית מפרשים על תוספות [סנהדרין נט, ב] ד"ה הרי פריה ורביה למה לא הקשו קושייתם מקודם אקושיית הרי מילה, עיין מהרש"א ומהרש"ל ובמשנה למלך פרק י' מלכים [ריש ה"ז]. ונראה לי לתרץ בחדא מחתא, דהנה השער המלך הנ"ל הקשה למאן דאמר מילה בנכרי כשירה אמאי דחי שבת, הא אפשר לקיים שניהם על ידי נכרי,

וזה ודאי שאינו, כיון שלטובתו הוא עושה אין כאן איסור, וא"כ ה"ה במילה, כיוון שלטובתו של ישראל עושה אין בזה משום חובל. והמחבר שם כתב שאפשר לקיים דברי רבנו, כיון שברפואה עושה הגוי ממש לטובת גופו לכן מותר לגוי לרפא אף שמוזהר הוא שלא לחבול, אך במילה אין כאן טובת גופו ורק מתקן מצד המצוה, וכיון שאין הגוי מצווה ממילא עובר בזה על חובל. וע"ע אות ג שם בעניין זה. ועי' גם בספר דברי שלמה לר"ש שניידר ח"ג (ניו יורק תשס"ב) סי' רנו שדן בדבריהם וברעת רבנו. 8. לקמן (בהגהה הבאה מבין המחבר, ד"ה ועל פי תירוץ) הביא קושיה זו בשם ספר זהב שיבה לר'

סי' רכו אות יט). 4. רבנו להלן סי' רנח ד"ה ועוד נראה לי ראייה מדמקשה וכו' מפנה לדבריו כאן בדיונו על המציצה במילה. 5. בסוף ספר ליקוטי חבר בן חיים לר"ח פלוט ח"ג בהערות על ספרנו כתב על סימן זה: "לכאורה המצוה על האב אלא דעושה המוהל שליח, ואין שליחות לגוי. ועיין לקמן בהגהת בן המחבר" (ד"ה עוד נראה לי (השני)). 6. דברי המקנה הובאו גם לעיל ריש סי' רמה, עיי"ש ובהערות. 7. ועי' בשו"ת בית אב חמישיא לר' אברהם יודלביץ חלק דעת אברהם על יו"ד סי' רפג אות ד שמהר"ם פאלק הקשה על זה דא"כ יהיה אסור לגוי לרפא את ישראל (באופן שיש חבלה).

וכן על ידי קטן דכשר לכולי עלמא, ולמה עשה דמילה ידחה שבת. ונראה לי לתרץ, כיון דאין שליחות לנכרי וקטן, אם כן נהי דמילתו כשירה אבל לא קיים הישראל אבי הבן המצוה, וכאילו נחתך הערלה ממילא דמי. וגדולה מזו מצינו ביבמות דף כ"א [ע"א] כיון דחליצה במקום יבום לאו מצוה היא לא מקרי אפשר לקיים שניהם, יעויין שם [יבמות ו, א] תוספות ד"ה שכן, וקל וחומר אם כן על ידי נכרי או קטן שאינו בני מצוות ואין להם שליחות, ולא קשה מידי.

אבל קשה לי, הא קיימא לן גבי זה וזה יכול פטור בשבת [שבת צב, ב], אם כן אפשר לקיים מצות מילה בשנים שעשאו מלאכה, עיין תשובת רמ"א סי' ע"ו ותשובת שאגת אריה [סי' נט] ותשובת חתם סופר חלק ו' סי' צ"ט. ונראה לי לפי מה שכתב הבית יוסף באורח חיים שכ"ח [דף ק, ב, סע' יד במהד' מכון ירושלים] דזה אי שוחטין או מאכילין גבילה לחולה תליא בפלוגתא אי שבת דחווה או הותרה, דאי הותרה לא עשה עבירה כלל אבל אי דחווה אם כן איסור הוא דגדחה אבל מכל מקום מה שיכולין למעט באיסור עדיף¹⁰, וכתב גם כן דהא דשבת דחווה או הותרה תליא בפלוגתא אי טומאה הותרה או דחווה בציבור [יומא ו, ב], עיין שם¹¹. ולפי זה מתורץ לי קושיית ש"ך ביורה דעה סי' רס"ב [ס"ק ב], אם נימול תוך שמונה יצא קשה אמאי דחי שבת, כקושיית הגמרא במנחות ע"ב [ע"א] אי נקצר שלא כמצוותו כשר אמאי דחי שבת, עיין שם. ובהנ"ל אתי שפיר, דשם קאי גמרא על ר' אלעזר בר' שמעון¹², ור' שמעון לשיטתו סבר ביומא [ז, ב] טומאה דחווה ולא הותרה, ואם כן הוא הדין גם כן שבת רק דחווה, פריך הגמרא שפיר אי נקצר שלא כמצוותו כשר ויצא בדיעבד מכל מקום איסור זה דנקצר שלא כמצוותו ודאי קיל מאיסור שבת וראוי יותר לקצור מערב שבת לעשות האיסור קל ולמה דחי שבת. אמנם לדידן דקיימא לן דשבת הותרה לגמרי ולא רק דחווה, לפי זה נהי גם דמילה תוך שמונה יצא בדיעבד מכל מקום כיון דעיקר מצוה למול בשמונה דווקא נדחה שבת מפני מילה שלא כמצוותו, כיון דשבת לגמרי הותרה, ולא קשה מידי אמאי דוחה שבת כיון דהותרה לגמרי.

והנה ר' יהודה סבירא ליה ביומא [ז, ב] טומאה הותרה ולא מהדרין אטהורים אף דאיכא טהורין [שם ו, ב], ור' יהודה לטעמיה הוא דסבירא ליה בעבודה זרה דף כ"ו [ע"ב] מילה בנכרי כשירה, וסבירא ליה גם כן מילה בשבת הותרה ולא דחווה רק היתר גמור ולא מהדרין לעשות על ידי גוי כמו דסבירא ליה טומאה הותרה, ולכך כתבה תורה ביום להורות דמילה הותרה לגמרי בשבת ולא דחווה ולא צריך למיהדר אחר גוי או על ידי שנים. ומתורץ קושיית אלגאזי, אי לאו דכתיב ביום שפיר שמעינן מדנשנית מילה על כרחך למילתיה נשנית למישרי שבת, אבל הוה אמינא רק דחווה, קמשמע לן ביום אפילו בשבת דלא נימא דחווה אלא הותרה לגמרי. וזו כוונת הגמרא למישרי שבת הוא דאתא, ירצה להורות דהותרה שבת אצל מילה וליכא איסור כלל, והיינו למישרי דייקא דשבת הותרה.

ולפי זה מתורץ קושיית המשנה למלך ומהרש"א, דוודאי ידע המקשה דהקשה הרי מילה דמילה דוחה שבת, וקושיית הגמרא אזלא למאן דאמר מילה בנכרי כשירה, ולכן לא הוקשה לתוספות על קושיית הרי מילה מנא לן דלא נאמרה לבני נח, דשפיר מוכח מדדחי מילה בשבת על ידי ישראל, הא אפשר לקיים שניהם למול על ידי נכרי. ואין לומר דאינו שייך לגוי דלאו בר מיעבד מצוה הוא, זה אינו, דאי איתא דנאמרה לבני נח אם כן בר מצוה הוא, והדרא קושיה לדוכתא למה דוחה שבת, הא אפשר לקיים שניהם על ידי נכרי דנעשה המצוה¹³. ואין לומר דשבת הותרה לגמרי וליכא איסור כלל, הא להסלקא דעתך לאו מיותר קרא להורות על ככה, ותירוצ הגמרא באמת כן הוא, למילתיה נשנית למישרי שבת, ר"ל ביום אפילו בשבת להורות דהותרה בשבת היינו למישרי שבת דייקא לר' יהודה לטעמיה דסבירא ליה כן, והוא לטעמיה דסבירא ליה מילה בגוי כשר, ואתי שפיר ולא קשה מידי. כן נראה לי נכון. ע"כ הג"ה [מבן המחבר]

אבל מכל מקום מה שחידשתי באחרת¹⁴ דליכא איסור חובל משום דבר שאינו מתכוון, במקומי אני עומד, דאף על גב דגם בשגגת לאו איכא איסורא בפסיק רישיה אם ודאי נעשה

יד פועל כבעל הבית גם בדבר שלא נעשה בו שליח (הלכות בכורות פ"ד אות נ ד"ה וכן ראיתי, כג, א בש"ס וילנא, במהד' אוירבך-שדמי כרך א עמ' קפט). [וע"ע באריכות בהערות במהד' אוירבך-שדמי, ובפירוש ברכת משה מאת ר"מ אייזנבך למחנ"א שם]. 10. עד כאן דברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תרפט) שהובאו בב"י, ומכאן דברי הב"י עצמו. 11. עי' שו"ת התשב"ץ ח"ג סי' לו שמחלק בין טומאה לשבת, ומסיק שטומאה דחווה ושבת הותרה (ראה יומא מו, ב). 12. ע"ש בגמרא שמשמע שראב"ש סובר בזה כאביו, ראה רש"י ד"ה ורבי. 13. הגהת חבר בן חיים: "י"ל דעכ"פ בר שליחות אינו". 14. לעיל

נסים שלמה ב"ר אברהם אלגאזי. אך לא מצאתי קושיה זו שם. 9. וכן תירץ בשו"ת חת"ס יו"ד סי' קלב (ד"ה והנה הכ"מ). ובשו"ת פני מבין או"ח סו"ס פה הקשה על תירוצ זה, שהרי אף שאין שליחות לגוי אבל בשוכר את הפועל יד פועל כיד בעל הבית (ב"מ י, א), וכתב המחנ"א בהל' שלוחין סי' יא שדין זה הוא גם בגוי, וא"כ עדיין אפשר לקיים ע"י שישכור גוי למול. ובשו"ת גנזי יוסף לר"י שווארץ (סי' עג אות ב) תירץ, שלענין דיני ממונות פועל גוי נעשה כבעה"ב, כי בני נח מצווים על הדינים, אבל לענין מצוה אין גוי נעשה שליח, כמו בגיטין וקידושין. ומהר"ט אלגאזי כתב שנחלקו הראשונים האם

בחבורה בין שגגת לאו לשגגת חנק, היינו חובל באביו דווקא, דלא נפקא לן מהאי קרא דלא יוסיף וכו' ונקלה אחיך וכו' וגם בלא מכוון לבזותו חייביה רחמנא, משא"כ חובל בחברו.

ויש להביא עוד ראיה לזה על פי מה שכתבתי לעיל, דאפילו למאן דאמר מילה בנכרי כשר אבל אסור לו למול משום איסור חבורה, אם כן קשה אמאי כשר המילה, נימא כיון דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני [תמורה ד, ב]¹⁸. וכן אשה שאין עליה המצוה מקרא אותו ולא אותה [קידושין כט, א] ממילא אסורה משום חבורה, אם כן למאן דאמר כשרה מילה בנשים בעבודה זרה כ"ז [ע"א] אמאי, נימא אי עביד לא מהני. אלא על כרחך בלא חובל דרך בזיון לא אסרה תורה כנ"ל.

אלא דלפי זה נדחה הראיה שהבאתי לעיל על חובל בקטן דחייב ממאי דמילה דוחה שבת ולא אפשר לקיים שניהם על ידי נכרי. לכן נראה לי דאיסור חבורה לבני נח דלא נפקא לן מקרא פן יוסיף וכו' ונקלה אחיך וכו' [סנהדרין נח, ב] שפיר לא בעינן ביה דרך בזיון, וגם אזהרתן היא מיתתן [שם נז, א], הוה ליה דומיא דחובל באביו שגגת חנק דאסור גם לרפואה שלא דרך בזיון [שם פד, ב] כנ"ל. ואתי שפיר ראייתו(ו) [י] דלעיל על חובל בקטן¹⁹.

וגם אתי שפיר מהא דאשה כשירה למול על כרחך דליכא גבה איסור חובל משום דלמצוה מכוונה ולא דרך בזיון הוא, דאם לא כן נימא אי עביד לא מהני. ובהכי ניחא לי כוונת תוספות בקידושין דף כ"ט ע"א בד"ה אותו וכו', והקשו ותיפוק ליה דזמן גרמא הוא ופטורים. ותמוה, דלכאורה דילמא קרא ולא אותה למעוטא דאסור למול. וכן הקשה האלגאזי בספר זהב שביבה²⁰. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר ממה נפשך, למאן

האיסור [שבת קלג, א], בחובל שאני, דזה לשון הרמב"ם ריש פרק ה' מחובל הנ"ל, כל המכה אדם וכו' דרך נציון [נ"א בזיון] עובר בלא תעשה וכו', וכן הוא לשון הסמ"ג וחרדים הנ"ל.

הרי דלא אסרה תורה אלא דווקא דרך בזיון¹⁵. וטעמא נראה לי מלישנא דקרא דיהיב טעמא פן יוסיף וכו' ונקלה אחיך וכו' [דברים כה, ג], הרי דעל בזיונו חסה התורה, ודומיא דהתם בנלקה בבית דין הכתוב מדבר דרך בזיון דווקא¹⁶. ובבבא קמא דף צ"א ע"ב מדמי חבורה בגוף לבל תשחית דבגדים יעויין שם, וכיון דאפילו בגדים דהוה ליה פסידא דלא הדר לא אסרה תורה אלא דרך השחתה כמו שכתב הרמב"ם הלכות מלכים פרק ו' הלכה ח', אם כן מכל שכן גופו פסידא דהדר הוא דלא אסרה תורה אלא דרך בזיון כנ"ל. ומכל שכן לפי מה שכתב מר בטעם הרמב"ם דמחייב במכה לקטן דילפינן הכאה מקללה, וקללה בקטן הנכלם דווקא חייב דיליף ליה מבושת כמו שכתב הכסף משנה [סנהדרין פכ"ז ה"א], והרי בתשלומי בושת קיימא לן עד שמתכוון לבייש דווקא [ב"ק פו, ב], אם כן גם בהכאה ובקללה כן דווקא במכוון דרך בזיון אסרה תורה כדכתיב קרא ונקלה אחיך וכו', אבל אינו מכוון לבזותו אין כאן עבירה, אפילו לר' יהודה דאוסר דבר שאינו מתכוון [שבת מא, ב]. והוא סברת הרמב"ן שהביא הרב המגיד פרק י"ב מהלכות שבת הלכה ב' לתרץ הרמב"ם שם, והוא סברת הר"ן סוף פרק שמונה שרצים [שבת מא, א בדפי הרי"ף ד"ה ואין] לדחות ראיית הערוך ממוכרי כסות [שבת כט, ב]. ועיין יבמות דף ד' ע"ב דומיא דלבישה דאית ביה הנאה ופירוש רש"י שם [ד"ה ואפי' מוכרי כסות]. ואם כן אפילו בשגגת סקילה במלאכת שבת מצינו, כגון קטימת קיסם וצירוף¹⁷ אפילו לר' יהודה מותר, וכל שכן שגגת לאו. והא דמחלק ש"ס ריש פרק הנחנקין [סנהדרין פד, ב]

על הבושת (ב"ק כז, א), ובנמ"י (יא, ב בדפי הרי"ף ד"ה חייב על הבשת) שכשידוע שיזיק הוא כנתכוון להזיק. וגם הרי בעצמו בירר שם מהר"י אסאד בדבריו לעיל שאיסור חובל הוא גם לגבי קטן, אע"פ שאינו נידון בבי"ד ואינו שייך לעניין גופיה דקרא דלא יוסיף, אלא דידענן מתוכו איסור חבלה בכל גווניו, ע"ש עוד. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ח חו"מ סי' יב שהתיר לאשה לעשות ניתוח פלסטי לנזי וכן לאיש שיש כתמים בפניו וכד' ומתבייש ללכת כך בין הבריות. ובאות א שם ציין להוכחת רבינו מדברי הרמב"ם, שאין משום חובל בניתוח שאינו דרך בזיון אלא אדרבה כל מטרתו היא לנזי [וכן ציין בשו"ת מנחת יצחק ח' ו סי' קה, אלא שנשאר בצ"ע, שאמנם אין כאן חובל, אך יש כאן סכנה, ואין זה בכלל חולה שיש בו סכנה. וע"ע שם ח"א סי' לו אות ד]. 17. הוזכרו ברמב"ם ובמ"מ הל' שבת שם. 18. ראה אנצת"ל כרך כח בערך כל מלתא דאמר רחמנא ציון 247, שכלל זה הוא גם בגוי. 19. וע"ע בשו"ת דבר יהושע לרי"מ אהרנברג ח"ג סי' כד אות ל שדן בדברי רבנו כאן. 20. בתחילת החידושים על קידושין (מופיעים שם אחרי מסכת יבמות).

סי' רמה ד"ה ועוד אחרת. 15. עיין שו"ת מהרלב"ח (קונטרס הסמיכה ד"ה עוד אני אומר) שדקדק מלשון הרמב"ם כאן, שהאומר לחברו להכותו מותר לו להכותו משום שאין זה דרך נציון. ובשדי חמד (כרך א עמ' קז, פאת השדה מערכת א סי' מ ד"ה ותמיה) הקשה שסותר דבריו במקום אחר, וכתב שאולי יש לחלק שדברי הרמב"ם נאמרו רק לגבי הכאה אבל חבלה אסורה בכל גווני. אולם רבנו נוקט בפשטות שדברי הרמב"ם נאמרו גם לגבי חבלה, ולא רק לגבי הכאה. וכן נקט בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב סי' סו ד"ה אבל הרמב"ם), ודחה את החילוק בין הכאה לחבלה, שהרי את שני האיסורים ילפינן מחד קרא [וראה שו"ת עטרת פז ח"א כרך ג חו"מ סי' ז ד"ה אולם הנה]. 16. בהערות הרצ"ה קוק לשו"ת דעת כהן סי' קלח תמה על דברי רבנו, וז"ל: "אבל מש"כ מהר"י אסאד ע"פ גירסא ברמב"ם דרך בזיון, שאיסור חובל בחברו תלוי בכוונה לבזותו דווקא, ותלה זה בקרא דלא יוסיף וגו' ונקלה, הוא תמוה לענ"ד. והרי כוונה בעינן רק בארבעה דברים ולא בנזק דחבלה, כמבואר בסוף פרק כיצד הרגל (ב"ק כו, ב) והלכות חובל ומזיק פ"א (הט"ו), ואם נתכוון להזיק אע"פ שלא נתכוון לבייש חייב אף

דאמר אשה כשירה למול על כרחק ליכא איסור אצלה דאם כן נימא אי עביד לא מהני, ולמאן דאמר באמת פסולה למול יש לומר משום איסור חבורה כיון דאין עליה המצוה משום דזמן גרמא²¹, ולא צריך קרא אותו וכו' לאוסרה כנ"ל.

אלא דלפי מה שכתב מר²² על פי סברת פנים מאירות [ח"א סי' לד ד"ה אכן] דלגבי תינוק על כל פנים מהני דמאי איכפת ליה באיסור דמוהל, ליתא לראיה זו. ולכאורה מוכח כן על פי קושייה הנ"ל, למאן דאמר מילה בנכרי כשר, והא בנכרי ודאי חייב חובל גם שלא בדרך בזיון כנ"ל, וכדסבירא ליה על כרחק הכי להגאון המקנה בתירוצו על אברהם אבינו, ונימא אם כן אי עביד לא מהני. וכן קשה על ציפורה למאן דאמר שהיא עצמה מלה [ע"ז כז, א], והא קודם מתן תורה היה, ואפילו שלא מכוון לבזותה אסורה לחבול כיון שאינו מצווה למולו, ונימא לא מהני מעשיה. אלא על כרחק כסברתיה דמר, לגבי התינוק מכל מקום מהני. אבל אף על גב דליתא לראיה זו, מכל מקום די בראיה ראשונה מן הקרא ומן הגמרא ומן הסברא ומן הפוסקים הנ"ל דבמכוון למצוה שאין דרך בזיון ליכא איסור חובל גם לר' יהודה דאוסר דבר שאינו מתכוון.

וממילא ליתא למה שכתב מר דר' יהודה ור' שמעון במקלקל אזלי לטעמם בפלוגתא דמקלקל בחבורה [שבת קו, א], על פי קושיית הראשונה.

ועל דבר תירוצי²³ לקושיית המחצית השקל סימן תמ"ד [ס"ק יא] על סתירת מגן אברהם מסי' רמ"ט [ס"ק ה], שכתבתי ביום השמיני אינו עובר בכל שעה עד שיעבור היום דווקא, משא"כ אחר שעבר זמנו יום השמיני כל שעה עובר, אבל מצות עשה תשבתו משעה שישית ולמעלה עובר עליו כל שעה בערב פסח גופיה. ועיין תשובה מאהבה חלק א' סי' פ"ה [ד"ה והדבר פשוט].

ומר מעלת כבוד תורתו מיאן בזה מתרי טעמי, וזה לשונו, הרי נימול ליום אחד [שבת קלה, ב] מיד עובר וגלי לן קרא דיש נימול, ומנא לן עוד להקל דעד הערב אינו עובר כנ"ל. ואיפכא מסתברא, דתשבתו לולא דהוי המיעוט דאך, רק דהתורה כתבה ביום הראשון, היינו אומרים דהיינו מערב יום טוב מצפרא [פסחים ה, א], והוי כביום השמיני, ולדעתיה דמר לא עבר אעשה אלא עד הערב כמילה, והשתא דכתיב אך למעט נימא דכל שעתא עובר עליה, אתמהא. ולדעתיה אפשר לומר דבמילה בלילה לא עבר לשיטת הרמב"ם, משא"כ בחמץ²⁴, ואפשר שכיון כן במגן אברהם וכו'. עד כאן לשונך.

הנה סוף דבריו תמוהים, דמה שכתב במילה בלילה לא עבר, ר"ל בלילה יום טוב של פסח אחר יום השמיני, אי משום מילה שלא בזמנה אינו דוחה יום טוב [שבת כד, ב] וגם אין מלין בלילה [מגילה כ, א], לכן אינו עובר אז דאנוס הוא. וגם תשבתו הרי אינו עובר ביום טוב מהאי טעמא גופיה, אלא בערב יום טוב ובחול המועד בכל שעה.

ומה שכתב ראש דבריו דהא נימול ליום אחד מיד עובר וכו', תמוה יותר, שיושב ודורש כאילו הוא הלכה למשה מסיני. ואני בענייני לא אדע היכן מצא כן פאר רום מעלתו, ואדרבה הא פשיטא לי טפי דכל היום זמנו ואין עובר עליו עד שיעבור כל היום. וכן הוא לשון השו"ע יורה דעה ריש סי' רס"ז [ס"א], נימול באותו יום שנולד. וכן משמע לשון רש"י שבת קל"ה סוף ע"א [ד"ה כל שאין], אין בנה ממתין עד שמונה אלא נימול מיד, והאי מיד כוונתו ביום שנולד, והרי נקט רש"י נמי נוכרית שילדה ולמחר נתגירה וכו' משום דסתמא לא אפשר ביום לידתה לטבול, ובנה נימול מיד על כרחק לא מיד שנולד קאמר אלא למחר קאמר. וכן בפירוש רש"י ע"ב שם בד"ה ילדה והטבילה וכו', דכל שאין אמו טמאה לידה אין ממתנין לו לשמונה, עד כאן לשונו, ולא סיים במילתא כלל שנימול מיד אלא שנימול לאחד ולא לשמונה, דזהו דשמעינן מקרא שאין נימול לשמונה כדאמר ר' אסי, וכן יליד ביתו שנימול לאחד משום דלא כתיב ביה שמונה, אבל מיד בשעה שנולד מהי תיתי. והנה מראש צורים אראנו, בעצם היום הזה נימול אברהם [בראשית יז, כו], ופירש רמב"ן בו ביום שנצטווה ובפרקי דר' אליעזר [פכ"ט] ובילקוט [פרשת לך לך רמז פ] דרשי בעצם היום בחצי היום ממש, ולשון הקרא בעצם היום הזה משמע ביום שנצטווה בו נימול בחצות היום ולא בשחרית מיד. ומינה אני דן גם בנימול לשמונה אין עובר האב או הבית דין על עשה עד שיעבור היום לגמרי דומיא דנימול לאחד. וכן הוא לשון הרב בדרכי משה סי' רס"א [ד"מ הקצר אות א], דהוא הדין אב או הבית דין כל יום שמעכבין עוברין בעשה. ואני מסתפק בלשון רש"י הנ"ל בנימול לאחד אי לא בעינן יום אחד שלם מעת לעת.

וקושיית מר דאם כן אך ביום הראשון דלמעוטי אתי, איך אפשר להחמיר עליה שיעבור בכל שעה. הנני משיבו, אין הכי נמי ודאי כן הוא, דהא אמרינן במסכת ראש השנה דף ה' [ע"א] ובמגילה דף ה' [ע"א] עד חודש ימים, ימים אתה מונה לחודשים ואי אתה מונה שעות לחודשים, ומהאי טעמא הכריע החכם צבי בתשובה סי' קי"ד והרבה מהאחרונים דפדיון הבן אין

השלישי, עיי"ש. 23. לעיל סי' רמה ד"ה אבל מה שכתב הדרתו. 24. המשפט האחרון סתום, ועיין בפסקה הבאה.

21. הגהת חבר בן חיים: "צ"ע כיוון דעכ"פ בת שליחות היא, ואמאי לא מציא למעבד שליחותא דאב". 22. לעיל סי' רמה ד"ה ומה שכתב מר באופן

תלוי בכ"ט י"ב תשצ"ג. לכן ביום השמיני ימול לא עבר במצות עשה זו אלא אם כן עבר כל היום השמיני, דתלה הכתוב ביום ולא בשעה, וכן בתשבתו אי הוי כתיב ביום הראשון הכי הוי דינא, אבל השתא דכתיב אך חילק הרי תליא רחמנא למצות עשה זו דתשבתו בשעות היום, דחצי יום מותר וחצי אסור, בכל שעה ושעה עובר הוא²⁵.

והנה מבואר בכל הפוסקים ומעשים בכל יום, בשבת מלין אחר תפילת מוסף וכן ביום טוב, ובראש השנה בין קריאת התורה לתקיעת שופר, בפורים לאחר קריאת המגילה, ואם בכל שעה ושעה של יום השמיני עובר באיסור דאורייתא בשיהוי מצוה מנא להו להפוסקים להתיר איסור דאורייתא על מגן. אלא על כרחך זריזות בעלמא לחיוב מצוה עבדינן ליה בבוקר השכם, לכן קבעו זמנים הללו באיכא טעמא ברגלים²⁶.

וכל זה פשוט. ואגב שיטפיה כתב מר מעלת כבוד תורתו על דבריי בזה, ישתקע הדבר ולא יאמר, ונהפוך הוא, כי חלילה לחלוק על האמת. כי לכאורה נפקא מינה גם לדינא בשני תינוקות שנזדמנו ביום אחד למול, אשר לאחד היה בזמנו ולאחד היה שלא בזמנו שנדחה מזמנו מחמת חולי, מי מהם קודם למולו, שנשאל עליה בתשובת יד אליה סי' מ"א, ולכאורה לפי מה שכתבתי אותו שבזמנו אינו עובר עליה עד הערב משא"כ אותו שלא בזמנו עובר בכל שעה ושעה הוא קודם. אלא דנראה לי כהאי גוונא כיון שדעתו למול אותו אינו עובר בקדימה ואיחור בלבד, כמו משה חמץ ודעתו לבערו [פסחים כט, ב תוד"ה רב אשי], ואדרבה אמרינן בזה שנדחה מזמנו הואיל ונדחה ידחה [מגילה ד, ב]²⁷ לאחר מאותו שבזמנו, ואין כאן מקומו²⁸. ולדעתי יכונן דברי גם בעיני מר, והאמת אהוב. איברא לשון ר' יהושע בן קרחה במשנה נדרים ל"א ע"ב שלא נתלה למשה הצדיק עליה מלוא שעה צ"ע, ועיין רש"י שם ריש דף ל"ב [ד"ה מפני שנתעסק]. ועיין תוספות סוטה י"א ע"א [ד"ה מרים] דשעה אחת התם לאו דוקא, ועיין תשובת מהרי"ט ספר שני סימן כ"ו מחלק אבן העזר [ד"ה והא דאמר], ועיין תוספות יום טוב ברכות ריש פרק ה' [מ"א ד"ה שעה אחת] מזה.

ועתה אמרתי להעתיק לפניו כאשר יעדתי למעלה ריש מילין, וזה לשוני. עוד הקשה הפלאה שם בכתובות דף ה' [ע"ב] בגמרא ואם תמצי לומר מקלקל בחבורה הוא וכו' אשמעתין

דהכא [שבת קו, א] וזה לשונו²⁹, באמת הוי מצי למימר דלר' יהודה איצטריך גבי מילה משום תיקון דמפרק, כדסבירא ליה לר' יהודה בחילזון דף ע"ה [ע"א] וכדאמר בשבת [קלג, ב] כל אומנא דלא מייץ סכנתא הוא ומחללים שבת עליה, אם כן אפילו נחשוב לגוף המילה לקלקול מכל מקום בפירוק הדם הוי תיקון ואיצטריך קרא למישרי מילה אף דאתי מיניה על כרחך חילול שבת במפרק הדם, ורבנן לטעמייהו [שבת עה, א] דסבירא להו דאין דישא אלא בגידולי קרקע וכו'. ועיין תירוצו שם. ועיין ברז"ה בשמעתין [שבת לז, ב - לח, א בדפי הרי"ף], וצ"ע.

ונראה לי, דמורי הגאון בספר מגן אבות³⁰ דף מ"ח ע"ג [ד"ה גמרא ותנן מי] הקשה אמתניתין [שבת קלז, א] מל של אחר השבת בשבת אמאי חייב, והא בלאו הכי מילה מקלקל הוא ורק הוי מתקן משום דהוי תיקון מצוה, וכיון דנימול לתוך שמונה צריך להטיף דף ברית אם כן הוה ליה מקלקל. ואין לומר דמתניתין סבירא ליה מקלקל בחבורה חייב, דתינח לרש"י [שבת קו, א ד"ה וברייטא] דסבירא ליה אין צריך תיקון כלל לר' שמעון, אבל לתוספות [שם ד"ה חוץ] דבעינן תיקון קצת קשה מאי תיקון איכא. ותירץ, דהמילה עשאו ישראל אפילו תוך שמונה, אלא דצריך לקיים הטפת דם ברית בזמנו משום מצוה, וכיון דמכל מקום כבר ישראל הוא הוה ליה תיקון גברא, וגם תוספות דפליגי אפירוש רש"י בתיקון גברא וסבירא להו תיקון מצוה היינו שיהיה תיקון גמור, אבל מודה דתיקון קצת מקרי על ידי תיקון גברא, עיין שם היטב נעימות בלשונו. (ונתכוון בזה מורי הגאון להגאון בעל שאגת אריה סי' נ"ב, הקשה כן על הרמב"ם, אם תמצי לומר דמתניתין כר' שמעון איך פסקה הרמב"ם דפסק כר' יהודה, ותירץ כן, עיין שם היטב³¹).

ולי תלמידו נראה לי ראיה לסברתו (משמעתיה) [משמעתין], דהקשיתי לפי מה שכתב הרא"ש פרק ר' אליעזר דמילה [שבת פ"ט סי' ה] לדייק מלשון משנה³² מל של אחר השבת בשבת חייב מפני שלא עשה מצוה, דעל כרחך צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית³³. ומהרש"ם [חיו"ד סי' קטו] הקשה אמאי השוחט בשבת שחיטתו כשירה, הא קיימא לן כרבא אי עביד לא מהני, ותירץ מהרי"ט [ח"א סי' סט] כיון דגם אם נימא לא מהני לא מתקן איסורא דעבד, דמכל מקום הא חילול שבת, עיין שם³⁴. ואם כן גבי מילה, אי נימא

כאן רק בתירוצי ההפלאה, והוא המצוטט כאן. 30. דפוס זאלקווא תקצ"ה. 31. אמנם מהר"ם בנעט כתב דהוי תיקון קצת, ואילו לשאג"א הוי תיקון גמור דחייב אף לר' יהודה. 32. אין זה לשון המשנה שם, אלא לשון הגמ' בכריתות יט, ב. 33. ליתא ברא"ש שם, וצ"ע. 34. עיין אנצט"ל כרך כח בערך כל מלתא דאמר רחמנא (טור תרטז-תרכד).

25. ועי' בדברי רבנו לעיל חלק או"ח סי' קכב. 26. ועי' בספר מחזה אברהם לר"א שטינברג ח"א סי' קלה שדן בעניין זה ובדעת רבנו. וע"ע בשו"ת להורות נתן ח"ד סי' כא אות א. 27. הגהת חבר בן חיים: "וי"ל עוד מטעם חביבה מצוה בשעתה (פסחים סח, ב)". 28. עיין דברי רבנו בעניין זה לקמן סו"ס רסז. 29. עיי"ש בהפלאה שהקשה מסתירת הסוגיות, אך רבינו עוסק

דלא מהני מעשיו היכא דאסור לו למול בשבת, הוה ליה מקלקל ולא עביד איסורא למפרע אי מקלקל פטור בחובל, ואם כן קשיא מאי טעמא דר' יהודה דפליג על ר' שמעון משום דמתקן מילה הוא לכן אצטריך קרא למישריה, והא כיון דבלא קרא סלקא דעתך אמינא למיסריה משום מתקן תו לא צריך קרא למישריה, דממילא שריא כיון דאי עביד לא מהני וצריך לחזור ולהטיף דם ברית, והוה ליה למפרע מקלקל דהא לא עשה מצוה. וצ"ל דקרא אתי לומר שמצוותו בו ביום בשבת ואין צריך לחזור ולהטיף דם ברית, וגם אסור לשהותו עד אחר השבת דחביבא מצוה בשעתא. אבל לישנא דגמרא הוא מדאיצטריך קרא למישרי מילה נקט, משמע דלר' יהודה נמי משום דמתקן הוא אתי קרא להתיר, וזה אינו, דלהתיר הא לא צריך קרא כנ"ל. [הוספת המחבר: הן אמת לפי מה שכתבתי לעיל³⁵ בכוונת הש"ס מדאיצטריך וכו', כי קושיית מהרש"א ומהר"ם שיף שבת קל"ג [ע"א], דלהתירא לא צריך קרא דתיפוק ליה מלבדו ולא מילה שלא בזמנה³⁶, אלא על כרחך לדיוקא אתי קרא לאסור מקלקל דעלמא בחבורה, הכי נמי יש לומר דהכי פירושו, הא ודאי למישרי לא צריך קרא דאי נמי מתקן הוה מקלקל הוא דלא מהני מעשיו, ועל כרחך אתי לחייב מקלקל דעלמא, ור' יהודה סבירא ליה למצוה אתי כנ"ל. אבל לא משמע הכי]. אלא על כרחך דמודה תוספות דהוי תיקון גברא קצת תיקון אפילו אם נאמר דלא מהני, ומכל שכן לסברת הריב"א בתוספות שלהי חולין דף קמ"א [ע"א ד"ה לא צריכא] ובפסחים מ"ז ע"ב גבי מצוה אם עבר בדיעבד דחי עשה ללא תעשה ונשאר רק עשה, הרי דלא אמרינן בכהאי גוונא אי עביד לא מהני אף על גב דהוי מצוה הבאה בעבירה. ועיין בסוף ספר נודע ביהודה קמא [חו"מ סי' מ] ובמה שכתבתי במקום אחר מזה. אלא אפילו לתוספות דפליגי עליה, ועיין במשנה למלך ריש הלכות שופר [פ"א ה"ד], הכא מהני על כל פנים דנעשה ישראל בהסרת ערלה ומותר בתרומה אלא שלא קיים המצוה. עיין מגן אבות³⁷ דף י" ע"ג בדברי מורי הגאון וצלה"ה בזה בביאור רחב יותר מהגאון שאגת אריה הנ"ל.

[הג"ה מבין המחבר: על דבר קושיית מרן אבי הגאון וצ"ל, לר' (שמעון) [יהודה] קרא וביום למישרי מילה למה לי, והא אי עביד לא מהני ואם כן מקלקל הוא וממה נפשך מותר כו'. נראה לעניות דעתי לתרץ, דאפילו אי נימא אי עביד לא מהני, נהי דמתקן גברא לא הוי מכל מקום גם מקלקל בחבורה לא הוי, כיון דביום שמיני עומדת הערלה לכך לחותכה, ואם חותכה

בשבת לא יצטרך לחותכה למחר, אם כן אינו מקלקל, וכל שאינו מקלקל אף על פי שאינו מתקן נמי חייב, משא"כ מל של אחר השבת בשבת שעדיין אינו עומד לחתוך בתוך שמונה הוה ליה מקלקל בחבורה אי לא קיים המצוה בדיעבד כנ"ל.

ועל פי תירוץ מרן אבי הגאון וצ"ל דקרא אתי למולו בזמנו בשבת ולא צריך להטיף דם ברית אחר השבת כו', נראה לי ליישב סוגיא דסנהדרין נ"ט [ע"ב] דפריך הגמרא והרי מילה דנאמרה ונשנית לישראל נאמרה ולא לבני נח, ותירצה למילתיה נשנית ביום אפילו בשבת. והקשה האלגאזי בספר זהב שיבה³⁸, אם כן למה לי ביום, ותיפוק ליה מדנשנית בסיני אף על גב דלא נאמרה לבני נח על כרחך למילתיה נשנית דאפילו בשבת. ונראה לומר, דקשיא לי, מאי שנא דנקט הש"ס דרשה זו דאפילו בשבת, תיפוק ליה דלמילתיה נשנית שמיני ולא תשיעי כדאיתא בשבת דף קל"ב [ע"א]³⁹. ובפשוט נראה לי חדא מתורץ באידך, דניחא ליה להביא מביום המוקדם בקרא, ואם כן אי לאו דכתיב ביום לא שמעינן אפילו בשבת מדנשנית בסיני, דהוה אמינא למילתיה נשנית שמיני ולא תשיעי, אבל שבת לא הוי שמעינן כנ"ל. אבל עדיפא טפי נראה לי לתרץ חדא באידך, דהא גופא טעמא בעיא, שמיני ולא תשיעי קרא למה לי למעוטי, דמהיכי תיתי לומר תשיעי, דהא ודאי כמו דבן שמונת ימים ממעט שביעי הכי נמי ממעט תשיעי, וצריכותא דגמרא בשבת קל"ב שם תמוה להבין. אמנם לפי מה שכתב מרן אבי ז"ל לתרץ קושייתו הנ"ל אתי שפיר, דהכי פירושו, ביום אפילו בשבת, והוה אמינא משום דמקלקל הוא דצריך בתשיעי ביום החול להטיף דם ברית, לזה אמר קרא השמיני ולא תשיעי, ועל זה אתי קרא ביום למישרי שבת, אף על גב דממה נפשך שרי אי מקלקל פטור כיון דאי עביד לא מהני והוה ליה מקלקל, אבל הא קמשמע לן קרא ביום אפילו בשבת מצוותו בכך למולו בו בשמיני ולא בתשיעי שאין צריך לחזור ולהטיף בתשיעי דם ברית. ואם כן מהאי טעמא לא נקט ש"ס התם בסנהדרין נ"ט למילתיה נשנית שמיני ולא תשיעי, דזהו שמעינן מבן שמונת ימים, אלא אי ביום אתי דאפילו בשבת יש לומר תו שמיני ולא תשיעי כנ"ל, ועל כן מייתי ש"ס ביום אפילו בשבת, ואם כן אי לאו דכתיב ביום מדנשנית לחוד לא הוה שמעינן לרבות שבת אלא הוה אמינא לשמיני ולא תשיעי כפשוטו אתי, ולא קשה מידי.]

ולעניות דעתי נראה לי פשוט, על פי דיש לדקדק לישנא דרב אשי מה לי מתקן מילה וכו' [שבת קו, א], ולפירוש רש"י

38. הובאה גם לעיל בסימן זה בהגהה הראשונה מבין המחבר, עיי"ש כמה תירוצים לקושייה. 39. ראה בהגהה הראשונה ד"ה לפי מה שתירץ, שהתייחס

35. לא הובא כאן, ולא ברור למה כוונתו במהרש"א ובמהר"ם שיף. 36. דברי רבא בגמ' שם, ומשמע שמילה בזמנה אכן דוחה. 37. דפוס זאלקווא תקצ"ה.

[ד"ה מה לי] דהכוונה היא תיקון גברא, קשה, הוה ליה למימר הכי בהדיא מה לי מתקן גברא וכו'. לכך נראה לי כוונת הגמרא אינו תיקון גברא ולא תיקון מצוה, אלא ר"ל כי קושיית הפלאה הנ"ל לאמת, דר' יהודה לטעמיה בחילזון סבירא ליה מפרק, הכא נמי כיון דאי לא מייץ סכנתא הוא צריך קרא למישרי מילה אף דאתי מיניה על כרחך חילול שבת במפרק הדם לתיקון. והיינו דקאמר מה לי לתקן מילה דייקא, ר"ל אחר שמל על כרחך מתקנו ומפרק הדם. ואם כן מתורץ קושייתו הנ"ל, דוודאי איצטריך קרא להתיר לר' יהודה מהאי טעמא, וגם היינו טעמא דמל תוך שמונה בשבת דחייב, אף על גב דמקלקל הוא בגוף המילה מתקן הוא במפרק. ומתורץ קושיית מורי וקושיית שאגת אריה הנ"ל וגם קושיית הפלאה. ובה מובן טעם הרמב"ם שפסק סוף פרק א' מהלכות שבת [הי"ז] כר' יהודה דמקלקל בחבורה פטור, דמפרש פירוש מתקן מילה כנ"ל, ואודי לטעמייהו גבי פלוגתא בחילזון, והרמב"ם לטעמיה שפסק חייב משום מפרק [הל' שבת פ"ח ה"ז] פסק נמי הכא כר' יהודה כנ"ל, ודו"ק.

אמנם מורי הגאון שלא תירץ כן, יש לומר דשפיר חזי ולטעמיה אזיל, לפי מה שכתב בספרו מגן אבות⁴⁰ דף ד' ע"ג להר"מ דסבירא ליה חובל משום דמפרק תולדה דדש ובעינן דווקא דם כגרוגרת [רמב"ם שם], והרי גבי מילה ליכא דם כל כך, וקרא למה לי למישרי בין לר' יהודה בין לר' שמעון. ותירץ, כיון דמצוה להטיף דם ברית הוה ליה חשיבותו בטיפה אחת, עיין שם היטב. ואם כן במל תוך זמנו דלא עשה מצוה, פשיטא דליכא למימר דהמצוה מחשיבו לטיפה אחת כשיעור, כיון שאין מצוותו בו ביום. ולכן לא הונח למורי זצ"ל לתרץ כנ"ל דמפרק שלא יהיה סכנה הוא התיקון, דמכל מקום אמאי חייב, הא מפרק בעינן שיעור כגרוגרת, וכן הדרא קושיא לדוכתא קושיית הנ"ל גם לר' יהודה קרא למה לי וכנ"ל. ועל כרחך צ"ל כתירוצי מורי ושאגת אריה הנ"ל דגם תוספות מודו תיקון גברא הוי תיקון קצת.

[הגהה מבין המחבר: לפי מה שכתב מרן הגאון אבי ז"ל בשם הגאון במגן אבות מיושב לי מה דיש להקשות, מנא ליה לר' שמעון לדייק מקלקל חייב בחובל, דילמא קרא איצטריך למישרי איסור דאורייתא לבד⁴¹. ונראה לי על פי קושיית הגאון בעל מגן אבות הנ"ל, להר"מ דחובל משום מפרק הרי מילה

ליכא שיעור כגרוגרת דם. ונראה לי פשוט, הרי קיימא לן חצי שיעור אסור מן התורה [יומא עג, ב], ואם כן על כרחך מקלקל בשיעור גרוגרת חיובא נמי איכא, דאי איסורא לבד כמו חצי שיעור⁴² אם כן מילה דחצי שיעור הוא ומקלקל תרי זימני חזי לאצטרופי לא אשכחן, וקרא למה לי למישרי. והיינו דדייקא גמרא שם בשבת הא חובל בעלמא דייקא חייב, ר"ל דאילו במילה חצי שיעור הוא ליכא חיובא גם לולא קרא רק איסור דאורייתא כנ"ל. ובענין זה הקשיתי בשבת קל"ג [ע"א] דלר' שמעון נמי פסיק רישיה הוא וצריך קרא, לרמב"ם חובל משום מפרק תולדה דדש, אם כן כגרוגרת דם בעינן, וחצי שיעור מותר מן התורה לריש לקיש [יומא עג, ב] ולר' יוחנן נמי להחכם צבי בתשובה סי' פ"י⁴³, והא לאו פסיק רישיה הוא על שיצא דם כגרוגרת וקרא למה לי. ונראה לי, ר' שמעון לטעמיה דכלשהו למכות [מכות יג, א]⁴⁴, על כרחך גם בשיעורי שבת אסור מן התורה על כל פנים. ואם כן עשה דוחה לא תעשה גרידא מילה בצרעת לר' שמעון, ולא קשה מידי קושיית תוספות שם⁴⁵. גם יש לומר, ר' יהודה ור' שמעון לטעמם במנחות דף ז'⁴⁶, וכתוב לא תעשה כל מלאכה, אי כל שלימה או כל כלדהו משמע, ודו"ק.]

איברא קושיית הפלאה הנ"ל מכל מקום מתרצא שפיר השתא טפי, דכיון במילה ליכא שיעור גרוגרת דם אלא דהמצוה אחשביה לכשיעור כמו שכתב מורי הגאון, אם כן בעל כרחך הוכרח ר' יהודה לתרץ מה לי מתקן מילה תיקון מצוה, דבלא זה גם מפרק ליכא אף שהוא מתקן הרי ליכא שיעור ודו"ק. מיהו סברת מורי מוכרחת.

עד כאן העתקתי מחידושי בסוגיא זו דמקלקל השייך לענייננו שאנחנו בו, ושנינו לדבר אחד נתכוונו, יראה פאר רום מעלתו נ"י.

ויתר דברי קודשו דפאר רום מעלתו מתוקים וערבים עלי מאוד, ויהיו נא דברי חיבה מצויין בינינו חיבת הקודש תמיד.

ואיתו הסליחה על איחור תשובתי, וידעתי כי לא יקפיד מר, ה' ברחמי יראנו נפלאות בתורתו.

הלא כה דברי ידידו הנאמן השש בשלוותו שמח ועלז באהבתו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

(לא). 43. החכ"צ כתב, שיש לומר שחצי שיעור אסור מן התורה רק באיסורי אכילה. 44. הגהת חבר בן חיים: "ל"ל דהתם אכילה כתיב, וס"ל לר"ש אכילה אפילו כלשהו במשמע". 45. לא נתברר לאיזה תוספות כוונתו. 46. אולי צ"ל דף יא, ב, עי"ש.

לקושי זה. 40. דפוס זאלקווא תקצ"ה. 41. אבל חיוב ליכא במקלקל בחבורה. 42. ראה לשונו של הריעב"ץ בספרו 'לחם שמים' (שבת פכ"ב ד"ה ולענ"ד): "ולענ"ד אפשר דמקלקל אסור גם מן התורה, אע"פ שאין חייבין עליו, דוגמת חצי שיעור דאסור מן התורה" (וראה שו"ת שיבת ציון לרב"צ בלום סי'

סימן רנ

[תינוק שלא עשו לו פריעה בזמנו האם אפשר לעשותה ביום השלישי למילתו]

ד' שלום, ישפות שלום חיים וברכה, לידיד נפשי אהובי בני הרב המאור הגדול חריף ובקי מופלג, מורג חרוץ ויראת ד' אוצרו, מו"ה אהרן שמואל נ"י בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

על דבר נידון השאלה שהצעת בתינוק שנימול ביום שמיני בזמנו, ולא היה אז אפשר לעשות הפריעה, וביום שלישי למילתו הייתה הפריעה אפשר, אי מותר לפרוע אז, או נימא כיון דמסוכן הוא ביום השלישי נקרא חולה ואסור בו ביום השלישי לעשות הפריעה, כאשר כן הורה לאיסור ידיד נפשי הרב הגאון מהר"מ שיק נ"י אב"ד דק"ק יערגען יע"א¹.

הנה ממה שכתב הרמ"א ביורה דעה סי' רס"ד [סעיף א] בשם הרשב"א וזה לשונו, תינוק שהוצרכו למולו תוך שמונה מפני הסכנה וכו' מיהו אם נשארו וכו' או שמל ולא פרע יגמור ישראל המילה לשמונה ימים [או] לאחר שיתרפא, משמע דווקא בכהאי גוונא שהיה חולה קודם המילה ומפני הסכנה הוצרכו למולו תוך שמונה הוא דצריך לפרוע לאחר שנתרפא מחוליו ולא קודם, אבל תינוק בריא שמלוהו בזמנו בשמיני ולא פרעוהו מחמת איזה סיבה, חייב לפרוע מה שיכול ואין צריך להמתין עד שיתרפא מחוליו זה שעל ידי הכאב מכח המילה עצמה, היינו עד אחר יום השלישי.

וכן מוכח עוד מדכתב הרמ"א יגמור ישראל המילה [היינו הפריעה] לשמונה או לאחר שיתרפא, ולא התנה גם כן לכתוב אם יום השמיני או יום אחר שנתרפא מחוליו הוא אחר יום השלישי למילתו שנימול תוך שמונה, על כרחך דעתו גם אם יום השמיני או יום הרפואה הוא ביום השלישי למילתו יגמור אז הפריעה כנ"ל.

וכן משמע לשון הרמב"ם סוף פרק א' מהלכות מילה [הל' יח], אין מלין אלא ולד שאין בו שום חולי וכו', אין מלין דייקא, היינו החיתוך שהוא מכת חרב, אבל הפריעה אחר כאב ומכת המילה בלא שום חולי אחרת גם ביום השלישי למילתו פורעין כנ"ל.

וטעמא יש לומר, דהא אמרינן בשבת קל"ד ע"ב דקרא

ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים וכו' [בראשית לד, כה] דוקא בגדול קאי, דלא סליק בשרא הייא, אבל בקטן סליק ביה בשרא הייא רק זכר לדבר הוא דאיכא ולא ראייה. הרי דמכת המילה לא מקרי חולי שיש בו סכנה לא ביום השלישי ולא אפילו ביום ראשון².

ועוד, הרי על היום השלישי פליגי תנאי אי יש בה סכנה או לא, אבל ביום ראשון לכולי עלמא יש בו סכנה, כמבואר ברא"ם ריש פרשת וירא [ד"ה יום שלישי למילתו]. ואם כן הא דפירש וסילק ידו חוזר על ציצין המעכבים וכו' [שבת קלג, ב], משמעו דכל היום כולו חוזר עליו, ומכל שכן ביום השלישי דחוזר עליו, והוא הדין ומכל שכן על הפריעה כולו שחוזר כל היום הראשון לפרועו ומכל שכן ביום השלישי, דלא אשתמיט בשום פוסק לומר דפירש חוזר וכו' ר"ל דוקא תיכף ומיד על אתר ולא כל היום, אלא על כרחך דמותר, וממילא שיהוי מצוה לא משהינן, כיון דמל ולא פרע כאילו לא מל [שבת קלז, ב].

ועיין בשערי דעה ליורה דעה סי' רס"ו [סעי' י אות ג] בשם תשובת פנים מאירות חלק ב' סי' (ל"ב) [ל"א], בשני עורות לא יפרעו עוד בשבת וימתינו עד אחר השבת, דאין כאן סכנה כלל אם לא יפרעו עד אחר שבת. עד כאן לשונו. והגאון בספר מחצית השקל סי' של"א ס"ק ד' השיג עליו, משום דעור הפריעה היא דקה, ואם ימתינו כל כך זמן היא נדבכת מאוד בהגיד ואי אפשר לפרועו ויכול להביא התינוק לידי סכנה ויהיה ערל כל ימיו וכו', עיין שם היטב. הרי כולם לא חשו שלא לפרוע ביום שני ושלישי למילתו משום חולי דהתינוק, ואדרבה יש לומר אחר שלושה ימים יותר מתדבק העור ואי אפשר לפרועו, ובלא טעם זה ליכא סכנה, ומודה המחצית השקל להפנים מאירות דחוזר לפרועו אחר השבת תוך שלושה ימים ולא משהינן, דמל ולא פרע כאילו לא מל. וכן בתשובת חסד לאברהם חלק יורה דעה סי' פ"ב פשיטא ליה דאם מל ביום שביעי ללידתו שחל בערב שבת על כרחך פורע ביום השמיני בזמנו בשבת, ולא חש לסכנה ביום שני למילתו, יעויין שם היטב.

ועוד היה נראה לי לכאורה, למאן דאמר נצטווה אברהם אבינו על הפריעה גם כן כפירוש רש"י סוף פרשת לך לך [בראשית יז, כה] ובהרא"ם שם, יש לומר הא דביום השלישי מסוכן הוא בגדול על כל פנים כדכתיב קרא היינו דוקא על ידי מילה ופריעה, כדכתיב כאשר הם נימולים [בראשית לד, כב] דייקא, ועל כרחך כל עוד שעדיין לא היה פריעה גם בגדול אינו סכנה ביום השלישי, ומכל שכן בקטן, ומותר וגם חייב

כך. אך יש שהחמירו, עי' ספר מילה שלמה לר' שלמה שוחט פ"ט הל' לו והע' 129. וע"ע שם עמ' תקי אות ד שהביא סימוכין לדברי רבנו מדברי ר"י הגורר בכללי המילה, והוסיף שמבחינה רפואית עדיף לתקן קודם שנתאחה

רנ. 1. עי' נשמת אברהם חלק יו"ד סי' רסה סעי' ג ס"ק א בעניין מחלוקת רבנו והמהר"ם שיק. 2. וא"כ כשהוצרך לתקן המילה או הפריעה ופצע המילה עדיין לא נרפא לגמרי, אין צריך להמתין עד שיתרפא לגמרי, אלא מתקנו

לפורעו בנידון דידן. אלא דזה אינו, דהא למאן דאמר ביבמות דף ע"א [ע"ב] לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו אלא הלכה למשה מסיני הוא, חזינון שעל ידי המילה לבד בלא פריעה כתיב התם ביום השלישי בהיותם כואבים [בראשית לד, כה], ועל כרחק אין פלוגתא במציאות כנ"ל.

[הוספת המחבר: ובגיטין נ"ז ע"ב איתא כי עליך הורגנו כל היום [תהילים מדר, כג] ר' יהושע בן לוי אמר זו מילה שניתנה בשמיני, ופירש רש"י [ד"ה זו מילה] דזימנין דמייתי, צריך לי עיון קצת, דאי הוחזקו מתו אחיו מחמת מילה הרי באמת פטור מלמול. ויש לומר דר"ל אם אומנא לא מייך סכנתא היא כדאיתא בשבת קל"ג ע"ב].

ומזה קשיא לי עיקר הראיה מקרא בהיותם כואבים דמייתי מתניתין [שבת פו, א] דחבורת המילה סכנה הוא, ומנא לך, דילמא התם בלא מציצה היו נימולים לכן היה סכנה, וכן באברהם יום שלישי למילתו היה בסכנה כדאיתא בבבא מציעא דף פ"ו [ע"ב] נמי מהאי טעמא לפי שלא היה אצלו מציצה, אבל על ידי מציצה ליכא סכנה, ומנא לך דמרחיצין המילה ביום שלישי בשבת, לא ראיא ולא זכר לדבר כלל, וצ"ע. ואולי היינו טעמא דהרמב"ם סוף פרק שני ממילה [ה"ח] באמת תליא ליה הרחיצה במנהג מקומות, ועיין בשו"ע אורח חיים סי' של"א [סע' ט] חילוק זמנים בזה.

אמנם נראה לי מזה הוכחה גמורה דמציצה מעיקר המצוה הוא, והם אמרו להם אם תהיו כמונו להימול לכם [בראשית לד, טו], כמונו דייקא, וכן אמרו הם שכס וחמור אל אנשי העיר בהימול לנו וכו' כאשר הם נימולים [שם כב] דייקא, על כרחק ר"ל עם פריעה ומציצה קאמרו, ואתי שפיר הראיה מקרא בהיותם כואבים. ובתשובה אחרת [להלן סי' רנח] הארכת בזה.

וכן צ"ל להרמב"ן, וזה לשונו בפרשת וישלח שם [פס' יג] בטעם על שבטי ד' שהרגו כל העיר, וזה לשונו, ואין הברית אשר נימולו נחשב ביניהם למאומה כי היה רק להחניף לאדוניהם וכו'. עד כאן לשונו. ולעניות דעתי היה נראה לומר שמלו אותם ולא פרעו והוה ליה כאילו לא מל, ובני יעקב קיימו הפריעה או לפי שנצטוו עליה, או כאברהם בתוספות יבמות ע"א ע"ב [ד"ה לא ניתנה] אף שלא נצטוו, ולכן לא נחשבו להם אנשי שכס לבני ברית. ורמב"ן דלא תירץ כן, נראה לי טעמו מקרא כאשר הם נימולים דייקא, משמע עם הפריעה וכן"ל. [הוספת המחבר:

ובחידושי תורה העליתי דבר נכון על הרגש הרמב"ן הנ"ל למה לא חשו בני יעקב לברית המילה מלהורגם, דיש לתמוה בקרא להימול לכם כל זכר, טפי הוה ליה למימר להימול כל זכורכם. ונראה לי דהכי פירושו, בהימול לכם דייקא, ר"ל לא על ידינו כי אם לכם משלכם, אתם תהיו המוהלים, וקיימא לן מילה בנכרי פסולה [שו"ע יו"ד סי' רסד סע' א], והיינו במרמה דייקא. וכן דייקו גם הם שכס וחמור בדברם אל אנשי עירם, בהימול לנו וכו' דייקא, כדי שלא יחשדו לבני יעקב שרוצים להורגם. וכך עשו, ולזה אמר הפסוק וישמעו וכו' וימולו כל זכר כל יוצאי שער עירו [שם, כד], ותמוה הכפל, אבל נראה לי דהכי פירושו, וימולו כל זכר, וסיפא מפרש מי היו המוהלים אותם, לא בני יעקב אלא כל היוצאי שער עירו, פירוש הם עצמם היו המוהלים כל זכר מהם כנ"ל. ודו"ק].

הנראה לעניות דעתי כתבתי.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן רנא

[תינוק שערלתו נכרתה אך נותרה מחוברת]

ד' עמו גיבור החיל, הוגה בתורת אמת יומם וליל, הלא הוא כבוד הוד י"ד נפשי ורב חביבי, איש כלבבי, צדיק מושל ביראת אלוקים, הרב החרוץ ובקי מופלג כבוד שם תפארתו מו"ה אבא חייא נ"י לעד ולנצח נצחים, בק"ק טשארגא.

מכתב קודשו מפרשת תצוה קיבלתי לנכון וכו'.

והן עתה ראיתי חמותי אור יקרות דברות קדשך מלהבות אש בקנאו אות ברית קודש לד', כי בסביבותיו יש ילד והוא בן שתי שנים שנימול שלא כהוגן, דהיינו בשעת החיתוך סבור היה המוהל כי חתך את הערלה כולה כי נשמטה מידו, ונשארה בו תלויה למטה עדיין במקום שביל הזרע מחוברת, והיה פורע עד שנתגלה כל העטרה על ידי הפריעה, ונתרפא כך, באופן שהעטרה למעלה לצד הבטן כולה מגולה, אבל למטה לצד הקרקע מדולדלת כולה ותלויה. והאומנים מוהלים דשם וגם הרב אבד"ק טרנוי נ"י שפטו שאין בכך כלום, כיון שכל העטרה מגולה נימול כהוגן מקרי ואין צריך שום תיקון. ופאר רום

חמישי או שישי. 4. ד"ה 'עוד נראה לי ראי'ה'. 5. דברי מהרי"א פרשת וישלח ד"ה ויהי ביום השלישי. וע"ע לעיל סי' רמד ולהלן סי' רסז.
רנא. 1. תשובה זו משנת תרכ"א בערך. ראה בסוף התשובה ד"ה זאת תורת.

הפצע, כדי שיהא האיחוי אחד ונוח יותר להתאחות. ע"ע שם באריכות.
3. ועי' בשו"ת דעת כהן סי' קמה ובשו"ת יבי"א ח"ה יו"ד סי' כג אות ו בהערה, מה שהוכיחו מדברי רבינו אלה לעניין איסור מילה שלא בזמנה ביום

מעלתו נ"י החליט דערל גמור הוא כל שהערלה תלויה ולא נחתכה לגמרי מחיבורה, כאשר ביאר בארוכה טעמו ונימוקו עמו. ונפשו היפה בשאלתו, מבקש רצון לחוות לו דעתי הדין עם מי. והנני לרצונו כי ד' הטובה עלי.

הנה מצות מילה בעצם וראשונה נאמרה ונשנית בתורה בלשונו זה מילה בפרשת לך [בראשית יז, ט-יב] ואתה את בריתי תשמור וכו' המול לכם וכו' ונמלתם את בשר ערלתכם וכו' וכן שמונת ימים ימול לכם וכו', ובפרשת תזריע [ויקרא יב, ג] וביום השמיני ימול. ותיבה זו משמעו בפשוט לשון חיתוך וכריתה, וכן תרגום אונקלוס עליו גזור, וכן כתבו כל המפרשים², וכמו שכתב בארוכה הגאון בחתם סופר ביורה דעה ריש סי' רמ"ט. אבל הוא הגאון תשובת חתם סופר סוף סימן הנ"ל [ד"ה וטעמא] העלה דאין פירושו חיתוך וכריתה כלל, אלא פירושו הסרת הדבר, שיסיר הערלה מבשרו, וכתרגום אונקלוס [דברים ל, ו] ומל ד' את לבבך [יעדי] ית טפשות לבך וכו', יעויין שם היטב. [והכי נמי הוה מצי למילף מקרא המוקדם בפרשת עקב, ומלתם את ערלת לבבכם [דברים י, טז], ותרגם אונקלוס ותעדון ית טפשות וכו']. ולא מיבעי לפירוש הגאון הנ"ל ודאי עיקר המצוה בכך מילה כשמה להסיר הערלה מבשרו לגמרי שלא תישאר תלויה ודבקה בגופו כלל³, אלא גם לדעת כל המפרשים הנ"ל דפירוש מילה הוא חיתוך וכריתה, נמי על כרחך כוונת התורה הוא לחתוך הערלה ולכורתה לגמרי להסירה שלא תהיה נמצא עוד תלוי ודבק בגוף הנימול אף לאחר גילוי העטרה, כפירוש לשון כרת בכל מקום, היינו ביטול מציאות אותו הדבר. והרי בציפורה אשת משה כתיב בפרשת שמות [ד, כה] ותקח ציפורה צור ותכרות את ערלת בנה, ותכרות דייקא, וכן הוא לשון הרמב"ם ריש פרק שני ממילה [ה"א] בכל מלין וכו' בכל דבר שכורת, שכורת דייקא לגמרי, משמע שביטלה מציאות ערלת בנה, והתם כתיב [שם פס' כו] חתן דמים למולות. הרי דשני הפירושים הנ"ל על לשון מילה אמיתיים המה, גם כריתה, והסרת הערלה, כנ"ל. וזה לשון רש"י מסכת תענית דף ו' ע"א ד"ה שמפיל וכו', שמל דבר הקשה וחותר וכו'.

ועוד, אם תמצי לומר נמי מילה פירושו חיתוך לבד, ויש מקום לומר שאין הקפידה להסיר הערלה לגמרי, רק לסלקה מן העטרה בכל היקפה לבד סגי, כגון שיחתוך בסכין תוך אמצעיתה של עור הערלה לחלקה לחצאין ולסלק שני חצאין החתך לצדדים כמו שעושים בעור הפריעה, והוא הדין נמי אם חותכה מסביב אלא נשארה תלוי[ה] בו עדיין למטה סגי כיון

שהסירה מהיקף העטרה בלבד, אם כן טפי הוה ליה למימר בקרא במקום המול לכם וכו' [בראשית יז, י] גזורו לכם, שהוא נמי לישנא דקרא ויאמר המלך גזור [מל"א ג, כה] גבי שלמה, וכן לגזור ים סוף לגזרים [תהילים קלו, יג]. אלא על כרחך דלשון זה משמע חיתוך, בקיעה לשני חלקים וסילוק לצדדים, כמו (הם) [הפסוק] גזור הילד לשנים כו' [מלכים שם], וכן קרא והמים להם חומה מימינם וכו' [שמות יד, כט]. וכדי לשלול מלעשות זו המצוה באופן זה, להכי אפקיה רחמנא לחיתוך הערלה מגוף הנימול בלשון מילה, ונמלתם את בשר ערלתכם [בראשית יז, יא], שהוא גם כן פירוש כריתה והסרה לסלקה לגמרי שלא תישאר כלל תלוי[ה] עוד בגופו. [הוספת המחבר: איברא דבלשון ארמי גם חיתוך כזה שאינו מחובר עוד כלל, בין חותך לאורכו באמצע בין חותך לרוחבו מסביב כולו, נקרא גזור כדתרגם אונקלוס על תיבת מילה, וכן בגמרא [יומא כב, א] מצינו שני גזירי עצים, ובשבת דף ק"ל ע"ב שאילית לר' יהודה הגזור וכו'].

והא דלא כתיב בהדיא בתורה לשון הסרה, כמו והסיר את מוראתו וכו' [ויקרא א, טז], והסיר משה את המסוה וכו' [שמות לד, לד], והסירותי כפי [שמות לג, כג], והסירה את שמלת וכו' [דברים כא, יג], הסירו את אלוהי הנכר [בראשית לה, ב], הסירו רוע מעלליכם וכו' [ישעיהו א, טז], נראה לי משום דלשון מילה תרתי משמע, גם חיתוך גם כריתה והסרה, וגם משמעו הסרה בלא כריתה וגם בלא חיתוך, כמו מולל מלילות ביד [מעשרות פ"ד מ"ה] היינו דבר רך מוללו בידו, ולפי דעור העליון הוא בשר ערלה ובעינן כלי, כמו שכתוב ותקח ציפורה צור [שמות ד, כה] וכתוב עשה לך חרבות צורים [יהושע ה, ב], פירוש מילה כמו ותכרות את ערלת בנה היינו חיתוך וכריתה והסרה לגמרי מגופו, ועור הפריעה הוא קרום התחתון הרך צריך לפורעו בציפורניו וממעכו ומסלקו לצדדים רק ביד בלא כלי, לכן כתב קרא לשון מילה כולל שני העורות חיתוך ופריעה.

וכן לפי טעמי המצוה זו דפליגי ביה הרמב"ם והעקידה, לא מיבעיא לטעם העקידה סוף פרשת לך לך [שער יח ד"ה ובמדרש עוד] כדי להשלים חסרון היצירה, שהערלה באדם הוא כמו אבר השרוע וכל היתר כנטול דמי ולא נקרא תמים כל זמן שהערלה דבוקה בו, עיין שם היטב, ודאי המצוה להסירה לגמרי להשלים את חסרון היצירה, אלא אפילו לטעם הרמב"ם בספר המורה נבוכים [ח"ג פמ"ט] שהוא להשלים החסרון המידות להחליש התאוה ממקום זה דווקא, נמי כל זמן שהערלה דבוק

אות ב שהקשה שלפי החת"ס לדעת רבנו גם את עור הפריעה היו צריכים להסיר, וזה אינו. וע"ע שם בסי' קנז סוף אות ד. ועי' ליקוטי הערות בשו"ת

2. עי' בספר מילה שלמה לר' שלמה שוחט פ"א סי' י אות ד והע' 197, 200 ושם סי' יא אות יב. 3. עי' בשו"ת שאול שאל לר"ש בראך יו"ד סי' קנו

לתלוי ומדולדל בו יונקים מהדדי כל חלקי הבשר ומעכב בו מלהשלים חיסרון מידות, שהרי בבהמה אבר ובשר המדולדל ומעורה כחוט השערה אבר ובשר מן החי נקרא, דמיתה עושה ניפול בפרק העור והרוטב [חולין] דף קכ"ז ודף ע"ג [ע"ב], ודף קכ"ט ע"ב שם מתניתין דעוקצין [ג, ח] יחור של תאנה שנפשח ומעורה בקליפה וכו', ואם יכול לחיות לכולי עלמא, ולר' יהודה אפילו באינו יכולה לחיות הואיל ומעורה קצת כל שהוא חיבור הוא. והכי נמי בשר הערלה שנימול ומעורה למטה כבנידון דידן הנ"ל הוא בכלל המשנה חולין קכ"ט ע"ב אבר ובשר המדולדל באדם וכו'. [הוספת המחבר: ואף דבחולין ע"ג [ע"א] מסיק רבינא חיבורי אוכלין כמאן דמפרתי דמי, היינו אליבא דר' מאיר התם במשנה דאמר הבשר טמא, ולא קיימא לן כוותיה, כמו שכתב בארוכה בתשובת [שער] אפרים סי' א' [ד"ה ברם] ובתשובת מקום שמואל' ותשובת חכם צבי [סי' סב ד"ה גם מ"ש]. וגם נראה לי, כיון דבשר אדם אסור מן התורה אינו אוכל גבי טומאת אוכלין וגם לשונרא לא חזי, כדאיתא בסנהדרין דף י"ט [ע"ב] גבי מאה ערלות פלשתים, ליכא למימר ביה חיבורי אוכלין דמי כמאן דמפרתי דמי, דלאו אוכל מקרי כנ"ל]. ובחולין י"א [ע"א] אמרינן היכא דלייף ולא יבדיל מקרי תמים מקרי, דמעורה כמחובר. ועיין תשובת שמן רקח חלק ב' [או"ח] סי' א' [סד"ה טענה שניה] ומה שכתב בגליון שם ובתשובת מור"ם מינץ⁵.

ובעבודה זרה דף י' ע"ב, קטיעה בר שלום נפל על רישא דעורלתיה, קטעה, אמר יהבית מכסא וכו', ובכהאי גוונא שכל הערלה כולה מדולדלת ותלויה דבוקה בו בהנימול ודאי עדיין לא יהיב מכסא מקרי חלקו דנחש עפר לחמו', וכדאמרו חז"ל [במד"ר יא, ג] על גבעת הערלות ובפרקי דר' אליעזר [פרק כט] על מי מנה עפר יעקב, הובא בתוספות יבמות ע"א ע"ב [ד"ה מאי טעמא]. ועל כרחק יש לומר דפירוש תיבות מילה הוא כריתה והסרה ממש מגופו כנ"ל [ועיין ים של שלמה סי' ג' ביבמות פרק הערל, אי פרע גם כן].

ובעבודה זרה דף י' ע"ב, קטיעה בר שלום נפל על רישא דעורלתיה, קטעה, אמר יהבית מכסא וכו', ובכהאי גוונא שכל הערלה כולה מדולדלת ותלויה דבוקה בו בהנימול ודאי עדיין לא יהיב מכסא מקרי חלקו דנחש עפר לחמו', וכדאמרו חז"ל [במד"ר יא, ג] על גבעת הערלות ובפרקי דר' אליעזר [פרק כט] על מי מנה עפר יעקב, הובא בתוספות יבמות ע"א ע"ב [ד"ה מאי טעמא]. ועל כרחק יש לומר דפירוש תיבות מילה הוא כריתה והסרה ממש מגופו כנ"ל [ועיין ים של שלמה סי' ג' ביבמות פרק הערל, אי פרע גם כן].

אם כן פשיטא דמתניתין דנקט ציצין המעכבין את המילה לרבותא נקט הכי, אפילו שהסיר הערלה אלא נשארו חוטי בשר ציצין החופה(ה) [ין] את רוב גובה עטרה במקום אחד, ומכל שכן בכהאי גוונא בנידון דידן דכל הערלה תלוי בו מדולדל ומחובר למטה, לא ציצין שנשתיירו מקרי אלא ערלה כולה נשתיירה מחוברת, ודאי מעכב בו, וגם טעמא רבא איכא, דהא בשבת קל"ג ע"ב מסיק ש"ס דמשום זה אלי ואנוהו התנאה

[הוספת המחבר: ובזוהר גדול⁸ ובספר הקנה' ותיקוני זוהר [תיקון מז דף פג, ב] אמרו חז"ל נעשה אדם בצלמנו במילה כדמותנו בפריעה, על כרחק משמעו נמי להסיר הערלה מן הגוף לגמרי]. ועיין ברמ"א וש"ך יורה דעה (סוף) [סימן] ע"ב [סעי' ב וש"ך ס"ק יד] ובספר בית הלל שם ס"ק [ג'] בשם הרקנטי [בראשית יז, א] לחתוך ערלות הלב דוגמת הברית להעביר משם כוחות הטומאה, ועל זה רומז ומלתם את ערלת לבבכם, עד אדם ובהמה תושע ד' וכו', יעויין שם.

ועוד נראה לי ראייה, הרי ביבמות דף ע"ב ע"א וע"ב בהסלקא דעתך את בריתי הפך [בראשית יז, יד] לרבות משוך, על כרחק דאורייתא הוא, וגם לימא כתנאי דמר סבור משוך דאורייתא וכו', אם כן למסקנא נמי לכולי עלמא משוך דרבנן היינו לפי שכבר נימול כהלכתו פעם אחת תחילה ואחר כך נמשכה ערלתו, אבל כהאי גוונא דמעיקרא לא נימול כהלכה שהערלה נשארה תלויה ומחוברת בו אף שאין העטרה מכוסה, ודאי לכולי עלמא מדאורייתא צריך לחותכה וכמו ציץ המעכב בידון כנ"ל.

ומינה נשמע ממילא מה שפאר רום מעלתו נ"י חתר לברר, דחופה את רוב העטרה אין פירושו שהציץ דבוק הוא בעטרה, אלא ראוי לחפותה קאמר. דהרי משוך פירש רש"י [יבמות שם א, ד"ה משוך] מהול שנמשכה ערלתו וכיסתה העטרה, ומשוך

7. לר' יוסף שאול הלוי נתנו. 8. לא מצאנו. 9. לא מצאנו.

ח"ס שם. 4. לא מצאנו. 5. מהר"ם מינץ (פרמישלא תרמ"ג) סי' א (ו, א) ד"ה ואמנם, בעניין שני שופרות מעורים. 6. עי' לבוש יו"ד סי' רסה סעי' י.

היינו שנמשכה ערלתו בכח בעל כרחו באונס או לרצונו על ידי מיעוץ, ובכחאי גוונא מן הנמנע הוא שיהיה דבוק בעטרה, אלא מכסה בלבד את העטרה באופן שאינו נראה מהול, ואיכא למאן דאמר דאורייתא הוא, וגם למסקנא דמשוך דרבנן הוא לכולי עלמא בשכבר נימול כהלכתו דווקא, מה שאין כן בנידון דידן וכנ"ל.

ובערור בערך מל כתיב וזה לשונו, בילמדנו בפרשת ויצא בן אשה¹⁰ וכו', ופקדתי על כל מול בערלה [ירמיהו ט, כד] מהו וכו', שהיו מולין ומשכו להן ערלה, על מצרים בימי יוסף היו מהולין וכשמת יוסף משכו להן ערלה, וחמישה היו, עיין שם היטב וכו'. ובנידון דידן ודאי היינו מול בערלה דייקא.

וכן הוא לשון רש"י במסכת יבמות דף מ"ז ריש ע"ב, נשתיירו ציצין המעכבים את המילה חוזרים ומלים אותו שניה, ציצין, חתיכות בשר שלא נפרעת מילה כהלכתה, חתיכת בשר דייקא הוא עור הערלה החיצונה, וגם שלא נפרעת מילה כהלכתה, מילה דייקא, דעיקר פירושו הוא חיתוך. נהי דגם עור הפריעה הוא בכלל תיבות ימול כמבואר יפה בתשובת חתם סופר סוף סי' רמ"ט [ד"ה וטעמא], וכן כתב בהדיא גם בתשובת הרמ"א סי' ע"ו [ד"ה ועוד ראייה] כיון דמל ולא פרע כאילו לא מל על כרחך הפריעה גם כן בכלל ימול בשר ערלתו אפילו בשבת וכו'. וכן איתא בירושלמי פרק הערל [יבמות פ"ח ה"א] לר' עקיבא המול ימול למילה ופריעה אתי, ולר' ישמעאל דיברה תורה כלשון בני אדם ולא דריש לשונות כפולים, נפקא ליה פריעה מקרא חתן דמים למולות מילה ופריעה וכו', והספורנו על התורה פרשת שמות [ד, כו] פירש כן מדעתו פשט הפסוק למולות לשון רבים מילה ופריעה כבירושלמי הנ"ל. וקצת צ"ע, דמשמע בהדיא מלשון הירושלמי מכאן לשתי מילות וכו' היינו אי יש אם למקרא, והכי סבירא ליה לר' עקיבא, אבל ר' ישמעאל הרי לטעמיה סבירא ליה יש אם למסורת, עיין תוספות סנהדרין דף ד' [ע"א ד"ה ורבנן], והמסורה הוא למולת חסר וי"ו תניינא הוא לשון יחיד כמו נפשת נפשות, וצ"ע. אמנם לפי מה שכתבתי לעיל, דלהכי כתיב לשון מילה בכל מקום לכלול גם הפריעה שמל לו בידו בציפורן, מודה ר' ישמעאל דיש אם למקרא כמשמעות הלשון מילה וכנ"ל ודו"ק. ואם כן אתקשו להדרי בכל מילי.

והן ראיתי בתשובת חתם סופר ליורה דעה סי' רמ"ט הנ"ל שנסתפק אם יש כרת בלא פרע, ואי מקרי הפריעה גם כן בשם מילה. במחילת כבוד תורתו לא זכר אז בירושלמי ותשובת

הרמ"א הנ"ל, וגם לא זכר אז במחילת כבודו הירושלמי סוף פרק ר' אליעזר דמילה [ה"ו] אפיסקא דמתניתין מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל תני וענוש כרת, עיין שם היטב. ולעניות דעתי נראה, לפי מה שכתב הרא"ם סוף פרשת לך [פר' יז פס' כה] דפליגי תנאי בזה אי נצטווה אברהם אבינו על הפריעה או לא, והיינו ממה שכתב רש"י שם [פס' כה] על פי המדרש רבה [ב"ר מז, ח] בהימולו את בשר לרבות הפריעה. ולעניות דעתי נראה לי מקרא המוקדם שם אצל הצינוי ונמלתם את בשר [שם פס' יא], את לרבות הפריעה, את הטפל לבשר ערלתו הוא עור הפריעה שהוא רך ונמלל ביד, אתרווייהו כתיב ונמלתם וכנ"ל. ובעלמא נמי פליגי תנאי אי דרשינן את או לא בכורות דף ו' ע"ב. ודעת הרמב"ם בכמה מקומות¹¹ מה דילפינן איסורא מרבויה דקרא דרשה דאת או כל אין לוקין עליו, וכל שכן כרת דליתא. ועל כרחך צריך לומר [דהא] דתני וענוש כרת בירושלמי הנ"ל, לא נפקא ליה הפריעה מרבויה דאת, אלא מהמול ימול או מקרא למולות כולל שניהם. ועיין בתשובת רמ"א סי' ע"ו וביים של שלמה יבמות פרק הערל סי' ג', עיין שם היטב. ובגמרא מסכת שבת דף קל"ג ע"ב תנו רבנן אם לא הילקט ציצין המעכבין ענוש כרת, אמר רב פפא גדול, מתקיף לה רב אשי גדול בהדיא כתיב ביה וערל זכר אשר לא ימול וכו'. הרי פשיטא ליה לרב פפא ולרב אשי על ציץ המעכב ענוש כרת בכלל הקרא אשר לא ימול הוא, וכל שכן מל ולא פרע הרי חופה את רוב העטרה וכהירושלמי. אבל לשון רש"י דף מ"ז [ע"ב ד"ה ציצין] ביבמות במה שכתב שלא נפרעת מילה כהלכתה, על כרחך פירושו שלא נפרעת החיתוך ערלה היא העור החיצונה כהלכתה, חוזרים ומלין אותו שניה, מלין דייקא חותכין ממנו לגמרי, דאי כוונת רש"י שלא נפרעת וכו' על עור הפריעה לבד קאמר, תיבת מילה בלשון רש"י מיותר, וגם ברייתא [שם] טפי הוה ליה למימר חוזרין ופורעין אותו, אלא על כרחך אבשר הערלה קאי וכנ"ל.

זאת תורת העולה מדברינו, כי צדקן דברי פאר רום מעלתו נ"י, והאמת איתו¹². וטעות המוהלים והרב דטרנוי בכללם כנ"ל אינו חידוש בעיני, כי כבר קדמו להם אחרים רבים בטעות ושגיאה זו, וכבר בירר יפה טעותם הגאון בספר חכמת אדם בשו"ת [בינת אדם כלל קמט]. וזה עשרה שנים שעבר בשנת תרי"א לפ"ק השבתי בענין זה שתי תשובות בארוכה לק"ק נייטרא לצורב החריף מו"ה עקיבא קליין נ"י¹³, וצייתי להעתיק אחת מהנה לפני מעלתו נ"י, והנה לוטה פה ימצא פאר רום מעלתו נ"י חפצו בו.

סי' קמח וח"ט סי' רח. (ועי' בספר מילה שלמה פ"ו סע' כח ובהע' 91 עמ' קסב). ועי' בספר נחל הברית סי' כז. 13. סימנים רנה-רנו.

10. ליתא שם אלא בילק"ש ירמיהו רמז רפה. 11. עי' מ"מ הל' מאכ"א פ"ב ה"ב ופ"ג ה"ו. 12. ע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ו סי' קח ובשו"ת שבט הלוי ח"ו

ואפשר דתורה גילתה כן בקרא המול לכם כל זכר [בראשית יז, י], דרשינן כל לרבות אפילו שידוע שימות תוך שנים עשר חודש בטבע, כגון שהוא טריפה ודאי או על פי אליהו כנ"ל.

וראיה תלמודית נראה לי גם כן מהא דר' אסי בשבת קל"ה [ע"א], כל שאין אמו טמאה לידה אין נימול לשמונה אלא נימול מיד ואין מחללין עליו שבת, ומסיק הש"ס [ע"ב] כתנאי, ואנן קיימא לן נימול לשמונה אף שאין אמו טמאה לידה ואין מחללין עליו שבת מספיקא. ועיין בנדה סוף דף כ"ג [ע"ב], אמר רבא ושטו נקוב אמו טמאה, ושטו אטום אין אמו טמאה לידה, וזה גם כן ושטו נקוב דטריפה הוא בכלל הפלוגתא בשבת קל"ה הנ"ל אי נימול לשמונה או נימול מיד, ולכולי עלמא מיהת מפורש דהחויב למולו מדאורייתא. [הוספת המחבר: ומה שכתבת אהובי בני בשם ספר הליכות אלי' (ב'), האריך לחלק הא דטריפה אינה חיה היינו דווקא שנטרפה אחר שנולדה, אבל בטריפה שנולדה עמה יוכל לחיות כמה שנים¹⁴, זה נסתר מהש"ס הנ"ל ושטו נקוב מבטן דתליא בפלוגתא אי טריפה חיה או אינה חיה. איברא לשיטה זו מתורצת קושיית תוספות נדה כ"ג [ע"ב ד"ה אמר רבא] דרבא סותר את עצמו, אבל רש"י ותוספות הא תליא ליה בפלוגתא הנ"ל].

[הג"ה מבין המחבר: וכן כתב הרשב"א [שו"ת ח"א סי' צח] ובמבוא שערים שער פ"ד [אות ג] בשם איסור והיתר של ה"ר יונה שער מ"ט אות ג', והובא בפרי מגדים [שפ"ד] סי' נ"ז ס"ק מ"ח, דטריפה מבטן חי, עיין שם. ועל כל פנים נראה לי מכל מקום דרך בטריפה סבירא ליה לרשב"א ואיסור והיתר כן, אבל בנבילה כמו נקובת הוושט מודים דגם מבטן אינו חיה. ואתי שפיר הרמב"ם לשיטתיה שלא הביא הא דושטו נקוב טמאה, עיין בית יוסף יורה דעה קצ"ד [עה, א ד"ה ומ"ש רבינו או ולד, סעיף ג מהד' מכון ירושלים], וכתב בית יוסף משום דהאי מאן דאמר סבירא ליה טריפה חיה ואנן קיימא לן טריפה אינה חיה. ולהנ"ל לרמב"ם לשיטתיה לא צריך לזה, דגם אי טריפה חיה מכל מקום הא לרמב"ם לשיטתיה נקובת ושט נבילה הוא [הל' שחיטה פ"ג ה"ו], ובנבילה לכולי עלמא אינה חיה אף בנולד מבטן. ועיין בספר יעיר אוזן מערכת ט' אות טריפה מבעל ברכי יוסף ובספר מחזיק ברכה סי' נ"ז [אות יג] האריכו בענין זה. עיין תשובת חכם צבי סי' ע"ז].

וכן פירש רש"י בשבת קל"ו [ע"א ד"ה מימהל] לקושיית הגמרא מימהל היכא מהלינן, דילמא נפל הוא ולא חזי למול וכו', משמע נפל דווקא לא חזי למול שאינו חי שלושים יום

[הוספת המחבר: ועל דבר דעת העיטור הנ"ל¹⁴, עיין בירושלמי פרק הערל סוף הלכה א' ר' יוחנן בשם ר' יוסי בהוציא הלולב לרשות הרבים וכו' סבירא ליה גם משום חיבוב מצוה בעלמא, והכי נמי גמר מצוה אף שאין מעכב נמי דחי שבת. ועיין שבת קל"ג ע"ב דהיינו כנהרדעי, דברייתא כרבנן דר' יוסי בלחם הפנים. ועיין פני משה שם במראה הפנים, והבית יוסף ריש סי' רס"ו [קצט, ב ד"ה ומ"ש רבינו, סע' ב מהד' מכון ירושלים] הנ"ל¹⁵ הירושלמי זה על בעל העיטור].

ובכך אחתום בברכה, יתנהו ה' (ו) לשם ולתהילה, יהיה חן ה' עמו ויעל מעלה מעלה, על במותי האושר והצלחה, כבוד אומר כולה, כחפצו וחפץ נאמן אהבתו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רנב

[תינוק שאינו בר קיימא האם חייבים למולו]

מרוכב בערבות, ברכות רבבות, לראש בני רחמי, הלא הוא המאור הגדול החריף ובקי מופלג ומפורסם בתורה ויראה (קדימה) [קדומה], כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י אב"ד קהילת קאטא יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי.

ועל דבר השאלה שנשאלת עליו והצעת לפני מה שחשבת, ראיתי דברך נכונים, וביקשת לחוות לך דעתי.

הנה תואר השאלה, בוולד זכר שנולד משונה מצורת אדם, והחליטו הרופאים שאי אפשר כלל שיחיה שנים עשר חודש אף שעתה הוא בריא וחזק, אם החיוב למולו או לא כיון שאינו בר קיימא.

והעלית יפה בפשיטות דחייבים למולו. הוא ודאי פשיטא מילתא, דמצות מילה שחייבה תורה על האב ועל הבית דין לא תליא על משך זמן חיותו של הוולד עד כמה יחיה, דאפילו ולד כשר ודאי ואפילו יבוא אליהו ויאמר שבוודאי ימות תוך שנתו על פי בית דין של מעלה או בחטא אבותיו, מכל מקום החיוב מצות עשה למולו בזמנו, והוא הדין נמי וכל שכן אם ידוע לנו שהוולד טריפה וימות תוך שנים עשר חודש על פי הרוב, דהמיעוט טריפה גם כן חי כמו שכתב מהרש"ל [יש"ש חולין פ"ג סי' פ] ובש"ך נ"ז [ס"ק מח], ודאי החיוב מצות עשה למולו.

14. לעיל ד"ה אם כן פשיטא. 15. אולי צ"ל 'הל' - היה לו להביא [הירושלמי הזה כסייעתא לעיטור].

רנב. 1. לר' שלמה אלגאזי פרק כב כללי התי"ו אות תשמח, ע"י להלן ליד הע' 6. 2. הגהת בן המחבר שמודפסת להלן בסמוך מצויינת בדפוס, כאן,

וחשוב כמת, אבל כל שחי שלושים יום שיצא מכלל ספק נפל, או ביום שמיני בכלל לו חודשיו, חיוב מצות מילה עליה אפילו ודאי לן שלא ישרים שנתו על פי אליהו או על ידי שהוא טריפה וכו"ל.

גם קצת ראה נראה לי מפרק הקומץ דף ל"ז [ע"א], בעי מיניה פלימו מרבי מי שיש לו שני ראשים באיזה מהן מניח תפילין וכמה בעי למיתב לכהן, ומסיק בגולגולת תליא רחמנא וחייב עשרה סלעים, אף על גב דמיעט קרא אך חילק דטריפה פטור מלפדותו, ויש לו שני ראשים טריפה הוא דיתר כנטול דמי ופטור לגמרי, מכל מקום השתא מיהת לא מת כפירוש רש"י [לז, ב ד"ה בגולגולת] ותוספות [שם סוד"ה שומע אני], ושניהם הוא פטור רחם דאפשר לצמצם בתינוק אחד. ואם כן מכל שכן לענין מילה דלא אמעט קרא טריפה, ודאי אמרינן השתא מיהת לא מת, וחייב למולו.

אבל יש לדחות, דהתם בעי מרבי, ואיהו סבירא ליה בחולין נ"ז [ע"ב] טריפה אינה חיה שלושים יום, ובפדיון שכבר חי יותר משלושים יום לכן אמרינן השתא מיהא לא מית, דעל כרחק הוי ממיעוט טריפות שהם חיים או שאינו טריפה כלל שני ראשים, דהא גם לענין תפילין מיבעיא ליה, הרי דחי אפילו י"ג שנים. מה שאין כן טריפה ודאי, כיון שאינו חי יש לומר ליתא במילה.

וגם אין ראה מדלא איבעיא ליה התם פלימו מרבי אי חייבים למולו כיון דטריפה הוא, על כרחק פשיטא ליה דחייב, זה אינו, חדא דספק זה הוי בכלל הטריפות, אבל איהו ביש לו שני ראשים לבד איבעיא ליה, על כרחק לענין תפילין נקט. והאי גברא דאתי לשאול על הפדיון ולא שאל על המילה, נראה לי עובדא הכי הוי שהיה נולד מהול, וכמאן דאמר אין צריך להטיף ממנו דם ברית³, ואין ראה מהתם. עוד יש לומר, דגם מספק היה מל אותו אביו ממה נפשך, אפילו אם טריפה פטור מה בכך, וספיקא דאורייתא להחמיר ומה בכך, אבל אפדיון להוציא ממון בא לשאול אם חייב שני פדיונות כמה בעי למיתב לכהן.

ועל פי שהעליתי לעיל טעמא מקרא כל זכר המול לכם לרבות טריפה, ולכולי עלמא דרשינן כל לריבוי בדבר שהסברא נותנת כמו שכתבו תוספות מנחות נ"ז [ע"ב] ד"ה (להביא נותק) [אמר מוס] וכו', ניחא לי דבאסיפת זקנים בבבא קמא י"א [ע"ב ד"ה וזה לשון הרב המאירי] מייתי בשם גדולי קדמונינו לענין פדיון דגלי קרא אך לפטור טריפה, היינו דווקא בנתחדש טריפות שנטרף תוך שלושים יום, אבל

אם נולד בסימני טריפות חייב לפדותו כהאי דשני ראשים הנ"ל, דבגולגולת תליא רחמנא ובהכי אתיילד, ולא נטרף אחר שנולד, והוא הדין לשאר טריפות מבטן חייב. [הוספת המחבר: והאסיפת זקנים פליג ומפרש שני ראשים דווקא בגולגולת תליא לחייב, משא"כ שארי טריפות פטור אף מבטן, עיין שם. ולי צ"ע, כיון דיתר כנטול דמי אם כן אין כאן אף גולגולת אחת, וליפטור לגמרי מפדיון מהאי טעמא גם בלא קרא אך חלק, דבגולגולת תליא. וצ"ע]. וקשיא הא גופא, מנא לה לגמרון לחלק האי מיעוט דאך חילק למעט טריפה. ונראה לי, נפקא לה מקרא כל בכור בניך תפדה [שמות לד, כ], כל לרבות טריפה מבטן, כנ"ל.

ועוד נראה לי ראה מתוספות חולין י"א [ע"א ד"ה אבל], הקשה גיליף מכל הקרבנות דדחו שבת וכו', ותיירץ דיש לומר מספק נמי אמר רחמנא דלדחי מצות קרבן לשבת כמו בפיקוח נפש וכו'. ואם איתא הוה ליה להקשות כן מן המוקדם, גיליף ממילה דדחו שבת מקרא וביום וכו' [ויקרא יב, ג]. אלא על כרחק דטריפה חייב במילה כנ"ל. ויש לדחות, (לר' שמעון) [לר' יהודה] דקיימא לן כן במקלקל בחבורה פטור, וקרא ביום אתיא משום מתקן גברא הוא בשבת ק"ו [ע"א] תיקון מצוה לפירוש התוספות שם [ד"ה חוץ מחובל], ואי טריפה אינו במילה ליכא תיקון מצוה, וממה נפשך מלין בשבת. אלא בחידושי רשב"א [שם ד"ה כל המקלקלין] פירש תיקון גברא להתיירו באכילת תרומה וקדשים דערל אסור בהם, וגם בערל טריפה אף דפטור ממילה מאוסה הערלה כמו מתו אחיו מחמת מילה, עיין רז"ה בפרק הערל [יבמות כד, א בדפי הרי"ף ד"ה וכל הטמאין] וזבחים י"ז⁵, לדידהו יש מקום לראיית הנ"ל.

וקצת ראה נראה לי לשיטתו באסיפת זקנים הנ"ל, לחלק בפדיון בין נולד טריפה או נטרף אחר שנולד, לאביי בערכין דף ד' [ע"א] ופדיוו וכו' תפדה בערכך וכו' כל דאיתא בפדיון וכו', קשיא, אם כן הכי נמי נמעט טריפה מערכין כמו דליתא בפדיון. ולהנ"ל ניחא, דלחומרא מקשינן, וטריפה מבטן איתא בפדיון כנ"ל.

שוב ראיתי בספר הליכות אלי⁶ סוף כללי התי"ו סי' תשמ"ח מייתי בשם הארוך מאשכנזי [איסור והיתר הארוך שער מט סי' ג] לחלק בין טריפות מבטן לכולי עלמא חיה כמה שנים, והוא השיג מרש"י [ע"ז נא, א ד"ה ודלמא] ותוספות [שם ו, א ד"ה ודלמא] על דילמא נח גופא טריפה היה אף על גב דחי כמה שנים, ומאי קושיא דילמא טריפה מבטן היה קאמר, ודחק לחלק בין אדם לבהמה ודחה, עיין שם היטב. ולעניות דעתי טעמו של

באמצע הוספת המחבר. 3. עי' שבת קלה, א ותוד"ה לא נחלקו. 4. נדכצ"ל. 5. צ"ע כוונת רבנו בהפנייה לזבחים. 6. לר' שלמה אלגאזי (עי' לעיל ליד הע' 1).

[הג"ה מבין המחבר: עיין תשובות חתם סופר יו"ד סי' נ"ב
[ד"ה ובלאה"נ] וסי' רצ"ד].

נאום אביך הנאמן הטרוד מאוד.

הק' יהודא אסאד

סימן רנג

[א. מוהל שאינו ידוע שאומר שמל כבר
בחול, האם נאמן למול בשבת. ב. כשאין
מוהל שכבר מל, האם מותר למול, והאם
מותר לשחוט בפעם הראשונה ביו"ט]

יצו ה' אתך את הברכה בבני חייא ומזוני רוויחא,
לראש אהובי תלמידי כבני הרב הוותיק הגדול
בתורה ובמעשים טובים, חריף ובקי איש צדיק
כבוד שם תפארתו, מו"ה משה בער שעהן נ"י, רב
בעיר וויעדען יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי בזמנו, ועתה היום אהבתך
דוחקת עלי להשיב לך, והנני לרצונך.

[א] שאלת על דבר מוהל שבא למול בשבת באומרו שכבר
מל פעם אחת בחול, ואין מכירין אותו, אם נאמן או לא.

נראה לי פשוט דנאמן, דהאי דינא דהמרדכי פרק כיסוי
הדם [חולין רמז תרנח] המובא בשו"ע אורח חיים של"א [סע' י'
וביורה דעה סי' רס"ו [סע' ז] דמי שלא מל עוד מעולם לא
ימול בשבת דחיישינן שמא יקלקל המילה ואם כן נמצא מחלל
שבת, היינו רק איסורא דרבנן, כמשמעות לשון חיישינן, ועיין
תוספות כתובות נ"א ע"ב [ד"ה אונס]. וגם הא אפילו אם
יקלקל המילה לא יחלל שבת באיסור דאורייתא דהא קיימא לן
מקלקל בחבורה פטור, ומילה דצריך קרא להיתרא ביום אפילו
בשבת היינו טעמא לפי שמתקן גברא [שבת קו, א], ואם
יקלקל המילה הרי אינו מתקן הגברא ולא עביד רק איסורא
דרבנן. וכן העלה בארוכה בעל עבודת הגרשוני בתשובת חוות
יאיר סוף סי' קנ"ח בכוונת המרדכי. ולפי זה ודאי נאמן על
איסור דרבנן להקל. ואפילו קטן נאמן כהאי גוונא דרבנן
ולא אתחזק איסור ביורה דעה סי' קכ"ז [רמ"א סע' ג], ומכל
שכן גדול דנאמן. וגם מסייע ליה הרוב מצויין אצל מצות מילה

הארוך דנפקא ליה מהאי דמנחות ל"ז הנ"ל, שני ראשים דחי י"ג
שנים לענין תפילין וחייב שני פדיונים, אף דאך ממעט טריפה,
על כרחך דהיינו טריפה שאינה חיה, אבל שני ראשים דחי
לכולי עלמא אף דטריפה ואסורה, כיון דחי גלי קרא גולגולת
לחייבו בפדיון כנ"ל. אבל כבר דחיתי לעיל מסוגיא דנדה ושטו
נקוב למאן דאמר טריפה חיה טמאה לידה ולמאן דאמר טריפה
אינה חיה אין טמאה לידה, כפירוש רש"י ותוספות.

גם נראה לי דרבים תמהו על הרמב"ם בפרק ד' ממאכלות
אסורות [הל' ו-ז] וטור ריש סי' כ"ט, דילפינן טריפה אינה חיה
מקרא לכלב תשליכון אותו [שמות כב, ל] דהיינו טריפה אינה
חיה וסופה למות ועומדת לכלב, ובגמרא [חולין מב, א] ילפינן
מקרא אחרינא זאת החיה אשר תאכלו [ויקרא יא, ב]. ונראה
לי, בשר בשדה טריפה וכו' היינו אחר שנוולד, ולא שמעינן
מזה טריפה מבטן. עיין סוף קהלת יעקב מידות חכמים אות ט'
סימן קכ"ב קכ"ג.

וקושיית הליכות אליה [וקהלת יעקב על ארוך דילמא נח
טריפה מבטן היה קאמר, לא קשה מידי, דזכר טריפה אין מוליד
לכולי עלמא אף דחי, ונח הוליד.

ולדינא הוא כמו שכתבתי לעיל.

שוב מצאתי בתשובות חתם סופר חלק ו' סי' ס"ד [ד"ה
והנה] חקר בדין זה דטריפה איתיה במילה, ומייתי ראיה מהאי
גברא במנחות דשאל אפדיון ולא שאל אמילה, עיין שם.
ולעניות דעתי ליתא לראייה זו כמו שכתבתי לעיל [הג"ה מבין
המחבר: ואני מצאתי בספר תוספות רי"ד על מסכת שבת [קלו,
א ד"ה מאי לאו] שכתב וזה לשונו, טריפה אף דאינה יכולה
להחיות הרי הוא כחי לכל דבר, ואם נולד טריפה בר מילה
לשמונה הוא ודחי שבת כו'. עיין שם. ושוב מצאתי בתשובת
מהר"ם מינץ [מאובן] סי' ט"ו [ד"ה גם מה] כתב זה לשונו,
לענין חילול שבת אין למולו אם הוא טריפה, אבל לברך על
המילה אפילו בוודאי טריפה שאינה חיה כל זמן שהוא חי חיוב
המצוה למול אותו ואטו טריפה פטור מן המילה כו', עיין שם,
והוא כפסק מרן אבי הגאון ז"ל. עיין תשובת חתם סופר יו"ד
סי' רמ"ז [ד"ה ואמנם] לענין ברכת שהחיינו מחשש שלא כלו
חודשיו, עיין שם. עיין לעיל סי' נט].

אבל הדין דין אמת סבירא ליה. וכן העלה בתשובת חתם
סופר שם, וכוונתי לדבריו.

פב במי שנתחייבה הריגה. אמנם נחלקו אם מלים אותו גם בשבת. 9. ד"ה
ומה שהוקשה ואילך.

רנג. 1. בהערות על ספרנו בספר ליקוטי חבר בן חיים לר"ח פלוט (ח"ג מ, א) כתב
שלא גזרינן דלמא ימול כדין ויעשנו כרות שפכה, משום דעל כל פנים

7. לרבי ישראל יעקב אלגאזי דפוס צט-ק במהד' לבוב תרכ"ב. 8. עיין שו"ת
מנחת יצחק ח"ה סי' יא אות יג, שו"ת יביע אומר ח"ו יו"ד סי' כה אות ד
ושו"ת דברי שלום יו"ד סי' קו אות א שפסקו כדברי רבינו. ועי' שו"ת מהר"ם
שיק יו"ד סי' רמג בתשובה לרא"ש בן רבנו, ובשו"ת שבות יעקב ח"ב סי'

משום דשבת חמורה, דהרי בכמה מקומות גזרינן שמא יעבירונו וכו',⁵ וליתא להאי טעמא דהחכם צבי כנ"ל.

[ב] ודע, דלעניות דעתי יש לומר, האי דינא דהמרדכי (והשני) [והשו"ע] הנ"ל היינו רק לכתחילה במקום שיש כאן מוהל אחר שכבר הוחזק, אבל אם ליכא כאן מוהל אחר היינו דיעבד, כדי שלא לדחות המילה בזמנו ליום ראשון ודאי אף שלא מל עוד אפילו פעם אחת שפיר מהיל בשבת, דחביבה מצוה בשעתה. וכן משמע לשון המרדכי והשו"ע לא ימול בשבת פעם ראשון, ולא כתבו לשון אסור למול וכו', אלא לא ימול, לכתחילה. ואף דאיזמל וכו' העמידו דבריהם לדחות מילה בזמנו, היכא דאיתמר איתמר, אבל מי שלא מל עדיין מקודם שלא ימול בשבת איסור זה אינו מפורש בש"ס, אלא דהמרדכי יליף ליה מדין ליבון רעפים לחד טעמא מפני שצריך לבדוק [ביצה לד, א], וכבר תמהו עליו בזה דהא קיימא לן כאידך טעמא שצריך לחסמן ולקולא בסי' תצ"ח [סע' ח] באורח חיים גבי עוף שנדרס כמבואר בתשובת חוות יאיר סי' קנ"ח, וסתרו הפוסקים, אף דיש תירוצים על כל פנים הבו דלא להוסיף עליה [ד] רק לכתחילה אמרה המרדכי, אבל לא לדחות על ידי זה מילה בזמנו בליכא אחר מוהל מוחזק בפנינו, כנ"ל.

ובזה הניח לי לתרץ הקושיא שהקשה הגאון מוה"ר צבי הירש בן המחבר ספר הפלאה בסוף ספרו אחר הקונטרס אחרון בחידושי מסכת ראש השנה דף (י"ד) [י"א] בתוספות ד"ה אלא דקאי בחג וכו', ובפרקי דר' אליעזר נמי אמרי דביום הכיפורים נימול וכו', וזה לשונו, לכאורה קשה, הא מבואר באורח חיים בסי' של"א דאדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת דשמא יקלקל ויחלל שבת בחינם, ואם כן הא אברהם קיים אפילו עירובי תבשילין [יומא כח, ב], והאיך מל עצמו ביום הכיפורים וכו', עיין שם היטב. ולעניות דעתי לא קשה מידי, דהא בלאו הכי קשה, הרי דווקא מילה בזמנו הוא דחי שבת מביום השמיני וכו', אבל אברהם בן תשעים ותשע שנה היה האריך מל עצמו ביום הכיפורים, הא מילה שלא בזמנו לא דחי ליום הכיפורים. ועל כרחק צריך לומר, כיון דלא נצטוה מקודם על המילה רק בעצם היום הזה הוה ליה אז מילה בזמנו, אם כן הרי העליתי [ד] האי דינא דלא ימול מי שלא מל מעולם היינו רק לכתחילה להקדים את המוחזק, אבל לעיכובא בדיעבד לא לדחות על ידי זה המילה בזמנו בליכא אחר, כדין עשה אברהם אבינו שמל את עצמו ביום הכיפורים, שהיה הוא ראש למולים ומילה בזמנו היה, כנ"ל. ובאמת בלאו הכי לא קשה מידי, דכיון שהקב"ה ציוה לו למול את עצמו ביום הכיפורים נכון ליבו בטוח היה

מומחים הם ומוחזקים, וגם אית ליה חזקה כיון שהוא יודע הדין דמי שלא מל מעולם אסור לו למול בשבת חזקה לא שביק היתירא וכו' ולא יעשה מצוה הבאה בעבירה, לכן נאמן.

שוב מצאתי בספר ברכי יוסף סי' רס"ו ביורה דעה [אות ג] מפורש כן הדין בקצרה וזה לשונו, ונאמן המוהל לומר שכבר מל פעם אחת ומצי מהיל בשבת. הרב נאמן שמואל סי' ט'. עד כאן לשונו, והנאני.

והטעם דסגי בזה במל פעם אחת, ולא צריך הוחזק בשלוש פעמים כמו בשחיטה ביורה דעה סי' א' [רמ"א סע' א], מלבד הטעמים שכתב התרומת הדשן סוף סי' רס"ה, עוד ביאר יפה הגאון בתשובה החכם צבי סי' ס"ט שלושה טעמים נכונים. א', דסתם מוהל אחרים עומדים על גביו והם לא יניחוהו לקלקל, וגם הוא יודע להיזהר. ועוד, מצות מילה גדולה ואיסור שבת חמור, אי לא דקים ליה בנפשיה דבקי הוא לא הוי מעייל נפשיה לספיקא. ועוד, דאיכא למיחש לקלקול גדול וסכנת נפשות, אי לא דברי ליה דאומן הוא לא הוי עביד וכו', עיין שם. ומהאי טעמא גופיה נמי מסתברא שיהיה נאמן כנ"ל.

והגאון בספר מחצית השקל סוף סי' של"א [ס"ק י] לא ראה שכבר הקדימו בתשובה החכם צבי בטעם זה הנ"ל משום חילול שבת החמורה, וגם משום קלקול גדול דסכנת נפשות לא הוי מחית לספיקא כמו שהעליתי גם אתה. ובמחילת כבוד תורת הגאון החכם צבי גם הוא לא זכר אז דברי התוספות במגילה דף [ד'] ע"ב בד"ה ויעבירונו וכו', שכתבו דהיינו טעמא שלא גזרו גם במילה שמא ילך אצל בקי ללמוד משום דאין אדם מל אלא אם כן הוי בקי דסכנה יש בדבר וכו', וגם מצות מילה חמורה וכו', כסברת החכם צבי הנ"ל. וממילא מהאי טעמא סגי במל כבר רק פעם אחת. ועיין יד שאול ביורה דעה סי' רס"ו [אות ו] כתב כן על פי התוספות דמגילה הנ"ל, ולא ראה תשובת החכם צבי הנ"ל.²

והנה לטעם ראשון דהחכם צבי משום שבת חמורה וכו', לפי זה ביום טוב הוה ליה למימר לא סגי במל רק פעם אחת. ובאמת הבינה לעתים הלכות יום טוב פרק ב' [ה"ד ד"ה ושם בתשובה] כתוב בהיפוך, דביום טוב מודה המרדכי דלא צריך מל כבר אף פעם אחת, משום מתוך שהותרה חבורה וכו'.³ וכן העליתי אני בחידושי סוגיית ליבון רעפים [ביצה לד, א] ובשו"ת שלי [לעיל סי' יב]. ונראה לי מהאי טעמא שבקו תוספות במגילה הנ"ל גם האי טעמא דשבת חמורה, משום דמקלקל בחבורה פטור, ומשום העברת ארבע אמות ברשות הרבים ליכא למימר

הש"ס (ברוקלין תשס"ב) עמ' מז-מט, ועוד. 5. ר"ה כט, ב. 6. עי' תולדות אסתר על סידור המנהגים לר"י טירנא ח"א (מונקץ' תר"מ) מנהג יוה"פ

לא חילל שבת. 2. וע"ע בזה שו"ת צ"א ח"יד סי' לו. 3. אך מסקנת הבינה לעיתים להתיר רק ביו"ט שני. 4. נדפסו בחידושי יהודה יעלה על סוגיות

שלא יקלקל, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע [קהלת ח, ה] כנ"ל, אם כן פשיטא טפי דנאמן לומר שכבר מל פעם אחת. ועיין תשובת חכם צבי סוף סי' (ס"ה) [ס"ט]. ותנוח דעתך בשתי תשובות שאלותיך אלו.

[הוספת המחבר: ולפי טעם ראשון בתשובת חכם צבי סי' ס"ט הנ"ל, [ד] במל פעם אחת סגי משום דעומדים על גביו, אם כן הכי נמי בשוחט בפעם אחת סגי בכהאי גוונא ומותר לו לשחוט ביום טוב בעומד על גביו, ובשוחט אפילו אם יקלקל נמי מתקן הוא על כל פנים לטהרה מטומאת נבילה ומוציא מידי אבר מן החי לבני נח, עיין במסכת פסחים דף ע"ג [ע"א], וגם מטומאת אבר מן החי בזמן שמפרכסת. ועיין בפסחים דף ז' ע"ב שחיטה ומילה נמי כמו שופר שמא יקלקל לעניין ברכה. ועיין תשובת חוות יאיר סי' קנ"ח. ובתשובה אחת* הארכת בדין זה שוחט ביום טוב, וצ"ע].

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רנד

[תינוק שהתעלף, האם נחשב חולה בכל גופו]

אל הארז אשר בלבנון, לפני שמש שמו ינון, הלא הוא ידיד נפשי ורב חביבי הרב הגאון הגדול אור ישראל וקדושו עמוד הימיני פטיש החזק כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה אברהם שאג נ"י, הראב"ד דק"ק קאבערסדארף יע"א.

מכתב קודשו מיום ראשון קיבלתי אתמול סוף יום רביעי, והדואר נוסע מכאן ביום מחר ערב שבת קודש, חשתי מיד לעשות רצון צדיק גאון ישראל, כמותו ירבו בישראל.

על דבר אשר ענוותנותיה דמר (הרבני שאל) [תרבני ושאל] גם אותי, בתינוק שעל ידי קושי הלידה הוצרכו הרופאים ליקח הוולד ולהוציאו מרחם אמו [ו] נתעלף וכמעט לא הרגישו בו רוח חיים, עד שעל ידי תרופות אחר שעה נמצא בו רוח חיים,

ס"ק כט שכתב שתירוצו של רבנו על אע"ה דחוק, והוא תירץ שהיות ולא נצטווה על השבת אינו נחשב שמבטלה, עיי"ש. וע"ע בהערות בליקוטי חב"ח הנ"ל שכתב שאין קושיא מאברהם אבינו מפני שמל תחילה את אנשי ביתו, וגם על מילת אנשי ביתו אין קושיא כי אולי כבר מל כמה מהם קודם לצורך רפואה וכיוצא בזה, כדמצינו ערבי מהול. עכ"ד. 7. וע"ע שו"ת צי"א שם. ועי' בשו"ת חמדת צבי לרמ"ד וולנר ח"ד סי' מה עמ' קמג שמדייק מדברי

וטרם בוא השמש כבר היה הוולד בחזקת בריא. ובדעת הדרת גאונו נ"י להמתין מלמול אותו ביום השמיני שיהיה בשבת קודש הבאה עלינו לטובה עד שעת מנחה, היינו אחר שבעה ימים שלימים מעת לעת משעה שהבריא, כמו בחלצתו חמה שנדחה מילה בזמנו, ומכל שכן לדחות על ידי זה רק הזריות.

יפה הורה ארי שבחבורה, רבת המשרה, הדרת גאונו נ"י, והנני מסכים איתו, דלשון השו"ע סי' רס"ב [סע' ב] כן הוא, חלצתו חמה וכיוצא בו שהוא חולי שבכל הגוף וכו'. והוא מלשון הרמב"ם פרק א' ממילה [הט"ז] וזה לשונו, שחלצתו חמה וכיוצא בחולי זה וכו' דייקא. וכיון שנתעלף מקושי הלידה עד שלא הרגישו בו רוח חיים, ודאי מקרי חולי שבכל הגוף ובכלל כיוצא בו דחלצתו חמה הוא. ועוד, הרי פסק הרמ"א שם דאפילו אבר אחד [כגון] כאבו לו עיניו כאב גדול הוי נמי כחולי שבכל הגוף ובעינין להמתין שבעה ימים מעת לעת, משום דשוריקא דעינא בליבא תליא [ע"ז כח, ב], אם כן הוא הדין וכל שכן עילוף כהאי גוונא שהוא בלב עצמו, כמו שכתוב ויפג לבו בפרשת ויגש [בראשית מה, כו] ופירשו האבן עזרא [פס' מה] והספורנו [פס' מו] נתעלף וחסרה קצת דפיקות ליבו ורוחו וכו'. ולשון חולי נראה לי לאו דווקא כאב וייסורים, אלא כל חולשה מיקרי חולי. ובלשון השו"ע ריש סי' רס"ג [סע' א] אין מלין ולד שיש בו חשש חולי, חשש משמע על ידי חולשה. ואין עת להאריך¹.

ה' יתברך שמו שגיא כח יאשר כוחו וחילו דפאר רום מעלתו נ"י ועוצמה לו ירבה, עוד ינוב בשיבה דשן ורענן.

כנפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רנה

[איך לתקן מילה שחיפתה הערלה את העטרה]

חיים ושלוש וברכה, ברבייה ובהמשכה, לכבוד ידיד נפשי ורב חביבי הלא הוא הרב החריף החרוץ נפלא עדינו העצני משדר העמקים וצדיק נשגב

רבנו שגם כאשר אינו מעיד שמל פעם אחת יכול למול כשאין מוהל אחר. 8. עי' לעיל סי' יב-יג ולקמן סי' רסא. 9. ועי' בספר חיי אשר לר' אשר אנשיל מילר (בני ברק תשנ"א) סי' יז שדן בעניין שחיטה בפעם הראשונה ביו"ט ובדברי רבנו.

רנד. 1. וכדבריו פסק בשו"ת דברי שלום יו"ד סי' קה, שצריך להמתין שבעה ימים מעת לעת קודם המילה.

מו"ה עקיבא קליין נ"י וכל אשר לו שלום.¹

גלילי ידי הטהורות קיבלתי זה ימים, ונחוך הייתי באותן הימים בנסיעתי לק"ק שוסבערג לשיבת בית דין צדק לתווך השלום, ומן הנמנע היה להשיב לכבודו עד היום, והנני נותן לו את בריתי שלום.

בנידון שאלתו בבית קודש לה' בבנו הילד יחיה שזיכה ה' יתברך שמו שקיים מעלתו בעצמו מצוותו למולו בזמנו, ועתה ברבות הימים הנה הערלה חופה את כל העטרה, ואפילו גג הבשר נתכסה מהערלה, וגם בשעת הקישוי לא יצא שום דבר מהעטרה ואינו נראה מהול כלל. ונפשו היפה בשאלתו אם צריך לתקן באיזמל², או אם סגי בתיקון טרעפליך³ על פי אומדנא שכשיגדל יהיה נראה מהול שפיר.

הנה שפיר חזי מעלתו בפוסקים השייכים לנידון זה ומראה פנים בהלכה לכל צד, ונטה קו להקל על פי סברא רוב מצויין אצל מילה מומחים ונימול בראשונה כהלכה, וגם האיכא דעת הש"ך סוף סי' רס"ד [ס"ק יב] על פי הירושלמי דגם בציץ המעכב שלא נימול כהלכה עדיין תליא בקישוי, ושמא יצא ונגלה על כל פנים העטרה כולה על ידי קישוי האבר וסגי מדאורייתא, והוה ליה ספק ספיקא בדאורייתא וספק אחד בדרבנן. אלו תורף דברי קודשו בקצרה.

ובמחילת כבוד תורתו שני הנחותיו ליתנהו, כאשר אבאר בס"ד. דנהי ודאי דבכמה מקומות אמרינן רוב מצויין אצל מצוות מומחין הם, וכדמייתי בתשובת החתם סופר [יו"ד] סי' רמ"ח [ד"ה ונראה פשוט] ראיא מהרא"ש בשם הראב"ד בחולין פרק גיד הנשה סי' י"ט, וכן כתב גם כן בחידושי הרשב"א [חולין צד, א] ובהר"ן [חולין לג, א בדפי הרי"ף ד"ה גרסי' בגמ' השולח] שם בשמם גבי ניקור ותרומה ושחיטה. ועיין תשובת תשב"ץ חלק א' סי' קכ"ז גבי סופר, וכהאי גוונא כתב הריטב"א בעירובין צ"ז [ע"א ד"ה ופרקינן] דגם לרבן שמעון בן גמליאל דבעי חזקה בשלוש פעמים, ועיין בית יוסף ביורה דעה סי' ר"א [קח, ב ד"ה כתב הריב"ש, סוף סעיף מד מהד' מכון ירושלים], דהקל' גבי תפילין דמיסמך על תרי משום דסתם מצויין אצל

תפילין מומחין הן ובתרי זימני הוי חזקה, יעויין שם. מכל מקום כיון דאבוהון דכולהו הוא שחיטה⁴, והתם גופא לענין מוחזקים בעי אתחזיק בשלוש פעמים, עיין תבואות שור ובית הלל ריש סי' א' [תבואות שור ס"ק ד ובית הלל ס"ק ג] ובמרדכי [חולין רמז תרנח] ובתרומת הדשן סי' רס"ה, ובפחות מתלת זימנין חיישינן ביה לעלפויי שיתבהל מחמת מכת חרב בעוף ובבהמה, ומכל שכן באדם במילה דחיישינן טפי קודם שהוחזק בשלוש פעמים אינו בכלל הרוב מצויין וכו', גם מוחזקים באומנתם, אלא במומחים בקיאים בהלכה ודינים מחזקין להו בלבד⁵. ואפילו לפי מה שכתב בתרומת הדשן סוף סי' רס"ה לחלק בזה בין שחיטה למילה, דכיון דחזינן שיכול לאמן את ידי שפיר לחתוך ולפרוע בחד זימנא סגי, עיין שם, אבל הא מיהת חד זימנא בעי ושוב סמכינן עליה מכאן ואילך, אבל בפעם הראשון עצמו כל שאירע בו ספק ואין ידוע בוודאי שמל כהוגן ודאי ליכא למימר ביה רוב מצויין וכו', מוחזקים הם, חדא דהא לא אמרינן רוב שוחטין מומחין ומוחזקים וכן רוב מוהלים וכו', אלא רוב מצויין וכו', מצוי דייקא, רוב אותן שמצויין באומנות זה הרבה פעמים, אבל בפעם הראשון עדיין לא היה מצוי ולא הוחזק. ועוד, דאף שהיה יכול לאמן ידי לחתוך, מכל מקום שמא לא חתך כל הערלה רק מקצתו.

ואפילו לפי מה שכתב הר"ן ריש חולין [א, א בדפי הרי"ף ד"ה ולענין הלכה] דכמו דרוב מצויין מומחין הן הכי נמי רוב מצויין וכו', חברים הם וסמכינן עליו ששחט רובן של סימנין, דחזקה עליהם שאינו יוצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, יעויין שם, והכי נמי גבי מילה נימא הכי ודאי מל כל הצורך לחתוך מהערלה כהוגן. זה אינו, דהתם חזקה לחבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו משום חזקת כשרותו הוא שלא להכשיל אחרים שיאכלו על ידו, דאם לא שחט רובן של סימנים שוב אין לו תקנה להכשירו, משא"כ גבי מילה עדיין יש לו תקנה אם לא מל כל הצורך ושייר ציץ מעכב לחזור עליו ולקוצצו ולתקנו כדן, אין כאן מכשול, ליכא למימר ביה חזקה על חבר שאינו מוציא וכו'. ומה גם כיון דבפעם הראשון ודאי לא היה בקי בטיב להבין ולהבחין בזה אם חתך כל הצורך או לא, אף

הגיד. [ועי' בספר סוד ה' עם שרביט הזהב לר' דוד מלידא בהוספות בסוף הספר על מעשה המילה בידיש (מדפוס אמסטרדם תס"ט ואילך) בשם מקוה ישראל וברית ה' מאת ר' מרדכי מרגליות (בדפוס וינה תקע"ד הוא בדף כו ע"ב), שהטראפליס הם בדי פשתן חתוכים בעיגול ובאמצעם חור ובהם חובשים את פצע המילה]. 4. מהדורתנו עמ' רעה, עיי"ש ובהערות. 5. המשך משפט זה הוא מדברי הריטב"א. 6. עיין חולין ג, ב, רמב"ם הל' שחיטה פ"ד ה"ז, וטור ושו"ע יו"ד סי' א סע' א. 7. ומשמע שרבנו מצריך לפחות שלוש פעמים כדי שיחשב מומחה (וע"ע בספר מילה שלמה פ"ח סע' יט והע' 52-53, וסע' כה הע' 75).

רנה. 1. התשובה הזו והבאה אחריה מוזכרות לעיל סוף סי' רנא (ועל פי מה שכתוב שם הן נכתבו בשנת תרי"א). 2. בספר מילה שלמה (לר' שלמה שוחט) עמ' קלח הע' 38 הוכיח מסימן זה שבמקרה של ספק במילה חייבים לבדוק את המילה אצל מומחה בלא שהות, שהרי בנידון דידן האב השואל היה מוהל והשיבו רבינו מיד שהמילה צריכה תיקון ולא חשש אף לפרסם את שמו, עיי"ש. 3. מילולית התרגום מידיש הוא 'מדרגות'. לדעת רב"ש המבורגר 'טראפליש' או 'טראפליס' (ביידיש מערבית) הוא כינוי לתחבושת המילה. ועיין לבוש או"ח סי' שלא סעי' ח שהוא כעין כיס דחוק שעושים לכסות בו ראש הגיד עד העטרה, וקושרו שם כדי שלא יחזור העור לכסות

אם תלמיד חכם וחבר הוא ודאי ליכא למימר ביה חזקה זו על חבר וכו' על פי הרוב מצויין וכו'. ובהדיא כתב הט"ז סי' רס"ד ס"ק (ח) (ט') דעל הרוב שכיח טעות שהמוהל טעה בשעת המילה וסבר שכבר מל כראוי וכו', וסיים דצריך שבכל מילה יהיו שם עוד מוהלים אחרים שיראו היטב וכו'.⁸ ובתשובת שמש צדקה⁹ סי' י"ג מחלק יורה דעה דייק ולמד מדברי הט"ז אלו שלא די שיהיו מוהלים רבים נמצאים בשעת המילה, אלא צריך שיראו היטב אם הוא כהוגן, וכל שאין לנו עדות ברורה מפי המוהלים שעמדו שם בשעת המילה שנימול כהלכתו מה יועיל ומה יציל ריבוי המוהלים המתקבצים ובאים לשבוע הבן כל שלא ראו היטב וכו', יעויין שם.

אם כן בנידון דידן שלא הזכיר מעלת כבוד תורתו כלל שנמשכה ערלת בנו על ידי סרבול בשר שמן ועב או בשרו רך ומדולדל או על ידי מיעוץ, וכל שאין לנו לתלות באחת מאלו מהי תיתי נימא שנמשכה מאליה בלא שום סיבה, הא ודאי לא שכיח, אלא קרוב לוודאי הוא שלא נימול כהלכתו לסיבות היות מעלתו התחיל בראשונה למולו, כל התחלות קשות, ומחמת ביעתותא שלא יחתוך יותר מדאי לפי שלא ידע עדיין לשער בחוש המישוש עד כמה יחתוך עשה חיתוך קטן ולא מל כל הצורך¹⁰. ועדות משתיקת דודו נ"י ידידי הרב מוהר"א ליטש אין ראייה, דכיון שהוא פרע כהוגן כאשר נראה גם היום אחר דחיקת וקשירת הבשר למטה עד החריץ על ידי טרעפליך, לא חשש אז לבדוק על החיתוך, ולא אסיק אדעתיה שיהיה נראה כערל לגמרי ברוב הימים. וגם אביו הצדיק ידיד נפשי נ"י שהיה סנדק, והוא מוהל מומחה, ודאי לרוב שמחתו לא חש לבדוק כל כך ולא אסיק אדעתיה גם הוא לחוש בדבר אחר שראה הפריעה כהוגן היה בגילוי עטרה על ידי דחיקת בשר הערלה למטה¹¹.

אם כן אפוא מידי ספק ערל דאורייתא לא נפיק, ולכולי עלמא בעי תיקון על ידי איזמל אפילו בנראה מהול כשמתקשה, ומכל שכן בכהאי גוונא שגם בשעת קישוי אין נראה מהול בגילוי עטרה כלל. ועיין מה שכתב[תי] לעיל בס"י [רמ"ד ד"ה אבל הא מילתא].

ואידך שריותא על פי דברי הש"ך [סי' רסד ס"ק יב] הנ"ל, הנה כבר דחו כל האחרונים דעת הש"ך בזה בתשובת שמש צדקה סי' י"ג הנ"ל, משום דסוגיא דתלמודא דידן כהחכם הספרדי שבבית יוסף [סי' רסד דף קצו, א, סע' ה, ו(א) מהד' מכון ירושלים] אזלא, דבלא נימול כהלכתו מתחילה צריך לחתוך עד שיהיה עטרה מגולה גם שלא בשעת קישוי וכו', יעויין שם. וכן העלה בתשובת חתם סופר סוף סי' רמ"ח [ד"ה וכל השיעורין]¹² דמוכח מגמרון כחכם הספרדי וכו', וקיימא לן כש"ס דידן נגד הירושלמי, יעויין שם.

וכן הגאון בסוף ספר חכמת אדם [בינת אדם] שייך לשער רינה וישועה תמה על הש"ך, דבאמת גם כוונת הירושלמי [שבת פ"ט ה"ז] הוא כש"ס שלנו [שבת קלז, ב], ורב טבי אמר שמואל קאי רק אסיפא אם היה בעל בשר אחר שנימול כל צורכו, דווקא הא תליא בקושי וכו' ולא זולת, ולא פליגי שני התלמודים אהדדי, יעויין שם.

איברא לעניות דעתי מוכח דפליגי, משום דלא מייתי גם בירושלמי עלה דשמואל הא ברייתא דרבן שמעון בן גמליאל דנפקא מינה נראה ואינו נראה כמו בגמרא, על כרחך דבירושלמי קאי שמואל ארישא דמתניתין בציץ המעכב שלא נימול תחילה כהלכתו וכהבנת הש"ך, ובכהאי גוונא מודה רבן שמעון בן גמליאל לשמואל להחמיר בנראה ואינו נראה כנ"ל, דלא כחכמת אדם הנ"ל בזה.

אבל מכל מקום כולם הסכימו דלא קיימא לן כהש"ך. וסיים שם החכמת אדם וזה לשונו, מכל זה נראה לי דאם לא חתכו כל עור הערלה החופה העטרה לא נימול מן התורה, וכמו שכתב הבית יוסף דיש ילדים הרבה שצריך לחזור למולן וכו', עיין שם. באופן דעיקר להלכה קיימא לן בפלוגתא זו כחכם הספרדי דאפילו נראה מהול בשעת קישוי צריך למולו מדאורייתא בכהאי גוונא שלא נימול תחילה כהלכתו כבנידון דידן. ועיין בספר חכמת אדם בפנים כלל קמ"ט, ט"ז י"ז.

הן אמת, אם היה נראה מהול בשעת קישוי יש מקום להקל

משפחה של הנימול מועילה נוכחותו להוכיח שנימול כדן. 12. וכ"ד מ"ב סי' שלא ס"ק טו ושו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' קא. וכתב בספר מילה שלמה עמ' לו הערה 10 ששמע כן גם ממרן הגריש"א, ושלא כהש"ך הנ"ל שמקיל בזה. וע"ע בעמ' קנט שם סע' כב והע' 71. וע"ע שם פ"ח סע' לח והע' 151, 153 שכאשר העטרה מכוסה מציצין המעכבין מעור הפריעה רק כשהגיד רך, קיימים שלושה ספקות להתיר; ואף שרבנו כתב ששיטת הש"ך אינה מצטרפת לספק, ייתכן שיודה בזה. ואלו הם הספקות: א. כשהגיד בקישוי העטרה מגולה לגמרי. ב. שמא הלכה כהש"ך שמהתורה משערים כשהגיד בקישוי. ג. אף אם הלכה כב"י שיש לשער בגיד רך, שמא הלכה כראשונים שציצין מהפריעה אינן מעכבים. וע"ע בסע' לו שם והע' 139-138.

8. ובעניין האם אומרים חזקה על מוהל ת"ח שמל כדן עי' בספר מילה שלמה שם סע' טז והע' 47-48. 9. לר' שמשון מורפורגו. 10. ומשמע שצריך סיבה מיוחדת כדי שנוכל לתלות בה שנשתנה לאחר זמן (וע"ע בזה בספר מילה שלמה עמ' קמה סע' טו אות ב ובהע' 93 באריכות). 11. ועי' בספר מילה שלמה פ"ח סע' כז-כח הע' 78 והע' 81 שהוכיח מדברי רבנו שאם נכח בברית מוהל מומחה שהתבונן במילה היטב יש בזה הוכחה שנימול כדן (ובמקרה זה עכ"פ מועיל לעניין הפריעה, ובאופן שלא שייך לומר 'דלא אסיק אדעתיה' כפי המתואר כאן), אך רק כשהעטרה נתגלתה בשעת הברית, אולם אם הספק אם חתך כשיעור אין מועילה נוכחות המומחה. ובסע' ל והע' 84 הוכיח עוד מדברי רבנו 'וגם אביו הצדיק' וכו' שאף אם המומחה הוא קרוב

וקושיית מעלתו לפירוש רש"י מתקנו באיזמל אם כן מאי אין צריך למול דשמואל, כבר הרגיש הב"ח [שם], ותיקן דמתקנו ומשפע באיזמל רק מקצת מאותו עובי, מפני מראית עין צריך לתקן ריבוי הבשר שמכאן ומכאן, ריבוי הבשר דייקא, משא"כ באין נראה מהול בשעת קישוי צריך למול ולחתוך כל הבשר המדולדל עד שיראה מהול כשמתקשה, יעויין שם.

ואף דכבר העלו האחרונים דבפלוגתא זו הנ"ל כדאים הם הרמב"ם¹⁴ [הל' מילה פ"ב ה"ה] ותרומת הדשן והב"ח לסמוך עליהם בחשש סכנה, וגם הב"ח בתשובה סי' ק"כ כתב בפשיטות דגם רש"י ור"ן סבירא להו הכי, אלא דמפרשי למתניתין מתקנו באיזמל היינו דווקא באינו נראה מהול כשמתקשה, ומאי דקשה לזה אם כן אמאי תנן מתקנו, הוה ליה למימר טפי צריך למולו כלישנא דשמואל, וכמו שדחה כן בתרומת הדשן לפירוש זה מהאי טעמא, וכבר מיישבו הב"ח בתשובה שם היטב, יעויין שם שסותר דברי עצמו מה שכתב בב"ח יורה דעה סי' רס"ד הנ"ל, וצ"ע. מכל מקום נראה לי היינו דווקא בנראה יפה מהול בשעת קישוי הוא דסבירא להו הכי דאין צריך תיקון איזמל, אבל בנראה ואינו נראה הרי הרמב"ם [מילה פ"ב ה"ה] גופא פסק לחומרא כשמואל דצריך תיקון איזמל, וכתב הבית יוסף [סי' רסד קצו, ב, סעי' ו(ב) מהד' מכוון ירושלים] שכן הוא דעת הטור והעיטור והבית יוסף עצמו. ואני מצאתי גם דעת השאלות כן בפרשת אחרי סי' צ"ג, דמייתי הא דשמואל ותניא נמי הכי רבן שמעון בן גמליאל אומר מתקשה ונראה וכו', ואם לאו צריך שיחזור וימול וכן הלכתא, עד כאן לשונו, הנה גרסתו כך הייתה בגמרא תניא נמי הכי רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו', ממש כשמואל להחמיר בנראה ואינו נראה בלא פלוגתא כלל. אלא דהרבינו ירוחם [נ"א ח"ב, יד ע"ב] והסמ"ג [עשין סי' כח ד"ה יש ציצין] פסקו כרבן שמעון בן גמליאל, עיין בית יוסף ובנקודות הכסף [סי' רסד על הט"ז ס"ק ט]. וכן מצאתי לבה"ג [סי' ח עמ' קמח מהד' מכוון ירושלים] שפסק כן בהלכות מילה, וכן התרומת הדשן לדעת הנקודות הכסף, ואינהו הא מצי סברי כדעת רש"י ור"ן ואינך פוסקים הנ"ל דמכל מקום גם בנראה מהול צריך תיקון איזמל, אם כן ממה נפשך לכולהו פוסקים איכא ספק ספיקא להחמיר. וגם כבר העליתי דבנראה ואינו נראה אף רבן שמעון בן גמליאל מודה על כל פנים בלא נימול כהלכה עדיין אף להש"ך בשם הירושלמי כיון דלא מייתי בירושלמי פלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל כנ"ל.

והספק ספיקא להקל שכתב מעלתו ובתשובת שמש צדקה הנ"ל, ליתא בנידון דידן הספק שמא נימול כהוגן, [ד]במוהל

מטעם ספק ספיקא כמו שכתב מעלת כבוד תורתו, ויפה כיון בזה לתשובת שמש צדקה סוף סי' י"ג הנ"ל שכתב כן בהדיא וזה לשונו, אם הילד נמצא מהול בשעת קישוי אף שאינו נראה שלא בשעת קישוי, דאיכא תרתי לטיבותא, חדא דשמא נימול כהלכתו, ואם תמצי לומר שלא נימול כהלכתו שמא הלכה כר' טבי בשם שמואל דבלא נימול כהלכתו נמי בודקין אותו בשעת קישוי כדכתב הש"ך על הבית יוסף, ובתרתיה ספיקי כי הני אף על גב דלא מתהפכי בחשש סכנה נראה לעניות דעתי לנקוט לקולא, אבל אם אינו נראה מהול כראוי בשעת קישוי הייתי חונך להחמיר להצריכו תיקון על ידי איזמל, דשמא מתחילה לא נימול כהלכה, והוי ספק ערל דאורייתא ולחומרא. עד כאן לשונו.

ולעניות דעתי נראה, גם בנראה מהול בשעת קישוי איכא נמי ספק ספיקא להחמיר, ספק שמא לא נימול תחילה כהלכה והוה ליה ערל דאורייתא משום ציצ' המעכב, דהא קיימא לן כחכם הספרדי הנ"ל ולא כהש"ך וכנ"ל, ואם תמצי לומר נמי נימול כהלכתו ואחר כך נימשוך או על ידי דילדול או סרבול בשר או על ידי מיעוך, אכתי דילמא הלכה כרש"י [שבת קלז, א ד"ה מתקנו] והר"ן [שבת נה, ב בדפי הרי"ף ד"ה אם היה והטור [סי' רסד קצו, ב, סעי' ו מהד' מכוון ירושלים] ושו"ע [שם סעי' ו] והט"ז [ס"ק ט] דסבירא להו גם בכהאי גוונא צריך לתקן ריבוי הבשר על ידי איזמל¹³.

[הוספת המחבר: ומה שצייד מהרא"י בתרומת הדשן סי' רס"ד דאפשר רש"י במתניתין [שם] בגדול מיירי ולאכילת תרומה לבד, וצריך תיקון לחתוך מקצת אף דנראה מהול בשעת קישוי שלא יהיה נראה כערל אוכל תרומה, אבל קטן כהאי גוונא אין צריך לחתוך כלום מעורו יותר גם לרש"י, יעויין שם, כבר דחה הב"ח סי' רס"ד יורה דעה [אות ו, ד"ה קטן] דפשוט דברי רש"י בקטן הם, וכמבואר גם כן בדברי הטור דסבירא ליה הכי כרש"י גם בקטן, ודלא כמהרא"י וכו'. יעויין שם. ולעניות דעתי תמוה עוד לפרש כן, דהא איפכא שמעינן בש"ס יבמות ע"ב ע"א גבי גדול גופא, דמסיק תיובתא דרב הונא אף דתני צריך שימול מכל מקום אוכל בתרומה גם מדרבנן, וכמו שכתבו התוספות התם ד"ה מיתיבי וכו', וצ"ע, אם לא נאמר דאליביה דרש"י לטעמיה שם ביבמות [ד"ה קתני מיהת] שהכריע בגירסא לימא מסייע ליה לרב הונא וכו', יעויין שם, פירש תרומת הדשן שפיר כוונת רש"י בשבת קל"ז לחלק איפכא כנ"ל].

שיטת הש"ך לס"ס, אך יש לעשות שאלת חכם. 14. עי' בב"ח שם בביאור דעת הרמב"ם.

13. וראה בספר מילה שלמה עמ' לח הע' 15 בשם הגר"ש אלישיב שמעיקר הדין אכן אין לסמוך בזה על ס"ס להקל, אך בשעת הדחק יש מקום לצרף

לפי זה עדיין תקשה על הרמב"ם [מילה פ"ב ה"ה] וסייעתיה שפסקו כשמואל להחמיר גם בשכבר נימול כהוגן, ואמאי, הא הוה ליה ספק דרבנן ולהקל. וצ"ל משום אסמכתא דקרא חמיר, וכנ"ל.

ובספר חכמת אדם הלכות מילה כלל קמ"ט סעיף ט"ו ט"ז כתב וזה לשונו, ועיין בכסף משנה שכתב דמשמע דרמב"ם פסק כשמואל, ובאמת לא משמע מידי, דאדדייק מרישא שהם דברי שמואל נידוק מסיפא שהם דברי רבן שמעון בן גמליאל וכו'. עד כאן לשונו. כוונתו דבגמרא נקטו סיפא בלשון ואם לאו וכו' שמואל ורבן שמעון בן גמליאל, אבל הרמב"ם נקט בהדיא דבר והיפוכו אם נראה מהול וכו' ואם לא נראה מהול וכו', היינו כלישנא דתרווייהו כשמואל ורבן שמעון בן גמליאל. אמנם כן הא גופא קשיא בלישנא דהרמב"ם קשיין דיוקא אהדדי. לכן נראה לי בכל כי הא אמרינן רישא דווקא וסיפא נעשה, ועיין קידושין ה' ע"ב ותוספות שבת צ"ב ע"ב ד"ה הא וכו', ויפה כתב הכסף משנה בכוונת הרמב"ם כנ"ל.

אמנם לתרץ קושייתנו הנ"ל נראה לי עוד ענין נכון, דהש"ך בנקודות הכסף רס"ד [על הט"ז ס"ק ט] תמה אתרומת הדשן והרמ"א דסגי בניכר ונראה רק שליש עטרה מגולה, והרי היינו נראה ואינו נראה ותליא בפלוגתא דשמואל ורבן שמעון בן גמליאל. ותירץ, באמת התרומת הדשן הכריע לפסוק להקל כרבן שמעון בן גמליאל כרבינו ירוחם וסמ"ג ובה"ג, ולא כרמב"ם וטור ועיטור ושאליות, משום דתנא הוא וגם משום ספק דרבנן להקל. שוב הקשה דמכל מקום הוה ליה לתרומת הדשן להזכיר מיהת פלוגתא זו ולהכריע וכו', עיין שם. והר"ן [שבת נה, ב בדפי הרי"ף ד"ה כל זמן] כתב דהרי"ף לא הכריע, וכן כתב הכסף משנה [שם] הרי"ף והרא"ש לא הכריעו, והא גופא צ"ע אמאי לא הכריעו. וגם תמוה דש"ס הוה ליה לאתוביה לשמואל מרבן שמעון בן גמליאל, ומהי תיתי נימא שיחלוק שמואל על התנא רבן שמעון בן גמליאל.

לכן נראה לי לתרץ כל זה, דהש"ך פירש נראה ואינו נראה היינו שליש עטרה מגולה כנידון דתרומת הדשן כנ"ל, ובתשובת חתם סופר סי' רמ"ח [ד"ה הנה] השיג עליו ופירש נראה בהבטה והסתכלות היטב ואינו נראה בראיה בעלמא מרחוק קצת, עיין שם. ונראה לי לדידיה ניחא קושייתנו הנ"ל ולא קשה מידי, דכהאי גוונא לא הוי ספיקא דרבנן אלא מראית עין איכא גם בכהאי גוונא כמו באינו נראה, ומשום [הכי] ודאי צריך למולו לשמואל. ואם כן לפי זה איכא תרי גוונא נראה ואינו נראה, נראה לי מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא

בפעם ראשון קרוב לוודאי הוא שלא נימול כהוגן. וספק שמא הלכה כירושלמי זה אינו כנ"ל, דהעיקר כגמרא.

וכל זה גם בנראה ואינו נראה איכא ספק ספקא להחמיר. ומכל שכן בנידון דידן כפי מה שכתב מעלתו שהערלה מכסה כל העטרה גם בשעת קישוי, בהא ודאי ליכא מאן דפליג דצריך למולו לכולי עלמא, או מדאורייתא כשלא נימול עדיין כהלכה, או מדרבנן גם אם נימול כבר יפה כהוגן. ולית דין צריך בושש.

וגם ר' יהודה ביבמות ע"ב ע"א דפליג גבי משוך לא ימול, נראה לי התם דוקא פליג במשוך שנמשך ערלתו בכח בעל כרחו או לרצונו על ידי מיעוך, בכהאי גוונא קשה הוא לתפוס עור הנמשך כבר עוד למעלה ראש חוץ לאבר הגיד ולחותכה בלא שיגע בגיד, לכן אמר לא ימול מפני שסכנה הוא לו, אבל אם נראה ערל על ידי דלדול בשר או סרבול בשר שמאליו נמשך וחופה את העטרה, כהאי גוונא אינו סכנה, גם לר' יהודה צריך למול, ורבן שמעון בן גמליאל וכשמואל הכא בשבת קל"ז. וגם מתוך פירוש רש"י התם [ד"ה משוך] וזה לשונו, כסתה העטרה, דייקא העטרה לבד משמע, הוא סכנה למול, לפי דקשה מאוד לחתוך בכהאי גוונא, אבל הכא בעל בשר שנראה כאילו אינו מהול שחופה את כל בשר העטרה ליכא סכנה, לא פליג ר' יהודה הכא דצריך למול לכולי עלמא.

ודע, דלכאורה (קשה) לגמרא קשה, מאי טעמא דשמואל דמחמיר בנראה ואינו נראה, אחר שכבר נימול כהלכה דרבנן הוא באינו נראה מהול דצריך למולו, כלישנא דצריך, כדתמה ש"ס ביבמות ע"ב והא צריך קאמר, והוה ליה נראה וספק דרבנן להקל. ונראה לי כיוון דמשוך צריך שימול יש לו סמך מקרא, המול ימול או את בריתי הפר ביבמות ע"ב, ובכהאי גוונא לא אמרינן ספק דרבנן להקל כמו שכתבו תוספות בשבת ל"ד ע"א [ד"ה לא קשיא]¹⁵. ולפי מה שכתבתי לעיל דמודה רבן שמעון בן גמליאל בלא נימול כהלכה גם לירושלמי דבודקין בקישוי על כל פנים נראה ואינו נראה צריך למולו, ולכן לא הזכיר בירושלמי הא דרבן שמעון בן גמליאל, אם כן יש לומר מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שלא מצינו שמואל יחלוק על תנא רבן שמעון בן גמליאל, וש"ס לא מוטיב עליה, אבל בירושלמי אמרה שמואל שמעתי על ציץ מעכב רישא דמתניתין שלא נימול כהלכה וכהבנת הש"ך, וספק דאורייתא נראה ואינו נראה ולהחמיר גם לרבן שמעון בן גמליאל, וגם בגמרא הכי מיירי שמואל, אבל רבן שמעון בן גמליאל קאי אסיפא אחר שכבר נימול קאמר איפכא משום קושיין לאמת דספק דרבנן להקל כנ"ל. אלא

15. וע"ע בזה בספר מילה שלמה פ"ז סעי' כג והע' 67.

פליגי. שמואל דייק נראה ואינו נראה כהאי גוונא דפירוש חתם סופר, דינו להחמיר כנ"ל דלא הוי ספק דרבנן ומודה ביה רבן שמעון בן גמליאל, ורבן שמעון בן גמליאל דייק נראה ואינו נראה כהאי גוונא דפירוש התרומת הדשן, דינו להקל משום ספק דרבנן להקל ומודה ביה שמואל. ואם כן פסק הרי"ף והרא"ש כתרווייהו. והיינו טעמא נמי דהרמב"ם דנקט כלישנא דתרווייהו ולא קשיין דיוקא אהדדי, דתרי גוונא נראה ואינו נראה הם, זה להקל לכולי עלמא וזה להחמיר לכולי עלמא. והיינו טעמא דתרומת הדשן דלא תליא לדינו בפלוגתא דבגמרא ולא הזכירו כלל, משום דלכולי עלמא הוא. ומהאי טעמא לא מותיב הש"ס על שמואל מרבן שמעון בן גמליאל, ושמואל לא פליג על התנא רבן שמעון בן גמליאל. ואין כאן מחלוקת כלל בין הפוסקים, הרבינו ירוחם וסמ"ג ובה"ג מיירי בנראה ואינו נראה כגוונא דתרומת הדשן, ורמב"ם וטור ועיטור ושאליות מיירי בנראה ואינו נראה כגוונא דהחתם סופר, ונמצא כל דברי חכמים קיימים. וזה כפתור ופרח, תהילה לה' יתברך.

ועוד צריכין אנו למודעי, מה שהכריע עוד והחליט החכם ספרדי בבית יוסף [סי' רסד דף קצו, א, סע' ה, ו(א) מהד' מכון ירושלים] בתחילת דבריו להקל דעטרה נקרא כל שטח הבשר המשפע ויורד מן השפה הגבוה עד הנקב פי האמה מסביב, וכן מפרש הש"ך ס"ק ט' יעויין שם, כבר דחו דעת זו על פי ראיות מש"ס ופוסקים הגאון תבואות שור בחידושו בכור שור שבת קל"ז [ע"א ד"ה וראיתי להש"ך] וכן הט"ז באבן העזר סימן ה' ס"ק ב' והחליטו בפשיטות דלא נקרא עטרה אלא דווקא החוט המקיף השורה הגבוה אצל החרץ לבד, ושאר שטח משך הבשר הוא נקרא למטה מעטרה ובשר העטרה או תוך העטרה. ולא ראה הגאון תבואות שור שהקדימו בזה הט"ז להשיג על חכם הספרדי והבית יוסף הנ"ל. וכן העלה ודקדק הב"ח ביורה דעה רס"ד מלשון רש"י בשבת קל"ג [ע"ב ד"ה ציצין], עיין שם סעיף ד' בד"ה יש ציצין וכו'. וכן מבואר בתשובת חתם סופר ריש סי' רמ"ח הנ"ל ובתשובת שמש צדקה ובחכמת אדם הנ"ל. והם צווחו ככרוכיא על המוהלים שלא יטעו בדין שצריך לגלות כל העטרה, וכל שנשאר עור חופה רוב גובה אותו החוט לבד אף במקום אחד במשהו גם בלא רוב היקפה, ר"ל מתחילת עומק החרץ עד רוב גובה אותו השפה

לצד מעלה, ערל דאורייתא הוא, יעויין שם. ואם גם המוהלים שעמדו על גבו ידעו זאת עם כל זה מטעמא דאמרן לעיל לאפוכי בזכותיהו, לא השגיחו בטוב אם מעלתו חתך כדין כל הצורך עד גילוי העטרה. וכמו דמל ולא פרע כאילו לא מל כל שכן איפכא כשפרע ולא מל, כמבואר יפה בחכמת אדם בסופו ובפנים הספר שם הלכות מילה כלל קמ"ט סעיף י"ז. וגם עתה אינו נראה נימול כלל, שנמשך הערלה גם על גבי כל שטח הבשר למטה מעטרה, ואפילו בשעת קישוי על כל פנים עיקר העטרה הוא השפה וחוט הגבוה מכוסה ואינו מגולה כלל, צריך למולו שנית מדאורייתא בלי פקפוק. וכבר הובאו לפנינו כמה ילדים כאלו גם ממרחק בני שנה ויותר, ומלנו ופרענו אותם שנית כהלכה בעזרת ה' יתברך. וגם מעלתו לא יתרשל מלמול את בנו הילד שיחיה שנית על ידי מוהל מומחה ומוחזק יפה ויפה, יזכה ד' לגדלו לתורה ולחופה ולמעשים טובים אמן¹⁶.

ועל דבר שיטת רש"י [שבת קלז, א ד"ה מתקנו] ור"ן וסייעתיה דמתקנו באיזמל קאמר, כבר הרגיש הב"ח ביורה דעה רס"ד והא שמואל ורבן שמעון בן גמליאל אין צריך למול קאמר, וכבר הובא למעלה תירוצו, וכמו שכתב וכיוון גם מעלתו. לעניות דעתי נראה לי לחלק עוד, לפי הסוגיא דיבמות ע"ב ע"ב דמשוך צריך שימול נמי ביום דווקא, וכן העלה ופסק בים של שלמה שם סימן ו', וגם צריך שימול בברכה, עיין שם. והכי נמי מסורבל בשר צריך למול, לישנא דצריך למול משמע כדין מילה בברכה וביום. אבל נראה מהול כשמתקשה אין צריך למול דייקא, ר"ל בברכה וביום, אבל רק מתקנו באיזמל מפני מראית עין בלבד אפילו בלילה ובלא ברכה. כן נראה לי¹⁷.

ודע עוד, [ד] בספר הפרדס מרש"י ז"ל ענין מילה דף (י"ד) [כו, א] העתיק מימרא דשמואל ובהיפוך מגירסתנו אלא כלישנא דרבן שמעון בן גמליאל, אינו נראה מהול צריך ואם לאו אין צריך, וכן הלכה. עד כאן לשונו. משמע הלכה מכלל דפליג רבן שמעון בן גמליאל בהיפוך, עיין שם, וצ"ע¹⁸.

והנני חותם בברכה מרובה כאוות נפשו, [ו] נפש ידיד נפשו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

[וע"י ישראל]. וע"ע בזה בספר מילה שלמה פ"ט סע' לג-לה והע' 109, 116 ופי"א סי' יג אות ז. 18. וע"ע בעניין זה בשו"ת מהרש"ם ח"ה סי' נג. וע"י בספר נחל ברית לר' אשר אנשיל כץ ח"ב (ניו יורק תשל"ד) סי' כא שדן באריכות רבה בעניין מי שספק אם נימול כראוי, והאריך לדון בדברי רבנו (עמ' 58 ואילך).

16. עיין בשו"ת מנחת יצחק חלק ג סי' קא אות ה שהכריע כדברי רבינו. וע"ע בספר מילה שלמה עמ' קנח סע' כ והע' 66. וע"ע במנחת סולת על ספר החינוך מצוה ב סוף ס"ק א ד"ה שוב, שדן בהבנת רבנו את שיטת הבכור שור, עיי"ש באריכות. 17. ומשמע שהנפקא מינה אם התיקון משום מראית העין או מדין מילה מדרבנן, האם צריך לעשות כן ביום ובברכה

סימן רנו

[האם ציץ מעור הערלה החיצונה
נחשב ציץ המעכב]

ד' עמו גיבור החיל, במלחמתה של תורה שוקד בו יומם וליל, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרב החרוץ הוותיק, מלא ברכת ד' כיומין עתיק, מפורסם בצדקתו ותורתו, כבוד שם תפארתו, מו"ה עקיבא קליין נ"י עם כל הנלוים יחיו, אבן יקרה בק"ק נייטרא יע"א.

היום קיבלתי מכתב קודשו שנית על בי דואר, ואני כבר הכינתי ושלחתי לו תשובתי ובלתי ספק כבר הגיע ליד מעלתו כעת היום, וידעתי בטח כי ינוח דעתו הרמה.

ויען במכתבו השני ראיתי בו תוספת דברים אשר לא העיר בראשונה, הוויכוח עם המוהלים דקהילתו, כי דעתם דין ציץ המעכב הוא דווקא ציץ מן העור הפריעה, ולא איכפת לן בציץ הנשאר מעור הערלה החיצונה, והסכים עמהם רב גדול הגאון אב"ד ק"ק ט"ש נ"י, ומעלתו חלק עליהם. והנני אומר לו יישר כוחו וחילו לאורייתא על שהרעיש עליהם, כי טעו בפשיטות. ואם כי לדעתי יש די באר ממכתבי הראשון הנ"ל, אבל באתי שמה בקוצר מילין בזה הפרט, יען לא חשבתי אותם לטועים, לכן עתה אשיב ידי שנית להרחיב בפרט זה קצת בס"ד.

הנה מלבד כל ראיות שהעלה מעלת כבוד ותורתו נ"י שהם כנים ומצודקים כהלכה, גם ממקומו הוא מוכרע ממשנה עצמה שבת קל"ז [ע"א], אלו הן ציצין המעכבים את המילה, בשר החופה את רוב העטרה, ואינו אוכל בתרומה, ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין. מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל. עד כאן לשון המשנה. הרי המשנה אמרה בשר החופה את רוב העטרה הוא ציץ המעכב, על כרחך היינו בשר דווקא מהעור החיצונה, הערלה הוא בשר ממש, משא"כ העור הפריעה אינו בשר אלא קרום רך. וכן הוא לשון הרמב"ם [הל' מילה פ"ב ה"ב] וטור [סי' רסד קצו, א, סע' ג מהד' מכון ירושלים] ושו"ע [שם סע' ג] והכלבו [סי' עג ד"ה כיצד מלין] וכל הפוסקים, חותכין את כל העור וכו' ואחר כך פורעין את הקרום הרך שלמטה מהעור וכו'.

ועוד, מדתני סיפא מל ולא פרע כאילו לא מל, על כרחך

רישא מיירי שלא חסר דבר מהפריעה שעשה כהוגן, אלא מן העור הערלה הוא בשר החופה וכו' הוא נשאר ציץ המעכב.

ועוד, אי רישא בשר החופה וכו' הוא ציץ המעכב היינו מעור הפריעה קאמר, אם כן תו סיפא מל ולא פרע כאילו לא מל משנה שאינה צריכה הוא, דקל וחומר הוא מרישא.

[הוספה מאת רבנו: והתוספות סוף פרק ר' אליעזר דמילה דף קל"ז [ע"ב ד"ה מל] גם השתא הניחו בתימה הא סיפא למה לי, הרי כיון דלא פרע עדיין רוב עטרה מכוסה. ותרצו התוספות חדשים במשניות באמת הכי, רישא בשר החופה וכו' תנן, קמשמע לן סיפא גם עור הפריעה קרום רך החופה דמעכב. ועיין מה שכתב התוספות יום טוב [שבת פ"ט מ"ו] לתרץ, וגם בספר חפץ ה' על שבת [שם] ובספר חכמת אדם בסוף קול רנה וישועה [בבית אדם] נתכוונו לתרץ הכין תמיהת התוספות, אבל שוב דחה, כמו שאעתיקנו לקמן. והים של שלמה פרק הערל סי' ג' [ד"ה ולכאורה נראה] תירץ תמיהת התוספות על פי דחילק בין רישא מעכב קתני וצריך לחזור עליה ולחותכה אבל גם זולת התיקון אין המל חייב כרת עליה בשבת, אבל סיפא כאילו לא מל קתני וחייב כרת המל בשבת בלא פריעה, עיין שם.

ובירושלמי [שבת פ"ט ה"ו] איתא מל ולא פרע וכו', תני וענוש כרת. ופירש הקרבן העדה בתוספות שם דבזה מתורץ תמיהת תוספות, דהא קמשמע לן סיפא דהנימול חייב כרת. וצ"ע בתשובת חתם סופר פשיטא ליה כן גם בציץ המעכב סי' רמ"ח רמ"ט, ונעלם ממנו הירושלמי ופירוש הקרבן העדה, וגם תמה החתם סופר מנא לן כרת אפריעה וציץ המעכב. ולפי עניות דעתי נפקא ליה הירושלמי לטעמיה בריש פרק ר' אליעזר דמילה שם [ה"ב] לר' ישמעאל וביבמות פרק הערל [פ"ח ה"א], דיברה תורה לשונות כפולים, נפקא ליה מחתן דמים למולות, אחד למילה ואחד לפריעה, הרי גם על הפריעה אמר חתן דמים למולות כפירוש רש"י בחומש והתרגום אונקלוס [שמות ד, כו] שהיה על דבר המילות, וגם נקרא הפריעה בשם מילה למולות. ונראה לי לפי זה פירוש ותכרות את ערלת בנה וכו' את ערלת בנה את לרבות פריעה כפירוש רש"י סוף פרשת לך לך [בראשית יז, כה]. ועיין שאילתות שמות [שאילתא לז] ופרשת אחרי [שאילתא צג], וצ"ע. ומיהת מוכח כנ"ל.

ועוד, זה לשון הכלבו בהלכות מילה סי' ע"ג [שם], אלו הן ציצין המעכבין, העור החופה רוב גובהה של העטרה הוא ציץ

חיים בן עטר. 4. בשיירי קרבן. 5. ועי' בספר מילה שלמה לר' שלמה שוחט פ"א סי' י אות ב והע' 192-193, שם ציין גם למחלוקת האחרונים בהבנת דברי החת"ס. עי"ש.

רנו. 1. למכתב הראשון, והוא הסימן הקודם (התשובה הזו והקודמת לה הוזכרו לעיל בסוף סי' רנא). 2. כנראה טאפלישאן. ועי' בספר מנחת סולת על החינוך מצוה ב ס"ק ב שדן באריכות בנידון דידן ובדעת רבנו. 3. לר'

המעכב לפי שהוא ערל כמו שהיה, וכן מל ולא פרע כאילו לא מל וכו'. עד כאן לשונו. הרי לדעתו הכי פירוש המשנה, אלו הן ציצין המעכבין וכו' הני תרתי דמפרש תו העור החופה וכו' וכן מל ולא פרע וכו'. הרי בהדיא כמו שכתבתי, דרישא בפריעה נעשה כהוגן מיירי, אלא ציצין המעכב מעור הערלה הוא קאמר, וכנ"ל. [הוספת המחבר: ולולי דבריו נראה לי כוונת המשנה אלו הן וכו' לשון רבים, ר"ל תרי גוונא רוב העטרה, או רוב היקפה או רוב גובהה, כפירוש רש"י בגמרא [שבת קלז, ב ד"ה רוב גובהה] וכחכם הספרדי בבית יוסף [סי' רסד דף קצו, א, סעי' ה, ו(א) מהד' מכון ירושלים]. והתבואות שור בחידושי בכור שור שבת קל"ז [ע"א] כתב דרב רוב גובה קאמר משום ספיקא וכו', עיין שם היטב. ולעניות דעתי נראה לומר, רב מפרש כן לשון רבים דמתניתין, אלו הן ציצין המעכבים וכו' בשר החופה את רוב העטרה, תרי גוונא רוב, וכחכם ספרדי כנ"ל, ולא כתבואות שור, וגם לא כפירוש הכלבו הנ"ל. ובירושלמי שבת (קל"ז) שם איתא וזה לשונו, ר' אבינא בשם ר' ירמיה חופה רוב גובהה של עטרה, ר' יוסה בן חנינא אמר רוב גובהה עטרה, ופירש הקרבן העדה ר' יוסה בן חנינא מיקל דלא צריך לגלות כל העטרה, וגרסינן רוב גג עטרה. לפי זה נראה לי דפליגי בהא, ר' יוסה בן חנינא סבירא ליה כהחכם ספרדי, ור' אבינא סבירא ליה כהש"ך. וצ"ע].

ועוד, זה לשון הרמב"ם פרק ב' מהלכות מילה הלכה ג', יש ציצין מעכבין את המילה ויש וכו', כיצד אם נשאר מעור הערלה החופה רוב גובהה של עטרה הרי זה ערל כמו שהיה, וזה העור הוא ציצין המעכב וכו'. המל כל זמן שעוסק במילה חוזר וכו', מל ולא פרע וכו'. עד כאן לשונו. הנה דייק וכתב וכפל ושילש דבריו אם נשאר מעור הערלה עור החופה וכו' הרי זה ערל כמו שהיה וזה העור הוא ציצין המעכב. וכמעט יש לדייק מיניה איפכא בכפל לשונו ובדיוק וזה העור הוא ציצין המעכב, ר"ל לשלול מזה עור הפריעה כהאי גוונא אם חופה את רוב וכו' שלא קראו הרמב"ם בשם עור בהלכה ב' אלא הקרום הרך וכו' אינו ציצין המעכב, אלא כמו שסיים אחר כך בהלכה ד' מל ולא פרע את המילה דייקא, שלא פרע כל עיקר, הוא כאילו לא מל, אבל אם פרע ונשאר מקרום הפריעה דבק קצת וחופה רוב גובהה של עטרה אינו ציצין המעכב. ומהאי טעמא גופא, כיון דלא נצטווה אברהם אבינו עליו השלום על הפריעה רק מהלכה למשה מסיני, לכן קיל בזה דלא מרבינן ביה דין ציצין המעכב.

ובזה ניחא לן לתרץ תמיהת התוספות הנ"ל שהניחו בתימה דמאי איצטריך למתני במתניתין מל ולא פרע וכו' כאילו לא מל, כיון דכבר תני דבשר החופה את רוב העטרה מעכב המילה

וכי לא פרע עדיין מכוסה רוב העטרה. ולעניות דעתי לא קשה מידי, דלדייקא איצטריך, רישא דווקא בשר החופה וכו' מעור הערלה הוי ציצין המעכב, אבל מקרום הפריעה לא, אלא דווקא מל ולא פרע כל עיקר הוא כאילו לא מל, אבל דין ציצין המעכב לית ביה, כנ"ל. אלא דתוספות לטעמם יבמות ע"א ע"ב ד"ה סוף מילה העלו באמת גם בפריעה גלי קרא שנית לדין ציצין המעכב, לכן שפיר הניחו בתימה. אבל אליבא דרמב"ם בדקדוק לשונו הנ"ל שפיר מתורץ בשיטתו תמיהת תוספות הכי, והיינו דסבירא ליה כאידך גירסא ברש"י יבמות סוף דף ע"א [ע"ב ד"ה לישנא אחרינא], ראיית הש"ס להא דרב דלא ניתנה פריעה לאברהם אבינו עליו השלום, דדילמא האי שנית אתא לאקושי סוף מילה לתחילתה לעיכובא, וסוף מילה פירוש ציצין שנשתיירו, שלא חתך כל הערלה, ולא לפריעה אתא, דשפיר יש לומר פריעה ניתנה לאברהם אבינו עליו השלום ואין ציצין מעכב בו בפריעה וכנ"ל. מיהת בחיתוך הערלה לכולי עלמא אית ביה עיקר דין זה ציצין המעכב לכולי עלמא, ובפריעה תליא בפלוגתת הרמב"ם והתוספות ובשני גירסות הש"ס ברש"י הנ"ל.

ועוד, פירש רש"י בהדיא יבמות סוף דף ע"א [שם] לאידך גירסא הנ"ל לאקושי סוף מילה וכו' ציצין שנשתיירו שלא חתך כל הערלה ומעכב בו, דתנן אלו הן ציצין המעכבים וכו'.

ועוד יפה הביא מעלתו לשון הרמב"ם בהלכה ב' שם, מוהלין כיצד, חותכין את כל העור המחפה את העטרה עד שתתגלה כל העטרה וכו'. ולעניות דעתי מוכח עוד מאותו דיבור שסיים הרמב"ם וזה לשונו, ואחר כך פורעין את הקרום הרך שלמטה מן העור בציפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה וכו', הנה ביאר ההבדל בין החיתוך לפריעה בלשונו הצח, חותכין את כל העור וכו' עד שנתגלה כל העטרה, כל העטרה דווקא, היינו חוט השפה גבוה מהחריץ סביב עד שנתגלה וכו' דייקא, שעדיין קרום הפריעה חופה את ראש הגויה כולה ואין נראה בגלוי ממש, אבל בפריעה כתב פורעין הקרום הרך וכו' עד שיראה בשר העטרה, לא הזכיר תיבת כל העטרה אלא בשר העטרה, ר"ל מה שלמטה מגוף העטרה עד סוף האמה בשר העטרה נקרא, משמע נמי דסבירא ליה בפריעה אין ציצין מעכב אפילו חופה עור הפריעה את רוב העטרה עצמה הוא חוט הגבוה, כיוון שנראה בשר העטרה בגלוי סגי, אלא גבי עור הערלה לבד צריך לחתוך ולגלות כל העטרה. ואם תמצי לומר דגם בפריעה דינא הכי, מיהת בחיתוך הערלה ודאי בהדיא כתבו הרמב"ם כן.

הוא במה שיתגלה העטרה על ידי הפריעה, שהרי כתב שם דיש חשש שמא לא פרע כראוי, כי לפעמים נמצא עור דק מאוד כמו שלמעלה, ועל כן כתב שצריך לעיין תמיד בשעת המילה שיפרע עור הפריעה. ולמה לא כתב גם כן לעיין אם נחתך עור הערלה עד למעלה מראש הגיד, אלא ודאי משמע דעיקר הוא רק שמתגלה על ידי פריעה.

וכן יש להביא מדברי התוספות סוף פרק ר' אליעזר שכתב תימה דמאי איצטריך למיתני במתניתין מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל, כיון דכבר תני דבשר החופה את רוב העטרה מעכב המילה וכי לא פרע עדיין רוב העטרה מכוסה. ולכאורה לא קשה מידי, דהרי ברישא מיירי מציצין המעכבים את המילה והיינו ציצין של בשר הערלה, ואילו לא תני מל ולא פרע מינא לן דצריך לפורעו, דשמא אינו עיכוב אלא לחתוך עור הערלה, ולכן הוצרך למתני בסיפא ולא פרע לאשמעינן דאפילו אם חתך כל הערלה החופה את העטרה כאילו לא מל. אלא ודאי משמע דסבירא ליה להתוספות דעיקר תליא בעור הפריעה.

ואמנם לדעתי אי אפשר לומר כן, שהרי ביבמות דף ע"א ע"ב אמרינן בגמרא דאברהם אבינו עליו השלום לא נצטוה על הפריעה, ואפילו הכי אמרינן שם דהמול ימול לרבות ציצין המעכבים את המילה. ואם כן על כרחך צ"ל דר"ל ציצין של בשר הערלה ולא של הפריעה. ועיין שם בתוספות ד"ה סוף מילה. ודברי הש"ך הם באמת תמוהים, דדברי הירושלמי הם בעצמם בש"ס שלנו, אלא דבש"ס דילן נרשם תמיד מקום המשנה על מה שאמר האמורא, ובש"ס ירושלמי ידוע שאין דרך לרשום שם על מה אמר האמורא דבריו, ואין שום ספק דמה דאיתא בירושלמי אמר ר' טבי בשם שמואל בודקים אותו בשעה שמתקשה הם הם דברי שמואל דאיתא בש"ס דילן, וזה קאי על מתניתין אם היה בעל בשר כמו דאיתא בש"ס, והיינו שנימול כל צורכו אלא מחמת שהוא בעל בשר נראה כערל, ועל זה קאי שמואל דבודקין אותו וכו'. ומה שכתב ראה מפירוש המשנה להרמב"ם גם כן תמוה, שהרי כתב שם בהדיא ואם היה בעל בשר וכבר מל אותו, ואם כן אדרבה מבואר שם דדווקא כשנימול כל צורכו מהני בדיקות הקישוי. וצ"ל וכו'. וכן מוכח בר"ף [שבת נה, ב בדפיו] שכתב רוב גובהה של העטרה וכן הלכה אמר שמואל קטן המסורבל וכו', אם איתא דשמואל קאי גם על רישא לא הוה ליה (לומר) לכתוב וכן הלכה באמצע הדין, אלא על כרחך דזה דיבור בפני עצמו דצריך שלא יהיה רוב גובהה כו', ושמואל קאי על בעל בשר.

ועוד נראה לי ראה מש"ס יבמות ע"ב ע"א, מיתיבי משוך צריך שימול וכו' שנאמר המול ימול אפילו מאה פעמים ואומר את בריתי הפר לרבות את המשוך, מאי ואומר, וכי תימא האי המול ימול לרבות ציצין המעכבים את המילה, תא שמע את בריתי הפר לרבות את המשוך. עד כאן לשונו. ופירש רש"י וזה לשונו, משוך שנמשכה ערלתו וכיסתה את העטרה, וכן בימי בן כוזיבא שמשכום נוכרים באונס, עד כאן לשונו, ור"ל הערלה החיצונה נמשכה. אם כן כמו בסלקא דעתך דתרתיה קראי אתי לרבות משוך על הערלה קאי, ודאי הכי נמי כי דחי ומסיק דהמול ימול אתי לציצין המעכבים וכו' נמי על עור הערלה קאי דומיא דמשוך, אלא שהמשוך הוא שכבר נימול פעם אחת כהוגן, וציץ המעכב הוא שלא נימול עוד כהוגן בשום פעם, שלא חתך כלל הערלה, וכו"ל.

ויען הספר חכמת אדם על הורה דעה אינו מצוי כל כך, אמרתי להעתיק למעלתו נ"י בזה מתוכו, וזה לשונו [בינת אדם שער רינה וישועה].

שאלה. תינוק שחתך המוהל מעור הערלה חיתוך קטן ופרע כדין עד שנתגלה העטרה עם חוט המעכב, ולאחר זמן לאחר שנתרפא נראה שאינו מהול, רק ראש הגיד נראה, מה דינו.

תשובה. לכאורה נראה כי עיקר המילה הוא לגלות העטרה על ידי הפריעה, ולא איכפת לן בעור הערלה. ואם כן תינוק זה כבר נימול מן התורה ואינו צריך תיקון אלא מדרבנן, ואם כן אם נראה אפילו כשליש מהראש הגיד כשהוא מקושה אין לחתוך כלל, כמו שכתוב בסי' רס"ד ובש"ך שם, כמדומה לי שכן חושבין כל המוהלים שאינם נזהרים לחתוך כל העור החופה את ראש הגיד. ולכאורה יש לי להביא ראה לזה ממה שכתב הש"ך סוף סי' רס"ד על מה שכתב הב"ח ובבית יוסף בשם חכם ספרדי וכו', שכתב הב"ח אם לא נימול כהלכתו צריך לחתוך הבשר עד שתהא העטרה מגולה אפילו שלא בשעת הקישוי, וכן הוריתי הלכה למעשה, עד כאן לשון הב"ח וכו', ועל זה כתב הש"ך [והביא ראה מירושלמי דאפילו בלא נימול כהלכתו נמי אמר שמואל בודקין אותו בשעה שמתקשה], והניח בצ"ע. ובנקודות הכסף סוף ס"ק ט' מסיים, עכשיו מצאתי ראה ברורה לדברי מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה סוף פרק מילה, עיין שם. הרי דמשמע דאפילו אם תמצי לומר שגם עור הערלה מעכב במילה מכל מקום אפילו בלא נימול כהלכתו אם נראה כשהוא מתקשה שהוא מהול אין צריך לחתוך. וכן משמע מט"ז ס"ק ט' דעיקר מילה דאורייתא

סימן רנז

[א. אסופי שנראה מהול במקצת, האם צריך למולו שנית. ב. גיור קטן שלא מדעתו]

מאלוהי המערכה, ישא ברכה, וחייא אריכא, הלא הוא כבוד אהובי ידיד נפשי הרב המאור הגדול חריף ובקי, זך משנתו ונקי, מופלג ומפורסם ביראה טהורה והיא תהילתו, מו"ה שמעון נאדעש נ"י דק"ק ציפער יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי לנכון, ושמחתי בשלוותו, יהי חן ה' עמו כל הימים.

ועל דבר האסופי בעיר שרובה נוכרים שנמצא תינוק מושלך כמו בן ארבע שנים, ונראה מהול קצת גם שלא בשעת קישוי, וגם בשעת קישוי אין מגולה יותר משליש עטרה לבד, מה נידון ביה. זה תורף שאלת חכם כמותו ירבו בישראל, ותשובתו בצידו מראה פנים להלכה, אשריו שלו ככה. ושפיר חזא פאר רום מעלתו בכל המקומות הנאותים לעניין זה, ונפשו היפה איוותה לדעת דעתי הקלושה להלכה ולמעשה. והנני לעשות רצונו לחוות לו דעי אשר ה' יחונני, ושלא אכשל בדבר הלכה הוא יעזרנו.

הנה בתינוק ישראל בוודאי, וידוע שנימול פעם אחת, ושוב על ידי סרבול בשר אינו נראה מהול כי אם שליש עטרה מגולה בשעת קישוי, מצינו בו שלושה חילוקים, והנני פורטם אחת לאחת בעזרת ה' יתברך.

א. בנידון כהאי גוונא ממש מבואר דינו בתרומת הדשן [סי' רסד], הובא ברמ"א יורה דעה סוף סי' רס"ד [סע' ו] ומילאו אחריו רוב האחרונים למעשה, שלא לחתוך באיזמל, רק צריך לתקנו בעניין אחר מפני מראית העין. והיינו בידוע שנימול כהלכתו מפי עדות המוהלים שעמדו שם בשעת המילה וראו היטב הפריעה כראוי, ועל כרחך שוב על ידי סרב[ו]ל בשר או על ידי מיעוץ נמשכה עורלתו, אבל כל דלא ברירא לן מילתא על פי המוהלים העומדים שם שהילד נימול כהלכתו הוה ליה ספק ערל דאורייתא [הוספה מאת המחבר: ולעניות דעתי גם ספק ספיקא להחמיר איכא, ספק גם בנימול כהלכתו בוודאי שמא הלכה כרש"י [שבת קלז, א ד"ה מתקנו] והר"ן [שבת נה, ב בדפי הרי"ף ד"ה אם היה] והטור [סו"ס רסד] והט"ז [ס"ק ט] דמכל מקום צריך תיקון באיזמל], העלה בספר שו"ת שמש צדקה חלק יורה דעה סי' י"ג להצריכו תיקון על ידי

וקושיית תוספות נמי נחא, שהרי שם כבר תנן רישא כיצד מצות מילה מוהלין ופורעין ומוצצין וכו', אלא דסיפא אתי לאשמועינן מה מעכב בדיעבד, ואם כן שפיר הקשו תוספות דכיון דכבר תני דבשר החופה את רוב העטרה מעכב ואם כן ודאי גם עור הפריעה בכלל שצריך שיהיה מגולה [דבר החופה], דבשלמא לאברהם אבינו שלא נצטוה לו פריעה לא נכתב המול ימול רק על הבשר, אבל כיון דכבר ניתנה לנו מצות פריעה ומרבינן ליה גם כן מהמול ימול, ואם כן כי היכא דצריך שיהיה מגולה מבשר עטרה הוא הדין מקרום הפריעה.

מכל זה נראה לי דאם לא חתכו כל עור הערלה החופה העטרה לא נימול מן התורה, וכמו שכתב הבית יוסף דיש ילדים הרבה שצריך לחזור למולן. עד כאן לשונו.

וכן כתב בפנים הספר כלל קמ"ט סעיף ט"ז י"ז וזה לשונו, ומזה תראה הרעה הגדולה מהמוהלים שאינם בקיאים וחותכין רק מיעוט מהבשר של ערלה והם ערלים מן התורה, דכי היכא דמל ולא פרע כאילו לא מל כל שכן כשפרע ולא מל, וכל שכן הוא, שהפריעה הרי היא רק מריבוי דקרא המול ימול. ועוד, שהרי אברהם אבינו עליו השלום שלא נצטוה על הפריעה ואפילו הכי אמר לו המול ימול לרבות ציצין המעכבים [כדאיתא] ביבמות [עב, ב], עיין שם רש"י ותוספות. ולכן צריכים המוהלים להשגיח על זה הדק היטב וכו'. עד כאן לשון החכמת אדם.

[הוספת המחבר:] והנה הרמב"ם [הל' מילה פ"ב ה"ה] ושו"ע [סי' רסד סע' ו] נקטו וזה לשונם, קטן שבשרו רך ומדולדל או שהיה בעל בשר וכו', הרי תרי גוונא. ונראה לי בעל בשר הוא כלשון המשנה ופירוש רש"י במשנה [שבת קלז, א ד"ה ואם היה] שמן ועב, אבל שמואל ורבן שמעון בן גמליאל [שבת שם ע"ב] נקטו מסורבל בבשר, פירוש רך ומדולדל. ועיין מגילה י"א [ע"א] פירש רש"י מסורבלין, מלובשין בבשר. וכן פירש בערוך ערך סרבל. וכן פירש רמב"ם בפירוש המשנה בשרו שמן או רפוי הבשר וכו'. ולכן יש לומר, שמן ועב צריך איזמל לתקנו כפירוש רש"י במשנה, אבל מסורבל בגמרא רך ומדולדל רפוי הבשר יש לומר מודה רש"י דאין צריך למולו באיזמל דליכא מראית כל כד[פ].

הלא כה דברי ידידו נאמן אהבתו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

איזמל, על פי מה שכתב הט"ז סוף סי' רס"ד דגם לדעת תרומת הדשן בעינן חזקה ודאי שנימול כהלכתו מעיקרא.

ב. תינוק שנולד מהול קצת, כהאי גוונא שעדיין חופה העור את רוב גובהה או רוב היקפה של העטרה, והטיפו ממנו דם ברית ביום שמיני ללידתו, ושוב גם כן אינו נראה מהול לגמרי רק קצתו אחר הקישוי שעדיין חופה רוב גובהה או היקפה של העטרה, בזה העלה הב"ח סוף סי' רס"ד [אות ו ד"ה עוד כתב מהר"א] מסברא דצריך למולו ולחתוך באיזמל עד שיהיה נראה נימול לגמרי בשעת קישוי, כיון שלא נחתך העור בשום פעם כהלכתו הוה ליה כמו ערל גמור וציץ המעכב חוזר עליה מדאורייתא. והביאו הש"ך [ס"ק יב] להלכה. ובתשובת הב"ח סי' ק"כ ביאר יותר דבריו על מעשה שאירע, כך העידו המוהלים אומנים שהמוהל לא חתך העור כל צורכו רק הטיפו ממנו דם ברית בלבד, אם כן ודאי ערלה כבושה הייתה וצריך לחזור ולמולו, עיין שם. ונראה לי לפי מה שכתב ט"ז הנ"ל הוא הדין בלא עדות המוהלים אומנים נמי, [כל] שלא העידו בהיפוך שחתך ומל כהלכתו הוה ליה ספק ערל דאורייתא, וכמו שהב"ח בחיבורו על הטור לא הזכיר מעדות זה, אלא בשו"ת שלו מעשה שהיה כך היה, ובכהאי גוונא ליכא דפליג עליה, דהט"ז והשאגת אריה בתשובה [סי' נה] לא דיברו כלל מזה, שאינו נקרא משוך, שלא נמשכה ערלתו על ידי סרב[ו]ל בשר או על ידי מיעוך, אלא שנשאר בערלתו כמו שהיה בשעה שנולד רק נראה מהול קצת.

ג. תינוק שנולד מהול לגמרי והטיפו ממנו דם ברית בלבד, לפי שלא היה לו ערלה כלל, שכל העטרה היה נגלה מלידתו, ושוב נמשכה ערלתו על ידי רוב שומנו וסרבול בשר או על ידי מיעוך עד שאין נראה מהול רק קצת אחר הקישוי. בזה מסופק הט"ז סוף סי' רס"ד [ס"ק ט] דיש לומר אפילו מן התורה חייב למולו, כיון שעדיין בשום פעם לא נימול אין דיחוי אצל מצוות וכו', והשאגת אריה בתשובה סי' נ"ה פשיטא ליה מילתא דדינו שוה לנימול כדינו ושוב נמשכה ערלתו דסגי בגילוי עטרה קצת אחר הקישוי ואין צריך תיקון באיזמל דוקא. ועוד, בתינוק שנולד מהול קצת ושוב נמשך העור אחר הטפת דם ברית פשיטא ליה להט"ז דצריך לחתוך ולתקנו באיזמל דוקא, כיון שהיה לו ערלה בתולדה ועדיין לא נימול כראוי, והשאגת אריה שם גם בזה פשיטא ליה מילתא איפכא על פי ראיותיו שהביא דגם כהאי גוונא סגי בגילוי עטרה קצת אחר קישוי ואין צריך לתקנו באיזמל. וגם הב"ח [שם] משמע דסבירא ליה בהני גוונא הדין כהשאגת אריה, כיון דרק על ידי המשכה נתרבה העור וכיסתה רוב העטרה אחר אשר כבר היתה מגולה מעיקרא, או שנולד מהול לגמרי בלא ערלה כלל או שנולד מהול קצת והטיפו דם ברית וגם חתך קצת העור אלא שחזר ונמשך. ולכן הט"ז והשאגת אריה לא הזכירו את הב"ח על לשונם.

ומעלתו שגה בזה שהשוה דעת הב"ח כהט"ז ודעת השאגת אריה היפוך מדעת הב"ח, ונהפוך הוא, הב"ח מיירי בגוונא אחרינא וגם הט"ז והשאגת אריה מודו ליה ביה, ובגוונא דפליגו ביה הט"ז והשאגת אריה משמע דעת הב"ח כהשאגת אריה הוא, כן הוא מבואר בדבריהם, יעויין שם. וזה לשון תשובת הב"ח סי' ק"כ הנ"ל בסופו, ונידון דידן אינו בכלל דין נולד מהול דהוזכר בפרק ר' אליעזר דמילה דאסיקנא כרב [ר"ל דהלכה כתנא קמא, אין צריך להטיפ ממנו דם ברית, דף קל"ה ע"א], דהתם נולד מהול ממש ואינו חופה העטרה כל עיקר, אבל ערלה דידן ערלה כבושה היתה ועל כן צריך לחזור ולמולו. עד כאן לשונו.

ומעלתו חשב לדחות בנקל שני הראיות של השאגת אריה, וזה לשונו. ראיה ראשונה דמשכחת שנמשכה ערלתו בין עשייה לאכילה ביבמות ע"א [ע"א], הרי אם נמשכה אם כן איגלאי מילתא שגם בשעת עשייה ערל היה, וגם בלאו הכי אי אפשר להלום דבזמן קצר בין עשייה לאכילה בחצי יום נתגדלה העטרה ונמשכה, להמשכה צריכים הרבה שבועות ולא חצי יום. וראיה שניה מיבמות ע"ב [ע"ב] דמסיק דכולי עלמא משוך דרבנן ולא מוקי לה בנולד מהול ואחר כך נמשכה ערלתו דהוי דאורייתא וכו', גם כן ליתא, דנולד מהול שערלתו מכסה העטרה אחר זמן אינו בגדר משוך ולא נקרא משוך, דהא איגלאי מילתא למפרע שהיה ערל מיד בשעת לידה אלא כבושה ודבוקה בבשר היתה וכו', ואם כן היינו קטן שעבר זמנו וכו'. עד כאן לשון מעלתו בקצרה.

וכל דבריו בזה תמוהים, דמה לן בזה אם על ידי שנמשכה איגלאי מילתא למפרע שגם בשעת עשייה ערל הוה, מכל מקום משכחת לה מילת זכריו שלא היה מעכבתו בשעת עשייה בנולד מהול והטיפו ממנו דם ברית ובשעת אכילה כבר נמשך ערלתו וצריך מן התורה למולו להט"ז, דהרי כהאי גוונא משני ש"ס יבמות ע"א ע"ב שם בחד אוקמתא כגון בטומטום שנקרע בין עשייה לאכילה, והא ודאי איגלאי מילתא למפרע שהיה ערל בשעת עשייה אלא שאז לא היה אפשר למולו, והכא נמי נולד מהול והטיפו ממנו דם ברית בשעת עשייה שלא נמשכה אז עדיין. ועוד, נידון הט"ז [סי' רסד ס"ק ט] כמו שכתב בלשונו בפירוש נולד מהול והטיפו ממנו דם ברית ואחר כך מכח שמנו נתרבה ונמשך העור למעלה ולא נראה כל העטרה אפילו אחר הקישוי וכו', ואם מכח שמנו וסרבול בשר שנתרבה נמשך העור למעלה ודאי ליכא שום גילוי מילתא למפרע שהיתה ערלה כבושה מעיקרא, אדרבה אפילו רב יוסף בשבת קל"ה [ע"א] לא אמר מהאי טעמא דוודאי ערלה כבושה היא אלא דמשום הכי צריך להטיפ ממנו דם ברית ואפילו בשבת נמי, אבל אחר שכבר נעשה מצוותו בהטפת דם ברית ונמשכה ערלתו על ידי שהוא בעל בשר זה לא הוי ערלה בתולדה אלא מה שנמשך אחר כך וכמו שכתב הט"ז בהדיא. ומשכחת אם כן שפיר כהאי

יהודה, אם כן הדרא קושיא לדוכתה. [הוספה מאת המחבר: ואם תמצי לומר דר' יהודה סבירא ליה כל משוך דרבנן הוא ולא כט"ז לכן לא ימול, הא גם רב הונא מצי סבירא ליה כן כר' יהודה, לא ימול ולא יאכל בתרומה מדרבנן]. ומוכח על כרחך דכל משוך גם בנולד מהול רק דרבנן הוא, ולא כט"ז.

ואני בעוניי מצאתי קצת ראייה להט"ז מתוספות יבמות ע"ב ע"א ד"ה ומדבריהם וכו', שהקשה מהא דבפרק נגמר הדין דף מ"ד [ע"א] עכן משוך בערלתו היה ומפיק ליה מקרא, ותיריך אסמכתא בעלמא הוא. ויש לתמוה, אמאי לא הביאו להקשות גם כן מן הקודם במסכת סנהדרין דף ל"ח [ע"ב] שם, אמר ר' יצחק אדם הראשון משוך בערלתו היה ומפיק ליה מקרא. וראיתי במשנה למלך הלכות מלכים פרק י' ריש הלכה ז' הרגיש וכתב דגם על האי דאדם הראשון דף ל"ח צריך לומר כמו שכתבו תוספות יבמות ע"ב על האי דעכן דף מ"ד דאסמכתא בעלמא הוא, משום דמשוך רק מדרבנן הוא, עיין שם. ולדבריו ודאי קשה על תוספות, אמאי לא הקדימו דבריהם על האי דאדם הראשון. אמנם להט"ז ניחא, דאדם הראשון נולד מהול היה, כדחשיב להו במדרש תהלים דף י' ע"ב [מזמור ט אות ז] ובסוף ילקוט ראובני בערך מילה [אות ח], וכן הוא בפרקי דר' אליעזר², ועיין הפלאה סוף כתובות [קיא, ב ד"ה עתידה הארץ], וכן הוא במדרש תנחומא פרשת נח [סי' ה]. ובכהאי גוונא משוך דאורייתא הוא, אין צריך לומר דקרא הוא אסמכתא, לכן לא הקשה תוספות מינה כנ"ל.

וממילא אשכחנא פירקא נמי לדעת מהראנ"ח דמייתי ליה המשנה למלך בהלכות מלכים שם, דמפרש כוונת התוספות בסנהדרין ג"ט ע"ב [ד"ה והא] דסבירא להו מילה איתא נמי בשב ואל תעשה, דמי שמצווה על המילה מצווה שלא ימשוך ערלתו. והמשנה למלך דחאו בשתי ידים דהא משוך רק דרבנן הוא, יעויין שם. ולהט"ז ניחא, דעל כל פנים משכחת לה במילה בנולד מהול שב ואל תעשה שלא ימשוך בערלתו אחר הטפת דם ברית אף מדאורייתא.

ואין סתירה לדברינו מסיום דברי תוספות יבמות ע"ב הנ"ל דסיימו וזה לשונם, והא דבשבועות פרק קמא דף י"ג [ע"א] אמרינן משוך ערלה בכרת היינו שלא מל כלל, ואם איתא דסבירא להו כהט"ז ומשום הכי לא הקשו בפתח דבריהם מהא דאדם הראשון, גם מהאי דשבועות מאי קשיא להו, הא יש לומר התם בנולד מהול משוך מיירי. זה אינו, חדא, אולי באמת זהו כוונת תירוצם התם שלא מל כלל דייקא, ר"ל היינו בנולד מהול לגמרי והטיף ממנו דם ברית בלבד ולא חתך ממנו כלל ואחר כך נמשך ערלתו דערל דאורייתא הוא להט"ז. ועוד, הא

גוונא בין עשייה לאכילה, דוודאי סרבול הבשר הוא בטבע גדול ומתרבה כל שעה ושעה, ואפשר שבשעת עשייה היה כבר הסרבול בשר מכסה רק חצי גובה העטרה או חצי היקפו, ואחר כך בשעה אחת ושתיים עד שעת האכילה גדל ונתרבה הבשר יותר כל שהוא עד שמכסה רוב גובה או היקפו של העטרה, והוא ודאי בגדר משוך ומשוך נקרא בשמו כמו שכתב בט"ז, ולא איגלאי מילתא למפרע כלל על ערלה כבושה בשעת לידה, דערלה כבושה כבר היתה נגלית ומסתלקת על ידי הטפת דם ברית לרב יוסף.

וערלה זו למפרע נמשכה למעלתו על ידי שהרכיב דברי הב"ח והט"ז והשאגת אריה כאילו מיירי כולם בנידון אחר, וזה אינו כאמור. ולפי דעתי גם על הט"ז עצמו הוה ליה לתמוה, איך כתב שאינו ערלה בתולדה, הא איגלאי מילתא למפרע וכו'. ואם כן אפוא צדקו ראיותיו של השאגת אריה נגד הט"ז.

ואני תמה בהיפוך על השאגת אריה, כיון שעסק בסוגיא דיבמות ע"ב [ע"א], אדמייתי ראייתו מסוף הסוגיא לימא דרב הונא כתנאי וכו' דכולי עלמא משוך דרבנן וכו', עדיפא ובפשוט טפי הוה ליה להביא ראייה מן המוקדם בתחילת הסוגיא, דפריך על רב הונא מיתבי משוך צריך שימול, ומסיק ש"ס דסיפא אטעיתיה להמקשה מדנסיב לה תנא מקרא דאורייתא היא, ומאי קושיא ולמה לן לדחוקי ולתריך מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא, עדיפא הוה ליה למימר גם לפי סברת המקשה ניחא דבריייתא משוך בנולד מהול שהוא משוך קאמר צריך שימול מדאורייתא להט"ז, ורב הונא מיירי במשוך סתם אחר שנימול כהלכתו. ומכל מקום מייתי רבנן שפיר ראייה מהרבה עשו כן בימי בן כוזיבא וכו', אף דנולד מהול מיעוטא נינהו, מכל מקום הרבה מלו אחר שנמשכה עורלתו בין מהנולדים מהולים בין אותן שנימולו תחילה כהלכתו והולידו וכו', הרי דאין סכנת כרות שפכה בדבר. וליכא למימר אי מיירי ברייתא בנולד מהול משוך, כיון דמן התורה צריך שימול תקשה מאי טעמא דר' יהודה דפליג ואמר לא ימול מפני שסכנה היא לו בכרות שפכה, מה בכך, הרי אמרינן ריש פרק שני דנדה [יג, ב] יד לאמה וכו' תיבקע כריסו ולא ירד לבאר שחת, והכא נמי יהיה כרות שפכה ולא יהיה רשע כל ימיו לפני הקדוש ברוך הוא להפר בריתו במילה, וגם הא שומר מצוה לא ידע דבר רע כתיב [קהלת ח, ה], והרי נולד מהול משוך מדאורייתא מצוותו בכך שימול, (מה"ט) [מאי טעמא] דר' יהודה. זה אינו, דהא עדיין מכל מקום קשיא, להמקשה דסבירא ליה כל משוך מדאורייתא צריך שימול קאמר תנא קמא, אם כן לדידיה מאי טעמא דר' יהודה, ועל כרחך לא נחית המקשה לתריך טעם דר'

ודאי גם להט"ז פשיטא ליה נהי דחייב למול מדאורייתא בכהאי גוונא אבל אי עבר ולא מל אינו בכרת, דמהי תיתי (והתם) [דהתם] משוך ערל בכרת קאמר, לכן הוצרכו תוספות לתרץ שלא מל כלל קאמר התם.

אבל קושטא קאי על פי שנים או שלושה עדים ראיות הגאון בעל שאגת אריה וראיותינו הנ"ל מן הש"ס יקום דבר דלא כט"ז. ועל כרחק צריך לומר בכוונת התוספות יבמות הנ"ל דלא הקשו טפי מאדם הראשון שהוא מוקדם, נראה לי היינו טעמא משום דהא פשיטא להו דעל כרחק קרא אסמכתא הוא, שהרי קודם מתן תורה היה, ואדם הראשון לא נצטווה על המילה כלל, אף ערל גמור מתולדה, לכן ניחא להו לתוספות טפי להקשות מקרא דעכן שכבר נצטווה במילה כנ"ל. ועוד תרצתי דבריהם בחידושי סוגיא סנהדרין נ"ט שם ובחידושי לורה דעה ריש הלכות מילה סי' ר"ס בדברים נכונים בס"ד.

אמנם הדבר ברור דגם השאגת אריה הבין כוונת הט"ז בדין השני שסיים דפשיטא ליה בנולד מהול קצת ואחר כך נמשך העור שצריך לחתוך אותו כיון שלא נימול שום פעם כראוי עדיין, היינו אף על גב שחתך קצת עור בשעת הטפת דם ברית ונתגלה כל העטרה, אלא שאחר כך נמשך העור למעלה וכיסתה רוב העטרה על ידי רוב ש[ו]מנו וסרבול בשר, דומיא דמיירי הט"ז בדין הראשון, וכמו שכתב בהדיא בלשונו ואחר כך נמשך העור וכו', ובכהאי גוונא פליג עליה השאגת אריה, פשיטא ליה לאידך גיסא דשוה דינו לנולד ערל גמור ונימול כהלכתו ושוב נמשך ערלתו, על פי ראיותיו הנ"ל. אבל אם בשעת הטפת דם ברית לא חתך שום עור החופה רוב העטרה, היינו נידון דהב"ח בפסקיו על הטור ובתשובותיו, ומודה ביה השאגת אריה, דבכהאי גוונא ליתנהו לראיות השאגת אריה, דוודאי כהאי גוונא אינו נקרא משוך, דלא נמשך אחר כך על ידי סרבול בשר אלא נשאר בצורתו כמו שהיה בשעה שנולד מהול קצת ורוב עטרה מכוסה בעור ולא הטיף ממנו כי אם דם ברית בלבד, ודאי חייב למולו לכולי עלמא כנ"ל.

ולפי זה בנידון של מעלתו הרמה, בוולד אסופי שנמצא שמושלך בעיר שרובה נוכרים, אף תרתי רובא רוב עיר ורוב סיעה נוכרים, ודאי אם היה נמצא מהול לגמרי כתב הגאון בספר הפלאה סוף פרק קמא דכתובות ט"ז ע"ב בד"ה אבל ליוחסין וכו' וזה לשונו, פשיטא דאין לחוש שמא הוא נכרי ונולד מהול וצריך להטיף ממנו דם ברית, דלא חיישינן להא, כדאמרינן

באסופי בקידושין דף ע"ג [ע"א] מצא מהול אין בו משום אסופי, אלמא דלא חיישינן להא משום דמיעוטא דמיעוטא הוא וכשנמצא מהול ודאי ישראל הוא. עד כאן לשונו. אבל בכהאי גוונא שנמצא מהול קצת רק כמו שליש עטרה מגולה בראש הגויה, האיכא דעת רש"י והר"ן והטור והט"ז דבתינוק ישראל בוודאי בכהאי גוונא נמי צריך לתקנו באיזמל אף שכבר נימול כהלכתו ומברכין עליו כמו על ציץ המעכב, וכדין משוך ונראה ערל לגמרי שגם על דרבנן מברכין עליו. ואף לתרומת הדשן [סי' רסד] והרמב"ם [מילה פ"ב ה"ה] וסייעתיה דקיימא לן כוותיהו דאין צריך לתקנו באיזמל, הרי העלה הט"ז [סי' רסד ס"ק ט] בפשיטות והחזיק אחריו גם הגאון בשו"ת שמש צדקה [יו"ד סי' יג] וחכמי דורו דאם אין כאן עדות המוהלים אומנים שעמדו שם בשעת המילה וראו שנימול ונפרע כדינו, אין כאן חזקה ברורה שכבר נימול כראוי, גם תרומת הדשן וסייעתיה מודים דצריך לתקנו באיזמל, לפי שאנו תולין הקלקול במוהל שלא חתך או לא פרע כל צורכו, ולא אמרינן בזה רוב מצויין אצל מילה מומחין הן כמו שהעיד בזה הט"ז. וגם עינינו רואים מוהלים הרבה עמי הארץ שלא למדו ספר שידעו הדין כיצד מלין על פי דין השו"ע ודין ציץ המעכב וכיצא בזה. ואף אם תמצא לומר גם בזה רוב מומחים על כל פנים, משום שעל פי הרוב עומדים אצל המילה גם מוהלים אומנים בעלי תורה ואין מניחים להוציא מכשלה מדבר שנעשה בפניהם, מיהת בנידון דידן שעל פי תרי רובא נוכרים ודאי נכרי הוא על כרחק ולד זה הוא מן המיעוט שהוא נולד כך מהול קצת ולכולי עלמא צריך למולו. ואפילו נולד מהול לגמרי ובא להתגייר נמי לכולי עלמא צריך להטיף ממנו דם ברית, כמו שכתב הבית יוסף ריש סי' רס"ח [ריג, א ד"ה ומ"ש ובעל הלכות] ובט"ז שם ס"ק ב, וגם בעל העיטור דפליג התם מודה הוא בנולד מהול קצת כהאי גוונא דלפנינו שצריך למולו. ואם תמצא לומר נמי דתינוק ישראל הוא ולא מן הרוב נוכרים ובוודאי הניחו למולו לשמונה, עדיין ספק שמא נולד כך מהול קצת והמוהל לא חתך ולא פרע כל צורכו רק הטיף ממנו דם ברית בלבד, וכנידון דהב"ח הנ"ל, דלכולי עלמא מודים ביה דצריך למולו עתה. וגם עוד ספק שמא נולד מהול לגמרי ולא היה צריך אז רק הטפת דם ברית בלבד ושוב נמשכה ערלתו על ידי סרבול בשר, אי נמי נולד מהול קצת וחתך ממנו גם כן קצת בשעת הטפת דם ברית ואחר כך נמשך העור, הני תרי גווני דפליגי ביה ט"ז והשאגת אריה, ולט"ז צריך למולו. ונהי דבזה העיקר לדינא כהשאגת אריה, מכל מקום האיכא בנידון דידן עוד ספיקי טובא כדי לחייבו

כיוון שבד"כ עומדים אצל המילה גם מוהלים אומנים אם התבוננו יש הוכחה שנימול כדין. והוסיף בפרק י' הע' 56 שבזמננו שאין שכיח כ"כ שעומדים אצל המילה מוהלים נוספים, ממילא א"א לסמוך על זה כאשר המוהל אינו מומחה.

3. וע"ע בספר מילה שלמה פ"י סי' ה' הע' 126. 4. הובאו לעיל בריש הסימן. 5. וע"ע בספר מילה שלמה פ"ח סי' כז, כט' הע' 79 ו-83. שהוכיח מדברי רבנו שמשך ספק אח"כ על המילה, אף אם המל עצמו היה 'אינו מומחה',

למולו. ועל כל פנים מידי ספק ערל דאורייתא לא נפיק וצריך למולו ולברך עליו.

[ב] עוד שנית חקר מעלתו בעיון יפה, אם נחליט התינוק ההוא להיות נכרי על פי הרוב, אם נגייר אותו בקטנותו על דעת בית דין או לא, ונטה קו לכל הצדדים.

והנראה לי בזה, הנה הטור בורה דעה ריש סי' רס"ח אות ט' וי' [דף ריד, ב, סע' ז- ח מהד' מכוון ירושלים] מייתי פלוגתא בקטן שבא מעצמו להתגייר ואין לו אב ואם, דעת הטור הוא מגיירין אותו, ודעת בעל הלכות [סי' ח הל' מילה עמ' קנג מהד' מכוון ירושלים] הוא שאין מקבלין אותו. והטור כתב עליו שאינו יודע למה פסק דלא כרב הונא. ויפה תירצו הב"ח, דבעל הלכות הוכיח מהסוגיא שם דש"ס מוקי לדרב הונא כתובות י"א [ע"א] דוקא בגר שנתגייר ובניו ובנותיו עמו, אבל בא מעצמו לא, עיין שם היטב. והטור נמי דייק מיניה הב"ח ממה שכתב ואם אין לו אב ובא להתגייר בית דין מגיירין אותו, כלומר שבא מרצונו ואומר גיירוני, אף על גב שאין לו דעת שומעין לו דזכות הוא לו, אבל אם אין דעתו ורצונו להתגייר וגיירוהו בעל כרחו אינו גר, וכדעת המרדכי בשם ראבי"ה שהביא הב"ח שם [אות ט ד"ה כתב במרדכי]. וכן משמע לי מלשון התוספות כתובות י"א [ע"א ד"ה מטבילין אותו] וזה לשונו, כיון שבא להתגייר חשבינן ליה כישראל קטן וכו', משמע בא מעצמו נמי מגיירין אותו סבירא ליה דלא כבה"ג, ודוקא בא מעצמו חשבינן ליה כישראל קטן, אבל אין רוצה לא, וכהטור וראבי"ה ודלא כהר"ן [כתובות ד, א בדפי הרי"ף ד"ה ולענין הלכה]. וכן העלה הב"ח [שם] והש"ך ס"ק ט"ז, אפילו כשידינו תקיפה נמי לא, וכהשיטה מקובצת כתובות ט"ו [ע"ב ד"ה מצא בה] בשני תירוצים ראשונים דמייתי ליה גם מעלתו נ"י. ומה גם שדעת בה"ג דאפילו לרצונו לבד אין מקבלין אותו, ודאי נדחה דעת הר"ן מהלכה. וכן הוכחתי בחידושי סוגיא זו דגר קטן מדברי חידושי הרשב"א במסכת קידושין דף כ"ג [ע"א ד"ה ולענין] ובתשובת הרשב"א [ח"א] סי' צ"ט דלא כהר"ן. אם אמנם הוכחתי שיטת הר"ן מגוף הסוגיא בכמה אנפין, אין הזמן מסכים להעתיק פה, מכל מקום להלכה קיימא לן ככל הפוסקים הנ"ל דפליגי על הר"ן בדין זה. וכן משמע ברמב"ם פרק ח' מהלכות מלכים דין י', עיין שם.

ואם כן, אף שבתנינוק זה יש לספק בישראל על ידי שנראה מהול קצת, אין סימן כל שהוא זה מפקיע מידי רובא דרובא נוכרים. נוסף לזה שלא היה יכול לדבר בלשון יהדות כלל, אף שהיה כמו בן ארבע שנים. ועוד, גם המקום סימן, דאילו היתה

אמו ישראלית היתה מחזרת יותר להשליכו תוך הרחוב היהודים בהיותה יודעת כי ישראלים רחמנים גומלי חסדים הם, ומדמציא באכסניא של נוכרים לא לחינם הלכה לשם אלא שהוא מינה. ועל כן צריך למוהלו ולטובלו כדין קבלת גרים. ובקטן כזה שאין מבקש כן מאיתנו, אין אחריותו עלינו להכניסו אצלנו בכלל הגרים, והאיכא למיחש גם כן לקלקולא כיון דלא מהני הגיירות) בקטן כזה לרוב הפוסקים שוב אם ימחה כשיגדל אין דינו כישראל מומר אלא כנכרי ואין קידושו קידושין, וכיוצא בזה הרבה, מלבד חששות אחרות על ידי הפרסום. לכן עצתי הוא, או שיחזיקו המחזיק בו אצלו לעבד עד שיבוא לכלל דעת ויבקש מעצמו מהבית דין למוהלו ולהחזיקו בישראל, או יניחו אותו החוצה וילך לדרכו חופשי אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת, והיינו אחר אשר יודיעו ענין השילוח למושל או שופט העיר כדי שלא יעלילו אחר השילוח על המחזיקו אצלו היום או על הכלל חס ושלום. ואין צריך למסור בידים לידי נוכרים, ואם מעצמו ילך אצלם או הם מעצמם יקחוהו אנחנו נקיים מעוון.

זה הנראה לעניות דעתי, ופאר רום מעלתו נ"י כחכמתו וכצדקתו יעשה.

עוד ראיתי בדברי קדשו, בפתח דבריו העיר ותפס על ראית רבו מרנא הגאון בתשובת חתם סופר סי' רמ"ח [ד"ה ועוד ראיה] לדעת התרומת הדשן, אם נמשך ערלתו ונשאר קצת עטרה מגולה לא תיקנו רבנן לחזור למולו אחר שכבר נימול פעם אחת כדינו, מהא דהביאו חכמים ראיה ביבמות ע"ב [ע"א] הרבה מלו בימי בן כוזיבא והולידו בנים וכו', ואם איתא דמשוך צריך למולו גם בנשאר כשליש עטרה מגולה, אם כן יש לומר דוקא ככהאי גוונא משוך הוא דפליג ר' יהודה ואמר לא ימול מפני שסכנה הוא לו, משא"כ בימי בן כוזיבא המשיכום נוכרים לגמרי שיהיו נראים כערל גמור ונימולו שנית רק לגלות קצת עטרה לבד, בזה לא היה סכנה.

ותפס מעלתו עליו, דאי לא נימא כמו שכתב תרומת הדשן, אלא משוך כהאי גוונא דשליש עטרה מגולה בעינן נמי שימול כולו, ואם כן מכל שכן אם נמשך ומכסה כל העטרה לא סגי בחותך קצת עד שיגלה כל העטרה, אם כן גם בימי בן כוזיבא היה סכנה לר' יהודה, ומייתי רבנן שפיר ראיה. אלו תורף דברי קודשו.

ויפה השיג כפי הלשון שכתב הראיה בתשובת חתם סופר, אבל גוף הראיה נראית לי נכונה, והכי קשיא ליה, הרי ודאי

בשמו בשו"ת משנה הלכות ח"ב סי' קפז. ועי' גם בשו"ת מנחת יצחק ח"א סי' לו אות ז.

6. וצ"ע מדברי הרשב"א כתובות י"א, א ד"ה ולענין פסק הלכה, שכתב בדיוק בדברי הר"ן. וכן הקשה בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' צט. 7. וכ"כ

לגלות רק שליש עטרה והולידו וכו'. כך נראה לי ברור כוונת הגאון צוק"ל זיע"א, וראיה גדולה ונכונה היא.

ועל דבר הערותינו הנ"ל [ד"ה ואני בעוניי] לתרץ אליביה דהט"ז תמיהת המשנה למלך על מהראנ"ח שכתב בכוונת תוספות סנהדרין נ"ט ע"ב מילה הוא שב ואל תעשה שלא ימשוך ערלתו, וגם הרגיש המשנה למלך על תוספות יבמות ע"ב ע"א שלא הקשה מן המוקדם אדם הראשון משוך בערלתו היה וכו', נראה לי לתרץ אלו גם לשיטת השאגת אריה דפליג על הט"ז בסגנון זה הנ"ל. דאיתא בתיקוני זוהר תיקון ס"ט דף פ"ב ע"ד⁸ וזה לשונו, ואדם מסטרא דאות ברית יו"ד אתא מהול וכו', והא דאיתמר אדם הראשון מושך בערלתו הוה דא אדם דעשייה וכו'. עד כאן לשונו. הנה משמע ליה דאי נולד מהול ליכא כלל מציאות שיהיה שוב משוך בערלתו, ובספר הקנה איתא בצלמו במילה כדמותו בפריעה, לכן יפה הקשה בתיקוני זוהר הנ"ל אי אדם הראשון נולד מהול היה גם בפריעה איך היה משוך, ודוק. והנה בספר הכלבו הלכות מילה סי' ע"ג [ד"ה פירוש] זה לשונו, צוה להציל וכו' שכל בעלי ברית ניצולין מדינה של גיהנם וכו' מלבד וכו' והמושך ערלתו, ולפיכך פורעין אנו המילה שלא יוכל אדם למשוך אותה. עד כאן לשונו. ותמוה טובא, דאם כן ביבמות ע"ב ע"א הנ"ל הרבה מלו בימי בן כוזיבא, ופירש רש"י שמשכום נוכרים באונס וכו', והא ודאי מולים בפריעה היו, וגם איך משכחת משוך כלל לדין שנצטוונו על הפריעה. וצריך לומר כוונתו, שאין יכול למשוך אותה בקל עד שיהיה נראה כערל ממש קאמר הכלבו, ולא רצה לומר שהוא מן הנמנע כנ"ל. ולפי זה יש להבין מאמר חז"ל אדם הראשון נולד מהול, היינו עור הערלה לבד היה חתוך, אבל לא מהול לגמרי גם מקרום הפריעה, שהרי גם לאברהם אבינו לא ניתנה מצות פריעה, לכן שפיר היה משוך בערלה ממש דאורייתא כסברת הכלבו, וגם להשאגת אריה משום שנראה כערל ממש, אבל נימול גם בפריעה אין יכול למשוך לגמרי אלא נראה מהול על ידי קישוי קצת רק דרבנן הוא, לכן הקשה תוספות טפי מעכן דמהול גמור היה גם בפריעה כמו בבן כוזיבא. ואתי שפיר דברי מהראנ"ח הנ"ל, דפריעה הלכה למשה מסיני לא ניתן לבני נח, ומשוך דאורייתא הוא לדידהו, והוה ליה שב ואל תעשה. ולהכי מייתי ש"ס קרא את בריתי תשמור לרבות משוך יבמות ע"ב [ע"א], (השמור) [תשמור] הוא לא תעשה, עיין חתם סופר וספר אהל דוד גרסי כן.

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

חילוק זה אמת נכון הוא שאם נמשך העור לגמרי עד שנראה כערל ממש בקל יכול המוהל לתפוס עור הערלה כולה מסביב בין אצבעות ידיו ולמשוך אותה למעלה ראש ולחותכה יפה באופן שלא יגע באיזמל בבשר הגיד כמו בנולד ערל גמור מיקרי, וכן היה מעשה בימי בן כוזיבא, לכן לא היה סכנה בדבר אף אם חתכו כל משך הערלה לגלות כל העטרה, אבל במשוך כהאי גוונא דשליש עטרה מגולה אנן סהדי וכן הוא בנולד מהול קצת דקשה יותר לתפוס העור מסביב הגיד ולמשוך אותה למעלה ראש. כיון שקצת עטרה וראש הגיד בולט מתוך עור הערלה לחוץ צריך מוהל למשוך עור הערלה ולתופסה בחזקה שלא לשמוט וצריך ליזהר ביותר שלא יגע באיזמל בראש הגיד, ויש לומר בזה הוא דפליג ר' יהודה ואמר סכנה הוא לו, ומאי ראייה מייתי רבנן מבן כוזיבא. אלא על כרחך בכהאי גוונא שקצת עטרה מגולה גם התנא קמא מודה דאין צריך שימול, וכתרומת הדשן. כך נראה לי כוונת ראיית הגאון, ונכון הוא.

שבתי וראיתי כי בדבר שטרה בו אותו צדיק וקדוש מדבר [החת"ס] באותו תשובה, הס מלהזכיר בו שגגה, אבל כל מה שפלטת קולמסו דברים ככתבם נכונים וכראי מוצקים. והכי פירוש ראייתו, דאי לא נימא כתרומת הדשן אם כן משוך בגלוי כמו שליש עטרה נמי צריך למולו באיזמל ולגלות כל העטרה, ודאי הוא הדין וכל שכן במשוך לגמרי ונראה כערל ממש צריך למול אותו באיזמל ולגלות כל העטרה, אם כן פשיטא שלא לאפוש פלוגתא מודה הוא ר' יהודה לתנא קמא במשוך לגמרי צריך לתקנו מפני שנראה כערל, אבל בהא פליג אתנא קמא דסבירא ליה כל משוך גם בגילוי שליש עטרה צריך שימול ולגלות העטרה כולה, ור' יהודה סבירא ליה כתרומת הדשן דבכהאי גוונא לא ימול באיזמל מפני שסכנה היא לו, וגם במשוך לגמרי עד שנראה ערל לא ימול עד שיגלה כל העטרה מהאי טעמא דלחתוך כל כך מהעור הנמשך סכנה הוא שבקל יוכל לפגוע בגיד, אבל מודה הוא שלא יהיה נראה כערל גמור במשוך לגמרי צריך למול ולגלות רק מיהת שליש עטרה, ובזה לחתוך רק קצת מהעור הנמשך ליכא סכנה, וכך היה מעשה בימי בן כוזיבא, אם כן מאי מקשי ליה רבנן לר' יהודה. אלא על כרחך דתנא קמא סבירא ליה כתרומת הדשן, ובמשוך לגמרי דוקא קאמר צריך שימול וסגי לגלות רק שליש עטרה מפני הסכנה גם להתנא קמא, וגם בזה פליג ר' יהודה ואמר לא ימול כלל מפני סכנה אפילו בחתיכת קצת מהעור דנמשך בכדי לגלות מקצת עטרה, לכן הביאו לו שפיר ראייה מבן כוזיבא שהרבה עשו כן בימיו שהיה משוכים ונראים כערל ומלו רק קצת העור הנמשך

8. בדפוסים שלפנינו דף קטז, ב. 9. לפנינו בגמ' שם איתא את בריתי הפר לרבות את המשוך, ורבינו הביא בשם חת"ס ואהל דוד שגורסים את בריתי תשמור, אך לא מצאנו כן שם.

סימן רנח

[חובת המציצה בברית המילה]

להשר הטפסר ואדון נכבד, הצדיק ידיד נפשי וחביבי, מו"ה צבי הירש לעהרן נ"י בעיר אמסטארדאם.

וכן השבתי תשובה זו להגאון המובהק מאור הגולה כו' בעל מחבר ספר (שער התורה) [שערי תורה] אב"ד קהילת ווערבו אחרי בקשתו ממני לחוות לו דעתי.

על דבר המציצה במצות מילה, אשר בעוונותינו הרבים קצת רועים רעים, קשר רשעים, רצו לבטל ולהפר ברית המציצה באומנם שאינו מגוף המצוה כי אם משום סכנה, וזה באקלים החם, אבל במדינות אלו אין שום סכנה במניעותה. ואני בעוניי בקנאי קנאת ד' צבאות כתבתי מאז באגרת הקנאות יום י"ב טבת תר"ה לפ"ק שנדפס באמשטרדם נגד האספסוף שהרעיו סודי.

וזה לשוני.

לנצח יאבדו מבלי משים², כי הנה המציצה מפרק הדם והיא אב מלאכה ודוחה לשבת החמורה וליום הכיפורים, ואי לאו דמעכב המציצה לגוף המצוה לא היה דוחה שבת ויום הכיפורים ויום טוב, אלא ודאי כך ניתנה הלכה למשה מסיני מלבד טעם הסכנה כנאמר בגמרא. ומכל שכן לדעת המורה בסוף פרק מ"ט משלישי שטעם המצוה במילה להשלים חסרון המידות להחליש זה האבר בשפיכת דמו דוקא וכמו שכתוב גם את בדם בריתך וכו' [זכריה ט, יא], לפי זה הכרח גדול הוא המציצה להמשיך הדם מכל גידי האברים שנקשרים בו בראש הגויה להחליש כח התאווה היתירה מכל הגוף. עד כאן לשוני מאז.

ושוב נשאלתי מידיד נפשי הרב החסיד הקדוש הנגיד מורנו הרב צבי הירש לעהררין נ"י נשיא ארץ הקודש שאברר דברי הנ"ל במה שהחלטתי כי המציצה הלכה למשה מסיני הוא, ולעשות רצון צדיק חפצתי, וד' ברוך הוא יעזור לי³.

שנינו בפרק רבי אליעזר דמילה דף קל"ג [ע"א], עושין כל צורכי מילה בשבת, מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליה אספלנית וכמון וכו'. ופירש רש"י, ומוצצין את הדם, ואף על גב דהיא עשיית חבורה, שאין הדם ניתק מחיבורו אלא על ידי

המציצה. עד כאן לשונו. ובגמרא ע"ב שם פיסקא ומוצצין וכו', אמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ סכנה הוא ועברין ליה, פשיטא, מדקא מחללי עליה שבתא סכנה הוא, מהו דתימא האי דם מיפקד פקיד, קמשמע לן חבורי מיחבר, ודומיא דאספלנית וכמון וכו' כי לא עביד סכנה הוא. עד כאן. ופירש רש"י, מהו דתימא מתניתין לא אשמעינן דמחלל שבתא עליהם דדם מיפקד פקיד ועומד שם כניתן בכלי ובמציצה אין חבורה ואין כאן איסור תורה, ומשום הכי שרי ולא משום סכנה, ואומנא דלא מייץ בחול לאו סכנתא היא ולא נעבריה, קמשמע לן דדם מיחבר חבורי כשיוצא על ידי מציצה, ואפילו הכי שרי משום סכנה מדקתני במתניתין גבי איספלנית וכמון. עד כאן לשונו. ועיין מגן אברהם סוף סי' שכ"ח ס"ק נ"ג.

ויש לדקדק, להסלקא דעתך, לולי דברי רב פפא דלא מעברין ליה למאן דלא מייץ, דליכא סכנה ואין מעכב, אם כן תקשה סידורא דמתניתין שהקדים מוצצין לנותנין עליה אספלנית וכמון, והא פשיטא ליה דכי לא עביד סכנה הוא, הוה ליה להקדים הא מילתא דמעכב ואיכא סכנה. ויש לומר להסלקא דעתך זו דדם מיפקד פקיד גם במניעת נתינת אספלנית וכמון עליה ליכא סכנה אי לא עביד, והוה אמינא נמי דלהכי שרי דליכא ביה משום רפואה בשבת. אמנם לישנא דש"ס קמשמע לן חיבורי מיחבר ודומיא דאספלנית וכמון, מה הני כי לא עביד סכנה הוא וכו', משמע בהדיא דהא פשיטא ליה בכל עניין אפילו אי דם מיפקד פקיד נמי משום חבורה דמילה ופריעה בלא מציצה נמי איכא סכנה כי לא עביד הני אספלנית וכמון, אם כן הדרא קושיא לדוכתה להסלקא דעתך זו למה הקדים המשנה מוצצין לנותנין עליה אספלנית וכו'. ויש לומר, משום סידורא דמעשה נקט ואזיל, שכן הוא בזה אחר זה מוהלין ופורעין ואחר כך מוצצין ואחר כך נותנין עליה אספלנית וכמון וכו'.

ותדע, דהא ודאי כיון דבלא מייץ סכנה הוא אם כן גם קודם מתן תורה דאמרין ביבמות דף ע"א ע"ב לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו, אבל מציצה על כרחך היה משום סכנה, וכתוב [בראשית ט, ה] ואך את דמכם וכו'. ועיין נדרים ל"א ע"ב, אמול ואצא סכנה הוא שנאמר וכו', ועיין בספר משביר בר' ספר שמות [סוף פרשת שמות ד"ה מה שהקשה] תירוצ' על קושיית הרא"ם⁵. ואם כן הוה ליה במשנה להקדים המציצה

רבנו. 4. לרבי יוסף שטיינהארט, פראג תקפ"ח. 5. הרא"ם (שמות ד, כד) הקשה, שהיה למשה למול ולצאת לדרך אף שסכנה היא, כיון שנצטוו על המילה ולא נצטוו עדיין על וחי בהם. ותירץ בעל המשביר בר שם, שרק ישראל שמצוים על קידוש השם צריכים לציווי מפורש של וחי בהם, אבל בני נח שלא נצטוו על קידוש השם אין צורך לציווי מפורש של פיקוח נפש

רנח. 1. המכתב נדפס בספר 'תורת הקנאות' (אמסטערדם תר"ה) מכתב כא, וראה לעיל חלק א"ח סי' ו (הקונטרס נכתב כתגובה לוועידת ברונשוויג והחלטותיה, ואכמ"ל). וע"ע במ"ש רשר"ה זצ"ל בעניין זה בשו"ת שמש ומרפא איגרת א-ב וסי' נד-נו. 2. ע"פ איוב ד, כ. 3. תשובה זו הוזכרה גם לעיל סי' רן. ועי' במנחת סולת על ספר החינוך מצוה ב ס"ק ג שדן בדעת

לפריעה, שיש למציצה קדימה בזמן עד שלא ניתנה פריעה. ועל כרחק צריך לומר דהשתא דאיכא מצות פריעה סידורא דמעשה נקט ואזיל, מציצה אחר הפריעה בדווקא, משום שאם ימצוץ קודם הפריעה מיד אחר החיתוך לא יוכל שוב לפרוע יפה משום ריבוי שפעת דם על ידי כח המציצה, וגם יצטרך שוב למצוץ שנית אחר חבורת הפריעה גם כן, לכן נקט על סדר המעשה בדווקא מוהלין ופורעין ואחר כך מוצצין ואחר כך נותנין עליה אספלנית וכמון. כן נראה לי. וכמו להאמת לא הקדים מוצצין לפורעין מהאי טעמא, הכי נמי להסלקא דעתך לא הקדים נותנין עליה וכו' למוצצין מהאי טעמא.

אבל הא קשיא, להסלקא דעתך תקשי, כיון דמהאי טעמא שרי מציצה בשבת משום דדם מיפקד פקיד וליכא חבורה, אם כן הא דתנן ומוצצין הוה ליה זו ואין צריך לומר זו, כיון דתני מוהלין ופורעין מכל שכן דמוצצין שאין בו איסור תורה כלל. ולפי מה שכתב הרמ"א בתשובה סי' ע"ו ובהג"ה שו"ע יורה דעה סוף סי' רס"ו [סע' יד] דמילה הותרה בשבת ועל ידי שנים נמי מותר נחא, דיש לומר תני סיפא מוצצין לגילוי רישא, כמו [ש]מוצצין אפילו שנים ויותר משום דהא ליכא חבורה להסלקא דעתך ואין איסור כלל, הכי נמי מוהלין ופורעין אפילו שנים משמע, ולהכי נקט המשנה לשון יחיד מוהל ופורע ומוצצין כנ"ל. אבל לדעת הבית יוסף [שם] דאוסר בשבת על ידי שנים, וכן החליט הים של שלמה ביבמות פרק הערל סי' ג', על כרחק מוהלין ופורעין לשון רבים דנקט מתניתין לדידהו צריך לומר אוולדות דעלמא קאי, אם כן קשה ומוצצין למה תני ליה כלל להסלקא דעתך כנ"ל.

לכן נראה לי דלכאורה משמעות סוגיא זו הוא דאין המציצה מגוף המצוה. חדא, ממה שאמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ סכנה הוא ועברין ליה, ומאי שנא דתלינן טעמא משום סכנה, ותיפוק ליה אף בלא סכנה מעבירין ליה כיון דעבר אמצוה דאורייתא. אלא על כרחק אי לאו דסכנה הוא לא מעבירין ליה משום דאינו מגוף המצוה. ועוד, מקושיית הש"ס עליה פשיטא מדקא מחללי עליה שבתא סכנה הוא, ומנא לן דהיינו טעמא דמחללים עליה שבת משום סכנה, הא יש לומר משום דמגוף המצוה מילה הוא דחי שבת, וגם ממילא דאין קושיא על רב פפא פשיטא, דאיהו קא משמע לן הא דסכנה הוא. ועוד, משינויא דש"ס דקמשמע לן רב פפא אף דחבורי מיחבר אפילו הכי שרי ומוצצין משום סכנה דומיא דאספלנית וכמון, ותיפוק ליה דשרי משום מצוה. מכל אלו משמע לכאורה דאין במציצה מצוה, אלא יש סכנה במניעותה ואין מצוה בעשייתה.

אמנם כי דייקנן שפיר אדרבה מוכח איפכא, והוא על

פי הרגשתנו הנ"ל לשינויא דש"ס להסלקא דעתך תקשי הא מוצצין דמתניתין הוה ליה זו ואין צריך לומר זו כנ"ל, הא חדא. ועוד עדיפא קשיא, למאן דאמר זו דם מיפקד פקיד והוה אמינא דליכא סכנה במניעת המציצה וליכא איסור תורה וחילול שבת בעשייתה וגם מצוה ליכא בעשייתה, אם כן למה תני ליה כלל במתניתין ומוצצין, מאי קמשמע לן דשרי. ועוד קשיא לסלקא דעתך זו עדיפא, כיון דתנא פתח במשנה עושין כל צורכי מילה בשבת וכו' ומוצצין וכו', והא אפילו אם תמצי לומר דהא גופא קמשמע לן מתניתין דשרי בשבת אף שאינו מצוה ולא סכנה משום דמיפקד פקיד, אבל כיון דאין מצוה ואין סכנה הרי אין צריך לעשותה כלל, ואיך תני ליה בהדיא עושין כל צורכי מילה וכו' ומוצצין, הרי אין זה צורכי מילה כלל ואין צריך לעשותה אף בחול. וצ"ע. אלא על כרחק מוכח להסלקא דעתך דהמציצה מגוף המצוה הוא גם זולת הסכנה, וצורכי מילה קרי ליה מתניתין, והא גופא קמשמע לן מתניתין ומוצצין וכו', דפירוש עושין כל וכו' תרתי משמע עושין וכו', חייב לעשות ומותר לעשות המציצה, דומיא דמוהלין ופורעין הכי נמי ומוצצין, דהכי פירושא בכולהו חייב לעשות ומותר לעשות כל אלו צורכי מילה בשבת. וממילא גם להאמת דרב פפא אשמעינן סכנה הוא, ר"ל סכנה נמי הוא, אבל בהא לא הדר ביה מהסלקא דעתך דמציצה מגוף המצוה נמי הוא.

ואררווח לן בזה ליישב קושיית תוספות במתניתין דף קל"ג ע"א [ד"ה עושין] עושין כל צרכי מילה בשבת, והא כבר תני הכי במשנה לעיל בסוף פרק מפנין וכו'. ולעניות דעתי מתניתין הכא קמשמע לן הא דמוצצין גם כן צורכי מילה מקרי, ר"ל מגוף המצוה הוא מלבד טעם הסכנה כנ"ל.

ואין להקשות, אם כן מאי פריך בגמרא עלה דמתניתין קל"ג ע"ב מכדי קתני כולהו כל צורכי מילה לאתויי מאי וכו', והא יש לומר הא קמשמע לן דמוצצין נמי צורכי מילה הוא מגוף המצוה. זה אינו, דאם כן סגי למתני עושין צורכי מילה בשבת מוהלין וכו' ומוצצין וכו', ותיבת כל לאתויי מאי קשיא ליה. וכן פירש רש"י בהדיא, מכדי קתני במתניתין כולהו כל דברים העושים למילה מוהלין ופורעין ומוצצין וכו', למה לי דתנן כללא ברישא עושין כל צורכי מילה. עד כאן לשונו. ר"ל כללא דייקא קשיא ליה לגמרא כנ"ל.

ועוד נראה לי מוכח דגם להאמת, דרב פפא קמשמע לן חבורי מחבר ומשום סכנה שרי בשבת, מצוה נמי הוא כמו להסלקא דעתך, והוא מדאמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ סכנה הוא ומעברין ליה, ואי משום סכנה ורפואה בלבד מאי שייאטיה דאומנא לזה טפי מכל אדם, והא נותנין עליה

דאמר לקמן [שבת קלה, א] בנולד מהול ודאי ערלה כבושה יש ודוחה שבת, היינו טעמא דמתניתין נמי דתני מוצצין דומיא דאספלגית ומשום סכנה אפילו בנולד מהול נמי].

עוד נפקא מינה שניה, באב המל את בנו ולא מצץ, אי משום דעבר אמצוה מעברין ליה מאומנותו רק שלא ימול עוד אחרים, אבל ודאי לא מעברין ליה מלמול עוד את שאר בניו, כיון דמצות עשה דאורייתא על האב למול את בנו [קידושין כט, א] לא קנסין ליה משום שעבר על פרט אחד מפרטי המצוה שיעבור ויבטל עוד כל המצוה שעליו, מי שאכל שום וריחו נודף וכו' [ברכות נא, א], אבל משום האי טעמא דסכנה מעברין ליה גם לאב מלמול עוד שאר בניו משום סכנת נפשות בניו.

עוד נפקא מינה שלישית, אי משום דעבר אמצוה בחד זימנא לא מעברין ליה אלא אם כן הוחזק בכך בתלת זימנא או בתרי זימנא או בהתרו בו והוא פושע, כמו בטבח שיצאה טריפה מתחת ידו, עיין תשובת מהרי"ט ספר שני [יו"ד סי' ט"ו] ותשובת נחלת שבעה סי', אבל משום האי טעמא דסכנה משום פעם אחת נמי מעברין ליה דחמירא סכנתא מאיסורא.

עוד נפקא מינה רביעית, אי משום דעבר אמצוה מהני ליה תשובה במקבל עליו דברי חברות שלא יפשע עוד ויזהר באומנותו, משא"כ משום האי טעמא דסכנה מעברין ליה לעולם משמע ולא מהני ליה תשובה.

עוד נפקא מינה חמישית, אי משום דעבר על פרט אחד מדיני המצוה ולא מייץ, היינו בחול, באמת מהאי טעמא מעברין ליה, אבל אם בשבת לא מייץ יש לומר סבר מצוה עביד שלא לחלל שבת בשביל מצוה בעלמא, כמו בהני קבוראי במסכת סנהדרין דף כ"ו ע"ב, וכמו אם לא חזר על ציצין שאין מעכבין כל עוד שלא פירש ודאי לא מעברין ליה. והכי נמי משום מציצה, דגם כן אינו מעכב המצוה, דמל ולא פרע כאילו לא מל תנן [שבת קלז, ב] אבל מל ופרע ולא מייץ אין מעכב, רק מצוה דרבנן הוא או הלכה למשה מסיני רק לכתחילה, ואי לא מייץ בשבת לא מעברין ליה. אבל משום סכנה גם בשבת אי לא מייץ מעברין ליה.

אם כן אף דמציצה צריך לגוף המצוה, מכל מקום הוצרך רב פפא לטעם סכנה לכהאי גוונא.

וגם לשינויא דש"ס דמוצצין דמתניתין דומיא דאספלגית משום סכנה הוא, ותיפוק ליה משום מצוה דחי שבת, וליתא לכל הני תירוצים אמתניתין.

אספלגית וכמון על כרחך על כל אדם קאמר להיתרא משום סכנה מותר בשבת, והכי נמי מוצצין משום סכנה אזהרת על לא תעמוד על דם רעך על כל אדם קאמר, ולמה מעברין ליה להאי אומנא אי לא מייץ, הא אפשר שימצוץ אחר. ועל כרחך דמגוף המצוה הוא המציצה ומוטלת על האומן דוקא, לכן מעברין ליה אי לא עביד ליה.

ואין להקשות, אם כן מאי פריך הש"ס על רב פפא פשיטא מדקא מחללי עליה שבתא סכנה הוא, ומאי קושיא, אין הכי נמי ממתניתין שמעינן הא דסכנה היא לבד, ומוצצין ונותנין עליה אספלגית וכו' הוה אמינא בהרדי שייכי ולא אאומנא קאי ומוצצין אלא על כל אדם דומיא דנותנין עליה אספלגית, וקמשמע לן רב פפא דמצוה הוא המציצה ועל האומן מוטל, ומוצצין בהדי מוהלין ופורעין שייך, כולוהו מצות מילה היא, והאי אומנא דלא מייץ מעברין ליה. זה אינו, דמכל מקום מאי דאמר רב פפא סכנה הוא, פשיטא מדקא מחללי עליה שבתא סכנה הוא, ולא הוה ליה לרב פפא לומר אלא האי אומנא דלא מייץ מעברין ליה כנ"ל.

והשתא לא קשה מידי גם כן לאידך גיסא, מאי פריך על רב פפא פשיטא וכו', הא רב פפא תרתי מילי קמשמע לן, דמציצה מצוה הוא על האומן וגם סכנה הוא, ואם כן ממתניתין הא לא מוכח דמשום סכנה מחללים עליה שבת, דיש לומר רק משום מצוה דחי שבת וכו"ל. ולפי מה שכתבתי באמת זהו תירוץ הגמרא, דהוה אמינא דם מיפקד פקיד, ר"ל וליכא סכנה במניעת מציצה, והא דמשנה קרי ליה צורכי מילה היינו משום מצוה בעי מציצה אפילו אי מפקד פקיד, והוה אמינא באמת מהאי טעמא שרי בשבת משום מצוה דחי ליה, אלא דקושטא הוא כיון דמיפקד פקיד ליכא חבורה ואיסור תורה כלל בלא דחיית מצוה נמי שרי בשבת מהאי טעמא דלא עביד איסורא כלל, וקמשמע לן רב פפא סכנה היא נמי דם חבורי מיחבר כנ"ל.

וגם שאר קושיות הנ"ל, אי מצוה היא המציצה למה ליה לרב פפא האי טעמא דמשום סכנה, ותיפוק ליה משום דעבר אמצוה דאורייתא, וגם לשינויא דש"ס דקמשמע לן מוצצין דומיא דאספלגית וכו' משום סכנה, ותיפוק ליה משום מצוה. נראה לי דלא קשה מידי, דטובא איכא בינייהו.

חדא, בנולד מהול, דקיימא לן דצריך להטיף ממנו דם ברית, בכהאי גוונא אין צריך למציצה למצוה לכולי עלמא, אבל משום סכנה אחר שכבר התחיל הדם ונתעורר לצאת איכא סכנה, ואי לא מייץ בנולד מהול מעברין ליה משום סכנה, משא"כ משום מצוה ליכא כהאי גוונא. [הוספת המחבר: ולמאן

אמרינן כאילו לא מל, ופריעה עדיפא בהא, דמציצה רק למצוה הוא ומשום סכנה].

שוב מצאתי לפוסק אחרון המפורסם הגאון בעל הלבושים בהלכות מילה סי' רס"ו סעיף ב' שכתב וזה לשונו, מילה דוחה יום טוב ושבת וכו', ואפילו בזמנה אינה דוחה אלא המילה עצמה ופריעה ומציצה שכולם מעיקר המילה הם כמו שנתבאר לעיל וכו', ונותן עליה אספלגית וכו'. עד כאן לשונו. וגם בסעיף י' שם כתב הלבוש וזה לשונו, לא התירה התורה בשבת אלא מילה דכתיב וביום השמיני ימול דהיינו מילה פריעה מציצה, אבל להטיף דם ברית בלא מילה לא התירה וכו'. עד כאן לשונו. ומה שכתב כמו שנתבאר לעיל וכו', היינו מה שכתב הלבוש בסימן רס"ד סעיף ג', דשם כתב וזה לשונו, כיצד מלין, חותכין ערלת ראש הגויה וכו', ואחר כך פורעין את הקרום הרך של מטה וכו', ואחר כך מוצצין את הדם מן המילה, שאין הדם ניתק ממקום חיבורו אלא על ידי מציצה, לכך מוצצין עד שיצא הדם מהמקומות הרחוקות כדי שלא יבוא הוולד לידי סכנה, וכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו שמסכן הוולד, ואחר שמצץ נותן עליה אספלגית וכו'. עד כאן לשונו. הרי בהדיא כפל דבריו שהמציצה מעיקר המילה הוא מלבד טעם הסכנה כנ"ל.

וזה לשון הכלבו סי' ע"ג, כיצד מלין, חותכין וכו' ואחר כך פורעין וכו' ואחר כך מוצץ המילה עד שיצא הדם ממקומות הרחוקים, והאי אומנא דלא מייץ מעבירין ליה מפני שסכנה הוא לתינוק וכו', עושין כל צורכי מילה בשבת כגון להיות מוצץ ופורע ולחזור על ציצין וכו', וסדר המילה היא להיות כורת ופורע ומוצץ ואחר כך לתת אספלגית ורטיה ואחר כך מוזגין כוס יין וכו'. עד כאן לשונו. משמע נמי דמגוף מצות מילה הוא המציצה כנ"ל.

וזה לשון ספר התניא [רבתי] לרבינו יחיאל⁸ ז"ל ענין מילה סי' צ"ו, והמוהל וכו' ומברך על המילה וחותך הערלה וכו' ופורע הערלה ומוצץ המילה בפיו להוציא הדם ומברך אבי הבן להכניסו וכו'. משמע שאחר המציצה מברך אבי הבן להכניסו, על כרחך משום דמציצה גופה מצוה הוא כנ"ל.

וזה לשון הרמב"ם פרק ב' מהלכות מילה הלכה ב', כיצד מוהלין, חותכין את כל העור וכו' ואחר פורעין את הקרום הרך וכו' ואחר כך מוצץ את המילה עד שיצא הדם ממקומות רחוקים כדי שלא יבוא לידי סכנה, וכל מי שאינו מוצץ מעבירין אותו וכו'. עד כאן לשונו.

ונראה לי דלא קשה מידי, דזה לשון הר"ן [שבת נג, א בדפי הרי"ף ד"ה סכנתא היא] על דברי רב פפא שהעתיק הרי"ף [שם], סכנתא היא, שאילו אין בדבר סכנה לא היה מותר לעשות חבורה בשבת, שהדם היוצא על ידי מציצה חבורי מיחבר ונמצא שהוא עושה חבורה במציצה זו. עד כאן לשונו. ותמוה, דגמרא מקשה על רב פפא פשיטא הוא דסכנה הוא על פי הוכחה, ורב פפא מסברתו קמשמע לן דסכנה הוא, וממילא הכי פירושו במתניתין, ומשום הכי מותר לחלל שבת עליה, והר"ן מהפך הסיבה למסובב ומסובב לסיבה. וצ"ע. אמנם נראה לי, מדמסיק הגמרא לרב פפא היינו טעמא דמתניתין מוצצין דומיא דאספלגית משום סכנה, סבירא ליה להר"ן דהיינו טעמא דרב פפא דסבירא ליה חבורי מיחבר ואית ביה סכנה משום דמחללינן עליה שבת דומיא דאספלגית וכמון [ד]קתני מתניתין, ואתי שפיר. אם כן באמת גם משום גוף המצוה מחללינן שבת על המציצה, אבל מדומיא דאספלגית שמעינן נמי האי טעמא דסכנה.

ועוד נראה לי ראייה, מדמקשה ש"ס על רב פפא פשיטא מדמחללים עליה שבתא סכנה הוא, ומאי שנא משבת דפריך, גם מבחול הוה ליה להקשות, דאי לאו סכנה הוא איכא איסורא דחובל בחבירו במציצה ואפילו בקטן נמי כמו שכתב הרמב"ם הלכות חובל ריש פרק ה' [ה"א] והוכחתי כן בתשובה אחת [לעיל סי' רמט], ועיין בבא קמא דף פ"ז סוף ע"א וריש ע"ב דעליה נמי לא יוסיף קאי. ועוד, הא לא מתרצא כלל גם בשינויא דגמרא דהוה אמינא מיפקד פקיד ולהכי שרי בשבת דאין כאן איסור תורה, והא עדיין קשה דחובל שאסרה תורה אף בדם דמיפקד פקיד דלא יוסיף כתיב, ואם כן מדרשי מציצה בחול על כרחך סכנה הוא, ומאי קמשמע לן רב פפא, פשיטא. וצ"ע. אלא על כרחך דמציצה מגוף המצוה הוא כמו המילה והפריעה, והרי הפריעה נמי עביד חבורה ולא ניתנה פריעה לאברהם ואינו מפורשת בתורה רק מהלכה למשה מסיני, הכי נמי המציצה בכלל הלכה למשה מסיני מצוותו בכך גם בלא סכנה, ולא קשה מידי מבחול. ואי דגם משבת לא קשה מידי על רב פפא מהאי טעמא, כבר כתבנו דבאמת זהו תירוץ הגמרא וכנ"ל.

[הוספת המחבר: ואפשר הא דתנן [שבת קלז, ב] מל ולא פרע כאילו לא מל, ולא תני מל ופרע ולא מצץ וכו', היינו משום דרבנותא קמשמע לן, אף דפריעה רק הלכה למשה מסיני הוא כמו שכתב התוספות יום טוב [שם], ואף דמל ומצץ כיון שלא פרע הוה ליה כאילו לא מל, דאילו מציצה גם לאברהם אבינו ניתנה קודם הפריעה למצוה, אבל באמת בלא מצץ לא

8. עי' להלן סי' רסב הע' 3 שהוא ר' יחיאל ב"ר יקותיאל ב"ר בנימין הרופא מן הענווים, עיי"ש.

ולפי זה נראה לי לקיים שני התירוצים לאמת, דיש לומר אי לא מייץ כלל ליכא סכנה, אבל למצוה על כרחך צריך למצוץ, אלא למצוה סגי במציצה כל שהוא להטפת דם ברית, אבל כהאי גוונא סכנה הוא אחר שכבר התחיל ונתעורר הדם לצאת אלא אם כן מוצץ הרבה עד (שישאר) [שישער] שיצא הדם ממקומות הרחוקים. ובכל ענין איכא חילול שבת, במציצה פורתא קמא למצוה המצוה אחשביה כי שיעורא, ויתר(ץ) המציצה דליכא מצוה אית ביה שיעורא ממקומות רחוקים ומשום סכנה בעי ליה כנ"ל⁹.

אמנם כן ודאי קשה טובא לפי זה, מאי פריך ש"ס על רב פפא פשיטא וכו', הא ממתניתין שמעינן (רק) מוצצין רק כלשהו למצוה קאמר דמחללינן עליה שבתא, וקמשמע לן רב פפא דסכנה הוא ובעינן נמי למצוץ ממקומות רחוקים כראוי. וצ"ע. ונראה לי באמת זהו תירוץ הש"ס, דמתניתין הוה אמינא דם מיפקד פקיד וליכא סכנה, ועל כרחך סגי במציצה כלשהו לבד למצוה דצורכי מילה קרי ליה מתניתין, ואי ליכא מצוה ולא סכנה למה מוצצין כלל בשבת או בחול, אבל ממקומות אחרים אין צריך למצוץ, קמשמע לן רב פפא דם חבורי מיחבר, והוה ליה סכנה אחר שכבר שהתחיל למצוץ קצת, ועל כרחך צריך למצוץ כראוי ממקומות רחוקים, וכמו שכתב הרמב"ם והכלבו והלבוש ושרביט הזהב הנ"ל. ועוד נראה לי לאידך גיסא, דלכאורה אמתניתין גופיה תקשי, מאי קמשמע לן מוצצין, ממה נפשך, אי מיפקד פקיד לאו חבורה הוא ואי חבורי מחבר הא סכנה הוא ופשיטא. ונראה לי [ד]דוקא לא מייץ כלל סכנה הוא, וקמשמע לן מתניתין דמייץ טובא גם ממקומות הרחוקים אף דליכא סכנה הוה ליה כמו ציצין שאין מעכבין כל זמן שלא פירש. אבל הראשון נראה יותר עיקר.

מיהת ביררנו יפה [ד]מוכח מש"ס ופוסקים דמציצה מלבד טעם הסכנה מגוף עיקר מצות מילה הוא כנ"ל. [הוספת המחבר: וזה לשון התיקונים תיקון ח"י [לב, ב], דהכי סליק פ"ה לחושבן מילה וכו'. וטעמא הוא דברית המעור וברית הלשון קשורים הם]. ותדע עוד, כמו דרב פפא קמשמע לן מוצצין דומיא דאספלגית משום סכנה הוא מדקתני במתניתין גבי הדדי כפירוש רש"י, הכי נמי ודאי אם מציעתא דומיא דסיפא הכי נמי וכל שכן שהוא דומיא דרישא, מוהללין ופורעין ומוצצין משום מצוה הוא. וכן משמע עוד בנוסח ברכת המזון בספר שרביט הזהב וזה לשונו, עשה מילה ופריעה ומציצה שוב מול וכו', משמע מציצה מצוה. ועיין בש"ס נדה דף מ"ה ע"א, אמר רבי עקיבא כשם שכל התורה הלכה למשה מסיני וכו', ועיין

והא דבעי מוצץ עד שיצא הדם ממקומות רחוקים, וכן הוא לשון הכלבו ולשון הלבוש הנ"ל כהרמב"ם, ומנא ליה הא, והא רב פפא כל אומנא דלא מייץ וכו' נקט, ואם איתא אפילו מייץ נמי הוה ליה למימר דלא מייץ יפה כראוי מעברין ליה, אלא על כרחך מייץ כל דהוא סגי. ובספר קטן שרביט הזהב דף י"ד ראיתי שכתב וזה לשונו, והוא צריך למצוץ עד שישער שיצא הדם ממקומות האחרים, וכל מוהל שאינו מוצץ כראוי מעבירין אותו כי הוא סכנה לתינוק, וכדאיתא בפרק רבי אליעזר אמר רב פפא האי אומנא וכו', ולפיכך מוצצים אף בשבת אף על גב דדם חבורי מיחבר וכו'. עד כאן לשונו. דייק באמת אומן דלא מייץ כראוי, אבל בגמרא דלא מייץ כלל משמע כנ"ל. והרמב"ם נראה לי לטעמיה אזיל, לפי מה שכתב בספרו מורה נבוכים במ"ט לשלישי טעם המילה למעט הדם והתאוה, לכן מוצץ ומושך לשם כל גידי דם בעי.

אבל קשה, כיון דהוה אמינא מיפקד פקיד, ולמאן דאמר זה ודאי אין צריך למשוך הדם שם ממקומות הרחוקות, והיינו או דלא דרשינן טעמא דקרא במצות מילה כהרמב"ם, או דטעם אחר במילה הוא להשלים חסרון היצירה כאבר השרוע לצרף בהם הבריות כדעת העקידה סוף פרשת לך לך [שער יח ד"ה ובמדרש עוד], אם כן למסקנא נמי דלא מפקיד פקיד מנא לן דבעי ממקומות רחוקות.

ונראה לי, על פי דהקשה מורי הגאון מוהר"ם בנעטא זצ"ל בספרו מגן אבות דף ד' [ע"א ד"ה השוחטו], הא דילפינן שבת ק"ו [ע"א] מקלקל בחובל ממילה דחייב, והא לרמב"ם חובל מפרק הוא ובעי שיעור דם כגרוגרת, ובמילה הא אין מפרק כל כך דם כשיעור גרוגרת. ותירץ דהמצוה הטפת דם ברית אחשביה אפילו בטיפה אחד כאילו הוי שיעורא. עיין שם היטב, ודברי פי חכם חן. אבל לי תלמידו קשה, מאי פריך הש"ס הכא דף קל"ג [ע"ב] על מימרא דרב פפא פשיטא מדקא מחללי עליה שבתא סכנה הוא, מנא לן הא דמחללי עליה שבתא, הא לא נפיק על ידי מציצה דם כגרוגרת וליכא חילול שבת רק איסור דחצי שיעור לבד. ועיין במשנה למלך פרק ח"י מהלכות שבת [ה"א] אי חצי שיעור אסור מן התורה כלל בשבת, ובתשובת חכם צבי סי' פ"ו. אלא על כרחך צ"ל דמציצה נמי מגוף המצוה הוא, והוה ליה חשיבותיה בטיפה אחת, כתירוצ' מורי זצ"ל על חבורה דמילה עצמה. ועוד נראה לי דמזה הוכיח הרמב"ם דבעינן מוצץ ממקומות רחוקים, אם כן ודאי מוצץ כשיעור גרוגרת, ופריך שפיר פשיטא דסכנה הוא כנ"ל מדקא מחללינן עליה שבתא.

שיצא הדם ממקומות הרחוקים שאין לו לכאורה מקור בחז"ל ובקדמונים. ועי' בשו"ת זכרון יהודה ח"ב סי' פא, ובשד"ח מערכת מילה סי' א אות

9. ספר סוד ה' עם שרביט הזהב על ענייני ברית מילה, לרבי דוד לידא, אמשטרדם ת"מ. 10. רבנו מבאי כאן מקור לחידוש הרמב"ם שיש למצוץ 'עד

הטבעים, אין לזוז ממנו. ועיין תשובת חתם סופר [יו"ד] סי' ק"א מענין שינוי טבעים. ומכל שכן אחר שביארנו יפה באר היטב דגם זולת הסכנה מצוותו בכך מדאורייתא מהלכה למשה מסיני גם בשבת בכל מקום ובכל זמן כאמור.

וזה לשון אור החיים פרשת תזריע [ויקרא יב, ג] ימול בשר ערלתו וכו', רמז הכתוב כי צריך לעשות שלושה דברים במצות המילה, מילה פריעה מציצה וכו', וציוה ד' למצוץ דם זה וכו'. עיין שם.

ועוד נראה לי ראייה ברורה לדברינו משינויא דש"ס, הוה אמינא האי דם מיפקד פקיד וכו', ותמוה לשיטת הרמב"ם דסבירא ליה כל חובל חוץ משוחט או חונק חייבו משום מפרק תולדה דדש¹⁴, הרי אשכחן בשבת ע"ה [ע"א] גבי חילזון לר' יהודה חייב הפוצע משום מפרק אף על גב דדם מיפקד פקיד כמו שכתבו תוספות שם [ד"ה כי] ובכתובות דף ה' ע"ב [ד"ה דם] מכל מקום מפרק היא, אם כן מאי משני הש"ס דהוה אמינא האי דם מילה מיפקד פקיד, ופירש רש"י וליכא איסור תורה ולהכי שרי, והא לרמב"ם מפרק הוא ומחלל שבת עליה, על כרחך משום סכנה הוא, והדרא קושיא לדוכתה פשיטא. ואין לומר דהכי קאמר, הוה אמינא מתניתין דתנן ומוצצין כרבנן דר' יהודה דף ע"ה אתיא דאין דישא אלא בגידולי קרקע דוקא, אבל לרבי יהודה באמת אין מוצצין משום דהוה ליה מפרק, קמשמע לן רב פפא סכנה הוא ומשום הכי מוצצין לכולי עלמא. זה אינו, דהרי העלו תוספות שם [שבת עג, ב ד"ה מפרק]¹⁵ לחלק בין בהמה לדגים, דדוקא חילזון לא מקרי גידולי קרקע לרבנן אבל בהמה הוה ליה שפיר גידולי קרקע, והוא הדין לאדם מודו רבנן בהו לר' יהודה דחייב חובל משום מפרק, וכמבואר ברמב"ם פרק ח' מהלכות שבת הלכה ז' וח' בהדיא, אם כן צ"ע על תירוצ' הש"ס כנ"ל. לכן נראה לי באמת רש"י לטעמיה דסבירא ליה חובל חייב משום נטילת נשמה¹⁶, ואי מיפקד פקיד במילה ליכא משום נטילת נשמה, לכן פירש רש"י בשינויא דגמרא הנ"ל דהוה אמינא האי דם מיפקד פקיד וליכא חילול שבת ולהכי שרי. אבל לרמב"ם הנ"ל הכי פירושה, דהוה אמינא מיפקד פקיד וליכא סכנה, והא דמחללי שבת עלה על כרחך רק משום מצוה למצוץ לחוד, קמשמע לן חבורי מחבר ואיכא נמי סכנה כנ"ל.

ולכאורה יש לדחות, דאדרבה, אי לאו מצוה הוא למצוץ ניחא טפי להסלקא דעתך זו דשרי בשבת, אף דהוא מפרק גם במיפקד פקיד מכל מקום כיון דהוה אמינא מיפקד פקיד

תשובת חוות יאיר סי' קצ"ב מה שכתב בזה. ובספר מצות ה"י פרשת לך לך ובספר חפץ ד"י¹² מסכת שבת דף קל"ג [ע"א תוד"ה עושין] משמע דסבירא להו סכנה ולא מצוה, לא נחתי לכך ולא דקו בזה. ומה גם על פי הסוד המציצה בפה ודאי מצוה וחובה כמו שכתוב באשל אברהם ועץ החיים¹³ מצוה כ"ח דף (ל"ד) [ל']. וזה לשון ספר התיקונים תיקון ל"ז [עח, ב], עשה לך חרבות צורים וחרבא דקוב"ה י"ו פיפיות לקבל מילה ופריעה ומציצה ושלוש עשרה בריתות שנכרתו עליה וכו'.

וגם לפי טעם הסכנה נראה לי מוכח דאין שום חילוק מקום וזמן במציצה. והוא, דאם איתא מאי פריך הש"ס על רב פפא פשיטא מדמחללי עליה שבתא סכנה הוא, והא מזמן המשנה עד רב פפא אמורא בתרא ודאי נשתנו הטבעים הרבה במשך זמן מרובה כל כך ושינוי טבע הארצות ואקלימים, ולפי ספר סדר הדורות [סדר תנאים ואמוראים, ערך רב פפא סתם, אות ה] היה רב פפא רופא בנירש סמוך לסורא בשנת ד' אלפים קי"ג, ולא בארץ ישראל. אם כן מאי קושיא ממתניתין דבארץ ישראל נשנית, התם ודאי סכנה הוא לרוב חום האקלים ובאותו זמן, וקמשמע לן רב פפא טובא גם באקלים שלו וגם בזמנו לא נשתנה עניין זה הסכנה במניעת המציצה. ומה גם דרב פפא רופא גופיה היה, ואמרה סתמא כולל הוא בכל המקומות ובכל הזמנים. [הוספת המחבר: ובה"ג הלכות מילה פרק רבי אליעזר [סי' ח, עמ' קמה מהד' מכון ירושלים] גרס רב אמר האי אומנא וכו' סכנה הוא דחבורי מיחבר, ורב בבבל היה]. אלא על כרחך קים להו לגמרא דלא נשתנה בענין זה הטבע ואקלים. ואף דהנסיין מעיד בזמננו שאין סכנה בדבר, ודאי גם בזמן המשנה ובזמן רב פפא ובאותן האקלימים החמים נמי לא היה סכנה בשעתה ועל אתר כמו היום ובאקלים שלנו, אבל משום סכנה דלאחר זמן חשו, דקים להו לחז"ל כיון דאבר זה ראש הגויה וקשור הוא בכל הגידים, אולי בסיבת דם הנעצר אחר שנתעורר לצאת על ידי המילה יבוא על ידי זה סכנה לאותו הנימול ברוב השנים אחר זמן. ועיין בים של שלמה פרק כל הבשר סוף סימן י' גבי מים אחרונים בזמן הזה כתב וזה לשונו, ובפרט שכתב רבינו יונה וזה לשונו, אומר הרמב"ם אף על פי שעכשיו אין לנו מלח סדומית יש מלח אחר כמלח סדומית ואם יעביר ידיו על גבי עיניו יסמא את עיניו. עד כאן, והוא היה אב לכל הטבעים, על כן נראה שאין להקל בהם כלל וכו'. עד כאן לשונו. והכא נמי הרי הרמב"ם [הל' מילה פ"ב ה"ב] ובה"ג [שם] והרי"ף [שבת נג, א בדפיו] והרא"ש [שבת פ"ט סי' ב] וכל הפוסקים העתיקו הא דרב פפא, והרמב"ם היה אב לכל

שבת פ"ח ה"ז, פ"א ה"א. 15. התוס' שם הביאו סברא זו לתרץ שיטת רש"י, וכתבו לדחות. עיי"ש. 16. עי' רש"י שבת קז, א ד"ה והחובל בהן חייב.

טז-כח וסי' ב אות יא-יט. 11. לרבי ברוך היילפרין. 12. לרבי חיים בן עטר. 13. לרבי יהודה בן חנין ורבי אברהם טובייאנה, ליורנו תקמ"ג. 14. עי' ה'ל'

ועיין מה שכתבתי לעיל בתשובה סי' [ר"נ] ובחידושי סוגיא דחובל בשבת דף ק"ו [ע"א] דברים מתוקים בסייעתא דשמיא.

ובספר זכירה¹⁸ דף ק"ז [ענייני מילה] כתב וזה לשונו, שלושה היו מלין במדבר, משה היה מוהל ואהרן פורע ויהושע הוי מוצץ. מדרש רבה שיר השירים. עד כאן לשונו. ועיין מה שכתבתי לקמן פירוש המדרש.

[ב] **ואגב** תמהתי ביבמות דף ע"א ע"ב שאמרו לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו, וכתבו תוספות [ד"ה לא] דהיא ניתנה הלכה למשה מסיני. ולעניות דעתי לאו דוקא מסיני אלא במצרים נאמר לו למשה, כמו שכתב בהדיא בספר בה"ג הלכות מילה בפרק רבי אליעזר [סי' ח, מהד' מכוני ירושלים עמ' קמט]. וכן הוא בילקוט בהעלותך [רמז תשיט] פסוק קח הלויים, דשבט לוי שמרו במצרים מצות מילה שנאמר [דברים לג, ט] ובריתך ינצורו. ובשלושת ימי אפילה נימולו כולם, וכמו שכתוב [זכריה ט, יא] גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך, היינו על ידי מילה ופריעה, וזה לשון פרקי דרבי אליעזר פרשה כ"ט, עמד פרעה וגזר עליהם וכו', ומנע מהם ברית מילה וביום שיצאו ישראל ממצרים נימולים כולם מגדול ועד קטן שנאמר וכו'. ותוספות ביבמות דף ע"א ע"ב ד"ה מאי טעמא וכו' בתרא כתבו בהדיא יוצאי מצרים מלו ופרעו שנצטוו על הפריעה. ועל כרחך במצרים נאמר לו למשה וכמו שכתב בה"ג, ולא בסיני. [הוספת המחבר: וגם מוכח כן ביבמות מ"ו [ע"א] לרבי אליעזר יליף מאבות שמלו כשיצאו ממצרים ולא טבלו וכו', והוה ליה למימר נמי מל ולא פרע גר הוא. ועיין רמב"ם ריש פרק י"ג מאיסורי ביאה והרב המגיד בשם רמב"ן ריש פרק הערל, ובתוספות כריתות דף ט' [ע"א ד"ה דכתיב]. ועיין בזוהר גדול סוף פרשת בא דף מ ע"א]. וכן במדרש רבה על שיר השירים בפסוק מה יפו פעמיך וכו'¹⁹ וגם בפסוק הנה מטתו כו' [ג, ז] עד שהמלך במסיבו וכו' [א, יב] איתא, דאהרן היה פורע לכולי עלמא מיד באכילת פסח משום וכל ערל לא יאכל בו. עיין שם. ועיין אברבנאל ביהושע [ה, ב-ג] כתב גם כן דלכולי עלמא בעת שיצאו ממצרים נימולו, ואהרן היה פורע. [ומייתי שם פלוגתא שיש אומרים יהושע נצטוו על הפריעה, עיין שם היטב. אבל במדרש חזית הנ"ל יליף מקרא שוב מול את בני ישראל שנית דיהושע היה מוהל]. ובה"ג בפרק רבי אליעזר הלכות מילה שם גרים בגמרא יבמות שם שנית לפריעה, ולא כרש"י ביבמות שם ע"א שדחה גירסא זו, ומפרש שנית למצרים, דניתנה פריעה למשה במצרים וגם שוב ליהושע. משום אלה המצוות וכו',

ולכא סכנה וגם מצוה ליכא אם כן לא תיקן כלל ומקלקל בחבורה פטור לר' יהודה, ואפילו למאן דאמר מקלקל בחבורה חייב מכל מקום מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ביה, והוה אמינא להכי שרי אף דמפרק הוא כיון דליכא סכנה ולא מצוה הוה ליה מקלקל ומלאכה שאינה צריכה לגופה, קמשמע לן רב פפא סכנה הוא דחבורי מחבר והוה ליה מתקן וגם צריכה לגופה, ומשום סכנה שרי. עיין תוספות שבת ע"ה ע"א [ד"ה טפי] ובתוספות ב"ק ל"ד ע"ב [ד"ה חובל]. אבל זה אינו. חדא, דאף אם תמצוי לומר כן להסלקא דעתך הוה אמינא דשרי מפרק משום מקלקל ואינה צריכה לגופה, הרי מכל מקום פטור אבל אסור הוא מדרבנן מיהת, ולמה שרי מוצץ בשבת במתניתין. ועל כרחך צריך לומר משום מצות מילה בכך. ועיין במשנה למלך פרק א' מהלכות שבת סוף הלכה ה' בשם תוספות כתובות [ה, ב ד"ה אס] ובכורות כ"ד [ע"ב ד"ה והיינו]. ועיין שבת דף צ"ד ע"ב. אם כן מוכח מכל מקום דמשום מצוה מוצצין. ועוד נראה לי דוודאי אף אי לית ביה משום סכנה אי מיפקד פקיד, מכל מקום אינו מקלקל במציצתו שמפרק הדם, דעל כרחך לאיזו שום תכלית לתועלת התינוק הנימול הוא מוצץ כדי שלא יכאב לו כל כך מכת המילה ולהקל היסורים מעליו על ידי זה או שיתרפא יותר מהרה על ידי זה, דאילו בלא תועלת כלל מי פתי יעשה להחליש התינוק הנימול במציצת דמו על מגן, אלא ודאי לשום תועלת כנ"ל. ולפי זה שפיר הוה ליה מתקן וגם מלאכת מפרק שצריכה לגופה הוא, והדרא קושיא לדוכתה לסלקא דעתך דמיפקד פקיד נמי אמאי שרי להרמב"ם אם לא משום סכנה. אלא על כרחך משום מצוה מחללים שבת עליה במלאכה דאורייתא וכן"ל¹⁷.

וכן צריך לומר לעניות דעתי בכוונת התוספות בכתובות ה' ע"ב [ד"ה דם] דמייתי ראייה דליכא למימר נטילת נשמה הוא חלשות כח, דאם כן מאי פריך ש"ס הכא שבת קל"ג על רב פפא פשיטא וכו', והא הוה אמינא משום מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא שאין צריך להחליש התינוק ולכן שרי אף בלא סכנה. וקשה, הא מכל מקום אסור מדרבנן מלאכה שאינה צריכה לגופה ולמה שרי במתניתין ומוצצין להחליש התינוק. ועל כרחך סבירא להו לתוספות משום מצוה שרי, אבל קשיא להו רק לשון הגמרא פשיטא מדמחללים שבת עליה משמע באיסור דאורייתא, על זה הקשו הא לא שמענין ממתניתין כנ"ל. ולדעת הרמב"ם הנ"ל גם לשינוי דגמרא מוכח כן דמציצה מצוה כנ"ל.

הנוסף שזיב שאינו מיפקד פקיד, עיי"ש. 18. לרבי זכריה סימנר, המבורג תס"ט. וזכה לכוי"כ הדפסות. ובדפו"ר הוא בדף לה, ב. 19. פרק ז פס' ב, ליתא שם במדרש, אך עיי"ש בפס' ז.

17. ועי' בקובץ המאסף לרבצ"א קואינקא שנה ו חוברת ז סי' סו שדן שם ר' מתתיה אברהם צורמאני מבוקרסט בדברי רבנו, וחולק עליו בעניין דעתו שאפילו דם מיפקד פקיד חייב משום מפרק, ולדעתו מפרק חייב רק על הדם

בהם וכו'. או אפשר שכיוונו על כוס של מציצה, שנוהגים אחר המציצה לשפוך מהכוס יין על המילה עצמה, או כוס מים, כדי להשקיט מרוצת הדם ולעוצרו. וזהו אומרים משקה, ר"ל משקה את המילה עצמה. ולפי מה שכתבתי דמציצה מגוף המצוה היא, אם כן נראה לי אף דלטעם הסכנה יש לומר זהו במילה בזמנו דוקא דחלוש התינוק אבל בגדולים ליכא סכנה ואין צריך מציצה, אבל כיון דמציצה מצוה גם בגדולים בעינן ליה, לכן על כרחך היה התם ביוצאי מצרים אחד משקה אחר המציצה, או ר"ל אחד משקה, טורפין לה יין ושמן לרפואה.

ועיין לבוש סי' רס"ד [סע' ד] כתב דפריעה ריבתה תורה כמה פעמים המול ימול לרבות אותה העור שמעכבת במילה, עיין שם היטב. וצ"ע, דזהו נגד הגמרא ופוסקים הנ"ל. שוב חיפשתי ומצאתי בירושלמי יבמות פרק הערל [ה"א] כן וזה לשונו, המול ימול גזירה לשתי מילות אחת למילה ואחת לפריעה אחת למילה ואחת לציצין, עד כדון רבי עקיבא דדריש לשונות ריבויין הן, כרבי ישמעאל זו אמר לשונות כפולין הן התורה דיברה כדרכה, הלך הלכת נכסף נכספת גנוב גנבתי, מנלן, אמר רבי יודא בר פזי אז אמרה חתן דמים למולות, מכאן לשתי מילות, אחת למילה ואחת לפריעה אחת למילה ואחת לציצין. עד כאן לשונו. והמפרש פני משה כתב עליו [מראה הפנים שם ד"ה המול ימול] וזה לשונו, וסבירא ליה להאי תנא דניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו ודרש נמי לציצין דמחד קרא נפקי, ופליג ארב דאמר בבבלי דף ע"א דלא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו, ורב לטעמיה וכו', וצ"ל דסבירא ליה לתנא דהכא דקרא דשוב שנית ביהושע לעיכובא אתי לאקושי סוף מילה וכו' וכקושיית ש"ס בבלי שם ודילמא לאקושי וכו' לגירסת ר"ח ולשון שני דרש"י שם וכו'. עיין שם היטב. וכן הוא בירושלמי שבת פרק רבי אליעזר דמילה [ה"ב], ונכונים אם כן דברי הלבוש הנ"ל.

וזה לשון רש"י בפרשת הברכה [דברים לג, ט], ובריתך ינצורו, ברית מילה, שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם, והם היו מולין ומלין את בניהם. עד כאן לשונו. וכן הוא בספרי שם [בהעלותך טז]. ועיין בתשובת צמח צדק [הקדמון] סוף סי' קכ"ח. ועיין ילקוט בהעלותך [רמז תשיט] קח את הלויים איתא (כמ"ע) [כמו שכתב] בה"ג ובריתך ינצורו וכו', עיין שם היטב. וזה דלא כבה"ג הנ"ל²⁵ דבמצרים קאי

[עיין] תוספות ביבמות שם בד"ה לא ניתנה וכו'. אם כן פרושים היה גם כן מולים יוצאי מצרים. והלבוש סי' רס"ה בורה דעה [סע' א] מייתי מדרש במדבר רבה על פסוק שימו איש חרבו וכו' [פי"א אות ג] ר"ל למולם קודם שיהרגם²⁰, ואהרון היה פורע ויהושע משקה ר"ל משקה אותם עפר העגל כסוטה, ומהאי טעמא אמרין בהשקייית יין לתינוק הנימול בדמיך חיי וכו'. וכן כתב הספר אבודרהם הלכות ברכת מילה. עיין שם. הרי גם כן דמשה נצטוה בפריעה קודם העגל. [ומהמדרש²¹] שמביא הלבוש מוכח, משה מוהל אהרן פורע וכו', דלא מלו כלל במדבר וכגמרון, ולא כפרקי דרבי אליעזר בתוספות שם יבמות ע"א ע"ב ד"ה מאי טעמא וכו' קמא]. על כל פנים מוכח דמה שכתבו תוספות יבמות שם סוף ד"ה לא ניתנה וכו' הלכה למשה מסיני הוא לאו דוקא. וצ"ע²².

ובה"ג שם [עמ' קנ מהד' מכון ירושלים] כתב עוד דפריעה דוחה שבת ילפינן מהיקש ביהושע שוב מול שנית, איתקש סוף מילה לתחילת מילה שדוחה שבת. עיין שם. וכן כתב בשאלתות פרשת אחרי מות אות צ"ג. ועיין בספר שאלת שלום אות (צ"ט) [קי"א] שם. וצ"ע שזהו נגד הגמרא ביבמות ע"א שם דהיקשא אתי לציצין מעכבים גוף המילה או לציצין מעכבים הפריעה, עיין תוספות שם בד"ה סוף וכו', וצ"ע. וצ"ל כוונתו משום אין היקש למחצה כמו שכתב בשאלת שלום [שם].

והנה כוונתם ז"ל (ככל) [בכל] הני מדרשות דמשה ואהרן ויהושע עסקו במילתם תמיד, ופליגי מי מל ומי מהם פרע ומי מהם משקה. ועיין תוספות יום טוב סוף פרק רבי אליעזר דמילה [שבת פ"ט מ"ו] ובתשובת יד אליהו²³ סי' נ"א. מדרש חז"ל בזה גבי שימו איש חרבו, פירש הלבוש יפה דיהושע או משה היה משקה עפר העגל. אבל במדרש חזית הנ"ל ביוצאי מצרים ושאר מדרשי חז"ל הנ"ל מאי כוונתם בזה אחד משקה וצ"ל כוונתם משקה כוס של ברכה יין להנימול. וזה אפשר טעם הגאונים שהסכימו כולם לברך ברכת אשר קידש ידיד וכו' על הכוס יין, והבית יוסף בסי' רס"ה [ד"ה ועל הכוס, דף קצו, ב, סע' א(ב) מהד' מכון ירושלים] כתב שלא מצא זה מבואר בגמרא ולא בדברי הר"ף והרמב"ם וכו', עיין שם היטב, ולעניות דעתי יצא להם כן ממדרשי חז"ל הנ"ל²⁴. ועוד נראה לי שכיוונו על מנהג בני ארץ ישראל שביאר הטור סוף סי' רס"ה [סע' י מהד' מכון ירושלים] שמוהלין על המים ורוחצין

לרבי אליהו מלובלין, אמשטרדם תע"ב. 24. ועי' בשו"ת שיה יצחק סי' תמב שרצה להוכיח מדברי רבינו שברכת 'אשר קידש' טעונה כוס יין דווקא, אך אח"כ חזר בו משום שרבינו כותב בסמוך עוד שני פירושים לזה וא"כ אין זה מוכרח. 25. לא נתברר מדוע זה דלא כבה"ג, שהרי גם לבה"ג ניתנה פריעה

20. כך פירש הלבוש את המדרש, אך אינו להדיא במדרש שם. 21. נדכצ"ל. 22. עי' בספר מועדי קדשך לר' אלחנן רבינוביץ, ירושלים תשס"ו [עניינים שונים אות יג עמ' קטו] שכתב לתרץ את קושיית רבנו, שמכיון שהמדרשים חולקים בזה אין שום קושיא על תוס', כיון שהם סוברים שפריעה היא הלמ"ס. 23.

ובריתך ינצורו וכו'. ועיין בספר מגיני שלמה סוף פרק רבי אליעזר דמילה [קלז, ב ד"ה מל] זה לשונו, יוצאי מצרים מלו ולא פרעו והנולדים בדרך לא מלו כלל וכו'. עיין שם היטב. אבל צ"ע לרבי אליעזר ביבמות מ"ו [ע"א] יליף מאבות מלו ולא טבלו, הוה ליה למימר נמי מל ולא פרע גר הוא. ועיין בזהר גדול סוף פרשת בא [דף מ, א].

הנראה לעניות דעתי כתבתי לקיים ברית עולם במילה ופריעה ומציצה²⁶, וחתמתי את שמי.

הק' יהודא אסאד

סימן רנט

[בעניין עשה דוחה לא תעשה בפסח ומילה ועוד]

חיים ושלוש לכבוד אהובי רב חביבי הרב החריף צדיק תמים כבוד שם תפארתו מו"ה דוב צבי דולדנר נ"י, דיין המצויין דק"ק פרישטאט יע"א.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי, ושמחתי בשלומי ושלוש תורתו.

וגם ראיתי דבריו דברי תורה מה שהקשה בסוגיא דשבת קל"ב ע"ב דמסיק היינו טעמא דצרת אין נדחה מעבודה משום דלא הוי בעידנא וכו', והא למגן אברהם בסי' תמ"ו [ס"ק ב] עשה דברים לא בעי בעידנא וכו'. קושיא זו הובא בספר מגן אבות למורי הגאון רשכבה"ג מהר"ם בנעטה וצלה"ה ששמע בימי חורפו, ותיירך הוא על פי דרכו בקודש, יעויין שם בדף כ"ט ע"ב מדפי הספר¹.

ואני בעוניי תירצתי בפשוט, דהרי דברי המגן אברהם בשם שיבולי הלקט [סי' רצד] על שם הר"ת הכי הם, הא דהוצרך הש"ס שלהי מסכת ראש השנה דף ל"ב [ע"ב] להאי טעמא גבי שופר שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, ותיפוק ליה בלאו הכי משום דבעינן בעידנא וכו', לזה תירץ בעשה דברים לא בעי בעידנא וכו', לכן הוצרך להאי טעמא משום דיום טוב עשה ולא תעשה, ואם כן הרי צרעת גם כן עשה ולא תעשה הוא. והא דנקט רב אשי במילתיה היכי אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה כגון מילה בצרעת וכו', כבר כתבו תוספות שבת קל"ב ע"ב ד"ה

האי וכו' דלא נקטינן אלא לסימנא בעלמא. לפי זה הכא נמי מהאי טעמא עבודה אין דוחה צרעת משום דאיכא תרתי, צרעת עשה ולא תעשה הוא, וגם בעידנא וכו' לא הוי. ועיין תשובת חתם סופר סי' רס"ז [ד"ה והנה בגוף] הקשה גם כן קושיא זו².

עוד הקשה פאר רום מעלתו נ"י, לפי מה שכתבו תוספות בזבחים ל"ג ע"ב [ד"ה לענין] דעשה דכרת דחי גם ללא תעשה ועשה, אם כן מאי או אינו וכו' במסכת שבת דף קל"ב ע"ב שם, דמפרש ללישנא אחרינא אימור דאתי עשה ודחי לא תעשה גרידא האי עשה ולא תעשה הוא וכו', והרי מילה עשה דכרת הוא, ובשר דגבי גדול למה לי לרבות צרעת.

יפה הרגיש, וגם בזה כבר העיר על זה הגאון בעל פרי מגדים בספרו שושנת העמקים [כלל ב-ג] וגינת ורדים [כלל ט], ונדחק והניח בצ"ע.

ואני בעוניי אמרתי דהא לא קשה מידי, דיש לומר אם אינו ענין האי בשר למילת גדול תנהו ענין למילת בינוני שדוחה לצרעת אף שאינו בר כרת, וכעין שתירץ רבא התם בשר דמילה בזמנו לא צריך קרא וכו' תנהו ענין למילת בינוני.

אבל עדיפא קשיא לי מדף קל"ג ע"א, שם מסיק רב אשי מילה שלא בזמנה אינו דוחה יום טוב משום דיום טוב עשה ולא תעשה הוא. וקשה, עדיין מילת גדול דעשה דכרת הוא לדחי יום טוב, לתוספות זבחים ל"ג הנ"ל. וזה צ"ע. ותיירצתי על פי הסתירה בזה שהרגיש הגאון מוהר"י פיק וצוק"ל³ מתוספות חולין ריש פרק אותו ואת בנו [ע"ה א ד"ה מגין] שסותרים לתוספות זבחים ל"ג הנ"ל. ונראה לי דתוספות בזבחים קאי אליביה דמאן דאמר נשים בפסח ראשון חובה [פסחים צא, ב], והוה ליה עשה דפסח עשה דכרת וגם שוה בכל, לכן דחי עשה ולא תעשה, ותוספות ריש פרק אותו ואת בנו קאי למאן דאמר נשים בפסח ראשון רשות, והוה ליה פסח עשה שאין שוה בכל, אף דאיכא ביה כרת אינו דוחה ללא תעשה ועשה. והכי נמי מילה עשה שאינו שוה בכל הוא, אינו דוחה עשה ולא תעשה, ולא קשה מידי. והוכחתי כן והארכתי בחידושי סוגיא הנ"ל בזה, אין עת האסף פה.

שלישית שדר לן חורפא ליישב תירוץ הרשב"א [בחידושי לנדרים טז, ב] שכתב דנדר חל על דבר מצוה ואין העשה דוחה הלא תעשה, היינו טעמא לפי שהנדר עשה ולא תעשה הוא. והאחרונים תמהו עליו, הרי נדר איתא בשאלה,

רנט. 1. בדפוס זאלקווא תקצ"ה, ד"ה גמ' רבא אמר (כד, א בדפוס פיעטרקוב תרצ"ג). 2. ועיי"ש בליקוטי הערות אות ז. 3. בהערה על הגיליון על תוס' חולין שם. 4. מכאן ועד סוף הסימן מופיע כסימן בפני עצמו לקמן סי' שלא עם דברי פתיחה לשואל.

למשה במצרים, וכו"ל. 26. וע"ע בשו"ת הרב"ז ח"ג (חו"מ) סי' קכה, שו"ת ציץ אליעזר ח"י סו"ס לח, ושם חלק י"ח סי' כד אות ד, מה שכתבו במעלת המציצה, וצינו לדברי רבינו. תשובת רבנו הועתקה ונידונה בספר שדי חמד ח"ו אסיפת דינים מערכת מילה סי' א ס"ק טו-לד, וסי' ב ס"ק טו-כא.

בספרו פרשת דרכים דרך מצוותיך ריש חלק ד' [יתרו סי' ל⁶] קורא תימה עליו בקושיא זו הנ"ל מסוגיא דיבמות ה' ונזיר דף נ"ח [ע"ב], והניחה בצ"ע. ולעניות דעתי באמת היינו טעמא שלא הביא גם כן דברי חידושי רשב"א הנ"ל לתמוה גם עליו בזה, משום דעל הרשב"א באמת יש לומר כתירוץ מעלתו, כיון דבהדיא נקט קושייתו ממצות סוכה דנשים פטורות וכו', אבל הרא"ה בהדיא נקט הקושיא ממצות עשה דאכילה, והיינו על כרחך מצה, והוא הדין בעילת יבמה דמקרי נמי אכילה [יומא עה, א], והם שווים בכל, יפה הניחו המשנה למלך בצ"ע. ועיין בשער המלך הלכות נדרים [פ"ג ה"ו]. ובחידושי מסכת נדרים דף ט"ז הארכתי בזה, ואין כאן מקום להאריך יותר.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רס

א. אמירת פיוט יום ליבשה בתפילה, במילה ביוכ"פ וביו"ט שחלים בשבת. ב. מניין שמילה דוחה יו"ט. ג. נתינת יין לתינוק שנימול ביוכ"פ. ד. אם מותר למצוץ ביוכ"פ באמצעות משקה

שנה טובה ומבורכת, לכהן מברך, כן יבורך, גבר בגוברין, הלא הוא ידיד נפשי הרב הגדול צדיק ונשגב מו"ה דוד כ"ץ נ"י.

נעימותיו ראו עיני.

[א] ולא פניתי לעיין בספר לבוש [סי' תרכא סע' ב] הטעמים אשר כבוד תורתו העיר עליהם, אבל דברי האליה רבה [שם ס"ק ג] והפרי מגדים [שם א"א ס"ק א] נראים, שלא לומר יום ליבשה כלל ביום הכיפורים אפילו חל בשבת לטעמיה דלבוש, לפי שכל מעשה יום הכיפורים דוחה שבת ואינו מעלה במילה טפיל, ור"ל בשילוח השעיר דרשינן עתי אפילו בשבת [כריתות יד, א] ואף על גב דשילוח לא מעכבו כמו שכתב רש"י ביומא דף מ' ע"ב [ד"ה ועד מתי] ודף ס"ה ע"א בד"ה אלא מת המשתלח וכו', ואם כן אין ניכר בו מעליותא דמילה בדחיית(ה)[ו]. ומה גם דהסרת הערלה הוא דוגמת שילוח השעיר, כמו שכתבו מהאי טעמא ליתן הערלה לתוך העפר² על שם ונחש עפר לחמו [ישעיהו סה, כה]³.

ביום הכיפורים מעלת המילה אינה ניכרת בדחייתה את יום כיפור, וכדלקמן, ולכן אין עניין לומר את הפיוט של המילה סמוך לפני תפילת העמידה. 2. עיין לבוש יו"ד סי' רסה סע' י. 3. ועי' ב"י יו"ד סי' רסה קצט, א ד"ה

שפיר עשה דוחה ללא תעשה ועשה שישנו בשאלה בנזיר, ביבמות דף ה' ע"א.

ותירץ מעלתו דעל כרחך ממצות עשה דמצה לא מיירי רשב"א, דממה נפשך, לדעת הירושלמי בתוספות קידושין ל"ח [ע"א ד"ה אקרוב] מעיקרא לא קשה מידי, דמצה עשה דלפני הדיבור גרע ואינו דוחה ללא תעשה גרידא נמי, וגם לדעת גמרא ביבמות דף ה' ע"ב דעשה דלפני הדיבור עדיף טפי לא תירץ הרשב"א כלום, דהא פסח וכן תמיד ומילה דוחין עשה ולא תעשה דשבת מהאי טעמא, ומצה נמי לידחה לעשה ולא תעשה דנדר מהאי טעמא. ועל כרחך דקושיית רשב"א קאי רק משופר וסוכה שאין שווים בכל, אם כן אתי שפיר תירוצו דאין עשה שאינו שוה בכל דוחה ללא תעשה ועשה דנדר ונזיר השוה בכל אף על גב דישנו בשאלה, והתם ביבמות דף ה' [ע"א] מסיק דתגלחת מצורע מצות עשה השוה בכל הוא דוחה ללא תעשה ועשה דנזיר שישנו בשאלה. אלו דברי מעלתו, ודברי פי חכם חן.

ולעניות דעתי ודאי קושיית רשב"א במקומה עומדת מנודר ממצה דשוה בכל, הוה ליה למימר דוחה ללא תעשה ועשה דנדר שישנו בשאלה. ומה שכתב מעלתו דמצה שישנו נמי לפני הדיבור שפיר ילפינן ליה מפסח דדחי שבת שהוא עשה ולא תעשה, אשתמיטתיה למעלתו דש"ס ביבמות דף ה' ע"ב פריך ועוד מה לפסח שכן כרת וכו', אמנם בחידושי הרשב"א במסכת נדרים דף י"ז בהדיא נקט קושייתו ממצות סוכה, ובוה נכונים דברי פאר רום מעלתו ליישב תירוץ הרשב"א. ולשון הרשב"א בחידושי ריש יבמות [ב, א] נודרת הנאה מיבמה וכו' אינה עולה ליבום דקיימא עליה בלאו ועשה וכו', גם בזה הקושיא במקומה עומדת עשה יבמה (הא עשה יבמה) יבוא עליה גם היבמה מצווה מדמתייבמת חייבי לאוין מדאורייתא משום עשה דוחה לא תעשה, ועיין בתוספות ישנים בכתובות דף מ' [ע"א ד"ה אי אמרה], וכמו שהוכחתי לעיל בתשובה [או"ח] סי' [מו] בארוכה, ואם כן לדחי עשה דיבום השוה בכל ללא תעשה ועשה דנדר שישנו בשאלה, ועולה ליבום מן התורה. באופן שתמיהת האחרונים הנ"ל יש לה מקום על מצה ויבום כנ"ל.

ובספר החינוך פרשת יתרו סי' ל' [ד"ה ואם תשאל] בהדיא נקט הרא"ה קושייתיה וזה לשונו, ואם תשאל, מי שנדר שלא לאכול דבר שהוא מצווה עליו לאוכלו איך לא יאכלנו, שהרי אותו דבר מצוה הוא עליה בעשה ויבוא עשה וידחה לא תעשה דלא יחל וכו', תשובתך שהנדר עשה ולא יאכל וכו'. והמשנה למלך

5. בספר פרשת דרכים דפוס ונציה תק"ג איתא סי' לב, אולם בספר דרך מצוותיך המודפס בספרי הרמב"ם איתא סי' ל.

רס. 1. אין מעלה בזה שהמילה דוחה אותה, כפי שרבנו מפרש לקמן בסמוך -

ומה שכתב מר מעלת כבוד תורתו לפי טעם באר הגולה⁵ ביום טוב שחל בשבת הוה ליה למיסמך⁶ כיון שהן ימי דין, פשיטא לי דביום שבת אהני דכוותיה שלא לדון בו גם ביום טוב, שהרי גם יורדי גיהנם שובתים בו כנ"ל⁷.

[ב] ותמה פאר רום מעלתו על הלבוש [סי' תקפד סע' ג] ופרי מגדים [שם א"א ס"ק ז] שכתבו משום [ד]מילה עשה דכרת הוא דחי לעשה ולא תעשה דיום טוב⁸, ותמה כבוד תורתו מילה שלא בזמנה תוכיח, וגם מבואר בצריכותא דש"ס שבת קל"ג [ע"א] דלית ביה כרת. יפה תירץ מעלתו בעצמו תמיהתו, דהא תליא באמוראי אי ילפינן מקרא דמילה שלא בזמנה לא דחי יום טוב. וגם יש לומר לעניות דעתי, כיון דהאי טעמא אין עשה דוחה ללא תעשה ועשה משום מאי אולמא האי עשה וכו' כמו שכתבו תוספות יבמות ריש דף ו' [ע"א סוד"ה טעמא] ובחולין דף קמ"א [ע"א ד"ה לא צריכא], וכיון דמילה צד כרת אית ביה (ו)חמור משאר מצוות עשה כמו שכתב הטור יורה דעה ריש סי' ר"ס תו ליכא למימר מאי אולמא וכו', עיין פסחים נ"ט ע"א, ואתי שפיר דברי הפרי מגדים.

ובאמת לולי דברי הפרי מגדים יש לומר, כוונת הלבוש דדחיית מצות עשה דמילה לעשה ולא תעשה דיום טוב אינו מעליותא כל כך, דפשיטא דדחי ליה גם בחול לעשה ולא תעשה דצדעת, ומשום דנכרתו עליה שלוש עשרה בריתות, כמו שכתבו תוספות במסכת שבת סוף דף קל"ב [ע"ב ד"ה האי עשה]. והא ודאי קשיא על הפרי מגדים, אמאי לא תירצו התוספות שם נמי מהאי טעמא ידידה משום דמילה צד כרת אית ביה, וצ"ע.

והנה הבית יוסף ביורה דעה ריש סי' ר"ס כתב וזה לשונו, ומה שכתב וגדולה היא משאר מצות עשה שיש בה צד כרת וגם נכרתו עליה שלוש עשרה בריתות, כלומר אף על פי שפסח מצות עשה שחייבים עליה כרת מכל מקום לא נכרתו עליה שלוש עשרה בריתות כמו שנכרתו על המילה וכו'. עד כאן לשונו. אבל הב"ח [אות א ד"ה ומ"ש] פירש וזה לשונו, שיש בו צד כרת, על הכן עצמו, מה שאין כן שאר מצות עשה דלית בהו אפילו צד כרת, ואף על גב דמצות עשה דקרבן פסח אית ביה כרת, מזה לא קמייירי, דלא קאמר אלא במצוות עשה שנוהגים בזמן הזה. עד כאן לשונו. ונפקא מינה טובא

בדברים [סעיף י, יא(א) מהד' מכון ירושלים] טעמים נוספים לנתינת הערלה בעפר. ועי' בשו"ת שואל ומשיב מהדורה רביעית ח"ב סי' קנה שאומרים יום ליבשה גם ביו"כ שחל בשבת. ועי' בספר המנהגים טירנא ראש השנה ד"ה ואם יש מילה שאומרים יום ליבשה בר"ה וביו"ט רק אם חלו בשבת, ובהגהות המנהגים שם אות כק, ובספר המנהגים טירנא יום כיפור ד"ה שחרית שספק אם אומרים יום ליבשה ביו"כ שחל בשבת. 4. לא מצאנו.

לדינא בזמן דאיכא פסח איזה מהם להקדים, דלהבית יוסף מילה קודמת דגדולה יותר מצוותה, ולהב"ח פסח קודם. ואין להקשות הא על כרחך לכולי עלמא מילה קודם דמילת זכריו הא מעכבתו מפסחו, מכל מקום נפקא מינה אם אין אביו כאן ועל הבית דין למולו.

ולעניות דעתי דברי הבית יוסף תמוהים מצריכותא דש"ס שבת קל"ג הנ"ל על מכשירי פסח ומילה מוכח דשקולים הם כרת דפסח ושלש עשרה בריתות דמילה, ולהבית יוסף דמילה חמורה גם מפסח משום דאית בה בתרתי גם צד כרת וגם שלוש עשרה בריתות הדרא קושיא לדוכתה גבי פסח למה לי הלכה כר' עקיבא. וצ"ע.

גם פירוש רש"י במסכת ברכות סוף דף י"ט [ע"ב ד"ה אמרת] ותוספות ריש דף כ' שם [ד"ה אמרת] דהיינו טעמא אמרת לא יטמא משום דלא אתי עשה דטומאת קרובים שאין בו כרת וידחה עשה שיש בו כרת כגון עושה פסח וגם מילה שייך בה כרת, עיין שם היטב, מבוארים דבריהם דלא כהבית יוסף, דלדידה מאי גם מילה וכו', הא מילה עדיפא טפי מפסח. עוד יותר תמוה לי לפירוש הבית יוסף, אם כן מנא לה להברייתא למילף מולאחותו גם שניהם ההולך לשחוט פסחו או למול בנו מטמא הוא למת מצוה, דילמא לא אתיא קרא לרבות אלא לעושה פסח בלבד דוקא, אבל הולך למול בנו שגדול יותר מפסח גם למת מצוה אינו מטמא. והטור ושו"ע יורה דעה ריש סי' שע"ד פסקו בפשיטות לשחוט פסחו ולמול בנו נמי נדחים מפני מת מצוה. וצ"ע.

ועל רש"י ותוספות דברכות שם אין לתמוה דהוה להו לומר במילה האי טעמא דגמרא שבת קל"ג דנכרתו עליה שלוש עשרה בריתות, דיש לומר נגד צריכותא דפסח שיש בו כרת ממש צריך לומר מעלת מילה בשלוש עשרה בריתות, אבל התם נגד מצות עשה דטומאת קרובים שאין בה צד כרת סגי להו בהאי טעמא לחוד דמילה שייך ביה כרת מיהת, ודומיא דפסח שהקדימו לפרש מהאי טעמא דכרת. אבל מיהת מוכח דשווים הם פסח ומילה כנ"ל.

[ג] **וכוונת** המגן אברהם סי' תרכ"א ס"ק ג' ליתן קצת לשתות להנימול שלא יהיה גנאי להכוס, נראה לי מכפל לשונו של מגן אברהם לשתות מהכוס וכו' גנאי להכוס וכו', ר"ל נהי

5. כנראה כוונתו שיש לסמוך גאולה לתפילה ולא לומר לפני תפילת עמידה את הפיוט 'יום ליבשה'. 6. ולפי זה ביו"ט שחל בשבת אומרים 'יום ליבשה' לפני עמידה כאשר מלים תינוק. 7. הלבוש כתב שנהגו לומר יום ליבשה דוקא ביו"ט שחל בשבת, שכן בפיוט אומרים שירה ושבח על מעלות המילה שדוחה אפילו שבת, ויו"ט אין צריך לזה, דמה מעליותא היא שדוחה המילה את יו"ט, שאין איסור מלאכתו אלא בלאו, ועשה דמילה איסור כרת היא

שמחתי על הבשורה טובה שבשרני כי זיכהו ד' בבן זכר, יזכהו ד' להכניסו בבריתו של אברהם אבינו עליו השלום ולגדלו ולחכמו לתורה ולחופה ולמעשים טובים אמן.

ועל דבר שאלתו, כיון שלא מל אבי הבן עוד מעולם, אם מותר לקיים המצות עשה שעל האב למול את בנו גם בשבת בפעם ראשונה.

הנה כל הערותיו אשר פקפק מעלתו על המרדכי [חולין רמז תרנח] והשו"ע [יו"ד סי' רסו סע' ז] בדין זה, יפה הרגיש. וכבר קדמוהו רבנן בתשובת חוות יאיר סי' קנ"ח השואל והמשיב יעויין שם בארוכה, וגם בתשובת חכם צבי סי' ס"ט, ונראה שלא ראה החכם צבי לפי שעה מה שכתב בתשובת תרומת הדשן סוף סי' רס"ה. מיהת מוסכם כפסק השו"ע ביורה דעה סי' רס"ו [שם] ובאורח חיים סי' של"א [סע' י] ומינה אין לזוז, והארכתי בתשובה אחת בזה [סי' רנג] אין עת האספ פה, ואי"ה בעתיד עוד חזון למועד¹.

ישמח מעלתו בברכת ד' וחלקו, כי חדות ד' היא מעוזו.

נאום אוהבו הנאמן השש ושמה בשמחתו והצלחתו, הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רסב

[כשיום שלושים ואחד חל בשבת, האם יפדה הבן במוצאי שבת או ביום ראשון]

מאלוקי המערכה, ישא ברכה, ומזל טוב והצלחה, ברבייה והמשכה, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרבני המופלג, חריף ובקי, צדיק ונקי, קדושת שם תפארתו מו"ה אהרן משה טויסקא נ"י, אבן יקרה מתושבי גאיי יע"א.

מכתבו הנחמד על בי דואר קיבלתי, וראיתי שאלתו שאלת חכם חצי תשובה.

אשר נסתפק מעלתו על זמן הפדיון בנו יחיה, שנוולד ביום חמישי, ויהיה יום שלושים ואחד ביום שבת קודש, אם יעשה הפדיון בליל מוצאי שבת קודש או ביום ראשון אי"ה.

רסא. 1. וע"ע בספר ארחות שבת ספינקא על הלכות שבת סי' שלא סע' י שדן במקרים השונים שבהם רוצים לקיים מילה או חלקה בשבת ע"י מי שלא מל עדיין, ומביא גם את דעת רבנו לגבי איסור מילה בשבת גם לאבי הבן שעליו עיקר המצוה אם עדיין לא מל לפחות פעם אחת בחול.

דברכה לבטלה לא הוי, אבל בטעימה לפי התינוק על ידי אצבע המוהל בלבד כל שאינו שותה מהכוס עצמו איכא גנאי להכוס, וגם כיון דטעימה ראשונה אינה לשתייה אלא מנהגא לסימנא טבא חמרא וחייא כשאומרים בדמיון חיי, עדיין גנאי להכוס, דנראה הברכה שלא לצורך שתייה היה, לכן בעי שישתה עוד קצת מהכוס. עוד נראה לי כוונת מגן אברהם, כיון דבכל השנה נהגינן כשו"ת הר"ן [סי' נב] שלא לסמוך אטעימת התינוק ביין שבאצבע, אם נסמוך על זה ביום הכיפורים הוה ליה גנאי להכוס בעיני הרואים על כל פנים, ומסברא דנפשיה כתב כן מגן אברהם, כמו שכתב ונראה לי וכו', ולא הוכיח כן מהג"ה שציין עליו כנ"ל.

[ד] ומה שכתב האליהו רבה סי' תרכ"א [אות ד] וזה לשונו, כתב קיצור של"ה אסור לעשות מציצה ביום הכיפורים ביין או שום משקה רק ימצוץ בפה בלא שום משקה. עד כאן לשונו. ונראה לי המציצה ביין אינה מצוה, ולא בשום משקה, אלא על פי הסוד הוא כן, והוה ליה רשות, וחיישינן שמא יבלע משהו מיד גם קודם שימצוץ, וחצי שיעור אסור מן התורה גם בלא מתכוון, דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה. אבל בשאר הצומות לא חיישינן לזה בהדחת פיו, סי' תקס"ז סעיף ג', משום ספק דרבנן להקל. ועיין תשובת חכם צבי סי' קכ"א. וגם בנגיעה באוכלין ומשקין ביום הכיפורים מפקפק מגן אברהם בסי' תרי"ב ס"ק ו' משום לך לך אמרינן וכו', אבל ליתן לתוך פיו מודה גם תרומת הדשן [סי' קמז] כנ"ל. ועיין תשובת ריב"ש סי' רפ"ז.

יחתמהו ד' לחיים טובים ארוכים ומתוקים ביום הכיפורים הבא עלינו לטובה, כנפשו היפה ונפש אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רסא

[אבי הבן הרוצה למול את בנו בשבת והיא הפעם הראשונה שמל]

שמחה וששון ומזל טוב לרב כהן צדק, הלא הוא תלמידי חביבי עד לאחת, הרב מו"ה משה לייב כ"ץ נ"י בקהילת ניקאלסבורג.

ופשיטא שדוחה אותו. 8. והביא דבריו בשו"ת מלמד להועיל ח"א סי' סב. 9. ע"י פסקי תשובות סי' תקנט הע' 46 שדן בדעת הפוסקים לגבי מציצה עם משקה בת"ב ובשאר תעניות ובדברי רבנו.

הנה בשו"ע יורה דעה סי' ש"ה סעיף י"א זה לשונו, חל יום שלושים ואחד בשבת וכו' ימתין עד יום ראשון. וכתב עליו הגאון מו"ה אליה ווילנא זצ"ל וזה לשונו, כמו במילה. עד כאן לשונו. ונראה לי כוונתו עד יום ראשון דייקא, ביום ולא בליל מוצאי שבת קודש, וכמו במילה¹. אבל קשה, הא ודאי התם במילה קרא כתיב ביום ממעטינן לילה, ביבמות ע"ב [ע"א-ע"ב] ובמגילה כ' [ע"א] ותוספות סוכה ל' [ע"א ד"ה כי יקריב] ובשו"ע יורה דעה סי' רס"ב [סע' א], אבל בפדיון חודש כתיב [במדבר יח, טז]. והרי לדעת הב"ח [סי' שה אות יד] והש"ך [שם ס"ק יט] מיד ככלות כ"ט י"ב תשצ"ג זמנו הוא לפדות, לדידהו ודאי אפילו בלילה הוא. וגם לדעת המגן אברהם סי' של"ט [ס"ק ח] והחכם צבי בתשובה סי' קי"ד דפליגי וסבירא להו דבעינן חודש ימים שלושים יום דוקא, ולעניות דעתי נראה ראייה לדבריהם מלשון המכילתא הובא ברש"י פרשת בהעלותך בפסוק עד חודש ימים [במדבר יא, כ], שלושים יום וכו', יעויין שם, וכן הוא לשון הגמרא בנזיר דף ה' ע"א, ואימא שלושים יום כדכתיב עד חודש ימים וכו', וכן משמע במסכת נזיר דף ו' ע"ב, לר' יונתן ימים שצריכים למלאות הוי אומר שלושים, כלומר חודש² וכו', והוא הדין נמי ופדיו מן חודש תפדה שלושים יום משמע חודש, וכהמגן אברהם [ו] סייעתיה הנ"ל, מכל מקום גם לדידהו נראה לומר מיד תחילת ליל שלושים ואחד חייב לפדות ושהיה מצוה לא משהינן דחביבה מצוה בשעתה, כלשון הטור והשו"ע סעיף י"א הנ"ל ואחר שלושים יום יפדנו מיד שלא ישהא המצוה.

ויותר מזה כתב ה"ר יחיאל אחי ר' יעקב בעל הטורים בספר תניא רבנא של³ סי' צ"ח וזה לשונו, מאימתי חייב בפדיון הבן, מיום שלושים ולמעלה, שנאמר ופדיו מן חודש תפדה וכו', ומכאן ואילך כל יום ויום עובר עליו בעשה דתפדה. עד כאן לשונו. ונראה לי ראייה מסוגיא ש"ס בכורות נ"א [ע"ב], ילפינן גזירה שווה פדיון בן ערך ערך מערכין או (ראיה ראייה) [ריקם ריקם] מעולת ראייה, ואחריות והיינו נתינה⁵. ועיין טורי אבן

בראש השנה דף ד' [ע"א ד"ה ומעשרות] כתב בפשוט דפדיון הבן ליכא בל תאחר, עיין שם, והיינו כתרומת הדשן⁶. ולי צ"ע. ועיין עוד בתרומת הדשן סוף סי' רס"ט, ועיין בלשון התוספות בבא בתרא דף ה' ע"ב ד"ה כי היכי וכו', טרדה דמצוה שצריך ליתן מיד דזריזין מקדימין. וראיתי למהרא"י בפסקים סימן רל"ג שכתב וזה לשונו, הוכחתי מפירושו רש"י פרק קמא דביצה [י"ב ע"ב ד"ה מתנות] שמתנות כהאי גוונא שהן חולין גמורין אין קפידא בשהייתן. וכן משנה שלימה בערכין⁷ דאם משהא אינו עובר, אלא דאין להחמיץ שום מצוה, והיכא שמשעה כדי לקיימו מן המובחר שפיר דמי⁸ וכו'. עד כאן לשונו. ולעניות דעתי צ"ע ראייה זו מרש"י ביצה, במתנות חולין כגון זרוע ולחיים וכו' שאני דליכא בהו בל תאחר שאין זמן קבוע, אבל פדיון בן דזמנו קבוע עובר בכל יום ויום בעשה דתפדה כמו שכתב בספר התניא הנ"ל. ומפורש כן בש"ס סוף פרק קמא דבכורות ריש דף י"ג, רב ששת אמר לומר שאינו עובר עליו, פירש רש"י עד שלושים אבל מכאן ואילך עובר, עיין שם⁹. ומשנה שלמה בערכין דאם משהא דאינו עובר דמייתי מהרא"י כנ"ל, בעניותי לא ידעתי מקומו איה. וצ"ע ג¹⁰.

ולפי זה נראה ודאי דחייב לפדותו בליל מוצאי שבת קודש מיד ולא להמתין עד אור היום, וכן עשינו מעשה כבר פעמים. איברא נראה לי, כיון דבפדיון פרסומי ניסא הוא נמי כי הציל הקדוש ברוך הוא את בכורי ישראל, אם כן פרסומי ניסא עדיף טפי ביום, ואם על מנת כן משהה הפדיון עד אור היום יום שלושים ושתיים לפרסום ניסא, כהאי גוונא הוא משהא כדי לקיימה מן המובחר, שפיר דמי, כמו שכתב מהרא"י הנ"ל¹¹. דוגמא לדבר סברת הר"י בתוספות פסחים כ"ט ע"ב [ד"ה רב אשי] משהא חמץ על מנת לבערו אין עובר עליו. אבל מכל מקום הא עדיפא לעשותו בלילה, כמשמעות לשון הרא"ש [בכורות הל' פדיון הבן סי' א] והטור והשו"ע והלבוש [סי' שה] יפדנו מיד ולא יאחר המצוה דנפקא לן מקרא ושמתם את המצות שלא תחמיצנה

שבוערין ועולת ראייה איכא בל תאחר, גם בפדיון הבן כף. 6. עי' להלן.
7. צ"ע, ראה לקמן. 8. בספר חסידים (סי' תתעח) כתב שאין להשהות המצוה כדי לעשותה מן המובחר. וע"ע בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ג יו"ד סי' ר) בענין עשיית מצוה מן המובחר לעומת זריזין מקדימין. 9. עי' בשו"ת יביע אומר ח"ו יו"ד סי' כה אות ב שדן באריכות בראיה זו. 10. ע"ע בעניין בל תאחר בפדיון הבן בשו"ת יביע אומר הנזכר בהע' הקודמת ובח"א או"ח סי' כז אות ד-ה, שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' קמב ד"ה ומצאתי ובשו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' קעד-קעה. [וע"ע בהערות להל' בכורות למהר"ט אלגאזי (מהר" ירושלים תשנ"ג) פרק א אות יד [ג] עמ' עב (הוא דף ט, א בדפי הרי"ף) הע' 296 שהאריך בדעת הפוסקים בעניין אם מבטל עשה בדחיית הפדיון]. 11. ואמנם רבינו נקט שיש בל תאחר בפדיון הבן, ודלא כמהרא"י, ואעפ"כ סבר שאפשר לאחר לצורך פרסומי

רסב. 1. בשו"ת דברי שלום (מזרחי) יו"ד סי' קלו שתמה על הבנת רבינו בדברי הגר"א, ופירש את דברי הגר"א בדרך אחרת. וראה בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' מג שהשואל שם פירש כוונת הגר"א כרבנו. 2. כלומר חודש אינו מלשון הגמרא. 3. יחוס הספר לר' יחיאל בן הרא"ש מקורו בשער הספר (דפוס סדילקאב תקצ"ו), אך מחברו הוא קרוב לוודאי ר' יחיאל ב"ר יקותיאל ב"ר בנימין הרופא מן הענווים מאיטליה, מחבר ספר 'מעלות המדות' (עיין בשו"ת יבי"א ח"א או"ח סי' כה אות ו, ושו"ת עטרת פז ח"א כרך ב יו"ד סי' י ד"ה ובאמת). וע"ע שו"ת מחזה אברהם או"ח סי' קכו ד"ה אמנם. 4. בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' מג דייק מלשון התניא רבנא שבעושה המצוה באותו יום אלא שמשעה מלילה ליום אינו עובר בבל תאחר, אך רבנו לקמן בסי' רסז (ד"ה ולא מיבעיא) דחה דקדוק זה, עיי"ש. 5. הלשון משובשת, ונדצ"ל 'לענין אחריות ולענין נתינה' כשמת אחר שלושים יום. וכוונת רבנו להוכיח שכמו

משבאה לידך כנ"ל. וזה לשון התוספות בבא בתרא ה' ע"ב ד"ה כי היכי וכו', שצריך מיד ליתן דוריון מקדימין.

ובמצרים המנהג לעשות כל הסעודות מצוה בלילה דוקא והכי נמי הפדיון, כמו שכתב בתשובת גינת ורדים גן המלך¹² [חלק יו"ד כלל ו סי' י], ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' קפ"ז מסיק גם כן הכא לעשות הפדיון בלילה וגם הסעודה¹³. ועיין מגן אברהם סי' תקס"ח ס"ק י'.

והנני חותם בברכה מרובה כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רסג

[פדה בנו בפחות מחמישה סלעים, האם יכול להשלימו אח"כ]

רב ברכות, ושובע שמחות, לכבוד אהובי ידיד נפשי הרב המופלג זית שופכני וביישני' החרוץ משדר עמקים בחכמה ובתבונה ובדעת, כבוד מו"ה שמעון נאדיש נ"י, וכעת הרב הגאון הראב"ד דק"ק טירנוי.

יקרתו מיום ז"ך סיון הגיעני בזמנו, ולא פניתו לשום עיוני על דברי קודשו עד היום.

וראיתי ראשון תחילה בא בשאלת חכם חצי תשובה או רובה, והוא במי שחיסר משיעור חמישה סלעים מעות לפדיון בנו דוודאי אינו פדוי, אם יכול האב להשלים אחר כך עד כשיעור, או אם צריך לפדות מחדש בחמישה סלעים שלמים אם כבר נתעכלו מעות הראשונים. ואם תמצי לומר לא מהני השלמה כהאי גוונא למאי דקיימא לן כשמואל בבכורות דף מ"ט ע"ב] בפודה תוך שלושים על לאחר שלושים ונתעכלו המעות, נסתפק מעלתו שנית אם חייב הכהן להחזיר מעות הראשונים שניתנו לו בטעות, ר"ל על דעת שדי היה הסך שהוא כדי שיעור הפדיון לפי שלא ידעו החשבון כמה מעות צריך למשקל חמישה סלעים כסף. ומעלתו שיכל ידיו ומראה פנים לכל צד, ונפשו היפה בשאלתו לחוות דעתי בזה.

לעניות דעתי נראה פשוט דיכול להשלים החיסרון עד לכשיעור. ולא דוקא לאותו כהן ראשון, אלא אפילו לכהן אחר, וכמו שכתב המחבר ביורה דעה סי' ש"ה סעיף ז', נתן חמישה סלעים אפילו לעשרה כהנים בזה אחר זה בנו פדוי, והוא מתוספתא [בכורות פ"ו ה"ד] הובאה בגמרא בבכורות נ"א ע"ב. ומשמעות לשון התוספות בבכורות מ"ח ריש ע"ב [ד"ה דרבי מאיר] הוא דגם לכתחילה יכול לעשות כן. ומסתמא לישנא בזה אחר זה אפילו לימים הרבה משמע, ואין צריך לשאול לכהנים ראשונים אם אכלו חלקם. וגם אם תמצי לומר בזה אחר זה משמע בשעה אחת, הא לא אשתמיט להפוסקים לומר ולהתנות תנאי הא דבזה אחר זה יצא דוקא עודם כולם בעיניהו ביד כהנים הראשונים בשעת נתינה לכהן האחרון תשלום החמישה סלעים אבל אם אכלו ראשון ראשון לא יצא, אלא על כרחך דיצא אפילו נתעכלו מעות ראשונים. ומוכח נמי כן מדלא פריך הש"ס על שמואל בבכורות מ"ט ע"ב מהאי תוספתא בזה אחר זה ולשני התם נמי בדאיתנהו למעות בעיניהו אצל כולם, וכדפריך ומשני (הכא) [הכי] משתי מתניתין שם, אלא על כרחך בהא גם שמואל מודה אפילו נתעכלו ראשונים מהני כנ"ל. והיינו טעמא דכהאי גוונא שפיר דומה לקידושין משום דבידו לקדש, והכא נמי בידו לפדות מיד, דהרי בקידושין ריש דף מ"ז ע"א [קיימא לן אמר לה באלו אפילו אוכלת ראשונה ראשונה נמי מקודשת. יעויין שם.

הן אמת דהבית שמואל באבן העזר סי' ל"א ס"ק י"ד פסק בשם השלטי גיבורים [קידושין יט, ב בדפי הרי"ף, לשון ריא"ז] גם באלו אם אכלה קודם הנתינה אינו מצטרף, והוא תמוה טובא, דהא לא אשכחן מאן דפליג על מימרא דרבא בקידושין דף מ"ז ע"א [דבאלו מקודשת, ואדרבה תנינא כוותיה. ועיין מקנה בקונטרס אחרון [שם] ושאר אחרונים שעמדו עליו בזה³.

ואני בעוניי (וי"ל) [נראה לי] לתרץ, דיש לתמוה למאי דיהיב שמואל בבכורות מ"ט טעמא הא [ד] מקודשת לאחר שלושים יום ונתאכלו דמקודשת משום דבידו לקדשה מעכשיו משא"כ בפדיון כהאי גוונא, אם כן גם באמת באלו ואוכלת ראשון ראשון למה מצטרפים כולן לשוה פרוטה, נהי דמאי לאחר שלושים יום ונתאכלו ביה דבשניהם נגמר הדיבור כבר כמו שכתבו תוספות בקידושין דף מ"ז ע"א בד"ה ואפילו בקמייתא, מכל מקום הרי

בסופו. ועי' לקמן חלק אה"ע סי' קמא. ועי' בספר אורחות חיים ספינקא ה' שבת סי' שלט אות ח.

רסג. 1. ע"פ פאה פ"ז מ"א. 2. עי' שו"ת זכרון יהודה מונק חא"ח סי' י ד"ה והנה, שהקשה על רבינו מדברי המהרי"ט אלגאזי ה' בכורות פ"ח סוף אות פא שלכתחילה צריך לתת בבת אחת. 3. ובעצי ארזים ס"ק כא פירש אחרת את דברי השל"ג.

ניסא ואז אינו עובר על בל תאחר. 12. 'גן המלך' הוא קונטרס המצורף לשו"ת גינת ורדים, אך הציטוט כאן הוא מגוף הספר. 13. וכ"כ בשו"ת יבי"א ח"ה יו"ד סי' כה (ובאותו ב שם כתב שמעשה רב, שהרי כתב רבינו לעיל 'וכן עשינו מעשה כבר פעמים'. וציין לזאת שוב בח"י יו"ד סי' מח), ובח"ט יו"ד סי' טו אות ב. וע"ע רש"ש מנחות סו, א, ושו"ת דברי סופרים (זוסמן) סי' קמ ד"ה אמנם, ושו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' שא, ושו"ת שרגא המאיר ח"ב סי' ב

רבי עקיבא [בכורות מט, א] מת ביום שלשים אם נתן לא יטול, ופירשו תוספות בכורות דף מ"ח ע"ב בד"ה ואם וכו' אין מוציאין מידו], וכבר נגמר הדיבור והפדיון חל מיד, גם שמואל מודה בכהאי גוונא דדמי ממש לקידושין ומצטרפת ההשלמה אפילו לזמן מרובה. אף על גב דגבי קידושין בעי דוקא אמר באלו אי נמי בזו ובזו ולאלתר, ועיין בדרכי משה באבן העזר סי' ל"א [אות ה] ובית שמואל ס"ק י"ג, בפדיון גם אחר זמן מרובה מצטרף כיון דמעוץ אין חוזרים כנ"ל.

ועוד מוכח כן, דהא בסלקא דעתך בבכורות דף מ"ח ע"ב איכא תנא דסבירא ליה חמש ואפילו חצי חמש, אם כן גם למסקנא דלכולי עלמא חמש ולא חצי חמש, אחר שנתן כל חמש אפילו נתנו לחצאין ונתעכלו ביני וביני ודאי פשיטא דמצטרפי, רק שיאמר בכל פעם שמשלים גם זה לפדיון בנו. וכן משמע מדברי תוספות דף מ"ח [ע"ב ד"ה דרבי מאיר] וכו' וזה לשונו, ולא דמי לחמישה חצאי בקר וכו', אבל הכא מצות חמש סלעים רחמנא רמי עליה ולא מקיימא בפחות מחמש, אף על פי שיכול לשלם לעשרה כהנים בזה אחר זה, לא דמי להכא דלא משתעבד אלא בחצי חמש. עד כאן לשונם. ועל כרחך כוונתם דאפילו נתעכלו הראשונים מצטרפי, לכן הוצרכו לחלק כנ"ל, אבל אי איתנהו בעינייהו הרי באמת מקיימא בחמש שלמים ואין מקום וטעם לחלק כלל בין הא דחמש ולא חצי חמש להווא דיכול לשלם לעשרה כהנים.

הלא כה דברי דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רסד

[א. פנויה שזינתה וילדה בכור האם חייב הבועל לפדותו. ב. האם אשה וכהן נעשים שליח בפדיון הבן. ג. תשובת מהר"ם בנעט בנושא פדיון של ילד מזנות. ד. הערה על רש"י קידושין עד, א. ה. הערה על תוספות חולין פא, א]

רב ברכות לראש צדיק מושל ביראת אלקים, הלא הוא איש חי רב פעלים מקבציאל, אהובי ידיד נפשי הרב המאור הגדול המופלג לוחם מלחמת ה' יומם וליל, כבוד שם תפארתו מו"ה פייבל פלוט נ"י אב"ד קהילת שוראן.

רסד. 1. מתלמידיו החשובים של החת"ס, מחבר הספר 'ליקוטי חבר בן חיים'. נפטר כ"ז כסלו תרנ"ה. בסוף החלק השלישי של ספרו מצויות, בין השאר, הערות שכתב על שו"ת רבנו. השאלה והתשובה נדפסה בספרו ח"ה דף קא.

לאו בידו לקדשה בתמרה אחת או שתיים מהם שהם פחות משה פרוטה. [ו]צ"ע לכאורה. ועל כרחך צריך לומר, הא שמעתא דרבא בקידושין מ"ז הנ"ל אתיא אליביה דרב בבכורות מ"ט, דגם בפודה תוך שלשים סבירא ליה דמהני כמו בקידושין לאחר שלשים יום ונתאכלו אף על גב דאין בידו לפדותו, ולכן גם אמר לה באלו ואוכלת ראשון ראשון מצטרפות כולן לשוה פרוטה אף על גב שאין בידו לקדשה כנ"ל. ואם כן, כיון דבהדיא פסק הש"ס הלכתא בבכורות אף על גב דבכל מקום הלכה כרב באיסורי בהא הלכה כשמואל, ממילא ליתא לדרבא, ואתי שפיר פסקו דשלטי גיבורים הנ"ל שפסק דלא כרבא כנ"ל. ונכון הוא. ועיין תשובת יד אליהו סי' ק' הניח גם כן בתימה דעת הרי"א הנ"ל, ולפי מה שכתבתי לא קשה מדי.

אמנם תוספות בקידושין דף מ"ו ע"ב סוף ד"ה [ושמע מינה] כתבו דרב ושמואל התם דלא מתרצים כר' אמי דהיתה אוכלת וכו' אסיפא קאי, משום דסבירא להו אפילו אמר בזו ובזו והיתה אוכלת ראשונה כולן מצטרפות לשוה פרוטה, כמו לר' אמי ורבא באמר באלו, עיין שם היטב. ואם כן לדידהו קשיא שמואל אדשמואל כנ"ל, וצ"ע. וצריך לומר, דוקא בלאחר שלשים יום שיכול לקדשה אחר תוך השלושים יום ואם חוזרים בו הוא או היא המעוץ חוזרים, אם כן גם בלא חזרו בהם ונתאכלו ליכא למימר מדידה קאכלה, ומשא"כ גבי פדיון, אבל אמר בזו ובזו, אי נמי אמר באלו, כיון דנגמר הדיבור ומקדשה מעכשיו חלו הקידושין אפילו אוכלת קמא קמא, דמדידה קאכלה, אף על גב שאין בידו לקדשה באחת מהנה שהיא פחות משה פרוטה, מכל מקום כיון דאילו חוזר (בה) [בו] המעוץ מתנה דאפילו בנגזל פחות משה פרוטה לא ניתן להשבה, [הוספת המחבר: ור' אמי נמי דוקא בקמייתא שוה פרוטה קאמר התם דבעלמא מעוץ חוזרים לכן אינה מקודשת בה כנ"ל, אבל קמייתא פחות משה פרוטה פשיטא דלכולי עלמא אין מעוץ חוזרין אילו הדר ביה, אלא דעם כל זה אינו מצטרף סבירא ליה אם אוכלת ראשונה], ומכל שכן כיון דיהבה בתורת קידושין אין מעוץ חוזרין, ולא צריך לטעמא דשמואל משום בידו לקדשה, דמכל מקום בכהאי גוונא ידידה קאכלה ומצטרפות, וכפירוש רש"י בקידושין דף מ"ז בד"ה אבל באלו וכו'.

ואם כן ממילא מינה שמעינן גבי פדיון נמי בכהאי גוונא אחר שלשים שבא לפדות, אף על גב שאין בידו לפדותו בפחות מחמש סלעים מכל מקום מהני כמו בקידושין כהאי גוונא, ומשום דאין המעוץ חוזרין גבי פדיון בכהאי גוונא לכולי עלמא שכבר זכה בו כהן [הוספת המחבר: וגדולה מזו קאמר

4. אך הרא"ש בכורות פ"ח סי' ה והרמב"ם הל' ביכורים פ"א ה"ח לא גרסו זאת ופסקו כרב, עי' בשו"ע יו"ד סי' שה סע' יג ובב"י שם. 5. ולכן מקודשת רק משום שבידו לקדשה מעכשיו.

ליה כרמב"ם, מכל מקום הרי העלה בתרומת הדשן סי' רל"ד בפסקים וכתבים מסוגיית הש"ס בחולין קל"ד [ע"ב]⁵ ובבכורות דף מ"ט [ע"ב] דפדיון הבן ממונא ואיסורא הוא, ובאיסורים לא יכול לומר קים לי, אדרבה הא ספק איסורא דאורייתא לחומרא, ובמצות עשה אפילו מדאורייתא נמי⁶ לדעת גדולי האחרונים⁷. אם כן חייב הוא לפדות⁸, וגם מהני הפדיון ממילא מסברא מתוך שנאמן וכו' הנ"ל.

ועוד, כבר חידשתי בתשובה אחת [לקמן סי' רסה ד"ה אמנם בלא זה] לומר, דוקא באיסור לאו הוא דסבירא להרמב"ם חיישינן דילמא אפקרה נפשה גם לאחרים, אבל באיסור עשה לא חיישינן גם לרמב"ם, והכי נמי בפדיון הבן מצות עשה הוא לא חיישינן כלל.

ועוד העליתי מאז [שם ד"ה אמנם על פי] בביאור פסקי הרמב"ם בזה שלא יסתרו את עצמם, דהא למולו ודאי נאמן עליו שהוא בנו דהא על כל אחד מישראל רמיא המצוה המול לכם וכו', אם כן לפדיון שזמנו אחר המילה ואחר שלושים יום מודה הרמב"ם והב"ח דנאמן לפדותו, שהרי יש לו חזקה שהוחזק לבנו במעשה המילה ובזמן משך כל שלושים יום, דהא גדולה חזקה וכו' [כתובות כד, ב].

[ב] וגם ביארתי כבר בתשובה אחת [שם אות ג] דאשה כשירה ונעשית שליח לפדיון הבן, חדא על פי מה שכתב תשובת חתם סופר [יו"ד] סי' רצ"ו טעם נכון אמיתי על כהנים דנעשים שליח לפדיון דאיתיה בדנפשיה ישראל הנפדה וכהן מקבל הפדיון, והוה ליה כמו איש ואשה לשליחות הגט, הכא נמי הרי הוא הוא שפודין עמו. יעויין שם. ומינה דהוא הדין אשה, לשיטת רש"י דמייתי רא"ש שלהי בכורות [הל' פדיון בכור סי' ד] וחד תירוץ בתוספות קידושין ח' ע"א [ד"ה רב כהנא] דבפדיון הבן ניתן גם לכהנת, אשה נמי איתא בדנפשה מקריא, על כל פנים אשה כהנת נעשית שליח לפדיון כמו כהן. ועוד מטעם אחר, דהרי נכרי בתרומה חשיב ליה הש"ס בגיטין כ"ג ע"ב ובקידושין דף מ"א [ע"ב] דאיתא בתורת תרומה הואיל ואי בעי תרם תרומתו תרומה, ולהכי איצטריך קרא גם אתם למעט אינו בן ברית אף על גב דאין עליו חיוב לתרום, הרי דכל שיש לו רשות לעשות כן אף שאינו חייב ביה

מכתב קודשו מיום רביעי שבוע העברה קיבלתי בערב יום אתמול, ואישתהי על בי דואר, חשתי להשיב על אתר כמבוקש פאר רום מעלתו נ"י.

[א] **על דבר נערה שנתפתה וילדה בכור,** ושניהם מודים שהוולד מיניה דהבועל ולא דיימא מעלמא, ומעלת כבוד תורתו אריה נעשה שואל² באחת ושתיים עלתה לו³. א. אם מחוייב לפדות את בנו, דהא יכול לומר קים לי כהרמב"ם [הל' איסור"ב פט"ו הי"ב] דחיישינן מדאפקרה נפשה לדידיה אפקרה נמי לאחרני. ב. אם מהני כלל פדיונו, אפילו אם תמצוי לומר פדיון הבן איתא נמי על ידי שליח היינו אם האב עשאו שליח, אבל בנידון דידן מאן שוויה שליח. וגם אין לומר אמו תפדה אותו, דמשמעות לשון הרמב"ם [הל' ביכורים פ"א ה"ב] והמחבר [יו"ד סי' שה סע' ב] אין האשה חייבת וכו' אבל אם היא רוצה יכולה לפדות משמע, זה אינו, דאפילו אי מצי האב למשווי שליח, אבל אשה דפדיון ליתא בדנפשה ודאי אינה נעשית שליח לזה⁴. אלו ספקותיו, ונפשו איוותה לדעת דעתי העניה, והנני לרצונו כיד ה' הטובה עלי.

נראה לי לעניות דעתי פשיטא מילתא דסגי ליה בפדיון הבועל המודה כנ"ל, אפילו לדעת הב"ח [אה"ע סי' קנו ד"ה וכתב עוד מי שזינה, אות טז מהד' מכון ירושלים] אליביה דהרמב"ם, הובא בבית שמואל סימן ד' ס"ק מ', דסבירא ליה [ד]בדאורייתא אמרינן כשם שזינתה עם זה כך זינתה עם אחר, כיון דלעניין חיוב (ה)ממון הפדיון מצות נתינה הוא לכהן ודאי הודאת הבועל כמאה עדים דמי לחייב את עצמו בדמים בממון הפדיון, תו אמרינן מתוך שנאמן לחייב את עצמו בממון הפדיון נאמן נמי לפטור את בנו בפדיון זה. וכן קיימא לן בגיטין נ"ד ע"ב ובשו"ע יורה דעה סי' רפ"א [סע' ה] בסופר שאומר עורות של ספר תורה לא עיבדתי לשמן [נאמן] לפסול ספר תורה מהאי טעמא.

ומה שכתב מעלתו דיכול לומר קים לי כרמב"ם וכו' תמוה, דכיון בנידון דידן שניהם מודים בדבר שהוולד ממנו אם כן לא יסתור דבריו הראשונים לומר קים לי כרמב"ם שמא לא מיניה. וגם אם תימצוי לומר דמודה רק על הבעילה לבד ולא על הוולד [ומעלתו הוא דלא דק בלישניה] ובטענה זו גופיה דקים

6. כוונתו שאף לשיטת הרמב"ם [הל' טומאת מת פ"ט הי"ב ועוד] שספק דאורייתא לחומרא רק מדרבנן, מ"מ במצות עשה מודה שספק לחומרא מדאורייתא. 7. לקמן בסי' רסה [ד"ה ועיין מהרי"ט] הביא כן בשם מהרי"ט אלגאזי ומהר"ם בנעט, והביא ראיה לדבריהם. אך הביא שם גם דברי הברוך טעם שכתב להיפך, שבמצות עשה אף החולקים על הרמב"ם מודים שספק לקולא מדאורייתא. 8. ראה בתשובת מהר"ם בנעט המובאת לקמן אות ג

2. ע"פ ב"ק קיז, א. ארי שאמרת נעשה שועל. 3. ע"פ יומא כב, ב. 4. כמבואר בקידושין מא, ב שעבד לא נעשה שליח לגירושין כי אינו בתורת גיטין וקידושין. 5. בגמרא שם מבואר שפדיון הבן הוי ממונא וספיקו לקולא [ראה רש"י ד"ה ראשית הגז]. ולקמן סי' רסה ד"ה שוב מצאתי הקשה רבינו שהסוגיות בחולין ובבכורות סותרות זו את זו, והביא שמצא בתה"ד שתי ריץ דהוי ממונא ואיסורא. אמנם התה"ד עצמו לא הזכיר כלל את הסוגיה בחולין.

מכל מקום מידי דשייך ביה הוי ומתעביד שליח לזה. וכן הוכיח במהרי"ט אלגאזי פרק ד' דבכורות דף ל"ו. אם כן הכא נמי מצות פדיון הבן בכור, אף על גב דכהנים ולויים ונשים פטורים ממצוה זו, אבל כהאי גוונא ודאי לכולי עלמא נשים סומכות רשות¹⁰ וליכא ביה איסור בל תוסיף, ואם פדאה אשה את בנה מהני פדיונה, אם כן מקרי שפיר שייכא בגווייה ונעשית שליח לפדיון.

[הוספת המחבר: ומאז תמהתי בריש סוגיא דערכין דף ד' ע"א, לשינויא דאביי כהנים איצטריכא ליה דכתיב ופדויו מבן חודש תפדה בערך סלקא דעתך אמינא הני כהנים דליתנהו בפדיון הבן וכו', ותמוה, והרי נשים יוכיחו דפטורים מפדיון וליתנהו כלל בפדיון ואיתנהו בערכין דבהו כתיבה הפרשה ערך זכר וערך נקבה. וצ"ע¹¹.]

באופן שבנידון דידן מוטל החיוב מצוה על הבעל לפדות את בנו בלי פקפוק, וגם אמו יכולה לפדותו בשליחות בועלה כנ"ל. ועיין תשובת רדב"ז חלק ג' תקכ"ו.

[ג] **והנה** אחר שהעליתי כן להלכה ולמעשה זה רבות בשנים, יזכני ד' יתברך והמציא לידי שו"ת אחד בכתב יד מאדוני מורי ורבי הוא רבן של כל בני הגולה הקדוש והטהור מהר"ר מרדכי בנעט זצוקלה"ה זיע"א, וזה לשונו¹². על דבר מי שזנה עם אחת והודה שממנו, אי מחוייב אבי הבן לפדותו. ידוע מחלוקות הפוסקים הרמב"ם והרא"ש באבן העזר סי' קנ"ו [סע' ט] אם פוטר הזרע את אשת אביו מיבום, הרמב"ם סבירא ליה דחיישינן כמו שזינתה עם זה כך זינתה עם אחר ורק בירושה יורש הוא, והרא"ש חולק עליו ממה נפשך כירושה דין יבום. ולעניות דעתי נראים לי דברי הרמב"ם, שהרי מבואר בש"ס פרק החולץ דף ל"ז ע"ב בספק ויבם, אמרינן ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי¹³, וכתבו שם התוספות ד"ה וממון וכו', אפילו רבנן דסומכוס מודו הכא דלא שייך כאן המוציא מחבירו עליו הראיה שאין זה מוחזק יותר מזה, והוי כמו הללו באין לירש וכו' דיחלוקו. וכאן שהוא מודה שבא עליה כן יש לומר הוא ודאי בא עליה ואחרים ספק, אין ספק מוציא מידי ודאי, אם כן יש לומר טענת דיורשים לדחות זה הבן מטעם ספק וודאי וכו', ואותו הסברא עצמו יש לומר שהוא בנו מטעם

ספק וודאי וכו'. משא"כ לענין יבום לא סמכינן אהאי טעמא לחודא דאין ספק מוציא מידי ודאי וכו', כמבואר בחולין דף י' [ע"א] דביש חזקה מוציא מידי ודאי על כל פנים לחומרא, כמו בשחט בסכין ונמצאת פגומה שאף על גב דבעצם ודאי פוגם אמרינן ספק עור פוגמת כיון שיש חזקה לבהמה, וכאן הרי יש לאשת אביו חזקה זקוקה ליבום. אבל בירושה אין זה מוחזק יותר מזה, רק מטעם אין ספק מוציא מידי ודאי, והרי גם על שהוא בנו יש לומר אין ספק מוציא וכו'. וזה ברור בעזרת ה' יתברך. ולפי זה להוציא ממון הפדיון, לא מיבעיא בדיימא מעלמא הוה ליה ספיקא דלישנא ביבמות ס"ט ע"ב, אלא אפילו בלא דיימא מעלמא מכל מקום הרי הרמב"ם לא סמך על זה רק בתרומה דרבנן ולא באיסור דאורייתא כמו שכתב הב"ח שם, ואפילו להרא"ש דוקא לאיסור אבל לענין ממון להוציא מיד המוחזק לכולי עלמא חיישינן שמא זינתה עם אחר גם כן, ומכל שכן בנידון דידן שדיימא מעלמא גם כן. ואין לומר כיון דספק מצוה הוא הרי נתחייב במצוה זו מספק, דזה אינו, דכל מצוה דאית בה נתינת ממון לא מחוייבים מספק, כמבואר במתנות כהונה ביורה דעה סי' ס"א סעיף כ"ג וסעיף ל"ג. ומדברי הריב"ש המובא באבן העזר סוף סי' ע"א¹⁴ אין ראיה, דהתם מיירי במונח שלא זינתה עם אחר וידע כך, או שידע על פי חשבונו ואומדנא שאינו כי אם ממנו, וגם לחייב את עצמו נאמן הוא אבל לא לחייב אחרים בהודאתו¹⁵, אבל לולא זה הוה ליה ספק. על כן פשוט שאין עליו לפדותו, ומכל שכן שאינו יכול לברך על הפדיון, ובית דין העיר מחוייבים לפדותו. ותו לא מידי כעת. נאום הק' מרדכי בנעט. עד כאן לשונו היקר מפז ושפתיו דובבות בקבר.

והנה לפי מה שכתבתי לעיל שפיר על פי הודאת עצמו חייב הבעל לפדותו משום הודאת בעל דין וכו'. ועיין בתשובה מאהבה חלק יורה דעה סי' שכ"א תשובה ת"ו ות"ז על עניין זה¹⁶, ובתשובת חכם צבי סי' ע"ר¹⁷.

[ד] **ועל** דבר תמיהת פאר רום מעלתו נ"י והערתו על פירוש רש"י פרק עשרה יוחסין [קידושין עד, א ד"ה וכהן הוא] על איש פלוני וכהן הוא במתניתין דראוה מדברת לאו דוקא אלא ר"ל מיוחס, ואמנם בכתובות [יג, א] לא פירש רש"י כלום, ולכן השיא דעתו דסבירא ליה כהן דוקא קאמרה לראיה על

לאחרון, שהוא אינו יורש אותם משום שהם ודאי והוא ספק. 14. בב"י שם. 15. לכאורה גם במקרה שלנו מחייב את עצמו, וצ"ע. 16. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ט י"ד סי' כה סוף אות טו ד"ה שוב ראיתי, שדן בעניין וציון לדברי רבינו. וע"ע שם ח"ג אה"ע סי' ג סוף אות כט, ובשו"ת דברי יציב י"ד סי' קצט אות ד. 17. אין סימן כזה, ולא מצאנו מה כוונת רבינו. ואולי צ"ל סי' קנ. וע"ע בשו"ת משה ידבר לרבי משה ישראל מרודוס הל' אישות סי' א, במהדורתנו אות ז ואות יא.

שדחה טענה זו (בד"ה ואין לומר), משום שכל מצוה שיש בה נתינת ממון לא מחוייבים בה מספק. 9. באלפס פרשבורג תקצ"ו. בדפוס וילנא דף כג ריש ע"א; במהדורת הרבנים אוירבך-שדמי (ירושלים תשנ"ג) אות נ ד"ה ובשלמא. 10. ע"פ עירובין צו, ב. 11. לקמן בסי' רסה ד"ה ובהיותי בזה הוסיף, ובדוחק י"ל דאשה נהי דפטורה מפדיון, בנה חייב, משא"כ בן כהן. 12. נדפסה בשינוי לשון בספר הר המור למהר"ם בנעט סי' ל. 13. נראה שכוונתו למשנה המובאת שם לגבי ספק בן תשעה לראשון או בן שבעה

[א] בפנויה שנתעברה וילדה בן ואמרה של פלוני ישראל הוא, והבועל הודה לדבריה שהוא אבי הבן, מהו שיהיה נאמן לפדותו, או נאמר הרי לדעת הב"ח [אה"ע סי' קנו ד"ה וכתב עוד מי שזינה, אות טז מהד' מכוון ירושלים] אליביה דהרמב"ם הובא בבית שמואל סימן ד' ס"ק מ' סבירא ליה בדאורייתא אמרינן כשם שזינתה עם זה כך זינתה עם אחר, אם כן הכא נמי אינו נפטר בפדיון הבועל ומוטל על הבית דין לפדותו.

ועיין תשובת הרדב"ז חלק ג' סי' תקכ"ו, עיין בתשובה מאהבה חלק יורה דעה סי' שכ"א תשובה ת"ו, וגם מצאתי תשובה כתב יד מאדוני מורי ורבי הגאון מהר"מ בנעט וצלה"ה? בזה הדין בן מפנויה מי פודהו, עיין שם היטב.

ולענין דעתי פשיטא מילתא דסגי ליה בפדיון הבועל אפילו לדעת הב"ח הנ"ל, דכיון דלענין חיוב ממון מצות נתינה לכהן ודאי הודאת הבועל כמאה עדים דמי לחייב את עצמו בממון הפדיון, תו אמרינן מתוך שנאמן לחייב את עצמו ממון הפדיון נאמן נמי לפטור את בנו בפדיון זה, כדקיימא לן הכי בגיטין נ"ד ע"ב ובשו"ע יורה דעה סי' רפ"א [סע' ה] באומר לא עיבדתי עורות לשמן נאמן לפסול ספר תורה מהאי טעמא.

ועוד נראה לי, דלכאורה שיטת הב"ח בזה תמוה מהאי ארוס וארוסתו וכו' בכתובות י"ד ע"א דאמרינן חדא דהא מודה וכו', ור"ל וגם רבי יהושע מודה לרבן גמליאל דנאמנת היא והוא להתיר איסור דאורייתא מחזיר סוטתו דלא חיישינן שמא זינתה ואפקרא נפשה לאחרני'. ועיין רש"י שם בד"ה והא נמי וכו' דאינה נאסרת עליו. ופשוט יש ליישב, דהרמב"ם דייק בפרק ג' מיבום דין ד', מי שזנה עם אשה בין פנויה בין אשת איש וכו' הרי זה ספק וכו' כשם שזינתה עם זה וכו', ר"ל זינתה דייקא, כיון דגם עם זה זינתה באיסור, משא"כ בארוס ושניהם מודים דמיניה, כיון דלהאי איסורא ולהאי התירא איכא למיתלה בארוס, לא חיישינן לאיסור אשת איש גם לענין דאורייתא. ועיין יבמות ס"ט [ע"ב] וקידושין ע"ה [ע"א]. שוב מצאתי בב"ח אבן העזר סי' קנ"ו [שם] בהדיא כתב לחלק כן, והנאני.

אמנם בלא זה נראה לי, כיון דחששא זו שמא זינתה עוד עם אחרים רק מדרבנן הוא, ומצינו סתירת סוגיות הש"ס אם יש לחלק בגזירה דרבנן בין איסור לאו לאיסור כרת, וחילוק בין ספק או גזירה דפירש רש"י ביבמות קי"ט [ע"א ד"ה מה לי] כבר הניחו בצ"ע בתרומת הדשן סי' ר"ן, ועיין מהרי"ק שורש

דבריה וכו'. הנה לא ראה מעלתו שגם בכתובות דף י"ב ע"ב דמייתי ש"ס למתניתין היתה מעוברת וכו' פירש רש"י גם כן וזה לשונו, וכהן הוא כלומר מיוחס הוא, ובספר הפלאה במקומו במתניתין דף י"ג ע"א ראוה מדברת וכו' ומייתי לה לפירוש רש"י זו מדף י"ב הנ"ל. ועיין בתשובת הריב"ש סי' רל"א על לשון זה איש פלוני וכהן הוא אי בדוקא וכהן קאמרה או פירושו מיוחס כפירוש רש"י, והאריך שם לדחות פירוש השואל שם בזה, ונעלמו דבריו גם מהגאון הפלאה הנ"ל. ועיין עוד תשובת הריב"ש סי' מ"א ומ"ב גם כן מזה פירוש אחד כמעלתו נ"י.

[ה] ומה שכתב מעלתו לתמוה על ראיית תוספות בחולין פ"א [ע"א] מגזל דהוי תרי לאוין ואפילו הכי הוה ליה ניתק לעשה, על כרחך לפי שאינם סמוכים, והא בפרשת קדושים [ויקרא יט, יג] סמוכים הם בחד קרא לא תגזול ולא תעשוק. כבר הקדימו בזה בשער המלך הלכות חמץ ומצה פרק א' הלכה ג', והאריך ליישבו, ושוב הניחם בטעות סופר. ואין להאריך יותר כעת.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רסה

[המשך הבירורים במצות פדיון הבן: א. פנויה שילדה בכור, אם הבועל נאמן לפדותו.
ב. אם יפדה במתנה על מנת להחזיר.
ג. פדיון הבן על ידי שליח, ואם כהנים לויים ונשים נעשים שליח לפדות. ד. אם המצוה על האב או על הבן]

שלמא רבא, מאלקא רבא, לכהנא רבא, הלא הוא ידיד עליון וידיד נפשי הרב המאור הגדול המפורסם החריף ובקי העצום, מעיין המתגבר, עוקר הרים ומשבר, כבוד שמו מו"ה דוד כ"ץ נ"י ביסטריצר האב"ד ור"מ דק"ק מיליכדארף יע"א'.

נתכבדתי ביקרתו, ושמחתי בתורתו, אשר העלה ברוח בינתו, לפשוט בעייתו, ונפשו היפה בשאלתו, איוותה לדעת דעתי הענייה.

3. ע"ע בסי' רסד ד"ה ועוד כבר חידשתי. 4. עיין בתרוה"ד ובמהרי"ק ובמל"מ המוזכרים לקמן שהזכירו את הסוגיות הנוגעות לכך.

רסה. 1. מחבר ספר בית דוד על שו"ע יו"ד. ועיין מה שהשיב לו בעניין דומה בשו"ת כת"ס יו"ד סי' קמה. 2. הובאה לעיל סי' רסד ד"ה והנה אחר.

ע"ב. והמשנה למלך בפרק א' מיום טוב [היי"ז] העלה במסקנתו דדוקא בלאו שיש בו מלקות אמרינן בדאורייתא מה לי לאו מה לי כרת, עיין שם. אם כן יש לומר דדייק הרמב"ם בלשונו בפרק ג' מיבום שכתב הרי זה ספק לענין יבום כשם שזינתה וכו', שפת יתר הוא, שהרי סיים אחר כך ספק הוא וכו' וחולצת וכו'. אמנם כוונתו יש לומר, הרי זה ספק לענין יבום דדוקא, ר"ל משום חומר איסור לאו דיבמה לשוק שהוא במלקות לא תהיה אשת המת וכו', והוא הדין לתרומה דאורייתא לאו דכל זר לא יאכל קודש, אבל איסור סוטה ספק רק בעשה הוא לרמב"ם בפרק י"א מגירושין דין י"ד. והכי נמי פדיון הבן מצות עשה לא חיישינן גם לרמב"ם.

ועוד נראה לי, דתמוה טובא כפילות ואריכות לשון הרמב"ם בפרק ג' מיבום בדין זה, וזה לשונו, והרי אין לו חזקה ולעולם ספק הוא וכו', כפל דבריו כנ"ל, ומאי לעולם הוא ספק ומאי חזקה שייך שיהיה לו. לכן נראה לי, כלפי מה שכתב הרמב"ם בפרק א' מאיסורי ביאה דין כ' זה לשונו, מי שהוחזק בשאך בשר וכו' דנין בו על פי חזקה וכו', ולוקה או נשרף ונסקל וכו', ואף על פי שאין שם ראיה ברורה שזו אחותו וכו' אלא בחזקה וכו'. אם כן נראה לי, הרמב"ם דייק בלשונו מי שזינה עם אשה וכו' ונתעברה וכו' זה העובר ממנו וכו', ולא כתב וילדה ואומר זה הוולד ממנו, דדוקא בכהאי גוונא קודם לידה שלא הוחזק עדיין לבנו בשום דבר. וזהו שדייק והרי אין לו חזקה ולעולם הוא ספק, חיישינן שמא אינו בנו לענין יבום. אבל אחר שילדה ונכנס למולו ולפדותו כמצות הבן על האב, על ידי זה הוחזק לבנו, ודאי אהני דיבורו ומעשיו גם ליבום. ובילדה בת והוחזקה שלושים יום לבתו הרי אפילו סוקלין על ידי חזקה זו, ומכל שכן לעניין היתר יבמה לשוק דמהני.

ואם כן מתורץ שיטת הרמב"ם הדק היטב מסתירת פסקיו בפרק ח' מתרומות [היי"ד] שפסק בכהן שפיתה בת ישראל [ו]ילדה תאכל, היינו ילדה והחזיקו הבעל הכהן לבנו במילה ובת בהחזק שלושים יום, דהא על כרחך אי ערלות שלא בזמנה מעכבו בתרומה על כרחך ילדה בן תאכל אין רוצה לומר לאלתר אלא אחר המילה, ועיין יבמות דף ע"א [ע"א] ובירושלמי סוף פרק רבי אליעזר דמילה [שבת פ"ט ה"ה].

וגם תמיהת המרדכי ביבמות פרק ב' [רמז יב] על הרמב"ם ממתניתין [יבמות כב, א] מי שיש לו בן מכל מקום לאתויי ממזר הוא פוטר אשת אביו מן היבום, והא בממזר חיישינן שמא זינתה עם אחרים, עיין שם שתירץ בחבושים בבית האסורים

משכחת לה, והובא בב"ח סימן קנ"ו [שם]. ובאמת לעניות דעתי לא קשה מידי, דיש לומר ממזר הוא שנולד מבעילה באונס, וכהאי גוונא לא חיישינן שמא זינתה עוד עם אחרים, שהרי נאנסה. ובלאו הכי מהרי"ט אלגאזי הלכות בכורות פרק ח' דף פ"ט ע"ג הוכיח מירושלמי ביבמות שם [פ"ב ה"ו] דממזר נמי בנו הוא לכל דבר אפילו לפריה ורביה, עיין באבן העזר סי' א' [רמ"א סע' ו], ותמה הא קיימא לן מצוה הבאה בעבירה אסור ומדאורייתא לא יצא ידי חובת המצוה, ולמה קיים מצות פריה ורביה בבנו ממזר, ותירץ דמיידי בממזר שבא מבעילת אונס, ובאונס לכולי עלמא לית ביה משום מצוה הבאה בעבירה. עיין שם היטב.

אמנם על פי דברינו אתי שפיר בפשוט טפי, דמתניתין התם מיידי אחר שהחזיקו לבנו הממזר בחזקת בנו במילה ופדיון. והרא"ש בתשובה כלל פ"ב [סי' א] דמיידי בילדה, בהדיא כתב דלא רצה להכניסו למילה לבית הכנסת דלא הוחזק, ומכל מקום פליג על הרמב"ם. ואם כן הרי למילה ודאי נאמן שהוא בנו, דהא על כל אחד מן ישראל רמיא המצוה המול לכם וגו', אם כן לפדיון שהוא אחר המילה ואחר שלושים יום מודה הרמב"ם והב"ח דנאמן לפדותו, שהרי יש לו חזקה שהוחזק לבנו במעשה ובזמן, וזה ברור. ועיין רש"י שבת קל"ב ע"ב ד"ה בינוני וכו' ודר"ק. ועיין תשובת שמש צדקה בסוף חלק חושן משפט סי' ל"ז ל"ח ל"ט בדעת הרמב"ם הנ"ל, וגם בתשובת תשובה מאהבה חלק יורה דעה סי' שכ"א תשובה ת"ו ת"ז בארוכה.

ובר מן כל דין לא ידענא ספיקא דפאר רום מעלתו נ"י, דאפילו אם תימצי לומר אינו נאמן לפדותו בתורת אב, מכל מקום פדיונו מהני בתורת בית דין, דוודאי כל שלושה הדיוטות הם בית דין לזה, וחד נמי כשר. והרי מילה דמצות עשה הוא על הבית דין דמחייבים למימהליה האיק דלא מהליה אבזה כדנפקא לן מקרא המול לכם וכו' [קידושין כט, א], ודאי אין הכוונה שימולו אותו בפני בית דין של שלושה, אלא המצוה מוטל על כל אחד ואחד מן ישראל, וכן כתב בהדיא בספר המקנה בקידושין כ"ט ע"א [ד"ה גמרא והיכא].

וזה נראה לי כוונת רש"י בכתובות י"א [ע"א] גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין דאין לך גר בלא מילה וטבילה, על דעת בית דין שלושה יהיו בטבילתו וכו'. לשון על דעת בית דין לא משמע בפני בית דין, דאם כן הוה ליה למימר בית דין מטבילין אותו. אבל נראה לי, דהפני יהושע הקשה שם מאי שנא דנקט מטבילין, טפי הוה ליה למימר רבותא מלין אותו

אה"ע-ח"מ סי' קסב, שם דן באריכות בשיטות הרמב"ם והרא"ש בעניין מי שזינה עם פנויה ואמר שהעובר ממנו. ועי' לעיל סי' רסד ד"ה ועוד העליתי.

5. באלפס פרשבורג תקצ"ו. בדפוס וילנא דף נו, ב ד"ה ואולם. במהדורת אורבך-שדמי (ירושלים תשנ"ג) אות סה [ו]. 6. ע"ע בדברי רבינו חלק

הנה מה שכתב מעלתו בזה לתפוס על תשובת צמח צדק סי' קכ"ה בהבנת כוונת הבית יוסף סי' ש"ה [רנא, ב ד"ה ומ"ש ספק אם ילדו, אות כ מהד' מכון ירושלים], וגם לתרץ קושייתו על שלא הביא הבית יוסף ממתינתין דטהרות [פ"ד מי"ב]¹⁰. שפיר חזר פאר רום מעלתו נ"י להשיג עליה ותמיה רבתא על הצמח צדק, וצ"ע.

אבל מה שכתב פאר רום מעלתו על פי דעת תשובת הצמח צדק דליכא על פי הרוב מצות נתינה וצריך הכהן להחזירו כנ"ל, במחילת כבודו זה אינו. דמלבד דגוף דינו של הצמח צדק (ופטור) [דפטור] מן הפדיון משום אין הולכין בממון אחר הרוב¹¹ אינו מוסכם להלכה, דבמשנה למלך פרק י"א מהלכות ביכורים דין כ' מבואר דדעת הרמב"ם והראב"ד הוא דאזלינן בתר רוב צדדים לחייבו בפדיון¹². והוא הדין נמי בתר רובא דעלמא אזלינן, וגם מצות נתינה איכא על ידי רוב מעליא¹³. ועיין מזה בספר שערי דעה בורה דעה סי' ש"ה סעיף ח"י אות י"א מזה שהשיג על הצמח צדק¹⁴.

אלא גם אם תימצי לומר דליכא מצות נתינה על ידי הרוב אליביה דהצמח צדק, הרי אם כן אין צריך נתינה כלל, רק בהפרשה לשם פדיון סגי, ויחזיקנו לעצמו ואינו צריך ליתנו לכהן במתנה על מנת להחזיר. ועוד, הרי אם גם לא ירצה הכהן לקיים התנאי ולהחזירו נמי יהיה בנו פדוי, כיון דאין כאן מצות נתינה רק בהפרשה סגי לפדותו. אבל באמת אי מצות נתינה ליכא משום אין הולכין בממון אחר הרוב ומכל שכן בספק שקול, גם מצות הפרשה ליכא מגזירת הכתוב, דעיקר מצות פדיון הבן הוא הנתינה לכהן שנאמר יהיה לך ופדה תפדה [במדבר יח, טו] כבמתניתין בבכורות דף נ"א ע"א, ופירש רש"י כשיהיה לך הפדיון אז יהיה פדוי והאי קרא לאהרן אמר ליה רחמנא. עד כאן לשונו. ומינה, דכל שאין אני קורא בו יהיה לך שאינו צריך ליתנו לכהן אין אני קורא בו ופדה תפדה וכו', ואם חייב בפדיון היא מצות הנתינה לכהן ואין צריך להחזירו, וממילא אם נתנו לו במתנה על מנת להחזיר נהי דמהני מכל מקום מחזי ככהן מסייע בבית הגרנות. ואף לפי

וכו', עיין שם שנדחק לתרץ. ויש ליישב, משום לאו מילתא פסיקא הוא, דיש גר שנולד מהול ואין צריך הטפת דם ברית למאן דאמר [שבת קלה, א]. ולעניות דעתי, לתרץ זאת פירש רש"י כנ"ל, ודאי אין לך גר בלא מילה וטבילה, והא דשבק גמרא למינקט נמי מלין ומטבילין אותו על דעת בית דין, משום דעל דעת בית דין היא כולל נמי בפני בית דין, וזהו בטבילה, אבל מילה לא צריך בפני בית דין אלא בחד סגי. איברא [כתב] הש"ך ריש סי' רס"ו [ס"ק א] בשם הטור והב"ח [שם ד"ה וצריך עיון] דגם במילה בעי שלושה מישאל¹⁵, מכל מקום בגר דווקא אבל לא במילת ישראל. ועיין תוספות קידושין ס"ב ע"ב [ד"ה גר] דגם טבילה רק למצוה בעינן שלושה, ומילה אפילו למצוה נמי לא. ואם כן כל שכן מצות פדיון דליכא מצות עשה מפורש על בית דין לפדותו, ועיין מה שכתב בתשובת הרשב"א [ח"א] סוף סי' רמ"ה¹⁶, אלא פדיון [ד]הבית דין הוא בתורת זכיה ושליחות שמזכין לו, ודאי כל אחד מישראל יכול לעשות כן לפדותו. ולכן אם תימצי לומר נמי שאין נאמן הבועל לפדותו בתורת אב, מכל מקום אין צריך הבית דין לפדותו תו, דפדיון הבועל מהני ליה בתורת בית דין כנ"ל.

ועיין בריב"ש סי' רל"א ובאסיפת זקנים כתובות י"ג [ע"א] במשנה [השניה] ובספר הפלאה [שם ד"ה במתני' ראוה] למאי נאמנת. וזה לשון רש"י שבת קל"ב ע"ב ד"ה בינוני, כגון שלא בזמנה וכו', ואביו מצווה עליו נפקא לך מהמול לכם כל זכר, קידושין כ"ט [ע"א]. עד כאן לשונו. הרי בהדיא דאביו בלבד בכלל קרא זה, דבית דין הוא, וכמו שכתבתי¹⁷.

[ב] תו מיבעיא ליה לפאר רום מעלתו נ"י, אם תימצי לומר דהבועל נאמן לפדותו ומהני מיהת, כיון דספק שקול בבכור פטור הוא מגוף מצות פדיון נמי, אם כן בכהאי גוונא דעל פי הרוב הוא בכור אין הולכין בממון אחר הרוב וליכא מצות נתינה רק מצות פדיון לבד, יכול לפדותו במתנה על מנת להחזיר, דכהאי גוונא ליכא משום כהן המסייע וכו' [קידושין ו, ב] כיון דבלאו הכי נמי צריך הכהן להחזירו משום ספק ממון. אלו תורף דברי קודשו.

הב"י ראה ממתנות כהונה שגם באופן זה ספק פטור. ¹¹ ולכן פטר מפדיון את בנה של אשה שאינה יודעת אם היא בת כהן לוי או ישראל, אף שרובא דעלמא ישראלים. ¹² משום שרוב צדדים דמי לספק ספיקא, וכתב בשו"ת מהרי" בן לב ח"ג סי' לג שבספק ספיקא מוציאים ממון. אמנם בכנה"ג חו"מ סי' כה אות עה הביא שמהריב"ל עצמו הסתפק בדבר, ומסקנת הכנה"ג שאין מוציאים. ¹³ עיין בנחלת צבי בגליון השו"ע יו"ד סו"ס שה שגם הוא פקפק בדברי הצמח צדק, משום שברובא מעליא מוציאים ממון, ורובא דעלמא ישראלים הוי רובא מעליא, עיי"ש. ¹⁴ וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ט יו"ד סי' כה באריכות.

⁷ צ"ע מדוע הפנה לש"ך, שעוסק במילת עבדים, ולא הפנה לשו"ע בהלכות גרות סי' רסח סע' ג. ⁸ שאין אומרים שהחיינו בברית מילה לפי שהיא מצוה המוטלת על ב"ד ואינה כפדיון המוטל על האב. ⁹ נראה שכוונת רבינו להוכיח שאביו בפנ"ע הוא בכלל החיוב על ב"ד, ואין צריך שלושה. ¹⁰ כתב הטור שבכור שנולד לגיורת וספק אם נולד לפני הגיור או אחריו פטור מפדיון, והב"י הביא מקורו ממתנות כהונה (חולין קלד, ב), והקשה הצמח צדק מדוע לא הביא מקור מהמשנה בטהרות האומרת שספק בכור פטור משום הממע"ה. ותירץ שאפשר לומר שדווקא ספק בעצם הבכורה פטור, אבל ספק מצד אחר, כגון כאן שהספק מתי נולד, חייב, ולכן הביא

מה שעלה על דעת פאר רום מעלתו נ"י דצריך הכהן להחזירו בלאו הכי נמי משום ספק ממון כנ"ל, מכל מקום כולי עלמא לא ידעי מזה דמחזירו משום ספק ממון וסברי משום תנאי על מנת להחזיר הוא, ונראה ככהן מסייע בבית הגרנות.

איברא בתשובת רשב"א [ח"א] סי' ח"י זה לשונו, ועל פדיון הבן וכו' אינו מברך על הנתינה אלא על הפדיון שתלוי בו. ומכל מקום נראה לי, הפדיון והנתינה מעכבין זה את זה וחדא מצוה הוא¹⁵.

[הוספת המחבר: שוב מצאתי למהרי"ט אלגאזי דף צ"א סוף ע"ד¹⁶ ודף צ"ו¹⁷ פרק ח' דבכורות, הקשה על ש"ס דחולין קל"ד [ע"ב] דפדיון הבן תני לפטורא גבי ספק גר, ואמאי, הרי ספק דאורייתא הוא והוה ליה למימר יפדנו על כל פנים בהפרשה לבד, ולא תירץ כלום. ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי, דגזירת הכתוב הוא יהיה לך אז ופדה תפדה. ומהרי"ט עצמו עסק שם במתניתין זו דף נ"א הנ"ל, וצ"ע עליו. ועיין בספר בית הילל ביורה דעה סי' שיי"ח מחקירה זו, ספק פדיון הבן הא ספיקא דאורייתא הוא והוה ליה לחייב לפדותו. ועיין בספר שערי דעה שם סי' שיי"ח [אות א] ובתשובה מאהבה סי' שכ"א הנ"ל¹⁸. אבל הא קשיא לי וצ"ע על סתירת הסוגיות, בחולין קל"ד הנ"ל קרי ליה לפדיון הבן ממונא וספק לפטורא ולקולא, ובבכורות דף מ"ט [ע"ב] גבי פלוגתא דרב ושמואל בנתאכלו המעות קרי ליה ש"ס איסורא¹⁹. שוב מצאתי בתרומת הדשן פסקים וכתבים סי' רל"ד גם הוא הרגיש בזה, וכתב באמת דממון ואיסורא הוא. ומכל מקום הא לא קשיא, יפדנו מספק ויחזיקנו לעצמו, דגזירת הכתוב הוא לעניות דעתי כנ"ל. ועיין מהרי"ט אלגאזי פרק ג' דבכורות דף כ"ז ע"ד²⁰ ובפרק ח' שם דף צ"א ע"ד²¹, העלה דבמצוות עשה מודה רמב"ם דספק מדאורייתא לחומרא. וכן כתב מורי הגאון מור"ם בנעט זצ"ל בביאור מרדכי על הלכות קטנות [הל' ציצית סי' תתקמט]. ובספר ברוך טעם סוף דין א' מדין אין אוסר דבר שאינו שלו דף כ"ה²² העלה איפכא מדברי חידושי הר"ן חולין דף כ"ב ע"ב [ד"ה אלא] ותוספות יומא דף פ"ה ע"א [ד"ה להחזיר לו אבידה], דבמצוות עשה

כולי עלמא מודו דספק מדאורייתא להקל ועל כל פנים באיכא דררא דממונא. עיין שם היטב. ובשער המלך הלכות טומאת מת [פ"ט הי"ב] הקשה לרש"י²³ בבא קמא י"א ע"ב [ד"ה אין פודין] מצות פדיון במת אחר שלושים יום למה, ניהוש דילמא נטרף תוך שלושים ובממון אין הולכין אחר הרוב. עיין שם ובהפלאה סוף פרק קמא דכתובות [טו, ב תוד"ה לא צריכא]. ולעניות דעתי קשיא לי עדיפא, כל עיקר מצות פדיון הבן איך משכחת לה, דילמא לאו אביו הוא וממזר פטור לדעת ריא"ז, והצאן קדשים בכורות מ"ז [ע"א] הובא במהרי"ט אלגאזי דף פ"ט²⁴ פטור ממזר מפדיון, ואין הולכין בממון אחר הרוב. ועל כרחך דספק מצוות עשה לכולי עלמא לחומרא מדאורייתא. ועל תשובת צמח צדק סי' קכ"ה הנ"ל דאי זינתה יש לומר מכהן ולוי הוא ופטור מפדיון וליכא למימר רוב לענין פדיון כנ"ל, קשיא לי עדיפא, דילמא אולה איהי לגבי ידיה והוה ליה קבוע וכמחצה על מחצה דמי כנ"ל].

ואני תמה על הכסף משנה בפרק י"א מהלכות ביכורים דין י"ג וזה לשונו, ומה שכתב אין ידוע אם קודם שנתגיירה ילדה או וכו' המוציא מחבירו עליו הראיה, פשוט הוא. עד כאן לשונו. דהוה ליה להראות מקורו ומקומו או ממשנה דטהרות פרק ד' [מי"ב] או מבריייתא דחולין קל"ד [ע"ב], וגם ההפרש לבד²⁵ לא פשוט.

[ג] עוד שלישית עמד מר פאר רום מעלתו נ"י על המחקר בכל פדיון הבן, אם יכולים כהנים ולויים ונשים להיעשות [שליח] לפדות לבן ישראל בשליחות האב או לא. משום שהם פטורים מפדיון בכוריהם וליתא בדנפשייהו²⁶. ופשיטא ליה מילתא למר אשה הא ודאי ליתא בדנפשה אינה נעשית שליח לפדות בן, וכהנים ולויים איפשטא ליה דנעשים שליח דשפיר איתא בדנפשייהו, אי מטעם נכון אמיתי שכתב בתשובת חתם סופר [יו"ד] סי' רצ"ו²⁷, ואי מטעם שחידש לו הגאון [ר' אליעזר ליפמן שטיין] אב"ד קהילת סערדאהעלי נ"י דכהן איתא בדנפשיה בבנו חלל בבכורות דף מ"ז ע"ב ובשו"ע סי' ש"ה סעיף י"ט. ועיין תשובת מהרי"ט חלק ב' סי' מ"ג²⁸.

תר"א. 23. עיי"ש בשער המלך שקושייתו היא אליבא דר"ת שם בסוגיא (ולא אליבא דרש"י). 24. באלפס פרשבורג תקצ"ו. בדפוס וילנא דף נו, ב ד"ה וראיתי, במהדורת אוירבך-שדמי פ"ח אות סה [ד]. במהרי"ט אלגאזי שם הביא בשם הצאן קדשים שממזר פטור מפדיון, ובשם ריא"ז הביא שנסתפק אם ממזר הוי בכור לנחלה, עיין שם בדפוס וילנא ד"ה ובהיותי בזה, במהדורת אוירבך-שדמי אות סה [ה]. 25. כלומר החיוב להפריש בלבד בלי לתת לכהן. 26. כמבואר בקידושין מא, ב שעבד לא נעשה שליח לגירושין לפי שאינו בתורת גיטין וקידושין. 27. שכיין שהכהן הוא הפודה נחשב שישנו בפדיון, כדלקמן בתחילת הפסקה הבאה. 28. לא מצאנו.

15. ועי' לקמן סי' שנו סוף אות ב שרבנו ציין לדבריו כאן. 16. באלפס פרשבורג תקצ"ו. בדפוס וילנא דף נח ריש ע"ב. במהדורת אוירבך-שדמי אות סז [ג] ד"ה ונראה, ועיי"ש הע' 115. 17. באלפס פרשבורג תקצ"ו. בדפוס וילנא דף סא, א. במהדורת אוירבך-שדמי אות עה [א]. 18. וע"ע בשו"ת דברי יציב יו"ד סי' רב אות ד. 19. כן הקשו גם הרש"ש בבכורות שם והבית מאיר יו"ד סי' שה ס"ק יג, עיי"ש. 20. באלפס פרשבורג תקצ"ו. בדפוס וילנא דף יז ריש ע"ב. במהדורת אוירבך-שדמי אות מ (הראשון) [ב] ד"ה ואין להקשות (עיי"ש בהערות שהביאו עוד מקורות בנושא זה). 21. באלפס פרשבורג תקצ"ו. בדפוס וילנא דף נח ריש ע"ב. במהדורת אוירבך-שדמי אות סז [ג] ד"ה ונראה. 22. דפוס לבוב

הם היו פדיונם שנכנסו בקדושה תחתיהם, ומהאי טעמא גופא הם פטורים לדורות מפדיון, אם כן פטורא דידהו לדורות טעמא הוא דאיתא מחיובא דידהו על ידי זה שנכנסו גופם בראשונה תחת בכורי ישראל, ומאז נתקדשו גופם בקדושת הבכורים קדושה לשעתה ולעתיד לכל הדורות, והוה ליה שפיר איתא בדנפשיהו. וזהו כעין טעם של הגאון תשובת חתם סופר הנ"ל על כהנים.

ועוד עדיפא נראה לי, דגוף דין הפדיון אי איתא על ידי שליח, שתמהו כולם על הריב"ש [סי' קלא]³³ בזה הא בכל התורה כולה שלוחו של אדם כמותו, אני בעוניי תמהני יותר מזה דזיל קרי בי רב נמי הוא, דהרי הרמב"ם פרק א' מהלכות ביכורים [ה"י] והרא"ש שלהי מסכת בכורות [הל' פדיון בכור סי' ד] ילפי דפדיון בכור ניתן חמישה סלעים לזכרי כהונה דוקא ולא לכהנת, ומייתי ליה מקרא בפרשת במדבר סיני [במדבר ג, מח-נא], ונתת הכסף לאהרן ולבניו וכו' ויתן משה את כסף (העודפים) [הפדויים] לאהרן ולבניו וכו', וכן בתשובת צמח צדק סי' קכ"ח יליף דין דאין מילה מעכב את הפדיון מהתם מדין תחילת פדיון בכורי ישראל במדבר שלא היו נימולים וכו'.³⁴ אם כן אף אנן נילף מהתם דפדיון איתיה על ידי שליח ועל ידי בית דין, דאם לא כן למה ציווה ה' למשה בפדיון בכורי מדבר שהוא יהיה שליח לישראל ולכהנים ליקח מבכוריהם דמי פדיונם ויתנם לאהרן, כמו שכתוב בהם ואת פדויי וכו' ולקחת חמשת וכו' ונתת הכסף לאהרן וכו' ויקח משה את כסף הפדויים וכו' מאת בכור בני ישראל וכו' ויתן משה את כסף הפדויים לאהרן וכו' [במדבר ג, מו-נא], וכיון דהמצוה על האב או על הבן עצמו כמו שבאה המצוה בראשונה בסוף פרשת בא [שמות יג, יב-יג], כך הוה ליה למימר בפדיון בכורי המדבר, כל אב יפדה את בנו או גדול יפדה את עצמו. אלא ודאי להורות הדורות ציווה ד' כך שפדיון הבן יוכל לעשות על ידי שליח.³⁵ ואולי מהאי טעמא סיים קרא התם בפרשת במדבר סיני, ויתן משה את כסף הפדויים לאהרן ולבניו וכו' כאשר צוה ה' את משה, אין צו אלא מיד ולדורות, כדיליף בקידושין דף כ"ט [ע"א] האב חייב למולו גם לדורות מקרא דכתיב כאשר צוה אותו וכו' כנ"ל.³⁶ ואם כנים דברינו אלה דמפורש בתורה דין הפדיון על ידי שליח שכן משה היה השליח

הנה לפי טעמים הנ"ל איפשט רק בכהנים לבד דנעשה שליח לפדיון דאיתא בדנפשיה ישראל הנפדה וכהן מקבל הפדיון והוה ליה כאיש ואשה לשליחות הגט, ובהדיא כתב החתם סופר [ד]לטעם זה היינו בכהן דוקא אבל לא בלויים.²⁹ וגם לאידך טעמא דאיתא בדנפשיה בבנו חלל, היינו נמי דוקא בכהן שבנו נעשה חלל, אבל בלויים לא משכחת לה לפי שאין בנו נתחלל מקדושת לוי בביאת פסול, עיין תוספות בכורות סוף ע"א דף מ"ז [ד"ה אלא כהנת], ולא כמו שכתב מעלתו דהאי טעמא גם בלויים איתא. אבל אשה לפי הטעם שכתב החתם סופר הנ"ל על כהן איתא בדנפשיה לפי שהוא הוא שפודין עמו, לפי זה גם אשה לשיטת רש"י דמייתי הרא"ש שלהי בכורות [הל' פדיון בכור סי' ד] וחד תירוץ בתוספות קידושין ח' ע"א [ד"ה רב כהנא] דפדיון הבן ניתן גם לכהנת, אשה נמי איתא בדנפשיה מיקרי, על כל פנים אשה כהנת נעשית שליח לפדיון כמו כהן.³⁰

אמנם הטעם שהמציא הגאון דסערדאהעלי נ"י לאו מילתא דפסיקא הוא על כהן גופיה נמי. חדא, דבירושלמי ריש פרק י' דיבמות [ה"א] מייתי הא דכהן שמת והניח בן חלל דחייב בפדיון משום דחללה כזרה חשבינן לה, ור' יהושע בן לוי פליג דאמר כהנת שזינתה אכלה במעשר אפילו לר' מאיר דמעשר ראשון אסור לזרים, דלא כזרה ממש חשובה, הכי נמי אין בנו התחלל חייב בפדיון, יעויין שם. וגם לגמרון דקיימא לן הכי בנו חלל חייב בפדיון, [עייין] במהרי"ט אלגאזי דף צ"א ע"ב וע"ג³¹ פרק ח' דבכורות דמייתי פלוגתא בפירוש דין זה דבנו חלל זכה האב בפדיונו, רש"י [ד"ה שהרי זכה] והרא"ש [פ"ח סי' ג] פירשו דאביו הכהן מפריש חמישה סלעים לפדיון בנו ומעכבו לעצמו, אבל תוספות בסוגיא זו דף מ"ז ריש ע"ב [ד"ה הבן]³² וגם תוספות חיצוניות [שטמ"ק השלם שם] מפרשים שאין צריך להפריש כלל חמישה סלעים ולפדותו ולעכבו, וקרי ליה זכה האב בפדיונו לפי שאינו חייב לתת כלום לכהן אחר, יעויין שם. ולפי זה לא מיקרו כהנים איתא בדנפשיהו. לכן קושטא קאי אעיקרא הטעם שכתב הגאון בתשובת חתם סופר, דכהן איתא בדנפשיהו לקבל הפדיון, והוא הדין אשה אליביה דרש"י ותוספות קידושין ח' כנ"ל.

אמנם לויים פשיטא לי מילתא טפי דנעשים הם שלוחים לפדיון. חדא, משום דתחילת פדיון בכורי מדבר הלויים עצמם

בנו"כ שתמהו עליו. 34. בגוף עניין זה אם למדים דיני פדיון מתחילת הפדיון במדבר, עיין דרך אמונה הל' ביכורים פ"א ה"י בביאור ההלכה. 35. וצ"ל שלא היו בכל אותן הבכורים בכור קטן שאין לו אב, דקטן [לא] משוי שליח (הערת ליקוטי חבר בן חיים ח"ג מ, א). 36. עי' בחת"ס יו"ד סי' רצו (הובא בפת"ש יו"ד סי' שה ס"ק טז) שכתב, שהשליח הנזכר בריב"ש הנ"ל הוא כאשר השליח רוצה לפדות ממנו עצמו, אך כאשר השליח רק מעביר את הכסף מהאב לכהן פשיטא שיוצא בזה. ובדברי רבינו ורבינו

29. אמנם. למסקנה כתב החת"ס, שכיון שכהן ולוי המה במ"ע לפדות בכורי ישראל, ואפילו ציבור שכולם לויים ויש ביניהם בכור ישראל מחויבים לפדותו ממנו עצמו, א"כ נעשים שלוחים לפדיון בכורים ג"כ. 30. עי' לעיל סי' רסד ד"ה וגם ביארת. 31. באלפס פרשבורג תקצ"ו. בדפוס וילנא דף נח, א ד"ה איך שיהיה; במהדורת אוירבך-שדמי אות סז [ג]. 32. עיי"ש במהרי"ט אלגאזי שהוכיח זאת מדבריהם. 33. השואל שם כותב שאין פדיון על ידי שליח או על ידי ב"ד, והובא ברמ"א יו"ד סי' שה סע' י, ועיי"ש

הבכורים ושליח הכהנים על פי ה', והרי משה לוי היה ונעשה שליח לפדות הבכורים בממונם, וכתוב ביה כאשר צוה ה' וכו' גם לדורות כן, דגם לויים נעשים שלוחים לפדיון הבן ומשום דאיתא בדנפשיהו בלויים טפי וכנ"ל.

ועוד נראה לי, הרי נכרי בתרומה חשיב ליה הש"ס בגיטין כ"ג ע"ב ובקידושין מ"א ע"ב דאיתא בתורת תרומה הואיל ואי בעי תרים תרומתו [תרומה], ולהכי איצטריך קרא גם אתם למעט אינו בן ברית אף על גב דאין לו חיוב לתרום, הרי דכל שיש לו רשות לעשות אף על גב דאינו חייב מכל מקום מידי דשייך ביה הוי ומתעביד שליח. וכן הוכיח בספר מהרי"ט אלגאזי פרק ד' דבכורות דף ל"ו³⁷. אם כן הכא נמי מצות פדיון הבן בכור, נהי דכהנים ולויים ונשים הם פטורים ממצוה זו, אבל כהאי גוונא ודאי לכולי עלמא נשים סומכות רשות וליכא ביה איסור בל תוסיף, ואם פדאה אשה את בנה מהני פדיונה, אם כן מיקרי שפיר שייכה בגוויה ונעשית שליח לפדיון כנ"ל.

וכהנים ולויים כבר ביארנו דמיקרי בפדיון איתא בדנפשיה. ואם תימצי לומר נמי דליתא בדנפשיה ואינם נעשים שלוחים לפדיון, מכל מקום מיהת בית דין של כהנים או לויים יכולים ודאי לפדות. דרש"י פירש בכתובות י"א ע"א בד"ה על דעת בית דין וכו', שלושה יהיו בטבילתו וכו' והן נעשין לו אב והרי הוא גר וכו', וכתב עליו באסיפת זקנים שם וזה לשונו, משמע דבעי לפרושי דעדיפה הך זכיה דנעשין לו כאב דלא הוי מטעם שליחות וכו', עד כאן לשונו, והיינו כמו שהעלה הש"ך בנקודות הכסף סי' ש"ה [על ט"ז ס"ק יא, ד"ה ומכאן קשה לי] דבית דין מהני אף במקום דשליח לא מצי עביד. ובית דין של כהנים ולויים נמי מהני מהאי טעמא. ולקושטא דמילתא אפילו בתורת שליחות נמי איתנהו לפדיון הבן כנ"ל.

[הוספת המחבר:] ובהיותי בזה תמהני בריש סוגיא דערכין דף ד' ע"א לשינויא דאביי, כהנים איצטריכא ליה דכתיב ופדויו מבן חודש תפדה בערכך, סלקא דעתך אמינא הני כהנים דליתנהו בפדיון הבן וכו'. וקשה, הא כהנים איתנהו נמי בפדיון בנו חלל בבכורות מ"ז [ע"ב], והוה ליה למימר טפי לויים דפטורים מכל מקום מפדיון איצטריך ליה. ולפירוש מהרי"ט אלגאזי³⁸ אליביה דתוספות שם דף צ"א הנ"ל האב פטור לגמרי אתי שפיר, אמנם לרש"י ורא"ש קשה. וצ"ל, אביי סבירא ליה כר' יהושע בן לוי בירושלמי דיבמות הנ"ל [פ"י ה"א], דפליג

גם בבנו חלל דכהן פטור מפדיון. אבל הא תמוה לי אליביה דכולי עלמא, והרי נשים יוכיחו דפטורים מפדיון וליתנהו כלל בפדיון ואיתנהו בערכין דבהו כתיבה הפרשה ערך זכר וערך נקבה. ובדוחק יש לומר דאשה נהי דפטורה מפדיון, בנה חייב, משא"כ בן כהן. וצע"ג.

[ו]מה שהונח לפאר רום מעלתו נ"י להוכיח מקושיית תוספות בכורות מ"ז ע"ב [ד"ה הבן] גבי בנו חלל, דלא מצד חיוב פודהו אביו הכהן אלא מצד זכיה ושליחות, וכהש"ך [יו"ד סי' ש"ה ס"ק יא ובנקה"כ שם] ולא כהמעדני מלך [דברי חמודות בכורות פ"ח ס"ק יז] והט"ז [שם ס"ק יא]³⁹.

הנה אם כן הוא כוונת תוספות אין מצוה על הכהן אבי החלל לפדות אלא כשליח הוא אם ירצה, אם כן הרי ליתא בדנפשיה ואין יכול הכהן להיעשות שליח כמו אשה לדעת פאר רום מעלתו, דלא אתי עלה דבכהן איתא פדיון בדנפשיה אלא בבנו חלל. והרי זו מערכה על הדרוש⁴⁰.

אבל באמת יפה פירש מהרי"ט אלגאזי דף צ"א ע"ג⁴¹ כוונת תוספות הנ"ל כמו שכתב בשם תוספות חיצוניות גם כן, דסבירא להו זכה האב בפדיונו ר"ל שאין האב חייב כלל להפריש עליו ולפדותו, לכן הוצרכו תוספות לדחוק בתירוצן קושייתם. והרא"ש דמפרש האב חייב להפריש עליו ולפדותו אלא שהוא מעכב הפדיון לעצמו, באמת כתב הרא"ש לתרץ בזה תמיהת התוספות הנ"ל דהוה ליה שפיר אחרים מצווים עליו לפדותו.

וקושיית פאר רום מעלתו למה באמת חייב אביו כהן לפדותו, מאי שנא מאשה דפטורה לפדות את בנה לפי שפטורה לפדות את עצמה [קידושין כט, א]. הנה קושיא זו לא על כהן ובנו חלל לבד קשיא, אלא בכל בן כהנת ולוייה שנשא ישראלית דפשיטא ודאי דורעו חייב בפדיון, אף דאביו בן כהנת ולוייה מישראל הוא פטור בעצמו חייב לפדות את בנו, ומאי שנא מאשה כיון דפטורה היא בעצמה פטורה לפדות את בנה גם כן. וליתא בהא תירוצו של פאר רום מעלתו.

אמנם יש לומר דפטורה דאשה מפדיון עצמה דוקא, דמקרא אתיא [שמות לד, כ] בכור בניך ולא בנותיך, עלה קאי קרא תפדה תפדה דהכי נמי אינה מצווה לפדות את בנה. משא"כ פטורה דבן כהנת ולוייה דלא אתי מקרא אלא מקל וחומר מסברא אם פטור את של ישראל במדבר וכו' [בכורות ג, ב],

בפדיון הבן. והשואל כאן רצה להוכיח מתוס' שאביו כהן פודהו מטעם זכיה ושליחות, ואם כן מוכח כש"ך שניתן לזכות לקטן בפדיון הבן. ⁴⁰. ביטוי שמשמעותו: הנחת המבוקש [אם האב הכהן פודה רק כשליח, הרי שפדיון ליתא בדנפשיה ושוב אינו יכול להיות שליח וכו']. ⁴¹. לעיל ד"ה אמנם הטעם.

ממשה רבינו מבואר שלא למד כן. ועיין בספר פנינים מבי מדרשא על ספר במדבר עמ' כו שהאריך בזה. ³⁷. באלפס פרשבורג תקצ"ו. בדפוס וילנא דף כג ריש ע"א; במהדורת אורבך-שדמי אות נ ד"ה ובשלמא. ³⁸. לעיל ד"ה אמנם הטעם. ³⁹. נחלקו לגבי בכור שמת אביו בתוך ל' יום, אם אבי אביו או ב"ד יכולים לפדותו. ויסוד מחלוקתם האם זכין לקטן

מהלכות ביכורים דין ד', ואם כן ליכא למימר יקיים ויפדה על ידי שליח. וצ"ע. איברא דמכל מקום קשיא סוגיא זו, הא פדיון מהני במתנה על מנת להחזיר מעיקר הדין כמו שכתוב בקידושין ו' ע"ב, אם כן אפשר לקיים שניהם. ויש ליישב⁴².

ולענין דעתי מתוספות ריש ערכין [ב, א ד"ה קרבנו (השני)] דלא הזכירו מפדיון הבן דליתא גם כן על ידי שליח מדכתיב בניך דווקא, וכמו שכתב הלבוש בסי' שכ"א ביורה דעה [סע' ז] טעם זה לחלק בין פדיון פטר חמור לפדיון הבן, ועיין חידושי הגרשונים⁴³ סי' ש"ה ביורה דעה ובתשובת יד אליהו סי' נ"א הנ"ל, וגם ביבמות ק"א ע"ב [ד"ה וקראו לו] לא הזכירו תוספות מפדיון הבן, ודאי סבירא להו דאיתא על ידי שליח.

ואולי יש לתלות דין זה בילפותא דחייב לפדות את עצמו, דבירושלמי בקידושין כ"ט [פ"א ה"ז] יליף ליה מקרא [שמות יג, וכל בכור אדם בבניך תפדה וכו'] דתיבת אדם יתירה הוא ומשמעו אדם תפדה, אם כן הוא הדין נמי על ידי שליח מיקרי אדם תפדה, אבל לגמרי דלא דריש תיבת אדם הכי משמע בניך דווקא ולא על ידי שליח, והבן עצמו דחייב לפדות את עצמו נמי מתפדה תפדה אתיא. ובתשובה אחת לבן אחותי נ"י הארכתי בזה לעיל סי'⁴⁴ עיין שם היטב. שוב מצאתי בתשובת בגדי כהונה⁴⁵ חלק יורה דעה סי' י"א השיג על תשובת יד אליהו כנ"ל.

[ד] **ועל דבר בעייתו הרביעית**, לפי הבנתו דמעלתו בפירוש דברי התוספות דסבירא להו חיובא דאב כהן לפדות בנו חלל הוא מצד זכיה ושלחות, חשב מעלתו לפי זה לפשוט דפדיון רק פרעון חוב הוא, דאם תימצא לומר בתורת מקח וממכר הוא תיקשי איך הכהן פודה לבנו החלל בתורת זכיה ומחזיק החמישה סלעים לעצמו, הרי קיימא לן אין קונה ומקנה בבת אחת, אלו תורף דברי קודשו בקצרה. ועיין [שו"ע] חושן משפט סי' קפ"ה [סע' ב] ואורח חיים סי' שס"ט ובתשובת מהרי"ט [ח"א] סוף סי' קכ"ז [ד"ה ויש לברר] אי קונה ומקנה בבת אחת.

במחילת כבודו תיוהא קא חזינא הכא, דאם תימצא לומר נמי דפדיון הוי בתורת מקח וממכר שצריך להקנות החמישה סלעים לכהן, הכי נמי הכהן מקנה חמישה סלעים בשביל כהן, אבל אינו צריך לקנות מעותיו בחזרה, דאין צריך קניין מחדש ולא כוונה לקנות ולא מחילה הוא אלא דממילא שלו הוא, דהא לכל אב יש לו טובת הנאה זו ליתן הפדיון לאיזה כהן שירצה הוא, וכיון שהאב כהן מחזיקו לעצמו אחר שנתחלל עליו קדושת הבכור בנו החלל בהפרשת מעותיו לשם פדיון.

לא קאי עלה דרשא דקרא תפדה כנ"ל. ואם כן היינו טעמא נמי בכהן לבנו חלל. ובזה מתורץ גם כן תמיהת התוספות דבכורות מ"ז ע"ב הנ"ל להיפוך כנ"ל. שוב מצאתי להגאון בספר המקנה בקידושין כ"ט [ע"א ד"ה וכל שאינו] הקשה קושייתי הנ"ל ותירצה יפה, ועולה תירוצו גם כן לקושיית פאר רום מעלתו נ"י.

שוב מצאתי בשו"ת הלכות קטנות חלק ב' סי' רפ"ח רוצה לומר להלכה באמת בן כהנת יורש זכות אמו ופוסט זרעו וכו' עד עולם מפדיון וליטול מתנות זרוע וכו', אבל למעשה פסק בסוף לחייב בפדיון, והנה כבר ביארנו טעמו יפה.

ומה שכתב בהלכות קטנות שם דפדיון לא כתיב כו' בני אהרן אלא אהרן כהן ואפילו כוהנת משמע, זהו דלא כהרא"ש [הל' פדיון בכור סי' ד] וטור [יו"ד סי' שה] ורמב"ם [הל' ביכורים פ"א ה"י], אלא כתירוצו אחד בתוספות קידושין ח' [ד"ה רב כהנא] ודעת רש"י [ברא"ש שם]. אבל נעלם ממנו קרא בפרשת במדבר [ג, מח] ונתת הכסף לאהרן ולבניו דמייתי ליה הרמב"ם והרא"ש, וצ"ע.

גם תירוצו התוספות דבכורות מ"ז הנ"ל מובן היטב כוונתם כתירוצו הרא"ש דמייתי רי"ט אלגאזי שם, דאשה שאני דאין במינה פדיון, באופן שאין ראיה מתוספות דבכורות הנ"ל להש"ך⁴², ותו לא מיד.

ובגוף דין זה אם מצות פדיון הבן איתא על ידי שליח או לא, עיין בספר מחנה אפרים הלכות זכיה ומתנה סי' ו' ח"י⁴³, ובתשובת יד אליהו סי' ל"ד⁴⁴ וסי' נ"א, ואי מהני הפדיון שנתנו לכהן ספק שם סי' ל"ז ובתשובת זכרון יוסף חלק אבן העזר סי' ג' וסוף חלק יורה דעה [סוס"י כו]⁴⁵, ובתשובת חוות יאיר סי' ק"י⁴⁶.

וראיתי דבר תמוה בתשובת יד אליהו סי' נ"א הנ"ל, מייתי ראיה גדולה דאסור לפדות על ידי שליח מסוגיא דקידושין כ"ט ע"ב פלוגתא דר' יהודה ורבנן לפדות את בנו ולעלות לרגל איזו עדיף וכו', ואם איתא דמצא לפדות על ידי שליח מאי טעמא דהני תנאי, הא ודאי פשיטא דיקיים שניהם ויעלה לרגל ויפדה על ידי אחר, אלא על כרחך דפדיון ליתא על ידי שליח וכשירצה לפדות וימתין מלעלות עד שיפדה יעבור מלעלות ופליגי איזו עדיף וכו'. וצע"ג עליו, דפלוגתא זו מיירי באין לו מעות כדי סיפוקו לקיים שני המצוות וצריך לדחות אחת מהם, וכן כתב בספר המקנה שם [ד"ה תנו רבנן] וברמב"ם פרק י"א

אות ה שציין לאחרונים רבים שתמהו על דברי היד אליהו, והפנה שם גם לדברי רבינו. 48. לר' גרשון אשכנזי, אב"ד בניקאלסבורג ובווינא ובמיץ (פפד"א ת"ע). 49. בדפוס לא רשום הסימן, ואנו לא מצאנו לאיזו תשובה מתכוון רבינו. 50. לר' משולם זלמן ב"ר שלמה הכהן, תלמידו של ר' יהונתן

42. כפי שכתב השואל, לעיל ליד הע' 32. 43. בעיקר סי' ז. 44. לא עוסק שם בשליחות אלא בספק, כדלקמן. 45. לא עוסק שם בכהן ספק אלא במחלוקת הש"ך והט"ז אם בית דין פודים קטן, שהוזכרה לעיל. 46. אינו שם, ולא מצאנו למה כוונת רבינו. 47. וע"ע בשו"ת יבי"ע ח"ח יו"ד סי' לא

ועוד, הרי אם תימצי לומר מצד זכיה ושלחות פודה הכהן לבנו החלל, תימה, הא זכיה על ידי אחר בעיני ויד הקטן כיד אביו, וכל שכן שעדיין המעות ביד אביו מונח בהפרשה לבד. ועל כרחק מיירי שמוציאו מרשותו ליד אחר וחוזר ופודה בנו ומחזיק בדמי הפדיון לעצמו שהוא כהן, ואם כן אינו קונה ומקנה בבת אחת הוא.

ועוד, הרי בגוף דין זה דאין קונה ומקנה בבת אחת לאו מילתא פסיקא הוא, דפליגי בהא הרבה פוסקים, הרמ"ה בטור אבן העזר סי' ק"ך [סע' א מהד' מכון ירושלים] ודרישה שם [פרישה אות ט] ובירושלמי בפרק האיש מקדש [קידושין פ"ב ה"א]⁵¹ ורמב"ן ורמ"ך גבי קנין סודר כמבואר במחנה אפרים הלכות שלוחין סי' כ"ז⁵² ובמהרי"ט אלגאזי מסכת בכורות דף ל"ג ע"ג⁵³, ועיין במשנה למלך פרק א' משלוחין [סוף ה"ה בהגהה] ובספר בית מאיר באבן העזר סי' ל"ו [סע' י].

ובר מן כל דין, הרי הוכיח הסמ"ע בחושן משפט סי' קע"ה ס"ק כ"ו דהא דאין השליח גופיה יכול לקנות לעצמו, היינו כשבא המוכר לחזור, אבל אם אין המוכר חוזר בו הרי זה זוכה בו, יעויין שם, ובמחנה אפרים הל' שלוחין סי' כ' קבע בה מסמורות. אם כן בנידון דידן שכהן פודה בנו החלל מפריש וזוכה בו לעצמו, אין כאן מי שימחה בידו, ומהני. ועיין רי"ט אלגאזי שם⁵⁴ על דבר פלוגת המחנה אפרים הלכות זכיה סי' ל"ג עם מהרש"ל [בחי'דושו לטור יו"ד סי' שה], אם יוצא ידי חובת נתינה בפדיון על ידי שמזכה לכהן על ידי אחר, כיון דהאב עדיין חייב באחריותו.

אבל באמת קושטא קאי דפדיון הבן ודאי אינו בתורת מקח וממכר, דהא בפטר חמור אם לא תפדה וערפתו כתיב [שמות יג, יג], והוא אסור בהנאה גם לכהן אם נותנו לו [ו]אין לו בו קניין כלל רק הפדיון שה כמבואר בתרומת הדשן בפסקים וכתבים סי' רל"ה, ובוודאי אין פדיון פטר חמור בתורת מקח וממכר, והכי נמי פדיון הבן הרי איתקש לפדיון פטר חמור [בכורות ד, א]⁵⁵, אין לו בו לכהן כלום ואינו בתורת מקח וממכר אלא פרעון חוב הוא.

ועוד נראה לי ראה ברורה מש"ס ערוך בבבא מציעא דף י"א ע"ב, מתנות כהונה נתינה כתיבה בהן חליפין דרך מקח

וממכר הוא וכו', ופירש רש"י בד"ה נתינה וכו', לפיכך אסור להקנותן בסודר דרך מקח הוא וכו', עיין שם. ופדיון הבן נמי הא כתיב ביה נתינה, ונתת הכסף לאהרן ולבניו [במדבר ג, מת], דרך מתנה ופרעון חוב, ואפילו איסורא איכא בתורת מקח וממכר.

ומה שכתב מעלתו נ"י לתמוה על קושיית מהרי"ט חלק ב' סי' ו' מחלק אבן העזר ובעל פני יהושע בגיטין סי' ד [ע"ב על תוס' ד"ה וכל שאינה] ומהריב"ל חלק ג' [סי' ה], על התרומת הדשן בפסקים וכתבים סי' מ"ו⁵⁶ בקטנה מתגרשת על קבלת אביה כותבין נוסח הגט בלשון נוכח הבת כמו בגט על ידי שליח לקבלה, ואיך אפשר לומר כן בקטנה שאין בה דעת ואינה מתגרשת על ידי עצמה וליתא בדנפשה [ו]לא מצי למשוי שליח לאביה. ותמה מעלתו נ"י על תמיהתם, הא גמרא ערוכה היא בגיטין כ"א [ע"א] דבתורת שליחות לקבלה האב מקבל גט לבתו, וקושייתם הנ"ל הרגיש התרומת הדשן ביה ויישבו יפה דיד אביה עשאו תורה כיד אפטרופוס וכו'.

הנה בתשובת מהרי"ט הנ"ל לא הוזכר קושיא זו, אדרבה הוא העתיק כל דברי תרומת הדשן בפסקים וכתבים הנ"ל והסכים על ידו⁵⁷. אבל הפני יהושע בגיטין סי' ד הביא מגמרא דגיטין כ"א הנ"ל, ועליה הוא מקשה ומתמה הא קטנה דאין לה דעת ליתא בדנפשה כלל ואין יכול לעשות שליח, ואיך קאמר הש"ס שהאב מקבל גיטה בתורת שליחות, והניח בצ"ע. והא ודאי צ"ע גם על בעל התרומת הדשן גופיה שכתב דרחמנא עשאו לאביה אפטרופוס דעדיף משליח כמו שכתב הרא"ש בבבא מציעא י' [ע"א, פ"א סי' כז] גבי תופס לבעל חוב וכו', והא בש"ס דגיטין כ"א בהדיא אמרינן בתורת שליחות לקבלה מקבל אביה גיטה לבתו קטנה ולא בתורת אפטרופוס, ואם איתא מאי משני אביי התם שליחות לקבלה נמי אשכחן בעל כרחיה שכן אב מקבל גט לבתו קטנה בעל כרחיה, הא שאני התם דיד אביה יד אפטרופוס שויה רחמנא וכיד הקטנה עצמה, ומתורת ידה אתרבאי ולא מושלח ושלחה, אבל שליחות לקבלה בתורת שליחות הא לא אשכחן בעל כרחיה, וצ"ע על התרומת הדשן בזה.

ותמיהת הפני יהושע על הש"ס תירצו יפה הגאון בעל נודע

שם; במהדורת אוירבך-שדמי שם ד"ה ומהירושלמי. 55. בבכורות יב, ב מבואר שרק לדעת ר"א הוקשו בכור אדם ופטר חמור זה לזה, ולא לדעת חכמים. אמנם בדף ד עמ' א-ב מבואר שלכו"ע הוקשו לעניינים מסוימים, ועיין תויו"ט בכורות פ"א מ"ו ורש"ש בכורות יב, ב ד"ה ודע. [רבינו מתייחס להיקש זה גם לקמן ד"ה ולענ"ד מלבד ובסי' רסז ד"ה ועוד הא ודאי]. 56. הובא בבדק הבית אה"ע סי' קמא מהד' מכון ירושלים סע' ד(ב) ובד"מ הקצר שם אות ג, עיי"ש. 57. עיי"ש שהכריע כמותו לעניין דיעבד, וכן

אייבשיץ ורבה של פיורדא (פירט תקס"ז). 51. דאם אמרה תנהו לעני ונתנו לעני מקודשת, דהעני זכה לאשה משל בעלה וחוזר וזוכה לעצמו. 52. עיי"ש שרצה לחלק בין גט למקח וממכר, דבמקח וממכר בעינן קונה ומקנה, ולכן אינו יכול להקנות לעצמו. אלא שהביא דברי הסמ"ע (המובאים לקמן), עיי"ש (כל המקורות שהוזכרו בתחילת הפסקה אינם מובאים במחנה אפרים אלא במהרי"ט אלגאזי). 53. בדפוס וילנא דף כא, א לקראת סוף אות מד; מהדורת אוירבך-שדמי אות מד [ה] החל מד"ה ומצינו. 54. בדפוס וילנא

בשליחות זה דמהי תיתי וכו'. הא תלתא.

ועוד, מדפריך תו ואיהי מנא לן דלא מחייבא למיפרק נפשה, ופירש רש"י וזה לשונו, דהא קרינן ביה תפדה אלמא מצוה אברא נמי רמיא והך מצות עשה שאין הזמן גרמא הוא, עד כאן לשון רש"י, ומשני כל שאין אחרים מצווים לפדותו דכתיב בניך ולא בנותיך אין מצווה לפדות את עצמו וכו'. ואם איתא דהא דחייב אב לפדות בנו אינו מצות עשה עליו אלא בתורת שליח ואפוטרופוס הוא שעשאו תורה לבנו, מה שאין כן לבתו לא עשאתו תורה לאפוטרופוס לה, אם כן מאי משני הש"ס כל שאין אחרים מצווים לפדותו אין מצווה לפדות את עצמו, מה ענין זה לזה להשוותם, על האב ליכא מצות עשה רק שליח לבנו הוא, מיעטיה קרא בניך ולא בנותיך (דלבנו) [דלבתו] אינו נעשה שליח, אבל למיפרק נפשה דמצות עשה הוא על הבן עצמו כשיגדיל דקרינן ביה תפדה, מצות עשה שאין הזמן גרמא הוא, גם איהי מיחייבה, אלא על כרחך חיובא האב מצות עשה הוא בפני עצמה, ושפיר איתקשו מצות עשה דבן (לבת) [ובת] למצות עשה דאב. הא ארבע ראיות.

ולקושיותינו אלה לא עלתה ארוכה בתירוץ פאר רום מעלתו. ואם אמנם פירושו בדבר הגמרא למעט אשה על פי הקדמתו שהניח כנ"ל הוא פירוש נחמד ומושכל על פי שתי הנחות שהניח, א' דאשה בפדיון מיקרי ליתא בדנפשה ואינה יכולה להיעשות שליח לפדיון, ב' דחיוב פדיון על האב רק בתורת שליח ואפוטרופוס הוא, וכבר ביארנו סתירתם, ונתרועע היסוד ונפל הבניין.

גם יש לעיין בסוף תשובת הרמ"ע [סי' קל] פירש ברייתא דאנדרוגינוס וכו' וחייב בכל המצוות האמורות בתורה כאנשים ע"כ, ר"ל דאפילו אותן מצוות שנשים פטורות מהן אי משום מצות עשה שהזמן גרמא אי משום גזירת הכתוב⁵⁹. ועל כרחך אם כן גם מצות פדיון הבן בכלל דחייב אביו לפדותו או חייב לפדות את עצמו כאנשים, וממילא פשיטא ודאי דיכול אנדרוגינוס גם כן להיעשות שליח לפדות בן אחרים, ולפי זה אשה נמי מיקרי איתא בדנפשה במצות פדיון, דהא אנדרוגינוס לדברים הרבה דינו כאשה. אמנם כן גם סת"ם שכתבן אשה פסולים לפי שאינן בקשירה, ואם כתבן אנדרוגינוס דעל כרחך ישנו בקשירה ישנו נמי בכתיבה וכשר, אם כן נימא אשה נמי כנ"ל. ואי ספק מצוות עשה לכולי עלמא מדאורייתא להקל

ביהודה בספר דורש לציון דרוש [יג ד"ה ואומר אני עדיין] דף ע"ז ע"ח ע"ט⁵⁸, דשפיר הוי איתא בדנפשה בגט קטנה על ידי אביה⁵⁹, וגם השליח מצי עביד השתא, וכן כתב בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק אבן העזר סוף סי' ע"ו. ולעניות דעתי נראה על פי תירוץ מוהר"ש לאנדא ז"ל בתשובת נודע ביהודה שם לתרוץ קושיית אחיו על הר"י ברזילי דבמיגו דזכי לנפשה וכו' עדיף משליח, מתורץ נמי תמיהת הפני יהושע הנ"ל, לא מיבעיא בגט ארוסה אלא אפילו בביתו קטנה נשואה נמי משכחת לה מיגו דזכי לנפשה, לכן אביה מקבל גיטה. מיהת פאר רום מעלתו נ"י לא העתיק יפה הדברים ככתבן.

וגם בגוף הדבר שלמד מעלתו נ"י מדברי תרומת הדשן להצדיק פירוש השואל בתשובת חתם סופר [יו"ד] סי' רצ"ג גבי פדיון, דרצה לומר נמי הרי התורה עשאו יד האב כיד אפוטרופוס לפדות בנו הקטן בתורת שליח, ועיקר מצות הפדיון רק על הבן וכו'.

ולעניות דעתי מלבד תמיהת הגאון בעל חתם סופר שם על השואל בזה, עוד יש לתמוה טובא. חדא, דהא אתקשי להדדי בכור אדם ובכור בהמה בכמה קראי וכל פטר חמור תפדה בשה וכו' וכל בכור אדם בבניך תפדה [שמות יג, יג], ובעל כרחך הקישן הכתוב דמה פדיון פטר חמור לא בתורת שליח אלא גוף המצוה על בעל הפטר חמור, אף פדיון בנו כך עיקר המצוה על האב ולא בתורת שליח. הא חדא.

ועוד, משמעות הבריייתא בקידושין כ"ט [ע"א] האב חייב בבנו למולו ולפדותו וכו', פדיון דומיא דמילה דעיקר מצוה על האב הוא כמו שכתוב כאשר צוה אותו וכו' [קידושין שם] ולא בתורת שליחות, הכי נמי פדיונו. הא תרתי.

ועוד, מדפריך הש"ס [שם] ואיהי מנא לן דלא מיפקדא ופירש רש"י וזה לשונו, לפדות את בנה דכיון דמצות עשה שלא הזמן גרמא הוא בעי קרא למעוטה, עד כאן לשון רש"י, על כרחך עיקר מצות עשה על האב הוא, וכיון דלא הזמן גרמא הוה לן למימר נשים ר"ל הָאֵם גם כן חייבות במצות עשה זו לפדות את בנה. אבל אם האב רק שליחות בנו הוא עושה מגזירת הכתוב ובעל כרחו דאב, מהי תיתי לחייב גם האם בשליחות זה, וקרא למה לי למעוטה דאינה ראוי לשליחות זה לפי פירוש מעלתו נ"י, ותיפוק ליה אפילו ראוי נמי לא מחייבה

השתא, אלא הכוונה להשליח יהיה מצי עביד שליחותו השתא, אבל בהמשלח לא איכפת לן רק שיהיה בתורת אותו דבר". כלומר, הנו"ב מחלק בין המושג 'ישנו בתורת' (קידושין מא, ב) שנוגע גם למשלח, לבין המושג 'מצי עביד השתא' שנוגע רק לשליח. 61. עיי"ש שמזכיר רק מ"ע שהו"ג, וא"כ אינו

בתשובת מהריב"ל. 58. מהד' פראג תקפ"ז. 59. "קטנה שלא נשתתית כלל רק שאינה יודעת לשמור את גיטה מחמת קטנותה זו מיקרי איתא בדנפשה, שהרי סופה להתגדל ולהיות בת גירושין". 60. "מה שאמרו בנוזר (יב, ב) במה דלא מצי עביד השתא לא משוי שליח אין הכוונה שהמשלח יהיה מצי עביד

כנ"ל⁶², אם כן הא חיובא דאנדרוגינוס בכל המצוות רק מדרבנן הוא, [ו]ליתא לכל זה, ועיין תוספות גיטין מ"ה ע"ב [ד"ה כל שישנו] וצ"ע בזה.

ומה ששנינו בברייתא שם ואם נבעל בעבירה נפסל מן הכהונה כנשים, כתב הרמ"ע שם דליכא למימר לענין נשיאת כפים⁶³, דזיל קרי בי רב הוא דאין לך מום גדול מזה, ואפילו לעשרה אינו משלים כאחד מישראל וכו', עיין שם היטב. וקצת צ"ע, דהא ודאי בעל מום בסתר כשר הוא לנשיאת כפים. וצ"ל כוונתו משום ספק אשה הוא, ובנשיאת כפים כתיב [במדבר ו, כג] דבר אל אהרן ואל בניו וכו' כה תברכו ולא בנות אהרן, וכמו זר פסול לישא כפיו ועובר בעשה אתם ולא זרים [רש"י כתובות כד, ב ד"ה דאיסור עשה] הכי נמי וכל שכן אשה עוברת בעשה בני אהרן ולא בנות, והוא הדין נמי אנדרוגינוס ספק אשה, וכמו שסיים הרמ"ע דאפילו לעשרה אינו משלים כישראל, ור"ל משום ספק אשה הוא וכתב [ויקרא כב, לב] ונקדשתי בתוך בני ישראל ולא בנות ישראל כנ"ל. אמנם לעניות דעתי נראה לי פירוש, לפי שיטת תוספות ורש"י הנ"ל דכוהנת נוטלת פדיון הבן, אם כן אנדרוגינוס כהן בוודאי ממה נפשך נוטל מעות הפדיון, וקמשמע לן הברייתא דאם נבעל בעבירה נפסל מן הכהונה, ר"ל מליטול מעות הפדיון.

הנה הארכתי הרבה לעשות רצונו הוא כבודו להשיב לו על כל פרט ופרט מדבריו דברי תורה, אשר מעלתו חוקר ובודק בעיון יפה לעומק הלכה. והנראה לעניות דעתי כתבתי.

ולרוב מעלתו הבחירה פי שנים ברוחו, ה' ירים קרנו ושעתו. כנפשו הטהורה ונפש ידידו ואוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה, נאום הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רסו

[פדיון קטן שלא ע"י אביו]

ברכה והצלחה, שמורה וערוכה, לבחור כהלכה, הלא הוא אהובי חביבי תלמידי הוותיק הרבני החרוץ מופלג בחידודו וליבונו איש ירא אלוקים כבוד הרב אליעזר נאדאש נ"י, וכעת אב"ד ק"ק יעמרינג.

על דבר אשר תמהת להקשות לשיטת המעדני מלך [דברי חמודות בכורות פ"ח ס"ק יז] שהובא בתשובת חתם סופר [יו"ד] סי' רצ"ה דמצות פדיון אינה על האב אלא עד שלושים יום ומכאן ואילך על הבן, אם כן מאי פריך ש"ס בקידושין כ"ט [ע"א] ואיהי מנא לן דלא מחייבא לפדות את בנה וכו', ותיפוק ליה משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, כעין שהקשה תוספות התם [ד"ה אותו] על מילה, ותירוצו התוספות לא שייך גבי פדיון. ותירצת דכהאי גוונא דגוף המצוה לא אתיא אלא מכח האשה, דתלה רחמנא הפדיון בפטר רחם, אפילו זמן גרמא נמי חייבות נשים. עד כאן דבריך.

הנה סברתך זו כתובה יהיבה² בתוספות פסחים דף ק"ח ריש ע"ב [ד"ה היו] ובמגילה דף ד' ע"א ד"ה שאף וכו', לפי שעיקר הנס על ידי אשה חייבות במצוות אלו אף שהזמן גרמן. וטעמא על כרחק לפי שאינו דומה לתפילין דמיניה ילפינן דמצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות. אבל באמת העלו התוספות בשני המקומות דאינו סברא דאורייתא, דמן התורה מכל מקום פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן, וצריך לומר דבכהאי גוונא נמי דמי לתפילין, כיון דהיינו טעמא דתפילין והיה לאות על ירך וכו' כי בחזקת יד הוציאנו ה' ממצרים [שמות יג, טז], והרי בזכות נשים נגאלו ומכל מקום נשים פטורות כנ"ל. ואם כן יש מקום להקשות בפדיון למה לי קרא לפטור האם כנ"ל, [ו]ליתא לתירוצך הנ"ל.

אבל באמת קושיא מעיקרא ליתא, דוודאי מצות פדיון הוא על האב מיום שלושים ואילך עד שיגדיל הבן ויעשה בר מצוה³ כמו במצות מילה ממש. אלא המעדני מלך חידש לן דפדיון מיום שלושים ואילך שהוא תחילת זמן הפדיון עד שיגדיל, ועבר האב או שמת ולא פדאו לבנו ופדאו אחר או הבית דין, הוה ליה כמו שפדאו האב תוך שלושים שאינו פדוי תוך זמנו, ובזה חלוק דין פדיון מדין מילה. אבל ודאי אם איתא לאב עליה המצוה בכל יום ויום עד שיגדיל, ואם כן לא הוי פדיון זמן גרמא, וכתירוצו התוספות ממש גבי מילה. ובהדיא תני בברייתא בקידושין דף כ"ט ע"ב, תנו רבנן לפדות את בנו ולעלות לרגל וכו' רבי יהודה אומר עולה לרגל ואחר כך פודה את בנו וכו' שזו מצוה שאינה עוברת וכו', ורבנן לא פליגי בזה דמצות פדיון שעל האב אינה עוברת, דמצוותו עליו עד שיגדל הבן כנ"ל.

את דבריו להלן בתשובה. 2. שבת קה, א. 3. בשו"ת יביע אומר ח"ג או"ח סי' כז אות ה העיר מדברי ספר החינוך סוף מצוה שצב שכתב, ולפי הדומה שהאב חייב לעולם לפדות בנו, ואפילו אחר שהגדיל הבן המצוה מוטלת על האב.

מתייחס לפדיון הבן, וצ"ע. 62. לעיל ד"ה ועיין מהרי"ט אלגאזי, בשם הברוך טעם. 63. עיי"ש שיש המחלקים בבא זו לשתיים: "ואינו נבעל בעבירה, ונפסל מן הכהונה", ומפרשים את החלק השני לעניין נשיאת כפים.

רסו. 1. אמנם לדעת רבנו הדברי חמודות אינו אומר כן, אלא כפי שיסביר

מבן המחבר אות מג] ובסוף ספר בינת יששכר¹ סוף דיני פדיון העתיקו תשובת צמח צדק הנ"ל.

ומן אז זה יותר מעשרים שנה הוכחתי כן מדין השו"ע ביורה דעה סי' רס"ג סעיף ב, שפסק המחבר שהוא הדין באיש אחד שמתו שני בניו מאשה אחת מחמת מילה ואחר כך נולד לו בן מאשה אחרת לא ימול השלישי, וגם הרמ"א מסיק כן משום ספק נפשות להקל. וכיון דלא ימול אותו לעולם, אם הוא פטר רחם לאמו בוודאי חייב בפדיון הבן בלא מילה, דאילו משום דאנוס הוא לבטל מצות מילה יבטל במזיד גם מצות פדיון. והוא הדין נמי בחלה הוולד עדיין בהגיע זמן הפדיון שאי אפשר למולו אז, ודאי פודין אותו, דמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, דנפקא לן מושמרתם את המצות.

ועתה נראה לי להוכיח כן גם מהש"ס בקידושין כ"ט [ע"א] דאיצטריך קראי שאין האב חייב לפדות גם בתו בכורה שנאמר כל בכור בניך תפדה בניך ולא בנותיך, והבת שאינה צריכה לפדות את עצמה כשתגדל שנאמר תפדה תפדה כל שאחרים מצווים לפדותו מצווה לפדות את עצמו וכו', אף על גב דאשה לא היא בת מילה מכל מקום אי לאו דמיעטה קרא בפירוש היתה חייבת בפדיון על ידי אביה או על ידי עצמה, ובמה נכנסה לברית מקודם, ועל כרחך בת ברית היא דכתיב בריש פרשת נצבים [דברים כט, י-יא] טפכם נשיכם וכו' לעברך בברית ד' אלקיך וכו'. והוא הדין לאיש אף שלא נימול עדיין בן ברית הוא, דכתיב כל איש ישראל טפכם נשיכם [ואפשר גם כן כל ישראל לרבות אתי, אפילו לא נימול עדיין כנ"ל].

ולשון רש"י בגיטין כ"ג ע"ב בד"ה לא מה אתם בני ברית, מהולים ובאו בברית מצוות, עד כאן לשונו. נראה לי כוונתו, אז היו מהולים כשבאו בברית מצוות וגם בכל הזמנים המילה היא הברית המצוה ראשונה מברית המצוות, אבל לא שחייב כל המצוות תלויים רק בהכנסת ברית מילה לבד, אלא אפילו הוא מומר לערלות נמי בן ברית הוא, כמו שכתבו תוספות בסנהדרין דף ע"ב ע"ב [ד"ה ישראל] וזה לשונם, בן ברית ולא מומר, דמומרי מורדין ולא מעלין וכו', והיינו מומר ממש לעבודה זרה דווקא, אבל לא מומר לערלות דהוה ליה רק מומר

ובזה נראה לי לתרץ קושיית החכם השואל בשו"ת זכרון יוסף סוף חלק יורה דעה סי' כ"ו, מה שהקשה דנקטו הרמב"ם וטור ושו"ע [להלן] כשיגדיל מחוייב לפדות את עצמו, דמשמע שיהיה בן שלוש עשרה שנה דוקא, והרי יכול לפדות את עצמו משיגיע לעונת הפעוטות והגיע לחינוך, עיין שם היטב⁴. ולעניות דעתי לא קשה מידי, כיון דמצות עשה מוטלת על האב עד שיגדיל הבן, ואף דעבר האב ולא פדאו מכל מקום אסור לו לבן לבטל המצות עשה דאורייתא מאביו, דכל יום ויום איכא למימר עדיין יקיים אביו המצות עשה ויפדנו טרם שיגדיל. ולשון רמב"ם פרק י"א מהלכות ביכורים [ה"ב] וטור ושו"ע יורה דעה סי' ש"ה סעיף ט"ו עבר האב ולא פדאו כשיגדיל יפדה את עצמו הכי משמע, עבר האב ולא פדאו דוקא ומטעם הנ"ל, אבל מת האב באמת גם קודם שיגדיל חייב לפדות את עצמו משיגיע לעונות פעוטות כנ"ל⁵.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן רסז

[פדיון הבן לפני מילה]

החיים והשלום יחדיו יהיו תמים לראש אהובי בני הרב המאור הגדול מופלג מו"ה אהרן שמואל נ"י בק"ק ניקאלסבורג.

על דבר השאלה שהעלית זה מקרוב, על תינוק בכור שנדחת מילתו בזמנו מחמת חולי, וגם בהגיע זמן הפדיון לא הניחו הרופאים למולו עד אחר חודש ימים שנית, מה דין הפדיון בזה, אי מותר לפדותו קודם המילה משום חביבה מצוה בשעתה ושיהיו מצוה לא משהינן, או נימא כיון דעדיין לא נימול ולא נכנס לברית אין מצות פדיון עליה קודם המילה.

הנה שפיר חזית שכבר העלו בזה רבותינו הקודמים הלכה ברורה דחייב לפדותו בזמנו, בתשובת צמח צדק סי' קכ"ח ובתשובת שיבת ציון סי' נ"ד ובתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סי' ש', וגם בספר בית הילל ביורה דעה סי' ש"ה [בהגהה

כדברי רבינו שחייב לפדות עצמו משיגיע לעונת הפעוטות. ושלא כדברי הזכרון יוסף (שמשמע בדבריו שלכתחילה ימתין עד שיגדיל אך בדיעבד פדיונו חל). וע"ע בשו"ת דברי יציב יו"ד סי' קצח.

רסז. 1. לר' יששכר בער בלאך שהיה אב"ד בכמה מקומות ובסוף ימיו בקהילת מאטערסדארף, והחת"ס מילא את מקומו שם, וכמה פעמים הפליג מאוד בשבחו ותורתו וקדושתו (ע"פ שער הספר, מהדורת מיכאלעוויץ)

4. בזכרון יוסף תירץ שכיוון שאם יקיימנה עכשיו לא יוכל לקיימה כשיגדיל עדיף שימתין עד שיגדיל ויתחייב מדאורייתא, ולתירוצו אין לחלק (כפי שמחלק רבנו לקמן) בין אם האב קיים או שמת. ועיין שו"ת דברי יציב יו"ד סי' קצח אות יד. 5. בשו"ת יביע אומר הנ"ל וכן בח"י יו"ד סי' כח אות א ובח"י יו"ד סי' לא אות ב הכריע כדעת הדברי חמודות הנ"ל, שפדיון קטן קודם שיגדיל שלא ע"י אביו הוי כתוך שלושים ע"י אביו ואינו פדוי, ושלא

לדבר אחד דלא הוי מומר לכל התורה כולה כדאיתא בחולין דף ד' ע"ב. ועיין בספר כפתור ופרח פרק עשירי דף ל"ז ע"ב¹ מייתי מלשון רש"י גיטין כ"ג הנ"ל, משומד אחר שיצא מברית קודש לבטלה לאו בר שליחות הוא, עיין שם היטב. ועיין תשובת בית יוסף סי' י"ד מדיני גיטין העתיק לשונו, ומבואר כן כמו שכתבתי. אם כן מי שלא נימול וגם לא נפדה בקטנותו עד שהגדיל ואז הוא מבטל במצות מילה ומומר לערלות הוא לתיאבון ולא מיצטיה קרא אלא מאכילת פסח ועבודת קדשים לבד, אבל (לחייב) [חייב] ודאי לפדות את עצמו ובשאר כל המצוות, מכל שכן ערל שמתו אחיו מחמת מילה שאינו נימול לעולם וכן מי שחלה בזמן המילה ובזמן הפדיון שאין זה מעכב את הפדיון. ועיין תוספות זבחים כ"ב ע"ב ד"ה ערל וכו'.

ועוד, הא ודאי לא גרע קטן שלא נימול בכור מבכור בהמה דחד טעמא לכולם במצות פדיון, ובפירוש אקשינהו קרא בסוף פרשת בא עיין שם [שמות יג, טו] ויהרוג ד' כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם ועד בכור בהמה על כן אני זוכה לד' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה, ובפרשת קרח [במדבר יח, טו] אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה וכו'.³ ועיין בכורות דף [ד'] ע"ב וריש דף נ"ו ובמשנה למלך ריש הלכות ביכורים [פ"א ה"י].⁴

ועוד עדיפא נראה לי, אפילו בכהאי גוונא דראוי למולו ביום שלושים ואחד [כתב] בתשובת הראב"ח חלק א' סי' ע"ט המובא בש"ך [יו"ד] סי' ש"ה ס"ק י"ב, ועיין תשובת ברית אברהם⁵ חלק אורח חיים סי' י"ד מדין זה, דצריך להקדים המילה לפדיון מהאי טעמא שיכנס לברית מקודם, והכי פסקו כל הבאים אחריו. נראה לי היינו נמי דוקא אם לא נשלמו לו הזמן כ"ט י"ב תשצ"ג עד יום ל"א ביום ממש, אז מילה קודם, דילפינן ליה מקרא וישכם אברהם בבוקר ריש פסחים [ד, א], אבל אם כבר כלו כ"ט י"ב תשצ"ג בתחילת ליל יום שלושים ואחד, לפי הסכמת הפוסקים דמצות פדיון הבן גם בלילה וכן הוכחתי אני בתשובה אחת [לעיל סי' רסב], משא"כ מילה אף שלא בזמנה קיימא לן ריש סי' רס"ב [סע' א] דאין מלין אלא ביום, אם כן חייב להקדים הפדיון בתחילת ליל יום שלושים ואחד, אחר כך ביום שלושים ואחד ממש מלין אותו.

ולא מיבעיא לדעת ספר התניא רבתיא סוף ספרו סימן צ"ח מר' יחיאל בן הרא"ש⁶ שכתב מיום שלושים ולמעלה כל

יום ויום עובר עליו בעשה דתפדה, וביארתי כן בתשובה אחת יפה [לעיל סי' רסב], ודאי חייב להקדים הפדיון בתחילת ליל יום שלושים ואחד כיון שכבר חל עליו המצוה ולא יעבור על עשה כל שעות הלילה, דכל יום ויום לאו דוקא הוא כוונת התניא רבתיא אלא רצה לומר כל שעה ושעה. עיין תוספות פסחים ריש דף כ"ח [ע"א ד"ה וחמץ] לענין בל יראה כהאי גוונא. אלא אפילו לדעת החולקים בזה, הוא מהרא"י בפסקים סי' רל"ג והמגן אברהם סי' רמ"ט ס"ק ה' וסי' תקס"ח ס"ק י' והטורי אבן בחידושים מסכת ר"ה דף ד' [ע"א ד"ה ומעשרות], דסבירא להו דפדיון אינו עובר עליו בכל יום ויום, ונראה לי שזה גם כן דעת התוספות במסכת בבא בתרא דף ה' ע"ב ד"ה כי היכי וכו', טירדה דמצוה שצריך ליתן מיד דוריון מקדימין, עד כאן לשונו, לשון זה שצריך לכתחילה משמע והיינו רק משום זריזין מקדימין, ולא כתבו עדיפא שחייב ליתן מיד שלא יעבור על עשה דתפדה טריד טפי טירדה דמצוה, על כרחך סבירא להו לתוספות שאינו עובר בעשה, ונראה לי אפשר לזה כיון המגן אברהם בלשונו סי' תקס"ח הנ"ל במה שכתב כנ"ל לדעת התוספות וכו',⁷ הרי מכל מקום כתבו תוספות מיהת משום זריזין מקדימין צריך ליתן מיד. אם כן מיד תחילת כניסת הלילה של יום שלושים ואחד חייב לפדות, ושיהוי מצוה לא משהינן דוריון מקדימין על כל פנים, וכלשון הטור והשו"ע סי' ש"ה סעיף י"א ואחר שלושים יום יפדנו מיד שלא ישהא המצוה. ועיין לשון הרא"ש סוף בכורות ריש הלכות פדיון הבן [אות א]. ובתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' קפ"ז, והארכתי בזה במקומו.⁸

ומכל שכן בכהאי גוונא נידון הצמח צדק שנדחית המילה עד סוף שני חודשים, בוודאי חייב לפדותו בזמנו עודו ערל, וכהסכמת הפוסקים הנ"ל.

ובנידון דהראב"ח גם בלא טעמו הנ"ל הוה מצי למימר להקדים ביום שלושים ואחד עצמו המילה קודם לפדיון, משום הוה ליה מקודש, שדוחה שבת, מה שאין כן פדיון אין פודין בשבת, בתשובת הריב"ש סי' קנ"ו במגן אברהם סי' ש"ז ס"ק ט"ו, ועיין תשובת יד אליהו סי' מ"א, וכל המקודש מחבירו קודם את חבירו [הוריות יב, ב]. וגם מילה נגד פדיון הוה ליה תדיר יותר מילה, דפדיון רק בוולד אחד פטר רחם הוא אבל מילה בכל בנים, ופדיון אינו בכהנים ולויים הוה ליה אינו שווה

אברהם צבי הירש אב"ד פיעטרקוב. נדפס בדירהנפורט תקע"ט. 6. אינו לר' יחיאל בן הרא"ש, עי' לעיל סי' רסב הע' 3 שהוא לר' יחיאל ב"ר יקותיאל ב"ר בנימין הרופא מן הענווים. 7. דברי רבנו תמוהים לכאורה, כי מפורש במג"א שכוונתו לתוס' במו"ק ח, ב ד"ה מפני ביטול. 8. עיין לעיל סי' רמד וסי' רנ. וע"ע בשו"ת דברי יציב יו"ד סי' קצז אות ד ובשו"ת יבי"א ח"ו

תרפ"ח). זהו ספר דרושים, ובסופו הביא הלכות נשיאת כפיים ושאר דיני כהנים. 2. מהדורת עדלמאן, ברלין תרי"א. 3. עי' לעיל סי' רסה ד"ה אבל באמת, מ"ש בהערה. 4. הביא שם בשם הרא"ש (הל' פדיון בכור סי' ד) שאיתקש בכור אדם לבכור בהמה טהורה, והקשה עליו שלא מצינו שהוקש אלא לבכור בהמה טמאה (ועיין מעדני יו"ט על הרא"ש שם אות מ). 5. לר'

כפורע חוב ואין פורעין בשבת כבהג"ה רמ"א [סי' שז סע' יא], והא בסי' ש"ז ס"ק י"ו מיייתי המגן אברהם תשובת הרא"ש ובשו"ע חושן משפט סי' ע"ג [סע' ז] נשבע לפרוע יום ז' ניסן ואירע בשבת מותר לפרוע לקיים שבועתו, אם כן פדיון הבן נמי הא מושבע מהר סיני הוא לפדותו בו ביום ל"א, ולדעת הרבה פוסקים עובר בכל יום בעשה מיום ל"א ואילך, אם כן יפדנו בשבת לקיים שבועתו מהר סיני כמו שנשבע לפרוע חובו שלוה. עד כאן דבריך הנעמים.

יפה הקשית, והצעתיה לפני תלמידי חכמים חרוצים דפה יחיו ושבתות. וידיד נפשי הרב המאור הגדול הצדיק מו"ה משה ב"ה² דיין נ"י והרב החר"ף ובקי מו"ה יוסף טשאבע נ"י שניהם כיוונו לתירוץ אחד, והוא זה, בפדיון כמו שהוא מושבע מהר סיני לפדות בנו הכי נמי מושבע מהר סיני הוא שלא לפדות בשבת [משום] לאו דלא תסור. ואני דחית, דגם בפרעון חוב דעלמא נמי נימא אף דנשבע לפרוע ביום פלוני ואירע ביום שבת קודש (הוא) מושבע ועומד מהר סיני הוא שלא לפרוע בו ביום שבת קודש [משום] לאו דלא תסור. אלא דסבירא להו שבועה זו שיצא מפיו עתה חייב טפי עליה לקיימו ביותר משבועת הר סיני, מה שאין כן פדיון הבן בשבת שניהם שבועות הר סיני הן, ולא קשה מידי קושייתך.

ומכל מקום עדיין יש מקום קושיה לשיטת הרשב"א בשו"ע יורה דעה סי' ב' סעיף ג' דעל ידי שעבר שבועת הר סיני הוא חשוד גם כן לעבור על שבועה שיצא עתה מפיו, הרי אין מחלק ביניהם. ועיין ט"ז שם הניח בתימה עליו מחושן משפט סי' ל"ד [סעיפים ב' וה']. ועיין ש"ך יורה דעה קי"ט ס"ק כ"ב וסי' רל"ט ס"ק כ', ועיין תרומת הדשן רס"ט³ ותשובת מהרש"ל סוף סי' ז', והדברים עתיקים, וצ"ע.

אמנם לדעתי אין צורך לכל זה, דבאמת לא התיר הרא"ש לפרוע את החוב בהדיא בשבת, אלא זה לשונו בתשובה כלל ח' סי' ט"ז, אם לא פרע ראובן קודם שבעה בניסן צריך ליתן משכון ביום שבת קודש שווה מנה החוב לקיים שבועתו, דשווה כסף כסף וחפצי שמים הוא שיקיים שבועתו וכו'. שוב אמרו שנשבע לתת מעות בשבעה בניסן ולא משכון וכו', אין זה נשבע לבטל את המצוה ושבועתו קיימת, כיון שלא ידע דשבעה בניסן יהיה בשבת, כמו בשלא אוכל מצה סתם ולא הזכיר ליל פסח [ר"ל דהוה ליה חל בכולל, עיין שם], וצריך לפרוע קודם שבעה בניסן שלא יעבור על שבועתו וכו'. עד

בכל, אם כן ביום אחד מילה תדיר קודם לפדיון שאינו תדיר. אמנם יש לומר, לפי שהפדיון הוא בזמנו ומילה הוא שלא בזמנו אית לן למימר חביבה מצוה בשעתה [פסחים סח. ב] ופדיון קודם לתדיר ומקודש, לכן אתי עלה הראב"ה הנ"ל מהאי טעמא הנ"ל דקודם שנכנס לברית לאו שעתיה הוא לפדיון, ור"ל אם כן ממילא מילה קודם משום מקודש וגם תדיר כנ"ל. וראיה מזה לתשובת יד אליהו סי' מ"א בשני תינוקות שנזדמנו ביום אחד למולם אשר לאחד היה בזמנו ולאחד היה שלא בזמנו, ופסק להקדים האחד בזמנו מהאי טעמא הנ"ל⁹.

ועל מה שכתב עוד בתשובת יד אליהו שם טעמא דזה שזמנו קבוע קודם הוא לפי דקיימא לן חביבה מצוה בשעתה וכו', כתבתי על הגליון וזה לשוני, ולי נראה דלאחר שהבריא כל רגע ורגע שעתיה הוא ולא אשכחן בהא לענין קדימה חביבה מצוה וכו'. ותדע דהא איכא למאן דאמר אפילו בלילה נימול שלא בזמנו, ומאן דאמר נמי אין נימול בלילה היינו משום דגלי קרא דוקא ביבמות ע"ב ע"ב. ועיין מגן אברהם ריש סי' כ"ה [ס"ק ב]¹⁰. אמנם נראה לי, כיון דעל כרחק משהינן לאחד משניהם אמרינן זה שלא בזמנו הואיל ונדחה כבר ידחה, ועיין ריש מסכת מגילה [ד, ב] ופרי חדש אורח חיים ריש הלכות ראש חודש [ד"ה יש אנשי מעשה] מזה. והארכתי במקומו. עד כאן לשוני.

נאום אביך אוהבך הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן רסח

[פדיון הבן בשבת]

חייא אריכא, ושלום וברכה, ברביה ובהמשכה, לכבוד אהובי בני רחימי הלא הוא הרב הבקי והחרוץ עוקר הרים וקולע אל השערה בסברא כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י בקהילת ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי וכו'.

ועל דבר שעמדת להקשות על המגן אברהם סי' ש"ז ס"ק ט"ו בשם הריב"ש [סי' קנו] דאין פודין בשבת משום דהוי

שמואל (ב"ב תשס"ה) סי' נו.

רסח. 1. ראה לעיל סי' רסב (ד"ה ויותר מזה) וסי' רסז (ד"ה ולא מיבעיא).
2. כנראה באניהארט, מחותנו של רבינו, מוזכר בחלק אה"ע סי' קנג. 3. כתב שם שהטעם שאין פודים בשבת משום דדמי למקח וממכר.

יו"ד סי' כה. 9. שכיוון שבזמנה דוחה שבת הוי מקודש. 10. כתב שם שאין להשהות מצוה כדי לעשותה מן המובחר. ועיין לעיל סי' רסב הע' 8 בענין זה. וע"ע תשובת ר"ש קלוגר בטוטו"ד תליתאה ח"ב סי' קלד בתשובה לבן רבנו. שאלה זו ששאל בן רבנו את ר"ש קלוגר נמצאת גם בשו"ת שאילת

טעמא נראה לי דלא סגי ליה להריב"ש בטעם זה בלבד משום שאין פורעין חוב בשבת, לכן סיים ועוד וכו' כנ"ל, דבפדיון על כל פנים אי אפשר בשבת וכו'ל. ועיין תומים בחושן משפט סי' ע"ג ס"ק ט' וס"ק י', ועיין בש"ך יורה דעה רל"ט ס"ק כ' וסימן רל"ו ס"ק ט"ו, ועיין בפרי מגדים אורח חיים במגן אברהם סי' ש"ו ס"ק י"ו וסי' ש"ז ס"ק ט"ו.

ולכאורה קשה גם על תשובת הרא"ש שנשבע וכו' הנ"ל וגם על תשובת הריב"ש ותרומת הדשן סי' רס"ט, בפדיון הבן לידחי עשה ללא תעשה דרבנן. וצ"ל, איסור פרעון בשבת איכא ביה עשה ולא תעשה כעין דאורייתא, כמו שכתב הר"ן בראש השנה דף ל"ב [ע"ב, ט' ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה גמ'] ובמגן אברהם ריש סי' תמ"ו [ס"ק ב], ועיין פרי מגדים באורח חיים במגן אברהם סי' ש"ה ס"ק י"א. אבל מכל מקום קשה על אין פודין דהריב"ש קושיית הש"ס ביצה דף ל"ו ע"ב והא מצוה קעביד וכו', ולשיטת ר"ת שם בתוספות [ד"ה והא] אי עביד מצוה שרי להאמת, וצ"ע.

ואין להאריך בזה כעת יותר.

ד' ברוך הוא יאריך שנותיכם, כנפשכם ונפש אביכם, הדורש שלום תורתך תמיד.

הק' יהודא אסאד

סימן רסט

[ספר תורה שנמצאה בו טעות וספק אם הסופר קידש תיבת אל, איך לתקנו: א. אם סתמא לשמה. ב. אם צריך לקדש בפה. ג. אם מספיק לקדש בתחילת הכתיבה. ד. דיונים בדברי בנו בזה]

מעילת עילתא, כסא דברכתא, ושלמא רבא, חינוא וחסדא, לראש אהובי בני הנחמד הרב המופלג חריף ובקי, כעמר נקי, ויראת ד' היא אוצרו כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י, עם זוגתו הצנועה מרת יודית תחי' עם בתם נכד[ת]י חיילה תחי', ק"ק ניקאלסבורג.

גלילי ידי הטהורות מגילה עפה מעולפת ספירים בספיר וספר קיבלתי.

ובו הכנת וחקרת עיינת ודנת על הספר תורה שנמצא בו

כאן לשון הרא"ש. הרי דלא התיר לפרוע החוב בשבת אלא ליתן משכון שווה כסף כדי החוב ככסף. והטעם לחלק נראה לי, דהא דאין פורעין חוב בשבת נפקא ליה הריב"ש משבת קמ"ט ע"א בני חבורה המקפידים וכו' ומשום לוויין ופורעין ביום טוב, מוכח כמו דגזרו בהלואה (ו) שמא יכתוב הכי נמי גזרו בפריעה שמא ימחוק, ולכן בנותן משכון בוודאי הא לא ימחוק כיון שלא נפרע עדיין. ומכל מקום אי לאו דחפצי שמים הוא לקיים שבועתו היה אסור ליתן גם משכון משום קנין דקונה משכון הוא, דמשכנו שלא בשעת הלואה קונה משכון קיימא לן [ב"מ פב, א]. ובהכי שנותן משכון שפיר מקיים שבועתו, שעיקר כוונתו היה שיהיה שמעון בעל חובו בטוח על מעותיו ביום ז' ניסן, ושווה כסף ככסף. ואם פירש שבועתו לתת מעות ולא משכון, סיים הרא"ש דבעל כרחו צריך לפרוע קודם ז' ניסן כשתבעו בערב שבת שלא יעבור על שבועתו, דבשבת לא יהיה יכול לפרוע וגם לא לתת משכון ועל כרחו יעבור על שבועתו, עיין היטב בתשובת הרא"ש שמבואר כן בדבריו.

ואם כן גם בפדיון הבן כך דינו, שכתב הריב"ש סי' קנ"ו דאסור בשבת מתרי טעמי, אי משום דמיא למקח וממכר ועוד משום פורע חובו דאסור כנ"ל. וכתב וזה לשונו, ועוד, שאם הפדיון בסלעים טבועים, הוא העומדות לקנות בהם, אסור לטלטלם בשבת, ואם נותן לכהן בעד החמש סלעים דבר הראוי לטלטלו בשבת הרי זה מקח וממכר גמור מלבד פדיון עצמו, שהרי הוא חייב לתת לכהן חמישה סלעים וזה נותן לו אותו דבר בחמישה סלעים וכו'. עיין שם היטב. הרי דהיינו טעמא, בקיום שבועת הר סיני דמצות פדיון הבן לא אפשר לקיים בנתינת משכון בשבת, לכן אין פודין בשבת, דהכי נמי אין פורעין חוב דעלמא ביום שבת כדי לקיים שבועתו אם אי אפשר בנתינת משכון, כגון שנשבע לתת מעות ולא משכון. והטעם, אי משום דהעמידו חכמינו ז"ל דבריהם במקום עשה ולא תעשה דשבועה, אי כיון דאנוס הוא על פי חכמים שלא לקיים שבועתו בשבת ממילא אינו עובר על שבועתו, כמו שכתבו תוספות סברא זו ריש שבת דף ד' ע"א [ד"ה קודם] גבי שבות רדיית הפת. על כל פנים דינם שווה, אלא קיום שבועה לפרוע חובו סתם אפשר לקיימו בנתינת משכון בשבת, ושבועת הר סיני לפדות הבן אי אפשר לקיימו בנתינת משכון בשבת, כמבואר בריב"ש שם באר היטב כל הצדדים.

ובאמת טעמא דפרעון חוב בשבת דאסור שמא ימחוק או משום עובדא דחול לא שייכי בפדיון הבן כלל, שהרי אין כתוב חוב זה אצל הכהן בפנקסו, וגם מצוה אינו עובדא דחול, ומהאי

לקדשם לשמה ובשאר הספר תורה סתמא כשר.

והרבינו ברוך בספר התרומה סי' קצ"ב מסופק בזה, אי כתיבת ספר תורה דומה בזה לזבחים ומילה דסתמן לשמן או לא. ולבסוף מסיק וזה לשונו, ועל כרחק סתמא אין מועיל, מדתניא התם פרק השולח [גיטין מה, ב] שהתיר רבן שמעון בן גמליאל ליקח ספרים שכתבן גוי, ופריך הש"ס עליה עיבוד לשמה בעי כתיבה לשמה לא בעי, ואי סתמא כשרין לכתוב אם כן מאי פריך, ודאי כשרין בגוי כמילה. לכך טוב ונכון לפרש בכתבי הקודש בתחילת כתיבתן ולומר שיכתוב הכל לשם תורת ישראל ולשם תפילין ומזוזה, ואזכרות יכתוב לשם קדושה. עד כאן לשונו. ובאמת על פי ראייתו האחרונה הנ"ל לא מוכח טפי אלא כשיטת רש"י דאזכרות לבד סתמא פסול, ושפיר פריך הש"ס על רבן שמעון בן גמליאל שהתיר ליקח ספרים שכתבן גוי, ולאפוקי מה"ר אלחנן דסבירא ליה סתמא כשר גם באזכרות, אבל על שאר הספר תורה לא מוכח מזה דסתמא פסול ביה. אבל מסיום דברי ה"ר ברוך הנ"ל בהדיא מבואר דלא סבירא ליה לחלק, אלא כהר"י מאורלייניש סבירא ליה גם בכל הספר תורה סתמא פסול.

וכן נראה דעת הרא"ש [הל' ס"ת סי' ג-ד] והטור ריש סי' רע"ד וריש סי' רע"ו דסתמא פסול גם באזכרות גם בשאר הספר תורה, וכן כתבו הר"י ירוחם נתיב ב' [ח"ב] והסמ"ג עשין כ"ה [קז, א] על פי ראיית ספר התרומה הנ"ל עיין שם, והכי קיימא לן כרוב הפוסקים.

וכדי שלא לאפוש פלוגתא רחוקה, כיון דה"ר אלחנן בהמרדכי בהלכות קטנות ותירוץ אחד בתוספות מנחות מ"ב הנ"ל סבירא להו סתמא כשר לגמרי, לכאורה נראה [ד] גם לרוב הפוסקים הנ"ל דפליגי וסבירא להו סתמא פסול, היינו רק מדרבנן, בין בספר תורה בין באזכרות. והכי סבירא ליה המבי"ט בספר קרית ספר [הל' תפילין פ"א] כמו שכתב בספר שערי דעה סי' רע"ו [ס"ק ב] בשמו, יעויין שם שהשיג עליו וזה לשונו, עיין בתוספות עבודה זרה דף כ"ז [ע"א ד"ה וכי] ובמרדכי בהלכות קטנות פרק התכלת דמוכח להדיא דסבירא להו דאם לא כתב האזכרות לשמן פסול מדאורייתא ודלא כמו שכתב המבי"ט וכו'. עד כאן לשונו, עיין שם היטב.

טעות בפסוק [בראשית מה, ג] ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי, ונכתב רק ויאמר יעקב אל שדי. ויש כאן ספק גדול איך לתקנו, כי לא נודע אם קידש הסופר תיבת אל לשם קדושת השם אלא ששכח לכתוב אל יוסף, או לא קידש תיבת אל אלא כיוון לכתוב תיבת אל יוסף ושכח לכתוב תיבת יוסף אל. ואם כן, למחוק תיבת אל אי אפשר דשמא קידשו הסופר, וגם להניחו כך ולכתוב תיבת אל יוסף על המחק מקודם השם אי אפשר דשמא לא קידשו הסופר ונמצא חסר אזכרה אחת. ולקדשו עתה בהעברת קולמוס נמי לא סגי, דקיימא לן כרבנן דר' יהודה בגיטין דף כ' [ע"א] ונ"ד [ע"ב] אין השם מן המובחר.

ואתה בני נשאת ונתת באמונה הראית פנים לכל צד, וביקשת לידע דעתי בהוראה זה מה דינו. והנני לכבוד ה' ותורתו הקדושה לברר האמת כאשר יחונני ד', ואל יציל מפי דבר אמת.

[א] **הנה** בענין הספר תורה והאזכרות שבו אי סתמא לשמה הוא או לא, מבואר במרדכי בהלכות קטנות פרק התכלת סי' תתקמ"ט שלושה מחלוקות בדבר, והן הן שלושה התירוצים בתוספות מנחות מ"ב סוף ע"א [ד"ה ואל]. הר"י מאורלייניש הוכיח דסתמא לאו לשמה קאי ופסול מדאורייתא בין באזכרות בין בשאר הספר תורה. וה"ר אלחנן סבירא ליה בהיפוך, סתמא לשמה קאי אפילו האזכרות נמי. ורש"י סבירא ליה לחלק, בשאר הספר תורה סתמא לשמה קאי, לכן בעינן קרא בגיטין (מ"ה) [מ"ה] ע"ב למעט גוי מכתבה, ובאזכרות סתמן לאו לשמן, כמשמעות פשטות הסוגיא בגיטין נ"ד [ע"ב] אזכרות שבו לא כתבתם לשמן. ועיין בט"ז [ס"ק א] ובנקודות הכסף ריש סי' רע"ו ובספר ביאור מרדכי על הלכות קטנות למורי הגאון ז"ל בכוונת המרדכי בארוכה.

והנה זה לשון הרמב"ם בפרק א' מהלכות תפילין הל' ט"ו, הכותב ספר תורה וכו' ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה וכתב אזכרה מן האזכרות שבהן שלא לשמה פסולין וכו'. עד כאן לשונו. וכן כשמונה הרמב"ם בסוף הלכות ספר תורה [פ"י ה"א] עשרים דברים שהספר תורה פסול על ידם כתב וזה לשונו, אחד עשר שכתב האזכרות בלא כוונה. עד כאן לשונו. נראה מבואר דעתו כשיטת רש"י ותירוץ בתרא בתוספות מנחות מ"ב הנ"ל לחלק בדין סתמא. באזכרות סתמן פסול עד שיכוון

של בן רבינו שנדפסו בספר שאילת שמואל סי' כ מכת"י מכתבו לר' שלמה זלמן אולמאן, וע"ע בשאילת שמואל סימנים יח אות ג, כב-כד. ועיין עוד בשו"ת חכמת שלמה לר' שלמה קוועטש (שבסוף ספר הר המור) סי' יא שדן בזה, ובסי' יב שם מעתיק תשובת רבינו במלואה. ועיין לקמן בסי' רצא שרבינו מוסיף בזה דברים. 2. ביאור מהרמ"ב (ר' מרדכי בנעט) על המרדכי שם.

רסט. 1. בשאלה זו דנו כבר בתשובות רע"א מהדו"ק סי' ע (כפי שמביא רבינו בסוף התשובה) ובספר בית אהרן ח"א תורת הבית אות כד. וכן דנו והשיבו לבן רבינו רבים מגדולי דורו, עיין בשו"ת קנאת סופרים בהשמטות להל' ס"ת סי' יא (נדפס גם בשו"ת סת"ם מהד' מכון חכמת שלמה סי' צו), שו"ת שואל ומשיב מהד' תניינא ח"ג סי' סד, שו"ת כת"ס יו"ד סי' קלא (ורבינו דן בדבריו לקמן) ושו"ת יד אלעזר סי' צט. ועיין בדבריו המלאים

ובאמת על פי הראיה דמייתי ספר התרומה להוכיח סתמא פסול מקושיית הש"ס גיטין מ"ה ע"ב הנ"ל על רבן שמעון בן גמליאל כתיבה לא בעי לשמה, לא מוכח לפסול גם מדאורייתא. אבל ראיית תוספות והמרדכי מהא דקרא למעט נכרי מכתובה למה לי, מוכח דסבירא להו סתמא פסול מדאורייתא.

וגם הראיה דמייתי מגיטין נ"ד [ע"ב] דסתמא פסול מוכח לעניות דעתי מדאורייתא, אף שאין מפורש כל כך, וכמו שאבאר. חדא, מלשון כל ספר תורה שאין אזכרות שבו כתובות לשמן אינו שווה כלום ועל ידי זה הפסיד הסופר כל שכרו, על כרחך מדאורייתא פסול סתמא, דאי מדאורייתא כשר רק מדרבנן פסול לא הוה ליה למימר אינו שווה כלום, דבשעת הדחק ראוי לקרות בו, וכמו שכתבו הטור ובית יוסף יורה דעה סי' רע"א [ריח, ב, סע' א מהד' מכוון ירושלים] הכי גבי עיבוד העורות לשמה. ועיין ברמ"א אורח חיים קמ"ג [סע' ד] ובאליה רבה אות ט', ובסי' ל"ו [אות כה] בשם מור"ם מינץ שם בחסרון תגין. וממילא לא הוה ליה למימר להפסיד כל שכרו לגמרי. הא חדא, ואם תימצי לומר דגם פסול מדרבנן משום שלא לשמה אינו שווה כלום ואפילו בשעת הדחק אין ראוי, מכל מקום נראה לי להוכיח דפסול מדאורייתא הוא. דהנה לשון הטור ריש סי' רע"ד זה לשונו, צריך שיאמר הסופר וכו', וכן בריש סי' רע"ו צריך לחשוב וכו', לישנא דצריך מדרבנן משמע בכל מקום, כמפורש בהדיא בגמרא יבמות ע"ב ע"א וברש"י שם [ד"ה הא צריך]. משמע דעת הטור גם כן כהמבי"ט דסתמא פסול רק מדרבנן. אבל כוונה הפכית כגון נתכוון לכתוב יהודה ולא הטיל בו דל"ת, היינו שלא לשמן ממש הוא, הוא ודאי פסול מדאורייתא לכולי עלמא. ואם כן תמוה מאי פריך הש"ס בגיטין נ"ד ע"ב וליעבר עליה קולמוס ולקדשו נימא דלא כר' יהודה דתניא וכו', ומאי קושיא, התם דווקא שרי ר' יהודה מעביר עליה קולמוס כיון שאינו מוחק שם הוא בכתב על גבי כתב דמותר למוחקו שנכתב לשם חול, אבל עובדא דהתם לא כתבתי לשמן רק סתמא, פסול מדרבנן הוא. אבל מדאורייתא כשר הוא, הוה ליה שם קודש ואסור למוחקו על ידי כתב עליון לר' יהודה. וצ"ע³. אלא על כרחך פשיטא ליה לש"ס דסתמא נמי פסול מדאורייתא, ופריך שפיר נימא דלא כר' יהודה וכו' כנ"ל.

3. עיין לקמן בסי' רפז שהשואל ורבינו דנים ביישוב קושיא זו ובעניין מחיקת השם בכתב על גבי כתב, ורבינו שם מציין שגם ר' שלמה קלוגר בשו"ת סת"ם סי' מו הקשה כן. ובספר מכתב הראשון לר' יהושע ברוך רייניץ [אונגוואר תרל"ו] לט, א מדפי הספר (במכתב לר' שלמה גאנצפריד) כתב שלחנם הרעישו בקושיא זו, שיש לומר שכיון שהמחיקה והתיקון באים כאחד אין בזה איסור מחיקה, ועדיף ממוחק על מנת לתקן, עיין שם שהוכיח סברא זו בדעת ר' יהודה. אמנם נראה שר' שלמה קלוגר שם

והכי מוכח נמי מדעת ה"ר אלחנן במרדכי ובתוספות מנחות מ"ב ועבודה זרה כ"ז הנ"ל, דסבירא להו סתמא כשר, ומוקי לסוגיא דגיטין נ"ד הנ"ל בכתב האזכרות בפירוש שלא לשמן. וקשה, מה הכריחו להכשיר סתמא לגמרי, אי משום קושיא מסוגיא גיטין מ"ה ע"ב, מהתם לא מוכח רק דמן התורה כשר סתמא, ואם כן שפיר יש לומר סוגיא דף נ"ד מדרבנן פסול סתמא [הוספת המחבר: ומכל מקום שפיר קאמר אינו שווה כלום ומפסיד כל שכרו על ידי פסולו דרבנן נמי, כמו דניחא ליה לש"ס לרבנן דר' יהודה אף דלרב אחא בר יעקב בגיטין כ' ע"א] רק מדרבנן פסול ליה משום זה אלי ואנוהו, וגם למסקנא דף נ"ד גם לר' יהודה ניחא ליה דמודה ביה כהאי גוונא דמיחזי כמנומר, והא ודאי רק פסול דרבנן הוא ומכל מקום אינו שווה כלום וגם מפסיד כל שכרו על ידי זה, ומנא ליה לה"ר אלחנן להכשיר סתמא לגמרי ולהוציא הסוגיא דף נ"ד ממשמעה. אלא על כרחך הסוגיא מוכחא מדאורייתא פסול, והיינו על פי קושיית הנ"ל, ולכן כיון דסתמא כשר מדאורייתא סבירא ליה, על כרחך מוקי סוגיא דף נ"ד בפירוש שלא לשמן ממש. וממילא לדידן דנקטינן לישנא דלא כתבתי לשמן כפשטיה סתמא קאמר, מוכח סתמא פסול מדאורייתא הוא.

וכן דברי הרמב"ם הנ"ל שהבאתי דסבירא ליה כרש"י באזכרות לבד סתמא פסול, נמי מדאורייתא משמע מלשונו. ועוד נראה לי הוכחה לזה, מדמסיים הרמב"ם [הל' תפילין פ"א ה"ט] וזה לשונו, לפיכך אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו וכו', על כרחך פסול מדאורייתא סבירא ליה כותב סתמא, מדצריך לבטל על ידי כוונתו לכתוב אזכרה לשמה מצוה דאורייתא שתהא אימתו עליך. [הוספת המחבר: ולפי זה יש לומר מלך ישראל לרבנותא נקטיה הרמב"ם, אף דאיכא מצוה דאורייתא תשים עליך מלך וכו', ומכל שכן מלך נכרי. אלא הכסף משנה קושטא דמילתא קאמר דעל כרחך כוונתו לשלול מלך גוי דשמא יהרגנו].

ועוד נראה לי הוכחה מסוגיא דף נ"ד הנ"ל, דפריך וליעבר עליה קולמוס, נימא דלא כר' יהודה וכו'. דהנה לכאורה טעמא דרבנן להסלקא דעתך דלא סבירא להו ולא אסיק טעמא דמנומר, וגם למסקנא בחדא אזכרה הא ליכא מנומר גם לרבנן

נשמר מזה והזכיר בקושייתו שכיון שמדאורייתא הכתב התחתון כשר נמצא שמדאורייתא אין כתב העליון מועיל כלום והוי רק מוחק ולא כותב. ובשו"ת נהרי אפרסמון אה"ע סי' נג אות ב הביא מדברי בנו (במכתב לבעל מכתב הראשון הנ"ל) שיש ליישב בפשטות שהסוברים שאסור למחוק שם הנכתב סתמא סוברים שמותר למחוק על מנת לתקן, והסוברים שאסור למחוק על מנת לתקן סוברים שמותר למחוק שם הנכתב סתמא. וע"ע בשו"ת עטרת פז ח"א כרך ב יו"ד סי' יד [ד"ה והנה בשו"ת בית דוד].

העברת קולמוס משום דכתב עליון לא הוי כתב ועדיין הוה ליה סתמא, דלאו כלום עביד בהוספת דיו.

ותדע, דאם לא כן בלאו הכי קשיא הא, מאי נימא דלא כר' יהודה דקאמר, משמע אבל לרבנן ניהא, וגם למסקנא אפילו תימא ר' יהודה וכו', משמע דלרבנן לא צריכין להאי טעמא דמיחזי כמנומר דבחדא אזכרה הא ודאי לא מיחזי כמנומר, ולרב אחא בר יעקב לעיל בגיטין כ' [ע"א] טעמא דרבנן אין השם מן המובחר דייקא משום זה אלי ואנוהו, והרי כתבו תוספות ריש פרק לולב הגזול [כט, ב ד"ה לולב] דאין ואנוהו אלא לכתחילה ולא מיפסל בהכי, אם כן בלא טעמא דמיחזי כמנומר גם לרבנן תקשה וליעבר עליה קולמוס ולקדשיה, דהא ודאי משום איסור לכתחילה לבד ליכא למימר שאין שווה כלום, ולמה יפסיד הסופר כל שכרו בשביל זה. אלא על כרחך כרב חסדא קאי הסוגיא, דטעמא דרבנן הוא משום דכתב עליון לא הוי כתב כנ"ל.

ותדע עוד עדיפא מוכח דעל כרחך סוגיא אליביה דרב חסדא קאי. על פי דלכאורה תמוה לי, אפילו אם תימצי לומר דסתמא לאו לשמה קאי ופסול מדאורייתא נמי קשיא מאי נימא דלא כר' יהודה וכו', הא לרבנן מי ניהא, דלכאורה סברת רבנן דאמרי אין השם מן המובחר הוא על דרך שמצינו גבי ציצית וסוכה תעשה בתחילה ולא מן העשוי בפסול, הכא נמי כתבו לכם דנפקא לן מתיבתא לכם לשם חובתכם דבעינן לשמה, עיין רמב"ן ורז"ה סוף פרק קמא דסוכה [ד, א מדפי הרי"ף], משמע כתבו לכם כתבו מתחילה לשמה ולא מן הכתוב בפסול. ובזה מובן ומדוקדק לשון הברייתא במסכת סופרים פרק ה' הלכה ג' זה לשונה, היה צריך לכתוב את השם ונתכוון לכתוב יהודה ולא הטיל בו ד' מוחקו וכותב את השם, ר' יהודה אומר יחזור עליו את הקולמוס ויקדשנו, אמרו לו זה אינו מן המובחר. עד כאן לשונה. הא דתני רישא מוחקו וכותב את השם כו', לעניות דעתי כוונתו, לפי שמותר למוחקו שאין בו שום קדושה, לכן לא מהני העברת קולמוס לעשות מן החול קודש, דכתבו לכם לשמה ולא מן הכתוב ועשוי בפסול תחילה. אבל אם נתכוון לכתוב אותיות השם רק שלא נתכוון לקדשו אלא סתמא, אף אי סתמא פסול מדאורייתא דסתמא לאו לשמה קאי, מכל מקום אסור למוחקו, כמו שכתבו הפוסקים כולם מהיה שם כתוב על ידות הכלים [שבת סא, ב], והש"ך רע"ו ס"ק י"ב ובני יונה [שם אות יט], ועיין תשובת הרמ"ע סי' ל"ו ותשב"ץ חלק א' סי' קכ"ז⁵, דמאליו קידוש השם. [ו] כיון דאסור למוחקו

כמו לר' יהודה דלא יפלגו בזה, על כרחך טעמייהו נראה לי כמו שכתב הבית יוסף ובשו"ע אורח חיים סוף סי' קנ"ג סע' כ"א בשם אגודה [מנחות סי' ג], מעילים של הדיוט אין לקנותם לתשמיש קדושה, אלא חדשים בעינן. ונפקא ליה מסוגיא דמנחות כ"ב [ע"א] דאמר ר' אלעזר בן שמעון מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט וכו', ור' אלעזר בן ר' שמעון שם פליג דלא בעי חדתי, ואנן קיימא לן בעינן חדתי, עיין שם. והיינו טעמא נמי דרבנן דר' יהודה הכא, כיון שנתכוון לשם אדם לאו אורח ארעא להשתמש באותיות אלו לשם ד' עצמו, לאו אורח ארעא לעשות משם חול קודש לה'. היינו שאמרו ליה אין השם מן המובחר דייקא, שתחילתו חול היה, אלא לגבוה חדתי בעינן, תחילת כתיבתו בקדושה לשם ה' בעינן לכבוד ה'. וטעמא דר' יהודה יש לומר דסבירא ליה כאידך תנא ר' אלעזר בן ר' שמעון דפליג ולא בעי חדתי. אי נמי גם כר' אלעזר בן שמעון מצי סבירא ליה, אלא דמחלק, התם דווקא בנשתמש בו הדיוט הוה ליה גנאי לגבוה, אבל הכא בשעת כתיבתו שטעה ונזכר עדיין וגם אחר זמן לא נשתמש בו חול כלל בשם זה, רק כוונת חול היה לשם אדם כתיבתו, סבירא ליה לר' יהודה ליכא גנאי לכולי עלמא. ורבנן יש לומר איפכא סבירא להו, עד כאן לא פליגי התם ר' אלעזר בן ר' שמעון מתיר דווקא במשמישים כמו מזבח וקל וחומר מעצים וכו', אבל משום כבוד ה' עצמו כולי עלמא מודו לקדוש ה' מכובד חדתי בעינן מתחילתו בקדושה. ובן קמצר היה כותבו בבת אחת לכבודו [יומא לח, ב], ועיין תשובת משאת בנימין סי' צ"ט ותשובת הרמ"ע סוף סי' ל"ו. אמנם אי נמי פליג ר' אלעזר בן ר' שמעון גם בזה, רבנן דר' יהודה שפיר סבירא להו כר' אלעזר בן שמעון הנ"ל דקיימא לן כוותיה. ולפי זה יש להבין, מאי קאמר הש"ס נימא דלא כר' יהודה וכו', והא לרבנן נמי מי ניהא, הא האי טעמא דרבנן כנ"ל התם דווקא שכיוון שלא לשמה אלא לשם אדם יהודה, אבל האי עובדא כותב סתמא הוי סתם לשמה קאי מדאורייתא, וליכא משום זה אלי ואנוהו, גם לרבנן שפיר מקדשו בהעברת קולמוס לשמה בפירוש, ולכולי עלמא תיקשי ליה האי פיסקא דר' אמי. אלא על כרחך היינו טעמא דלרבנן ניהא, משום דסתמא נמי מדאורייתא פסול ואיכא נמי משום חדתי בעינן לכבוד ה' כנ"ל.

איברא ראייה אחרונה זו יש לדחות, דסוגיא קאי אליביה דרב חסדא בגיטין כ' ע"א, דטעמא דרבנן הוא משום כתב עליון לא הוי כתב ומדינא פסול, לכן ניהא ליה לש"ס אליבייהו דרבנן גם בלאו טעמא דמנומר, בין להסלקא דעתך בין להמסקנא, אפילו אם תימצי לומר סתמא רק מדרבנן פסול נמי לא מהני

שהוא משמעות הפסוק "זה אלי ואנוהו". 5. מהדורתנו עמ' רעז ועיי"ש בהערות.

4. אמנם בחידושי חת"ס לסוגיא בגיטין שם ד"ה דבעינא כתב לחלק בין דין זה אלי ואנוהו בעלמא לדין זה אלי ואנוהו בכתיבת שם ה',

מדאורייתא, גם רבנן מודו לר' יהודה דמהני העברת קולמוס, דמקודש לקודש מיקרי ומעלין בקודש. ולפי זה בעובדא דר' אמי קשיא לכולי עלמא, לעבור בקולמוס ולקדשם לאזכרות, כיון דסתמא כתבן רק שלא פירש לשמן. וצ"ע. ולשיטת הר"ר אלחנן דסתמא לשמה קאי בספר תורה וכשר גמור הוא, ניהא, דעל כרחך עובדא הוי שפירש בהדיא שלא לשמן כותבם דומיא דנתכוון לכתוב יהודה, אתי שפיר, אבל לרוב הפוסקים הנ"ל דפסול סתמא קשיא.

ונראה לי, דהרי על ר' יהודה קשיא, הא דשרי התם בהעברת קולמוס מאי טעמא, הא ודאי לא פליג אדרשה תעשה ולא מן העשוי בפסול, והכא נמי כתבו לכם לשמה ולא מן הכתוב ועשוי בפסול תחילה שלא לשמה. וצריך לומר, הא בכל מקום דפסלינן משום תעשה ולא מן העשוי בפסול נמי אית ליה תקנה על ידי שסותר את מעשה הראשון על ידי מעשה מחדש, קציצתן ומנענען בציצית ובסוכה, עיין סוכה י"א ע"א וע"ב. אם כן הכא נמי לר' יהודה, כיון דסבירא ליה כתב עליון הוי כתב, הרי סותר ומבטל ליה לכתב התחתון מעשה הראשון על ידי מעשה חדש העברת קולמוס, והיינו מחיקתו שאינו ניכר יותר כי אם כתב העליון עד שחייב עליו בשבת משום מוחק בגיטין [יט, א], אם כן (י"ט) [יש לומר] כתב התחתון הכתוב ועשוי בפסול בטלה ליה. ולפי זה לרבנן דפליגי וסבירא להו כתב עליון לא הוי כתב, גם בסתמא שלא כתב תחילה לשמה בפירוש אף דיש בו קדושה ואסור למוחקו מכל מקום כיון שהספר תורה פסול מדאורייתא לקרות בו ולא יצא ידי חובת מצות כתבו לכם וכו' לא מהני העברת קולמוס לשמה, דהוה ליה מן העשוי וכתוב בפסול, כיון דלאו מידי עביד בכתב העליון לבטל ביה את התחתון העשוי בפסול. לכן שפיר ניהא ליה לרבנן דר' יהודה האי עובדא בין להסלקא דעתך בין להמסקנא, בלא טעמא דמיחזי כמנומר. ואם כן על כרחך מוכח דהסוגיא קאי לרב חסדא דווקא.

ובהכי ניהא הא דהשמיט הש"ס מלהביא האי רישא דברייתא מוחקו וכותב את השם, והבני יונה סי' רע"ו [אות יט בארוך] הרגיש עליו טעמא מאי. ולפי מה שכתבנו אתי שפיר, דלשון זה מוחקו וכו' משמע לרבנן תליא הא דלא מהני העברת קולמוס בהא דמותר למוחקו והוה ליה מן העשוי בפסול ובעינן כתבו לכם וכו', אבל סתמא אף דפסיל נמי מן התורה מכל מקום אסור למוחקו מודו דמהני העברת קולמוס דמעלין מקודש לקודש וכו', ואם כן תיקשי האי עובדא דר' אמי דלא כמאן. אלא על כרחך דגם בסתמא אף דאסור למוחקו נמי פליגי חכמים, ועל פי הטעם הנ"ל אליביה דרב חסדא [ד]הוה ליה מן העשוי בפסול, ולכן השמיט הש"ס מלהביא הא דמוחק כנ"ל.

ונראה לי היינו טעמא דהרמב"ם פרק ג' מגירושין הלכה ד' ובשו"ע אבן העזר סי' קל"א סע' ה' שפסקו כרב חסדא אליביה דרבנן דהגט בטל לגמרי, והרשב"א בחידושי גיטין כ' [ע"א ד"ה ולענין פסק] תמה ודחק למצוא טעם למה לא פסק כרב אחא בר יעקב לחומרא. ולפי מה שכתבתי מבואר על פי שתי קושיותינו הנ"ל בסוגיא דף נ"ד, דניהא ליה לרבנן על כרחך היינו רק אליביה דרב חסדא אזלי וכו"ל, וכיון דסוגיא דשמעתא אזלי כוותיה דרב חסדא על כרחך הכי הלכתא כנ"ל.

מיהת לפי זה ליתא לראיה אחרונה הנ"ל לפסול סתמא מדאורייתא, מכל מקום ראיות הראשונות הנ"ל שהעלינו יוכיחו בטוב דסתמא לאו לשמה מדאורייתא.

[ב] **ומה** נקרא סתמא, מצינו גם כן פלוגתא. דעת הבית יוסף וכן פסק בשו"ע סי' רע"ו [סע' ב] דצריך שיאמר בשפתיו בשעת כתיבת אזכרות שהוא כותב לשם קדושת השם, ואם לא עשה כן דייקא פסול אפילו בדיעבד, אף על פי שחישב לשם קדושת השם אלא שלא הוציא בשפתיו. אבל הב"ח [שם ד"ה ומ"ש צריך] השיג עליו והעלה דרך לכתחילה בעינן גם כן שיוציא בשפתיו, אבל בדיעבד כשר אפילו במחשבה לבד אף שלא הוציא בשפתיו, ומה שכתב הטור בסי' רע"ד ואם לא עשה כן פסול, הכי פירשו, ואם לא עשה כן אלא כתב סתם ולא נתכוון במחשבה לשם קדושת וכו', דמחשבה ודאי מעכבת.

ומייתי הב"ח ראיה וזה לשונו, והכי משמע בפרק הבונה [שבת] ק"ד [ע"ב], תניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוון לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בה דל"ת מעביר עליו קולמוס ומקדשו דברי ר' יהודה, מכלל דבנתכוון לכתוב השם וכתב השם אין צריך להעברת קולמוס ולקדשו בפיו, דבמה שכיוון במחשבתו לכתוב השם לשם קדושת השם די בכך בדיעבד. עד כאן לשונו. ויפה דחה הט"ז [סי' רעו ס"ק א] ראייתו זו, דיש לומר נקט הכי נתכוון לכתוב יהודה לרבותא דאפילו כהאי גוונא מהני העברת קולמוס, עיין שם. ולעניות דעתי בלאו הכי ליתא ראיה זו, דמשום חכמים נקט הכי דגשנו תחילה, מוחקו וכותב את השם ר' יהודה אומר וכו', לדייק מינה דאילו נתכוון לכתוב את השם ר"ל אותיות השם ולא כיוון לקדשו אלא סתמא, אסור למוחקו, אף דסתמא פסול ולא לשמה קאי מכל מקום קדוש השם ואסור למוחקו וכדדייקא הכי הפוסקים.

ועוד נראה לי עדיפא לדחות ראיית הב"ח בזה, דגם להבית יוסף דחישב לבד לא סגי גם בדיעבד, מכל מקום בדווקא נקט נתכוון לכתוב יהודה הוא דלר' יהודה צריך תיקון ולקדשו ויש לו תקנה יעביר עליו קולמוס ומקדשו, אבל נתכוון לכתוב השם לענין איסור מחיקה הא ודאי סגי מחשבה לבד גם להבית יוסף דפסול הספר תורה אף בדיעבד, אם כן צריך תקנה ואין

לו תקנה להעביר בקולמוס לר' יהודה, משום דסבירא ליה כתב העליון הוי כתב ואסור להעביר קולמוס עליו משום מוחק את השם, ר"ל כתב התחתון דקדוש על פי המחשבה. וצע"ג על הב"ח בראיה זו.

ומכל מקום נראה לי ראייה אחרת והוכחה לשיטת הב"ח, על פי דפשיטא ודאי דגם להבית יוסף דסבירא ליה חישב ולא אמר נמי הוה ליה סתמא ופסול, אף שהוכחנו לעיל דסתמא פסול מדאורייתא ודלא כהמבי"ט, היינו סתמא ממש שלא חישב כלל, אבל אם כיוון במחשבה לשמה ולא הוציא בשפתיו להבית יוסף רק פסול דרבנן הוא. ובהכי ניחא הא דבית יוסף פסק הכי על פי לשון הרא"ש והטור ושבק מלפסוק כהרמב"ם דתליא ליה בכוונה לבד כלשונו הנ"ל בפרק א' מתפילין הלכה ט"ז ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה וכו' פסול, הרי דסגי בכוונה לבד וכשר על כל פנים בדיעבד וכהב"ח, וצ"ע. ונראה לי הרמב"ם לטעמיה גם בפיוגול סבירא ליה שהוא במחשבה, עיין במשנה למלך הלכות פסולי המוקדשין פרק י"ד [ה"ב], וספר התרומה [סי' קצב] השווה אותם, מחשבת לשמה בספר תורה כמו מחשבת פיוגול, וכן כתב הרא"ש בשמו בהלכות קטנות [הל' ס"ט סי' ג]. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, כלפי מה שסיים וכתב הרמב"ם [שם] וזה לשונו פסול, לפיכך אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו, היינו לפי שהוא פסול מדאורייתא כותב סתמא ולא כיוון, לכן כתב לא היה לו כוונה סתם ממש הוא דפסול מדאורייתא עד שמבטל מפני זה מצות אימת המלך, אבל חישב ולא דיבר רק פסול דרבנן הוא וכהבית יוסף, ואין מבטל בשביל זה מצות אימת המלך דאורייתא. אבל באמת זה אינו, דכיון שחשב למלך על כרחך פוסק גם מכוונתו שחישב לקדש השם, וכבוד השם מכל מקום עדיף. (וא"כ) [ועל כרחך] דהרמב"ם סבירא ליה בכוונה לבד במחשבה כשר בדיעבד וכהב"ח.

והשתא קשה כמו שהקשיתי בראשונה, אי סתמא רק מדרבנן פסול מאי פריך בגיטין נ"ד גימא דלא כר' יהודה וכו', הא הכא כיון דמדאורייתא כשר סתמא מודה ר' יהודה אסור

להעביר בקולמוס משום מוחק את השם, והוכחנו מזה דעל כרחך סתמא פסול מדאורייתא כנ"ל. ועדיין קשה, דילמא עובדא הכי הוי שאמר הסופר לא כתבתים לשמן היינו שכיוון רק במחשבה לשמן ולא הוציא בפיו, דהוא פסול להבית יוסף מדרבנן, ומודה ר' יהודה דאי אפשר להעביר עליו קולמוס משום מוחק את השם מדאורייתא בכתב עליון. אלא על כרחך כהב"ח והש"ך [סי' רעו ס"ק א] דבכהאי גוונא כשר הוא בדיעבד, ועל הבית יוסף [ו]ט"ז צ"ע. ועיין באורח חיים סי' ל"ב סע' י"ט ובאליה רבה שם [אות לה].

[ג] **ועתה** נבוא לנידון השאלה. הנה לפי מה שכתבו הפני יהושע והפלאה סוף פרק קמא דכתובות ובקונטרס אחרון⁹ וסדרי טהרה סי' ק"ץ ס"ק ב' וס"ק ס"ד [ד"ה מיהו] ובקונטרס אחרון¹⁰ דאי היתר ספק ספיקא הוא משום רובא גם מיעוט מצטרף לספק ספיקא, הכא נמי נהי דהעלינו סתמא פסול מדאורייתא האיכא דעת ה"ר אלחנן ותירוצו אחד בתוספות מנחות דסבירא להו סתמא כשר. ונהי דרוב הפוסקים פליגו עליו ואין הלכה כמותו, מיהת בנידון דידן דספק הוא שמא קידש בפירוש אותו אזכרה, שפיר מצטרף לספק ספיקא, דאם תימצי לומר לא קדשי בפירוש, ושמא סתמא נמי כשר⁸.

ואם תימצי לומר נמי דמיעוט לא מצטרף לספק ספיקא⁹, עיין ט"ז יורה דעה ריש סי' ק"ץ [ס"ק ב], שם ס"ק ב' וס"ד¹⁰, ומסקנת הפני יהושע והפלאה הנ"ל, ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' קי"ח, עם כל זה הרי כתב הט"ז ריש סי' רע"ד [ס"ק א] וזה לשונו, לשם קדושת ספר תורה, ובסמ"ג כתב שיאמר עוד וכל אזכרות שבו לשם קדושת השם, עד כאן, ונראה שכן נכון דשמא ישכח אחר כך לקדש השם במקומו. עד כאן לשון הט"ז. ונעלם מהט"ז שכן כתב גם כן התוספות בעבודה זרה דף כ"ז ע"א ד"ה וכי היכן וכו' וזה לשונו, והוא הדין נמי בספר תורה צריך שיאמר בפירוש בתחילת הכתיבה אני כותב לשם תורת ישראל והאזכרות לשם קדושה, דסתמא לאו לשמו קאי. עד כאן לשונו¹¹. וכן כתב בספר חמד משה על האורח חיים סי' ל"ט [ס"ק א] וזה לשונו, ואין לומר נמי

שהרמב"ם פוסל מדאורייתא, שלפי זה דעת ר' אלחנן ותירוצו אחד בתוס' היא מיעוט ביחס לדעת הרמב"ם רש"י ור"י מאורלייניש, אך לקמן בסי' רעב ד"ה ועל דברי הסכים רבינו לדברי ר' שלמה קלוגר לפיהם הרמב"ם מכשיר סתמא מדאורייתא, ולפי זה אדרבא דעת הפוסלים מדאורייתא היא מיעוט ויש להכשיר מדין ספק ספיקא בדאורייתא וספק אחד בדרבנן. אלא שאיננו יודעים איזו תשובה קדמה. ¹⁰ נראה כוונתו לסד"ט הנ"ל ס"ק ב' וס"ק ד. ¹¹ בשו"ת אור לי [שד"ח ח"י] סי' צד העיר שאין הכרח בהבנת רבינו בדברי תוס', ויש לומר שכוונתם רק לומר שהאזכרות צריכות קידוש בפני עצמן ולא די בקידוש הכללי של הס"ת, ולעולם הקידוש הוא בשעת כתיבת האזכרות.

⁶ פנ"י כתובות ט, א ד"ה בא"ד ואומר ר"י, קו"א אות כח. ⁷ לא מצאנו. ⁸ ועי' בשו"ת מנח"י ח"ב סי' ד שהעיר על רבינו מתשובת מהריב"ל, שכדי לצרף לספק דעת יחיד צריך מיעוטא ולא מיעוטא דמיעוטא, כגון שאומר קים לי כחכם פלוני בזמן שכל חכמי ישראל חלוקים עליו, ורק כשיש שני פוסקים גדולים ומפורסמים או שנתפשטו הוראותיהם בכמה מקומות יכול לומר קים לי כדעתם. עיי"ש. ⁹ עיין לקמן סו"ס ר"ע שרבינו פוסל אזכרה שספק נכתבה לשמה, ומה שלא מכשיר מכח ספק ספיקא שמא סתמא לשמה בפשטות הוא מסברה זו שאין מצרפים דעת המיעוט לספק ספיקא. ובספר שולחן מלכים הלכה למשה דיני קדושת השם סי' ז שלום ואמת ס"ק טז כתב שרבינו כאן נקט שהמתירים הם מיעוט על פי מה שנקט לעיל בד"ה וכן דברי

דמאי שנא כנ"ל, והיינו אפילו הפסיק.

ואפילו דבהעברת קולמוס ליכא איסור משום מוחק את השם, דהא קיימא לן כרבנן דר' יהודה בדיו על גבי דיו, וכדהוכיח בתשובת נודע ביהודה קמא חלק אורח חיים סי' א' בד"ה והנה זה לי כמה שנים וכו' מלשון תשובת הרא"ש כלל ג' [סי' יא] ולשון הטור סוף סי' רע"ו יש בו דבק באותיות השם וכו' ואין צריך להעביר עליו קולמוס וכו', משמע דאין צריך אבל אם רוצה רשאי וכו', עיין שם. וכן נראה לי הוכחה מראיית הב"ח הנ"ל בהשגתו על הבית יוסף אם חישב ולא הוציא בפיו לקדש השם, והוכיח מהא דנקט נתכוון לכתוב יהודה וכו' הוא דבעי ר' יהודה מעביר עליו קולמוס לקדשו, מוכח אבל כיוון וחישב לכתוב את השם אין צריך להעביר קולמוס וכו' וכשר בדיעבד במחשבה לבד כנ"ל, דייקנן נמי מיניה אין צריך משמע, אבל אם רוצה רשאי. וכן מוכח ממה שכתב הלבוש [סי' רע"ו סע' ב] והש"ך ריש סי' רע"ו ס"ק ב' אליביה דהבית יוסף והשו"ע דחישב ולא דיבר פסול אפילו דיעבד, כתבו עליו ולא מהני העברת קולמוס עליהן לשמן, עיין שם ובאליה רבה אורח חיים סי' ל"ב אות ל"ה, משמע נמי לא מהני להכשירו אבל גם איסורא ליכא, אף על גב דפשיטא דמחשבה לחוד מהני לקדשו לזה שאסור למוחקו ואפילו כתבו סתמא נמי, מכל מקום כתב עליו לא הוי מוחק כנ"ל. וכן כתב בפשיטות החתם סופר יורה דעה סי' רנ"ו דף קי"ד ריש ע"ב [ד"ה היוצא], עיין שם. על כל פנים לדין דקיימא לן כרבנן דר' יהודה לכולי עלמא אין איסור בהעברת קולמוס בדיו על גבי דיו משום מוחק את השם, ואפילו בדיו המשחיר ביותר, וכן כתב בפשיטות ובהוכחות בתשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' פ"ה, עיין שם היטב¹³. עם כל זה כבר העליתי דבנידון דין אין צריך שום תיקון להעביר עליו קולמוס, אלא שתי תיבות אל יוסף תולה ביני שיתי, או גורר קודם וכותבם על הגרר, והשם אל שדי בקדושתו אל חי וקיים הוא. כך נראה לי להלכה ולמעשה בס"ד.

[ד] ועתה אבוא אל דברך.

מה שכתבת אהובי בני שני סברות.

[סברא ראשונה] תולים שבוודאי קידש שם אל בגררא דשם שדי סמוך לו.

סברתך נכונה מאוד. והנני מוסיף נופך קצת, כיון דבכולי תנ"ך לא מצינו תיבת אל שהוא חול סמוך ממש לשם שדי¹⁴,

משום האזכרות דצריך לכתוב כל אזכרה לשם קדושת השם, דמדברי התוספות בעבודה זרה דף כ"ז ע"א ד"ה וכי היכן משמע דלאזכרות נמי סגי בתחילת הכתיבה לבד, וכך הסברא נותנת דמאי שנא וכו', עיין שם. וכן עושים הסופרים סת"מ בזמנינו. אם כן זה עדיף מסתם, ואפילו ידעין בוודאי ששכח לקדש איזו אזכרה מהני אמירתו מתחילת הכתיבה בפירוש לקדש כל האזכרות שבו, ומכל שכן היכא דאיכא ספק שמא קידשו גם כן שנית במקומו כבנידון דידן¹².

ואפילו לפי מה שכתב האליה רבה באורח חיים סי' ל"ב אות ל"ו על דברי הט"ז הנ"ל דמהני כהאי גוונא בדיעבד אף שלא חישב, דצ"ע מתשובת משאת בנימין סי' צ"ט שכתב דסגי לסופר בקידוש אחד לכל השמות שזודמנו לו לכתוב בבת אחת לפי שאינו מפסיק ביניהם וכו', משמע דכשמפסיק ביניהם לא מהני, ומסתמא מפסיק מתחילת הכתיבה עד סופה, עד כאן לשונו, עיין שם. נראה לי, האי דיוקא מתשובת משאת בנימין, מלבד שאינו מוכרח לדייק מיניה דלא מהני גם בדיעבד אם מפסיק ביניהם, אלא דיהיב האי טעמא לפי שאינו מפסיק ביניהם יכול לעשות כן הסופר אפילו לכתחילה בקידוש אחד לכל השמות שכותב בבת אחת, אבל בדיעבד אפילו אם מפסיק ביניהם נמי מהני. והט"ז נמי הכי קאמר, רק בדיעבד מהני תחילת הקדושה לכל השמות אם ישכח לקדשו במקומו, ואפילו שיפסוק מתחילת הכתיבה עד סופה, אבל מודה גם הט"ז לכתחילה מכל מקום יקדשם במקומם, ולא פליגי אהרדי כנ"ל, ודלא כאליה רבה. הא חדא. ועוד, גם להבנת האליה רבה לפסול אפילו בדיעבד נמי בכהאי גוונא משום שהפסיק, היינו ודאי רק מדרבנן, ודווקא בידוע ודאי ששכח לקדשם במקומם לא מהני מה שהקדישם מתחילת כתיבתו, אבל בנידון דידן דספק הוא שמא קידשו בפירוש במקומו, פשיטא מילתא לכולי עלמא ספק דרבנן להקל. והרי לדעת תשובת המבי"ט הנ"ל אפילו סתמא ממש רק פסול מדרבנן, ונהי דגדחה דעתו בזה, אבל הא דאליה רבה על פי תשובת משאת בנימין ודאי לכולי עלמא דרבנן הוא, וספק להקל, ומחזקין ליה דשם אל שדי בקדושתו קדוש הוא ולא תיגע בו יד כי אין צריך שום תיקון.

ואפילו בוודאי לא קידשו בפירוש, ולהבנת האליה רבה בתשובת המשאת בנימין דפסול גם בדיעבד כהאי גוונא, נראה לי דלא קיימא לן הכי, כדמשמע בהדיא מתוספות בעבודה זרה כ"ז הנ"ל והסמ"ג וכמו שכתב החמד משה הנ"ל בפירוש דלאזכרות נמי סגי בתחילת הכתיבה לבד, ושכך הסברא נותנת

נחום ח"א סי' פא בסופו. ¹³ וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ג יו"ד סי' יד ובח"ד יו"ד סי' כא. ¹⁴ בספר כרם יעקב סי' יז אות נה העיר על דברי רבינו שמצאנו כן שלוש פעמים, באיוב ח, ה, שם יג, ג ושם טו, כה, והשאר בצ"ע. אמנם

¹² בספר יגל יעקב הגהות על שו"ע יו"ד סי' רע"ו כתב שדברי רבינו אלו תמוהים מאוד, שהרי בנידון דידן הספק הוא שמא היה עומד בתיבת אל של חול, ולא שייכת בזה סברת הט"ז. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קנו ושו"ת חזון

ואנוהו אינו מן המובחר קאמרי, יש לחלק הכי בין ודאי לספק, וגם זה דוחק. ועוד, הא לא קיימא לן כרב אחא בהא אלא כרב חסדא כאמור לעיל. וגם הדיחוי שדחית כנ"ל מעיקרא ליתא, דכבר הראיתך [ד]לרבנן דר' יהודה [ד]כתב עליון לא הוי כתב מותר להעביר קולמוס על השם שנכתב בקדושה כראוי כבר.

וכבר זה רבות בשנים בתשובת שאלה אחת [או"ח סי' צד] תמהתי בזה על תשובת חינוך בית יהודא סי' ע"ב שכתב כן בפשיטות בשם הש"ך רע"ו ס"ק ו', דאם נכתב לשם קדושת השם אסור להעביר עליו קולמוס לשמן דהוי כמוחק את השם. ובמחילת כבודו שנה משנתו בכל תשובתו שמה אליביה דר' יהודא, דלא קיימא לן כוותיה אלא כרבנן דיו על גבי דיו כתב עליון לא הוי כתב אפילו אם מתקן בכתב עליון ואפילו בדיו שמשחיר טפי נמי וכדהוכיח הנודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' פ"ה. ודברי הש"ך רע"ו ס"ק ו' בשם בית יוסף, נראה לי התם דווקא שכתב בדיו וזרק עליהם זהב או עפרות זהב שאין הדיו התחתון ניכר כלל על ידי העליון זהב שהוא צהוב ביותר, הוה ליה כמו דיו על גבי סיקרא דלכולי עלמא כתב עליון הוי כתב ומבטל לתחתון בגיטין דף י"ט ע"א. ובאמת לשון הנימוקי יוסף [הל' ס"ת ד, א ד"ה בזהב] שהביא הבית יוסף בזה ביורה דעה רע"ו [רכג, א ד"ה וכתב בנימוקי יוסף, סע' ה מהד' מכוון ירושלים] ובאורח חיים ריש סי' ל"ב [לא, א ד"ה וכתוב בנימוקי יוסף, סע' ג מהד' מכוון ירושלים] דייק וכתב וזה לשונו, זרק עליהם עפרות זהב פסול דסבירא ליה כתב עליון כתב וכו', משמע דסבירא ליה להאי תנא דברייתא הכי, והיינו דכר' יהודה אתיא להאי פירושא ולא לרבנן. אבל מדקבעיה בשו"ע ביורה דעה ובאורח חיים להלכה, על כרחך מפרש הבית יוסף לשון הנימוקי יוסף דמה שכתב דסבירא ליה וכו' היינו בכהאי גוונא לכולי עלמא סבירא להו כתב עליון מבטל לתחתון, כמו דיו על גבי סיקרא כנ"ל. וגם בזה לא מצינו שחייב מי שזרק זהב על האזכרה שנכתב בדיו לשמה משום מוחק את השם, אלא שפסל בזה את הספר תורה, דהלכה למשה מסיני בדיו בעינן ולא בשאר צבעונים אפילו בזהב לא, ואדרבה בזהב גרע דמבטל בו את כתב התחתון כמו דיו על גבי סיקרא, ועל מוחק אינו חייב דהוה ליה דבר שאינו מתכוון, דאיהו לכבוד השם הוא מכוון לשם שמים. אלא דשוב אם יחזור ויגרוור העפרות זהב וישאר הדיו התחתון, בזה כתב הבית יוסף והש"ך דגבי אזכרות אסור לתקנו בהכי משום מוחק את השם. כן צ"ל בעל כרחך. אבל בדיו על גבי דיו כנידון תשובת חינוך בית יהודה הנ"ל, ליתא ביה כלל משום איסור מחיקה. ועיין

בוודאי ידע הסופר שהם שני שמות סמוכים וקידשם יחד והשמיט את החול אל יוסף.

סברא שניה, כיון שצריך לקדש בפירוש השם, וצריך לכתוב מתוך הכתב, בוודאי תלינן יותר שכתב השם אל בקדושה, דיותר נזהר ביה.

גם זה נכון בסברא, ולא כסברת הגאון דפרשבורג נ"י¹⁵⁷ שכתב בהיפוך מזה, דיותר יש לתלות אחר שכתב יעקב אל שוב הביט בחומש שכתב מתוכו [ו]טעה וסבר דקאי באל שדי דתיבת אל שכתב הטעתו וכו'. ולפי מה שכתבתי אני מבואר דזה אינו, כיון שלא מצינו בשום מקום תיבת אל שהוא חול סמוך לשם שדי, אילו לא היה סופר קידש תיבת אל תחילה אלא היה כותבו לשם חול אַל, בהגיעו מיד לכתוב אחריו שם שדי מיד היה מרגיש דקאי באַל הראשון אל יוסף, כיון דלא מצינו לשון אל שדי ולא רגל על לשונו כלל, ועל כרחך כסברתך הנ"ל.

גם מה שכתבת דלא שייך כאן לומר ספק דתליא במעשה ולא הוי ספק, דגבי מצוה לקדש את השם במעשה הכתיבה שאני.

נכונים דברייך, אבל אין צריך לזה, דהא המעשה כתיבה ודאי נעשה, והקדיש במחשבה ובדיבור לא מיקרי כלל תליא במעשה.

אבל מה שכתבת תו לדעתך [ד]טוב להעביר קולמוס על תיבת אל ולקדשו, דדווקא נודע בוודאי שלא קידשו השם קיימא לן כרבנן דר' יהודה [ד]לא מהני העברת קולמוס לשמה, אבל בנידון דידן שהוא ספק אולי קידשו הסופר לשם אל מודו רבנן לר' יהודה דמהני העברת קולמוס. ושוב מצאת כן בתשובת שב יעקב [סי' ס]. ושוב דחית דממה נפשך, אי נכתב השם בקדושה כראוי אסור שוב להעביר קולמוס עליו, דכתב על גבי כתב הוי מוחק את השם, כמו שכתב הש"ך סי' רע"ו [ס"ק ו] הכי. עד כאן דברייך בקצרה.

כל זה ליתא, דכיון דטעמא דרבנן דר' יהודה הוא משום דכתב עליון לא הוי כתב אפילו כשמתקן בכתב עליון משלא לשמה על לשמה, וכמו שכתבו תוספות גיטין י"ט ע"א ד"ה דיו וכו', הוא הדין ומכל שכן בספק שמא קידשו הסופר תחילה דהוה ליה רק ספק מתקן נמי כתב עליון לא הוי כתב כלל והעברת קולמוס לא מעלה ולא מוריד בו. ותמיהני אם כתב כן בתשובת שב יעקב. ואולי כתב כן אליביה דרב אחא בגיטין כ' ע"א דרבנן סבירא להו נמי כתב עליון הוי כתב אלא משום

גוף סברת רבינו במקומה עומדת, שכן הרגל הסופרים נקבע לפי חלקי התנ"ך שהם מורגלים בכתיבתם. 15. שו"ת כתב סופר יו"ד סי' קלא בתשובה לבן רבינו,

בתשב"ץ (חלק א"ה סי' קס"ז) [ח"א סי' קכז] ותשובת שמש צדקה חלק יורה דעה [ח"א] סי' נ"ט. ובהדיא נראה כל דברי תשובות חינוך בית יהודה הנ"ל רק אליביה דר' יהודה הם, וקיימא לן כרבנן, וצ"ג ואין מקום ליישובו, כנ"ל.

הקושיא שהקשית ומצאתה בספר מגן גיבורים [סי' לב שלטי הגיבורים ס"ק יח], מאי נימא דלא כר' יהודה דקאמר בגיטין נ"ד, הא כיון דלא נאמן לפסול הספר תורה אם כן אסור לר' יהודה להעביר עליו קולמוס משום דמוחק את השמות. ותירצת, הכוונה הוא הסופר עצמו יעשה כן וממה נפשך לא יפסיד שכרו.

דברים נכונים הם, הקושיא ופירוקה.

הוכחתך מתשב"ץ חלק א' הוא בסי' קע"ז, דגם כתב בכוונת השם סבירא ליה מותר למחוק אם לא קידשן.

נראה לי מזה אין ראיה לסתור בשמות מוסכמים שהם קודש, דהתם כיון דמחלוקות חכמים יש באיזו שמות אם הם קודש או חול הם וספק דאורייתא רק מדרבנן לחומרא להרמב"ם, לכן אי ודאי לא קידשם הסופר הם אמרו ספק להחמיר והם אמרו אם לא קידשם מותר למחוקם. ועיין ש"ך סי' רע"ו ס"ק י"ב ובספר בני יונה [שם אות יט] מדין מחיקה על מנת לתקן.

ומה שהבאת מתשובת הרדב"ז חלק א' [סי' קב] ובחלק ג' סי' תרמ"ז [ד"ה ולענין] דכוונת קידוש דבעינן באזכרות הוא בשם העצם הויה ברוך הוא לבד ולא בשאר השמות שאינם נמחקים.

הנה כבר דחו אותו האחרונים בספר שערי דעה [סי' רעו ס"ק א] ובספר ברכי יוסף [שם ס"ק ב] ובספר תשובה מאהבה [ח"ג יו"ד (לסי' רעו) תשובה שצה]. וגם אני עני הכינותי ארוכה בתשובה אחת¹⁶ ולהוכיח נגדו, באופן שאין לצרף דעתו להקל בזה כלל בנידון דידן.

והן ראיתי גם כן תשובת ידיד נפשי הרב הגאון דפרשבורג נ"י על שאלתך שהעתקת אותה לפני¹⁷. כל דבריו נכוחים, במה שכתב לדחות דברי זקינו הגאון מו"ה עקיבא איגר זצלה"ה¹⁸, יפה השיגו. וקצת דבריו מכוונים לדברי הנודע ביהודה קמא חלק אורח חיים סי' א' בד"ה והנה זה לי וכו' בכוונת המגן אברהם סי' ל"ג ס"ק ז' ובראיתו מלשון הטור ריש סי' רע"ו אין צריך להעביר בקולמוס וכו', והגאון נ"י בעצמו ציין על תשובה זו דנודע ביהודה. ועיין בפירוש קרבן העדה בירושלמי סוף פרק הבונה [שבת פ"ב ה"ה ד"ה ומשני בשיטתו] מפרש

נמי כהמגן אברהם לרב אחא בר יעקב בגיטין כ' ע"א היינו טעמא דרבנן דר' יהודה משום מנומר גם בחדא אזכרה, ונראה לי כוונתם, כיון דמסקינן גיטין נ"ד אפילו תימא ר' יהודה וכו' דכוליה ספר תורה לא דמיחזי כמנומר, מהאי טעמא גם בדיעבד פסול, לכן הפסיד שכרו. ולשון אפילו תימא ר' יהודה, משמע שווה הוא לרבנן בחדא אזכרה שאמרו אין השם מן המובחר, ר"ל נמי פסול אפילו דיעבד על כל פנים מדרבנן, ואפילו לרב אחא בר יעקב נמי. ומשום דזה אלי ואנוהו וכו' רק לכתחילה הוא כמו שכתבו תוספות ריש פרק ג' דסוכה [כט, ב ד"ה לולב], ובתשובת מו"ה עקיבא איגר סי' ע' מסופק בזה אם לרבנן אליביה דרב אחא בר יעקב באמת רק לכתחילה אסור, ובאמת משמע סוגיא דף נ"ד דיעבד נמי פסול לכולי עלמא אליביה דרבנן בחדא אזכרה כמו לר' יהודה בכוליה ספר תורה משום מנומר, לכן נקטו המגן אברהם והקרבן העדה גם כן טעמא דמנומר כנ"ל.

ומסקנת הגאון דפרשבורג נ"י לתקן כמסקנת זקינו הגאון מו"ה עקיבא איגר הנ"ל, לתלות ביני שיטי בין תיבת אל לתיבת שדי אלו שתי תיבות יוסף אל ולקדש שם אל ההוא, אבל לא מטעמיה. אם אמנם דבריהם מיוסדים על אדני פז, דברי פי חכם חן, אין דעתי מסכים למעשה בזה.

ואתה בני עיין היטב ותנוח דעתך ותמצא מרגוע לנפשך.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן ער

[אלו אזכרות צריך לקדש לשמן]

לאהובי חביבי הלא הוא הרב הגאון המובהק ומפורסם בעולם, אוצר בלום, נופך ספיר ויהלום, אור ישראל וקדושו, עמוד הימיני פטיש החזק צדיק יסוד עולם כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה וואלף נ"י בעל המחבר ספר (שער התורה) [שערי תורה] אב"ד קהילת ווערבויו.

מכתב קודשו קיבלתי ושמחתי מאוד. ועל דבר החקירה להלכה שרצונו הטהור לידע גם דעתי, הנני לרצונו.

על דבר האזכרות שצריך לכותבן לשמן, וספר תורה נפסל

רבינו, ורבינו מציין לדבריו לקמן.

ער. 1. ר' בנימין וואלף לעוו.

ורבינו מציין לדבריו גם לקמן בד"ה והן ראיתי. 16. לקמן סי' רע. 17. שו"ת כתב סופר יו"ד סי' קלא. 18. בתשובות רע"א סי' ע נשאל אף הוא על נידון

אם לא קידשם אפילו באחד מהם כדאיתא בגיטין נ"ד ע"ב, מה נכלל בשם אזכרות, אי שם העצם לבד, או כל השמות שאין נמחקים.

הנה כבר חקר בזה מרן הבית יוסף סי' רע"ו ביורה דעה [רכב, ב ד"ה כתב הר"י, סע' ג מהד' מכון ירושלים], מביא בשם הר"י אכסנדרני אי בכל השמות שאין נמחקים צריכים כתיבה לשמה, או נימא דווקא שם הויה הוא שם העצם בו לבד בעינן לשמה, מסופק בזה. והבית יוסף [שם ד"ה וכתב הר"ש, סע' ב(ב) מהד' מכון ירושלים] העלה הוכחה מתשובת הרשב"ץ והוא בחלק א' סי' קע"ז, דכל השמות שאין נמחקים בכלל אזכרות דבעינן לקדשם לשמן, עיין שם היטב. וכן כתב בתשובת הרדב"ז חלק ג' סוף סי' תרמ"ז [ד"ה ולענין]³. שוב מצאתי בספר יד מלאכי כללי האל"ף אזכרה [כללי התלמוד כלל סט] פלוגתא זו, עיין שם. ועיין ש"ס סנהדרין דף ס' סוף ע"א מפורש דשם אלקים הוא כינוי וקרי ליה אזכרה. אבל האחרונים הביאו בשם תשובת הרדב"ז חלק א' סי' ק"ב שפסק בהחלט דשם הויה ברוך הוא לבדו בעינן לקדשו, אבל שאר שמות כגון אל אלקים וכו' אין צריך. ועיקר הוכחתו בונה יסודו על תיבת אזכרה, שאמרו כל האזכרות, כל ספר תורה שאין האזכרות שבו כתובות לשמן אינו שווה כלום, לשון זה אינו סובל רק שם הויה ברוך הוא, ואם לא כן הוה ליה למימר כותב כל שמות לשמן וכו'. עיין בספר ברכי יוסף [יו"ד סי' רעו ס"ק ב] ובתשובה מאהבה [ח"ג יו"ד לסי' רעו תשובה שצה] ובשערי דעה סי' רע"ו [ס"ק א] שהאריכו למעניתם על רזא דנא.

וניחזי אנן. הנה אם אמנם ראיית הרדב"ז נכונה דלשון אזכרה עיקרו קאי רק על שם הויה ברוך הוא, וטעם על כינוי זה נראה לי על שם הכתוב [שמות ג, טו] זה שמי לעולם וזה זכרי וכו', וכתוב [שמות כ, כא] בכל המקום אשר אזכיר את שמי, שמי המיוחד, לכן כינוי חז"ל לשם הויה ברוך הוא בלשון אזכרה, או שהוא בלשון סגי נהור, לפי שאסור להזכיר אותו ככתבו חוץ למקדש כינהו אזכרה, אבל נראה לי מכל מקום גם שארי שמות הקדושים כולם שאין נמחקים שנאצלים משם הויה ברוך הוא וקשורים בו כגחלת בשלהבת נכללים גם כן בכינוי זה, ולכולם בשם אזכרות יקראו על שם המקור הוא הויה ברוך הוא.

וראיה, הנה בברכות דף כ"ח ע"ב איתא מאי טעמא תיקנו שמונה עשרה ברכות בתפילה, רב יוסף אמר כנגד שמונה

עשרה אזכרות שבקריאת שמע וכו', והנה הם במנין שמונה עשרה אזכרות רק עם אל מלך נאמן וכו' ד' אלקינו. וזה לשון הר' דוד אבודרהם בשער ב' [תיקון התפילות וענייניהם] דף ד' [ד"ה גרסינן בפרק], כנגד שמונה עשרה אזכרות שבקריאת שמע, כי תמצא בקריאת שמע בין הויה ובין אלקים שמונה עשרה הזכרות וכו', ובויקרא רבה⁴ אומר שנתקנו גם כנגד שמונה עשרה הזכרות⁵ שבשירת משה, כי תמצא בשירה אחת עשרה הזכרות וי"ה ואלו ואלקי הרי ארבעה עשר, וביושע ד' שהוא קודם השירה ארבעה הזכרות הרי שמונה עשרה הזכרות וכו'. עד כאן לשון הר' דוד אבודרהם.

ועוד ראה בירושלמי פרק ד' דברכות [ה"ד], אמר ר' יצחק גדולה דעה שהיא ממוצעת בין שתי הזכרות שנאמר כי אל דעות ד', אית ילפי מן הדא אז תבין יראת ד' ודעת אלקים תמצא וכו'.

הרי גם בגמרא בבלי, גם בש"ס ירושלמי, גם במדרש רבה כינוי שם אזכרות גם לכל שארי שמות מלבד שם הויה ברוך הוא, ודלא כהרדב"ז הנ"ל.

איברא מצאתי בכל אלה דברי החכמים משולשים גם כן ראיות לדעת הרדב"ז.

א' מגמרן בברכות דף כ"ט ע"א, הני תשע דראש השנה כנגד מי, כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפילתה, דאמר מר בראש השנה נפקדה וכו'. עד כאן לשונה. וזה לשון הר' דוד אבודרהם דף ד' הנ"ל, תשע ברכות של ראש השנה מנין, כנגד תשעה אזכרות הכתובות בפרשת חנה, וכתוב בסופה [ש"מ א, ב, י] ד' ידין עמים אפסי ארץ, הרי שמדבר ביום הדין, וחנה גם כן נפקדה בראש השנה וכו'. עד כאן לשונה. והנה בפרשת חנה תשעה שמות הויה כתובים שם, מלבד עוד שני שמות ואין צור כאלקינו [פס' ב] ואל דעות ד' [פס' ג], הרי שייחדו כינוי זה אזכרות רק לשם העצם הויה ברוך הוא לבד, ושארי השמות אל ואלקינו לאו נכללו בכינוי זה.

ב' מירושלמי [ברכות פ"ד ה"ג] הביאו הר' דוד אבודרהם שם וזה לשונה, שבע ברכות של שבת מניין וכו', אמר ר' יודן כנגד שבעה האזכרות הכתובות במזמור שיר ליום השבת וכו', עיין שם. ובמזמור זה כתובים שבע שמות הויה ברוך הוא ועוד שם בחצרות אלקינו יפריחו, הרי דשם זה אינו נכלל בכינוי אזכרות, וכהרדב"ז.

ד"ה ומה שהבאת, ובהמשך סימן זה בד"ה ועיין תשובת הרדב"ז.
4. לפנינו בויקרא רבה ליתא, אלא כפי שצויין באבודרהם הוא בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות טו אות יח. 5. במדרש שם איתא פסוקים ולא אזכרות.

2. ועי' מהדורתנו עמ' שפ"ה ובהערות. 3. משמע מדברי רבינו כאן שהרדב"ז בתשובה הנ"ל מצריך לקדש את כל השמות שאינם נמחקים, וצ"ב שאדרבא ברדב"ז שם משמע להיפך (וכמו בתשובה המפורשת שרבינו מזכיר בסמוך), וכפי שרבינו עצמו מציין לעיל סו"ס רסט

ג. ממדרש תנחומא ריש פרשת וירא וזה לשונו, בכל יום אדם מתפלל שמונה עשרה, ולמה שמונה עשרה וכו', ר' יהושע בן לוי אמר כנגד שמונה עשרה אזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים וכו' [תהילים כט]. עד כאן לשונו. והתם תשעה עשר שמות כתובים עם א"ל הכבוד הרעים, ועל כרחך שם א"ל לא קרי ליה בשם אזכרה. [הוספת המחבר: איברא גם ברכות התפילה תשע עשרה הם עם ברכת המינין. וה"ר דוד אבודרהם הנ"ל פירש לטעם רב יוסף דגמרון הנ"ל תיקנו ברכת המינין נגד אחד שבקריאת שמע, עיין שם, אם כן לר' יהושע בן לוי בתנחומא הנ"ל יש לומר נמי נגד שם א"ל שבמזמור זה תיקנו עוד ברכה תשע עשרה ברכת המינין. אבל צ"ע, אם כן לא מקשה מידי מקודם שם בתנחומא למאן דאמר כנגד שמונה עשרה פעמים שהזכרו האבות בתורה ואם תאמר תשע עשרה הן וכו', ומאי קושיא, והאיכא גם תשע עשרה ברכות. ועיין תוספות ר"ד על מסכת תענית דף י"ג [ע"א] ובחידושי תורה ריש פרשת וירא מה שכתבתי בזה, וצ"ע]. והנה דברי ר' יהושע בן לוי בתנחומא הנ"ל כן כתוב בתוספתא בשלהי פרק ג' דברכות [הכ"ה] הובא בתוספות ר"ד תענית י"ג שם, שמונה עשרה ברכות כנגד שמונה עשרה אזכרות שבהבו לד' בני אלים וכו'.

על כל פנים מוכח מתנחומא ותוספתא זו כדעת הרדב"ז, ואם כן קשיין אהרדי שני התלמודים, גם בבלי אבבלי, גם ירושלמי אירושלמי, גם המדרש רבה אמדרש תנחומא וגם אתוספתא, וצ"ע ג.

אבל קושטא קאי, אלו ואלו דברי אלקים חיים המה כאשר ביארתי, כי עיקר כינוי אזכרה מיוחד לשם הויה ברוך הוא מתרי טעמי שכתבתי לעיל, אבל לפעמים גם שארי השמות נכללו בכינוי זה אזכרות, על שם מקורם שנאצלו מהויה ברוך הוא ותלויים וקשורים בו יתברך. וכן מוכח בדברי ה"ר דוד אבודרהם הנ"ל בשם ויקרא רבה וזה לשונו, כי תמצא בשירה אחת עשרה הזכרות וי"ה ואל"י ואלק"י, הרי ארבעה עשר. הרי אף דכללם יחד בכלל שמונה עשרה אזכרות שבשירת משה, עם כל זה פורטם בפני עצמם וכותב וסופר ומונה אחת עשרה הזכרות ושלוש אלו הנ"ל הרי ארבעה עשר, על כרחך לפי שעיקר כינוי זה אזכרה מיוחד לשם הויה ברוך הוא, ולפעמים גם שאר השמות בכלל. נמצא שכל דברי חכמים קיימים. ולפי זה ודאי לדינא כולם בכלל אזכרות לקדשם לשמן.

ועיין תשובת הרדב"ז חלק ג' סי' תרמ"ז דעתו הנ"ל השם בן ד' לבד קאמר, עיין שם היטב. והן מצאתי בתשובה מאהבה [ח"ג] יו"ד סי' רע"ו תשובה שצ"ה השיג על הרדב"ז בדיון זה, וזה

לשונו, ועוד אני מצאתי ראייה ברורה מזוהר פרשת פינחס [דף רנה ע"ב] וכו' שמונה עשרה חולין וכו' לקבל שמונה עשרה אזכרות דבקריאת שמע, עד כאן לשונו וכו', שים עיניך עליו ובוא חשבון גם שם אל מאל מלך נאמן עולה במנין שמונה עשרה וכו'. עד כאן לשון המחבר תשובה מאהבה. ובמחילת כבוד תורתו כי רב הוא, גילה לנו את הנסתר והסתיר את הנגלה, דטפי הוה ליה להביא ראייה זו מהנגלות לנו מגמרון ברכות כ"ח ע"ב הנ"ל שכן אמרו על שמונה עשרה ברכות שתיקנו בתפילה רב יוסף אומר כנגד שמונה עשרה אזכרות שבקריאת שמע, ודברי ה"ר דוד אבודרהם הנ"ל שפירש כן בהדיא כנ"ל.

ועוד כתב בתשובה מאהבה שם וזה לשונו, ועוד יש לי ראייה נאמנה מרש"י מסכת ברכות דף ל"ג ע"א, ואמר רב אמי גדולה דעה שניתנה בין שני אותיות שנאמר כי אל דעות ד', ופירש רש"י בין שתי אותיות, שתי הזכרות. הרי להדיא דגם שם אל נקרא בשם אזכרה וכו'. עד כאן לשונו. וגם בזה תמיה גדולה עליו בתרתי. חדא, דטפי הוה ליה להביא כן ראייה זו דכן הוא בהדיא לשון הירושלמי בברכות פרק ד' בזה, בין שתי הזכרות שנאמר אל דעות ד'. ועוד זאת תמיה, דמפירוש רש"י בגמרון דמייתי ליה הגאון מינה, במחילת כבודו ליתא ראייה כלל, דיש לומר פירוש רש"י על אידך מימרא דבסמוך ליה מיד קאי, על גדול מקדש וכו' שנאמר פעלת ד' מקדש ד' וכו', עלה קאי לשון רש"י. ועל כרחך מוכחא הסוגיא כן, דבסמוך ליה דף כ"ט ע"א הנ"ל הני תשע דראש השנה כנגד תשע אזכרות שאמרה חנה בתפילתה, ועל כרחך לא חשיב שם א"ל דעות ד' במספר האזכרות, כי תשעה שמות הויה כתיבי התם. אלא על כרחך כוונת רש"י דף ל"ג הנ"ל שפירש על שתי אותיות שתי אזכרות על גדול מקדש קאי כנ"ל. ואף דגם התם שם השני באל"ף דל"ת כתיב, מכל מקום בזה השם מודה הרדב"ז דבכלל אזכרות הוא נקרא, מפני שהוא כינוי להשם הויה ברוך הוא ונקרא ונהגה בו, והמברך בשם זה אל"ף דל"ת חייב מיתה וכו', וכמו שהעתיק בספר שערי דעה הנ"ל בשמו. אבל על השאר השמות כגון אל אלקים וכו' אין ראייה מפירוש רש"י, אלא מירושלמי הוה ליה להביא ומשם בארה. ותמוה על עוצם בקיאותו דהמחבר בעל תשובה מאהבה שהעלים עיניו מכל זה, ומקום הניחו לי מן השמים.

מיהת העלינו העיקר כהסכמת המחברים גדולים הנ"ל דלא כהרדב"ז, ואיזו מהשמות שאין נמחקים שלא קידש אותו הסופר בוודאי הספר תורה פסול, וגם מספק לא מתכשר בלא תיקון, ואין לצרף דעת הרדב"ז בזה לעשות מיניה אפילו ספק ספיקא כנ"ל⁶. ועיין ש"ס סנהדרין ס' סוף ע"א מפורש כן.

משנת אברהם סי' יט אות טז על פי כמה פוסקים, דלא כעיקרי הד"ט יו"ד סי' ל אות יב ושו"ת תשורת שי סי' סה שצירפו את שיטת הרדב"ז לספק ספיקא (וכן

6. דעת רבינו כשיטת הפוסקים שהביא שרחו את שיטת הרדב"ז לגמרי מהלכה, וסובר שאף אין לצרפו לספק ספיקא, וכן פסקו המהרש"ם ח"א סי' קנו וספר

הנראה לעניות דעתי כתבתי.

נאום אוהבו הנאמן הדבוק באהבתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רעא

[זריקת עפרות זהב על אותיות הכתובות בדיו האם נחשבת כתיבה]

תכלה שנה וקלקלותיה, תחל השנה וברכותיה, לראש צדיק הלא הוא אהובי ידיד נפשי הרב המאור הגדול צדיק מופלג כבוד קדושת שמו מו"ה משה ליב סג"ל ליטש נ"י דיין המצויין בהלכה בעיר ואם בישראל ק"ק פרשבורג יע"א.

יקרתו הנעים קיבלתי, ונעניתי ראשי לברכותיו מקירות לבו הטהור נובעים, וברך לו אשיבנה, בראש השנה הבא עלינו לטובה יכתוב ויחתום לו ולביתו לכל זרעו לאלתר בספרן של צדיקים לחיים טובים וכו' אמן נצח סלה ועד.

ועל דבר הערתו על מה שכתב הבית יוסף באורח חיים סי' ל"ב [לא. א] ובשו"ע [שם סע' ג] על פי פירוש הנימוקי יוסף [הל' ס"ת ד, א ד"ה בזהב], כתב האזכרות בזהב היינו שזרק עפרות זהב על אותיות הכתובות תחילה בדיו, יגנו, דאין לו תקנה למחוק ולגרור הזהב מעליהם מטעם מוחק את השם העליון. ותמה מעלתו, הא כיון דשם של זהב נעשה באיסור, שהרי בכתב זה מחק את השם התחתון ופסל את הספר תורה על ידו, אם כן הוה ליה הקדש בטעות, ואינו הקדש ולית ביה קדושה? ומייתי מעלתו מזה ראייה והוכחה למה שכתב הש"ך יורה דעה סי' רע"ו ס"ק י"ב, דכיון דמכל מקום נכתב לשם קדושה אסור למחוק. אלו תורף דברי קדשו.

נראה לי, אם יש מקום לקושייתו לא עלתה ארוכה גם לשיטת הש"ך הנ"ל. דהא זרק עפרות זהב על השם הכתוב בדיו אמרינן, זרק דייקא, ולא שכתב ומשך בידו צורת האותיות במי

זהב על גבי הדיו. אם כן הרי לא כתב כלל, אלא שזרק עפרות זהב בבת אחת בזריקה על גבי הדיו בעודו לח כנהוג אצלנו בכל כתיבה הדיוטית כדי לייבש, ואין על זה שם כתיבה. לא לשם קדושה עשה כן הזורק, שהרי אין צריך לו, שכבר קידשו השם בדיו, אלא לשם נוי וייפוי עשה כן לכבוד. ולפי זה ליכא למימר כיון דמכל מקום נכתב לשם קדושה אסור למחוק, דהא לא נכתב, וגם לא לשם קדושה, וגם לדעת הש"ך מותר למחוק בכהאי גוונא, והדרה קושיא לדוכתה.

והנראה לי לתרץ, דהא לפי הנימוקי יוסף הנ"ל צריך לומר לשון הברייתא כתב את האזכרות בזהב וכו', אף על גב דזרק עפרות זהב בפעם אחת על הכתוב כבר בדיו לא כתיבה מיקרי, מכל מקום כיון דנראה לעין כל אחר כך כאילו כתב על ידי משיכת האותיות בצורתם בשבט סופר בחרט אנוש במשקה מי זהב, קרי ליה כתב את האזכרות בזהב. אם כן מהאי טעמא גופא כתב הבית יוסף והמחבר בשו"ע שפיר אסור להעביר את הזהב משום דהוי כמוחק את השם, ר"ל נראה כמוחק דייקא ולא מוחק ממש, דהא לא קדוש כלל, אלא כיון דנראה הוא כאילו היה כותבו שוב נראה גם כן בהעבירו כאילו מוחקו אחר שנכתב במי זהב לשם קדושת השם. אם כן לא קשה מידי, כנ"ל.

ועיין ש"ך יורה דעה סי' רע"ו ס"ק ו' וברכי יוסף שם מן אות י"א עד אות טו"ב על דברי הבית יוסף אלו הנ"ל, ומה שכתבתי כבר בתשובה אחת¹. ובספר גט פשוט סוף סי' קכ"ד [ס"ק מט], זרק עפרות זהב הוה ליה כדיו על גבי סיקרא דכתב עליון הוי כתב לכולי עלמא בגיטין י"ט [ע"א] ומבטל כתב התחתון, וכיון דזרק עליו לא כיוון לשמה, אם כן מדאורייתא פסול משום כתב עליון הזהב לא לשמה הוא. אלא דיש לומר כיון דלכבוד מכון בזריקת הזהב עליו הוה ליה כמו לשמה, וצ"ע.

והנני אוהבו הנאמן, חותם בברכה.

כנפשו ונפש ידידו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

לשם העליון הכתוב בזהב, אלא שכך מפרש השואל ועל פי זה מקשה כדלקמן, וכן כל דברי רבינו הם על פי הבנה זו. ובדעת קדושים סי' רע"ו ס"ק ד כתב בפירוש אחד שמדובר באופן שעל ידי גרירת הזהב בהכרח ימחק חלק מהשם התחתון הכתוב בדיו, וזו כוונת השו"ע שאין לגרור את הזהב משום שמוחק את השם כלומר התחתון, ולפי פירוש זה אין מקום לקושית השואל. ועיין במקדש מעט שם ס"ק לט שדן בביאור לשון הנמ"י לפי שני הפירושים. 2. עיין בשו"ת להורות נתן ח"ו במילואים לח"ג שמציין לדברי רבינו ודן ליישב את הקושיא. 3. לעיל סי' רסט ד"ה וכבר, ולעיל בחלק א"ח סי' צד.

פסק בספר הלכה ברורה סי' לב בירור הלכה סוס"ק פד וס"ק פו). עוד מבואר בדברי רבינו (ומפורש בתחילת דבריו) שחטרוני כתיבה לשמה פוסל בדיעבד אף בשאר שמות, וכדעת רוב ככל הפוסקים על פי לשון השו"ע סי' רע"ו סע' ב "ואם לא עשה כן פסול". אמנם בחידושי רע"א לשו"ע שם כתב שמלשון הב"י משמע שבשאר שמות הוא רק לכתחילה, שהב"י סיים ש"נכון הדבר לכתוב לשמן", וכן פסק למעשה מהר"י זיין בספרו שערי ישועה שער ס' ו' על פי דיוק לשון הב"י הנ"ל ודיוק לשון "צריך כתיבה לשמה" בדברי הר"י אסכנדרני, וכתב שסיום דברי השו"ע "ואם לא עשה כן פסול" מוסב על שם הוי"ה בלבד. **רעא**. 1. לשון השו"ע היא שאסור משום מוחק את השם, ולא מפורש שהכוונה

סימן ערב

[א.] דין מנומר והידור מצוה בפרשיות התפילין. ב. בעניין השמטת הרמב"ם דין כתיבת אזכרות לשמן. ג. אם מנומר פסול מדאורייתא או מדרבנן, והאם פסול בדיעבד]

מאלקי רבא, שלמא רבא, לגברא רבא, לאור ישראל וקדושו, הלא הוא ידיד נפשי ורב חביבי הרב הגאון הגדול המפורסם בקצווי ארץ בתורתו וצדקתו, נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק, חכם הכולל, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה שלמה קלוגר נ"י, ראב"ד ור"מ בעיר ואם בישראל בראד יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי זה יומיים, ושמחתי מאוד שזכיתי להודות אותיותיו וכתב ידו הקדושה. המקום יהיה בעזרו, עוד ינוב בשיבה דשן ורענן, ועוד יאריך ימים ושנים שנות חיים ושלוש יוסיפו לו מן השמים אמן וכן יהיה רצון.

[א] ועל דבר התורה אשר העירותי על מה שכתב הדרת גאונו נ"י בשו"ת ספר סת"ם [הלכות ס"ת] סי' נ"ו ראה מהרמב"ם דמנומר פסול בתפילין נמי, והרי הרמב"ם [הל' גירושין פ"ג ה"ד] לטעמיה פסק כרב חסדא בגיטין כ' [ע"א] גם בגט כתב על גבי כתב פסול ובטל מן התורה, לכן לא מהני לדידיה העברת קולמוס על אזכרה גם בתפילין. וסיימתי בלשוני ויש ליישב, ורצון הדרת גאונו במכתבו שאודיע לו כוונתי ביישוב דבריו.²

והנני לרצונו מן המודיעים ולחוץ, דלכולי עלמא בין לרב אחא בר יעקב ובין לרב חסדא בגיטין דף כ' ע"א שפיר מוכח דגם בתפילין איכא משום זה אלי ואנוהו, וכל שכן משום מנומר. לרב אחא בר יעקב דמפרש טעמייהו דרבנן משום זה אלי ואנוהו, הרי אפוי פלוגתא לא מפשינן, ובהדיא אמר רב אחא בר יעקב בלשונו דילמא לא היא עד כאן לא קאמרי רבנן התם דבעינן זה אלי ואנוהו וליכא אבל הכא לא, ולא אמר אבל בעלמא לא דהוי משמע שפיר בעלמא גם זולת גט אלא גם בתפילין לא, ומדאמר אבל הכא לא, הכא דייקא משמע, גבי גט דווקא [ד]ליכא משום זה אלי ואנוהו הוא דפליג על רב חסדא. ואמר לא היא דייקא, הא דרב חסדא גבי גט ליתא, אבל בעלמא בכתב של קדושה גם בתפילין איכא משום זה אלי ואנוהו. וזה פשוט.

וגם לרב חסדא דמפרש טעמייהו דרבנן משום כתב על גבי כתב לא הוי כתב אפילו בגט, הרי הרשב"א בחידושי גיטין [דף] כ' שם [ע"א ד"ה ולענין פסק] והביאו הבית יוסף באבן העזר סוף סי' קל"א [לב, ב ד"ה ואיכא למידק, סע' ה מהד' מכון ירושלים] כתב, ואיכא למידק, לרב חסדא דאמר דרבנן לא הוי כתב מאי קאמרי ליה אין זה השם מן המוכרח, דמשמע מן המוכרח אינו הא כתב מיהא מעליא הוי. ומצאתי בירושלמי פרק הבונה [שבת פ"ב ה"ה] שהקשו כן ופרקו כשיטתו השיבוהו, כשיטתך שאתה אומר כתב הוא אף הוא אינו מן המוכרח. עד כאן לשונו. ואם איתא דגבי תפילין ליכא משום מנומר ולא משום זה אלי ואנוהו, הדרה קושיא לדוכתה, לרב חסדא מאי קאמרי ליה לרבנן לר' יהודה אין זה השם מן המוכרח וכו', וליכא למימר לשיטתו השיבוהו דמינא להו דאמר כן גם בספר תורה, דילמא דווקא בתפילין אמר ר' יהודה דינו אבל בספר תורה באמת מודה דאין זה מן המוכרח משום זה אלי ואנוהו [הוספת המחבר: וכמו שכתב מעלת כבוד תורתו נ"י תחילה בתשובתו סי' נ"ו הוכחה זו מקושיית הש"ס בגיטין נ"ד [ע"ב], תיקשי הכי אברייא גופא מנא להו לרבנן להקשות על ר' יהודה אליביה דרב חסדא]. אלא על כרחך בתפילין נמי איכא משום זה אלי ואנוהו וכמו שכתבתי, ומכל שכן משום מנומר. אם כן נכונים דברי הדרת גאונו נ"י, דגם דהרמב"ם פסק כרב חסדא טעמא דרבנן כתב עליון לא הוי כתב גם בגט, מכל מקום מוכח גם לדידיה דבתפילין גם כן איכא משום זה אלי ואנוהו, מתשובת רבנן לר' יהודה בברייא גופה (עיין לקמן סי' רצ"ז).

זה עלה במחשבתי להצדיק קצת דברי קודשו בראייתו הנ"ל בסי' נ"י, ולזה כיוונתי במה שכתבתי ויש ליישב. אבל באמת אין זה עולה יפה, דהא ברייתא שנויה במסכת סופרים פרק ה' הלכה ג' בזה הלשון, היה צריך לכתוב את השם ונתכוון לכתוב יהודה ולא הטיל בו דל"ת מוחקו וכתב את השם, ר' יהודה אומר יחזיר עליו את הקולמוס ויקדשנו, אמרו לו אין זה מן המוכרח. עד כאן לשונה. הרי דרבנן אמרו דבריהם תחילה, ולרב חסדא דהיינו טעמא משום כתב עליון אינו כתב מיירי על כרחך גם בתפילין גם בספר תורה. אם כן שפיר השיבוהו רבנן לר' יהודה כשיטתו דכתב עליון הוי כתב, מיהא אינו מן המוכרח משום זה אלי ואנוהו. ואין לומר דר' יהודה רק אתפילין אמר למילתיה דלית ביה משום זה אלי ואנוהו אבל בספר תורה מודה להו מהאי טעמא, דאם כן בהדיא הוה ליה לר' יהודה לומר כן, בתפילין יחזיר עליו הקולמוס ויקדשנו, כיון

בהשמות להל' ס"ת סי' כא (נדפס גם בשו"ת סת"ם מהד' מכון חכמת שלמה בהוספה לס' הנ"ל).

ערב. 1. לקמן סי' רצז ד"ה ועוד. 2. דברי ר' שלמה קלוגר במכתבו לרבינו וכן תשובתו לדברי רבינו בסימן זה נדפסו בספרו שו"ת קנאת סופרים

דתנא קמא נשנה תחילה ומיירי בין בספר תורה בין בתפילין, על כרחך ר' יהודה אכולה מילתא דתנא קמא פליג, והשיבוהו על כל פנים בשיטתיה בספר תורה מיהת אין זה מן המובחר. ולפי זה שפיר יש לומר בתפילין לית ביה משום זה אלי ואנוהו ומשום מנומר.

ועל פי זה נדחה גם כן ראייה ראשונה שהביא הדרת גאווה נ"י שמה בתשובתו להוכיח דגם בתפילין פסול מנומר, מדהוצרך בגיטין נ"ד [ע"ב] לחלק בין חדא אזכרה להרבה, ולימא עדיפא, בחד אזכרה נמי איכא מנומר, אלא עד כאן לא אמר ר' יהודה אלא בתפילין אבל בספר תורה מודה ר' יהודה משום מנומר, אלא על כרחך דגם בתפילין שווה לספר תורה בדין מנומר. ולפי מה שכתבתי אין זה ראייה, כיון דר' יהודה פליג על התנא קמא דמיירי על כרחך גם בספר תורה, ור' יהודה עליה קאי ולא אמר בתפילין יחזיר עליו את הקולמוס ויקדשנו, על כרחך גם אספר תורה בכל מה דמיירי תנא קמא פליג וכנ"ל. ואף דהש"ס השמיט מלהביא האי רישא דברייתא הנ"ל דעת תנא קמא תחילה מוחקו וכותב את השם, כבר הרגיש על זה הגאון בספר בני יונה סי' רע"ו [אות יט בארוך] טעמא, יעויין שם, וגם אני בעוניי הארכתי בישובו מאי טעמא דשמיטתא, עיין מה שכתבתי בתשובה אחת³. מיהת הא ברייתא כך שנויה, ועל כרחך ר' יהודה גם אספר תורה פליג, וליתנהו שתי ראיות הנ"ל.

אבל מכל מקום נראה לי, כיון דלרב אחא בר יעקב מיהת ודאי מוכח דבגט הוא דפליג על רב חסדא אליביה דרבנן דילמא לא היא וכו' אבל הכא לא, משא"כ בתפילין שווה לספר תורה לפסול משום זה אלי ואנוהו, אף דלרב חסדא אין ראייה לזה, אבל מהי תיתי לומר דפליג בזה עם רב אחא בר יעקב בתפילין ולהקל טפי מרב אחא בר יעקב, אפוישי פלוגתא לא מפשינן, הדין ודאי כהכרעת הדרת גאווה נ"י כדעת האליה רבה [סי' לב ס"ק ז] והלחם חמודות [דברי חמודות הל' ס"ת סי' יב אות מח].

אבל תמוה לי על גדולי אחרונים אלו גם כן, הא במדרכי סוף הלכות קטנות [יד, ב] כתב וזה לשונו, כתב רבינו יהודה, שכל טוב לכל עושיהם וסמוך ליה במצוותיו חפץ מאוד בתיקון נאה משום ואנוהו במצוות מבחוח למראית העין וכל שכן מבפנים, שהרי בית המקדש מפנימה זהב טהור, לכן יכתוב כתיבה גסה וכו'. הרי בהדיא כתב בהיפוך מסברת השואל להדרת גאווה נ"י להקל בזה בתפילין לפי שהם מחופים, וצ"ע. והכי פסק הרמ"א [באו"ח] בהג"ה סי' ל"ב סע' ד' כהמרדכי, וצריך לייפותם מבחוח ומבפנים, וכן כתבו תוספות בגיטין דף

ו' ע"ב סוף ד"ה א"ר יצחק וכו', דאין רגילות לשרטט כלל לא ספר תורה ולא תפילין וכו', ומיהו אם הסופר אין יכול לכתוב יפה בלא שרטוט צריך לשרטט על כל שיטה ושיטה משום זה אלי ואנוהו וכו', יעויין שם היטב. והכי פסק בשו"ע סי' ל"ב סעיף ו' גם בתפילין איכא זה אלי ואנוהו, ומכל שכן פסול מנומר. והכי מוכח דגם בתפילין בעינן זה אלי ואנוהו, מדמייתי בשו"ע הא דנתכוון לכתוב יהודה וכו' בהלכות ספר תורה סי' רע"ו [סע' ב] וכתבנן דר' יהודה, ובאבן העזר סי' קל"א [סע' ה] גם כן בגט דפסול, והשמיטו בהלכות תפילין בסי' ל"ב, [ו] המחבר או הרמ"א הוה להו להביא דעת הרבינו חננאל דפסק כרב אחא בר יעקב דגיטין דף כ' [ד] כשר בתפילין. אלא על כרחך דסמוך על מה שכתבו בהלכות ספר תורה, דממה נפשך פסול לרבנן, אי אליביה דרב חסדא מדאורייתא אי לרב אחא בר יעקב על כל פנים מדרבנן וכנ"ל.

איברא, בתוספות מנחות ל"ב ע"ב בד"ה הא מורידין וכו' כתבו בשם הר"ת דספר תורה בעי שרטוט משום זה אלי ואנוהו אבל תפילין דמכוסין בעור לא בעו שרטוט דלא שייך בהו נוי, וכן כתב הרא"ש בשמו בהלכות קטנות הל' ספר תורה סי' ז'. וכן כתב הרמב"ם פרק ראשון מהלכות תפילין הלכה י"ב, תפילין אינן צריכין שרטוט לפי שהן מחופין וכו'. ונראה לי ברור שעל פיהם כתב השואל להדרת גאווה נ"י סברתו זו לענין מנומר גם כן.

[**הוספת המחבר**: ונראה לי לעניות דעתי קצת ראייה גם כן לזה מברייתא דמסכת סופרים פרק ג' הלכה י"ג, הובא בש"ס שבת קל"ג ע"ב, חשיב ציצית ומזוזות וספר תורה נאים וכו' שנאמר זה אלי ואנוהו וכו', ועיין מגן אברהם ריש סי' כ"ד טלית נאה גמרא, וכן היא הגירסה ברש"י בבא קמא דף ט' ריש ע"ב [ד"ה בהידור]. ומדשקבה ברייתא לחשוב נמי תפילין נאים, משמע דלא צריך ביה, לפי שהם מכוסים בבתיים כנ"ל. אבל באמת אין זה ראייה גמורה, דהא מכל מקום קשיא, לחשוב נמי תפילין נאים הבתיים מבחוץ. שוב מצאתי בירושלמי פרק א' דפאה סי' א' הובא גם כן ברייתא זו דשבת קל"ג ע"ב הנ"ל פלוגתא דר' ישמעאל ואבא שאול בפירוש זה אלי וכו', וחשיב ביה גם תפילין וציצית וכו' עיין שם, הרי בהדיא מבואר גם תפילין בעינן ביה זה אלי ואנוהו. אבל מכל מקום כיון דבברייתא בגמרא לא נקט תפילין כנ"ל, נראה לי דלא פליגי אהדדי, דבירושלמי רוצה לומר על הבתיים מבחוץ בעינן נאים, אבל מבפנים שהן מחופין אין צריך שיהיו נאים כל כך, לכן שבקיה למתני תפילין, דלא פסיקא ליה למיתנא סתמא⁴.

כאן מקומו. 5. הובא ברשב"א גיטין כ, א ד"ה ולענין פסק ובב"י אה"ע סי' קלא סע' ה. 6. רבנו מוכיח מדברי ר"ת והרמב"ם לגבי שרטוט ומהשמטת

3. לעיל סי' רסט ד"ה ובהכי ניחא. 4. מכאן ועד סוף הפסקה [עד התיבות מדרבנן וכנ"ל] נדפס בדפוס בסוף התשובה בציון "נשמט מלעיל", ולכאורה

וצריך לומר לדידהו, הא סוגיא דשבת קל"ג ע"ב דבעי לומר גבי מצות מילה נמי חוזר אף על ציצין שאין מעכבין ואף על פי שפירש משום זה אלי ואנוהו, ייפוי מילה מצוה הוא אף על גב שהמילה מכוסה תמיד מכל מקום שייך ביה נוי, על כרחך לומר משום כל זמן שהתינוק קטן אין רגילין בו לכסות ערוותו ומילתו נראית ונגלית לכל, לכן בעינן ביה הידור ונוי, משא"כ בתפילין שתמיד הם מחופין ומכוסים. כך צריך לומר לדידהו.

אבל הרמ"א והמחבר בסי' ל"ב הנ"ל הרי פסקו כתוספות גיטין ו' והמרדכי הנ"ל דגם בתפילין בפנים בעינן זה אלי ואנוהו. וצריך לומר הא דלא צריך בהו שירטוט מדינא, כטעם הר"ן פרק ב' דמגילה [ה, ב מדפי הרי"ף ד"ה והלכתא] שהביאו הכסף משנה בפרק א' מתפילין הנ"ל [ה"ב], לפי שאין נבדקין אלא פעם אחד ביובל אין צריך כתב המיושר כל כך, ולא כר"ת הנ"ל בתוספות מנחות והרמב"ם. וכן פסק עוד בשו"ע סי' ל"ב סעיף ל"ג דבעי השורות שוות משום זה אלי ואנוהו.

ובספר ביאור מרדכי למורי הגאון מהר"מ בנעטה זצ"ל ראיתי שכתב על דברי המרדכי סוף הלכות קטנות הנ"ל וכל שכן מבפנים, וזה לשונו, עיין במנחות דף ל"ב [ע"ב] הא דפריך הגמרא הא מורידין וכו' והא לא משרטטי, שם כתב הרא"ש

הברייתא, שבתפילין אין צריך הידור מצוה, כיון שהם מחופים, וכשיטת השואל בתשובת סת"ם. ובהשמטה שם ד"ה 'והנה כבוד' הגרש"ק דוחה את הראיה, ומחלק שיש שני ענייני הידור, יש הידור של תוספת מעלה וייפוי שעושהו נאה יותר אך אין חסרון בהיעדרו, כגון שרטוט, ובהו אין חיוב בתפילין כיון שהם מחופים, ויש הידור שגורם בידיים היעדר הנוי ועושהו מבוחה, כגון להעביר קולמוס על השם ומנומר, וזה אסור אף בתפילין (ויש בדבריו שני חילוקים, חילוק מצד איכות הנוי בין תוספת נוי לחסרון נוי וביזוי, וחילוק באיכות המעשה בין אי עשיית הידור לגרימת ביזוי בידיים. ולגבי החילוק באיכות הנוי בין שתי רמות של זה אלי ואנוהו, מצאנו כעין זה במאירי סוכה כט, ב ד"ה ואחר שביארנו בדעת רש"י, שיש הידור שהוא רק לכתחילה כגון אגד שלא ניטל הדרו לגמרי, ויש הידור שמעכב כגון יבש שניטל כל הדרו). 7. וכן כתב לתרץ בשו"ת בנין שלמה ח"ב או"ח סי' ג אות ד, וכתב שעל פי זה מיושב גם מדוע במילת גר מבואר בברייתא ביבמות מז, ב שחוזרים רק על ציצין המעכבין אף שהוא בחול, שלכאורה יש מזה סתירה לגמרא בשבת קלג, ב הנ"ל שם מבואר שחוזרים גם על ציצין שאינן מעכבין משום הידור מצוה (ואף שזהו רק כל עוד עוסק במילה, ובפירוש אין חוזר עליהם, עדיין יקשה לשיטת הטור סי' רסד שבחול אף בפירוש חוזרים על ציצין שאינן מעכבין משום הידור מצוה, וכן הקשה על הטור בשו"ת בית הלוי ח"ב סי' מז), ועל פי הנ"ל נראה כיון שמדובר בגדול שצריך אח"כ לכסות ערוותו וממילא אין דין הידור מצוה במילתו. 8. קושיית רבינו ממילה ותירוצו מבוססים על ההנחה שהידור מצוה במצות מילה בחיתוך הציצין שאינם מעכבים הוא מצד נוי ויפוי המילה, וכפי שהזכיר רבינו "יפוי מילה מצוה היא" (והיא לשון רש"י שם בשבת קלג, ב ד"ה דלא) ו"הידור ונוי",

[הל' ס"ת סי' ז] דקושיית הש"ס מתפילין דלא בעינן שרטוט אפילו להידור מצוה משום שהן מבפנים, ולכאורה דברי הספר כאן¹⁰ חולק בזה וסבירא ליה כבעל התרומה שם [סי' קצו] דגם בתפילין טוב לשרטוט, ולפי זה הג"ה סי' ל"ב [סע' ד] שפסק לדברי הספר כאן צריך לומר גם כן כבעל ספר התרומה גבי שרטוט. ויותר נראה דשאני שרטוט דהוא מילתא יתירה בתפילין, כמו שכתב בהגהות מיימוניות בפרק א' מהלכות תפילין [אות ח] על שם ר' שמחה. עד כאן לשונו. ונראה לי כוונתו לחלק גבי תפילין עניין זה אלי ואנוהו, דתרי גווני לכתחילה יש רק למצוה מן המובחר לבד, ועיין ברכי יוסף אורח חיים סי' תרל"ו [אות א ד"ה ואולם] מזה דתרי גווני לכתחילה ולישנא דצריך וכו', וכעין שכתב הט"ז באורח חיים סי' תקפ"ו [ס"ק א]. ועיין תשובת סת"ם להגאון מורנו הרב ר' שלמה קלוגר נ"י סי' נ"ב מזה. לכן הקדים מורי זצ"ל דאפילו להידור מצוה סבירא ליה לרא"ש דלא בעינן שרטוט, וצל"ע.

[ב] ועל דברי כבוד תורתו בתשובה [ספר סת"ם] סי' ל"ג [ד"ה והנה בזה יונת] בהשמטת הרמב"ם דבעינן לכתוב האזכרות לשמן. ראיתי דברי קודשו במכתבו אלי, שהעלה פאר רום מעלתו ארוכה לפרק מעליו השגתי משני המקומות ברמב"ם, ונהנית¹¹. ואפריון נמטייה לגברא רבא דמאריה

ולכן שייכת בזה סברת "שהן מחופים". ולכאורה יש מקום גדול להבנה אחרת בזה, שאין גדר ההידור בזה מצד יפוי מקום המילה והחפצא של המצוה כמו ספר תורה נאה וציצית נאה, שזה לא כל כך שייך במילה, אלא הידור באיכות קיום המצוה, שמסלק את כל הערלה ולא רק את רובה שהוא השיעור המעכב את קיום המצוה, ובמה שמקיים את המצוה כתיקונה לכתחילה בשלימות ולא סומך על דין רובו ככולו יש הידור מצוה, וכן כתב בזה בשו"ת בנין שלמה ח"ב או"ח סי' ג אות ו. ומצאנו כעין גדר זה של הידור באיכות קיום המצוה בכמה מקומות, ברש"י וברשב"ם בפסחים צט, ב מבואר שאכילת מצה לתאבון היא הידור מצוה, ובתוס' ברכות כא, ב ד"ה עד מבואר שלקיים מצוה בעצמו ולא על ידי שומע כעונה הוא הידור מצוה, ובשו"ת אבני נזר או"ח סי' תלג אות ב-ג וסי' תצב אות ט כתב כעין זה לעניין ההידור של אגד בלולב, שאינו הידור במראה אלא שתהיה לקיחה אחת לגמרי (ולכן צריך דווקא קשר של קיימא אף שאינו בהכרח נאה יותר). וכן מצאנו בביאור הלכה ריש סי' תרנו ד"ה אם שכתב באופן כללי שלקיים מצוה באופן שיוצא ידי חובת כל הפוסקים הוא הידור מצוה. ובאבני נזר סי' תפד אות יד כתב לגבי נידון דידן שהידור מצוה במילה אינו מצד שהוא נאה יותר בגשמיית, אלא מצד שעל ידי זה ניכרת יותר המצוה. אמנם לפי ניסוח זה עדיין יש מקום לדברי רבינו, כיון שתלוי במראה. אך אם ננקוט שאינו תלוי כלל במראה וכנ"ל, קושיא מעיקרא ליתא. 9. ביאור מהרמ"ב יד, ב מדפי המרדכי ד"ה וכו"ש. 10. כלומר המרדכי. 11. השגת רבינו נדפסה לקמן סי' רצו, עיי"ש, ודברי הגרש"ק ביישוב ההשגה נדפסו בספרו שו"ת קנאת סופרים שם (ובהוספה ב לשו"ת סת"ם מהר" מכוון חכמת שלמה סי' לג), וכתב שם שדווקא לענין אזכרות מבואר בדברי

יוסף בסי' רע"ו ביורה דעה אות י"ג י"ד ט"ו ט"ז מתשובת ריב"ש ותשב"ץ דין זה להלכה אם מיחזי כמנומר מודה התשב"ץ להריב"ש בזה, יעויין שם.

ולא אטריח כעת יותר¹⁴.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן רעג

[סופר סת"ם שאינו מדקדק בכמה מדקדוקי תפילין ונמצאו בהן טעויות, ובכלל זה: א. בעניין ספר תורה שנכתב על ידי מי שאינו מאמין בדברי חז"ל. ב. דין תפילין מרובעות]

החיים והשלום, עד תאוות גבעות עולם, לכבוד ידיד נפשי הלא הוא הרב הגאון המפורסם החכם השלם וצדיק נשגב כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה דוד דייטש נ"י, האב"ד דק"ק יארמוטה יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי באמצע שבוע העבר, ומן הנמנע היה להשיב לכבודו על אתר כמבוקשו לרוב טרדותי.

עד היום פניתי וראיתי את המראה אשר העלה הדרת גאונו נ"י, לפקח על עסק אחד מסופרי סת"ם בן טובים והוא מתנהג כשורה כישראל כשר, אך להיותו עם הארץ אינו נזהר לדקדק בדקדוקי סופרים שהם דקדוקי תורה הלכה למשה מסיני, תפילין מרובעים אורכן כרוחבן, ונכרכות בשערן. והוא אמר על גופי הלכות אלו כמתלוצץ, שאינו מאמין שיקפיד ה' יתברך שיהיה השולחן מרובע, ואין זה כי אם מדרבנן לנוי בעלמא, ולכן קל בעיניו לזלזל בדברי סופרים. ועל חסרון השערות לא מצא מענה כלל. ועוד נמצאו הרבה טעויות במזוזות שכתבן, המורות על פחזותו. והסכים פאר רום מעלתו נ"י בצירוף חכמי עירו והקצינים ראשים וטובים ישמרם צורם לשאול עליו את פי, לחוות דעתי אם יש להימין להכשירו עוד לאומנותו או לאו. ואם מעלת כבוד תורתו ובד"צ נ"י אין צריכים לדדי, אם לגמרא אם לסברא ידכם רב לכם וכל הוראתכם בקדושה, אבל

סייעיה להעמיק בלשון הזהב מזוקק דהרמב"ם דדייק כוותיה דמר הדרת גאון מעלתו נ"י, ושפתים ישק משיב דברים נכוחים.

[ג] והן היום ראיתי בספרו שו"ת סת"ם סי' נ"ד [ד"ה הנה] כתב הדרת גאונו נ"י וזה לשונו, והנה לשון מיחזי כמנומר משמע דהוי רק למראית עין ואינו מן התורה, וגם מנומר עצמו לא מצינו שיהיה כן מן התורה, ואינו רק מכח זה אלי ואנוהו וזה דרבנן הוא וכו'. עד כאן לשון פאר רום מעלתו. הנה יפה כיוון האמת בזה לדברי הר"ן פרק ב' דמגילה [ה, ב סוד"ה וכתב] אהא דאם השמיט בה הסופר פסוק וכו', הביא קושיית הרמב"ן מהא דפרק הקומץ רבה [מנחות] דף כ"ט [ע"ב] ספר תורה שיש בו שלוש טעויות בכל דף ודף יתקן ארבע יגנוז וכו', ותירץ הר"ן וזה לשונו, ואפשר עוד דדינא דיגנוז ליתא במגילה, דהתם היינו טעמא משום דמיחזי כמנומר, ואם החמירו בספר תורה בכך משום זה אלי ואנוהו אפשר שאין להחמיר כל כך במגילה. עד כאן לשון הר"ן. היינו כמו שכתב פאר רום מעלתו נ"י.

אבל מה שכתב הדרת גאונו עוד שם בסי' הנ"ל [ד"ה ונהי] על פי זה אהא דהעברת קולמוס בגיטין נ"ד [ע"ב] דמיחזי כמנומר, וזה לשונו, ואפשר דבעבר והעביר הקולמוס עליו לשמן באמת היה כשר לר' יהודה, ולא הוי בעי גניזה לדידיה בקום ועשה משום חשש מיחזי כמנומר כיון דהוי מדרבנן לבד וכו'. הנה הריב"ש תלמידו של הר"ן בתשובה סי' ז' החליט [אף דמוכח דעתו בסוף סי' ז' שם דסבירא ליה נמי מנומר פסול מדרבנן] דמנומר בין על ידי העברת קולמוס בין על ידי גרידה וכותב על הגדר, בין באזכרות שלא לשמן דמיחזי כמנומר ברוב הספר בגיטין נ"ד, בין בנמצא ארבע טעויות בכל דף ודף דמנחות כ"ט [ע"ב], יגנוז ואין לו תקנה להרמב"ם [הל' תפילין פ"ח ה"ג] מהאי טעמא דמיחזי כמנומר, אף אם עבר ותיקן לא הוכשר משום דדמי למנומר, יעויין שם. וגם הרשב"א¹² דפליג על הרמב"ם בפירוש יגנוז, דבלא תקנה קאמר יגנוז, טעמו משום דסבירא ליה בגרידה לית ביה משום מנומר ולכתחילה נמי שרי לתקן, אבל במיחזי כמנומר דלא יתקן לא פליג אהריב"ש בדין זה הנ"ל דגם אם עבר ותיקן לא הכשיר. וכן העלה התשב"ץ בחלק א' סי' קכ"ה וקכ"ז¹³, וכן הביא הברכי

וכוונה הפכית, אך בסתמא כשר מדאורייתא. 12. שו"ת הרשב"א החדשות (מכת"י) סי' קמב, מובא בתשובת הריב"ש הנ"ל ובב"י ריש סי' ערה. 13. מהדורתנו עמ' רעב ועמ' רעז ואילך ובהערות. 14. במה שרבינו מוכיח מדברי הריב"ש והתשב"ץ נגד דברי הגרש"ק, כותב הגרש"ק לרבינו בהוספה הנ"ל "הנה לא ידעתי מהם בעת כותבי זה, ובוודאי בטלה דעתי נגד דעתם". וע"ע בזה בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ג יו"ד סי' ר שפסק כדברי רבינו.

הרמב"ם שצריך כתיבה לשמה, ואדרבא מבואר מזה שלגבי גוף הס"ת אין צריך לשמה, ואף לגבי האזכרות מדויק בלשון הרמב"ם שסתמא כלשמה, שהרמב"ם לא כתב "לא כתב לשמה" אלא "כתב שלא לשמה", ומדאורייתא די בכך שכתב לשם ס"ת, ורק מדרבנן הצריכו שיכתוב לשם אזכרות. וכלפי מה שהקשה רבינו מהמשך דברי הרמב"ם שם בפ"א ה"ו "לפיכך הכותב את השם אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו" שלכאורה מבואר מזה שבלא כוונה פסול, דחה הגרש"ק שאם ישיב למלך הוי כוונה לדבר אחר

יען פאר רום מעלתו נ"י יש בו מדעת קונו, רב חסד מטה כלפי חסד הסופר לנטותו לתחיה אף על פי שאינו כדאי להכשירו, לכן גם אותי קרא להוציא לאור את משפט האיש ומעשהו, והנני לרצונו.

[א] הנה הטור באורח חיים סי' ל"ב [לד, א, סע' כ מהד' מכון ירושלים] כתב, הסופר צריך שיהיה ירא וחרד בדברי ה' וכו'. ולמגן אברהם בסי' ל"ט ס"ק י"ג בעינין שיהיה מוחזק בכשרות, ולא סגי בסתם ישראל בחזקת כשרות, וביאר במחצית השקל שם טעמו, לפי שדיני הסופר מרובים יש להחמיר כהרמב"ם [הל' מאכ"א פ"ג הכ"א] בזה כמו בדיני שחיטה. ואם כן איפוא בנידון שלפנינו אחד סופר ואחד בור', ואין בור' ירא חטא, הנה יצוא יצא מחזקת אומנותו [ד]חזקה על האומן דלא מרע אומנותו, גם מחזקת כשרות של סתם ישראל שלא חטא ולא החטיא, אבל נהפוך הוא. לכן אף דקיימא לן פותחין בזכות תחילה, תחילת דינו של אדם זה אינו נידון אלא על דברי תורה שהיה לו ללמוד ולא למד. ונחזי אנן.

בגיטין מ"ה ע"ב ספר תורה שכתבו מין ישרף, פירש רש"י בד"ה מין, יהודי שאין מאמין לדברי חכמינו ז"ל², הרי דינו בשריפה, על כרחך דסתמא לעבודה זרה כתבו, ר"ל מדרבנן עשאוהו כמומר לעבודה זרה. וכן כתב בתשובת הרשב"א [ח"ז סי' קצט] בבית יוסף יורה דעה סי' קי"ט [קפח, ב ד"ה עוד מפי, סע' יא מהד' מכון ירושלים] וזה לשונו, עוד מפי ה"ר יונה וכו' כי מומר לעבודה זרה וכו' ואינו עושה יין נסך וכו', אבל משומד לחלל שבתות בפרהסיא או שאינו מאמין בדברי חז"ל הוא מין ויינו נסך וכו', ועניין חילול שבת והעברת דברי חז"ל לדעתו כעובד עבודה זרה הוא דווקא שהיה מוחזק בו שלוש פעמים, אבל בפעם אחת או שתיים אינו עושה יין נסך וכו'.

רעג. 1. ע"פ ברכות מה, ב. 2. כך היתה גירסת רבינו ברש"י, דלא כגירסת שבפנינו וכפי שמביא לקמן מהב"י, ועיין בהערה לקמן. 3. בענין חילופי הגירסאות ברש"י, גירסת רוב האחרונים ונושאי כלי השו"ע היא כפי הגדפס בפנינו (דפוס וילנא, וכן הוא בדפוס אמשטרדם) שמין הוא מי שאדוק בע"ז. אבל בפני רבינו היתה הגירסה שמין הוא מי שאינו מאמין בדברי חז"ל, וכן גרסו גליון מהרש"א ויד שאל יו"ד סי' רפא סע' א, ונחמד למראה ח"ב מה, ב. ובמהר"ץ חיות בגיטין שם העיר על גירסא זו שרש"י בכל מקום [שבת קטז, א ד"ה ספרי, ע"ז כו, ב ד"ה מינין] (ושם בד"ה מין אף מצוין לנידוד בגמרא בגיטין), חולין יג, ב ד"ה מין] מפרש שמין הוא מי שאדוק בע"ז, ומכאן זה כתב שדברי רש"י נדפסו שלא במקומם והם שייכים להמשך הגמרא בדברי רב המנונא שספר תורה שכתבו מין יגנו שאינו בקשירה. ובשו"ת סת"ם (לר' שלמה קלוגר) סי' ו גרס כרבינו, אך כתב שבהכרח הוא שיבוש שאם כן למה ישרף הרי לא כתבו לע"ז, וכן כתב בלב שומע מערכת צ אות ב (ולא סבירא להו כרבינו שמדרבנן עשאוהו כמומר לע"ז. וביד שאל הנ"ל כתב שגם בכהאי גוונא מסתמא כתבו לשם ע"ז, ולכאורה צ"ע מהיכ"ת

עד כאן לשון תשובת הרשב"א. עד כאן לשון הבית יוסף. וכן כתב המחבר בשו"ע שם סעיף ז', חוץ מעבודה זרה וחילול שבת בפרהסיא או שאינו מאמין בדברי רבותינו ז"ל וכו', ופירש הש"ך ס"ק י"ו, כלומר שאינו מאמין וכו' הוא חשוב גם כן כעובד ע"ז ומחלל שבת, וכן מפורש בתשובת הרשב"א שהביא הבית יוסף וכו'. וכן כתב העטרת זהב שם קי"ט סעיף ז' וזה לשונו, חוץ מן החשוד לעבודה זרה או לחלל שבתות בפרהסיא או שאינו מאמין לדברי חכמינו ז"ל הוא חשוד לכל התורה כולה ואינו נאמן על שום דבר. עד כאן לשונו.

ונראה לי, אף לפי מה שכתב הבית יוסף ביורה דעה רפ"א [רכה, ב ד"ה ספר תורה, סע' א מהד' מכון ירושלים] ובאורח חיים ל"ט [מד, ב ד"ה כתבן, סע' ד מהד' מכון ירושלים] בשם רש"י דפירוש מין הוא זה שאדוק בעבודה זרה, וכך היה גירסתו, ולא כמו שהוא בפירוש רש"י לפנינו³, היינו לענין שדינו בשריפה, לפי שאדוק בעבודה זרה סתמא כתבו לשם עבודה זרה, אבל לא פליג אפירוש רש"י שלפנינו דגם זה שאין מאמין בדברי חז"ל הוא מין ואפיקורס וספר תורה שכתב פסול, אלא שאין דינו בשריפה אלא יגנוז⁴, וכמו שכתב כן המחבר באורח חיים ריש סי' ל"ט [סע' א] כל שאינו בקשירה או שאין מאמין בה אינו בכתיבה ותפילין שכתב פסולים דייקא, היינו יגנוז ולא בשריפה משמע. אבל ביורה דעה ריש סי' רפ"א [סע' א] כתב ספר תורה שכתב אפיקורס ישראל, פירש הש"ך [ס"ק א] היינו מין האדוק בעבודה זרה וכו', והרגיש הש"ך ס"ק ב' הסתירה מספר תורה לתפילין, והמגן אברהם סי' ל"ט ס"ק ח' תירצו יפה.

מיהת שמעינן דהאי דהרי"א בשלטי גיבורים פרק השולח [גיטין כג, ב מדפי הרי"ף אות א] שמצא פאר רום מעלתו נ"י

לומר כן). ובביה"ל סי' לט סע' ד ד"ה כתבם אפיקורס כתב על גירסת רבינו ש"הוגה באיזה דפוס ברש"י וכו' שזה אינו מפירוש רש"י כידוע⁵, וכן כתב בספר מתורתן של ראשונים לגיטין שם שהוא מהצנזור. 4. בגוף הדין של ס"ת שכתבו מי שאינו מאמין בדברי חז"ל, מבואר בדברי רבינו שגם לגירסא דידן פסול, אלא שאינו בשריפה. וכן מבואר בשו"ת סת"ם ולב שומע (הובאו דבריהם בהערה הקודמת) שהתקשו רק שלא ישרף, אבל ניחא להו שפסול. וכן מבואר בדברי המהר"ץ חיות (שם) שכיון שתפילין פירושם מדברי סופרים וזה אינו מאמין בדברי חז"ל אינו בקשירה. ובביה"ל הנ"ל ג"כ כתב שפסול, אלא שבתחילה כתב כן רק מצד חשש שמא לא עיבד הקלף לשמה ושמא לא כתב לשמה ושמא לא נזהר בחק תוכות, אך אם אחרים עומדים על גביו וידוע שעשה בכשרות כשר. ואח"כ כתב שיש להסתפק אם מיקרי בר קשירה, וכתב להוכיח מצדוקי שמיקרי בר זביחה (ודלא כרבינו לקמן בד"ה ואף על גב שחילק בין זביחה לכתיבה). ולמעשה כתב שיש לחשוש שאנשים כאלה אינם מקפידים במצוות כלל ומצוי שמחללים שבת בפרהסיא, ובמקום שאי אפשר לתקן נשאר בצ"ע למעשה.

והובא גם בספר גט פשוט בסי' קכ"ג [סוס"ק ז ד"ה ולענין].
 דצדוקים פסולים לכתובת סת"ם, לאו יחיד הוא בדין זה, וגם
 לא מלבו המציאו, אלא מפורש יוצא מפירוש רש"י והרשב"א
 והמחבר והעטרת זהב, וליכא דפליג עליהם, והוא הלכה פסוקה.⁵
 ולא כמו שכתב מעלתו נ"י שלא ימצא בפוסקים דין זה זולת
 בהרי"א ז"ל לבד. [וזה לשון הרמב"ם פרק א' דין י"ג מתפילין, כל
 שמוזהר על הקשירה ומאמין בה הוא שכותב וכו'].

ומינה נמי נשמע, דלאו דוקא במי שחשוד לכל דברי חכמינו
 ז"ל כגון הצדוקים, אלא אפילו לא ידעין ביה שאינו מאמין
 בדברי חז"ל זולת באחד מהמצוות, שדנין עליו בו נמי פסול,
 דהוה ליה חשוד לאותו דבר ואינו נאמן עליו. וכמשמעות לשון
 המחבר באורח חיים סי' ל"ט [סע' א] או מומר לעבודה זרה או
 מוסר פסולים וכו' כל שאינו בקשירה או אינו מאמין בה, בה
 דייקא, שאינו מאמין בקשירה לבד, משמע אף על גב דמאמין
 בשאר המצוות [ו]דרשות חז"ל. וזה לשון הלבוש באורח חיים
 סי' ל"ט [סע' א], וכן אם כתבן מומר או מסור פסולין, שאלו
 אינן מאמינין במצוותן ואיך יכתובם לשמן, שגם המסור נקרא
 מין שאינו מאמין בתורה, שהרי פרק עול ואין יראת אלהים
 לנגד עיניו, וכל שאינו מאמין הרי ממילא אינו בקשירה וכו'.
 עד כאן לשונו. מוכח נמי דעתו דאינו מאמין בדרשות חז"ל
 באותו מצוה אחת בלבד נמי נקרא מין, וחשוב אינו בקשירה
 על כל פנים מדרבנן, וכט"ז ריש סי' ל"ט [ס"ק א].

ואף על גב דלענין שחיטה הוה ליה גם צדוקי בר זביחה
 באחר עומד על גביו, כמו שכתב המחבר גופיה ביורה דעה סי'
 ב' סע' ט' והביאו גם פאר רום מעלתו נ"י במכתבו, נראה לי
 לחלק, התם דווקא דקיימא לן לא בעינן כוונה לשחיטה, ושפיר
 מיקרי בר זביחת חולין דכתיב ביה וזבחת מבקרך וכו', אבל
 ודאי לא נקרא בר שחיטת קדשים דבעינן ביה כוונה לשמה,
 וכיון שאינו מאמין בדרשת חז"ל אינו עושה לשמה, וכלשון
 הלבוש הנ"ל איך יכתובם לשמן מין שאינו מאמין וכו'. [ותדע,
 דהא ריש פרק כל הפסולים ששחטו וכו' [זבחים לא, ב] לא
 פרט נמי צדוקים וכותים וכו']. וכן כתב הגט פשוט [סי' קכג
 סוס"ק ז] דמייתי מעלתו לענין גט שכתבו צדוקי אינו גט, לפי
 שאינו מאמין בלשמה וכיוצא בזה וכו'.

אלא בתשובת הרשב"א הובא בבית יוסף יורה דעה סי'
 קי"ט הנ"ל התנה בפירוש, דלענין חילול שבת והעברת דברי
 חז"ל דוקא הוחזק בו שלוש פעמים הוא חשיב כגוי, אבל לא
 בפעם אחת ושתים. ומכל מקום בנידון שלפנינו הרי אמר ועשה
 שלוש פעמים ויותר אדעתיה דנפשיה, שאינו מאמין בהלכה
 למשה מסיני. והכחשתו את עדי האמירה, פשיטא דאינו כלום
 להכחיש העדים, ומה גם שמעשיו הם מוכיחים עליו, התפילין
 שעשה שלא כדת של תורה. וגם לשיטתו כפי חסרון ידיעתו
 דתפילין מרובעים דרבנן הוא משום נוי, הא כל עובר אדרבנן
 נקרא עבריינא. ובנדה דף י"ב ע"א, כל שאינו מקיים דברי
 חכמים צנוע הוא דלא מיקרי, הא רשע נמי מיקרי. ובסוף פרק
 קמא דברכות [יא, א] איתא כדאי היית לחוב בעצמך וכו', כל
 העובר על דברי חכמים וכו'. ועל כל פנים חשוד לאותו דבר
 הוא. ועיין שבת דף מ' סוף ע"א. ואולי אינו חושש גם על דין חק
 תוכות ועל כתיבה לשמה ולקדש האזכרות בפיו, כיון שלא למד
 כל צורכו או למד ושכת. ובספר קסת הסופר [אינו תחת ידי]
 לא ימצא בפירוש שפסולים בדיעבד בכל אלו, ועל ידי זה נקל
 בעיניו לעבור עליהם בחושבו שהם רק דרבנן. והרי גם משום
 מנומר רק מדרבנן הוא נפסל בגיטין כ' ע"א ודף נ"ד ע"ב משום
 זה אלי ואנוהו, אפילו בדיעבד נמי יגנוז הספר תורה.

כללו של דבר, כל שאינו מומחה בקי בדינים ומוחזק
 ביראת ה' לדקדק במלאכת שמים על קלות כחמורות, ואין בור
 ירא חטא, כבנידון דידן, פסול הוא, ומעברין ליה מאומנותו
 על פי דין תורתנו הקדושה. וקל וחומר הוא מדין טבח שנמצא
 אחריו חלב כשעורה בחולין דף צ"ג [ע"ב] ובשו"ע סוף סי' ס"ד
 [סע' כא] שמעברין אותו על חצי שיעור, וכן בשו"ע סי' קי"ט
 סעיף ט"ו ובש"ך ס"ק ל' ובסי' ב' ס"ק י"א. ואפילו בשבועה
 אינו נאמן על אותו דבר שחשוד עליו, כמו שכתב בשו"ע סי'
 ב' סעיף ג' ובסי' קי"ט סעיף ח', והעלה הש"ך בס"ק כ"ב שם
 דאפילו באיסור דרבנן אינו נאמן בשבועה, דמושבע מהר סיני
 הוא. ומעברין ליה אפילו בפעם אחת שיעבור על פי הדין כנ"ל.

אבל ראיתי שפאר רום מעלתו נ"י נטה קו הדין לכף זכות,
 ומצד הרבה לזכותו, היות טפלי תליא ביה, וגם הסופר עצמו
 בכל שאר ענייניו הוא מוחזק לאדם כשר, ועוד להיותו עם

ליה שנעשים מומרים לכל התורה כולה מצד שאינם מאמינים בדברי חז"ל.
 וכתב שיש ליישב על פי דברי רבינו לעיל בסי' נ ד"ה והנה מי שאם ליבו
 אנסו אינו מומר, וצדוקים ליבם אנסם והאמינו בטעותם. ולכאורה דבריו
 נסתרים בפירוש מדברי רבינו כאן בהם מבואר שהצדוקים אכן נכללים בדין
 הרשב"א. 6. ברכות ד, ב. מה שרבינו מציין לגמרא בדף יא לכאורה צ"ב, שם
 הנידון הוא שר' טרפון הטה וקרא ק"ש בדרך כשיטת ב"ש וסיכן עצמו, ואין
 הנידון לעבור על דין דרבנן.

5. הנה בגוף דין רש"י והרשב"א ופסק השו"ע שמי שאינו מאמין בדברי
 חז"ל הוא מין ומומר לכל התורה, בספר ילקוט הגרשוני או"ח סי' שפד ס"ק
 ג התקשה מדוע השו"ע פסק בזה כרשב"א, שלכאורה תוס' עירובין סט, א
 ד"ה כאן והרא"ש שם חולקים על זה, שכתבו שאף לשיטת רש"י שמומר
 לחלל שבת באיסור דרבנן מומר לכל התורה כולה, צדוקים אינם מומרים
 לכל התורה אף שאינם נזהרים באיסורי דרבנן, כיון שאינם עוברים בפרהסיא
 מחמת יראה, ולכאורה מה בכך שאינם מחללים שבת בפרהסיא, תיפוק

הארץ לא נחשב לו עוון לבטא בשפתיו שאינו מאמין בהלכה למשה מסיני, אבל בלבו איש אמונים הוא, ורק מהשפה ולחוץ, דסבר רק להשקיט מעליו כעס הבחורים שעשה להם תפילין שלא כדת. הנה שיכל את ידיו אמונה בחכמה למען צדקו את הסופר לאוקמיה באמנותיה, וכן נאה ויאה לפאר רום מעלתו נ"י להצדיק הבריות בכל האפשרות. האמנם דבר המסור ללב הוא, והלב יודע אם לעקל וכו', שהסופר בלבו הוא מאמין באמונה שלימה בכל פרטי דיני והלכות סתו"מ.

והנה אף דהחליט הרשב"א [ח"א סי' כ וסי' תרלב] בטבח שיצאה טריפה מתחת ידו אין לו התנצלות לומר שוגג הייתי, כבר כתב הש"ך סי' קי"ט ס"ק ל"ג דבאדם שידוע שהוא ירא שמים ומדקדק במעשיו כתב בתשובת מהר"י ווייל [סי' צז] דאין מעבירין אותו ואמרינן בוודאי משגה הוא. ואם כן הוא איתו הסופר הזה כאשר כתב פאר רום מעלתו נ"י, הנה גם אני אראה פנים לזכותו לו בשגגתו שלא דקדק בריבוע הבתים.

[ב] **והוא** זה, דבאמת לשון המחבר סי' ל"ב סעיף ל"ט הוא הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעים בתפרן ובאלכסון דהיינו וכו', וצריך לרבע מקום מושבן וגם הבתים וכו'. עד כאן לשונו. וכתב בספר אליה רבה ס"ק ס' וזה לשונו, וגם הבתים וכו' כשיהיו כל ארבעה בתים דבוקות יהיו מרובעים יחד, וכתב עולת תמיד דבדיעבד אין לפסול, אם אין לו תפילין אחרים מותר להניחן אם על כל פנים הם מרובעים למטה בתפירה, אבל אם אינן מרובעים גם בתפירה גם בדיעבד פסול וכו' אף בשעת הדחק, יעויין שם. ולעניות דעתי נראה הוכחה לזה מלשון המחבר הנ"ל, במה שכתב וגם הבתים, הרי דריבוע הבתים למעלה ראש מלבד מקום מושבם למטה ותפירתן רק בלשון וגם נקטיה, טפל משמע. וגם לישנא דצריך שכפל המחבר בלשונו הנ"ל, וצריך לרבע וכו' וגם הבתים, וכבר העיר המגן אברהם בסי' ל"ב ס"ק מ"ז והניח צ"ע על הבאר שבע, דאשכחן טובא דצריך משמע לכתחילה וכו', יעויין שם ועוד בהרבה מקומות, ובט"ז יורה דעה סי' רע"ד ס"ק ה' ובטור אורח חיים ריש סי' רי"ט [קצה, א, סע' ג מהד' מכוון ירושלים], ובשו"ת הארכתי בזה הפרט אין כאן מקומו. לפי זה משמע דעת המחבר דריבוע הבתים למעלה אינו מעכב דיעבד, וכמו שכתב האליה רבה בשם העולת תמיד. וטעמו נראה לי, אף דמרובעות הלכה למשה מסיני הוא, הרי הביא בבית יוסף [או"ח סי' לב לה, ב ד"ה ויהיו מרובעים, סע' לט מהד' מכוון ירושלים] דעת

כמה פוסקים דסבירא להו הא דהלכה למשה מסיני מרובעות ויהיה להם האלכסון הוי רק למטה, היינו במעברתא שלהם, ולא למעלה, יעויין שם. וכן כתבו תוספות בהדיא במנחות ל"ה סוף ע"א [ד"ה תפילין], יש שאין מרבעין אלא במקום מושבן, ושם צריך הבתים וכו', וקצת היה נראה דלא בעי מרובעות (וגם לא) [אלא] בתפרן ובאלכסון כמו שמפרש רב פפא. עד כאן לשונם. ולכן הכריע השו"ע ומחלק בלשונו המחבר, שכתב תפילין וכו' הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעות בתפרן ובאלכסון דהיינו וכו', ר"ל כיון דהלכה למשה מסיני הוא פשיטא דמעכב אפילו בדיעבד, ואפשר בשעת הדחק נמי, וכהראב"ד שהביא הרא"ש בסוכה פרק ג' [סי' יד] הובא בבית יוסף אורח חיים סי' תרמ"ט [שנא, א ד"ה וכל הפסולים, סע' ו מהד' מכוון ירושלים] גבי לולב יבש וכל הפסולים מחמת מים כהאי גוונא, יעויין שם⁸. ושוב סיים המחבר וצריך לרבע מקום מושבן וגם הבתים, וצריך דייקא ר"ל לא מהלכה למשה מסיני אלא רק לכתחילה, אי נמי אפילו דיעבד מיהת בשעת הדחק כשרים, דהא לכולי עלמא מיהת לישנא דצריך משמע מדרבנן כדהקשה הש"ס בפשיטות ביבמות ע"ב ע"א דקרי לה מאי קרי לה הא צריך קתני וכפירוש רש"י שם [ד"ה הא צריך]. כן נראה לי ברור כוונת המחבר בלשונו הנ"ל⁹.

ועוד הוכחה גמורה נראה לי לזה, ממתניתין דמגילה כ"ד ע"ב העושה תפילתו עגולה סכנה ואין בה מצוה. ותמוה, הא כיון דתפילין מרובעות הלכה למשה מסיני הוא, פשיטא הוא, דכל הלכה למשה מסיני מעכב ואינו יוצא ידי חובת מצוותו כלל, וכאומרם ז"ל בירושלמי פרק (הבונה) [האורג] [שבת פ"ג ה"ג] אלה המצוות אם עשייתן כמצוותן הן מצוות וכו'¹⁰, ומאי לשון ואין בו מצוה דאשמעינן מתניתין. ועוד, מאי שנא עגולה דנקט מתניתין, הא כל שאינו מרובע אפילו אינו עגולה אלא משולש וכיוצא בזה נמי אין בה מצוה. ובגמרא שם אדרבה רוצה לסייע ממתניתין לזה דמרובעות הלכה למשה מסיני הוא, ולכאורה נהפוך הוא וצ"ע כנ"ל. אבל אליביה דתוספות וסייעתן הנ"ל ניחא, והכי פירוש הסוגיא גמרא שם, איפכא מפירוש רש"י, לימא מסייע מתניתין לדרב פפא דמפרש הא דמרובעות הלכה למשה מסיני הוא לתפרן ואלכסון דווקא, [וז"ל] [ור"ל] לשלול את הבתים למעלה ראש, ושפיר הא קמשמע לן מתניתין אף דמהלכה למשה בסיני אין צריכים הבתים מרובע למעלה, מכל מקום למצוה מן המובחר בעינן הכי גם למעלה ראש משום נוי,

סי' כה אות י' ובשו"ת יבי"א אומר שם. 10. בדברי רבינו מבואר שהמקור לכך שדיני התורה הם לעיכובא הוא דרשת הירושלמי הנ"ל. וכדבריו כתב גם ר' יוסף ענגיל בספרו לקח טוב כלל ה' (והאריך שם בענין לכתחילה ודיעבד בדאורייתא).

7. עי' לעיל סי' קטו ולקמן סי' רפה, ובחלק או"ח סי' נ. 8. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ט או"ח סי' ו אות ב אם הלכה למשה מסיני מעכב, וציין שם גם לדברי רבינו. 9. עי' בשו"ת בצל החכמה ח"ה סי' נב אות יג שדן להתיר לרבע תפילין על ידי מכוונה על פי דברי רבינו אלו. וע"ע בשו"ת דברי יציב או"ח

למשה מסיני הוא זה בשם דרבנן נקרא, הא מכל מקום כל הלכה למשה מסיני מעכב ופסולים בדיעבד נמי. אבל הרי העלינו דריבוע זה (שלמטה) [שלמעלה] ראש, באמת רק מדרבנן הוא צריך ריבוע, ובדיעבד כשר, אי נמי על כל פנים בשעת הדחק. אם כן לא חטא בשפתיו הסופר, כי אם במעשה שעבר אדרבנן מיהת שצריך לרבע גם הבתים הלכה פסוקה. ואף שלדעת הרבה פוסקים גם זה ריבוע הבתים הוא בכלל הלכה למשה מסיני, מכל מקום יש לדונו לזכות, איהו סבר דרבנן הוא, ולא מיקרי חשוד בכהאי גוונא דלא משמע לאינשי שהיא עבירה, דאם היה יודע שהיא עבירה חמורה היה נוהר בה, כבהג"ה ביוורה דעה קי"ט סע' ז', נמצא קלקלתו שהוא עם הארץ תקנתו לחושבו כשוגג, כנ"ל.

אבל על שלא כרכם בשיעור לא מצאתי לו זכות, שהוא הלכה למשה מסיני פסוקה¹⁴. וממה נפשך, אם לא ידע מהלכה זו, נלמד דינו מדין טבח שאינו יודע הלכות שחיטה שאסור לאכול משחיטתו אפילו אם שחט לפנינו הרבה פעמים ולא קלקל¹⁵, הכא נמי כיון דלא רמיא עליה אולי יקלקל עוד. מיהת לזה יש לו תקנה, ילך וילמוד עד שיהיה בקי בהלכות. אבל יש ספק שידע ולא חש לעשות כהלכה והוה ליה פושע, ומעתה אפילו בשבועה אינו נאמן, כיון שהוא חשוד לאותו דבר גרע טפי ממומר לדבר אחר לעבור על אחת משארי איסורי תורה.

אמנם להיות הוא בן טובים, ואני הייתי מכיר את אביו המנוח ז"ל שהיה צדיק ותלמיד חכם, וחס ליה לזרעיה דאבוי לעשות כן במזיד, ומה גם לגרע חזקת כשרותו וחזקת אומן לא מרע אומנותיה, לכן אנו תולין הקלקלה שהסופר מסרם לברזיליה הנער שלמד אצלו כדי להכניסם הפרשיות תוך הבתים ולתופרן, כי כן דרכם כסל למו ונער קטון נוהג בם, והוא הנער שקלקל ולא כרכן בשערות, שלא היה לו עדיין חזקת אומן ולא הוחזק גם כן עדיין בכשרות, ובכל מקום קיימא לן תולין במצוי הקלקלה במקולקל.

ומכל מקום גם הוא פשע במסירתו לנער [ש]אינו בן דעת תורה, אם גם כן הוא (אתי) [אתו] כדברינו. אלא דזה לא משמע להו לאינשי איסורא, ונדמה לו להסופר כהיתר ליתן ביד נער תלמידו לגמור מלאכת התפילין. אם כן אני דן אותו על פי זה לשוגג, ובכהאי גוונא לא מיקרי חשוד לאותו דבר שלא יהיה נאמן אפילו בשבועתו, אבל מכל מקום לאותו דבר מיהת לא מהימן אלא בשבועה כמבואר בש"ך סי' קי"ט ס"ק י"ט בשם תשובת הרמ"א [סי' קכד].

ושפיר תנן העושה תפילתו עגולה סכנה ואין בה מצוה, ר"ל אף שיצא ידי חובה מכל מקום אין בה מצוה מן המובהר. ומשני מתניתין דעביד כי אמגוזא, ר"ל עגולה דווקא כי אמגוזא שיש בה סכנה הוא דאין בה מצוה מן המובהר, אבל כל שאינה מרובע ולא עגולה יש לומר אף לכתחילה שרי. ועיין בספר החיים להגאון מו"ה שלמה קלוגר נ"י על אורח חיים סי' ל"ב [סע' ט] הקשה השואל אהאי מתניתין, והוא השיב בארוכה דברי פי חכם חן.

ועל כל פנים הוכחנו יפה דכוונת המחבר הוא כשיטת התוספות וסייעתם לחלק בדין מרובעות כנ"ל.

והמרדכי בהלכות קטנות¹¹ בדין מוקף גויל כתב הלכה למשה מסיני רק למצוה היא ולא לעכב, ועיין שו"ת סת"ם למו"ה שלמה קלוגר סי' נ"ו דף כ"ה ע"ג מיייתי ליה. ונראה לי לדידיה צריך לומר כך נתונה הלכה, כעין שכתב הר"ן סוף פרק קמא דקידושין [טו, א מדפי הרי"ף ד"ה וקיימא] גבי ספק ערלה. ועוד נראה לי להסביר טעמא אי גם הלכה למשה מסיני מעכבי בכל מקום משום דמדאורייתא אין חילוק בין לכתחילה או דיעבד, כמו שכתבו תוספות גיטין סוף דף ג' [ע"ב ד"ה וכי] והלחם משנה סוף פרק ט"ז דעדות [ה"ו ד"ה האוהב], ועיין ברכי יוסף חלק יורה דעה סי' א' [אות א ד"ה איברא] על הפרי חדש בקונטרס אחרון שם מיייתי דהגהות אשר"י ריש סנהדרין [פ"א סי' ו] ותוספות זבחים ט"ז [ע"א ד"ה מה ליושב] פליגו בזה¹², ובמקום אחר הארכת. וכל זה אינו אלא לשאר מילי, אבל בקדשים הלכה מרווחת היא דכל מקום דלא שנה הכתוב בקדשים אינו לעכב, עיין שם בברכי יוסף ועיין תוספות פסחים ריש דף י"א [ע"א ד"ה קוצרין]. כמו הניתנין במתן ארבע שנתן במתנה אחת או שלמעלן שנתנן למטה כיפר, וכן בלא הניף ולא הגיש כיפר אלא שחיסר מצוה, וכיוצא בזה הרבה אם זרק הורצה וכן אם עלה לא ירד. הכא נמי קדושת ספר תורה יש לו דין קדשים, ויש לומר כך ניתנה הלכה למשה מסיני למצוה אבל דיעבד לא מעכב אלא שחיסר מצוה, וכדעת המרדכי הנ"ל בלא היקף גויל והלבוש סי' ל"ב [סע' מד] בלא כרך קלף קטן סביב הפרשיות, עיין שם. והוא הדין יש לומר בדין הריבוע הכי, וכהפוסקים הנ"ל שהבאתי דסבירא להו באמת הכין. אלא תוספות במנחות דף ל"ב ע"ב ד"ה כתבה כאגרת כתבו בפשיטות דהלכה למשה מסיני פוסל אף דיעבד, וקיימא לן כן.

ואם כן איפוא מנוצל אותו האיש מאותו עוון. מלבד דהרמב"ם¹³ סבירא ליה כל שאין מפורש בתורה רק הלכה

קט אות ג. 13. פיהמ"ש כלים פ"ז מ"ב ומקוואות פ"ו מ"ז, מ"מ אישות פ"א ה"ב. 14. שבת כח, ב. 15. שו"ע יו"ד סי' א סע' ג.

11. ברמז תתקסא (דף ז ריש עמודה ד) כתב כן לגבי שרטוט, וברמז תתקנב כתב שמוקף גויל אינו מעכב בדיעבד. 12. וע"ע בשו"ת דברי יציב יו"ד סי'

נדרשתי לאשר שאלוני משפט צדק כתורה להורות על דבר הסופר סתו"מ פלוני בן טובים והוא מתנהג כשורה כישראל כשר, אך להיותו עם הארץ אינו נזהר לדקדק בדקדוקי סופרים שהם דקדוקי תורה הלכה למשה מסיני תפילין מרובעים אורכן כרוחבן ונכרכות בשערן. והוא אמר על גופי הלכות אלו כמתלוצץ שאינו מאמין שיקפיד ה' יתברך שיהיה השולחן מרובע ואין זה כי אם מדרבנן לנוי בעלמא, ולכן קל בעיניו לזלזל בדברי סופרים. ועל חסרון השערות לא מצא מענה כלל. גם כשבדקו אחריו תפילין ומוזוזות הרבה מהם נמצאו פסולין. והנה הכחיש את עדי האמירה שאינו מאמין וכו' הנ"ל, וטוען לא היו דברים מעולם שלא נוקש באמרי פיו כלל. ועל המעשה שעשה שלא כהלכה למשה מסיני בשתים רעות הנ"ל, התנצל בטענה גרועה היות הסופרי סת"מ בעיר פעסט² יותר גרועים הם ומעשיהם בא[ו] מונתם זו כתיבת סת"מ, חבר הוא לאיש משחית.

הנה מילתי כבר אמורה, כתיבה יהיבה עם הספר הלכה ברורה, משפט האיש הזה על פי התורה. ובכדי שלא להכביד על הקורא אריכות דברינו מש"ס ופוסקים, ארשום הפסק דין בקצרה.

אחר כל התנצלות שחתרנו ללמוד עליו זכות לדון אותו כשוגג, על כל פנים חטא בשפתיו, שהתורה לא האמינה אותו להכחיש את העדים ככתוב [דברים יט, טו] על פי שנים עדים יקום דבר וכו', בין לעונש הגוף ודיני נפשות בין לעונש ממון. וגם נוקש בפועל כפיו על ידי ששכח או לא למד גם מקרא [תהלים לו, א] אל תקנא בעושי עולה וכו' ואומר [משלי כג, יז] אל יקנא לבך בחטאים וכו' לעשות כמוהם, כאומרם ז"ל בפרק קמא דמגילה [ג, ב]. ואיתרע חזקתיה עד שעל פי עיקר הדין אינו ראוי להיות עוסק עוד במלאכת שמים כתיבות סתו"מ, היותו חשוד על אותו דבר בהרבה פעמים. גם אחר שהוזהר מפי הרב הגאון מריה דאתריה, קרוב למזיד הוא.

אבל להיות טפלי ביה תליא בהאי גברא, וגם מצאנו לו קצת התנצלות לתלות הקלקלה במקולקלין כמבואר יפה בתשובתנו בארוכה, לכן ראוי להעבירו לכל הפחות על חודש אחד או שני חודשים מיום שמיחה בו הרב הגאב"ד ובד"צ ישמרם צורם בעירו מלעסוק באומנתו, עד כלות חודש אחד או שני חודשים לפי ראות עיני הבד"צ ישמרם צורם, כדמוכח בתשובת הרשב"א [ח"א] סי' תרי"ט ובתשובת מהר"י ווייל

ומעתה הכל לפי ראות עיני המורה, אם נראים הדברים ששגגה הנ"ל היתה לו או כיוצא בזה. עם כל זה ראוי ונכון להעבירו על כל פנים על חודש אחד מיום שמיחה בו הדרתו ובית דין צדק שלו מלעסוק באומנותו עד כלות החודש, כדמוכח בתשובת הרשב"א [ח"א] סי' תרי"ט ובמהר"י ווייל [סי' צז], ולהחזירו אחר כך על פי קבלת זהירות נמרץ, דהיינו שיקבל בפני פאר רום מעלתו נ"י ובד"צ נ"י דברי חבירות בחומר שבועה שמהיום והלאה ידקדק בכל פרטי דינים בהלכות סתו"מ, יחזור עליהם בשעה ידועה בכל יום ויזהר לעשותם בעצמו כדת וכהלכתן, ולא יעשה מלאכת שמים על ידי נער תלמידו. וגם יזהירו אותו הבד"צ בהתראה גדולה שמהיום עוד אם ימצא עליו עוד דקדוק אחד מדקדוקי סופרים אשר יעשה שלא כהלכה אחת דתו יהיה להעבירו בלי חזרה עולמית. וגם הוא מחוייב שיעמיד את עצמו לפני הדרת גאונו נ"י מריה דאתריה על הנסיון על כל פנים שתי פעמים בשנה, אם הדינים הלכות סופרים שגורים בפיו ובקי בהם בטוב.

ועל העבר ראוי ומחוייב היה שיתוודה ברבים, אבל אני מיקל עליו בזה שלא לביישו ושלא יקפח על ידי זה פרנסתו, ועל כולם כבוד אלקים הסתר דבר. וממילא מובן שהוא יחוש לעצמו ויתוודה בכל יום ערב ובוקר אחר סיום תפילתו בינו לבין המקום על מה שחטא ופשע באומנותו והכשיל אחרים עד היום, ומודה ועוזב ירוחם. והוא רחום יכפר בעדו ובעד ביתו, ויאיר עיני המחכים לסליחתו ולישועתו במהרה בימינו אמן¹⁶.

רצוני היה לשלוח לפאר רום מעלתו נ"י מכתבו בחזרה, למען יראו איך בכל יכולתו צידד הרבה ללמוד זכות עליו, אבל מפני הוצאות הדואר חסתי. וגם לדעתי יתוודע להם די באר זאת ממכתבי זה, ויצדקו ויאמרו אמת¹⁷.

והנני חותם בברכה ושלוש.

כנפשו ונפש ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רעד

[פסק דין בקצרה בענין הנ"ל]

וזה אשר השבתי שנית להנ"ל על ענין הנ"ל¹.

לכבוד הרב הגאב"ד נ"י, על בקשתו להראות דיניה דהאי גברא לעיני ההמון גם כן.

בסימן הבא סיכום הפסק דין בקצרה.

רעד. 1. עיין בסימן הקודם. 2. בדפו"ר כתוב כאן פ', אך ראה להלן שהכוונה לעיר פעסט.

16. לכאורה חסר כאן שיש חיוב על הסופר לנסות למצוא את כל אלו שמכר להם תפילין פגומות כדי להצילם ממכשול של קרקפתא דלא מנח תפילין וברכה לבטלה וכד', ואולי לדעת רבנו זה מובן מאליו. וצ"ע. 17. עיין לקמן

הנראה לעניות דעתי כתבתי, [ו] חתמתי שמי.

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן ערה

[האם יש איסור מחיקה בשינוי שם אֵל לקרותו אֵל]

בעזרת ה' יתברך יום א' ר"ח כסליו תרכ"ג לפ"ק, סערדאהעלי יע"א.

החיים והשלום יחדיו יהיו תמים לראש אהובי ידיד נפשי הרב המופלא ומופלג חריף ושנון ירא שלם ובנם של קדושים כבוד שם תפארתו מו"ה עקיבא אונגער נ"י, אב"ד דק"ק סודיץ יע"א.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי.

ועל דבר שאלתו בספר תורה שפאר רום מעלתו נ"י כותב לעצמו, והגיע עד סוף הפסוק ויתן לו מעשר מכל בפרשת לך [בראשית יד, כ], ובא פתח וריק אחד בחדרו, והחציף וכתב בספר תורה הפסוק השייך שם ויאמר מלך סדום אל אברם וכו' [פס' כא], וטעה וכתב במקום פסוק זה את הפסוק הקדום שנכתב בקדושה ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה וכו' [פס' יט] זה שנית כמעשה קוף בעלמא, שבוודאי לא קידשו הפתח וריק הנ"ל את השם לאל עליון. והמציא פאר רום מעלתו נ"י לתקנו באופן זה, למחוק מה שנכתב בכפל בטעות דהיינו ויאמר ברוך אברם, וגם אות הלמ"ד של לאל וכו' דהא הטפל לשם בין מלפניו וכו' נמחק, ולכתוב במקומו ויאמר מלך סדום, והשם אֵל שנשאר נורידו מקדושתו של זה ולקרותו בסגול אֵל אברם במקום אל עליון שנכתב בטעות, והא ניחא שפי מלקדור את השם עם התיבות שעמו ולעשות מטלית במקומו, או מלגנוז כל היריעה שיש בה הרבה אזכרות. ונפשו היפה בשאלתו, אי שפיר דמי לתקנו באופן הנ"ל או לא. עד כאן דבריק¹.

הנה זה לשון תשובת שתי הלחם ממהר"ם חאגיז משנת ע"ת לפ"ק סי' כ"ט. וראיתי לאדוני אבי הלא הוא בעל עץ החיים בהקדמתו לסדר מועד, דנשאל אם היה כתוב שם אל בניקוד צירי שהוא קודש, וניקד תחתיו נקודה אחרת ועשה את הקודש חול, מי הוי כמחוק את ד', ולעניין שבת מה דינו. וכתב דאפשר

[סי' צז] ובתבואות שור סי' א'. אחר כך יחזירוהו לעבודתו על פי קבלת זהירות נמרץ, דהיינו שיקבל בפני הרב הגאון אב"ד ובד"צ ישמרם צורם דברי חברות בחומר שבועה שמהיום והלאה ידקדק בכל פרטי דינים בהלכות סתו"מ, ויחזור עליהם בשעה ידועה בכל יום, ויזהר לעשותם בעצמו כהלכותן ולא יעשה מלאכת שמים על ידי גער תלמידו [אשר לדעתנו מזה בא הקלקול גם מסופרי ק"ק פעסט]. וגם יזהירו אותו הבד"צ בהתראה גדולה שמהיום עוד אם ימצא עליו עוד דקדוק אחד מדקדוקי סופרים אשר יעשה שלא כדין אזי אחת דתו יהיה להעבירו מאומנות הסופרים בלי חזרה עולמית. וגם הוא מחוייב להעמיד את עצמו לפני הבד"צ ישמרם צורם על כל פנים שתי פעמים בשנה על הניסיון אם הדינים הלכות סופרים שגורים בפיו ובקי בהם בטוב.

ועל העבר ראוי היה מחוייב שיתוודה ברבים כי החטיא רבים, אבל אני מיקל עליו גם בזה שלא לביישו ושלא יקופח על ידי זה פרנסתו. אם כן ממילא מובן שהוא יחוש לעצמו, ויתוודה בכל יום וערב ובוקר אחרי סיום תפילתו בינו לבין המקום על מה שחטא והחטיא גם אחרים והכשילם עד היום באומנותו.

ולזהיות נודע לנו מפי מגידי אמת וצדיקים עוד אחת, איך הסופר בור ההוא העיז פניו והתריס מאוד נגד הרב המאור הגדול הצדיק נשגב ובנם של קדושים הדיין מו"ה מיכאל קרויס תלמידי נ"י, בכך הנני גוזר אומר על הסופר שבמוקדם האפשר מחוייב הוא לפייס את העלוב הרב מוהר"ם נ"י ולבקש ממנו מחילה בפני הבד"צ ישמרם צורם במעמד אקרו"ט³ ובהכנעה ולא בדרך שחוק ועזות, ובזאת נדע כי לבו שלם עם ד' ושב ורפא לו, ומודה ועוזב ירוחם, והוא רחום יכפר בעד, ומכלל הן נשמע וכו'.

ואגב עמדתי על דברי הרמב"ם בפרק (א') [ג'] מתפילין [ה"ח] כורכן בשערן פירש תרתי הלכות הן, דבעינן שער ובעינן נכרכות במטלית עור, עיין שם. ונראה לי שהוכיח כן מסוגיא שבת כ"ח [ע"ב] לא נצרכה אלא לשערן, הניחו תוספות [ד"ה לא] בקושיא הא רב יוסף עור נקט, ובתשובת יד אליהו סי' ב' הקשה אם כן הוה ליה למימר נפקא מינה לשופר להר"ן [ר"ה ו, א מדפי הרי"ף ד"ה ומיהו] במגן אברהם סי' תקפ"ו [ס"ג ג]. ונראה לי חדא מתורץ באידך, כיון דעור נקט רב יוסף, על כרחך קמשמע לן דוקא במטלית עור ולא קלף נכרכות בשערן, כנ"ל.

3. אלופים קצינים ראשים וטובים.

ערה 1. בענין הורדת שם אל מקדושתו לקרותו בסגול כבר דנו ונחלקו האחרונים אם נחשב מחיקת השם, עיין אליה רבה סי' קמב אות ג (והובאו

דבריו בלשכת הסופר כלל ה אות יט), ברכ"י יו"ד סי' רעו אות כו וגידולי הקדש סי' רע"ו אות טו. ועיין שו"ת רע"א מהדו"ק סי' ע ושו"ת מעיל צדקה סי' נה.

סימן רעו

[תיקן את השם ועשה ממנו יהודה אם הועיל,
ובכלל זה: א. שם שנכתב שלא בקדושה אם
מותר למוחקו. ב. בדין אי עביד לא מהני]

חיים ושלום וכל טוב לאהובי בני הרב המאור הגדול
חריף ובקי עצום מופלג ומפורסם מאוד נעלה,
ובכל מיני תהילה, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה
אהרן שמואל נ"י האב"ד ק"ק קאטה והגליל.

על דבר הספר תורה נמצא בו ריש פרשת ויגש אליו יהודה,
נכתב השם במקום יהודה, והחזן מדעתו בלא שאלת חכם עשה
מעשה לתקנו, ומחק כרעיה דה"א ועשה ממנה דל"ת וכתב עוד
ה"א, מה דינו¹.

ראיתי דברייך טובים ונכוחים ומכוונים להלכה בכל מכל
כל.

א' שם שנכתב שלא מדעת ושלא בקדושה אי מותר למוחקו
או לא היא פלוגתת הפוסקים, וכבר הארכתי בזה בתשובה
אחת². והן דברייך בזה כיוונת יפה לתשובת רבינו חיים כהן
סי' מ"ה מ"ז חלק יורה דעה בראיה מהשו"ע סי' רע"ז סע' י"ב,
יתלה הדל"ת, מוכח דאסור למחוק. אבל הוא דחה שפיר, עיין
שם היטב. אבל במחילת כבודו נעלם ממנו וגם ממך דברי הפרי
חדש על ספר המדע בפרק ו' מיסודי התורה [ה"ו]³, שהעלה
דגם בוודאי לא קידש השם אסור למוחקו מדאורייתא ולוקה
עליו. והחולקים עליו דמותר למוחקו מן התורה, משמע בש"ך
רע"ו ס"ק י"ב לצורך תיקון דווקא, אבל בלא צורך תיקון צריך
גניזה.

[ב'] ואתה נסתפקת, אם תימצי לומר אסור למוחקו, אם
כן בנידון דידן עשה שלא כדין החזן, אי מהני התיקון, משום
דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני⁴.

הנה לפי ראייתך ותשובת רבינו חיים הכהן הנ"ל, לא
מוכח דאסור מדאורייתא למוחקו רק מדרבנן, אם כן פשיטא
דבדרבנן לכולי עלמא אי עביד מהני, כמו שהאריך בזה השלטי

דמאחר שלא עשה מעשה בגוף האותיות לאו מילתא היא, עיין
שם דף כ"א ע"א [מלאכת הכותב אות ג.]. ואני בעוניי שמעתי
וראיתי וכו', והוכחתי וכו', בנידון אדוני אבי ז"ל דאם ניקוד
זה שעשה מצירי סגול היה לצורך מקומו ושעתו להבדיל בין
הקודש ובין החול, אף על גב דלא הוי מוחק את השם מכל
מקום לענין שבת ודאי מחייב, וכבר מצינו על נקודה אחת שם
כתיבה, כהניא דאמרו [סנהדרין צה, ב] ונער יכתבם דמפורש
התם דאינו אלא נקודה אחת המורה על אות יו"ד וכו'. עד
כאן לשונו. ועל כרחק מיירי התם שכבר קידשו את השם אַל
בנקודת צירי תחילה בטעות, דאם לא נתקדש בכתיבתו הרי
אף גוף האותיות השם מותר למוחקו, כמו שהעלה ובירר הגאון
בני יונה בארוך סי' רע"ז דף כ"ה [אות יט], יעויין שם. ומכל
מקום פשיטא להו לגאונים הנ"ל אב ובנו בעל עץ החיים ובעל
שתי הלחם, כיון שבטעות נתקדש כל שאינו עושה מעשה בגוף
אותיות השם אלא בנקודות, שעושה מן צירי סגול לצורך מקומו
להבדיל בין קודש לחול, אין בו משום מחיקה. ומכל שכן בספר
תורה בנידון דידן, שאותיות השם אל שהיה נקרא קודש בהמשך
העניין לאל עליון בצירי במקומו עומד, אלא שהיה נקרא חול
בהמשך העניין אל אברם בסגול, ודאי אין בזה איסור מחיקה.

ואין צריך למה שכתב מעלתו ראה משבת ק"כ [ע"ב],
לא תעשון כן לד' אלקיכם עשיה אסור הא גרמא שרי וכו',
דאפילו אם תימצי לומר גרמא אסור נמי, היינו גרמא למחוק
גופי אותיות השם מהכתב, אבל הכתב קיים רק גרמא לשנות
הקריאה בפה לא גרמא למחוק הוא ומותר. דהא אפילו שם
קודש הנ"ל אַל עליון, אם קורא בפה אַל עליון אין בו משום
לתא דמחיקה, אלא שמזכירו בשיבוש, ולעשות בכתב לשנות
מקודש לחול על ידי תוספת נקודה אַל אַל נמי לאו מחיקה
מיקרי כנ"ל, אפילו קידשו הסופר בטעות. וקל וחומר בן בנו
של קל וחומר שכתבו אחד בור שלא ידע מאומה מקידוש
השם ואומנות הסופר, פשיטא טובא כי יפה לתקנו באופן הנ"ל
שהעלה מעלת כבוד תורתו נ"י ארוכה, ואריך.

הלא כה דברי ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום
תורתו.

הק' יהודא אסאד

וכתב שאין מקום ולא שייך כלל לדון כאן מצד אי עביד לא מהני. ובפשטות
כוונתו שאי עביד לא מהני שייך רק במקום שבאים ליצור חלות וכמו בכל
הדוגמאות בסוגיא ריש תמורה, אך בנידון דידן לא נעשתה שום חלות על ידי
המחיקה, רק שנעשה מאות ה"א דל"ת, ובפשטות כהאי גוונא הוי חק תוכות
וכמבואר בב"י אה"ע סי' קכה יד, ב בשם סמ"ק ובגט פשוט שם ס"ק לא
וס"ק לו ובפמ"ג או"ח סי' לב מש"ז ס"ק יז, וצריך להעביר עליו קולמוס
וכמבואר באהל אברהם שם, נמצא שהמחיקה לא גרמה לכתיבת הדל"ת. ואף

רעו. 1. בשאלה זו דנו והשיבו לבן רבינו גם רבי אברהם שאג בשו"ת אהל
אברהם סי' מא (נמצא גם בשו"ת שאילת שמואל, ב"ב תשס"ה, סי' עב),
והמהר"ם שיק בחלק יו"ד סי' רסט. 2. רבינו דן בזה לעיל בסי' רסט ובסימן
רע"ה, ולקמן בסימנים רצג, רצו, דש. 3. הובא בספר הליקוטים לרמב"ם
מהר" שבת פרנקל שם. 4. בן רבינו דן שלא יועיל התיקון מדין אי עביד
לא מהני, ובהמשך התשובה מביא רבינו משמו כמה סברות מדוע כן מהני,
ורבינו מסכים לכל דבריו. ובשו"ת אהל אברהם (הנ"ל) חלק על עיקר הדיון

המגן אברהם פליג עליו, אלא בדרבנן אי עביד מהני גם במזיד כנ"ל.

ומה שכתבת דהיינו טעמא דפוסקים דמוחק על מנת לתקן מותר משום דבר שאינו מתכוון בדרבנן מותר גם בפסיק רישיה, יפה כיוונת לתשובת בית אפרים חלק יורה דעה סי' [סא ד"ה שוב].⁹

ושאר שני ספיקותינו כבר הערתי בתשובה, והבאתי שמה כל המקומות שהראיתי לדעת, ולא אפונה כי מתוכה ראיתי ועלו בזכרון יפה, ושמחתי בזה, תן לחכם ויחכם עוד.

ואין פנאי איתי כעת להאריך לברר ולזרות כל הפרטים בעניינים אלו על בוריין.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן רעז

[אם מברכים שהחיינו על קניית או כתיבת ספר תורה חדש]

לתלמידי הרב ומופלג מו"ה משה בער שעהן נ"י,
רב ומורה בעיר קרעמז.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי ביום שבת קודש העבר, והונח בתוך ספר אחד ולא מצאתיו עד היום.

דין נחשב איסור שבדה מליבו. ועיין אנצט"ל כרך כח טור תקפו ובהערה 671 שם שנאמרו כמה טעמים ליסוד של איסור שבדה מליבו, ואחד הטעמים הוא שכיון שגרם לעצמו לא נחשב ציווי התורה, ושעל פי זה יש להבין את דברי רבינו. 8. דעת הרמ"ע מפאנו ובן רבינו שמחיקת כרעיה דה"א היא רק חצי שיעור באיסור מחיקת השם, ורבינו מסכים לדבריהם. ובשו"ת אהל אברהם (הנ"ל הע' 1) חולק וסובר שכהאי גוונא הוא מחיקה שלימה, כיון שסו"ס לאחר המחיקה שוב אין השם כתוב כתיקונו, וחצי שיעור במחיקה יצויר רק במוחק חלק מעובי האותיות או אורכן. [והוסיף להקשות שכלל לא יתכן לומר שמחיקת חלק מהשם היא רק חצי שיעור, שכן בכהאי גוונא לא שייך חזי לאיצטרופי כיון ששאר המחיקה איננה אסורה כיון שהשם כבר מקולקל, ואם כן יתחייב על מחיקת השם רק במוחק כולו בבת אחת, וזה ודאי אינו. אמנם קושיה זו מבוססת על ההנחה שסברת חזי לאיצטרופי היא סיבה לאיסור חצי שיעור וצריך אפשרות של צירוף בפועל, אך אם נאמר שהיא סימן לא קשה מידי]. 9. בבית אפרים שם הביא כן בשם ספר משנת חכמים, אך הבית אפרים עצמו שם ובד"ה ועכ"פ חלק על זה וכתב שאין ההיתר מצד דבר שאינו מתכוון, שהרי באמת מתכוון למחוק, אלא כיון שאין כוונתו על המחיקה עצמה רק על מנת לתקן, אין ע"ז שם מחיקה, שזהו גדר האיסור.

גיבורים ביצה ל"ו [כ, ב מדפי הרי"ף אות ד] ובספר תיקון יד[ני] אליהו [מאת ר"א גאליפפה תיקון קטו, ובסוף הספר קה, א]. אבל לדעת הפרי חדש שהבאתי [ש]אסור מדאורייתא יש מקום ספק. אמנם הגאון בית מאיר בתשובת צלעות הבית סי' ד' וכן בתשובת נודע ביהודה תניינא' העלו דרבא איירי רק במזיד אי עביד לא מהני, ובשו"ג מהני, ובנידון דידן החזון שוגג היה, ומהני מעשיו, ותיקונו יפה.

ואתה בני גם כן יפה העלית בנידון דידן דאי עביד מהני. א', משום דגם אי נימא לא מהני, מכל מקום האיסור כבר עבר, כסברת מהרי"ט [ח"א סי' סט ד"ה ובעניוית] על שוחט בשבת. ב', משום איסור שבדה מעצמו מה שאין כאן מקומו של השם ובטעות כתבו, אי עביד מהני, כסברת תוספות ריש תמורה [ו], א ד"ה והשתא [ותשובת הרא"ש [כלל ז סי' ד]. ג', משום מה שמחק כרעיה דה"א הוה ליה רק חצי שיעור, בתשובת הרמ"ע סי' ל"ו ד"ה (הנה) [ולפי']⁸, ובאיסור חצי שיעור אי עביד מהני, כתשובת ברית אברהם סי' קכ"א מאבן העזר [אות ג]. ד', משום דמוחק על מנת לתקן הוה ליה דבר שאין מתכוון, ושם שנכתב שלא במקומו ושלא בקדושה מדרבנן אסור למוחקו, ודבר שאינו מתכוון בדרבנן אפילו פסיק רישיה מותר כבמגן אברהם ש"ד [ס"ק ה].

כולם נכונים, אבל המגן אברהם פליג התם על תרומת הדשן [סי' סד] בזה. וממה נפשך, לדעת הפרי חדש הנ"ל ליתא תירוץ זה, דהא איסור דאורייתא הוא, ודבר שאינו מתכוון ופסיק רישיה אסור ביה מן התורה, ואי דרבנן הוא אין צריך לתירוץ זה דדבר שאינו מתכוון אליביה דתרומת הדשן, והרי

אם ננקוט שכהאי גוונא לא הוי חק תוכות וכפי שכתב המהר"ם שיק (הנ"ל) בדעת הרשב"א שבת קד, ב ד"ה מהא, זהו משום שנחשב שהאות דל"ת כבר היתה כתובה, וממילא מטעם זה גופא לא שייך לומר על זה אי עביד לא מהני, באופן שלכאורה ממה נפשך אין כאן כתיבת אות דל"ת. 5. דעת רבינו והאחרונים הנ"ל שבאיסור דרבנן אי עביד מהני, וכן כתבו הרדב"ז ח"ו סי' ב אלפים סח, הנ"ב מהדו"ק חו"מ סי' ל אות כח, הבית מאיר צלעות הבית סי' ד, רע"א בשו"ת מהדו"ק סי' קכ"ד גם, ועוד אחרונים. אבל הרבה פוסקים חולקים וסוברים שאף בדרבנן אי עביד לא מהני, כן דעת הגהות מרדכי שבועות רמז תשפד (הובא בשו"ת מהר"י ווייל סי' קנו, ע"פ הסבר הרבה אחרונים), הפמ"ג או"ח סי' שסו מש"ז ס"ק ה, נתה"מ סי' רח חידושים ס"ק ג ועוד אחרונים (ועיין בזה באנצט"ל כרך כח טור תקצח ואילך). 6. מה שרבינו מציין בזה לנו"ב צ"ב, ואדרבא בנו"ב מהדו"ת יו"ד סי' ט ד"ה בדין ואה"ע סי' קיא ד"ה האחד כותב להיפך שאף בשוגג לא מהני, ורבינו עצמו מביא כן משמו לעיל בחלק או"ח ריש סי' קפו, ואף מביא דאיה לדבריו. ורבינו שם מציין לדברי הבית מאיר עם דברי הנו"ב, ומשמע קצת שרוצה לומר שהבית מאיר סובר שאף בשוגג לא מהני, וכאן מציין משמו להיפך. ובאמת הבית מאיר כתב כמסתפק שבשוגג אפשר שמעשים קיימים. 7. יש לדון מדוע נידון

ועיין מה שכתבתי לקמן בתשובה², ועיין תשובת רדב"ז ח"ג סי' תי"ב.

הק' יהודא אסאד

סימן רעה

[בדין ספר תורה שנכתבו בו תגין על אותיות האזכרות]

על דבר ספר תורה שכתב הסופר סתם, ובכל האזכרות כתב תג אחד על כל אות ואות, כזה, וכן על אות ה' וכן על כולם, באומרו שכך קיבל מרבו סופר מובהק, וטעמו לשבח לנוי השם, ודווקא בספר תורה ולא בתפילין ומזוזות².

לעניות דעתי לא אריך למיעבד הכי לכתחילה על כל פנים, כי מה שכתב הרמב"ם [הל' ס"ת] פרק ז' הלכה ח' ויזהר בתגין ובמניינן וכו', ר"ל כמו שהעתיקו הסופרים איש מפי איש, כמו שהקדים לסיים שם על אותיות המשונות, אבל ודאי לא ניתן תורת כל סופר בידו להוסיף תגין לפי דעתו לשם נוי. ואף שכתב הרמב"ם [שם] בהלכה ט' אם לא דקדק בתגין וכתב כל האותיות כתיקון וכו' ולא הפסיד צורת אות אחת וכו' הרי זה ספר כשר, מכל מקום לעניות דעתי ליהזר למצוה מן המובחר בתגין ובמניינן לכתחילה הלכה למשה מסיני הוא מנין התגין, וכך ניתנה הלכה שלא לעכב בדיעבד וליזהר לכתחילה שלא לחסור ושלא להוסיף על מנין התגין המקובלים איש מפי איש.

והנה ספר התגין המיוחד לזה אינו תחת ידי, אבל יש איתי ספר תיקון סופרים מתלמידו של מור"ם לובלין, ובתוכו ציין כל התגין הצריכים לכל אות ואות על סדר הפרשיות התורה כולה, ולא נמצא שם שום תג על שום אות מהאזכרות כולם. וגם רוב ספרי תורה שבידינו מוכיחים, שאין בהם תגין על האזכרות. ועל כרחך הסופר ורבו הנ"ל הוסיפו מדעתם שלא כהלכה למשה מסיני לתייג אותיות האזכרות כולם. והסופר עצמו יוכיח, דבמזוזות ותפילין אינו עושה תגין אלו, והרי שנינו [מגילה ח, ב] אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו'.

ואף שכוונתם לנוי בספר תורה שקורין בו ברבים, וכתוב זה אלי ואנוהו, חושש אני בזה דכל מוסיף נוי כהאי גוונא גורע

ראיתי רצונך לדעת אם יש לברך שהחיינו על קניית ספר תורה חדשה, או על כתיבתו ספר תורה ליחיד בפני עצמו.

הנה זה לשון הגאון בספר ברכי יוסף סי' ע"ד ביורה דעה [אות ז-ח], יש נוהגין דהקונה ספר תורה מברך שהחיינו, ובמקומנו המברך שהחיינו לובש בגד חדש בעת ההיא לפי שיש חולקין וכו'. עד כאן לשונו. והיינו כמו שכתב בשו"ע [סי' תר סע' ב-ג] לענין שופר ביום שני דראש השנה הכי. וכן ראוי לנהוג לעניות דעתי גם בבני הקהל אחר שגמרו בנין בית הכנסת חדשה.

אבל אב שמחזק את בנו למצוה בראשונה, הנה הרמב"ם סוף הלכות ברכות [פי"א ה"ט] כתב וזה לשונו, וכן מצוה שאינה תדירה ואינו מצוי בכל עת היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן וכו'. ובתשובת חוות יאיר סי' רל"ז פירש כוונת הרמב"ם במה שכתב ואינה מצויה, ר"ל למעוטי שאר ענייני מצוות הבאים לפרקים ומצויים, כגון שהתחיל ללמד עם בנו או תלמידו וכו', עיין שם, ועיין תשובת הרשב"א [ח"א] סי' רמ"ה. אם כן מכל שכן מחנכו במצוות שאין מברך שהחיינו. ועיין תשובת עמק בנימין סי' ד' ברכת זמן עיקרו על השמחה, עיין שם היטב.

[הג"ה מבין המחבר: עיין ר"ן סוף פרק ערבי פסחים [כה, א מדפי הרי"ף ד"ה וכתוב] ותשובת רשב"א [ח"א] סי' קכ"ו וסי' (רמ"ט) [רמ"ה] וסי' שע"ט ור"ן פרק לולב וערבה [כב, ב מדפי הרי"ף ד"ה וכתוב] דברכת זמן הוא רק בדבר שיש בו הנאה ויש בו שמחה, עיין רוקח סי' שע"א ותשובת רדב"ז ח"א סי' רצ"ז. ע"כ מבין המחבר.]

שוב מצאתי בתשובת הלכות קטנות סי' קע"ט מחלק ב', קהל שבנו או קנו בית הכנסת אם מברכין וכו', יעמוד שליה ציבור ויברך בקול רם ברוך אתה ה' הטוב והמטיב, ואם נסתר וחזרו ובנאוהו נראה נמי דמברכין, דפנים חדשות באו לכאן, ולא דמי למכר וחזר וקנה. עד כאן לשונו, עיין סי' קע"ו שם. ולעניות דעתי לברך על בנין בית הכנסת בחינוכו ברבים ברוך אתה ה' וכו' מציב גבול אלמנה, דמקדש מעט דינו כערי הקודש, שנבנה אחת מחורבות ירושלים. שוב מצאתי בפרי מגדים אורח חיים סי' רכ"ד במשבצות [ס"ק ב] וזה לשונו, וכן בתי כנסיות ביפוין ברוך מציב גבול בלא שם מלכות, עיין שם¹.

רעה. 1. כך הוא בצילום מדפוס: **אז י וכן מלכות י וכן על סלס** 2. כעין שאלה זו נשאל גם בשו"ת אמרי אש יו"ד סי' קה.

רעז. 1. בענין ברכה על חנוכת בית כנסת חדש עיין עוד בשו"ת יביע אומר ח"ט או"ח סי' יח הדעות בזה, ועיין עוד בספר מציב גבול אלמנה סי' ח שדן בדברי רבינו. 2. סי' רפב וסי' רפג.

סימן רעט

[במקור מצות כתיבת ספר תורה ואם נשים
חייבות בה, ובמחלוקת אם תורה מגילה
מגילה ניתנה]

לאהובי ידיד נפשי הרב הגאון המפורסם ערוגת
הבוסם החריף ובקי העצום מופת הדור אור
ישראל וקדושו צדיק יסוד עולם כבוד קדושת שם
תפארתו מורנו מאיר אייזנשטאט¹ אב"ד קהילת
אונגוואהר נ"י.

מכתבו הטהור השגתי לנכון, ושמחתי מאוד בשומעי
משלמו הטוב כו'.

על דבר החקירה שהיה בינינו, ועל התשובה מראש
הבטחתי, הנני עתה.

על דבר מצות עשה של כתיבת ספר תורה, מנא לן מקרא
[דברים לא, יט] ועתה כתבו לכם את השירה הזאת דכל התורה
כולה קאמר, דילמא השירה הזאת דהאזינו לבד קאמר. ואם
תימצי לומר נמי אין כותבים פרשיות פרשיות, עדיין דילמא
משנה תורה לבד קאמר, אבל המצות עשה הוא רק על השירה
בדווקא בלבד ולא על כל התורה כולה. והגאון בשו"ת שאגת
אריה סי' ל"ד הניחו בצ"ע על הרמב"ם, עיין שם.

זאת ועוד אחרת, דרמב"ם פשיטא ליה בספר המצוות
דנשים פטורים ממצות עשה זו דכתיבת ספר תורה², והגאון
בתשובת שאגת אריה סי' ל"ה הניחו בצ"ע דמנא ליה.

שני פסקי הרמב"ם אלו כבר האריכו בהם מעניתם גדולי
האחרונים, הלא בספרתם, ספיר גזרתם. והנה כעת היום י"ג

חס ושלום, דהשם נוי בעצמו, וכעין שכתב בתשובת הרדב"ז
חלק ג' סי' תק"י ובפסקי מהרא"י סי' ק"ח בשם סמ"ג [מ"ע ג]
בטעם [ד]שבת לאו זמן תפילין ואסור להניחם, דכל המוסיף
אות שלישי נותן גרעון בשני האותיות כאילו צריך לשלישי,
יעיין שם³.

ובתשובת הרמ"ע סי' ל"ו באמצע התשובה [ד"ה ובדבוק
האותיות] כתב וזה לשונו, אמת שבא מעשה לידנו בספר
תורה שהיה רגל הנו"ן פשוטה דבוק לגגה של ה"א המכוונת
תחתיה והיתה הה"א מגופו של שם, והכשרנו בשעת הדחק
על ידי גרירת קצת רגל הנו"ן, ובלבד שלא יגע הסכין באותו
נקודה אחרונה ממנו הדבוקה בה"א אלא יניח משהו, להתרחק
מגרירת השם וכו'. עד כאן לשונו. הנה מוכח דעתו גם כן שאין
מקום כלל לתייג אותיות השם, מדנדחק כל כך שלא יגע בסכין
בנקודה אחרונה כדי להתרחק מגרירת השם, ותיפוק ליה הא
יכול וגם צריך לשייר יותר ממהו ממשיך הנו"ן הארוכה לשם
תג על הה"א, אלא על כרחק דאסור להוסיף תג באותיות השם
ולכן לא סגי ליה בהפרדת הדיבוק לבד, כנ"ל.

ואפילו אחר שכבר נעשה מעשה, אפשר דצריך לגרור
התגין כולם שבכל האזכרות למצוה מן המובחר מיהת. אבל
הרי קמן איך הקפיד תשובת מנחם עזריה הנ"ל בגרירת קו
אחד מאות ה"א של שם, בלבד שיניח משהו נקודה אחרונה
מהקו, כדי להתרחק מגרירת השם, אם כן בכל אזכרות שבספר
תורה אי אפשר לזהר כל כך להניח משהו מכל תג ותג. וגם
אם יניח משהו מכל תג ותג מכל אותיות האזכרות כולם, אפשר
דמיחזי קצת כמנומר בנקודות, וטוב יותר להניח התגין דהוה
ליה כדיעבד דכשר הספר תורה⁴.

הק' יהודא אסאד

אשה (ובצינים במהד' שבתי פרנקל שם מובא שהמקור הערבי הוא "שיהיה
לכל זכר", וכן תרגם במהד' קאפח). וכן בהל' תפילין פרק ז הל' א "מצות
עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו", ובספר משנת אברהם
סי' א סע' א העיר שהרמב"ם שינה בזה מלשון הגמרא 'אדם' (סנהדרין כא,
ב) וכתב דווקא 'איש' לרמוז שרק אנשים חייבים, וכן דייקו הכת"ס יו"ד סי'
קכט ועוד אחרונים. ובסה"מ בסוף מנין מצוות עשה בפירוט המצוות שנשים
פטורות מהן כתב בפירוש "וזאת הי"ח אין הנשים חייבות בה". וכן כתבו כל
האחרונים בדעתו, ודלא כערוה"ש יו"ד סי' רע סע' ו שכתב בדעת הרמב"ם
שנשים חייבות, מדלא כתב בפירוש שנשים פטורות (ולפי מה שנתבאר יש
לומר שהוא כמפורש בדבריו), וכלפי דברי הרמב"ם המפורשים בסוף סה"מ
כתב שנפלו הרבה טעויות בציני האותיות שם בענין מנין המצוות הנוהגות
בזה⁵ ומצוות שנשים פטורות מהן. וכנראה שהיתה לפניו גירסא אחרת,
שלפי הנוסח שבפנינו הכל מדוקדק.

3. מודפס בסוף חלק ה (ללשונות הרמב"ם). וכן מדויק מדבריו בח"ו סי' ב
אלפים שלד לגבי מי שמתו אחיו מחמת מילה. עוד מצאנו במקומות אחרים
בדברי הרדב"ז התייחסות לאיסור הנחת תפילין בשבת מצד הקבלה בח"ד
סי' ח (אלף פב) וח"ד סי' פ (אלף קנא). 4. בסמ"ג שם כתב שלעולם צריך
יהודי שני עדים על יהדותו, ולכן בשבת אינו צריך לאות התפילין כי יש לו
שני עדים, מילה ושבת (ותרוה"ד הנ"ל דן על פי דבריו אם מי שמתו אחיו
מחמת מילה והוא ערל חייב להניח תפילין בשבת). והאיסור להניח תפילין
בשבת מצד שנותן גרעון באות של שבת מקורו במדרש הנעלם המובא בב"י
סו"ס לא וכפי שציין בביאור הגר"א לשו"ע שם ס"ק א. 5. וע"ע בזה בשו"ת
מנח"י ח"ד סי' קטז ובאות ב שם.

רעט. 1. בעל שו"ת אמרי אש (אין להחליפו במהר"ם אייזנשטט בעל 'פנים
מאירות' שחי כמאה שנה קודם. ועי' לעיל סי' קעב הע' 5). 2. במ"ע יח
הרמב"ם כתב "שציונו שיהיה לכל איש ממנו ס"ת" ומשמע דווקא איש ולא

ניסן הדר"ת לפ"ג אשר זיכני ה' ברוך הוא לקיים מצות עשה זו, שנגמר ספר תורה שלי אורכו כהיקפו³ תהילה לאל יתברך, נתתי אל לבי לדרוש ולהבין בחכמה מקור טהור נובע להני הלכות פסוקות אשר מרועה אחד ניתנו וצדקו יחדיו גם שניהם, כפי שהשגתי לבאר בעזרת ה' עלי.

הנה קרא כדכתיב בספר אורייתא דמשה, ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם וכו'. והרמב"ם ריש פרק ז' מהלכות ספר תורה [ה"א] זה לשונו, מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, כלומר כתבו לכם ספר תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבים את התורה פרשיות פרשיות. עד כאן לשונו. ותמוה, דהא דאין כותבין פרשיות פרשיות גופא פלוגתא הוא בסוף פרק הניזקין [גיטין ס, א], ומאן דסבירא ליה הכי קא נפקא ליה מקרא ולא מהלכה למשה מסיני ולא מסברא אלא שנאמר [דברים לא, כו] לקוח את ספר התורה הזאת, והכי הוה ליה להרמב"ם לכתוב מהיכא דנפקא לן הא דאין כותבים פרשיות פרשיות, דמינה שמעינן תו פירוש את השירה הזאת התורה כולה שיש בה שירה זו, וצ"ע.

והגאון בשו"ת חתם סופר חלק יורה דעה סי' רנ"ד [ד"ה והנה מה] תמה עוד על הרמב"ם בזה וזה לשונו, דילמא לעולם הכוונה על שירה לחוד, אף על גב שאין כותבים מגילות מגילות מכל מקום לא גרע מפרשיות שבתפילין ומזוזות ופרשת סוטה שכל אלו נכתבים בפני עצמן כי ה' ציוה, והכא נמי דילמא ה' ציוה על השירה לחודה, ובוודאי האמת שביותר קשה על דברי מהר"ט בחלק ב' חלק [יו"ד] [אורח חיים] סי' ג', שהקשה על הרי"ף [גיטין כח, א מדפיו] דפסק כותבים מגילה, אם כן מנא לן דועתה כתבו לכם הוא ספר תורה, דילמא שירה לחודה, הרי הגאון ז"ל עשה לפירוש זה של הרמב"ם כאילו מקובל כן בלי שינוי, ולפי עניות דעתי הוא תמוה, ושאלתי לחכמים גדולים ואין פותר לי וכו'. עד כאן לשונו, ונדחק ליישב.

ולעניות דעתי על פי הערתי הנ"ל מתורצים כל התמיהות הנ"ל, גם על הרמב"ם תמיהת חתם סופר וגם על הרי"ף תמיהת מהר"ט, בפשוט. דתיבת ועתה כתבו וכו' על כרחך שלילה הוא, ועתה דייקא כתבו לכם, ולא מקודם, דליכא למימר ולא לאחר זמן, דהא למען תהיה לי לעד וכו' כתוב, ועל כרחך שמצוה לדורות הוא. ומכלל הן נשמע לאו לר' מאיר⁴, אם כן מגופא דקרא זה שמעינן דאין כותבין מגילות מגילות, מתיבת ועתה

כתבו וכו' אחר שנגמרה כולה, ואי שירת האזינו לחוד קאמר אם כן ועתה למה לי, הא פשיטא דלא היה אפשר מקודם לכתוב עד שנאמרה לו, אלא על כרחך כל התורה כולה קאמר, שאסור היה לכתוב מקודם פרשיות פרשיות, אלא ועתה אחר שנגמרה כולה את השירה הזאת כתבו לכם ספר תורה שיש בה שירה זו כנ"ל. ולמאן דאמר מגילה מגילה ניתנה לכתוב, סבירא ליה דהכי פירוש, ועתה שנגמרה התורה כולה כתבו לכם וכו' מצות עשה על כל איש וכו', אבל קודם שנגמרה לא היה מצוה לכתוב מגילה מגילה אלא רשות ולא איסורא. ויש לומר הא תליא אי נשים סומכות רשות, וכמו שכתבו הט"ז [ס"ק ב] ומגן אברהם [ס"ק א] ריש סי' קכ"ח כהאי גוונא. ואם כן לא קשה מידי.

ועוד אחרת עמד הגאון בחתם סופר סי' הנ"ל [ד"ה ובחידושי] וזה לשונו, ובחידושי לפרק הניזקין שם [ס, א ד"ה כתנאי] בארתי דצריך חקירת חכם מאי טעמא לאיסורא דמגילה מגילה, ואפילו אי חתומה ניתנה ומכל שכן אי מגילה ניתנה ואדבק, מנא לן שהקב"ה הקפיד שלא לכתוב מגילה מגילה. עד כאן לשונו. ולפי מה שכתבתי מבואר, דבהדיא גלי קרא לאסור מתיבת ועתה כתבו וכו'. אלא דקצת קשה אם כן מאי שנא דש"ס מפרש טעמא בגיטין דף ס' טעמא דר' שמעון בן לקיש חתומה ניתנה שנאמר לקוח את ספר התורה הזה וכו', ותיפוק ליה מתיבת ועתה כנ"ל. ויש לומר, לרבנן דר' מאיר⁵ לא סבירא להו מכלל הן נשמע לאו, לא שמעינן מתיבת ועתה וכו' לכן מייתי לה מלקוח את ספר התורה הזה, אבל לדידן ילפינן לה שפיר מועתה. [הוספת המחבר: ובדרוש פירשתי תיבת ועתה לשלול לאחר זמן, והכי פירוש, להיות דברים שעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב, אלא כדי שלא תשתכח תורה שבעל פה סמכו בימי רבי על עת לעשות לה' וכו' וכתבו גם תורה שבעל פה, והכי קאמר, ועתה דייקא כתבו לכם את השירה הזאת דייקא ולא אחרת תורה שבעל פה, אבל יגיע זמן בעתיד שגם תורה שבעל פה יהיה מותר לכתוב. עיין שם היטב].

שוב ראיתי לרמב"ן על התורה בהקדמתו ריש ספר בראשית שכתב וזה לשונו, לדברי האומר תורה חתומה ניתנה כתב הכל בשנת הארבעים כשנצטווה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם, וציוה לקוח את ספר התורה הזה וכו'. עד כאן לשונו. הרי נקט באמת שני הפסוקים, שגם אחר שנגמרה לא כתבה משה עד שנצטווה כתבו לכם וכו' לקוח את ספר התורה הזה, והיינו ועתה כתבו דייקא וכמו שכתבתי לעיל, והנאני.

אמנם עיי' ברין שם, שרבנן פוטרין דווקא בשבועה, אך בעלמא ודאי אית להו מכלל הן אתה שומע לאו.

3. ב"ב יד, א. 4. כלומר, אפילו לר"מ הסובר שלא אמרינן מכלל הן נשמע לאו, היינו בממונא, אבל באיסור אמרינן. שבועות לו, א. 5. שבועות לו, א.

בירושה, עיקר המצות עשה הוא הכתיבה ועתה כתבו לכם וכו', ואינו בשבת ויום טוב, והוא ליה זמן גרמא ונשים פטורות. והשאגת אריה סי' ל"ה הניח בצ"ע מאי שנא כתיבת ספר תורה מכתיבת מזוזה דאף על גב דפסולים נשים לכתוב מכל מקום חייבים במזוזה, עיין שם. ולא קשה מידי, דכאן הכתיבה היא המצוה בספר תורה והזמן גרמא, מה שאין כן במזוזה, ואתי שפיר פסק הרמב"ם והחינוך [סוף מצוה תריג] לפטור נשים.

ועוד ראה נראה לי מסוגיא דשבת קל"א הנ"ל, דמסיק לא לכל אמר ר' אליעזר מכשירי מצוה דוחין וכו' למעוטי ציצית לטליתו ומזוזה לפתחו, תניא נמי הכי ושוים וכו'. ולכאורה קשה, הוה ליה למימר כתיבת ספר תורה. ובשלמא למסקנא דהיינו טעמא בהני דלא דחי משום דבידו להפקירן ונפקא הבגד והבית מרשותיה ולא רמיא עליה חובת המצוה, אם כן בספר תורה ליכא למימר הכי, שפיר דחי שבת לר' אליעזר, אבל לטעמא דרב יוסף הואיל ואין זמנם קבוע קשה, דהוה ליה למימר נמי כתיבת ספר תורה. וצריך לומר דהאי טעמא שאין קבוע להם זמן מהני על מכשירים, אבל כתיבת ספר תורה גוף המצוה הוא ושפיר דחי שבת, עיין תוספות שם בד"ה לא לכל וכו', וגם אביי לא פליג בזה. אבל קשה, דמכל מקום הוה ליה למימר גם כן מכשירי ספר תורה עיבוד ושרטוט בין לרב יוסף בין לשינויא דאביי מודה ר' אליעזר בהו. ועל כרחק צריך לומר, לרבנא נקט הני ציצית ומזוזה שלא הזמן גרמא נינהו ואיתא בנשים, ומכל שכן מכשירי ספר תורה דהזמן גרמא ופטורות נשים ממצוה זו כנ"ל, פשיטא דאין המכשירין דוחין שבת לטעמא דרב יוסף, ולאביי דחי דיליף מסוכה, כמו שכתבו תוספות שם בד"ה ושוים. אבל מטעמא דרב יוסף בהסלקא דעתך מוכח כהרמב"ם, מדשבק למתני נמי מכשירי ספר תורה כנ"ל.

ועוד נראה לי, לפי הסוגיא דמנחות דף ל"ב ע"ב אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה למזוזה איגרת פסולה, מאי טעמא איתא כתיבה כתיבה מספר, ותוספות שם בד"ה הא מורידין וכו' פירשו דיליף מזוזה מספר תורה בגזירה שוה זו, והקשה תוספות תימה נילף נמי איפכא ספר תורה ממזוזה לענין שרטוט וכו'. ואם כן, לענין חיובא דנשים במצוה זו נמי יש לומר כדעת השאגת אריה, דנילף ספר תורה ממזוזה דחייבת בה. (מנ"ל) [ונ"ל] לפי זה, היינו טעמא דרש"י במגילה [טז, ב ד"ה

ועוד יש לומר, סיפא דקרא גופיה מוכח דכתבו על כל התורה כולה קאמר, דהא פירש קרא טעם מצוה זו ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם, ואי אפשר לפרש שימה בפיהם שילמדוה בעל פה, דהרי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, ועל כן שימה בפיהם הכי פירושו כמו ושננתם לבניך שדרשו ז"ל [קידושין ל, א] שיהיו דברי תורה שנונים בפיהם, והכא נמי ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם ר"ל עד שיהיו שנונים בפיהם ולא יגמגמו בה כל כך תלמדם, ועל כרחק אם כן כל התורה כולה קאמר כמו ושננתם לבניך. ומהאי טעמא גופא קרא הקדוש ברוך הוא לכל התורה כולה בשם השירה הזאת, על דרך מאמרם ז"ל [שבת קו, ב] גמרא גמור זמורתא תהא, וקרא עצמו מפרש טעמא כתבו לכם השירה הזאת על שם ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם.

ואי בעית אימא גמרא, בריש מגילה דף ג' [ע"א] אמר לו מלאך ליהושע אמש ביטלתם תמיד של בין הערביים ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה, אמר לו על איזו מהן באת, אמר לו עתה באתי, וכתבו התוספות [ד"ה עתה] פירש ריב"ן על תלמוד תורה באתי שכתוב ביה ועתה כתבו לכם השירה וכו', והתם מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק, אמר ר' יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה, עיין שם. הרי דכל התורה כולה ועומקה של הלכה היא בכלל השירה הזאת, וסתמא איתקש רישא לסיפא, כמו ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם כל התורה כולה קאמר, הכי נמי כתבו לכם השירה הזאת כל התורה כולה קאמר.

והנה במתניתין דברכות דף כ' [ע"ב] תנן נשים חייבות במזוזה, ופריך הש"ס פשיטא דמצות עשה שלא הזמן גרמא הוא, ומשני מהו דתימא איתקש לתלמוד תורה, קמשמע לן, וצריך להבין, אמאי הוי מזוזה מצות עשה שלא הזמן גרמא, הרי וכתבתם על מזוזות וכו' כתיב ואינו נוהג בשבת ויום טוב והוה ליה זמן גרמא. וצריך לומר דעיקר מצוה הוא לשרות בדירה שיש בה מזוזה, ואמרינן בשבת דף קל"א [ע"א] מזוזה לפתחו כיון דאין קבוע לו זמן כל שעתא ושעתא זמניה הוא, והכתיבה רק הכשר מצוה הוא, ואם ירש מזוזה מאביו אין צריך לכתוב משלו, דלא כתיב וכתבתם לכם. אם כן ספר תורה דצריך לכותבו משלו אף על פי שהניחו לו אבותיו ספר תורה

והבה"ג יתירה מזו, שכלל לא מנו מצות כתיבת ס"ת משום שהיא נכללת במצות ת"ת. והשאג"א עצמו בס"י לה הציע כן על פי דברי הרא"ש, אלא שדחה טעם זה כיון שאף נשים חייבות ללמוד דינים השייכים להן. ועיין בבית"ל ובאבני נזר הנ"ל שחילקו ויישבו שאין חיוב הנשים ללמוד מדין מצות ת"ת אלא רק הכשר לידע איך לקיים המצוות, ועיין בזה גם בדברי רבינו לקמן בד"ה ועוד נ"ל ראה.

6. אמנם עי' בחינוך שם שפטר נשים מטעם אחר, שכן הן פטורות מת"ת. וכן כתבו בדעתו בשו"ת בית הלוי ח"א סי' ו' ובמשנת אברהם סי' א סע' לו. וכטעם זה נקטו הרבה אחרונים, ובהם שו"ת אבני נזר יו"ד סי' שנב, שו"ת סת"ם למהר"ש קלוגר סי' סז, נחל איתן ובני בנימין על הרמב"ם (הובאו בספר הליקוטים לרמב"ם פרנקל ה' תפילין פ"ז ה"א). [ובביאור הגר"פ לרס"ג עשה טז ד"ה ואמנם ובמנין הפרשיות פרשה ס כתב בדעת הרס"ג

כתבו לכם וכו' ולמדה את בני ישראל, ובכל מקום דרשינן בני ישראל ולא בנות ישראל, והכא נמי, דהא באמת נשים פטורות מתלמוד תורה. אבל קשה, הא קרא ולמדה את בני ישראל למה לי, ותיפוק ליה פטור נשים מתלמוד תורה נפקא לן ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם [קידושין כט, ב], ואם כן הוה ליה למימר רק ולמדה את ישראל. אלא על כרחך האי בני ישראל אכתבו לכם קאי ועל כל פנים כדי להקיש כתיבה ללימוד רישא דקרא לסיפא לפטור נשים המצות עשה זו דכתיבה⁸.

ועוד נראה לי הוכחה להרמב"ם, על פי קושיית התוספות בקידושין דף ל"ה ע"א בד"ה משום [דהוי] וכו' דניליף מתלמוד תורה ופדיון הבן דנשים פטורות מכל מצוות עשה שאין הזמן גרמא וכו'. ולרמב"ם ניחא, דאיכא שלושה כתובים הבאים כאחד ולכולי עלמא אין מלמדים כנ"ל, והיינו על כרחך מקרא כתבו לכם ולמדה את בני ישראל ולא בנות ישראל וכו' כנ"ל. ותוספות סבירא להו כתיבת ספר תורה הוה ליה הזמן גרמא לפי שאינו נוהג בשבת ויום טוב, ועל כל פנים נשים פטורות מינה, ולא כהשאגת אריה שהקשה להרמב"ם כי פריך בקידושין שם והרי תלמוד תורה ופריה ורביה ופדיון הבן דלאו מצוות עשה שהזמן גרמא נינהו ונשים פטורות, ואמאי לא פריך נמי ממצות כתיבת ספר תורה. ובמחילת כבודו זה אינו, כנ"ל, אלא דלטעמיה אזיל שחידש לן בספרו טורי אבן מסכת חגיגה [טז, ב ד"ה בני] דכהאי גוונא דהמצוה נמשכת תמיד הוה ליה הלילה וכן השבת ויום טוב רק מפסקת לא מיקרי הזמן גרמא, הקשה שפיר גם אכתיבת ספר תורה הנ"ל⁹. אבל תוספות הרי

כאמיתיה] דפירש כאמיתיה של תורה בספר תורה ממש קאמר דבעי שרטוט, משום דילפינן גזירה שוה כתיבה כתיבה ספר תורה ממזוזה. ואם כן, הרמב"ם לטעמיה שפסק דספר תורה לא צריך שרטוט⁷, על כרחך לא יליף גזירה שוה זו כתיבה דספר תורה ממזוזה, הוא הדין נמי לענין חיובא דנשים לא איתקש.

ותדע עוד, דאם איתא כהשאגת אריה דאיתקש בזה ספר תורה למזוזה, אם כן כמו דתנן בברכות דף כ' הנ"ל נשים פטורים מן התפילין וכו' וחייבים במזוזה וכו', הוה ליה למימר נמי וחייבים במזוזה ובספר תורה. ולא תקשה בספר תורה פשיטא, דהא הוה אמינא משום שבת ויום טוב הוה ליה זמן גרמא ופטורות, קמשמע לן דאיתקש למזוזה. אלא על כרחך דבאמת פטורות נשים. אלא דזה אינו, דאם כן נידוק מרישא איפכא, דתנן פטורות מן התפילין הוה ליה למימר נמי ומן ספר תורה. ועל כרחך היינו טעמא, דמתני רק מענין מצוות השייכים לקבלת עול מלכות שמים ולא משארי המצוות, אם כן מסיפא נמי אין ראיה לשיטת הרמב"ם. ואדרבה קשיא לי מסוגיא דהתם על הרמב"ם, אדמשני ש"ס אקושיא פשיטא דחייבות במזוזה מהו דתימא איתקש לתלמוד תורה וכו', טפי הוה ליה למימר מהו דתימא איתקש לכתיבת ספר תורה בגזירה שוה כתיבה כתיבה. אבל באמת גם זה אינו קשיא, דגזירה שוה כתיבה כתיבה ניתן לדרוש בענייני דיני הכתיבה שיהיו שוים, אבל לא לענין חיובא, דהא וכתבתם על מזוזות וכו' אין הכתיבה גוף המצוה אלא מכשירי מצוות, משא"כ כתיבה דספר תורה שהיא גופא מצות עשה כנ"ל. אבל מקמייתא הנ"ל אתי שפיר הראיה. **ואי** בעית אימא קרא מסייע ליה להרמב"ם, דכתיב ועתה

בהם את המצוה רק מפסיק, וכל יום המצוה חוזרת למקומה וכל הימים הם תשלומין לראשון, ואינם כציצית ותפילין שכל יום הוא מצוה בפני עצמה שאפילו קיים אתמול חייב היום. וחידוש נוסף והוא הנוגע לנידוד¹⁰, שמילה איננה מ"ע שהו"ג מצד שאין זמנה בשבת ויו"ט במילה שלא בזמנה, שבאמת זמן המצוה הוא אף בשבת אלא שאיסור מלאכה רביע עליה, ולכן אם עבר ומל או שנעשה בהיתר יצא ידי חובה. וכיוון בזה לדברי המהר"ט קידושין כט, א ד"ה אותה, וכ"כ בחידושי רע"א שם ובשו"ת החדשות סי' יז, וכ"כ שעה"מ הל' פסולי המוקדשין פי"ט ה"ה ושו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' לו (ודנו בזה לענין קביעת מזוזה עשיית מעקה השבת אבידה ושילוח הקן), וכן הסכמת רוב הפוסקים. ורבינו כתב בשיטת התוס' שאף כהאי גוונא מיקרי זמן גרמא, ולכן מצות כתיבת ס"ת היא מ"ע שהו"ג, וכן כתב בחלק או"ח סי' מו ד"ה ומה דמייית שמצות יבום היא מ"ע שהו"ג מחמת האיסור לייבם בשבת ויו"ט מדרשת ושמחת בחגך ולא באשתך. וכדברי רבינו בענין מצות כתיבת ס"ת כתב גם בשו"ת שם אריה יו"ד סי' יד וסי' לו, ובספרו ערוגות הבושם על יו"ד סי' א אות א ביאר בזה שיטת הלכות א"י שנשים לא ישחטו, שפטולות לשחיטת חולין משום שאינן בזהבחת כיון שהיא מ"ע שהו"ג. וכן כתב בשו"ת אבני נזר או"ח סי' תקט בטעם פטור נשים ממצות מחיית עמלק,

7. דברי רבינו בזה לכאורה צע"ג, שכן הרמב"ם כתב בפירוש בשלושה מקומות שס"ת צריך שרטוט ובלא זה פסול, עיין הל' תפילין פ"א ה"ב, פ"ז ה"ד ופ"י ה"א אות ז. אמנם בדברי הרמב"ם בפ"א שם מבואר שס"ת צריך שרטוט מהלל"מ ולא מגז"ש למזוזה, ואם כן יש מקום לעיקר דברי רבינו שלדברי הרמב"ם אין למדים ס"ת ממזוזה בגז"ש. 8. וכן כתב בקצרה במהר"ם שיק על תרי"ג מצוות מצוה תרי"ג אות ד שנשים פטורות דכתיב ולמדה את בני ישראל ולא בנות ישראל ונשים פטורות מת"ת. ובשו"ת שאילת יעקב (לר' יעקב פראגער חתנו של המהר"ם שיק) ח"ב סי' יג תמה עליהם, כיצד דרשו מעצמם דרשה שלא נמצאה בש"ס ובראשונים, עיי"ש שהאריך בזה והוכיח שלא בכל מקום דורשים בני ישראל ולא בנות ישראל. ובהערות שבסוף הספר שם הוסיף שהמהר"ם שיק עצמו בשו"ת חלק יו"ד סי' דש כתב שאין לדרוש מעצמנו דרשות שלא נמצאו בש"ס. ובהערות בן המחבר שם כתב שבוודאי אין כוונת רבינו והמהר"ם שיק לדרוש מעצמם דרשה חדשה, אלא שכאן כתוב ולמדה את בני ישראל, ולגבי ת"ת כבר דרשו חז"ל בני ישראל ולא בנות ישראל. 9. רבינו קיצר בדבריו ביחס לדברי הטו"א. שהנה הטו"א שם מחדש שני חידושים בגדר מ"ע שהו"ג. חידוש אחד שסמיכה ומילה אינם מ"ע שהו"ג מצד שאין זמנם בלילה, שאין הלילה מבטל

והיינו על כרחך כל תורה כולה מבראשית וכו' עד גמירא, הכי נמי סבירא ליה לקוח את ספר התורה כל התורה כולה קאמר. אבל למאן דאמר מגילה מגילה ניתנה, פירוש התורה לדידיה סיפורי מעשיות מבראשית, ודלא כר' שמעון בן לקיש בברכות ה' הנ"ל דלטעמיה אזיל כנ"ל.

וזה לשון רבינו הגדול הרמב"ם בתחילת הקדמתו לספרו היד החזקה ריש מילין, כל המצוות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו, שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה, תורה זו תורה שבכתב והמצוה זו פירושה, וציוונו לעשות התורה על פי המצוה, ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה. כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו, ונתן ספר לכל שבט ושבט, וספר אחד נתנה בארון לעד שנאמר לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו וכו', והמצוה שהיא פירוש התורה לא כתבה אלא ציוה בה לזקנים וכו'. עד כאן לשונו, עיין שם היטב.

הנה מבואר נגלה תחילת דברי הרמב"ם בפירוש הקרא ואתנה לך וכו' דסוף פרשת משפטים, תורה זה תורה שבכתב והמצוה זו פירושה וכו' תורה שבעל פה וכו', הן הן דברי ר' שמעון בן לקיש בברכות ה' הנ"ל תורה זה מקרא והמצוה זו משנה וכו', וסוף דברי הרמב"ם כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו וכו' שנאמר לקוח את ספר התורה הזה וכו', הן הן דברי ר' שמעון בן לקיש בגיטין ס' לטעמיה כנ"ל, וכן מכוונים דברי הרמב"ם הנ"ל.

ומכל מקום קשה משינויא דש"ס בגיטין ס' למאן דאמר מגילה ניתנה מוקי לקרא לקוח את ספר התורה כולה קאמר דאדבוק, הרי דלכולי עלמא ספר התורה כל התורה כולה קאמר בתר דאדבוק, והכי נמי יש לומר ואתנה לך וכו' והתורה וכו' זה מקרא כל התורה כולה בתר דאדבוק כדרש דר' שמעון בן לקיש אף אי מגילה ניתנה. וגם הראב"ע סוף פרשת משפטים פירש וזה לשונו, ופירוש התורה, תורה שבכתב, והמצוה תורה שבעל פה וכו', עיין שם היטב.

עוד נראה לי הכרח הרמב"ם בפירוש השירה הזאת כל התורה קאמר, על פי דקשיא ליה, מאי שנא וכתבתם דמוזזה דמכשירין הוא, וכתבו דספר תורה מצוה גופא. וליכא למימר דש"ס [סנהדרין כא, ב] נקט דינא גבי ספר תורה דיקרא לא מהני ביה ירושה לרבנותא ור"ל וכל שכן מוזזה¹⁰, דזה אינו, דהא הפוסקים לא כתבו דין זה דירושא לא מהני גבי מוזזה אלא

לא סבירא להו הכי, דהא איהו מתרץ בזה קושיית תוספות שם [קידושין לו, א ד"ה הקבלות] גבי סמיכה קרא למה לי, והקשה נמי תוספות שפיר בקידושין ל"ה הנ"ל, ועל פי ראייה מוכרחת מקושיית השאגת אריה הנ"ל על הש"ס דלא פריך גם כן מכתובת ספר תורה. ועל כל פנים ממה נפשך מוכח כהרמב"ם דנשים פטורות מכתובת ספר תורה.

שוב ראיתי, דזה לשון הרמב"ם בפתיחתו לפרשת בראשית, משה רבינו כתב הספר הזה עם התורה כולה מפיו של הקדוש ברוך הוא. והקרוב, שכתב זה בהר סיני, כי שם נאמר לו [שמות כד, יב] עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם. כי לוחות האבן יכלול הלוחות והמכתב כלומר עשרת הדברות, והמצוה מספר המצוות כולן עשה ולא תעשה, אם כן והתורה יכלול הסיפורים מתחילת בראשית, כי הוא מורה אנשים בדרך בעניין האמונה. וברדתו מן ההר כתב מתחילת התורה עד סוף סיפור המשכן, וגמר התורה כתב בסוף שנת הארבעים, כאשר אמר [דברים לא, כו] לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ד' אלתיכם. וזה כדברי האומר [גיטין ס, א] תורה מגילה מגילה ניתנה, אבל לדברי האומר תורה חתומה ניתנה, נכתב הכל בשנת הארבעים כשנצטווה [דברים לא, יט] כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה וכו' ושימה וכו', וציוה לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון וכו'. עד כאן לשון הרמב"ם.

ומאז תמהתי עליו מגמרן מסכת ברכות דף ה' ע"א, ואמר ר' לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה וכו', לוחות אלו עשרת הדברות, תורה זה מקרא [פירש רש"י חומש שמצוה לקרות בתורה], והמצוה זו משנה [שיתעסקו במשנה], אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זהו גמרא [סברת טעמי המשניות], מלמד שכולם ניתנו למשה מסיני, עיין שם היטב. ורמב"ם דורש מקרא זה לעצמו כמשה מסיני, ולא הזכיר מדרשא דריש לקיש הנ"ל בגמרא כלום, וצ"ע.

ולחומר הנושא נראה לי ליישב דעת הרמב"ם, לפי משמעות דבריו פירש כן הפסוק רק למאן דאמר מגילה מגילה ניתנה, אבל למאן דאמר חתומה ניתנה לא. והיינו דר' שמעון בן לקיש בגיטין דף ס' קאמר תורה חתומה ניתנה שנאמר לקוח את ספר התורה הזה, איהו ר' שמעון בן לקיש לטעמיה אזיל בברכות דף ה' ע"א הנ"ל דדריש לקרא ואתנה לך את כו' והתורה זה מקרא, ופירש רש"י שמצוה לקרות בתורה בחומש,

כל כיו"ב נחשב מצווה שאין הז"ג. 10. נראה שכוונת רבנו לומר, שלכאורה יתכן שהגמ' התכוונה שאם ס"ת מצוה לכתוב חדש ולא לסמוך על ירושת אבותיו ק"ו למזוזה.

לפי שאינה נוהגת בשבת. ועיין באתון דאורייתא כלל כב שהאריך בענין זה. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ח או"ח סי' נד אות ה. עוד כתב שם שאין דברי רבינו בדעת התוס' (שכתובת ס"ת נחשבת כמ"ע שה"ג) מוכרחים, אלא

בספר תורה. ועל כרחק היינו טעמא, דוקא בספר תורה כולה חשיב הוא דמצוה לכתוב משלו אפילו הניחו לו אבותיו בירושה, משא"כ מזוזה מהני ירושה, לכן הכתיבה רק מכשירי מצוה הוא ולא גוף המצוה כנ"ל. דאין לומר היינו טעמא לחלק, [ד]בספר תורה כתיב כתבו לכם מצוה משלכם דווקא, משא"כ במזוזה לא בעינן כתיבה לכם. זה אינו, דבהדיא כתב הרמב"ן במלחמותיו פרק קמא דסוכה דף ט' [ד, ב מדפי הרי"ף] דהא דספר תורה מצוה לכתבו משלו ואין מועיל ירושה מאביו מכתבו נפקא לן, דמצות כתיבה אגברא רמיא על כל אחד ואחד מישראל, ותיבת לכם אתי לשם חובתכם דבעינן כתיבה לשמה, משא"כ בתפילין ומזוזה, עיין שם היטב. אלא על כרחק היינו טעמא לחלק בהו, משום דמזוזה פרשה אחת ושתים לא חשיבא כל כך ומהאי טעמא לא בעינן ביה לשמה ולא כתיב ביה לכם. אם כן על כרחק מוכח דשירה הזאת כל התורה כולה קאמר, דאם לא כן אלא השירה לבד, קשה, היינו מזוזה, ואדרבה מזוזה ותפילין חשיבי טפי דאית בהו כמה מצוות, ולא כתיב בהו לכם דאין צריך בהו לשמה מדאורייתא וגם מהני ביה ירושה, ומהי תיתי לומר השירה לבד דהאינו בעינן לכם לשמה ולא מהני ביה ירושה, אתמהא. אלא על כרחק כתבו לכם התורה כולה קאמר וגם את השירה הזאת בכלל זה דלשמה כנ"ל. ועיין תשובת בית אפרים חלק יורה דעה סי' ס"ג ספר תורה בשותפות, ועיין תשובת ריב"ש סי' שמ"ז, ובתשובה אחרת¹¹ הארכתני.

וזה לשון הרמב"ן פרשת וילך [דברים לא, יט], ועתה כתבו וכו', על דרך הפשט למשה ויהושע שניהם יצוה שיכתובו וכו', והנה משה כתבו ויהושע עומד עמו וקורא ורואה וכו', עיין שם היטב ודו"ק.

ועוד נראה לי ראייה דשירה הזאת כל התורה כולה קאמר, על פי קושייתי הנ"ל ולמדה את בני ישראל ולא בנות ישראל למה לי, ותיפוק ליה נשים פטורות מתלמוד תורה מולמדתם את בניכם ולא בנותיכם נפקא לן. ונראה לי, דהאגור [סי' ב] על שם סמ"ג¹² סבירא ליה במצוות הנשים [ד]חייבות נשים בתלמוד תורה, כמו שכתב רמ"א ביורה דעה סי' רמ"ז סעיף ו' והמחבר בסי' מ"ז באורח חיים סעיף י"ד. ונראה לי היינו טעמא דרש"י במסכת ברכות דף כ' ע"ב [ד"ה או] דלא סבירא ליה כתוספות התם [ד"ה נשים] שאינם בתורה. ועיין במגן אברהם סי' קפ"ז ס"ק ג', וט"ז [ס"ק י] ומגן אברהם סוף סי' מ"ז [ס"ק יד] מזה. ועיין מגן אברהם סי' רפ"ב [ס"ק ו] אשה עולה למנין שבעה ועיין תוספות ראש

השנה דף [ל"ב] [לג, א ד"ה הא], משום דחייבות בשמיעה, ולדעת הסמ"ג אתי שפיר טפי. אבל באמת צל"ע להסמ"ג, מאי פריך הש"ס במסכת סוטה דף כ"א ע"א הא לא מפקדא וכו', ולסמ"ג הא שפיר איכא זכות תורה במצוות שהן חייבות. ובדוחק יש לומר, דרש"י פירש התם בסוטה אינן כמצוה ועושה, אם כן גם הסמ"ג רצה לומר שאינן כפטור מן הדבר ועושהו דנקרא הדיוט, ואינה כמלמדת תפלות במצוות שלהן, כנ"ל¹³. אם כן מולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם, עדיין הוה אמינא כמשמעות הסמ"ג במצוות שלהן חייבות בתלמוד תורה, לכן כתיב עוד ולמדה את בני ישראל למעט את בנות ישראל מלימוד גם במצוות שהן חייבות בהם, ודלא כהסמ"ג כנ"ל. ואם כן על כרחק השירה הזאת כל התורה כולה קאמר, עלה כתיב ולמדה את בני ישראל ולא בנות וכו' כנ"ל. ומוכחים שני פסקי הרמב"ם.

והנה בסוף פרשת בשלח [שמות יז, יד] ויאמר ד' אל משה כתוב זאת זכרון בספר וכו', ובריש פרשת מסעי [במדבר לג, ב] ויכתוב משה [את] מוצאיהם וכו' על פי ה' וכו', על כרחק גם למאן דאמר תורה חתומה ניתנה, אלו הפרשיות קודם גמר התורה על פי ה' דייקא כתב מוצאיהם ועניין מחיית עמלק.

ובפרשת כי תבוא כתיב [דברים כז, ח] וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וכו', ועיין במסכת סוטה ל"ה ע"ב דא תברתיהון של אומות העולם שהיה להם ללמוד ולא למדו. אם כן ודאי גם כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל התורה כולה קאמר, כמו שצויה לכתוב על האבנים כל דברי התורה הזאת ללמד גם לאומות העולם, ומי איכא מידי וכו'¹⁴.

שוב מצאתי בפירוש הראב"ע סוף פרשת בשלח [שם] וזה לשונו, כתוב זאת זכרון בספר, זו הפרשה בשנת הארבעים נאמרה, והעד שאמר בספר בפתחות הבי"ת הנודע, והוא ספר התורה, או ספר אחר היה להם ויקרא ספר מלחמות ד' וכו'. עד כאן לשונו. ורוצה לומר, אם ספר אחר היה להם אינו ראייה שנאמרה בשנת הארבעים. אבל הרמב"ן [שם] הסכים לפירוש ראשון כי בספר ירמוז לספר התורה, כעניין שכתוב לקוח את ספר התורה הזה יאמר כתוב זאת בספר תורתך וכו', עיין שם, משמע דסבירא ליה אי תורה חתומה ניתנה נאמרה פרשה זו בשנת ארבעים. ועיין תשובת מהרי"ט ריש ספר ב' סי' ג'.

נאום אוהבו הנאמן בלב ונפש חפיצה.

הק' יהודה אסאד

ללמדן ואינו כמלמד תפלות, כן הציע לבאר גם בשו"ת בית הלוי ח"א סי' ו, וכן משמע במקור הדברים בסמ"ק עצמו ובתשובת המהרי"ל הנ"ל שהביאו, עיי"ש. ובעניין חיוב נשים בברכת התורה ע"ע בילקוט יוסף סי' מזו הע' יח והזכיר גם את דברי רבנו. ¹⁴ דלישראל לא אסר ולנכרי אסר, סנהדרין נה, א.

¹¹ אולי הכוונה לסי' רפ. ¹² רבינו וכל האחרונים נמשכו בזה אחר האגור הנ"ל שהובא בב"י סו"ס מז שגרס סמ"ג, אך באמת אינו בסמ"ג אלא בהקדמת הסמ"ק וכפי שמופיע בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' מה שהוא מקור דברי האגור. ¹³ מה שרבינו מציע בדוחק בביאור כוונת המהרי"ל על פי הסמ"ק, שאין הכוונה שחייבות ללמוד דינים הנוגעים להן רק שיש רשות

סימן רפ

[כתיבת סת"ם על עור בהמת נעבד ותקרובת עבודה זרה]

לאהובי ידיד נפשי חביבי עד לאחת הלא הוא הרב החריף ובקי העצום, סיני ועוקר הרים, גאון הגדול מפורסם, צדיק יסוד עולם, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה שלמה קוועטש נ"י אב"ד קהילת לייפניק יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי.

ועל דבר ספר תורה תפילין ומזוזות שנכתבו על עור בהמת נעבד או תקרובת עבודה זרה, מה דינו, לקרות בו או לגונזו. והנני להשיב כיד ה' הטובה עלי, ולעשות רצון צדיק כמותו ירבו בישראל.

הנה ראיתי לשני גדולי פוסקים אחרונים שעמדו בחקירה זו, הלא הם הגאון בעל תבואות שור והגאון בעל פרי מגדים, ואעתיק הנה דבריהם.

זה לשון התבואות שור בחידושי בכור שור מסכת שבת דף ק"ח ע"א, מנין שאין כותבין תפילין וכו'. והוא על פי שביארנו בשאלה אחת אם מותר לכתוב תפילין על גבי עור בהמה טהורה שנעבדה ונעשית עבודה זרה, והעלינו לא מיבעיא לפי מה שאמרו כאן לפנינו דבעינן מן המותר בפיק פשיטא דאסור, אלא אפילו לפירוש התוספות כאן [ד"ה איזה] דהוכיחו דהא דאמרינן מן המותר בפיק הכוונה על המין המותר בפיק, ואם כן יש לומר דנעבד גם כן מין המותר הוא, ואי משום דהוא אסור בהנאה הא קיימא לן מצוות לאו ליהנות ניתנו, אבל מכל מקום יש לאסור, כיון דעבודה זרה איתקוש למת כמו שאמרו ריש פרק אמר ר' עקיבא [שבת פג, ב], איכא למימר דלכולי מילתא כמת, דבדאורייתא לחומרא מקשינן, ומת פשיטא דאין כותבין על עורו תפילין דלאו מין המותר הוא וכו'. עד כאן לשון הבכור שור, ודברי פי חכם חן.

וזה לשון הפרי מגדים באורח חיים בפתיחה כוללת על הלכות תפילין. נסתפקתי אם כתב תפילין וספר תורה ומזוזות על עור איסורי הנאה של ע"ז, אי שריין או לא. ומיהו שופר של ע"ז לא יתקע משום דמאוס [שו"ע סי' תקפו סע' ג], הוא הדין כאן. ומיהו דיעבד מיבעיא לי אי הוי ברכה לבטלה וצריך תשובה. ומותר בפיו מין המותר בפיק [הוי], ומצוות לאו ליהנות ניתנו ואפילו מצוה דרבנן כמו ספר תורה דתקנת

נביאים הוה¹, ולבעל המאור שסובר בראש השנה כ"ח ע"א [ז], א מדפי הרי"ף ד"ה אמר] מצוות דרבנן ליהנות ניתנו, הפרש יש בין תפילין מותר וספר תורה אסור. והנה מדכתיב [דברים לא, יט] כתבו לכם [את] השירה הזאת, לומר משלכם תהיה, לא מצאתיו כעת. והנה בהלכות ציצית סי' י"א סעיפים ז' וח' קיימא לן המשתחוה לבהמה צמרה פסול וכו', עיין בעבודה זרה מ"ו ע"ב ומ"ז ע"א ובתוספות ד"ה מי, לכתחילה מיבעיא ליה, יעויין שם. ובנעבד העור הוי שינוי שאין חוזר לברייתו כמו עורות ועיבדן בגזלן [ב"ק סו, ב], ופשתן נטוע [שו"ע סי' יא סע' ח] כשר מהאי טעמא אפילו לכתחילה, (א"ה) [אם כן] הוא הדין ספר תורה ותפילין כהאי גוונא דאישתני, וכעת צ"ע. עיין אליה רבה סי' י"א [ס"ק י] משמע דמאס למצוה כמו קרבן לגבוה [סוכה ל, א], ובמגילה דרבנן יש להסתפק, דלא הוי צורך גבוה מן התורה כי אם מדרבנן. ומיהו לנרות בית הכנסת נמי פסולים (משמע) [משמשי] עבודה זרה. ואם ירצה ה' יבואר עוד² וכו'. עד כאן לשון הפרי מגדים, ודברי פי חכם חן.

ולא ראה שכבר הקדימו הגאון תבואות שור בחקירה גופה, אלא שאין מתנבאים בסגנון אחד, ושניהם מסכימים לאוסרו ולפסולו מתערובת טעמים. לתבואות שור משום דעבודה זרה איתקש למת ועורו אסור לספר תורה משום אינו מן המותר לפיק, ולפרי מגדים משום דמאס לגבוה. וטובא איכא בינייהו, לפרי מגדים רק מדרבנן פסילי ולכתחילה, אבל לתבואות שור מדאורייתא פסילי אף דיעבד. וניחוי אנן. ועיין תשובת יד אליהו סוף סי' ל"ה חקר כהאי גוונא על עור נרבע ושור הנסקל שאסור בהנאה אם כתבו עליו ספר תורה בעי גניזה, עיין שם היטב.

[א'] תחילה יש לי לישא וליתן בדברי הגאונים הנ"ל, במה שכתב התבואות שור חקירתו רק על לכתחילה אם מותר לכתוב וכו', וגם הפרי מגדים דפשיטא ליה לכתחילה לא דמאס כמו שופר וקרבן לגבוה [ו] מספקא ליה בדיעבד אי הוי ברכה לבטלה. תמיה לי על שניהם, דלדידי טפי איכא לספוקי אם קיים בזה מצות עשה של כתיבת ספר תורה ומצות הנחת תפילין ומצות מזוזות, דאם אסור מדאורייתא לכתוב עליו לא קיים המצוה כלל, וכדאמרינן בירושלמי דשבת סוף פרק האורג [פ"ג ה"ג] אלה המצוות אם עשיתן כמצוותן הן מצוות, וכמו מילתא דאמר רחמנא לא תעביד דקיימא לן כרבא [תמורה ד, ב] אי עביד לא מהני.

ב' במה שכתבו שניהם התבואות שור והפרי מגדים בפשיטות דמשום איסורי הנאה אין לאוסרו, משום מצוות

2. סי' לב מש"ז ס"ק כז, סי' קנד מש"ז ס"ק ח וא"א ס"ק יז וס"ק יט.

רפ. 1. קריאת התורה (ב"ק פב, א).

דלא מקשינן לחומרא אקשי רחמנא למת דמטמא באוהל משום טומאת עבודה זרה דרבנן לקולא מקשינן עיין שם, לכן כתב התבואות שור דבדאורייתא כגון זו לכתוב ספר תורה על עור עבודה זרה לחומרא מקשינן למת. ולא הוצרך לזה, דהא אף אי איתקש לשרץ או לגדה נמי אין כותבין על עור שרץ ונדה ספר תורה, דוודאי לאו מין המותר לפיך הוא, אבל מת, אי למת גוי איתקש דמותר בהנאה לקצת פוסקים, ורשב"א בתשובה [ח"א] סי' שס"ד סבירא ליה בשר אדם מותר, אם כן מת מיקרי מין המותר בפיך, אם כן מהיקשא [ד]עבודה זרה לשרץ עדיפא הוה ליה למימר.

ועוד, כל הני היקשא דהתם רק לענין טומאה דעבודה זרה קאי, לשרץ ולגדה ולמת, ורק מדרבנן מדברי קבלה ואסמכתא בעלמא, וכפירוש רש"י שם [ד"ה דרבנן]. ולענין כתיבת ספר תורה על עור עבודה זרה באיסור קיימא ולא משום לתא דטומאה, והוה ליה למימר עדיפא מהיקשא דאורייתא ויאכלו זבחי מתים דילפינן מיניה איסור הנאה בעבודה זרה דף כ"ט ע"ב. אמנם לזה יש לומר, היקשא זו מיירי בתקרובת עבודה זרה, אבל תבואות שור מיירי רק בעור של נעבד עבודה זרה עצמה, לכן אתי עלה מהיקש דשבת פ"ג ע"ב הנ"ל, ובאמת לכתוב על עור תקרובת עבודה זרה בלאו הכי פשיטא דאסור לכתוב עליו ספר תורה מהיקש זבחי מתים הנ"ל. אבל קמייא הנ"ל קשה על התבואות שור, וצ"ע.

ד' במה שכתב הפרי מגדים כמסתפק, מדכתיב כתבו לכם לומר משלכם לא מצאתיו כעת. הנה לפי דרשה זו שמעינן רק ספר תורה, אבל תפילין ומזוזה לא כתיב בהו לכם שרי לכתוב על עור נעבד ותקרובת עבודה זרה. אם כן קשיא מתניתין דמגילה דף ח' ע"ב אין בין ספרים לתפילין ומזוזה אלא וכו', והאיכא נמי הא מילתא דלכם משלכם ולא על עור נעבד ותקרובת עבודה זרה. אלא דיש לומר לזה כתירוצי התוספות במנחות דף ל"ב ע"א ד"ה תפילין וכו', עיין שם היטב.

שארין לחשוש לזה בסתם אלא הולכים אחר הרוב, והעירו מזה ביד יהודה בהשטמות וחידושים להל' תערוכות (הנדפס בסוף הל' שחיטה וטריפות) דף קמה עמודה ד, שו"ת בית דוד סי' קלא, ובירחון התורני וילקט יוסף שנה שישית סי' קמט. וכ"כ ערוה"ש יו"ד סי' רעא סע' ב על פי מסכת סופרים הנ"ל, וכתב שהדין כן בכל איסורי הנאה משום שבעינן לכם כמו באתרוג, ועיין לקמן שרבינו דן בזה. אמנם הרב חיים קנייבסקי בפירושו למסכת ס"ת שם כתב שעורות לבובין מאוסים לגבוה כלולב של ע"ז, ולפי זה הוא רק איסור לכתחילה וכפי שהזכיר הפמ"ג. ובפשטות האחרונים הנ"ל למדו שלא שייך לאסור לכתחילה מצד מיאוס כאשר כלל אין ידוע שהוא של ע"ז, אלא הוא פסול בעצם. ועיין עוד בשו"ת בית יצחק יו"ד סי' פג אות ו שכתב לדחות את הראיה בשני אופנים. 7. בספר שולחן מלכים הלכה למשה דיני קדושת השם סי' ז שלום ואמת ס"ק ב העיר על דברי

לאו ליהנות ניתנו. תמיה לי עליהם, הרי דעת הרבה פוסקים דבמשתרשי ליה ממון הוה ליה כמו הנאת הגוף דלכולי עלמא מצוות ליהנות ניתנו, עיין תוספות יום טוב בנדרים פרק ד' משנה ב' שוקל את שקלו וכו', ותוספות גיטין דף כ' [ע"ב] בד"ה בכתובת קעקע, ובמשנה למלך פרק ה' דין ט' מאיסורי מזבח, וכאשר הוכחתי כן בתשובה אחת על פי הרבה ראיות מש"ס ופוסקים, עיין שם היטב. והכא נמי הא מריוח באיסורי הנאה עור נעבד או תקרובת עבודה זרה שאין צריך ליקח עור אחרת לספר תורה ותפילין, והא אסור בהנאה, וממילא אפילו מדאורייתא אסור לכתוב עליה ולא יצא ידי חובת מצות עשה בספר תורה ותפילין אלו משום דאסורים בהנאה, ואסור לקרות בו, וברכה לבטלה הוא. ואפילו לדעת הפוסקים דפליגי וסבירא להו דוקא בהנאת הגוף ממש מצוות ליהנות ניתנו אבל במשתרשי ליה הנאת ממון לבד נמי מצוות לאו ליהנות ניתנו, עיין תוספות חולין דף ק"מ ע"א [ד"ה למעוטי] ובאסיפת זקנים כתובות דף ק"ח ע"א [ד"ה בשלמא] ורש"י ותוספות זבחים דף פ"ח ע"א ובטור אבן העזר ריש סי' קכ"ד וביים של שלמה פרק הגזול קמא סי' ס"א ותשובת שער אפרים סי' ל"ח, מכל מקום העליתי בתשובה הנ"ל דבאיסור הנאה דעבודה זרה שדעת התוספות במסכת עבודה זרה דף י"ב [ע"ב ד"ה אלא] דגם שלא כדרך הנאתן אסור מדאורייתא משום ולא ידבק בידך מאומה וכו' [דברים יג, יח], ודאי גם בהנאה מצוה שמרוויח על ידי זה הנאת ממון לא גרע מהנאה שלא כדרך הנאה, מודים כולי עלמא דכהאי גוונא מצוות ליהנות ניתנו ואסור מדאורייתא. והא דמכסין בעפר עיר הנידחת, ותקע בשופר של עבודה זרה יצא, משום מצוות לאו ליהנות ניתנו, התם לא משתרשי ליה מידי שום הנאת ממון.

ג' במה שכתב התבואות שור טעם לאסור, משום דעבודה זרה איתקש למת בריש פרק אמר ר' עקיבא יש לומר לכולי מילתא כמת דבדאורייתא לחומרא מקשינן וכו'. על כרחך כוונתו, משום דש"ס במסקנא שם שבת דף פ"ג ע"ב מסיק הא

3. בכל דברי הפמ"ג, התבוא"ש ורבינו מבואר שמצד איסורי הנאה שאינם ע"ז הנידון הוא רק אם מותר ליהנות מן הס"ת, אך אין חסרון בגוף כשרותו. לעומת זאת בשו"ת עונג יו"ט סי' צה ובשו"ת משיב דבר ח"ב סי' עד דנו בס"ת שנכתב על עור בכור תם, ונקטו שכלל אין בו קדושת ס"ת, שכיון שאסור בהנאה אינו ברשותו להקדישו ולהתפיס בו מחשבת לשמה בעיבוד וכתובה, וכן כתבו באו"ש הל' חמץ ומצה פ"ו ה"ח ובאמרי בינה או"ח סי' יא. 4. לקמן סי' שנא. 5. עיין בדברי רבינו שם אות ז ושם ד"ה הן אמת בבאור הראיה מדברי רש"י ותוס'. 6. רבינו נוקט כדבר פשוט שבתקרובת ע"ז הספר פסול, ובזה אין מקום לדיון האחרונים. ויש להוכיח כן ממה שאמרו במס' סופרים פ"א ה"ג ומס' ס"ת פ"א ה"ב "לוקחין עורות מכל מקום לספרים לתפילין ומזוזה ואין חוששין שמא עורות לבובין הן", ומבואר שעורות לבובין שהם תקרובת ע"ז (ע"ז כט, ב) פסולים, רק

והנראה לי לעניות דעתי, דמה שלדעתם פשיטא להו מילתא דמדאורייתא מותר לכתוב עליו ויוצא ידי חובת מצוה רק מדרבנן אסרי ליה, דלהתבואות שור מהיקשא דעבודה זרה עצמה למת וישלך עפרה אל קבר וכו' בהדיא אמר ש"ס שם רק דרבנן הוא משום דברי קבלה הוא ואסמכתא בעלמא, וגם היקשא דתקרובת עבודה זרה למת לענין איסור הנאה קרא דדברי קבלה הוא ויאכלו זבחי מתים, ועיין תוספות בבא קמא ע"ב [ע"ב ד"ה דאי] ובחידושי רשב"א [קידושין נה, א ד"ה ובירושלמי] דרק מדרבנן אסור בהנאה, ועיין משנה למלך פרק ה' מיסודי התורה [ה"ח] ד"ה עוד כתבו התוס' שם וכו', ועיין תוספות זבחים ע"ב ע"א ד"ה אלא וכו', וגם לפרי מגדים דמסיק [דמאיס] לגבוה, רק דרבנן הוא, כמו שכתבו תוספות בעבודה זרה מ"ו ע"ב ד"ה יש וכו' ודף מ"ו ע"א ד"ה מי וכו' ובגמרא שם, ובדף נ"ב ע"ב מי קנסו כלים שנעבדה בהם עבירה שחושי חוץ, ומסיק דמאיסי לגבוה מקרא דדברי קבלה, וקנס הוא דרבנן, ועיין ברז"ה שם [כד, א מדפי הרי"ף].

ולעניות דעתי לא מן השם הוא זה, אלא אף מדאורייתא אסור ואינו יוצא ידי חובת מצוות בזה בנעבד ותקרובת עבודה זרה לבד. חדא, משום שאסור בהנאה, ובכהאי גוונא דמשתרשי ליה הנאה ממון לכולי עלמא מצוות ליהנות ניתנו על כל פנים באיסור עבודה זרה דכתיב ביה ולא ידבק בידך וכו'. ועיין תשובת בית אפרים חלק אורח חיים סי' מ"א וסי' נ"ו, ועוד, הא בבבא בתרא דף י"ד ע"א שאלו את רבי שיעור ספר תורה בכמה וכו', ועיין רמב"ם פרק ט' מהלכות ספר תורה כמה ענייני שיעורים בספר תורה, וכל מידי דבעי שיעור, איסור הנאה דלשריפה עומד כתותי מיכתת שיעוריה⁹. ולהך גירסא¹⁰ בגמרא [סוכה לא, ב] היינו טעמא נמי בלולב של אשירה ושל עיר הנידחת דפסול, ועיין תשובת שאגת אריה סי' צ"ו, וכמו דחליצה פסולה מהאי טעמא במנעל של תקרובת עבודה זרה ושל עיר הנידחת, עיין בית שמואל באבן העזר ריש סי' קס"ט ס"ק כ"ב וכו'. ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא חלק אורח חיים סי' קל"ד בסוכה של אשירה, וגם משום מצוה הבאה בעבירה העלה שם דפסולה מדאורייתא ואינו יוצא ידי חובת מצוותו, עיין שם היטב בארוכה.

[**הוספת המחבר:** ובתשובה אחת¹⁰ הקשיתי על הא דחליצה פסולה במנעל של תקרובת עבודה זרה, מנא לן ביה איסור הנאה, כיון דאתקיש למת זבחי מתים, ועור המת גופיה מותר

אבל הא קשיא עליו, שלא ראה דברי הרמב"ן במלחמותיו במסכת סוכה דף ט' [ד, ב מדפי הרי"ף] וזה לשונו, והענין הזה מתיישב יפה מן הטעם שפירשתי למעלה, דבתפילין ומזוזות לא מייתר בהו קרא לכתוב לשמה, ואילו בספר תורה כתיב כתבו לכם והיינו לשם חובתכם, וההיא דאמר רבה מצוה לכתוב משלו דכתיב כתבו לכם, ההיא מכתבו נפקא, וגבי מלך כתיב וכתב לו ודרשינן לשמו שלא יתגאה בשל אחרים לשתי תורות כדאיתא בפרק כהן גדול וכו'. עד כאן לשונו. הרי בהדיא כתב דהא דאין מועיל ירושה מאביו ספר תורה מכתבו נפקא לן, דמצות כתיבה אגברא רמיא על כל אחד ואחד מישראל, ולכם אתי לשם חובתכם דלשמה בעינן, ולא לכם משלכם, אלא גם כתבו על איסורי הנאה כשר כמו בגט, גיטין דף כ' ע"א, ועיין תשובת בית אפרים חלק יורה דעה סי' ס"ג אי לכם דספר תורה אתי לרבות שני שותפים שיוצאים ידי חובת מצות כתיבת ספר תורה אחד או לא, לא ראה גם כן דברי הרמב"ן הנ"ל. ועיין בספר כרם שלמה ביורה דעה סי' ע"ר.

ואין להקשות על הרמב"ן, אם כן המול לכם כל זכר נימא נמי לכם לשם חובתכם, ובעבודה זרה דף כ"ו [ע"ב] פליגי ר' יהודה ור' יוסי דמילה לא צריך לשמה, ולמאן דאמר נמי בעי נפקא ליה מקרא לד' המול וכו', ועיין רש"י שבת קל"ה ע"ב [ד"ה יש] על המול לכם וכו'. זה אינו, דהתם אתי המול לכם לבית דין אזהר קרא, ועיין תשובת הרא"ש כלל ל"ה [סי' ב ד"ה אלה] ובר"ן נדרים דף כ"ט [ע"א ד"ה אמר].

ואם תקרובת עבודה זרה ועבודה זרה נמי מותר שלא כדרך הנאתו, וכדמשמע דעת הרמב"ם בפרק ה' מיסודי התורה דין ח' ובמשנה למלך שם [ד"ה עוד כתבו], שפיר מיקרי על ידי הנאה שלא כדרך הנאתו לכם, וכמו גבי יום טוב דכתיב לכם ומייתי מורי הגאון בספר מגן אבות [שבת כג, ב תוס' ד"ה גזירה] ראה מתוספות פסחים ה' סוף ע"א [ד"ה וכתוב כל מלאכה] (וגם) [דגם] בשביל שלא כדרך הנאתו מותר מלאכת יום טוב, וכן כתב הטורי אבן [בסוף] [ב] מסכת מגילה [ז, ב ד"ה ולמאי]. אם כן כתבו לכם אם תימצי לומר נמי תרתי משמע, לשם חובתכם ומשלכם, אלא דנעבד ותקרובת מיקרי שלכם. ועיין תשובת הריב"ש סי' שמ"ז אי לכם מרבה שותפות או לא. ועיין תשובת יד אליהו סוף סי' ל"ה בעור שור הנסקל לספר תורה וכן דיו מין נסך.

בס"ת הם רק למצוה מן המובחר ולא לעיכובא, וממילא לא שייך לפסול משום כתותי מיכתת שיעוריה, וכ"כ בקצרה במנ"ח מצוה תריג אות ו מהד' מכון ירושלים בדרך אפשר. 9. כלומר לגירסא שבפנינו, לאפוקי מגירסת הרמב"ם לדברי המ"מ הל' לולב פ"ח ה"א שהוא משום מצוה הבאה בעבירה. 10. חלק א"ח סי' קצג.

רבינו, שהרמב"ן המובא בדברי רבינו בסמוך הקשה כן לפי דרכו ותיירץ שהמשנה נקטה רק חומרי תפילין ומזוזות, ועיין עוד בשולחן מלכים שם שדן לומר שגם בתפילין כתוב לכם ומזוזות הוקשה לתפילין. 8. עיין פמ"ג או"ח מש"ז סי' תרצא סוף ס"ק ג ד"ה אם. ובשו"ת מהרש"ם ח"ו סו"ס קיד תמה על דברי רבינו, שברמב"ם שם מפורש שכל השיעורים שנאמרו

מן התורה בהנאה כמו שכתב המשנה למלך סוף הל' אבל [פי"ד הכ"א] גבי מומי"א, משום דמת אתקיש לעגלה ערופה ועגלה ערופה כפרה כתיב בה כקדשים, [ו]הרי עור קדשים מותר, כמו שכתבו תוספות בנדה דף נ"ה ע"א [ד"ה שמא]. ותירצתי, דעור קדשים דמותר היינו טעמא, לפי שאין ראוי למזבח דהתורה פסלתו כמו שכתב רש"י בשבת ק"ח ע"א בד"ה להכשיר וכו' ובחולין קי"ו ע"ב [סוד"ה הרי], לא חל שם הקדש עליו כלל, משא"כ בעור עגלי עבודה זרה דאפילו בפרש ניחא ליה, חל עליו שם איסור עבודה זרה ממילא, ועיין לשון רש"י בעבודה זרה דף ל"ד ע"ב [ד"ה ניחא]. אלא דאם כן גם על תוספות בנדה נ"ה ותשובת רשב"א [ח"א] סי' שס"ד צ"ע, הא מת ממילא מיתסר גם עורו בכלל, ומנא לן למילף מעור קדשים דמותר, וצ"ע].

ואף דעור אחר עיבוד איכא שינוי השם ושינוי מעשה כמו שאמרו בבא קמא ס"ו ע"ב גבי עוצבא, מכל מקום אין שינוי בנעבד כמו שכתוב בעבודה זרה מ"ו [ע"ב], ולשריפה קאי וכתותי מיכתת שיעוריה ופסול מדאורייתא לכתובת סת"מ, כנ"ל.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן רפא

[בענין תפירת יריעות ספר תורה על ידי נשים]

על דבר שזה ימים נודע לי שנהגו הסופרים סת"ם בגמר כתיבתם ספר תורה חדש, מניחים לתפור היריעות אחת אל אחת על ידי נשים על מנת לקבל פרס מהנשים ההם¹.

ואני לא שמעתי דבר זה בלתי היום, ותמהתי על זה, דלכאורה היה נראה לי דבכלל כתבו לכם וכו' כתיבה וכל דיני ספר תורה שפירשה הלכה למשה מסיני בכלל, וכמו שכתב הרמב"ן בסוכה [מלחמות ד, ב מדפי הרי"ף] על עיבוד דבעינן לשמה מהאי טעמא דנפקא לן מכתבו לכם לשם חובתכם, ואם כן תפירת ספר תורה שהוא הלכה למשה מסיני פסול בנשים כמו הכתיבה. אלא דיש לומר, עיבוד שקודם הכתיבה, הגויל

הוא גוף הקדושה, כל דלהדיה כתיבה ככתיבה דמי ובכלל כתבו לכם הוא, אבל תפירה רק הזמנה הוא, ולא עדיף משרטוט שכתב בספר התרומה סי' קצ"ה וזה לשונו, אבל תיקון הקלף ולשרטוטו אין צריך לשמן ויכול הגוי לעשות, עד כאן לשונו. [הוספת המחבר: וצ"ע על הטור ושו"ע יורה דעה ריש סי' רע"א [סע' א] שהשמיטו מדברי ספר התרומה מה שכתב ויכול הגוי לעשות, דממה שכתבו דאין צריך לשמן אין ראיה דיכול הגוי לעשות, לפי שאינו בקשירה ובכתיבה]. ועל כרחק לומר כן, דהרי גם עיבוד דבעינן לשמה כשר על ידי אשה, ומכל שכן התפירה דכשירה בנשים, ואפשר אפילו על ידי גוי כשר התפירה מדינא. אלא משום בזיון התורה ודאי אסור על ידי גוי, ומהאי טעמא אפשר לאסור התפירה לכתחילה גם על ידי נשים דבזיון הוא לספר תורה. וכהאי גוונא ראיתי בשו"ת חינוך בית יהודא סי' ע"א התיר להביא ספר תורה לפתח חדר של המקשה לילד, אבל לא ליתנו ליד שום אשה משום בזיון לתורה. איברא לא הבנתי דבריו, שאם בהבאה ספר תורה לביתה ליכא בזיון, תו מאי בזיון איכא באחיזת יד אשה בספר תורה, והא אפילו נשים נדות מותרים לאוחזו כמו שכתב בשו"ע סי' רפ"ב סע' ט', וצ"ע.

ולפי הירושלמי [חגיגה פ"א ה"א] בתוספות חגיגה ג' סוף ע"א [ד"ה נשים] נשים חייבות ללמוד לבן עזאי, ודאי גם כתיבת נשים לספר תורה כשר, ולא דמי לתפילין שאינה בקשירה². ולדידן נמי, כתיבה פסולה, תפירתה ודאי כשירה. אבל משום בזיון ספר תורה נראה לי לכתחילה יש לאסור. ועיין ספר חסידים סי' רע"ט.

ושוב ראיתי במגן אברהם סי' ל"ט ס"ק ו' פשיטא ליה מילתא לכתחילה אסורה אשה לתפור ספר תורה, אבל דיעבד כשר על ידי גוים נמי, בשם תשובת מהר"ם לובלין סי' ס"ח. ובמחצית השקל הביא והזהיר בזה על הסופרים לפסול נמי³. ובאמת מדלא חשבו הרמב"ם בהדי פסולי דיעבד בפרק י' מהלכות ספר תורה, מוכח דלא פסול. ומור"ם לובלין בתשובה בהדיא דעתו שאפילו לכתחילה מותר, דמנא לן לחדש גזירה, ואפילו אם תימצא לומר דעת הרמב"ם גם בספר תורה לאסור כל התיקונים אפילו על ידי אשה או גוי, היינו רק משום גזירה אטו כתיבה ולכתחילה בלבד, עיין שם היטב. וצ"ע על מחצית השקל בזה.

אף אם חייבות במצות כתיבת ס"ת, ונלמד ממוזזה שנשים חייבות במצוה ואעפ"כ פסולות לכתובה, ומוזזה גופא נלמדת מהיקש לתפילין שם נשים פסולות לכתובה כיון שאינן בקשירה. ולפי דבריהם לכאורה אין מקום לדברי רבינו, ואף לבן עזאי שנשים חייבות בת"ת עדיין פסולות לכתוב ס"ת³. וכן הביא הבה"ל שם סוד"ה בכל תיקון בשם מגן האלף.

רפא. 1. הפוסקים האריכו בענין זה, עיין בתחילת ספר משנת אברהם בקונטרס דבר מצוה, שו"ת בנין עולם יו"ד סי' נז, שו"ת דעת כהן סי' קסט, שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' נט וח"כ סי' מ ושו"ת יביע אומר ח"ט יו"ד סי' יח. רבינו התייחס בקצרה לשאלה זו גם בחלק אה"ע-ח"מ סי' רנו. 2. בשאגת אריה סי' לה ובמנ"ח מצוה תריג אות ט כתבו שנשים פסולות לכתובת ס"ת

הנ"ל דכל מצוה שיש עליה שמחה תיקנו שהחיינו. וכן בתשובת עמק בנימין סי' ד' מסיק ברכת שהחיינו עיקרו על השמחה, ועיין בבית יוסף סי' רכ"ג [ד"ה ואיתא בירושלמי וד"ה כתבו התוספות, סע' ג וסע' ו במהד' מכון ירושלים] וסי' רכ"ה.

והנה בספרים שפיר חזי פאר רום מעלתו בתשובת חתם סופר אורח חיים סי' קנ"ו שהביא משמיה דאחרונים בזה להלכה ולמעשה. ולעניות דעתי, לפי מה שכתב בתרומת הדשן סי' ל"ו, העלה דגם רב שרירא גאון מודה בכלים חשובים דאינו בא אלא לפרקים מועטים דומיא לדבר הבא מזמן לזמן ומברכין עליו שהחיינו כמו במצות פדיון הבן, יעויין שם, אם כן אף המגן אברהם [סי' רכג ס"ק ה] וסייעתיה דווקא בשאר ספרים סבירא להו שלא לברך, אבל בספר תורה שליוקר חשיבותו ועולה הוצאה גדולה בא לפרקים מועטים, ודאי לכולי עלמא דמיא לדבר הבא מזמן לזמן, וגם הוא שמחה של מצוה דרבים גדולה מאוד, נראה לי פשיטא לכולי עלמא חובה לברך שהחיינו, כמו על מצות פדיון הבן. וכן העלה בבאר היטב אורח חיים סי' רכ"ג [ס"ק י] למעשה על שם כמה גדולים ומחברים גם בספר תורה של יחיד. וכן כתב והחליט הט"ז באורח חיים (סוף) סי' כ"ב [ס"ק א]. [ו]האליה רבה שם [ס"ק ב] כתב עליו וזה לשונו, משמע דכולי עלמא מודים בזה דמברך שהחיינו בפעם ראשונה שמחנך בה וכו'. גם הוכיח האליה רבה שם דלא אמרינן ספק ברכות להקל בברכת שהחיינו, יעויין שם⁴.

שוב מצאתי בהגהות וחידושי שו"ע אורח חיים סי' רכ"ג מהגאון מו"ה ברוך פרענקל זצ"ל זה לשונו, ונראה לי דהקונה ספר תורה, ובפרט בכותב, יש לברך, דעדיף בזה ממילה ופדיון, כיון שיוצא בקניה זו מצות ועתה כתבו וכו'. עד כאן לשונו.

והברכי יוסף ביורה דעה סי' ע"ר [אותיות ז-ח] כתב וזה לשונו, יש נוהגין דהקונה ספר תורה מברך שהחיינו וכו', ובמקומנו המברך שהחיינו לובש בגד חדש בעת ההיא לפי שיש חולקין וכו'. עד כאן לשונו. והיינו כמו שכתב כן בשו"ע [סי' תר סע' ב-ג] [גני] [גבי] זמן דלילה ויום ב' דראש השנה, וכן כתב בתרומת הדשן סי' ל"ו הנ"ל. וכן נראה לי שיעשו הציבור גם כן בגד עליון חדש לכבוד הדרת גאון מעלת כבוד תורתו נ"י והוא יברך שהחיינו על הבימה מיד בהכנסת הספר תורה לבית הכנסת בשם ומלכות בקול. ואם אי אפשר בבגד חדש, עם

מיהת העלה מור"ם לובלין שם דעל כל פנים לכתחילה אסור, וגם בדיעבד אם אפשר בקלות להתיר התפירות ולחזור ולתופרם צריך לעשות כן, וצריך לזרז הסופרים על זה, עיין שם היטב, והעתיקו להלכה גם הבית לחם יהודה ביורה דעה סי' רע"ח וכו"ל⁴.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן רפב

[בענין ברכת שהחיינו על ספר תורה חדש]

בעזרת ה' יתברך יום א' מ' למטמונים תרכ"ה
לפ"ק פה סערדאהעלי.

אל הארז בלבנון, לפני השמש שמו ינון, הלא הוא כבוד ידיד נפשי, ורב חביבי, הרב המאור הגדול המופלג ומפורסם וצדיק נשגב כבוד שם תפארתו מו"ה עקיבא פישער נ"י אב"ד דק"ק טעטה יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי במעלי יומא דשבתא, ומיד במוצאי מנוחה קידמתי תחילה להשיב לכבודו נ"י.

על דבר שנסתפק פאר רום מעלתו נ"י בציבור שכתבו ספר תורה חדש, אם בתחילת חינוכו לקרות בו ביום שבת קודש הבא עלינו לטובה ריש ירחא תליתאי יברכו ברכת שהחיינו או ברכת הטוב והמטיב, או לא¹.

הנה בתשובת הרשב"א [ח"א] סי' רמ"ה ביאר, דכל הני שנזכרו בפרק הרווא [ברכות נט, ב] דלאו מזמן לזמן הוא אלא במקום הנאה לבד, ברכת הזמן בהו רק רשות ולא חובה, לפי שראה גדולי הדור לא נהגו לאומרו, על כרחך דלא תליא ברכת שהחיינו בשמחה וכו'. וכן כתב בסי' קס"ו, יעויין שם. ובתשובת חוות יאיר סי' רל"ז השיג עליו נכונה. וכן בתרומת הדשן סי' ל"ו העלה דלא סמכינן בזה על דברי רב שרירא גאון בתוספות סוכה מ"ו ע"א [ד"ה העושה]. וכן העלה בתשובת הרדב"ז חלק ג' סי' תי"ב, כללא דמילתא בין כלי תשמישו בין כלי לבישה בין ספרים הכל לפי שמחת הלב וחשיבות הדבר, כל שהוא חשוב ושמח בו מברך עליו. וכן העלה התוספות בסוכה מ"ו

4. וע"ע בערוה"ש סי' רעח סע' יא-יב שהתיר לכתחילה נגד כל הפוסקים. ועי' בספר חיי אשר לר' אשר אנשיל מילר (בני ברק תשנ"א) סי' ב. וע"ע בספר ילקוט יוסף הל' ציצית סי' לט בהע' א.

רפב. 1. רבינו עסק בשאלה זו גם לעיל בסי' רעז ולקמן בסי' רפג. וע"ע בזה בשו"ת יבי"א ח"ד או"ח סי' נ אות ה. 2. וכן כתב ר' יוסף ענגיל בציונים לתורה כלל ז ד"ה ודע, שאף בספק יש לו שמחה ועל זה גופא יכול לברך,

והביא על זה ראייה מתוס' ברכות נט, ב ד"ה הטוב. והא"ר ציין בזה לדברי הב"ח בסי' כט אות ד שכתב כן בדעת הטור (וכתב שהוא כן אף אם איסור ברכה לבטלה הוא מדאורייתא). אמנם הב"ח עצמו בסי' תלב אות ג סיים בזה שלמעשה אין לברך מספק, וכן פסק הפמ"ג בפתיחה להל' ברכות אות ז ובסי' רכה א"א ס"ק ט, וכן דעת רוב הפוסקים, עי' שד"ח מע' ברכות סי' א אות יח ס"ק ה. ועיין עוד בכת"ס או"ח סי' כו.

כל זה פאר רום מעלתו נ"י יברך שהחיינו לבד בשם ומלכות היותו החבר עיר ומצוה בגדול, כי גם הברכי יוסף רק לפי שיש חולקין יעץ עצה הנ"ל, והיינו ביחיד הקונה ספר תורה, אבל בציבור מצוה דרבים לרבים ליכא דפליג לפי מה שכתבנו מברך בפשוט נ"ל ואריך.

שוב ראיתי בשו"ע החדשים סי' רכ"ג בשערי תשובה [ס"ק ט] מיייתי דברי הלכות קטנות סי' קע"ט מחלק ב' דבית הכנסת חדש שבנו קהל לא יברך שהחיינו, וכשבנו בית הכנסת בקהילת אמשטרדם דרש הרב לחינוכו והורה שהחזון יברך שהחיינו, ורב אחר חלק עליו והורה שלא יברך, וכן דעתי, וכן כתב בתשובת בית יהודה [יו"ד סי' כג] בספר תורה שקנו הקהל שלא יברכו שהחיינו. עד כאן לשונו. וכן כתוב בגליון המגן אברהם שם בשם אשל אברהם: וזה לשונו, חדשים, [ואם קהל קנו ס"ת אי מברכין שהחיינו ומי הוא המברך, עיין תשובתי ביו"ד סי' רע סע' א. עד כאן לשונו. והנה] שלא יפלו אהדדי הגאון מו"ה ברוך פרענקל זצ"ל וסייעתיה עם הגאון מוהר"ז מרגליות זצ"ל³ וסייעתיה הנ"ל, נראה לי איפכא ממה שכתבתי לעיל לחלק בין יחיד לציבור, והוא, כי ודאי קניית ספר תורה ליחיד ביותר קשה עליו, יבוא לפרקים מועטים, הוא דמי לדבר הבא מזמן [ל]זמן, משא"כ בציבור ביותר נקל לקהל לקנות ספר תורה, שכיח טפי, לא דמי לבא מזמן לזמן ואין מברכין שהחיינו, ואין כאן מחלוקת.

והנה גם הפרי מגדים ביורה דעה סי' כ"ח [שפ"ד ס"ק ה] הניח בצ"ע ולא הכריע, דלא כהתבואות שור, ועיין בפרי תואר שם [ס"ק ד]. והברכי יוסף בשיורי ברכה אורח חיים סי' רכ"ג [אות א] וביורה דעה סי' ע"ר הנ"ל העיד על המנהג גם בכותב ספר תורה שלא לברך שהחיינו אלא דווקא בצירוף ללבוש בגד חדש. כן יעשה גם פאר רום מעלתו נ"י, וה' עמו ועם קהלו ישמרם צורם.

[הג"ה מן המחבר: עיין בספר לדוד אמת מהגאון בעל ברכי יוסף סי' ו' דיני ברכות (העולם) (העולים לתורה) [סע' עט] כתב זה לשונו, הקונה ספר תורה לעצמו כשיתנהו בהיכל יברך שהחיינו על פרי או בגד חדש ויכוון לפטור שהחיינו של הספר תורה אם נתחייב. ויש נוהגים בשעה שקורין בספר תורה החדש ומעלין את קונוהו לספר תורה שלובש בגד חדש ומברך שהחיינו. אם כן אין לברך שהחיינו ולא טוב ומטיב לא יחיד ומכל שכן קהל שקנו ספר תורה כיון דיש מחלוקת, וספק ברכות להקל. עד כאן לשונו. ועיין באליה רבה אורח חיים סי'

כ"ב, כתב לענין ברכת שהחיינו לא אמרינן ספק ברכות להקל, וצ"ע. ועיין לעיל [סי' רעז] ולקמן [סי' רפג] מה שכתב אבי מורי הגאון בתשובה. עיין תשובת חתם סופר חלק אורח חיים סי' נ"ג וסי' נ"ה וסי' קנ"ו. ע"כ מן המחבר.]

שוב זיכני ה' בספר תשובות מהר"י בי רב רבו של הבית יוסף סוף ספרו סי' (ס"ד) [ס"ב] ארבע תשובות גאונים על רזא דנא בכותב ספר תורה לעצמו מה מברך ואימתי, שלמה בן עזרא, יוסף אישקפה, שלמה אלגאזי, יצחק נסים בן גאמיל. והעלו לברך רק שהחיינו ולא הטוב והמטיב, ובשעה שעולה לקרות בו בפעם ראשון. ומו"ה שלמה אלגאזי מסתבר ליה טפי ברכת הטוב וכו', ומברך שתיהן, יעויין שם בארוכה. והנאני, (בחנן) [ברוך] ה' שכיוונתי האמת להלכה ולמעשה. וגדולי אחרונים הנ"ל כולם לא ראו תשובת מהר"י בי רב הנ"ל.

ועל השנית בענין העירוב אי אפשר להשיב על אתר כי לא יאומן רוב טרדותי בשו"ת ומילי דמתא העומדים עלי, וכולם נחוצים ודוחקים, ומיהרתי להשיב מיד, ואם ירצה ה' בקרוב אשיב ידי בעזרת ה' יתברך על השנית.

נאום אוהב נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רפג

[א. ברכת שהחיינו על ספר תורה חדש.

ב. לווה שמשכן ספר תורה על חובו והמלווה הקדישו לבית הכנסת]

רוב ברכות ושמחות לראש אהובי תלמידי צמידי חביבי הרב המופלג גדול בתורה ובמעשים חריף ובקי ויראת ה' אוצרו כבוד שם תפארתו מו"ה משה בער שעהן רב ומורה בקהל עדת ישורון עיר וועדען נ"י.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי, ושמחתי בני בבשורה טובה כי נתן ה' בלבך לקיים מצות עשה של כתבו לכם כו', ויכל משה באר את התורה החל וכלה עד גמירה, כן ימלא ה' כל משאלותיך יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא.

[א] **ועל** דבר ההנהגה בשעת החינוך. הנה יפה עלה בזכרוןך שאני הנחתי לבני הלויים והכהנים לישא הספר תורה לבית

לדברי שו"ת בית יהודה. 5. צ"ל ר' חיים מרדכי מרגליות, שהוא מחבר שערי תשובה, והיה אחיו של ר' אפרים זלמן מרגליות.

3. הכוונה לאשל אברהם אופנהיים בגליון השו"ע שם סע' ג ד"ה חדשים.
4. נדכס"ל. ועי' בתשובת רבנו ביו"ד שם (נדפס בסוף הל' ס"ת) שאכן הסכים

הכנסת, כמו שעשה דוד המלך עליו השלום כן כשנשא הארון לבית המקדש, עד הגיעם סמוך לארון הקודש נטלתי והנחתי לתוך ארון הקודש.

ומה ששאלת לעניין ברכת שהחיינו, מי שזיכהו ה' יתברך לקיים מצות כתיבת ספר תורה, אימתי יברך.

שאילת קמאי הוא בסוף ספר שו"ת מוהר"י בי רב סי' ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה², מו"ה יוסף אישקפה ושלמה בן עזרה ושלמה אלגאזי [ו] יצחק ניסים בן גאמיל, כולם ביארו בארוכה והסכימו לדעת אחת הלכה זו למעשה שצריך לברך ברכת שהחיינו, ודווקא בשעת הקריאה היינו כשעולה הוא לקרות בו יברך ברכת התורה תחילה ואחר כך יברך שהחיינו בקול ברוב עם הדרת מלך, אחר כך קורא ומברך לאחריה, וכמו בקריאת מגילה. עיין שם היטב. והברכי יוסף סי' ע"ר אות ח' כתב וזה לשונו, במקומנו המברך שהחיינו לובש בגד חדש בעת ההיא לפי שיש חולקין, ועל דרך שכתבו בסוף תשובת מהר"י בי רב כו'. וכן כתב עוד שם בסוף הסימן [אות יב]. ועיין תשובת חתם סופר חלק אורח חיים סי' קנ"ו.

[הג"ה מבין המחבר: עיין אליה רבה באורח חיים סי' כ"ב, ובהגהת הגאון מורנו ברוך פרענקיל באורח חיים סי' רכ"ג כתב הקונה או כותב ספר תורה יברך, עיין שם היטב. ע"כ מבין המחבר.]

[ב] **שנית** נסתפקת על מי שהשכין ספר תורה על חובו, ושוב נחבש הלווה בבית אסורים שמונה שנים, והקדישו המלווה לבית הכנסת בעיר קרעמוז, והן עתה רוצה הלווה לשלם חובו וליטול משכונו, עם מי הדין.

הנה בשו"ע חושן משפט סי' ע"ג סע' י"ב, לאחר שעבר הזמן שקבע לו או שלושים יום במלווה סתם, במשכון מטלטלין יעכבנו שלושים יום אחר התביעה, אחר כך יכול לכופו ללווה לפדותו או למוכרו, עיין סעיף י"ד מחבר ורמ"א. ובש"ך ס"ק ל"ו ול"ט מבואר דעל פי דין תורה יכול למוכרו אחר שלושים יום, וגם על פי המנהג על כל פנים אחר שנה יכול למוכרו מדינא דמלכותא וכברמ"א חושן משפט [סי' עג סע' יד] וגם בסי' שס"ט סע' ח', ואפילו בלא תביעה כלל.

אמנם מבואר גם כן בשו"ע סי' ע"ג סעיף ט"ו דלא ימכרו אלא בבית דין מומחים, דבלא זה לא הוי מכירה אפילו בדיעבד אפילו לא טעה. והכי ריהטא סתמא דש"ס בפסחים דף ל"א [ע"א]. כי פליגי אב"י ורבא דאקדיש מלווה וזבין מלווה, וקיימא לן כרבא (מכילה) [מכאן ולהבא] הוא גובה ואין הקדשו

כלום. ואף דפירש רש"י שם [ד"ה כי] בהקדיש המלווה קודם זמן הפרעון מיירי, אגן קיימא לן כדעה ראשונה שסתם המחבר בחושן משפט סי' ק"ג סעיף ו' ולא כהיש אומרים, וכמו שכתב הש"ך ס"ק ט' [ורש"י על כרחק כהיש אומרים סבירא ליה], דוודאי מכר המלווה משכון מטלטלין על פי שומת בית דין מומחים בקיין בשומא קיימא לן לא הדר כמו שכתב רמ"א סי' ק"ג סע' ט' בהג"ה, אבל מכר בלא שומא על פי בית דין מומחים, כל אימת שירצה הלווה לסלקו בווזי וליטול משכונו רשאי, ואין מכירת המלווה או הקדשו כלום.

ולענין דעתי גם המנהג על פי דינא דמלכותא נמי הכי הוי, למכור המשכון מטלטלין אחר שנה, היינו דווקא על פי שומא משופטי ערכאות הבקאים בשומא ולא זולת זה. ומכל שכן בנידון דידן הנ"ל, שהיה הלווה אנוס וחבוש, פשיטא דלאו כל כמיניה דמלווה להקדיש המשכון לבית הכנסת בלא רשות מבית דין, ובוודאי שגם בית דין לא הרשוהו בכך.

ועל כן חייבים אנשי [בית] הכנסת ליתן בחזרה הספר תורה לבעלים הרוצים לפדותו על ידי שמשלם החוב להמלווה.

אבל כיון שהמלווה הקדישו להציבור, הרי כבר נתייאש מחובו בלי ספק, לכן חישב לעשות מצוה בדמי פרעון החוב, אמנם הרי מעולם לא כיוונו הציבור לזכות בדמי החוב של פלוני הלווה, וגם המלווה לא הקנה להם תשלומי החוב במעמד שלושתן, אלא הספר תורה משכונו התנדב להם בחזקת שכבר נשתקע בידו ושליו הוא [ו]הוחלט המשכון, וכיון שהיום בא הלווה לפדותו נמצא זכייתם בו בטעות, וחוזר הספר תורה לבעליו בחינם ואין להציבור כלום, והלווה עצמו קנה את החוב ביאוש המלווה ממנו, כמבואר בארוכה בתשובת מהרי"ק סוף שורש ג', דאפילו ה"ר בנימין דסבירא ליה לא מהני יאוש, היינו דווקא היכא דסתמא לא הוי יאוש, אבל היכא דסתמא הוי יאוש כבנידון דידן לכולי עלמא מהני. ועיין שו"ע חושן משפט ריש סי' צ"ח [סע' א.], ואפילו להט"ז בחושן משפט סי' קס"ג [ברמ"א שם סע' ג] דפליג על פסק רמ"א בשם מהרי"ק הנ"ל, נראה לי כהאי גוונא בנידון דידן שעשה (הלווה) [המלווה] מעשה ונתן המשכון במתנה לאחרים מודה גם הט"ז דיאושו מתשלומי החוב מהני. אלא לפי השגת החכם צבי בתשובה סי' קמ"ד על פסק מהרי"ק וסיים וזה לשונו, כמו גזלן דקני ביאוש דמיו מיהא חייב לשלם, וממילא הוא הדין בחוב דלא נסתלקה מעליו מצות פריעת החוב בשום אופן יאוש בעולם, בין היכא דאמר ווי לחסרון כיס או שאר מיני הוכחות שבעולם כו'. משמע אפילו הוכחה על ידי מעשה, יעויין שם. אם כן הדין

רפג. 1. עוד בענין זה עיי' בסי' רעז וסי' רפב. 2. כן הוא בדפוס המקורי (וינציה תכ"ב), ובהוצאה החדשה (ירושלים תשמ"ח) ארבע התשובות נדפסו יחד בסי' סב.

סימן רפד

[בענין אותיות השם שיצאו חוץ לשיטה]

רוב ברכות ושובע שמחות ישיג כבוד ידיד נפשי
הרב הגדול חרוץ נפלא וכו' מו"ה אורי מיללער נ"י,
מורה ודאין בק"ק שוסבורג יע"א.

אחר דרישת שלומו הטוב.

הנני להשיב על דבר שאלתו בנידון הספר תורה שמצא בה
בשלושה מקומות רוב אות ה"א אחרונה משם העצם הויה ברוך
הוא יוצא חוץ לשיטה, ואי אפשר בתיקון של הגאון מפוזנא
שהביא במגן אברהם סי' ל"ב ס"ק מ"ז מפני האזכרות שבו.

הנה גוף הדין דאותיות השם צריך שיהיו כולם בתוך הדף
שהמצא ר"ת בתוספות מנחות דף ל' ריש ע"ב [ד"ה שלשה],
כבר העיר המגן אברהם [שם] דכיון דלא נזכר בגמרא מנא
לן לפסול בדיעבד, ועיין כהאי גוונא בתרומת הדשן סי' קמ"ד
ובשו"ע אורח חיים סי' תקפ"ב [סע' ה'] ומגן אברהם שם [ס"ק ד].

ועדיפא נראה לי, כיון דר"ת אמרה אהא דתיבה בת חמש
אותיות לא יכתוב שלוש חוץ לדף אלא שתיים, עלה קאי, דהיינו
תיבה דעלמא דווקא, משא"כ אותיות השם לא יכתוב כלל
מהם חוצה, ואם נאמר להחמיר באותיות השם גם בדיעבד
פסול, היינו אם כתב הרוב מהם או חציו חוץ לדף, אף דתיבה
דעלמא אפילו בכהאי גוונא שכתב רובו חוץ לדף כשר בדיעבד
כמבואר במהרי"ק שורש ק"ל ובבית יוסף אורח חיים סי' ל"ב
[לד, ב ד"ה ולא יכתוב, סע' לג מהד' מכון ירושלים] ויורה
דעה סי' רע"ג [רכ, א בבדק הבית' סע' ה מהד' מכון ירושלים].
אבל אות אחת מהשם חוץ לדף ודאי שוה הוא דינו להר"ת
לרוב האותיות משאר התיבות חוץ לדף, דלכתחילה הוא דלא
אבל בדיעבד כשר, וכן הוא בהדיא בבדק הבית ביורה דעה
ריש סי' רע"ו ציון א' [רכב, ב ד"ה כתב הרשב"ץ, סע' א מהד'
מכון ירושלים] ובסוף הסימן ציון ד' [רכג, ב ד"ה ועיין בכתבי,
סע' ח מהד' מכון ירושלים] מייתי הבית יוסף בשם תשובת
הרשב"ץ [ח"א סי' קעו] וזה לשונו, ובספר התרומה נראה כי
השם שנכתב חציו בתוך הדף וחציו חוץ לדף שהוא פסול¹, וכן
הרמב"ם [הל' תפילין פ"א הל' טז] כתב שאם כתב מקצת השם
תוך השיטה וקצתו חוץ לשיטה וכו', להחליף אותה ולגנוזה ראוי
וכו', עיין שם. הרי בהדיא נקטו חציו וחציו וכו', אבל אות אחת
לבד לא אשכחנן מאן דפוסל².

[הוא] שהלווה משלם חובו להמלווה ונוטל בחזרה את משכונו
הספר תורה מיד המלווה, ר"ל המלווה מחוייב להוציאו מיד
הציבור וליתנו ליד הלווה כנ"ל.

ומה שכתב פאר רום מעלתו נ"י בשם ספר תשובות תועפות
ראם [יו"ד סי' לג ד"ה וע"ד הס"ת], דאתי עלה בעובדא כזו ממש
מסוגיא דעבודה זרה ע"ה [ע"ב] אי משכנתא כוביני או דווקא
בדעתיה דנכרי לאשקועיה לענין טבילת כלים במסכת עבודה
זרה דף ע"ה, והר"מ [הל' מאכ"א פ"ז ה"ו] והרא"ש [ע"ז פ"ה סי'
לה] השמיטו הא דדעתיה לאשקועיה, וכן המגן אברהם סוף סי'
תמ"א [ס"ק ו] כתב דלא מהני דעתיה לאשקועיה כו'. לעניות
דעתי אינו ראייה כלל מהתם לנידון דידן, דהתם משכון מנכרי
דקיימא לן ישראל מנכרי לא קני משכון כתנא קמא דר' מאיר
בפסחים ל"א ע"ב וכמו שכתב הרא"ש שם [פסחים פ"ב סי' י'
בהדיא, לכן גם דעתיה לאשקועיה לא מהני, משא"כ ישראל
מישראל דקונה משכון שפיר יש לומר דעתיה לאשקועיה גביה,
מהני דלהוי שלו לגמרי גם למוכרו. וצ"ע עליו.

אבל עיקר הדין מפורש יוצא ממקומו בסי' ע"ג הנ"ל, דגם
ישראל מישראל דקונה משכון מטלטלין, מכל מקום פליגי
בזה תנאי לענין מכירה בבבא מציעא ק"ג [ע"א]. וזה לשון
הרא"ש שם פרק המקבל סי' מ"ז, הלכך תנא דמתניתין כו'
איירי דנטל ממנו בתורת משכון ואז אינו יכול למוכרו לעולם
כיון שלקחו בתורת משכון כו', ורבן שמעון בן גמליאל סבירא
ליה במתניתין אין מסדרין דקתני מכאן ואילך מוכרן בבית דין
אחר שלוש יום אפילו כשלקחו בתורת משכון, וקיימא לן כל
מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו כו'.
עד כאן לשונו. ועיין בשו"ע חושן משפט סי'³, עיין חוות יאיר
בתשובה סי' (צ"ז) [פ"ז].

ובדברי הרא"ש הנ"ל צ"ע, שכתב קיימא לן כרבן שמעון
בן גמליאל אפילו קיבלו בתורת משכון מוכרו בבית דין כו',
וצ"ע, [ד] בשו"ע סי' צ"ז [סע' כב] העתיק לשון הרא"ש כתנא
קמא, ובסי' ע"ג סע' י"ד וט"ו פסק כרבן שמעון בן גמליאל.
ותו לא מיד.

והנני חותם בברכת מזל טוב ישיגוך על קיום המצוה
בחינוך הספר תורה, וכן ימלא ה' כל משאלותיך, שתזכה עוד
להוליד בנים ולגדלם לתורה ועבודה ולמעשים טובים.

נאום אוהב נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

3. הסימן חסר.

רפד. 1. עי' מהדורתנו עמ' שפד-שפה ובהערות. ועי"ש בח"ג סי' לא הע' 22.

2. וכן כתבו החיד"א בספרו לדוד אמת סי' יא אות כב ושו"ת בית דוד יו"ד
סי' קלג. אמנם בבני יונה סי' רעו סע' ח ובמקדש מעט שם ס"ק מה משמע

שרי, קמשמע לן ולא יצא מהם כלל חוץ לדף, ר"ל אפילו מקצת אות אחת שום דבר מהם לא יצא החוצה לכתחילה, אבל דיעבד כשר גם אות שלם.

ומה שכתב המגן אברהם דכן משמע בפסקי מהרא"י [תה"ד ח"ב] סי' צ"ג לפסול בדיעבד מדנקט צריך וכו', תמינהי, הרי הסמ"ג וספר התרומה סי' קצ"ז וסי' ר"ד והמרדכי כולם כתבו דברי הר"ת בלשון לא יכתוב, וכן ה"ר ירוחם תלמידו של הרא"ש, ולא נקטו לשון צריך, ומנא לן אם כן להמחבר דר"ת פוסל גם בדיעבד, ועוד, אדרבה, בהדיא כתב מהרא"י בפסקים שם מדנקט בגמרא וכל החיבורים לשון לא יכתוב שלוש חוץ לדף, לכתחילה משמע, אבל דיעבד כשר הוא, ועל זה מסיים וכותב זה לשונו, אף על גב דכתב אשר"י בשם ר"ת אותיות השם צריכין שיהיו כולם בתוך השיטה, מדנקט צריכין משמע אפילו בדיעבד, מזה לא קשה מידי. עד כאן לשונו. ועיין ברכי יוסף ריש סי' רע"ו [אות ב] ובאורח חיים סי' תרל"ו [אות א ד"ה ואולם]. הרי דלא חש לקושיה זו, וכוונתו משום דלא נחית הרא"ש כלל לזה, רק לחלק בין אותיות השם לשאר תיבות נקט הכי צריך שיהיו כולם אפילו אות אחת מהם לא יכתוב חוצה. וגם אם תימצי לומר דנחית הרא"ש לפסול דיעבד ולכן בחר בלשון צריך כו', היינו דווקא אם כתב רוב אותיות השם או על כל פנים חציין חוצה, אבל אות אחת בלבד או רק מקצת אות אחת לבד ודאי ליכא למאן דאמר לפוסלו.

וראייתי להגאון בעל חוות דעת בסידור בית יעקב שלו¹ בדיני קריאת ספר תורה כתב הלכה למעשה באותיות השם אפילו רוב אות אחת או קצתו² יוצא חוץ לדף מוציאין ספר תורה אחרת (בדק הבית יורה דעה סי' רע"ו, ודלא כמגן אברהם סי' ל"ב ס"ק מ"ז). ובמחילת כבודו נהפוך הוא בבדק הבית הנ"ל כמו שהוכחנו לעיל וכהמגן אברהם, ואין צריך להוציא ספר תורה אחרת.

שוב ראיתי בשו"ת אבן השוהם סי' מ"א העלה גם כן באות ה"א אחרונה כולה חוץ לדף כשר בדיעבד, והרבה בראיות דלשון צריך לכתחילה הוא גם בגמרא ועל כל פנים בלשון הפוסקים, עיין שם היטב והנאני.

ועיין תשובת תורת נתנאל סי' ל"ז בזה, ובתשובת (שושן פרח) [פרח שושן] חלק א' אבן העזר כלל ב' סי' ג' דף נ"ד.

שוב מצאתי גם בדברי מורי הגאון זצלה"ה בביאור מרדכי³ דף פ"ג ע"ד שורה ל"ו כתב כן בפשיטות לר"ת והרא"ש רק

וגם דיוקא דהבאר שבעי⁴ מכפילות לשון השו"ע [סי' לב סע' לה] אותיות השם צריך שיהיו כולם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף, על כרחך כוונתו לפסול אפילו דיעבד נמי, היינו דווקא על רוב אותיות השם או חציין, דבשאר תיבות כהאי גוונא נמי כשר בדיעבד, קמשמע לן הכפל הלשון דבשם פסול. אבל באות אחת מהשם אין לדייק מזה דר"ל לפוסלו דיעבד אלא רק לכתחילה.

וזה לשון ה"ר ירוחם נתיב ב' חלק ב' [דף יט טור ב], כשכותב השם וכו', וכמו כן כתב ר"ת שאין יכול לכתוב ממנו חוץ לדף שום דבר כי צריך שיהיה כולו תוך הדף, אף על פי שבשאר תיבות ספר תורה יכול לכתוב שתי אותיות חוץ לדף כמו שכתבתי וכו'. עד כאן לשונו. הרי בהדיא רק לכתחילה מחלק ביניהם שאין יכול לכתוב אות אחת מהשם חוצה.

ועוד, אם תימצי לומר נמי למאן דפוסל אליביה דר"ת אף באות אחת לבד פוסל, הא מיהת פשיטא ודאי דדווקא באות אחת שלימה חוץ לדף, אבל מקצת האות תוך הדף רק קצת אות אחת חוץ לדף כשר לכולי עלמא בדיעבד, ואפשר אף לכתחילה שרי. וכן משמע מלשון הסמ"ג עשין כ"ה [ד"ה וארכו] וספר התרומה הלכות ספר תורה סי' קצ"ז והמרדכי בהלכות קטנות פרק הקומץ [רמז תתקנח] נתנבאו בסגנון אחד וזה לשונם, פירש רבינו יעקב שאם נזדמן לו השם בסוף השיטה לא יכתוב חוץ לגליון אפילו אות אחת, עד כאן לשונם, הפירוש אות אחת דייקא ולא נקטו רבותא יותר אפילו קצת אות אחת, וכדדייקינן הכי בעלמא [ברכות טו, א] אפילו מיל אינו חוזר הא פחות ממיל וכו', וגם בלשון הפוסקים דייקינן כן כמו שכתב הט"ז ביורה דעה סי' ל"ו [ס"ק יד] גבי חסרון בפנים אפילו מחזיק רביעית וכו'. ועיין תשובת הב"ח סי' ק"ח ובתשובת הריב"ש סי' ל'. אלא ודאי דקצת אות אחת מותר גם לכתחילה. לפי זה נראה לי, מה שכתב ה' ירוחם הנ"ל בלשונו אין יכול לכתוב ממנו חוץ לדף שום דבר וכו', ר"ל נמי אות אחת ממנו שלימה כנ"ל.

ואם תימצי לומר קצת אות אחת נמי אסור לר"ת כמשמעות לשון ה"ר ירוחם הנ"ל שום דבר וכו', אם כן ליתא השתא כלל לראיית הבאר שבע הנ"ל לפסול בדיעבד מכפל לשון השו"ע הנ"ל, דשפיר כשר בדיעבד, והא קמשמע לן השו"ע בכפל לשונו הנ"ל אותיות השם צריך שיהיו כולם בתוך הדף, כולם דייקא כל האותיות ממנו, ועדיין הוה אמינא מקצת אות אחת

אוסרהה תקצ"ג, מהד' פפד"מ תר"א, מהד' ורשא תרפ"ו) הלשון היא "שיצא אות אחת אפילו רוב אות אחת צריך להוציא אחרת". ומבאר שאף לדבריו מקצת אות איננה פוסלת. 6. על המרדכי שם ד"ה פ"י.

שאף באות אחת פסול, ועיין שו"ת כת"ס יו"ד סי' קכח. 3. סוף סי' נה בהשמטות תשובה ב, הובא במג"א הנ"ל. 4. הכוונה לסידור דרך החיים, דיני על איזה טעות מוציאין אחרת אות יד. 5. בדפוס דרך החיים שבפנינו (מהד'

סימן רפה

[חסרון תגין אם פוסל סת"ם]

רוב ברכות לראש צדיק הלא הוא כבוד אהובי ידיד נפשי תלמידי החביב עד לאחת הרב הגדול החרוץ ובקי נפלא ומופלג מו"ה משה לייב כ"ץ נ"י דיין מורה שוה¹ בעיר ואם בישראל ק"ק ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידידי הטהורות קיבלתי לנכון, ושמתתי בבשרותו אלי אשר בשרני מטוב ברי מו"ה אהרן שמואל נ"י כי מצא חן בעיני המיועד להיות ח[ו]ן תנו, יהי חן ה' עמו.

ועל דבר הספר תורה שמצא בו פאר רום מעלתו נ"י במקומות אותיות שעטנ"ז ג"ץ שאינם מזויינים כדין, ועלה בידו ספק אם כשר בדיעבד או פסול וצריך להוציא ספר תורה אחרת, ונפשו איוותה לתשובתי, והנני.

הנה הטעם הפוסלים בדיעבד² כתבו בשם (הר"ח) [ר"ת] דלא גרע זיונים אלו מאילו חסר קוצו של י"ד. אם כן פשיטא שאין חילוק בין אם חסר בכל הספר זיוני שעטנ"ז ג"ץ או אפילו במקום אחד או אפילו באות אחת מהם פסול, כמו חסר קוצו של י"ד במקום אחד. וגם כיון דבלא הזיון אינו אות כלל לפי סוגיא דשבת ק"ה [ע"א], גם במקום אחד סגי לפסול [ולא כמו שכתב מעלתך לחלק].

וראיתם לפסול הוא על פי לשון רבא דמנחות כ"ט ע"ב, שבעה אותיות צריכות שלושה תגין וכו', לשון צריך משמע דיעבד נמי מעכב, כדאיתא בברכות ט"ו ע"ב הוה אמינא צריך ואין לו תקנה וכו', וכן בעירובין דף מ"ח [ע"א] ויומא ס"א [ע"ב], ובית יוסף באורח חיים סי' רי"ט [קצה, א ד"ה ואם בירך, סע' ג מהד' מכון ירושלים] גבי צריך לאודווי קמי עשרה, ובמגן אברהם סי' ל"ב ס"ק מ"ז בשם פסקי מהרא"י סי' צ"ג, ובחנות יאיר דף רס"ג ע"ב³ ודף רע"ג ע"א⁴, ובתשובת תורת נתנאל סי' ל"ז, ותשובת פרח שושן חלק א' אבן העזר כלל ב' [סי' ג] דף נ"ד, וברכי יוסף באורח חיים סי' תרל"ו [אות א ד"ה ואולם] ובירה דעה רע"ו [אות ב] ועוד בכמה מקומות. או על פי סוגיא דשבת ק"ה ע"א לא קשיא, הא דבעי זיוני וכו',

לכתחילה הוא. והנה גם האליה רבה [סי' לב אות נד] בשם לבוש כתב וזה לשונו צריכין וכו', דיעבד אין לפוסלו וכו', והסכים עמו. ובתשובה מאהבה [ח"ג] לורה דעה רע"ו [סי' שצה ד"ה גליון סק"ג] הסכים שם והחליט למעשה כהב"ח בתשובה קי"ג והט"ז [סי' ד וס"ק ו] והש"ך [סי' ז] דמייתי ליה ביורה דעה רע"ו ובמגן אברהם סי' ל"ב [סי' מ] דאף בתלה מקצת השם כשר בדיעבד, עיין שם⁵, וכל שכן בכהאי גוונא, כמו שכתב המגן אברהם. ועיין שערי דעה סי' רע"ו ביורה דעה סע' ח'. והמגן אברהם העלה דגם המחמיר לתקן, בדיעבד אם אי אפשר בתיקון כשר. וגם הבאר שבע שהחמיר הרי סיים שכתב כן רק להלכה ולא למעשה. וגם התרומת הדשן אין דעתו כלל לפסול בדיעבד. ועל כל פנים בכהאי גוונא בקצת אות אחת לבד מהשם לכולי עלמא הספר תורה כשר בדיעבד בנידון דידן, אפילו היה אפשר לעשות התיקון של הגאון מפוזנא נמי אין צריך לתקנו. כך נראה לי ברור בלי פקפוק.

שוב עיינתי בפרי מגדים על מגן אברהם אות מ"ז כתב וזה לשונו, הנה דווקא אות שלם חוץ לשיטה, ואפשר רובו ככולו, ועיין אבן העזר קכ"ה בית שמואל אות כ"א, אבל מקצת אות לית לן בה וכו'. ועיין לבוש [סע' לה] אות אחת, אלמא מקצת לית לן בה. עד כאן לשונו. והנאני שכיוונתי לדעתו תהילה לאל יתברך. אבל לא היה צריך לדייק כן מלשון הלבוש, אלא דלשון הסמ"ג והתרומה והמרדכי הוא כן, וגם בהיפוך הרשב"ץ ורמב"ם דפסלו נקט[ו] בלשונם חציו חוץ לשיטה כו' כנ"ל.

ומה שכתב בספר התרומה בהלכות תפילין סי' ר"ד בזה הלשון, ואות אחת חוץ לגליון או שתים ובלבד שיהא מיעוט של התיבה בחוץ, אבל בשם כלל כלל לא יכתוב חוץ לגליון, עד כאן לשונו. נראה לי דרוצה לומר נמי כלל כלל לא אפילו אות אחת שלימה דנקט תחילה, וכמו שכתב בסי' קצ"ז הנ"ל, דהא אין בין ספר תורה לתפילין ומזוזות וכו' תנן [מגילה ח. ב], כן נראה ל⁶.

הנראה לעניות דעתי כתבתי.

אלו דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

הפחות להכשיר, וכפי שמוכח בשם בבני יונה שם סע' ח ובקסת הסופר סי' י סע' יד, וכך הם גם דברי התשובה מאהבה. 8. וע"ע בזה בשו"ת יבי"א ח"ו י"ד סי' כו אות ה.

רפה. 1. עי' לעיל סי' קטו הע' 1. 2. הובאו להלן בהמשך התשובה. 3. מהד' פפד"מ תנט בהשמות בסוף הספר, במהדורות הבאות בתוך סי' קסו. 4. בסוף הספר, תשובות ר' דוד אופנהיים סי' א ד"ה אמנם פסק.

7. בדברי רבינו משמע לכאורה שהב"ח והפוסקים הנמשכים אחריו הכריעו להכשיר בתלה מקצת השם, ויש להעיר שהב"ח ביו"ד סי' רעו ד"ה ומ"ש בשם ספר התרומה לא הכריע בזה, וציין לדבריו בתשובה הנ"ל שם כתב שלמעשה איננו מורה בזה להכשיר או לפסול, והכשיר דווקא בנטפל לשם לאחריו, ובדברי ה"ט בסי' רעו ס"ק ד וס"ק ו מבואר שהסכים לפסק השו"ע שתלה מקצת השם פסול, ורק בנטפל לשם יש להתיר או לכל

הרי דבלא זיוני לא מיקרי אות כלל ופסול בסת"מ, כמו דפטר בשבת, כדאיתא במרדכי ריש גיטין [רמז שטז].

והנפקא מינה, לפי הסוגיא דשבת ק"ה מזוזה וספר תורה ותפילין שוים בדין זה לפוסלם בלא זיונים, משא"כ לפי סוגיא דמנחות כ"ט הנ"ל, אפסקא דמזוזה איתמר מימרא דרבא צריכות זיונים, יש לומר במזוזה הוא דפסול בדיעבד נמי, אבל ספר תורה ותפילין לכולי עלמא רק לכתחילה יש לזהר בהם. וכמו דסבירא ליה להרמב"ם [הל' תפילין פ"ז ה"ט] האי צריכות זיונים רק לכתחילה הוא, כמו בהרבה סוגיות הש"ס לשון צריך לכתחילה משמע, כמו שכתב רש"י ברכות ט"ו ע"א [ד"ה אלא רבי יהודה], ועיין ט"ז יורה דעה סי' רע"ד ס"ק ה', [ו]היינו דווקא במזוזה כמו שכתב בפרק ה' מתפילין הלכה ב' ג', אבל בתפילין וספר תורה לא כתב אף לכתחילה שצריך זיונים אלו, רק למצוה מן המובחר צריך לזהר במנהג הסופרים בהם כמו שכתב בפרק ב' הלכה ח' ובפרק ד' הלכה ח' ובהגהות מיימוניות פרק א' [אות צ ד"ה הנה] ופרק ה' שם [אות ב], וכהגהות מו"ה אליהו ווילנא זצוק"ל באורח חיים סי' ל"ו [סע' ג] יעויין שם, הכא נמי להפוסלים בדיעבד על פי לשון צריכות כנ"ל נמי במזוזה דווקא אמרה רבא ולא בתפילין ובספר תורה כנ"ל. ולפי זה נראה לי האי פסקא דהמחבר באורח חיים ל"ו [סע' ג] שסתם ופסק בתפילין ואם לא זיין תגין דשעטנ"ז ג"ץ לא פסול, לא להרמב"ם לבד אתי, אלא אליביה דכולי עלמא ניחא כנ"ל.

ובהכי ניחא לי מאי דתמוה לכאורה לשון המחבר ביורה דעה סי' רפ"ח סע' ז' וזה לשונו, דינה לענין וכו' והתגין של שעטנ"ז ג"ץ כך הוא הדין במזוזה כמו בספר תורה. ותמוה דתלי תניא בדלא תניא, דהא עיקר דינא דצריך לזיין אותיות אלו אפסקא דמזוזה איתמר בגמרא, ואיפכא צריך לתלות ספר תורה ותפילין במזוזה, וצ"ע, ולאפוקי מדעת הרמב"ם וסייעתיה דסבירא להו דווקא במזוזה הוא כנ"ל. אמנם לפי מה שכתבנו ניחא, דכוונת המחבר הוא איפכא, תליא מזוזה בספר תורה, ר"ל כמו דבספר תורה לא פסול בדיעבד לכולי עלמא וכמו שסתם המחבר הכי בתפילין סי' ל"ו באורח חיים [סע' ג] ובספר תורה ביורה דעה סי' רע"ד [סע' ו], הכי נמי במזוזה בדיעבד כשר כנ"ל. איברא עדיין צלע"ג בזה על הטור, שכתב בסי' רפ"ח [רלב, ב, סע' ה מהד' מכוון ירושלים] נמי בזה הלשון, וכל משפטי ספר תורה בענין וכו' והתגין של שעטנ"ז ג"ץ כך הוא הדין במזוזה, והרי הטור גם בתפילין בסי' ל"ו [מא, ב, סע' ג מהד' מכוון ירושלים] וגם בספר תורה בסי' רע"ד [בסוף הסימן] מיייתי ליה לדעת

אביו הרא"ש דהני זיונים מעכבים ופסול גם בדיעבד, אם כן איך בסי' רפ"ח הנ"ל תלי מזוזה דתניא בספר תורה דלא תניא, וצ"ע.

וראייתי להגאון בספר שערי דעה סי' רע"ד [ס"ק ה] העלה כהאי גוונא בדעת המחבר לחלק בין תפילין לספר תורה אם לא תייג הזיונים דשעטנ"ז ג"ץ, היינו דסבירא ליה דינו אף לעכב היינו לענין דצריך לתייגם אחר כך אם לא תייגם בתחילה בשעת כתיבה, והיינו בספר תורה, אבל בתפילין דבעינן כסדרן סבירא ליה להמחבר כיון דדין זה במחלוקת שנויה בין הפוסקים, בתפילין שאין לו תקנה לתייגם אחר כך סמך עצמו על הפוסקים המקילין בדיעבד. עיין שם, ודברי פי חכם חן.

אבל במחילת כבודו זה אינו. מלבד דמה שהקדים והניח הרב הגאון דמה שכתב במגן אברהם בסי' ל"ו סוף ס"ק ג' דגם בתפילין דבעינן כסדרן מהני תיקון הזיונים דשעטנ"ז ג"ץ, היינו משום דהוא ז"ל סובר לדינא כדעת המחבר דאם לא תייג כלל [לא] פסול, לכן לא הוי בגדר שלא כסדרן, משא"כ להסוברים בלא תייג כלל פסול שפיר הוי שלא כסדרן כיון דבלא הזיון לא מיקרי אות כלל וכו', יעויין שם. הנה הבין הגאון דהמגן אברהם כתב כן מדעתו. ובמחילת כבוד תורתו לא ראה בפנים בב"ח [שם ד"ה כתב רבינו] שסיום דברי המגן אברהם הנ"ל גם כן דברי הב"ח הם, והוא העלה שם תחילה עיקר לפסול בלא תייג כלל שעטנ"ז ג"ץ ולכולי עלמא נמי, ועם כל זה מסיק דמועיל תיקון לתייגם אחר שכבר נכתבו ואין זה שלא כסדרן גם בתפילין, והוכיח כן, יעויין שם. אם כן אין טעם לחלק בין ספר תורה לתפילין. ועוד זאת תמוה לדבריו פסק המחבר בסי' רפ"ח הנ"ל, שתלה דין המזוזה לענין התגין דשעטנ"ז ג"ץ כמו בספר תורה, ולדידיה הא בספר תורה סבירא ליה מעכב אבל במזוזה דבעינן כסדרן כמו תפילין כשר בדיעבד סבירא ליה להמחבר, אם כן הוה ליה למימר דינו במזוזה כמו בתפילין ולא כמו בספר תורה. וצ"ע על הגאון שערי דעה הנ"ל.

מיהת אהני לן סברתו הנ"ל, שעל פי זה אשכחן פתרי על תמיהתנו על לשון הטור [וגם על לשון המחבר] הנ"ל, כיון דבכולם פוסל הטור והרא"ש איך תלו תניא בדלא תניא מזוזה בספר תורה. אמנם נראה לי, כיון דמסתבר טפי לפסול בספר תורה משום דיש לו תקנה משא"כ במזוזה משום כסדרן בעינן ביה, לכן נקט הטור כל משפטי ספר תורה לענין התגין דשעטנ"ז ג"ץ כך הוא הדין במזוזה, ר"ל לפסול ואין לו תקנה, ולאפוקי מחילוק הגאון הנ"ל. אלא דגם זה אינו מספיק, דהרי

5. אמנם עיין בחידושי רע"א לשו"ע או"ח סי' לב אות מא (למג"א ס"ק מז) ובשו"ת כת"ס יו"ד סי' קכח שכתבו בדעת הטור ותה"ד הנ"ל שיש חילוק במשמעות לשון צריך בין מעשה הגברא לדין החפצא, שלשון צריך לעשות

כך וכך היא רק לכתחילה, אך כאשר לשון צריך מוסבת על הנושא והחפצא כמו בנידון דידן "שבע אותיות צריכות שלושה זיונים" כך הוא הכשר הדבר לעיכובא.

גבי מזוזה איתא גוף מימרא דרבא בלשון צריכות תגין דמשמע לעיכובא לדעת הרא"ש והטור. ועוד, הרי הב"ח העלה לכולי עלמא לא מיקרי בזה שלא כסדרן ואין חילוק ביניהם. וצ"ע.

והן יפה תמה מעלתו נ"י על הב"ח באורח חיים סי' ל"ו [ד"ה כתב רבינו] שכתב בפשיטות דמודה הרמב"ם בתגי שעטנ"ז ג"ץ אם לא תייג פסול בסתו"מ, והיה נעלם מעיניו דברי הרמב"ם פרק ה' דין ב' ג' שכתב בהדיא לא פסול. וכבר הרגיש עליו בזה בספר הפרי מגדים במגן אברהם שם [ס"ק ג.]. וגם בעיני יפלא מדברי הרמב"ם פרק עשירי מהל' ספר תורה חשיב עשרים דברים פוסלים ספר תורה ולא חשיב גם הא, ואדרבה חשיב אות י"ב שחסר אפילו אות אחת, ט"ו שנפסדה צורת האות עד שלא תקרא כל עיקר או תדמה לאות אחרת וכו', משמע אבל חסר זיונו לבד כשר.

ולענין הלכה מיהת באליה רבה סי' ל"ו [אות כה] הביא דבספר ברוך שאמר מביא פוסקים רבים לפסול וכהרא"ש והטור וכן דעתו של הברוך שאמר, וכן פסק הב"ח [שם] והמגן אברהם [שם] והאליה רבה. ובתשובת מהר"י מינץ [סוף] סי' ט"ו [ד"ה ומ"ש על ס"ת] כתב גדולה מזו וזה לשונו, ובאור זרוע [הל' גיטין סי' תשטו] פוסל אף בחסרון תג אחד וכו', ועוד כתב שגם הרמב"ם אינו מכשיר אלא בשאין ספר תורה ותפילין אחרים, דאז חשיב דיעבד, משא"כ במקום שיש ספרי תורה אחרים עשויים בתגין כהלכה מודה רמב"ם דבלא תגין דפסול דחשיב כלכתחילה, יעויין שם. ולעניות דעתי נראה ראיה לדבריו (מזה) מלשון הרמב"ם דנקט השלילה, לא פסול, ולא כתב להדיא כשירה. וגם הבית יוסף [סי' לו מא, ב ד"ה וא"א ז"ל, סע' ג מהד' מכון ירושלים] כבר כתב שכן נראה מדברי בעל ספר התרומה [סי' ריג], וגם הגהות והאגור [סי' סג] כתבו בשם הר"ת (והר"ח) לפסול, ובהגהות מיימוניות פרק א' מתפילין [אות צ ד"ה הנה] בשם ר"ת דחסר תגין גריעי טפי מחסר קוצו של יו"ד.

וגם בשלטי גיבורים הלכות ספר תורה דף (ס"ז ע"ב) [ד, א] כתב וזה לשונו אות (ג') [ה'], ומדברי רבינו בהלכות מזוזה משמע שאם חסרו התגין פסול וכו', ר"ל מדברי הרי"ף. וכוונתו והוכחתו נראה לי, מדהביא הרי"ף האי מימרא דרבא שבעה אותיות צריכות תגין שלושה שלושה תחילה בהלכות ספר תורה [שם], ושוב כתבו שנית בריש הלכות מזוזה דף (ס"ח ע"ב) [ד, ב], ואי בדיעבד לא מעכבו, כיון שכבר העתיקו הרי"ף בהלכות

ספר תורה שמע מינה דלאו דווקא במזוזה דאיתמרא בגמרא איתא וכהרמב"ם, אלא גם בספר תורה, תו לא הוצרך הרי"ף להביאו שנית בהלכות מזוזה. אלא על כרחך סבירא ליה לרי"ף פוסל חסרון הזיוני, והוא אמינא דווקא בספר תורה כיון דיש לו תקנה ולא במזוזה לפי שאין לו תקנה דבעינן כסדרן וכסברת הגאון שערי דעה הנ"ל, לכן הביאו שנית בהלכות מזוזה נמי מעכבי ופסול.

ובתשובת מנחם עזריה סוף סי' ל"ח, אם התגים אין נוגעים באות גרע טפי מאילו חסר וגם רמב"ם מודה ביה דפסול, עיין שם.

אם כן מבואר דרוב הראשונים פוסלים סתו"מ בגרעון תגי שעטנ"ז ג"ץ, וכן העלו רוב האחרונים לפסוק הלכה, דלא כפסק המחבר סי' ל"ו [סע' ג], ודאי הכי נקטינן וצריך להוציא ספר תורה אחרת. אבל אם אין ספר תורה ותפילין אחרים, פשיטא ודאי דכדאי הוא המחבר לסמוך על הכרעתו לפסוק כהרמב"ם ורש"י והשלטי גיבורים [הל' ס"ת ד, א אות ה] בשם מורי זקני הרב לשון ריא"ז עיין שם היטב להכשירם.

ועיין בחידושי הגהות מרן הגאון בספר ביאור מרדכי בהלכות קטנות דף ד' ודף ה' [מדפי המרדכי, רמז תתקנ"ג], ובתשובת זכרון יוסף חלק אורח חיים סי' ב', ותשובה מאהבה אורח חיים סי' ס"ד.

נאום ידידו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן רפו

א. ס"ת שנמצאה בו טעות ולא נודע מקומה.
ב. בעניין סברת מתוך שנאמן להפסיד [שכרו]

ד' עמך גבור החיל, הוגה בתורה יומם וליל, אהובי בני הרב המאור הגדול עוקר הרים וטוחנן בסברה, קולע אל השערה, לברר הלכה ברורה, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י אב"ד קהילת קאטה יע"א.

גלילי ידידי הטהורות קיבלתי יום אתמול וכו'.

והנפקא מינה. 8. ובשו"ת יבי"א ח"ט יו"ד סי' כ אות ג חלק על מסקנת רבינו, וכתב שלנוהגים כדעת השו"ע, אף אם יש שם ס"ת אחר מתוויג כהלכתו, יכולים להמשיך לקרוא בברכות בס"ת שאינו מתוויג כהלכתו ואין צריך להוציא אחר, וכיוון שהמחלוקת במצווה ולא בברכה לא שייך בזה סב"ל.

6. וכן הוא להדיא בשו"ת הרמב"ם מהדורת מכון ירושלים (תשע"ו) סי' עט ועיי"ש הע' 6 שבחידושים המיוחסים לרמב"ם על מגילה לא, ב ובמאמר שמות קודש וחול המיוחס לרמב"ם משמע שפסול בלא תגים (מהדורת בלאו סי' קנד). וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ט יו"ד סי' כ סוף אות ב. 7. עיין לעיל בד"ה

דווקא על ידי בדיקה וחיפוש יפה על כל פנים חומש אחד, ובשעת הדחק גם בלא בדיקה כלל, עיין שם היטב. והיינו בוודאי נפסל על ידי טעות על פי הוראת חכם, אמנם בנידון דידן הנ"ל שלא נתברר פסולו על פי הוראות חכם הוה ליה ספק ספיקא ואתחזיק היתירא, דמעיקרא כשר היה הספר תורה. וגם תלינן בבדיקה ותיקון קצת שכבר נתקן הטעות, כמו בנפל אחד מהתעורבות בים, וכמו שכתב כל זה בתשובת חתם סופר יורה דעה סוף סי' רע"ז הנ"ל.

וגם סברתך דסתמא כשמצאו הטעות אז לא גללו הספר תורה למקום אחר אלא הניחוהו כך באותו מקום היריעה, ולא נפתח מן אז עד עתה, כשפתחוהו נמצא באותו מקום באותו יריעה איזו טעות, אמרינן כאן נמצא כאן היה, ולא חיישינן לטעות אחר עוד וכו'. יפה כתבת, דהכי קיימא לן לא מחזקינן איסור ממקום למקום ברמ"א באורח חיים סי' תס"ז סעי' י"א ובמגן אברהם שם [ס"ק טז]. ועיין בית שמואל באבן העזר סי' ו' (ו) בסופו [ס"ק לד] ובכמה מקומות.

אבל מה שפקפקת על היתר דתשובת יד אליהו הנ"ל משום ביטול ברוב, והרי מין במינו לא בטל וכו', אין מקום להקשות כן, דהא קיימא לן כרבנן דר' יהודה דמין במינו בטיל [זבחים עז, ב].

ב' על דבר הדרכי משה ביורה דעה סי' רפ"א [אות ב] שכתב סברת מתוך שנאמן וכו' [גיטין נד, ב] הוא דווקא אם לא נתן שכרו, אבל אם כבר קיבל שכרו לא.

רק מחמת בלוע, שבטילה ברוב). והחת"ס דחה שכיון שסו"ס הס"ת עצמו פסול עי"ז וס"ת הוא דבר חשוב, לא בטל (והוה כחתיכת בשר בלועה חלב שנחשב איסור עצמי). ועיין עוד בזה בדברי רבינו לקמן בס"י רצ מד"ה שנית נסתפקת. אלא שכל זה ביחס לס"ת פסול שנתערב בכשרים, ונידון רבינו כאן הוא כאשר הס"ת ידוע רק מקום הטעות אינו ידוע, ובכחאי גוונא לא שייכת סברת החת"ס שהס"ת הוא דבר חשוב, ולכן רבינו נצרך להוסיף שאף תיבת הטעות עצמה היא דבר חשוב ואינה בטילה (ועיין בשו"ת ראש אליהו ח"ב יו"ד סי' ד אות ז שהתקשה בגוף סברת רבינו ששייך דין דבר חשוב בדבר שחייב בגניזה ואיננו ראוי לשום שימוש). וביד אליהו שם מבואר שאדרבא בכחאי גוונא יותר פשוט לפסול ואף הוא מודה שלא בטל (וכפי שפסק בשו"ת הלק"ט סי' סז). והנה בדברי שו"ת הלק"ט ורבינו מבואר שרק מדרבנן לא בטל מדין דבר חשוב, לעומ"ז בשו"ת חכמת שלמה סי' ט (לר' שלמה קוועטש, נדפס בשו"ת הר המור) ובשו"ת משיב דבר ח"א סי' לד כתבו שבנידון דידן כלל לא שייך ביטול אף מדאורייתא, שבשלמא בס"ת פסול שנתערב בכשרים, הרוב המבטל הוא כשר לעצמו ושייך שיבטל את המיעוט, אך בס"ת אחד שיש בו פסול לא שייך ביטול ברוב שכן בלא המיעוט אף הרוב איננו כשר (ואפשר שזו כוונת היד אליהו שכתב שבכחאי גוונא לא שייך ביטול כלל).

א' ועל דבר הספר תורה שהיה עד היום מונח בצד ארון הקודש ולא קראו בו, ושאלת על טיבו, והשיבו אנשי קהילתך שמצאו בו מאז איזו טעות בזמן שלא היה להם רב אב"ד ומורה ופסלוהו, אבל כעת היום אינם יודעים פסולו במה, ואפשר שלא היה פסול כלל על ידי הטעות ההיא שמצאו אז, והן עתה צריכים לספר תורה ההוא, ומה דינו.

יפה העלית בכוחך כח דהיתרא על פי הרבה טעמים נכונים. אבל עיין יפה שנית בתשובת חתם סופר יורה דעה סי' רע"ז שציננת עליה בעצמך, שמה מבוארים יפה רוב סברותיך, וקצת מהמה דחה. היינו, סברת תשובת יד אליהו להתיר בס"י פ"ח על ידי ביטול ברוב, דהטעות שבו לא הוי דבר חשוב וכו', דחה החתם סופר בשתי ידיים, והדין עמו. ותדע, דהא ודאי אם קילפו או חתכו מתוך הספר תורה אותו תיבה שהוא טעות, פשיטא דבעיא גניזה, מקל וחומר מגליוני הספר תורה, וכיוצא בזה ביורה דעה סי' רפ"ב סעיף י"ב כל תשמישי קדושה, מכל שכן הכתב עצמו תיבת הטעות שנכתב כבר קדושה עצמה. ואם על עצים ואבנים אמרה תורה והשמותי את מקדשיכם קדושתן אף כשהן שוממין [מגילה כח, א], קל וחומר אותיות שבספר תורה, אף שנמצאו בטעות ונפסל הספר תורה על ידי זה, מכל מקום עדיין קדושת הגוף הם תיבות הטעות עצמו ונגנזו, ונקרא ודאי מהאי טעמא דבר חשוב ולא בטל ברוב כנ"ל².

והיתר משום ספק ספיקא הביא החתם סופר בשם בית לחם יהודא [שו"ע יו"ד סי' רעט אות א], והסכים עמו מיהת

רפו. 1. בדברי היד אליהו מבואר שביטול ברוב מועיל להכשיר את הפסול, וכן עולה מדברי החת"ס ודברי רבינו שדחו את דבריו רק מצד שדבר חשוב לא בטל. והאחרונים דנו בענין חוטי ציצית שלא נטוו לשמה ומצה שלא נשתמרה לשמה ואתרוג פסול וכיו"ב שנתערבו בכשרים, אם ביטול ברוב מועיל רק לסלק דינים ולהתיר את האסור או גם לתת למיעוט הבטל את מעלת המבטל לאסור את המותר ולהכשיר את הפסול, עיין שו"ת עונג יו"ט או"ח סי' ד וסי' צה, שו"ת תורת חסד סי' לד אות יב וסי' מז, שו"ת משיב דבר ח"א סי' לד, שו"ת אחיעזר ח"ב סי' טו ואו"ש הל' ציצית פ"א ה"א, ועיין שערי ישר ש"א פרק טו-יט וקובץ הערות סי' נט. ובן רבינו אף הוא עסק בנידון זה, עיין בספר שאילת שמואל סי' לח שנדפסו דבריו מכת"י במכתבו לר' שלמה זלמן אולמאן, ועיין בדברי ר' שלמה קלוגר בתשובה לבן רבינו בענין זה בשו"ת טוב טעם ודעת מהד' תליתאי ח"א סי' רכא וכן בשו"ת סת"ם סי' כג כבעין נידון דידן בס"ת שנכתבה בו אזכרה שלא לשמה ולא נודע מקומה. וע"ע בדברי רבינו לקמן בס"י רצ בענין ביטול בס"ת. 2. נידון היד אליהו והחת"ס הוא שנתערב ס"ת פסול בס"ת כשרים, והיד אליהו כתב שבטל ברוב ואינו דבר חשוב כיון שהטעות איננה דבר חשוב רק הס"ת הוא חשוב ומצד עצמו יש בו קדושה גם כשיש בו טעות, אלא שלקריאת התורה בציבור צריך שיהיה כשר (והוה כמו חתיכה הראויה להתכבד שאסורה

קולמוס כיון שנכתב לשם חול, אבל עובדא לא כתבתי לשמן
הוי סתמא דפסול רק מדרבנן ומדאורייתא כשר הוא אסור
למוחקו על ידי כתב עליון לר' יהודה, ועיין לעיל סי' [רסט
ד"ה וגם הראיה].

שמחתי בדבריו, אבל אינם מוכרחים. ובמה דסיים אפתח,
וזה לשון פאר רום מעלתו נ"י, אם גם נאמר דהעברת קולמוס
נקרא מחיקה, מכל מקום כיון שעשה זאת רק לתיקון השם
שיהיה נכתב לשמו יותר בקדושה לצאת ידי חובה וחומרת
חז"ל, אינה אסורה לעניות דעתי וכו'. ומייתי מעלתו לזה שלוש
ראיות.

א. מהמרדכי בהלכות קטנות [פרק הקומץ רמז תתקנ"ג]
וכדפסק השו"ע ביורה דעה סי' רע"ו סעי' י"א, אם הדביק אות
של שם יכול למוחקו וכו', והאי תיקון הוא ושרי, וראיה ממסכת
סופרים פרק ה' הלכה ו' וז' וכו'.

ב. וראיה עוד משו"ע אורח חיים סי' ל"ב סעי' כ"ז, אותיות
ותיבות שנמחקו קצת אם רישומן ניכר וכו' מותר להעביר
עליהן בקולמוס, ומדלא חילק בין אותיות השם משמע דכן
הדין גם באותיות השם ואין לחוש לאיסור מחיקה.

ג. ראיה משו"ע יורה דעה סוף סי' רע"ו בטור, אם יש דבק
באותיות השם יש לגורדו ואין צריך להעביר עליו קולמוס
כדי לקדשו, משמע דאם רצה רשאי, וכדדייק הכי משמעות זה
בתשובת נודע ביהודה קמא סי' א' באורח חיים [ד"ה והנה זה
לי], על כרחך דהעברת קולמוס לא מיקרי מחיקה, או דמחיקה
לצורך תיקון מותרת.

אלו תורף דברי קדשו.

ובמחילת כבוד תורתו, שתי ראיות אחרונות היינו לדידן
דקיימא לן כרבנן דר' יהודה [ד]כתב עליון לא הוי כתב,
בגישין דף כ' ע"א, וכדקיימא לן כרב חסדא התם בשו"ע אבן
העזר סי' קל"א [סעי' ה] אינו גט כלל, לא הוי מחיקה בהעברת
קולמוס, ולכן שרי להעביר קולמוס [על] אותיות השם לדידן.
אבל אליביה דר' יהודה הקשיתי, ור' יהודה סבירא ליה כתב
עליון הוי כתב, ודאי הוי מוחק בעליון את כתב התחתון, ואסור
באותיות השם להעביר הקולמוס עליהן לר' יהודה.

ועוד, לדידן נמי בהא דאורח חיים סי' ל"ב סעי' כ"ז אותיות
ותיבות שנמחקו וכו', שם כתב הגאון מוהר"ז מרגליות' בספר
שערי תשובה הנדפס מחדש [ס"ק מב] וזה לשונו, שנמחקו,
בתשב"ץ חלק א' סי' (קכ"ו) [קכ"ז]² וחלק ג' סי' קצ"ג אסר

ומה שכתבת לתרץ קושיית השואל בתשובת אמרי אש
[יו"ד] סי' ק"ד על הדרכי משה ביורה דעה סי' רפ"א [הנ"ל] על
פי סברא שהעלה בספר יד שאול שם ס"ק ה' וס"ק ו', [ד]אם
אינו רוצה בשכרו יצא מתורת פועל שחזקתו שעשה פעולתו
כהוגן. והיינו אם עדיין לא קיבל שכרו ואומר שאינו רוצה בו
יש לומר מתוך שנאמן להפסיד וכו', אבל קיבל שכרו כבר
והספר תורה ביד לוקח שהסופר נתנו לו בחזקת כשרות, כבר
הוחזק שהיה פועל אמת שעשה כהוגן פעולתו, שוב אינו נאמן
לפסול ספר תורה אף אם רוצה להחזיר שכרו ולהוציא עצמו
מחזקת פועל, דומיא דשחט בסכין בדוק ונאבד קודם בדיקה
ושוב נמצא פגום, דכשר משום שכבר יצא בחזקת היתר ביורה
דעה סי' ח"י [סעי' יג] ובט"ז ס"ק י' שם.

באמת יש לחלק, התם הסכין בחזקת בדוק היה כבר,
משא"כ הגווילין קודם העיבוד בחזקת שאין כשירות לספר
תורה, כמו שכתב מהרי"ק בשורש ל"ג, אלא שהיה נאמן תחילה
להכשירו משום חזקת פועל שעשה פעולתו יפה כהוגן, אבל
כשחזר בו ומחזיר שכרו שפיר יש לומר סברת מתוך וכו'
מפסיד שכרו מסייע לחזקה קמייתא הוה ליה כאנן סהדי ונאמן.
אפילו אם תימצי לומר חזקת פועל עשה כהוגן נמי אנן סהדי,
הוה ליה כתרי ותרי וקיימא לן אוקמיה אחזקה קמייתא, או הוה
ליה ספיקא ונאמן לפסול הספר תורה כנ"ל.

אבל מכל מקום תירוצך נכון בסברא, ותו לא מידי כעת.

נאום אביך הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן רפז

[העברת קולמוס על השם ומחיקת השם בכתב על גבי כתב]

יצו ד' חסדו ורוב ברכות לראש צדיק הלא הוא
ידיד נפשי הרב הגאון הגדול המפורסם החריף
ובקי כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה חיים יוסף
פאללאק נ"י אבד"ק ור"מ דק"ק טריביטש יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי וכו'.

ובדברי תורה שהעלה פאר רום מעלתו נ"י שני תירוצים על
קושייתי בתשובתי מכבר בגישין נ"ד ע"ב נימא דלא כר' יהודה
וכו', דילמא שאני התם שרי ר' יהודה למחוק השם בהעברת

3. מהדורתנו עמ' קפז, ועי"ש בהע' 5.

רפז. 1. צ"ל ר' חיים מרדכי מרגליות שהוא מחבר שע"ת, אחיו של ר' אפרים
זלמן מרגליות. 2. מהדורתנו ד"ה ומגופא, עמ' רעז ואילך. ועי"ש בהערות.

שכתבו תוספות בעבודה זרה דף כ"ז ע"א [ד"ה וכן] והמרדכי בהלכות קטנות [רמז תתקמט] דמוכח כך מלשון אזכרות שבו לא כתבתים לשמן, ולא אמר איפכא כתבתים שלא לשמן, על כרחך בסתם מיירי, יעייין שם ובנקודות הכסף ובט"ז סי' רע"ו [ס"ק א.]. ואין כוונתי לנצח בפלפול חס ושלום, רק לשעשע בדברי חן מעלתו נ"י ולאהבת האמת כנ"ל באתי.

וזה ימים בא לידי ספר שו"ת סת"ם מהגאון מו"ה שלמה קליגער נ"י מצאתי בו בסי' מ"ו [ד"ה והנה אחר] הקשה הוא קושייתי הנ"ל בפליאה וצ"ע, ונהניתי שכיוונתי לדעתו. אמנם אני הוכחתי מזה על כרחך דהש"ס פשיטא ליה דסתמא נמי פסול מדאורייתא. איברא כעת נראה לי הוכחה להפוסקים דסתמא רק מדרבנן פסול, דבמסכת שבת קל"ג ע"ב בברייתא זה אלי ואנוהו וכו' וספר תורה נאה קלף נאה וכתוב בו לשמו וכו', ותמוה, ותיפוק ליה לשמו דאורייתא הוא ולעיכובא נמי ולא משום הידור לבד. אלא על כרחך מדאורייתא סתמא נמי כשר דלשמה קאי, רק מדרבנן צריך לפרש לשמה משום ואנוהו, וכלישנא דהטור יורה דעה סי' רע"ז צריך, דרבנן משמע, כש"ס ופירוש רש"י יבמות ע"ב ע"א [ד"ה הא צריך].

ואולי יש לומר, האזכרות ודאי בעינן לשמה מדאורייתא, אבל התם וכתוב בו לשמו היינו כל הספר תורה גם זולת האזכרות צריך נמי לשמו משום הידור ואנוהו על כל פנים מדרבנן. אבל לא משמע כן, דהא ודאי לשמה נפקא לן מכתבו לכם וכו' לשם חובתכם, וכמו שכתב הרמב"ן ורו"ה פרק קמא דסוכה [ד, ב מדפי הרי"ף] וכתבו לכם וכו', וכל התורה קאמר. [הוספת המחבר: ולשון הברייתא שבת קל"ג הנ"ל בלאו הכי קשה, קלף נאה⁵ צ"ע, דהא לספר תורה בעינן גויל. אמנם רש"י בגיטין נ"ד [ע"ב ד"ה גוילים] מפרש על גוילין קלף, עיין שם היטב, מוכח דסבירא ליה כהרמב"ם [הל' תפילין פ"א ה"ח-ט] דבעינן קלף. ועיין שבת ע"ט ע"ב].

ועיין תשובת סת"ם הנ"ל ממו"ה שלמה קליגער נ"י סי' ל"ז אי מוחק על מנת לתקן אסור מדאורייתא או מדרבנן, ועיין שם סי' נ' וסי' ע"ז, ותו לא מיד⁶.

ידידו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

העברת קולמוס על השם, וכתב בברכי יוסף [אות י] שבתרומת הדשן לא משמע כן בסי' מ"ח, אך בדברי הרמב"ן והריטב"א והר"ן בגיטין דף י"ט גבי מלאכת מחשבת נראה כן, וצריך להתיישב, עיין שם. עד כאן לשונו. הרי דבאמת סבירא להו להני רבוותא לחלק דבאותיות השם אין הדין כן ויש בו איסור מחיקה, ואפילו שהוא לצורך תיקון נמי. ומשם בארה גם כן דליתא.

גם לתירוץ ראשון דפאר רום מעלתו שכתב וזה לשונו, כיון דאיסור מחיקת שם נלמד מקרא [דברים יב, ג-ד] ואבדתם את שמם וכו' לא תעשון כן לד' אלוהיכם וכו', לא נקרא על גבי כתב [ושם] מחיקה כלל, כי על ידי זה לא ימחק ולא איבד השם הראשון ממקומו כלל רק מכוסה מעט בדיו אחרת המראה כתיבתו ורשימתו עוד יותר מבתחילה. עד כאן לשון מעלתו.

והנה זה לשון התשב"ץ חלק א' סי' קכ"ז [שם] על כתב האזכרות בזהב יגנו וכו', ובוודאי לא מהני בהו תיקון, שאם תאמר יעביר עליהם דיו, האי אי אפשר מתרי טעמא, חדא דהוי מוחק את הכתב התחתון ואסור למחוק את השם, והכי אמרינן בפרק המביא תניין [גיטין יט, א] המעביר דיו על גבי סיקרא ר' יוחנן וריש לקיש דאמרי תרויהו חייב שתיים אחת משום מוחק ואחת משום כותב, וכל שכן למאי דאסיקנא התם דדווקא לענין שבת אמרינן [נ] דכתב עליון הוי כתב אבל לענין חתימת עדים לא סמכינן למימר דכתב עליון הוי כתב, דמפני דאנו מדמין לא נעשה מעשה, [ואם כן] [וכל שכן] לענין מחיקת השם דכתב תחתון הוי כתב ועליון לית לן דהוי כתב והוי מוחק את השם וכו'. עד כאן לשונו לענייננו. והנה מבואר דעל ידי כתב עליון מוחק את השם מיקרי ואסור⁴.

ועיין בש"ך יורה דעה רע"ו ס"ק ו' וס"ק י"ב דגם על מנת לתקן אסור ובבית יוסף שם ובתשובת חתם סופר חלק יורה דעה סי' רס"ד ורס"ז מפלוגתא זו, וגם ראיה זו שכתב פאר רום מעלתו נ"י משבת ע"ה [ע"א] שקורעין יריעה וכו'.

והנה קושייתי לא על דרך אפשר הוא דהאי עובדא דסופר דף נ"ד בגיטין מצי מיירי רק שכתב סתם וכו' כמו שהעתיק פאר רום מעלתו נ"י, אלא על דרך ודאי הקשיתי בכח על פי מה

4. בשו"ת בית שער מכת"י סי' סד ד"ה לכן נ"ל השיג על דברי רבינו וכתב שיש חילוק גדול בין הנידונים, שבנידון הגמרא (מעביר דיו על גבי סיקרא) ובנידון התשב"ץ (מעביר דיו על גבי זהב) חייב משום מוחק משום שמבטל מראה כתב התחתון, משא"כ בנידון דידן שכותב בדיו על גבי דיו רק שהתחתון לא נכתב לשמה, בזה יש לומר שאין משום מוחק, ומיובט קושיית רבינו. ובפשוטו זו גופא כוונת תירוצי השואל וכפי שמדויק בלשונו

קיים ונראה. 5. לפנינו שם ליתא 'קלף נאה'. 6. ועי' במה שדנו בדברי רבנו בסוף ספר מכתב הראשון לרבי יהושע ברוך רייניץ (אונגוואר תרל"ו) דף לח, ב ואילך (ושם בטעות נרשם בדברי רבנו סי' רפב) מכתב לגר"ש גאנצפריד ותשובתו, ובספר מכתב השני להנ"ל סי' יז (תשובת הגר"ש עהרנפלד) והמשך סי' יז (עח, א תשובה לגר"ש עהרנפלד), ובסוף הספר במכתב הר"מ פערלס.

סימן רפח

[בדעת הרמב"ם בתיג אותיות שעטנ"ז ג"ץ]

ד' עמו גיבור החיל, לוחם מלחמת ד' יום וליל, הלא הוא כבוד ידיד נפשי מזה בן מזה הרב המאור הגדול סיני מופלג וחרף צדיק כביר כבוד שם מו"ה מאיר באסקאוויטץ נ"י הראב"ד קהילת יאלי יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי, וראיתי את דבריו דברי תורה אשר העלה בעיונו הזך איזו גרגרים והציע מהם לעיני לדעת מה אומר עליהם, והנה הנם.

א. העלה פאר רום מעלתו ביישוב פסקי הרמב"ם, מה שהשמיט הא דשעטנ"ז ג"ץ צריכי זיונין [מנחות כט, ב] שתמה הבית יוסף ביורה דעה סי' רע"ד [רכ, ב ד"ה ואם חיסר, סע' ו מהד' מכון ירושלים], ותמיהת השלטי גיבורים סוף פרק הבונה [שבת לז, ב מדפי הרי"ף אות א] עליו שלא פסק להא דרבא התם [שבת קד, ב] נטל גגו של דל"ת ועשהו רי"ש חייב. משום דרב ששת דמשני נטל גגו של ח"ת על כרחך פליג על רבא, וסבירא ליה דלא צריכי זיוני, ונייחא תירוצא, אבל תירוצו רבא לא סבירא ליה משום קושיא דחק תוכות הוא, משא"כ לרב ששת נטל גגו של ח"ת הוה ליה מפריד שני אותיות הדבוקים.

הנה יפה כיוון בקצת דבריו להגאון בספר זרע יעקב סוף פרק הבונה, עיין שם. אמנם באמת גם הרמב"ם הרי פסק להא דרבא דצריך לזיון האותיות הנ"ל לכתחילה על כל פנים, וכמו שכתב בפרק ה' מתפילין הלכה ב' ג'. ואדרבה לדידיה נייחא טפי דאין צריך לעשות פלוגתא בין תירוצו רב ששת ותירוצו רבא בשבת ק"ד [ע"ב], אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. והיינו טעמא, כיון [ד]הא דצריך זיוני רק לכתחילה הוא ומדרבנן אבל מדאורייתא הוה ליה שפיר אות גם זולת התגין, שפיר [חייב] בנטל גג הח"ת ועשאו שתי זיינין גם בלא תגין, דלא להקל על דברי תורה אמרו, (דמה"ט) [דמן התורה] ודאי אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד, ולשון צריכי זיוני דרבנן משמע כדאיתא בש"ס יבמות ע"ב ע"א. ואם כן, סרה מהר תלונתו דפאר רום מעלתו נ"י על ראיית הסמ"ג [עשין נ ד"ה הכותב] משינויא דרב ששת הנ"ל דגם בלא זיוני נמי נקראים אותיות, דגם רבא לא פליג עליה. ויעויין בית מאיר על אבן העזר סי' קכ"ה [סע' ח] כנ"ל.

אמנם תמיהת פאר רום מעלתו נ"י על מהר"א שטיין שלמד מזה על מלאכה גמורה בשבת לפוטרו, על פי שדעתו להוסיף

ביה עוד דבר שאין צריך, יפה תמה עליו מש"ס ריש פרק המוציא [שבת צא, א] דעל כרחו בטלה דעתו אצל כל אדם, ואין ראייה מזיוני אותיות הנ"ל כיון דלכתחילה צריכים לעשותן כנ"ל. ועיין מה שכתבתי לעיל בתשובה סי' (מ"ו) [רפ"ה] מזה.

ולי נראה דמסוגיא זו דשבת ק"ד הוכיח הרמב"ם שיטתו. והוא על פי שתמהו הראשונים (שסותרת) [שסותרים] הני תרי סתמא סמוכים לשינויא דרב ששת, הגיה אות אחת חייב אין צריך זיוני סבירא ליה, ושוב נתכוון לכתוב אות אחת וכתב שתיים פטור דצריך לזיוני, והעלו דפליגי, ועיין חידושי הרשב"א [שבת קד, ב ד"ה תנא] והר"ן [שם קה, א ד"ה והא]. ולרמב"ם נייחא דהכי פירושו, הא דבעי זיוני ר"ל במזוזה, הא דלא בעי זיוני ר"ל בספר תורה ותפילין, וכקושיית מהרש"א באמת הכי פירוש התירוצו. וברייאת הגיה אות אחת נטל גג ח"ת וכו', בספר תורה קאי, וכדסבירא ליה להרמב"ם על לכתחילה, הכי נמי לאינך פוסקים דגם בדיעבד פסול היינו במזוזה דוקא אבל ספר תורה ותפילין רק לכתחילה. כך העליתי בתשובה אחת⁵ מאז.

וגם יש לומר, לרמב"ם מדרבנן צריכי ולא מהלכה למשה מסיני, ולאינך פוסקים דיעבד נמי רק מדרבנן הוא על כרחך, כדאיתא בש"ס יבמות ע"ב ע"א כל צריך מדרבנן קאמר, ופליגי אי דיעבד או לכתחילה משמע. ויש לתלות ברב פפא ורב אחא בר יעקב בשבועות ל"א [ע"א], רב ששת כרב אחא בר יעקב סבירא ליה לא להקל על דברי תורה אמרו לכן חייב, ורבא אם תימצי לומר דפליג על רב ששת, סבירא ליה כרב פפא תלמידיה, דרבא גם משום דרבנן פטור דלאו שם שתי אותיות עליה. ועיין תשובת החכם צבי סי' (ק') [קנ ד"ה מה שרצה] דתנאי פליגי בזה. וגם בהלכה למשה מסיני מצינו פלוגתא אי מעכב גם דיעבד או לא, ובמקום אחר בתשובה⁷ הארכתי בזה.

וגם איפכא נראה לי, רש"י פירש לרבא על פי דגם לרבנן חייב [אם] השלים הספר באות אחת, והכי נמי תיקון הספר באות ד' ור', אם כן סבירא ליה כמסקנא לעיל רבא בר רב הונא. אבל רב ששת כרב אשי סבירא ליה לעיל לר' אליעזר דווקא אחת על הארוג חייב⁸, וקיימא לן אנן כרבנן ופטרו כהאי גוונא, לכן על כרחך מוקי לה בנטל גגו של ח"ת כנ"ל.

ומאפס הפנאי אין להאריך, ד' שנותיו יאריך.

כנפשו ונפש ידידו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

יעקב שם אות א. 4. לא מצאנו. 5. לעיל סי' רפה. 6. צ"ע, כי דעות האמוראים שם בגמ' הפוכות ממה שכתב כאן רבנו, ורב פפא אינו סובר כרבא רבא. 7. לעיל סי' רעג ד"ה ועוד הוכחה והלאה. 8. שוב צ"ע כי דעות האמוראים

רפה. 1. בפירושו לסמ"ג שם ד"ה ולכן. 2. ועיין קהלות יעקב מנחות סי' כ אות ב שהקשה כע"ז משבת קג, א חק קפיזא בקבא חייב אע"פ שעתיד להוסיף, ולדברי רבינו נייחא. 3. עיין שו"ת רע"א מהדו"ק סי' כא וקהלות

סימן רפט

[אם מותר למסור ספר תורה ביד שר נכרי]

שלום וכל טוב לאהובי תלמידי החביב הלא הוא הרב החרוץ ובקי גדול בתורה ובמעשים טובים צדיק נשגב כבוד שם תפארתו מו"ה משה בער שעהן נ"י מורה לעדת ישורון בק"ק וויעדען יע"א.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי, ושמחתי בו כי נודע לי משלומי וטובי, וכן איתנו תהילה לאל יתברך החיים והשלום וכו', כן יוסיף ד' לעשות גם עמנו וגם עמך חסד ורחמים לטובה ולברכה, יתנונו לשם ותהילה, אמן כן יהי רצון. ואבוא להשיב בעזרת ה' יתברך על אשר הציע מעלתו נ"י.

על דבר מה שכתב חקירה בשם חכמי פולין אם בזמן הזה מותר למסור ספר תורה הקדוש ביד שרי ואדוני הארץ, אי יש בו משום זלזול או לא, כי גם השרים מכבדים את התורה.

הנה לא ראיתי למחברים דבר.

ונראה לי לברר בזה בס"ד. הנה במשנה בגיטין מ"ה [ע"א] אין לוקחין ספרים תפילין ומזוזות מן הנוכרים יותר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם. ובברייתא שם ע"ב, תנו רבנן מעלין בדמיהן עד כדי טרפציק, ופליגי רש"י [ד"ה ת"ר מעלין] ותוספות [ד"ה מעלין] אי גם אספר תורה קאי. ועיין במגן אברהם סי' ל"ט ס"ק י', פירוש מחוייבים לקנותם מהם מעט יותר משווין שלא יזלזלו בהן. והיינו בסתם נוכרים שרוצים הם למוכרם, וגם חשודים הם לגזילה וגניבה ואין ידוע מהיכן בא לידם, ובוודאי משום חמוד ממון שללום, חיישינן שמא יזלזלו בהם, משא"כ למסור ספר תורה ביד שרי ואדוני הארץ על בקשתם כדי להשביע בו את ישראל המחוייב שבועה בדיניהם, ודאי לא יזלזלו בו, אדרבא יכבדו הספר תורה, שהרי מאמינים בו שהוא קודש לה' כיון שמשביעים בו, פשיטא דמותר למסור להם ספר תורה בידם לשם כך.

אמנם לא ראיתי ולא שמעתי עוד ששום שר ומושל ביקש זאת מידינו גם לצורך שבועה למסור הספר תורה בידו דווקא, ולא יזו עניין וצורך אחר אשר לא יודעני על מה בוודאי אסור למסור לו הספר תורה, דנהי שלא יזלזל בו, אבל גם לא ידע לנהוג בו כבוד וקדושה ושמירה במקום נקי.

ואיסור זה מפורש יוצא מקרא מלא ומדרש חז"ל במלכים א' כ' [פס' ו-ח], כששלח מלך ארם אל אחאב והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו, ויקרא מלך ישראל לכל זקני הארץ ויאמר דעו וראו כי רעה זה מבקש וכו', ויאמרו אליו כל הזקנים וכל העם אל תשמע ולא תאבה, ופירש רש"י והוא בילקוט שם [רמז ריט], מה כתיב מחמד עיניך, חמדה מתוך חמדה קאמר, זה ספר תורה שנאמר וכו', אמר אחאב דבר גדול זה מבקש וכו', לפיכך ויקרא לכל זקני ישראל, אף על פי שהיו עובדים ע"ז היו מכבדים את התורה. עד כאן לשונו. היינו אחאב שהיה ישראל מומר לעבודה זרה יצא דעבודה זרה תקיף עליה כדאיתא בחולין ד' ע"ב, היה מכבד את התורה, וסופו מוכיח שעשה תשובה ונתקבל². הרי דלמסור הספר תורה ליד מלך ארם נכרי עובד עבודה זרה, גם הוא אחאב גם כל הזקנים וכל העם גזרו אומר והחליטו אמרו אל תשמע ולא תאבה, וכדין עשו שהרי נעשה להם נס שניצחו המלחמה. ואף דקרוב לוודאי שמלך ארם לא היה מזלזל בספר תורה שביקש מידו גם הוא, על כל פנים אסור להכניס את הקדושה במקום טומאה³.

ולא גרע ספר תורה הקדושה מאוכל תרומה וקדשים דכתיב ביה ושמרתם את תרומתי, ועיין שבת י"ד [ע"א] שהיו מניחים אוכלים תרומה אצל ספרים, קודש אצל קודש, עיין שם היטב.

וגדולה מזו מצינו [ועיין מגן אברהם סי' מ"ג ס"ק י"א מזה] במסכת שבת דף קכ"ז ע"ב שהלך ר' יהושע ותלמידיו אצל מטרונא אחת שכל גדולי העיר⁴ היו מצויין אצלה, כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפילין בריחוק ארבע אמות וכו' שלא יכנסו דברי קדושה במקום טומאה וכו'. ואם בתפילין שהם רק ארבע פרשיות בתורה ורק על משך שעה קטנה בלבד, וגם ר' יהושע

חבר בן חיים שהרי אחאב הוא משלושה מלכים שאין להם חלק לעוה"ב, עי' סנהדרין ז', א, וע"ע ברכות סא, ב. 3. בשו"ת חלקת יעקב ח"ג יו"ד סי' קנח דחה ראיית רבינו, וכתב שאדרבא כיון שמלך ארם ביקש את הס"ת בדרך נצחון קרוב לומר שיתעולל בו, והביא שמצא כן במפרש על מדרש נחומא שמות סי' כט בשם היפה תואר שפירש שרצה ליטול את הס"ת להתעולל בו ולהעביר על דת, והספק היה אם למסור משום הסכנה, והזקנים השיבו שאין למסור אלא יש לבטוח בה. ועי"ש בנידון החלקת יעקב שהתיר למסור ספר פסול לכומר במקום שתוכל לצמוח מזה הצלת ישראל. 4. לפנינו שם - גדולי רומי. ועי' בהעמק שאלה בהשמטות לשאילתא מ שכתב ש"העיר" היינו רומי כידוע באגדה.

שם הפוכות ממה שכתב רבנו.

רפט. 1. בשאלה זו דנו גם בשו"ת מהר"צ חיות סי' לב, ישועות יעקב יו"ד סוף הל' ס"ת תשובה מנכד המחבר, שו"ת שואל ומשיב מהדורה תניינא ח"ד סי' קעד מד"ה והנה דרך, שו"ת מחזה אברהם ח"א סי' טו (ומביא דברי רבינו) ושו"ת ישכיל עבדי ח"ז קו"א יו"ד סי' א. ובפוסקים מאוחרים דנו בכעין שאלה זו אם מותר למסור ס"ת לתערוכה במוזיאון במקום שיש עניין של שלום מלכות, עיין שו"ת שרידי אש יו"ד סי' עט, שו"ת דעת כהן הל' ס"ת סי' קעז ושו"ת לב אריה (לר' אריה לייב גרוסנס) ח"ב סי' כג. ועיין שו"ת יביע אומר ח"י יו"ד סי' נח אות טז ושו"ת עטרת פז ח"ב או"ח סי' ב ענף ד וח"ג יו"ד סי' ד שהאריכו בכל זה. 2. הקשה בהערות על ספרנו בספר ליקוטי

בעצמו היו התפילין עליו בראשו ובזרועו, מכל מקום חשש שלא להכניסם בבית הנוכרית המטרוניתא, מכל שכן קדושת הספר תורה היותר חמורה מתפילין להניחו ולמוסרו לבית השר נכרי ולהניחו שם לזמן רב על אחת כמה וכמה דאסור⁵, גם מעיקר הדין מקרא דדברי קבלה ומשום כבוד התורה שאפילו אחאב עובד עבודה זרה היה חושש לזה כנ"ל.

שוב מצאתי אחר שנים בספר שו"ת חסד לאברהם⁶ חלק אורח חיים סי' י"ג העלה גם כן לאיסור, עיין שם היטב⁷.

ה' הטוב שנותיו יאריך כנפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רצ

[א. ספר תורה שכתבו גוי אם אפשר לקרוא בו כשאין ספר תורה אחר. ב. אם נתערב בכשרים אם שייך בו ביטול לעניין לקרוא בו ולענין ללקות על מחיקת השם]

ה' עמך גיבור החיל, לוחם מלחמת ה' יומם וליל, הלא הוא אהובי בני הנחמד הרב המופלג חריף ובקי טובא מושל ביראת אלהים כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

אחר דרישת שלומו הטוב וכו', הנני להשיב לך על דבר ספיקותיך אשר העלית אחת לאחת בעזרת ה' יתברך.

א. בדין ספר תורה שכתב גוי יגנוז שכתב הט"ז יורה דעה

סי' רפ"א [ס"ק א] ואין קורין בו, אם אין כאן ספר תורה אחר מהו לקרות בו כמו בספר תורה פסול שיש בו טעות באורח חיים סי' קמ"ג [סע' ד] ובתשובת מהר"ם לובלין סי' (פ"ז) [פ"ד], או לא דמיא.

יפה נסתפקת. ונראה לי ודאי לא דמי לספר תורה שיש בו טעות כגון חסרון תיבה שלימה, דהתם כיון שהספר תורה כולו בקדושתו קאי, אסור לגונזו כי אם חייב לתקנו⁸ משום אל תשכן באהליך עולה [כתובות יט. ב], הרי יש לו תיקון ועומד לתקן כמתקן דמי, על כל פנים בשעת הדחק שאין שם ספר תורה אחרת מותר לקרות בו בציבור ולברך על ספר תורה פסולה כזה. אבל ספר תורה שכתבו גוי, שדינו יגנוז ואין לו שום תקנה, דספק הוא שמא כתבו לשם עבודה זרה ואין בו קדושת ספר תורה, ודאי פשיטא שגם בשעת הדחק אסור לקרות בו, דהוא דחוי מעיקרא. ולא מיבעיא לפירוש הט"ז לשון הטור יורה דעה הנ"ל במה שכתב ואין קורין בו דקמשמע לן דאפילו ביחיד בביתו נמי לא, דגרע טפי משאר פסולים כולם, אלא גם לדעת הש"ך בספר נקודות הכסף שהשיג עליו שם בכוונת לשון הטור הנ"ל והעלה דגם בזה מותר ליחיד לקרות בו ולא חיישינן לתקלה, אבל לשון הטור נמשך לאחריו ור"ל אף שאין קורין בו מכל מקום חייב ללוקחו מיד הגוי, יעויין שם, הנה דייק טעמא שלא יזלזל בו נמי מוכח על כרחך דאף בשעת הדחק אסור בו לקרות בציבור והמברך עליו ברכה לבטלה היא, דאם לא כן מאי רבותא קאמר אף על פי שאין קורין בו חייבים הציבור לקנותו מן הגוי מטעם הנ"ל, ותיפוק ליה הא חזיא לקרות בו בשעת הדחק, אלא על כרחך כנ"ל. ועיין תשובת חוות יאיר סי' (רל"ב) [רל"ה].

ב. שנית נסתפקת אם ספר תורה שכתבו גוי נתערב באחרות, אי שייך ביה ביטול ברוב ומותר לקרות בו, או נימא

התפילין משום שאסור להניח תפילין במקום טומאה, אך לא נמנע מעצם הבאת התפילין לתוך הבית. ג. בשו"ת יביע אומר שם ובספר אמרי צבי סי' יח העירו שיש לדחות ראיית רבינו ולומר שבבית המטרוניתא היו צלמים של ע"ז כדרך הגוים בזמנם, ומשום כך היה אסור להכניס דברי קדושה לביתה. וכעין דבריו יש לומר שביתה היה מקום זנות, וכוונת הגמרא "כל גדולי רומי מצויים אצלה" היינו בזנות, ולכן הוי מקום טומאה שאסור להכניס בו תפילין. 6. לר' אברהם תאומים. 7. עיקר טעמו לאסור משום מעלין בקודש ואין מורידין, ולהניחו גנוז ובטל אצל גוי בלא קריאת התורה הוא הורדה מקדושתו, עיי"ש שהאריך בזה, ודעתו לאסור אף במקום שיש איבה. וכתב שלפי זה בס"ת פסול שאי אפשר לתקנו אין איסור, אלא שאם ביקשו דווקא ספר כשר אסור למסור להם פסול משום גניבת דעת.

רצ. 1. לשון הרמב"ם בהל' תפילין פ"ז הל' יב והטור והשו"ע סי' רעט סע' א היא יתקן או יגנוז. אמנם בספר מקדש מעט לשו"ע שם באר הכוונה שאם

5. בגוף דברי הגמרא "שלא יכנסו דברי קדושה במקום טומאה". ועל ראיית רבינו יש להעיר כמה הערות: א. רבינו נקט כדבר פשוט שכוונת הגמרא לאיסור ושדין זה מוסכם, אמנם הגר"ח קנייבסקי בפירושו למסכת תפילין בהערה להל' כד העיר שהפוסקים לא הביאו את דברי הגמרא להלכה, מלבד הרי"ף שבת ג, ב מדפיו שכתב: "אסור ליכנס בדבר שבקדושה במקום הטינופת", והרב זילברשטיין בספרו מלכים אמניך פ"ג הל' ז הערה ח אות ה כתב מכאן זה שאפשר שהראשונים נקטו שהיא רק מידת חסידות, ועל פי זה כתב להתיר במקום צורך. ב. בלשון הגמרא מבואר שהאיסור הוא בעצם הכנסת התפילין לבית הגוי, ומה שכתוב "חלץ את תפיליו" הכוונה שמסרן לתלמידיו או הניחם בחוץ וכפי שכתבו המאירי והיעב"ץ שם, אמנם בשאלות דר' אחאי גאון שאלתא מב הביא את דברי הגמרא בשינוי לשון: "כשחלצתי תפילין שלי בריחוק ארבע אמות במה חשדתי, אמרנו שמא אסור להניח תפילין במקום המטונף", ולפי זה אפשר שרק חלץ את

דבר חשוב הוא ולא בטל, וכמו שהובא בכהאי גוונא בתשובת יד אליהו סי' פ"ח בספר תורה שיש בו טעות שנתערב באחרות.²

הנה גם בחקירה זו יפה חשבת והעלית לחלק בין הנידונים. ולעניות דעתי נראה לי להסביר יותר עדיפא וללמוד מנידון דתשובת יד אליהו הנ"ל מקל וחומר, דגם בספר תורה שיש בו טעות דבקדושתו עומד ומוכן הוא לתקנו, אף דגוף הספר מהאי טעמא חשוב הוא ודבר חשוב אף באלף לא בטל, מכל מקום הפסול שבו אינו חשוב ושייך ביה ביטול ברוב, וחשיבות של גוף הספר אינו אסור לקרות בו, עיין היטב בתחילת תשובת יד אליהו סי' פ"ח הנ"ל, אם כן מכל שכן בנידון דידן, ספר תורה שכתבו גוי דלא היה לו חזקת קדושה מעולם ואינו עומד להתקדש כלל שהרי דינו יגנו, גם גוף הספר משום פיסולו וגניזתו לא מיקרי דבר חשוב ובוודאי בטל ברוב, ומותר בו הקריאה על כל פנים, משום דאיכא נמי ספק ספיקא אפילו אם נתערב רק חד בחד, ומכל שכן אם נתערב ברוב ספרי תורה כשרים דבטל ברוב ומותר לקרות בו כנ"ל.

אבל הכי איכא להסתפק, לענין אם אחר התערובות מוחק מהם אות מן השמות שאין נמחקים, אי לוקה עליו משום לא תעשון כן וכו' [דברים יב, ד]. אמנם גם זה פשוט, כיון דאיכא ספק ספיקא בכל השמות מהם, דינו להחמיר דוודאי קדוש, ומכל שכן בנתערב ברוב דמלבד הספק ספיקא נמי איכא רוב היתרא דקודש הוה ליה כוודאי קדוש גמור ולוקה עליו, דלאו התראת ספק הוא כלל.

אבל בספר תורה שכתבו אפיקורס שדינו ישרף, שוודאי לשם עבודה זרה כתבו, בהא יש מקום לספק אם נתערב ברוב אחרות דהיתרא מה דינו, דספק ספיקא ליכא, רק ביטול ברובא, וקיימא לן כלי תשמישי עבודה זרה לכולי עלמא אוסרים במשהו ואין בטלים ברוב מדכתיב [דברים יג, יח] ולא ידבק בידך מאומה וכו', והא כיון שדינו ישרף, כאשירה נחשב ואין לו ביטול. או נימא כיון דהא דאיסור עבודה זרה אינו בטל ואוסר במשהו על כרחך רק מדרבנן הוא שהחמירו בו משום דאחמיר ביה קרא ולא ידבק וכו', כדאיתא במסכת עבודה זרה דף ע"ג סוף ע"ב וכן בתוספות בזבחים דף ע"ב ע"א ד"ה אלא למאן דאמר, וזהו בתערובת בחולין, אבל נתערב בקדשים האיכא דעת רש"י ביבמות דף פ"א [ע"ב ד"ה דברי] חתיכה טמאה בטהורות גבי חטאת תעלה, משום הפסד קדשים

דאין להם תקנה אלא שריפה אוקמה אדאורייתא דמין במינו בטל ברוב, והכא נמי וכל שכן כהאי גוונא ספר תורה שכתבו אפיקורס שדינו ישרף שנתערב בהרבה ספרי תורה הכשרים, כיון שאין להם תקנה אלא שריפה משום הפסד ספרי תורה הכשרים קדשי קדשים הם אוקמה אדאורייתא בטל ברוב ומותר לקרות בכולם, וכדמייתי גם בתשובת יד אליהו סי' פ"ח הנ"ל ראה זו לנידון דידה, ועדיפא אתי שפיר ראה זו לנידון דידן.

ועיין בספר בית לחם יהודא ביורה דעה סי' רע"ט [אות א] כתב, ספר תורה שיש בו טעות ונתערב, לכתחילה צריך לחפש חיפוש אחר חיפוש עד שימצא את הטעות, חיפש ולא מצא יש להתיר משום ספק ספיקא, שמא אין זה ספר תורה הפסול, ואם תימצי לומר הוא הוא, דילמא אינו הטעות באותו החומש שאנו קורין בו היום, ונראה דמותר אפילו לא נתערב אלא חד בחד מטעם ספק ספיקא. עד כאן לשונו. אם כן מכל שכן בנידון דידן בספר תורה שכתבו גוי דאיכא בלאו הכי ספק, הוה ליה כמו שלושה ספיקות להתיר לקרות בו ואפילו חד בחד. ואפילו אם תימצי לומר כיון דיגנוז משום ספק לשם עבודה זרה כתבו הוה ליה ודאי פסול, וכן כתבו אפיקורס הוה ליה ודאי פסול באמת וישרף, וליכא בתערובות חד בחד שני ספיקות, מיהת חד בתרי ודאי בטל הוא, והרי מסתברא דמשום הפסד קדשים אוקמה אדאורייתא כנ"ל.³

שוב אחרי כותבי עיינתי בתשובת חתם סופר ליורה דעה סי' רע"ז מייתי לתשובת יד אליהו וגם לדברי הבית לחם יהודה הנ"ל, והשיג על יד אליהו והעלה שאין לסמוך עליו, אי משום דמכל מקום דבר חשוב הוא ולא בטל, אי משום דאיכא לבירורי ולהכיר האיסור לא שייך ביטול בשום אופן, יעויין שם. והדין עמו, היינו בספר תורה שיש בו טעות, אבל בנידון דידן ספר תורה שכתבו גוי או אפיקורס שנתערב דאי אפשר לברר ולהכיר האיסור, גם החתם סופר מודה דבטל ברוב, אף שהוא דבר חשוב, משום הפסד קדשים אוקמה אדאורייתא ואין לבטל קריאה התורה.

נאום אביך המעטיר בעדך ירים ה' קרנך ושעתך למען שמו באהבה.

הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

אנשיל יהודה מילר סי' ז (קריית אתא, תשנ"א) שדן בדברי רבנו.

אפשר חייב לתקנו ורק כשאי אפשר לתקן יגנוז, ובפשטות זו כוונת רבינו. 2. ועיין דברי רבינו בזה לעיל בס' רפ"ו. 3. עי' בספר חיי אשר לר' אשר

סימן רצא

[א. ספר תורה שנמצאה בו טעות וספק אם הסופר קידש תיבת אל. ב. שבע ברכות בנוסף שנשא בעולתו והאם הולכים לפי תחילת הסעודה]

בעזרת ה' יתברך יום ד' וישלח תרכ"ג לפ"ק סעודה העלי יע"א.

חיים ושלוש וכל טוב לראש ידיד נפשי ורב חביבי, איש כלבבי, גיבור כארי ליש ולביא, הלא הוא הרב המאור הגדול חרוץ ובקי מופלג ומפורסם צדיק באמונתו יחיה כבוד שם תפארתו מו"ה אורי מיללער נ"י דיינא רבא דק"ק שאסבורג יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי.

[א] ועל דבר אשר העיר פאר רום מעלתו נ"י על תשובתי¹ שראה בשו"ת הר המור² בנידון הספר תורה בפסוק ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי ונכתב רק ויאמר יעקב אל שדי, והעליתי דשם אל שדי בקדושתו הוא ותולה ביני שיטי שתי תיבות אל יוסף, משום ספק ספיקא, שמא קידשו בפירוש לשמה ושמא סתמא נמי לשמה, וגם הרי כבר קידש הסופר מתחילת הכתיבה את כל השמות.

ופקפק פאר רום מעלתו נ"י, התיינח במקום הראוי להיות שם, משא"כ הכא דאחר תיבת יעקב צריך לכתוב אַל חול ואין כאן מקום לשם אַל קודש, חיישינן שמא באמת כתב לשם חול אַל ואחר כך טעה ודילג יוסף אַל, אם לא כיוון בהדיא לשם קודש אַל מסתמא הוי אַל חול, וכל שכן דילמא כיוון להדיא לשם אל חול, וליתנהו להני תרי טעמי ידידי הנ"ל. אלו תורף דברי קודשו.

הנה אילו היה כתוב ויאמר יעקב אל, והלך הסופר מאיתנו, ונולד לן ספק אם כיוון בתיבת אל לשם חול אל יוסף או אם כיוון לשם קודש אל שדי, ודאי אין כאן ספק, דמוקמינן אחזקה שלא טעה וסתמא כיוון לשם החול קרא כדכתיב אל אחר יעקב וכיוון לכתוב אל (יעקב) [יוסף], וכמו שכתבת. אבל השתא שכבר טעה הסופר וכתב אחר תיבת אל לשם שדי, ונולד הספק אימתי טעה, אם קודם שכתב תיבת אל טעה במחשבתו וסבור דקאי באל שדי, או אחר שכתב תיבת אל לשם חול נגרר אחר

תיבת יעקב טעה וסבר במחשבתו דקאי באל שדי אחר תיבת יוסף, (ו)אם כן זה ספק שקול הוא.

והנה באותו תשובה הנ"ל אחר פסקי, בד"ה ועתה אבוא אל דבריך וכו', הבאתי שני סברות משם בני הרב מו"ה אהרן שמואל נ"י, ואני הוספתי נופך ותבלין לדבריו, דלא כסברת הרב הגאון דפרשבורג נ"י שכתב כסברת מעלתו נ"י הנ"ל, אלא מסתבר יותר נכון דתליא בגררא תיבה של אחריו, כתב אל שדי יחדיו תמים, ולא בגררא תיבה שלפניו יעקב אל, ממילא אין מקום להשגת פאר רום מעלתו נ"י.

והברייטא דמסכת סופרים פרק ה' [ה"ג] דרשאי למוחקו בוודאי לא נתכוון לשם אותיות השם כלל דמייתי מעלת כבוד תורתו נ"י, והנה בתשובתי שם בד"ה (איברא ראיא וכו') [ותדע עוד] ובד"ה (ומה נקרא סתמא וכו') [ומייתי הב"ח] הבאתי גם אני, יעויין שם.

[ב] ועל דבר נישואין בנוסף שנשא בעולתו דמסיק בתשובת נודע ביהודה תנינא [אה"ע] סי' פ"ב³ שאין מברכין שבע ברכות רק ביום ראשון ובסעודה ראשונה, נראה לי פשוט דבתר התחלת הסעודה אזלינן, אף שנמשכה תוך הלילה מברכין שבע ברכות.

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רצב

[קליפת וקדירת אזכרות בספר תורה]

חיים ושלוש וכל טוב, לכבוד אהובי הרב הוותיק המאור הגדול המופלג ושנון מו"ה בירך אברהם נ"י אב"ד קהילת סקאליטץ יע"א.

על דבר דשאלנא קדמאי, בסופר שכתב ספר תורה לאחד בשכר ונמצא בו אזכרה אחת יתירה, וכיון דיש אוסרים לקדור השם, וכאשר כן פסק עליו פאר רום מעלתו נ"י, רוצה בעל הבית שיכתוב לו הסופר יריעה שלימה חדשה בחינם. והסופר טוען, קים לי כהוראת רבי' לקלוף השם וכשר, ואין לו עליו כלום.

ונפשו היפה בשאלתו הדין עם מי. ה' יורני, ובדרך אמת ינחני, בדעת ובינה יחונני, למען שמו באהבה ישים דברו בפי ויעמוד לימיני.

בסי' רסט. 3. בתשובה מבן המחבר (ר' שמואל לנדא).

רצב. 1. הוא הגאון מו"ה קאפל, ע"י להלן.

רצא. 1. לעיל סי' רסט. 2. בסוף הספר שם בשו"ת חכמת שלמה לר' שלמה קוועטש בסי' יא דן בנידון רבינו, ובסי' יב מעתיק כל תשובת רבינו הנ"ל

רש"י קודר וכו' מוחק שמות שבתורה כו', קודר כמו מקדרין בהרים, לשון מחטט ונוקר. עד כאן לשונו. כוונתו לשלול פירוש קודר חותך מקומו ועושה נקב ביריעה, שהרי היה כותב שם עבודה זרה תחתיהן, ועל כרחך קודר דהתם פירושו קולף, שהרי לא אמר שטולה מטלית על הנקבים, אלא קולף השמות וכותב תחתיהן במקומם שם עבודה זרה, ולכן מייתי רש"י ראייה דלפירוש זה קודר הוא לשון מחטט ונוקר כמו מקדרין בהרים, שאין הכוונה חותך את ההר ונוקבן מעבר לעבר כנ"ל. ואם כן יש לומר גם קודר אזכרות שבדברי התנאים הנ"ל בספרי מינים נמי הכי פירושו באמת קולף ולא חותכו, וכהר"י הלוי אליביה דהרא"ש באמת.

וזה אינו, דבהדיא פירש רש"י בשבת קי"ו הנ"ל וזה לשונו, קודר, חותך חתיכות הקלף מקום השם. עד כאן לשונו. ואם כן אדרבה, אם איתא דקליפה מותר טפי מחותך, למה שינה רש"י פירושו, כיון דקודר דפרק חלק על כרחך פירושו קולף כמו שכתב רש"י, הוה ליה לרש"י להשוות פירוש קודר גם בשבת הכי, ועל כל פנים הוה ליה לפרש בשבת קי"ו שני הפירושים חותך או קולף. אלא על כרחך נהפוך הוא, דקולף אוסר, ועל כן פירש קודר חותך כנ"ל.

ועוד, מדברי הרא"ש [שׁו"ת הרא"ש כלל ג סי' ז] ודברי הר"י בנו בתשובה [שׁו"ת זכרון יהודה סי' ג'] דמייתי להו בית יוסף סוף סי' רע"ו נמי מוכח דלא כהר"י הלוי, מדכתבו מוטב היה לסלק כל היריעה, ואם איתא הוה להו למימר מוטב היה לקלף או לסלק היריעה, אלא על כרחך דקליפה ודאי אסור לכולי עלמא.

ועוד נראה לי גם מפירוש רש"י בפרק חלק הנ"ל מהתם גופיה מוכח לאסור הקליפה, מדאמרו שהיה קודר אזכרות וכותב עבודה זרה תחתיהן, ואילו אין איסור בקליפה לא הוה ליה למימר אלא שהיה כותב עבודה זרה במקום השמות האזכרות, כי בזה הרשיע לעשות ועשאה בהיחבא כפירוש רש"י התם, ועל זה הוא שנתחייב מיתת בית דין כמודה בעבודה זרה, לכן המיתו יהוא וכמו שכתב מהרש"א בחידושי אגדות שם, וממילא הוה שמעינן דעל כרחך היה קודר תחילה האזכרות, דלולי כן לא היה יכול לכתוב במקומן שמות עבודה זרה, ולמה לו לר' לוי להזכיר בדבריו כלל קדירות האזכרות שאין בזה איסור. אלא על כרחך שגם בזה הרשיע, שהיה קולף האזכרות מצד בזיון ומצד מחיקה, והוסיף פשע שכתב עבודה זרה תחתיהן. ואם כן הא גופא היינו טעמא דרש"י דלא פירש נמי בשבת קט"ז קודר חותך או קולף וכפירושו בפרק חלק דף ק"ב, ולפי מה שכתבתי אדרבה, מהתם גופא מדהרשיעו בזה לאחזיה על כרחך דאסור

הנה בתיקון הקליפה רבו כמו רבו האוסרים, אם מצד בזיון ואם מצד שהיא קרוב למחיקה, כמבואר בבדק הבית [יו"ד] סוף סי' רע"ו. ובש"ך סי' רע"ה ס"ק ג' בשם הרלב"ח אוסר בסתם. ועיין שׁו"ת הרמ"ע מפאנו סי' ל"ו. ותשובת מהר"י הלוי סי' פ"א² דמייתי ליה מגן אברהם סי' ל"ב ס"ק כ"ו שכתב לדייק מתשובת הרא"ש בהיפוך, דקליפה שרי טפי מלקדור, כבר מחו ליה אמוחא בתשובת פרח שושן חלק אורח חיים כלל ב' סוף סי' ד' [דנהפוך הוא משמעות הרא"ש כמו שכתבו הפוסקים, והניחו בתימה וצ"ע].

ולעניות דעתי נראה להוכיח איסורו מברייתא ערוכה במסכת שבת דף קי"ו ע"א, ספרי צדוקים ר' יוסי אומר בחול קודר את האזכרות שבהן וגונזן והשאר שורפן, אמר ר' טרפון וכו' אשורף אותם ואת האזכרות שבהם וכו', אמר ר' ישמעאל קל וחומר ומה כו' שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים הללו כו' על אחת כמה וכמה. ופולגתא זו איתא נמי בספרי פרשת נשא [פיסקא טז] הובא בילקוט שם [רמז תשח] על פסוק בספר ומחה, והלא דברים קל וחומר וכו' ספרי מינים על אחת כמה וכמה וכו', ר' ישמעאל אומר ספרי מינים כיצד הוא עושה קודר את האזכרות ושורף את השאר, ר' עקיבא אומר שורף את כולו מפני שלא נכתב בקדושה וכו'. עד כאן לשונו. וחילף דברי ר' ישמעאל. וכוונת הקל וחומר שבספרי ושבגמרא צ"ע, וביארתי במקום אחר, אין כאן מקומו. משמע מטעם דיהיב ר' עקיבא מפני שלא נכתב בקדושה, דאילו נכתב בקדושה היה מודה לר' ישמעאל ולר' יוסי דאין שורף אזכרות אלא קודרן. ולפי זה נראה לי טעמא דר' יוסי דחייש למיעוט ביבמות דף ס"ז ע"א וכן ר' ישמעאל בר' יוסי התם, ועיין תוספות שם (ע"א) ע"ב ד"ה אין חוששין וכו', הכא נמי לטעמייהו אזלי ר' יוסי ור' ישמעאל חיישי למיעוט ספרי מינים שמא נכתבו בקדושה, ור' עקיבא אף על גב דאיהו נמי חייש למיעוט סוף פרק קמא דמכות [ז, א] מפני שלא נכתב בקדושה קאמר, ר"ל ודאי לא נכתבו בקדושה ואין ספק כלל, כהוראת לשון מפני, עיין גמרא ורש"י חולין (ה) [ד'] ע"ב בד"ה מפני שמחליפין. והשתא, אם איתא דקליפה שרי טפי מקדירה כדעת מהר"י הלוי, אם כן למה לכולהו תנאי הנ"ל קודר האזכרות דעביד איסורא לדעת הרא"ש וסייעתיה בשם שנכתב בקדושה, הוה להו למימר טפי לקלף אותם ולגונזם ולשורף השאר. אלא על כרחך דקליפה אסור, דאם לא כן על כל פנים הוה להו למימר קודר או קולף.

ולכאורה יש לדחות ראייה זו, דהא אשכחן פרק חלק דף ק"ב ע"ב, ויבקשו את אחזיהו וכו' והוא מתחבא בשומרון, אמר ר' לוי שהיה קודר אזכרות וכותב עבודה זרה תחתיהן, ופירש

2. שׁו"ת מהר"י לבית לוי, במהדורת זכרון אהרן תשע"ב הודפסה התשובה בסי' נ. 3. ועי' בשׁו"ת זכרון יהודה מהדורתנו בהע' 4-6.

לקלוף אזכרות הוכיח רש"י דפירוש קודר דהני תנאי הנ"ל ר"ל חותך ולא קולף. כן נראה לי ברור. וזה דלא כהגאון מהרי"ע בתשובה [ח"א] סי' קנ"ג אשר העתיקו לרוב חיבת הקדש הגאון בתשובת חתם סופר [חיו"ד] סי' רס"ד וזה לשונו, כי אף על פי שחשבו קדירות האזכרות בין הפשעים הרעים שעשו מלכי ישראל [הגהת המחבר: צ"ל מלכי יהודה] הרשעים, אין ראייה והוכחה, כי הם קדרו האזכרות הקדושות מתוך ספר תורה הכשר וכתבו במקום האזכרה שם עבודה זרה להכעיס ולהקניט שהוא ודאי מרד שאין למעלה ממנו, משא"כ בקודר מפני הכרח כדי לתקן ספר תורה וכו', עיין שם היטב. והקדימו בזה בשו"ת יד אליהו סוף סי' מ"ו. אמנם לפי מה שכתבתי אין צריך לזה, דהתם היה קולף האזכרות, וזה אסור אפילו מפני הכרח כדי לתקן ספר תורה כנ"ל, וגם אפילו מספר תורה פסול שדינו בשריפה כמו ספרי מינים אסור הקליפה לכולי עלמא כנ"ל.

וראיתי להגאון בשו"ת חתם סופר סי' רנ"ט וסי' ר"ס שקבעו להלכה שלא למחות ביד המקילים בקליפה, מדהמגן אברהם הביא בפשיטות דעת מהר"י הלוי הנ"ל להתיר, וגם (הרשב"א) [הרשב"ץ] שהביא בבדק הבית הנ"ל סיים שלא מיחה בסופרים, עיין שם. ונפלאתי עליו, דהאי שלא מיחה בסופרים מלקלף שסיים (הרשב"ש) [הרשב"ץ] היינו שלא במקום אזכרה קאמר, דאדסמך ליה קאי שכתב ואפילו שלא במקום אזכרות היה אפשר לאסור מפני הכתיבה על מקום הקלף וכו'. וכן פירש כוונתו הגאון בספר מחצית השקל סי' ל"ב ס"ק כ"ו הנ"ל. ודברי הרי"ל שבמגן אברהם, אחר אחרון אני בא, שהגאון בעל פרח שושן דחה דבריו, וגם הגאון מחצית השקל הנ"ל כוונתו לדחותו מהלכה, עיין שם היטב, מלבד כל הוכחותינו הנ"ל.

שוב עיינתי בשו"ת הרשב"ש סי' קס"ה שנשאל על ספר תורה שנמצא בו תוספת שני שמות משמות שאין נמחקים, וזה לשונו, אדוני אבי מו"ה ז"ל [הוספת המחבר: הוא הרשב"ץ אביו] כתב בתשובה למלאקה אל החכם ר' חיים צבאע ז"ל שיכול לקלף את השם בסכין חדה, ואני רע עלי המעשה ליכנס בספק שמא יחתוך את השם לשנים, וטוב בעיני לקדור את השם ולגונזו וכו'. עד כאן לשונו. הרי העיד [ש]גם באזכרה התיר אביו הרשב"ץ בתשובת שאלה לקלף, ועל כרחך היינו בתשובה דמייתי בדק הבית סוף סי' רע"ו בשם הרשב"ץ [ח"א] סי' קמט]. ואף על גב דהתם רק לא מיחה בסופרים כתב, ואילו בנו העיד עליו דהתיר לכתחילה לעשות כן, על כרחך צריך לומר או שחזר בו הרשב"ץ מהוראתו להתיר לכתחילה, או

שכוונתו בהוראה שהעיד עליו בנו נמי כך היה משיב להשוואל, כיון שאינו מוחה בסופרים יכול השואל הנ"ל לסמוך ולעשות כן (כי השו"ת רשב"ץ אינו תחת ידי כעת⁵). ועל כל פנים האי לא מיחה בסופרים גם באזכרות קאמר, ודלא כפירוש הגאון מחצית השקל הנ"ל. ושפיר חזי הגאון חתם סופר הנ"ל דמייתי תולדה במקום אב הרשב"ש ולא הרשב"ץ כמו שהוא לפנינו בבדק הבית על שם הרשב"ץ, לפי שפירוש דברי הרשב"ץ אנו למידין מדברי הרשב"ש בנו כנ"ל. ומכל מקום הא הרשב"ש עצמו בהדיא חולק על אביו בזה, ורע עליו המעשה והורה שלא לקלף, ואם ראה הגאון חתם סופר תשובת הרשב"ש הנ"ל לא הוה ליה לסמוך על שאביו לא מיחה בסופרים, כיון דבנו של רשב"ץ עצמו ראה דברי אביו וחולק עליו.

נשאר קיים להאמת לדידן שלא למחות בסופרים מלקלף שלא במקום אזכרה דווקא, וכפירוש הגאון מחצית השקל, אבל באזכרה הס מלהזכיר בו קליפה. ומכל שכן אחר אשר ביררנו איסורו בראיות מש"ס ופוסקים, וכן פשיטא ליה להגאון בספר בני יונה סי' רע"ו לאסור לקלף על פי תוספות דערכין ו' ע"א [ד"ה יגוד], אגן מחינן ביד הסופרים מלקלף, ולא כהגאון חתם סופר הנ"ל. ואם כן אין הסופר נאמן באומרו הוראה משמיה דהגאון מו"ה קאפל זצלה"ה שהתיר לו לקלף. ועיין שו"ת צמח צדק סי' ס"ו שאין להאמין בכל כהאי גוונא.

ופניתי אל המראה אשר הגאון חתם סופר הביא ראייה ברורה לדעתו דמותר לקלף מדברי תוספות בבא בתרא דף (כ"ב) [כ"א] ריש ע"ב [ד"ה סופר], דדחו פירוש רש"י דסופר מתא לכתוב ספר תורה הא אפשר להגיהו, והקשה הגאון הרי אם טעה בהשם אי אפשר להגיה, ואם גם יקדור השם ויניח מקומו נקוב או יטלה עליו מטלית אינו שוה כל כך כמו אם הוא שלם ופסידא דלא הדרא הוא, אלא על כרחך אפשר בקליפה, ומיהת רש"י דפליג סבירא ליה באמת אסור לקלף, עיין שם היטב.

ואני עני הדיוט נראה לי דבלאו הכי אין מובן לקושי התוספות הנ"ל, אף על גב דאפשר להגיה הרי צריך לשלם שכרו על זה, ונמצא הפסידו הסופר, וזה פסידא דלא הדרא הוא, וצ"ע לכאורה. אמנם הרי כתב הרשב"א בתשובה סי' אלף נ"ו, הביא [ו] בדרכי משה וברמ"א בחושן משפט סוף סי' ש"ו, שאם הטעות במה שדרך הסופרים לטעות, אף על פי שהספר תורה פסול בו והנותן מצות לכתוב לו ספר תורה על ספר תורה כשר הוא נותן, מכל מקום טעויות בכתב שכיחי, ואין לך סופר שידקדק בכתבתו כל כך שלא יטעה כלל, וכל כיוצא בזה

בליקוטי הערות בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רס. 5. אמנם בתשב"ץ עצמו (שם ובח"ב סי' קט) משמע שהתיר רק בדיעבד וסמך על מנהג הסופרים, אך לא לכתחילה.

4. הרשב"ץ הוא בשו"ת התשב"ץ ח"א סי' קמט, כדלהלן. וכך נקט גם בעל הנו"ב בתשובתו שהורפסה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ג סי' שצד, שאינו מוחה ביד הנוהגים להקל על פי הוראתו של הגאון ר' אברהם ברודא. ועי'

הר"י בן הרא"ש דמייתי בית יוסף סוף סי' רע"ו באזכרה אחת מיותרת היה מעשה, וכתב בשם אביו הרא"ש שאסר הקדירה. [וכן העלה הגאון בתשובת חתם סופר זצ"ל סי' רנ"ט ורס"ג ורס"ד על פי ראיות ברורות, ומסיק דטוב שיקדור עוד איזו תיבות עם השם מן הפסוק הסמוך ונראה עמו, שלא יהיה נראה כקודר השמות, וכן כתב עצה זו בשו"ת מעיל צדקה סוף סי' כ"ט בשם רבו הגאון מו"ה אברהם ברודא זצ"ל. ולשניהם כבר הקדימם בשו"ת יד אליהו סוף סי' מ"ו הנ"ל] הוספת המחבר: אלא דר"ל דאפילו הרא"ש מודה בכחאי גוונא על כל פנים מותר, עיין שם. ולעניות דעתי זה אינו, דאם כן למה כתב הרא"ש מוטב לסלק כל היריעה כולה, הוה ליה למימר טפי תיקון זה]. ויפה כתב בתשובת נחלת שבעה סי' ל"ז דהרא"ש נמי דווקא בטעות פתיחה וסתימה מיירי, אם יגרור איזו שיטין ויפגע בשם שנכתב בקדושה אסור לקדור, אבל באזכרה מיותרת דלא קידשו השם מודה הרא"ש דמותר לקדור. וחילוק נכון הוא, אבל גם זה אינו, ונעלם ממנו תשובת הר"י בן הרא"ש שבבית יוסף סוף סי' רע"ו שבאזכרה מיותרת היה מעשה וכתב בשם אביו לאסור ולקדור, ועל כרחך ידע כן הר"י בנו דעת אביו שכן הוא. מיהת לדידן על כל פנים מותר לקדור שם מיותר באופן הנ"ל.

ומצאתי להב"ח סי' רע"ה שכתב בכוונת הרא"ש בתשובה, ואעתיק לשונו לרוב חיבת הקודש. וזה לשונו, שמא יזדמן לו שם כו', וחס וחלילה לעשות כן לכתחילה, שזהו קצת נקרא קודר את האזכרות, אף על גב דוודאי בדעבד אין זה איסור דאין זה בכלל קודר את האזכרות שעשה אחז שהיה קודר גוף האזכרה בסכין, אבל זה אינו אלא חותך בקלף מסביב. ועוד, שהרי בפרק כל כתבי דף קי"ו קתני בברייתא ר' יוסי אומר בחול קודר את האזכרות שבהן וגונון, ופירש רש"י קודר חותך חתיכות הקלף מקום השם, עד כאן לשונו, אלמא דכשבא להציל את האזכרות שלא ישרפו קודר חתיכות הקלף מקום השם וגונון ואין בזה איסור. מכל מקום אינו נכון לכתחילה וכו', עיין שם היטב.

ועל פי דבריו נראה אור בכוונת פירוש רש"י בפרק חלק דף ק"ב ע"ב הנ"ל, שפירש קודר מחטט ונוקר דייקא, ר"ל שהיה נוקב בסכין גוף האותיות מחטטן ונוקרן מתוך הקלף וכותב תחתיהן עבודה זרה. ובסנהדרין ג"ו ע"א בסלקא דעתך זהו פירוש הקרא ונוקב שם ה' יומת, ואזהרתיה מלא תעשון כן וכו', וגם למסקנא התם מלקות מיהא איכא דהיינו מוחק. וכן עשה אחז, ולא כדברי יעב"ץ שהובא בספר חתם סופר סי' רס"ד הנ"ל

מן הסתם אין דעת הבעלים להקפיד ואחוליה מחליה. ואם כן הקשה תוספות שפיר, דוודאי לאו פושע הוא כמותרה ועומד, דאדרבה אדעתא דהכי נחית למלאכתו, וסומך הסופר על זה דמצוה להגיהו ועל כרחך ימצאו בו הטעות קודם שיקראו בו. ואם כן, גם על טעות בשמות יפה הקשו תוספות, אף על גב דלית ליה תקנה לקלוף, מכל מקום הרי לא כתבו תוספות דאפשר לתקנו אלא דאפשר להגיהו, ור"ל ועל זה סומך הסופר שלא יבוא מכשול בטעותו, ומחלו בעלים על כך בכדי שהסופר טועה, וכמו שכתב הרשב"א שם ראייה מההוא דגיטין נ"ד [ע"ב] אזכרות שלו לא כתבתים לשמן כולן או רובן, משמע הוא דמפסיד שכרו שאינו שוה כלום שזה פשיעה שאין דרך הסופרים לטעות כל כך עיין שם, אבל באזכרה אחת או שתיים ויותר לאו מותרה ועומד הוא שיפסיד הסופר שכרו או שכר המגיהו. אם כן אין ראייה מהתוספות על היתר הקליפה כנ"ל.

ועיין תשובת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סי' ע"ה פוסק נמי לאסור הקליפה. ובסי' ע"ו שם דעת השואל הרב מו"ה טיאה ווייל להתיר לקלוף על פי תרי עמודי הוראה המגן אברהם סי' ל"ב הנ"ל והר"י הלוי, וגם הרשב"ץ הרי לא מיחה בסופרים, עיין שם [ד]מפרש נמי בכוונתו דלא מיחה גם האזכרה קאי, ולא כמחצית השקל. וכבר ביארנו דליתא, אלא אסור לקלוף לכולי עלמא.

אבל מנהג הסופרים הוא לקדור השם ולגונון, כמו שכתב הט"ז יורה דעה סי' רע"ו ס"ק ז' בד"ה הדרך השלישי וכו', ולזה הסכימו רוב הראשונים ופוסקים אחרונים, כמו שכתב בשו"ת הרשב"ש שהעתקתי לשונו לעיל, וגם אביו הרשב"ץ שהעתיקו בבדק הבית סוף סי' רע"ו, ותשובת חינוך בית יהודא סי' ע"ו, ותשובת נחלת שבעה סי' ל"ז, ותשובת יד אליהו סי' מ"ו ומ"ז, והגאון בני יונה סי' רע"ו, העלו על פי מסכת סופרים פרק ה' [ה"א] ועוד על פי ראיות הרבה שאין איסור כלל בקדירה אם נכתב השם בטעות, ופסקו כן למעשה, ושגם הרא"ש והרלב"ח [סי' ב] האוסרים היינו רק למצוה מן המובחר ולא מן הדין. וזה לשון בית לחם יהודא סי' רע"ו [סע' ח], ובתשובת שבות יעקב [ח"א] סי' פ"א מאריך כו' דאין לקדור השם אלא יסלק היריעה, אבל ראיתי בכמה וכמה תשובות האחרונים שמחזיקים ידי סופרים מה שנוהגין לקדור האזכרה וכו', ודחה שם ראיית השבות יעקב היטב. ועוד כתב הבית לחם יהודא שם, דמשמע מלשון תשובת הרא"ש דגם הוא לא אוסר אלא לקדור הרבה אזכרות, מה שאין כן אזכרה אחת מודה גם הרא"ש דמותר, יעויין שם. [הוספת המחבר: ולעניות דעתי זה אינו, דתשובת

בישוב הא דאחז, ולא כמו שכתבתי לעיל לעצמי. והגאונים הנ"ל לא ראו דברי הב"ח, והמה נכונים, כלשון רש"י התם [שם קב, ב] קודר מוחק שמות שבתורה [וכו'] כמו מקדרין בהרים מחטט ונוקר, ר"ל מוחק בדרך בויון היינו שמות (עצמו) [עצמן] כנ"ל. [הוספת המחבר: ותשובת נחלת שבעה סי' ל"ז הנ"ל חקר לחלק, דקודר אינו בכלל נוקב שם ד' יומת אלא אם כן עושה שלא לצורך או שנוקב חס וחלילה תוך אותיות עצמן, עיין שם היטב. ובמחילת כבודו נעלם ממנו ש"ס דסנהדרין ג"ו ע"א הנ"ל שגם זה אינו בכלל פסוק נוקב שם ה']. והנאני שכיוונתי לדעת הב"ח שהביא נמי מהאי קודר בשבת קי"ו ראייה להתיר על כל פנים בדיעבד. וצ"ע דלא הביא מתשובת הריב"ש סי' ז' שר"ל אפילו בכתב אזכרות בזה ומחקן ממש וגרדן וכתב בדיו כשר בדיעבד אלא שהמתקן עבר, עיין שם. והא תליא בפלוגתא בדין מצוה הבאה בעבירה לעניות דעתי. ולעניות דעתי צ"ע, דהא בדאורייתא לכולי עלמא מצוה הבאה בעבירה לא מהני, וריב"ש נמי בדרך אפשר אמרה. ונראה לי היינו טעמא שלא רמזו עליו הב"ח ולא הבית יוסף.

מעתה מה שכתב בתשובת מור"ם לובלין סי' קי"ב בלשונו דלפי רוב הפוסקים ומכללם הרא"ש אסור לקדור השם, במחילת כבודו זה אינו, דנהפוך הוא הרא"ש ובנו יחידאי הם בזה, והלכה כרבים ושריא, וטפי עדיף שלא נצטרך לגנוז יריעה שלמה שיש בה הרבה שמות הקודש.

ולכן מפני כבוד השמות ימחול פאר רום מעלתו על כבודו להכשיר ספר תורה ההוא לבעליו על פי תיקון, והפה קדוש מעלתו שאסר הוא הפה שיתיר, וקדוש יאמר לו⁷.

ובדבר שבמזמן, ממילא נשמע כיון שהדין נותן שלא לגנוז היריעה אין להם לבעלים שום דין ודברים על הסופר. ועיין בדרכי משה ובהג"ה רמ"א בחושן משפט סוף סי' ש"ז בשם תשובת הרשב"א סי' אלף ג"ו, וזה לשונו בתשובה שם, אם הטעות במה שדרך הסופרים לטעות, אף על פי שהספר תורה פסול בו, והנותן מעות לכתוב לו ספר תורה על ספר תורה כשר הוא נותן, מכל מקום טעויות בכתב שכיחי, ואין לך סופר שידקדק בכתבתו כל כך שלא יטעה כלל, וכל כיוצא בזה מן הסתם אין דעת הבעלים להקפיד ואחולי מחליה. ומייתי שם ראייה מגיטין דף נ"ד [ע"ב] אזכרות שלו לא כתבתים לשמן כולן או רובן, משמע הוא דאפסיד שכתב שאינו שוה כלום והוא ליה פשיעה שאין דרך הסופרים לטעות כל כך, עיין שם היטב. ואם כן, לא זו שאין לבעל הבית על הסופר כלום בנידון דידן

שדרך הסופרים לטעות באזכרה אחת, וכיון שמן הדין מותר לקדור ולכולי עלמא אין צריך להחליף היריעה, אף על גב שאינו שוה כל כך על ידי המטלית כמו בלא מטלית מכל מקום פטור הסופר, אלא אף זו שבעל הבית חייב לשלם להסופר שכר על התיקון, אלא אם כן התנה עמו מעיקרא שחייב להגיהו ולתקנו כמו שכתב ברשב"א ורמ"א שם⁸.

ועדיפא נראה לי, אפילו אילו היה ספיקא דדינא אי להחליף היריעה או לקדור האזכרה, ובעל הבית אומר אנא בעינא למיעבד מצוה מן המובחר ביריעה חדשה שלימה בלי נקב ובלי מטלית, נמי הסופר פטור, דהכי מסיק הש"ס בבבא קמא דף ע"ח ע"ב בתשלומי גנב בכהאי גוונא דמצי פטר נפשיה בכבש או בעולת עוף. והמשנה למלך פרק ז' מהלכות חובל [ה"ד] העלה הא דנקט מתניתין [גיטין נ"ד ע"ב] כהנים שפיגלו, דאילו שלא לשמה בנדבה כיון דכשר הוא אין צריך לשלם הפסד מצוה מן המובחר, יעויין שם. ומהר"ם מינץ [סי' קיג] למד מהאי דבבא קמא ע"ח על מי שגנב אתרוג שהיה בדמים יקרים ופסלו, דמצי פטר נפשיה באתרוג אחר כשר אף שאינו חשוב כמו הראשון. והמשנה למלך פרק י"ז ממעשה הקרבנות [ה"ז] דחה ראייתו, משום דלא מצוה מן המובחר לבד אפסדיה אלא גם דמים אפסדיה, שהיה הנגזל יכול למוכרו בדמים יקרים כמו שלקחו הוא, משא"כ גבי עולה קדושת הגוף שאין לו דמים, יעויין שם. מכל מקום בספר תורה כהאי גוונא, שאסור למכור ספר תורה, ואינו עומד למוכרו, ואפילו למיעוט דברים שמותר למוכרו בשבילם מכל מקום לא נפחת דמי(ם) שוויו בשביל זה, אם אזכרה אחת נקדר וטלה עליו מטלית ליתא לחילוקן של המשנה למלך, ולכולי עלמא פטור לשלם לו הפסד מצוה מן המובחר. וזה פשוט ומבואר.

ועדיפא וגדולה מזו משמע מדברי הריב"ש בתשובה סי' ז', דדווקא בכתב כל האזכרות שלא לשמן, דכהאי גוונא אפילו אם תיקנו בדיעבד אינו כשר משום דהוה ליה מנומר, הוא דאפסיד שכתב בגיטין נ"ד ע"ב הנ"ל, אבל באזכרה אחת או יותר שאינו כמנומר על ידי זה, אפילו כתבן בזהב ומחקן וחזר וכתבן לשמן דכשר בדיעבד לא הפסיד שכתב, יעויין שם היטב. וטעמו נראה לי נמי משום דכל לכתחילה רק מצוה מן המובחר הוא, כיון דבדיעבד כשר, לכן לא הפסיד זה שכתב, כמסקנת רבא בבבא קמא ע"ח הנ"ל. וקל וחומר בן בנו של קל וחומר בנידון דידן, דאפילו מצוה מן המובחר ליכא להחליף היריעה, ואדרבה מצוה מן המובחר הוא שלא לגנוז היריעה שבו הרבה שמות הקדושים, אלא מוטב לקדור אזכרה מיותרת אחת כמו

תרצ"א) ה' קדושת השם סי' ט סע' עד ובהערות שלום ואמת אות רלב שדן בדעת רבנו. ועי' בקובץ וילקט יוסף שנת תרע"ד סי' עח. וע"ע בשו"ת דעת

7. וע"ע בשו"ת וישב משה לר' משה זאב זורגר (ירושלים תשמ"ו) סי' צט אות ג שדן בדעת רבנו. 8. ועי' בספר שולחן מלכים לר' משה צבי לנדא (ברגסס

ואין להקשות בסוגיא התם למה ליה דלא שוה מידי, ותיפוק ליה אפילו שוה מידי מיהת מפסיד משכרו שכר מגיה ומתקנו, שאין זה דרך הסופרים לטעות כל כך לרשב"א סי' אלף נ"ו ברמ"א חושן משפט סוף סי' ש"ו הנ"ל. דיש לומר, משום דנקט התם מפסיד כוליה אגריה על כרחך דלא שוה מידי, וקושטא דמילתא הכי הוא דהוה ליה כמנומר.

והנני חותם בברכה משולשת, בני חיי ומזוני.

כאוות נפשו ונפש ידידו דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רצג

[בנידון מה לעשות בשם שמים החרוט על גביע]

לידיד נפשי הרב הגאון המפורסם ערוגת הבושם צדיק יסוד עולם שלשלת היוחסין כבוד שם תפארתו מו"ה אלעזר הארוויץ נ"י אב"ד ור"מ בעיר מלוכה וויען.

מכתב קודשו קיבלתי לנכון.

ועל דבר שאלתו על דבר צורף יהודי שלקח שבירי כסף ובתוכם גביע של כסף, וחוקק עליו שם בן ארבע אותיות בכתב אשורית, והצורף חתך מקום השם והביאו לפניו להורות כדת מה לעשות בו. ונפשו היפה איוותה לדעת דעתי דעת תורה ונוטה.

הנה ראשון תחילה נאמר, על דבר המבואר בשו"ע יורה דעה סוף סי' רע"ו דקוצץ מקום השם וגונזו, ענין גניזה זו איך ומה הוא.

דהנה בספר תורה שבלה ובמטפחת הספרים שבלו מבואר באורח חיים סי' קנ"ד [סע' ה] וביוורה דעה רפ"ב [סע' י] דגניזתו בקרקע בכלי חרס. וכמו כן פירש רש"י במסכת עבודה זרה דף נ"ב ע"א [ד"ה שטעונה גניזה] בעבודה זרה של ישראל שטעונה גניזה וזה לשונו, דכשהיא שלימה גונזה בקרקע, ור"ל ולא שוחק וזורה. וכן היא דעת הרמב"ם פרק ח' מעבודה זרה הלכה ט'. והכסף משנה הניח עליו בצ"ע, גניזה זו למה, הוה ליה לשורפה או לאבדה, ותוספות בעבודה זרה שם בד"ה מה מזבח וכו' וגם הריטב"א שם סבירא להו באמת גניזה זו לשון משותף

שכתבתי, כעין זה מוטב לחלל שבת אחת וכו' [יומא פה, ב]. ומכל שכן דאין איסור כלל מן הדין בהקדירה גם להרא"ש ובנו. ועל כל פנים בכהאי גוונא שלפנינו כנ"ל פשיטא מילתא שאין על הסופר לתקנו בקדירה באופן הנ"ל עם עוד איזו תיבות עמו בחינם כל בכדי שדרך הסופרים לטעות, כרשב"א ורמ"א סוף סי' ש"ו הנ"ל.

ואגב ראיתי ראיית תשובת שבות יעקב [ח"א סי' פא] לאסור לקדור, מהא דגישין נ"ד שלא כתב האזכרות לשמן אותו ספר תורה לא שוה כלום, ואם איתא הא אפשר לתקנו בקדירה ולטלות עליהם מטלית ולחזור ולכותבן. והבית לחם יהודה סי' רע"ו [סע' ח] נחת לתרץ, היתר הקדירה הוא רק כדי להציל על שאר השמות שביריעה שלא יצטרכו לגונזו, אבל לקדור כל האזכרות שבספר תורה שאין כאן להציל על השאר אסור לקדור, דעיקר הספר תורה הוא האזכרות שבו, עיין שם. ולפי זה דווקא בכל האזכרות שבספר תורה דווקא מיירי, ולא ברובן.

אבל לעניות דעתי זה אינו, ואין צריך לזה, דבלאו הכי אין קושיא, דהא אפילו להעביר עליהם קולמוס ולקדשם לשמן אמרינן התם מודה ר' יהודה בכל האזכרות אין להם תקנה משום דהוה ליה כמנומר, וקל וחומר לקדור כולן או אפילו רובן ולחזור לכותבן על המטלית דהוה ליה כמנומר ופסול אפילו בדיעבד, כמו שכתב בתשובת הריב"ש סי' ז' הנ"ל, עיין שם היטב. וכן כתב הש"ך סי' רע"ו ס"ק י"ב, דשם קודש שלא נכתב לשם קדושה מותר למוחקו, ואם הרבה שמות נכתבו שלא לשמן בספר תורה אסור למוחקן אף על פי שהוא לצורך תיקון משום דמחזי כמנומר. עד כאן לשונו. ובאמת צריך לי עיון על לשונו הנ"ל, דהא כיון דמנומר פסול גם בדיעבד ממילא לא הוי לצורך תיקון, שלא נתקן הספר תורה בכך. ואפשר באמת היינו טעמא דהש"ך משום הא גופא.

ועוד יש לומר, ואפילו אם תימצא לומר דכשר בדיעבד על ידי תיקון קדירת השמות ועל ידי מטליתות גם בכל האזכרות כולן, מכל מקום שפיר אמרינן דלא שוה מידי ספר תורה שלא נכתבו אזכרות שבו לשמן, ר"ל עכשיו כמו שהוא בלא תיקון לא שוה כלום, וגם אחר התיקון כנ"ל על כל פנים יפחת הרבה מדמי שוויו של ספר תורה כשר שלם בלי שום נקב ומטלית. ותדע, דהרי גם עכשיו קודם תיקון על כל פנים [לא] שוה כלום הוא, כחומש דעלמא. כמו שכתב רמ"א סוף סי' רפ"א בשם המרדכי, ועיין ש"ך וט"ז שם. וגם צריך להוציא עליו שכר מגיה ומתקנו בקדירה כנ"ל ומפסידו בזה. ושפיר יש לומר אם כן לכתחילה נמי מותר לקדור אפילו כולן.

הוא, ואינה כגניזת מזבח וכלי שרת, אלא שטעונה איבוד כגון שוחק וזורה וכו', והיינו כמו שכתב הכסף משנה. ולעניות דעתי כוונת רש"י ורמב"ם הוא, דוקא בעודה עבודה זרה איכא מצוה ואבדתם וכו' בעינן שוחק או שורף, אבל אחר שבטלה, נהי שאין הביטול מועיל בעבודה זרה דישאל, היינו דווקא להתירה בהנאה, אבל עשה דואבדתם מיהא תו ליכא עלה, אלא שאסורה בהנאה לעולם וטעונה גניזה כשאר איסורי הנאה כשהן שלמים בלא שחיקה וכו' אלא בקרקע, וסגי בזה כיון שכבר בטלה והוה ליה שפיר דומיא דמזבח, ומתורץ תמיתה הכסף משנה. וזה מדויק בלשון הרמב"ם שכתב וזה לשונו, עבודה זרה של ישראל אינה בטילה לעולם וכו' אין ביטולו מועיל כלום אלא אסורה בהנאה לעולם וטעונה גניזה כנ"ל.

אמנם באבני מזבח ששיקצום יוונים וגנוזם חשמונאים בלשכה מזרחית צפונית כמו שאמרו בעבודה זרה נ"ב ע"ב וביומא ט"ז [ע"א] ממתניתין דמידות פרק א' [מ"ו], וקשה, מאי טעמא לא גנוזהו בקרקע אצל תלמיד חכם כמו בספרים ומטפחת, אי נמי הוה להו לרונם בשוחק וזורה וכו' ולאבדם כיון ששיקצום לעבודה זרה, וצ"ע לכאורה. והיה נראה לי מזה ראייה להט"ז באורח חיים קנ"ד סוף ס"ק ז', דהא דאין מורידין מקדושה וכו', היינו בראוייה עדיין לאותה קדושה החמורה, אבל באינה ראוייה לה, מוטב לעשות בה קדושה קלה מלגנוזה, וזו היא גניזתה לעשות בה תשמיש קדושה, כמו מטפחת שבלה לעשות ממנה תכריכים, וכן ספר תורה שבלה אינה ראוי לדבר אחר, משא"כ אבני מזבח הרי ראויים עוד לשאר תשמיש, ר"ל אחר שיבטלו מעבודה זרה על ידי שבירה, דלמזבח הוא דפסולים דשלימות בעינן אבל לבית הכנסת חוץ למקדש או לבנין בית המדרש וכדומה חזיין והיינו גניזתן, לכן גנוזם רק בלשכה כדי שיהיה ראוי בכל עת הצורך.

ואם כן הוא הדין במקום השם שעל הכלי, אם יכולים לקובעו בתשמיש קדושה, כגון לתופרו בתיק הספר תורה או לקובעו במסמרים על עמודי ספר תורה או בדלתי ארון הקודש, עדיף טפי מלגנוזו בקרקע.

ועוד נראה לי מטעם אחר עדיף כן, דהא טעמא דגניזה בקרקע בכלי חרס דוקא הוא כדי שיהיה יותר קיים ימים רבים [מגילה כו, ב]. ואם כן, הרי כסף מתעפש בארץ כמו שאמרו במשנה בבא מציעא דף כ"ט [ע"ב] מצא כלי כסף משתמש בהם לצורכם, ועל כרחך צריך לומר אף אם משימו בכלי חרס כיון דמכל מקום אין שולט בו אוויר, דאם לא כן אמאי משתמש בו, הוה ליה לשומרם בקרקע ובכלי חרס דאין מתעפש, כמו בכלי

זהב דתני שם לא יגע בהם. אבל על גבי קרקע אינו מתעפש הכסף, כמבואר בסמ"ע חושן משפט סי' רס"ז [ס"ק כד] [הוספת המחבר: ועיין יומא ט' ע"ב, אם חומה היא וכו' נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו, התם היינו רקב על ידי תולעת וכפירוש רש"י שם [ד"ה שהרקב] על ארז]. ואם כן בנידון דידן עדיף לקובעו מקום השם של כסף בתשמיש קדושה שיהיה יותר קיים וזו היא גניזתו ולא לגנוזו בקרקע. כן נראה לי.

שוב ראיתי דאין זה עולה יפה לפי הסוגיא דמסכת ערכין דף ו' [ע"א], דמייתי ברייתא גוי שהתנדב קורה ושם כתוב עליו, אם אמר בדעת ישראל וכו' יגוד וישתמש במותר, ופירש רש"י יגוד מקום השם, יחתוך ויגנוז תחתיה וישמש במותר ויבנו בבית הכנסת. עד כאן לשונו. ואם איתא אמאי יגנוז מקום השם, יבנו גם כן בבנין בית הכנסת, דהרי בית הכנסת תשמיש קדושה הוא לשיתת הר"ן במגילה כ"ו [ת], א מדפי הר"ף ד"ה ומאן] גבי מכירת בית הכנסת, והרי עדיף טפי להורידו לקדושה קלה ולא לגנוזו כסברת הט"ז הנ"ל. ועל כרחך צריך לומר כמו שכתבו התוספות ערכין שם ד"ה יגוד וכו', ולא יהנה מאותו תחתיה שכנגד השם וכו', משמע דר"ל משום דאסור בהנאה מקום השם כהקדש לכן אי אפשר לבנותו בבית הכנסת אלא יגנוז. ואם כן דברי הט"ז על כרחך אמורים בתשמיש קדושה שאין אסור בהנאה, ולא בקדושת השם עצמו, וכן פירש רש"י בעבודה זרה נ"ב ע"א הנ"ל מה מזבח טעון גניזה דהא אסור בהנאה.

ולפי זה הדרא קושיא לדוכתה, אמאי סגי להו לחשמונאים בגניזת אבני מזבח שהן קדושת הגוף בלשכה, טפי הוה להו לגנוזם בקרקע כיון דאסורים בהנאה ואי אפשר לעשות בהם תשמיש קדושה כמו ספר תורה שבלה ושם שעל הקורה. ועוד, אפילו גניזה בקרקע נמי לא סגי להו כיון שאסורם על ששיקצום לעבודה זרה, ופירש רש"י ביומא ט"ז [ע"א ד"ה ששיקצום] שהקטירו עליו לעבודה זרה, ואם כן בעינן שוחק וזורה וכו' ולאבדם מן העולם, וצ"ע.

ונראה לי לחלק, כיון דאין אדם אוסר שאינו שלו, אם כן מן התורה לא היו האבנים אסורים כלל גם למזבח, רק רבנן גזרו בהו. ואף למסקנת הש"ס בעבודה זרה דף נ"ב ע"ב דקנו להו נוכרים על ידי שבאו בה פריצים וחיללוהו ונאסרו שפיר מן התורה בתשמישי עבודה זרה, מכל מקום הרי מן התורה אפשר למתברינהו ולשקלינהו לנפשיהו, אלא דלאו אורח ארעא לאשתמושי בהו הדיט כדמסיק שם, וזה נמי רק מדרבנן. ודאי כל זמן דלא תברינהו מן התורה היו אסורים

סדר משנה על הרמב"ם פרק ו' מיסודי התורה [ה"א] בהדיא].
אם כן בנידון דידן, שלא נודע אם נכתב לשם קדושת השם,
ספיקא הוא, וכיון דאסור לישראל לעשות כן לכתוב השם על
כלים כמו שכתב רמ"א ביורה דעה סוף סי' רע"ו, אית לן
למימר מספיקא אוקי גברא הכותב בחזקת כשרות שוודאי לא
עבר איסור דרבנן, ודאי לא נתכוון הכותב לקדשו.

והא דבערכין דף ו' [ע"א] גוי שהתנדב קורה קוצץ מקום
השם וגונו, היינו בגוי דוקא דליכא למימר ביה ודאי לא
עביד איסור דרבנן, לכן אף דהוי ספיקא אם נתכוון לקדשו,
מספיקא טעון גניזה. ומכל שכן דהתם שהתנדבו לשמים
ולבית הכנסת מוכחא מילתא דנתכוון לקדשו, כמו שכתב
רש"י שם. ועוד, התם איכא נמי ספק ספיקא להחמיר, שמא
נתכוון לקדשו ושמא כתבו לשם עבודה זרה, דהא ספר תורה
שכתבו גוי יגנו, מה שאין כן בנידון דידן דליכא למיחש
שכתבו גוי, כי דקדק המחוקק מאוד אפילו על קוצו של יו"ד
וגוים אין בקיאין בזה, וגם לא במלאכת כתב אשורית, וגם
לשמא כתבו מומר לא חיישינן דמיעוטא דמיעוטא הוא, אלא
ודאי ישראל כשר כתבו וודאי לא נתכוון לקדשו משום חזקת
כשרות שלו. כן נראה לי.

[הוספת המחבר:] ועיין בתומים סי' ל"ד [ס"ק יב] בשם
תשובת פני משה חלק ב' סי' ק"ה, דמי שעבר על איסור דרבנן
איתרע חזקת כשרותו וליכא למימר ביה אוקמינן בחזקתיה.
ולכאורה אשכחן סתירה לזה ממה שכתב הרב המגיד ריש
הלכות אישות [ה"ד] דאיסור רבנן כולי עלמא לא זהירי ביה
לענין חזקה דאין עושה בעילת זנות, והמגיה במשנה למלך
הלכות מלוה פרק ד' הלכה י' למד מזה על ריבית מאוחרת,
ואי משום איסור דרבנן נאבד חזקת כשרותו איך נימא דכולי
עלמא לא זהירי ביה. אמנם יש לומר, דוקא בגזל ועריות
שנפשו של אדם מחמדתן ויצרו תוקפו, בכהאי גוונא אמרה
הרב המגיד והמגיה במשנה למלך הנ"ל, אבל לא בשאר כל
איסורי דרבנן כנ"ל⁶].

וקצת משמע כן מלשון הברייטא דשבת ס"א [ע"ב]
וערכין ו' [ע"א] היה כתוב על ידות הכלים וכו', ובמסכת
סופרים פרק ה' [ה"ג] איתא הכותב את השם וכו' על קרן
הפרה ועל כרעי המטה גורדו וגונו וכו' משמע הכותב היודע
שכתבו לקדושת השם, אבל מספיקא מחזיקינן שלא נתכוון
המחוקק לקדשו ואין צריך גניזה ומותר למוחקו נמי. ומכל
שכן לפירוש שני שברש"י בערכין ו' בד"ה שם שלא במקומו

ולא היה סגי להו בגניזה בלשכה, אבל נראה לי דתברינהו
מקודם, דתו לא הוי רק איסור דרבנן להדיוט כנ"ל, לכן לא
הוצרכו לאבדם בשחיקה וזורה וכו' ולא לגנוזה בקרקע אלא
סגי להו בגניזה בלשכה. ולפי זה המקשה שם דלא אסיק הא
דלאו אורח ארעא, הוא הדין דהוה מצי להקשות כיון דמן
התורה אסירי למה סגי להו בגניזה קלה כהאי, אלא דעדיפא
מיניה פריך דלא היו צריכים גניזה כל עיקר דלשקלינהו
לנפשייהו. כן נראה לי.

אבל בספר תורה שבלה ושם שעל הכלים דמן התורה
בעינן גניזה, וכן מה שאמרו בעבודה זרה שם מה מזבח וכלי
שרת טעון גניזה אף אשירה וכו', ועל כרחך ר"ל כגון אבני
מזבח שנפגמו וכלי שרת שניקבו דאיתא בתוספתא [מגילה
פ"ב ה"י] מובא בר"ן במגילה כ"ו [ת, א מדפי הרי"ף ד"ה ומאן]
גבי מכירת בית הכנסת וברמב"ן במלחמות בעבודה זרה נ"ב
[כד, א מדפי הרי"ף] ופסקה הרמב"ם בפרק א' מהלכות בית
הבחירה דין ט"ו, ועל כרחך מן התורה צריכים גניזה, דהא
קרא דרשינן לא תטע וכו' אצל מזבח מה מזבח בעינן גניזה,
ופירש רש"י שהרי אסור בהנאה, לכן צריכים גניזה בקרקע
ובכלי חרס דוקא. ומכל מקום מיהת באופן דלא מתהני מיניה,
כגון לקובעו במסמרים למקום השם תוך הארון הקודש, ודאי
סגי בגניזה כזה, ואדרבה עדיף טפי מלגנוז בקרקע, דבקרקע
נתעפש הכסף ומעלה חלודה אפילו אם משימו בכלי חרס, כמו
שהוכחנו ממתניתין דבבא מציעא כ"ט הנ"ל כנ"ל.

ולפי זה אסור הצורף ליקח דמי שווי הכסף דמקום השם
מקופת הצדקה וכיוצא בו, שהרי אסור בהנאה הוא. כן נראה
לי פשוט⁴.

הן אמת דלכאורה יש מקום לספק אי בעינן כלל גניזה,
והיינו לפי מה שכתב בהגהות מיימוניות פרק ו' מהלכות יסודי
התורה בשם (מהר"ם) [רא"ם], אם כתב אותיות של שם ולא
נתכוון לקדש בכתיבתן דאין בהם קדושה כדתינא וכו' אין
השם וכו', ומובא בט"ז ביורה דעה סי' רע"ו ס"ק ב', וכן כתב
הבית יוסף שם [רכג, א ד"ה ומ"ש אבל, סע' ט מהד' מכוון
ירושלים] בבדק הבית בשם תשובת רשב"ץ [ח"א סי' קעז]⁵
והסמ"ק [מצוה קס] דשם שנכתב שלא מדעת ושלא בכוונת
קדושה אינו קדוש ומותר למוחקו, והביא ראיה מהא דתניא
[גיטין נד, ב] היה צריך לכתוב השם וכתב יהודה וכו'. ואם כן,
הא דשם נמצא כתוב על ידות הכלים קוצץ מקום השם וכו'
דוקא בנכתב לשם קדושת השם הוא [וכן כתב הגאון בספר

סי' צו, ועי' גם בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קמה ד"ה ואולם בעיקר, בהערה שם.
ובח"ו סי' קלד אות ב ובח"ו סי' ריח ד"ה אך שפקפקתי. ובשו"ת יבי"א ח"ו

אות א. 4. אמנם עיין שו"ת חת"ס ח"ו סי' ה ד"ה גם. 5. ועי' שם במהדורתנו
עמ' שפה ואילך ובהערות שם. 6. ועי' מה שכתבנו בזה לעיל בהערות בראש

סימן רצד

[ספר תורה שנקרעו בו שש שורות]

לאהובי ורעי, רב חביבי כנפשי, הלא הוא הרב הגאון הגדול העצום החריף האדיר, זה סיני ועוקר הרים כו' כבוד שם תפארתו מו"ה שלמה קוועטש נ"י אב"ד קהילת לייפניק.

מכתב קודשו השגתי, ושמחתי בשומעי מטובו ובריאיות גופו ב"ה כו'.

ועל דבר ספר תורה שנקרע היריעה תוך שישה שיטות עד שיטת שביעית, ובכל שיטה ושיטה נכנס הקרע בתוך האות ממש, ונחלקו האותיות השישה. והדרת גאונו נ"י האריך בחריצות שכלו כדרכו בקודש, וביקש ממני לחוות לו דעתי דעת תורה ודעתי נוטה. והנני לרצונו.

לית דין צריך בושש דצריך לסלק כל היריעה אליביה דכולי עלמא. וכדי לברר הדברים כשמלה נעתיק פתח דברינו סוגיית הגמרא והפוסקים.

גרסינן במנחות דף ל"א ע"ב, אמר רב זעירא אמר רב חננאל אמר רב קרע הבא בשני שיטין יתפור, בשלוש אל יתפור. אמר ליה רבה (זוטרא) [זוטי] לרב אשי, הכי אמר ר' ירמיה מדיפתי משמיה דרבא, הא דאמרינן בשלוש אל יתפור, לא אמרן אלא בעתיקתא, אבל חדתתא לית לן בה. ולא עתיקתא עתיקתא ממש ולא חדתתא חדתתא ממש, אלא הא דאפיצן והא דלא אפיצן. והני מילי בגדין, אבל בגרדין לא. בעי רב יהודה בר אבא, בין דף לדף בין שיטה לשיטה [מאי], תיקו. עד כאן לשון הגמרא. ופירש רש"י, קרע הבא בשני שיטין, אם נתקרע גליון של ספר תורה ונכנס הקרע בשני שיטין בתוך הכתב, יתפור, בשלוש אל יתפור, אלא יסלק את היריעה. עתיקא, קלף ישן מיגניא קריעה. אפיצן, הוא שחור כעתיקתא, אפיצן מתוקן הקלף באפיצן שקורין גל"ש. והני מילי דתופר בגדין יתפור, אבל לא בגרדין. בין דף לדף, אם נקרע עד כנגד הכתב שאילו היה בכתב היה יותר משלוש שיטין, ובין שיטה לשיטה, אם נקרע יתפור או לא יתפור. עד כאן לשון רש"י.

הנה מבואר דעת רש"י, דטעמו של האיסור לתפור משום דמיגניא התפירה בקלף שחור על ידי שהוא ישן או מעופץ. וכוונתו נראה לי, משום דהא תופר בגדין לבנים בעינן ולבן על שחור ניכר ומגונה, דסתם גידין לבנים הם, כמו שכתב הב"ח סי' ר"פ ביוורה דעה [ד"ה ולענין הלכה] להתיר התפירה מהאי

אינו קדוש מן התורה אם כתוב בכלי אלא על הנייר והמקרא עם השם, ומשמע אפילו אם נתכוון לקדשו, עיין שם, אם כן קל וחומר בספק כנ"ל.

אמנם, הרי דעת הפרי חדש על ספר המדע בפרק ו' מיסודי התורה [ה"ו] דגם בוודאי לא קידש השם אסור למוחקו מן התורה ולוקה נמי, וסתם שם הכתוב על הכלי לא נתקדש ומכל מקום כתב הרמב"ם דהמתיכו לוקה⁷. ואם כן לדידיה אין לו תקנה אחרת רק גניזה בקרקע. ואפילו לדעת החולקים הנ"ל נמי דסבירא להו מותר למוחקו, הרי כתב הש"ך סי' רע"ו ס"ק י"ב דלצורך תיקון דווקא, אבל בלא תיקון צריך גניזה, אבל כיון דרך מדרבנן הוא אין צריך גניזה כמו באבני מזבח שגנזום חשמונאים בלשכה, ומותר לקובעו במסמרים בתוך הארון הקודש כדי שיתקיים ולא יאבד או על עמודי הספר תורה, והוה ליה זה צורך תיקון וזהו גניזתו.

ומשום הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה לית ביה כמו שכתב הט"ז סי' קנ"ד הנ"ל, וגם בלאו הכי הא דאין מורידין וכו', רק איסור דרבנן הוא כדמשמע בט"ז סי' ע"ר ס"ק ג' שכתב דוודאי אין כאן ספק דאורייתא [הוספת המחבר: וצריך לומר דילפוטא שכתב רש"י במגילה דף כ"ו [ע"א ד"ה אבל מכרו] אסמכתא הוא, ועיין בפני יהושע שם כתב בהדיא שהוא דאורייתא], מכל מקום בנידון דידן ספק הוא אי הוי קדושה חמורה כלל וספיקא להקל כנ"ל. ועל כל פנים חייב מוכר ישראל להחזיר ללוקח ישראל גביע הכסף הנ"ל דמי שווי חתיכת מקום השם שאין לו דמים מיהת מדרבנן.

ועל דבר פלוגתת הפרי חדש והש"ך הנ"ל אי איכא איסור דאורייתא במחיקת שם שלא נתקדש, ראיתי להגאון בסדר משנה [הל' יסוה"ת פ"ו ה"א] תמה על הפרי חדש שלא ראה דברי הרמב"ם פרק ו' הלכה ח' מיסודי התורה, ספר תורה שכתבו אפיקורס ישרף מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו וכו', לא נתקדש השם, עיין שם היטב. אבל לא ביאר מקור נובע לדברי הרמב"ם ושאר הפוסקים בזה, דמנא להו הא. ואני בעוניי מצאתי בס"ד מקורו טהור בספרי פרשת נשא [פיסקא טז] הובא בילקוט שם [רמז תשח] על פסוק בספר ומחה וכו', ספרי מינות כיצד הוא עושה וכו', ר' עקיבא אומר שורף את כולו מפני שלא נכתב בקדושה. עד כאן לשונו. הרי בהדיא דלא מפני שכתבו לשם עבודה זרה קאמר, אלא מפני שלא נכתב בקדושה קאמר, היינו סתמא שלא נתכוון לקדשו, והן הן דברי הרמב"ם ממש כנ"ל. ועיין זבחים ב' ע"ב.

נאום הק' יהודא אסאד

[ב"ב קמו, א] גבי סבלונות אפילו בדינר, דייקא הכי דכל כי האי לישנא דוקא הוא. ור"ל דעל כרחק הרמב"ם סבירא ליה כטעמא דרש"י משום מיגניא. ועוד הביא ריב"ש ראייה מלשון רש"י שפירש איבעיא בין דף לדף שאילו היה בכתב היה יותר משלוש שיטין, ואי בעתיקא קאי איבעיא הוה ליה לרש"י לומר ביותר משני שיטין, אלא על כרחק בחדתתא מיבעיא ליה, אלמא דנקרע בכתב יותר משלוש לא יתפור. ואף על פי דלשון הגמרא אבל בחדתתא לית לן בה, משמע ליכא קפידא ולית לן בה כלל אפילו למעלה משלוש יתפור, מכל מקום בנה ריב"ש יותר אלשונות הרמב"ם ורש"י הנ"ל ולא חשש אלישנא דגמרא הנ"ל, עיין שם.

ואם אמנם אני איני כדאי להשיג על הריב"ש, אבל בדבר אשר כבר השיגוהו ראשונים הנני כמותיב על הריב"ש ומסייע לדפליגי עליה. דהנה על ראייתו ראשונה מלשון הרמב"ם, נהי דהשגת רבינו דוראן [תשב"ץ ח"ג סי' רז] ומהר"ם אלשקר [סי' צ] על זה מסוגיית הש"ס במקומות אחרים ליתנהו כאשר דחאם מהרי"ט חלק ב' סי' ל"א בטוב טעם ודעת, ואדרבה הוסיף מהרי"ט שם ראייה להריב"ש בראייתו זו מדברי הרמב"ן בר"ן פרק אלמנה ניוזנית [כתובות נח, א מדפי הרי"ף ד"ה גמ'] גבי איגרת ביקורת וכו', עיין שם, ולא ראה מהרי"ט או לא זכר שכבר הקדימו בראיה זו לריב"ש מהרמב"ן הב"ח בתשובה סי' ק"ה, עיין שם. אמנם היטיב אשר דיבר הב"ח שם לדחות ראיית הריב"ש, אם כי נכונה דיבר הריב"ש דלשון זה בדייקא הוא בכל מקום, אין זה אלא בלישנא דמתניתין וברייאתא דתנא ודאי דוקא הכי ולא אורחא דמילתא, אבל בלשון (המדברים) [המחברים] שפיר למימר דנקיט אורחא דמילתא, עיין שם. ואני מצאתי און וראיה גמורה לדברי הב"ח בזה מדברי הרמב"ם עצמו בפרק "ממעשה הקרבנות הלכה ט"ו, שכתב וזה לשונו, שהאפוי כשחולקין אותה בית אב, כל שיגיע לו חלקו אפילו כזית פת הרי הוא וכו'. וכפי כללא דריב"ש בלשון כזה בכל מקום, לכאורה מוכח דעת הרמב"ם מדנקט אפילו כזית משמע בהדיא דלא סגי בלאו הכי בפחות מכזית, דאם לא כן הוה ליה למימר רבותא טפי. ובאמת זה אינו, דהא מיד סמוך ונראה לזה כתב הרמב"ם לחלק, וזה לשונו, אבל הסולת אם יחלקוה ביניהן נמצא מגיע לו מלא כפו סולת או פחות שאינו ראוי לא ללוש אותו וכו', הרי דאין שיעור לדבר והכל לפי רוב אנשי הבית אב. ותדע, דעוף שכתב הר"מ שם הלכה ט"ז ודאי רק פחות מכזית מגיע לכל אחד ואחד, ואם כן על כרחק כזית דנקט בתחילה אורחא דמילתא נקט, ודוגמתו בעלמא, ובאמת אפילו פחות מכזית נמי וכדברי הב"ח הנ"ל, וליתא לראיית ריב"ש.

טעמא בזמן הזה לפי ששניהם לבנים גם הגידין גם הקלפים, עיין שם. כן נראה לי לכאורה כוונת רש"י. אלא דאם כן הוה ליה למימר תפירה דוקא אסור, אבל לדבק בדבק במטלית מבחוץ דאין מגונה מותר, וכמו שכתב הרא"ש [הל' ס"ת סי' יד] באמת דמהאי טעמא שרי לדבק בדבק. אמנם דעת רש"י ממה שכתב בד"ה בשלוש אל יתפור אלא יסלק את היריעה, בהדיא משמע דסבירא ליה כהר"מ מרוטנבורג [ברא"ש שם] דאין לו תקנה בדבק ומטלית. וגם מדכתב רש"י קלף ישן מיגניא קריעה, ואם איתא מיגניא התפירות מיבעיא ליה, דהוה ליה לבן על שחור. אלא צריך לומר כוונת רש"י הוא שעל ידי הקרע עצמו מיגניא, אפילו אחר התפירה ואפילו אחר הדיבוק במטלית ניכר שהיה קרוע ואין זה הדר, והיינו דוקא בקלף שחור כגון עתיקא או מעופץ, לפי דגבוה נראה השחור כדאיתא בסוגיא דבהרת ריש שבועות [ו, ב] ניכר מקום הקרע בקלף שחור גם אחר התפירה או דיבוק.

והנימוקי יוסף בהלכות קטנות [הל' ס"ת ד, א מדפי הרי"ף] פירש וזה לשונו, בשלוש לא יתפור וצריך לסלק כל היריעה דבעינן ואנוהו וליכא, כיון שכל כך [הוא] נקרע. בעתיקתא, שהקלף הוא ישן וחלוש ובכל יום (הוא) הולך וגדל הקרע. בחדתא, שהקלף חדש וחזק והתפירות יגיבו שלא יקרע. דעפיצא, הוא עיבוד הקלף ומתוקן כראוי ואז הוא חזק. דלא עפיצא, הוא חלוש ויקרעו מקום התפירות. עד כאן לשונו. הרי מפרש הנימוקי יוסף טעם האיסור לתפור, משום חולשת הקלף גם מקום התפירות יקרעו קרע יותר גדול.

והנפקא מינה בין שני הטעמים אלו הוא מתבאר בתשובת הריב"ש סי' ל', דהוקשה להשואל אמשמעות לשון הרמב"ם [הל' ס"ת פ"ט ה"ו] דהיכא דשרי כגון בחדתא דוקא תוך שלוש יתפור אבל יותר משלוש לא, והרי לפי טעמו דנימוקי יוסף אין לחלק בין שלוש לארבע וחמש, כיון דקלף חזק הוא. והיתה תשובת הריב"ש אליו, דהטעם הוא שכל שהתפירה גדולה אין זה הדר, ונתנו חכמים שיעור, לחדש שניכר עפצו שלוש שיטין בתוך הכתב, והישן שני שיטין לפי שהקריעה בישן יותר מגונה וכו', וכן פירש רש"י. עד כאן לשונו. הרי דלפי טעמו דרש"י לא שרי היכי דשרי יותר משלוש, ולפי טעמו דנימוקי יוסף אפילו ארבע וחמש נמי, דהא לפי טעם שכתב השואל הניחו הריב"ש להשואל בסברתו דאפילו יותר משלוש נמי.

והנה ראיית הריב"ש הוא מלשון הרמב"ם שכתב תופר ואפילו קרע הבא בתוך שלוש, משמע הא ביתר משלוש לא. ומייתי ריב"ש ראייה לדיוקא זה מגמרא פרק היה קורא [ברכות טו, א] גבי מים לתפילה אפילו מיל ומגמרא פרק מי שמת

קאי בחדתא, הכי מוכח נמי מדברי נימוקי יוסף כנ"ל, ובחדתא שפיר מיבעיא ליה לנימוקי יוסף נמי, נהי דחזק הוא אבל מכל מקום ביותר משלוש האיכא נמי משום גנאי בתוך הכתב, ומיבעיא ליה בין דף לדף כו' אי הוי נמי גנאי או לא. ואם כן גם לנימוקי יוסף על כרחך סבירא ליה גם כן טעמא דרש"י, ומתורץ קושייתנו הנ"ל על הריב"ש אליביה דנימוקי יוסף. איברא, לא משמע כן דנימוקי יוסף סבירא ליה גם כן סברת רש"י.

לכן יותר נראה לי לתרץ שני הקושיות הנ"ל להריב"ש אליביה דנימוקי יוסף, והוא, דהא מדברינו הנ"ל מבואר דיטעם עוד נפקא מינה בין שני הטעמים דרש"י והנימוקי יוסף הנ"ל, והיינו איבעיא דבין דף לדף וכו' מאי, [ל]טעם הנימוקי יוסף ודאי אסור בעתיקא ולרש"י מותר, מלבד נפקא מינה דלעיל אי שרי בחדתא יותר משלוש, דנהפוך הוא לטעם הנימוקי יוסף מותר ולרש"י אסור. והנה הא תליא פלוגתא דרבוותא הנ"ל אי שרי בחדתא יותר משלוש או לא בפירוש האיבעיא דבין דף לדף וכו', אי מיבעיא ליה בעתיקא לבד על כרחך צריך לומר דחדתא בתוך הכתב נמי שרי יותר משלוש, ולכן לא מיבעיא ליה בחדתא כלל בין דף לדף מאי, אבל אי מיבעיא ליה בחדתא ביותר משלוש מוכח על כרחך בתוך הכתב אסור כהאי גוונא. ואם כן נראה לי, כיון דשני אלו, שריותא דחדתא ביותר משלוש ושריותא דעתיקא בין דף לדף וכו', תליא בשני הטעמים כנ"ל, הא גופא הוא איבעיא דגמרא בין דף לדף וכו' מאי, מי נימא טעמא דאיסורא משום חולשת הקלף, אם כן בעתיקא אפילו בין דף לדף נמי לא, וממילא בחדתא אפילו יותר משלוש שרי אפילו בתוך הכתב, או דילמא היינו טעמא דלא יתפור משום גנאי ושרי בין דף לדף דליכא גנאי אפילו בעתיקא, וממילא יותר משלוש אפילו בחדתא אסור תוך הכתב ושרי בין דף לדף. ואסקינן בתיקו. ומעתה, כיון דלכל צד איכא קולא בדבר אחד וחומרא בדבר אחד, אתי שפיר דפסק הטור לחומרא בין דף לדף, נגד זה אתי לידי קולא תוך הכתב ביותר משלוש שיטין, והאיבעיא הוא רק בעתיקא ולחומרא, והרמב"ם פסק להיפך, חומרא ביותר משלוש כמו שכתב הריב"ש אליביה, לכן פסק בין דף לדף להקל אפילו בחדתא ביותר משלוש, ותרווייהו הטור והרמב"ם מיהת סבירא להו ספק דרבנן להקל כנ"ל.

וממילא מתורצים שני הקושיות הנ"ל על הריב"ש אליביה דנימוקי יוסף, דהא דפירש הנימוקי יוסף איבעיא ביותר משלוש היינו באמת אי הטעם הוא משום גנאי, והא גופא מיבעיא ליה וכמובן. [הוספת המחבר: אלא דהטור הא סבירא ליה נמי טעמא דגנאי, ולא משום חזק וחלש כטעם הנימוקי יוסף, ועדיין קצת קשה להטור].

ועל ראייתו השניה מדברי רש"י שפירש שאילו היה בכתב היה יותר משלוש שיטין, הנה בפירוש רש"י שבריי"ף [הל' ס"ת ד, א מדפיו] בהדיא כתב שאילו היה בכתב היה יותר משני שיטין, וסתרי אהדרי. ועל כרחך לומר דברש"י היה כתוב יותר מב', ומדפיסים סברי שהוא יותר מג', ונתחלף להם רק בין ב' לג', ואם כן ליתא לראיית ריב"ש לכאורה. איברא זה אינו, ואדרבה ניחא טפי לריב"ש דלא תיקשי הסתירה בדברי רש"י, והיינו דרש"י מפרש האיבעיא בתרתי, גם בעתיקא גם בחדתא. לכן בעתיקא על כרחך האיבעיא היא ביותר משני שיטין, ובחדתא האיבעיא הוא ביותר משלוש שיטין. ואם כן ראיית הריב"ש נכונה היא.

אבל הא קשיא לי, הרי גם הנימוקי יוסף פירש בהדיא כרש"י שלפנינו בגמרא, שאילו היה בכתב ככהאי גוונא היה יותר משלוש שיטין, ולפי הריב"ש דוקא רש"י לטעמיה וכן הרמב"ם דמשום גנאי נגעו בה הוא דנתנו חכמים שיעור לדבר, אבל לטעמא דנימוקי יוסף משום חזק וחלש אין טעם לחלק בין שלוש ליותר משלוש כסברת השואל שם, והא לא אשכחן מאן דמפרש טעם זה אלא הנימוקי יוסף, ואם כן אם ראיית הריב"ש מדברי רש"י הנ"ל ראייה הרי גם דברי נימוקי יוסף שפירש כדברי רש"י מוכחים כן, ואם כן לא הועיל הריב"ש כלום לתרץ קושיית השואל עדיין על הנימוקי יוסף לטעמיה, וצ"ע על [פי] הנימוקי יוסף על הריב"ש בזה.

ולעניות דעתי יש להוכיח כהריב"ש בדעת הרמב"ם באופן אחר. והוא, דפליגי הרמב"ם והטור באיבעיא דבין דף לדף ובין שיטה לשיטה דלא איפשטא, ופסקה הרמב"ם [שם] לקולא משום ספק דרבנן להקל, והטור [יו"ד] סי' ר"פ פסק לחומרא אל יתפור. וצריך להבין במאי פליגי, וגם קשיא לכאורה על הטור אמאי פסק להחמיר בדרבנן.

ונראה לי, דהשואל להריב"ש שם רצה לומר טעם לחלק בחדתא בין שלוש ליותר משלוש, שבתוך שתיים או שלוש יכול להיזהר בתפירה שלא תחסר אות או שלא תשתנה צורת האותיות, וביותר משלוש לא יוכל ליזהר ותשתנה צורת האותיות. והריב"ש דחה דברי השואל וזה לשונו, לא מן השם הוא זה כו', שאם הטעם מפני צורת האותיות מאי בעינן בגמרא בין דף לדף, פשיטא דיתפור דהא ליכא שינוי צורת האותיות, ואיך עלתה האיבעיא בתיקו. עד כאן לשונו. ולעניות דעתי גם לטעם הנימוקי יוסף הנ"ל שהביא השואל קשה הכי, מאי מיבעי ליה ולמה עלתה בתיקו בין דף לדף וכו', הא פשיטא דלא יתפור בעתיקא גם בין דף לדף כו' דשמא מחולשת הקלף יתקער יותר על ידי התפירות כשיתגלגל למשוך אילך ואילך, ותימה על הריב"ש מדוע לא הקשה הכי להיפוך על טעם נימוקי יוסף (כל"ל) [כנ"ל]. אמנם הרי הריב"ש הוכיח מרש"י דאיבעיא

העלינו מיהת אף בחדתא ארבע וחמש לא.

הן אמת דמור"ם אלשקר בתשובה [סי' צ] כתב דנתוכח הריב"ש עם הרב דוראן, ואמר מהו"ר דוראן שהסכים הריב"ש עמו בהכשירו ביותר משלוש שיטין [תשב"ץ ח"ג סי' רז]². ומהרי"ט חלק ב' סי' ל"א כתב על זה וזה לשונו, ונראה דמשתיק קשתיק ליה, דאי אודויי קמודי ליה הוה ליה למכתב חזרתו בתשובה וכו', עיין שם. וראיתי בשו"ת הרשב"ש סי' ק"נ וזה לשונו, ובכאן היה מעשה בספר תורה שנקרע יותר משלוש שיטין, והרב ר' יצחק (פרכת) [ברפת³] זלה"ה אסר לתפור לפי שהוא סובר שלא התירו אלא דוקא בשלוש שיטין אבל ביותר לא, וכן כתב בתשובותיו. (וא"ו) [וא"א]⁴ מורי הרב זלה"ה אמר לו שמה שאמרו שלוש לא יתפור לאו דוקא שלוש אלא אפילו יותר משלוש, ולא אמרו שלוש אלא להוסיף על השנים אבל הוא הדין דבחדתא דיותר משלוש יתפור, וחזר ה"ר יצחק ז"ל והודה לדבריו, ועדיין הוא הספר בבית הכנסת שלנו, ואנחנו קורין בו, וטלו עליו מטלית, כדאיתא בירושלמי [מגילה פ"א ה"ט] כתבו (הרא"ש) [הרי"ף] ז"ל בסוף הלכות ספר תורה [ד, ב מדפיו] כו'. עד כאן לשונו. ופשוט דמהרי"ט נעלם ממנו תשובה זו דרשב"ש שהעיד על א"ז שנתוכח עם הריב"ש וחזר והודה לדבריו ונעשה מעשה להתיר בפני הרבה גדולים במקומו של הריב"ש עצמו משמע, ולא כמו שכתב מהרי"ט מדלא כתב ריב"ש חזרתו בתשובה לא אודה ליה אלא שתיק ליה, דהא רשב"ש גם כן הביא דכן כתב ריב"ש בתשובותיו כמו שדן במעשה שהיה לאסור ומכל מקום שוב על ידי ויכוח של אביו זקנו חזר והודה לדבריו. וצריך לומר שכבר נדפסו אז תשובות ריב"ש בשעת החזרה ולא היה אפשר לכתוב לו חזרתו בתשובה, כצ"ל⁵.

ומה שתמה מהרי"ט שם על ראיית מהר"ם אלשקר נגד הריב"ש מפרק שני דגיטין [יה, ב] ר' יוחנן אמר אפילו מכאן ועד עשרה ימים, ופשיטא דעשרה ימים לאו דוקא אלא אפילו טובא. ודחה מהרי"ט, התם שאני דקאי אמאי דמעיקרא בעינן למימר לא שנו אלא לאלתר אבל מכאן ועד עשרה ימים לא, קאמר ר' יוחנן אפילו עד עשרה, עיין שם.

ובמחילת כבוד הרב דבריו תמוהים, ונעלם ממנו שגם בדברי הרמב"ם יש לומר הכי, כיון דברישא נקט בשני שיטין

ואם כן, נשמע ממוצא דבר דסבירא ליה להרמב"ם כמו שכתב הריב"ש אליביה, דביותר משלושה אסור בחדתא נמי, אבל לא מטעמיה דהריב"ש אלא כנ"ל.

וקצת נראה לי ראייה מלשון הגמרא, דקאמר הא דאמרינן שלושה לא יתפור הני מילי בעתיקתא וכו', ושפת יתר הוא דאמרן שלושה לא יתפור, והוה ליה למימר רק אמר רבא לא אמרן אלא בעתיקתא אבל חדתא לית לן בה, וממילא ידענא דקאי אשלושה דלא יתפור. ועלה בדעתי לומר, הא גופא דנקט רב במימריה דבר והיפוכו ולא סגי ליה ברישא לבד לומר בשנים יתפור וממילא מדיוקא שמעינן דשלוש לא יתפור, יש לומר, דרש"י פירש קרע הבא אם נתקרע גליון וכו' ונכנס הקרע וכו', וכוונתו, מדלא נקט נקרע בשני שיטין אלא קרע הבא, משמע הקרע התחיל מבחוץ בגליון ונכנס ובא תוך הכתב. וכן כתב הב"ח בכוונת הטור סי' ר"פ. ואם כן, אי מדיוקא הוה אמינא יותר משנים לא יתפור דוקא כהאי גוונא דרישא דשנים יתפור, ר"ל דגם הגליון נקרע, אבל בלא גליון הוה אמינא אפילו שלוש יתפור, קמשמע לן בהדיא בשלוש אל יתפור, ולא קאמר קרע הבא בתוך שלוש, אלא אפילו בלא נקרע הגליון נמי שלוש אל יתפור. כך היה נראה לי.

אבל מה אעשה דהב"ח נקט באמת דיוקא זו להתירא, דבכהאי גוונא דנקרע הגליון הוא דלא יתפור ביותר משנים, אבל לא נקרע הגליון אלא בתוך השיטין בלבד אפילו בשלוש או ארבע וחמש נמי יתפור, עיין שם, וצ"ע. ואם כן הדרא קושיא לדוכתה, למאי נפקא מינה אמרה רב בהדיא שלוש אל יתפור כנ"ל.

ונראה לי, משום דאיכא גווני דהתירא כגון בחדתא, והוה אמינא כיון דאשתרי שלוש אשתרי לגמרי אפילו ארבע וחמש נמי, לכן בהדיא קאמר בשלוש אל יתפור, משום דיוקא דבחדתא יתפור בשלוש דוקא ולא יותר. והיינו דקאמר רבא הא דאמרן בשלוש אל יתפור דייקא, ור"ל הא שפת יתר הוא דמדיוקא דשנים יתפור ידעינן ליה, אלא הא אתי לאשמעינן דלא אמרן אלא בעתיקא וכו', קמשמע לן בחדתא לית לן בה בשלוש דוקא ולא ארבע וחמש. ולא קשיא השתא לישנא דגמרא לית לן בה שהרגיש בו הריב"ש.

בעל התשב"ץ, שדן בנידון דידן עם חברו המבוגר ממנו הריב"ש והעיד על חזרתו בשו"ת התשב"ץ ח"ג סי' רז הנ"ל. הציון א"ז ברשב"ש הוא ט"ס וצ"ל א"א והוא אדוני אבי, כפי שמופיע בשו"ת הרשב"ש פעמים רבות (וכבר ציין לכך מהדיר הרשב"ש במהדורות מכון ירושלים בהע' 5, עיי"ש). מקום כולם, הריב"ש והרשב"ץ והרשב"ש, היה בעיר אלגזאיר (היא אלג'יר, היום בירת מדינת אלג'יריה). שו"ת הריב"ש נדפס לראשונה בקושטא שנת ש"ו-ש"ז, 140- שנה אחרי פטירת הריב"ש בשנת קס"ח. ועי' בהע' הבאה.

2. אמנם בשו"ת התשב"ץ ח"ב סי' רסט אסר התשב"ץ כדעת הריב"ש, וכבר העיר החת"ס ח"ו סי' ס על סתירה זו בדברי הרשב"ץ. וע"ע בשו"ת התשב"ץ מהדורתנו בהערות לתשובות הנ"ל. 3. בדפוס הרשב"ש כתוב 'פרנת', אבל כצ"ל. 4. כצ"ל, וכן הוגה שם במהדורות מכון ירושלים. וראה להלן בסמוך. 5. אחרי א"ז לעיל נוסף בדפוס בסוגריים מרובעים: 'ונראה שהוא ה"ר דוראן אביו זקנו של רשב"ש מאמו'. זו בוודאי שגגה, כי הרשב"ש ללא ספק היה בנו ממלא מקומו של אביו הרשב"ץ, הוא רבי שמעון ב"ר צמח דוראן

יתפור בתוך שלוש לא יתפור, נקט בסיפא דבחדתא אפילו בתוך שלוש יתפור, ולעולם הוא הדין אפילו טובא, אלא אידי דנקט ברישא תוך שלוש לא יתפור נקט בסיפא שלוש יתפור, ושפיר דחה מור"ם אלשקר ראיית הריב"ש מלשון הרמב"ם על פי סוגיא דגיטין. ובהדיא דחה הב"ח בתשובה סי' ק"ח ראיית הריב"ש בזה הכי, דהא בכל מקום אמרינן הכי בלישנא דמתניתין וברייטא דסיפא תני אידי דרישא, כל שכן בלשון הפוסקים, עיין שם היטב. ולעניות דעתי זהו בעצמו ראיית וכוונת מור"ם אלשקר לדחות ראיית הריב"ש כמו שדחה הב"ח מהאי טעמא, ונעלם תשובת ב"ח הנ"ל ממהרי"ט, ומלבד זאת הא בחינם השיג אראיית מור"ם הנ"ל.⁶

שוב מצאתי בתשובת שמש צדקה סי' נ"ד ליוורה דעה ובהג"ה שם מלשון אפילו כו' ובדין קרע הבא בספר תורה יותר משלוש וכו' ובהשמטות שם⁷...

הק' יהודא אסאד

סימן רצה

[ספר תורה שנקרעו בו שלוש שורות]

בעזרת השם יתברך, יום ד' כ"ד מרחשון תרט"ו לפ"ק, פה ק"ק סערדאהעלי יע"א.

חייא אריכא ובריות גופא ושלמא רבא מאלוקא רבא לגברא רבא, הלא הוא ידיד נפשי הרב הגדול חריף ובקי בנשם של קדושים מלא בתורה ויראה וחכמה כבוד שם תפארתו מו"ה מרדכי סג"ל נ"י זינריך מורה ודאין בק"ק סעמניץ יע"א.

גלילי ידין הטהורות קיבלתי מאז וכו' וכו'.

וזה ימים כיבדני פאר רום מעלתו נ"י שנית בדבר ה' זו הלכה למעשה בנידון הספר תורה עתיקא שנקרעה היריעה תוך שלוש שיטין מהו.

הנה שפיר חזי פאר רום מעלתו נ"י בסוגיית הגמרא

והפוסקים השייך לזה ואת מקורה הערה, והעלה דלדעת רש"י [מנחות לא, ב ד"ה עתיקא] והטור [יו"ד סי' רפ] הטעם דאל יתפור תוך שלוש על שאין דומה קלף לגידין ומיגניא קריעה, לרש"י באפיצין ולר"ש והטור בלא אפיצין. אם כן בספר תורה שלנו הקלף דומה לגידין אפילו בשלוש יתפור, וכמו שכתב כן הב"ח [שם ד"ה ולענין הלכה] בהדיא.

ואני בעוניי הכינותי מאז בתשובה² וזה לשוני. הנה מבואר דעת רש"י, דטעמו של האיסור לתפור משום דמיגניא התפירה בקלף שחור על ידי שהוא ישן או מעופץ. וכוונתו נראה לי, משום דהא בגידין לבנים בעינן לתפור ולבן על שחור ניכר הוא ומגונה, דסתם גידין לבנים הם, כמו שכתב הב"ח ביורה דעה סי' ר"פ להתיר התפירה מהאי טעמא בזמן הזה לפי ששניהם לבנים גם הגידין גם הקלפים, עיין שם. כן נראה לי לכאורה כוונת רש"י. אלא דאם כן הוה ליה למימר תפירה דוקא אסור, אבל לדבק בדבק במטלית מבחוץ דאין מגונה מותר, וכמו שכתב הרא"ש [הל' ס"ת סי' יד] באמת דמהאי טעמא שרי לדבק בדבק. אמנם דעת רש"י ממה שכתב בד"ה בשלוש אל יתפור וזה לשונו, אלא יסלק את היריעה, בהדיא משמע דסבירא ליה כהר"מ מרוטענבורג [ברא"ש שם] דאין לו תקנה בדבק ומטלית. וגם מדכתב רש"י קלף מיגניא קריעה וכו', ואם איתא טפי הוה ליה למימר מיגניא התפירות, דהוה ליה לבן על שחור. אלא על כרחך צריך לומר כוונת רש"י הוא, שעל ידי הקרע עצמו מיגניא. אפילו אחר התפירה ואפילו אחר הדיבוק במטלית ניכר שהיה קרוע ואין זה הדר, והיינו דווקא בקלף שחור כגון עתיקא או מעופץ, לפי שטבע השחור נראה גבוה כדאיתא בסוגיא דבהרת ריש שבועות [ו, ב] ניכר מקום הקרע בהקלף שחור גם אחר התפירה או דיבוק³.

ודברי הב"ח נכונים רק להטור והרא"ש לבד, אבל לרש"י ומהר"מ מרוטענבורג הנ"ל, גם בספר תורה שלנו בזמן הזה (אלו) [לא] יתפור תוך שלוש, אף דגם הקלף הוא לבן ניכר מקום הקרע ומיגניא, ומכל שכן בעתיקא כבנידון דידן שהקלף הוא ישן נושן (רק) [רך] ודק ושחור על ידי רוב משמוש ידיים בו. ומה גם לטעם הנימוקי יוסף⁴, גם פאר רום מעלתו נ"י

מור"ם אלשקר הרי בהדיא מייתי האי עובדא במעשה שהודה הריב"ש לכשנגדו ר' דוראן היה זה, ועל כרחך כמו שכתבתי. וצריך לומר גם הרמב"ן גם הרשב"ץ שניהם היו אביו זקנו של רשב"ש, זה מאביו זה מאמו, ופליגי. ושוב כנ"ל אין ספק שהרשב"ץ היה אביו של הרשב"ש ולא זקנו, והרמב"ן אכן היה זקן-זקנו של הרשב"ש מאמו כפי שמפורש ברשב"ש סי' קסז הנ"ל. 7. התשובה קטועה, ונוסף כאן בדפ"ר בסוגריים 'מכאן ואילך חסר'. וחבל על דאבדין.

רצה. 1. עי' בב"ח שם. 2. לעיל סי' רצד. 3. עד כאן מועתק מהסימן הקודם. 4. עי' לעיל בסימן הקודם.

6. בדפ"ר נוספה כאן הערה בסוגריים מרובעים, המשך להערה שנידונה לעיל בהע' הקודמת. וז"ל: 'והנה גם הרמב"ן היה אביו זקנו של הרשב"ש, כמו שכתוב בתשובת רשב"ש סי' קס"ז כמה פעמים. ומכל מקום מה שכתב [הרשב"ש] בסי' ק"ן הנ"ל בנידון זה בשם אביו זקנו שנתווכח עם הריב"ש עד הודאה, אינו הרמב"ן, אלא הוא הרשב"ץ שהיה גם כן אביו זקנו של רשב"ש, והיה נקרא ר' שמעון דוראן, על שם המשפחה דוראן, והיה חבר תלמיד של הריב"ש. אבל דעת אבי זקינו הרמב"ן ודאי מסכים להריב"ש בדיוק לשון אפילו, כמו שכתב הב"ח סי' ק"ח ומהרי"ט סי' ל"א בהדיא ראייה מדברי רמב"ן כהריב"ש כנ"ל. וגם

ובקי עצום כבוד שם תפארתו מו"ה נפתלי סופר
נ"י האב"ד קהילת קאדעלבורג יע"א.¹

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי בזמנו, ואז הקיפוני חבילות
תשובות בעשרת ימי תשובה מלבד (ד)מילי דמתא, על כן היו
דברי מועטים מלהשיב גם מפני הכבוד חכמים כי רב הוא, בכך
גם את כבוד פאר רום מעלתו נ"י הסליחה על העבר.

[א'] ועתה באתי על דברי תורה בשאלת חכם חצי תשובה,
והוא בנידון ספר תורה שנמצא בו טעות בפרשת שופטים
[דברים יח, ג] וזה יהיה משפט הכהנים, ותחת היו"ד שניה נכתב
ו', ותיבות יהיה נעשה קודש אותיות שם העצם ברוך הוא, מה
דינו. ולחדש יצא הדרת גאונו נ"י, שגם להפוסקים דשם שנכתב
בטעות יש בו קדושת השם ואסור למחוק, זהו דוקא כשכתבו
הסופר לעצמו ועל הקלף שלו, אי נמי בשליחות לאחרים ועשה
במזיד כן, אבל טעה ושגג בזה בשליחות בעל הבית ששכרו
לכתוב לו לכולי עלמא אין בו קדושה, דאין אדם אסור דבר
שאינו שלו, דיכול המשלח לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי
לפסול הספר תורה, וכמו שאמרו כהאי גוונא בנדרים דף ל"ו
ע"א על פי פירוש הר"ן גבי פיגול [ד"ה אלא]. אלו תורף דבריו
בקצרה.

הנה בתשובת הרדב"ז חלק ג' המצויה אצלנו סי' תר"ג,
העלה חידוש זה על פי סוגיא הנ"ל גבי פיגול, הכי נמי יליף
מינה על העושה שליח לשחוט לו בהמה ושחטה לעבודה זרה
בשוגג שחשב אין בזה איסור לכולי עלמא לא אסרה, מהאי
טעמא דמצי לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי וכו'. ושוב
צידד לדחות, דדוקא בפיגול המעשה ראוי מצד עצמו אלא
שחישב עליו חוץ לזמנו, המחשבה אינו בכלל המעשה לאסור
בהמת חברו, ר"ל מהאי טעמא יכול לומר לתקוני שדרתיך,
והרי במעשה יפה עשה שליחותו וכשר, ועל מחשבת הפיגול
לאו כל כמיניה לאסור של חברו במחשבה בלא מעשה, משא"כ
בשוחט לעבודה זרה, הרי אומר ועושה המעשה בעצמו שהוא
שוחט לעבודה זרה הוא מעשה גדול ואסור בהמת חברו, ר"ל אף
דלא עשאו שליח לעוותי מכל מקום הרי נעשה מעשה האוסרו
כמו זורק חלב לקדירות חבירו, וכמו שכתבו תוספות יבמות
דף פ"ג ע"ב [ד"ה אין] והר"ש במסכת כלאים פרק ז' משנה ד'
ה'. אלא דמכל מקום מסיק הרדב"ז, אם שחט סתם אלא שחשב
לעבודה זרה ובשוגג לא אסרה, דהמעשה נמי ראוי היה מצד
עצמו אין מחשבתו חשובה לאסור של חברו, ומהאי טעמא
דיכול לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי כמו גבי פיגול, יעויין
שם היטב.

העלה כיון דהקלף בנידון דידן הוא ישן וחלש, אף דעיפוף לא
מהני ביה התפירה. אבל הא ודאי לדבקו בדבק, האיכא דעת
הרא"ש וסייעתיה דבעתיקא נמי שרי אפילו תוך שלוש ויותר.
ומכל שכן שהמציא מעלת כבוד תורתו נ"י בנידון דידן שצריך
לקרות בו רק לפרקים רחוקים, וגם שלא יבוא כל הספר תורה
לידי גניזה על ידי זה כיון שאין לו בעלים להוציא עליו הוצאות
לתקן יריעה חדשה, הוה ליה כדיעבד דמותר לקרות בו אם עבר
ותיקנה כמו שכתב הט"ז סי' ר"פ ס"ק ב', ועיין תשובת שמש
צדקה חלק יורה דעה סי' נ"ד, בזה מסכים אני עם פאר רום
מעלתו נ"י לתופרו ולדבקו בדבק לכתחילה. ויעיין בספר בית
לחם יהודא [סי' רפ] וספר בני יונה [שם]. ובתשובה שלי הנ"ל
סימן הקודם הארכתי.

וארשום פה כמה פרטי דינים דפליגי ביה קמאי היוצאים
מסוגיא זו.

א. תיקון בין דף לדף, הרמב"ם [הל' ס"ת פ"ט הט"ו]
והמרדכי⁵ פסקו לקולא והטור [סי' רפ] להחמיר.

ב. דבק, הר"מ מרוטנבורג פסק להחמיר והרא"ש לקולא.

ג. בעתיקי, להרמב"ם להחמיר ולדעת הרא"ש להקל
במעופץ.⁸

ד. הר"י במרדכי [סוף רמז תתקנח] ורש"י מעופץ סבירא
להו להחמיר, וכל הפוסקים איפכא סבירא להו.

ה. גידין, לרמב"ם [שם] והטור [שם] אסור בדבר אחר,
ובעל התרומה [סי' רג] והרא"ש [שו"ת הרא"ש כלל ג סי' יא]
סבירא להו אין צריך גידין.¹⁰

ו. ביותר משלוש שיטין, הריב"ש [סי' ל] אסור לתקן וכל
הפוסקים מתירין.¹¹

יותר אין להאריך, ה' שנותיו יאריך.

כנפשו היפה ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רצו

**[א. ס"ת שבמקום התיבה יהיה נכתב שם
הוי"ה. ב. מחיקת שם ה' ע"י קטן]**

רוב ברכות לראש צדיק יסוד עולם, הלא הוא ידיד
נפשי הרב המאור הגדול המופלג ומפורסם חריף

11. ע"י בסימן הקודם.

רצו. 1. התשובה נדפסה גם בספרו של רבי נפתלי סופר מטה נפתלי

5. ע"י הלכות קטנות סוף רמז תתקנט. 6. ע"י בסימן הקודם מד"ה ולעניות
דעתי והלאה. 7. ע"י לעיל. 8. ע"י בב"ש. 9. ע"י ב"י וב"ח שם. 10. ע"י ב"י שם.

ומינה נשמע, דוקא שוחט לעבודה זרה בהמת חבירו בשוגג דמי למפגל בהמת חבירו בשוגג לענין זה דיכול לומר לתקוני שדרתיך כו', כיון דבשניהם המעשה ראוי מצד עצמו רק במחשבה אוסרה, אף דבשוגג ליכא למימר לצעוריה מכון, מכל מקום בלא מעשה אין אוסר דבר שאינו שלו מהאי טעמא דיכול לומר לתקוני שדרתיך וכו'. אבל בנידון הסופר שטעה ושגג וכתב אזכרה שלא במקומו קודש תחת חול, כיון דגם סתמא (ולא) [דלא] כיון לקדשו יש בו קדושה לדעת ה"ר אלחנן במרדכי בהלכות קטנות [מנחות רמז תתקמט] ותירוק ראשון בתוספות מנחות מ"ב ע"א [ד"ה ואל] סתמא לשמה קאי, וגם לרוב הפוסקים דסבירא להו סתמא לאו לשמה קאי דעת המבי"ט בתשובה² הוא היינו רק מדרבנן, ואפילו שם שלא במקומו נמי כמו על ידות הכלים סתמא הוא וקרוב לוודאי הוא שלא כיון הכותב לקדשו ומכל מקום יש בו קדושה, אם כן לא במחשבתו פוסל את הספר תורה אלא במעשה הכתיבה, שהמעשה הכתיבה אינו ראוי מצד עצמו לכתוב שם אזכרה, ככהאי גוונא ודאי אין יכול לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, דמכל מקום הרי נעשה מעשה הפוסלו, ומכל שכן אם כיון הסופר לקדשו גם כן בטעות בשגגתו דפסול, דומיא אם עשה שליח ליתן שומן לקדירתו וטעה ונתן לתוכו חלב בשוגג דאין יכול לומר לתקוני שלחתיך וכו', ולא כמעלתו שעלה בדעתו לחשוב מחשבה כמעשה³.

[**הוספה מבן המחבר**: הג"ה זו מידיד נפשי הגאון מו"ה יוסף קליין נ"י דיינא רבא פה. תוכן דברי מרן ז"ל⁴ לחלק חילוק נכון על פי דברי הרדב"ז ז"ל, שאם המעשה מצד עצמותו הוא כראוי כרצון המשלח אם כן הא אמרינן שלוחו של אדם כמותו, אם כן נתייחס המעשה שעשה השליח למשלח, דהא במקום דאמרינן שלוחו של אדם כמותו אף בדבר עבירה כגון שליחות יד הא נתחייב המשלח על המעשה שנעשה על ידי השליח כאילו עשאו הוא לעצמו, ואם כן לא נשאר לשליח כי אם המחשבה אשר היא נגד רצון המשלח, ואם כן שפיר אמרינן דיכול לומר לו המשלח לתקוני שדרתיך וכו', ואם כן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו במחשבה בלא מעשה, משא"כ בנידון דידן דאמרינן סתמא לשמן הוא, ואם כן גם המעשה בעצמותו הוא שלא כראוי ונגד רצונו של המשלח ושינה בשליחותו גם במעשה, אם כן לא שייך לומר לתקוני שדרתיך וכו' לומר דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, כיון דבמעשה יכול לאסור אף דבר שאינו שלו. אכן לכאורה איכא למידק מההוא דאתא לקמיה דר' אמי בפרק הניזקין [גיטין נד, ב] ואמר ספר תורה שכתבתי לפלוני אזכרות שלו לא כתבתי לשמן, ולפי שיטת הפוסקים דסתמא

לשמן אם כן על כרחך הלשון לא כתבתי לשמן הוא שלא בדקדוק, והכי הוה ליה לומר כתבתי שלא לשמן, כמו שכתבו תוספות מנחות דף (ס"ב) [מב, א ד"ה ואל], והיינו שמחשבתו היתה לכותבו שלא לשמן. אם כן לפי דברי מרן זלה"ה בראיה השלישית לקמן, אם כן גם כאן לימא ליה המשלח לתקוני שדרתיך וכו', כיון דמעשה הכתיבה בעצמותו היה כראוי כיון דסתמן לשמן, אם כן הא אמרינן שלוחו של אדם כמותו כאילו עשאו המשלח, ולא נשאר לשליח רק המחשבה, ובמחשבה הא אין אדם יכול לאסור דבר שאינו שלו. ואולי יש לחלק, דגבי פיגול או שוחט לעבודה זרה הפסול אינו נוגע לשחיטה, דהשחיטה בעצמותה שחיטה יפה, ואך גזירת הכתוב הוא דאם חשב באחת מארבע עבודות מחשבה כזו פוסלת הבהמה, והוא פסול מבחוץ. והדבר נלמוד ממשנה מפורשת חולין דף פ"א ע"ב, דתנן השוחט ונמצא טריפה השוחט לעבודה זרה וכו' חכמים מחייבין משום (ג') [אותו ואת בנו] אבל השוחט ונתנבלה בידו פטור, וכתב רש"י ז"ל דלא דמי לשחיטה דלעיל, דהתם שחיטה מעלייתא היא ודבר אחר גורם לה ליפסל. עד כאן לשונו, יעויין שם. ואם כן שפיר אמרינן כיון דמעשה כראוי במחשבה אין יכול לאסור דבר שאינו שלו כאמור, מה שאין כן בכותב שם וחושב בעת הכתיבה שיהיה שלא לשמן, אם כן פסול הספר תורה הוא מחמת שהשם נפסל על ידי מחשבתו שלא לשמן, אם כן המחשבה פועל על המעשה שהמעשה בעצמו אינו כראוי, ובמעשה יכול לאסור דבר שאינו שלו ולא שייך לומר לתקוני שדרתיך וכו'.]

וראיה נראה לי לדברינו מסוגית הש"ס בגיטין נ"ד ע"ב, תנו רבנן (א"ר) אמר לו טהרות שעשיתי עמך נטמאו וכו' זבחים שעשיתי עמך נתפגלו נאמן וכו', ומדנקט לשון נפצל נטמאו נתפגלו ולא תלאם בעצמו לומר טמאתים פגלתים, על כרחך משמע דנטמאו ונתפגלו בשוגג קאמר, לכן לא ייחס המעשה לעצמו. וקשה אם כן, בשלמא פיגול שפיר דגם בשוגג הוי פיגול כמו במזיד, דגליא ביה קרא שאין יכול לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי כמסקנת הש"ס בנדרים ל"ו הנ"ל, אבל בטומאת טהרות היה עושה עמו בשליחותו משמע, ונטמאו בשוגג משמע כנ"ל, וגם מדכייליה בחדא בהדיא (א) פיגול הוא נטמאו בשוגג משמע, ואמאי נאמן לטמאם גם בשוגג, נימא ליה לתקוני שדרתיך ולא לעוותי. אלא על כרחך משום דמכל מקום נעשה המעשה נגיעה בשרץ ונטמאו, כנ"ל.

ועוד מוכח כן התם, דמייתי ההוא דאמר ליה לחבריה טהרות שעשיתי עמך ביום פלוני נטמאו וכו', אמר ר' אמי שורת הדין

במעשה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, כגון מסכך גפנו על גבי תבואתו של חברו לר"י ור"ש במסכת כלאים שם. 4. כוונתו לרבנו המחבר.

(פרעסבורג תרכ"ה) בתחילת חלק ב. 2 קרית ספר ה' תפילין פרק א. 3. בליקוטי חבר בן חיים בהערותיו על סימן זה כתב: ואמנם מצינו גם כן

אבל מכל מקום נראה לי להתיר התיקון בנידון דידן, כיון דרוב הפוסקים סבירא להו סתמא לאו לשמה קאי בספר תורה ועל כל פנים באזכרות, ולא כר' אלחנן הנ"ל, וגם כל שלא נתכוון לקדש האזכרה אלא סתמא הוא פסול אף מדאורייתא ודלא כתשובת המבי"ט הנ"ל. לפי זה הא ברייתא דשם כתוב על ידות הכלים קוצצו וגונזו [שבת סא, ב] היינו רק מדרבנן בסתמא, דאילו מדאורייתא אין אסור למוחקו אלא ביודע בוודאי שנכתב ונתכוון לקדשו [הוספה מאת המחבר: ודעת הפרי חדש בפרק ו' מיסודי התורה [ה"ו] בהיפוך, [ש]העלה דגם בוודאי שלא נתכוון לקדשו לוקה על מחיקתו, עיין שם היטב, תמוה, כמבואר בספר סדר משנה, והארכתי בתשובה בזה⁵, אין כאן מקומו]. אם כן יש כאן ספק ספיקא בדרבנן, ספק שמא הלכה כש"ך סי' רע"ו ס"ק י"ב דשם שנכתב שלא מדעת ולא נתכוון לקדשו אלא סתמא מותר למוחקו ועל כל פנים לצורך תיקון, והוא דעת הגהות מיימוניות פרק ו' מיסודי התורה בשם (מהר"מ) [רא"ם] ובית יוסף בבדק הבית שלו סי' רע"ו [ד"ה ומ"ש אבל, סעיף ט במהד' מכון ירושלים] בשם (הרמב"ן) [הרשב"ץ] [והסמ"ג] [והסמ"ק] עיין שם, ואם תמצי לומר סתמא נמי אסור למוחקו, היינו מדרבנן וסתמא דוקא, כגון כתוב על הכלי ועל כרעי המטה וכיוצא בזה, שאין הדעת נוטה יותר לומר שלא נתכוון הכותב לקדשו, דיש לומר כיון דנתכוון לכתוב השם הכי נמי נתכוון לקדשו, הוה ליה סתמא, אבל כהאי גוונא בנידון דידן בדרך כתיבתו בספר תורה טעה וכתב במקום יהיה שם הוי"ה, כיון שאסור לכתוב בספר תורה אפילו אות אחת שלא מן הכתב, ועל כרחך שהיה חומש לפניו, ובוודאי בחומש שמתוכו כתב סופר לא היה טעות זה בדפוס שם הוי"ה במקום תיבת יהיה דאחזקי ריעותא לא מחזקינן, אלא על כרחך טעה בדמיונו בעת שהגיע לכתוב אות הוי"ד השניה של תיבת יהיה סבור היה שהוא וי"ו, ובוודאי לא קידשו לתיבה ההוא לשם קדושת השם בתחילת כתיבתו אלא לשם חול כתבו קרא כדכתיב אדעתא דיהיה, וכן קראו בפיו קודם שכתבו, וגרע זה מסתמא, ולכולי עלמא מותר למחוק רגל הוי"ו עד שישאר יו"ד⁶. והיינו כעין שכתב פאר רום מעלתו נ"י ריש דבריו, ונכון.

ב נסתפק מעלת כבוד תורתו נ"י אם מותר למחוק על ידי קטן, והעלה אף דבכל איסורי דאורייתא הבית דין מחוייבים להפרישם, ומכל שכן לספות להם בידים דאסור, מכל מקום כיון דעיקר איסור לאו זה ילפינן מעשה ואבדתם את שמם וכו'.

אינו נאמן, אמר לפניו ר' אסי וכו' התורה האמינתו וכו' דכי אמר פיגול מהימן. ואיך יליף טומאה מפיגול, הא סתמא משמע בשוגג מיירי, אם כן פיגול גלי קרא כבנדרים ל"ו הוי פיגולו פיגול גם בשוגג, לכן נאמן גם כן, מה שאין כן בטומאה בשוגג יכול לומר לתקוני שלחתיך ולא לעוותי, ולכן שורת הדין אינו נאמן [הוספה מאת המחבר: איברא זה אינו, דאם כן אם גם נאמן מכל מקום לא נאסרו מהאי טעמא הנ"ל]. אלא על כרחך דבמעשה נטמאו ולא במחשבה, כנ"ל.

ועוד ראייה שלישית מוכח כן התם סוף הסוגיא, ההוא דאמר ליה ספר תורה שכתבתי לפלוני גוילין שלו לא עיבדתים לשמן, אמר ליה ר' אבהו מתוך שנאמן וכו' נאמן אתה לפסול ספר תורה וכו'. וקשה נמי הא מסתמא לא משוי נפשיה רשיעא לומר במזיד עשה כן, אלא שוגג היה קאמר, שלא ידע שיש איסור בדבר, וגם הפוסקים ביורה דעה סי' רפ"א לא חילקו בדין זה בין אמר שוגג היה איירי או אמר מזיד הייתי, והא כיון דשליח היה הסופר לבעל הבית פלוני, וגוילין של בעל הבית היו, אם כן בשוגג אמאי נפסל הספר תורה, נימא ליה לתקוני שדרתיך ולא לעוותי. אלא על כרחך משום דהעיבוד כבר נעשה מעשה שלא לשמן, ונפסל בפועל ולא במחשבה אלא על ידי חסרון המחשבה, אין יכול לומר כן, וכנ"ל.

ועוד מטעם אחר נראה לי דלא כמעלתו, על פי מה שכתב בתשובת הרשב"א סי' אלף ג"ו והובא בדרכי משה וברמ"א חושן משפט סוף סי' ש"ו וזה לשונו, אם הוא הטעות במה שדרך הסופרים לטעות אף על פי שהספר תורה פסול בו והנותן מעות לכתוב לו ספר תורה על ספר תורה כשר הוא נותן, מכל מקום טעויות בכתב שכיחי ואין לך סופר שידקדק בכתיבתו כל כך שלא יטעה כלל, וכל כיוצא בזה מן הסתם אין דעת הבעלים להקפיד ואחוליה אחליה וכו'. ומייתי שם ראייה מגיטין נ"ד הנ"ל, אזכרות שלו לא כתבתים לשמן כולן או רובן, משמע שאינו שוה כלום, הוא דאפסיד שכרו, דהוה ליה פשיעה, שאין מדרך הסופרים לטעות כל כך וכו', יעויין שם. הרי בהדיא דבאזכרה אחת או יותר כל שדרך הסופרים לטעות בו סבור וקבליה בעל הבית עליה, אף דפסול בו הספר תורה אחולי אחליה ואין מפסיד שכרו, הכי נמי פסול מהאי טעמא ולא מצי אמר ליה לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, אף על פי שהוא שליח לאחרים וטעה בשוגג, כיון שדרך לטעות בכתיבה, ופשיטא מילתא שאין לדמותו לכהנים שפיגלו או לשליח שוחט לעבודה זרה בשוגג, כנידון דהרדב"ז הנ"ל.

לקדור את האזכרה הזו. וכן העלה בשו"ת רבינו חיים הכהן (יו"ד סי' מה, דלא כבנו שחלק עליו, עיי"ש). ובשו"ת מהרש"ם יו"ד סי' קפז כתב כדברי רבינו, אולם בקסת הסופר כתב שזהו דווקא שהסופר היה לפנינו. וע"ע שו"ת אג"מ יו"ד ח"א סי' קע.

5. עיין סימנים רצג, שד. 6. שו"ת התשב"ץ ח"א סי' קעז. 7. מצוה קס. 8. בספר קסת הסופר לרבי שלמה גאנצפריד, לשכת הסופר חקירה יג, דן בשאלה זו, ודחה את דברי רבינו, דאי אפשר לומר שלא מחזקינן ריעותא שהרי ריעותא בפנינו, והדפוסים הם בחזקת מוטעים. על כן העלה דיש

ועשה אינם מוזהרים הם, הוא הדין על לאו זה לא תעשון כן לה' אלוֹקֵיכֶם נְמִי לֹא וכו'. עד כאן לשונו.

נראה לי במחילת כבוד תורתו זה אינו. דוודאי כהאי גוונא דרשינן לחומרא איפכא, גם קטן דמוזהרים גם עליה בלאו דלא תעשון כן לה' אלוֹקֵיכֶם איתא נְמִי במצות חינוך בעשה ואבדתם את שמם וכו', וכעין שכתבו תוספות בשבועות כ' ע"ב [ד"ה כל] הכי על נשים בשמירת שבת. ועוד, גם במצות לא תעשה איכא ביה חינוך, ועיין בחידושי רשב"א יבמות קי"ד [ע"א].

וגם מה שכתב פאר רום מעלתו, דאם לא יהיה הקטן מוחק רק רגל הוי"ו לבד אם כן יהיה כל ההכשר על ידי קטן והוה פסול, כבש"ך יורה דעה סי' רפ"א ס"ק ז'. עד כאן לשון מעלתו. במחילת כבוד תורתו גם זה אינו, כמבואר במגן אברהם סי' ל"ט ס"ק ו' דגרירת דבק או שאר תיקון על ידי קטן כשר בדיעבד, ובכהאי גוונא דעל ידי גדול אסור חשיב כדיעבד.

אמנם לעניות דעתי כבר ביארנו, דבנידון דידן שכתב שם בטעות במקום תיבת חול יהיה, וסתמא וקרוב לוודאי לא כיון לקדשו, אין במחיקתו איסור דאורייתא כלל כי אם איסורא דרבנן, ושרי ודאי על ידי קטן למחוק רגל הוי"ו. אבל באמת העיקר דבכהאי גוונא הקדש בטעות אינו הקדש כיון שנכתב בטעות במקום תיבת חול, ומוכח מתוכו דלא קידשו הסופר כלל. ומה גם דמוחק על מנת לתקן בשם קודש גופיה מותר, וגם האוסרים רק מדרבנן הוא, אם כן בנידון דידן גם גדול מותר לו למחוק משך הוי"ו ולהשאיר יו"ד וזה יהיה כדבעי. והא דשם קודש עצמו מותר למחוקו על מנת לתקן, מבואר כן בתשובת תשב"ץ [ח"א] סי' ב"י, ובתשובת הרמ"א סי' ק' אות י', ובשלטי גיבורים פרק ד' דשבועות [טז, א בדפי הרי"ף אות ב], ובתשובת חינוך בית יהודה סי' ע"ה, ובתשובת בית אפרים יורה דעה סי' ס"א, ובתשובות חתם סופר יורה דעה בכמה מקומות¹⁰, ובתשובת סת"ם להגאון מוהרש"ק נ"י [סי' מ]. רק דעת הר"י אסקנדרני בבית יוסף יורה דעה סי' רע"ז [רכג, ב ד"ה וז"ל הר"י, סעיף יא במהד' מכוון ירושלים] ועוד אחרונים מחמירים רק מדרבנן, ופשיטא דאיסורא דרבנן קיימא לן כהרשב"א¹¹ דשרי להאכילו בידים כבמגן אברהם סי' שמ"ג [ס"ק ג]. וגם להתחלקים עליו היינו דווקא להאכילו בידים, משא"כ אמירה לקטן או לנכרי באיסור דרבנן הוה ליה שבות דשבות, ולכולי עלמא מותר בכל שארי איסורים חוץ מאיסור

(שבות) [שבת], ודווקא באיסור לאו מדאורייתא לא איפשט איבעיא בבבא מציעא (צ"א) [צ, א]. וכן העלה בפשיטות גמור בתשובת הגאון בית אפרים הנ"ל סי' ס"ב, יעויין שם. וכל זה בשם קודש ממש מוחק על מנת לתקן, ועל ידי קטן לכולי עלמא שרי, אבל בנידון דידן שנכתב השם בטעות, ו' במקום יו"ד שניה בתיבת יהיה, לא חלה בו קדושה מעולם, פשיטא מילתא טובא דגם גדול מותר למחוקו, וכנ"ל.

אבל מכל מקום, נהי דמצד קדושת השם היה מותר במחיקה משך הוי"ו שישאר רק יו"ד, וגם על ידי קטן אפשר לתקנו כמו שהעליתי על פי המגן אברהם, ודלא כמעלתו בזה כנ"ל, מכל מקום מטעם אחר נראה לי שגם על ידי גדול וגם בכל שארי תיבות הספר תורה זולת האזכרות נְמִי אין לתקנו כן במחיקת רגל הוי"ו לבד, דהא הרשב"א בחידושי שבת דף ק"ד [ע"ב ד"ה מהא] והר"ן [לז, ב בדפי הרי"ף ד"ה גרסי'] שם פליגי בדין נטלו לגו של דלי"ת ועשאו רי"ש אי פסול משום חק תוכות, כיון דהאות נכתב בתחילה בפסול ועל ידי חקיקה זו הוא בא להכשירה, ועיין בתשובת בית אפרים סי' ס"א הנ"ל האריך בזה, והכי נמי אם יעשה מהוי"ו אות יו"ד הוה ליה חק תוכות ופסול לדעת הר"ן. אף דבעל כרחך צריך להוסיף עוד ולעשות צורת הוי"ד בשני עוקצים למטה ימין ושמאל, מכל מקום עצם גוף הוי"ד אית ביה משום חק תוכות, וכבר העלה הפרי חדש באבן העזר סי' קכ"ה [אות ח] גם בשם תשובת מוהרד"ך [בית א חדר לא], דאף על גב שרוב האות נעשית על ידי כתב שמוסיף עליו, כיון שמיעוט האות נעשה על ידי חקיקה אין כאן אות שלם, ופשיטא דפסול, ודלא כהבית יוסף והג"ה רמ"א שם, עיין שם היטב.

ובענין פלוגתת הרשב"א והר"ן הנ"ל בעשה רי"ש כמו דלי"ת אי אית ביה משום חק תוכות, הביא הפרי חדש שם באבן העזר דברי הבית יוסף באורח חיים סי' (ל"ב) [לג, א ד"ה וכיוצא בזה, סעיף יח במהד' מכוון ירושלים] שמסופק לעצמו בזה להלכה, והעלה דפסול, והיינו כהר"ן [הוספה מאת המחבר: וצריך לי עיון על הבית יוסף דלא מייית ליה הא דהרשב"א והר"ן דפליגי בזה, וגם הבית אפרים הנ"ל תמיה עליה איך לא הרגיש ולא הביא כלל דברי הבית יוסף באורח חיים ודברי הפרי חדש באבן העזר הנ"ל, וצ"ע ג]. וגם להרשב"א סוף פרק הבונה הנ"ל עשה מן ח' שני זיינין אינו חק תוכות, הנה בספר התרומה הלכות גיטין סי' קט"ו כתב לחלק, בשבת דוקא לא בעינן כתב אלא ברושם סגי לחייבו, אבל בספר תורה יש לומר

דבר חיים יו"ד ח"ב סי' קיט-קכ שאסר, וכן בחת"ס ח"ו סי' ח. 10. מהדורתנו עמ' לה, ועיי"ש בהערות. 11. עיין סי' רסז. 12. בחידושי לשבת קכא, א,

9. בעניין מחיקה ע"י קטן, עיין בית אפרים יו"ד סי' סא-סב שהתיר, וכדבריו כתבו גם הבית יצחק ח"ב סי' קב והמהרש"ם ח"ג סי' כט. אמנם עיין בשו"ת

לכולי עלמא פסול משום חק תוכות¹³ [הוספה מאת המחבר: אלא דצריך לי עיון מש"ס דגיטין דף י"ט [ע"א] מדמי להו שבת לגט וסת"מ]. ועיין בית מאיר באבן העזר סי' קכ"ה. אם כן בנידון דידן אין תקנה כי אם למחוק כל אות הוי"ו לגמרי ולכתוב במקומו אות יו"ד מחדש, וזה מותר גם על ידי גדול דאין בזה חשש מחיקת השם.

והנראה לעניות דעתי כתבתי.

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רצו

[א. שיטת הרמב"ם בכתיבת אזכרות לשמן.
ב. אם בתפילין יש משום זה אלי ואנוהו]

חייא אריכא, ובריות גופא, ושלמא רבא, לידיד נפשי הרב הגאון הגדול המפורסם בכל אפסים, סיני ועוקר הרים, ומאיר עיני חכמים בחיבוריו היקרים, צדיק ונשגב שמו, כבוד מו"ה שלמה קליגער נ"י ריש מתיבתא בעיר ואם בישראל ק"ק בראד יע"א.

אחר דרישת שלומו הטוב, ואחרי התשואות חן על טיבותיה דמר הדרת גאונו נ"י אשר היטיב בחסדו לעשות לבני הרב מו"ה אהרן שמואל נ"י בסמיכת התרה וכו', ישלם ד' פעלו וכו' וכו'.

הנה לא אמנע מלגלות לו תמיהתי על מקום אחד בספרו היקר מפז שו"ת סת"ם סי' ל"ג דף י"ד ע"ב ודף ט"ו ע"א. הוכיח מדברי הרמב"ם [הל' ס"ת פ"י ה"א] שלא מנה בעשרים דברים הפוסלים בספר תורה אם לא כתב האזכרות לשמן, על כרחך דסבירא ליה סתמא כשר מן התורה, ולא חשיב התם פסולי דרבנן, או אפילו מדרבנן כשר בלא כיון כלל גם לשם ספר תורה מכה מיגו וכו', וכפל ושילש מעלתו דבר זה. ובעיני יפלא על הדרת גאונו, איך העלים עיניו הבדולחים באותו שעה, שבאמת מנה הרמב"ם בעשרים דברים הפוסלים ספר תורה וזה לשונו, י"א שכתב האזכרות בלא כוונה, וגם מקודם שם בפרק ראשון מתפילין הלכה ט"ו כתב וזה לשונו, הכותב ספר תורה או תפילין מזווה ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה, וכתב אזכרה מן האזכרות שבהן שלא לשמן פסולין, לפיכך הכותב את השם אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו וכו'. ומשמע

מלשנו דסתמא רק שלא כיון לשמן אף באזכרה אחת פסול מדאורייתא. וגם מוכח מדסיים הרמב"ם לפיכך מלך ישראל וכו', על כרחך סבירא ליה כותב סתמא פסול מדאורייתא, מדצריך לבטל על ידי כוונתו לכתוב אזכרה לשמה למצוה דאורייתא שתהא אימתו עליך [הוספת המחבר: ולפי זה נראה לי מלך ישראל שכתב הרמב"ם לרבותא נקטיה אף דאיכא מצוה דאורייתא שום תשים עליך מלך וכו', ומכל שכן מלך נכרי. אלא הכסף משנה שם קושטא דמילתא קאמר דעל כרחך כוונת הרמב"ם לשלול מלך נכרי דשמא יהרגנו]. ועל כרחך אין לדייק מסוף לשון הרמב"ם הנ"ל וכתב אזכרה וכו' שבהן שלא לשמן פסולים, דר"ל דוקא בכוונה הופכיות ולא סתמא, זה אינו, דהא בפרק עשירי בהלכות ספר תורה כשמנה העשרים דברים, י"א שכתב האזכרות בלא כוונה, בוודאי סתמא משמע, ועל כרחך גם בהלכות תפילין פרק ראשון הנ"ל הכי פירוש, רישא דלישניה דוקא, ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה היינו סתמא, נקרא כתב שלא לשמה ופסול מדאורייתא כנ"ל.

ועוד ראיתי להדרת גאונו בספרו שו"ת סת"ם הנ"ל בסי' נ"ו, הביא פאר רום מעלתו בעצמו דברי הרמב"ם הנ"ל בפרק א' הלכה ט"ו מהלכות תפילין, אזכרה שלא בכוונה פסול, והוכיח הדרת גאונו מזה דגם בתפילין איכא משום זה אלי ואנוהו, דמינא ליה לרמב"ם הא דאזכרה שלא בכוונה דפסול גם בתפילין, הא טעמא דרבנן דר' יהודה בזה משום זה אלי ואנוהו הוא בגיטין דף כ' ע"א. ובמחילת כבודו אין זה ראיה, דרמב"ם הובא בבית יוסף ושו"ע אבן העזר סי' קל"א סע' ה' לטעמיה פסק כרב חסדא בגיטין כ', דכתב עליון לא הוי כתב והגט בטל מדאורייתא. ויש ליישב, עיין לעיל סי' ער"ב².

ולא אטריח קצת יותר לפאר רום מעלתו נ"י. ואם יכבדני הדרת גאונו שיבואו דבריו אלי בתשובתו, אקווה שיהיו שוב דברי חיבה חיבת הקודש מצוי בינינו בעזרת השם יתברך.

והנני חותם בברכה מרובה.

כנפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רחצ

[ספר תורה שכתבו מסור]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד ידיד נפשי היקר והנכבד מאוד נעלה, יראת ה' שלם לשם ותהילה,

רצו. 1. היתר הוראה. 2. עי' שם המשך המו"מ עם רבי שלמה קלוגר.

ובתשובה בח"א סי' צב כתב שאמר כן להלכה ולא למעשה. 13. וכ"כ הר"ן שם.

הקצין ה"ר יעקב עהרענרייך נ"י ראש הקהל ופרנס ומנהיג דק"ק שוסבערג יע"א.

מכתבו על ידי שליח מיוחד במוסר כתב זה קיבלתי, ושאלתי על הא דסני שומעניה, ובפרטות הוא מסור ורע מעללים, ומעולם לא היה סופר סת"מ, אם אנוש כזה הוא כשר לתקן ולהגיה סת"מ.

תמיה אני מה זו שאלה, הנה על כל אחד מארבע מראות נגעים הנ"ל הוא פסול לכתוב סת"מ ותיקונים. בגיטין מ"ה ע"ב ובשו"ע יורה דעה סי' רפ"א [סע' ג] ובאורח חיים סי' ל"ט [סע' א], ספר תורה שכתבו מסור פסול, וכתב המגן אברהם ס"ק ד' מסור אפילו לתיאבון פסול כיון שמסור וכו'. וגם כל סופר סת"מ צריך להיות בידו כתב תעודה מרבו אשר למד אצלו האומנות והחזיקה כמו שוחט ובודק, ואם לאו פסול הוא. וגם צריך שיהיה ירא שמים כי במלאכת שמים הוא עוסק, וכמו שכתב הטור אורח חיים סי' ל"ב [לד ע"א, סעיף כ מהד' מכון ירושלים], ועיין במגן אברהם סי' ל"ט ס"ק י"ג ומחצית השקל שם. ומכל שכן במי שאיבד חזקת כשרותו על פי מעשים הנ"ל, גם מלבד שהוא מסור, חלילה וחלילה לתקן על ידו ספר תורה, והס מלהזכיר, ואפילו אם אותו איש הוא עשיר ותקיף גדול, במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד וכו'.²

נאום ידידו הכותב בחיפזון ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן רצט

[עוד בעניין מסור לעניין כתיבת סת"מ, שחיטה ועדות]

שלום וברכה, ברביה ובהמשכה, מאלקא רבא, לגברא רבא, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרב המאור הגדול צדיק ונשגב שמו מו"ה אורי מיללער נ"י ריש דיינא בק"ק שוסבערג יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי.

וראיתי דבריו דברי תורה אשר ערך בספר מלחמת ד', על דבר הספר תורה אשר הוגה ונתקן על ידי האי דסני שומעניה ורע מעללים, וגם מעולם לא היה סופר סת"מ, ועל כולם הוא מסור שמסר את הציבור פעם אחת בעלילות שקר במקום גבוה

עד שאחר כל החרדה ואימת שביה וצער גדול שגרם להם נענשו גם כן בתשלומי ממון הרבה, מהו דינו של הספר תורה, אי הוא פסול בדיעבד ואין לו תקנה, או יש לו תקנה, או אי אין צריך כלל תקנה.

כבר השבתי להקצין ראש הקהל בקצרה, ועתה אשר מעלתי בא בארוכה, לעשות רצונו אחווה לו דעתי ברחבה בעזרת ה' יתברך.

הנה שאלת חכם חצי תשובה, ויפה הורה גבר בגוברין רום מעלתו נ"י.

וכדי לברר ההלכה לאמיתה של תורה נרחיב הדיבור קצת, וד' איתנו יאיר עינינו בתורתו הקדושה אמן סלה.

תמן תנינן במסכת גיטין מ"ה ע"ב, תנו רבנן סת"מ שכתבן וכו' מסור וכו' וישראל מומר פסולין שנאמר וקשרתם וכו' כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה. והכי פסק הרמב"ם בפרק א' מתפילין הלכה י"ג ובשו"ע אורח חיים סי' ל"ט [סע' א] וביוורה דעה סי' רפ"א [סע' ג]. וביאר הכסף משנה [שם] דהאי מומר על כרחך מומר לכל התורה כולה, דאי מומר לדבר אחד מאי איריא מסור, הא תיפוק ליה אפילו מומר לעבירה שאין חמורה כל כך פסול, יעויין שם. ובספרו בבית יוסף באורח חיים סי' ט"ל [מד, א, סע' א מהד' מכון ירושלים] תירץ עוד, דשפיר יש לומר במומר למצוה אחת קאמר, אלא היינו להכעיס דווקא, וקמשמע לן מסור אפילו לתיאבון נמי הוי פורק עול כיון דחמיר טובא ובכלל מומר לעבודה זרה הוא, יעויין שם.

והא דלא תירץ הבית יוסף עוד דיש לומר גם במומר (א') לדבר אחד לתיאבון, אלא בכגון זה בעינן דוקא בשלוש פעמים, כמו שכתב הבית יוסף ביורה דעה סי' ב' [ד"ה משומד, סע' (ב), ו מהד' מכון ירושלים] להרמב"ם, וקמשמע לן מסור אפילו בפעם אחת. נראה לי טעמו, לפי שהקדים הבית יוסף שם דמומר לדבר אחד לתיאבון אפילו בשלוש פעמים לאו פורק עול מיקרי וכשר², דישנו בקשירה ובכתיבה, ונפקא ליה ממשמעות דברי הנימוקי יוסף בהלכות תפילין [ז, א ד"ה ציפן] דמייתי ליה הבית יוסף בטעמא דמסור הוא פסול לפי שהוא מן המורידין ולא מעלין וכו', יעויין שם, ובהדיא מוקי הש"ס בעבודה זרה כ"ו ע"ב לברייתא המוסרים וכו' והמומרים וכו' מורידין ולא מעלין דוקא במומר להכעיס אבל לתיאבון אפילו בשלוש פעמים אחיך הוא ומעלין ולא מורידין, והכי נמי כשר הוא לכתוב סת"מ דישנו בקשירה כיון דלא פקד כנ"ל. ומינה, דמסור אפילו לתיאבון ואפילו בפעם אחת, כמו דשווה

רצט. 1. לעיל סי' רחצ. 2. הב"י לא כתב בפירוש שכשר אפילו בג' פעמים, אך מכלל דבריו מוכח כן.

רחצ. 1. מעיקר הדין לא מצאנו חובה כזו, אמנם עיין בהסכמת החת"ס לקסת הסופר. ועי' בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ט. 2. עי' עוד בהרחבה בסימן הבא.

לא מהני ליה תשובה כל זמן שלא שילם היזקו, ופסול לעדות, כמו שכתב הרמ"א בחושן משפט סי' ל"ד סעי' כ"ב ובתשובת מהר"ם בן ברוך סי' תפ"ה וסי' ש"ז אליביה דכולי עלמא, הכא נמי לכולי עלמא דינו כמומר להכעיס או כמומר לכל התורה כולה [ד]גם בפעם אחת פסול הספר תורה.

ועוד, הרי הרמב"ם עצמו באותו פרק ח' מחובל ובאותו מקום בהלכה י"א שכתב מותר להרוג המסור שהוחזק למסור כו' למוסרו ביד גוים להורגם וכו' כפי רשעם, סיים וכתב וכן כל המיצר לציבור ומצערן מותר למוסרו ביד גוים להכותו ולאוסרו ולקונסו [ר"ל אבל לא להורגו] אבל מפני צער יחיד אסור לאוסרו וכו', עד כאן לשונו, ובזה לא בעינן מוחזק, כמו שכתב הש"ך בהדיא [סי' שפח] ס"ק ס' דבמוסר את ציבור מודה הרמב"ם דאפילו לא הוחזק מותר למוסרו ביד גוים, ואפילו רק [צר מילציבור] [מיצר לציבור] וכו'.

הוספת המחבר: וראיתי במכתב פאר רום מעלתו נ"י, אשר גם הוא גם הרב מריה דאתרא נתקשו בעובדא דמר עוקבא בגיטין ז' [ע"א], איך עלה על דעתו כן למסור לגניבא על שציער אותו למלכות, והא מסור אין לו חלק עולם הבא ומותר להורגו, וגם ר' אלעזר למה לא השיבו כן. ויצאתם לדון ולחלק, ועל החילוקים אנו מצטערים, ובמחילת כבודם לא עיינו כל הצורך בדין מסור, שהרי פסק הרמב"ם וטוש"ע סי' שפ"ח סעיף י"ב הנ"ל כל המיצר את הציבור ומצערן מותר למוסרו ביד גוי להכותו ולאוסרו ולקונסו, אבל מפני צער יחיד אסור למוסרו, וכן כתב בשו"ע סעיף ט'. ולהיות [ד]מר עוקבא אב בית דין היה כדאיתא בשבת דף נ"ה [ע"א], ויצא אור בראשו, ועל שם כך שלחו לו לדזיו ליה כבר בתיה שלם בסוף פרק זה בורר [סנהדרין לא, ב], והוא ר' נתן דצוציאתא שהיה מלומד בניסים [שבת נו, ב], לכן נסתפק והיה סבור שדינו כדין הציבור לפי שרבים צריכים לו תמיד, וגניבא שציערו הוה ליה כמצער ומיצר את הציבור, והא מותר למוסרו על כל פנים כדי להכותו ולקונסו ולא להורגו, ובזה סמך על עצמו שלא יהרגוהו לגניבא, על שמלומד בניסים היה. אבל ר' אלעזר השיב לו, כיון דמכל מקום יחיד הוא, וגם גניבא אדם גדול בתורה היה, אסור למוסרו מפני צער שציער ליחיד, שאין דינו כרבים בזה, וראיה מדוד מלך ישראל שוודאי דינו כרבים וגם רבים צריכים לו ומכל מקום אמר אשמרה לפי מחסום [תהילים לט, ב], וטעמא הוא לפי שלא הלשין עליו גניבא רק ציערו והקניטו לבד בדברים וגם גדול בתורה היה גניבא, וכמו כן שונאי דוד המלך עליו

דינו למומר לכל התורה כולה או למומר לדבר אחד להכעיס דאפילו בפעם אחת הוא ממורידין ולא מעלין, כמו שכתב הש"ך ביורה דעה סי' ב' ס"ק י"ו י"ז.

וזה לשון הפרי מגדים בפתיחה כוללת על אורח חיים חלק הרביעי אות א', הנה קיימא לן ביורה דעה סי' ב' סעיף ה' וקנ"ח סעיף ב' דמומר להכעיס בדבר אחד הוי מומר לכל התורה כולה, וחמיר מחילול שבת ועבודה זרה דשם יש אומרים בעינן שלוש פעמים דוקא וכו' ולהכעיס גם בפעם אחת וכו'. עד כאן לשונו. והכי נמי כתיבת סתו"מ הושוו מסור למומר לדבר אחד להכעיס, דאפילו בפעם אחת פסול, דאינו בר קשירה, דגרע הוא מגוי שאין מורידין אותו, וכל שכן מסור שהוא מן המורידין וכו' אפילו לתיאבון ואפילו בפעם אחת, וכמו שסיים הב"ח באורח חיים סי' ט"ל בטעמא דמילתא וזה לשונו, דכל מוסר ממון חבירו לשררות הוא מכניס את חבירו על ידי זה בסכנת נפשות כדילפינן מתוא מכמר כמבואר בחושן משפט וכו', עד כאן לשונו עיין שם היטב, וכתב דהיינו טעמא דהשמיט הטור שם מסור דקל וחומר הוא מגוי, ולא כנימוקי יוסף שכתב שהוא כגוי, ולא דק דהא גרוע הוא אלא כנ"ל.

ואף על גב דהרמב"ם [הל' חובל פ"ח הי"א] וסייעתיה בשו"ע חושן משפט שפ"ח סעי' י"א פסקו דאחר מעשה שכבר מסר דאין מורידין אותו אלא אם כן הוחזק שלוש פעמים, ועיין ש"ך ס"ק נ"ז ובשו"ע סעיף ט"ז שם. הנה מלבד דהש"ך ס"ק נ"ה העלה דהעיקר להלכה כר' שמחה ומהר"ם והרי"ף דפליגי על הרמב"ם [מרדכי ב"ק רמז קצו] וסבירא להו דבפעם אחת נמי מותר להורגו, יעויין שם. ואפילו לשיטת הרמב"ם נמי, דווקא להורגו הוא דסבירא ליה אסור אחר אשר כבר מסר פעם אחת, כמו ברודף, אבל מה שכתב בסעיף ט' בשו"ע שם וברמב"ם פרק ח' מחובל הלכה ט' המוסר ישראל וכו' אין לו חלק עולם הבא, לא התנה בזה כמו שהתנה בהלכה י"א גבי להורגו דבעינן הוחזק, אלא ודאי פשיטא דגם בפעם אחת הוא בכלל המוסר וכו' אין לו חלק עולם הבא. והש"ך בס"ק נ"ג מייתי על זה כל דינים דמסור דסתו"מ שכתב פסול, וכמו דפסול לעדות גם כן אפילו בפעם אחת על כל פנים מדרבנן גם למהרי"ק שורש קכ"ו, וכמו שכתב גם השלטי גיבורים בפרק קמא דמציעא [ד, א מדפי הרי"ף אות ב], הוא בכנסת הגדולה חושן משפט סי' ל"ד בהגהת בית יוסף אות ע"ד³.

ומה גם כל עוד שלא שילם היזקו שהפסיד על ידי מסירתו אף ליחיד ומכל שכן לציבור, אף שלא מסר רק פעם אחת, הרי

קלז ובמ"ב סי' לט ס"ק ז. אך עיין בפת"ש יו"ד סי' רפ"א ס"ק ה בשם חומות ירושלים שרק אם הוחזק נפסל הס"ת. ועי"ש בשו"ת כת"ס סי' קלח שחלק על רבנו.

3. שיטת רבינו היא שגם לדעת הרמב"ם שרק מסור שהוחזק דינו שמורידין ולא מעלין, לגבי כתיבת ס"ת פסול בפעם אחת. כך העלה גם בשו"ת כתב סופר יו"ד סי'

השלום שציערו אותו, וכמו שכתב בתשובת הרא"ש כלל י"ז סי' ב' הובא בבית יוסף סי' שפ"ח [עז, א, סע' ט מהר" מכון ירושלים], יעויין שם].

על כל פנים במיצר ומצער את הרבים, ומכל שכן מי שמוסר ממש את הציבור כבנידון דידן שהלשין איש פלוני גם גרם להם הזיק וצער ופחד גדול, ועיין ט"ז [ס"ק א] וש"ך [ס"ק ג] ביורה דעה סי' רנ"א, הלכה פסוקה הוא לכולי עלמא דבפעם אחת דין מוסר עליו ומותר להורידו כהש"ך הנ"ל.

ועוד בר מן כל דין, נראה לי אפילו לשיטת הרמב"ם וסייעתיה שאין מורידין והורגין מסור בפעם אחת אלא אם כן הוחזק לכך, וליתא אם כן לטעמא דנימוקי יוסף בהלכות תפילין הנ"ל שהביא הבית יוסף, מכל מקום פסול הספר תורה שכתב מטעם אחר, והוא כמו שכתב הבית יוסף והש"ך בסי' רפ"א ביורה דעה [ס"ק ח] בשם המרדכי שמצא כתוב טעמא דמסכת סופרים בספר תורה שכתבו ממזר וגר תושב פסול, משום דאנן סהדי כשמגיע לפסוק לא יבוא ממזר וכו' ולפסוק נבילה לגר אשר בשעריך כו' כי עם קדוש כו' אינו כותב האזכרות לשמה, יעויין שם. הכי נמי נראה לי במסור שיך האי טעמא, כשמגיע לפסוק לא תעמוד על דם רעך אני ה' אינו כותב האזכרה לשמה.

ובהכי ניחא לי לתרץ תמיהת הבית יוסף ואחרונים על הטור אורח חיים סי' ל"ט, למה השמיט למתני גם מסור. והב"ח [אות א] והפרישה [דרישה אות א] תירצו, היינו טעמא משום שכבר כתב הטור גוי שכתב פסול, אף על גב דאין מורידין אותו, אם כן מכל שכן מסור שמורידין אותו, אם כן הוא גרוע יותר מגוי ומקל וחומר שמעינן ליה, עיין שם. והט"ז ריש סי' ל"ט [ס"ק א] שם תמה עליהם וזה לשונו, ורבים יחכמו כו', והוא אינו נכון, דאם כן למה הזכירוהו בגמרא. ולא תירץ כלום, והדין עמו, וצ"ע.

אמנם הא באמת קשיא על הברייתא, דהא הרמב"ם בהלכות עדות סוף פרק י"א כתב וזה לשונו, המוסרים והמומרים כו' לא הצריכו חכמים למנותן בכלל פסולי עדות, שאלו הן פחותין מן הגוים, שהגוים לא מעלין ולא מורידין ויש לחסדיהן חלק עולם הבא, ואלו מורידין כו' ואין להם חלק עולם הבא, עד כאן לשונו, והובא בטור חושן משפט סי' ל"ד ובשו"ע [סע' כב] ובסמ"ע ס"ק נ"ג. ואם כן שפיר קאמר הב"ח והפרישה בתירוצם על השמטת הטור הנ"ל כאן, ממש כתירוצו הרמב"ם על השמטת המתניתין התם למנותן בהדי פסולי עדות, וקשיא אם כן באמת ברייתא בגיטין מ"ה ע"ב למה הוצרך למיתני כלל מסור, וצ"ע.

לכן נראה לי, להרמב"ם ניחא, דסבירא ליה דוקא מוחזק שהוא מסור הוא דמורידין ומותר להורגו עליו, כתב הרמב"ם

לטעמיה שפיר דקל וחומר הוא מגוי דפסול לעדות מדאורייתא, והוא הדין נמי דפסול הוא לכתובת סת"מ מהאי טעמא וכדברי הנימוקי יוסף והב"ח הנ"ל. אבל מי שאינו מוחזק שלא מסר עדיין אלא פעם אחת, ליכא קל וחומר מגוי, דהא מסור זה בפעם אחת אין מורידין אותו, רק מדרבנן הוא פסול לעדות, וכמו שכתב מהרי"ק בשורש קכ"ו. אמנם הספר תורה שכתב גם מסור בפעם אחת הוא פסול מן התורה, אפילו אם תימצי לומר בר קשירה הוא כיון שאין מורידין אותו, מכל מקום מטעם הנ"ל שהעליתי שאינו כותב האזכרה לשמה, וכמו ממזר וגר תושב, וזהו דוקא בספר תורה משום אזכרה בפסוק הנ"ל. לכן נקט ברייתא מסור, ר"ל גם בפעם אחת, שאינו קל וחומר מגוי, משום ספר תורה דנקט ברייתא. אבל תפילין ומזוזות באמת כשר לכותבן מסור בפעם אחת כמו ממזר וגר תושב, כמו שכתב המגן אברהם [סי' לט] בהדיא בס"ק ט' בשם הדרכי משה, ועיין בית הילל סי' רפ"א [אות ב] וברכי יוסף [אות ו] דפסולים לכתובת ספר תורה מהאי טעמא וכשרים לתפילין ומזוזות, לכן מהאי טעמא השמיטו הטור בהלכות תפילין כנ"ל, ודו"ק.

הוספת המחבר: גם מתורץ היטב על פי זה תמיהת המשנה למלך פרק א' מתפילין [ה"יג] על טעם המרדכי הנ"ל על גר תושב שאינו כותב האזכרה לשמה, ותיפוק ליה הא אינו בקשירה אינו בכתובה ולא עדיף הוא מאשה דמעטינן מהאי טעמא, ולא תירץ כלום, וצ"ע באמת. אמנם לעניות דעתי נראה, על פי פלוגתא דמייתי הר"ן בגיטין דף מ"ה [כג, ב מדפי הר"ף ד"ה כתבו] במסור ומומר אי מדאורייתא פסולים או רק מדרבנן עשאו אותן כאילו אינם בקשירה לפי שפרקו מעליהם עול מצוה, עיין שם היטב. אם כן נראה לי, היינו דווקא בתפילין ומזוזות, [ד]פסוליהו רק מקרא כל שישנו בקשירה וכו' לבד נפקא לן, סבירא להו להפוסקים הנ"ל הני מדינא שפיר איתנהו בקשירה רק מדרבנן פסולם, אבל בספר תורה נראה לי כולי עלמא מודו דמדאורייתא פסול מהאי טעמא שהעליתי דהמסור ומומר אין כותב האזכרה לשמה, ולכן הוצרך המרדכי להאי טעמא גבי ממזר וגר תושב אוכל נבילות כו' כדי לפסול הספר תורה מדאורייתא. אלא אם איתא, תפילין ומזוזות שכתבם גר תושב יהיה כשר מדאורייתא, וכמו שכתב באמת הכי הדרכי משה [אות א] הובא במגן אברהם סי' ל"ט סוף ס"ק ט', אלא דמכל מקום קשיא, דוודאי גם לדעת הרמב"ם דגר תושב בר זביחה הוא מדאורייתא, עיין תבואות שור ריש סי' ב' בשמלה חדשה, היינו משום דלא מוזבחת נפקא ליה לשלול שחיטת נכרי וגר תושב אלא מקרא ואכלת מזבח, אבל ודאי מודה דאינו בר קשירה מדאורייתא לכולי עלמא, ואם כן עדיפא הוה ליה להמשנה למלך לתמוה על הגוף דין שפסק הדרכי משה והמגן אברהם הנ"ל ס"ק ט' דתפילין ומזוזות שכתבן גר תושב כשר,

ובאורח חיים סי' ל"ט [סע' א] לפסול סתו"מ שכתבן מסור, וביאר בספרו בכסף משנה פרק א' מהל' תפילין הנ"ל [הי"ג] דמומר על כרחק לכל התורה כולה מיירי, דאי לדבר אחד מאי שנא מסור דנקט, אם כן מסור על כרחק כמומר לכל התורה כולה קאמר, והיינו כהרי"א הנ"ל. וכן הרשב"א עצמו בתשובה [ח"ז סי' מא] דמייתי ליה הבית יוסף בסי' קי"ט [קפת, ב ד"ה וכתב עוד, סע' ט-י מהד' מכוון ירושלים] כתב וזה לשונו, וכן מסור אף על גב דתניא בפרק השולח דף מ"ה שאינו כשר לכתוב סתו"מ אפילו הכי שחיטתו כשירה וכו'. עד כאן לשונו. ולטעמיה אזיל, דסבירא ליה בספרו תורת הבית הארוך דף ח' [ע"ב] מומר להכעיס נמי שחיטתו כשירה בעומד על גביו, והרא"ה שם פליג עליו דמין הוא, יעויין שם. הרי בהדיא דסת"ם שכתבן מסור פסול גם לדידיה אף בדיעבד.

ועוד, גם בשחיטה גופא שהכריעו האחרונים הנ"ל כהרשב"א להכשיר במסור רק בפעם אחת, היינו דוקא על פי הרמב"ם הנ"ל דמסור בפעם אחת אין מורידין אותו ורק מדרבנן הוה ליה כמומר כנ"ל, אבל לדעת הר' שמחה ותשובת מהר"ם בר ברוך דהרי"ף פליג, וכן העלה הש"ך סי' שפ"ח הנ"ל לעיקר להלכה כוותיהו דגם בפעם אחת שמסר נהרג, על כרחק גם הבית הלל והתבואות שור מודו דלדידהו אין חילוק, כיון דוודאי מדאורייתא פסולה שחיטתו אף בפעם אחת דינו כן מדאורייתא כיון דמורידין אותו, אלא דאינהו הכריעו לחלק כנ"ל על פי פסק השו"ע בסי' שפ"ח כהרמב"ם דבעינן מוחזק למסור, אבל להש"ך קיימא לן כדעת הרי"ף וסיעתיה, אין לחלק כלל גם בדין שחיטת מסור אפילו בפעם אחת אסורה גם בדיעבד. והכי נמי להרמב"ם גופיה נמי, מסור כזה שמיצר ומצער את הציבור הרי מודה הוא שמותר למוסרו ביד גוים להכותו וכו'. על כל פנים גם בפעם אחת, ודוקא להורגו הוא דבעינן מוחזק לכך כאשר ביררנו לעיל באר היטב, ככהאי גוונא מודו התבואות שור ובית הלל הנ"ל להחמיר ולפסול גם שחיטתו בדיעבד אפילו מסור בפעם אחת אליביה דכולי עלמא.

ועל כל פנים לכתובת סתו"מ מעולם לא עלה על דעת בית הלל ותבואות שור לחלק בין פעם אחת לשלוש פעמים, כן כתב בהדיא הפרי מגדים סי' ב' אות כ"ו בשפתי דעת דבתפילין יש לפסול אפילו בפעם אחת גם להתבואות שור ובית הלל וגם להמחבר והש"ך בסי' קי"ט, יעויין שם. וכן כתב בפשיטות הלבוש ביורה דעה קי"ט סעיף י' וזה לשונו, וכן מסור אף על פי שהוא גרוע ופסול לכתוב תפילין ומזוזות וכו' אינו אוסר שחיטתו כו', ויש אוסרין שחיטתו דמסור וכו'. עד כאן לשונו.

וראיתי בזה חידוש, דהתבואות שור הנ"ל סי' ב' ס"ק מ"ז כתב דהרב הרמ"א לא הכריע כאן ולא בסי' קי"ט לפסול שחיטת מסור כו'. וכתב עליו הפרי מגדים במשבצות אות י"ג

אמאי, והא אינו מדאורייתא בר קשירה. ועיין ברכי יוסף ביורה דעה סוף סי' רפ"א הקשה הכי על דקדוק לשון הרמ"א שם שכתב והוא הדין לגר תושב יש פוסלין, משמע דיש מכשירין גם כן אף בספר תורה כמו בממזר, ואמאי כו', עיין שם היטב, ובמחילת כבודו עדיפא הוה ליה לתמוה הכי על הדרכי משה ומגן אברהם. שוב עיינתי בפרי מגדים על המגן אברהם תמה כן עליו בגר תושב, והנאני].

על כל פנים העלינו, דלכולי עלמא מסור בפעם אחת נמי הספר תורה שכתב פסול, ולכולי עלמא אפילו מדאורייתא פסול. ואפילו אם תימצא לומר להפוסקים בר"ן ובית יוסף הנ"ל דמסור רק מדרבנן פסול [ד] עשאוהו אינו בקשירה, היינו בתפילין ומזוזות, יש לומר כיון דמדרבנן הוא מסור בפעם אחת לבד כשר בדיעבד, אבל בספר תורה דאיכא עוד טעמא לפוסלו משום אזכרה שלא לשמה ופסול מדאורייתא לכולי עלמא, ודאי גם בפעם אחת שמסר פסול הספר תורה שכתב. וכהאי גוונא חילק הבית הלל [יו"ד סי' ב אות ה] והתבואות שור ביורה דעה סי' ב' [אות כו] גבי שחיטת מסור, עיין שם היטב.

ועוד, הרי קיימא לן כהרמ"א ביורה דעה סי' ב' סעיף ט' דשחיטת מסור פסולה, שדינו כמומר לכל התורה כולה כלשון הרי"א ז"ל בשלטי גיבורים אמתניתין דהשוחט בשבת כו' [חולין ד, א מדפי הרי"ף] או כמומר לדבר אחד להכעיס כמו שכתב הש"ך בנקודות הכסף על הט"ז אות י"ג ובחושן משפט סי' שפ"ח ס"ק נ"ג. אם כן מכל שכן דספר תורה שכתב פסול הוא, ואפילו בפעם אחת נמי.

אף על גב דבית הלל [שם] ותבואות שור סי' ב' [שם] וכן החזיק אחריהם התוספת שבת באורח חיים סי' שפ"ה [ס"ק ד] הכריעו לחלק דבפעם אחת שמסר כשר שחיטתו דיעבד, נראה לי לכתובת סת"מ מודו דפסול כתיבתו לכולי עלמא גם בפעם אחת שמסר. דהא טעמא דידהו מבואר, כיון דפליגו ביה גבי שחיטתו הרי"א ז"ל והרשב"א, והרי להרמב"ם וסייעתיה אחר שכבר מסר אינו נהרג אלא אם כן הוחזק בשלוש פעמים, ועיין ש"ך סי' שפ"ח ס"ק נ"ז, לכן במוחזק למסור כיון דמורידין אותו ומותר להורגו ודאי יצא מכלל ישראל ובן ברית, וגרע הוא ממומר להכעיס, ולכולי עלמא אסורה שחיטתו מדאורייתא, או על כל פנים מדרבנן אינו בר זביחה ואינו בר קשירה גם להרשב"א. אבל באקראי שמסר רק פעם אחת, דאסור להורגו, ומדרבנן לבד הוא דפסול לעדות לרמב"ם כמבואר במהרי"ק שורש קכ"ו, הכי נמי שחיטתו רק מדרבנן פסולה גם להרי"א ז"ל, ובהא פליג הרשב"א ומכשיר שחיטתו, לכן מהאי טעמא הכריעו כהרשב"א להקל בדיעבד בדרבנן. משא"כ לכתובת סתו"מ, הרי המחבר גופיה דפסק ביורה דעה סי' קי"ט סעיף י' כדעת הנ"ל דשחיטת מסור כשירה, מכל מקום פסק בסי' רפ"א שם [סע' ג]

להקל כנ"ל. ודופן המ"ם סתומה בשם אלוקים בפרשת נח שתיקן ההוא פלוני, לא ימחקנו, אבל מעלת כבוד תורתו נ"י עצמו יעבור עליו בקולמוס ויקדשו לשמה אותו חרטום של אות המ"ם בלבד, ועיין בגיטין כ' [ע"א] ונ"ד [ע"ב]. כך נראה לי להלכה ולמעשה בלי פקפוק, ועיין בפרי מגדים באורח חיים ל"ט בט"ז.

ובהיותי מעיין בדיני מסור, ראיתי לעניין אי פסול לעדות בשלטי גיבורים פרק קמא דמציעא (דף ו' אות ג') [ד, א אות ב] בשם המרדכי [ב"ק רמז קפח] על שם ר' פלטוי גאון, דלא מיבעיא מסור גמור, אלא אפילו אמר בפומבי אלך ואמסור פסול לעדות, ודוקא במוחזק לכך. והקשה השלטי גיבורים עליו, אי מסור מוחזק דוקא בעינן, למה ליה לר' פלטוי גאון האי טעמא לפי שהחציף והעזו פניו בפרהסיא, ותיפוק ליה כיון שהוחזק לכך. ותיירץ, במוחזק ר"ל שלא לגזום אלא עבד מאי דאמר בכל ענייניו, אבל למסור אפילו אינו מוחזק אלא בפעם אחת פסול וכו', עיין שם היטב. אמנם מהר"ק שורש קכ"ו כתב דהגאון מירי בלא הוחזק גם בדיבור לומר כן, מכל מקום הוא פסול, והוכיח גם כן דהרמב"ם חולק עליו באומר אלך ואמסור ואפילו הוחזק לומר כן אינו פסול לעדות כו', עיין שם היטב. ובתשובת הרמ"א כתב סי' י"ב דגם למהר"ק שורש קכ"ו דרמב"ם פליג אר' פלטוי גאון באלך ואמסור, מודה הוא במוחזק כו'. וצל"ע, דהא ראיית מהר"ק הוא מדתלה הרמב"ם הטעם במסור שלא מנאוהו חכמים בפסולי עדות משום דמילתא דפשיטא הוא להיותו גרוע מגוי עובד עבודה זרה, ומה יתרץ באומר אלך ואמסור, דפשיטא דחידוש גדול הוא זה. ואף על גב דמותר להורגו, היינו דוקא בתוך כדי דיבורו מדין רודף, אבל לא אחר כך. ואף על גב שהוחזק לומר כן, אם לא הוחזק לעשות פשיטא שאסור להורגו לכולי עלמא וכו'. עד כאן לשון מהר"ק. ולהרמ"א דבמוחזק מודה הרמב"ם להגאון, גם למהר"ק עדיין קשיא, ליתני הא רבואתא, וגם בהדיא כתב מהר"ק אף במוחזק לומר כן וכו' שאסור להורגו לכולי עלמא, הוה ליה למיתני דחידוש גדול הוא זה כנ"ל. ונראה לי כוונת הרמ"א, דייק וכתב זה לשונו, מכל מקום בעדים כאלו שכבר חשודים ומוחזקים בוודאי הרמב"ם מודה בדבר וכו', ר"ל מלבד מה שגזמו בפרהסיא העדים בעובדא ידיה שם לומר אלך ואמסור, עוד הוחזקו שהם חשודים וקלים פוחזים וריקים בשאר עניינים כמו שהקדים שם הרמ"א, בכהאי גוונא דוקא מסיק דגם הרמב"ם מודה, דהא והא גרמו

וזה לשונו, ומה שכתב דרמ"א לא הכריע, אף דכתב דעה אחת בסתם וברמ"א נמי נוהג דין של הרמ"ע עיין בהנהגות הוראות איסור והיתר [לש"ך סי' רמ"ב [ד"ה וכ"ת א"כ], מכל מקום בסי' קי"ט סעיף י' גילה דעתו דאין הכרע שכתב ויש פוסלין, יעויין שם. עד כאן לשונו. ובספר תוספת שבת סי' שפ"ה ס"ק ד' כתב וזה לשונו, ועיין ביורה דעה סי' ב' לענין מסור, שהביא רמ"א בשם השלטי גיבורים דכתב האור זרוע דמסור דינו כמומר לכל התורה כולה ודעת הרשב"א דכשר, ומשמע דדעת הרמ"א כהא"ז שהביא דעתו בסתם ודעת הרשב"א בשם יש מכשירין כנודע. ובספר תבואות שור כתב דרמ"א לא הכריע בזה, ושכח הכלל הידוע, ולכך פסק להחמיר שם מחמת ספק דאורייתא. ולפי דבריו היה ראוי להקל לענין ביטול דהוי ספיקא דרבנן, אבל לפי מה שכתבתי דדעת הרמ"א להחמיר כהא"ז אם כן הוא הדין נמי לענין ביטול הוי דינו כגוי. מיהו בספר הנוכח כתב דאם לא עשה כן אלא באקראי אין להחמיר, וכן כתב בספר בית הלל. עד כאן לשון התוספת שבת, עיין שם, ונעלמו דבריו מהפרי מגדים. וגם דברי הפרי מגדים תמוהים במה שכתב לדחות דבסי' קי"ט גילה רמ"א דעתו דאין הכרע, שכתב ויש פוסלין וכו', וזה תימה, דהא לא סגי ליה להרמ"א לכתוב שם בלשון אחר על המחבר שכתב שחיתת מסור כשירה, ועל כרחק לכתוב עליו ויש פוסלין וכו'. וצריך לומר כוונת פרי מגדים הוא דהוה ליה להרמ"א לסיים עוד וכן עיקר או והכי קיימא לן, וכמו שכתב בהקדמתו ליורה דעה בכללים אות ג' עיין שם היטב, אלא על כרחק דלא הכריע כנ"ל. ומכל מקום אין זה גילוי דעת, דהא יש לומר איפכא דסמך הרמ"א בזה על שסתם כבר במקומו בסי' ב' כהא"ז בסתם לפסול שחיתתו, לא צריך לפרש יותר. וצ"ע עליו. ועיין בתשובת מעיל צדקה ריש סי' נ"ב.

על כל פנים הדין דין אמת ברור דמסור בפעם אחת נמי הספר תורה שכתב פסול לכולי עלמא, וכל שפסול לכתוב הוא פסול גם לכל תיקון עשייתו, כלשון הטוש"ע אורח חיים ל"ט ורמב"ם פרק א' מתפילין הנ"ל. וכל זה משום לתא דמסור לבד, ומכל שכן באיש פלוני שיש בו עוד כמה ריעותות מלבד זה כבר איבד חזקת כשרותו כנודע, וגם לא היה סופר מעולם, ואינו יודע שום דין בהלכות סתו"מ, אין פקפוק כלל שהספר תורה שתיקן פסול, זולת תיקון מחדש, והיינו בכל המקומות שהגיה ותיקן פלוני צריך למחוק אותן האותיות ולחזור ולכותבן על ידי הכשר. והמקומות שאין ידועים סמכין בספק

חלקת יעקב חו"מ סי' ה ד"ה הנה, העיר שבשל"ג שבפנינו לא תירץ קושייתו, וכתב שאפשר שיש חסרון בדברי רבינו והתירוץ הוא מדברי רבינו. ועל גוף התירוץ הקשה שלשון מוחזק לא משמע כן, ועוד שאפילו חשוד לדבר הקל אינו חשוד לדבר חמור, כל שכן שלא די בכך שמוחזק שלא להגזים

4. תשובת רמ"ע מפאנו סי' צז וז"ל: דע כי המחבר ההוא רבן של בני גולה זה דרכו בשו"ע הקבוע להוראה להביא תחילה הדעת היותר מוסכמת, והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים, אם כן מה שסתם תחילה כדעת הגאונים להתיר הוא פסק גמור ומוחלט לפי סברתו. 5. בשו"ת

לפוסלה כנ"ל.

שוב מצאתי בכנסת הגדולה בחושן משפט סי' ל"ד בהג"ה בית יוסף אות ע"ד מייתי כל אלו דברי המרדכי והשלטי גיבורים ומהרי"ק ותשובת הרמ"א ותירוץ הנ"ל על הצ"ע דשלטי גיבורים. ועיין בהג"ה רמ"א חושן משפט סי' שפ"ח סע' ח' מייתי פלוגתא זו דהשלטי גיבורים ודמהרי"ק אי אלק ואמסור פסול במוחזק לכך דוקא או אפילו בלא מוחזק בשם המרדכי עצמו.

והנה מלשון השו"ע שם סעיף ח' הוא לשון הרמב"ם [הל' חובל ומזיק פ"ח ה"ח] וכן לשון באר הגולה בחושן משפט סי' ל"ד אות מ', אין לך רשע ופסול יותר מזה, משמע מדאורייתא פסול. ולא כמהרי"ק סי' קכ"ו הנ"ל שכתב דבלא הוחזק פסול רק מדרבנן. אפילו מסר פעם אחת, אלא כהשואל שם דאפילו אלק ואמסור ולא הוחזק נמי פסול מדאורייתא. וכן משמע לי מלשון תשובת הרא"ש כלל י"ז סי' ד' בבית יוסף סי' שפ"ח הנ"ל וזה לשונו, אלק ואמסור משעת דיבורו יצא מכלל ישראל בני ברית וניתן להצילו בנפשו וכו'. וצל"ע.

ובתשובת רמ"א סי' (י"ג) [י"ד] פסק ממהר"ר נפתלי מבריסק, כתב בזמן הזה יש לצדד שלא לפסול לעדות אומר אלק ואמסור, דלא משמע להו איסורא, והובאו דבריו בכנסת הגדולה חושן משפט ל"ד אות ע"ב בהג"ה בית יוסף, עיין שם היטב. וכהאי גוונא מצאתי להגאון בספר ברכי יוסף בשיורי ברכה לאורח חיים סי' ל"ט [אות א] וזה לשונו, או מוסר וכו', בזמנינו האומר אלק ואמסור שכתב תפילין, בדיעבד ושעת הדחק יש להכשיר, עד כאן לשון הרב גט פשוט סי' קכ"ג ס"ק ז', עיין שם שהאריך [בעניין] מסור שכתב גט וכו' [ד"ה לענין מומר ומלשין]. על כרחך טעמו נמי דבזמן הזה לא משמע לאינשי איסורא, אם כן מיהת מוכח דמסור ממש אף בפעם אחת שכתב תפילין פסול, מקל וחומר מפסול עדות. ואפילו מסור לתיאבון דינו כלהכעיס או כמומר לעבודה זרה או כמומר לכל התורה כולה כיון דמורידין אותו, וכמו שכתבו הב"ח [אות א ד"ה תפילין] והדרישה [אות א] באורח חיים ל"ט גבי כתיבת סתו"מ [והבית יוסף מסופק במסור לתיאבון כנ"ל]. ועיין לשון ריא"ז בשלטי גיבורים קודם המתניתין השוחט בשבת וכו' [חולין ד, א מדפי הרי"ף], וכן כתב הש"ך סי' ב' אות כ"ה בשמו ובנקודות הכסף שם, דלא כט"ז [ס"ק

יג]. והש"ך [שם] ס"ק י"ו כתב, מומר להכעיס [שחיטתו] נבילה מדאורייתא הוא דלא כב"ח [שם אות ה ד"ה ומשומד]. והכי נמי מסור יש לומר תליא בפלוגתא דמייתי הר"ן בגיטין מ"ה [כג, ב מדפי הרי"ף ד"ה כתבו] והבית יוסף יורה דעה סוף סי' רפ"א [רכו, א, סע' ג מהד' מכון ירושלים] אי מסור פסול מדאורייתא אינו בר קשירה או רק מדרבנן עשאוים אינו בקשירה, ונפקא מינה שחיטתו כמו שכתב התבואות שור סי' ב' אות מ"ז. ועיין לבוש באורח חיים ל"ט [סע' א] וביוורה דעה סי' רפ"א [סע' ג] סותר את עצמו בזה בטעם מסור [ועיין פלוגתת הרא"ה והרשב"א בתורת הבית הארוך דף ח' ע"ב].

מיהו צל"ע, אם במומר איכא לפני עור, על כרחך גם להכעיס בר זביחה וקשירה הוא, דאחרים מצווים עליה, כמו שכתב הש"ך יורה דעה סי' א' ס"ק [כ"ז] בקטן ובתבואות שור שם ופרי מגדים אורח חיים במגן אברהם סי' ל"ט א'. וכן במסור שהוחזק, לשון הרשב"ץ [ח"א סי' קנ"ה] בש"ך חושן משפט שפ"ח ס"ק ס"ז, לאו ישראל הוא, היינו כהרמב"ם דפחותים מגוים [הוספת המחבר: ולפי זה אינו בר קשירה ובר זביחה ולא מקרי בן ברית ואין נעשה שליח גם כן, כמו מומר במגן אברהם סי' קפ"ט [ס"ק א] ובית שמואל סי' קמ"א [ס"ק מז], עיין שם], פליג עליו הש"ך דמכל מקום ישראל הוא ובר חיובא הוא רק פסול עדות הוא וכו'. וכן כתב הכנסת הגדולה בחושן משפט סי' ל"ד בטור אות מ"ה בשם הרא"ש, עיין שם. ונראה לי מכל מקום לאו אחיך הוא מיקרי במצוות ואין משיבין אבירתו, עיין ש"ך שפ"ח ס"ק נ"ג וס"ב ובתוספות עבודה זרה דף כ"ז ע"ב [ד"ה אני] ובהגהות אשרי סוף פרק שני דבבא מציעא.

ובנידון דידן מיהת העלנו לפסול הספר תורה כנ"ל, ואריך.

ואבקש ממעלת כבוד תורתו כי אם אולי ירצה או הוא או שכנגדו הרב להציע שאלתם (או) [זו] לאיזו רב או לבית דין גדול, ישלח נא עם שאלתם גם העתק תשובתי זו אות באות בלי מגרעת, למען יצא לאור האמת אשר חנן ד' אותנו אחרי העיון הדק היטב.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

דהוחזק הוא במסור לאו ישראל כלל הוא. 9. בשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' רפג משיב גם הוא על השאלה דידן שנשלחה לו ע"י השואל דנן, אך אינו מזכיר בה את רבנו. וכנראה שלח השואל שאלה וזה לכמה מגדולי הרבנים.

בשאר דבריו כדי להוכיח שאכן ימסור כפי דיבורו, אלא ודאי גזים בזה. 6. לא מצאתי לשון כזו בבאר הגולה שם. 7. ועיין עוד בבדק הבית בב"י סי' לד נה, א, סע' כ מהד' מכון ירושלים. 8. מהדורתנו עמ' שמה, ולשונו: 'כיון

סימן ש

[ס"ת שביריעה אחת ישנן יותר שורות
מבשאר היריעות]

ברכות לראש צדיק כן יבורך, זרע ברך, גדול הערך, אשריו שלו ככה, ריכא בר ריכא, הלא הוא ידיד נפשי תלמידי הרב המאור הגדול המופלג חרוץ ובקי עצום כבוד שם תפארתו מו"ה משה ליב כ"ץ נ"י דיינא רבא בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

יקרתו ונעימותיו והוד אותיותיו האירו והצהירו לעיני, תוכו רצוף אהבה עזה בנפש חפיצה לדעת מה אומר אני בדבר הלכה למעשה להורות שבאה לידו שאלה.

וזה לשונו, סופר שכתב ספר תורה וכל הדפים של כל היריעות היו בשישים שיטין, חוץ מיריעה אחת טעה וכתב הדפים שבו בשישים ואחת שיטין, ונשאר על ידי זה בדף של שישים שיטין הסמוך לדף של שישים ואחת שיטין הנ"ל השיטה אחרונה פנוי וחלק. ושאל הסופר איך דינו, כי אמר שיוכל לתקן קצת על ידי התפירה שיהיו השיטין נמשכו קצת להדדי באופן שלא יהיה נראה כל כך פנוי. עד כאן.

הנה בגוף הדין אם הניח רווח כשיעור פרשה במקום שאין שם פרשה, דהרמב"ם [הל' ס"ת פ"ח ה"ג] פוסל והב"ח אליביה דהטור בס"י ער"ה [אות א] כתב אם שינה בזה לא פסל בדיעבד, והש"ך בס"ק א' והט"ז ס"ק ה' חולקין עליו, ועל כל פנים גם הכסף משנה גם הם לא הביאו מקור מוצא לדעת הרמב"ם אלא ממסכת סופרים [פ"א הי"ד].

ומה שכתב הט"ז דקל וחומר הוא, אם פרשה פתוחה עשאה סתומה או איפכא פסול מכל שכן עשה פרשה במקום שאין שם פרשה, ולרוב פשיטותו אין צריך לכותבו כלל, וגם בברייתא בשבת דף ק"ג [ע"ב] מהאי טעמא לא הוצרכה לומר ולמתנייה. הנה מלבד שהשיגו עליו האחרונים דקל וחומר פריכא הוא, יעויין שם, תמוה לי עוד, הא אין דנין קל וחומר מהלכה. ועוד תמוה לי, אם הברייתא השמיטה דין זה לרוב פשיטותא דקל וחומר הוא, אם כן גם הרמב"ם למה לו לכותבו כלל, הוה ליה לסמוך גם כן על הקל וחומר מרוב פשיטותא. וגם אין דרכו של הרמב"ם להביא דבר בסתם מה שאינו מפורש או על כל פנים מוכח בש"ס בבלי וירושלמי ותוספתא, אלא אם כן כותב ויראה לי וכו'. וצ"ע.

אמנם לעניות דעתי ממקומו הוא מוכרע, מקורו טהור מפורש יוצא בש"ס, דאם לא כן הא גופא טעמא בעי על הברייתא בשבת ק"ג [ע"ב] מכדי כי רוכלא חשוב ואזיל כל גווני שינויים פתוחה לא וכו' סתומה לא יעשה וכו', ולמה

השמיטה מלהזכיר גם זאת אם הניח פנוי ועשה פרשה במקום שאין שם פרשה. אם תמצוי לומר נמי קל וחומר הוא, מכל מקום הוה ליה למתניה תחילה בדרך לא זו אף, זו או בסוף על דרך זו ואין צריך לומר זו, כמו בכמה מקומות בש"ס, וצ"ע מאי טעמא דשמיטתא בזה. לכן נראה לי, דהרי ברייתא הכי קתני, פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה, כתבה כשירה או שכתב את השירה כיוצא בה או שכתב שלא בדיו וכו' יגנזהו. והרמב"ם העתיקה שתי פעמים, בפרק ז' מהלכות ספר תורה דין י"א ממש כלשון הברייתא. וזה לשונו, או שכתב פרשה פתוחה סתומה וכו' או שכתב השירה כשאר הכתב או שכתב פרשה אחת כשירה, הרי זה פסול ואין בו קדושת ספר תורה כלל אלא כחומש וכו'. שוב בפרק ח' הלכה ג' כתב וזה לשונו, אבל אם טעה ברווח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה או סתומה פתוחה או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה או שכתב כדרכו ולא הפסיק ברווח במקום הפרשה או ששינה צורת השירות, הרי זה פסול ואין לו תקנה אלא לסלק את כל הדף שטעה בו. עד כאן לשונו. ויש לתמוה טובא, למה השמיט כאן מברייתא הא דכתבה כשירה. וכן תמוה איפכא לעיל בפרק ז', למה השמיט לאשמענין גם כן הא דהניח פנוי במקום שאין בו פרשה שהוסיף רבינו משה מדעתו בפרק ח' הנ"ל. וצ"ע.

לכן נראה לי על פי מה שכתב הריב"ש בתשובה סי' רפ"ז זה לשונו, ובשירה גם כן אין ספק אצלי שצריך להניח רווח כשיעור פרשה סתומה, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בצורת שירת האזינו וכו', וכן כתב הוא ז"ל בשירת הים וכו'. וכי תימא אם רווח השירה כשיעור פרשה למה אמרו שאם כתבה כשירה פסולה, תיפוק ליה משום שעשה פרשה במקום שאין בו פרשה, דהא ודאי נראה שהוא פסול, דלא גרע מפתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה [וצ"ע עליה דלא מייתי הריב"ש שכן כתב הרמב"ם בהדיא]. הא לא קשיא, דהוה אמינא דאף על גב דבאזינו אחד כשיעור פרשה פסול, כשעשה כצורת השירה עדיף טפי, דנראה שאין זה פרשה אלא כסדר השירה נכתב, ומשום הכי איצטריך למימר דעשאה כשירה פסולה וכו'. עד כאן לשון הריב"ש. אם כן מבואר דהרמב"ם בפרק ז' הנ"ל שהעתיק לשון הברייתא הוסיף בלשונו או שכתב פרשה אחת כשירה הרי זה וכו', אם כן הוא הדין עצמו מה שכתב בפרק ח' הנ"ל הניח פנוי במקום שאין בו פרשה, דהא בשירה הרווח כשיעור פרשה הוא, ומפרש הרמב"ם כתבו כשירה דברייתא היינו פרשה אחת דומיא דרישא פתוחה לא יעשנה סתומה וכו'. והא דלא נקטה הברייתא בהדיא כלשון הרמב"ם הפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה, נראה לי או משום דהיה צריך להאריך בלשונו נקטה בקצרה כתבה כשירה והיא היא כנ"ל, או משום דמילתא אגב אורחא קמשמע לן דשיעור הרווח בשירה הוא כשיעור פרשה סתומה וכהריב"ש הנ"ל, או כמו שכתב

מכשיר לפי שניכר שאין זו פרשה¹, ולא כהגאון בני יונה הנ"ל דפוסל גם בשכח לשרטט. וצ"ע.

וכן בתשובת פנים מאירות חלק ב' סי' קע"ט גם השואל גם המשיב העלו כן מסברת עצמם על נידון כזה בפשיטות לפסול, כיון דמניח שיטה שלימה בסוף או בתחילת הדף הוה ליה פרשה פתוחה במקום שצריך להיות פרשה סתומה, וגם הכשירו אם אין שם שרטוט, [ד]ניכר אז שלא לשום פרשה הניחו השיטה ההיא פנויה. וגם המציא הפנים מאירות בתשובתו להכשיר גם כן בשתי יריעות כהאי גוונא, ודוקא בחדא יריעה מדף לדף כהאי גוונא שהדפין שבצידה כתובים מלמעלה עד למטה ובאמצע פנויה דף אחד שיטה עליונה או התחתונה ונשרטטו בשרטוט אחת נראה וניכר שהוא פרשה יש לחוש לפוסלו, משא"כ ביריעה חדא נמשך הכתב למטה ובצידה יריעה אחת פחותה שורה או שתיים, כיון שהדפים שביריעה האחת הן שוים, דף אחד מלמד על חבירו שלא שייר לשם פתוחה או סתומה, תלינן במצוי שתופרי היריעות אינם מכוונים להשוותם ועל ידי זה נראה אחת גבוה ואחת נמוכה שורה אחת מחברתה, יעויין שם. וכן העלה גם כן בתשובה מאהבה חלק אורח חיים סי' ק"ה ק"ו ק"ז, גם הגאון הנודע ביהודה המשיב גם השואל, גם בשם תשובת באר עשק [סי' מז] ותשובת דבר שמואל [סי' ר"פ], גם להכשיר על ידי הוכחת השרטוט גם על ידי חילוף התפירות של היריעות, יעויין שם. שוב מצאתי להגאון בתשובה מאהבה חלק יורה דעה סי' ער"ה שתפס גם הוא על הבני יונה הנ"ל במה שכתב לפסול בשכח לשרטט, דאדרבה בזה כשר, דלא נראה כפרשה ככהאי גוונא. כנ"ל.

ולפי זה בנידון דידן האיכא תרתי לטיבותא, מיריעה ליריעה, וגם אין שם שרטוט שיטה שישים ואחת כשאר היריעות הסמוכות, שפיר יש לסמוך להכשיר הספר תורה גם זולת תיקון כלל. ואם הסופר יכול להשוותם קצת על ידי התפירה מה טוב, ואם לא הוא כשר כמו שהוא.

שוב ראיתי בסוף מכתב פאר רום מעלתו נ"י שהביא גם הוא מתשובת התשב"ץ הנ"ל ותשובת באר עשק ותשובת דבר שמואל בזה. והן עתה אמצע כתיבתי בא לידי בשאלה ספר יד שאול על יורה דעה, ומצאתי בו בסי' רע"ג אות ב' שנשאל על זה, והשיב להכשיר על פי כל הבקאות משו"ת הנ"ל. ועוד מצאתי כן לפוסק מובהק הגאון בתשובת חינוך בית יהודה סי' ע"ג, העלה גם הוא גם בשם הגאון מהרש"ק על ספר תורה שכתב הסופר שורה אחת יתירה ביריעה מחברתה דכשר הוא

הריב"ש הנ"ל דרבנותא קמשמע לן כתבה כשירה סתם, לא שנא פרשה אחת דומיא דרישא לא שנא כשירה הרבה פרשיות זו אחר זו, אף דנראה שאין זה פרשה אלא כסדר השירה נכתב מכל מקום פסול, כנ"ל. אם כן, גם מה שכתב הרמב"ם פרק ח' הנ"ל או שכתב כדרכו ולא הפסיק ברווח במקום הפרשה או ששינה צורת השירות הרי זה פסול וכו', גם כן לא מדעתו הוסיף רבינו משה כן, אלא שהוא מפרש הבריייתא כן, או שכתב את השירה כיוצא בה היינו שלא הניח רווח כשיעור פרשה בין אריח על גבי לבינה וכו' אלא כתב כדרכו ולא הפסיק ברווח כצורת השירה כלל, או ששינה צורת השירות בענין אחר, כנ"ל. ולפי זה כל דברי הרמב"ם כולם אחדים המה, וכולם מפורשים בבריייתא גופא לא חסר כל בה, ארבעה חילוקי השינויים, פתוחה סתומה, סתומה פתוחה, עשה פרשה במקום שאין פרשה היינו כתבו כשירה, או פרשה אחת או אפילו הרבה זו אחר זו כצורת שירה ממש, לא הפסיק כלל במקום הפרשה, היינו בכלל כתב השירה כיוצא בה או ששינה צורת השירה באופן אחר, כנ"ל.

באופן שהעיקר כהרמב"ם לפסול בזה. ויעויין תשובת שמש צדקה חלק יורה דעה סי' נ"ג, ותשובה מאהבה חלק אורח חיים סי' ק"ה, על פי רוב מניין ורוב בנין העלו כן. וגם סברה היא, כיון דהלכה למשה מסיני הן מספר הפרשיות ומקומם כמה פתוחות וכמה סתומות, ודאי עלה קאי גם כן לא תוסיף ולא תגרע וכו'. ולפי זה גם בנידון דידן נראה כמו הפסק פרשה ופסול.

וכן כתב בספר בני יונה מסברת עצמו בריש סי' ער"ה בארוך בד"ה כתבו עוד בצורת הפרשיות וכו' וזה לשונו, ולפי זה יש לפסול אם יריעה אחת חסירה שורה אחת בשכח לשרטט וכיוצא בזה, דהוי נראה שזוהו פתוחה וכו', יעויין שם. ובמחילת כבודו נעלם מאיתו תשובת הרשב"ץ חלק ג' סי' קנ"ה שנשאל על זה, ספר תורה שיש בו דפין אחת קצרה וכו' ואחת ארוכה ממנה בשתי שיטין או בשיטה אחת אם הוא פסול מפני שהדף שהוא קצר מחבירו אותו המקום הפנוי יראה כמו רווח שבין פרשה לפרשה וכו', והשיב זה לשונו, אבל אם דף אחד קצר בין דפין ארוכין בזה יש לחוש לפסול שזה נראה כמו הפסק פרשה, אלא שאם לא היה שם שום שרטוט אפשר להכשירו, שבהפסק הפרשיות יש שרטוט, ובזה כיון שאין שום שרטוט ניכר שאין זה פרשה, ובדיעבד יש להכשירו אם אי אפשר לתקן ולא לפוסלו לאבד ספר תורה. עד כאן לשונו. הרי שקדמו התשב"ץ בדין זה לפסול הספר תורה, אבל באין שם שרטוט

שנראה מדברי רבינו. 2. סי' שצב.

ש. 1. עיי' בקסת הסופר סי' טו סע' ד לשכת הסופר ס"ק ה, שהסתפק האם התשב"ץ הכשיר בכה"ג רק בדיעבד אם א"א לתקן, או אפילו לכתחילה כמו

בלי פקפוק, יעויין שם היטב. ונראה לי ראייה גם כן מלשון הרמב"ם בפרק ח' הנ"ל, שכתב לסלק את כל הדף שטעה בו, דף דייקא משמע, אבל מיריעה אחרת מודה הוא דיש לו תקנה, כנ"ל. ועיין שו"ת ברית אברהם חלק אורח חיים סי' י"א חוכך להחמיר, ולעניות דעתי עיקר כנ"ל.

ועל דבר פלוגתת הרמב"ם [ס"ת פ"ח ה"ג] ורשב"א [תשובת חדשות מכת"י סי' קמב³] והרא"ש [שו"ת כלל ג דין ז] בפסול דשינוי פרשיות אי מהני תיקון בדיעבד או לא, שהאריך לברר טעמים, ומה שהקשה תמוה על הרמב"ם דסבירא ליה יגנוזו קאי גם אשינוי פרשיות אם כן למה פלגינהו ברייתא בלשון לכתחילה ודיעבד, דתני פתוחה לא יעשנה סתומה וכו' כתבה כשירה וכו', לערבינהו בחדא כולן בלשון דיעבד, פתוחה שעשה סתומה וכו' כתבה כשירה וכו'. כבר הקדימו לתמוה כן השואל בתשובת התשב"ץ חלק א' סי' קכ"ז⁵ בהיפוך, להרמב"ם דמהדר יגנוזו דברייתא גם אשינוי פרשיות הכי הוה ליה לומר ולמתניה, פתוחה לא יעשנה סתומה וכו' ולא יכתבנה כשירה וכו' ואם עשה כן הרי אלו יגנוזו וכו', יעויין שם.

ובאמת לעניות דעתי אין צריך כלל לדברי הריב"ש וסייעתיה בדחייתם על תמיהת הרשב"א דיגנוזו לא קאי על רישא דברייתא, ומוכח כן מדלא ערבינהו בחדא בחדא לישנא דליתני פתוחה סתומה וכו' כלישנא דרישא בית"ן כפ"ן וכו', ומדפלגינהו בבא בפני עצמה מוכח מהרמב"ם, עיין שם. ולי נראה, אפילו אם תימצי לומר כדסבירא ליה להרשב"א דיגנוזו ארישא נמי קאי, אף על גב דבאילו אלפי"ן עייני"ן וכו' אפשר בתיקון וכו' מכל מקום אין מזה הכרע לפרש יגנוזו עד שיתקן קאמר, אלא לשון יגנוזו ודאי משמע שאין לו תקנה לעולם כדמוכח בכמה מקומות בש"ס דמייתי להו הרשב"ץ. אבל כיון דברייתא אקרא וכתבתם קאי שתהא כתיבה תמה, ופירש רש"י וזה לשונו, וכתבתם דתפילין ומזוזות, עד כאן לשונו, אם כן נהי דאספר תורה נמי קאי ברייתא בכל הדינן, וכדפירש רש"י בסיפא וזה לשונו, כתבה לספר תורה כשירה בדילוגין וכו', וכמתניתין דמגילה [ח, ב] אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו', אבל אתפילין ומזוזות עלייהו ודאי קאי הברייתא, דבהו כתיב קרא וכתבתם. לכן שפיר קאי יגנוזו אכולה ברייתא, אהני גם דרישא, דבתפילין ומזוזות דבעינן בהו כסידרן וכתבן שלא כסידרן יגנוזו ואין להם תקנה לתקן אלפי"ן עייני"ן וכו', ובספר תורה דלא בעינן כסידרן ויש תקנה באלו דרישא, קאי מיהת עלה יגנוזו ואין להם תקנה אהני גווי דמציעות[א] משינוי הפרשיות ואילך פתוחה לא וכו'. ואדרבה מוכח על כרחך

מהרמב"ם, דהא ודאי על תפילין ומזוזות דקאי בהו ברייתא על קרא וכתבתם בעל כרחך יגנוזו פירושו אין להם תקנה גם הני דרישא שינוי צורת אותיות ומכל שכן הני דמציעותא שינוי פרשיות, משום שלא כסידרן כנ"ל, ואם כן נהי דבהני דרישא על כרחך יגנוזו פירושו לצדדין קתני, ר"ל בתפילין ומזוזות יגנוזו לעולם ובספר תורה עד שיתקן, אבל הני שינוי פרשיות דמציעותא ואינן כולוה מהאי טעמא פלגינהו ברייתא בלשון פתוחה לא יעשנה סתומה וכו' ולא כללינהו בחדא עם הני דרישא בית"ן כפ"ן וכו' פרשה פתוחה סתומה וכו' [כדדייק הריב"ש הכי], שנדע דמכאן ואילך הרי אלו יגנוזו פירושו בשווה בין בתפילין ומזוזות בין בספר תורה יגנוזו עולמית ואין להם תקנה, ולא כהני דרישא דפירוש יגנוזו על כרחך לצדדין, כנ"ל.

ומעתה כיון שזכינו לזה, גם קושיית השואל בתשב"ץ הנ"ל וגם קושיית מעלתו נ"י הנ"ל על הרמב"ם למה פלגינהו ברייתא להני דמציעותא ודסיפא בלשון לכתחילה ודיעבד, הוה ליה למיתני בחדא כולן בלשון דיעבד פתוחה שעשאה וכו' כתבה כשירה וכו' או כולם בלשון לכתחילה פתוחה לא יעשנה סתומה וכו' ולא יכתבה כשירה וכו' ואם עשה כן הרי אלו יגנוזו כנ"ל, מתורץ יפה כמין חומר. נקטינא להו ברייתא הכי לחלק לשלוש מחלקות בדווקא ומטעם אחר. דהא במנחות דף ל"א ע"ב מסיק הש"ס דעשאה כשירה במזוזה כשרה, וברייתא דתני פסולה ההיא בספר תורה. ובתשובת הרמ"ע מפאנו סי' ק"ו בד"ה שנית וכו' כתב בפשיטות דהוא הדין בתפילין עשאים כשירה פסולים, אף על גב דלא קאמר הש"ס ההיא בספר תורה ותפילין וכו' ממקום אחר שמעינן לה וכו'. עד כאן לשונו. ולא הראה לנו הגאון מקומו. ונראה לעניות דעתי ראייה ממשנה דמגילה [שם] אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא וכו', ואם איתא דבזה תפילין דינם כמזוזה דעשאה כשירה כשרים, הוה ליה למתני גם הא שהתפילין ומזוזות עשאים כשירה כשרים וספר תורה פסול. וכהאי גוונא הקשה תוספות במנחות ל"ב ע"א בד"ה תפילין וכו', ורמב"ן במלחמת פרק קמא דסוכה [ד, ב מדפי הרי"ף]. אלא על כרחך דתפילין שווים בזה לספר תורה כנ"ל. אמנם דין פתוחות וסתומות גם בתפילין ומזוזות איתא, כדאיתא במנחות ל"ב שם ובשו"ע אורח חיים סי' ל"ב סע' ל"ו, ואם שינה פסול, וכן בסי' רפ"ח ביורה דעה [סעיף יג] במזוזה. אם כן מזה גופא הוכחה להרמב"ם דשינוי פרשיות יגנוזו לעולם ולא מהני להו תקנה בספר תורה גם כן כמו בתפילין ומזוזות דפסול בהו שלא כסידרן, אבל הני דרישא

קמב. 4. על התיבות 'יעשנה' ו'כתבה' יש בדפו"ר גרשיים, כנראה להדגשה.
5. מהדורתנו עמ' רעו, עיי"ש.

3. הובאו דבריו בשו"ת הריב"ש סי' ז, ובשו"ת התשב"ץ ח"א סי' קכז (המזכיר להלן בסמוך), והודפס בתשובות הרשב"א החדשות (מהד' מכון ירושלים) סי'

פירוש יגנוזו הוא לצדדין, בתפילין ומזוזות לעולם ובספר תורה עד שיתקנו כנ"ל, אבל כתבה כשירה על כרחק רק בספר תורה ותפילין הוא דיגנוזו אבל במזוזה כשרה כנ"ל, לכן על כרחק פלגינהו ברייתא בלשון זה. ודו"ק.

שוב אחרי כותבי עיינתי שנית בתשובת הרמ"ע הנ"ל סי' ק"ו הנ"ל בד"ה רביעית, כתב וזה לשונו, על אשר הוקשה לך בעיניך לשון רש"י בפ' הבונה גבי ברייתא דאלפי"ן לא יעשה עייני"ן וכו' וזה לשונו, וכתבתם בתפילין ובמזוזה וכו', נראה שהוצרך רש"י לומר כן משום דקיימא לן בתפילין ומזוזה שאם כתבן שלא כסידרן יגנוזו משא"כ בספר תורה, ולפי זה צריך שיהיה נזהר הסופר ביותר בתפילין ובמזוזות שלא לעשות אלפי"ן עייני"ן ודומיהו, שאם בא אחר כך לתקן תהיה כתיבה שלא כסידרן ויגנוזו, משא"כ בספר תורה, ולכן נקט בלשונו תפילין ומזוזה ולא נקט ספר תורה. אמנם בסיפא שהיא עשאה כשירה נקט רש"י ספר תורה, דהכי מוקי לה בגמרא בפרק הקומץ כמו שכתבתי למעלה. עד כאן לשונו. והנה דברי קדוש הזה מסייעים לדברינו, דהא באמת בפשוט ניהא לשון רש"י הנ"ל דפירש וכתבתם בתפילין ומזוזות, ר"ל לפי דקרא בהו כתיב, וספר תורה ילפינן מיניה או מגזירה שוה כתיבה כתיבה כדאיתא במנחות ל"ב [ע"ב], או מהלכה למשה מסיני. אלא דהא לא הוצרך רש"י לפרש כן, דזיל קרי בי רב הוא וכתבתם בתפילין ומזוזות כתיב. לכן פירש הרמ"ע כוונתו הוא לפי שחלוקים הן בדין דיעבד, דבהני דרישא בפירוש יגנוזו משום שלא כסידרן על כרחק יגנוזו לצדדין קאמר כנ"ל, לכן צריך ביותר לזהר בתפילין ומזוזות בתחילה, נקטיה רש"י לתפילין ומזוזות טפי מספר תורה וכמו שכתבתי. ולפי זה מוכח גם רש"י כרמב"ם סבירא ליה בפירוש יגנוזו שאין לו תקנה לעולם כנ"ל.

ומסוגיא זו דמנחות ל"א הנ"ל נראה לי הוכחה וראיה גמורה לדברי הרמב"ם גם באינך תרתי הנ"ל.

א' מה שכתב בפרק ז' מספר תורה, או שכתב פרשה אחת כשירה הרי זה פסול וכו', ותמוה, מנא ליה הא להוסיף על הברייתא דכתבה כשירה אפילו בפרשה אחת פסולה, ודילמא כולה ספר תורה או רובה דוקא. ובפשוט היינו טעמא משום סיפא דומיא דרישא, פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה וכו', הכי נמי כתבה כשירה וכו' פרשה אחת קאמר כנ"ל. אמנם עדיפא נראה לי, דהא בסלקא דעתך במנחות הנ"ל, ברייתא כתבה כשירה פסולה גם במזוזה קאי, ועל כרחק ר"ל אפילו בפרשה אחת, דליכא למימר דוקא בכל שתי פרשיותיו תני פסולה, דאם כן מאי מוטיב הש"ס מינה על רב דאמר שם עשאה כשירה כשרה, ודילמא איהו רק בחדא פרשה מהשתים אמר כשרה, אלא על כרחק דלא שנא. אם כן הכי נמי כי מסיק הש"ס ומשני הריא בספר תורה קאי נמי אף בפרשה אחת קאמר,

דמהא לא הדר הש"ס מהסלקא דעתך כנ"ל. ועוד נראה לי, הא דסלקא דעתך התם דבמזוזה נמי קאי ברייתא, נראה לי טעמו משום לשון פסולה, דתני לשון נקיבה, על כרחק משום מזוזה נקטה הכי, אבל אי בספר תורה לחוד קאי הוה ליה למימר פסול בלשון זכר וכלשון הרמב"ם הנ"ל. אם כן כי מסיק הש"ס דבספר תורה לבד קאי קשיא הא דהוה ליה למימר פסול ולא פסולה. אלא על כרחק הא קמשמע לן, אפילו פרשה אחת נמי פסולה, לשון נקיבה שייך על הפרשה כנ"ל.

ב' מה שכתב הרמב"ם בפרק ח' הנ"ל והוסיף הני תרי גווני, הפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה או שכתב כדרכו ולא הפסיק ברווח במקום הפרשה פסולה וכו', ולא הראו מקורו מפורש בגמרא אלא ממסכת סופרים. ולעניות דעתי נראה, דתמוה טובא להסלקא דעתך במנחות ל"א הנ"ל דברייתא עשאה כשירה פסולה במזוזה קאי, והא סיפא או שירה כמותה פסולה על כרחק ליכא לפרש במזוזה דהא לית בה שירה אלא בספר תורה לבד. אלא על כרחק דהכי פירוש, עשאה כשירה וכו' כולל גם כן כהאי גוונא שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה במזוזה כמו בספר תורה, והכי נמי סיפא או שירה כמותה כולל גם כן שכתב כדרכו ולא הפסיק ברווח במקום הפרשה, וכמו שכתבתי לעיל בפתח דברינו, והא ודאי גם במזוזה איתא.

וטעם הש"ס בסלקא דעתך דסבירא ליה במזוזה קאי ברייתא, נראה לי משום דקשיא ליה השינוי לשון דנקט ברייתא זו פסולה ובשבת דף ק"ג שם נקט יגנוז, לכן מוקי לה במזוזה, דלהרמב"ם יגנוז משמעו שאין לו תקנה אלא גניזה, אבל פסולה משמעו רק פסולה כמו שהיא עכשיו בלא תיקון אבל תקנה יש לו, לכן בספר תורה כשר שלא כסידרן איכא למטעי בלשון פסולה עד שיתקן קאמר ובאמת אין לו תקנה להרמב"ם, לכן תני יגנוזו גניזה עולמית משמע, אבל ברייתא דמנחות במזוזה ותפילין קאי דכסידרן בעינן בהו וליכא למיטעי לתקנם, לכן תני כתבה כשירה פסולה כנ"ל. ולפי זה כי מסיק הש"ס במזוזה כשירה וברייתא דתני פסולה הריא בספר תורה, קשה, אם כן ליתני יגנוזו כמו בברייתא דשבת ק"ג, דהא בלשון פסולה איכא למיטעי דיש לו תקנה. וצריך לומר כהרמ"ע הנ"ל סי' ק"ו, דתפילין שוה לספר תורה בזה דכתבה כשירה פסולה, ובתפילין הא בעי כסידרן וליכא למיטעי בפירוש פסולה כנ"ל.

ודע, לפי מה שכתבתי בפירוש עשאה כשירה במזוזה כשרה, הכי נמי אין קפידא במזוזה אם הניח פרשה במקום שאין בו פרשה גם להרמב"ם, ולית ביה משום פתוחות וסתומות. ועיין תשובת הרמ"ע הנ"ל, משמע דסבירא ליה באמת הכי. אמנם מלשון רש"י שבת ק"ג דפירש כתבה כשירה אספר תורה, ועל כרחק הוא הדין נמי אתפילין כמו שכתב הרמ"ע הנ"ל,

מוכח דרישא שם פתוחה וסתומה פסולה גם במזוזה קאי. ועיין במנחות דף ל"ב. והרמב"ם השמיט הא דכתבתה כשירה במזוזה כשרה, וצ"ע.

הדרן לקמייתא, דנהי שהעלינו לתרץ ולהוכיח דעת [הרמב"ם] בפירוש יגנוז לעולם הוא ולא מהני תיקון בשינוי פרשיות, וכן פסקו אחריו בתשובת שמש צדקה חלק יורה דעה סי' נ"ג הנ"ל בשם הרבה מחברים, מכל מקום כבר נהגו לפסוק דלא כוותיה בהא אלא כהרשב"א והרא"ש, וכדמסיק הריב"ש סי' ז' בסופו ובתשובת משאת בנימין סי' נ"ו בארוכה וכעדות הרמ"א סוף סי' רע"ט שנהגו להקל, ועי' ט"ז סוף סי' ר"פ [ס"ק ה]. אבל בנידון דידן כבר העלינו שאין צריך תיקון כלל וכשר גמור הוא כאמור לעיל. ובוודאי בנידון התשובת חתם סופר סי' רס"א יורה דעה שהחמיר לגנוז היריעה, היינו בדף לדף בחדא יריעה, וגם משורטט הוי עובדא וכנראה מלשוננו, וכמו שכתב גם פאר רום מעלתו נ"י בכוונתו, והשגתו עליה אין פנאי כעת ליישבם. והנה תמיה לי עליו, (שהקשו לנפשי) [שהקשה] צ"ע למה תני עשאה כשירה יגנוז, ותיפוק ליה דהא עשה פרשה במקום שאין פרשה וכו'. ונעלם מאיתו באותו שעה שהריב"ש הקשה כן בסימן רפ"ו ותירצה יפה כנ"ל.

ומה שמעלתו נ"י מחליט דפסול מנומר עיקרו משום זה אלי ואנוהו, ודרשה זו סברא דאורייתא הוא אלא שמסרו הכתוב לחכמים, ושכן העלה הר"ן ריש פרק לולב הגזול וכו' [יג, ב מדפי הרי"ף ד"ה ומיהו]. במחילת כבוד תורתו זה אינו, דהר"ן התם כתב כן על קרא הדר בעינן, קרא כמשמעו, הא ודאי דאורייתא ממש הוא עיקר מצוה ולא אתיא מדרשה. ובהדיא דחו תוספות שם [סוכה כט, ב ד"ה לולב] פירוש רש"י [ד"ה יבש] משום זה אלי ואנוהו, דהא מהאי טעמא רק דרבנן הוא ולכתחילה, עיין שם היטב. ואדרבה, בהדיא כתב הר"ן בפרק שני דמגילה [ה, ב בדפי הרי"ף] אהא דאם השמיט בה הסופר פסוק כו', והקשה הרמב"ן מהא דמנחות דף כ"ט [ע"א] ספר תורה שיש בו שלוש טעיות בכל דף ודף יתקן ארבע יגנוז וכו', ותירץ הר"ן וזה לשונו, ואפשר עוד דדינא דיגנוז ליתא במגילה, דהתם היינו טעמא משום דמחזי כמנומר, ואם החמירו בספר תורה בכך משום זה אלי ואנוהו אפשר שאין להחמיר כל כך במגילה. עד כאן לשון הר"ן, עיין שם. הרי דפסול מנומר הוא משום זה אלי ואנוהו, ורק מדרבנן החמירו. וכן כתב הריב"ש תלמיד הר"ן בסוף סי' ז' הנ"ל וזה לשונו, כדאי הוא הרשב"א לסמוך עליו שהתיר לתקן אפילו לכתחילה, דברבנן הולכין

אחר המיקל וכו'. הרי קרי ליה לפסול דמנומר דרבנן הוא. וכן כתב בתשובת שאגת אריה סוף סי' נ', והוא פשוט.

[הוספת המחבר:] איברא מה שכתב שם דבמילה ציצין שאין מעכבין בחול מדרבנן חוזר עליהם משום זה אלי ואנוהו דרבנן, נמי הוה ליה למדחי שבת כמו בחטאת כחושה יביא שמינה וכו' [מנחות סד, א], לעניות דעתי לא קשה מידי, דהתם קדשים ודאי אחד מיוחד שבעדר דרשינן [יומא לד, ב] וכתוב כל חלב לה' וכן כתוב ומבחר נדריך, מצוה דאורייתא הוא לכתחילה ואינו מעכב, ועיין ברע"ב פרק ח' משנה ה' דמנחות ורמב"ם סוף הלכות איסורי מזבח ובשבועות דף ט"ו [ע"א] בתוספות ד"ה ללמדך וכו', אבל בעלמא מדאורייתא ליכא שום מצוה לכתחילה רק מדרבנן לבד, לכן אין ציצין שאינן מעכבין דוחין את השבת כנ"ל. איברא ברמב"ם סוף הלכות איסורי מזבח הנ"ל הוה כל המצוות בדיון זה, עיין שם היטב, וצ"ע.

וכן מוכח במגן אברהם סי' תרמ"ט ס"ק ח' יעויין שם, וברמב"ם פרק ז' מלולב [ה"ו] מצוה מן המובחר לאגוד הלולב משום זה אלי, וכן הוא בסוכה דף י"א ע"ב. וכן מוכח ברא"ש בבא קמא ט' ע"ב [פ"א סי' ז'] שכתב כיון דלא איפשט התם האיבעיא קיימא לן הידור מצוה עד שליש מלגיו, עיין שם, ואי דאורייתא הוא הידור מצוה משום זה אלי ואנוהו כדפירש רש"י התם [ד"ה בהידור מצוה] הוה ליה למימרא לחומרא עד שליש מלבר כמו בכל ספק דאורייתא.

כן נראה לי, ותו לא מידי.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן שא

[נאמנות אדם שהוציא לעז על ספר תורה]

פדות ורווחה, וששון ושמחה, לראש אהובי תלמידי הרב המאור הגדול חכם ושלם מופלג, כבוד שם תפארתו מו"ה משה (וואלף) [בער] שעהן נ"י רב בוועדען.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי.

וראיתי ספיקותיך על דבר בחר אחד שהיה ביישוב אחד קורא בתורה אצלם פעם אחת בחודש או שתי פעם, שוב הלך

9. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ריז, וח"ד סי' קלו, וח"ז סי' קטו שם דן המהרש"ם בדברי רבנו בתשובה זו.

6. בתיבות האחרונות לא ברורה לנו כוונת רבנו. 7. על החת"ס הנ"ל יו"ד סי' רסא בפסקה ד"ה ובמפסיק. 8. לפנינו שם לא מוזכר הטעם משום זה אלי.

באופן דהספר תורה כשר לקרות בו. וזולת זה אין להאריך.
והנני חותם בברכה, כנפשך וכנפש אוהבו הנאמן הדורש
שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שבי

[א. מכירת ספר תורה בהכרזה. ב. ספר תורה
שנכתב בו שם אלהים במקום שם אל]

עוד להנ"ל.

[א] על דבר הספר תורה אם מותר להכריז מכירתו בבית
הכנסת כדי להעלותו בדמים, שהחכם צבי בתשובה סי' קכ"ג
אוסרו דהוה ליה דרך בזיון לספר תורה. ומעלתו דחה ראייתו
ממכירת עבד עברי שנמכר בגניבתו, דהתם בזיון גדול הוא
בזה להעמידו על אבן הלקח, משא"כ בספר תורה.

הנה כבר דחו דברי החכם צבי בזה והשיגו עליו, הרב
זרע אברהם² [יו"ד סי' ז] והרב שבות יעקב בתשובה חלק ב'
סי' צ"א והרב פנים מאירות חלק ג' סי' מ"ג והרב ברכי יוסף
[יו"ד סי' רע אות ב] כולם התירו למוכרו בהכרזה, וגם על
פי גורלות הנקרא אויספלעטעץ³ באופן שהספר תורה מונחת
בהיכל הקודש. וכן העלה בתשובה מאהבה סי' ע"ר עיין שם
ביורה דעה [תשובה שפט ד"ה גליון ש"ך ס"ק א].

איברא, מה שדחו קצתם ראיית החכם צבי כמו שכתב
מעלתו, דעבד עברי לפרסמו בזה שגנב בהעמידו על אבן
המקח בזיון גדול הוא שאני. לעניות דעתי ליתא לדחיה, דהא
קרא לא ימכרו ממכרת עבד [ויקרא כה, מב] במוכר עצמו
מחמת דוחקו כתיב בפרשת בהר⁴, וכן כתב הרמב"ם בהדיא
בפרק א' מהלכות עבדים הלכה ה', אחד המוכר את עצמו או
שמכרוהו בית דין אינו נמכר בפרהסיא על כו', ומזה שלא גנב
אזלה ראיית החכם צבי שפיר כנ"ל⁵.

ולעניות דעתי נראה לי להוסיף ראייה לאסור כדעת החכם
צבי הנ"ל, דהא בקדושת בכור ומעשר אין נוהגין בהן בזיון למוכרן
באיטליז כדי למוכרן ביוקר בשוק שהרבה לוקחים שם, כל שכן
בקדושת ספר תורה, כיון שאין הנאתן להקדש, דהא מוכרין ספר
תורה רק לשלושה דברים בלבד, פדיון שבויים וללמוד תורה ולישא
אשה⁶. ואפילו מדאורייתא אסור, כמו שכתבו תוספות בכורות בפרק

משם למקום אחר, ואז אמר לקצת אנשים שבאו למקומו עתה
מאנשי יישוב הנ"ל שמצא כמה טעויות בספר תורה שקרא
מתוכו אצלם ולא היה בידו לתקנו, ואין רוצים להאמין לו
בחושבם שמחמת איבה ושנאתו אותם אומר כן. ונסתפקת אי
נאמן או לא.

ויפה הראית לדעת דזה לא מיקרי היה בידו, ופשיטא דאינו
נאמן. ולי נראה דאפילו היה בידו פעם אחת, בכהאי גוונא
דאשכחיה מעיקרא ולא אמר להו מידי לא מהימן, הכא נמי הא
כל משך זמן שהיה הבחור ההוא אצלם משמש לא אמר להם
מזה כלום. ולא עוד, אלא ההוא בעצמו הרי קרא מתוך הספר
תורה ברבים, וגם הספר תורה הוא מוחזק בחזקת כשר מקדמת
דנא, לאו כל כמיניה להוציאו מחזקתו. וקל וחומר הוא, מהני
תרתי עובדא דבגישין נ"ד ע"ב, ספר תורה לא כתבתי אזכרות
לשמן וכו' וגוילין שלו לא עיבדתי לשמן, דלא היה לספר תורה
זו חזקת כשר מעולם, ואדרבה הגוילין מקודם עבדים בחזקת
שאיין כשרים לספר תורה היו, עיין במהרי"ק שורש ל"ג, ומכל
מקום אי לאו משום סברת מיגו מתוך שנאמן להפסיד כו' לא
היה נאמן, ומכל שכן בכהאי גוונא להוציא מחזקתו, וגם לא
היה בידו כבנידון דידן, וגם לא אמר להם בפעם ראשונה,
דאינו נאמן.

ואפילו דאפשר לברר בנקל, דהוה ליה כמו שלח ואחוי
בקידושין ס"ו ע"ב דנאמן, ועיין ש"ך חושן משפט סי' ל' ס"ק
י"ג, יש לומר כהאי גוונא בנידון דידן אין לברר כלל, דאנן
סהדי דמשקר, דאיכא תרתי חזקות, חזקת כשרות דספר תורה
וחזקת אין אדם משים עצמו רשע, ואפילו באיסור דרבנן
אמרינן הכי כמבואר מפירוש רש"י בכתובות י"ח ע"ב פסולי
עדות היינו כו' משחק בקוביא ודף י"ט ריש ע"ב בשטר אמנה,
ועיין בית שמואל סי' קמ"א ס"ק צ"ט ובתשובת ברית אברהם
חלק אבן העזר סי' י"ג וסי' ע"ד, והרי הוא בעצמו היה הקורא
מתוך ספר תורה ההוא ברבים ובירכו תחילה וסוף ולא אמר
להם בשום פעם שצריך לתקן משום טעויות. וגם אולי הוא
טועה בדעתו, סובר שמצא בו טעויות ואינו בקי בספר תורה
לידע מהו בטעויות ומהו כהוגן בחסר ויתיר בקרי וכתוב
וכיוצא בזה.

ומכל שכן דבאמת אי אפשר לברר בנקל כי אם על ידי
הוצאה וטרחתו כמו שהעלית גם אתה, ואין זה דומיא דשלח
ואחוי הנ"ל, ובוודאי לצערינהו קמכוון.

על דברי רבינו שדחית האחרונים במקומה עומדת, ע"פ מה שמואב ברש"י
הנ"ל שמוכר עצמו בא לידי כך על ידי חטא, וממילא י"ל כדברי האחרונים
שהבזיון איננו מצד עצם המכירה בהכרזה אלא מצד פרסום חטאו. 6. שו"ע

שב. 1. סימן זה נדפס גם בחלק או"ח סי' לג מהדורתנו אות ג, וכאן נוספה
הגהת בן המחבר והפסקה שלאחריה. 2. לר' אברהם יצחקי. 3. הגרלה.
4. רש"י שם כו, א. 5. בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"א סי' קיב אות ד העיר

גלילי ידי הטהורות הגיעני לנכון כו'.

ועל דבר קושיית מעלתו נ"י לדעת לפי מה שכתבו תוספות [ד"ה והא לאו] והר"ן [יא, א מדפי הרי"ף ד"ה והא לאו] בגיטין כ"ב ע"ב חרש שוטה וקטן כשרים לכתוב גט בגדול עומד על גבם, משום דאתי לכלל בר כריתות כשיגדלו וישתפו מהשתא נמי הוה להו בר כריתות, אם כן בגיטין מ"ה ע"ב אמאי פסולים סתו"מ שכתבום חרש שוטה וקטן משום דאינם בקשירה וכו', הרי אתי לכלל בר קשירה'.

הא ודאי קושיא הוא.

והנראה לי לתרץ, דהרי מבואר דחרש שוטה וקטן באחר עומד על גבו שחיטתו כשירה, והעלה התבואות שור בסי' א' אות מ"ט על פי תשובת מהר"ל סי' קצ"ו וכן כתב הש"ך סי' א' ס"ק כ"ז והפרי מגדים שם, דמיקרי שפיר בר זביחה ובני מצוה לפי שאחרים הם מוזהרים עליהם מלהאכילם נבילות, ולמאן דאמר גם הבית דין מצווים להפרישם, עיין שם. אם כן הא דתוספות והר"ן גיטין כ"ב הנ"ל נדחקו דעל שם העתיד שיהיו ראויים בר כריתות, ולא תירצו נמי הכי ברווחא טפי דגם השתא בני כריתות מיקרי כמו בר זביחה לפי שמוזהרים אחרים עליהם, נראה לי משום דהא גופא נמי מהאי טעמא דתוספות ור"ן הנ"ל הוא, משום דאתו לכלל בר כריתות ובר זביחה כשיגדלו וישתפו לכן מוזהרים אחרים עליהם מהשתא להאכיל אותם נבילות. והכי נמי כל העריות מומתים על ידם במשנה קידושין י' [ע"א] וסנהדרין ס"ט [ע"א], ואסור להדביקם בערוה באשת איש, וכל איסור לא תעשה בכלל, מהשתא נקרא בר כריתות. כן נראה לי ברור.

ולפי זה, הרי מהר"מ הובא בתרומת הדשן סי' קכ"ה וצ"ד ובמגן אברהם ריש סי' רס"ט [ס"ק א] חילק בין איסור לא תעשה [ד] דוקא הוא דלא ספינן ליה בידים ובין ביטול פגם מצות עשה ספינן ליה בידים, עיין שם. אם כן מבואר דכתיבת ספר תורה ותפילין וכו' [ד] מצות עשה לבד הוא, לא מיקרי בר קשירה כלל מהשתא על שם העתיד לבד, אלא בר זביחה ובר כריתות הוא דמיקרי משום שעל ידי העתיד דאתי לידי כן אחר זמן השתא גם כן מוזהרים עליהם כנ"ל, אבל מצות עשה השתא פטורים לגמרי.

ועוד נראה לי, התם וקשרתם וכתבתם אתקשי [גיטין מה, ב], בעינן ישנו בקשירה תחילה מיד קודם הכתיבה קרא

כל פסולי כו' דף ל"א [ע"א ד"ה חוץ]. ובאמת כל הני שלושה דברים מוכרים ספר תורה בשבילם, לא צורכי הדיוט מיקרי אלא צורכי גבוה, כמו שאמרו בגמרא מנחות ה' ע"ב כמו מילה וציצית, עיין שם היטב. ומכל מקום אפילו כהאי גוונא מיקרי הנאתו להקדש, הרי בזבחים דף ע"ה ע"ב איתא, איבעיא, איתפס בכור לבדק הבית מהו שישקול בליטרא, רווחא דהקדש עדיף או זילותא דבכור עדיף, ומסיק הש"ס דעל כל פנים בשני קדושות ושני גופים לא מזלזלינן בקדושה דהאי גופא משום רווחא דקדושה דגופא אחרינא. ועוד מסיק ש"ס שם לאסור כהאי גוונא דאיבעיא מטעם אחר, עיין שם. וצ"ע לפי זה על המתירים הנ"ל גבי ספר תורה.

וצריך לומר, כיון דגוף המכירה ספר תורה הוא בזיון, ואסור למוכרו חוץ משלושה דברים הנ"ל שהותר בשבילם זה הבזיון דמכירתו, וכיון דאין המכירה בזיון לדברים אלו, גם הפרהסיא בהכרזה וכיוצא בזה אינו בזיון, אלא כל להעלותו בדמים לשם מצוות אלו טפי עדיף, וזה כבודו. והעיקר הוא כהמתירים הנ"ל.

[הג"ה מבין המחבר: עיין תשובת מים עמוקים סוף סי' ס"ד, כתב דאיסור מכירת ספר תורה הוא רק לאיש שהוא מצווה על כתיבתו, אבל אשה שאינה מצווה אינה באיסור מכירה. וכן כתב בשיירי כנסת הגדולה ליורה דעה סי' ע"ר [הגהות טור אות ד]⁷. ועיין תשובת בית יהודה [יו"ד] סי' כ"ג ותשובת שאגת אריה סי' ל"ה. ע"כ מבין המחבר.]

[ב] ועל דבר הספר תורה בפרשת בלק [במדבר כג, ח] מה אקוב לא קבו אלקים כתיב. פשיטא מילתא בהא דכל האותיות הם קודש שם ממש, ולא רק נטפלים, ואסור למחוק לכולי עלמא. וכן כתב בספר בני יונה סי' רע"ו בארוך [ס"ק ח] ובתשובת עבודת הגרשוני סי' צ"ה. ואין תקנה לתקנו כי אם לסלק כל היריעה ולגונזה.

נאום רבך אוהבך הנאמן.

הק' יהודא אסאד

סימן שג

[הטעם שחש"ו אינם כותבים סת"ם]

חיים ושלוש וכל טוב לידיד נפשי הרב הגדול מעוז ומגדול, החכם ובקי, משנתו נקי, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן גרינר נ"י אב"ד קהילת דאמבערשיטץ.

יו"ד סי' רע סע' א. 7. בדברי בר רבינו משמע שפוסקים אלו נקטו כן בתורת ודאי, אך באמת הראנ"ח בשו"ת מים עמוקים שם הסתפק בזה, וכן בשיירי כנה"ג וברע"א שהביאוהו.

שג. 1. בשאלה זו דנו בשו"ת נו"ב מהדו"ת או"ח סי' א, שו"ת שיבת ציון סי' ד

ושו"ת כת"ס או"ח סי' ט. ובליקוטי חבר בן חיים בהערות לדברי רבינו (ח"ג מ, א) כתב 'ואולי יש לחלק, כיון דלכשיגדיל גם כן יוכל להיות שלא יהיה בקשירה כגון מסור ומומר, הוי ליה השתא כעין ספק ספיקא, משא"כ לענין כריתות דעכ"פ תפסי קידושין ושייך בגיטין'. וע"ע בשו"ת ילקוט הגרשוני

כדכתיב, לכן לא מהני מה שבעתיד יהיה בר קשירה, אבל בגט וכתב ונתן כתיב [דברים כד, א] על הסדר, אם כן משמע היקשא הכי, וכתב כל שישנו בנתינה גם לבסוף לבד אחר זמן ישנו בכתיבה גם מקודם. ולזה העירני אחד מהתלמידים ישמרהו צורו, אבל הראשון נראה לי עיקר.

שוב מצאתי בספר חכמת אדם בסופו² הקשה קושיית מעלתו מתוספות גיטין כ"ב, עיין שם, ולא ראה דברי התבואות שור הנ"ל, עיין שם, ובאמת לא קשה מידי כנ"ל.

והנני חותם בברכה מרובה כאוות נפשו היקרה ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן דש

[מחיקת שם שמים שנכתב על כותל בית כנסת]

רוב ברכה ושלום, לאוצר בלום, הלא הוא אהובי ידיד נפשי ורב חביבי כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם החריף ובקי העצום סיני ועוקר הרים צדיק יסוד עולם, כבוד שם תפארתו מורנו שלמה זלמן אולמאן נ"י אב"ד ור"מ בק"ק מאקאווע.

מכתבו הטהור קיבלתי לנכון, ושמחתי בשלוותו וטובתו, ובפרט בדברי תורתו וטובתו.

ועל דבר שאלתו הנני לרצונו להשיב דבר.

על דבר בית הכנסת שהיה כתוב על הכתלים מארבע רוחותיו מזמורים ופסוקים ותפילות, ובהם אזכרות הרבה שאין נמחקים, ומחמת יושנה הושחרו הכתלים, מהו לטוחם בסיד משום זה אלי ואנוהו. וגם אם תימצי לומר אסור משום מחיקת השמות, מיהת אותן שכתוב רק שני יודי"ן לסימן על השם מותר למוחקו או לא. והנידון היה פה ק"ק סעמניטץ גם כן.

הנה גרסינן בירושלמי פרק קמא דמגילה [ה"ט], אלו שמות שאינן נמחקין, הכותב את השם בארבע אותיות, ביו"ד ובה"א, באל"ף ובדל"ת, אל, אלוקים וכו', אהיה כו'. כתב אל"ף

דל"ת מי"י, אל"ף ה"א מאהיה, שי"ן דל"ת משדי, צד"י ביי"ת מצבאות, הרי אלו נמחקין, כתב יו"ד ה"א מארבע אותיות, אל"ף למ"ד מאלוהים אינו נמחק, כללו של דבר שכיוצא בו שם מתקיים במקום אחר אינו נמחק וכו'. עד כאן לשונו. הנה מבואר דדווקא שני אותיות יו"ד ה"א משם הויה ברוך הוא שהוא שם בפני עצמו הוא דאינו נמחק, אבל כתב יו"ד אות אחת בלבד, אפילו שכיוון לקדשו לשם העצם ברוך הוא, יו"ד לבד שאינו שם לבדו נמחק. ומינה נמי דהוא הדין שני יודי"ן, שאינם שם בפני עצמם, שהוא רק לסימן בא, היו"ד השני שפיר נמחק, דלא עדיף יו"ד השני שהוא רק לסימן מיו"ד ראשונה דמעיקר השם הוא, ולא יהיה טפל חמור מן העיקר, וגם לא עדיף שני יודי"ן שהוא לסימן על שם העצם משני אותיות א"ה מאהיה ואל"ף דל"ת מי"י הכינוי ושי"ן דל"ת משדי וכו' ואינך הנ"ל, ששני האותיות מעיקר השם הם ומכל מקום נמחקים.

שוב מצאתי בספר חסידים סי' תתקל"ה וזה לשונו, אם אדם כותב בכתב י"י להיות רמז להקב"ה יכול למחוק, שהרי אמרו כ"ף דכד' למ"ד דלד' נמחק, לפי שנכתבו לפני השם לא קידשו השם וכו', עיין שם. ומשמע בהדיא דבלא שום צורך מתיר למוחקו כנ"ל. שוב מצאתי בתשובת תורת נתנאל סי' י"ב נידון זה, העלה בפשוט הכי מותר למחוק יו"ד, לבד מהאי טעמא הנ"ל, מפירוש רש"י בשבועות דף ל"ה [ע"ב ד"ה כתב אלף] כירושלמי הנ"ל, עיין שם.

אמנם בהגהת רמ"א ביו"ד סי' רע"ו סעיף י' כתב, והשם שכותבים בסידורים ב' יודי"ן ואחד על גביהן מותר למוחקו אם לצורך הוא, עד כאן לשונו, והש"ך [ס"ק יד] הוסיף להחמיר וזה לשונו, ובפסקי מהרא"י סי' קע"א איתא לצורך גדול כו'. והגאון בספר תשובה מאהבה שם [יו"ד סי' רעו, סוף תשובה שצ"ו] הוסיף ומייתי עליו וזה לשונו, ועיין בתשובת הרדב"ז חלק א' סי' ר"ו דפוס ווינצציא, דע מה שנהגו העם לכתוב שלושה יודי"ן במקום השם שעולין שלושה יודי"ן כשם הויה עם ארבע אותיות², לכן מסתברא ליה שאסור למוחקו דהוי שם גמור, עד כאן דברי³. עד כאן לשון התשובה מאהבה.

ונראה לי, דדווקא כהאי גוונא שנהגו לרמז השם בשלושה יודי"ן ומטעם שכך עולה מספר שם העצם עם האותיות, לכן מסתבר ליה דהוא שם גמור, וגם באמת כן הוא שלושה יודי"ן הוא שם אחד משם של ע"ב כידוע⁴, לכן אוסרו הרדב"ז למוחקו

אותיות השם עולה ל', כמנין שלושה יודי"ן. 3. אמנם בתשובה אחרת (ח"ו ב אלפים שט) כתב הרדב"ז שמותר למוחק ג' יודי"ן, ואפשר שחזר בו, עיין בספר משנת אברהם סי' לו סע' נח. 4. בגוף דברי רבינו שצירופי שמות של מ"ב אותיות יש בהם איסור מחיקה, עיין בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קנט שיש

או"ח ח"א סי' מ אות ג-ד. 2. שער איסור והיתר בינת אדם אות א, ותירץ שם מעין התירוץ האחרון של רבינו.

דש. 1. באות ד' כוונת רבנו כדרכו לשם אדנות. ובספר חסידים כתוב: כ"ף דכ"י למ"ד דל"י, והוא הוא. 2. היינו הו"ה בגימטריא כ"ו ועוד ארבע

קדיש מדאורייתא אלא דוקא בנייר ושיכתוב המקרא עם השם אבל בלאו הכי רק מדרבנן קדיש מיהא וכו', עיין שם היטב.

והש"ך ביורה דעה רע"ו ס"ק י"ב כתב שהעלה בתשובה דשם של קודש שלא נכתב לשם קדושה מותר למוחקו לצורך תיקון דוקא. והגאון בספר שערי דעה שם אות ה' סע' ט' ביאר, דמה שכתב הש"ך שנכתב שלא לשם קדושה היינו שלא היתה כוונתו כלל לכתוב השם, אבל אם היתה כוונתו לכתוב השם אלא שלא קידשו לשם ה' נראה דאסור למוחקו אף לצורך תיקון, דהרי הרמב"ם כתב [הל' יסוה"ת פ"ו ה"ו] היה השם כתוב בכלי מתכות והתיכו הרי זה לוקה וכו', והרי מן הסתם לא קידשו השם כשכתבו על גבי כלים ומכל מקום לוקה, הרי דאיכא איסור דאורייתא ואף לצורך תיקון אסור כו', עיין שם היטב. ולא ראה שהקדימו הפרי חדש בראייתו הנ"ל.⁹

ולעניינות דעתי אפשר דבהא פליגי ר' טרפון עם ר' יוסי ורבנן בשבת קט"ז ע"א בספרים שנמצאו ביד הצדוקים או שורף האזכרות או גונזן, עיין תוספות בד"ה ספרי כו', ורש"י [ד"ה ספרי] פליגי שם שפירש וכתבו להן תורה נביאים כתובים וכו', דר' יוסי סבירא ליה סתמא לשמה קיימא ואסור לשורפן, ור' טרפון סבירא ליה אף שהיה כוונתו לכתוב השם סתמא לא קרי לשמה אלא אם כן קידשו, לכן שורפין. אלא דיש לומר דוקא בספרי צדוקים סבירא ליה לר' טרפון הכי, אבל בשאר כל אדם סתמן לשמה קאי, כדמוכחים דברי הרמב"ם הנ"ל.

אמנם בספרי פרשת נשא [פיסקא טז] על פסוק וכתב כו' בספר ומחה כו' איתא וזה לשונו, והלא דברים קל וחומר, ומה להטיל שלום בין איש לאשתו אמר המקום ספר שנכתב בקדושה ימחה על המים, ספרי מינים שמטילים איבה ושנאה וקנאה ועול דבבות על אחת כמה וכמה שימחו מן העולם, ר' ישמעאל אומר ספרי מינים כיצד הוא עושה, קודר את האזכרות ושורף את השאר, ר' עקיבא אומר שורף את כולו מפני שלא נכתב בקדושה כו'. עד כאן לשונו. ומסתמא שלא לאפושי פלוגתא, הני תנאי דבגמרא שבת קי"ו הנ"ל כהני תנאי דספרי,

דהוי שם גמור.⁵ וגם בעל ספר חסידים נראה לי דמודה בה, ואיהו לא קאמר אלא בכותב שני יודי"ן לרמז על השם שם רמ"ז ואין מספר⁶ כמנין השם, וגם לא מצינו ב' יודי"ן לבד שהוא אחד משמות הקדוש ברוך הוא, לכן מתירו למוחקו ואפילו בלא צורך כלל, ולא פליגי ספר חסידים על הרדב"ז ומהרא"י והרמ"א.

וכן נראה לי דמהרא"י ורמ"א שהתירו על כל פנים לצורך, נמי בדווקא נקטו כהאי גוונא שני יודי"ן ואחד על גביהן, דרמז איכא במספר שם העצם עולה שלושה יודי"ן, אבל שם גמור ליכא בסדר זה אחד על גבי שנים כזה⁷, מה שאין כן כהאי גוונא דהרדב"ז שכתבום שלושה יודי"ן על הסדר זה אחר זה ולא אחד על גבי שנים הוי שם גמור, אחד מע"ב שמות⁸, וגם במספר שם העצם הוא ורומז עליו, לכן לא התנה כלל להתיר מחיקתו גם לצורך. כך נראה לי להשוות כל הפוסקים באופן דלא פליגי כלל.

ואם כן בנידון שלפנינו, הרמזים בשני יודי"ן לבד ודאי מותר למוחקם בלא צורך נמי כספר חסידים הנ"ל, וגם אותן הרמזים בשלושה יודי"ן ואחת כתובה על גבי שנים על כל פנים לצורך מותר למוחקם, ואין לך צורך גדול יותר מזה, זה אלי ואנוהו. ועיין בספר סדר משנה פרק ו' מהלכות יסודי התורה הלכה ד' מהיתר מחיקה אם כתב רק אות אחת.⁹

ושאר כל השמות גמורים שאינם נמחקים, הנה זה לשון הפרי חדש ריש פרק ו' מהלכות יסודי התורה אות ו'. דע שקצת החכמים נסתפקו בענין מחיקה את השם, אי לקי מן התורה דוקא בקידוש את השם, או דילמא ההיא לספר תורה איתמר אבל לענין מחיקה אף שלא נתקדש השם שם מיהא הוי ולקי עליו אם מוחקו. ולדידן מסתבר לן הכי ודאי דלקי מן התורה בכל גוונא, דהא מסתמא שם שכתוב בכלים לא נתקדש, ואף על פי כן כתב הרמב"ם דהמתיר הכלי הרי זה לוקה כו'. ושוב מייתי בזה פלוגתת תרי לישני דרש"י בערכין דף ו' ע"א [ד"ה שם שלא] שם שלא במקומו לא קדיש, דלפירוש תניינא לא

ציור של שלושה יו"דים זה לצד זה ואחריהם קו כזה ל. 9. בעניין מחיקת האות ה' הכתובה במקום שם ה' עי' בפסקי תשובות או"ח סימן קנד הערה 121 שהביא את מחלוקת הפוסקים אם חמור יותר או פחות משני יודי"ן, ומפנה להגהות ברית עולם לחיד"א על ספר חסידים אות תתקלה, ולערוה"ש שם סע' כח, ולשו"ת מהרש"ם בהשטות לח"א סי' קנט, ולשו"ת מלמד להועיל סי' קיג ס"ק כ ואחרים שסוברים שאין באות ה' שנכתבה כרמז לשם ה' קדושה, ומאידך בשו"ת מהר"ץ חיות סי' א וברוח חיים לר"ח פלאגי' יו"ד סי' רעו ואחרים מחמירים שאסור למחוק רמז זה, עיי"ש. 10. ע"ע לעיל סי' רצג.

מתירים, ובהגה שם (במקור במפתחות שם אות פז) הוסיף שאף רבינו אסר דווקא בצירוף חומרת אות יו"ד שהיא אות ראשונה משם הוי"ה, אך בשאר צירופי מ"ב אותיות מודה שלצורך גדול מותר למחוק (הובא בקצרה בספר שולחן מלכים הל' קדושת ה' סע' כא). 5. בספר צדקה ומשפט פט"ז ס"ק פח העיר שכפי הנראה רבינו לא ראה דברי הרדב"ז בפנים, רק מה שהובא בקצרה בשמו בשו"ת תשובה מאהבה הנ"ל, ובדברי הרדב"ז עצמו משמע שאף בנוטריקון ישנו איסור מחיקה. 6. ע"פ תהילים קד, כה. 7. בדפו"ר יש כאן ציור של שני יו"דים זה לצד זה ואחריהם קו כזה ל. וכנראה נשמטה היו"ד השלישית שהייתה צריכה להיות על גביהם. 8. בדפו"ר יש כאן

כתיב וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב [דברים כז, ח], ודאי אינו שולל בזה לשון הקודש.

אבל בלאו הכי ניחא, דתוספות [סוטה] דף ל"ה ע"ב ד"ה כיצד כו' הביאו בשם התוספתא למאן דאמר על אבני המזבח נכתבו מאי וסדת בסיד, בין כל אבן ואבן. עד כאן לשונם. אם כן לא על הכתב הטיחו סיד. והרמב"ן בפרשת תבוא [שם פס' ג] פירש וזה לשונו, למען אשר תבוא כו', טעמו תכתוב להם עליהם את כל דברי התורה הזאת להיות לך לזכרון למען אשר תבוא אל הארץ ותכבוש אותה כו' בהיותך זוכר התורה כו'. עד כאן לשונו. מבואר דלא נמחקה על ידי הסיד, וגם בלשון הקודש היה נכתב לצורך עצמן. ומכל שכן לפי מה שכתב עוד רמב"ן שם, ומצינו בספר תאגי שהיתה כל התורה כתובה בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל בתאגיה וזיוניה ומשם נעתקו התאגין בכל התורה וכו', עיין שם היטב, הרי דבלשון הקודש גם כן נכתבו, אבל לא נמחק דבר מהם. ורבי אברהם [ראב"ע שם פס' א] בשם הגאון פירש שכתבו עליהם מנין המצוות לבד כמו הכתובות גדולות כעין אזהרות, עיין (רמב"ם) [רמב"ן] שם, אם כן לפי זה לא נכתב עליהם שום אזכרה. ועיין ברבינו בחי ובפירוש הטור על התורה שם.

אם כן פשיטא בנידון דידן אסור לטוח בסיד על אזכרות שעל כותלי בית הכנסת. ואף אם עושה כן על ידי נכרי וקיימא לן אין שליחות לנכרי וגם אין שליח לדבר עבירה, הא רבינא סבירא ליה בבבא מציעא י' ע"ב דשליח אינו בר חיובא יש שליח לדבר עבירה, ועיין אסיפת זקנים בבא קמא נ"א [ע"א ד"ה אין שליח] דאף בשליח גוי. ועוד, הא פליגי במסכת שבת דף ק"כ ע"ב אי גרם מחיקה שרי או לא. ונראה לי כהאי גוונא לצוות לנכרי לטוח בסיד על הכתב גרע טפי, ולכולי עלמא מחיקה ממש מקרי ולא גרם מחיקה ואסור. ועיין שו"ת נודע ביהודה תניינא חלק אורח חיים סי' י"ז העלה גם כן לאיסור והנאני, עיין שם ובחלק יורה דעה סי' קפ"א. וכן כתב בפשיטות הגאון בתשובה מאהבה חלק יורה דעה סי' רע"ז [שם] וסיים שם וזה לשונו, בהיותי רב במדינת מעהררין בילדותי ציוויתי ליקח בגד פשתן או נייר וכדומה לקבוע במסמרות על הכתלים שכתוב שם וללבן עליהם באופן שהאותיות תחתיהם חיים וקיימים. עד כאן לשונו. וכן עשינו מעשה, שצווינו לדבק תחילה ולכסות כל שם ושם במטלית קלף עב בקביעת מסמרים וללבן עליהם כנ"ל. ותו לא מידי כעת.

נאום הק' יהודא אסאד

ר' טרפון כר' עקיבא רבו ור' יוסי כר' ישמעאל. ובגיטין דף נ"ד ע"ב אזכרות שבו לא כתבתים לשמן כו' לא שוה מידי, משמע נמי כר' עקיבא ור' טרפון דסתם שלא לשמו הוא ופסול אף אם היה כוונתו לכתוב את השם, ומותר נמי לשורפו ולמוחקו על כל פנים על מנת לתקן, דהא לא אמרינן אלא נאמן להפסיד שכרו בלבד, ולא אמרינן טפי דחייב נמי לשלם לבעלים הפסד הגוילים וממילא הוה ליה למימר נמי מתוך שנאמן כו' כמו באומר לא עיבדתים לשמן כו', דאי אסור למחוק האזכרות אין הגויל שוה כלום לפי דבריו. ועיין בחוות דעת סי' רפ"א מזה"ל.

אמנם אלו השמות שבכותלי בית הכנסת, לעניות דעתי כולי עלמא מודים דסתמן לשמן, דוודאי סופר בור שלא ידע שאין לכתוב אזכרה על עצים ואבנים כתבם, וכוונתו היה לקדש(ה)[ם] לכבוד הבית הכנסת. אבל מיהת הני סימני ורמזי השמות כנ"ל לכולי עלמא מותר למוחקם לצורך תיקון מיהת. ועיין בשו"ת שתי הלחם סוף סי' כ"ט בשם תשובת הרא"ש, שם אל שכתבו בספר תורה כאחד כזה¹² הוה ליה נוטריקון ומותר למוחקו, עיין שם היטב. אם כן הוא הדין וכל שכן בשתי יודיין לסימן כנ"ל, עיין תשובת מעיל צדקה סוף סי' כ"ב ותשובת חוות יאיר סי' ט"ז. ובתשובה אחת [לעיל סי' רצב] לק"ק סקאליטץ הארכתי בזה בס"ד, עיין שם.

אבל שמות גמורים שאינם נמחקים שכתובים בכתב אשורית על כותלי בית הכנסת, ודאי כמו שאסר למוחקם ביד הכי נמי אסור לטוח עליהם סיד דהוה ליה מוחק. ואף דבסוטה ל"ה ע"ב מבואר דלכולי עלמא לא היה איסור מחיקה בשמות שסדו בסיד האבנים אחר שכתבו עליהם את התורה, כבר ביאר יפה בשו"ת מעיל צדקה סי' כ"ד דהתם שאני, אי דמצוותו בכך היה וגזירת הכתוב הוא¹³, ואי דהתם היה כתוב חקוק באבנים והיה אפשר לקלוף מהם הסיד ונשארו השמות בתוקפם ובצורתם ולא נמחקו על ידי הסיד, משא"כ בכתב שעל גבי הכותלים על ידי הסיד נמחק לגמרי, עיין שם היטב.

ובספר לוית חן על התורה פרשת תבוא דחה עוד מטעם אחר, דיש לומר התם כתבו על האבנים בשבעים לשון הם לשונות של שבעים אומות העולם חוץ מלשון הקודש, לפי מה שכתב מהרש"א בחידושי אגדות פרק אלו נאמרין [סוטה לו, ב ד"ה אישתעי איהו], ובלשון לע"ז אין איסור במחיקת השם כמו שכתב הש"ך ביורה דעה סי' קע"ט [ס"ק יא]¹⁴, עיין שם היטב. וכן כתב הרב השואל בתשובת מעיל צדקה סי' כ"ג, עיין שם היטב. ולעניות דעתי במחילת כבודו אי אפשר לומר כן, דקרא

11. אין חו"ד על סימן זה, ולא נתברר למה התכוון רבינו. 12. 13. ועיין עוד ספר סת"ם לגר"ש קלוגר תשובה יב. 14. וכן פסק המשנ"ב סי' פה ס"ק י.

סימן שה

[תיקון אות ה' משם הוי"ה שנחלק]

בעזרת ה' יתברך יום ג' דעשרת ימי תשובה תרכ"ו
לפ"ק סערדאהעלי.

חיים ושלום וכל טוב, יפתח ה' לך את אוצרו הטוב,
לאהובי בני הרב המאור הגדול מופלג ומפורסם
בתורה ויראה ובמעשים כבוד שם תפארתו מו"ה
אהרן שמואל נ"י האב"ד קהילת קאטה יע"א, עם
זוגתו הרבנית הצנועה תחיה עם כל יוצאי חלציהם.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי בזו השעה ושמחתי על
הבשורה טובה, וכן תבשרו גם אתם מאיתנו תהילה לאל, כה
יתן ה' וכה יוסיף לנו כח ועוצמה יאזרנו חיל לעבודתו ותורתו
הקדושה, וזכות הרבים יעמוד לנו אמן סלה.

על דבר הספר תורה שאות ה' בשם העצם ב"ה נחלק הגג
למעלה על ידי קפיצת הדיו, וגם שאר האותיות השם צריכין
תיקון קצת שנקפץ מהם גם כן קצת דיו, אם להעביר קולמוס
על כל השם, או רק הה"א לחברו כראוי לבד אף שיהיה על ידי
זה השם עצמו כמנומר, וכמו שכתב בתשובת סת"מ סי' ג'.

לעניות דעתי פשיטא מילתא דכל שרושם האותיות
ניכרים רק שהוכחה מראות אין צריך להעביר קולמוס, וגם
אסור באותיות השם משום מחיקה. אבל אות ה' לבד שנחלק
הגג על ידי קפיצת הדיו על כרחך צריך לחבר הגג שיהיה צורת
ה"א כראוי בדיו מחדש בלבד ולא יותר, ואין בזה משום מנומר
אף שיהיה נראה גג הה"א יותר שחור.

כן נראה לי, ואין עת פנאי להעלות ארוכה.

הלא כה דברי אביך, החותם בברכה כנפשך ונפשנו, הדורש
שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

[הג"ה מבין המחבר: ועיין חתם סופר [יו"ד] סי' רנ"ו
ותשובות טוב טעם ודעת [קמא] סי' רל"ט וספר סת"ם סי' נ"ג
דף כ"ד. ע"כ מבין המחבר.]

סימן שז

[דיון על חידושי השואל בשלוש סוגיות:
א. נשבע שלא לאכול אם אכילה ושתייה

מצטרפים. ב. מי שנדר נזירות באיסור.
ג. שופר הבא מחוץ לתחום]

מאלקי המערכה, ישא ברכה, ברביה והמשכה,
הלא הוא כבוד הרב המופלג מורג חרוץ חדש בעל
פיפיות ירא שלם ומושל מושל ביראת אלקים
כבוד קדושת שמו מו"ה יונה בערענפעלד נ"י
בק"ק פריישיטאט יע"א וכל אשר לו שלום.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי.

[א] **ועל** דבר שנסתפק ושואל, במי שאומר שבועה שלא
אוכל דגם שתייה בכלל, אם אכל חצי שיעור ושתה חצי שיעור
מהו שיצטרפו למלקות. ופשיטא ליה מעלתו, דבכהאי גוונא
דאפקיה לשתיה בלשון אכילה גם שתייה בכזית, והוה ליה
שיעורו שוה ומצטרף. ועל פי זה הקשה מעלתו, מאי פריך
ש"ס בשבועות כ"ג ע"ב מאי שנא סיפא וכו', הא רישא נקט
ואכל אוכלין שאין ראויין ושתה משקין שאין ראויין, ודקדקו
כל האחרונים דלמאי נפקא מינה נקט שתה, ואם כן יש לומר
דנקט מכל חדא חצי שיעור, כגון חצי זית נבילה וחצי שיעור
יין נסך, ומשום חזקת כשרות ודאי לא אחשביה לענין שבועה
כדי שיצטרפו, לכן פטור, אבל סיפא אכל כזית נבילה איבד
חזקת כשרות ואמרין אחשביה, לכן חייב, ועל פי דברי הלחם
משנה בפרק ה' משבועות [הל' ה-ו]. ובנה וסתר מעלתו חדשות
בזה ובא בארוכה.

הנה במחילת כבודו, לא נאמנה עדותו שדקדקו כל
האחרונים דלמאי נפקא מינה נקט שתה במתניתין, ולא ראה
פאר רום מעלתו סוגית הגמרא במקומו דף כ"ג סוף ע"א, אמר
רב אשי מתניתין נמי דיקא כשמואל, שבועה שלא אוכל ואכל
וכו' ושתה משקין שאין ראויין פטור, הא ראויין חייב, ואמאי,
הא שבועה שלא אוכל קאמר. ודחי הש"ס, דילמא דאמר תרתי,
שבועה שלא אוכל שבועה שלא אשתה. אם כן לפי הדיחוי
דש"ס דמתניתין הכי פירושה באומר שבועה תרתי, [שבועה]
שלא אוכל ואכל אוכלים שאין ראויין, שבועה שלא אשתה
ושתה משקין שאין ראויין לשתיה, פשיטא דאין מקום לפרש
דאכל חצי שיעור ושתה חצי שיעור על ידי צירוף מיירי, ופריך
שפיר מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא.

וגם לרב אשי דאמר ושתה משקין וכו' לדיוקא תני ליה,
לאשמועינן כדשמואל דשבועה שלא אוכל ושתה משקין
הראויין לשתיה חייב, דשתיה בכלל אכילה הוא, הרי צריך להבין
לדידיה מנא לן למידק כדשמואל, ודילמא מתניתין שפיר אתי

מאי דנקט ושתה לדיוקא הא משקין ראויין לשתיה חייב אף על גב דשלא אוכל קאמר. אמנם דוקא בכהאי גוונא שתיה בכלל אכילה לצרפם יחד לכשיעור, והכי פירוש מתניתין, אוכלין שאין ראויין ומשקין שאין ראויין הוא דפטור, אבל ראויין חייב, כגון שאוכל חצי שיעור ושתה חצי שיעור שתיה בכלל אכילה, ומצטרפים לחיובא, אבל לא אכל כלל רק שתה לבד שיעור משקין ראויין אם שתה מנא ליה למידק כדשמואל דכהאי גוונא נמי שתיה בכלל אכילה לחייבו בשבועה שלא אוכל ושתה לבד, הא עדיין לא שמעינן מדיוקא דמתניתין.

ומכח קושיא זו נראה לי לפשוט ספיקו דמעלתו, דהא פשיטא ליה לרב אשי גם בשלא אוכל שבועה ושתה דחייב, נמי דוקא בשתה רביעית, דשתית רביעית בכלל אכילה בכזית הוא, ואם כן אין שיעורם שוה ואין מצטרפים אכל ושתה, ועל כרחך ושתה משקין שאין ראויין וכו' לדיוקא נקטה מתניתין, דמשקין ראויין חייב בשתה רביעית לבד ולא אכל כלל, אף דשבועה שלא אוכל קאמר, קמשמע לן שתיה בכלל אכילה כמימרא דשמואל. ופריך ש"ס שפיר מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא, דהא בין לרב אשי בין להדיחוי דש"ס על כרחך ושתה משקין שאין ראויין וכו' דמתניתין פירוש ושתה רביעית כולו בלבד קאמר בלא צירוף אכילה בהדיה. ונסתר כל בניינו.

[ב] ומה שהעלה פאר רום מעלתו נ"י פירוש חדש בסוגיא ריש נזיר [ד, א], דמשני אלא כי הא דרבא שבועה שאשתה ואמר הריני נזיר, ר"ל דחל נזירותו אף דנזירותו באיסור הוא לעבור שבועתו לא אמרינן לא מהני דיבורו, על כרחך משום דשבועה רק בדה מלבו הוא, והכי נמי דוקא באיסור לאו דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, אבל קדושה ואבדלתא מצות עשה הוא, מהני נזירותו לבדו לבטל המצוה. אלו תורף דבריו בקצרה.

וזה אינו, דבסוגיא במסכת תמורה דף ה' [ע"א] מותיב לרבא מתורם מן הרעה על היפה וכו', מבואר דגם באיסור עשה נמי סבירא ליה לרבא אי עביד לא מהני, וממילא ליכא למילף בזה דמהני נזירות לבטל מצוה דקדושה על היין מהא דמהני נזירותו לבטל השבועה שאשתה יין, דהתם דוקא שבועה איתא בשאלה ויכול לבטלה לא אמרינן בכהאי גוונא אי עביד לא מהני כמו שכתוב בתשובות הרא"ש כלל ז' [סי' ד], משא"כ במצות קידוש על היין עדיין קשה לא ליחול נזירותו.

[ג] ועל דברי הט"ז סוף הלכות ראש השנה [סי' תר ס"ק ב] גבי שופר שבא מחוץ לתחום וכו' שכתב סברא דקבלת שבת מקודם לא חל דהוה ליה כמו נשבע לבטל את המצוה וכו', ותמהו עליו בפמ"ג' ושאר אחרונים דלכל שני התירוצים בתוספות שבועות כ"ד ע"א [ד"ה אלא הן] על סתירת גמרון וירושלמי חל בכולל כהאי גוונא לבטל המצוה גם כן, (דאי) [דהא] כולל סתם, וגם הוא בשב ואל תעשה. ומעלתו תירץ דהוה ליה איסור מלאכה ואיסור תקיעת שופר שני עניינים אין שוים לא אמרינן כולל בכהאי גוונא. וגם זה אינו, דמלבד איסורי מלאכה קבלתו שבת חל בכולל גם טבילת כלים דאינן מצוה ואיסור מהאי טעמא גזירה שמא יעבירונו וכו' בביצה י"ז [ע"ב].

וזה לי יותר משלושים שנה שלמדנו מסכת שבועות העליתי בזה, כוונת הט"ז היא על פי חילוק הראב"ד בספר תמים דעים על סתירת גמרון וירושלמי, הובא בחק יעקב סי' תפ"ה [ס"ק א] ובש"ך ובט"ז ובתומים בחושן משפט סי' ע"ג, לחלק בין אם הוא לבטל המצוה מיד או רק לאחר זמן, יעויין שם, והתם בנידון הט"ז הוה ליה לבטל המצוה מיד ולא חל גם בכולל. כן נראה לי נכון.

והיה זה שלום וברכה למשמרת עולם.

כנפשו היפה ונפשו ידידו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שז

[סוגיית מושבע ועומד מהר סיני, נזיר ד, א]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד אהובי (י"ד) [ידיד נפשי] הלא הוא הרב החריף חרוץ מופלג בצדקתו ויראתו טהורה בעל פיפיות קדושת שם תפארתו מו"ה צבי דוב דולדנר נ"י, דיין המצויין בקהילת פרייאשטאט יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי, וראיתי דבריו דברי תורה בנויים על אדני השכל.

אשר העלה בכוחו לישב קושיית תוספות על רש"י בנזיר ד' ע"א בד"ה מאי היא וכו', עדיין איך משני הש"ס כגון שנשבע

ולא בשבועה לבטל מצוה בכולל, ודן בדבריו של הש"ך גם בתומים ס"ק יד. וצ"ע כוונת רבנו. קודם לכן בס"ק יא דן הש"ך בירושלמי שהביאו התוס' שדן בדבריהם רבנו, וכן הט"ז שם על סעיף ה בשו"ע, והתומים שם ס"ק ד.

שו. 1. ליתא בפמ"ג שם אלא בהגהות רע"א ס"ק א. 2. השגות הראב"ד על בעה"מ פסחים כו, ב אות ד. 3. דברים מתוך הראב"ד בספר תמים דעים הובאו שם בש"ך ס"ק לו, ואכן מדבר על לאחר זמן, אבל הוא עוסק במכירת משכון

שבועה שלא אוכל, לכן כשאומר ושללא אשתה סתם הוא בכולל גם יין מצוה כיון הרשות וחל שבועתו על שתיית יין הרשות על ידי כולל, לכן חייב שתיים. וצ"ע לכאורה.

אמנם גם זה אינו. חדא, דהא לרש"י בנזיר ד' שם הש"ס דחי ליה מהאי טעמא דשבועה לא חל כלל לבטל את המצוה לאוסרו בין מצוה, ואפילו נזירות הוה ליה כשבועה איסור גברא כפירוש רש"י שם, מכל שכן שבועה, אם כן שבועה שלא אוכל ולא אשתה מה שאמר שלא אשתה שתי פעמים שתייה דרשות קאמר, ופריך שפיר אמאי חייב שתיים. ועוד, אב"י לטעמיה בברכות כ' ע"ב נשים אין חייבות בקידוש היום מדאורייתא, אם כן לדידה לא מצינן לפרש מתניתין כנ"ל דחל שלא אשתה על ידי כולל דיין מצוה אלא באנשים לבד ולא בנשים, ומתניתין חייב שתיים גם בנשים משמע.

ומה שתמה פאר רום מעלתו נ"י על קושיית האסיפת זקנים הנ"ל, אליביה (דרש"י) [דר' שמעון] קאי הש"ס, ור' שמעון לטעמיה כל שהוא למכות סבירא ליה. וצ"ע.

לזה נראה לי דקושייתו קאי אליביה דרב ביבי אמר ריש לקיש במכות דף י"ז ע"א דר' שמעון דוקא בחיטה שהיא כברייתא דוקא קאמר, אבל בעלמא לא סבירא ליה כל שהוא למכות, יעויין שם.

אבל אין לתרץ ולפרש [ד]קושיית האסיפת זקנים קאי על קושיית הש"ס שם דפריך תו ורבנן האי צטרין לאסור יין מצוה כיון רשות, וקשה שפיר קושיית האסיפת זקנים, הא לרבנן דר' שמעון יין מצוה דקידוש לא אסור לו שהוא פחות מרביעית. זה אינו, דהא ש"ס פריך הכי רק בתר דמסיק אלא שבועה שאשתה קאמר, ואתי שפיר.

ואחתום בברכה מרובה, ד' ימים קרנו למעלה ראש.

כנפשו ונפש ידידו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שח

[בעניין הקדש והפרת נדרים בחול ובשבת]

ד' עמו גיבור החיל, עוסק בתורה יומם וליל, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרב המאור הגדול מופלג חרוץ ושנון צדיק נשגב מו"ה הרש ל"ב סג"ל נ"י, אבן יקרה מנוטרי קרתא ק"ק יארמוטה יע"א, וכל אשר לו שלום.

לשמות וכו' עדיין מושבע מהר סיני הוא. ותירץ פאר רום מעלתו על פי שהניח תחילה לתרץ קושיית האסיפת זקנים שם על רש"י דקושיית הש"ס הוא איך חל נזירות על יין קידוש, והא אין צריך לטעום אלא מלוא לוגמיו ונזיר אינו אסור אלא ברביעית. ותירץ מעלתו, דבכהאי גוונא מיתוקם קרא שאסר עליו בפירוש אפילו יין קידוש שהוא פחות מרביעית, וזה לכולי עלמא (לא) איסור גברא הוא, ולא כסתם נזירות שהוא איסור חפצא.

איברא, לא כן הוא משמעות לישנא דש"ס לאסור יין מצוה כיון הרשות, משמע כיון הרשות דגם בלא פירש בהדיא אסור ביה, ואילו פחות מרביעית כגון מלוא לוגמיו אינו בכלל נזירותו גם יין הרשות בעינן דפירש בהדיא, כמו בשבועות כ"ג ע"ב במפרש חצי שיעור. אם כן צריך לומר דהכי פירושו, לאסור יין מצוה מלא לוגמיו כיון רשות ברביעית בסתם נזירות, ואם כן למה זה לש"ס לתלות זה בזה, לא הוה ליה למימר רק לאסור יין מצוה ותו לא.

אבל לעניות דעתי נראה דכוונת האסיפת זקנים בקושיא זו הא יין קידוש במלוא לוגמיו סגי, ר"ל ואם כן מאי לאסור יין מצוה דקאמר, הא לא אסור בנזיר פחות מרביעית. ותמוה טובא, דהא ודאי קיימא לן חצי שיעור אסור מן התורה נזיר ביין הרשות.

ולפי זה נראה לי דזה גופא היא קושיית הש"ס לפירוש רש"י, מי חייל נזירות על יין קידוש מושבע מהר סיני הוא, ר"ל כלפי מה שכתבו התוספות בשבועות כ"ג ע"ב ד"ה דמוקי וכו' דחצי שיעור איסור בעלמא הוא [ו]אפילו איסור עשה לא הוי, ואם כן הוה ליה למימר עשה דזכרהו על היין דוחה לאיסור חצי שיעור דנזיר שתיית מלא לוגמיו דקיל טפי מאיסור מניעת קידוש היום דמושבע מהר סיני הוא, משא"כ איסור חצי שיעורא דנזיר. ואם כן מאי לאסור, וגם מאי יין מצוה כיון רשות דקאמר, הא יין קידוש מלוא לוגמיו מושבע ועומד הוא מהר סיני במצות עשה ואילו יין רשות כהאי גוונא בנזיר לא מושבע ועומד הוא בחצי שיעור ולמה אסור ביין קידוש. ומשני הש"ס, באומר שבועה שאשתה, וסתם שתיה ברביעית הוא, קמשמע לן קרא דחל נזירות עליו באיסור לא תעשה ועשה. ומתורץ תמיהת תוספות על רש"י. כן נראה לי.

ולדידי קשיא לי אחריתי, לרש"י דיין מצוה דקידוש מושבע מהר סיני הוא, אם כן בשבועות כ"ג ע"א דפריך אב"י אי שתיה בכלל שלא אוכל ולא אשתה ואכל ושתה חייב שתיים אמאי, מאי שנא משבועה שלא אשתה שתי פעמים וכו', ומאי קושיא, הא ודאי דשתיה דרשות בכלל אכילה דרשות, אבל שתיית יין מצוה דקידוש והבדלה ודאי אינו בכלל אכילה סתם

אדם, היינו בלא התפסה, סבירא להו לתוספות לכולי עלמא אין מעילה, ולא דמי למקח וממכר, לכן מפירין כנ"ל. הא תרתי, דלא הזכירו תוספות לשון קונם.

ועוד נראה לי, הרי פליגי ביה תנאי ר' מאיר ורבנן אי יש מעילה בקונמות, ומסיק הש"ס בשבועות כ"ב ע"ב איפוך, דר' מאיר סבירא ליה אין מעילה בקונמות. וכיון דסתם מתניתין ר' מאיר, ור' מאיר לטעמיה סבירא ליה לעיל מ"ד [שבת מד, א] וחולין ט"ו [ע"א] מוקצה אסור נר שהדליקו בו בשבת, וכיון דסתם מתניתין ר' מאיר פריך הש"ס שפיר, בכהאי גוונא דאמרה קונם כללי נמי מפירין, דלא דמי למקח וממכר, ואמאי, הא מוקצה הוא. ולדידן דקיימא לן הלכה יש מעילה בקונמות, אין הכי נמי דקונם כללי אין מפירין בשבת כי קושיית פאר רום מעלתו נ"י, אלא בקונם פרטי מיירי וכלשון רש"י והשו"ע הנ"ל. הא ת(י)לתא.

ועוד נראה לי, כיון דבחול ודאי מיפר נדרה אף שאסרה מפירותיה בקונם כללי לכל אדם גם על עצמה גם על בעלה דהוה ליה עינוי נפש וגם בינו לבינה, גם בשבת מיפר לה שפיר, ולא הוי מוציא מרשות הקדש כמו מקח וממכר, דכהאי גוונא לכולי עלמא אין מעילה בקונמות האשה, דדילמא יפר לה בעלה ביום שומעו ואי אפשר לחייבו מעילה. וכהאי גוונא הקשו תוספות בגיטין (כ"ג) [לג, א ד"ה ואפקעינהו] והריטב"א בנדרים [ית, א ד"ה אמר רבא] איך נזיר לוקה, התראת ספק היא דילמא ישאל על נזירותו, ותירצו אוקמינן אחזקה שלא ישאל. אבל בהפדת הבעל ליכא למימר הכי, ולכולי עלמא אין מעילה בקונם שלה אלא דוקא [ב] אמרה בפירוש שפירותיה יהיו הקדש דמים לבדק הבית שאין הבעל יכול להפר גם בחול, דהא במסקנא על דעת בעלה נודרת פירש רש"י על מנת שירצה, הוה ליה הקדש על תנאי ודאי אין מעילה לכולי עלמא. אף שזה דבר חדש הוא, נכון ואמת הוא. הא ארבעה.

ועוד נראה לי היותר פשוט, דהא בש"ס ביצה ל"ו ע"ב אין מקדישין ואין מעריכין וכו' מפורש בגמרא הטעם דדמי למקח וממכר שמוציא מרשותו לרשות הקדש כפירוש רש"י שם דף ל"ז [ע"א ד"ה משום], והכי נמי וכל שכן איפכא להוציא מרשות הקדש לחולין כגון על ידי פדיון אסור, שדומה טפי למקח וממכר כיון שנותן פדיונו, כמו שכתב רש"י ביצה דף כ"ז ע"ב ד"ה בבהמת קדשים וכו' אי נמי ביום טוב לא פרקי לה וכו'. וכן היא דעת הריב"ש [סי' קנן] בשו"ע אורח חיים סי' של"ט סעיף ד' שאין פודין הבן בשבת אפילו בכלי משום דדמי למקח וממכר, כמו שכתב במגן אברהם ס"ק ח'. ובכל הני דוקא שמוציא מרשות לרשות על ידי מעשה כל דהוא דמי למקח

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי, עם זוג רצועות תפילין חתומים בחותמו של הגאון הגדול ידיד נפשנו הצדיק באמונתו יחיה הרב אב"ד ור"מ דקהילתו נ"י, נמשחו בשמן טהור מידי נקי כפיים ובר לבב כבוד ידיד נפשי פאר רום מעלתו נ"י, ואמר עם הספר כל עניין עשייתם ותיקונם ביתרון הכשר חכמה תחיה את בעליה. הנני מחזיק לו מלוא חופני טיבותא על טרחתו רבה אשר טרח בשבילי לזכני במצוה מן המובחר, ישלם ד' פעלו, ומחירם הרשום אשלם ליד בנו תלמידו הבחור המופלג נ"י, כמו המחיר של שני הספרים יקרים שזיכני בהם.

ועל דבר הערתו, לפי מה שכתבו תוספות שבת מ"ו ע"ב [ד"ה מי יימר דמיודקיק] דהך מפירין נדרים איירי באסרה פירות שלה לכל אדם, והקשה פאר רום מעלתו נ"י, הרי בקונם כללי יש מעילה, ואם כן איך מפירין, הרי מוציא מרשות הקדש בשבת ודומה למקח וממכר כיון דבעל מיגז גיזו. יפה הקשה.

והנראה לי בישובו, חדא, על פי המשנה למלך בפרק ד' מהלכות מעילה הלכה ט', מסופק הא דיש מעילה בקונמות דוקא אם אינו מזכיר אכילה, אבל באוסר עליו אכילה ליכא מעילה, דאינו אסור בהנאה ולא דמי להקדש. ואף דמייתי בשם הרמב"ן [בחידושו לשבועות כב, א] דפליג, הרמב"ן לטעמיה בחידושו על מסכת שבת דף מ"ז [ע"א ד"ה קרטין] בהדיא כתב כתירוצו ראשון דתוספות שם וזה לשונו, אלמא מוקצה הוא מפני שאסרה הכיכר על עצמה, שלא כדברי מי שפירש שאסרה כיכר שלה אכולי עלמא. עד כאן לשונו. ונראה לי טעמו משום הכי הוא, על פי קושיית פאר רום מעלתו נ"י, לרמב"ן לטעמיה אסור להפר נדר כהאי גוונא בשבת כנ"ל. ותוספות בתירוצו שני הנ"ל סבירא להו, כיון דמזכיר לשון אכילה כמו שכתב רש"י דף קנ"ז [ע"א ד"ה שהן] ודף מ"ו [ד"ה שהן], כגון שנדרה) שלא יאכל היום, וכן הוא לשון השו"ע [או"ח] ריש סי' שמ"א, לכולי עלמא אין מעילה, ולא דמי למקח וממכר, שאין מוציאו מרשות הקדש בהפדתו. הא חדא.

ועיין מגן אברהם סוף סי' ש"ח ס"ק ע"ט הביא תירוצו זה דתוספות להלכה, וכן האליה רבה [שם ס"ק צד], ולא ראו חידושי הרמב"ן הנ"ל.

ועוד נראה לי, על פי מה שכתב המשנה למלך עוד שם, מסופק באוסר איזה דבר ולא התפיסו, יש לומר אין מעילה דלא עשאו כהקדש, ותליא בפלוגתא דמייתי בפרק א' מהלכות נדרים [ה"ז] אי בלא התפסה מדין יד הוא או מגזרת הכתוב, עיין שם היטב. ולשון רש"י ושו"ע הנ"ל כגון שנדר שלא לאכול היום, וכן לשון התוספות הנ"ל שאסרה פירות שלה (כולה) לכל

וממכר, וגם לעיולי להקדש אמירתו לגבוה כמסירה להדיוט דמי הוה ליה בדיבורא עביד מעשה דמי למקח וממכר, משא"כ הפרת הבעל אין עושה כלל וכלל שום דבר, אלא בחול אומר לה מופר ליכי בלבד, אינו דק ואומר שום דבר על החפץ או פירות שאסרה בקונם כללי שתפקע עתה ותפסוק מהם האיסור והקדושה, אלא על אשתו חוזר ואומר לבטל דבריה, ובשבת אסר אף לומר לה לשון זה מופר ליכי אלא אומר לה טלי אכלי ושתי וכו' ומחשב לשון הפרה בלבו בלבד כבשו"ע סי' רל"ד סעיף כ"ד ול"ח, ולהרמב"ם בלשון ביטול מחשב בלבו בלבד סגי אין צריך אמירה כלל אלא כופה אותה כבשו"ע [שם] סע' מ', פשיטא טובא דליכא למימר גזירה משום מקח וממכר, דלא דמי כלל, דמקח וממכר הוא נושא ונותן על החפץ ובפועל, אבל הפרה אף שנדרה קונם כללי הוא רק מבטל דבריה וגזרת הכתוב בכח או בלב או אף בדיבור בלבד כנ"ל. הא חמישה תירוצים.

[הוספה מבין המחבר:] הג"ה זו מאהובי ידיד נפשי הגאון מו"ה יוסף קליין נ"י דיינא רבא דפה. חילוקו דמין הגאון ז"ל ודאי נכון וקיים, שלא שייך כאן בנידון דידן תירוץ התוספות גיטין ל"ג, דלא שייך כאן לומר חזקה נגד הפרת הבעל. אבל לפי עניות דעתי גם קושיית התוספות דשם גם כן לא שייכת כאן בנידון דידן שיהיה הנהגה מן הפירות פטור מן הקרבן מעילה מחשש דשמא יפר לה בעלה אחר כך, דהתם היינו טעמא דחכם עוקר הנדר מעיקרא, נמצא דלמפרע לא עשה איסור מעולם, ואין נחייבו עתה מלקות אם התרו בו אל תשתה וכו', משא"כ כאן דהבעל רק מיגז גיזו, ומה שעבר עבר ובוודאי חייב על מה שעבר. ואף דאמר רב פנחס כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת, לא הוי כנודר על תנאי, וכמו שכתב הר"ן ז"ל נדרים דף ע"ג ע"ב [ד"ה ואיכא דילפי] ודחי להאומר כן בשני ידים, יעויין שם. והדבר מוכרח, דהא קיימא לן כרב פנחס, ואפילו הכי קיימא לן בעל רק מיגז גיזו. גם עיקר הדבר נראה לפי עניות דעתי דאין עניינו לכאן בנידון דידן, דאף אם יפטור הנהגה מקרבן מעילה מטעם דשמא יפר לה בעל אחר כך, משום זה חומר הקדש לא זזה ממקומה כל זמן שלא הפר, ואם כן אכתי הבעל בהפרתו מוציא מרשות הקדש ודמי למקח וממכר. ע"כ מהגאון רבי יוסף קליין]

ועוד יש איתי שני תירוצים על קושייתו הנ"ל.

ועוד נראה לי, בהקדים דמוהר"ם לובלין [ד"ה בגמ'] מוחק הגירסא שלפנינו בקושיא ראשונה דש"ס ממפירין וכו', וזה

לשונו, בספרים הוגה כאן ונשאלין לנדרים שהן לצורך השבת, וטענתם במוצאן בפירוש רש"י שפירש כאן מפירין נדרים וכו' ונשאלין לנדרים לחכם, אבל טעות הוא בידם, שאין לגרוס נשאלים בתיובתא קמייטא, דהא בתר הכי מויתב מינה, ורש"י לא בא עתה אלא לפרש החילוק שיש בין מפירין לנשאלים, אבל אין כוונתו שגורס כאן בתיובתא קמייטא ונשאלים, וק"ל. עד כאן לשונו. ולעניות דעתי נראה לי שלא טעו כלל, לא בגירסא ולא בכוונת רש"י. דהנני מוסיף לתמוה על הגירסא שלפנינו דמיייתי כאן גם סיפא דנשאלים וכו', מכל מקום האי סיומא לצורך השבת לא הוה ליה להביא, דהא רק אנשאלים לבד קאי, אבל הפרה אף שלא לצורך שבת, כדמסיק שלהי שבת [קנז, א] מברייטא (תני זו לא) [דתני זוטי] דבי רב פפא. מקשיא קמייטא מהפרה קאי, והקושיא יותר חמורה היא, וצ"ע.

ונראה לי, דמר"ם לובלין עצמו בתר הכי על תירוץ שני דתוספות הנ"ל ד"ה מי יימר זה לשונו, מקשים התלמידים דמכל מקום קשה מנא ליה לרמי בר חמא להקשות מהא דמפירים ולפרש דמייירי בפירות שלה ואסרתן לכל אדם, דילמא לא איירי אלא שאסרה עליה וכו'. ונראה לי דהכי מקשה, דמסתמא הא דקתני מפירין וכו' איירי בכל מיני נדרים וכו'. עיין שם. ולעניות דעתי עדיפא נראה לי, דלהכי מיייתי גם סיפא נשאלין וכו', דחכם עוקר מעיקרו ולא דמי למקח וממכר אפילו קונם כללי שאינו מוציא מרשות הקדש נמי, הכי נמי רישא מפירין דומיא דנשאלין אפילו בקונם כללי נמי. ותדע, דהא לא קא עביד הש"ס שלהי מכילתין [קנז, א] צד האיבעיא אי הפרה נמי לצורך דוקא אמאי פלגיניהו בתרתי ודחק הש"ס שם מהאי טעמא דחלוקין בדינים בקונם כללי, ועל כרחך דשויים. ולכן מקשה בכח מוקצה הוא, וחדא מתורץ באידך.

ולקושיית פאר רום מעלתו נ"י, הא גופא קשיא, אמאי מפירין כהאי גוונא, ליתסר משום מקח וממכר. נראה לי, כהאי גוונא תמה בצל"ח ביצה [כו', ב בד"ה אבל מה] על הרמב"ם הלכות יום טוב פרק ב' דין ג' שהעתיק וכן בהמת קדשים וכו', והא בעיא פדיון והעמדה והערכה במום קבוע גם כן אסור משום מקח וממכר. ותירץ בדוחק דהא שרי ליקח מחנווני דבר מאכל ומשקה בשבת ויום טוב לצורך שבת ויום טוב, והבית יוסף [או"ח] סי' תקכ"ז [רנ"ט, ב ד"ה וכשם, סעי' כ(א) מהר"ם מכוון ירושלים] הובא במגן אברהם בסי' ש"ו ס"ק ט"ו אסור ליתן מתנה לחבירו בשבת ויום טוב, וסיים מגן אברהם דפשוט דלצורך שבת שרי כמו דאיתא בסי' שכ"ג וסי' תקט"ז, הרי דגם הדומה למקח וממכר מותר לצורך וכו', [ונותן מידו חפץ שווה

משובשת. ונראה שכוונת רבנו שקושייתו מיתור הבאת הסיפא 'לצורך השבת' קשה יותר מקושיית מהר"ם מהבאת דין נשאלין לנדרים.

2. בדפו"ר ההערה נמצאת בסוף הסימן, אך נראה שכאן מקומה. 3. וצ"ע, שבגמ' בשבת משמע שמפירים נדרים רק לצורך השבת. 4. הלשון נראית

פרוטה לגזבר ולפדות הבעל מוס), עיין שם היטב. (ה"נ וכל שכן הפרה גם קונם) הכי נמי וכל שכן הפרת נדר אפילו קונם כללי דיש מעילה ומוציא מרשות הקדש שאין צריך שום פדיון כלל רק דיבור בעלמא לבד כנ"ל, ר"ל מופר ליכי או אכלי ושתי לבד, אפילו אם תמצוי לומר דמי למקח וממכר מיהת לצורך שבת ודאי שרי, וכהאי גוונא אינו דוחק כלל גם להצל"ח כמבואר בדבריו שם. ולפי זה נראה לי באמת, נדר כהאי גוונא קונם כללי גם בהפרה שרי רק לצורך השבת, כמו נשאלים בכל הנדרים. ואם כן מהאי טעמא דייק הש"ס בקושיא קמייתא להביא גם האי סיומא דסיפא מפירין וכו' דומיא דנשאלין גם בקונם כללי דהתם עוקר מעיקרו, ובהאי גוונא בהפרה נמי באמת רק לצורך השבת מותר, וקשה, הא מוקצה הוא וליכא ביה לצורך השבת וממילא אסור להפר קונם כללי משום מקח וממכר [הא גופא היא קושיית הש"ס]. ודתני זוטא דבי רב פפא הפרה אף שלא לצורך השבת, היינו בקונם פרטי דאין מעילה לכולי עלמא. ולמסקנא בתירוץ הש"ס על דעת בעלה נודרת, על מנת שירצה בפירוש רש"י, הוה ליה הקדש על תנאי, לכולי עלמא אין מעילה, דכיון שמיפר לא מוציא מרשות הקדש, ולא דמי למקח וממכר כלל, אתי שפיר מפירין גם קונם כללי שלא לצורך שבת נמי כנ"ל.

ועל פי זה יש לומר, מקום יש ליישב מה שכתבו פסקי תוספות סוף שבת [אות תקג], אם היה לו פנאי להפר מערב שבת לא יפר בשבת, ותמוה שהוא נגד הגמרא שם [קנז, א] גבי שאלה, ונראה לי, ככהאי גוונא מיהא בקונם כללי דהוה ליה כמקח וממכר למאן דאמר יש מעילה בקונם, והכי קיימא לן, והא דמפירין על כרחך דוקא לצורך השבת כנ"ל, לכן אם היה לו פנאי מערב שבת לא מקרי לצורך השבת, כמו גבי יום טוב כהאי גוונא מכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן מערב יום טוב אינו דוחה יום טוב. וכבר הארכתי במקומו בס"ד. הא שיש תירוץ.

ועוד נראה לי, דרש"י נזיר ריש דף כ"ב [ע"א ד"ה האשה] ותוספות שם דף כ"ב [ע"א ד"ה הא וע"ב ד"ה ורמינהו] כתבו דהאי תנא התם סבירא ליה בעל נמי מיעקר עקר. ועיין יד שאל סי' רכ"ט [ס"ק ה] וסי' רל"ד ס"ק מ"ח מזה. ויש לומר, רמי בר חמא ניחא ליה לאוקמי מתניתין מפירין וכו' לכולי עלמא גם כהאי תנא, דומיא דנשאלין בעל נמי מיעקר עקר, ולא דמי למקח וממכר. ועיין מגן אברהם סי' ש"ו ס"ק י"א הקדש דידן לא יצא מרשותו וכו'. ובקונם כללי צל"ע.

ואחתום בברכה.

כנפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

[הג"ה מבין המחבר: דברי הפסקי תוספות שהביא מרן אבי הגאון זצ"ל הוא צע"ג ופליאה רבתא, שהוא נגד הגמרא דמספקא ליה בהא ופשיט ממעשה רב דאפילו בכהאי גוונא נשאלין. וגם בגמרא רק גבי שאלה אתמר האי דינא ולא גבי הפרה, וכמו שתמה מרן אבי הגאון ז"ל. ולי עוד קשה, הא ממה נפשך תמוה, אליביה דמאן קאי, אי למאן דאמר הפרה כל היום מאי קאמר היה לו פנאי להפר בערב שבת לא יפר בשבת, מאי שנא שבת, הא בכל יום חול נמי ביום שומעו כתיב, ומאי לא יפר בשבת מדרבנן ולתתחילה אבל אם הפר ודאי מופר כמו אין דנין כו' במשנה ביצה דף ל"ו [ע"ב] ברא"ש [פ"ה סי' ב] ורי"ף שם [כ, ב בדפיו] וכו' וכולן שעברו מה שעשו עשו, והא גם מדאורייתא לא יפר ולא מהניא כלל הפרתו בדיעבד. ועל כרחך למאן דאמר מעת לעת קאי. אם כן תמוה, חדא, הא באמת קיימא לן כמאן דאמר כל היום בנדרים ע"ו [ע"ב] ובתוספות עצמם בשבת [קנז, א] במקום ד"ה והלכתא כו'. ועוד, גם למאן דאמר מעת לעת שוה הוא לדין שאלה, והא מסיק בשאלה אפילו היה לו פנאי ממעשה רב, ומהי תיתי לן לחלק דבהפרה לא. ועוד, הא מוכח נמי דשום הם בדין זה, מדדחיק לעיל אי שוים בדין שלא לצורך לא אמאי פלגינהו, ולא קאמר מהאי טעמא פלגינהו דהפרה כל היום קיימא לן על כרחך מפירין בשבת דוקא בלא היה לו פנאי, וקמשמע לן נשאלין (אי') [אפילו] היה לו פנאי, אלא על כרחך דבעינן לפרושי מתניתין לכולי עלמא גם למאן דאמר מעת לעת כנ"ל, אם כן לדידיה מוכח דשוה דין הפרה לדין שאלה אפילו היה לו פנאי נשאלין ומפירין בשבת. באופן שצע"ג.

ונראה לי ליישב על פי סוגיא דשבת מ"ו, דפריך ממתניתין דהכא נשאלים לנדרים מי יימר דמזדקק ליה חכם ומוקצה הוא, ומשני אי לא מזדקיק ליה חכם סגי ליה בשלושה הדיוטות. וקשיא לי, לרב יוסף בנדרים דף ע"ו [ע"א] דסבירא ליה נשאלין לחכם דוקא אבל לשלושה הדיוטות לא דמתחזי כדינא, אם כן ליתא לתירוץ גמרא הנ"ל, והדרא קושיא לדוכתה לדידיה אמאי נשאלין, הא מוקצה הוא וממילא אינו צורך השבת. ונראה לי לתרץ, לדידיה יש לומר בנדר בשבת מיירי מתניתין ואין מוקצה לחצי שבת, לכן נשאלין [דומיא דמפירין דעל כרחך בנדרה בשבת מיירי דהא קיימא לן כל היום. איברא מתוספות דף מ"ו ד"ה מי יימר כו', תירצו מיגו דאתקצאי בין השמשות לאכילה כו', על כרחך נדרה מערב שבת מיירי סבירא להו, ומוכח כן מקושיית הגמרא שם, דאי נדרה בשבת תיפוק ליה משום אין מוקצה לחצי שבת לכן מפירין. אלא אף דקיימא לן כל היום, שפיר איירי שנדרה מערב שבת והוא לא שמע אלא בשבת], וש"ס דף מ"ו קאי אליביה דאביי בהדיא שם דקיימא לן כוותיה בנדרים דף ע"ו נשאלין אפילו בשלושה הדיוטות, משני קושטא דמילתא. אבל מכל מקום קשיא, הא

זה שבועיים קיבלתי יקרתו בעת נוסעי לק"ק ניקאלסבורג לחתונת בני מו"ה אהרן שמואל נ"י, ולא פניתי לעיין ולהשיב על דברי קודשו כראוי ומחוייב עד היום. והן עתה אומר לפאר רום מעלתו נ"י ברכת מזל טוב עלי נישואי בתו לאיש בעל² יחיה.

ועל דבר המעות לפדיון שבוי, אשר שאלני מעלתו ששמע בשמי הוראה שקנה השבוי המעות שקיבצו עבורו אף שלא יכלו לפדותו בהם על ידי איזו סיבה.

הן אמת שנשאלתי מאפטרופוס של השבוי, אשר הרבה טרח בקיבוץ המעות לפדיונו כי כעת עתה דת המלך וחוק המדינה הוא שיוכלו לפדות את עצמם במעות אלף זהובים כידוע לכל³, ואני השבתי לו בקצרה בלא שום ראיה ומשא ומתן בהלכה שאסור ליתן המעות המקובץ בחזרה שכבר קנאם השבוי, להיות אץ עלי השואל הנ"ל וגם אינו בר הכי להבין בהלכה. וכוונתי היה, וכן הוא באמת, שקנאם השבוי וכדי לפדותו **בְּהֶמָה**, ואם גם אירע על ידי סיבה שנמנע הפדיון לפי שעה גזירה עבירה דבטלה אמרינן, ועודנו עומד וראוי לפדותו בהם ליומא אחרא, ויש מחר לאחר זמן, כל עוד שלא מת אותו שבוי או מניעה אחרת כיוצא בזה באופן שבוודאי לא יפדה עוד, בהחלט של השבוי הם המעות. ולא להורישו ליורשיו אחריו או ליתנם במתנה וכיוצא בזה, אלא שלו הם על מנת לפדותו בהם כל זמן שיעלה הרצון⁴.

ומה גם בנידון דידן, שכבר הגיעו פעם אחת הדמים ליד אבי הנער⁵, וגם מידו כבר הגיעו ליד הסוכן על אוצר הקיסר ירום הודו [שטייאר אמט⁶ ק"ק בלשון אשכנז⁷], וניתן לו מכתב חופשי על ידי זה לפי שעה עד אחר השו"ת⁸ שנתנו שוב הדמים בחזרה ולא הועיל פדיונו, הרי כבר התחיל הפדיון, וחלה (עליו) [עליהם] השם שנפדה במו אף דלא אסתייע מילתא, הדבר ידוע שכעת הזמן גרמא, היות עתה שעת חירום שהקיסר ירום הודו ביקש צבא רב, ואם כן פשיטא ודאי שעומד לפדות עדיין הוא במשך הזמן מהיום עוד באופנים שונים, ככתוב [קהלת י, יט] הכסף יענה את הכל. ומעשים בכל יום שמשגיגים שטר שחרור [אבשיד⁹] תוך שני עבודתם אחר שנה או שנתיים, ובכחאי גוונא מודה הרא"ש בתשובה [כלל לב סי' ו] להרשב"א [בשו"ת ח"ד סי' נה], ועיין בדרכי משה אבן העזר סי' נ"ג [אות א] וברמ"א יו"ד סי' רנ"ג [סע' ז].

מסקי אפילו היה לו פנאי מבעוד יום נשאלין, וקשיא לרב יוסף בשלושה לא, אם כן הוה ליה מוקצה כנ"ל, וצ"ע. וצריך לומר, לרב יוסף באמת אין נשאלין בהיה לו פנאי. והני רבנן דמייתי הש"ס עבדו מעשה בהיה לו פנאי גם כן, כאב"י סבירא להו, דהכי משמע הני רבנן אזדקינן ליה לרב זוטרא ושרי ליה נדרא בשלושה משמע. ואף דגמרא מייתי להא דרב יוסף בתר מסקנא זו דאפילו היה לו פנאי נמי, צריך לומר כוונתם דבאמת רב יוסף פליג גם בהא דהיה לו פנאי, ואינהו כאב"י סבירא להו והכי קיימא לן, אם כן יש מקום לפסקי תוספות הנ"ל אליביה דרב יוסף מיהת.

אבל באמת זה אינו. חדא, דהא לא קיימא לן כרב יוסף. וגם משמע מלישנא דסבר רב יוסף למימר דהוא חזר בו בעצמו על פי תשובת אב"י. ועוד, אם כן בשאלה לחכם הוה ליה למימר האי פסיקא אליביה דרב יוסף בהיה לו פנאי אין נשאלין בשבת משום מוקצה כי קושיית הש"ס בדף מ"ו הנ"ל, אבל בהפרה דאיכא תירוץ הש"ס שם מקודם דעל דעת בעלה נודרת לא הוי מוקצה גם לרב יוסף, ודאי אפילו היה לו פנאי מפירין בשבת, ועדיף הפרה משאלה גם בזה לרב יוסף. אם כן פסקי תוספות שכתבו כן על הפרה ודאי תמוה, וצ"ע.

לכן נראה לי לקיים דבריהם בתרתי לגריעותא, ר"ל הפרה שלא לצורך השבת דקיימא לן נמי מפירין, אבל היה לו פנאי מערב שבת לא יפר בשבת שלא לצורך. ובזה אין סתירה והוכחה מגמרא נגדם, דלצורך השבת שוים הפרה ושאלה אפילו היה לו פנאי מערב שבת כנ"ל. אלא מכל מקום שנאו משנתם שלא כהלכה, למאן דאמר מעת לעת יש מקום לדינם, אבל אנן קיימא לן כל היום כנ"ל. וצ"ע. ע"כ הגהה מבן המחבר.

סימן שט¹

[שימוש בנותר מכספי פדיון שבויים]

אלף שלומים, מגובהי מרומים, לידיד נפשי ורב חביבי הלא הוא הצדיק נשגב הרב המאור הגדול המופלג חרוץ נפלא חסידא ופרישא כבוד שם תפארתו מו"ה מרדכי ליב נ"י אב"ד קהילת יאהאני יע"א.

ח"מ מב. ועי' בספר צדקה ומשפט לרי"י בלוי פרק ט ס"ק כג שדן בדברי רבנו. 5. הוא השמש של ק"ק בוהר, ראה להלן הע' 12. 6. =לשכת המס. 7. כנראה הכוונה לקיזור קניגליך, האחראי על המס מטעם הקיסר. 8. לא ברורה משמעות התיבה. 9. שטר שחרור סופי.

שט. 1. התשובה נכתבה בראשית שנת תרט"ו, קרוב לחתונת הרא"ש בן רבנו. 2. מליצה ע"פ מ"ב א, ח; ודה"א ח, לג. 3. וצ"ל שמסיבה כלשהי לא ניתן היה לפדותו, ונראה היה שבטלה האפשרות להשיג את שחרור הנער השבוי, ולכן שאלו מה לעשות עם הכסף. 4. וע"ע בשו"ת כתב סופר

כו' בלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת, אם כן מצוה דרבנן נמי כיון דמן התורה אינה מצוה בלכת דידך מקרי ודרך רשות הוא, ודאי אינו פוטר ממצוה דאורייתא. הא חדא.

ועוד מוכח כן מדאיצטריך תרי קראי, בשבתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך פרט לחתן, אף על גב דגם הוא במצוה טריד, תירץ רש"י בסוכה דף כ"ה ע"א [ד"ה ובלכתך בדרך] דהוה אמינא כיון שאינו טרוד במעשה מצוה גופה רק במחשבה דמצוה, אף שהוא מצוה דאורייתא הוה אמינא דלא פטור, קמשמע לן קרא דפטור. ולפי זה מצוה דרבנן מהי תיתי דפטור, הא מן התורה רשות הוא. הא תרתי.

ועוד מוכח כן מפירוש רש"י בסוכה כ"ה ע"א במשנה וזה לשונו, שלוחי מצוה הולכי בדרך מצוה כגון ללמוד תורה ולהקביל פני רבו ולפדות שבויים פטורים מן הסוכה וכו'. עד כאן לשונו. הנה כל הני שלושה דנקט רש"י כגון ללמוד כו' לדוגמא מצוות דאורייתא נינהו, גם לקבל פני רבו כמו לקבל פני אביו, עיין יומא ע"ז ע"ב, ובמשנה סוף פרק אלו מציאות [ב"מ לג, א] היה אביו ורבו בשבי פודה את רבו ואחר כך את אביו כו'. אף דבירושלמי סוף פרק ג' דפסחים [הל' ז] קרי לקבלת פני רבו שביתת הרשות, היינו רק בערך נגד פסח ומצות מילת בניו, אבל ודאי מצוה דאורייתא הוא. ומוכח כן מדנקט רש"י להא באמצע, על כרחך כולו מצוות דאורייתא נינהו. ומשמע אם כן כוונת רש"י לשלול מצוות דרבנן. הא תלתא.

ואין לדקדק להיפוך מפירוש רש"י סוכה כ"ה סוף ע"א בד"ה טירדא דרשות, שכתב שאף על פי שהוא חייב לנהוג אבילות של נעילה וסיכה ורחיצה להראות כבוד מתו אינו חייב להצטער וכו', משמע דאילו היה חייב לצער את עצמו כמו איסור נעילה כו' היה שפיר מקרי טירדא דמצוה לזה לפוטרו מכל המצוות, ואף על גב דכל חיובי ודיני אבילות באיסור נעילה ורחיצה כו' רק דרבנן נינהו. זה אינו, דהא מימרא דרב [שם] אבל חייב בכל המצוות כו' חוץ מן התפילין כו' קאמר, הרי ביום ראשון קאי דבשאר הימים הרי גם בתפילין חייב, ואבילות דיום ראשון הוי שפיר דאורייתא, ולכן הוצרך רש"י לחלק בין איסור נעילה כו' ובין להצטער.

ואין מעצור לד' להושיע [שמ"א יד, ו] כו'. וכבר הוריתי כן, דנתי הלכה למעשה להתם ירא אלוקים כבוד הרב רפאל נ"י וואלנער בק"ק בוהר על בן השמש דשם, והסכים הקדוש ברוך הוא על דינו שבקרב אחר איזו חודשים נפדה הנער, ומבואר אצלנו בתשובה ארוכה על פי דיני התורה. וע"ע בשו"ת יבי"ע ח"ז או"ח סי' כה שדן בהרחבה בשאלה זו.

שי. 1. ע"ע באנצ"ת כרך כו ערך ישיבת סוכה וערך כבוד רבו פרק ה שהביא

ולא יוחזר המעות להמתנדבים, אבל יהיה מונח ביד אפוסטרופוס של הנער השבוי [הוספת המחבר: הנה גם אני בעצמי הייתי מן המקבצים לפדיון [ה]שבוי ההוא חלק יפה, והיו מעשינו אדעתא דהכי, ואין רצונינו¹⁰], יעוין בתשובת חתם סופר יורה דעה רל"ז ורל"ח, אלי כתיב¹¹, כי אם יוחזר הכסף עתה לבעלים ראשונים מי יתן לכסף מוצא שוב לעת מצוא כשיוכל להשיג הפדיון.

ולדעתי על פי דברינו אלה מועטים, תנוח דעתו דפאר רום מעלתו נ"י, שמן הנמנע הוא לי להאריך ולבאר יותר בראיות כעת.

נאום ידידו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

(ותפלות) [ותהילות] ד' אספר אשר אחר כלות חמישה חודשים מתשובתי זו בחודש אדר גאולה לישראל בשרני האפטרופוס איש ירא אלוקים התורני רבי רפאל וואלנער נ"י שעלתה בידו תהילה לאל הפדיון (בשותן) [באותן] המעות שחזרו וקיבלוהו מידו, והנער יצא חופשי משם לחירות עולם, ונתתי שבח והודאה לה' יתברך בכפליים, על הצלת הנפש, ועל שהוריתי כהלכה וכיוונתי האמת בעזרת ה' יתברך¹².

סימן שי

[העוסק במצוה דרבנן האם פטור מן המצוה]

שלום ורב טוב לכבוד ידיד נפשי ואהובי הרבני המופלג בתורה ויראה חרוץ ושנון איש ירא אלוקים כבוד שם תפארתו כהרב משה ליב צילטץ נ"י בקהילת ניקאלסבורג.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי.

ועל הספק בדברי תורה שעלה בידו, העוסק במצוה דרבנן אם פטור מליתן לעני פרוטה, או לא אתי מצוה דרבנן ומפיק ליה למצוה דאורייתא.

הנה במסכת ברכות דף י"א [ע"א] וסוכה כ"ה [ע"א] מקור הדין ילפינן עוסק במצוה פטור וכו' מקרא בשבתך כו' ובלכתך

10. סיום המשפט אינו ברור. 11. במליצה, ע"פ רש"י בראשית כד, לט.

12. וע"ע באו"ח סו"ס סי' כד (מהדורתנו אות ב) שהזכיר את דבריו כאן: 'ונידון מעות המקובץ לסיועת אנשי הצבא לפדותם, יפה דנת דכבר זכו בהם הנערים כולם על ידי הגזברים, ואסור לשנותם. ומעשים בכל יום שגם במעט ממון יכולים להשיג רשיון (אורלווי) או חופשי לחירות עולם [אבשיד] על ידי השתדלות ועצות, וגם אמרו ז"ל [כתובות ג, ב] גזירה עבידא דבטלה,

ועוד ראייה מסוכה דף כ"ו ע"א, וכל העוסקים במלאכת שמים לאתווי מוכרי תכלת פטורים מקריאת שמע וכו' שעוסק במצוה פטור כו', ולא אמר רבותא טפי לאתווי אפילו מצוה דרבנן, על כרחך דבאמת אינו פטור. הא ארבעה ראיות.

ועוד ראייה ברורה נראה לי מש"ס בבא מציעא דף פ"ב [ע"א] ובשבועות סוף פרק הדיינין דף מ"ד [ע"ב], לימא דרב יוסף תנאי היא, ומסיק דכולי עלמא אית להו דרב יוסף ובמלוה צריך למשכון קמיפלגי, מר סבר מצוה קעביד שהלוהו והוי שומר שכר, ומר סבר לאו מצוה קעביד לפי שלהנאתו מתכוון והוי שומר חנם. ופירש רש"י, במלוה צריך למשכון, ר"ל להשתמש בו ולפסוק עליו להיות פוחת מן החוב והולך קא מיפלגי, ורבי עקיבא סבר אפילו הכי איכא מצוה. ופשיטא מילתא דודאי אין לומר דלרבי אליעזר דפליג סבירא ליה כיון דלהנאתו מתכוון ליכא מצוה כלל מדרבנן נמי לא, זה אינו, דהא בוודאי מכל מקום עושה עמו גמילות חסד ובוודאי עושה קצת מצוה בהלוואתו. אלא רבי עקיבא סבר מצוה דאורייתא ממש הוא הלוואה גם באופן זה, ופטור מן המצוה צדקה לעני כשמשמש בהמשכון לצורכה מקרי, שעל ידי זה נפחת החוב והולך, ורבי אליעזר סבר דעל כל פנים לאו מצוות שוים המה, כיון באופן זה להנאתו הוא מתכוון גרועה מצוה זו (המצוות) [ממצות] צדקה רפתא לעני, שמחסר ממנו בה. אי נמי סבירא ליה לרבי אליעזר [ד] לא הוי מצוה דאורייתא כלל הלוואה כהאי גוונא רק מצוה דרבנן, ונפשוט על כל פנים דמצוה דרבנן אינו פטור ממצוה דאורייתא כנ"ל. הא חמישה ראיות.

שוב ראיתי גדולה מזו בספר הפני יהושע ובצל"ח מסכת ברכות ריש פרק מי שמתו כו', העלו בהדיא דבמצוות שוים דוקא עוסק במצוה פטור מן המצוה אחרת, אבל עוסק במצוה שאינו שוה בכל קלה היא ואין פוטרו ממצוה השוה בכל שהיא חמורה, עיין שם היטב. ומכל שכן לפי זה מצוה דרבנן שאינו פטור ממצוה דאורייתא כנ"ל. ולפי זה צ"ל, הא דברכות דף ח"י ע"א ברייתא והוא בשו"ע יורה דעה סוף סי' שמ"א [סע' ו], המשמר את המת אפילו שאינו מתו פטור מקריאת שמע ומכל המצוות וכו', על כרחך משמע נמי מצוה דאורייתא הוא, עוסק במצוה פטור וכו', דהרי המשמר גם הוא עוסק בקבורתו מקרי, והוא מצוה דאורייתא. הרי שישה ראיות.

ולא אפונה² כי אחרי העיון היטב ימצא עוד ראיות לזה, ותנח דעתך בזה. ועיין מגן אברהם סי' ל"ח ס"ק ח' וס"ק י', ובמגן אברהם וברמ"א [או"ח] סוף סי' רמ"ח [סע' ד] ובבית יוסף שם סוף הסימן.

איברא קצת צ"ע על הפני יהושע והצל"ח הנזכרים לעיל, מקושיית התוספות בבבא מציעא דף כ"ט ע"א [ד"ה והוי שואל] וזה לשונם, שהרי אדם שלובש ציצית או שיש לו תפילין בראשו וכי יפטר מכל המצוות וכו'. ולדידהו מאי קשיא, הרי ציצית ותפילין אינם שוים בכל דמצוות עשה שהזמן גרמן הן ונשים פטורות, לכן אין פוטרים משאר כל המצוות. וצ"ל, יפטר מכל המצוות שכתבו התוספות לאו דוקא כל המצוות כולם, אלא מכל המצוות דכוותיהו קאמרי, ר"ל שגם כן אין שוים בכל כנ"ל.

ואדרבה נראה לי ראייה לדבריהם, דלכאורה תמוה טובא לפירוש רש"י בסוכה ריש דף כ"ו [ע"א] דתני שילא וכו' השושבינין חייבים בסוכה, הני תנאי פליגי ולא סבירא להו עוסק במצוה פטור מן המצוה, עיין שם, אם כן מאי פריך הש"ס בבבא מציעא ושבועות מ"ד הנ"ל לימא דרב יוסף תנאי היא וכו', והא באמת גם בלא הני תנאי דרבי אליעזר ורבי עקיבא התם ודאי נמי על כרחך דרב יוסף תנאי היא, דפליגי על גוף הדין עוסק במצוה דפטור, ולדידהו שומר אבידה שומר חנם הוי דלא משתרשי ליה רפתא לעניא. וצ"ע. אמנם הצל"ח ריש פרק מי שמתו הנ"ל העלה אליביה דרש"י הנ"ל דסוכה, דתני שילא פליג רק במצוות שאין שוים כגון שאינו שוה בכל אין פטור מן המצוה השוה בכל, אבל במצוות שוים מודה כולי עלמא דפטור, עיין שם, אם כן ניחא דמצות השב תשיבם לאחיק ומצות צדקה גם שניהם שוים בכל הם, אתי שפיר דרב יוסף ככולי עלמא אתיא אי לאו הני תנאי דהתם רבי אליעזר ורבי עקיבא. אבל מכל מקום להבנת תוספות סוכה כ"ו שם [ד"ה חתן] בכוונת רש"י קשה. וצ"ע.

ומה שכתב עוד שם הצל"ח והעלה דפסח שוה בכל הוא גם בנשים, משא"כ קריאת שמע מצות עשה שהזמן גרמא הוא ונשים פטורות, עיין שם, תמוה לכאורה, אם כן בסוכה כ"ה ע"ב הוה ליה למיעבד צריכותיה בזה, דרש"י פירש שם בסוכה [ד"ה טמאי מת מצוה] טמאי מת היו לאו דוקא אלא טומאת קרובים כו', והרמב"ם ורמב"ן בבית יוסף יורה דעה סי' שע"ג [שה, ב, סע' ג מהד' מכון ירושלים] פסקו אשה אינה מצווה לטמא לקרובותיה, דבני אהרן ולא בנות אכולה עניינא כתיב וקאי גם כן על לה יטמא כו' [ויקרא כא, ג], אם כן פסח ליכא למילף מקריאת שמע, משום פסח שוה בכל הוה אמינא אין טומאת קרובים שאין שוה בכל דוחה פסח, משא"כ חתן פטור מקריאת שמע דשוים הם. וכן בשבת קל"ג [ע"א] עביד צריכותא לרב [ד] אמר הלכה כרבי עקיבא במכשירי מילה ופסח, הוה מצי למימר נמי מהאי טעמא, מילה אינו שוה בכל אבל פסח שוה

דעות שונות בזה. 2. ע"ע במג"א סי' עב ס"ק ד ובפמ"ג שם, ובאריכות בשו"ת עטרת פז ח"א כרך ג חו"מ סי' טו פרק ב. 3. =אסתפק (ע"פ תהילים פח, טז).

ונראה לי, דגם להאמת קשיא לי, להפוסקים דקידוש על היין דאורייתא הוא, עיין ר"ן שבת כ"ג י, א בדפי הרי"ף ד"ה אמר רבא] ובספר שאילת שלום אות ס"ט ובתשובת חוות יאיר הנ"ל סי' ט', אם כן למה נר חנוכה קודם, הא אין מצוה דאורייתא נדחית מפני פרסום ניסא דמגילה והוא הדין דחנוכה. וצ"ע לכאורה. לכן נראה לי, דוקא בזמן אחד שבאו בבת אחת שתי המצוות לפניו דאורייתא ורבנן, ודאי דאורייתא קדים, אין שום מצוה דאורייתא נדחית מפני דרבנן, אבל כיון דנר חנוכה זמנו קדים בערב שבת קודם בין השמשות, קיימא לן אין מעבירין על המצוות, לכן נר חנוכה קדים דהוה ליה תו עוסק במצוה לא תסור, פטור מן המצוה דאורייתא קידוש על היין נמי. והא דגמרא יהיב טעמא משום פרסומי ניסא עדיף, היינו רק לדחות טעמי דתדיר. ובהדיא מחלק הש"ס כן בסוכה כ"ה [ע"ב] כסברא זו, דפריך העוסק במצוה פטור וכו' מהתם נפקא ויהי אנשים וכו', רבי יצחק אומר טמאי מת מצוה טומאת קרובים שחל שביעי שלהן בערב פסח וכו', ופירש רש"י [ד"ה שחל שביעי], שמעינן מינה דעוסק במצוה פטור וכו' שהרי נטמאו וכו' אף שטומאה זו תעכב על ידם אכילת פסחיהן, אלמא מצוה קלה הבאה לידך אינך צריך לדחותה מפני חמורה העתידה לבוא. עד כאן לשונו. ומשני הש"ס צריכא, דאי מהתם משום דלא מטא זמן חיובא דפסח, אבל הכא דמטא זמן קריאת שמע אימא לא וכו', והיינו כנ"ל.

שוב אחר זמן רב מצאתי להגאון מו"ה אליהו וילנא על אורח חיים סי' תרפ"ז ס"ק ו', הקשה קושייתי הנ"ל על הרמ"א בשם הר"ן [ד]אין שום מצוה דאורייתא נדחית מפני מקרא מגילה, וזה לשונו, לתירוץ חד דתוספות בפרק י' דפסחים [קו, א ד"ה זוכרהו] ובפרק קמא דנזיר [ד, א ד"ה מאי], דקידוש על היין דבר תורה, ואמרינן בפרק ב' דשבת שנה חנוכה דוחה אותה, והוא דלא כמו שכתב כאן, ור"ן סבירא ליה כתירוץ אחר [בתוספות שם] וכמו שכתב הרמב"ם [הל' שבת פכ"ט ה"ו] ומדברי סופרים לקדש על היין וכו'. עד כאן לשון הגאון החסיד זצוק"ל זיע"א. ונהניתי שכוונתי בזה לדעתו. אמנם כבר העליתי ארוכה דאין צריך [לומר] דפליגי, אלא היינו טעמא משום דנר חנוכה זמנו קדים בערב שבת ולא מטא זמן חיובא דקידוש, אף שזה קל וזה חמור אין מעבירין על המצוות, והר"ן והרמ"א בבאו בבת אחת מיירי, וכסברת הש"ס בסוכה כ"ה הנ"ל. ועיין תוספות יומא ל"ג ע"א ד"ה אין מעבירין וכו', מחלקו היכא דלא עבדינן אלא חד לא אמרינן אין מעבירין וכו' אלא נעבד לתדיר לחוד וכו', עיין שם. מבואר כדברינו הנ"ל דעיקר טעמא דנר חנוכה עדיף מן קידוש היום לפי שזמנו קדום

בכל. וצ"ל, כיון דר' שמעון הא סבירא ליה נשים בראשון רשות [פסחים צא, ב], לדידה צ"ל צריכותא משום כרת דפסח אליביה דכולי עלמא בשני הסוגיות. ובשבת קל"ג הנ"ל בלאו הכי נמי אתי שפיר, דאיתתא כמאן דמהילא דמיא כיון דלא שייך בה, כדאמרינן בעבודה זרה כ"ז [ע"א], ונשים בני ברית הן מהאי טעמא, במגן אברהם סי' קפ"ט [ס"ק א], ועיין תוספות בבא קמא דף פ"ח ע"א ד"ה שכן, וגם מילה שוה בכל מקרי מהאי טעמא. כן נראה לי ליישב דברי הצ"ח. ועיין ברכי יוסף אורח חיים סי' ל"ח [ס"ק ז], וטור ובית יוסף יורה דעה סוף סי' ר"מ [דף קע' ע"א, סע' יב במהד' מכון ירושלים], ועיין גמרא סוטה מ"ד ע"ב.

והנה הרמ"א באורח חיים סי' תרפ"ז [סעי' ב] בשם הר"ן פסק, אין שום מצוה דאורייתא נדחית מפני דרבנן, אפילו פרסום ניסא ומצות עשה מדברי קבלה, אם כן מכל שכן שאר מצוה דרבנן. נראה לי מזה אין ראיה לנידון דידן, דהתם להתחיל בדרבנן מיירי, אם אין שהות לקיים שתיהן ודאי דאורייתא קדים, אבל כבר התחיל בדרבנן והוה ליה עוסק במצוה לא תסור, יש לומר דפטור ממצוה דאורייתא גם כן.

ולכאורה מוכח כן, דבשבת כ"ג ע"ב בעי רבא, נר חנוכה וקידוש היום מהו, קידוש היום עדיף דתדיר או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, בתר דאיבעיא פשטה, נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. וכן כתב הרמב"ם סוף הלכות חנוכה [פ"ד הי"ג] וזה לשונו, הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס. ותמיה לי, ותיפוק ליה הדלקת נר חנוכה בערב שבת על כרחך קודם בין השמשות הוא בעינן, וקידוש על היין אחר כך בזמן סעודה, וקיימא לן אין מעבירין על המצוות. ובתשובת חוות יאיר סי' ט' כתב וזה לשונו, וכתבנו בחידושי הלכות חנוכה דאף דקיימא לן נר ביתו עדיף מנר חנוכה, היינו נר חנוכה דשבת, משא"כ דליל ערב שבת אף על פי שאין לו עוד מעות לנר שבת אין מעבירין על המצוה, ומצוה שבאה לידו אל יחמיצנה, מלבד טעם פן ימות ואולי יבוא לו מעות. ונראה לי דעל כן לא איבעיא לש"ס מתנות לאביונים ונר שבת הי עדיף, שפורים (בא) [לא] חל בשבת, כי נראה לי פשוט דגם עני ואביון חייב במתנות אביונים. עד כאן לשון תשובות החוות יאיר, ודברי פי חכם חן. אם כן תמיה, בנר חנוכה ובקידוש היום נמי תיפוק ליה דנר חנוכה זמנו קדים. בשלמא אי היינו טעמא שמא ימות, יש לומר בשעה מועטת לא חיישינן, וגם לטעם שמא יבוא לו מעות בשעה מועטת ליתא, ועיין סוף פרק ג' דגיטין, והוה ליה כבזמן אחד, אבל משום אין מעבירין על המצות קשה כנ"ל. וצ"ע.

ומעלת כבוד תורתו חקר מה דינו, ונפשו איותה לדעת דעת¹.

הנה ראשונה ראיתי כי העלית בכוחך קו הדין נוטה לזכות בית הכנסת השניה, קושטא קאי כי כן הוא האמת. ואוסיף בה נופך, כיון² שהאשה אמרה שלא נתנה עדיין בהחלט לבית הכנסת הראשונה כי אם בתורת שאלה דהדרה בעיניה, רק אמרה שבמשך הזמן תתנהו להם, בוודאי טעמה ונימוקה עמה היה לפי שהיא הולכת תמיד לאותו בית הכנסת להתפלל. ואילו היינו חושבים את נדבתה זאת כמו האומר אתן צדקה לפלוני עני, היה תליא בפלוגתא דרבוותא, יש פוסקים שאסור לשנות מעני לעני אפילו על ידי שאלה שכבר זכה בו ראשון, וקצת פוסקים סבירא להו דמותר לשנותו לעני אחר ואין צריך כלל שאלה ועל כל פנים על ידי שאלה מותר, הארכתי במקומו בזה [לקמן סי' של]. ועיין בקצות החושן סי' רי"ב [ס"ק ד] וסי' פ"ז [ס"ק כ"א], ודבריו צע"ג. [הוספת המחבר: והיש פוסקים הנ"ל דאסור לשנות מעני לעני אפילו על ידי שאלה הוא דעת הרמב"ם ראש המורים בפרק כ"ב מהל' מכירה³ גבי מה שיוציא אילן זה לעניים וכו' בו העניים מיד באותו ממון, דקנין הוא ולא רק נדר לפי הבנת הטור בדעת הרמב"ם בחושן משפט סוף סי' רי"ב, וכמבואר בארוכה בתשובות הרמ"א סי' מ"ח השאלה השלישית, ובתשובות מהרי"ט חלק א' סימן ט"ל נראה שנעלם ממנו תשובת הרמ"א, וגם היוורשים חייבים לשלם. ועל כרחך דלא מהני ביה שאלה אם אין יכול לשנות מעני לעני על פי הדין, דהוה ליה כשאר דברים הנקנים באמירה ואין אחר קנין כלום. והדברים עתיקים. ובתשובה אחרת [לקמן סי' של] הארכתי. ועיין בתשובות מורנו הרב בצלאל ריש סי' ט"ו דף נ' ע"ב [לפנינו סי' יד⁴]. אבל באמת היינו דוקא גבי צדקה, אמרינן אתן מתנה לעני נדר הוא, התם פליגי כנ"ל, משא"כ אתן פרוכת לבית הכנסת פלוני, להיות אין ציבור עני, וגם אין הציבור נהנים מהפרוכת הנאה של כילוי לעצמם רק נהנים למראה עיניהם, שהוא נוי תשמיש דתשמיש קדושה פרוסה לפני ארון הקודש לכבוד ד', ובמעילה קיימא לן מראה וקול וכו' אין בו מעילה [פסחים כו, א], ובעלמא קיימא לן חזותא לאו מילתא היא גבי איסורי הנאה בבבא קמא דף ק"א [ע"א], ואף דמכל מקום איסור מיהא איכא מדרבנן, מכל מקום הא קיימא לן נמי מצוות לאו ליהנות ניתנו [ר"ה כח, א], ומכל

ואין מעבירין וכו', והוה ליה עוסק במצוה, אלא דבכהאי גוונא הוה ליה למימר תדיר עדיף, וצריך לומר נגד זה פרסומי ניסא עדיף. ועיין תוספות מגילה ו' ע"ב [ד"ה מסתבר]. ועיין תשובת נודע ביהודה קמא חלק אורח חיים סי' מ"א. בדין אם להפסיק במגילה משום קידוש לבנה. וצ"ע.

שוב מצאתי סוף פרק משוח מלחמה סוטה מ"ד ע"ב פליגי כהאי גוונא⁵.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שיא

[אשה שגילתה בדעתה לתרום פרוכת לבית כנסת פלוני, ולבסוף נדבה הפרוכת לבית כנסת אחר]

ד' שלום, יענה את שלום ידידי וידיד נפשי, הלא הוא תלמידי הוותיק הרב המאור הגדול מופלג בנם של קדושים צדיק נשגב שמו מו"ה משה ליב כץ נ"י דיין בעיר ואם בישראל ק"ק ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי זה שבועיים.

וראיתי את השאלה אשר בא לפני (אבד"צ) [הבד"צ] ישמרם צורם, נידון אשה אחת [ש]נדבה לבה לעשות פרוכת לבית הכנסת פלוני שהולכת שמה, וכן אמרה בפיה לאנשים הרבה, גילתה דעתה ורצונה, וכן עשתה בפועל, נתנה הפרוכת לפרקים לתלות שמה. ושוב רצתה להזכיר נשמת בנה המנוח עליו השלום אשר תחילת נדבתה בפרוכת הנ"ל היה רק לשמו ולכבודו, ונתרצתה ונתנה הפרוכת אל אנשי בית הכנסת אחרת שהיה הולך שמה בנה הנ"ל בחייו כדי להזכיר שמה ונשמת בנה עליו השלום, ומסרה ליד הגבאי בתורת קנין. ועתה הגבאים דבית הכנסת ראשונה הם תובעים שכבר נתנה להם מקודם במתנה גמורה, רק הם החזירוה לידה תמיד מצד כבוד ודרך ארץ. והאשה מכחיש[ת]ם שמעולם לא נתנה להם בתורת קנין רק בתורת שאלה וכו'. והבד"ץ עשו פשרה בין שני הבתי כנסיות.

שיא. 1. תשובה זו הובאה בשינויים וקיצורים ובלי לשון השאלה להלן בחלק חו"מ-אה"ע סי' רכח אות ב. 2. מכאן מובא בלשון זו בסימן הנ"ל. 3. הל' טו-ז, ועי' במג"מ שם. 4. בדפ"ר ונציה שנ"ה שהיה לפני רבנו דולג בטעות סי' ב, וסי' טו מתחיל בדף מט, א ונמשך לאורך כמה דפים; בדפוס שאחריו סידלקוב תקצ"ד סי' ג הפך לסי' ב ודולג סי' ג; ובדפוס למברג תרס"ד ולהלן

5. ועי' חשוקי חמד כתובות פג, ב שדן בעוסק במצוה דרבנן אם פטור ממצוה דאורייתא. ועי' שו"ת דברי יששכר או"ח סי' ז, שו"ת יביע אומר ח"י או"ח סי' נה בהערות על שו"ת רב פעלים ח"ג אות ג, ושו"ת מגדנות אליהו ח"א סי' לב ד"ה ובטורי אבן, ובשו"ת עטרת פז ח"א כרך ג חו"מ סי' ט ד"ה הרי מזינן.

דין פרוכת לבית הכנסת לדין צדקה לעניים, צע"ג, דזה אינו לעניות דעתי כנ"ל.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שיב

[חייב כפרה כשהתכוון לעבור ולא עבר]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד ידיד נפשי הרב המאור הגדול המופלג קדושת שם תפארתו מו"ה מאנדל נ"י אב"ד קהילת רעטא יע"א.

מכתבו קיבלתי.

ועל דבר התורה שהקשה על רש"י בפרשת מטות [במדבר ל, ו], בנדר שהופר והיא לא ידעה ועברה צריכה סליחה, והא במנחות דף ס"ד [ע"א] פרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותינוק, רבה פוסק ז"ל בטר מעשיו, ורבה מחייב דזיל בטר מחשבה, וממה נפשך, לרבה אמאי פטור הא קרא כתיב דצריכה סליחה, ואם תמצוי לומר פטור מקרבן ומכל מקום צריך כפרה וסליחה, אם כן קשיא לרבה מה שכתב צריכה סליחה, הא עונש גמור יש, דצריך קרבן.

ובמחילת כבודו לא דמי כי אוכלא לדנא. דברי רש"י הוא בספרי [במדבר ריש מטות פסקא קנא] וברייתא דר' עקיבא במסכת נזיר דף כ"ג [ע"א], ומשום דבמזיד עברה דאכוונה לאיסורא כמבואר בצריכותא דגמרא שם לכן צריכה סליחה. אבל במנחות ס"ד לענין חטאת בשוגג קאי דלא אכווין לאיסורא, לכן פטור לרבה, דזיל בטר מעשיו. וכן לרבה, גבי נדר עונשו במזיד מלקות דלא יחל, וכיון דהופר הנדר והיא לא ידעה ועברה אין לוקין על לאו שאין בו מעשה רק מחשבה, דאכוונה לאיסורא לבד, לכן בסליחה בעיא וסגי. אבל במנחות ס"ד לקרבן קאי, נהי דבעינן נמי מעשה, בעשותה כתיב, ועיין מכות דף י"ג ע"ב, האיכא התם מחשבה וגם מעשה שהעלה גם דגים, ועיין תוספות שם בד"ה להעלות, לכן חייב לרבה, דזיל בטר מחשבתו.

מלבד דשבת שאני, מלאכת מחשבת אסרה תורה, אף על גב דבעלמא פטור, כמו שכתבו תוספות בחולין דף ח' ע"א בד"ה מותר וכו' לענין מקלקל דאזלינן בטר מחשבתו ולא

שכן שאין מוטלת מצוה זו על אנשי בית הכנסת, אם כן הויה לה נדבתה זו, לעשות תשמיש קדושה זה הפרוכת לשם גבוה, מצוה דידה היא, והיא נהנית מזה ביותר על שקיימה זה אלי ואנוהו וכו', הוה ליה אתן מתנה לעשיר [פלוגי]⁵, ודאי לכולי עלמא יכולה לחזור בה וליתן נדבתה לבית הכנסת אחרת שהיא רוצה, דכבוד גבוה מה לי הכא מה לי התם [הוספה מאת רבנו: ועיין בבא קמא ע"ו [ע"א] מכרו לשמים מעיקרא תורא דראובן והשתא תורא דראובן], ומכל מקום מצוה דידה היא ונהנית היא בכל מקום שהיא נדבתה, דאתעביד מצוה ונוי קדושה בממונה.

ומכל שכן בנידון דידן שהיתה התחלת נדבתה ומחשבתה לעשות הפרוכת רק לכבוד בנה המנוח עליו השלום לשעת נישואין שלו, וכן הוכיח סופה על תחילתה שנתנה הפרוכת לאותו בית הכנסת שהיה הולך בנה שמה בחייו, וכדי להזכירו שמה ברגלים, הרי גם תחילת עשיית הפרוכת היתה רק לשמו, לכבוד בנה עליו השלום, אם כן משעה ראשונה הוכן לו, ואולי מבעל הסיבות ברוך הוא היה שנתגלגל העניין כך שיזכה בה בנה המנוח עליו השלום לזכר עולם בבית הכנסת שלו להזכרת נשמתו על ידי זה, בוודאי זכה וזכו בה אנשי בית הכנסת השניה על פי דין תורה בקנין מתנה שהיתה דעת קונה ודעת מקנה, אבל בראשונה לא היה כוונת מקנה וגם לא כוונת קונה לבית הכנסת הראשון, דהא קנין בפני שנים ואמירה בעינן.

ועוד, הרי קיימא לן ביורה דעה סוף סי' רל"ח [סע' כג] ובסימן רנ"ח בש"ך ס"ק כ"ה, אפילו נשבע ליתן שום מתנה לחבירו שאינו עני יכול ליתן מתנה על מנת להחזיר, והא פשיטא דפרוכת לבית הכנסת לא מקרי מתנה לעני כמו שביארתי לעיל, ושפיר היתה יכולה לחזור בה מנתינה ראשונה שלהן להקנותה שוב לבית הכנסת השניה במתנה עולמית.

ועיין בתשובות דת אש סי' י"ד⁶ נידון כזה, אי תמיד היה במחשבתו לעשות פרוכת לבית הכנסת וכו', ותלי ליה בהאי דהרמ"א ביורה דעה סוף סי' רנ"ח [סע' יג], וקורא תימה על הסברא ראשונה, הא קיימא לן דברים שבלב אינם דברים [נדרים כח, א], והעלה הלכה ברורה דהרמ"א מיירי שחשב ליתן צדקה דבר ידוע כגון חפץ פלוגי ולא הוציא בשפתיו לומר זו החפץ, רק אמר בסתם ליתן צדקה, אין צריך לאמירה בפירוש ליתן זה הידוע, רק חייב לקיים מחשבתו שהיה מכוון על זה הדבר וחייב ליתן זה הדבר לצדקה, אבל בסתם שחשב בדעתו ליתן לצדקה, ולא הוציא כלום, ליכא למאן דאמר דחייב ליתן וכו' יעויין שם, ודבריו מוכרחים. אבל מה שהשוה הגאון שם

(בעיקר עמ' 31 ואילך), ובשו"ת עטרת פז ח"א כרך ב סי' י, ובספר צדקה ומשפט לרי"י בלוי פרק ט סע' ד ס"ק יב באריכות, ובשו"ת רבי עזריאל (הילדסהיימר) ח"ב סי' קנא-קנד תשובה לשואל זה על שאלה זו.

דולג מספר הסימן החסר, ולכן נשתנו מספרי התשובות. 5. התיבה נוספה ע"פ התשובה המקבילה, ראה לעיל הע' 1. 6. הובא בפ"ת יו"ד סי' רנח ס"ק טו. וע"ע באריכות בשו"ת תבנא לדינא לר"י לנדמן (ויזניץ תרע"ג) סי' ה

בתר מעשיו מהאי טעמא הנ"ל. ולרבה דאזיל בתר מעשיו אף דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ומאי שנא משוחט בשבת דחייב מהאי טעמא אף על גב דמצד מעשיו מקלקל הוא, צריך לומר משום דמצוה עבד שהעלה והציל התינוק, וסבירא ליה לאמת כי קושיית התוספות שם בד"ה ואפילו ובד"ה להעלות וכו' דהוה ליה טעה בדבר מצוה, וגם הואיל וכו'.

ואחתום בברכה כנפשו ונפש דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שיג

[בעניין חיוב לאו בעבר על שבועה על חצי שיעור של איסור]

בעזרת ה' יתברך, יום ו' ערב שבת קודש משפטים תרכ"ד לפ"ק, פה סערדאהעלי יע"א.

ד' עמך גיבור החיל, הוגה בתורה יומם וליל, זית רענגים, ראשית שמנים, הלא הוא תלמידי ותיק וחסיד מלא עתיק חרוץ ובקי כבוד שם תפארתו מו"ה יעקב אליהו הערצפעלד נ"י.

מכתבו קיבלתי, ושמחתי בנעימי נאומיו כי עזה אהבתו אלי, וביותר מדיבורותיו מלהבות אש, תוכן ראיתי מתרפק באהבת התורה לבאר כל חמירא חומר בקודש. וימצא דודאים, וריח לו כלבנון, יהיה כזית הודו, ד' ישלח לו עזרו מקודש בטובו וחסדו, אמן וכן יהי רצון.

והנני לרצונו.

על דברי התוספות בשבועות כ"ג ע"ב ד"ה דמוקי וכו', שכתבו דמשום הכי לא אוקמיה ר' יוחנן במפרש חצי שיעור משום דלא אתיא כר' עקיבא, דלר' עקיבא אפילו בסתם נמי חייב. ותמה מעלתו, הרי גם השתא כי אוקמא ר' יוחנן בכולל נמי לא אתיא כר' עקיבא אי דייקנין (הם) [התם] דלר' עקיבא לא צריך כולל. ושוב מצא במוהרש"ך שתמה כן על התוספות, והניחו בתימה.

ומעלתו העלה לתרץ על פי דיוקא מלשון הרמב"ם בפרק ה' מהלכות שבועות [ה"ז] במפרש חצי שיעור דחייב דוקא באכל פחות מכזית, אבל אם אכל עוד חצי זית תוך כדי אכילת פרס או אכל כזית שלם בבית אחת פטור, לפי דמצטרף, ונמצא

גם אתחילת אכילה הוי מושבע מהר סיני. וכן משמע לשון רש"י ריש פרק יום הכיפורים סוף העמוד [יומא עג. ב ד"ה או בסתם]. אם כן יש לומר, דמוקי מתניתין במפרש חצי שיעור, הכי נמי ואכל היינו חצי שיעור, אבל אי לא מוקמינן מתניתין במפרש חצי שיעור, סתמא משמעות המשנה ואכל דתנן היינו אפילו כזית חייב, ועל כרחך גם לר' עקיבא צריך לומר בכולל לחייבו גם על אכילה כזית, אם כן ר' יוחנן דמשני בכולל אתיא כדברי הכל, גם לר' עקיבא וכו'. עד כאן דברי פי חכם חן.

ויפה כיון מעלתו בקושיא ופירוקא לדעת הגאון בספר שערי דעה על יורה דעה סי' רל"ח סע' ו' אות ג'. ושוב דחה תירוצה, וזה לשונו, אך זה אינו, דרש"י ביומא [שם] שפיר כתב כן לריש לקיש דסבירא ליה דלא אמרינן כולל באיסור הבא על ידי עצמו, ואם כן באכל שיעור שלם דהוא חייב מלקות על אכילה משום נבילה הוי האי שבועה כמאן דליתא דאין מקום לשבועה זו לחול בכזית, משא"כ לר' יוחנן דשפיר מצי השבועה לחול גם על שיעור שלם בתורת כולל, דמיגו דחייל אחצי שיעור חייל נמי על שיעור. מאי אמרת, דלא היתה כוונתו על שבועה בשיעור שלם, הא על כל פנים על חצי שיעור נשבע, וכיון שאכל שיעור שלם ממילא דנכלל באכילה (הא) [הזו] חצי שיעור, וחייב על חצי שיעור. וחילוק זה פשוט וברור, וקושיא הנ"ל במקומה עומדת. וצע"ג ליישב דברי התוספות. עד כאן לשונו. וסיים שנתקשה בקושיא זו ארבעים שנה, ולא מצא דרך ליישבה.

ולעניינות דעתי, לחומר הנושא שטרחו בו גדולים חקרי לב הנ"ל, נראה לי לקיים תירוצו הנ"ל. והיינו, לפי שהגאון שערי דעה אתי בתירוצו רק על פי פירוש רש"י ריש פרק יום הכיפורים, דחי שפיר דפירושו התם הם לריש לקיש משא"כ לר' יוחנן כנ"ל. אבל מעלתו הביא גם מפסק הרמב"ם כן, וקיימא לן כר' יוחנן, על כרחך דגם לר' יוחנן דינא הכי [ד]פטור באכל כזית שלם בלא כולל, גם לר' עקיבא בסתם גם לרבנן במפרש.

ואי משום שתי קושיות השערי דעה הנ"ל. א', הא לר' עקיבא כיון דאדם אוסר עצמו בכל שהוא על כרחך אף בסתם שאינו כולל דברים המותרים וכו' הוי כולל, וחייב גם באכל כזית בתורת כולל, דמיגו דחייל אחצי שיעור חייל נמי על שיעור שלם וכו'. הנה בתשובות התשב"ץ חלק א' סימן ק' בד"ה הרביעי וכו' הקשה כהאי גוונא לרוב הספרים דלא גרס בגמרא שבועות כ"ד הנ"ל דריש לקיש לא אמר כר' יוחנן משום דאיסור הבא על ידי עצמו לא אמרינן כולל, אם כן קשיא

דבלאו שבועתו נמי מושבע ועומד מהר סיני הוא עליו, שאין דעתו כלל שתחול עליה השבועה, והוי כאילו פורש בהדיא ואומר שבועה שלא אוכל פחות מכשיעור על מנת שלא ישלים עד כשיעור בכדי אכילת פרס וכו'. עד כאן לשונו. עיין שם. לפי זה מבואר דגם לר' יוחנן בין לרבנן בין לר' עקיבא הכי דינא, בלא כולל אינו חייב אלא על חצי שיעור ולא אשיעור שלם, וכפירוש רש"י ורמב"ם. ואתי שפיר תירוצ' הנ"ל שכיון יפה גם מעלתו בכוונת תירוצ' התוספות, דשינויא דר' יוחנן ובכולל גם לר' עקיבא הוא, באם אכל כזית שלם כנ"ל.

ד' שנותיו יאריך.

כנפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שיד

[בעניין שבועה על חצי שיעור מדאורייתא ומדרבנן]

בעזרת ה' יתברך, יום ד' תולדות תרכ"ד.

חיים ושלום וכל טוב לראש אהובי בני רחימי הרב המאור הגדול חריף ובקי עצום ירא שלם (וב') [וכו'] כבוד שם תפארתו מורנו הרב אהרן שמואל נ"י אב"ד ק"ק קאטה יע"א, עם זוגתו הרבנית הצדקת מנשים באוהל תבורך מרת יודית תחי', עם כל יוצאי חלציהם יחיו.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי. והנה לוטה פה איגרת מיוחדת לאיש תורני הנכבד הקצין מורנו הרב משה טרוצער נ"י.

ועל דבר החידושי תורה שהעלית בסוגיא דחצי שיעור, לסברת הרלב"ח בש"ך יורה דעה סי' רל"ט ס"ק כ' לחלק, דאף [ד]השבועה חלה על איסור חצי שיעור דאסור מדאורייתא, מכל מקום לא חלה על איסור דרבנן, דהוה ליה מפורש לא תסור. והקשית, אם כן איך מוקי ריש לקיש מתניתין שבועות כ"ג [ע"ב] נשבע שלא אוכל ואכל נבילות וטריפות חייב בחצי שיעור, והא סבירא ליה לריש לקיש מדרבנן אסור חצי שיעור ואיכא לא תסור. הנה זהו קושיית הגמרא ביומא (ע"ד) [ע"ג ע"ב], שבועות כ"ג [ע"ב]. ומסיק, באמת כיון דאית ליה היתר מן התורה קא חל קרבן שבועה לריש לקיש. ועיין מהרי"ק קס"ה לתרץ הרמב"ם תליא בסלקא דעתך ומסקנא, ונעלם

על ריש לקיש, כיון דמהדר אתנאי לאוקמה אליבייהו במפרש לרבנן או בסתם לר' עקיבא, הוה ליה למימר נמי לאוקמה בסתם אליביה דמאן דאית ליה כולל, כיון דסבירא ליה חצי שיעור מותר מן התורה אף על גב דמדרבנן אסור אפילו הכי חיילה עליה שבועה, אם כן אפילו לרבנן דלית להו דר' עקיבא דבסתם אסור עצמו בכל שהוא, אי אית ליה כולל חיילה שבועה בכזית מיגו דחייל אחצי שיעור. אלא על כרחך דדין כולל הוא דוקא כשהאיסור הוא אסור מחמת עצמו, אבל אם אינו אסור אלא מחמת הדבר הנכלל עמו אינו בדין כולל, וכיון דכזית לא מיתסר אלא משום חצי זית, שאחר שאכל חצי זית והוסיף חצי אחר עבר, וחצי הראשון הוי היתר גמור ולא חלה עליה שבועה בכוליה וכו'. יעויין שם.

ולענין דעתי גם מר' יוחנן מוכח כן, דמשני בכולל דברים המותרים עם דברים האסורים, וקשה למה לי שיכולל דברים המותרים וכו', שחוטות ונבילות, הרי השיטת התוספות [שבועות שם ד"ה דמוקי] הוא דלר' יוחנן אף דחצי שיעור אסור מן התורה השבועה חל עליו, אם כן על נבילות לחוד נמי יכול שבועה לחול, דהוה ליה כולל מיגו דחל על חצי זית. ועל כרחך כחילוק התשב"ץ הנ"ל. שוב מצאתי בספר ידות נדרים על יורה דעה סי' רל"ט אות ה' ו' הקשה כן, ותירץ לחלק דלענין כולל צריך שיהיה היתר גמור, אבל כל שאסור אף מדרבנן אין יכול לגרור את האיסור על ידי כולל, יעויין שם. ודברי פי חכם חן.

אם כן מבואר דהיינו טעמא דהרמב"ם דפסק כן במפרש חצי שיעור בלא כולל דברים המותרים פטור באכל כזית שלם, וגם ומכל שכן בסתם, דלא חלה השבועה על כזית על ידי כולל מיגו דחל על חצי זית וכו', דמשינויא דר' יוחנן גופיה מוכח כן. והכי נמי לריש לקיש בסתם לא אמרינן כולל כהאי גוונא מחצי זית על כזית שלם מתרי טעמי הנ"ל, אלא בכולל דברים המותרים וכו'. כן נראה לי.

וקושיא ב' הנ"ל, דאם תמצי לומר טעמא דרש"י גם לר' יוחנן משום דלא היתה כוונתו לר' עקיבא על שיעור שלם, הא על כל פנים על חצי שיעור נשבע, וכיון שאכל שיעור שלם ממילא נכלל באכילה זו חצי שיעור וחייב על החצי שיעור, דיש בכלל מאתים מנה ולא יהיה חוטא נשכר. כן נראה לי כוונת השערי דעה. הנה כבר הסביר לן מהרי"ק שורש קס"ה יפה, דאי אמדינן דעתיה, וכוונתו לא היתה לאסור על עצמו כזית איסור שכבר מוזהר עליו, אלא על פחות מחצי שיעור היה דעתו שתחול השבועה עליו כדי להרחיק מן האיסור שאין מוזהר עליו מהר סיני, אבל באכל ממנו כזית בכדי אכילת פרס

נתיישבתי). וע"ע לעיל סי' קעג. וע"ע בסימן הבא.

2. וע"ע בשו"ת משה ידבר לר"מ ישראל הל' מאכלות אסורות סי' י (מהדורתנו עמ' קסז) ובהל' שחיטה סי' א (מהדורתנו עמ' קעח ד"ה שוב

מהש"ך ומהרלב"ח, עיין שם. וחילוק הרלב"ח הוא לדין דלא קיימא לן כריש לקיש.

ועוד הקשית, מאי פריך ריש פרק יום הכיפורים הנ"ל [יומא עד, א] משבועת העדות דלא חל אמשחק בקוביא שהוא גולן דרבנן וכו', התם היינו טעמא משום לא תסור, משא"כ איסור חצי שיעור רק אסמכתא. אגב שיטפך כתבת כן, מה ענין אסמכתא לריש לקיש, חצי שיעור אסור מדרבנן, ופירש רש"י בהדיא ביומא שם דאיכא ביה לאו דלא תסור ומושבץ עליה, אם כן שקולין הם.

ודע, כי חילוק הרלב"ח הוא סברת הרמב"ם בספר המצוות שורש א', שכל דרבנן הוא באזהרה מן התורה לא תסור. ובזהרה הרקיע' השיג עליו מסוגיא הנ"ל דשבועות כ"ג ויומא ע"ד, דלריש לקיש כיון דחצי שיעור רק מדרבנן אסור לא מקרי מושבץ ועומד מהר סיני. והיינו קושייתך הראשונה, וכבר האריכו קדמונים בישובה, בעל מגילת אסתר [בספה"מ שם], ובאבני מילואים חלק ב' סימן י"ד, ובספר יד שאול' סי' רל"ט [ס"ק ד] ביורה דעה³.

ואין פנאי איתי להרחיב הדיבור יותר, ולא יאומן כי יסופר רוב טרדותי, לכן אל תדחק עלי את השעה תמיד לכתוב לך תשובה מיד.

נאום אביכם, הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן שטו

[שינוי נדבת מעות לשם רבי מאיר בעל הנס. מנהג הדלקת נר ביום היארצייט]

בחודש אדר, שלמא אשדר, לפרי עץ הדר, בקודש נאדר, הלא הוא כבוד הוד י"ד ה' וידיד נפשי הרב המאור הגדול החריף ובקי סיני ועוקר הרים ומשדר עמקים החכם השלם קדושת שם תפארתו מו"ה חיים נתן דעמביצער נ"י, עדינו העצני ועומד (לכס) [לנס], אבן יקרה בעיר ואם בישראל ק"ק קראקא יע"א.

הנה זה חודש ימים אשר קיבלתי מכתב קדשו דפאר רום מעלתו נ"י עם ספר הקונטרס מגיני ארץ' מאד נעלה, ונהנית

לאורו, וגם הארץ האירה מכבודו זיוו והודו, ברוך ה' אלקי ארץ אשר העיר רוח טהור גברא רבא מעלת כבוד תורתו נ"י לטובת ארצנו הקדושה, הסכמות לקבץ, כלובש תשבץ, בקרית יעבץ. וגם אותי עני קרא לחוות דעתי בזה, והנני להעשות סניף לאריות אשר קדמוני, לגזור אומר בטח על כל אשר נידר ונידב בכל תפוצות הגולה מאחינו בני ישראל לשם נשמת רבי מאיר בעל הנס, יגיעו הדמים להיושבים לפני ה' בארץ הקודש על התורה ועבודה הבאים בעיר ה' שמה מאנשי מדינות חוץ לארץ לחסות בצל סוכה, סוכות לבם למעלה לשמים ועיניהם למטה צופות מייחלות ונשואות אל יד מחזיקיהם מתנדבים בעם להספקתם. ומאז מלפנים הדבר יצא מפי ראשונים כמלאכים, רבותינו הקדושים מוהר"י קארו ומהר"ם אלשיך, ואחריהם כל רישי כלה וכל רישי גלוותא, קיימו וקיבלו כו' בגזירת עירין ובמאמר קדישין, שלא לשנות מעות הנודרים לשם נשמת רבי מאיר בעל הנס לשום צדקה ומצוה אחרת, כי אם להספקת עניי ארץ הקודש הידועים. ואם גם לא ראינו בדפוס מאז דבריהם כגחלי אש מרבותינו הנ"ל הקדושים, על ענין זה נאמנים עלינו הרועים אבירים שרי התורה בעדותם, יציבא מילתא בלי פקפוק, וכה יהיה וכה יקום עד ביאת הגואל במהרה בימינו אמן².

וגם על התוספת כעיקר הכרוז יצא בחיל תוקף גזירת הגאון קדוש ישראל אב"ד דבריסק דליטא³, שגם אם יאמר הנודר לשם רבי מאיר בעל הנס לצורך הדלקת נרות לשמו, בעל כורחו יגיעו הדמים אל יסוד פיקוח נפשות להחיות עם רב הרעבים לדבר ה', בארץ הקודש מתרפקים, ואסור להדליק (מענו) [ממנו] נרות בחוץ לארץ. גם ידינו תיכון עמו, כי כתורה הורה גבר בגוברין אריה דבי עלאה הגאון דבריסק הנ"ל.

ואם כי ראיתי ריב רבו עליו בקונטרס מגיני ארץ הנ"ל [ש]חיברו שארי הגאונים חכמי הדור יחי ובראשם הראב"ד ק"ק בראד הגאון עולם מוהר"ש קלוגער נ"י דלאו כל כמיניה לגזור לבטל נדרא דאורייתא, כבר האיר המזרח הגאון המנוח מו"ה מאיר אייזנשטאטר⁵ אב"ד קהילת אונגוואר וצוקלה"ה במכתבו, עמד לימין הגאון הגוזר הנ"ל ומצא לו מקום מתשובות מהר"י ק שורש קכ"ח, שהחליט במי שנדר מעות לצורך שמן למאור בית הכנסת, אם מבלעדי נדבתו יש די סיפוק להאיר בית הכנסת רשאים הגבאים לשנותו ליתנם צדקה לעניים כו'. ומאוד צדקו דבריו בראיה זו.

שנדפס בוורשה תקצ"ז. 2. וע"ע בעניין שינוי בצדקה להלן סימן של. 3. רא"ל קצנבלויגן. 4. ואולי צ"ל 'למענו'. 5. עיי' לעיל סי' רעט הע' 1.

שיד. 1. לרשב"ץ בהקדמה (עמ' 9-10 במהד' הרב דוד אברהם, ירושלים תשס"ד; ועיי"ש בהערות). 2. לרי"ש נתנון. 3. וע"ע בסימן הקודם.

שטו. 1. מגני ארץ ישראל, לבוב תרי"ב. חלקו הראשון הוא העתק ממה

ובמחילת כבודו הגאון נ"י, תלה תניא בדלא תניא. נר היארצייט לא מצינו לו שום רמז בש"ס ופוסקים להדליק נר באותו יום. והא דבכתובות דף ק"ג [ע"א] בצוואת רבי, נר יהיה דלוק במקומו כו', לא קאמר אלא בי שימשי לבד לכבוד שבת דאתי לביתה. וביום הכיפורים בלבד איתא בכלבו סי' ס"ח הובא בהגהת רמ"א או"ח סי' תר"י [סע' ד] ובש"ך יורה דעה סי' רנ"ו ס"ק י"ב וזה לשונו, נהגו להיות כל אחד מדליק במקומו נר או פנס ביום הכיפורים לכפר על אביו ואמו כו', ועוד נהגו בזה לכבוד השם ולכבוד בית הכנסת שנאמר באורים כבוד ה' וכו', אמר הקב"ה הדליקו לפני נר שאשמור אני נשמותיכם שקרויה נר וכו'. אבל ביום היארצייט לא מצינו לו מקום גם בספר ים האחרונים כפי מיעוט בקיאתי, רק מנהגא שנהגו בכך לעילוי נשמת אבותיהם ורבותיהם על שם הכתוב נר אלקים נשמת אדם [משלי כ, כז], ולית ביה שום מצוה ולא חיובא⁸, ופשיטא ליה (מילתא דוודאי אפילו אין די סיפוק מאור בבית הכנסת יכול לשנות מנהגו וליתן מחיר הנר ביום היארצייט לעני הגון או להרבה עניים, שזו צדקה הוא מצוה דאורייתא, ודאי עילוי גדול הוא לנשמת אבותם בגן עדן, כמאמרם ז"ל [סנהדרין קד, א] ברא מזכה אבא. וכבר הוריתי כן פעמים לשואלים בזה הלכה למעשה, שהרי אין במנהג להדליק נר היארצייט לא מצוה דאורייתא ולא דרבנן וגם לא נדר דאורייתא, רק לכבוד נשמת אבותיו הוא נדר דרבנן על ידי מנהגו שלוש פעמים. משא"כ בנודר בפירוש להדליק נר לנשמת רבי מאיר בעל הנס, הוא נדר דאורייתא, לא פסיקא מילתא כל כך שנוכל לשנות נדרו דומיא דנודר לצורך שמן למאור בית הכנסת נידון דמהרי"ק הנ"ל ממש. ואם כן אפוא הרי הגאון בעצמו מוהר"ש קלוגער החליט וזה לשונו, אם היה בידי הרב הגאון הנ"ל לאמר על נרות יארצייט אם יש בלאו הכי להאיר לשנותו ליתן לעניים, כן בזה נשמע אליו כו'. עד כאן לשונו. ומדויל ידיה משתלם⁹, דוודאי אין הכי נמי, אם הנודר להדליק לנשמת רבי מאיר בעל הנס דומה לנר יארצייט של כל אדם כדסבירא ליה להגאון מוהרש"ק נ"י, הא ודאי בידינו הוא בנר יארצייט פשיטא דיכול לשנותו ליתן לעניים ואפילו אין סיפוק מאור בבית הכנסת מטעם האמור, ואין צריך ביה כלל לראיית מהרי"ק, כיון שאינו לא נדר דאורייתא ולא שום מצוה בנר לבית הכנסת רק מנהגא לכבוד הוא כנ"ל.

ומה שדימה הגאון מוהרש"ק ענין זה לנודר עולה לבית המקדש, כוונתו הוא רק לכפר עליו ואפילו יש הרבה עולות

ובחינם דלקו אחריו משיגיו הבדלו החיים כו' הלא הם הרב הגאון מוהר"ש קלוגר וכבוד הרב פאר רום מעלתו נ"י עמו בהסכמה לחלק יצא, דמהרי"ק לא איירי אלא אם הנודר לא ידע אז שיש די בלעדי נדרו, אז הוי אומדנא אילו ידע שיש סיפוק די להאיר בלעדו היה נודר לצדקה אחרת, אבל אם בעת נדרו באמת לא היה די אלא שאחר כך נתרבה, אי נמי שהיה די סיפוק בעת נדרו והנודר ידע מזה שיש די מבלעדו ואף על פי כן נדר, מודה מהרי"ק בהני גווני דאין לשנות וכו'. אלו תורף דברי קודשו.

ובמחילת כבוד הגאון נ"י כי רב הוא, אבל בזה לא שפיר חזי בפנים מהרי"ק, שכתב דלא יוכל שום פוסק לחלוק על דינו כדמוכח בפרק קמא דערכין דף ו' [ע"ב], תנו רבנן ישראל שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת אסור לשנותה, ואיתמר עלה משמיה דר' יוחנן לא שנו אלא לדבר רשות אבל לדבר מצוה מותר, משמע בהדיא דכל לדבר מצוה מותר, דאי לא תימא הכי ליפלוג וליתני כולה לדבר מצוה ולימא לא שנו אלא לדבר מצוה דחשיב כמותה אבל לדבר מצוה דגריע מינה לא וכל שכן לדבר רשות דלא, אלא על כרחך ודאי דסבירא ליה לדבר מצוה שרי. עד כאן לשון מהרי"ק. ומינה מראייתו זו מוכח גם בהני גווני שהעלה הגאון מהרש"ק נ"י איתיה לדינו דמהרי"ק הנ"ל דיכולים לשנות, דאי לא תימא הכי עדיין קשה, לפלוג וליתני כולה לדבר מצוה ולימא לא שנו אלא אם הנודר לא ידע שיש די להאיר מבלעדו אבל אם ידע מזה או שלא היה די סיפוק באמת ושוב נתרבה לא, ושמעינן מינה נמי דכל שכן לדבר הרשות דלא בשום אופן, אלא על כרחך דלדבר מצוה שרי בכל ענין.

עוד דחה הגאון מהרש"ק את דברי הגאון מהר"מ א"ש זצ"ל, דבכהאי גוונא שנודרים להדליק לנשמת רבי מאיר בעל הנס מקום מיוחד להדליקם שם ולא במקום שמתפללים, וגם קובעים זמן בעת נדרם להדליק ביום זה, ולא כוונתו כלל להאיר בית הכנסת לכבוד על דרך הכתוב על כן באורים כבוד ה' [ישעיהו כד, טו] ומתרגמינן בפנסיא, אלא כוונתו לזכות נפשו על ידי מצוה זו להגין עליו ולהצילו מצרתו בשעתו על ידי זכות רבי מאיר, וזה דומה לנר היארצייט דוודאי אף שיש די סיפוק להאיר בבית הכנסת אין יכול לשנות ליתן לעניים, והיינו טעמא לפי שאין הציבור מדליקין בבית הכנסת לשם נשמתו של היארצייט, כן הדבר הזה וכו'.

קבלת שבת ע"י גוי. עוד בענין תוקף מנהג הדלקת נר יארצייט עיין בשו"ת יחזקאל דעת ח"ה סי' ס ובשו"ת משנה הלכות ח"ה ריש סי' סט וחלק יא סי' תיב (בעניין הדלקת נרות לברית המילה ביו"ט) ועוד. 9. ע"פ פסחים כח, א.

6. =יבדלו לחיים, ע"פ תוס' תענית ל, ב ד"ה יום שבו. 7. שו"ת טוב טעם ודעת קמא חלק ההשמות סי' רצו הוספה ג (עמ' תרכד ואילך מהד' ירושלים תשס"ב). 8. בליקוטי חבר בן חיים ח"ג בהערות על ספרנו (מ, ב) העיר שגדולי הפוסקים התירו להדליק נר יאהרצייט בערב שבת אחר

לקייץ המזבח הוא חייב להקריב עולתו, הכי נמי הסגולה להדליק נר לנשמת רבי מאיר להינצל מצרה ולהגן עליו כו'.

על דמיונו זה ודאי יש לומר מה ענין שמיטה אצל הר סיני. סגולת העולה ושאר קרבנות שבאים לכפר עליו מפורש בתורה, גזרת הכתוב דוקא באלו כיון דאמר עלי כמאן דמנח אכתפיה דמי. וגם בזה דעת התוספות בחולין כ"ב ע"ב ד"ה והביא כו' לחד שינויא אם הביאו ליד כהן לעזרה מיד יצא ידי נדרו, וכוונתם ביאר יפה הגאון בספר טהרת הקודש ריש זבחים¹⁰ יעויין שם בארוכה. אבל נודר לנשמת רבי מאיר בעל הנס, מהיכן יצא מקור מקומו סגולה זו דאור הנר יפה לו דוקא להציל ולהגין על הנודר כן להדליק לשמו. הנה בש"ס מסכת עבודה זרה דף ח"י [ע"א] דמשם נובע מקור המנהג, רבי מאיר עצמו בחייו אהני זכותיה לכל הקוראים בשמו לה' יתברך אלקא דמאיר עננו גם בלא שום מעשה בפועל לשמו, ומה גם אחרי מותו, דגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם [חולין ז, ב]. ומה שנהגו העם בזה להדליק נר לכבוד נשמתו, נראה לי [ש]מעצמם הרגילו בנרות כדי לעורר בפועל את שמו רבי מאיר כמו נר המאיר כן יאיר לנו זכותיה, ועל שם הפסוק הנ"ל נר אלקים נשמת אדם. וכן אמרו ז"ל בפרטות עליו במסכת עירובין דף י"ג ע"ב, ר' נהוראי ור' נחמיה שמו, ולמה נקרא שמו רבי מאיר, שהיה מאיר עיני החכמים בהלכה. אם כן הדלקת נר רק לזכר שמו ונשמתו של רבי מאיר עושים לעורר בזה זכותו דרבי מאיר להגן עליו, פשיטא מילתא אם כן דטפי עדיף לעשות פעולה טובא מצוה דאורייתא ממש בשביל לעילוי נשמת רבי מאיר בעל הנס, לעורר בזה זכותו דרבי מאיר להגן עליו בזכות מצוה זו, כגון צדקה לעניים גוררת זכותיה דרבי מאיר עליו ביותר, ומה גם במצות החזקת העניים לומדי תורה. ואם נהגו לכבדו ולעורר זכותו בנרות בלבד משום לשון נופל על לשון ודמיון שמו ונשמתו נר המאיר לנשמת רבי מאיר, קל וחומר בנר מצוה ממש אחת ממצוות ה', וקל וחומר בן בנו של קל וחומר בתורה אור, ר"ל להחזיק ידי תלמידי חכמים במעוה הנודר לנשמת רבי מאיר בעל הנס, שהוראת שמו גם בחייו היה על שם כך שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה. ואמרו ז"ל [ב"ר כ, יב] בתורתו של רבי מאיר היה כתוב כתנות אור באל"ף, שהתלמוד מביא לידי מעשה, עובדין טבין לבושין דנשמתין הן הן כתנות אור, ולזה רמזו חז"ל על פסוק באורים כבדו ה', כבדוהו בכסות נקייה, יעייין בהקדמת תיקוני זוהר [דף י"א ע"א], ודאי יותר ויותר כבוד עושה הנודר בזה לנשמת רבי מאיר בעל הנס לעשות במעוה מצוה רבה דאורייתא חיי נפשות, ויותר סגולה הוא בזה לעורר זכותיה דרבי מאיר

עליו. ולפי זה אגן סהדי שאילו ידע הנודר כי יותר זכות הוא לו ויותר עילוי הוא לנשמת רבי מאיר אם עושה במעוה נדרו איזה מצוה דאורייתא צדקה והחזקת תלמידי חכמים, ודאי הוי יהיב דעתיה טפי לנדר הכי מאי דטבא ליה, ודומה אם כן לנדר שגגות, שסבר להדליק נרות לנשמת רבי מאיר בעל הנס מועיל לו יותר על פי סגולה מאילו היה נודר לצדקה וכיוצא בו, ואילו ידע כי נהפוך הוא היה נודר טפי למצוה דאורייתא לתועלת עצמו שזה יותר סגולה לכך, אלא ליביה אנסיה, וניחא ליה לנודר בתקנתו שיתן מעוה שנדר על נרות לגבאים דמפקחים בצורכי עניי ארץ הקודש תובב"א.

וגם יתר דברי הגאון דאונגוואר מו"ה מאיר אייזנשטאטר זצלה"ה זיע"א צדקו ונאמנו מאוד, שהעלה בנדרו דין אפילו אין די סיפוק על מאור בית הכנסת בלעדי נרות של הנודר, נמי מצוה זו דהחזקת עניים תלמידי חכמים עדיפא, ומהרי"ק הרי מסיק שם בשורש קכ"ח דעילוי מצוה עדיפא. ועדיפא נראה לי מה שנבון קצת הגאון בזה אי מה שכתב מהרי"ק בשם ה"ר שמואל לנערים ללמוד תורה לאו דוקא, שהוא הדין לכל עמלי בתורה, אם כן אלו יושבי ארץ הקודש העניים וכו' על התורה וכו' הם בכלל עמלי תורה ואולי גם בכלל עניים חולים כיון שחיהם תלויים מנגד וכו'. ואני בעוניי הכינותי זה כמו עשר שנים ויותר בתשובת שאלה שנשאלתי על גבאי דחברת תלמוד תורה שנתן מקופת תלמוד תורה להחזקת לומדי תורה, וערערו עליו, והעליתי להצילו שכדין עשה. וזה לשוני על פי הירושלמי שלהי מסכת פאה [פ"ח ה"ח] וסוף פרק ה' דשקלים [ה"ד], ר' חמא בר חנינה ור' הושעיא רבה הוו מטיילין באילין כנישתא דלוד כו', אמר ליה כמה נפשות שקעו אבותיך כאן, מי לא הויין בני איניש דלעין באורייתא, קרו עליה וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות, יעויין שם. ונראה לי להוכיח מזה, מדלא אמר מי לא הויין תינוקות של בית רבן בני עניים דשכיחי טפי מגדולים דלעין באורייתא, ועל כרחך דנגד זה מצות בית הכנסת עדיפא וגדולה יותר, משא"כ מצות החזקת לומדי תורה גדולים בני דעת לייגע בתורה, הא עדיפא ממצות בית הכנסת כנ"ל. וכהאי גוונא דייק מהרי"ק שורש קכ"ח מהאי ירושלמי גופא על צדקה לעניים וזה לשונו, ואף על גב דמתוך מה שכתב התשב"ץ [ח"ג סי' קצ"] בשם ה"ר שמואל מתוך הירושלמי דזרעים כו' וכי לית תמן בר נש למילף באורייתא או חולים המוטלים באשפה כו', מכאן אומר ה"ר שמואל שטוב ליתן צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים מליטן לבית הכנסת כו', משמע דאם לא היו חולים כי אם עניים דטוב יותר ליתן צדקה לבית הכנסת וכו'. עד כאן לשון מהרי"ק, ונראה לי,

10. לר"י אשכנזי, לבוב תקנ"ב. 11. במהדורתנו עמ' קפה, עיי"ש בהערות.

שכן שמוכרים אותם ללמוד תורה, דעדיפא מעלת הלימוד ממעלת ספר תורה, כדאיתא בפרק בתרא דמכות [כב, ב], אמר רבא כמה טפשאי אינשי דקיימי מקמיה ספר תורה ולא קיימי מקמיה גברא רבא וכו'. ובשילהי מגילה [כו, א] אמר ר' יוחנן משום רבי מאיר אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה כו', וכיון שמוכרים ספר תורה ללמוד תורה, ומכל שכן בית הכנסת ומכל שכן מעות שהתנדבו לצורך בית הכנסת כו'. והוא הלכה פסוקה בטוש"ע אורח חיים סי' קנ"ג סע' ו'. וביאר עוד בתשובת הרא"ש שם, דאפילו אם הנודרים וקרוביהם קוראים תגר על השינוי נמי אין חוששין לפעיתן, כדמוכח בפרק קמא דערכין דף ו' [ע"ב], דוקא בגוי שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת אסור לשנותו כיון דמפעי פעי חיישינן משום חילול השם, אבל ישראל שאינו ציית לדברי חכמים ופעי על תקנתן ליכא חילול השם בזה ולא חיישינן ליה, יעויין שם היטב.

וממילא מבואר דלייתא לדיחוי של הגאון מוהרש"ק נ"י במה שיצא לחלק וקורא תימה על הגאון מהר"מ א"ש דאונגוואהר במה דיליף דינו מתשובת מהרי"ק הנ"ל, מה ענין שמיטה אצל הר סיני, נודר סתם לדבר מצוה ניחא שפיר, אומדין דעת הנותן דמכל שכן דניחא ליה למיעבד בממונו מצוה רבה יותר גדולה מזו שנדר, אבל נודר לנשמת רבי מאיר בעל הנס על כרחך דזו סגולה הוא לתועלת הנודר, ומה ענין מצוה חמורה יותר לכאן, הנודר דוקא לזה כוונתו לפי דהוי ביה סגולה, אלו דברי קדשו.

ובמחילת כבודו לא ראה דברי תשובת הרא"ש הנ"ל, שהוכיח במישור מש"ס דערכין דאפילו הנודר עצמו וגם קרוביו צווחין ומוחקין לא חיישינן להו ומשנים נדבתו לעילוי מצוה. הרי דלא משום דאומדין דעת הנותן דמכל שכן דניחא ליה במצוה רבה יותר מזו הוא דמשנים נדבתו כמו שכתב הגאון מוהרש"ק נ"י, לאו היינו טעמו, אלא אפילו שצווח לפנינו שלזה בדווקא כיון ואינו רוצה באחרת לא חיישינן לפעיתו, שהדין נותן לשנותו, כיון שגם הבית הכנסת גופיה ואפילו הספר תורה מוכרין לתלמוד תורה.

וגם נראה לי להסביר טעמא, משום דכל הנודר על דעת אנשי העיר הוא נודר, וכמו שכתב תשובת מהרי"ק שם, ועל כל פנים על דעת דרבנן ר"ל על דעת חכמי תורה הוא נודר, וכל שהדין נותן לשנות נדבתו ולהעלותו במצוה וקדושה יותר, אדעתא דהכי חייל נדרו מעיקרא, ואף על גב שצווח אחר כך אין רצוני בכך יוצא ידי חובת נדרו כיון שעושה במצות חכמים, כסברת תוספות ריש שבת דף ד' ע"א בד"ה קודם שיבא

אף לגירסת הראשונים הנ"ל בירושלמי לית תמן בר נש למילף באורייתא [ולא דלעין], וכן לשון ה"ר שמואל ליתן צדקה לנערים ללמוד תורה כו', מכל מקום נראה דכוונתו דוקא על גדולים לומדי תורה כמו לגירסת שלפנינו דלעין כו', לכן דייק הר' שמואל באומרו לנערים משמע גדולים, דאם לא כן הוה ליה למימר בהדיא לתינוקות של בית רבן. וראיה לזה נראה לי מדאמרינן בעלמא בנדרים דף מ"ט [ע"ב] מאן קצירי ומריעי קצירי חולים מריעי רבנן שהם תשושי כח, אם כן לפי דיוקן של מהרי"ק הנ"ל מהירושלמי לגירסת הראשונים הנ"ל בר איניש למילף באורייתא או חולים המוטלים באשפה, דתיתי לריעותא דוקא עדיף ממצות בית הכנסת, עניים חולים, ודאי גם למילף באורייתא שהשוה אותן להדדי בירושלמי הני מריעי דומיא דקצירי עניים הכי נמי מריעי תלמידי חכמים תשושי כח, והיינו על כרחך גדולים שמייגעים בלימוד התורה דאיכא נמי תרתי, משא"כ להחזיק תינוקות של בית רבן מצות בית הכנסת עדיפא מיניה כעין דיוקא של מהרי"ק על צדקה לעניים שאינם חולים. ומכל שכן לגירסתנו בירושלמי כנ"ל. ואפילו אם תמצי לומר דעל כרחך גם תינוקות של בית רבן הם בכלל למילף באורייתא דבירושלמי, דהא נמי עדיפא מבית הכנסת, דהא בהדיא קיימא לן בטור וש"ע יורה דעה בס' רמ"ה סעיף י"ג מגמרא דשבת דף קי"ט ע"ב אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש, מכל שכן דעדיפא ממצות בית הכנסת, מכל מקום מיהת גם גדולים לומדי תורה בכלל דלעין באורייתא דבירושלמי הנ"ל הם וכו'. עד כאן לשוני, והעתקתיו השייך לענין פה דפשיטא לן דעמלי תורה הן הן עניים חולים דבירושלמי דלעין באורייתא, וקאי עליהו במה שאמרו כמה נפשות שקעו כו'. באופן שצדקו דברי הגאון מו"ה מאיר אייזנשטאטר דאונגוואהר זצ"ל בכל פרטיו, תורת אמת היתה בפיהו. ושאריה ליה מריה להגאון עולם מוהרש"ק ראב"ד דבראד נ"י שהפריז על המידה לכתוב עליו שלא כדת וחשבו כטועה בפשיטות, ושפת אמת תיכון לעד. ועיין במהרי"ק שורש (פ') [ה']. שוב אחר כמה שנים נדפס ליקוטי שו"ת חתם סופר חלק שישי נשאל על זה [שו"ת חתם סופר ח"ו סי' כז (פרשבורג תרכ"ד)] והשיב כמו שהעלנו, והנאני בעז"ה¹².

ולפי עניות דעתי יותר מפורש הדין בתשובות הרא"ש כלל י"ג סי' י"ד, צדקה שמנדבים לצורך בית הכנסת, בני העיר יכולים לשנותן לצורך תלמוד תורה שהוא עילוי קדושה חמורה. ומייתי לה בקל וחומר ממשנה ריש פרק בני העיר [מגילה כה, ב], מכרו בית הכנסת לוקחים תורה וספרים, ומכל

באריכות בדיני שינוי מצוות המקדיש (ולפלא שלא ציין שם כדרכו לדברי רבנו). וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' לט, ובספר שמח זבולון לר' יעקב יחזקיה (ירושלים תשמ"ו) פרק יא אות ד שדן במחלוקת זו.

12. ועי' שו"ת מהרש"ם יו"ד סי' קז שמכריע שזכות תשב"ר עדיפה על לימוד של מבוגרים, שלא כדעת רבנו. ועי' בשו"ת יב"א ח"ט יו"ד סי' יד שיש עדיפות לתלמוד תורה שיוצאת ממנו הוראה כגון כוללים וכד', ועיי"ש

והנני להשיב לך על קצת שאלותיך, אחת מהנה, וזה לשונך.

א' נסתפקת אם עשה עבירה בכתב אי חייב עליה, כגון שקר שמשקר בכתב, או שכותב שמאמין הוא בעבודה זרה, וגם לענין פיגול דצ"ל שיוציא בשפתיו ולא במחשבה לבד, עיין רש"י מנחות ב' [ע"ב ד"ה אבל מחשבה] ובפסחים ס"ג [ע"א ד"ה והכא] ותשובות נודע ביהודה מהדו"ת [יו"ד] סי' קס"ח, אי מפגל על ידי כתיבה איך דינו, עיין סנהדרין דף ס"ה [ע"א] עקימת שפתיו, ובבא מציעא צ' [ע"ב] ותמורה ג' [ע"א]. ולכאורה יש לומר, כמו דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, כן כתיבה רעה אין מצטרף למעשה, וצ"ע כנ"ל.

אהובי בני, תמיה לי עליך, אחר אשר חנן ה' אותך הרבה חכמה ודעת קדושים בש"ס ופוסקים, ולבך יהגה תמיד לעמוד על המחקר ולגלות צפונות ספונות בדעה בינה והשכל, מדוע אתה מקצר ועולה בזה, ראוי לך להרחיב יותר הדיבור על פי בקיאותך ושכלך כפי העולה על רוחך הטובה, בשאלת פי מה אומר אני. ועתה הנני לחוות דעתי הענייה על רזא דנא את אשר יחנני ה' יתברך.

הנה מי שכתב בכתב ידו והודה שנשבע שבועת התורה לעשות או לא לעשות דבר, ובאמת יודע שלא נשבע בפועל, אינו מוזהר לקיים שבועתו, כמבואר בתרומת הדשן סי' שכ"ו וברמ"א ביורה דעה סי' רל"ב סע' י"ב. והיינו דווקא בנותן אמתלא לכתיבתו כמו שכתב הש"ך ס"ק כ"ח, דבלא אמתלא אמרינן שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא בכתיבה כמו בדיבור, וחייב לקיים השבועה.

והגאון בתשובות זכרון יוסף חלק אבן העזר סי' ח' סוף ד"ה והנה בדרישה וכו' העלה דבר חדש וזה לשונו, והא דתנן בקידושין סי' [ע"א] האומר לאשה קידשתך וכו', יש לומר אומר ולא כותב, דבכתיבה לחוד לא משויא אנפשיה חתיכה דאיסורא. ויש להביא ראיה מדברי הסמ"ע בסי' ע"ג ס"ק ח"י בשם תרומת הדשן ובתשובות הב"ח סי' כ"ג ותשובות שב יעקב סי' מ"ט ביורה דעה, (ובדעת) [נגד דעת] תשובות חוות יאיר סי' קצ"ד, יעויין שם כנ"ל. עד כאן לשונו.

הנה יפה כתב ראייה לדבריו מדברי הסמ"ע הנ"ל, אבל במחילת כבוד תורתו לא ראה דברי הש"ך ביורה דעה הנ"ל סי' רל"ב ס"ק כ"ח שהביא גם כן דברי הסמ"ע הנ"ל בשם תרומת

וכו' כהאי גוונא ובמגן אברהם סי' תמ"ו ס"ק ב', עיין שם. והנה התנא הקדוש רבי מאיר בעל הנס שנודרים בשבילו בכל עת הצורך, הוא עצמו מאריה דשמעתיה זו הנ"ל שלהי מסכת מגילה מוכרין ספר תורה כדי ללמוד תורה להספקת תלמידים שמביא לידי מעשה, ודאי ניחא ליה לרבי מאיר עצמו שאם אחד נודר בשבילו שמן למאור להדליק נרות לכבוד נשמתו, לשנות נדבות אלו להספקת לומדי תורה מתוך הדחק בארץ הקודש, וזהו כבודו של רבי מאיר לקיים מאמרו שאפילו ספר תורה מוכרין לצורך זה, ומכל שכן בית הכנסת גופיה, ומועלת להנודר סגולה זו לשנות נדבתו לטוב לו להספקת עניים תלמידי חכמים שבארץ הקודש יותר מכל שאר הסגולות כנ"ל.

באופן שהוראה זו פשוטה בעיני כביעתא בכותחא לקיים את כל תוקף גזירת הגאון אריה דבי עלאה אב בית דין דק"ק בריסק דליטא בכל פרטיו ככתוב. ולא אפונה¹³ כי אם יגיעו דברינו אלה לעיני כבוד אור ישראל וקדושו הגאון מבראד מוהרש"ק נ"י, יודה על אמיתת דברינו ויקבל האמת ממי שאמר¹⁴.

והנני ידיד נפשו ואוהבו הנאמן חותם בברכה, ומבקש ממעלת כבוד תורתו נ"י שיגיע מכתבי זו ליד הגאון מוהרש"ק נ"י על ידי עושי רצונו.

ואם אזכה ששייב הגאון להצדיק דבריו באמת גם אני אודה ולא אבוש, כי האמת אהוב אצלנו, וד' יורנו.

נאום נאמן אהבתו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שטז

[אם כתיבה כדיבור]

ד' עמך גיבור החיל, לוחם מלחמת ה' יומם וליל, הלא הוא בני אהובי חמידי צמידי הרב המופלג חרוץ ובקי מושל ביראת אלקים כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל אסאד נ"י בק"ק ניקאלסבורג יע"א.

מכתבך קיבלתי אהובי בני.

בעל הנס אם מותר לתיתם לעניי העיר או לעשות בהם מצוה אחרת, עיין בשדי חמד אסיפת דינים מערכת א"י בסי' ד', ובשו"ת חת"ס או"ח סי' רג, ובשו"ת אמרי אש יו"ד סי' קב, ובבית יצחק או"ח סי' יט-כ, ובשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קצג שאין לשנות הצדקות אא"כ יכריזו ויודיעו על כך.

13. =אסתפק (ע"פ תהילים פח, טז). 14. וע"ע בשו"ת משה ידבר לר"מ ישראל הל' זכיה ומתנה סי' ט (מהדורתנו עמ' שלז). ועי' בספר צדקה ומשפט לרי"י בלוי פרק ט ס"ק יב באריכות, ובשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קמד, ובשו"ת עטרת פז ח"א כרך ג חו"מ סי' טו. וראה באריכות האחרונים במעות שגבו לצורך עניי ארץ ישראל או לקופת רבי מאיר

בפשיטות כן, ובמחילת כבודו לא ראה אז דברי תשובות חוות יאיר סי' ט"ז ודברי בני יונה הנ"ל שגם שניהם מצדדים בדין ולא החליטו כן בבירור, וצ"ע.

ועוד גדולה מזו מסתפק הגאון בצל"ח ברכות דף כ' [סוף ע"ב בד"ה ואמנם הוכחת התו'] לרבינא דסבירא ליה הרהור כדיבור דמי, אם גם לענין חשש ברכה לבטלה נמי נימא הרהור כדיבור שיהיה עובר בלא תשא או לא, ונפקא מינה במי שספק לו על דבר אם בירך או לא. ושוב מסיק על פי הכרח קושיית הסתירה בפסקי הרמב"ם דעל כרחך (לא) [יש] לחלק לרבינא דמודה הוא גם כן בכל מיני שבועות [ד]הרהור לאו כדיבור דמי, והכי נמי ברכה לבטלה דעיקר איסור מלא תשא נפקא גם רבינא מודה הרהור לאו כדיבור דמי, עיין שם היטב. הרי דאפילו בהרהור לבד מסופק הצ"ח לרבינא דפסק הרמב"ם והשו"ע כוותיה יש לומר במוציא שם שמים לבטלה גם כן חייב על הרהור כדיבור, ומכל שכן אם כותב השם שמים לבטלה. וגם למסקנא דמודה רבינא בהא, הרהור לבד לאו כדיבור דמי, אבל כותב דעל כרחך מהרהר הוא וגם עושה מעשה שכותב את הרהורו בפועל ממש ודאי כדיבור דמי לדעת הצ"ח, גם בהא דמוציא שם שמים לבטלה גם לרב חסדא התם, ועל כל פנים לרבינא. וצ"ע על החתם סופר שהחליט בפשוט איפכא כנ"ל. ועיין יערות דבש ח"ב [ב] דרשה [יב]² דהיינו טעמא דכתיבה למגילה לא יצא ידי חובה, דכתיבה ליכא פרסום נס כמו כדיבור.

והנה בתשובות שב יעקב סי' מ"ט הנ"ל הביא ראייה נגד החוות יאיר קצ"ד הנ"ל ממתניתין דמגילה [יז, א] היה כותבה דורשה וכו' אינו יוצא ידי חובתו אלא אם כן יוציא בשפתיו דוקא [שם יח, ב], מוכח דכתיבה אינו כדיבור. וכבר הקדימו בראיה זו הרדב"ז בתשובות חלק ג' סי' תר"ה. ועיין תשובות חתם סופר חלק אבן העזר חלק א' סוף סי' מ"ט צ"ע³, ובתשובות חתם סופר סי' רכ"ז הנ"ל בד"ה ומה שכתב הגאון שב יעקב וכו', וגם בסי' ר"כ דחה ראייתו זו, על פי מה שכתבו תוספות בגיטין ע"א ע"א ד"ה והא יכול וכו' דאמירה לא הוי ודאי על ידי כתב אלא בפיו, ובמגילה אמר עם הספר כתיב [אסתר ט, כה] וכו'. ושוב מייתי דרמב"ן על התורה בפרשת השבוע בפרשת יתרו [שמות יח, ו] בפסוק ויאמר (יתרו) אל משה אני חותנך יתרו בא וכו', דפירש הרמב"ן דהיינו אמירה באיגרת, דעל ידי שליח לא שייך לומר אני חותנך. הרי פליג רמב"ן על תוספות. מכל מקום העיקר כתוספות הנ"ל, דבלשון הקודש לא יצדק אמירה על הכתיבה אף על גב דאמירה בלב הוי אמירה

הדשן [הוספת המחבר: ובטעות נסמן בש"ך על הסמ"ע בסי' ע"ב ס"ק ט"ו, וצ"ל בסי' ע"ג ס"ק ח"י], והש"ך יפה השיג עליו דבתרומת הדשן מבואר בהדיא בהיפוך, דגם בכתיבה אמרינן שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא. וכמו שהעלה בתשובות חוות יאיר סי' קצ"ד, דבכותב הריני נשבע לשלם וכו' הוה ליה כנשבע ממש והוציא שבועה מפיו, עיין שם היטב. וכן נראה לי קצת ראייה לזה מכתובות דף ט' ע"א, אמר ר' אלעזר האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאוסרה עליו, ודייק שם בשיטה מקובצת [ד"ה מאי קמ"ל תנינא], אילו לא בעי לאשמעינן אלא דמיתסרא בהכי הוה ליה למימר המוצא פתח פתוח אסורה עליו, ולמה ליה למימר האומר פתח פתוח מצאתי נאמן וכו', עיין שם היטב. ואם איתא כתשובת הזכרון יוסף וכהסמ"ע אליביה דתרומת הדשן הנ"ל, הא ודאי בדווקא נקט ר' אלעזר מילתיה בלשון זה נאמן האומר ר' דוקא, מפיו ולא מפי כתבו, וכלישנא דהאי מתניתין האומר לאשה קידשתך וכו' דמייתי הש"ס עליה להקשות תנינא ומאי קמשמע לן וכו' דפירש הזכרון יוסף הנ"ל הכי. אלא על כרחך גם בכתיבה אמרינן שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא. ומכל שכן אי היינו טעמא משום לתא דנדרי איסור וקונם הוא דמשוי אנפשיה חתיכה דאיסורא, הוה ליה כנודר בכתב, והעלה החוות יאיר בתשובה סי' קצ"ד הנ"ל דכתיבה כדיבור בזה וחייב לקיים שבועתו ונדרו ואיסורו בכתב כמו כדיבור.

ולענין מוציא שם שמים לבטלה, ראיתי להגאון בספר בני יונה על הלכות ספר תורה סי' רע"ו בארוך שלו כתב וזה לשונו, כתוב בתשובת שאלה ט"ז בספר חוות יאיר בענין אם יש בכותב השם משום לתא דשם שמים לבטלה, ומה שרוצה לדמות שם ומצדד בצדדיו לכאן ולכאן, ומסיק שם דאין בו איסור גמור מצד עצם הכתיבה, וכן נראה לכאורה מדהוצרכו להביא ראייה בסוף ברכות [נד, א] על שאלת שלום בשם כדאמר בגמרא סוף מכות [כג, ב] דבעינן הסכמה מן השמים, ואילו למאי דתיקנו לכתוב בשם באיגרת ושטרות [ר"ה יח, ב] לא בעינן הסכמה, ואפילו רבנן לא קפדי אלא דלמחרת פרע זה ונמצא שם שמים מוטל באשפה, ומשום כתיבת השם לא קפדי כלל. עד כאן לשונו, ודברי פי חכם חן.

וכן מצאתי להגאון בתשובות חתם סופר ביורה דעה סי' רכ"ז בד"ה והנראה לפי עניות דעתי וכו', כתב מסברת עצמו וזה לשונו, הרי הדבר פשוט דלא מוציא שם שמים לבטלה אלא במוציאה בשפתיו, אבל בכותב על הספר אין כאן בזיון כלל אפילו כתבו וכו'. עד כאן לשונו, עיין שם היטב. הנה החליט

בצ"ע על דברי התוס' המובאים להלן.

שטז. 1. בדפו"ר יש גרשיים על תיבה זו לסימן הדגשה. 2. דף קסז, ב ד"ה והנה ידוע מהר" לובלין תרנ"ז. 3. אפשר שכוונתו לכך שהחת"ס שם נשאר

וכו', עיין שם היטב. והוא מבואר הדוחק, דהא בכל כתיבה אית ביה נמי אמירה בלב.

עוד יותר תמוה לי על הגאון, דהא מילתא ופירוש הרמב"ן הנ"ל על פסוק ויאמר יתרו וכו', הכי איתא במדרש ילקוט שם במקומו [רמז רסח], ויאמר יתרו וכו', ר' יהושע אומר כתב לו באיגרת, ר' אלעזר המודעי אומר שלח לו ביד שליח. עד כאן לשונו. לפי זה פליגי תנאי בזה אי אמירה גם כתיבה בכלל וכרמב"ן או לא וכתוספות בגיטין הנ"ל, והלכה בכל מקום כר' יהושע נגד ר' אלעזר, וראיית השב יעקב נכונה. [הוספה מאת רבנו: וכוונת הרמב"ן נראה לי הוא לפרש טעמיה דרבי יהושע דלא מפרש נמי כר' אלעזר ויאמר על ידי שליח כמותו משום דלא שייך ביה אנ"י וכו' אלא הנ"ה חותנך וכו', ור' אלעזר לא חייש לזה. אבל ודאי לא היו בהעלם עין מהרמב"ן דברי המדרש ילקוט כנ"ל]. וצלע"ג על החתם סופר.

והנה בריש פרק הכותב לאשתו וכו' כתובות דף פ"ג [ע"א] תניא ר' חייא האומר לאשתו, ופירש רש"י ולא תני כתב לרבוא וכו', ופריך וכי כתב לה מאי הוי וכו' ופירש רש"י וכל שכן אמירה, דקשיא ליה והתניא האומר לחבירו וכו' פירש רש"י כגון וכו' בין בכתיבה בין באמירה וכו'. כוונתו דאם לא כן מאי קשיא ליה לש"ס וכי כתב לה מאי הוי והתניא האומר לחבירו וכו', דילמא האומר דווקא הוא דלא מהני סילוקו אבל מתניתין כותב תנן מהני. לכן הקדים ש"ס להא דתני ר' חייא גם אמתניתין האומר לאשתו וכו', וקשיא אמירה אאמירה. אבל מדנקט הש"ס בהדיא הקושיא וכי כתב לה מאי הוי, על כרחך גם אמתניתין הכותב מקשה, דסבירא ליה סתם גמרא דפירוש האומר לחבירו וכו' היינו בין בכתיבה בין באמירה וכפירוש רש"י. ועיין בר"ן [מא, א מדפי הרי"ף ד"ה תני] ובפני יהושע שם. וכן בכתובות דף נ"ו [ע"ב] אמרינן מאי כתב אומר.

ועיין בבאר הגולה ביורה דעה סי' רל"ב סע' י"ב הנ"ל בשם תשובות מהרשד"ם [יו"ד סו"ס פ] על שם ר' יוסף הלוי, העלה גם כן לענין שבועה בכתב חייב לקיימו כמו בדיבור. וגם בתשובות חוות יאיר סי' ט"ז הנ"ל, עיין שם היטב לחלק בין האי דשו"ע יורה דעה סי' רכ"א סע' י', נשבע שלא ידבר עם חבירו יכול לכתוב לו כתב. ובאמת בבאר הגולה שם העלה שאסור לכתוב לו אלא כותב לו על הכותל וכו', עיין שם.

ובספר לוית חן על התורה סוף פרשת מקץ ראיתי שפירש

יפה המדרש רבה [ב"ר צב, ה] השלום אביכם זה יעקב, הזקן אשר אמרתם זה יצחק, ותמוה, דהא לא נזכר בכתובים שהודיעו מיצחק ולא נזכר זכרו כלל לפני יוסף. וגם קשה בקרא, מאי שנא שכאן כתיב השלום אביכם הזקן אשר אמרתם, לא אמר אשר אמרתם אלי, וגבי בנימין כשראה אותו אמר הזה אחיכם אשר אמרתם אלי. ופירש הנ"ל על פי הנ"ל, דמילת אמירה נופל אף על כתיבה כדסבירא ליה לר' יהושע במדרש הנ"ל על ויאמר יתרו אני חותנך וכו'. ואיתא בילקוט [רמז קמח], ויוסף הוא השליט, שלוש גזירות גזר יוסף, א', שלא יכנס עבד ויקח בר, ב', ושלא יכנס אדם עד שיכתוב שמו ושם אביו ושם זקינו, ג', ושלא יכנס אדם בשני חמורים. הרי בא זכרון יצחק בפתקין שנתן כל אחד בכניסתו למצרים, ועל זה אמר יוסף כאן הזקן אשר אמרתם זה יצחק, דזכרנו בכתיבה הוא אמיר"ה. ולפי דמן הזקן זה יצחק לא אמרו אליו, רק זכרנו בא לפניו בפתקין, לכך אמר אצלו רק אשר אמרתם אבל לא אל"י. עד כאן דברי פי חכם חן.

המורם מכל זה, דגם בלשון תורה גם בלשון חכמים מצינו כתיבה בלשון אמירה כנ"ל. ועיין תשובות רדב"ז חלק ג' תר"ה, נעלם מהחוות יאיר והשב יעקב.

אמנם בספר כנסת הגדולה ביורה דעה סי' (ר"מ) [ר"י, שיירי כנה"ג הגהות טור אות ו] הביא פלוגתא דרבוותא בנשבע על ידי כתב, ורובם, יותר מעשרה פוסקים, סבירא להו שאין צריך לקיים שבועה זו, וגם המחמירים רק לצאת ידי שמים קמחייבי ולא בדיני אדם, עיין שם היטב. והגאון בספר ברכי יוסף באורח חיים סי' תפ"ט אות י"ד חקר וזה לשונו, מי שהיה כותב לחבירו כתב בין השמשות, וכתב ריש מילין טו"ב לספירה וכיוצא בזה, יש מי שנסתפק אם יצא ידי חובה בכתיבה זו ואין צריך לברך ולספור עוד כליל יום טו"ב וכו', ומייתי עלה לדמותו להאי דיוורה דעה סי' רכ"א סע' י', כתיבה כהרהור ולא כדיבור דמי, ובאורח חיים סי' מ"ז [סע' ג] דכותב בדברי תורה צריך לברך, עד כאן לשונו, דכותב מכל מקום כדיבור דמי, ודחה. שוב אתי עליה מהאי דכנסת הגדולה בדין כתב שבועה, כיון דלא ביטא בשפתיו אינו חייב, הכי נמי כתב ולא הוציא מפיו לא יצא ידי חובה ויחזור וימנה בברכה, עיין שם.

ולעניות דעתי נראה לי, אפילו לר' יהושע בילקוט הנ"ל ורמב"ן דלשון אמירה משמש נמי כתיבה, דווקא אמירה, דבהדיא כתיב אמירה גם על הרהור לבד, כמו שכתוב אמרו

רבינו על החת"ס. 7. אמנם כתב שאם עבר על שבועתו דינו מסור לשמים ואין לחייבו בדיני אדם. 8. בדפו"ר נוספו גרשיים על התיבות: ואמרתם, כתיבה, אמירה, לסימן הדגשה. 9. גם על התיבה 'אלי' נוספו בדפו"ר גרשיים לסימן הדגשה.

4. לכאורה דברי רבינו צ"ע, שמה שקיי"ל ר"א ור' יהושע הלכה כר' יהושע הוא בנוגע לר' אליעזר בן הורקנוס דשמותי הוא, אך לא ביחס לר' אלעזר המודעי. 5. מעל התיבה אני ומעל התיבה הנה יש בדפו"ר גרשיים לסימן הדגשה. 6. עיין ליקוטי הערות לשו"ת חת"ס שם אות ח שמישב קושיות

יאר סי' ט"ז וקצ"ד הנ"ל דחייב על שבועה בכתב כמו בדיבור, ונראה מדבריו שלא ראה דברי כנסת הגדולה וגם דברי ברכי יוסף הנ"ל.

וכעת די לך אהובי בני בתשובתי זו, עיין עליה היטב¹¹.

נאום אביך אוהבך הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן שיז

[בדברי הרשב"א בעניין עשה דוחה לא תעשה בנדרים]

שלום וכל טוב לאהובי ידיד נפשי הרב החריף עסיס רימוני הותיק מלא עתיק כבוד מו"ה דוד צבי נ"י מנייטרא יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי.

ומה שכתב לתרץ מעלתו קושיית המשנה למלך על הרשב"א בנדרים ט"ו, ולחלק יצא בין נזיר לנדר, דמשום דהוי מצוה לאתשולי בנדר הוה ליה אפשר לקיים שניהם, ואף שאין לו פתח וחרטה מיהו קיל טפי על ידי דאיתא בשאלה. עד כאן תורף דבריו בקיצור.

והנה הוא דרך חידוד, ודברי פי חכם חן ושפתיים ישק וכו'. אבל האמת לא כן הוא, דאם כן לדבריו אילו לא קיבל עליו נזירות רק שאסר על עצמו לתגלחת בנדר וקונם ואחר כך (נצטרף) [נצטרע] לא היה עשה דמצורע דוחה לא תעשה ועשה דנדר, ובאמת זה אינו, דמכל מקום דחי ליה משום גדול השלום, כמו שכתבו תוספות נזיר נ"ח ע"ב סוף ד"ה ולמאן וביבמות ה' [ע"א] ד"ה ואכתי וכו', ועיין שם. אם כן קשה, מאי שנא דנקט התנא ילפותא דראשו אתי למצורע ונזיר, דסבירא ליה משום דישנו(ם) בשאלה, הוה ליה למימר טפי דאתי לדחות אפילו לא תעשה ועשה דנדר ומשום דגדול השלום וכו'. ועל כרחק דנדר ונזיר שוים בזה, דתרווייהו מיקרי קילי טפי משום דישנם בשאלה.

שיז. 1. כוונתו לדברי הרשב"א בנדרים טז, ב ד"ה הא (הובא גם לקמן סי' שלא), שהקשה מדוע נדר חל על דבר מצוה כגון קונם ישיבת סוכה עלי, יבוא עשה דסוכה וידחה ל"ת דלא יחל דברו, ותירץ שנדר הוא עשה ול"ת ואינו נדחה. וכן הקשה ותירץ החינוך במצוה ל. והקשה המל"מ בדרך מצוותיך ח"ד (בחידושו על החינוך שם) מהגמ' ביבמות ה, א, האומרת שנזיר מצורע מגלח אע"פ שבנזירות יש עשה ול"ת כיון שישנו בשאלה, וא"כ גם הנדר ידחה שכן ישנו בשאלה.

בלבבכם [תהילים ד, ה] וכו', וכן כי תאמר בלבבך [דברים ז, יז] וכו', ויאמר עשו בלבו [בראשית כז, מא] וכיוצא בזה. ועיין משנה ב' פרק ב' דנזיר אמרה פרה זו וכו' אמר הדלת, וכיוצא בזה, ובתוספות יום טוב שם. אבל לשון דיבור כמו ודברת בם בדברי תורה, ולשון ספירה וספרתם לכם, ספירת דברים ממש בפועל משמע¹⁰. [הוספת המחבר: ומה שכתוב ודובר אמת בלבבו, התם דובר בפיו קאמר מה שבלבבו הוא אמת ואינו אחד בפה ואחד בלב, וכן פירש רש"י שם בתהילים ט"ו [פס' ב], וכן הוא בגמרא יומא דף¹¹ בעובדא דרב ספרא, עיין שם היטב. וצ"ע על התוספות יום טוב פרק ב' דנזיר הנ"ל, דמייתי ראייה גם מהאי קרא ומשווי דיבור לאמירה בזה, וזה אינו כנ"ל]. ומכל שכן בשבועה ונדר, כתיב לשון פה לבטא בשפתים וככל היוצא מפיו יעשה, שפיר אימעוט כתיבה שאינו בפה, וכמו בעדות מפייהם ולא מפי כתבם דרשינן, וכמו שכתב הט"ז אורח חיים סי' מ"ז [ס"ק ב]. ועיין תשובות נודע ביהודה קמא סי' ס"ז חלק יורה דעה ובמהדורה תניינא חלק אורח חיים סוף סי' ע"ו, אי עדות בכתב מיקרי מעשה תליא ליה בגירסא בסנהדרין ס"ה ע"ב בעדים זוממין אי ישנו בראיה או באיה וכו'¹².

והנה בעבודה זרה שקיבלו עליו באלו בלבו ובמחשבתו, ובמעשה כתיבתו מוכיח על מחשבתו, ודאי חייב, דלא יהיה לך [שמות כ, ג] בלבבך אלהים אחרים, וכמו שכתוב לא יהיה בך אל זר וכו' [תהילים פא, י]. וכן בפיגול לא יחשב [ויקרא ז, יח] כתיב, לא אימעוט כתיבה מלשון זה והוה ליה כמו דיבור דילפינן בזה פנים מחוץ, ועיין בחולין דף ל"ט ע"א, שפיר כתיבה כדיבור. והרבה ראיות יש להביא על זה, אבל אין עת להאריך.

מיהת דין שבועה בכתב אשר האריכו בו גדולי המחברים ז"ל, גם אני בעוניי זה יותר מעשרים שנה כתבתי בזה תשובה אחת [לקמן סי' שיח] להגאון בעל שערי תורה וצלה"ה על דבריו בתשובות שמן רוקח מאביו וצלה"ה¹³ [ח"ב] סימן ז"ך, והעליתי דלאו כדיבור דמי ואינו חייב לקיים, על פי הוכחות הרבה. ותהילה לאל יתברך שכוונתי להסכמת הכנסת הגדולה הנ"ל על שם הרבה פוסקים. והן עתה ראיתי להגאון בתשובות חתם סופר יורה דעה סי' ר"ך וסי' רכ"ז העמיק הרחיב בזה הרבה יותר מן המחברים הקודמים והעלה ברוב גודלו לעיקר כהחות

¹⁰. אמנם יש שביארו שספירת העומר כלל איננה מצוה שבדיבור אלא הגדר הוא מעשה ספירה, וזה מתקיים גם ע"י כתיבה, ע"י במנחת אשר ויקרא סי' נא אות ב. ¹¹. אפשר שהכוונה למכות כד, א, ע"י ברש"י שם. ¹². וע"ע בשו"ת נו"ב מהד"ק חו"מ סי' ל בענין שבועה בכתב. ¹³. ר' אלעזר לעזר. ¹⁴. וע"ע לקמן סי' שכא ושו"ת רע"א ח"א סי' כט, ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שלה וח"ז סי' קח. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ד יו"ד סי' ט שדן אם יש ריבית דברים בדברי תורה למלוה המודפסים בספר.

השגתי הספר אשר שלח לי הדרת גאון קודשו נ"י.

על דבר שבועה בכתב אי מהני כדיבור או לאו כלום הוא,
שנתחבטו בו קדמונינו וכו'.

והנה ראיתי בספרן של צדיקים, בשו"ת שמן רוקח [ח"ב] סי' ז"ך מכבוד מרנא הגאון המנוח מר אביו זצלה"ה, שם הביא דעת בנו הגדול כבוד מעלתו גאונו נ"י, שהוא אמר דשבועה בכתב מהני דכתיבה כדיבור דמי, על פי ראיות האמורים שמה.

ותמהני, אם כן בפשוט הוה ליה לתירוצי ברייתא אליבא דשמואל בשבועות כ"ז ע"ב דהכי קאמר, גמר בלבו להוציא בשפתיו ולא הוציא בשפתיו אלא בכתב מנין וכו', דההור וכתובה מהני. ואפילו אם נאמר דבכהאי גוונא שמכחיש הדברים שבלב כיון שגמר בלבו להוציא בפיו והוציא בכתב מודה הגאון נ"י דלא מהני הכתיבה כדיבור, מכל מקום קשה, בפשוט טפי הוה מצי למימר ברייתא הכי קאמר, בשפתיו ולא גמר בלבו להוציא בשפתיו ולא הוציא אלא בכתב פת חזקין, גמר בלבו לכתוב וכתב מנין תלמוד לומר וכו', דוודאי הוה אמינא כמו דההור לא מהני הוא הדין נמי כתיבה אף על גב דבעלמא כדיבור דמי הכא בשפתיו בעי דווקא כדעת הגאון מר אביו זצ"ל, וקמשמע לן קרא כדעת הגאון מעלתו נ"י. ומנא לן קולא זו בהוציא פת סתם דשרי בפת שעורים, נגד סוגיא דנדרים שדחקו התוספות שם [ד"ה גמר בלבו] ליישב(ם)[ה]. וצ"ע.

זאת ועוד אחרת, אם איתא דמהני שבועה בכתב, פשיטא לי מילתא דלא מהני ביה שאלה, דלא אתי דיבור ומבטל מעשה הכתיבה, וכמו שכתב הש"ך בחושן משפט סי' רנ"ה [ס"ק ו] טעם זה במסרו לגזבר. ואם כן בשבועות כ"ד ע"ב אמתניתין דיש אוכל וכו' ובמכות כ"ב [ע"א] אמתניתין דיש חורש וכו' דמשני לרבא הא דלא תני נמי שבועה על ידי כולל משום דמידי דאיתא בשאלה לא קתני, ולדעת הגאון מעלתו נ"י הדרא קושיא לדוכתא, לרבא ליתני שבועה בכתב דליתא בשאלה כמו דתני הקדש בבכור ונזיר שמשון. ואין להקשות בלאו הכי ליתני שבועה על דעת רבים דליתא בשאלה, דטעמא מאי, משום שמא הרבים אין מסכימים להתרתו, וזהו דווקא אם הנדר או השבועה היה בדבר המותר, אבל שלא לאכול חלב ושלא לחרוש ביום טוב ודאי מסכימים להתיר שבועתו, כיון דבלאו הכי נמי לא יעבור איסורא דאורייתא, ומעיקרא לא אשתבע אלא לזרוזי נפשית. אף על גב בנושא נשים בעבירה נמי מדרין ליה על דעת רבים [בכורות מו, א], התם ודאי שנודר לגרשה כיון

ומה שכתב מעלת כבוד תורתו טעם לחלק משום מצוה לאתשולי עליה בנדר. הנה לא מצוה מן התורה הוא לאתשולי עליה, רק מדרבנן ומשום הרחקה וסייג כדי שלא יהיה מכשול לפניו, כמו שכתב הרמב"ם בהדיא בסוף הלכות נדרים [פי"ג הכ"ה] וזה לשונו אמרו חכמים כל הנודר כאילו בנה וכו', ואם הם דרך עבודה אדרבה אמרו חכמים נדרים סייג לפרישות ומצוה לקיימן כמו שכתב הרמב"ם [שם הכ"ג]. ואם כן הרי מן התורה אין שום סברא לחלק בין נדר לנזירות בהא מילתא דאיתנהו בשאלה, דאידי ואידי ליכא מצוה לאתשולי עליה מן התורה. ובגמרא דנדרים נ"ט [ע"א] מחלק הש"ס על דבר שיש לו מתירין לא בטל דהוא רק מדרבנן, על זה אמרינן כיון דמצוה לאתשולי הוה ליה דבר שיש לו מתירין, אבל תרומה כיון דלאו מצוה הוא לא אתי לאתשולי עלה וכדבר שאין לו מתירין הוא ובטל כמו שכתב רש"י שם בהדיא כנ"ל.

ולענין קושיית פאר רום מעלתו נ"י, מאי טעמא לא נימא בהיפוך, משום דאיתא בשאלה הוה ליה אפשר לקיים שניהם ולא דחי אפילו לא תעשה גרידא. לעניות דעתי לא מיקרי אפשר לקיים שניהם משום דמי יימר דמזדקקי ליה תלתא, כמו שאמרו במסכת שבת דף מ"ו [ע"ב]². ובכתובות דף מ' ע"א בתוספות ד"ה כגון וכו'.³ ובקידושין דף ס"ב [ע"א-ב] איתא בהדיא דמן התורה מיקרי לאו בידו מהאי טעמא, עיין שם. וכיון שכן, אדרבה קילא טפי משום דמכל מקום ישנו בשאלה, והוה ליה כמו דבר שהותר על ידי שאלה, דבר שיש היתר לאיסורא. כך נראה לי בטעמו של דבר, וכמו שכתבו רש"י [ד"ה ויש לו] ותוספות [ד"ה והוא הדין] פסחים מ"ד ע"ב. וממילא קמה וגם ניצבה קושיית המשנה למלך במקומה.⁴

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שיח

[בדין שבועה בכתב]

לכבוד ידיד נפשי הרב מאור הגולה הגאון והגדול המפורסם נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק צדיק יסוד עולם קדושת שם תפארתו מו"ה בנימין וואלף נ"י וכל אשר לו שלום בעל המחבר ספר שערי תורה.

2. הוכחתו צ"ע, שכן בגמרא שם מבואר שאמנם מי יימר דמזדקקי ליה חכם להישאל על נדר, אך מכל מקום שלושה הדיוטות בוודאי ימצא. וכן תמה על רבינו במנחת סולת מצוה ל ס"ק א. 3. בתוס' שם לא הזכירו את סברת מי יימר אלא כתבו סברה אחרת מתי אין אומרים אפשר לקיים שניהם, עיי"ש,

וצע"ק מדוע הזכירו רבינו כאן. 4. ועי' מלחמות יהודה לרמ"י לובארט (ניו יורק תשי"א) חידושי סוגיות סי' ב אות ג.

שיח. 1. עיין בזה לעיל סוף סי' שטז בתשובה שנכתבה יותר מעשרים שנה מאוחר יותר, ועי' לקמן סי' שכא.

מצוה יש לו הפרה. ואפילו לר"ת דמחלק בין למצוה³, מכל מקום אם יבוא אליהו ויאמר דגם אדעתא דמצוה זו לא נשבע מודה דיש לה הפרה על דעת רבים, עיין שם היטב. ועיין באהל דוד שבועות כ"ד [ע"ב] הביא הקושיא בשם העולם ותירץ, עיין שם, ונעלם ממנו מהרי"ק הנ"ל. ובאמת גם על מהרי"ק צ"ע, דלפי מה שכתבתי מעיקרא לא קשה מידי כנ"ל.

ועיין תשובות נודע ביהודה תניינא חלק אורח חיים סוף סי' ע"ו, אי עדות בכתב מיקרי מעשה, עיין שם דתלי ליה בגירסת רש"י ורי"ף בסנהדרין דף ס"ה ע"ב, דעדים זוממין ישנו בראיה או באיה, מוכח נמי דשבועה ונדר בכתב לכולי עלמא מעשה הוא וליתא בשאלה. ועיין ריב"ש [סי' שלה ד"ה אבל לענין, סי' שמד, סי' שפז ד"ה כתבת הגביר], הובא ברמ"א חושן משפט סי' ר"ט סע' ד'.

ועל פי זה נראה לי לתרץ קושיית הגאון הובא בשו"ת החכם צבי סי' ל"א, וכן הקשה התבואות שור סי' ב' סע' ג' [ס"ק יב], לדעת הרשב"א שם [שו"ת הרשב"א ח"א סי' סד] דחשוד על הדבר אינו נאמן עליו אפילו בשבועה משום דמושבע ועומד מהר סיני הוא, אם כן למה מהימנינן ליה שלא יעבור על נדרו להחזיק אשתו הפסולה שעל ידי זה עובד מיד [בכורות מה, ב]. עיין שם היטב, ובחידושי גיטין דף ל"ג מזה הארכתי. ולפי מה שכתבתי בסמוך אתי שפיר, דמדרינן ליה בעל פה וגם בכתב, ואלימי ליה מילתא דשטרי שלא לעבור עליו, שעשה מעשה כתיבה, כמו בחייב אני לך מנה בשטר [כתובות קא, ב] כהאי גוונא. ואפשר גבי שוחט נמי מודה הרשב"א שאם נשבע גם בכתב מהני ומהימנינן ליה⁴. ועיין בחידושי יורה דעה מזה.

הלא כה דברי אהבו הנאמן וחפץ בטובתו ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שיט

[בענין איסור בל יאמר אם נוהג בכתובה, ובהשמטת הרמב"ם]

לאהובי ידיד נפשי הרב הגאון המפורסם, ערוגת הבושם, עמוד הימיני פטיש החזק צדיק יסוד עולם כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה בער אב"ד קהילת מיקלאש נ"י.

מכתב קודשו קיבלתי, ונהניתי בו מאוד כו'.

שכבר עבר ועדיין יושבת תחתיו ודאי לא יסכימו הרבים להתיר שבועתו אף על גב דבלאו הכי אסורה ליה, משא"כ בעלמא במי שלא הוחזק לעבור איסור דאורייתא כנ"ל. ועוד, על דעת רבים נמי איתא בשאלה, אם אותן הרבים מסכימים, ועל כל פנים בדיעבד לכולי עלמא מהני התרה כמו שכתוב בסי' רכ"ח [סק"א] [סע' כא]. אבל הא ודאי קשיא, דליתני שבועה בכתב.

וכן במכות דף ט"ז [ע"א] הוה ליה למימר אונס שגירש משכחת לה שביטלו בידים ממש, בנדר בכתב.

וכן קשה במתניתין דנושא נשים בעבירה [בכורות מה, ב] דמהדר הש"ס לאוקמא בנודר על דעת רבים משום דילמא אזיל לגבי חכם וכו', ותיפוק ליה דנודר בכתב הוא דליתא בשאלה דלא אתי דיבור ומבטל מעשה. ועל רב הונא בגיטין ל"ה [ע"ב] דאמר לא שנו דנודרת אלא לא ניסת אבל ניסת מיפר לה בעל, ופריך הש"ס כי לא ניסת נמי אזלה גבי חכם וכו', לא קשה דילמא נודרת בכתב, דאטו כולהי נשי גמירי בכתובה, אבל נושא נשים בעבירה שפיר יש לומר הכי. אלא על כרחך דכתיבה לא עדיף מגמר בלבו לענין שבועה ונדר.

וכן יש להוכיח מהרמב"ן² בשלהי בתרא [קעד, ב] דמוקי לדרב הונא דבריא אינו נאמן דוקא בהקדישן על דעת רבים אי נמי שמסר ליד גזבר דליתא בשאלה מיירי, והוה ליה למימר נמי אי נמי בהקדישן על ידי כתיבה וכו"ל.

ועוד נראה לי ראייה מתוספות שבועות ל"ט [ע"א] ד"ה ואלו, תימה דלא תני וכו' שבועות ביטוי וכו', ואי מהני בכתב לא קשה מידי, דליכא למימר אלו נאמרין בכל לשון, דהא אין צריך אמירה כלל רק אלו דנקט. ועל כרחך סבירא להו לא מהני בכתב, ומכל שכן בהרכנה. אבל יש לומר, לרבינא ברכות כ' ע"ב הרהור כדיבור דמי בקריאת שמע ותפילה וברכת המזון, והאיך תני אלו נאמרין בכל לשון, וצריך לומר שאין צריך להרהר בלשון הקודש, והכא נמי אין צריך לכתוב בלשון הקודש, שפיר הקשו תוספות. ולפי מה שכתב הצ"ח שם, דוקא בקריאת שמע ואליביה דר' מאיר סבירא ליה הכי לרבינא, יש לומר מתניתין כרבנן דרבי מאיר, ולא קשה מידי קושיית תוספות. שוב מצאתי כעין זה בשאגת אריה סי' (כ"ג) [י"ג], ונעלם ממנו דברי תוספות דשבועות הנ"ל, עיין שם היטב ודו"ק.

שוב מצאתי במהרי"ק שורש נ"ב הקשה אסוגיא דמכות [כב, א] הנ"ל, לתירוק הש"ס שבועה איתא בשאלה עדיין קשה, הוה ליה למימר בנשבע על דעת רבים. ותירץ, משום לדבר

דוקא בכעין ההוא מקרי דרדקי, עיי"ש. 4. רבינו דן בזה גם באו"ח סי' מז ד"ה ועוד נ"ל, וכן ביו"ד תחילת סי' נא. 5. עיי' בשו"ת מנחת דוד ח"ד סי' לא אות ג שדן בדברי רבנו. ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שלה.

2. הוא ברשב"א שם ד"ה ולא עוד ובריטב"א שם ד"ה אמר רב הונא, ולא ברמב"ן. 3. הלשון משובשת, וכוונתו לשיטת ר"ת (המובאת ברשב"א גיטין לו, א ובשאר ראשונים שם) שאפשר להתיר נדר על דעת רבים לצורך מצוה

בבל יאמר נמי רק לר' יהודה אזיל, וכיון דרמב"ם פסק כרבנן לכן השמיטו כנ"ל.

ועוד, לפי מה שכתבו התוספות סוף פרק כל שעה [שם], אפילו לר' יהודה דוקא בדברים דאית בהו לאו הבא מכלל עשה בלאו הכי, אבל שאר דברים לא. ואם כן אפשר היינו טעמא דמהרש"א שדחק לפרש בהא דיומא, כיון דליכא ביה איסור עשה בלאו הכי, ומהאי טעמא נמי השמיטו הרמב"ם. אבל יותר נראה לי דפסק כרבנן כנ"ל, דדברי תוספות הנ"ל גופא צ"ע מגמרא דיומא הנ"ל דאיתא דלא כמאן, אם לא נאמר שאין למידין הלכה מן האגדות ואין מתיישבים בה כמו שכתב הרשב"א בפרק קמא דמגילה².

שוב מצאתי בשאלות סוף פרשת וישב [שאלתא כח] מיייתי ליה הגאון להא דר' מנסיא, ומשום לתא דלישנא בישא אסור הוא בבל יאמר, והיינו אם אמר לו בצנעה נקרא הולך רכיל מגלה סוד. ועיין בכסף משנה פרק ז' מהלכות דעות דין ה', צע"ג ודו"ק. ועיין הגהות מיימוניות סוף הלכות דעות שם אות ז' וח'. אם כן בכתיבה נמי יש לומר אסור. ועיין שאלות סוף פרשת וישב. שוב נדפס ספר תשובות חתם סופר על חלק אורח חיים, מצאתי בזה בסי' [קכד ד"ה והנה].

והלא כה דברי אוהבו הנאמן.

הק' יהודה אסאד

סימן שכ

[שאלה של רבנו לרבו מהר"ם בנעט: בהתרת נדרים מי אומר "מותר לך"]

לאדוני מורי ורבי עטרת ראשי הרב הגאון המפורסם, בכל העולם, רבן של כל בני הגולה כו' מו"ה רבי מרדכי בנעט נ"י רב המדינה במדינת מעהררן.

מכתב קודשו של אדוני מורי ורבי נ"י קיבלתי, ופגשתי את שש' כו'.

ועל דבר הספק שלי הנני עתה לבאר ולברר דעתי.

נסתפקתי על דבר מנהגנו בהיתר נדרים בשלושה, [ש] כולם עונים ואומרים מותר לך.

והנני להשיבו על דבר החקירה על דבר אומרים ו"ל ביומא דף [ד'] ע"ב, אמר ר' מנסיא מנין לאומר דבר לחבירו שהוא בבל יאמר עד כו' תלמוד לומר מאהל מועד לאמר, עיין שם. לעניות דעתי דברים שבעל פה כאלו מותר לאומרים בכתבן, דלא עדיף איסור זה מנשבע או נודר שלא ידבר עם חבירו שמותר לכתוב לו בכתב, כהוראת הגאונים ברמב"ם סוף פרק ו' מנדרים [הי"ח] וסמ"ג לאוין רמ"ב ובשו"ע יורה דעה סי' רכ"א סעיף י'. ואפילו לפי מה שכתב הבאר הגולה שם אות ס"ה בשם הרב מהר"ש לאסור, היינו בנשבע ועל אדם ידוע דוקא, אבל אזהרת בל יאמר הוה ליה כמושבע מפי אחרים סתם, וכתיבה לאחד הוה ליה ככותב בכותל דשרי גם לדידה.

איברא, בעלמא מצינו דיבור מתוך הכתב כדיבור הוא, עיין באבן העזר סי' ק"כ [סע' ה], וכן גבי עדות ושבעות ביטוי כמבואר לעיל בסימן הקודם [סי' שיח]. וצריך לומר טעם הגאונים משום [ד] בנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, ואזהרת בל יאמר נראה לי להא מדמינן, לנדר ושבעה מפי אחרים כנ"ל.

ואגב דאיירינן ביה, יש לתמוה על הרמב"ם שהשמיט להא דבל יאמר, וצ"ע טעמא מאי, והסמ"ג לאוין ט' העתיקו.

ונראה לי, דראיתי במהרש"א בחידושי אגדות יומא שם נדחק מאוד מהיכא שמעינן דבל יאמר, דמפירוש רש"י נראה דדרש לאמור במילה מורכבת לא אמור והאל"ף מושכת למטה ולמעלה¹, והוא חתר למצוא מדאיצטריך לאמר שיאמר לאחרים, ועוד באופן אחר, עיין שם. ובמחילת כבודו לא ראה בסמ"ג לאוין ט' שסיים וזה לשונו, לאמר לאו אמור בדברים הללו וכו', עיין שם. ופלוגתא זו במשמעות דורשין דרש"י וסמ"ג בזה הוא פלוגתא בגמרא סוף פרק כל שעה בפסחים מ"ב [ע"א] דיליף מתפס תמימים לבדק הבית הוא בלא תעשה מדכתיב לאמר בתחילת הפרשה, אמר לו רבי לבר קפרא מאי משמע, אמר לו לאמור לא נאמר בדברים, בי רב אמרי לאמר לאו אמור. ואם כן פשוט שלזה כיוונו גם רש"י והסמ"ג, וצ"ע על מהרש"א בחידושי אגדות הנ"ל. והנה הרמב"ם בפרק ה' מהלכות ערכין הלכה ו' העתיק במתפס תמימים לבדק הבית רק בעשה הוא, והכסף משנה הניחו בתימה למה השמיט האי ילפותא דלאמור דעובר גם בלא תעשה, והמשנה למלך תירץ בפשוט דר' יהודה הוא דסבירא ליה הכי ורבנן פליגי בספרי ובסוף פרק כל שעה הנ"ל ופסק הרמב"ם כחכמים, עיין שם. ואם כן הא דיומא הנ"ל

שיט. 1. בליקוטי חבר בן חיים ח"ג (מ, ב) העיר לדברי המהרש"א בחידושי אגדות (יומא ד סוף ע"ב) על הדרשה לאמור - לא אמור, שבתחילה כשאמר ה' יתברך למרע"ה המצוה ומסר לו כל סודותיה אמר לו על הסוד 'לאו אמור',

ואח"כ אמר לו דבר אל בני ישראל מה שצויהו לדבר. 2. טו, א. ועי' ירושלמי חגיגה פ"א ה"ח.

שכ. 1. ע"פ ישעיהו סד, ד: פָּגַעְתָּ אֶת שֵׁשׁ וְעֵשָׂה צָדֵק בְּדִרְכֶּיךָ וְיִזְכְּרֶךָ וכו'.

מיהת נקטינן באחד אומר מותר לך סגי. וכן משמע מלשון המחבר ריש [יו"ד] סי' רכ"ח סע' ג', כיצד ההתרה יאמר לו שלוש פעמים כו', נקט לשון יחיד, אף שכתב מקודם [שם סע' א] האידנא אין מתירין בפחות משלושה. ואם כן איני יודע טעם למנהגנו בזה, אם לא נאמר כיון דבעינן שלושתן מסכימים לכן עונים כולם כי היכי דלמטינהו שיבא מכשורא [סנהדרין ז, ב] לכולהו, לפי שאין בקיאים בהלכות נדרים, וכמו שכתב הסמ"ג הנ"ל שם בשם ר' יהודאי גאון ז"ל, משא"כ בדיני ממונות דהמיעוט שאמרו היפוך הדין ונתבטלו ברוב, למה יאמרו הם הפסק דין אחר כך בהיפוך. והרמב"ם מדין הגמרא גם בנדרים סגי באחד מהם שיאמר כנ"ל. ועדיין לא נתיישבה דעתי בזה.

ובענין זה תמוה לי לשון רש"י סנהדרין ריש דף ל"ח [ד"ה על אלתו] שאלתיאל כו' וזה לשונו, פמליא של מעלה התיירו לו כו', והערוך פירש פמליא חיילות⁴, וכן דעת רש"י ברכות ריש דף י"ז [ע"א ד"ה בפמליא] פמליא חבורת שרים. וקשה, הא ביחיד מומחה סגי. ואין לומר משום דנגד הקב"ה הדיוטות הם, דהא גם במומחים דידן סגי אחד, כמו שאמרו ברכות ל"ב [ע"א] ויחל משה שהפר לו נדרו לבדו. איברא, לזה נראה לי לפי מה שכתב הר"ן⁵ בפרק ג' דמועד קטן על שם ראב"ד, מנא לן דמשדרינן שלוחא ומזמנינן לדין שנאמר היו לפני ה', וזה לשונו, ויש לפרש שמשה היה בית דין עם הקב"ה כו' לא הלך משה שאין צריכין הדיינים לזלזל בעצמם כו'. אם כן נראה לי משה שאני דרב גובריה וחשיב מומחה טפי מפמליא של מעלה, דהא תורה נקראת על שמו, והיה בית דין עם הקב"ה, כנ"ל.

גם יש לחלק דאפשר נדר ברבים הוה צריכים פמליא כולה להתירו בשאלתיאל הנ"ל, אבל גבי עגל למשה בלבד אמר ויחר אפי ואכלם [שמות לב, י] שהוא הוא השבועה דיבורו בכפל, ולא היה ברבים, סגי ביחיד מומחה כמשה.

אבל עדיין קשה מהא דרבה בר בר חנה סיכסא דפרק הספינה [ב"ב עד, א], דשבועות דגלות ברבים היה ומכל מקום היה לו לומר מותר לך, הרי סגי ביחיד מומחה דידן זולת משה רבינו עליו השלום, ולמה פירש רש"י דפמליא התיירו לו.

וכן קשה לי על פירוש רש"י סוף פרק הנחנקין [סנהדרין פט, ב] גבי כובש נבואתו, דפריך גמרא ודילמא הדרי בה, פירש רש"י וזה לשונו, הדרי בה פמליא של מעלה וניחם על הרעה. ותמוה, פתח ברבים וסיים ביחיד, וצריך לומר כוונתו שְׁרִי משפיעי הנבואה הנקראים אישים, על ידי פמליא זו הדר ביה הקב"ה, שהתירו לו. ואם כן קשה נמי כנ"ל, פמליא כולה

והנה לשון הרמב"ם בפרק ו' מהלכות שבועות הלכה ה' בהדיא כתב והתכם או גדול השלושה אומר כו' שרוי לך, וכן הוא בסמ"ג לאוין (רל"ח) [רמ-רמא]. וטעמם לעניות דעתי פשוט, כיון דהתרת חכם הוראת איסור הוא כמו שכתב הרשב"ם בבא בתרא דף ק"כ ע"ב [ד"ה לומר שהפרת], אלא דהסכמת שלושה בעינן מגזרת הכתוב, אבל אחד אומר הפסק סגי כמו בדיני ממונות. איברא, מה שכתבו הרמב"ם והסמ"ג דגדול השלושה אומר, צ"ע מנא להו, דהא בדיני ממונות דגדול שבדיינים אומר פלוני אתה זכאי כו' [סנהדרין כט, א], התם פירש הרמב"ם פרק כ"ב מהלכות סנהדרין [ה"ט] ובחושן משפט בשו"ע סימן י"ט [סע' א] טעמא שלא ידע הבעל דין מי חייבו, עיין שם, ולא שייך טעם זה בהתרת נדרים דלא אזלינן ביה אחר הרוב אלא הסכמת שלושתן בעינן מגזרת הכתוב². [הוספת המחבר: ולשון הרשב"ם בבא בתרא דף ק"כ ע"ב בד"ה לומר שהפרה כו' במה שכתב אפילו לשמואל כו' בית דין חצוף הני מילי דיני ממונות כו', צריך לי עיון, דהא בקיבלו עליהם כהאי גוונא שהנודר בא לפניו ומבקש התרתו על ידי שמתחרט בנדרו אפילו בית דין חצוף לא הוי גם בדיני ממונות. גם מה שכתב אפילו לשמואל כו', הא ר' אבהו דפליג [סנהדרין ב, ב] נמי דוקא בעל כרחיה דבעל דין ולא בקיבלו עליו, ולכולי עלמא הוה ליה למימר דלמישרי איסור נדר שאני מדיני ממונות מגזירת הכתוב. וכן קשה לי בפירוש הרא"ש בנדרים דף ע"ח [ע"א], וצ"ע].

ואפשר כיון דלבית שמאי ובן עזאי נפקא להו שלושה הדיוטות ממועדי ה' [ב"ב קכ, ב], והתם ראש בית דין אמר מקודש [ר"ה כד, א], הכי נמי בהתרת נדרים גדול השלושה אומר ההתרה. ואף דאנן מזה הדבר נפקא לן, דלא קיימא לן כבית שמאי, מכל מקום מדבית שמאי נשמע לדידן, דבהא לא פליגו בדין ההתרה, אלא במשמעות דורשין פליגי. אמנם התם שאני, כיון דנפקא לן מתקראו אותם שכל העם עונין מקודש [ר"ה שם], לכן בהכרח דראש בית דין יאמר תחילה מקודש, משא"כ בהתרת נדרים שאין צריך להוציא הוראה דהיתר אלא מפי אחד מהשלושה, מנא לן דגדול בעינן שיאמר, אפילו לבית שמאי דנפקא להו ממועדי ה'.

ולכא למימר נמי משום לחלוק כבוד להגדול, דאם כן גם בדיני ממונות היה סגי בטעם זה לבד על גדול שבדיינים אומר, וכמו שכתב באמת התוספות יום טוב במשנה פרק ג' דסנהדרין [מ"ז], ולמה נתן הרמב"ם התם טעם אחר כנ"ל בשם הסמ"ע³, וצ"ע.

עיי"ש. 5. נמ"י מו"ק ח, א בדפי הרי"ף ד"ה וכתב הראב"ד.

2. אמנם בשו"ת הר צבי יו"ד סי' קפט כתב שהולכים בזה אחר הרוב. 3. סי' י"ט ס"ק א, כמובא בתויו"ט שם. 4. מהדורת קוהוט כרך שישי עמ' שסא.

למה, במומחה אחד סגי. ומלבד זה קשה על פירוש רש"י, הא כתיב קרא ה' צבאות יעץ ומי יפר [ישעיהו יד, כז], ומי ודאי, וכן הצדיק מבטלו, אבל לא שרים ומלאכים הנקראים פמליא של מעלה, כנראה מדברי התורת חיים בבבא בתרא ע"ד [ע"א]. אם לא נאמר דכוונת רש"י בפירוש פמליא של מעלה בסנהדרין אינו כמו שכתב רש"י בברכות, אלא בגבוה מעל גבוה קאמר וקרי ליה הכי פמליא של מעלה, וצריך לי עיון. ועיין רש"י חולין דף ז' ע"ב [ד"ה כשפים] בפירוש פמליא של מעלה.

הלא כה דברי תלמידו.

הק' יהודא אסאד

סימן שכא

[האם חכם יכול להתיר נדר בכתב או בהרכנה]

חיים ושלום וכל טוב לידידי בחיר ה' הלא הוא הרבני המופלג מורג חרוץ ושנון וחריף מופלא ירא שלם מו"ה דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י.

גלילי ידי הטהורות הגיעוני לנכון, מגילה עפה כתובה פנים ואחור' מלא דבר ה', מראה פנים בהלכה הליכות עולם לו, באור תורה משדד עמקים ונוגה לו, ה' עמו ויעל על במתי הצלחה, אמן.

ועל דבר אשר איוותה נפשו היפה בשאלתו לדעת תורה, אי מהני התרת חכם והפרת בעל בכתב או בהרכנה. ומעלתו כהן שדעתו יפה¹ כיוון להלכה לעניות דעתי, אבל לא מטעמיה, שרוצה להתלות זאת באידך פלוגתא אי שבועה בכתב מהני או לא דפליגי ביה רבוותא, והחליט בדעתו דמהני, וממילא כאיסורו כך היתירו, וגם רצה להתלות הא באידך פלוגתא אי מתירים שלא בפניו. וכדי להשוות המחלוקת עשה מחלוקת חדשה בטעמא דהתרת חכם, אם הוא הוראה שמתיר האיסור או שהוא ביטול שמתיר הקשר.

וכדי למיעבד ליה נייחא אשיבנו בקצרה מפני הכבוד.

הכסף משנה פרק י"ג מהלכות נדרים [ה"ב] דייק שם מדברי רש"י [כתובות עד, ב ד"ה עוקר] דסבירא ליה כפירוש

רשב"ם בבא בתרא (ק"ט) [קכ, ב ד"ה חכם מתיר] דהיתר החכם הוא הוראה. והנה זה לשון רש"י תענית ז' ע"ב בד"ה [רוח צפון], תחולל(י), תבטל, כמו לא יחל דברו כו'. ובסוטה ריש דף י' [ע"א ד"ה הוחל] וזה לשונו, הוחל, שבועתו בטלה, לשון לא יחל דברו כו'. וכן הוא בגמרא ברכות ל"ב [ע"א] ויחל משה, רבא אמר עד שהפר לו נדרו, כתיב הכא ויחל וכתיב התם לא יחל דברו, ואמר מר הוא אינו מיחל אבל אחרים מוחלין לו. עד כאן. והפרה ביטול הוא, הרי על כרחך מוחלין לו דנפקא ליה מלא יחל היינו פירושו ביטול.

[הוספת המחבר: ומוזה תמהתי על נודע ביהודה קמא באורח חיים סי' ל"ג שכתב שלא מצא בלשון הקודש ללשון מחילה שום שורש אלא יחל שפירושו מצפה וממתין, ועל פי זה השיג על השל"ה [יומא פרק נר מצוה סי' כד] ורמ"א³ שלא כדת במחילת כבוד תורתו, כי מבואר בגמרא ורש"י הנ"ל מחילה פירושו ביטול הדבר. וכן פירש התוספות בתענית ז' הנ"ל [ד"ה פנים], וכהאי גוונא מחילה בחוב ממון הכי פירושו.]

נשמע דעל כרחך גם רש"י וסייעתיה דמפרשים התרת חכם הוא הוראה, מודים לפירוש הר"ן וסייעתיה דהיתר הוא ביטול. ותדע, דהא אי אפשר שיחלקו אדינו דהר"ן בתשובה סי' ט"ו שהוכיח כן מגמרא, והלכה פסוקה הוא בשו"ע סי' רכ"ט סעיף ה'. אמנם גם הר"ן מודה דנהי דהיתר חכם ביטול הוא, גם הא איתא שמבטלו בטעם כעיקר שמורה היתר על פי חרסת הנודר הוה ליה כנשבע על תנאי ושרי, ומתיר הקשר היינו מתיר האיסור⁴, דהיינו איסור היינו קשר כמבואר בערוך ערך אסוריתא וערך אסר⁵, ובשפת אמת⁶ שורש אסר. אבל הר"ן הכי קאמר, החכם עיקר הנדר הוא עוקר שכתב חל, ואינו מתיר האיסור כדי שתאמר עדיין לא חל כו'. עד כאן לשונו. ור"ל אינו מתיר האיסור בלבד בלא שיבטלו לגמרי מעיקרו, שאם כן היה מקום לומר מה שלא חל עדיין מהאיסור לא שייך כלל להתירו, אבל באמת בהיתר האיסור הזה שהחכם מתיר הנדר עיקר הנדר הוא עוקר מעיקרו ומבטלו בהוראה זו, והרי כבר חל הנדר ויכול להתירו ולבטלו. וזה פשוט, ואין בזה פלוגתא חדשה. ועיין פירוש רשב"ם וראב"ע ריש פרשת מטות [במדבר ל, ג] בפירוש לא יחל דברו, האבן עזרא כתב כמו לא יחלל ואינו כמו לשון מחילה, ורשב"ם פירש לא ימתין ויחכה, כמו יחל ישראל כו' [תהילים קל, ז] ויחל עוד וכו' [בראשית ח, י], לא יאחר.

4. בדפ"ר נוספו גרשיים להדגשה כך: ומתיר ה"קשר היינו מתיר האיסור.
5. במהדורת קוהוט כרך ראשון עמ' ר (ושם הפריד בין ערך אסוריתא לערך אסרו, והם כנראה ערך אחד). 6. ספר השורשים מאת המדקדק יצחק

6. כלומר הקב"ה, ראה זוהר בראשית דף ל ע"א. מעל שתי התיבות 'ומי' נסמן בדפ"ר צורת גרשיים להדגשה.
שכא. 1. ע"פ יחזקאל ב, י. 2. ע"פ ע"ז כט, ב. 3. מובא בשל"ה שם.

לשקר וכן לא תשא את שם וכו', וכיון דהזכרת השם לית ביה איסור בכתיבה לבטלה על כרחך שבועה בלא שם לא עדיף מיניה.

אמנם לענין התרת חכם נראה לי פשוט דלכולי עלמא מהני כתיבה, דהא לא אשכחן בקרא אצל הפרה והתרה לשון דיבור או לשון פיו כלל, ולכן אפילו להפוסקים דאין מתירין שלא בפניו אפילו על ידי שלוחו או בכתב ידו, היינו דווקא שהנודר צריך שיאמר חרטתו להחכם בפיו, אבל אם אחר כך הלך לו מהני שפיר היתר החכם בכתב ששולח לו, אפילו דהוי דיבור גרוע מהני להתיר נדר, דלא יחל אמרה תורה, הוא אינו מיחל, אבל כל שאחר מוחל לו אפילו בדיבור גרוע ואפילו בכתב שפיר מהני בהדי דיבוריה דהנודר לבטל דיבורו הראשון בחרטתו. ותדע, דהא ודאי דיבור משה נמי דיבור גרוע הוא נגד דיבור השם, והפר לו נדרו [ברכות לב, א], וכן בסנהדרין ל"ח [ע"א] שאלתיאל התיירו לו פמליא של מעלה נדרו ושבועתו. ולכן בהפרה דבעל נמי סגי בגילוי רצונו באומרו בשבת אכול ושתה. וכן הרכנה סגי אם אחד מתיר וחכם או שלושה הדיוטות מרכינים¹¹. ועיין בנודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סי' ס"ז ובצל"ח ברכות כ"א [ע"ב בא"ד ור"ת ור"י היו אומרים] אי שומע כעונה גבי שבועה. ואפילו אם בכל מקום שומע אינו כעונה, הכא לא צריך עונה בדיבור פה אלא גילוי דעתו, ומחשבה הוא דלא מהני אבל מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו בכתיבה והרכנה אחרים מוחלין לו מקרי. כן נראה לי. ועיין בגן המלך לבעל גינת ורדים אות כ"ג, כתב כהצל"ח ופרי מגדים הנ"ל¹².

ומה שכתב מעלתו לתמוה על המשנה למלך וגם על מהרי"ט סי' קכ"ז, (ו) עיין בספר בית מאיר סי' ק"כ מזה.

ויתר (דבריהם) [דבריו], בפרט פילפולו בעדות בכתב, לא פניתי לעיין עליה. ודי (כעת) בזה כעת.

יתענג על רוב שלום, כנפשו יפה ונפש ידידו לנצח ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

ובענין שבועה בכתב, העיקר הוא דלא מהני, וכהכרעת ראשונים והרבה מאחרונים כי רבים המה⁷. וכבר הוספתי ראיות ברורות מוכרחות לדעתם, אין עת האספ פה⁸, אבל אעתיק רק אחת מהנה, והוא לפי מה שכתב הש"ך בחושן משפט סי' רנ"ה [ס"ק ו] בשם תשובות מו"ה בצלאל בטעם היתר החכם משום דאחי דיבור ומבטל דיבור, אם כן שבועה בכתב דאין לך מעשה גדול מזה פשיטא דלא מהני ביה שאלה, דלא אתי דיבור ומבטל מעשה, כמו במסרו ליד גזבר⁹. ואם כן בשבועות כ"ד [ע"ב] ובמכות (י"ב) [כב, א] דמשני הא דלא תני נמי שבועה על ידי כולל משום דאיתא בשאלה לא קתני, ואם איתא עדיין תקשי ליתני שבועה בכתב דליתא בשאלה כדתני בבכור ובנזיר שמשון. וכן במכות י"ו [ע"ב] דמסיק אליביה דרבי יוחנן אונס לא משכחת ביטלו לעשה על ידי נדר משום דאיתא בשאלה על כל פנים לדבר מצוה אפילו על דעת רבים, ואם איתא הא משכחת לה בכתב וכו"¹⁰.

ומכל שכן להפוסקים, והוא בר"ן ריש נדרים [ב, א ד"ה ושבועות כשבועות], דבעינן הזכרת שם בשבועות ביטוי, פשיטא דבכתב לא הוי שבועה דאורייתא, [ד] לא תשא במוציא שם שמים לבטלה דוקא בפה אבל בכתב לא אלא משום חומרא בעלמא כמו שכתב רמ"א ביוורה דעה סוף סי' רע"ו [סע' יג], ואם כן הוה ליה כאילו נשבע בלתי הזכרת שם. וצ"ע על הצל"ח ברכות כ' ע"ב [ד"ה שם בגמ' זאת אומרת] שהעלה דברכה לבטלה דנפקא לן מלא תשא לכולי עלמא הרהור לאו כדיבור דמי, וכן כתב הפרי מגדים אורח חיים במגן אברהם סי' תל"ב [ס"ק ד] מסברת עצמו, ותמוה, דהא אפילו הרהור וכתיבה נמי שרי אלא משום דלא ליתי לבזיון איסור הכתיבה, אבל משום לא תשא ליכא, כמבואר ברמ"א הנ"ל בלי חולק. ועוד הרבתי בראיות. ואם כן אפילו אי אשכחן בשאר עניינים דכתיבה כדיבור, מכל מקום בשבועות ביטוי גזירת הכתוב הוא לבטא בשפתים בעינן הגדה בפה דווקא. וגם לפוסקים דלא צריך הזכרת שם או כינוי בשבועות, מכל מקום משום דלשון שבועה בלבד אזהר עליה רחמנא שלא לעבור, כמו לא תשבעו בשמי

סטנוב, פראג תקס"ג. 7. עי' לעיל סי' שטז, ועי' תומים סי' צו ס"ק ה, שו"ת רעק"א מהדו"ק סי' כט, שו"ת חת"ס יו"ד סי' רכ, אבני נזר יו"ד סי' שו. 8. עי' לעיל סי' שיח. ועי' שו"ת יביע אומר ח"ט אה"ע סי' א אות ג שדן בהרחבה בעניין והביא גם את דעת רבנו, וכן בח"י או"ח סי' נה בהערות על שו"ת רב פעלים ח"ד, סי' כו. 9. שו"ע יו"ד סי' רנח סע' ו. 10. ועי' בשדי חמד כרך ג סוף מערכת כ"ף כלל קנז אות ח ואילך, שדן החח"מ בעניין עדות בכתב, ובאות י הביא את קושיית רבנו כאן, ותירץ על פי מה שהעלה בשו"ת ברית אברהם חיו"ד סי' נט על פי הנחת הנו"ב מהדו"ק חו"מ סי' ל דהא דמהני שבועה בכתב הוא מכא דראוי לבטא בשפתיים לא

חמיר מדאחי מחמתיה דמהני ביה הפרה אם כן הוא הדין בשבועה בכתב גם כן לא חמיר ומהני ביה הפרה, יעו"ש. אם כן מתורץ שפיר קושית הרב יהודה יעלה, דלא חמיר מבטא בשפתיו דמהני הפרה. היוצא לנו דהלכה דשבועה בכתב מהני, והטעם דכתיבה כדיבור דמי, והוי כביטא בשפתיו. עכ"ד, ועיי"ש שהאריך. 11. לעניין הרכנת הראש עי' בשו"ת מהרש"ם ח"ב בהשטות שבסוף הספר על אה"ע סי' קסא. ועי' שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' עט אות י שהביא גם את דעת רבנו. 12. אולם עי' בקרן אורה על נדרים ח, ב ד"ה והתוס', שהתרה צריכה להיות ע"י המתירים עצמם מפיהם ולא מפ"י כתבם, עיי"ש.

סימן שכב

[התרת נדר לנודר על דבר מצוה]

שפע שלום וברכה וחיים טובים לכבוד אהובי ידיד
נפשי הרב המופלג חרוץ ושנון מאוד נעלה מו"ה
צבי דוב דולדנר נ"י.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי.

ועל דבר קושייתו על הפוסקים למה לא חילקו בדין כהן
וגזיר מי מהם יטמא למת מצוה, דקיימא לן כחכמים ריש פרק
כהן גדול במסכת נזיר דף מ"ז [ע"א], והוה להו לחלק אם יש
עמו שלושה כהנים ויש לו פתח או חרטה ישאל על נזירותו
ויטמא למת מצוה בלא דחייה, כיון דאפשר לקיים שניהם. אלו
תורף דבריו.

הנה בנדון הנ"ל אין קושיא רק על הרמב"ם לבד, דאילו
שאר הפוסקים הרי"ף והרא"ש בהלכות קטנות וטור ושו"ע
יורה דעה סי' שע"ד לא הביאו האי דינא כלל. וכבר ידוע
שאר מדרך הרמב"ם לחלק דינים שאינם מפורשים בגמרא
מירושלמי ותוספתא, ולא קשה מידי. ואי קשיא הא קשיא, על
השמטת הפוסקים להאי דיטמא נזיר וכו', וצל"ע.

ומעלתו עדיפא הוה ליה להקשות קושייתו על כל הפוסקים
ביותר דעה סי' רט"ו דהנדרים חלים על דבר מצוה, והוה להו
לחלק דאם אפשר לו בשאלה על כרחך ישאל על נזרו. אמנם
התם הרי באמת פסק הרמ"א ריש סי' רט"ו מתירין לו נדרו
ומקיים המצוה, אבל לא כתב דלא סגי בלאו הכי משום דאפשר
לקיים שניהם על ידי שאלה, כמבואר להמעייין במרדכי ריש
שבועות [רמז תשנו] דלא אתי עלה מהאי טעמא. וטעמא נראה
לי, משום אי מיתשל עלה על ידי חרטה דמעיקרא יאבד שכר
סיגופו שעיינה נפשו עד זמן השאלה כתוהא על הראשונות, ולא
ניחא ליה בכך, כמו שכתב הר"ן בפירוש נדרים סוף דף כ"ב
[ע"ב] וריש דף כ"ג. וגדולה מזו כתבו תוספות בכתובות מ'
ע"א בד"ה כגון וכו' דלא מקרי אפשר לקיים שניהם. ולא קשה
מידי. ועייין ספר שמלת בנימין¹ להלכות נדרים ריש סי' רט"ו
מזה, ועייין תשובות חוות יאיר סוף סי' קכ"ט.

והנני חותם בברכה משולשת, כנפשו ונפש אוהבו הנאמן
הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שכג

[נדרה מחמת סכנה ורוצה להישאל על הנדר,
ובענין נדר שהותר מקצתו הותר כולו]

לכבוד ידיד נפשי הרב עמק חרוץ המופלג ושנון
זית רענן קדושת שם תפארתו מו"ה שמעון נאדעש
נ"י, וכעת הוא הרב הגאון דק"ק טירנוי.

על דבר שנסתפק מעלת כבוד תורתו באשה שנדרה
שלא לאכול דגים מחמת סכנה, שכמה פעמים נסתכנה בשעת
אכילתן על ידי בליעת העצמות שבהם, וגם הרוטב אסרה עליה
בנדר, ושוב נתחרטה, ויש לחוש שאם לא נתיר לה תעבור על
נדרה לגודל תאוותה להם. אם תמצוי לומר דהוי סכנתא חמירא
מאיסורא, דאי[ן] התרה מהני אפילו לאיסור דרבנן, מכל מקום
כיון דעל הרוטב מהני התרה שאין סכנה בזה, תו נדר שהותר
מקצתו הותר כולו. וכן אם נדר על איסור ועל היתר כאחד
ומתיר המקצת דהיתר, ר"ל דרשות, אי הותר גם על האיסור.
עד כאן תורף דברי מעלתו.

הנה פשוט דכהאי גוונא לא הורע כח הנדר, דדווקא נדר
שהותר קצתו (הותר כולו)¹ אמרינן הותר כולו, [ד]מאי דמהני
ליה היתר חכם אמרינן על ידי שהותר מקצת גם איך מקצת
הותר ממילא, אבל מידי דלא מהני ליה התרה בפני עצמו קל
וחומר הוא שלא הותר ממילא על ידי התרה מקצת דנימא הותר
כולו, דהא לא מהני ליה התרה כלל.

ועוד מוכח כן מפירוש הרא"ש בנדרים דף כ"ה ע"ב בד"ה
אלו ואלו מותרים, דהותר כולו דאמדינן דעת הנודר דאינו
רוצה שיחול נדרו אלא כעין שנדר אותו וכו'. וכן כתב בפירוש
הרא"ש דף סי' ע"א שם [ד"ה שהנדר שהותר]. ותמוה, למה
מיאן בטעמא דירושלמי [נדרים פ"א ה"א] הביאו הר"ן ריש
נדרים דף ג' ע"ב [ד"ה במערבא] דנפקא ליה מקרא [במדבר
ל, ג] אם ככל היוצא מפיו יעשה, אבל אינו חל לחצאין. וכן
משמע לישנא דמתניתין [נדרים סו, א] עד שבא ר' עקיבא
ולימד, מקרא. וכן תמה התוספות יום טוב בנדרים דף סי' הנ"ל
במתניתין דפותחין וכו' [פ"ט מ"ו] על הרע"ב והרא"ש. ונראה
לי, אי מקרא הוה אמינא אפילו בכהאי גוונא שנדר לקיים
מצוה וגם על דבר רשות, גזרת הכתוב הוא דבעינן דוקא ככל
היוצא מפיו יעשה, אבל הותר מקצתו הותר כולו, ובאמת זה
אינו, לכן פירש הרא"ש דהיינו טעמא דקרא גלי לן שירדה
תורה לסוף דעתו של נודר דלא נדר מעיקרא אלא על דעת

שכב. 1. תיבות אלו נראות מיותרות, וצ"ע.

שכב. 1. הל' נזירות פ"ז ה"ג, הל' אבל פ"ג ה"ט. 2. לר' בנימין זאב רפפורט.

בעיניו, וגם לדידן קיימא לן חרטה וגם פתח בעיניו. ועיין ט"ז [יו"ד] סי' רכ"ח ס"ק י"א.

והנני אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שכד

[נשבעה פעמיים על אותו דבר, ובעלה הפר רק את השבועה הראשונה]

חיים ושלום וכל טוב ושמחה וששון, לפרח שושן, קנקן חדש מלא ישן, הלא הוא כבוד ידיד עליון וידיד נפשי הרב המופלג מורג חרוץ בעל פיפיות ושונן זית רענן כבוד שמו מו"ה שמעון נאדיש נ"י. יקרתו הגיעני.

ועל דבר שנסתפק כבוד תורתו בדברי הש"ך יו"ד סי' רל"ח ס"ק כ"ו בשם מהר"מ מינץ [סי' מ] דגבי הפרת הבעל דמיגז גיזו וכו' אין השניה חלה, אי נימא דאיסורא מכל מקום איתא, כמו בכל איסורים שאין איסור חל על איסור ונפקא מינה לקוברו כו' [יבמות לב, ב] ואם כן צריך מכל מקום התרה, או נימא דאין צריך התרה כלל, דגם לעניין איסור אינו חל שניה משום שאינו חל לעניין עונש, כמו נדר שהותר מקצתו הותר כולו. ומעלתו מראה פנים לכל צד.

ולפי האמת תברא בצידו. במה שכתב להוכיח סברתו השניה הנ"ל מהוכחת רבא בנדרים דף י"ח [ע"א], תמוה הוא, דהא אי נימא דלהכי תני אינו חייב אלא אחת משום דעל כל פנים שני איסורים יש פשיטא דמוכח טפי דינו דרבא דאם נשאל על ראשונה חלה השניה לגמרי, כיון דכבר התחילה לחול במקצת מיד כשיצאה שבועה מפיו. וזה פשוט.

וגם הוכחת מעלתו לאידך גיסא, דאי גם לענין איסור אינו חל מעיקרא אם כן אמאי חל שבועה על נבילה בכולל, נימא איפכא, כיון שהותר מקצתו שאינו חל על הנבילה הותר כולו שאינו חל כלל, יעיין מעלתו בשער המלך הלכות נדרים פרק י"ב הלכה י' בד"ה ודע שמדברי הריטב"א וכו', דכהאי גוונא דמעיקרא לא חל על מקצת, אינו בכלל שהותר מקצתו הותר

שיתקיים כולו, וזה שייך אם כל הנדר שוה שהוא דברי רשות. אבל בעניינים סותרים שני הפכים שעל מקצתו לא אהני ליה היתר כלל, כגון לקיים מצוה ומקצתו בדבר רשות שיש לו היתרא. ודאי אין דעת הנודר כך שיתקיים כולו דוקא כנ"ל. והארכתי בחידושי בזה.

ועוד, מגופא דקרא נמי שמעינן הכי, כמו דדרשינן אם ככל היוצא מפיו יעשה הוא דלא יחל דברו אבל הותר מקצתו הותר כולו, מכל שכן דמקשינן איפכא נמי סיפא לרישא, כל שהוא בלא יחל דברו אבל אחרים מוחלין לו הוא דבעינן דוקא ככל היוצא מפיו יעשה ולא שהותר מקצתו וכו', אבל נדר לקיים מצוה שאין לו היתר כלל גם על ידי חכם ואין אני קורא בו לא יחל וכו' לא אמרינן ביה נמי הותר מקצתו הותר כולו, כן נראה לי.

ועוד נראה לי ראייה לזה מהא דפרק קמא דיומא [יה, ב] שמשביעין לכהן גדול שלא ישנה דבר וכו' לפי שחשדוהו בצדוקי, ואם איתא מאי אהני להו, אכתי ישבע או ידור תיכף ומיד תוך כדי דיבור לשבועתו עוד נדר או שבועה בלחש גם על דבר רשות, ושוב יתיר על ידי חכם אותו מקצת נדר דרשות, וממילא הותר כולו, ומאי הועילו חכמים בתקנתם. אלא על כרחך דלא אמרינן בכהאי גוונא הותר כולו. ואם תמצי לומר נמי דהתם שאני שהשלוחי בית דין משביעים אותו על דעתם ועל דעת הבית דין, ודעתם היא שלא יהיה התרה לשבועתם בשום אופן, ואין משם ראייה, מכל מקום איכא להוכיח כן מהא דנודר ועובד יורד ומגרש בגיטין דף ל"ה ע"ב, מאי הועילו בזה, והא יעשה טצדקי כזו שידור בלחש תוך כדי דיבור גם על דבר רשות ויתירנו על ידי חכם אותו מקצת דרשות ויהיה מותר כולו. אלא על כרחך דלא אמרינן הכי בכהאי גוונא כנ"ל.

אלא בנידון ידידי הנ"ל נראה לי פשוט דלאו סכנה מקרי, שאפשר לה שתאכל ותיזהר מבליעת העצמות כמו שהרגיש מעלתו. וגם אם בלעה עצמותם אין סכנה, שכבר קדמונו רבנן בלחש הידוע במסכת שבת דף ס"ז [סוף ע"א]² שהוא בדוק ומנוסה³ ומותר גם לדידן בזמן הזה, ומעשים בכל יום יוכיח. ואם כן גם הנדר [ד]גים בעצמם אפשר להתיר לה כמו על הרוטב.

ומה שכתב מעלת כבוד תורתו שמתחרטת האשה עתה ורוצה להתיר לה וכו', אינו מדוקדק, דהא חרטה דמעיקרא

לו עצם בגרונו מביא מאותו המין, ר"ל מאותו מין עצם, ויניח לו על קודקדו ויאמר הכי: חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד.... לאידרא לימא הכי: ננעצא כמחט, ננעלתא כתריס, שייא שייא. 3. כ"כ בסוף ספר מהרי"ל ליקוטים סי' מג: אמר לנו מהר"י סג"ל, כל הרפואות והלחשים שבכל התלמוד אסור לנסות אותם משום דאין אדם יכול לעמוד על עיקרם, וכי לא יעלו בידם ילעגו וילגלו על דברי חכמים. מלבד הא דאיתא במסכת שבת ס"פ במה אשה מי שנתחב

2. מי שיש לו עצם בגרונו מביא מאותו המין ומניח ליה על קדקדו, ולימא הכי: חד חד נחית בלע, בלע נחית חד חד.... לאידרא לימא הכי: ננעצא כמחט, ננעלתא כתריס, שייא שייא. 3. כ"כ בסוף ספר מהרי"ל ליקוטים סי' מג: אמר לנו מהר"י סג"ל, כל הרפואות והלחשים שבכל התלמוד אסור לנסות אותם משום דאין אדם יכול לעמוד על עיקרם, וכי לא יעלו בידם ילעגו וילגלו על דברי חכמים. מלבד הא דאיתא במסכת שבת ס"פ במה אשה מי שנתחב

כולו. ואפילו לסברת החולקים שם, מכל מקום בנידון דידן על הנדר עצמו בדבר אחד לבד כיון דאינו חל לעניין העונש על כרחך רק אדעתא דאיסור לבד נשבע שנית, לכולי עלמא לא הוי מה שאינו חל לענין עונש בכלל נדר שהותר מקצתו וכו', דהא ודאי כל הנודר אין דעתו לעניין העונש דהא רוצה לקיימו ולא לעבור עליו, וכל עיקר נדרו ושבועתו רק לאיסורא הוא, כמו שכתוב [במדבר ל, ג] לאסור איסור על נפשו.

ולעיקר דינא, הנה זה לשון הרא"ש בפירושו בנדרים דף י"ז ע"א במתניתין בד"ה אינו חייב אלא אחת, דאין שבועה חלה על שבועה, דאין נשבעין לקיים המצוה דליתא בלאו והן. עד כאן לשונו. והא לקרבן דוקא בעינן דאיתא בלאו והן, אבל למלקות לא צריך, כמו שכתבו תוספות שבועות דף כ"ד סוף ע"א [ד"ה אלא כדרבא] ובחידושי רשב"א שבועות דף כ"ז [ע"א] בשם בעל המאור, ובמשנה למלך ריש פרק ד' מהלכות שבועות [ה"א] בד"ה הן אמת שראיתי וכו'. ועיין בספר שמלת בנימין הלכות נדרים ריש סי' רל"ז מזה. אם כן מוכח בהדיא דעת הרא"ש דלאיסור ואפילו למלקות חל שבועה על שבועה, וכפירוש רש"י במשנה שם אינו חייב אלא אחת קרבן שבועה אחת, משמע אבל מלקות איכא. וכן כתב הר"ן באר היטב בנדרים דף ח' ע"א [ד"ה והלא מושבע ועומד וכו' אלא הא קמ"ל] דאין שבועה חל על שבועה ולא לקיים את המצוה היינו לקרבן דוקא, אבל כל יחל איכא ואפילו למלקות, יעויין שם. ואם כן הא דרבא [נדרים יח, א] דנשאל על הראשונה חלה השניה היינו כדין שבועה לקרבן קאמר, ועלה קאי חילוק הש"ך הנ"ל דבהפרה לא חל השניה, ר"ל לקרבן, אבל ודאי התרה צריך וצריך משום איסורא כנ"ל.

[**הוספת המחבר**: ונראה לי דהיינו טעמא דהרי"ף דהשמיט להא דרבא דנשאל על הראשונה וכו', ורשב"א בחידושי שבועות כ"ז ע"ב [ד"ה הא דאמרין] ובתשובות [ח"א] סי' תש"ב הניחו בתימה יעויין שם. ולא קשה מידי לפי מה שכתבתי, דכיון דאיסורא מכל מקום איתא, ולקרבן שאינו נוהג בזמן הזה לא הוצרך להעתיק מימרא דרבא כנ"ל. וגם מתורץ לפי זה קושיית הר"ן בנדרים י"ח סוף ע"א שם שכתב מאן דמסייעא ליה על כרחך כרב הונא [נדרים יז, א] סבירא ליה, יעויין שם, ולפי מה שכתבתי אתי שפיר לשמואל נמי דקיימא לן כוותיה, ושפיר דמי לנזירות כיון דלמלקות מיהא חלה שבועה על שתיהן בשעה שנדר ונשבע. וצריך לומר דכוונת הר"ן הוא, כיון דנזירות לגמרי חל לכל הלכותיו בשעה שנדר, משא"כ בשבועה, תו ליכא סייעתא לרבא, דיש לחלק ביניהם מהאי טעמא. אבל מכל מקום צ"ע על הר"ן לטעמיה שהניח גם כן

בשבועות דף כ"ז שם בתימה על השמטת הרי"ף להא דרבא, ולפי מה שכתב הר"ן בנדרים י"ח הנ"ל דמאן דמסייע לרבא על כרחך כרב הונא סבירא ליה, אם כן לשמואל מלבד דליכא סייעתא לרבא כדמחלק הר"ן בין שבועה לנזירות, אלא נהפוך הוא, מבריייתא זו מוכח דלא כרבא, מדנקט הכי גבי נזירות דווקא, על כרחך דבשבועה כיון דבשעה שנשבע לא חלה שבועה שניה, גם כשנשאל אראשונה לא חלה, וכיון דקיימא לן כשמואל ליתא לדרבא כנ"ל].

שוב מצאתי להגאון בעל קצות החושן בחושן משפט סי' ע"ג ס"ק ה' מייית פלוגתא דבעל המאור [שבועות יב, ב בדפי הרי"ף] ורמב"ן [שם יג, ב] בפרק שבועות שתיים בנשבע לקיים את המצוה אי חל מיהת למלקות או לא דבעינן איתא בלאו והן, והוכיח שם קצות החושן בפשיטות דגם לרמב"ן דווקא ממלקות וקרבן אמעטו, אבל לכולי עלמא איסורא ודאי איכא גם לרמב"ן. ודברי פי חכם חן, עיין שם היטב. ושהביא הגאון שם מהר"ן דנדרים דף ח' הנ"ל דסבירא ליה כדעת בעל המאור להלכה, טפי הוה ליה להביא גם כן דעת הרשב"א בחידושי שבועות כ"ז הנ"ל שהביא דעת בעל המאור להלכה בהדיא בלי חולק, וגם דעת רש"י במשנה נדרים י"ז ע"א הנ"ל מוכחא הכי. איברא הרמב"ן סבירא ליה כתוספות במכות כ"ב [ע"א ד"ה אמר ליה] וכהב"ח. ותימה על המשנה למלך ריש פרק ד' משבועות [ה"א] בד"ה הן אמת כו' הנ"ל שלא הביא כלל מחלוקת הר"ז והרמב"ן בזה, וגם הגאון שמלת בנימין ריש סי' רל"ז כתב אהא דהר"ן דף ח' הנ"ל דלא אשתמיט חד מכולהו פוסקים לומר כן, עיין שם, לא ראה פלוגתא רז"ה ורמב"ן ורשב"א ורש"י הנ"ל דסבירא להו כרז"ה ור"ן הנ"ל. ועל כל פנים איסור דאורייתא לכולי עלמא איכא.

ומה שהוקשה למעלתו על הש"ך סי' רל"ח ס"ק ה' דנשבע שלא לאכול נבילה וחלה אמאי אין צריך להתיר לו, כיון דאיסורא מכל מקום איכא כנ"ל. נראה לי משום דאומדנא הוא, אנן סהדי דמסתמא לא רצה להחמיר על עצמו באיסור שבדה מלבו יותר ממה שהחמירה תורה באיסורי תורה דהותר לחולה שיש בו סכנה. יעייין מעלתו במשנה למלך ריש פרק ד' מהלכות שבועות הנ"ל [ה"א] בד"ה אך ראיתי בירושלמי שם סברא זו, והיא סברת הגמרא בנדרים דף ל"ט ע"א דלא אדריה מן חיותיה, ופירש הר"ן שם [ד"ה עולא] דאין צריך שיאמר בפירוש כן אלא סתמא דמילתא הכי איתא, יעויין שם².

הלא כה דברי אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שכה

[עוד בענין שבועה חלה על שבועה
(המשך הסימן הקודם)]

ה' עמו גיבור החיל, במלחמת ה' חיציו שנונים,
ידיד נפשי כבוד הרב הגדול מו"ה שמעון נאדעש
נ"י.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי.

ועל דבר שכתב מעלתו דסברת גמרא דנדרים ל"ט ע"א
לא אדריה מן חיותיה היא בחולה שאין בו סכנה דשכיח ואסיק
אדעתיה, אבל בחולה שיש בו סכנה לא, ולכן נשבע שלא
לאכול נבילה וחלה חולי של סכנה רק משום דלא חל השבועה
מותר לאוכלה. והקשה, הא מכל מקום איסור יש, וליבעי שאלה
לחכם כנ"ל.

הנה גם לדעתיה דפאר רום מעלתו אמינא, דהא נשבע
לבטל את המצוה פשיטא דגם איסור שבועה ליכא איסור כלל,
והרי וחי בהם ולא שימות כתיב [יומא פה, ב], ונשבע שלא
יאכל נבילה להצילו מסכנה הוה ליה נשבע לבטל מצוה ולא
חל כלל ומותר לאוכלה, וכמו שכתב הש"ך עצמו סי' רל"ח סוף
ס"ק ה'. אלא כיון דקיימא לן על ידי כולל חל שפיר נשבע
לבטל את המצוה, אם כן אילו חל השבועה שלא לאכול נבילה
זולת סכנה בעודו בריא, שפיר היה חל גם על שעת הסכנה על
ידי כולל, אבל כיון דזולת סכנה לא חל משום אין איסור חל
על איסור, תו אף על גב דאיסור בעלמא יש מכל מקום שרי
לחולה של סכנה בלא שאלה לחכם, משום דהוה ליה נשבע
לבטל המצוה כנ"ל, כיון דאיסורי לאו דמלקות של נבילה הותר
לו מכל שכן איסורא בעלמא של שבועה.

אמנם באמת אמרו במשנה נדרים סוף דף ל"ה [ע"ב]
ומרפאו רפואת נפש אבל לא רפואת ממון, ופירש רש"י טעמא
בגמרא דף מ"א ע"ב [ד"ה רפואת נפש] דלא אדריה מן חיותיה,
הרי דגם בחולה שיש בו סכנה אמרינן כן. אלא משום דהתם
בנדר קאי אילו אדריה מן חיותיה שפיר היה חל גם בלא כולל,
דנדרים חלים לבטל המצוה גם כן, לכן הוצרך להאי טעמא דלא
אדריה וכו'. והכי נמי בשבועה איכא סברא זו, וכנ"ל.

ועל דבר תמיהת מעלתו עלי במה שכתבתי דשבועה
חל על שבועה למלקות, שזהו נגד הסברא ונגד כולה גמרא,
דהא קיימא לן אין איסור חל על איסור, ונגד הרו"ה סוף פרק
שבועות שתיים [שבועות יב, ב בדפי הרי"ף] שמחלק בהדיא (ל)
בין נשבע לקיים מצות עשה או לא תעשה.

ידע מעלתו שאין דומה בזה איסור לא תעשה של תורה
לאיסור שבועה שעל ידי עצמו. יעיין בר"ן ריש פרק שבועות
שתיים [ת, ב בדפי הרי"ף ד"ה כיום שמת בו] בפירוש שמעתא
דכיום שמת בו אביו וכו' פשיטא, שכתב אליביה דהרו"ה דגם
נדרים סבירא ליה אין חלים לקיים מצות לא תעשה, וזה לשונו,
ואי תימא והתנן בפרק שני דנדרים [יז, א] יש נדר בתוך
נדר, ואמאי, והא כיון שנדר חדא זימנא הוה ליה מושבע מהר
סיני במצות לא תעשה, ואפילו הכי חייל עליו איסור נדר. יש
לומר דלא אמרו אלא באיסור הבא מעצמו כגון נדר ושבועה,
דרבינהו רחמנא מדכתיב נזיר להזיר וכו', אבל איסור לא
תעשה של תורה אין נדר חל עליו. עד כאן לשונו. וכן רמז
הרמב"ן בסוף פרקא שם [יג, ב בדפי הרי"ף] חילוק זה בלשונו.
והנה הרו"ה בהדיא השווה שבועות ונדרים בזה שאינם חלים
לקיים מצות לא תעשה, וכיון דנדר חל על נדר מכל מקום
מגזרת הכתוב, הכי נמי שבועה חל על שבועה למלקות מיהא
מקל וחומר שבועה דחמירא דכתיב לא ינקה [שמות כ, ז],
כדאיתא בנדרים דף י"ח ע"א האי קל וחומר איפכא. ואף דאין
עונשין מן הדין היקשא נמי איכא, כמו שכתב הר"ן בנדרים דף
ז' ע"א [ד"ה הפקר]. ואם כן דברי הר"ן דף ח' [ע"א ד"ה והלא
מושבע ועומד וכו' אלא הא קמ"ל] שפיר מתפרשין למלקות
גם בנשבע לקיים מצות לא תעשה לא יחל דברו של שבועתו
ראשונה, ודברי הרא"ש [נדרים יז, א ד"ה אינו חייב אלא אחת]
ורש"י במשנה דף י"ז [ע"א ד"ה אינו חייב] שהבאתי עלה קאי
בשבועה חל על שבועה, ולא בשבועה לקיים מצות לא תעשה
של תורה.

והטעם לחלק ביניהם נראה לי, דשאני שבועה דיש לו
היתר בשאלה, וכל היכא דאיסור הראשון יש היתר לאיסורו
טפי חל עליו האיסור השני כמו שכתבו תוספות יבמות ל"ג
ע"ב ד"ה אמר וכו', וכל שכן היכי דהיתירו בידו למתשל עלה.

ויותר מזה מצינו לרש"י במסכת נזיר דף ד' ע"א בד"ה
אלא וכו', דאפילו נשבע לבטל את המצוה דלכולי עלמא פטור,
היינו נמי במצוה של תורה, שבועת הר סיני דוקא, אבל לבטל
שבועתו ראשונה שנשבע מפני עצמו חלה, עיין שם. [הוספת
המחבר: ותוספות שם בד"ה מאי היא וכו' דפליגי בזה על רש"י
בקושיא שנייה, שהקשו מאי משני כו', היינו לבטל שבועה
ראשונה דוקא, אבל לקיים שבועה ראשונה הרי כתבו בד"ה
רבי שמעון לית ליה איסור חל על איסור דהא קמשמע לן קרא
נזירות חל לקיים שבועתו שלא לשתות ולקי תרתי, ותוספות
בעצמם בשבועות דף כ"ה [ע"א] בד"ה חומר וכו' כתבו דנזירות
איסור גברא הוא כמו שבועה ולא כנדרים. אלא דתוספות

בנוזיר הנ"ל דוקא על ידי כולל קאמרי דחל כנ"ל, מכל מקום התם לרבי שמעון דלית ליה כולל בעלמא קאי, ומינה נשמע לדידן גם בלא כולל חל כל יחל דנוזירות או שבועה לקיים שבועה ראשונה מיהא למלקות, דשאני שבועה משאר מצוה של תורה מטעם הנ"ל].

ועוד, הא דנשבעין לקיים את המצוה כדי לזרוזי נפשיה בנדרים דף ח' [ע"א], בהדיא כתב הרא"ש בפסקיו דף י' [פ"א] סי' ח' וכן הטור ושו"ע סי' ר"ג [סע' ו'] דגם על מצות לא תעשה הוא. והתורת חיים בשבועות דף כ"ז [ע"א ד"ה מצוה] פשיטא ליה על פי זה דלרבי יהודה בן בתירא גם נשבע שלא לאכול נבילה כדי לזרוזי נפשיה מחייב עלה נמי קרבן שבועה מקל וחומר, ומתרג' בזה תמיהת תוספות שם [ד"ה מצוה] לרבי יהודה בן בתירא נימא אין איסור חל על איסור יוכיח, יעויין שם³.

ואני עשיתי סמוכים קצת לזה, דלכאורה תמוה למה מייתי רב גידל [נדרים ח, א] הא דנשבעין לקיים מצוה מקרא דדוד, ותיפוק ליה התורה אמרה ובשמו תשבע [דברים ו, יג] דעל כרחק לנשבעין לקיים המצוה אתי כדאיתא בריש תמורה דף ג' ע"ב. אלא על כרחק דהוה אמינא דוקא לקיים מצות עשה הוא דנשבעין, קמשמע לן מקרא נשבעתי ואקיימה לשמו"ר כו', גם השמ"ר⁴ שהוא מצות לא תעשה נשבעין לזרוזי. והכי דייקא לישנא דהרא"ש הנ"ל, שרי למינדר לזרוזי וכו' על איסור אחד ממצוות לא תעשה או בקיום מצות עשה להחמיר עליו ולשמו"ר ולעשו"ת⁵ המצוות, עד כאן לשונו, יעויין שם. ומינה לדידן [דנשבע] [דעל נשבע]⁶ לקיים מצוה פטור קאי דברי הר"ן [נדרים שם] דמלקות דכל יחל איכא מכל מקום גם בלקיים מצות לא תעשה אי עבד לזרוזי נפשיה, ואין זה עניין לאין איסור חל על איסור, כמו שכתב התורת חיים הנ"ל לתרג' תמיהת תוספות הנ"ל.

הן אמת שאם לא נתכוון לזרוזי נפשיה ליכא מלקות לכולי עלמא בנשבע לקיים מצות לא תעשה של תורה, ולדעת הר"ן אפילו נשבע לקיים שבועתו ראשונה, כמו שכתב הר"ן בהדיא במשנה נדרים י"ז [ע"א] בד"ה שבועה וכו' וזה לשונו, בשבועות לא משכחת תרי חיובי לא ללקות שתים כו'. אבל נתכוון לזרוזי לכולי עלמא איכא מלקות מיהא אפילו בלקיים מצות לא תעשה של תורה, ובלא לזרוזי נפשיה נמי על כל פנים בשבועה על שבועה חל למלקות לדעת רש"י במשנה דנדרים י"ז ונוזיר דף ד' הנ"ל. ולכולי עלמא נמי על כל פנים

איסורא איכא על כרחק גם בנשבע לקיים מצות לא תעשה של תורה, דאם לא כן מאי זירוז אית בשבועה, כיון דהשבועה לא תוסף כוחה כלל בעובר על השבועה, והא מבואר דגם לקיים מצות לא תעשה נשבעין לזרוזי כנ"ל. ועיין בקצות החושן סי' ע"ג ס"ק ה'.

ודי בזה להשקיש תמיהת מעלתו נ"י, ויותר אין להאריך כעת.

יברכהו ה' כאוות נפשו ונפש אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שכו

[הנודר ממעין האם מותר לטבול בו בימות החמה]

ששון ושמחה ורוב ברכות לראש צדיק, הלא הוא ידיד נפשי הרב המופלג הגדול בתורה ובמעשים טובים ירא שלום מחותני כבוד שם תפארתו מו"ה מרדכי דוב כ"ץ טאקאי נ"י אב"ד ק"ק ו"ו.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי כו'.

ועל דבר קושיית הטורי אבן [ר"ה כה, א ד"ה הדר אמר רבא] על הנודר ממעין אסור לטבול בו בימות החמה, ואמאי, הא להר"ן בפרק גיד הנשה בסוגיא דריחא מילתא [לב, א בדפי הר"ף ד"ה אביי אמר] במידי דהנאה דבר שאינו מתכוון מותר אף בפסיק רישיה. והעלה מעלתו נ"י לתרג' על פי פירוש רש"י בפסחים דף ל"ג ע"א [ד"ה תאמר במעילה], במעילה וחטאה בשגגה כתיב [ויקרא ה, טו], כל דהוא משמע, גם דבר שאין מתכוון גם מתעסק חייב, וקיימא לן יש מעילה בקונמות, אם כן בנודר הנאה ממעין היינו טעמא דדבר שאין מתכוון אסור בו כבמעילה בהקדש. אלו תורף דברי מעלתו לי.

הנה המשנה למלך פרק ד' מהלכות מעילה הלכה ט' מסופק בדין זה יש מעילה בקונמות, דוקא באוסר פירותיו על עצמו כיון דיכול להקדישם הוה ליה הקונם כמו הקדישם, משא"כ באוסר פירות חבירו על עצמו כו', יעויין שם. אם כן אי היינו טעמא בנודר הנאה ממעין הוה ליה לחלק, דוקא במעין שלו אסור לטבול בו בימות החמה, אבל במעין שהוא של אחר או

התיבות לשמור, השמר, מסומנות בגרשיים לסימן הדגשה. 5. בדפ"ר התיבות ולשמור ולעשות מסומנות בגרשיים לסימן הדגשה. 6. נראה דכצ"ל. **שכו.** 1. כנראה פאטר וושאאר.

3. צ"ע בדברי רבינו, שכן התו"ח שם תירץ את קושיית התוס' דוקא ע"פ דברי ריב"א שדברי ריב"ב הם רק בקיום מצוה, אך למסקנתו שדברי ריב"ב הם גם בנשבע שלא לעבור איסור קושיית התוס' בעינה עומדת. 4. בדפ"ר

של רבים דאין מעילה בכהאי גוונא בקונם הכי נמי (דשא"מ) [כשאינו מתכוון] מותר בו לטבול טבילה של מצוה גם בימי החמה.

ועוד מסופק המשנה למלך שם בנודר בלא התפסה יש לומר לכולי עלמא אין מעילה, אם כן אי היינו טעמא דרבא הוה ליה נמי למיפלג ולחלק בדידיה, הנודר ממעיין בלא התפסה מותר לטבול בו גם בימות החמה, וכן"ל.

ועוד, גם אני בעוניי בחידושי מסכת שבועות דף כ"ג זה ארבעים שנה כמעט, נסתפקתי בהא דיש מעילה דוקא בקונמות כלשון הש"ס, היינו אם אמר קונם כיכר זה עלי, אבל לא אמר לשון קונם אלא לשון איסור כיכר זה עלי, דאמר רבא בשבועות כ' [ע"א] הוציאו בלשון נדר נדר כו', יש לומר בכהאי גוונא לכולי עלמא סבירא להו אין מעילה, אם כן הוה ליה לרבא לחלק בנודר ממעיין בכהאי גוונא מותר הוא לטבול בו, וכן"ל.

ומסתברא בכל הני ספיקות אין מעילה, דאם איתא, הא דאמר שמואל מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה [כריתות יט, ב], הוה ליה למימר נמי מתעסק בנדרים חייב כו', אלא על כרחך דהא לא פסיקא מילתא. ומלבד זה נראה לי, אף דיש מעילה בקונמות, מכל מקום לענין דבר שאין מתכוון כמתכוון אינו כהקדש, דהתם דווקא בהקדש ממש כתיב קרא וחטאה בשגגה, כל דהוא משמע, ולא כן בנדרים. וזה ברור, אבל אין עת מסכים עתה להוכיח כן בראיות. ועוד, אם איתא כתירוצי מעלתו, אם כן לר' מאיר דסבירא ליה אין מעילה בקונמות [שבועות כב, ב] ליתא לדידיה האי דינא נודר ממעיין אסור לטבול בו וכו', ומשמע דרבא בראש השנה כ"ח לא אמר לשמעתיא כתנאי, ודומיא דאינך מימרא דרבא שם. והדרא קושיא לדוכתא קושיית הטורי אבן הנ"ל.

והנה לפירוש רש"י דף ל"ג הנ"ל דחטאה בשגגה כל דהוא משמע אף דבר שאין מתכוון חייב, מתורץ קושיית תוספות פסחים כ"ו ע"א ד"ה והא הכא כו', הוה מצי אביי לאוקמה כר' שמעון, דאליביה דר' (שמעון) [יהודה] פליגי. ולא קשה מידי, דבמעילה דבר שאין מתכוון אסור ביה, גם אליביה דר' שמעון פליגי אביי ורבא. ועל כרחך לומר, כוונת התוספות הוא דיש לומר אביי לא סבירא ליה הא דמר בריה דרבינא דף ל"ג הנ"ל, ובהא מילתא לא פליג עליו, וצ"ע רבא על אביי. וגם מקושיא

ראשונה דש"ס דף כ"ו ע"א על רבא, מהא דדרש רבן יוחנן בן זכאי בצל ההיכל לא אפשר וקמכוון ושרי, משמע דאי לא מכוון לא היה קשה, והא ללישנא קמא כ"ה ע"ב העלו תוספות [ד"ה לא אפשר] לרבא אליביה דר' יהודה לא אפשר ולא מכוון נמי אסור, ותקשה נמי מהא דרבן יוחנן בן זכאי. אלא דיש לומר האי כר' שמעון סבירא ליה. ולפירוש רש"י דף ל"ג הנ"ל במעילה לר' שמעון נמי אסור דבר שאין מתכוון, הכי נמי אפילו דלא אפשר כמו אליביה דר' יהודה לרבא, אם כן תקשה לרבא מהא דרבן יוחנן בן זכאי גם בלא היה מכוון אמאי שרי. ועל כרחך צריך לומר דגם רבא לא סבירא ליה כשינויא דמר בריה דרבינא דף ל"ג הנ"ל. וממילא מקשה תוספות הנ"ל דף כ"ו שפיר, דאביי הוה מצי למימר דמוקמינן כר' שמעון. וליכא למימר דבמעילה גם לר' שמעון אסור (ביה אינו) [באינו] מכוון, דאם כן לא מייתי רבא ראייה כלל מהא דלולין היו עושין כו', דבמעילה הוא דאסור דוקא מגזרת הכתוב, אבל בשאר איסורין מנא ליה הא. ועל כרחך דפליג על שינויא דף ל"ג הנ"ל. ומכל מקום אביי יש לומר דסובר כן, ומתורץ יפה קושיית התוספות כנ"ל על אביי, אבל רבא לטעמיה על כרחך לא סבירא ליה הא שינויא דף ל"ג, אלא כשינויא קמא שם, וגם במעילה מותר דבר שאין מתכוון לר' שמעון, והדרא קושיא לדוכתא על רבא לטעמיה בראש השנה כ"ח, קושיית הטורי אבן כנ"ל³.

יעיין מעלתו ברי"ט אלגאזי סוף פרק ג' דבכורות אמשנה שער בכור בעל מום וכו', מייתי בשם תוספות חיצוניות שהביא הרב כתב יד⁴ על דברי התוספות דידן שכתבו וזה לשונם, משמע הכא דגיוה מותרת וכו', והקשה ר"י דאמרין נתכוון לחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי עולה מעל, ויש לומר דשאני עולה שמקדיש כולה היא וגיוותיה, אבל בכור שהקדושה בא מאליה גיזה רחמנא שריה. עד כאן לשונו כו'. ובסוף כתב הרי"ט אלגאזי עליו⁵ וזה לשונו, ומהתימה על תוספות חיצוניות הנזכר שלא מצאו מקום ראייה דגיוה עולה או שאר קדשי מזבח אסורים כי אם מההיא דמתכוון לחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי עולה, ואף גם זאת אין אנו יודעים איה מקום דברים אלו, כי הרבה חיפשתי במסכת מעילה ובתוספתא ובהרבה מקומות דשייך להיות שם ולא מצאתי כלל, בהיות שהיו יכולין להביא מסוגיא זאת דפרק ראשית הגז מוכח מינה דגיוה קדשי מזבח אסורה כו'. עד כאן לשונו. ופליאה גדולה עליו שנעלם ממנו שהוא בברייתא פסחים ל"ג לשינויא אחד הנ"ל⁶. וכן

והוא פרק שלישי אות מב [ד] במהד' אוירבאך-שדמי. 7. עיי"ש במהדורת הרבנים אוירבאך ושדמי בהע' 202 שחבל אחרונים ובתוכם רבנו הקשו קושיא זו על המהרי"ט, שלכאורה נשמטה ממנו הגמ' בפסחים לג, א. והם מביאים שם שיש שתירצו שהמהרי"ט חיפש ראייה מגמרא מוסכמת ולא רק מדעת מר בריה דרבינא.

2. לשון רבינו בסוף המשפט אינה ברורה, ואולי כוונתו במליצה שצ"ע גדול על דברי אביי. 3. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קפב ובשו"ת דובב מישרים ח"ב סי' לח שדנו בקושיית הטורא ובודעת רבנו. 4. דפוס וילנא דף יט, א ד"ה באופן, אות מב [א] במהד' אוירבאך-שדמי. 5. בשיטה מקובצת השלם כה, א. 6. דפוס וילנא דף יט, א טור ב סוף ד"ה עוד יש לעמוד בסברא זאת דס"ל,

כתב עוד הר"י בתוספות קידושין דף מ"ג ע"א בד"ה שלא וכו', ומוכח שהוא מעל מדאורייתא. אבל מחולין דף קל"ה [ע"א] רק שקלא וטריא הוא, ויש לומר רק מדרבנן אסור, ולא קשה מידי גם תמיהתו השני הנ"ל. וצע"ג. איברא לפי מה שכתבתי לעיל פליגי בזה שינויא קמא דש"ס דף ל"ב ע"ב דלא משבש לברייתא הכי יש לעיין, אמנם תוספות חיצוניות הנ"ל וגם תוספות דקידושין מ"ג הנ"ל מוכח דסבירא להו ליכא דפליגי בזה. וצ"ע.

והנני חותם בכל חותמי ברכות ושמחת יום טוב הבא עלינו לטובה, יתענג על רוב טוב.

כנפשו ונפש שאר בשרו ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שכו

[ביטול שבועה בלחש בלי שהשמיע לאזניו]

י"ג שבט תבר"ך לפ"ק.

אל הארז האדיר בלבנון, לפני שמש שמו ינון, הלא הוא כבוד הוד ידיד נפשי ורב חביבי, גיבור בתורה וביראה כליש ולביא, הרב הגאון סיני ועוקר הרים צדיק כביר כבוד שם תפארתו מו"ה דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י, האב"ד קהילת מיליכדארף והגליל יע"א¹.

מכתב קודשו קיבלתי.

ועל דבר שנשאל, שאינו יהודי שתה יין אצל חנווני מוכר ישראל בהקפה, וכשבא לתבוע חובו סך קל"ג זהב כסף כפר לו מאה זהב, ונתחייב ישראל בדיניהם שבועה, והוא ירא מלישבע לפי שבני ביתו נתנו לו והוא כתב על פיהם בפנקס שלו ואולי טעו², ורצה היהודי לפשר עמו, ואינו רוצה האיני יהודי בשום אופן, רק שישבע הישראל. וחקר הדרת גאונו נ"י אם זה דומה לשבועת אונסין למוכס שבא ליטול ממנו יותר מקצבתו ביורה דעה סי' רל"ב סעיף י"ד. והעריך הכהן הגדול מערכה גדולה קודמת למערכת שניה מלאה קטורת, גולה עמוקות כדרכו בקודש, ובמסקנא העלה להלכה דלכולי עלמא כמו שכתב הרמב"ן [קידושין נ, א] ור"ן [נדרים כג, א ד"ה

כיון דאמר] ומרדכי [שבועות רמז תשנה] והכסף משנה [הל' שבועות פ"ב ה"ב] בהדיא דאפילו בשאר שבועות בלא אונסין מהני כשיבטל בלחש אף על גב שלא ישמיע לאוזנו [הוספת המחבר: והכי נמי הוה מצי למימר מעלתו נ"י בשם הריטב"א בקידושין נ' בשם רבינו הגדול ז"ל, הוא הרשב"א או הרא"ה רביה דהריטב"א], והיינו על פי הקדמתו שהניח דלשון חידושי הרמב"ן בקידושין נ' שסיים בתיורצו, ולי נראה במעשה דר' עקיבא כו' ואפילו במקום אונסא לא היו דברים, צריך תיקון, וכך צריך לומר, אפילו שלא במקום אונסא היו דברים כו', כי זאת רצונו ליישב מעשה דר' עקיבא דביטל בלבו אפילו שלא במקום אונסא כו'. עד כאן לשון הדרת גאונו נ"י.

לעניות דעתי אין צריך תיקון, דוודאי גם הרמב"ן ודעימיה מודו לר"ת [ספר הישר סי' קנז] דמעשה דר' עקיבא [כלה רבתי פ"ב ה"ב] אנוס הוי, דאמרו ליה לר' עקיבא האיך אתה מגיס דעתך לחלוק על דברי רבותיך. אלא הרמב"ן סבירא ליה דאף במקום אונסא יש לומר דברים שבלב לא היו דברים, אלא אם כן שמיפר בלחש בפיו רק שאין משמיע לאוזנו קרי ליה בלבו, וכן עשה ר' עקיבא. וכן יש לומר בנוודין להרגין ולחרמין וכו' [נדרים כז, ב] אומר בלבו היום, היינו ר"ל אומר בלחש בפיו שאין משמיע לאוזניו. ואם כן לשון הרמב"ן הנ"ל מכויין יפה כפשוטו. לפי זה סרה תלונתו דפאר רום מעלתו נ"י על תשובות מהרי"ט חלק ב' [יו"ד סי' כ"ז, במה שהשיג על הכסף משנה פרק ב' מהלכות שבועות הלכה י"ב שדחה דברי הראב"ד [בפירושו לתו"כ פרשת ויקרא דיבורא דחובה פרשה ה פרק ז אות ה] בפירוש התוספתא [טהרות פ"ו ה"ט] תנאי היה בלבי, דהכי קאמר והוצאתי בשפתי בלחש, אף דהראשונים פירשו כן ביטל בלבו גם מעשה דר' עקיבא, היינו במקום אונסא בדווקא, וכלשון המרדכי בפרק ג' דשבועות [שם] אין לך אונס גדול יותר מזה כו'. ובהא פליגי היש מפרשים וכולהו הני רבוותא וסבירא להו דמהני ביטול בלחש, ולא השמיע לאוזניו באנוס דווקא, אבל דברים שבלב לבד ולא הוציא בשפתיו כלל אפילו במקום אונס לא הוי דברים, משא"כ בדינא דתוספתא והרמב"ם דמיירי בלא שום אונס, שפיר סבירא להו דגם ביטול בלחש על ידי תנאי וכיוצא בזה כל שלא השמיע לאוזניו לא סגי בלא התרה, ועל כרחך צריך לומר כהראב"ד ז"ל תנאי היה בלבו ונשאל לחכם. וגם השגת מהרי"ט הנ"ל על הלשון, וזה לשונו, דבלבי משמע שלא הוציא בשפתיו, יפה כתב, אף דגבי ר' עקיבא ובגמרא ברכות³ פירשו הראשונים

מן הגוי בתורת ודאי מה שהוא ספק אצלו, או אולי גם ודאי אצלו ההיפוך, והורה היתר לעצמו¹ וכו'. 3. נדצ"ל פסחים, לענין חמץ שנפלה עליו מפולה צריך שיבטל בלבו (פסחים לא, ב), ועיי"ש בר"ן ט, ב מדפי הרי"ף.

שכו. 1. השואל ר"ד כץ דן בשאלת ביטול שבועה בלחש גם עם הכת"ס, עיי' שו"ת כת"ס יו"ד סי' קד. 2. להלן (סוף ד"ה והנה) רבנו חושש שאולי החנווני אף יודע שהגוי לא חייב לו סכום זה: "התובע הביא על עצמו האונס, שתבע

ומכל שכן דאיכא גם כן חילול השם גדול בדבר כנ"ל. ועיין תשובת הרמ"א סי' נ"א. ועיין בית הלל סי' רל"ט [סע' א].

הן אמת הים של שלמה סי' ח"י הנ"ל בהדיא כתב, אפילו בלא אונס כלל ביטל ר' עקיבא בליבו, היינו שלא השמיע לאוזניו. אבל אחרי מחילת כבוד תורתו עליו אני דן, דהא ודאי ר' עקיבא אנוס היה כמו שכתב המרדכי הנ"ל. אלא היינו טעמא דראשונים הנ"ל דלא סגי להו בתירוץ המרדכי אונס שאני כמו נודרין להרגין כו' והוא הדין שבועה בש"ס בנדרים כ"ז [ע"ב], נראה לי דסבירא להו התם דוקא אונס גדול בגופו או בממונו וגם אין מוציא שבועה שקר מפיו, משא"כ ר' עקיבא נשבע לה על שקר להביאה לעולם הבא, וגם לא היה אונס ממש בגוף או בממון רק קצת אונס היה, הוצרך לבטל בלחש, ובלא אונס כלל גם זה לא מהני.

ואיין להביא ראיה ממה שכתבו תוספות בגיטין ל"ה ע"ב [ד"ה אבל נשאת] שתירצו וזה לשונם, חיישינן שמא יפר לה מקודם בלחש כו', והתם בלא אונס מיירי ובהפרה לא מהני ביטול בלב ומכל מקום כתבו תוספות דמהני בלחש, דהיינו בנדר דוקא אבל לא בשבועה.

ועיין תשובת שאגת אריה סי' ז' [ובספרו טורי אבן מגילה י"ט [ע"ב], והצל"ח ברכות דף י"ט וכ"א, לר' יוסי בקריאת שמע אם לא השמיע לאוזנו לא יצא [ברכות טו, א], וילפינן מיניה בכל התורה כולה מקרא הסכת ושמע [דברים כז, ט], או מזהאונת למצוותיו [שמות טו, כו]. וזה לשון הברכי יוסף סי' קפ"ה [אות ב], ואם לא השמיע לאוזניו יצא, הרב ספר החרדים [מצוות עשה התלויות באוזן אות ט] כתב דרוב הפוסקים הסכימו דאם לא השמיעו לאוזניו לא יצא כר' יוסי. עד כאן לשונו. ובנידון דידן בשבועה מיתה על כל פנים (שבועה) [שבועת] שוא לבטלה היא אם ביטלה בלחש מקודם, וגם כיון שלא על דעתו נשבע ומפרש בפיו דנשבע בלא שום ערמה ומרמה, אם כן מבטל בזה את ביטולו. ויעיין תשובת מהרי"ט חלק ב' בשניות לחושן משפט סוף סי' נ"ב. [הוספת המחבר: ובספר ברכי יוסף סי' ס"ב מאורח חיים [אות א] זה לשונו, וראיתי להרב מהרי" זי"ן בספר פרח שושן אורח חיים כלל א' סוף סי' י"ד שרצה לומר דאיכא לא תשא אף במהרהר בלבו, וסמוכות שלו מדברי הרב של"ה דף קפ"ח [מסכת שבועות פרק תורה אור סי' קמח] שכתב אפילו על המחשבה אמרו במכילתא לא תשא כו' שלא יקבל וכו', ולבי מהסס וכו'. ועיין צל"ח ברכות דף כ' [ע"ב] מסופק בדין זה, ופשט ליה דרבינא שם גם כן מודה ביה [ד]הרהור לאו כדיבור דמי כמו גבי שבועה, יעויין שם.]

ביטול בלב היינו לא השמיע לאוזנו, אבל ברמב"ם פרק שני משבועות [הל' יב] שכתב בפירוש התוספתא שאמר אני לא היה בלבי אלא כו' וטעה לשוני כו', על כרחך מפרש הוא בלבי ממש שלא הוציא בשפתיו. ולדינא מיתה אפילו הוציא בשפתיו בלחש ולא השמיע לאוזניו נמי, כיון [ד]בלא אונסא מיירי על כרחך צריך שאלת חכם.

והנה גם מהרש"ל פרק הגזול בתרא סי' ח"י שהביאו הש"ך סי' רל"ב ס"ק ל"ה דמיקל בהוציא בפיו בלחש את הביטול או התנאי אפילו באיכא חילול השם, סיים בטעמו מאחר שיש לו אונס גדול ומוכרח לכך, אבל בלא אונס לא מהני. [הוספת המחבר: ומה שכתב פאר רום מעלתו נ"י בשם רבו מרן בעל חתם סופר שהסביר טעמו דמהרש"ל להקל, כן כתב הים של שלמה עצמו שם הסברה זו. ותמיהני על ספר בגדי כהונה⁴ [שם] שכתב עליו ולא ידעתי טעמו של דבר, ועל הגאון בעל חתם סופר שהסביר יפה טעמו וכיון אל האמת, גם שניהם לא ראו דבריו בפנים בספר ים של שלמה כי אם בש"ך שהביאו בקצרה.] וגם באונס גדול הנה כתב הש"ך ס"ק ל"ה הנ"ל מיהו ביטול בשפתיו לא מהני אלא תוך כדי דיבור כו'. אם כן אפוא בנידון דידן הא לא מקרי אונס כלל, דמלבד כבר נודע פלוגתא דרבוותא, איכא דסבירא להו דוקא אונס הגוף חשוב אונס לענין שבועה, אבל אונס ממון דעת הריב"ש סי' שפ"ז וסייעתו שבשביל ממון לא יעבור אדם אשבעתו שהוא מצות לא תעשה, ועיין בט"ז סי' רל"ב ס"ק (י"ד) [י"ז] וגם לרמב"ן המיוחסות סי' רע"ג ותשובות מוהר"ך בית י"ז [מהר' קושטא ד"ה ותדע לך] וסייעתם דגם אונס ממון חשיב, ועיין תשובת תורת חיים למהר"ש חלק ב' סי' ט"ז דף פ' [ע"א, מהר' שלוניקי תע"ג]. מצינו גם כן פלוגתא בין הפוסקים אי זהו דוקא באונס דאתי ליה מאחריני זולתו, אבל כל אונס שהאדם מביא על עצמו אף שאחר כך לא נתרצה לא הוי אונס כמבואר בתשובות מהרי"ק שורש ס"ג ענף ב', ויעיין בקונטרס דמודעה ואונס למהר"ש דף י"ג י"ד ט"ו [מהר' הנ"ל]. הכי נמי בנידון דידן דכוותיה, חנווני ישראל התובע הביא על עצמו האונס, שתבע מן הגוי בתורת ודאי מה שהוא ספק אצלו, או אולי גם ודאי אצלו ההיפוך, והורה היתר לעצמו, לא מקרי אונס כהאי גוונא לכולי עלמא, ולא מהני הביטול לשבועתו בלחש כיון שלא השמיע לאוזנו בליכא אונסא לכולי עלמא כנ"ל⁵.

ומה גם דהא זה בין שישבע בלשון הקודש בפני הרב בין בלשון לע"ז לפני הערכי, מן הנמנע הוא לצמצם אז שיאמר ביטולו בלחש תוך כדי דיבור של השבועה, ולא מהני ביטולו,

4. לר' בנימין זאב הכהן רפפורט. 5. ועי' בשו"ת משה ידבר לרבי משה ישראל הל' נדרים והסכמות סי' ב ד"ה ועיין (במהדורתנו בעיקר עמ' רלד). 6. לא מצאנו מה כוונת רבנו.

ונתיעץ עמי על רזא דנא, ושמע לדברי ועצתי, ועלתה בידו לטובה כי ד' היה בעזרו.

והנני אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שכח

[דיון בקושיית התוספות בסנהדרין לג, א על מה שעשה עשוי]

ששון ושמחה יקר וגדולה לראש אהובי בני הלא הוא הרב המאור הגדול חריף ובקי מופלג וכו' מו"ה אהרן שמואל נ"י אב"ד קהילת קאטה יע"א.

על דבר אשר העלית לתרץ קושיית התוספות בסנהדרין דף ל"ג [ע"א ד"ה מה], טיהר את הטמא אי מה שעשה עשוי אמאי ישלם מביתו, על פי השו"ע ביורה דעה סי' רט"ו סע' ה' דאין הנדר חל על דבר איסור, ונדר הוה ליה דבר שיש לו מתירין אינו בטל, אם כן הנפקא מינה אם אחר שהתיר לו את האיסור הדיר השואל ההוא הנאה מאותו מאכל, ונתערב אחר כך, ולולי שהתירו הדיין לו היה האיסור בטל בתערובת, לפי שלא היה הנדר חל על דבר האסור, ועכשיו על ידי שהתירו הדיין חל עליו הנדר ואינו בטל בתערובת משום דהוי דבר שיש לו מתירין, אם כן הפסידו שפיר ולכן ישלם. עד כאן דבריך. דברי פי חכם חן, דבר חכמה הוא ושכל טוב!

אבל אינו אמת, רצוני לומר שאין הדין בזה שישלם הדיין, דהרי בבכורות דף כ"ח ע"ב איתא אמתניתין נימא תנן סתמא כר' מאיר דדאין דינא דגרמי, ומתריץ אפילו תימא רבנן כגון שנשא ונתן ביד, טיהר את הטמא שעירבו עם פירותיו, עיין שם. אם כן בכהאי גוונא שהתיר את האסור, אף שעירבו הדיין בפירות של השואלו, הרי נתבטל האיסור בהם ולא הפסידו כלל, אלא על ידי שהבעלים הדיין שוב הנאה מאותו דבר הוה ליה דבר שיש לו מתירין דלא בטל, הא בזה לא הפסידו הדיין כלל כי אם איהו דאפסיד אנפשיה בנדרו, ואפילו לר' מאיר דדאין דינא דגרמי נמי פטור, דהוה ליה בכהאי גוונא רק גרמא בניזקין וגרמא דגרמא. ועיין תוספות בבא בתרא דף כ"ב סוף ע"ב [ד"ה זאת אומרת] וש"ך בחושן משפט סי' שפ"ו ס"ק ג'.

ושוב דחית בעצמך, דיש לומר בכהאי גוונא גם אילו לא טעה (היה) הדיין להתיר את האסור היה התערובת נאסר ולא

וגם בלאו הכי ראיתי בספר יריעות שלמה⁷ על יורה דעה סוף סי' ס"א הניח הגאון בצ"ע דברי תוספות הנ"ל [גיטין] דף ל"ה ע"ב הנ"ל, אם כן בלא ניסת נמי איך מדירין אותה באיסור פירות, דילמא תאמר בלחש ניהמתי או חזרתי תוך כדי דיבור להרמב"ם פרק שני משבועות [הי"ח] ושו"ע יורה דעה סי' ר"י סע' ג'. איברא לעניות דעתי נראה לי, נודרת ליתומים כל מה שירצו תנן [גיטין לד, ב.], אם כן הם ירצו לשמור את פיה שלא תוכל להוציא אז בשפתיה בלחש תוך כדי דיבור אחר. ומהאי טעמא נראה לי נקטו תוספות הנ"ל שם שמא יפר לה בלחש מקודם דייקא, ר"ל דאילו אחר הקיום תוך כדי דיבור יכולים לשמור פיו שלא יוציא בשפתיו כלום. ועיין ספר יד שאול⁸ על הלכות נדרים סי' [רי ס"ק ד].

ועוד ראיה נראה לי מפרק קמא דיומא [יח, ב] שבערב יום הכיפורים היו משיביעין לכהן גדול שלא תשנה דבר כו', ומה הועילו, שמא יבטל השבועה בלחש מקודם או אחר כך תוך כדי דיבור. אלא על כרחך בלא שום אונס תוך כדי דיבור כדיבור דמי דוקא בשוים, אבל בלחש לא מהני. וליכא למימר התם מושבע מפי אחרים שאני דחזרה שלו לא מהני לבטל דיבור של אחרים, דהא על כרחך צריך היה לקבל שבועתם עליו באמירת אמן או הן, אם כן יבטל דיבורו בלחש. ולכך נראה לי דברי הרמב"ם ושו"ע הנ"ל דוקא בשבועת ביטוי דמעצמו וברצונו נשבע ונודר הוא דסבירא להו מהני ביטול בחשאי דיבור בלחש תוך כדי דיבור וגם מקודם, משא"כ שבועות הדיינים שעל פי הדין משיביעין אותו בעל כורחו צריך לישיבע בלי שום ערמה ותחבולה, ולא על דעתו אלא על דעת הבית דין ועל דעת הבעל דין שכנגדו, זהו ביטול מודעה שמסר ושימסור בדיבור או בפועל [ש]הוא מודה שמבטל את הכל בעל כורחו, וחל שבועה ונדר שפיר, וכמו שחילקו הראשונים בהא דר' אליעזר בן יעקב [נדרים כג, ב] ביעמוד בראש השנה ויאמר כל נדרי כו'. ועיין תשובת הריב"ש סי' ב'. [אלא הרמ"א ריש סי' רל"ט צריך לי עיון, ועיין בית הילל שם].

מכל הלין טעמא אין אני מסכים עם הדרת גאונו נ"י בדין זה, לא למעשה וגם לא להלכה. מלבד זה אסור לפרסם לעמי הארצות שום היתר בזה העניין, וחכם עיניו בראשו. אלא על סך מה שהוא ישער בעצמו שוודאי אצלו ממש בברי גמור ישבע עליו, והשאר יפסיד, ואם גם יפסיד כל המנה לא יכניס את עצמו בהיתר הביטול. וכבר הוי עובדא בקהילת קדשינו שאדם גדול בישראל ידוע וצוקלה"ה שנפסקה לו שבועה בערכאות,

7. לר' שלמה זלמן אולמן. 8. לר' יוסף שאול נתנזון.

שכח. 1. וע"ע בשו"ת משה ידבר לרבי משה ישראל הל' מאכלות אסורות

סי' ב ד"ה ודע (מהדורתנו עמ' קנא) וסי' ג-ד (מהדורתנו עמ' קנח ואילך).

בטל על ידי הנדר, דכיון דשם האיסור נתבטל הנדר חל למפרע עליו והוה ליה דבר שיש לו מתירין, דאיסור הנדר מתלי תליא וקאי. עד כאן דבריו.

וגם זה אינו, לפי שהוא לא הדיר ממנו אלא בעיניה, והרי על האיסור לא חל כשיצא הנדר מפיו, ועל התערובת אחר שיתבטל האיסור לא הדיר מליהנות ממנו. וסברת מתלי תלי וכו' שייך דוקא אם היה פ[ו]קע שם האיסור מהחפץ עורו בעיניה, אבל לא על ידי תערובת דוקא. כן נראה לי. ועיין נדרים דף ח"י סוף ע"א.

ומה שהרגשת על מהרש"א בסוגיא סנהדרין ל"ג [ע"א], דהא ר' עקיבא גדול מר' טרפון היה והוה ליה למימר לר' טרפון בפשיטות וכו', והרי ר' עקיבא תלמידו דר' טרפון היה, והש"ך [יו"ד סי' רמ"ב [ס"ק ג] בשם מהרי"ק [שורש קסט] כתב, אף שיודע תלמיד טעם לסתור דברי הרב אסור לחלוק עליו. עד כאן דבריו.

עייין בכתובות דף פ"ד ע"ב, בהא פליגי לישנא ואמוראי אי ר' טרפון רבו היה או חבריו, ואזיל קושיית מהרש"א להאי מאן דאמר. וכמדומה שכבר הרגיש עליו בתומים סי' כ"ה [ס"ק יב], וגם אני בחידושי, אין פנאי לבקש אחריו.

ולעת עתה תנוח דעתך בזה.

והמקום ב"ה יהיה בעזרי להשיב לכל שואלים כהלכה.

תתענג על ד', ותשמחו בשמחת פורים ברווחה.

כנפשכם ונפש אביכם, הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן שכט

[בדין המהרי"ק שארבעה שנשבעו יחד אין הפרה לשבועתם]

ששון ושמחה, וברכה והצלחה, יראה זרע יאריך ימים, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרב המאור הגדול חריף ובקי מופלג כבוד שם תפארתו מו"ה בירך אברהם אוסטרליטץ נ"י, האב"ד קהילת סקאליטץ יע"א.

יקרתו קבלתי.

ועל דבר הערתו על דינא דמהרי"ק ביורה דעה סי' רכ"ח סעיף כ"א, ארבעה שנשבעו יחד מעשות דבר אחד מקרי על דעת רבים, דכל אחד נשבע לשלושת חבריו. ותמה פאר רום מעלתו משבועות כ"ט ע"א, אמר משה לישראל לא על דעתכם

אני משביע אתכם כי אם על דעתי ועל דעת המקום, ומסיק הש"ס שם כי היכי דהפרה לא תהוי לשבועתייהו והוי על דעת רבים. וקשה, הא בלאו הכי הוי על דעת רבים משום דכל ישראל נשבעו יחד על דבר אחד לפי שיטת המהרי"ק.

יפה הקשה, וכבר קדמוהו הגאון בספר בית הלל ביו"ד שם [ס"ק ג] לתמוה כן, והניחו בצ"ע.

אמנם לעניות דעתי לא קשה מידי, דפשיטא לי הא סברא דמהרי"ק לאו דאורייתא הוא, דוודאי מדאורייתא בעינן דוקא אמר בפירוש שנודר על דעת רבים, דהרי גם גוף השבועה קיימא לן כשמואל בשבועות כ"ו ע"ב גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו שנאמר לבטא בשפתים וכו', הוא הדין וכל שכן [ד]פרט דין זה דעל דעת רבים אין לו התרה היינו נמי הוציא בשפתיו דווקא, משא"כ בסתמא, לומר כיון דכולם נשבעו יחד על ענין אחד מקרי נמי על דעת רבים דכל אחד נשבע לחבירו, זה רק סברא מדרבנן הוא דמקרי על דעת רבים, וכולי עלמא מודו דבדיעבד מהני התרה כנ"ל. [הוספת המחבר: ובוה נחתא קצת סידור הני תרי פסקי הרמ"א, מיד אחר דינא דמהרי"ק הנ"ל מייתי סמוך לו דעת ה"ר אביגדור הנ"ל, יש אומרים דנדר על דעת רבים שהתירו בדיעבד הותר וכו', עד כאן, וטפי הוה ליה לרמ"א להסמיק דין זה מקודם בתחילת הסעיף, כי שם מקומו. אמנם יש לומר, הרמ"א סבירא ליה נמי להלכה כהש"ך ס"ק ס"ט כרוב הפוסקים שדחו דעת ה"ר אביגדור, אבל על דינא דמהרי"ק שהוא רק מדרבנן מקרי על דעת רבים שפיר מביא מיד סמוך ליה לפסוק בזה כה"ר אביגדור כנ"ל]. אם כן מובן דאז בימי משה מדאורייתא לא מקרי על דעת רבים בכהאי גוונא דמהרי"ק, על כרחך היה צריך לומר בהדיא על דעת המקום, וגם כי היכי דלא להני התרה אפילו בדיעבד, משא"כ למהרי"ק כנ"ל.

וישוב עיינתי במהרי"ק שורש קפ"א בסופו כתב וזה לשונו, ענף ג', ועוד חוששנו לזה משום נשבע על דעת רבים וכו', שהרי כל אחד מארבעתן על דעת חבריו שהיו שלושה נשבע וכו', וכל אחד נעשה כעושה טובה לחבירו כדפרישית למעלה וכו'. עד כאן לשונו. הרי בהדיא כתב רק חוששנו לזה משום על דעת רבים וכו' נעשה כל אחד כעושה טובה וכו', היינו מדרבנן חשיב ליה כנדר על דעת רבים, ולא מדאורייתא, כנ"ל.

עוד סיים וזה לשונו, אלא שמעט אני חוכך בדבר ממה שכתב ברמב"ן בחרמי ציבור שלו וכו' שהקהל עושים תקנות בחרם וכשנמלכין להתיר וכו' ותימה וכו' הרי נהגו להחרים ולהשביע על דעת המקום ועל דעת הקהל והוה ליה על דעת רבים וכו' אין לו הפרה וכו', ולפי הסברא שאמרנו יקשה וכו' ותיפוק ליה וכו' לצורך הקהל וכו' חשיב כעל דעת רבים וכו'. עיין שם היטב, והובא בט"ז סי' רכ"ח ס"ק מ"א ובש"ך ס"ק פ"ו

פ"ז פ"ח. הרי דמהרי"ק גופיה הקשה לנפשיה קושיא זו הנ"ל לעצמו מדברי הרמב"ן, ולא הקשה כן עדיפא מן הגמרא מדברי משה רבינו הנ"ל, ועל כרחק משום דהתם מדאורייתא קאי ואיהו מהרי"ק רק מדרבנן לבד קאמר כנ"ל. ותירוץ מהרי"ק אקושייתו הנ"ל מן הרמב"ן הנ"ל נמי כהאי גוונא הוא, יעויין שם. ודו"ק.

ומכל שכן דאתי שפיר לפי מה שכתב בתשובות חוות יאיר סוף סי' ט"ז דגוף הדין דנדר על דעת רבים ממש דאין לו התרה רק מדרבנן הוא, ודאי נחא טפי דצריך היה משה לאומרו על דעת המקום וכו', דכהאי גוונא גם מדאורייתא אין לו התרה. יעייין בהג"ה רמ"א בס"י רכ"ח סעיף כ"ב, ובספר לקט הקמח שם [הל' נדרים דף ע, א מהד' אמסטרדם תס"ז] בתשובת הר"ש לוי סי' נ"ד בסופו ציין על תשובת חוות יאיר הנ"ל וסברת מהרי"ק הנ"ל, עיין תשובת פרח מטה אהרן חלק א' סוף סי' ק"ז בשם תשובת מהריב"ל [ח"א סי' לט].

הנראה לעניות דעתי כתבתי.

וחתמתי שמי.

נאום ידיד נפשו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן של

[מה דין נדר לצדקה כאשר אין בה כבר צורך: א. אותן החוזרים לגמרי אם צריכים התרה. ב. אותן הרוצים לשנות נדבותם לאחרים אם אפשר לעשות כן בלא התרה. ג. אם פתח זו ראוי לפתוח בו]

[שאלה]

על דבר אשה אלמנה ושבעה בניה, אשר במות בעלה ואביהם עמדו איזו סגולה המתנדבים בעם ופסקו לה סך ידוע וקצוב לכל שנה על משך זמן שלוש שנים רצופים, וכן עשו מעשה עד סוף שנתיים ימים, שאז נישאת האשה לאיש אמיד, באופן שכל בניה מתפרנסים עם כל צורכיהם, מהם אצל אבי חורגם ומהם אצל קרובי האשה. והן עתה

ממאנים המתנדבים לתת עוד קצבתם, בטענה שלא על דעת כן נדרו אדעתא שתינשא לאיש, רק אם תחזיק אצלה בניה בימי מיגר ארמלותה כל משך שלוש שנים הנ"ל. ויש מהיחידים שאין רוצים בחזרה מאשר יצא מפיהם לצדקה, אך להיות כי האשה וילדיה מתפרנסים עתה שלא בצער אם כן אינם צריכים לצדקה זו לכן הם רוצים ליתן סך נדבותם לעניים קרובים ממשפחתם. ואשה הנ"ל תובעת סך הקצוב לטובת היתומים לכשיגדלו.

יורנו רבינו דעתו דעת התורה בזה, ושכרו כפול מן השמים.

עד כאן לשון השואל.

ותשובה זו שהשבתי ערכתי גם כן לפני כבוד אדוני מורי ורבי הגאון רבן של כל בני הגולה מורנו הרב מרדכי בנעט, ולפני הגאון מאור הגולה מורנו הרב משה סופר נ"י.

תשובת שאלה זו מתחלקת לשלושה ראשים.

האחד, אותן החוזרים לגמרי אם צריכים התרה או לא.

השני, אותן הרוצים לשנות נדבותם לאחרים אם אפשר לעשות כן בלא התרה או לא.

השלישי, אם פתח זו ראוי לפתוח בו להתיר או לא.

ואען ואומר על ראשון ראשון וכו', בעזרת ה' יתברך.

האחד, הנה אותן הרוצים בחזרה לגמרי דינם מפורש ביורה דעה סי' רנ"ח סע' ו, הנודר צדקה אין יכול לחזור בו אלא אם כן נשאל לחכם והתיר לו. עד כאן לשונו.

ונראה לי, אפילו הרשב"א בתשובה [ח"א] סי' תקס"ג שכתבו שם הבית יוסף בבדק הבית [ד"ה וכתב עוד בתשובה, דף קצא, ב, סע' ו מהד' מכון ירושלים] והדרכי משה סי' רנ"ח [אות ג] בשמו דפליג וסבירא ליה יכול לחזור, גם הוא מודה בכהאי גוונא שכבר קיימו נדרם במקצת שאין יכולים לחזור מהשאר בלא שאלה, שהרי עיקר ראיית רשב"א מעובדא דרב יוסף בפרק שור שנגח [ב"ק לו, ב], והתם רצה לחזור מיד קודם קיום מקצת. וראיה נראה לי ממה שכתב המחבר ביורה דעה סי' רכ"ח סעיף מ"ב וזה לשונו, נדר לצדקה יש לו התרה על ידי פתח וחרטה, והוא שלא באה וכו', ואם נתן מקצת יכול הוא להישאל על השאר. עד כאן לשונו. ובבית יוסף שם [ד"ה כתב הרשב"א בתשובה, דף קמח, א, סע' מב מהד' מכון ירושלים]

[מערש"ק ער"ח מנחם אב תקצ"ב], ועיי"ש בליקוטי הערות. וע"ע שו"ת ציץ אליעזר חלק טז סימן כט.

שכט. 1. תשובה על שאלה זו לשואל זה נמצאת גם בשו"ת בניין ציון ח"א סי' פ מתאריך כ"ה אייר תרכ"ב.

של. 1. אותה שאלה כמעט בלשונה נמצאת בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רלז

כתב כן בשם תשובת רמב"ן [מיוחסות סי' ערה] בלשון אפילו נתן קצת ממה שנדר יכול לישאל ויעכב השאר, הרי דמסתבר טפי בכהאי גוונא שאין יכול לחזור, ועיין בתשובת מנחם עזריה סי' ס"ד מזה.

והטעם לחלק נראה לי, לפי דקיימא לן נדר שהותר מקצתו הותר כולו, ומקצת שכבר נתן אפילו ליד גבאי לבד אי אפשר להתיר אפילו על ידי שאלה, ושוב אין היתר לחצאין. ונהי דקיימא לן על ידי שאלה אין חילוק, אלא בכהאי גוונא גם כן יכול לישאל, אבל הרשב"א דמתיר לחזור בלא שאלה הבו דלא לוסף אלא בכהאי גוונא דוקא דמייתי מינה רשב"א ראייה מעובדא דרב יוסף, אבל בנידון שלפנינו מודה דבעינן שאלה.

ותדע, דאם לא כן תקשי טובא על הרשב"א שביאר טעמו דלא אמרינן אמירתו לגבוה בהקדש עניים שאינם אלא כמקבלי מתנה ויכול אדם לחזור בו, עד כאן לשונו, ותמוה, הרי במתנה גופא איתא בירושלמי [ב"מ פ"ד ה"ב] האומר ליתן לחבירו מתנה מרובה מותר לחזור בו, הדא דתימא לעשיר אבל לעני נדר ואסור לחזור בו, וכמו שכתב המחבר סי' רנ"ח סע' י"ב ובשו"ע חושן משפט סי' קכ"ה סע' ה', ועל כרחק לומר לחלק כנ"ל, וקאמר ירושלמי בעני משכחת לה דהוי נדר בכהאי גוונא דכבר קיים מקצתו, אבל בעשיר אפילו בכהאי גוונא נמי יכול לחזור בו, וכמו שכתב הסמ"ע סי' קכ"ו ס"ק י' והש"ך סי' קכ"ה ס"ק כ"ט בהשגתו על המבי"ט [ח"א סי' קצה] שרצה לחלק כן בכל אדם, עיין שם.

איברא, בירושלמי הנ"ל הובא ברי"ף [ב"מ כט, ב בדפיו] ורא"ש פרק הזהב [סי' יב] איתא, רב מפקיד לשמשיה אימת דנימר לך תן מתנה לבר נש אי הוי מסכן הב ליה מיד וכו'. משמע בהדיא דאין חילוק, אלא מכל מקום אסור לחזור בו. ומכל מקום נראה לי דמודה רשב"א בנידון שלפנינו דבעינן שאלה, דלכאורה דברי הרשב"א תמוהים במה שכתב טעמא שאינם אלא כמקבלי מתנה, והרי קיימא לן בירושלמי הנ"ל במתנה נמי אינו יכול לחזור בו כנ"ל. ואין לומר בירושלמי היינו טעמא באמר לשמשיה תן מתנה לבר נש וכו' דוקא, ומשום תן כזכי נגעו בה, והוה ליה כאילו מטי לידיה או ליד הגזבר. זה אינו, חדא דאם כן סיפא דאמר רב אם עתיר הוא אמליך ביה תניינות, מאי טעמא, והרי תן כזכי קיימא לן גם בעשיר. זאת ועוד, הרי רשב"א לטעמיה סבירא ליה כשיטת ר"ת [תוס' גיטין יא, ב ד"ה כל] במתנה לא אמרינן תן כזכי, כמו שכתב הבית יוסף בשמו בס' קכ"ה [ד"ה ופירש ר"ת, דף נב, א, סע' ו והלאה במהד' מכון ירושלים] ובכסף משנה פרק ד' מזכיה הלכה ד', ומייתי לה הרשב"א [בשו"ת ח"ג סי' קכו] מירושלמי דגיטין [פ"א ה"ה]. הרי דירושלמי עצמו הכי סבירא ליה [ד] במתנה לא אמרינן תן כזכי.

הן אמת דיש לומר אדרבה, הרשב"א וירושלמי לטעמם דלא אמרינן במתנה תן כזכי, לכן בעשיר אמליך בי תנינות קאמר, ובהא מחלק דוקא דגבי עני נדר הוי ומשום תן כזכי דוקא מודו בעני להרמב"ם וסייעתו במתנה נמי תן כזכי, אבל בלאו הכי גם בעני יכול לחזור בו. אבל האמת יורה דרכו דתן כזכי הוא דוקא כשמוסר החפץ מידו ליד השליח ואמר לו תן, אבל ירושלמי מיירי שכבר היה מנכסיו דרב ביד המשמש שלא על דעת לזכות לאחרים, מדקאמר כל אימת דנימר לך תן ולא אמר כל אימת דיהיבנא לך ואימר לך תן וכו', וכיון שכן על כרחק לאו היינו טעמא דירושלמי גבי עני משום תן כזכי. ואף על גב דרשב"א עצמו בס' תרנ"ו כתב בהדיא דכל שמסרו ליד אחר שיזכה בשביל עניים אינו יכול לחזור בו ואפילו על ידי שאלה, וכמו שכתב הש"ך בשמו בס' רנ"ח ס"ק ח"י ובחושן משפט סי' קכ"ה [ס"ק כז] שם, התם איירי רשב"א באמר לאותן אנשים שמסר להם בהדיא שיזכו בו ובמעכשיו, אבל תן ודאי לאו כזכי דמי לרשב"א גבי מתנה גם בעני. ועל כרחק לומר כן, דאי לאו הכי נסתר מחמתו מסימן תקס"ג דסבירא ליה בהקדש עניים יכול לחזור בו אפילו בלא שאלה, ואי בסימן תרנ"ו תבריה לגזיזה וחזר בו, איך הביאו הדרכי משה ובדק הבית בסתם דבריו שבסימן תקס"ג דפליג על הטור. אלא על כרחק בסימן תרנ"ו היינו טעמא לרשב"א דזכי ממש אמר והוה ליה כאתי ליד גזבר, אבל תן לאו כזכי הוא. ואם כן קשה על רשב"א בסימן תקס"ג מירושלמי הנ"ל, מתנה לעני נדר הוא ואינו יכול לחזור בו.

ואפשר לומר דרשב"א מפרש הירושלמי הכי, דרב לטעמיה דסבירא ליה בגמרא [ב"מ מט, א] אפילו מתנה מועטת אין בו משום מחוסר אמנה, ואמר מתנה לעני מודה דיש בו משום מחוסר אמנה. וכן משמע פירוש הירושלמי בנימוקי יוסף פרק הזהב [ב"מ כט, א בדפי הרי"ף], ועיין באסיפת זקנים שם [ב"מ שם]. ואם כן הרשב"א מדינא קאמר שפיר דיכול לחזור בו. ובזה היה מקום ליישב דברי השלטי גיבורים [ב"מ סו, ב בדפי הרי"ף] שהשיגו הש"ך בס' פ"ז בחושן משפט ס"ק נ"א, וכתב דאשתמיטתיה הירושלמי הנ"ל דמתנה לעני נדר הוא, משא"כ אמר למכור דבר לחבירו. ולפי מה שכתבתי יש לומר, השלטי גיבורים בשיטת רשב"א הנ"ל סימן תקס"ג אזל, ומפרש האי דירושלמי משום מחוסר אמנה בלבד, וגבי אמר למכור נמי אית ביה מחוסר אמנה, ושפיר מדמה להו שלטי גיבורים אהדדי.

אמנם זה אינו, דוודאי אי משום מחוסר אמנה בלבד הוא לא אמר הר"מ [בשל"ג שם] להישבע היסת, דלא הוי כפירת ממון. אבל נראה לי ברור כוונת הר"מ הוא, לפי דבירושלמי הכי איתא, אמר ר' יוחנן האומר לחבירו מתנה אני נותן לך מותר לחזור, הדא דתימא בעשיר אבל בעני נעשה נדר, רב מפקיד לשמשיה וכו' כנ"ל. ועיין במרדכי פרק ארבעה וחמישה

[ב"ק רמז מג]. ונראה לי פשוט דרב ור' יוחנן אזלי לטעמייהו, דרב לטעמיה סבירא ליה בגמרא דידן בעשיר אין בו משום מחוסר אמנה, בעני מודה דמחוסר אמנה הוא דעני ודאי סמך אדיבורו, אבל מדינא יכול לחזור בו, ור' יוחנן לטעמיה גם בעשיר סבירא ליה מחוסר אמנה הוא, לכן קאמר בירושלמי בעני נעשה נדר דייקא ואסור לחזור בו, דנחית דרגא לכל מר כדאית ליה. ואנן קיימא לן כר' יוחנן, לכן פסק הר"מ אם כפר נשבע היסת. ודעת הר"מ שהביא הש"ך הוא גם כן בתשובות מיימוניות דשייכי לספר משפטים סימן ס"ד, ובהדיא מיייתי דברי ירושלמי דלעני נעשה נדר, ועל זה פסק דנשבע, ואם כן אין ללמוד ממנו מכירת חפץ. והתמיהה במקומה עומדת על השלטי גיבורים.

ונראה לי דהש"ך לא ראה אז תשובות מיימוני הנ"ל, דאם כן הוה ליה להקשות טפי מינה על השלטי גיבורים דבהדיא אמרה הר"מ דנשבע היסת לפי הירושלמי הנ"ל דנעשה נדר. ולקמן בס"ד נבאר דברי השלטי גיבורים על מכוונם דלא תקשי עליה מידי, עיין שם. מיהת על הרשב"א סימן תקס"ג תו לא קשה מידי מן הירושלמי, מהא דרב לא קשה מידי משום דמחוסר אמנה הוא דקאמר, ומר' יוחנן דאמר נעשה נדר לא קשה מידי, דהכי פירושו, משכחת דנעשה נדר אם כבר קיים מקצת, משא"כ בעשיר כנ"ל. ולעיל הקשיתי על זה מהא דרב, ולא קשה מידי, דהא רב באמת לא נעשה נדר קאמר, ולענין מחוסר אמנה אין חילוק דמכל מקום גבי עני הוי מחוסר אמנה, וכיון דקיימא לן כר' יוחנן ובנידון דידן דכבר קיימו מקצת יש לומר מודה רשב"א, ולא קשה מידי וכן"ל.

אבל עדיין לא יצאנו מידי הקושיא דאיך יחלוק הרשב"א על דרש בפ"ד זו צדקה [ר"ה ו, א] שנתחייב באמירה. וכבר תירצו הראשונים עובדא דרב יוסף שהוצרך ליד עניים אנן, אי משום דרצה רק ללוות ולפרוע אחרת, אי משום דלא הוי ברשותיה, ואי משום דהיה אפשר להתיר על ידי שאלה. ועיין ש"ך יורה דעה רנ"ח ס"ק ח"י. ואי הרשב"א בסי' תקס"ג מיירי נמי בחד מהני גווני אם כן לא פליג כלל על כל הפוסקים, והבית יוסף ודרכי משה שכתבו דרשב"א פליג תימה לי איך ומדוע לא הקשו עליו, ולא חשו כלל לתרץ דבריו שהם נגד הש"ס. ובענין למשכוני נפשן אדרב הרשב"א ז"ל.

לכן נראה לי דהרשב"א סבירא ליה לתרץ קושיית הראשונים הנ"ל דלמה הוצרך רב יוסף ליד עניים אנן ולא סגי ליה דרש בפ"ד זו צדקה, משום דבפ"ד זו צדקה היינו דווקא במיוחד העני, למי יתן לעני פלוני, דיש לו תובעים, דומיא דהקדש גבוה כגון קרבנות דבהווא קרא דכולן יש להם תובעים, דהרי

ממשכינן אותן, וכתוב ועשית אזהרה לבית דין וכו' [ר"ה שם]. ובהכי איירי נמי ירושלמי הנ"ל לעני פלוני נדר הוא, וכן רב אמר אי מסכן הוא וכו' היינו עני פלוני דווקא, אבל עובדא דרב יוסף שלא ייחד להעני למי יתן אלא הקדישו לעניים דעלמא. ובהכי איירי רשב"א בתשובה סי' תקסג, ומיייתי שפיר מעובדא דרב יוסף דיכול לחזור בו בכהאי גוונא.

ובזה יש ליישב מה שדקדק הגאון מורנו הרב משה אב"ד קהילת פרשבורג נ"י בשו"ת הנדפס [חת"ס יו"ד סי' רמב אות ד'] [הוספת המחבר: וכבר הרגיש במרדכי פרק קמא דבבא בתרא [רמז תצא] בזה, עיין שם] על לישנא דש"ס בראש השנה ו' דקאמר קמשמע לן דהא שכיחי עניים, וטפי הוה ליה למימר דהא קיימי עניים כלישנא דרבא, עיין שם. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, דבמיוחד הצדקה לפלוני עני, דביה איירי רבא, שייך לישנא דהא קיימי עניים המיוחדים, אבל נדר סתם דעניים דעלמא באופן דאנן יד עניים כעובדא דרב יוסף וכיוצא, שייך לישנא דהא שכיחי עניים דעלמא משמע, ונקט ש"ס הכי לאשמעינן דגם בהא איתא לדרבא דמחייב עלה לאלתר, דמאי שנא, דשקולים הם.

וממה שכתב הבית יוסף סי' רנ"ח [ד"ה אמירת אדם, דף קצא, ב, סע' ו במהד' מכוון ירושלים] בשם הרשב"א וזה לשונו, וכתב הרשב"א בתשובה [ח"ג סי' רחצ] על דברי הר"ף, דאף על גב דממון שאין לו תובעים הוא, דכי תבע ליה האי עני אמר לעני אחר יהיבנא, מכל מקום חיובא מחייב לשמים ליתן, משום בפ"ד זו צדקה. עד כאן לשונו. משמע בהדיא דלרשב"א לנפשיה דפליג אין צריך לזה, אלא בפ"ד זו צדקה קאי באומר לפלוני עני, דלא מצי תו אמר לעני אחר יהיבנא. והיינו כמו שכתבתי לדעת הרשב"א. ואם כן הוא נכון הדבר כמו שכתבתי, בנידון שלפנינו שהיה הנדר לעניים מיוחדים על כרחך גם רשב"א מודה דאינו יכול לחזור בלתי שאלה לחכם, ומה גם שכבר קיימו מקצת נדרים גם כן, דיש לומר מודה רשב"א גם כן בכהאי גוונא, וסברא הוא כנ"ל.

ושוב ראיתי בתשובת מהר"ט חלק א' סי' כ"ב [ד"ה ואין להקשות] וסי' ט"ל [ד"ה ואין לומר] שהרגיש ותמה על הרשב"א סימן תקס"ג הנ"ל, ותמה גם כן על ראייתו, שהרי כבר תרצו הראשונים להאי דפרק ארבעה וחמישה [ב"ק לו, ב], והניחו בקושיא. וגם מצאתי בתומים סימן ס"ו [ס"ק ב] תמה גם כן על ראיית רשב"א הנ"ל, ונעלם ממנו תירוץ מהר"ט הנ"ל. ועיין שם בספר קצות החושן [ס"ק ב]. ולעניות דעתי נראה נכון כמו שכתבתי בס"ד.

בסוף לשונו סיים שם וזה לשונו, ושמעין מדברי רב האי גאון ז"ל דמאי דאמרינן התם שממשכנים על הקופה אפילו בערב שבת [ב"ב ח, ב] לא אמרו אלא בדבר שהוא תנאי העיר וכו', וכן מאי דאכפייה רבא לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה [כתובות מט, ב] עישוי הוא שעשהו וכפאו עד שאמר רוצה אני, אבל ליטול ממנו בעל כרחו בדלא אמר רוצה אני אין לו לבית דין לעשות כן, דאפילו אם נודר כדאתי למהדר ביה מנקיט הוא דקאי בעוון, אבל לית ליה למיעבד ביה ולא מידעם, כמו שכתב רב האי גאון ז"ל. עד כאן לשונו.

והנה מבואר נגלה, כי כיון הגאון הנ"ל האמת בכוונת רב האי גאון במקצת למדקדק היטב בדבריו בכפל ובשינוי לשונותיו, שכתב לחלק בין אקדיש ואפריש דכופים אותו ובין אמר ולא אפריש דאין כופים כלל, רק לענין בל תאחר הקשו בכהאי גוונא דאיכא רק דיבור פיו. והרז"ה ביאר גם כן טעמו משום דבעינן שיאמר רוצה אני, וכמו שכתב הגאון דפרשבורג נ"י.

אמנם מבואר גם כן בדברי רב האי גאון דשפיר קאי ועשית דקרא גם באמר ולא אפריש, אבל דוקא בגבאי וממונה על כך יכול לכופו עד שיאמר רוצה אני, ולא נחתין לנכסיה, אבל בלא זה אין כופין אותו הבית דין כלל, והיינו טעמא דהוה ליה ממון שאין לו תובעים מצי אמר להו לאו בעל דברים ידידי את. ולא קשה מידי על דברי רב האי גאון. ונראה לי ברור דהר"ן לא ראה דברי רב האי גאון עצמו בתשובה, רק ראה דהרשב"א כתב כן בשמו שכך הדין, וכן משמע בהדיא בר"ן שמעתיק רק לשון הרשב"א, ולכן תמה עליו, דאילו ראה הר"ן דברי רב האי גאון בעצמו בתשובה לא היה כותב עליו ולא דק דהא אמרינן בראש השנה ועשית אזהרה וכו' וכתב בפ"ך וכו', דהרי מש"ס זו הקשה השואל ועלה קאי רב האי גאון, ודוק היטב הדק בתירוצו נכון לחלק כנ"ל.

ואם כן הרי מבואר דהרשב"א ורב האי גאון קיימי בחד שיטתא, והוכחת רב האי גאון הוא משום קושיא דלמה לי האי טעמא דיד עניים אנן, ותיפוק ליה דבפ"ך זו צדקה. והשתא מבוררים דברי הרשב"א סי' תקס"ג הנ"ל שכתב דיכול לחזור בו בהקדש עניים, וראייה מעובדא דרב יוסף וכמו שכתב הרשב"א במקום אחר בשם רב האי גאון, ור"ל נהי דקאי בעוון שעובר על נדרו, אבל אין כופין אותו אי בעיא למיהדר. וזהו שדייק שם רשב"א סי' תקס"ג דלא אמרינן בהקדש עניים אמירתו לגבוה כמסירתו להדיט שאינו אלא כמקבל מתנה ויכול אדם לחזור וכו', ר"ל דאילו שייך ביה אמירה לגבוה וכו' היו כופין אותו בכל ענין אף בלא גבאי, אבל הוה ליה רק כמקבלי מתנה, כוונתו כהאי דירושלמי מתנה לעני נדר, והתם ודאי אין כופין דהא לא אמר לשון נדר כלל [וכמו שכתב גם כן מהרי"ט חלק

ושוב האיר השם את עיני ובינוני בספרים ומצאתי את שאהבה נפשי, דהנה הר"ן פרק נערה שנתפתתה [כתובות יח, א בדפי הרי"ף ד"ה בעל כרחיה] כתב על שם הרשב"א בשם רב האי גאון דסבירא ליה בצדקה ונדר כפינן להו לקיים נדרם אבל לא נחתין לנכסיהם. והר"ן תמה עליהם מש"ס דראש השנה [ו, א] ועשית אזהרה לבית דין וכו'. וראיתי בתשובה להגאון מורנו הרב משה אב"ד דק"ק פרשבורג נ"י שנדפס מחדש [חת"ס יו"ד סי' רמב אות ד] שתירץ, הרשב"א לטעמיה סבירא ליה צדקה אתקש לקרבנות לענין שלוש רגלים, והוא הדין נמי לעניין דבעינן שיאמר רוצה אני, ולכן צדקה אי נחתין לנכסיה הוה ליה שלא לרצונו, אבל ודאי שאר כפיות עונשין אותן עד שיתן, כמו ממשכנים בקרבנות. וגם דברי רב האי גאון שכתב דאין חייבים לעשות לו שום כפיה תירץ הגאון הנ"ל תמיהת הר"ן עליו, ותוכן תירוצו הוא דסבירא ליה לרב האי גאון דקרא ועשית אזהרה לבית דין וכו' לא כתיב גבי אמר ולא אפריש, והוקשה בזה רק לענין בל תאחר ולא לענין כפיה, ולכן דייק רב האי גאון שנודר עצמו, ור"ל ולא אפריש, אין כופין כנ"ל. ושוב הוכיח דקרא ועשית על כרחך קאי גם באמר ולא אפריש, ונשארו דברי הגאון רב האי בתמיהת הר"ן עליו. עד כאן דברי הגאון הנ"ל בקיצור מופלג, עיין שם בשו"ת שלו, ושפתיים ישק, ודברי פי חכם חן.

ותורת משה אמת לאמיתו במה שכתב לתרץ דברי רב האי גאון במקצת, כי דברי רב האי גאון בתשובה הובאו ברו"ה בבא קמא פרק ארבעה וחמישה [יח, א בדפי הרי"ף ד"ה אנן] גבי הא דיד עניים אנן, שדחה הרי"ף לאיכא מאן דאמר דיליף מהתם דנודר צדקה מצי למיהדר ביה, והוא הוא דעת רב האי גאון. והרז"ה דחה לתירוצו הרי"ף, משום דמלוה שאין מסרב ליתן מקרי שפיר ברשותיה כפיקדון דלא כפריה. לכן החזיק הרז"ה בדעת רב האי גאון והביא לשונו בשו"ת, דשאלו לרב האי גאון קושיית הראשונים הנ"ל אהא דיד עניים אנן ותיפוק ליה משום בפ"ך זו צדקה, ועוד שאר קושיות. והיתה תשובתו וזה לשונו, הכין חזינא, דלענין אחייבי נודר בצדקה מאלתר דאמר מטבע זו לצדקה אחיילה להנפוקי בצדקה, ומאלתר דקאמר יש עלי צדקה כך וכך אחייב ליה במה שאמר בפיו זמן כדאתי עני לידיה ואית בידיה למיהב ליה ולא יהב עובר משום בל תאחר דאמר רבא וצדקה מחייב עלה לאלתר, מאי טעמא דהא קיימי עניים, ודאמר צדקה הרי הוא כנדר לבל תאחר, וכולהו נדרי בדיבור פה בלחוד אינון, אבל האי נודר אי אתי למיהדר ביה בעוון קאי ובית דין לא מצי למיעבד ליה מידעם ולא עניים אית להון בהדיה עסק דברים, וכד זכי פרנס לעניים כגון ר' עקיבא דזכה לעניים וכדאמר רב יוסף יד העניים אנן אי אתי למיהדר ביה לא משגחינן ביה, ובי דינא מתפשין להווא מדעם לעניים. ולית בהא מילתא דבר אחר. עד כאן לשונו. והרז"ה

ב' [יו"ד] סוף סי' כ"ה], הכי נמי בלשון נדר אין כופין ויכול לחזור בו. אבל בלא התרה ושאלה לחכם, ונשא עונו לכולי עלמא.

וזה נראה לי נמי כוונת רשב"א הנ"ל שמביא בית יוסף סי' רנ"ח וזה לשונו, וכתב הרשב"א בתשובה על דברי הר"ף, דאף על גב דממון שאין לו תובעים הוא, דכי תבע ליה האי עני אמר לעני אחר יהיבנא, מכל מקום חיובי מחייב לשמים ליתן משום בפ"ך זו צדקה. עד כאן לשונו. ומשמע מבית יוסף שמפרש שכתב הרשב"א כן אליביה דהר"ף. ובאמת זה אינו, דהרשב"א לטעמיה אזל דפליג על הר"ף וסבירא ליה כאיכא מאן דאמר שדחה אותו הר"ף, הוא רב האי גאון, ומפרש טעמא משום דממון שאין לו תובעים, והא דבפ"ך זה צדקה היינו לצאת ידי שמים וצריך התרה לנדרו, ועל ידי גבאי הממונה לכך אף כופין, ועל זה כתיב ועשית אזהרה וכו', והיינו כמו שכתב רשב"א סימן (תר"ג) [תרנ"ו] הנ"ל בהדיא, דהתם מסרו ליד גזברים הוה ליה יד עניים ולא מהני שאלה כלל אלא כופים לקיים הנדר.

סוף דבר, דברי הרשב"א בתשובה סימן תקס"ג וסימן (תר"ג) [תרנ"ו] ומה שכתב הבית יוסף בשמו עם דברי רב האי גאון בתשובה, אחד הם, וכמו שכתב הר"ן בשם פרק נערה הנ"ל. והוא הדבר אשר דיברתי לתרץ שיטת הרשב"א סי' תקס"ג, על פי דסבירא ליה לחלק, בפ"ך זו צדקה דכופים אותו מוקים לה בעני פלוני דיש לו תובעים, והוא כמו יד עניים אנן דגבאי בהקדש סתם לעניים דעלמא כעובדא דרב יוסף, דממון שאין לו תובעים הוא ואין כופים אי לאו דיד עניים אנן. ותהילה לאל יתברך שכוונתי לדעת רב האי גאון בתשובה, וגם כיוונתי האמת לאמיתו בכוונת הרשב"א. ומעתה אין כאן קושיא ושום סתירה בדברי הרשב"א, ובחינם השיג עליו מהר"ט הנ"ל.

אמנם הדרכי משה ובדק הבית הנ"ל (ש)כתבו רק בשם הרשב"א סי' תקס"ג דפליג, ולפי מה שכתבתי לאו יחידאי הוא הרשב"א, אלא גם רב האי גאון ור"ה, ולדעת רז"ה גם רבנו חננאל הכי סבירא ליה. וגם הפוסקים שהביא הבית יוסף [יו"ד] ריש סי' רמ"ח דסבירא להו אין כופים [מטעם אחר, משום דמצות עשה שמתן שכרה בצידה, עיין שם] כחדא שיטתא קאי עם הרשב"א, ועל כרחך סבירא להו פירוש דברי הרשב"א סי' תקס"ג דאפילו בלא שאלה יכול לחזור בו. ואליביהו שפיר תמה מהר"ט על הרשב"א, ונדחו דבריו. ומכל מקום גם לדעתם כבר כתבתי דמודה רשב"א היכא דכבר קיימו מקצת נדרם, כי היכא דלא תקשה עליה גם מירושלמי, וגם סברא הוא כנ"ל.

ומה גם לדעתי כוונת הרשב"א ברור כמו שכתבתי אליביה, דמודה בייחוד לעני פלוני דאיכא תובעים אינו יכול לחזור. אם כן בנידון שלפנינו דאיכא תרתי, עניים מיוחדים וכבר קיימו נדרם במקצת, פשיטא מילתא דלכולי עלמא אינם יכולים לחזור בלא היתר נדרים על ידי פתח וחרטה. וזה פשוט וברור.

ונבוא עתה אל השני בס"ד.

השני³. אמנם אותן יחידים העומדים בדיבורם, אך רוצים לשנות וליתנם לקרובים, יש לצדד אם צריכים כלל התרה.

הנה הבית יוסף סי' רנ"ו [ד"ה כתב הכל בו, דף קפט, ב, סע' ד מהד' מכוון ירושלים] כתב וזה לשונו, כתב הכלבו [סי' פב] בשם הרבינו פרץ⁴ [הגהות הר"פ על תשב"ץ קטן סי' תו], אם פירש הנותן העני למי יתן אסור לשנותה לעולם, כלומר ואף בני העיר אינם יכולים לשנותה. עד כאן לשונו. וחזר וכתב כן הבית יוסף בס' רנ"ט [בתחילת הסימן]. ופירושו מוכרח בלשון הכלבו, שכתב וזה לשונו, משבאה ליד גבאי אסור לשנותה וכו', וכל הגבאים יכולים לשנותה לדעת הקהל, והרבינו פרץ ז"ל כתב מיהו אם פירש הנותן העני למי יתן אסור וכו'. עיין שם. אבל באמת נראה לי שהוא הדין נמי קודם שבא ליד גבאי נמי קאמר הרבינו פרץ הכי, דמאי שנא. אמנם נראה לי דדווקא לדבר הרשות קאמר, דבהא מיירי הכלבו שם מקודם, אבל לדבר מצוה אפילו בכהאי גוונא יכולים לשנותה, והוא הדין נמי קודם שבא ליד גבאי בשניהם מותר לשנות מעני לעני.

ונראה לי ראיות לזה בס"ד.

א' מברייטא דפרק האומנים [ב"מ] דף ע"ח ע"ב, ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר, הנותן דינר לעני ליקח לו חלוק לא יקח לו טלית, טלית וכו', מפני שמעביר על דעת בעל הבית. וש"ס התם פשיט מינה דנקרא גזלן לר' מאיר, ודחי ליה דילמא שאני התם דאתי למיחשדיה דאמר זבנינא ליה לבושא לפלוני עני ולא זבין. ופריך הש"ס, אם כן ליתני מפני החשד, מאי מפני שמעביר על דעת וכו'. וכתבו הר"ף [ב"מ מה, ב בדפיו] והרא"ש [פ"ו סי' ט] דלא קיימא לן כברייתא זו דר' מאיר דסבירא ליה נקרא גזלן.

וקשה לי, הרי קיימא לן [יו"ד] בסימן רנ"ו [סע' ו] דבני העיר שהלכו לעיר אחרת ופסקו עליהם צדקה נותנים, וכשהם באים מביאים אותה עמהם, והיינו טעמא שלא יחשדו בפוסקים ואינם נותנים, ובמגילה כ"ז [ע"א] ר' מאיר הוא דאמר הכי בברייתא, ואם כן בפרק האומנים ר' מאיר לטעמיה מאי טעמא לא נקט באמת מפני החשד. ועוד, גם לדידן קשה, נהי דקיימא

3. רבינו משיב כאן על השאלה השניה ששאל בראש התשובה: אותן הרוצים לשנות נדבותם לאחרים אם אפשר לעשות כן בלא התרה או לא. 4. בכל הסימן

לן כרבנן דלא נקרא גזלן, מכל מקום מפני החשד מיהת ליתסר כדקיימא לן בעלמא הכי. אלא על כרחך דמותר לשנות צדקה מעני לעני ותו ליכא חשדא, דיאמרו ודאי קיים נדרו ויהביה לעני אחר, כעין שכתב רמ"א סי' רנ"ו [שם] על שם המדרכי [ד]צדקה שבעירן גם כן היו נותנין ליכא חשדא שיאמרו ודאי יתנוה בעירן, והכא נמי דכוותיה.

ב' גם מהא דקיימא לן [שבת יא, א] לווה אדם תעניתו ופורע, ופליגי פוסקים בנדר תענית יום זה אי שרי ללוות ולפרוע כמו שכתב בבית יוסף אורח חיים סי' תקס"ח [ד"ה והר"ן כתב, דף רפט, ב, סע' ב מהד' מכון ירושלים]. ולא מיבעיא להפוסקים שם אפילו ביום זה לווה ופורע, ודאי הוא הדין נמי בנדר צדקה לעני זה דיכול לשנותו לעני אחר. ואפילו להפוסקים שם דיום זה אינו יכול ללוות ולפרוע, התם דוקא משום דכיון שנדר על יום זה נהי דמקיים נדרו בתענית יום אחר מיהת עובר בבל תאחר, כיון דנדר בפירוש שלא לאחר נדרו יותר מיום זה, משא"כ גבי צדקה, כיון שמקיים נדרו מה לי עני זה מה לי עני אחר. והתם גבי תענית כתב הרא"ש מס' תענית י"ב ע"ב [פ"א סי' טז] דאין צריך התרה כלל, לפי שאומדן דעתא הוא דלא לקבוע יום זה חובה קאמר, והכי נמי אומדן דעתא שכוונתו לקיים מצות צדקה ולא לקבוע חובה לעני זה אלא לכל הצריך יותר לצדקה. ואפילו לדעת רבותיו של הרא"ש שהביא שם שהיו מוקים להתיר נדרו בלווה תעניתו, מודי גבי צדקה לעני פלוני דלא צריך היתר כלל. וכן אפילו להפוסקים שכתבו דלווה ופורע דוקא אחר שהתחיל והתענה קצת היום ונצטער, דוקא התם משום בל תאחר הוא, דכך נדר שלא לאחר נדרו, משא"כ בצדקה לפלוני עני אין צריך היתר חכם בכדי לשנותו לעני אחר לכולי עלמא.

ג' ממתניתין דמסכת פאה [פ"ד מ"ט] ומייתי לה הש"ס בגיטין י"א [ע"ב] ובבא מציעא ט' [ע"ב], מי שליקט את הפאה ואמר הרי זה לפלוני עני [ר' אליעזר אומר זכה לו] וחכמים אומרים יתננה לעני הנמצא ראשון. ופירש רש"י בבבא מציעא שם וזה לשונו, אדם בעלמא שאינו בעל השדה, דאי בבעל שדה לא אמר ר' אליעזר זכה, דליכא למימר מיגו דזכי לנפשיה וכו'. עד כאן לשונו. הרי דלרבנן ניחא אפילו בבעל השדה, ואדרבה משמע דגם ר' אליעזר מודה דיתננה לעני הנמצא ראשון. והר"ש פרק ד' דפאה משנה ט' הקשה על פירוש רש"י מהירושלמי דפריך ר' אליעזר אדר' אליעזר גבי שיבולת של לקט שנתערבה בגדיש כו', דמשמע בהדיא דבבעל השדה גופא פליגי, עיין שם. וקשה לי, לפי מה שכתבו תוספות והר"ן

בחולין קל"א [ע"א, תוס' ד"ה יש בו, ר"ן מה, א בדפי הרי"ף] דאף אותן מתנות שאין בהם טובת הנאה לבעלים מכל מקום הברירה בידו שלא ליתן למי שיבוא ראשון, והא דאין בו טובת הנאה לבעלים הוא רק לעניין אם כבר לקח דאין צריך להחזיר, והוכיחו זה דאי מחוייב ליתן למי שיבוא ראשון ממון שיש לו תובעים הוא, עיין שם. ואם כן קשיא טובא, בשלמא בשדה אחר שפיר יתננה לעני הנמצא ראשון, דליכא למימר הברירה בידו, וגם ליכא למימר כבר נדר ליתן לעני זה, דאין הנדר חל כלל על דבר שאינו שלו, אבל בשדה דבעל הבית עצמו דהברירה בידו ליתנה למי שירצה, אם כן מיד שאמר הרי זה לפלוני עני נעשה עליו נדר, ונהי דלא קנה אותו העני מיד בכל מקום שהוא מכל מקום מחוייב ליתנו לו מצד נדרו, ואיך אמרו חכמים יתננה לעני הנמצא ראשון, הרי עובר על נדרו. אלא על כרחך בנדר לפלוני עני שפיר יכול לשנותו לעני אחר. כן נראה לי.

ואין להביא ראיה להיפוך משבועות כ"ה [ע"א], דפריך אילימא אתן צדקה לעני מושבע מהר סיני הוא, ואם איתא דילמא נשבע שלא לשנותו מעני זה לעני אחר אלא אתן לפלוני עני דווקא. זה אינו, דהא ודאי ליכא למימר אתן ולא אתן בהדדי שייכי, ור"ל שאתן לפלוני ולא אתן לאחר מה שנדרתי לפלוני, דהא דומיא שנתתי ולא נתתי קנתי, ועל כרחך שאתן לחוד ולא אתן לחודיה קאי, ואם איתא דהכי פירושו כנ"ל הוה ליה למימר בהדיא שאתן לפלוני. ועוד, מלא אתן פריך הש"ס מושבע מהר סיני הוא והוה ליה נשבע לבטל וכו'. כן נראה לי ברור.

וגם מעובדא דהרא"ם בתשובות מיימוניות לספר קנין סי' י"ט, הביאו בית יוסף ורמ"א ביורה דעה ריש סי' רנ"ח [ב"י ד"ה וכתב עוד, דף קצא, א, רמ"א סע' ה] בשם המדרכי דבבא בתרא [רמז תצג], אין להביא ראיה להיפוך, דמשמע דוקא משום מנהגא שמחלקין גם לשאר מקומות, וטעמא משום שאין מתכוונים הנודרים לחלקם לעניים מועטים שבעיר, אבל אילו ידענו כוונתו לעניים שבעיר לא אפשר לשנות מעניי העיר, וכמו שכתב כן בהדיא בתשובת רמ"א סי' ל"א. נראה לי, התם אחרים דוקא אין יכולים לשנות כוונתו ודעתו לפי שאמר כהלכה שינתנו לעניי העיר. ותדע דהיינו טעמא, דהרי באותו העיר אין יכולים לשנות בלא דעתו דנודר למצוה אחרת קודם שבא לידם, כההוא דהמדרכי פרק בני העיר [מגילה רמז תתכא] הובא ברמ"א ריש סי' רנ"ט [סע' ב], כגון מבית הכנסת לבית המדרש, אבל לדעתו שרי לשנותו למצוה אחרת

זה שכבר חל דין נתינה לעניים אין דין אמירה לגבוה כשאומר שיתן לעני פלוני, עיי"ש.

כתוב "הרי"ף" במקום "הר"ף". 5. ועי' במנחת אברהם לרבי אברהם אלקנה כהנא שפירא ח"א סי' כז עמ' רנט שדן בקושיית רבנו, ודחה דבריו שבאופן

ואפילו לדבר הרשות נמי, כמו הבני העיר לעצמם משבא לידם שיכולים לשנותו. אם כן יש לומר דהנודר עצמו נמי יכול לשנותו מעני לעני כנ"ל.

וגם אין להביא ראיה להיפוך מתשובות מיימוניות לספר משפטים סי' ס"ד על הא דירושלמי נדר הוי מתנה לעני (צ"ל) [הנ"ל]. שפסק הר"מ אם כופר הנתבע נשבע היסת, וכן כתב הש"ך חושן משפט סי' פ"ז ס"ק נ"א בשם המרדכי [ב"ק רמז קעב, ב"ב רמז תצט], ואם איתא דיכול לשנותו לעני אחר הוה ליה ממון שאין לו תובעים. זה אינו, חדא, דכיון דאילו מודה מיהת אינו שלו ובעל כרחו יתנו או לעני זה או לעני אחר, כפירת ממון הוא, והוה ליה רק מיגו לאפטורי מהיסת ולכולי עלמא לא אמרינן מיגו, לכן נשבע היסת אם כפר. ועוד נראה לי היינו טעמא כמו דנשבעים על הקדשות כדי שלא יזלזלו בו [ב"מ נה, א], והכי נמי בהקדש עניים בכל פעם יעשה כן ויזלזלו בו, לכן נשבע היסת אף על גב דיכול לשנותו כנ"ל.

ואדרבה מהתם נראה לי ראיה דיכול לשנותו, דהא (הש"ס) [השלטי גיבורים שם] יליף מדין זה למכירת חפץ, וכתב דדין אמירת מתנת עשיר לעני ודין אמירה למכור חפץ חדא לענין שבשניהם יכול לחזור בו, וכיון דגבי מתנה אף על גב דמצי מיהדר ביה צריך שבועה הכי נמי גבי מכירה. והש"ך סי' פ"ז שם כתב דאשתמיט מיניה ירושלמי הנ"ל. ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי, דמצי למיהדר ביה, ר"ל ביה דייקא, ויכול לשנותו וליתנו לעני אחר, והוה ליה ממון שאין לו תובעים. איברא, לפי מה שכתבתי טעמא דהר"מ כנ"ל מכל מקום אין ללמוד מזה למכירת חפץ, דהתם לא שייכי הני טעמי, הא מיהת אין צריך לומר דאשתמיטתיה להשלטי גיבורים הירושלמי, אבל עדיפא הוה ליה לש"ך לתמוה עליו מתשובות מיימוניות הנ"ל וכמו שכתבתי לעיל. ואי נמי אין ראיה זו מכרעת כיון דנדחה דעת השלטי גיבורים, מיהת גם להיפוך אין ראיה מהאי טעמא דאמרן.

וגם ממתניתין דפאה הנ"ל, מי שליקט את הפאה ואמר הרי זה לפלוני עני, אין לדקדק דאין יכול לשנותו דהא ר' אליעזר אומר זכה לו, ורבנן נמי לא פליגי אלא משום תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים, משא"כ נדר ליתן משלו דליכא האי טעמא מודו לר' אליעזר דזכה לו באמירתו ואינו יכול לשנותו לעני אחר. זה אינו, דאדרבה טעמא דר' אליעזר הוא משום מיגו דזכי לנפשיה כו' וזכיה מדין שליחות ושלוחו כמותו, וזהו דוקא בזכה לו מעלמא כגון לקט, אבל נדר צדקה משלו כיון דהוא הנותן ודאי לא נעשה שלוחו, גם ר' אליעזר מודה דיכול לשנותו לעני אחר.

ומהאי טעמא נמי אין להביא ראיה להיפוך ממתניתין דשקלים [פ"ב מ"ה] מותר עני לאותו עני, דהתם נמי בגבו מאחרים לצורכו מיירי, והיינו טעמא דזכיה משום שליחות והוה ליה כמטא ליד העני, וכן מצאתי במהרי"ק שורש ה' [אמצע הסימן]. ועדיין בנודר עצמו יש לומר שפיר דיכול לשנותו מעני לעני ואפילו בשניהם שווים, מכל הני שלוש ראיות הנ"ל, ומכל שכן האידך דהוי עילוי בקדושה כנידון דידן דקיימא לן [ב"מ עא, א] ענייך קרובים קודמים כו'.

ואין לומר אדרבה, כיון דחייבים לפרנס קרוביהם הוה ליה דבר שבחובה ואינו בא אלא מן החולין. זה אינו, דהא אין חובה עליהן סך קצוב, וגם לולי הנדר הזה לא היו נותנים סך זה לקרוביהם, שפיר הוה ליה מצוה זו דענייך קודמים כו' מצוה דעדיף ומעלין בקודש כו'.

ואם כן מה שכתב רמ"א ביורה דעה סי' רנ"ו סע' ד' בשם מהר"י ווייל [סי' כו] אם פירש הנותן ואמר שיתנו לעניי העיר או לעני פלוני אין להם לשנות אפילו לתלמוד תורה, עד כאן לשונו, ר"ל נמי דוקא אחרים אין רשאים לשנות כיון דלא על דעתם התנדב, וכמו שכתבתי לעיל בכוונת רמ"א בסי' רנ"ח סע' ה', אבל הנודר עצמו יכול לשנות.

אמנם בש"ך [ס"ק ז] וט"ז [ס"ק ד] סי' רנ"ו שהעתיקו טעמא דמהר"י ווייל דכיון שייחד להעניים זכו בהם וקנו אותם כאילו מטו לידם, וראיתו מדברי הרמב"ם פרק ה' דשאלה [ה"א] שכתב אמר לעניים אלו הוה ליה ממון דיש לו תובעים ונשבע שבועה דאורייתא, משמע דסבירא ליה נודר עצמו נמי אין יכול לשנותו לעני אחר. וכן משמע בהדיא נמי ממה שכתבו הבית יוסף ורמ"א סי' רנ"א סע' ה' בשם המרדכי [ב"ב רמז תצד] אם נדר צדקה סתם נותנים לקרוביו העניים דאומדין דעתו וכו', משמע אבל פירש בהדיא לעני פלוני לא יתנו לקרוביו, ובבית יוסף שם מבואר דבנודר עצמו מיירי. וכן מוכח בהדיא דעת הרא"ש [תענית פ"א סי' טז] בשם הראב"ד והריטב"א שכתבו פרק קמא דתענית דף י"ב [ע"ב] בטעמא דלווה תעניתו ופורע, לפי שלא היתה כוונתו לחול על יום זה ממש אלא להתענות לפני ה', וייחד יום ידוע אם אפשר לו, והביאו ראיה מאומר סלע זו לצדקה עד שלא באתה ליד גבאי מותר לשנותה וללוותה ולתת אחרת תחתיה, לפי שאין זה הקדש ממש שיחול עליו קדושה אלא שיתן סלע לעניים, וייחד סלע זו שהיא מצויה, ואין קפידא בין שיתן זו או אחרת. עד כאן לשון הריטב"א. משמע בהדיא דאילו מעני פלוני לעני

פלוגי דוודאי יש קפידא, ומשום הכי ייחד עני זה, גם הנודר עצמו אין יכול לשנות. וזה דלא כמו שכתבתי כנ"ל.

וכדי שלא יהיה הדברים סותרים, על כן נראה לי ליישב שלוש ראיות הנ"ל גם כן אליביהו, כי נראה לי דטעמם ונימוקם עמם.

ותחילה אביא ראיה לשיטתם, ומתוכם יבורר סתירת ראיות הראשונות הנ"ל בס"ד.

א' בנדרים כ"ט ע"ב משני הש"ס הכי קאמר, אם לא אמר מעכשיו שלמים לאחר שלושים יום עולה הוי, מידי דהוה אאומר לאשה התקדשי לי לאחר שלושים יום וכו', אפילו למאן דאמר התם חוזרת שאני הכא דאמירתו לגבוה כו'. ופירש המפרש⁷ אלא למאן דאמר חוזרת, שאם עמדה ונתקדשה לשני בתוך שלושים יום מקודשת לשני, היכי מצית למימר דכי לא אמר מעכשיו לאחר שלושים יום עולה הוא, תריץ אפילו למאן דאמר חוזרת וכו' דאמירתו לגבוה כו'. ובאמת לא זכיתי להבין פירוש זה, דמאי הניחא דקאמר למאן דאמר אינה חוזרת, והרי ליכא למאן דאמר הכי בעמדה ונתקדשה לשני בתוך שלושים יום דאינה מקודשת לשני, ובריש פרק האומר [קידושין נח, ב] מתניתין סתמא מקודשת. וצ"ע. אבל הא מיהת נשמע לפירוש זה, דש"ס מדמה שינוי מהקדש להקדש לחזרת קידושין מאיש לאיש, ומסיק דאפילו למאן דאמר חוזרת ומתקדשת לאיש אחר בהקדש אמירתו לגבוה כו' ליכא חזרה, אפילו כהאי גוונא דומיא דקידושין משמע, ומינה דאין יכול לשנות צדקה מעני לעני. שוב מצאתי בתשובת מנחם עזריה סי' כ"ו נשאל על פירוש רש"י כנ"ל, והפליג הקושיה ויישבה, ומייתי דבפירוש רש"י בכתב יד ליתא כן.

ב' ובגיטין דף ל' [ע"א] אמתניתין דמלוה מעות לכהן ולוי ועני להיות מפריש עליהם מחלקם, פריך הש"ס ואף על גב דלא אתיא לידיה, אמר רב במכירי כהונה ולויה. וקשה, אמאי שבק רב לתרץ גם כן על עני, דהא ודאי ליכא למימר דמודה רב לשמואל בעני מיירי דוקא במזכה להם על ידי אחר, דאם כן כי קאמר כולוהו כרב לא אמרי במכירי לא קתני, הוה ליה למימר טפי משום דכולוהו בחדא גוונא משמע להו, ואם כן תקשי לרב מה יענה לעני ולמה שבקיה. ועל כרחק משום דצדקה ומעשר עני מיד שאמר הרי זה לפלוני עני אין יכול לשנותו ליתנו לעני אחר, וזכה בו זה ואסחי שאר עניים דעתייהו מיניה, ומעיקרא לא קאי קושיית ש"ס כלל על עני.

ואפשר שלזה כיון גם כן רש"י בלשונו הקדוש, שפירש

ונקט שם בקושיית הש"ס אף על גב שאינו נותן לכהן כו' לחוד, ואחר כך בתירוצו שמואל במזכה להם כו' פירש רש"י ונקט דאמר זכי לפלוני לוי וכו' לחוד, והלא דבר הוא. אמנם לפי מה שכתבתי יש לומר כוונת רש"י רק לשלול לעני, לומר דגם שמואל לא קאי לתרץ כלל על עני אלא על כהן ולוי לבד כמו תירוצו דרב וכנ"ל.

וזה נראה לי טעמא דרמ"א בהלכות צדקה סי' רנ"ז [סע' ה] שסיים שיכול להפריש עליו, ולא ביאר שצריך לזכות לו על ידי אחר, משום דסבירא ליה דכל הני אוקמתא קאי אכהנים ולויים לבד, ולא [א]עניים כלל. והש"ך שם [ס"ק יג] הרגיש על רמ"א בזה, והביא דברי הר"ם פרק ז' ממעשר [ה"ו] שהעתיק תירוצו דרב ושמואל גם בעניים. וראיתי בספר משנה למלך שם שהביא דירושלמי [גיטין פ"ג ה"ז] הקשה לתירוצו רב וכי יש מכיר לעני, וחקר המשנה למלך במה פליגי גמרא וירושלמי, ובטעם הרמב"ם דלא חש לירושלמי, יעויין שם. ולעניות דעתי נראה לי פשוט, לפי מה שכתב רש"י בטעמא דרב במכירי כהונה שעל ידי זה אסחי שאר כהנים דעתייהו והוה ליה כמטא לידם, ועל זה פריך ירושלמי ויש מכיר לעני, ר"ל נהי דזכה לו לעני מיד באמירתו הרי זה לפלוני עני ואין יכול לשנותו לעני אחר, מכל מקום עניי דעלמא לא ידעו מזה ולא אסחי דעתייהו מיניה וליכא מצות נתינה. וגמרא סבירא ליה בכהנים ולויים דאיכא טובת הנאה לבעלים על כן תירץ רב דבמכירי דוקא מיירי ושאר כהנים אסחי דעתייהו, אבל במעשר עני דבאים עניים ונוטלים בעל כרחו וכשיבואו ליטול יאמר להם שכבר הפריש ואמר הרי זה לפלוני עני ואי אפשר לשנותו, ואסחי דעתייהו על ידי זה. ואף על גב דקיימא לן גבי פאה כרבנן דר' אליעזר יתננה לעני הנמצא דתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים הוא, מכל מקום אטו כולי עלמא דינא גמירי, והעניים לא ידעו שכך הדין ואסחי דעתייהו על ידי כך. ועוד, על כרחק צריך לחלק בין לקט למעשר עני בזה, דהתם רחמנא אמר לא תלקט, אבל מעשר עני אף על גב דטובת הנאה לית ביה מכל מקום יכול ליתנה למי שירצה וכנ"ל, וכאשר אבאר עוד אי"ה לקמן בסמוך. ואם כן מיהת אפילו להירושלמי והרמב"ם שהעתיקו תירוצו דרב גם אעניים, היינו טעמא משום דבלאו הכי לא אסחי שאר עניים דעתם מיניה, אבל מודים בהא דאין יכול לשנותו מעני לעני כנ"ל. והמשנה למלך תירץ, גמרא סבירא ליה בעני מודה רב לשמואל, וזה אינו, דאם כן לימא מהאי טעמא כולוהו לא אמרי כרב כנ"ל, ועוד, מאי טעמא לא מוקי רב במזכה כשמואל⁸.

8. ועי' לקמן חלק אה"ע סי' עו.

7. כוונתו למודפס לפנינו ברש"י, אלא שברש"י כת"י הנוסח אחר, כדלהלן.

דמי, מכל מקום פשיטא ודאי דמכל מקום אין יכול למוכרו ולא ליתנו לאחר, דכתיב כי יקדיש את ביתו מה ביתו שלו וכו' [ב"ק סח, ב] ומינה ילפינן דאין אדם מוכר דבר שאינו שלו כמו שכתב רש"י פסחים ל' ע"ב [ד"ה כולי עלמא], ואם כן נהי דגורם לממון כממון דמי מכל מקום אינו שלו ממש דומיא דביתו. ואם כן מיד שאמר הרי זה לפלוני עני שוב אינו יכול לשנותו וליתנו לעני אחר, דאין אדם נותן דבר שאינו שלו.

והשתא ממילא נסתלק הראיה שכתבתי בראשונה להוכיח איפכא מהא דלווה אדם תעניתו ופורע, דוודאי צדקה לעני שאני, דאין יכול ליתן לאחר דבר שאינו שלו, משא"כ גבי תענית.

וגם הראיה שניה מההיא דהאומנים דלא תני מפני החשד בברייתא, יש לומר דוקא גבי בני עיר שהלכו לעיר אחרת דבסימן רנ"ו [סע' ו] הקפידו על הנחשד עצמו שלא יגרום לעצמו שיחשדוהו ומשום והייתם נקיים וכו', משא"כ כאן לאסור לעני לעשות כרצונו בדבר הניתן לו כדי שלא יגרום בזה חשדא לאחרינא, היינו להנותן, הא מהי תיתי. ומכל מקום בסלקא דעתא דש"ס שם הוה אמינא דגם בזה איכא משום חשדא, כיון שזה עשה לו טובה ראוי שגם הוא יחוש לכבוד הנותן ולא יגרום לו חשדא, אבל לקושטא דמילתא אין לחוש לחשדא בכהאי גוונא. ואף על גב דמצינו חשדא גם בכהאי גוונא גבי מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום ומפרש הגמרא [גיטין ס, ב] מפני החשד, וכן קיימא לן ברמ"א חושן משפט סוף סי' קמ"ט [סע' לא] ובמחבר באורח חיים סי' קנ"ג סע' י"ז בשם מהרי"ק [סי' קיג] אסור לשנות בית הכנסת מבית לבית מהאי טעמא, נראה לי התם שאני דמילתא דרבים עבדו ליה אוושא מילתא טובא, וגם שהוא במניעת מצוה מהיחיד איכא חשדא טפי, ואסור לגרום גם כן חשדא לאחרינא, משא"כ בההיא דהאומנים כנ"ל.

וגם הראיה שלישית שהבאתי בראשונה ממתניתין דפאה, דרבנן סבירא להו בבעל השדה שליקט הפאה ואמר הרי זה לפלוני עני יתננה לעני שנמצא ראשון, ולא אמרינן דנדר הוי, וכו' דאמרינן בגיטין י"א שם דאפילו אי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה אם הבעל דין עצמו אמר תן דהוא כוכי קנה, והכי נמי כיון דבעל השדה חייב לקיים נדרו הוה ליה תן כוכי ונימא זכה אותו העני, נראה לי לדחות ראיה זו מכמה טעמים.

א' על פי מה שכתב מהרי"ק שורש קל"ג אהא דירושלמי [ב"מ פ"ד ה"ב] מתנה לעני נדר, בכהאי גוונא דאיכא טירחא

ג. ראיה שלישית נראה לי מהא דפליגי רבוותא בפירוש אמירתו לגבוה כו' גבי הקדש עניים, דרוב פוסקים סבירא להו איהו הוא דחייב לקיים נדרו וכופים לדידיה, אבל העניים לא זכו בממון זה מכח דברו, ואין היורשים חייבים לקיים נדר אביהם⁹. ודעת הרמב"ם [הל' מכירה פכ"ב הט"ז] גבי מה שיוציא אילן זה לעניים הוא דוכי העניים מיד באותו ממון, לפי הבנת הטור בדעתו בחושן משפט סי' רי"ב [דף עא, ב, סע' ז(א) מהד' מכון ירושלים] וכמבואר בארוכה בתשובת רמ"א סי' מ"ח ובמהרי"ט חלק א' סי' ל"ט. ונעלם תשובת רמ"א זו ממהרי"ט [הוספת המחבר: ודברי הש"ך בחושן משפט סי' פ"ז ס"ק נ"א הנ"ל תמוהים, דפשיטא ליה מילתא דבאמירת מתנה לעני קנהו לגמרי מיד באמירה, כמו מסירה להדיט. וכן בעל קצות החושן סי' רי"ב [ס"ק ד] פשיטא ליה דפליגי בהא רבוותא קמאי, וציין על טור יורה דעה סי' רנ"ח, עיין שם. וזה אינו, דכבר השיגו הרמ"א ומהרי"ט בתשובותיהם הנ"ל גם דעת הרמב"ם לכוונה אחרת. וגם הבית יוסף בתשובת רמ"א סי' מ"ז בענין הצוואה לעניי ארץ ישראל שסבר דקנין הוי, תבריה לגזיזה, שהרי השיג על הטור חושן משפט סי' קכ"ה [ד"ה ומ"ש כאן רבינו, דף נא, ב, סע' ה מהד' מכון ירושלים] במה שכתב דטעם דאם המקבל מתנה עני הוי הולך כזכי משום אמירתו לגבוה, אלא כתב הבית יוסף [שם] דהיינו טעמא משום נדר, עיין שם ובסי' רמ"ג [ד"ה ומ"ש ואם המקבל, דף קכת, א, סע' ב מהד' מכון ירושלים]. ועיין סמ"ע סי' קכ"ה ס"ק כ"ה. מלבד דעת הריטב"א בשם רבו בקידושין [כתב, א ד"ה רשות], הובא בש"ך חושן משפט סי' ס"ו ס"ק ב', הוא דסבירא ליה קנין הוא, וכן הרמב"ם לפי דעת הטור כנ"ל].

ואם כן, לא מיבעיא לדעת הר"מ וסייעתו דקנו אותו העניים באמירתו מיד, ודאי פשיטא מילתא דאין יכול לשנות מעני לעני, דבשלו הוא רשאי ואין רשאי בשל אחרים, והוי כשאר דברים הנקנים באמירה כגון מחילה דאין צריך קנין וכיוצא בו, דכיון דאמירה קנין הוא אין יכול לחזור בו וליתנו לאחר, דאין אחר קנין כלום. אלא אפילו לדעת רוב הפוסקים הנ"ל, כיון דכופים אותו לקיים נדרו וממשכנים על הצדקה אם כן שוב אותו הממון אינו שלו [ועיין ש"ך חושן משפט סי' צ"ה ס"ק י"ב¹⁰ סברא זו]. כמו חלה שהפריש, דאמרינן לא זהו חמץ שמוזהרים עליו וכו' [פסחים מו, ב], ועל ידי סברת הואיל אי בעי מיתשיל עלה כדידיה דמי לא הוי רק גורם לממון, ובחמץ דוקא גלי קרא לא ימצא, אבל בכל מקום נקטינן גורם לממון לאו כממון דמי, ואף על גב דיכול למיתשל עליו אינו שלו. וגם אפילו למאן דאמר דסבירא ליה בכל מקום גורם לממון כממון

9. רי"ף ב"ק יח, ב ובעה"מ שם, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרנו וסי' תקסג. 10. ליתא שם.

שלקטה בשבילי, ואמאי יתננה לנמצא ראשון דוקא. ועל כרחך לומר כמו שכתבתי, דלרב פפא בלקט ופאה גזרת הכתוב הוא כך, ותוספות דחולין קאי אשאר המתנות.

וגם לרב חסדא בגיטין י"א שם דקאמר טעמא דרבנן משום דתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה, קשיא לי להיפוך, להר"ש והרא"ש בפאה [פ"ד מ"ט] בשם הירושלמי דגם בבעל הבית פליג ר' אליעזר, ולא כמו שכתב רש"י [ב"מ ט, ב ד"ה מי שליקט], אם כן מנא ליה לרב חסדא דקאמר תופס לבעל חוב וכו' באנו למחלוקת ר' אליעזר וכו', דילמא דוקא בבעל הבית פליג ר' אליעזר, אבל בתופס אחר מודה ר' אליעזר דלא קנה. ועל כרחך צריך לומר דסבירא ליה לרב חסדא בבעל הבית גם רבנן מודים לר' אליעזר דזכה לו באמת. ודבר זה מוכרח, דאם לא כן קשיא טובא, דהא רב ושמואל בגיטין דף ל' [ע"א] הנ"ל דמשני במכירי כהונה או במוכה להם וכו', ואכתי על מעשר עני מאי תירצו, דכרבנן דר' אליעזר קיימא לן גבי פאה דלא מהני זכיה. וגם ליכא למימר דמוקי למתניתין שם כר' אליעזר, דהא קאמר הש"ס התם טעמא דכולהו כעולא לא אמרי כיחידאי לא מוקמינן ואף על גב דהלכה כאותו יחידאי כמו שכתבו תוספות [ד"ה כיחידאה] ורשב"א [ד"ה הא דאמרינן] התם וש"ך יורה דעה סי' רנ"ז סע' ה' [ס"ק יג], ואם איתא הרי אדרבה אינהו רב ושמואל טפי מוקמי לה כיחידאי שלא קיימא לן כוותיה. אלא על כרחך גם לרבנן אתי שפיר לדידהו, והיינו כנ"ל לרב פפא, דוקא בלקט ופאה לא זכה רחמנא לעני רק מה שלוקט בעצמו, אבל מעשר עני הברירה ביד בעל הבית, וכמו שכתבו תוספות חולין קל"א. [ולר"ח] [ולרב פפא] נמי דוקא באחר פליגי, אבל בעל הבית מודו, ומטעם שכתבו תוספות דחולין. ובחידושי מסכת גיטין הארכתי בזה בס"ד, עיי"ש.

ונדחו מהשתא שלושה (הראשונות) [הראיות] בטוב טעם, כנ"ל.

ואם כן שהעלנו העיקר דנודר עצמו אין יכול לשנות מעני לעני, בנידון דידן צריכים לשאול על נדרם הראשון בפתח וחרטה, ואחר כך חזר וחל עליהם החיוב ליתן סך זה לעניים קרוביהם על ידי אמירתם דהשתא.

אמנם עם כל זה בנידון דידן יש לצדד, כיון דאיכא פתח וחרטה, ולרמב"ן¹² והר"ן [נדרים כא, ב] וסייעתם בפתח אין צריך שאלה כלל מן התורה דהוה ליה נדר בטעות כמו שכתב מהרי"ט ספר שני [יו"ד סי' כ"ז בשם אביו באורך, עיין שם, ורק רבנן הוא דאצריך שאלה, אם כן מן התורה הוי שלו ממש, ומדרבנן נמי הרי יכול למיתשל עלה והוי כדידיה כמו גורם

דגופא לא אמרינן דנעשה נדר אפילו בעני ומצי מיהדר ביה, עיין שם, והובא בש"ך חושן משפט ריש סי' רמ"ג [ס"ק א] עיין שם, והכא נמי לקיטת הפאה טירחא דגופא הוא ולא הוי נדר.

אמנם על זה יש לפקפק, חדא, דמהרי"ק רק בלשון אפשר כתב כן לחלק ולא החליטו. ועוד, בנידון דמהרי"ק איירי קודם שטרח חזר בו, משא"כ במתניתין דפאה כבר טרח, ובכהאי גוונא לא אמרה מהרי"ק לחלק, ודאי בטירחא דגופא נמי נדר הוא. ועוד, התם כההוא דירושלמי שלא אמרו בלשון נדר הוא דיש לחלק דלשון מתנה נעשה נדר בממון ולא בטירחא דגופא, משא"כ בלשון נדר ממש כגון הרי זה לפלוני עני כנ"ל.

[ב'] אבל מטעמא אחרא נראה לי לדחות ראיה שלישית הנ"ל. (א') דנהי דבעל הבית יש לו בו טובת הנאה זו ליתן למי שירצה¹¹, מכל מקום כיון דאי הקדים עני ותפסו לא מפקינן מיניה כמו שכתבו תוספות חולין קל"א שם [ע"א ד"ה יש בו], בכהאי גוונא לא מיקרי רק גורם לממון, ואפילו פחות מגורם לממון הוי, ואינו שלו. והרי הרי"ף [ב"ק יח, ב בדפיו] והמרדכי בפרק ארבעה וחמישה [ב"ק רמז מג] כתבו כמו שאין מקדיש דבר שאינו ברשותו כך אין אדם נותן לצדקה דבר שאינו ברשותו, עיין שם היטב, והכי נמי הפאה דלאו דומיא דביתו הוא רק קצת טובת הנאה, ואין נודר לצדקה דבר שאינו שלו ולא חל נדר כלל בזה, לכן יתננו לעני הנמצא ראשון.

[ג'] ועוד יש לומר, לרב פפא בגיטין י"ב [ע"א] דקאמר טעמא דרבנן גבי פאה הוא משום דאמר רחמנא לא תלקט לו לעני, וביארו התוספות שם ד"ה אלא וכו' דגלי קרא דאי עביד לא מהני אלא לעני ולגר תעזוב אותם, וליכא למילף מהתם דסברא הוא שלא זכתה תורה לעני אלא מה שכל אחד מלקט לצורך עצמו, עיין שם. אם כן על כרחך צריך לומר דדברי תוספות חולין קל"א [שם] והר"ן שם [מה, א בדפי הרי"ף] הנ"ל שכתבו דיש לבעל הבית זכות ליתנם למי שירצה, אשאר מתנות קאי על כרחך כגון שכחה ופרט ועוללות ומעשר עני, משא"כ בלקט ופאה, שהרי אסרה תורה לבעל הבית ללקט לעני ואם לקט לא אהני מעשיו אלא לעני ולגר תעזוב אותם, ועל כרחו יתננה לעני הנמצא ראשון וכסברת תוספות הנ"ל, דלא זכתה תורה לעני אלא מה שלוקט בעצמו, ואם כן אין כאן נדר.

ותדע, דהא גם בלא נדר לעני תקשה, הא לתוספות חולין הנ"ל שיש לו לבעל הבית על כל פנים הברירה ליתנם למי שירצה, אם כן נהי דלא זכה לו משום תופס לבעל חוב וכו', מכל מקום הרי גם עכשיו עדיין הברירה בידו ליתנה לזה העני

11. נראה כוונתו: אף בדבר שאין בו טובת הנאה לבעלים, יכול הבעלים ליתנו למי שירצה. עיי"ש בתוספות. 12. הובא בר"ן נדרים כז, א ד"ה וכתב עוד הרמב"ן,

לממון, וכיון דאילו אמר לא בעינא על ידי פתח וחרטה מי איתא לעשה ונדרים כלל, השתא נמי שלא איתשל יש לומר דיכול לשנותו מעני לעני כנ"ל.

שוב מצאתי בספר קצות החושן סי' רי"ב [ס"ק ד] הביא בשם תשובת רדב"ז [ח"ד סי' קלד] ותשובת ריט"ץ¹³ שנסתפקו בנודר לפלוני עני אם יכול לשנותו לעני אחר, ותשובות אלו אינם תחת ידי.

ובעל קצות החושן מראה פנים לשני הצדדים, וכל דבריו בזה נפלאו ממני.

א' במה דמייתי ראייה דאין יכול ליתנו לאחר מדברי הגהות מיימוניות פרק י"א מהלכות זכיה [אות ד], איש ואשתו שהתנו ביניהם לתת כך וכך לקרוביהם ומת אחד אין השני יכול לשנותו וכו', עיין שם. וראיה זו תמוהה, דהא ודאי השני אין יכול לשנות, משא"כ הנודר עצמו שפיר יכול לשנות, וכנ"ל. איברא, סיום לשון הגהות מיימוניות שם משמע קצת כמו שכתב קצות החושן, דאפילו נודר עצמו אין יכול לשנות. אבל עיקר דברי הגהות מיימוניות הללו תמוהים להבין, שכתב איש ואשתו שהתנו ביניהם בקנין וכתבו בשטר לתת כך וכך לקרוביהם וכו', וכיון שכן הרי כבר זכו בהם על ידי השטר והקנין, דזכין לאדם שלא בפניו, ולמה אתי עלה מטעם נדר ואמירה לגבוה וכו'. וצריך לומר דסבירא ליה שטרא אקנייתא נמי בעינן דמטא לידיה, אי נמי להכי דייק וכתב והתנו ביניהם בקנין, ולא כתב וקני על זה בקנין, משום דלא כווננו לזכות לקרוביהם בקנין זה, דקנין בפני שנים, והם התנו ביניהם דייקא בקנין בלא עדים, וכתבו זאת בשטר שכך התנו ביניהם בקנין, ור"ל בשטר בלא עדים רק לזכרון ולראיה בעלמא, ואם כן יש לומר כיון דמיתה איכא נמי בהדיה נדר ואמירה לגבוה וכו' אינו יכול לשנות.

[ב'] עוד כתב שם הקצות החושן להיפוך, ומייתי ראייה בזה להר"מ [הל' מכירה פכ"ב הט"ז] דסבירא ליה דבר שלא בא לעולם חייב גם כן לקיימו כגון מה שיוציא אילן זה לעניים, והוא ממתניתין דפאה [פ"ד מ"ט] מי שלוקט הפאה ואמר הרי זה לפלוני עני, וחכמים אומרים יתננה לעני הנמצא ראשון, ואיכא למאן דאמר מעני לעני מחלוקת [ב"מ ט, ב]. והקשה, אמאי יתננה לעני הנמצא ראשון, יזכה בה הוא עצמו, אלא על כרחך כהרמב"ם דכיון שאמר הרי זה לפלוני עני צריך לקיים משום נדר, אבל יכול ליתנו לעני אחר. עד כאן לשונו בקיצור.

והנה נראה מדעתו דראיה זו ניחא דוקא אם נכון הדין דיכול לשנותו מעני לעני, דאם לא כן על כרחך לומר שאינו

נדר כלל. ולעניות דעתי אם ראייה זו נכונה לא תליא כלל בהאי פלוגתא, ואפילו אי נקטינן הדין בכל מקום דאין יכול לשנות מעני לעני, היינו הוא מדעתו אין יכול לשנות, משא"כ בכהאי גוונא שאמר הרי זה לפלוני עני, אילו מגנב ומתבד היה פטור והיה יוצא ידי חובת נדרו כיון שאמר הרי זה, אם כן השתא נמי כיון שאמר הרי זה וכו' והוא חב לאחרים, הדין נותן שיתננו לעני הנמצא ראשון, ולא מדעתו הוא עושה כן ליתנו לעני אחר אלא התורה חייבתו, ושפיר יוצא ידי נדרו אם נותנו לאחר כיון שאמר הרי זה ותורה אמרה לא זכה לו וחייב ליתנה לעני הנמצא ראשון, ובפיך זו צדקה היינו משלו, וזה לא משלו נדר רק להיות שלוהו ללקוט, וכיון דעשה שליחותו ולא אהני אי משום חב לאחר אי משום לא תלקט לעני, כבר קיים איהו נדרו.

וכיון שכן, ממילא ליתא כלל לראיה של קצות החושן להרמב"ם, דהא עדיין תקשה יזכה בה לעצמו כיון שהוא עני. וליכא למימר חייב לקיים נדרו, דהא קיימא לן נדר שבטל מקצתו בטל כולו, והרי בטל מקצתו אי בכל מקום אין יכול לשנות מעני לעני וכאן יכול לשנות, והדרא קושיא לדוכתה, יזכה בה גם הוא עצמו.

ועוד, בלאו הכי אין ראייה זו מכרעת להרמב"ם, דלפי מה שכתבתי לעיל בשם מהרי"ק סי' קל"ג וזה לשונו, ואפילו אם שמעון זה עני ואמרין במתנה אני נותן לך דבעני נעשה נדר, אפשר בכהאי גוונא דאיכא טירחא דגופא לא אמרינן דנעשה נדר אפילו בעני ומצי למיהדר ביה כו'. ואם כן הוא הדין נמי מי שליקט הפאה בטירחא דגופא לית ביה משום נדר גם להר"מ, ויכול לחזור ולזכות בו לעצמו.

אמנם באמת הקושיא מעיקרא ליתא, דהא מתניתין מיירי באין רוצה בה העני המלקטו אלא מעיקרא ליקטה לעני פלוני. ושוב מצאתי באסיפת זקנים בבא מציעא י' [ע"א ד"ה וזה לשון הרמב"ן] שכתב כן בתמיהתו על שיטת רש"י ביצה ל"ט [ע"א ד"ה רב ששת] דסבירא ליה [ד]רב נחמן ורב ששת פליגי במגביה לבד, וזה לשונו, והרי בעל כרחו לא קנה, תדע שהרי שנינו וחכמים אומרים יתננה לעני הנמצא ראשון וכו' ואפילו מעני לעני, אלמא איהו לא קנה וכו'. עד כאן לשונו, ונעלמו דבריו מבעל קצות החושן.

ועוד יש לומר, לרב פפא בגיטין [יב, א] רחמנא אמר לא תלקט לעני ואי עביד לא אהני אלא לעני תעזוב אותם, וליכא למימר יזכה בה עצמו. אבל אין צריך לזה, דעיקר כמו שכתב באסיפת זקנים הנ"ל.

ועיי"ש במהרי"ט. 13. עי' שו"ת מהרי"ט סי' עט וסי' רל, ובשו"ת מהרי"ט"ן החדשות סי' קיז.

[ג'] גם מה שכתב קצות החושן דתליא בפלוגתא דקמאי אם אמירתו לגבוה קנין הוא בטור יורה דעה סי' רנ"ה, כבר השגתי עליו לעיל דליתא שם פלוגתא כלל בזה בהקדש עניים, לבד דהריטב"א [קידושין כח, א ד"ה רשות] הביאו הש"ך [חומ"מ] סי' ס"ו ס"ק ב' והרמב"ם פרק כ"ב ממכירה [הט"ז] לדעת הטור חושן משפט סי' רי"ב אליביה סבירא להו הכי דקנין הוי. וגם לדידהו נראה לי דלא מן התורה קאמרי, דמנא להו הא מן התורה. וכן מוכח מתשובת רמ"א סי' מ"ח בענין הצוואה לענין ארץ ישראל, שכתב בסוף שאלה שלישית לדחות דברי הבית יוסף הנ"ל וזה לשונו, ועוד יש לשאול בזה, דאף אם היה צדקה נקנית באמירה, מכל מקום מאחר שפירש שנתן מתנה זו במתנת בריא לא נקנית אלא כשאר מתנות בריא, מידי דהוי אמתנת שכיב מרע דנקנית באמירה נמי ומכל מקום אם הקנה בקנין או בשטר אמרינן דילמא לא כיוון להקנות אלא בשטר, והוא הדין בנידון דידן. עד כאן לשונו. ותמוה לי, דמנא ליה הא, דילמא מתנת שכיב מרע דרבנן הוא דתליא מספק כדי לאוקמי אדאורייתא, אבל צדקה נקנית מן התורה באמירה לא דייקנן לישניה לגרע כח הקנין. ואם כן סבירא ליה הא נמי קנין דרבנן הוא, ותיקנו כן הואיל והחמירה בו תורה בפיקדון צדקה, כעין שכתב תוספות פסחים ב' [ע"א ד"ה אור] גבי כל יראה ובדיקה [הוספת המחבר: שוב מצאתי בתשובת מהרי"ק סי' י' שדחה דברי מי שהשוה בזה מחילה למתנת שכיב מרע, והנאני, ונעלם זה מהרמ"א].

איברא עדיין קשיא לי על רמ"א הנ"ל בסברא זו, דאם כן מאי הקשו הראשונים כלל גבי עובדא דרב יוסף [ב"ק לו, ב] למה לי טעמא דיד עניים ותיפוק ליה בפיקדון צדקה, והרי התם אמר נתבזה לעניים, והוה ליה למימר יהא לעניים, ועל כרחך לגרע אתי שלא יזכה בו עד דיהבו להו, לכן הוצרך ליד עניים אנן והוה ליה כמו דיהבו להו. ומדלא תירצו כן על כרחך אין ללמוד ממתנת שכיב מרע דעיקרו דרבנן לצדקה דעיקרו דאורייתא, ולא קשה מידי השגת רמ"א על הבית יוסף בזה. ומכל שכן לפי מה שכתב רשב"ם בבא בתרא קנ"ב [ע"א] במייפה כוחו וכו' דאייתר לשון וכו', וזה תליא אי דייקנן לישנא יתירא לילפוי אתי, ורדב"ז חלק ג' סי' תקי"ח [ד"ה ולענין מה] בשם תשובת רשב"א דלא דייקנן הכי אלא היכי דאיתמר בגמרא, אם כן יש לומר הוא הדין נמי לגרוע לא דייקנן כנ"ל.

[ד'] עוד ראיתי להגאון קצות החושן בסי' פז [ס"ק כא] הביא תשובות מיימוניות לספר משפטים סי' ס"ד הנ"ל, מאחר דנשבע על כרחו אין יכול לשנותו מעני לעני, דאם לא כן

אין לו תובעים, עיין שם. וכבר דחינו ראיה זו בס"ד. ומכל מקום העלנו דאין יכול לשנות מעני לעני. וכן הסכמות בעל קצות החושן סי' פ"ז שם, ולא כמהרי"ט, עיין שם. אך בנידון דידן שיש פתח גם כן ואין צריך שאלה כלל מן התורה להרבה פוסקים, וגם בהקדש עניים דאיכא דסבירא להו דסגי לשאול עליהם בחרטה לבד בלא פתח כלל כמו שכתב בתשובת הרמ"ע סי' ס"ב, ואם כן בצירוף שתי דיעות אלו ודאי אין צריך שאלה רק מדרבנן, ובכחאי גוונא אפשר דיכול לשנות מעני לעני בלא שאלה. כן נראה לי להלכה, אבל למעשה צריך לשאל עליה כנ"ל¹⁴.

ונבוא עתה אל השלישית¹⁵, אם פתח זה ראוי להתיר בו או לא.

דהנה המרדכי פרק בני העיר [מגילה רמז תתכא] הביאו המחבר באורח חיים סי' קנ"ג [סע' יד] ורמ"א ביורה דעה סי' רנ"ט סע' ב' כתב, ראובן שנדר קרקע לבית הכנסת, ואחר כך אמר אדעתא דלבנות בית המדרש לא נדר, אין יכול לחזור, וימתינו עד שיתרצו השרים וכו', דכיון דמעיקרא סתמא אמר ולא כפליה לתנאי אדעתא דידהו יהביה מעיקרא, יעויין שם. ולכאורה בנידון דידן נמי נימא הכי ולא יועיל פתח הנ"ל להתיר על ידו.

אבל אחר העיון נראה לי דלא דמו להדדי כלל, דלכאורה קשיין הדדי פסקי השו"ע, דבחושן משפט סי' ר"ז סע' ד' פסק רמ"א בשם השלטי גיבורים [כתובות נו, א בדפי הרי"ף אות ח] דבמתנה דברים שבלב הוי דברים, ואיך פסק באורח חיים וביוורה דעה להא דהמרדכי בשם מהר"מ הנ"ל דלא אפשר לחזור ולומר אדעתא דהכי לא נדרנא כיון דלא כפליה לתנאיה, והרי נדבה ומתנה הוא זה. וצריך לומר כמו שכתב הסמ"ע סי' ר"ז ס"ק י' טעם הדבר, כיון דלא קיבל מעות אומדן כל דהוא מבטל המעשה, עיין שם, אם כן זהו דוקא במתנה לעשיר אמרינן דברים שבלב הוי דברים מהאי טעמא, משא"כ בנדרי מצוה בהנאת שכר מצוה גמר ומקנה כאילו קיבל מעות. וזה פשוט.

ואם כן בנידון דידן שעדיין רוצים הם לבזבז סך זה לצדקה לעניים אחרים ואיכא שכר מצוה בזה כמו בזה, הדר הוה ליה מתנה, ואפילו לא פירשו המתנדבים דעתם מעיקרא דברים שבלב נמי מהני להיות פתח להתיר נדרם.

וגם לאותן יחידים שחוזרים לגמרי מנדבתם נראה לי דמהני פתח זה, דכבר פתח לן פתחא רבה מאור עינינו הלא הוא כבוד הגאון מורנו הרב משה סופר אב"ד ק"ק פרשבורג נ"י בשו"ת הנדפס [יו"ד סי' רמב אות ב], דווקא בנידון דהמרדכי

14. עי' בספר צדקה ומשפט לרי"י בלוי פרק ד סוף אות כז שדן בדברי רבנו. 15. ראה לעיל בתחילת התשובה. רבנו משיב כאן על שאלה ג, אם פתח זה

דמעיקרא אספיקא נחת לנדרו סתם לן הפתח כיון דלא כפליה לתנאיה, אבל האיך דלא הפריש אספיקא לא אמרה הר"מ במרדכי, דמאי שנא מאילו זבין ארעא אדעתא לדור בארץ ישראל ולא אתדר ליה דלית דין ולית דיין הדר זביני, על כרחך לא אמרה דשמא עוד ימצא מקום לד' באחרית הימים. עיין שם היטב.

ונראה לי דאפילו לפי מה שכתב הטור ריש סי' ר"ז בחושן משפט ומהרש"ל בתשובה סי' ל"ה, וכתב שכן משמע בהרא"ש [קידושין פ"ב סי' טז], דאם התנה עמו לדור שם ועלה שם המקח קיים, ועיין ש"ך סי' ר"ז ס"ק ד' הניחם בצ"ע שלא ירד לסוף דעתם, דבש"ס וברא"ש מיירי אדעתא למיסק אבל לא אדעתא לדור, עיין שם. ולעניות דעתי כבר תירץ בט"ז [שם] לשון הרא"ש, וביאר לחלק בין אם אמר לילך ולדור במקום פלוני, דגם הדירה תנאי מחדש הוא, גם הדירה מעכבת המקח, ובין אם אמר לילך לדור, אף שהזכיר גם הדירה מכל מקום ההליכה היא עיקרית והדירה אינה כתנאי אלא דמפרש לאן ילך, ואף שהיתה כוונתו גם עליה מכל מקום הוי דברים שבלב. עיין שם היטב, ולא קשה מידי תמיהת הש"ך עליהם. ואם כן שפיר כתב הגאון בשו"ת הנ"ל דלית דין ולית דיין באמר אדעתא לדור בלבד ולא אתדר דהדר זביני.

וממילא בנידון דידן, נהי מעיקרא נדרו אדעתא לצורך פרנסת האשה וילדיה צורך ההכרחי, אבל לא להרויח סך זה, אף על גב דלא כפלו לתנאם, כיון דאין צריכים כעת הוה ליה שפיר פתח להתיר נדרם. ואף על גב דבגיטין ל' ע"ב עשירות לא שכיח אמרו אבל עניות ודאי שכיח דומיא דמיתה, עיין שם, מכל מקום לא חיישינן שמא יארע דבר שיהיו האשה ויתומים נצרכים עוד לנדבה הנ"ל, דאם לא חיישינן לריצוי השרים בבנין בית הכנסת ולשמא ימצא מקום לד' לדור בארץ ישראל באחרית הימים, מכל שכן דלא חיישינן לקלקלה ועניות רחמנא ליצולן, דהא מידה טובה וכו' ורחמי ד' מרובים.

ועתה אשלם נדרי אשר יעדתי ליישב דעת השלטי גיבורים [ב"מ סז, ב בדפי הרי"ף] מהשגת הש"ך עליה בסי' פ"ז סע' כ"ה [ס"ק נא]. וכבר ביררנו כמה שהבין הש"ך דאמירה לעניים קנין הוא זה אינו, ומה שכתב הש"ך דאשתמיט מהשלטי גיבורים הירושלמי דהוזהב גם כן ביארנו דזה אינו מתרי טעמא, אבל הקשינו עליו מתשובת מיימוניות לספר משפטים [סימן] ס"ד הנ"ל.

והנה פשוט נראה לי דכוונת השלטי גיבורים הוא שאם תובעו שאמר לו למכור חפץ בכך וכך, ר"ל גם כן מכירה לעני, והוי נדר כמו מתנה לעני, דמאי שנא.

ועוד יש לומר, לפי מה שכתב מהר"ק שורש קל"ג לחלק

בהא דירושלמי דבטירחא דגופא לא הוי נדר כנ"ל, ולשון הר"מ שבמרדכי [ב"ק רמז קעב] הוא נדרת לי כך וכך וכו', משמע כל מילי אפילו מידי דטירחא, ומכל מקום פסק דנשבע היסת, ויליף מינה השלטי גיבורים שפיר דהוא הדין למכירה.

אבל יותר נראה לי, דכבר כתבתי אפילו מאן דאמר הקדש עניים קנין הוא רק מדרבנן, כדמוכח מתשובת רמ"א הנ"ל ומהר"ק שורש י' ציינתיו לעיל בגליון. ובזה יש ליישב דברי הרא"ש בתשובה שנראים כסותרים, שכתב בכלל נ"ח סי' ה' דהקדש לעניים נקנים באמירה, דכל דבר שמועיל בהדיוט בקנין מועיל גבי הקדש בדברים, ובכלל י"ב דין ב' כתב אפילו נדר בקרבן דאמירתו לגבוה וכו' יכול להתיר נדרו כל שכן אם נדר לעניים שיכול להתיר נדרו וכו', ואם גם צדקה נקנית באמירה מאי כל שכן איכא. וכן הקשה עליו התומים סי' ס"ו [ס"ק ב], עיין שם. ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי, דבהקדש מן התורה נקנה באמירה אבל הקדש עניים רק מדרבנן, ושפיר הוי כל שכן שיכול להתיר נדרו.

ועתה נאמר כן גם אליביה דהפוסקים רובם ככולם כנ"ל דסבירא להו נדר הוא ולא קנין הקדש לעניים, נראה לי לחלק. דהנה לדעת הרמב"ם פרק כ"ב ממכירה כל מה שיוציא אילן זה לעניים הוי נדר אף על גב דאינו ברשותו, קשיא עליו מעובדא דרב יוסף למאי הוצרך ליד עניים, ותיפוק ליה משום בפ"ד זו צדקה. והרי"ף [ב"ק יח, ב בדפיו] תירץ משום דאין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו, וכן הדין בצדקה, עיין שם ובמרדכי [ב"ק רמז מג]. אמנם להר"מ מכל מקום נדר הוא, והדרא קושיא לדוכתה.

לכך נראה לי, לפי מה שכתבו תוספות בראש השנה [ו, א ד"ה בפ"ד] על בפ"ד זו צדקה, על שם הכתוב יצא מפי צדקה [ישעיהו מה, כג]. ואם כן נראה לי, דוקא בקורא עליה שם צדקה כגון שאומר אתן סלע לצדקה, או בלשון נדר הרי עלי נדר ליתן לפלוני עני סלע, הוי נדר מן התורה, כמשמעות הכתוב יצא מפי צדקה דייקא שמזכיר בפה שם צדקה, אבל אמר אתן מתנה לעני שאמרו בירושלמי דהוי נדר, רק מדרבנן הוא כמו יד, כיון דלא אמר בלשון נדר ולא לשון צדקה. וכן מוכח לעניות דעתי ממה שכתב מהר"ק שורש קל"ג הנ"ל לחלק, דמתנה לעני בטירחא דגופא לא הוי נדר, ואילו מן התורה ודאי אין לחלק בהכי, אלא סבירא ליה נדר מדרבנן הוא דהוי.

ואם כן, הר"מ שכתב פרק כ"ב ממכירה [הט"ו] וזה לשונו, שאילו אמר כל מה שתלד בהמתי יהיה הקדש או יהיה אסור עלי או אתננו לצדקה, אף על פי שאינו מתקדש לפי שאינו בעולם הרי זה חייב לקיים דברו, שנאמר ככל היוצא מפיו יעשה וכו', ולבסוף סיים עוד וזה לשונו, שאין אדם מצווה להקנות,

שוב מצאתי בתשובת רמ"א סי' מ"ח בשאלה השלישית הביא דברי המרדכי דפרק מי שמת [ב"ב רמז תרכד] על צוואת אלמנה אחת שאמרה תתנו כך וכך לצדקה וכו', ופסק מהר"מ דאין בלשון זה נדר, עיין שם. ורמ"א יליף מינה למקום אחר. ולעניות דעתי ראייה ברורה לזה מלשון הרמב"ם הנ"ל, דבתחילת הפרק כשהמשיל דגם במתנת שכיב מרע אין מקנה דבר שלא בא לעולם כתב וזה לשונו, תנו מה שתלד בהמה זו לפלוני וכו', ובסוף הפרק כתב מה שיוציא אילן זה לעניים דחייב משום נדר, ושבק בכיוון תיבת תנו, וכנ"ל.

ואחר שבררנו בס"ד דעת הרמב"ם, נראה לי שזהו גם כן כוונתו (במג"א) [בשלטי גיבורים]. דקשיא ליה סתירה בדבריו, בריש פרק ה' מהלכות שאלה כתב, אמר לעניים אלו קנויים להם והוה ליה ממון שיש לו תובעים, ומשמע מן התורה קאמר, ומהר"י ווייל [סי' כו] דייק מיניה הכי כמו שכתבתי לעיל שהביאו הש"ך [ס"ק ז] וט"ז [ס"ק ד] ביורה דעה סי' רנ"ו, ואילו בפרק ז' ממעשר [ה"ו] העתיק תירוץ הש"ס דגיטין ל' [ע"א] גם על עניים במכירי שרגיל ליתן להם או במזכה להם על ידי אחר, ולפי מה שכתבו תוספות ור"ן חולין קל"א דאפילו במתנות שאין לבעלים טובת הנאה מכל מקום הברירה בידם ליתנם למי שירצה, עיין שם וכנ"ל, ואם כן למה לי זכיה על ידי אחר או במכירי, ותיפוק ליה כיון שאמר לעניים אלו קנויים להם. ועיין מה שכתבתי לעיל.

אמנם לפי האמור אתי שפיר, דבפרק ה' משאלה מדין צדקה לעניים אלו, מן התורה חייב ככל היוצא מפיו יעשה, משא"כ מעשר עני דבפרק ז' ממעשר, שאינו שלו רק אותו טובת הנאה דהברירה ליתנה למי שירצה, וקיימא לן טובת הנאה אינו ממון, ואפשר דטובת הנאה כי הא דאם תפסו אחר לא מפקין מיניה לכולי עלמא אינו ממון, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, לכן בעינן זיכוי על ידי אחר או עני הרגיל. ולכן הרמ"א ביורה דעה סי' רנ"ז [סע' ה] שהעתיק האי דינא דמלוה את העני להפריש עליו מחלקו בצדקה, משום דמעשר עני ליכא בזמן הזה לכן השמיט תירוץ הגמרא, לפי שכבר העתיק רמ"א [ביורה דעה] בס"י רנ"ו [סע' ד] דברי מהר"י ווייל בשם הרמב"ם פרק ה' דשאלה, לעניים אלו צדקה קנויים להם באמירתו. אבל הרמב"ם פרק ז' ממעשר שלא הזכיר צדקה אלא מעשר עני, הוצרך להעתיק תירוץ הש"ס בעיניה כמו בכהונה ולויה. והיינו טעמא דהרע"ב [גיטין פ"ג מ"ז] וספר התרומות [שער סה ח"ג אות א]. ובגמרא נמי דשבק רב לתרץ גם על עני וגם שמואל לא תירץ על עני כמו שהוכחתי לעיל, נראה לי דהיינו טעמא, לפי דלהפריש על העני תרתי משמע צדקה ומעשר עני, וגבי צדקה לא קשה כלל קושיית הגמרא דלעניים אלו הוה ליה נדר וזכי ביה מיד מן התורה, לכן שבקו לתרץ על עני, דפשיטא מעשר עני דינו כמו כהונה ולויה. ומזה

והוא מצווה לקיים דבריו בצדקה או בהקדש כמו שהוא מצווה לקיים הנדר וכו'. בהדיא מבואר בלשונו למדקדק בדבריו דבנדר דאורייתא קאמר, שאמרו בלשון צדקה או בלשון נדר מה שיוציא אילן זה לעניים, ושבק הרמב"ם תיבת תנו כדנקט בתחילת הפרק שם [ה"א] גבי מתנת שכיב מרע, משום דתנו אינו לשון נדר אלא לשון מתנה. וסבירא ליה להר"מ דקרא ככל היוצא מפיו יעשה מרבה אפילו דבר שלא בא לעולם, ואף על גב דבנדרים כתיב דרשינן בפ"ך זו צדקה בעלמא, והכי נמי ככל היוצא מפיו וכו' דייקא זו צדקה חל על דבר שלא בא לעולם, והיינו בלשון צדקה או בלשון נדר דוקא, אבל בלשון מתנה לעני דהוא רק נדר מדרבנן, בהא לא מיירי הר"מ, ומודה ביה הרמב"ם, דהם אמרו והם אמרו, ולענין דבר שלא בא לעולם אוקמוה אדאורייתא, כיון דמן התורה אינו נדר כלל. ואם כן גבי עובדא דרב יוסף דאמר ניתבוח או יהבו לעניים, לשון מתנה הוא זה ולא לשון צדקה ולא לשון נדר, אתי שפיר תירוץ הרי"ף, כיון שלא היה ברשותו לא שייך בזה בפ"ך זו צדקה, דלא תיקנו רבנן בכהאי גוונא דלהווי לשון מתנה נדר, לכן הוצרך רב יוסף ליד עניים, דעל ידי מעמד שלושתן זכו ביה עניים במתנה, ולא קשה מידי השגת הראב"ד על הרמב"ם שם מעובדא דרב יוסף, עיין שם. כן נראה לי ברור בס"ד.

ועוד יש לומר על דבר זה, דלכאורה קשיא לי, אמאי אמר רב יוסף יד עניים אנן, הרי קיימא לן מחילה אין צריך קנין, וכיון שאמר ההוא גברא על פלגא דזוזי לא בעינא ליה הוה ליה מחילה, ושוב הקדיש דבר שאינו שלו ולא מהני מעמד שלושתן בזה. ולכאורה יש לומר, לשון לא בעינא לשון גרוע הוא כמו דין ודברים אין לי וכו' [כתובות פג, א], ולא מחילה היא. אבל יותר נראה דהיינו טעמא, משום דקיימא לן תוך כדי דיבור כדיבור דמי והוי כאילו אמר תחילה ניתביה לעניים ואחר כך אנא לא בעינא ליה. אמנם לדעת הר"ת הובא בר"ן בנדרים דף פ"ז [ע"א ד"ה והלכתא] דתוך כדי דיבור כדיבור דמי רק מדרבנן הוא. אם כן מן התורה לא היה שלו כלל כיון דמחילה אין צריכה קנין, רק מדרבנן דתוך כדי דיבור כדיבור דמי, ובדבר שאינו ברשותו אוקמוה אדאורייתא אי לאו משום מעמד שלושתן כנ"ל.

אמנם על זה יש לפקפק, אם מצד דמשמע דעת הרמב"ם הוא דלא כר"ת אלא מן התורה תוך כדי דיבור כדיבור דמי, אם מצד דיש לומר לשון לא בעינא אינו מחילה דהוה ליה לשון גרוע כמו דין ודברים אין לי וכו', ומהני רק מתורת מילין ויכול לחזור בו בלא קנין, דאתי דיבור ומבטל דיבור, כמו שכתב מהרי"ט חלק א' סי' מ"ה. ועיין בתשובת מעשה חייא סי' ג' ובקצות החושן סי' ר"ט [ס"ק יב], עיין שם היטב. לכן העיקר כמו שכתבתי תחילה לחלק בין לשון צדקה ונדר ובין לשון מתנה, דזה דאורייתא וזה דרבנן.

גופא הוכיחו הרמב"ם ורמ"א החילוק בין צדקה למעשר עני, מדבגמרא לא תירצו כלל לעני. ואם כן מתורץ תמיהת הש"ך סי' רנ"ז שם [ס"ק יג] על רמ"א והר"מ, ולא פליגו כלל, אבל אלו ואלו דברי אלקים חיים הם וכן"ל.

וכיון שזכינו לזה השתא נאמר, כיון דקיימא לן אפילו בקנין דרבנן לא נחתנינן לנכסיה, מכל שכן בדבר שאינו קנין כלל אף מדרבנן רק נדר דרבנן פשיטא דלא נחתנינן לנכסיה וגם לא משמתינן ליה כלל, רק דשרי למקרייה עבריינא, ואין מקום לשבועת היסת בזה, ולא דמי למציאת חרש שוטה וקטן דנשבעים עליהם, אף על גב שלא נחתנינן לנכסיה מכל מקום משמתינן ליה, משא"כ בנדר דרבנן אינו כמציאת חרש שוטה וקטן שהוא קנין דרבנן משום דרכי שלום מיהת או קנין ממש. ועוד, הרי קיימא לן מיגו דחשוד וכו', אלא משום ספק מלוה ישנה ופרשי אינשי מספק שבועה [ב"מ ו, א], ואם כן בכהאי גוונא מתנה לעני שהוא נדר אין לומר משום ספק מלוה ישנה כופר, דאם כן למה לו לכפור, יתיר נדרו בפתח וחרטה ויפטר, ואפשר דנדר דרבנן כהאי דמתנה לעני ניתר בחרטה לבד אף בלא פתח, והרי איכא מאן דאמר אפילו בנדר דאורייתא הקדש לעניים בחרטה סגי בלא פתח כלל כמו שכתב בתשובת רמ"ע סי' ס"ב הנ"ל, ונהי דלא קיימא לן הכי היינו בהקדש ממש דגלי קרא בפ"ך, אבל מתנה לעני נדר דירושלמי הנ"ל שלא אמרו בלשון צדקה או בלשון נדר הוי רק נדר דרבנן כנ"ל, נראה לי לכולי עלמא סגי בחרטה לבד, ואם כן הרי טוב לו יותר לשאול על נדרו משום ספק מלוה ישנה ולא לכפור. אלא על כרחך אין לו ספק מלוה ישנה, וממילא אם חשד לעבור על נדרו חשוד נמי לישבע בשקר, ועיין מהרש"א בבא מציעא קי"ב ע"ב¹⁶ ועיין תשובת חכם צבי סי' ל"א [ד"ה והרב הבי"ל]. ולמה ישבע היסת. ועוד, כיון דנדר אפשר בשאלה ואילו אמר לא בעינא מי איתא לנדריה כלל, ואם כן הרי יש לומר מיגו דאי בעי מיתשל עלה. ועל כרחך צריך לומר דטעמא דמהר"מ הוא משום מיגו לאפטורי מהיסת לא אמרינן, ועוד כדי שלא יולזלו בהקדש עניים, וכמו שכתבתי כבר לעיל. ואם כן הוא הדין נמי אמר למכור דבר לעני וכופר בו נמי נשבוע, דמאי שנא מתנה לעני או מכירה לעני. אף על גב דבאחר משום מחוסר אמנה הוא דאיכא ולא הוי דררא דממונא, בעני נדר הוי ותיקנו היסת. ולישנא דשלטי גיבורים הכי משמע, דאם לא כן הוה ליה למימר הוא הדין נמי מתנה לעשיר, ועל כרחך דזה מחוסר אמנה הוא דהוי, אבל מכירה לעני סבירא ליה הוי כמו מתנה לעני, ור"ל

באופן שאמר לו למכור בזול טפי, וכעין מה שכתב הבית יוסף [בסוף הסימן] ודרכי משה [אות ג] ביורה דעה סי' רנ"ח ורנ"ט¹⁷ בהקדש כהאי גוונא, ובשו"ע סי' רנ"ח סע' י"ג. ונלמד גם כן מתשובות מיימוניות בספר משפטים סי' ס"ד הנ"ל, שהיה המתנה לעני על שכירות ללמוד עם בן חמיו כנ"ל.

ודאנתן עלה מיהת נקטינן דאין יכולים לשנות נדבתם לעניים אחרים, אבל כל הנודרים צריכים להתרה בפתח וחרטה כנ"ל¹⁸.

וחתמתי את שמי.

הק' יהודא אסאד

סימן שלא¹

[בעניין נדר על דבר מצוה]

חיים ושלוש לכבוד אהובי רב חביבי הרב החריף צדיק תמים כבוד שם תפארתו מו"ה דוד צבי דולדנר נ"י, דיין המצויין דק"ק פרייאשטאטל יע"א.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי, ושמחתי בשלומי ושלוש תורתו.

וגם ראיתי דבריו דברי תורה ליישב תירוץ הרשב"א [בחידושי לנדרים טז, ב] שכתב דנדר חל על דבר מצוה ואין העשה דוחה הלא תעשה, היינו טעמא לפי שהנדר עשה ולא תעשה הוא. והאחרונים תמהו עליו, הרי נדר איתא בשאלה, שפיר עשה דוחה ללא תעשה ועשה שישנו בשאלה בנזיר, ביבמות דף ה' ע"א.

ותירץ מעלתו דעל כרחך ממצות עשה דמצה לא מיירי רשב"א, דממה נפשך, לדעת הירושלמי בתוספות קידושין ל"ח [ע"א ד"ה אקרו] מעיקרא לא קשה מידי, דמצה עשה דלפני הדיבור גרע ואינו דוחה ללא תעשה גרידא נמי, וגם לדעת גמרא ביבמות דף ה' ע"ב דעשה דלפני הדיבור עדיף טפי לא תירץ הרשב"א כלום, דהא פסח וכן תמיד ומילה דוחין עשה ולא תעשה דשבת מהאי טעמא, ומצה נמי לידחה לעשה ולא תעשה דנדר מהאי טעמא. ועל כרחך דקושיית רשב"א קאי רק משופר וסוכה שאין שווים בכל, אם כן אתי שפיר תירוצו דאין עשה שאינו שוה בכל דוחה ללא תעשה ועשה דנדר ונזיר השוה בכל אף על גב דישנו בשאלה, והתם ביבמות דף ה' ע"א]

המקדיש. ועי' בשו"ת יבי"א ח"ט יו"ד סי' יד.

שלא. 1. סימן זה מופיע בשלמותו לעיל בסוף סי' רנט.

ראוי לפתוח בו להתיר או לא. 16. לא מצאנו. 17. עיי"ש בדרכ"מ אות ח*. 18. וע"ע בשו"ת משה ידבר לר"מ ישראל הלכות זכיה ומתנה סי' ט (מהדורתנו עמ' שלו ואילך) שעוסק גם הוא באורך בענייני שינוי בדעת

סימן שלא

[בדין חכם שעוקר הנדר מעיקרו,
לעומת הפקר שור הנסקל למפרע]

ה' עמו גיבור החיל, הלא הוא אהובי ידיד נפשי, הרב החרוץ נפלא ותיק, מלא ברכת ה' כיומין עתיק, איש אפרתי טהור לב איש צדיק נשגב שמו, מו"ה אליעזר פאשקיש נ"י, תושב בק"ק קאטה יע"א, וכעת הרב המאור הגדול דק"ק גאלאנטא.

גלילי ידיד הטהורות קיבלתי בשמחה, ונהניתי לאור תורתו, אשר בכוחו הגדול העלה דבר נחמד, קול ושוברו, דברי פי חכם חן.

ונחזי אנן על דבר קושיא דמעלתו, לפי מה שכתבו הרשב"א והר"ן בנדרים פ"ה ע"א ללמוד מסוגיא שם מי שאסר פירותיו על עצמו יכולים אחרים ליטלם דאינם שלו, ואם שוב איתשל על נדרו חייבים להחזיר לו, דחכם עוקר הנדר מעיקרו ואיגלי מילתא למפרע שלא נאסרו עליו מעולם וגזל הוא בידם, אם כן קשיא הא דר' יוחנן וריש לקיש בכריתות כ"ד [ע"א], עדי שור הנסקל שהוזמו וכן עיר הנידחת כל המחזיק בו זכה בו דמשנגמר דינו מפקיר ליה וכו', ואמאי לא נימא נמי דהוה ליה הפקר בטעות למפרע, כיון שהבית דין סתרו את דינו לא היה אסור בהנאה מעולם.

אלו תורף דברי קדשו.

ולענין דעתי הרבה תשובות בדבר, כאשר נבאר בעזרת ה' יתברך.

חדא, דוקא באוסר נכסיו על עצמו בקונם אי מיתשל עליו שוב ודאי איגלאי למפרע שהנכסים שלו על ידי עקירת חכם את הקונם מעיקרו, ואפילו אם אחרי זה יחזור ויאסרם בקונם יחול האיסור עליו מחדש מתחילת קונם השני, משא"כ בעדים שהוזמו ליכא למימר איגלאי למפרע שהפקר בטעות היה בוודאי כיון שהבית דין סתרו את הדין, דשם יבוא עוד זוממי זוממין ולמפרע קם דינא קמא וזכה בה המחזיק כבר.

ועוד שנית, דוקא בקונם דמצוה לאתשולי עליו, ומידי דשכיח טובא, אסיק אדעתא מיד דלמתשל עליו קאי אם ימצא פתח או חרטה, מעיקרא לא אפקריה לגמרי, והוה ליה כאילו התנה בפירוש הפקר על תנאי אם לא ישאל עליו, משא"כ הזמת העדים דלא שכיח לא אסקו הבעלים אדעתייהו שיוזמו

מסיק דתגלחת מצורע מצות עשה השוה בכל הוא דוחה ללא תעשה ועשה דנוזר שישנן בשאלה. אלו דברי מעלתו, ודברי פי חכם חן.

ולענין דעתי ודאי קושיית רשב"א במקומה עומדת מנודר ממצה דשוה בכל, הוה ליה למימר דוחה ללא תעשה ועשה דנדר שישנו בשאלה. ומה שכתב מעלתו דמצה שישנו נמי לפני הדיבור שפיר ילפינן ליה מפסח דדחי שבת שהוא עשה ולא תעשה, אשתמיטתיה למעלתו דש"ס ביבמות דף ה' ע"ב פריך ועוד מה לפסח שכן כרת וכו'. אמנם בחידושי הרשב"א במסכת נדרים דף י"ו בהדיא נקט קושייתו ממצות סוכה, ובוה נכונים דברי פאר רום מעלתו ליישב תירוץ הרשב"א. ולשון הרשב"א בחידושו ריש יבמות [ב, א] נודרת הנאה מיבמה וכו' אינה עולה ליבום דקיימא עליה בלאו ועשה וכו', גם בוה הקושיא במקומה עומדת (עשה יבמה) הא עשה יבמה יבוא עליה גם היבמה מצווה מדמתייבמת חייבי לאוין מדאורייתא משום עשה דוחה לא תעשה, ועיין בתוספות ישנים בכתובות דף מ' [ע"א ד"ה אי אמרה], וכמו שהוכחתי לעיל בתשובה [או"ח] סי' [מ] בארוכה, ואם כן לדחי עשה דיבום השוה בכל ללא תעשה ועשה דנדר שישנו בשאלה, ועולה ליבום מן התורה. באופן שתמיהת האחרונים הנ"ל יש לה מקום על מצה ויבום כנ"ל.

ובספר החינוך פרשת יתרו סי' ל' [ד"ה ואם תשאל] בהדיא נקט הרא"ה קושייתיה וזה לשונו, ואם תשאל, מי שנדר שלא לאכול דבר שהוא מצווה עליו לאכול איך לא יאכלנו, שהרי אותו דבר מצוה הוא עליה בעשה ויבוא עשה וידחה לא תעשה דלא יחל וכו', תשובתך שהנדר עשה ולא יש בו וכו'. והמשנה למלך בספרו פרשת דרכים דרך מצוותיך ריש חלק ד' [יתרו סי' 2] קורא תימה עליו בקושיא זו הנ"ל מסוגיא דיבמות ה' ונוזר דף ג"ח [ע"ב], והניחה בצ"ע. ולענין דעתי באמת היינו טעמא שלא הביא גם כן דברי חידושי רשב"א הנ"ל לתמוה גם עליו בזה, משום דעל הרשב"א באמת יש לומר כתירוץ מעלתו, כיון דבהדיא נקט קושייתו ממצות סוכה דנשים פטורות וכנ"ל, אבל הרא"ה בהדיא נקט הקושיא ממצות עשה דאכילה, והיינו על כרחך מצה, והוא הדין בעילת יבמה דמקרי נמי אכילה [יומא עה, א], והם שווים בכל, יפה הניחו המשנה למלך בצ"ע. ועיין בשער המלך הלכות נדרים [פ"ג ה"ו]. ובחידושי מסכת נדרים דף ט"ז הארכתי בזה, ואין כאן מקום להאריך יותר.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שלג

[א. ההבדל בין נודר בפיו לנודר בלבו.

ב. חיוב חומש לנשים]

ה' עמו גיבור החיל, עוסק בתורה יומם וליל, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרב החרוץ נפלא עוקר הרים ומשדד עמקים אוצר בלום ירא שלם ומושלם מו"ה זלמן שפיטצר נ"י, אבן יקרה מתושבי ק"ק פרשבורג יע"א.

גלילי ידידי הטהורות קיבלתי.

[א] וראיתי דבריו אשר עמד כבוד תורתו על דברי התורת כהנים פרשת אמור, דבר פלא שראה בפירוש רש"י בפסוק [ויקרא כב, כא] לפלא נדר, וזה לשונו, לפרש בדיבורו, והוא נגד הש"ס לכאורה בשבועות כ"ו ע"ב, יעויין שם.

הנה גם התרגום פירש לפרשא נדרא וכו'. ובפשוט נראה לי דמרבין גמר בלבו רק דחייב לשמור ולקיים ולהביא קרבן כמו בנדר במוצא שפתיו, אבל סגי תו להפריש רק בלשון הרי זה או בלא שום דיבור רק להביא הקרבן לבד בלא אחריות, היינו נדבה מה שגמר בלבו, אבל דין נדר שיהיה חייב באחריות גם אחר שכבר הביא הקרבן מה שגמר בלבו ודאי בעינן דוקא שיפירוש בפיו בלשון הרי עלי, כדאמרינן במסכת מגילה ח' [ע"א] כיון דאמר עלי כמאן דטעון אכתפיה דמי, אבל גמר בליבא מקרי כל נדי"ב לב עולות [דהיי"ב כט, לא] אתי לחיובי נדב"ה לבד משמע. ואם כן אתי שפיר כוונת הקרא לפירוש רש"י והתרגום, לפלא נד"ר או לנדבה, יפר"ש בדיבור נד"ר² דוקא, או נדבה גם בלא פירוש אלא גמר בלבו סגי כנ"ל.

ואין להקשות אם כן מתניתין [מגילה שם] אין בין נדרים לנדבות אלא וכו' ליתני נמי הא, גמר בלבו מהני בנדבה ולא בנדר. זה אינו, חדא, דהיינו הך דתנן שהנדרים חייב באחריות וכו' כיון דאומ"ר³ עלי וכו' לכן לא מהני גמר בלבו, משא"כ (בנדרים) [בנדבות]. ועוד יש לומר, תנא חומרא דנדרים קתני חומרא דנדבות לא קתני, וגמר בלבו דמהני חומרא דנדבה הוא. ועיין תוספות מנחות דף ל"ב [ע"א ד"ה תפילין] ורמב"ן במלחמות סוף פרק קמא דסוכה דף ט' [ד, ב בדפי הרי"ף]⁴, ועוד, הא מסקי תוספות במגילה ח' [שם ד"ה אין בין] תני ושיירי.

העדים ומפקריה ליה מיד שנגמר דינו בהחלט לגמרי, לכן אף דהדר דינא כשהוזמו העדים מודה רשב"א להר"ן דהמחזיק בה כבר זכה מן ההפקר, דלא פקע קנין ממונו¹.

ועוד בה שלישית, הרי קיימא לן כאשר זמם ולא כאשר עשה בעונש גוף דוקא אין עונשין מן הדין אבל בממון עונשין מן הדין ואפילו כאשר עשה, עיין נימוקי יוסף בבא בתרא דף נ"ו [ל, א בדפי הרי"ף ד"ה משלמין] ותוספות בבא קמא דף ד' ע"ב ד"ה ועדים זוממין, ולכן גם אי נימא המחזיק בו קודם שהוזמו העדים זכה בו והוה ליה כאשר עשה, מכל מקום העדים משלמים דמי השור לבעלים מועשיתם לו וכו', וכיון שכן אין בעל השור מפסיד כלל, אמרינן קם דינא ויצא מרשותו בגמר דינו ומהני הפקירו, וזכה בו המחזיק מקודם גם אחר שהוזמו עדים. אבל בקונם אי הדר מיתשל עליו אי נימא המחזיק בו זכה איכא פסידא דבעלים קמאי, ואיגלאי למפרע על ידי עקירות נדרו דשלו הוא, לכן חייב המחזיק בו לשלם. ודוגמא לזה מצינו בהרי"ף בסוגיא שיקול הדעת בסנהדרין ל"ג [יא, ב בדפיו] וברז"ה שם [י, ב בדפי הרי"ף] אליביה דרב יוסף ורב חסדא שם, בנשא ונתן ביד חייב הדיין לשלם לו וליכא פסידא לבעל דין לכן קם דינא, אבל לא נשא ונתן ביד דפטור הדיין לשלם, משום פסידא דבעל דין הדר דינא, יעויין שם. וזה עצמו הוא החילוק בין חזרה על פי שאלתו על נדרו, ובין חזרת הדין על פי הזמות העדים כנ"ל. ואם תמצי לומר נמי גם בממון כאשר זמם ולא כאשר עשה, על כרחך טעמא משום דעדים זוממים חידוש הוא ואין בו אלא חידושו, וגם קל וחומר לא ילפינן מחידוש כמו שכתבו תוספות במסכת מועד קטן דף ז' ע"ב ד"ה מאי דלא וכו'. ואם כן אי חשבינן לזכיית המחזיק בו מן ההפקר כאשר עשה, הא כהאי גוונא כאשר עשה לא מהימנינן לבתראי המזימים, ושפיר קם דינא וזכה בו המחזיק מן ההפקר ממה נפשך כנ"ל.

מלבד עוד הרבה חילוקים בין הנושאים, אין עת להעלות הכל בכתב.

והנני חותם בברכה מרובה, כאוות נפשו ונפש אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

ח"א סוף סי' כד ולעיל חלק או"ח סוף סי' קכט וחתן סופר דף סו, א ומשכנות יעקב יו"ד סי' נו וקה"י נדרים סי' מב.

שלג. 1. בדפו"ר יש גרשיים לסימן הדגשה על התיבות נדיב ונדבה. 2. בדפו"ר יש גרשיים לסימן הדגשה על התיבות לפלא נדר, יפרש בדיבור נדר. 3. בדפו"ר יש גרשיים לסימן הדגשה על תיבת 'דאומר'. 4. 'התם חומרי

שלג. 1. ועי' בספר מכתב השני לרבי יהושע ברוך ריניץ (אונגוואר תרל"ו סי' ה עמ' נא) שכתב שלא דק רבנו במה שכתב שמשום שמצוה להישאל על הנדר וזה שכיח אם כן מעיקרא לא הפקיר לגמרי, כי הרשב"א כתב שלא שכיח כלל להישאל על הנדר. אמנם הוא מסכים לרבנו שכיוון שקיימת אפשרות להישאל אפשר לומר כאילו הפקיר על תנאי. ועי' שו"ת משיב דבר

קודש בפסוקים הקודמים ריש הפרשה, איש וכו' אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם וכו' יקריבו לה' לעולה, דלא כתיב הכי לפל"א⁹ נדר, משום דגבי עולה סגי בגמר בלבו בלא דיבור כנ"ל.

ועוד בה שלישית לעניות דעתי, נודר בעת צרה גם נדרי הקדש בעינן דיבור דוקא, קרא כדכתיב [בראשית כח, כ] וידר יעקב נדר לאמר דייקא, וכן [במדבר כא, ב] וידר ישראל נדר לה' ויאמר וכו' וישמע ה' בקול ישראל וכו', בקול וכו' דייקא¹⁰. וחז"ל דרשו ביעקב נדר לאמר לדורות [ב"ר ע, א], שלא שייך כן בגמר בלבו לבד, שאין יודע בו אחר מה שבלבו של זה. וקרא כל נדיב לב עולות נמי דוקא נדיב ל"ב, מה שבא בנדב"ה סגי בל"ב. וכן בתהילים ס"ו [פס' יג] דייק קרא הכי, שאמר אבוא ביתך בעולות אשלם לך נדרי אשר פצו שפתי ודיבר פ"י בצ"ר לי דייקא¹¹. והנה הרמב"ן פרשת אמור שם [פס' יח] פירש לפלא נדר, לשון לפלא הוא בכל מקום על נודר בעת צרה וכו', יעויין שם. ולפי זה ניחא פירוש רש"י גם כן לפלא נדר לפרש בדיבורו, וצדקו פירוש רש"י והרמב"ן יחדיו לפלא נדר, נודר בעת צרה צריך לפרש בדיבורו, כיעקב וישראל ודוד כנ"ל. ודו"ק¹².

[ב] **ובענין** חומש בפודה מעשר שני, בתוספות קידושין כ"ד ע"א בד"ה אלא בזווי דידה וכו', לדעת התוספות מרבין הקרא אם גאול יגאל איש ממעשרו גם אשה על פדיון מעשר שני שלה מוספת חומש, ומשום דהוה אמינא לא בת לימוד היא לכן צריך קרא התם דוקא דלא נתמעטה מאיש כמו שכתבו בתוספות שם, משא"כ בתרומה לא צריך קרא כלל במשנה פרק ז' דתרומות לרבות אשה לתשלומי חומש, ולדינא שוים. ולגירסת הר"ת [בתוס' שם] והרמב"ם [הל' מע"ש פ"ה ה"ב] דבאמת איש ממעשר ממעט קרא לאשה שאינה מוספת חומש אפילו פדתה מעשר שני שלה לעצמה, החילוק פשוט, דחומש תרומה על עבירה בא והשווה הכתוב אשה לאיש וכו', אבל חומש מעשר שני על מצות פדיון בא.

נאום ידיו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

וגם אין להקשות, לפי זה מאי פריך הש"ס בראש השנה דף ו' [ע"א] על אמר ולא אפריש והא נדבה כתיב בקרא ולא משכחת אמר הרי זו אלא בהפריש, והא שפיר משכחת לה אמר ולא אפריש בגמר בלבו בלבד והוא נדבה. זה אינו, דהתם קאי אקרא מוצ"א שפתי⁵ תשמור ועשית כו' שבית דין כופין אותו באמר ולא אפרוש דלא קיימיה לדיבוריה דייקא, אבל גמר בלב"ו לא כתיב בהאי קרא מוצ"א שפתיך, וגם לא שייך ביה אזהרה לבית דין שיעשוק על מה שגמר בלבו בלבד, דמנא ידעי הבית דין.

ועוד יש לומר, דהא רש"י ותוספות [ד"ה משום] פליגי בשבועות כ"ו שם בפירוש תרומה דהתם, אי תרומת אהרן קאמר מקרא ונחשב כו' אי תרומת המשכן מקרא כל נדיב לב. ובחידושי העליתי דאזלי רש"י ותוספות לטעמייהו, דבגיטין דף ל"א [ע"א ד"ה כך] ובמנחות נ"ד [ע"ב ד"ה כך] ובכורות נ"ט [ע"א ד"ה אף] כתבו תוספות בשם (רש"ז) [רש"י] דפליגי אבא אלעזר בן גומל ורבנן גבי מחשבה דתרומה, ורבנן אפילו בתרומה גדולה לית להו מחשבה מהני ומכל שכן בתרומת מעשר, ותוספות פליגי עליו על פי סוגיא דשבועות כ"ו הנ"ל דמסיק בתרומה וקדשים מהני גמר בלבו, יעויין שם ובחידושי הרשב"א ריש פרק שני דקידושין מ"א ע"ב [ד"ה מה לתרומה]. והיינו תוספות לטעמם דפירשו תרומת אהרן קאמר. אבל רש"י לטעמיה לא מצי לפרש תרומת אהרן כפירוש התוספות, משום כיון לדידיה תנאי פליגי ביה, אם כן כמו דפריך הש"ס הניחא למאן דאמר שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין כו' הכי נמי הוה ליה למיפרך הניחא לאבא אלעזר בן גומל דתרומה ניטלת במחשבה סבירא ליה אבל לרבנן דפליגי עליה מאי איכא למימר. אלא על כרחך תרומת המשכן קאמר וכו'. לפי זה לרבנן דאבא אלעזר בן גומל אשכחן דגמר בלבו סגי בקדשים, כל נדיב לב עולות⁷ דייקא, היינו קדשי קדשים שכולו כליל, ובתרומת המשכן שהוא נמי כולו כליל לגבוה כמו עולה, אבל שלמים קדשים קלים לא שמעת בהו דמהני גמר בלבו. אם כן מבואר דרש"י לטעמיה אתי שפיר בפירוש החומש בקרא ואיש כי יקריב זבח שלמים⁸ לה' לפלא נדר וכו', פירוש להפריש בדיבורו בעינן בשלמים. ובזה מובן דהיינו טעמא דמקראי

רבנו שאשתמיטתיה לפי שעה דברי הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות פרק יד שכתב שבנדרים ונדבות אינו צריך להוציא בשפתיו כלום אלא גמר בלבו ולא הוציא בשפתיו חייב, והרי נדרים מיקרי מה שהוא חייב באחריות, דזה הוא ההבדל בין נדרים לנדבות וכמו שכתב הרמב"ם שם הלכה ה, ואעפ"כ בשניהם מועילה מחשבה ואינו צריך להוציא בשפתיו. מכאן שגם לענין חיוב אחריות מועילה מחשבה בקדשים, ואדרבה משמע מדברי הרמב"ם דלענין גוף ההקדש לא מועילה מחשבה, "ודלא כהגאון ז"ל דאזיל בתר איפכא!" וצ"ע.

דתפילין ומזוזות קתני קולי לא קתני⁵. 5. בדפו"ר יש גרשיים לסימן הדגשה על התיבות מוצא שפתי⁶. 6. בדפו"ר יש גרשיים לסימן הדגשה על התיבות בלבו, מוצא. 7. בדפו"ר יש גרשיים לסימן הדגשה מעל התיבה עולות. 8. בדפו"ר יש גרשיים לסימן הדגשה מעל שלמים. 9. בדפו"ר יש גרשיים לסימן הדגשה מעל לעולה ומעל לפלא. 10. בדפו"ר יש גרשיים לסימן הדגשה על התיבות לאמר, יאמר, בקול, בקול. 11. בדפו"ר יש גרשיים לסימן הדגשה על התיבות נדיב, נדיב לב, בנדבה, בלב, שפתי ודיבר פי בצר. 12. ועי' בספר אמרי כהן לר"מ הולנדר סי' יא ד"ה "וכה ראיתי" שהקשה על

סימן שלד

[בעניין חיוב מעשר כספים בזמן הזה]

חיים ושלום וכל טוב לכבוד אהובי ידיד נפשי ומחמד לבבי, הלא הוא הרבני המופלג תלמידי הוותיק, מלא ברכת ד' כיומין עתיק, חריף ובקי כבוד שם תפארתו מו"ה משה ליב כהנא קדישא נ"י, אבן יקרה בקהילת ניקאלסבורג המפוארה יע"א.

מכתב קודשו מאז שלהי קייטא, אשר לא עניתי עליו דבר בעתו, מילתו כבר אמורה למעלתו מפה לאוזן הסיבה. והן אמת כי זה כמה שנים שלא העליתי על הכתב דבר מחידושי תורה בשיעורי דרבנן גם כן מסיבה אחת.

ועתה באתי להשיב לשואלי דבר מה יראני ד', על דבר המעשר כספים בזמן הזה, איך הדין ומה יעשה בה.

הנה מעלתו הטיב לראות בכל השו"ת העוסקים בזה, לקיים דברי הב"ח יורה דעה סי' של"א [סע' יט מהד' מכון ירושלים] שכתב מעשר כספים בזמן הזה אינו לא מדאורייתא ולא מדרבנן. וזהו נגד הספרי דמייתי ליה תוספות במסכת תענית דף ט' ע"א [ד"ה עשר תעשר], עשר תעשר את כל, לרבות פרקמטיא ושאר רווחים. ונהי דיש לומר לאו דרש גמור מדאורייתא הוא אלא אסמכתא בעלמא, מכל מקום מדרבנן מיהת חייב, כמבואר בט"ז יורה דעה סי' של"א [ס"ק לב], ובתשובות חוות יאיר סי' רכ"ד, ובספר באר יעקב יורה דעה סי' של"א [סע' לא ד"ה ט"ז], ובתשובות שבות יעקב חלק ב' סי' פ"ה פ"ו, ובתשובות חוט השני סי' צ' וצ"ב, ובתשובה מאהבה אורח חיים סי' פ"ז, וכיוצא בזה.

ונחזי אנן. הנה במדרש תנחומא פרשת ראה [סי' יד] ובילקוט שם רמז תתצ"ב דרשו חז"ל על פסוק בישעיה כ"ד [פס' ה] והארץ חנפה וכו', חלפו חוק מעשרות, הפרו ברית עולם, ברית אבות, לפיכך משה מזהיר על ישראל עשר תעשר, נצור בני תורת אביך וכו' [משלי ו, כ]. אמר רב הונא, אבות הראשונים הפרישו תרומות ומעשרות, אברהם הפריש תרומה גדולה שנאמר [בראשית יד, כב] הרימותי ידי וכו' [הוספת המחבר: ובפרקי דרבי אליעזר פרק כ"ז כתב אברהם עישר, וצ"ל מעשר נמי תרומה קריה, עיין בבכורות דף נ"ט ע"א] וגיטין ל"א [ע"א]. ועיין רמב"ן פרשת לך על פסוק ויתן לו מעשר וכו' [שם יד, כ], ובפרשת תולדות על פסוק וישמור וכו' חקתי וכו' [שם כו, ה] נראה כסותר את עצמו, וצ"ע.

יצחק הפריש מעשר שני שנאמר [שם כו, יב] ויזרע יצחק וכו', ולמה מדרו, בשביל לעשרו וכו', יעקב הפריש מעשר ראשון שנאמר [שם כח, כב] וכל אשר תתן לי וכו', הפריש שבטו של לוי אחד מעשרה שבטים וכו'. ואל תטוש תורת אמך [משלי א, ח], אומתך, הוא שדוד אמר בתהילים מ' [פס' ט] ותורתך בתוך מעי וכו', יבוא עלי אם ירד דבר לתוך מעי אלא כשהוא מעושר, הדא הוא דכתיב בדברי הימים א' כ"ז [פס' כה] ועל אוצרות בית המלך עזמות בן עדיאל ועל האוצרות בשדה בערים ובכפרים ובמגדלים יונתן בן עוזיהו. לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר וכו', עשר בשביל שתתעשר עשר כדי שלא תתחסר וכו'. ואמר ר' אבא, רמז לפרגמטיטין ולמפרשי [י]מים שיהיו מפרשיין אחד מן עשרה לעמלי תורה וכו'. עד כאן לשון המדרש, וצ"ע.

וייש להבין, אחר שדרשו נצור בני תורת אביך על המעשרות שנהגו בהם האבות, וכמו שדרשו כן גם על פסוק חלפו חוק המעשרות הפרו ברית בריתן של האבות כנ"ל, והוא מפורש כן בתורה אצל האבות, מה הוסיפו תו בדרש ואל תטוש תורת אמך וכו' על מה שאמר דוד בתהילים ברמזו שלא אכל דבר בלתי מעושר, הוה ליה כיהודה ועוד לקרא. וגם קשה להבין מאי שבחיה דדוד שאמר כן על עצמו לפני הקדוש ברוך הוא שלא אכל טבל שהוא בעונש מיתה בידי שמים עליה אחר מתן תורה, וגם אפילו האבות קודם מתן תורה קיימו מצות מעשרות, ועדיפא הוה ליה לשבחא גרמי בקיום שארי מצוות התורה.

ונראה לי לבאר כוונתם, לפי שהמעשרות שמצינו באבות, ביצחק הפריש מעשר שני היינו מתבואתו, ויזרע יצחק וכו' וימצא מאה שערים כתיב האומד למעשרות, אבל באברהם כתיב ויתן לו מעשר מכל דייקא, גם מעשר בהמה גם מעשר כספים במשמע. וכן ביעקב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, וכל דייקא, והרי דרשו ז"ל דאפילו בניו עישר, שבט לוי, ומכל שכן כספו, וכדנפקא לן בכתובות דף נ' ע"א מקרא דיעקב זה על החומש מכספים, עיין שם. וכן בדוד דמייתי המדרש לראיה שלא ירד דבר לתוך מעיו בלתי מעושר מקרא בדברי הימים א' כ"ז ועל אוצרות בית המלך וכו' ועל האוצרות בשדה וכו', ושם פירש רש"י ועל אוצרות המלך אוצרות כסף וזהב וכו' ועל האוצרות בשדה ועל מה שגדל בשדה תבואות יין ושמן וכל מיני אוכלין ומשקין וכו'. ולזה כיוון המדרש שהביא קרא ועל אוצרות ב"ת המלך וכו', בקרא לא כתיב תיבת ב"ת המלך, אבל היינו טעמא דפירש אוצרות המלך היינו שבביתו כסף וזהב, הרי דגם מכספים עישר דוד כנ"ל.

ועמורה וכל מעשר לוט בן אחיו ונתן לשם בן נח שנא' וכו'.

שוב ראיתי דבר זה פלוגתת הראשונים, דזה לשון הרמב"ם בפרק ט' מהלכות מלכים [ה"א], בא אברהם ונצטוה יתר על אלו במילה, והוא התפלל שחרית, ויצחק הפריש מעשר, והוסיף תפילה וכו'. עד כאן לשונו. והראב"ד השיג עליו וזה לשונו, כן היה ראוי לומר התפלל שחרית והפריש מעשר. עד כאן לשונו. וביאר הכסף משנה וזה לשונו, טעם הראב"ד משום דכתיב באברהם ויתן לו מעשר מכל, ואפשר לומר לדעת רבינו דבאברהם לא אשכחן שעושה ממנו, והתם דוקא עושה השלל הבא בידו, ולא בתורת מעשר, אלא לפי שכיבדו מלכי צדק בזה בהוצאת לחם ויין וברכו רצה לתת לו מעשר השלל, אבל יצחק הוא הראשון שעושה ממנו לשם מעשר, כפי דרשת רז"ל בויזרע יצחק בארץ ההיא מאה שערים וכו'. עד כאן לשונו. והמגדול עוז תירץ גם כן דהרמב"ן [בראשית כו, ה] ורש"י [שם יב] בפירוש התורה סבירא להו נמי כהרמב"ם דיצחק התחיל לפרסם המעשר, וסיים וזה לשונו, וכן נראה לי, דאילו באברהם ממה נתן לו מעשר באותה שעה והרי לא לקח כלום, דכתיב הרימוטי ידי וכו' אם מחוט עד שרוך הנעל. עד כאן לשונו. נראה כוונתו לתרץ אליביה דרמב"ם קרא ויתן לו מעשר מכל היינו מלכי צדק נתן לו לאברהם מעשר, והראב"ד סבירא ליה כהיש אומרים, מימי קדם היו מפרישין ותולין הדבר באברהם, ופירוש ויתן לו מעשר מכל שאברהם נתן למלכי צדק, עיין שם היטב. אם כן, להראב"ד דגילה לן קרא שאברהם נתן מעשר כספים משלו יש לומר מצוה וחוב דרבנן הוא לאחר מתן תורה, וגם זה אינו מוכרח, אבל הרמב"ם והרמב"ן ורש"י והכסף משנה והמגדול עוז כולו סבירא להו אברהם לא עושה ממנו כלל, על כרחך לדידהו לאחר מתן תורה ליכא חיובא דרבנן כלל, דאם כן היה אברהם מקיימו כמו שקיים אפילו עירוב תבשילין, אלא מנהגא הואי. וגם המדרש מסייע על פי פירושו הנ"ל, ובהסכמת הב"ח ותשובת חוות יאיר והבאר יעקב וסייעתיה הנ"ל. ויפה עשה הרמב"ם בהשמטתו להאי דספרי הנ"ל בתוספות תענית ט', דאזיל לטעמיה דסבירא ליה אברהם לא הפריש מעשר. והספרי או דסבירא ליה כהראב"ד, אברהם הפריש מעשר ממנו, דמדרשים חלוקים הן כמו שכתב המגדול עוז הנ"ל, או דרך רמז בעלמא קאמר הספרי על מנהגא, שאינו חסיד שוטה מי שנוהג כך.

[הוספת המחבר: (קאי אלעיל)⁵ ויש לומר [ד]הרמב"ם סבירא ליה אברהם תרומה הפריש ולא מעשר, כמו שאמרו במדרש תנחומא הנ"ל הרימוטי וכו', ורק לשעתו כנ"ל, אבל יצחק קבע כן למצוה. ויש ליישב בזה קושיית הלחם משנה על הרמב"ם].

אמנם נראה לי לעניות דעתי דאין ללמוד חיובא למעשר כספים אפילו מדרבנן מאברהם ויעקב, דהם עשו כן להוראת שעה, יעקב נ(ו)דר כן בעת צרה וכדי להינצל בזכות זה, וגם אברהם לכבוד מלכי צדק נתן לו מעשר ולצורך שעה ולא זולת זה, וכמו שכתוב הרימוטי ידי וכו' ולא תאמר אני העשרתי וכו'. וזה לשון הרמב"ן בפרשת תולדות בפסוק וישמור חקתי וכו' [בראשית כו, ה], כי היו האבות נדיבי עמים לתת מעשרות לעניים או לכהני ד' כגון שם ועבר ותלמידיהם, הוא כהן לאל עליון ויתן לו וכו'. עד כאן לשונו. אדרבה, מהתם מוכח דאפילו מצוה דרבנן ליכא במעשר כספים, שאילו היה מצוה אפילו רק מדרבנן למה המתין יעקב לנדור כן בעת צרתו, הא ודאי מקודם נמי קיים כבר כל התורה כולה אפילו עירובי תבשילין, והכי נמי כל מיני מעשרות דרבנן, וגם אברהם על כרחך המתין עד אז מדכתבה התורה מעשהו זה שם אצל הנס, וכן כתב הרמב"ן בפרשת לך לך [שם יד, כ] בהדיא וזה לשונו, ויתן לו מעשר וכו' מאותו רכוש לבד מנדבת לבו לכבודו וכו', ולא עשה כן מקודם, על כרחך משום דתבואת זרעו לא היה לו, רק לקוח שהוא פטור ממעשרות, ומעשר כספים גם מדרבנן אין חיובא. אמנם דוד נהג לעצמו מעשר כספים, ושפיר אמר ושיבט את עצמו ותורתך בתוך מעי, שלא ירד דבר דייקא לתוך מעי אלא כשהוא מעושר, ר"ל אפילו כספים שאין צריך לעשרם נזהרתי בהם. וכלפי שאמרו ריש פרק מקום שנהגו [פסחים ג, ב] דברים המותרים ונהגו בהן איסור, על זה כתיב ואל תטוש תורת אמך, עיין שם. אם כן דברי המדרש מכוונים כמין חומר, נצור בני תורת אביך וכו', אמר רב הונא אבות הראשונים הפרישו תרומות ומעשרות, אברהם יצחק יעקב, שאחר כך ציוותה עליהן התורה, או מדברי סופרים, וכאומרים ז"ל במדרש ילקוט תולדות [רמז קיא] וישמור משמתי וכו' אחד דברי תורה ואחד דברי סופרים, שקיים אברהם אפילו עירובי תבשילין וכו', היינו תורת אביך. והוסיפו ז"ל עוד לדרוש בענין המעשרות ואל תטוש תורת אמך, גם מעשר כספים שאינו חיוב כלל רק מנהג שנהג בו דוד אל תטשוהו. ועל זה סיים שוב ר' אבא אמר עשר בשביל שתתעשר, רמז לפרגמטוטין ומפרשי ימים שיהיו מוציאים לעמלי תורה אחד מן עשרה, ר"ל רמז דייקא, למנהגא בלבד, אבל חיובא ליכא אף מדרבנן, אלא רמז למה שנהגו אבותיך כך. כן נראה לי נכון בכוונתם ז"ל.

[הוספת המחבר: ולשון הש"ס [כתובות ג, א] המבזבז וכו', פירוש הרוצה בכך, משמע שאין חיוב בכך, ואדרבה מבזבז נקרא, יוצא גם מחוק הראוי והנאות הוא בזה המנהג כנ"ל. וזה לשון פרקי דרבי אליעזר פרק כ"ז, רבי יהושע בן קרחה אמר, אברהם התחיל ראשון לעשר בעולם, לקח את כל מעשר סדום

4. לפנינו ברמב"ן ליתא. 5. בדפ"ר הוספה זו נדפסה באמצע הפסקה הבאה.

ר' שמעון, מנין למעשר בהמה שהוא בעמוד ועשר, תלמוד לומר עשר תעשר וכו', עיין שם היטב. ותמוה, במאי פליגי. אמנם לדברי מעלתך אתי שפיר ומובן היטב כוונת הספרי, דפליגי ר' שמעון ותנא קמא בדרש כל, ודו"ק. ועיין רש"י [ד"ה איתקש] ותוספות [ד"ה איתקש] בכורות נ"ח [ע"א] מהיקשא דר' עקיבא מעשרותיכם [שם נג, א], ואתי שפיר אי דיברה תורה כלשון בני אדם נמי כי קושיית הלחם משנה הנ"ל, ואיכא נמי תנא דלא דריש כל'.

הנראה לעניות דעתי כתבתי.

נאום אוהבו הנאמן החותם בברכה ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שלח

[פריעת חובות של מצוה במעות מעשר כספים]

ששון ושמחה ומנוחת שלום השקט ובטח יעלה ויבוא לראש ידיד נפשי וחביבי הרב הגדול החרוץ המופלג צדיק מושל ביראת אלוקים קדושת שם תפארתו מו"ה משה זאב פאלל נ"י, מורה ודאין בק"ק מאגענדארף יע"א.

גלילי ידידי הטהורות קיבלתי.

ועל דבר אשר שאול נשאל פאר רום מעלתו דבר ד' זו הלכה למעשה, במי שנוהג במעשר כספים ופרע מהמעות המעשר שלו כל צורכי הקהילה המגיע עליו לשלם על חלקו, וגם קנה מהם במעות מעשר מקומות ישיבה בבית הכנסת החדשה על פי גרעון כספו ממעות מעשר שנתן על חלקו לבנין הבית הכנסת, וגם לשלם מזה עוד המגיע לחלקו על החוב שחייבים עוד הקהל לשלם על בנין בית הכנסת. עד כאן.

הנה פשיטא דלא יצא ידי חובת נדרו לקיים מצות המעשר כספים בתשלומים הנ"ל, כי עיקרו לעניים אבל לא לתשלומים אפילו של מצוה, חוץ מקניית ספרים וכיוצא בזה, ומכל שכן לפרוע מהן חובות הקהל דלא, וכמו שכתבו ברמ"א [סע' א] ושו"ך [ס"ק ג] וט"ז [ס"ק א] ריש סי' רמ"ט, וסוף

יעלה, שהעיר על דברי רבינו בשם השיטה מקובצת כתובות נ, א ד"ה וכתב הרב המעיל, דאם נוהג לתת חומש יכול להשתמש במעשר השני בכל דבר מצוה כמו שנהג במעשר שני בירושלים. וע"ע שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' קסא אות יג שמסכים לדברי רבנו שמעשר כספים מיועד לעניים גם כשהפריש בסתמא, ודלא כשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' פז שבמקום

וכן כתב מוהר"ם מרוטנבורג בתשובה [ד"פ] סי' ע"ד בהדיא דאינו אלא מנהג, ודינו כדברים המותרים ואחרים נהגו בה איסור, וכן עיקר כנ"ל. ואמרו ז"ל [ירושלמי פאה פ"ז ה"ה] כל מקום שהלכה רופפת בידך פוק חזי מה עמא דבר, וכפי הידוע מדור לדור אך ורק מיעוטינן הן יחידי סגולה שנוהגים בו בזמן הזה, ולא רובא דעלמא. ועל כל פנים מי שמנהג אבותיו בידו אל תטוש תורת אמך כתיב, והדברים עתיקים. וגם האבות רק בארץ ישראל לבד קיימו תרומה ומעשרות.

והן ראיתי דברי מעלתך בזה בנויים על אדני השכל ודברי פי חכם חן, במה שהעלית דסתם ספרי הוא ר' שמעון [סנהדרין פו, א] לטעמיה דסבירא ליה מעשר בהמה נפקא לן בראש השנה דף ח' [ע"א] מקרא עשר תעשר, אייתר ליה את כל לרבות מעשר כספים. אבל הרמב"ם סבירא ליה דיברה תורה כלשון בני אדם, דרשינן עשר תעשר בשביל שתתעשר, דמוכחי קראי דמלאכי [פרק ג] על זה, מוקים ליה את כל לרבות מעשר בהמה להקישו למעשר דגן דמסתבר טפי, לכן השמיט האי דספרי לרבות מעשר כספים. אלו דבריך, ונכונים המה.

ולעניות דעתי נראה ראייה לזה מפסק הרמב"ם בפרק ז' מבכורות דין ה' וזה לשונו, ויראה לי שאם עישר בהמה משנה על שנה הרי זה מעשר מפני חומרת הקדשים, שהרי לא הקפידה תורה על מעשר בהמה בפירוש שיהיה שנה שנה. עד כאן לשונו. והלחם משנה [שם] תמה עליו, הא ודאי היקשא מעשר בהמה למעשר דגן ככתוב בהדיא הוא וכו', עיין שם. אמנם לדברך נחא, דרמב"ם יליף ליה מריבוי דכל, וכחאי גוונא לאו היקשא הוא אלא מדברי סופרים קרי ליה הרמב"ם בכמה מקומות, וכמו איסור חצי שיעור דילפינן ליה [יומא עד, א] מכל חלב כנ"ל. אבל באמת בספר המצוות מצוה קכ"ח כתב הרמב"ם, שציונו להוציא מעשר שני, והוא אומרו עשר תעשר וכו', שאין מעשרין משנה לחברתה, אין לי אלא מעשר שני שבו דיבר הכתוב, מנין לרבות שאר מעשרות, תלמוד לומר עשר תעשר. עד כאן לשונו, עיין שם. הרי באמת יליף הרמב"ם גם מעשר בהמה מהיקש עשר תעשר, וזה פקפוק על דברך.

ולשון ספר המצוות סי' קכ"ח הוא לשון הספרי ריש פרשת עשר תעשר, וסיים שם בספרי וזה לשונו, מנין למעשר בהמה שאין מעשרים אותה משנה לחברתה, תלמוד לומר עשר תעשר את כל תבואת וכו' שנה שנה, ר' שמעון בן יהודא אומר משום

6. ע"ע באריכות בענין מעשר כספים בברכי יוסף סי' רמט אות ג, ובשו"ת שיח יצחק סי' תנו, ציץ אליעזר ח"ט סי' א, יחזה דעת ח"ג סי' עו, ועי' יבי"א חלק י יו"ד סי' נח אות כט. 7. ועי' שו"ת זכרון יהודה לר"י גרינוואלד חיו"ד [אוהעלי תרפ"ח] סי' קצב. וע"ע בסימן הבא.

שלה. 1. עיין ספר ליקוטי חבר בן חיים סוף ח"ג בהערות על שו"ת יהודה

סי' של"א ביורה דעה, ובתשובת חתם סופר סי' רל"א, ובשאר ספרי שו"ת אחרונים הרבה. ושפיר חזי פאר רום מעלתו נ"י להלכה בזה.

ומה שצידד מעלתו להקל, לפי שלא נהג במעשר ממש על פי חשבון בצמצום כי אם לפי האומד, מכל דינר הפריש שלושה פגים² על הרווח³ ומה הפריש מעשר, קיל טפי ממעות מעשר, ויש לומר שעל זה הפריש מתחילה לפרוע מהם גם מס וחובות הקהל.

במחילת כבוד תורתו זה אינו, דהא מכל מקום קרא שם מעשר עליה. ותוספות בגיטין דף ל"א ע"א ד"ה כשם ובד"ה ניטלת וכו' העלו על פי סוגיית הש"ס דגם תרומות מעשר וגם מעשר ראשון ניטלת באומד, ולכולי עלמא נמי גם רבנן דאבא אלעזר בן גמלא מודה במתכוון לאומד יפה לא חשיב מרבה במעשרות, ומכל שכן אם פחת מן השיעור מעשר מה שהפריש ודאי וקרא לו שם מעשר על כל פנים דין מעשר עליו, ואין פורעין בו המלוה וכו', ואין נותנין ממנו לפדיון שבויים וכו' כמבואר בטור סי' של"א סעיף י"ט. והב"ח שם סיים עליה וזה לשונו, מיהו אין זה אלא במעשר עני מזרע הארץ שהוא מצות עשה מן התורה, אבל מה שאדם מעשר ממה שמרוויח במשא ומתן מכספים ושאר רווחים אינו בכלל זה, ויכול ליתן ממנו לצדקה ולפדיון שבויים, שהרי אינו חייב בה לא מן התורה ולא מדרבנן וכו'. עד כאן לשונו. הרי גם הב"ח לא התיר כי אם לצדקה ולפדיון שבויים בלבד, ומכל שכן להט"ז שם [ס"ק לב] ובתשובות חוות יאיר סי' רכ"ד שהשיגו עליו שחייב מדרבנן גמור הוא, ודאי דאסור לפרוע מזה חובות הקהל וכיוצא בזה.

והארכתי בתשובה אחת בזה⁴, והדברים עתיקים.

נאום ידידו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שלו

[דבר שיש לו מתירין]

החיים והשלום יחדיו יהיו תמים אל ראש ידיד נפשי הלא הוא הרב החרף ובקי משנתו נקי זך רעיונים מורג חרוץ ושנון וכו' מו"ה אהרן גרעגער נ"י, אב"ד דק"ק דאמבערשיטץ.

זה ימים קיבלתי מכתבו מעולפת ספרים.

והנני להשיב לכבודו על דברי התורה אשר העלה בכוחו לתרץ הרי"ף [חולין לב, ב מדפיו] דסבירא ליה גם בשאינו מינו דבר שיש לו מתירין לא בטיל, ובנדרים נ"ב ע"א תנן נודר מן היין ונפל לתבשיל בנותן טעם, וגם הרמב"ם [הל' מאכ"א פט"ו הי"ב] דפליג כתב יראה לי וכו', והוא משנה (ארוכה) [ערוכה]. וכתב מעלתו דמתניתין קונם יין זה ונפל כולו לתבשיל מיירי, ואם אינו בנותן טעם הוה ליה כנאבד ונשרף האיסור, ובכהאי גוונא ליתא תו בשאלה גם לרבא גם לאמימר בשבועות דף כ"ח [ע"א] שאינו מחוסר לא קרבן ולא מלקות, וכיון דלאחר התערובות אינו דבר שיש לו מתירין אין לו דין דבר שיש לו מתירין כלל, כמו בחתיכה ראויה להתכבד כהאי גוונא ביורה דעה (ק"ב) [קא סע' ו].

במחילת כבודו זה אינו, דאם איתא מאי פריך הש"ס בנדרים נ"ט ע"א והרי תרומה דאי בעי מיתשל עלה ותנן סאה תרומה וכו' למאה תעלה וכו', והא יש לומר נמי באין לו יותר תרומה מסאה זו מיירי דבתערובות למאה הוה ליה נאבד וליתא בשאלה לכן תעלה ובטל, משא"כ בגידולי קונם בדבר שאין זרעו כלה לא מיקרי נאבד וישנו בשאלה הוה ליה שפיר דבר שיש לו מתירין. ואי נקטינן דבגידולין אף שאין זרעו כלה מכל מקום גוף פירות הקונם נאבדו, אם כן מהא גופא מוכח דגם כהאי גוונא איתא בשאלה כל עוד שישנו בעולם מיקרי דבר שיש לו מתירין. ועוד, מגופה דמתניתין דף נ"ב הנ"ל מוכח, דאם איתא דכהאי גוונא לא הוי דבר שיש לו מתירין בשאלה, מאי שנא בנפל לתבשיל שאינו מינו דנקט מתניתין שהוא בנותן טעם, הוה ליה למימר רבותא אפילו מין במינו שנפל ליין הותר נמי בנותן טעם שיעורו בשישים. ובהדיא פסק הרמ"א ביורה דעה סי' שכ"ג [סע' א] חלה נתערבה פחות מק"א איתא בשאלה.

עוד העלה מעלתו לפרש סוגיא דביצה ל"ט [ע"א] אשה ששאלה מים ומלח לעיסתה, סתמא מיירי אפילו בכהאי גוונא שהיה לה לעצמה גם קצת מים ומלח משלה, לכן פריך לבטלי מים ומלח גבי עיסתה משום דאין באיסור לבדו ליתן טעם, ובכהאי גוונא ליכא למימר דבר שיש לו מתירין לא בטיל דאמרינן סלק מיניה וכו'. ורב אשי לטעמיה ריש ביצה [ד, א] סבירא ליה דבר שיש לו מתירין גם ספיקא דרבנן להחמיר, מתרץ שפיר דבר שיש לו מתירין הוא דלא אמרינן סלק וכו' דהא נקרא על שם מינו. ונפשט ספק זה של הפרי מגדים [מש"ז יו"ד סי' צח ס"ק ה ד"ה שאלה] וספר אבני קודש¹ [סי' א] בזה.

4. עי' בסימן הקודם.

שלו. 1. לר' אברהם אליעזר דמשק, ורשא תקע"ט.

שאיין המנהג להפריש מעשר כספים יכול לעשות במעשרו כל דבר מצוה ואינו כפורע חובו ממעות מעשר, עיי"ש. וע"ע בשו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' קב. 2. שם מטבע. 3. בדפדוף יש על התיבה סימן גרשיים להדגשה.

וראיתי דברי קודשו, דברי חכמים משולשים, העלה הדרת גאונו נ"י שלושה תשובות בדבר.

א' כיון דליכא תרי קראי בפסח, אם כן דוקא בכבר הפריש פסחו הוא דעובר בכל תאחר, אבל בלא הפריש אינו עובר, וכמו שכתבו תוספות בראש השנה דף ד' ע"א ד"ה ומעשרות וכו' כהאי גוונא.

ובמחילת כבודו אין זו תשובה גמורה, נהי דהדין דין אמת, מיהת בהפריש פסחו עובר בכל תאחר ושפיר משכחת לה חטאת, ולמה מתניתין ריש כריתות [ב, א] אפקה לפסח מחטאת מכלל הל"ו כריתות לפי שהיא מצות עשה, והאיכא גם אזהרה בהפרישו כבר.

ב' כתב הדרת גאונו נ"י דכוונת תוספות בראש השנה דף ה' ע"א [ד"ה ואי לא] שעובר מיד בעשה דפסח קאמרי, שאינו יכול לתקן עוד, ואין כוונתם כלל על כל תאחר כיון דלית לן קרא לריבוי פסח. אלו דבריו.

ובמחילת כבודו לא ראה דברי רש"י בראש השנה ה' ע"ב בד"ה ועולות ושלמים, שכתב וזה לשונו, והוא הדין נמי לבכור ומעשר ופסח שהן חובה. הרי דבפסח עובר בלאו איכא קרא. וכן הא לשון רש"י שם ע"ב בד"ה כפסח דמי, וברגל ראשון יעבור עליהם, עד כאן לשונו, הרי דבפסח עובר בלאו דבל תאחר. ועל כרחק דגם כוונת התוספות שם כן הוא. ואם גם נדחוק לומר למסקנא דפסח כדי נסבה לא מתוקם קרא אפסח וממילא ליכא כל תאחר, וכוונת תוספות הוא רק על עשה, מכל מקום לשון רש"י הנ"ל אי אפשר לפרשו בענין אחר. וגם אם כוונת תוספות הוא על עשה לבד, אם כן קשה מאי דוחקא דש"ס לתרץ פסח כדי נסבה, שאין דוחק גדול יותר מזה, והא משום קושיא אי לא אקרביה אדחי ליה שפיר יש לומר כיון דרק עשה הוא קמשמע לן בברייתא דגם לאו איכא, דעל כרחק רבייה קרא כי דרוש ידרשנו לבל תאחר כל שהוא ריבה. אלא על כרחק כוונת הש"ס הוא דלא צריך לריבוי כלל לבל תאחר בשלושה רגלים, דמיד עובר הוא בכל תאחר בפסח, והדרא קושיא לדוכתיה.

אבל תירוץ שלישי שהעלה הדרת גאונו נ"י, דלאו הכולל שאינו מיוחד בפסח לבד לא נחשב כיון דפסח גופיה רק עשה הוא, דין הניין לן, ושפתיים ישק משיב דברים נכוחים. ואף דהראיות שהביא פאר רום מעלתו נ"י לזה אין עולים יפה קצתם.

לעניות דעתי גם זה אינו, דהרי גם אביי נחית לתרץ הקושיא בביצה ל"ח ע"ב, ואיהו לא סבירא ליה כלל סלק את מינו וכו' בחולין דף ק"ח [ע"א]², אם כן הוה ליה למימר כרב אשי משום דבר שיש לו מתירין. ועוד, אם כן אדמשני אביי היינו טעמא דאינו בטל גזירה שמא תעשה עיסה בשותפות, עדיפא ובפשוט טפי הוה ליה למימר גם בלא שותפות נמי גזירה שמא תשאל כל המים ומלח מחברתה ולא משלה כלום ויהיה האיסור לבדו יהיב טעמו.

שוב חיפשתי בחידושי סוגיא זו דביצה העליתי מאז דברים אלו של מעלתו הנ"ל, והוכחתי כן מלשון הש"ס לגבי עיסה ולא נקט לגבי קמח משום דמסתמא יש לה קצת גם משלה וכו', עיין שם היטב, תירצתי יפה מאי דקשה מאביי לטעמיה כנ"ל, אין עת האסוף פה.

והנני חותם בברכה מרובה.

כאוות נפשו היקרה ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שלו

[בסוגיית בל תאחר]

שלמא רבא וחייא אריכא ובריות גופא לנהורא מעליא הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרב המנהיר צהיר ובהיר הגאון הגדול סיני ועוקר הרים המפורסם צדיק יסוד עולם נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק קדושת שם תפארתו מו"ה אלעזר שטראסער נ"י, אב"ד ור"מ דק"ק עיר חדש יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי מלא ברכת ה' בבשורה טובה, ודברי תורה מלאים אורה, אחר הפסח, ושמחתי על הבשורה כי ה' ברוך הוא ריפא מחלתו והעלה ארוכה לו, כן רוב אונים ואמין כח, ברוך הוא וברוך שמו ירבה לו אונים ועוצמה לעשות חיל ככל משאלותיו לטובה.

ועתה באתי בדבר קושייתי שהעליתי לפי סוגיא דראש השנה דף ה' [ע"א] דפסח עובר עליו בכל תאחר, אם כן בעירובין דף צ"ו [ע"א] קשה, לדידן נמי יתחייב חטאת אם לא עשה פסח. ועיין פירוש תוספות דמכות דף י"ג ע"ב [ד"ה מה!].

שלו. 1. כלומר, תוס' במכות שם מפרשים שטענת הגמ' בעירובין שהמשנה בכריתות אינה אליבא דר"ע היא מצד הלשון, שבמשנה משמע שאין בפסח

2. מהסוגיא שם לא מוכח שאביי חולק. אמנם מוכח כן להדיא בחולין ק, א, שאביי שם לא מתרץ כרבא אלא מעמיד בשקדם וסילקו, עיי"ש.

דמה שכתב מצדקה דלא נחשב רק לעשה אף דאיכא בל תאחר, כמבואר בתוספות שבועות כ"ג ע"ב בד"ה דמוקי כו' ובתוספות בבא בתרא ח' ע"ב ד"ה אכפיה כו'.

איברא, בצדקה ודאי נחשב ללא תעשה גם זולת הלאו דבל תאחר, כתיב לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך וכו', כמו שכתב הרמב"ם ריש פרק ז' מהלכות מתנות עניים [ה"ב], ותוספות עצמם בבבא בתרא שם דף ח' ע"ב לחד תירוק, ובכתובות מ"ט ע"ב [ד"ה אכפיה] ובחולין ק"י ע"ב [ד"ה כל מצות] תפסו לעיקר רק תירוק זה דצדקה חשיב לא תעשה². והוא הדין דהוה מצי למימר גם משום בל תאחר, אבל הא עדיפא להו למנקט הלא תעשה דכתיב מפורש בצדקה.

אבל יותר תמה אני על הדרת גאונו נ"י בראיה זו, דהא בל תאחר דצדקה היינו אחר שנדר או נדב לצדקה כדילפינן מבפיך כו' [ר"ה ו, א], וכן כתב הרמב"ם בהדיא ריש פרק ח' ממתנות עניים [ה"א] עיין שם, אם כן בבבא בתרא ח' דרבא אכפיה לדרב נתן בר אמי שהיה אמוד ושקיל מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה, לא נדר ונדב זאת תחילה, דחלילה לו לעבור בבל תאחר מיד ולא היה צריך לאכפיה, אלא לפי שהיה עשיר כפיה, דומיא דמזונות בניו הקטנים בכתובות מ"ט ע"ב דכופים האב אם הוא אמיד ויליף לה מהא דכפיה רבא לרב נתן בר אמי לצדקה, ואין מקום לבל תאחר התם, והקשו תוספות שפיר.

[הוספת המחבר: ואגב, ראיתי במשנה למלך פרק ז' ממתנות עניים [ה"י] הקשה על הבית יוסף יורה דעה סי' רמ"ח [בתחילת הסימן] שכתב דרמב"ן סבירא ליה כתירוק בתרא דתוספות בבבא בתרא ח' דבצדקה איכא גם לאו, והא בתשובות כתב רמב"ן דהשבת עבוס מצות עשה שמתן שכרה בצידה הוא ואין בית דין מוזהרין עליו אף על גב דכתיב גביה נמי לאו לא תשכב בעבוטו. ותירץ המשנה למלך דהתם שאני, דהאי לאו הוה ליה לאו הניתק לעשה, עיין שם. ולא ביאר דבריו יותר, דהא בצדקה נמי נימא דהוה ליה לאו הניתק לעשה לא תקפוץ וכו' פתוח תפתח את ירך וכו', וצריך לומר בצדקה היינו טעמא דכתיבי תרי לאוין, ולא אתי חד עשה ועקר תרי לאוין, ככריש תמורה [ד, ב] גבי לאו הניתק לעשה. וכן כתב הפלאה בהדיא בכוונת התוספות בכתובות מ"ט ע"ב, דלהכי דייקו תוספות דאיכא שני לאוין. וכן צ"ל כוונת משנה למלך הנ"ל].

ודבריו תוספות דשבועות כ"ג ע"ב דמייתי מינה פאר רום

מעלתו נ"י, הרי גם זולת הלאו דבל תאחר דברי התוספות תמוהים, דהאיכא בצדקה גם לאו לא תאמץ ולא תקפוץ, ומאי ראייה מייתי תוספות דאין איסור לאו חל על עשה, וצריך לומר כוונת התוספות הוא רק מלישנא דגמרא דף כ"ה [ע"א] שם דנקט מושבע ועומד מהר סיני הוא דכתיב נתון נתן לו וכו', ולא מייתי ש"ס הלאו דצדקה, ועל כרחך היינו טעמא דלרבנותא קאמר, דאפילו בכהאי גוונא דליכא לאו בצדקה לעני אלא עשה לבד נמי מושבע ועומד מהר סיני הוא ואין איסור לאו חל עליו. והרמב"ם ריש פרק ז' ממתנות עניים הלכה ב' כתב, וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עובר בלא תעשה שנאמר וכו', משמע דזולת זה שרואה כן עני מבקש ומעלים עיניו ממנו אינו עובר בלא תעשה רק עשה הוא דאיכא [הוספת המחבר: והכי משמע דתוספות גרסי בגמרא כ"ה שם אילימא מתנה לעני וכו', ולא צדקה לעני כגירסת גמרא שלפנינו, ולהנ"ל מובן כנ"ל]³. באופן דראיית הדרת גאונו נ"י מצדקה ליתא.

וגם הראיה מוהתקדשתם והייתם קדושים ביבמות כ' ע"ב, דלא חשיב עשה כל התורה כולה דמייתי פאר רום מעלתו. הנה אף שדחו התם בגמרא בזה גם העשה דכהנים, הרמב"ם פרק י"א מגזילה דין ח"י וכן תוספות במכות ט"ו ע"א בד"ה אם כהן הוא כו' וביבמות ריש פרק י"ש מותרות [פד, א] בד"ה והא כוליה וכו' ובפרק אלו מציאות דף ל' ע"א בד"ה הא אין וכו' סבירא להו בכהנים איכא עשה דקדושים יהיו, דעל כל פנים קאי העשה על כל מאי דכתיב באותו הפרשה, כמו שכתב והאריך בזה בשער המלך פרק שישי מיבום [הי"א ד"ה וביאת כהן] יעויין שם. ואם כן הכא נמי הלאו דבל תאחר על כל הכתוב בפרשה קאי, והרי גם פסח מרבינן מדרוש ידרשנו דכתיב באותו פרשה, ושאני והייתם קדושים דכולל כל התורה כולה כנ"ל.

וגם ההכרח דמייתי הדרת גאונו מהא דנשים פטורים מחגיגה ושלמי שמחה [רמב"ם הל' חגיגה פ"א ה"א], ואמאי, דהאיכא לאו דבל תאחר. במחילת כבודו בל תאחר גופיה הא פליגי אביי ור' זירא בראש השנה דף ו' ע"ב אי איתא בנשים, והראב"ד סבירא ליה הלכה כאבבי דאשה אינה בבל תאחר, כמו שכתב הלחם משנה פרק י"ד ממעשה הקרבנות דין י"ד.

אבל מכל מקום הנני מסכים עם הדרת גאונו נ"י בזה התירוק לקושייתי, כיון דפסח גופיה רק מצות עשה הוא לא חשיב בל תאחר ללאו נוסף גביה. ויפה כתב לתרץ בזה גם

הפיסקה הזו עד כאן, וכתב: 'ואעתיק פה למעלתו מה שכתבתי בתשובה אחת לגאון אחד' וכו'. ועיי"ש הערות 2-3. וע"ע שו"ת ערוגות הבושם ח"ב סי' ריט. כדברים אלה ממש כתב ר' שלמה קלוגר בשו"ת קנאת סופרים סי' סא בתשובה לבן רבינו. ועי' שו"ת משנה שער לרי"ש טייכטל הי"ד סי' סו

לאו כלל ודלא כר"ע, ולא מצד הדין שאלבא דר"ע יתחייב חטאת אם לא הביא פסח. אך גם להבנת תוס' קשה, דגם לדין איכא נמי לאו דבל תאחר. 2. כוונתו, שבכתובות ובחולין כתבו תירוק זה בסתמא, בניגוד לתוס' בב"ב שם נאמר תירוק זה בשם ר"י. 3. לעיל סי' קיח אות א ציטט רבנו את

סימן שלח

[בקושיית הר"ן בנדרים עט, ב]

שלום וברכה, וחייא אריכא, לכבוד ידיד נפשי הרב
החרוץ פרח שושן מלא ישן ירא שלם מו"ה זלמן
שפיטצר נ"י בק"ק פרשבורג, וכעת הוא הרב הגאון
דווינען.

גלילי ידידי הטהורות קיבלתי וכו'.

ועל דבר התורה אשר העלה פאר רום מעלתו נ"י בצ"ע על
קושיית הר"ן בנדרים ע"ט ע"ב [ד"ה אילימא], כיון דבתנאי
לא מזדהר הוה ליה למיחש שמא תרחץ כמו בדף י"ד גבי שינה,
ותמה מעלתו, התם אחר שכבר עבר חיישינן שפיר, משא"כ גבי
קונם פירות עולם שתיאסר בהם אחר זמן שתעבור התנאי לא
חיישינן. אלו תורף דבריו.

הנה יפה כיון מעלתו בסברה זו להט"ז ביורה דעה בסי'
ר"ך ס"ק י"ט, שכתב לתרץ בזה קושיית הפרישה [שם ס"ק
כז] בשם הרש"ל. ובאמת נעלם מהט"ז דקושיא זו ופירוקה לא
דמהרש"ל הוא, אבל דהרשב"א הוא, שהקשה ותירץ כן בחידושי
מסכת גיטין דף פ"ג [ע"א] בד"ה בכולהו תנאי דעלמא וכו'
כתירוץ מהרש"ל. והנה גם קושיית הר"ן בנדרים ע"ט דהרשב"א
היא בחידושו ריש פרק ואלו נדרים שם [ד"ה היכי קאמרה],
ובתשובת הר"ן סי' נ"א [בסוף הסימן] מיייתי ליה הר"ן רק בשם
הרשב"א. ולטעמיה אזיל הרשב"א דלא סבירא ליה סברת הט"ז
ודמעלתו לתרץ שני הקושיות. וטעמו נראה לי, משום דאם כן
קשיא סוגיא דגיטין דף פ"ד [ע"א] דמקשה רבא לרב נחמן
הא לאחר וכו' הא בעי לקיומיה תנאי, וכי תימא וכו', ולהך
דפליגת עליו דרב יהודה מדמית ליה קונם עיני בשינה היום
וכו', ולסברת הט"ז ודמעלתו הנ"ל הא אפילו רב יהודה מודה
בכהאי גוונא, ולמה אמר למאי דפליגת עליו דרב יהודה מדמית
ליה וכו' כנ"ל. וצ"ע על הט"ז בזה.

איברא, גם על תירוץ הרשב"א דגיטין פ"ג והפרישה בשם
רש"ל הנ"ל יש לתמוה כן מסוגיית הש"ס הנ"ל, וצ"ע. אבל
מיהת הא דהר"ן והרשב"א בנדרים ע"ט נראה לי דקושטא
דמילתא הכי הוא כתירוץ, דתנאי אם לא משמע מעכשיו,
וכמו שכתב הר"ן בתשובותיו סי' נ"א (עכ"ל) [הנ"ל] עוד ראיות
אחרות לזה, לכן שבקו לתרץ על פי סברת מעלתו הנ"ל כנ"ל.

קושיית בעל טורי אבן [ר"ה כח, ב ד"ה הרי הוא] מלאו דלא
תגרע, והנאני דאנהיר לי עיינין.

ואני בעוניי תירצתי על פי מה שכתבו תוספות בראש השנה
סוף דף ו' [ע"ב] בד"ה הא ליתא בראיה וזה לשונם, והוא הדין זקן
וחולה ומי שאין לו קרקע וכל הפטורין מראיה. עד כאן לשונם.
הרי לר' זירא כל הני ליתנהו בבל תאחר, אם כן מהאי טעמא
שפיר ממעטינן פסח מחטאת מפני שהוא מצות עשה ואינו דומה
לעבודה זרה דבעינן אזהרת לאו הוה בכל כדילפינן במכות י"ג
ע"ב, אבל לאו דבל תאחר אינו שוה בכל. כן היה נראה לי לחומר
הנושא. אבל ראיתי לרמב"ם ריש הלכות קרבן פסח [ה"ב] כתב,
ומי שביטל מצוה זו בזדון ועבר יום ארבעה עשר ולא הקריב
וכו' הרי זה חייב כרת, ואם ביטלה בשגגה פטור. עד כאן לשונו.
ולא כתב שעבר על לאו דבל תאחר לאלתר, ועל כרחק צ"ל כמו
שכתב הדרת גאונו נ"י דלא עבר בלאו זה.

ואידי דאיירי בסוגיא דשבועות כ"ה הנ"ל אזכיר הנה מאי
דתמוה לי על הש"ס הנ"ל, דנקט אילימא אתן צדקה לעני מושבע
ועומד מהר סיני הוא שנאמר נתון נתן לו וכו'. והנה מלבד
דבפרשה שם פרשת ראה דברים ט"ז כתיב תחילה פתוח תפתח
את ידך לו וכו' [פס' ח] ואחר כך כתיב נתון נתן לו [פס' י]
והוה ליה להש"ס להביא מן המוקדם בפסוק, עוד זאת מצות עשה
נתון נתן קאי על הלוואה שלא ימנע מלהלוות לעני מיראה שלא
תשמיטנו שביעית, כמו שהקדים השמר לך פן יהיה דבר בליעל
וכו' ולא נתן לו וכו' נתון נתן לו וכו', ולא קאי כלל על מצות
צדקה, כמבואר בהדיא בספר החינוך שם [מצוה תפ]. וברמב"ם
הלכות שמיטה ויובל [בפתיחה] לא מנה למצות עשה כלל קרא
זה דנתון נתן לו אלא הלא תעשה שלא ימנע מלהלוות קודם
השמיטה. ונראה לי טעמא דקרא להלוואה זו בלשון נתינה, לפי
שתשמיטנו שביעית באמת, והרי הוא כמתנה. ועיין רמב"ן ריש
פרשת חיי שרה [בראשית כג, ט] על ויתן לי וכו' בכסף מלא
וכו' ומים בכסף נתן לי ושתייתי, עיין שם היטב. וגם בהלכות
מתנות עניים [פ"ז ה"א] לא הביא הרמב"ם כלל קרא זה דנתון
נתן למצות צדקה אלא קרא המוקדם הנ"ל פתוח תפתח וכו'.
הוא מצות עשה דצדקה, וכן כתב בספר החינוך מצוה תע"ט.
ואם כן הכי הוה ליה למימר בגמרא, שנאמר פתוח תפתח. וצ"ע.
ולגירסת תוספות הנ"ל אילימא מתנה לעני ולא צדקה ניחא
שפיר, אבל אם כן ליתא לראיית תוספות כ"ג הנ"ל. וצ"ע, ודו"ק.

נאום הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

לא שמענו, ובהכרח שבל תגרע איננו מוסב על ביטול עשה.
שלח. 1. כלומר, שאיסורה בפירות עולם ממשיך גם לאחר ביצוע התנאי.

שהתקשה בדבר עד שהאיר ה' עיניו ומצא את שו"ת רבנו. 4. הטורי אבן
מקשה על הרשב"א הסובר שבביטול מצות עשה עובר בבל תגרע, שלפי זה
למ"ד לאו שאין בו מעשה לוקים עליו ילקה על ביטול מצות עשה, וזו ודאי

שוב מצאתי בספר קרבן נתנאל על הרא"ש גיטין ריש פרק המגרש אות ט', הקשה ותירץ מדנפשיה קושיית הרשב"א ותירוצו בגיטין פ"ג, ולא ראה שהקדימו הרשב"א ומהרש"ל בזה כנ"ל. והקשה הקרבן נתנאל לנפשיה הרגש הנ"ל, אם כן בחומר אשת איש מודה רב יהודה, מ"ש למאי דפליגת על רב יהודה מדמית ליה דאמר רבא בגיטין פ"ד, ותירץ וזה לשונו, מכל מקום אמר רבא לפום מאי דסבירא ליה לרב נחמן בהדיא. עד כאן לשונו. שוב מצאתי בספר שמלת בנימין הלכות נדרים סוף סי' רי"ג [סע' ג ד"ה אך לענין].

והנני חותם בכל חותמי ברכות.

כאוות נפשו ונפש ידידו דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שלט

[בענין זה וזה גורם]

רום ידיהו נשא את מלכים לכסא', הלא הוא ידידי המאור הגדול הרב הגאון סיני ועוקר הרים כבוד קדושת שם מו"ה אליעזר שטראסער נ"י, אבד"ק דק"ק עיר חודש יע"א.

על דברי התורה אשר שם הדרת גאונו לפני לחוות דעתי העניה בדבר הלכה, הנה מה אדע להגיד חדשות אשר לא שזפתו עיניו הבדולחים בעומק עיונו, אבל באהבתו אדלג שור ולעשות רצונו חפצתי, לכן הנני להשיב בסיעתא דשמיא.

ראשון תחילה נאמר בדברי קדשו לתמוה על הכסף משנה פרק ה' מנדרים [הט"ז] שתירץ קושיית הראב"ד מזה וזה גורם דמותר בכל מקום דשאני דבר שיש לו מתירין זה וזה גורם נמי אסור ביה, והרי בפרק ה' מהלכות מעילה [ה"ו] פסק הרמב"ם דיש מעילה בגידולין, והא דבר שיש לו מתירין אינו רק מדרבנן ואיך אפשר לחייבו קרבן מעילה בגידולי הקדש, הא הוי זה וזה גורם. עד כאן דברי מעלתו.

הנה כיוצא בו ממש מצאנו עוד להכסף משנה פרק ז' מהל' מעילה הלכה (א) [ו'] בפרוטה של הקדש שנתערבה בכיס דמעל, ולא אמרינן דבטל ברוב משום דבר שיש לו מתירין לא בטל, ותמה עליו במשנה למלך שם בזה דהא מדרבנן הוא דלא בטל, יעויין שם, והוא קושיית התוספות במסכת מעילה דף כ"א ע"ב בד"ה פרוטה וכו'.

אמנם אומר אני דהתם דוקא שפיר קשיא להו, דלענין ביטול ברוב דקרא כתיב אחרי רבים להטות וכולי עלמא מודו ביה, דאפילו ר' יהודה דפליג במין במינו מודה הוא ביבש, והיינו טעמא משום דגזירת הכתוב הוא איסור נהפוך להיות היתר, לכן פשיטא מילתא לכולי עלמא דהא דדבר שיש לו מתירין לא בטל רק מדרבנן הוא. משא"כ התירא דזה וזה גורם שאינו מפורש בתורה, ולא אתיא אפילו מדרשא דקרא אלא מסברא, ואשכחן תנאי טובא דפליגי וסבירא להו זה וזה גורם אסור, ומשמע בסוגיא דעבודה זרה דף מ"ח [ע"ב] מ"ט [ע"א] ברש"י ותוספות דלדידיה אסור מדאורייתא, וכן משמע בתוספות עבודה זרה דף ס"ח ע"ב בד"ה לרבי שמעון וכו', אם כן שפיר יש לומר דלדידן נמי דקיימא לן זה וזה גורם מותר, בדבר שיש לו מתירין כולי עלמא מודים דזה וזה גורם אסור מדאורייתא. ואף להר"ן פרק כל הצלמים [ע"ז כא, א מדפי הרי"ף ד"ה גמ'] שהסביר לן שריותא דזה וזה גורם נמי מצד ביטול ברוב הוא, היינו דווקא אליביה דרש"י דמפרש התם הברך והרכיב נמי משום זה וזה גורם נגעו בה, אבל כל החולקים שם על רש"י לא סבירא להו כן כמבואר בר"ן שם. וגם אפילו לרש"י נמי לא דמי האי ביטול ברוב דזה וזה גורם לביטול ברוב דעלמא, כיון דאפלגי תנאי בהא כנ"ל.

ואם כן נראה לי דמה שכתב הכסף משנה פרק ה' מנדרים [סוף ה"ג וסוף ה"ז] ובספרו בית יוסף יורה דעה ריש סימן רי"ו [ד"ה כתב הראב"ד] משום דבר שיש לו מתירין לא שרי ביה זה וזה גורם, מדאורייתא קאמר. וכן משמע, שהרי תירץ עוד הכסף משנה ובבית יוסף שם על פי מה שכתב הר"ן [נדרים נז, א ד"ה מתניתין, מז, א ד"ה בעי רמי] דקונם וגידוליו דומים להקדש, ואם כן אפשר דחמיר טובא ולא שרי ביה זה וזה גורם, והרי הקדים שם דלהר"ן אסורים החילופים מדאורייתא, ומשמע דתירוצו שני שתירץ משום דבר שיש לו מתירין נמי דומיא דתירוצו ראשון, ומדאורייתא קאמר. ואם כן לא קשיא אדהכא קושיית מעלת כבוד תורתו נ"י.

אבל תמה אני על הדרת גאונו, דלא על הכסף משנה תלונתו, אלא יותר הוה ליה לתמוה כן על דברי הרמב"ם בעצמו באותו פרק ה' מנדרים הלכה ט"ו וזה לשונו, ולמה לא יבטל העיקר האסור בגידולין שרבו עליו, שהרי הן דבר שיש לו מתירין שאינו בטל ברוב כמו שביארנו. עד כאן לשונו. וכן כתב שם מקודם בהלכה י"ב. ואם כן קשיא קושיית מעלת כבוד תורתו נ"י, הרי זה רק מדרבנן הוא דלא בטל ואיך חייב קרבן מעילה. ובהדיא כתב הט"ז ביורה דעה סי' רי"ו ס"ק ו' דתירוצו הכסף משנה לקושיית הראב"ד מזה וזה גורם הוא הוא תירוצו

הרמב"ם לקושיא מביטול ברוב. ואם כן יותר חלה קושיית מר מעלת כבוד תורתו על הר"מ מדידה אדידה. וגם בזה ליכא לתרוצי כמו שתירצתי על הכסף משנה, דהרי מביטול ברוב קאי קושיית הר"מ שהוא ודאי רק מדרבנן דדבר שיש לו מתירין לא בטיל.

והנראה לי ליישב דברי הרמב"ם ודברי הכסף משנה בשני המקומות הנ"ל מתמיתה המשנה למלך ותמיתה פאר רום מעלתו נ"י, הוא על פי מה שכתב הר"ן בנדרים דף נ"ב [ע"א ד"ה וקשיא להו] אהא דמים ומלח דמסיק בשלהי ביצה דלא בטלי לגבי עיסה דהוי דבר שיש לו מתירין אף על גב דבשאינו מינו הוא, ומחלק שם בין דבר שיש לו מתירין לאחר זמן הוא דבעינן מין במינו אבל יש לו מתירין עכשיו ומיד חמיר טפי ואפילו שלא במינו אינו בטל, יעויין שם. אם כן אף אנו נאמר, כיון דנדרים איתא בשאלה יש לו מתירין עכשיו מיקרי, וכן אפשר בהקדש על ידי חילול, הוה ליה יש לו מתירין עכשיו, ובכהאי גוונא לא בטל אפילו מדאורייתא, דהוה ליה כמו ניכר האיסור דאפשר ליטלו משם, והכי נמי אפשר להתיר נדרו והקדישו. וכהאי גוונא תירץ המשנה למלך בעצמו שם בפרק ז' ממעילה דין ו' הנ"ל בסוף דבריו על קושיא אחרת. ואם כן נכונים דברי הר"מ והכסף משנה.

וגם התוספות במסכת מעילה דף כ"א [ע"ב ד"ה פרוטה] שהקשו כן, לטעמם אזלי בשלהי ביצה [לח, א ד"ה ולבטיל, לט, א ד"ה משום] דלא סבירא להו חילוקו של הר"ן בין יש לו מתירין עכשיו או לאחר זמן. וגם אפשר דאזלי בשיטת הר"ן במסכת פסחים [ט, א מדפי הרי"ף ד"ה מתני'] דהואיל אי בעי פריק ליה מהקדש לא אמרינן משום מחוסר ממון, אם כן מהאי טעמא לא מיקרי נמי יש לו מתירין עכשיו, לכן הקשו תוספות שפיר גבי הקדש דוקא, משא"כ בקונם שאין לו פדיון רק בשאלה איתיה הוה ליה יש לו מתירין עכשיו. ואין לומר דלפי זה תקשה להרמב"ם קושיית תוספות בבבא קמא ס"ט ע"א סוף ד"ה כל הנלקט וכו' והר"ש בפרק ה' ממעשר שני סוף משנה ה', דמוכח בהדיא דיש לו מתירין על ידי חילול נמי דוקא מדרבנן הוא דלא בטלי. דיש לומר היינו במעשר שני שמתחלל בדמי שויה וכן נטע רבעי, אם כן משום מחוסר ממון לא מיקרי יש לו מתירין עכשיו, משא"כ בהקדש שוה מנה שמתחלל בשוה פרוטה הוה ליה יש לו מתירין עכשיו ומן התורה לא בטיל. ועל כל פנים בקונם דיש לו מתירין עכשיו על ידי שאלה שפיר יש לומר כמו שכתבתי.

ובל זה לפי מה שהניח כבוד פאר רום מעלתו נ"י דיש מעילה בגידולי קונם והקדש. אבל תמה אני על עוצם בקיאותו וחריפותו, הרי משנה שלימה שנינו בפרק ט' דתרומות משנה ד', גידולי הקדש חולין ופודה כל האוצר בדמי אותו סאה שורע,

ומייתי לה הרמב"ם שם באותו פרק ה' מהלכות מעילה הלכה י"א, וכתב דאין מועלין בהם. ואם כן על כרחך צ"ל לחלק, דגידולי הקדש שכתב שם בהלכה ו' דמועלים דוקא בכהאי גוונא שמפרש הרמב"ם עצמו שם, וזה לשונו, כיצד, הקדיש שדה וכו' אילן ועשה פירות וכו'. ואם כן גידולי קונם ודאי לכולי עלמא מדרבנן הוא דאסורים. ותדע, דהרי הרא"ש [נדרים נו, א ד"ה מתני'] סבירא ליה אפילו החילופים נמי רק מדרבנן הוא דאסורים ומכל שכן הגידולים, ואפילו הר"ן [שם ד"ה מתני'] דפליג וסבירא ליה שוינהו כהקדש שתופס דמיו, היינו חליפיו דוקא, אבל גידולים בהקדש גופיה אין מועלים בהם. אלא דמדרבנן מכל מקום אין נהנים בלא פדיון כדמשמע מדבריו פרק ה' דמעילה הלכה י"א, והוא הדין נמי גידולי קונם שאין להם פדיון אסורים מכל מקום. ואם כן תירוץ הכסף משנה עולה כהוגן, דרבנן החמירו בו משום דהוי דבר שיש לו מתירין, ולא מהני ביה שריותא דזה וזה גורם גורם כמו דלא מהני ביה ביטול ברוב מהאי טעמא. וכן כתב הר"ש בפרק ב' ביכורים משנה ב' [ד"ה ואסורים בכל שהן], גידוליהם אסורים היינו ביכורים שנתערבו בתרומה ומשום דבר שיש לו מתירין, יעויין שם.

וכבר הרגיש מעלת כבוד תורתו נ"י בעצמו, מסוגיא דבבא בתרא ע"ט [ע"א] משמע דלא נאמר מעילה בגידולין אלא בכהאי גוונא שהקדיש אילן וכו', ולא שייך בזה כלל זה וזה גורם. אבל סיים מעלת כבוד תורתו דממשמעות סוגיות המפוזרות בש"ס משמע דבכל גידולין מועלין, כגון אם הקדיש חטיטין ובא אחר וזרע בשדהו גם כן מועלין בו, ובזה שפיר קשה קושיית הראב"ד דהוי זה וזה גורם, עד כאן לשונו הזהב. ואני בער ולא אדע מקום בש"ס שנאמר בו מעילה בגידולי הקדש באופן זה, והרי כל המקומות או רובם בש"ס הראה עליהם בכסף משנה בפרק ה' דמעילה [ה"ו], וכולם שוים לטובה עם סוגיא דבבא בתרא. וממילא גידולי קונם והקדש בכהאי גוונא שזרע פירות הקדש רק אין נהנים מדרבנן, ועלה קאי קושיית ראב"ד דלישתרי לגמרי משום זה וזה גורם, ואתי שפיר תירוץ הכסף משנה כפשוטו, ואין צריך לחילוקים דלעיל אדהכא, כנ"ל.

וראיתי לרבינו הגאון תוספות יום טוב במסכת מעילה פרק ג' משנה ו', עמד על פסק הרמב"ם בחיבורו פרק ה' מהלכות מעילה שפסק כמאן דאמר מועלים בגידולים, וסיים שם וזה לשונו, ומכל מקום נראה לי עוד ראיה אחרת להר"ם מגידולי קונם דמשנה ו' פרק ז' דנדרים. עד כאן לשונו. ודברים אלו נפלאו ממני, דהא אפילו בחילופי קונם פליגי הרא"ש והר"ן [שם] אי איסורא דאורייתא הוא או דרבנן, אבל מעילה לכולי עלמא ליכא בהו, ובגידולים שכבר נתבטל מן התורה אפילו איסור דאורייתא ליכא לכולי עלמא לא בקונם ולא בהקדש, רק איסורא דרבנן משום חלק ההקדש וקונם המעורב בו, ואילו בפלוגתא דתנאי אי מועלים בגידולים על כרחך לא פליגו אלא

הדברים כמקדם וכשאר כל אדם, והתם בשו"ת מהרי"ט בנידון נזירות ושבועה אמרה. אבל בהקדש שאסור דבר מה אכולי עלמא, הרי כל איסורי הנאה דמיהן מותרים מן התורה, ואי לאו קרא ופדה בערכך דהקדש תופס דמיו כמו שכתב רש"י במסכת עבודה זרה דף נ"ד ע"ב [ד"ה קדש] לא הוי ידעינן ליה, והשתא דגלי קרא לאסור חילופיו דכוליה גרמא דאיסורא נינהו, ומה לי הן ומה לי דמיהן, משא"כ הגידולים דהוה ליה זה וזה גורם ודאי מותרים מן התורה, וליכא למימר מעיקרא היה דעתו להקדיש הכל, דאם כן קרא למה לי על חליפיו. אלא על כרחך דכוונת המקדיש לא היה על זה, אלא דוקא קאמר הרי זה, ונהי דוודאי אדעתא דהכי שיאכל הלה וחדי לא אקדישה מעיקרא, היינו אותו שיעור שהקדיש, והוא באמת בקדושתו קיים וצריך לפדותה כמבואר ברמב"ם פרק ה' דמעילה הלכה י"א ובר"ש פרק ט' דתרומות [מ"ד] הנ"ל, והרי דינו בזה כמו כל הגזלנים דמשלמים כשעת הגזילה אף בתרומה והקדש כדאיתא בפסחים דף ל"ב [ע"א]. ואין יכול לתבוע את חבריו בדין אלא דמי סאה חישין שלו, אבל יותר מזה אין לו יפוי כח וזכות על חבריו. ואם כן לדעת מעלת כבוד תורתו דמועלין בגידולים, גם לדידיה תקשה קושיית עצמו שהקשה על תירוץ הכסף משנה הנ"ל, דכיון שרבו הגידולים על הסאה של הקדש ומן התורה בטל ברוב אם כן אמאי מועלין בהם, נהי דממון גבוה לא שייך ביה ביטול היינו דחייב לשלם ממון, אבל איסור הקדש אזדי לה ונתבטל, וכדתנן באמת בהדיא במתניתין פרק ט' דתרומות הנ"ל.

ועוד, אפילו אם תימצא לומר דיכול לתבוע לחבריו בדין, מכל מקום כיון דראשון אזדי ליה ובטל בדבר שזרעו כלה, פשיטא ודאי דהקדישו מעיקרא לא חל על הגידולים שלא היו בעולם ולא יגדלו עד אחר שזרעו כלה בארץ תחילה, ולא הוי כדקל לפירותיו דאימת קא גדיל לכי מיסרח וכו' [תמורה לא, א]. ואם כן התשלומי ממון שלא נתבטל הרי מעצמם לא קדשי דבעינן אשר יקדישו בני ישראל, ובעל כרחך צריך להקדישם מחדש או לאוסרם בקונם, וכל זמן שלא אסרם מחדש ודאי ליכא מעילה בגידולים, ואם כן לשתרי לגמרי משום זה וזה גורם כי קושיית הראב"ד. אבל באמת אותו סאה שהקדיש אין הבעלים תובעים, אלא הגובר תובע ומשלם בתורת פדיון וממילא קדוש כנ"ל.

והנה מעלת כבוד תורתו דימה הדבר לקדשים שחייב באחריותן אילו נתערב בחולין של חבריו דפשיטא דצריך

לענין מעילה אבל איסור דאורייתא לכולי עלמא איכא, וכמו שהביא תוספות יום טוב בעצמו שם מקודם משמיה דגמרא בפסחים נ"ו [ע"ב] בגמזיות של הקדש, נהי דמעילה ליכא איסור מיהא איכא, ולשון זה משמע איסורא דאורייתא וכמו שכתב המשנה למלך ריש פרק ב' מהלכות מעילה [ה"א] על דברי רש"י פסחים כ"ז [ע"ב ד"ה בעצי שלמים], יעויין שם. ועל כרחך משום דהקדיש אילן ונתמלא פירות דאסור מעיקרא גם הגידולים לחוד, והקדיש או קונם פירות האלו בדבר שזרעו כלה ואין הגידולים בכלל דברו לחוד. והתוספות יום טוב בעצמו במסכת נדרים שם [פ"ז מ"ו] כתב דחומרא דחכמים הוא איסור הגידולים משום דבר שיש לו מתירין לא בטל, ואם כן דבריו שבמסכת מעילה שהשווה אותם תמוהים, וצ"ע ג.

שנית בא בדברי קודשו לאמור דבר חדש, והוא כיון דדין גבוה ילפינן מדין הדיוט, ובאיסור גזילה הרי לא שייך ביטול משום דיאכל הלה וחדי [ביצה לח, ב], אם כן אם הקדיש קב חישין ונתערב בקביים חישין בשל חבירו, כיון שמן התורה (אין) הקדש בטל ברוב יכול חבריו לתבועו בדין, דאיסור הקדש אזדי ליה ובממונו לא שייך ביטול, ואנן סהדי דאדעתא דהכי שיאכל הלה וחדי לא אקדישה, אלא משום רווח הקדש, ואם כן הרי הקדיש כל יפוי כח וזכות שיש לו על חבריו בחיטין. ולכן גידולי הקדש הקדש, ולא קשה מידי השגת ראב"ד מזה וזה גורם. עד כאן תורף דבריו בקיצור.

הנה בשו"ת מהרי"ט חלק ב' [יו"ד] סי' כ"א כתב בתוך התשובה וזה לשונו, ועכשיו יש לומר הואיל ונתבטל המכר נתבטלה הנזירות, שהרי לא היה הנזירות אלא לתועלת הקונה שקנה השטר בממונו, אבל עכשיו שהקנין בטל לא עלתה על דעתו שיאכל הלה וחדי, וכי היכי דקונה השטר יכול לחזור ולתבוע מעותיו שנתן בעד חצי העסקא וכו' ואז פטור מן הנזירות דאדעתא דהא לא נדר גם המוכר נמי יכול לחזור בו ולתבוע ממי שהפקיד בידו ואין עליו חשש נזירות, שלא קיבל אלא כל זמן שהמכר קיים, ולתועלת הקונה נדר ולא לתועלת בעל העסקא. עד כאן לשונו. הרי שמעלת כבוד תורתו כיוון לדעת גדול האחרונים מהרי"ט זלה"ה בגוף הסברא.

אבל באמת אין ללמוד מדברי מהרי"ט לנידון שעליה אנו דנין, כי בענין נזירות ושבועה שהוא נוגע רק בעצמו של הנודר לבד, שאסר את גופו מאיזו דבר, יש לומר כיון דאדעתיה דהכי שיאכל הלה וחדי לא נדר ונשבע חזר להתירו ומותר הוא בכל

נגד מהרי"ט שהיה גדול שבאחרונים. וכ"כ בשו"ת דברי יעקב סי' ח: 'מהרי"ט אביר הגאונים'. וכ"כ בספר מעשה איש הנהגות החזו"א ח"ד דף צ שהחזו"א קבע שגדול האחרונים הוא המהרי"ט, ושהוא גדול אף מהבית יוסף!

2. כ"כ ר"י אייבשיץ בפלתי סי' קי קונטרס בית הספק בדין ספק ספיא: 'הראש מגדולי האחרונים הרב המובהק מהרי"ט ז"ל. וכ"כ היעב"ץ בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קמב: 'גדול האחרונים מופלג בהוראה מהרי"ט'. וכ"כ בשו"ת מהרי"ם פאדואה מבריסק סוף סי' ח: 'קשה להקל

לשלם לו ממון, כיון דאיסור הקדש בטל והבעלים צריכים להקדיש אחר תחתיו אם כן בדין יכול לתבוע, אם כן הכי נמי בהקדש שאין חייב באחריות אנן סהדי דמשום רווחא דהקדש הוא דאקדשיה. עד כאן דברי מעלת כבוד תורתו נ"י.

ולי קשה לפי זה, כי דרשינן [ב"ק עו, א] וגונב מבית האיש ולא מבית הקדש ופליג ר' שמעון בקדשים שחייב באחריות מבית האיש קרינא ביה, ואם איתא מאי שנא, קדשים שאין חייב באחריות לר' שמעון נמי נימא כיון שיכול לתבועם בדין מן הגנב דאנן סהדי דלא אקדשיה אדעתא דהכי שיאכלם הלה וחד, שהרי סתמא גנבם כדי לאוכלם באיסור, אי נמי כיון שאם ערבן עם חולין שלו מיהת באופן שנתבטל האיסור יכול לתבועו בדין, הוה ליה שפיר מבית האיש. אלא על כרחך הגזבר של הקדש הוא התובע, וממילא אמרינן בהיפוך, דאפילו קדשים שחייב באחריות כיון דמדרבנן הקדש לא בטל ונאסר כל התערובות דחולין כהאי גוונא תו לא מיקרי מבית האיש ופטור מכפל וארבעה וחמישה, עיין במשנה למלך פרק ז' מתרומות [ה"א]. והכי נמי כיון דמדרבנן לא בטל איסור הקדש, ליכא למימר מעיקרא אקדיש כל זכות ממון גם הגידולים, שהרי אין לו בו שום זכות יותר, ונפקע מידי מעילה דאורייתא, כמו שכתבו תוספות פסחים דף כ"ט ע"א ד"ה אין פודין וכו'.

אלא דבאמת בגידולים ככהאי גוונא אין מעילה אף בלאו האי טעמא וכנ"ל, ואם כן קושיית הראב"ד במקומה עומדת דלשתרי לגמרי משום זה וזה גורם, ותירוץ הכסף משנה מוכרח ונכון הוא גם כן כמו שכתבתי לעיל בס"ד.

והנני אוהב נאמן חותם בברכה, יראה בנחמה, בעיר ד' שמחה, בנוי גם ברמה.

כנפשו ונפש ידידו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

סימן שמ

[בקושיית תוס' קידושין לז, א ובעניין בל תוסיף]

חיים ושלום וכל טוב לאהובי מורי המאור הגדול הגאון המפורסם כבוד קדושת שמו מו"ה פלק נ"י אב"ד קהילת סעטשין יע"א.

גלילי ידידו הטהורות הגיעני ימים הרבה אחר זמנו, ושמחתי בדברי תורתו ודברי פי חכם חן וכו'.

שמ. 1. תוס' שם הקשו מנין שתפילין נוהג בחו"ל מדאורייתא, אולי מה שנהגו האמוראים בחו"ל להניח תפילין היינו רק מדרבנן, ותירץ רבינו שלא

והן עתה אחזור על ראשונות שהצעתי לפני מורי נ"י לתרוץ קושיית התוספות בקידושין ל"ז ע"א [ד"ה הרי תפילין] על פי איסור בל תוסיף'.

וזה לשון הדרת כבודו בתשובתו אלי.

לדברי כבוד תורתו קשה מתרומות ומעשרות וחלה בחוץ לארץ, דאי אפשר מדרבנן דעובר משום בל תוסיף שם. עד כאן לשונו הזהב. ונסתייע מורי נ"י מדברי הרמב"ם וראב"ד בהלכות ממרים [פ"ב ה"ט] וחיודשי רשב"א בראש השנה [טז, א], דבתקנת חכמים ליכא בל תוסיף.

לעניות דעתי תרומות ומעשרות וחלה לא מן השם הוא זה, דאי הנתינה לכהן, הרי בדבר ממון יכולים לעקור דבר תורה משום הפקר בית דין הפקר, ואי איסור אכילה לאוכלם בטבלם, הוא שב ואל תעשה, ובל תוסיף שייך בקום עשה אבל בשב ואל תעשה לא שייך כלל בל תוסיף אלא אם כן שאומר שהוא בכלל מה שאסרה תורה, משא"כ אם מודה ואומר שזה מותר מן התורה כל אדם רשאי להחמיר על עצמו ולאסור על עצמו דבר המותר והתורה התירו, קדושים תהיו קדש עצמך במותר לך [הוספת המחבר: וגם מפני הרואים אין לחוש, שיאמרו מיצרך הוא דלא צריך לעשות או לאכול דבר המותר הזה מן התורה], אבל בקום ועשה כגון להניח תפילין בחוץ לארץ שפיר יש לומר איכא בל תוסיף, כמו בנשים, ולא דמי לחלה ותרומה ומעשר. וזהו כוונת הראב"ד פרק ב' ממרים הלכה ט' שכתב וזה לשונו, ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצוות עשה כגון לולב ותפילין וציצית בין לשעה בין כו' שלא קבעה, והרמב"ם לא פליג אלא אם קבעה בתורה דסבירא ליה להר"מ אפילו בשב ואל תעשה איכא בל תוסיף, ובוזה השיגו הראב"ד, אבל לא קבעו בתורה לא פליגי, אלא לכולי עלמא בשב ואל תעשה לא שייך בל תוסיף אבל בקום ועשה שייך ושייך. וגם הרשב"א בראש השנה שכתב בהדיא דאפילו בקום ועשה ליכא בל תוסיף בתקנת חכמים, הרי בהדיא מחלק שם בין תקנת חכמים, שעמדו חכמים ותיקנו לצורך, ובין יחיד בפני עצמו שמוסיף מדעת עצמו. וכיון דלא תיקנו חכמים הנחת תפילין בחוץ לארץ, דהא קושטא הוא דמדאורייתא חייבים, אם כן לסלקא דעתא דתוספות דהקשו אהני אמוראי דבבל דאשכחן דמנחי תפילין דילמא מדרבנן, היינו שאותן אמוראי הם הוסיפו מדעתם כן, ולא מתקנת חכמים, דהא באמת לא היתה תקנת חכמים בזה, ואם כן איכא בל תוסיף כי קושיין.

הלא כה דברי דורש שלום תורתו.

הק' יהודה אסאד

יתכן שבחול"ל ינהגו מדרבנן משום שיש בזה איסור בל תוסיף. 2. בליקוטי חבר בן חיים כתב על דברי רבנו כאן שקצת צ"ע מסוכה.

סימן שמא

[האם הפקרת בהמה מבכרת מועילה להפקיע את העגל מקדושת בכורה]

למי כל חמדת ישראל, ראש גולת אריאל, הלא הוא כבוד הוד ידיד עליון וידיד נפשי, הרב הגאון העצום האמיתי, זה סיני ועוקר הרים בקי בחדרי חדרים, עמוד הימיני פטיש החזק צדיק יסוד עולם כו' כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה משה פערלס נ"י אב"ד קהילת בניהארט יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי לשמחת נפשי, ונהניתי רבת עונג ונחת בדבריו הקדושים כו'.

על דבר שנסתפקת הדרת גאונך נ"י, מי שיש לו בהמה מבכרת והוא במקום או בזמן שאין יכול למוכרה לגוי להפקיע קדושת בכורה, מהו שיפקירנה הפקר גמור לעולם בפני שלושה ואחר הלידה יזכה בו מן ההפקר, ופטורה מבכורה, או נימא אין זה הדרך מוציא מקדושת בכורה. וענוותנותו הרבני להציע לפניו דעתי דעת תורה. והנני לרצונו, ופקודתו שמרה רוחי, וד' יהיה עמדי.

והנה מדרבנן פשיטא לי דלא מהני הפקירו, כמו בחמץ דלא סמכו על הביטול לפי שאין דיעות שוות וחשו שמא לא יבטלנו במחשבתו לגמרי כמו שכתב הר"ן ריש פסחים [א, א מדפי הרי"ף ד"ה אלא], או משום שמא יערים בפעם אחר כמו שאמרו בירושלמי [פסחים פ"ב ה"ב] הפקיר חמצו בי"ג כו', והני טעמא שייכא נמי בבכור. כי קמיבעי לי מדאורייתא אי מהני הפקירו או לא, ונפקא מינה במקום או בזמן שאי אפשר בענין אחר להפקיע קדושתה, אי מהני מן התורה יפקירנו כדי להפקיע איסור דאורייתא מיתה, אבל אי מן התורה לא מהני למה יפקירנו ללא צורך וללא הועיל.

ונחזי אנן, דגבי חמץ דמהני ביטול פירש רש"י [פסחים ד, ב ד"ה בביטול בעלמא] משום דכתיב תשביתו, וביאר הפני יהושע [שם בא"ד ואור"י] טעמו שמיאן רש"י בטעם התוספות [שם ד"ה מדאורייתא] והר"ן [א, א מדפי הרי"ף ד"ה ומהו] משום הפקר, לפי דליכא למעט מלך אלא של אחרים ושל גבוה לבד, ושני אלו נמי כתבו התוספות [ה, ב ד"ה משום] הא דנפקי לן מחד קרא משום דבעלמא איכא תרי קראי, אבל הפקר לא מהני להפקיע איסור דבל יראה ולא שמעינן למעט הא מלך, ולכן הוצרך רש"י לטעמו דתשביתו, עד שהנני הפני יהושע בצ"ע על התוספות דפירשו מטעם הפקר, מנא לן למעט הפקר מבל יראה.

שמא. 1. בדפו"ר התיבה מסומנת בגרשיים להדגשה. 2. ועי' במהרי"ט אלגאזי על הלכות בכורות מהדורת הרבנים שדמי ואוירבך פרק א אות ו ובהערה 27 באריכות. 3. בדפו"ר התיבה מסומנת בגרשיים להדגשה. 4. בשו"ת שבט הלוי

[הוספת המחבר: הן אמת דקשיא לי על הפני יהושע, הרי בחלה דהקשו תוספות [שם ד"ה אבל] דבעי התם תרי קראי, אף דתנן משנה מפורשת פרק א' דחלה משנה ג' הפקר חייב בחלה, מכל מקום קיימא לן בשו"ע סוף סי' ש"ל [סע' ז] נתגלגלה בעודה הפקר פטורה וכו', ועל כרחך מעריסותיכם ממעטינן ליה, והכי נמי סבירא להו לתוספות ממעטינן הפקר גבי חמץ מלך, וצ"ע. וגם לסברת חידושי הרא"ה סוף פרק קמא דכתובות [טו, ב ד"ה מחצה על מחצה] בתינוק מושלך וכו' מחצה על מחצה ישראל לנזקין, אבל רוב גוים משלם נזק שלם, ולא אמרינן אין הולכין בממון אחר הרוב, משום דאם הוא גוי לית ליה חזקת ממון, עיין שם, ור"ל משום ראה ויתר גוים, שהפקיר הקדוש ברוך הוא ממונם. אם כן, כיון דממעט קרא חמץ של גוי הוא הדין נמי של הפקר, דמאי שנא. אלא למאן דאמר גזל גוי אסור, והכי קיימא לן, ויתר גוים דרשינן לדבר אחר, יש לומר חזקת ממון יש לחלק בין של גוי לשל הפקר, וקשה קושיית הפני יהושע. ומכל מקום יש לומר דממועט שפיר כנ"ל].

ואם כן, לא מיבעיא לשיטת רש"י ודאי לא מהני הפקר גבי בכור מדאורייתא, דגבי חמץ גלי קרא דתשביתו, אבל בכור ממעטים שותפות גוי מדכתיב [דברים טו, יט] בקרך בישראל ולא של אחרים, אבל הפקר לא שמענו לפוטרו.

אלא אפילו לשיטת תוספות וסייעתם בחמץ ממעטים מלך³ גם של הפקר, ואם כן לכאורה גם בבכור דממעטינן מבקר וצאנך ולא שותפות גוי במסכת חולין דף קל"ה ע"ב הכי נמי דהפקר ממועט, מכל מקום פטר חמור דממעטים שותפות גוי במשנה ריש בכורות [ב, א] דבישראל [במדבר ג, יג], עדיין לא שמעינן לפטור של הפקר. וגם בבכור בהמה טהורה אפילו אין ללמוד מחמץ, דהרי דרשינן [חולין שם] מבכורות בקרכם וצאנכם [דברים יב, ו] דשותפות ישראל חייבים, ואמרינן בגיטין דף מ"ז ע"א גבי לקט וכו' נהי דמפקרי אדעתא דישאל אדעתיה דנכרי מי מפקרי, ואם כן נראה לי, חמץ שאסור בהנאה לכל ישראל ודאי על כרחך אדעתא דגוי מפקיר ליה, דשום ישראל לא יזכה בו, וכתיב לך ולא דאחרים גוים, שפיר ממעטינן נמי הפקר כמו גוים דרך אדעתא דגוי אפקריה, אבל בכור אית ביה טובת הנאה לבעלים, וגם אחר שיומם מותר לגמרי, שפיר יש לומר אדעתא דישאל אפקריה ולא רק אדעתא דגוי, ואם כן יד כל ישראל הם שוים בו, ושותפים ישראל חייב בבכורה, ולא מהני הפקרו לפוטרו מן התורה⁴.

ח"ו סי' קע אות ה העיר שבדברי רבינו נראה שנקט שהפקר אינו הסתלקות בלבד אלא ששייך לכולם, ותמה שאף אם הפקר הוא קנין, לא שייך גדר שותפות כל עוד לא זכו בו.

ואפילו הפקירו בפירוש גם לגוים נמי, הרי הקשו תוספות בפסחים דף מ"ז ע"ב [ד"ה הואיל אי בעי] חמצו של נכרי נחשבים כשל ישראל הואיל ואי בעי קני ליה, ועל כל פנים חמצו דגוי שהוא ביד ישראל בלא אחריות נימא הכי שיעבור בבל יראה, ויתרצו כיון שאסור בהנאה שום אדם לא יפדנו וכדי שלא יעבור בבל יראה, עיין שם. ואם כן בהפקר בכור שאין מפסיד כלום בזכיותו מן ההפקר ומותר הוא לטובת הנאה או לגמרי כשיומם, שפיר אמרינן אפילו אפקריה גם לגוים הואיל ובידו לחזור ולזכות בו כדידיה דמי, וליכא למעטיה מבקרך דממעטי מיניה שותפות גוי.

ועוד נראה לי ראייה מקושיית התוספות בסוכה דף ט' [ע"א ד"ה ההוא], אי סוכה שאולה כשירה לך למעט גזולה למה לי, ותיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה וכו'. ומאי קושיא. הא שפיר בעינן לך למעט של הפקר ולא כיוון לזכות בה שלא יצא ידי חובתו. אלא על כרחך הפקר אינו ממועט מלך.

וגדולה מזו כתב הרא"ש בפירושו לנדרים דף ל"ד ע"ב [ד"ה להורשה לבניו] בשם הר"י אליעזר ממין, דהיכא שהיו לפניו כיכר של הפקר ואין אדם סמוך לה אלא הוא שיכול לזכות בה, יכול להקדישה כיון שבידו לזכות בה, כדאמר בפרק אף על פי [כתובות נט, ב] וכו' משום שבידו לפדותה. עד כאן לשונו, יעויין שם. והרי בהקדש ביתו כתיב מה ביתו שלו וברשותו, מכל מקום הואיל ובידו לזכות בו הוה ליה שלו וברשותו. ואפילו מאן דפליג התם, היינו בהפקר של אחרים, אבל בהפקר את שלו דאפילו לחזור בו יכול תוך שלושה ימים אפילו במטלטלין כמו שכתב הסמ"ע סי' רע"ג ס"ק י"ג, פשיטא דלכולי עלמא אמרינן אפילו אחר שלושה ימים שאין יכול לחזור, הואיל ובידו הוא לזכות בו שהרי עדיין בביתו הוא ואין אדם סמוך לו אלא הוא, הוה ליה שלו וברשותו, ובקרך מיקרי ולא נפטר מבכורה כנ"ל.

הן אמת דהמרדכי סוף פרק לולב הגזול סי' תשנ"ז כתב וזה לשונו, מצאתי, בני העיר שאין להם אלא לולב אחד וכו' צריך שיהיו כולם דעתם שוה ליתנו לכל אחד ואחד בשעה שמברך בו או כולם יפקירוהו, ואותו שיקחהו לצאת בו יהיה זוכה בו מהפקר, ולאחר שיברך בו צריך שהוא גם כן יפקירהו או ליתנו במתנה וכו'. עד כאן לשונו. מוכח דאי לאו שזוכה בו לא יצא ידי חובתו בשל הפקר דלא מיקרי לכם, ולכאורה הוא הדין למבכרת דלא מיקרי בקרך על ידי הפקר.

אמנם נראה לי דתוספות סוכה דף ט' הנ"ל שלא תירצו תמיהתם בהכי כנ"ל, על כרחך לא סבירא להו סברת המצאתי כתוב הוה שבמרדכי, דלדידיה הא לא קשה מידי. ואפילו אם נאמר לחלק, דדווקא בסוכה אי שאולה כשירה סבירא להו לתוספות דשל הפקר נמי לא גרע משאולה, אבל לולב ביום

טוב ראשון דשאול פסול יש לומר מודו תוספות להמרדכי הנ"ל דהוא הדין וכל שכן בשל הפקר שלא כיוון לזכות בו, שאינו שלו אפילו לאחריות כמו שאול, שלא יצא ידי חובתו. [הוספת המחבר: ועיין בפרי מגדים לאורח חיים סי' תרמ"ט במשבצות ס"ק ג' כתב כן בשם הכפות תמרים [סוכה לא, ב ד"ה כתבו עוד וי"ל] דלולב הפקר שלא זכה בו לא יצא ידי חובתו דלאו לכם מיקרי, עיין שם היטב. ונעלמו משניהם לשון המרדכי הנ"ל שהבאתי, וצ"ע כנ"ל]. מכל מקום נראה לי אדרבה, גם המרדכי דוקא בהפקר של אחרים קאי, שאין אחד מבני העיר סמוך לו יותר מחבירו כל אחד מבני העיר שרוצים לצאת ידי חובתם בו, וליכא למימר הואיל ובידו לזכות בו, דזה אינו, שהרי כולם עומדים סמוך לו כמו הוא. אבל בעלים המפקירים בהמת עצמם, ואין אחר סמוך להם אלא הם שיכולים לזכות בו, פשיטא דלכולי עלמא אמרינן כסברת הר"א ממין הנ"ל, כיון דבידו לזכות בה וגם כבר היתה שלו מתחילה אכתי שלו וברשותו מיקרי, על ידי זה שבידו לזכות בו יותר מאחר לא נפיק מרשותו עדיין, והוה ליה ממש כשדה הממושכן שיכול להקדישו הואיל ובידו לפדותו כנ"ל.

[**הוספת המחבר:** מלבד דבלאו הכי קשיא על המרדכי ברייתא דסוכה מ"א ע"ב, אין אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חבירו וכו' אלא אם כן נותנו לו במתנה, ואמאי לא נקט ברייתא נמי תקנתא זו, והוה ליה למימר או אלא אם כן יפקירנו. אלא דיש לומר, משום בהפקר גם קודם שזוכה בו לא מיקרי של חבירו, וברייטא בלולבו של חבירו נקט. אבל קשיא ממעשה דרבן גמליאל ור' יהושע וכו' התם שנתנו כולם במתנה זה לזה, והרי המרדכי עצמו סבירא ליה דליתן במתנה ביום טוב אסור משום מקח וממכר, אלא לצורך מצוה הוא דשרי כמו שכתבו בית יוסף אורח חיים סי' תקכ"ז [רנ"ט, ב ד"ה ופירש הר"ן, סע' כ(א) מהד' מכון ירושלים] ובמגן אברהם סי' ש"ו ס"ק ט"ו, ועיין מזה במקנה לקידושין דף ו' ע"ב [בא"ד וי"ל דאיכא, בא"ד וא"ת ובלא] באיסור המתנה באתרוג, ובספר בית מאיר באבן העזר סי' מ"ה [ד"ה י"א בדמקום שהיה לנו לחוש], ובחידושי סוגיא דשבת דף קל"א הארכתי בזה, ואם איתא כהמרדכי הנ"ל, טפי הוה ליה להפקירו דשרי אפילו לדבר הרשות, כמו שכתב המגן אברהם סוף סי' י"ג. וצריך לי עיון].

וראייתי להגאון בית אפרים בשו"ת לחלק יורה דעה סי' ס"ו שדחה דברי קצות החושן בסי' רי"ב [ס"ק ד] שהביא סברת הר"א ממין ופירוש הרא"ש בנדרים ל"ד הנ"ל, משום דהתם חל הקדשו אחר שיזכה בה מהפקר דוקא כמו בכתובות נ"ט [ע"ב] לכשאפדנה והוה ליה כדבר שלא בא לעולם לרבי מאיר משום דבידו לזכות, עיין שם. ולעניות דעתי זה אינו, אלא התם דוקא משום הואיל מחוסר ממון לפדותו לא אמרינן, וכסברת הר"ן בפסחים [ט, א מדפי הרי"ף ד"ה מתני'], משא"כ לזכות מהפקר

שאני [ד]מיד הוה ליה כשלו, וליכא סתירה לדברי קצות החושן ולא לכל הנ"ל.

ויצא לנו מיהת דלא מהני מדאורייתא הפקר גבי בכור.

ועוד ראייה ברורה נראה לי מדברי הר"ש פרק קמא דפאה משנה ו' שכתב וזה לשונו, ודבר תימה הוא, למה לי האי קרא, תיפוק ליה דהזוכה מן ההפקר מיפטר מידי דהוי אלקוח דדרשינן וכו', זרעך ולא לקוח. מיהו איכא למימר דאיצטריך היכא דחזר וזכה איהו גופיה וכו', דקרינא ביה תבואת זרעך ואפילו הכי מיפטר וכו'. עד כאן לשונו. הרי דכל זוכה מן ההפקר הוה ליה כמו לוקח, ואם הבעלים עצמם חוזרים וזוכים בו לא הוי לקוח אלא של עצמו מיקרי, לפי שהיו בעליו הראשונים. ואם כן הא בחולין דף קל"ו ע"ב אמרינן בכור נוהג בלקוח ומתנה, ועל כרחק ר"ל שלקחו מישראל אחר שנולד, דאי לקחו בעודו במעי אמו כהאי גוונא במעשר בהמה נמי חייב כדאיתא בבכורות דף ג'ו [ע"א] בהדיא. וכיון דלקוח חייב בבכורה, הוא הדין נמי זוכה מן ההפקר דהיינו לוקח, דהא ודאי אדעתיה דגוי לא אפקריה כסברת הש"ס בגיטין דף מ"ז ע"א הנ"ל, ואם כן היינו לוקח מישראל וחייב בבכורה.

ומכל שכן אם הבעלים ראשונים חוזרים וזוכים בו, דעדיף מלוקח, דהוי ידיה ממש, ובקרך קרינא ביה. ואף על גב דיש לומר לחלק, [ד]דוקא גבי מעשר תבואת זרעך דייקא כתיב והאיכא אם חזר איהו גופיה וזכה בהפקירו מה שזרע הוא בעצם וראשונה, משא"כ גבי בכור ובכורות בקרך בעינן בהוויות הוולד בכור בשעת לידה יהיה בקרך, וכיון שהיה אז הפקר תו לא מיקרי בקרך, גם אפילו בעלים הראשונים זוכים בו אינו בכורות בקרך. מכל מקום מיהת כמו לקוח הוי וכדברי הר"ש הנ"ל. ועיין בחולין סוף פרק הזרוע [קלד, ב] מבואר שם דמי שזוכה בהפקירו בעצמו נמי פטור ממעשר, ואי לאו תעזוב יתירא גבי לקט שכחה ופאה הוי ממעטינן מקרא כרמך וארצך אפילו הפקר כהאי גוונא נמי. ומכל מקום בקדושת בכור דחייב בלקוח גם זוכה מהפקר חייב כנ"ל.

ועל פי זה נראה לי, הא דקיימא לן בבבא קמא דף (י"ב) [יג, ב] בנגח ואחר כך הקדיש והפקיר פטור מלשלם ולר' יהודה דף מ"ד [ע"ב] שם גם ממיתה פטור והכי קיימא לן, ועיין תשובת הרשב"א [ח"א] סי' קי"ד, ואפילו זכה בו אחר כדמוכח מלשון אפילו וכו' ויתר על כן וכו' דאמר ר' יהודה, דומיא דשור המדבר או של גר שמת וכו' דפטור אפילו זכה בו אחר, מכל מקום נראה לי, נגח ואחר כך הפקיר ושוב חזר איהו גופיה וזכה בו לכולי עלמא חייב מיתה ולשלם, דהא מדהדר תני שור הגר

וכו' שמעינן לר' יהודה דפטור אפילו שנגח בחיי הגר ומת וכו' בכהאי גוונא דוקא דאין הבעלים עצמם חוזרים וזוכים בו כמו הגר שמת וכו', אבל הוא גופיה זוכה בו הוה להו שפיר מיוחדים ומיתה והעמדה בדין כאחד וכסברת הר"ש הנ"ל.

וממילא נמי דבהמת מדבר ושל גר שמת ואין לו יורשים שהם הפקר לכל העולם לגוים כמו לישראל, והוה ליה כמו שותפות גוי, ואם זכה בהם ישראל אף על גב דזוכה מהפקר הוה ליה כמו לוקח, הא הוה ליה נמי לוקח מנכרי שכבר נפטר מבכורה, לכן באמת פטורים מבכורה. והכי איתא בהדיא בתוספתא פרק שני דבכורות [ה"ב], עיין שם, וכמו התם בנזקי שור הנ"ל. אבל שבעלים יפקירו למבכרת ולחזור ולזכות בו אחר הלידה, ודאי הוה ליה כמו לקוח מישראל וחייב בבכורה כנ"ל.

ואין להקשות לפי זה אמאי לא חשיב הש"ס בחולין דף קל"ו ע"ב הנ"ל במעלות דבכור נמי הא דנוהג בהפקר, כדחשיב לקוח ומתנה. דמשום דסתם הפקר הוי משמע אפילו בהמת מדבר ושל גר וכו', אבל בעלים המפקירים אדעתא דגוים הא לא מפקיר, ושוב כשזוכה בו הוה ליה לוקח מישראל וכדברי הר"ש דפאה הנ"ל.

וארווח לן טובא על פי זה, דיש לתמוה על הרמב"ם וסמ"ג שהשמיטו מלהביא האי דינא דתוספתא הנ"ל. אמנם לפי מה שכתבתי מבואר נגלה, דלא זו בלבד שאין סתירה לדברינו מתוספתא זו דקתני בהדיא דהפקר פטור מבכורה, אלא ראייה לדברינו מהאי תוספתא, דמאי שנא דנקט בארוכה ופורט תרי גווני הפקר בהמת המדבר ובהמת הגר שמת וכו', טפי הוה ליה למימר ולשנות בקצרה בהמת הפקר פטורה מן הבכורה, וכל מיני הפקר בכלל. אלא על כרחק דשל הפקר ובעלים עצמן חוזרים וזוכים בו לא פטור מבכורה, אלא דוקא כהאי גוונא של מדבר ושל גר שמת וכו' וכנ"ל. לכן השמיטו הפוסקים הפטור בשל הפקר ושל מדבר לא שכיח כלל בזמן הזה, וכן של גר שמת ואין לו יורשים לא שכיח כלל השמיטוהו.

ועוד נראה לי ראייה, לפי מה שכתב הגאון בקצות החושן סי' רע"ג [ס"ק א] דלהרמב"ם [הל' נדרים פ"ב הי"ד] דהפקר משום נדר נגזע בה הוה ליה רק אינו ברשותו מצד שאינו יכול לחזור בו, אבל אכתי שלו הוא ולא הוי קנין עד דמטי ליד זוכה, עיין שם.

ונראה לי ראייה לדבריו על פי קושיית הגאון בספר אהל דוד בשבת קל"א [ע"ב ד"ה הואיל] דמכשירי ציצית ומזוזה מודה ר' אליעזר שאין דוחין שבת הואיל ובידו להפקירן, אם

כן אמאי דוחין מכשירין פסח לשבת, נימא בידו להפקיר נכסיו ואין לו קרקע פטור מראיה ומפסח [תוס' פסחים ג, ב ד"ה מאליה], והניח בצ"ע. ובחידושי שבת דף קל"א שם הארכתי ביישובו. ולפי מה שכתב הקצות החושן הנ"ל לא קשה מיד, דקצות החושן עצמו פירש על פי סברתו הנ"ל הא דבידו להפקירן, היינו אף על גב דשלו הוי מכל מקום אינו ברשותו כיון דאסור לחזור בו נמי פטור הוא מציצית כמו בשאינו שלו, עיין שם. ואם כן דוקא אין לו קרקע אמרינן דפטור, אבל מפקירו מכל מקום שלו הוא דאינו קנין, ויש לו קרקע מיקרי, ולא ממועט מלא יחמוד איש [את] ארצך [שמות לד, כד].

והקשה קצות החושן לנפשיה מדברי תוספות [פסחים ד, ב ד"ה מדאורייתא] גבי חמץ שכתבו דביטול משום הפקר, ואם איתא הא אכתי שלו ולא של אחרים, ואף על גב דאינו ברשותו הרי כל חמץ אינו ברשותו ועשאו הכתוב כברשותו. וכתב דהיינו טעמיה דרש"י שמאין בפירוש התוספות, עיין שם. ודבריו תמוהים, דלרש"י מי ניהא דפירש תשביתו בלב משמע, והא מכל מקום לא עדיף השבתה בלב מהפקר בפה ובלב ומכל מקום שלו הוא, וצ"ע. לכן נראה לי דהא דעשאו (הכא) [הכתוב] ברשותו אינו חידוש כלל, אלא התורה ציוותה תשביתו אף על גב דאסור בהנאה, ממילא רצון הקדוש ברוך הוא שבעלים עצמם ישביתו בשעת היתר לקיים המצווה בשלהם, עיין רמ"א באורח חיים סי' תל"ד סוף סעיף ב' על שם מהר"י ווייל [סי' קצג], וכיון שלא ביטלו ולא קיים מצות התורה, על כרחך אין דעתו ורצונו להשביתו בלב, ואמרה תורה תתקיים מחשבתו והוא שלו ועובר עליו אף על גב שאינו ברשותו משום שאסור בהנאה. אבל אם השביתו [ו]קיים מצות תורה, שוב אינו ברשותו ואינו מצד אסורי הנאה כנ"ל. [הוספת המחבר: ולפי זה ממילא אם שכח ולא ביטל ומבטל אחר זמן איסורו נמי מהני ליה, כיון דניחא ליה אגלאי דעתיה על מעיקרא. וכן כתב באמת בקצות החושן סי' רס"ב [ס"ק א], עיין שם היטב]. והיינו טעמא דמהני ביטול מטעם הפקר.

ועוד נראה לי דלא קשיא הא דקצות החושן על התוספות, דיש לומר הפקר עושה פעולה אחת כיון שאינו קנין, בדבר שהוא שלו וברשותו מוציאו מהפקר מברשותו שאינו יכול לחזור בו, אבל אינו קנין ושלו הוא מכל מקום, ובדבר שאינו ברשותו אלא שלו הוא לעבור עליו כגון חמץ מהני שפיר ביטולו משום הפקר שלא יהיה שלו כלל כנ"ל, ולא קשה מידי. ואם כן זהו

בחמץ דוקא ממועט הפקר כמו של אחרים מהאי טעמא דאמרן, אבל בכור דשלו וברשותו הוא לא מהני כלל הפקירו אלא שאינו ברשותו מצד נדר ואינו יכול לחזור בו, אבל גם קנין לא הוי ושלו הוא עדיין וחייב בבכורה לכולי עלמא, משא"כ בבהמת מדבר ושל גר שמת וכו' דתוספתא שאינו שלו ואינו ברשותו לכן פטורה, אבל הפקר דבעלים חייב לכולי עלמא כנ"ל.

ולכאורה יש להוכיח בהיפוך מש"ס דבכורות דף ט' ע"ב, דפריך בשלמא לר' יהודה היינו דכתיב צאנך ושורך אטו צאנך, אלא לר' שמעון למה לי שורך וצאנך, קשיא. ולפי מה שכתבתי דשותפות גוי לבד ממעטינן מבקר וצאנך אבל הפקר לא, אם כן מאי קושיא לר' שמעון, הא כמו לר' יהודה אתי לשותפות גוי הכי נמי לר' שמעון אתי קרא להפקר להתיר בהנאה. וצ"ע.

אמנם נראה לי דלא קשה מידי, ואין מזה סתירה לדברינו.

חדא, לפי מה שכתבתי לעיל בטעמא דחייב בכורה בהפקר משום שהפקר אינו קנין כמו שכתב קצות החושן, אם כן ליכא למימר כלל דשרי בהנאה, ולא דמי לשותפות גוי אליביה דר' יהודה.

ועוד נראה לי דרש"י נשמר מקושייתנו זו, שכתב בדף ט' ע"ב בד"ה בשלך ושל אחרים וכו' וזה לשונו, אף על גב דמחייב ר' יהודה ליתן חצי דמיו לכהן שרי בגיזה ועבודה שאין קדושה לחצאין וכו'. ואם כן בהפקר לר' שמעון ליתא להאי טעמא, ור' שמעון הא דרש טעמא דקרא אין סברא לחלק כלל, דאי חייב הפקר בבכורה ודאי אסור בהנאה נמי הוא כנ"ל. ואדרבה, מהתם נראה לי ראייה להיפוך, וכדברינו, דהא לא בתיובתא אסקיה הש"ס אלא בקשיא, וכל קשיא יש תירוץ, והיינו דלא הוי תיובתא, משום דיש לומר שפיר מטעמא אחרינא אתי קרא להתיר בהנאה אם הפקירו אף על גב דחייב ליתנו לכהן כנ"ל.

ובינותי בספרים ומצאתי ראיתי להגאון בספר טורי אבן למסכת ראש השנה דף י"ג [ע"א ד"ה קצירכם] גבי קצירכם ולא דנכרים כתב וזה לשונו, מיהו יש לומר קצירכם אינו ממעט של הפקר אף על גב שאינו של ישראל וכו', וכהאי גוונא צ"ל ריש פרק קמא דבכורות [ב, א] דממעט שותף נכרי מבישראל ולא באחרים, מכל מקום משמע דשל הפקר חייב מהא דרב מרי בר רחל הוי מקני אודנייהו וכו' [שם ג, ב], וטורח זה למה, יפקירם ויהיו פטורים, אלא על כרחך אין דין הפקר שוה לדין נכרי בכל מקום וכו'. עד כאן לשונו.

שלום ואמת אות ח מה שהעיר על דברי רבינו. 7. עיין רשב"ם ב"ב נב, ב ד"ה ופסק ר' חננאל, ריטב"א שם ד"ה קשיא, רשב"ם שם שם כזו, א ד"ה קשיא, רש"י סנהדרין עב, א ד"ה קשיא, תוספת יום הכיפורים פא, א ד"ה נכתוב אל תסור, מבוא התלמוד (הנדפס בש"ס וילנה אחרי מסכת ברכות) דף מה, א.

6. עיין בזה בדברי רבינו בחלק או"ח סי' ריא בתשובה לר' דוד דייטש מחבר ספר אהל דוד הנ"ל, ושם סי' קכח ד"ה ובחידושי. ועיין בשו"ת חת"ס או"ח סי' קכד ד"ה שוב הקשה, בתשובה לר' דוד דייטש, ובחלק יו"ד סי' שטז ד"ה ומ"ש, בתשובה לרבינו. ועיין בספר מזוזות מלכים (קיצור שו"ע סי' יא)

שוב מצאתי בתשובת עבודת הגרשוני סי' (כה) [כ"ד], בפשיטות מחליט דמדאורייתא מהני הפקר בבכור אלא מדרבנן הוא דלא מהני, ובזמן דאי אפשר בעניין אחר יפקירנו להפקיע מיתה איסור דאורייתא, וכתב כן בלי שום ראיה, יעייין שם.

וכן מוכח דעת הגאון זמננו כבוד מורנו הרב משה סופר אבד"ק פרשבורג נ"י בתשובה אחת ששלח לי העתק מספר שו"ת שלו (סי' תתצ"ט) [או"ח סי' סב] אשר השיב להגאון מהר"ז מרגליות זלה"ה, והוא על פי מה שתמה הגאון בתשובה ההיא [ד"ה והנה נראה] על הגאון בעל תבואות שור דסבירא ליה בחידושי בכור שור מסכת פסחים דף (כ"ב) [כא, א ד"ה מתני'] דגוי אין לו דעת לקנות בהערמה, ובחמץ סמכין במכירה על שכבר ביטל חמצו והוה ליה רק דרבנן. והקשה מורנו הרב משה סופר הנ"ל, אם כן במבכרת שהוא דאורייתא למה סמכו על המכירה אם אין לגוי דעת לקנות בהערמה, עייין שם⁸. ואם איתא, הא יש לומר כיון דמדאורייתא לא מהני בבכור הפקר וביטול כלל לפוטרו על כרחך אוקמה דאורייתא דיש לו דעת לקנות מן התורה, כמו שכתב הגאון נ"י בעצמו. אלא על כרחך דעת הגאון הוא דמן התורה מהני הפקר בבכור.

הן אמת דראיית הגאון הנ"ל ממבכרת על חמץ תמוה לי מאוד, דהא צריך להבין, להפוסקים דלא מהני קנין כסף בבכור הא מכל מקום יד נכרי באמצע הוי, דמשועבד לו על מעותיו, כמו בהמת ארנוא אפילו מצי מסלקו בזווי פטור מבכורה [פסחים ו, א]. ואפילו יש לו חלק באונו קיימא לן דפטור [בכורות ג, ב]. אמנם הדבר פשוט, כיון דאפילו הפקעת הלוואתו מותר לכולי עלמא האידך דליכא חילול ד' [שו"ע חו"מ שמח, ב], אם כן פשיטא מילתא דשעבודא לאו דאורייתא בישראל שלוה מנכרי, ואם כן מדאורייתא לא הוי רשות נכרי באמצע, אלא בארנוא דוקא דדינא דמלכותא דינא מדאורייתא לכולי עלמא. וזהו בכסף לחוד דלא הוי קנין בנכרי בדינינו ומעות הלוואה הוא ושעבודא לאו דאורייתא, אבל מכירה שלנו בכסף ומשיכה דקנין הוא אלא שאין לגוי דעת לקנות בהערמה, הא הוה ליה מיתה כמשעבד לו נכסיו בפירוש דאפילו בהלוואה שעבודא דאורייתא לכולי עלמא כמו שכתב הש"ך [חו"מ] ריש סי' ל"ט [ס"ק ב], ומכל שכן ששעבדו לו החפץ ר"ל הבהמה בתורת מכר הוה ליה ודאי יד נכרי באמצע על ידי שיעבודו על מעותיו, כמו ארנוא אף על גב דמצי לסלקו בזווי, (לפי)

והן אמת נוראות נפלאות על ראיית הגאון טורי אבן הנ"ל, דהא פשיטא מדרבנן לא מהני הפקירו, כמו בחמץ, ואם כן לא היה בזה תיקון כלל מדרבנן מיתה⁸. ועוד, הרי בפטר חמור כתוב בישראל, ופשיטא דממעט נכרי בלבד ולא דהפקר כמו שכתבתי לעיל בפתח דברינו, ואם כן יש לומר בקרך ובצאנך דבהמה טהורה באמת ממעט גם דהפקר דומיא דקצירכם בעומר אי לאו דכתיב לדורותיכם ודומיא דלך גבי חמץ, אלא רב מרי בר רחל פטר חמור הוה ליה והתם ליכא למעוטה להפקר⁹.

ועוד יש לומר שהרי נענש משום שמא יטעו עלמא, ואם כן על כרחך איהו דלא חשש להכי טעמו נראה לי משום דעדיף ליה הא דלא ליתי לידי תקלה בדידיה בהמות שלו עדיף ליה, על דרך נוחא ליה לחבר למיעבד איסורא זוטא וכו'. ואם כן פשוט דיש לומר בהפקר גם הוא חשש שלא ידעו בו עלמא ויטעו להפקיע קדושת בכורה בלא כלום, דהפקר לית ליה קלא כל כך, ואם יפרסם בפומבי יש לומר שמא יזכו בו אחרינא, והוא רצה בטובת הנאה לכהן, ומכל שכן אם אין מפקיר [רק] הוולד דהוי דבר שלא בא לעולם ושוה דין הפקר להקדש ומכירה בזה כדמוכח בסוגיא דצנועין בבבא קמא דף ס"ח [ע"ב]. ועל כרחך היה צריך להפקיר גם להאם ויזכו בו אחרינא ויפסיד, וצ"ע.

באופן שראיית הגאון טורי אבן תמוה וצ"ע. מכל מקום הא מיתה פשיטא ליה מילתא דהפקר אינו פטור מבכורה מדאורייתא, ואם גם ליתא לראיה שלו מתקיים דינו שפיר על פי הראיות לטעמים שכתבתי כנ"ל.

[**הוספת** המחבר: ודע, דטורי אבן בראש השנה י"ג שם הקשה, כדממעטין מקצירכם ולא קציר נכרי הכי נמי נמעט ולא קציר הפקר, וליכא למימר אין הכי נמי, דאם כן בשביעית דהכל הפקר איך מביאין עומר. ולפי מה שכתבתי לעיל לתרץ קושיית קצות החושן מחמץ דמהני ביטול מצד הפקר אף על גב דמכל מקום שלו הוא היינו טעמא לפי דחמץ בלאו הכי אינו ברשותו, אם כן ליכא למעט מקצירכם אלא דנכרי, אבל הפקר מכל מקום שלו הוא דאינו קנין כנ"ל, ולא קשה מידי. אלא שזה אינו, דהפקר דשביעית דאפקעתא דמלכא הוא לכולי עלמא קנין הוא ואינו שלו, ועייין קצות החושן שם, ואם כן מכל מקום קשיא קושיית טורי אבן הנ"ל. והארכתי בזה בחידושי מנחות דף פ"ה, עייין שם].

שכתב רבינו שלרבי מרי בר רחל היה פטר חמור נסתר מדברי הגמרא ורש"י שם. 10. בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס או"ח סי' סא אות טו העיר שבפשיטות אין זו כוונת קושיית החת"ס, עיי"ש. אלא שלמעשה גוף הדבר שרבינו מוכיח בדעת החת"ס - שמן התורה מועיל הפקר לפטור מבכורה - מפורש בתשובתו לרבינו בשו"ת חת"ס יו"ד סי' שטז (ובשעה שנכתבו דברי רבינו כאן צריך לומר שטרם קיבל את התשובה. תשובת חת"ס חלק יו"ד סי' שטז

8. ועי' בהערות חבר בן חיים על סימן זה שכתב שאינו יודע מהיכן פשיטא ליה לרבנו, דבחמץ גזרו משום הערמה כדאיתא בירושלמי, אבל בבכור אם הפקיר בפני שלושה מניין לו שגזרו רבנן, ונשאר בצ"ע. אמנם עייין לעיל בראש הסימן שרבנו אומר בפירוש שטעם הגזירה בחמץ קיים גם לגבי בכור. 9. בשו"ת שבט הלוי שם תמה על חילוקו של רבינו מדברי הגמרא בכורות ג, א שלמדה בכור בהמה טהורה וטמאה זה מזה לעניין זה. עוד העיר שמה

[אע"פ] שאין לו דעת לקנות, ורחמנא אמר כל מקנך תזכר דבעינן כל בהמה דישאל. שוב מצאתי בתשובת צמח צדק סי' ס"ד בסופו הרגיש בקושיא הנ"ל, על ידי שיעבוד מעותיו ליהוי ידי נכרי באמצע בקנין כסף לבד, ותירץ שם, ובכלל דבריו דברי הנ"ל. אבל חמץ, אף על גב דברשות נכרי הוי על ידי המכירה משום שיעבוד על מעותיו, מכל מקום אינו שלו, דקיימא לן מכאן ולהבא גובה אפילו בישראל, ואפילו שיעבוד נכסיו בפירוש דשיעבודא דאורייתא נמי, וכיון שאין לגוי דעת לקנות מיקרי אצל ישראל שלו, לכן בעינן נמי ביטול. ודברי התבואות שור נכונים כנ"ל, צ"ע.¹¹

מיהת מקושיית הגאון מוכח דסבירא ליה [ד]מן התורה מהני הפקר בבכור, דעתו מסכמת עם הגאון תשובת עבודת הגרשוני. אמנם דעת הפני יהושע ריש פסחים הנ"ל [בתחילת התשובה] נוטה לדעת טורי אבן, וכן מטין דברי תבואות שור דלא תקשה עליו קושיית הגאון הנ"ל. ואנו בענינותנו כך הכרעתנו להחמיר בשל תורה על פי ראיות הנ"ל.

הן אמת, ראייה שהבאתי על פי מה שכתב קצות החושן סי' רע"ג הנ"ל, ראיתי להגאון מורנו הרב משה סופר בתשובתו הנ"ל [ד"ה ועיין ר"ן] שדחה סברת קצות החושן לגמרי והעלה דהפקר הוי קנין ומצד נדרו הוא חייב לקיים הקנין, ולכן שפיר סבירא ליה דמהני הפקר לפטור מן התורה מבכורה. אבל באמת במחילת כבוד הגאון צדקו דברי קצות החושן מהשגתו, והארכת ביישובו בחידושי סוגיא שבת דף קל"א הנ"ל.¹²

ולכאורה היה נראה לי קצת הוכחה דלא כקצות החושן הנ"ל, על פי השיטה באורח חיים סי' רמ"ו [סע' ג] דמפקיר בהמתו השכורה אצל גוי ליום השבת לבד, ותמה הגאון בספר מחנה אפרים הלכות הפקר [סי' ב] הרי הפקר לזמן לכולי עלמא בעי מטי ליד זוכה, יעויין שם היטב שהניח בצ"ע¹³. וכן הגאון מורנו הרב משה סופר בתשובתו הנ"ל [ד"ה והנה יעייין וד"ה ויש לתמוה] תמה כן. ולעניות דעתי נראה לי, הא דצריך קרא למילף הפקר משמיטה [ב"מ ל, ב] אף דסברא הוא, על כרחך צ"ל דמסברא ידעינן שיצא מרשותו, אבל קנין לעלמא דליהוי ילפינן ליה משביעית דהוי קנין מאפקעתא דמלכא, והיינו דלא כקצות החושן. וכמדומה שכן כתב הפני יהושע בגיטין פרק השולח¹⁴. ואם כן יש לומר, דוקא כדי לקנותו הוא דמטי לידיה דוקא בהפקר לזמן, אבל לענין שיצא מרשותו

לבד גם בהפקר לזמן סגי בלא מטי ליד זוכה. ואם כן, כיון דאין שום אדם יכול לזכות בו כמו שכתב הרמ"א שם לפי שאין כוונתו אלא להפקיע לעצמו איסור שבת, הוה ליה כאילו התנה בהדיא אדעתיה דהכי מפקירו ומוציאו מרשותו לבד ולא דליהוי קנין לעלמא, ולזה שפיר מהני גם הפקר לזמן אפילו לא מטי ליד זוכה נמי כמו בשמיטה. ואף על גב דמצי הדר ביה, מכל מקום כל כמה שלא חזר בו נפק ליה מרשותיה מיהת כיון שאינו בביתו גם מסברת חוץ כנ"ל. ואם כן מוכח דלא כקצות החושן הנ"ל.

אבל באמת בלאו הכי מעיקרא לא קשה מידי תמיהת מחנה אפרים הנ"ל על השיטה בסי' רמ"ו הנ"ל, דהא טעמא אמרינן בגמרא סוף פרק אין בין המודר [נדרים מד, א] דכיון דלא שכיח הפקר לזמן אמדינן דעתיה דבאותו זמן נמי לא ניחא ליה דליפוק מרשותיה עד דזכי ביה אידך, עיין שם. ואם כן לענין שביתת בהמתו הא אנן אמרינן ליה לעשות כן כדי להינצל מאיסור שבת, וכל עיקרו הוא עושה לשם כך דליפוק מרשותיה.

(סוף התשובה נחסר).

הלא כה דברי.

הק' יהודה אסאד

סימן שמב

א. דין בכור תם שנשחט בזמן הזה.

ב. שחט והתברר שהוא בכור.

ישא ברכה, שמורה בכל וערוכה, הלא הוא כבוד ידידי צמיד, הרב החרף ובקי, תורתו מנופה ונקי, המאור הגדול כבוד מו"ה דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י אב"ד קהילת מיליכדארף יע"א.

היום במושב זקנים רבני חכמי עירנו הי"ו בבית המדרש האירו לעינינו נעימותיו.

[א] וראיתי או"ר בעד עור, הבכור תם שנשחט בזמן הזה אם סגי ליה בקבורה או בעינן שריפה דוקא, ותלי ליה בגירסת הש"ס זבחים ק"ד ע"א דפליגי ביה רש"י [שם ד"ה והעור בשריפה] ורמב"ם [הל' בכורות פ"ג ה"י] הובאו ביתה

החת"ס לרבינו בכעין זה שלא הוי יד נכרי באמצע, עיי"ש. 12. וע"ע להלן סי' שמא אות א ד"ה הנה ביארת. 13. עיי"ש במחנ"א שתירץ שכיון שהוא איסורא אפילו בהפקר לזמן גמר והפקיר. 14. לא נמצא שם ממש כדברי רבינו, אך התייחס לענין זה בכמה מקומות שם: לב, א ד"ה בא"ד ומיהו לספרים, לח, א רש"י ד"ה בחזקה (והנראה), שם תוד"ה המפקיר.

היא מתאריך ו כסלו תקצח). 11. בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס שם אות יב העיר שבדברי החת"ס יו"ד סי' שי מבואר להיפך מחילוקו של רבינו, שלגבי חמץ אין צריך להקנות לגוי אלא להוציא מרשותו של ישראל, משא"כ לגבי בכור צריך שיוכה הגוי (אמנם הפקר ממש מועיל גם בבכור). ובמה שכתב רבינו שנחשב יד נכרי באמצע, בשו"ת חת"ס יו"ד סי' שטז ד"ה ולענין השיב

יוסף ביורה דעה סוף סי' ש"ז [ד"ה ואם שחטו, סע' ב במהד' מכון ירושלים]. ושקיל וטרי מעלתו בטעם הר"מ על פי חילוק התוספות בעבודה זרה ריש פרק השוכר [סב, ב ד"ה ולקבריהו], באופן שאם נאכל הבשר גם רש"י מודה לרמב"ם דעור בשריפה. עד כאן דברי פי חכם חן.

ויפה העיר מעלתו, יישר כוחו וחילו לאורייתא אמן.

ולעניות דעתי משמע דעור ישרף מדאורייתא סבירא ליה לרמב"ם, דומיא דבשר יקבר. ועוד, לשון הרמב"ם פרק ג' הלכה י' בבכורות הוא, העור ישרף כמו שבארנו בהלכות פסולי המוקדשין וכו', והוא בפרק י"ט הלכה ט' שם פירש טעמא הואיל ולא נרצה הזבח ישרף העור וכו', משמע מדאורייתא קאמר. וטעמו נראה לי, לפי מה שכתב בפירוש המשנה בזבחים [ק"ד] [קג, ב, פ"ב מ"ד] וזה לשונו, ומה שאמרו חכמים הוא בבכור תם אם נשחט בעזרה ליקרב כמו שביארנו ונמצא טריפה וכו', כיון דטריפה אין פסולו בקודש כמו שכתב התוספות יום טוב שם לכן אין מצוותו בשריפה אלא יקבר, משא"כ העור שנפשט קודם שנודע טריפתו מיקרי שפיר פסולו בקודש כיון שנשחט בעזרה על מנת ליקרב, והעור אין טריפות פוסלת בו אלא דממילא נפסל הואיל דלא נרצה הזבח, אם כן פסולו בקודש הוא ובעי שריפה מדאורייתא, ואין מקום לתמיהת תוספות יום טוב עליו.

וגם הסתירה שהרעיש התוספות יום טוב על הרמב"ם בזה מפרק ב' מאיסורי מזבח [ה"א] שפסק גם טריפה פסולו בקודש הוא ובעיא שריפה, לעניות דעתי לא מצאתי מקום לנקברים של קודש איה אפוא קברוהו, וסתמא דמילתא במקום ששרפו דבר הקדש הטעון שריפה באותו מקום עצמו קברו לנקברים, ושפיר דייק הרמב"ם גם בסוף הלכות פסולי המוקדשין הנ"ל בנמצא טריפה העור ישרף, משמע כוונתו לשלול הבשר וכו' שכתב בהלכות בכורות, אבל בהלכות איסורי מזבח כתב נמצא טריפה הרי זו תצא לבית השריפה, ולא כתב ישרף סתם, נראה לי כוונתו תצא לבית השריפה ושם באותו מקום העור ישרף והבשר יקבר. וקודם הפשט פשיטא דבטל העור אגבי הבשר והכל בקבורה. כן נראה לי ליישב לחומר הנושא.

אם כן שוחט בחוץ בזמן הזה דאין פסולו בקודש, על כרחך גם העור בקבורה גם להרמב"ם כדמשמע בלשונו בפירוש המשנה.

ועדיפא בהא שיטת הרמב"ם טפי, דלדידיה לא פליגי סתמי משניות אהדדי שהרגיש התוספות יום טוב, דהכי דייקא יוצא

לבית השריפה, והוא לפני הבירה חוץ לעזרה או חוץ לירושלים כמו שכתוב ברמב"ם פרק ז' ממעשה הקרבנות הלכה ד', ושמה קברו את הראויים לקבורה בבית הדשן כנ"ל. ואם כן מדאורייתא העור בשריפה לרמב"ם, באמת אפרו מותר, לכן לא הוצרך לה קבורה. ורש"י דסבירא ליה העור טפילה לבשר וגרר אחריו דלא מיקרי פסולו בקודש בנמצא טריפה ובקבורה הוא, אפילו נאכל הבשר כבר נמי מקום קבורתו מוכיח עליו וליכא שום חשש תקלה כנ"ל. ובזמן הזה שנשחט בכור תם בחוץ, שעל כרחק גם הרמב"ם מודה דעור ובשר בקבורה כנ"ל, ולהשמר מחשש תקלה נראה לי נמי לקוברו בבית הקברות דמקומו מוכיח עליו, ומכל שכן אם גם כרוך בסדין הוא, כמו שכתב בתשובה מאהבה [יו"ד סי' שז גליון שו"ע סע' ב] המוציא יאמר תכריכי המת הוא ואסור בהנאה. ואפשר שזה נמי כוונת הטור יורה דעה סי' ש"ח [סע' ה מהד' מכון ירושלים] שכתב באורג מלא הסיט מצמר בכור בבגד כולו טעון קבורה, ומלבד אשר העיר עליו ידידינו הרב מורנו הרב ליב לעפלער נ"י שהוא נגד סתם מתניתין [ערלה פ"ג מ"ג] ופוסקי הלכות כולם דידלק תנן, הנני מוסיף להפליא עליו, שהוא בעצמו ברמזים סוף פרק הלוקח בהמה [בכורות פ"ג סי' ו] פסק ידלק. ולפי מה שכתבתי יש לומר, דינו בשריפה ואפרו מותר הוא, אבל פשיטא ודאי אם קברו לבגד בבית הקברות דהמוציא יאמר מתכריכי המת הוא דמקומו מוכיח עליו ליכא חשש תקלה ושרי, משא"כ מתניתין דשלהי תמורה [לד, א] בשיער נזיר ופטר חמור, כיון דשיער המת מותרים בהנאה כמתניתין דערכין דף (ר') [ז, א]¹, גם בבית הקברות אין מקומו מוכיח עליו, לכן צריך התם לאינך טעמי דרש"י ותוספות שם² כנ"ל.

ומבלעדי זאת נראה לי, לפי מה שכתוב בתוספתא פרק י"א דזבחים [ה"ג] וזה לשונה, כל חטאות וכו' ועור ובשר יצאו לבית השריפה, היכן שורפין אותן בבית הדשן הגדול חוץ לירושלים וכו', ולא היה שורפין אותן שלימין אלא מנתחין אותן על ידי עורן כנתחי עולות. עד כאן לשונה. ונראה לי פירוש על ידי עורן וכו', ר"ל אף על גב דבעולה מצות ניתוח דווקא בבשר הוא דוהפשיט וכו' והדר ונתח כתיב וכו', אבל אלו הנשרפים מנתחים אותן על ידי עורן כנתחי עולות, גם העור אין שורפין אותו שלימה אלא בניתוח כבשר [הוספת המחבר: איברא כעת לא מצאתי ברמב"ם שהעתיק האי תוספתא, וצ"ע]. ואם כן מינה נשמע לדין דעור בקבורה בזמן הזה דומיא דבזמן המקדש דהיה העור בשריפה בעינן לנתחה כנתחי עולות, ותו ליכא חשש תקלה כמו שכתב מעלתו מסברא.

שמב. 1. כדעת הרמב"ם הל' אבל פי"ד הכ"א אליבא דרנב"י בסוגיא שם, עיי"ש. 2. אפשר שכוונתו ששיער ממנה לכלות ולכן אין חשש בקבורתו, עי' רש"י

סימן שמג

[קנס במטיל מום בספק בכור בזמן הזה]

ששון ושמחה ישיג, ורוב ברכות לראש צדיק, הלא הוא כבוד ידיד נפשי ורב חביבי הרב הגדול המופלג חרוץ נפלא ושנון המפורסם מו"ה צבי דוב דולדנר נ"י מורה ודאין דק"ק פרייאשטאדט יע"א.

יקרתו קיבלתי בפרוס הפסח, ועתה היום פניתי לשנות פרקו.

אשר שאול נשאל כבוד פאר רום מעלתו נ"י על דבר בהמה מעוברת שקנה ישראל מגוי בסתם, ואחר הלידה בא הנכרי המוכר ושאל את פי הלוקח אם כבר ילדה פרתו, ואמר במסיח לפי תומו שהיתה מבכרת. והזהיר מעלתו על זה את הלוקח על הוולד זכר לשומרו ממום. ושוב אמר ישראל חבירו לנכרי אחר אשר בא לקנות הפרה עם הוולד מבעליו ישראל הראשון, שלהיות הוולד בכור הוא אין בעליו ישראל רשאי למוכרו אלא אם כן נעשה בו מום על ידי שסימא עינו או חתך אוזנו וכיוצא בזה¹. ושוב ביום שאחרי זה נמצא שנחתך אוזן הבכור, והבעלים רוצים לישבע שאין יודעים מי עשה בו המום, וגם שלא הם גרמו לזה בשום דיבור כאמור. עד כאן.

ולחשיבו הנראה לעניות דעתי הנני.

הנה יפה העיר פאר רום מעלתו, דאם בכור ספק הוא, כיון שהטלת מום בזמן הזה בקדשים דרבנן הוא [ע"ז יג, ב], בספק בכור הוה ליה ספק דרבנן יש לומר לא קנסו ביה². ואף דראייתו מפירוש רש"י בכורות דף ל"ד [ע"א ד"ה הצורם] [ובגטין דף מ"ד [ע"א ד"ה אם תימצי לומר] שכתב הצורם אוזן וכו' ובכחן קא מיירי, על כרחך כוונתו משום דבישראל לא משכחת כלל, דוודאי בכור על כרחו יתנו לכהן ולא קנסינן לכהן בשביל דעביד הישראל איסור, ובספק בכור דאין מוציאין מידו³ לא קנסינן ליה בזמן הזה משום [ד] הוה ליה ספק דרבנן, אלו דבריו דברי פי חכם חן, אינה מוכרחת, דהא באמת קיימא לן בספק בכור מוציאין אותו מידו ברמ"א סי' שט"ו [סע' א]⁴, אם כן

בספק בכור הוא נראה כמטיל מום בקדשים. 3. כוונת השואל כאן אינה ברורה, שאם כוונתו לנאמר בב"מ ו, ב שספק בכור שתקפו כהן אין מוציאין מידו, והגידון הוא האם לקנוס לכהן שתפס, הרי שהסיבה שלא לקנוסו היא דלא קנסינן ליה בגלל הישראל שעשה איסור, ואין ראייה כלל לכך שבדרבנן לא קנסו. ולכא' כוונתו שאין מוציאין את הספק מיד הישראל (וכן משמע מהמשך הדברים, עי' להלן), ובכ"ז לא קנסו כיון שזה ספק דרבנן. 4. דברי רבינו כאן קשים להבנה, שכן פשטות דבריו היא שאין מצאיות שהבכור נשאר ביד הישראל כיון שאף ספק בכור ניתן לכהן, ולכן לא קנסו בישראל שצדם כי אין לקנוס את הכהן בגלל איסורו של הישראל. אך הרמ"א לא

שוב מצאתי הא דתוספתא בגמרא ביומא ס"ז ע"ב והובא ברמב"ם פרק ז' הלכה ב' ממעשה הקרבנות. ואף על גב דהתם גזירת הכתוב הוא בחטאות הנשרפים, מכל מקום על כל פנים אין משום חשש תקלה [אי] נעביד הכי כנ"ל. ותו לא מידי.

ויש לי עוד מקום עיון להתיר בקבורה על פי שיטת הר"מ בתוספות קידושין נ"ז ע"ב דברי המתחיל מה וכו' דשחוטי חוץ שרי באכילה מן התורה כמו קדשים שמתו, ועל כל פנים בהנאה. והארכתי במקום אחר בזה ואין עת פנות אל המנוחה וכו', ומפני כאב עין לא עליכם יצאתי עתה להשלים הדיבור ערב שבת קודש בכותב"ת הגסה.

[ב] **ואשר** ערך מעלתו בנידון הבכור והפסח, מועט תפסתי אשר בא בקצרה⁵, וחשב כבוד תורתו להשוות אנוס על פי דש"ס דשבועות י"ח ע"א.

נראה לי התם לאו משום דלא הוה ליה לאסוקי אדעתיה בלבד הוא, אלא משום דבאינו סמוך לווסתה ודאי אנוס הוא לכניסה, דאם לא כן וכי לעולם לא יבוא עליה ומאי הוה ליה למיעבד, משא"כ בשוחט יכול היה לשאול, ואם היה משיבים לו שאינו בכור ודאי היה אנוס, אבל כיון שלא שאל אינו אנוס. ועיין ביבמות צ"א ע"ב, מסקינן דאפילו על צד רחוק לא אמרינן מאי הוה ליה למיעבד לחשבו אנוס לרבנן דר' שמעון. ונהי דקיימא לן כר' שמעון, בניסת בעדים דוקא קרי אנוס, אבל באיבעיא לה לאקרויי לגיטא מודה תצא מזה ומזה אף על גב דלא הוה לה לאסוקי אדעתיה כיון דסתם ספרי דדינא מיגמר גמירי וגם סתמא ניתן לה בבית דין.

אבל ודאי מתעסק הוא, כמו שכתבו תוספות חולין י"ג ע"א סוף ד"ה מנין וכו', ומהאי טעמא מיפטר השוחט מחטא.

ואחתום בברכה, הלא כה דברי אוהבו הנאמן דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

תמורה לד, א ד"ה כאן בשק ותוס' בכורות לב, ב בסופו. 3. השאלה כנראה מה דינו כששחט והתברר שהוא בכור.

שמג. 1. כדן ספק בכור שמותר לבעלים ישראל לאחר שנופל בו מום. בוודאי בכור, גם בעל מום, יש חיוב נתינה לכהן. ובהמשך התשובה יתבאר מדוע אין הנכרי נאמן והבכור נחשב ספק. 2. ואע"פ שלפי סברת רבינו היה צריך להתיר אף לכתחילה להטיל מום בספק בכור, וכאן מתיר את הבהמה רק בדיעבד, כבר כתב בשו"ת חת"ס יו"ד סי' שו שאין להתיר לכתחילה, כיון שטעם האיסור הוא שנראה כמטיל מום בקדשים, ומאחר שספק בכור בזמן הזה איסור בגיזה ועבודה משום ספק דאורייתא, הרי שגם במטיל מום

בכור ובזמן הזה דהטלת מום בו גופא רק דרבנן הוא, פשיטא ודאי דלא קנסינן אספיקא.

ואין להוכיח איפכא מהא דקנסו בעביד איסורא בשבת דלא אהני מעשיו ואסור למוצאי שבת בכדי שיעשו משום קנסא כדפירש רש"י בחולין ט"ו [ע"א ד"ה לא יאכל], אפילו דלא עביד אלא איסורא דרבנן אמירה לנכרי לבד נמי קנסו אפילו על הספק כדתנן במשנה פרק ב' דמכשירין [משנה ה-ו] גבי מרחץ וגבי ירק בעיר שישאל וגוים דרים בה וכו' מחצה על מחצה ימתין בכדי שיעשו וכו', וכדדייק מינה הש"ס בשבת דף קנ"א [ע"א] תניא כוותיה דרב דספיקא אסורה, והכי קיימא לן בשו"ע אורח חיים סי' שכ"ו בסופו [סע' יג] ובסי' שכ"ה סעיף ו' ז'.

נראה לי דהתם שאני, אי משום דבשביל ישראל ונכרים הוחמו כדפירש רש"י בשבת קנ"א שם [ד"ה רוחץ בה]⁸, ואי משום דהוה ליה דבר שיש לו מתירין אחר כדי שיעשו ובדבר שיש לו מתירין לא אמרינן ביה ספק דרבנן להקל כדאיתא ריש ביצה ד' [ע"א]⁹, ואי משום דחמירא שבות דשבת אפילו דרבנן חשיב איסוריה מפני שזדונו בסקילה כדאיתא בסוכה י"ו ע"ב ובעירובין פ"ו ע"ב, ועוד, אדרבה, הרי גם התם הא דקנסו בכדי שיעשו דוקא אם נעשה איסור דאורייתא, אבל אם נעשה רק איסור דרבנן מותרין לערב מיד כמבואר בשו"ע [סע' טו] ומגן אברהם [ס"ק לד] סוף סי' שכ"ה, וראיה אם כן איכא מהתם להכא דלא קנסו בהטיל מום בספק בכור בזמן הזה ומותר לשוחטו עליו, וקל וחומר הוא מקנס דהתם¹⁰. ועיין תוספות ביצה כ"ד ע"ב [ד"ה ולערב אסורין] וברא"ש שם כ"ד [פ"ג סי' ב] בארוכה, וכן העלה בפסקי מהרא"י סוף סי' קס"ט.

וגם הא פשיטא דבכי האי גוונא בנידון דידן רק ספק בכור הוא, אף על פי שהגוי המוכר אחר זמן אמר במסיח לפי תומו שהיתה מבכרת כשמכרה לו ולא שייך בזה להשביח מקחו כי

מהאי טעמא לא פירש רש"י בישראל, משום דבין בוודאי בכור בין בספק בכור ליכא למקנס לכהן בשביל ישראל דעביד איסור, וישראל אינו נהנה בנתינה זאת כי אם קיום המצוה כנ"ל. [הוספת המחבר: ולהרמב"ם [הל' בכורות פ"ה ה"ג] דפסק אין מוציאין מידו ושייך אם כן גם בספק בכור לקנוס לישראל בדידיה⁵, הרי לרמב"ם לטעמיה סבירא ליה [הל' איסורי מזבח פ"א ה"ז] הטלת מום בבכור גם בזמן הזה הוא דאורייתא והוה ליה ספק דאורייתא, ודאי שייך לקנוס גם לישראל בספק בכור, אף דסבירא ליה [הל' טומאת מת פ"ט ה"ב, הל' כלאים פ"י הכ"ז] כל ספק דאורייתא רק מדרבנן להחמיר, מיהת ודאי דרבנן הוא וקנסינן ליה. ומכל שכן דרש"י הא סבירא ליה [יבמות פח, ב ד"ה היכי דמי ועוד] ספק דאורייתא מדאורייתא לחומרא, כמו שכתב הפרי חדש ביורה דעה סי' ק"י [ריש כללי ספק ספיקא ד"ה והר"ן] ובתשובת מהרי"ט⁶].

אבל מכל מקום הדין דין אמת לעניות דעתי, דלא גרע ספק בכור בזמן הזה לענין קנס להמטיל מום בו משאר ספק דרבנן דלקולא. והכי משמע מלשון המשנה בבכורות ל"ד [ע"א] הצורם באוזן הבכור, הבכור דייקא בה"א הידועה בכור ודאי ולא ספק, דאי לאו הכי הוה ליה למימר באוזן בכור. וכן משמע קצת מפירוש הרע"ב על משנה זו, שכתב טעמא שהמטיל מום בקדשים סופג ארבעים, משמע בוודאי בכור דוקא ולא בספק דלית ביה מלקות גם בזמן הבית. ועוד ראיה נראה לי, דהרי גדולה מזו בוודאי בכור נמי מצינו עשה בו מום על ידי שבעט בו מפני שרדפו מקודם פליגי ביה תרי לישני דרב פפא בבכורות ל"ה ע"א, ופסקו הרמב"ן [הל' בכורות מו, ב מדפי הרי"ף] ורמב"ם פרק ב' מבכורות הלכה י"א כלישנא בתרא ישחוט עליו, וכתב הרא"ש שם [פ"ה סי' ו], אף דבשל תורה הוא, טעמם הוא נהי דהטלת מום הוי דאורייתא מספק, שאינו נאכל באותו מום הוי מדרבנן, וספק דרבנן לקולא לא קנסינן ליה⁷, ועיין בכסף משנה שם. ואם כן מכל שכן בספק

בכהאי גוונא, ולכן ספיקו לקולא. וליישב דעת רבינו, ניתן לומר כסברה שכתב בשו"ת רע"א מהדו"ק סי' סד שחכמים לא תיקנו שהמום לא מפקיע קדושת בכור, אלא תיקנו איסור חדש למטיל מום לא לשחוט ממנו, והא ראיה שבנו אחריו מותר לשחוט על מום זה, ולכן אין כאן מקרה רגיל של ספיקא דאורייתא שהתגלגל להיות ספיקא דרבנן, אלא שתמה רע"א על המל"מ הנ"ל מדוע לא הביא ראיה מפורשת מדברי השו"ע סי' שיד סע' י דספק בכור שביד ישראל נאמן לומר דנפל בו מום, ומבואר דאסור להטיל בו מום מספק ואף בדיעבד אסור, וצ"ע על רבינו כאן שלכאורה סותר דברי שו"ע אלה. 8. תירוץ זה יסביר רק את מה שנפסק בסי' שכו לגבי מרחץ, אבל לא את הנפסק בסי' שכה שאסרו אף בספק. הלכה זו מיושבת על ידי התירוץ האחרים של רבינו. 9. ועיין ברש"י שם ד"ה אפילו דרבנן. 10. אע"פ שאם נעשה איסור דרבנן בשבת, נוהג איסור ליהנות עד הערב, אין איסור זה משום קנס אלא משום איסור מוקצה.

אמר שספק בכור מוציאין מיד ישראל לתת לכהן, אלא שתקפו כהן מוציאין מידו ומחזירים לישראל. וצ"ע. 5. גם משפט זה צ"ע, כבהערה הקודמת. 6. ח"ב יו"ד סי' א. 7. למרות שלעיל כותב רבינו בדעת הרמב"ם שבמקרה של ספק בכור יש איסור דרבנן להטיל בו מום מדין ודאי (מכח הדין ספיקא דאורייתא לחומרא), ולכן אין סברה להקל בדיעבד מכח ספיקא דרבנן לקולא, כאן חוזר בו רבינו לומר שיש להקל בדיעבד. ונראה שסברתו כאן היא שלא קנסו חכמים מעיקרא אלא כאשר עבר על איסור בהטלת המום מדין ודאי, אבל בספק לא קנסו. ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קמא ד"ה אך בגוף, שמביא את דעת המל"מ הל' בכורות פ"ד ה"א ד"ה הן אמת שמכריע כסברה ראשונה של רבינו [ולכן החמיר במעשה שהיה בבכור שספק נמכר לגוי והישראל הטיל בו מום לכתחילה, שאסור לשוחטו מאחר שהיה אסור מדין ודאי להטיל מום זה]. ומקשה המהרש"ם על רבינו שאין ראיה מבעט בו מפני שרדפו קודם, מאחר ששם נולד הספק אך ורק בענין הקנס, האם קנסו

חכם ונבון ותמים וכו', כבוד שם תפארתו מו"ה אשר סג"ל קעניג נ"י.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי וכו'.

ועל דבר שאלתו, מי שהיה לו פרה מבכרת ולא עשה לה שום תיקון לפוטרה מבכורה, וילדה זכר, ובחופו שידע שטיפול זה הבכור עליו והיה לו עוד פרה מבכרת, ושלח במהירות אל נכרי אחד שיבוא אליו מהר ליקח ממנו את הפרה שניה. והנכרי שאל אותו מה זה ועל מה זה מיהרת, וסיפר לו את כל הקורות אותו שצריך לטפל בבכור זה ואחר כך ליתנו לכהן, והכהן אינו רשאי לאוכלו עד שיפול בו מום. והלך הנכרי מיד וחתך אוזן הבכור לשנים. ונסתפק מעלתו במה שכתב רש"י בבכורות דף ל"ד [ע"א ד"ה הצורם] במשנת הצורם וכו' בכהן קא מיירי וכו', משמע אבל ישראל המטיל מום או גורם להטלת מום לא שייך קנס להכהן שיפסיד מתנותיו. אמנם לדעת הר"ן [פסחים ז, ב מדפי הר"ף ד"ה ודאמר] שהובא בחק יעקב סי' תמ"ח ס"ק כ"א שכתב דלכולי עלמא קנסו בחמץ שעבר עליו הפסח ומת וכו', הכא נמי לדידיה קנסו לכהן על ידי הבעלים ישראל שגרמו להטיל מום בבכור.

עד כאן דברי מעלתו בקצרה.

הנה בפסקי מהרא"י סוף סי' קס"ט כתב בהדיא על המשנה דמסכת בכורות דף (ל"ד) [לה, א] כל לדעתו אסור וכו' וזה לשונו, ואין חילוק אם הבעלים מצווין או ישראלים אחרים דאסור, ואין זו צריך פנים וכו'. עד כאן לשונו. וכך פסק בתשובת שבות יעקב חלק ב' סי' צ"ב חלק יורה דעה בפשיטות, דגם הבעל הבית ישראל גורם למום אין שוחטין עליו. וכן מבואר בתשובת חוות יאיר סי' ל"ד ובשאר הרבה ספרי שו"ת. והכי מוכח לשון המחבר בשו"ע סי' שי"ג [סע' ב] וזה לשונו, אם גוי או תינוק מטיל בו מום מעצמו וכו' אם כיון להתירו אסור. ואם כן מכל שכן אם לא מעצמו עשה כן הנכרי אלא על ידי גרמא דבעל הבית הישראל דאמר. וכן הוא לשון הרמ"א בהג"ה סע' ב' שם, אם גוי מסיח לפי תומו שהישראל ציווהו אסור, הרי לא נקט בלשונו שהכה"ן ציווהו. [הוספת המחבר: אלא בדין שומר שהטיל בו מום בהג"ה סע' ג' שם, דעת הט"ז ס"ק ה' לחלק בין כהן לישראל משום דכהן חשוד, אבל בגוף הדין אין חילוק בגרמת ישראל להקנס כמו על ידי הכהן לכולי עלמא.]

בסוגיא דמו"ק יג, א דהיא דעביד איסורא דאורייתא קנסו בנו אחריו משא"כ באיסור דרבנן, וא"כ היכא שביטלו החמץ ומת יהא חמצו עכ"פ מותר לבנו בהנאה דלא קנסו בנו אחריו כיון שאין כאן איסור דאורייתא. אבל זה אינו לפי מה שכתב הר"ן הטעם דאסור להאכיל החמץ לאחר הפסח אפילו לבהמת אחרים, וז"ל, דהא דקנסו רבנן לאו לדידיה דעבד איסורא קנסו אלא לכו"ע קנסו.

נהפוך הוא, עיין ש"ך סי' שי"ז ס"ק ב', מכל מקום, מלבד דלענין ממון שיתחייב ליתן הבכור לכהן על ידי זה ודאי אין הגוי מסיח לפי תומו נאמן, רק לענין איסורא, וממילא רק ספק בכור חשבינן ליה, עוד זאת, גם לענין איסורא אינו נאמן גוי מסיח לפי תומו להחמיר אף בדאורייתא ומכל שכן בדרבנן כמו שכתב הש"ך סי' שי"ג ס"ק ד', ועוד בש"ך יורה דעה סי' קכ"ז ס"ק כ' העלה בארוכה עדות גוי בשל אחרים כמאן דליתא גם להחמיר וכו'. ואם כן רק ספק בכור הוא, ולא קנסו ביה בזמן הזה כנ"ל. [הוספת המחבר: וכוונת רש"י הנ"ל דנקט כהן, נראה לי רק משום ר' אליעזר דקנים עולמית דוקא בכהן¹¹].

אבל מה שצידד מעלתו להתיר עוד על פי שהבעלים הם לא אמרו כלום ולא גרמו למום ההוא, אלא ישראל אחר באמירתו גרם כנ"ל. הא ליתא, דוודאי ישראל אחר אדעתיה דהבעלים כדי להתירו לשחוט אכיון שיעשה הנכרי בו מום, מדהוסיף אמרים להנכרי שבא לקנותם ופירש לו הסיבה שאסור למוכרן אלא אם כן יעשה בו מום, וברוב דברים לא יחדל¹² וכו'. ומעשה דהקסדור במשנה בכורות ל"ה [ע"א] אמרו לו בכור הוא וכו', משמע אחרים אמרו לו כן אותן ששאל להם, דאי הבעלים עצמם ר"ל הכהן אמר לו וכו' הוה ליה למימר, והתירו לשחוט עליו, לפי שהוצרכו לפרש הדין שאינו נשחט אלא אם כן היה בו מום, תשובה על שאלתו מהם מה [טיבו] של זה שהניחוהו להזקין כל כך אמרו לו בעל כרחם סיבתו ולא כוונת כלל להתירו על ידי שיעשה הקסדור בו מום, שלא עלה על דעתן כן, אבל אי לאו הכי ודאי גם על ידי אחר שמכוון (בשבת) [בשביל] בעליו על ידי ריבוי דברים גרם להיעשות בו מום שייך לקונסו בוודאי בכור. אבל בספק בכור בזמן הזה כבנידון דידן אסתגר בקמייתא דלא קנסו ביה כנ"ל¹³.

נאום ידידו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שדמ

[בעניין קנס במטיל מום בבכור בזמן הזה]

רב שלום עד בלי ירח, וכבוד ה' עליו יזרח, לידיד נפשי הרב המופלג חריף ושנון הודו כזית רענן

11. ועיין עוד בסימן הבא להרחבה בפירוש דברי רש"י. 12. משלי י, יט.
13. אמנם עיין במהרי"ט אלגאזי הל' בכורות פ"ה אות מג שהאריך בזה ונקט שגם בספק קנסו, ועיין בחידושי רע"א יו"ד סי' שיד. וע"ע בספר מנחת סולת על החינוך לרדט"צ זמאן (בילגורי תרצ"ז) ח"א דף סט, א שדן בדברי רבנו, וגם הוא דוחה אותם ע"פ המהרי"ט אלגאזי.
שדמ. 1. וזה לשון החק יעקב שם, "לכאורה היה נראה דלפי מה שמתבאר

לבנו לשוחטו על אותו מום, ועיין ברמב"ם הלכות בכורות פרק ב' הל' ז'. וחילוק הש"ס [מ"ק יג, א] בין איסורא דאורייתא ובין עביד איסורא דרבנן דמייתי החק יעקב היינו הצריכות דש"ס דליכא למפשט צורם אוון בכור מאינך תרתי¹ מהאי טעמא לחלק, אבל קושטא קאי דנפשט גם בצורם אוון דעביד איסורא דאורייתא לא קנסו בנו אחריו. אלא בתשובת נודע ביהודה קמא חלק אורח חיים סי' כ' נסתפק בזה גבי חמץ איך דינו אם קנסו בנו אחריו, מדלא הזכיר בש"ס גבי הני תלתא מילי גם חמץ, בגיטין מ"ד [ע"א] ובמועד קטן י"ב [ע"ב] ובבכורות ל"ד [ע"ב], יעויין שם היטב שהעלה במסקנא כיון דשם איסורא כבר חל על גוף החמץ נשאר באיסורו גם אצל בנו, ואפילו אם ביטלו נמי אף דלא עביד אביו איסורא דאורייתא קנס לבריה כדמוכח מהירושלמי דמייתי מיניה הנודע ביהודה ראה למסקנתו הנ"ל, יעויין שם. באופן שדברי החק יעקב הנ"ל תמוהים בתרתי, וצע"ג².

שוב אחרי כותבי מצאתי שהבית יוסף באורח חיים סי' תקל"ח [רסו, ב ד"ה ומש"כ ומותר, סע' ו מהד' מכוון ירושלים] כתב כן על רבינו ירוחם והמפרשים שכתבו אי מלאכת חול המועד דאורייתא וכיוון מלאכתו במועד בדבר שאינו אבוד קנסו בנו אחריו כמו צורם אוון בכור וכו', ודחה הבית יוסף דבריהם ותמה על רבינו ירוחם איך שלא דקדק בשמועתו בזה כנ"ל, עיין שם היטב, וגם הט"ז שם [ס"ק ב], ויישבו דכוונת רבינו ירוחם הוא בתרתי לריעותא דוקא קנסו בנו וכו', אבל משום איסורא דאורייתא לבד מכל מקום לא קנסו וכו', עיין שם, והנאני. וממוצא הדברים דקיימא לן גם צורם אוון בכור בזמן המקדש דלכולי עלמא עביד איסורא דאורייתא נמי לא קנסו אחריו את בנו כנ"ל.

ישמע חכם מעלת כבוד תורתו נ"י דבחינם הרעיש לתמוה על תשובת חתם סופר חלק יורה דעה סי' ש"ז דלא קאמר נפקא מינה אי איסור הטלת מום בבכור בזמן הזה דאורייתא או דרבנן הוא אי קנסו בניו אחריו או לא, וגם על מה שהוכיח שם החתם סופר דאיסור דאורייתא הוא תמה מעלתו אם כן

והא דפירש רש"י במשנה בכורות ל"ד [ע"א] הצורם וכו' ובכהן קמיירי, דמשמע בישראל דעביד איסורא לא קנסינן ליה, נראה לי משום התנא קמא הרי זה לא ישחוט עולמית דברי ר' אליעזר נקט רש"י הכי, דמסיק הש"ס אליביה כי קניס ר' אליעזר בממונו וכו' בממונו איכא למימר דאתי למיעבד גופו מי איכא למימר וכו', והיינו בכהן דוקא דבכור ממונו הוא חשוד הוא דאתי למיעבד ממה נפשך וכו' כפירוש רש"י, אבל בעל הבית ישראל לא חשוד ולא אתי למיעבד ממה נפשך וכו' דלאו ממונו הוא מודה ר' אליעזר לחכמים דלא קנסינן ליה לעולם אלא עד שייוולד לו מום אחר. כן נראה לי כוונת רש"י. שוב מצאתי כן מפורש בלשון רש"י בגיטין דף מ"ד סוף ע"א בד"ה אם תימצי לומר וכו' וזה לשונו, כהן הצורם אוון הבכור ועבר משום כל מום לא יהיה בו דאמרינן התם לא ישחוט עולמית ומיבעיא לן וכו'. עד כאן לשונו. ותמוה, מאי שנא דנקט רש"י דברי ר' אליעזר ושבק חכמים דהא קיימא לן כרבנן, אלא כוונתו משום ר' אליעזר נקט כהן, אבל ישראל שצורם וכו' מודה ר' אליעזר דסגי בקנס עד שייוולד בו מום אחר כנ"ל³.

ובנידון דידן פשיטא מילתא דהערמה הוא זה מה שסיפר להנכרי והודיע לו דיני הבכור, ובוודאי לדעתו דישאל הבעל הבית עביד הנכרי, וכיוון להתירו, וקנסינן ליה דלא ישחט על מום זה.

ודברי החק יעקב בסי' תמ"ח ס"ק כ"א דמייתי מעלתו תמוהים טובא⁴, דוודאי גם לדברי הר"ן דקנסו לכולי עלמא בחמץ שעבר עליו הפסח אף להאכיל לבהמת אחרים, היינו כל זמן שבעל החמץ הוא בחיים, שאז אם יהיה מותר לאחרים ממילא הוא נהנה, אבל לאחר מותו שפיר יש לומר לא קנסו בנו אחריו. ולא זו בלבד אם ביטל חמצו שלא עבר איסור דאורייתא כי אם איסור דרבנן בלבד כסברת החק יעקב, אלא אפילו לא ביטלו דעביד איסורא דאורייתא נמי לא קנסו בנו אחריו, כמו צורם אוון בכור דעביד איסורא דאורייתא וקיימא לן לא קנסו בנו אחריו אם מת החוטא ואינו עוד בעולם ומותר

מ"ד ע"א לא בעי למיפשט צורם אוון מאינך תרתי, אלא להיפך, אינך תרתי כיוון מלאכתו במועד ומת או מכר עבדו לגוי ומת רוצה לפשוט מצורם אוון ומחלק דאין לפשוט משם דצורם אוון עביד איסורא דאורייתא, וא"כ משמע לכאורה דבצורם אוון קנסו בנו אחריו. אולם יעויין ברש"י גיטין מ"ד ע"א ד"ה אם תימצי לומר דמבואר מדבריו דאין כוונת הגמ' לומר דבצורם אוון הדין דקנסו בנו אחריו, אלא ר"ל דאפילו את"ל דשם הדין כן דקנסו בנו אחריו אין לפשוט משם לכאן, אבל לפי האמת גם שם אין הדין כן דהא נפשטה האיבעיא דלא קנסו בנו אחריו. ועי' בשו"ת כתב סופר חיו"ד סי' ס.

2. עיין במהרי"ט אלגאזי הל' בכורות פ"ה אות מג שהעיר מזה, ועיי"ש שהאר"ק מאוד בכל העניין. ועי' בספר מנחת סולת על החינוך לרדט"צ זמאן (בילגורי תרצ"ז) מצוה יח (ט, א) שדן בדברי רבנו והיפנה גם להגהות הרש"ש בכורות צד, ב. 3. גם בזה כבר קדם לרבינו המהרי"ט אלגאזי שם, עיי"ש. 4. כיוון מלאכתו למועד ומוכר עבדו לנכרי. 5. ועי' בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס ח"ד יו"ד סי' שו אות ב, שהקשה על רבינו שמש"כ דחילוק הגמ' בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן הוא לצריכותא דליכא למיפשט צורם אוון בכור מאינך תרתי - אינו מדויק, דבמו"ק י"ג ע"א וכן בגיטין

אמאי לא קנסו בנו וכו' במועד קטן י"ג [ע"א] וכו', וזה אינו, דגם בזמן מקדש אז ודאי איסור דאורייתא הוא נמי לא קנסו בנו אחריו לפי האמת. ועיין מעלתו בתוספות במקומות הש"ס הנ"ל בגיטין [ד"ה ניטיבה] ובבכורות [ד"ה הטיבה] ובמועד קטן [ד"ה ניטיבה] הנ"ל, ועיין בשער המלך הלכות מלוה ולוה פרק י"ט [ה"ה].

הלא כה דברי ידיד נפשו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שמה

[א. האם יש לסמוך בדיעבד על קנין כסף לבדו לעניין הפקעת בכורה. ב. האם השוחט בכור תם עובר משום מטיל מום בקדשים]

מסטרא קדישא, שלמא נפישא, לטינרא תקיפא, פלפלא חריפא, הלא הוא כבוד הוד ידיד נפשי ורב חביבי, הרב הגאון המאור הגדול המפורסם סיני ועוקר הרים צדיק מופלג נודע למשגב שמו, מו"ה משה לעווניגר נ"י סג"ל האב"ד קהילת מאגענדארף והגליל יע"א.

מכתב קודשו קיבלתי שבוע העבר, ונפשו בשאלתו לחוות לו דעתי על דבר מעשה שאירע בקהילתו.

[א. אחד היה לו עז המבכרת, ומכרה לגוי בכסף שקורין דראנגאבע', ושום קנין אחר לא אתעביד, ושוב ילדה זכר, מה דינו.

הנה למראה עיני הדרת גאון מעלתו נ"י היתה פלוגתא אחרונים, כיון דגם הראשונים העלו בספק דין קנין נכרי או בכסף או במשיכה, בעל כרחנו צריך להפקיע מקדושת בכורה שני הקניינים כסף וגם משיכה, ופליגי אחרונים בדיעבד אי מהני קנין כסף לבד. והעיקר דאפילו בדיעבד לא מהני, כמו שכתבו הש"ך ביורה דעה ש"כ ס"ק ח' והב"ח שם [ד"ה ומ"ש ולרש"י, אות ו מהד' מכוון ירושלים] וגם בתשובותיו סי' קנ"א וקמ"ט. וכן העלה בתשובת שער אפרים סי' ע"ט, ותשובת חינוך בית יהודא סי' פ"ז ופ"ט, ותשובת עבודת הגרשוני סי' ק"ב, ותשובת נחלת שבעה סי' ל"א. ועיין בחק יעקב באורח חיים סי' תמ"ח [ס"ק יד]. ונראה לי, אפילו לשיטת המשאת בנימין בסי' ל"ה [ונ"ח וצ"ט] [ונ"ט וצ"ז] וסייעתה דסבירא להו דמהני בדיעבד קנין כסף לבד, בהדיא כתב [ד]טעמו הוא

משום דרוב המחברים הסכימו לדעת רש"י [קידושין יד, ב ד"ה הואיל] [ד]הלכה כריש לקיש מעות קונות בנכרי וכו', וכיון שנדחו דבריו בזה דנהפוך היא רוב המחברים הסכימו לדעת הר"ת [שם תוד"ה הואיל] דהלכה כר' יוחנן, אם כן גם המשאת בנימין מודה לדידן דגם בדיעבד לא מהני כסף לבד.

אלא דפאר רום מעלתו נ"י העלה בכחא דהיתירא, על פי שהניח הקדמתו דאף דרוב הפוסקים כר"ת סבירא להו לא נימא דמשום הכי אפילו ספיקא לא מיקרי, שהרי כתב הש"ך דגם משיכה לחודה לא מהני אפילו בדיעבד, אם כן על כרחך ספיקא מיקרי, והרי יש להוולד חזקת מעי אמו שלא היה קדוש בבכורה עד שיצא וכו' כמו שכתבו תוספות בכורות כ' ע"ב [ד"ה חלב פוטר] [וגם בחולין י"א ע"ב ד"ה לרבי מאיר] וביבמות קי"ט ע"א [ד"ה מחוורתא], לפי זה אית לן למימר מספיקא אין אנו מוציאין אותו מחזקת חולין שהיה במעי אמו ואינו קדוש בבכורה², וליכא למימר אדרבה, העמד האם והוולד בחזקת מרא קמא ואמרינן מספיקא דכסף אינו קונה לנכרי ולא יצאה מחזקת ישראל. זה אינו, דהא על כל פנים מדרבנן קונה בכסף מדין סיטומתא, דמנהג סוחרים הוא לקנות בדראנגעלד³, לפי זה כבר יצא הבהמה מחזקת ישראל מדין הפקר בית דין ותו ליכא למימר דאוקמיה אחזקת מרא קמא, ושפיר יש להתירו משום חזקת מעי אמו. והרגיש פאר רום מעלתו נ"י בעצמו מדעת הרשב"א בש"ך יורה דעה סי' נ' ס"ק ג', דבספק השקול לא אמרינן אוקי מילתא אחזקה, והכי נמי ספיקא דדינא ספק השקול מיקרי. וחזר ודחה מעלתו, דכל זה הוא סברא דרבנן דלא נוקים אחזקה בספק השקול, וכיון דאינו אלא חומרא דרבנן על זה שפיר מהני קנין דרבנן סיטומתא, והרי מנהג הסוחרים לקנות בזווי. אלה תורף דברי קודשו בקצרה, דברי פי חכם חן.

הן אמת הנחתו הנ"ל, דאף דרוב הפוסקים כר"ת סבירא להו מכל מקום ספיקא דדינא מיקרי כדמוכח מהש"ך הנ"ל, וכן כתב בתשובת נחלת שבעה סי' ל"א הנ"ל, ולא צריך ללמוד זאת מתשובת חתם סופר ליורה דעה סי' ש"ד. וגם בספק מציאות הוכיח מהרי"ק סוף שורש קע"א על פי הרבה ראיות מש"ס דאפילו מה שהיא קרוב לוודאי שאינו כן אלא חששא רחוקה מכל מקום מיקרי ספק כיון שאינו מבורר גמור, יעויין שם. וזהו כעין סברת האסיפת זקנים בבבא מציעא ו' [ע"ב ד"ה קפץ] גבי קפץ אחד מן המנויין וכו' בשם תוספות הרא"ש, והכי נמי בספיקא דדינא דמאי שנא [הוספת המחבר: וגם בממון על כל פנים יכול לומר קים לי אף כיחיד נגד רבים, דאין הולכין בממון אחר הרוב. ועיין ש"ך בתקפו כהן סי' קכ"ד ובתשובת החכם צבי סוף סי' קל"ב].

6. ועיי' בשו"ת חת"ס שם סוף סי' שטו, וסי' שיו-שיח. **שמה**. 1. מקדמה. 2. עיין מה שכתב בזה בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' שכ ד"ה וראיתי. 3. מקדמה.

נעשה הפקר, והפקר גופא הא נמי מדרבנן חייב בבכורה לתשובת עבודת הגרשוני סי' (כ"ה) [כ"ד] הנ"ל.

ועוד הוסיף רום מעלתו נ"י, דאפילו לדעת הטורי אבן [ר"ה יג, א ד"ה קצירכם] דהפקר אין פוטר מבכורה, מדאורייתא נמי מיפטר בקנין כסף לבד, כי טעמא דטורי אבן הוא על כרחך דסבירא ליה כמו שכתב קצות החושן סי' רע"ג [ס"ק א] אליביה דרמב"ם [הל' נדרים פ"ב ה"ד], הפקר אין עושה קנין רק נדר ומשום לא יחל אית ביה, ושפיר מיקרי שלו וחייבת בבכורה, וכמו שכתב גם כן הקצות החושן שם דהיינו טעמיה דרש"י בפסחים ד' [ע"ב ד"ה בביטול בעלמא] גבי חמץ שלא פירש ביטול מטעם הפקר. אמנם הפקר בית דין העלה קצות החושן שם דוודאי עושה קנין, כמו גבי שביתת כלים נר וגיגית אפקורי מפקר להו [שבת יח, ב], אם כן בנידון דידן סיטומתא קנין דרבנן הוא ולא מיקרי תו שלו דהפקר בית דין כי האי קנין הוא פטור מן הבכורה גם להטורי אבן. דברי פי חכם חן.

אמנם לעניות דעתי, דוקא הפקר בית דין לכל אדם דומיא דנר וגיגית וכו' הוא דעושה קנין, דומיא דהפקר בעל הבית מדין נדר שאינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה, ולבית שמאי נמי על כל פנים לעניים [פאה פ"ו מ"א], הכי נמי הפקר בית דין שעושה קנין דוקא כהאי גוונא הפקר לכל אדם, אבל הקנין דרבנן בכסף מצד סיטומתא אינו הפקר כלל לשום אדם לזכות בו, שהרי סוגר הדלת בפניו בעל כרחו כדי ליתנו ליד הלוקח, אין שם ספק בזה כלל, והפקר בית דין עושה קנין אמרינן אבל קנין דרבנן נעשה הפקר לא אמרינן. וזהו גם כן כוונת התשובת חתם סופר ליורה דעה סי' ש"ד בד"ה והנה אין הכוונה וכו'. ולא משום אחריות לבד מצד גורם לממון, אלא לפי שהוא של ישראל עד שיטלו זה הנכרי הלוקח, שאין זה מופקר לכל על ידי הקנין דרבנן אלא להנכרי הלוקח לבד אפקריה, ואחריות כזה גם בחמץ לא צריך למילפה מקרא שעובר עליו אם מכר חמצו לנכרי בקנין דרבנן, וכמו שכתב החתם סופר ביורה דעה סי' קכ"ז ובחלק אורח חיים סי' ס"ב וסי' קי"ח וליישב דברי המגן אברהם בסי' תקפ"ו [ס"ק ה] לענין אחריות דגזול כיון שרוצה הוא להחזיק בו שיהיה שלו באמת הוי כשלו, יעויין שם, וכל שכן כהאי גוונא. אם כן בחינם השיג מעלתו על החתם סופר בסי' ש"ד הנ"ל, דהאמת איתו, ויפה דחה דעת השואל בזה כנ"ל. וכל קושיותיו דפאר רום מעלתו עליו ליתנהו, דבקנין דאורייתא ודאי אינו שוב של המוכר בכל מקום שהוא גם משום האחריות, דגורם לממון לאו כממון דמי קיימא לן, ולא כן בקנין דרבנן וכיוצא בזה אין שם הפקר עליו ועדיין שלו דהמוכר מיקרי. וצ"ע. ומעלתו לא ראה דברי החתם סופר במקומות הנ"ל.

אבל מה שפאר רום מעלתו נ"י הוליד מזה דמהאי טעמא כיון דספיקא דדינא הוא אין מוציאין אותו מספק מחזקת מעי אמו שהוא חולין כנ"ל, זה תמוה, דאם כן הא דרובא וחזקה רובא עדיף מדאורייתא איך משכחת לה, וגבי פרה [חולין יא, א] נימא נמי אף דרוב בהמות כשירות המיעוט טריפות משוי ליה ספיקא ואין מוציאין מספק את האדם מחזקת טומאה, וכן בכמה מקומות כיוצא בזה. ועל כרחך צריך לומר, כיון דעל פי הרוב מסולק החזקה דמעיקרא, התורה התירה ספק זה, אם כן הכא נמי הוא הדין וכל שכן להחמיר דאמרינן כן, כיון דעל פי רוב הפוסקים כר"ת מסולק החזקת חולין ממעי אמו דרובא עדיף מחזקה, וקדוש בבכורה הוא מספק, שמא כסף אין קונה בנכרי.

ואם תימצא לומר יש מקום לדבריו הנ"ל, היינו בקנין משיכה לחוד, דלרוב הפוסקים קנה בנכרי להפקיע קדושת בכורה, נהי דספק הוא אוקמיה אחזקת מעי אמו דחולין הוא, והוה לן למימר דמהני דיעבד קנין משיכה לבד. אמנם באמת גם הא ליתא, דהרי הרגיש כבוד תורתו בעצמו דלא מוקמינן אחזקה בספק שקול כבש"ך סי' נ' [ס"ק ג], אלא שכתב מעלתו נ"י שזהו רק חומרא דרבנן ומהני לזה קנין דרבנן, דהא ודאי משיכה נמי אם תימצא לומר דלא קניא בנכרי מדאורייתא מיהא מדרבנן קניא מדין סיטומתא. והנה זה הוא מערכה על הדרוש, כי אחר שהעלה פאר רום מעלתו דעל ידי קנין דרבנן פקעה חזקת מרא קמא משום הפקר בית דין הפקר, אם כן תו מדרבנן מחמירין ולא קני אפילו מדאורייתא ליכא למימר אוקמיה אחזקת מעי אמו, דאדרבה אוקמיה אחזקת מרא קמא, ומה נפשך לא מהני קנין אחד לבד מספיקא, ממה נפשך, אי אזלינן בתר דאורייתא ומהני חזקה בספק שקול, היינו חזקת חולין ממעי אמו, הא מדאורייתא איכא חזקת מרא קמא ולא תצא מחזקת ישראל עדיין והוה ליה ספק השקול, ואי אזלינן בתר דרבנן על ידי סיטומתא יצאה מחזקת ישראל והדרה לדוכתיה חזקת מעי אמו, הא מדרבנן לא מוקמינן אחזקה כהש"ך.

וכן מה שכתב עוד מעלתו על סגנון זה, דנהי דקנין סיטומתא רק מדרבנן הוא ולא מהני לדאורייתא, מיהת מהני להפקיעו מרשות בעלים ולהפקירו ממנו, ולשיטת תשובת עבודת הגרשוני [סי' כד] דהפקר מדאורייתא פטור מבכורה ולא מדרבנן, אם כן בכסף לבד קנין סיטומתא מדרבנן מיהת איכא לכולי עלמא והפקר הוא, ונהי [ד]מדרבנן הפקר אין פטור, נגד זה מהני קנין דרבנן וכו'. אלו תורף דברי קדשו. ותמהני עליו, כי גם זה הוא מערכה על הדרוש, דהא למאן דאמר סיטומתא לא קניא בכסף כלל גם מדרבנן ולא נעשה הפקר וחייב בבכורה, רק על ידי קנין דרבנן על פי סיטומתא

4. קידושין פ, א, חכמת אדם בבינת אדם שער רוב וחזקה סי' ח.

5. רמב"ם הל' שבועות פ"י ה"ז (ושם הל' ה וברדב"ז), גניבה פ"ב ה"א, טוען

עוד העיר פאר רום מעלתו נ"י להתיר בקנין כסף לבד כמו במקבל צאן ברזל מן הנכרי, אף דמצי מסלק ליה בזווי כיון דאי לא יהיב זווי תפיס לה לבהמה הוה ליה יד נכרי באמצע, בבכורות ט"ז [ע"ב]. ואף דמחלקים התוספות [שם ד"ה אין מקבלין] אם עיקר הבהמה היה מתחילה של ישראל לא חשיב ליה יד הנכרי באמצע, היינו באפשר לסלוקי בזווי דוקא, משא"כ הכא יצאה מרשות ישראל לגמרי כיון דלא אפשר לסלק הנכרי בזווי וכו'.

ימחול מעלתו לעיין בתשובת חתם סופר סי' שט"ז בד"ה גם פאר רום מעלתו כתב להקל בקנין כסף וכו', יראה כי שלי היא טענה זו להקל על פי זה. אבל יפה דחה אותה הגאון זצ"ל שם בד"ה ולענין קושייתו וכו' על פי דברי תשובת צמח צדק סוף סי' ס"ד, שכתב באר היטב דכיון דאפילו לא מסלק ומהדר ליה זווי להנכרי אין שעבודו על הפרה יותר מעל שאר נכסיו, גם אם יש כאן בעלי חוב הרבה אין לו קדימה לגבות מהפרה, לא מיקרי יד נכרי באמצע, כיון דעל פי הדין אין מעות קונות לו ואין לו שום זכות בפרה זו יותר משאר בעלי חוב לא פקעה קדושת בכור. יעויין שם היטב. וגם אני בעצמי סתירתי בניינו מטעם הפקעת הלוואתו דשרי וכו', כמו שכתב החתם סופר שם בשמי, יעויין שם.

והנה בתשובתי [לעיל סי' שמא] החלטתי על פי הרבה ראיות מהש"ס ובפוסקים דלא מהני הפקר מדאורייתא לפטור על ידו מקדושת בכורה, וכדעת הטורי אבן שהבאתי. וראיה דמייית הגאון בעל חתם סופר נגד זה מהתוספתא [בכורות פ"ב ה"ב] בהיפך, יפה דחה מעלתו נ"י וכיוון בזה לדעתי, דאדרבה משם בארה מינה מוכח כהטורי אבן. ואעתיק הנה גרגיר וראיה אחת מתשובתי [שם ד"ה ועוד ראיה ברורה] לפני הדרתו נ"י, וזה לשוני. ועוד ראיה ברורה נראה לי מדברי הר"ש בפרק קמא דפאה משנה ו' שכתב וזה לשוני, ודבר תימה הוא, למה לי האי קרא, תיפוק ליה דהזוכה מן ההפקר מיפטר מידי דהוי אלקות דדרשינן וכו' זרעך ולא הלקות. מיהו איכא למימר דאיצטריך היכא דחזר וזכה איהו גופיה וכו' דקרינא ביה תבואת זרעך ואפילו הכי מיפטר וכו'. עד כאן לשון הר"ש. הרי דכל זוכה מן ההפקר הוה ליה כמו לוקח, ואם הבעלים עצמם חוזרים וזוכים בו לא מיקרי לקוח אלא של עצמו מיקרי לפי שהיו בעליו הראשונים. ואם כן הרי בחולין דף קל"ו ע"ב אמרינן בכור נוהג בלקוח ומתנה, ועל כרחך ר"ל שלקחו מירשאל אחר שנולד, דאי לקחו במעי אמו כהאי גוונא במעשר בהמה נמי

חייב כדאיתא בש"ס בכורות דף נ"ו [ע"א] בהדיא. וכיון דלקוח חייב בבכורה, הוא הדין נמי זוכה מן ההפקר דהיינו נמי לוקח, דהא ודאי סתמא אדעתיה דגוים לא אפקריה כסברת הש"ס בגיטין מ"ז ע"א, והוה ליה לוקח מישראל וחייב בבכורה. ומכל שכן אם הבעלים ראשונים חוזרים וזוכים בו, דעדיף מלוקח, דהוי ידיה ממשי, ובקרך קרינא ביה⁷. וזהו בבעלים המפקירים בהמות של עצמם וחוזרים וזוכים בו, אבל בהמת מדבר ושל גר שמת ואין לו יורשים שהם הפקר לכל העולם גם לגוים כמו לישראל והוה ליה כמו שותפות גוי, ואם זכה בהם ישראל אף על גב דזוכה מהפקר הוה ליה כמו לוקח, הא הוה ליה נמי לוקח מנכרי שכבר נפטר מבכורה, לכן באמת פטורים אלו מבכורה, וכדאיתא בתוספתא פרק שני דבכורות [ה"ב] באמת הכי וכו'.⁸ וארווח לן טובא על פי זה, דיש לתמוה על הרמב"ם וסמ"ג מדוע השמיטו מלהביא דינא דתוספתא הנ"ל. אמנם לפי מה שכתבתי מבואר נגלה, דלא זו בלבד שאין סתירה לדברינו מתוספתא זו דקתני בהדיא דהפקר פטור מבכורה, אלא אדרבה ראייה לדברינו מתוספתא זו, דמאי שנא דנקט בארוכה ופורט תרי גווני הפקר הללו בהמת המדבר ובהמת הגר שמת וכו', טפי הוה ליה למימר ולשנות בקצרה בהמת הפקר פטור מן הבכורה, וכל מין הפקר בכלל. אלא על כרחך דשל הפקר ובעלים עצמם חוזרים וזוכים בו לא פטור מבכורה, אלא דווקא כהאי גוונא של מדבר ושל גר שמת וכו' כנ"ל. לכן השמיטו הפוסקים הפטור בהפקר ושל מדבר לא שכיח כלל בזמן הזה, וכן של גר שמת ואין לו יורשים לא שכיח כלל השמיטוהו כנ"ל וכו'. עד כאן לשוני.

הנה ביארתי יפה החילוק אשר מעלתו גם כן כיוון לדעתי. וגם מה שהגאון בתשובת חתם סופר דחה דברי קצות החושן בשתי ידיים בסי' שט"ז בתשובתו אלי כתוב [ד"ה עכ"פ מתוך הדברים], וגם בחלק אורח חיים סי' ס"ב [ד"ה ועיין ר"ן], יעויין שם, בעזרת ה' יתברך בתשובתי הצדקנו דברי קצות החושן יפה ויפה⁹, אין עת האספ פה, ואחרי המחילה מכבוד הגאון בעל חתם סופר בחינם השיג על הקצות החושן בזה.

אמנם תמיהת מעלתו נ"י עליו בזה, כיון שנכסים לא יצאו מרשותו עדיין ואם חוזר בו ליכא אלא איסור בל יחל אם כן אמאי לא יכול לזכות בהו את היורשים, הלא הנכסים שלו הם ובל יחל ליכא ליורשים, עד כאן לשון מעלת כבוד תורתו. לעניות דעתי נשמר מזה הגאון בתשובת חתם סופר חלק אורח חיים סוף סי' ס"ב שכתב וזה לשוני, דוודאי תרווייהו איתא קנין

שורות עד התיבות 'וארווח לן טובא'. 9. בסימן שמא ד"ה הן אמת כתב רבינו שהאריך ביישוב דברי קצוה"ח הנ"ל מהשגת החת"ס בחידושי סוגיא שבת דף קלא. וע"ע לעיל סי' שמא הע' 2.

ונטען פ"ה ה"א ובמ"מ שם, ש"ך חו"מ סי' שפו ס"ק י'. 6. תשובה המופנית אל רבינו. 7. כאן יש דילוג של כמה שורות שנמצאות בסי' שמא, והוא ממשיך בלשון מעט שונה מד"ה 'וממילא נמי'. 8. גם כאן יש דילוג של כמה

לבוא אל פתח אהל מועד. וחיפשתי ומצאתי שעמד בזה הגאון בספר שו"ת אמרי אש זצ"ל ב[יו"ד] סי' קי"א על הרבה מחברי שו"ת בזה, והניח בצ"ע איזו איסור כרת יש באכילת בכור, רק לאו יש בו חוץ למקדש לא תוכל לאכול, ועל כרחק מפני שחז"ל חוץ כתבו כן, והא בעבודה זרה י"ג מוכח וכו'.

ולענין דעתי נראה דלא שגו כל הני פוסקים בזה, דגבי פרה חולבת חשש מהר"ם לדעת הר"ת שהוא ספק בכור, וביאר טעמו בתשובה סי' שי"ב דלכן החמיר מפני גודל האיסור שבו שיש שם שני איסורים, איסור שחז"ל חוץ ואיסור אכילת קדשים בטומאה, הובא בתשובת חוט השני סי' כ"ו. אם כן היינו חומר איסור בכור בזמן הזה שכתבו, דאכל קדשים בטומאה הגוף לכולי עלמא בכרת.

וגם אותן שכתבו כרת דשחז"ל חוץ נחא, דהא רש"י בעבודה זרה שם [ד"ה ונשחטיה] וגם תוספות הנ"ל בתירוק שני סבירא להו גם בזמן הזה חייב משום שחז"ל חוץ. וגם לדעת הר"י בתוספות הנ"ל דאין חייב כרת בזמן הזה, הנה הפוסקים הנ"ל לא כתבו בלשונם דחייב כרת אלא איסור כרת. ועיין ריש שבת דף ד' ע"א בכהאי גוונא, לידי איסור סקילה וכו', וכן בתוספות כתובות כ"ב ע"ב [ד"ה באשם תלוי] באיסור אשם תלוי, וכן בפירוש הרא"ש בנדרים דף ד' ע"א [ד"ה וכי פליגי] באיסור מלקות, עיין שם, וכן ביבמות דף ה' ע"ב פריך מה למילה ופסח שכן כרת, אף על גב דמילה בזמנה דדחיא שבת אין בה כרת, פירש הרמב"ן [שם ד"ה וכי תימא] כוונת הש"ס הוא פירכא שכן יש בה צד כרת, יעויין שם. כן נראה לי ברור.

שוב מצאתי בשו"ת גידולי טהרה בסי' כ"ה וזה לשונו, ובהגהות מרדכי סוף יבמות [רמז קכו] כתב דבכור איכא טפי לאחמורי שיש בו שתי כריתות, כרת דשחז"ל חוץ וכרת דאכל קדשים בטומאת הגוף. ומעולם תמהתי על זה, דהדין הראשון דחייב משום שחז"ל חוץ אינו מוסכם, דלדעת התוספות דף נ"ט [ע"א] בזבחים [ד"ה עד] אינו חייב אלא בזמן דאיכא מזבח, עיין במשנה למלך פרק י"ט מהלכות מעשה הקרבנות [הט"ו]. מיהו יש מהראשונים שחולקים על זה, וכן דעת רש"י במסכת ביצה [כה, ב ד"ה בכור] שכותב השוחט בכור תם בזמן הזה חייב כרת. אבל מה שכתב עוד דחייב משום טומאת הגוף זה תימה, דאם שחטו בחוץ הא אינו בכלל קדשים ומהיכן תבוא לו טומאת הגוף, וגם טומאת הגוף אינו אלא לאחר שנזרק הדם, והוא פשוט בכל המשניות¹². ונראה לי ברור דתלמיד טועה הוסיף כן על דבריו כדי לאפוש באיסורא ושגג בזה וכו'. עד

ונדר וצריך לקיים נדרו להקנות אותו קנין לעלמא וכו', אם כן יפה הקשה [בסי' שטז שם] מה לו לבנים עם הנכסים עוד כנ"ל.

מיהת בנידון דידן, מי יבוא אחרי רבותינו שהחמירו שלא לסמוך אפילו על קנין משיכה לבד. וגם הרמ"א בתשובה סי' פ"ז ובתשובת אמונת שמואל [סי' מה (הראשון)]¹⁰ דהעיקר כר"ת ומשיכה לחוד מהני בדיעבד ולא כהש"ך [יו"ד סי' שכ] ס"ק ח', ויעיין בתשובת חינוך בית יהודה סי' פ"ד, אבל כסף לחוד לכולי עלמא לא מהני גם בדיעבד וכר"ת.

אלא שפאר רום מעלתו נ"י העיר, כדי שלא יכשלו בו בגיזה ועבודה אולי יש להתיר להטיל בו מום, כיון דבזמן הזה ליכא בזה רק איסור דרבנן כדאיתא בש"ס עבודה זרה י"ג ע"ב כיון דלא חזי לא לגופיה ולא לדמי.

הנה בפסקי מהרא"י סי' קס"ט העלה דבספק בכור כזה שהקנה לנכרי בכסף בלבד לא מהני בדיעבד לפוטרו, ואפילו נהגו וסוגיא דעלמא להקנות בכסף היינו סיוממתא לא מהני להקל נגד כל הגאונים באיסור דאורייתא שיש בו כרת, ואם נצטרם אוזן בכור על ידי נוכרית מדעת ישראל הוא אסור לשחוט עליו, ואין שום צד וספק בזה להתיר לשחוט אפילו בבכור שיש בו ספיקות וכו', יעויין שם. ואף דאיסור זה רק קנס דרבנן הוא לשחוט עליו, ומכל שכן אם כן להטיל בו מום דמדינא אסור לכתחילה בזמן הזה נמי מדרבנן, גם על כל פנים מדרבנן גם קנין כסף דגוי לא מהני להתיר, ואפילו עבר וצרם כל [ד]מדעת ישראל קנסינן ליה מלשחוט עליו.

ובאמת יש לתמוה בזה על תרומת הדשן הנ"ל, וכן הב"ח סי' קנ"א בסוף התשובה הביא כל הגאונים דלא כרש"י ורמב"ם, סיים וגם רוב האחרונים סברי שלא לילך בזה אחר המנהג שנהגו להקנות בכסף, מהר"י ווייל [סוס"י ע'] ותרומת הדשן סי' קס"ז וקס"ט¹¹. וחינוך בית יהודה סי' פא, ובתשובת חוט השני בשם מהר"ם בתשובה [שו"ת מהר"ם מרוטנברג ד"ק סי' שיב] סי' כ"ו, וכן בתשובת שער אפרים סי' ע"ט [ד"ה וראיה ברורה], ותשובת נחלת שבעה סי' כ"ט בסופו ובסי' ל"ג [ד"ה אדון לפניכם], וכן בתשובת זכרון יוסף חלק יורה דעה סוף סי' כ"א, ובתשובה מאהבה אורח חיים סי' (רע"ו רע"ז) [קע"ו קע"ז], דספק בכור בזמן הזה הוא איסור כרת כגון לשחוט בחוץ. וכן כתבו עוד בהרבה ספרי שו"ת בפשיטות. ותמוה, דהא באמת בתוספות עבודה זרה דף י"ג ע"ב מבואר בד"ה ונשחטיה דבזמן הזה אינו חייב על השוחט קדשים בחוץ לפי שאינן ראויים

כאן תשובת הב"ח. 12. עיין מעילה פ"ב מ"ה ושם מ"ט. ועיין רמב"ם הל' פסולי המוקדשין פ"ח הט"ז. וכן תמה בשו"ת נטע שעשועים סוס"י לב.

10. בתשובה שם דעת השואל (בעל שו"ת נחלת שבעה) שהעיקר כר"ת ורק לכתחילה מחמירים גם כרש"י, אך המחבר שם מפקפק בזה, עיי"ש. 11. עד

כאן לשונו¹³. והדין עמו, ותמיה לי על שו"ת חוט השני סי' כ"ו הנ"ל בשם מהר"ם. ועיין תוספות קידושין נ"ז ע"ב בד"ה מה שלי בשלך וכו', משמע לרש"י עדיין קדשים הם, וממילא חייב עליו כרת משום טומאת הגוף, וגם לתוספות בשם הר"מ כתבו רק וזה לשונם, אין להם תורת קדשים להעלותן למזבח לפטור הבעלים וכו', משמע דשחיטה מתרת רק האיסור אבר מן החי לבד, אבל לאוכלם בטומאת הגוף עדיין שם קדשים עליהם. ועיין בספר המקנה שם [בתוס' ד"ה מה שלי]. באופן שיש מקום לישב דברי הראשונים הנ"ל.

ואם אמנם מכל מקום הטלת מום בבכור בזמן הזה רק מדרבנן אסור כמפורש בעבודה זרה שם, כיון דלא חזי להקרבה לא לגופיה ולא לדמי, עם כל זה גם בספק בכור אית לאסור מדרבנן להטיל בו מום ואפילו על ידי גרמא, ואפילו עבר והטיל בו קנסין ליה מלשחוט עליו כמהר"א הנ"ל. ומכל שכן לדעת הרמב"ם [הל' איסורי מזבח פ"א ה"ז] דסבירא ליה גם בזמן הזה הטלת מום בקדשים אסור מדאורייתא עובר בלאו אלא שאין לוקה, ולא כרש"י בעבודה זרה י"ג הנ"ל [ד"ה לאפוקי]. ודאי בספק בכור כבנידון דידן בקנין כסף דנכרי לבד אסור להטיל בו מום.

איברא, ראיתי בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סי' קצ"ב המציא כן, בקנין גרוע קצת יצווה לאינו יהודי לחתוך אוזן הבכור על פי דעת רש"י בעבודה זרה י"ג שהוא בזמן הזה רק איסורא דרבנן¹⁴, ובפרט באמירה לגוי יש לסמוך בזה דקנין מעליא הוא, עיין שם. וכן מסיק הגאון בתשובת אמרי אש [יו"ד] סוף סי' קי"א הנ"ל, וכן קלסיה הגאון בתשובת חתם סופר יורה דעה סוף סי' ש"ב ומסיק הכין להלכה, ושוב בסי' ש"ח האריך בזה ומסיק על ידי ישראל חלילה אך הרוצה לסמוך להתיר על ידי גוי קטן דלא מיחלף וכו', יעויין שם.

ובאמת יש לתמוה בזה על הנודע ביהודה וכל גאוני הגאונים הנ"ל אחריו, מדוע לא חשו כלל לפסקי מהר"א סוף סי' קס"ט הנ"ל ולא הביאוהו כלל דפליג. ונהי דסיים שם בבכור ספק אם הוא קדוש כלל או לא לא נחמיר באיסור קנס דרבנן כולי האי, היינו לקונסו מלשוחטו אחר כך, אבל להטיל בו מום אסור, וגם על הקנס רק בלשון אפשר כתב דלא נחמיר כל כך ולא החליט כן, אבל להטיל בו מום אפילו לרש"י דרק דרבנן היא בזמן הזה איסור כרת מיקרי, כמו במסכת סוכה ט"ז ע"ב אבל שבת דאיסור סקילה פירש רש"י [ד"ה אבל]

במלאכת דאורייתא מחמירין אפילו במידי דרבנן דאית ביה. וכן הוא בעירובין פ"ו ע"ב. ועיין בספר בית מאיר באבן העזר סוף סי' ה', דמהאי טעמא לא פשיט הש"ס בבבא מציעא סוף פרק הפועלים [צ, א] האיבעיא אמירה לנכרי באיסורא לאו, מאמירה לגוי דאסור אפילו באיסור שבות דרבנן, והונח לו בזה, יעויין שם. והכי נמי בנידון דידן פשיטא ליה למהר"א דאסור להטיל בו מום גם על ידי נכרי לכולי עלמא כנ"ל.

ושוב מצאתי בתשובת שבות יעקב חלק ב' סי' צ"ב על נידון דידיה מייתי מפסקי מהר"א הנ"ל דדווקא אם ספק שנצטרם אוזן על ידי ידיעת ישראל או לאו ויש בהבכור בלאו הכי בנידון דידיה שם כמה ספיקות שהיתה חולבת וגם נמכר על ידי כסף יש להקל, משמע אבל בלאו הכי אין להקל כלל, וכן נראה לי עיקר, ואין להקל בזה מטעם ספיקא דרבנן כמבואר בקונטרס הספיקות שלי וכו'. עד כאן לשונו. והגאון בספר תשובה מאהבה ליורה דעה סי' ש"ג [גליון שו"ע סע' א] פליג עליו בזה, דכל שלא נודע בבירור שנעשה בידיעת בעל הבית, וישראל לא נחשדו על כך, מהני ליה חולבת לבד, אם יש עוד צד היתר סומכין להתיר, כברמ"א סי' שט"ז סע' ג', והרי בזמן הזה צרימת אוזן הוא רק דרבנן, וגם איכא סניף הגירסא ברמב"ם בפרק א' מבכורות [ה"ה]¹⁵ ובספר המצוות מצות עשה ע"ט והר"א בספר החינוך סוף מצוה ח"י, בכורי חוץ לארץ רק דרבנן וכו'. וסיים וזה לשונו, ואחר זמן הגיע לידי ספר בית לחם יהודא וראיתי שמביא [בסי' שיג ס"ק א] בשם שיורי כנסת הגדולה בשם הרבה פוסקים להקל בנידון כזה להלכה ולמעשה וכו'. עד כאן לשונו. הרי דגם הם לא התירו אלא לשחוט על המום שנעשה בו וספק אם בידיעת בעל הבית, וגם בזה תמוה איך לא חשו לדחות טעמו דתשובת נודע ביהודה וראיותיו, אבל הא מיהת מודה דאסור להערים להטיל בו מום על ידי נכרי ומכל שכן בקנין כסף דנכרי לבד, וצל"ע.

שוב עיינתי עוד בתשובת חתם סופר יורה דעה סי' ש"ו, וראיתי שגם הוא תמה על הנודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה סוף סי' קצ"ב הנ"ל והשיג עליו גם כן, דהעיקר סוגיא דעלמא כהרמב"ם דהטלת מום בזמן הזה נמי מדאורייתא אסור. וזה לשונו, ואין להקל חס ושלום, דלעניות דעתי גם להתוספות אין להטיל מום אפילו בידי נוכרים בספק בכור בזמן הזה וכו'. עד כאן לשונו, והנאני. וגם בתחילת התשובה שם ביאר דליכא למימר בהא ספיקא דרבנן לקולא, כיון דבגיזה ועבודה אסור מספק דאורייתא הוה ליה מטיל מום בקדשים, ושהו כוונת

במתני' סוף מסכת (מעשר שני) [חלה] העלה בכורות מבבל ולא קיבלו ממנו. אבל צל"ע למה לא יהיה אסור משום צער בע"ח. עד כאן לשונו.
15. עיי"ש בכס"מ.

13. של הגידולי טהרה. 14. בליקוטי חבר בן חיים ח"ג מא, א בהערות לדברי רבינו כתב וזה לשונו, לחתוך אוזן על בכור חו"ל אולי גם בזמן המקדש היה פטור, דהרי אינו ראוי לבוא אל פתח אוהל מועד, כדתנן

כחפצו וכחפץ ידידו נאמן אהבתו הדורש שלום תורתו.
הק' יהודא אסאד

סימן שמו

[חיוב בכורה במוסר צאנו לרועה נכרי במקום שמנהגם ליטול חלק בוולדות]

רב ברכות לראש צדיק כתמר יפרח, כבוד מחותני הרב המאור הגדול מופלג בתורה ובחסידות בנם של קדושים מו"ה מרדכי סג"ל זינריך נ"י מורה ודאין בק"ק סעמניטץ יע"א.
מכתב קודשו קיבלתי.

ועל דבר שאלתו בהלכה שחתני ר' ליב שעהנמאן נ"י מסר צאנו לרועה נכרי על ימות החורף על מנת שיקח הגוי חלק מהצמר, ולא התנה עמו כלום מהוולדות, והמנהג הוא שהנכרי נוטל חלק בגוף הוולדות או מן הצמר שלהן או דמיהן במחיר, הכל כפי התנאים, וחתני נ"י שכח להתנות שום דבר מעניין הוולדות, ונכרי ההוא עדיין לא ידע המנהג, שוב ביכרה כבשה אחת וילדה זכר, מה דינו. וצידד פאר רום מעלתו נ"י להקל על ידי שמנהג עוקר הלכה, והכא נמי על פי המנהג אפשר שיכול הנכרי לכופו שיטול חלק גם בוולדות, ומיקרי יד גוי באמצע, כמו בבהמת ארנונה בפסחים ו' [ע"א] אף על גב דיכול הישראל לסלקו בזווי. זה העולה על זכרוננו תוכן מכתב פאר רום מעלתו נ"י.

הנה פשיטא מילתא דכי האי גוונא לא מיקרי יד גוי באמצע כלל, וחייבת בבכורה, דבהמת ארנונה מס המלך ושרים הוא מדינא דמלכותא דינא, ומן התורה הוא כן ולא רק מדרבנן כדהוכיח במישור בספר אבני מילואים סי' כ"ח ס"ק ב' באבן העזר ודלא כהבית שמואל שם [ס"ק ג'], אבל מנהג דעוקר הלכה אינו (ד"ה) [דין תורה] אלא מדרבנן, ובדין ממון בלבד אמרו כן דהפקר בית דין הפקר אבל לא לענין איסור כגון קדושת בכור וכיוצא בזה. ואפילו קנאו הגוי לבהמה המבכרת בקנין דרבנן כגון סיטומתא, דעת הרבה פוסקים דלא מהני להפקיע איסור דאורייתא כמבואר בהרבה ספרי שו"ת, ומכל שכן במנהג הנ"ל שאינו קנין כלל, אף שנוהגים כן ליטול הגוי חלק גם בוולדות לא הוי קנין אצלם שלא יהיה יכולים כל אחד מהם לחזור בהם, דהא אינו מנהג קבוע לכולם שוה אלא כל אחד ואחד הוא מתנה בענין אחר כרצונו כמו שכתב פאר רום

הרא"ש בפרק הפועלים [ב"מ פ"ז] סוף סי' ו' וכו', עיין שם. הנה יפה כיוון הגאון להתרומת הדשן ולתשובת שבות יעקב הנ"ל, ותמיה עליו שלא ראה דבריהם וכו"ל.

[ב] ומה שעמד מעלתו לחקור אם השחיטה עצמה הוי מום או לא. הנה בעבודה זרה י"ג ע"ב דפריך ש"ס ונשחטיה מישחט, ומשני אתי בהו לידי תקלה, ולשויה גיסטרא וכו', אמר רבא מפני שנראה כמטיל מום בקדשים וכו'. ואם איתא דשחיטה עצמה הוי מום, קשה, למה המתין רבא לתרץ הכי הקושיא לשויה גיסטרא, מיד אקושיא ראשונה ונשחטיה מישחט אדמשני אתי לידי תקלה דתקלה עצמה תנאי היא פליגי ביה בסוף פרק קמא דפסחים [כ, ב] וביומא [סו, א] ובתוספות חולין דף נ"ג ע"ב ד"ה אתי וכו' טפי הוה ליה לרבא לתרץ כן מפני שהוא נראה כמטיל מום בקדשים, אלא על כרחך מוכח כמו שכתבו תוספות בבא קמא ע"ו ע"א [ד"ה שחיטה], דמום דלאחר מיתה לא חשיב מום, כדמיימי מעלת כבוד תורתו נ"י. ואין להקשות מעיקרא מאי רומיא דש"ס (ה)שם דנימא תיעקר, ותיפוק ליה דהא נראה כמום מדרבנן, דיש לומר בזיון גם מדאורייתא אסור ועדיפא משני כנ"ל.

שוב מצאתי בתשובת בית אפרים חלק יורה דעה סי' ע"ה נידון זה ובחלק אורח חיים סי' כ"ג (בתשובת ב"א), ונהניתי שכוונתי לדבריו הרבה, יעויין שם. והעיר גם כן לחקור שם [סי' עה ד"ה וראיתי למחותני הגאון, סי' כג ד"ה והנה לפמ"ש] דשחיטה תחילתו מום היא, על פי פירוש רש"י בחולין ל' [ע"א ד"ה מדמי פסח], וחזר ודחה יפה, עיין שם. ונעלם מאיתו לפי שעה דברי התוספות דבבא קמא הנ"ל. גם הקשה שם אש"ס דעבודה זרה י"ג קושייתי הנ"ל דלא תיעקר נימא היינו טעמא משום מום, ונקט הגאון בפשיטות דבזיון קדשים רק דרבנן הוא. ולעניות דעתי מדאורייתא אסור, כדמוכח בריש פרק כל הפסולי מוקדשים במסכת בכורות [לא, א]¹⁶ וכמו שביארתי בתשובת שאלה אחת¹⁷, וצ"ע. ואין פנאי להרחיב יותר הדיבור כעת.

ואבקש סליחתו דפאר רום מעלתו נ"י על איחור תשובתי, כי זמנו של שטר מוכח שהתחלתי לכתוב אחר איזו ימים שוב הפסיקוני באמצע בעניינים נחוצים הרבה, לכן הקדמתי אז מיד לגלות אוזני פאר רום מעלתו נ"י שאין דעתי מסכים להתיר בזה כלל.

והנני חותם באהבה בברכת השנים, מחיה חיים יכתוב ויחתום מעלתו וביתו וכל יוצאי חלציו לאלתר לחיים טובים ארוכים ומתוקנים בראש השנה הבא עלינו לטובה.

מעלתו נ"י בעצמו.

באופן שאיני רואה בנידון דידן שום צד להקל בדבור ודאי הוא.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שמו

[בעניין נודר לאסור כל פירות העולם]

חייא אריכא, ובריות גופא, ושלמא רבא, מרום מעלה, אחת ושבע ברכות לראש צדיק, הלא הוא ידיד נפשי הרב הגאון מפורסם כגון הדסים כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה משה שיק נ"י האבד"ק ור"מ דק"ק יערגען יע"א.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי וכו'.

ועל דבר הקושיא שהעיר הדרת גאון נ"י לתמוה על הר"ן בגיטין ל"ה [יח, א בדפי הרי"ף ד"ה מתני'] שפירש כל פירות שבעולם וכו' לאו דוקא, שאין נדר זה חל לפי שאי אפשר לעמוד בו, והר"ן לטעמיה בשבועות כ"ה [י, א בדפי הרי"ף ד"ה מלקין אותו] הרי פליג על הרמב"ם [הל' שבועות פ"א ה"ז] שכתב בשבועה שלא אטעום שבעה ימים לא חל מטעם הנ"ל, והר"ן כתב דמהאי טעמא שפיר חל וכדי חיותו נדחה השבועה מפני הסכנה, אלא היינו טעמא משום דהוה ליה נשבע לעבור על דברי תורה שלא להמית את עצמו, אם כן נדר הא חל על דבר מצוה לבטל, יכול לאסור בכהאי גוונא, אם כן שפיר יש לומר נודרת ואוסרת בנדר כל פירות שבעולם בדוקא, וצ"ע'.

נראה לי לעניות דעתי, אף דנדר חל גם לבטל את המצוה, היינו דווקא מצוה אחת פרטית לבד [הוספת המחבר: וגם בזה הקשה הרשב"א דלידחי עשה ללא תעשה ועשה דלא יחל דברו ומוצא שפתיך וכו'] כיון דישנו בשאלה כביבמות דף ה' ע"א², אלא דגלי קרא נדר לה[³], משא"כ נודר לבטל כל התורה כולה ודאי לא חל כלל, ואם נודר להמית את עצמו הרי יבטל כל מצוות התורה בכללה, ודאי פשיטא מילתא שאין הנדר חל כלל, דהא וחי בהם כתיב ולא שימות. אם כן גם לטעם הר"ן אין הנדר חל על כל פירות שבעולם כנ"ל.

ועוד, גם אם תימצי לומר כדברי פאר רום מעלתו דנדר

חל גם על כהאי גוונא, כיון שנודרת רק על תנאי אם קיבלה כתובתה ולא בהחלט באמת נודרת, מכל מקום שפיר כתב הר"ן דכל הפירות לאו דוקא, דאם תהיה נודרת כך עדיין לא יצאה מחשד שקיבלה כתובתה, כי אולי סבורה היא כדעת הרמב"ם שאין הנדר חל על דבר שאי אפשר לעמוד בו כמו שלא אישן אלא אם כן שיירה מין אחד כדי חיותה ממנו. וכהאי גוונא פירש הב"ח בתשובת גאוני בתראי³ סי' מ"ב. יעיין בש"ך חושן משפט סי' ע"ה ס"ק ס"ג בשם בעל התרומות [שער לו ח"ג אות ג] פירש בכוונת רש"י בבא מציעא כ"ז ריש ע"ב [ד"ה נקיטנא ליה] שאינו מייאש שהוא סובר שיכול להשביעו אבל הדין אינו כן וכו'. כן נראה לי כוונת הר"ן לפום רהיטא ולחומר הנושא.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שמה

[בהמה שילדה תאומים ונשחט אחד תוך שמונה והשני שהה שמונה ימים]

ה' עמו גיבור החיל ויברכהו ה', להרב הגאון ידיד נפשי הרב המופלג חריף ובקי מו"ה שמעון נאדעש נ"י וכל אשר לו שלום, וכעת הרב המאור הגדול אב"ד טירנוי.

גלילי ידידו הטהורות קיבלתי.

ועל דבר אשר ביקש פאר רום מעלתו לחוות לו דעתי בבהמה שילדה תאומים, ונשחט אחד מהם תוך שמונה והאחד שהה שמונה ימים, אם נאמר הוולד החי מוכיח על הנשחט שכלו לו חודשיו ובר קיימא הוה, או נדמהו לדין אבילות ביורה דעה סי' שע"ד סע' ט' דקיימא לן אין הוולד החי מוכיח על המת תוך שלושים שהוא בר קיימא.

עד כאן שאלת חכם חצי תשובה, מראה פנים לכל צד. ואני בתומי אלך לברר הדין בעזרת ה' יתברך.

הנה עיקר הדין שפסק המחבר סי' שע"ד סע' ט' על פי הגהות אשר"י מאור זרוע סוף מועד קטן [פ"ג סי' צד], ביאר הב"ח [שם ד"ה כתב בהגהות] כוונתו, דאף דקיימא לן טיפה אחת היתה ונחלקה לשתיים בתאומים [ביבמות דף צ"ח ע"א ובנדה כ"ז ע"א], מכל מקום יכול להיות שאף על פי שהאחד

חידושי הרשב"א נדרים טז, ב ד"ה הא (השני), ועיין בדברי רבינו בזה לעיל סי' רנט ד"ה שלישית. 3. שאלות ותשובות הגאונים בתראי (פראג תקע"ו).

שמו. 1. עיין מה שכתבו ליישב בשו"ת בית שערים או"ח סי' קיב ד"ה ועיין ברין, ובשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קנז ד"ה והנה הר"ן. 2. עיין שו"ת הרשב"א ח"ג סי' שמג שכן הקשה השואל, ועיין שם תירוצו. ועיין

והגזוז והעובד בו פטור וכו'. אבל לר' שמעון וכו', האמר ספק נזירות להחמיר ואפילו לא ילדה בר קיימא אחר כך מייתי לה על הנפל, ולא מיבעיא ליה לענין פדיון ולענין אבילות, דפשיטא מספק לא יתאבל עליו ולא יהא צריך לפדותו וכו'. עד כאן לשונו בשם פירוש הרא"ש, ולפי שאין הספר מצוי העתקתי לשונו הצריך לעניינו.

מדבריו למדנו תרי טעמי דאזלי רש"י ותוספות לטעמייהו. דרש"י לטעמיה אפשר חזרת ומתעברת בנפלים, ליכא הוכחה מוולד החי אחר שלשים על המת, וכמו שכתבו מהר"ם מינץ והב"ח הנ"ל, לא מצי מפרש כתוספות, ותוספות לטעמם שפיר פירשו כן, דהא סברא מיבעיא ליה. ועוד, לפי מה שכתב דלא מיבעיא ליה לר' שמעון לענין פדיון דוודאי פטור הוא מספק לפדותו, וצ"ע לכאורה, דהא אפילו הראשון ודאי נפל היה פטור נמי את הבא אחריו מבכורה, ולא מספק המוציא מחבירו עליו הראיה בלבד. ונראה לי ברור כוונתו, דהוה ליה למיבעיא גם לר' שמעון לענין פדיון, אי חייב לפדות את הראשון שמת תוך שלשים משום הוכחה מדהאי בר קיימא הראשון נמי בר קיימא. ותירץ דהא פשיטא אפילו מספיקא דלא איפשט איבעיא, ולאותו צד נמי דהשני מוכיח על הראשון שהוא בר קיימא מכל מקום פטור לפדותו, משום דפדיון בבן חודש תלה רחמנא אפילו קים לן ביה דכלו חודשיו. וזהו לתוספות לטעמם במסכת בכורות דף מ"ט ע"א בד"ה מת בנו וכו', אבל רש"י לטעמיה התם [ד"ה יחזיר] דפליג בזה, משכחת לה שפיר לפרש האיבעיא גם אליביה דר' שמעון ולענין פדיון, ר"ל לפדות הראשון משום הוכחה על ידי השני דבר קיימא הוא. אלא על כרחך דלא קאי האיבעיא בהריון ראשון ומשום הוכחה, אלא בהריון שני קאי וכפירוש רש"י, דאי בהריון ראשון הוה ליה למיבעיא גם לר' שמעון לענין פדיון. ואין לומר משום דבנזירות קאי מיבעיא ליה רק לר' יהודה דסבירא ליה לא מחית נפשיה לספיקא, משא"כ לענין פדיון אין עניינו למסכת נזיר, דהא גופא קשיא ליה, במסכת בכורות הוה ליה למיבעיא לענין פדיון ולכולי עלמא, אי נמי לענין אבילות במסכת מועד קטן. כן נראה לי כוונתו.

ועדיין קשה מה שכתב דלא מיבעיא ליה גם לר' שמעון ולענין אבילות, משום דגם מספק פשיטא דלא יתאבל עליו כו'. ותמוה, דהרי לצד איבעיא דוולד השני הוכחה גדולה הוא על הראשון דבר קיימא הוא מטיפה אחת, אם כן חייב להתאבל עליו, והדרה קושיא לדוכתה, הוה ליה למיבעיא גם לר' שמעון לענין אבילות, וצ"ע. נראה לי ברור כוונתו לדברי התוספות שם בנזיר בד"ה הנ"ל בשם הג"ה, דלא ללקות על גזירה ועבודה

החי אינו נפל מכל מקום האחר היה נפל, יעויין שם. וכן מור"ם מינץ [סי' צה (ב)] דמייתי ליה הט"ז בסוף סי' שצ"ז [סוס"ק ב] מסתפק בהא אליביה דר"ת [תוס' יבמות יב, ב ד"ה שמא תעשה] דאין אשה חוזרת ומתעברת בנפלים, ועל כרחך בתאומים טיפה אחת היה, ויש לומר השני מוכיח על המת תוך שלשים שהיה בר קיימא וכו', מוכח מדבריהם דלא מיבעיא לרש"י [שם ד"ה סנדל] דחוזרת ומתעברת בנפל ודאי אין אחד מוכיח על השני, דלא טיפה אחת היה, אלא אף לר"ת מספקא לן. ולדידן פשיטא לן כפסק המחבר [הוספת המחבר: ופקפק מעלתו בזה מדברי רש"י בנדה ריש כ"ט ע"א ד"ה אין הראש פוטר], במחילת כבודו לא עיין במהרש"א שם ובחידוד הלכה להגאון בספר סדרי טהרה על המסכתא דף הנ"ל.

וטעמא מאי דלא תלינן מאחד על חבירו לר"ת אף על גב דטיפה אחת היה בהכרח, דבר זה מבואר בתוספות נזיר דף י"ג ע"א בד"ה והפילה וכו', רמז עליה הבאר יעקב סי' שע"ד [סע' ט], דשמא מקצת הטיפה נקלטה מיד ומקצת הטיפה לא נקלטה עד אחרי שני ימים או ביום שלישי, והוא נפל, (שם) יעויין שם.

ולבאר יותר צריך אני להאריך קצת בסוגיא דנזיר י"ג שם.

דהמתבאר במשנה למלך פרק ט' מנזירות הלכה י"ג, פליגי רש"י ותוספות בפירוש איבעיא דגמרא הריני נזיר לכשיהיה לי בן והפילה אשתו והפריש קרבן וחזרה וילדה וכו', מהו, דרש"י סבירא ליה חזרה וילדה מהריון שני קאמר, ותוספות [ד"ה והפילה] סבירא להו מאותו הריון עצמו קאמר ומשום הוכחה גדולה על הראשון דבר קיימא היה וכו'. ולכאורה במאי פליגי.

ונראה לי, דזה לשון השיטה מקובצת שם [יב, ב], מתניתין, והאי נפל מיירי דאין ידוע אם כלו לו חודשיו אם לאו ומת תוך שלשים. והא דאמר פרק ר' אליעזר דמילה [שבת קלו, א] פיהק ומת דברי הכל מת, כלומר נפל, לאו נפל ודאי קאמר אלא ספק, ולא חי שיצטרך לפדותו ולאבל. ותדע, דהכי קאמר, כי פליגי בנפל מן הגג ואכלו ארי מר סבר חי ומר סבר מת, ועל כורחין בעי למימר ספק, דוודאי מת ליכא למימר, דמנא ידע שלא יחיה לאחר שלשים יום. גמרא, והפילה אשתו והפריש קרבן וחזרה וילדה, פירוש בו ביום. ומסיק דמיבעיא ליה אליביה דר' יהודה דאמר דעל נפל לא הוי נזיר, ואי לא חזרה וילדה פשיטא דלא הוי קדוש, אבל השתא דילדה בו ביום איכא הוכחה דהוי בר קיימא, שאין אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת וטיפה אחת נחלקה לשנים, או דילמא זה נגמרה צורתו לשבעה והראשון נגמרה צורתו לתשעה ולא כלו חודשיו ולא קדוש

יום באדם ושמונה ימים בבהמה נפל ואין מתאבלים עליו ובהמה אסור לאכול וכו'. ואם איתא, הא איכא לאוקמא ברייתא דשמחות בתאומים. אמנם נראה לי, כיון דבאמת איבעיא לן גם בתאומים אי נימא השני מוכיח על הראשון או לא, ונהי דאיבעיא לא איפשטא נקטינן לענין אבילות ספק דרבנן להקל, והקשה המרדכי שפיר מספיקות דמסכת שמחות הנ"ל. אבל בבהמה שפיר יש לומר דאסור באכילה לכולי עלמא בכהאי גוונא דתאומים על כל פנים.

נמצינו למידים דמה שכתב הגאון באר יעקב סי' שע"ד סע' ט' וזה לשונו, כתבו הש"ך [שם ס"ק ט] והט"ז [שם ס"ק ד] [והב"ח] על מה שכתב [השו"ע] יש מי שאומר וכו', דהפירוש הוא על הראשון, וכעין זה מצאתי בתוספות דנזיר דף י"ג ע"א ד"ה והפילה וכו', עיין שם דהוא ממש כסברתם. עד כאן לשונו. ובפשוט כוונת הגאון הוא, דאף על גב דאיבעיא לן האי סברא התם ולא איפשט, צריך לומר מיהת נשמע מהתם לאפוקי מפירוש הלבוש [שם סע' ט] ומור"ם לובלין [סי' סז] דמפרשי איפכא כוונת האור זרוע, וגם הא ספיקא דרבנן לקולא נקטינן לענין אבילות כצד האיבעיא דאין השני מוכיח על הראשון ואין מתאבלין עליו. וגם לא הביא ראייה גמורה, אלא כתב בדקדוק לשונו שמצא בתוספות דנזיר ממש כעין סברתם, כעין דייקא. כן נראה לי כוונתו. אמנם לפי מה שכתבתי בשם התוספות והרא"ש שם אין צריך לזה, אלא עדיפא אמינא, עיקר מקור מקומו טהור של האור זרוע בדין זה לפי פירוש האחרונים הוא מש"ס ערוך דנזיר י"ג הנ"ל על פי פירוש תוספות והרא"ש. אם כן, לכל צדדי האיבעיא מוכח כדעת היש מי שאומר הוא הגהות אשר"י מאור זרוע, דהוכחה זו מדהאי בר קיימא וכו' משוי ליה רק לספק, ולכן לא מיבעיא ליה גם לר' שמעון לענין אבילות משום דספק דרבנן להקל, ובלא הוכחה מאחד על חבירו הוה ליה אחד מהתאומים ודאי נפל על פי הרוב כנ"ל.

ואם כן, מינה נשמע לענין בהמה כהאי גוונא, כיון דאפילו לפי סברא זו השני מוכיח על הראשון שהוא גם כן בר קיימא רק לספק משוי ליה, אסור לאכול, וכמשמעות לשון המרדכי הנ"ל שלהי מועד קטן, כל שלא שהה שלושים יום באדם ושמונה ימים בבהמה ספק נפל ואין מתאבלין עליו ובהמה אסור לאכול, השווה שני הדינים. ומכל שכן דלא איפשט האיבעיא בנזיר י"ג, ואי ליתא לסברא זו שאחד מוכיח על חבירו הוה ליה רובא נפלים אחד מהתאומים, ודאי אסור לאכול, ודלא כמעלתו הן בסברתו הן בדינו שהעלה להתיר כהאי גוונא בתאומים, ונהפוך הוא.

קאי האיבעיא, דאם כן גם לר' שמעון הוה ליה למיבעי אי ולד שני משוי ליה לקיימא לוודאי בר קיימא ולמלקות, דמעיקרא קדוש מספק הוא דהוי לר' שמעון. אלא על כרחך משמע ליה לש"ס דליכא כח בהך סברא דוולד אחר כך למשוי ליה לוודאי, אלא לספק ולאיסורא. ואם כן שפיר תירץ הרא"ש באסיפת זקנים הנ"ל דהיינו טעמא דלא מיבעיא ליה גם לר' שמעון לענין אבילות ופדיון, משום דגם מספק, ר"ל אף לצד האיבעיא דשני מוכיח על הראשון, נמי רק ספק הוא, אין מתאבלין עליו, ואתי שפיר.

לפי זה צריך לומר, דזולת הוכחה מהשני לא הוי ספק נפל, אלא ודאי נפל מחזקין ליה. ואף על גב דבאמת רוב ולדות בני קיימא הן, וגם לרבן שמעון בן גמליאל כל שלא שהה ספיקא הוא אמרינן ולא ודאי [שבת קלה, ב], אמנם הרי במתניתין גופא בנזיר י"ג שם קשה הא, מאי טעמא דר' יהודה בהפילה דלא הוי נזיר משום דספק הוא אם כלו חודשיו או לא ולא מחית נפשיה אספיקא, ותמוה, הרי מן התורה לא ספק הוא דרוב ולדות בני קיימא נינהו, וצ"ע. ועל כרחך צריך לומר, הרוב בני קיימא הן היינו בוולד יחידי דוקא, אבל בתאומים נהפוך הוא, על הרוב אין שניהם בני קיימא אלא אחד מהשנים בלבד, ועל המיעוט שניהם חיים וקיימים. לכן סבירא ליה לר' יהודה שפיר אינו נזיר, דעל כל פנים מידי ספיקא לא נפקא, ונהי דמתניתין מיירי בלא תאומים אלא חזרה וילדה מהריון אחר מיירי, וצריך לתרץ קושיא הנ"ל דהיינו טעמא דר' יהודה משום כיון דמיעוט נפלים הוא מצוי וחישינן ליה מדרבנן ובנדריס הולכים אחר לשון בני אדם תו לא מחית נפשיה לספיקא כנ"ל, מיהת בהך איבעיא בתאומים קאי, אי לאו הוכחה מהשני האחד הראשון שמת תוך שלושים ודאי נפל הוא על הרוב, והוכחה מהוולד השני משוי ליה לספק. כן נראה לי בכוונת התוספות והרא"ש הנ"ל.

ואפשר גם הגאונים המתירים ולד תוך שמונה ימים להדיוט שהביא הבית יוסף סי' ט"ו [ד"ה וכתב הרשב"א, סע' ג מהד' מכון ירושלים] נמי מודו בוולד שנולד תאומים דגם להדיוט אסור תוך שמונה, ויתיישב בזה תמיהת האחרונים עליהם משבת קל"ז [ע"א] דרב פפא ורב הונא לא אכלו מיניה וכו'. ועיין תבואות שור סי' ט"ו [ס"ק יב] ובמשנה למלך (ה"ב פ"ג) מאיסורי מזבח [ה"ח].

ולכאורה דברי המרדכי שלהי מועד קטן סי' תתקי"ד וסי' תתק"כ מתנגדים לזה, שהקשה אהדרי מהא דמסכת שמחות⁴ הספיקות מתאבלים עליהם, וקיימא לן כל שלא שהה שלושים

דנזיר הנ"ל דלא איפשט האיבעיא, ואם איתא הא קיימא לן הלך אחר הרוב ומדהאי בר קיימא האי נמי, דטיפה אחת היה ונקלט בבת אחת על פי רוב. וכיון דאפילו בטיפה אחת שנקלט מקצתה מיד לא ברירא לן שעל פי רוב נקלט גם מקצת השני מיד, מכל שכן בקליטת ולד אחר דליתא לסברת הפלתי. ויפה הקשה המגן אברהם בהלכות יום הכיפורים [סי' תרו ס"ק ח], וצ"ע על הפלתי בזה.

ומדבריו המדרכי שלהי מועד קטן הנ"ל שהשווה אדם ובהמה בספיקות כל שאין מתאבלין עליו בבהמה אסור לאכול, מוכח נמי דלא כדברי הכרתי הנ"ל, אלא דגם בבהמה זמן קליטה שלושה ימים או אפילו יותר, וכמו שכתב הגאון תבואות שור. אם כן הדרן לקמייתא דלכולי עלמא הוולד אסור באכילה בנידון דידן לכל צדדי האיבעיא דש"ס נזיר י"ג הנ"ל, דגם רש"י דמפרש האיבעיא בהריון אחר לא פליג בזה על תוספות, אלא דלשיטתיה לא מצי רש"י לפרש האיבעיא כתוספות וכנ"ל.

ומכל שכן דלדעת הגאון נודע ביהודה תניינא בחלק אבן העזר סי' י"ט [ד"ה ובוה] ובודגול מרבבה ליורה דעה סי' ט"ז [על שו"ע סע' ב] תוך שמונה אסור הוולד באכילה אף מדאורייתא, כמו שהוכיח מש"ס ערוך בראש השנה ריש דף ז' [ע"א]. ואחריו החזיק הגאון בתשובה מאהבה חלק יורה דעה [ח"ג סי' שטו], ומייתי הכי משמיה דהרשב"א [ח"א סי' רמג] והרדב"ז בתשובה [ח"ב סי' תשכו] דסבירא להו בזה כנודע ביהודה דאיסור דאורייתא הוא משום סמוך מיעוט מצוי לחזקה וכו', וכן היא דעת הפרי תואר [סוס"ק ב].

והגאון בתשובת חתם סופר [יו"ד] סי' טו"ב דחה ראייתם מראש השנה ז' על פי מה שכתב הטורי אבן שם [ד"ה בעל מום] איפכא, דגם אכילת שנה בשנה בבעל מום לאו דאורייתא הוא, דעיקר קרא בתם כתיב, וסיים שזה נראה לו אמת. ובמחילת כבודו, הנה דברי הטורי אבן נדחים בזה מדבריו הרמב"ם הלכות בכורות פרק א' הלכה ח', כמו שכתב הגאון תשובה מאהבה סי' שט"ז והגאון בספר שערי דעה ליורה דעה סי' ש"ו סע' ז'. ואם כן, הכרח הגאונים הפרי תואר והנודע ביהודה במקומו עומד כחומה ניצבת. ואם כי שערי תירוצים לא ננעלו, דעל כרחך צריך לתרץ הסוגיא דגמרא לדעת התוספות [נדה מד, ב ד"ה דקים ליה] וסייעתם דסבירא להו רק מדרבנן חששו למיעוט נפלים בבהמה לאיסור אכילה, מכל מקום הרי דעת רשב"א ורדב"ז דמייתי להו הגאון תשובה מאהבה הנ"ל בהדיא סבירא

הן אמת, יש מקום איתי להתיר כהאי גוונא בתאומים על פי סברא זו השני מוכיח על הראשון לשיטת רש"י מיהת. והוא, דהא תברא לסברא זו דלא נימא אחד מוכיח על חבירו אף על גב דטיפה אחת היא, היינו כמו שכתבו תוספות דשמא מקצת הטיפה נקלט ביום שלישי ולא נגמר צורתו והוא הנפל שיצא ראשון. אם כן, נהי דלרש"י איכא תרי ריעותא להוכחה זו מדהאי בר קיימא וכו', דילמא נתעברה שנית בוולד נפל ודילמא מעיבור והריון אחד חצי הטיפה נקלט ביום שלישי כנ"ל, היינו באדם דוקא, אבל בבהמה הרי אין מקבלת זכר אחר שנתעברה [רש"י בכורות ח, ב ד"ה והא משמשי], וגם זמן קליטת הזרע אינו לשלושה ימים אלא יולדת לרע"א ימים כמו שכתב רש"י במסכת בכורות דף כ' ע"א [ד"ה לגמרי], ועיין בכרתי סי' ט"ז ס"ק ד' שכתב דלהלכה החליט רש"י כן להתיר בבהמה לרע"א יום [ד] כבר כלו לו חודשיו, ואם כן טיפה אחת היו התאומים, ומדהאי בר קיימא וכו' ודאי מוכיח על הראשון, כיון דליכא תברא לסברא זו.

ונהי דאין להביא ראייה לסברא זו מהאי דאמרינן בנדה דף כ"ה ע"ב ודף כ"ח ע"א אי לא דשמא שניהם הזריעו בבת אחת הוי תלינן ודאי מדהאי זכר האי נמי זכר אפילו לקולא, דיש לומר התם שאני שכן הוא בטבע דתליא זכרות ונקיבות בזריעה תחילה או האיש או האשה, משא"כ לענין נפל ובר קיימא דעל פי הרוב אחד מהתאומים הוא נפל, שפיר יש לומר דלא תלינן מאחד על חבירו. מכל מקום, כיון דתוספות בהדיא כתבו טעמא דמשום דשמא לא נקלט מקצת הטיפה עד יום שלישי הוא דלא תלינן כנ"ל, אם כן בבהמה דליכא למימר הכי לשיטת רש"י כנ"ל, תלינן בוודאי מאחד על חבירו דוודאי בר קיימא הוא, וליכא ספק כלל ומותר לאוכלה.

אלא דהגאון בעל תבואות שור סוף סי' ט"ז [ס"ק טז] חקר בזה, והעלה דלא ברירא לן הא מילתא בבהמה זמן קליטת הזרע לכמה ימים, ועל כרחך לא סבירא ליה בכונת רש"י הנ"ל כדברי הכרתי, אלא זמן הראשון שיש לו סמך מקרא הריון בגימטריא הכי הוי נקט רש"י, אבל לא בדווקא ולא להחליט כן להלכה, דרש"י פרשן הוא ולא פסקן כנ"ל. וגם דחה שם התבואות שור באדם גופיה, דאין סברא לומר שעל פי רוב נקלט מיד ביום אחד, עיין שם שדחה בטוב טעם, ודלא כדפשיטא ליה הכי להפלתי סוף סי' קצ"ו [סע' ח] בהלכות נדה סברא זו. והדין עם התבואות שור בזה גם כן, כדמוכח סוגיא

וקרבן העדה שם שאין ברור מן התורה שיהיה לבעל מום דוקא שנה ולא יותר, ודברי הירושלמי הם תיובתא לדעת רמב"ם, ובשו"ת שיבת ציון סי' כד בשם הגו"ב משמע שאף בדעת הרמב"ם יש לומר שהוא רק מדרבנן וקרא אסמכתא.

5. רבנו לעיל הזכיר תשובה אחרת של הגו"ב, והיא מהד' תניינא יו"ד סי' ז, ושניהם מזכירות את נידון דידן. 6. בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס שם אות ח כתב שאין להקשות על החת"ס שהחזיק בשיטת הטו"א, לפי מה שכתב המהרי"ט אלגאזי הל' בכורות פ"ד אות כד על פי ירושלמי ר"ה פ"א ה"א

משוי ליה לספק נפל או לא. ואם תימצי לומר דספק שקול הוא, תו על ידי חזקת אינו זבוח ומכל שכן דאיכא צד על פי הרוב הוי נפל, כהאי גוונא גם לרמב"ם ספק דאורייתא מן התורה להחמיר וכסוגיא דראש השנה הנ"ל.

ועוד, אפילו אם נמצא בו שני הסימנים קרניים ושיניים שהעלה הגאון בתשובת חתם סופר סי' ט"ז וי"ז דלכולי עלמא לא אסור תו מדאורייתא, נראה לי היינו נמי בסתם ולד שנולד יחידי, דאיכא רובא אינם נפלים, כמבואר בדברי הגאון שם דהיינו טעמא, אבל בתאומים, דאי לא אמרינן הוכחה מדהאי בר קיימא האי נמי בר קיימא הוא הוה ליה נפל על פי הרוב, כהאי גוונא לא עדיפי הני סימנים וכו' מהוכחת מדהאי בר קיימא וכו' דמשוי ליה לספק, והרי לא איפשטא איבעיין כנ"ל, והוה ליה ספק דאורייתא גם ביש לו סימנים.

ואפילו אם תימצי לומר נמי דתרתני בהדדי מיהת, הוכחת מדהאי בר קיימא וכו' וגם סימנים, משוי ליה לוודאי בר קיימא מדאורייתא על פי הרוב. מלבד דזה אינו, דהא בנזיר שם מיירי בהפילה אשתו אפילו גמרו סימניו שער וציפורניו ומת תוך שלושים, ומכל מקום איבעיא לן כנ"ל, וספק דאורייתא הוא ומן התורה לחומרא בבהמה לכולי עלמא נמי כנ"ל. עוד זאת, אפילו אם תימצי לומר כן דהני סימנים מהני להוציאו מאיסור דאורייתא אפילו כהאי גוונא בתאומים נמי, מכל מקום מדרבנן מיהא אסור בלא גוי מסיח לפי תומו ששהה שמונה ימים גם לטעם התוספות דשמא פיהק ומת כמו דמסיק בחתם סופר, ובנידון דידן שהוא ודאי תוך שמונה נשחט, אסור הוא. ומכל שכן אם לא בדקו כלל אחר הסימנים או לא נמצאו בו, דאסור מדאורייתא נמי הוא לכולי עלמא כאמור. ועיין תשובת מהר"ם לובלין סי' ס"ז מהגהות אשר"י בשם אור זרוע הנ"ל בתאומים ואחד חי עד אחר שלושים.

שוב מצאתי להגאון מהרי"ט אלגאזי על הלכות בכורות להרמב"ן ריש פרק ח' דף מ"ו [ע"א]⁸ מתניתין יש בכור לנחלה שם הביא דברי מהר"ם מינץ [שרמזו עליו הט"ז סוף סי' שצ"ז הנ"ל] שכתב משם מהר"ם מרוטנבורג [הל' שמחות סי' צה] שמסופק בהא אי השני מוכיח על הראשון שהוא גם כן בר קיימא אליביה דר"ת דווקא דסבירא ליה אין אשה חוזרת ומתעברת אפילו נפלים, אבל לרש"י דסבירא ליה חוזרת ומתעברת נפלים אין החי מוכיח על השני, ושוב מייתי כן שכתב הרשב"ץ ברמזי פסקי נדה פרק המפלת, דלר"ת השני מוכיח על הראשון דכלו לו חודשיו, אפילו אם תימצי לומר דזה נקלט מיד וזה נקלט אחר שלושה ימים אכתי בר קיימא הוא, דיולדת לתשעה יולדת למקוטעין וחייב להתאבל על

להו דאיסור דאורייתא הוא כהפרי תואר והנודע ביהודה. וגם הגאון חתם סופר שכתב דלא סבירא ליה סברת נודע ביהודה, חשש מכל מקום לדבריו בסי' ט"ז וי"ז להצריך סימנים הראויים קרניים ושיניים דווקא, דבזה ליכא תו איסור דאורייתא לכולי עלמא, אבל זולת סימנים לא התיר, יעויין שם.

ועל כל פנים בתאומים כנידון דידן דמוכחא סוגיא דנזיר דעל פי רוב אחד מהם נפל הוא, ואם אמרינן נמי מדהאי בר קיימא וכו' הוכחה זו משוי ליה לספק נפל, הוה ליה ספק דאורייתא לכולי עלמא, וגם התוספות מודים בזה, כמו שכתבו תוספות ורא"ש בנזיר שם. ולפי זה מתורץ שפיר הסוגיא דראש השנה מתמיהת הגאונים הנ"ל, דקושיית הגמרא בעל מום מי מצי אכיל ליה קאי על כל פנים אכהאי גוונא אבכור שנולד תאום אחריו תוך שמונה, דעל כרחק גם בהא אמר אביי משעה שנולד מונין לו שנה, חדא מדסתם דבריו בכל בכור בעל מום קאמר, ועוד, אם איתא אדמוקיי לה לדרב אחא בר יעקב בתם ואביי בבעל מום הוה ליה למימר נמי ואי בעית אימא אידי ואידי בבעל מום אביי בבכור יחידי ורב אחא בר יעקב קאי בתאומים [הוספת המחבר: איברא זה אינו, דרב אחא בר יעקב משעת שנראה להרצאה קאמר, על כרחק בתם מיירי ולא בבעל מום, ומכל מקום יש לדחוק בזה]. אלא על כרחק בכל ענין אמרה אביי, ופריך הש"ס שפיר. והא שכתבו תוספות ושאר פוסקים בכל מקום דגם בבהמה תוך שמונה רק מדרבנן הוא, בוולד יחידי מיירי בסתמא, אבל בתאומים מודו כולי עלמא דאסור מדאורייתא.

וזה תירוץ נכון ומספיק בס"ד, ואין צריך בזה לסברת נודע ביהודה חזקת אינו זבוח, אלא ספק שקול הוא אם הוא נפל לכולהו צדדי האיבעיא באדם נמי, ולחד צד איבעיא אפילו רובא הוי אחד מהתאומים נפל, וכהוכחת תוספות והרא"ש מסוגיית הגמרא בנזיר שם כמו שביארנו לעיל כל זה בס"ד.

ואם כן פשיטא מילתא דהוולד מהתאומים שנשחט תוך שמונה ימים אסור דאורייתא הוא לאוכלו, ואפילו לדעת הרמב"ם דסבירא ליה כל ספק דאורייתא מן התורה להקל, שהרגיש בעל נודע ביהודה בעצמו לפי תירוצו הנ"ל. ובמה שכתב דחו אותו הגאון בשערי בחזקת איסור אינו זבוח מודה הרמב"ם דספק מן התורה להחמיר, דעה הנ"ל והגאון מורנו הרב איצק שפיץ (במ"א) [בתשובה מאהבה ח"ג] סי' שט"ז ושי"ז, דהא על ידי חזקה זו דאינו זבוח נעשה ספק שקול, יעויין שם. אמנם בתאומים, בלא חזקה זו הוה ליה רובא נפלים, או על כל פנים ספק ספיקא להחמיר, ספק רובא נפלים אחד מהתאומים וספק פלגא ופלגא דאיבעיא לא איפשטא אי הוכחה מהשני החי

7. עי' להלן בהגהת בן המחבר בקושיית רבי עזרא צורף על רבנו בסוף אות ב ד"ה והנה עתה. 8. אות ס ס"ק ה ד"ה וראיתי, ועי' במהדורת הרבנים שדמי ואורבך

הראשון וכו'. והגאון הנ"ל מייתי עליהו מסוגיא דנזיר י"ג על פי פירוש תוספות והרא"ש באסיפת זקנים הנ"ל, והעלה דדברי מהר"מ מניץ שמסתפק בדין זה מקורו ושורשו נובע מסוגיא זו דאיבעיא לא איפשט בסברא זו, וספק אבילות להקל. אבל על הרשב"ץ דפשיטא ליה מדהאי בר קיימא וכו' הניחו בתימה, דהא סברא זו לא איפשטא.

שוב עמד הגאון שם על מה שכתב האסיפת זקנים בטעמא דלא מיבעיא ליה גם לר' שמעון לענין אבילות ופדיון, דפשיטא דפטור מספק, והבין כוונתו על הבן השני קאמר דפטור לפדותו מספק, והניחו בתימה, הרי אפילו אם הראשון ודאי נפל נמי (אין) הבא אחריו אין בכור לכהן, עיין שם. גם תמה על מה שכתב לענין אבילות היינו טעמא דלא מיבעיא לן משום דספק להקל, והרי לצד האיבעיא דשני מוכיח על הראשון ודאי בר קיימא הוא וחייב להתאבל עליו. והרגיש לתרץ זאת על פי הגהת תוספות שם הנ"ל, דלסברא זו מדהאי בר קיימא וכו' נמי ספק הוא משוי ליה ולא ודאי כנ"ל. אלא שחזר ודחה הג"ה זו, דהא ר' יהודה סבירא ליה לא מחית נפשיה לספיקא, ואי לצד זה נמי ספק הוא לענין מלקות אם כן לא קדיש כלל, עיין שם.

עוד הביא הגאון שם דברי מהרשד"ם בחלק אבן העזר סי' ר"ח שהקשה אמתניתין דנזיר י"ג הנ"ל מאי טעמא דר' יהודה דלא קדיש ולא הוי נזיר, הא מן התורה לא הוי ספק, דהלך אחר הרוב ורוב תינוקות בני קיימא נינהו ופוטור מן החליצה מדאורייתא. עיין שם היטב באורך, ונהניתי מאד בדבריו הקדושים.

אבל כבר העליתי ארוכה בס"ד לתמיהתו על האסיפת זקנים הנ"ל לענין פדיון, דכוונת האסיפת זקנים הוא לפדות הבן הראשון, ולא על השני קאי. וגם לתמיהתו השני לענין אבילות שפיר בשיטת הגה"ת התוספות הנ"ל דסברא זו יגיד עליו ריעו רק לספק משוי ליה וכו"ל. ומה שכתב הגאון לדחות, הנה לא חשש הגאון לתירוצי הכרח התוספות לזה, מדלא איבעיא ליה גם לר' שמעון ולמלקות על פי סברא זו. אבל קושיית הגאון דאם כן מאי טעמא דר' יהודה, אפילו לצד ספק זה הא לא מחית נפשיה לספיקא, לעניות דעתי האחת מיתרצא שפיר בדרך חברתה, והוא קושיית מהרשד"ם ומהרח"ש הנ"ל דמייתי הגאון שם בתר הכי, מאי טעמא דר' יהודה במתניתין דלא הוי נזיר, הא מדאורייתא רוב בני קיימא הן ולא ספק נפל הוא. ונראה לי, כיון דמיעוט נפלים מצוי, דמהאי טעמא העלו תוספות והרא"ש יבמות ל"ו [ע"ב] קיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל שבת קל"ו [ע"א], אם כן זה שנדר לכשיהיה לי בן אהיה נזיר, הרי יש להנודר חזקה דמעיקרא שאינו נזיר,

ולבהמה שהפריש יש חזקת חולין דמעיקרא, וסמוך מיעוט מצוי לחזקה והוה ליה פלגא ופלגא מיהת, ולא מחית נפשיה לספיקא סבירא ליה לר' יהודה, וכמו שכתב כהאי גוונא הגאון שהבאתי לענין בהמה תוך שמונה. ואם כן, סברא זו דיגיד עליו ריעו משוי ליה לספק בהדי חזקה דמעיקרא, נקטינן כי קושיין רובא עדיף מחזקה ובר קיימא הן על פי רוב ולא מיעוט מצוי נפלים גבי תאומים לצד ספק זה כנ"ל.

וגם הרי כבר תירצנו לעיל יפה קושיית מהרשד"ם, כיון דמיעוט מצוי הוא נפלים תו בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ולא מחית נפשיה לספיקא, אבל בתאומים כהאי גוונא לצד האיבעיא דיגיד עליו ריעו דבר קיימא הוא, לאו מיעוט מצוי הוא, ותו הלך אחר הרוב מדאורייתא, גם בלשון בני אדם לא ספיקא מיקרי. ומתורץ קושיא חדא באידך על שני אופנים, ודברי תוספות והאסיפת זקנים נכונים וברורים ומוכרחים כנ"ל.

עוד תמיה על הגאון שלא הביא כלל דברי הגהות אשר"י מאור זרוע שלהי מועד קטן שהביאם הבית יוסף [יו"ד סי' שעד ד"ה כתוב בהגהות, סע' ט מהד' מכון ירושלים] ודרכי משה [שם אות ח] בשם הרשב"א והב"ח (וברמ"א) [ובשו"ע] להלכה, דלא כרשב"ץ בדין אבילות בתאומים כהאי גוונא. ועל כל פנים מדעת הרשב"ץ נמי נידחים דברי הלבוש ומור"ם לובלין בכוונת הגהות אשר"י בפתח דברינן שהביא הט"ז סי' שע"ד, דאיהו בהיפך ממש סבירא ליה, ולדידן מספקא לן וקיימא לן להקל כנ"ל.

גם ראיתי שעמד הגאון מהרי"ט אלגאזי שם [ד"ה עוד יש לעמוד] באותו ענין על דברי רש"י בנדה ריש דף כ"ט [ע"א ד"ה אין הראש פוטר], כיון דרש"י לטעמיה סבירא ליה חזרת ומתעברת נפלים, למה הוצרך לפרש שאם לא נגמרה צורתו וכו' בילדה תאומים לשבעה, הא גם בילדה לתשעה משכחת לה, ולא תירץ כלום, ולא ראה דברי מהרש"א התם, ועיין בחידוד הלכה [נדה שם] להגאון בעל סדרי טהרה באורך מזה, כאשר רמזתי ריש מילין¹⁰.

והנה לשיטת הרשב"ץ ודאי בוולד בהמה יש להקל על ידי הוכחה זו דיגיד עליו ריעו, אפילו אם תימצי לומר בהמה תוך שמונה אסור מדאורייתא, הרי סבירא לן באבילות דרבנן להחמיר מהאי טעמא, על כרחך לוודאי משוי ליה בר קיימא על ידי הוכחה גדולה מזו, אם כן הוא הדין נמי בדאורייתא יש להקל מהאי טעמא. אלא דיפה דחה הגאון מהרי"ט אלגאזי לדברי רשב"ץ בזה מש"ס וכל הני פוסקים ראשונים הנ"ל.

שוב מצאתי עוד להגאון בית אפרים בשו"ת שלו אחר דיני

ריאה מכונה בשם ראש אפרים סי' ב' וג' מאוד העמיק הרחב עיונו בזה, כן בתשובת בית אפרים חלק אבן העזר סי' קל"ד וקל"ה בסופו מביא דברי הרמב"ם בפרק ד' מהלכות מאכלות אסורות [ה"ד] ובפרק ב' מהלכות אבות הטומאה הלכה ו' דסבירא ליה בהדיא נשחט תוך שמונה ימים בבהמה הוה ליה ספק נפל מדאורייתא ואסור מדאורייתא, והעלה שלמד כן מסוגיא דראש השנה ז' הנ"ל, ודחה גם כן דברי הטורי אבן מדברי הרמב"ם דהלכות בכורות הנ"ל. וגם העלה מדברי הרי"ף פרק ר' אליעזר דמילה [שבת נד, ב מדפיו] דספק דאורייתא הוא סבירא ליה. ולשיטת התוספות דחק ליישב הסוגיא דראש השנה, וגם בטעם הרמב"ם וסייעתיה לאוסרו מדאורייתא, ודחה תירוצו הגאון תבואות שור והגאון נודע ביהודה הנ"ל בטוב טעם. אבל במה שכתב בכוונת הרי"ף, נעלם ממנו לעניות דעתי תשובת מהרי"ט ספר ב' בשניות סי' ח"י מחלק אבן העזר, עיין שם היטב והנאני.

ואני בעוניי הכינותי ליישב כל דברי חכמים כנ"ל.

הנראה לעניות דעתי כתבתי וחתמתי שמי.

נאום אוהבו הנאמן ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

[הוספה מבן המחבר: הג"ה מידיד נפשי הרב הגאון הצדיק מו"ה עזראי" נ"י ראש בית דין דפה.

שלום וכל טוב לאהובי ידידי הרב הגאון אב"ד דקהלתנו נ"י.

בעוברי בתשובת מורנו הגאון צוק"ל סי' שמ"ח וסי' שמ"ט ראיתי בו דברים אשר לא הכנתי בעוניי.

א. מה שכתב להקשות במתניתין דנזיר, מאי טעמא דר' יהודה בהפילה דלא הוי נזיר כיון דרוב ולדות בני קיימא נינהו. תמהתי, דהא בפיהק ומת מודו רבנן לרבן שמעון בן גמליאל וכדאיתא בשבת קל"ו [ע"א], וסתם הפילה דקתני במתניתין מסתמא איירי בפיהק ומת, ועוד, דגם בחלה ומת בתוך שלושים נחלקו הראשונים אי הוי כפיהק.

שוב ראיתי בסוף התשובה שהביא קושיא זו בשם מהרשד"ם בחלק אבן העזר סי' ר"ח, ועיינתי שם ומצאתי הקושיא בענין זה, וזה לשונו, קשה לי, לדעת הרמב"ם ז"ל כמו שאמרנו שאפילו שלא ידענו שכלו לו חודשיו אם נגמרו סימניו אפילו אם מת באותו יום מן התורה הוולד גמור ופוסט את אמו מן החליצה ומן היבום, אלא דמדרבנן הוא דמצרכינן חליצה,

אם כן בנזיר למה פליג ר' יודא אר' שמעון ואמר שאינו נזיר אם הפילה, שהרי ודאי ולד הוי מן התורה. ואין לומר דהתם איירי בנפל ודאי, שהרי כתב הרמב"ם עצמו בפירוש המשנה ר' שמעון סובר שספק נזירות להחמיר, משמע משום דהוי ספק אם כלו חודשיו, ואי ודאי הוי נפל מאי ספק איכא. ותו, דאין סברה לומר דוודאי נפל לימא ר' שמעון דהוי נזיר. ורש"י הכי פירש בפירוש המשנה, הפילה אשתו אינו נזיר דדילמא דהאי דהפילה לא הוי בר קיימא שלא כלו לו חודשיו ולא ולד הוי וספק נזירות להקל, ובר' שמעון אמר דקסבר ספק נזירות להחמיר. עד כאן. אם כן לדעת הרמב"ם קשה. ותירץ, כיון דבהלכות נחלות [פ"א ה"ג] פסק אפילו היה קטן בן יומו ולא כלו לו חודשיו הואיל וחי אחרי אמו שעה אחת נוחל ומנחיל, ואם כן אפשר שנפרש לדעת הרמב"ם דהפילה הוי נפל ודאי, ובהא פליגי ר' שמעון ותנא קמא, דתנא קמא סבר דמי שאמר הריני נזיר אם יהיה לי ולד, ולד גמור משמע, ור' שמעון סבר כיון דהוי ולד לענין נחלה אפשר דהוי נמי ולד לענין נדר, עיי"ד¹². והיוצא לנו מדבריו, דלשיטת הראשונים דפיהק ומת הוי ספק נפל, וקל וחומר לדברי הראשונים דגם בחלה ומת הוי כפיהק, לא קשיא קושיא הנ"ל. והנה לפי פירושו בדברי הרמב"ם צריך לפרש האיבעיא דר' אבא מרב הונא כרש"י ז"ל.

ב. מה שהעמיס בכוונת התוספות דבלא הוכחה הוי ומחזקינן ליה לוולד שמת לוודאי נפל דאחד מהתאומים הוא ודאי נפל, ועל כל פנים על פי הרוב אחד מהם הוי נפל, רק ההוכחה מוולד בר קיימא משוי ליה לספק נפל. לא זכיתי להבין, דאם כן מאי מיבעי ליה לר' יהודה, כיון דסוף סוף לא הוי אלא ספק נפל אף להצד האיבעיא דיגיד עליו ריעו, אם כן לר' יהודה לא מחית איניש נפשיה לספיקא. ואדרבא, לר' שמעון הוי מצי למיבעי, דאם לא יגיד עליו רעהו ועל פי רוב נפל הוי זה שמת, לא הוי נזיר, ואם הוולד בר קיימא הוכיח על המת ומשוי ליה לספק נפל, הוי נזיר, משום דמחית נפשיה אספיקא. אלא ודאי דבלא הוכחה נמי אמרינן דהוולד המת הוי ספק נפל, ולכך לא מיבעיא ליה לר' שמעון, כיון דבלא הוכחה הוי ספק.

והנה מהרי"ט אלגזי ז"ל [שם ד"ה עוד יש לי] נתקשה באמת גם על דברי התוספות בהג"ה, לר' שמעון לא מצי למיבעי לענין מלקות משום דגם לצד האיבעי דהוכיח בר קיימא על השני לא הוי ודאי לענין מלקות. אם כן, מאי איבעי ליה לר' יהודה, כיון דסוף סוף לא הוי אלא ספק ולא מחית נפשיה. והביאו מורנו הגאון ז"ל דבריו בסוף התשובה¹³.

ולדעתי העניה לא קשיא כלל, דהמדקדק בצחות לשונו של תוספות בתחילת דבריו שכתב וזה לשונו, דאפילו לר'

11. צורך [גולדשטיין], לימים מחותנו של רבינו. 12. אולי הכוונה 'עין יתר דבריו', ואולי צ"ל 'עכ"ד' או 'עיי"ש'. 13. לעיל ד"ה שוב מצאתי להגאון מהרי"ט אלגאזי.

יהודה דאמר לא מחית איניש נפשיה לספיקא הכא דאיכא הוכחה גדולה קדוש הקרבן, מלשון זה משמע דאינו רק הוכחה גדולה בעשות להוולד שמת מעצמו כרוב הוולדות שהם בני קיימא באכלו ארי ונפל מן הגג, ולא להיות כוודאי בר קיימא, ואין לוקין על גיזות ועבודה אפילו לר' שמעון, כיון דעל כל פנים הוי בכלל מיעוט נפלים לא הוי אלא ספק נזיר. והלא מהרשד"ם ז"ל שהבאנו לעיל גם כן לא נתקשה על דברי הרמב"ם אלא מאי טעמא דר' יהודה דפליג אדר' שמעון כיון דהוי בר קיימא מדאורייתא, אבל אדר' שמעון לא מקשה מאי טעמא לא הוי אלא ספק נזיר ולא ודאי נזיר, כיון דצריכה חליצה על כל פנים מדרבנן לא משוי ליה לוודאי נזיר. אם כן ברור כוונת התוספות.

והנה עתה נבוא תבנא לדינא, במה שהעלה אדוני הגאון זצוק"ל לאיסור בתאומים שנשחט אחד בתוך (שלושים) [שמונה], וההוכחה מזה החי לא משוי ליה אלא ספק, וגם הוא איבעיא דלא איפשטא¹⁴. ולדעתי העניה יש לצדד להתיר אם לא היו רואים שום חולי וריעותא בוולד הנשחט, וביותר אם יש לו הסימנים שכתב הפרי חדש ז"ל [סי' טו ס"ק ה.]. דהא בלא זה נתקשו האחרונים מאי שנא הקילו גבי כהן שנשא יבמה שמת הוולד בתוך שלושים, ובשחט בתוך שמונה ימים החמירו אפילו בדיעבד, עיין (תק"ש) [תבואות שור סי' טו ס"ק יב] ובדגול מרבבה סי' ט"ו ובנודע ביהודה [יו"ד] סי' ז' מהדורה תניינא אשר גם כן רמז עליו הדרת גאון זצוק"ל. ואם כן איכא למימר, אף על גב דבנזיר שם הוא איבעיא דלא איפשטא אי אמרינן הוכיח אחד על חבריו, היינו דווקא בפיהק ומת, משא"כ בשחט בתוך שמונה דהוי כנפל מן הגג איכא למימר דהך הוכחה משוי ליה כוודאי. והדגול מרבבה דנתן טעם לאסור בנשחט בתוך שמונה ימים משום סמוך מיעוטא לחזקה, אם כן בוודאי הסברא נותנת לומר דבתאומים לא אמרינן סמוך מיעוטא, דאין לך מיעוטא דמיעוטא יותר מזה שתלד תאומים וחצי טיפה קולטת (בי"ג) [שנים שלושה] ימים קודם לאחרת.

והנה בשעת מכתבי נפל ברעיוני לתרץ מה שהתעורר עליו בדגול מרבבה ובנודע ביהודה מראש השנה דף ז' דקאמר בעל מום מי מצי אכיל ליה, משמע דאסור מדאורייתא אם שחטו בתוך שבעה, ולדעתי אפשר לומר דגבי בכור שאני, דכיון דבחייו אסור בהנאה הגיזה והעבודה והשחיטה מתירו בהנאה, אית לן למימר סמוך מיעוטא לחזקה, ואין מועיל השחיטה וכמתה מאליה וטעון קבורה. אבל הך סמוך מיעוטא של נודע ביהודה ז"ל, יש לפקפק, דלא שייך בזה סמוך מיעוטא, וכאשר

רמז עליו בתשובת חתם סופר. ואין רצוני להאריך בזה.

ולפי דברי השיטה מקובצת שהביא מרן הגאון זצ"ל הספק הוא שאחד נגמר צורתו לשבעה ואשתהי ואחד לא נגמר צורתו, עיין שם, אם כן בהמה שילדה תאומים אי אפשר שיהיה אחד בר קיימא ואחד נפל, דבמסכתא נדה [כד, ב] הוא איבעיא אם בהמה יולדת לשבעה, וגם אם אמרינן אשתהי בבהמה מפלפל בתבואות שור סי' י"ג [ס"ק טו].

והנה יש לי עוד לפלפל הרבה בדבר זה, רק אין בכוחי בעוונותי הרבים, וגם אין הזמן מסכים עמדי.

וכל זה לא כתבתי רק כתלמיד הדין לפני רבותיו, ואם יבוא מעשה לידי אלכה אל הגדולים לשאול מהם הלכה למעשה.

עד כאן לשון הגאון מו"ה עזרא נ"י.

סימן שמט

[האם קנין כסף פוטר מבכורה במקום שהתנו שיחול קנין בלא משיכה]

לשנה טובה ומבורכת יכתב ויחתם לאלתר לחיים, הלא הוא כבוד ידיד נפשי הרב החר"ף ובקי מו"ה אורי מיללער נ"י בקהילת שוסבורג, והוא כעת הרב המאור הגדול דברעזאוו.

גלילי ידידו הטהורות זה שבועיים קיבלתי לנכון, ודבריו דברי תורה ראיתי.

יפה כתב כל מה שכתב מעלתו לתמוה על הפוסקים ביורה דעה סי' ש"ך [שור ושו"ע סע' ו, ש"ך שם ס"ק ח] שהוצרכו שני הקניינים לפטור מהבכורה, מעות ומשיכה, ותיפוק ליה הא מהני תנאו לקנות בחדא לכולי עלמא כסוגיא דבכורות דף י"ג ע"ב.

וכבר העירו על זה הגאון בספר מחנה אפרים הלכות קנין מעות סי' ט' ומהרי"ט אלגאזי על הלכות בכורות לרמב"ן ריש פרק ב' [אות יז ס"ק ז ד"ה שוב ראיתי¹] וקצות החושן סי' קצ"ד [ס"ק ב] וקצ"ח [ס"ק ג], שניהם² תירצו כל אחד לפי דרכו בקודש, יעויין שם כי אין פנאי להעתיק דבריהם.

וגם מה שתמה מעלתו על הש"ך בחושן משפט סי' קצ"ח [ס"ק י] במה שכתב להשיג על רמ"א סעיף ה' דקיימא לן כר' יהודה [כתובות נו, א] דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל

14. עי' לעיל ד"ה ואם כן פשיטא מילתא. **שמט.** 1. ועי' במהדורת הרבנים שדמי ואיריבך בהע' 72-73 והע' 473. 2. המחנ"א והמהרי"ט.

תורה וכו', והר"ן בפרק אף על פי [כתובות כג, א מדפי הרי"ף ד"ה אי הכי] כתב בהיפך דקיימא לן כר' יוסי וכו', בזה גם כן העיר עליו במחנה אפרים סי' א' שם. וגם על דברי ריטב"א [קידושין כה, ב ד"ה והוי יודע] דמייתי מיניה הש"ך, דחה המחנה אפרים שם (פה)³ בחילוק נכון. וגם אני עני הארכתי בסוגיא זו, ואעתיק קצת למעלתו.

הנה בחידושי קידושין כ"ו ע"א זה לשוני, ואי פריש פריש כי הא דרב אידי בר אבין וכו', ולמד הבית יוסף מזה בחושן משפט ריש סי' קצ"ח [ד"ה ונראה לי, סע' (הב) במהד' מכוון ירושלים] דגם במטלטלין אם התנו שתיגמר קנייתם במעות מכרן קיים ואין אחד מהם יכול לחזור בו, עיין שם. והכי פסק רמ"א שם סוף סעיף ה', וכן אם התנו בהדיא דמעות יקנו קנו. והש"ך השיג עליו, דהכא בקרקע מדינא בכסף לבד קונה, אלא באתרא דכתבי שטרא לא סמכה דעתיה, לכן בפריש דסמוך דעתיה מהני, אבל במטלטלין תקנת חכמים הוא מעות אין קונות לא פלוג. והרי קיימא לן כר' יהודה בכתובות נ"ו בממון נמי מתנה נגד תקנת חכמים תנאו בטל דעשאו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה וכו'. ושוב מייתי מדברי הריטב"א לעיל דף כ"ה ע"ב שכתב כן בהדיא חילוק זה, עיין שם.

ולענין דעתי, מלבד שאין ראיה מכאן וכמו שכתב ריטב"א וש"ך הנ"ל, גם קשיא מדהכא, מדמייתי ראיה על אי פריש פריש ממעשה שהיה כי הא דרב אידי בר אבין וכו', משמעו דסברא חיצונה הוא שאין בידו להתנות נגד מנהג המקום, אלא דמצינו עובדא ומעשה רב דמתני נגד מנהג, אם כן נגד תקנת חכמים הדרא סברא חיצונה לדוכתיה דלא מהני תנאי כנ"ל.

אמנם יש לומר דלא קשה מידי, דבאמת הא פליגי תנאי בהא אם עשו חיזוק לדבריהם וכו', בממון, דר' מאיר סבירא ליה בכתובות נ"ו ע"ב בדאורייתא תנאו בטל גם בממון ובדרבנן תנאו קיים, וכן רבן שמעון בן גמליאל ריש פרק הכותב [כתובות פג, ב], אבל מסיק התם רב סבירא ליה עשאו חיזוק לדבריהם כשל תורה ותנאו בטל, אי נמי יותר משל תורה, עיין שם. וכן פסק בהגהות מרדכי ריש פרק הכותב שם [רמז רצד]. ועיין באבן העזר סי' ל"ח סעיף ה' פסק הרמ"א וזה לשונו, דכל המתנה על מה שכתוב בתורה ואינו ממון תנאו בטל, ויש אומרים דכל מאי דתיקון רבנן כמו שכתוב בתורה הוא וכו'. ועיין בית שמואל וחלקת מחוקק שם. ובית שמואל [ס"ק יג] תמה על רמ"א בזה, דכל הפוסקים חולקים על (הגמרא) [הגהות מרדכי] בזה וסבירא להו בדרבנן יכול להתנות. ובאמת לשון רמ"א משמעותו נמי הכי הוא, דבממון

תנאו קיים בדרבנן מיהת. ולפי זה נראה לי, הכא [קידושין שם] רב אמר האי לא שנו אלא וכו' במקום שכותבים שטר וכו' ואי פריש פריש, ורב לטעמיה איהו סבירא ליה בדרבנן תנאו בטל, לכן הוצרך לראיה [ד] נגד המנהג מהני תנאי, אבל הרמ"א לטעמיה באבן העזר הנ"ל פסק בדרבנן תנאו קיים, הכי נמי פסק בחושן משפט דמהני תנאו, ואין קושיא עליה מהריטב"א, דאיהו סבירא ליה (כגמרא) [כהגהות מרדכי] בדרבנן גם כן תנאו בטל, והרמ"א לטעמיה אזיל כנ"ל.

ובזה מתורץ נמי תמיהת השלטי גיבורים ביצה ל"ו [כ, ב מדפי הרי"ף אות ד], הראה עליה הש"ך בחושן משפט ריש סי' ר"ח [ס"ק ב], על רב יוסף בכתובות פ"א ע"ב כיון דאמור רבנן לא לזבין אף על גב דזבין לא הוי זביניה זבינא, משום [ד] גם בדרבנן קיימא לן אי עביד לא מהני, ועיין הפלאה שם [ד"ה גמ' אמר רב יוסף] ובמגן אברהם סי' של"ט [ס"ק י], והא בירושלמי אמרינן אמתניתין דביצה ל"ו [ע"ב] שם לא דנין ולא מקדשין וכו' וכולן מה שעשה עשוי, וכתב הרי"ף [שם] שמעינן מהא דמאן דעבר ואקני בשבת מקרקעי ומטלטלי הקנאתו הקנאה, עיין שם. ולעניות דעתי, ירושלמי אמר כן אליביה דסתם מתניתין כר' מאיר סבירא ליה, בדרבנן לא עשו חיזוק בתנאי ממון כשל תורה, לכן על כרחך דוקא בדאורייתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, אבל בדרבנן מהני, אבל רב יוסף בכתובות פ"א סבירא ליה גם בממון עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה ואי עביד לא מהני.

ועוד נראה לי, דהנה הש"ך העתיק לשון הריטב"א עד אבל כשאמר וכו', עד כאן לשונו, ולא סיימיה. והנה סיום דברי הריטב"א זה לשונו, אבל כשאומר שיקנה במסירה במקום שדינו במשיכה או בהגבהה לאו כל הימנו, ולא עוד אלא שמונעו שלא יקנה אלא במסירה, דקיימא לן כמאן דאמר התם קפידא הוי, ואינו קונה אף במשיכה והגבהה וכו'. עד כאן לשון הריטב"א. ואם כן נראה לי, דוקא כהאי גוונא דנקט הריטב"א בסיפא שדינו במשיכה או הגבהה אבל במסירה לא מהני כלל אף לענין מי שפרע, ככהאי גוונא לא כל הימנו לשוויה קנין, ואין הכי נמי דמהני על כל פנים אמירתו לקנות במסירה לענין לעבור במי שפרע וכו', משא"כ בקנין כסף במטלטלין או במקרקעי במקום שכותבים, נהי דלא קנה בכסף לבד מתקנת חכמים או ממנהגא, מכל מקום עובר במי שפרע, דלא גרע קנין כסף על כל פנים ממנהג הסוחרים לעשות רושם בבבא מציעא ע"ד [ע"א] ובשו"ע סי' ר"א [סע' א] האי סיטומתא דקם ליה במי שפרע, ולכן אם התנה שיקנה ודאי קנה [ו] מהני תנאו בשניהם רוצים. ועיין ש"ך סי' ר"א [ס"ק א] בקרקע מאי

3. נראה ט"ס. ואולי היא מליצה ע"פ שמות ד, יא.

פאר רום מעלתו נ"י בזה נכונים המה למרכז האמת ולא מצאתי בהם תיוהא.

ואחתום בברכה כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

[הוספה מבין המחבר: הג"ה זו מידיד נפשי הרב הגאון מורנו עזרא נ"י ראש ב"ד דפה.

הקשה כבוד קודשו הגאון מרן המנוח זצוק"ל במסכת בבא מציעא דף מ"ח מנתן לספ"ר מעל⁶, דלמה הקשה הגמרא על ריש לקיש ולא על ר' יוחנן, דאף דלדידיה מדאורייתא מעות קונה, מדרבנן מיהא מעות אינו קונה, ולמה מעל, הרי גם מדרבנן פקע מעילה דאורייתא וכו'. ומכאן קושיא זו נכנס בדוחק דלר' יוחנן איכא למימר דאירי בהתנה, ולפי דרכו שכתב שם לתלות אם מהני תנאי בפלוגתא אם עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה.

ואני העני יש לי לפלפל הרבה בענין זה ואין מקום האסף פה, רק על עיקר קושייתו באתי, שמיד בראותי תמהתי האך עלה על דעתו הרמה לומר שבשכירות פועל שייך לומר שאין מעות קונה, דהא הטעם הוא שלא יאמר נשרפו חטיך בעליה, והא הכא בספ"ר הא גוף התספורת שייך לספר וכן כל האומן כלי אומנותו, רק הפרוטה שהוא נותן לו בעד מלאכת התספורת, ואם כן מה נשרפה בעליה שייך בזה, וכי בעד שכר המלאכה שקיבל לא יציל כלי אומנותו. ואף שהש"ך סי' קצ"ח ס"ק ט' הסכים עם הבית יוסף [שם ד"ה כתוב בהגהות ראשונות, סע' ה(ב) מהד' מכון ירושלים] שאף אם המטלטלין מונחים במקום דליכא למיחש לדליקה אין מעות קונה דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין, היינו דווקא במטלטלין כאלו שלפעמים יש בהם צד חשש שריפה, במטלטלין כאלו לא פליגי רבנן בתקנתן, משא"כ בשכירות פועל דלא שייך אצלו בשום אופן חשש דליקה בוודאי לא תיקנו רבנן תקנתן. כן עלה בדעתי בתחילת השקפה⁷.

וחיפשתי באמתחת הספרים ומצאתי אשר תהילה לה' כיוונתי לדעת גדול אחד, והוא בספר פנים מאירות חלק ב' סי' נ"ב, ואעתיק לשונו הקדוש, אשר מזה גם כן נראה דהגאון המנוח זצוק"ל לא הועיל בתירוצו דלר' יוחנן איכא למימר דאירי בהתנה. וזה לשון הבעל פנים מאירות ז"ל בחלק ב' סי' נ"ב, ואם אמנם שסברא זו סברא אלימתא הוא, דכיון דתקנת חכמים שלא יקנה הישראל במעות אלא במשיכה אם כן כיון דדינא שצריך לחזור לו לכן לא מעל דהוי כאילו לא הוציא,

גבי סיטומתא. ואם כן לא קשה מידי מהריטב"א קושיית הש"ך הנ"ל, ואדרבה מדלא אתי הריטב"א עלה מהאי טעמא דעשו חיזוק כשל תורה על כרחך לישנא דרישא דריטב"א אשר דייק מינה הש"ך לאו דוקא, אלא כוונתו לשלול כמו שכתוב בסוף לשונו הנ"ל כנ"ל.

ובהכי ניחא לי אחריתי מאי דקשיא לי לסוגיא דבבכורות י"ג ע"ב והרמ"א בחושן משפט הנ"ל, מאי פריך הגמרא בבבא מציעא דף מ"ח ע"א רומיא מנתן לספר מעל, דילמא בהתנה מיירי דמודה ריש לקיש. ועוד קשה איפכא, אדפריך לריש לקיש תיקשי לכולי עלמא, דהא גם לר' יוחנן מדרבנן מעות אין קונות ולמה מעל, הרי גם משום דרבנן פקע מעילה דאורייתא כמו שכתבו תוספות פסחים כ"ט ע"א ד"ה אין פודין. ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא חלק אבן העזר סי' נ"ד [ד"ה ומעתה וד"ה ומ"ש שאם אינו קונה] ותשובת חתם סופר [יו"ד] סי' ש"ד. אמנם להאמור ניחא, כיון דלרב קאי הקושיא דאמר בלן דוקא מעל, ולרב לטעמיה ודאי לא מהני תנאי, פריך שפיר עליו מנתן לספר מעל, אבל לר' יוחנן לא קשיא מהתם הא מדרבנן מעות אין קונות, דיש לומר דמוקי לה בהתנה עם הספר דמעות יקנו מיירי כנ"ל⁸.

ולכאורה פלוגתת הרמ"א והש"ך בזה לעניות דעתי הא תליא בפלוגתת רש"י והרא"ש סוף פרק חלון בעירובין דף פ"א⁹, דתמה הרא"ש על רש"י הא אפילו מערב מדעתו נמי אין מעות קונה, עיין שם. ולרמ"א הנ"ל לא קשה מידי, דאי סמכיה דעתיה דנותן שלא יחזור בו החנווני דהיינו שהתנה דמעות יקנה קונה, אלא סתמא לא סמכא דעתיה. והרא"ש פליג בזה, סבירא ליה כדעת הש"ך.

והב"ח בחושן משפט סי' קצ"ח [לז, א, ד"ה כתב בית יוסף אות טז] דחה גם כן ראיית הבית יוסף, וזה לשונו, ויש להשיב דדילמא כיון שתיקנו חכמים דמעות אין קונות לא פלוג בתקנתן, ולא דמי לגבי קרקע דכיון דליכא תקנה אלא שנהגו וכו'. ומיהו נראה דהדין אמת, ולא מכח ראיית הבית יוסף, אלא כיון דתקנה זו לטובת הלוקח הוא מצי אמר אי אפשר בתקנה זו שהוא לטובתו וכגון זו שומעין לו וכו'.

עד כאן לשוני בחידושי, ועוד הארכתי, אין עת פנאי להעתיק יותר.

הנה מתוך דברינו יראה מעלתו וישמח לבו כי יפה ויפה שם עיונו בזה, ויפה כיוון לדעת האחרונים הנ"ל, ולדעתי הענייה גם כן כיוון בקצת הדברים. ויתר דבריו אשר העלה

דרוש וחדוש תניינא לרע"א על ב"מ מח, א סוד"ה בתוס' בע"ז (דפוס ורשה יט, ב) שכתב שקשה מסיטון, דלא מיירי בשכירות.

4. ועי' להלן בהגהת בן המחבר בהערת רבי עזרא צורף. 5. רש"י סוף ע"א ד"ה לא זכו, רא"ש שם פ"ז סי' יג. 6. לעיל ד"ה ובהכי ניחא לי. 7. ע"ע בספר

דברי ידיד נפשו החותם בידיים רפות ובעיניים כהות.

הק' עזרא צורף מסעדהעל יע"א

סימן שנ

א. הרכבת אילנות בבן נח, קיום כלאיים.

ב. בשיטת רש"י דכלאי זרעים דרבנן.

ג. בשיטת הרשב"ם דכלאי זרעים

אסורים בהנאה

שלום וישע רב, להאי צורב, עוסק בחוקי חורב, צעיר לימים ובחכמה רב, כאיש מלחמות ידיו לו רב, הלא הוא אהובי תלמידי הוותיק מלא עתיק, הרבני החריף ובקי בתורה וביראה טהורה כבוד שם תפארתו מו"ה משה ליב כ"ץ נ"י אבן יקרה בעיר ואם בישראל ק"ק ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידיו הטהורות הגיע[ו] לידי ונהניתי באמירותיו, ונעניתי ראשי לקבל ברכותיו, וברכת אביו הצדיק באמונתו יחיה גברו על ברכת הורי תהינה לראש יוסף, ה' עליכם ועלינו על כל ברכה תהילה לה' יתברך. גם אתם ברוכים תהיו לה' אלקי ישראל קרניכם ומזלכם טוב ירים ראש עד למעלה יאר ה' פניו עליכם אמן נצח ועד סלה.

א[ו] ועל דבר הספק אשר נתעורר מעלתו מדברי ידיד נפשי הגאב"ד קהילת לייפניק נ"י, לדעת הרמב"ם בפרק י' מהלכות מלכים דין ו' שפסק דבן נח אסור בהרכבת אילן, וכמו שכתב המשנה למלך בפרק א' מהלכות כלאים דין ו', אם גם בקיומו אסור הבן נח. ונפקא מינה, דאסור לישראל למכור אילן מורכב לנכרי משום לפני עור וכו'. והוא אמר להוכיח על פי שהקשה אפלוגתא דמקיים בכלאים דלרבנן פטור ולר' עקיבא בעינן קרא לחייב, ותיפוק ליה לכולי עלמא הוה ליה למימר חייב על הקיום משום תחילת הזריעה שעשה מעשה, וכמו שכתב הריטב"א במכות כ"א [ע"ב ד"ה גמרא] בטעמא דרב אשי בלבישת כלאים דחייב על השחייה, אף שאין בו מעשה סופו נגרר בתר תחילתו. ועל כרחק דפלוגתא דר' עקיבא ורבנן מיירי בזרע בשוגג או במתעסק, דפטור על תחילת מעשה הזריעה. וזהו בישראל, אבל בבן נח דגם בשוגג אזהרתן היא מיתתו, גם מעשה הזריעה בשוגג מיחשב מעשה,

אבל במאי שכתב האי דבעלי אומנות איירי באומן נכרי זה דוחק, דאם כן למה סתם הרמב"ם [הל' מעילה פ"ו ה"ט] וכתב סתם וכן אם נתן לאחד מבעלי אומנות, ולא חילק כמו שחילק באם קנה בו חפץ ולא משך דמחלק בין כותי לישראל, ולא חילק כן ברישא. והיותר נראה לומר, אף דהרמב"ם פסק כרבי יוחנן דמעות קונות מן התורה אלא דתיקנו רבנן משיכה משום שלא יאמרו נשרפו חטיף בעליה, דוקא במכר שייך האי תקנתא. אבל בשכירות פועל לעשות מלאכתו אף אם לא משך הכלי, כגון ספך אף על פי שלא משך התספורת קנה בכסף, דלא שייך התם לומר נשרפה חטיף כיון שגוף הכלי הוא שלו ובשביל שכירות הפרוטה לא ימנע מלהציל דכיון שגוף הכלי שלו יותר משכירות, ולכך כל בעלי אומנות קנו בנתינת הכסף כדין תורה בין כותי ובין ישראל. ולכך סתם הרמב"ם וכתב נטל פרוטה של הקדש וכו' וכן אם נתן לאחד מבעלי אומנות מעל, ומיירי בין כותי ובין ישראל, משום דהתם לא שייך תקנתא דרבנן, כדאשכחן היכן דהלוקח קנה הגוף המקום שהמטלטלין מונחים בו קונה בכסף משום דלא שייך הק' תקנתא, והכא נמי דכוותה הוא. אבל בקנה חפץ ולא משך מחלק הרמב"ם שפיר, דהתם שייך תקנתא דרבנן, ולכך מחלק דבכותי מעל דלא שייך תקנתא דרבנן בכותי ובישראל לא מעל כיון דצריך להחזיר הכסף, כסברת הרב ברכת הזבח⁸, ועיין שם. והא דפריך הש"ס נתן לספר מעל והא ספר בעי למימשך, היינו אליבא דריש לקיש דסבירא ליה דמשיכה מפורשת מן התורה, אבל לר' יוחנן דסבירא ליה מעות קונות מן התורה ואם כן כל בעלי אומנות דלא שייך האי גזירה דשמא נשרפו חטיף וכו' קנה במעות, והאי ברייתא נתן לספך ולספן לכל בעלי אומנות לא מעל עד שמשך היינו אליבא דריש לקיש, אבל לר' יוחנן באמת מעל, דאנן לא בעינן לתירוצא אלא דאתיא מתניתין דמעילה כר' יוחנן דלא תתוב מנייה, אבל הברייתא יש לומר דר' יוחנן לא סבירא ליה כהאי ברייתא. נמצא דברי הרמב"ם ברירן בטעמם, ואין אנו צריכין לדחוק כדדחקו תוספות אליבא דר"ת כדפרישית. עד כאן לשונו.

והעתקתי דבריו, דמזה נראה אם נדחק נמי לאוקמי מתניתין בהתנה מה יענה לדברי הרמב"ם ז"ל, והבן.

והנה במטותא מעצמותיו הקדושים שעני בדעת כמוני בא להשיג אחרי דבריו הקדושים, כי בטחתי בצדקתו ובענוונותו כשהיה בחיים חיותו איתנו, וקל וחומר בהיותו בעלמא דקשוט זכותו יגן עלינו.

שנ. 1. ר' שלמה קוועטש, ונדפסו דבריו בשו"ת חכמת שלמה (הנדפס בסוף שו"ת הר המור למהר"ם בנעט, על ידי הרב השואל ר' משה ליב כ"ץ, עם הסכמה מרבינו) סי' ד, ובסי' ה שם תשובתו לרב השואל כאן ובה מתייחס לדברי רבינו, כפי שיובא לקמן. 2. שם ריש סי' ד. 3. מכות כא, ב.

8. למהרא"ש קוידנובר בסוף חידושויו על מסכת מעילה ב'ביאור דברי הרמב"ם בקצת מקומות מהלכות מעילה' על פרק ו הל' ט. 9. וכ"כ הלח"מ הל' מכירה ג, א.

ופשיטא מילתא לפי זה דבן נח אסור בקיום ההרכבה כסברת רב אשי הנ"ל. אלו דברי הגאון הנ"ל.

ומעלתו האריך בישוב קושייתו באופן אחר בדברי טעם ונועם, ולמלאות רצונו הנה אבוא על סדר מכתבו תחילה, ואחר כך לברר הדין אמת לאמתו כיד ה' הטובה עלי שלא אכשל בדבר הלכה.

הנה ראשון תחילה השיג מעלתו על תירוץ הגאון הנ"ל מדברי הרמב"ם ריש פרק י' ממלכים [ה"א] דגם בן נח אם שגג בעיקר האיסור סבירא ליה דפטור⁴ [הוספה מאת רבנו: אלא שתמה על הרמב"ם בזה מש"ס ערוך דבבא קמא דף צ"ב ע"א] מכאן לבן נח שנהרג שהיה לו ללמוד ולא למד, והרי אבימלך לא ידע שהיה אשת חבירו כלל. ולא עיין מעלתו גמרא זו דבבא קמא במקורו במסכת מכות דף ט' סוף ע"א וריש ע"ב, איתביה אביי לרבא הגוי גם צדיק תהרוג אלמא אנוס הוא, ומשני לא הודה לו הקדוש ברוך הוא אבל השיב לו שהיה לו ללמוד דרך ארץ ולא למד, ופושע היה מהאי טעמא על ששאל אם אשתו היא שעל ידי זה ירא אברהם, עיין בחידושי ריטב"א שם [ד"ה מכאן] ובאסיפת זקנים בבא קמא דף צ"ב [ד"ה וזה לשון] ביאור הדברים. ומקור דברי הרמב"ם מהתם, דאי לאו דפשע בשאלתו נגד דרך ארץ היה פטור⁵, יפה תפס עליו. ומכל מקום מצינו מקום לדברי הגאון על פי דעת רש"י [מכות שם ע"א ד"ה לפיכך] דפליג וסבירא ליה דגם בשוגג בן נח נהרג חוץ מאונס, כמו שכתב בחידושי הרמב"ם בדף ט' דמכות שם [ד"ה הא דתניא] ובלחם משנה ריש פרק י' ממלכים [ה"א].

אבל באמת תירוץ הגאון ליתא כלל מהרבה טעמים, והנני פורטם.

חדא, גם לרש"י דבן נח בשוגג גם כן נהרג, היינו דווקא בשבע מצוות, אבל לא בהרכבה דליכא מיתה רק איסורא בעלמא כמו שכתב הרמב"ם בהדיא [שם ה"ו], אם כן בשוגג שווה בן נח לישראל בדין איסור הכלאים.

ועוד, אם איתא, אם כן לרבנן דר' עקיבא וגם לר' עקיבא לדעת תוספות בעבודה זרה ס"ד ע"א [ד"ה ר' עקיבא] דבלא מעשה מותר לקיים, אם כן תקשה מי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור, כגון בשוגג ובלא מעשה, לפי תירוץ הגאון הנ"ל.

4. בשו"ת חכמת שלמה שם השיב על טענה זו, שברמב"ם שם מבואר שדווקא שגג במציאות ודימה שהיה אשתו פטור, משא"כ ידע שהיה אשת חבירו ולא ידע שהיה אסורה לו, ובנידון דידן ידע שזורע כלאים ורק שגג באיסור. 5. בשו"ת חכמת שלמה שם יישב השגת רבינו עליו וכתב שסברת רב אשי שסופו נגרר אחר תחילתו תלויה במחלוקת ר' יוחנן ור"ל בב"ק כב, א אם אשו משום חיציו (וציין לדברי הנמ"י שם בענין הדלקת נרות שבת).

ועוד, לדבריו אם זרע במזיד מודו רבנן לר' עקיבא, אם כן קשה במכות דף כ"א [ע"ב] דאמר ריש לקיש הא מני ר' עקיבא היא דאמר מקיים בכלאים לוקה וכו', ותיפוק ליה אפילו לרבנן אתי שפיר ובזרע במזיד דמחייב מחפה משום מקיים לכולי עלמא על ידי מעשה הזריעה דמעיקרא. אלא על כרחך דגם בזרע במזיד פליגי רבנן⁶. וכן הקשה בשער המלך ריש הלכות כלאים [ה"ג] בצ"ע על תירוץ ראשון דהכסף משנה [שם] דמודו רבנן לר' עקיבא במקיים על ידי מעשה דהשתא, יעויין שם.

ועל ארבעה לו אשיבנו, דהרי העלה המשנה למלך סוף פרק ג' מביאת מקדש [הכ"א ד"ה גרסינן] בסוף דבריו דגם בשוגג בתחילת המעשה אמרינן נגרר סופו בתר תחילתו להיחשב מעשה לסברת רב אשי, עיין שם⁷. ואם כן ליתא לתירוץ, וקושייתו במקומה עומדת.

אמנם לעניות דעתי גם קושייתו מעיקרא ליתא, וגם כן ארבע תשובות בדבר.

חדא, אטו היינו טעמא (דר"ט) [דר' עקיבא] דמצריך [קרא] משום דמקיים לא עביד מעשה, וגם רבנן אטו מהאי טעמא פטרי, והרי גם במעשה פטרי רבנן, כמו שכתב הר"ש ריש פרק ח' דכלאים [מ"א] בשם ירושלמי [שם ה"א] וכתירוץ שני דהכסף משנה ריש הלכות כלאים, וכדדחי בספר שער המלך תירוץ ראשון על פי סוגיא דמכות כנ"ל. ועל כרחך משום דלא דרשי כלאים שדך לא, ומותר לקיים, דזריעה לבד אסרה תורה וכבר נעשה, ולא ציוותה תורה לעוקרו כיון דממילא הוא צומח. משא"כ בכלאי בגדים לבישה אסרה תורה, וכיון דבידו לבטל לבישתו ולפושטו, בכל רגע שמשא ואינו פושטו הוה ליה לבישה חדשה במעשה על ידי תחילת הלבישה, שהרי כל רואיו יכירו בו מעשה לבישתו. אבל זריעה בשדה אין ניכר המעשה, דיש לומר מאליו עלו ולא בזריעתו, ליתא בהא לסברת רב אשי.

ועוד נראה לי, הרי רב ביבי פליג אסברת רב אשי התם כמו שכתב הריטב"א שם [ד"ה גמרא] ותוספות שבוועות י"ז [ע"א ד"ה או] לחד תירוץ ובתשובת נודע ביהודה קמא חלק אורח חיים סי' ל"ה [ד"ה ועוד שהרי], ומנא ליה לרב אשי סברא זו להיחשב מעשה על ידי תחילתו. ומכל שכן דרב ביבי משום ר' יוסי אמר פושט [ו] לובש ממש, קשה טפי איך פליג

וריש לקיש (מכות כא, ב הנ"ל) לשיטתו לא יכול להעמיד כרבנן, אך לדידן שאשו משום חיציו אה"נ אם זרע במזיד חייב על הקיום אף לרבנן. 6. בשו"ת חכמת שלמה שם יישב השגת רבינו עליו וכתב לחלק, שבנידון המל"מ חייב לצאת מחמת האיסור שעליו עכשיו, ולכן נחשב כמעשה ומצטרף למעשה הכניסה שבתחילה לענין חיוב, אף כשהיה שוגג, משא"כ בנידון דידן מצד איסור הזריעה אין עליו איסור עכשיו ולא נחשב הקיום למעשה, ובכה"ג

רב אשי על התנא ר' יוסי. לכן נראה לי דרב אשי יליף סברתו זו מדר' עקיבא דאמר מקיים בכלאים לוקה, וסתמא קאמר אף בלא מעשה וכתירוץ ראשון דהכסף משנה, ועל כרחק היינו טעמא דקרא דמקיים גרר בתר תחילת מעשה הזריעה, והכי נמי בלבישה, אבל לרבנן דר' עקיבא מודה רב אשי דפטור אשהייה שאינו פושטו. ורב ביבי אמר ר' יוסי, אף דר' יוסי לטעמיה ריש פרק ב' דכלאים [מ"א] דאמר יבור ומסיק בבבא בתרא דף צ"ד ע"ב טעמו משום מיחזי כמקיים כלאים וכמו שכתב הרע"ב [כלאים שם], הרי דאיהו נמי כר' עקיבא סבירא ליה ומכל מקום פליג אסברת רב אשי, נראה לי, בהדיא כתב בחידושי הר"י מיגאש שם בבבא בתרא צ"ד [ע"א ד"ה כל] וזה לשונו, מיחזי כמקיים כלאים והוה ליה כמאן דזריעה בכרם וכו', עיין שם, וכוונתו פשוט, משום דכל רגע מוסיף גידול(י) וצמיחה הוה ליה המקיים כמו זורע מחדש על שם תוספת הצמיחה, וטעם זה לא שייך בלבישת כלאים ואינו פושטו. אבל רב אשי סבירא ליה, היינו טעמא דר' עקיבא במקיים כלאים, דהוה ליה כזורע על ידי תחילת הזריעה במעשה גרר סופו בתר תחילתו, והכי נמי בלבישת כלאים, משא"כ לרבנן דר' עקיבא. ולא קשה מידי.

ועוד יותר פשוט נראה לי, דהא ודאי טעמא דרבנן דר' עקיבא נראה לי פשוט, כיון דאיתקש בהמתך לא תרביע וכו' שדך לא תזרע כלאים, מה בהמתך היוצא ממנו מותר אף שדך וכו', בחולין קט"ו ע"א [הוספת המחבר: ורמב"ם פרק א' דין ז' מכלאים זה לשונו, שלא נאסר אלא זריעתו לבד, וכן כתב הר"ר ירוחם נתיב כ"א ח"א] פירי דהרכבה מותר דלא כתיב ביה תקדש, וכן כתב בתשובת מור"ם אלשיך סוף סי' ק"י על שם הרא"ש והסמ"ג דהיינו טעמא. ותמוה, דהא מכל מקום ליתסר משום לא תאכל כל תועבה, ובחולין קט"ו ע"א [ע"א] בהדיא דחי הש"ס לטעם זה ומסיק דמהיקש להרבעה ילפינן ליה, וצ"ע. ואולי יש לומר, לר' אבהו דלא תאכל גם איסורי הנאה במשמע [פסחים כא, ב] ליתא לדחיית הש"ס התם דילמא כלאי זרעים בהנאה שרי ובאכילה אסור, דכיון דמוכח מדגלי קרא בכלאי הכרם פן תקדש דכלאי זרעים שרי בהנאה על כל פנים שוב אינו בכלל לא תאכל כל תועבה, אם כן מהי תיתי לאסור באכילה. וצריך לומר, קושיית ש"ס קאי התם אליביה דחזקה, ורמב"ם לטעמיה דפסק כר' אבהו שפיר העתיק ילפותא קמא, ואין היקש למחצה, מה הרבעה מותר לקיים כמתניתין ריש פרק ח' דכלאים [מ"א], שדך נמי מותר לקיים. והיינו טעמא [ד]בכלאי הכרם דליכא היקשא מודי רבנן לר' עקיבא דאסור

לקיים, כמו שכתבו תוספות בעבודה זרה ס"ג סוף ע"ב [ד"ה אין עודרין (השני)]. אלא דצ"ע על התוספות בזה, דהא במכות כ"א [ע"ב] כלאי הכרם תנן במתניתין, ואמר ריש לקיש עלה הא מני ר' עקיבא היא וכו', אבל לרבנן פטור מחפה ומקיים כגון חורש, וצ"ע. וצריך לומר התם למלקות מיירי פטרי רבנן, אבל איסורא מיהא איכא, משא"כ בכלאי זרעים רבנן לא דרשי כלאים שדך לא, משום היקשא להרבעה כנ"ל מותר לקיים. ור' עקיבא נמי מהאי טעמא צריך למידרש הכי, לאפוקי דלא נילף מהיקשא זו להתירא כדסבירא להו לרבנן. ולא קשה מידי.

ועוד על ארבעה ל"ו אשיבנו, דוקא בגד שבידו לפשוט יש לומר סברת רב אשי דמניעת הפשיטו הוה ליה כלובש (משך) [ומשיך] איסורא קמא שהיה במעשה. אבל מקיים אינו זורע, שזה קודם השרשה דוקא, אבל משנשרש שוב אינו זורע אלא מקיים הוא, וקודם השרשה אינו מקיים, וכמו שכתב כן הכסף משנה ריש הלכות כלאים בתירוץ בתרא והב"ח ביורה דעה סוף סי' רצ"ו [ד"ה ומ"ש רבינו] לתרץ בזה השגת הראב"ד [הל' כלאים פ"א ה"ג] ותמיהת הטור [שם] על הרמב"ם [שם]. אם כן, מקיים איסורא בפני עצמו הוא, בזמן מתחלף מאיסור זריעה מהיפוך להיפוך, אם כן ליכא למימר ביה דמשיך איסורא קמא שהיה על ידי מעשה, דכבר אזיל ליה הזריעה כשנשרש וחל איסור חדש דמקיים כנ"ל⁸. איברא דלפי זה צ"ע במכות כ"א דפירש רש"י ר' עקיבא היא אבל לרבנן מחפה פטור, ולפי מה שכתבתי אליביה דר' עקיבא גופיה הוה מצי למימר הא נפקא מינה, משום מקיים לוקה מחפה משנשרש כבר דוקא, אבל אי משום זורע גם בלא נשרש הוא. גם הר"י מיגאש בבבא בתרא צ"ד הנ"ל הרי כתב דאיסור מקיים היינו טעמא דהוה ליה כזורע וכו', על כרחק דסבירא ליה בלא נשרש גם כן חייב מקיים. וצ"ל באמת דרש"י ור"י מיגאש סבירא להו כהראב"ד והטור דלא סבירא להו כסברת הכסף משנה והב"ח הנ"ל.

על כל פנים קושיא ופירוקה דהגאון הנ"ל ליתנהו מכל הלין טעמי דאמרן.

ומעלתו חשב לתרץ הקושיא על פי לשון רש"י בעבודה זרה ס"ד [ע"א ד"ה אפילו] דבזרען אחר דוקא פליגי ר' עקיבא ורבנן, דליתא לסברת רב אשי ככהאי גוונא לומר נגרר סופו בתר תחילת מעשה הזריעה⁹. הנה מבואר סתירה לחילוק זה מסוגיא דמכות כ"א הנ"ל דאמר ריש לקיש הא מני ר' עקיבא היא, ותיפוק ליה [ד]גם כרבנן אתי שפיר, ולא משום זורע אלא משום מקיים, וכשזרעו הוא כבר דמודי רבנן מקיים לוקה.

רבינו בסמוך על דברי התוס' ויש הכרח לחילוקו, שהמשתכר באיסור⁸ אינו לוקה. 8. עיין שו"ת חכמת שלמה שם מש"כ בזה. 9. עיין שו"ת חכמת שלמה

לא נגרר סופו אחר תחילתו אא"כ היתה תחילתו מזיד. 7. בתוס' שם מבואר שהטעם הוא שאם מקיים משתכר באיסור⁹. ואפשר שבזה מיושבת הערת

שם [סד, א ד"ה אי רבנן] וזה לשונו, אי רבנן וכו' אפילו לקיים נמי שרי, נראה לומר דבשל גוי הוא דאמרינן דשרי לרבנן, דאילו בשל ישראל אי אפשר דשרי וכו', עיין שם. ולכן פירש נמי רש"י לטעמיה, בזרען אחר פליגי, ושרי רבנן אפילו כלאי הכרם, אבל בזרעים גם בזרעו זה המקיים עצמו פליגי רבנן.

ועוד נראה לי בכוונת רש"י שזרען אחר וכו', דקשיא לי, אדמייתי ש"ס התם מר' עקיבא דברייתא המקיים לוקה, טפי הוה ליה להביא מר' יוסי דמשנה ריש פרק ב' דכלאים [מ"א] דאומר יבור, והיינו טעמא משום דמיחוי כמקיים כלאים. ובפשוט יש לומר, דהתם ר' יוסי אמר יבור רק מדרבנן אסור לקיים, וכן כתב תוספות יום טוב בהדיא שם דבלאו הכי כלאים דרבנן הוא משום דמדאורייתא חד בתרי בטל, ויש לומר משום הכי למעט תיפלה שרי, ואין ראייה על יין נסך דאסור ביה רוצה בקיומו מדאורייתא¹¹. ולכן מייתי ש"ס טפי מדר' עקיבא דאמר מקיים לוקה מדאורייתא ומכל מקום עוקרין וכו', הכי נמי ביין נסך כנ"ל. אבל רש"י סבירא ליה דהיינו טעמא דלא מייתי ש"ס טפי מר' יוסי במשנה, משום דיש לומר התם בבעל הבית הזורע ומקיים דוקא סבירא ליה דאסור אבל אחר מותר לקיימו. לכן מייתי מר' עקיבא אומר אף המקיים משמע שזרען אחר נמי וכפירוש רש"י כנ"ל.

ועל ארבעה לו אשיבנו, דקשיא לי המקיים כלאים אמאי לוקה, הרי לאו שבכללות הוא כלאים שדך לא תזרע וכו', וקיימא לן אין לוקין אלאו שבכללות. וצ"ל, תרתי הוא דלא לקי אבל חדא מיהא לקי, כלישנא קמא בפסחים מ"א ע"ב, והכי פסק הרמב"ם בפרק ח' מהל' קרבן פסח דין ד'. וזהו אם כן כוונת רש"י דפירש זרען אחר, ר"ל כהאי גוונא דוקא לוקה המקיים אחת, אבל הזורע ומקיים לא לקי תרתי גם על מקיים, משום דמקיים הוה ליה לאו שבכללות כנ"ל.

שוב מצאתי בספר הלבוש יורה דעה סוף סי' רצ"ה [סע' ז], אסור מן התורה לקיים אילן המורכב כלאים וילפינן לה מדכתיב וכו' כלאים שדך לא וכו', אבל אינו לוקה עליו כיון שאין הלאו מפורש כמו שאר לאוין וכו'. עד כאן לשונו. ותמוה, דהרי ר' עקיבא אומר המקיים בכלאים לוקה, וצ"ע. אמנם לפי מה שכתבתי מכוונת רש"י מבואר דר' עקיבא דוקא כהאי גוונא שזרען אחר לוקה זה המקיים, אבל הלבוש מיירי בהזרעו הוא המקיימו, לא לקי תרתי גם על הקיום דהוה ליה לאו שבכללות. ומה שהאריך מעלתו על פי סברת הריטב"א לרב אשי הנ"ל לבאר כל חמירא. הנה אעתיק לפניו מה שראיתי בספר

ואי משום פירוש רש"י בעבודה זרה ס"ד בזרען אחר וכו', נראה לי כוונת רש"י אתי שפיר בפשוט, משום דהתם מהדר הש"ס בשכרו (לשמור) [לשבור] יין נסך, דגם אחר שאינו הבעלים אם רוצה בקיומו אסור. ומייתי עלה להיתר מהא דעוקרין בכלאים, על כרחך סבירא ליה דאפילו באחר מקיים מיירי ר' עקיבא דלוקה, דאם לא כן גם מר' עקיבא ליכא ראייה, דהיינו טעמא דעוקרין בכלאים עם הנכרי משום דאמר שרוצה בקיומו גם לר' עקיבא מותר, משא"כ ביין נסך דכל ישראל מצווים לבטל עבודה זרה ותשמישיה. לכן פירש רש"י גם בזרען אחר אמר ר' עקיבא מקיים לוקה. כן נראה לי פשוט.

ועוד עדיפא נראה לי, דתוספות שם [סג, ב ד"ה אין עוקרין] (השני) הוכיחו דבכלאי זרעים מיירי הא דעוקרין. אמנם בהגהות אשרי שם [פ"ה סי' ג] בהדיא כתב בכלאי הכרם מיירי וגם בחוץ לארץ, וכן כתב בחידושי הריטב"א [שם ד"ה אין עוקרין]. וכן משמע דעת הרמב"ם שכתבה לברייתא בפרק ה' דין ה' מהלכות כלאים בהדי דיני כלאי הכרם. וכן נראה לי מלשון רש"י [סד, א ד"ה אבל עוקרין] דפירש וזה לשונו, עוקרין להשליכן לאיבוד וכו', על כרחך היינו דווקא בכלאי הכרם שאסור בהנאה, דאילו זרעים מותרים הם באכילה ובהנאה והיו עוקרין ומשליכין לפניהם לבהמתן ולא לאיבוד, כמו שאמרו במשנה וירושלמי ריש מסכת שקלים [פ"א מ"ב]. ונראה לי דהריטב"א לטעמיה אזיל בקידושין דף ל"ט [ע"א ד"ה מה בהמתך] דמקיים אינו אסור מדאורייתא רק בכלאי הכרם לבד, לכן על כרחך מפרש בעבודה זרה ס"ד בכלאי הכרם לבד מיירי, דאם לא כן אין ראייה מהא דעוקרין ליין נסך. וגם רש"י לטעמיה במסכת שבת דף פ"ד ע"ב [ד"ה ואחת] ובבכורות נ"ד [ע"א ד"ה גפנים] דעיקר כלאי זרעים לזרוע רק דרבנן הוא, על כרחך עוקרין וכו' דמייתי מינה ש"ס סייעתא על יין נסך להתיר רוצה בקיומו כשממעט התיפלה היינו מכלאי הכרם דוקא. [הוספת המחבר: ובתשובה אחת¹⁰ תמהתי על תשובת חתם סופר [יו"ד] סוף סי' צ"ח מדברי תוספות דעבודה זרה ס"ג וס"ד הנ"ל, ודבריו נפלאים מאוד וצ"ע. אמנם מצינו מקום לדבריו על פי פירוש הריטב"א והגהות אשרי ורש"י והרמב"ם הנ"ל דפליגי בהדיא על התוספות בזה ומוקמי ליה גם בכלאי הכרם כנ"ל]. וקשה לדידהו תמיהת התוספות שם, כיון דאסורים בהנאה כלאי הכרם גם לרבנן דר' עקיבא אסור לקיים משום איסורי הנאה ומשתכר בקיומו הוא. וצ"ל דסבירא להו התם דוקא מקיים בשל נוכרים מיירי, אף אם תמצוי לומר דכלאים נוהג בשל נוכרים היינו לאיסור אכילה לבד ולא להנאה. והריטב"א בהדיא כתב

¹⁰ ס"ק ז, וכ"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סי' קכז. ועיין בדברי ירמיהו על הרמב"ם הל' ע"ז פ"ז ה"ז הט"ו שכתב שנחלקו בזה הראשונים.

שם מש"כ בזה. ¹¹ לקמן סי' שנב ד"ה ואגב. ¹² רבינו נקט בפשיטות שרוצה בקיומו ביין נסך אסור מן התורה, אמנם בריטב"א ע"ז סב, א ד"ה אמר וב"מ לב, ב ד"ה ה"נ מפורש שהוא רק מדרבנן, וכן הוכיח הפר"ח או"ח סי' תנ

מצות השם פרשת אמור מצוה רע"א מלא תעשה, שלא יבוא כהן גדול באוהל עם מת וכו', אם נכנס לאוהל וישב שם עד שמת עליו מת או שנכנס באוהל המת בשידה תיבה ומגדל ובא חבירו ופרע עליו גג השידה חייב בלא יבוא וחייב בלא יטמא וכו', ובהג"ה כתב על זה קדוש אחד מדבר כבוד הגאון מוהר"ם נ"י וזה לשונו, עד שמת עליו וכו', הכסף משנה [הל' אבל פ"ג ה"ז] דייק מלשון זה שהוא סמוך למיתה והתרו בו על זה, וכן בפרע. ולכאורה דבריו סותרים למה שכתב [הרמב"ם] בפרק י' מכלאים דין ל', כיון שבא על ידי מעשה בתחילה ויש בידו לסלק עדיין מיקרי מעשה. וצריך לחלק היכא דתחילת מעשה באיסור גם השהייה מיקרי מעשה, משא"כ כאן. וכן מוכח מרמב"ם בפרק ה' דין ח' ממלכים, וכן רצה לומר המשנה למלך בסוף פרק ג' מביאת מקדש דין כ"א [ד"ה גרסינן] לחלק בזה, אלא דהקשה מהא דפרע וכן ממי שנזר בבית הקברות [נזיר יז, ב]. ולעניות דעתי נזירות חשיב מעשה, הואיל ובדיבור אתעביד מעשה שפיר מיקרי התחלה באיסור על ידי מעשה, ובפרע באמת פסק הרמב"ם דאין לוקין, והש"ס קאי למאן דאמר לוקין. ובזה מיושבים כל הקושיות על הרמב"ם בפרק ו' מנזירות דין ח' וט', ועיין בפרק ה' מנזירות דין ח"י וי"ט. ובשאלת אריה סי' ל"ב האריך בזה ולא חילק כנ"ל, ולהנ"ל אתי שפיר הכל. עד כאן לשונו, ודברי פי חכם חן. ומעלתו הנה יפה כיוון לדברי הגאון נ"י.

ועתה נבוא על נידון הספק אם בן נח מוזהר שלא לקיים הרכבה.

הנה באיסור להרכיב גופיה לאו דכולי עלמא היא דבן נח מוזהר עליו. דהרמב"ם [הל' מלכים פ"י ה"ז] פסק כר' אלעזר כנ"ל, אמנם הריטב"א בקידושין ל"ט [ע"א ד"ה חקים] כתב וזה לשונו, חוקים שחקקתי כבר, פירוש בני נח נצטוו על הכלאים כדמוכח בסנהדרין מהכא, מיהו היינו לר' אלעזר דאית ליה הכי בסנהדרין, אבל לרבנן דקיימא לן כוותיהו פירושו שחקקתי כבר במעשה בראשית שנאמר בהם למינהו, וכן פירשו בתוספות וכו'. עד כאן לשונו. והלחם משנה פרק י' דין ו' ממלכים כתב טעמיה דרמב"ם משום סוגיא דקידושין ל"ט דמשני לדר' יוחנן כדשמואל, משמע דהלכה היא דכלאים אסור לבן נח, עיין שם. והגאון בתשובת חתם סופר [יו"ד סוף סי' רפ"ה [ד"ה וע"ש בלח"מ] דחה ראיית הלחם משנה וזה לשונו, והמעין בתוספות מסכת סנהדרין ס' ע"א ד"ה חקים וכו' יראה דאין ראיה משם וכו'. עד כאן לשונו. ובמחילת כבודם נעלם משניהם דברי הריטב"א הנ"ל במקומם שכתב בהדיא כן בשם התוספות, דהא דשמואל אתי שפיר כרבנן וקיימא לן כן כנ"ל.

וכן כתב בחידושי הר"ן בסנהדרין דף נ"ו ע"ב [ד"ה ר' אליעזר] וזה לשונו, ר' אליעזר אומר אף על הכלאים, הרמב"ם ז"ל פסק כר' אליעזר בפרק הנזכר, אבל אינו נהרג עליהן. ונראה לי שפסק כמותו אף על פי שהוא יחיד וכו', ועוד שזאת הדרשה דחוקים שחקקתי לך כבר היא רגילה בתלמוד לומר חוקים שחקקתי לבני נח שציוויתי אותם שלא להרכיב כלאים בבהמה ואילנות תשמור, ומשמע דהלכתא היא. אלא שאין זה ראיה, דבעלמא לא נקט הך דרשה לענין בני נח, אלא גבי חוקים שחקק הקדוש ברוך הוא בבריאת עולמו שאמר למינהו בבהמות ואילנות שלא ישנו סדרי בראשית בהרכבה ובכלאים. עד כאן לשונו. ודברי הלחם משנה וחתם סופר הן דברי ריטב"א והר"ן הנ"ל. והר"ן יחייב טעמא שם לפסק הרמב"ם וזה לשונו, משום דבגמרא אמרין מנא הני מילי אמר שמואל אמר קרא את חקותי וכו', מדאמר מניא הני מילי ושמואל אייתי קרא שמע מינה דרבנן מודו בה, דאי לאו הלכתא היא לא הוה להו בגמרא למימר אלא מאי טעמא דר' אליעזר, כדקאמר לעיל מינה מאי טעמא דר' שמעון. עד כאן לשונו.

אמנם לעניות דעתי נראה, על פי מה שכתב בספר הלכות גדולות הלכות כלאים דף ט"ו [סי' ד, עמ' קח מהד' מכון ירושלים] וזה לשונו, ואסור למימר לגוי לארבעי כלאים, דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר אף על הכלאים נצטוו בני נח, ומותרין בני נח ללבוש כלאים ולזרוע כלאים, ואסורין בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן וכו'. עד כאן לשונו. אם כן נראה לי פשוט דכך היא גירסת הרמב"ם בגמרא כגירסת בה"ג ר' אליעזר בן יעקב אומר, וקיימא לן משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי אפילו נגד רבים ואפילו בברייתא כמו שאמרו ביבמות דף ס' [ע"א], ועיין בספר סדר משנה הלכות עבודה זרה פרק ו' דין י', כנ"ל. וגם בשאלות פרשת קדושים סי' צ"ט פסק כר' אליעזר ואסבר לה יפה, ועיין מה שכתב בשאלת שלום [שם] אות קי"ג.¹²

ולדברי הר"ן הנ"ל לא פליגי רבנן כלל על ר' אליעזר בהא, ולכולי עלמא בני נח מצווים על הרכבה. ותמיה לי על הגאון בשו"ת בית אפרים חלק אורח חיים ריש סי' נ"ו שחקר בזה וסיים וזה לשונו, ועל כל פנים יפה כתב הלבוש האיכא למאן דאמר וכו', דנהי דפשיטא דהש"ס והפוסקים נראה שאין לפסוק כר' אליעזר, מכל מקום הא קמן שהרמב"ם פוסק כוותיה וכו'. עד כאן לשונו. וצ"ע, דהרי הר"ן בחידושי סנהדרין הנ"ל כתב בטעמא דהרמב"ם שהוכיח מלשון הש"ס דרבנן מודי ביה לר' אליעזר והלכה היא לכולי עלמא, והבית אפרים עצמו הראה תחילה שם לעיין על הר"ן הנ"ל. וגם השאלות ובה"ג

12. עי' שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קעט, ושו"ת יבי"א ח"ה או"ח סי' יט אות ג שעוד הרבה ראשונים גרסו 'ר"א בן יעקב', וע"ע שם באורך בעניין הרכבה. וע"ע

והרמב"ם כולם פסקו הלכה כר' אליעזר, וכן הסכים הר"ן הנ"ל, והבית אפרים כתב בהיפוך דפשיטא דש"ס ופוסקים נראה שאין לפסוק כר' אליעזר והרמב"ם לבד פסק כוותיה, וצע"ג עליו. וגם נשמע דדברי הדרישה דמייתי הש"ך ביורה דעה סי' רצ"ז [ס"ק ג] הן הן דברי הבה"ג, דהטעם דאסור ליתן בהמתו לגוי להרביעה משום לפני עור וכו' דגוים מצווים עליו, ולא משום אמירה לגוי שבות, כן כתבו בהדיא בה"ג והשאלות. וגם מלבד תפיסת הבית אפרים שם על הש"ך מהרמב"ם, נעלמו גם כן מהש"ך דברי בה"ג ושאלות והר"ן הנ"ל.

מיהת ביררנו דהעיקר דבן נח מוזהר אהרכבה באילן. ובעבודה זרה דף כ"ד ע"ב אמר רב נחמן ארונה גר תושב היה, ורביעה בכלל שבע מצוות בני נח.

ואי בן נח מוזהר גם על הקיום כלאים.

הנה בישראל גופיה תמה המשנה למלך והכסף משנה בפרק א' דין ג' מכלאים על הר"מ שפסק אסור לקיים כלאים לדעת יש מי שאומר פסק הרמב"ם (כ"מ) [כר' עקיבא], והא רבנן פליגו בעבודה זרה ס"ד [ע"א] וסבירא להו מותר לקיים, ואין הלכה כר' עקיבא מחביריו.

וראיתי בשו"ת חתם סופר [יו"ד] סי' רפ"ח שתירץ, משום דסתם משנה במכות כ"א [ע"ב] אתיא כר' עקיבא פסק כן. ושוב הקשה, האיכא סתם משנה ריש מסכת דמאי [פ"א מ"א] בנות שקמה, ופירש הרע"ב תאנה מורכב בערמון, היינו כרבנן דשרו לקיים הרכבה, ותירץ דמיירי בלקח יחור ממורכב של גוי דשרי לנוטעו, יעויין שם.

ובמחילת כבודו לא קשה מידי לפי מה שכתב תוספות יום טוב ריש דמאי שם ובפרק א' דכלאים משנה ח' בשם הרמב"ם [בפירוש המשנה דמאי שם] דמפרש דבנות שקמה היינו שקמה תאנה שגדל ביערים, אלא פירוש בנות ר"ל הפירות של שקמה הוא, (סדין) [סדן] של תאנה אינו מורכב. אם כן לא קשה מידי לרמב"ם לטעמיה, ולא סתרי סתמי אהדדי רק לפירוש הרע"ב דשקמה לחוד ובנות שקמה לחוד שהוא מורכב, והרע"ב באמת מצי סבירא ליה הלכה כרבנן דר' עקיבא.

ובלאו הכי נמי גם להרע"ב לא קשה מידי, דהא התם הקלין שבדמאי תנן בנות שקמה, וטעמא שהקילו באלו פירות שאין צריך לעשרם דמאי, לפי שחזקתן באין פירות אלו מן ההפקר

לפי גריעותן, כמו שכתבו הר"ש והרע"ב [שם] בשם ירושלמי [שם פ"א ה"א]. וכיון שאילן הפקר הוא, הא לא שייך ביה כלל לומר שאסור לקיים אילן המורכב, שאין כאן בעלים מקיימים, אלא עם הארץ המוכר פירות אלו ליקטן מן ההפקר, דאחר שהורכב באיסור או על ידי קטן הפקירוהו הבעלים משום איסור מקיים, דשוב לא עבדי איסור מקיים, וכמו שאמרו במשנה ריש שקלים [פ"א מ"ב] התקינו שיהיו מפקירין כל השדה כולה, משמע דשוב לא יעברו באיסור מקיים¹³. וכן מוכח מתוספתא פרק ד' דמכות [ה"ה] ומייתי ליה הרב המגיד והמשנה למלך בפרק א' מחמץ [ה"ג], המשייר חמץ בפסח והמקיים בכלאים עובר בלא תעשה אבל אין לוקה עליהן לפי שאין בו מעשה כו', הרי השווה אותם, ובחמץ לא יראה לך כו' שלך אי אתה רואה כו' [פסחים ה, ב] אבל בשל הפקר שוב אין עובר, ולתוספות [פסחים ד, ב ד"ה מדאורייתא] היינו טעמא דביטול מהני משום הפקר הוא, אם כן הכי נמי מקיים בכלאים דומיא דמשייר חמץ בפסח בהפקר אינו עובר, דשדך דייקא, ואין מקום לקושיית הגאון הנ"ל, וצע"ג¹⁴.

אבל אי קשיא הא קשיא ליה, מסתם מתניתין פרק א' משנה ד' דכלאים, השזיפין, הרכיב זית עם רימון יוצא שזיפין, כמו שכתבו הרע"ב [שם] וירושלמי [שם ה"ד], והיינו כרבנן דר' עקיבא. ואדהתם הקשה כן בספר הון עשיר [כלאים שם], ותירץ כתירוצו הגאון תשובת חתם סופר הנ"ל בנטע יחור ממורכב זה מיירי. ובאמת כבר הקדימו אדהתם ה"ר ירוחם נתיב כ"א [ח"א] גם בקושיא גם בפירוקה, עיין שם היטב, והא דלא הקשה כן אמתניתין המוקדם בריש דמאי אבנות שקמה, על כרחך צ"ל משום דה"ר ירוחם והון עשיר מפרשי לה כהרמב"ם ולא כהרע"ב ודלא כחתם סופר הנ"ל, וצ"ע.

[**הוספת** המחבר: וזה לשון ה"ר ירוחם נתיב כ"א, שזיפין מפרש בירושלמי נוטע זיתים ורימונים ביחד יוצא מהן שזיפין, ואף על פי שאסור להרכיב, פירי היוצא מההרכבה מותר כמו שכתבתי. וכן מותר ליקח יחור מהאילן המורכב ולנוטעו בארץ. ומכל מקום אסור לקיים האילן המורכב, כך פשוט בכלאים ומוכח בכמה דוכתי וכו'. עד כאן לשונו. ומשמע שתירץ שני תירוצים, חדא דפירי מותר וכו', ובאמת אין זה מספיק לתרץ, דהא שזיפין ורימון כלאים זה בזה תנן משמע דשזיפין לבד מותר לקיימו, וקשיא הא מורכב הוא בעצמו, ולא מיירי כאן

רבינו להפקיר כדי לקיים. אמנם בדברי החזו"א הל' כלאים סי' ב אות ט משמע שאף אם הפקירו אסור לקיים. באנצט"ל כרך כט ערך כלאי אילן טור שו הערה 667 התקשו בדברי רבינו, מדוע עצם ההפקרה לא נחשבת קיום ההרכבה, כפי שסובר רבינו לקמן ד"ה ולהלכה לגבי מכירה לגוי. וחילקו שדווקא במכירה אסר רבינו משום שהגוי יקיים את האילן במעשה.

שם ח"י יו"ד סי' לו. 13. רבינו כתב לשון "משמע", ואפשר שהוא משום שאין הכרח בראיה זו, שיש לומר שהפקירו את השדה כדי שהבעלים ימהרו לעקור את הכלאים, אך אין ההפקר מפקיע את האיסור. 14. בגוף חידושו של רבינו שאין איסור קיום בהפקר, כן כתב בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קעט ד"ה אבל בגוף המכירה, ובשו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' צג התיר ע"פ דברי

בפירי. וצ"ל עיקר תירוץ ה"ר ירוחם הוא בלקח יחור ממורכב דשזיפין מיירי הוה ליה כלאים עם רימון, אלא שהקדים ליתן טעם להיתר זה כמו דהפירי מותר כמו שכתב מקודם שם טעמא (ב"נ) [כן נמי] יחור מותר מהאי טעמא. כך צריך לפרש כוונת ה"ר ירוחם.

ועיין בלבוש סוף סי' רצ"ה [סע' ז] שכתב טעמא דהיתר יחור לפי שאין האיסור ניכר בו. והמעדני מלך בהלכות כלאים¹⁵ השיג עליו דאין צריך לזה, אלא היינו טעמא, דלא אסרה תורה הפירי והעץ אלא בכלאי הכרם מגזירת הכתוב. ועיין תשובת בית אפרים סוף סי' נ"ו חלק אורח חיים דף פ' ע"א [ד"ה ועוד נלענ"ד] מזה, ומבואר כן בדברי ה"ר ירוחם לפי מה שכתבתי. ובחידושים על הרמב"ם בספר מחנה אפרים ריש הלכות כלאים [פ"א ה"ז] כתב וזה לשונו, כתב הרמב"ם וכו' מותר ליטע יחור מן האילן שהרכיב כלאים וכו', קצת קשה דהא כתב לעיל אסור לקיים כלאים, ומהירושלמי אין ראיה, דאיירי בשל גוי. עד כאן לשונו. ולא קשה מידי, דבלבוש משמע דנטילת יחור הנאה לבד הוי ולא קיום, וזה לשון הלבוש, אבל הפרי היוצא ממנו מותר לאכול אפילו לזה שעבר וזרע והרכיבו, שלא אסרה התורה אלא הזרע, וגם מותר ליקח ענף מהמורכב ולנוטעו במקום אחר כיון שהאיסור אינו ניכר בו. עד כאן לשונו. אם כן יש לומר, הוצרך לבוש להאי טעמא משום קושיית מחנה אפרים, אלא דגם לטעם ראשון שכתב בהיתר הפרי אפילו לזה שהרכיבו סגי נמי להיתר היחור אפילו שניכר האיסור בפרי, וכמו שכתב הבית אפרים בתשובה הנ"ל. ובלאו הכי אין טעם לחלק כהמחנה אפרים כמו שכתב בשל גוי, הרי גם גוי מוזהר כנ"ל].

אמנם לעניות דעתי בלאו הכי לא קשה מידי. נהי דסתם שזיפין וגם סתם בנות שקמה אתי כרבנן, הרי קיימא לן סתמא בתרא עדיף, והרי איכא הרבה סתמא בתרא כר' עקיבא, בפרק ב' משנה ה' דכלאים תלתן שהעלה וכו' אתיא כר' עקיבא לתירוץ אחד דתוספות בבא קמא דף פ"א ע"א בד"ה אין וכו', ובריש פרק ח' דכלאים [מ"א] תנן בהדיא כר' עקיבא, ובפרק ז' משנה ו' האנס שזרע וכו' אתי כר' עקיבא.

ועוד נראה לי טעם הרמב"ם, משום דר' יוסי נימוקו עמו וסבירא ליה כר' עקיבא, דאמר ריש פרק ב' יבור ומסיק טעמא בבבא בתרא צ"ד ע"ב דמיחזי כמקיים כלאים, לכן פסק הרמב"ם כר' עקיבא.

ומשמע להרמב"ם גם בהרכבה סבירא ליה לאסור הקיום לר' עקיבא כמו בזרעים, מדהוצרך להתיר ליטע יחור מן האילן

המורכב וכו', על כרחך דהאילן עצמו אסור לקיימו. והרא"ש בהלכות קטנות הלכות כלאים סי' ג' כתב וזה לשונו, אף על פי שלוקין על הרכבת אילן ועל קיומו, אפילו הכי הפרי מותר, וכן מותר ליקח יחור מן המורכב וכו'. בהדיא פסק נמי כר' עקיבא, ועדיפא מהרמב"ם דלוקה נמי, וגם בהרכבה לוקה המקיים. וכן כתב ה"ר ירוחם נתיב כ"א הנ"ל, אסור לקיים ההרכבה, והקשה לנפשיה ממשנה דשזיפין, ותירץ ביחור מיירי, וכן"ל. וכן משמע מלשון הר"י מיגאש בבבא בתרא צ"ד [ע"א ד"ה כל] שכתב איסור מקיים היינו טעמא דהוה ליה כזורע, אם כן מהאי טעמא ודאי גם הרכבה דאילן אסור לקיימו. וכן כתב בפשיטות הגאון בספר טורי אבן במסכת ראש השנה דף ט' [ע"ב ד"ה שוב ראיתי] דף ט"ו ע"ד מדפי הספר, ומשום דמחד קרא נפקא לן הרכבת אילן וכלאי זרעים ותנן ריש פרק ח' דכלאים כלאי זרעים אסור לזרעו ולקיים, עיין שם היטב.

אבל מצינו להריטב"א בקידושין ל"ט [ע"א] ד"ה מה בהמתך וכו' וזה לשונו, ומכאן אזהרה למרכיב אילן שהוא לוקה משום שדך לא תזרע כלאים ואסור לעשותו על ידי גוי כדאיתא בירושלמי [כלאים פ"א ה"ד], והיינו מדרבנן, ולא מצינו איסור במקיים אלא בכלאי הכרם דכתיב בהו לא תזרע תרי זימני וכו'. משמע דסבירא ליה הרכבה מותר לקיים גם לר' עקיבא ואף לישראל. אמנם על כרחך זה אינו, דהרי הריטב"א שולל כלאי זרעים נמי מאיסור מקיים, ותמוה דהא מתניתין ריש פרק ח' דכלאים הוא, אסור לזרעו ולקיימן, ומשמע נמי דלקיימן דומיא דלזרעו אפילו מדאורייתא ואפילו למלקות, דומיא דכלאי הכרם דרישא. ועל כרחך צריך לומר מתניתין כר' עקיבא אתי, ואיהו הריטב"א פסק כרבנן, אלא דסבירא ליה בכלאי הכרם מודו רבנן לר' עקיבא משום דאסור בהנאה והרי נהנה בקיומו דניחא ליה, וכמו שכתבו תוספות בעבודה זרה ס"ג וס"ד הנ"ל, אבל אליביה דר' עקיבא ולהפוסקים כוותיה מודה ריטב"א דהרכבה נמי סבירא להו מקיים לוקה. מיהת הריטב"א סבירא ליה לפסק הלכה הרכבת אילן מותר לקיימו ואפילו איסור דרבנן ליכא כנ"ל.

ועוד מצאתי בספר הכל בו הלכות כלאים סי' צ"א דף ע"ו ע"ד [ד"ה כלאי אילנות] שפסק וזה לשונו, ואף על פי שהמרכיב כלאים לוקה, מותר לקיים המורכב ופירותיו מותרים באכילה אפילו לזה שעבר וכו'. משמע אפילו לר' עקיבא קאמר דבהרכבה (מודו) [מודה] הוא דמותר לקיים. וגם בתשובת בית אפרים חלק אורח חיים סוף סי' נ"ז [ד"ה והנה במ"ש] פירש כוונת הריטב"א דקידושין ל"ט הנ"ל כפשוטו דלכולי עלמא מותר לקיים אילן שהורכב, ולא כמו שכתבתי אני לעיל

בכוונתו. אלא שכתב שם בשם הברכי יוסף [סי' רצה אות ז] דהעלה דמכל מקום מדרבנן אסור מיהא קיום ההרכבה, עיין שם היטב. [הוספת המחבר: ומה שכתב שם דמהרא"ש אין נראה כן, תמוה, דהא בהדיא כתב הרא"ש דאפילו לוקה נמי].

וטעמא דהכלבו והריטב"א נראה לי על פי סוגיא דחולין קט"ו [ע"א] דילפינן מהיקשא הרכבה להרבעה דהפירי היוצא מהם מותר ואינו תועבה בכלאי זרעים והרכבת אילן, וסבירא להו דהכי נמי דמותר לקיים נפקא לן זרעים והרכבת אילן מכלאי בהמה דהרבעה, דאין היקש למחצה. אלא זרעים בהדיא תנן אסור לקיים, אבל על כל פנים הרכבה לחוד איתקש להרבעה דמותר לקיים¹⁶. ועוד נראה לי שהוכיחו כן על פי קושיא הנ"ל בסתירת סתמי משניות ממשנה ד' פרק א' דכלאים בשזיפין לכולי עלמא וממשנה דבנות שקמה ריש מסכת דמאי לפירוש הרע"ב, סתרי עם סתם אחרינא הנ"ל, שהרגישו בהם ה"ר ירוחם והון עשיר ותשובת חתם סופר כנ"ל, מזה הוכיחו לחלק דגם ר' עקיבא מודה בהרכבת אילן דשרי הקיום גם לישראל, ומטעם הנ"ל דאיתקש להרבעה גם לענין זה¹⁷.

ולהלכה, ודאי בדאורייתא הלך אחר המחמיר, ומכל שכן דרוב הפוסקים החליטו דאסור לקיים הרכבת אילן כנ"ל. אם כן פשיטא דגם למוכרו לגוי אסור. ולא משום לפני עור וכו' בלבד כמו שחשב מעלתו, דלפי זה ודאי אין לוקה עליו דהוה ליה לאו שבכללות, אלא אפילו אם תימצי לומר דלבני נח לכולי עלמא לא אסור מלקיים הרכבה, אי נמי אפילו אם תימצי לומר דלא הוזהרו בני נח כלל על כלאים דהרכבה ורבנן דר' אליעזר וכמו שפסק הריטב"א בקידושין ל"ט הנ"ל כן דקיימא לן כרבנן דר' אליעזר, וליכא אם כן משום לפני עור וכו' למוכרו לגוי, מכל מקום נראה לי דעדיפא איכא איסורא מצד הישראל עצמו המוכר, כיון שהוא אסור לקיים ההרכבה מהאי טעמא גופא אסור לו למכור האילן המורכב לבן נח שאינו מוזהר על קיום הרכבה ויניחנו הבן נח גם ליורשיו אחריו, ואין לך מקיים ההרכבה יותר גדול מזה שמקיימו הישראל במכירתו להגוי, ולוקה נמי על המכירה משום מקיים בכלאים להרא"ש הנ"ל, ועל כל פנים איסורא איכא לכולי עלמא. כן נראה לי ברור¹⁸.

ודע, דזה לשון הלבוש סוף סי' רצ"ה [סע' ז], אסור מן התורה לקיים אילן המורכב כלאים וילפינן לה מדכתיב כלאים שדך לא וכו', אבל אינו לוקה עליו כיון שאין הלאו מפורש כמו שאר לאוין וכו'. וכבר תמהתי עליו לעיל [ד"ה שוב מצאתי] דר' עקיבא הרי בהדיא אומר המקיים בכלאים לוקה, והרא"ש כתב כן אמקיים הרכבה דלוקה נמי כנ"ל, וצ"ע. ונראה לי עוד לתרץ על פי דברי הריטב"א בקידושין ל"ט הנ"ל שכתב דלא מצינו איסור מקיים אלא בכלאי הכרם דנפקא לן מתרי זימני לא תזרע, והרגיש עליו בהג"ה זר זהב [אות גא] וכן תמה מעלתו עליו דהא בגמרא¹⁹ ילפינן ליה מקרא כלאים שדך לא. אמנם נראה לי ברור, כוונת הריטב"א הוא על הספרי פרשת תצא [על דברים כב, ט] והביאו גם בספר החינוך שם [מצוה תקמח] וזה לשונו, לא תזרע כרמך כלאים, מה אני צריך והלא כבר נאמר שדך לא תזרע, מלמד שכל המקיים כלאים בכרם עובר בשני לאוין וכו', עד כאן לשונו. והן הן דברי הריטב"א הנ"ל והן הן דברי הלבוש הנ"ל דבכלאי הכרם לאו מפורש הוא רק למקיים אתי ולעבור בשני לאוין, ובזה אמר ר' עקיבא בכל מקום המקיים לוקה בכלאי הכרם דוקא, בעבודה זרה ס"ד [ע"א] ומכות כ"א [ע"ב] ומועד קטן ב' [ע"ב], דבתרי זימני לא תזרע נפקא ליה, אבל בהרכבה וכלאי זרעים הא נפקא לן בגמרא מכלאים שדך לא תזרע, אתי שפיר דברי הלבוש שאינו לאו מפורש ואינו לוקה.

ועל פי זה נראה לי דאולי ר' עקיבא ורבנן לטעמייהו, דאיתא עוד בספרי שם וזה לשונו, אין לי אלא כרם שלך, של אחרים מניין, תלמוד לומר לא תזרע כרמך מכל מקום. עד כאן לשונו. ותמוה להבין, דהא אדרבה כרמך מיעוטא הוא. כדסלקא דעתך אין לי אלא כרמך שלך. ונראה לי דהכי פירוש, דקאי על תחילת הפיסקא דלא תזרע כרמך מה אני צריך והלא כבר נאמר שדך לא תזרע, ותיריך ללמד על מקיים כלאים בכרם וכו' כנ"ל, ושוב תירץ עוד כיון דבכלאי זרעים כתיב שדך לשלול שדה חבירו כמו שכתב הרמב"ם פרק ג' דין ט"ז מכלאים שלא נאמר הארץ לא תזרע כלאים ואין האיסור אלא שיזרע שדהו וכו', ואם כן אי כלאי הכרם נמי נילף מלא תזרע דשדך אין לי אלא כרם שלך הוה אמינא כרמך דומיא דשדך דוקא אבל של

הל' כלאים סי' ב אות ט ואות יא. אך פוסקים רבים חולקים על חידוש זה ומתירים למכור לגוי אף שאסור לקיים, עיין שו"ת חת"ס יו"ד סוף סי' רפח, שו"ת טוב טעם ודעת קמא סי' רנא ושו"ת משפט כהן סי' יז. ובשו"ת מהרש"ם שם ד"ה ובדין תמה על דברי רבינו מדברי התוספתא המשווה איסור קיום לאיסור שהיית חמץ כפי שמביא רבינו עצמו, והרי המוכר חמץ לגוי מקיים מצות השבתה ומדוע יהיה אסור בכלאים בכה"ג. 19. מו"ק ב, ב; מכות כא, ב.

16. רבנו כיוון בדבריו אלו לדברי הרא"ש בתוספותיו לסוטה מג, ב ד"ה כאן, שכתב סברא זו בלשון ואפשר. אמנם כפי שהביא רבינו לעיל, הרא"ש בפסקיו נקט שאסור לקיים הרכבה ואף לוקה ע"ז. בשו"ת חכמת שלמה הנ"ל סי' ד ד"ה ומש"כ כתב שהרא"ש בפסקיו חזר בו מדבריו בתוספותיו, אך יש שחילקו ויישבו את דבריו, עיין אנצט"ל כרך כט ערך כלאי אילן הערה 586 והערה 635. 17. ועי' מ"ש בזה בשו"ת בצל החכמה ח"ה סי' יג, ושם באותיות ה-ו דן בדברי רבנו. 18. וכן דעת החזו"א

אחרים לא, תלמוד לומר לא תזרע כרמך דייקא מכל מקום, ר"ל כפל הלאו דלא תזרע להכי אתי להחמיר בכלאי הכרם של חבירו נמי, כנ"ל. דבר אחר, כלאים לחייב משום כרם ומשום שדה וכו', ר"ל להכי אתי לא תזרע וכו' לחייב שנים לזרע כלאים בכרם. אם כן לפי שני דרשות אלו לא שמעינן מיניה דרשה ראשונה על המקיים כלאים בכרם. ולכן ר' עקיבא לטעמיה בפרק ז' משנה ה' דכלאים דגם בכלאי הכרם סבירא ליה אין מקדש דבר שאינו שלו, ומשום דדרש כרמך ולא כרם אחר, ואם כן שווה דינו בכרם לזרעים, ועל כרחך לא תזרע דכרם אתי לדרשה ראשונה למקיים כלאים בכרם. ולכן סמך לו המשנה ו' (בפ"ה) [בפרק ז'] אחר דאמר ר' עקיבא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, (האיך) [האנס] שזרע וכו' קוצרו אפילו במועד שלא יהיה נראה כמקיים כלאים. וגם רבנן לטעמייהו [שם מ"ד] במסכת גפנו וכו' הרי זה קידש, דדרשינן לא תזרע כרמך כלאים מכל מקום, של כרם אחר נמי, וכמו שכתבו הר"ש והרע"ב שם, והיינו כמו שכתבתי בפירוש הספרי הנ"ל, אם כן לא שמעינן מיניה לחיוב המקיים, לכן פליגי רבנן על ר' עקיבא גם בזה כנ"ל.

וממילא לפי זה ארווח לן לתרץ תמיהת וצ"ע דהמשנה למלך ריש הלכות כלאים הנ"ל, למה פסק הרמב"ם כר' עקיבא נגד חביריו דסבירא להו מותר לקיים כלאים. ולא קשה מידי, דרמב"ם לטעמיה דפסק כהא דר' עקיבא במסכת גפנו וכו' וזרע כרמו בשביעית וכו' דגם בכלאי כרם אין אוסר של חבירו, כרמך דומיא דשדך. ובהא ר' עקיבא לאו יחידאי היא, דר' יוסי ור' שמעון ור' עקיבא סבירא להו הכי, וגם מעשה רב דמיייתי מתניתין פרק ז' משנה ה', והוה ליה ר' עקיבא גם כן רבים, ועיין רמב"ם פרק ה' מהלכות כלאים [ה"ח] ותוספות יום טוב פרק ז' משנה ו'. לכן פסק שפיר נמי בהא כר' עקיבא בדין מקיים. ועיין תוספות יום טוב פרק ז' שם משנה ד' בד"ה הרי זה קידש וכו' שנדחק בכוונת הדרש דכרמך מכל מקום אפילו של אחר לתנא קמא, עיין שם היטב, ולפי מה שכתבתי אין צריך לדחוק, אבל הכוונה מכפל לא תזרע נפקא ליה כהספרי הנ"ל, ודו"ק.

עוד הונח לי על פי זה מאי דקשיא לי טובא, דבתוספתא דמסכת מכות פרק ד' [ה"ה] זה לשונה, המאחר בקדשים וכו' והמשייר חמץ בפסח והמקיים כלאים עובר בלא תעשה, אבל אין לוקה עליהן לפי שאין בו מעשה, זה הכלל כל שיש בו מעשה לוקה וכו'. ומשמע כר' עקיבא אתיא, דאמר בגמרא המקיים וכו' לוקה היינו במעשה כפירוש רש"י [ע"ז סד, א ד"ה אפילו] שעשה גדר סביב וכיוצא בזה, ובלא מעשה עובר בלא תעשה.

ועל כרחך צריך לומר כן, לסוגיא דעבודה זרה ס"ד ותוספות שם לרבנן בלא מעשה מותר גמור לקיים, אם כן על ידי מעשה רק אסור ולא לקי כדמוכחא סוגיא דמכות כ"א כמו שכתב שער המלך הנ"ל, לפי זה אי תוספתא הנ"ל כרבנן אתיא קשה ממה נפשך, הא בלא מעשה עובר בלא תעשה ובמעשה לוקה, ורבנן הא סבירא להו בלא מעשה מותר ובמעשה אסור ואינו לוקה. אלא על כרחך כר' עקיבא אתיא. והא ירושלמי בר"ש ריש פרק ח' דכלאים [מ"א] סבירא ליה לר' עקיבא גם בלא מעשה לוקה כמו שכתב הכסף משנה ריש הלכות כלאים, וצ"ע.

אמנם לפי מה שכתבתי אתי שפיר, דר' עקיבא דוקא מקיים בכלאי הכרם סבירא ליה דלוקה, דאיכא לאו מפורש כספרי וריטב"א הנ"ל, וגם בלא מעשה. ותוספתא הנ"ל היינו בכלאי זרעים מיירי, רק איסורא מכלאים שדך לא ילפינן בלא מעשה, ולא לקי גם לר' עקיבא, וכמו שכתבו תוספות בבבא קמא פ"א [ע"א ד"ה אין] לתירוץ אחד, והתם בזרעים איירי מתניתין דתלתן וכו'. ומהאי טעמא ריש הלכות כלאים פסק הרמב"ם כר' עקיבא מקיים בלא מעשה אסור ולא לקי בכלאי זרעים דייקא, אבל בפרק ה' דין ח' שם בכלאי הכרם אחד הנוטע ואחד המקיים וכו' השווה אותם למלקות נמי. ולכן מפרשי ריטב"א והגהות אשרי ורש"י ורמב"ם בפרק ה' דין [ה'] הא דעוקרין בעבודה זרה ס"ד בכלאי הכרם, ולא כתוספות שם²⁰, משום דמיייתי ש"ס עלה הא דר' עקיבא אומר לוקה. וגם יש לומר דלשון למעט את התיפלה דבר האסור בהנאה משמע קרי ליה תיפלה, והיינו כלאי הכרם.

[ב] **גם** עמדתי בענין זה על שיטת רש"י בבכורות נ"ד [ע"א ד"ה גפנים] ושבט פ"ד [ע"ב ד"ה ואחת] דכלאי זרעים רק מדרבנן הוא גם בארץ ישראל, ותוספות²¹ דחו שיטתו.

ולענין דעתי צ"ע עוד מש"ס חולין קי"ד ע"ב כלאי זרעים יוכיחו וכו', על כרחך דאורייתא הוא. ועוד, מדברי ר' אלעזר בסנהדרין נ"ו [ע"ב] דאמר אף על הכלאים לא הוזהרו בני נח ללבוש כלאים ולזרוע כלאים אלא וכו', על כרחך דישאל הוזהרו גם מלזרוע כלאים מדאורייתא. וצ"ע.

אמנם יש לומר, התם מלזרוע כלאים ר"ל כלאי הכרם, ואתי שפיר. ואדרבה נראה לי שיטת רש"י הנ"ל היינו דוקא לר' אלעזר דקיימא לן הכי דבני נח הוזהרו גם אכלאים, ורק על הרכבה ולא מלזרוע, ונפקא ליה מדשמואל חוקים שחקקתי כבר. ומאי טעמא דר' אלעזר שם דלא נצטוו גם על זרעים דכתיב בקרא בהדיא, ועל כרחך היינו טעמא דהיקשא דוקא הוא, שדך דומיא דהרבעה, הרכבה לבד ולא זרעים כלל גם

20. עיין לעיל ד"ה ועוד עדיפא. 21. בכורות שם ד"ה דגן, שבת שם ד"ה ארבע.

לישראל לא הזהיר, וכשיטת רש"י [מכות כא, ב ד"ה בהמתך] דהיקשא אפקיה לקרא מפשטיה. אבל [ל]רבנן דר' אלעזר בני נח לא נצטוו אכלאים כלל, היקשא לא מפקע לקרא מפשוטו, והכל בכלל שדך זרעים והרכבה באילנות, מודה רש"י לדידהו, ולא קשה מידי עליו כל תמיהת התוספות עליו. וגם תמיהתי הנ"ל מחולין קי"ד לא קשה מידי, דיש לומר כל הני סוגיא כרבנן דר' אלעזר אתיא. כן נראה לי ליישב לחומר הנושא.

והנה בסנהדרין נ"ז ע"א נפקא ליה לתנא דבי מנשה²² כלאים דכתיב מן העוף למינהו, פירש רש"י [ד"ה מן העוף] מדנצטוו להביא זכר ונקבה לתיבה מכל מין ולא שידווג לו מין אחר שמע מינה אסורין להרביע כלאים. ובדף ס' ע"א אמר שמואל טעמא דר' אלעזר מאת חקתי וכו'. וקשה, תרי קראי למה לי.

ויש לומר, מעוף למינהו שמעינן הרבעה לבד, וסבירא ליה תנא דבי מנשה באמת לא אסור גם הרכבה לבני נח, אבל ר' אלעזר דבפירוש אמר דעל הרבעה ועל הרכבה הוזהרו, על כרחך איהו נפקא ליה מאת חקתי וכו', תרי משמע בהמתך וכו' שדך וכו', וכל שישנו ברביעה ישנו בהרכבה לרבות בני נח.

ועוד יש לומר, אי מעוף למינהו הוה אמינא אפילו בלא מעשה אלא הכנסה לתיבה נמי אסור לנח כלאים דהרבעה, קמשמע לן את חקתי וכו' לא תרביע וכו' לא תזרע וכו' על ידי מעשה דוקא, כנ"ל. אבל קשה איפכא, ילפוטא דמן העוף למינהו למה, דליכא למימר דקמשמע לן הרבעה גם בעופות, דתיפוק ליה מגזירה שווה בהמתך בהמתך משבת ילפינן אפילו עוף בבבא קמא דף נ"ד [ע"ב]. וצ"ל דתנא דבי מנשה רק הרבעה לבד אסור לבני נח ולא הרכבה כנ"ל.

ובספר אור החיים פרשת קדושים [ויקרא יט, יט] וגם בשם קרבן אהרן שם תמחו על התורת כהנים [שם] שזה לשונו, בהמתך, אין לי אלא בהמתו בהמת חבירו מנין, תלמוד לומר את חקתי. עד כאן. והקשו, אם כן למה הוצרך הכתוב לומר בהמתך, הוה ליה למימר בהמה לא תרביע ולא היה צריך לרבות בהמת אחרים, ונדחקו ליישב, עיין שם. ובמחילת כבודם לא קשה מידי, דהא אתיא לגזירה שווה בהמתך בהמתך משבת לרבות חיה ועוף, ושדך למעוטי חוץ לארץ וגם למעוטי שדה חבירו בקידושין ל"ט [ע"א] וברמב"ם פרק ג' דין ט"ז הנ"ל. ובזה ממילא אתי שפיר נמי שלא נטעה מבהמתך דבהמת חבירו או בהמת המדבר או בהמת גר שמת שאין לו יורשים דהפקר הוא מותר להרביעה, קמשמע לן מן העוף למינהו שאפילו של חבירו ושל הפקר נמי נצטווה שלא להכניס לתיבה זכר ונקיבה שאינו מינו להרביעה.

[ג] **עוד** עמדתי בענין זה על שיטת (הרשב"ם) [הרשב"ם ב"ב צד, א ד"ה כל סאה] דסבירא ליה כלאי זרעים אסורים בהנאה, ותוספות [שם ד"ה סאה] ורמב"ן [שם ד"ה כל סאה] דחו שיטתו מש"ס חולין קט"ו [ע"א], הביאו התוספות יום טוב ריש פרק א' דשקלים [מ"א] וריש פרק ב' דכלאים [מ"ה] ותמה כן על פירוש אחד דהרע"ב, והוה ליה להביא גם כן מדברי תוספות בבא קמא פ"א סוף ע"א [ד"ה אין] בזרוע כבר מפרשים למתניתין, עיין שם.

אבל יותר תמיה לי, אדמייתי תוספות ורמב"ן ותוספות יום טוב מחולין קט"ו הנ"ל, הוה להו להביא טפי ממשנה ב' פרק א' דשקלים שהיו עוקרין ומשליכין לפנייהם כדי ליהנות לבהמתן, הרי דמותר בהנאה על כל פנים, ועיין חידושי ריטב"א במועד קטן דף ו' [ע"ב ד"ה ופרקינן]. וצ"ל ניחא להו טפי להביא דאפילו באכילה מותר, ועיין שער המלך פרק א' הלכה ז' מהלכות כלאים. ועיין תיקון ידי אליהו הלכות כלאים [תיקון צד] קורא תימה על התוספות יום טוב שלא הבין קושייתו. ועיין בספר שלום ירושלים ריש מסכת שקלים [ב, א ד"ה ועל הכלאים] מזה.

אבל הא קשיא לי על תוספות ורמב"ן שעמדו לתמוה כנ"ל על רשב"ם בפירוש המשנה דכל סאה וכו' דמייתי ש"ס, דמפרשי לה בכלאי זרעים, וכן מפרש לה הרמב"ם ריש פרק ב' [ה"א] וסוף פרק ב' דין ט"ז מהלכות כלאים. אבל לשון חידושי מהר"י מיגאש בבא בתרא צ"ד [ע"א ד"ה כל סאה] הוא מפרש למתניתין דכל סאה וכו' בכלאי הכרם, אם כן אין מקום תפיסה על הרשב"ם והרע"ב. אבל יותר הוה להו לתוספות ורמב"ן לתמוה כן על פירוש הרשב"ם צ"ד ריש ע"א שם בד"ה נותן וכו' וזה לשונו, והמקדש בכרם והזורע כלאים בשדה חבירו דבהא שעתייה גזל ליה מיד ממונו וכו', הרי בהדיא כתב דכלאי זרעים נמי אסורין בהנאה כמו כלאי הכרם, וצ"ל ע.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן החותם בכל חותמי הברכות.

כאוות נפשו ונפש דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שנא

[בדיני ערלה ורבעי]

ה' שלום ישפות שלום טובה וברכה לראש אהובי ידיד נפשי וחביבי תלמידי כבני הלא הוא הרבני

החרוץ המופלג בתורה וביראת ה' תמימה שלם ומושלם במעלות ומידות וזך רעיונים כבוד שמו מו"ה מאיר ברייטנר נ"י וכל אשר לו שלום.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי לנכון, ושמחתי בדבריו על כל הבשורה אשר אמר עם הספר אלי כתיב, ויהי חן ד' עמו ויעל מעלה באושר והצלחה.

ועל דבר שאלתו בדבר הלכה למעשה איך להתנהג בשני ערלה, אם צריך למכור הכרם לאינו יהודי, וגם בפדיון רבעי. ועלה בדעתו, כיון דמצוות לאו ליהנות ניתנו, אפשר ליתן היין ערלה לבית הכנסת לקידוש והבדלה או לארבע כוסות דפסח לעניים.

יקבל החכם תשובתי.

וראשונה אומר הס מלהזכיר כזאת, ודין גרמא למעלתו נ"י מיעוט עסקו בתורה.

ולתאיר עיניו הנני לברר לו הלכה זו בס"ד בדרך ארוכה וקצרה.

הנה דעת הרז"ה בראש השנה פרק ראוהו בית דין [ז, א מדפי הרי"ף] דבמצוות דרבנן לא אמרינן כלל מצוות לאו ליהנות ניתנו, וכל הני מצוות שכתב מעלתו, ארבע כוסות וקידוש והבדלה על הכוס, רק דרבנן גינהו, וכמו שכתבו תוספות במסכת נזיר דף ד' ע"א בד"ה מאי היא ובפסחים ק"ו ע"א בד"ה זוכרהו וברמב"ם [הל' שבת] פרק כ"ט [ה"ו] ובמגן אברהם ריש סי' רע"א [ס"ק א], וערלה אסורה בהנאה מדאורייתא פשיטא שאסור גם לצורך מצוות אלו.

וגם לשיטת רש"י בנזיר שם [ד"ה והרי] והשיטה מקובצת ביצה דף ד' ע"ב [ד"ה רב אסי] גבי רב אסי מבדיל וכו' ובתוספות פסחים ק"ו הנ"ל בחד תירוץ וכן היא דעת הלבוש סי' רע"א [סע' א] דמצוה דאורייתא לקדש על הכוס, וכן היא דעת רש"י בנזיר דף מ"ד ע"א [ד"ה לאסור] דאפילו לטעום הוי דאורייתא, וכן גם בכל שאר מצוות דאורייתא לכולי עלמא, וגם להחולקים על הרז"ה הנ"ל כמבואר בתשובת שער אפרים סי' ל"ח [ד"ה אבל נלע"ד] ובשער המלך הלכות לולב פרק ח' [ה"א ד"ה ומ"ש ה"ה], אפילו אם תימצי לומר בשאר איסורי הנאה הם מותרים למצוה דלא ליהנות ניתנו, מכל מקום בערלה מיהת דמצוותו בשריפה כמתניתין דשלהי מסכת תמורה [לג, ב], ומדאורייתא נמי הוי בשריפה כמו שכתבו תוספות בסוכה ל"ה ע"א בד"ה לפי שאין וכו' ותוספות חולין קט"ו ע"ב בד"ה כלאי הכרם וכו' ורש"י שלהי תמורה שם [ד"ה כלאי הכרם],

על כרחק אסור בהנאה גם לצורך מצוה, כדי שלא לבטל מצות שריפה. וכהאי גוונא כתב המקנה קידושין נ"ו ע"ב [בתוד"ה המקדש] ובקונטרס אחרון על הלכות קידושין סי' כ"ח [סע' כא ד"ה ונראה לענ"ד] לענין ליהנות מהם שלא כדרך הנאתו, עיין שם. ובתשובה אחת [או"ח סי' קמא] הארכתי בזה. ומכל שכן למצוות אלו דבעי בהו שיעורא, כמו כוסות דרביעית בעינן, וערלה וכלאי הכרם דבשריפה קאי כתותי מיכתת שיעוריה כנ"ל.

וגם להרמב"ם פרק י"ט מפסולי המוקדשין [ה"א וה"י] שכתב הבית מאיר באבן העזר סי' קכ"ד [סע' א] לדקדק מלשונו דסבירא ליה אפילו מצוה דרבנן אינו מקיים בשריפתו, אלא חיוב דרבנן הוא דאיכא עליו לבער מן העולם, עיין שם היטב. ולעניות דעתי נראה הוכחות לזה מלשון הרמב"ם פרק י' הלכה ו' ממאכלות אסורות, כלאי הכרם כיצד וכו' שניהם אסורים באכילה ובהנאה שנאמר פן תקדש כלומר פן תתרחק ותאסור שניהם. עד כאן לשונו. הרי דלא מפרש תקדש תוקד אש כחזקיה בקידושין נ"ו ע"ב, אלא איסור הנאה נפקא לן מיניה. וטעמו נראה לי שהוכיח כן על פי סוגיא דחולין קט"ו ע"א, משום קושיית תוספות בד"ה פן וכו', ועוד שם ע"ב קושיית תוספות בד"ה כלאי הכרם וכו' מה להניי שכן בשריפה וכו', ועל כרחק דגם כלאי הכרם אין מצוותו בשריפה, וכל שכן ערלה. וכן הוכחתי עוד בחידושי סוגיא דחדש בקידושין ל"ח ע"א, מדלא מייתי ר' שמעון בר יוחאי (בטו) [בקל וחומר] ידידה נמי חומרא זו דכלאים בשריפה וכן ערלה לשיטת תוספות בכמה מקומות הנ"ל, משא"כ בחדש. וכן הקושיא בברייתא בפסחים מ"ד ע"ב ונזיר ל"ז ע"א על טעם כעיקר והוא הדין לערלה בשתיים קל וחומר מנזיר, הוה ליה למימר נמי האי חומרא דכלאים וערלה בשריפה. אלא על כרחק דתקדש רק לאיסור הנאה אתי, וכפירוש הרמב"ם הלכות מאכלות אסורות הנ"ל. וכן הוא כוונת לשון רש"י בפסחים כ"ד ע"ב [ד"ה כלאי הכרם] פן תקדש דמשמע לא תיהנה וכו', ועיין רש"י שבועות י"ח ע"ב [ד"ה קרב אליך], וכן פירש רש"י בנזיר ל"ז ע"א [ד"ה כלאי הכרם] שאסור בהנאה מפן תקדש ובקידושין ל"ח הנ"ל [ד"ה ואסורין בהנאה]. וגם יש לומר דעת הטור הכי, מדהשמיט הא דערלה בשריפה בסי' רצ"ד, כאשר העיר עליו בזה הגאון בתשובה מאהבה חלק יורה דעה שם [ח"ג סוף תשובה ת]. ועיין בתשובת חוות יאיר סי' נ"ד ובפרי חדש לאבן העזר סי' קכ"ד [ס"ק ב]. ולפי זה ניחא, דאין מצוותו בשריפה. וגם קושיית תוספות סוכה ל"ה ע"א [ד"ה לפי שאין] קשיא ליה לרמב"ם, מדאיצטריך קרא לאתרוג של ערלה, ותיפוק ליה דמיכתת

ועיין תוספות בעבודה זרה ריש פרק השוכר [סב, א] בד"ה בדמיהן ובמשנה למלך פרק ה' מאישות [ה"א] שכתבו בהדיא דאסור לכתחילה לקדש בהם.

וכן בגט קיימא לן כתבו על איסורי הנאה כשר, וכתבו תוספות בגיטין דף כ' [ע"ב] בד"ה בכתובת קעקע וכו' דאסור לכתוב לכתחילה על איסורי הנאה משום דמתהני מאיסורי הנאה, וכן כתב הב"ח באבן העזר סי' קכ"ד בתחילתו [ד"ה ומיהו] בשם תוספות הנ"ל. ואמאי, הרי לדעת הרמב"ם במנין המצוות [עשה רכב] שמנה הגט אחת ממצוות ה', ועיין תשובת חכם צבי סי' א' [ד"ה וראיתי], ואם כן הרי מצוות לאו ליהנות ניתנו. שוב מצאתי (כדבריו) [כדבריו] בהג"ה משנה למלך פרק ה' מאישות [ה"א בד"ה ודע דסברת].

ב' בפסחים כ"ו ע"ב תניא, תנור שהסיקו בקליפי ערלה וכו' חדש יותץ וכו', ואם איתא למה יותץ, ישתמשו בו למצוה כגון לאפות בו מצת מצוה או לחם לעניים מקופת צדקה או חלת שבת ויום טוב, דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וכן ישן למה יוצץ, הא זה וזה גורם מותר, אלא לכתחילה היא דאסור, והא עדיין אפשר לאפות באותו היסק גם כן לצורך מצוה.

ג' בפסחים דף מ"ד ע"ב וקידושין ל"ח [ע"א] ובגזיר ל"ז [ע"א] עבדינן קל וחומר לערלה בשתיים, ופירש רש"י [ד"ה והוא הדין] ותוספות [ד"ה והוא הדין] בשם ר"י לחד תירוצ' דערלה וכלאים אין היתר לאיסורם, עיין שם. ואם איתא, הרי יש להם היתר לצורך מצוה דלא ליהנות ניתנו.²

ד' כולו הני מתניתין דפרק ג' דערלה [מ"א-ה], בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק, נתערב כולם ידלקו וכו', האורג מלא הסיט מצמר הבכור בבגד משיער נזיר ומפטר חמור בשק ידלק הבגד והשק וכו', תבשיל שבשילו בקליפי ערלה ידלק וכו', תנור שהסיקו בקליפי ערלה ואפה בו את הפת תדלק הפת. ואם איתא, למה ידלקו, הא אפשר להשתמש בהן למצוה, כגון לעשות מהבגד והשק תשמישי קדושה לספר תורה או תכריכים למת או להלביש ערומים עניים, והפת גם כן אפשר לחלקם לעניים לצדקה³ או לעשות עמו עירובי תחומין וחצירות, דמצוות לאו ליהנות ניתנו.⁴

הק"ו, אין הק"ו נפגם בכך שיש אפשרות להשתמש בערלה למצוה, שסוף סוף איסור ערלה לעולם חמור מאיסור חדש שיש היתר לאיסורו אף שלא במקום מצוה. 4. מה שרבנו נקט לדוגמא להלביש ולהאכיל עניים לכאורה אינו בדקדוק, שהרי אף אם עצם הנתינה לעניים מותרת משום מצוות לאו ליהנות ניתנו, לעניים עצמם בוודאי אסור ליהנות מאיסור ערלה, שכלפיהם אין הלבישה והאכילה מצוה. 5. לכאורה אין ראייה מעירוב, שכן אף אם עצם השימוש למצוה מותר מצד מצוות לאו ליהנות ניתנו, העירוב אסור באכילה

שיעוריה. ועל כרחק דאינו בשריפה כנ"ל, ואם כן ליתא להאי טעמא שלא ליהנות ממנו לצורך מצוה משום דמיכתת שיעוריה או כדי שלא לבטל מצות שריפה.

מכל מקום מטעם אחר אסור יין הערלה לצורך מצוות הנ"ל לברך על הכוס של איסור הנאה, דהא קיימא לן בשו"ע אורח חיים ריש סי' קצ"ו [סע' א-ב] אין מברכין על אכילת או שתיית איסור אלא אם כן עביד מצוה באכילתו כגון מפני הסכנה, ועיין בט"ז שם [ס"ק א] ובסי' ר"ד במגן אברהם ס"ק כ"א, דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה ואין זה מברך אלא מנאץ. וכל שכן באיסורי הנאה כמו ערלה דאסור לברך עליו כנ"ל. ולאו דוקא ערלה, ולאו דוקא למצוות כנ"ל משום ברכה או דרבנן, אלא הוא הדין לכל מצוות התורה אסור להשתמש בשום אחד מכל איסורי הנאה, כולם שווים בדין זה, כאשר נבאר טעמא בס"ד.

ואף שאין צריך לראיה כלל על זה לרוב פשיטותו, עם כל זה לעורר את ליבו נכון למען יקח מועד לשים עיונו בזה, ראיתי להציע לפניו קצת ראיות.

א' במסכת קידושין דף נ"ו [ע"ב] תנן המקדש בערלה ובשר בחלב וכו' אינה מקודשת, ואם איתא הרי יכולה ליהנות האשה מהם לצורך מצוה דלא ליהנות ניתנו, ואף דיש לדחות, התם היינו טעמא משום דלא סמכה דעתה, כמו שכתבו תוספות שם [ד"ה המקדש] בתירוצ' שני על קושייתם משלא כדרך הנאתם, עיין שם. מכל מקום איכא ראייה מדברי הרא"ש סוף פרק האיש מקדש [קידושין פ"ב סי' לא] שכתב בדמי ערלה דמקודשת, דוקא אם קידש בדיעבד, אבל לכתחילה אסור לקדש בהם, וכן הוא בש"ס דנדרים דף מ"ז ע"ב. וכן בכל שאר איסורי הנאה דרבנן בעיניהם אסור לקדש בהם אשה לכתחילה, אף על גב דדיעבד מקודשת לשיטת הרא"ש שם. על כרחק היינו טעמא משום שגם זה הקידושין בכלל הנאה הוא. והרי הקידושין עצמם הן מצוה, שמברכים עליהם אשר קידשנו במצוותיו וכו', כמו שכתב בספר המקנה ריש פרק ב' דקידושין [מא, א ד"ה בגמרא מצוה] ובתשובת הר"ן סי' כ"ז, ואם כן בדמי ערלה ושאר איסורי הנאה או בכל איסורי הנאה דרבנן בעיניהם למה אסור לקדש בהם אשה לכתחילה, נימא מצוות לא ליהנות ניתנו.

2. וביארו בזה כוונת הגמרא שם שלגבי קידושין מצוה בה יותר מבשלוחה אף שפטורה ממצות פו"ר. אמנם כפי שהעיר רבינו לקמן בסוף דבריו, הר"ן בקידושין שם טו, ב מדפי הרי"ף ביאר באופן אחר, שמצוה בה יותר מבשלוחה מצד שמסייעת לאיש בקיום מצות פו"ר, ומדבריו אלו משמע שאין הקידושין עצמם מצוה. 3. לכאורה אין הכרח בדברי רבינו. מצד הלשון "אין היתר לאיסורו", בפשטות הכוונה שאין היתר עקרוני לגוף האיסור, בשונה מאיסור חדש, ומה שיש אופן להשתמש בהיתר אינו נוגע לזה. ומצד גוף

המחבר: שוב מצאתי קושיא זו בתשובת חתם סופר לורה דעה סי' ס"ט, ותירץ כתירוץו לקמן].

ז' בזבחים דף פ"ח ע"א אין מביאים נסכים וכו' ואין צריך לומר מערלה וכלאי הכרם, והעתיקו הרמב"ם בפרק ה' מהלכות איסורי מזבח דין ט', ופירש המשנה למלך שם כוונת (הוא) [הנא] צריך לומר הוא משום שאסורים בהנאה. הרי דגם למצוות מנחות ונסכים אסור איסורי הנאה דערלה וכלאים, ולא אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו וכולם רק משום ממשקה ישראל לבד אמעט. ועיין תשובת שאגת אריה סי' צ"ו ובספר הון עשיר מסכת מנחות פרק ח' משנה ו'.

ח' תוספות במסכת סוטה דף כ"ה ע"ב [ד"ה לאו] הניחו בצ"ע כלאי הכרם אמאי מטמאים טומאת אוכלין, נימא כיון דלשריפה קיימי כתותי מיכתת שיעוריה. ואם איתא דלצורך מצוה מותר, אם כן לא דמי לאשירה ועבודה זרה בראש השנה כ"ח [ע"א] ויבמות ק"ג [ע"ב] וסוף פרק כיוסוי הדם [חולין פט, ב] דאמרינן כתותי מיכתת שיעוריה, דהתם על כרחך גם למצוה אסורים משום דמאיסי לגבוה, אבל כלאים וערלה לא מיכתת שיעוריהו אם איתא דחזו לצורך מצוה.

איברא דעת הרמב"ם לעניות דעתי לתרץ הצ"ע בהתוספות הנ"ל הוכיח שיטתו דגם כלאים אין מצוותו בשריפה אלא מדרבנן חייב לבערו כמו שכתב הבית מאיר כנ"ל, אבל תוספות מיהו שהניחו בצ"ע על כרחך מוכח דלא סבירא להו בכלאי הכרם מצוות לא ליהנות ניתנו.

ט' מדגלי לן קרא בנבילה נתינה לגר דמותר בהנאה [פסחים כא, ב], ולמה פירט לן הכתוב היתר הנאה זו, ותיפוק ליה בכל עניין, אפילו אם תימצי לומר נמי דאסור בהנאה, כיון דמצווים להחיותו לגר כמו שכתבו תוספות חולין קי"ד ע"ב בד"ה עד וכו' אם כן מצוות לאו ליהנות ניתנו⁶.

הרי כאן תשע ראיות דלא אמרינן הכי בכל מקום.

והיינו טעמא דכל הני דלא אמרינן בהו מצוות לא ליהנות ניתנו, הוא על פי מה שכתב הר"ן בנדרים דף ט"ז ע"ב [ד"ה והא] והבית יוסף בהלכות ראש השנה סי' תקפ"ו [ד"ה כתב הכל בו, סע' ה מהד' מכון ירושלים] בשם הכלבו [סי' סד], דהאיך דבאמת נהנה הגוף בפועל לא אמרינן מצוות לא ליהנות ניתנו. ומוכח כן על פי קושיית הר"ן התם ממצות עונה, וגם

ה' במסכת נדה דף ס"א [ע"ב], תנו רבנן, בגד שאבד בו כלאים הרי זה לא ימכרנו וכו' אבל עושה ממנו תכריכים למת, אמר רב יוסף זאת אומרת מצוות בטלות לעתיד לבוא, אמר ליה אביי וכו' והאמר ר' מנא אמר ר' ינאי לא שנו אלא לסופדו אבל לקוברו אסור, אמר ליה ר' יוחנן אומר אפילו לקוברו וכו' במתים חופשי וכו'. ואם איתא, קשה על תרומיהו, למאן דאמר לקוברו לא שאין מצוות בטלות לעתיד לבוא, מכל מקום לישתרי משום מצוות לאו ליהנות ניתנו, דהא ודאי עשיית תכריכים למת מצוה הוא מדאורייתא נמי, והוא בכלל גמילות חסדים דנפקא לן מוהודעת להם את הדרך ילכו בה זו קבורה, ומשום כבוד הבריות. ולמאן דאמר נמי אפילו לקוברו, מנא לן [ד]טעמא משום מצוות בטילות לעתיד לבוא, ותיפוק ליה כהאי גוונא בזמן הזה נמי מצות כלאים בטילה דהנאת לבישה והעלאה אסרה תורה ומצוות לאו ליהנות ניתנו לכן עושה ממנו תכריכים למת אף לקוברו ומשום מצוה כנ"ל⁶.

איברא יש לומר פרפרת אחת, על פי שתמהו תוספות בנדה ס"א [ע"ב] בד"ה אמר רב יוסף זאת אומרת וכו' אמאי לא אמר רב יוסף מילתיה טפי אמתניתין דכלאים פרק ט' [מ"ד] דתנן בהדיא תכריכי המת אין בהם משום כלאים. ונראה לי דהתם יש לומר היינו טעמא משום מצוות לא ליהנות ניתנו, אבל ברייתא דתני לא ימכרנו לגוי ולא יעשנו וכו' אבל עושה ממנו תכריכים למת, על כרחך משום מצוות בטילות לעתיד לבוא, דאי משום מצוות לא ליהנות ניתנו מאי שנא תכריכים למת דנקט, הוה ליה למימר אבל עושה ממנו צורך מצוה, לכלול כל המצוות כגון לתשמיש קדושה לכבוד ספר תורה וכיוצא בזה.

אמנם תוספות שלא תירצו הכי קושייתם קשה לדידהו כנ"ל לכולהו אמוראי. ואף על גב דכלאי בגדים אינו אסור בהנאה כלל, ולא מצינו הא דמצוות לא ליהנות ניתנו אלא באיסורי הנאה, מכל מקום הרי כל איסורי דכלאי בגדים אינו רק הנאת לבישה והעלאה כדאיתא ריש יבמות דף ד' ע"ב, וכיון דמצוות לא ליהנות ניתנו ליכא איסורא.

ו' דגלי קרא לדרוש סמוכים למישרי כלאים בציצית משום עשה דוחה ללא תעשה [יבמות ד, א], ותיפוק ליה אפילו אפשר לקיים שניהם דכהאי גוונא לא דחי עשה ללא תעשה מכל מקום מותר כלאים בציצית משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וכל עיקר איסור כלאי בגדים רק הנאה אסרה תורה כנ"ל⁷. [הוספת

יהודה או"ח סי' ב ד"ה ומתוך כתב ליישב קושיא זו ולדחות ראיית רבינו על פי יסוד שחידש שם, שברש"י ר"ה כח, א ד"ה לא מבואר שטעם הדין של מצוות לאו ליהנות ניתנו הוא שהמצוות לא ניתנו לישראל להיות קיומן הנאה אלא לעול על צוואריהם ניתנו, ויש לומר שמצוות שכליות אינן עול ואסור ליהנות בקיומן. ועיין לקמן בהגהת בן רבינו תירוצו נוסף.

שהרי אין מצוה באכילתו, וממילא לא יועיל. 6. לכאורה מה שתלו את ההיתר לקוברו בכלאים בשאלת מצוות בטלות לעתיד לבוא הוא מצד המת עצמו, שלא יעבור באיסור לבישת כלאים כשיעמוד בתחיית המתים, כפי שמבואר בתוס' שם ד"ה אמר, והרי כלפיו אין מצוה ולא שייך היתר מצד מצוות לאו ליהנות ניתנו. 7. עיין לקמן בהגהת בן רבנו. 8. בספר יגדיל תורה זכרון

עבודה זרה יצא ידי חובה מהאי טעמא [חולין פט, א]. ועיין פלתי סי' י' [ס"ק ג] דסכין של עבודה זרה מותר לשחוט בה מהאי טעמא דמצוות לא ליהנות ניתנו⁹.

הן אמת דתוספות [ד"ה מן] ורש"י [ד"ה ואין צ"ל] בזבחים פ"ח [ע"א] דלא פירשו כוונת הוא [ין] צריך לומר ערלה וכלאים כפירוש המשנה למלך והרמב"ם לפי שאסורים בהנאה, על כרחך סבירא להו גם בכהאי גוונא דמשתרשי ליה ממון מצוות לא ליהנות ניתנו. ולטעמיה אלו תוספות, דבחולין ק"מ [ע"א ד"ה למעוטי] מספקא להו בקרבנות של עיר הנידחת אי נימא בהו מצוות לא ליהנות ניתנו ומתכפר בהם, ואף על גב דמשרשי ליה ממון אחר על ידי זה. וכן נראה מדברי המשנה למלך פרק ה' מאיסורי מזבח הנ"ל שהראה על דברי תוספות דחולין ק"מ הנ"ל ודפליגי על פירוש הרמב"ם, עיין שם.

ובאמת מלבד דתמוה שלא היה צריך המשנה למלך להביא ממרחק לחמו מתוספות חולין, אלא תוספות ורש"י במקומו בזבחים פ"ח על כרחך פליגי דלא פירשו כהרמב"ם, אלא דנראה שגם מהמשנה למלך נעלם מקור הש"ס דזבחים פ"ח הנ"ל, וכמו שהיה גם כן בהעלם עין מהכסף משנה שם כמו שכתב בתשובת שאגת אריה סי' צ"ו, וגם מהלחם משנה שם, עיין שם. ונראה מלשון המשנה למלך דלשון זה ואין צריך לומר ערלה וכו' הרמב"ם מסברת עצמו כתב כן ולא משמא דגמרא, עיין שם, והא ודאי צ"ע¹⁰. ועוד זאת נראה לי, דתוספות חולין ק"מ הנ"ל אין הכרח כל כך דפליגי על הרמב"ם, דרמב"ם במנחות ונסכים קאי שהם צריכים שיעור שקצבה להם תורה, וכיון דערלה וכלאים בשריפה כתותי מיכתת שיעוריהו ליכא למימר בהו מצוות לא ליהנות ניתנו, אבל תוספות בקרבנות מספקא להו דאין צריך שיעור כלל לגוף הקרבן יש לומר מצוות לא ליהנות ניתנו, ולא פליגי תוספות ורמב"ם כלל. אבל מתוספות דזבחים פ"ח ורש"י שם דלא פירשו כרמב"ם מוכח דפליגי כנ"ל. וגם מתוספות חולין ק"מ הנ"ל מיהת נשמע דסבירא להו בהדיא ברווח הנאת ממון ממש נמי אמרינן מצוות לא ליהנות ניתנו.

משלא כדרך הנאתו, אף לצד שמצוות לאו ליהנות ניתנו מתיר גם הנאת גופו. בביאור הצד להתיר גם הנאת גופו כתב בקובץ שמועות חולין אות לט שהוא משום שהנאת גופו בטילה לקיום המצוה, ולפי זה בפשטות הוי כלא נהנה כלל ואכן גרע מנהנה שלא כדרך הנאתו. ¹² בתוס' שם רק הוזכר שלא כתוב בו לשון אכילה בתורה, אך בתוס' ר"ש שם ד"ה דקא מיתנהי ותוס' ר' אלחנן שם ד"ה בורר מבואר שהכוונה כדברי רבינו ובתקרובת ע"ז יש לאו דאורייתא של לא ידבק, ולא רק איסור מדברי קבלה, ומיושבת בזה קושיית רע"א בגליון הש"ס שם. ¹³ עיין לעיל סי' כט ד"ה ומה שכתב בשם פלתי מה שהעירו רבינו ובן רבינו על דברי הפלתי. ¹⁴ וכן תמה על המשנה למלך בערוך לנר סוכה ל, א ד"ה אלא לאו.

מהא דנודר מן המעיין אסור לטבול בו בימות החמה, עיין שם. וכהאי גוונא כתב המגן אברהם בסי' רצ"ז ס"ק ה' בשם אבודרהם [סדר מוצאי שבת ד"ה כתב], עיין שם היטב⁹.

והוא הדין נמי היכא דמשתרשי ליה ממון דהוה ליה הנאה ממש מלבד הנאת קיום המצוה, וכל הנאת ממון בכלל מביא לידי אכילה שקונה בממון דבר מאכל כפירוש רש"י בפסחים (כ"ב) [כא, ב ד"ה לא יאכל], לא אמרינן ביה דלא ליהנות ניתנו. וכן כתב התוספות יום טוב בנדרים פרק ד' משנה ב' שוקל את שקלו וכו', עיין שם. ובחידושי שם הבאתי ראיה מוכרחת לזה מירושלמי פרק ב' דשקלים [ה"ב] אמתניתין הנותן שקלו לחבירו לשקול על ידו כו' והארכתי שם, ובחידושי לכתובות דף ל"ד [ע"א ד"ה והיה נ"ל] אקושיית ש"ס לאו דמריה קטבת, ובחידושי לחולין קי"ד הנ"ל, עיין שם היטב מזה¹⁰.

והיה נראה לי לכאורה, דאף אם תימצי לומר בשאר איסורי הנאה בכל ענין מצוות לאו ליהנות ניתנו, אפילו בנהנה ממש הנאת הגוף וממון, מכל מקום בערלה וכלאים מיהת לא אמרינן ליה בכהאי גוונא. והוא לפי מה שאמרו בסוגיא דבבא קמא דף ק"א [ע"א], דאפילו חזונו בעלמא דלאו מילתא היא, מכל מקום בערלה הנאה הנראה לעינים אסרה תורה, דקרא גלי שלוש פעמים ערלים. ותוספות [שם ד"ה ולא יצבע] העלו שם בשם ר"ת דהני קראי איצרכו לאסור צביעה והדלקה אפילו שלא כדרך הנאתו, עיין שם היטב. ובכלאים הרי בהדיא אמר אב"י דהכל מודים שלוקין עליו שלא כדרך הנאתו משום דלא כתיב ביה אכילה [פסחים כד, ב]. ולכן בדין הוא באלו נמי שאפילו לצורך מצוה הן אסורים, דהא דמצוות לא ליהנות ניתנו לא גרע משלא כדרך הנאתו, ובערלה וכלאים גלי קרא דאסור¹¹.

אלא שזה אינו, דהרי תוספות בעבודה זרה דף י"ב [ע"ב ד"ה אלא] מספקא להו באיסור עבודה זרה אי חייב שלא כדרך הנאתו משום קרא [דברים יג, יח] לא ידבק בידך מאומה מן החרם¹², והאי קרא בעיר הנדחת כתיב, ומכל מקום מכסין בעפר עיר הנידחת משום מצוות לאו ליהנות ניתנו, וכן בשופר של

9. בדברי רבינו משמע שהסברה לאסור מטעם זה היא דוקא לשיטת הר"ן וסיעתו הסוברים שבמקום שנהנה גופו בפועל לא מועיל מה שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ולא לדעת החולקים [שער המלך הל' שופר פ"א ה"ג והל' לולב פ"ח ה"א בדעת הרמב"ם, הרשב"א וראשונים נוספים]. ובספר יגדיל תורה ח"ב [תרס"ב] סי' רצד הביא את דברי רבינו ופוסקים אחרים שדנו בשאלות דומות, וכתב שבמצוות אכילה כוונת התורה היא שיהנה כדרך אכילה, ולא שייך לומר שהנאה הגשמית בטילה להנאת המצוה, שכן אם לא נהנה לא קיים את המצוה, ובכהאי גוונא לכו"ע אסור ליהנות (וכן במצות יבום ומצות ציצית). ¹⁰ וע"ע מ"ש רבינו לעיל סי' רפ אות א. ¹¹ צריך להבין סברת רבינו, מדוע הנחתו הפשוטה היא שמצוות לאו ליהנות ניתנו לא גרע

וכן דעת השיטה מקובצת בכתובות דף ק"ח [ע"א ד"ה בשלמא] שכתב דהא דקאמר בשלמא שוקל שקלו מצוה קעביד דאף על גב דהיה חיוב מצוה על המודר מכל מקום מצוות לאו ליהנות ניתנו כמו בשופר של עולה וכו', עיין שם היטב ובחידושי בנדרים דף ל"ג.

וכן נראה לי דעת הטור באבן העזר בריש סי' קכ"ד, על כל דבר תלוש כותבים אפילו על איסורי הנאה, ופירש בו הב"ח [שם ד"ה על כל] דפליג על התוספות גיטין דף כ' הנ"ל ואפילו לכתחילה מותר לו ליהנות לזה מאיסורי הנאה, עיין שם, ואף על גב דמשתרשי ליה סבירא ליה מצוות לא ליהנות ניתנו [הוספת המחבר: איברא הב"ח נתן טעם אחר לדעת הטור, משום דקיימא לן אפשר ולא קמכוון שרי].

וכן הוא דעת הים של שלמה בבא קמא פרק הגוזל קמא סי' ס"א שהשיג על הרשב"א שבר"ן בנדרים דף פ"ה [ע"א ד"ה ומהא שמעינן] שהאוסר הנאת פירותיו על עצמו יכולים אחרים ליטול אותם בעל כרחו ואינו יכול לעכב. וזה לשון הים של שלמה, נראה לי אדרבה שלא יכולים ליטול בעל כרחו כלל, דאף על פי שנאסר עליו מכל מקום אינם הפקירא ויכול ליתנם לצדקה דאין שם טובת הנאה. ומה שהוא נהנה מן המצוות, הא קיימא לן דמצוות לאו ליהנות ניתנו, דלא גרע איסור קונם מאיסורי הנאה דעבודה זרה דלגבי מצוה לא חשבינן ליה הנאה, כגון הא דסוף כיסוי הדם [פס. א] דמותר לכסות בעפר עיר הנידחת, וכן מצינו להדיא אף לענין נדרים בפרק ראוהו בית דין [ר"ה כח, א] הנודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה וכו', אם כן הכא נמי יכול לומר אקיים בו צדקה או לצורך בית הכנסת או לתלמוד תורה וכהאי גוונא היכא

דלא שייך שם טובת הנאה וכו'. עיין שם היטב. וכן השיג על הרשב"א בזה בספר מחנה אפרים הלכות זכיה מהפקר סי' ד' ומהאי טעמא דמצוות לא ליהנות ניתנו, ונעלם ממנו שכבר הקדימו בזה הים של שלמה כנ"ל.

וכן הוא דעת תשובת שער אפרים סי' ל"ח, הביאו (הג"ה)¹⁵ במשנה למלך הלכות תרומות פרק ב' דין י"ד [סוד"ה נתן] להתיר לנר חנוכה חמאה שנעשה בבשר בחלב משום מצוות לא ליהנות ניתנו, אף על גב דמשתרשי ליה הנאת ממון שאין צריך ליקח שמן כשר¹⁶.

[הג"ה מבין המחבר]: בעניין זה הקשה אדוני אבי מורי ורבי הגאון ז"ל, בחולין (קט"ו) [קיד, ב] מנין לבשר בחלב שאסור באכילה כו' עד שיפרוט כו' לגר אשר בשעריך כו'. והקשה, לפי מה שכתבו תוספות חולין ק"מ [ע"א] [וקל"א] ד"ה למעוטי דמשתרשי ליה ואיכא רווח הנאת ממון ממש ואפילו הכי מצוות לאו ליהנות ניתנו, וכן הוא דעת (תוספות) [השטמ"ק] כתובות ק"ח [ע"א ד"ה בשלמא] דמהאי טעמא אמרינן בשלמא שוקל שקלו מצוה קעביד, וכן הוא דעת הים של שלמה בבבא קמא פרק הגוזל קמא סי' ס"א, אם כן קשה האי לימוד הש"ס לגר בנתינה דנבילה מותר בהנאה, והא מצוה להחיותו הוא ומצוות לאו ליהנות ניתנו. עד כאן לשונו.

ולעניינות דעתי נראה לי לחלק, דבתוספות חולין שם לא משתרשי לו רווח ממון רק על ידי חיוב מצוה שמחוייב להביא ציפור ולשוחטה, אבל אי לא הוי מצוה לא היה מרוויח כלום בציפור זה האיסור הנאה ששחט, ואין לו רווח רק משום חיוב מצוה שצריך להביא ציפור ולשחוט, ואם לא היה מביא ציפור זה מאיסורי הנאה היה צריך לקנות ולשחוט אחר. וכיון דאינו

נמי אי נמי מכתת, כאילו כל טיפה וטיפה מהשמן שבנר עומד בפני עצמו, עד כאן דבריך בקיצור. הנה יפה כיוונת, וכבר קדמך בזה הגאון בתשובת חסד לאברהם חלק או"ח סי' ס"ו השיג על השער אפרים בזה מסברת הר"א בתוס' ערובין פ' ע"ב ד"ה אבל וכו' הנ"ל, יעו"ש. אבל במחילת כבודכם גם הגאון הנ"ל גם אתה, וכי עלה על דעת שלא ראה וידע בעל שער אפרים באותו שעה סברת תוס' דעירובין פ' הנ"ל, והרי הוא בעצמו בסוף הסי' ל"ח באותו תשובה סיים לתרץ הצ"ע דתוס' סוטה כ"ה ע"ב כלאי הכרם למה מטמא טומאת אוכלין וכו' על פי תוס' דעירובין הנ"ל שהעלו לפירוש הר"א הנ"ל, על כרחך לומר דגבי לולב של מצוה החמירו אפילו ביו"ט שני לפסול של אשירה מהאי טעמא דמיכתת שיעוריה אף דביו"ט שני חסר כשר, מה שא"כ בכלאי הכרם וכו', יעו"ש, א"כ מבואר דנר חנוכה של מצוה נמי החמירו, גם בכה"ג אמרינן מיכתת שיעוריה, ויפה כתב השער אפרים. ותו לא מידי כעת מפני רוב הטרדה. נאום אוהבו הנאמן, הק' יהודאסאד. עכ"ד (ועי' לעיל סי' רד הע' 5). 17. הג"ה זו היא ציטוט מתשובת ר' יצחק משה פערלס לרבינו שנדפסה בשו"ת בית נאמן סי' כ [משנת תר"ה], בשינויי לשון קלים.

15. לפנינו הוא במל"מ עצמו ולא בהג"ה. 16. בספר אגרות מהר"א (בהכנה) מובא מכתב של רבנו לר"מ מרגליות בעניין זה [מקורו בספר 'זכרון יצחק' ב"ב תשל"ט עמ' נה-נו ובקונטרס 'עטרת זקנים' לונדון תשנ"ג עמ' לא-לג, והוגה ע"פ כת"י]. וז"ל: בעזרת ה"ת יום ב' י"א טבת תרכ"א לפ"ק סערדהעלי. השם עבים רכובו, יריק ברכתו וטובו, עלי ראש אהובי תלמידי היקר הרב החרף ובקי בחדרי תורה הגדול שמו מו"ה מרדכי מרגליות נ"י רב ומורה דק"ק קירכבערג יע"א. יקרת נעימי נאומיך קיבלתי זה ימים ע"י ראצאפיק"ע [דואר רשום], ובאותן הימים לא הייתי במזג השווה נתאחרתי מלהשיב להרבה רבנים יחיו, וכעת היום הנני לרצונך... ועל דבר הערה שהעלית להשיג על תשובת שער אפרים סי' ל"ח [הובא בבאה"ט ושע"ת או"ח ריש סימן תרעג] שהעלה לאסור הדלקת נר חנוכה בחמאה שאסורה בהנאה משום בשר בחלב, לפירוש הרי"ף [ריש פרק שני דשבת] אי נמי לשיעוריה דבעינן שתדלק שיעור חצי שעה וכתותי כתיית שיעוריה, ואיך לא הרגיש בסברת התוס' בעירובין דף פ' ע"ב גבי קורה של אשירה דלא אמרינן משרף שריף אלא כתותי מכתת, ר"ל וגבי שופר ואתרוג ולולב חסר ושבור פסול הכי נמי קורה, משא"כ לחי וכו' יעו"ש, א"כ בשמן דנר חנוכה

גם דעת הטור אבן העזר ריש סי' קכ"ד, ודעת תוספות ורש"י זבחים פ"ח דלא פירשו כהרמב"ם על כרחך הכי סבירא להו, וכן הוא דעת תשובת שער אפרים. ונראה לי גם כן דתוספות לטעמם שהניחו בצ"ע בסוטה כ"ה [ע"ב ד"ה לאו] הנ"ל כלאי הכרם למה מטמא טומאת אוכלין נימא מיכתת שיעוריה, לכן הניחו גם כן בצ"ע בחולין ק"מ אי נימא מצוות לאו ליהנות בכהאי גוונא דמשתרשי ליה ממון נמי, ור"ל לתרץ בזה הצ"ע שבמסכת סוטה הנ"ל.

וגם דמיונו שהקשה מינה בנתיבות המשפט מנודר הנאה ממעיין וכו', אינו עולה יפה, דהנאת הגוף ממש הוא התם, ובהא כולי עלמא מודים שאסור ליהנות, אבל בהנאת ממון שאינו הנאת גופו ממש בהא פליגי רבוותא קמאי ובתראי כאמור. ואי יש מקום לתמוה, טפי הוה ליה לתמוה על הים של שלמה שדימה מצות צדקה מאיסורי הנאה למצות כיסוי מעפר עיר הנידחת ומצות תקיעת שופר למודר הנאה משופר, וזה תמוה, דהתם ליכא שום הנאה אחרת מלבד הנאת המצוה לבד, משא"כ בצדקה וכהאי גוונא דמשתרשי ליה ממון הוה ליה הנאת הגוף מלבד הנאת המצוה. אלא באמת נשמר הים של שלמה מזה בדבריו הנ"ל, שכתב בהדיא יכול ליתנם לצדקה שאין בה טובת הנאה וכו', אקיים בו צדקה או ליתנם לצורך בית הכנסת או לתלמוד תורה וכהאי גוונא היכא דלא שייך שם טובת הנאה וכו' כנ"ל, ור"ל באמת לצדקה כהאי גוונא שלא היה חייב בה דומיא דלצורך בית הכנסת או לתלמוד תורה שכתב, ואם כן לא משתרשי ליה כלל אלא הנאת המצוה בלבד, ולא קשה מידי.

ועוד עדיפא נראה לי, דדברי הים של שלמה ובעל מחנה אפרים אתי שפיר לכולי עלמא, גם להפוסקים דבהנאת ממון נמי לא אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו. והוא, דשאני איסור הנאה דקונם כהאי גוונא דנידון הרשב"א שבר"ן בנדרים פ"ה שאסור נכסי עצמו על עצמו בקונם, דאם נאמר שהן הפקר ויכולים ליטלו בעל כרחו, הרי פטור הוא מליתן צדקה או לתלמוד תורה ולצורך בית הכנסת, שהרי אין לו כלום, לכן פליגי דלא הוי הפקר, שיכול לומר אדעתא דלצורך גבוה למצוה לא אסרם עליו נכסיו, כיון דמצוות לא ליהנות ניתנו לא אסר בקונם מנכסיו (שלא) [אלא] ליהנות הוא מהם לרשות. ואף שלא פירש דבריו סגי, כיון דאשכחן דינא הכי בכיסוי מעפר עיר הנידחת ונודר הנאה משופר ובעירוובין שמערבין לו בה, וממילא ליתא נמי לחילוק דין שהעלה בנתיבות המשפט דלמצוה שנהנה בה כגון לנישואין וכיוצא בזה אין מערבים בו, ליתא, דמכל מקום איהו לא אסרה בקונם אלא להנאת עצמו בלבד אבל לצורך מצוה לא, כנ"ל. ובדקדוק זה כתב הים של שלמה הנ"ל יכו"ל לומר אקיים בו צדקה וכו', דהכי קיימא לן סתם נדרים להחמיר ופירושן להקל, יכול לומר כן דלמצוה לא

מרוויח רק על ידי המצוה, קיימא לן דמצוות לאו ליהנות ניתנו. וכן בהאי דשוקל שקלו, דאם לא היה מחוייב להביא שקל לא היה מרוויח כלל במה שנתן אחר בעדו. וכן בנידון דים של שלמה דאסר על עצמו איזה דבר ונותנו לצדקה, שמרוויח על ידי זה דבר אחר משום חיוב צדקה, אבל בלא מצוה אין לו רווח מנתינה זו. וכהאי גוונא התיר בתשובת שער אפרים [סי' לח] להדליק נר חנוכה בשמן של איסורי הנאה, והוא גם כן הרווח שמרוויח לקנות שמן אחר בשביל חיוב מצות נר חנוכה שעליו, אבל בלא חיוב מצוה אין לו רווח ממה שמדליק איסורי הנאה. אבל בנתינה דגר, שהנאתו הוא ממה שמחזיק לו הגר טובה בשבילו, דגם אם לא היה מצוה נתינת הגר היה לו חוב זה של החזקת טובה על ידי מה שנותן לו עכשיו, לא אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו, משום שגם בלא מצוה יש לו חיוב החזקה טובה, ובזה מתיישב גם קושיא מכלאים בציצית, דשם יש לו הנאת הגוף גם אי ליכא מצוה בציצית כנ"ל. ועיין תשובת שער אפרים סי' (ק"ח) [ל"ח] ודו"ק. ע"כ מבין המחבר.

וראיתי להגאון בספר נתיבות המשפט על חושן משפט סי' ער"ה [סוס"ק א ד"ה גם מ"ש] הביא דברי בעל מחנה אפרים שהשיג אדינו דרשב"א הנ"ל ומטעם הנ"ל, ודחה דבריו בעל נתיבות המשפט בשתי ידיים. וזה לשונו, ומה שכתב בספר הנ"ל דמי שאסר נכסיו יכול ליתן מהם צדקה דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וכדאמרינן בעירוובין דף ל' [ע"א] ככרי עלי מערבים לו בה. ולפי עניות דעתי ישתקע הדבר, דהא מבואר (בנדרים) [בר"ה כה, א] דהנודר ממעיין דטובל בו טבילת מצוה בימות הגשמים ולא בימות החמה, דאף דמצוות לאו ליהנות ניתנו, מכל מקום במצוה שיש בה הנאת הגוף גם כן אסור. ואם כן מתנה לעני, נהי דאית ביה גם כן מצות צדקה, מכל מקום אית ביה גם כן הנאת מתנה דהעני יחזיק לו טובה, וכמו שאסור מהאי טעמא נתינה לנכרי. ועוד, דהא פוטר עצמו מפרוטה ידידה, ועדיף מפרוטה דרב יוסף, דפרוטה דרב יוסף לא שכיח והיינו שזדמן לו עני בשעת נייעור, משא"כ הכא נהנה בשעה שהעני עומד ונותן לו. והא דמערבין לו בה, נראה גם כן דדווקא כשמערב לדבר מצוה שאין לו בה הנאה ואינו מחוייב בדבר, אבל הולך לדבר מצוה שיש בו הנאה כגון לנישואין או שהוא מחוייב בדבר כגון להציל, ואילו לא היה לו ככר זה היה מוכרח לקנות בפרוטה שאר דברים לצורך עירוב ומערב בזה, הרי נהנה בזה שמשכר פרוטה [ו] אסור, וכענין שאמרו בנדרים פרק אין בין [לג, א] דחשיב מהאי טעמא אפילו הנאה דמביאה לידי מאכל, עיין שם. עד כאן לשון הגאון נתיבות המשפט.

ובמחילת כבודו דבריו תמוהים. מלבד דלא על המחנה אפרים בלבד תלונתו, כי רבים אשר עמו שקדמוהו בזה, הים של שלמה הנ"ל, וקודם לו השיטה מקובצת בכתובות ק"ח הנ"ל, וראשון לכולם תוספות דחולין ק"מ הנ"ל. ולפי מה שכתבתי

אסרתי עלי אלא להנאתי לדבר רשות לבד, שהרי לא הפקרתים בתורת הפקר. אבל בשאר איסורי הנאה מודה הים של שלמה והמחנה אפרים דהיכא דמשתרשי ליה הנאת ממון לא אמרינן ביה מצוות לא ליהנות ניתנו, ובחינם השיג עליו הנתיבות המשפט.

ועיין בתשובת בית אפרים חלק אורח חיים סי' מ"א בד"ה וחזרנו וכו', מייתי לדברי הים של שלמה דפליג על הרשב"א, וכתב עליו שדבריו צ"ע, עיין שם היטב. וכוונתו על כרחך כהשגת בעל נתיבות המשפט על המחנה אפרים בזה. וכבר העלנו יפה שאין כאן צ"ע, וצדקו דברי ים של שלמה ומחנה אפרים.

וכל זה בנידון שלפנינו אם יבוא לידי יין, אבל כבר כתב המחבר בשו"ע יורה דעה סי' רצ"ד סוף סעיף י"ז דקודם שעברו עליהם שני ערלה אינם עושים פירות, ואם עושים הם דקים וחלושים שאינם ראויים לעשות מהם יין. עד כאן לשונו. ורק על פירות הענבים יש לדון, וכבר ביארנו שאסורים בהנאה גם הפירות גם היין והשמן אפילו לצורך מצוות, איזו מצוה שיהיה.

ודע, דמהא דאתרוג של ערלה פסול בסוכה דף ל"ה [ע"א] אין להביא ראיה, דהתם שאני דגלי קרא לכם. וכן כתב בתשובת שער אפרים סי' [לח]. [הוספת המחבר: והטור ביוורה דעה סוף סי' רצ"ד [סע' כד מהד' מכוון ירושלים] כתב, הנוטע לצורך מצוה אתרוג או לולב חייב בערלה, והוא מירושלמי [ערלה פ"א ה"א]. ולכאורה פשיטא הוא. כיון דאתרוג של ערלה פסול לא מקרי נוטע לצורך מצוה כלל. וצריך לומר דממועט מלכם, וכיון דתחילת נטיעתו היה לצורך מצוה לבד ולא לאכילה לאו אילן מאכל הוא הוה אמינא שאין עליו חוב ערלה כלל ומותר גם באכילה דלא ממועט מלכם, שעל זה אנו דנין דהוה אמינא לכם [לא] מיקרי כהאי גוונא. קמשמע לן כיון דלבתר דנפיק ביה ידי חובת מצוה לאכילה הוא עומד, עץ מאכל קרינא ביה, כנ"ל]. אבל מסתייעא לן כל הני ראיות הנ"ל לאסור.

וכיצד ומה יעשה בעל הכרם בשני ערלה, אין צריך לבערם אפילו מדרבנן, כמו שכתבו תוספות ריש פסחים [ב, א ד"ה אור] וזה לשונם, ולא דמי לבשר בחלב ערלה וכלאי הכרם וכו'. [הוספת המחבר: איברא, לשון התוספות שכללו גם כלאי הכרם

שאין צריכים ביעור צל"ע, דהא פן תקדש כתיב ביה דבעי שריפה מדאורייתא, ועל כל פנים מדרבנן. ומוכח על כרחך דעת התוספות כהבית מאיר סי' קכ"ד הנ"ל אליביה דרמב"ם דאפילו מדרבנן לית ביה מצות שריפה¹⁸]. וכן נראה לי דעת רש"י בשלהי תמורה במתניתין דף ל"ד [ע"א], כל הנשרפים לא יקברו, וזה לשונו, דילמא אתי אינש ואשכח להו ואכיל להו. עד כאן לשונו. ותמוה טובא, דהא תיפוק ליה אפילו מדאורייתא נמי לא יקברו דהא מצוותן בשריפה, ואי קוברם מבטל הוא מצות שריפה, וצ"ג¹⁹. אמנם כיון דבערלה לא שמעינן מקרא דבשריפה, וכמו דבאמת הניחו תוספות במשנה שם [לג, ב ד"ה אלו] בצ"ע על היקשא דפירש רש"י [שם ד"ה כלאי הכרם] דמנא לן, על כרחך רק מדרבנן השוו ערלה לכלאים בזה כיון דשוים באיסור הנאה ובעלייתן במאתים ואחד. ומתניתין כל הנשרפים לא יקברו קתני, גם ערלה שאין מצוותן בשריפה, אלא שאם בא לבערם ידונם בשריפה, פירש רש"י שפיר היינו טעמא משום חשש תקלה כנ"ל. והרי גם הטור השמיט מתניתין דערלה בשריפה, על כרחך דסבירא ליה נמי אין צריך לבערם, אלא מניחם בכרם כהפקר ויטלום גוים מעצמם.

ואם רוצה לבערם מן העולם מחשש תקלה שלא יכשלו בהם אחרים ישראלים, בזה מבואר הדין במשנה ובגמרא שלהי מסכת תמורה הנ"ל, ערלה וכלאים את שדרכן לשרוף דהיינו אוכלין תשרוף, ומשקין בקבורה, ופסקה הרמב"ם סוף הלכות פסולי המוקדשין [פי"ט ה"י], עיין שם.

שוב אחרי כותבי זאת מצאתי בספר בית הליל סי' רצ"ד [ס"ק א] עמד בזה על השמטת הטור ושו"ע הדין דמתניתין הנ"ל ערלה בשריפה²⁰, ונדחק ליישב. וגם עמד שם על דברי התוספות ריש פסחים הנ"ל שהוא נגד מתניתין דתמורה ונדחק ליישב, עיין שם היטב, והנאני, והנראה לי לעניות דעתי כתבתי כנ"ל.

ובערלה מצינו עוד תקנה בשו"ע סי' רצ"ד סעיף ט"ו, מותר למכור לגוי פירות שני ערלה לשלוש שנים מאחר שלא בא לעולם וכו'. ונראה לי לשלוש שנים לאו דוקא שימכור מיד אחר נטיעתו על כל השלוש שנים, אלא גם בשנה שניה ושלישית יוכל למכורם קודם חניטת הפירות. ובמקור הדין

בצע"ג, ועיין בחידושי הגר"ז שם מה שכתב לתרץ. ועיין רש"ש שם לג, ב ד"ה את שדרכן שכתב כעין דברי רבינו. ובשו"ת להורות נתן ח"ד סי' צג אות ג הביא שהרב השואל תירץ ע"פ מה שדן רבינו עצמו לקמן בסי' שנב שבפחות מכזית אין מצות שריפה, וי"ל שלכן כתב רש"י טעם המועיל גם לפחות מכזית. אך עיי"ש מה שהשיג על זה. 20. בליקוטי חבר בן חיים ח"ג מ, ב בהערות לדברי רבינו כתב: "אולי, כיון דאיכא מאן דאמר דספוקי מספקי להדידי בערלת חו"ל דמיירי מינה הטור, סבירא ליה להטור דבשריפה לכו"ע

18. בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רח ד"ה ולפי"ז ביאר דברי תוס' באופן אחר, שאף הם מודים שיש מצות שריפה בערלה, אלא שאין חוב לבער מיד, משא"כ בחמץ. וכן פירשו בכוונת תוס' השפת אמת שם ובחידושי ר' שמואל שם סי' א אות ו. ולכאורה כך מדויק בהמשך דברי תוס' שהזכירו שהנידון הוא איסור שהייה (ולא רק מצות ביעור), דהיינו שבחמץ גזרו שאם משהה רגע אחד עובר באיסור ולא רק מבטל מצות זריזין, ועל זה נתקשו מדוע לא גזרו כן גם בשאר איסורי הנאה. 19. וכן הקשה בגליון הש"ס שם והשאיר

בתשובת הרשב"א [ח"א] סי' אלף קכ"א לא הזכיר סכום השנים כלל. וזיל בתר טעמא, דכיון שלא באו לעולם אינו מוכר אלא מקום עצים ועצי ערלה שרי בהנאה, והאי טעמא שייך בכל שנה ושנה קודם חנטה. ואף על גב דהט"ז [שם ס"ק כג] השיג על דין זה דהשו"ע, כבר יישבו יפה הש"ך בספרו נקודות הכסף, וכן הסכים הבית לחם יהודה [ס"ק ו], עיין שם היטב. [הוספת המחבר: והשגת הט"ז מדבר שלא בא לעולם לא תירצו נקודות הכסף (כמ"ש) [במה שכתב] מכירה הוא מעכשיו קנה, והיינו על כרחך בקיבל המעות כבר, ולא הוה ליה לסתום, כמו שכתב הט"ז. וקצת קשה לי על הרשב"א דכתב טעמא דאין מקנה דבר שלא בא לעולם כנ"ל, ותיפוק ליה אפילו אחר חנטה דהוה ליה בא לעולם כדאיתא בחושן משפט סי' ר"ט [סע' ד], הרי סמדר לכולי עלמא מותר משום ערלה [ערלה פ"א מ"ז], דפירי הוא דאסור אבל לא סמדר, דהיינו אחר חנטה נמי. וצריך לומר כיון דמוכרו לשלוש שנים נקט ממילא קושטא הכי הוא דהוה ליה דבר שלא בא לעולם בשנים הבאים כנ"ל].

ובשנה הרביעית מט"ו בשבט ואילך מבואר תקנתם בשו"ע שם סעיף ו' דיכול לפדות כולם בשוה פרוטה של כסף, ולא יברך כמו שכתב הש"ך ס"ק י"ז, ודמי הפדיון בעי שחיקה ואחר כך ישליכנה בנהר. ובזמן הזה ראיתי נוהגים שלא לפדותם, אלא מניח אותם באיסורם עד אחר שעבר גם שנת רבעי, אבל מדינא יכולים לפדותם כנ"ל בלי פקפוק.

ועל דברי הבית מאיר הנ"ל אליביה דהרמב"ם אי כלאי הכרם מצוותו בשריפה או לא. נראה לי ראייה מלשון המשנה בתמורה שם [לג, ב] אלו הנשרפים חמץ בפסח ישרף תרומה טמאה ערלה וכלאים את שדרכן וכו', מדחלקן לשני בבות מוכח דחמץ ישרף מדאורייתא דילפינן מנותר אין ביעור חמץ אלא שריפה [פסחים כו, ב], אבל כלאים פשטיה דקרא תקדש פירושו תתרחק כמו שכתב הרמב"ם פרק י' ממאכלות אסורות [ה"ז] הנ"ל. ולשון הרמב"ם פרק ה' מהלכות כלאים דין ז' ושניהם שורפים אותן שנאמר פן תקדש וכו', דמשמע דר"ל תוקד אש, נראה לי כוונתו ראוי לשרוף לפי שאסור בהנאה הוא, וכמו שכתב החינוך סי' תקמ"ח ותקמ"ט, עיין שם היטב. ועיין לשון רש"י בשבועות י"ח ע"ב [ד"ה קרב אליך].

[הג"ה מבין המחבר: ובסברות אלו נראה לי להבין היטב כוונת גמרא שבת כ"ה [ע"א], אמר רב כשם שמצוה לשרוף וכו', כך מצוה לשרוף תרומה טמאה, ואמרה תורה בשעת ביעור מותר ליהנות וכו' מקרא [במדבר יח, ח] לך שלך תהיה וכו'. ותמוה, למה צריך האי כשם שמצוה וכו', ועיין רשב"א שם [ד"ה אמר] [שהקשה] מה היתה תשובת רב. ונראה לומר, דקשיא לי, לדברי הים של שלמה שהביא מרן אבי זצ"ל מבואר דגם דבר האסור בהנאה על ידי קונם יש לו לבעלים זכות בו ליתנו לצדקה. לפי זה, איך מוכח מקרא דלך דמותר בהנאה משום דנקרא לך להפוסקים דמותר לבטל איסור לכתחילה מן התורה, לפי זה אף בדבר שאסור בהנאה יש לו לבעלים זכות בו, כיון דיכול לבטלו לכתחילה ברוב, ומאי ראייה מתיבת לך דמותר בהנאה, דלעולם יש לומר כאן דאסור בהנאה, ומכל מקום מיקרי שפיר לך כיון דיכול לבטלו ברוב. וכן יש להקשות בסוכה ל"ה [ע"א] לכם וכו', יעויין שם²¹.

ונראה לי, לפי מה שכתב מרן וגם המקנה אתי שפיר, דבדבר שמצוותו בשריפה אסור לבטל ברוב, דאם יבטלו ברוב נתבטל על ידי זה המצות שריפה. וזה כוונת גמרא כשם שמצוה וכו' כך מצוה וכו', דייקא לשרוף, וכיון דמצוה בשריפה, אי אמרינן שאסור בהנאה לא שייך שהוא לך, אבל לולא דאמרינן דמצוותו שריפה אין ראייה מקרא לך דמותר בהנאה, דיש לומר כנ"ל אף דאסור בהנאה מכל מקום שפיר מיקרי לך משום דיש לו בו זכות שיכול לבטלו ברוב, ודו"ק ונכון.

ובאותו ענין אמרתי דרש"י ותוספות לטעמייהו אזלי, דרש"י ותוספות בשבת כ"ה פליגי בשריפת תרומה טמאה, רש"י [ד"ה מצוה] סבירא ליה רק מדרבנן מצוותו בשריפה והוא הדין שאר ביעור דלא ליתי לידי תקלה, ותוספות [ד"ה כך] סבירא להו דמצוה דאורייתא בשריפה. [לרש"י] [ורש"י] ותוספות חולין צ"ט [ע"א] פליגי גם כן, רש"י [ד"ה חדוש] סבירא ליה אין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא, ותוספות סבירא להו רק מדרבנן אין מבטלין²². ונראה לי דאזלי לטעמייהו. דהנה הא דר' אליעזר בפסחים מ"ו [ע"א-ע"ב] דשרי לאפותו משום טעמא דהואיל, אף על גב דמדרבנן אסור לכתחילה ודוקא אינו לוקה אמר רבה, כתבו רז"ה [שם יד, ב מדפי הרי"ף] ובשער

שהקשיא היא שכיון שמבטל לצורך מצוה ומצוות לאו ליהנות ניתנו מותר לבטל, עיי"ש. והוא עצמו תירץ שלבטל ברוב לא חשיב לכם כיון שאין בידו לבטל תמיד, שאין לו אתרוגים אחרים, שהרי אם יש לו יטול אותם, ויצויר רק ביש לו אתרוגים אחרים של גוים שאינם חפצים לתת לו, והוא בדרך רחוקה ונפלאה ולא מיקרי לכם. עוד תירץ הרב השואל שם שכיון שאחרי הביטול אין האתרוג המבוטל ניכר, לא שייך לומר שיש באתרוג זה היתר אכילה. ²² כן הוא בר"ן על הרי"ף שם לה, ב בשם תוס', אך בתוס' על הדף שם צח, ב ד"ה לאו מבואר שהוא דאורייתא.

ליתא. ²¹ שאתרוג של ערלה פסול משום שאין בו היתר אכילה או דין ממון, והרי יכול לבטלו ברוב ושפיר מיקרי לכם, כמו דמאי דאי בעי מפקיר נכסיה. בשו"ת שערי סופר [לר' עקיבא סופר נין החת"ס] סי' ד הביא קושיא זו בשם רבינו, והרב השואל [אחיו, ר' משה סופר] יישב בשלושה אופנים: יבש ביבש לכו"ע אסור לבטל מדאורייתא לדברי הנו"ב וכפי שמיישב בן רבינו לקמן, איסור הנאה לכו"ע מדאורייתא אסור לבטל לדברי החו"ד סי' צט ס"ק ח, ועוד כיון שמדרבנן אסור לבטל לא יצא יד"ח מדאורייתא, על פי דברי תוס' סוכה ג, א ד"ה דאמר. ור' עקיבא סופר דחה את תירוציו, וכתב

המלך [הל' יו"ט פ"ג ה"ט] משום איסור דבל יראה שרי ליה. וקשיא לי, אם כן יקרא לה שם ויאפה אחר כך. ואי משום שאינו ראוי לאכילה, והא יכול לבטלה להאי חלה טמאה ברוב טהורה ר"ל באחד ומאה, עיין תוספות יבמות פ"ב [ע"א] ד"ה משום וברייתא שם פ"א ע"ב חתיכה בחתיכות וכו'. ואי משום שאין מבטלין איסור לכתחילה, והא איסור דרבנן גם השתא (שכיון) [שרינן] ליה במלאכת יום טוב משום לתא דבל יראה, אם כן מאי חזית ומאי אולמא האי דרבנן מהאי דרבנן. אמנם אי תרומה טמאה מן התורה בשריפה דוקא, אם כן פשיטא דאף על גב דכל איסור מותר לבטל לכתחילה מן התורה, תרומה טמאה כיון דמצוותו מן התורה בשריפה לכולי עלמא אסור לבטלו לכתחילה מן התורה שלא יבטל ממנו מצות שריפה. אם כן מבואר דרש"י לטעמיה דסבירא ליה רק מדרבנן מצוותו בשריפה ומשום תקלה והוא הדין שאר ביעור מהני, ואם כן הוא הדין נמי דיכול לבטלו ברוב אי לא משום דאין מבטלין איסור לכתחילה, ואם כן קשיא מאי טעמא דר' אליעזר בפסחים מ"ו, ועל כרחק צריך לומר אין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא בכל מקום. אבל תוספות לטעמם רק אסור לבטל מדרבנן, על כרחק לומר דמן התורה מצוותו בשריפה ולכולי עלמא אסור לבטלו ברוב מן התורה כנ"ל, ואתי שפיר.

עוד נראה לי, לפי מה שכתב בתשובת נודע ביהודה מהדורא תניינא חלק יורה דעה סי' מ"ה [ד"ה שלישית] דיבש ביבש לכולי עלמא איסורא דאורייתא הוא לבטלו לכתחילה, דהוא כניכר האיסור, אם כן בפשוט לא קשה מידי ואתי שפיר.

וכהאי גוונא אמרתי לתרץ גם כן קושיית תוספות בפסחים כ"ג [ע"א ד"ה מערבין], מאי פריך הגמרא, הא אין מערבין אלא לדבר מצוה ומצוות לאו ליהנות ניתנו. ונראה לי על פי פלוגת רש"י ותוספות הנ"ל בשבת כ"ה, אי תרומה טמאה מדאורייתא בשריפה אם כן ודאי ליכא למימר ביה מצוות לאו ליהנות ניתנו ומערבין בו, דהא בטל בזה מצות שריפה מדאורייתא ואסור ביה רוצה בקיומו, ומתניתין קפסיק ותני מערבין לישראל בתרומה גם בטמאה משמע. איברא הפלתי סי' י' [ס"ק ג] כתב בסכין של עבודה זרה נמי מהאי טעמא מותר לשחוט בו דמצוות לאו ליהנות ניתנו, עיין שם, אף דעבודה זרה ודאי מצוותו בשריפה ורוצה בקיומו אסור ביה, עיין בפני יהושע חולין ח' [ע"א ד"ה אמנם] מזה, וצ"ע. ועיין בתשובת מרן אבי זצ"ל להרב מו"ה אברהם גלאזנר נ"י²³.

אבל שוב התבוננתי וראיתי דתירוצ זה שכתבתי אינו חדא, דעל כרחק דוקא בטהורה מערבין גם לישראל, משום

דאף על גב דלא חזי להאי חזי להאי לכהן, אבל בטמאה דלא חזי לא לדידיה ולא לאחרינא אין מערבין בו, וכדנתי סיפא במשנה בעירובין שם [פ"ג מ"ד] נפל עליו גל ונשרף תרומה ונטמאת מבעוד יום אינו עירוב כו', בין השמשות הרי זה חמר גמל כו'. ועוד, ממה נפשך, אי בטמאה ליכא למימר מצוות לאו ליהנות ניתנו לכן מערבין בה, דהא בזה מבטל מצות שריפה מדאורייתא כנ"ל, אם כן מהאי טעמא גופא על כרחק לא מיירי מתניתן בתרומה טמאה, כיון דמצוותו בשריפה מדאורייתא אסור לערב בו שלא לבטל מצות שריפה, אפילו אם תימצי לומר דמותר בהנאה גם לזרים היינו בשעת ביעורו, כמו לכהן דגלי קרא לך שלך תהא להסיק תחת תבשילך, ועל כרחק מתניתן מערבין בתרומה לישראל בטהורה מיירי, והדרא קושיא לדוכתה קושיית תוספות, ודו"ק. ועיין מה שכתב מרן אבי זצ"ל בתשובה להגאון מו"ה דניאל פרוסטיץ ולהגאון מו"ה אלעזר שטראסער אבד"ק עיר חדש²⁴. ע"כ מבין המחבר.

ובעניין מצוות לאו ליהנות ניתנו שהארכנו לעיל, מצאתי כדברי בהגהות משנה למלך פרק ה' מאישות [ה"א בד"ה ודע דסברת] וגם בתשובת חתם סופר ליורה דעה סי' ס"ט, והנאני שכוונתי לדבריהם. איברא יש להשיב על הראיה מתשובת הר"ן, וכן הוא בחידושי הר"ן ריש פרק ב' דקידושין [טז, ב מדפי הרי"ף], דהקידושין עצמן מצוה הוא גבי האשה היינו דמסייעתו להבעל, אי נמי מצוה דלשבת יצרה גם אשה מצווה, הוה ליה דרבנן, ודעת הר"ז [ר"ה ז, א מדפי הרי"ף] הוא דבמצוות דרבנן לא אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו, אם כן ליכא ראיה משם.

ועיין קצות החושן סי' ע"ב ס"ק ל"ד ונתיבות המשפט שם ס"ק י"ז בשואל ספר אי אמרינן ביה מצוות לאו ליהנות ניתנו או לא. ועיין שער המלך הלכות סוכה [פ"א ה"ג, פ"ח ה"א], ותשובת נודע ביהודה תניינא סוף חלק אורח חיים [סי' קלג-קלד], ובספר אבני מילואים באבן העזר סי' כ"ח [ס"ק ס], ובתשובת בית אפרים אורח חיים סי' מ"א, ובספר טורי אבן בראש השנה כ"ח [ע"א], ובספר עצי אלמוגים בעירובין סי' שפ"ו [סע' ח]. ובחידושי לסוגיא ריחא מילתא ובסוגיא דהיזק שאינו ניכר וכו' הארכתי עוד בזה בס"ד.

ועתה אחתום בברכה מרובה.

כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה, דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

²³. לעיל סי' כח-כט. ²⁴. חלק או"ח סי' קצג וחלק יו"ד סי' קכד.

סימן שנב

[דברים שהצריכה התורה לבערם]
האם המצוה דוקא בכזית, ובעניין אכילת
קדשים בפחות מכזית]

לדזיו ליה כבר בתיה שלם שלמא רבא וחייא אריכא ובריות גופא, הלא הוא כבוד אדוני מורי ורבי המאור הגדול הרב הגאון הגדול אור ישראל וקדושו (ני' ה"ה פ"פ) [נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק] כבוד קדושת שמו מו"ה פל(י)ק נ"י אב"ד קהילת סעטשין יע"א.

גלילי ידיו הטהורות ונעצמות בימינו משוק פעסטה העבר קיבלתי, ושמתתי בו בשמחת התורה.

ועל דבר אשר העמידני ועוררני כבוד מורי הדרת גאונו נ"י, שנסתפק בדברים שחייבה התורה לבערם כגון ערלה וכלאים ונותר, אם בעינן כשיעור זית דוקא או לא, דמלשונות הרמב"ם מוכח דלא צריך כזית, ומילפותא דר' יהודה פסחים כ"ח [ע"א] חמץ מנותר דבשריפה מוכח איפכא, דאם כן איכא פירכא.

יעיין מהרי"ט אלגאזי על הלכות בכורות וחלה לרמב"ן דף מ"א [הל' חלה סוף אות ב ד"ה והנה לפי] איסור סחורה בפירות שביעית אי דוקא בכזית כמו שארי מצוות עשה דאכילה, ועיין מה שכתב בדף נ"ה סוף הלכות חלה'.

הנה מאוד שמחתי וברכתי ברכת הנהנין שכיוונתי לדברי מורי ורבי הגאון נ"י בזה זה רבות בשנים. ואדרוש תחילה סמוכים במשנה תורה אשר הכינותי היום, תשובתי (לבני) [לבנו] הצדיק ידיד נפשי ותלמידי הרב המאור הגדול מו"ה דוד נ"י בענין זה.

הנה תוספות בשבת דף צ"א ריש ע"ב סוף ד"ה כגון וכו' הקשו, מאי שנא כזית תרומה מחצי זית, הא קיימא לן חצי שיעור אסור מן התורה [יומא עד, א]. ודחקו לתרץ דמכל מקום כזית חמור טפי, לפי שהוא שיעור ללקות עליו בכל מקום. ועל זה הקשו תו מאי שנא לבית טמא וכו'. ואמאי לא תירצו בפשוט טפי, בתרומה טמאה גופיה חמור טפי מכזית שמצוותו בשריפה. אלא על כרחך פשיטא להו לתוספות דפחות מכזית נמי מצוותו בשריפה. והוא הדין נמי לערלה ואינך כולוהו, דבהדדי תני להו במתניתין שלהי תמורה [לג, ב] אלו הן הנשרפים, כולם שווים בדינים. הא חדא?

ועוד, מקושיית תוספות בסוכה ל"ה ע"א [ד"ה לפי] למה ליה הני טעמי באתרוג דערלה משום שאין בו היתר אכילה, ותיפוק ליה דמיכתת שיעוריה. ומאי קושיא, הא נפקא מינה לרבנן דר' עקיבא בסוכה ל"ו ע"א דמכשירים אתרוג הבוסר, ופירש רש"י [שם ד"ה הבוסר] קטן כפול הלבן, והסכים על ידו מהרי"ק שורש ס"ב, והוא פחות מכזית ואין מצוותו בשריפה, אבל אין בו היתר אכילה, דרבנן דר' יוסי בפרק קמא דמסכת ערלה בסמדר הוא דפליגי במשנה ז' אבל בוסר מודו ליה דאסור משום ערלה כדאיתא בברכות ל"ו ע"ב. אלא על כרחך דפחות מכזית נמי מצוותו בשריפה. הא תרתי.

זהו ממה שכתבתי כעת (לבני) [לבנו] רחימא דנפשאי הרב מורנו ה"ר דוד נ"י.

ומאז השבתי לצורב אחד חרוץ מופלג מו"ה דוד כ"ץ נ"י וכעת הוא מתושבי פה, וזה לשוני.

על דבר אשר עמד מעלתו על דברי הגאון המקנה בקידושין דף פ' [ע"א ד"ה עוד נראה] דמותר לטמאות פחות מכביצה תרומה לכתחילה, ואמאי, הא חזי לאצטרופי לסברת המשנה למלך פרק ד' מטומאת אוכלין [ה"א ד"ה נסתפקתי]. אלו תורף דבריו.

הנה כבר עמד בכהאי גוונא בספר טהרת הקודש אמתניתין בזבחים דף כ"ט ע"ב לאכול כחצי זית בשר וכו', אף על גב דבכל איסורים קיימא לן חצי שיעור אסור מן התורה, היינו דוקא בדבר שאיסורו מגופו, אבל היכא שעכשיו רוצה לחול עליו שם איסור אינו חל על חצי שיעור, יעייין שם שרמז לכמה עניינים בזה. והיא היא סברת המשנה למלך בפרק א' מחמץ [ה"ז] בהיה לו שעת הכושר חצי שיעור מותר מן התורה, עיין שם. ומהאי טעמא נמי מיתרצא קושיית מעלתו (י) [נ"י].

אבל באמת דברי המקנה הנ"ל לאו דכולי עלמא הוא, דזה לשון הראב"ד בפרק ז' מהלכות ביכורים הל' י"ב, א"א, הוא פוסק כר' אליעזר, וחכמים אוסרים לעשות כן מפני שהוא מטמא חלתו פחות מכביצה וכו'. והכסף משנה שם הניח דברי הראב"ד בתימה בזה. ולעניות דעתי קצת מוכח כסברת הראב"ד מהא דבכורות כ"ז [ע"א] ופסקה הרמב"ם פרק ה' מהלכות ביכורים הלכה י"ב, הנדה וכיוצא בה [מברכת] ומפרשת חלת חוץ לארץ שאינה מוזהרת על מגעה וכו', ותיפוק ליה גם בחלת ארץ ישראל משכחת לה בעיסה של נחתום שמפריש אחד ממ"ח והעיסה הוא מ"ג ביצים ועוד, והוה ליה שיעור חלה פחות מכביצה. הרי לכולי עלמא אסור לטמאות פחות מכביצה

שם סוף ע"א כתב לגבי קדשים פסולים: "כזית ממנו חשוב ומצוה עליו לשורפו", ומשמע שחייב שריפה הוא דוקא בכזית.

שנב. 1. אות כב ד"ה והנה הפוסקים. ועיין בזה במנ"ח מצוה שכח שכט אות יג ובסוף הספר מצוות עשה שמנה הרמב"ן מצוה ג. 2. אמנם בתור"ד בשבת

תרומה וחלה, ועל כרחק באמת היינו טעמא משום דחצי שיעור אסור בכל מקום. והכי נמי פשיטא לן דאסור אפילו מן התורה לפסול חצי זית, אלא במתניתין [זבחים כט, ב] כשר קתני בדיעבד ומשום דבקדשים בעינן קרא לעכב בכל מקום, ובכזית פיגול יהיה כתיב, וגם ארבעים בכתפיה וכשר, אתמהא. אבל חצי שיעור כשר בדיעבד דוקא. וכן אסור להותיר אפילו חצי שיעור בשר קודש לכתחילה, דבכל מקום הושוו פיגול ונותר וטמא, ואף על גב דליכא מלקות במותר או מפגל אי משום שאין בו מעשה או משום ניתק לעשה, מכל מקום חצי שיעור נמי אסור מן התורה וכו'.

עד כאן לשוני בתשובתי להנ"ל.

ולהרב החרוץ מו"ה בער אופנהיים בקהילת פרשבורג נ"י השבתי בתשובה אחת³ וזה לשוני.

ובמה שעמד מעלת כבוד תורתו [מי באר סי' קכא] על דברי הגאון בספר דורש לציון⁴ שכתב משונה עשה זו דאכילת קדשים מכל אכילת מצוה, שהוא אפילו חצי שיעור, והקשה מעלתו מדברי הרמב"ם בפרק י"ד מפסולי המוקדשין [ה"י] אין אכילת פחות מכזית וכו' הובח כשר, ואם איתא דמקיים המצות עשה בפחות מכזית למה לא יפסול בה המחשבה. תמה אני שהביא כן משמיה דהרמב"ם, ומשנתנו היא בזבחים דף כ"ט ע"ב בלי חולק. ובספר טהרת הקדש [שם ד"ה לאכול] הוקשה לו בלאו הכי מטעם דחצי שיעור אסור מן התורה, ותרץ בטוב טעם ודעת, ובדבריו שם מתורץ נמי קושיית מעלת כבוד תורתו נ"י, יעויין שם.

ועוד הקשה מעלת כבוד תורתו, מותר חצי שיעור יהיה חייב על לאו דנותר, ולא לשתימט דמחייב בחצי שיעור, ומסופק בזה כבוד תורתו נ"י. הנה הוכחה ברורה וגלויה מש"ס פסחים כ"ח ע"א דר' יהודה יליף מנותר שהוא בבל תותרו, מה נותר בשריפה וכו', ואם איתא הא איכא פירכא, מה נותר שהוא בבל תותרו אפילו בפחות מכזית, תאמר בחמץ דבעינן כשיעור דוקא לעבור בבל יראה, כמבואר בפוסקים ובגמרא ריש ביצה [ב, א]. אלא על כרחק דבעינן בנותר שיעור, ומכל מקום אין קושיא על הגאון בעל דורש לציון, כיון דחייב מלקות ליכא בנותר אי למאן דאמר משום שאין בו מעשה אי למאן דאמר משום ניתק לעשה, אלא איסור לאו הוא דאיכא, והא אפילו אין מצות עשה באכילת חצי שיעור בקדשים ודאי איסור דאורייתא הוא איכא להותיר אפילו חצי שיעור, ככל איסורים דחצי שיעור אסור מן התורה.

ולא עוד אלא שאני אומר, מאי דמר מעלתו מספקא ליה בדברי דורש לציון הנ"ל, פשיטא (ליה) [לי] לאידך גיסא, שיפה כיון להלכה המורה צדק הגאון הנ"ל. והוא, דבהדיא תניא במנחות דף ע"ג [ע"א] דאין חולקים שום קרבן נגד קרבן, אפילו עופות ואפילו מנחות, אלא כל מנחה וכל קרבן בפני עצמו חולקין לכל הבית אב. ואם כן, על כרחק עשה דואכלו קאי אכל הבית אב כולו, ואכלו אותם אשר כופר בהם [שמות כט, לג], אף דכל אחד מגיע לחלקו פחות מכזית שהוא שיעור אכילה סתם. וקרא ואכלו אותם לשון רבים בין כולם בעינן שיאכלו הקרבן, ואין מצות עשה זו כלל על כהן אחד, אלא על כל הבית אב בשותפות מקיימים מצות עשה אחת באוכלם הקרבן בין כולם (והרי בין כולם), והרי בחלקם ציפור אחד דמליקה ר"ל תור או גוזל אחד בין כל הבית אב אי אפשר בענין אחר אלא שיגיע דבר קטן כל שהוא לכל אחד, ובוה מקיימים בין כולם עשה דואכלו אותם וכו'.⁵

ובתחילה היה קשה לי על הצל"ח⁶ מדברי הרמב"ם פרק י' ממעשה הקרבנות הלכה ט"ו שכתב וזה לשונו, שהאפויה כשחולקין אותה אנשי בית אב כל שיגיע לו חלקו אפילו כזית פת הרי הוא וכו', מדנקט אפילו כזית משמע בהדיא דלא סגי בלאו הכי בפחות מכזית, דאי לאו הכי הוה ליה למימר רבותא טפי [הוספת המחבר: ועיין בתשובת ריב"ש סי' ל' דדייקינן כן ברמב"ם ובגמרא, ועיין בתשובת ב"ח סי' ק"ח ד"ה ומה שמדקדק] דבמחברים ליתא לדיוק זה, וצ"ע. אבל באמת זה אינו, דהא מיד סמוך ונראה לזה כתב הרמב"ם לחלק וזה לשונו, אבל הסולת אם יחלקוה ביניהן נמצא מגיע מלא כפו סולת או פחות שאינו ראוי לא ללוש אותו וכו'. הרי דאין שיעור לדבר, והכל לפי רוב אנשי הבית אב, ומאי דנקט כזית בתחילה לדוגמא בעלמא נקטיה. ותדע, דעוף שכתב בהלכה ט"ז [שם] יוכיח וכו'. דוודאי מגיע רק פחות מכשיעור לכל אחד ואחד. סוף דבר, הדין עם בעל הצל"ח הנ"ל.

ועד כאן לשוני בתשובתי להנ"ל.

הרי הוכחתי נמי מילפותא דר' יהודה חמץ מנותר דאינו עובר בפחות מכזית. אבל היינו דוקא לעבור בלאו, אבל מכל מקום חצי שיעור אסור מן התורה איסור דאורייתא בעלמא, ולפי שאין נפקא מינה למלקות לא הזכיר הרמב"ם שיעורא במקומות דמייתי מיניה אדוני מורי ורבי נ"י. אלא להאחרונים דסבירא להו גבי בל יראה דחמץ לא אסור מן התורה חצי שיעור עדיין קשיא.

במצוה קלד אות ב כתב שהמצוה מתקיימת דוקא באכילת כזית, וכן כתב החת"ס עצמו שם בס"י מט (וסתר משנתו), וע"ע באו"ש הל' חמץ ומצה פ"ו ה"א ד"ה לכן נראה ובמשך חכמה ויקרא ו, ט. 6. בספרו דורש לציון הנ"ל.

3. חלק או"ח סי' קמז. ועי' לעיל סי' נה הע' 1. 4. דרוש ראשון ד"ה כל נבילה ובהג"ה מבין המחבר שם. 5. וכעין זה כתב בשו"ת בית הלוי ח"א סי' ב אות ז וח"ג סי' נא אות ג, ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קמ ד"ה ב'. לעומתם, המנ"ח

יעויין שם. והמשנה למלך סוף הלכות אבל [פי"ד הכ"א ד"ה אשר ע"כ] השיג עליו מירושלמי דנזיר [פ"ז ה"א] דאפילו בכזית מן המת ליכא חיוב קבורה, יעויין שם.

ולענין דעתי מש"ס דילן שלהי תמורה [לד, א] דפריך הש"ס ונקברים אפרם אסור, והתניא בשר המת שנפרכה שרי אפרה, מוכח כתוספות יום טוב, דאם לא כן דילמא התם היינו טעמא כל שאין ראשו ורובו אינו מן הנקברים. אלא על כרחך בכזית איכא מצות קבורה, ובפחות מכזית ליכא לאוקמה לברייתא, דגם לא נפרך אלא בעיניה והוא לח נמי טהור כנ"ל.

מיהת בפחות מכזית פשיטא להתוספות יום טוב וגם להמשנה למלך דליכא מצות קבורה, אף על גב דוודאי הוא אסור בהנאה ככל איסורי הנאה פחות מכשיעור. ונראה לי מצות קבורה במת אפשר דדינו תליא בטומאתו דווקא, והתם טעמא איכא דפחות מכזית אינו מטמא כמו שכתב הרמב"ם פרק ב' הל' ב' מטומאת מת, ולהגהות מיימוניות [הל' מילה פ"א הט"ו] [הביאו] במגן אברהם תקכ"ו ס"ק כ' (כ"ו) [קל וחומר] איכא מנפלים דמטמאים ואין מצוה לקוברם, קל וחומר לפחות מכזית דטהור הוא. וגם להמגן אברהם דפליג עליו התם, הרי בהדיא תליא להו לקבורה עם דין הטומאה, מדאיצטריך קרא אין הכהן מטמא לנפלים מוכח שמצוה לקוברם, יעויין שם, הוא הדין נמי לפחות מכזית כנ"ל. וגם תוספות יום טוב בעצמו גם במצות קבורה רק בלשון אפשר כתב כן ולא בהחלט. אם כן שאר כל החייבים ביעור מן העולם גם בחצי שיעור איכא חיובא, אבל לא מצות שריפה ולא מצות קבורה ממש אלא גניזה בעלמא, ומשום חשש תקלה⁷.

וראיה ברורה נראה לי על פי קושיית ידיד נפשי הרב הצדיק מו"ה מיכל קיצע בספרו שלמי נדבה נ"י על תוספות בשבת כ"ה ע"א [ד"ה כך] לחד תירוץ תרומה טמאה בשריפה מדאורייתא, אם כן למה ליה לגמרא דף י"ז [ע"ב] שם לומר הטעם גידולי תרומה משום תקלה אי משהינן ליה, ותיפוק ליה בלאו הכי משום דהא צריך לשרוף התרומה טמאה מדאורייתא, והניח בצ"ע. אמנם לדידי לא קשה מידי, דנפקא מינה בחצי שיעור דלא הוי מצוותו בשריפה מדאורייתא רק משום תקלה מדרבנן אסור לשהותה וצריך לבער וכנ"ל⁸. ועוד נראה לי לתרץ על פי מה שכתב בתשובת הגאון מהר"ם מינץ סי' (ה) [ע"ג] תרומה טמאה אינו עומד לשריפה כיון דיכול למיתשל

מה יענו לילפותא דר' יהודה הנ"ל, האיכא פירכא מה לנותר שכן חצי שיעור אסור מן התורה להותיר, וצ"ע.

והנה במשנה שבת סוף פרק ר' עקיבא דף צ' ע"א, מאבני מזבח ומעפר וכו' כל שהוא מצניע אותן לגונזן, ופירש רש"י [ד"ה שמצניעין] שכל דבר קודש טעון גניזה, ר' יהודה אומר אף המוציא משמשי עבודה זרה כל שהוא, שנאמר ולא ידבק בידך מאומה וכו', ותוספות בשבת דף ע"ה ע"ב בד"ה לאפוקי עצי אשירה פירשו טעמא דר' יהודה שמצניעין אותן לשריפה. (ששמע) [משמע] בעבודה זרה דוקא דכתיב מאומה כל שהוא נמי בשריפה, ולא בכל מקום. אבל באמת אין כוונת התוספות על שמצוותן בשריפה, דבקרא ולא ידבק מאומה וכו' (ו) לא כתיב שריפה. אלא טעמיה דר' יהודה, גם אי לא טעון שריפה מיהת אחשביה קרא לאיסורא, וכפירוש רש"י במתניתין דף צ' [ד"ה מאומה], ודומיא דרישא מאבני מזבח וכו' דבכל שהוא חייב משום דחשיב דבעי גניזה. ותוספות קושטא דמילתא נקטו, כיון דבשיעורא מצוה לשרפה במשמשי עבודה זרה, גם כל שהוא דרך בני אדם להצניעו גם כן לשריפה.

ומעתה הדרנא בי מאותן שני הראיות משני דיבורי תוספות הנ"ל שכתבתי גם (לבני) הרב מו"ה ר' דוד נ"י. דאפילו אם אין מצות שריפה בפחות מכזית, נמי קשה קושיית תוספות סוכה ל"ה ע"א, וליכא למימר נפקא מינה אתרוג הבוסר פחות מכזית, דמכל מקום נהי דשריפה לא בעי, אבל גניזה מיהא בעי ככל איסורי הנאה, ותו כתותי מיכתת שיעורא גם אי מנקברים הוא כיון דצריך ביעור לפי שאסור בהנאה. ותוספות קושטא דמילתא נקטו דערלה בשריפה וגם תרומה טמאה כבמתניתין דשלהי תמורה. וגם בשבת צ"א ע"ב הנ"ל יש לומר, לא פסיקא להו לתוספות לתרץ חשיבות וחומר הכזית משום שמצוותו בשריפה, כיון דתוספות עצמם בשבת דף כ"ה ע"א בד"ה כך אתה וכו' לא ברירא להו גם בכזית אי מן התורה בשריפה או רק מדרבנן כנ"ל, אבל הא מיהא כל שאסור בהנאה איכא עליו מצות וחובת ביעור וגניזה על כל פנים אפילו חצי שיעור.

והתוספות יום טוב בשבת סוף פרק המצניע [פ"י מ"ה] כתב וזה לשונו, ומת דאסור בהנאה מצניעין אותו כדי לקוברו מידי דהוה אמקק ספרים. ותו הקשה, אם כן מאי שנא כזית מן המת כשיעור טומאתו, אפילו בפחות מזה נמי. ותירץ וזה לשונו, ובמת נמי אפשר שעל פחות מכזית אינו מצוה לקוברו,

משום פחות מכזית שאינו שכיח שיששה משום כך. עוד כתב שמה שפחות מכשיעור לא צריך שריפה הוא דוקא כשנשאר לו רק פחות מכשיעור, אך אסור לקחת פחות מכשיעור משיעור שלם ולבטל מצות שריפה, ואם כן בוודאי אינו שכיח שיהיה פחות מכשיעור שלא חייב שריפה שיהיה שייך לתקן בשבילו.

7. ועי' בילקוט יוסף דינים לאשה ולבת סי' שכח הע' ז שהוכיח מדברי רבנו שאף שאין כזית החלה שהופרשה חייבת ביעור משום תקלה, עיי"ש. וע"ע בשמירת שבת כהלכתה חלק שני פרק מב סע' יב הע' ג. 8. בשו"ת משנה הלכות ח"י סי' קצט ד"ה וראיתי העיר על דברי רבינו, שבתוס' שם מבואר משום רווח פורתא לא משהי גביה תרומה טמאה, וכ"ש שלא יגזרו מעיקרא

עלה, אם כן יש לומר דוקא באתי ליד כהן מדאורייתא בשריפה, ולא קשה מיד⁹.

שוב ראיתי דראיה הנ"ל שהבאתי לתוספות יום טוב נגד המשנה למלך במצות קבורה ליתא, דכהאי גוונא ממש הובא בתשובת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סי' צ' מבעל בינת יששכר הגאון מו"ה בעריש וצלח"ה, שהביא ראיה זו עצמה להוכיח מינה דנפל מצוותו בקבורה, דאם לא כן מאי פריך הש"ס, דילמא בנפל מיירי ברייתא שלהי תמורה. והגאון נודע ביהודה דחה ליה שפיר, דנקברים לאו דוקא שמצוותו בקבורה מדאורייתא, אלא כל איסור הנאה שאינו בשריפה מן הנקברים משום תקלה מדרבנן הוא ואסור אפרה. ואדרבה, אי מצוותו מן התורה בקבורה, נעשית מצוותו מיד, אפשר שרי אפרה, עיין שם.

וסברא זו כתבה גם כן הגאון בספר מקור חיים על הלכות פסח ריש סי' תמ"ה [ביאורים סוס"ק א] וגם הגאון בתשובת חתם סופר ליוורה דעה סי' צ"ח [ד"ה ולולי] כיוונו לסברא זו¹⁰. ולכאורה תמוה, דאם כן השתא תקשה מאי פריך הש"ס שלהי תמורה מבשר המת שנפרך דשרי אפרה, הא שאני התם כיון דמצוותו בקבורה מדאורייתא כבר נעשה מצוותו, לכן שרי אפרה. והרגיש הגאון שם בנודע ביהודה בזה, ותירץ דקבורת מת משום בזיונו הוא ולא משום איסורא כמו הנשרפים, ולא נעשה מצוותו אלא משוך איסורא עד עולם, יעויין שם. והדין עמו, דהא ודאי הנקברים לא ישרופו רק מדרבנן הוא דילמא אתיא ליהנות מאפרן, אבל קבורת מת מדאורייתא קבורה דוקא בעינן ולא ישרפנו משום בזיונו, ואפילו אם מצווה שלא לקוברו אלא לשורפו אין שומעין לו משום בזיון קרוביו הוא לשורפו, וגם משום כפרה פירש רש"י סנהדרין מ"ו [ע"ב ד"ה או] בהטמנה זו שמורידין ומשפילים אותו בתחתיות, על כן אין רשאי לשורפו מדאורייתא. ומהאי טעמא נראה לי דלא תני במתניתין שלהי תמורה שם מת בהדי הנקברים, משום שמת אבוהון דכולהו ומן התורה מצוותו בקבורה דוקא ולא בשריפה, אבל שאר הנקברים לא, כנ"ל. וממילא אם כן לא נעשה מצוותו אפילו אחר שנעשה אפר ועפר, ואפילו מן התורה אסור אפר מבשר המת. אבל בפחות מראשו ורובו לדעת המשנה למלך בשם ירושלמי הנ"ל או במת נפל להגהות מיימוניות, שאין מצוותן בקבורה מדאורייתא רק מדרבנן, אסור האפר כשאר איסורי הנאה שאין מצוותן בשריפה כנ"ל.

ואגב ראיתי להגאון חתם סופר סי' צ"ח הנ"ל דברים תמוהים. וזה לשונו בד"ה אלא וכו', בכלאי הכרם שאסור שלא

כדרך הנאתו יהיה אסור רוצה בקיומו, אפילו למאן דאמר המקיים בכלאים אינו לוקה מכל מקום משום הנאת הרצון יהיה אסור. ולא משמע כן בעבודה זרה ס"ד ע"א, דקאמר מאי איריא עוקרים אפילו קיומי שפיר דמי, ומאי קושיא, נהי דקיומא שפיר דמי אבל רוצה בקיומו לאו שפיר דמי דהוה ליה נהנה שלא כדרך הנאה. מיהו הא לא קשיא תיפוק ליה דמצווה לבערו בשריפה פן תוקד אש וכל שמצווה לבערו אסור רוצה בקיומו, יש לומר כיון דאיכא למאן דאמר רוצה בקיומו מותר, עדיפא מיניה קאמר הא מני ר' יהודה הוא ומשום לא תחנם. אבל הנ"ל קשיא וכו'. עד כאן לשונו.

ובמחילת כבוד הגאון לא זכיתי לעמוד על דבריו בזה, דעדיפא מזה הקשו תוספות התם בעבודה זרה סוף דף ס"ג [ע"ב ד"ה אין עודדין (השני)], מאי פריך קיומו נמי שפיר דמי, והא אפילו כדרך הנאתו דמיירי בשכר הוא משתכר באיסורי הנאה, והוכיחו דעל כרחך לא בכלאי הכרם מיירי אלא בכלאי זרעים, עיין שם. וגם בכלאי הכרם מצוותו בשריפה היינו בשלו אבל לא בשל נכרי דמיירי ביה התם, ועיין בחידושי הריטב"א שם. וגם כוונת תירוצו הנ"ל אין לו מובן, דהא תירוצ' הש"ס ר' יהודה הוא משום לא תחנם לא עדיף מתירוצ' דמצוותו בשריפה ולכולי עלמא ומיירי בעביד בשכר כהסלקא דעתך דהמקשה. איברא הריטב"א [שם ד"ה אין עודדין] והגהות אשר"י [שם פ"ה סי' ג] ורש"י [שם סד, א ד"ה אבל עוקרין] והרמב"ם [הל' כלאים פ"ה ה"ה] מפרשי להסוגיא דעבודה זרה ס"ד בכלאי הכרם, ולא כתוספות, עיין שם¹¹.

והנה ראה זה מצאתי, זה לשון רש"י מסכת ברכות מ"א ע"ב, שרוב שיעוריה, אכילת חלב דם נותר ופיגול. עד כאן לשונו. ובעירובין דף ד' ע"ב [ד"ה רוב] הוסיף רש"י וזה לשונו, אכילת חלב וכו' וטמא ונבילה ובהמה טמאה ובשר המת להאחיל ומגע נבילות. עד כאן לשונו. ולא הזכיר גם אכילת מצוה בכזית, כגון פסח וקדשים ומצה ומרור. על כרחך היינו טעמא, משום דרוב שיעורי אכילה הם באיסורי מאכלות, ולא כמו שכתב מורי הגאון נ"י. ומדברי רש"י דעירובין הנ"ל דחשיב לאכילת נבילה ומגע נבילה בתרתי, ולא חשיב נמי תרתי אכילת פיגול נותר וטמא וגם שריפתו, נראה לי מזה להוכיח דעת רש"י דסבירא ליה מצות שריפתן גם בפחות מכזית הוא כנ"ל. וגם מדלא חשיב רש"י גם אכילת מצוות, משמע קצת דלא פסיקא מילתא בכל המצוות, דבקדשים אין צריך כזית כנ"ל. ועיין צל"ח ברכות שם [מא, א], ובחידושי מסכת עירובין הארכתי עוד בזה.

משום חשש תקלה. 10. ועי' בליקוטי הערות שם אותיות טז-יז. 11. ועיין מדברי רבינו לעיל סי' שנב ד"ה ועוד עדיפא.

9. בשו"ת משנה הלכות שם ד"ה עוד תי' הקשה על דברי רבינו, שבגמ' שם מבואר שהגזירה היתה משום חשש תקלה בתרומה טמאה ביד כהן, ובכה"ג אף לדברי רבינו עומד לשריפה, וקושיא במקומה עומדת מדוע נצרכו לגזור

הימיני פטיש החזק כבוד קדושת מו"ה נטע ברודא
נ"י אב"ד קהילת שוסבורג יע"א¹.

זה ימים שלושה נתכבדתי ביקרתו, ולא פניתי להשיב מיד
כדחזי לרב כמותו ירבו בישראל עד היום.

ואפתח במאי דסיים, על דבר שנסתפק באמירת הסליחות
בבית האבל בר מינן, והט"ז יש סתירה בדבריו מאורח חיים סי'
קל"א [ס"ק ט] ליורה דעה סי' שפ"ד [ס"ק א]. ותירץ מעלתו
הרמה לחלק בין סליחות הקבועים ומיוסדים לשאר וידויים
וסליחות, ואם כן סליחות דיום כיפור קטן בכל ערב ראש חודש
אין לאומרם שם. ושוב העלה בצ"ע, דמה בין זה לזה לטעם
דוהפכתי חגיכם. אלו תורף דבריו בקיצור נמרץ.

הנה החילוק של מעלת כבוד תורתו תמוה להבין, דדברי
הט"ז באורח חיים סי' קל"א הם דברי השבולי לקט [ענין
תפילה סי' ל] בבית יוסף שם [דף קטז, ב ד"ה וזה לשון שבלי
הלקט, סע' ד(ב)-ז מהד' מכון ירושלים] וזה לשונו, בבית האבל
אין נופלים על פניהם משום דאיתקש לחג דכתיב והפכתי וכו'
[עמוס ת, י], הלכך אין אומרים וידויים ותחנונים בבית האבל.
עד כאן לשונו. ומדפתח בנפילת אפים וסיים בתחנונים לשון
רבים, והוה ליה למימר וידויים ותחינה, לכן מפרש הט"ז דגם
תפילת והוא רחום בכלל, וכמו שכתב המחבר ורמ"א באורח
חיים ריש סי' קל"ד נוהגים להרבות בתחנונים בשני וחמישי
ואומרים והוא רחום וכו', עד כאן לשונם. ואם על תפילת והוא
רחום שכתב המחבר ובבית יוסף ריש סי' קל"ד שאם לא אמרו
מעומד נקרא פורץ גדר מה שלא נמצא כן בכל הסליחות, מכל
מקום דעת הט"ז בשם השבולי לקט הוא שלא לאומרו בבית
אבל, והרי אין לך מיוסד וקבוע גדול מזה כמבואר טעמו בכלבו
סימן ח"י, מכל שכן אם כן כל הסליחות הקבועים בכל משך
השנה שאין קבועים כל כך. וגם תחנון דנפילת אפים עצמו
יוכיח שהוא מיוסד וקבוע בכל יום פעמיים ונדחה, מכל שכן
הסליחות. ונהי דלטעם הלבוש [סי' קלא סע' ד] שלא לעורר
מידת הדין בנפילת אפים שהוא מסירת הנפש ורומז למידת
הדין, האי טעמא לא שייכא בסליחות, אבל אליביה דשבולי
לקט דכתב טעמא דחג שפיר יש לדון קל וחומר מנפילת אפים
על שאר סליחות [הוספת המחבר: עיין בהגהות אשר"י סוף
תענית [פ"ד סי' לח] כתב דתלמיד חכם שיש בו יראת שמים
צריך להתפלל הסליחות קודם ראש השנה?].

וראיתי להגאון בפרי מגדים לאורח חיים סי' קל"א
במשבצות זהב אות ט' וזה לשונו, כתב הט"ז ביורה דעה שע"ז

[הג"ה מבין המחבר: בענין זה הקשה מרן אבי זצ"ל בחידושי
לעירובין על דברי רש"י דף ד' [ע"ב] ד"ה בעל הבית וכו',
דנקט שלושה שיעורין דהיינו זית אגוז רימון וכו', והקשה, איך
אפשר להיות שישנו עוד שיעור ממוצע בין זית לבין רימון, אם
כן אמאי חשיב הש"ס בשבת צ"ה ב' חמש מידות, ולפי דברי
רש"י הנ"ל שישנה הן.

לעניות דעתי נראה לי דחילוק גדול יש כאן, דרש"י
בעירובין מיירי בכלי עץ, והאי מימרא דחמש מידות מפורש
יוצא בכלי חרש וכמו שכתבו תוספות בעירובין הנ"ל ד"ה כל.
והשתא אתי שפיר, דבכלי עץ הכל תלוי בראוי להשתמש עד
שיעור הרימון, שגזירת הכתוב שבוה פרחא הטומאה. אבל בכלי
חרס שסתמא נטהר בניקב זית, ואיך לנקוט רבא אגוז, שהרי
כל שכן הוא מזית שהוא פחות מאגוז, ואי בייחודה, הרי באמת
קאמר רבא ועדיין כלי הוא לקבל בו רימונים ופירש רש"י שם
[ד"ה ועדיין] דמיירי בייחודה, והשתא אם ניקב כמוציא רימון
פחות משהו אם (לא) ייחודה דטמא היא, מכל שכן דטמא
באגוז כשייחודה. וממה נפשך, אם לא ייחודה בכלי חרס הרי
הוא טהור בזית ומכל שכן באגוז, ואם ייחודה לאגוז דטמא הוא
הרי גם כן קל וחומר הוא מרימון דטמא מכל שכן באגוז כנ"ל.

ומה שהקשה מרן על דברי רש"י למה לא חשיב גם אכילת
מצוה וכו'. לעניות דעתי יותר קשה לפי מה שכתב השאגת
אריה בתשובה סי' צ"ו [סוד"ה ועתה אבאר] דבאכילת (מ"ע)
[מצת מצוה] גם ר' שמעון מודה דבעינן כזית, והוה ליה לרש"י
לומר גם מצוות עשה. עוד קשה לי שם, מאי רוב שיעוריה
בזיתים לר' שמעון דסבירא להו כלשהו למכות [מכות יז, א].
ע"כ מבין המחבר].

והנה אחוי קידה מרחוק, ואחתום בכל חותמי הברכות.

כנפשו הרמה ונפש תלמידו הדורש שלום תורתו.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן שג

**[יישוב סתירת דברי הט"ז בעניין אמירת
סליחות בבית האבל]**

שפע ברכה חיים ושלום וכל טוב לראש אהובי
חביבי כנפשי הרב הגאון המאור הגדול המופלג
חריף ובקי פאר הזמן והדרו נר ישראל עמוד

שג. 1. התשובה משנת תקצ"ה, ע"פ מה שכתב רבנו להלן. 2. הכוונה שת"ח צריך להיות הש"ץ בסליחות לפני ר"ה. (ההוספה הזאת נדמצאת בדפוסים לעיל

ס"ק ב' בשם רוקח [סי' שטז], אחר גמר התפילה אומרים תחנון, וסותר לכאן, עיין אליה רבה כאן [ס"ק ט], ואפשר והוא רחום ושאר תחינות מיירי. עד כאן לשונו. ואחרי המחילה מעצמותיו הקדושים שגו בזה, דהרי זה לשון הט"ז ביורה דעה שע"ו ס"ק ב', באורח חיים סי' קל"א כתב דאין אומרים תחנון בבית האבל, והיינו כל שבעת הימים, וכתב הרוקח שאחר גמר התפילה אומרים תחנון וכו'. עד כאן לשונו. ואם זו סתירה ועל כרחק צריך תירוץ, לא היה ט"ז שותק מלחלק ביניהם, כיון שהביא דברי שניהם תכופים זה אחר זה. והנה עיינתי בספר הרוקח סי' (שי"ד) [שט"ז] וזה לשונו, אין אומר והוא רחום בבית האבל ואין נופלים על פניהם עד לאחר גמר כל התפילה וכו'. עד כאן לשונו. הרי בהדיא גם בזהו רחום גם בנפילת אפים קאמר, ולא כמו שכתב הפרי מגדים הנ"ל. אבל כוונת הט"ז הוא ברור כפשטו, על פי מה שכתב הט"ז לטעמיה באורח חיים קל"א ס"ק ט' בשם השבולי לקט לחלק הכי, בזהו רחום שאחרים יאמרו בביתם, משא"כ בתחנון, הכי סבירא ליה לרוקח גם בתחנון כמו בזהו רחום, שאחר גמר התפילה היינו כשיצאו משם אומרים אותו. ואפשר אפילו בבית האבל נמי אחר גמר כל התפילה באתריה דרוקח הכי נהיגו, דהא תליא במנהגא. והטור קל"א [קטז, ב, סע' ד מהד' מכון ירושלים] בשם ר' נטורנאי גאון כתב דנופלים על פניהם בבית האבל, והריב"ש סי' תי"ב בשם הרב שרירא גאון כתב דנופלים על פניהם בבית האבל במנחה כיון דרשות הוא, יעויין שם. והפרי חדש באורח חיים סי' קל"א [סע' ב] לא ראה תשובת הריב"ש בזה. וצ"ע.

ועוד כתב הפרי מגדים שם וזה לשונו, והנה באבל לטעם הלבוש (שלא לעורר מידת לילה בנפילת אפים) אומרים וידויים וסליחות, ולטעם מה חג וכו' אין אומרים מה שאין אומרים ביום טוב, ומהאי טעמא למנצח ושיר מזמור אין אומרים וכו', וביורה דעה שפ"ד הביא הט"ז ס"ק א' הרב ר"ח היה אבל בזמן בה"ב ואמרו סליחות אצלו, וקשה למה אמרו סליחות אצלו. עד כאן לשונו. הרי הרגיש בקושיית מר מעלת כבוד תורתו בסתירת הט"ז, והניח בקושיא ולא תירץ כלום.

ובאמת לפי מה שהקדים הפרי מגדים עצמו דסליחות תליא בשני טעמים כנ"ל, תו לא קשה מידי, דיש לומר הרב ר"ח סבירא ליה לעיקור כטעם הלבוש ולא כטעם שבולי לקט מה חג וכו'. והט"ז לא הביא דברי הג"ה זו בשם הרב ר"ח אלא ללמוד מסוף דבריו שמותר לו לגלול ספר תורה, אבל באמירת סליחות לא סבירא ליה לט"ז כוונתיה אלא כמו שכתב באורח חיים קל"א כטעם השבולי לקט כנ"ל.

אבל יותר נראה לי לחלק בהיפוך ממש מחילוקו של מעלתו נ"י, והוא, דהרוקח סי' ש"י [ד"ה ומנהג אבותי] ושי"ב [ד"ה סדר תפילה] כתב בטעם ערב תשעה באב ותשעה באב שאין נופלים על פניהם ואין אומרים תתקבל על שם סכות בענן לך מעבור תפילה [איכה ג, מד] ושתם תפילתי [שם פס' ח], שסתם אותו יום התפילות מרוב אבילות, כמו שכתוב אל תאיצו לנחמני [ישעיהו כב, ד], עיין שם היטב. ואם כן נראה לי דהיינו טעמא נמי באבל, כיון דתחנון בנפילת אפים נתקן תיכף אחר התפילה כדי שהתפילה נשמעת ביותר על ידי זה, כמו שכתבו תלמידי רשב"א פרק הזהב [ב"מ נט, ב], הובא דבריהם בבית יוסף ובאחרונים סי' קל"א [ב"י דף קטז, ב ד"ה וכתבו תלמידי הרשב"א, סע' א מהד' מכון ירושלים], וכן תפילת והוא רחום נתקן בשני וחמישי לפי שהם ימי רצון להעתר לתפילתנו תחילת וסוף ארבעים יום של קבלת הלוחות כמבואר בסי' קל"ד באורח חיים, וכן שאר תחנונים כשם מלשון חנינה ריזניים ובקשות, וכן וידויים כתוב בהם מודה ועוזב ירוחם, כל אלו אין אומרים בבית האבל כמו בתשעה באב, לפי שמידת הדין מתוח עליו וסתם תפילתו מרוב אבילות. וזהו בתחינות אלו שהם תדיר קבועים תמיד, תחנון דנפילת אפים וידויים בכל יום והוא רחום ושאר תחנונים בימי רצון כשתיקנום כולם כדי לקבל התפילה. אבל בסליחות שתיקנו לפרקים זמנים ידועים בשנה כגון בה"ב וכל תענית ציבור וכן ערב ראש חודש, תיקנום על צער ויגון, אם ממה שארעו בהם לאבותינו, ואם ממה שאירע לנו מן החטאים ברגליים, ובערב ראש חודש על מיעוט הלבנה וגלות השכינה, ומתענים בהם לצער, גם בבית אבל השרוי בצער מקום לאומרם. ולכן לא הזכיר השבולי לקט והט"ז באורח חיים סליחות כלל אלא תחנונים וידויים דוקא. ונמצא כל דברי חכמים קיימים, ואין כאן סתירה וקושיא בט"ז. וכן נהגתי בעצמי אשתקד שנת צדק"ת כשישבתי דומם על אמי מורתי הצדקת עליה השלום בפרשת שמות אמרו אצלי סליחות שובבי"ם ת"ת, וגם אני אמרתם לעצמי בלחש חוץ מהוידויים שלא אמרתי עמהם אמנם הציבור אמרום⁵.

שוב מצאתי בעטרת זקנים סי' קל"א [השייך לסע' ד, ד"ה נהגו] מחלק כן בהדיא גם לטעם הלבוש הנ"ל וזה לשונו, נהגו שלא ליפול וכו', ועוד יש טעם כדי שלא לעורר ולהגביה מידת הדין, ולפי זה אומרים סליחות בבית האבל אבל לא וידויים ותחינות. עד כאן לשונו. ואף על גב [ד] בסליחות נמי אומרים וידויים לבסוף, נראה לי הני וידויים שכתב הט"ז בשם השבולי לקט היינו מה שאומרים בכמה קהילות קדושות סדר הוידוי וי"ג מידות בכל יום אחר תפילת שמונה עשרה קודם תחנון, וכן

אות א, וספר ראשית חכמה שער התשובה פרק ד סע' כא, וכף החיים לר"ח פלאגי סי' לב. 5. ועי' שו"ת שיח יצחק סי' רנט שדן בדבריו רבנו.

אחרי התיבות 'בכל הסליחות', אבל נראה שכאן מקומה). 3. עיין טור או"ח סי' תצב. 4. עיין פ"ח או"ח סי' תיז סע' א. ועי' ברכי יוסף או"ח סי' תיז

מינה אפילו בבת כהן דעובר במעי כהנת [כהן] הוא. (ועוד, הרי רשב"א ביבמות שם [סז, ב ד"ה הא דאוקימנא] על כרחך סבירא ליה עובר במעי זרה הוי כהן, מדהוצרך לומר אליביה דלא חיישינן למיעוט).

והפרי מגדים באורח חיים שמ"ג [א"א ס"ק ב] שם הניח בצ"ע על הרוקח, דהא מיעוט נפלים כיון דלא חיישינן למיעוט לא מצטרף לספק ספיקא להקל. ובמחילת כבודו נעלם ממנו סוגיא דיבמות ס"ז שם, דנקטינן סמוך מיעוט נפלים לפלגא נקבות והוה ליה רובא, וכן היא סברת הרוקח בספק ספיקא זו, מלבד דמיעוט נפלים מצוי טפי כמו שכתבו תוספות עבודה זרה ריש פרק הצלמים [מ, ב ד"ה כל הצלמים]. ועוד נראה לי, לפי מה שכתב הר"ן [חולין כא, ב בדפי הרי"ף ד"ה תנו רבנן] בסוגיא דלוקחין ביצים מן הגוים וכו' דתרי מיעוטי חיישינן להו, דהוה ליה כפלגא ופלגא, ואפשר דהוה ליה רובא, עיין שם. ואם כן הכא נמי באשת כהן איכא תרי מיעוטה, מיעוט נפלים ומיעוט דילמא לאו אביו הוא ואינו כהן, והוה ליה ספק שקול ומותר משום ספק ספיקא³.

ועוד, הגאון בספר נתיב חיים [סי' שמג] תירץ תמיהת המגן אברהם [שם ס"ק ב] על הרוקח מטהרה בלועה⁴, וזה לשונו, אך האמת יורה דרכו דרוקח מיירי באשה שקרבו ימיה ללדת ורוצה לילד שם, אפילו הכי מותר מטעם ספק ספיקא, וזה לא הוי טהרה בלועה. עד כאן לשונו⁵. ובוזה אתי שפיר נמי קושיית מעלת כבוד תורתו הרב נ"י, דעל כרחך הוצרך לטעמא דספק ספיקא בכהאי גוונא, ולא קשה מידי.

והגאון בנתיב חיים הנ"ל תמה על המגן אברהם וזה לשונו, צ"ע אמאי לא הקשה ממתניתין ב' פרק ג' דפרה שמביאין נשים מעוברות, מאי מהני, דילמא נכנסו לאוהל המת, אלא דטהרה בלועה לא מיטמאה. עד כאן לשונו.

ולעניות דעתי לא קשה מידי, דהא במשנה ד' פרק ג' דפרה פליגי, וצריכין היו התינוקות להזות דברי ר' יוסי הגלילי, ר' עקיבא אומר לא היו צריכין להזות. ואם כן ממה נפשך, אליביה דר' יוסי הגלילי אף על גב דטהרה בלועה מיטמאה, יש לומר מהאי טעמא באמת צריכין הזיה, והכל רק מעלה בעלמא שמביאין נשים מעוברות ויולדות שם, וגם נשים חיישינן שמא נכנסו לאוהל המת. ואליביה דר' עקיבא דאין צריכים הזיה, הא עוד היום קשה, ר' עקיבא לטעמיה הא סבירא ליה טהרה בלועה מיטמאה [חולין עב, א] ואמאי סבירא ליה אין צריך

הוא בכלבו סימן י"ט, וזה קבוע תדיר לרחמים ולרצון שתקובל התפילה כמו אינך הנ"ל.

וכן במילה בתענית ציבור אומרים סליחות ואין נופלים על פניהם ואין אומרים והוא רחום, ומבואר הטעם בבית יוסף אורח חיים סי' קל"א [קטז, ב ד"ה וזה לשון שבלי הלקט, סע' ד(ב) ז' מהד' מכון ירושלים] בסוף דברי שבולי לקט, וכיון דהשבולי לקט עצמו כתב שם טעמו דאבל משום והפכתי וכו' מה חג כו', שפיר אומרים סליחות כמו במילה. וכל זה ברור לעניות דעתי.

ומר מעלת כבוד תורתו שתמה לטעם והפכתי וכו' מאי שנא סליחות לשאר תחנונים, הוה ליה לתמוה יותר על מילה שהיא כמו חג גם כן, ומאי שנא בין זו לזו. וצריך לומר שאני חג ממש, ולכן מניחים מקצת ואומרים מקצת, והוא הדין נמי בבית אבל היינו טעמא. וגם סליחות ערב ראש חודש יכולים לומר בבית האבל, דהיינו אחר יאמרם וגם האבל עמהם חוץ מהוידוים לא יאמר עמהם.

וה' הטוב ישמחנו ינחנו במעגלי צדק ושמחת עולם.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה, דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שנד

[כניסת אשת כהן מעוברת לאוהל המת]

לכבוד ידיד נפשי הרב הגאון המפורסם צדיק יסוד עולם קדוש ה' מכובד סיני ועוקר הרים נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מו"ה אלעזר נ"י אב"ד ור"מ בקהילת עיר חדש יע"א.

גלילי ידיד הטהורות בחודש מרחשוון על ידי איש אפרתי תורני מו"ה משה אשכנזי נ"י הגיעני זה ימים, ונעשה רצון ידיד נפשי הדרת גאונו נ"י לעשות טוב עם האיש טוב ההוא כאשר היה לאל ידינו לעשות.

וקושיית מר, שעמד על דברי הרוקח [סי' שטן] באשת כהן מעוברת באוהל המת², למה לי טעמא משום ספק ספיקא, ותיפוק ליה דעובר במעי אמו זר הוא [יבמות סז, א], לא הבנתי, דוודאי ניחא ליה בטעמא דספק ספיקא, דנפקא

ח"א (וינה תרמ"ד) סי' שעא אות א שהקשה שהאם יודעת שלא זינתה והוולד מבעלה, וא"כ אין לה ספק ספיקא. 4. המ"א הקשה על הרוקח דאין צריך לספק ספיקא, דבלא"ה מותר, דטהרה בלועה אינה מיטמאה. 5. ועי' משנ"ב שם ס"ג שפסק כתיורן הנתיב חיים.

שנד. 1. שטראסר, כדלעיל בסי' צח. 2. שמותרת להיכנס משום ספק ספיקא, שמא נפל הוא או שמא נקבה היא. 3. וע"ע שו"ת יבי"א ח"ה יו"ד סי' ג אות ג. ועיי"ש ח"י או"ח סי' לח אות ד שגזו"כ ללכת אחר הרוב, ודן בדברי רבנו. ועי' באנצט"ל כרך כז ערך כהן והע' 87. ועי' בספר שבט שמעון לר"ש סידון

להזות, נחוש שמא נכנסה לאוהל המת, וצריך לומר דלא חייש לזה משום מעלה בעלמא כמו דלא חייש דילמא אייתי עורבים מן המת ושדא. אם כן ודאי אין ראייה מהתם דטהרה בלועה לא מיטמאה, וק"ל.

וכוונת הגאון בעל נתיב חיים הנ"ל, אף על גב דמשנה דאהלות דמייתי מינה מגן אברהם שנוייה קודם פרה, נראה לי משום דמשנה דאהלות יש לומר התם היינו טעמא משום דגם הטומאה בלועה וגם הטהרה, לכן טהרה בלועה לא מקבלה טומאה בלועה, אבל נכנסה לאוהל המת עודה מעוברת יש לומר טהרה בלועה מקבלת טומאה שאינה בלועה. אמנם ממשנה דפרה מוכח שפיר אפילו בכהאי גוונא. אבל לפי מה שכתבתי לא קשה מידי, והיינו שסיים המגן אברהם ודלא כר' עקיבא שהוא שפת יתר, ולפי מה שכתבתי אתי שפיר כנ"ל.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שנה

[הזכרת נשמות ואמירת קדיש על מאבד עצמו לדעת]

בעזרת ה' יתברך יום ה' תבוא ברכת"א לפ"ק סעודה העלי.

העליון ועינו אל יראיו הוא יכתוב ויחתום אותם ואת ביתו וכל יוצאי חלציו לחיים טובים ארוכים ומתוקנים דשנים ורעננים, הלא הוא כבוד ידיד נפשי רב חביבי הרב הגאון המפורסם סיני ועוקר הרים נר ישראל עמוד הימיני איש חי רב פעלים צדיק נשגב שמו מו"ה דוד ביסטערץ נ"י האב"ד קהילת מיליכדארף ואגפיה יע"א, והוא כהן לאל עליון.

מכתב קודשו קיבלתי ונעניתי ראשי לקבל תנחומי וברכותיו, ויקיים בנו ואברכה מברכיך.

ועל דבר מי שיש ליה כמה אומדנא לחושדו שאיבד עצמו לדעת, אי שרי להזכירו בהזכרת נשמות שארי המתים, או יכולים קרובי שארי המתים לעכב.

פשיטא מילתא כהוראת הדרת גאונו נ"י להתיר, על פי שני הטעמים שהעלה מתשובת החתם סופר יורה דעה סי' שכ"ו [ד"ה בגדר], א', שדנין אותו לזכות על פי חזקת כשרותו ותמותו

דמעיקרא ולא דיינינן ליה בעובדא דהאי גברא בקהילתו במאבד עצמו לדעת אלא תונבא נקטי ולבו אנסיה, ב', במקום שאין הפסד לאבלים יכול הבן לומר קדיש עליו להצילו מרדת שחת, כמו שעשו ר' מאיר ור' יוחנן לאחר בחגיגה ט"ו [ע"ב] וכו'. והכי נמי לענין הזכרת נשמות שרוצה אשתו לפסוק בעבורו ספר תורה מהודר לבית הכנסת, הנה הרוקח סי' רי"ז [ד"ה ומה שפוסקין] בהדיא מייתי ראייה זו על הזכרת נשמות שפוסקים צדקה עבורם וזה מועיל למתים, וזה לשונו, כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדוד על אבשלום וכו', יוחנן על אחר וכו', וסיים הרוקח אבל אם נתן בעבור רשע אין מועיל וכו'. וזה צ"ע ואין לו מובן, דהא אבשלום ואחר רשעים היו, אם כן ראייתו שהקדים סותר דין זה תוך כדי דיבור. וחידוש על הגאון תשובת חתם סופר הנ"ל שלא רמז בראיותיו הנ"ל על הרוקח הנ"ל. מיהת נידון דהזכרת נשמות על מאבד עצמו לדעת יש לדון על פי זה קל וחומר, כיון דהרוקח יליף ליה מעובדא דאבשלום ואחר, והרי אחר מפורש בש"ס חגיגה שם שלא היה לו חלק לעולם הבא [ו]הועילו לו החיים להביאו לחיי עולם הבא, קל וחומר מי שמאבד עצמו לדעת, שלא מצינו בשום מקום בדברי חז"ל שאמרו בו שאין לו חלק לעולם הבא כמו שכתב בתשובה מאהבה חלק יורה דעה סי' שמ"ה [תשובה תט] יעויין שם, שפוסקים צדקה עבורו בהזכרת נשמותו בתוך שארי הנזכרים ומועיל לו¹. ואין זה גנאי להחיים כלל, ואדרבה שבח וזכות הוא להם בכלל גמילות חסדים שעושים עם המתים, כמו שאין גנאי לצדיקים במיתתן לעבור דרך גהנם כדי להעלות משם כמה נשמות הרשעים שאוחזים בהם ועולים עמהם, כמאמר חז"ל [עירובין יט, א] מקרא עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו [תהילים פד, ז] וכו', אלא זכות הוא לצדיקים בזה שמזכים את אחרים להחזיר נשמות למקורם, וחפץ ה' בזה לבל ידח ממנו נדח.

[הג"ה מבן המחבר. מה שכתב מרן אבי הגאון זצ"ל דמאבד עצמו לדעת שאין לו חלק לעולם הבא לא מצינו בדברי חז"ל ואינו לא משנה ולא גמרא כו', עולה בזכרוני פעם אחת, כשהייתי פעם אחת בבית אבי הגאון זצ"ל לבקרו ולקיים מצות כיבוד לקבל פניו הטהורים כראות פני אלוקים, שאלתי אותו על מאמר זה המורגל בפי כל דמאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעולם הבא, והרבה טרח ויגע אז ולא מצא מאמר זה בשום מקום, וכדומה שאמר מקור לזה ממה שאמרו בפרק קמא דעבודה זרה [יח, א] דר' חנינא בן תרדיון שאל מה אני לעולם הבא, ומה זו שאלה הרי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אך הכוונה דשאל כיון דהגזירה הוא שהעוסק בתורה חייב מיתה והוא עסק בפרהסיא בתורה, אם כן הוא כמאבד עצמו לדעת

שנה. 1. היינו אבלים אחרים הרוצים לומר קדיש. 2. עי' שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' מא פרק ד שנטה לשיטת החת"ס ורבנו.

חיים וברכה, ברביה והמשכה, לכבוד אהובי
תלמידי היקר הרב הצדיק המופלג בתורה חרוץ
ושנון מו"ה משה בער שאן נ"י בעיר קרעמו.

מכתב קודשו קיבלתי גם מאז סמוך ראש השנה גם עתה,
ולא היה לי פנאי לחפוש אחר אגרתך עד עתה, ואתפוס בחדא
משאלותיך.

[א] על דבר כהן אונן ואין שם כהן אחר, מהו לפדות על ידו
תינוק בזמנו ביום ל"א, או לא, כיון דפטור הוא מכל המצוות.

הנה בתשובת מהרי"ט חלק ב' באבן העזר סי' ט"ז [ד"ה
ומה] מביא עובדא, פעם אחת קבעו לחליצה, למחר מת אבי
האשה ולא היה סיפוק לחלוץ אחר הקבורה, ולא רצה מו"ה אליה
בן חיים וצלה"ה שתחלוץ לפי שהיתה אוננת כו', וביאר מהרי"ט
דנראה לו טעמו שחליצה מנאה הרמב"ם במנין המצוות [בסוף
ההקדמה למשנה תורה, עשה ריז] ואונן פטור מכל המצוות כו',
ומאחר שהוא פטור ואינו רשאי להחמיר על עצמו כמאן דליתא
דמיא המצוה שעשה כו', עיין שם. והגאון בתשובת החכם צבי
סי' א' [ד"ה וראיתי] השיג עליו, ומסיק דכל מעשי אוננים
קיימים בחליצה וכן בגיטין ומקח וממכר, עיין שם היטב. אם
כן מבואר דגם מהרי"ט לא אתי עלה אלא משום [ד] בחליצה
המצוה על היבמה כמו על האב הוא בלבד ולא על הכהן,
ופשיטא מילתא שמותר לו לאונן לסייע לאחר לעשות מצוות
על ידו ולקבל מיד האב הפדיון בנו והאב יוצא ידי חובת
מצוותו. והרי כהן אונן מותר לאכול בתרומה כדאיתא ביבמות
ריש פרק הערל דף ע' ע"ב, כיון דתרומה מתנה לכהן הוא דזכי
ליה רחמנא, ובעל הבית יוצא ידי חובת מצות נתינה לכהן
אונן גם כן, אף דאכילת תרומה הוא מצוה על הכהן כדאיתא
בפסחים דף ע"ב ע"ב, הוא הדין וכל שכן בפדיון הבן דאפילו
כהן קטן פודה את הבן אף שמדאורייתא פטור ממצוות הוא וגם
אינו בר הקנאה, כמו שכתב כנסת הגדולה בהגהות הטור יורה
דעה סי' ש"ה [אות ג].

[הג"ה מבין המחבר: בכהן קטן אינו מבואר אי יכול לפדות
הבן. ואין ראיה מחלה דנותן לכהן קטן, שאני חלה דנותן גם
לכוהנת, כמו שכתב רמב"ם הלכות ביכורים פרק א הלכה י"א.
רק לטעמא שכתב ר"מ [שם ה"י] ורא"ש [הל' פדיון בכור סי' ד]
למעט כהנת מדכתיב לאהרן [ולזרעו] [ולבניו] [במדבר ג, מח],
יש לומר דכהן קטן פודה דהוא בכלל לאהרן ולבניו. אמנם

[תשל"א] עמ' כט שהביא את דברי רבנו וציין למקורות נוספים. וע"ע ספר
קרבן אשר לר' אשר אנשיל מילר על גיטין נו, ב, ובספר עטרת פז לר"פ
זביחי ח"ג יו"ד סי' ז ד"ה ובאמת שו"ר, ובשו"ת חלקת השדה לר"א דיטש
(קרקא תר"ס) בחלק דודאי השדה סי' לט. 4. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ב
יו"ד סי' כד באריכות, ובעיקר באות יב.

ואין לו חלק לעולם הבא. עד כאן דבריו. ועוד נראה לי ראיה
ממה שאמרו חז"ל [ברכות סא, א] דההולך אחורי אשה בנהר
אין לו חלק לעולם הבא, ולמה הוי כן, הרי במזנה עם אשת איש
ממש יש לו חלק לעולם הבא, כמו שאמרו חז"ל [ב"מ נט, א]
שכן אמר דוד הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק
לעולם הבא, ולמה יגרע אם הולך אחר אשה בנהר. אך הכוונה
דידוע דהשטן מקטרג בשעת הסכנה [ירושלמי שבת פ"ב ה"ו],
וכיון דהלך בנהר במקום סכנה והוא הולך אחר אשה שיהיה
פתחון פה לשטן לקטרג הוי כמאבד עצמו לדעת ואין לו חלק
לעולם הבא כנ"ל. ולזה העירני הגאון מאור הגולה מו"ה שלמה
קלוגר ראב"ד בעיר ואם בישראל בראדי צוק"ל³].

וזה נראה לי גם כוונת ר' יוחנן בחגיגה ט"ו הנ"ל, שאמר
על אחר אי נקטינא ביד מאן מרמי ליה וכו', וכי נח נפשיה
פסק קוטריה, וזהו שכתוב תהילים פ"ד עובדי בעמק הבכא
וכו' ילכו מחיל אל חיל אחר כך יראה אל אלקים בציון וכו',
שהוציא את אחר מגיהנם כפירוש רש"י שם [ד"ה שומר]. הוא
הדין וקל וחומר על החיים שמצויים לגמול חסד לזכות את
המת ולהעלותו, וגם את החיים בכבוד ספר תורה נאה. ועיין
מה שכתב בספר חסידים בסופו [סימן] תתשע"א ובמפרש שם,
ועוד שם בספר חסידים סי' ק"ע וסי' ת"ן.

[הג"ה מבין המחבר. ולעניות דעתי נראה לי עוד דמאבד
עצמו לדעת יש לומר דאפשר שטעה ושוגג היה ואומר מותר,
כמו דקיימא לן בחושן משפט סי' ל"ד סע' כ"ד דבאפשר לתלות
אולי לא ידע שהוא עבירה תלינן, עיין שם בש"ך ס"ק ח', והכא
נמי יש לומר כן. ועיין בתשובת חתם סופר חלק אבן העזר
[ח"א] סי' ס"ט⁴].

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שנו

[א. האם מותר לכהן אונן ולכהן שהוא קטן
לפדות תינוק. ב. האם מותר לאונן להיות
מוהל. ג. האם מותר לאונן להיות סנדק, ועוד
בדיני אונן]

3. הרש"ק כתב כן בשו"ת האלף לך שלמה יו"ד סי' שכא ובטוב טעם ודעת
ח"ג סי' רב. ועי' בהרחבה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' מט קונטרס אבן יעקב
פרק א ובשו"ת יביע אומר ח"ו יו"ד סי' לו ובשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קפה.
וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ו סי' כג ובשו"ת יוסף דעת יו"ד סי' שמה. וע"ע
בפנ"י ב"מ נט, א. וע"ע בספר מעט צרי לר"צ היילפרין-הלפרט (ירושלים

לכתחילה ודאי אין ליתן לקטן, כמו שאין ליתן לכהן עם הארץ שאין מחזיק בתורת ה'. וגם יש לומר דהוא ביזוי מצוה, וכמו שכתב הים של שלמה בקידושין [פ"א סי' ז] על מה שנוהגים הכהנים להתחזיר דביזוי מצוה הוא, הוא הדין הכא. ועיין נימוקי יוסף פרק קמא דבבא מציעא [ו, א בדפי הריף ד"ה גמ'], הובא בחושן משפט סי' ע"ר סעי' ב, בנתן מתנה לקטן הרי היא של אביו, אם כן גם כאן לא יצא ידי חובת נתינה. ועיין רשב"א [ריטב"א] בסוכה מ"ו [ע"ב ד"ה ומפני זה] ותשובת חתם סופר יורה דעה סי' רצ"ב בזה.

וכן לדעת מהרש"ל [קידושין פ"א סי' נד] אם אין כהן בעיר יכול לזכות הפדיון לכהן על ידי אחר, דפדיון אינו כמכר ולא בעינן דעת וכוונת הכהן להקנות כלל, כמו שכתב באורך מהר"ט אלגאזי שלחי בכורות דף כ', עיין שם היטב. מכל שכן דכהן שהוא אונן מקבל הפדיון לכתחילה, דפטור מן המצוות רק מדרבנן והפדיון אינו מצוה על הכהן כלל, וגם אין צריך לכוונתו להקנות ולא לקנות, קל וחומר הוא דמותר. [הג"ה מבין המחבר: עיין תשובת חתם סופר יורה דעה סי' רצ"ב, כתב דגם כהן המקבל עשה מצוה.²]

[הוספה מאת המחבר: ותוספות פסחים ריש דף פ"ט ע"א ד"ה האי כהן] כתבו, ואם תאמר ונתיני כהן קטן כו', מוכח דסבירא להו מקיימים מצות נתינה חוזה ושוק דשלמים לכהן קטן. וביבמות דף צ"ט [ע"ב ד"ה ואלו] מיייתי תוספות מסוף פרק לולב הגזול דף מ"ב [ע"א] קטן היודע לישא כפיו חולקין לו תרומה, ומכל מקום משגרין לו לאכול. ובקידושין דף נ"ג [ע"א] דרשי איש כאחיו למעוטי קטן אין חולק בקדשים, ומזה צל"ע על תוספות פסחים פ"ט הנ"ל, דהא קטן מיצטיה קרא בהדיא מחלוקת קדשים קלים וחזה ושוק, וצ"ע. ומיהת על כל פנים פדיון הבן דומה לתרומה לעניות דעתי וכו"ל. ובתשובת גידולי טהרה סוף סי' ל"ח [אות ג] מצאתי שוב נמי שכתב כן, עיין שם.

[ב] וגם נראה לי דאונן יכול להיות מוהל אם אין שם אחר למול, אבל הוא האונן לא יברך אלא אחר מברך על המילה

והאונן ימול, דבתשובת שמש צדקה חלק יורה דעה סוף סי' ט' [ד"ה ועדיפא מינה] כתב דבעשיית מצוה גרידא דליכא חומר ברכה שאינה צריכה, מהי תיתי לאוסרו על האונן אף שהוא פטור עליה³, והובאו דבריו בתשובה מאהבה ביורה דעה [תשובה תח] סי' שמ"א [בגליון שו"ע סע' א ד"ה ואינו מברך]. והיינו כסברת החכם צבי הנ"ל סי' א', וכמו שכתב הט"ז סי' שמ"א [ס"ק ו] גבי ברכת להכניסו בבריתו כו'.

ועיין ברכי יוסף שם יורה דעה סי' שמ"א [אות ו] ובפתיחה כוללת להפרי מגדים אורח חיים חלק ב' סי' כ"ח כ"ט על דברי מהר"ט וחכם צבי הנ"ל בחליצת אוננת. ועיין תשובת הרשב"א [ח"א] סי' ח"י ובמיוחסות סי' קפ"ט דמברכין על הפדיון שתלוי בו באב ולא על הנתינה, דאין נותן משלו אלא משולחן גבוה זכו כהנים. עיין מה שכתבתי לעיל סי' [רסה אות ב].

[ג] שוב מצאתי עוד בתשובת שמש צדקה חלק יורה דעה סי' ח' ט' אי אונן יכול להיות סנדק, ומאן דאוסר היינו משום היציאה מביתו, אבל משום המצוה העלה בסוף סי' ט' שנית דעשיית מצוה גרידא בלא חומר ברכה שאינה צריכה או איסורא אחרינא, אף שהוא פטור אבל אינו אסור. ואף דכהן אונן אסור בעבודה ובנשיאת כפים כמו שכתב במגן אברהם קכ"ח ס"ק ס"ד, הרי בנשיאת כפים דחה המגן אברהם טעם זה משום עבודה, ומייתי מה שכתב הרמב"ם דלוי אונן מותר לעבוד ולשורר כו', עיין שם, והוא ברמב"ם פרק ג' הלכה ג' מהלכות כלי המקדש. ובאמת צל"ע דין זה, דהא בנשיאת כפים מכל מקום אסור כהן כטעם הרמ"א [או"ח סי' קכח סע' מג-מד] משום שצריך להיות שרוי המברך בשמחה, אם כן השיר של הלויים הא ילפינן ליה בערכין דף י"א [ע"א] מקרא תחת אשר לא עבדת את ה' אלוהיך בשמחה ובטוב לבב [דברים כח, מז], הנמנע הוא כן באונן לשורר בשמחה ובטוב לבב דמעולל בעפר קרנו, ואמאי מותר ביה, וצ"ע. ועל כל פנים נראה לי דודאי היו הלויים מברכים תחילה על עבודתם זו מצות השיר, אבל אונן לא היה מברך כיון דפטור מן המצוה וכמו שכתב בתשובת שמש צדקה הנ"ל.

אנינות אצלם פסול הגוף. מה תאמר שמאחר שהוא שרוי בצער אינו יכול הלוי לשורר בשמחה וטוב לבב, זו אינה קושיא, שהרי אונן ביו"ט בזמן שאין הקבורה מוטלת עליו חייב אפילו בשמחת יו"ט כמ"ש בפתיחת תשובה יו"ד סי' שמא ס"ק יג בשם שו"ת ושב הכהן סימן יג, עיי"ש. ואמרינן בכתובות ו, א שמי שטבעה ספינתו בים וכן אבל חייב בכל מצוות שבתורה שהצער אינו פוטרנו ומחוייב ליישב דעתו, ואף כאן בלוי אונן אף שהוא שרוי בצער ויגון מחוייב הוא לעלות לדוכן לשירה אחרי שאין בו פסול הגוף וגדר טומאה כטומאה מפני שאינו חשוב כעבודת כהן. ושו"ר בתוס' ישנים יומא י"ד ד"ה אטרודי שכתב, ושמתני, עיי"ש ובביאור. ועי' בספר ראשי בשמים - שדי חמד החדש לר"ש פולק (סטמאר תש"ב) אות ש"ן ובספר ברכות המצוות כתיקונן לרמ"מ שוימר (אשדוד תשנ"ב) עמ' תה אות כג שדנו בדברי רבנו.

שנו. 1. פ"ח סוף אות פב, דפוס וילנא דף סה סוף טור ג. 2. וע"ע קצוה"ח סי' רמג ס"ק ד שגם הוא סובר שיש מצוה לכהן לפדות. 3. עיין שו"ת מכתם לדוד [יו"ד סי' נד ד"ה בתר דנא] שכתב בשם הפוסקים שדברי השמש צדקה תמוהים. וכתב שהרמב"ן בתורת האדם [שער הסוף ענין מי שמתו מוטל לפניו ד"ה ויש שסוברין] מיייתי לירושלמי דתניא 'אם רצה להחמיר אין שומעין לו, ופירש 'לקרות ק"ש ולעסוק במצוות', ודייק מכתם לדוד מלשון לעסוק במצוות, שיש איסור לעסוק בכל המצוות אפילו ליכא ברכה. ועיי"ש שהביא ראיות נוספות לסתור דברי השמש צדקה. ועי' שו"ת חת"ס ליקוטים ח"ו סי' לט. 4. בספר עלי תמר על הירושלמי סנהדרין פ"ב ה"א הביא את דברי רבנו, והשיב שגבי כהן שהוא עבודה הרי הוא פסול הגוף כטומאה, אבל השיר של הלויים שאינו כעבודת כהנים גילתה התורה שאין

דיש לומר קושיית גמרא פשיטא בר קטלא הוא קאי להאי מאן דאמר הוא רב דבלא התראה נמי מכניסין לכיפה, תקשי ליה ברייתא מזיד פשיטא בר קטלא הוא.

אבל לעניות דעתי שפיר הקשו תוספות, ולתירוץ הגאון ליתא. חדא, דכניסה לכיפה הא אינו מפורש בתורה אלא הלכה למשה מסיני הוא או מתקנת חכמים כמבואר בחידושי הר"ן שם, ואם כן תמהו תוספות שפיר, מאי מקשה ש"ס פשיטא מזיד בר קטלא הוא, אימא בלא אתרו ביה צריך קרא למעוטי מגלות, דהוה אמינא בר גלות הוא ולא כניסה לכיפה, קמשמע לן קרא דאינו גולה, וממילא קאי הלכה למשה מסיני כניסה לכיפה גם עליה. ועוד, הרי בסנהדרין פ"א ריש ע"ב הנ"ל אמתניתין קמיייתא מי שלקה ושנה וכו' מיייתי ש"ס עלה ברייתא פלוגתא דתנא קמא ואבא שאול התרו ביה וכו' ברביעית כונסין אותו וכו', ומסיק רבינא בכיפה צריכה התראה קמיפלגי, עיין רש"י שם [ד"ה אמר רבינא], אם כן שפיר תמהו תוספות מאי פריך [סתמא דש"ס הוא רבינא כמו שכתבו תוספות ריש חולין] פשיטא בר קטלא הוא, אימא במזיד ולא אתרו ביה כלל לא מיתת בית דין ולא כניסה לכיפה, ואתיא ברייתא כהאי תנא דגם כיפה צריכה התראה כנ"ל.

וביותר תמיה לי על הגאון ידיד נפשי מוהר"ן וואלף נ"י שחשב לתרץ קושיית תוספות הנ"ל בנקל, ונעלם ממנו לפי שעה גמרא ערוכה בשבועות דף ח' ע"א שפיכות דמים נמי היכי דמי, אי במזיד בר קטלא הוא אי בשוגג בר גלות הוא, ומשני במזיד ולא (אחשביי) [אתרו ביה]. הרי דצריך קרא כהאי גוונא דלא יתכפר בקרבן עולה ויורד, ולא אמרינן פשיטא דבר קטלא הוא על ידי כניסה לכיפה, ועל כרחך משום הני תרי טעמי הנ"ל שכתבתי, והיא היא קושיית התוספות דמכות ז' הנ"ל גבי גלות נמי לתרץ גמרא כן.

והנה הגאון מהרש"ך² תירץ תמיהת תוספות מכות ז' הנ"ל על פי הרמב"ם פרק ו' מהלכות רוצח הלכה ה' דמזיד ולא אתרי ביה (להגואל דם) [גואל הדם] יכול להורגו, אם כן שפיר הקשה ש"ס בר קטלא הוא, כיון שגואל הדם יכול להורגו אם כן פשיטא דאינו חייב גלות דהא גלות מצילו מגואל הדם ואין לנו להצילו, יעויין שם. וגם כן תמוה עליה סוגיא דשבועות ח' הנ"ל דמשני התם במזיד ולא אתרי ביה, ותקשי הא נמי פשיטא דבר קטלא הוא על ידי גואל הדם ואינו מתכפר על ידי קרבן עולה ויורד. וזה באמת סתירה לשיטת הרמב"ם הנ"ל, דבזה ליתא להני תרי טעמי ידידי בכניסה לכיפה הנ"ל, וצ"ע.

אונן⁵ מותר לו להיות סנדק, כן כתב הברכי יוסף⁶. וגם מותר האונן ברוטב של בשר, כן כתב תשובת נודע ביהודה תניינא [יו"ד] סי' רי"ב, עיין שם.

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שנו

[בעניין קושיית תוס' מכות ז, ב לגבי מזיד בר קטלא]

חיים ושלום וכל טוב לאהובי בני היקר הבחור המופלג בתורה ויראה חכם ושלם כבוד שמו כ"ה יצחק משה נ"י.

מכתבך קיבלתי, והיה לי נחת מדברותיך כי נעמו, וביותר יהיה לי שמחה אם מהגיון לבך יצאו הדברים בכתבן כי באלה חפצתי, ותבחר לשון ערומים. והאלוקים יחנך בני, וישמח לבי גם אני.

והנני לרצונך להשיב לך דבר בדברי תורה, אשר ציוה עליך ידיד נפשי הרב הגאון מוהר"ן וואלף נ"י ראב"ד בעיר ואם בישראל ק"ק פרשבורג שתכתוב לי בשמו מה שתירץ על קושיית תוספות מסכת מכות דף ז' ריש ע"ב ד"ה פשיטא כו', תימה אימא במזיד ולא אתרו ביה. וזה לשונך, ותירץ הגאון הנ"ל דבמזיד כזה נמי איתא בסנהדרין [פא, ב] דמכניסין אותו לכיפה, אם כן שפיר אמרה הגמרא פשיטא בר קטלא הוא. ויש לי להשיב על זה, הלא יש פלוגתא בזה שם, ותוספות הקשו אליביה דאידך מאן דאמר. עד כאן לשונך.

והנני לעשות רצון צדיק ידיד נפשי הרב הגאון מוהר"ן וואלף נ"י.

מה שכתבת אתה אהובי בני, זהו טעות ואינו דיוחי כלל. חדא, דבסנהדרין דף פ"א ע"ב אמתניתין ההורג נפש וכו' מכניסין אותו לכיפה, מנא ידעינן, רב אמר בעדות מיוחדת, ושמואל אמר שלא בהתראה, אבימי אמר דאתכחיש בבדיקות וכו'. וכולהו הני גווני הלכתא נינהו, דלא פליגי אהדדי אלא מר אמר חדא וכו'. ועוד, אם תמצוי לומר נמי דפליגי, הני דמוקי לה בגווני אחריני הנ"ל סבירא להו גבי שלא בהתראה ליכא הכנסה לכיפה, מכל מקום ניחא לתרץ תמיהת תוספות כנ"ל,

5. בדפוס מסומנת כאן אות ב, אך חילקנו את התשובה לג' סעיפים לפי התוכן, והמשפט הבא נמצא בסוף אות ג. 6. בברכי יוסף סי' שצא אות א העלה להתיר אף לאבל תוך שבועה להיות סנדק, אך לא איירי לענין אונן. ובסי' שמא אות ח העלה

דאונן שיש לו למול בנו, כל שיכול לקבור המת ואח"כ למול יקבור קודם. וצ"ע. **שנו**. 1. כוונת רבינו אינה ברורה. ועי' תוס' חולין מח, א ד"ה אמר רבינא, ושם ב, ב ד"ה אנא לגבי רב אשי. 2. כוס ישועות למהרש"ך מכות שם.

מעטים המה¹, ונחלה, ונתנו האומן שלו בבית החולים שלהם, ומת שם, וקברוהו הגוים שם בבית הקברות שלהם, באומרם כי טרם מותו ביקש החולה מהם להמיר דתו וכן עשו². אם מחוייבים אבותיו או שארי ישראל להשתדל בהוצאת ממון לפנותו משם כדי לקבורו בקברות ישראל, או לא. ופאר רום מעלתו נ"י פלפל בחכמה, מראה פנים לכל צד.

הנה פשיטא ליה לכולהו טעמא דקבורה בסנהדרין מ"ו ע"ב אי משום בזיוני אי משום כפרה, המצות עשה הוא שיהיה נקבר בקרקע בכל מקום שהוא, וכפירוש רש"י שם [ד"ה משום בזיונא] שלא יתבזה לעין כל שיראו אותו מת ונרקב ונבקע, עד כאן לשונו, היינו בזיון גדול הנראה להחיים, על זה קפדה תורה כדכתיב קבור תקברנו כי קללת אלוקים תלוי [דברים כא, כג], זהו עיקר מצות קבורה³. ואחר שכבר נקבר אף במקום מבווה מאוד, כגון בין הגוים ועל ידיהם בבית הקברות שלהם, כבר חלפה ועברה המצוה דאורייתא. אלא משום כבודו שרי לפנותו מקברות גוים לקברות ישראל, דמקרי לתוך שלו. עיין מגן אברהם סי' תקל"ה [ס"ק ב] ומסכת שמחות (ק"ג) [פרק י"ג]. ואם נקבר בשדה של גוים העומד לחרישה ולזרוע תוכו, העלה החכם צבי בתשובה סי' מ"ז וסי' נ' דמצוה נמי איכא לפנותו משם, והיינו מצוה דרבנן בעלמא ומטעם הנ"ל. אבל אם נקבר בבית הקברות שלהם, שאינו לחרישה ולזריעה כבנידון דידן, לא מצינו אפילו מצוה דרבנן לפנותו, אלא דמותר לפנותו לכבודו להנחתו בתוך שלו, דזולת זה אדרבה אסור לפנותו כמו שכתב בבית יוסף יורה דעה סי' שס"ג [שא, א ד"ה ומ"ש לכפרה שלו, סעי' ג מהד' מכון ירושלים].

ומצוה דרבנן זו נמי לפנותו מקברות גוים לקברות ישראל היינו בסתם ישראל שהוא בחזקת כשר, אבל בנידון דידן שהיה מושכר אצל מומר וחילל שבת במלאכה דאורייתא ואכל מאכלות אסורות אצלו במשך זמן בריאותו, עד שבא בין הגוים ומת ונקבר אצלם, כהאי גוונא ודאי אמרינן הוא עצמו לא חס ולא חשש לכבודו בחייו מלהיטמא בין הגוים, מכל שכן שאחרים אין אחראין לחוש לכבודו אחר מיתתו בהוצאת ממון, ולא יהיה טוב מותו מחייו. ועיין רמב"ם ולחם משנה סוף פרק א' מהלכות אבל [הל' י-יא]⁴.

וד' עמו יתנהו למעלה לשם ולתהילה, כבוד אומר כולה.

כנפשו ונפש ידידו אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

אבל על פי דברי הגאון מוהר"ן וואלף סג"ל נ"י נחא לי אחריתי, והוא בתוספות במכות ריש דף ט"ז [ע"א] ד"ה אי דקטלה קם ליה בדרכה מיניה, הקשה דילמא דקטלה בשוגג, ותירץ שלא במתכוון לא איהו בטלה. וקשה, עדיין לימא קטלה במזיד ולא אתרו בה, דליתא לתירוץ התוספות. אלא צ"ל אדהתם דכהאי גוונא כיון דמכניסין אותו לכיפה לא לקי על שגירשה, דהא נמי קם ליה בדרכה מיניה. עיין שם בחידושי הר"ן ובמהרש"א שם. ותו לא מידי.

תאמר נא בגיני דרישת שלום וברכה לידיד נפשי הרב הגאון מוהר"ן וואלף סג"ל נ"י, רצוני שתראה לעיניו הקדושות מכתבי ופלפולי על דבריו.

ואתה בני האהוב חזק ואמץ, והיה לאיש גיבור חיל בתורה וביראת ה' כל היום, עלה והצלח.

כנפשך ונפש אבותיך הדורשים שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן שנה

[פינוי קברו של ישראל עובר עבירות לקבר ישראל]

בעזרת ה' יתברך יום ד' שמות כ' טבת תרכ"ד לפ"ק סעדראהלי יע"א.

שלום וברכה, וחייא אריכא, ברביה והמשכה, לכבוד ידיד נפשי ורב חביבי תלמידי הותיק הרב המאור הגדול סיני ועוקר הרים בחידודו וליבונו בעומק עיונו המפורסם בנם של קדושים וצדיק נשגב כבוד שם תפארתו מו"ה משה ליב כ"ץ נ"י, דייןא רבא בק"ק ניקאלסבורג המעטירה.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי זה כחודש ימים, ואת פאר רום מעלתו נ"י הסליחה על איחור תשובתו עד היום, כי רבו הטרדות מאוד, והתלמידים ד' עליהם יחיו מבקשים תפקידם יום יום להביע אומר. וד' יעזורני על דבר כבוד שמו יתברך להשיב לכל שואל כהלכה.

על דבר שנשאל, שוליא דנגרי ישראל שהיה מושכר אצל אומן חייט מומר בעיר גדולה טראפוי ואנשים מישאל בה

שנה. 1. ואותו שוליא בשוהותו שם חילל שבת ואכל מאכלות אסורות, כפי שמתואר בסוף התשובה. 2. לענין זה לא מתייחס רבנו בתשובתו, כי בוודאי שהגוים אינם נאמנים בזה. 3. ועי' סמ"ג עשין קד ובהערות במהדורתנו.

4. ע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קלז, ובשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א סי' קמא, ובשו"ת שרידי אש ח"ב סי' קד. ועי' בשו"ת גורן דוד לרא"ד דייטש חלק ב (ירושלים תשנ"ד) סי' לח. וע"ע בסימן הבא אות א.

סימן שנט

א. בענין פינוי נפל מקברו. ב. אם לשפוך המים כשהמת גוי. ג. האם מותר האבל בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום. ד. בענין מדרש איכה 'ישיחו בי יושבי שער' וכו' ואם איוב היה בימי משה. ה. בענין קטן אם מצווין להפרישו. ו. בענין בן דינאי המוזכר בקינת 'שבת סורו מני']

שפע חיים ושלוש ישיגו לכבוד אהובי תלמידי ידיד נפשי הרבני המופלג בתורה ויראה טהורה מו"ה משה בער שעהן נ"י בקהילת שוסבורג יע"א.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי, ותוכו ראיתי אהבה הרבה שאלות שבאו לפניך, ורצונך לדעת הלכה למעשה. והנני להשיב בעזה"י.

א. על דבר הנפל שקברוהו בחצר שהם דרים שם במדינה, רחוק מעיר מלוכה וויען, ועתה האשה אם הנפל בוכיה ומצטערת תמיד ורוצה לפנות הנפל מקברו להוליכו לבית הקברות לעיר מלוכה וויען, אי שייך חרדת הדין בזה או לא.

הנה לפתוח הגולל ודאי אסור משום ניוול, כמבואר בש"ס בבא בתרא דף קנ"ה [ע"א], עיין שם. וגם לטלטלו בארון סתום ומוסגר שאין רואין אותו בניוולו, מכל מקום בזה נתנו הפוסקים טעם לאסור משום חרדת הדין קשה הבלבול למתים. ואין חילוק כלל, גדול וקטן שם הוא. ועיין תשובת חכם צבי סי' מז' וסי' נ', ותשובת נודע ביהודה קמא סי' [פ"ט] מורה דעה. וגם בנפל פליגי הפוסקים אחרונים אי שרי לפתוח קברו ולמהולו, עיין תשובת נודע ביהודה תניינא [יו"ד] סי' קס"ד. מיהת פשיטא דאיסור הפינוי ממקום למקום גם בנפל אשת? הוא.

ועיין ברכי יוסף סי' שס"ג [אות ב] דאם נקבר הנפל בטעות בקבר (הקונים) [הקנוי] לאחר מותר לפנותו. והוא הדין נמי בנידון דידן שיש לחוש לבזיון שהגויים יחטטו אותו לאחר זמן כמו שכתב מעלתו, להיות הוא בחצר מהלכת בה רבים תמיד, וגם יש לחוש שיבואו כהנים באותו חצר ויאהילו על אותו מקום קבורת הנפל בלא יודעים ומשום לפני עיור וכו', וגם לכבודו שיהיה קבור בקבורת ישראל, ודאי מותר לפנותו.

שנט. 1. וע"ע בשו"ת חלקת השדה לר"א דייטש (קרקא תר"ס) חלק דודאי השדה סי' צז ד"ה אמנם. ועי' בי"א ח"ג יו"ד סי' כג אות כז וח"ט יו"ד סי' לו. 2. ע"פ תהילים נח, ט. 3. ועי' תשובות והנהגות כרך ה סי' שיא. וע"ע לעיל סי' שנח ובהע' 4 שם. 4. וכ"פ בשו"ת יביע אומר ח"ד יו"ד סי' לא אות ד

וגם מצוה איכא. אפילו לדעת הגהות מיימוניות [הל' מילה פ"א אות י] במגן אברהם סי' תקכ"ז סוף ס"ק כ' וסייעתו דסבירא להו אין מצוה לקבור נפלים, אבל בכהאי גוונא שלא יכשלו בו כהנים מודה דמצוה לפנותו ולקבורו בקברות של ישראל כנ"ל. ועיין תשובה מאהבה סימן שס"ג [בגליון שו"ע סע' א ד"ה אם נתנוהו] חלק יורה דעה [תשובה תי] ובספר בינה לעתים על הלכות יום טוב פרק א' [הכ"ג].³

ב. אם לשפוך המים במת גוי בשכונ[ת].ו.

הנה בספר ברכי יוסף יורה דעה סי' של"ט אות ז' ח' פשיטא ליה הא מילתא מסברא דצריך לשפוך, יעויין שם היטב.

ג. אבל תוך שבעה אי מותר בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום או לא.

פשיטא הא מילתא דמותר בכל חובת היום ביום שבת קודש, והוא נמי פרהסיא. וזה לשון הטור יורה דעה סי' ת', תלמוד תורה יראה שהוא דבר שבצנעה, אבל לחזור הפרשה, כיון שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הציבור הוי כקורא את שמע ומותר. עד כאן לשונו. וכן כתב בשו"ע שם [סעי' א] ובש"ך ס"ק ד' וט"ז ס"ק א' בשם מהרש"ל. ועיין ב"ח סי' שפ"ד [אות ב ד"ה מותר לאבל] בשם אגודה דאוסר להחזיר שנים מקרא ואחד תרגום, וקיימא לן כמהרש"ל ביום שבת קודש מותר כנ"ל.⁴

ד. ואשר שאלת על דברי המדרש בפתיחתא דאיכה רבתא [פתיחתא יז] דבר אחר ישיחו בי יושבי שער וכו'.

הנה הובא במגן אברהם וברמ"א סי' תקנ"ב ס"ק י"א וי"ב. ויש גורסין אלו ישראל וכו' ומשתכרין בערב תשעה באב וכו', ויש גורסין בסעודת תשעה באב, וקאי על זמן בית שני שהיה אז לששון ולשמחה והיו קורין קינות איכה לזכרון על בית ראשון. עיין הגהות מהר"א וילנא [סע' ט ד"ה ויש קצת] והגהות מהרי"ץ שפיץ בגליון המגן אברהם ס"ק י"ב הנ"ל.⁵

וענין איוב אי בימי משה היה או אי משה כתב ספר איוב, מבואר יפה הכל בש"ס בבא בתרא דף ט"ז [ע"א], עיין שם היטב.

ה. ועל דבר קושייתך על הר"ן פרק (ג') [ראשון] [ד] ראש השנה [ט, ב בדפי הרי"ף ד"ה אבל קטן] במגן אברהם ריש סי' שמ"ג, במידי דפרהסיא לכולי עלמא בית דין מצווים להפרישו

ובחלק ט או"ח סי' פה ס"ק כבו ח"י יו"ד סי' נח אות לד. ועיין לקמן סי' שסח שהכריע רבינו לאסור אמירת תהילים בימי אבלו. ועי' בשו"ת וישב הים ח"א סי' יט. 5. ובענין האם היו מתענים בתשעה באב בזמן בית שני, ע"ע בשו"ת יבי"א ח"א או"ח סי' לג אות ז וח"ט או"ח סי' ק אות יט.

דילמא נפיק מיניה חורבא, אם כן מאי פריך הגמרא ביבמות קי"ד [ע"א] מאומרים לו אל תכבה, הא סתם כיבוי דליקה פרהסיא הוא.

נראה לי על סיומא דמתניתין [שבת קכא, א] קאי הקושיא, דתנן מפני ששביטתו עליה, ולא משום דנפיק מיניה חורבא לאחרים. וזה פשוט.

ו'. לשון הפייטן בקינה שבת סורו מני וכו' צעק עמי בימי בן דיני וכו', מי הוא זה.

הנה זה לשון המפרש הגאון מורנו הרב אשר בר' יוסף זצלה"ה, יש אומרים שהוא שם אדם גדול שנקרא כן וישראל רצו לעלות בימיו בזרוע ונפלו כדאיתא במדרש שיר השירים רבה [על פרק ב פס' ז], ויש אומרים שרמזו על יאשיהו שהחזיר כל מה שדן עד שמונה עשרה שנה [שבת נו, ב] ונהרג בעוון הדור ובשעת יציאת נפשו אמר צדיק הוא ד' וכו' [איכה רבה א, ג], ויש אומרים זה אליעזר בן דיני שהיה רוצה ועמד על פרשת דרכים והורג ומלסטם את הבריות [סוטה מז, א] וכל ישראל צועקים ואומרים צדיק אתה ד' שרואה במעשיו של זה ושותק. עד כאן לשונו. ועיין במשנה ט' פרק בתרא דסוטה אליעזר בן דינאי וכו' חזרו לקרותו בן הרצחן, ועיין תוספות יום טוב שם ובפרק ה' דכלים משנה י' ופרק ח' משנה ט'. ותו לא מדי.

ישמחו ד' ברוב שמחות ורוב טוב.

כנפשך היפה ונפש ידיך אוהבך הנאמן הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן שס

[נישואין תוך שלושים לאבלה של כלה]

חייא אריכא, ומזוני רויחא, ברביה והמשכה, לכבוד אהובי ידיד נפשי בנם של קדושים הלא הוא המאור הגדול הרב המופלג בתורה ויראת שמים מו"ה משה הרשטערן נ"י אב"ד קהילת עלישטא.

מכתב קודשו קיבלתי.

ועל דבר המאורע שמת אחי המשודכת בהגעת זמן הנישואין אחר שכבר הוציא החתן הוצאות רבות, ונפשו היפה בשאלתו אם יש להתיר הנישואין תוך שלושים לאבלה.

הנה שאלת חכם חצי תשובה, על פי משא ומתן בהלכה שפלפל יפה בחכמה ודעת תורה דעתו נוטה להתיר, וכיון להלכה, אבל לא מטעמיה, דעשה דפריה ורביה דוחה להעשה דאבילות אפילו תוך שבעה.

ומה שתירץ מעלתו לעצמו לחלק בזה, דוקא מצות עשה שאם לא יעשה עכשיו ידחה לגמרי כגון בחצי עבד וחצי בן חורין בגיטין מ"א [ע"א] הקשו תוספות [ד"ה לישא שפחה] הכי שפיר, משא"כ בנידון דידן דאפשר להמתין עד לאחר שבעה. זה אינו, דשריפת קדשים יוכיח, דפירש רש"י בשבת כ"ד ע"ב [ד"ה מנהני מילי] וזה לשונו, אין שורפים קדשים ביום טוב דהוה לן למימר עשה דוחה לא תעשה, וכן הקשו תוספות בקידושין דף ל"ד ע"א סוף ד"ה מעקה וכו', ישרפו על ידי נשים מהאי טעמא, אף דאפשר להמתין עד אחר יום טוב השתא מיהת לא אפשר לקיים שניהם.

אבל קושיה מעיקרא ליתא, דהרי כהאי גוונא פריך הש"ס בכתובות מ' ע"א גבי אונס שותה בעציצו וכו', ונתי עשה דלו תהיה לאשה ולדחה לא תעשה, ומשני כיון דאילו אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל, ופירשו תוספות ישנים [שם] משום כיון בדידה ליכא עשה אין לה לעבור הלא תעשה דהיא נמי מוזהרת, עיין שם. אם כן הכא נמי האשה אינה מצווה על פריה ורביה, ועל עשה דאבילות מוזהרת גם היא. ומהאי טעמא הוכיחו הפני יהושע דף מ' הנ"ל [ד"ה בגמ' אבל הכא] והפלאה כתובות כ"ד [ע"ב ברש"י ד"ה דאיסור עשה] מדמתייבמת חייבי לאוין על כרחך דגם היבמה מצווה על מצות עשה דיבום, יעויין שם, הארכתי בזה בתשובה אחת [או"ח סי' מו] ואין כאן מקומו. והרי גם תוספות בגיטין מ"א הנ"ל תירצו כן בחד תירוץ לקושייתם שם, משום האי טעמא, לא תהיה קדשה גם היא מוזהרת ועשה דפריה ורביה ליתא בדידה ליכא למימר דיהיה עשה דוחה לא תעשה.

ומלבד זה אין מקום קושיה זו לכאן כלל, מדלא פריך הש"ס הכי אלא גבי עשה ולו תהיה לאשה באונס, וגבי עשה דיבום [יבמות כ, א] יבמה יבוא עליה כנ"ל, וגבי עשה דפריה ורביה בעבד חציו בן חורין הקשו תוספות הכי, בכל אלו אי אפשר לקיים העשה אלא באשה זו דאית בה איסור לאו, אבל לא מצינו שהקשה כן על כל חייבי לאוין איך משכחת להו וליתי עשה דפריה ורביה ולדחי לא תעשה ממזרת וכו' וכיוצא בו. והיינו טעמא, דהא ודאי אפשר לקיים שניהם, שישא אשה אחרת המותרת לו לקיים מצות עשה דפריה ורביה, והכא נמי כיון דאיכא עשה דאבילות עליו אי מדאורייתא אי מדרבנן,

סימן שסא

[אנינות על תינוק שמת תוך שלושים]

ברכות לראש צדיק הלא הוא כבוד ידיד נפשי תלמידי הוותיק, מלא ברכת ה' כיומין עתיק, הרב הגדול החריף ובקי מו"ה משה ליב כ"ץ נ"י, דיין בעיר ואם בישראל ק"ק ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידיד הטהורות קיבלתי, והנני לעשות רצונך להשיבך על אתר.

על דבר הלכה למעשה שנשאלת בתינוק שמת תוך שלושים יום ללידתו, אי נוהג בו אנינות, או לא אלא דינו כאבילות שאינו נוהג בו. ודעתך הוא שאנינות דתליא בקבורה ודאי נוהג בו.

הנה זה לשון הרמב"ם פרק ג' ממעשר שני דין ו', איזהו אונן זה המתאבל על אחד מן הקרובים שהוא חייב להתאבל עליהן, וביום המיתה הוא אונן מן התורה וכו'. וכן כתב עוד הרמב"ם פרק ב' מביאת מקדש דין ט', איזהו אונן זה שמת לו מת מן הקרובים שהוא חייב להתאבל עליהן וכו'. כוונתו מבואר לשלול, דכל שאינו מחוייב להתאבל עליו אין אונן עליו.

וכן הוא לשון הטור סי' שמ"א בתחילתו, מי שמתו מוטל לפניו וכו' עליו לקבורו, והיינו כל הקרובים המתאבלין עליהן, אוכל בבית אחר וכו'. והבית יוסף כתב עליו וזה לשונו, ומה שכתב רבינו והיינו כל הקרובים המתאבלים עליהם, כן כתב הרא"ש שם [מו"ק פ"ג סי' נה] אצל עובדא דר"ת כשנפטר אחותו, וכתבו רבינו בסמוך. עד כאן לשונו. ולעניות דעתי זה אינו, דאי לשלול ולאפוקי מסברת ר"ת אתי הטור, סגי במה שכתבו רבינו הטור בסמוך דהרא"ש פליג עליו ומסיק דכל המתאבלים מתאוננים ומוטל עליו לקבורו קרובים, ולא הוצרך הטור לרומזו גם בתחילת דבריו. אבל כוונת הטור נראה לי בהיפוך, לשלול דכל שאינו מתאבל הכי נמי אינו אונן עליו וכדברי הרמב"ם [הוספת המחבר: וכן הוא לשון השו"ע שם [סע' א], מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו וכו', ואפילו הוא בעיר אחרת וכו'. אלא דהבית יוסף לטעמיה הא לא הביין כן בכוונת הטור]. ותדע, דגם ריש סי' ש"מ כך הוא לשון הטור והשו"ע [סע' א], מי שמת לו מת והוא מהמתים שראוי להתאבל עליהן כאשר יתבאר חייב לקרוע עליו וכו', והתם בסוף הסימן סעיף כ"ט ובשו"ע סע' ל' פסק בהדיא. קטן דלא קים לן ביה שכלו לו חודשיו שמת בתוך שלושים או

ישא אחרת שאינה אבילה לקיים מצות עשה דפריה ורביה ביותר מוקדם, ואין מאכילין לאדם דבר האסור לו.

ולא שייך בזה גם כן מוטב שתעבור היא עבירה קלה כדי שיעשה הוא הבעל מצוה רבה כיון דלא פשע וגם זו דמצוה פריה ורביה מצוה רבה היא אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, כחילוקי תוספות ריש שבת [ד, א ד"ה וכי אומרים]. זה אינו, דיש לומר זהו באנשים דוקא ומשום ערבות דכל ישראל ערבים זה בזה מחוייב כל אחד לעזור את חבירו שיקיים מצות ה' עליו, אבל נשים אינם בכלל ערבות כמו שכתב הרא"ש ברכות דף כ' [פ"ג סי' יג], אינה מחוייבת לסייעו לאיש שיקיים מצות פריה ורביה מדאורייתא [הוספת המחבר: ועיין ר"ן ריש פרק ב' דקידושין [טז, ב בדפי הרי"ף] והמקנה שם [מא, א ד"ה מצוה בה], בתשובת הר"ן על מצוה בה יותר וכו', והיינו מסייע לפריה ורביה, אי נמי מצוה לשבת]. אם כן הוא עובר על לפני עור וכו', לכן אסרו הנישואין תוך שבעה אם היא אבילה כנ"ל.

שוב אחרי כותבי זאת מצאתי בתשובת ברית אברהם² חלק אבן העזר סי' נ"ד [אות ה] עמד על חקירתו בכל הנ"ל והאריך, עיין שם היטב, והנאני. ובתשובה אחת [או"ח סי' מו] הארכתי.

אמנם תוך שלושים יום לאבילותה, הנה בלשון הרמב"ם [הל' אבל פ"ו ה"ה] שכתב וכן האשה שהיתה אבילה לא תיבעל עד שלושים יום וכו', ונחלקו הבית יוסף והב"ח בכוונתו בסי' שצ"ב עיין שם³, אבל שוים בזה דסבירא ליה לרמב"ם באבילה על שאר קרובים אם לא נשאת תוך שבעה שלא כדין מותרת בתשמיש לאחר שבעה, יעויין שם. וגם עובדא דר"ת במת אחי המשודכת בטור סי' שצ"ב שם כתב וזה לשונו, התיר ר"ת וכו' משום פריה ורביה שלו כיון ששידך זאת ואם לא ישאנה לא ישא אחרת וכו'. והאי טעמא איתא גם בנידון דידן, וגם להרא"ש [שו"ת הרא"ש כלל כז סי' ה] דתרתני בעינן, שעדיין לא קיים פריה ורביה וגם משום הפסד ממון שכבר הכין טבחו טבוח, הכא נמי בנידון דידן תרתני איתנהו, הפסד גדול כידוע, פשיטא מילתא דלכולי עלמא תינשא היתומה הכלה עב"ג אחר שבעה ותיבעל לו בהיתר בלי פקפוק, כיון דכולהו טעמי דהיתרא איתנהו בה. ותו לא מיד⁴.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

ח"ו או"ח סי' מג אות א.

2. לר' אברהם צבי הירש פצנובסקי. 3. ב"י ד"ה ומ"ש אלא, סע' (א) במהד' מכון ירושלים, ב"ח שם ד"ה ונראה פשוט, אות ד במהד' הנ"ל. 4. ועי' יבי"א

כרבן שמעון בן גמליאל וכו' דוקא אסיפא לבד קאי, עיין בתשובה מיוחסת הנ"ל היטב בזה, יש מקום ראה כנ"ל. אבל להאמת דחו לפירוש הרמב"ם ודעתו הנ"ל בזה, וליתא לראייתנו הנ"ל. (ומ"מ) [וצ"ע].

עוד נראה לי קצת ראה מסוגיא בשבת קל"ו ע"א, בריה דרב דימי ברבי יוסף אתיליד ליה האי ינוקא, בגו תלתין יומין שכיב, יתיב קמתאבל עליה, אמר ליה אבוא צודנייתא בעית למיכל, אמר ליה וכו'. ומדלא נקט הש"ס בלישנא איקל"ע אבוא לגביה ואמר ליה וכו' וכן לא נקט חזי"ה דיתיב כו', כדנקט ש"ס הכי באידך עובדא סמוך לו, רב אשי איקל"ע לבי רב כהנא חזי"ה וכו', משמע שאביו אצלו היה מעיקרא בבית אחד אצל בנו, ועל כרחך יתיב קא מתאבל היינו מתאבל ואונן קאמר שנהג אנינות, ולכן אמר ליה צודנייתא בעית למיכל, היינו סעודה ראשונה שאחרים מאכילין אותו דוקא, אם כן גם קודם האבילות מיחה בו גם על האנינות כנ"ל.

ועוד מבואר באר היטב בירושלמי סוף פרק נושאין על האנוסה [יבמות פ"א] הלכה ז' גמרא וזה לשונה, תניא ר' חיה אוננין ומטמאין על הספק וכו', ר' אשיין בר (סקים) [יקום] הוה ליה עובדא, שאל לר' ייסא, אמר ליה לית צריך, אמר ליה והא תנינן אמר ר' חיה אוננין על הספק וכו', ומסיק לבסוף סימן היה לו שבעל ופירש, דקים ליה שכלו לו חודשיו מיירי ר' חיה, וקרי ליה ספיקא כמו שכתב הפני משה [ד"ה ומשני סימן] טעמא. הרי בפירוש דבלא קים לן שכלו חודשיו אין אוננין עליו כמו שאין מתאבלין עליו, דהא ודאי על אנינות שאל האי ר' אשיין [לר' ייסא ואמר ליה לית צריך] [הוספת המחבר: ומלשון זה משמע דרשאי להחמיר הרוצה אלא שאין צריך, ולא כמו שכתבת משם רב המדינה נ"י שאין רשאי להחמיר], אנינות ואבילות משמע. וכן פירש הפני משה שם [ד"ה לית צריך].

והנה ראה זו כתובה על ספר הישר להגאון בספר ברכי יוסף ריש סי' שמ"א ביורה דעה וזה לשונו, דין א', שהוא חייב להתאבל וכו', מת לו בן תוך שלושים ללידתו משמע בירושלמי סוף פרק נושאין על האנוסה דאין לו אנינות. הרב דבר משה יורה דעה סי' פ"ג, ועיין מה שכתב ב"ח סי' שנ"ג. עד כאן לשונו.

והגאון בספר תשובה מאהבה יורה דעה [תשובה תח] סי' שמ"א זה לשונו, גליון שו"ע סעיף א', מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו וכו', עד כאן לשונו, מת בתוך שלושים שאין מתאבלין עליו אין אוננין עליו כי אין צריך קבורה שיתעסק בקבורתו שיחול עליו אנינות, כמו שכתב הב"ח סוף סי' שנ"ג בשם אור זרוע, משלא כלו לו חודשיו אפילו קבורה אינו טעון אלא מטילין אותו לבור. אמנם לשון השו"ע בסי' שנ"ג סע' ד משמע שנקבר בבית הקברות, ואפשר משום טומאת כהנים

אפילו ביום שלשים אין קורעין עליו, יעויין שם. והתם על כרחך לא מתפרשים דברי הטור לשלול מסברת ר"ת, דהא לא פליג ר"ת אלא גבי אנינות אבל גבי קריעה מודה, אלא כוונתו לשלול בהיפך, דכל שאינו מתאבל עליו אינו קורע. והכי נמי מתפרשים דברי הטור גבי אנינות וכהרמב"ם כנ"ל. ובהדיא כתב הבית יוסף ריש סי' ש"מ הנ"ל וזה לשונו, כאשר יתבאר, בסי' שע"ד כתב על איזו קרובים מתאבלים, ובסעיף ח' שם איתא תיבוק תוך שלושים וכו' אין מתאבלין עליו וכו', עיין שם היטב. הרי פירש הבית יוסף גופיה כוונת הטור סי' ש"מ כנ"ל, והכי נמי נראה לי כוונת הטור ריש סי' שמ"א הנ"ל.

וכן מוכח דעת התוספות בנדה מ"ד ע"ב סוף ד"ה דקים ליה וכו' וביבמות ל"ו ע"ב סוף ד"ה הא לא שהה, שהקשו אהא דלא שהה הוא ספיקא ואין מתאבלין עליו, והא בפרק ד' ממסכת שמחות תני הספיקות אוננים ומתאבלים עליהם. יעויין שם. ולפנינו הכי איתא במסכת שמחות פרק ד' דין ב' ודין י"ח, ספק אחיו ספק שאינו אחיו ספק שהוא בנו וכו' מתאבל ואונן ואינו מטמא, איזו אנינה מיום מיתה עד יום קבורה דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים אין לך איסור באנינה אלא יום אחד בלבד. עד כאן לשונה. מסידורא דלישנא מתאבל ואונן וכו' ולא בהיפוך אונן ומתאבל, וגם מסיום דמפרש איזו אנינה וכו', משמע דלא מיירי באבילות שהוא אחר האנינות אלא באנינות לבד מיירי. ואם איתא אין מקום לקושיית תוספות וראשונים הנ"ל, דהתם מתאבל ואונן עליו בדייקא תנן, אבל לענין אבילות שפיר ספיקא הוא ואין מתאבלין עליו. אלא (ע"מ) [ש"מ] סבירא להו לתוספות וראשונים דגם אנינות אין נוהג בו.

וגם נראה לי הוכחה מגמרון בנדה מ"ד ע"ב שם, מאי דוחקיה דרב פפא לפרש למאי הלכתא תנן הרי הוא לאביו וכו' כחתן שלם לענין אבילות, וכדי לאוקמי מתניתין כרבן שמעון בן גמליאל דקיימא לן כוותיה, דרב פפא לטעמיה סבירא ליה כרבן שמעון בן גמליאל בשבת קל"ו [ע"א] גבי עגלא תליתאי, צריך לומר הכא במאי עסקינן דקים לן ביה שכלו לו חודשיו, דלא משכחת לה אלא בבעל ופירש לבד, עדיפא הוה ליה למימר, לענין אנינות קאמר מתניתין וגם רבן שמעון בן גמליאל מודה ביה. אלא על כרחך אין חילוק בין אנינות לאבילות בזה.

[הוספת המחבר: איברא זו אינה הוכחה כל כך, דכבר ביאר בתשובה המיוחסת לרמב"ן סי' ח' דעל כרחך קושיית הש"ס בנדה מ"ד כמאן דלא כרבן שמעון בן גמליאל אכולה מתניתין קאי, אלא דנטר עד סיפא, ואוקימנא כולהו בשכלו לו חודשיו, עיין שם היטב. וכן פירש רש"י בסוגיא שם [ד"ה כמאן]. ואם כן אין מקום להקשות כנ"ל דלוקמא לענין אנינות וכו', אלא אליביה דרמב"ם לבד דסבירא ליה שאלת גמרא כמאן דלא

ולא משום שדינו בקבורה. ועיין מגן אברהם אורח חיים תקכ"ז ס"ק כ', ועיין תשובת נודע ביהודה קמא באורח חיים סי' ט"ז ובירור דעה סי' צ' וכו'. עד כאן לשונו.

הנה גם שניהם החליטו הדין שאין אנינות נוהג בו, וגם הם מפרשים כוונת השו"ע מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו וכו', כוונתו לשלול נידון זו דתוך שלושים שאין מתאבלין עליו הכי נמי אין אוננין עליו, וכמו שכתבתי אני כוונת הטור. אבל ודאי לשון המחבר אין כוונתו כך, אלא כמו שכתב בבית יוסף בפירוש לשון הטור. וצ"ע על הגאונים בזה וכו"ל.

והנה ראיית הברכי יוסף נכונה מירושלמי הנ"ל. אבל ראיית תשובה מאהבה מהב"ח סי' שנ"ג בשם האור זרוע לפי שאין צריך קבורה כלל, ורמז עליו גם הברכי יוסף בסוף לשונו הנ"ל, ותמוה על שלא הביא התשובה מאהבה כן בשם בעל ברכי יוסף וגם הראיה מירושלמי הנ"ל, שהרי לנגד עיניו היה ספרו כמו שהביאו סמוך שם בדין אי אוננת חולצת וכו'. אמנם ראייתם זו מהב"ח סוף סי' שנ"ג תמוה וצ"ע, מלבד מה שהעיר התשובה מאהבה הנ"ל בעצמו ממה שכתב המגן אברהם סי' תקכ"ז ס"ק כ' ראיות הרבה דאיכא מצות קבורה בנפל אשת כנ"ל, ולעניות דעתי אי משום הא כבר דחה הגאון בספר בינה לעתים על רמב"ם הלכות יום טוב פרק א' הלכה כ"ג כל הראיות של המגן אברהם, והעלה כהגהות מיימוניות [הל' מילה פ"א אות י'] דנפל אין חייב לקבורו, ובוודאי אין אונן עליו לרבן שמעון בן גמליאל לטעמיה מיהת, עיין שם בספר בינה לעתים הנ"ל. אבל היינו בודאי נפל, משא"כ בלא שהיה שלושים ספיקא הוא מדרבנן כביבמות ל"ו [ע"ב], אבל מדאורייתא לכולי עלמא אזלינן בתר רובא, וקבורת מת מצוה עשה דאורייתא קבור תקברנו הוא [דברים כא, כג] ודאי לחומרא בעינן קבורה.

ואין להקשות מהא דאיתא בטור סוף סי' ש"מ בשם הרמב"ן סעיף כ"ט הנ"ל פלוגתא בקטן שמת ביום שלושים דלא קים לן ביה שכלו חודשיו, דיש אומרים שקורעין עליו, ולא נהירא, אלא אין קורעין עליו, וביאר הבית יוסף והב"ח שם טעם היש אומרים, דסבירא להו קריעה דאורייתא הוא ומספיקא אזלינן לחומרא בדאורייתא, ובאבילות דרבנן דוקא הלכה כדברי המיקל באבל אמרינן בבכורות דף מ"ט [ע"א], אבל הרמב"ן סבירא ליה קריעה נמי דרבנן הוא וקראי אסמכתא גינהו וספיקא לקולא, עיין שם היטב. אם כן הרי לכולי עלמא אנינות יום ראשון דאורייתא הוא, והוה לן למימר לכולי עלמא דנוהג בו אנינות מספק כמו גבי קריעה להיש אומרים הנ"ל. זה אינו, דאנינות יום ראשון דאורייתא היינו רק לאכילת

קדשים ומעשר שני, אבל איסור בשר ויין כו' הוא רק מדרבנן, כמו שכתב הרא"ש סוף פרק היה קורא [ברכות פ"ב סי' טו] מזו הראיה עצמה דאמרינן בבכורות מ"ט [שם] יום שלושים כשלפניו ולענין אבילות לכולי עלמא, ולא אמרינן ספק דאורייתא לחומרא, עיין שם. והכי נמי פטור האונן ממצוות הוא רק מדרבנן, כמו שכתב בהדיא בתשובת מהרש"ל סי' ע' ותשובת עבודת הגרשוני סי' ס"ב ותשובת חכם צבי סי' א' [ד"ה וראיתי להרב מהרי"ט] מכל הפוסקים דסבירא להו כן. ועיין בתשובת שמש צדקה [יו"ד] סי' ט' ובט"ז יורה דעה סי' שצ"ח [ס"ק ב].

ואם כן על כל פנים הדין ברור מש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים דאנינות שוה לאבילות בדין זה, דקיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל הא לא שהה ספיקא הוא, ומקילין גם באנינות כמו באבילות מכל הני תלת טעמי שכתבו תוספות בחולין י"ב [ע"א ד"ה לרבי מאיר] ויבמות ל"ו [ע"ב ד"ה הא] וק"ט [ע"א ד"ה מחזורתא] ובכורות כ' [ע"ב ד"ה חלב פוטר] ונדה מ"ד [ע"ב ד"ה דקים], אי משום דמיעוט נפלים מצוי טפי, ואי כדי שלא יבוא להקל בערוה החמורה וכו', ואי משום דהלכה כדברי המיקל באבל דאמרינן כן גם באונן כמו שכתבו תלמידי ה"ר יונה בריש פרק מי שמתו וכו' [ברכות יא, א ד"ה אבל] בהדיא, אף דאנינות דאורייתא יום ראשון הלכה כמיקל גם בדאורייתא, כמו שכתב המרדכי במסכת מועד קטן סי' תתקט"ז. ועיין בברכי יוסף סי' שמ"א אות ט"ז בשם דבר משה [סי' עב] אליביה דתשובת שער אפרים סי' צ"ז ובשם הבית יוסף דבאונן אין הלכה כמיקל סבירא ליה, וצ"ע מדברי ה"ר רבנו יונה ריש פרק מי שמתו והמרדכי הנ"ל.³

וזה לשון השלטי גיבורים סוף מועד קטן [יה, א בדפי הרי"ף סוף אות ב], אין מברין על קטן עד שיהיה בן שלושים, ואי קים לן ביה שכלו חודשיו אפילו תוך שלושים מברין עליו. עד כאן לשונו. ונראה לי טעמו על פי עובדא דשבת קל"ו הנ"ל צודנייתא בעית למיכל וכו' הא הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, אמר ליה קים לן ביה שכלו חודשיו. ותו לא מיד.

ומה שכתבת בשם ספר תפארת למשה [יו"ד סי' שמא ד"ה ש"ך ס"ק א] מדין זה, אינו בידי לעיין עליו במאי מסתפק.

והנראה לעניות דעתי כתבתי.⁴

הלא כה דברי אוהבו הנאמן החותם בברכה ודורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שסב

[בענין הנ"ל, אנינות על תינוק שמת
תוך שלושים]

מאלקי המערכה, ישא ברכה, שמורה וערוכה, הלא הוא אהובי ידיד נפשי ורב חביבי תלמידי הותיק מתון ומסיק חרוץ נפלא הפלא ופלא כבוד שם תפארתו מו"ה משה ליב כ"ץ נ"י דיינא בק"ק ניקאלסבורג המעטירה יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי.

ואשר באת שנית בדבר האנינות על הקטן שמת תוך שלושים ללידתו, כבר מילתי אמורה¹ בראיות מש"ס וירושלמי ופוסקים דכיון שאין מתאבלים עליו גם כן אין אונגין עליו, אפילו אם תמצי לומר דחויב קבורה מוטל עליו. ותדע, דהא מת מצוה שאין לו קוברים דכל המוצאו מוטל עליו לקבורו ואין אונגין עליו. וכן להיפוך, בהרוגי בית דין שאין מוטל על הקרובים לקבורו ואונגין עליהם, כמתניתן בסנהדרין מ"ו מ"ז שתי בתי קברות היו מתקנין לבית דין וכו' והקרובים לא היו מתאבלין אבל אונגין שאין אנינות אלא בלב, והתם דוקא טעמא רבא איכא, דמדינא בני איכול נינהו אלא משום כפרה וכבוד אין מתאבלין עליהם, לכן אנינות בלב נוהג בהם. יעויין תוספות יום טוב שם [פ"ו מ"ו] באורך.

ועוד נראה לי ראייה ברורה, דהא הבא אחר נפלים הוא בכור לנחלה נפקא לן בש"ס בבא בתרא דף קי"א [ע"ב] ובנדה כ"ג [ע"ב] מקרא ראשית אונגין [דברים כא, יז] מי שלבו דוה ואונגין עליו יצא נפל שאין לבו דוה עליו, והיינו בן שמונה חי ובן תשעה מת או בהמה במעי אשה, אף על גב דחי ולד מעליא הוא לר' מאיר לענין יולדת ובעינן קבורה, מכל מקום אין אונגין עליו. ופירש רש"י ריש פרק בהמה המקשה [חולין סח, א ד"ה אע"פ] דאפילו נולד הנפל כולו אימעט דהבא אחריו הוא בכור לנחלה, מהאי טעמא שאין לב אביו אונגין ודוה עליו על מיתתו. והובא גם כן בתוספות יום טוב ריש פרק ח' דבכורות [מ"א] ובש"ך חושן משפט סי' רע"ז [ס"ק א] ובב"ח [ד"ה בכור שילדה אמו, אות ה' מהד' מכון ירושלים] ובסמ"ע שם ס"ק י"ג, ופירש בבאר הגולה שם [אות ל] דאונגין דאמר רחמנא מלשון אנינות, ור"ל מי שאביו אונגין עליו ודוה על מיתתו, יצא בנפל וכו'. וכן העלה הרי"ט אלגאזי שם ריש פרק ח' דבכורות [אות ס ס"ק ג], דלא כתשובת שארית יוסף [סי' כה]. והיינו מהאי טעמא הנ"ל אין אנינות אלא בלב. ומהאי טעמא דאין בו אנינות דאורייתא

לאכילת קדשים ומעשר שני, הכי נמי אנינות דרבנן לענין איסור בשד ויין ופיטור מכל המצוות לא גזרו בו, מהאי טעמא גופא שאין לבו אונגין עליו.

ועוד הנני מוסיף ראייה מש"ס דכתובות נ"ג ע"א דדייקינן מברייתא אשתו ארוסה לא אונגין וכו', מת הוא גובה כתובתה, הא מתה היא אין דין כתובה, שאינה מוטלת עליו לקבורה. ועיין תוספות כתובות דף פ"ט סוף ע"ב [ד"ה מתה] דרק לדיוקא זו תני הא בבא דמת הוא וכו'. ותמוה טובא, אם איתא דדין אנינות תליא בדין קבורה דוקא, למה ליה לש"ס לפשוט מסיפא ומדיוקא, ותיפוק לה מרישא, אשתו ארוסה לא אונגין עליה וכו', על כרחך דאינה מוטלת עליו לקבורה, דאי חייב בקבורתה אמאי לא אונגין עליה, אלא על כרחך אף על גב דחייב בקבורתה אינו אונגין עליה, דלא שארו היא, וכדאיתא האי טעמא בש"ס סנהדרין כ"ח ע"ב, ואין לבו דוה ואונגין עליה. והכי נמי קטן שלא שהה שלושים יום לדידן דקיימא לן דספק הוא כרבן שמעון בן גמליאל [שבת קלו, א].

וגם לטעם שכתב הכסף משנה פרק ב' דין ג' מהלכות אבל, בנו ואחיו מן השפחה ונוכרית כיון דליכא טומאה ליכא אבילות², מהאי טעמא נמי כל הספיקות שאין כהן מטמא להם הכי נמי דאין אונגין ולא מתאבלים עליהם, חוץ מאותם הספיקות שהעלו תוספות בנדה מ"ד [ע"ב ד"ה דקים], שאותן ודאי לבו דוה עליהם. [הוספת המחבר: ונראה לי מה שסיים הרמב"ם בלשונו אינו מתאבל עליהם כלל וכו', רצונו לומר בתיבת כלל גם לא אנינות, וכמו שסיים באותו הלכה וכן אשתו ארוסה אינו מתאבל עליה ולא אונגין וכו', ואין צריך לדוחק הכסף משנה דר"ל אפילו מדרבנן. וגם הלחם משנה יפה השיג על הכסף משנה שם בדין ארוסה, שאין צריך לומר דנפקא לן דין אבילות מאנינות, אלא מדין טומאה נפקא לן, דלשון וכן אשתו ארוסה וכו' משמע להשוותם בדין אבילות ואנינות]. ובתשובת חוט השני סי' י"ב כתב דהלכה כרבן שמעון בן גמליאל בין לקולא בין לחומרא. הן אמת דמהרי"ט אלגאזי ריש פרק ח' דבכורות הנ"ל [ד"ה עוד אני תמיה] העלה מפירוש רש"י ופוסקים הנ"ל דסתם ולד שנולד חי ולא שהה שלושים יום לענין נחלה דאורייתא גם לרבן שמעון בן גמליאל אזלינן בתר רובא גם בממונא דלהחזיק הוא, עיין שם היטב, והכי נמי פשיטא לי מילתא לענין אנינות דאורייתא לאכילת קדשים ודאי אסור לכולי עלמא, דהא גם ספק דאורייתא קיימא לן להחמיר מכל שכן רובא, אבל לדידן אנינות דרבנן הוא שוה לדין אבילות וספק להקל. וכהאי גוונא כתבו הבית יוסף והב"ח סי' ש"מ סעיף כ"ט דעת היש אומרים דקריעה דאורייתא היא,

וכיון דכל שלושים יום ספיקא הוא אי כלו לו חודשיו וחייב בקריעה אזלינן לחומרא בדאורייתא, אבל הרמב"ן מפרש דקריעה נמי מדברי סופרים היא וקראי אסמכתא בעלמא נינהו, אלא דלא דמי לאבילות דהלכה כדברי המיקל לעולם אלא כשאר דברי סופרים היא וכו', עיין שם. והכי נמי לענין אנינות דרבנן וכנ"ל.

ומה שחידש מעלתך בפירוש הירושלמי סוף פרק נושאין וכו' [יבמות פ"א ה"ז] דר' אשיין בר יקום כהן היה או בשעת הרגל, ולטומאה שאל אי חייב לטמא, דטומאת קרובים מצות עשה, ואמר ליה לית צריך, ור' חייה באנינות דאורייתא לקדשים קאמר אונגין ומטמאין על הספק, חייב לטמא קאמר. ולפי זה אין ראייה משם לענין אנינות דרבנן. אלו תורף דברך.

ותמונה טובא, דהן לו יהי כדברך, הא אסיק ירושלמי דר' חייה מיירי בכלו חודשיו כגון שבעל ופירש, אם כן הרי בחדא כללינהו ר' חייה אונגין ומטמאין על הספק, ובלא כלו חודשיו לית צריך אין מחוייב לטמא, והכי נמי אין אונגין עליו אף אנינות דאורייתא, וכל שכן אנינות דרבנן אין נוהג בו. אם כן אדרבה לפי פירושך מוכח טפי הכי. אבל באמת זה אינו, דהא ודאי לרבן שמעון בן גמליאל רק מדרבנן הוא חייב למיעוט כדאיתא בהדיא ביבמות ל"ו [ע"ב], ועיין ריב"ש סי' תמ"ו וסי' [תמ"ז] [הוספת המחבר: וסוגיא דראש השנה דף ז' ע"א משמע דאורייתא הוא, צ"ע. ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא [אה"ע סי' יט ד"ה ובזה] וספר טורי אבן [ר"ה שם ד"ה בעל מום] בזה"ל. אם כן ודאי לענין אנינות דאורייתא לאכילת קדשים אסור גם ספק שקול דאורייתא, וכל שכן דאיכא רובא, וגם טומאת קרובים מצות עשה דאורייתא הוא ודאי חייב גם בלא קים ליה שכלו חודשיו, דבדאורייתא ודאי מהני רובא להחמיר כמו שכתב הבית יוסף והב"ח סי' ש"מ הנ"ל גבי קריעה. אלא על כרחך לענין אנינות דרבנן הוי עובדא, ואמר ר' ייסא לית צריך, ור' חייה בכלו לו חודשיו מיירי, אונגין אנינות דרבנן קאמר, וכדפירש הפני משה בכוונת הירושלמי.

והא דמקשינן מהא דר' חייה ולא מקשה טפי ממתניתין שם הם אונגין עליו וכו', פשוט הוא, משום דיש לחלק בין ספק בן שבעה לאחרון וכו' שכן ודאי לבו אונגין ודוה עליו לספק בן קיימא, וכחילוק התוספות [נדה מד, ב ד"ה דקים] בין הספיקות הנ"ל. ואין להאריך יותר.

[הוספת המחבר:] ויש לעיין בבית יוסף סי' שע"ד [בסופו] בשם הכלבו, והרמב"ם והמשנה למלך פרק ג' דין י' מהלכות אבל, דנשיא אונגין עליו כל ישראל ולא מתאבלין. ובספר ברכי

יוסף [סי' שעד אות ד] מיייתי ירושלמי [ביצה פ"ב ה"ד] שעשו כן בדוד מלך ישראל, והרמב"ן [תורת האדם שער האבל סוף ענין קרובים המתאבלים] הניח בצ"ע לחייב גם כן באבילות, עיין שם. ונראה לי, התם ודאי לב כל ישראל אונגין ודוה על העדר מנהיגם, משא"כ בקטן ספק בר קיימא, וכאמור].

והקוצרים אומרים יברך ה' בכל מכל כל.

כנפשו הרמה ונפש ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שסג

[הנאה מפירות ועשבים הגדלים בבית הקברות]

ה' עמו גיבור החיל, לוחם מלחמת ה' יומם וליל, כל מידה נכונה במידה רבא כייל, הלא הוא אהובי ידיד נפשי הרב המאור הגדול וחרוץ נפלא מופלג ומפורסם צדיק ונשגב שמו מו"ה שמעון אלבינגר נ"י האב"ד קהילת ווראדיש יע"א.

זה שבועות שנים קיבלתי מכתבו, נעימות בימינו, מגילה עפה, כסולת נקיה ומנופה, על דבר הלכה למעשה, מה לעשות בפירות ועשבים הגדלים בבית הקברות, שהמנהג הוא למוכרם לאינו יהודי, ויען בקהילתו אין נכרי מצוי לקנותם דעתו דעת תורה נוטה להתיר למוכרם לישראל ולעשות עם הדמים איזו מצוה אחרת, ונפשו היפה איוותה להסכמתי¹.

והנה עיינתי בדברי קדשו דברי פי חכם חן, ונחזי אנן בס"ד.

הנה הרמב"ם פרק י"ד מהל' אבל דין י"ג כתב וזה לשונו, בתי הקברות אסורים בהנאה, כיצד, אין אוכלין בהן ואין עושין בהן מלאכה ולא קורין בהן ולא שונין בהן, כללו של דבר אין נאותין בהן, ולא נוהגין בהן קלות ראש, לא ילך אדם בתוך ארבע אמות של קבר ותפילין וספר תורה בידו ובזרועו, ולא יתפלל שם, ובריוחוק ארבע אמות מותר. עד כאן לשונו. וכן כתב בספר כלבו הלכות אבל [סי' קיד ד"ה בית הקברות], עיין שם היטב.

ונראה לי לדייק מדכיל הרמב"ם והכלבו הני תרתי בחדא בבא, ר"ל האי דתפילין וספר תורה וכו' והאי דקלות ראש ואסורים בהנאה וכו', על כרחך דשוים בדינם, ואסורים בהנאה

שסג. 1. עי' להלן חלק אה"ע סוף סי' קסא ובשו"ת שמש מרפא סי' סד.

3. וע"ע לעיל סי' שמח ד"ה ומכל שכן.

רק מדרבנן קאמר, דומיא דהא דתפילין וספר תורה בזרועו וכו' דרך דרבנן הוא משום לועג לרש וכו' [ברכות יח, א], הכי נמי אסורים בהנאה דאית ביה קלות ראש משום כבוד המתים מדרבנן הוא. וגם מדחולק בהא דספר תורה ותפילין בין תוך ארבע אמות של קבר הוא דאסור אבל בריחוק ארבע אמות מותר, וברישא לא חילק כן, מוכח דאסורים בהנאה וקלות ראש גם במקום הפנוי רחוק ארבע אמות ויותר מהקברים והלאה, עד הגדר בכלל האיסור הוא, שכולו נקרא בשם בית הקברות, ולכן דייק בלשונו אין אוכלין בה"ן וכו' ולא נוהגין בה"ן קלות ראש וכו', תיבת בהן בכולו משמע.

ומה שהניח הכסף משנה בתימה על שהשמיט הרמב"ם האי דמגילה כ"ט [ע"א] אין מלקטין בהן עשבים ואין מרעין בהן בהמות וכו', נראה לי פשוט משום דמק"ו נשמע, שהרי הוא נהנה מגידולי קרקע עצמו של בית הקברות, ובהנאה של כילוי פשיטא ודאי דאסור בהנאה משום כבודן של מתים, קל וחומר מהא דרישא דאין אוכלין בהן וכו' שנהנה רק מאוויר המוגבל בבית הקברות הנאה שאינה של כילוי. כן נראה לי.

והכי נמי בברייתא דמגילה כ"ט בית הקברות אין נוהגין בהן קלות ראש אין מרעין בהן בהמה ואין מוליכין בהן אמת המים ואין מלקטין בהן עשבים וכו' דכללינהו בחדא בבא, מוכח על כרחך דשוים בדינם, כמו אין נוהגין בהן קלות ראש רק מדרבנן ובכולו אוויר המוגבל ומוגדר של בית הקברות כנ"ל, הכי נמי סיפא אין מרעין בהן וכו' ואין מלקטין בהן עשבים וכו', אף דחמיר טפי מהא דרישא כנ"ל, מכל מקום דומיא דרישא אסור רק מדרבנן ובכולו בית הקברות, אפילו במקום הפנוי שלא חפרו עדיין שם.

והכי מוכחא סיפא גופא דסיים בה מפני כבוד מתים, נהי דמסיק הש"ס דקאי ארישא ופירש רש"י [ד"ה ארישא] אאין נוהגין קלות ראש קאי, התוספות [ד"ה אין] בהדיא פירשו אין מרעין בהן בהמות וכו' משום כבודן של מתים אבל האילנות שנוטעין וכו', הרי דקאי האי טעמא אכל הנ"ל דרישא סבירא להו, וכוונת הש"ס הוא רק לשלול דלא קאי גם אסיפא דסמך ליה ממש שורפם במקומם, וכדפריך עלה הש"ס כיון ששורפם מאי כבוד מתים איכא. ועל כרחך צריך לומר כן, דאי לאו הכי אלא דאיסורא דאורייתא איכא בהני דינים דסיפא, אם כן למה הפסיק והמתין ברייתא לומר טעם זה מפני כבוד מתים בסוף הברייתא, טפי הוה ליה למימר להקדים האי טעמא ברישא, מיד הוה ליה למימר אין נוהגין בהן קלות ראש מפני כבוד מתים

כדי לחלקן מהסיפא, אלא על כרחך כדי לכלול האי טעמא אכולהו דינים דברייתא לכן המתין ונקטו ליה בסוף. ורש"י נמי על כרחך מודה לזה, והא דפירש רש"י אאין נוהגין בהן קלות ראש קאי, לפי דסבירא ליה לרש"י דכולהו אינך הני דסיפא אין מרעין וכו' פירושא דקלות ראש נינהו, וכדפירש רש"י הכי במגילה דף כ"ח [ע"א], הקדים שם בתי כנסיות אין נוהגין וכו' אין אוכלין בהן וכו', וזה לשונו [ד"ה אין], לא גרסינן ואין אוכלין וכו' בוי"ו, דכולהו פירושא דקלות ראש הן וכו', עיין שם. והכא נמי אין מרעין בהן וכו' גרסינן בלא וי"ו. ואם כן מפני כבוד מתים רק מדרבנן אסירי כל הני דברייתא כנ"ל.

ועוד נראה לי ראייה לזה מהא דינא דסיפא גופא ואם ליקט שורפם במקומו, ואם איתא דמדאורייתא העשבים אסורים בהנאה תמוה טובא אמאי שורפם וכו', יקברם במקומם מיבעיא ליה כדין המת בקבורה, ואדרבה אסור לשורפם כבמתניתין שלהי תמורה [לד, א] כל הנקברים לא ישרופו כדי שלא יבוא להנות מאפרן, דאפר נשרפין מותר. אלא על כרחך רק מדרבנן אסירי כל הני מפני כבוד מתים, ואם ליקט העשבים באיסור קנסוהו גם כן שלא יועילו מעשיו ואסורים בהנאה, כמו בחמץ דרבנן שעבר עליו הפסח, ולכן שורפם כאשר יבואר לקמן בדברינו.

וצ"ע על הב"ח שכתב בסי' שס"ח [אות א ד"ה ולפי זה ניהא] בשם הסמ"ג [עשה דרבנן ב ד"ה בתי קברות], דלהר"ן במגילה [ט, ב בדפי הרי"ף ד"ה ת"ר] סבירא ליה אסורים בהנאה מדאורייתא. וזה אינו, דלשון הסמ"ג בהלכות אבילות [שם] הוא כלשון הרמב"ם ממש, אלא שהפסיק ביניהם, ר"ל בין דין דקלות ראש ואסורים בהנאה וכו' ובין דין דספר תורה בזרועו וכו', בדין ליקוט עשבים, שכתב מורו דווקא כשהן על הקברים עצמן, עיין שם, וכבר הוכחנו כוונת הרמב"ם לאסור הנאה רק מדרבנן, וכן סבירא ליה להסמ"ג.

ועל פי דברינו הנ"ל מובן היטב לשון הברייתא פרק י"ד ממסכת שמחות [ה"א], אין מוציאין אמת המים וכו', ולא ילקוט משם עצים ועשבים, ואם ליקטן אסורים בהנאה, ואם בשביל הניית עצמו ליקטן שורפן במקומו. עד כאן לשונה. וכוונת החילוק וטעם החילוק בזה הוא תמוה ומשולל הבנה סתום וחתום, וצ"ע.

אבל לעניות דעתי נראה דהכי פירושה, אם ליקטן אסורים בהנאה, ר"ל כדין המת, ועל כרחך קוברם במקומם ולא שורפם משום הנאת אפרן. ואם בשביל הניית עצמו, פירוש הניית

וגם זה אינו מהתורה אלא מדרבנן, והא דמת צריך קבורה אינו משום איסור הנאה שבו אלא משום הבזיון או משום כפרה, וא"כ אף אם עשבים הגדלים על הקבר אסורים בהנאה מהתורה לא שייך בהם בזיון וכפרה ולא יצטרכו קבורה.

2. עיין שו"ת בית שער יו"ד סי' תלד [ד"ה וראיתי] שפקפק בדברי רבינו, דכל איסורי הנאה שהם מן הנקברים אין מצוותן בקבורה דוקא אלא לגונזם דלא אתיא בהו לידי תקלה, וצריך להעלימם מן העין באיזה אופן שירצה,

עצמו של בית הקברות ליקטן³, היינו לכבוד המתים והקברות שיהיו נקיים מעשבים וניכרים היטב וכיוצא בזה, דבכהאי גוונא אי אפשר לקוברן במקומם דאם כן יחזור ויצמחו, משום כך שורפם במקומם, במקומם דוקא, שלא יבוא ליהנות מאפרן, כיון דבבית הקברות הוא אית ליה היכרא שדינו בקבורה ואפרו אסור. כן נראה לי כוונתו, ונכון הוא.

אבל הטור וש"ע יורה דעה סי' שס"ח [סע' א] כתבו וזה לשונם, ואם ליקט או' צריך ללקטן לצורך בית הקברות שורפן במקומם וכו', בהדיא דלא כמסכת שמחות הנ"ל, אלא בכל ענין שורפן וכו'. וטעמן על כרחך משום דבברייתא בגמרא במגילה כ"ט הנ"ל לא חילק כלל, כך הוא העיקר כגמרא. ואם כן ודאי קשה כנ"ל אמאי שורפן, אלא על כרחך הנאת עשבים וכל אינך רק איסורי דרבנן הוא, ומשום קנסא סגי בשריפה לבד כנ"ל. אלא עדיין צ"ע במאי פליגי מסכת שמחות הנ"ל עם גמרא בחילוק דין שריפה כנ"ל.

ונראה לי על פי מה שכתב הרב המאירי במגילה כ"ט שם בחידושו [ד"ה מבטלין], וזה לשונו, ואם ליקט שורפן במקומן, ולא די להם בתולש ומניח, שלא ליהנות ממה שיונק מגוף המתים. וגדולי המפרשים מיחו שלא לקיים בהם אילנות לאכול פירותיהן, ודוקא במקום קברות וכו'. עד כאן לשונו. אם כן הא ודאי פשיטא מילתא דבמקום קברות שיונקים העשבים מגוף המתים לכולי עלמא אסורים בהנאה מדאורייתא, אפילו בקבר קרקע שלא של בנין. ולפי זה נראה לי שאין צריך למה שכתב הב"ח בס"ח שס"ח [ד"ה אבל הב"י] בכוונת הבית יוסף אליביה דהר"ן ובכוונת הרא"ש, דאי אסור בהנאה מדאורייתא (מדאורייתא) קאמר אף דבקבר של בנין ליכא כלל עשבים, צריך לומר כוונתם לעפר שמכסין בו את המת בקבר ואליביה דה"ר ישעיה בטור סי' שס"ד דדינו כקבר של בנין ואסור בהנאה מדאורייתא, והכי נמי העשבים שגדלו על הקבר אסורים בהנאה מדאורייתא, לכן שורפם במקומם. יעדיין שם. אבל לעניות דעתי לטעם הרב המאירי הנ"ל, גם להרא"ש והטור וסייעתו דפליגי על ה"ר ישעיה ולכולי עלמא ניחא, דאסורים בהנאה מדאורייתא לפי שיינקו מן גוף המתים כנ"ל.

ואם כן מבואר דלא פליגי כלל ברייתא דבגמרא עם ברייתא דמסכת שמחות הנ"ל, דבגמרא בית הקברות נקט, כולו משמע, לא ילקט בה"ן עשבים, בה"ן דייקא, מפני כבוד המתים בלבד, היינו מדרבנן לבד דומיא דקלות ראש, לכן סגי בשריפה

אפילו ליקטן בשביל ליהנות בהן והיה אפשר לדונם בקבורה. אבל במסכת שמחות לא נקט לשון בית הקברות וגם לא נקט לשון בהן, וגם לא תני בה הא דאין נוהגין בהן קלות ראש, ולא סיים בה גם כן האי טעמא מפני כבוד המתים, התם ממקום הקברות עצמם קאמר. והרי זה לשון ברייתא, אין מוציאין אמת המים מן הקברות וכו' ולא ילקט מש"ם עצים ועשבים, ר"ל מש"ם דייקא, ממה שגדל על הקברות עצמם. לכן על כרחך, אף דעפר קרקע עולם שרי מדאורייתא, אבל הניניקה מגוף המתים אסור מדאורייתא לכולי עלמא בוודאי. לכן סיים ואם ליקטן אסורים בהנאה, ור"ל מדאורייתא, ובעינן קבורה דוקא ולא בשריפה לפי שגם אפרן אסור, וזה נשמע ממילא אסור בהנאה מדאורייתא. ואם בשביל הניית עצמו, פירוש לצורך בית הקברות, על כרחך שורפם במקומם, שאי אפשר בקבורה שלא יחזור ויצמחו כנ"ל, ודו"ק. ועדיין תרומת הדשן סי' רפ"ד.

ומכל מקום הטור וש"ע הנ"ל שכתבו בהדיא דגם ליקטן לעצמו ולא לצורך בית הקברות שורפן ולא קוברן, על כרחך דאסורים בהנאה רק מדרבנן, הוא עשבים של בית הקברות דייקא. וכן מתפרשים על כרחך דברי הר"ן מה שכתב שורפן וכו' לפי שאסורים בהנאה, הרי על בית הקברות קאי לא ילקוט בהן עשבים, ולא מקברות עצמם קאי, אם כן אסורים בהנאה מדרבנן מפני כבוד המתים לבד, דאילו מהקברות עצמם ומדאורייתא הוה ליה למימר קוברם ולא שורפם, וכמו שפרשנו לשון הברייתא דמסכת שמחות הנ"ל.

ועוד נראה לי, דוודאי בית הקברות הוא שם הכולל כל שטח המקום המוגבל מוגדר ומוקצה לכך, וגם הקברות עצמם בכלל, וסיים טעמא מפני כבוד המתים רק מדרבנן אסור גם על העשבים שגדלו על הקברות קאמר ואף שינקו מגוף המתים כנ"ל, הרי יניקת עשבים גם מגוף קרקע עולם של הקבר הוא דאסורים בהנאה רק מדרבנן, והוה ליה זה וזה גורם, מאיסור דאורייתא של גוף המתים ומאיסור דרבנן של הקבר קרקע עולם, ואם כן אסירי עשבים רק מדרבנן⁵.

ועוד מטעם אחר נראה לי, הרי עומק הקבר צריך להיות שישה טפחים⁶, ואילו יניקת ירק ועשבים הוא רק שלושה טפחים, וליכא אם כן יניקה כלל מגוף המתים. וצריך לי עיון גדול בזה על הרב המאירי הנ"ל. ואם כן גם שעל הקברים בעל כרחך רק איסור דרבנן הוא, לכן שורפן ולא קוברן כנ"ל. ואולי מהאי טעמא נאדו הבית יוסף והב"ח הנ"ל מדברי המאירי, ואתי

וכן הוא בשו"ע מהד' ונציה שני⁴, ובמהדורת קרקא ש"ט הרמ"א הוסיף את התיבה 'או' כהגהה בתוך דברי השו"ע. 5. ע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' מט קונט' אבן יעקב פרק יב אות ג, ובמקורות שהביא שם. 6. ע"י טור סי' שסב, 'וחורין ונותנין עפר הרבה עד שנעשה גל גבוה כמו אמה או יותר'.

3. ע"י בנוסחת הגר"א שם שגרס 'הניית בית הקברות עצמן' בגוף הברייתא. 4. בשו"ע מהד' ונציה שכ"ח איתא 'ואם ליקט שצריך ללקטן לצורך בית הקברות שורפן במקומם', בלי התיבה 'או'. לפי גירסה זו דברי השו"ע מתאימים לפירוש רבינו במסכת שמחות. אולם בטור נמצאת התיבה 'או',

עליה אי אסירי העשבים מדאורייתא הוא רק אליביה דר' ישעיה בטור סי' שס"ד דעפר שמכסין בו המת גם קרקע עולם דינו כקבר בנין כנ"ל. ובאמת גם בזה דבריהם תמוהים וצריכים עיון גדול, דאם כן אמאי שורפם, הוה ליה למימר יקברם דוקא כנ"ל. אלא על כרחך דגם לה"ר ישעיה עפר הקבר לבד דוקא הוא דאסור בהנאה מדאורייתא סבירא ליה, משום דהוה ליה משמשי המת, משא"כ העשבים הגדלים עליו אינן משמשין למת, אף שיונקים מקרקע שאסורה בהנאה מדאורייתא הוי עשבים רק מדרבנן אסירי, דכל מכה לא אמרינן מדאורייתא כדמסיק הש"ס בחולין ס"ט ע"א, וכל שכן בכהאי גוונא דמשמשין לבד אסורים בהנאה ולא הבא מכה משמשין של המת ואינו משמשין כנ"ל, ולכולי עלמא רק איסור דרבנן הוא. והא כל גידולים הוה ליה זה וזה גורם לראב"ד פרק חמישי מנדרים [הט"ז] ותוספות ישנים בנדרים נ"ז ע"ב [ד"ה והכי], ובגמרא שלהי בבא מציעא [קית, ב] ארעא ואוירא' גרימי גידולי ירק, ולכתחילה אסור מדרבנן. ואם תמצי לומר נמי יש שבח קרקע דאיסורא בגידולין בחפור לר' ישעיה, הא תוספות פסחים ע"ה [ע"א ד"ה וגרפן] כתבו דגם זה רק מדרבנן הוא. ועיין תשובת חתם סופר [יו"ד] סי' [שלה, ד"ה ואמנם בטור].

ומכל מקום כיון דכל הפוסקים העתיקו כלישנא דברייתא אם ליקטן שורפם במקומם דאסורים בהנאה, ולא אשתמיט להו למימר תקנתא ואם ליקטן ימכרם ויעשה בדמיהן מצוה, על כרחך משום דנהי דמצוות לאו ליהנות ניתנו מכל מקום לכתחילה מיהא אסור, כמו שכתב הב"ח באבן העזר סי' קכ"ד. ומה שנוהגים למוכרם לנכרי לצורך בית הקברות או לרפאות חולים ועניים נהגו, אבל בענין אחר ודאי אסור למוכרם לישראל, דמה שלא נהגו אוקמינן אדינא [ד] שורפם במקומם אם ליקטן לצורך בית הקברות או לעצמו. ולא דמי להא דלבני וכשורי של בית הכנסת ישן באורח חיים קנ"ג סעיף י"א דשרי למוכרם על פי שבעה טובי העיר וכו', דהא אפילו לדבר רשות למשתא ביה שכרא ואפילו ליתנו במתנה שרי, דעל תנאי כך עשויות מעיקרא, ונתקדשו על מנת כן שיפקע קדושתן בכך, משא"כ העשבים בבית הקברות שצמחו וגדלו בידי שמים מאליהם ורבנן אסרום בהנאה משום לתא איסור הנאה דמת, לא פליג, וגם בשביל דבר מצוה אסור למוכרם על פי הדין כנ"ל.

והנה כעין חילוק זה ומהאי טעמא הסביר הב"ח סוף סי' שס"ח התיירא דתוספות [מגילה כט, א ד"ה אין] והמרדכי [מגילה רמז תתל] בפירות מהאילנות על ידי שנוטעין אותן, דפשיטא שאין נוטעין אותן ואין זורעין הגנות אלא מן הצד במקום שאין

קברים כלל, וליכא למיחש לרואים, דהכל יודעים שאין על הקברים אלא מן הצד, ואין שם מפני כבודן של מתים, משא"כ בעשבים הגדלים מעצמם בכל מקום על הקברים ועל מקומות הצדדים שאין שם קברים, אם ילקטו בהן עשבים איכא חששא דכבודן של מתים, מפני הרואים שיאמרו שמרעין בהמה או לוקטין עשבים מעל הקברים עצמן ואין חוששין לכבוד המתים. וסיים הב"ח וזה לשונו, ולפי זה אם האילן עומד על הקבר עצמו אסור ללקוט ממנו, והכי נקטינן, ולכן מה שנוהגין הגבאים וכו' צריך ליהדר שלא יהא אילן נטוע ולא הגן זרוע אלא במקום שאין בו ספק קבר. עד כאן לשונו, יעויין שם. ודחה פירוש הראשון בלשון תוספות ומרדכי הנ"ל, במה שכתבו אחר שאין על הקברים עצמם ר"ל שגדלים על האילן ולא על הקרקע של בית הקברות, דאם כן בהיתר הגנות זרועים מאי איכא למימר, הא דומה לעשבים. יעויין שם.

אבל באמת בחידושי הרב המאירי הנ"ל במגילה כ"ט מצאתי שכתב וזה לשונו, ואם ליקטן שורפן וכו', וגדולי המפרשים מיחו במקומותיהם שלא לקיים בהם אילנות לאכול פירותיהן, ודוקא במקום קברות, ויש שמתירין לקיימן אלא שמוחין בהן שלא ליטע ושלא לזרוע. וקצת רבני צרפת כתבו שלא נאסר אלא בעשבים וזרעים וירקות שהם בקרקע עולם, אבל באילנות מותר. עד כאן לשונו. ונעלם זה מהב"ח, דבהדיא כתב דבאילנות על הקברים עצמם פליגי, ותוספות סבירא להו דמותרים הפירות לפי שגדלים על האילן ולא על הקרקע, וכפירוש ראשון דהב"ח. ובאמת אסור זרעים כעשבים, והיינו שלא הוזכר בתוספות היתר מזריעות הגנות. איברא בפסקי תוספות סי' ק"ז כתבו וזה לשונם, הגינות והאילנות שנטועין בבית הקברות מותרים כיון שאין על הקברים עצמם. עד כאן לשונם. והיינו כלשון המרדכי, וכמו שמסיק הב"ח בכוונת התוספות כנ"ל. וגם הרב המאירי הרי מייתי גדולי המפרשים שאוסרים גם האילנות במקום קברות, ואתי שפיר פסק הב"ח והאחרונים הנ"ל שהעתיקו להחמיר.

ודע, דלשון שורפם נראה לי פירוש מותר לשורפם, ולא צריך להניחם כמו בבית הכנסת שאסור לאבדם, כהרמב"ם בפירוש המשנה [מגילה פ"ג מ"ד], ועיין באלהו רבה אורח חיים קנ"א [אות טז], מפני עגמת נפש. כן משמע בדברי המאירי הנ"ל.

ודין הגינה שלא במקום הקברות ממש, יש לתלות בהא דירושלמי במגילה [פ"ג ה"ג] לעבור בפרוור מאי, ופשוט להתיר קפנדריא במגרש של בית הכנסת שהוא בכלל קלות ראש, ודחי ליה לומר לא הוי בכלל קדושת בית הכנסת,

8. עיין רמ"א יו"ד סי' שסח סע' א. 9. עיין שו"ע או"ח סי' קנא סע' י.

7. מהתיבות 'והא כל' ועד כאן בדפו"ר מוסגר בסוגריים מרובעים, וצ"ע.

עיינ שם. ועיינ בה"ג הלכות צורכי ציבור דף ל"ז [סי' כד, מהד' מכון ירושלים עמ' רסו] מביא ברייתא דמגילה כ"ח, ובסוף ספרו ממש [סי' עו, עמ' תרצב] מביא ברייתא דשמחות הנ"ל¹⁰.

נאום הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שסד

[מי נחשב גדול הבית]

חיים ושלום וכל טוב, אל יחסר קורטוב, לכבוד אהובי ידיד נפשי הלא הוא הרב המאור הגדול המופלג מו"ה בירך אברהם אב"ד ק"ק סקאליץ יע"א.

גלילי ידי הטהורות על בי דואר קיבלתי, ואמרתי להשיב לכבודו על אתר.

על (דברתו) [דברתי] לפאר רום מעלתו נ"י פנים אל פנים בהיותי אצלו בביתו שבוע זו, אודות הקצין ר' יעקב צבי כ"ץ נ"י שבוודאי הוא מונה לעצמו כשיבוא לביתו, להיות הוא בעל הבית לעצמו, גדול הבית. ומעלתו תמה בזה במכתבו ממה שכתב הש"ך סי' שע"ה ס"ק י"ב דבעל נקרא גדול הבית ולא האב ואבי אשתו וכו', אף דהאב סתמא הוא גדול לעצמו. ושוב הביא מעלתו מסידור תפילה מהגאון זצ"ל מליסא בזה [סידור תפילות ישראל, פפד"מ תר"א, דין אימתי מתחיל האבלות, עמ' רב אות ט], כל שהכל הדברים נחתכים על פיו והולכין לעצתו אפילו קטן בשנים נקרא גדול הבית. וגם תמה מעלתו על רש"י במועד קטן סוף דף כ"א [ע"ב ד"ה שיש] שכתב דלא חשיב אבילות דצעיר להצטרף וכו'.

הנה באר היטב כתב המחבר בשו"ע סי' שע"ה סעיף ב' וזה לשונו, וגדול משפחה דהיינו דביתא סמוך עליה וגרירי כולו בתריה, לא שנא אח לא שנא בן קטן, ויש מי שאומר והוא שיהיה בן י"ג. עד כאן לשונו, והוא מדברי הרא"ש [מו"ק פ"ג סי' לט] והטור [סי' שעה דף שח, ב, סע' ב מהד' מכון ירושלים] בשם הר"ץ גיאות [הל' אבל עמ' מה'] ושאר פוסקים. וגם גדול הבית דהוזכר בסוף הסימן סעיף ח' שם הכי פירושו, וכן כתב הבית יוסף בהדיא בסוף הסימן [ד"ה מי נקרא, דף שי, א, סע' ט מהד' מכון ירושלים] זה לשונו, מי נקרא גדול הבית כבר נתבאר לעיל בסימן זה. עד כאן לשונו. וכן מבואר בתשובת

הרשב"א [ח"א] סי' תקל"ב, כל שעיקר הבית תלוי עליו הוא נקרא גדול הבית. יעיינ שם. אם כן גם לשון רש"י הנ"ל, אבילות דצעיר לא חשיב לצרף גדול בהדיא וכו', אין כוונתו על צעיר לימים ושנים, אלא כלפי שהגדול הבית היינו שהכל תלוי עליו וגרירי בתריה אף שהוא קטן בשנים הוא העיקר, בזה חשיבי אינך כולו כצעיר לגביה. ולא קשה מידי עלי.

ולשון הש"ך הנ"ל סוף ס"ק י"ב לא הוי עובדא שבא האב והאם, דעל הרוב הוא בעל הבית בפני עצמו, ופשיטא שנקרא אב גדול הבית לעצמו אלא אם כן שגם הוא האב נגרר בתריה דחתנו וסמוך עליו. אבל זה לשון הרשב"א [ח"א] סי' תע"ח שהביא הש"ך הנ"ל, נראה שהבעל קרוי באבל זה גדול הבית מפני שהוא חייב בקבורתה ולהיטפל בה יותר מן האב ואפילו מן האב, ואין הולכין אחר המצטרף יותר וכו'. עד כאן לשונו. ועובדא הוי מי שמתה אשתו ואחי אשתו בא ממקום קרוב וכו'. הרי שהזכיר הרשב"א בלשונו האב לרבותא, בדרך אפילו יותר מן על האב מוטל חיובא לטפל בה ולקבורה על הבעל, אף שהאב יותר מצטרף הוא, ומכל שכן נגד אחיה, שאין הולכין בזה אחר המצטרף וכו'. אבל הא ודאי פשיטא מילתא דבין אב ובין אח שהם בעל הבית לעצמם אין נגררים אחר גדול הבית כשאר קרובים, ואין כאן שום קושיא וסתירה כלל וכלל.

שוב ראיתי בתשובת שמש צדקה¹¹ חלק יורה דעה סי' נ"ח [ד"ה הנה] שכתב וזה לשונו, דעד כאן לא אמרו שיהיה אדם מונה עם גדול הבית אלא במי שנגרר אחריו, כמו בניו ובני ביתו של אדם הסרים אל משמעתו או סמוכים אל שולחנו ויושבים ודרים בביתו, דאז נקרא הוא גדול הבית לגביהם והם נמשכים אחריו וגרירי אבתריה. אבל בנידון דידן ששמעון זה אינו דר עם לוי אחיו בעיר אחת ואולי הוא גדול ממנו, זאת ועוד שעיקר בית האבילות היא בית יודא בעל דינה ששם מת המת והמנחמים מצויים אצלו, והוא נקרא גדול הבית, ולגבי ידידיה שמעון לאיש זר נחשב, פשיטא ודאי שלא יגרר אחריו ולא ימנה עמו, שהרי גם לגבי שאר בני הבית שמת בו המת כשהיה שם גדול והוא אינו בבית שבא ממקום קרוב אינו מונה עמהם מפני שאינו נמשך אחריהם, כל שכן וקל וחומר בנידון דידן ששמעון אינו דר בעיר ההיא שבוודאי הגמור ימנה לעצמו. גם הגד הוגד לי מפי מגידי אמת שזקני העיר הזאת עודם בחיים חיותם בעלי הוראה לא דנו דין גדול הבית אלא בבנים לגבי אב או באחים קטנים לגבי הגדולים כשהיו אוכלים מתפיסת הבית, דאז גרירי אבתריה ומסתמא הולכים אחר מעשיו ונמשכים אחריו, אבל באחים הדרים בבית לבדו

¹⁰ מנחת שלמה תניינא חלק ב-ג סי' צג, שדנו בדעת רבנו.

¹¹ שסד. 1. במהד' מכון חת"ס ירושלים תשנ"ח, עמ' רכא. 2. לר' שמשון

¹⁰ וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רנז, ובשו"ת מלמד להועיל ח"ב יו"ד סי' קכט, ובשו"ת מנחת יצחק ח"א סי' לא וח"ז סי' קד וח"י סי' קכג, ובשו"ת

ומופרדים איש מעל אחיו לא דנו בהם מעולם דין זה. עד כאן לשונו.

הרי כיוונתי האמת³.

הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שסה

א. האם אומרים קדיש על אדם שאין עדות ברורה שמת. ב. מקור לבוש שחורים לאבל. ג. עוד בעניין מנהגי אבילות במקרים שאין עדות ברורה שמת

החיים והשלום יחדיו יהיו תמים לראש ידיד נפשי אהובי הלא הוא הרב המפואר החריף ושנון מופלג משדר עמקים בשכלו בנן של קדושים מו"ה ברוך עקפעלד נ"י אב"ד ק"ק טשוס יע"א.

על ידי גיסו התורני מו"ה שמואל ווייס נ"י קיבלתי נעימותיו לנכון¹.

[א] ועל דבר הדין בבית יוסף וברמ"א באבן העזר סי' י"ז סע' ה' [ב"י ד"ה ועל זה אני סומך, דף לב, א, סע' ה(א) מהד' מכון ירושלים] בשם הריב"ש [סי' תקח] ובבית יוסף ובש"ך יורה דעה סי' שע"ה ס"ק ז' [ב"י ד"ה וכתוב בעיטור, דף שט, א, סע' ז(א) מהד' מכון ירושלים] בשם תשובת הרי"ף [סי' נד וסי' קפא] והעיטור [אות ק קבלת העדות דף סא ט"ג], דמי שאין כאן עדות כראוי להתיר עליו את אשתו להינשא אין נוהגין אבילות עליו. ונסתפק מעלתו באמירת קדיש מה דינו, אם אסור או מותר. ומייתי דבספר כרם שלמה על אבן העזר [סי' יז חידושי דינים אות יג] כתב לאסור, ובספר לשון חכמים² [ח"א, דף לה, א, ד"ה אם יש אחד] כתב להתיר. ורצון מעלתו לידע הכרעתי בזה.

הנה יש להפליא, אחר שמעלתו נ"י אוהב הקיצורים ונתן עיניו בספר לשון חכמים חלק א', למה לא נתן עיניו בו גם כן בחלק ב' הל' אבילות דף מ"ה [ע"א, ד"ה וכתב הט"ז והש"ך], שהעתיק דברי הט"ז והש"ך סי' שע"ה [ט"ז ס"ק ג' וש"ך ס"ק ז' הנ"ל] והרמ"א באבן העזר הנ"ל, וסיים וזה לשונו, וכתב עבודת

מורפורגו. ³. וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קמג שדן בזה ומזכיר את דברי רבנו.

שסה. ¹. השאלה נדפסה בספרו של השואל, שו"ת פאת השדה יו"ד סי' נז מתאריך אור לכ"ז סיון תרנ"י. ². לר' ברוך יהודה הלוי בראנדייס. מהד'

הגרשוני [סי' יח] דמוחין לומר קדיש מטעם זה וכו'. ספר לחם הפנים. עד כאן לשונו. וכמו שכתב הכרם שלמה ממש. ואינו סותר דברי עצמו מה שכתב בחלק א' דף ל"ה בשם נוהג כצאן יוסף והאליה רבה, דהתם בליכא חשש תקלה מיירי, וכגון שאין לו אשה, מתה או נתגרשה. ומוכח כן בהדיא, דזה לשון האליה רבה סי' קל"ב [אות ד], ומי שספק אם מת אביו או אמו יכול לומר קדיש אם אין יתום בעיר כו'. עד כאן לשונו. משמע אביו ודאי דומיא דאמו קאמר, דווקא בכהאי גוונא דליכא לחוש כלל משום דתיפוק מיניה חורבא. ובספר לשון חכמים בחלק א' הנ"ל השמיט מדברי האליה רבה תיבות א"ו אמ"י, סמך את עצמו על מה שכתב בחלק ב' הנ"ל ולא יטעו בדבריו כדי שלא יהיה דבריו סותרים כנ"ל. נמצא אין כאן פלוגתא.

ובאמת הא מילתא לאו דהני בתראי קרובים לזמנינו היא מתברי הקיצורים הנ"ל, אבל דקמאי הוא זה, שביררו דין זה בארוכה בראיות וסברות ראשונים. בתשובת חינוך בית יהודה סי' צ"א שם הביא חבל נביאים שהורו כולם לאסור ולמחות מלאמר קדיש, שהוא בכלל, וגם קל וחומר הוא, ממה שכתב בבית יוסף באבן העזר [שם] שמיתח מלומר השכבה עליו מהאי טעמא דלא יבואו על ידי זה להתירה לינשא, אף שהוא גם כן לתועלת נשמתו ואינו אלא לפרקים לרגלים ולעיתים רחוקים, מכל שכן אמירת קדיש שהוא בכל יום ובכל מקום דיש למחות. ומייתי גם כן דבספר עולת תמיד באורח חיים סי' קל"ב [ס"ק יא] מביא בשם המהרי"ל דאפילו בספק מת אביו יאמר קדיש עליו, ומתריך ליה דעל כרחך מיירי בענין דלא שייך תקלה, במקום שאין אמו קיימת או שנתגרשה ממנו, עיין שם היטב, והיינו כמו שהוכחתי מדברי האליה רבה הנ"ל. וכן כתב השיורי כנסת הגדולה ביורה דעה סי' של"ט [הגהות טור אות ו'] וכן בספר בית הלל [שם ס"ק ב] ובית לחם יהודה [שם ס"ק ה]³, ובשערי דעה סימנים של"ט [ס"ק ב] ושע"ה [ס"ק ב] דגם הבנים לא יאמרו קדיש, עיין שם היטב. וכן משמעות לשון הש"ך ביורה דעה שע"ה [שם] אין מתאבלין עליו כלל, משמע אף באמירת קדיש.

ובתשובת חינוך בית יהודה הנ"ל [ד"ה תשובה הנה] בשם גדול אחד השיג בזה גם על הש"ך [שם] במה שכתב דמדברי רב האי ורב שריא בטור שם משמע דפליגי על העיטור והרי"ף ובית יוסף הנ"ל בגוף דין זה וכו', דלא דק, דאינהו מיירי בליכא חששא דחורבא, כגון שאין לו אשה, וראיה מתורת האדם לרמב"ן [שער האבל עניין ההתחלה, מהד' מוסה"ק עמ' קנז] ותשובת ראנ"ח מים עמוקים [ח"ב] סי' י"ג. עיין שם היטב.

פראג תקע"ה. ³. כתב השו"ע שם, שמי שאמרו לו ראינו קרובך גוסס היום שלושה ימים צריך להתאבל עליו דוודאי כבר מת. וכתב שם הכנה"ג והבית הלל (והביאו הב"י) שאשתו אינה מתאבלת שמא יתירוה להנשא. והוסיף השערי דעה שאף הבנים לא יאמרו קדיש.

יוסף בהיפוך, למה לא מייתי להו הבית יוסף לדברי שניהם תשובת הריב"ש ותשובת הרי"ף בהדדי גם ביורה דעה גם באבן העזר ולומר דפליגי. וגם היה תימה לפי זה על הריב"ש גופיה שהחליט טעמו הנ"ל משום חורבא, דנפקא מינה טובא כל הני דמעלתו נ"י, ולא חש כלל להביא דעת הרי"ף והעיסור בשמו דפליג לחומרא. אלא ודאי אין כאן פלוגתא ולא טעם אחר, דסברת הפלאה לא סברת הראשונים הוא, דבהדיא כתב הפלאה סברתו שם אילולי דברי הפוסקים היה נראה לו וכו', דאינהו לא סבירא להו התם סברתו. וגם הא מספיקא שפיר עבדינן תרי חומרי דסתרי אהדי כדאיתא במסכת עירובין דף ז' [ע"א] ובמגן אברהם סוף סי' תצ"ג [ס"ק ו]. ומכל שכן בנידון דידן שאין סותרין לגמרי, דאולי על אחד משאר קרובים מתאבלין, או דילמא אחר השכיר את זה לומר קדיש בשבילו. אלא העיסור והרי"ף שווים בטעמם ובדינם עם טעם הריב"ש, דלכולי עלמא משום חשש תקלה דילמא נפיק מיניה חורבא כל ענייני אבילות אסור בכהאי גוונא ובכל אופן משום דלא פלוג, וכו'.

ועיין בית מאיר באבן העזר סי' י"ז סע' ה [ד"ה הג"ה עד שידועין בו שמת] מתרץ יפה תמיהת הבית הילל ביורה דעה סי' של"ט [ס"ק ב], ומחלק בין אם האשה אינה בריחוק מקום רק מהלך שלושה או ארבעה ימים ושיירות מצויות, לא ישאר הדבר בספק עולם אלא יתברר הדבר תוך ימים אחדים וליכא למיחש לחורבא, או יאמרו הבנים קדיש וגם היא מותרת להתאבל, עיין שם היטב. וכן כתב השערי דעה סי' של"ט [ס"ק ב], אלא שהעלה דבמקום שיש אבלים אחרים יכולים לדחות ולומר אייתי ראיה שמת, עיין שם. והיינו לענין עדות שהיה גוסס דוקא, שאינו חי שלושה ימים, נכון כן לחלק כהבית מאיר, משא"כ בנפל למים שאין להם סוף וכיוצא בזה אסור בכל אמירת קדיש. אבל זאת העלה בתשובת חינוך בית יהודה סי' צ"א הנ"ל, וכן בספר שערי דעה סי' שע"ה הנ"ל [ס"ק ב], דיכול להתפלל לפרקים במקום שאין אבלים, גם לברך ברכת זימון ולקרות הפטרה וללמוד לתועלת נשמתו, שאין לחוש על ידי זה לשום תקלה. עיין שם היטב.

[ב] ומה שתמה מעלתו פליאה על הרי"ף גיאות על שלא מצא שום סמך דאבל לובש שחורים אלא מדכתבו הפוסקים גבי פורשים מדרכי ציבור אם מת קרובים לובשים לבנים

ולי נראה שגם דעת הרמב"ם מוכח דסבירא ליה האי דינא, דבפרק א' דין ד' מהלכות אבילות השמיט מברייטא פרק ב' דשמחות [ה"ב] בבא או שנפל לים, ותמוה מאי טעמא דשמיטתא. ונראה דסבירא ליה כהרי"ף רבו והעיסור דמייתי ליה הכסף משנה שם ובבית יוסף סי' שע"ה, דבמים שיש להם סוף דוקא קאי ברייתא זו באופן שמותרת אשתו, וסתם ים מים שאין להם סוף הוא, ולכן השמיטו הרמב"ם ונקט רק טבע בנהר, דומיא דאכלתו חיה רעה, שבוודאי מת הוא ואשתו מותרת, הוא דמתאבלין עליו ומונין לו וכו'.

ובספר בית לחם יהודה סי' שע"ה [ס"ק ח] בשם שי למורא [סי' י"ו], וכן בספר לשון חכמים בחלק ב' הנ"ל בשם שי למורא, הוסיף וכתב זה לשונו, אפילו להחמיר על עצמו אינו יכול, ואפילו במקום שאין בו חשש תקלה. עיין שם היטב. ולעניות דעתי הוכחה לדבריהם, על פי דקשיא לי על ספר העיסור ותשובת הרי"ף דלמה הוצרכו לידחק ולאוקמי ברייתא פרק ב' דשמחות או שנפל לים מאימתי מונין לו במים שיש להם סוף דוקא, שהוא דוחק כנ"ל, ותיפוק ליה דמיירי באשה שנפלה לים, או באיש שאין לו אשה אז, דליכא למיחש לתקלה כלל. אלא על כרחך דסבירא להו הרי"ף והעיסור דאפילו ליכא חשש תקלה נמי אין רשאי להחמיר ולהתאבל ולומר קדיש, וכמו שכתב הבית לחם יהודה וספר לשון חכמים בשם שי למורא הנ"ל, ומשום לא פלוג כנ"ל.

אבל לא כמו שכתב מעלתו לחלק את השווים, דתשובת הרי"ף שבבית יוסף יורה דעה שע"ה ותשובת הריב"ש שבבית יוסף אבן העזר י"ז פליגי וחלוקים הם בטעמם ובדינם, דלהרי"ף לא מטעם דריב"ש קאמר משום חשש תקלה, אלא היינו טעמיה כעין סברת הפלאה סוף פרק קמא דכתובות [טו, ב בתוס' ד"ה לא צריכא] גבי אין הולכין בממון אחר הרוב עיין שם, הכא נמי היינו טעמא שלא יהיה תרי חומרא דסתרי, כיון דמוקמינן ליה בחזקת חי שלא להתיר את אשתו להינשא אי אפשר להחמיר ולהתאבל עליו. ועל פי זה תמה על הש"ך (חמ"ה) [סי' שע"ה ס"ק ז] שהעתיק שניהם יחד, והא פליגי, ונפקא מינה טובא לענין דבר שבצנעה ולענין קריעה ולענין להשלים אחר שלושים וכו'.

וכל זה אינו, דמהי תיתי לאפוש פלוגתא. ולפי דעתך לא על הש"ך תלונתו, אלא טפי הוה ליה להתלונן על הבית

אומץ מנהגי פפד"מ מהדורתנו דיני שלושים וי"ב חודש עמ' תטו אות ג (בדפוס ישן עמ' 331) 'עניין הקדישים וברכו ולמנצח וברכת המזון לאבלים ידוע שמעלים המת ע"י כן מגיהם וכו' אבל לימוד תורה מועיל שבעתיים מכל הנ"ל. ועי' בשאילת יעבץ ח"א סי' עד שאין דבר זה נזכר בשום אחד מהפוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל ואינו אלא מנהג בעלמא. ועי' פת סי' שע"ה עמ' שצה הע' 2. 7. לגבי ברכת הזימון עי' האבל כתב בספר יוסף

4. אולם עיין ברדב"ז שם, שלדעתו הרמב"ם חולק על הרי"ף וסובר שצריך להתאבל אף כשנפל במשאל"ס, כיון שאין לבטל אבילות דאורייתא מפני החשש שאשתו תינשא. 5. לר' שבת בן יונה, מהר" סאלוניקי ת"י. 6. ועי' יב"א ח"י י"ד סי' נד שבמקום שאין חשש תקלה כגון בבחור רווק וכד' אפשר לומר קדיש, עיי"ש באורך. ועי' במילואים שם בסוף הספר במהדורת תשע"ה עמ' שצה הע' 2. 7. לגבי ברכת הזימון עי' האבל כתב בספר יוסף

וכו', ותיפוק ליה מש"ס ערוכה בשבת קי"ד ע"א אל תקברוני בשחורים וכו' כאבל בין וכו'.

הנה דין גרמה למעלתו הפלאה זו, לימודו בקיצורים. שראה מעלתו בספר לשון חכמים בחלק א' דף ל"ד [הוספת המחבר: אלא שהעלים מעלתו ולא ציין כלל איה מקום שהובא הרי"ץ גיאות בזה, כאילו שגור וידוע לכל הוא] שמביא רק לשון הטור, ולא ראה מקום ומקור דברי הרי"ץ גיאות בפנים ברא"ש סוף מסכת מועד קטן [פ"ג] סי' (קמ"א) [צ"ד], ובטור יורה דעה סי' שמ"ה ובבית יוסף [ד"ה וכתב הרי"ץ גיאת, מהד' מכון ירושלים אות ו] הראה מקומו שהביא הרבה ראיות לזה לבישת שחורים לאבלים, וגם ראה זו מש"ס הנ"ל אחת מהנה. אלא שהטור מיייתי ראה זו מהפוסקים הנ"ל העתוקה מלשון הרא"ש⁸, יעויין שם, ותנוח דעתו מפליאותיו.

ואבל הא קשיא לי על הרי"ץ גיאות דמביא הרבה ראיות הנ"ל, הוה ליה להביא עוד מש"ס בבא קמא דף נ"ט [ע"ב] אליעזר זעירא הוי סיים מסאני אוכמא מנהג אבלים לאתאבולי על ירושלים, עיין רש"י [ד"ה מסאני] ותוספות שם [ד"ה הוה]. וכן בילקוט סוף איכה א' סי' תתרכ"ב, אמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת הראו ליה האיך בני אדם מתאבלין, אמרו ליה וכו' האבל לובש שחורים, אף אני לובש שחורים שנאמר אלביש שמים קדרות וכו'. וצ"ע. ועיין כתובות ס"ב ע"א ותוספות בבא קמא נ"ט ע"ב [שם], יש ליישב קצת. והנכון דלא נחית לחשוב ולזלזל כל ראיות מש"ס ומדרשים כי רוכלא, ולא קשה מידי. ועיין יערות דבש חלק א' דף ס"ד.

ודע עוד, מה שכתב הרי"ץ גיאות ברא"ש וטור הנ"ל על פסק הרמב"ן הנ"ל [תורת האדם שער המיחוש עניין ההספד, מהד' מוסה"ק עמ' פה] וזה לשונו, מכאן אתה שומע שהאבלים וכו' לובשים שחורים וכו', אף שמביא שוב ראיות הרבה מהש"ס הקדים ראה זו וכתב מכאן אתה שומע, לפי שפסק הרמב"ן הנ"ל ברייתא הוא במסכת שמחות, הוא אבל רבנא, פרק ב' הלכה י"ד, לכן עשה ראה זו לעיקר כנ"ל.

[ג] [הוספת המחבר: ועיין תשובת מהרמ"ה בסוף שו"ת הרשב"א החדשות דף (נ"ט) [צ"ח]⁹ החליט גם כן שלא לומר קדיש על הספק¹⁰].

שוב מצאתי בים של שלמה בפרק בתרא דיבמות סי' ט"ו מיייתי לדברי הבית יוסף סי' י"ז הנ"ל שמיחה ביד האשה שאין

עדות ראויה להתירה שלא להספידו ומלומר עליו השכבה, כדי שלא יבואו על ידי זה להשיא את אשתו, ושכן עושה הריב"ש בתשובה סי' תק"ח, ואף ללבוש שחורים היה מוחה. וסיים מהרש"ל על זה, ואני בחורפי תהילה לאל גם כן כיוונתי לזה, ומחיתי שלא יאמרו הבנים קדיש על אביהם במעשה הדומה לזה. עד כאן לשונו.

וכן מצאתי בתשובת עבודת הגרשוני סי' ח"י, תמה על הגאון השואל על שלא מיחה מלומר קדיש. וזה לשונו, כי כבר פשט המנהג מנהג ותיקין בכל בתי דין ישראל למחות מלאמור קדיש עד שמבורר היתירא דאיתתא. כי קדיש הוא דומיא דהשכבה שמיחה הרב בית יוסף מלאומרה, וחדא טעמא לתרוייהו, שיש לחוש לתקלה שהאשה תביא עדים לפני בית דין אחר ותביא ראה לדבריה מן ההשכבה או מן אמירת קדיש וכו'. כלל דמילתא, כל זמן שאין משיאין האשה אין מתאבלין מצד הדין, ומשום שיש לחוש לתקלה יש למחות לומר השכבה כו', וכן מוחין לומר קדיש משום תקלה, וקדיש והשכבה שווים לענין זה וכו'. עד כאן לשונו. [הוספת המחבר: אלא שכתב בפשיטות לדחות מה שכתב הש"ך יורה דעה סי' שע"ה, וכן כתב באבן העזר סי' י"ז סע' ה' דאשתו אסורה להספיד וכו', משמע שהבין שהתם והכא חדא טעמא ובחדא מחתא מחתינהו, וזה אינו, דכאן מייירי לענין אבילות דעלמא, והתם הוי טעמא משום חשש תקלה ולא משום אבילות, דאין בלבישת שחורים או השכבה דין אבילות כלל כו'. ובמחילת כבוד תורתו אין מובן לדבריו ואין טעם לחלק כלל ביניהם, וכמו שמסיק שוב בעצמו דבשניהם גם באבילות גם בהשכבה איכא חשש תקלה אם לא ימחו הבית דין בידם, דחיישינן לבית דין טועין. עיין שם היטב. וגם בספר כנסת הגדולה יורה דעה סי' של"ט [שיירי כנה"ג הגהות טור אות ו] מחלק בין השכבה והספד לאבילות, וחקר עליו בספר עזרת נשים [דף לא, ב ד"ה והנה מצאנו ראינו], אין הספרים בידי. וגם חקר בספר עזרת נשים שם [ד"ה אמנם כדי לישב] בזה דכל שאין העדות מתיר אין מתאבלין, אם הכוונה לומר דאינו חייב להתאבל או דילמא איסורא נמי איכא. גם חקר שם על דברי הראנ"ח בתשובה מים עמוקים חלק ב' ועל הש"ך סי' שע"ה הנ"ל אי פליגי רב האי גאון ורב שריירא גאון בטור שם על העיסור והרי"ף בגוף הדין, עיין שם]. ועיין היטב גם בתשובת החכם צבי סי' כ"א, ובספר חן טוב וזבד טוב על אבן העזר סי' י"ז סע' ה' אות ל"ו.

שוב מצאתי בתשובת שבות יעקב חלק ב' סי' קי"ד איך

שאם אין יתום אחר שאומר קדיש יכול לומר קדיש, ואילו למסקנת דברי רבינו משמע שבכל מקרה אין לומר קדיש מספק. ועיין שו"ת בנין צבי לר' צבי הירש מייזליש ח"ב סי' עג ד"ה אחר כתבי, שתמה על הוכחת רבינו מדברי הרמ"ה.

ועי' נטעי גבראל על הלכות אבלות ח"ב פס"ה סע' טו עמ' תסד ובהערה שם. 8. הכוונה: כפי שהיא מועתקת בפסקי הרא"ש. 9. 'תשובות מהרמ"ה' הודפסו בסוף שו"ת הרשב"א מהד' ליוורנו ת"י, והן למעשה מהמהרי"ל, ותשובה זו נמצאת בשו"ת מהרי"ל סי' לו. 10. אמנם בהמשך דבריו שם כתב

ומה שכתב מעלתו לדחות טעם האיסור משום איסור הנאה דשיעור המת, דזה הוה ליה ספק ספיקא, שמא שערות מת נכרי מותר בהנאה, ושמא אינם שיעור ממתיים. הנה כבר נחקר זאת מיהודים עושי מלאכה כאלה ואמרו כי רובם השערות לזה המה מן המתים ומיעוטם מן החיים המה, ומיעוט אינו מצטרף לספק ספיקא כידוע.

אבל אידך הספק ספיקא שכתב מעלתו, על פי שיטת הרמב"ם [הל' אבל פי"ד הכ"א; הל' סנהדרין פי"ב ה"ד] וסמ"ג [עשה דרבנן ב ד"ה בתי קברות] דסבירא להו שיעור המת גם של ישראל מותר בהנאה², ספק ספיקא זה נכון הוא, וכבר קדמוהו רבנן השואל והמשיב בתשובת תשובה מאהבה חלק אורח חיים סי' מ"ז [ד"ה הן אמת] ומ"ח, יעויין שם בארוכה שכיון הגאון הרבה לתשובת יד אליה סי' (ס"ז) [ס"ו] בענין זה.

אמנם אף שהעלה שם בתשובה מאהבה דלית בפיאה נוכרית משום לתא דאיסור הנאה משיעור המת, עם כל זה מסיק לאסור משום ובחוקותיהם לא תלכו, יעויין שם. וכן נראה לי שזהו בכלל מאמרם ז"ל בספרי [על דברים יב, ל] על פסוק זה דאסור ללבוש ארגמן וכיצא בזה או מגדלי בלורית היינו קליעת שיעור הראש כמותן. ועיין בספר החינוך [מצוה רסב].

ועוד, כיון שעל הרוב נלקחין אותן השערות ארוכים מדלת העם אשר מתים בבית חולים, יש חשש סכנה בדבר וגם מאיסי.

ואין להאריך בענין זה יותר מדאי שכבר הלכו בו נמושות. והיותר נראה לאסור ולגזור תחילתן משום סופן, דהא חזינן מה עלתה בידן על ידי זה. גם עד היום באו מזה הנשים לילך בפריעת הראש בשערות עצמם שלהם. והדברים עתיקים³.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שסז

[שכר הרופא על אישור המוות האם יש בו משום משתכר באיסורי הנאה]

חיים ושלוש וברכה, שמורה בכל וערוכה, לאהובי בני החביב צמידי ידידי הרב החרוץ ובקי מופלג

עה ובשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' ט וח"ב סי' ז-ח, החת"ס בהגהותיו לשו"ע שם ובצוותאו (ספר צוואת משה, מהד' ירושלים התרפ"ד, עמ' ה), שו"ת דברי חיים (צאנז) ח"ב יו"ד סי' נט, שו"ת דברי יציב יו"ד סי' נה, שו"ת יביע אומר ח"ד אה"ע סי' ג וח"ה אה"ע סי' ה. וע"ע בספרו של בן רבנו שאילת שמואל (בני ברק תשס"ה) סי' יז אות ג וסי' יח את ה. והמג"א סי' עה ס"ק ה התיר, ועי' שו"ת אג"מ אה"ע ח"ב סי' יב.

שפך חמתו על מורה רעה אחד מאן דהוא שהורה לאשה שאין לה עדיין היתר ברור לכבלי עיגון שלה להתאבל ולומר עליו קדיש, וסיים שם וזה לשונו, והקולר תלוי בצוואר המורה שלא הגיע להוראה ונתמנה שלא כדין וכו', וגזר למיהדר עובדא, עיין שם, ובתשובת שבות יעקב חלק א' סי' ק"ב. והבית מאיר סי' י"ז [סע' ה, ד"ה הג"ה עד שיודעין בו שמת] שמחלק כנ"ל יפה כיוון בזה לתשובת שבות יעקב חלק ב' הנ"ל. ועיין בתשובה מאהבה חלק יורה דעה [תשובה תח] סי' של"ט [סע' ב]¹¹.

הנראה לעניות דעתי כתבתי.

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שסז

[פאה נוכרית משער המת, והאם מותר לאשה לצאת בפאה נוכרית]

שלום שלום לרחוק ממעוני וקרוב ברעיוני, הלא הוא כבוד ידיד נפשי ריע אהוב הרבני מופלג מלא ברכת ה' כיומין עתיק, צדיק עתיק, כבוד שם תפארתו מו"ה יהודה בלוי נ"י וכל אשר לו שלום.

נעימות בימינו קיבלתי יום אתמול עם ברכתו אשר ממקור לבו נבעו אלינו, וברך לו אשיבנו, יתנהו אלקים למעלה חן ולמטה חן וטובה וברכה. אמן.

ועל דברי התורה אשר העלה בכוחו כח דהתירא על השייט"ל מפאיה נוכרית¹ (מתוס') [מגמ'] ערכין סוף פרק קמא [ז, ב], אשה נהנין בשערה, ואוקמי רב מתניתין באומרת תנו שערי לבתי, ומיירי בפאיה נוכרית. וליכא למימר בפנויה מיירי, דהא יש לה בת. וזה ראייה גמורה לדעת מעלת כבוד תורתו. משא"כ מתניתין דשבת ריש פרק במה אשה דף ס"ד [ע"ב], יש לומר בפנויה מיירי. איכרא זה אינו לעניות דעתי, דגם התם על כרחך באשה נשואה מיירי, מדאמר בגמרא שם הטעם כדי שלא תתגנה על בעלה. אבל כבר הובאו שני המשניות הללו דשבת ודערכין לראייה בספרי השו"ת, וגם שוברן ודיחויים עמהם.

11. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' רל, שהתיר לשכור אחר שיאמר קדיש, וכיון שאין הבנים אומרים את הקדיש בעצמם יש היכר גדול שאין מחזיקין לאביהם לוודאי מת, ואין חשש להיתר העגונה.

שסו. 1. הכוונה לפאה נוכרית משערות של אשה אחרת. 2. אמנם השו"ע יו"ד סי' שט"ז סע' ב פסק דלא כרמב"ם, עיי"ש ובב"י ובדרכ"מ. 3. ע"ע בשו"ת באר שבע סי' יח שדן באריכות ואסר, וכן היעב"ץ בספרו מור וקציעה סי'

וכו' מו"ה אהרן שמואל נ"י עם זוגתו הצנועה תחי' בק"ק ניקאלסבורג.

על דבר שחקרת על שכר הרופא שנוטל על ביקור המתים¹
דהוה ליה משתכר באיסורי הנאה, יפה העלית, דהוה ליה שכרו בהבלעה ושרי².

אבל היתר שכתבת מוטב שיעבור איסורא זוטא כדי שלא יעבור חבירו על לאו דלא תלין וכו', זה אינו, דכיון שעל פי הפקודה משרי המדינה הוא ישהא את מתו אנוס הוא ואינו עובר כלל³, כמו שכתבו תוספות כהאי גוונא בשבת דף ד' [ע"א] בד"ה [קודם שיבוא לידי] איסור סקילה וכו', אין בו כרת מצד מניעת דבריהם. עיין שם.

ובאמת אין צריך לכל זה, דהא אין נהנה מגוף המת, אלא על טרחתו לבדוקו הוא נוטל שכרו, וזהו בכלל צורכי קבורה, דפשיטא מילתא דהמתעסקים עם המת לקבורו נוטלים שכר על טרחתם, ואפילו על ההפסד היו נוטלים שכר מדינא בגמרא במועד קטן⁴, ומכל שכן על טירחא דגופא. ומכל שכן על הרופא שזהו אומנותו וממונה על ככה ובעל כרחו הוא עושה על פי הפקודה ושכר הליכה לשם נוטל, ואין זה בגדר משתכר באיסורי הנאה כמו עושה בייך נסך ריש פרק השוכר [ע"ז סב, א] וכיוצא בזה⁵.

נאום אביכם, הדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן שסח

[אמירת תהילים בימי אבלו]

ה' ישפות שלום וברכה לאהובי תלמידי הוותיק הרב המופלג בתורה ויראה צדיק באמונתו יחיה כבוד שם תפארתו מו"ה ליפמאן טויסק נ"י, אב"ד בק"ק אצענברוק יע"א.

מכתבך קיבלתי.

ועל דבר שאלתך אם אבל שאסור בדברי תורה גם אמירת תהילים הוא בכלל או לא, כיון דאצל מי שרגיל הוה ליה כמו סדר היום שכתב הט"ז בהלכות תשעה באב סי' תקנ"ד [ס"ק ג] שמותר לחזור הפרשה בתשעה באב מהאי טעמא דכל סדר היום מותר.

הנה לפי דברייך הכי נמי נימא מי שרגיל לשנות משניות בכל יום, והכי נמי מי שרגיל ללמוד בכל יום גמרא ופוסקים, הוה ליה נמי אצלו כמו סדר היום ומותר, וזה שקר מוחלט הוא, דהא מקרא האנק דום [יחזקאל כד, יז] [ולפי] [ילפינן] שאסור בדברי תורה, ויחזקאל הנביא נמי רגיל ללמוד תורה שבכתב ושבעל פה בכל יום היה כמצווה והגית בו יומם ולילה. אלא סדר היום שתיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה לכל ישראל, ונוהגים בהם כל ישראל לאומרם בכל יום, כתב המחבר בסי' תקנ"ד [סע' ד] דמותר לקרותו בתשעה באב, פרשת קרבנות ומשנת פרק איזו מקומן וכו', שהרי קורין בתורה וקורין קריאת שמע גם כן מהאי טעמא. והרמ"א בשם מנהגים מתיר גם כן מהאי טעמא לחזור הפרשה, ופירש המגן אברהם [ס"ק ז] דהיינו חזן הקורא מותר לו לחזור הפרשה כי תוליד בנים וכו' קודם שיקרא בציבור. והאליה רבה [אות ו] הקשה עליו, פשיטא מעין המאורע הוא פרשת כי תוליד וכו'. ובאמת לא קשה מידי, דשאר אדם זולת החזן הקורא או במקום שאין שם מניין לקרות בתורה בציבור אסור גם בפרשת כי תוליד וכו' כמו בשאר דברי תורה, וגם לא בפרשת קללות בין דתורת כהנים בין דמשנה תורה אף שהן גם כן מעין המאורע, רק לחזן שצריך לקרוא הפרשה כי תוליד וכו' מתקנת עזרא צורכי רבים הוא הותר לדידיה גם לחזור עליה מקודם שלא יטעה אחר כך בציבור¹. משא"כ אמירת תהילים שאינו תקנת אנשי כנסת הגדולה לכל ישראל לאומרם, וגם אין נוהגין בו כל ישראל אלא יחידים לעצמם הם אומרים בכל יום ספר תהילים ונחשב להם כאילו עסקו בנגעים ואהלות, ודאי לא מקרי סדר היום ואסור גם בתשעה באב, ומכל שכן באבל. ובהדיא כתב המגן אברהם במקומו שם סי' תקנ"ד ס"ק ו', בפוזנא נוהגים שאין אומרים תהילים וכו', ומגן אברהם נתן טעם על מה שאומרים

מקפידת המלך יר"ה וכו'. ועי' שו"ת כתב סופר או"ח סי' טז, פ"ת יו"ד סי' שנו ס"ק א ומ"ב סי' קכח ס"ק קנא. ועיין עוד בזה ביוסף אומץ לר"י האן דיני הוצאת המת והלווייתו ס"ק י (מהדורתנו עמ' תי, בדפוס ישן עמ' 327).
4. לא מצאנו. 5. ועי' בשו"ת חת"ס ח"ב סי' קל בעניין משתכר באיסורא.

שסח. 1. עיין שו"ת יביע אומר ח"ט או"ח סי' צד אות ה, שכתב ג"כ שפרשת כי תוליד אינה בכלל דברים הרעים ובכ"ז קוראים בתורה מעניינו של יום, והתירו זאת דוקא באבילות ישנה, והוכיח את דבריו משו"ת התשב"ץ ח"ב סי' רעו (מהדורתנו עמ' רסט) ומדברי רבינו כאן (ומשום כך אסר לאבל לעלות לתורה בט"ב, עיי"ש). ועי' ביבי"א ח"ד יו"ד סי' לא, וח"ח או"ח סי'

שסז. 1. עבור הוצאת אישור פטירה. 2. רבי אהרן שמואל שאל שאלה זו גם את המהר"ם שיק, ותשובתו נמצאת בשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' שמג (השאלה הוזכרה גם בשו"ת שאילת שמואל סי' פו עמ' רסג). 3. החוק בכמה ארצות באירופה קבע בזמנם שאסור לקבור את המת לפני שיעברו שלושה ימים מאז שחתם הרופא על אישור פטירתו (עי' לקמן סוף סי' שע שיש בכך נפ"מ לעניין אונן, ולעיל בחלק או"ח סי' יד ד"ה ואדרבה). ועיין שו"ת חת"ס סי' שלח שדן בעניין הלנת המת, ובהיתר "החכם רמ"ד" להלין את המת מאחר ורופאי זמנו אמרו שאין נודע הגבול בין חיים למוות וא"א לדעת שמת אלא בעיכול הבשר, וסיים חת"ס שאיסור הלנת מתים במקומו עומד "זולת

במדינתנו במנחה משום שהוא רק דרך בקשה, אבל מקודם מנחה אסור אף דרך בקשה, ואף למי שרגיל לומר בכל יום לא מקרי סדר היום².

ואף להט"ז ס"ק ג' דמפרש מי שרגיל לחזור הפרשה באותו יום דהיינו שחל תשעה באב ביום חמישי, משמע כל יחיד לעצמו שרגיל כן הוה ליה כסדר היום אצלו, נראה לי לעניות דעתי דוקא בתשעה באב דאבילות ישנה היא מתיר כהאי גוונא, אבל לא לאבל. ובהדיא כתב הט"ז ביורה דעה ריש סי' ת' [ס"ק א] הכרעת הרש"ל דדווקא בשבת הותר לו לחזור הפרשה שהוא זמנו והוא מחובת היום, אבל בחול אסור, עיין שם היטב. וכן בתשובת החכם צבי סי' ק' שהתיר למי שרגיל לגרוס משניות בעל פה וארעו אבילות בפסח, דוקא ברגל התיר לפי כל הטעמים שהמציא שם רק במועד שייכי ולא בימי החול, ומכל שכן הטעם שכתב שם משום דבר האבד הא לא שייך באמירת תהילים ופשיטא דאסור. ועיין תשובת דת אש"י סי' ו'.

ועת לקצר, ואומר אני יברכך ה' וכו'.

כנפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שסט

[השתתפות בלוויית גוי]

בין גאולה לגאולה, ששון ושמחה וצהלה, וכבוד אומר כולה, ממרום יושב תהילה, לראש אהובי בני הרב המאור הגדול צדיק מופלג מו"ה אהרן שמואל האב"ד קהילת קאטה נ"י.

על דבר בקשתך להודיעך ממקור האיסור בהליכת הלוי מת נכרי, שהובא בשו"ע יורה דעה קנ"א סעיף י"ב, מותר לפרנס ענייהם ולבקך חוליהם (ולבקך) [ולקבור] מתיהם ולהספידן ולנחם אבליהם מפני דרכי שלום, והוא מש"ס גיטין ס"א ע"א. ובסי' שס"ז כתב הבית יוסף [ד"ה כתב הכל בו] וזה לשונו, כתב הכלבו [סי' קיד] הרואה את המת וכו' ואפילו מת גוי חייב ללוותו ארבע אמות, ותימה וכו' השוחט לגוי ואוכל

כג. 2. ועי' פרמ"ג או"ח סי' תקפד א"א אות א שכתב שאבל אסור בת"ת אך בתהילים שרי דרך תחינה. 3. לר' אורי שרגא פייביש.

שסט. 1. הרמב"ן שם כתב בשם הרי"ף גיאת שעומדים מלפני המת, ופירש דבריו דהיינו אף במקום שאין צריך ללוותו עומדים מפניו. ופירש הב"י את דברי הרמב"ן שאין צריך ללוותו, כגון שיש לו כל צורכו. ובספר יפה מראה הקשה על הב"י, שהרי החילוק בגמ' בין יש לו כל צרכו לאין לו היינו

עמו אם מת אין הולכין אחר מיסתו, ונוכל לומר כל שכן גוי. והבית יוסף דחה התימה דוודאי ישראל רשע גרע מגוי וכו', וסיים, אבל אעיקר דדינא פירכא ליה, דלא עלה על דעת דמיחייב ללוות מת גוי אם לא מפני דרכי שלום, ומיהו אפשר לאוקמי בגוי חסיד דקיימא לן חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא. עד כאן לשון הבית יוסף. הרי דיש דעה אחת דחייב ללוות מת נכרי סתם ארבע אמות אמות. (והש"ך) [והב"ח] השיג עליו, וגם הבית יוסף, אלא בדרך אפשר מקיים ליה הבית יוסף בגוי חסיד לבד ולא בסתם גוי, וגם גוי חסיד רק בדרך אפשר יש לומר. אבל לכולי עלמא מיהת מותר הוא מפני דרכי שלום גם לסתם נכרי.

ועיין בסי' שס"ז בספר בית הלל [אות א], ובסוף סי' שס"א [אות ג], אפילו (מעכו"ם שאין לוית) [מקום שאין ללוות] וכו'. והביא השערי דעה שם [סי' שסא אות ד] משם ספר יפה מראה פרק ג' דביכורים, תמה על הרמב"ן בתורת האדם [שער הסוף ענין ההוצאה] מי הוא זה שאין ללוות, עיין שם בארוכה, ודחה לתירוץ הבית יוסף [ס"ו ס"א]. ולעניות דעתי כוונת הרמב"ן הוא על מת נכרי שאין ללוות, מכל מקום צריך לעמוד מפניו. ובית הלל שס"א שכתב על המחבר וזה לשונו, ר"ל דוקא מת ישראל, כוונתו על המחבר לטעמיה שלא תירץ (וי"ל) [ר"ל]² אליביה דרמב"ן אלא ביש לו כל צרכו קאי.

ועל כל פנים דעת משובשת היא העושה כן בזמן הזה. א' משום גילוי הראש³. ב', מפני מראית העין, נראה ככופר שהולך עם האלילים ועובדיהם ביחד. ג', שגורם שנאה ומחלוקות על שארי יהודים שאין עושין כך⁴.

וגדול השלום, ובכל דרכיך דעהו.

נאום אביך אוהבך הנאמן והדורש שלום תורתך.

הק' יהודא אסאד

סימן שע

א. האם מצות ברכת כהנים דוחה איסור טומאה למת. ב. אונן לאונסו, האם חייב בתפילה וברכות

להוצאתו, אך ללוותו קצת כשרואהו חייבים וכו'. ועי' ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג שעומדים מפני המלווים ולא מפני המת. 2. כלומר, שלא ביאר את דברי הטור שם 'רצה לומר' (שהם הם דברי הרמב"ן) במת גוי אלא ביש לו כל צרכו. 3. כנראה שבזמן טקס ההלווייה מנהג הנוצרים להסיר את הכובע. 4. ועי' שו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' קכג שחתם את תשובתו בעניין בציטוט שלוש סיבות אלו שכתב רבנו.

רב ברכות, ושובע שמחות, לאהובי תלמידי המופלג ברוב תורתו וגודל צדקתו חריף ובקי וכו' מו"ה משה בער שעהן, אב"ד ק"ק קרעמז.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי זה ימים שנית עם איזו שאלות בדבר ד' זו הלכה למעשה, ופניתי מעט להשיב לפאר רום מעלתו נ"י בעזה"י על ראשון ראשון וכו'.

א. על דבר נפשו בשאלתו, על הכהנים שעלו לדוכן ביום ראשון דסוכות, ובשעת הברכה בא אחד תוך בית הכנסת ואמר שמת ילד אחד סמוך ממש לבית הכנסת, ושאלו את פי מעלתו. והורה גבר, אחר שכבר ברכו הכהנים הברכה אין צריך להגיד להם, שלא לבלבלם ושלא יהיה ברכה לבטלה. וטעמו על פי מה שכתב הש"ך ביורה דעה סי' שע"ב ס"ק ב' בטומאה שעל ידי המשכה בחיבורין רק דרבנן ונדחה מפני כבוד הבריות, מכל שכן שנדחה הטומאה זו מפני ברכה לבטלה.

פשיטא מילתא שכדין הוראתו בקדושה, ובהדיא כתב כן בתשובת חוות יאיר סי' (ק"ב) [קט"ו] דמייתי מעלתו. ועדיפא מיניה יש לומר, גם קודם ברכה, מיד שאמרו לו עלה, היינו שקרא השליח ציבור כהנים ולא התחילו עדיין הברכה, ולדידן מיד שעקר רגליו לעלות בתחילת ברכות רצה ארבע אמות וכו', משחל עליו המצות עשה ואם אינו עולה עובר בשלושה עשה (ו) אינו נדחה מפני טומאה דרבנן. וכמו שכתב החוות יאיר שם על נידון הנ"ל עצמו, שראה בקהילות קדושות שהיו כל הכהנים מיד רצים חוצה ומבטלים דוכן וכו', ויהיב טעמא וזה לשונו, רק דבזה יש לומר שאין ענין עבירה כלל אפילו בעשה, כדקיימא לן כד יימרון להון וכו'. עד כאן לשונו. ר"ל דקודם שאמרו לו עלה אינו עובר בעשה, באמור להם [במדבר ו, כג] מתרגמינן כד יימרון להון, ולא מקרי מבטלים דוכן, אבל מיד שקראו עובר אם אינו עולה, ודאי עשה דאורייתא דנשיאת כפים דוחה טומאה דרבנן.

ועוד עדיפא הוה ליה למימר, אפילו להמגן אברהם וסייעתיה בסי' שמ"ג [ס"ק ב] דפליגי על הש"ך וסבירא להו טומאת אהלים בהמשכה דאורייתא הוא, נמי יש לומר עשה דנשיאת כפים דוחה ללא תעשה דטומאה, וכדסבירא ליה באמת הכי להר"א בן שושן בספר כנסת הגדולה ליוורה דעה סי' שע"י². אלא שדחו דבריו על פי הירושלמי דנזיר פרק כהן גדול [פ"ז ה"א] וירושלמי פרק [מי] שמתו וכו' בברכות [פ"ג ה"א], הובא בתוספות סוטה ל"ח ע"ב [ד"ה כל], מבואר בהדיא דאין הטומאה דאורייתא נדחית מפני מצות נשיאת כפים, והטעם

משום דטומאה איכא עשה ולא תעשה. וזהו שסיים בתשובת חוות יאיר הנ"ל וזה לשונו, אי נמי נראה לי דטומאת כהן חמירא דהוה ליה עשה ולא תעשה כבבבא מציעא דף ל' ע"א. עד כאן לשונו. ר"ל דמהאי טעמא גם נשיאת כפים דאורייתא אחר שקראוהו לעלות אינו דוחה לטומאה דאורייתא. ועיין ברכי יוסף אורח חיים סי' שי"א אות ב' בארוכה דין זה.

ולעניות דעתי מהאי טעמא גופא גם בטומאה דרבנן איכא עשה ולא תעשה, יש לומר אין טומאה נדחית מפני מצות נשיאת כפים אי העמידו דבריהם במקום עשה, כעין שכתב הר"ן בראש השנה דף ל"ב [ט, ב בדפי הרי"ף ד"ה גמ' מ"ט וכו'] ובמגן אברהם ריש סי' תמ"ז ס"ק ב' הביאו, כמו בדאורייתא לא דחי הוא הדין דרבנן מהאי טעמא, דעשו חיזוק לדבריהם כשל תורה. ואף דלענין תפילה דרבנן העלה מגן אברהם סי' קכ"ח ס"ק מ"א דאם אמרו לו לעלות אף על גב דזמן תפילה עוברת על ידי זה עשה דאורייתא דנשיאת כפים דוחה תפילה דרבנן, נראה לי [ד]התם דוקא תפילה רק עשה דרבנן לבד הוא, וגם נדחה רק בשב ואל תעשה, וגם יש לה תשלומים כיון דאונס הוא על פי הדיבור מצות ד' יתברך, עיין באורח חיים סי' ק"ח, אם כן אין נדחה התפילה לגמרי מכל וכל, משא"כ טומאה דרבנן דאית ביה עשה ולא תעשה כמו בדאורייתא כנ"ל, וגם משהא את עצמו במקום הטומאה מקרי עושה מעשה בפועל לחד מאן דאמר ולחד תירוץ בתוספות שבועות דף י"ז ע"א [ד"ה נזיר], ולא כמו שכתב בהחלט החוות יאיר הנ"ל, גם טומאה דרבנן אינה נדחית מפני מצות נשיאת כפים.

אלא דמכל מקום נראה לי [ד]מצות נשיאת כפים מילתא אחריתי אית ביה, חדא, דכל כהן שאינו נושא כפיו עובר בשלושה עשה [סוטה לח, ב], ואם הוא נושא כפיו, אף שקיים רק מצות עשה אחת, אבל גם המתברכים קיימו וקיבלו הברכה עליהם לקיום מצות עשה חשוב להם, כמו שכתב בספר הפלאה כתובות כ"ד ע"ב [ברש"י ד"ה דאיסור עשה] בשם ספר החרדים [מצוות עשה פ"ד אות יח], דגם ישראל מצווים לקיים הברכה כהנים³. ומפני הני תרי טעמי הנ"ל נראה לי הסלקא דעתא בירושלמי בתוספות סוטה דף ל"ח ע"ב בד"ה כל וכו', דמצות עשה דנשיאת כפים דוחה לא תעשה דטומאה דאורייתא, אף על גב דטומאה הוא עשה ולא תעשה הוי, סבירא ליה כיון דעשה דנשיאת כפים אית ביה הני תרי מעליותא, בעובר עליו עובר בשלושה עשה, ובמקיימו מזה גם אחרים רבים עמו, שגם המתברכים המקבלים ברכתו מקיימים בזה מצות עשה, והיכא דלא פשע הא קיימא לן

בדברי רבנו. 3. ועי' לעיל או"ח סי' מו שרבנו דחה את דברי ההפלאה בשם החרדים.

שע. 1. עיין שו"ע או"ח סי' קכח סע' ב ומג"א ס"ק ב. 2. נראה כוונתו לשיירי כנה"ג הגהות טור סי' שעא אות ו, הובא גם בברכ"י המוזכר להלן

אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך וגם כדי שתזכה גם אתה, כמו שכתבו תוספות שבת דף ד' ע"א [ד"ה וכי אומרים] ובש"ס מנחות דף מ"ח ע"א בד"ה חטא בחטאת ובד"ה חטא בשבת וכו', לכן סלקא דעתא דחי ללא תעשה ועשה דטומאה. וגם למסקנא דאין דוחה לטומאה דאורייתא, מיהת טומאה דרבנן ודאי דחי עשה חמורה דנשיאת כפים ללא תעשה ועשה דרבנן, ולא העמידו בכהאי גוונא דבריהם לעשות חיזוק, דלא דמי לעשה דשופר בגמרא ובר"ן ראש השנה דף ל"ב הנ"ל, דעשה גרידה הוא, משא"כ נשיאת כפים.

ועל כל פנים בנידון דידן, גם אם תמצי לומר העמידו דבריהם גם בכהאי גוונא, מכל מקום אחר שכבר בירכו הברכה וציונו לברך את עמו וכו' ודאי לא יפסיקו, שלא יהיה ברכה לבטלה דאית ביה לאו דלא תשא דאורייתא לרמב"ם [הל' ברכות פ"א הט"ו] או לא תעשה דרבנן לתוספות [ר"ה לג, א ד"ה הא], במגן אברהם סי' רט"ו ס"ק ו', ואיכא גם בדוחה עשה ולא תעשה. ואף דגבי הדוחה לא מהני זה לרש"י בבבא מציעא דף ל' ע"א [ד"ה האי עשה], מכל מקום הכא ליכא למימר מאי אולמא וכו', דאלים ואלים טובא כמו שכתבתי.

שוב אחרי כותבי נזכרתי לעיין בפרי מגדים, ומצאתי לו בסי' קכ"ח במשבצות זהב אות ג' העיר בזה, דיש לומר מסברא עשה דנשיאת כפים דוחה את לא תעשה דטומאה דאורייתא, אף שהוא עשה ולא תעשה, בהא איכא שלושה עשה וליכא למימר מאי אולמא וכו', אלא לתוספות סוטה ל"ח בשם ירושלמי מיתי להיפוך וכו'. עיין שם, והנאני, ותהילה לאל יתברך הרחבנו והרווחנו יותר.

על כל פנים העלנו בנידון דידן שכבר בירכו ברכה שלפניה יגמרו מצותם נשיאת כפים, ונכון⁴.

ועיין עוד בתשובת חוות יאיר סוף סי' קצ"א, וברכי יוסף יורה דעה ריש הסימן וסוף הסימן שע"ב [אות א, ד], פסקו כש"ך [שם ס"ק ב]. ועוד, הא בזמן הזה שכולם טמאי מת הם הוה ליה רק הוספת טומאה להראב"ד [הל' נזירות פ"ה הט"ו] וסייעתיה, רק טומאה דרבנן הוא טומאה בחיבורין. עיין דגול מרבבה [יו"ד סוף סי' שעב ד"ה אמר יחזקאל] ותשובות חתם סופר ביורה דעה סי' של"ח [ד"ה ומ"ש רמכ"ת] מזה⁵.

ב'. מה יעשה האונן לפי הפקידה שלא לקבור עד אחר שני ימים בתפילות וברכות⁶.

הנה כבר העליתי ארוכה בתשובה אחת [או"ח סי' יד ד"ה

ואדרבה], ומסקנתי בזה, להניח תפילין אונן הוא, כל משך הזמן קאי באיסורי(ים) מלהניחם, אבל קריאת שמע ותפילה וכל המצוות וברכות שפטרו חז"ל את האונן קיימא לן כהמגן אברהם סי' תקמ"ח ס"ק ח' דאם אי אפשר לקבורו מחמת איזו אונס לא חל אנינות ולא פטרום, ועיין מגן אברהם סי' תקכ"ו ס"ק כ"א, ודלא כש"ך ביורה דעה סי' שמ"א ס"ק ט'. וכן הוא מסקנת רוב האחרונים⁷.

כן הכרעתי הלכה למעשה.

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שעא

- א. ברכת אשר יצר אתכם בדין בשבת.
- ב. אבל המתפלל בבית הכנסת, האם יאמרו ברכת כהנים ונפילת אפים. ג. שמועה רחוקה האם מונים מהקבורה או מהמיתה.
- ד. בענין מילה לשמה

שלום וכל טוב לאהובי תלמידי החביב הלא הוא הרב החרוץ ובקי גדול בתורה ובמעשים טובים צדיק נשגב כבוד שם תפארתו מו"ה משה בער שענה נ"י, מורה לעדת ישורון בק"ק וויעדען יע"א.

גלילי ידי הטהורות קיבלתי, ושמחתי בו כי נודע לי משלומי וטובו, וכן איתנו תהילה לאל יתברך החיים והשלום וכו', יוסף ה' לעשות גם עמנו גם עמך חסד ורחמים לטובה ולברכה, יתננו לשם ולתהילה, אמן וכן יהי רצון.

א'. אם רואים קברי ישראל בשבת אם מברכים הברכה אשר יצר אתכם בדין, כיון שאין צידוק הדין בשבת, או נימא כיון שאין נוסח הברכה על פורענות בשעתו רק ברכות השבח הוא ושרי, כמו שאומרים צדקתך צדק על חזרת רשעים לגיהנם במוצאי שבת קודש בטור ולבוש אורח חיים סי' רצ"ב [סע' ב].

יפה דנת בזה. ועדיפא הא מדהתם, דהתם טעם אמירת צו"ץ שלושה פסוקים אלו נתקנו על שלושה צדיקים בפרטות, משה רבינו עליו השלום, יוסף הצדיק עליו השלום, דוד המלך עליו השלום, שמתו בשבת בשעת מנחה, כמו שכתוב באליהו רבא סי' רצ"ב [אות יז] בשם הוהר, והמנהג לאומרו מעומד שהוא

כח הע' קלט, שכתב שבן א"י השווה בחו"ל, אין חלים עליו דיני אנינות ביו"ט שני של גלויות, ולמד זאת מדברי רבנו כאן.

4. ע"ע במ"ב סי' קכח ס"ק ח. 5. וע"ע בהערות על ברכ"י מהד' אביטן או"ח סי' שיא הע' ג. 6. עי' לעיל סי' שסו הע' 3. 7. ועי' שש"כ ח"ב פרק סד סע'

אלא נשאר שם והוא לבד אינו אומר תחנון עם הציבור³.

ג'. בדין שמועה ביום שלושים, דקיימא לן לא אמרינן מקצת היום ככולו בסי' ת"ב [סע' א], ואם מיום המיתה כבר עברו שלושים יום ובאה השמועה ביום שלושים מיום הקבורה, פליגי הפוסקים מאיזה יום מנינן אי מקרי שמועה רחוקה או קרובה, ושאלת הלכה כמאן.

הנה הגאון בתשובה מאהבה ביורה דעה [תשובה תטו] סי' ת"ב [גליון ש"ך ס"ק ה], אחר שהביא מה שכתב הש"ך ס"ק ה', [ו] בשם הדגול מרבבה [שם] בשם תשובת מהר"י ווייל [סי' טז] שכתב בפשיטות דמיום הקבורה מנינן, סיים עליה הנ"ל וזה לשונו, עם כל זה אפשר להקל, דקיימא לן בספק אבילות להקל וכו'. עד כאן לשונו⁴.

[ד'] ומה שכתבת להקשות סתירה ר' יוסי אדר' יוסי מיבמות מ"ו [ע"ב] למסכת עבודה זרה דף כ"ז [ע"א] אם בעינן מילה לשמה, עיין בתשובת חתם סופר יורה דעה סי' א' הקשה כן בשם שאילת יעב"ץ, ותירץ יפה. עיין שם, וזולת זה אין להאריך. והנני חותם בברכה.

כנפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שעב

[מניין שאין הביכורים נאכלים לאונן]

בעזרת ה' יתברך יום ראשון ראש חודש תמוז תרכא"ל¹

מסיטרא קדישא, שלמא נפישא, לטינרא תקיפא, פלפלא חריפא, הלא הוא כבוד הוד ידיד נפשי הרב הגאון חריף ובקי בחדרי תורה בנם של קדושים וצדיק כביר קדושת שם תפארתו מו"ה יצחק אייזיק כהנא נרו יאיר ויהל, האב"ד קהילת ראסנאוויטץ והגליל יע"א.

שו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' כט אות ג שלמד מדברי רבינו שדין בעל ברית אחר המילה הוא כדון אבל שבא לבית הכנסת שאין הציבור נגרר אחריו, עיי"ש. 4. ע"ע בהרחבה בשו"ת יביע אומר ח"ח יו"ד סי' לח אות יב שהלכה כדברי המקל באבל גם במחלוקת הפוסקים וכדעת רבנו. וע"ע שם ח"ד יו"ד סי' כח אות ו.

שעב. 1. תשובה זו היא המשך לתשובות שענה רבינו לשואל לעיל בסי' רכ ובאו"ח סי' צו.

במקום צידוק הדין, יעויין שם, ומכל שכן נוסח הברכה שהיא כוללת על פעולותיו דהקב"ה תמיד עם כל הבריות דרשאי ומחוייב לברכו בשבת כבחול. וגם בשבת עדיפא עולה יפה להשלים מנין המאה ברכות כבשו"ע [או"ח] סי' ר"צ¹.

ב'. על דבר אבל שלא היה לו מנין עשרה להתפלל ולומר קדיש בביתו תוך שבעה, והלך פעם אחת לבית הכנסת וירד לפני התיבה, וכשהגיע לברכת שים שלום אם יאמר ברכת כהנים גם כן, ושוב בהגיעו לנפילת אפים אם יצא אז חוץ לבית הכנסת.

הנה שלא כדון עשה בהליכתו לבית הכנסת תוך שבעה חוץ מיום שבת קודש, כמבואר בטור ובית יוסף ובשו"ע ובהג"ה רמ"א סי' שצ"ג [סע' ג].

ודין ברכת כהנים אשכחן ביה פלוגתא, וזה לשון ספר לשון חכמים הלכות נפילת אפים סי' כ"ד סוף דף פ"א [ע"ב]. כתב שיירי כנסת הגדולה [או"ח סי' קכח, הגהות ב"י אות כו] דאין אומרים בבית אבל אלקינו ואלקי אבותינו ברכנו וכו', וטעמו מפני שהאבל אינו נושא את כפיו. ומיהו בספר דגול מרבבה כתוב [הוספת המחבר: וכן כתב הדגול מרבבה באורח חיים סי' קכ"ז ע"ש] דמה בכך שהאבל אינו נושא את כפיו הלא אם עלה לא ירד, ואפילו אם לא עלה עדיין מחוייב לעלות אם קראוהו לעלות [כבמגן אברהם סי' קכ"ח ס"ק ס"ה], ואם כן לא גרע ממנחה ביום הכיפורים, שאף שאין בו נשיאת כפים מכל מקום אומרים אלקינו ואלקי אבותינו ברכנו הואיל ואם עלה לא ירד. עד כאן לשונו. אם כן יפה הורית בזה. עיין מגן אברהם סי' קכ"ח ס"ק ס"ה².

ודין נפילת אפים מבואר גם כן בשיירי כנסת הגדולה [או"ח סי' קלא הגהות ב"י אות טו], הובא בספר לשון חכמים הנ"ל דף פ' [ע"ב] ודף פ"ב [ע"א], דאם האבל בבית הכנסת נופלים על פניהם ואומרים תחנון, ולא דמי לחתן, כיון דהטעם הוא שלא להגביר מידת הדין עבדינן עיקר משאר הקהל שהן אינם אבלים ואין נגררים אחר האבל כיון שאינו בביתו. וכן הוא באליה רבה [סי' קלא ס"ק ט] וספר נוהג כצאן יוסף [הל' תחנון ס"ק ז, דף ט, א]. אם כן אין צריך האבל לצאת מבית הכנסת,

שעא. 1. וע"ע שו"ת יבי"א ח"ה יו"ד סי' ל אות א. 2. עי' שו"ת יבי"א ח"ד יו"ד סי' לב סוף אות ה שאם האבל כהן הוא צריך לצאת קודם שיכריזו 'כהנים', אך אם לא יצא צריך לישא כפיו, שלא כפי ששמע בשיירי כנה"ג הנ"ל, עיי"ש. 3. עיין חזון עובדיה אבלות ח"ג הנהגות בית האבל סעיף ו (עמ' יד-יח) שחילק בין אם בא האבל לבית הכנסת בסתמא תוך שבעה שיאמרו נפילת אפים כדרכם, לבין אם באים רוב עם לכבוד האבל לבית הכנסת לא יאמרו וידוי ונפילת אפיים במנחה. וע"ע שם ח"ד יו"ד סי' לג אות ו. ועי'

מכתב קודשו קיבלתי, ונהניתי בנעימי נאומיו (ופנית) [ופניני] אמריו.

ראשונה על אודות בנו וכו'.

ועל דבר שקרא תימה על הרמב"ם פרק ג' הלכה ו' מהלכות ביכורים נפקא ליה מושמחת [דברים כו, יא] שאין נאכלים לאונן, ובש"ס פסחים ל"ו ע"ב נפקא ליה מאיתקש למעשר בפרשת ראה [דברים יב, יז] לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וכו' ותרומת ידך וכו'. וצ"ע.

הנה גם על הרע"ב פרק ב' משנה ב' דביכורים והרמב"ם שם בפירוש המשנה שכתבו וזה לשונם, ואסורים לאונן, במעשר כתיב לא אכלתי באוני ממנו [דברים כו, יד] ובביכורים נאמר ושמחת וכו', יש לתמוה כן. [אבל הר"ש שם יפה כתב, מהיקש אתי].

ונראה לי לתרץ, דיש לדקדק בפסחים ל"ו שם, כי מקשה הש"ס ור' שמעון נהי דהיקש לית ליה שמחה מיהא מיכתב כתיבא בהו דכתיב ושמחת וכו', הכי הוה ליה להקשות גם על רבנן, היקשא למעשר למה לי, ותיפוק ליה הא שמחה כתיב בהו. ונראה לי, משום דמתניתין פרק ב' דביכורים [מ"ב] יש במעשר וביכורים וכו' טעונים הבאת מקום וטעונים וידוי וכו' ואסורים לאונן וכו', משמע שניהם שוים ממש באיסור זה, דומיא דטעונים הבאת מקום וטעונים וידוי ודאי דשניהם שוים לגמרי גם למלקות, כדסבירא ליה לר' עקיבא הכי במכות דף י"ז [ע"א] אלו הן הלוקין וכו' האוכל ביכורים עד שלא קרא עליהן וכו', אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן זו דברי ר' עקיבא סתימתא וכו', הכי נמי ואסורים לאונן שוים לגמרי אף למלקות, כמו במעשר שני דלוקה האוכלו באנינות כמו שפסק הרמב"ם פרק ג' מהלכות מעשר שני הלכה ה' מקרא לא אכלתי באוני וכו', הכי נמי ביכורים לוקה עליו באנינות לר' עקיבא. ובפסחים שם ר' עקיבא מיירי התם בסוגיא, גם כולו סתמי אליביה דר' עקיבא, לכן לא קשיא ליה לש"ס היקשא למה לי למעשר לרבנן דר' שמעון ותיפוק ליה מושמחת וכו' כנ"ל, דהוא רק מצות עשה, ולא שמעין מלקות באונן בביכורים אלא דוקא מהיקשא לא אכלתי באוני וכו'.

ולפי זה מבואר דהרמב"ם לטעמיה שפסק כרבנן דר' עקיבא בפרק ג' מהלכות ביכורים הלכה ד', ביכורים אין קריאה מעכבת בהם, והכי נמי פסק בהלכה ו' שם דאונן אין לוקה עליהן, על כרחך דלא סבירא ליה היקשא ביכורים למעשר לענין זה, אלא ואסורים לאונן לאיסורא לבד הושוו ולא שוה למעשר לגמרי, דומיא דטעונים וידוי דמתניתין לצדדים קאמר, במעשר אף למלקות וביכורים רק לאיסור לבד, והא שפיר

נפקא ליה מושמחת וכו' ואין צריך להיקשא למעשר כנ"ל. ועיין רש"י סוכה דף מ"ז ע"ב [ד"ה טעונין], ביכורים טעונין קרבן מושמחת ילפינן בגזירה שוה, וכן פירש הרמב"ם במשנה (דף) [ד'] פרק ב', ודו"ק.

ועוד בפשוט לא קשה מידי, דרמב"ם זה דרכו בכל מקום דרשה הפשוט יותר נקט, כמו שכתב הלחם משנה בפרק א' מהלכות בכורות [הט"ז] וציין עליו המשנה למלך בפרק ג' מביכורים [ה"ג], וכן בכ"מ ובמשנה למלך פ"ז מתרומות הלכה, וגם דרך הש"ס כן בכמה מקומות כמו שכתבו התוספות סוכה דף ל' [ע"א] ריש פרק לולב [ד"ה כי] וכו'.

ומה שהוקשה למעלתו עוד, והא הרמב"ם עצמו בפרק ד' מביכורים הלכה י"ג נפקא ליה מהאי קרא ושמחת בכל הטוב לזמן שמחה, וכדמוקי הש"ס בפסחים ל"ו ע"ב הנ"ל הכי לר' שמעון דמתיר לאונן.

וגם הא מיתרצא שפיר על פי דברינו הנ"ל, דדוקא לר' שמעון דלית ליה היקשא למעשר וסבירא ליה ביכורים מותרים לאונן מוקי קרא ושמחת לזמן שמחה לבד, אבל לרבנן דר' שמעון סבירא להו היקשא ביכורים למעשר לאיסורא לבד ולא גם למלקות, וכרבנן דר' עקיבא במכות י"ז [ע"א], שפיר נקט הרמב"ם דרשה הפשוטה יותר מקרא ושמחת לאיסור אונן גם כן, דתרתני שמעין מיניה, וכמו קרבן דילפינן מיניה גם אאכילת בעלים שלמים בשמחה וגם כן אסורים לאונן, הכי נמי לכהן אונן אכילת ביכורים, ואקרבן לא פליג ר' שמעון, וש"ס פסחים ל"ו הוה מצי למימר נמי לר' שמעון לגזירה שוה לקרבן שלמים אתי קרא דשמחה כנ"ל.

ואחתום בברכה מרובה.

כאוות נפשו ונפש אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שעג

[שמועה ביום שלוששים, האם דינה

כשמועה קרובה]

חיים ושלום וכל טוב מאלקא רבא לגברא רבא, הלא הוא כבוד ידיד ד' וידיד נפשי הרב הגאון המופלג צדיק כביר נודע למשגב קדושת שם תפארתו מו"ה וואלף נ"י, האב"ד ור"מ דקהילת טאפלישאנה יע"א, וכל אשר לו שלום.

מכתב קודשו קיבלתי על בי דואר, ונענית למבוקשו. ערכתי מכתבי לאנשי ק"ק פ' נכון היטב, ואם מן השמים יסכימו זה יענו מקודש מקודש, וכן יהי רצון שיכנסו דברינו בלבם וה' יגמור הכל לטובה ולברכה.

ועל דבר שהעלה פאר רום מעלתו נ"י על הרא"ש במועד קטן פרק אלו מגלחין סימן (פ') [ל"ג] שכתב לחוק ראיתו לדינא דבה"ג [סי' כא, מהר' מכון ירושלים עמ' רמז] מהא דאמרינן שמע שמועה קרובה בשבת וכו', וזה לשונו, ואין לומר דשבת הוי יום כ"ט, דאם כן במוצאי שבת לא הוי רחוקה, דצריך לנהוג אבילות כל הלילה, דמקצת יום ככולו לא אמרינן אלא ביום אבל לא בלילה וכו'. ותמה מעלתו בתרתי, חדא, הא כיון ששמע בשבת שהוא יום כ"ט גם מקצת יום שלושים ליכא, אף אם תמצא לומר מקצת לילה גם כן ככולו הרי תחילת ליל שלושים מוצאי שבת קודש חל עליו אבילות. ועוד, דילמא מיירי ששמע בליל שבת שהיה ליל שלושים, ובחול כהאי גוונא מקצת לילה לא אמרינן בו ככולו היה צריך לנהוג אבילות, משא"כ בשבת אין צריך לנהוג, ובמוצאי שבת נעשה רחוקה, ועדיין אין ראיה על ששמע ביום שבת שהוא יום שלושים, יש לומר גם בחול כהאי גוונא ביום שלושים אמרינן מקצת היום ככולו לשמועה. אלו תוכן דבריו, והניחם בצ"ע.

הנה הראשונה פשוט דלא קשה מיד, דוודאי עדיפא מיניה קאמר הרא"ש, אפילו מקצת לילה לא אמרינן ביה ככולו, ומכל שכן בכהאי גוונא דליכא אפילו מקצת לילה, וקושטא דהאי דינא קמשמע לן הרא"ש אגב אורחיה דלא אמרינן מקצת לילה ככולו.

אבל קושיא שניה קושיא היא. ונראה לי ליישב, די ש לתמוה עוד על הרא"ש, דהא בגמרא מועד קטן דף כ' ע"ב איכא תרי מימרות, אמר ר' יוסי בר אבין שמע שמועה קרובה ברגל ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה עולה לו ואינו נוהג אלא יום אחד, תני רב אדא דמן קסרא קמיה דר' יוחנן, שמע שמועה קרובה בשבת ולמוצאי שבת נעשית רחוקה אינו נוהג אלא יום אחד. אם כן קשה, למה דילג ומייתי ראיתו ממימרא דר' יוחנן המאוחר בגמרא, טפי הוה ליה להביא ראיתו זו ממוקדם ממימרא קמייתא דר' יוסי בר אבין דאמר הכי ברגל, ואין בין יום טוב לשבת.

ונראה לי, חדא מתורץ באידך, דבשני אלו מימרות יש שינוי, דמימרא קמייתא דר' יוסי בר אבין מוסיף עוד דין אחד עולה לו, ור' יוחנן באידך מימרא לא נקט הכי, והלא דבר הוא, וטעמא בעי. ונראה לי לדעת הרא"ש הנ"ל דמקצת לילה ככולו

לא אמרינן נחא, דמימרא קמייתא דר' יוסי בר אבין מעשה כך היה שנשאל ברגל שמע שמועה קרובה ברגל היינו בליל יום טוב שהיה ליל שלושים ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה, עולה לו, כיון דלא אמרינן מקצת לילה ככולו על כרחך צריך לאשמעינן דעולה לו מכל מקום, אבל אידך מימרא דר' יוחנן מעשה כך היה שנשאל בשמע שמועה קרובה בשבת היינו ביום שבת שהיה יום שלושים, כיון דמקצת היום ככולו קודם שמועה אין צריך לומר עולה לו אחר השמועה, שהרי כבר עלה לו יום שלושים קודם השמועה במקצת יום, לכן נקט רק דין אינו נוהג אלא יום אחד. אם כן מבואר דמהאי טעמא מייתי הרא"ש ראיתו מהאי מימרא דר' יוחנן המאוחרת בגמרא, משום דעל כרחך מיירי ביום שבת ולא בלילה, מדשבק למינקט גם דין עולה לו, משא"כ מימרא דר' יוסי בר אבין דנקט עולה לו על כרחך בלילה מיירי כנ"ל, ואין ראיה מזה, כי קושיית מעלתו לאמת. כן נראה לי נכון ברור, ודו"ק.

ואני תמה על הרא"ש בגוף דינו, דהטורי אבן במסכת ראש השנה דף י' ע"ב [ד"ה כל] מסופק בזה אי בלילה לא אמרינן ביה מקצתו ככולו. ועיין תוספות במועד קטן דף כ"א [ע"ב] בסוף ד"ה אפילו, מייתי ליה סוגיא זו (דמגילה) ודחי ליה מסוגיא דמגילה דף כ' [ע"א], דאי לאו ילפינן להו טעמא דספירה ביום מגזרת הכתוב הוא, הא במקצת לילה נמי סגי שימור בשומרת יום כנגד יום משום דמקצת היום ככולו. וכן כתב הרא"ש [מו"ק פ"ג סי' ע"ז] [ל']. ונעלם מהטורי אבן דברי הרא"ש. וצע"ג.

והנני חותם בברכה.

כנפשו הרמה ונפש אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה ודורש שלום תורתו.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן שעד

[לא נהג אבילות מחמת אונס ופגע בו רגל
תוך שלושים, האם פטור מלהתאבל]

שלמא רבא, מאלקא רבא, לגברא רבא, הלא הוא הרב הגדול אהובי ידיד נפשי, מזה בן מזה, החריף ובקי המופלג בצדקו ימלט אי נקי, כבוד שם תפארתו, מו"ה מרדכי סג"ל, דיין דק"ק סעמניץ יע"א.

סימן שעה

[ספק יהודי שנקבר בקברות הגוים]
אם יש מצוה לפנותו, ואם מילה וציצית
הם סימן מובהק]

ה' שלום, ישפות שלום, חיים וברכה, ברביה
והמשכה, לכבוד ידיד עליון וידיד נפשי הרב
המאור הגדול מעוז ומגדול גדול בתורה ובמעשים
החכם השלם וצדיק מפורסם נודע למשגב שמו
מו"ה יוסף שמואל הכהן הגדול נ"י, דינא בקהילת
ניקאלסבורג יע"א.

מכתב קודשו ונעימי נאומי בדברי שלום ואמת קיבלתי
לנכון, ושמחתי בכרכת מזל טוב אשר שלח לנו כהן צדק פאר
רום מעלתו נ"י, יהי רצון שתתקיים ברכתו, וכן אני אומר ברוך
לעומתו, ברוך יהיה, ה' יחייהו ויחזקהו ברוב כח ועוצמה וימלא
כל משאלותיו. אמן.

ועל דבר דשאלנא קדמוי במעשה שהיה שנמצא הרוג
במקום בשדה שרוב עוברים ושבים נוכרים הם חוץ מפרשת
דרכים, ולא נודע אם הוא יהודי על ידי המילה כי האבר כבר
נאכל מהתולעים בשדה בין העומרים, זולת שנמצא עליו שהיה
לבוש בגד ארבע כנפות עם ציצית כשרים. והנוכרים החזיקו
בו וקברוהו בקברות שלהם הסמוך לשם בין הנוכרים בטענה
שהוא נכרי, אלא הרוצח היה ישראל, ובכוונה הלבישו להנרצח
בגד ציצית כדי שיסברו המוצאים אותו שהוא ישראל ולא
יהיו חשים כל כך עבורו לרדוף אחר הרוצח, משא"כ אם הוא
משלהם. וכבוד פאר רום מעלתו נ"י בחכמתו הוסיף חששא,
שמה הנרצח נכרי והלביש את עצמו בבגד ציצית כדי שיתדמה
שהוא ישראל ורצה להתלוות עם ישראל ולהורגו כבשו"ע אורח
חיים סי' כ' [סע' ב], ונתקיים בו הבא להורגך השכם להורגו.
ונפשו היפה בשאלתו, אם נחזיק אותו בוודאי ישראל על ידי
הסימן דציצית, ואם מחוייבים אנשי עיר הקרובה להשתדל אף
בהוצאת ממון כדי לפנותו מקברו ולקבורו בקבורת ישראל. עד
כאן שאלת חכם חצי תשובה או רובו, ושפיר חזי כבוד תורתו
במקומות השייכים לזה.

ובדי לברר הדין לאמיתו הנני, וה' ברוך הוא בחסדו יעזרני,
ואל ימנע הטוב ממני, נפלאות מתורתו יראני, שלא אכשל
בדבר הלכה, בדרך אמת ינחני.

על דבר שנסתפק מעלת כבוד תורתו בפסק תשובת נחלת
שבעה [סי' עג] שהובא בספר כרם שלמה ביורה דעה סי'
שע"ד [הג"ה סע' יא], אם עבר הזעם תוך שלושים חזר החיוב
למקומו, אם גם בפגע הרגל תוך שלושים דמבטל גזירת
שבעה ושלושים איתא להאי דינא, כיון שלא נהג אבילות
מקודם כלל.

פשיטא מילתא לעניות דעתי, כיון דבהיתר על פי הוראת
חכם לא נהגו אבילות ודאי שוב הרגל מבטל גזירת שבעה
ושלושים כמו אילו נהגו אבילות מקודם הרגל קצת, אף אם
אחר הרגל עבר הזעם ועדיין תוך שלושים פטורים, כיון דאדחי
אדחי.

ובאמת גם בלא פגע הרגל נמי, הא דמשלים שכתב הכרם
שלמה בשם הנחלת שבעה גבי עבר הזעם ליתא בתשובת
נחלת שבעה סימן ע"ג על נידון זה כלל, אלא על שהיה אחד
מעוכב להתאבל מחמת אונס שהיה חולה, ואתי עלה מפלוגתא
דמהר"מ והרא"ש בפסקי הרא"ש סוף מועד קטן [פ"ג סי' צו]
בקטן והגדיל תוך שלושים, והעלה כיון דגברא בר חיובא
אלא שאונס חולי עיכבו, גם הרא"ש [מודה] למהר"ם בכהאי
גוונא כשעבר האונס חייב להשלים, דדמי שפיר לשמועה
קרובה ברגל וכו', יעויין שם. אבל בנידון דסי' שע"ד שאינו
אונס ויכול היה להתאבל, אלא אומר מותר מזיד הוא על פי
הוראת חכם שהורה לו שפטור על פי הרמ"א, בוודאי מודה
הנחלת שבעה דנהפוך הוא, דגם מהר"ם מודה כהאי גוונא
להרא"ש דגם אחר שעבר הביעתותא פטור מלהשלים. והכי
קיימא לן גבי תפילה בסי' ק"ח, כל שלא התפלל באונס יש
לו תשלומים, אבל במזיד אין לו תשלומים. ובמחילת כבוד
הגאון בעל כרם שלמה העתיק תשובת נחלת שבעה הנ"ל
שלא במקומו. ועיין תשובת הרשב"א [ח"א סימן אלף קפט]
ברמ"א אבן העזר סוף סי' י"ז [סע' נח] בט"ז שם [ס"ק עא],
פליגי אי על פי הוראת בית דין בטעות הוי אונס או שוגג,
אבל הורו בית דין כדין פשיטא ודאי דקם דינא ואין לו
תשלומים. כן נראה לי ברור.²

שוב הראו לי בתשובת חתם סופר ליורה דעה סי' שמ"ב
העלה כבעל כרם שלמה הנ"ל, וברגל העלה כמו שכתבתי.
וצל"ע.

נאום אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

דברי השבות יעקב ח"א סי' פח שהשיג על דברי הנחלת שבעה, וחילק שחולה
שנתרפא חייב להשלים ואחר שעברו ימי הזעם אין חובה להשלים, עיי"ש.
וע"ע ביבי"א שם במהדורת תשע"ה בגיליונות ומילואים הע' 61.

2. הרמ"א שם כתב ש"א שבשעת הדבר אין מתאבלים, ועל זה כתב הכרם
שלמה שאם עבר הזעם תוך שלושים חייבים להתאבל. 3. ועי' שו"ת יבי"א ח"י
יו"ד סי' נח בהערות על שו"ת רב פעלים ח"ג אות כג שכתב שנעלמו מרבנו

הנה פשיטא מילתא דנידון תשובת הרשב"א [ח"ג סי' שעת] שבבית יוסף ובהג"ה רמ"א ביורה דעה סי' שע"ד סע' ג' [ב"י ד"ה כתב בתשובות הרשב"א, דף שז, א] דאזלינן בטר רוב גוים ואין צריך לקבורו, היינו דליכא סימנים שהוא ישראל, דאילו סימנים הא עדיפי מהרוב בין להקל בין להחמיר. אף על גב דאיבעיא לא איפשט אי סימנים דאורייתא או דרבנן [ב"מ כז סוע"א], היינו סימנים אמצעים, אבל סימנים מובהקים לכולי עלמא דאורייתא¹. ומסימנים אמצעיים דרבנן לענין איסור דרבנן דמהני אפילו נגד הרוב, כמו שכתוב ביורה דעה סי' קכ"ט סעיף י"ז ובש"ך סי' ס"ג ס"ק ח' ובתשובת מור"ם א"ש [שו"ת פנים מאירות] חלק ג' סי' ב', וכן בממון מציאה בעיר שרובה נוכרים ויהיב ישראל סימנא כמו שאמרו בבבא מציעא דף כ"ד ריש ע"ב, שמעינן מינה הוא הדין לסימנים מובהקים דאורייתא דמהני גם לענין איסור דאורייתא אפילו נגד הרוב. ועיין תומים סי' ס"ה ס"ק י"ב פלוגתא בזה בסימנים דרבנן לענין איסור דרבנן אי סמכינן עליהם גם בלא נגד הרוב, ועיין בסוף ספר שב שמעתתא להגאון קצות החושן [ש"ז פכ"ג]. ולעניות דעתי יש להשוות המחלוקות, נגד רוב דוקא לא מהני, אבל בספק שקול מהני כנ"ל.

אמנם אי מילה ובגד ציצית הן סימנים מובהקים ביותר או לא, הנראה מתוך דברי פאר רום מעלתו נ"י כי מילה ודאי סימן מובהק הוא, אבל נגד ציצית שדא ביה נרגא שאינו סימן מובהק. ולפי עניות דעתי נהפוך הוא, דהן אמת מצינו סימן מילה בתורה גבי יוסף שאמר לאחיו גשו נא אלי [בראשית מה, ד] ודרשו חז"ל [ב"ר צג, י] שהראה להם לסימן שהוא מהול, וגם בקידושין דף ע"ג [סוע"א] קיימא לן אם האסופי הוא מהול אינו חשש נכרי ולא חיישינן שמא הוא נכרי ונולד מהול משום דמיעוטא דמיעוטא הוא, וכן כתב הפלאה בסוף פרק קמא דכתובות [טו, ב] בפירוש רש"י בד"ה אבל ליוחסין וכו'.² אבל קשה לזה סוגיא דנזיר דף ס"ה ע"א, אמר רב יהודה מצא פרט למצוי, מת פרט להרוג וכו', מת שחסר אין לו תפוסה ולא שכונת קברות, וכל הני מאי טעמא לא, אמרינן דילמא נכרי הוא³, והתם על כרחך כל הנהו מיירי שלא חסר כלום, דחסר בלאו הכי הא אין לו תפוסה וכו' קתני מהלכה למשה מסיני כמו שכתבו תוספות שם [ד"ה פרט להרוג], ואם כן הא ניכר הוא במילה דישראל הוא ולמה חיישינן דילמא נכרי הוא. וצ"ע. ואולי משום קושיא זו שינה הרמב"ם בפרק ט' דין ג' מהלכות טומאת מת מלשון הגמרא וכתב שחזקתן נכרי, ור"ל

שעה. 1. וכיו"ב כתב בסמ"מ הל' גירושין פ"ג הכ"א. 2. וע"ע בזה בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' סז ד"ה ואולם מה. 3. כן משמע במיוחס לרש"י שם ד"ה וכל הני וברמב"ם המובא להלן, שגם בהרוג חוששים שמא גוי הוא. אך עיין בפירוש הרא"ש על הדף שם, שמשמע שדווקא במצאוהו יושב או ראשו בין

דחזקה דישראל אין קוברין בענין זה ועל כרחך ממיעוט שנולד מהול נינהו, והרוג היינו טעמא לפי שנחסר דמו כמו שכתבו התוספות [שם] וכן באסיפת זקנים שם [ד"ה מת פרט להרוג] בשם הרא"ש. אמנם מלבד שזה דוחק, גם עדיין קשה לפי לשון הגמרא. וצ"ע לכאורה.

והיה נראה לי ליישב לכאורה על פי מה שכתב הר"ן בחולין ס"ד [כא, ב מדפי הרי"ף ד"ה תנו רבנן] בסוגיא דלוקחין ביצים וכו', דתרי מיעוטא חיישינן להו גם לרבנן דר' מאיר והוה ליה פלגא ופלגא, אי נמי הוה ליה רובא, יעויין שם. אם כן התם נמי היינו טעמא חיישינן דילמא נכרי הוא, דקברו מוכיח עליו, ומן המילה ליכא הוכחה, דדילמא הוא נולד מהול, ודילמא הוא ערבי וגבעוני מהול אומה המוהלין עצמם, עיין יבמות ע"א ע"א ומסכת עבודה זרה דף כ"ז ע"א, ולפי מה שציידר הר"ן הנ"ל דתרי מיעוטי הוה ליה כרוב אפשר דהיינו טעמא דהרמב"ם שכתב שחזקתן נכרי כנ"ל. וזה שייך בגדול, דאומה שמוהלין עצמם סתמא בגדלותם עושין כן לפי שאין כל כך סכנה, וכמו בני ישמעאל ובני קטורה [הוספת המחבר: ועיין תשובת חתם סופר [יו"ד] סוף סי' רמ"ה ד"ה הנה], אבל גבי אסופי שהוא תינוק מהול חששא דערבי וגבעוני מהול ליכא, אלא שמא נולד מהול בלבד, הוה ליה מיעוטא דמיעוטא כנ"ל.

ובזה מובנים לי דברי הרא"ם פרשת ויגש [בראשית מה, יב] על מה שכתב רש"י בפסוק כי פי המדבר אליכם והנה עיניכם רואות כו' שאני אחיכם שאני מהול, ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש, והקשה הרא"ם למה הוצרך להוסיף על ראיית המילה גם מדיבורו לשון הקודש, ותירץ לפי דמילה אינה ראייה גמורה דשמא מבני קטורה הוא שהן חייבים במילה וכו', יעויין שם. ותמוה, הא ודאי כל דפריש מרובא פריש ולא מבני קטורה הוא, ומכל שכן דבני קטורה מקום דירתם היה רחוק מאוד ממזרים כמו שכתב הרא"ם שם אחר כך, ובוודאי הוא מן הקרובים. ועוד, הוה ליה למימר בפשוט דמילה אינה הוכחה גמורה דשמא נולד מהול הוא. אמנם להאמור אתי שפיר, דלמיעוטא דמיעוטא ודאי לא חיישינן, אבל לתרי מיעוטי ודאי חיישינן כנ"ל.

עוד מטעם אחר נראה לי לחלק, דהאי דמסכת נזיר ס"ה דילמא נכרי הוא ר"ל נמי דילמא מומר הוא דנקרא נכרי בקרא שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים [זבחים כב, ב], וגם דילמא גר שמל ולא טבל הוא דקיימא לן אינו גר [יבמות מו, א] ובכלל נכרי הוא ואינו מן המנין דשכונת קברות כמו נכרי

ירכותיו תולים שמא גוי הוא, שאין דרך ישראל לקבור כך, אבל מת פרט להרוג היינו משום שהוא כחסר, וכמ"ש תוס' שם ד"ה פרט להרוג. וכן פירש ר"ש אהלות פט"ז מ"ג, ריטב"א ב"ב קא, ב, אורח מישור נזיר עה, א ד"ה ודע דבתוספתא. ועי' חזו"א אהלות סי' כב אותיות יג, לה.

ממש, והוא ליה מיעוטי טובא התם, לכן אין המילה סימן, והיינו טעמא דרמב"ם הנ"ל. וכל זה בגדול יש לומר מומר הוא או גר שמל ולא טבל, אבל באסופי שהוא תינוק ליכא להני חששי, שפיר הוה ליה מילה סימן. ואף על גב דעל כל חששות הנ"ל יש לפקפק, דהא שמא ערבי וגבעוני מהול מבני קטורה הרי הם מוהלין עצמם בגדלותן ואית לן למימר חזקה כאן נמצא וכאן היה בו המילה עודו בקטנותו בן שמונה ימים, וכן הא דשמא ישראל מומר הוא הרי אית ליה חזקה כשרות שלא המיר, מכל מקום מצטרפין הני מיעוטי למיעוט שנולד מהול ומיעוט גר שמל ולא טבל ומשוי ליה לספק על כל פנים.

באופן דנראה לי דבגדול אין המילה סימן מובהק, ואיתי שפיר דהשתא דאין צריך לדחוק לאוקמי כל הני סוגיות דמייתי הרשב"א בבית יוסף סי' שע"ד הנ"ל דוקא באין המילה ניכר בו, אלא דאין המילה סימן מובהק. וצל"ע על תשובת חתם סופר [יו"ד] סי' שמ"א שבנה יסוד על המילה דסימן מובהק בגופו הוא דוודאי ישראל הוא, יעויין שם באורך, ואחרי המחילה כראוי זה אינו בגדול כנ"ל.

אבל בגד ציצית הא ודאי סימן מובהק ביותר הוא, דהא אפילו לישראל חבירו לא מושלי ליה כמו שכתב בתשובת מהרי"ט חלק ב' בשניות [אה"ע] סי' ל"ה [ד"ה ועל סימנים שבכליו] והובא בבית שמואל סי' י"ז בקונטרס עגונות סי' שפ"ב בקצרה, ומכל שכן שלא מכרו לנכרי בגד זה, אפילו ישראל אומן שמשאו ומתנו הוא למכור בגד ציצית טלית קטן, לנכרי ודאי לא זבין ליה, דאוקמינן אחזקה כשרות דלא עבר אדרבנן שאסרו למכור כזה לנכרי [מנחות מג, א]. ואף דאפשר ישראל עם הארץ שלא ידע הדין מכרו לנכרי, דאטו כולי עלמא דינא גמירי, ועוד האיכא חזקה כאן נמצא וכאן היה בזמן מוקדם הרבה מיום שנתחנן למצות ציצית ולא מקרוב קנהו כדי להתלוות עם ישראל ועל עסקי שפיכות דמים. ועיין תשובת צמח צדק סי' ק"ו [ד"ה אמנם] דלא חיישינן לשאלה בכלי שאול מהאי טעמא דאין השואל רשאי להשאל, דמוקי ליה אחזקה כשרות, ולא חיישינן שעשה שלא כדין, ולא חיישינן שמא לא ידע הדין כנ"ל. ועיין תשובת נודע ביהודה תניינא אבן העזר סי' נ"א.

ומכל מקום נראה לי, לפי מה שכתב החלקת מחוקק באבן העזר סי' י"ז ס"ק מ"ב דלאו דוקא חיישינן לשאלה אלא הוא הדין דחיישינן למכירה ואבירה, ובתשובת נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' נ"ב העלה דהוא הדין לגניבה חיישינן, ועיין נודע ביהודה תניינא [אה"ע] סי' נ"א מזה [ד"ה והנה], אם כן

אף דחששא דשאלה ומכירה ליתא בבגד ציצית כנ"ל, חשש דגניבה ואבירה איכא [ש]ילבשו הגוי שגנבו או מצאו כדי להתלוות עם ישראל, וכמו שכתב מעלתו. וממילא תו לא הוי סימן מובהק ביותר דלהוי כמו עדים, אלא סימן אמצעי הוא דהוי, והוא איבעיא דלא איפשטא אי סימנים דאורייתא או דרבנן. ולפי מה שכתב תוספות בחולין דף צ"ו ע"א בד"ה פלניא וכו' דאפילו אי סימנים דאורייתא לא מפקינן ממון מחזקתיה על פי סימנים, אם כן לרב דסבירא ליה הולכין בממון אחר הרוב [ב"ק מו, ב], הרי רוב עדיף מחזקת ממון, לדידיה ודאי לא מהני סימנים אמצעים נגד הרוב גוים, ואין צריך לקבור החלל שנמצא במקום שרוב גוים מצויין שם, וגם לדין דקיימא לן אין הולכין בממון אחר הרוב [שו"ע חו"מ סי' רלב סע' כג], אם כן יש לומר אף דלא מפקינן ממון מחזקתיה על ידי סימנים, מכל מקום אלימי סימנים מיהת כרוב, דסימנים נמי הוה ליה כרוב ועל פי הרוב אין דומה סימנים כסימנים, ועיין תשובת נודע ביהודה [קמא] סי' מ"ג מחלק אבן העזר שכתב כן בפשיטות, מיהת לא עדיפי סימנים אמצעים טפי מרוב, ובמקום שרוב גוים ואיכא סימן אמצעי שהוא ישראל, הוה ליה פלגא ופלגא כשני כתי עדים המכחישים זה את זה, ורק מספק חייבים לקבורו אפילו אי סימנים דאורייתא, והרי לא איפשטא האיבעיא, ואם תמצזי לומר סימנים דרבנן כדקיימא לן הכי ודאי לא מהני סימן אמצעי לחייבו בקבורה נגד הרוב גוים, דרובא דאורייתא הוא וסימנים רק דרבנן, ואם כן ספק ספיקא היא דשרי בכל מקום, והכא נמי ליכא מצות קבורה בנידון דידן משום סימן בגד ציצית נגד רוב גוים, דהוה ליה ספק ספיקא כנ"ל.

ועוד עדיפא נראה לי, אפילו אם תמצזי לומר נמי סימנים דאורייתא, כיון דלא מהני לאפוקי ממון הרי לא עדיפי טפי מרוב, ונגד רוב גוים הוה ליה סימנים ורוב פלגא ופלגא כנ"ל, בנידון דידן שלא נפקד ממנו איש שלא נשמע בכל הגבול וסביבות החלל ובמדינות הסמוכות שחסר אחד מישאל, ואם היה הרוג זה הנמצא ישראל על כרחך בא מארץ מרחקים שלא נודע מהותו, אם כן מלבד המקום שנמצא שם רוב המצויים שם נוכרים, איכא עוד רובא דעלמא שפירש מהם ורובא דעלמא נוכרים הם, והוה ליה כמו תרי רובי רוב העיר ורוב סיעה. ועיין בבא בתרא כ"ד ע"א, רוב ומצוי ליכא למאן דאמר דלא עדיפי מקרוב. וכל שכן ככהאי גוונא דאיכא רוב ומצוי נוכרים, וגם קורבא איכא מסייע לרוב נוכרים כנ"ל, לא מהני סימן שאינו מובהק דבגד ציצית נגד תרי רובא וקורבא, דכל

אלו אלימי כמו חזקת ממון, ואין כאן חיוב קבורת מת מצוה מדאורייתא כנ"ל.

ואף על גב דהגאון בתשובת נודע ביהודה [קמא אה"ע] סי' ל"ב דחה דברי החלקת מחוקק בחששא דגניבה ואבידה בסימני כלים, וכן משמע בתשובת מהרי"ט סי' ל"ה הנ"ל בבגד ציצית דלא חיישינן לשאלה ולא הזכיר כלל מחששא דאבידה, וגם החלקת מחוקק דחיש משום חומר איסור דאשת איש הוא בלבד ולא זולת זה, מכל מקום הרי מהרי"ט סי' ל"ה לא על סימן בגד ציצית בלבד סמך היתרו, אלא היה שם עוד סניפים להחזיר, וכן בתשובת נודע ביהודה תניינא סי' נ"א הנ"ל. ובמהרי"ט הנ"ל בהדיא סיים וזה לשונו, אפילו תימא דחיישינן לשאלה וכו' גם בבגד ציצית וכו', עיין שם.

ועל כל פנים במקום ההוא שנקבר שם ההרוג, דחזינן מטענת השרים הנ"ל איך הם מתחכמים להרע להיהודים, אם כי טענתם שוא ושקר, על כל פנים מהני להחזיק החששא דפאר רום מעלתו שאולי אחד מהם התלבש בבגד זה על מנת להרוג ישראל לגדול רשעתם, ותו לא מקרי סימן מובהק דלהוי כעדים אפילו נגד רוב, אלא סימן זה רוב הוא דהוי, דרוב בני אדם המלוכשים בבגד ציצית ישראלים הם, ונגד רוב גוים וקורבא לא מקרי טפי מפלגא ופלגא בסימן זה בלבד.

ונהי דלכתחילה ודאי מספק שהוא מת מצוה מחוייבים לקוברו בבית הקברות ישראל מדרבנן מיהת, כמו שכתבו קצת גדולי אחרונים דבספק חיוב קיום מצות עשה כולי עלמא מודים להרמב"ם⁵ שאין מחוייבים מדאורייתא על כל פנים בדאיכא דררא דממונא, כדמוכח מדברי חידושי הר"ן בחולין כ"ב ע"ב ובתוספות יומא דף פ"ה ע"א בד"ה להחזיר דמחצה על מחצה אין צריך להחזיר אבידה וכו', יעויין שם ובספר ברוך טעם [שער ה סוף דין א] מזה. מיהת אחר שכבר נקבר ותו עברה מצות קבורה דאורייתא, לכולהו טעמי דבסנהדרין דף מ"ו ע"ב אי משום בזיוני אי משום כפרה עיקר מצות עשה הוא שיהיה נקבר בקרקע, בכל מקום שהוא נתקיים המצות עשה, ואף במקום מבוזה מאוד כגון בין הנוכרים.

וצל"ע בזה על תשובת חתם סופר [יו"ד] סי' שמ"א [אות ג] כתב, מספק גם כן קבורת מת מצוה דוחה לפסח ומילה וכהן גדול ונזיר וכו', עיין שם. והתם בעובדא דידיה הרי גם בלא היהודים היה נקבר על ידי הנוכרים, ובכהאי גוונא אין דוחה שום מצוה, דהא יש לו קוברין והוא עיקר המצות קבורה. ואם תמצי לומר נמי דהתם שיקבר על ידי ישראל גם כן הוא מעיקר

המצוה, על כל פנים אם כבר נקבר על ידי נוכרים בבית הקברות שלהם כבר חלפה עברה המצוה דאורייתא.

ומעתה אין כאן מצוה דאורייתא לפנותו, רק דרבנן ומשום כבודו, דאף דאסור לפנות אפילו מבזוי למכובד, אבל מקברות נוכרים לקברות ישראל מקרי לתוך שלו דשרי, ועיין מגן אברהם סוף סי' תקל"ה, ומצוה נמי איכא מדרבנן למיעבד ליה נייחא דנות לו בשלו ובקרב עמו, כמו שכתבו בטור ושו"ע סי' שס"ג [סע' א] על פי הירושלמי דמועד קטן סוף פרק ב' [ה"ד]. וגם שם לא מצינו דמצוה לפנותו, אלא רק דמותר, והיינו טעמא, כיון שכל איסור פינוי אינו אלא מדרבנן כמו שכתב הבית יוסף בסי' שס"ד [ד"ה והרמב"ם כתב, דף שא, ב, סע' ב מהד' מכוון ירושלים] מפני כבוד המת, והרי להניחו בתוך שלו זהו כבודו ומותר. וכן הוא בהדיא במסכת שמחות פרק י"ג.

אלא בתשובת חכם צבי סי' נ' נשאל על כהאי גוונא במי שנקבר תוך קרקעות הנכרי בטעות, והעלה דמותר לפנותו ולקוברו בקברות ישראל, ומצוה נמי איכא כדי שלא יחרוש ויזרע עליו הנכרי שאסור כן לעשות (הוספת המחבר: בסי' מ"ז שם), וגם משל שכונת נוכרים לשכונת ישראל עדיף משל אחרים לתוך שלו וכו', יעויין שם. אם כן התם דוקא מצוה נמי איכא כמו שביאר החכם צבי טעמו הנ"ל, אבל זולת זה כגון שנקבר בבית הקברות שלהם שאינו עומד לחרוש ולזרוע ליכא מצוה כנ"ל.

וכל זה דשרי נמי רק בוודאי ישראל, משא"כ שאינו ודאי רק מספק ישראל, מאי חזית לחוש על כבודו מספק ולקוברו בקברות ישראל, טפי אית לן למיחש לכבוד רבים מתי ישראל ודאי שלא יהיה ספק זה נקבר אצלם, שהם ודאי כשרים וזה הוא ספק ערל וספק רשע ישראל, וקיימא לן אין קוברין רשע אצל צדיק [סי' שסב סע' ה], ועמך כולם צדיקים [ישעיהו ס, כא], ואין ספק זה בכלל.

ועוד, מדינא הרי מת מצוה קונה מקומו [סי' שסד סע' ג], ואם מפנים אותו מבית הקברות שלהם על כרחך יוליכנו אותו לקוברו במקומו שמצאוהו שם שהוא יותר קרוב לשם, ומאן יימר שלא יהיה לו זה גנאי גדול טפי להיקבר בשדה העומד לחרישה. ואף שאין נזהרין בזה האידנא לקוברו במקומו, היינו טעמא כמו שכתב הש"ך סי' שס"ד ס"ק י' בשם מהרש"ל, זהו כל עוד שלא נקבר, אבל בנידון דידן שכבר נקבר וליתא לטעמא דהש"ך הנ"ל, תו אמרינן דקנה מקומו שם במקום שנקבר שם להיותו מת מצוה, ואם כן נמצא שגם עתה הוא קבור בתוך שלו ואסור לפנותו. ועיין ש"ך סי' שס"ד ס"ק ד'.

אם נקבור אותו שם יש לחוש שהגוים יוציאוהו כדי לפשוט בגדיו מעליו או משום זלזול.

5. הסובר שספק דאורייתא לקולא מדאורייתא, ה' טומאת מת פ"ט הי"ב ועוד. 6. וטעמו לפי שאין הארץ שלנו ואין לנו רשות לקבור בכל מקום, ואף

סימן שעו

[עוד בעניין קבורת ספק יהודי
בקבר ישראל]

שנית להנ"ל.

ישא ברכה, ברביה והמשכה, מרום מעלה אחת ושובע ברכות לראש צדיק יסוד עולם, הלא הוא אהובי ידיד נפשי הרב המאור הגדול המופלג מפורסם ריחו נודף כגן הדסים כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה יוסף שמואל כ"ץ נ"י.

יום אתמול בשבת קודש בא לפני מכתב קודשו מבי דואר¹, ושמחתי בשלוותו ובברכתו, וכפליים לתושיה בדברי תורתו, וברך לקחתי וברך לו אשיבנה, בראש השנה הבא עלינו לטובה יכתב ויחתם מעלתו עם כל הנלווים אליו לאלתר לחיים טובים. אמן.

ועל דבר השו"ת שבינינו², ראיתי מעלת כבוד תורתו בדק אחרי, ונהניתי בדבריו שפלפל בחכמה. ולדינא, אם אמנם איני עומד על דעתי(ה), כי האמת אהוב אצלנו, ועתה אין פנאי לנסך בכור השכל כל פקפוקיו, אבל לפום ריהטא נראה לי אין שייך לתמוה [ש]לדברי דמילה אינו סימן מובהק לענין מת מצוה אם כן נפלה בבירה דין מת מצוה הנמצא בשדה דבכל פעם לא ידעין אם הוא נכרי או ישראל, פשיטא דמשכחת הרבה סימנים שביהדות ביחד, כגון מילה וגם ציצית וגם תפילין בראשו ובזרועו, או נמצאים אצלו רק בכיסן, וכתבי אגרות, וסימני כלים הרבה שמשונים בישראל ממלבושי נוכרים, וגם סימני הגוף הרבה, ובשנים או שלושה סימנים לכולי עלמא לא חיישינן דאיתרמי סימנים כסימנים, דהוה ליה נפילה דיחיד כמבואר בפוסקים³.

ומה שכתב פאר רום מעלתו דהא בנידון דידן ממה נפשך אחד מהם ישראל היה, ושפי הוה לן למימר דרוצח נכרי היה ולא הנרצח ולא איפכא דרוצח היה ישראל והנרצח נכרי. הנה לא בא במכתבי כלל שהרוצח היה ישראל, רק דחיישינן ותלינן דהנרצח נכרי ובגד ציצית שעליו יש לומר שלבשו כדי להתלוות ועל עסקי נפשות, אבל סופו נהרג הוא או מישראל או מנכרי שהם הרוב וחשודים על שפיכות דמים, ועל ידי שחשבו עליו שישראל הוא מחמת הבגד ציצית לכן הרגוהו נוכרים.

בסימן הבא.

שעו. 1. עי' שו"ע או"ח סי' שז סע' יד ובנו"כ בעניין קבלת אגרת וקריאתה בשבת. 2. בסימן הקודם. 3. עי' ב"ב קעב, ב.

ועוד, הרי בלאו הכי יש חולקים בהיתר זה לפנות לתוך שלו על הירושלמי, כמו שכתב המגן אברהם סי' תקל"ה [ס"ק ב] וכדמוכח לשון המחבר שם יש מתירים וכו', והוא על פי מה שכתב בבית יוסף שם [ד"ה והא דאין מפנין, סע' ב מהד' מכון ירושלים] בשם הרב המגיד [הל' יו"ט פ"ח הט"ז] לפי שהרי"ף והרמב"ם השמיטוהו. [הוספת המחבר: ותמיה על הגאון⁴ בחיבורו שלום ירושלים, שכתב סוף פרק ב' דמועד קטן בשם הג"ה מו"ה אליהו וילנא⁵ על שם הרמב"ם ועל שם הריטב"א [מו"ק יג, א] דפליג⁶, ובאמת דבריו שם הם דברי הבית יוסף בשם הרב המגיד, ודברי הרא"ש [מו"ק פ"ב סי' יח] הן דברי הריטב"א, עיין שם. וצ"ע]. ובאמת ברמב"ם פרק ח' מיום טוב [ה"ט] מייתי ליה, וגם בהלכות אבל פרק י"ד [הט"ז]. ומהר"ח הגיה בבית יוסף, והרמב"ן. וגם זה אינו, ומאי שייאטיה דהרב המגיד על הרמב"ן ואיה מקומו. ולחלק בין פינוי החיים בחול המועד לפינוי המתים בכל זמן לענין היתר זה לפנות לתוך שלו, בירושלמי לא משמע כן, דבהדיא משווה להו אהדדי. וצריך לומר כוונת הבית יוסף ומחבר ומגן אברהם על השמטת הרי"ף בלבד. ומשום קושיית הראב"ד ברא"ש במועד קטן פרק ב' שם [סי' יח], מדלא משני בגמרא הרומיא דמתניתין בהכי, על כרחך גמרא פליג אירושלמי בזה בפינוי החיים בחול המועד, אבל בפינוי המתים הרי איתא במסכת שמחות פרק י"ג בהדיא התירא לתוך שלו כנ"ל.

ולכן ביורה דעה סי' שס"ג הנ"ל כתבו בסתם ולא בלשון יש מתירים וכו'. מכל מקום בירושלמי משמע דשוים כנ"ל, אם כן על כל פנים הבו דלא לסיף עלה דירושלמי בישראל ודאי לא בספק. ואם תמצי לומר איסורא ליכא, מכל מקום גם מצוה וחיובא ליכא לפנותו מכל הני טעמא דאמרן.

ועל כל פנים לא מהני סימן זה שאינו מובהק ביותר להוציא ממון מחזקתיה להשתדל לפנותו כדעת תוספות דחולין צ"ו הנ"ל, ומכל שכן נגד רוב נוכרים. ועיין קצות החושן סי' רנ"ט ס"ק ב' וסי' רצ"ז [ס"ק א], העלה בשם הריטב"א [כתובות פה, ב ד"ה חדא] וסייעתיה דכוונת תוספות דחולין צ"ו הנ"ל אפילו בסימנים מובהקים לא מהניא להוציא ממון, עיין שם היטב.

ואם כן כבוד הנהרג במקומו יהיה מונח עד זמן התחיה במהרה בימינו אמן.

והנראה לי לעניות דעתי כתבתי וחתמתי שמי.

הק' יהודא אסאד

7. ר' נחום טריביטש. 8. גר"א סי' תקלה סע' ב. 9. בספר שלום ירושלים שם כתב שלדעת הריטב"א לא חולק הבבלי על הירושלמי, ואילו הגר"א כתב שלדעת הרמב"ם הם חולקים. ועי' המשך הדיון בין השואל לבין רבנו

קצת. וכן כתבו תוספות בנדה דף כ"ז ע"ב ד"ה למעוטי. ורש"י שם [ד"ה לאפוקי הרוג] משמע דסבירא ליה אף על גב דאין מחוסר אבר חסר מקרי. והרי אם חסר מהמילה מקצת מאי שנא הרוג דלא. אפילו מת נמי הרי חסר קצת דמו וגם קצת אבר שנחתך מהמילה.

והדרנא בי, דאם כן סותר רש"י את עצמו מנדה כ"ז [שם] לנזיר נ"א [שם]. ועל כרחק בהרוג היינו טעמא, לפי שחסר כל דמו דוקא הוה ליה כמחוסר אבר שינטל מן החי וימות, שהרי על ידי יציאת דם הנפש מת. ולשון התוספות בנדה דנקטו מדמו, הוא לאו דוקא. שוב ראיתי בירושלמי פרק ז' דנזיר סוף הלכה ב' מפורש כן דחסר היינו דוקא דחסר אבר שינטל מן החי וימות, ומשם נובעים דברי הרמב"ם, ודלא כמו שכתב הכסף משנה פרק ט' הלכה ה' מטומאת מת דמתוספתא דאהלות [פט"ז ה"ב] יצא לו להרמב"ם כן, דבתוספתא שלפנינו ליתא. עיין שם בירושלמי הנ"ל.

ומכל מקום קושייתי במקומה עומדת על הרמב"ם מיהת, דהוה ליה לפרושי כל הני גווני דאימעות משום חששא דגוים היינו דוקא בנחתך המילה, ומדתם משמע דמילה אינו סימן, וכמו שכתבתי בראשונה. ועיין תשובת חתם סופר [יו"ד] סי' של"ד וסי' (של"א) [שמ"א] ובתשובת מור"ם מינץ האחרון סי' י"ח. וכוונת הרשב"א שבבית יוסף יורה דעה סי' שע"ד [ד"ה כתב בתשובות הרשב"א, דף שז, א, סע' ג מהד' מכוון ירושלים], עיין בתשובת חתם סופר [יו"ד] סי' צ"ט [ד"ה ועיין בהגהת מרדכי] וסי' רמ"ה [ד"ה הנה מ"ש דבסתם].

שוב מצאתי בשו"ת זכרון יוסף⁷ חלק אבן העזר סי' ה' אות כ"ג וכ"ח ול' בשם מהר"ם אלשקאר דמילה לא הוי סימן מובהק בנטבע במים, עיין שם היטב.

שוב מצאתי בתשובת (אבני שוהם) [אבן השוהם] סי' יו"ד וסי' י"א [בסופו] מייתי לדברי הרמב"ם הנ"ל שפירש מת שחסר אבר שינטל מן החי וימות אין לו תבוסה, וכתב הכסף משנה דכן הוא בתוספתא פרק י"ו דאהלות וכו', עיין שם היטב. וחיפשתי בפרק י"ו ומצאתי שכן הוא שם [ה"ב] וזה לשונה, והחסר אין לו תבוסה ואין לו שכונת קברות, ואיזו הוא חסר כל שינטל מן החי וימות. עד כאן לשונו. ובכסף משנה שלפנינו ציין על תוספתא בפרק א' דאהלות, וטעות סופר הוא וצ"ל בפרק י"ו. ועיין בתשובת רשב"א [ח"א] סי' פ"ג.

ועיין בפירוש הראב"ע פרשת תשא (שמות ל"א פס' יז), ושמרו וכו' ברית עולם ביני וכו' אות היא כו', זה לשונו, ובמילה כתיב ברית גם אות וככה בשבת, והגאון אמר כאשר ימצא נימול בפריעה ידעו המוצאים אותו שהוא מישראל, וככה

ומה שכתב דטעם בזיונו עדיין איכא אף שנקבר כבר בקבורת נוכרים, במחילת כבודו זה אינו, דבזיוני דבגמרא לטעמא דקבורה הוא בזיון הנראה להחיים, כמו שכתב רש"י בסנהדרין מ"ז ע"ב [ד"ה משום בזיונא] וזה לשונו, שלא יתבזה לעין כל שיראו אותו מת ונקרב ונבקע. עד כאן לשונו. זהו דאורייתא, אבל אם כבר נקבר בין גוים הוא בזיון שאינו נראה, ולמצוה דרבנן בעלמא חשבו החכם צבי בתשובה [סי' נ] שהבאתי, דתורה לא קפדה אלא אבזיון גדול הנראה, כמו שכתוב כי קללת אלוים תלוי [דברים כא, כג]. ויעיין תוספות שבועות דף ל' ע"ב ד"ה אבל [וכ"ז] [וכו'] שחילקו בין בזיון גדול לבזיון קטן אף בבזיון הנראה.

והנה מדברי הטור ובית יוסף בשם הרמב"ן סי' שמ"ח [ב"י ד"ה ומ"ש והוא שירשו ממון, סע' ב-ג מהד' מכוון ירושלים] שמביא מעלתו, שכתבו אפילו במת דליכא יורשים בזיונא דכולהו חיים הוא, מזה נמי מוכח, מדלא כתב רבותא טפי אפילו כהאי גוונא מת שספק גוי הוא ואפילו נקבר כבר בקברי נוכרים כנ"ל, ועל כרחק דכהאי גוונא ליכא בזיון דחיים. אבל באמת אין צריך ראיה כלל.

איברא מה שכתב פאר רום מעלתו שיעמידו פסל אלילים על קברו, בזה יפה הרגיש. ואחד מן החברים רבני קשישי עוררני על זה שיש להשתדל על כל פנים שלא יעמידו על קברו ציון שתי וערב כדרכם, ויאותו לזה הנוכרים כדי שלא יוציאו עליו ממון ויתרצו לזאת בנקל. אבל לפדותו לפנותו משם לא מצינו פדיון שבויים אלא בחיים, וגם במתים על כל פנים בוודאי ישראל בלא פקפוק, ומשום קדושת תורה ומצוות שבוי, ובקדושת תפילין ומזוזות וספרים ביורה דעה סי' רפ"א [סע' א] ואורח חיים סי' ל"ט [סע' ד-ה] אף על הספק משום בזיון ודאי, אבל זולת זה, וכל שכן כהאי גוונא שכבר נקבר, לא אשכחן חיובא טפי ממצוה דרבנן כנ"ל.

ועל דבר הקושיא שהקשיתי [סי' שע"ה ד"ה אמנם אי מילה] מנזיר ס"ה [ע"א], דאמעוט הרוג ויושב וכו' מדין שכונת קברות דדילמא נכרי הוא, אף על גב דיש בו סימן מילה. ודחה פאר רום מעלתו, דרש"י [נזיר נא, ב ד"ה מת שחסר] ורמב"ם [הל' טומאת מת פ"ט ה"ה] פירשו חסר היינו אבר שינטל מהחי וימות, אם כן יש לומר מיירי כל הני דאמעוט מהאי טעמא דדילמא נכרי הוא בליכא סימן מילה, כגון שחסר כלשהו מן המילה. הנה במכתבי סמכתי על התוספות בנזיר ס"ה שם בד"ה פרט להרוג ובאסיפת זקנים בשם הרא"ש שם [ד"ה מת פרט להרוג] שפירשו הרוג היינו טעמא דלא, משום שחסר מדמו

פרג תקפ"ז. 6. ועי' לעיל סי' שע"ה הנה פשיטא מילתא. 7. לר' יוסף שטיינהרט, רבו של המהר"ם בנט (מרביתו של רבינו).

4. בדפוסים ישנים בכס"מ מופיע תוספתא פ"א דאהלות, ואכן שם זה אינו, אך בפט"ז זה אכן מופיע, וכפי שכתב רבינו לקמן. 5. לר' משה מינץ,

כאשר לא יעשה מלאכה בשבת או לא ישא ויתן בשבת וכו'. עד כאן לשונו. הנה דעת ר' סעדיה גאון והראב"ע דמילה בפריעה הוא סימן מובהק, וזהו פירוש האות שכתוב בתורה. וצ"ע.

ובמשנה פרק היו בודקין [סנהדרין מ, א] תנן, מכירים אתם אותו אם נכרי הרג או ישראל, הוא אחת מהבדיקות ולכולי עלמא. ור"ן [שם ד"ה מכירין אתם] הביא פלוגתא אי מעכב ואם אמרו איננו יודעים. ורמב"ם השמיט בפרק א' מעדות דין ד', וצ"ע. ונראה לי פירוש מכירים אתם אותו, ר"ל בטביעת עין או בסימנים דלא קטלינן ליה כש"ס חולין צ"ו [ע"א], ולהר"ן הוה ליה עיקר העדות פשיטא היא.

נאום ידיד נפשו הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שעז

[בסוגיית זה וזה גורם בטרופות]

לאהובי מחמד לבי מורי הרב הגאון העצום סיני ועוקר הרים עמוד הימיני פטיש החזק נר ישראל צדיק יסוד עולם כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה אהרן סודייטץ נ"י, האב"ד קהילת סערדאהעלי נרו יאיר ויזרח.

גלילי ידיו הטהורות קיבלתי ופגשתי את שש' בדבריו הנחמדים.

ועל דבר קושיית מורי ורבי הדרת גאונו נ"י בחולין דף נ"ח [ע"א] מכאן ואילך הוה ליה זה וזה גורם ומותר, והקשה מורי נ"י, דילמא גם הזכר טריפה הוא וכוליה גרמא דאיסורא הוא כו', ותירץ דהלך אחר הרוב. אלה תורף דברי קודשו.

ולי תלמידו קשיא לי, מכל מקום כיון דאיכא מיעוט טריפה, והרי הר"ן במסכת עבודה זרה [כא, א מדפי הרי"ף ד"ה גמ'] כתב טעמא דשריותא דזה וזה גורם משום ביטול ברוב נגעו בה, ואם כן הכא נימא סמוך מיעוט לפלגא ואיתרע לה רובא דהתיירא, ואדרבה היתר בטיל ברוב גרמא דאיסורא דהוה ליה גורם איסור רובא.

לכן נראה לי, אפילו למאי דקיימא לן השתא טריפה יולדת², אם כן הא ודאי פשיטא דזכר טריפה מוליד, דהא אפילו למאי דקיימא לן טריפה אינה יולדת סבירא להו לפוסקים זכר טריפה מוליד³. אמנם טעמא נראה לי דמאן דאמר טריפה אינה יולדת,

משום דכיון שנטרפה נחלש חום הטבעי ממנה להזריע, או על כל פנים כח ללדה אין, ומאן דאמר טריפה יולדת היינו טעמא כיון דמצד הזכר לא נחלש חום הטבעי מקבלת הריון ויולדת, משא"כ אם גם שניהם טריפות הזכר והנקיבה ודאי נחלש חום הטבעי ולכולי עלמא אינה מקבלת הריון, וכיון שיולדת הטרפה פשיטא לן דהזכר לא היה טריפה, והוה ליה שפיר זה וזה גורם.

ותדע, דקשה בתוספות [חולין נח, א] ד"ה מכאן כו' שהקשה מהא דפסקינן כר' יהודה כו', משמע אי לא דפסקינן כר' יהודה לא קשה מידי, דיש לומר אמימר סבירא ליה ודאי חוששין לזרע האב דלא כר' יהודה. וקשה, הא אם כן מאי פריך הש"ס עליה מסיפא ושום שאסורה, דילמא כר' יהודה אתיא הא דמסקא ליה אי חוששין לזרע האב. אמנם נראה לי, כיון דתני מפני שגדילה באיסור משמע ודאי איסורא, כדיוקא דש"ס הכי ריש מכילתין דף (ה') [ד, ב] מפני שמחליפין, יעויין שם. אבל אם כן עדיפא קשיא מאי פריך הש"ס, דילמא אמימר סבירא ליה חוששין לזרע האב ודאי, וברייטא ושום סבירא להו אין חוששין לזרע האב בוודאי וליכא זה וזה גורם כלל. אלא על כרחך כמו שכתבתי, דזכר ונקיבה טריפות לכולי עלמא אינה יולדת, וכיון דלולא שהזכר היתר היה נמנע העיבור והולדה כולה, על כרחך חיישינן לענין טריפות (ו)לזרע האב.

אבל קשה אם כן גם השתא מאי הקשו תוספות כלל. ונראה לי באמת זה כוונת תוספות בתירוצם לחלק כנ"ל, ודו"ק.

ואין הפנאי להאריך, וה' שנותיו יאריך, ויגוב בטובה דשן ורענן.

(עיין לעיל סי' נ"ט וסי' ר"ב)

נאום אוהבו הנאמן בלב ונפש חפיצה הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שעה

[בעניין מקור דין שהייה בשחיטה]

לכבוד אהובי ידיד נפשי וחביבי, ידיד עליון, הלא הוא הרב הגאון המובהק המפורסם בתורתו וצדקתו אור ישראל וקדושו עמוד הימיני פטיש החזק צדיק יסוד עולם כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה דוד דייטש נ"י האב"ד קהילת עיר חדש (בעל המחבר ספר אהל דוד).

אך הקשר בין סי' רב לענייננו אינו ברור.

שעו. 1. ע"פ ישעיהו סד, ד. 2. בגמרא חולין שם. 3. עי' בהרחבה לעיל סי' נט. 4. כ"ה בדפ"ר. סי' נט עוסק בענייני טריפות [ועיי"ש בהגהת בן המחבר].

מכתב קודשו הגיעני לנכון, ונהניתי מדבריו הנחמדים לי
מפז כו'.

ואבוא על דבר קושיית הדרת גאון קודשו נ"י שהציע
בחולין (כ"ט) [ל, ב] בתוספות ד"ה החליד, והשתא לפירושו
אם תמצא לומר דכשר אף במיעוט קמא לא פסלה שהייה בעוף
מן התורה כיון דהכשירו בסימן אחד כו'. והקשה הדרת גאון,
אם כן תפשוט האיבעיא מדאיצטריך קרא לעיל דף כ"ז ע"ב
לר' אליעזר וזאת, דהוה אמינא מה עוף בסימן אחד אף בהמה
בסימן אחד, ואם איתא דכשר במיעוט קמא נמי זאת למה לי,
ותיפוק ליה דבהמה לא סגי בסימן אחד דאם כן שהייה דפוסל
מהלכה למשה מסיני במאי יתוקם. עד כאן דבריו הקדושים.

ונראה לעניות דעתי, הרי (לראב"ע) [לרב אדא בר אבהו]
דסבירא ליה בדף כ"ח [ע"א] ושט ולא קנה בעוף, אם כן
פשיטא לסלקא דעתך אי לאו זאת לר' אליעזר הוה אמינא
בהמה נמי בסימן אחד היינו ושט דוקא, אלא אפילו לרב נחמן
דאפילו קנה, נראה לי היינו בעוף דוקא דחיותו זוטרא, משא"כ
בבהמה דחיותיה טפי גם לסלקא דעתך דאיתקש לעוף בסימן
אחד מכל מקום הוה אמינא לכולי עלמא ושט בעיא דתליא ביה
חיות טפי. ואם כן שפיר הוה אמינא דין שהייה דפוסל משכחת
לה בשחיטת הקנה ובין קנה לוושט כמובן.

ועוד נראה לי, דלר' אליעזר באמת פשיטא לן, ומיבעיא
לן הכא לרבנן דר' אליעזר לעיל דמוקי זאת לדרשא אחרייתא.
ואדרבה אם כן ארווח לן טפי השתא שיטת ר"ת, דתוספות
הניחו בקושיא עליה מתוספתא דתני בהדיא יש שהייה במיעוט
סימן קמא, ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי, דתוספתא יש
לומר אתיא כר' אליעזר, (או לדידיה) [ולדידיה] שפיר נפשטת
אבעיין לשיטת ר"ת מדאיצטריך זאת כי קושיא הנ"ל, אבל
גמרא מיבעיא ליה לרבנן דר' אליעזר דקיימא לן כוותיהו כנ"ל.

ובמקום שאמרו לקצר אין רשאין להאריך, וה' שנותיו
יארץ, וימים על ימי מלך יוסיף לו.

נאום ידידו הנאמן באהבתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שעט

[בסוגיית מומין בעגלה ערופה]

שלום וכל טוב לאהובי ידידי הרב המאור הגדול
החריף ובקי צדיק תמים מו"ה אליקים געץ, אב"ד
קהילת ביסטריץ נ"י.

מכתב קודשו קיבלתי כו'.

ועל דבר קושייתו שהקשה לי על הר"ש פרק י"ד דנגעים
משנה ה' דמפרש מכפר עגלה ערופה, אם כן מתירוצו דאם
כן אפילו (י"ל) [כל] מומין נמי משמע דעגלה ערופה פוסלין
מומין, וזה אינו, דהתורה מיעטה גבי פרה כתיב בה כדאיתא
סוגיא דסוטה פרק עגלה ערופה דף מ"ו [ע"א] וברמב"ם שם
[הלכות רוצח פ"י ה"ב]. אלה תורף דבריו.

ונראה לי, דהנה הר"מ פרק י' מרוצח הלכה ב' כתב, ואין
המומין פוסלין, אף על פי כן אם היתה טריפה פסולה, כפרה
כתיב בה כקדשים. וכתב הכסף משנה, מה שכתב אף על פי
כן אם כו', ירושלמי שם [סוטה פ"ט ה"ה], אלא דמשמע שם
לפי זה מחוסרת אבר פסולה, ותימה למה השמיטו רבינו. עד
כאן לשונו.

ונראה לעניות דעתי, דזה לשון הר"ש פרק י"ד דנגעים
משנה ה', ונמצא טריפה, בתורת כהנים דרש חיות כו', אבל
בפרק שילוח הקן דף ק"מ [ע"א] דרש חיות שחיין ראשי
איברים שלהם, וטריפות ממעט כו' דמה מכשיר ומכפר כו'
ציפור מצורע כעגלה ערופה וטריפות פוסל בעגלה ערופה
כדאיתא בחולין י"א [ע"א] דכפרה כתיב בה כקדשים. ומהאי
דרשה לא שייך למעוטי מחוסר אבר, דאם כן אפילו כל מומין
נמי, וקיימא לן אין מומין פוסלין כו'. עד כאן לשונו. וכן הוא
בחידושי הר"ן ובתורת חיים שלהי חולין שם. והנה על דברי
הר"ש קשה קושיית מעלתו הרמה כנ"ל.

ונראה לי, דברש"י איכא סתירה בפירוש מכפר, אי עגלה
ערופה קאמר או שעיר המשתלח שהוא נמי מכפר בחוץ, עיין
בקידושין נ"ז [ע"א ד"ה מכפר בחוץ] ובשלהי חולין [קמ, א
ד"ה מכפר בחוץ] ובכריתות (כ"ד) [כה, א ד"ה מכפר בחוץ].
ובשעיר משתלח מפורש יוצא מפי סוגיא דיומא ריש פרק
שני שעירי [סג, ב] דפוסל בו מום דהא אין הגורל קובע כו'.
ואם כן קושטא דמילתא מפרש הר"ש דממכר דעגלה ערופה
ילפינן, ועל זה הקשה חיות למה לי למעט מחוסר אבר וגילף
ממכר דשעיר המשתלח טריפות וגם מחוסר אבר, ותיירץ דאם
כן מומים נמי ואין תמות וזכרות בעוף, אלא על כרחך דלא
ממכר דשעיר ילפינן אלא ממכר דעגלה ערופה ילפינן, ואם
כן קושיא מעיקרא ליתא, דבעגלה ערופה גופיה לא אשכחן
דפסול ביה מחוסר אבר בגמרא עד דתקשה וגילף מיניה
לציפורי מצורע.

ואם כן על כרחך מוכח דגמרא לית ליה הא דירושלמי, דאם
איתא דמחוסר אבר פסול בעגלה ערופה אם כן עדיין תקשה
קושיית הר"ש והר"ן, קרא חיות למה לי למחוסר אבר, ותיפוק
ליה נמי ממכר דעגלה ערופה, דהשתא ליתא לתירוצ' הר"ש
ור"ן. ולכן השמיטו הרמב"ם. כן נראה לי.

כדאיתא בסוטה בפרק עגלה ערופה (מ"ט). עד כאן לשונו. דאילו ראה הגאון דברי הר"ש אלו לא היה כותב עליו דאשתמיטתיה משנה שלימה, הרי הוסיף להביא גם תוספתא גם המשנה. ועל דבר קושיית הגאון שכיון לו מעלתו הרב נ"י, הנה כבר מילתי אמורה בכוונת הר"ש בטוב טעם ודעת לתרץ כנ"ל. ומה שכתב הגאון דלדרך תוספות דמכפר בחוץ היינו שעיר אתי שפיר תירוצו (הרא"ש) [הר"ש] כנ"ל, דבריו תמוהים, וכמעט נעלם ממנו תחילת דברי הר"ש שם שכתב בהדיא מכפר בחוץ היינו עגלה ערופה, וקושייתו על הר"ש במקומה עומדת כנ"ל.

ונראה לי ליישב דברי מרן הנ"ל במראה מקום, דשפיר חזי. דהנה רבה בר שילא בחולין י"א שם אמר אתיא מפרה אדומה וכו', וכי תימא מאי נפקא מינה, חטאת קרייה רחמנא וכו'. ולכאורה מה שמיאן בלפותא דרב ששת בריה דרב אידי דיליף מעגלה ערופה, על כרחך משום דפליג עליה וסבירא ליה אין טריפות פוסל בעגלה, מקל וחומר דמום, דהא מום חמיר טפי כמו שכתבו תוספות בעבודה זרה ו' [ע"א] ד"ה תמים, וכיון דגלי קרא אין מום פוסל בעגלה קל וחומר טריפות. וזה מוכח על כרחך, דאם לא כן אלא מר אמר חדא וכו' ולא פליגי, אם כן למה לי האי טעמא בפרה חטאת קרייה רחמנא, דלא פסיקא לן כל כך, דהא ר' שמעון פליג בהא וכמו שכתבו תוספות באמת שם [ד"ה חטאת], ואם איתא הא תיפוק ליה מקל וחומר מעגלה דאין מום פוסל דמיעוט רחמנא בפרה בה מום פוסל ולא בעגלה מכל מקום טריפות פוסל משום כפרה כתיב בה, קל וחומר פרה דמום פוסל בה מכל שכן טריפות, והא אתי שפיר לכולי עלמא אפילו לר' שמעון דלא סבירא ליה חטאת קרייה רחמנא. אלא על כרחך פליג איהו אילפותא דרב ששת, ודחי ליה בהא דקאמר חטאת קרייה רחמנא, ומדאיצטריך קרא על כרחך דעגלה אין פוסל טריפות, וכפרה דכתיב בה לאיסורי הנאה אתי, וכמו שכתב רש"י בחולין שם [ד"ה האמר ר' ינאי]. ומובן בזה כוונת רש"י בזה, דאתי לתרוצי לאידך מאן דאמר מאי דריש בכפרה כנ"ל. וסברת רבה בזה על כרחך כמו שכתבתי, דסבירא ליה כסברת תוספות בעבודה זרה ו' הנ"ל דמום גרע מטריות, וכיון דגלי תורה אין מום פוסל בעגלה (י"י) [י"ל] קל וחומר לטריפה. ואם כן מגמרון אין הכרע הלכה כמאן, לכן הראה הכסף משנה מקומו מסתם ירושלמי, על כרחך הלכה כמותו.

ובזה מובן לשון הרמב"ם הנ"ל, שכתב וזה לשונו, אף על פי כן אם היתה טריפה פסולה וכו', משמע משום דמום אין פוסל הוה ליה למימר טריפה נמי אין פוסל. ותמוה לפי סוגיא דסוטה מ"ו הנ"ל, מום מיעטא קרא בפרה בה מום פוסל ולא בעגלה דכתיב אשר אין בה מום, אבל טריפות דילפינן מחטאת קרייה רחמנא לא כתיב ביה מיעוטא. ודוחק לומר מדכתיב חטאת היא ולא אחרת משמע, ועיין מנחות דף נ"א ע"ב. אמנם לפי מה

והנה זה לשון התוספות יום טוב בפרק ט' דסוטה משנה ה', ואין המום פוסל בה, דמהו דתימא ניליף בקל וחומר, ומה פרה שאין השנים פוסלת בה מום פוסל בה, עגלה ששנים פוסלת בה אינו דין שיהא מום פוסל בה, קמשמע לן דלא, דשאני התם דכתיב אשר אין בה מום, בה מום פוסל ואין מום פוסל בעגלה. כך למדתי מהגמרא. עד כאן לשונו. ותמוה, דבלא קל וחומר הוי ילפינן מום פוסל כמו טריפה דפוסל משום כפרה כתיב בה כקדשים, אי נמי הוי ילפינן מכפר בחוץ ממכפר בחוץ שעיר המשתלח דפוסל בו מום, דהא אפילו מכשיר ילפינן ממכפר, ועל כרחך צריך קרא. ובגמרא דסוטה שם [מו, א] ליתא כלל דלכך צריך קרא דלא נילף בקל וחומר, אלא איפכא, דמקשה אמאי לא ילפינן קל וחומר, ומשני דכתיב מיעוטא. ובאמת להסלקא דעתא דמקשה בלא (קושי) [קל וחומר] הוה מצי למימר אמאי לא ילפינן מכפרה כתיב בה כקדשים, אי נמי אמאי לא ילפינן ממכפר דשעיר, אלא נקט להקשות מקל וחומר אידי דבעי להקשות נמי קל וחומר להיפוך על פרה, עיין שם. ודברי תוספות יום טוב צ"ע. וגם דברי הכסף משנה שהראה מקומו של הרמב"ם בפסול טריפות אירושלמי כנ"ל, וטפי הוה ליה להביא מגמרון חולין י"א הנ"ל שהביא ממנה הר"ש. וצ"ע.

שוב אחר כותבי זאת מצאתי להגאון בספר מרכבת המשנה בפרק י' מרוצח [מהדו"ק ה"ב], עמד על דברי הכסף משנה הנ"ל, וכתב דהרמב"ם הוציא דינו מגמרון דחולין י"א הנ"ל, ולענין מחוסר אבר סבירא ליה הר"מ דפליג ש"ס דידן אירושלמי על פי סוגיא אחרת, עיין שם בארוכה. ונהניתי שכיוונתי לדעת הגדול.

אמנם בסוף דבריו שם [במהדו"ב] כתב הגאון וזה לשונו, ועיין בר"ש פרק י"ד דנגעים שכתב לתרץ קושיית התוספות פה דאיצטריך חיות למעט מחוסר אבר דליכא למילף מעגלה ערופה, דאם כן כל מומין נמי וקיימא לן אין תמות וזכרות בעופות, עיין שם, ודבריו תמוהים, דכיון דמכפר בחוץ היינו עגלה ערופה שפיר קשה חיות למה לי לדרך הירושלמי דמחוסר אבר פוסל בעגלה ערופה, ואשתמיטתיה משנה שלימה דאין מומין פוסלין בעגלה ערופה. מיהו לדרך התוספות דמכפר בחוץ היינו שעיר המשתלח שפיר יש לומר כתיב הר"ש, דליכא למילף משעיר המשתלח מחוסר אבר בציפורי מצורע דאם כן כל מומין נמי (אלא דהתוספות לית להו הך סברא דאם כן כל מומין נמי) וכו'. עד כאן לשון הגאון הנ"ל.

ובמחילת כבודו אשתמיטתיה דברי הר"ש בשני דפים אחר זה, בפרק א' משנה א' דפרה הביא תוספתא, חומר בפרה מבעגלה שהפרה מומין פוסלין בה וכו' משא"כ בעגלה וכו', וסיים הר"ש שם וזה לשונו, ועגלה אין מומים פוסלים בה

שכתבתי על פי סברת תוספות עבודה זרה ו' הנ"ל איכא קל וחומר דטריפות אין פוסל בעגלה מקל וחומר דמום, וכדסבירא ליה באמת לרבה בר שילא בחולין כנ"ל. אבל הרמב"ם פסק כרב ששת בריה דרב אידי על פי הירושלמי דסתם כוותיה, וכמו שכתב הכסף משנה, שפיר קאמר אין המומים פוסלים בה, אף על פי כן אם היתה טריפה פסולה, כפרה כתיב בה כקדשים.

ועיין מהרש"א בחולין ק"מ [ע"א] על פירוש רש"י מכשיר כמכפר בחוץ, דפוסל בו מום כשעיר המשתלח, דהוה ליה למימר טריפה, אלא דקושטא הכי בשעיר המשתלח פוסל בו מום כו'...

הק' יהודא אסאד

סימן שפ

[בעניין נותן טעם לפגם באיסורי הנאה]

שלום וכל טוב לאהובי ידיד עליון וידיד נפש כל חי, הלא הוא הרב הגאון הגדול המפורסם, כערוגת הבושם, קדוש ישראל, עמוד הימיני פטיש החזק צנא מלא ספרא צדיק יסוד עולם כו' כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה דוד דייטש נרו יאיר ויזרח, אב"ד ור"מ בעיר ואם בישראל ק"ק עיר חדש יע"א.

מכתב קודשו דהדרת גאונו נ"י השגתי בזמנו, ושמחתי מאוד בראותי מתוכו משלומו וטובו דמרון הגאון יחיה, וכה יתן ויוסיף לו ד' ימים על ימי מלך, והמקום יהיה בעזרתו תמיד כו'.

ועל דבר הפלפול שהציע והרשני לדון לפניו ולהשיב לו, והנה פקודתו תשמור רוחי, ואודיע לו מה שתמיה לי על דבריו הקדושים ולא אדע הבינם.

הנה מה שכתב הדרת גאונו נ"י על דברי ההגהות אשרי סוף מסכת עבודה זרה [פ"ה סי' ל] שכתב דבאיסורי הנאה אפילו נותן טעם לפגם אסור, ומקשים אם כן מאי פריך הגמרא שלהי עבודה זרה דף ע"ה [ע"ב] ולמאן דאמר נותן טעם לפגם שרי גיעולי נוכרים היכי משכחת לה, הא יש לומר משום איסורי הנאה, ותיריך הדרת גאונו נ"י, דאיסורי הנאה שור הנסקל ועגלה ערופה וציפורי מצורע זה מאין היה להם, ותקרובת עבודה זרה לרשב"א [בחידושי לקידושין נח, א] אסורה בהנאה רק מדרבנן, וערלה הא קיימא לן מצאו נטוע פטור כו' [ערלה פ"א מ"ב], וגיד הנשה הא ר' שמעון סבירא ליה אין בגידין בנותן

טעם [פסחים כב, א], ומשום בשר בחלב הא מאן דאמר נותן טעם לפגם מותר הוא ר' שמעון [ע"ז סז, ב] ואיהו לטעמיה סבירא ליה בשר בחלב מותר בהנאה [חולין קטז, א], וכלאי הכרם בחוץ לארץ הוא מדברי סופרים כו' [קידושין לט, א]. עד כאן תורף דברי קודשו [הוספה מאת המחבר: וכעת דברים אלו המה בדפוס בספר אהל דוד שלו פסחים מג ע"ב].

ובמחילת כבוד תורת הדרת גאונו נ"י בגמר דבריו נתפס, דהא קושיית הגמרא לר' שמעון הוא כמו שכתב מעלת הדרת גאונו נ"י עצמו, וסתם ר' שמעון ר' שמעון בר יוחאי הוא דסבירא ליה בהדיא בברייתא בקידושין דף ל"ח ע"א כלאי הכרם בחוץ לארץ מדאורייתא, קל וחומר מחדש, יעויין שם. וצ"ע.

וגם מה שכתב הדרת גאונו ר' שמעון לטעמיה בשר בחלב מותר בהנאה סבירא ליה, הנה בתוספתא דערלה [פ"א ה"ו] תני ר' שמעון בן אלעזר אומר בשר בחלב מותר בהנאה, אם כן אינו סתם ר' שמעון דמתיר נותן טעם לפגם שהוא ר' שמעון בר יוחאי. וצ"ע.

ובחידושי חולין דף קי"ו ע"א כתבתי על פי תוספתא זו לתרץ תמיהה וצ"ע של הגאון באר יעקב³ ונודע ביהודה מהדורא תניינא [יו"ד סי' יד] על תוספות שם [ד"ה מה], שכתבו ר' שמעון דבשר בחלב מותר בהנאה היינו טעמיה משום דסבירא ליה היקשא ר"ל גזירה שווה אלים מקל וחומר, וקשיא ר' שמעון אדר' שמעון בסנהדרין ע"ד ע"א ומנחות י"ט ע"א, יעויין שם היטב, ולא קשה מידי, דהתם ר' שמעון סתם ר' שמעון בר יוחאי הוא, אבל בשר בחלב מותר בהנאה ר' שמעון בן אלעזר הוא, יעויין שם היטב.

אם כן ר' שמעון סתם לטעמיה דסבירא ליה קל וחומר אלים טפי לדחות גזרה שווה והיקש, על כרחך סבירא ליה בשר בחלב אסור בהנאה, והדרא קושיא לדוכתה, דילמא משום בשר בחלב וכלאי הכרם ציותה תורה גיעולי גוים לר' שמעון לטעמיה דאיסורי הנאה נינהו אסור בהם נותן טעם לפגם. וצ"ע.

והנני מוסיף לתמוה גם זולת דברי ההגהות אשרי, להרמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק י"ד דין י"א דיהיב טעמא להיתר נותן טעם לפגם משום דהוה ליה שלא כדרך הנאתן, אם כן בשני אלו בשר בחלב וכלאי הכרם דחייב עליהם שלא כדרך הנאתן [רמב"ם שם ה"י] גם נותן טעם לפגם אסור בהם מדאורייתא, אם כן לר' שמעון לטעמיה מאי קושיא מגיעולי גוים, דילמא משום שני אלו איסורי הנאה דמודה בהו ר' שמעון כנ"ל, אפילו

הסוגיות בתחילתו, דיון ארוך בענין גז"ש או היקש לעומת ק"ו.

שעט. 1. בדפו"ר נכתב כאן: מכאן ואילך חסר.

שפ. 1. ע"פ איוב י, יב. 2. למדיינים. 3. עיי"ש בסוף הספר, חידושי כללות

אם תמצי לומר דר' שמעון לטעמיה סתם הוא דסבירא ליה
בשר בחלב מותר בהנאה מכל מקום נותן טעם לפגם אסור ביה
להרמב"ם. ויעיין פלתי סי' פ"ז ס"ק ט"ו מזה.

ונראה לי אדרבה, מברייטא דקידושין ל"ח הנ"ל דר'
שמעון נפקא ליה כלאים מקל וחומר מחדש מוכח דלר' שמעון
לאו היינו טעמא דגיעולי מדין משום כלאי הכרם לחוד, דאם
איתא תיפוק ליה ר' שמעון לטעמיה דנותן טעם לפגם מותר
לא משכחת גיעולי מדין אלא משום כלאי הכרם בחוץ לארץ
דאסור בהנאה וגם שלא כדרך הנאתו, ופריך הש"ס שפיר לר'
שמעון לטעמיה. וגם לפי מה שכתב מהרש"א בפסחים דף
כ"ז ע"א בתוספות ד"ה שאני היכל כו', דרבא על כרחך כמאן
דמותיב שם דף כ"ה [ע"א] סבירא ליה להכי קא גמר מנבילה
כו' ובבשר בחלב נמי מותר שלא כדרך הנאתו וגם בכלאי
הכרם, ופליג על אביי דף כ"ד [ע"ב] שם משום קושיית הש"ס
מברייטא דאיסי בן יהודה, אם כן פריך שפיר הכי אליביה
דרבא, גיעולי גוים איך משכחת לה לר' שמעון, דנותן טעם
לפגם מותר גם בבשר בחלב גם בכלאי הכרם כנ"ל. והארכת
עוד בזה, ואין רצוני להלאות אותו יותר.

נאום אוהבו הנאמן מוקירו ומכבדו בלב ונפש, הדורש
שלום תורתו והשש בשעשועיו.

הק' יהודא אסאד

[הג"ה מבן המחבר: ולעניות דעתי נראה לי עוד, לפי מה
שכתב מהרש"א בשבועות כ"ג [ע"ב] בתוספות סוף ד"ה דמוקי
בשם מהר"י בן לב, לר' שמעון דכלשהו למכות [מכות יז, א]
הוא הדין נמי שלא כדרך הנאתו דחייב בכל מקום, אם כן לטעם
הרמב"ם הנ"ל גם נותן טעם לפגם אסור, ובאמת ר' שמעון הוא
דאמר נותן טעם לפגם מותר. ועל כרחך לא אמרה הרמב"ם
אליביה דר' שמעון, וכמו שכתב פלתי סי' פ"ז [ס"ק טו].
ואם כן לר' שמעון לטעמיה פריך שפיר.

ולי נראה לעניות דעתי ליישב קושיית העולם על הגהות
אשרי מאי פריך הגמרא דילמא משום איסורי הנאה היינו
טעמא דגיעולי נוכרים, וגם מאי טעמא דר' מאיר דיליף
מגיעולי נוכרים דנותן טעם לפגם אסור בכל מקום [ע"ז סז, ב],
דילמא התם משום איסורי הנאה דוקא. ונראה לי, לפי מה
שכתב מרן אבי הקדוש הגאון זצוק"ל בסוגיא דמשרת [פסחים
מג, ב] והוכיח דטעם כעיקר דאורייתא דוקא באכילה, אבל

לאסור בהנאה טעם כעיקר לאו דאורייתא לכולי עלמא, יעויין
שם⁴, ועל פי מה שכתב הגאון בנודע ביהודה תניינא חלק
אורח חיים סי' ס"ו, שהעלה דבאיסור עשה לכולי עלמא טעם
כעיקר לאו דאורייתא יעויין שם, אם כן איסורי הנאה נמי
להרמב"ם [הל' מאכ"א פ"ח הט"ז] ליכא מלקות על הנאה לא
חמיר מעשה. אם כן, אם הגהות אשרי הנ"ל מדאורייתא אמרה
דנותן טעם לפגם אסור באיסורי הנאה, על כרחך היינו באיסור
הנאה שהוא בעיניה והוא פגום, אבל גיעולי מדין שהיה רק
טעם איסור הנאה שבלועים בכלים, ולכולי עלמא טעם כעיקר
לאו דאורייתא לאסור בהנאה אפילו אינו לפגם נמי, ומשום
אכילה הוא דקפיד רחמנא להגעילם, אם כן לא קשה מיד.

סימן שפא

[בעניין הוציא העובר ידו והחזירה שהעובר מותר ואבר עצמו אסור]

שלום וישע רב לכבוד מרן הגאון העצום המפורסם
בכל קצווי ארץ, צדיק יסוד עולם העומד בפרץ,
רבן של כל בני הגולה כו' כבוד קדושת שם
תפארתו מו"ה משה סופר נ"י אב"ד ור"מ דק"ק
פרשבורג יע"א.

מכתב קודשו השגתי על נכון, ובזריזות עשיתי השליחות
בדבר הידוע.

ועל עתה באתי על דבר קושיית הדרת גאון קודשו בחולין
דף (פ"ד) [סח, א] אמר רב יהודה אמר רב ואבר עצמו אסור
כו', והקשה כבוד מרן נ"י, הא רב לטעמיה שלהי ביצה [לז, ב]
סבירא ליה תחומין ינקי מהדדי וסבירא ליה מין במינו לא
בטיל [חולין ק, א], אם כן עובר אמאי מותר בהחזירה כו'. עד
כאן דברי קודשו¹.

ולכאורה בפשוט יש לומר, לרב באמת עובר נמי אסור
מפני התערובת, אבל מתניתין מוקים לה כרבנן דר' יהודה
[מנחות כב, א] דמין במינו בטיל. אבל אם כן תקשה מאי
פריך תו הש"ס ממתניתין מאי לאו אאבר, והיינו משום דעובר
פשיטא, וכפירוש רש"י כנ"ל², ודילמא הא קמשמע לן אף על
גב דאבר אסור מכל מקום עובר מותר לאפוקי מקושיא הנ"ל.
לכן נראה לי, הא אבר עצמו ניכר ואסור, וליכא תו תערובות

(זבחים נה, א), מדאמרה התורה הבשר היוצא אסור שמע מינה דהעובר
מותר. ועיין בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' יג בתשובה לבן רבינו שיישב
קושיית החת"ס בכמה אופנים. 2. עיי' לשון רש"י חולין סח, א ד"ה לא
אעובר.

4. ועיי' בשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר ח"ב סי' ר, ועיי' לעיל או"ח סי' קסא
אות א ובהע' 2 שם. 5. עיי' לעיל סי' קכט.

שפא. 1. בליקוטי חבר בן חיים ח"ג מ, ב בהערות לדברי רבינו כתב:
"לולי דמסתפינא הייתי אומר דהכא התורה התירתו כמו בזרוע בשלה

ממשו של איסור ולא תערובות טעמים אלא כוחו של איסור, דשאר איברים ינקי מאבר זה וגידולם באיסור, וזהו רק גרמא דאיסורא, והאיכא נמי יניקת שאר אברים דהיתירא, וזה וזה גורם מותר לכולי עלמא אפילו אי מין במינו לא בטיל, דגרמא דאיסורא כוחו לבד קיל טפי. ואפילו למאן דאמר זה וזה גורם אסור [פסחים כז, א] היינו בשווים, זה יכול להתמיץ וזה יכול, אבל הכא כל אבר ואבר יונק מאבר זה ומשאר כל האיברים דהיתירא, והוה ליה זה יכול וזה אינו יכול³, דבהמה יוכל להיות בלא יניקת אבר זה, וכהאי גוונא לכולי עלמא שרי זה וזה גורם. ועיין לעיל [חולין נח, א] בביצת טריפה שגדילה באיסור.

ועוד יש לומר, דוקא כשנולד איברים ינקי מהדדי, אבל במעי בהמה לא ינקי איברים מהדדי כלל, וזה פשוט כנ"ל, ואם תימצי לומר ינקי מהדדי גם במעי אמו, עיקר יניקתם מהאם, הוה ליה זה וזה גורם כנ"ל. ואקצר כי אין רצוני להלאותו הרבה.

נאום אוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה הדורש שלום תורתו המחוי קידה.

הק' יהודא אסאד

[הג"ה מבין המחבר: גם אני עוררתי ב"ה על קושיא הנ"ל, ואמרתי פה אל פה לכבוד מרן אבי זצ"ל. ואני לעצמי תירצתי, חדא, כיון דיש בבהמה בני מעיים וכבד ולב והוי מין בשאינו מינו עם בשר ואמרין סליק⁴, משא"כ בתחומין.

עוד נראה לי, לפי מה שכתב הר"ן [גדרים נב, א ד"ה וקשיא] טעמא דדבר שיש לו מתירין הוא משום מין במינו [לא] בטיל, והמרדכי [שבת רמז רנט] כתב בגיגית דהיכא דלא ניכר האיסור קודם התערובות בטיל גם דבר שיש לו מתירין⁵, ועיין פלתי סי' ק"ב [ס"ק ח] ושער המלך הלכות יום טוב [פ"ה ה"כ] וצל"ח ביצה ל"ז [ע"ב]. לפי זה נראה לי גם כן הא דר' יהודה סבירא ליה מין במינו לא בטיל הוא דוקא היכא דניכר האיסור מקודם, דומיא דדם הפר ודם השעיר, אבל היכא דלא ניכר האיסור מקודם בפני עצמו גם ר' יהודה מודה דמין במינו בטיל, ולא קשה מירי⁶. אבל לאידך דברי המרדכי [חולין רמז תשלז] גבי יבמה עדיין קשה.

עוד נראה לי, לפי מה שכתב בתשובת נודע ביהודא מהדורה תניינא [יו"ד סי' ל"ה דמין במינו לא בטיל הוא רק

בנתערב ממשו אבל בבלוע מודה ר' יהודה דבטיל, דצריך להיות דומיא דדם הפר, וכבר קדמו בסברא זו הר"ן [לה, ב מדפי הרי"ף] ורשב"א [ד"ה אמר אביי] בחולין צ"ח [ע"ב] עיין שם, ולא קשה מידי דכאן הוא רק בלוע. ע"כ מבין המחבר.

סימן שפב

[האם לאו דריבית הוא לאו הניתק לעשה]

רב ברכה ושלום, לאיש אוצר בלום, נופך ספיר ויהלום, הלא הוא הוד כבוד ידיד עליון וידיד נפשי מורי ורבי הרב הגאון הגדול המפורסם צדיק יסוד עולם כו' כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה פאלק סודיוטץ נ"י, האב"ד קהילת סעטשין יע"א.

ברך לקחתי מכבוד מורי הרב נ"י וברך אשיבנו¹, ה' יאריך ימיו ושנותיו בנעימים, דשנים ורעננים, ויגוב בשיבה טובה, וימלא כל משאלותיו לטובה, זו משלי, וה' יוסיף לו אלף פעמים ככה².

ועל דבר אשר העמידני על דבר קושיית הפני יהושע בריש פרק איזהו נשך [סא, א ד"ה בגמרא אם אינו] על התוספות [שם ד"ה לעבור] דסבירא להו לוקין על לאו דריבית³, ואמאי, הרי ניתק לעשה הוא למאן דאמר ריבית קצוצה יוצאה בדיינין⁴ כו'. ותירץ מורי נ"י, על פי שכתב הרמב"ם ריש הלכות תמורה [פ"א ה"א] דכל שהעשה אינו שווה ללאו ליתא להא דאין לוקין על ניתק לעשה, והיינו טעמא דתמורה דלוקה ולא מיקרי ניתק לעשה, ואם כן לפי זה דסבירא לן הא דיוצאה בדיינים דווקא בתובעו הוא אבל הלאו כולל בכל ענין, לוקין שפיר. עד כאן דברי קודשו.

ונראה לעניות דעתי, הנה לכאורה יש לומר דתוספות לטעמם יש לומר סבירא להו כנ"ל, אבל הפני יהושע גם כן לטעמיה הקשה שפיר. דתוספות הקשה בקידושין ל"ד [ע"א] ד"ה מעקה, כיון דאין שריפת קדשים ביום טוב משום אין עשה דוחה לא תעשה ועשה, ואם כן לישתרי על ידי נשים דפטורי ממצות עשה דיום טוב לפי דומן גרמא. ותירץ הפני יהושע שם, כיון דשריפת נותר ביום ולא בלילה הוה ליה נמי זמן

מהרש"ם ח"ג סי' קיח ד"ה ורו"מ האריך. 7. ל"כא למימר ביטול ברוב אלא בדבר שהיה ניכר בפני עצמו תחילה ואח"כ נתערב, אבל בדבר שתחילת ביאתו לעולם מעורב ליכא למימר דבטיל.

שפב. 1. ע"פ במדבר כג, כ. 2. ע"פ דברים א, יא ורש"י שם. 3. עיין בפנ"י שהוכיח כן מדברי התוס'. 4. וחי אחיך עמך [ויקרא כה, לו] - אהדר ליה כי היכי דניחי [ב"מ סב, א].

3. ע"י שבת צג, א. 4. סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו. 5. וכן פסקו השו"ע או"ח סי' שכ סע' ב ומ"א שם ס"ק ה, והרמ"א יו"ד סי' קב סע' ד. 6. בספר לב אריה (לר' אריה יהודא מבראד, יוזפוב תרל"ח) על מסכת חולין (קח, ב ד"ה אמנם כן, דף פח, א בדפי הספר) כתב שסברה זו, שהאיסור לא ניכר קודם התערובת ולכן בטל, מועילה רק בדשיל"מ שהוא מדרבנן, ולא במין במינו שהוא דאורייתא. אך עיין שו"ת

לו אף בלא תביעה, הרי רוצה להחיותו וליכא לאו גם כן הנ"ל.
ועת לקצר.

נאום ידיד נפשו ואוהבו הנאמן המצפה לתשובתו.
הק' יהודא אסאד

סימן שפג

[בירורים בסוגיית דבר שבמניין]

בימי הספירה, יצילוהו ה' מכל צוקה וצרה, ויעמידהו בקרן אורה, הלא הוא כבוד הוד ידיד נפשי רב חביבי הרב הגאון העצום המפורסם החריף ובקי האדיר קדוש עליון צדיק יסוד עולם כבוד קדושת שם תפארתו מורנו דוד דייטש נ"י, האב"ד ור"מ בעיר ואם בישראל עיר חדש.

מכתב קודשו השגתי לנכון וקראתי לשבת עונג, שורותיו הטוהרים יהיו לי למשיבת נפש כו'.

ועל דבר מה שכתב הדרת גאונו נ"י בסוגיא דדבר שבמנין [ביצה ה, ב] על קושיית מהרש"א [ד"ה גמ' וכ"ת] וכי תימא למצות עונה דהא כבר נצטוו על פריה ורביה, ועל תירוצ' מהרש"א כבר הקשו המפרשים. וכבוד הדרת גאונו נ"י במכתבו תירץ על פי מה שכתבו בגיטין מ"א [ע"א] ד"ה לישא שפחה כו' לתירוצ' ראשון בתוספות שם¹, בעבד של קטן דלא אפשר לכופו העשה דוחה ללא תעשה באמת, והיינו דוקא משום דנשנית, דבלא זה אין עשה דלפני הדיבור דוחה ללא תעשה דלאחר הדיבור² כו'.

עד כאן דברי קודשו, ודברי פי חכם חן.

אחרי המחילה מכבודו הרמה, דבריו תמוהין, דאם כן תקשי אש"ס דסנהדרין דף נ"ט [ע"ב]. למה ליה לשנויי למילתיה נשנית לדבר שבמנין, ותיפוק ליה דאי נמי למצות פריה ורביה נשנית ליכא למשמע מינה דלבן נח גם כן נאמרה, דיש לומר למילתיה נשנית דלהוי עשה דלאחר הדיבור לדחות לא תעשה דקדש. וצל"ע.

[הג"ה מבין המחבר: ובספר טורי אבן ריש חגיגה [ב, ב ד"ה לישא שפחה]³ הקשה באמת כהאי גוונא על תוספות גיטין מ"א [ע"א] ד"ה לישא שפחה, דליתי עשה דפרו ורבו ולדחי לאו דלא יהיה קדש כו', ותמה הטורי אבן מדברי תוספות עצמם סוף פרק

גרמא ונשים פטורות, וליכא עשה גבייהו כלל כדי לדחות הלא תעשה דיום טוב. והנה הא דאין לוקין על לאו הניתק לעשה נפקא לן מנותר [פסחים פד, א], ואם כן על כרחך כהאי גוונא שאין העשה כולל כמו הלאו נמי אין לוקין, דלאו דנותר כולל אנשים ונשים משא"כ העשה. ובאמת דברי הר"מ הנ"ל תליין בשני גירסות בגמרא תמורה דף [ד'] ע"ב ברש"י שם [ד"ה ה"ג שאני כהנים], וכמו שכתב הלחם משנה פרק א' דתמורה שם [ה"א], ותירוצ' הפני יהושע הנ"ל אתי שפיר לחד גירסא, אבל קושיית תוספות אזיל לאידך גירסא. ואם כן הכא נמי נימא, תוספות לטעמם סבירא להו לעיקר גירסת הרמב"ם, כתבו שפיר דלוקין על לאו דריבית, והפני יהושע לטעמיה נמי הקשה שפיר, לאידך גירסא שלפנינו בריש תמורה שם הדר תקשי קושיית תוספות ריש פרק איזהו נשך, כיון דלא סבירא ליה האי כללא דהר"מ כנ"ל.

ועוד נראה לי, גם לגירסת הר"מ היינו דווקא בלאו השווה בכל וכולל בכל ענין בלא העשה, אבל אם גם הלאו אינו כולל גמור רק שכולל יותר מהעשה, בין רב למעט אין חילוק ועשה מנתק ללאו. ובנידון דריבית הכי הוא, דהא קיימא לן אין ריבית בהקדש [ב"מ נו, ב], וכן בצדקה לדעת הרבה ראשונים, כמו שכתב בתשובות מיימוניות ספר משפטים סי' י"ד ובית יוסף [יו"ד] סי' ק"ס [ג, ב ד"ה כתב הרשב"א וד"ה ובתשובה אחרת, סע' יח(ב)-כ מהד' מכון ירושלים], וכיון דלאו גם כן אינו כולל הקשה הפני יהושע שפיר.

וכל זה יש ללמוד מספר סדר משנה⁴ פרק י"ב מהלכות עבודה זרה [ה"ג], עיין שם⁵.

אמנם גם מבלעדי זאת לא זכיתי להבין, דבתמורה שם מובן היטב דעשה ליתא בשל ציבור ושותפים, אבל לאו דלא יחליפנו וכו' גם בשל ציבור ושל שותפים איכא. משא"כ גבי ריבית, איך נאמר העשה ליתא בלא תבעו אבל לאו דאל תקח נשך גם בלא תבעו הלווה להחזיר איכא, והרי על הלקיחה אנו דנין, ולא שייך עדיין לומר שאינו תובעו להחזיר לו הריבית שנתן. ואם לוקח הריבית אדעתא להחזיר לו אף שלא יתבענו הלווה, מנא לן הא גופא דאסרה תורה כהאי גוונא בלאו דלא תקח נשך, ובגניבה דוקא גלי קרא לא תגנובו יתירא על מנת למיקט ועל מנת לשלם כפל [ב"מ סא, ב], אבל ריבית טעמא דקרא הוא כמו שכתוב בהדיא וחי אחיך עמך [ויקרא כה, לו] משום שאתה מצווה להחיותו [ב"מ סב, א], וכמו שכתב הטור יורה דעה סי' קנ"ט בהדיא, ואם כן כהאי גוונא אדעתא דהחזיר

אפשר לקיים שניהם על ידי כפייה². 2. תוס' קידושין לח, א ד"ה אקרו, בשם הירושלמי. 3. בפיסקה המתחילה 'ומ"מ אני תמה'.

5. לר' וואלף הלוי מבאסקוויץ, פראג תק"פ. 6. דף פד, ב.
שפג. 1. "וא"ת וליתי עשה דפרו ורבו ולידחי לאו דלא יהיה קדש, וי"ל דהכא

קמא דקידושין [לח, א ד"ה אקרו] בשם הירושלמי דאין עשה דלפני הדיבור דוחה לא תעשה שלאחר הדיבור, עיין שם שלא תירץ כלום⁴.

ולפי מה שכתב מרן אבי הגאון זצ"ל אתי שפיר, דלכאורה קשיא לי עדיפא בגמרא שבת דף קל"ב ע"ב, דרב אשי אמר היינו טעמא דצרת דוחה עבודה משום דבעינן בעידנא דמיעקר לאו וכו', והרי למאן דאמר עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הוי [חגיגה ו, א] אם כן עבודה הוה ליה נמי עשה דלפני הדיבור, ואם כן למה לו לרב אשי טעמא דבעידנא כו', ותיפוק ליה דאין עשה דלפני הדיבור דוחה ללא תעשה דלאחר הדיבור. ונראה לי, לפי מה שכתב מרן הגאון⁵ בשם מגן אברהם תמ"ז [ס"ק ב] בשם ר"ת דעשה דרבים לא בעי בעידנא כו', אם כן אף אנן נימא כיון דעשה דרבים חמירא טפי אפילו עשה דלפני הדיבור דחי ללא תעשה דלאחר הדיבור, וכמו שכתב מרן ז"ל, ועבודה הרי מצוה דרבים הוא. ואם כן הוא הדין נמי פריה ורביה, הרי כתבו תוספות בגיטין [מא, ב ד"ה כופין] דמצוה דרבים הוא, שפיר דחי ללא תעשה אפילו שהוא לאחר הדיבור.

אמנם כן תקשה, מאי תירצו תוספות [גיטין מא, א ד"ה לישא] כלל דבעינן בעידנא, והא מצות פריה ורביה מצוה דרבים היא ולא צריך בעידנא, וממה נפשך קשה קיצור או סתירה⁶. וכבר הקשו האחרונים על המגן אברהם הנ"ל מש"ס דשבת [קלב, א] הנ"ל, ולפי מה שכתבתי קשיא טפי ממה נפשך קיצור או סתירה. לכן נראה לי אדרבה, דוודאי מצוה דרבים עדיף טפי משאר מצוות עשה, אבל לפעול שתי פעולות, דהיינו שאפילו הוא עשה דלפני הדיבור וגם אינו בעידנא כו' יהיה דוחה ללא תעשה, כולי האי לא מהני. אם כן אתי שפיר דברי הש"ס דשבת הנ"ל וגם דברי תוספות הנ"ל כמוכח.

ועל קושיית טורי אבן הנ"ל נראה לי עוד, דהא לכאורה טעמא בעי, מאי גריעותא בזה במאי שהעשה הוא לפני הדיבור. ונראה לי, דהא בכל מקום דעשה דוחה לא תעשה קשה אמאי, הא הוה ליה מצוה הבאה בעבירה דאסור מן התורה למאן דאמר, עיין תשובות שאגת אריה [סי' צו]. וצ"ל דקרא גלי מסמוכים דכלאים בציצית דלדחי [יבמות ד, א], ובמקום העשה לא נאמרה הלא תעשה כלל, וכמו שכתב מהרי"ק שורש קל"ט⁷ ובשו"ת נודע ביהודה קמא בסוף

הספר בשם חתנו. ואם כן הא דעשה דחי לא תעשה חידוש הוא שחידשה תורה, ואין לך בו אלא חידושו בעשה דלאחר הדיבור, אבל עשה דלפני הדיבור הרי מקודם שנאמר בסיני סמוכים דכלאים בציצית לא הוי עשה דוחה ללא תעשה, כגון בפסח מצרים אם היה אוכל מצה גזולה ודאי לא יצא ולא אמרינן עשה דחי ללא תעשה דגזול, דבני נח מצווים על הגזול [סנהדרין נו, א], ואם כן ליכא למימר במקום עשה לא נאמרה הלא תעשה כלל דהא לפני הדיבור נאמרה ואז לא היה דוחה ללא תעשה, ולכן גם אחר מתן תורה הוה ליה מצוה הבאה בעבירה, לכן לא דחי עשה דלפני הדיבור ללא תעשה דלאחר הדיבור. וזהו אם כל המצוות עשה אי אפשר לקיים בלתי דחייה, כגון אכילת מצה מחדש, משא"כ בחצי עבד וחצי בן חורין, דאי נימא עשה דחי ללא תעשה וישא בת חורין נמצא דצד עבדות שלו מקיים המצות פריה ורביה דוקא על ידי דחייה ללא תעשה, אבל הצד חירות שלו הא מקיים מצות פריה ורביה בלא דחיית איסור כלל, ליכא למימר מצוה הבאה בעבירה הוא ושפיר דחי (אפ"ה) [אפילו] עשה דלפני הדיבור כהאי גוונא ללא תעשה כנ"ל, ודו"ק. ע"כ מבין המחבר.

ולי נראה לי לתרץ תמיהת מהרש"א, דקשיא לי עוד, מאי שנא מצות עונה דנקט הש"ס, הוה ליה למימר למצות פריה ורביה⁸. ועוד קשה לי, מאי שנא דמייתי ש"ס מכדי כתיב היו נכונים לשלושת ימים כו' [שמות יט, טו] שהוא מאמר משה והוא מאוחר, הוה ליה להביא טפי קרא והיו נכונים ליום השלישי וקדשתם היום ומחר [שם פס' י-יא], שהוא מאמר הקדוש ברוך הוא והוא מוקדם בתורה.

ונראה לתרץ, דלכאורה צריך להבין, מנא לן למידק משובו לכם כו' דצריך מנין אחר כו', ודילמא אדרבה לפי שהם היו מסופקין בדין והיו יראים לעבור בלי היתר שסברו צריך להתיר, לכן לפי סברתם אמר להם שובו לכם וכו' דאין צריך היתר כלל. ונראה לי, כיון שניתנה תורה ונאמר להם עשה דוחה לא תעשה, אם כן מספק בלאו הכי היו מתירים לעצמם אחר מתן תורה אפילו אי צריך מנין אחר כו', משום דעשה דפריה ורביה דוחה ללא תעשה דאל תגשו אל אשה, ועל כרחך דקרא שובו לכם עיקר דינא קמשמע לן דצריך מנין להתירו בכל מקום. והיינו מקרא דמשה שאמר אל תגשו אל אשה ואיכא לא תעשה שפיר מוכח, דאי לא לאשמעינן דינא דבעלמא נמי

דרבים, אזי לא צריך בעידנא (סתירה), ואם תוסי' אינם סוברים כמג"א, אזי קשה קושיית הטו"א, שהיו צריכים לתרץ שאין עשה שלפני הדיבור דוחה ל"ת שלאחר הדיבור (קיצור). [עי' למשל בצ"ח שבת ד, ב ד"ה אלא דעדיין קשה, ועוד רבים, וכ"ה להלן חו"מ סי' ב]. 7. השואל שם כתב זאת, ומהרי"ק מאריך לדחות דבריו, עיי"ש. 8. כך העיר גם בהגהות קרני ראם על מהרש"א

4. הטו"א שם דוחה את דברי התוס' בקידושין ואת פירושם בירושלמי, עיי"ש ובשאג"א סי' צו ד"ה עוד י"ל. 5. לקמן בסוף הסימן. 6. זהו סוג של קושיה בשיטת החילוקים, ועניינו: כאשר יש שתי דרכים לפרש בכוונת הגמ' או התוספות, ולדרך אחת קשה מדוע לא הביאו ראיה יותר חזקה, ואילו לדרך השניה ישנה סתירה מפורשת. ובענייננו: אם תוסי' סובר כמג"א לגבי מצוה

נאום ידידו נאמן אהבתו.

הק' יהודא אסאד

[הג"ה מבין המחבר: לכאורה קשיא לי, כי משני ש"ס לדבר שבמנין, והא שמעינן ליה מבמשוך היובל, וצ"ל למצות עונה אתי, והוה ליה למימר מיד נשנית למצות עונה (ונ"ל דעל כרחק עונה לחוד ופריה ורביה לחוד¹¹), ותיפוק ליה עונתה לא יגרע, וקשה על ש"ס דביצה ה' [ע"ב]¹². עוד קשיא לי מאי סלקא דעתא, אי נמי צריך מנין אחר למה נשנית, הוה ליה איסור לא תעשה אל תגשו אל אשה ועשה דפריה ורביה דוחה לא תעשה. וליכא למימר פריה ורביה לפני הדיבור הוא ואינו דוחה להירושלמי בקידושין בתוספות ל"ח [ע"א ד"ה אקרוב], הא אל תגשו נמי לפני הדיבור הוא. ועוד, לגמרון [יבמות ה, ב] נהפוך הוא, עשה דלפני הדיבור עדיף וטפי דחי¹³. (ונ"ל) [ועוד], אל תגשו אין לוקין אלאו שבאל [עירובין יז, ב], ודאי דחי ליה עשה.

ונראה לי, קודם מתן תורה אזהרתן מיתתן [סנהדרין נח, ב], ואין עשה דוחה לא תעשה דכרת [יבמות ח, א] וכל שכן מיתה. אבל זה אינו, דאם כן פריה ורביה ודאי עשה דמיתה הוא [ד] לרמב"ם נהרג עליו להמשנה למלך [הל' מלכים פ"י ה"ח] כמו מילה לבני קטורה בזמן הזה, והדרא קושיא לדוכתא עשה דוחה לא תעשה.

ונראה לי [דעל כרחק עונה לחוד ופריה ורביה לחוד¹⁴]. לתוספות גיטין מ"א [ד"ה לישא] ליכא בעידנא. פריה ורביה לא מקיים בהעראה ואל תגשו כתיב אפילו העראה, וצריך להתיר העראה. ואם כן פריה ורביה לא נשנית כלל, אלא העראה נשנית שובו לאהליכם למצות עונה שמתקיימת בהעראה דליכא פריה ורביה, כמו שכתבו תוספות שלהי נדרים [צא, א ד"ה קסבר רב] ושער המלך (פי"ז) [סוף פ"ג] מהלכות איסורי ביאה ור"ן בנדרים דף ט"ז [ע"ב ד"ה והא]¹⁵, ואם כן היינו מצות עונה היינו מנין אחר להתירו¹⁶. וגם יש לומר, נפקא מינה מי שקיים פריה ורביה כבר צריך להתיר דוקא ולא דיחוי. אבל (לרי"ו) [לריש לקיש] היה לו בנים בגויותו לא קיים [יבמות סב, א], צריך לומר תירוץ א' הנ"ל, וכמו שכתב מרן הגאון זצ"ל ודו"ק. ע"כ מבין המחבר.]

צריך מנין אחר לא היה צריך לומר להם שובו, דאי נמי יהיו מסופקים ידחה עשה ללא תעשה כנ"ל, אבל קרא דקודשא בריך הוא וקדשתם היום כו' עשה הוא וקיימא לן אין עשה דוחה עשה דמאי אולמיה כו', אם כן אילו היו מסופקין בדין אי צריך מנין אחר ודאי שב ואל תעשה עדיף והיו פורשים, יש לומר שהוצרך לומר להם שובו לכם לפי טעותם, ואדרבה הורה להם בזה דאין צריך להתיר, וליכא למילף דצריך, ולכן מיייתי ש"ס קרא דמשה דוקא.

אמנם לכאורה עדיין הקושיה במקומה עומדת, דהא קיימא לן עשה שדוחה ללא תעשה דוקא אי בעידנא דמיעקר לאו מקיים לעשה, והרי תוספות בגיטין דף מ"א ע"א ד"ה לישא כו' דעשה דפריה ורביה לא מקיים אלא בגמר ביאה דחויא להתעבר, עיין שם, ולא תעשה אל תגשו אל אשה משמע אפילו יחוד ומכל שכן העראה, ואם כן עדיין מנא לן דצריך מנין אחר, דילמא לפי טעותם שהיו פורשים מספק אמר להם שובו כו', דאי משום דחיית עשה ללא תעשה הא בעינן בעידנא וליכא. ונראה לי, לפי מה שכתב הר"ן¹⁷ ומגן אברהם סי' תמ"ו [ס"ק ב] בשם ר"ת דעשה דרבים לא בעינן בעידנא כו', ותוספות גיטין מ"א ע"ב [ד"ה כופין] ושבת ד' ע"א [ד"ה וכי] הכי כתבו דפריה ורביה מקרי עשה דרבים, ולא צריך בעידנא, ואם כן שפיר יש לומר כתירוצי הנ"ל, דאי משום טעותם הא מספק עשה דוחה לא תעשה ולמה הוצרך לומר להם שובו כו', אלא על כרחק לדבר שבמנין כו', ומקרא דמשה דוקא וכנ"ל.

ואם כן נראה לי דהכי פריך הש"ס, וכי תימא למצות עונה, ר"ל כי קושיין הנ"ל, לא משום דצריך להתיר, אלא בהיפוך, לסברת טעותם שהיו פורשים את עצמם מספק הוצרך לומר שובו לכם שאין צריך היתר, דנהי ממצוה פריה ורביה יקיימו ודאי גם מספק אפילו בלא היתר משום דחיית עשה דפריה ורביה ללא תעשה ואין צריך בעידנא כנ"ל, אבל מצות עונה שאינה עשה דרבים ובעינן בעידנא כו' ודאי דלא מקיים מצות עונה רק בהעראה בלבד¹⁸ ולא ירצו לקיים מצות עונה מחששא שמא צריך מנין אחר, לכן אמר להם שובו לכם כו' דאין צריך להתיר, ומנא לן דצריך באמת מנין אחר. כן נראה לי, ולא קשה מידי קושיית מהרש"א, ודו"ק. ועת לקצר.

לגבי כל יחל הוכיח מדברי הר"ן שהאוסר על עצמו הנאת תשמיש אשתו עובר בכל יחל משעת העראה. ועיין לעיל סי' רלח בד"ה ועוד הא בנשיקה שרבנו עצמו הביא ראה זו מתוס' להוכיח שאין בהעראה מצות עונה. ¹⁶ לכאורה כוונתו, שיש לפרש דברי הגמ' "למצות עונה הוא דאתא" שהיה צורך להתיר את ההעראה (שבה מתקיימת מצות עונה). משום שאין בה עשה של פו"ר ולכן אינה דוחה ל"ת של אל תגשו. ועדיין צ"ע כיצד יתבאר דברי הגמ' לפירוש.

אות א, עיין שם. ⁹ רבינו לא דק, שכן מהר"ן ר"ה ט, ב בדפי הר"ף (המובא במג"א שם) מוכח להיפך. ¹⁰ וכ"כ רבינו לעיל סי' רלח ד"ה ועוד הא בנשיקה. ¹¹ עי' להלן הע' ¹⁴. ¹² כקושיית מהרש"א. ¹³ עיין פני יהושע על תוס' בקידושין לח, א ד"ה אקרוב. ¹⁴ אולי צריך להעביר לכאן את המשפט הזה, שמופיע בתחילת ההגהה ונראה מנותק מהקשרו, וצ"ע. ¹⁵ דבריו צ"ע, כי בשעה"מ שם הוכיח מדברי התוס' שאינו מקיים מצות עונה בהעראה (ורק

סימן שפד

[א-ב. בירורים בענייני מעשה בהמה.

ג. דין קבר בבתי ערי חומה.]

לכבוד ידיד נפשי הגאון העצום המפורסם בקצווי ארץ, שר התורה, מנורה הטהורה, מאור הגולה כו' נר ישראל, צדיק יסוד עולם כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה משה סופר נ"י אב"ד ור"מ בעיר ואם בישראל ק"ק פרעסבורג יע"א, המקום יהיה בעזרו.

על דבר תשובת הדרת גאונו נ"י אשר כיבדני, נהניתי ושמחתי מאוד וששתי כעל כל הון בדבריו הקדושים וטהורים המאירים כספירים. ואבוא להעיר ולפקפק על מקצת דברי קודשו מה שלא זכיתי להבין.

א'. ותחילה אציע לפניו מה שכתבתי בחידושי על בכורות דף נ"ז [ע"א], וזה לשוני. מה בנך בברור לך כו', וקשה לי, לסומכוס דסבירא ליה ממון המוטל בספק חולקין [ב"ק מו, ב]. אם כן ודאי ילדה זכר ונקיבה וספק מי יצא ראשון לדידיה נותן חצי דמיו לכהן, ואם כן בנך אפילו באין ברור לך קאמר קרא. ונראה לי דקרא תתן לי [שמות כב, כח] לא מיירי בפדיה שנותן לכהן, אלא תתן לי כתיב שהוא קודש לה' בעוד שלא נפדה, וספק הקדש להרמב"ם מדאורייתא להקל', על כרחך קרא בברור לך קאי. ואי נמי מיירי בפדיה לכהן, מכל מקום קרא תתן לי משמעו שיעור שלם המפורש במקום אחר, והיינו בברור לך בוודאי בכור דוקא. ועוד נראה לי כוונת הגמרא, האי לקוח דמימעט במעשר מהאי הקישא דבנך אינו בלקוח כו', הכי מקשינן, אפילו דבעלמא יש ברירה בחלוקת שותפות ולא הוי לקוח מכל מקום הא לקוח מימעט מהיקשא לבנך, אם כן בעינן דומיא דבנך בברור לך ממש בלא ברירה, אבל על ידי ברירה דינו כלקוח ממש, דאין ברירה, ואם כן האי בברור לך לשלול ספק לקוח קאמר ולא ספק בכור, והרי ספק לקוח ודאי לא שייך בבנך. עד כאן לשוני.

ובזה מתורץ קושיית הדרת גאונו נ"י, שהקשה לפי מה שכתבו תוספות לעיל נ"ו ע"א ד"ה ומה בנך כו' שהקשו הא קיימא לן אין דנין אפשר משאי אפשר, (ומספקא) [ומסקין] היכי דלא איצטריך הקישא אלא לחדא מילתא אמרינן על כרחך הקישו הכתוב, והשתא אי איצטריך היקש למעט לקוח תו לא מצינן למילף מיניה ומה בנך בברור לך, דאין דנין אפשר משאי אפשר. עד כאן לשון הדרת גאונו נ"י. ובמחילת כבוד

תורת הדרת גאונו נ"י לא דק בזה, דהאי בברור לך לשלול ספק לקוח קאמר, והכל דרשא אחת הוא דומיא דבנך דברור לך שאינו לקוח אפילו בלא ברירה וכנ"ל, וזה פשוט.

ב'. ושאר תמיהות הדרת גאון וקדשו נ"י נראה לי ליישב לפי מה שכתבתי בחידושי על הרמב"ם, וזה לשוני. הרמב"ם פרק ו' מהלכות בכורות הלכה ב' כתב, מעשר בהמה נוהג כו' ושלא בפני הבית, אבל חכמים אסרו לעשר בהמה בזמן הזה גזירה שמא יאכלוהו תמים ונמצא בא לידי איסור כרת שהוא שחיטת קדשים בחוץ, ואם עבר ועישר בזמן הזה הרי זה מעשר ויאכל במומו. עד כאן לשונו הזהב. ושאל הגאון בתשובת נודע ביהודא תנינא סי' קפ"ט מחלק יורה דעה על סוף דברי הרמב"ם, שהוא נגד גמרא ערוכה בשלהי בכורות דף ס"א ע"א דמוקי ברייתא דתניא ימותו בזמן הזה משום תקלה, ואיך פסק הרמב"ם שיאכל במומו, והסכים עם השואל דקושיה חמורה הוא ותימה על כל נושאי כלי הרמב"ם שלא הרגישו בזה כלל. והעלה אחר כך במצודתו לתרץ דסבירא ליה להרמב"ם התקלה הוא תקלה דהקרבה בדבר שעומד להקריבו כשיבנה בית המקדש, ואתיא ברייתא דימותו כר' שמעון, אבל הרמב"ם פסק כרבנן אין מביאין קדשים לפסול, וליכא תקלה דהקרבה כיון שאינו עומד ליקרב, לכן פסק ירעו, יעזיין שם היטב².

ואחר המחילה מעצמותיו הקדושים זה אינו, מלבד הדוחק דהא מתחילה מוקים גמרא ברייתא ימותו כר' יהודה, וכי דחי דהא ר' יהודה סבירא ליה תמורת מעשר קריבה ומסיק דבזמן הזה עסקינן ומשום תקלה, מכל מקום בזה דמעיקרא מוקים לה כר' יהודה מהא לא הדר ביה, אלא משמע או דאתיא השתא ככולי עלמא או על כל פנים כר' יהודה, ואם איתא הא לא אשכחן דר' יהודה סבירא ליה כר' שמעון דמביאין קדשים לפסול. עוד תימה, איך העלים עין מדברי הרמב"ם עצמו באותו פרק ובאותו מקום, שפתח דבריו בטעמא דאסרו לעשר בזמן הזה לא משום תקלה דהקרבה, אלא משום תקלה שמא יאכלוהו תמים ונמצא בא לידי איסור כרת שהוא שחיטת קדשים בחוץ, ותקלה זו הא ודאי שייכא גם בעבר ועישר וגם ביצאו שנים בעשירי אפילו לרבנן דר' שמעון. ועל כרחך היינו טעמא נמי דהרמב"ם דלא מפרש תקלה דהקרבה, דלא שייך בזמן הזה שאין לנו בית המקדש, כמו שכתב נודע ביהודה עצמו שם אליביה דרש"י. וגם מה שציין הנודע ביהודה על הוכחתו בחיבורו נודע ביהודה קמא סי' פ"ג מיותר דעה דהיינו טעמא דמקדיש ומחרים בזמן הזה משום תקלה דהקרבה הוא, תמוה, דהא תני נמי בברייתא [בכורות נג, א] פירות כסות וכלים ותני ירקבו, ופירשו תוספות בעבודה זרה י"ג ע"ב [ד"ה ירקבו]

שפד. 1. כדין כל ספק דאורייתא לשיטת הרמב"ם. 2. ועי' מהרי"ט אלגאזי על הלכות בכורות לרמב"ן פרק חמישי אות מז ס"ק ב ד"ה איברא, ועי"ש

כולו לגבוה או שגם לכהנים יש חלק בהם, דהא ודאי קפיד לגזול את של חבירו אפילו אם לא קפיד איסור הקדש, וכהאי גוונא מצינו ריש חולין דף ו' [ע"א] גבי אי חיישינן לאחלופי, ומעשים בכל יום יש רע לשמים ולא רע לבריות, ולכן ודאי לא יבוא לידי גיזה ועבודה, משא"כ במעשר בהמה דשל בעלים הוא לגמרי אין לכהנים חלק בו רק האימורים לגבוה סלקי וכן דמו, חיישינן שפיר לתקלה דגיזה ועבודה נמי, ואתי שפיר פירוש רש"י.

והא דפירש רש"י גם בעבודה זרה י"ג ע"א [ד"ה ואין מחרימין] בטעמא דאין מקדישין וכו', בזמן הזה משום תקלה דגיזה ועבודה דמתהני מהקדש ומעילה, נמי לא קשה מגמרא דיומא הנ"ל, דהרי במסכת תמורה ריש פרק כיצד מערימין דף כ"ד ע"ב מסיק נמי גבי בכור הא עדיפא מדאתי ביה לידי גיזה ועבודה, ואם כן גם סוגיות הגמרא תקשי אהדדי. ועל כרחק צריך לומר דהתם לכתחילה קאי, שפיר עבדינן תקנתא שלא יהיה קדוש מעיקרא גם מחשש תקלה זו דגיזה ועבודה, והיינו טעמא דרש"י גם כן במסכת עבודה זרה י"ג הנ"ל, אבל ביומא ס"ו קאי אקדשים שכבר קדשו, לא חיישינן לתקלה דגיזה ועבודה שנאמר ימותו ולא ירעו, כיון דאיכא איסור דצער בעלי חיים מדרבנן מיהת לכולי עלמא. ולא קאי ביומא שם לדחות הך טעמא דתקלה גיזה ועבודה דאם כן כל רעיות נמי אהא דאין מקדישין וכו' בזמן הזה לכתחילה. והיינו טעמא דרש"י נמי בבכורות ג' [ע"ב ד"ה לידי תקלה] גבי רב מרי בר רחל, עיין שם. וגם בדיעבד ימותו לפי שכבר עבר אדרבנן במה שהקדיש. ומכל מקום שפיר מייתי ש"ס ביומא ראיא מהא דימותו בהקדיש בזמן הזה מחשש תקלה דגיזה ועבודה, הכי נמי בכבר קדשו בזמן הבית ימותו נמי מחשש תקלה דהקרבנה, דאילו תקלה דגיזה ועבודה בזמן הבית ליתא דאם כן כל רעיות נמי, ותקלה דהקרבנה בזמן הזה ליתא. כך נראה לי ברור.

שוב ראיתי בנודע ביהודה תנינא סי' הנ"ל תמה על רש"י דשלהי בכורות הנ"ל, ונכנס בפרצה דחוקה ליישבו כמו שכתב בעצמו שם, ולעניות דעתי אין זו צריך לפנים, דשאני מעשר מכל הקדשים, ולא תקשי אוה אי הכי כל רעיות נמי כנ"ל. וגם דברי נודע ביהודה קמא [יו"ד] סי' פ"ג שדחה טעמא לחלק בעבר אדרבנן משום קנס, דאם כן לא הוי מייתי ביומא ס"ו ראיא מזמן הזה, דבריו תמוהים, דאין צריך לומר משום קנס, אלא כיון דלית ליה חזקת כשרות לדקדק באיסורין חיישינן ביה לתקלה דגיזה ועבודה נמי, וגמרא שפיר יליף מיניה דהוא הדין תקלה דהקרבנה בזמן הבית במידי דבר הקרבנה דמאי שנא כנ"ל. ומיהת פירוש רש"י נכון.

יניחם במקום שלא יהא נקל לבוא לידי תקלה כו', ועל כרחק תקלה בהני דלאו בני הקרבנה היינו שמא יהנה ממנה, והכי נמי רישא בהמה תיעקר כו' דומיא דסיפא הוא לא משום תקלה דהקרבנה אלא כמו שכתב הרמב"ם במעשר בהמה היינו טעמא שמא יאכלוהו דייקא, שחיתת קדשים בחוץ לצורך אכילתו כנ"ל. באופן שתמיהת השואל קיימת.

ולעניות דעתי נראה לי לתרץ, דהנה כבר העיר נודע ביהודה בתשובה שם דאברייטא קמא בשלהי בכורות [ס, ב] דתני חדא ירעו נמי תקשי, הא כיון דלרבנן דר' שמעון אין קריבים, אם כן שווה בזמן הבית להני כמו בזמן הזה, והוה להו למימר ימותו משום תקלה, עיין שם היטב.

והנני מוסיף להפליא גם כן, הרי מריש פרק בתרא [בכורות נג, א] דמסיק לר' עקיבא דאין מביאין מעשר בהמה מחוץ לארץ להקריב, אבל קדוש הוא לנאכל במומו לבעלים, והיינו ירעו וכו'. וקשה, מאחר שאינו קרב הוה ליה כחוץ לארץ, והוה ליה למימר ימותו משום תקלה.

ונראה לי פשוט, דהא פשיטא דהכנסה לכיפה הוה ליה צער בעלי חיים כדמוכח בחולין ז' ע"ב בעובדא דכוונתיא שלא הכניסם לכיפה, ועיין נודע ביהודה קמא סי' פ"ב ופ"ג מחלק יורה דעה. ואם כן הא פליגי תנאי [ב"מ לב, ב] אי צער בעלי חיים דאורייתא או דרבנן, ואם כן פשיטא דהא בהא תליא, אי צער בעלי חיים דאורייתא ליכא למימר ימותו דהיינו על ידי הכנסה לכיפה מחששא דתקלה שהוא ספק, דהא אין ספק מוציא מידי ודאי איסור דאורייתא, ועל כרחק ברייתא דימותו סבירא לה צער בעלי חיים דרבנן, אם כן פשוט דתנא קמא דתני ירעו וכן בריש פרקין אליביה דר' עקיבא סבירא ליה צער בעלי חיים דאורייתא לכן ירעו. והיינו טעמא דהרמב"ם לטעמיה נמי דפסק כהלכה צער בעלי חיים דאורייתא³, ולא קשה מידי. ועיין נודע ביהודה קמא סי' הנ"ל, ועיין שבת קנ"ד ע"ב, וברא"ש בבא מציעא ל"ב ע"ב [פ"ב סי' כט], ויומא ס"ו ע"א. וזה פשוט.

עוד נראה לי, דזה לשון רש"י גם בריש פרקין [בכורות נג, א ד"ה משום תקלה] גם בסוף פרקין [סא, א ד"ה בזמן הזה], התקלה הוא בזמן הזה דאתי בה לגיזה ועבודה או אתי לשוחטו בלא מום, והרמב"ם מפרש התקלה בזמן הזה דיבוא לאוכלו וישחט קדשים בחוץ כנ"ל. ולכאורה תמוה פירוש רש"י, דביומא ס"ו [ע"א] מסיק בהדיא דליכא למימר תקלה דגיזה ועבודה דאם כן כל רעיות נמי. אמנם פשוט דהא גופא דלא חיישינן בכל רעיות לתקלה זו דגיזה ועבודה היינו בכל הקדשים שהם

יא. אמנם בכס"מ שם פירש שהוא דאורייתא, וכן משמע בכמה מקומות ברמב"ם (כפי שהעיר הגר"א). ועיין שו"ת יחזק דעת ח"ה סי' סה.

במהדורת הרבנים שדמי-אוירבך הע' 259. 3. בהל' רוצח פ"ג ה"ט משמע שאינו דאורייתא, והעיר על כך הגר"א בביאורו לשו"ע חו"מ סי' רעב ס"ק

אבל אי קשיא הא קשיא לי, טעמא דהרמב"ם דפירש תקלה דשחוטי חוץ, וכן הוא כוונת רש"י במה שכתב או אתי לשוחטו בלא מום, ואם איתא להאי טעמא אמאי לא משני הש"ס ביומא ס"ו הכי תקלה דשחוטי חוץ, וגם בהא תקשי אי הכי כל רעיות נמי כקושיית הש"ס שם, ובהא לא שייך תירוצ' הש"ס שם. וצ"ע לכאורה.

[הג"ה מבין המחבר:] ולי נראה לי ליישב, דהא צריך להבין לפי מה שכתב הרשב"ם בבא בתרא דף ק"כ ע"ב [ד"ה שיש] שאם שחט קדשים בחוץ ונשאל עליו פטור מכרת, וכן כתבו תוספות כריתות דף י"ג ע"ב [ד"ה ארבע]⁵, ועיין במשנה למלך פרק י"א מהלכות מעשה הקרבנות [ה"ד], אם כן הא ליכא תקלה דשחוטי חוץ כלל כיון דאפשר בשאלה אחר כך. ועיין מהרש"א בגיטין דף ל"ג [ע"א] בתוספות שם [ד"ה ואפקעינהו] ובתומים סי' ע"ג [ס"ק ו'], וצ"ל לכאורה.

אמנם נראה לי פשוט, כיון דעשירי מאליו קדוש [בכורות נט, א] אינו תלוי כלל בקדושת פיו, ליתא בשאלה כמו בכור⁶, וגם הא ילפינן העברה העברה מבכור [מעילה יג, א] ואין גזירה שווה למחצה. וראיה נראה לי מסוף פרק עד כמה [בכורות לא, א] דמפרש טעמא דנאמן על הקדישו מיגו דאי בעי מיתשל עליו ועל מעשרותיו מיגו דאי בעי שדי מומא בכוליה עדריה, ולא נקט טעם אחד בשווה בתרווייהו, אלא על כרחך מעשר בהמה ליתא בשאלה כנ"ל⁷. ואתי שפיר פירוש רש"י והרמב"ם בחשש תקלה, וממילא אתי שפיר סוגיא דיומא דלא קאמר האי טעמא דתקלה דשחוטי חוץ, משום דכל הקדשים איתנהו בשאלה והיינו טעמא דליתא חשש תקלה בכל הרעיות לא תקלה דשחוטי חוץ ולא תקלה דגזירה ועבודה, ומתורץ גם פירוש הרמב"ם גם פירוש רש"י בתקלה, דגבי מעשר בהמה איכא תקלה דגזירה ועבודה וגם דשחוטי חוץ.

אבל הא קשיא לי, הא מדנקטא הברייתא יצאו שנים בעשירי, ופירש רש"י [ד"ה יצאו] [וקראן] [דאקראן] עשירי קאי, ותני חדא ימותו במעשר בזמן הזה משום תקלה, על כרחך משמע דוקא בכהאי גוונא דשניהם מקודשים חיישינן לתקלה ואפילו תרי דפסידא טובא נמי ימותו, אבל אי קראן י"א, אי נמי ביצאו שנים בתשיעי וקראן עשירי או תשיעי, לא ימותו, כיון דחולין מעורבין ופסידא טובא לא חיישינן לתקלה אלא ירעו. ואם כן אפילו יצאו שנים בעשירי וקראן עשירי נמי אמאי ימותו, הא זה האחד עשר שקדוש מפיו הוא קדוש שקראו

עשירי, והא איתא בשאלה וליכא שום תקלה לא דשחוטי חוץ ולא דגזירה ועבודה, כיון דאם ישאל עליו יהיה עשירי וחולין מעורבים זה בזה, ובכהאי גוונא הא לא חיישינן לתקלה כנ"ל, ולמה ימותו, ליתני טפי תקנתא דישאל עליו כנ"ל. וצריך לומר, ברייתא זו סבירא ליה אין שאלה להקדש כר' אליעזר בערכין כ"ג [ע"א] ובית שמאי שם, אבל למאי דקיימא לן יש שאלה להקדש לכולי עלמא בכל ענין ירעו. והיינו טעמא דהרמב"ם בפרק ח' הלכה ד' מהלכות בכורות שפסק ירעה. ואם כן כיון דעל כרחך ברייתא זו דימותו דלא כהלכה אתיא, גם במעשר לבד בלתי תערובת מנא לן לומר אם עבר ועישר ימות, אלא ירעה, ואתי שפיר פסק הרמב"ם דלכתחילה לבד חיישינן לתקלה ואסרו לעשר מהאי טעמא דתקלה דגזירה ועבודה או דשחוטי חוץ גבי מעשר בהמה, וכן בבכור בתמורה דף כ"ד [ע"ב] הנ"ל משום דליתא בשאלה, אבל בדיעבד מכל מקום ירעו, ולא קשה מידי על הרמב"ם כנ"ל. ע"כ מבין המחבר.]

ונראה לי דלכאורה בלאו הכי תימה על הרמב"ם, הרי הוכרחו תוספות בעבודה זרה י"ג ע"ב [ד"ה ונשחטיה] מקושיית הגמרא שם ונשחטיה משחט דבזמן הזה אין חייב שוחט חוץ מאחר שאינו ראוי לביאת פתח אוהל מועד וכו', ואם כן הא ליכא תקלה דשחוטי חוץ בזמן הזה.

אמנם נראה לי דהרמב"ם ותוספות אזלי בזה לטעמייהו, דתוספות בבכורות ל"ג ע"ב ד"ה בעל מום וכו' ובמנחות נ"ו ע"ב ד"ה אלא וכו' סבירא להו הטלת מום בקדשים בזמן הזה דרבנן בעלמא הוא, וכן משמע בתוספות עבודה זרה י"ג שם [ד"ה ונשחטיה], אבל הרמב"ם פרק א' מאיסורי מזבח [ה"ז] פסק שהוא איסור דאורייתא גם בזמן הזה. והלחם משנה שם קורא תימה על הרמב"ם, דמסוגיית הגמרא [ע"ז יג, ב] מוכח דבזמן הזה גרע טפי ממטיל מום בבעל מום, והניחו בצ"ע.

והנה ראיתי בתשובת הדרת גאון קדשו נ"י ששלח אלי⁸, קורא תימה בהיפוך על שיטת תוספות וסייעתם, וזה לשונו, צריך לי עיון גדול למה החליטו כל כך דבזמן הזה גרע ממטיל מום בבעל מום דלא לגופיה ולא לדמי חזי, ואמאי, הלא האומר הריני נזיר ביום שכן דוד בא בו אסור למשתי יין דהיום אם בקולו תשמעו, עיין עירובין מ"ג [ע"א], והכי נמי הרי חזי כל שעתא ושעתא לגופיה. ועוד, הא קיימא לן מקריבים אף על פי שאין בית [זבחים סב, א], ואכילת בכור ומעשר דתליא במזבח כמו שכתבו תוספות מכות י"ט [ע"א ד"ה ואי סבר] ומגן אברהם

העיר המנ"ח שבטורי אבן ר"ה כח, ב ד"ה הרי חולק על כך. ראה עוד מקורות במנ"ח מהד' מכון ירושלים שם הערה כא. 7. ראה זו כתב גם באפיקי ים ח"א סי' מג אות ב, עיי"ש שהאריך בזה. 8. שו"ת חתם סופר יו"ד סי' שו ד"ה ותו צלע"ג.

4. בדפו"ר הושמט מקום הציון להגהת בן המחבר, ולכאורה כאן מקומה. 5. המל"מ דלקמן דקדק זאת מדבריהם, עיי"ש. 6. בשאלה זו האריכו האחרונים, עיין מנ"ח מצוה שם אות יד שכתב ג"כ שאין שאלה במעשר בהמה, מן הטעם שכתב בן רבנו כאן שעשירי מאליו קדוש ולא ע"י פיו. אך

[ג'] ועל דבר השו"ת אשר שלח לי הדרת גאונו נ"י לעיין [הוספת המחבר: וכעת הוא כבר בדפוס בשו"ת חתם סופר [יו"ד] סי' של"א [ד"ה איברא דסוגי'] וזה לשונו, ובסוגיא זו [ב"ב קיב, א] יש לשאול דילמא פינחס קנה בית בבתי ערי חומה והוחלט לו לסוף שנה והחריב הבית ועשה ממנו מקום קבר ולא יחזור ביובל, ואף על גב דאיתא סוף ערכין [לג, ב] דאין עושין עיר מגרש משום ישוב ארץ ישראל, היינו מדרבנן ואז עדיין לא גזרו. אלא על כרחך מכאן ראיה לשיטת רש"י בשבועות ט"ז [סו"ע"א ד"ה כל] דבבתי ערי חומה הוא איסור דאורייתא, ודלא כהמשנה למלך ריש פרק י"ג משמיטה ויובל [ה"ה]. והא דלא חשיב ליה בעשרה קדושות דמסכת כלים [פ"א מ"ז], יש לומר משום דבתר דתיקנו רבנן כן בכל ערי ישראל לא מצי למחשבינהו, דהוא מתניתין מעלות דרבנן קחשיב ואזיל כו'. עד כאן לשונו].

בעיני יפלא, הרי אפילו במגרש גופיה אסור לקבור מדאורייתא, לכל חיתם כתיב לחיים ניתנו אבל לא לקבורה, במסכת מכות דף י"ב [ע"א] ופסקה הרמב"ם פרק י"ג משמיטה דין ג' ודין ה', כי מה שכתב [שם] וכן בשאר ערי ישראל לעניות דעתי קאי גם אהלכה ג' לחיים ניתנו, דאי משום דקרא לכל חיתם גבי מגרש לויים כתיב, הכי נמי ושדה מגרש עריהם לא ימכר דפירשו לא ישונה בלויים כתיב, וילפינן מינה שאר ערי ישראל, הוא הדין נמי לכל חיתם, דמאי שנא.

ולישנא דש"ס במכות דף י"ב [ע"א] לכאורה משמע דנקט ר' אבהו בלשונו ערי מקלט לא ניתנו לקבורה כו', הרי דייק ערי מקלט דוקא. אבל לעניות דעתי אין זה הכרע כל כך, דיש לומר מילתא דפסיקא לכולי עלמא נקט, דאילו בערי ישראל על כל פנים בבתי ערי חומה הא תליא בפלוגתא דר' אלעזר ורבנן שלהי ערכין [לג, ב] אי עושין מגרש שדה כו', ואנן קיימא לן כרבנן, וכן בשאר ערי ישראל¹⁰...

סימן שפה

[קושיא בנדרים סד, ב לשיטת המבי"ט]

חיים ושלוה וכל טוב לאהובי תלמידי הוותיק הרבני המופלג החרוץ שנון ומחודד ירא ה' מאוד כבוד שם תפארתו מורנו יוסף סגל וואזנר נ"י בק"ק סערדאהעלי יע"א.

יקרת מכתבך קיבלתי לנכון.

ועל דבר קושייתך בנדרים דף (ס"ב) [סד, ב] על רבא

סי' תקס"א [ס"ק ג], מכל מקום אם ישתדל רשות אצל המלכות בזמן הזה לבנות מזבח נוכל להקריב על כל פנים קרבנות ציבור, דטומאה הותרה בציבור, וצ"ע. עד כאן לשונו בקצרה.

ולעניות דעתי לא קשה מידי, דהא תוספות בעבודה זרה י"ג הנ"ל פירשו טעם דליכא חיובא דשחוטי חוץ בזמן הזה, מאחר שאינו ראוי לביאת פתח אוהל מועד. וזה לשון התוספות, מידי דהוי אשלמים ששחטן בחוץ קודם פתיחת דלתות ההיכל דפטור למאן דאמר פרק שני שעירים [יומא סג, א] מחוסר פתיחה כמחוסר מעשה דמי. עד כאן לשונם. ואם כן, הרי שחוטין פסולים למזבח כמו שכתבו תוספות חולין ע"ד ע"ב⁹, ואפילו בקריעת העור לבד כתבו תוספות חולין כ"ח ע"ב [סוף ד"ה אתא (הנמצא בע"א)] דאין לך מום גדול מזה, ואם בשחוטי חוץ דאיכא כרת הוא פטור בזמן הזה ואפילו איסור דאורייתא ליכא, מדפריך הגמרא ונשחטיה משחט, והרי בשחיטה מום נמי עבד, נשמע מקל וחומר דלהטיל מום גרידא בזמן הזה ליכא איסור דאורייתא כלל. ואם כן אין מקום לכל תמיהת הגאון הנ"ל, דנהי דמקריבים בזמן הזה וגם בכל שעתא יש לומר מהרה יבנה בית המקדש גם היום, מכל מקום קודם שנבנה הרי אין ראוי לבוא פתח אוהל מועד.

אבל הרמב"ם מוקי לסוגיא דעבודה זרה י"ג הנ"ל אליביה דמאן דאמר לא נתקדשה לעתיד לבוא ואי אפשר להקריב בזמן הזה, הוה ליה אינו ראוי לביאת פתח אוהל מועד, והרמב"ם לטעמיה דפסק פרק ו' מהלכות בית הבחירה [הט"ו] קידשה לעתיד לבוא ומקריבים אף על פי שאין בית, אם כן הוה ליה ראוי לבוא פתח אוהל מועד בזמן הזה, פסק נמי שפיר אסור להטיל מום בזמן הזה בקדשי מזבח דחמיר טפי מלהטיל בבעל מום בזמן הבית. ולכן פירש הכא טעמא דתקלה בזמן הזה משום שחוטי חוץ במעשר בהמה, ומבואר דאולי תוספות והרמב"ם לטעמם, ולא קשה מידי תמיהת הלחם משנה.

ואם כן סוגיא דיומא ס"ו נמי בעי לפרש תקלה לכולי עלמא, אפילו אי סבירא ליה לר' יהודה לא קידשה לעתיד לבוא וליכא תקלה דשחוטי חוץ לפי שאי אפשר לבוא פתח אוהל מועד, ותו לא קשה מידי.

והארכתי עוד בזה, ויש לי פקפוקים על דבריו הקדושים.

אבל במקום שאמרו לקצר אין רשאי להאריך, וה' שנותיו יאריך.

נאום אוהבו הנאמן בלב ונפש חפיצה, המחויי קידה.

הק' יהודא אסאד

9. עיי"ש ד"ה דגמר. 10. בדפ"ר נכתב כאן: 'מכאן ואילך חסר'. וחבל על דאבדין.

לטעמיה, אם כן בלישנא קמא לעיל דף כ"ב ע"א גם לרבא פתחינן ברישא דר' נתן, ואמאי לא חייש רבא לטעמיה הכא שמא יתיר לעצמו, דפתח זה הא נמי בכולהו נדרים איתא, ולשיטת המבי"ט כו'.

יפה הקשית.

ונראה לי לתרץ, דבחידידושי מסכת נדרים שם [סד, א] מאי אין נדרים כו' הקשיתי, הא בין לאביי בין לרבא חסר קצת מלשון המשנה, והוה ליה לפרש עדיפא לשיטת המבי"ט¹ שעל ידי פתח אין צריך התרה מדאורייתא כלל, אם כן אתי שפיר כפשוטו כיון דבכולהו נדרים איתא לפתח זה דכבוד המקום אם כן אין נדרים, ר"ל הא לא משכחת לה כלל לא יחל נדרים נדר שיהיה צריך היתר חכם מהאי טעמא. שוב מצאתי שתמה כן מהרי"ט חלק א' סי' י"ט [ד"ה והו' יודעים] על אביו מהכא, ולא תירץ כלום.

ונראה לי חדא מתורץ באידך, ואדרבא מוכח מכאן כדעת המבי"ט. דהנה רש"י [שם ד"ה רבי צדוק] והרא"ש [שם ד"ה יפתחו] פירשו כבוד מקום, אילו היית יודע שתקרא רע לפני המקום שכנגד הקדוש ברוך הוא הוא עושה שנודר ורשע הוא לשמים. וכוונתם שהוא רשע על שם סופו דילמא אתי בה לידי תקלה כסוגיית הש"ס דף ט' [ע"א] כנדרים רשעים כו'. אבל הר"ן [שם ד"ה אמר ר' צדוק] פירש וזה לשונו, אילו היית יודע כשנדרת שהיית מיקל בכבוד המקום דהא אמרינן בספרי שהוא כנודר במלך עצמו כלום היית נודר. עד כאן לשונו. כוונתו שלא על שם סופו בלבד הוא נגד כבוד המקום, אלא על אתר בנדר גופיה מזלזל הוא ומיקל בכבוד המקום כנודר במלך עצמו, והעזה גדולה הוא חברותא כלפי שמיא.

וטעם הר"ן שמיאן בפירוש רש"י ורא"ש נראה לי פשוט, משום קושיית הרא"ש בד"ה אמרו לו כו' וזה לשונו, ולא דמי כו' להא דאמרינן דפתחינן בסיפא דר' נתן כו' דהיינו כבוד המקום כו', ולפירוש הר"ן ניחא, דמשום העזה חברותא כלפי שמיא ודאי ישקר כנ"ל.

והאי דספרי דמייתי הר"ן הוא לחלק בין נדר לשבועה, שזה בחיי המלך וזה במלך עצמו, ומהאי טעמא נדר חל על דבר מצוה גם כן ולא השבועה, כמו שביאר הרמב"ן בפרשת מטות [במדבר ל, ג]. אמנם לשון הספרי [במדבר פיסקא קנג] הוא, נדרים כנודר בחיי המלך שבועה כנשבע במלך עצמו. ולכאורה לשון הר"ן בשם הספרי אין מדוקדק, דנהפוך הוא כנ"ל. ונראה לי דכוונת הספרי כי חיי המלך עיקרו של מלך לכן חל גם על דבר מצוה, כמו שכתב הרמב"ן ורבינו בחיי [שם], ואם כן יש

לדחוק בלשון הר"ן שכתב במלך עצמו ר"ל בעיקרו של מלך ור"ל כנודר בחיי המלך.

אבל יותר נראה לי לפרש כפשוטו, דלפי פירוש הר"ן בכבוד המקום כנודר בחיי המלך בזה היקל בכבודו, אם כן בשבועה דקיל (בזה) [דזה] כנשבע במלך ולא בחיי המלך אינו כל כך העזה ולא היקל כל כך בכבוד המקום, לר' אליעזר באמת פותחין בכבוד המקום כמו בכבוד אביו ואמו הוה ליה למימר, ובאמת זה אינו, דשייך נמי הני טעמי דאביי ורבא אם כן אין שבועות ניתרים יפה או אין נשאלים לחכם, דוודאי גם נשבע במלך עצמו מיקל בכבודו והעזה גדולה הוא נמי חברותא כלפי שמיא. לכן תפס הר"ן בלשונו במלך עצמו, כדי לכלול גם בשבועה אין פותחין בכבוד המקום, ולשון מתניתין אין נדרים כולל נמי שבועות, אלא משום דקאי בנדרים, וכמו שכתב בפירוש הרא"ש דף י' ע"א [ד"ה נדר במוהי] ובכמה מקומות, ובשבועה הפתח בכבוד המקום הוא אילו היית יודע כנשבע במלך כו'. כן נראה לי ברור כוונת הר"ן.

ואם כן בנדר אם פותחין בכבוד המקום אילו היית יודע נדרים כנודר בחיי המלך ואומר לא הייתי נודר לא שמעינן עדיין שלא היה אוסר הדבר על עצמו כל עיקר אלא שלא היה נודר דייקא, לא היה מיקל כל כך בכבוד המקום לנודר בחיי המלך, אבל עדיין אפשר שהיה אוסרו בלשון שבועה כנשבע במלך עצמו [ד] אינו כל כך מיקל בכבודו. ואם כן נראה לי, כיון דטעם המבי"ט ביאר בנו מהרי"ט סי' י"ט הנ"ל משום דכיון שאילו ידע כן לא היה נודר מעיקרא כלל הוה ליה נדר בטעות ואין צריך מדאורייתא היתר חכם כלל, יעויין שם, אם כן היינו בכל הפתחים שאילו היה יודע כך וכך לא היה נודר, ר"ל לא היה אוסר הדבר עליו כלל, משא"כ בפתח זה דכבוד המקום לפירוש הר"ן, אי סלקא דעתך פותחין בו המבי"ט על כרחך מודה דבעינן היתר חכם, דאפילו אם אומר אילו הייתי יודע שמיקל בכבוד המקום כל כך שהוא כנודר בחיי המלך לא הייתי נודר מעיקרא ליכא למימר דבטעות היה, דאפשר שהיה מכל מקום אוסר הדבר עליו בלשון שבועה שהוא במלך ולא בחיי מלך. ואם כן שפיר תמה הש"ס מאי אין נדרים וגם משני רבא שפיר שלא יהיו נשאלים לחכם, ופתח זה גם להמבי"ט בעינן ביה היתר חכם מדאורייתא. אבל ברישא דר' נתן כל הנודר כאילו בונה במה כו' דרשע הוא לשמים על שם סופו דילמא אתי ביה לתקלה, ואילו ידע זאת לא היה אוסר הדבר עליו כלל לא בנדר ולא בשבועה כנדרים רשעים נדר בנזיר כו' ובשבועה תנן, ופתח זה משוי ליה לנדרים טעות (וא"צ לנדר טעות) ואין צריך היתר חכם מדאורייתא להמבי"ט, שפיר

שפה. 1. הובאה בתשובת מהרי"ט המוזכרת להלן, ודעתו היא שנדר שהותר בפתח הוא כנדר טעות ואינו צריך התרה מדאורייתא כלל, ורק מדרבנן הצריכו התרה

סבירא ליה לרבא פתחין ביה ולא חייש שמא יתיר לעצמו (דגולג'ז) [דגבי זה י"ל] כי קושייתי לאמת.

ואם כן אדרבה, מכאן ראייה לדעת המבי"ט על פי קושיית מעלתך נ"י, ועל פי דבריו ופירוש ר"ן הנ"ל דנראה לו השתא היינו טעמא דהר"ן שמיאן בפירוש רש"י והרא"ש כדי לתרץ כל הני קושיות, דסבירא ליה להר"ן נמי כהמבי"ט.

וזהו כפתור ופרח בעזרת ה' יתברך, ותנוח דעתך.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הטרוד דורש שלומו.

נאום הק' יהודא אסאד

סימן שפו

[בעניין סתם קנין דקרא בכסף,
וקנין בישראל ובנכרי]

חיים ושלום וברכה לאהובי תלמידי הוותיק הבחור
החרוץ מופלג ושנון ירא ה' כ"ה איציק גראטער
בק"ק סערדאהעלי נ"י.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי לנכון בפרוס הפסח שהטרדה מרובה, וגם ראיתי אריכות פלפולך, ואין פנאי להשיב על כל פרט. אך שלא להשיבך ריקם, ולהראותך כי שמחתני בדבריך דאוקים בתרייתא.

מה שהקשית לדעת תוספות עירובין פ"א ע"ב ד"ה דבר תורה כו' שכתבו סתם קנין דקרא בכסף מיירי כדאשכחן אוכל בכסף תשביירני כו' [דברים ב, כח], והא מסקינן ריש פרק ב' דבכורות [יג, א] לעמיתך בחדא ולנכרי בחדא, וכיון דקרא זה בנכרי כתיב בכסף אם כן לישראל במשיכה, מוכח מיניה היפוך מדברי תוספות. עד כאן דבריך.

דע אהובי תלמידי כי פליגי ביה רבוותא בהא ישראל מנכרי במאי קני, ודעת הסמ"ע בחושן משפט סי' קצ"ד [ס"ק א] וט"ז ביורה דעה סי' קל"ב ס"ק ח' והפרישה ס"ק י' שם לחלק, דישאל מנכרי קני בכסף כמו ישראל מישאל, ודווקא נכרי שקונה בעינן משיכה משא"כ נכרי מקנה, עיין שם, ואם כן דברי תוספות נכונים. ואפילו לדעת הש"ך [חו"מ סי' קצ"ד ס"ק א] וסייעתיה, עיין תשובת שער אפרים סי' ע"ט [ד"ה וראיתי מ"ש הרב] ותשובת נחלת שבעה סי' ל' [ד"ה ואין], דסבירא להו ישראל מגוי וגוי מישאל שווים הם בקניינים, נמי אתי שפיר, דהא באמת גופא דעובדא התם מה שרצו ישראל לקנות אוכל

ומים מסיחון דעתם היה מיד בנתינת הכסף לידו ליקח ממנו לידם האוכלים ומשקים, וכיון דגם משיכה וגם כסף היה שם תו אין נפקא מינה במאי קני להו, אלא בנשאר ביד המוכר דוקא נפקא מינה אי קני בכסף. אבל כוונת תוספות הוא מיתורא דקרא, כיון דכתיב אוכל תשביירני ידענו דבמחיר קאמר, כמו שכתוב שובו שברו לנו מעט אוכל [בראשית מג, ב], ותיבת בכסף מיותר, אלא משום סתם קנין דקרא הוא בכסף אמר משה רבינו עליו השלום בלשון זה.

ובהכי ניחא לי מה דתמוה טובא לכאורה על ראיית תוספות הנ"ל, דטפי הוה להו להביא ראייתם מאותו פרשה ומאותו מקום מן המוקדם מדברי הקדוש ברוך הוא שציווה כן בפרשת דברים שם אוכל תשברו מאתם בכסף כו' [דברים ב, ו], וגם ממילא אין ראייה מדברי משה כלל שכך אמר כאשר צווה מפי הקדוש ברוך הוא. אמנם לפי מה שכתבתי אתי שפיר, דגבי הציווי כתב טעמא בקרא בהדיא כי ה' אלקיך ברכך כו' [שם פס' ז] וכפירוש רש"י שם לפיכך (שם) [וכו'] הראו עצמכם עשירים, אם כן היינו טעמא דאמר בהדיא בכסף, ולכך הקדים תיבת תשברו לכסף דיש לומר הקנין נקנה במשיכה. אבל משה היפך הדברים והקדים תיבת בכסף לתשביירני, על כרחך משום דכסף קונה בכל מקום, אי נמי שהתנה עמו לדין אותו בדיני ישראל לקנות בכסף לטובת סיחון שיוכל לומר נשרפו חטיף כו' [ב"מ מז, ב] ובזה התנאי גופא הראו עצמם עשירים כמובן, ודו"ק.

עוד נראה לי לתרץ, דסמ"ע ריש סי' ק"צ [ס"ק א] סבירא ליה כסף הוא דמי שיווי תחילת פירעון דוקא, וט"ז [ריש הסימן] וב"ח [שם אות א] פליגי, בכסף קנין סגי. ואבני מילואים באבן העזר סי' כ"ט [ס"ק ב ד"ה ולענ"ד נראין] תמה מראיה זו שהביא נמי באסיפת זקנים בבבא מציעא [מז, ב ד"ה והרא"ש] אוכל בכסף תשביירני שהיה דמי פירעון ושיווי, עיין שם היטב. ונראה לי אדרבה, לט"ז וב"ח סבירא להו שפיר כהאי גוונא בגוי נמי מהני הכסף, הרי חזינן רוב קניינים בכסף ר"ל אפילו בגוי ככהאי גוונא מיהת, לכן לדידן אפילו בכסף קניין שווה פרוטה נמי, אבל דמי שיווי כולו גם בגוי מהני, ועל כל פנים ישראל מגוי ככהאי גוונא כולי עלמא מודים לסמ"ע וט"ז הנ"ל דקני בכסף כנ"ל.

שוב מצאתי בתורת חיים בעבודה זרה דף ל"ז ע"ב [ד"ה אמר קרא] הקשה על הש"ס מקרא זה כנ"ל², עיין שם היטב. והנראה לעניות דעתי כתבתי.

הלא כה דברי אוהבו הנאמן הדורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

סימן שפז

[האם חודש העיבור בכלל בתקנת ר"ת בנדוניא ובהלכות אחרות]

אם כי תשובה זו שייכה לחלק אבן העזר, עם כל זה אציגנה פה לכבוד ידיד נפשי הרב הצדיק תמים חריף ושנון ובקי טובא ערוגת הבושם כבוד שם תפארתו מו"ה שלום בער שטערן נ"י אבן יקרה פה קהילתנו, בנו של הרב המאור הגדול מו"ה שלמה עלישטאבא זצ"ל.¹

חיים ושלום וכל טוב לידיד נפשי הרב המאור הגדול החריף ובקי המפורסם כגן הדסים, הצדיק כבוד שם תפארתו מו"ה שלמה נ"י העלישטאבא.

יקרתו הגיעני, ומאוד הנאני, כי מטובו הודיעני, ומכבוד עושרו בתורה הראני, את יקר תפארת פלפולו הנעים בציצים ופרחים, כעולות מחים.²

בנידון תקנת ר"ת³, שבא מעשה לידו, אם חודש העיבור בכלל התקנה או לא. ואת כל יקר ראתה עיניו את הכל עשה יפה בעתו⁴ לאל גומר עליו⁵, יפה כיוון להלכה ולמעשה להכריע כמהר"י ווייל [סי' סח] דגם חודש העיבור בכלל שנה בלשון התקנה. וכבר דברי מעלתו נעימה, אמירה יהיבה כתיבה⁶, עם הספר שו"ת מור"ם א"ש [פנים מאירות ח"ב] סוף סי' קע"ד, מפני טעמים שבאו במכתב ידידי הרב נ"י.

והנני לעורר את האהבה לשעשע בדברי קודשו דמר, כי נראה לעניות דעתי להצדיק דעת הרשד"ם [חלק אה"ע סי' קכה] שהביא הבית שמואל סי' נ"ג [ס"ק יז]⁸ מכל השגותיו דמר.

ותחילה ראשון נוסף תיובתא על הרשד"ם מברייתא דמועד קטן דף כ"ד ע"ב, הובאה בטור יורה דעה סי' שנ"ג, בן י"ב חודש יוצא וכו', ר' עקיבא אומר בן שנה ואיבריו כבן שנים וכו'. וכתב בבית יוסף וזה לשונו, משמע דר' עקיבא אתי לאפלוגי אתנא קמא דאמר בן י"ב חודש וכו' ואתי איהו ואמר דאין בן י"ב חודש יוצא במיטה אלא אם כן הוא בן שנה ואיבריו כבן שנים, אי נמי אתי למימר דבן שנה תמימה בעינן ולא סגי בשנים עשר חודש. עד כאן לשונו. והב"ח שם [אות ג] הרכיב שני הפירושים יחד וזה לשונו, פירוש לתנא

קמא אפילו בשנה מעוברת כשהוא י"ב חודש יוצא במיטה אפילו אינו שנה, ולר' עקיבא תרתי בעינן חדא הוא כבן שנה מיום ליום ולא סגי כשהוא בן י"ב חודש ועוד בעינן דאיבריו כבן שנים, אי נמי וכו'. עד כאן לשונו. [הוספה מאת המחבר: ומהרש"א דף כ"ד הנ"ל בתוספות ד"ה ר' עקיבא וכו' כתב, לפי גירסא שלפנינו הוא דחוק מאי פליג ר' עקיבא אתנא קמא, דתנא קמא תולה הדבר ב"ב חודש ולר' עקיבא תולה בבן שנה וכו', נעלמו [ממנו] דברי הבית יוסף והב"ח, וגם דברי הריטב"א בחידושו מסכת זו דמפרש בהדיא כפירוש ראשון דבית יוסף הנ"ל בלבד]. הרי בהדיא מבואר דלשון חכמים שנה היינו עם חודש העיבור, דהיינו דאיכא בין תנא קמא לר' עקיבא, וכמהר"י ווייל, וצע"ג על הרשד"ם.

ונראה לי, לא מיבעיא לחילוקן של הר"ן בנדרים ס"ג [ע"א ד"ה קונם יין] דכל שאומר שנה אחת מיום זה ונתעברה מונה י"ג חודש גם בנדר גם בשוכר, כיון דמתנה ואמר בהדיא והוא עומד בשנת העיבור ועל שנה זו דיברו שהרי אמרו מיום זה, משא"כ בתי ערי חומה [ערכין לא, א] התורה התנית על כל הלוקחים ועל כל הזמנים, אי לאו תמימה דכתיב ודאי זמן אחד פסקה לכולם לפי רוב השנים. אם כן ודאי אתי שפיר, דהתם ר' עקיבא ותנא קמא מיירי בקטן בשנת העיבור כיון דעלה קאי, וסגי ליה לתנא קמא ב"ב חודש, על כרחך ר' עקיבא שנה תמימה קאמר ב"ב חודשים, אבל לשון התקנה של ר"ת על כל הנשים ובכל הזמנים קאי, זמן אחד השווה לכולם לפי רוב השנים. והיינו באין מתנים בהדיא, כמו בזמנים הללו שכותבים התנאים על סמך התקנה בלבד ואין אומר ואין דברים להתנות בעל פה בהדיא, ולא קשה מידי על הרשד"ם מהתם.

וראיתי למעלת כבוד תורתו שהבין בדברי הר"ן שכוונתו לחלק בין דבר שפסקה תורה דוקא, אבל אם החכמים פסקו לא קאמר. והוכיח כן מדעת מהר"ם שהביא רמ"א באבן העזר סי' י"ג [סע' יא] גבי הנקה בשנה מעוברת מצריך כ"ה חודשים, ותקשי לדידיה הא מדאיצטרך גבי בתי ערי חומה קרא תמימה מוכח דזמן אחד פסקו חכמים לכולם לפי רוב השנים, ודוחק לומר דר"ן פליג על מהר"ם בסברא, אלא על כרחך גם הר"ן שפסקה תורה דוקא קאמר. עד כאן תורף דבריו בקיצור.

ובמחילת כבוד תורתו כי רב הוא שגה בזה, דכיון דחילוקן של הר"ן מילתא בטעמא ומילי דסברא נינהו כיון שהתורה דיברה על כל השנים פסקה זמן שווה לכל הלוקחים, ולא הוי כאומר שנה מיום זה, והיינו טעמא נמי בתקנת חכמים כך הוא

מתה האשה או האיש תוך שנה ראשונה בלא זרע קיימא חוזרת הנדוניה לאב או ליורשי המת. 4. ע"פ איוב כח, י. 5. ע"פ קהלת ג, יא. 6. ע"פ תהילים נו, 7. שבת קה, א. 8. שלדעתו חודש העיבור אינו בכלל תקנת ר"ת.

שפז. 1. עד כאן זו הוספה מבן המחבר, שלקראת הדפסת חלק יו"ד הוסיף בסוף הספר תשובה השייכת לאה"ע לכבוד ידידו בן השואל. 2. ע"פ תהילים סו, טו. 3. תוס' כתובות מז ריש ע"ב, הובא ברמ"א אה"ע סי' נג סע' ג, שאם

דמאי שנא, וכן"ל. וי"ע עיין מר בתשובות נודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סי' כ' כתב כן בהדיא, ודחה באמת דעת מהר"ם הנ"ל גבי הנקה על פי סברת הר"ן הנ"ל, ולא כמעלתו דדחיק ליה לומר כן.

הן אמת דצ"ע על הגאון נודע ביהודה שתמה כן על פסקו דמהר"ם שהוא רק לחומרא כ"ה חודש ולכתחילה דוקא בלבד, וכתב שלא מצא לו חבר. והרי מצינו לו חבר, והוא ליה לתמוה טפי על פסקו דמהר"י ווייל בתקנת ר"ת הנ"ל שפסק חודש העיבור בכלל שנה אפילו להוציא מחזקת הבעל שהוא יורש ודאי, ולא אמרינן זמן אחד בשווה תיקן ר"ת לכל הנשים לפי רוב השנים מדאיצטרך קרא גבי בתי ערי חומה, וכמו שהקשה מעלת כבוד תורתו באמת.

ויפה תירץ מעלתו על מהר"י ווייל, דסבירא ליה כמו שכתב הבית יוסף באורח חיים סי' נ"ה [נז, ב, סע' ט-י מהד' מכון ירושלים] על שם האגור דילפינן באמת מבתי ערי חומה, ונראה לי שכן הוא נמי דעת התוספות במסכת ראש השנה דף ו' ע"ב בד"ה כמנין ימות החמה וכו' וזה לשונם, ופירש בקונטרס והוא הדין בכל שנים סתם לרבי דילפינן מתמימה דבתי ערי חומה כדמוכח וכו'. עד כאן לשונם. ומיניה נשמע גם כן לרבנן כדאית להו ילפינן מיניה כל שנים סתם, דמאי שנא אחד הוכחה הוא לכולהו, כמו שכתב תוספות כדמוכח בערכין, יעויין שם.

ונראה לי דרשב"א ור"ן בנדרים ס"ג שמיאנו למילף מיניה אלא איפכא נקטו מדאיצטרך התם קרא וכו', היינו טעמא דסבירא להו בערכין ל"א [ע"ב] משמע דבכור דלפינן מבתי ערי חומה בגזירה שווה שנה שנה, ואם כן הוה להו שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין מהאי טעמא מדאיצטרך בהני. אבל תוספות והאגור וסייעתם הנ"ל סבירא להו כוונת הגמרא ערכין ל"א אינו דבגזירה שווה לגמר בכור בלבד, אלא קמשמע לן דשנה שנה מהדדי בבנין אב גמרי דהוא הדין כל היכי דכתיב שנה גמרי כולו מהדדי מבתי ערי חומה, ולא הוה שני כתובין הבאין כאחד כנ"ל. ועיין תרומת הדשן סי' רי"ו ובפסקיו סי' פ"ב וסי' קע"ח, ובהפלאה כתובות דף ס' ע"א [ד"ה גמרא עד כ"ד חדש].

ובזה מובן לשון הבית יוסף ביורה דעה סוף סי' ש"ו שכתב וזה לשונו, משמע דילפינן בכור שנה שנה מבתי ערי חומה. עד כאן לשונו. ותמוה מאי ומשמע, הא בהדיא איתא בגמרא כן. אלא משום [ד] בגמרא יש לומר ילפינן בכל מקום מבתי ערי

חומה בבנין אב, לכן כתב ומשמע דילפינן בכור לבד בגזירה שווה שנה שנה, וכדסבירא להו על כרחך לרשב"א ור"ן הנ"ל. ואם כן גם על מהר"ם לא קשה מידי קושיית נודע ביהודה וכבוד מעלתו נ"י, דמהר"ם לא סבירא ליה כרשב"א ור"ן אלא כתוספות ורש"י בראש השנה הנ"ל והאגור ומהר"י ווייל הנ"ל כנ"ל. וכן מבואר בהדיא בדברי הבית יוסף אורח חיים סי' נ"ה [שם], דאי ילפינן בכור מגזירה שווה מבתי ערי חומה ליכא למילף מיניה למקום אחר וכן"ל.

ועוד יבואר לקמן בדברינו אי"ה בירור דעת מהר"ם באופן דלא קשה מידי עליו. ומעלת כבוד תורתו לפי הבנתו בדברי הר"ן הנ"ל הוה ליה למעלתו לתמוה על הרשד"ם גם כן מבריייתא דמועד קטן על פי פירוש הבית יוסף והב"ח הנ"ל, וגם מדברי רש"י ותוספות דראש השנה ו' הנ"ל יש לתמוה על הרשד"ם.

אמנם גם לרשב"א דלית ליה סברת הר"ן יש לומר לתרץ דעת רשד"ם, דהא מצינו גם כן לפעמים איפכא שהזכירו חז"ל בדבריהם י"ב חודש ולא שנה ומכל מקום בשנת העיבור בעינן י"ג חודש, כמו שכתב הש"ך יורה דעה סי' נ"ז ס"ק מ"ג גבי ספק טריפה בשם התורת חטאת [כלל עג אות ב] וספר אפי רברבי. והגאון בספר דגול מרבבה בסי' פ"ד [על סע' ח] למד מזה על תולעים, דאם שהה אחר שנעקר י"ב חודש אוכל בלא בדיקה, ובשנה מעוברת בעינן י"ג חודשים. וסוף דבריו שם וזה לשונו, ודלא כפרי חדש (סי' מ"ג ס"ק מ"ג) (סי' נז ס"ק מו). דחה דברי הפרי חדש בלא שום טענה, ולגבי תולעים דהוזכר לשון שתא בגמרא [חולין נח, ב] באמת גם הפרי חדש מודה, וצ"ע בכוונת הדגול מרבבה. שוב ראיתי דפרי חדש סי' נ"ז [ס"ק מו] מייתי גם כן מהא דבריה שאין בה עצם דסי' פ"ד [סע' ח], ומכל מקום לפי מה שכתב הפרי חדש סי' פ"ד [ס"ק כג] בשם הירושלמי [שבת פ"א ה"ג] (ומ"ח) [ומדרש רבה דברים פרשה ה סי' ב] יעויין שם, אין מקום להשגות הדגול מרבבה עליו. ועוד, כוונת הפרי חדש הוא להוכיח רק היכי דלא הזכירו שתא אלא חודשים לבד דוקא הוא. ונעלם מדגול מרבבה גמרא יבמות ע"ט [ע"א], וגם הרמב"ן [תורת האדם שער הסוף, ענין ההספד] והב"ח ביורה דעה סי' שד"ם (ו) בסופו נעלמו מהגאון דגול מרבבה⁹.

והנה הפרי חדש סי' (מ"ג) [נ"ז] [ס"ק מו] תמה על זה, הרבה שיעורי חכמים שהוזכרו בלשון חודשים אין לחלק בין שנה פשוטה למעוברת, יעויין שם. והגאון בספר כנפי יונה [סי' נז ד"ה כתב הפר"ח] תירץ וזה לשונו, ולדעתי יפה פסק הרמ"א בתורת חטאת שלו [שם] וכו', הכא שזכר בש"ס דבעינן

בחוודש העיבור. ובגמ' יבמות שם הוזכר לענין הספד הביטוי תריסר ירחי שתא, וא"כ מוכח דלא כדגמ"ר שאם הוזכרה לשון שתא יש להתחשב גם בחוודש העיבור.

9. "כל דבר שאין לו גידים ועצמות אינו חי יותר משישה חודשים".
10. ברמב"ן שם מבואר שאין להספיד אחר י"ב חודש אף כשנתעברה השנה, והסביר הב"ח שבהספד לא נאמר שנה אלא י"ב חודש, ולכן אין מתחשבים

תמיתה הנודע ביהודה [קמא אה"ע סי' כ] עליו מדאיצטרך קרא בבתי ערי חומה.

וזה יש לומר נמי כוונת הבית יוסף אורח חיים סי' נ"ה [נז], ב סע' ט-י מהד' מכון ירושלים] שלא כתב לענין בר מצוה דילפינן ליה מבתי ערי חומה [הוספה מאת המחבר: כמו שכתב הגאון במחצית השקל שם [ס"ק י] בשמו, ולא כן הוא במחילת כבודו, יעויין שם], משום דגידולי שתי שערות תליא בטבע ועד שנשלמו י"ג שנים ויום אחד שומא נינהו, וכן בחודש העיבור לאל גומר עלי ועדיין שומא בעלמא הן. וממילא לא קשה מידי קושיית מעלתו הרב מהא על הרשד"ם. ועיין תשובת שבות יעקב חלק ב' אבן העזר סי' קכ"ה ותשובת הב"ח סי' ב'. ובלאו הכי נמי לפי מה שכתב בתשובת הרא"ש כלל (י"ז) [טז סי' א] די"ג לבר מצוה ובת שלוש ביאתה ביאה בכלל שיעורין הלכה למשה מסיני הן, בפשוט יש לומר כך ניתנה הלכה ואין למדין מהלכה, ולא קשה מידי מכל אלו על הרשד"ם. וכן לטעמא דרש"י במסכת נזיר דף כ"ט [ע"ב ד"ה ור' יוסי ברבי יהודה סבר] דילפינן ל"ג בר מצוה משמעון ולוי, יש לומר התם הכי הוי עובדא בשנת עיבור, יעויין תוספות יום טוב אבות סוף פרק ה' [משנה כ"א], ולא קשה מידי על הרשד"ם.

ולפי זה נראה לי דאין כל העניינים שווים בזה, אלא כל חד תוקים לפי טעמו. והנה בטעם תקנת ר"ת בחזרה תוך שנה אחת כתב מהר"ם בר ברוך [שו"ת מהר"ם ד"ק] סי' ע"ב בלשון התקנה וזה לשונו, וראינו שיעור שנה לדבר ולא יותר כי אחרי שנתו נשכח מלבו מה שנתן ולא יוסיף עצב עמה. עד כאן לשונו, הועתק בתשובת מאמר מרדכי סי' נ"ט, עיין שם היטב. והיינו על דרך אומרים ז"ל גזירה על המת שישתכח מן הלב אחר י"ב חודש [ברכות נח, ב], והיינו טעמא נמי דאבילות רק י"ב חודש ואחר זמן זה נשכח מן הלב. אם כן ליתא לטעם התקנה בחודש העיבור שהוא חודש ה"ג, כמו לענין אבילות, דהכל חד טעמא הוא דתליא ב"ב חודש. וכיון דאפילו בשנה דקרא פליגי תנאי [ערכין לא, א] ולרבי היינו י"ב חודש בלבד, שמעינן נמי לרבנן דקיימא לן כן בשנה דקרא דוקא וגם בלשון חכמים ובלשון בני אדם דמאי שנא האיך דליכא טעם בדבר, אבל היכא דאיכא טעם לחלק שפיר יש לומר סתם שנה לכולי עלמא י"ב חודש לבד משמע. ותדע, דהרי ענין אבילות על כרחך י"ב חודש לבד הוא מטעם הנ"ל, ועיין תוספות מועד קטן סוף דף כ"ז [ע"ב ד"ה מכאן], אף על גב דביבמות ריש דף (ע"ב) [ע"ט] נקט תריסר ירחי שתא, יעויין שם פירוש רש"י

משעברה עליה ימי החמה וצינה משמע דוקא שיעברו עליה כל הארבעה עיתים שיהיה בשנה אחת, ואין בו נפקא מינה במנין הימים אלא העיקר בעת הקור וחום של הארבע תקופות, והם לפי השנים ובהם לאל גומר עלי, וכמו שכתבתי בתשובה בזה לפרש סוגיא דסנהדרין י"ח ע"ב. עד כאן לשונו [והוא בתשובת מעיל צדקה סי' ה']. וכן כתב הכרתי ופילתי שם [פילתי ס"ק ז]. והכנפי יונה בהדיא כתב בלשונו, ואף אם [לפ"י] [נהיה] שנה דקרא י"ב חודש לחוד, מכל מקום הכא שנזכר בש"ס וכו' כנ"ל. ואם כן מבואר דלא קשה מידי על הרשד"ם מהירושלמי [כתובות פ"א סוף ה"ב]¹¹ שפסקוה הפוסקים [רמ"א אה"ע סי' כ סע' א] בלא גומר עלי, שתמה מעלת כבוד תורתו.

ועל פי זה הבנתי כוונת הרמ"א יורה דעה סי' פ"א סע' ז', על מה שכתב המחבר מותר לחזור ולניק עד סוף כ"ד חודש כתב רמ"א ועיין באבן העזר סי' י"ג אם חודש העיבור עולה למנין. עד כאן. וכוונתו בפשוט על דעת מהר"ם שהביא הרמ"א שם [סע' יא] דאין חודש עיבור עולה למנין, ומותר לחזור ולניק עד סוף כ"ה חודשים. וכן כתב הש"ך יורה דעה סי' קפ"ד ס"ק ח"י וזה לשונו, כ"ד חודשים, עיין באבן העזר סי' י"ג דאין חודש עיבור עולה למנין¹². וכוונתו נמי על כרחך על מהר"ם שהביא הרמ"א שם, ור"ל לדידה אינה חוששת לווסתה כל כ"ה חודשים כמובן. ותמהני על שניהם, דהא מהר"ם רק להחמיר לכתחילה דוקא אמרה ולא בדיעבד כמו שכתב בתרומת הדשן סי' רי"ו ובלשון הרמ"א סי' י"ג הנ"ל בהדיא, אבל הש"ך ורמ"א הנ"ל שכתבו גם כן להקל תימה מנא להו הא. וצ"ע¹³.

אמנם לפי מה שכתבתי אתי שפיר, דהא וסת דמי האשה שהוא בטבע נמשך לפי קור וחום מחודשי הלבנה כמו שכתב בשבילי אמונה¹⁴, ובהם לאל גומר עלי הקדוש ברוך הוא משדר הטבע שתפעל כפי מעשי הבית דין סוף כ"ה חודשים, ולכן מותרת לחזור ולניק הוולד, וגם אינה חוששת לווסתה עד סוף כ"ה חודשים, ואולי הרמ"א והש"ך לטעמייהו בסי' נ"ז הנ"ל בזה. ועיין ש"ך יורה דעה סי' קפ"ט ס"ק [יג].

והשתא יש לומר, כוונת הש"ך קפ"ד הנ"ל דאפילו המחבר באבן העזר סי' י"ג מודה הכא, וכן יש לומר כוונת רמ"א סי' פ"א הנ"ל. ואם כן לעניין מינקת חבירו נמי חושש מהר"ם להחמיר לכתחילה מיהת עד סוף כ"ה חודשים משום לא פלוג, כיון דעל כרחך בשאר מילי דהנקה דתליא בטבע אפילו להקל חודש העיבור בכלל שנה משום לאל גומר עלי, ולא קשה מידי

וכתב שגם מהר"ם יודה לענין וסת, כי לא נזכר שם כלל שנה אלא כ"ד חודש. 14. נתיב רביעי שביל שני, בפרק העוסק ברחם.

11. לאל גומר עלי, בת שלוש שנים ויום אחד ונמלכו בית דין לעברו הבתולין חוזרין. 12. כך הגרסה בדפוסים הרגילים, אך בדפוס: "עייין... אי חודש העיבור עולה למנין". 13. ועי' פילתי סי' קפ"ד ס"ק ח שחלק על הש"ך.

[ד"ה תריסר], ודגול מרבבה ביורה דעה סי' פ"ד הנ"ל הא כתב דשתא כהאי גוונא כמו שנה סתם הוא, והכי נמי לפי טעם התקנה של ר"ת כלתה שנתה ב"ב חודש לבד כנ"ל.

ומעתה לא קשה מידי קושיית מעלתו על הרשד"ם משוכר בית וכו' [ב"מ קב, א] ואינך דוכתי כמובן. ומכל שכן לפי מה שכתב הרא"ש בתשובה כלל נ"ד [סי' א] דעל נכסי מלוג לא תיקן ר"ת דהבו דלא לזסיף עלה, אף על גב דקל וחומר הוא מנדוניא וכו' הא תנן במסכת ידים [פ"ג מ"ב] אין דנין וכו' דברי סופרים מדברי תורה וכו', יעויין שם, אם כן על כרחך הא דכתב הרא"ש לטעמיה במועד קטן [פ"ג סי' נ] דאילו הוי נקט שנה הוי בעי י"ג חודש, לא משום דילפינן מבתי ערי חומה, אלא ר"ל דהיה מקום לספוקי אי בעינן י"ג חודש אי לא. ואם כן נהי דגבי שוכר בלשון בני אדם שנה י"ג חודש בעינן, בלשון חכמים איכא לספוקי, ואין ספק מוציא מידי ודאי.

באופן שוללי עדותו של מהר"ם א"ש בתשובה הנ"ל דסוגיין דעלמא כמהר"י ווייל אזלי, היה נראה לי להלכה העיקר כהרשד"ם מכל הני טעמי דאמרן, וראיות מהר"ם א"ש וגם ראיות מעלתו ליתנהו כנ"ל.

ועיין ט"ז יורה דעה סוף סי' שד"ם, נראה לי כוונתו להוסיף על השו"ע סי' שצ"ד [סע' ב] ובבית יוסף שם הא דבגמרא איתא תריסר ירחי שתא, מכל מקום י"ב חודש מקרי ולא שנה סתם ואין חודש העיבור בכלל, ולא כהדגול מרבבה הנ"ל.

שוב מצאתי בב"ח סוף סי' שד"ם העתיק לשון הרמב"ן בתורת האדם בהדיא דאין חודש עיבור בכלל, ולא מדעתו הוסיף כן הט"ז אלא דברי הרמב"ן הם שהשמיטם הבית יוסף העתיקם הוא, והב"ח הוסיף דהיינו טעמא אף לרבנן דרבי גבי בתי ערי חומה, התם שנה תמימה כתיב, אבל גבי אבילות י"ב חודש כנזכר עיין שם, וברוך ה' שכיוונתי לו.

ועיין בחידושי אנשי שם שסביב הגמרא שלהי קידושין¹⁵ העתיק תשובת מהר"ם עצמו, הקשה לנפשיה מהא דאיצטריך קרא תמימה בערכין, ותירץ דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, ומתיר באמת גם קושיית הרשב"א ור"ן נדרים דף ס"ג הנ"ל בזה דלשון בני אדם לחוד, ונעלמו דבריו מהגאון נודע ביהודה הנ"ל. וגם מה שכתב נודע ביהודה בגמלתו מקודם גם מהר"ם מודה דסגי בכ"ד חודש, בחידושי אנשי שם הנ"ל הביא כן בשם גאון ראשון, עיין שם. וגם מסנהדרין י"ח [ע"ב] דחה מהר"ם הראיה, עיין שם.

ודע דרשב"א ביאר דעתו דנדרים ס"ג גם בתשובה חלק ב' סי' ק"ל וסי' רצ"ד רק להלכה, אבל למעשה ביטל דעתו נגד חבריו ורבנותיו שרבו עליו והשיגוהו, וגם אפוקי ממונא הוא ולראשונים אנו שומעין, עיין שם היטב. ועיין בבית יוסף בחושן משפט סי' ש"ב [סע' טו מהד' מכון ירושלים] לא ראה תשובות אלו¹⁶.

והנה בירושת הבעל אי דאורייתא הוא כמו שכתב הרא"ש בתשובה כלל נ"ד נ"ה הנ"ל, לטעמיה שם כתב הבו דלא לזסיף על תקנת ר"ת בנדוניא ולא בנכסי מלוג, והוא הדין נמי לענין חודש העיבור יש לומר כרשד"ם, אוקמינן אדינא דבעל ודאי יורש דאורייתא הוא. אבל הב"ח בתשובה סי' כ"ד העלה ירושת הבעל דרבנן וגם אליביה דהרא"ש כהרמב"ם [הל' נחלות פ"א ה"ח], הא מן התורה בחזקת יורשי אשה הוא הנדוניא, יש לומר כמהר"י ווייל, דתקנת ר"ת היה לאוקמיה אדינא דאורייתא בחזרת נדוניא. ונעלם מתשובת הב"ח סי' הנ"ל תשובת הרשב"א חלק ב' סי' רכ"א, הוכיח במישור דהלכה ירושת הבעל דאורייתא, עיין שם היטב, וגם תשובת הרא"ש כלל נ"ד נ"ה נעלם מהב"ח בתשובה הנ"ל. ועיין פלפולא חריפתא בבבא קמא מ"ו¹⁷, ועיין תשובת משאת בנימין סי' [טו]¹⁸.

ומה שכתב מעלתו הרב נ"י דגם הרשד"ם אזיל ומודה באתרא דכתבי תקנתא שם בתנאים אחרונים, אם כן מצד הקנין והשטר חייב להחזיר מן הדין וליכא למימר דבעל יורש על פי הדין, אם כן בכלל שנה גם חודש העיבור.

תמינהי מאוד על עוצם בינתו מה ראה לומר כן, הא פשיטא שלא קיבל קנין ולא חתם את עצמו אלא על סמך התקנה, והרי על מתקני התקנה אנו דנין, ודעת רשד"ם כיון דבעל יורש מן הדין ודאי לא תיקן (רשד"ם ור"ת) [ר"ת] על חודש י"ג, וממילא גם הוא הבעל לא עשה קנין ולא חתם בשטר אלא לקיים התקנה ולא יותר. וליכא למימר בהא כל (מלתיה) [מילתא] יתירתא לטפויי מילתא אתי [ב"ב קל"ח, ב] וכיון דלא צריך לכתוב כלל וכתב (וירשה) [ועשה] קנין הוסיף בזה על התקנה. זה אינו, דתקנה ראשונה כך נתקן לכתוב בכל התנאים כן, אלא עכשיו שכבר נתקן וכבר נהגו, כל הנושא על דעת המנהג נושא אפילו לא כתבו בתנאים איתא לתקנתא, דקיימא לן דורשין לשון הדיוט [ב"מ קד, א], ואם כתב בתנאים כן לא הוסיף בזה דבר על התקנה.

והנני ידירו ואוהבו הנאמן בלב ונפש חפצה, חותם בברכה. כנפשו היפה ונפש דורש שלום תורתו.

הק' יהודא אסאד

* * *

15. בהגהות על המרדכי בסוף קידושין. 16. חסר כאן, וצ"ל שהב"י כתב שהטור והרב המגיד לא ראו תשובות אלה, עיי"ש. 17. לא מצאתי. 18. שלדעתו ירושת הבעל דרבנן.

דברים מאת רבי אהרן שמואל אסאד בן המחבר

'שלא להוציא הנייר חלק'...

בדפו"ר נדפסה כאן הוספה מאת בן המחבר השייכת לסי' קלג, וזו לשונה:

'שלא להוציא הנייר חלק ארשום פה הקושיא שהקשה מרן אבי הגאון זצ"ל בתשובה בחלק יו"ד סי' [קלג בסופו] בקצרה, וארשום פה כמו שראיתי הקושיא במכתביו, בכת"י מרן אבי זצ"ל. וזה לשוני'...

את הקושיא העתקנו במקומה לעיל עמ' רמה-רמו.

* * *

דברי רבי אהרן שמואל בן רבנו בסוף חלק חו"מ-אה"ע

ואחרון חביב, אנוכי אשים פה מקום להציב לשם ולזכרון עולם את כבוד ידידינו וידיד עליון, איש חי ורב פעלים, קודש הלולים, השר וגדול ליהודים, הכל משבחים ומודים, נשיא ישראל אביר הגבירים, מאיר לארץ ולדרים, ראש לקצינים וראש לנדיבים, צבי ישראל עדיו והדרו, הרבני המופלג בתורה ויראה טהורה, הצדיק מפורסם בכל קצווי ארץ וים רחוקים, אפסי ארץ מקים, שר האלף, אלף המגן, כבוד שם תפארתו מורנו שמעון וואלף המכונה באראן ווילהעלם קארל פאן ראטהשילד יושב בק"ק פרנקפורט אמין נרו יאיר כאור הבהיר, הנמצא כזה איש אשר כל מלכי מזרח ומערב משכימים לפתחו, ובכל זאת נזר אלקיו על ראשו, וספר תורה קשור בזרועו, וקרא בו כל ימי חייו, והיא תהילתו ותפארתו. ופעמים רבות אשר השר האדון נ"י עזרני וסמכני. והנה ידעתי כי לא ניהא ליה למר בתפארת ושבחים, כי דרכו בקודש הצנע לכת עם אלוקיו, אולם כבר כתב הרמב"ן כל מרים תרומה כי הרימו והראו מי שהתנדב במשכן וכו'. ואמינא לפעלא טבא ויישר, אתה ד' תשמרנו ותנצרנהו בבית ובחוץ, ותברך אותו בכל מדרך כף רגלו, יאריך ימים ושנים, חיי נעימים, ובית ראטהשילד יהיה נאמן לפניך כל הימים עד עולם לשם ולתפארת, עד כי יבוא שילה ויחזיר העטרת. אמן סלה ועד.

להיות כי אהובי ידיד נפשי הרב הגאון הצדיק מורנו זוסמאן סופר נ"י האב"ד קהילת האלאש יע"א הוא היה אשר עוררני כמה פעמים על דבר הדפסת חלק שני תשובות מהרי"א, אזכירנו לטובה, בפרט כי ידיד נפשי הגאון נ"י היה אהוב וחביב מאוד בעיני מרן אבי הגאון הקדוש זצוק"ל, וכמה פעמים שמעתי מפיו הקדוש שמספר בשבחא דמר ידיד נפשי הגאון נ"י, וגם ספרו הנחמד ילקוט אליעזר² מצא חן בעיניו מאוד, והיה בידי גם כן שו"ת אחד אשר השיב מרן אבי זצוק"ל להגאון הנ"ל נ"י, אך לא הספיק בידו לגומרה, ושלחתיה ליד ידיד נפשי חביבי הגאון נ"י.

1 כוונתו לשמות לה, כב-כד: וְנִבְּאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים כָּל יְדִיב לֵב הִבְיָאוּ... וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר הִנִּיף תְּנוּפֶת וְהָב לָהּ... כָּל מְרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וְנִחֲשֶׁת הִבְיָאוּ אֶת תְּרוּמַת ה' וכו'. רמב"ן (בפירוש השני על 'הניף'): הלוקחים יניפו הזהב להראותו, לשבח המביא על נדבתו.

2 לקט פירושים ומדרשים, דפו"ר פרסבורג תרכ"ד ואילך.

נספחים

נספח א

מומר לחלל שבת בפרהסיא איננו עושה יין נסך במגעו עד שיעידו בפניו בבית דין

הרחבה בעניין חידושו של רבינו בסימן נ ד"ה ולפסול, והדיונים בעקבותיו

הרב יהונתן אמת

א. פתיחה - חידושו של רבינו

ב. שיטות הפוסקים ביחס לדברי רבינו

ג. הקושי בדברי רבינו לאור דברי הראשונים בסוגיית השוחט בשבת

ד. "קול ההמון המתפשט בלבד"

ה. סיוג החידוש למי שבשאר העניינים נוהג על פי ההלכה

ו. יישום סברת רבינו בתחומים אחרים

ז. דברים משובשים בשם רבינו

סיכום

א. פתיחה - חידושו של רבינו

בגמ' בחולין ה, א מפורש שהמחלל שבת בפרהסיא נעשה מומר לכל התורה כולה, ובכלל זה עושה יין נסך במגעו. אולם רבינו מחדש (בסוף סימן נ ד"ה ולפסול) שכיון שמדובר בפסול הגוף, שנעשה כגוי, כדי שיחול הפסול צריך שיעידו עליו בבית דין בפניו. רבינו מתבסס בחידושו על דברי הש"ך והנו"ב לגבי פסול עדות ושבועה, שאין אדם נפסל עד שיעידו עליו בפניו בבית דין. חידושו של רבינו נידון בהרחבה בפוסקים הבאים אחריו, אשר רובם הקשו על דבריו ודחו אותם מהלכה. כמו כן דנו ונחלקו בגוף הבנת דברי רבינו ובהשלכות האפשריות של דבריו על שאר תחומי התורה.

ב. שיטות הפוסקים ביחס לדברי רבינו

כלפי גוף החידוש שלפסול את גופו לעשות יין נסך במגעו צריך קבלת עדות בפניו ובפני בית דין, ולא די בכך שהוא מחלל שבת בפרהסיא והדבר ידוע, נחלקו הפוסקים אם לקבל את דברי רבינו. ר' אליעזר דייטש, תלמידו של רבינו, מתייחס לדברי רבינו בספרו שו"ת פרי השדה ח"א סי' סב וסי' עא, ומשמע מדבריו שהוא מקבל את החידוש להלכה. וכן הסכים האדמו"ר מסיגוט בשו"ת אבני צדק יו"ד סי' ס, אמנם בחלק אה"ע סוף סי' ז הבהיר שרק לעניין דרבנן יש לסמוך על זה. בשו"ת חלקת יעקב יו"ד סוף סי' מח כתב שאפשר לסמוך על דברי רבינו בשעת הדחק, ובשו"ת בית דוד ח"ב סי' קלב צירף את דברי רבינו כצד היתר.

בשו"ת יביע אומר ח"ז או"ח סי' טו אות ד טען שיש לדייק כדברי רבינו מדברי רע"א בחידושו לשו"ע יו"ד סי' רסד, שכתב וזו לשונו "ואם עושה כן עם חברים כמוהו מספר עשרה אנשים וכולם יחד מחללים שבת מאן יעיד על זה, הלא כולם פסולי עדות ניהו", ומשמע כדברי רבינו שבכדי לעשותו מומר צריך קבלת עדות. אמנם לכאורה אין הכרח למשמעות זו, ויש לומר בפשיטות שכוונת רע"א לעניין לפסול למי שאיננו יודע, ולזה בוודאי צריך עדות לענין בירור הדבר, וכדלקמן. אך אין הכרח מדבריו שצריך עדות בפניו לעניין עצם החלת הפסול, אף למי שהדבר ידוע לו.

למעשה, רוב הפוסקים חלקו על דברי רבינו, ונקטו שכיון שמחלל שבת בפרהסיא והדבר ידוע אין צריך על זה קבלת עדות, ולא תהיה שמיעה גדולה מראיה, ורק לפוסלו למי שאיננו יודע צריך עדים מצד בירור הדבר. כך כתבו בספר שבילי דוד יו"ד סי' קיט ס"ק ב, שו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' עד ד"ה וראיתי, שו"ת פני מבין או"ח סי' צא וסי' צב, שו"ת ערוגת הבושם או"ח סי' עז ד"ה ותו, שו"ת לבושי מרדכי או"ח סי' קיא, שו"ת יד יצחק ח"א סי' קצה ושו"ת שבט הלוי ח"ב סי' נג [ואף לענין פסול עדות כתב בשבילי דוד שם שאין צריך קבלת עדות לפוסלו, וכן מבואר בשו"ת הרא"ם סי' כד, שו"ת זקן אהרן סי' ד ושו"ת אחיעזר ח"ג סי' כה, שכל שמוחזק לעבור עבירות פסול לעדות אף שלא העידו עליו. ובשו"ת הב"ח סי' קב מבואר שבשאר עבירות אינו נפסל לעדות אם לא העידו עליו, אך בחילול שבת בפרהסיא אין צריך קבלת עדות].

בשו"ת פני מבין שם כתב שיש להוכיח כן בדברי המהר"ם שיק או"ח סי' קכת, שדן בנשים שסורקות את שערן בשבת, וכתב שאינן עושות יין נסך כיון שסריקת השער היא רק איסור דרבנן, ומבואר שאם היה בזה איסור דאורייתא אכן היו עושות יין נסך אף שלא נתקבלה עדות בפניהן בבית דין. ויש להעיר בזה משו"ת התשב"ץ ח"ג סי' שיב שכתב וזו לשונו, "אם יצא עליהם שם שהם מחללים שבת בפרהסיא אפילו מגען אסור", ולכאורה מבואר בהדיא שלא כדברי רבינו. וגדולה מזו משמע בדבריו שאין צורך בעדות אף למי שאיננו יודע בעצמו, ודי בכך שיצא עליהם שם שמחללים שבת בפרהסיא.

ג. הקושי בדברי רבינו לאור דברי הראשונים בסוגיית השוחט בשבת

כפי שהעירו האחרונים, הקושי הגדול בחידושו של רבינו הוא שלכאורה דבריו נסתרים מדברי הראשונים בסוגיית השוחט בשבת. במשנה במסכת חולין דף יד, א מבואר שהשוחט בשבת שחיתו כשירה, והתקשו רבים מן הראשונים מדוע אין שחיתו פסולה מצד שהוא מומר לחלל שבת, וכפי שמבואר בגמרא שם בדף ה, א שהמומר לחלל שבת מומר לכל התורה כולה ושחיתו אסורה. וכתבו הראשונים ליישב בכמה אופנים:

1. הרמב"ם בפירוש המשניות שם תירץ שמדובר בשוגג, וכן כתבו אפשרות זו בחידושי הרא"ה ובנימוקי יוסף שם. לעומתם, ראשונים אחרים נתקשו, שאמנם כך מסקנת הגמרא שם, אך בהוה אמינא הגמרא העמידה אפילו במזיד. לכן תירצו באופנים אחרים:

2. תוס' שם ד"ה השוחט בתירוצו ראשון תירצו על פי מה שמבואר בגמרא שם בדף ה, א שרק מחלל שבת בפרהסיא נעשה מומר לכל התורה כולה, ובמשנה בדף יד יש להעמיד ששחט בצנעא. וכן הוא בתוס' הרא"ה ש ותוס' שאנץ שם, וכן תירצו הרמב"ן והנימוקי יוסף שם, וכן כתבו הרשב"א בתורת הבית בית א ריש שער ד והרא"ה בבדק הבית שם ובחידושו לחולין שם.

3. תוס' שם בתירוצו שני תירצו שמחלל שבת אינו נעשה מומר בפעם אחת, וכן כתב בנימוקי יוסף שם.

4. בחידושי הר"ן שם תירץ שאותה שחיתה ראשונה שנעשה בה מומר כשירה, כיון שבתחילת השחיתה הוא מקלקל בחבורה ואין בזה חילול שבת מדאורייתא, ואינו נעשה מומר עד סוף השחיתה. בגוף התירוצו שאינו נעשה מומר בתחילת השחיתה כן כתב הרשב"א בחולין שם ובתורת הבית שם, אלא שלא הזכיר שהוא מטעם מקלקל, והב"ח בסי' יא ביאר בדבריו שהוא מטעם אחר, שכל השחיתה נחשבת מעשה אחד.

הצד השווה שבהם, שכולם נתקשו שהרי השוחט בשבת נעשה מומר ואותה שחיתה תיפסל מדין שחיתת מומר, ונצרכו לתירוצים הנ"ל. ובשו"ת מנחת אלעזר שם, בשו"ת פני מבין שם סי' רח, בשו"ת ערוגת הבושם שם ובשו"ת יד יצחק שם כתבו שלאור דבריהם יש לתמוה על רבינו, שכן לדברי רבינו קושיא מעיקרא ליתא, ומה שאינו נעשה מומר הוא משום שלא העידו בפניו בבית דין. ולחידוד הקושיא יש להעיר, שאין הדברים רק בגדר תירוצו נוסף לקושיית הראשונים והערה מדוע לא תירצו כן, אלא תמיהה גדולה, שלדברי רבינו כלל אין מקום לקושיית הראשונים, שהרי במציאות לא שייך שיעידו בפניו בבית דין בין תחילת השחיתה לסופה, וכלל אין מקום לדון ששחיתה זו תיפסל מדין שחיתת מומר.

והנה, מלבד לכך שדחוק לומר שדברי הראשונים הנ"ל נעלמו מעיני רבינו לפי שעה, יש להחריף את התמיהה, שכן רבינו עצמו לעיל בד"ה ועל פי הוכיח כעין הוכחה זו גופא מדברי תוס' הנ"ל. לגבי עצם הדין שמחלל שבת נעשה מומר לכל התורה אף שמקיים שאר מצוות, רבינו הביא שיש להוכיח כן מקושיית תוס', שאם לא כן היה לתוס' להעמיד במי

שמקיים שאר מצוות ולכן לא נעשה מומר לכל התורה. כיון שכך, אין מקום לומר שנעלמה מרבינו הוכחת האחרונים. אלא שצריך לבאר כיצד באמת עולים דברי רבינו בקנה אחד עם דברי הראשונים הנ"ל.

ביישוב הדבר נאמרו שלושה הסברים:

1. לא העידו עליו היינו צנעא

בקובץ תל תלפיות מחברת כו [משנת תרע"ח] סי' קנג כתב נכדו של רבינו ר' משה נתן יונגרייז ליישב את קושיית האחרונים. הוא הביא את מה שמבואר בפוסקים שכל שמתבייש לחלל שבת בפני אדם גדול נקרא מחלל שבת בצנעא אף שחילל שבת בפני עשרה, ומציע שרבינו סובר שהוא הדין לכל מי שלא העידו בפניו בבית דין, שזה נקרא בצנעא ולא בפרהסיא. כיון שכך, לא זו בלבד שאין דברי רבינו נסתרים מדברי תוס', אלא זה גופא נכלל בדברי תוס' בתירוצם הראשון שמדובר בצנעא, וכוונתם שאמנם חילל שבת בפני עשרה מישראל, אך לא העידו בפניו בבית דין. וכן תירץ בקצרה בשו"ת יביע אומר ח"א יו"ד סי' י אות טו.

אלא שלכאורה ישנם כמה קשיים בתירוצו זה. ראשית כלפי עצם הדברים, לכאורה לא מובן כלל מה השייכות בין חידושו של רבינו בעניין קבלת עדות בפניו בבית דין לבין שאלת הגדרת החילול כפרהסיא או צנעא. בשלמא במחלל שבת בפני עשרה אך מתבייש מאדם גדול, מובן שישנו חסרון בשיעור ההעזה ובאיכות החילול, ושייך לדון את החילול כנעשה "בצנעא". אך לגבי קבלת עדות בפניו בבית דין, הרי מדובר על חילול שבת שכבר נעשה בעבר (בפני עשרה), ואיך שייך לומר שעל ידי קבלת או אי-קבלת עדות יוגדר אותו חילול שבת כצנעא או פרהסיא. וביותר, שרבינו מצריך לא רק קבלת עדות בבית דין - אלא דווקא קבלת עדות בפניו, ומה עניין קבלת עדות בפניו לפרהסיא. ולכאורה ברור שאין חידושו של רבינו נוגע כלל לשאלת הגדרת החילול כנעשה בפרהסיא או בצנעא, אלא אכן החילול מוגדר כנעשה בפרהסיא כפי שהוא במציאות, אלא שרבינו מצריך דין נוסף דהיינו קבלת עדות בפניו בבית דין בכדי להחיל עליו את פסול הגוף של מומר לכל התורה שעושה יין נסך. ומקור החידוש יוכיח, שרבינו לומד את דינו מפסול עדות ושבועה, והרי שם פשוט שהצורך בקבלת עדות בפניו איננו נוגע לעניין פרהסיא וצנעא אלא לעצם חלות הפסול.

שנית, אף אם נקבל שאפשר להגדיר על פי דברי רבינו שהמחלל שבת בפני עשרה אך בלא קבלת עדות בפניו בבית דין נקרא מחלל שבת בצנעא, לכאורה עדיין קשה מאוד לפרש שזו כוונת תוס' בתירוציהם. אם כך כוונת התירוצ, יקשה מה היתה ההוה אמינא של תוס' בקושייתם, וכי סברו שמדובר שאכן העידו בפניו בבית דין תוך כדי השחיטה, עד שנצרכו לתרץ שמדובר "בצנעא" כלומר שלא העידו בפניו בבית דין. כלומר, עיקר הקושי בדברי רבינו איננו מדוע תוס' לא תירצו כדבריו, אלא שכלל אין התחלה לקושיא. כיון שכך, לכאורה לא יועיל לומר שזו כוונת התירוצ בתוס'. ואם נאמר שההוה אמינא של תוס' היתה שאף בלא קבלת עדות בפניו נחשב פרהסיא, וזה גופא החידוש בתירוצ, העיקר חסר מן הספר.

אף אם נקבל שאכן זו כוונת תוס' והראשונים שתירצו כן, עדיין יקשה על דברי רבינו מדברי הרמב"ם והר"ן שלא תירצו כן. ובעיקר מדברי הרמב"ם, בהם משמע להדיא שבמזיד שחיטתו פסולה משום שחיטת מומר.

2. אותה שחיטה ושחיטות אחרות

בשו"ת יד מרדכי [לר' מרדכי רוטנברג אב"ד אנטוורפן] סי' א כתב ליישב את דברי רבינו, בהקדם הערה ודקדוק בגוף דבריו. רבינו הקדים לחידושו, שבכדי לפסול לעדות ושבועה מבואר בש"ך ובנו"ב שצריך קבלת עדות בפניו בבית דין, ומשם למד רבינו שכן הוא לעניין לפסול גופו לעשות יין נסך במגעו. ולכאורה קשה, מדוע נצרך רבינו בזה לדברי הש"ך והנו"ב, הרי עצם הדין שאין אדם נפסל לעדות בלא קבלת עדות בפניו מבואר כבר בב"י באה"ע סי' מב [ד"ה מצאתי כתוב, סע' ה מהר"ה מכוין ירושלים]. אלא שיש כאן שני עניינים, שהנה הריב"ש בס"י רסו [ד"ה עוד] כתב שמה שקיי"ל הזמה שלא בפניהם היא הכחשה, אין הפירוש כדין שתי כיתי עדים המכחישות זו את זו שעדותן בטילה אך שתיהן כשרות לעדות אחרת, אלא הכת המוזמת היא מוכחשת לגמרי, ולא זו בלבד שעדותם בטילה אלא אף גופם נפסל לעדות. ועל זה חלקו הש"ך והנו"ב הנ"ל, ונקטו שבכדי לפסול גופם צריך קבלת עדות בפניהם.

וחילוק זה גופא הוא מה שרבינו רצה להוכיח מדבריהם. ולכן, המנסך יין לעבודה זרה והשושט בשבת בפרהסיא, אמנם אין גופם נפסל לעדות, וכן אינם נעשים מומרים לכל התורה לפסול שחיטתם מכאן ואילך ולאסור יין במגעם,

כיון שלא נתקבלה עדות בפניהם בבית דין. אך אותו יין שנתנסך בוודאי אסור, וכן אותה בהמה שנשחטה בשבת אסורה. כיון שכך, אין דברי רבינו נוגעים לדברי הראשונים, ואין בהם בכדי ליישב את קושיית הראשונים שהקשו מדוע אותה שחיטה שנעשתה בשבת כשירה.

והנה לכאורה דבריו צ"ע. אמנם אמת נכון הדבר שאותה עדות המוכחשת בטילה, וכן אותו יין שידוע שנתנסך אסור, אף שלא נפסל הגברא, וכדבריו. והוא משום שביטול עדות וכן איסור תקרובת עבודה זרה הוא דבר בפני עצמו, ואיננו בתולדה מפסול הגברא. אך מה שכלל בזה בחדא מחתא גם שוחט בשבת צ"ע, שהרי בשונה מעדות מוכחשת וניסוך יין לעבודה זרה, בשוחט בשבת אין טעם עצמאי לפסול את השחיטה, אם לא מצד שהשוחט מומר. וכיון שאף לדבריו לא נעשה הגברא מומר בלא קבלת עדות בפניו, מה מועיל שידוע לנו שאותה שחיטה נעשתה בשבת. ועיין שם שהזכיר בלשונו שאותה שחיטה אסורה משום ש"אסור לאכול משחיטת מומר", אף שלא נפסל גופו להיעשות כגוי גמור לאסור שחיטתו אח"כ בחול. ולכאורה הוא תרתי דסתרי, וצ"ע.

3. שחיטה ויין נסך

לכאורה, התירוץ המרווח והביאור הפשוט בדברי רבינו הוא כפי שכתב נכדו ר' משה נתן יונגרייז בקובץ תל תלפיות שם סי' קכג וסי' קנג, על פי סתירת הנחת היסוד של קושיית האחרונים. שהנה, רבינו עסק בשאלה אם מומר עושה יין נסך במגעו, ובמסגרת דברים אלו כתב שבכדי לפסול את גופו לעשותו כגוי לאסור יין במגעו צריך קבלת עדות בפניו בבית דין. והאחרונים הקשו על דבריו מדברי הראשונים בענין שחיטת מומר, והנחת הקושיא היא כמובן שדין שחיטת מומר ודין מומר לענין לאסור יין במגעו שווים הם, ולדברי רבינו אין לפסול שחיטת מומר אם לא התקבלה עדות בפניו בבית דין. והפשטות היא שבנקודה זו גופא טמון היישוב לדברי רבינו, והוא סבור שיש לחלק בין שני העניינים.

לגבי שחיטה אין צריך להעיד בפניו בבית דין, אלא די בעצם הדבר שחילל שבת בפרהסיא להוציאו מכלל בר זביחה, ושוב אין מועילה שחיטתו לתקן ולהתיר את הבשר, אלא הוי כאילו לא שחט. משא"כ לענין יין נסך, בכדי שיאסור יין במגעו צריך לעשות גופו כגוי, ולזה צריך קבלת עדות [ועיין שם שחילק כן גם לענין השאלה בכמה פעמים נעשה מומר, שלענין לפסול שחיטתו די בפעם אחת אך לענין לאסור יין במגעו צריך שלש פעמים, וכן עיין שם שהוסיף נופך לגוף החילוק בשני אופנים]. ובפשטות יש שני חלקים לחילוק. ראשית כל יש חילוק בכך שלגבי שחיטה הנידון הוא האם הגברא הוא בר זביחה, וזה תלוי במציאות, משא"כ לגבי לעשות יין נסך הנידון הוא האם הוא כגוי, ולזה לא די במציאות אלא צריך גם להחיל עליו חלות זו. שנית, לגבי שחיטה הנידון הוא להתיר את הבשר על ידי שחיטה, כלומר לסלק את האיסור ולחדש היתר, ובכדי שיהיה בכח שחיטתו לפעול כן צריך שיהיה בר זביחה, ובלא זה הוי כאילו לא שחט אלא מתה מאליה ונתנבלה. משא"כ לענין יין נסך הוא להיפך שמצד עצמו היין מותר ובכדי לחדש עליו איסור צריך שיהיה כגוי.

ד. "קול ההמון המתפשט בלבד"

בדעת רבינו גופא יש שהציעו שכלל אין כוונתו לחדש שדרושה קבלת עדות בכדי לעשותו מומר לאסור יין במגעו, אלא כל שידוע בבירור שחילל שבת בפרהסיא נעשה מומר, שלא תהיה שמיעה גדולה מראיה, ורבינו רק בא לאפוקי ממקרה שבו לא ידוע בבירור שחילל שבת אלא רק נתפשט קול בעלמא, שאז צריך עדות כדי לברר שאכן חילל שבת בפרהסיא. כן כתב בשו"ת לבושי מרדכי שם, והעיר שכך משמע בדברי רבינו שכתב שאין לפסול על פי "קול ההמון המתפשט בלבד", וכן כתב המבקר בקובץ תל תלפיות הנ"ל [ר' ישעיה זילברשטיין אב"ד וואיטצען]. וכעין זה כתב בשו"ת מהרש"ם ח"ו סי' צד, אחר שהביא דברי רבינו, שבידוע בבירור קשה להקל בזה [אמנם בפשטות כוונתו שאין דעתו לסמוך על דברי רבינו בכהאי גוונא, ולא שזו גופא כוונת רבינו].

הרווח הגדול בהבנה זו בדברי רבינו הוא, שלפי זה מיושבת בפשיטות קושיית האחרונים מדברי הראשונים בענין השוחט בשבת, כיון שלמעשה רבינו כלל לא חידש שצריך באופן עקרוני קבלת עדות, אלא העיקר שתהיה ידיעה ברורה שחילל שבת, וממילא התקשו הראשונים מדוע בשוחט בשבת לא נפסלת השחיטה.

אלא שלכאורה אין מקום להבנה זו בדברי רבינו, וכפי שכתב בשו"ת ערוגת הבשם שם שמלשון רבינו משמע שלעולם צריך קבלת עדות, וכן משמע ממה שרבינו מביא מקור לדבריו מדברי הש"ך והנו"ב בעניין פסול עדות ושבועה שהוא

דין עקרוני שאין גופם נפסל בלא קבלת עדות, ורבינו מדגיש שהוא הדין לענין לפסול גופו לעשותו כגוי גמור לאסור יין במגעו. זאת ועוד, רבינו מזכיר בפירוש שגם לענין לעשות יין נסך במגעו לא די בעדות אלא צריך דווקא קבלת עדות בפניו, ובשלמא כלפי עצם הצורך בעדות אפשר לומר כנ"ל שהכוונה רק מצד הבירור שלא לסמוך על קול בעלמא, אך מה שצריך שיהיה בפניו לכאורה לא שייך לבירור המציאות אלא בהכרח הוא דין עקרוני, שבכדי להחיל עליו חלות פסול מומר צריך להעיד בפניו, וכפי הדין לגבי פסול עדות ושבועה.

וכך עולה מדברי כל שאר הפוסקים שהביאו את דברי רבינו ולא חילקו בזה, והקשו מדברי הראשונים בענין השוחט בשבת, ומבואר שלמדו בדעת רבינו שלעולם צריך קבלת עדות בפניו כדי לפוסלו אף כאשר הדבר ידוע בבירור.

ה. סיוג החידוש למי שבשאר העניינים נוהג על פי ההלכה

רבינו מסייג את חידושו, וכותב שמחלל שבת בפרהסיא שלא העידו בפניו בבית דין איננו עושה יין נסך במגעו כאשר "ידוע כי הם מתנהגים בכל שארי מצוות התורה וזוהרים משארי עבירות התורה". על פי זה כתב תלמידו ר' אליעזר דייטש בשו"ת פרי השדה ח"א סי' סב לגבי "אנשים הפוקרים בזמן הזה אשר כל דברי תורה ומצוות לצחוק הוא בעיניהם" שמחללים שבת ועוברים על כל עבירות שבתורה, שהם כמומרים לכל דבר ועושים יין נסך במגעם, אף שלא העידו בפניהם. ובביאור העניין כתב, שמי שמחלל שבת בפרהסיא אך מקפיד על שאר מצוות ועבירות, יש לומר שאיננו מודע לחומר איסור שבת, או מיקל לעצמו מחמת קשיי פרנסה, ואם יתרו בו יחזור בו מדרכו הרעה, ולכן לא נעשה מומר לכל הפחות לענין לאסור יין במגעו. משא"כ מי שעובר על כל עבירות שבתורה, אין מקום לתלות ולהקל כנ"ל.

ולכאורה יש להעיר על דבריו, שבדברי רבינו משמע שהצורך בקבלת עדות בפניו בבית דין הוא כמו לענין הפסול לעדות, דהיינו שדרושה קבלת עדות בכדי להחיל עליו פסול, והוא עניין הלכתי ולא עניין שתלוי במציאות, דהיינו שגם אם ידענו בבירור שהוא מכיר בחומרת איסור שבת, אינו נפסל להיעשות כגוי לאסור יין במגעו אם לא נתקבלה עדות בפניו בבית דין. ואפשר שכוונת רבינו היא שהחידוש שצריך קבלת עדות הוא רק כלפי דין מומר לחלל שבת שהוא כמומר לכל התורה כולה, אך מי שבאמת מומר לכל התורה כולה לא צריך קבלת עדות.

עוד כתב שם טעם נוסף, לפיו אף רבינו יודה במי שעובר על כל עבירות שבתורה. כפי שמבואר בדברי רבינו, מאחר שבלא קבלת עדות אינו נעשה מומר, אין לאסור את מגעו מצד עצם גזירת סתם יינם, משום שלא שייך בו איסור חיתון. על פי זה כתב בעל שו"ת פרי השדה לחדש שמי שאיננו מקפיד על כל איסורי התורה, ובכלל זה חוקי טהרת נדה, אף שבניו אינם ממזרים הרי שהם פגומים ולא ראוי להתחתן איתם, ודי בזה כדי להכליל את אותם עוברי עבירה בגזירת סתם יינם. ואף שעצם הדבר שבניו פגומים אין בו בכדי לאסור, שכן למעשה מותר להתחתן איתם, כיון שבאופן עקרוני מדובר במומר שראוי להיכלל בגזירת חז"ל, רק שיש טעם להוציאו מן הכלל מצד שאין בו איסור חתנות, די בכך שאין ראוי להתחתן עם בנותיו כדי שלא להוציאו מכלל הגזירה.

ו. יישום סברת רבינו בתחומים אחרים

יש שדנו אם סברת רבינו תועיל גם לגבי דינים אחרים.

בשו"ת בצל החכמה ח"ה סי' עו אות ג הביא שיש מורים להקל לצרף מחללי שבת למניין על פי סברת רבינו, שכל שלא העידו בפניהם בבית דין אינם נפסלים. והשיג על דבריהם, שסברת רבינו היא שבכדי לפסול את גופו דרושה קבלת עדות, וזה שייך דווקא לענין לעשות יין נסך במגעו, שלזה צריך לפסול גופו ולעשותו כגוי. משא"כ לענין שלא לצרפו למנין אין צריך לפסול גופו ולעשותו כגוי, שהרי כך הדין בכל עובר עבירה שנידו אותו, שאינו מצטרף לעשרה, אף שבוודאי דינו כישראל.

בספר נשמת שבת ח"ה סי' תצח דן בארוכה בעניין חילול שבת להצלת מחלל שבת, וכתב שאין להתיר על פי סברת רבינו, שדבריו אמורים רק לענין פסול עדות ולאסור יין נסך לאחרים, אך לענין לחלל שבת עליו, כל שנתפרסם שהוא מחלל שבת בפרהסיא איננו מצווים לחלל שבת להצילו [אמנם יש בזה שיקולים אחרים, עיין שם].

ז. דברים משובשים בשם רבינו

בכמה פוסקים הובאו דברי רבינו בשינוי, ולכאורה שלא בדקדוק.

בשו"ת פני מבין או"ח סי' צב הזכיר בשם הרב השואל שרבינו מצריך שהעדות תיגבה בפני עשרה בכדי לפוסלו. ואפשר שכך פירש את לשון רבינו "העידו עליו כל הנ"ל", דהיינו כל אותם עשרה שחילל שבת בפניהם. אך פשוט שכוונת רבינו בזה לומר שהעידו עליו [שני עדים] על כל הנ"ל, כלומר שחילל שבת בפני עשרה ועשה כן כמה פעמים.

בשו"ת זכרון יהודה גרינוולד ח"א סי' צט כתב שחידושו של רבינו הוא שבכדי להיעשות מומר צריך התראה תוך כדי דיבור לחילול השבת. ולכאורה אין לזה רמז בדברי רבינו, אלא כל שחילל שבת בפרהסיא ואח"כ העידו בפניו בבית דין נעשה מומר אף שלא קיבל התראה (אם רק ידענו שהיה מזיד), וכל שלא העידו בפניו בבית דין לא נעשה מומר אף אם התרו בו בשעת מעשה.

סיכום

חידושו של רבינו, שמומר לחלל שבת אינו עושה יין נסך במגעו עד שיעידו לפניו בבי"ד, זכה, כמו חידושים אחרים של רבינו, לדיון נרחב בפוסקים הבאים אחריו, ובמקרה זה גם לביקורת נרחבת. על פניו דבריו מוקשים ונסתרים מדברי הראשונים באופן מתמיה, ומתוך כך נטו רוב הפוסקים מדרכו, והשאירו את דבריו בצריך עיון, בבחינת משיבין את 'מהרי"א' לאחר מיתתו. אך האמת תורה דרכה, ולאחר עיון ודקדוק בדבריו, אף שאינם מוסכמים, אין בהם קושי כלל, כאשר שורש הדיון הוא בדימוי מילתא למילתא ושאלת השוואת פסול אינו בר זביחה למעמדו של מומר שעושה יין נסך במגעו. ואכן יש מן הפוסקים שסמכו על דבריו הלכה למעשה.

כמו רבים מתשובותיו של רבינו, גם תשובה זו היא חלק ממכלול ההתמודדויות של אחד מגדולי ההוראה של זמנו עם אתגרי השעה, והיא רלוונטית היום לא פחות מאשר ביום היכתבה לפני יותר ממאה וחמישים שנה.

נספח ב

נספח תמונות בעניין היתר התרנגולים החדשים
שייך לעיל סימנים צב-צד, ולחלק אה"ע-ח"מ סימנים קפג, ער, רעד

תרנגול ביתי מצוי

תרנגול הודו

תרנגול קפריסאי (גם הרגליים מכוסות בנוצות)

תרנגול קוצ'ין

תרנגול פנינה

מפתחות יהודה יעלה יו"ד תוכן עניינים ע"פ נוסח דפו"ר עם תיקונים

הלכות שחיטה וטריפות

- (א) על דבר קטן הנכלל בכמה מקומות עם חרש ושוטה בסוג אחד, אם כל הקטנים שווים בזה וכו'.
- (ב) על דבר קצב ישראל שנחשד כבר פעם אחת לקצב בשר ביו"ט לנוכרים זה שנים הרבה, ועתה ביו"ט אחרון של חג העיד עליו שוחט דמתא שהישראל קצב ושקל בשר ולוקח מעות כבחול, מהו לפוסלו מאומנותו.
- (ג) קושיא בחולין ב' ד"ה ובמקדשין, שחט בה שנים או רוב שנים הוי כחי ממש לעניין העמדה והערכה, מגמרא דשבועות י"א.
- (ד) על דבר קצב אשר מכר לישראל בשר מחלק אחוריים שאין מנקרים אותו, וכשנודע הדבר הכחיש הקצב ואמר שאינו מן אחוריים, עד אחר שנתברר עפ"י עדים הורה הקצב והתנצל שהיה שיכור בשעה שקצב הבשר.
- (ה) על דבר טבח אחד ממונה למכור בשר, ופעם אחת לא היה האיש בביתו מכרה אשתו גם בשר טריפה בחזקת כשר. גם על דבר מצה מבושלת שקורין קוגיל קנעדיל לאכול בשבת ערב פסח אחר חצות.
- (ו) על דבר שוחט ובודק שיצא עליו קלא דלא פסיק ע"י נכרי אחד בקאפע הויז שראה את השוחט בבית זונה, ושוב חזר ואמר הנכרי שלא אמר כן באמת רק דרך שחוק והיתול.
- (ז) וטש מאוואז לעוטה שראתה בו האשה ריעותא, וקודם שבאתה אל המורה בשאלה נאבד הוושט, מה דינו.
- (ח) על דבר שוחט שמצאוהו מנגן בכלי שיר בשבת, והוא אמר ששגג בדבר ששכח שהיה שבת, ומבקש לעשות תשובה על שגגתו, ועדים אמרו שאמר לפנייהם שאין איסור כ"כ בזה, אם כשר להיות שו"ב.
- (ט) מעשה שהיה, ראובן מלמד תינוקות ולפעמים הלך לשחוט בכפרים, וזה שלוש שנים נדר בעת חוליו שלא לשחוט עוד. ועתה היום צריכים לו על פי מנהג הקהילות להיות שני שוחטים יחד בבית מטבחים, והוא צווה שלא נדר רק מחמת חוליו.
- (יו"ד) אחד שראה לשוחט בישוב מגלח זקנו בתער, ושוב שחט כבש אחד באותו תער. ואותו שראה הוכיח אותו, ולא פנה אליו, ועל ידי זה קיבל אותו פלוני על עצמו שלא יאכל משחיטתו. ושוב בלתי ידיעת אותו פלוני הובא בשר מאותו שוחט ליד אשתו ובשלה אותו, מה משפט הכלים ובשר הנותר.
- (יא) טבח שהיה חשוד להקל לעצמו בכל איסור דרבנן ולא חשד להכשיל אחרים, ועתה יצאה טריפה מתחת ידו, ואחר שנזכר בא אל המורה וסיפר שגגתו, והמשרת שלו העיד עליו שהוא מזיד במכירת טריפה.
- (יב) מי שלא שחט מעולם והוא מומחה, אם מניחין אותו לשחוט בפעם ראשונה ביום טוב או לא, דשמא יקלקל.
- (יג) על דבר דקיימא לן נשים שוחטות לכתחילה, דלא כהלכות א"י, אם מותרים לשחוט בפעם ראשונה ביו"ט. וגם ענין בעילה ראשונה בשבת.
- (יד) שוחט ששחט עוף מסוכנת ובהשים עינו לראות הפרכוס לא ראה מאומה, והאשה שהיתה אצלו אומרת שראתה פרכוס.
- (טו) בעניין הנ"ל. ועל דבר תשובת חת"ס יו"ד סי' כ', ואי הוי כאן שתי חזקות כסברת ריב"ש גבי חזקת חי וחזקת אשת איש.
- (טז) באותו עניין. ועל דבר ראיית הב"י ביו"ד סי' ס"ג דפעמים העין משקרת. ועל דבר תשובת נו"ב קמא סי' י"ד אם יש הכחשה שמותר לאשה ולא לאחרים, ותמיהה על מהרי"ק סי' ל"ג המובא בשו"ע סי' א'.
- (יז) שוחט שהעידו עליו עדים שראוהו שהטבח ערל אחז ביד השוחט משום שראה שאין לו כח והוליד והביא הסכין.
- (יח) קושיא על הט"ז מגמרא דקדושין ע"ט ונדה ב' הבודק חביות להפריש תרומה ונמצא חומץ.
- (יט) קושיא בהא דקיי"ל ביו"ד סי' קי"ט בטבח המוכר טריפות דאורייתא ואכלו הלוקח מפסיד המוכר כו', וקושיא בהא דקיי"ל מתעסק בחלבים ועריות חייב קרבן, כיון דאינו מתכוון שוב כשנודע לו צער הוא לו אמאי שוגג צריך כפרה.
- (כ) טבח ישראל לקח עגל מנכרי וסמך על פיו שהוא בן שמונה, ולא בדק אחר סימנים, ושחטו ומכר באיטלו, ואחרי זה נתגלה שלא היה העגל רק בן ארבעה ימים, מהו דין הכלים כו'.
- (כא) על דבר הקושיא בש"ך סי' ב' דרמב"ם סבירא ליה כשיטת האו"ז דישאל ופסול ששחטו כשירה.
- (כב) על דבר חקירה בשוחט לעבודה זרה אי חייב על כל משהו כמ"ש הרמב"ם בשוחט בשבת.

(כג) קושיא בחולין ה' ד"ה מכס כו' בכס חלקתי ולא באומות כו', ולר"א דס"ל זה מחשב וזה עובד איך יכול להקריב קרבן מהם, דלמא מחשב לעבודה זרה כיון דמין הוא.

(כד) על דבר קושיית הבית יוסף סי' ד' אדמוקי הש"ס מתניתין דהמנסך במומר מוקי בנכרי, ועל דבר פירוש המשנה לרמב"ם.

(כה) על דבר פלוגת רש"י ותוס' אי בבן נח שייך דינא דקים ליה בדרבה מיניה, ועל דבר רש"י כתובות ל"ה ד"ה שעקירה.

(כו) חקירה, איך מאמינים בזמן הזה על עדות ושבועה ואותו שנשבע הוא מומר לחלל שבתות בפרהסיא ופסול לשבועה.

(כז) על דבר קושיא לדעת הר"מ בפיה"מ חולין י"ד דבתחילת שחיטה נעשה מומר בשבת, ועל דבר תוס' שבועות דף כ"ד ע"א.

(כח) קושיא בדין סכין של עבודה זרה דמותר לשחוט בה בריאה כו', מכל הכלים שהזניח אחז. ועל דברי הרא"ש חולין ח' שכתב דתשמישי עבודה זרה אין איסורם כי אם מדרבנן, מש"ס ערוך בפסחים מ"ח עי"ל עצי אשירה.

(כט) בענין הנ"ל. ועל דבר סכינים של בית החליפות אם היו בכלל כל הכלים שהזניח אחז. ועל דבר הפלתי סי' י' דשחיטה מצות עשה היא להרמב"ם ולא ליהנות נתנו.

(למ"ד) קושיא למ"ד זה מחשב וזה עובד איך מקבלין קרבן מן גוי מומר כו'. ודין חדש דבבהמה שלו מחשבים מעבודה לעבודה, אבל בבהמת חברו אם שחט על מנת לזרוק אין אוסר.

(לא) מומר לחלל שבתות בפרהסיא אם בישולו אסור משום בישול גוים כו'. ועל דבר פר"ח סי' קי"ב בפת של קראים כו', ותמיהה בשו"ע אה"ע סי' קכ"ג שהשווה יוה"כ לשבת.

(לב) על דברי רש"י חולין י"ג אין רוב אומות מינים ולא חיישינן למיעוט, לר"מ דחייש למיעוט. ועל קושית הגמרא נחוש שמא מין. האיכא חזקה להיתר הנאה. ועל דבר תוס' יבמות קי"ט, איך ס"ד דר"מ פליג ברובא דאיתא קמן.

(לג) קושיא בתוס' ובחים דף צ"ו ד"ה אלא בחזרת כבשונות, ועל הרמב"ם פ"ב מכלים שכתב טומאה מדברי סופרים וכו' וכיוצא בזה, מאי כיוצא בזה.

(לד) קושיא בשבועות דף ז' מאי פריך האי עבודה זרה היכי דמי, אי בשוגג בר קרבן הוא, דלמא ברייתא כת"ק דר"ש בחולין ה'.

(לה) על דבר קושיית עולם מינא לן למילף רוב משבירת עצם בפסח, דלמא התם באותן שצריכים לבדוק מחשש טריפות.

(לו) קושיא להפוסקים דטריפה פסול להעיד א"כ ניליף רוב מזה כו', ואיך מוציאים ממון על פי עדים, וקושיא בשבועות דף ל"א א"כ אלא בראויין להעיד, ולא קאמר למעוטי טריפה.

(לז) על סתירת רש"י בחולין דף ו' דרבי ס"ל קדושה ראשונה קדשה לעתיד כו', מבב"ק דף קי"ד ע"ב העלה רבי לכהונה.

(לח) על דבר הסתירה בשו"ע או"ח סי' ס"ו, דפסק רמ"א ברכה הוה הפסק, ובי"ד סי' י"ט פסק אם כבר כיסה כו', ותמיהה על המג"א שכתב לחלק בין טלית לתפילין דטלית אינו חובה, הא שחיטה אינו חובה.

(לט) על דבר קושיא לפי סוגיא דחולין ט' דלא בדק בסימנים טריפה כו', א"כ בשר הנמצא במקולין אמאי מותר כו'. ועל קושית הש"ך סי' ס"ט דרוב נשים מולחין, הא הוי תליא במעשה.

(מ"ם) קושיא בחולין דף י"א האיך יליף רוב ממכה אביו ואמו, דלמא מכה אביו ואמו תרווייהו דווקא והאב מעיד.

(מא) על דבר קושיא בגמרא דבב"מ דף כ"ד מצא גדי שחוט והתירו ליה כו', ליכא למימר נימא כיון דנפל איתרע.

(מב) על דברי הירושלמי סוף פרק כלל גדול לר"ל דמותר בכל הנשים משום דבטילה ברוב, ומאי פריך הגמ' בחולין ר"מ איך אכיל בשרא.

(מג) על דבר גמרא ותוס' ריש גיטין לר"מ דחייש למיעוט דה"ל מיעוטא דמיעוטא, הא בחזקה משוי למיעוטא דמיעוטא (ל)מיעוטא.

(מד) עניין ספק ספיקא שמא בדק ומצא יפה כו', וקושיא על ר"ע בבכורות כ' דחלב אינו פוטר האיכא תרי רובא.

(מה) על דבר מי שידיו מרתתין לא ישחוט, ואנו רואין בעין פקיעא ששחט לפנינו.

(מו) קצב שהלשין על השוחט והשוחטים, ודיינא דמתא החליטו עליו שהוא כשר.

(מז) על דבר אחד בא כמתלונן ואמר איך אוכלין משחיטת פלוני שהחציף אחר שחיטה לישב עם (נער) ערל [נער] הקצב לשותות, וראה איך השוחט שתה יין נסך, אם שחיטתו אסורה. ועל דבר מהר"ק המובא בשו"ע סוף סי' א' בהעיד עד אחד.

(מח) קושיא איך סומכין על רוב מומחים אצל שחיטה מומחים הם לריב"ש דתרי חזקות עדיפי, וקושיא להרא"ש במועד קטן ותוס' חגיגה י"ח דבדרבנן ליכא לפני עיוור, אם כן למה ישראל מומר בודק כו' דלמא עשה פסול דרבנן.

תשנה

- (מט) על דבר תמיהת הפמ"ג בסי' א' על השו"ע בחו"מ סי' ש"ו בטבח אומן שקלקל צריך ראייה כו', ועל דבר ריב"ש סי' תצ"ח טעמא דבעינן לברורי הרוב מצויין מומחין כו', וקושיא בגמ' דבב"ק דף צ"ט למה ליה לומר מזיק הוא ופושע.
- (נו"ן) מי שמחלל שבת בפרהסיא באיסור דאורייתא, אם דינו כמומר לעבודה זרה גם לאסור יין במגעו.
- (נא) קושיא בגמרא חולין ג' חותך כזית דלמא לאחזוקי שקרא יעבור גם לאכול נבילה, וקושיא בשוחט בשבת.
- (נב) על דבר השוחט שאין רוצה להראות סכינא לחכם, גם במשך ארבע שנים לא נזדמן לידו שאלת חכם.
- (נג) בסוגיא דחולין משום שיבר בו עצמות ופריך הגמ' מטבל ועלה כו', וסברת רש"י החזקה הוא אבר מן החי וסבירא ליה מחזקינן מאיסור לאיסור ור' כו' וסברת נוב"י מ"ק סי' מ"ג דכל ספק בשחיטה יש ב' חזקות המנגדות נגד חזקה שאינה זבוחה
- (נד) תמיה על רשב"א במשמרת הבית ורא"ש חולין י"א אמאי סמכינן על רוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם, נימא סמוך מיעוטא לחזקה. וקשה מהא דאבדו גדייו.
- (נה) על דברי נוב"ב חלק אה"ע סי' מ"ג דכל ספק בשחיטה יש שתי חזקות המנגדות זו לזו כו', וקשה מתוס' בב"מ דף כ' ע"ב.
- (נו) על קושיית תוס' חולין י"א ד"ה כגון כו' דחזקת כשרות הוא רק משום רוב, ועל פי דברי הפלאה סוף פרק קמא דכתובות אם כבר הולכין אחר הרוב לעניין איסור גם בממון הולכין אחר הרוב.
- (נז) על קושיית תוס' חולין י"א דנילף רוב מק"ו מחזקה, וקשה דיו לבא מן הדין להיות כנדון כו', ועוד הא הוי ספק טומאה ברה"י [טמא אף נגד חזקה טהרה].
- (נח) על דבר הרשב"א בתשובה דבעבודה זרה תלוש ולבסוף חיברו כתלוש דמי לאו דאורייתא, וקשה דרשב"ל גופא פסק בשחיטה כשירה, וכן קשה מהא דעירובין ק"א הא מעל כו' אי מדאורייתא כמחובר הא לא נפיק לחולין, וגם רשב"א לטעמיה גם במחובר לקרקע יש מעילה.
- (נט) קושיא, למה לא מוקי אמוראי ריש פרק התערובות טריפה דמתניתין בוולד טריפה, ואי דכרבי אליעזר לא מוקמיה הוה ליה למימר באב ואם טריפה.
- (ס) בהמה שנתנפחה מרוב אכילה ושתייה, ועשו תקנה על פי רופא אומן שדקרוה במרצע בבטנה, ונטרפה בכך כי צריך לדוקרה בכרס, והלך ומכר לאחר, ואחר שחיתתה שתי שנים הולידה שתי פעמים.
- (סא) על דבר הרמב"ם [שכתב] טריפה המפורש בקרא היינו רק דרוסה והשאר המה הלכה למשה מסיני, ותמוה מגמרא מנחות דף ה' דילף מן הבקר להוציא טריפה כו', הוה ליה למימר דאני למעט רק דרוסה המפורש בתורה.
- (סב) קושיא על דבר רש"י חולין כ"ח דקנה יש לו בדיקה בחוץ משום שאין נטרף רק ברובא, ולפירוש ריב"א דבספק דרוסה איירי כו', וסתירת רש"י מדף מ"ג דכתב גם לעניין דרוסה אפשר בעוף לבדוק.
- (סג) על דברי ריב"א בתוס' חולין כ"ח יש חולי שמאדים כמו דרוסה, ועל דברי הרא"ש בחולין דף נ"ג.
- (סד) על דבר סתירת הפר"ח שפסק בוושט ניטל עור אחד עדיפה כו', ועל דברי תוס' ריש פרק אלו טריפות דדרוסה לא משום דסופה לינקב כו', וקושיית הפלתי בסי' נ"ז, ועל דברי הראב"ן דטריפות קרום המוח משום תתאי הוא.
- (סה) על דברי הפלתי סי' נ"ז דארס אין סופו לינקב אלא דמכאיב כמו נקב כו', ועל דברי גמרא חולין נ"ד, ועל דברי הט"ז סי' ל"ו וסי' ל"ט בנגלד קרום העליון אין אנו בקיאים בבדיקה.
- (סו) על דבר תולעים דקים כמחט שנמצאים בתרנגולים שוכבים חיים מכורכים על בני מעיים, וזולת זה לא נמצא ריעותא.
- (סז) קושיא בחולין מ"ג מאי שנא מספק חלב ספק שומן מגמרא דחולין קל"ד לחלק בין איסור לאו לאיסור מיתה, ושאלה בוושט שהיה קרוע באמצעיתו ואמרה המשרתת שבעלת הבית עשתה בחזק ציפורניה, וגבירתה אומרת שקר הוא שלא היה שום ריעותא.
- (סח) טרפס הכבד שנסרך להמסס ובית הכוסות ולא נמצא בפנים כפתור, ונמצא מחט קטנה תחוב בכוס אחת.
- (סט) קושיא על דברי רשב"א ור"ן ריש פרק אלו טריפות שכתבו הא דצריך קרא על טריפה נפ"מ לספק טריפה.
- (ע) בהמה שנשברה המפרקת ורוב בשר עמה והחוט קיים, ועל דברי רשב"א גיטין ע' בשחט בה שניים.
- (עא) נקב בוושט אי תלינן במשמוש יד הנשים או יד המורה כמו גבי ריאה, או דילמא דווקא בריאה ובני מעיים דנשחטה הותרה.
- (עב) חתיכת ושת הדבוק להראש סמוך להלחיים אם סותם הבשר שם או לא. ועל דבר עצם דק ורך שנמצא דבוק בקרום הריאה בפנים באופן שאי אפשר לקלפו רק ע"י שנקרע.

- (עג) ושט מאוזה הלעוטות אין מכשירין, אא"כ אין ריעותא בחיצון אחר שמפרידין העורות.
- (עד) שתי ושטין או שני קנים ונתחברו למעלה ולמטה דמכשיר הפר"ח בסי' ל"ג.
- (עה) נשבר העצם למעלה מצומת הגידין או שנשמש השוק מירך מתחילת ברייתה.
- (עו) נשבר הגף בעוף בפרק השלישי דפסק רמ"א סי' נ"ג אם אין בין מקום שבירה לגוף כרוחב אגודל טריפה.
- (עז) על דבר קושיא בש"ך סי' נ"ד ספק אם היה עוקץ הוה ליה ספק ספיקא.
- (עח) שוורים שנתפסו מפסולת בישול יי"ש ושכר שהם חמים ולפעמים רותחים אם יש לחוש לנחמרו בני מעיים כו'. ועל דבר הר"מ בפיה"מ חולין נ"ו פירש נחמרו נשרפו.
- (עט) בר אוזה ותרנגולים שהיה עמהם בכלוב נמצא להם באמצע הדקין כמין מעי קטן ואם ינתקו כו' נשאר פתוח.
- (פ) על דבר המרדכי פרק אלו טריפות סי' תרל"ה ראה דחוקה שאינה מבוררת לא מהני כו' ממכה אביו ואמו.
- (פא) על דבר קושיית הסד"ט והמשנה למלך בפרק ו' מסנהדרין סתירה מתוס' יבמות פ' לתוס' בנדה דף מ"ו.
- (פב) על דבר רשב"א חולין י"ב דמהני בגט כתיבת חש"ו וגדול עומד על גביו דמצרפין כוונת הגדול עומד על גביו משום שליחות.
- (פג) על דברי גמ' חולין ו' רבן גמליאל ובית דינו כר"מ סבירא להו, והא גם כרבנן אתיא משום סמוך מיעוט לחזקה.
- (פד) על דברי הפמ"ג סוף סי' ח"י דאין להורות לעצמו, לדעת הר"ש פרק ב' מנגעים דמייתי הט"ז.
- (פה) על דברי ה"ר יונה בר"ן פ"ק דחולין דלא מוקי אחזקה היכא דאיתילדה ריעותא, מאי שנא מספק קניא וספק שונרא.
- (פו) קושיא בחולין י"א וכי תימא דבדקין ליה כו', הא קיי"ל מחט בחלל הגוף לא מהני בדיקה לנקב משהו כו'.
- (פז) ריאה שנפוחה מצד ריעותא, ולמעלה ממקום ריעותא נפרדה עור הריאה מבשר, השוחטים קוראים בשם גלאזינג.
- (פח) על דבר בועה שנתקלקלה ו[ה]ריאה שלימה תחתיה שכתב ימין משה דלא מהני נפיחה, ועל דבר שלחופית ע"ג הריאה.
- (פט) על דברי היש מקילין ברמ"א יו"ד סי' ל"ט והיש מי שאומר שהביא המחבר בסי' מ' ודברי היש"ש פרק אלו טריפות.
- (צ) מי שבקי ומוחזק בשחיטות אבל לא בבדיקת ריאה אי מותר לשחוט בשעת הדחק.
- (צא) חלב שנחלב מבהמה שהייתה בריאה ושוב בלילה שאחריו מתה מהו דין החלב והחמאה.
- (צב) עניין התרנגולים שבאו ממדינת קאשין חינא, והם משונים בתוארם וגודלם ואורך צוארם.
- (צג) על דבר הנ"ל שמולידים עם שלנו, דספק שמא ע"י ספנא מארעא נולדו הביצים.
- (צד) עוד בענין הנ"ל בתרנגולים הנ"ל.
- (צה) על דבר תוס' סוף פרק ר"ע דחגב אין צריך שחיטה דלמא מהאי טעמא משום בל תשקצו כו' וחייב גם אכלשהו.
- (צו) בענין הנ"ל, ובבל תשקצו דרבנן כו"ע לא זהירי ביה כסברת ה"ה הל' אישות.
- (צז) בן פקועה שאינו טעון שחיטה, דשחיטת אמו מתירו, אם אחר השחיטה נולד ספק טריפה דתולין להקל מהו דין הולד.
- (צח) על דבר קושיית המל"מ הל' רוצח דעגלה ערופה יש לה פדיון כו', וקשה מחולין דף פ"ב דעגלה ערופה נאסרת מחיים.
- (צט) על דבר תוס' חולין דף ע"ג שכתב כמו שגזרו עליו [=על אבר מדולדל] איסור אכילה טומאה נמי הוה להו לגזור.
- (ק) על דברי תוס' חולין כ"ח ד"ה רבי כו' אף דסבירא ליה יש שחיטה לעוף מהתורה.

איסור והיתר

- (קא) קושיא על דבר רמ"א יו"ד סי' ק"ג דבריה הפוגם בעצמו בטל, ועל דברי הש"ס ריש פרק גיד הנשה וטבוח טבח פרע להם בית השחיטה.
- (קב) על דבר מנקה שהמציא דגיד הנשה שאסרה תורה הוא גיד ידוע שאינו רק בזכרים ולא בנקיבות.
- (קג) על דבר הסתירה בתוס' בכתובות ט"ו וסנהדרין ע"ט בלא ידע שהוא איסור ברור לא שייך התראה, מתוס' חולין דף י"א.
- (קד) תמיהה על תשובת חוות יאיר שכתב אפילו אין רוצה ליקח הבנים חייב לשלח האם, ועל דברי תשובת החכם צבי דלא עבר אלאו דלא תקח רק בנוטל אם ובנים.

קה) קושיא בתוס' כתובות דף ל' ד"ה לא צריכא, הא אי הוה מהדר ליה שלא בפניו הוי חזי.
 קו) על דבר עגלים שחוטין שמניחין הקצבים בעורן שלא יתייבש הבשר ושלא יאסר ע"י ששוהים שלושה ימים מדיחין אותן מבחוץ.
 קז) בשר שלא שהה שיעור מליחה ושמיהו בשק והניחו השק עם הבשר במקום מדרון כו' אם נחשב השק ככלי מנוקב.
 קח) איסור חם שנפל על קערה צוננת בפסיקת קילוח אי מותרת הקערה אחר שהיית מעת לעת בהפסד מרובה.
 קט) קושיא בסנהדרין דף ד' דמסיק רב אחא בריה דרב איקא שאני התם דכתיב לא תבשל גדי.
 קי) אוזא פטומה שנצלחה באגן [שקורין] בראש בטקין ונמצא הלב בתוכה יש לסמוך על הט"ז סי' ע"ב ס"ק ט'.
 קיא) קושיא בחולין דף ק"ח, על פי דברי תוס' בעבודה זרה בכלאים לא שייך ביטול משום דהיתר בהיתר הוא כו', ועל דברי הצ"ח בפסחים דף כ"ה.
 קיב) על דברי תשובת הרא"ש והובא בשו"ע סוף סי' צ"ח, כ"ט זיתים שנפל בהם כזית חלב, ובקדירה שניה ל' של היתר ונפל בו זית דם.
 קיג) על דבר קדירות ברזל מצופים בהיתוך לבן [שקורין] ווייס גלאזירט אם מהני ביה הגעלה.
 קיד) דגים שנבשל בחלב ועירה אותם רותח לתוך קערה של בשר בת יומה כו' על פי דברי הש"ך סי' ס"ט ס"ק ה'.
 קטו) כבד אוז שצלאו ואח"כ טגנוהו בלי קריעה שתי וערב ובלי נטילת מרה.
 קטז) אשה שמלחה בשר ואח"כ מיד הלכה לקנות צרכי בית ובין כך הדיחה המשרתת הבשר והאשה אומרת כי הבשר שהה שיעור מליחה והוא ספק.
 קיז) בגמרא דחולין דף קי"א פינכא דרבי אמי לשיטת רש"י דף קי"ב דצלי צונן בעינן קליפה וצלי רותח בעינן נטילה.
 קיח) על דברי תוס' בשבועות דף כ"ג ד"ה דמוקי שכתב בחצי שיעור ליכא רק איסור כו', ועל דברי תוס' חולין ק"י בצדקה איכא נמי לא תעשה.
 קיט) קושיא בתוס' תמורה ד' בצורם אוזן דממילא מותר ולא מיקרי תועבה, וביבמות פ"ג, ועל דברי רש"י בכורות ו' דם נעכר.
 קכ) על דברי רש"י סוף פרק כל שעה דלקי על חי משום צלי אש והא הוי שלא כדרך אכילתו.
 קכא) על דבר הקושיא לסברת מרדכי אם לא הווי האיסור ניכר מקודם כו', ולסברת הט"ז סי' תרכ"ו באו"ח.
 קכב) על דבר קושיית הט"ז באו"ח ס' תמ"ב בסתירת השו"ע דמעמיד לא בטיל, ועל דבר אנגליש אבסט וצוקער פלעט(צ)ליך.
 קכג) תמיהה על פירוש הרע"ב פ"א דערלה טעמא דר"י אף יתכוין ללקוט כו', אף דאין מבטלין איסור לכתחילה.
 קכד) חקירה דבאיסורי הנאה לכו"ע אין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא.
 קכה) אם יש היתר להעמיד חלב בכלי חרס גלאזירט שהעמידו בו מקודם חלב שחלבו נכרי כו'.
 קכו) על דבר סתירת המחבר מיו"ד סי' צ"ט לאו"ח סי' תרע"ז אי בדרבנן מוסיפין לבטל כו'.
 קכז) על דבר קושיא בביצה דף כ"ה לפי מה שכתבו תוס' פסחים כ"ד דאכילת בשר חי הוי שלא כדרך הנאתו.
 קכח) על דבר תמיהה תשובת חת"ס סי' פ"ה הא כזית שלם בשלושים נמי רק חצי שיעור ובעי שישים.
 קכט) על דבר תירוץ הפלתי לקושיית ש"ך סי' צ"ט בענין טעימת קפילא ארמאי ומסיח לפי תומו.
 קל) על דברי רש"י בע"ז דף ס"ח דמחלק ר"מ קרא נבילה שאינה ראויה לגר בסרוחה מעיקרא משום שהפגם קדים אין שם איסור חל עליו.
 קלא) קושיא בכריתות דף י"ח מאי איכא בין איקבע איסורא איכא בינייהו כו', לדעת רמב"ם פ"ח משגגות פחות מכזית נמי איקבע איסורא.
 קלב) על דבר הב"ש בסי' ב' ס"ק י"ד דספק טריפה הוא חזקה דהיתר, והוא נגד דברי תוס' בנדה דף י"ח.
 קלג) על דברי תוס' יבמות קי"ט איך סלקא דעתיה דר"מ פליג ברובא דאיתא קמן דאחרי רבים להטות כתיב.
 קלד) על דבר הפר"ח יו"ד סי' כ"ט דגם בשתי חתיכות ואחת מהן גדולה יותר מקרי רוב, הרי בסנהדרין אחד חכם יותר לא מהני.
 קלה) על דבר הפמ"ג בשער התערובות אי בבן נח איתא לדין ביטול איסור, דאחרי רבים רק לישראל נאמרה.
 קלו) בעניין הנ"ל אי לבן נח בטל איסור אבר מן החי כמו לדין או לא.

קלז) קושיא בענין קבוע סנהדרין ע"ט, ועניין שיטת ר"ת דגם ביבש מין במינו לא בטיל, וחקירה לרבי יהודה דלח בלח מין במינו לא בטיל.

קלח) על דברי הגמרא במנחות כ"ג למ"ד בתר בטל אמרינן כו', וסברת תוס' ביצה ל"ח במים ומלח עם העיסה שייכי להדדי.

קלט) קושיא בתוס' ע"ז דף ס"ו ד"ה תבלין כו' דר"ש לא פליג אלא ביבש אבל מודה דמצטרף בנותן טעם.

קמ) על דברי המל"מ פ"ט מהלכות אבות הטומאות חילק דדוקא בנפל לים קודם שנודע התערובות תלינן דאיסורא הוא דנפל.

קמא) על דברי הש"ך סי' ק"ה דמדמה בגד כלאים שהותר אחר שאינו שוב כלאים, הכא נמי בבשר וחלב.

קמב) קושיא על רש"י בחולין ק"ט דרבא סבירא ליה כרבי יהודה מין במינו במשהו, הא לרבא בע"ז דבתר שמא אזלינן אם כן שור ועז מין בשאינו מינו.

קמג) על דברי רש"י ריש פרק כל הבשר הנודר מבשר מותר בבשר דגים, ועל דברי הגמרא כריתות כ"א דם ביצים שאין מין בשור.

קמד) קושיא על ראיית הש"ס בפסחים ריש פרק כיצד צולין הא דם אברים שבשלו עובר עליו לכולי עלמא, ועל דברי פלתי סי' צ"ב ס"ק ג'.

קמה) על דברי המל"מ פ"ז ממעילה ושער המלך פט"ו ממאכלות אסורות בעניין דלא אמרה תורה שלח לתקלה בחולין דף קל"ט.

קמו) בענין הנ"ל, ועל לשון רש"י שם דלא נקט שמא יצודו אותה כו', ועל דבר מהרי"ט דבאיסורא לא שייך ביטול.

קמז) על דבר מכירת הקטניות ועדשים תוך שנתן דרובם התליעו במחורב ואיכא עכ"פ משום מסייע עוברי עבירה.

קמח) על דבר טריפות שנזדמן לטבחי ישראל למכרם לישראלים להשתכר בהם אם יש לסמוך על הט"ז סי' קי"ז.

קמט) על דברי רשב"א חולין צ"ב דמייתי ראייה דאין צריך חקירה ובדיקה על המנקר.

קנ) על דבר סברת ראב"ד איסור נבילה הוא קדים בזמן על הגברא מיירי שהביא שתי שערות קודם יוה"כ.

קנא) על דברי הפלתי סי' פ"ד דגם בלא ספק ספיקא מותרין הרוזיין משום דמוקמינן פירות אחזקה עכשיו התליעו, ועל דברי ט"ז סי' שצ"ז.

קנב) על דברי תשובת חות יאיר דאם לא נתברר ואשה אומרת נקי היה הקמח יוכלו לומר אין אנו מאמינים לך.

קנג) קושיא לשיטת ראב"ד דאין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא, איך יליף ר"ע בפסחים טעם כעיקר מגיעולי מדין.

קנד) על דברי הרא"ש בע"ז פרק השוכר בעכברא בשיכרא, הא שיכרא וחלא צונן היא למה נאסרו בנפילת עכבר.

קנה) על דברי שיטת ר"ת בטור סי' צ"ח כיון דטעם כעיקר דאורייתא והיתר נהפך לאיסור אוכל מן התערובות כזית לוקה.

קנו) חקירה באיסור שאסור שלא כדרך הנאתו אם ביטל במזיד דאסור לדידיה אם גם שלא כדרך הנאתו אסור להמבטל.

קנז) ענין הציגארי אם יש לחוש למה שכתבו בעלי צייטונגען שהוא בתערובות שומן דבר אחר.

קנח) על דברי תוס' חולין ק"ח דלא מפרש החידוש בבשר וחלב משום דתרו לי כל יומא כו', והשמטת הרי"ף סוגית אפשר לסחטו.

קנט) על דברי ה"ב סי' תמ"ז בדעת רש"י בשר יבש שנמלח קודם פסח ששרה אותו במים קודם פסח דאסור משום כבוש.

קס) ענין חילוק באיסור כולל הבא מעצמו כו', ועל דברי הרא"ש דגם אם דעתיה בשבועה אכזית מ"מ חצי שיעור אסור.

קסא) על דינא דרשב"א בטוש"ע סי' ק"ב, ועל דברי תשובת הצמח צדק בביצה ספק טריפה שנולדה ביו"ט.

קסב) קושיא לסוגית הש"ס בנזיר דף כ"ג דבשתי חתיכות הוא ספק דאורייתא דלא סגי באשם תלוי משום דאיכא איסורא.

קסג) בשר שנתבשל בכלי חלב והיה בן יומו מבישול החלב.

חקירות בעניין בל תשחית, צעב"ח, איסור נבלה ועוד

קסד) חקירה אי איכא איסור בל תשחית במידי דהפקר כו', וענין איסור צער בע"ח.

קסה) על דברי המרדכי בכהנים שפגלו שאינו יכול להכחיש משום שעבר הזמן, יש לומר שכבר שכת.

קסו) על דברי תו' בבכורות כ"ג דנבילה סרוחה מעיקרא מטמא אע"ג דלא חזי לאכילה.

קסז) על דברי רש"י חולין קכ"א דלא תאכלו על הדם אסור לאכול מבהמה קודם שתצא נפשה.

קסח) קושיא בחולין דף ק"כ מאי פריך הגמ' שכן לא הותר מכללן הא גם נבילה הותרה.
קסט) על דברי תשובת אמונת שמואל בעניין לפני עיוור איך יפרנס סוגיא בחולין ל"ג, ועל דבר מי שהרג נפש ע"י כישוף.

עבודה זרה ויין נסך

קע) במקום שמפקדים הכומרים בשעה שמסבבים ביום אידם שחל בשבת ומכבדים אותו באורים כו' ומצווים גם ליהודים הדרים באותו שוק שהולכים להדליק נרות.

קעא) על דברי רמ"א באו"ח סי' של"ט במה שכתב במילתא דלא שכית, ר"ל דאי לאו הכי הוה לן למיחוש למיעוט בקיאים הן.

קעב) בעניין טהרת יין אצל הגוי שהענבים דרוכים בגיגית עומדים בבית הכרמים של הגוי משך ארבעה ימים בלי חותם כו', שמא נתן הגוי כוס או סל תוך הגיגית לשתות ממנו.

קעג) חקירה בעניין טעימת סתם יינם שמקילים בו הסוחרים, והא חצי שיעור גם בדרבנן אסור.

קעד) על דבר הויזען בלאזען שנותנין תוך היין לעשותו צלול והישראל אינו יודע התיקון כי אם הנכרי, אי מותר.

קעה) על דבר קושיית הש"ך וסמ"ע מיו"ד סי' ד', דמביא שתי שיטות ביש לו שותפות כו' מחו"מ סי' שפ"ה.

קעו) על דברי הפנ"י בגיטין נ"ג דלשמואל ע"כ לא מיירי במומר, א"כ הוה ליה למימר מהאי טעמא לא אמרינן מנסך משום דאין אדם אוסר שאינו שלו.

קעז) בגד שנעשה בו שתי וערב בכוונה מבעל מלאכה והוא לכסות בו מתי גוים בקברם, אי מותר לסחור בו כו'. ועל דבר אשת השר החשודה למומרת אי מותר למכור לה בשר טריפה.

קעה) על דברי גמרא בעבודה זרה דף נ"ג מאי עולמית כו', תיפוק ליה משום דאפילו אפרה אסור משום דאין לה ביטול.

הלכות נידה ומקוואות

קעט) מעשה באשה רכה וענוגה נישאת לאיש, ובכל עת זיווגם יש לה כאב גדול ומצאה דם אחר התשמיש.

קפ) חקירה למה רואה מחמת תשמיש תצא בלא כתובה, האיכא ספק ספיקא ספק מצדדין ספק אצבע שלו גורם.

קפא) אשה זקינה יותר מנו"ן שנה וחדל ממנה אורח כנשים תשע שבועות.

קפב) קושיא על דבר רמב"ן ריש גיטין דלא ילפינן מוספרה לה נאמנות באתחזיק איסור דאין דנין אפשר מאי אפשר.

קפג) קושיא על דבר תוס' גיטין ב' דקרא וספרה לה איצטרך דהוה אמינא דהוה דבר שבערוה, א"כ קרא ותהי נדתה עליו למה לי.

קפד) על דבר סתירת תוס' מגיטין דף ב' ליבמות פ"ח, דלס"ד דיבמות גם דבר שבערוה שוה לאיסור ליתא לתירוק תוס' דגיטין.

קפה) על דבר קושיא הא מגדה ליכא למילף נאמנות עד אחד אפילו אין בידו, דהתם בידה שלא לראות.

קפו) תמיהה על תשובת חת"ס קמ"ז מה שהקשה על רמב"ן ריש גיטין מדברי הגהות אשרי ריש חולין סי' י"ד.

קפז) על דבר אם רשאי אדם לראות כתמי אשתו בשעת וסת או בימי ליבונה בשלושת ימים ראשונים.

קפח) אשה זקינה בת נ"ו שנה שזה שש שנים פסקה מלראות אבל לא פסקה ממציאות כתמים.

קפט) על דבר הספק ספיקא שפסק רמ"א סי' קפ"ז באשה שיש לה מכה במקור ואינה יודעת שמוציאה דם.

קצ) חקירה, אשה ששכחה עונת הוסת ואינה יודעת באיזה יום אם צריכה לחוש לכל הימים.

קצא) על דבר זקינה בת שבעים שנה שפסקה לראות ונישאת לזקן אי צריכה ז' נקיים מחמת חימוד כמו קטנה.

קצב) חקירה בהא דקיי"ל ביו"ד קפ"ד היתה נחבית במחבוא כו' דחרדה מסלקת הדמים.

קצג) על דבר הפוסקים ביו"ד קפ"ז דאין לסמוך על הרופאים באיסור רואה דם מחמת תשמיש.

קצד) אשה שמצאה על הכתונת תמיד ליחה לבנה כשריית בשר.

קצה) אלמן שנשא אלמנה ובכמה פעמים בשעת תשמיש הייתה קופצת מן המיטה ואין בידה לעצור רגע אחד מלהשתין.

קצו) קושיא בנדה כ"ח, השתא טומטום לחודיה, אנדרוגניס וזכר מבעיא.

קצו) על דברי הסד"ט בנדה ע"ו שהעלה דפלוגתא דרשב"ג דסבירא ליה מקומו טמא נפ"מ גם לדידן לבעלה, אינה נאמנת [לומר] מכה יש לי.

קצח) על דבר הב"ח בתשובה דציצית הוה לה חזקה דתליא במעשה, ומג"א סי' ח' דחה מאי שנא ממקו(מ)ה שאין צריך לבדוק. קצט) קושיא בנדה ל"ט בפירוש רש"י ד"ה בתוך כו', דהוא נגד הגמרא לקמן דף ס"ח.

ר) מקוה טהרה שרוצים לנקותה, ובמקוה הכשירה הסמוכה לה העומדת על הבאר [אין כשופרת הנוד].

רא) על דברי התוספתא בריש פרק ז' דמסכת פרה, יש כאן שהוא אומר טיהרני וטמאתיו, כיצד מקוה שיש בו ארבעים סאה [מכוונות וכו'].

רב) על דבר מקוה הסמוכה לבאר מים חיים וממנו היו נוזלים ע"י ברזא לתוך המקוה.

רג) מקוה קצרה שאי אפשר לשני אנשים לירד עד סמוך למים לראות אם היורדת לטבילה טבלה כל גופה במים.

רד) על דבר שיעור מקוה ארבעים סאה כמה הין עממער יש בהן.

רה) עוד במנין שיעור המקוה הנ"ל ושיעורי ביצים שנתקטנו בזה"ז.

רו) מקוה טהרה שהוא נובע ממעיין, ולפעמים חסרו המים והוסיפו עליהם שאובין.

ריז) מקוה טהרה שנמשך ממעיין תחת הקרקע בקנים של מתכות עד כותל בית המקוה, ושם משוקע הקנה מתכת בבנין הכותל, ובתוך הקנה נעשה ברזא של מתכות וועקסעל כדי לסתום הקילות.

רח) מקוה שספק אם נשאר בהם עשרים סאה ומשהו כדי להוסיף עליה ע"י המשכה.

רט) מקוה שבאו בה מים ע"י נקב מבאר מים חיים, ולאחר שתי שנים כשניקו המקוה לא באו בה מים דרך הנקב.

רי) על דבר תוס' בתענית י"ג ד"ה טבילה בחמין מי איכא הא שאובין נינהו.

ריא) מקוה שעושים סמוך לנהר פאטאק, ועד שלא פתחו לה פתח דרך החומה המים פתחו לעצמם הבור מחולייתו מבצבץ ועולה מתוך הרצפה ושולי הבור.

ריב) מקוה שעשו בלי הוראת המורה, וכשנגמר הגידו להמורה לפקח עליה אם מקוה טהרה היא, וחזי ביה תיוהא שעשה הסתימה לנקב שבשולי אבן הרצפה בכיסוי נחושת שיש לו בית קיבול שקורין ווענטיל.

ריג) מקוה טהרה שנפסל וצריכין עתה לעשותה ע"י שלג כאשר ירד.

ריד) מקוה שהיה גיגית ונקב בשוליה היה סתום באבן, ושינו המקוה למקום אחר ועשה האומן שוליים אחרת ובתוכו נקב.

רטו) על דבר דקיי"ל בסי' ר"א סע' י"ד כרבי יוסי כל שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו, וקיי"ל נמי כמתניתין שלוש מקוואות של עשרים עשרים סאה.

רטז) על דבר מיחם הקבוע בתנור אי בעינן טבילה כיון שהוא מחובר לקרקע.

ריז) על דבר אשה צנועה [ש]כדי שלא ירגישו בהליכתה לטבילת מצוה בימי חול על פי שטרודה בעסקה בחנות משא ומתן, (ו) נתרצו שניהם לדחות זמן טבילה עד ליל שבת.

ריח) זקינה שפסקה לראות ושוב נתהווה מקרה שלאחר התשמיש התחילה לראות תמיד במי רגלים ומרגשת כאב.

ריט) זקינה בת ע"ג שנה וחדל להיות לה אורח כנשים זה ט"ו שנה, וזה שנה אירע לה חולי השבירה פארפאל.

רכ) אשה שהרגישה בחלומה בלילה שנפתח מקורה והקיצה משנתה ובדקה את עצמה ולא מצאה כלום.

[רכא) תשובה רכ"א לא נדפסה, ע"י הערה בגוף הספר.]

רכב) על דבר הזוג שכבר קיימו מצות פו"ר, והוכתה האשה בחולי שבר, ורופאים החליטו כי אם תלד עוד תהיה בסכנת נפשות, אם בעלה מותר לשמש שלא כדרכה כדי שלא תתעבר.

רכג) חתיכת בשר כשיעור ביצה שיצא ומביא עמו דם, ומיד חוזר הבשר למקומו ושוב אינה רואה דם.

רכד) על דבר אשה שעושה צרכיה וראתה דם ביושבת ומזנקת, דטהורה משום דאין דרך דם לבוא עם מי רגלים.

רכה) מקוה טהרה ע"י גיגית נקובה בשוליה כשופרת הנוד בתחילת עשייתה וקבעוהו תוך הקרקע ונתמלאה ממי גשמים ע"י צינורות מן הגג, ולא עמדו שם המים כלל להיות [ש]סתמו הנקב בשוליה רק בצרורות.

תשסא

רכו) מקוה טהרה כשהורידו הגיגית הנקוב שוליה כשפופרת הנוד סתמו הנקב בברזא של עץ טרם שקבעוה יפה בקרקע רק מעט עפר וחול דבוק, ושוב קבעוה בחוזק תוך החפירה.

רכז) חקירה, איך טובלין ביבחושין אדומים, למה אינו פוסל משום שינוי מראה וכמ"ש בפמ"ג גבי נטילת ידים.

רכח) מקוה שמימיה נוטפין מעט מעט ולא נשאר שיעור מקוה, ועל דברי השו"ע זחילה שאינה נראית אינה פוסלת.

רכט) אשה שחסר לה אחת משיניה ועשו לה האומנים שן תותבת, אם חוצץ וצריכה להסירה בעת הטבילה.

רל) אשה שהתוודית שהכשילה לבעלה באיסור גדה מעצלות מלטבול את עצמה. ועל דבר אם מותר לעני ישראל לשדך ולזווג נכרי ונכרית בשכר כו'. ועל דבר החשודים על סתם יינם אם להאמינם על יין שהוא כשר, ולענין נאמנותם בעדות.

רלא) על דברי השל"ה ותוס' כתובות ע"ב דאין צריכה לברך אספירת שבעה נקיים משום ברכה לבטלה, ומחויבת לספור כל יום כמו בעומר.

רלב) אשה שדחקה את עצמה לנקבים גדולים וקנחה את עצמה ומצאה דם. ועל דברי הט"ז סי' ק"צ ס"ק כ"ג.

רלג) על דבר קושית הב"ח וט"ז סי' ר"א ס"ק ג ממשנה מעיין שהוא משוך כנדל, דמוכה גם ע"י ריבוי נוטפים אין נפסלים.

רלד) תמיהה על הש"ך סי' ר"א ס"ק י' שהניח בצ"ע למה מחצה על מחצה כשר בזחילה, הא אין נוטפין מדאורייתא פסולין.

רלה) קושיא בכריתות י' בילדתיה לזכר בתראה כו' איך יוכל לטעות כן.

רלו) על דבר תשובת שב יעקב וט"ז סי' קפ"ח דאפילו בשעת וסתה מתיר רמ"א, וסותר את עצמו דבסי' קפ"ז מחלק בין שעת וסתה.

רלז) על דבר הקושיא על התרוה"ד מהא דריש פרק הרואה כתם דמצאה דם מיירי.

רלח) מי שאינו יכול לבוא על אשתו זה שלוש שנים, באופן שהוא מתקשה לדעת כו' ותיכף בנשיקה זרעו יוצא וזורח בחוץ.

רלט) על דבר פירוש בועלי נדות בסמוך לוסתה דביצה כ"ה, ועל דברי ירושלמי ונטעתם כל עץ מאכל כו' לנדה אי אתה ממתין.

מילה

רמ) תינוק שהוא ירוק שקורין געה"ל אם הוא בכלל ירוק שקורין גרי"ן המבואר בסי' רס"ג דאין מלין אותו.

רמא) על דבר ברכת להכניסו באב שמל את בנו דפליגי ביה הט"ז סי' רס"ה וחיידושי הגרשוני, ועל דברי ירושלמי מצוות אימתי מברך.

רמב) על דבר קושית הגמ' בשבת קל"ה לרשב"ג הא לא שהה ספיקא כו' מימהל היכא מהלינן כו', ותמיהה בש"ע יו"ד סי' שע"א.

רמג) על דבר שני מוהלים עשו פשרה ביניהם להטיל גורל כל פעם כו' כדי שיזכו כל אחד בכל המצוה [ועל מוהל וסנדק ביום היאצ"ט].

רמד) מילה אשר בזמנה היתה העטרה מגולה, ואחר חודש ימים מכוסה לגמרי כל האבר באופן שצריך לתקנו.

רמה) על דבר החקירה במל של אחר השבת בשבת צריך להטיף דם ברית למה לי קרא למשרי מילה בשבת, תיפוק ליה משום מילתא דאמר רחמנא לא תעביד.

רמו) קושיא בשבת דף קל"א דמצה ומכשיריה דוחה שבת, הא מצה עשה דלפני הדיבור הוא.

רמז) על דבר מנהג לקרוא הבנים בשם האבות אשר הם חיים עודנה.

רמח) חקירה אי נעקר החזקה במתו אחיו מחמת מילה בלידת בנות שמתו תוך שנתן.

רמט) חקירה בדבר החדש שאין איסור תורה לחבול בקטן, דלא יוסיף פן יוסיף בגדול המוכה ונלקח בבי"ד כתיב כו', ועל דבר קושיא הפלאה בכתובות דף ה'.

רנ) תינוק שנימול ביום שמיני בזמנו ולא היה אז אפשר לעשות הפריעה, וביום שלישי למילתו היתה הפריעה אפשר.

רנא) ילד בן שתי שנים שנימול שלא כהוגן, דבשעת החיתוך סבור המוהל שחתך הערלה כולה ונשארה בו תלוי למטה במקום שביל הזרע מחוברת, והיה פורע עד שנתגלה העטרה על ידי הפריעה, באופן שהעטרה למעלה כולה ומגולה ולמטה מדולדלת כולה ותלויה.

רנב) ולד זכר שנולד משונה מצורת אדם, ורופאים החליטו שאי אפשר שיחיה שנים עשר חודש, אם החיוב הוא למולו, או לא משום שאינו בר קיימא.

תשסב

רנג) מוהל שבא למול בשבת ואמר שכבר מל בחול אם נאמן או לא.
רנד) תינוק שע"י קושי לידה הוצרכו הרופאים ליקח הוולד מרחם אמו נתעלף ולא הרגישו בו רוח חיים עד שע"י תרופות נמצא בו רוח חיים, אם ימתין מלמול אותו ביום השמיני שיהיה שבת קודש.
רנה) תינוק שברבות הימים הערלה חופה כל העטרה גם גג הבשר נתכסה מהערלה, אם צריך לתקן באיזמל או סגי בתיקון טרעפליך.
רנו) בענין הנ"ל. ודין ציץ המעכב הוא דווקא ציץ מן העור הפריעה, ולא איכפת לן בציץ הנשאר מעור העורלה החיצונה.
רנז) על דבר אסופי בעיר שרובה נכרים, שנמצא תינוק מושלך ונראה מהול קצת גם שלא בשעת קישוי, וגם בשעת קישוי אין מגולה רק שליש עטרה.
רנח) על דבר המציצה שאמרו שאינו מגוף המצוה כי אם משום סכנה, אבל במדינות אלו אין סכנה במניעתה.
רנט) קושיא בשבת דף קל"ב דצרעת אין נדחה מעבודה משום דלא הוה בעידנא, ועל דבר מג"א סי' תמ"ז דרבים לא בעי בעידנא.
רס) על דברי הפמ"ג שלא לומר יום ליבשה ביוה"כ אפילו חל בשבת, ועל דברי פמ"ג דמילה עשה דכרת דחי לעשה ולא תעשה דיום טוב, ועל דברי מג"א סי' תרכ"א ליתן לשותות לתינוק הנימול.
רסא) מי שלא מל מעולם אם מותר למול בנו בפעם ראשונה בשבת.

פדיון הבן

רסב) ילד שנולד ביום חמישי ויום ל"א יהיה בש"ק אם יעשה הפדיון בליל מוש"ק.
רסג) מי שחיסר משיעור ה' סלעים מצות לפדיון בנו דאינו פדוי, אם יכול האב להשלים אח"כ עד כשיעור או צריך לפדות מחדש.
רסד) נערה שנתפתתה וילדה בכור אם מחויב לפדות בנו, ואם מהני כלל פדיונו.
רסה) פנויה שילדה בן ואמרה של פלוני הוא, והבועל הודה לדבריה, אם הוא נאמן לפדותו כו'. ועל דבר אם כהנים ולוים ונשים יכולים להיעשות לפדות לבן ישראל בשליחות האב או לא משום שהם פטורים מפדיון כו'. ועל דבר מהרי"ט ופנ"י בגיטין ס"ד בקטנה מתגרשת ע"י קבלת אביה.
רסו) קושיא לשיטת המעדני מלך בתשובת חתם סופר רצ"ה דמצות פדיון אינה על האב אלא עד למ"ד יום, מגמרא דקידושין דף כ"ט.
רסז) תינוק בכור שנדחה מילתו בזמנו משום חולי, ובהגיע זמן הפדיון לא הניחו הרופאים למולו עד חודש ימים שנית, אם מותר לפדותו קודם המילה משום חביבות מצות בשעתה.
רסח) על דברי מג"א סי' ש"ז בשם ריב"ש דאין פודין בשבת, משום דהוא כפורע חוב ואין פורעין בשבת.

סת"ם

רסט) ס"ת שנמצא בו טעות בפסוק ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי, ונכתב רק ויאמר יעקב אל שדי.
ער) אזכרות שצריך לכותבן לשמן כו', מה נכלל בשם אזכרות, אי שם העצם או כל השמות.
רעא) על דברי הבית יוסף באו"ח סי' ל"ב כתב האזכרות בזהב היינו שזרק עפרות זהב על אותיות הכתובות תחילה בדיו יגנוז דאין לו תקנה למחוק.
רעב) עניין מנומר פסול בתפילין, ועניין כתב על גבי כתב דפסול ולא מהני העברת קולמוס.
רעג) אחד מסופרי סת"ם ומתנהג כישראל כשר, אך להיותו עם הארץ אינו נזהר בדקדוקי סופרים שהם הלכה למשה מסיני, ואומר על גופי הלכות כמתלוצץ שאינו מאמין שיקפיד הש"י ע"ז והוא רק דרבנן.
רעד) עוד בעניין הנ"ל. ועל דבר הרמב"ם בפרק א' מתפילין.
רעה) ס"ת שכתב אחד לעצמו, והגיע עד סוף הפסוק ויתן לו מעשר מכל, ובא פוחז אחד ונחציף וכתב בס"ת הפסוק ויאמר מלך סדום כו', וטעה וכתב במקום פסוק זה השייך שם פסוק הקודם ברוך אברם לאל עליון.
רעז) ס"ת שנמצא בפרשת ויגש אליו יהודה נכתב השם במקום יהודה, ואחד עשה מעשה לתקנו ומחק כרעיה דה"א ועשה ממנה דלי"ת.

רעז) חקירה, אם יש לברך שהחיינו על קניית ס"ת חדשה או לא.

רעח) ס"ת שכתב סופר סת"ם ובכל האזכרות כתב תג אחד על כל אות ואות, ואמר שכך קיבל מרבו וטעמו משום לנוי השם וכו'.
רעט) על דבר מצות עשה של כתיבת ס"ת מנא לך, מקרא ועתה כתבו לכם את השירה וכו' דכל התורה כולה קאמר, דלמא השירה הזאת דהאזינו לבד קאמר.

רפ) ספר תורה ותפילין ומזוזות שנכתבו על עור בהמה נעבד או תקרובת עבודה זרה מהו, לקרות בו או לגנוזו.

רפא) על דבר מנהג הסופרים שבגמר כתיבת ס"ת חדש מניחים לתפור היריעות ע"י נשים על מנת לקבל שכר מהנשים.

רפב) ציבור שכתבו ס"ת חדש, אם בתחילת חינוכו לקרות בו אם יברכו שהחיינו או ברכת הטוב ומטיב.

רפג) מי שזיכהו ה' לקיים מצות כתיבת ס"ת אימתי יברך שהחיינו. ועל דבר מי שהשכין ס"ת על חובו ונחשב הלווה בבית האסורים והקדישו המלוה לבית הכנסת, ועתה רוצה הלווה לשלם חובו וליטול משכנו.

רפד) ס"ת שנמצא בה בשלושה מקומות רוב אות ה"א אחרונה משם העצם הו"ה ברוך הוא יוצא חוץ לשיטה, ואי אפשר בתיקון של הגאון מפוזנא במג"א סי' ל"ב מפני האזכרות שבו.

רפה) ס"ת שנמצא בו במקומות אותיות שעטנז"ג ג"ץ שאינם מזויינים כדין אם כשר בדיעבד או צריך להוציא ס"ת אחרת.

רפו) ס"ת שהיה עד היום מונח בצד אה"ק ולא קראו בו ושאלת על טיבו והשיבו שמצאו בו מאז איזו טעות בזמן שלא היה להם אב"ד ופסלוהו, וכעת אינם יודעים פיסולו במה, ואפשר שלא הווי פסול כלל ע"י הטעות ההוא, ועתה צריכים לס"ת ההוא.

רפז) על דבר הקושיא בגיטין נ"ד נימא דלא כרבי יהודה כו', דילמא שאני התם שרי ר"י למחוק השם בהעברת קולמוס כיון שנכתב לשם חול.

רפח) על דבר פסקי הרמב"ם מה שהשמיט הא דשעטנז ג"ץ צריכין זיונין, שתמה הב"י בסי' רע"ד על הדבר.

רפט) חקירה, אם בזה"ז מותר למסור ס"ת ביד שרי ואדוני הארץ, אי יש בו משום זלזול או לא.

רצ) ס"ת שכתב גוי יגנוז שכתב הטור סי' רפ"א, אם אין כאן ס"ת אחרת מהו לקרות בו כמו בס"ת פסול שיש בו טעות וכו'. ועל דבר ס"ת שכתב גוי ונתערב באחרות אי שייך ביה ביטול ברוב ומותר לקרות בו.

רצא) על דבר שהעליתי דשם אל שדי בקדושתו הוא, ותולה ביני שיטי שתי תיבות אל יוסף משום ספק ספיקא, שמא קידשו בפירוש לשמה ושמא סתמא לשמה.

רצב) סופר שכתב ס"ת בשכרו נמצא בו אזכרה אחת יתירה, וכיון דיש אוסרים לקדור רוצה בעל הבית שיכתוב לו הסופר יריעה חדשה בחינם, והסופר טוען קים לי כהוראת רבי לקלוף השם וכשר כו'.

רצג) צורך יהודי שלקח שברי כסף וגביע של כסף וחוקק עליו שם בן ד' אותיות בכתב אשורית, והצורך חתך מקום השם כו'.

רצד) ס"ת שנקרעה היריעה תוך שש שיטות עד שיטה שביעית, ובכל שיטה נכנס הקרע בתוך האות ממש.

רצה) ס"ת עתיקא שנקרעה היריעה תוך שלוש שיטין מהו.

רצו) ס"ת שנמצא בו טעות בפרשת שופטים וזה יהיה משפט הכהנים, ותחת הו"ה שניה נכתב ו', ותיבת יהיה נעשה קדוש שם העצם וכו'. ועל דבר אי מותר למחוק ע"י קטן.

רצז) על דברי הרמב"ם שלא מנה בעשרים דברים הפוסלים בס"ת אם לא כתב האזכרות לשמן, אם כן סבירא ליה סתמא כשר מן התורה.

רצח) על דבר האי דסני שומעניה והוא מסור ורע מעללים אם כשר להיות סתו"ם.

רצט) על דבר ס"ת שהוגה וניתקן ע"י האי דסני שומעניה וגם הוא מסור, מהו דינו של הס"ת ההוא אי יש לו תקנה.

ש) סופר שכתב ס"ת וכל הדפים של היריעות היו בשישים שיטין חוץ מיריעה אחת, טעה וכתב הדפים שבו בשישים ואחת שיטין, ונשאר על ידי זה בדף של שישים שיטין, הסמוך לדף של שישים ואחת שיטין הנ"ל, השיטה אחרונה פנוי וחלק.

שא) אחד היה בישוב אחד קורא בתורה פרשה אחת בחודש או שתי פעמים, שוב הלך משם ואמר לקצת אנשים שבאו למקומו האחר מאנשי ישוב הנ"ל שמצא כמה טעויות בס"ת שקרא מתוכו אצלם ולא היה בידו לתקנו, ואין רוצים להאמין לו.

שב) על דבר הס"ת אם מותר להכריז מכירתו בביהכ"נ כדי להעלותו בדמים, שהחכם צבי בתשובה קכ"ג אוסרו, דהוה ליה דרך בזיון לס"ת.

(שג) על דבר הקושיא על תוס' ור"ן בגיטין כ"ב חרש שוטה וקטן כשרים לכתוב גט בגדול עומד על גביו משום דאתי לכלל בר כריתות כשיגדלו וישתפו, מגמ' דגיטין מ"ה אמאי פסולים סתו"מ שכתבום חש"ו משום דאינם בקשירה.
(דש) ביהכ"נ שהיה כתוב על הכותלים מארבע רוחותיה מזמורים ופסוקים ובהם אזכרות הרבה שאין נמחקים, ומחמת יושנה הושחרו הכותלים, מהו לטוחם בסיד משם זה אלי ואנוהו.
(שה) ס"ת שאות ה' בשם העצם ברוך הוא נחלק הגג למעלה ע"י קפיצת הדיו, וגם שאר האותיות השם צריכין תיקון, אם להעביר קולמוס על כל השם או רק הה' לחברו לבד.

שבועות, נדרים ובכורות

(שו) מי שאמר שבועה שלא אוכל, דגם שתיה בכלל, אם אכל חצי שיעור ושתה חצי שיעור מהו שיצטרפו למלקות. ועל דבר סוגיא דריש נזיר דתירץ אלא כהא דרבא שבועה שאשתה ואמר הריני נזיר.
(שז) על דבר קושיית תוס' בנזיר דף ד' ד"ה מאי היא, עדיין איך משני הש"ס כגון שנשבע לשתות, עדיין מושבע מהר סיני הוא.
(שח) חקירה על דברי תוס' שבת מ"ו דהך מפירין נדרים איירי באסרה פירות שלה לכל אדם, הרי בקונם כללי יש מעלה, ואיך מפירין הרי מוציא מרשות הקדש בשבת.
(שט) על דבר המעות לפדיון שבוי, שקנה השבוי המעות שקבצו עבורו אף שלא יכלו לפדותו בהם.
(שי) על דבר חקירה בעניין העוסק במצוה דרבנן אם פטור מליתן לעני פרוטה, או לא אתי מצוה דרבנן ומפיק למצוה דאורייתא.
(שיא) אשה אחת נדבה לעשות פרוכת לביהכ"נ משום שהולכת שמה, וכן אמרה בפיה, וכן עשתה בפועל נתנה הפרוכת לפרקים לתלות שמה, ושוב נתרצתה ונתנה הפרוכת אל אנשי ביהכ"נ אחרת שהיה בנה הולך שמה כדי להזכיר שמה ונשמת בנה.
(שיב) קושיא ברש"י בפרשת מטות בנדר שהופר והיא לא ידעה ועברה צריכה סליחה, מגמ' במנחות דף ס"ד.
(שיג) על דברי תוס' בשבועות כ"ג שכתבו משום הכי לא אוקמי ר"י במפרש חצי שיעור משום דלא אתי כר"ע, דלר"ע אפילו בסתם נמי חייב.
(שיד) על דברי הרלב"ח בש"ך סי' ל"ט לחלק, דאף השבועה חלה על איסור חצי שיעור דאסור מדאורייתא, מ"מ לא חלה על איסור דרבנן דהוה ליה מפורש לא תסור.
(שיו) על דבר הנודר נדרים לשם נשמת ר' מאיר בעל הנס שיגיעו הדמים להיושבים לפני ה' בארץ הקודש הבאים בעיר ה' שמה מאנשי חו"ל.
(שזז) חקירה אם עשה עבירה בכתב אם חייב עליה, כגון שמשקר בכתב.
(שזי) על דבר קושיית המשנה למלך על הרשב"א בנדרים ט"ו, ולחלק יצא בין נזיר לנדר דמשום דהוי מצוה לאתשולי בנדר הוה ליה אפשר לקיים שניהם.
(שיח) חקירה בשבועה בכתב מהני דכתיבה כדיבור דמי.
(שיט) על דברי גמ' ביומא דף ע"ב אמר רבי מאיר מנין לאומר לחבירו דבר שהוא בכל יאמר.
(שך) על דבר מנהגינו בהיתר נדרים בשלושה כולם עונים ואומרים מותר לך.
(שכא) חקירה, אי מהני התרת חכם והפרת בעל בכתב או בהרכנה.
(שכב) קושיא על הפוסקים, למה לא חילקו בדין כהן ונזיר מי מהם יטמא למת מצוה, דקיי"ל כחכמים בנזיר דף מ"ז.
(שכג) חקירה, באשה שנדרה שלא לאכול דגים מחמת סכנה, וגם הרוטב אסרה עליה בנדר, ושוב נתחרטה, ויש לחוש אם לא נתיר לה תעבור על נדרה.
(שכד) על דברי הש"ך סי' רל"ח בשם מהר"מ מינץ דבהפרת הבעל דמיגז גיזו וכו' אין השנייה חלה, אי נימא דאיסורא מכל מקום איתא כמו בכל איסור שאין איסור חל על איסור.
(שכה) על דברי גמ' בנדרים ל"ט לא אדריגין מן חיותיה הוא בחולה שאין בו סכנה דשכיח, אבל בחולה שיש בו סכנה לא.
(שכו) על דבר קושיית הטורי אבן על הנודר ממעיין אסור לטבול בו בימות החמה, אמאי להר"ן בפרק גיד הנשה דריחא מילתא

תשסה

במידי דהנאה דבר שאינו מתכוון שרי.

שכו) גוי שתה יין אצל חנווני עוכר ישראל בהקפה, וכשבא לתבוע חובו כפר לו מאה זהב, ונתחייב ישראל בדיניהם שבועה, ורצה הישראל לפשר עמו והגוי אינו רוצה, אם דומה זה לשבועת אונסין.

שכח) על דבר קושיית התו' בסנהדרין דף ל"ג טיהר את הטמא מה שעשה עשוי.

שכט) על דברי מהרי"ק ביו"ד סי' רכ"ח ארבעה שנשבעו יחד מעשות דבר אחד מקרי על דעת דכל אחד נשבע לשלושת חבריו, ותמוה מגמ' שבועות דף כ"ט.

של) אשה אלמנה ובניה אשר במות בעלה עמדו יחידי סגולה המתנדבים ופסקו לה סך קצוב לכל שנה על שלוש שנים, ולבסוף שנתיים ימים נישאה האשה לאיש אמיד, ועתה ממאנים המתנדבים לתת קצבתם בטענה (כ) שלא על דעת כן נדרו שתינשא לאיש. שלא) על דבר הערת אחרונים על הרשב"א שכתב דנדר חל על דבר מצוה ואין העשה דוחה הלא תעשה משום שהנדר עשה ולא תעשה הוא.

שלב) על דברי רשב"א ור"ן בנדרים פרק ה' מי שאסר פירותיו על עצמו יכולים אחרים ליטלם דאינם שלו, ואם שוב איתשל על נדרו חייבים להחזיר לו דחכם עוקר הנדר מעיקרו, וקשיא מכריתות כ"ד.

שלג) על דברי התורת כהנים פרשת אמור בפירש"י בפסוק לפלא נדר לפרש בדיבורו, והוא נגד הש"ס בשבועות דף כ"ו.

שלד) חקירה בעניין מעשר כספים בזמן הזה איך הדין ומה יעשה בה.

שלה) מי שנוהג במעשר כספים ופרע מהמעות המעשר שלו כל צורכי הקהילה, גם קנה במעות מעשר מקומות ישיבה בביהכ"נ.

שלו) על דברי הרי"ף דסבירא ליה גם בשאינו מינו דבר שיש לו מתירים לא בטיל, ובנדרים דף נ"ב.

שלוז) על דבר הקושיא בר"ה דף ה' דפסח עובר עליו בבל תאחר, א"כ בעירובין דף צ"ו קשה לדין נמי יתחייב חטאת אם לא עשה פסח.

שלח) על דבר קושיית הר"ן בנדרים ע"ט כיון דבתנאי לא מיזדהר הוה ליה למיחש שמא תרחץ כמו בדף י"ד גבי שינה.

שלט) על דברי הכס"מ פרק ה' מנדרים שתירץ קושיית ראב"ד מזה וזה גורם דמותר בכל מקום, דשאני דבר שיש לו מתירים זה וזה גורם נמי אסור ביה.

שמ) על דבר קושיית התו' בקידושין ל"ז על פי איסור בל תוסיף.

שמא) מי שיש לו בהמה מבכרת והוא במקום או בזמן שאין יכול למכרה לגוי וכו', מהו שיפקירנה הפקר גמור בפני שלושה, ואחר הלידה יזכה בו מן ההפקר, ופטורה מבכורה.

שמב) על דבר גירסת הש"ס בזבחים ק"ד מובא בב"י סי' ש"ז על פי חילוק התו' בע"ז ריש פרק השוכר, באופן שאם נאכל הבשר גם רש"י מודה דעור בשריפה.

שמג) בהמה מעוברת שקנה ישראל מגוי בסתם, ואחר הלידה בא הנכרי ושאל להלוקח אם כבר ילדה פרתו, ואמר במסיח לפי תומו שהייתה מבכרת.

שמד) מי שהיה לו פרה מבכרת ולא עשה לה שום תיקון לפטורה מבכורה, וילדה זכר, וע"י דיבורו הלך נוכרי וחתך אוזן הבכור לשנים.

שמה) אחד היה לו עז המבכרת ומכרה לגוי בכסף שקורין דראנגאבע, ושום קנין אחר לא אתעביד, ושוב ילדה זכר, מה דינו.

שמו) אחד מסר צאנו לרועה נכרי על החורף על מנת שיקח הגוי חלק מהצמר, ולא התנה עמו כלום מהוולדות.

שמוז) על דבר הר"ן בגיטין ל"ה שפירש כל פירות שבעולם לאו דוקא, שאין נדר זה חל לפי שאי אפשר לעמוד בו.

שמח) בהמה שילדה תאומים ונשחט אחד מהם תוך ח' והאחד שהה ח' ימים, אם נאמר הולד החי מוכיח על הנשחט שכלו לו חודשיו ובר קיימא הוא.

שמט) קושיא על הפוסקים סי' ש"ך שהצריכו שני הקנינים לפטור מבכורה מעות ומשיכה, תיפוק ליה הא מהני תנאי לקנות בחדא כסוגיא דבכורות י"ג.

ערלה וכלאיים

שן) על דברי הר"מ פ"י ממלכים שפירש דבן נח אסור בהרכבת אילן, אם גם בקיומו אסור בן נח, ונפ"מ דאסור לישראל למכור אילן מורכב לנכרי.

שנא) על דבר איך להתנהג בשני ערלה אם צריך למכור הכרם לגוי, וגם בפדיון רבעי.
שנב) חקירה בדברים שחייבה התורה לבערם כגון ערלה וכלאים ונותר אם בעינן כשיעור זית דוקא או לא.

אבלות

שנג) על דבר אמירת הסליחות בבית האבל בר מינן, ויש סתירה בט"ז מאו"ח קל"א ליו"ד סי' שפ"ד.
שנד) קושיא על דברי הרוקח באשת כהן מעוברת באוהל המת למה לי טעמא משום ספק ספיקא, תיפוק ליה ד(מ)עובר במעי אמו זרה זר הוא.

שנה) מי שיש עליו אומדנא לחשדו שאיבד (ב)עצמו לדעת אי שרי להזכירו בהזכרת נשמות שארי המתים.

שנו) כהן אונן ואין שם כהן אחר מהו לפדות על ידו תינוק בזמנו ביום ל"א, או לא כיון דפטור ממצות.

שנז) על דבר קושיית תו' במכות דף ז' ד"ה פשיטא אימא במזיד ולא אתרו ביה.

שנח) נגר ישראל שהיה אצל חייט מומר בעיר שישראל מועטים בה, ונחלה, ונתנו האומן בבית חולים שלהם, ומת, וקברוהו הנכרים בביה"ק שלהם, אם מחוייבים להשתדל בממון לפנותו משם.

שנט) נפל שקברוהו בחצר שדרים שם, רחוק מעיר מלוכה וויען, ועתה אם הנפל בוכיה ומצטערת ורוצה לפנות הנפל מקברו להוליכו לעיר וויען, אי שייך חרדת הדין בזה וכו'. ועל דבר אָבֶל תוך שבעה אי מותר בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום וכו'. ועל דבר המדרש דאיכה ישיחו בי יושבי שער. ועל דבר קושיא על הר"ן פרק (ג') [ראשון] דר"ה במג"א [סי'] שמ"ג. ועל דבר לשון הפייטן בקינה שבת סורו מני כו'.

שס) מי שמת אחי המשודכת בהגעעת זמן נישואין אחר שהוציא החתן הוצאות, אם יש לעשות נישואין תוך שלושים לאבלה.

שסא) תינוק שמת תוך שלושים יום ללידתו אי נהוג בו אנינות או לא.

שסב) בעניין אנינות הנ"ל על הקטן שמת תוך שלושים ללידתו.

שסג) העשבים הגדלים בבית הקברות ואין נכרי מצוי לקנותם, אי מותר למוכרם לישראל ולעשות עם הדמים איזו מצוה אחרת.

שסד) על דברי הש"ך [סי'] שע"ה ס"ק י"ב דבעל נקרא גדול הבית ולא האם ואבי אשתו.

שסה) על דברי הרמ"א באו"ח סי' י"ז וש"ך יו"ד סי' שע"ה דמי שאין כאן עדות כראוי להתיר עליו את אשתו להינשא אין נוהגין אבילות עליו, איך דינו באמירת קדיש.

שסו) על דבר היתר השיטל מפאה נוכרית מתו' ספ"ק דערכין.

שסז) חקירה על שכר הרופא שנוטל על ביקור המתים.

שסח) אָבֶל שאסור בדברי תורה אם גם אמירת תהילים הוא בכלל.

שסט) על דבר איסור בהליכת הלווית מת נכרי בשו"ע [סי'] קנ"א.

שע) כוהנים שעלו לדוכן ביום ראשון דסוכות, ובשעת הברכה בא אחד תוך בית הכנסת ואמר שמת ילד סמוך לבית הכנסת. ועל דבר אונן לפי הפקידה שלא לקבור.

שעא) אם רואים קברי ישראל בשבת אם מברכין הברכה אשר יצר אתכם בדין וכו'. ועל דבר אבל שלא היה לו מנין להתפלל בביתו תוך שבעה והלך לבית הכנסת וירד לפני התיבה, וכשהגיע לברכת שים שלום אם יאמר ברכת כהנים גם כן. ועל דבר שמועה ביום שלושים דקיי"ל לא קאמרינן מקצת היום ככולו.

שעב) על דבר הרמב"ם פרק ג' מבכורות דנפקא ליה מושמחת שאין נאכלים לאונן.

שעג) על דבר הרא"ש במו"ק שכתב ראייה לבה"ג מהא דאמרינן שמע שמועה קרובה בשבת.

שעד) על דבר תשובת נחלת שבעה דאם עבר הזעם תוך שלושים חזר החיוב למקומו.

תשסז

שעה) נמצא הרוג במקום שרוב עוברים ושבים נכרים הם, ולא נודע אם היה יהודי ע"י המילה כי האבר כבר נאכל מהתולעים, רק נמצא עליו שהיה לבוש בגד ארבע כנפות וציצית. שצו) עוד בעניין הנ"ל.

חקירות שונות

שצו) על דבר הקושיא בחולין דף נ"ח מכאן ואילך הוה ליה זה וזה גורם ומותר. שצח) על דבר הקושיא בחולין דף כ"ט בתוס' ד"ה החליר. שעט) על דברי הר"ש פי"ד דנגעים דמפרש מכפר עגלה ערופה. שפ) על דברי הג"א סוף ע"ז דבאיסורי הנאה גם נותן טעם לפגם אסור. שפא) על דבר קושיא בחולין פ"ד ואבר עצמו אסור. שפב) על דבר קושיית הפנ"י בפרק איזהו נשך דתו' סבירא להו דלוקין אלאו דריבית. שפג) על דבר קושיית מהרש"א בסוגיא דבר שבמניין. שפד) בסוגיא דבכורות נ"ז. ועל דבר הר"מ פ"ו מבכורות. ועל דבר תשובת חת"ס סי' של"א. שפה) על דבר קושיא בנדרים ס"ב מדף כ"ב לשיטת המבי"ט. שפו) על דברי תו' עירובין פ"א דסתם קנין דקרא בכסף מיירי. שפז) על דבר תקנת ר"ת שבתוך שנה יחזיר הנדוניא לאבי האשה, אי חודש העיבור בכלל.

נשלמו מפתחות לחלק יו"ד

על מכון שלמה אומן ז"ל (ע"ר)

מכון שלמה אומן הינו מכון תורני למחקר ופרסום של מהדורות חדשות ומתוקנות של ספרים תורניים, שלא למטרות רווח. הוא נוסד בשנת תשמ"ג כשיתוף פעולה בין ישיבת שעלבים ו'מכון ירושלים', ונקרא ע"ש שלמה אומן הי"ד, בנו של פרופ' ישראל אומן שיח', בוגר ישיבת שעלבים שנהרג בקרב עם הסורים במלחמת שלום הגליל, ב"יט סיון תשמ"ב. שלמה ז"ל היה אוהב ספר ויודע ספר, ודמותו מלווה את התחומים בהם עוסק המכון. אחרי שסיים את לימודיו בישיבת שעלבים למד שלמה ז"ל תקופה מסוימת בישיבת מיר בירושלים, וגם שם בלט באהבתו לספר התורני.

מכון שלמה אומן עוסק בהוצאה לאור של ספרי ראשונים ואחרונים מכתבי-יד ודפוסים ישנים, בשילוב מנגנון של השוואת נוסחאות, הערות, סראי-מקומות והפניות, מבואות ונספחים, לתועלת לומדי התורה ואוהבי הספר **לדורות**. מדובר על ספרים תורניים חשובים שנתחברו על-ידי גדולי ישראל מתקופות שונות ולא התפרסמו מעולם, או שכבר יצאו לאור במהדורות ישנות - והמכון ההדיר אותם מחדש והוציא אותם לאור במהדורה 'מדעית' מתוקנת, כולל מבוא היסטורי ותוכני, מיפתוח, הוספת הערות והפניות ונספחים וכד'. בנוסף לעצם המחקר, המכון רואה לעצמו כמטרה להדריך ולחנך חוקרים צעירים לכתיבה תורנית מסודרת ואיכותית. בהתאם לפעילותו מוכר מכון שלמה אומן כבר שנים רבות ע"י משרד התרבות כ'מכון מחקר תורני בעל חשיבות לאומית'.

המכון הוציא לאור עד עתה מהדורות מתוקנות של **שו"ת התשב"ץ** לרבי שמעון ב"ר צמח דוראן מאלג'יריה ותלמידיו (5 כרכים), **ספר הסמ"ג** לרבי משה ב"ר יעקב מקוצי עם נושאי כליו (2 כרכים, אחרים בהכנה), **ספר עמודי שלמה** - פירוש הסהרש"ל על הסמ"ג (3 כרכים), **ספר ערוגות הבושם** לרבי מיכאל בכרך מפראג על שו"ע אבן העזר (2 כרכים), **ספר שולחן ערוך** וספר **שולחן תמיד** - ספרי הלכה מאת רבי שלמה חלמא מלוב-א"י (4 כרכים, אחרים בהכנה), **ספר עץ חיים** - ספר פסקים של רבי יצחק מצרפת בעל התוספות, שו"ת **זכרון יהודה** לרבי יהודה בן הרא"ש, הספר האנציקלופדי **שלטי הגיבורים** לרבי אברהם הרופא פורטלאונה מאיטליה, ספר שאלות ותשובות של **רבי חיים כפוס**, מגדולי התורה במצרים בדורו של מרן הבית יוסף, **ספר לקט יושר** לתלמיד בעל תרומת הדשן (2 כרכים), **ספר יוסף אומץ** לר' יוסף יוזפא האן נוירלינג מפרנקפורט - פסקים ומנהגים, **יבין שמועה** על הלכות שחיטה ובדיקות וטריפות לרשב"ץ דוראן, שו"ת **משה ידבר** לר' משה ישראל אב"ד רודוס, **פירושי רש"י ורשב"ם על פרק ערבי פסחים** ע"פ כת"י עם הערות וציונים ועוד.

כמה ספרים נמצאים בשלבי עריכה מתקדמים, ביניהם שני הכרכים הנוספים של שו"ת **יהודה יעלה**, שאר **כרכי הסמ"ג השלם** ונושאי כליו, **ספר שולחן עצי שיטים** מאת רבי שלמה מחלמא על הלכות שבת, **ספר השרשים וספר מכלול לרד"ק**, **ספר נוהג כצאן יוסף** על מנהגי פפד"מ, **ספר פסקי ריקאנטי** ועוד.

בנוסף מוציא לאור המכון את כתב העת התורני-מדעי המוערך '**המעין**', רבעון ותיק (נוסד תשי"ג) שיוצא לאור בקביעות כל שלושה חודשים בדיוק. בשיתוף פעולה עם הוצאת '**משעול**' שע"י ישיבת שעלבים מוציא המכון לאור גם את כתבי רבני ישיבת שעלבים, וספרי איכות חדשים אחרים.

עד שנת תשע"ה יצאו הספרים של מכון שלמה אומן לאור במסגרת מפעלי מכון ירושלים, ומשנת תשע"ו יוצאים הספרים לאור ע"י מכון שלמה אומן עצמו. ובשם ה' נעשה ונצליח.

כתובת אתר האינטרנט של המכון: www.machonso.org

